॥ శ్రీ హయగ్రీవాయనమః ॥

శ్రీమద్భాగవతపురాణరత్నాంతర్గతకథానుక్రమసూచికా

పుటసంఖ్య　　　　పుటసంఖ్య

ప్రథమస్కన్ధకథానుక్రమసూచికా

సూతం ప్రతి శౌనకాది మహర్షి కృతప్రశ్న ప్రకారః * ౧౪
సూతకృతభగవత్కథాప్రశంసా * * ౨౦
భగవతో నారాయణస్య ఏకవింశత్యవతారకథాభివర్ణనఘట్టః * * ౩౦
అనిర్వచనీయహృత్తాపోత్పత్తిం ప్రతి వ్యాసస్య పరిచిన్తనమ్ ౩౮
వ్యాససన్నిధిం ప్రతి నారదాగమనమ్ * ౪౨
నారదమహర్షేః పూర్వజన్మవృత్తాంతకథనమ్ * ౫౦
అశ్వత్థామ్నః అర్జునకృతపరాభవకథా * ౫౫
గర్భస్థస్య పరీక్షితః పరిరక్షణకథా * ౫౯
శరతల్పగతస్య భీష్మాచార్యస్య సన్నిధిం ప్రతి ధర్మరాజగమనమ్ ౬౬
భీష్మాచార్యకృతశ్రీకృష్ణస్తుతిః * ౬౮
శ్రీకృష్ణస్య ద్వారకానగరీం ప్రతి ప్రస్థానకథా * ౭౨
పరీక్షిజ్జన్మకథా * ౭౯
గాంధారీధృతరాష్ట్రయోః దేహపరిత్యాగకథా * ౮౫
ఉత్పాతోత్పత్తిశంకితస్య ధర్మరాజస్య పరిచింతనకథా * ౮౯
ద్వారకానగరాదాగతేనార్జునేనాభిహిత శ్రీకృష్ణనిర్యాణకథా * ౯౧
ధర్మరాజకృతపరీక్షిత్పట్టాభిషేకఘట్టః * ౯౭
ధర్మరాజాదీనాం మహాప్రస్థానగమనమ్ * ౯౮
శమీకమహర్షి నందనవిసృష్టపరీక్షిచ్ఛాపకథా * ౧౦౮
పరీక్షితః ప్రాయోపవేశఘట్టః * ౧౧౩
పరీక్షిత్సన్నిధిం ప్రతి శుకమహర్షేరాగమనకథా * ౧౧౫

ద్వితీయస్కన్ధకథానుక్రమసూచికా

భాగవతకథాప్రారంభఘట్టః * ౧౧౭
మోక్షప్రాప్త్యుపాయకథనమ్ * ౧౧౯
మహాపురుషస్వరూపస్య బ్రహ్మాండస్వరూపత్వేనాభివర్ణనమ్ ౧౨౦
ముముక్షోర్భగవత్స్వరూపధారణాయోగప్రకారకథనమ్ * * ౧౨౦
భగవత్స్వరూపపరిజ్ఞానవిధిప్రతిపాదనమ్ * ౧౨౨
ఉపాసనాభేదేనోపాసకానాం విభిన్నఫలప్రాప్తి ప్రతిపాదనఘట్టః * * ౧౩౦
భగవద్గుణానువర్ణనపూర్వకలీలావతారస్వరూప [illegible]
పంచోద్భవాద్యభివర్ణనఘట్టః * ౧౬౨
భగవతో నారాయణస్య వివిధావతారలీలాభివర్ణనకథా ౧౪౮
శ్రీకృష్ణలీలానాం సంగ్రహేణాభివర్ణనకథా * ౧౫౨

తృతీయస్కన్ధకథానుక్రమసూచిక

తీర్థయాత్రాచరణదశాయాముద్ధవం ప్రతి విదురకృతకృష్ణాదీనాంకుశలవృత్తాంతపరిప్రశ్నకథా * [illegible]
ఉద్ధవకృతశ్రీకృష్ణలీలావిశేషాణాం సంగ్రహేణాభివర్ణనమ్ ౧౭౧
విదురమైత్రేయసంవాదప్రారంభః * ౧౯౧
ప్రజావృద్ధ్యర్థముద్యుక్తస్య స్వాయంభువమనోః స్వక్షేత్రాంతః * ౨౧౧
శ్రీయజ్ఞవరాహావతారకథా * ౨౮౩
యజ్ఞవరాహం ప్రతి బ్రహ్మాదిదేవకృతస్తోత్రం ౨౮౪
జయవిజయయోర్హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపురూపత్వేనోత్పత్త్యభివర్ణనకథా * ౨౮౫
శ్రీయజ్ఞవరాహకృతహిరణ్యాక్షసంహారకథా * ౨౮౫
బ్రహ్మాండసృష్టిప్రవచనపూర్వకయక్షరక్షోగణదేవతాగణాదిసృష్టికథా * * ౨౮౯
స్వాయంభువమనువంశానువర్ణనపూర్వకదేవహూత్యుద్వాహఘటనాద్యభివర్ణనకథా * ౨౯౫
కపిలావతారకథా * ౩౦౧
కపిలరూపేణావిర్భూతం భగవంతం ప్రతి బ్రహ్మకృతస్తుతిః ౩౦౨
కపిలదేవహూతిసంవాదః * ౩౦౬
గర్భస్థజీవకృతభగవత్స్తుతిః * ౩౪౪

చతుర్థస్కన్ధకథానుక్రమసూచికా

విదురం ప్రతి మైత్రేయేణోపదిష్టస్వాయంభువమనుపుత్రీవంశానువర్ణనకథా * ౩౫౯
కర్దమప్రజాపతిసంతత్యభివర్ణనకథా * ౩౬౦
అత్రితపఃప్రభావాభివర్ణనపూర్వకసోమోత్పత్తికథా ౩౬౨
దక్షమహేశ్వరయోర్విరోధోత్పత్తికథా ౩౬౫
దక్షేణానుష్ఠీయమానాధ్వరదర్శనార్థం దాక్షాయణీగమనమ్ ౩౭౩
వీరభద్రకృతదక్షాధ్వరధ్వంసనకథా ౩౭౭

పుటసంఖ్య

వీరభద్రాదిభిఃపరిభూతదేవైఃకృతబ్రహ్మవిష్ణుస్తుతిః
దక్షిణా మూర్తి రూపేణ మీశ్వరం ప్రతి బ్రహ్మాదిభిః కృతస్తు ప్రస్తు
తిః
బ్రహ్మాదిప్రార్థితేశ్వరకృతదక్షాద్యనుగ్రహకథా
దక్షాదికృతశ్రీమన్నారాయణస్తుతిః
ధ్రువోపాఖ్యానప్రారంభః
ధ్రువేణసుప్రాప్తనారదానుగ్రహకథా
ధ్రువకృతభగవత్స్తుతిః
అంగపుత్రస్యవేనస్యేతిహాసః
పృథూపాఖ్యానప్రారంభః
గోరూపధారిణ్యాభువఃపృథుచక్రవర్తికృతవివిధౌషధిదోహన
ప్రస్తుతిః ౪౪౫
పృథుచక్రవర్త్యనుష్ఠితాశ్వమేధాధ్వరేఇంద్రకృత తదీయహ
శ్వాపహరణకథా ౪౫౨

పుటసంఖ్య

౩౮౧ తదధ్వరే పృథోః శ్రీమన్నారాయణ మూర్త్యనుగ్రహ సం
౪౫౮
౩౮౪ పృథుచక్రవర్తికృతబ్రాహ్మణప్రశంసా ౪౬౮
౩౮౭ పృథుచక్రవర్తిసన్నిధింప్రతిసనకాదీనామాగమనకథా ౪౭౦
౩౯౦ జ్ఞానవైరాగ్యసంపన్నస్యపృథోర్మోక్షైశ్వర్యప్రాప్తికథా ౪౭౪
౪౦౦ ప్రచేతసః ప్రతిరుద్రకృత యోగాదేశనామ స్తోత్రోపదేశక
౪౦౩ థా ౪౮౪
౪౧౯ ప్రాచీన బర్హిషం ప్రతినారదాభిహిత జ్ఞాన మార్గోప దేశక
౪౨౯ థా ౪౯౨
౪౩౯ పురంజనోపాఖ్యానం ౪౯౩
ప్రచేతోభ్యోభగవద్దత్తవరప్రదానకథా ౫౧౨

ప్రథమ-ద్వితీయ-తృతీయ-చతుర్థస్కంధ

కథానుక్రమసూచికాసమాప్తా

శుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

పఞ్చమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

తృతీయే ,, స్వాయంభువస్య చ మనోర్వంశః పరమసమ్మతః । కథ్యతాం భగవన్యత్ర మైథునేనైధిరే ప్రజాః ॥ ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ సుతౌ స్వాయంభువస్య వై । యథాధర్మం జుగుపతుస్సప్తద్వీపవతీం మహీమితి ,, పృష్టం స్వాయంభువవంశం ప్రక్రమ్య , తద్గృహీతృవంశః , జ్యేష్ఠపుత్రోత్తానపాదస్య వంశశ్చ కథితః - ప్రజాస్సృజేత్యాదినా చతుర్థస్కన్ధాన్తేన గ్రన్థేన అవశిష్టైవ శుశ్రూషితం సర్వం శ్రుతవానిత్యయమితి మన్వానేన శుకేన అత్ర ప్రియవ్రతచరిత్రం విశిష్య న పృష్టం - తత్ర చతుర్థస్కన్ధాన్తే ,, యో నారదాదాత్మవిద్యామధిగమ్య పునర్మహీం భుక్త్వా ,, ఇత్యధిగతాత్మవిద్యస్యాపి ప్రియవ్రతస్య పునర్భోగానుభవ ఉక్తః - తదిదమఘటమానం పృచ్ఛతి రాజా ॥ ప్రియవ్రత ఇత్యాదినా చతుర్భిః ॥ హే మునే, ప్రియవ్రతో - భాగవతః భగవద్ధర్మనిష్ఠః - ముముక్షు - రాత్మారామః ప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠః - కథం గృహే - అరమత - గృహశబ్దో దేహాపత్యకళత్రాదీనాముపలక్షణః - ఏవంభూతః కథం గృహాసక్తోభూత్ - భాగవత ఆత్మారామోఽపి రమతాం గృహే - కో విరోధ ఇతి చే - త్తత్రాహ - కర్మబన్ధః కర్మరూపో బన్ధస్తేన - పరాభవ స్తిరస్కారః జ్ఞానసంకోచశ్చ - యన్మూలః - యా గృహాసక్తి-

రాజోవాచ ॥ ప్రియవ్రతో భాగవత ఆత్మారామః కథం మునే । గృహేఽరమత యన్మూలః కర్మబన్ధః పరాభవః ॥ ౧ ॥ న నూనం ముక్తసఙ్గానాం తాదృశానాం ద్విజర్షభ । గృహేష్వభినివేశోఽయం పుంసాం భవితుమర్హతి ॥ ౨ ॥ మహతాం ఖలు విప్రర్షే ఉత్తమశ్లోకపాదయోః । ఛాయానిర్వృతచిత్తానాం న కుటుమ్బే స్పృహామతిః ॥ ౩ ॥ సంశయోఽయం మహాన్ బ్రహ్మన్ దారాగారసుతాదిషు । సక్తస్య యత్సిద్ధిరభూత్కృష్ణే చ మతిరచ్యుతా ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గద్యం ॥ బాఢముక్తం - కిన్తు - భగవత ఉత్తమశ్లోకస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దమకరన్దరసావేశితచే

ర్మూలం - యస్య సః - కర్మబన్ధాన్ముముక్షోః కర్మబన్ధహేతుభూత గృహాసక్తిర్విరుద్ధా - తథాఽసంకుచితజ్ఞానాత్మయాథాత్మ్యనిష్ఠస్య జ్ఞానసంకోచకకర్మబన్ధనిమిత్తా చ గృహాసక్తిర్నఘటత ఇతి భావః ॥ ౧ ॥ గృహాదిష్వాసక్తిర్హి తేషాం ప్రీతివిషయతయా - దోషదర్శనేన తత్త్యాగపూర్వకం నిరతిశయప్రియస్వాత్మపరమాత్మస్వరూపమనుభవతాం తేషు న పునః ప్రీతిరిత్యాహ ॥ నేతి ॥ హే ద్విజర్షభ - తాదృశానాం భాగవతానాం - ఆత్మారామాణాం - ముక్తసఙ్గానాం దుఃఖహేతుత్వానుసంధానేన త్యక్తదేహాపత్యకళత్రాద్యభినివేశానాం - పుంసాం - పున - ర్గృహేషు - అభినివేశః - పూర్వం దోషదర్శనేన త్యక్తోఽభినివేశః, భవితుం నార్హతి - నూనం నిశ్చయః ॥ ౨ ॥ దోషవత్త్వేపి తాదాత్వికసుఖహేతుత్వాదస్త్వభినివేశ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ మహతామితి ॥ హే విప్రర్షే , ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతః - పాదయోః - ఛాయయా - ఛాయావత్తాపత్రయనిరసనద్వారా ఆనన్దహేతుత్వాదనుభూతిశ్ఛాయాశబ్దేన వివక్షితా - భగవత్పాదారవిన్దానుభూత్యా నిర్వృతం సుఖితం చిత్తం యేషాం తేషాం మహతాం - కుటుమ్బే - స్పృహారూపా మతిర్న సంభవతి - నిరతిశయానన్దరూపభగవచ్చరణానుభవసుఖితచిత్తానాం దుఃఖనిమిత్తాత్యల్పసుఖహేతుషు బన్ధనిమిత్తేష్వభినివేశో న సంభవతీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ అస్తు వాఽఽత్మారామస్యాపి ప్రాక్తనప్రబలకర్మబన్ధవశాద్గృహాసక్తి - స్తథాపి - పునర్గృహాసక్తస్య భగవద్భక్తి - స్తతో ముక్తిశ్చ - కథం ఘటత ఇత్యాహ ॥ సంశయ ఇతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - అయం - మహాన్సంశయః - కోఽసౌ తత్రాహ ॥ దారగృహసుతధనాదిషు సక్తస్య - కృష్ణే - రతిర్భక్తి - స్తతో గార్హస్థ్యధర్మైర్విచ్ఛిన్నాయా ముక్తిశ్చ కథమభూదితి యదయం మే మహాన్సంశయ ఇత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ఏవమాపృష్టో బాదరాయణి - స్సత్యమాత్మారామస్య గృహాసక్తిర్గృహాసక్తస్య చ పునర్భక్తిర్ముక్తిశ్చ న ఘటత ఇతి - ఆత్మారామస్య భాగవతస్యాప్యుపాధివశాద్గృహాసక్తత్వేపి ప్రాచీననివృత్తిధర్మానుష్ఠానబలాత్పునర్భక్తియోగోపసంహారస్సంభవత్యే

త్యాహ ॥ బాఢముక్తమితి ॥ సత్యముక్తమిత్యర్థః-గృహాసక్తస్య పునర్భక్తియోగాసంభవ ఇత్యత్రాంగీకారః-ఆత్మారామ
మస్య పునర్గృహాద్యనభినివేశ ఇత్యత్రాంగీకారః ॥ ప్రియవ్రతస్య స్వాయంభువ స్వయంభ్వాదిప్రార్థనయా గృహాశ్రమపరి
గ్రహః - నతు స్వాభినివేశేనేత్యాత్మారామస్య గృహాద్యభినివేశో నాస్త్యేవేత్యభిప్రాయః - జ్ఞానినో గృహాద్యభినివేశో నాస్తీతి
తు సమ్యగుక్తం - అపితు గృహాసక్తస్య పునర్భక్త్యుపసంహారో న ఘటత ఇత్యుక్తమయుక్తమిత్యాహ ॥ కింత్వితి ॥ ఉత్తమైః
బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే స్తూయత - ఇత్యుత్తమశ్లోకః - ఉత్తమః-శ్లోకః స్తవో యస్యేతి వా-తస్య భగవతః శ్రీమతోఽఙ్ఘ్రియోః సేవ్య
మానయోశ్చరణారవిన్దయోః అరవిన్దవత్సౌగన్ధ్యసౌకుమార్యలావణ్యాది శోభాయుక్తయోః - చరణయోః-ర్యో - మకర
న్దవత్ప్రవాహ-స్సుఖరూపో భక్తిరసః-తస్మిన్-నావేశితం-చేతో-యైస్తే-కథంచి-దన్తరాయేణ విఘ్నేన - విహతాం విచ్ఛి
న్నామపి, కథంచిదిత్యనేన, భాగవతభక్తేరవిచాల్యత్వం వ్యజ్యతే । భాగవతా-యే - పరమహంసాః నితరాం విశుద్ధాన్తఃక
రణా-స్తేషాం-దయితస్య నిరతిశయప్రీతివిషయస్య - భగవతః కథాం కథాశ్రవణాదిజన్యాం భక్తిం - శివతమాం పదవీం
మోక్షమార్గభూతాం-నహి సన్త్యజన్తి-కిన్తు పూర్వవాసనయా తామేవానుతిష్ఠన్తీత్యర్థః - తథాచోక్తం భగవతా ॥
పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యత ,, ఇత్యాదినా ॥ తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్ । యతతే చ
తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రియతే హ్యవశోఽపి స ,, ఇత్యనేన -అత్ర ప్రాయశోఽన్తరాయ
విహతామిత్యన్వయః - భక్తియోగస్య విఘ్నబహుళత్వాత్-నతు ప్రాయేణ న హాస్యన్తీత్యన్వయః ॥ జిజ్ఞాసురపి యోగస్య శ
బ్దబ్రహ్మాతివర్తతే । ప్రయత్నాద్యతమానస్తు యోగీ సంశుద్ధకిల్బిషః ॥ అనేకజన్మసంసిద్ధస్తతో యాతి పరాం గతిమితి ,, బ్ర
హ్మజిజ్ఞాసావత్త్వమాత్రేణాపి భక్త్యత్యాగాభిధానా-దుపక్రాన్తభక్తియోగానాం క్వచిదపి తత్త్యాగాయోగాత్ ❀॥౫॥❀,
యదుక్తం స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్య ప్రియవ్రతస్య కథం గృహాద్యభినివేశ ఇతి - తత్పరిజిహీర్షుస్తస్య ప్ర

తసో భాగవతపరమహంసదయితకథాం కథంచిదన్తరాయవిహతామపి శివతమాం పదవీం న ప్రాయేణ హా
స్యన్తి ॥ ౫ ॥ యర్హి వావ రాజన్ స రాజపుత్రః ప్రియవ్రతః పరమభాగవతో నారదస్య చరణసేవయాఽఞ్జసా
ఽ❀ధిగతపరమపురుషార్థసతత్త్వో బ్రహ్మసత్రేణ దీక్షిష్యమాణోఽవనితలపరిపాలనాయామ్నాతప్రవర
గుణగణైకాన్తభాజనతయా స్వపిత్రోపామన్త్రితో భగవతి వాసుదేవ ఏవావ్యవధానసమాధియోగేన స
మావేశితసకలకారకక్రియాకలాపో నైవాభ్యనన్దద్యద్యపి తదప్రత్యామ్నాతవ్యం తదధికరణ ఆత్మనోఽన్య

❀మం నివృత్తిధర్మనిష్ఠాం స్వాయంభువ స్వయంభూప్రార్థనయా గృహాశ్రమపరిగ్రహం చాహ ॥ యర్హీత్యాదినా ॥ వావేతి ని
పాతసముదాయః ప్రసిద్ధిద్యోతకః - యదాహి-రాజ్ఞః మనోః-పుత్రః, సః ప్రియవ్రతః, సర్వోత్కృష్టభాగవతధర్మనిష్ఠః-
నారదస్య గురో-శ్చరణసేవయా-అఞ్జసా సుఖేనైవ-తత్త్వేన సహితః సతత్త్వః - తత్త్వగ్రహణం హితస్యాప్యుపలక్షణం ❀
అధిగతః పరమపురుషార్థస్సతత్త్వః తత్త్వహితాభ్యాం యుక్తో-యేన-అధిగతతత్త్వహితపురుషార్థ ఇత్యర్థః - అవగతప
రమపురుషార్థతత్త్వ ఇతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః, పురుషార్థతత్త్వగ్రహణస్యోపాయస్యాప్యుపలక్షణత్వాత్ - బ్రహ్మస
త్రేణ జ్ఞానయజ్ఞేన-దీక్షిష్యమాణః - స్వపరయాథాత్మ్యవిజ్ఞాననిష్ఠో భవేయమితి కృతసంకల్పః - భగవతి వాసుదేవ ఏవా-
విచ్ఛిన్నధ్యానేన -యోగేన సమాధియోగేనేతి హేత్వర్థే తృతీయా హేతురిహ ఫల-మధ్యయనేన వసతీతివత్-అవ్యవధాన
సమాధియోగార్థం - సమావేశితః ॥ బ్రహ్మార్పణం బ్రహ్మహవి ,, రితిన్యాయేన , భగవత్సమర్పిత - స్సకలాని కారకాణి క
ర్త్రాదీని ష , తేషాం క్రియా స్తద్వ్యాపారా - స్తాసాం చ కలాపస్సమూహో - యేన - కర్తృకరణత్వాదికం బ్రహ్మణ్యే
వానుసందధత్-కారకవ్యాపారాణాం బ్రహ్మారాధనరూపతాం చానుసందధానః - భక్తియోగానుగ్రాహకత్వేన ఫలసఙ్గ
కర్తృత్వత్యాగపూర్వకమీశ్వరారాధనైకవేషస్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మానుష్ఠానపర ఇత్యర్థః -స్వపిత్రా స్వాయంభువమను
నా - ఉపమన్త్రిణః కర్త్రా - ఆమ్నాతాః రాజ్ఞాం గుణత్వేన నీతిశాస్త్రేషు కథితాః - ప్రశస్తాః గుణా-స్తేషా - మేకాన్త
భాజనతయా నియతాశ్రయత్వేన హేతునా - మణ్డలపాలనాయ - ఉపామన్త్రితః ఉపచ్ఛన్దితోఽపి ప్రార్థితోఽపి- నైవా
భ్యనన్దత్ నైచ్ఛత్ - అవనితలపరిపాలనమితి విభక్తివ్యత్యయేనానుషఙ్గః - నను ॥ ఏతావదేవ శుశ్రూషా కార్యా పిత
రి పుత్రకైః । బాఢమిత్యనుమన్యేత సాదరం యద్గురోర్వచ ,, ఇత్యాదిశాస్త్రార్థం జానన్ - సద్గుణాశ్రయః ప్రియవ్రతః క
థం నైచ్ఛదిత్యాశఙ్క్యసమాధత్తే ॥ యద్యపీతి ॥ త-త్పిత్రోక్తం - యద్యపి - నప్రత్యామ్నేయం - తథాపి - తదధిక

౬ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ అవగతపరమపురుషార్థతత్త్వః.

రణేరాజ్యాధికారే - సత్యాత్మనః అన్యస్మాత్, దసతః ప్రకృతిపరిణామరూపాద్దేహాత్ - తత్ప్రియుక్తరాగాదేశ్చ - పరాభవం జ్ఞానసంకోచ - మన్వీక్షమాణః నిరూపయ - నాభ్యనన్దదిత్యనుషఙ్గః - స్తేనైవాన్వయోవా ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథపితృప్రార్థితానభినన్దనానన్తరం - హవావేతిపూర్వవత్ప్రసిద్ధిద్యోతకో నిపాతసముదాయః - దేవానామాద్యో, భగవానాత్మయోనిర్బ్రహ్మా - గుణపరిణామరూపస్యాస్య - తస్య జగతః - పరిబృంహణం జ్ఞానేనపరితోషప్రాప్తిః - అనుధ్యానంఅనుచిన్తనం - తాభ్యాం - వ్యవసితః సకలజగదభిప్రాయోయేన - సః - స్వధర్మమాతజ్ఞానేనాభితో - వ్యాప్యతత్తద్బుద్ధివిషయం - సాక్షాత్కృత్యఏవంవిధోఽస్యలోకస్యాభిప్రాయఇతికృతనిశ్చయఇత్యర్థః- అఖిలైర్నిగమైర్మూర్తిమద్భిర్వేదైః, నిజగణైః - మరీచ్యాదిభిశ్చ - పరివృతః స్వభవనాత్సత్యలోకాదవతీర్ణః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ అవతరన్తం బ్రహ్మాణంపశ్యన్ ప్రియవ్రతసమీపంజగామేత్యాహ॥ తత్రతేతి ॥ తత్రతత్రలోకేఅర్వాచీనే-గగనతలే-ఉడుపతిశ్చన్ద్రఇవప్రకాశమానః-అనుపదం పదేపదే-ప్రతిక్షణమిత్యర్థః-అమరశ్రేష్ఠైః దేవేన్ద్రాదిభి-రథితః కాన్త్యైవ ఇన-పూజ్యమానః-ప్రతిమార్గం-వరూథశః-సంఘీభూతైః-సిద్ధాదీనాంగణైః-ప్రత్యేకంసిద్ధాదిసంఘాభిప్రాయేణగణశబ్దః ప్రయుక్తః-అతోనపౌనరుక్త్యం-ఉపసమీప, మేత్య, గీయమానః గన్ధమాదనస్యగిరేః- ద్రోణీం - ప్రకాశయన్, ఉపససర్ప-సమీపంగతః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తథాహి-నారదః-ఏనమవతరన్తం - హంసవాహనేనోపలక్షణేన-పితరం -భగవన్తంచతుర్ముఖ, ముపలభమానః హిరణ్యగర్భ-మవగచ్ఛన్-సఆస్వేవపితాపుత్రాభ్యాం మనుప్రియవ్రతాభ్యాంసహ- ఉత్థాయ, అర్హణేనపూజయాసహ-వహితాఞ్జలిః బద్ధాఞ్జలి - రుపతస్థేతుష్టావ - తదామనురథోప్యస్యాం ప్రియవ్రతస్యజ్ఞానోపదేశాయనారదఆగత్య స్థితః-మనుశ్చతంనేతుమాగత్యస్థితఇతిబోధ్యమ్ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హేభారత- భగవాన్ -హిరణ్యగర్భోఽపి తేననారదేన-ఉపనీతంకృత-మ

స్మాదసతః పరాభవమన్వీక్షమాణః ॥ ౬ ॥ అథహభగవానాదిదేవఏతస్యగుణవిసర్గస్యపరిబృంహణానుధ్యానవ్యవసితసకలజగదభిప్రాయఆత్మయోనిరఖిలనిగమనిజగణపరివేష్టితస్స్వభవనాదవతతార ॥ ౭ ॥ సచతత్రతత్రగగనతలేఉడుపతిరివవిమానావళిభిరనుపదమమరపరిబృఢైరభిపూజ్యమానః పథిపథిచవరూథశస్సిద్ధగన్ధర్వసాధ్యచారణమునికిన్నరగణైరుపగీయమానోగన్ధమాదనద్రోణీమవభాసయన్నుపససర్ప ॥ ౮ ॥ తత్రహవాఏనంసురర్షిర్హంసయానేనపితరంభగవన్తంహిరణ్యగర్భముపలభమానస్సహసైవోత్థాయార్హణేనసహపితాపుత్రాభ్యామవహితాఞ్జలిరుపతస్థే ॥ ౯ ॥ భగవానపిభారతతదుపనీతార్హణస్సూక్తవాకేనాతితరాముదితగుణగణావతారసుజయః ప్రియవ్రతమాదిపురుషస్తం సదయహాసావలోక ఇతిహోవాచ ॥ ౧౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నిబోధతాతేదమృతంబ్రవీమిమాఽసూయితుందేవమర్హస్యప్రమేయమ్ । వయంభవాంస్తేతతఏవమహర్షిర్వహామసర్వే వివశాయస్యదిష్టమ్ ॥ ౧౧ ॥ నతస్యకశ్చిత్తపసావిద్యయావాన

ర్హణంపూజనం ॥ యస్య-సమ్యగుక్తేనవాక్యేనసమీచీనస్తుతిరూపేణవాక్యేన-నితరాం-ఉదితాః వర్ణితాః గుణగణాః-అవతారస్సత్యలోకాదవరుహ్యాపృథివ్యామాగమ - స్తత్సంబన్ధిసువిజయస్సర్వోత్కర్షః-స్వాగతమితియావత్-చతుర్ముఖరూపేణభగవదావేశావతార- స్తత్సంబన్ధిసువిజయోవా - సచ, యస్య, సదయః దయయాయుక్తోఽవలోకో, యస్యసః-ప్రియవ్రత-మితివక్ష్యమాణంవాక్య, మువాచ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ నిబోధేతినవభిః॥ భగవచ్ఛాసనమేవాహముపదేక్ష్యామి-అతోమదుపదేశ్యరూపం, భగవచ్ఛాసనముల్లఙ్ఘ్యత్వయాభగవాన్నాసూయితవ్యఇత్యాహ ॥ హేతాతప్రియవ్రత-ఇదం-ఋతంతథ్యం-వచః-కథయామి-త - న్నిబోధసావధానంశృణుఅప్రమేయం ప్రాకృతకరణజన్యప్రమిత్యవిషయం-అతీన్ద్రియమిత్యర్థః-అపరిచ్ఛిన్నమితివా- దేవందీప్యమానం, నిరస్తసమస్తదోషం, భగవన్తం-మసూయితుందోషబుద్ధ్యాగ్రహీతుం-నార్హసి, కోఽసావప్రమేయ - స్తత్రాహ ॥ యస్యభగవతో, దిష్టమాదిష్టంశాసనం-వివశాస్తదధీనాస్సన్తోభగవాన్ తవ-తతస్తాతః పితా- మను, రేషమహర్షిర్నారదోఽయం - మత్ప్రభృతయోమరీచ్యాదయఇత్యే- తే-సర్వే-వహామః కరవామఇత్యర్థః - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావోనిరస్తనిఖిలదోషో భగవాన్సర్వస్య వశీసర్వస్యేశానస్త్వయాఽస్మాభిశ్చసర్వైరనుల్లఙ్ఘ్యః-తథాచశ్రూయతే ‚‚ ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గి సూర్యాచన్ద్రమసౌవిధృతౌతిష్ఠత ‚‚ ఇత్యాదికేతిభావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥ నేతి॥ కశ్చి- త్తనుభృద్దేహభృత్ -తనుభృచ్ఛబ్దః కరణానామప్యుపలక్షణః-యద్వత్తకరణకళేబరభృ-జ్జీవః -తస్యభగవతః-కృతం, భావేక్తః-కృతింప్రశాసనాత్మికాం, కరణేవాక్తః-తస్యేతికర్తరిషష్ఠీ-తేనకృతంశాసనమిత్యర్థః - తపఆదిభిరుపాయై-ర్విహన్తుంఅన్యథాకర్తుం-నవిఘాయాత్ నసమర్థోభవేత్ -తపసా

అనశనాదినా, విద్యయా-శాస్త్రజన్యజ్ఞానేన, యోగవీర్యేణ-అణిమాదియోగబలేన, మనీషయా-విచారజనితబుద్ధ్యా-అర్థితైః, అర్థైశ్వర్యజ్ఞానాదిభిః-పరతః-బలవదాశ్రయణేన స్వతః-తపఆదివ్యతిరిక్తేన కేనచిత్స్వభావనియమేన స్వీయేనోపాయేన వా-తనుభృ దిత్యనేన జీవస్య భగవత్సంకల్పాయత్తం దేహభృత్త్వముక్తమ్ ॥ ౧౨॥ తదేవ వివృణ్వన్ తద్ధత్తే తస్మిన్ లోకే కరణైస్తన్వాదిభిస్తచ్ఛాసనానువర్తిత్వమేవ స్వరూపానుగుణమన్యథా దణ్డ ఏవ స్యాదితి సదృష్టాన్తమాహ ॥ భవాయేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అఙ్గ హే ప్రియవ్రత-జనతా-జనసమూహః, అవ్యక్తదిష్టం-ప్రాకృతైశ్చక్షురాదిభిరనభివ్యజ్యత ఇత్యవ్యక్తో భగవాన్, తేన, దిష్టం ఆదిష్టం-తత్సంకల్పాయత్తమిత్యర్థః-దేహసంబన్ధం - ధత్తే, కిమర్థమసావీశ్వరో దేహయోగమాదిశతి, తత్రాహ ॥ భవాయేతి ॥ భవాద్యర్థం - కర్మకర్తుం ఉత్తరోత్తరజన్మనాశాదేర్నిమిత్తం కర్మకర్తుం -ప్రాక్తనకర్మానుసారేణ దేహయోగమాదిశతీత్యర్థః-యద్వా, భవాద్యర్థం-కర్మ చ కర్తుం, అవ్యక్తదిష్టం, దేహయోగం, ధత్తే, తత్ర-భవః-జన్మ-నాశో మరణం-శోకః-ప్రియార్థవిపత్తినిమిత్తం దుఃఖం, మోహో దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాదిరూపః-భయమాగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం - సుఖదుఃఖే ఇష్టానిష్టవిషయకే అనుకూలప్రతికూలాత్మకే జ్ఞానే - ప్రాచీనకర్మానుసారేణ భవాద్యర్థముత్తరభవాదేర్నిమిత్తం కర్మ చ కర్తుం చావ్యక్తదిష్టమిత్యర్థః -సదా, అభయాయేతి చ్ఛేదః-ముక్తయ ఇత్యర్థః-స్వశాసనానువర్తినామనుగ్రహార్థం తదితరాణాం నిగ్రహార్థం చ- సత్త్వాదిప్రచురదేహయోగమాదిశతీతి భావః ॥ ౧౩॥ యస్య భగవతో, వాచి వేదాత్మికాయాం, తన్త్యాం దామస్యాం రజ్జ్వాం ... దామభిః-గుణాస్సత్త్వాదిభేదభిన్నాని స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితాని కర్మాణి, తాన్యేవ - దామాని-గళబన్ధనగ్రన్థియుతరజ్జవః- తైః దుస్తరైః వత్స వయం - సుయోజితాః నిబద్ధాస్సన్తః - తస్మై ఈశ్వరాయ-భగవతే, బలిం పూజాం-వహామః కరవామః-యథా నసి నాసికాయాం - భిన్నాయాం - ప్రోతాః బద్ధరజ్జవః -చతుష్పదో బలీవర్దా ద్విపదే మనుష్యాయ-నామభిరితి పాఠే-వర్ణాశ్రమనా

యోగవిర్యేణమనీషయావా । నైవార్థితైస్తత్పరతస్స్వతోవాకృతంవిహన్తుంతనుభృద్విభూయాత్ ॥ ౧౨॥
భవాయనాశాయచకర్మకర్తుంశోకాయమోహాయసదాఽభయాయ । సుఖాయదుఃఖాయచదేహయోగమవ్యక్తదిష్టంజనతాఽఙ్గధత్తే ॥ ౧౩॥ యద్వాచితన్త్యాంగుణకర్మదామభిస్సుదుస్తరైర్వత్సవయంసుయోజితాః । సర్వేవహామోబలిమీశ్వరాయ ప్రోతానసీవద్విపదేచతుష్పదః ॥ ౧౪ ॥ ఈశావసృష్టంహ్యవరున్ధ్మహేఽఙ్గదుఃఖంసుఖంవాగుణకర్మసఙ్గాత్ । ఆస్థాయతత్తద్యదయుఙ్క్తనాథశ్చక్షుష్మతాఽన్ధాఇవనీయమానాః ॥ ౧౫ ॥ ముక్తోఽపితావద్బిభృయాత్స్వదేహమారబ్ధమశ్నన్నభిమానశూన్యః । యథాఽనుభూతంప్ర

మాని-తైః- ॥ ౧౪ ॥ కిం చ, న వయమిష్టానిష్టప్రాప్తిపరిహారసాధకాః కిన్తు తదుపసంహారసమర్థా ఇత్యాహ ॥ ఈశావసృష్టమితి ॥ అఙ్గ హే ప్రియవ్రత, నాథ ఈశ్వరో, యద్యదయుఙ్క్త యోజితవాన్, తత్తద్వర్ణాశ్రమాదికం జాత్యాదికం చాస్థాయ, స్థితా, వయం, తత్తదీశ్వరాదిష్టం దేవతిర్యగాదిశరీరమాస్థాయ, స్థితా వయమితి వా, గుణకర్మణాం సాత్త్వికాదిభేదభిన్నానాం కర్మణాం-సఙ్గాత్సంబన్ధనిమిత్తాత్, తత్తత్కర్మానురూపమిత్యర్థః, అనేనేశ్వరస్య వైషమ్యాభావ ఉక్తః-ఈశేన భగవతా, అవసృష్టం దత్తం, సుఖం, దుఃఖం వా, అవరున్ధ్మహే ప్రాప్నుమః, ఈశ్వరస్య హితాహితజ్ఞత్వే అన్యేషామనభిజ్ఞత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ చక్షుష్మతేతి ॥ యథా, చక్షుష్మతా అవిప్లుతచక్షురిన్ద్రియేణ పురుషేణ, ఛాయాం, ఆతపం వా, నీయమానాః ప్రాప్యమాణాః, అన్ధాః, ప్రాప్నువన్తి, తద్వత్, అతోఽస్మాభిరీశ్వరాదిష్టైః ప్రవృత్తిధర్మ ఏవానురోద్ధవ్య ఇతి భావః ॥ ౧౫॥ నను దేహాత్మాభిమానేన సంసారిణో జీవస్య ప్రవృత్తిధర్మానువృత్తిర్యుక్తా, అహం త్వధికృతాత్మవిద్యో ముముక్షుః కథం ప్రవృత్తిధర్మమనురుణధ్మి బన్ధకత్వాదిత్యాశఙ్కాయాం తావన్ముక్తేరవ్యాముక్తేర్దేహధారణమావశ్యకం, తదనుబన్ధితయా ప్రాప్తేషు కేషుచిత్ప్రవృత్తోఽపి న బధ్యత ఇత్యాహ ॥ ముక్తోఽపీతి ॥ ప్రతియాతనిద్రః నివృత్తాజ్ఞానః, పుమాన్, యథాఽనుభూతం అనుభూతవత్ జ్ఞానోదయాత్ప్రాగనుభూతకర్మవత్, అజ్ఞానదశాయాం కర్మానుభవదితి యావత్, తథా, జ్ఞానోదయాదనన్తరమప్యా, రబ్ధం సుఖదుఃఖాదిఫలప్రదానాయ ప్రవృత్తం పుణ్యాపుణ్యరూపం కర్మ - అశ్నన్ అనుభవన్నపి, తత్రాభిమానశూన్యః సుఖదుఃఖాన్యనుభవప్రయుక్తదేహగతస్థౌల్యకార్శ్యాద్యభిమానమాత్మన్యకుర్వాణః, యావన్ముక్తో భవేత్, తావత్, స్వ, దేహం, బిభృయాదేవ, దేహాత్మాభిమానరహిత ఆరబ్ధమశ్నన్నపి యావన్ముక్తస్తావత్స్వదేహం బిభృయాదితి వాఽన్వయః, ప్రారబ్ధస్య కర్మణోఽధిగతాత్మవిద్యానాప్యనుభావ్యత్వాత్ప్రారబ్ధాయత్తత్వాచ్ఛరీరస్య తద్ధారణమవర్జనీయమిత్యర్థః, తర్హ్యజ్ఞజ్ఞానినోః కో విశేషస్తత్రాహ ॥ కింత్వితి ॥ అయం ప్రతియాతనిద్రః-అన్యదేహాయ దేహాన్తరారమ్భాయ,

నిమిత్తభూతాన్, గుణాన్ సత్త్వాదిగుణప్రయుక్తకర్మాణి-న వృఙ్క్తే న భజతి-ప్రారబ్ధానుభవో దేహధారణం చేత్యుభయం తుల్యం పునర్దేహాన్తరనిమిత్తబన్ధకకర్మాకరణం తు జ్ఞానినో విశేష ఇతి భావః ॥ ౧౬ ॥ అస్తు ముముక్షోరపి దేహధారణం ప్రారబ్ధానుభవశ్చేతి-వనస్థస్యాపి దేహధారణసంభవాద్వన ఏవ వత్స్యామి-గృహాశ్రమస్య సంసృతిహేతుత్వాత్ ఇ-త్యత్రాహ॥ భయమితి ॥ ప్రమత్తస్య ప్రమాదాదేవ హి భయం భయహేతూ-అతః, ప్రమత్తస్య స్వపరయాథాత్మ్యాపస్మరణేన దేహేన్ద్రియపరవశస్య, వనేష్వపి అపిశబ్దాద్గృహేషు చ-వసతో, భయం సంసార-స్స్యాదేవ-నను వనే వసతో దేహానుబన్ధినాం కళత్రాదీనాం ప్రసహ్య ప్రవర్తయతాం జ్ఞాననిష్ఠావిరోధినామభావాత్ సుప్రతిష్ఠితా స్యాత్, గృహే తు విపరీతేత్యత్రాహ॥ యతః యస్మాత్, సః వనవాసీ, సహషట్సపత్నః సహైవ-షట్సపత్నాః శత్రవో, మనస్సహితాని జ్ఞానేన్ద్రియాణి యస్య, తథాభూత ఏవ, వనే, ఆస్తే, వోపసర్జనస్యేతి వా గ్రహణాత్సహస్య సభావాభావః॥ ఇన్ద్రియాణాం హి చరతాం యన్మనోఽనువిధీయత, ఇతి సమనస్కస్యేన్ద్రియవర్గస్య విషయప్రవణస్య జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వాద్వనాశ్రమిణోఽపి న్ద్రియవర్గస్య సహైవ విద్యమానత్వాద్భయం స్యాదేవ, అత ఇన్ద్రియవర్గ ఏవ నియన్తవ్యః, యద్యేవం తర్హి కిమపరాద్ధం గృహాశ్రమేణేత్యత్రాహ ॥ జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేః ప్రకృతివివిక్తాత్మానుభవశీలస్య, బుధస్య బ్రహ్మనిష్ఠస్య పుంసః-గృహాశ్రమః-కిం న్వ-వద్యం దోషం-కరోతి-న కమపి దోషం కరోతీత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ నను యదీన్ద్రియపారవశ్యరూపప్రమాద ఏవ భయహేతుః - తర్హీన్ద్రియాణి జ్ఞాననిష్ఠావిరోధీని వన ఏవ వసన్ జేష్యామీత్యత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ సపత్నాన్ జ్ఞాననిష్ఠావిరోధిత్వేన శత్రుతుల్యాని షడిన్ద్రియాణి- యో-విజిగీషమాణః విజేతుమిచ్ఛన్, సః-పూర్వం ప్రథమం, గృహేషు నిర్విశ్య గృహాశ్రమ ఏవ స్థిత్వా, యతేత ఇన్ద్రియజయార్థం యతేత, తథాహి, లోకే, యః కశ్చిత్, శత్రూన్ విజిగీషమాణః-ప్రథమం-దుర్గమా-శ్రితః-ఊర్జితాన్ బలిష్ఠాన్-శత్రూనత్యేతి జయతి - తతః, క్షీణేషు శత్రుషు, బలహీనేషు సత్సు-కామం యథేష్టం, దుర్గేఽన్యత్ర

తియాతనిద్రః కిం త్వన్యదేహాయ గుణాన్న వృఙ్క్తే ॥ ౧౬ ॥ భయం ప్రమత్తస్య వనేష్వపి స్యాద్యతః స ఆస్తే సహ
షట్సపత్నః । జితేన్ద్రియస్యాత్మరతేర్బుధస్య గృహాశ్రమః కిం ను కరోత్యవద్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ యః షట్సపత్నాన్వి
జిగీషమాణో గృహేషు నిర్విశ్య యతేత పూర్వమ్ । అత్యేతి దుర్గాశ్రిత ఊర్జితారీన్ క్షీణేషు కామం విచరేద్విప
శ్చిత్ ॥ ౧౮ ॥ త్వం త్వబ్జనాభాఙ్ఘ్రిసరోజకోశదుర్గాశ్రితో నిర్జితషట్సపత్నః । భుఙ్క్ష్వేహ భోగాన్పురుషా
తిదిష్టాన్విముక్తసఙ్గః ప్రకృతిం భజస్వ ॥ ౧౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సమభిహితో మహాభాగవతో భగవతస్త్రిభు
వనగురోరనుశాసనమాత్మనో లఘుతయాఽవనతశిరోధరో బాఢమితి సబహుమానమువాహ ॥ ౨౦ ॥ భగవా

న్, చరేత్-ఏవం విపశ్చిదపీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ సత్యం ప్రథమం దుర్గాశ్రిత ఏవారీనత్యేతి, అహమపి భగవచ్చరణారవిన్దరూపం దుర్గమాశ్రిత్య శత్రూన్ జేష్యామి, న త్వతిహేయాన్ గృహానిత్యత్రాహ ॥ త్వం త్వితి ॥ యద్యపి, త్వం, అబ్జనాభస్య భగవతః, చరణకమలకోశదుర్గాశ్రితః- యథా కమలకోశాన్తర్గతం భ్రమరం బాహ్యాతపవర్షాదయో న సబాధన్తే, తథా త్వం భగవచ్చరణారవిన్దసమావేశితమనసమిన్ద్రియాణి న బాధన్తే ఇతి జ్ఞాపనాయ కోశశబ్దః ప్రయుక్తః-నిర్జితః-జ్ఞానయోగవిరోధిషడిన్ద్రియవర్గో యేన- తథాపి, పురుషేణ పరమపురుషేణ, ఆదిష్టాన్, భోగాన్, ఇహ లోకే, భుఙ్క్ష్వ, తతో, విముక్తసఙ్గః భగవద్భక్త్యా, ప్రకృతిం స్వభావం, ఆవిర్భావితాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకస్వభావం, భజస్వేతి యావత్ ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థం బ్రహ్మణా, సమ్యక్, అభిహితః ఉక్తః- మహాభాగవతః-ప్రియవ్రతః-త్రిభువనమహితోపదేష్టు-ర్భగవతశ్చతుర్ముఖస్య, అనుశాసనమాత్మనస్స్వస్య - లఘుతయా సుకరతయా హేతునా, భోగాననుభవత ఏవ పునర్ముక్త్యుపాయప్రదర్శనాత్మకత్వాత్తచ్ఛాసనస్య సుకరత్వం, యద్వా, ఆత్మనో, యత్ అనుశాసనం, తత్-దలఘుతయా గౌరవేణ, బాఢం కరిష్యామీతి, అవనతకన్ధరస్సన్, సబహుమానం-జగ్రాహ ॥ ౨౦ ॥ తతో, భగవాన్ బ్రహ్మాపి, మనునా స్వాయంభువేన-యథావిధి-కృతపూజః-ప్రియవ్రతస్యాయోగ్యం భాంశాస్త్రగరస్య శిష్యాభావాత్ కుటిలస్య కథం సంభవే, తత్తునాస్తీత్యాహ, అవిషమమకుటిలం యథా భవతి తథా, ప్రియవ్రతనారదయో, రభిసమీక్షమాణయోస్సతోః- అవాఙ్మనసక్షయం, వాక్చ మనశ్చ వాఙ్మనసే, అచతురేతి చతురే, త్యాదినా నిపాతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః, తయోః- క్షయం వేశ్మ, నివాసగతో, రితి గత్యర్థత్వాద్గత్యర్థస్య చ జ్ఞానార్థత్వాద్వాఙ్మనసవిషయం తస్మాద్భవతీత్యవాఙ్మనసక్షయం-అనేనార్వాచీనలోకానాం క్షయ-వైచిత్ర్యం వివక్షితం, విచిత్రతరం హి దద్యువాఙ్మనసగోచరమిహలోకే భ్రంశయోగో దృశ్యతే, యుక్తం చైతత్, పరబ్రహ్మస్వరూపగుణానామేవాపరిచ్ఛిన్నత్వేన వాఙ్మనసయోరవిషయత్వాత్ కార్యసర్గస్య వాఙ్మనసవిషయత్వాత్సత్యలోకస్యాపి కార్యత్వాత్ అవ్యవహృతం ద్విపరార్ధావసానపర్యన్తం తత్రత్యానాం జన్మజరామరణాద్యభావేన నష్టం జీర్ణమిత్యాదివ్యవహారావిష

యం, తథాచోక్తం ద్వితీయే,, తద్ద్విపరార్ధంతదుపారమేష్ఠ్యంనయత్రశోకోనజరానమృత్యుః॥నార్తిర్నచోద్వేగ,, ఇతి, ఏవంవిధ-మాత్మనస్స్వస్య, సమవస్థానం సత్యలోక-మగాత్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ మనుఃస్వాయంభువోఽపి, పరేణబ్రహ్మణైవ-ప్రతిసంధితః సంపాదితః - మనోరథః రాజ్యేపుత్రమభిషిచ్యవనంయాస్యామీత్యేవంరూపో మనోరథో - యస్య, తథాభూతస్య-సురర్షివరో నారదః-తస్య, అనుమతేనఅనుమత్యా, భావేక్తః - ఆత్మజం ప్రియవ్రతం, నిఖిలభూమణ్డలమర్యాదారక్షణాయ-స్థాపయిత్వా, అతివిషమాదుస్తరా - యే - విషయాశ్శబ్దాదయః-తఏవ-విషజలాశయః-విషోదకాశ్రయః, స్తదుపరం-యద్గృహం, తస్మి, న్నానాభోగేచ్ఛా-తతః, ఉపరతోఽభూత్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఇతిహవావఇత్థంహి, సజగతీపతిఃప్రియవ్రతః-ప్రథమం, ఆత్మనఃస్వస్య, ఇచ్ఛయా, అభినివేశితః-ప్రాపితః, కర్మాధికారః భగవదారాధనరూపకర్మాధికారః-యస్యసః-అఖిలస్యజగతః, బన్ధనధ్వంసనః- బన్ధననివర్తకః, అతఏవ-పరఃఉత్కృష్టః-అనుభావః-ప్రభావః-యస్య, తస్య భగవతః-కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య, యదఙ్ఘ్రియుగ్మం, తస్యయదవిచ్ఛిన్నం, ధ్యానం, తస్య, ప్రభావేన, పరిరన్ధితకషాయోద్ధరాగాదిమలః- ఆశయోఽన్తఃకరణం, యస్య, అతఏవా-వదాతఃనిర్మలోఽపి, మహతాంబ్రహ్మాదీనాం, ఆజ్ఞాపాలనేన, మానవర్ధనః-భూమణ్డల, మనుశిష్టవాక్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ అనుశాసనప్రకారమేవవివక్షుస్తావద్దారపరిగ్రహమపత్యానిచాహ॥అథహేతి॥ అథచతుర్ముఖాదేశానన్తరం, నివృత్తినిష్ఠోఽపిప్రవృత్తౌభూయాదితివిస్మయతే, హేతివిశ్వకర్మణః- విశ్వకర్మనామ్నః- ప్రజాపతేర్బ్రహ్మణో, బర్హిష్మతీంనామ - దుహితర, ముపయేమేఉవోఢ-ఉఇతివిస్మయే-హవావేతిప్ర

నపిమనునాయథావదుపకల్పితాపచితిఃప్రియవ్రతనారదయోరవిషమమభిసమీక్షమాణయోరాత్మనస్సమవస్థానమవాఙ్మనసక్షయమవ్యవహృతమగమత్ ॥ ౨౧ ॥ మనురపిపరేణైవంప్రతిసంధితమనోరథస్సురర్షివరానుమతేనాత్మజమఖిలధరామణ్డలస్థితిగుప్తయేఽవస్థాప్యస్వయమతివిషమవిషయవిషజలాశయాశాయాఉపరరామ॥౨౨॥ఇతిహవావసజగతీపతిరాత్మేచ్ఛయాఽభినివేశితకర్మాధికారోఽఖిలజగద్బన్ధనధ్వంసనపరానుభావస్య భగవతఆదిపురుషస్యాఙ్ఘ్రియుగళానవరతధ్యానానుభావేనపరిరన్ధితకషాయాశయోఽవదాతోఽభిమానవర్ధనోమహతామహీతలమనుశశాస ॥ ౨౩ ॥అథసదుహితరంప్రజాపతేర్విశ్వకర్మణఉపయేమేబర్హిష్మతీంనామతస్యాముహవావాత్మజానాత్మనస్సమానగుణశీలకర్మరూప ❀ వీర్యోదారాన్దశసంభావయాంబభూవకన్యాంచయవీయసీమూర్జస్వతీంనామ ॥ ౨౪ ॥ ఆగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుమహావీరహిరణ్యరేతోఽకృతపృష్ఠసవనమేధాతిథివీతిహోత్రకవయఇతిసర్వఏవాగ్నినామానః ॥౨౫ ॥ ఏతేషాంకవిర్మహావీరస్సవనఇతిత్రయ ఆసన్నూర్ధ్వరేతసస్తఆత్మవిద్యాయామర్భభావాదారభ్యకృతపరిచయాః పారమహంస్యమేవాశ్రమమభజన్ ॥ ౨౬ ॥ తస్మిన్నుహవావోపశమశీలాః పరమర్షయస్సకలజీవనికా

సిద్ధా-తస్యాంబర్హిష్మత్యాం, ఆత్మసమానైస్స్వతుల్యైః, శీలాదిభిర్గుణైరుదారాన్మహతః, ఔదార్యానితిపాఠే, ఆత్మసమాశ్శీలాదయోయేషాంతేతిబహువ్రీహిః-తత్ర, శీలంస్వభావస్సద్వృత్తిశ్చ-గుణాశ్శౌర్యాదయః, కర్మవ్యాపారః-రూపం సౌన్దర్యం- వీర్యంపరాభిభవసామర్థ్యం-, శౌర్యంరణమధ్యేస్వగృహఇవప్రవేశసామర్థ్యం, ఔదార్యంవదాన్యతా-ఏవంవిధాన్ -దశ, త్మజాన్సంభావయాంబభూవఉత్పాదయామాస - తథా - యవీయసీందశానామాత్మజానామనుజా-మూర్జస్వతీంనామ-కన్యాంభావయాంబభూవేత్యనుషఙ్గః - ఆత్మజాన్కన్యాంచభావయాంబభూవేతిపూర్వేణాన్వయః ❀॥౨౪॥ ❀ పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ఆగ్నీధ్రేతి॥ ఆగ్నీధ్రాదీనామితరేతరయోగద్వంద్వః-సర్వే, అగ్నీనాంనామానియేషాంతే, తథాభూతాః ❀॥౨౫॥ ❀ ఏతేషాందశానాంపుత్రాణాంమధ్యే-కవి-ర్మహావీర, స్సవన-ఇతిత్రయఃపుత్రాః-ఊర్ధ్వరేతసః జితేన్ద్రియా, ఆసన్, తేకవ్యాదయస్త్రయః - బాల్యాదారభ్య-ఆత్మవిద్యాయాం, కృతఃపరిచయోయైస్తే, పారమహంస్యం-పరమహంసాః నితరాంపరిశుద్ధాన్తఃకరణాః -తేషాంసంబన్ధినం, ఆశ్రమ, మభజన్, కేవలనివృత్తిధర్మపరాయణాఆభూవన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తస్మిన్నుహవావారమహంస్యాశ్రమేహి, వర్తమానా, స్తే, ఉపశమఃఇన్ద్రియనిగ్రహఏవ-శీలం, యేషాంతే, అతఏవ - పరమర్షయః - సకలజీవానాంని - కాయస్సమూహ, స్స - ఆవాసశ్శరీరం - యస్యనికాయస్యా, వాసఆధార, స్తస్యేతివా, మృత్యుభయంసంసృతిభయం, తేన - భీతానాం - శరణభూతస్యరక్షణోపాయభూతస్య రక్షితుశ్చ, భగవతో, వాసుదేవస్య, శ్రీమతోశ్చరణారవిన్దయో, రనవచ్ఛిన్నం, స్మరణం,

౨౪ ❀ శ్లో॥ పా॥ వీర్యోదార్యాన్.

తేనా - విగళితః - అవిచ్ఛిన్నః - ప్రీత్యుత్కర్షరూపో - యః - పరమభక్తియోగ - స్తస్య - ప్రభావేన , ఉపచయేన
వాపరిభావితంనిరస్తరాగాదికం, నిర్వాసితమితియావత్ - య-దన్తర్హృదయంమన- స్తస్మి-న్నధిగతేసాక్షాత్కృతే,స
ర్వేషాం - భూతానామాత్మనా - మాత్మభూతేఅన్తఃప్రవిశ్యప్రశాసనేనధారకేప్రత్యగాత్మని - ప్రత్యక్ జీవః- ఆత్మాశ
రీరం - యస్య - తస్మి - న్ప్రతీచఃఆత్మనీతివా - ప్రత్యగాత్మశరీరకేఇతివా-భూతానామాత్మభూతఇత్యచేతనశరీరకత్వ
ముక్తం - ప్రత్యగాత్మనీతిజీవశరీరకత్వం - ఏవంభూతే-భగవత్యేవవర్తమానస్యభగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణతయాసాక్షా
త్కృతస్య-ఆత్మనఃస్వస్య, తాదాత్మ్యంతత్స్వభావతాం-సాధర్మ్యమిత్యర్థః-అవిశేషేణజగద్వ్యాపారవర్జంకార్త్స్న్యే
న-సమీయుః-ముక్తాబభూవురిత్యర్థః-అవశిష్టాస్సప్తపుత్రాఃపిత్రధీనాః స్థితాఇతిభావః ॥ ౨౭ ॥ తథాఽన్యస్యామపి
భార్యాయాం-త్రయఃపుత్రాఃజాతా - స్తాన్ తదధికారంచనిర్దిశతి ॥ ఉత్తమఇతి ॥ ౨౮ ॥ ఏవ-ముపశమాయనేషు-ఉ
పశమోగుణాన్తరాణామప్యుపలక్షణః - ఆత్మసమానశీలేతిపూర్వముక్తత్వాత్-సద్గుణాశ్రయేషు-స్వతనయేషు-సత్స్వి
త్యర్థః- అథజగతీపతిఃప్రియవ్రతః - అర్బుదఃకోటిః - అన్యేతుశతకోటిభిరేకమర్బుదమిత్యాహుః-వత్సరాణా-మేకాదశా
ర్బుదాని-జగతీం-బుభుజఇత్యన్వయః -రాజ్ఞోధర్మపరిపాలనవిషయభోగప్రధానైర్వ్యాఖ్యం - తత్రాపినాయాసేనైవధర్మ
పరిపాలనమాహ ॥ అవ్యాహతాః -అఖిలాః-పురుషకారాఃపౌరుషాణి-యస్మాత్తేన-సారేణబలేన-సంభృతౌపూర్ణౌ-యౌ-
దోర్దణ్డౌ-తయో-ర్యుగళం-తేనా-పీడితఆకృష్టో-మౌర్వీగుణ స్తస్య- స్తనితంటంకార-స్తేనైవయుద్ధంవినా-విరమితానిరస్తాః-
ధర్మవిరోధినో-యేనభోగాతిశయమాహ-బర్హిష్మత్యాస్స్వభార్యాయాః - అనుదిన-మేధమానైః ప్రమోదాదిభిః-పరా

యావాసస్య నగవతోవాసుదేవస్య భవభీతానాంశరణభూతస్య శ్రీమచ్చరణారవిన్దావిరతస్మరణావిగళిత
పరమభక్తియోగానుభావేనపరిభావితాన్తర్హృదయాధిగతేభగవతిసర్వేషాంభూతానామాత్మభూతేప్ర
త్యగాత్మన్యేవవర్తమానస్యాత్మనస్తాదాత్మ్యమవిశేషేణసమీయుః ॥ ౨౭ ॥ అన్యస్యామపిజాయాయాంత్ర
యఃపుత్రా ఆసన్నుత్తమస్తామసోరైవతఇతిమన్వన్తరాధిపతయః ॥ ౨౮ ॥ ఏవముపశమాయనేషుస్వతన
యేష్వథజగతీపతిర్జగతీమర్బుదాన్యేకాదశపరివత్సరాణామవ్యాహతాఖిలపురుషకారసారసంభృతదోర్ద
ణ్డయుగళాపీడితమౌర్వీగుణస్తనితవిరమితధర్మప్రతిపక్షోబర్హిష్మత్యాశ్చానుదినమేధమానప్రమో
దప్రసరణయౌషిణ్యవ్రీడాప్రముషితహాసావలోకరుచిరక్ష్వేళాదిభిః పరాభూయమానవివేకోఽనవబు
ధ్యమానఇవమహామనాబుభుజే ॥ ౨౯ ॥ యావదవభాసయతిసురగిరిమనుపరిక్రామన్ భగవానాదిత్యో వసు
ధాతలమర్ధేనైవప్రతపత్యర్ధేనాచ్ఛాదయతితదాహిభగవదుపాసనోపచితాతిపురుషప్రభావ స్తదనభిన
న్దన్సమజవేనరథేనజ్యోతిర్మయేనరజనీమపిదినంకరిష్యామీతిసప్తకృత్వస్తరణిమనుపర్యక్రామద్ద్వితీయఇ
వపతఙ్గః ॥ ౩౦ ॥ యేవాఉహతద్రథచరణనేమికృతపరిఖాతాస్తేసప్తసిన్ధవఆసన్, యతఏవకృతాస్సప్తభువో

భూయమానవివేకఇవ - అతఏవ-విషయాసక్త్యా - అనవబుధ్యమానఇవ-బుభుజే-తత్ర-ప్రమోదఃపతింద్రృష్ట్వాహర్ష - స్త
తః - ప్రసరణమభ్యుత్థానాదిలీలా-తతో-యౌషిణ్యం యోషిత్స్వరూపకృతశృఙ్గారానుభావప్రకాశనం-తతో - వ్రీడయ్యా-
ముషితాస్సంకోచితాః-హాసావలోకా- స్తతో-రుచిరక్ష్వేళాదయః-మృదుతరపరిహాసవాక్యాదీని-తైః ॥ ౨౯ ॥ ప్ర
భావాతిశయమాహ ॥ యావదితి ॥ భగవా-నాదిత్యస్సూర్యః-సురగిరింమేరుం-అనుపరిక్రామన్ పరిక్రమన్ప్రదక్షిణీకుర్వ-
న్వసుధాతలంభూమణ్డలం-యావ-దవభాసయతి-కియదవభాసయతి-అర్ధేనైవప్రతపతిఅర్ధమేవప్రకాశయతి-అర్ధమాచ్ఛా
దయతిమేరోశ్ఛాయాతస్తమసాచ్ఛాదయతి - మేరోఃపార్శ్వాన్తరమవభాసయన్నపిపార్శ్వాన్తరంనప్రకాశయతీత్యా
లోచ్యతద్వసుధాతలార్ధావభాసన మనభినన్దన్ అసమీచీనంమన్వానః-రజనీమపి-దివసంకరిష్యామి-యత్సూర్యేణానవభా
తంవసుధాతలార్ధం - తదప్యవభాసయామీతి-కృతసంకల్పః - భగవదుపాసనేనో-పచితోఽ-తిపురుషప్రభావః-యస్య-స
మజవేనసూర్యసమానవేగేన-తద్వత్ప్రకాశబహులేనచ-రథేన-ద్వితీయఃపతఙ్గఃఅపరస్సూర్యఇవ-తరణింసూర్య - మను
సృత్య - యథాతరణిర్గచ్ఛతితథా-మేరోః-పరితః - ఆక్రామతి-యదామేరోర్దక్షిణస్యాం దిశిసూర్యోఽవభాసయతిస్వయ
ముత్తరస్యాం - యదాసఉత్తరస్యాంతదాస్వయందక్షిణస్యా - మిత్యేవమచీచకాసదిత్యర్థః,అయమప్యన్యఃప్రభావవిశే
షఃసూర్యోఽన్తరిక్షేచరన్నవభాసయతి - అయంతు-భూమ్యాంచరన్నపర్యథశ్చాచీచకాసదితి ॥ ౩౦ ॥ ప్రభావా
న్తరమప్యాహ ॥ యఇతి ॥ యేహి-సప్త,తస్యప్రియవ్రతస్యయ-ద్రథచక్రం-తస్య, నేమినాకృతాః-పరిఖాఃగర్తాః,తఏవ-స
ప్త,సిన్ధవః-సప్తసముద్రా - ఆసన్-యతఃసైరేవసిన్ధుభిఃకృతా - స్సప్తసంఖ్యాకాః-భువోద్వీపాః-కేఽమీద్వీపాఃకేవాస

స్తస్మిన్నవ ఇతి వివక్షాయాం తావద్ద్వీపాని నిర్దిశతి, జమ్బ్వితి ॥ ౩౧ ॥ తేషాం-ద్వీపానాం-పరిమాణం ప్రసఙ్గాదభిధీయతే పరిమితవాన్ శేషః-పూర్వస్మాత్ లక్షయోజనాత్ పరిమాణవిశిష్టా - జమ్బ్వాదిపూర్వపూర్వస్మాద్ద్వీపాత్ ఉత్తరోత్తరః ప్లక్షాదిద్వీపః-యథాసంఖ్యం - ద్విగుణేన ద్విలక్షాదిపరిమాణేన - త్వేనం, బహిః పూర్వపూర్వద్వీపాద్బహిః-కల్పిత, ఉపక్లృప్తాః కల్పితాః ॥ ౩౨ ॥ అథ సిన్ధూన్ నిర్దిశం స్తేషాం పరిమాణం చాహ॥ క్షారోదేక్షురసోదసురోదఘృతోదక్షీరోదదధిమణ్డోదశుద్ధోదాః సప్త సిన్ధవః-సప్తద్వీపానాం-పరిఖా ఇవ పృథక్త్వే, అభ్యన్తరద్వీపసమానాశ్చ, అభ్యన్తరగతాః స్తత్తత్సముద్రవేష్టితా ద్వీపాః, సైన్యసూనాః తత్పరిఖావద్వర్తమానాస్సమానపరిమాణాః-సప్తద్వీపేషు యథానుపూర్వ్యం, సైకైకశః-బహిర్భాగస్థాః, పృథక్ పృథక్ పరికల్పితా ఇత్యర్థః, అయమర్థః, ప్రథమం జమ్బూద్వీపో లక్షయోజనవిస్తారః - స్తత్పరిఖాభూతః క్షారోదోఽపి లక్షయోజనవిస్తారః-తతః ప్లక్షద్వీపో ద్విలక్షయోజనవిస్తారః -తత్పరిఖాభూత ఇక్షురసోదశ్చ ద్విలక్షయోజనవిస్తారః తతశ్శాల్మలిశ్చతుర్లక్షయోజనః-సురోదోఽపి చతుర్లక్ష ఇత్యాది-నన్వల్పపరిమాణోఽప్యధికపరిమాణేన వేష్ట్యతే-సమపరిమాణేన-కథమేతదుచ్యతే-విస్తారసామ్యేఽపి దైర్ఘ్యాధిక్యాదుపపత్తిః, తేషు జమ్బ్వాదిషు ద్వీపేషు బర్హిష్మతీపతిః ప్రియవ్రతః - అనువ్రతాన్, ఆగ్నీధ్రాదిసంజ్ఞకాన్-స్వాత్మజాన్-ఏకస్మిన్నేకస్మిన్ ద్వీపే జమ్బ్వాదౌ-యథాసంఖ్యేన-జ్యేష్ఠాదిక్రమేణ-ఏకమేకమేవ అధిపతిం-విదధే చకార ॥ ౩౩ ॥ ఊర్జస్వతీం నామ-దుహితరం-ఉశనసే శుక్రాయ-ప్రాదాత్ యస్యాం ఊర్జస్వత్యాం కావ్యస్యోశనసః-సుతా దుహితా-దేవయానీ నామ-కన్యకా-ఆసీత్ ఉత్పన్నాఽభూత్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవమతిమానుషం ప్రియవ్రతప్రభావం-శ్రుతవతో రాజ్ఞస్తత్ప్రభావవిషయామసంభావనామాశఙ్క్యాన కేవలముక్త ఏవ తస్య ప్రభావః-కిం త్వన్యోఽపి సన్తీతి వదన్- అనన్తవివిధవిచిత్రశక్తిం భగవన్తం సర్వాత్మనోపాసీనానాం విచిత్రశక్తీనాం ప్రభావో నాసంభావనీయ ఇత్యాహ ॥ నైవంవిధ ఇతి॥ ఉరుక్రమస్య-పుంసాం తదఙ్ఘ్రిరజసా-జితషడ్గుణానాం, పురుషస్య-కారః కృతిః-పురుషవ్యాపారం - ఏవంవిధః ఉక్తవిధః-చిత్రం - అసంభావనీయ ఇతి న-కిం తూక్తవిధా అన్యేఽపి ప్రభావాః సంభావ్యన్త ఏవేతి భావః

ద్వీపా జమ్బూప్లక్షశాల్మలికుశక్రౌఞ్చశాకపుష్కరసంజ్ఞాః ॥ ౩౧ ॥ తేషాం పరిమాణం పూర్వస్మాదుత్తరోత్తరో యథాసంఖ్యం ద్విగుణేన బహిస్సమన్తత ఉపక్లృప్తాః ॥ ౩౨ ॥ క్షారోదేక్షురసోదసురోదఘృతోదక్షీరోదదధిమణ్డోదశుద్ధోదాస్సప్తజలధయస్సప్తద్వీపపరిఖా ఇవాభ్యన్తరద్వీపసమానా ఏకైకశ్యేన యథానుపూర్వం సప్తస్వపి బహిర్ద్వీపేషు పృథక్పృథక్పరిత ఉపకల్పితాః, తేషు జమ్బ్వాదిషు బర్హిష్మతీపతిరనువ్రతానాత్మజానాగ్నీధ్రేధ్మజిహ్వయజ్ఞబాహుహిరణ్యరేతోఘృతపృష్ఠమేధాతిథివీతిహోత్రసంజ్ఞాన్యథాసంఖ్యేనైకైకస్మిన్నేకమేకమేవాధిపతిం విదధే ॥ ౩౩ ॥ దుహితరం చోర్జస్వతీం నామోశనసే ప్రాయచ్ఛద్యస్యామాసీద్దేవయానీ నామ కావ్యసుతా ॥ ౩౪ ॥ శ్లో ॥ నైవంవిధః పురుషకార ఉరుక్రమస్య పుంసాం తదఙ్ఘ్రి

తత్ర హేతుః - ఉరుక్రమస్య త్రైలోక్యం పదత్రయేణాక్రాన్తవతోఽపి చిత్రశక్తేర్భగవతః-పుంసాం - భక్తానాం-తస్యోరుక్రమస్య - అఙ్ఘ్రిరజసా-జితాః-షడ్గుణాః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యవో - యైస్తేషాం - త్రైలోక్యాక్రమణాదిరూపానితరసాధారణప్రభావశీలం భగవచ్చరణారవిన్దముపాసీనానామితరసాధారణప్రభావాః సంభావనాస్పదమేవేతి ద్యోతనాయ - ఉరుక్రమస్య తదఙ్ఘ్రిరజసేత్యుక్తం - కిం వక్తవ్యం తచ్చరణప్రభావోఽనితరసాధారణ ఇతి-యుతస్తన్నామ్నాను ప్రభావో న వాఙ్మనసగోచర ఇత్యాహ ॥ విదూరవిగతః సకృత్ యదాదత్తే - అన్యేతు-విదూరవిగతః దూరతః పరిత్యాజ్యోఽన్త్యజ ఇతి వ్యాచక్షతే-యస్య భగవతో-నామధేయం-సకృదపి - ఆదదీత అభిదధ్యాత్ -స దూరవిగతః- అధునాతత్క్షణమేవ, బన్ధం సంసారం, విజహాతి, విముక్తో భవతీత్యర్థః, ఏవం నామాన్యేన నామస్మరణస్య ముక్తిసాధనత్వప్రతిపాదకమేవంవిధం వచనజాతమనుస్మరణస్య ముక్తిసాధనత్వపరం ద్రష్టవ్యం ‘‘ జన్మలాభః పరః పుంసామన్తే నారాయణస్మృతిః-నామాని యే మనుజగమే వినశాగృణన్తి తే నైకజన్మశమలం సహసైవ హిత్వా సుయాన్తి ,, ఇతి-వచనానురోధాత్, అన్యథా ‘‘ తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యతే ,, ఇతి వేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధకశ్రుతివిరోధాపత్తేః-అన్తిమస్మరణం తు వేదనరూపతామాపన్నం తత్సాధనం భవతీతి న విరోధః-నను-వేదనం హి నామ జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతమహరహరభ్యాసాధేయాతిశయమాప్రయాణాదనువర్తమానమసకృదావృత్తం విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితం ప్రత్యక్షతాపన్నం ప్రీతిరూపాత్మకం జ్ఞానం-తత్కథమన్తిమం నామస్మరణమాత్రముక్తవిధవేదనాత్మతామాపన్నం భవతీతి, ఉచ్యతే - నోక్తాకారా అపి వేదనశబ్దవాచ్యాః, కిన్తు, పరమాత్మవిషయం స్మరణాత్మకం జ్ఞానమేవాన్తిమప్రత్యయరూపం, తచ్చ ప్రబలప్రతిబన్ధానభ్యాసవిచ్ఛేదవ్యాసఙ్గాన్తరద్వేషోపేక్షాదిభిరన్తకాలే కదాచిన్నాభూదిత్యసంభావ

పరిహారోపాయతయాజ్ఞానకర్మయోగానుగ్రహాదయ ఆకారాఉపాసనప్రకరణేషుకీర్తితాః, తత్రభగవత్ప్రసాదవశాజ్జాయమానస్వవిషయస్మరణాత్మకజ్ఞానస్యహ్యోక్తాకారా అపేక్షితాః, అతఏవహి,రాగద్వేషభయాద్యాత్మకమపిభగవద్విషయమన్తిమంజ్ఞానంముక్తిసాధనమితివక్ష్యతి,,గోప్యఃకామాద్భయాత్కంస,,ఇతి ※ ॥ ౩౫॥ ※ యదుక్తం ,,కథంచిదన్తరాయవిరహతాస్స్వంశివతమాంపదవీంనప్రాయేణహాస్వన్తి,, తి-తత్ప్రియవ్రతదృష్టాన్తేనస్పష్టయితుంతస్యతావనిర్వేదంవదతి ॥ సఇతి ॥ఏవ-మపారౌబలపరాక్రమౌ-యస్యసః,ప్రియవ్రతః-దేవర్షేర్నారదస్య,చరణయో-రనుశయః సేవా-తా-మనుపన్నా-త్పతితఃప్రాప్తః, గుణవిసర్గసంసర్గఃప్రవృత్తిమార్గసంబన్ధ-స్తేనస్వాత్మాన-మనిర్వృతమసుఖితమివ-మన్యమానః-ఇవశబ్దేనతద్భానుభోగానాందుర్లభత్వం-తేషుతస్యనిరయాపన్యంచసూచ్యతే-తథాచోక్తం ,,ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన,, ఇతి ,,వాసుదేవమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయోమైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల,,మితి-అతఏవా,త్మనిమనసి-నిర్వేదఃపరితాపో-యస్య,ఇదంతత్రాహ॥ అహోఇతి ॥ నిర్వేదద్యోతకోనిపాతః-మయా , అసాధ్వసమీచీన-మనుష్ఠితమాచరితం-కింతత్-య దసాధ్వనుష్ఠితం-తత్రాహ॥అహం॥ప్రథమంకేవలనివృత్తిధర్మపరోఽహం-ఇన్ద్రియైఃప్రమాథిభిః , అవిద్యారచితాఃప్రకృతిపరిణామరూపాః,అజ్ఞానమూలయాభోగ్యతమబుద్ధ్యారచితాస్సంపాదితాః - విషమాఃపరిణామవిషోపమాః, హేయా,యే,విషయాశ్శబ్దాదయ , స్తఏవాన్ధకూపస్తృణావృతకూప- స్తస్మి,న్నభినివేశితఃపాతిత,ఇతియత్త - త్తతః,అలమలం-విషయానుభవేన-అముష్యా,వనితాయాఃబహిష్మత్యాః-వినోదమృగం,క్రీడార్థమర్కటతుల్యం,మాంధిగ్గితి-గర్హయాంచకారఆత్మానంనిన్దితవాన్ ※ ॥ ౩౬ ॥ ※ తతః-ప

రజసాజితషడ్గుణానామ్ । చిత్రంవిదూరవిగతస్సకృదాదదీతయన్నామధేయమధునాసజహాతిబన్ధమ్॥ ౩౫॥

౫ ॥ సఏవమపరిమితబలపరాక్రమ ఏకదాతుదేవర్షిచరణానుశయనానుపతితగుణవిసర్గసంసర్గేణానిర్వృతమివాత్మానంమన్యమానఆత్మనిర్వేదఇదమాహ అహోఅసాధ్వనుష్ఠితంయదభినివేశితోఽహమిన్ద్రియైరవిద్యావిరచితవిషమవిషయాన్ధకూపేతదలమలమముష్యావనితాయావినోదమృగంమాంధిగ్ధిగితిగర్హయాంచకార ॥ ౩౬ ॥ పరదేవతాప్రసాదాధిగతాత్మప్రత్యవమర్శనేనపరినిర్వృతోఽనురక్తేభ్యఃపుత్రేభ్యస్తేభ్యఇమాంయథాదాయంవిభజ్యభుక్తభోగాంచమహిషీంమృతకమివసమహావిభూతిమపహాయస్వయంనిహితనిర్వేదోహృదిగృహీతహరివిహారానుభావోభగవతోనారదస్య పదవీంపునరేవానుససార ॥ ౩౭ ॥ తస్యహవాఏతేశ్లోకాః ॥ ౩౮ ॥ ప్రియవ్రతకృతంకర్మకోనుకుర్యాద్వినేశ్వరమ్ ।యోనేమినిమ్నైరకరోచ్ఛాయాంఘ్నన్సప్తవారిధీన్ ॥ ౩౯ ॥ భూసంస్థానంకృతంయేనసరిద్గిరివనాదిభిః । సీమాచభూతనిర్వృత్యైద్వీపేద్వీపేవిభాగశః ॥ ౪౦ ॥ భౌమందివ్యంమానుషంచమహిత్వంయోగకర్మజమ్ । యశ్చక్రేనిరయౌపమ్యం

రదేవతాయాఃభగవతః-ప్రసాదేన ,,నేహాభిక్రమనాశోస్తిప్రత్యవాయోనవిద్యత,, ఇత్యాద్యుక్తమహాప్రభావశీలోపక్రాన్తమాత్రనివృత్తిధర్మారాధితభగవత్ప్రసాదేనా-ధిగతంప్రాప్తం-ఆత్మనఃస్వాత్మనః పరమాత్మనశ్చ-య,త్ప్రత్యవమర్శనం-యథావస్థితస్వరూపచిన్తనం తేన,పరినిర్వృతః-నిరస్తతాపత్రయంనితరాంసుఖితః-అనురక్తేభ్యఃస్వానువర్తిభ్యః,పుత్రేభ్యః,ఇమాంసప్తద్వీపాత్మికాం,భూమిం,యథాదాయంయథాయోగ్యంభాగం-విభజ్య , యద్వా, దాయంపితృక్రమాదాగతం-యథావ,ద్విభజ్య - ఆగ్నీధ్రాదిప్రతిపుత్రంజమ్బ్వాదిప్రతిద్వీపంవిభజ్యేత్యర్థః -భుక్తాః,భోగాః,యస్యా,స్తాం-పఞ్చమ్యర్థేబహువ్రీహిః-మహిషీంభార్యాం- మృతకమివశవమివ-మన్యమానఇతిశేషః,మహావిభూతిం-మహ,దైశ్వర్య -మపహాయ,మహావిభూత్యాసహితాంమహిషీంమృతకమివాపహాయేతివా,స్వయ-ముపదేశమన్తరేణైవ,విహితఃకృతః,నిర్వేదఃపరితాపో-యస్య,హృదయే-గృహీతాఃపరిశీలితాః-హరేర్భగవతః-విహారాణాం -ప్రభావాః-యస్య,సః-భగవతోనారదస్య-పదవీం-పునరప్యనుససార-గన్ధమాదనద్రోణ్యాంశ్రీనారదమేవసేవమానస్సిద్ధింగతః ※॥ ౩౭ ॥ ※ తస్యప్రియవ్రతమస్యఏతేశ్లోకాఃతన్మహిమోపనిబన్ధనేపూర్వప్రసిద్ధా ఏవశ్లోకాః-కథ్యన్తే , యథావేదే ,,తదప్యేషశ్లోకోభవతి,,తి ※॥ ౩౮॥ ※ శ్లోకాన్తత్రాహ॥ప్రియవ్రతేతి॥ప్రియవ్రతేన,కృతంకర్మ-ఈశ్వరంవినా-అన్యః -కోనామ,కుర్యాత్,యఃప్రియవ్రతః-ఛాయాంతమః-ఘ్నన్-నిరస్యన్-రథనేమినిమ్నైరేవ,సప్త,వారిధీన్సముద్రా-నకరోత్ ※ ॥ ౩౯ ॥ ※ యేనప్రియవ్రతేన,భూసంస్థానం,ద్వీపై - ర్భువ-స్సంస్థానమవయవవిన్యాసః-కృతంతథా-ద్వీపేద్వీపేభూతనిర్వృత్యైభూతానాంకృత్యై,సుఖాయవా,సరిదాదిభి-ర్విభాగశఃఅసంకరేణ-సీమాచ-కృతా ※ ॥ ౪౦ ॥ ※ యః-భౌమంపాతాళజం-దివ్యంస్వర్గజం-మానుషంమర్త్యలోకజం-సుఖం-యోగరూపకర్మజం - అణిమాదిసిద్ధిరూపంమహత్త్వంమాహాత్మ్యంచయోగస్యఫ

నోవ్యాపారరూపత్వేనకర్మత్వవ్యపదేశః,,వాచికైఃపక్షిమృగతాంమానసైరన్త్యజాతితాం। శరీరజైఃకర్మదోషైర్యాతిస్థావరతాంనర ,, ఇతిమనునాఽపిమానసైఃకర్మదోషైరితిమనోవ్యాపారేకర్మశబ్దః ప్రయుక్తః-నిరయాపమ్యంనరకసదృశం-చక్రేఅనుసంహితవాన్,,ఏతేవైనిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన ,, ఇత్యాదివచనార్థోఽత్రానుసన్ధేయః-నిరయాపమ్యకృతౌకారణమాహ॥పురుషస్యపరమపురుషస్య - అనుజనాఅనుచరా, స్తఏవ- ప్రియా,యస్య, తేషాంప్రియఇతివా ❋॥౪౧॥❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః.❋

ఏవంశ్రావితప్రియవ్రతచరిత్రోబాదరాయణిస్తత్పుత్రాణాంచరిత్రంవివక్షుస్తావదాగ్నీధ్రచరిత్రమాహ ॥ఏవమితి॥ఉక్తవిధజ్ఞానపూర్వకం-పితరిప్రియవ్రతే-సంప్రవృత్తేముక్తేసతి,తస్యప్రియవ్రతస్యా-నుశాసనే - అనుపూర్వాచ్ఛాస్తేర్విపిచ్యజ్ఞాపనేవర్తతే-తదుపదిష్టహితాహితవివేకే-వర్తమానః - ఆగ్నీధ్రః -ధర్మమపేక్షమాణఃధర్మసంచయమేవకర్తుమిచ్ఛన్ ... ద్యతః-జమ్బూద్వీప-మోకఃస్థానం-యాసాంతాః,ప్రజాః-ఔరసవత్ పుత్రవత్, పరితః,సర్వతః,సర్వేభ్యఉపద్రవేభ్యోఽరక్షత్-జమ్బూద్వీపస్యస్వభాగత్వాజ్జమ్బూద్వీపౌకసఇత్యుక్తమ్❋ ॥ ౧ ॥ ❋సఆగ్నీధ్రః-కదాచి-త్పితృలోకకామస్సన్తానార్థీ -పితృలోకస్యసంతానవతాప్రాప్యత్వాత్పితృలోకకామఇత్యుక్తం - పితృలోకప్రాపకసంతానార్థీత్యర్థః-పితరోహి,,ప్రజయాపితృభ్య,,ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యాసంతానాపాకృతఋణైఃప్రాప్యన్తే -సురాణాం-వనితాః తాసా-మాక్రీడాచలోమన్దరః-ఆక్రీడన్త్యస్మిన్నిత్యాక్రీడ- స్తతోఽచలపదేనకర్మధారయః-తేనసురవనితాపదేనషష్ఠీసమాస - స్తస్య-ద్రోణ్యాం, ఆహృతానిసంపాదితాని-పరిచర్యోపకరణానిపూజాసాధనానిపుష్పాదీని-యేన-కాయికవ్యాపారోఽనేనోక్తః-

పురుషానుజనప్రియః ॥౪౧॥ ❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే , ప్రథమోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ॥గద్య॥ఏవంపితరిసంప్రవృత్తేతదనుశాసనేసంవర్తమానఆగ్నీధ్రోజమ్బూద్వీపౌకసఃప్రజాఔరసవద్ధర్మావేక్షమాణః- పర్యగోపాయత్ ॥ ౧ ॥ సచకదాచిత్పితృలోకకామస్సురవరవనితాక్రీడాచలద్రోణ్యాంభగవన్తంవిశ్వసృజాంపతిమాభృతపరిచర్యోపకరణఆత్మైకాగ్రేణతపసాఽఽరాధయాంబభూవ॥ తదుపలభ్యభగవానాదిపురుషస్సదసిగాయన్తీంపూర్వచిత్తింనామాప్సరసమభియాపయామాస॥౩॥ సాచతదాశ్రమోపవనమతిరమణీయంవివిధనిబిడవిటపివిటపనికరసంశ్లిష్టపురటలతారూఢస్థలవిహఙ్గమమిథునప్రోచ్యమానశ్రుతిభిః ప్రతిబోధ్యమానసలిలకుక్కుటకారణ్డవకలహంసాదిభిర్విచిత్రముపకూజితామలజలాశయకమలాకరముపబభ్రామ॥౪॥తస్యాస్సులలితగమనపదవిన్యాసగతివిలాసాయాశ్చానుపదంఖణఖణాయమానరుచిరచరణాభరణస్వనముపాకర్ణ్యనరదేవకుమారస్సమాధియోగేనామీలితనయననళినముకుళయుగళమీషద్వికచయ్యవ్యచష్ట॥౫॥తామేవావిదూరేమధుకరీమివసుమనసముపజిఘ్రన్తీందివిజమనుజమనో

చిత్తైకాగ్ర్యరూపేణతపసా-విశ్వసృజాంపతింబ్రహ్మాణ-మారాధయాంబభూవ❋॥౨॥❋ తదారాధన-ముపలభ్యజ్ఞాత్వా భగవానాదిపురుషో బ్రహ్మా-స్వసదసి-గాయన్తీం-గానంకుర్వతీంపూర్వచిత్తింనామపూర్వచిత్త్యాఖ్యా-మప్సరస-మభియాపయామాసభోగార్థంప్రస్థాపితవాన్,సంతానార్థమప్సరఃప్రేషణం-నతుతపోవిఘ్నార్థమ్❋॥ ౩ ॥ ❋సాచపూర్వచిత్తిస్తస్యాగ్నీధ్రస్య,ఆశ్రమే-య-దుపవనం-త-దుపబభ్రామ,సమీపేచచార - ఆశ్రమోపవనంవిశినష్టి ॥ అతిరమణీయం-తచ్చప్రపఞ్చయతి ॥ వివిధాశ్చనిబిడాస్సాన్ద్రాశ్చ- యే-విటపినోవృక్షా- స్తేషాం-విటపాశ్శాఖాః-తేషాంనికరాస్సమూహాస్తైస్సంశ్లిష్టాః-పురటలతాఃస్వర్ణవర్ణవల్ల్య,స్తాసా, రూఢాః - స్థలవిహఙ్గామయూరాదయః-తేషాం-మిథునైఃస్త్రీపుంసద్వంద్వైః - ప్రోచ్యమానాభిరుచ్చార్యమాణాభి-శ్శ్రుతిభిఃషడ్జాదిస్వరైః - కరణభూతైః-ప్రబోధ్యమానాః- యే-సలిలకుక్కుటాదయః - తైర్విచిత్రంయథాభవతితథా - ఉపకూజితానాదితాః-అమలాః-జలాశయా- స్తేషు-కమలానిపఙ్కజానితేషా-మాకర-ముపవనమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋సులలితేగమనేసున్దరతరగతౌ,యే-పదవిన్యాసాఃతైర్గతివిలాసా,యస్యా - స్తస్యాఃపూర్వచిత్త్యాః - ఖణఖణేతిధ్వనింకుర్వన్తో -రుచిరస్యచరణాభరణస్య,స్వనంధ్వని-ముపాకర్ణ్యశ్రుత్వా,నరదేవస్యప్రియవ్రతస్య-కుమారః-ఆగ్నీధ్రః,సమాధియోగేన-ఆమీలితే-నయనేఏవ-నలినముకుళే-తయో-ర్యుగళమీషద్వికచయ్యకించిదున్మీల్య,వ్యచష్టదదర్శ❋॥౫॥❋తామేవ-దేవీమప్సరసం-తదవలోకనేన-వివృతావసరస్యప్రసక్తావకాశస్య,భగవతో,మకరధ్వజస్యమన్మథస్య-వశ-ముపనీతః-ప్రాప్తః - జడవత్ స్త్రీణామనభిజ్ఞ ఇవ-ఇతివక్ష్యమాణశ్లోకా-నువాచేత్యన్వయః-జాడ్యా-నుకరణంవైదగ్ధ్యేనతద్వశీకరణార్థంతదభిప్రాయజ్ఞాపనార్థం చ-దేవీంవిశినష్టి ॥ అవిదూరేసమీపే-మధుకరీంభ్ర

మరీమివ-సుమనసంపుష్పం - ఉపజిఘ్రన్తీంగన్ధముపాదదతీం-దివిజానాందేవానాం-మనుజానాంచ-యాని-మనాంసి-నయనానిచ-తేషా-మాహ్లాదదుహైస్సుఖకరైః-గత్యాదిభిః-నృణాం-మనసి-కామస్య-వివరం ప్రవేశద్వారం-విదధతీం గతిశ్చ-వ్రీడావిలాసాభ్యాంయుక్తో-ఽవలోకశ్చ-సుస్వరాణ్యక్షరాణిచ, అవయవాశ్చనేత్రాదయ-స్తైః-నిజముఖా,ద్విగళిత,మమృతమివస్వాద్వా, సవమివమాదకం,య-త్సహాసం - భాషణం,తస్మి,న్నామోదో నిశ్వాసగన్ధః, తేన-మదాన్ధాః-యే-మధుకరాణాంనికరా-స్తై -రుపరోధఆవరణం - తేన-భయా-ద్ద్రుతశ్శీఘ్రో-యః-పదవిన్యాసః-తేన-వల్గుస్పన్దనంకించిచ్చలనం- స్తనయోః - కబరభారే - రశనాయాంచ - యస్యాస్తామ్ ❀ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❀ కాత్వమితి ॥ హేమునివర్య-పుంస్త్వేవ నసంబోధనంజాడ్యానుకరణం - కాత్వంకథంజాతీయా-శైలేగిరావస్మి-నిట-ం,చికీర్షసికర్తుమిచ్ఛసి-నూనం,భగవతః-పరదేవతాభూతస్య-మాయాఽసీతి - కృత్స్నాఙ్గవ్యక్తిమాలక్ష్యభగవన్మాయాత్వేనరూపయతి-అథ,భ్రూద్వ్యవయవాన్ప్రత్యేకమాలక్ష్యధనురాదిత్వేనరూపయతి-తత్రభ్రూవివక్షయాఽఽహ - విజ్యేనిర్గుణే-ధనుషీ-బిభర్షి -కిం-సుహృదః మాదృశస్య-అత్మనోవా-అర్థే ప్రయోజనాయ-అభ్యాం,కింకార్య,మస్తి,కింవా - ప్రమత్తానజితేన్ద్రియా-న్మృగతుల్యానస్మదాదీ-న్మృగయసే-కాన్విజేతుంకింధనుషీధారయసీత్యర్థః ❀ ॥౮॥ ❀ కటాక్షావాలక్ష్యతద్వివక్షయాహ॥బాణావితి॥బాణావిమౌ,శతపత్రే నేత్రకమలే, తేఏవ-పత్రాణిపక్షాణి - యయోః,శాన్తౌ-విభ్రమేణసున్దరౌ,అపుఙ్ఖరుచిరౌ,పుఙ్ఖాభ్యాంవినాపి-రుచిరౌసున్దరౌ,పత్రతయాకల్పితనేత్రాభ్యాం పరభాగస్యపుఙ్ఖస్థానీయస్యాభావాదపుఙ్ఖరుచిరావిత్యుక్తం , అతితిగ్మాతీక్ష్ణా-దన్తాఅగ్రభాగా-యయో-స్తౌ - యద్వా-శతపత్రపత్రావితినేత్రవివక్షా-అపుఙ్ఖరుచిరావితికటాక్షవివక్షా-వనే-చ

వయనాహ్లాదదుహైర్గతివిహారవినయావలోకైస్సుస్వరాక్షరావయవైర్మనసినృణాంకుసుమాయుధస్య విదధతీంవివరంనిజముఖవిగళితామృతాసవంసహాసభాషణామోదమదాన్ధమధుకరనికరోపరోధద్రుతపదన్యాసవల్గుస్పన్దనస్తనకబరభారరశనాందేవీంతదవలోకనేనవివృతావసరస్యభగవతోమకరధ్వజస్యవశముపనీతోజడవదితిహోవాచ॥౬॥౭॥శ్లో॥కాత్వంచికీర్షసిచకింమునివర్యశైలేమాయాఽసికాపిభగవత్పరదేవతాయాః। విజ్యేబిభర్షిధనుషీసుహృదాత్మనోఽర్థేకింవామృగాన్మృగయసేవిపినేప్రమత్తాన్॥౮॥బాణావిమౌభగవతశ్శతపత్రపత్రౌశాన్తావపుఙ్ఖరుచిరావతితిగ్మదన్తౌ। కస్మైయుయుఙ్క్షసివనేవిచరన్నవిద్మఃక్షేమాయనోజడధియాంతవవిక్రమోఽస్తు॥౯॥ శిష్యాఇమేభగవతఃపరితఃపఠన్తిగాయన్తిసామసరహస్యమజస్రమీశ।యుష్మచ్ఛిఖాంవిలులితాస్సుమనోఽభివృష్టీస్సర్వేభజన్త్యృషిగణాఇవవేదశాఖాః॥౧౦॥వాచంపరంచరణపఞ్జరతిత్తిరీణాంబ్రహ్మన్నరూపముఖరీంశృణవామతుభ్యమ్। లబ్ధాకదమ్బరుచి ❀రఙ్కవిటఙ్కబి

ర౯,కస్మైయుయుఙ్క్షసి ప్రయోక్తుమిచ్ఛసీతి-నవిద్మః-అతో - భయాదేతత్ప్రార్థయామః తవాఽయంవిక్రమో-జడధియా-మస్మాకం-క్షేమాయా-స్తు ❀॥౯॥ ❀తదఙ్గసౌరభ్యేనానుగచ్ఛతో భ్రమరానాలక్ష్యతద్వివక్షయాహ॥శిష్యాఇతి॥ఇమే-పరితః-అనుగచ్ఛన్త ఇతిశేషః- భగవతస్తవశిష్యాః - భ్రమరధ్వనిమాత్రశ్రుత్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥సరహస్యంసోపనిష-త్సామ,అజస్రమవిచ్ఛేదేన-పఠన్తి-ఈశేతిపుంస్త్వనిర్దేశః పూర్వవత్- శిఖాతోవిలులితపుష్పసంశ్లిష్టభ్రమరానాలక్ష్యాహ॥యుష్మచ్ఛిఖాతో-విలులితావిగళితా-స్సుమనసా-మభితో-వృష్టి-స్సర్వేతవశిష్యా-భజన్తి-తత్రశుద్ధత్వేనోపమా-ఋషిగణాః-వేదశాఖాఇవేతి ❀ ॥౧౦॥ ❀నూపురాదిచరణాభరణాన్తర్గతమణిస్వనమాకర్ణ్యతద్వివక్షయాఽఽహ॥వాచమితి॥తుభ్యం తవ-విభక్తివ్యత్యయఆర్షః- పఞ్జరాధారస్థానీయచరణాలంకారాన్తర్గతానాం-తిత్తిరీణామితి-చరణాభరణరత్నవివక్షా-తిత్తిరిశబ్దః పక్షిజాత్యాపన్నయజుర్వేదప్రవక్తృఋషివచనః - సచాభేదారోపాన్మణిపరః-తేషాం-వాచం-పరం కేవలం-శృణుమః-కథంభూతాం - అరూపముఖరీంఅదృశ్యమానవక్తృకాం-ముఖరీముద్భూతాం-యద్వా, చరణపఞ్జరతిత్తిరీణామితి నూపురాదిచరణాభరణవివక్షైవ , అస్మిన్పక్షే, అరూపముఖరీమిత్యస్యానభివ్యక్తవర్ణాం,స్వన్యాత్మనాఉద్భూతామిత్యర్థః, హేబ్రహ్మన్ , నితమ్బపరిధానవస్త్రంనితమ్బకాన్తిత్వేనప్రకల్ప్యాహ॥ కదమ్బకుసుమస్య,రుచిర్దీప్తిః, అఙ్కవిటఙ్కబిమ్బే - అఙ్కయోశ్చ , విటఙ్కబిమ్బయోస్సున్దరతరనితమ్బమణ్డలయోశ్చ, తేషాంసమాహారః,ప్రాణ్యఙ్గత్వాదేకవద్భావః తస్మిన్క-వ్వలబ్ధా, పాఠాన్తరే, అఙ్గేతిసంబోధనం-నితమ్బమణ్డలే,కదమ్బరుచిః,క్వలబ్ధేత్యర్థః, మేఖలామాలక్ష్యాహ॥యస్యాంకదమ్బరుచ్యాం,అలాతపరిధి,వ్వర్తతే , అలాతస్సాఙ్గారకాష్ఠం,తద్భ్రమణనిమిత్తేన,వలయాకారరేఖాకృతిమాప

౧౧ ❀॥ శ్లో ॥ పా ॥ అఙ్గవిటఙ్కబిమ్బే

న్నోఽగ్నిః పరిధిః, వస్త్రం నితమ్బకాన్తిత్వేన పరికల్ప్య వస్త్రమదృష్ట్వైవ పృచ్ఛతి ॥ క్వచ తే వల్కలమితి॥ జాడ్యానుకరణనిమిత్తమృషిత్వవ్యపదేశాభిప్రాయేణ వల్కలశబ్దప్రయోగః ॥౧౧॥ స్తనావాలక్ష్యాహ॥ హేద్విజ-సున్దరయోః-శృఙ్గయోః-కింసమ్భృతం-కింపూర్ణమస్తి, నను-నో హరం కించిదస్తీత్యేతావత్తు జానామి-యతో-మధ్యేన మధ్యకాయే-కృశోఽపి-త్వం, కృచ్ఛ్రేణ-శృఙ్గద్వయం-వహసి-యత్రశృఙ్గయోః-మే, దృశిర్దృష్టిః, రాశ్రితాసంలగ్నాఽస్తి, అన్యథైవం వహనం మధ్యస్యాసంజననంచ న ఘటత ఇతి భావః, స్తనగతం కుఙ్కుమమాలక్ష్యాహ ॥ పఙ్కః, అరుణ-స్సురభిః, ఆత్మనస్తవ, విషాణే స్తనే-ఈదృగత్యపూర్వః, లిప్త ఇతి శేషః, కుతః, యేన పఙ్కేన-హే సుభగ-మేమమ, ఆశ్రమం-సురభీకరోషి ॥౧౨॥ హే సుహృత్తమ-తావకం త్వత్సమ్బన్ధినం-లోకం స్థానం-మే మహ్యం, ప్రదర్శయ-యత్రత్యః యత్తావకలోకస్థః, జనః, అస్మద్విధస్య మహాదృశస్య-మనఉన్నయనౌ మనః క్షోభకౌ, ఉల్లాసకరౌ వా-ఉత్వయత్వయలోపౌ, యలోపస్యాసిద్ధత్వాన్న గుణః, ఇత్థం ఈదృశౌ అపూర్వౌ అవయవౌ శృఙ్గరూపౌ స్తనౌ- ఉరసా బిభర్తి వక్త్రే చ-బహ్వద్భుతం-బిభర్తి-కింతత్-సరసరాససుధాది-సరసో మధురాలాపః-రాసో విలాసః, తాభ్యాం సహితా-సుధా అధరామృతం-ఆదిశబ్దేన స్మితాదిసంగ్రహః ॥౧౩॥ తవ లోకే, ఆత్మనో దేహస్య-వృత్తిరాహారః, కా వా, అఙ్గ హే సఖే, అదనాద్బహిః భక్షణవ్యతిరేకేణ భక్షణం వినైవ-తవాత్మవృత్తిర్జీవనం-భవతీతి ప్రతిభాతి, సాక్షీదృశీ-అదనాద్ధవిర్వాతీతి పాఠే, హవిశ్శబ్దస్తద్గన్ధే ఉపచారాద్వర్తతే-అదనాచ్చర్వణాద్ధవిస్సబన్ధిగన్ధో-వాతి ఆయాతీ-తి తామ్బూలాభిప్రాయం-పూర్వోక్తపాఠ ఏవ సాధుః - విష్ణోః కలాసీతి హేతూక్తైతథాహ-తస్మిన్పాఠే-తవ భోజనాద్బహిర్భూతైవ వృత్తిరిత్యవభాతీత్యర్థః-కుతః-యత-స్త్వం విష్ణోః కలా అంశోఽసి-

మ్వేయస్యామలాతపరిధిః క్వచ వల్కలం తే॥ ౧౧ ॥ కింసంభృతం రుచిరయోర్ద్విజశృఙ్గయోస్తే మధ్యే కృశో వ-
హసి యత్ర దృశిశ్శ్రితా మే । పఙ్కోఽరుణస్సురభిరాత్మవిషాణ ఈదృగ్యేనాశ్రమం సుభగ మే సురభీకరోషి ॥
లోకం ప్రదర్శయ సుహృత్తమ తావకం మే యత్రత్య ఇత్థమురసావయవావపూర్వౌ । అస్మద్విధస్య మనఉన్న-
యనౌ బిభర్తి బహ్వద్భుతం సరసరాశసుధాది వక్త్రే ॥ ౧౩ ॥ కా వాఽఽత్మవృత్తి*రదనాద్బహిరఙ్గ భాతి వి-
ష్ణోః కలాస్యనిమిషోన్మకరౌ చ కర్ణౌ। ఉద్విగ్నమీనయుగళం ద్విజపఙ్క్తిశోచిరాసన్నభృఙ్గనికరం సరవన్ముఖం తే॥
యోఽసౌ త్వయా కరసరోజహతః పతఙ్గో దిక్షు భ్రమన్భ్రమత ఏజయతేఽక్షిణీ మే। ముక్తం న తే స్మరసి వక్ర-
జటావరూథం కష్టోఽనిలో హరతి లమ్పట ఏష నీవిమ్ ॥ ౧౫ ॥ రూపం తపోధన తపశ్చరతాం తపోఘ్నం హ్యేత-
న్ను కేన తపసా భవతోపలబ్ధమ్ । చర్తుం తపోఽర్హసి మయా సహ మిత్ర మహ్యం కిం వా ప్రసీదతి స వై భవభావ-
నో మే ॥ ౧౬ ॥ న త్వాం త్యజామి దయితం ద్విజదేవదత్తం యస్మిన్మనో దృగపి నో న వియాతి లగ్నమ్ । మాం చా-
రుశృఙ్గ్యర్హసి నేతుమనువ్రతం తే చిత్తం యతః ప్రతిసరన్తు† శివాస్సచివ్యః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ గ ॥ ఇతి ల-

విష్ణురాన్నాతి, అనశ్నన్నన్యో అభిచాకశీతీ, ఇతి శ్రుతేః-విష్ణోః కలాఽసీత్యత్ర హేతుః-తవ-కర్ణౌ విష్ణోరివ-నిమిషోన్మకరౌ అనిమిషౌ రత్న శ్రేష్ఠత్వేన నిమిషశూన్యౌ, ఉల్లసన్తౌ- మకరౌ తదాకారే కుణ్డలే, యయోస్తౌ-కిఞ్చ-తవ-ముఖం, సరవత్ శరత్సరః ఇవ అదన్తత్వమార్షం తదేవాహ ॥ ఉద్విగ్నం చఞ్చలం మీనయుగళమివ - నేత్రద్వయం, యస్మిన్, ద్విజా దన్తాః-తేషాం-పఙ్క్త్యా-శోచిః శోభా-యస్మిన్- శోచిశ్శబ్దస్సాన్తః-సరసి తు-ద్విజాః హంసాః-ఆసన్నో భృఙ్గనికర ఏవ-కేశస్తోమః-పరిమళలుబ్ధభృఙ్గస్తోమో వా ॥౧౪॥ త్వయా, కరసరోజేన-హతః-యోఽసౌ, పతఙ్గః కన్దుకః-దిక్షు, భ్రమన్ భ్రమచిత్తస్య-మే-అక్షిణీ - ఏజయతే చఞ్చలతాం నయతి, వక్త్రి కేశసమూహం, ముక్తబన్ధనం-న స్మరసి బధ్నాసి కిం-కష్టో ధూర్తః-లమ్పటః లాలసః ఏషః అనిలో వాయుః-నీవిం - హరతి-అధరామ్బరగ్రన్థిం హరతి, ఏతచ్చ న స్మరసి కిమ్ ॥౧౫॥ హే తపోధన-తపశ్చరతాం తపః కుర్వతాం, తపోవిఘ్నకర - మేతద్రూపం-భవతా, కేన తపసా-ఉపలబ్ధం ప్రాప్తం, హే మిత్ర, మయా సహ, తపశ్చర్తుమర్హసి, భవభావనః విశ్వస్రష్టా-స వై - అజః బ్రహ్మా-కింవా-మహ్యం-ప్రసీదతి-త్వాం భార్యాం కల్పయతీత్యర్థః ॥౧౬॥ హే ద్విజ-దేవేన బ్రహ్మణా దత్తం - త్వాం-న త్యజామి, యస్మిం స్త్వయి, నోఽస్మాకం-దృఙ్మనశ్చ-లగ్నం- సత్ న వియాతి న తతోఽపగచ్ఛతి - హే చారుశృఙ్గీ-యత-స్తే-చిత్తం-తతో-మాం త్వదధీనం-నేతుమర్హసి-సచివ్యస్తవ సఖ్యోఽపి- శివా అనుకూలాః - మాం ప్రతి-సరన్తు అనువర్తన్తాం-యద్వా-ఏతావత్పర్యన్తం, మే యాస్సచివ్యః-శివాః ఫేరవః-తాః ప్రతిసరన్తు నిర్యాన్తు, యద్వా - వనవాసేన సహవసన్త్యో హరిణ్యశ్శివాః ప్రతిసరన్తు ప్రదక్షిణం గచ్ఛన్తు-సరన్త్యా ఇతి పాఠే సరన్తీతి సరణ్యో రాత్రయః శివాః మఙ్గళరూపాః సరన్తు గచ్ఛన్తు ॥౧౭॥ ఇతీత్థం-లలనాఽనునయన్తీ

* ౧౪ ॥ పా॥ అదనాద్ధవిరఙ్గవాతి.   ౧౭ † ॥ శ్లో॥ పా॥ శివాస్సరణ్యః.

ణానునయే - తాః స్వాధీనాః కర్తుమిత్యర్థః - అతినిపుణః - గ్రామ్యేషు - వైదగ్ధ్యం కౌశలం, యస్యాః - స్తయా - పరిభాషయా - తాం, విబుధవధూం అప్సరసం, మోహితచిత్తోఽతిసభాజయామాస సబహుమానం తామనుకూలామకరోత్ ॥౧౮॥ సా చ పూర్వచిత్తిః - తస్య - వీరయూథపతేః - వీరాణాం యూథస్య, పతేః ఆగ్నీధ్రస్య, బుద్ధ్యాదీనాం ద్వన్ద్వైక్యం, తేన - పరాక్షిప్తం ఆసక్తం - మనః - యస్యాస్సా - జమ్బూద్వీపపతినా - తేనాగ్నీధ్రేణ సహ - బహుకాలం, భౌమస్వర్గాః నవఖణ్డాః - తేషు - యే భోగాః - స్తాన్ - బుభుజే ॥౧౯॥ తత - స్స రాజశ్రేష్ఠ ఆగ్నీధ్రః - తస్యాం పూర్వచిత్త్యాం - నాభిప్రభృతీన్ నవాత్మజాన్ పుత్రాన్ - అజనయత్ - పుమాఖ్యాన్నరకాత్త్రాయత ఇతి పుత్ర ఇత్యవయవార్థావగమాయ పుత్రశబ్దః ప్రయుక్తః అతో న పౌనరుక్త్యమ్ ॥౨౦॥ సా పూర్వచిత్తిః - ప్రతివత్సర - మేకైకం పుత్రం, ఇతి - నవ, సుతాన్ - సూత్వా, గృహ ఏవ ఆగ్నీధ్రగృహ ఏవ - అపహాయ విహాయ - పున, రజం దేవం బ్రహ్మాణం, ముపతస్థే అభజత్ ॥౨౧॥ నాభ్యాదయ, ఆగ్నీధ్రసుతాః, మాతు, రనుగ్రహా - దౌత్పత్తికేన స్వభావతః - సంహననం దృఢాఙ్గత్వం - బలంచ, తాభ్యా, ముపేతాః - పిత్రా ఆగ్నీధ్రేణ, విభక్తాని, విభాగమనతిక్రమ్య, ఆత్మతుల్యనామాని ఆత్మభిస్సహ తుల్యనామాని - జమ్బూద్వీపవర్షాణి, బుభుజుః, భారతవర్షస్యాపి భారతసంబన్ధాత్ పూర్వమజనాభమితి వ్యవహారాదాత్మతుల్యనామానీత్యస్య న విరోధః ॥౨౨॥ ఆగ్నీధ్రో రాజా - అతృప్తకామ - స్తామేవా, ప్సరసం పూర్వచిత్తిం, అధిమన్యమానః తత్సఙ్గనిమిత్తాన్తర - మధికం కామయమానః, శ్రుతిభిర్యుక్తసాధనైః కర్మభిః, తస్యాః, స్సలోకతాం - మవరుద్ధే ప్రాప, కోఽసౌ లోకస్తత్రాహ ॥ యత్ర లోకే, ప్రాప్తం, పితరో మో

లనానునయాతివిశారదో గ్రామ్యవైదగ్ధ్య పరిభాషయా తాం విబుధవధూం విబుధమతిరతసభాజయామాస ॥౧౮॥ సా చ తతస్తస్య వీరయూథపతేర్బుద్ధిరూపశీలవిద్యావయశ్శ్రియౌదార్యేణ పరాక్షిప్తమనాస్తేన సహాయుతాయుతపరివత్సరోపలక్షణం కాలం జమ్బూద్వీపపతినా భౌమస్వర్గభోగాన్బుభుజే ॥౧౯॥ తస్యాము హ వా ఆత్మజాన్ స రాజవర ఆగ్నీధ్రో నాభికింపురుషహరివర్షేలావృతరమ్యకహిరణ్మయకురుభద్రాశ్వకేతుమాలసంజ్ఞాన్నవపుత్రానజనయత్ ॥౨౦॥ సా సూత్వాఽథ సుతాన్ నవానువత్సరం గృహ ఏవాపహాయ పూర్వచిత్తిర్భూయ ఏవాజం దేవముపతస్థే ॥౨౧॥ ఆగ్నీధ్రసుతాస్తే మాతురనుగ్రహాదౌత్పత్తికేనైవ సంహననబలోపేతాః పిత్రా విభక్తా ఆత్మతుల్యనామాని యథాభాగం జమ్బూద్వీపవర్షాణి బుభుజుః ॥౨౨॥ ఆగ్నీధ్రో రాజాఽతృప్తకామస్తామప్సరసమేవానుదినమధిమన్యమానస్తస్యాస్సలోకతాం శ్రుతిభిరవారున్ధ యత్ర పితరో మాదయన్తే ॥౨౩॥ సంపరేతే పితరి నవ భ్రాతరో మేరుదుహితౄర్మేరుదేవీం ప్రతిరూపా, ముగ్రదంష్ట్రీం, లతాం, రమ్యాం, శ్యామాం, నారీం, భద్రాం, దేవవీతి, మితి సంజ్ఞా నవోదవహన్ ॥౨౪॥ **

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః ********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥౧॥ నాభిరపత్యకామోఽప్రజయా మేరుదేవ్యా భగవన్తం యజ్ఞపురుషమవహితాత్మాఽయ

దయన్తే ॥౨౩॥ పితర్యాగ్నీధ్రే, సంపరేతే మృతే సత్య, నన్తరం, నవ, భ్రాతరః, నాభిప్రభృతయః, సుమేరో, ర్దుహితౄః, మేరుదేవీప్రభృతీః, నవ, ఉదవహన్ వివాహితవన్తః ॥౨౪॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ****************************

ఏవం ప్రియవ్రతాగ్నీధ్రచరిత్రమభిధాయాగ్నీధ్రాపత్యచరిత్రమభిధిత్సుస్తావన్నాభిచరిత్రమాహ ॥ నాభిరితి తృతీయేన ॥ అపత్యకామస్సంతానార్థీ, నాభిరాగ్నీధ్రపుత్రః, అప్రజయా అవిద్యమానసంతానయా - మేరుదేవ్యా భార్యయా సహ, సమాహితచిత్తః, యజ్ఞపురుషం యజ్ఞారాధ్యం పరమపురుషం, అయజత్ యజ్ఞైరారాధితవాన్ శ్రద్ధయా కర్తవ్యవిషయత్వరయా, శుద్ధాన్తఃకరణేన చ, తస్య నాభేః, యజతస్సతః, ప్రవర్గ్యనామకేషు యాగేషు, ప్రచరత్సు ప్రవర్తయానేషు అనుష్ఠీయమానేషు ద్రవ్యాదయస్సప్త, యోగాడుపాయాః, తేషాం, ముపపత్త్యా సంపత్త్యా, దురధిగమోఽప్యప్రాప్యోఽపి, భగవాన్, ద్రవ్యం హవిః, దేశః, సమే యజేతేతి విహితః, కాలో వసన్తాదిరూపః, విధానం విధిః అనుష్ఠానప్రకారః, భాగవతేషు వాత్సల్యం యస్య, తస్య భావ, స్తత్తయా, వత్సలతయేతి పాఠే, భాగవతేషు దయాళుతయా, నిజజనానాం భక్తజనానామభిప్రేతార్థవిధిత్సయా అభిమతార్థనిష్పాదనేచ్ఛయా, హేత్వర్థే తృతీయా, అన్వయానేన వసతీతివత్, గృహీతహృదయః కృతసంకల్పః, శోభనాః ప్రతీకా అవయవా, యస్మిన్, తదేవ ప్రపఞ్చయతి, హృదయం గమం చిత్తాపహారిణం, తత్ర హేతుః, మనసాం, నయనానాం చ, ఆనన్దనాః, ఆనన్దయన్తీత్యానన్దనాః, నన్ద్యాదిత్వాత్ కర్తరి ల్యుః, తైః, అవయవైః, రభిరామం సు

న్దరం, అపరాజితం అకర్మవశ్యం, ఆత్మానం దివ్యవిగ్రహం, మావిశ్చకార ప్రకటీచకార ❀ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❀ అథానన్తరం, హేతివిస్మయే, తమావిర్భూతం భగవన్తం, కథంభూతం, ఆవిష్కృతం, భుజానాం యుగద్వయం చతుష్టయం, యేన, హిరణ్మయం ప్రకాశబహులం, పురుషేషు విశిష్యత ఇతి పురుషవిశేష, స్తం పురుషోత్తమమిత్యర్థః, కపిశం పిశఙ్గం కౌశేయం క్రిమికోశోద్భవ స్తన్తుజన్యం, సుమ్బరం, బిభ్రతం, ఉరసి, విలసత్, శ్రీవత్సఏవ లలామ చిహ్నం, యస్య, దరవరశ్శఙ్ఖః వనరుహం పద్మం, చ్ఛారిచక్రం, అమృతమణిః, కౌస్తుభః, ఏవ, మాదిభి, రుపలక్షితం, స్ఫురత్కిరణా, యే, ప్రవరా, మణయః, తన్మయాని, యాని మకుటాదీన్య, ఙ్గానాం భూషణాని, తై ర్భూషితం, ఉపలభ్య దృష్ట్వా, ఋత్విజస్సదస్యాః, గృహపతిర్యజమానః, తేషామితరేతరద్వన్ద్వః తే, నిర్ధనా ఇవో, త్తమం ధన, ముపలభ్య, యథా బహుమాన యున్తి, తథాఽర్హణేన పూజాపురస్సర-మవనతశీర్షాణః నమ్రశిరసః- కృతప్రణామా ఇత్యర్థః, ఉపతస్థుః సమీపమేత్య స్తుతవన్తః- ధాతూనామనేకార్థత్వా త్తిష్ఠతిరత్ర స్తుతౌ వర్తతే- మన్త్రకరణకత్వాభావాన్నోపస్థా న్త్రకరణ ఇత్యాత్మనేపదమ్ ❀ ॥ ౩ ॥ * స్తుతిమేవాహ ॥ అర్హసీత్యాదినా పరమమఙ్గళాయన గుణకథనోఽసీత్యన్తేన నిగదేన ॥ యుష్మదీయార్హణగ్రహణోత్సుకమపరిపూర్ణం మాం కథం స్తుథేతి శఙ్కామపనుదన్త ఆహుః ॥ హే అర్హత్తమ - పరిపూర్ణోఽపి-త్వ - మనుపథానాం భృత్యానాం - అస్మాకం - అర్హణం, ముహుః - స్వయమేవ - స్వీకర్తుమర్హసి - పరిపూర్ణస్య తవ నాస్మదర్హణగ్రహణేన న్యూనతేతి భావః - నవయం కార్త్స్న్యేన భవదీయగుణకథనే ప్రభవామః - కిన్త్వేకదేశకథన ఏవేతి వదన్తస్తు స్సన్తి - నమోనమ ఇత్యాదినా - ఋత

జయుత్ ॥ ౧ ॥ తస్య హ వావ శ్రద్ధయా విశుద్ధభావేన యజతః ప్రవర్గ్యేషు చరత్సు ద్రవ్య దేశ కాలమన్త్రర్త్విగ్దక్షిణా విధానయోగోపపత్త్యా దురధిగమోఽపి భగవాన్భాగవతవత్సలతయా సుప్రతీక ఆత్మాన మపరాజితం నిజజనాభిప్రేతార్థవిధిత్సయా గృహీతహృదయో హృదయంగమం మనోనయనానన్దనావయవాభిరామ మావిశ్చకార ॥ ౨ ॥ అథ హ త మావిష్కృతభుజయుగళద్వయం హిరణ్మయం పురుషవిశేషం కపిశకౌశేయామ్బరధర మురసి విలసచ్ఛ్రీవత్స లలామం దరవరవనరుహవనమాలాచ్ఛూర్యమృతమణిగదాభి రుపలక్షితం స్ఫురత్కిరణప్రవరమణిమయమకుటకుణ్డలకటకకటిసూత్రహారకేయూరనూపురాద్యఙ్గభూషణవిభూషిత మృత్విక్సదస్యగృహపతయోఽధనా ఇవోత్తమం ధనముపలభ్య సబహుమాన మర్హణేనావనతశీర్షాణ ఉపతస్థుః ॥ ౩ ॥ అర్హసి ముహు రర్హత్తమార్హణమస్మాక మనుపథానాం నమో నమ ఇత్యేతావత్సదుపశిక్షితం కోఽర్హతి ప్రకృతిగుణవ్యతికరమతి రనీశ ఈశ్వరస్య పరస్య ప్రకృతిపురుషయో రర్వాక్తనాభి ర్నామరూపాకృతిభి స్స్వరూపనిరూపణం సకలజీవనికాయవృజిననిరసన శివతమప్రవరగుణగణైకదేశకథనాదృతే ॥ ౪ ॥ పరిజనానురాగవిరచితశబలసంశబ్దసలిల ❀ శితకిసలయతులసీదూర్వాఙ్కురైరపి సంభృతయా సపర్య

ఇత్యన్తేన - నమోనమ ఇత్యేతావదేవాస్మాకం సద్భిరుపశిక్షితం - త్వత్స్వరూపస్వభావయోరానన్త్యాత్, కార్త్స్న్యేన తత్కథనాయోగాత్కేవలం నమోనమ ఇత్యేవ కథనీయమితి సద్భి రుపశిక్షితావయమిత్యర్థః - ఏతదేవాహుః - కోఽర్హతీతి - ప్రకృతేర్గుణాస్సత్త్వాదయః - తేషాం - వ్యతికరః పరిణామశ్శబ్దాదిరూపః - తద్విషయా మతిర్యస్య- అత ఏవా, నీశః, అర్వాక్తనాభి స్త్వత్కార్యభూతాభిర్నామాదిభిరుపలక్షితః - తత్ర, నామ, దేవమనుష్యాదినామధేయం - రూపం సంస్థానం, ఆకృతి స్తద్వ్యఙ్గ్యా జాతి- స్తద్విషయమతి- ర్యస్య- అత ఏవా- నీశః కర్మపరవశః ప్రకృతిపురుషయోః- పరస్య విలక్షణస్యే, శ్వరస్య తవ - స్వరూపనిరూపణం - స్వరూపశబ్దః స్వభావాదేరప్యులక్షణః - కర్తుం- కో నామ- పుమానర్హతి - సహ్యేతావన్మాత్రమేవార్హతి- నాధికమిత్యాహ ॥ సకలేతి ॥ సకలజనానాం- నికాయస్సమూహః, తస్య, వృజినం పాపం నిరస్యన్తీతి తథా - శివతమాః - ప్రవరాశ్చ - యే గుణా- స్తేషాం, గణా, స్తేషాం, య ఏకదేశః- తస్య, కథనాద్వినా- గుణలవకథనమాత్రమేవార్హతి న తు స్వరూపనిరూపణం- స్వరూపస్వభావాదీనామానన్త్యాదితి భావః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ యద్యపి సమస్తపురుషార్థస్వరూపస్య తవ నానేన యోగేనార్థ- స్తథాపి ,, పత్రం పుష్పం ఫలం తోయం యో మే భక్త్యా ప్రయచ్ఛతి ,, ఇతి భక్తిపూర్వకారాధనస్య కిఞ్చిన్మాత్రస్యాపి త్వత్ప్రీతికరత్వం త్వయైవ గీతమితీదం యజనం సూర్యాయ దీప ఇవ కిఞ్చిదారాధనమాత్రమిత్యాహుః ॥ పరిజనేత్యాదినా ॥ అర్హతీత్యన్తేన ॥ పరిజనై, రనురాగేణ, విరచితాః- శబలసంశబ్దాః గద్గదాక్షరస్తుతయః- సలిలం విశుద్ధం జలం- శితం ప్రీహ్యాదిమఞ్జరీషణ్డః - సితేతి పాఠే- సితకిసలయాశ్శుద్ధపల్లవాః- ఏవమాదిభి- స్సంభృతయా

❀ శ్లో ॥ పా ॥ సితకిసలయ.

సంపాదితయా-పూజయా-పరితుష్యసి కిల * ॥౫॥ * తతో పాదన్యోఽర్థో నాన మేత్యాహుః-అనయా-ఇజ్యయా-ఇష్ట్వా, ఉరుభార భరయా-అనేకాఙ్గసంభృతయా-భగవతస్తవ-సముచితం సమ్మత-మపేక్షిత, మర్థం ప్రయోజనం, నైవపశ్యామః * ॥౬॥ * అత్రహేతుం వదన్తోఽపి శింషన్తి-ఆత్మనః స్వత ఏవ-అనుసవనం సర్వదా- అఞ్జసా సాక్షా-ద్బోభూయమానా అతిశయేన భవన్తో-యే, అశేషాః పురుషార్థా - స్తైస్స్వరూపం - యస్య-అతో నాన మేష్టవ్యోఽర్థోఽస్తి కింత్వియమారాధనమాత్రమిత్యాహుః॥ కింత్వితి॥ హేనాథ - ఆశిషః పురుషార్థా - నాశాసానానామభీప్సతామస్మాక - మేతద్వ్యజనం-త్వదీయారాధనమాత్రం-భవితుమర్హతీత్వత్సన్తోషజననద్వారాస్మదుపయోగ్యేవేతి భావః - మాత్రచా భగవతోఽననురూపత్వం వివక్షితం-అననురూపారాధనప్రసక్త్యా పరమకారుణికత్వం వ్యఞ్జితమ్ * ॥౭॥ * తదేవస్పష్టయన్త ఆహుః ॥తదితి॥ హే పరమపురుష, తత్ తదారాధనసమయ ఏవ- నాపచిత ఏవ అనురూపమనారాధిత ఏవ - ప్రకృష్టకరుణయా - స్వమహిమానం అపహతపాప్మత్వాదిరూపం-మోక్షాఖ్యం - ఆవిర్భూతగుణాష్టకసంపత్తిరేవహి మోక్షః , చకారాదస్మత్సమీహితం చ ఫలం - ఉపకల్పయిష్యన్ భవాన్నివర్తయిష్యన్ త్వ, మితరవ - త్పరిపూర్ణోఽపరిపూర్ణ ఇవ- నః అస్మాభి-రిహాయాగే, యథాయథావదుపలక్షితః దృష్టోఽసి నః కథం భూతానాం, ఆత్మనః స్వస్య, పరముత్కృష్టం , శ్రేయః పురుషార్థ-మవిదుషా-మత ఏవ, బాలిశానామజ్ఞానామ్ * ॥౮॥ * పరమకారుణికాత్సమస్తపురుషార్థస్వరూపాద్భగవతో - రాజ్ఞా ప్రార్థనీయస్య పుత్రస్య క్షుద్రపురుషార్థతామావిష్కర్తుమతిదుర్లభస్య భగవద్దర్శనస్యైవ కైముత్యన్యాయేన నిరతిశయపురుషార్థతామాహుః ॥ అథేతి ॥ హే అర్హత్తమ, రాజ్ఞోఽభిమతాన్వరా-న్దాతుం , యద్యప్యా, విర్భూతోఽస్య , భాగ్యయమేవవరస్సంజాతః, కో సాపత్య

యాః కిల పరమపరితుష్యసి ॥౫॥ అథానయాఽపి న భవత ఇజ్యయోరుభారభరయా సముచితమర్థమిహోపలభామహే ॥౬॥ ఆత్మన ఏవానుసవనమఞ్జసాబోభూయమానాశేషపురుషార్థస్వరూపస్య కిన్తు నాథాశిష ఆశాసానానామేతదభిసంరాధనమాత్రం భవితుమర్హతి ॥౭॥ తద్యథా బాలిశానాం స్వయమాత్మనః శ్రేయః పరమవిదుషాం పరమపురుష ప్రకృష్టకరుణయా స్వమహిమానం చాపవర్గాఖ్యముపకల్పయిష్యన్స్వయం చ నాపచిత ఏవేతరవదిహోపలక్షితః ॥౮॥ అథాయమేవ వరో హ్యర్హత్తమ యర్హి బర్హిషి రాజర్షేర్వరదర్షభో భవాన్నిజపురుషేక్షణవిషయ ఆసీత్ ॥౯॥ అసఙ్గనిశితజ్ఞానానలవిధూతాశేషమలానాం భవత్స్వభావానామాత్మారామాణాం మునీనామనవరతపరిగుణితగుణగణ పరమమఙ్గలాయనగుణగణకథనోఽసి ॥౧౦॥ అథ కథంచిత్స్ఖలనక్షుత్పతనజృమ్భణదురవస్థానాదిషు వివశానాం నః స్మరణాయ జ్వరమరణదశాయామపి సకలకశ్మలనిరసనాని తవ గుణకృతనామధేయాని వచనగోచరాణి భవన్తు ॥౧౧॥ కిఞ్చాయం రాజర్షిరపత్యకామః ప్రజాం భవాదృశీమాశాసాన ఈశ్వరమాశిషాం స్వర్గాపవర్గయోరపి భవన్తము

తార్హి-యర్హి-వావ యదాహి, రాజర్షే, ర్బర్హిషి యజ్ఞే , వరదర్షభో, భగవాన్, భవాన్, నిజానాం పురుషాణాం త్వద్భక్తానామస్మాకం, ఈక్షణవిషయ-ఆసీదితి, యత్ * ॥౯॥ * అసఙ్గేన వైరాగ్యేణ-నిశితం-య , జ్జ్ఞానం, తదేవా-నల-స్తేన-విధూతా-అశేషా-మలా-యేషాం తే- ఆత్మారామాణాం ప్రకృతివివిక్తబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానపరాణాం - భగవత్స్వభావానాం భగవత్సమారాధనధర్మాణాం-మునీనాం -కర్తరిషష్ఠీ-మునిభిః-అనవరతం సర్వదా- పరిగుణితాః పరిశీలితాః-గుణగణాః- యస్య-తస్య సంబోధనం-ఈదృశస్య తవ-గుణకథనమేవ-పరమమఙ్గలాయనం నిరతిశయశ్రేయస్సాధనం-కిముత తద్దర్శనమిత్యర్థః * ॥౧౦॥ * యతస్త్వద్గుణకథనం పరమమఙ్గలాయన -మతస్తదేవాయుక్తావస్థాస్వపి దశాసు నో భూయాదితి ప్రార్థయన్త ఆహుః॥ అథేతి॥ అథ నను భగవన్-క్షుతాదిష్వయుక్తదశాసు-తత్ర-స్ఖలనం చలనం-పతనస్యోక్తత్వాత్ , దురవస్థానం దుఃఖిత్వేనావస్థానం- ఆదిశబ్దేనాశుచిత్వాద్యవస్థాన్తరసంగ్రహః-తథా-జ్వరదశాయాం-మరణదశాయాం చ-పరవశానా-మస్మాకం - శ్రీమతస్తవ-చరణారవిన్దస్మరణాయ-చరణారవిన్దం స్మర్తుం-సకలానాం-కశ్మలానాం నిరసనానినివర్తకాని-గుణకృతనామధేయాని కల్యాణగుణప్రవృత్తినిమిత్తకాని తవ నామాని- వచనగోచరాణి ఉచ్చారణవిషయాణి భవన్తు * ॥౧౧॥ * ఇదానీం రాజ్ఞా ప్రార్థనీయమస్తీత్యావేదయన్త ఆహుః ॥ కించేతి॥ అయం రాజర్షిః నాభిః - పుత్రం కామయమానః తత్రాపి భవాదృశీం త్వత్సదృశీం-ప్రజా-మాశాసానః - ఆశిషామైహికపురుషార్థానాం-స్వర్గాపవర్గయోశ్చ-ఈశ్వరం ప్రదాతారం భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-త్వాం-ప్రజాయామేవ పురుషార్థ ఇతి ప్రీత్యా యో యస్య స-ఉపధావతి అనువర్తతే-భజతీత్యర్థః-తత్ర దృష్టాన్తః -యథాఽధనో దరిద్రః-ఫలీకరణం తుషకణాదిక-మాశాసానో-ధనదం కుబేర-

ముపధావతి-తథేతి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఇదంచనాతిచిత్రమిత్యాహుః॥ఇహసంసారే-అనుపాసితమహచ్చరణో యదిభవేత్ -ఉపాసితమహచ్చరణంజనంపి నేత్యర్థః-తవా-పరాజితయాకర్మవశ్యైరనభిభూతయాఽనవసితపదవ్యాఅలక్షితమార్గయా-సత్వధతిరోధాయికయా-అలక్షితః-కోవైనకోపి - అత- స్తయాఽనావృతమతిః-కః-అతఏవ-విషయాఏవవిషంతస్య-గరోవేగః-తేనా-నావృతాప్రకృతిర్యస్యసః-కః- అత స్త్వన్మాయయామోహితస్యైవమాశంసాఘటతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ అతిదుర్లభసమస్తపురుషార్థమూర్తేస్తవపుత్రాశంసార్థమాహ్వానంహేళనమివాతస్తత్క్షన్తుమర్హసీతివిజ్ఞాపయన్తఆహుః॥ యదుహవావేతి॥ హేఅదభ్రకర్తః-బహుకార్యనిష్పాదక- ఉదారవ్యాపారకారిన్-అవితథకర్తః-సత్యసంకల్పేతివార్థః-హేదేవదేవ దేవానాంబ్రహ్మాదీనామపిదేవ-హేసర్వాత్మ-న్నఃస్వీయస్యప్రయోజనాయ-యద్యస్మా-దేవమాహూతోఽసి-తత - స్తదర్థధియాం-తత్రప్రజాయామర్థధీఃపురుషార్థబుద్ధి-ర్యేషా-మతఏవ-మన్దానామజ్ఞానా నాం-నోఽస్మాకం-దేవ హేళనం దేవస్యతవ-హేళనమాహ్వానరూపమపజ్ఞానం-తవసామ్యేన హేతునా-ప్రతిబోధుంసోఢు-మర్హసి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ఇత్యేవం-నిగదేనగద్యాత్మకేనసూక్తేనాభిష్టూయమానో-భగవాన్దేవోత్తమః - వర్షధరఃభారతవర్షధారకోనాభి- స్తేనాభివాదితౌ-ఋత్విగ్భిరభివన్దితౌ-చరణౌ-యస్యసః-సదయందయాసహిత-మిదంవక్ష్యమాణంవాక్య-మాహ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ అహోబతఋషయః - అవితథగీర్భిస్సత్యవాగ్భి-ర్భవద్భి-రసులభందుర్లభం-వరంప్రత్య-హం-యాచితఃప్రార్థితో-బతేత్యాశ్చర్య-కోసౌదుర్లభోవర

పధావతిప్రజాయామేవపురుషార్థప్రత్యయోధనదమివాధనఃఫలీకరణమ్ ॥ ౧౨ ॥ కోవాఇహతేఽపరాజితయాపరాజితోమాయయానవసితపదవ్యానావృతమతిర్విషయవిషరయానావృతమతిరనుపాసితమహచ్చరణః ॥ ౧౩ ॥ యదుహవావపునరదభ్రకర్తరిహసమాహూతస్తత్రార్థధియాంమన్దానాంనస్తద్దేవహేళనందేవదేవతదేవార్హసిసామ్యేనసర్వాత్మన్ప్రతిబోధుమవిదుషామ్॥ ౧౪ ॥ ఇతినిగదేనాభిష్టూయమానోభగవాననిమిషఋషభోవర్షధరాభివాదితత్విగభివన్దితచరణస్సదయమిదమాహ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అహోబతాహమృషయోభవద్భిరవితథగీర్భిర్వరమసులభమభియాచితోయదముష్యాత్మజోమయాసదృశోభూయాదితిమమాహమేవాభిరూపఃకైవల్యాదథాపిబ్రహ్మవాదోనమృషాభవితుమర్హతిమమైవహిముఖంయద్ద్విజదేవకులమిత్యాగ్నీధ్రీయేంశకలయాఽవతరిష్యామ్యాత్మతుల్యమనుపలభమానః ॥ ౧౬ ॥ ఇతినిశామయన్త్యామేరుదేవ్యాఃపతిమభిధాయాన్తర్దధేభగవాన్బర్హిషితస్మిన్నేవంవిష్ణుదాతభగవాన్పరమఋషిభిఃప్రసాదితోనాభేఃప్రియచికీర్షయాతదవరోధాయనేమేరుదేవ్యాం ధర్మాన్దర్శయితుకామోవాతరశనానాంశ్రమణానామృషీణామూర్ధ్వమన్థినాంశుక్లయాతనువాఽవతతార ॥ ౧౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

స్తత్రాహ॥మయా-సదృశ-ఆత్మజోభూయాదిత్యయం-కథంతస్యవరస్యదౌర్లభ్యం - తత్రాహ-మమ- అహమేవా-భిరూపస్సదృశః-కుతఃకైవల్యాత్ప్రకృతిపురుషలక్షణస్వాభావ్యాత్ ,,నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతేనత్వత్సమోస్త్యభ్యధికఃకుతోన్య ,,ఇత్యుక్తరీత్యాప్రకృతిపురుషవిలక్షణసమాభ్యధికరహితస్యమమసదృశాన్తరాభావాన్మత్సదృశరూపోవరోఽతిదుర్లభఇత్యర్థః ॥ యద్యప్యయంవరోదుర్లభస్తథాపి-హియస్మాత్-ద్విజదేవకులంద్విజా ఏవ-దేవాఃతపోవిద్యాదిభిర్దీప్యమానాస్తేషాం-కులం-మమైవహిముఖం ,,బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీ ,,దిత్యుక్తరీత్యాముఖం-తతః-బ్రహ్మవాదఃబ్రహ్మకులస్యమన్ముఖభూతస్య-వాదోవచః-మృషామిథ్యా-నభవితుమర్హతీ,తి- అహమేవమత్సదృశమన్యమనుపలభమానః-కలయా అంశేన-ఆగ్నీధ్రీయేనాభిసంబన్ధిని-క్షేత్రేమేరుదేవ్యాం-అవతరిష్యామి❋॥౧౬॥❋ఇత్యేవం-మేరుదేవ్యాం,నిశామయన్త్యాశృణ్వత్యా-స్సత్యాస్తత్పతింనాభిం-ప్రత్య-భిధాయఉక్త్వా -భగవా-నన్తర్దధేఅన్తర్హితవాన్- హేవిష్ణురాతరాజన్-అస్మిన్బర్హిషియజ్ఞే-ఏవంమహర్షిభిః-ప్రసాదితఆరాధితో-భగవా-న్నాభేః -ప్రియమిష్టం-కర్తుంనిర్వర్తయితు-మిచ్ఛయా-తదవరోధాయనేనాభేర్భార్యాయాంమేరుదేవ్యాం-శుక్లయాసత్వప్రధానయా-తనువాతన్వా-అవతతార-కింకర్తుకామః-వాతరశనానాందిగ్వాససాం-పాషణ్డివ్యావృత్త్యర్థమాహ-శ్రమణానాంతపస్వినాం - ఋషీణాంజ్ఞానినా-మూర్ధ్వమన్థినాం నైష్ఠికబ్రహ్మచారిణాం-ధర్మా-న్దర్శయితుకామః -అయమంశావతారఃకపిలవత్తావన్మాత్రకృతఈశ్వరత్వవ్యపదేశః❋॥౧౭॥❋
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం నాభేశ్చరిత్రముపవర్ణితముపసంహరం స్త్రిభిరధ్యాయైరార్షభేః పుత్రస్య ఋషభస్య చరిత్రముపవర్ణయతి॥ అథ హేతి॥ అథహ అవతరణానన్తరమ్-ఉత్పత్త్యైవ జన్మనైవ-అభివ్యజ్యమానాని-భగవల్లక్షణాని పాదతలాదిషు వజ్రాఙ్కుశాదీని-యస్య-సామ్యం సర్వభూతేషు సమత్వం, ఉపశమో౽న్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః-వైరాగ్యం విషయేష్వనాసక్తిః, ఐశ్వర్యం సర్వభూతనియన్తృత్వం, మహావిభూతిస్సర్వసంపత్తిః - సామ్యాదిభిస్సహ వర్ధమానః-అనుభావః ప్రభావో, యస్య, తం-నిశామ్య దృష్ట్వా, ప్రకృతయో౽మాత్యాదయః, ప్రజాః జనాః-బ్రాహ్మణదేవతాశ్చ గోబలీవర్దన్యాయేన బ్రాహ్మణదేవతా ఇత్యుక్తం, అవనీతలసమవనాయ భూమణ్డలపరిపాలనాయ, అతితరాం భృశం-జగృధుః ఐచ్ఛన్ ❁॥౧॥❁ తస్య జాతస్య పుత్రస్య-ఇత్థం సత్త్వప్రధానేన-వరీయసా శ్రేష్ఠేన, వర్ష్మణా దేహేన-బృహచ్ఛ్లోకేన విపులగుణప్రథయా-ఓజసా ఇన్ద్రియబలేన, బలేన దేహబలేన - శ్రియా సంపదా, యశసా విపులచరిత్రప్రథయా-వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం, శౌర్యం రణమధ్యే స్వగృహ ఇవ ప్రవేశసామర్థ్యం-తాభ్యాం చ - అతిశయితప్రభావత్వేన శ్రేష్ఠత్వాత్-ఋషభ ఇతి నామధేయం-పితా నాభిశ్చకార ❁॥ ౨ ॥❁ ఋషభశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తం ప్రభావాతిశయమేవ సంగ్రహేణాహ॥ యస్య హీతి॥ యస్య ఋషభస్య-వర్షే రాజ్యే-భారతవర్షే-స్పర్ధమానః ఋషభేణ విరోధమాచరన్-ఇన్ద్రః న వవర్ష, వృష్టిం నిరుద్ధవాన్, తత్-ఇన్ద్రకర్తృకమవర్షణమవధార్య నిశ్చిత్య-ఇన్ద్రకృత్యం ప్రహస్య-భగవాన్ - ఋషభదేవః-యోగేశ్వరః-ఆత్మీయవిచిత్రశక్త్యా స్వయమేవ-అజనాభం నామ వర్షం-భారతవర్షస్య ప్రాక్తనం నామ అజనాభమితి-అవర్షత్ ❁॥౩॥❁ నాభిస్తు-యథాభిలషితం స్వేచ్ఛా

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ హ తముత్పత్త్యైవాభివ్యజ్యమాన భగవల్లక్షణం సామ్యోపశమ వైరాగ్యైశ్వర్య మహావిభూతిభిరనుదినమేధమానానుభావం ప్రకృతయః ప్రజా బ్రాహ్మణా దేవతాశ్చావనీతలసమవనాయాతితరాం జగృధుః ॥ ౧ ॥ తస్య హ వా ఇత్థం వర్ష్మణా వరీయసా బృహచ్ఛ్లోకేనౌజసా బలేన శ్రియా యశసా వీర్యశౌర్యాభ్యాం చ పితా ఋషభ ఇతీదం నామ చకార ॥ ౨ ॥ యస్య హీన్ద్రః స్పర్ధమానో భగవాన్ వర్షే న వవర్ష తదవధార్య భగవానృషభదేవో యోగేశ్వరః ప్రహస్యాత్మయోగమాయయా స్వవర్షమజనాభం నామాభ్యవర్షత్ ॥ ౩ ॥ నాభిస్తు యథాభిలషితం సుప్రజాస్త్వమవరుధ్యాతిప్రమోదభరవిహ్వలో గద్గదాక్షరయా గిరా స్వైరగృహీతనరలోకధర్మం భగవన్తం పురాణపురుషం మాయయా విలసితమతిర్వత్స తాతేతి సానునయముపలాలయన్ పరాం నిర్వృతిముపగతః ॥ ౪ ॥ విదితానురాగమాపౌరప్రకృతి ❁ జనపదం రాజా నాభిరాత్మజం సమయసేతురక్షాయామభిషిచ్య బ్రాహ్మణోత్సఙ్గే నిధాయ సహ మేరుదేవ్యా విశాలాయాం ప్రసన్ననిపుణేన తపసా సమాధియోగేన నరనారాయణాఖ్యం భగవన్తం వాసుదేవముపాసీనః కాలేన తన్మహిమానమవాప ॥ ౫ ॥ యస్య హ వావ పాణ్డవేయ శ్లోకావుదాహరన్తి ॥ శ్లో ॥ కో ను తత్కర్మ రాజర్షేర్నాభేరన్వాచరే

నుసారం-సుప్రజాస్త్వం, శోభనాః ప్రజాః యస్య సుప్రజాః “నిత్యమసిచ్ప్రజామేధయోః” ఇత్యసిచ్, తస్య భావస్సుప్రజాస్త్వం దీర్ఘ ఆర్షః-సుపుత్రత్వ-మవరుధ్య ప్రాప్య - నిరతిశయప్రమోదేన-విహ్వలః గద్గదాక్షరయా, గిరా-మాయయా భగవన్మాయయా-స్వపుత్ర ఇతి - విలసితా-మతి, ర్యస్య సః, హే వత్స తాతేతి-సానురాగం-పుత్ర-ముపలాలయన్, పరాం-నిర్వృతిమానన్ద-ముపగతః-ప్రాప్తః, కథం భూతం పుత్రం - స్వైరం స్వేచ్ఛయా-గృహీతః నరలోకధర్మః మనుష్యాకారో-యేన-భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-పురాణపురుషం, పురాపి నవః పురాణః-తం, పురుషం పురుషశబ్దవాచ్యమ్ ❁॥౪॥❁ తతో, రాజా, నాభిః, ఆపౌరప్రకృతి జనపదం-పౌరాన్, ప్రకృతీః, దేశవాసినశ్చ, అభివ్యాప్య, విదితో౽నురాగో యస్మిన్-జనపద ఇతి పాఠే, ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్య “నావ్యయీభావాదతో౽మ్” ఇత్యమభావః, “అవ్యయాదాప్సుపః” ఇతి లుగభావశ్చ, ఈదృశమాత్మజం, సమయస్సేతవః వర్ణాశ్రమమర్యాదాస్తేషాం, రక్షాయాం, అభిషిచ్య, రాజ్యాభిషిక్తం కృత్వేత్యర్థః, బ్రాహ్మణానాముత్సఙ్గే అఙ్కే, నిధాయ, విశాలాయాం బదరికాశ్రమే, మేరుదేవ్యా సహ, ప్రసన్నేన పరానుద్వేజకేన, నిపుణేన విఘ్నానుపహతేన తపసా సమాధియోగేన, సాఙ్గేన భక్తియోగేన, భగవన్తం, నరనారాయణాఖ్యం, వాసుదేవ, ముపాసీనః, కాలేన ప్రారబ్ధావసానకాలేన, తస్య వాసుదేవస్య, మహిమానం, అవాప, ఆవిర్భూతగుణాష్టకో౽భూత్, ముక్తో౽భవదితి యావత్ ❁॥౫॥❁ నాభేశ్చరిత్రం నిగమయన్ తత్ప్రభావప్రతిపాదకౌ శ్లోకావుదాహర్తుం తయోరార్యపరిగృహీతత్వమాహ॥ యస్య హీతి॥ హే పాణ్డవేయ, యస్య నాభేః శ్లోకౌ, “లోపశ్శాకల్యస్య” ఇతి వలోపే తస్యాసిద్ధత్వాత్స్వరసంధ్యభావః-ఉదా

❁౫॥ శ్లో॥ పా॥ జనపదో.

హార స్తి,, ఆర్యా ఇతి శేషః॥ తావాహ॥ కోన్వితి॥ రాజర్షేర్నాభేః, తత్ప్రసిద్ధం-కర్మ-కోనుపుమాన, న్వాచరేత్, కుర్యాత్ న కో౭పీత్యర్థః-యస్య నాభేశ్శుద్ధేన కర్మణా-హరిర్భగవాన్, అపత్యతాం పుత్రతాం, అగాత్ ప్రాప్తః ॥౬॥ నాభేరన్యః, కుతో బ్రహ్మణ్యః కో బ్రహ్మణ్య ఇత్యర్థః-ప్రథమార్థేతసిరార్షః- యస్య నాభేః, బర్హిషి యజ్ఞే-మఙ్గళైర్ద్విజాగ్ర్యైర్ధనాదిభిః-పూజితా విప్రాః, ఓజసా మన్త్రబలేన-యజ్ఞేశం-దర్శయామాసుః, ప్రదర్శితవన్తః ॥౭॥ అథ రాజ్యాభిషేకానన్తరం-భగవానృషభదేవః-స్వం వర్షమజనాభం వర్షం, కర్మక్షేత్రం స్వర్గాపవర్గసాధనకర్మానుష్ఠానయోగ్యం స్థానం-మన్యమానః-అన్యేషాం గ్రహణాయ, ప్రదర్శితో గురుకులవాసో యేన-ఉపలబ్ధాః వరా యైః- తైః-గురుభిః, అనుజ్ఞాతః, గృహమేధినాం గృహస్థాశ్రమిణాం, ధర్మాన్, అనుశిక్షమాణః అనుశిక్షయితుమిత్యర్థః, సమామ్నాతం విహిత, ముభయవిధం ప్రవృత్తినివృత్తిలక్షణం, శ్రౌతస్మార్తరూపం వా-కర్మ అభియుఞ్జన్ అనుతిష్ఠన్- ఇన్ద్రేణ దత్తాయాం, జయన్త్యాం భార్యాయాం, ఆత్మజానాం, శతం, జనయామాస ॥౮॥ యేషామాత్మజానాం, మధ్యే, భరతో నామ, జ్యేష్ఠః పుత్రః, శ్రేష్ఠగుణః ఆసీత్, యేన భరతేన భరతసమ్బన్ధేన, ఇదం అజనాభం వర్షం, భారతమితి వ్యపదిశన్తి వ్యవహరన్తి ॥౯॥ తం భరత, మనుపశ్చాత్, కుశావర్తాదయో, నవ సంఖ్యాకాః, నవతిప్రధానాః, ప్రథమపుత్రదశకే భరతః ప్రధానః, ఇతరేషు నవసు దశకేషు ప్రత్యేకం కుశావర్తాదయః ప్రధానా - స్వవ్యతిరిక్త నవత్యపేక్షయా ప్రధానా జ్యేష్ఠాః కుశావర్తాదయో, నవ-భరతమనుజాతాః, తమేవానుసృత్యస్థితా ఇతి వా౭ర్థః ॥౧౦॥ తత్ర నవపుత్రాణాం మధ్యే, కవ్యాదయో-నవ-భాగవతధర్మప్రకాశకా-మహాభాగవతా, అ

త్స్వమాన్ । అపత్యతామగాద్యస్య హరిశ్శుద్ధేన కర్మణా ॥ ౬ ॥ బ్రహ్మణ్యో౭న్యః కుతో నాభేర్విప్రా మఙ్గళపూజితాః । యస్య బర్హిషి యజ్ఞేశం దర్శయామాసురోజసా ॥ ౭ ॥ గ ॥ అథ భగవానృషభదేవస్స్వవర్షం కర్మక్షేత్రమనుమన్యమానః ప్రదర్శితగురుకులవాసో లబ్ధవరైర్గురుభిరనుజ్ఞాతో గృహమేధినాం ధర్మాననుశిక్షమాణో జయన్త్యామిన్ద్రదత్తాయాముభయలక్షణం కర్మ సమామ్నాతమభియుఞ్జన్నాత్మజానామాత్మసమానానాం శతం జనయామాస ॥ ౮ ॥ యేషాం ఖలు మహాయోగీ భరతో జ్యేష్ఠశ్శ్రేష్ఠగుణ ఆసీత్ । యేనేదం వర్షం భారతమితి యత ఆరభ్య వ్యపదిశన్తి ॥ ౯ ॥ తమను కుశావర్త ఇలావర్తో బ్రహ్మావర్త ఆర్యావర్తో మలయః కేతుర్భద్రసేన ఇన్ద్రస్పృగ్విదర్భః కీకట ఇతి నవ నవతి ప్రధానాః ॥ ౧౦ ॥ కవిర్హవిరన్తరిక్షః ప్రబుద్ధః పిప్పలాయన ఆవిర్హోత్రో౭థ ద్రమిళశ్చమసః కరభాజన ఇతి భాగవతధర్మదర్శనా నవ మహాభాగవతాస్తేషాం సుచరితం భగవన్మహిమోపబృంహితం వసుదేవనారదసంవాదముపశమాయనముపరిష్టాద్వర్ణయిష్యామః ॥ ౧౧ ॥ యవీయాంస ఏకాశీతిర్జాయన్తేయాః పితురాదేశకరా మహాశాలీనా మహాశ్రోత్రియా యజ్ఞశీలాః కర్మవిశుద్ధా బ్రాహ్మణా బభూవుః ॥ ౧౨ ॥ భగవానృషభసంజ్ఞ ఆత్మతన్త్రః స్వయం నిత్యనివృత్తానర్థపరమ్పరః కేవలానన్దానుభవ ఈశ్వర ఏవ విపరీతవత్కర్మాణ్యారభమాణః కాలేనానుగతం ధర్మమాచరణేనోపశిక్షయన్నతద్విదాం సమ ఉపశాన్తో మైత్రః కారుణికో ధర్మార్థయశః ప్రజానన్దామృతావరోధేన గృహేషు లోకాన్నియమయత్ ॥ య

భూవన్- తేషాం కవ్యాదీనాం-సుచరితం-భగవన్మహిమ్నా-ఉపబృంహితం వర్ధితం, భగవన్మహిమ్నాయుక్తమిత్యర్థః, అత ఏవోపశమాయనం చిత్తశాన్తిహేతుం ఉపరిష్టాదేకాదశే, వసుదేవనారదసంవాదే-వక్ష్యామః కథయిష్యామ ఇత్యర్థః ॥౧౧॥ కనీయాంసః, ఏకాశీతిసంఖ్యాకాః-జాయన్తేయాః-జయన్తీపుత్రాః -పిత్రాజ్ఞానువర్తినో-మహాశాలీనాః గార్హస్థ్యసంపత్సమృద్ధాః-మహాశ్రోత్రియాః అధీతసాఙ్గవేదాః-యజ్ఞానుష్ఠానశీలాః కర్మణా సదాచారేణ-విశుద్ధాః - బ్రాహ్మణా - బభూవుః ॥౧౨॥ అథ ఋషభసంజ్ఞో-భగవాన్-ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః-అకర్మవశ్యః-అత ఏవ-నిత్యం నివృత్తా-కర్మాయత్తా-సుఖదుఃఖాద్యనర్థపరమ్పరా యస్య-కేవలః దుఃఖాసమ్భిన్నో-య - ఆనన్దః స్వరూపానన్ద- స్తస్యానుభవో-యస్య సః, స్వయమీశ్వర ఏవ సన్ - ఇతరవత్ప్రాకృతవత్-కర్మాణ్యారభమాణః వర్ణాశ్రమధర్మరూపాణి కర్మాణి కుర్వాణః, కిం కుర్వన్-కాలేన-అనుగతం ప్రలీనం-ధర్మ - మాచారేణ తద్విదాం ధర్మతదనుష్ఠానాదికమజానతాముపశిక్షయన్-కిమర్థం-ధర్మాద్యవరోధేన ధర్మాదిప్రాప్త్యై - హేత్వర్థే తృతీయా-ఫలం చాత్ర హేతుః-ధర్మాదిప్రాప్తిరూపఫలాయేత్యర్థః -ప్రజానన్దః ప్రజార్థో భోగః, అమృతం, ఏవం పురుషార్థచతుష్టయసంగ్రహః, సమస్త, ద్వభూతసమః-ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః-మైత్రః అపకృష్టేష్వపిభూతేషు స్వసామ్యబుద్ధిః కారుణికః పరదుఃఖాసహిష్ణుః - గృహేషు గృహాశ్రమేషు-లోకాన్-నియమయత్నియమయన్న భూదిత్యర్థః-న్యయమయదితి నా పాఠః-ఆర్షత్వాదడభావో వా ॥౧౩॥ ఆచారేణోపశిక్షయన్నియమయదిత్యత్ర హేతు-ర్యద్యదితి ॥ శీర్షణ్యాః శ్రేష్ఠస్తేన-యద్య, దాచరితం-తత్తదేవ హియస్మా-ల్లోకో౭నువర్తతే అనుతిష్ఠతి ॥ తథాచో

౧౩ గ॥ శ్లో॥ పా॥ న్యయమయత్.

క్తం "యద్యదాచరతి శ్రేష్ఠస్తత్తదేవేతరో జనః । స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తత" ఇతి-లోకసంగ్రహార్థమాచారేణోపాశిక్షయదిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తథా, సకలః-ధర్మో యస్మిన్-తద్బ్రహ్మగుహ్యం వేదరహస్యం, యద్యపి, స్వస్యైవ-విదితం, తథాపి, బ్రాహ్మణాన్-పృష్ట్వా, తైః, దర్శితమార్గేణ, సామాదిభిః, ఉపాయైః, జనతాం జనసమూహం, మనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యాదిభిః, ఉపచితైః, సర్వైః, క్రతుభిః, యథావిధి, శతకృత్వః, ఇయాజ ఇష్టవాన్, తత్ర, ద్రవ్యం హవిః, దేశః "సమే యజేత" ఇత్యుక్తో దేశః, కాలః వసన్తాదిః, వయః "జాతపుత్రః కృష్ణకేశోఽగ్నీనాదధీత" ఇత్యుక్తం వయః, శ్రద్ధా కర్తవ్యవిషయా త్వరా, వివిధః ఉద్దేశః, ఇతి కర్తవ్యతా ॥ ౧౬ ॥ భగవతా, ఋషభేణ, తస్మిన్ వర్షే భారతే, పరిరక్ష్యమాణే సతి, కశ్చన పురుషః, భర్తరి ఋషభే, అనుసవనం శశ్వత్, విజృమ్భితః, యః, స్నేహః అనురాగః, తస్య, అతిశయః, తమన్తరేణ-వినా అన్యం పురుషార్థం, ఆత్మనస్స్వస్యావిద్యమానమన్యస్మాత్ పురుషాన్తరాత్, కదాచిదపి, కేనాపి నిమిత్తేన, నాపేక్షతే ॥ ౧౭ ॥ స భగవానృషభదేవః, కదాచిత్, సంచరన్, బ్రహ్మావర్తం, గతః, బ్రహ్మర్షిశ్రేష్ఠానాం సభాయాం, ప్రజానాం, నిశామయన్తీనాం శృణ్వతీనాం సతీనాం, ఆత్మజాన్, అవహితాత్మనః సమాహితచిత్తాన్, ప్రశ్రయో వినయః, ప్రణయః స్నేహః, తాభ్యాం, యుత్సునఖం, తేన, యన్త్రితాన్ వశీకృతాన్, ఉపశిక్షయన్, వక్ష్యమాణప్రకారేణోవాచహ ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. ********

ఉక్తిమేవాహ ॥ ఋషభ ఇతి ॥ తావన్ముక్త్యుపాయత్వేన భగవదుపాసనముపదేక్ష్యమాణో వైరాగ్యం వినా ఉపాదిష్టోఽపి భక్తియోగో న సమ్యక్ప్రతితిష్ఠతీతి తదుత్పత్తయే కామాన్నిన్దతి ॥ నాయమిత్యర్ధేన ॥ దేహభృతాం మధ్యే, యో, నృలోకః

దృచ్ఛీర్షణ్యాచరితం తత్తదనువర్తతే లోకః ॥ ౧౪ ॥ యద్యపి స్వవిదితం సకలధర్మం బ్రహ్మగుహ్యం బ్రాహ్మణైర్దర్శితమార్గేణ సామాదిభిరుపాయైర్జనతామనుశశాస ॥ ౧౫ ॥ ద్రవ్యదేశకాలవయశ్శ్రద్ధర్త్విగ్వివిధోద్దేశోపచితైస్సర్వైరపి క్రతుభిర్యథోపదేశం శతకృత్వ ఇయాజ ॥ ౧౬ ॥ భగవతర్షభేణ పరిరక్ష్యమాణ ఏతస్మిన్ వర్షే న కశ్చన పురుషో వాఞ్ఛత్యవిద్యమానమాత్మనోఽన్యస్మాత్కథంచన కిమపి కర్హిచిదపేక్షతే భర్తర్యనుసవనవిజృమ్భితస్నేహాతిశయమన్తరేణ ॥ ౧౭ ॥ స కదాచిదటమానో భగవానృషభో బ్రహ్మావర్తగతో బ్రహ్మర్షిప్రవరసభాయాం ప్రజానాం నిశామయన్తీనామాత్మజానవహితాత్మనః ప్రశ్రయప్రణయభరసుయన్త్రితానప్యుపశిక్షయన్నితి హోవాచ ॥ ౧౮ ॥ ********************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః **********
ఋషభదేవ ఉవాచ ॥ నాయం దేహో దేహభాజాం నృలోకే కష్టాన్కామానర్హతి విడ్భుజాం యే । తపో దివ్యం పుత్రకా యేన సత్త్వం శుద్ధ్యేద్యస్మాద్బ్రహ్మసౌఖ్యం త్వనన్తమ్ ॥ ౧ ॥ మహత్సేవాం ద్వారమాహుర్విముక్తేస్తమోద్వారం యోషితాం సఙ్గిసఙ్గమ్ । మహాన్తస్తే సమచిత్తాః ప్రశాన్తా విమన్యవస్సుహృదస్సాధవో యే ॥ ౨ ॥ యే

మనుష్యలోకస్తస్మిన్ సత్యయం మనుష్యదేహః, కష్టాన్ కృచ్ఛ్రసంపాద్యాన్, అన్తతో దుఃఖరూపాన్, కామాన్ శబ్దాదీన్ ప్రతి, నార్హతి, కామాననుభవితుం నార్హతీత్యర్థః కామోపభోగార్థో నాయం నృదేహ ఇత్యర్థః-కుతః-యే కామాః-విడ్భుజామపి సూకరాదీనామపి-సన్తి, కిన్తు, హే పుత్రకాః, దివ్యం దేవస్య విష్ణోరారాధనరూపం, తపశ్చర్తుమర్హతి కిం తత్తపః, యదర్హతి, తత్రాహ, యస్మాత్తపసః, శుద్ధ్యేత్ నిరస్తసంసారో భవేత్, యేన చ, బ్రహ్మసుఖమపారం భవేత్, కామోపభోగానసంసృతిః- ఏవం కామోపభోగస్సంసృతిహేతుర్భగవదుపాసనం మోక్షహేతురిత్యుక్తమ్ ॥ ౧ ॥ ఏవం భోగోపాసనయోర్బన్ధమోక్షహేతుత్వమభిధాయ తయోర్నిదానమాహ ॥ మహత్సేవామితి ॥ మహతాం సేవా మహత్సేవా, తాం-ముక్తేః, ద్వారం మూలకారణం, ఆహుః, తథా, యోషితాం స్త్రీణాం, యే, సఙ్గినః, తేషాం, సఙ్గం, తమసస్సంసారస్య, ద్వారమాహురిత్యనుషఙ్గః, కే తే మహాన్తః, యత్సేవాపి ముక్తేర్ద్వారం, తత్రాహ సార్ధేన ॥ యే, సమచిత్తత్వాదిగుణయుక్తాస్తే, మహాన్త ఇత్యన్వయః, సమచిత్తాః సుఖదుఃఖాదిష్వవిక్రియమాణచిత్తాః, సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వజ్ఞానాత్ ప్రశాన్తాః జితబాహ్యాన్తఃకరణాః, విమన్యవః తితిక్షవః, సుహృదః సర్వభూతహితైషిణః, సాధవః పరోపకారనిరతాః-మయీశే స్వచ్ఛరీరకే అస్మదన్తరాత్మని సర్వేశ్వరే, శాస్త్రదృష్ట్యా స్వాత్మనో భగవదాత్మకత్వాద్దేవముక్తిః, యథాహ ప్రహ్లాదః "సర్వగత్వాదనన్తస్య స ఏవాహమవస్థితః" ఇతి, యద్వా-క్షేత్రజ్ఞశక్త్యభిభవాద్భగవదంశోద్భవా దేవముక్తిః, కృతం సౌహృదం ప్రీతి రేవార్థః, ప్రయోజనం, యేషాం తే-దేహంభరవార్తికేషు-దేహధారణవార్తైవ సధర్మ విషయావార్తా-యేషు జనేషు తేషు-గృహేషు చ - కథంభూతేషు-జాయాకళత్రం-ఆత్మజాః పుత్రాః-రాతిర్మిత్రం-ధనం వా-తద్వత్సు-ప్రీతియుక్తాన

వన్తి-యే- యేచ-లోకే-యావదర్థాః దేహధారణాపేక్షార్థమాత్రగ్రాహిణః - దేహనిర్వాహకాధికార్థస్పృహాశూన్యా ఇత్యర్థః ❀ ॥౩॥ ❀కామాన్నార్హన్తీతియదుక్తం తదుపపాదయతి॥నూనమితి॥ప్రమత్తః ఆత్మభ్రాన్త్యా దేహపరవశః-అత ఏవ-దీనః-యద్యదిన్ద్రియప్రీతయే-కర్మ- ఆపృణోతివ్యాప్రియతే - కరోతీతియావత్ -తత్కర్మ సాధుసమీచీనం-నమన్యే-కుతః,యతః యస్మా-దిన్ద్రియప్రీత్యర్థాత్కర్మణః-అసన్నప్యస్థిరోఽపి,అయం క్లేశదో దేహః, ఆసబభూవ, ప్రాప్త ఇతి-తస్మై వపునః కరణం, సాధు, నమన్య ఇత్యర్థః ❀ ॥౪॥ ❀నను దేహస్యాస్థిరత్వాత్క్రియానయమనర్థ ఇత్యాశఙ్క్యాహ॥పరాభవ ఇతి॥యావ-దాత్మనః ప్రకృతివిలక్షణస్యాత్మన- స్తత్త్వం , యాథాత్మ్యం -యావ,న్న జిజ్ఞాసతే జ్ఞాతుం నేచ్ఛతి-నజానాతీత్యర్థః, తావ,దబోధజాతః ఆత్మయాథాత్మ్యాజ్ఞాననిమిత్తః - పరాభవః- ఆత్మస్వరూపతిరోభావః, యావచ్చ పరాభవస్తావ,దిన్ద్రియప్రీతయే-క్రియాః ప్రవర్తన్తే ‹ యావచ్చ క్రియా-స్తావ, దిదం మనః, కర్మాత్మకం కర్మ-ప్రవణం, నతుజ్ఞానప్రవణం-యేనకర్మాత్మకేన, మనసా, భూయోఽపి శరీరసమ్బన్ధః-శరీరాణాం నశ్వరత్వేఽపి పునః పునస్తత్సమ్బన్ధోఽవిచ్ఛిన్న ఇతి తన్నిమిత్తానర్థపరంపరావిచ్ఛిన్నేతి భావః ❀॥౫॥ ❀ఏతదేవాహ॥ఏవమితి॥అవిద్యయా దేవమనుష్యాద్యసాధిక దేహవిశిష్టత్వేనాహంకారమమకారరూపయా - ఉపధీయమానే కర్మవాసనామూలయా సంసృజ్యమానే సత్యాత్మని- మనః-కర్మవశం-ప్రయుఙ్క్తే వ్యాపారయతి-పురుషమితి శేషః- అతో-యావ-ద్వాసుదేవే,మయి-ప్రీతిః ప్రీతిరూపా భక్తిర్న స్యా-త్తావ-ద్దేహయోగేన న ముచ్యతే ❀॥౬॥ ❀న కేవలం దేహయోగమాత్రం, మపిత్వనర్థాన్తరం చేత్యాహ॥యదేతి॥స్వార్థేస్వస్య పురుషార్థభూతే స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుసంధానే - అప్రమత్తస్సన్- గుణేహాం శబ్దాదిగుణవిషయామిన్ద్రియాణాం ప్రవృత్తిం-అయథా-ఆత్మనస్స్వాభావికీ న భవతి- కింతు - దేహసంబన్ధప్రయుక్తేతి-విపశ్చిద్వివేకీసన్-యదా-సహ

వామయీశే కృతసౌహృదార్థా జనేషు దేహంభరవార్తికేషు । గృహేషు జాయాత్మజరాతిమత్సు న ప్రీతియుక్తా❀యావదర్థాశ్చ లోకే॥ ౩ ॥నూనం ప్రమత్తః కురుతే వికర్మ యదిన్ద్రియప్రీతయ ఆపృణోతి।న సాధు మన్యే యత ఆత్మనోఽయమసన్నపి క్లేశద ఆస దేహః॥ ౪॥ పరాభవస్తావదబోధజాతో యావన్న జిజ్ఞాసత ఆత్మతత్త్వమ్ । యావత్క్రియాస్తావదిదం మనో వై కర్మాత్మకం యేన శరీరబన్ధః ॥ ౫ ॥ ఏవం మనః కర్మవశం ప్రయుఙ్క్తే హ్యవిద్యయాఽఽత్మన్యుపధీయమానే । ప్రీతిర్న యావన్మయి వాసుదేవే న ముచ్యతే దేహ❀యోగేన తావత్ ॥ యదా న పశ్యత్యయథా గుణేహాం స్వార్థే ప్రమత్తస్సహసా విపశ్చిత్ । గతస్మృతిర్విన్దతి తత్ర తాపానాసాద్య మైథున్యమగారమజ్ఞః॥౭॥పుంసః స్త్రియా మిథునీభావమేవం తయోర్మిథో హృదయగ్రన్థిమాహుః అతో గృహక్షేత్రసుతాప్తవిత్తైర్జనస్య మోహోఽయమహం మమేతి ॥ ౮ ॥ యదా మనో హృదయగ్రన్థిరస్య కర్మానుబద్ధో దృఢ ఆశ్లథేత।తదా జనస్సంపరివర్తతేఽస్మాన్ముక్తః పరం యాత్యతిహాయ హేతుమ్॥౯॥హం

సా, న పశ్యతి - తదాఽసౌ భ్రమాన్-గతస్మృతిః స్వాత్మపరమాత్మస్మృతిరహితః-అత ఏవా,జ్ఞః, మైథున్యం మైథునసుఖప్రధానం-గృహం,ప్రాప్య-తత్ర - తాపా - న్విన్దతి-ప్రాప్నోతి-ఏతదుక్తం భవతి-అనాదికర్మవాసనయా అహంకారమమకారరూపావిద్యా , అవిద్యయా చ దేహసంబన్ధః- దేహసంబన్ధేన పునః కర్మ- కర్మణస్తాపః- తాపానుభవేన కర్మణో వినాశేఽపి తద్వాసనాయా అనివృత్తౌ పునరవిద్యా- తతో దేహసంబన్ధద్వారా తాపానుభవ-ఇత్యేవం చక్రవత్పరివృత్తిః❀॥౭॥❀ ఏవంరూపసంసారస్య నిదానం వాసనైవ తన్నివృత్తిరేవ ముక్తినిదానమితి ప్రతిపాదయితుం తావద్వాసనాపి మిథునీభావమూలేత్యాహ॥పుంస ఇతి॥ పుంసః - స్త్రియా సహ, యోఽయం, మిథునీభావ- స్తం-ప్రత్యేకం తయో,ర్హృదయగ్రన్థి, మాహుః-హృన్మనః-తద్గతా కర్మవాసనా దుశ్ఛేదత్వాద్గ్రన్థిరిత్యుచ్యతే - మిథునీభావం , హృదయగ్రన్థి-కారణమాహురిత్యర్థః-యోఽసౌ హృదయగ్రన్థిర్యం మిథునీభావమాహుస్తత్రాహ ॥ యతః హృదయగ్రన్థేర్హేతో-ర్గృహాదిభిర్విషయభూతై-రహం మమేత్యవిద్యారూపో-మహాన్మోహో, జనస్య-భవేత్ ❀॥౮॥❀హృదయగ్రన్థిశైథిల్యమేవ ముక్తిహేతురిత్యాహ॥యదేతి॥ అస్య పురుషస్య - ద్రఢిమా దార్ఢ్యయుక్తః-కర్మానుబన్ధః-కర్మ అనుస్మృత్య-బధ్యతే సంబధ్యత ఇతి కర్మానుబన్ధః-కర్మణి క్రియమాణే తత్పృష్ఠభావేన ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యద్వా-కర్మా- నుబధ్యతే ప్రాప్యతే, యేన -స కర్మానుబన్ధః-యస్మిన్సతి నాన్తరీయకం కర్మ స కర్మానుబన్ధ ఇత్యర్థః - ఏవంభూతో మనో హృదయగ్రన్థిః-మనోరూపం-య-ద్ధృత్ అన్తఃకరణం,హృదయశబ్దస్య హృదయస్థానపరత్వశఙ్కానివృత్తయే మన ఇత్యుక్తం - తద్గతో గ్రన్థిర్వాసనారూపః- యద్వా-హృదయగ్రన్థిశబ్దో వాసనాయాం రూఢః-మనసో-యో హృదయగ్రన్థిరితి - యదాశ్లథేత శిథిలో భవేత్ -తదా-జనః-అస్మాత్సంపరివర్తతః సంపరివర్తాత్సంసారా-న్ముక్తః- హేతుం కర్మరూపహేతు - మతిహాయ పుణ్యపాపే విధూయేత్యర్థః-పరం పరమపురుషం-యాతి ❀॥౯॥ ❀ఇదానీం హృదయగ్రన్థిశైథిల్యే సాధనాన్యాహ చతుర్భిః॥ హంస ఇతి॥హంసే అవిద్యాదిదోషగన్ధరహితే,గు

రాహితోపదేష్టరి మయి, యద్వా, మద్రూపగురౌ, భక్త్యా గురుభక్తేః ప్రథమకారణత్వాత్, అనువృత్త్యా సేవా, తత్పర తయా-వితృష్ణయా-శబ్దాదిషు తృష్ణాభావేన - ద్వంద్వానాం శీతోష్ణాదీనాం - తితిక్షయా-సర్వత్ర ఇహాఽముత్ర చ-జన్తో-ర్వ్యస నావగత్యా దుఃఖానుసంధానేన - జిజ్ఞాసయా హేయోపాదేయయోర్జ్ఞానేచ్ఛయా, తపసా అనాశకేన తపసా- ఈహానివృ త్త్యా వృథా కాష్ఠానివృత్త్యా * ॥ ౧౦ ॥ * మత్కర్మభిః మదారాధనరూపైర్వర్ణాశ్రమోచితకర్మభిః భగవత్కథయా చ-అ హమేవ దేవో యేషాం తే-భాగవతా- స్తేషాం -సఙ్గాత్ మద్గుణకీర్తనాత్, నిర్వైరాదీనాం సమాహారద్వంద్వః-నిర్వైరా దిభిః-హే పుత్రాః-దేహగేహయో-రాత్మాత్మీయబుద్ధే-ర్జిహాసయా త్యాగేన * ॥ ౧౧ ॥ * ఆధ్యాత్మయోగేన ప్రకృతివిలక్ష ణాత్మయాథాత్మ్యానుభవయోగేన, వివిక్తసేవయా విశుద్ధాహారేణ-సధ్ర్యక్ సమ్యక్, ప్రాణేన్ద్రియమనసాం-జయేన స చ్ఛ్రద్ధయా సదుపాయవిషయశ్రద్ధయా-బ్రహ్మచర్యేణ స్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన - శశ్వత్సదా, అసంప్రమాదేన కర్తవ్యస్యా పరిత్యాగేన-వాచాం-యమేన నియమేన * ॥ ౧౨ ॥ * సర్వత్ర భూతేషు-మద్భావవిచక్షణేన బ్రహ్మాత్మకత్వదర్శనేన, విజ్ఞానం శాస్త్రం - తేన-విరాజితేనోద్దీపితేన-జ్ఞానధ్యానాత్మకేన-యోగేన సమాధియోగేన చ-ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తః ధైర్యప్ర యత్నవ్యవసాయైర్యుక్తః-సత్త్వశబ్దో వ్యవసాయపరః- ఉక్తసాధనకలాపే తత్సాధ్యే చ వ్యవసాయ- స్తతః ప్రయత్నః-తత్ర ధైర్యం- ఏవ - ముక్తేన సాధనజాతేన-కుశలస్సన్ - అహమాఖ్యం దేహాహంకారాఖ్యం-లిఙ్గం బన్ధహేతుం-యద్వా-అ హంకారగోచరే దేహేఽహంకారశబ్దో లక్షణయా వర్తతే-అహంబుద్ధివిషయం లిఙ్గం దేహం-వ్యపోహేత్-అపనుద్యాత్ * క్తసాధనకలాపోపచితయా భగవద్భక్త్యా హృదయగ్రన్థిశైథిల్యాపాదనద్వారా దేహసంబన్ధం వ్యపోహేదితి భా

సేగురౌ మయి భక్త్యాఽనువృత్త్యా * వితృష్ణయా ద్వంద్వతితిక్షయా చ । సర్వత్ర జన్తోర్వ్యసనావగత్యా జిజ్ఞాసయా * తపసేహానివృత్త్యా ॥ ౧౦ ॥ మత్కర్మభిర్మత్కథయా చ నిత్యం మద్దేవసఙ్గాద్గుణకీర్తనాన్మే । నిర్వైరసామ్యోపశమేన పుత్రా జిహాసయా దేహగేహాత్మబుద్ధేః ॥ ౧౧ ॥ అధ్యాత్మయోగేన వివిక్తసేవయా ప్రాణేన్ద్రియాత్మాభిజయేన సధ్ర్యక్ । సచ్ఛ్రద్ధయా బ్రహ్మచర్యేణ శశ్వదసంప్రమాదేన యమేన వాచామ్ ॥ ౧౨ ॥ సర్వత్ర మద్భావవిచక్షణేన జ్ఞానేన విజ్ఞానవిరాజితేన । యోగేన ధృత్యుద్యమసత్త్వయుక్తో లిఙ్గం వ్యపోహేత్కుశలోఽహమాఖ్యమ్ ॥ ౧౩ ॥ కర్మాశయం హృదయగ్రన్థిబన్ధమవిద్యయాసాదితమప్రమత్తః । అనేన యోగేన యథోపదేశం సమ్యగ్వ్యపోహ్యోపరమేత యోగాత్ ॥ ౧౪ ॥ పుత్రాంశ్చ శిష్యాంశ్చ నృపో గురుర్వా మల్లోకకామో మదనుగ్రహార్థః । ఇత్థం విమన్యు * రనుశిష్యాదతజ్జ్ఞాన్న యోజయేత్కర్మసు కర్మమూఢాన్ ॥ ౧౫ ॥ లోకస్స్వయం శ్రేయసి నష్టదృష్టిర్యోఽర్థాన్ సమీహేత నికామకామః । అన్యోఽన్యవైరః సుఖలేశహేతోరనన్తదుఃఖం చ న వేద మూఢః ॥ ౧౬ ॥ కస్తం స్వయం తదభిజ్ఞో విపశ్చిదవిద్యాయా * మన్తరే వర్తమానమ్ । దృష్ట్వా

వః * ॥ ౧౩ ॥ * తదేవాహ ॥ కర్మాశయం కర్మవాసనారూపం -హృదయగ్రన్థిబన్ధం-కథంభూతం అవిద్యయా-అహంకారా దిరూపావిద్యయా-కర్మద్వారా-ఆసాదితం -ప్రమాదరహితః- యథోపదేశం-ఉపదేశప్రకారమనతిక్రమ్య-నుష్ఠితేనా- నేన యోగేన-సమ్య-గ్వ్యపోహ్య - యోగా-దుపరమేత యావత్కర్మాశయవ్యపోహం యోగో నుష్ఠేయ ఇత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * ఏవం సంసారైకభేషజం యోగముపదిశ్య హితోపదేష్టాఽస్మిన్నేవ యోగే లోకో నియోజ్య ఇత్యాహ ॥ మల్లోకం మత్సా రూప్యం-కామయమానః- మదనుగ్రహో యస్యార్థః - ప్రయోజనతయాఽభిమతః స మదనుగ్రహార్థః-పితా-పుత్రా-న్గురు-శ్శి ష్యా-న్నృపః-ప్రజాః- విమన్యుః శిక్షితస్యాకరణే కోపశూన్యః-అతజ్జ్ఞాన్ ఉక్తయోగమజానానాన్, ఇత్థ -మనుశిష్యేత్ -న తు-కర్మమూఢాన్ - అనాదిపుణ్యాపుణ్యరూపకర్మణా- మూఢానజ్ఞాన్-పునః కర్మసు నియోజయేత్ * ॥ ౧౫ ॥ * ఏతదే వోపపాదయతి ॥ లోక ఇతి త్రిభిః ॥ లోకః - స్వయం-శ్రేయస్తత్సాధనవిషయజ్ఞానశూన్యః-తత్ర హేతుః-యో లోకః-నికామ మతిశయేన-కామో-యస్య - తథాభూతస్సన్ - అర్థాన్ శబ్దాదివిషయానేవ-సమీహతే అనర్థావహోఽర్థసాధనకర్మాణ్యేవ కురుతే-అతః - శ్రేయసి నష్టదృష్టిరితి భావః - అర్థానామనర్థగర్భత్వేన తత్ప్రసాధనం-శ్రేయోఽనభిజ్ఞతామూలమిత్యా హ ॥ అన్యోన్యేతి ॥ సుఖలేశానాం శబ్దాదీనామర్థానాం, హేతోః-కర్మణః-అన్యోన్యవైరం-తతః-అనన్తదుఃఖం చ-న వేద-అ తో-మూఢః శ్రేయసి లోకః * ॥ ౧౬ ॥ * ఏవమవిద్యాయామన్తరే వర్తమానమజ్ఞానాన్తర్మగ్నం-కర్మమార్గ ఏవ వర్తమాన మితి వా-తం-శ్రేయసి- నష్టదృష్టిం పురుషం-దృష్ట్వా-స్వయం-తదభిజ్ఞః శ్రేయస్తత్సాధనాభిజ్ఞః అత ఏవ-విపశ్చిత్ హేయో పాదేయవిభాగజ్ఞః-సుహృచ్చే -త్కః పుమాన్ - కుబుద్ధిం -తత్ర కర్మణి, ప్రయోజయేత్, శత్రుశ్చేత్కర్మణి ప్రవర్తయేది

త్యర్థః-తత్రదృష్టాన్తః-యథాఽత్పథేనగచ్ఛన్తం- అన్ధం - తేనైవగచ్ఛేతికోబ్రూయాదితి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ యస్తూక్తభక్తి యోగోపదేశేనసంసారాన్న మోచయేత్తస్య గురుత్వాదికమేవనాస్తీత్యాహ ॥ గురురితి ॥ యః గుర్వాది-ర్హితాద్యుపదేష్టాఽపి-సముపేతస్సంప్రాప్తో-మృత్యుస్సంసారో - యేన-తంపుమాంసం-యోగోపదేశేన, న మోచయేత్, సగుర్వాదిరేవ నభవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏవం తావన్మోక్షధర్మానుపదిశ్య భ్రాతృశుశ్రూషాలక్షణం ధర్మం స్పర్ధాదినివృత్తయే తేషాం జన్మకథనపూర్వకమాహ ద్వాభ్యామ్॥ మమే - దం శరీరం-దుర్విభావ్యం అనిరూప్యం-ఇతరసజాతీయత్వేనవిభావయితుమశక్యమిత్యర్థః-హియస్మాత్-సత్త్వం, మే - హృదయం హృద్యం-సత్త్వప్రచురం మమేదం శరీరం-ఇతరశరీరం గజస్తనుః ప్రచురమితితత్సజాతీయత్వేన దుర్విభావ్యమిత్యర్థః- కింతత్సత్త్వం-యద్ధృదయం మ ఇత్యుక్తం-తత్రాహ-యత్రసత్త్వే-ధర్మః-అగ్రకృతః-యత్రచాధర్మ-ఆరాద్దూరా-త్పృష్ఠేకృతః - భాగవతధర్మరోచకం ప్రవృత్తిధర్మారోచకం చయ- త్తత్సత్త్వమిత్యర్థః- యత-స్సత్త్వప్రచురం మచ్ఛరీరం-అతో-మాం-ఆర్యాః, ఋషభం శ్రేష్ఠం-ప్రాహుః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ హృదయేనసత్త్వప్రధాన హృదయేన - ఉపలక్షితా - త్తస్మాన్మచ్ఛరీరా-జ్జాతా-భవన్తః-సర్వేసత్త్వప్రచురాః-అత-స్సనాభం సోదరం-మహీయాం సంభవతాం పూజ్యం-అముం భరతం - మక్లిష్టబుద్ధ్యా నిష్కపటభావేన-భజధ్వం-ననుత్వత్పుత్రత్వాత్త్వాం వయం భజేమ- రాజపుత్రత్వాచ్చ [illegible] తత్రాహ-తదేవ - మేశుశ్రూషణం-ప్రజాపాలనంచ-భరతభజనేనైవ తత్కృ [illegible] భయం కృతం స్యాదితిభావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఇదానీం భాగవతాశ్చ సేవ్యా ఇతివక్తుం తేషాం సర్వేభ్యశ్శ్రైష్ఠ్యమాహ త్రిభిః ॥ భూతేషు చేతనాచేతనేషు - విరోహన్తీతి వీరుధః-వీరుద్భ్యః స్థావరేభ్యః - యే-ఉత్తమాః-సరీసృపాః జఙ్గమాః

పునస్తం సఘృణః కుబుద్ధిం ప్రయోజయేదుత్పథగం యథాన్ధమ్ ॥ ౧౭ ॥ గురుర్న సస్యాత్స్వజనో న సస్యాత్పితా న సస్యాజ్జననీ న సాస్యాత్ । దైవం న తత్స్యాన్న పతిశ్చ సస్యాన్న మోచయేద్యస్సముపేతమృత్యుమ్ ॥ ౧౮ ॥ ఇదం శరీరం మమ దుర్విభావ్యం సత్త్వం హి మే ❋ హృదయం యత్ర ధర్మః । పృష్ఠే కృతో మే యదధర్మ ఆరాదతో హి మామృషభం ప్రాహురార్యాః ॥ ౧౯ ॥ తస్మాద్భవన్తో హృదయేన జాతాస్సర్వే మహీయాంసమముం సనాభమ్ । అక్లిష్టబుద్ధ్యా భరతం భజధ్వం శుశ్రూషణం మే భరణం ప్రజానామ్ ॥ ౨౦ ॥ భూతేషు వీరుద్భ్య ఉదుత్తమా యే సరీసృపాస్తేషు సబోధనిష్ఠాః । తతో మనుష్యాః ప్రమథాస్తతోఽపి గన్ధర్వసిద్ధా విబుధానుగా యే ॥ ౨౧ ॥ దేవాసురేభ్యో మఘవత్ప్రధానా దక్షాదయో బ్రహ్మసుతాశ్చ తేషామ్ । భవః పరస్సోఽథ ❋ విరిఞ్చవీర్యస్స మత్పరోఽహం ద్విజదేవదేవః ॥ ౨౨ ॥ న బ్రాహ్మణైస్తులయే భూతమన్యత్పశ్యామి విప్రాః కిమతః పరం తు । యస్మిన్నృభిః ప్రహుతం శ్రద్ధయాఽహమశ్నామి కామం న తథాఽగ్నిహోత్రే ॥ ౨౩ ॥ ధృతా త

స్తేషు, సబోధనిష్ఠాః బోధనసహితాః స్థితిర్యేషాం పశ్వాదీనాం - తే - కీటాదిభ్య ఉత్తమాః- స్తేభ్యో మనుష్యాః- స్తేభ్యోఽపి ప్రమథాః- స్తతో గన్ధర్వాః- స్తతస్సిద్ధాః- స్తతోఽపి విబుధానుగాః, కిన్నరాదయః- స్తేభ్యోఽసురాః- స్తేభ్యోఽపి మఘవత్ప్రధానా ఇన్ద్రప్రభృతయో దేవాః - దేవాసురేభ్య ఇత్యత్ర సన్ధిరార్షః - తేషాం తేభ్యోఽపి-దక్షాదయో బ్రహ్మసుతాః- తేభ్యోఽపి-భవో రుద్రః-పరః శ్రేష్ఠః, సభవః - విరిఞ్చవర్యః - విరిఞ్చః బ్రహ్మవర్యః శ్రేష్ఠో-యస్య తథాభూతః-భవస్య జనకో విరిఞ్చః భవాచ్ఛ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః - విరిఞ్చవీర్య ఇతి పాఠే - విరిఞ్చస్య - వీర్యం శక్తిః, కారణం, యస్య - విరిఞ్చవీర్యః - తజ్జనకత్వాద్విరిఞ్చస్తతః పర ఇత్యేవార్థః - సః విరిఞ్చః - మత్పరః - అహం పరో యస్య స తథాభూతః - అహం తు-ద్విజదేవాః- బ్రాహ్మణాః శ్రేష్ఠా ఏవ దేవా యస్య తథాభూతః-ఉత్కర్షకాష్ఠాపన్నాః ద్విజదేవా ఇతి భావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తదేవాహ ॥ నేతి ॥ హే విప్రా ఇతి తత్రత్యబ్రాహ్మణానాం సంబోధనం - బ్రాహ్మణైః-రన్యద్భూతం -నతులయే సమమేవ నపశ్యామి-అతో-బ్రాహ్మణేభ్యః పరముత్కృష్టం -భూతం-కింపశ్యామి నకించిత్ -సమస్యైవాభావాదధికం-కుతస్స్యామిత్యర్థః॥ తత్ర హేతుమాహ సార్ధేన ॥ యస్మిన్బ్రాహ్మణాగ్నౌ- శ్రద్ధయా-ప్రకర్షేణ హుతమన్నాదికం-కామం యథేచ్ఛం-అహ-మశ్నామి - యథా బ్రాహ్మణాన్తర్యామిత్వేనాశ్నామి న తథాగ్నిహోత్రే అశ్నామి అగ్నిహోత్రశబ్దః కర్మనామధేయం-అగ్నిహోత్రః-వైదికయాగాదికర్మోపలక్షకః-తత్ర నాశ్నామీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ కించ ॥ ధృతేతి ॥ తనూశబ్దశ్శమాదిగుణపరః-వేదపరో వా-పురాణీ చిరంతనీ-మేతనూర్మూర్తిర్వేదాఖ్యా -యేన బ్రాహ్మణేన-ఇహలోకే-ధృతా-శమాదిగుణపరత్వేతు "శమో దమ" ఇత్యాదిస్తత్ప్రపఞ్చః - యత్ర బ్రాహ్మణే-నిరతిశయపవిత్రం-సత్త్వం-ప్రతిష్ఠితమితి శేషః-తథా-యత్ర బ్రాహ్మణే-శమాదయః ప్రతిష్ఠితాః-తత్ర - శమోఽన్తఃకరణనిగ్రహః, బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహో దమః-అనృతరాహిత్యం భూతహితం

౨౨ ॥ శ్లో ॥ ❋ పా ॥ విరిఞ్చవీర్యః

చసత్యం-అనుగ్రహఃభూతానుగ్రహః-తపఃఅనశనాదిః - తితిక్షాద్వంద్వసహిష్ణుతా-అనుభవఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః*॥౨౪॥ *తథానిస్స్పృహశ్చయతాశ్రీత్యాహ॥మత్త ఇతి। పరస్మాద్బ్రహ్మాదేరపి-పరతఃపరస్మా-త్స్వర్గాపవర్గయోరధిపతేః - మత్తోఽపి-ప్రార్థనీయం - యేషాంబ్రాహ్మణానాం-నకించిదస్తి-కించనప్రార్థనీయంయేషాం తేఅకించనా-స్తేషాం-మయి-భక్తింకుర్వతాం - ఇతరేణైహిక-పురుషార్థేన-కిముస్యాత్ నకిమపీత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥ *ఏవంభాగవతభక్తింవిధాయేదానీంసర్వభూతానాంబ్రహ్మాత్మకత్వభావంవిధత్తే॥ సర్వాణీతి॥ హేసుతాః-చరాణి,ధ్రువాణి-స్థావరాణి చ-సర్వాణిభూతాని-మద్ధిష్ణ్యతయామచ్ఛరీరతయా-ప్రకృతిపురుషేశ్వరాణాంపరస్పరవైలక్షణ్యబుద్ధిమద్భిః-భవద్భిః-పదేపదేక్షణేక్షణే-సంభావితవ్యానిసంమాననీయాని-తద్భూతసంభావనమే-మమార్హణమారాధనమ్ * ॥౨౬॥ *మదారాధనమేవచనిరతిశయఫలసాధనమిత్యాహ॥ మన ఇత్యాది ॥మనోవచోదృశా-మన్యేషాంచకరణానా,మీహితస్యవ్యాపారస్య-సాక్షాత్కృతందృష్టం-ఫలం -మత్పరిబర్హణంమదారాధనమేవ-యేనమత్పరిబర్హణేనవినా-పుమాన్-కాలపాశరూపా-న్మహావిమోహా-ద్విమోక్తుం-నేశేత్ నశక్నుయాత్ -మదారాధనమేవముక్తిసాధనం-మదారాధనంచసర్వభూతానాంబ్రహ్మాత్మకతయాసంభావనమేవేతిభావః * ॥ ౨౭ ॥ *స్వయమనుశిష్టాన్హేయోపాదేయవిభాగజ్ఞానపి- ఆత్మజాన్-లోకానుశాసనార్థం - లోకస్యవివిచ్యజ్ఞాపనార్థ- మేవ-మనుశాస్య - స- మహాప్రభావ-స్సర్వభూతసుహృద్భగవా-నృషభాపదేశఃఋషభ ఇతిఅపదేశోవ్యవహారోయస్యసః - పరమహంసాఃబ్రహ్మవిదః- తేషాంధర్మం-భక్త్యాదిరూపం-ఉప

నూరుశతీమెపురాణీ*యేనేహసత్త్వం పరమంపవిత్రమ్। శమోదమస్సత్య మనుగ్రహశ్చతపస్తితిక్షాఽనుభవశ్చయత్ర ॥ ౨౪ ॥ మత్తోఽప్యనన్తాత్పరతఃపరస్మాత్స్వర్గాపవర్గాధిపతేర్నకించిత్। యేషాంకిముస్యాదితరేణతేషామకించనానాంమయిభక్తిభాజామ్ ॥ ౨౫ ॥ సర్వాణిమద్ధిష్ణ్యతయాభవద్భిశ్చరాణిభూతానిసుతాధ్రువాణి। సంభావితవ్యానిపదేపదేవోవివిక్తదృగ్భిస్తదుతార్హణంమే ॥ ౨౬ ॥ మనోవచోదృక్కరణేహితస్యసాక్షాత్కృతంమేపరిబర్హణంహి। వినాపుమాన్యేనమహావిమోహాత్కృతాన్తపాశాన్నవిమోక్తుమీశేత్ * ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥౧॥ సఏవమనుశాస్యాత్మజాన్స్వయమనుశిష్టానపిలోకానుశాసనార్థం మహానుభావఃపరమసుహృద్భగవానృషభాపదేశఉపశమశీలానాముపరతకర్మణాంమహామునీనాంభక్తిజ్ఞానవైరాగ్యలక్షణంపారమహంస్యంధర్మముపశిక్షమాణస్స్వతనయశతజ్యేష్ఠంపరమభాగవతంభగవజ్జనపరాయణంభరతంధరణిపాలనాయాభిషిచ్య స్వయంభవనఏవోర్వరితశరీరపరిగ్రహఉన్మత్తఇవగగనపరిధానఃప్రకీర్ణకేశఆత్మన్యారోపితాహవనీయోబ్రహ్మావర్తాత్ప్రవవ్రాజ ॥ ౨౮ ॥జడాన్ధబధిరమూకపిశాచోన్మాదకవదవధూతవేషోఽభిభాష్యమాణోఽపిజనానాంగృహీతమౌనవ్రతస్తూష్ణీంబభూవ ॥ ౨౯ ॥ తత్రతత్రపురగ్రామాకరఖేటఖర్వటవాటశిబిరవ్రజఘోషసార్థగిరివనాశ్రమాదిష్వనుపథమవనిచరాపసదైఃపరి

శిక్షయిష్య , న్పృగతం - భూమణ్డలపాలనాయా - భిషిచ్య - బ్రహ్మావర్తాత్స్వదేశా-త్ప్రవవ్రాజేత్యన్వయః - తేషామ్ ఉపశిక్షయిష్యన్ - మునీనాంశుభాశ్రయమననశీలానాం - కథంభూతానాం-ఉపరతకర్మణాంనివృత్తప్రవృత్తికర్మణాం-ఉపశమశీలానాంబాహ్యాన్తః-కరణనియమనశీలానాం-కథంభూతంభరతం-స్వస్య-తనయానాంపుత్రాణాం-శతజ్యేష్ఠం-భగవజ్జనాభాగవతా - స్తఏవ-పరాయణాభజనీయా-యస్య-త,మతఏవ,పరమభాగవతంభాగవతశ్రేష్ఠం-భగవద్భక్తైర్భాగవతపర్యన్తత్వఏవపూర్త్తైః- స్వయంకథంభూతఃప్రవవ్రాజ-గృహఏవ- ఉర్వరితఃఅవశిష్టఃశరీరమాత్రపరిగ్రహో-యస్య-పరిత్యక్తవస్త్రభూషణాదిదేహానుబన్ధఇత్యర్థః - ఉన్మత్తఇవోపలక్షితః-గగనమేవపరిధానంయస్య , దిగంబరఇత్యర్థః, ప్రకీర్ణావిక్షిప్తాః, కేశాః, యేన ఆత్మన్యా-రోపిత-ఆహవనీయో-వైదికోగ్ని, ర్యేన, ఉన్మత్తఇవేత్యాదినానశాస్త్రాతిలఙ్ఘిత్వముచ్యతే,కింతు,,జనేనావమతోయోగీయోగసిద్ధించవిన్దతి ,, తిన్యాయేనయోగవర్ధకావమానాదిఫలకవ్రతవిశేషాఉచ్యన్తే*॥౨౮॥*అభిభాష్యమాణోఅపి-జనానాంమధ్యే,జడాదివ -ద్వర్తమానః-అవధూతవేషఃఅవధూతిస్సర్వైఃపరిభావ్యోవేషోయస్యసః,గృహీతంమౌనంవ్రతంయేనతూష్ణీంబభూవ-తదారభ్యనాభాషతేత్యర్థః * ॥ ౨౯ ॥ *తత్రతత్రపురాదిషు,అనుపథంమార్గమార్గే-అవనిచరాపశదైఃదుర్జనైః-తర్జనాదిభిః - పరిభూయమానః-మక్షికాభిః-వనగజఇవ,త,దవిగణయన్నేవ- ఏకచరఏకాకీసన్-పృథ్వీంపరితోబభ్రామేత్యన్వయః॥ తత్ర-పురంపట్టణం-గ్రామోఽట్టరహితః-ఆకరః ఖనిః-ఖేటఃకృషీవలగ్రామః,ఖర్వటనిషాదాదిగ్రామః-వాటఃపుష్పాదివాటికా-శిబిరంసేనాయాఆవాసస్థానం-వ్రజోగవాం,

స్థానం - ఘోషో గోపాలానామావాసస్థానం సార్థో యాత్రికజనసంఘాతః ఆశ్రమః ఋషీణామావాసస్థానం - తర్జనం భయజనకవ్యాపారః - తాడనం ప్రహారః - మేహనముపరిమూత్రణం - నిష్ఠీవనం ఖాత్కృత్య శ్లేష్మప్రక్షేపణం - గ్రావ్ణాం పాషాణానాం - శకృతో మలస్య - రజసశ్చ - ప్రక్షేపః - పూతివాతోఽపానవాయుః - దురుక్తం శాపః - ఏతైః - అవిగణనే దృష్టాన్తః - మక్షికాభిరివ వనగజ ఇతి - తత్రైవ హేతుః - అసత్సంస్థానే - అసతస్సతతపరిణామినోఽచిద్వస్తునః - పరిణామరూపే సన్నివేశే - దేహోపలక్షణే దేహాకారే - సదపదేశే దేహాత్మభ్రాన్తిమతామాత్మతత్త్వవ్యపదేశవిషయే - శరీర ఇత్యర్థః - ఉభయానుభవః - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవః - తత్స్వరూపేణ - స్వమహిమ్న్యవస్థానేన - స్వస్య స్వాత్మనో, మహిమా స్వభావః - తస్మిన్నవస్థానేన - ఉభయానుభవరూపత్వ ఏవ హ్యాత్మనస్స్వస్వభావేనావస్థితిరిత్యేవముక్తం - స్వమహిమావస్థానేన హేతునా - దేహే తదనుబన్ధిని చ - అనారోపితః అహం మమాభిమానో యేన - తస్య భావస్తత్త్వం - తస్మాత్ - దేహవిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవరూపస్వభావస్థిత్యా నిరస్తదేహాత్మాభిమానత్వాదిత్యర్థః - అత ఏవ, అఖణ్డితమనాః, సర్వాత్మబ్రహ్మసాక్షాత్కారేణైకరూపామతిర్యస్య ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ అతిసుకుమారాణాం, కరచరణాద్యవయవానాం, విశిష్టో - న్యాసస్సన్నివేశో, యస్య సః - తథా ప్రకృత్యైవ, సున్దరః - స్వభావసిద్ధో హాసః, తేన సున్దరం ముఖం యస్య, నవనళినవదాచరన్తీ - శిశిరతారే తాపహారిణీ - కనీనికే - యయోస్తే, అరుణే, ఆయతే - నయనే - తాభ్యాం, రుచిరః - తథా, సదృశా అన్యూనాధికాః సుభగాస్సున్దరాశ్చ, కపోలాదయో, యస్య, తథా - విగూఢస్మితం, యద్వదనం - తస్య, మహో-

భూయమానో మక్షికాభిరివ వనగజః - తర్జనతాడనమేహనష్ఠీవనగ్రావశకృద్రజఃప్రక్షేపణపూతివాతదురుక్తైస్తదవిగణయన్నేవాసత్సంస్థాన ఏతస్మిన్ దేహోపలక్షణే సదపదేశ ఉభయానుభవస్వరూపేణ స్వమహిమావస్థానేనానారోపితాహంమమాభిమానత్వాదవిఖణ్డితమనాః పృథివీమేకచరః పరిబభ్రామ ॥ ౩౦ ॥ అతిసుకుమారకరచరణోరఃస్థలవిపులబాహ్వంసగలవదనాద్యవయవవిన్యాసః ప్రకృతిసున్దరస్స్వభావహాససున్దరముఖో నవనళినదళాయమానశిశిరతారారుణాయతనయనరుచిరస్సదృశసుభగకపోలకర్ణకణ్ఠనాసో విగూఢస్మితవదనమహోత్సవేన పురవనితానాం మనసి కుసుమశరాసనముపదధానః పరాగవలమ్బమానజటిలకుటిలాలకకపిశకేశభూరిభారోఽవధూతమలినేన నిజశరీరేణ గ్రహగృహీత ఇవాదృశ్యత ॥ ౩౧ ॥ యర్హి వావ స భగవాన్ లోకమిమం యోగస్యాద్ధా ప్రతీపమివాచక్షాణస్తత్ప్రతిక్రియాకర్మ బీభత్సితమితి వ్రతమాజగరమాస్థితశ్శయాన ఏవాశ్నాతి పిబతి ఖాదత్యవమేహతి హదతి స్మ చేష్టమాన ఉచ్చరిత ఆదిగ్ధోద్దేశః ॥ ౩౨ ॥ తస్య హ యః పురీషసురభిసౌగన్ధ్యవాయుర్దిశో దశయోజనం సమన్తాత్సురభీచకార ॥ ౩౩ ॥ ఏవం గోమృగకాకచర్యయా వ్రజంస్తిష్ఠన్నాసీనశ్శయానః కాకమృగగోచరితః పిబతి ఖాదత్యవమేహతి స్మ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి నానాయోగచర్యా

త్సవేన విభ్రమేణ, పురాఙ్గనానాం, మనసి, కుసుమశరం కామముపదధానః ఉద్దీపయన్, ఏవంభూతోఽపి - పరాక్పరతః - అవలమ్బమానాశ్చ తే, కుటిలాశ్చ, కపిశాశ్చ, కేశాః, తేషాం, భూరిభారో, యస్య, అవధూతం మలినం - యన్నిజశరీరం, తేన, గ్రహగృహీత ఇవ గ్రహగ్రస్త ఇవ, దృశ్యత - జనైరితి శేషః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ యర్హి యదా, స భగవాన్ ఋషభః - లోకం జనం, యోగస్య, అద్ధా సాక్షాత్ప్రతీపం విరోధమాచరన్తం, మా చక్షాణః - పశ్యన్నభూవ - తస్య ప్రతికూలం ప్రతిక్రియాకరణం చ - బీభత్సితం నిన్దితమిత్యాచక్షాణః - ప్రతిక్రియాకరణస్య లోకానర్థావహత్వాదితి భావః - తదా - ఆజగరం వ్రతం - ఏకత్రస్థిత్వా ప్రారబ్ధోపభోగరూపం వ్రతమాశ్రితస్సన్ - శయాన ఏవాశ్నాతి - ఖాదతి - అశనం భోజనం - ధానాదిచర్వణం ఖాదనం, అవమేహతి మూత్రయతి, హదతే పురీషముత్సృజతి - ఉచ్చరితమన్నమలం - ఉచ్చరితే పురీషే - వేష్టమానో విలుఠన్ - తేనైవ - ఆదిగ్ధా అవలిప్తా - ఉద్దేశా గేహప్రదేశా - యస్య సః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ బీభత్సితమిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ పురీషస్య, సురభిణా గన్ధేన - సౌగన్ధ్యం యస్య - స వాయుః, సమన్తాద్దశయోజనం, సురభీచకార - పురీషస్య సౌగన్ధ్యోక్తిర్యోగప్రభావాతిశయజ్ఞాపనార్థా ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ ఏవం - గవాదిచర్యయా - పానాది - కరోత్తస్మ, తదేవాహ ॥ వ్రజన్నిత్యాదినా, కాకమృగగవామివాన్యదపి చరితం ప్రవృత్తిర్యస్య ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇతి ఇత్థం - నానాయోగచర్యాచరణః - యోగిభిరేవం కర్తవ్యమితి ప్రదర్శనాయ నానావిధయోగచరితాని కుర్వాణః, కైవల్యాధిపతిః మోక్షాధిపతిః - పరమాత్మదృష్ట్యేదం విశేషణం - భగవానృషభః - ఆత్మని స్వాత్మశరీరకే - తథా - సర్వేషాం భూతానాం - ఆత్మభూతే చ - భగవతి వాసుదేవే - పరమాత్మదృష్ట్యా వేదం - వాసుదేవ ఆత్మని స్వస్మిన్నితి - అవ్యవధానానన్తరోదరభావేన - వ్యవధీయతేఽనేనేతి వ్యవధానం తిరోధాయకం కర్మ - అవ్యవధానేన తిరోధాయకాభావే

ననిమిత్తేన-యః-అనన్తరోదరభావః, తేన- అన్తరం భేదః - ఉచ్ఛబ్దోఽప్యర్థః-అరశబ్దోఽల్పేవర్తతే, ఈషదపి భేదఇత్యర్థః-తతోనఞ్ సమాసః స్వరూపతిరోధాయకాభావాదభ్యన్తరఘాతరాగాదిభేదవిరహేణ, అబ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రవస్తుభేదజ్ఞానస్యకించిన్మాత్రస్యాప్యభావేనేతియావత్ - ఆత్మనఃస్వస్య,సిద్ధాః-సమస్తార్థా-స్తైః-పరిపూర్ణః-అతఏవ-యదృచ్ఛయా అనిచ్ఛయాఽపి యోగప్రభావాదేవానుషఙ్గికతయాప్రాప్తాన్యపి-వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణి-హేనృప-హృదయేనమనసా,నాభ్యనన్దత్, మనోజవోమనసఇవదేహస్యవేగః,దూరదర్శనందూరస్థవస్తుగ్రహణం-వైహాయసాదీనాంసంసృతినిమిత్తత్వేనముక్తివిరోధిత్వాత్తానినపరిగృహీతవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః ***************************

యదుక్తంముక్తివిరోధిత్వాద్వైహాయసాదీనియోగైశ్వర్యాణినాభ్యనన్దదితి-తత్రపృచ్ఛతిరాజా ॥ నేతి ॥ హేభగవన్,ఆత్మారామాణాం-యోగేన,సమీరితముద్దీపితం -జ్ఞానం- తేన-యోగరూపవాయుసహకృతబ్రహ్మసాక్షాత్కారరూపజ్ఞానాగ్నినా-భర్జితానిదగ్ధాని-కర్మణాం,బీజానివాసనారూపాణి,యేషాం- హేతుర్గర్భమిదం - జ్ఞానయోగాభ్యాంనిర్దగ్ధాశేషకర్మబీజత్వాదిత్యర్థః ॥ యదృచ్ఛయోపగతాన్యైశ్వర్యాణివైహాయసాదీనిపునఃక్లేశదానిసంసృతినిమిత్తానిభవితుంనార్హన్తీతికిమితినాభ్యనన్దదితిప్రశ్నార్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఉత్తరయతి॥తస్యముక్తమితి॥యోగైశ్వర్యాసక్తినిమిత్తజ్ఞానయోగరక్షణసంభావనయా, అనభినన్దనేఽఙ్గీకారఃపునస్సంసృతినిమిత్తానినభవన్తీత్యతోనఙ్గీకారః,సౌభర్యాదీనామైశ్వర్యస్యసంసృతినిమిత్తత్వదర్శనాత్-యదుక్తంపునఃక్లేశదానినభవన్తీతి-తన్న- అపితుయోగరక్షణద్వారాభవన్త్యేవేత్యాహ ॥కిం

చరణోభగవాన్కైవల్యపతిరృషభోఽవిరతపరమానన్దానుభవఆత్మనిసర్వేషాంభూతానామాత్మభూతే భగవతివాసుదేవఆత్మనోఽవ్యవధానానన్తరోదరభావేనసిద్ధసమస్తార్థపరిపూర్ణోయోగైశ్వర్యాణివైహాయసమనోజవాన్తర్ధానపరకాయప్రవేశదూరగ్రహణశ్రవణాదీనియదృచ్ఛయోపగతాన్యపినాఞ్జసానృపహృదయేనాభ్యనన్దత్ ॥ ౩౫ ॥ ***************************
************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,పఞ్చమోఽధ్యాయః**********
రాజోవాచ॥ ౫॥ ననూనంభగవన్నాత్మారామాణాంయోగసమీరితజ్ఞానానలావభర్జితకర్మబీజానామైశ్వర్యాణిపునఃక్లేశదానిభవితుమర్హన్తి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥సత్యముక్తంకింత్విహవాఏకేమనసోవిస్రమ్భమనవస్థానస్యశరకిరాతఇవనసంగచ్ఛన్తే॥ ౨ ॥ తథాచోక్తం॥నకుర్యాత్కర్హిచిత్సఖ్యంమనసిహ్యనవస్థితే।యద్విస్రమ్భాచ్చిరాచ్చీర్ణంచస్కన్దతపఐశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ నిత్యందదాతికామస్యచ్ఛిద్రంతమనుయేఽరయః। యోగినఃకృతమైత్రస్యపత్యుర్జాయేవపుంశ్చలీ॥౪॥కామోమన్యుర్మదోలోభశ్శోకమోహభయాదయః।కర్మబన్ధశ్చయన్మూలస్స్వీకుర్యాత్కోనుతద్బుధః॥౫॥ అథైవమఖిలలోకపాలలలామోఽపివిలక్షణైర్జడవదవధూ

త్వేతి॥ఇహాహిఏకే,మహామనసఃవశీకృతమనసః,పురుషాఃకిల-అనవస్థానస్యఅనవస్థితస్యఅతిచఞ్చలస్య, మనసః,అద్ధాసాక్షాత్,విస్రమ్భం విశ్వాసం,నసంగచ్ఛన్తేనప్రాప్నువన్తినకుర్వన్తిమనోనవిశ్వసన్తీతియావత్,జితమనస్కానామపిభోగాసక్త్యామనఃపారవశ్యేసత్యనవస్థితంమనస్తానపివఞ్చయిత్వాఽఽత్మాధీనంసత్సంసారయేదితిభావః ॥తత్రదృష్టాన్తః-శరకిరాతఇవేతి-యథా,శరః-కిరాతోవాగురికః,స్వస్మిన్విశ్వాసపర్యన్తంమృగాధీనఇవస్థిత్వావఞ్చయంస్తాన్హన్తితద్వత్ *॥౨॥*

అత్రాభియుక్తోక్తిముదాహరతి॥తథాచోక్తమితి॥ మనసి ,అనవస్థితేసతి,కదాచిదపికస్మింశ్చిదపి,జితమనస్కోఽపి,మమస్వాధీనంమనఃకమనర్థమాపాదయేదితిబుద్ధ్యాసఙ్గం-నకుర్యాత్-యస్య-మనసివిస్రమ్భాద్విశ్వాసాత్-చిరకాలసంభృతమపిఐశ్వర్యం-ఈశ్వరస్యపిణ్నోస్సంబన్ధి-తపఃఉపాసనాత్మకంజ్ఞానమయంతపః-చస్కన్దక్షరేత్ ❁ ॥౩॥ ❁ సఙ్గాత్కామావసరప్రదానే,, సఙ్గాత్సంజాయతేకామఃకామాత్క్రోధోఽభిజాయత ,, ఇత్యుక్తరీత్యాకామపృష్ఠభావేనక్రోధాదయఃప్రాదుష్యరిత్యాహ॥నిత్యమితి॥యో-మనసికృతవిశ్వాసోయోగీ-కామస్యచ్ఛిద్రంయోగమూలమైశ్వర్యం-దదాతిఆదదాతి-తంకామ-మనుసృత్య-జాయమానా-యే - అరయశ్శత్రువదనర్థకారిణఃక్రోధాదయ-స్తేషాం-మనసికృతమైత్రస్య-తస్యయోగినో-మన-శ్ఛిద్రందదాతి-యథాకృతవిశ్వాసస్యపత్యుః - పుంశ్చలీజాయా-జారాణామవకాశందత్వాపతింఘాతయతితద్వదితి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అరీన్కథయన్నుపసంహరతి ॥ కామఇతి ॥కర్మరూపోబన్ధశ్చ-యన్మూలోయోగైశ్వర్యభోగాసక్తిమూలః-అతః-కోనుపుమాన్-బుధస్సన్-తత్కామాదిమూలం-స్వీకుర్యాత్- అజ్ఞశ్చేత్స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్రాసఙ్గికంసమాప్య ప్రకృతమాహ ॥ అథేతి॥ అఖిలానాంలోకపాలానాం-లలామమణ్డనభూతోఽపివిలక్షణైరనేకప్రకారైః-జ

డవదజ్ఞవత్ - ఉపలక్షితః-అవధూతవేషాదిభిర్నవిలక్షితోభగవత్ప్రభావోయస్మిన్-యోగినాం-సాంపరాయవిధిందేహత్యాగప్రకారం-అనుశిక్షయన్-స్వశరీరంత్యక్తుమిచ్ఛుః - అవ్యవధానంఅజ్ఞానాతిరోహిత-మాత్మానంప్రత్యగాత్మానం-ఆత్మనిపరమాత్మని-అనర్థాన్తరభావేనఅర్థాన్తరంస్వతన్త్రంవస్తు - తస్యభావ-స్తతోనఞ్సమాసః-పరమాత్మపృథక్సిద్ధత్వేనాన్వీక్షమాణస్సాక్షాత్కుర్వాణః - అతఏవ- ఉపరతానువృత్తిః,ఉపరతానివృత్తాఅనువృత్తిః-దేహేఆత్మీయత్వాభిమానానువృత్తిర్యస్య - ఉపరరామ-దేహస్థితేరితిశేషః-దేహస్థితేరుపరతోఽభూదిత్యర్థః -యద్వా-ఉపరతానువృత్తిః నివృత్తప్రారబ్ధకర్మానువృత్తిః-ఉపరరామ-దేహాదితిశేషః-దేహంత్యక్తవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ త్యాగప్రకారమేవాహ-తద్ద్వయేన॥ఏవంముక్తలిఙ్గస్య - మనసాత్యక్తశరీరాభిమానస్య -తస్యభగవతఃఋషభస్య-దేహః విచచారేత్యన్వయః-దేహోవిచచారేత్యుక్తిర్దేహధారణానాదరద్యోతనార్థా-అన్యథాసుషుప్తమూర్ఛితదేహస్యేవసంచారానుపపత్తేః-కథంభూతోవిచచార-యోగమాయాయాః భగవన్మాయాయాః-వాసనయా-మాయయాస్త్రీత్వేఽపితద్వాసనమాత్రానువృత్త్యాయః-అభిమానాభాసః దేహే ఆత్మీయత్వాభిమానాభాస-స్తేనదేహాభిమానాభాసమాత్రమేవాస్య-నతుతత్త్వతో-దేహాభిమానోఽస్తీతిజ్ఞాపనాయాభాసపదంప్రయుక్తం - ఇమాంజగతీం,చఙ్క్రమమాణస్సంచరన్-ఏకదాకర్హిచిత్-కోఙ్కణదేశాన్యదృచ్ఛయా-గతః-కుటకాచలస్యసమీపవనే-ఆస్యేవక్త్రే-కృతఃనిక్షిప్తః-అశ్మైవకబలో-యేన-ఉన్మాదఇవలక్ష్యమాణః-ముక్తాఃవిక్షిప్తాః-మూర్ధజాశ్శిరోరుహా-యస్య-అసంవీతఏవనగ్నఏవ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ అథానన్తరం-సమీరవేగేన-విధూతానాంకమ్పితానాం-వేణూనాం-విఘర్షణేనసంఘర్షణేన-జాతో-య- ఉగ్రో-దవాగ్నిః-స్తద్వనంకుటకాచలోపవనం

తవేషభాషాచరిత్రైరవిలక్షితభగవత్ప్రభావోయోగినాంసాంపరాయవిధిమనుశిక్షయన్స్వకళేబరంజిహాసురాత్మన్యాత్మానమస్యవధానమనర్థాన్తరభావేనాన్వీక్షమాణఉపరతానువృత్తిరుపరరామ ॥ ౬ ॥ తస్యహవాఏవముక్తలిఙ్గస్య భగవతఋషభస్య యోగమాయావాసనయాదేహఇమాంజగతీమభిమానాభాసేనచఙ్క్రమమాణఏకదాతుకోఙ్కవఙ్కపటకుటకాన్దక్షిణకర్ణాటకాన్దేశాన్యదృచ్ఛయోపగతఃకుటకాచలోపవనే-ఆస్యకృతాశ్మకబళఉన్మాదఇవముక్తమూర్ధజోఽసంవీతఏవవిచచార ॥ ౭ ॥ అథసమీరవేగధూతవేణువిఘర్షణజాతోగ్రదావానలస్తద్వనంలెలిహానస్సహతేనదదాహ ॥ ౮ ॥ తస్యకిలాచరితముపాకర్ణ్యకోఙ్కవఙ్కపటానాంరాజాఽర్హన్నామోపశిక్షమాణఃకలావధర్మఉత్కృష్యమాణేభవితవ్యేనవిమోహితస్స్వధర్మపథమకుతోభయమపహాయకుపథపాషణ్డమసమఞ్జసంనిజమనీషయామన్దోమనుజాన్సంప్రవర్తయిష్యతే ॥ ౯ ॥ యేనహవావకలౌమనుజాపశదాదేవమాయావిమోహితాఃస్వవిధినియోగశౌచచారిత్రవిహీనాదేవహేళనాన్యపవ్రతానినిజేచ్ఛయాగృహ్ణానాఅస్నానానాచమనాశౌచకేశోల్లుఞ్చనాదీనికలినాఽధర్మబహులేనోపహతధియోబ్రహ్మబ్రాహ్మణయజ్ఞపురుషలోకవిదూషకాఃప్రాయేణభవిష్యన్తి ॥ ౧౦ ॥ తే

లేలిహానః-దహన్ - తేనసహఋషభస్యదేహేనసహ-దదాహ-దాహ్యసాహిత్యమత్రవివక్షితమ్ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ తస్యఋషభస్యా-శ్రమాతీతంచతురాశ్రమధర్మానతీత్యవర్తమానం - అనుచరితంచారిత్రం-కుటకాచలోపదేశవాసిభ్యః -ఆకర్ణ్య-అర్హన్నితినామయస్య - సరాజా-విమోహితః - ఋషభస్యగోమృగాజగరాదివ్రతాచరణస్యాశాస్త్రీయత్వమజానన్నైవేదికస్యాతిలఙ్ఘిత్వేబుద్ధింకృత్వా - అకుతోభయం-నాస్తికుతోఽపిభయంయస్మాత్తమకుతోభయం-స్వధర్మపథ-మపహాయ-స్వేయమార్గభంవ్రతముపశిక్షమాణఃఉపశిక్ష్యకుపథశ్చాసౌపాషణ్డశ్చ- త-మసమఞ్జస-మపధర్మంప్రతి-మనుజా-న్నిజమనీషయా-మన్దోఽజ్ఞస్సన్ - ఆర్హతాఖ్యగ్రన్థనిబన్ధనేన-సంప్రవర్తయిష్యతి-కథమేతస్యప్రేరణయామనుజాఃప్రవర్తన్తఇత్యతోక్తం - కలావధర్మఉత్కృష్యమాణేభవితవ్యేనేతి-భవితవ్యేనప్రాణినాంపూర్వసంచితపాపమూలకేనాజ్ఞానేన-కలౌయుగే-అధర్మే - ఉత్కృష్యమాణేఉత్కర్షంప్రాప్తేసతి-కలావధర్మప్రచురేసతీత్యర్థః-యుగానుసారేణమనుజానామధర్మబుద్ధిర్భాయస్తస్మాద్దార్హతేప్రవృత్తిరితిభావః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ మనుజేష్వపశదానికృష్టాః-పూర్వమేవ-దేవమాయయా-విమోహితాః-యేనఆర్హతేనోపదేశేన-నితరాం-మోహితాస్సన్తః స్వవిధినాస్వస్వవర్ణాశ్రమానురూపధర్మవిధినా-ప్రాప్తో-యోనియోగోనియమః-యస్మిన్ శౌచచారిత్రే - తేన-శౌచచారిత్రేతిసమాహారద్వంద్వః - ఇతరేతరయోగేతునియోగోయయోస్తాభ్యాం-విహీనాః-తత్రశౌచంస్నానాదిజన్యోదేహవిశుద్ధిః, చారిత్రంసన్ధ్యోపాసనాదిః, దేవావజ్ఞారూపాణ్యస్నానాదీని-కువ్రతాని-నిజేచ్ఛయా,గృహ్ణానాఃకుర్వాణాః-అధర్మప్రచురేణకలినా-అపహతాఃఅభిభూతాః-ధియఃవివేకాః-యేషాంతే-బ్రహ్మాదివిదూషికాః-ప్రాయశో-భవిష్యన్తి-అస్నానంస్నానాభావః-అనాచమనంఆచమనాభావః-అశౌచంశౌచాభావః-కేశోల్లుఞ్చనంకేశోత్పాటనం-బ్రహ్మవేదః-యజ్ఞపురుషోభగవాన్-లోకాఃభాగవతాః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తత్ఫలంచాన్ధంత

మః ప్రాప్స్యన్తీత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ అర్వాక్తనయా అవేదమూలయా, అతఏవాన్ధపరంపరయా నిర్మూలయా, స్మృత్యాచారాణామపి వేదమూలత్వేనైవ ప్రామాణ్యాదితి భావః, నిజదేహయాత్రయా స్వేచ్ఛాకృతప్రవృత్త్యా, నిజలోకయాత్రయేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః, లోకశబ్దో దేహపరః, తయైవార్వాక్తనస్మృత్యైవ, ఆశ్వస్తాః తదుక్తోపాయధర్మైః సుకృతవిశ్వాసాః, అన్ధే తమసి నరకవిశేషే, స్వయమేవ స్వాత్మనైవ రిపుణా ప్రపతిష్యన్తి పతన్తీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ నను తర్హి భగవతః కథం కిమర్థమేవమనుష్ఠితం తత్రాహ ॥ అయమితి ॥ రజసా, ఉపప్లుతానాం వ్యాప్తానాం రజః ప్రచురాణాం, కైవల్యస్య మోక్షమార్గస్య, యోగచర్యాభేదస్య, శిక్షణార్థోఽయమవతారః తదర్థమేవం కృతమితి భావః, అథ ఋషభప్రభావప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానుదాహర్తుమాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య ఋషభస్య అనుగుణాన్ గుణాననుసృత్య ప్రవృత్తాన్, గుణప్రతిపాదకాన్ శ్లోకాన్ ఉదాహరన్తి పరన్తప ఆర్యా ఇతి శేషః ॥ ౧౨ ॥ కే త ఇత్యత్రాహ ॥ అహో ఇతి ॥ సప్త సముద్రాః అస్యాం సన్తీతి సప్తసముద్రవతీ, తస్యాః భువః ద్వీపేషు మధ్యే, యః ఉత్కృష్టో జమ్బూద్వీపః తస్యాపి వర్షేషు మధ్యే ఏతద్భారతం వర్షం అధి అధికం పుణ్యం యస్య తత్తథాభూతం అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కుతః యత్రత్యాః భారతవర్షస్థాః జనాః మురారేర్భగవతః ఋషభాద్యవతారయుక్తాని కర్మాణి, భద్రాణి నిఃశ్రేయససాధనాని గాయన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహో ప్రైయవ్రతః ప్రియవ్రతసంబన్ధీ వంశః యశసా కీర్త్యా అవదాతః విశుద్ధః, విశుద్ధవిపులకీర్తిసంపన్నః యత్ర ప్రైయవ్రతవంశే పురాణః పురుషో భగవాన్, ఋషభరూపేణ కృతావతారో బభూవ సచావతీర్ణః ఆద్యః పురుషః, యతః అకర్మహేతుం న విద్యతే కర్మసాధనతయా యస్య, తదకర్మ మోక్షస్తస్య, హేతుం ధర్మం, చచార ॥ ౧౪ ॥ అస్య ఋషభస్య, కాష్ఠాం నిష్ఠాం, విశేషమపి

చైవహ్యర్వాక్తనయా నిజలోకయాత్రయాఽన్ధపరంపరయా తథైవాశ్వస్తాస్స్వయమేవ తమస్యన్ధే ప్రపతిష్యన్తి ॥ ౧౧ ॥ అయమవతారో రజసోపప్లుతకైవల్యోపశిక్షణార్థః ॥ తస్యానుగుణాన్ శ్లోకాన్ గాయన్తి ॥ ౧౨ ॥
అహో భువస్సప్తసముద్రవత్యా ద్వీపేషు వర్షేష్వధిపుణ్యమేతత్ । గాయన్తి యత్రత్య జనా మురారేః కర్మాణి భద్రాణ్యవతారవన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహో ను వంశో యశసాఽవదాతః ప్రైయవ్రతో యత్ర పుమాన్పురాణః ।
కృతావతారః పురుషస్స ఆద్యశ్చచార ధర్మం యదకర్మహేతుమ్ ॥ ౧౪ ॥ కో న్వస్య కాష్ఠామపరోఽనుగచ్ఛేన్మనోరథేనాప్యభవస్య యోగీ । యో యోగమాయాస్స్పృహయత్యుదస్తా హ్యసత్తయా యేన కృతప్రయత్నాః ॥ ౧౫ ॥ గ॥ ఇతి హ స్మ సకలవేదలోకదేవబ్రాహ్మణగవాం పరమగురోర్భగవత ఋషభాఖ్యస్య విశుద్ధాచరితమీరితం పుంసాం సమస్తదుశ్చరితాభిహరణం పరమమఙ్గలాయతనమిదమనుశ్రద్ధయోపచితయాఽనుశృణోత్యాశ్రావయతి వావహితో భగవతి తస్మిన్వాసుదేవ ఏకాన్తతో భక్తిరనయోరపి సమనువర్తతే ॥ ౧౬ ॥ యస్యామేవ కవయ ఆత్మానమవిరతం వివిధవృజినసంసారపరితాపోపతప్యమానమనుసవనం స్నాపయన్తస్తయైవ నిర్వృత్యా పరయా హ్యపవర్గమాత్యన్తికం పరమపురుషార్థమపి స్వయమాసాదితం నో ఏవాద్రియన్తే

వా, అపరో యోగీ, మనోరథేనాపి సత్యనుష్ఠానేన కో న్వనుగచ్ఛేత్ అనువర్తేత నకోఽప్యనువర్తితుం శక్నుయాదిత్యర్థః కుతః, యో యోగీ, యేన ఋషభేణ, యోగమాయాః మనోజవాదయః, కృతప్రయత్నాః సేవితుముద్యతా అపి, అసత్తయా హేయతయా, అనాదృతాః, స్తాం స్పృహయతి హి ॥ ౧౫ ॥ ఋషభచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థంభూతం, హ స్మ ప్రసిద్ధ్యాశ్చర్యద్యోతకౌ నిపాతౌ, సకలలోకాదీనాం పరమగురోః, లోకదేవబ్రాహ్మణానాం హితోపదేష్టృత్వాద్గురుః, వేదవైదికమార్గప్రవర్తకత్వాత్ వేదస్య గురుః, గవామపి పూజ్యత్వోపదేష్టృత్వాద్గురుః, ఋషభాఖ్యస్య, భగవతః, విశుద్ధాచరితే, య, దీరితం కథితం, సమస్తదుశ్చరితమభితో హరతీతి తథా, పరమమఙ్గలానామాయతనం ఆశ్రయ, మిద, మనుయథాక్రమ, ముపచితయా ప్రవృద్ధయా, శ్రద్ధయా, అనుసవనం సర్వదా, యః పుమాననుశృణోతి, శ్రావయతి, అనుస్మరతి అనయోః శ్రోతృశ్రావయిత్రోః భగవతి వాసుదేవే, ఏకాన్తతః ఏకాన్తా అవ్యభిచరితా భక్తిః, సమనువర్తతే భవతీత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ కిం భక్త్యా సాధ్యమిత్యత్ర భగవదనుభవరూపాయాః భక్తేర్నిరతిశయపురుషార్థతామాహ ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాం భగవదనుభవసుధారసరూపాయాం భక్తౌ, కవయః వివేకినః, వివిధాని, వృజనాని పాపాని, యస్మిన్, తస్మిన్ సంసారే, యే పరితాపాః క్లేశాః తైః, రుపతప్యమానం క్లిశ్యమానమాత్మానం, అనుసవనం స్నాపయన్తః భగవదనుభవేన వృజినమూలాని దుఃఖాన్యపనుదన్త ఇత్యర్థః తయైవ భగవదనుభవజనితయా, నిర్వృత్యా ఆనన్దేన పరమపురుషార్థలక్షణమపి స్వయం ప్రాప్తమపి ఆపవర్గికం అపవర్గరూపం ఫలమాత్యన్తికమత్యన్తం నైవాద్రియన్తే, అనాదరహేతుః భగవదీయత్వేన పరితస్సమాప్తాః సమ్యక్ప్రాప్తాః సర్వా

రుషార్థాయ తస్మై ॥౧౭॥ భక్తేరతిదౌర్లభ్యం సనిదర్శనమాహ॥ రాజన్నితి॥ హే రాజన్-భవతాం పాణ్డవానాం యదూనాంచ-ముకున్దో భగవాన్-పతిః పాలకః - గురుర్హితోపదేష్టా దైవముపాస్యః-ప్రియస్సుహృత్-కులస్య పతిర్నియన్తా,కిం బహునా-క్వచన కదాచిద్దూత్యాదిషు - వః పాణ్డవానాం - కింకరోఽప్యాజ్ఞానువర్తీ,అస్తు నామైవం,తథాపి,అఙ్గ హే రాజన్-అన్యేషాం నిత్యం భజతామపి,ముక్తిం దదాతి న తు భక్తియోగమితి భక్తేర్దుర్లభత్వోక్తిః ॥౧౮॥ ఋషభచరితముపసంహరన్ స్తం నమస్కరోతి॥ నిత్యేతి॥ నిత్యమనుభూతం , య-న్నిజం బ్రహ్మాత్మకం స్వస్వరూపం-స ఏవ లాభ-స్తేన-నివృత్తా తృష్ణా పురుషార్థాన్తరేషు యస్య-ఏవంభూతో-యః - అతద్రచనయా అశ్రేయసాం పాపకర్మణాం రచనయా-శ్రేయసి విషయే-చిరం సుప్తా బుద్ధిర్యస్య,తస్య, లోకస్య కరుణయా - అభయమాత్మస్వరూప, మాఖ్యాత్ వ్యాఖ్యాతవాన్-తస్మై ఋషభరూపాయ పరమపురుషాయ నమః ॥౧౯॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవ, మృషభచరితముపవర్ణితం - ఇదానీం తత్పుత్రస్య భరతస్య చరిత్రముపవర్ణయతీత్యష్టభిరధ్యాయైః॥ మహాభాగవతో,భరతో-యదా - భగవతా ఋషభేణా - వనీతలపరిపాలనాయ-సంచిన్తితః సన్నియుక్త-స్తదా-తదనుశాసనపరః భూతలానుశాసనపరః-విశ్వరూపస్య దుహితరం-పఞ్చజనీం నామ-ఉపయేమే వివాహితవాన్ ॥౧॥ తస్యాము హ వా పఞ్చజన్యాం హ-ఆత్మనః స్వస్య, కార్త్స్న్యేనానురూపాన్ , పఞ్చాత్మజాన్-సుమత్యాదీ,నుత్పాదయామాస॥ యథా-

---

భగవదీయత్వేనైవ పరితస్సమాప్తసర్వార్థాః ॥౧౭॥ శ్లో॥ రాజన్పతిర్గురురలం భవతాం యదూనాం దైవం ప్రియః కులపతిః క్వచ కింకరో వః। అస్త్వేవమఙ్గ భగవాన్భజతాం ముకున్దో ముక్తిం దదాతి కర్హిచిన్స్మ న భక్తియోగమ్ ॥౧౮॥ నిత్యానుభూతనిజలాభనివృత్తతృష్ణః శ్రేయస్యతద్రచనయా చిరసుప్తబుద్ధేః। లోకస్య యః కరుణయాఽభయమాత్మలోకమాఖ్యాన్నమో భగవతే ఋషభాయ తస్మై ॥౧౯॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే,షష్ఠోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుక ఉవాచ॥ భరతస్తు మహాభాగవతో యదా భగవతాఽవనీతలపరిపాలనాయ సంచిన్తితస్తదనుశాసనపరః పఞ్చజనీం విశ్వరూపదుహితరముపయేమే ॥౧॥ తస్యాము హ వా ఆత్మజాన్కార్త్స్న్యేనానురూపానాత్మనః పఞ్చ జనయామాస భూతాదిరివ భూతసూక్ష్మాణి సుమతిం రాష్ట్రభృతం సుదర్శనమావరణం ధూమ్రకేతుమితి ॥౨॥ అజనాభం నామైతద్వర్షం భారతమితి యత ఆరభ్య వ్యపదిశన్తి ॥౩॥ స బహువిన్మహీపతిః పితృపితామహవదురువత్సలతయా స్వే స్వే కర్మణి వర్తమానాః ప్రజాస్స్వధర్మమనువర్తమానః పర్యపాలయత్ ॥౪॥ ఈజే చ భగవన్తం యజ్ఞక్రతుభిరుచ్చావచైః శ్రద్ధయాఽగ్నిహోత్రదర్శపూర్ణమాసచాతుర్మాస్యపశుసోమానాం ప్రకృతివికృతిభిః ॥౫॥ అనుసవనం చాతుర్హోత్రవిధినా సంప్రచరత్సు నానాయాగేషు విర

భూతాదిస్తామసాహంకారో, భూతసూక్ష్మాణి శబ్దస్పర్శాదీని తిసారూప్యే సంతతివృద్ధౌ చ దృష్టాన్తః ॥౨॥ పూర్వమజనాభాఖ్యమేతద్వర్షం యతో యద్భరతాధిపత్యాదారభ్య భారతం సముదాహరన్తి వ్యపదిశన్తి ॥౩॥ స భరతో,బహువిత్ బహుజ్ఞః - మహీపతిః - పితృపితామహాదివత్ - అతితరాం వాత్సల్యేన-స్వస్వవర్ణాశ్రమోచితే కర్మణి,వర్తమానాః-ప్రజాః-స్వయమపి-స్వధర్మమనువర్తమానః-పర్యపాలయత్ ॥౪॥ ఈజే చేత్యాది ప్రకృతివికృతిభిరిత్యన్తమేకం వాక్యం, ఉచ్చావచై ర్నానారూపైః,యజ్ఞక్రతుభిః - యజ్ఞో యజనం, దేవతాం ప్రతి ద్రవ్యత్యాగాత్మకైః-క్రతుభి,ర్యజ్ఞపురుషం భగవన్తం , ఈజే ఇష్టవాన్ - క్రతూనేవ ప్రపఞ్చయతి॥ అగ్నిహోత్రాదీనాం ప్రకృతివికృతిభిరితి - యత్ర పూర్ణమఙ్గజాతముపదిష్టం సేష్టిః ప్రకృతిః , యథా ఆగ్నేయేష్టిః। యయాఽన్యతోప్రాప్తమఙ్గజాతముపజీవ్యతే సా వికృతిః-యథా సౌర్యేష్టిః ॥౫॥ యజనప్రకారమేవాహ॥ అనుసవనం ప్రాతరాదిసవనత్రయే , చాతుర్హోత్రవిధినా ,చాతుర్హోత్రం చతుర్భి ర్హోతృభిః క్రియమాణం యజ్ఞాదికర్మ, తద్విధ్యనుగుణమిత్యర్థః - విరచితాః అఙ్గక్రియా యేషు తేషు, నానాయాగేషు,సంప్రచరత్సు ప్రవర్తమానేషు సత్సు యత్తత్, యాగేషు ధర్మాఖ్యం యాగసాధ్యం ధర్మ ఇతి వ్యపదిశ్యమానం-అపూర్వాపరపర్యాయం,క్రియాఫలం,త, ద్భగవతి వాసుదేవ ఏవ - భావయమానః భగవదనుగ్రహరూపమితి మన్వానః,క్షణధ్వంసినో యాగాదేః కాలాన్తరభావిస్వర్గాదిఫలసాధనత్వానుపపత్త్యా తాన్త్రికైర్యదభ్యుపేతం యాగశక్త్యాత్మకమపూర్వం యాగజన్యం ఫలసాధనమితి తదపోద్య,ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః। తదేవాగ్నిస్తద్వాయు ,, రిత్యాద్యుక్తరీత్యా ఇన్ద్రాది దేవతాన్తర్యామితయాఽవస్థితస్య భగవతోఽనుగ్రహ ఏవాపూర్వస్థానీయ ఇతి భావయ

మానఇత్యర్థః - తదేవవిశదయన్ భగవన్తం విశినష్టి - సర్వదేవతాలిఙ్గానాం-సర్వాసాముద్దేశ్యత్వేన శ్రుతానాం దేవతానాం, లిఙ్గాని స్మారకాణి చిహ్నాని యేషు- తేషాం మన్త్రాణా, మర్థనియామకతయా-అర్థోఽభిధేయ ఇన్ద్రాది, స్తస్య-నియామకతయా-అన్తః ప్రవిశ్య ధారకత్వేన నియన్తృతయా ప్రయోజననిర్వాహకతయా-సాక్షాత్కర్తరి ద్రష్టరి ,, మన్త్రకృతో వృణీత ,, ఇతి వదయం నిర్దేశః - యద్వా, కర్తరి ఫలోత్పాదయితరి-కర్మణః ఫలసాధనత్వానుపపత్త్యాఽపి నాపూర్వం కల్ప్యం। కింతు, రాత్రిసత్రప్రతిష్ఠాఫలవత్ ,, తృప్త ఏవైనమిన్ద్రః ప్రజయా పశుభిస్తర్పయతీ ,, తి ,, వాయుర్వై క్షేపిష్ఠా దేవతే ,, త్యాద్యర్థవాదైః ఫలప్రదతయా అవగతాగ్నీన్ద్రాది దేవతాయాః ,, తదేవాగ్నిస్తద్వాయు ,, రిత్యుక్తరీత్యాఽన్తర్యామితయాఽవగత బ్రహ్మణ ఏవ ఫలప్రదత్వమిత్యాశయం ॥ ఏతదేవాహ యజ్ఞపురుషే యజ్ఞోద్దేశ్యేన్ద్రాది పురుషరూపే, పరబ్రహ్మణి-పరదేవతాయా-మితి। ఏవంభావనమేవా, త్మనో, నైపుణ్యం కౌశలం, తేన-మృదితాః నిరస్తాః-కషాయాః కర్మవాసనాః- రాగాదయో వా-యస్య, అధ్వర్యుభిరితి బహువచనం నానాకర్మాభిప్రాయేణ-హవిస్సు చరుపురోడాశాజ్యాదిషు-గృహ్యమాణేషు, హోమార్థమితి శేషః, యజమానః , స్వయం, యజ్ఞైర్యాజ్యైరారాధ్యన్త ఇతి యజ్ఞభాజో-యే, దేవా ఇన్ద్రాదయ, స్తాన్-పురుషస్య పరమపురుషస్యావయవేష్వభ్యధ్యాయత్ ,, యస్యాగ్నిరాస్యం ద్యౌర్మూర్ధా ఖం నాభిశ్చరణౌ క్షితిః। సూర్యశ్చక్షుర్దిశశ్శ్రోత్రం లోకపాలా భుజేష్వాస ,, న్నిత్యాది భగవద్విశ్వరూపప్రతిపాదకశాస్త్రానుసారేణానుసంహితవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ ఏవం భగవదారాధనరూపకర్మయోగాద్యనుగృహీతో భక్తియోగోఽస్య జాయతేత్యాహ॥ ఏవముక్తవిధకర్మవిశుద్ధ్యా-శుద్ధాన్తఃకరణస్య - తస్య భరతస్య, భగవత్యు, చ్చైస్తరామతితరా, మేధమానో వర్ధమానో-రయ

చితాఙ్గక్రియేష్వపూర్వం యత్తత్క్రియాఫలం ధర్మాఖ్యం పరే బ్రహ్మణి యజ్ఞపురుషే సర్వదేవతాలిఙ్గానాం మన్త్రాణామర్థనియామకతయా సాక్షాత్కర్తరి పరదేవతాయాం భగవతి వాసుదేవ ఏవ భావయమాన ఆత్మనైపుణ్యమృదితకషాయో హవిస్ష్వధ్వర్యుభిర్గృహ్యమాణేషు స యజమానో యజ్ఞభాజో దేవాంస్తాన్ పురుషావయవేష్వభ్యధ్యాయత్ ॥ ౬ ॥ ఏవం కర్మవిశుద్ధ్యా విశుద్ధసత్త్వస్యాన్తర్హృదయాకాశశరీరే బ్రహ్మణి భగవతి వాసుదేవే మహాపురుషోపలక్షణైః శ్రీవత్సకౌస్తుభవనమాలారిదరగదాదిభిరుపలక్షితే నిజపురుషహృల్లిఖితేనాత్మని పురుషరూపేణ విరోచమాన ఉచ్చైస్తరాం భక్తిరనుదినమేధమానరయాఽజాయత ॥ ౭ ॥ ఏవం వర్షాయుతసహస్రపర్యన్తావసితకర్మనిర్వాణావసరోఽధిభుజ్యమానం స్వతనయేభ్యో రిక్థం పితృపైతామహం యథాదాయం విభజ్య స్వయం సకలసంపన్నికేతాత్స్వనికేతాత్పులహాశ్రమం ప్రవవ్రాజ ॥ ౮ ॥ యత్ర హ వావ భగవాన్హరిరద్యాపి తత్రత్యానాం నిజజనానాం వాత్సల్యేన సన్నిధాప్యత ఇచ్ఛారూపేణ ॥ ౯ ॥ యత్రాశ్రమపదాన్యుభయతో నాభిభిర్దృషచ్చక్రైశ్చక్రనదీ నామ సరిత్ప్రవరా సర్వతః పవిత్రీక

ఉత్కర్షో-యస్యాస్సా, భక్తిరజాయతేత్యన్వయః, భగవన్తం విశినష్టి- అన్తశ్శరీరాన్తః, స్థితం, యద్ధృదయం పుణ్డరీకాకారం, తస్మిన్, య ఆకాశః దహరః - స శరీరం రూపం, యస్య-హృదయపుణ్డరీకాన్తర్వర్తి దహరాకాశరూపే, దహరాకాశస్య పరమాత్మత్వాత్ , యద్వా , హృదయాకాశస్య శరీరే-శిలాపుత్రకస్య శరీరమితి వదయం నిర్దేశః, యద్వా, ఽత్ర హృదయాకాశశబ్దో హృదయాన్తర్వర్తి భూతాకాశపరః - స, శరీరం, యస్య, తస్మిన్నితి, హృదయ ఏ ఆకాశతే ప్రకాశత ఇతి హృదయాకాశో జీవః, స, శరీరం యస్యేతి వా, బ్రహ్మణి స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతి-భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వాసుదేవే సర్వాన్తరాత్మతయా దీప్యమానే , మహాపురుషరూప-ముపలక్షణమాకారో, యస్య, తస్మిన్, శ్రీవత్సాదిభిరుపలక్షితే, అరిశ్చక్రం, దరశ్శఙ్ఖః , అసిః ఖడ్గః ; నిజపురుషాణాం భక్తానాం, హృది లిఖితే లిఖితవత్ నిశ్చలతమ ఇత్యర్థః, స్థితే తేనోక్తపురుషరూపేణ, స్వాత్మని స్వమనసి-విరోచమానే ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవముక్తయా వృత్త్యా, వర్షాణా, మయుతాని- తేషాం సహస్రాణి- తేషామన్తే తత్పర్యన్తే కాలే, అవసితో నిశ్చితః - కర్మనిర్వాణావసరః రాజ్యభోగాదృష్టసమాప్తిసమయో యేన సః-అధికృత్య భుజ్యమానం-పితామహాది పరంపరయా ఆగతం - రిక్థం ధనం , స్వతనయేభ్యో, యథావిభాగం , విభజ్య, స్వయం, సకలానాం సంపదాం-నికేతాదాశ్రయా, త్స్వనికేతాత్స్వగృహా - త్పులహాశ్రమం సాలగ్రామక్షేత్రం ప్రతి-ప్రవవ్రాజ జగామ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ కోఽసౌ పులహాశ్రమః ఇయం ప్రవవ్రాజేత్యత్రాహ॥ గద్యద్వయేన॥ యత్ర హ పులహాశ్రమే-భగవాన్హరిః-అధునాఽపి-నిజజనానాం వాత్సల్యేన నిజజనవిషయకవాత్సల్యేన, స్వేచ్ఛాపరిగృహీతరూపేణ, సన్నిధాప్యతే సన్నిహితో భవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ యత్ర, ఆశ్రమస్థానాని, ఉభయతః ఉపర్యధశ్చ, నాభి, ర్యేషాం తైర్దృషచ్చక్రైశ్శిలామధ్యగైశ్చక్రైశ్చిహ్నిత

భూతైశ్చక్రనద్యాఖ్యా-సరితాం-ప్రవరా-శ్రేష్ఠా-సర్వతః-పవిత్రీకరోతి ॥౧౦॥ తస్మిన్పులహాశ్రమోపవనే, ఏకలః అసహాయః, నానావిధైః, కుసుమాదిభిః-కన్దాదిరూపై, రుపహారైః నైవేద్యైశ్చ-భగవతః ఆరాధనం-సమీహమానః కుర్వాణః, వివిక్తః విశుద్ధాహారః-ఉపరతో నివృత్తో విషయేష్వభిలాషో యస్య సః-అతఏవ, ఉపభృతః సమృద్ధ, ఉపశమః బాహ్యాన్తఃకరణనిగ్రహో-యస్య సః-నిర్వృతిం ప్రీతిరూపాం-పరాం భక్తి-మవాప ॥౧౧॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ గద్యద్వయేన ॥ ఏవం-తయోక్తవిధయా, అవిచ్ఛిన్నపరమపురుషపరిచర్యయా, సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి, నిరతిశయకీర్త్యా-ప్రవర్ధమానో, యోఽనురాగః ప్రేమా-తస్య, భరేణ ఉత్కర్షేణ, యద్ద్రుతం ద్రవీభూతం-హృదయం, తేన-శైథిల్యమనుద్యమో, యస్య, ప్రహర్షవేగేనానన్దాతిశయేనాత్మని దేహే, ఉద్భిద్యమానం - రోమపులకకులం రోమాఞ్చబృన్దం-యస్య సమాసాంతః కకారః-ఔత్కణ్ఠ్యా-త్ప్రవృత్తేన, ప్రణయానన్దబాష్పేణ, నిరుద్ధోఽవలోకో-యయో స్తే-నయనే, యస్య సః, అభిరేమే, ఏవం వర్తమానస్తాముష్క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం నసస్మార - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - నిజరమణస్య నిరతిశయప్రీతివిషయస్య-భగవతో-యే, అరుణచరణారవిన్దే- తయో-రనుధ్యానేనో-పచితస్సమృద్ధః-యో-భక్తియోగః కృత్స్నశుభాశ్రయవిషయః - తేన, పరిప్లుతస్సర్వతో వ్యాప్తః, పరమాహ్లాదః పరమానన్దో, యస్మిన్స-గమ్భీరో హృదయహ్రద- స్తస్మిన్నవగాఢా నిమగ్నా, ధిషణా బుద్ధిః, యస్య సః ॥౧౨॥ ఏవం ధృతాని భగవద్వ్రతాని, యేన సః, ఏణ్యాహరిణ్యాశ్చర్మ ఐణేయం, తదేవ వాసః, తేన, అనుసవనం కాలత్రయే, అభిషేకేణ స్నానేన-ఆర్ద్రాః, కపిశాశ్చ, కుటిలాశ్చ, యా-జటా, స్తాసాం-సమూహేన-విరోచమానః, సూర్యమణ్డలే- ఉజ్జిహానే ఉద్గచ్ఛతి సతి స్వయముపతిష్ఠన్-సూర్యమణ్డలస్థం-హిరణ్మయం, ''య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వ ఏవ సువర్ణ స్తస్య యథాక

రోతి ॥ ౧౦ ॥ తస్మిన్ వావ కిల స ఏకలః పులహాశ్రమోపవనే వివిధకుసుమకిసలయతులసికామ్బుభిః కన్దమూలఫలోపహారైశ్చ సమీహమానో భగవత ఆరాధనం వివిక్త ఉపరతవిషయాభిలాష ఉపభృతోపశమః పరాం నిర్వృతిమవాప ॥ ౧౧ ॥ తయేత్థమవిరతపురుషపరిచర్యయా భగవతి ప్రవర్ధమానానురాగభరద్రుతహృదయశైథిల్యః ప్రహర్షవేగేనాత్మన్యుద్భిద్యమానరోమపులకకులక ఔత్కణ్ఠ్యప్రవృత్తప్రణయబాష్పనిరుద్ధావలోకనయన ఏవం నిజరమణారుణచరణారవిన్దానుధ్యానపరిచితభక్తియోగపరిప్లుతపరమాహ్లాదగమ్భీరహృదయహ్రదావగాఢధిషణస్తామపి క్రియమాణాం భగవత్సపర్యాం న సస్మార ॥ ౧౨ ॥ ఏవం ధృతభగవద్వ్రత ఐణేయవాససాఽనుసవనాభిషేకార్ద్రకపిశకుటిలజటాకలాపేన చ విరోచమానః సూర్యర్చా భగవన్తం హిరణ్మయం పురుషముజ్జిహానే సూర్యమణ్డలేఽభ్యుపతిష్ఠన్నేతదు హోవాచ ॥ ౧౩ ॥ ప ॥ ''పరోరజః సవితు

ప్యాసం పుణ్డరీకమేవమక్షిణీ,, ఇత్యన్తరాదిత్యవిద్యోక్తం భగవన్తం, సూర్యర్చా సూర్యాన్తర్వర్తిభగవత్ప్రకాశికయా ఋచా, వక్ష్యమాణయా, యజక్ భజక్, ఋగుక్తప్రకారం ధ్యాయన్నిత్యర్థః, ఏతదృగాత్మకం వాక్యమువాచ హ ॥౧౩॥ ఋచముదాహరతి ॥ పరోరజ ఇతి ॥ సవితుః సర్వలోకస్య ప్రసవనాదుత్పాదనాత్సవితా, ''సర్వలోకప్రసవనాత్సవితా స తు కీర్తిత,, ఇతి స్మృతేః ॥ యద్వా ''షూ ప్రేరణే,, ప్రచోదయితా-సవితా చాత్ర విష్ణురేవ, ''విష్ణోర్నామసహస్రం మే-ఇత్యుపక్రమ్య సవితా రవిలోచన,, ఇతి సవితృశబ్దస్య భగవన్నామతయా పఠితత్వాత్-తస్య సవితుః, దేవస్య విష్ణో- ర్భర్గ స్తేజోమయం రూపం, ఇమః ప్రపన్నాః, ''ఇణ్ గతౌ,, ఇత్యస్మాల్లట ఉత్తమపురుషబహువచనే రూపమేతత్, శరణం గచ్ఛామ ఇత్యర్థః, ధ్యాయామ ఇతి వా, భర్గో విశినష్టి - పరోరజః రజసః పరం, లోకవిలక్షణం-లోకపరోఽత్ర రజశ్శబ్దః, ''లోకా రజాంస్యుచ్యన్తే,, ఇతి యాస్కోక్తేః - యద్వా, రజః ప్రకృతిమణ్డలం, తతః పరం ''క్షయన్తమస్య రజసః పరాకే, ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్,, ఇతి శ్రుతేః ॥ రజసః ప్రకృతిమణ్డలాత్-పరాకే పరస్తాత్-క్షయన్తం నివాసవన్తమిత్యర్థః, జాతవేదః-జాతం సతతమావిర్భూతం, వేదం జ్ఞానం-యస్య తత్, నిత్యాసంకుచితజ్ఞానమిత్యర్థః-అత్ర సవితృదేవభర్గపదైర్గాయత్ర్యాః ప్రత్యభిజ్ఞా తా భవతి, తత్రాపి, యథోక్త ఏవార్థః - దేవస్య భర్గ ఇమ ఇతి నిర్దేశశ్శిలాపుత్రకస్య శరీరమితివద్ద్రష్టవ్యః, కీదృశోఽసౌ దేవః యస్య భర్గ ఇమ స్తత్రాహ ॥ మనసా సంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-య, ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ, జ్జజాన ససర్జ, యశ్చ-అదః స్వసృష్టం అచిదాత్మకం జగత్ - స్వరేతసా, స్వస్య రేతః శక్తిః స్వరేతః, స్వశరీరభూతేన జీవేన, ఆవిశ్య అనుప్రవిశ్య, యద్వా ఇదం చిదచిదాత్మకం జగ, త్స్వతేజసా ఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన, ప్రవిశ్య పూర్వం జీవాన్తః ప్రవిష్టోఽపి పునః కరణకళేబరప్రేరణానుకూలవ్యాపారాయాత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవిశ్యేత్యర్థః, హంసం జీవం, చష్టే పశ్యతి, హంసం విశినష్టి, గృధ్రాణాం శబ్దాదివిషయానాకాఙ్క్షన్తం, నృషద్రిఙ్గీరాం, నృషత్ సీదతి అవసాదయతి క్లేశయతి స

సారయతీతి నృషత్ బుద్ధిః, తస్యాః - రిఙ్గిః రిఙ్గణం వృత్తిః "రిగి గతౌ" ఇతి ధాతుః - బుద్ధివృత్తిరిత్యర్థః - తయా - రాతి ఆదదాతి కర్మఫలాని భుఙ్క్త ఇతి నృషద్రిఙ్గిరాః, ఛాన్దసత్వాచ్ఛన్దసీతి పూర్వరూపత్వాభావే సవర్ణదీర్ఘః - నృషద్రిఙ్గిరం హంసమాచష్ట ఇతి పదైః " తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ", ఇతి శ్రుతిః ప్రత్యభిజ్ఞాతా భవతి - తత్రాపి యథోక్త ఏవార్థః * ॥ ౧౪ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ॥ **

స భరత - ఏకదా కర్హిచిత్ - మహానద్యాం చక్రనద్యాం - కృతః - అభిషేకః స్నానం - నైయమికం నియతం - అవశ్యం ఆవశ్యకం - నిత్యనైమిత్తికం చ - యేన సః - బ్రహ్మాక్షరం ప్రణవం - జపన్ - ఉదకాన్తే నద్యాస్తీరే - ముహూర్తత్రయం - ఉపవిష్టవాన్ * ॥ ౧ ॥ * హే రాజన్ - తత్ర తీరే - తదా భరతావస్థానసమయే - హరిణీ ఏణీ - పిపాసయా జలాభ్యాశం జలసమీపం ప్రపేదే - ఏకైవాసహాయైవ, జగామ - తయా హరిణ్యా - ఉదకే - నితరాం పీయమానే సతి - అవిదూరే సమీప ఏవ - నదతో ధ్వనిం కుర్వతో - మృగపతేః సింహస్య - లోకభయంకర - ఉన్నాదో ధ్వనిః - ఉదపద్యత హరిణ్యా శ్రుతోఽభవదిత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * తమున్నాదముపశ్రుత్యాకర్ణ్య - సా - మృగస్య వధూర్హరిణీ ప్రకృత్యా స్వభావేనైవ - విక్లవా వ్యాకులా - సుతరాం - హరిభయస్య సింహభయస్యాభినివేశేన - వ్యగ్రం వ్యాకులం - హృదయం - యస్యాస్సా - అతఏవ - పారిప్లవదృష్టిశ్చఞ్చలదృష్టిః - అతఏవ - చకితనిరీ

ర్జాతవేదో దేవస్య భర్గో మనసేదం జజాన । స్వరేతసాఽదః పునరావిశ్య చష్టే హంసం గృధ్రాణం నృషద్రిఙ్గిరామిమః" ఇతి ॥ ౧౪ ॥ ********************************
************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పఞ్చమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ॥ **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ ఏకదా తు మహానద్యాం కృతాభిషేకనైయమికావశ్యకో బ్రహ్మాక్షరమభిగృణానో ముహూర్తత్రయముదకాన్త ఉపవివేశ ॥ ౧ ॥ తత్ర తదా రాజన్ హరిణీ పిపాసయా జలాశయాభ్యాశమేకైవోపజగామ తయా పేపీయమాన ఉదకే తావదేవావిదూరేణ నదతో మృగపతేరున్నాదో లోకభయంకర ఉదపద్యత ॥ ౨ ॥ తముపశ్రుత్య సా మృగవధూః ప్రకృతివిక్లవా చకితనిరీక్షణా సుతరామపి హరిభయాభినివేశవ్యగ్రహృదయా పారిప్లవదృష్టిరగతతృష్ణా భయాత్సహసైవోచ్చక్రామ ॥ ౩ ॥ తస్యా ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యా ఉరుభయావగలితో యోనినిర్గతో గర్భః స్రోతసి నిపపాత ॥ ౪ ॥ తత్ప్రసవోత్సర్పణభయఖేదాతురా స్వగణేన వియుజ్యమానా కస్యాంచిద్దర్యాం కృష్ణసారసతీ నిపపాతాథ చ మమార ॥ ౫ ॥ తం త్వేణకుణకం కృపణం స్రోతసానూహ్యమానమభివీక్ష్యాపవిద్ధం బన్ధురివానుకమ్పయా రాజర్షిర్భరత ఆదాయ మృతమాతరం * నిజాశ్రమపదమనయత్ ॥ ౬ ॥ తస్య హ వా ఏణకుణక ఉచ్చైరేతస్మిన్ కృతనిజాభిమానస్యాహరహస్తత్పోషణపాలనప్రీణనలాలనానుధ్యానేనాత్మనియమాస్సహ యమాః పురుషపరిచర్యాదయ ఏకైకశః కతిపయేనాహర్గణేన వియుజ్యమానాః కిల సర్వ ఏవోదవసన్ ॥ ౭ ॥ అహో బతాయం హరిణకుణకః కృపణ ఈ

క్షణా ప్రతిహతనిరీక్షణా - అగతా అనపగతా - తృష్ణా పిపాసా - యస్యాస్సా తథాభూతైవ - సహసా ఆశు, ఉచ్చక్రామ నదీముల్లఙ్ఘితవతీ * ॥ ౩ ॥ * ఉత్పతన్త్యా అన్తర్వత్న్యాః పూర్ణగర్భిణ్యాః - తస్యాః హరిణ్యాః - గర్భః - ఉరుభయేన సింహభయేన - అపగలితః స్వస్థానాత్ప్రచ్యుతో - యోనేర్నిర్గతః - స్రోతసి ప్రవాహే - నిపపాత * ॥ ౪ ॥ * తత్ప్రసవో గర్భపాతః ఉత్సర్పణముల్లఙ్ఘనం, భయం చ - ఏతైర్యః ఖేద - స్తేన ఆతురా పీడితా - స్వయూథేన వియుక్తా - కృష్ణసారసతీ కృష్ణమృగవధూః - కస్యాంచిద్దర్యాం గిరిగుహాయాం - నిపపాత - అథ నిపతనానన్తరం - మమార మృతవతీ చ * ॥ ౫ ॥ * తం స్రోతసా ప్రవాహేణోహ్యమాన - మేణకుణకం ఏణస్యాపత్యం - అభివీక్ష్య - రాజర్షిర్భరతః - మృతా మాతా యస్య తం - మృతమాతరం బన్ధుభిః - పిత్రాదిభిరపవిద్ధం పరిత్యక్త - మిత్యనుకమ్పయా ఆదాయ హస్తే గృహీత్వా - స్వాశ్రమస్థాన - మనయత్ ప్రాపితవాన్ * ॥ ౬ ॥ * తస్మిన్నేణశిశౌ - కృతః నిజాభిమానః ఆత్మీయత్వాభిమానో - యేన తస్య భరతస్య - అహరహ - స్తస్యైణశిశోః - పోషణాద్యనుధ్యానేన - తత్ర పోషణమాహారేణ - పాలనం వ్యాఘ్రాదిభ్యో రక్షణం - ప్రీణనం కణ్డూయనాదినా - లాలనం కరస్పర్శచుమ్బనాదినా ఏతైర్యదనుధ్యానమాసక్తి - స్తేనాన్తరాయేణ - భగవత్పరిచర్యాదయః, ఆత్మనియమాః శౌచాచారాదయ - స్సహ యమైః అహింసాదిభిస్సహితాః - సర్వ ఏవ ధర్మాః - ప్రత్యహమేకైకశో - వియుజ్యమానాస్సన్తః - కతిపయేనాహర్గణేన - ఉదవసన్ ఉత్సన్నా బభూవుః * ॥ ౭ ॥ * తదాసక్తిం ప్రపఞ్చయతి ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ ఇతి కృతానుషఙ్గ ఇత్యేతత్పర్యన్తేన ॥

అయంహారిణకుణకః, ఈశ్వరరథచరణఃకాలచక్రం-తస్యపరిభ్రమణవేగేన-స్వగణాదిభ్యోవివర్జితః, అతఏవ-కృపణోదీనో-మాంశరణ-మాసాదితఃప్రాప్తశ్చ - మామేవ-మాతాపితౄన్బుద్ధ్వా - ఉపేయాయప్రాప్తః,యూథికాన్సంఘాతినః-నోపేయాయ-మామేవ-గోపయానంగోప్తార-మధికంమన్వానః-మత్తోఽన్యం,కంచనగోప్తారం-నవేద-నవేత్తి-విస్రబ్ధాఅతితరాంవిశ్వాసయుక్తా-మతి-ర్యస్యసః - అతఃకారణాదేవంమత్పరాయణస్యమదేకశరణస్య -హారిణకుణకస్య,పోషణాదికం - ఏతన్నిమిత్తంచమస్వార్థోనశ్యతీత్యసూయారహితేన-మయాఽవశ్యమనుష్ఠేయం-హేయస్మాత్,శరణ్యోపేక్షాశరణాగతానాదరః,విదుషాందోషఃప్రత్యవాయకరః,యద్వాశరణంగతవ్యాఃశరణ్యాఃరక్షకత్వేనవిశ్వసనీయా-స్తేషా-ముపేక్షాశరణాగతవిషయేఅనాదరః,విదుషాందోషః ॥ ౮ ॥ అతఏవహ్య-ర్యాస్సాధవః-పరోపకారశీలాః-ఉపశమస్వభావాః-కృపణేషు,సుహృదఃసౌహార్దవన్తః, ఏవంవిధాఽర్థేశరణాగతరక్షణార్థం,స్వార్థాన్స్వప్రయోజనాని,గురుతరానపి,ఉపేక్షన్తే,గురుతరాణ్యపిస్వప్రయోజనాన్యనాదృత్యైవంవిధశరణాగతరక్షణంకర్తవ్యమితినూనమ్ ॥ ౯ ॥ ఇత్యేవం-కృతానుషఙ్గః,కృతఃఅనుషఙ్గఃఆసక్తిః,ర్యేనసః,భరతః, ఆసనాద్యవస్థాసుతత్ర,సనముపవేశనం,అటనంసంచరణం,అశనంభోజనంకన్దమూలాదీనాం,మృగాపత్యేనసహ,యఃస్నేహ,స్తేన, అనుబద్ధంహృదయంయేన-తథాభూత ఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥ స్నేహానుబన్ధమేవాహ॥కుశకుసుమేత్యాదినా॥స్వదయితేత్యన్తేన॥ కుశాదీన్యాహరిష్యమాణః-యదివృకేణవినాగమిష్యామితర్హ్యేనంవృకాదయోభక్షయేయురితిబుద్ధ్యా - వృకాదిభ్యోభయమాశఙ్కమానః-సాలావృకాఅర

శ్వరరథచరణపరిభ్రమణరయేణస్వగణసుహృద్బన్ధుభ్యః పరివర్జితశ్శరణంచమోపసాదితోమామేవమాతాపితరౌభ్రాతృబన్ధుజ్ఞాతీన్యూథికాంశ్చోపేయాయమామేవగోపయానమధిమన్యానోనాన్యంకంచనవేదమయ్యతివిస్రబ్ధశ్చాతఏవమయామత్పరాయణస్యపోషణపాలనప్రీణనలాలనమనసూయునాఽనుష్ఠేయం శరణ్యోపేక్షాహిదోషోవిదుషామ్ ॥ ౮ ॥నూనంహ్యార్యాస్సాధవఉపశమశీలాఃకృపణసుహృదఏవంవిధార్థే స్వార్థానపిగురుతరానుపేక్షన్తే ॥ ౯ ॥ ఇతికృతానుషఙ్గ ఆసనశయనాటనస్నానాదిషుసహమృగజహునా స్నేహానుబద్ధహృదయఆసీత్ ॥ ౧౦ ॥కుశకుసుమసమిత్పలాశఫలమూలోదకాన్యాహరిష్యమాణోవృకసాలావృకాదిభ్యో భయమాశంసమానస్సహహరిణకుణకేనవనంసమావిశతిపథిపథిచముగ్ధభావేనయత్రవిషక్తమతిరతిశయప్రణయభరహృదయఃకార్పణ్యాత్స్కన్ధేనోద్వహత్యేవమురస్యుత్సఙ్గేచాధాయోపలాలయన్ముదంపరమామవాప॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాంనిర్వర్త్యమానాయామన్తరాళేఽప్యుత్థాయోత్థాయయదైనమభిచక్షీతతర్హివావవర్ష పతిఃప్రకృతిస్థేనమనసాతస్మాఆశిషఆశాస్తేస్వస్తిస్తాద్వత్సతేసర్వతఇతి ॥ ౧౨ ॥ అన్యదాభృశముద్విగ్నమనానష్టద్రవిణఇవకృపణస్సకరుణమతితర్షేణహరిణకుణకవిరహవిహ్వలహృదయసన్తాపస్తమేవానుశోచన్కిలకశ్మలంమహదభిలమ్భితఇతిహోవాచ ॥ ౧౩ ॥అపిబతసైకృపణఏణబాలకో మృతహరిణీసుతోఽహోమమానార్యస్యశఠకిరాతమతేరకృతసుకృతస్య కృతవిస్రమ్భఆత్మప్రత్యయేనతద

ప్యాశ్వానః-హారిణకుణకేనసహైవ-వనంప్రవిశతి-పథిపథిచ-ముగ్ధభావేనసౌకుమార్యేణ-మాఢ్యేనవా,యత్రయస్థానేవిషక్తమతిఃఆశక్తమతిర్విషణ్ణమతిర్వా,గన్తుమసమర్థోభవతి-నేచ్ఛతివా-మృగ,స్తదా-తంప్రణయభరఃస్నేహస్యోత్కర్షోయస్మిన్, తద్ధృదయం-యస్య,తథాభూతోభరతః-కార్పణ్యాన్మృగవిశ్లేషజదుఃఖాసహిష్ణుస్వరూపాద్దైన్యా-త్స్కన్ధేన ఉద్వహతిస్కన్ధయోరారోప్యగచ్ఛతి,ఏవమాసనసమయేఉత్సఙ్గేశయనసమయేఉరసిచా-ధాయ-పరమాంముదం-అవాప్తవాన్ ॥ ౧౧ ॥ క్రియాయాంనిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయాం-నిర్వర్త్యమానాయాం క్రియమాణాయాంసత్యాం, అన్తరాళేమధ్యే-క్షణేక్షణే-ఉత్థాయోత్థాయ-యదై - నంమృగ-మభిచక్షీతపశ్యతి-తర్హివావతదాహి,సవర్ష పతిర్భరతః ప్రకృతిస్థేనస్వస్థేనమనసా-తస్మైమృగాయ-ఆశిషఃఆశాస్తే-ఆశీరాశాసనమేవాహ॥ స్వస్తీతి॥హేవత్స-తేతుభ్యం-సర్వతస్సర్వత్రదేశకాలేచ-స్వస్తిస్యాదిత్యాశాస్తే ॥ ౧౨ ॥ అన్యదాతుమృగస్యాదర్శనేతు-సకరుణంయథాభవతితథా-తమనుశోచన్నితివక్ష్యమాణప్రకారేణ-హోవాచేత్యన్వయః-కథంభూతోఽనుశోచన్-నష్టధనఇవ-నితరాంభీతమనాః - అతితర్షేణౌత్సుక్యేన-హరిణకుణకసేవావిరహేణ-విహ్వలే-హృదయే-సన్తాపోయస్యసః-మహత్కశ్మలం-మోహం - అభిలమ్భితఃప్రాపితస్సన్ ॥ ౧౩ ॥అపీతిసంభావనాయాం-బతేత్యనుకమ్పాయాం-అహోఇతిఖేదే-మృతాయాఃహరిణ్యాః-సుతః-అతఏవ-కృపణః-ఏణబాలకః-శఠకిరాతయోరివ-వఞ్చనపరాకూరా-మతి-ర్యస్య - అకృతసుకృతస్యనిర్భాగ్యస్య-అనార్యస్య - మమ-తచ్ఛాత్యాదిక-మవిగణయన్-కృతఃవిస్రమ్భో యేన-తథాభూతఏవ-ఆత్మప్రత్యయేనస్వబుద్ధ్యైవ-సుజనఇ

వా-గమిష్యత్యపి ఆగచ్ఛేత్కిమ్ ॥ ౧౪ ॥ క్షేమేణ-వృకాదిభిరనుపహతం తత్ర హేతుః, దేవేన భగవతా-గుప్తం రక్షితం, మ
దాశ్రమస్య-సమీపవనే-శష్పాణి కోమలతృణాని చరన్తం భక్షయన్తం-మహి ద్రక్ష్యామి ॥ ౧౫ ॥ వృక-స్సాలావృకో వా-
నైకచరో యూథచరో వరాహాదిః ఏకచరః అసహాయచరో వ్యాఘ్రాదిర్వా, అపి న భక్షయతి ॥ ౧౬ ॥ సకలలోకానాం
క్షేమో యస్మాత్స ఉదయో-యస్య-త్రయీ వేద-ఆత్మా స్వరూపం-యస్య, స సూర్యో-భగవాన్-నిమ్లోచతి అస్తం గచ్ఛతి కి
ల-అద్యాపి మమ-మృగవధ్వా-న్యాసః నిక్షేపభూతః నాగచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ హరిణ ఏవ రాజకుమారః-హరిణరాజస్య కు
మారో వా-ఆగత్య-మమ-అపిస్వి-త్సుఖయిష్యతీ-త్యన్వయః ॥ కిం కుర్వ-న్వివిధై రుపచారైః-దర్శనీయైర్మృగదారకవినో
దైః-స్వీయానాం-నః-అసంతోషం ఖేద-మపనుదన్ ॥ ౧౮ ॥ సంభవతి చైతదిత్యాహ ॥ క్ష్వేలికాయాం స్వేన సహ క్రీడా
యాం-మృషా-యస్సమాధి, స్తేనా-మీలితే దృశౌ యేన తం-మాం-ప్రేమసంరమ్భేణ ప్రణయకోపేన-పృషత్ జలబిన్దుస్తద్వ,ద
పరుషేణ మృదునా-విషాణాగ్రేణ-చకితచకితం పునః పునః ప్రతిహతం యథా తథా-లుఠతి సంఘట్టయతి ॥ ౧౯ ॥ ఆసాది
తం హవిర్యస్మి-న్బర్హిషి దర్భే-దూషితే దన్తాకర్షణాదినా చాపలేన దూషితే సతి-మయాఽధిక్షిప్తస్సన్-భీతస్త్రస్త ఏవ-
ఉపరతరాసః నివృత్తక్రీడః-అవహితః నిశ్చలీకృతః కరణానామిన్ద్రియాణాం కలాపో-యేన-ఏవం భూతః-ఋషికుమారవ-
దాస్తే ॥ ౨౦ ॥ ఇతి బహుధా ప్రలప్యోత్థాయ బహిర్నిర్గతస్సన్ ఖురాఘాతభూభాగోపలక్ష్య సంభ్రాన్తహృదయ ఆ
హ ॥ కిం వేతి ॥ అరే అహో-తపస్విన్యా సంభావ్యమానయా-అనయా క్షిత్యా-కిం తప-ఆచరితం-యద్యస్మా-దియం క్షితిః, సవిన

విగణయన్ సుజన ఇవ కిమాగమిష్యతి ॥ ౧౪ ॥ అపి క్షేమేణాస్మిన్నాశ్రమోపవనే శష్పాణి చరన్తం దేవగుప్తం
ద్రక్ష్యామి ॥ ౧౫ ॥ అపి న వృకస్సాలావృకోఽన్యతమో వా నైకచర ఏకచరో వా భక్షయతి ॥ ౧౬ ॥ నిమ్లోచతి
హ భగవాన్ సకలజగత్క్షేమోదయస్త్రయ్యాత్మాఽద్యాపి మమ మృగవధూన్యాస ఆగచ్ఛతి ॥ ౧౭ ॥ అపి స్వి
దకృతసుకృతమాగత్య మాం సుఖయిష్యతి హరిణరాజకుమారో వివిధరుచిరదర్శనీయనిజమృగదారకవినోదై
రసంతోషం స్వానామపనుదన్ ॥ ౧౮ ॥ క్ష్వేలికాయాం మాం మృషాసమాధ్యామీలితదృశం ప్రేమసంరమ్భేణ
చకితచకిత ఆగత్య పృషదపరుషవిషాణాగ్రేణ లుఠతి ॥ ౧౯ ॥ ఆసాదితహవిషి బర్హిషి దూషితే మయోపాలబ్ధో భీత
భీతస్సపద్యుపరతరాస ఋషికుమారవదవహితకరణకలాప ఆస్తే ॥ ౨౦ ॥ కిం వా అరే ఆచరితం తపస్తపస్వి
న్యాఽనయా యదియమవనిస్సవినయకృష్ణసారతనయతనుతరసుభగశివతమఖరఖురపదపఙ్క్తిభిర్ద్రవిణవిధు
రాతురస్య కృపణస్య మమ ద్రవిణపదవీం సూచయన్త్యాత్మానం సర్వతః కృతకౌతుకం ద్విజానాం స్వర్గాపవర్గ
కామానాం దేవయజనం కరోతి ॥ ౨౧ ॥ అపి స్విదసౌ భగవానుడుపతిరేవం మృగపతిభయాన్మృతమాతరం
మృగబాలకం స్వాశ్రమపరిభ్రష్టమనుకమ్పయా కృపణజనవత్సలః పరిపాతి ॥ ౨౨ ॥ కిం వాఽఽత్మజవిశ్లేషణ
జ్వరదవదహనశిఖాభిరుపతప్యమానహృదయస్థలనళినీకం మాముపసృతమృగీతనయం శిశిరశాన్తానురా
గగుణితనిజవదనసలిలామృతమయగభస్తిభిస్స్వధయతీతి వా ॥ ౨౩ ॥ ఏవమఘటమానమనోరథాకులహృద

యస్య, కృష్ణసారతనయస్య-తనుతరా-స్సుభగాశ్చ-శివతరాశ్చ, ఖరాశ్చ కఠినాశ్చ-ఖురా-యేషు-తేషాం పాదానాం తత్ర
తత్రాఙ్కితానాం-పఙ్క్తిభిర్ద్రవిణం మృగ-స్తేన-రహితస్య-తత ఏవా-తురస్య దుఃఖితస్య, మమ-ద్రవిణమార్గం, సూచయన్తీ
సతీ, స్వాత్మానం చ, తాభిః పఙ్క్తిభిః కృతకౌతుకం కృతమణ్డనం, స్వర్గాపవర్గకామానాం, ద్విజానాం, యజ్ఞభూమిం, కరోతి ॥
యస్మిన్దేశే మృగః కృష్ణః తస్మిన్ధర్మాన్నిబోధతే, తి స్మృతేః ॥ ౨౧ ॥ ఉదితే చన్ద్రే, తస్మిన్మృగం దృష్ట్వా స్వమృగత్వం సం
భావయన్నాహ ॥ అపిస్విదితి ॥ సింహభయా, న్మృతా మాతా యస్య తం, మదీయం మదాశ్రమాద్భ్రష్ట, మేనం, మృగశాబకం,
కృపణజనవత్సలోఽ, సౌ భగవాన్, ఉడుపతిశ్చన్ద్రః, కృపయా, అపిస్విత్, పరిపాతి రక్షతి ॥ ౨౨ ॥ చన్ద్రరశ్మిస్ప
ర్శసుఖం ప్రాప్యాహ ॥ కిం వేతి సంభావనాయాం, ఆత్మజవిశ్లేషేణ మృగవిశ్లేషేణ, యో, జ్వరస్తాపః-స ఏవ దవదహన స్తస్య,
జ్వాలాభి, రుపతప్యమానా, హృదయరూపా స్థలనళినీ-యస్య, జలస్థం పద్మం తాపం సోఢుమలమితి స్థలగ్రహణం-ఉపసృ
తో అనుగతో మృగీతనయో యేన-తం మాం-చన్ద్రః-స్వధయతి విశ్రాన్తిం గమయతి-కైః-శిశిరం చ తత్-ఛాన్తం చ-మయ్యను
రాగేణ గుణితం చావర్తితం చ-పునః పునః-స్రవ-ద్వదనసలిలం-తదేవామృతమయగభస్తయ-స్తైః-శ్లోకేహామన్త్రవాదినో
వదనసలిలైస్తాపం శమయన్తీతి ప్రసిద్ధం-ఉపసృతమృగీతనయ ఇతి పాఠే-మనోరథాన్తరమేతత్-ఉపసృతః ప్రాప్తో-మృగీత
నయః-కిం వా స్వదయిష్యతీతి-శేషం సమానమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి ఉక్తరీత్యా-ఏవం శబ్దోఽనుక్తమనోరథాన్తరద్యోతకః-ఉ
క్తా అనుక్తాశ్చ-అఘటమానా-యే మనోరథా-స్తై-రాకులం హృదయం యస్య-స భరతః-మృగదారకాభాసేన మృగదారక
వ్యాజేన-ప్రారబ్ధకర్మణా-అన్తరాయభూతేన-యోగారమ్భణతః జ్ఞానయోగారమ్భాత్-స్వయోగతపసః స్వవర్ణాశ్రమో

చితకర్మయోగరూపాత్తపసః-భగవదారాధనలక్షణాత్-భగవద్భక్తిగర్భాత్పాచ్చతపసః - విభ్రంశితః విభ్రష్టోఽభూత్-ప్రారబ్ధకర్మత్వేహేతుః-కథమితరథేతి-ఇతరథాప్రారబ్ధకర్మమూలత్వాభావే-మృగదారకాసక్తిః జాత్యన్తరే - ఏణకుణకే-సాక్షాత్స్వపుత్రఇవకథమాసజ్జేత్స్యాత్-నిఃశ్రేయసప్రతిపక్షతయాముక్తిపిరోధితయా-పూర్వం-పరిత్యక్తాః-దుస్త్యజాః-హృదయాభిజాతాఔరసాయేనతస్యైవ-పున్యరేవంవిధేనాన్తరాయేణ-విహతో యోగారమ్భో యస్య-తస్యరాజర్షేర్భరతస్య-మృగార్భకస్య-పోషణాదినిమిత్తేనానుషఙ్గేణ-ఆత్మాన-మవిగణయతః- ప్రమత్తస్య-తావదేవ-కరాళరభసః తీవ్రవేగః-కాలః మృత్యుకాలః-దురతిక్రమః అనతిక్రమణీయః-మూషకబిలం ప్రత్యహిస్సర్పఇవా-పద్యతప్రాప్తః *॥౨౪॥* సభరత-స్తదానీమపిమరణసమయేఽపి, స్వపార్శ్వవర్తినం-మృగ-మాత్మజమివ-అనుశోచన్తమభివీక్షమాణః-ఆత్మీయాభిమానేన పశ్యన్-మృగఏవా-సక్తమనాః-ఇమందేహం-మృగేణసహా-విసృజ్య-కళేబర-మనుఅన్వనుస్మృత్య - అమృతాఅవినష్టా-పూర్వజన్మానుస్మృతి-ర్యస్యతథాభూతః-ఇతరవత్ప్రాకృతఇవ-మృగశరీర-మవాప ,,యంయంవాపిస్మరన్భావంత్యజత్యన్తేకళేబరమ్।తన్తమేవేతికౌన్తేయసదాతద్భావభావిత ,,ఇత్యుక్తరీత్యామృగమనుస్మరన్మృగత్వమేవాపేత్యర్థః * ॥ ౨౫ ॥* తత్రమృగజన్మన్యపి - ఆత్మనః- మృగత్వనిమిత్తం - పూర్వభవభగవదారాధనానుష్ఠానప్రభావేన-మృగాసఙ్గ ఏవే-త్యనుస్మృత్య-నితరామనుతప్యమాన-ఆహ * ॥ ౨౬ ॥ *అహోఇతి ॥ ఆత్మవతాంజ్ఞానినా-మనుపథాత్ మార్గానుసరణా-ద

యోఽసౌమృగదారకాభాసేనస్వారబ్ధకర్మణాయోగారమ్భణతోవిభ్రంశితస్స యోగతాపసోభగవదారాధనలక్షణాచ్చ కథమితరథాజాత్యన్తరఏణకుణకఆసంగస్సాక్షాన్నిఃశ్రేయస ప్రతిపక్షతయాప్రాక్పరిత్యక్తదుస్త్యజహృదయాభిజాతస్య తస్యైవమన్తరాయవిహతయోగారమ్భణస్యరాజర్షేర్భరతస్య తావన్మృగార్భకపోషణపాలన ప్రీణనలాలనానుషఙ్గేణావిగణయతఆత్మానమహిరివాఖుబిలందురతిక్రమః కాలః కరాళరభసఆపద్యత ॥ ౨౪ ॥ తదానీమపిపార్శ్వవర్తినమాత్మజమివానుశోచన్తం తమభివీక్షమాణో మృగఏవాభినివేశితమనావిసృజ్యలోకమిమంసహమృగేణకళేబరంమృతమన్వమృతపూర్వ జన్మానుస్మృతిరితరవన్మృగశరీరమవాప ॥ ౨౫ ॥ తత్రాపిహవాఆత్మనోమృగత్వకారణంభగవదారాధనసమీహానుభావేనానుస్మృత్యాభృశమనుతప్యమానఆహ ॥ ౨౬ ॥ అహోకష్టంభ్రష్టోఽహమాత్మవతామనుపథాద్యద్విముక్తసమస్తసఙ్గస్యవివిక్తపుణ్యారణ్యశరణస్యాత్మవతఆత్మనిసర్వేషామాత్మవతాంభగవతివాసుదేవేతదనుశ్రవణమననసంకీర్తనారాధనానుస్మరణాభియోగేనాశూన్య సకలయామేనకాలేనసమావేశితం సమాహితం కార్త్స్న్యేనమనస్తత్తుపునర్మమాబుధస్యారాన్మృగసుతమనుపరిసుస్రావ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేవంనిగూఢనిర్వేదోవిసృజ్యమృగీంమాతరంపునర్భగవతః క్షేత్రముపశమశీలమునిగణదయితంసాలగ్రామంపులస్త్యపులహాశ్రమంకాలఞ్జరాత్ప్రత్యాజగామ ॥ ౨౮ ॥ తస్మిన్నపికాలంప్రతీక్షమాణస్సఙ్గాచ్చభృశముద్విగ్నఆత్మసహచరశ్శుష్కపర్ణతృణవీరుధావర్తమానోమృగత్వనిమిత్తావసానమేవగణయన్మృగశరీరంతీర్థోదకక్లిన్నముత్ససర్జ ॥ ౨౯ ॥ **
****************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,పఞ్చమస్కన్ధే,అష్టమోఽధ్యాయః. **************

హంభ్రష్టః-అహోకష్టమతిఖేదః ప్రాప్తః॥భ్రంశమేవాహ॥యద్యస్మా-త్త్యక్తాస్సమస్తాదేహతదనుబన్ధి - సఙ్గాయేన-వివిక్తంనిర్జనం-పుణ్యారణ్యం-తదేవ-శరణంగృహం-యస్య - ఆత్మవతః జితేన్ద్రియస్య - మమ-సర్వేషాంభూతానాం-అన్తరాత్మభూతే-భగవతివాసుదేవేతస్యభగవతః - అనుశ్రవణాద్యభినివేశేన- అశూన్యాస్సకలాః,యామాః-యస్మిన్-తేన కాలేన-సమ్య - గావేశితం-కార్త్స్న్యేనసర్వవిషయేభ్యస్సమాహితంప్రత్యాహృతం-యన్మన- స్తదేవ-పునరధునా-రాగాన్మృగాసఙ్గా -దబుధస్యమమ-మృగసుతమనుసృత్య - పరితః కార్త్స్న్యేన-యోగా,త్సుస్రావభ్రంశితమ్ *॥౨౭॥* ఇత్యేవం-నిగూఢః అనావిష్కృతోనిర్వేదోయేనసః-మాతరం-మృగీంహరిణీం-విసృజ్య - ఉపశమశీలానాం-మునిగణానాం-దయితంప్రియం-భగవదభివ్యక్తిస్థానం-సాలగ్రామాఖ్యం - పులహాశ్రమంప్రతి-కాలఞ్జరాఖ్యాత్స్వోత్పత్తిస్థానాత్పర్వతా-దాజగామ* ॥ ౨౮ ॥ *తస్మిన్పులహాశ్రమే-ఆత్మైవసహచరస్సహాయోయస్యసః - ఏకాకీసన్-అల్పంకాలంమృగదేహావసానకాలం - ప్రతీక్షమాణః-సఙ్గాత్కస్మింశ్చిదపిసఙ్గా - న్నితరాంభీతః శుష్కపర్ణాదినాఆహారేణావర్తమానః కాలంనయన్-ఆత్మనో మృగత్వనిమిత్తస్యప్రారబ్ధస్యా- వసానమేవ-గణయన్-తీర్థోదకే-క్లిన్నం-ఆర్ద్రం - అర్ధోదకస్థితం-మృగశరీర - ముత్ససర్జ త్యాజ* ॥ ౨౯ ॥ *ఇతిభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః **

ఏవమారబ్ధభగవద్భక్తియోగస్యాపి భరతస్య ప్రారబ్ధకర్మాయత్తమృగాసక్త్యా మృగత్వాపత్తిం ప్రారబ్ధకర్మావసానం మృగత్వనివృత్తిం చాభిధాయేదానీం "నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే। స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్" ఇతి "న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి। ప్రాప్య పుణ్యకృతాన్ లోకానుషిత్వా శాశ్వతీస్సమాః ॥ శుచీనాం శ్రీమతాం గేహే యోగభ్రష్టోఽభిజాయతే। అథవా యోగినామేవ కులే భవతి ధీమతామ్" ఇతి చోక్తగీతార్థస్య విశిష్టకులప్రసూతిం దేహాదిష్వనాదరం తతో ముక్తిం చాభిధత్తే ॥ అథేత్యాదినా ॥ అథ మృగశరీరత్యాగానన్తరం ఆఙ్గిరసస్య - యవీయస్యాం కనిష్ఠాయాం - భార్యాయాం - యన్మిథునం స్త్రీపుంసయుగ్మం - సమజాయత - తత్ర మిథునే - యస్తు పుమాన్ - తం - పరమభాగవతం - రాజర్షిప్రవరం - ఉత్సృష్టం మృగశరీరం యేన తం - భరతం - చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహురిత్యన్వయః - అఙ్గిరసం విశినష్టి ॥ ద్విజశ్రేష్ఠస్య ఆఙ్గిరసగోత్రోద్భవానాం మధ్యే ప్రవరస్య - శమాదియుక్తస్య - తత్ర శమదమావన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహౌ - తపోఽనశనాదిః - స్వాధ్యాయాధ్యాపనం వేదాధ్యాపనం - త్యాగో దానం - సన్తోషో దైవాల్లబ్ధేన - తితిక్షా ద్వన్ద్వసహిష్ణుతా - ప్రశ్రయో వినయః - విద్యా శాస్త్రజన్యజ్ఞానం - అనసూయా పరేషు దోషానావిష్కరణం ఆత్మజ్ఞానం జ్ఞానయోగః - ఆనన్దో బ్రహ్మానన్దానుభవరూపో భక్తియోగః - ఆత్మనా స్వేన సదృశాః శ్రుతాదయో గుణా యేషాం తే - శ్రుతం వేదార్థశ్రవణం - నవ - సోదర్యాః సమానోదరాః - అఙ్గజా ఆత్మజాః బభూవుః జ్యేష్ఠాయాం భార్యాయామితి శేషః ॥౧॥౨॥ తత్రాపి విప్రజన్మన్యపి - స్వజనసఙ్గాదాత్మనః - ప్రతిఘాతం భ్రంశం - ఆశఙ్కమానః - తత్ర హేతుః - భగవదనుగ్రహేణైవానుస్మృతా - స్వీయా - పూర్వజన్మనామావలిః పరమ్పరా - యేన సః - ఆత్మానమున్మత్తాదిరూపేణ - లోకస్య - దర్శయామాస -

---

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ కస్యచిద్ద్విజవరస్యాఙ్గిరసప్రవరస్య శమదమతపస్స్వాధ్యాయాధ్యయనాధ్యాపనసన్తోషతితిక్షాప్రశ్రయత్యాగవిద్యాఽనసూయాత్మజ్ఞానానన్దయుక్తస్యాత్మసదృశశ్రుతశీలాచారరూపౌదార్యగుణా నవ సోదర్యా అఙ్గజా బభూవుర్మిథునం చ యవీయస్యాం భార్యాయామ్ ॥ ౧ ॥ యస్తు తత్ర పుమాంస్తం పరమభాగవతం రాజర్షిప్రవరం భరతముత్సృష్టమృగశరీరం చరమశరీరేణ విప్రత్వం గతమాహుః ॥ ౨ ॥ తత్రాపి స్వజనసఙ్గాచ్చ భృశముద్విజమానో భగవతః కర్మబన్ధవిధ్వంసనశ్రవణస్మరణగుణవివరణచరణారవిన్దయుగళం మనసా విదధాన ఆత్మనః ప్రతిఘాతమాశఙ్కమానో భగవదనుగ్రహేణానుస్మృతస్వపూర్వజన్మావలిరాత్మానమున్మత్తజడాన్ధబధిరస్వరూపేణ దర్శయామాస లోకస్య ॥ ౩ ॥ తస్యాపి హ వా ఆత్మజస్య విప్రః పుత్రస్నేహానుబద్ధమనా ఆసమావర్తనాత్సంస్కారాన్ యథోపదేశం విదధాన ఉపనీతస్య చ పునః శౌచాచమనాదీన్ కర్మనియమాననభిప్రేతానపి సమశిక్షయదనుశిష్టేన హి భావ్యం పితుః పుత్రేణేతి ॥ ౪ ॥ స చాపి తదు హ పితృసన్నిధావేవాసధ్రీచీనమివ స్మ కరోతి ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్ సహ వ్యాహృతిభిస్సప్రణవశిరస్త్రిపదీం సావిత్రీం గ్రైష్మవాసన్తికాన్ మాసానధీయానమప్యసమవేతరూపం గ్రాహయామాస ॥ ౫ ॥

కిం కుర్వన్ - కర్మబన్ధవిధ్వంసనం శ్రవణం స్మరణం గుణానాం వివరణం కథనం చ యస్య తత్ - కర్మబన్ధవిధ్వంసనసమర్థశ్రవణాదియుక్తమిత్యర్థః - ఏవంవిధం - భగవతశ్చరణారవిన్దం - మనసా - విదధానః విశేషేణ ధారయన్ ॥౩॥ స విప్ర ఆఙ్గిరసః - తస్య జడాదివేషస్య పుత్రస్య - పుత్రస్నేహేనానుబద్ధమాసక్తం మనః యస్య - తథాభూతస్సన్ - సమావర్తనం స్నాతకం - తత్పర్యన్తాన్ సంస్కారాన్ గర్భాధానాదీన్ యథావిధి - కుర్వాణః - ఉపనీతస్య తస్య - అనభిప్రేతాన్ పూర్వవాసనయాఽవగతత్వాచ్ఛిక్షణీయత్వేనానభిప్రేతానపి శౌచాచమనాదీన్ - కర్మనియమాన్ - నిత్యనైమిత్తికాదిభేదేన నియతాన్ - సమశిక్షయత్ - శిక్షాయాం హేతుమాహ ॥ అనుశిష్టేనేతి - పితుస్సకాశాదనుశిష్టేన వివిచ్య జ్ఞాపితేనైవ, పుత్రేణ - భావితవ్యమితి బుద్ధ్వేత్యర్థః ॥౪॥ సోఽపి చ - పితుశ్శిక్షానిర్బన్ధనివృత్తయే - తత్సన్నిధావేవ - సధ్రీచీనమసమీచీనమివ - కరోతి, ఛన్దాంస్యధ్యాపయిష్యన్ "శ్రావణ్యాం ప్రోష్ఠపద్యాం వాఽఉపాకృత్య యథావిధి। యుక్తశ్ఛన్దాంస్యధీయీత మాసాన్విప్రోఽర్ధపఞ్చమాన్" ఇత్యుక్తరీత్యా వేదానధ్యాపయిష్యన్ - తావదాదౌ - వ్యాహృతిభిస్సహ - ప్రణవశిరస్సహితాం - త్రిపదీం సావిత్రీం గాయత్రీం, వ్యాహృతయో భూరాదయః - ప్రణవ ఓంకారః శిరః ఓమాపో జ్యోతిరిత్యాది ॥ ఏవంభూతాం సావిత్రీం - గ్రైష్మవాసన్తికాంశ్చతురో మాసానధీయానమపి అధ్యయనం కుర్వాణమపి - పుత్రం - అసమవేతరూపం స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తం న భవతి యథా తథా - గ్రాహయామాస - తావతా కాలేనాపి - స్వరానుపూర్వ్యాదియుక్తవ్యాహృత్యాదిసహితా గాయత్రీ తస్య దృఢా నాభూదిత్యర్థః ॥౫॥ ఏవం స్వాత్మజే ఆత్మని "ఆత్మా వై పుత్రనామాసి" ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా - పుత్రరూపే ఆత్మని - అనురాగేణ, వేశితం ఆసక్తం - చిత్తం - యేన సః - శౌచాదీని, ఔపకుర్వాణస్య సావధిబ్రహ్మచర్యవతః - యాని కర్మాణి - ఉపకుర్వాణో గురుశుశ్రూషాది

నావేదాధ్యయనాదికుర్వాణో బ్రహ్మచారీ-శౌచంస్నానాదిజన్యాశుద్ధిః-వ్రతాని కామ్యవ్రతాదీని తాన్య, నభియుక్తాన్యపి, అవి స్మృతవేదస్యతస్యాధ్యయనానపేక్షత్వాదధ్యయనాఙ్గానికర్మాణ్యనుపయుక్తానీత్యర్థః-సమ్యగనుశిష్టేన పుత్రేణ-భావ్యమిత్యసదాగ్రహః దురభిమానవాన్-పుత్రమనుశాస్యాఽశిక్షిత్వాఽపి - అనధిగతః మనోరథః పుత్రవైదుష్యరూపో యేనసః-తాదృశ ఏవ, అప్రమత్తేన-కాలేనమృత్యునా-స్వయం-గృహే-ప్రమత్తస్సన్-నుపసంహృతః మృతఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ అథ-ఉపసంహృత్యనంతరం-యవీయసీకనిష్ఠా-ద్విజసతీద్విజభార్యా-స్వగర్భజాతం-మిథునం -సపత్న్యై-ఉపసమీపే -నిధాయసపత్న్యధీనం కృత్వా-స్వయ-మనుసంస్థయా-అనుమరణప్రక్రియయా-పతిలోక-మగాత్ ప్రాప్తవతి ॥ ౭ ॥ పితర్యు-పరతే మృతేసతి-భ్రాతరోనవ-ఏనం, విప్రం-జడమతిరితిబుద్ధ్యా - అనుశాసనరూపాన్నిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్తనివర్తితుమైచ్ఛన్-శిక్షాంనాకుర్వన్నిత్యర్థః ॥ జడమతిరితీత్యత్ర హేతుంవదన్ విశినష్టి ॥ అతత్ప్రభావవిదః తస్యభ్రాతుః ప్రభావమజానన్తః- తత్రాపి హేతుః, త్రయ్యామేవవిద్యాయాంకర్మావబోధక కేవలవేదవిద్యాయామేవ-పర్యవసితమతయః - న-బ్రహ్మవిద్యాయాం వేదాన్తవిద్యాయాం-పర్యవసితమతయః ॥ ౮ ॥ యదా-సజడవిప్రః,ద్విపాత్పశుభిః-హే ఉన్మత్త-జడ-బధిరే-త్యభిభాష్యమాణః - తదా - తదనురూపాణి ఉన్మత్తాద్యనురూపాణి - ఉన్మాదజాడ్యబాధిర్యాదిసూచకాని-వచాంస్యా-భాషతే-స్వయంనిర్వ్యాపారోఽపి పరేచ్ఛయా - కార్యమాణః- కర్మాణి - కరోతి-మూల్యమన్తరేణబలాద్వ్యతిక్రమ్య కార్యతే సా విష్టిః-వేతనంభృతిః-విష్ట్యాదిభి - ర్యదృచ్ఛయా దైవాద్వో - పసాదితం ప్రాప్తం-తదప్య-ల్పం-బహువా-మృష్టం-కదన్నంవా-అభ్యవ

వంస్వాత్మజ ఆత్మన్యనురాగావేశితచిత్తశ్శౌచాచమనాధ్యయనవ్రతనియమగుర్వనలశుశ్రూషణాదీన్యౌపకుర్వాణస్యకర్మాణ్యనభియుక్తాన్యపిసమనుశిష్టేనభావ్యమిత్యసదాగ్రహః పుత్రమనుశాస్యపితాస్వయంతావదనధిగతమనోరథః కాలేనాప్రమత్తేనస్వయంగృహ ఏవప్రమత్తఉపసంహృతః ॥ ౬ ॥ అథయవీయసీద్విజసతీస్వగర్భజాతంమిథునంసపత్న్యైఉపనిధాయస్వయమనుసంస్థయాపతిలోకమగాత్ ॥ ౭ ॥ పితర్యుపరతే భ్రాతరఏనమతత్ప్రభావవిదస్త్రయ్యాం విద్యాయామేవపర్యవసితమతయోనపరవిద్యాయాంజడమతిరితి భ్రాతురనుశాసననిర్బన్ధాన్న్యవృత్సన్త ॥ ౮ ॥ సచప్రాకృతైర్ద్విపదపశుభిరున్మత్తజడబధిరేత్యభిభాష్యమాణోయదాతదనురూపాణి ప్రభాషతేకర్మాణిచకార్యమాణః పరేచ్ఛయాకరోతివిష్టితోవేతనతోవాయాచ్ఞయావాయదృచ్ఛయావోపసాదితమల్పం బహుమృష్టంకదన్నంవాఽభ్యవహరతిపరంనేన్ద్రియప్రీతినిమిత్తంనిత్యనివృత్తనిమిత్తస్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్వాత్మలాభాధిగమస్సుఖదుఃఖయోర్ద్వంద్వనిమిత్తయోరసంభావితదేహాభిమానః ॥ ౯ ॥ శీతోష్ణవాతవర్షేషువృషఇవానావృతాఙ్గః పీనస్సంహననాఙ్గః స్థణ్డిలసంవేశనానున్మర్దనామజ్జనరజసామహామణిరివానభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసః కుపటావృతకటిరుపవీతేనోరుమషిణా ద్విజాతిరితిబ్రహ్మబన్ధురితిసంజ్ఞయాతదజ్ఞజనావమతో విచచార ॥ ౧౦ ॥ యదాతుపరతఆహారంకర్మవేత

హరతిభక్షయతి - పరం కేవలం - ప్రారబ్ధోపభోగోపయుక్తదేహధారణార్థం -భుఙ్క్తే-నత్విన్ద్రియప్రీతయే-తత్ర హేతుంవదన్విశినష్టి ॥ నిత్యేతి ॥ నివృత్తాని - నిమిత్తానిసుఖదుఃఖనిమిత్తానిపుణ్యాపుణ్యకర్మాణ్యాత్మస్వరూపతిరోధాయకాని-యస్మా-త్స-ఏవంవిధో-య - స్స్వసిద్ధవిశుద్ధానుభవానన్దస్స్వాత్మానిత్యసిద్ధ రాగాదిరహితజ్ఞానానన్దస్వరూప ఆత్మా-తస్య-అధిగమః యాథాత్మ్యజ్ఞానం స-నిత్యో, యస్య, ద్వంద్వానిశీతోష్ణాదీని-నిమిత్తానికారణాని,యయో - స్తయోస్సుఖదుఃఖయో రసంభావితదేహాభిమానః ద్వంద్వనిమిత్తసుఖదుఃఖాదిప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానసంభావనామాత్రరహితఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ అతఏవ - శీతాతపాదిషు, వృషభఇవబలీవర్ద ఇవా - నావృతంఅనాచ్ఛన్నం-అఙ్గం-యస్యసః-పీనః పరిపుష్టసర్వావయవః- సంహననానికఠినాన్య,ఙ్గాని, యస్య,స్థణ్డిలసంవేశనంభూశయనం- అనున్మర్దనంతైలేనాఙ్గమర్దనాభావః-అనుజ్జనంమలాపనయనార్థస్నానాభావః - ఏభి-ర్య - ద్రజశ్శరీరమాలిన్యం-తేన-అనభివ్యక్తమప్రకటం-బ్రహ్మవర్చసంబ్రహ్మతేజో-యస్య-యథా-మహామణి - ర్చాహ్యమలేనా - నభివ్యక్తతేజాభవతి-కుత్సితేనపటేనావృతాకటిర్యస్య,ఉరుమషిణా ప్రభూతమలేన-ఉపవీతేనో,పలక్షణేన-ద్విజాతి-రిత్యాదిసంజ్ఞయావాచకశబ్దేన-వ్యవహ్రియమాణః,అతదజ్ఞజనై ర్యోగీశ్వరచర్యానభిజ్ఞైర్జనై- రవమతః నిన్దితస్సన్-విచచార ॥ ౧౦ ॥ యదాతు-వేతనాద్భృతైః, పరేభ్యః,ఆహార-మీహమానః ఇచ్ఛన్భవతి-వేతనమితిపాఠే - ఆహారమిత్యస్యానన్తరం-లబ్ధుమితి శేషః - ఆహారమన్నాదికం-లబ్ధుం-వేతనం-ఈహమానః కుర్వాణో,భవతి- తదా - ఆహారప్రలోభనేన - స్వభ్రాతృభిః-కేదారకర్మణిశాలిక్షేత్రకర్దమవిలోడనాదౌ,నియు

క్త- స్తదపి కేదారకర్మాపి-కరోతి-కింత్వ- త్రకర్ధమస్యప్రత్యే పెక్షేత్రం సమం భవేత్-ఇతఉద్ధరణే విషమంస్యా-దితి-నవేగ-వైషమ్యమేవదర్శయతి - న్యూనమధికమితి - భ్రాతృభి-ర్దత్తా-న్కణాదీ-నప్యమృతవ, ద్భక్షయతి, కణాశ్చూర్ణతణ్డులాః, పిణ్యాక స్తైలయన్త్రోద్ధృతంతిలపిష్టం - ఫలీకరణంతుషః - కుల్మాషాఃకులుత్థాః-దుష్టామాషావా-స్థాలీపురీషం పాత్రలగ్నం దగ్ధాన్నమ్ * ॥౧౧॥ *ఏవం తస్యదేహానాదరమభిధాయాథ,,కృతకృత్యాఃప్రతీక్ష న్తేమృత్యుం ప్రియమివాతిథి,,మిత్యుక్తగీత్యానుసరణోద్యోగేప్యసంభ్రమంవక్తుం తస్యాశ్చర్యతమత్వమావిష్కుర్వన్నాహ ॥ అథేతి ॥ హేవిష్ణు రాత. భరతస్యే-దం వక్ష్యమాణమద్భుతంకర్మ -శృణు- కశ్చి-ద్వృషల్యాశ్శూద్రాయాః పతిః-వృషలపతిరితిపాఠే-వృషలానాంచోరాణాం-పతిః-పుత్రకామః-భద్రకాళ్యై, పశుంపురుషపశు, మాలభత-పుత్రశ్చేన్మమభవితాభవత్యైపురుషపశుమాలప్స్య ఇతి కృతసంకల్పోఽభూత్ * ॥ ౧౨ ॥ *తస్యై -వంకృతసంకల్పస్యే- ష్టసిద్ధ్యనన్తరం, దైవాల్లబ్ధం పశుమానయతేత్యు-క్తా, స్తదనుచరాశ్శూద్రాః - దైవాద్విముక్తస్యలభ్యస్య-పశోః-పదవీంప్రతి, పరితోధావన్తః అన్వేషమాణాః-తమసా, వ్యాప్తాయాం-నిశిరాత్రౌ, అర్ధరాత్రసమయే - అనధిగతః అలబ్ధః పశుర్యై స్తై-ఆకస్మికోదైవనిర్మితో , విధిః ప్రకార- స్తేన-వీరాసనేనఉర్ధ్వావస్థానేన - కేదారా-న్మృగాదిభ్యః, సంరక్షమాణం,గోబలీవర్దన్యాయేనవరాహశబ్ద ప్రయోగః-ఆఙ్గిరసప్రవరస్య, సుతం, అపశ్యన్ దృష్టవన్తః * ॥౧౩ ॥ *అథ,ఏవమాఙ్గిరససుత, మనవద్యానినిర్దుష్టానిలక్షణానిఅఙ్గాని

నతఈహమానస్స్వభ్రాతృభిరపి కేదారకర్మణినిరూపిత స్తదపకరోతికింతునసమంవిషమంన్యూనమధికమితివేదకణపిణ్యాకఫలీకరణకుల్మాషస్థాలీపురీషాదీన ప్యమృతవదభ్యవహరతి॥ ౧౧ ॥ అథేదం శృణువిష్ణురాతకశ్చిద్వృషలీపతి+ర్భద్రకాళ్యైపురుషపశుమాలభతాపత్యకామః ॥ ౧౨ ॥ తస్యహదైవముక్తస్యపశోఃపదవీంతదనుచరాః పరిధావన్తోనిశినిశీథసమయేతమసావృతాయామనధిగతపశవఆకస్మికేనవిధినా కేదారాన్వీరాసనేనమృగవరాహాదిభ్యోఽభిరక్షమాణ*మాఙ్గిరసప్రవరసుతమపశ్యన్॥ ౧౩ ॥అథతఏనమనవద్యలక్షణమవమృశ్య భర్తృః కర్మనిష్పత్తింమన్యమానాబద్ధ్వా రశనయాచణ్డికాగృహముపనిన్యుర్ముదావికసితవదనాః ॥౧౪ ॥ అథపణయస్తం స్వవిధినాఽభిషిచ్యాహతేనవాససాఽఽచ్ఛాద్యభూషణానులేపనస్రక్తిలకాదిభిరుపస్కృతంభుక్తవన్తంధూపదీపమాల్యలాజకిసలయాఙ్కురఫలోపహారోపేతయావైశససంస్థయామహతాగీతస్తుతిమృదఙ్గపణవఘోషేణచతంపురుషపశుంభద్రకాళ్యాఃపురతఉపవేశయామాసుః॥ ౧౫ ॥ అథవృషలరాజపణిః పురుషపశోరసృగాసవేనదేవీంభద్రకాళీంయక్ష్యమాణ స్తదభిమన్త్రితమసిమతికరాళంనిశితముపాదదే ॥ ౧౬॥ఇతితేషాంవృషలానాంరజ స్తమఃప్రకృతీనాంధనమదరజఉత్సి క్తమనసాంభగవత్కలాయుక్తంవీరకులంకదర్థీకృత్యోత్పథేనస్వైరం విహరతాంహింసావిహారాణాంకర్మాతిదారుణంయద్బ్రహ్మభూతస్యసాక్షాద్బ్రహ్మర్షి సుతస్యనిర్వైరస్యసర్వభూతసుహృదస్సూనాయామప్యననుమతస్యాలమ్భనంతదుపలభ్యబ్రహ్మతేజసాఽతిదుర్విషహేణదందహ్యమానేనవపుషాసహసోచ్చచాలసైవదేవీభద్రకాళీ ॥

యస్య, పఙ్గుత్వకాణత్వాదిరహితం అవమృశ్య జ్ఞాత్వా, భర్తుః , కర్మణఃపురుషపశ్వాలమ్భకర్మణః, నిష్పత్తిం, మన్యమానాః-రశనయారజ్జ్వాబధ్వా , ముదావికసితానివదనానియేషాం తే, చణ్డికాయాఃభద్రకాళ్యాః , మన్దిరంప్రత్యు, పనిన్యుః నీతవన్తః * ॥ ౧౪ ॥ *అథ, పణయశ్చోరా, స్తమాఙ్గిరససుతం, స్వవిధినావిశసనవిధినా-అభిషిచ్యస్నాపయిత్వా, అహతేనసూతనేన, వాససావస్త్రేణా-చ్ఛాద్య, భూషణాదిభి, రుపస్కృతంఅలం, కృతం, భుక్తవన్తం, ధూపాదిభిరుపేతయా యుక్తయా - వైశససంస్థయాహింసావిధానేన , మహతా, స్తుత్యాదిఘోషేణచ, పురుషఏవపశు- స్తం, భద్రకాళ్యాః, అగ్రే, ఉపవేశయామాసుః *॥౧౫ ॥ *అథ, వృషలరాజస్య, పణిఃపురోహితత్వేనవర్తమానశ్చోరః, పురుషపశోరసృక్ రక్తమేవా, సవంమద్యం, తేన, భద్రకాళీం , యక్ష్యమాణ స్తర్పయిష్యమాణః, తదభిమన్త్రితంభద్రకాళీమన్త్రాభిమన్త్రిత, మతిభయంకరం-తీక్ష్ణధార-మసింఖడ్గ-ముపాదదేగృహీతవాన్ *॥౧౬ ॥ *ఇతీత్థం- తేషాంవృషలానాంరజ స్తమఃప్రచురాణాం-ధనమదఏవరజ- స్తేనో-త్సిక్తమమర్యాదం - మనో, యేషాం, భగవత్కలయాయుక్తం, వీరాణాంబ్రాహ్మణానాం, కులం, కదర్థీకృత్యతుచ్ఛీకృత్య - ఉత్పథేదుర్మార్గ-యథేచ్ఛం, విహరతాం, హింసైవవిహారోయేషాం, య-దతిదారుణంఆలంభనరూపం-కర్మ- త, దుపలభ్య, సైవభద్రకాళీ-బ్రహ్మభూతస్యబ్రహ్మసామ్యమాపత్స్యమానస్య, బ్రహ్మర్షేరాఙ్గిరసస్య , సుత, స్తస్య , సూనాయాంహింసాయాంమప్యననుమతస్య, దుర్విషహేణసోఢుమశక్యేన బ్రహ్మతేజసా, యద్దతితరాం-దహ్యమానం-వపు, స్తేనహేతునా, సహసా, ఆశు, ఉచ్చచాలప్రతిమాంత్యక్త్వాబహిర్నిర్గతాఽభూత్ *॥౧౭ ॥ *

అమర్షో౽పరాధాసహనం - రోషశ్చవపుషో దాహః - స్తయో-రావేశస్య - రభసేన వేగేన-విలసితో విజృమ్భితో, భ్రుకుటీల క్షణో-విటపశ్శాఖా-కుటిలా-దంష్ట్రాశ్చ - అరుణేక్షణేచ-తేషా-మాటోపస్సంభ్రమ - స్తేనా- తిభయంకరం-వదనం- యస్యాః - ఇదంజగ-ద్ధన్తుకామేవహా స్తముద్యతేవ - అట్టహాసం సనాదం హాసం-విముఞ్చతీ-తతః స్థానా-దుత్పత్య-వృక్ణా నిఛిన్నాని-శీర్షాణి శిరాంసి-యేషాం-తేషా - మతిగర్వితానాం, పాపిష్ఠానాం కణ్ఠాత్ప్రసృత-మత్యుష్ణ -మసృగాసవం రుధిరరూపం మద్యం-పరివారేణసహ - నిపీయ్య - అత్యన్తరుధిరపానజమదేన-విహ్వలాపరవశా-స్వపార్షదగణైస్సహో-చ్చైస్స్తరాం-జగౌగానంకృతవతీ-ననర్తచ-శిరాంస్యేవకన్దుకాని-తేషాం-క్రీడయా-విజహారవిహారంకృతవతీచ ❀॥౧౮॥❀ ననుభద్రకాళ్యారాధనమేవకథం విపరీతఫలం - తత్రాహ॥ఏవమేవేతి॥ మహత్స్వ-భిచారరూపః హింసారూపో౽తిక్రమో ౽పరాధః కార్త్స్న్యేనా-త్మనే అభిచరితౄణామేవ-ఫలతి ఖలు ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀నన్వసంభావితమేవేదం-యన్మరణావ్యాకులత్వం మారకేషు క్రోధాభావశ్చ తత్రాహ ॥ నవేతి ॥ హే విష్ణుదత్త - భాగవతపరమహంసానాం-భాగవతాశ్చ తే పరమహంసా- స్తేషా-మేవం విధానాం- స్వశిరశ్ఛేదే - అపతితేషాం స్తే౽పి-యదసంభ్రమః యో౽సంభ్రమ ఇత్యేత-న్మహదద్భుతమతీవాశ్చర్యం నభవతి-పరమహంసశబ్దో విరక్తపరః - ఆఙ్గిరససుతస్య చతుర్థాశ్రమప్రవేశాభావాత్ ॥ సంభ్రమహేతుం వదన్విశినష్టి ॥ ముక్తస్యక్తః - దేహాదిష్వాత్మభావ ఆత్మాభిమానరూపస్సుదృఢో హృదయగ్రన్థిర్యై-స్సర్వేషు-సత్త్వేషు భూతేషు-సుహృత్సౌహార్దయుక్త-ఆత్మామనః - యేషాం, అతఏవ-నిర్వైరాణాం దేహాత్మాభిమానాభావాద్వైరా

భృశమమర్షరోషావేశరభసవిలసితభ్రుకుటివిటపకుటిలదంష్ట్రారుణేక్షణాటోపాతిభయానకవదనాహన్తుకామేవేదం మహాట్టహాసమతిసంరమ్భేణ విముఞ్చన్తీ తత ఉత్పత్య పాపీయసామతిదుష్టానాం తేనైవాసినావివృక్ణశీర్ష్ణాం గళాత్స్రవన్తమసృగాసవమత్యుష్ణం సహగణేన నిపీయాతిపానమదవిహ్వలోచ్చైస్తరాం స్వపార్షదైస్సహ జగౌననర్త విజహారచ శిరః కన్దుకలీలయా ॥ ౧౮ ॥ ఏవమేవ ఖలు మహదభిచారాతిక్రమః కార్త్స్న్యేనాత్మనే ఫలతి ॥ ౧౯ ॥ నవా ఏతద్విష్ణుదత్త మహదద్భుతం యదసంభ్రమస్స్వశిరశ్ఛేద ఆపతితే౽పి విముక్తదేహాద్యాత్మభావసుదృఢహృదయగ్రన్థీనాం సర్వసత్త్వసుహృదాత్మనాం నిర్వైరాణాం సాక్షాద్భగవతా౽నిమిషారివరాయుధేనాప్రమత్తేన తైస్తైర్భావైః రభిరక్ష్యమాణానాం తత్పాదమూలమకుతశ్చిద్భయముపసృతానాం భాగవతపరమహంసానామ్ ॥ ౨౦ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, నవమో౽ధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ అథ సిన్ధుసౌవీరపతే రహూగణస్య వ్రజత ఇక్షుమత్యాస్తటే తత్కులపతినా శిబికావాహపురుషాన్వేషణసమయే దైవేనోపసాదితస్స ద్విజ ఉపలబ్ధ ఏష పీవా యువా సంహననాఙ్గో గోఖరవద్ధురం వోఢుమలమితి పూర్వం విష్టిగృహీతైస్సహ గృహీతః ప్రసభమతదర్హ ఉవాహ శిబికాం స మహానుభావః ॥ ౧ ॥ య

భావాచ్చ వ్యాకులత్వాద్యభావ ఇతి భావః - దేహాత్మాభిమానాదిమత్త్వే౽పి న తేషాం మరణభయమస్తీత్యాహ ॥ సాక్షాద్భగవతా౽భిరక్ష్యమాణానాం-కేన - అనిమిషః కాలః - స ఏవారిచక్రం- తేన, వరాయుధేన- అప్రమత్తేన-తైస్తైర్భావైశ్చ- భద్రకాళీ మారకప్రభృతిష్వపీశ్వరాత్మకత్వభావైశ్చ ❀ ॥౨౦॥ ❀ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే నవమో౽ధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం మృత్యుభయే౽ప్యసంభ్రమమభిధాయాథ పరావరజ్ఞానవత్త్వం ప్రపఞ్చయితుమాహ ॥ అథేతి॥ సిన్ధుసౌవీరదేశయో, రాజ్ఞః-రహూగణాఖ్యస్య - కపిలమునిం ప్రష్టుం తత్త్వమితి శేషః-తత్త్వజిజ్ఞాసోః-వ్రజతో గచ్ఛతస్సతః-ఇక్షుమత్యా నద్యాః - స్తీరే-శిబికాయా-ఆన్దోళికాయాః-యే-వాహకా వోఢార- స్తేషా - మన్వేషణసమయే- తేషాం వాహకానాం-కులస్య- పత్యా నాథేన స ఆఙ్గిరససుతో - ద్విజశ్రేష్ఠో-దైవా, దుపసాదితో లబ్ధః-పీవా పుష్టావయవః-యువా-సంహననాఙ్గః సుదృఢాఙ్గప్రత్యఙ్గసన్ధి- రేష-గౌరివ -ఖర ఇవ చ-ధురం భారం-వోఢు-మలం సమర్థ ఇతి-ధియా -పూర్వం యే విష్ట్యా బలాద్గృహీతా- స్తైః-ప్రసభం-గృహీతస్సన్-అతదర్హో౽పి-స మహానుభావః-శిబికా-మువాహ ఊఢవాన్ ❀॥౧॥ ❀యదా హి శిబికావహనసమయే- ద్విజవరస్య - ఇషుమాత్రప్రదేశావలోకస్యా-న-పశ్చా-ద్యా-గతిః-కుటిలా తస్యాః- హేతుభూతా యాః-పురుషాణాం గతి - ర్న సమ్యగాసీత్ ఏకరూపా నాభూత్ - ఇషుమాత్రప్రదేశగత్యవలోకనానన్తరం ద్విజస్య న్ధిప్రతికూలగతేనిమిత్తవైషమ్యయుక్తా పురుషగతిరభూదిత్యర్థః - తదా-విషమగతాం-విషమముహ్యమానాం -స్వశిబికా-

ముపధార్య్యదృష్ట్వా - రహూగణః - అధివహతః వాహకాన్పురుషాన్ - ఆహ ఉవాచ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇతి॥ అహో వోఢారః హే వాహకాః - సాసూయమ్ - గభిక్రమతపాదవిక్షేపాస్కురుత- కిమితి కిమర్థం-యానం శిబికాం-విషమం యథా తథా-ఉహ్యత ఇతి ॥౨॥ అథ ఏవముక్త్యనన్తరం- తే వోఢారః-సోపాలమ్భం సాక్షేపం-ఈశ్వరస్య భర్తుః రహూగణస్య-వచ-ఆకర్ణ్య-ఉపాయేషు సామభేదాదిషు -య - స్తురీయశ్చతుర్థ ఉపాయో దణ్డ- స్తస్మాచ్ఛఙ్కితమనసః అస్మాన్ దణ్డయేదితి బుద్ధ్యేత్యర్థః - తం యానస్య విషమగతి హేతుం ద్విజం - విజ్ఞాపయాంబభూవుః-విజ్ఞప్తిమేవాహ॥ నేత్యాదినా పారయామ ఇత్యన్తేన॥ హే నరదేవ-వయం-న ప్రమత్తాః-కింతు-భవన్నియమానువర్తిన-స్సాధ్వేవ సమ్యగేవ-వహామః-అయం పురుషోఽధునైవ-నియుక్తోఽపి - అస్మాభిస్సహ-ద్రుతం-నైవ గచ్ఛతి- అతో-వయ-మనేన సహ-వోఢుం-న పారయామః న సమర్థా ఇతి ॥ ౩॥ ఇతి-కృపణానాం- వచో-నిశమ్య-సంసర్గనిమిత్త-ఏకస్యాపి దోష-స్సర్వేషామపి భవితుమర్హతి నూనమితి-నిశ్చిత్య-రహూగణ ఆహేత్యన్వయః-కథంభూతః - ఉపాసితా వృద్ధా యేన-సోఽపి-స్వభావేన-బలాత్పరవశః కృతః-రజోగుణవ్యాప్తచిత్తః- అతఏవ - ఈషత్కుపితమనాస్సన్-కథంభూతం ప్రత్యాహ న-స్పష్టం బ్రహ్మతేజో యస్మిన్-రజసా భస్మనాఽఽవృతం ఛన్నం, జాతవేదసమగ్నిమివ స్థితమ్ ॥౪॥ ఉక్తిమేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా సంఘట్టిన ఇత్యన్తేన॥ అహో భ్రాతరితి సంబోధనమాక్షేపాభిప్రాయం-వ్యక్తం నిశ్చితం , ఉరు అధికం, పరిశ్రాన్తోఽసీత్యాదీని విపరీతార్థకాని షడ్వాక్యాని-ఏక ఏవోఢ్వా వాన్ ప్రాపితవాన్-తత్రాపి,సుచిరం , జరసా వృద్ధత్వేన చ,ఉపద్రుతః దౌర్బల్యం ప్రాప్తో-భవాన్,అపరేత్వ

దాహద్విజవరస్యేషమాత్రావలోకానుగతేర్న సమాహితా పురుషగతి స్తదా విషమగతాం శిబికాం రహూగణ ఉపధార్య పురుషానధివహత ఆహాహో వోఢారస్సాధ్వభిక్రమత కిమితి విషమముహ్యతే యానమితి ॥ ౨ ॥ అథత ఈశ్వరవచస్సోపాలమ్భముపాకర్ణ్యోపాయాత్తురీయాచ్ఛఙ్కితమనసస్తం విజ్ఞాపయాంబభూవుః॥ వయం నరదేవ ప్రమత్తా భవన్నియమానుపథాస్సాధ్వేవ వహామః కెంత్వయమధునైవ ప్రయుక్తోఽపి న ద్రుతం వ్రజతి నానేన సహ వోఢుమిహ వయం పారయామ ఇతి ॥ ౩॥ సాంసర్గికో దోష ఏవ నూనమేకస్యాపి సర్వేషాం సాంసర్గికాణాం భవితుమర్హతీతి నిశమ్య కృపణవచో రాజా రహూగణ ఉపాసితవృద్ధోఽపి నిసర్గేణ బలాత్కృత ఈషదుత్థితమన్యురవిస్పష్టబ్రహ్మతేజసం జాతవేదసమివ రజసాఽఽవృతమతిరాహ॥ అహో కష్టం భ్రాతర్వ్యక్తమురుపరిశ్రాన్తోఽసి దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవ సుచిరముహ్వా నాతిపీవా నాతి సంహననాఙ్గో జరసా చోపద్రుతో భవాన్ సఖే నో ఏవాపర ఏతే సంఘట్టిన ఇతి బహు విప్రలబ్ధోఽప్యవిద్యావిహిత ద్రవ్యగుణకర్మాశయ స్వచరమకళేబరేఽవస్తుని సంస్థానవిశేషేఽహం మమేత్యనాగోపితమిథ్యాప్రత్యయో బ్రహ్మభూతస్తూష్ణీం పూర్వవచ్ఛిబికామువాహ॥౫॥ అథ పునస్స్వశిబికాయాం విషమగతాయాం ప్రకుపిత ఉవాచ రహూగణః కిమిదమరే త్వం జీవన్మృతో మాం కదర్థీకృత్య భర్తృశాసనమతిచరసి ప్రమత్తస్య చ తే కరోమి చికిత్సాం దణ్డపాణిరివ జనతాయా యథా ప్రకృతిం స్వాం భజిష్యస ఇతి॥ ౬॥ ఏవం బహ్వబద్ధమభిభా

ద్వ్యతిరిక్తా,ఏతే సంఘట్టినస్సహవాహకాః , నో ఏవ,దీర్ఘాధ్వగమనాదికమకృత్వైవ సుఖిన స్తిష్ఠన్తి,ఇత్యేవం,బహు,విప్రలబ్ధోఽధిక్షిప్తోఽపి-బ్రాహ్మణః,తూష్ణీం , పూర్వవ,దువాహ,తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి-అవిద్యయా-అహంకారమమకారరూపయా,కర్మసంజ్ఞయా వా- హేతుభూతయా-విరచితాని పరిణతాని , ద్రవ్యాణి పఞ్చభూతాని,గుణాః శబ్దాదయః,జ్ఞానేన్ద్రియవిషయాః,కర్మ వాగాదికర్మేన్ద్రియవిషయా-అభిజల్పాదయః,గుణకర్మశబ్దాత్ తదిన్ద్రియాణామప్యుపలక్షణం,ఆశయోఽన్తఃకరణం,వాసనా వా, యస్మిన్, అవస్తుని,వస త్యేకరూపేణేతి వస్తు,తతోఽన్యస్మిన్,సతతవికారిణీత్యర్థః,అవయవవిన్యాసవిశేషరూపే,స్వచరమకళేబరే,తదనుబన్ధిని చ,అనారోపితః,అహం మమేత్యేవం రూపో మిథ్యాప్రత్యయోఽజ్ఞానం,యేన,అవహామ ర్థశరీరే అహం ప్రత్యయః రజతాదిప్రత్యయవన్మిథ్యేతి మిథ్యాప్రత్యయ ఇత్యుక్తం,బ్రహ్మభూతః బ్రహ్మసాధర్మ్యమాపన్నమానః,తస్య బ్రహ్మభావస్య సాంనిధ్యాన్నిద్ధవన్నిర్దేశః ॥ ౫ ॥ అథ పునః,స్వశిబికాయాం,విషమం,నీయమానాయాం సత్యాం,రహూగణః,ప్రకుపితః పూర్వమీషత్కుపిత ఆహ , ఇదానీం తు ప్రకుపిత ఆహ॥ ప్రకుపితస్యైవోక్తమాహ॥ కిమిత్యాదినా భజిష్యసీత్యన్తేన,ఇదం కిమిత్యాజ్ఞాతిలఙ్ఘిత్వం దర్శయతి॥ అరే,త్వం భవాన్,జీవన్నపి మృతప్రాయః,మాం,కదర్థీకృత్య తుచ్ఛీకృత్య , భర్తుర్మమ,శాసన,మతిచరసి అతిక్రమ్య వర్తసే , అతః,ప్రమత్తస్య,తే,చికిత్సాం దణ్డం,కరోమి,దణ్డపాణిర్యమ ఇవ,జనసమూహస్య యథా,త్వం,స్వాం ప్రకృతిం భజిష్యసి సమీచీనం కరిష్యసి,తథా,చికిత్సాం కరోమీతి ॥౬॥ ఏవం,బహ్వధికం - అబద్ధమనన్విత,మభిభాషమాణం-నరాణాం దేవోఽహమిత్యభిమానవన్తం -తమసా,అనువిద్ధ,నసంగ

ణితేన-రజసా రజోగుణకార్యేణ క్రోధేన, తమసా లేన, మదేనస్వప్నమ్యాసేన-తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం-భగవత్ప్రియనికేతశబ్దో భాగవతపరః, భగవతః ప్రియనికేతనత్వాత్-తిరస్కృతా అశేషా భాగవత్ప్రియనికేతా యేన-ఏతత్తిరస్కారేణ సర్వేఽపి భాగవతాస్తిరస్కృతప్రాయా ఏవేత్యభిప్రాయేణాశేషపదం ప్రయుక్తం-యద్వా-తిరస్కృతః అశేషస్సంపూర్ణః-భగవతః ప్రియ ఆశ్రయో యేనేతి వా-పణ్డితమాత్మానం మన్యమానం-యోగీశ్వరాణాం చర్యాం జడాదివదాచరణం-తస్యాం-నాత్యన్తం -వ్యుత్పన్నా పరిచితా-మతి-ర్యస్య తం-రహూగణం-సర్వభూతసుహృదాత్మా కృతాగస్యపి సౌహార్దయుక్తమానాః- బ్రహ్మభూతో-భగవాన్ జగదుత్పత్త్యాదిజ్ఞానవాన్ "ఉత్పత్తిం ప్రళయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్। వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి" ఇత్యుక్తేః -స, బ్రాహ్మణః-విగతస్మయోఽపి విగతాశ్చర్యోఽపి స్మయమానో హసన్నివ-అనేన, సుప్రసన్నతా ద్యోత్యతే-ఇదం వక్ష్యమాణ, మాహ *॥౭॥* తత్ర యదుక్తం వక్రో క్లాంత్యా త్వమురు పరిశ్రాన్తో దీర్ఘమధ్వానమేక ఏవోహివానిత్యాది॥ తతోత్తరమాహ ॥ త్వయేతి॥ యత్త్వయోక్తం-తద్వ్యక్తం స్పష్టం-అవిప్రలబ్ధం లోకదృష్ట్యా సత్యం, త్వద్వచసాం విపరీతార్థపరత్వేన దీర్ఘమార్గాగమనాపరిశ్రమస్థౌల్యయాభావాద్యభిప్రాయకత్వేన త్వద్వచో లోకదృష్ట్యా సత్యమేవ-తథాప్యన్యగతానాం తేషామన్యత్రారోపేణ ప్రవృత్తత్వాత్ పరమార్థదృష్ట్యా అసత్యమేవేతి భావః-తదేతద్వ్యనక్తి॥ భర్తురితి॥ భర్తురిత్యాదిషు నఞోఽనుషఙ్గేణాన్వయః-యది యదా-భర్తుర్వోఢుర్భారః-తత్ప్రయుక్తశ్రమశ్చ-స్యాత్, స న-మే-స్యాత్-మమ భరణాభావాత్-యది గన్తుర్గధిగమ్యం గన్తవ్యా భూమి-స్స్యాత్-స-న-మే-అధ్వా సాక్షాత్స్యాత్ సాక్షాద్గమనస్య మయ్యభావాత్ పీవా పీన ఇతి-వాదో-రాశౌ భూతసంఘాతే దేహే-స్యాత్-న మే స్యాదితి-విదుషాం ఆత్మయాథాత్మ్యవిదాం ప్రవాదశ్చ ఇత్యర్థః *॥౮॥* న మే ఇత్యుక్తం ప్రపఞ్చయతి॥ స్థౌల్యమితి॥ వ్యాధయః శరీరోద్భవా రోగాః-

---

షమాణం నరదేవాభిమానినం రజసా తమసాఽనువిద్ధేన మదేన తిరస్కృతాశేషభగవత్ప్రియనికేతం పణ్డితమానినం స భగవాన్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మభూతస్సర్వభూతసుహృదాత్మా యోగేశ్వరచర్యాయాం నాతివ్యుత్పన్నమతిం స్మయమాన ఇవ విగతస్మయ ఇదమాహ॥ ౭ ॥ శ్లో॥ త్వయోదితం వ్యక్తమవిప్రలబ్ధం భర్తుస్స మే స్యాద్యది వీర భారః। గన్తుర్యది స్యాదధిగమ్యమధ్వా పీవేతి రాశౌ న విదాం ప్రవాదః ॥ ౮ ॥ స్థౌల్యం కార్శ్యం వ్యాధయ ఆధయశ్చ క్షుత్తృడ్భయం కలిరిచ్ఛా జరా చ। *నిద్రా రతిర్మన్యురహం మదశ్చ దేహేన జాతస్య హి మే న సన్తి ॥ ౯ ॥ జీవన్మృతత్వం నియమేన రాజన్నాద్యన్తవద్వికృతస్య దృష్టమ్। స్వస్వామిభావో ధ్రువ ఈడ్య యత్ర తర్హ్యుచ్యతేఽసౌ విధికృత్యయోగః ॥ ౧౦॥ విశేషబుద్ధేర్వివరం మనాక్చ పశ్యామి యన్న వ్యవహారతోఽన్యత్। క ఈశ్వరస్తత్ర కిమీశితవ్యమథాపి రాజన్కరవామ కిం తే॥ ౧౧ ॥ ఉన్మత్తమూకాన్ధజడ*వత్స్వసంస్థాం

ఆధయః మనః పీడాః, భయం ఆగామిదుఃఖదర్శనజం జ్ఞానం-కలిః కలహః, ఇచ్ఛా కామః-దమ్భో వఞ్చనం-రతిర్విషయాసక్తిః-మన్యుః క్రోధః-అహమహంకారః అనాత్మన్యాత్మాభిమానహేతుః-మదః మోహః-ఏతే చాప్యాకారాః, అన్తరాకారాశ్చ-సర్వే-దేహేన సహ-జాతస్యాపి-మమ, స్వతో న సన్తీత్యర్థః - ఏతే దేహ ఏవ-న జాతస్య అజాతస్యోత్పత్త్యాదిరహితస్య-మే-న సన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ యదుక్తం జీవన్మృతక ఇతి తత్రాహ॥ జీవన్మృతత్వమితి॥ జీవత్త్వం శ్వాసవత్త్వం-మృతత్వం త్యక్తపూర్వావస్థత్వం-చైతన్యశూన్యత్వం వా, ఏతదుభయం-హే రాజన్-య-దాద్యన్తవ-దుత్పత్తివినాశవత్-తస్య-వికృతస్య దేహస్య-దృష్టం-న త్వాత్మన ఇత్యర్థః -యదుక్తం భర్తృశాసనమతిచరసీతి తత్స్వస్వామిభావం ప్రతిక్షిపతి-స్వస్వామిభావో-యత్ర, ధ్రువః నియతః ఈడ్య హే రాజన్, తత్ర నియతస్వస్వామిభావవత్సు పురుషేషు-విధికృత యోగః విధిర్నియోగః శాసనమితి యావత్, కృత్యం కర్మ చ-తయోః, యోగో-ధ్రువ-ఉచ్యతే ఉచితో భవతి-ఉచ సమవాయ ఇతి ధాతుః-యయోః జీవేశయోః స్వస్వామిభావసంబన్ధో నియత-స్తయోరేవ నియమేన ప్రయోజ్యప్రయోజకభావః-త్వం చ న నియమేన భర్తా-కాలభేదేన యది తు తవ రాజ్యభ్రంశో మమ రాజ్యం స్యాత్తదా విపర్యయసంభవాత్- అతో న తవ ప్రశాసితృత్వం స్వతోఽస్తి-అత-స్స్వస్య స్వామిత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యర్థః *॥౧౦॥* త్వం భృత్యః అహం స్వామీతి జాతివైషమ్యబుద్ధేః-వివరమవకాశం-మనాగీషదపి-వ్యవహారతః ఉక్తిమాత్రాత్, అన్యత్-యత్ర-న పశ్యామి-తత్రైవం సతి-క - ఈశ్వరః-కి-మీశితవ్యం-న త్వమీశ్వరో నాహమీశితవ్యః-యద్యప్యేవమర్థస్తవానిష్టః-అథాఽపి-కిం కురుమః-అర్థస్థితిరన్యథాకర్తుమశక్యేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ యదుక్తం ప్రమత్తస్య చ తే చికిత్సాం కరోమీతి తస్యోత్తరమాహ॥ ఉన్మత్తేతి॥ తస్మిన్ బ్రహ్మాత్మకే స్వాత్మని-సంస్థా నిష్ఠా "బ్రహ్మసంస్థోఽమృతత్వమేతి" ఇతి శ్రుతౌ సంస్థాశబ్దస్య నిష్ఠాపరత్వప్రయోగాత్-నిష్ఠా చోపాసనాయా అవిచ్ఛేదః - స్వసంస్థాం -ప్రాప్తస్య, ఉన్మత్తాదీననుకుర్వతః తర్జనతాడనాదిపరిభవార్థినో మమ, హే వీర-చికిత్సితేన దణ్డేన-శిక్షితేన వా, కియాన్, నర్థః -త్వత్కృతం

ప్రియాహం కొడిరంనాస్త్రి పుస్త్యార్థః-యదిపునరహంసర్వసంస్థాగతః ఇత్యత్రాహ మత్తస్సంసారాత్ తథాఽపి-స్తబ్ధస్య ప్రమత్తస్య-మమ శిక్షాదికం-పిష్టపేషవత్ వ్యర్థమేవ- జ్ఞానరహితైర్మాదృశైస్సంసారిజనైరయుక్తం వ్యవసాయం చికీర్షితం దణ్డప్రహారం-కృత్స్నపిష్టపేషోనిష్ఫలః-పూర్వమేవసంసారవ్యసనాతురత్వాదిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ అనువాదపరిభాషయా-అనువాదరూపభాషణపూర్వకం , ఏతావత్-ప్రత్యుదీర్య ప్రతివచనం కృత్వా, ఉపశమః-అక్రోధః తాదృశైవ-శీలం-యస్య-ఉపరతం-ఆస్తం-అనాత్మనో దేహాన్తరస్య నిమిత్తం యేన - విద్యమానస్తదేహాన్తరసంబన్ధాపాదకపూర్వోత్తరసంచితానన్య పరిహారాదికబుద్ధిపూర్వకజీవభిన్నప్రణ్యాపుణ్యరూపపాపః - ఆరబ్ధంఅధ్యగతప్రారబ్ధరూపమపి-కర్మ పుణ్యాపుణ్యరూపం-ఉపభోగేనానుభవేన-అపనయన్-స-మునివరః-తద్వైవపూర్వవ-ద్రాజయానమప్యుపవాహ ॥ ౧౩ ॥ హేపాణ్డవ సు, పాపసిన్ధుసౌవీరపతిః-రహూగణోఽపి సమ్యక్ , శ్రద్ధాన్తయైవ-తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం, మధికృతః ప్రాప్తోఽధికారో యేన, అధికారః ప్రస్తావః ప్రారమ్భ ఇతియావత్-తత్త్వజిజ్ఞాసాయాంకృతారమ్భ ఇత్యర్థః - అజ్ఞానవిమోచనం బహుయోగగ్రన్థసమ్మతం-బహువిధాధ్యాత్మశాస్త్రసమ్మతంచ-ద్విజవచః-శ్రుత్వా-విగతో, నరాణాం దేవోఽధిరాజ ఇతి స్మయో గర్వో, యస్య సః, శిబికాయాః - త్వరయాఽవరుహ్య, తత్పాదమూలముపగతః ద్విజపాదమూలం ప్రతిగృహీతః-క్షమాపయన్, వక్ష్యమాణ, మువాచ ॥ ౧౪ ॥ ద్విజానాం మధ్యే, కతమః నిగూఢః అనభివ్యక్తబ్రహ్మవర్చసః , చ్చరసి, నాహంద్విజ ఇతి చేన్న , యుత, సూత్రముచితం, బిభర్షి -అత, స్త్వ , మవధూతః సన్ త్వం పరిభావ్య వేషో-జ్ఞానసిక్తః కస్య పితుర్గో

గతస్య మే వీర చికిత్సితేన । అర్థః కియాన్ భవతా శిక్షితేన స్తబ్ధప్రమత్తస్య చ పిష్టపేషః ॥ ౧౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావదనువాదపరిభాషయా ప్రత్యుదీర్య మునివర ఉపశమశీల ఉపరతానాత్మ్యనిమిత్త ఉపభోగేన కర్మారబ్ధం వ్యపనయన్ రాజయానమపి తథోవాహ ॥ ౧౩ ॥ స చాపి పాణ్డవేయ సిన్ధుసౌవీరపతిస్తత్త్వజిజ్ఞాసాయాం సమ్యక్ శ్రద్ధయాఽధికృతాధికారస్తద్ధృదయగ్రన్థివిమోచనం ద్విజవచ ఉపశ్రుత్య బహుయోగగ్రన్థసమ్మతం త్వరయాఽవరుహ్య శిరసా తత్పాదమూలముపసృతః క్షమాపయన్ విగతనృపదేవస్మయ ఉవాచ ॥ ౧౪ ॥ రహూగణ ఉవాచ ॥ శ్లో ॥ కస్త్వం నిగూఢశ్చరసి ద్విజానాం బిభర్షి సూత్రం కతమోఽవధూతః । కస్యాసి కుత్రత్య ఇహాపి కస్మాత్ క్షేమాయ నశ్చేదసి నోత శుక్లః ॥ ౧౫ ॥ నాహం విశఙ్కే సురరాజవజ్రాన్న త్ర్యక్షశూలాన్న యమస్య దణ్డాత్ । నాగ్న్యర్కసోమానిలవిత్తపాస్త్రాచ్ఛఙ్కే భృశం బ్రహ్మకులావమానాత్ ॥ ౧౬ ॥ తద్బ్రూహ్యసఙ్గో జడవన్నిగూఢవిజ్ఞానవీర్యో విచరస్యపారః । వచాంసి యోగగ్రథితాని సాధో న నః క్షమన్తే మనసాఽపి భేత్తుమ్ ॥ ౧౭ ॥ అహం చ యోగేశ్వరమాత్మతత్త్వవిదాం మునీనాం కపిలం గురుం వై । ప్రష్టుం ప్రవృత్తః కిమిహారణం తత్ సాక్షాద్ధరిం జ్ఞానకలావతీర్ణమ్ ॥ ౧౮ ॥ స వై భవాన్ లోకనిరీక్షణార్థమవ్యక్తలిఙ్గో విచరత్యపిస్విత్ । యోగేశ్వరాణాం గతిమన్ధబుద్ధిః కథం విచక్షీత గృహానుబన్ధః ॥ ౧౯ ॥ దృష్టశ్శ్రమః కర్మత ఆత్మనో

త్రోఽసి, పుత్రోఽస్మి ప్రత్యోవా - అసి-కుత్రత్యః కుత్రభవః - ఇహాపి-కస్మాదాగతోఽసి, ప్రాప్తః-నోఽస్మాకం-క్షేమాయ చేత్ ప్రాప్తః, కిముత శుక్లః-కపిలో మునిర్న భవసి కిం, ఉతేతి వితర్కే ॥ ౧౫ ॥ కిమనయా-చిన్తయా-శిబికాం తావద్వహామీతి శఙ్కతే ఆహ ॥ నాహమితి ॥ సురరాజవజ్రాదహం, నవిశఙ్కే-నబిభేమి, తథా, రుద్రస్య , త్రిశూలాద్యమస్య దణ్డాదపి-తథా, గ్న్యర్కసోమస్త్రాదపి-తత్రతత్ర విత్తపః - కుబేరః-కింతు-బ్రహ్మకులావమానాన్మితరాం శఙ్కే ॥ ౧౬ ॥ తత స్తస్మాత్ప్రశ్నానాము త్తరం-బ్రూహి - అసఙ్గోనిస్పృహః-నిగూఢం విజ్ఞానరూపం, వీర్యం ప్రభావో-యేన - అపారః దుర్విభావ్యప్రభావః-జడవ-ద్విచరసి-తవ, వచాంసి తు-యోగగ్రథితాని యోగశాస్త్రసందర్భితాని- తత్ర హేతుః-హేసాధో-నోఽస్మాకం-మనసా సూక్ష్మదృష్ట్యా-త్వద్వచో, భేత్తుమభిప్రాయతోఽవగన్తుం -నక్షమం నశక్యమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్వస్యజ్ఞానార్థిత్వాం దర్శయతి ॥ అహంచేతి ॥ తత్త్వవిదాంచిగచిదీశ్వరతత్త్వవిదాం-మునీనాం మధ్యే-ప్రవరం-గురుం హితోపదేష్టారం - జ్ఞానకలయానిత్యాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానశక్త్యం శేన-అవతీర్ణం- సాక్షాద్ధరిం యోగేశ్వరం , కపిలం మునిం ప్రతి, ఇహ సంసారే, యద్వరణం శరణం, తత్, కిమితి, ప్రష్టుం, మహాం, ప్రవృత్తః ॥ ౧౮ ॥ లోకనిరీక్షణార్థం -సఏవ కపిలో, భవాన్, కిం గతికిం స్విదేవం, కథం చాతః-అవ్యక్తలిఙ్గః అస్పష్టవేషః, గృహాసక్తో, మాదృశోఽన్ధబుద్ధి, ర్యోగేశ్వరాణాం, గతిం కథం-విచక్షీత పశ్యేత్, విద్యాదిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం తత్స్వరూపం పృష్ట్వా తదుక్తోత్తరాణ్యాక్షిపతి ॥ తత్ర యదుక్తం నమమ శ్రమోనాస్తీతి-తత్రాహ ॥ దేహస్య త్వేఽపి దేహయోగాదాత్మనో మమ కర్మతః యుద్ధాదికర్మణా, శ్రమో దృష్టః, అతో, మమ భారవాహిత్వే న, భర్తుః భారస్య భర్తుః అధ్వనశ్చ గన్తుర్భవతోఽపి , శ్రమం, మనుమన్యే అనుమిమీమహే, భవతా న ప్రాప్తమితి న భవితవ్యం భర్త్

త్వాదనృతత్వాచ్చ, యథాయుద్ధాదికర్తాఽహమిత్యనుమినోమీత్యర్థః॥ సన్న్విదం లౌకికవ్యవహారమాత్రం-నతుసత్యం తత్రా
హ॥ యథేతి॥ అసతాఘటాదినా-ఉదకాహరణాద్యభావదర్శనాత్, సతాతు తద్దర్శనాచ్చ-వ్యవహారమార్గః ప్రపఞ్చః-సమూ
లః ప్రమాణమూలక ఏవే-ష్టః-అత్రాయం ప్రయోగః-ప్రపఞ్చస్సత్యః -అర్థక్రియాకారిత్వాత్-యఃపునరసత్యః-నాసావర్థ
క్రియాకారీ-యథాశుక్తిరజతాదీతి ॥ ౨౦ ॥ ఆత్మనస్స్వతోదుఃఖాద్యభావేఽపిదేహసంసర్గాత్తత్సంభవతీత్యభిప్రా
యేణాహ॥ స్థాలీత్యాది॥ స్థాల్యాదిగతాదగ్నితాపా-త్తన్మధ్యవర్తినశ్శిరస్యపయసోఽభితాప-స్తస్యతాపా-త్తణ్డులగర్భ
విక్లిత్తిర్భవతి॥ తత్తస్మాద్దృష్టాన్తదర్శనా-ద్దేహాదీనాం-సన్నికర్షాదనురోధాత్సన్నికృష్టస్యావర్జనీయత్వాత్-తన్నిమిత్తా-
పురుషస్య-సంసృతిస్సుఖదుఃఖాద్యనుభూతిర్భవతీత్యర్థః ॥ అసవః ప్రాణాః -ఆశయోవాసనా-అన్తఃకరణంవా-తథాహి-
నిదాఘాదినా దేహే తప్తే ఇన్ద్రియాణాంతాపః-తతః ప్రాణస్య-తతోమనస-స్తతఆత్మనఇతి ॥ ౨౧ ॥ ఏవంచసతిదణ్డ
పతనాదికమపిసఫలమిత్యాహ ॥ శాస్తేతి ॥ యదాఽహంకర్మవశాన్నృపతి-స్తదా-ప్రజానాముత్పథవర్తినీనాం-శాస్తా,
సన్మార్గవర్తినీనాంతుగోప్తా-ననుపూర్వమేవవ్యసనాతురందణ్డయన్పిష్టం పినష్టీత్యుక్తమితిచే-త్తత్రాహ ॥ యఃఅచ్యు
తస్యభగవతః-స్వవర్ణాశ్రమధర్మేణకింకరఆరాధకః - భగవదారాధనరూపం-స్వస్వవర్ణాశ్రమప్రయుక్తంనిగ్రహానుగ్ర
హాదికం-కుర్వన్-పిష్టం -నపినష్టినైష్ఫల్యంనప్రాప్నోతి-య-త్స్వవర్ణాశ్రమోచితం-కర్మ, ఈహమానఃకుర్వాణః-అఘౌ
ఘంస్వాపరాశింవిజహాతిపిధునోతి ॥ ౨౨ ॥ తస్మాదేవంమమజిజ్ఞాసుత్వాత్-హేఆర్తబన్ధో-నరదేవోఽహమిత్యభిమా
నజమదేన-అనాదృతసజ్జనస్య- మేమహ్యం -మైత్రీందృశంస్నేహప్రయుక్తాందృష్టిం-కృషీష్టకురు-యయాదృశా-సదవ
ధ్యానంసతామవజ్ఞానరూప-మంహఃపాపం-తరేతరిష్యామి ॥ ౨౩ ॥ ననుమమావజ్ఞాకృతవికారాభావాత్కుతఃపా

వై భర్తుర్గ* స్తుర్భవతశ్చానుమన్యే । యథాఽసతోదానయనాద్యభావాత్సమూలఇష్టోవ్యవహారమార్గః॥
స్థాల్యగ్నితాపాత్పయసోఽభితాపస్తత్తాపతస్తణ్డులగర్భరన్ధిః। దేహేన్ద్రియాస్వాశయసన్నికర్షాత్తత్సం
సృతిఃపురుషస్యానురోధాత్ ॥ ౨౧ ॥ శాస్తాఽభిగోప్తానృపతిఃప్రజానాంయఃకింకరోనైవపినష్టిపిష్టమ్ । స్వ
ధర్మమారాధనమచ్యుతస్యయదీహమానోవిజహాత్యఘౌఘమ్ ॥ ౨౨ ॥ తన్మేభవాన్నరదేవాభిమానమదేన
తుచ్ఛీకృతసత్తమస్య । కృషీష్టమైత్రీందృశమార్తబన్ధోయయాతరేసదవధ్యానమంహః॥ ౨౩ ॥ నవిక్రియా
విశ్వసుహృత్సఖస్యసామ్యేనవీతాభిమతేస్తవాస్తి । మహద్విమానాత్స్వకృతాద్ధిమాదృఙ్నఙ్క్ష్యత్యదూరా
దపిశూలపాణిః ॥ ౨౪ ॥ ******************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః. **********

బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ అకోవిదఃకోవిదవాదవాదాన్వదస్యథోనాతివిదాంవరిష్ఠః । నసూరయోహివ్యవహార

పంతత్రాహ॥ నేతి ॥ విశ్వసుహృదీశ్వరస్తస్యసఖావిశ్వసుహృత్సఖః "ద్వాసుపర్ణాసయుజాసఖాయా" ఇతిశ్రుతేఃతస్య-సా
మ్యేనసర్వస్యబ్రహ్మాత్మకత్వభావేన-వీతానిరస్తా - అభిమతిఃదేహాత్మాభిమతిః-స్వతన్త్రత్వస్వత్వాభిమతిశ్చయస్య-తవ-యద్యపి
మత్కృతాదవజ్ఞానాద్వికారోనాస్తి॥ తథాపి-మహతాం-విమానాత్-స్వకృతా-న్మాదృశోజన్తుః-శూలపాణిరివాతిసమర్థో
ఽపి - అదూరాత్ క్షిప్రం-నఙ్క్ష్యతిస్థావరతామేష్యతి-స్థావరత్వప్రాప్తిరేవహిజీవస్యవినాశోనామ-తత్రనితరాంచైత
న్యానభివ్యక్తేః ॥ ౨౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేదశ
మోఽధ్యాయః ************************************

ఏవందేహగతానాంపరిశ్రమగమనస్థాల్యాదీనాంసత్యానామేవదేహాత్మభ్రాన్త్యా ఆత్మనిప్రతీయమానానామపివ
స్తుతఆత్మస్వభావేనిరాక్షేపేమయాఽభిహితేసత్యయంప్రపఞ్చమిథ్యాత్వంమయాభిహితమితిభ్రామ్యన్ఘటాదీనామివ
తేషాంసుఖదుఃఖాద్యర్థక్రియాకారిత్వేనసత్యతాముపపాదయన్నకుశలః - అసత్యత్వేఽభిహితేసత్యత్వోపపాదనంయు
క్తిమత్ - అన్యగతానామన్యత్రప్రతీతేర్భ్రమరూపత్వేకథితేతేషాంసత్యత్వోపపాదనవైయర్థ్యాత్-తథాదేహసంబన్ధా
దాత్మనితేషాంప్రతీతిర్నవస్తుతఇత్యుక్తే-పునర్దేహాదిసంబన్ధాదాత్మనిపరిశ్రమాదిప్రయుక్తసుఖదుఃఖాదిప్రతీతిరితివదన్న
యంననిపుణః-ఉక్తస్యైవపునరాక్షేపత్వేనోక్తేః-తథాజీవానాంమిథఃస్వస్వామిభావస్యౌపాధికత్వేకథితేపునస్తస్యస్వా
భావికత్వాభిమానేనస్వస్యదణ్డనేతృత్వంసాధయన్నప్రవీణఇత్యభిప్రయన్నాహబ్రాహ్మణః॥ అకోవిదఇతి॥ అకోవిదఃప్రకృ
తివివిక్తాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితఏవత్వం - కోవిదవాదవాదాన్కోవిదవాక్యతుల్యాన్వాదాన్-వాక్యానివ
దసి - అథోఽతో-ఽత్యన్తంశ్రేష్ఠోనభవసి-కుతః-హియస్మాత్-ఏతంవ్యవహారందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానప్ర
యుక్తంపీనత్వయువత్వదూరగన్తృత్వాదివ్యవహారమాత్మవిషయందేహినాంపరస్పరంస్వస్వామిభావాదివ్యవహారం-

అన్యచ్చసర్వంసూరయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదః-తత్త్వావమర్శేనతత్త్వవిచారమూలకం-నసమామనన్తినసమ్యగ్వదన్తి-నపరమార్థత్వేనగృహ్ణన్తీత్యర్థః-సహామనన్తీతిపాఠే-తత్త్వవిచారేణసహానవదన్తికింత్వవిచారితసున్దరంవదన్తి,సూరయోనసమామనన్తీత్యనేననిరన్తరమధ్యాత్మశాస్త్ర పరిశీలనవతామాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞాననిష్ఠానామస్మిన్ దేహేఽత్మభ్రాన్త్యాదిమూలేవ్యవహారే అపారమార్థ్యజ్ఞానం - తద్విపరీతానాం - తస్మిన్పారమార్థ్యాభిమానశ్చేతిసూచితమ్॥౧॥ తత్రతేషాంతదభిమానేహేతుస్తత్త్వత్రయస్వరూపస్వభావప్రతిపాదకవేదాన్తశాస్త్రార్థాపరిశీలనమేవేతివక్తుంతావద్వేదాన్తశాస్త్రస్తుతయేపూర్వభాగస్యాతత్త్వావేదకత్వమాహ॥తథైవేతి॥హేరాజన్-ఉరవోబహవః-గార్హమేధాఃగృహమేధిసంబన్ధినో, వితానాఃయజ్ఞాదికర్మవిస్తారాఃతద్విషయయావిద్యయా- ఉరుభృశం-విజృమ్భితేషువిలసితేషు-వేదవాదేషు-ప్రాయేణేత్యనేన-ఈశ్వరారాధనత్వేనకర్మకుర్వతాంకోచతఏవేత్యుక్తం-వేదపూర్వభాగేషు-తత్త్వవాదః-శుద్ధోనిర్గుణయాత్మకఃఅతఏవ-సాధుః-ప్రాయేణ-నచకాస్తినప్రకాశతే-వేదరూపేషు-వాదేషు ఉక్తేషు- దేహాతిరిక్తస్యఫలభోక్తృత్వమాత్రంజ్ఞాయతే-నతుస్వరూపంశోధ్యతఇత్యర్థః - యద్వా - తత్త్వస్యవాదఉక్తిర్యస్మిన్ససతత్త్వవాదస్తత్త్వవాదీత్యర్థః, ఏవంవేదవాదేష్విత్యత్రాపివేదశబ్దస్తత్పూర్వభాగపరః-పూర్వభాగతదర్థవాదిషుఉత్తరభాగతదర్థవాదీనసమ్యక్ప్రకాశతఇత్యర్థః,కర్మస్వేవరుచిమతాంజ్ఞానేరుచింనోత్పాదయితుంశక్నుయాదితిభావః ॥౨॥ శ్రుతవేదాన్తస్యాప్యపిరక్తస్యనతైస్తత్త్వావబోధఇత్యాహ॥ నేతి॥స్వప్నేస్వాప్నపదార్థే-నిరుక్త్యావ్యాఖ్యానేన-స్వప్నసుఖస్యఅల్పాస్థిరత్వావగమేన -అన్యదపిగృహమేధినఐహికాముష్మికాదిసుఖం-యస్య, హేయత్వేనా,నుమితం,నస్యాత్,తస్యసాంసారికదుఃఖవిరక్తివిరహాత్తత్రసంసక్తస్య,సాక్షాద్యథావత్,తత్త్వజ్ఞానాయ-వగీయసీఃవరీయస్యఃగరీయస్యః ,వాచఃవేదాన్తవాచః-సమ్యక్జ్ఞానసన్ వేదాన్తైర్నతత్త్వావబోధఇత్యర్థః-స్వప్నదృష్టాన్తేనగృహమేధిసౌఖ్యస్య హేయత్వానసుమా

మేతంతత్త్వావమర్శేన†సమామనన్తి॥౧॥ తథైవరాజన్నురుగార్హమేధవితానవిద్యోరువిజృమ్భితేషు।న
వేదవాదేషుహతత్త్వవాదఃప్రాయేణశుద్ధోనచకాస్తిసాధుః॥౨॥ నతస్యతత్త్వగ్రహణాయసాక్షాద్వరీ
యసీరపివాచస్సమాసన్। స్వప్నేనిరుక్త్యాగృహమేధిసౌఖ్యంనయస్యహేయానుమితంస్వయంస్యాత్॥
యావన్మనోరజసాపూరుషస్యసత్త్వేనవాతమసావానురుద్ధమ్। చేతోభిరాకూతిభిరాతనోతినిరఙ్కుశంకుశ
లంచేతరంవా॥ ౪ ॥ సవాసనాత్మావిషయోపరక్తోగుణప్రవాహోవికృతఃషోడశాత్మా।బిభ్రత్పృథఙ్నా

నంతత్త్వావబోధకారణంక్షుద్రసుఖాసక్తిమూలకమిత్యుక్తం-అనేన-గృహమేధిసౌఖ్యస్యహేయత్వాధ్యవసాయేతత్త్వజ్ఞానోదయఇతిఫలితమ్॥ ॥౩॥ తత్రగుణత్రయోపరాగేణకుశలాకుశలకర్మోపాదనద్వారోచ్చావచదేహసంబన్ధమాపాదయన్మనఏవాల్పాస్థిరసుఖాసక్తిజననద్వారాతత్త్వజ్ఞానప్రతిబన్ధకంసత్సంసృతికారణం-తదేవచగుణత్రయాకలుషితంసత్ జ్ఞానజననద్వారాముక్తిహేతుశ్చేత్యాహ॥ యావదితిసార్ధైఃపఞ్చభిః॥ యావ-దస్యపురుషస్య-మనః-రజఆదిభిరనుపిద్ధంఉపరక్తం - భవతి - తావ-న్నిరఙ్కుశంసత్-తత్తద్గుణానుసారేణ-చేతోభిఃజ్ఞానేన్ద్రియవ్యాపారైఃఆకూతిభిఃకర్మేన్ద్రియవ్యాపారైశ్చ-హేతుభూతై-రుభయేన్ద్రియకర్మభిఃపుణ్యాపుణ్యరూపైః,కుశల, ముత్కృష్టమితరంనిహీనంవా,దేహ-మాతనోతిసంపాదయతి॥౪॥ ఏతదేవప్రతిపాదయతి॥సఇతి॥పుంస్త్వమాత్మశబ్దవిశేషణత్వేన,తన్మనఇత్యర్థః,సవాసనాత్మావాసనాధీనస్వరూపః - విషయోపరక్తః,గుణైస్సత్త్వాదిభిఃప్రవాహఃప్రవృత్తిర్యస్యసగుణప్రవాహఃఅతఏవవికృతః - షోడశాత్మాపఞ్చభూతైకాదశేన్ద్రియరూపషోడశద్రవ్యేష్వాత్మాప్రధానఃఅతఏవవికృతః,నామభిర్వాచకశబ్దైస్సహ - రూపభేదందేవమనుష్యత్వాద్యవయవసంస్థానరూపాకారభేదం - బిభ్రత్ -దేవమనుష్యాదికమాత్మనోబహిష్ఠంఅన్తర్గతంరాగాదికంచ-వయునైఃసంకల్పవికల్పాత్మకైఃజ్ఞానైః-ఆతనోతి-ఆత్మానందేవోఽహంమనుష్యోఽహమిచ్ఛామిద్వేష్మీత్యేవంరూపబుద్ధిభిశ్చోపాధ్యాకారయుక్తంకరోతీత్యర్థః - యద్వా,వయునైఃసంకల్పవికల్పాత్మకవృత్తిభేదైః - రూపభేదంఅనేకరూపతాంబిభ్రత్-సవాసనాత్మా-అన్తర్గతంరాగాదికం -బహిర్గతందేవాదిరూపంచ-నామభిస్సహ- తనోతి - అత్రవురైస్తనోతీత్యపిపాఠోదృశ్యతే-తదాఽయమర్థః-పురుషస్యమనో-యావద్రజఆదిభిరనువిద్ధంస-న్నిరఙ్కుశంయథాభవతితథా - జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియై - ర్గుణానుసారేణ- పుణ్యాపుణ్యరూపవ్యాపారమాపాదయతి,తావ-దయంస్వతోఽవికృతోఽపిపురుషః -సవాసనాత్మావాసనాధీనస్వరూపాన్తఃకరణయుక్తః-అతఏవ,వాస

౧॥శ్లో॥పా † సహామనన్తి.

వాసనాత్మా విషయోపరక్తః విషయాసక్తః - గుణప్రవాహః గుణైః ప్రవాహః ప్రవృత్తిర్యస్య - గుణానుగుణప్రవృత్తిమానిత్యర్థః - వికృతః - పఞ్చభూతాని ఏకాదశేన్ద్రియాణీతి షోడశపదార్థానామాత్మా ఆరమ్భకస్స షోడశాత్మా దేహ ఇత్యర్థః - నానా స్పష్టదేవమనుష్యాదిరూపభేదం బిభ్రత్ పృథఙ్నామభిః తైర్నామభిః - పురైః శరీరైః - అన్తర్గతం రాగద్వేషాదికం - బహిష్ఠం బాహ్యం చ తనోతి - గుణానుసారేణ పుణ్యాపుణ్యరూపం కర్మ తనోతీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ తదనురూపం దుఃఖం సుఖం వ్యతిరిక్తం తీవ్రం కాలోపపన్నం ఫలం చ ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ దుఃఖమితి ॥ ఏవంవిధం మనః సంసృతిచక్రం తస్మిన్ కూటవత్ ప్రవర్తకః సన్ మాయయా వర్తమానః - స మాయారచితాన్తరాత్మా ప్రకృతిపరిణామరూపాన్తఃకరణవాన్ - స్వదేహినం స్వస్య దేహినం - శరీరమాత్మానమాలిఙ్గ్య - తమవినాభూత్యైవ - అన్తఃకరణపారవశ్యాత్ స్వదేహినం పరమాత్మానం జానన్నపి ఆలిఙ్గ్య వర్తమాన ఏవేత్యర్థః - యద్వా స్వదేహో యస్య సః స్వదేహీ స్వదేహినం స్వదేహాభిమానినమిత్యర్థః - కాలేన దేహాదిసంబన్ధేన ప్రాప్తం - దుఃఖాదికం - ఫలం కర్మఫలమావ్యనక్తి ఆవిష్కరోతి - వ్యతిరిక్తం సుఖదుఃఖవ్యతిరిక్తం - మోహం - తీవ్రం - ప్రభూతమిత్యర్థః - అత్ర తత్రగత్యర్థః ॥ ౬ ॥ యావన్మనస్తావత్ తత్ప్రవృత్తిరిత్యాహ - తావానయం - స్థూలసూక్ష్మో వ్యవహారః వ్యవహారః స్థూలత్వం సూక్ష్మత్వం చ యస్య సః ప్రత్యక్షానుమానాకారస్థూలత్వసూక్ష్మత్వకృతం - దేవోఽహం మనుష్యోఽహం స్థూలోఽహం కృశోఽహమిత్యాదిబాహ్యాకారవిషయః స్థూలః - ఇచ్ఛామి ద్వేష్మి సుఖ్యహం దుఃఖ్యహమిత్యాద్యన్తరాకారవిషయః సూక్ష్మః - సదావిః క్షేత్రజ్ఞసాక్షికో భవతి సర్వదా స్వరూపేణ జ్ఞాతృత్వేన జీవస్య సాక్షిత్వే విషయో యస్య తథోక్తో భవతి - కర్మణా స్వభావసంకోచరూపతిరోధానే సత్యపి స్వరూపస్యానతిరోధానాత్ సదావిరిత్యుక్తం - సదా - ఆవిః స్వరూపేణ భాసమానో - యః - క్షేత్రజ్ఞో జీవః - తద్విషయ ఇత్యర్థః - వ్యవహారో దేహాత్మాభిమానాత్ ॥ ౭ ॥ తస్మాదిత్యాది మనః

సుఖీయాపభేదమన్తర్బహిష్ట్వం చ పురైస్తనోతి ॥ ౫ ॥ దుఃఖం సుఖం వ్యతిరిక్తం చ తీవ్రం కాలోపపన్నం ఫలమా
వ్యనక్తి । ఆలిఙ్గ్య మాయారచితాన్తరాత్మా స్వదేహినం సంసృతిచక్రకూటః ॥ ౬ ॥ తావానయం వ్యవహా
రస్సదావిః క్షేత్రజ్ఞసాక్ష్యో భవతి స్థూలసూక్ష్మః ॥ ౭ ॥ తస్మాన్మనో లిఙ్గమదో వదన్తి గుణాగుణత్వస్య పరా
వరస్య । గుణానురక్తం వ్యసనాయ జన్తోః క్షేమాయ నైర్గుణ్యమథో మనస్స్యాత్ ॥ ౮ ॥ యథా ప్రదీపో ఘృతవ
ర్తిమశ్నన్ శిఖాస్సధూమా భజతి హ్యన్యదా స్వమ్ । పదం తథా గుణకర్మానుబద్ధం వృత్తీర్మనశ్శ్రయతేఽ
న్యత్ర తత్త్వమ్ ॥ ౯ ॥ ఏకాదశాసన్మనసో హి వృత్తయ ఆకూతయః పఞ్చ ధియోఽభిమానః । మాత్రాణి కర్మా

హేతుర్మనస ఏవ బన్ధమోక్షకారణత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ తస్మాదితిద్వాభ్యాం ॥ తస్మాన్మనసో గుణానురక్తత్వాత్ సంసృతిచక్రప్రవర్తకత్వాత్ - తదనురక్తత్వాత్ తత్త్వజ్ఞానోదయాత్ - గుణాగుణత్వస్య గుణాగుణత్వయోః గుణత్రయసహితత్వతద్రహితత్వయోః - సంసారమోక్షయోరిత్యర్థః ॥ గుణవత్ అవరత్వం పరత్వం ఇత్త్వం ఇతి గుణశబ్దో గుణపరః - లిఙ్గం హేతుం - అదః ఏతత్ మనః - వదన్తి - తథా - పరావరస్య దేవాదిస్థానగామిత్వరూపావరత్వస్య పరమపదప్రాప్తిరూపపరత్వస్య - మన ఏవ - లిఙ్గం - వదన్తి - యద్వా - పరావరశబ్దో ఉత్కృష్టాపకృష్టపరః గుణాగుణత్వవిశేషణం - అవరం నికృష్టం, యద్గుణసహితత్వం - పరముత్కృష్టం - యద్గుణరాహిత్యం - తయోర్లిఙ్గమిత్యన్వయః ॥ తద్వివృణోతి ॥ గుణానురక్తమితి ॥ గుణశబ్దః త్రిగుణపరః - త్రిగుణానురక్తం - మనః - జన్తోః - వ్యసనాయ సంసారాయ - నైర్గుణ్యం తు - అత ఏవ మనసః - క్షేమాయ సుఖాయ - ముక్తయే స్యాదిత్యర్థః - నిర్గతం గుణాన్నిర్గుణం - తదేవ నైర్గుణ్యం - చతుర్వర్ణ్యాదేః స్వార్థికః ష్యఞ్ - మనసో మలినత్వే విమలత్వే చ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ ఘృతేన వర్తిం ఘృతావసిక్తాం వర్తిం - అశ్నన్ వ్యాప్నువన్ - సధూమాం - శిఖాం - భజతే - అన్యదా ఘృతానవసిక్తవర్తిగతః - స్వం - స్వీయం రూపం ధూమానావిలం - భజతే - తథా గుణకర్మానుబద్ధం గుణానుసారిభిః పుణ్యాపుణ్యకర్మభిః - కలుషితం - మనః ఉపాదాన స్థానీయం - శిఖాస్థానీయాం భూమతుల్యాః గర్వసారాద్యా వృత్తీః - భజతే - అన్యత్ర గుణత్రయేణాకాలుష్యే సతి - తత్త్వం స్వస్వభావం సత్త్వప్రచురతాం శ్రయతే ప్రాప్నోతి ॥ యద్వా ॥ తత్త్వం శ్రయతేతత్త్వావభాసకం భవతీత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ గుణకలుషస్య మనసో వృత్తీః ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకాదశేత్యాదినా ॥ మనసః - ఏకాదశ వృత్తయః - తత్ర - ఆసన్ - తాః కా ఇత్యత్రాహ ॥ ఆకూతయః కర్మేన్ద్రియాణాం వ్యాపారవిషయాః పఞ్చ క్రియాకారాః ధియః జ్ఞానేన్ద్రియద్వారేణ పఞ్చ వృత్తయః - జ్ఞానాకారాః - ఏతాదశసప్తాకారకాః - అహంమమేత్యభిమానరూపా ఏకా వృత్తిః - ఏకాదశ - హే వీర - తాసాం వృత్తీనాం - భూమీర్విషయాః - మాత్రాణి పఞ్చ కర్మాణి పఞ్చ పురమిత్యేకమితి సంభూయైకాదశ - ఇతి వదన్తి తత్త్వవిదః

౫ ॥ శ్లో ౫ పా ॥ సహితవోత.

త్రమాత్రాణిగన్ధాదీని - జ్ఞానాకారాణాంవృత్తీనాంవిషయాః - కర్మాణితువిసర్గాదీని క్రియారూపాణాం పురంత్వభిమాన రూపాయా-ఇతివివేకః-పురమత్రశరీరం-తస్యాహంమమాభిమానవిషయత్వాత్ ☸ ॥౧౦॥ ☸జ్ఞానకర్మేన్ద్రియవ్యాపార విషయమాత్రాణికర్మాణిచ ప్రపఞ్చయతి ॥ గన్ధేతి॥గన్ధఃఘ్రాణేన్ద్రియవృత్తివిషయః-రూపంచక్షురిన్ద్రియవృత్తివిషయః-స్పర్శస్త్వగిన్ద్రియవిషయః - రసోరసనేన్ద్రియవిషయః - శ్రవశ్శబ్దఃశ్రోత్రేన్ద్రియవిషయః- ఏవంపాయూపస్థపాదవా క్పాణివృత్తీనాంక్రమేణవిసర్గాదయఃపఞ్చవిషయాః -తత్రవిసర్గః పురీషోత్సర్గః, రతిస్సంభోగః-ఆర్తిర్గమనం-అభిజల్పో భాషణం-శిల్పఃఆదానాదిః -గన్ధాదయః - పఞ్చజ్ఞానేన్ద్రియద్వారామనోవృత్తీనామేవవిషయాః-తథావిసర్గాదయఃకర్మే న్ద్రియద్వారామనోవృత్తీనామేవపఞ్చానాంపఞ్చవిషయాఇతివివేకః - పురస్యాభిమానవిషయత్వప్రకారమాహ॥ ఏకాద శమితి॥ స్వీకరణం - మమేదంశిరఃమమాయంహస్తఇత్యాద్యభిమానేనస్వీకరణం-స్వీకార్యంశరీరమభిమానస్యవిషయః-త మేకాదశంవదన్తి - అయమర్థః - శరీరమభిమానస్యనజ్ఞేయతయాగన్ధాదివద్విషయః-నాపికార్యతయావిసర్గాదివత్-కింతు మమేతిస్వశేషతయాస్వీకార్యత్వేనవిషయఇతివివేకినామేవశరీరమభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణస్వీకరణంమమాభి మానస్యవిషయత్వేనోక్తం - అవివేకినాంతుశరీరమహమదభిమానవిషయఇతితదభిప్రాయేణాహ ॥ శయ్యామహంద్వాదశ మేకమాహురితి-యేకేచిత్-అహంఅహంకారః - అనాత్మన్యాత్మతాదాత్మ్యాభిమానరూపస్తం - ద్వాదశీంవృత్తిం-త స్యాంవిషయభూతాం-శయ్యాంశరీరంద్వాదశంవిషయంచాహురిత్యర్థః-జీవోయతఃస్వస్వరూపవ్యామోహేనశరీరేశే తేవసతీతిశరీరం-శయ్యాశబ్దేనోచ్యతే-నను-గన్ధాదీనాంతద్విషయజ్ఞానానాంచవృత్తిరూపాణాంభేదాద్విషయవిషయి భావఉపపన్నః - విసర్గాదీనామేవకర్మేన్ద్రియవృత్తిత్వాత్తేషామేవపునస్తద్విషయత్వమనుపపన్నమితిచేన్న - విసర్గాదీ నాంక్రియాత్మకత్వాత్క్రియాయాశ్చఫలవ్యాపారభేదేనద్వైవిధ్యాత్-తత్రవ్యాపారాంశస్యవృత్తిత్వంఫలాం-శస్య

ణిపురంచతాసాంవదన్తిచైకాదశవీరభూమీః ॥ ౧౦ ॥ గన్ధాకృతిస్పర్శరసశ్రవాంసివిసర్గరత్యర్త్యభిజల్ప శిల్పాః।ఏకాదశంస్వీకరణంమమేతిశయ్యామహంద్వాదశమేకఆహుః ॥ ౧౧ ॥ ద్రవ్యస్వభావాశయకర్మకా లైరేకాదశామీమనసోవికారాః।❋సహస్రశశ్శతశఃకోటిశశ్చక్షేత్రజ్ఞతోనమిథోనస్వతస్స్యుః ॥ ౧౨ ॥ క్షే త్రజ్ఞఏతామనసోవిభూతీర్జీవస్య ☸ మాయారచితాశ్చనిత్యాః । ఆవిర్హితాఃక్వాపితిరోహితాశ్చశుద్ధోవిచ

విషయత్వమితిభేదాత్-తథాహ్యత్సర్గోహత్యాగో - విశ్లేషస్తద్విషయస్తదనుకూలోవ్యాపారోవృత్తిః-ఏవంరత్యాది ష్వపిబోధ్యమ్ ☸ ॥౧౧॥ ☸ఉక్తానామేకాదశానాంవృత్తీనామవాన్తరభేదైరానన్త్యమాహ॥ద్రవ్యేతి॥ద్రవ్యంపృథివ్యా దిభూతపఞ్చకం- తేషామసాధారణోగుణఃస్వభావః-తేషాంపరిణామస్వభావోవా- తేషాంవిచిత్రపరిణామహేతుర్వా- ఆశయోవాసనా-కర్మాణిపుణ్యపాపాని- ఏతైః -పూర్వోక్తాఏకాదశవృత్తిరూపాః-మనసో-వికారాః-ప్రథమంశతశస్తత స్సహస్రశఃతతఃకోటిశశ్చ - స్యుః - నైతేవికారాఃకేవలస్యమనసః-కింతుక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యైవభవన్తీత్యాహ॥ క్షేత్రజ్ఞత ఇతి ॥ క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యమనసోభవన్తీత్యర్థః - క్షేత్రజ్ఞమనసోరపిపరస్పరాధిష్ఠితయోర్నభవన్తి- కింతు- క్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితమ నసఏవేత్యాహ॥ నమిథఇతి ॥ తత్రాపినస్వతోభవన్తికింతు కర్మతఇత్యాహ॥నస్వతఇతి॥కర్మాధీనాఇతిభావః క్షేత్రజ్ఞశబ్దో ఽత్రజీవపరః - తస్యైవమనోఽధిష్ఠాతృత్వాత్ - సంకోచవికాసవద్ధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయత్వాచ్చ,,యద్యప్యత్రప్రకరణే క్షేత్రజ్ఞశబ్దోనారాయణవాసుదేవభగవదాదిపదసామానాధికరణ్యేన ప్రయుజ్యమానఃపరమాత్మపరోఽవగమ్యతే క్షేత్రంజానాతీత్యవయవార్థసౌష్ఠవ్యంచతత్రైవ-తథాప్యత్రజీవపరఆశ్రయణీయఃఉక్తయుక్తేః,, క్షేత్రజ్ఞఏతామ నసోవిభూతీః క్షేత్రజ్ఞఆత్మాపురుషః పురాణ,, ఇత్యత్రతుపరమాత్మపరః,యద్వా, అత్రాపిక్షేత్రజ్ఞశబ్దఃపరమాత్మప రఏవ-తస్యసర్వోపాదానతయాచిదుపాదానత్వాచ్చేతనద్వారాతద్ధర్మభూతజ్ఞానసంకోచవికాసాశ్రయత్వాజ్జీవద్వా రామనోఽధిష్ఠాతృత్వసంభవాచ్చ ,, అధిష్ఠానంతథాకర్తాకరణంచపృథగ్విధమ్।వివిధాశ్చపృథక్చేష్టాదైవంచైవాత్రప ఞ్చమ,,మితి,ప్రయోజకతయాదైవస్యపరమాత్మనోఽపిసర్వత్రాన్వయస్మరణాచ్చ ☸ ॥౧౨॥ ☸ తదేవంమనసోగుణత్ర యానురాగాననురాగాభ్యాంబన్ధకత్వమోచకత్వే - గుణోపరక్తస్యమనసఃక్షేత్రజ్ఞాధిష్ఠితస్యవృత్తయశ్చాభిహితాః- ఏవమచిత్తత్త్వంనిరూపితం ॥ ఇదానీంచేతనతత్త్వంనిరూపయిష్యన్ తావత్ప్రధానభూతంపరమాత్మతత్త్వంశోధ యతి॥ క్షేత్రజ్ఞఇత్యాదిభిస్త్రిభిః ॥ అత్రక్షేత్రజ్ఞశబ్దోనజీవపరః-కింతుపరమాత్మపరః-జీవస్యేతిపృథఙ్నిర్దేశాత్-అనుద్ధక

౧౩శ్లో ☸ పా॥ మాయారచితస్యనిత్యాః.

ర్మకర్తుః-తత్ఫలభోక్తుశ్చ-జీవస్య-మనసః- జీవాధిష్ఠితస్య మనసః-మాయారచితాః ప్రకృతిమూలాః- ఏతాః ఉక్తాః-విభూతీ
ర్వృత్తీస్తాగాః- నిత్యాః ప్రవాహతో నిత్యాః, క్వచిజ్జాగ్రదవస్థాయామావిర్భూతాః-క్వాపి సుషుప్తౌ-తిరోభూతాశ్చ-
క్షేత్రజ్ఞః పరమాత్మా-శుద్ధః స్వత్వాత్ సత్త్వసుఖదుఃఖాదిరూపమాలిన్యరహితఏవ - విచష్టే పశ్యతి-తథాచశ్రుతిః,,తయోర
న్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతీ,, తిమాయారచితస్యేతిపాఠే-మనసో విశేషణం -ప్రకృతిపరిణామరూ
పస్య మనస ఇతి ॥ ౧౩॥ ఏవం కర్మకర్తృతత్ఫలభోక్తృజీవసాక్షితయా తదభోగేన స్వయం ప్రకాశమానతయా చ వర్త
మానః-పరమాత్మేత్యుక్తం భవతి-పునః - ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితధర్మవిశేషైస్తం విశినష్టి॥ క్షేత్రజ్ఞ ఇతి॥ అనేనా
చేతనవ్యావృత్తిః జీవవ్యావృత్తిశ్చ - నహి జీవః క్షేత్రం యాదృగ్యత్స్వరూపం తథా జానాతి-కింతు మమేదమితి సామాన్యా
కారేణ- ఆత్మా ప్రకృతిపురుషయోరన్తః - ప్రవిశ్య నియన్తృత్వేన ధారకః - పురాణః పురుషః జగదాదికారణతయా వర్తమా
నః పురుషః - సాక్షాత్స్వప్రకాశస్వరూపః - స్వయంజ్యోతిష్ట్వం జీవేఽతిప్రసక్తమితి తద్వ్యావృత్త్యై సాక్షాదిత్యుక్తం-
సాక్షాదపరోక్షం - స్వయంజ్యోతిః - నహి జీవస్వరూపం చ న ఆవిర్భూతోపి విక్తం బద్ధావస్థాయామపరోక్షత్వేనావభాసతే-
ముక్తావస్థాయామపి తదవభాసస్య పరమాత్మప్రసాదాయత్తత్వాన్నిరుపాధికసాక్షాత్స్వయంజ్యోతిష్ట్వస్యైవాతాభి
ప్రేతత్వాత్ -నిత్యసిద్ధానామపి తథాత్వస్య పరమాత్మనో నిత్యేచ్ఛాయత్తత్వేన నిరుపాధికత్వాభావాత్ - అజః స్వరూప
తః స్వభావతో వా ఉత్పత్త్యాదివికారరహితః - అనేన స్వరూపస్వభావాభ్యాముత్పత్తిమతోః ప్రకృతిపురుషయోర్వ్యావృ
త్తిః - జీవస్యాపి జ్ఞానవికాసరూపస్వభావోత్పత్తేస్సత్త్వాత్ -పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి-ఈశ్వరః- దేవతావిశేషనిశ్చయః
యోక్తం నారాయణో భగవాన్వాసుదేవ ఇతి-నారం జీవసమూహః- స్తస్య-యనం ప్రాప్యం ప్రాపక ఆధారశ్చేత్య-యం
నారాయణశబ్దో యోగరూఢిభ్యాం విష్ణావేవాసాధారణః - అత్ర నిర్వచనాని పూర్వమేవోపన్యస్తాని - ఏవం వాసుదేవశబ్దో
పి,,వసన్తి యత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని,, ఇతి తైర్వనియతస్సర్వతే భగవచ్ఛబ్దోఽపి-భగవత్పరాశరాదిభిః,,

క్షత్యావిశుద్ధకర్తుః॥ ౧౩ ॥ క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మా పురుషః పురాణస్సాక్షాత్స్వయంజ్యోతిరజః పరేశః । నారాయ
ణో భగవాన్వాసుదేవస్స్వమాయయాఽఽత్మన్యవధీయమానః॥౧౪॥ యథాఽనిలస్థావరజఙ్గమానామా
త్మస్వరూపేణ నివిష్ట ఈశేత్ । ఏవం పరో భగవాన్వాసుదేవః క్షేత్రజ్ఞ ఆత్మేదమనుప్రవిష్టః ॥ ౧౫ ॥ న యావదే
తాం తనుభృన్నరేన్ద్ర విధూయ మాయాం వయునోదయేన । విముక్తసఙ్గో జితషట్సపత్నో వేదాత్మతత్త్వం
భ్రమతీహ తావత్ ॥ ౧౬ ॥ న యావదేతన్మన ఆత్మలిఙ్గం సంసారతాపావపనం జనస్య । యచ్ఛోకమోహామ

సంభర్తా చ తథా భర్తే,, త్యాదిభిరక్షరశస్సముదాయరూపేణ చ తత్రైవ నియతస్స ఏతః - నన్వాత్మతయా సర్వవ్యాపక
శ్చేత్కథమదర్శనమత ఆహ॥ స్వమాయయా స్వాధీనమాయయా-ఆత్మని జీవే-ఆర్షత్వాత్సప్తమ్యాలుక్,,పరమేవ్యోమన్ని,,
తివత్ వ్యవధీయమానః తిరోధీయమానః-ప్రకృతివశగైర్ద్రష్టుమశక్య ఇత్యర్థః ॥౧౪ ॥ న ప్రకృతిపరవశైర్దుర్దర్శత్వ
మాత్రేణ సర్వవ్యాపకత్వభఙ్గః - కింతు వాయువదదృశ్య ఏవ సర్వవ్యాపకతయా నియమయతీత్యాహ॥ యథేతి॥ యథా-అని
లో వాయుః-రాత్మస్వరూపేణ స్వేనరూపేణ -చరాచరభూతానామన్తః ప్రవిష్టః ఈశే ప్రేరయతి- ఏవం - క్షేత్రజ్ఞః పర
మాత్మా-భగవాన్వాసుదేవోఽపి-ఇదం జగచ్చేతనాచేతనాత్మకమన్తర్నియన్తృతయా ప్రవిష్టః - భగవతో నియమనం వ్యా
ప్తిద్వారా ప్రేరకతయా చేత్యనిలదృష్టాన్తతస్సిద్ధమ్ ॥౧౫ ॥ ఏవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం పరమాత్మరూపముపదిశ్య
తదుపాసనయా తత్సాక్షాత్కారాపన్నజ్ఞానపర్యన్తం సంసారో న నివర్తత ఇత్యాహ ॥ నేతి॥ హేనరేన్ద్ర-తనుభృద్దేహీ-
వయునోదయేన జ్ఞానోదయేన-యావ-దేతాం-మాయాం అహంమమాభిమానరూపాం-విధూయ నిరస్య - వియుక్తస్సఙ్గో దే
హాగేహాదిషు యేన-జితాః షట్సపత్నాః శ్రోత్రమనసా సహ షడిన్ద్రియరూపాః యేన, తథాభూతస్స-న్నాత్మనః పరమా
త్మన- స్తత్త్వం యాథాత్మ్యం-న వేద-తావ-దిహ సంసారే-భ్రమతి ॥౧౬॥ కదాఽయం తనుభృదాత్మతత్త్వం వేదే
త్యత్రాహ॥ నేతి ॥ య,దిదం-జనస్య - సంసారతాపానామాధ్యాత్మికాదీనా-మావపనం క్షేత్రం- ఆత్మనో జీవస్య-లిఙ్గం
ప్రాగ్వ్యక్తరీత్యా సంసృతిముక్త్యోః కారణం-మనో-యావ-చ్ఛోకాదికం -మమతాం చ-న విధత్తే-తదా-వేద-యద్వా-యా
వచ్ఛోకాదికం విధత్తే తావన్న వేదేత్యన్వయః-తత్ర - మోహః-ప్రమాదః-ఆమయో రోగః-వైరానుబన్ధః వైరపూర్వకాను
స్మరణం -శోకాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః, యద్వా-శోకాదిరూపమనుబన్ధం ,, అనుబధ్యతే ప్రకృతస్సంబధ్యత ఇత్యనుబ
న్ధః-అగ్రతో న మతాం-తత్ప్రకృష్టభాగేన శోకాదికం చ-యావన్న విధత్త ఇత్యర్థః-కదేదం మనశ్శోకాద్యవిధాయకమితి చేత్-
యదాగుణానుపరక్తం- కదాచగుణానుపరక్తమితిచే ,, దాహారశుద్ధౌ సత్త్వశుద్ధి,,రిత్యాద్యుక్తసాత్త్వికాహారసత్క్రియ

యాదిభిస్సత్త్వప్రచురమిత్యన్యదేతత్ ॥ ౧౭ ॥ తస్మాత్-దేనమన్తఃకరణరూపం-భ్రాతృవ్యం సహజశత్రుం-ఉపేక్షయా-అనిగ్రహేణ-అత్యన్త-మేధితం సంవృద్ధం - అతఏవ, అదభ్రం అనల్పం వీర్యం సంసారయితృత్వరూపం యస్య-అవ్యళీకమప్రియకారిణం-తత్ర హేతుః-ఆత్మమోషం ఆత్మాపహారిణం -త్వమప్రమత్తః - గురోర్హరేః గురురేవ హరిస్తస్య-చరణోపాసనమేవాస్త్రం యస్య-తథాభూతస్సన్-జహి-ఘాతయ-సదాచార్యసేవాదిప్రణాడ్యా స్వవశీకుర్విత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః.***********

ఏవం బన్ధమోక్షకారణే పరమాత్మస్వరూపే చోపదిష్టే దేహాత్మనోరన్యోన్యస్య భేదం జిజ్ఞాసుః ప్రణత్యా తద్భక్త్యభినన్దనేన చ తం ప్రసాదయన్పృచ్ఛతి రహూగణః ॥ కారణవిగ్రహాయ, కారణస్య పరమాత్మనో, విగ్రహాయ శరీరభూతాయ, యద్వా మాదృశలోకరక్షణకారణేన విగ్రహో దేహో యస్య తస్మై " ఆచార్యదేవో భవ-దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యం మాం విజానీయాత్ " ఇతి శాస్త్రార్థానుసన్ధానకృతేశ్వరభావేనైవముక్తం, స్వరూపానుసన్ధానేన, తుచ్ఛీకృతో నిరస్తో, విగ్రహో విరోధః కృతాపరాధేష్వపి మాదృశేషు, యస్య, అవధూతః సర్వైః పరిభావ్యవేషః, ద్విజబన్ధోర్లిఙ్గేన వేషేణ, నిగూఢో, నిత్యానుభవః నిత్యస్య పరమాత్మనోఽనుభవో, యేన, తతోఽవధూతశబ్దేన కర్మధారయః, ఏవంభూతాయ, తుభ్యం, నమః ॥ ౧ ॥ జ్వరరూప, ఆమయో రోగ, స్తేనా, ర్తస్య పీడితస్య, యథా, సత్ విశుద్ధ, మగదమౌషధం, యథా వా నిదాఘేన గ్రీష్మతాపేన-తప్తస్య-హిమామ్భః-పీడానివర్తకం తాపనివర్తకం చ-తథా-హే బ్రహ్మన్-కుత్సితో-యో-దేహః-తస్మిన్-స్థాన ఆత్మాభిమానః-స ఏవాహిస్సర్ప - స్తేన-విశేషేణ దష్టా-దృష్టిః వివేకలక్షణా-యస్య-తస్య మమ- తే తవ-వచః-అ

యరాగలోభవైరానుబన్ధమనుతాం విధత్తే ॥ ౧౭ ॥ భ్రాతృవ్యమేనం త్వమదభ్రవీర్యముపేక్షయాఽధ్యేధితమప్రమత్తః । గురోర్హరేశ్చరణోపాసనాస్త్రో జహి వ్యళీకం స్వయమాత్మమోషమ్ ॥ ౧౮ ॥*****
***********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః.**********
రహూగణ ఉవాచ ॥ నమో నమః కారణవిగ్రహాయ స్వరూపతుచ్ఛీకృతవిగ్రహాయ । నమోఽవధూత ద్విజబన్ధులిఙ్గనిగూఢనిత్యానుభవాయ తుభ్యమ్ ॥ ౧ ॥ జ్వరామయార్తస్య యథాఽగదం సన్నిదాఘతప్తస్య యథా హిమామ్భః । కుదేహమానాహివిదష్టదృష్టేర్బ్రహ్మన్వచస్తేఽమృతమౌషధం మే ॥ ౨ ॥ తస్మాద్భవన్తం మమ సంశయార్థం ప్రక్ష్యామి పశ్చాదధునా సుబోధమ్ । అధ్యాత్మయోగగ్రథితం తవోక్తమాఖ్యాహి కౌతూహలచేతసో మే ॥ ౩ ॥ యదాహ యోగేశ్వర దృశ్యమానం క్రియాఫలం సద్వ్యవహారమూలమ్ । న హ్యఞ్జసా తత్త్వవిమర్శనాయ భవానముష్మిన్భ్రమతే మనో మే ॥ ౪ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ అయం జనో నామ చలన్పృథివ్యాం యః పార్థివః పార్థివ కస్య హేతోః । తస్యాపి చాఙ్ఘ్ర్యోరధి గుల్ఫజఙ్ఘాజానూరుమధ్యోరశిరోధరాంస

వృతతుల్య-మౌషధమ్ ॥ ౨ ॥ తస్మాద్భవన్తం ప్రతి-మమ-సంశయార్థం సంశయనివృత్త్యర్థం - అర్థశబ్దోఽత్ర నివృత్తివాచీ మశకార్థో ధూమ ఇతివత్-పశ్చాత్-ప్రక్ష్యామి అధునా తు య-త్తవత్వయా-ఉక్తం - తథా-అధ్యాత్మయోగేన గ్రథిత-ముత్-మయోక్తం-సుబోధం యథా స్యాత్తథా కౌతూహలచేతసః - కౌతూహ-లశబ్దస్తద్యుక్తపరః - కౌతూహలయుక్తం చేతో యస్య - తస్య, మే మహ్య - మాఖ్యాహి కథయ ॥ ౩ ॥ తత్ర తదుక్తే సన్దర్భమనువదతి ॥ యదాహేతి॥ హే యోగేశ్వర-భవాన్-ప్రత్యక్షాదిభిర్దృశ్యమానం-య-త్క్రియాఫలం స్వేదక్లేశమాదికం-సద్వ్యవహారమూలం అబాధితవ్యవహారహేతుకం ఉరుపరిశ్రాన్తోఽసీత్యబాధితవ్యవహారస్య మూలం న హి భవతీతి-య-ద్భవా-నాహ - అముష్మిన్ అత్ర-మే మనః, అఞ్జసా సుఖేన-తత్త్వవిమర్శనాయ భ్రమతే భ్రాన్త్యతిక్లిశ్యతి ॥ ౪ ॥ తత్ర క్రియాఫలస్యాబాధితవ్యవహారమూలత్వం భవతు-న హి స్థౌల్యకార్శ్యాదివ్యవహారస్య స్వరూపేణాసత్యత్వముక్తం - దేహవిషయస్య తస్యాబాధితత్వాత్-కిం త్వాత్మని యద్భవతా పరిశ్రాన్తోఽసి నాతిపీవా శాస్త్రాఽధిగో ప్రాన్పతిరితి వ్యవహృతం-తచ్చాబాధితమిత్యుచ్యతే-న చ మదీయోఽపి వ్యవహారశ్శరీరవిషయ ఏవేతి న బాధితత్వం-అహం త్వం శబ్దయోరాత్మవిషయత్వాత్ - అభిముఖే తత్ప్రతిసమ్బన్ధిని స్త్రీవ, త్యగ్వస్తుని చ చేతన ఏవ తయోర్వృత్తేః- అచేతనవిశిష్టాభిముఖాదిచేతనవిషయత్వేఽపి విశేష్యాం శే స్థౌల్యాదేర్బాధితత్వాదితి వదన్దేహాత్మనోరత్యన్తభేదమాహ బ్రాహ్మణః॥ అయమితి॥ హే పార్థివ-యః-పార్థివః-పృథివ్యా వికారః-స ఏవ-కస్య హేతోః కస్మాచ్చిత్కారణాత్-పృథివ్యాం-చలన్- అయం భారవాహకాదిః-జనో-నామప్రసిద్ధః- యస్తు న చలతి-స పాషాణాదిరిత్యేతావానేవ భేదః - కస్య హేతోరిత్యనేన కశ్చిజ్జీవస్య కర్మవిశేష ఏవ తచ్ఛరీరస్య చరాచరత్వయోర్హేతురిత్యభిప్రేతం-త

స్యాపి పృథివీవికారస్య, అఙ్ఘ్రీః పాదయోః-ఉపర్యుపరి-గుల్ఫాదయః- ఉరసస్సకాశాత్ ఊర్ధ్వః-శిరోధరా గ్రీవా అంసౌ స్కన్ధౌ ✻ ॥ ౪ ॥ ✻అంసేచ-దారుమయీ-శిబికా-తస్యాంచ-సౌవీరాణాం-రాజేత్య - పదేశః అపదిశ్యత ఇత్యపదేశః వ్యవహర్తవ్యః - అస్తి-సౌవీరరాజేతివ్యపదేశో వ్యవహారో, యస్య స భవాన్ సన్నిహిత ఆస్త ఇతి వా-యస్మిన్ సౌవీరరాజ ఇతివ్యపదేశే-భవాన్స్వరూపతస్స్వభావతశ్చ తతోఽత్యన్తవిలక్షణోఽపి భవాన్-నిరూఢః అరూఢో వా-దేహాత్మాభిమానః-సిన్ధుషు దేశేషు-రాజాఽస్మీతి దుర్మదేనాన్ధస్సన్, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౬ ॥ ✻అత్యన్తం కష్టేన వాహనాదిజనితదుఃఖేన-దీనా-నత ఏవ, శోచ్యాః, నిమాన్, విష్ట్యా బలాత్, నిగృహ్ణన్, నిరనుగ్రహః-నిష్కృపః, వర్తసే, అనేనాత్మని రాజత్వబుద్ధిప్రయుక్తనిగ్రహాదికర్తృత్వస్య చ స్వరూపప్రయుక్తత్వబుద్ధిర్భ్రాన్తిరిత్యుక్తం - జనస్య, గోప్తా రక్షకోఽస్మీతి, వికత్థమానస్త్వం, వృద్ధసభాసు దేహాత్మవివేకిషు-న శోభసే, యతో-ధృష్టః దేహాత్మభ్రాన్త్యుద్వృత్తః ✻ ॥ ౭ ॥ ✻అస్థిరేషు స్థిరత్వబుద్ధిశ్చ భ్రాన్తిరితి దర్శయితుమస్థిరత్వమాహ, యదేతి ॥ చరాచరాత్మకస్య దేహజాతస్య-ప్రభవముత్పత్తిం-నిష్ఠాం నాశంచ-క్షితావేవ విదామ, క్షితిశబ్దో బ్రహ్మణ్డపరః " స భూమిం విశ్వతో వృత్వా ,, ఇతి ప్రయోగాత్, ఉత్పత్తివినాశౌ క్షితావేవ పశ్యామః, అస్థిరత్వం పశ్యామ ఇతి భావః-తత్తస్మాదస్థిరత్వాత్ -నామతః దేహాత్మభ్రాన్తిమూలాత్ త్వదుక్తిమాత్రాత్ - దన్యత్ , సత్క్రియయాఽబాధితవ్యవహారేణానుమేయం, వ్యవహారస్యాత్మని రాజత్వాదివ్యవహారస్య, స్థౌల్యాదివ్యవహారస్య చ-మూలం, నిరూప్యతాం-తన్న కించిదప్యస్తి, ఉక్తత్రివిధభ్రాన్తిమూలత్వాదిత్యర్థః ✻ ॥ ౮ ॥ ✻క్షితావేవోత్పత్తివినాశౌ చరాచరస్య విదామ ఇత్యనేన క్షితేస్తు నిత్యత్వం ప్రతీతం, తన్నిరాసయన్నాహ ॥ ఏవమితి ॥ అసన్నిధానం-అసతామనిత్యానాం కార్యాణాం-నిధానం లయస్థానం, యత్, క్షితిశబ్దవృత్తం క్షితిశబ్దస్య వృత్తం వృత్తిర్యస్మిన్ , క్షితిశబ్ద

సౌ ॥ ౫ ॥ అంసేఽపి దార్వీ శిబికా చ యస్యాం సౌవీరరాజేత్యపదేశ ఆస్తే। యస్మిన్ భవాన్ రూఢనిజాభిమానో రాజాఽస్మి సిన్ధుష్వితి దుర్మదాన్ధః ॥ ౬ ॥ శోచ్యానిమాంస్త్వమతికష్టదీనాన్విష్ట్యా నిగృహ్ణన్నిరనుగ్రహోఽసి। జనస్య గోప్తాఽస్మి వికత్థమానో న శోభసే వృద్ధసభాసు ధృష్టః ॥ ౭ ॥ యదా క్షితావేవ చరాచరస్య విదామ నిష్ఠాం ప్రభవం చ నిత్యమ్ । తన్నామతోఽన్యద్వ్యవహారమూలం నిరూప్యతాం సత్క్రియయాఽనుమేయమ్ ॥ ౮ ॥ ఏవం నిరుక్తం క్షితిశబ్దవృత్త✻మసన్నిధానం పరమాణవో యే। అవిద్యయా✻మనసా కల్పితాస్తే యేషాం సమూహేన కృతో విశేషః ॥ ౯ ॥ ఏవం కృశం స్థూలమణుర్బృహద్యదసచ్చ సజ్జీవమజీవమన్యత్ । ద్రవ్యస్వభావాశయకాలనామ్నా బుద్ధ్యాఽజయాఽవేహి కృతం ద్వితీయమ్ ॥ ౧౦ ॥ జ్ఞానం విశుద్ధం పరమార్థమేక

వాచ్యం-తదప్యే-వం అనిత్యం నిరుక్తం దర్శితం, యత్ర దేహాద్యుత్పత్తిస్సా క్షితిరప్యనిత్యేత్యర్థః-భూమేరనిత్యత్వజ్ఞాపనాయ తత్ప్రాప్యావయవవిభాగమవయవానాంచానిత్యత్వమాహ ॥ పరమాణవ ఇతి ॥ యే, పరమాణవః భూతసూక్ష్మాణి, యేషాం పరమాణూనాం, సమూహేన, విశేషః కృతః భూమండలం కృతం- తే పరమాణవః-మనసా , అధిష్ఠాతుః ఈశ్వరస్య సంకల్పేన అవిద్యయా ప్రకృత్యా, కల్పితాః - ఈశ్వరాధిష్ఠిత ప్రకృతిపరిణామరూపత్వాదనిత్యా ఏవేతి భావః-యద్వా - యే పరమాణవోఽనిత్యా-స్తే, మనసా అవిద్యయా, కల్పితాశ్శరీరాకారేణ సంహతా - స్త ఏవా, హం మమేత్యవిద్యయా ఆత్మత్వేన కల్పితా ఇత్యర్థః - వేదాన్తార్థోపబృంహణపరేఽస్మిన్ ప్రబన్ధే పరమాణుకారణవాదాయోగాద్వైశేషికాదిభిస్తేషామవిద్యాకల్పితత్వానభ్యుపగమాచ్చ యథోక్త ఏవార్థః - అసన్నిధానాదిత్యపి పాఠో దృశ్యతే-తత్ర , అసత్సు అనిత్యేషు స్వకారణభూతేషు భూతసూక్ష్మేషు-నిధానాల్లయాత్, క్షితిశబ్దవృత్తమప్యనిత్యమిత్యర్థః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻శరీరస్యాత్మనోఽన్యత్వం నిగమయన్ స్థౌల్యాదికం తద్గతమేవేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం కార్శ్యాదిగుణయుక్తం-సదసదాత్మకం కార్యకారణాత్మకం-ఉత్కృష్టాపకృష్టాత్మకం వా-సజీవనిర్జీవభేదభిన్నం - చరాచరాత్మకం, ద్వితీయం ఆత్మనో భిన్నం, శరీరం ద్రవ్యాదినామ్నా, అజయా ప్రకృత్యా-కృత, మితి, బుద్ధ్యా, నిపుణయా , అవేహి-తత్ర, ద్రవ్యం పృథివ్యాదిపఞ్చభూతజాతం, స్వభావః, తేషాం పరిణామస్వభావః , ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనా వా, కాలస్సత్త్వాదిగుణక్షోభకః-ద్రవ్యాదీనాం ప్రకృతిప్రపఞ్చత్వాద్ద్రవ్యాదినామ్నేత్యుక్తమ్ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ఏవం దేహస్యానాత్మత్వముక్తం, అథాత్మస్వరూపం శోధయతి ॥ జ్ఞానమితి ॥ జ్ఞానమితి జడాత్మవాదవ్యుదాసః, విశుద్ధం స్వతః కర్మసంబన్ధరహితం, రాగాదిదోషరహితం వా, పరమార్థం పురుషార్థభూతం ఏకం సర్వత్ర జ్ఞానైకాకారం - అనన్తరం న బహిః, అన్తర్బహిః ప్రదేశభేదరహితం-నిరవయవత్వాత్ - బ్రహ్మగుణతో వ్యాపకం,

౯ ✻ పా॥ అసన్నిధానాత్పరమాణవో యే

సత్యం నిత్యం - ప్రత్యక్ స్వస్మై భాసమానం ప్రశాన్తం , అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యూర్మిషట్కరహితం, సాంఖ్యమతవ్యావృత్త్యర్థం బ్రహ్మాత్మకత్వం సామానాధికరణ్యేనాహ-భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞం వాసుదేవమితి , భగవచ్ఛబ్దస్సంజ్ఞా యస్య సః భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞః ,, తత్ర పూజ్యపదార్థోక్తిపరిభాషాసమన్వితః । శబ్దోఽయం నోపచారేణ హ్యన్యత్ర హ్యుపచారత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా భగవచ్ఛబ్దో యత్ర వాసుదేవే ముఖ్యవృత్త , స్తం, వాసుదేవం వాసుదేవాత్మకం, వదన్తి కవయః ఆత్మయాథాత్మ్యవిదో వదన్తి-అత్ర విశుద్ధం పరమార్థమిత్యాదివిశేషణై రచేతనశరీరవ్యావృత్తిః-వాసుదేవాత్మకత్వకథనేన తత్పూజ్యత్వపాల్యత్వనియామ్యత్వధార్యత్వశేషత్వాదిధర్మైస్తదాశ్రిత్యైస్తతో వైలక్షణ్యం సూచితమ్ ॥౧౧॥ ఏవంభూతప్రకృతివిలక్షణస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం కథం లభ్యేతేత్యపేక్షాయాం-నోపాయాన్తరైః-కిన్తు మహత్సేవాభగవద్గుణానుశ్రవణాదిప్రణాడ్యైవేత్యాహ ద్వాభ్యాం ॥ హేరహూగణ - ఏతత్-స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం, మహతాం భాగవతానాం, పాదరజస్సేవాం వినా, తపఆదిభిః, స్వమనీషాపూర్వకైః , ర్నయాతి న ప్రాప్నోతి ॥ తత్ర, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిః-అనశనాదిర్వా-ఇజ్యా వైదికం కర్మ-నిర్వపణం సత్పాత్రనిక్షేపరూపం దానం, గృహం గృహస్థధర్మః-ఛన్దో వేదాభ్యాసః-ఏభిస్తపఆదిభిః-తథా ఉపాసితైః జలాదిభిశ్చ-న యాతీత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ కథం మహత్సేవయా తద్యాతీత్యత్రాహ ॥ యత్ర యేషు మహత్సు -గ్రామ్యకథానాం విఘాతో యస్మాత్సః-ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో-గుణానువాదః-ప్రస్తూయతే-ప్రస్తూయతాం గుణానువాదః-ప్రకృతే కిమాయాతం-తత్రాహ-అనుదినం-నిషేవ్యమాణో-గుణానువాదః-వాసుదేవే-సతీం-మతిం-ముముక్షో - ర్యచ్ఛతి - స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయం జ్ఞానం సంపాదయతీత్య

మనన్తరం త్వబహిర్బ్రహ్మ సత్యమ్। ప్రత్యక్ ప్రశాన్తం భగవచ్ఛబ్దసంజ్ఞం యద్వాసుదేవం కవయో వదన్తి।
రహూగణైతత్తపసా న యాతి న చేజ్యయా నిర్వపణాద్గృహాద్వా। న చ్ఛన్దసా నైవ జలాగ్నిసూర్యైర్వినా మహత్పాదరజోఽభిషేకమ్ ॥ ౧౨ ॥ యత్రోత్తమశ్లోకగుణానువాదః ప్రస్తూయతే గ్రామ్యకథావిఘాతః । నిషేవ్యమాణోఽనుదినం ముముక్షోర్మతిం సతీం యచ్ఛతి వాసుదేవే ॥ ౧౩ ॥ అహం పురా భరతో నామ రాజా విముక్తదృష్టశ్రుతసఙ్గబన్ధః। ఆరాధనం భగవత ఈహమానో మృగోఽభవం మృగసఙ్గాద్ధతార్థః ॥ ౧౪ ॥ సా మాం స్మృతిర్మృగదేహేఽపి వీర కృష్ణార్చనప్రభవా నో జహాతి । అథో అహం జనసఙ్గాదసఙ్గో విశఙ్కమానోఽవివృతశ్చరామి ॥ ౧౫ ॥ తస్మాన్నరోఽసఙ్గసుసఙ్గజాతజ్ఞానాసినైవేహ వివృక్ణమోహః। హరిం తదీహాకథనశ్రుతాభ్యాం లబ్ధస్మృతిర్యాత్యతిపారమధ్వనః ॥ ౧౬ ॥**************************

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః**********

బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ దురత్యయేఽధ్వన్యజయా నివేశితో రజస్తమస్సత్త్వవిభక్తకర్మదృక్ । స ఏష సార్థోఽర్థప

ర్థః ॥ ౧౩ ॥ ఏవం గృహమేధిసౌఖ్యవైరాగ్యస్య జ్ఞానహేతుత్వమభిధాయ విషయసఙ్గస్య జ్ఞానభ్రంశకరత్వం స్వదృష్టాన్తేన వదన్ ,,కస్త్వం నిగూఢ ,, ఇత్యాదిప్రశ్నస్యోత్తరమాహ॥ అహమితి ద్వాభ్యాం॥ పురా పూర్వస్మిన్ జన్మన్యహం భరతో, నామ ప్రసిద్ధః -రాజా - అభూవం-తత్ర, విశేషేణ త్యక్తః దృష్టైష్వైహికసుఖేషు శ్రుతేషు ఆముష్మికేషు స్వర్గాదిషు చ సఙ్గరూపో బన్ధో యేన-తథాభూతస్సన్-భగవతః - ఆరాధనం-కుర్వాణః-తత్ర-మృగసఙ్గా, ద్ధాహతః విహతః -ఆరాధనలక్షణోఽర్థో యస్య-తథాభూతః-మృగోఽభవం మృగజన్మ ప్రాప్తోఽభూవమ్ ॥ ౧౪ ॥ హే వీర-కృష్ణార్చనప్రభవా భగవదారాధనజా-సా భగవద్విషయా స్మృతి-ర్మృగదేహేఽపి-మాం-న జహాతి నాత్యాక్షీత్ -కృష్ణార్చనప్రభావవిషయకోఽపి స్మృతిః అహో ఇతి - అధునా-జనసఙ్గా - ద్విశఙ్కమానః - అత ఏవా-సఙ్గః - వివృతః అప్రకటః-గృహాద్యప్రవిష్ట -శ్చరామి ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్సఙ్గస్య బన్ధకత్వా-న్నరః-అసఙ్గేషు జ్ఞానిషు-సఙ్గేన-జాతో-యః-జ్ఞానరూపోఽసిః ఖడ్గః- తేన-విశేషేణ వృక్ణః ఛిన్నః-సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిషు యేన-తథాభూతస్సన్ - అధ్వనః సంసారాటవ్యధ్వనః -అతి అత్యన్తం-పారం అవధిం, హరిం భగవన్తం, తదీహాకథనశ్రుతాభ్యాం భగవచ్చేష్టితకథనశ్రవణాభ్యాం - కథనశ్రవణప్రణాడ్యేత్యర్థః-లబ్ధా, స్మృతిః భగవద్విషయా-యస్య సః-యాతి ప్రాప్నోతి ॥ ౧౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః .***************************

ఏవం తత్త్వం నిరూపితమప్యవిరక్తస్య న ప్రతిష్ఠితం భవతీతి వైరాగ్యోదయాయ సంసారాధ్వానం లోకప్రసిద్ధదుర్గాధ్వత్వేన సంసారమటవిత్వేన చ రూపయతి॥ దురత్యయ ఇతి త్రయోదశేనాధ్యాయేన బ్రాహ్మణః॥ దురత్యయే దురతిక్రమే-అధ్వని

కర్మమార్గే, అజయా-ప్రకృత్యా, నివేశితః-రజస్తమస్సత్త్వైః, ర్విభక్తాని-కర్మాణి కార్యతయా పశ్యతీతి తథా-శుభాశుభమిశ్రరూపకర్మణి దృష్టిమానిత్యర్థః, స ఏవ సార్థో జీవసమూహః, అర్థపరః స్వర్గాదిపురుషార్థత్రయాసక్తః, భవాటవీం యాతి కర్మఫలం జన్మ ప్రాప్నోతీత్యర్థః, శర్మ సుఖం, న విన్దతి న లభతే-యథా వణిక్సార్థోఽర్థార్జనాయ గచ్ఛన్నటవీం యాతి తద్వత్ ✽॥౧॥✽ యద్యప్యస్యాధ్యాయస్య వ్యాఖ్యానరూప ఉత్తరాధ్యాయః ప్రవృత్తస్తథాపి సుఖప్రతిపత్తయే కించిద్వ్యాఖ్యాయతే-హే నరదేవ-యస్యాం భవాటవ్యాం - షడిన్ద్రియనామానః-దస్యవః-ముష్టజన్తవశ్చోరాః, కుత్సితస్సన్మార్గానభిజ్ఞః, నాయకః బుద్ధిరూపో నేతా, యస్య తం, సార్థం జీవసమూహం విలుమ్పన్తి జీవస్య భగవదారాధనరూపం ధనం ముష్ణంతీత్యర్థః - యత్ర భవాటవ్యాం - గోమాయవః సృగాలతుల్యాః దారాపత్యాదయః -ప్రమత్తమనవహితం-సార్థకం-స్వార్థికః కః-త్వం మే భర్తాఽసి పితాఽసీత్యేవం ప్రవిశ్య హరన్తి - యథా - ఉరణం మేషం వృకాః-హరన్తి-తద్వత్ ,, యోఽన్యథా సన్తమాత్మానమన్యథా ప్రతిపద్యతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా ఆత్మస్వరూపవిస్మారకాహంమమాభిమానజననద్వారా ఆత్మానమపహరన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ వీరుధో లతాః, తృణాని గుల్మాని చ తైః, గహ్వరే, అదభ్రకర్మబీజవత్ఫలప్రరోహక్షేత్రభూతే గృహాశ్రమ ఇత్యర్థః-కరోరైః తీవ్రైః, దంశైః మక్షికావిశేషైః మశకైశ్చ, యథా కశ్చిద్వనే ఉపద్రుతో భవతి, తథా-దంశాదిసదృశైః, రాజభటాదిభిరుపద్రుతో భవతీత్యర్థః ॥ క్వచిద్గన్ధర్వపురవదస్థిరం - మనుష్యశరీరం స్థిరవత్పశ్యతి-గన్ధర్వాణాం హి పురం న విద్యతే-తద్వద్దేహస్యాపి నిత్యత్వమవిద్యమానమపి పశ్యతీత్యర్థః - క్వాపి క్వాపి-ఆశురయః అతివేగో-యస్య-ఉల్ముకాకారో-గ్రహః పిశాచ-స్తత్తుల్యం సువర్ణముపాదేయత్వేన ప్రపశ్యతీత్యర్థః, అసుహరోల్ముకగ్రహమిత్యపి పాఠో దృశ్యతే, తత్ర ప్రాణహరోల్కాముఖపిశాచతుల్యం పరకీయం సువర్ణముపాదేయత్వేన పశ్యతీత్యర్థః, పిశాచగతోల్కా-జ్వలనం ప్రకాశార్థం జిఘృక్షుర్యథా పిశాచహతో భవతి, ఏవం దుర్జనసంబన్ధిసువర్ణం స్వోపకారకత్వబుద్ధ్యా జిఘృక్షుః దుర్జనైరుపహ-

రః పరిభ్రమన్ భవాటవీం యాతి న శర్మ విన్దతి ॥ ౧ ॥ యస్యామిమే షణ్ణరదేవ దస్యవః సార్థం విలుమ్పన్తి కునాయకం బలాత్ । గోమాయవో యత్ర హరన్తి సార్థికం ప్రమత్తమావిశ్య యథోరణం వృకాః ॥ ౨ ॥ ప్రభూతవీరుత్తృణగుల్మగహ్వరే కరోరదంశైర్మశకైరుపద్రుతః । క్వచిత్తు గన్ధర్వపురం ప్రపశ్యతి క్వచిత్క్వచిచ్చాశురయోల్ముకగ్రహమ్ ॥ ౩ ॥ పిపాసతో† యత్ర ద్రవిణాత్మబుద్ధిరితస్తతో ధావతి భో అటవ్యామ్ । క్వచిచ్చ వాత్యోత్థితపాంసుధూమ్రా దిశో న జానాతి రజస్వలాక్షః ॥ ౪ ॥ అదృశ్యఝిల్లీస్వనకర్ణశూల ఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితాన్తరాత్మా । ✽అపుణ్యవృక్షాన్ శ్రయతే క్షుధార్దితో మరీచితోయాన్యభిధావతి క్వచిత్ ॥ ౫ ॥ క్వచిద్వితో-

తో భవతీత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ పిపాసతో యత్ర ద్రవిణాత్మబుద్ధిః పిపాసావిషయం తోయం పిపాసతోయం-మృగతృష్ణికా-పిపాసాశబ్దస్య ,,ఙ్యాపోస్సంజ్ఞాఛన్దసో,, రితి హ్రస్వః, పిపాసావిషయతోయతుల్యం-ద్రవిణం విత్తం, తస్మిన్నాత్మబుద్ధిః స్వబుద్ధిర్యస్య తథాభూతః-క్వచిత్ ,,నివాసతోయద్రవిణాత్మబుద్ధి,, రితి పాఠః-తత్ర నివాసాదిష్వాత్మాస్వభావో యస్యాస్సా బుద్ధిర్యస్యేత్యర్థః - అటవ్యాం -ఇతస్తతో-ధావతి భ్రమతి-భో హే రాజన్-వాత్యా చక్రవాతః-తత్తుల్యా నారీ వాత్యా-వాత్యాయాం ప్రమదాయాం-ఉత్థితో-రాగాదిదోషః పాంసు-స్తేన-ధూమ్రాః ఆవిలాః - దిశః ధర్మమర్యాదాః-రజస్వలే రజోవ్యాప్తే అక్షిణీ-యస్య సః రజోగుణోపహతజ్ఞానస్సన్-న జానాతి - యథా చ క్రవాతోత్థితధూళివ్యాప్తనేత్రః ప్రాచ్యాదిదిగ్భాగాన్న జానాతి తద్వదిత్యర్థః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ క్వచిదదృశ్యానాం-ఝిల్లీనాం భృఙ్గారికాసంజ్ఞానాం కీటవిశేషాణాం-స్వనేన ధ్వనినా-కర్ణయోః-శూలా వ్యథా యస్య సః, పరోక్షమప్రియభాషిరిపువాక్యశ్రవణజనితకర్ణవ్యథా యుక్తో భవతి, యథాఽటవ్యాం ప్రవిష్టోఽదృశ్యఝిల్లీస్వనవ్యథితకర్ణ ఇత్యర్థః, తథా - ఉలూకానాం ప్రత్యక్షమప్రియభాషిణాం ఘూకసదృశానాం రాజభటాదీనాం-వాగ్భిర్వ్యథితః, అన్తరాత్మా మనో-యస్య తథాభూతః-క్వచిద్భవతి-యథాఽరణ్యే ఉలూకవాగ్భిర్వ్యథితహృదయో భీతహృదయో భవతీత్యర్థః, క్వచిత్-క్షుధా అశనాయయా - అర్దితః పీడితః-అపుణ్యవృక్షాన్ విషవృక్షసదృశాన్ - అనుపకారకానప్రతిగ్రాహ్యధనాన్ పాపిష్ఠాన్ జనాన్ శ్రయతే ఆశ్రయతి-క్వచిన్మరీచితోయాని మరీచికాజలతుల్యసుఖాభాసాన్విషయాననుధావతి భోగ్యబుద్ధ్యా అన్వేషయతి - అభోగ్యం హేయం విషయమనుధావతీత్యర్థః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ క్వచిద్వితోయాః జలరహితాః - సరితః నదీః - అభియాతి-యథా వితోయాసు సరిత్సు పతితస్య గాత్రభఙ్గాత్సద్యో దుఃఖం భవతి న తూదకలాభః -తద్వదిహ చ పరత్ర చ దుఃఖదాన్ నిష్ఫలాన్పాషణ్డాశ్రమానభియాతి ఆశ్రయతే-క్వచిన్నిరన్నః - పరస్పరం - దాయాదేభ్యోఽన్నాదికం, లషతే వాఞ్ఛతి - పుత్రః పితృధనమిచ్ఛతి పుత్రార్థమిచ్ఛతి పితా నిరన్నకత్వేత్య

౪ ॥ శ్లో ॥ పా † నివాసతోయ.

ర్థః, క్వచి-ద్దావం దావాగ్నితుల్యం గృహం - అభిమతవిషయశూన్యం దుఃఖదం ఆసాద్య ప్రాప్య, ప్రవిష్టః-అగ్నితప్తః, శోకాతురో-భవతి-క్వచ, యక్షైః యక్షవత్ప్రాణహర్తుమశక్యైః రాజభిః హృతాసుః ప్రహృతప్రాణతుల్యధనః, నిర్విద్యతే ఖిద్యతి ॥౬॥ తథా-శూరైః రాజభటాదిభిః-హృతం-స్వం ధనం-యస్య సః-క్వచిద్దుఃఖితచిత్తో భవతి, హేతుగర్భమ్, క్వచ-శోచన్విముహ్యన్, కశ్మలం మూర్ఛాం-యాతి-క్వచిచ్చ, గన్ధర్వపురమివాస్థిరం బన్ధువర్గం - ప్రవిష్టః, నిర్వృతవత్సుఖితవత్ ముహూర్తం, మోదతే ॥౭॥ క్వచి-న్నగారురుక్షుః పర్వతవద్దురారోహయజ్ఞాదికలాపం విధిత్సుః, కణ్టకైః, శర్కరాభిః సూక్ష్మపాషాణైశ్చ, దుఃఖితచరణో యథా పర్వత మారోఢుం నశక్తస్తథా కణ్టకాదితుల్యైర్విఘ్నైరభిభూతస్సన్ - మహత్కర్మ, రోఢుం కర్తుం, అశక్తస్సన్ - విమనా ఇవాస్తే ఆభాస్వరత్వేనావతిష్ఠతే క్వచిచ్చ - క్షుత్తృడ్భ్యాం, అభ్యన్తరవహ్నినా జాఠరాగ్నినా, అర్దితః పీడితః - జనాయ కళత్రాదిభ్యః, క్రుధ్యతి-యతోఽయం కౌటుమ్బికః ॥౮॥ క్వచి-దయం జనః, అజగరాహినా అజగరాఖ్యసర్పతుల్యయా నిద్రయా-నిగీర్ణో గ్రస్తః-కించిదపి-నావైతి న వేత్తి-యథా-విపినే అరణ్యే - అపవిద్ధస్త్యక్తశ్శవ ఇవ - క్వచిద్దన్దశూకైః సర్పతుల్యైః-హింసైర్దుర్జనైః-దష్టః పీడితః-అన్ధో లుప్తవివేకః, అన్ధకూపే మోహే-శరీరదుఃఖే వా-పతితః-తమసి దుఃఖే శేతే ॥౯॥ కదాచిత్-క్షుద్రరసాన్ అల్పసుఖజనకాన్-పరదారధనాదిరూపాన్, విచిన్వన్ అన్వేషయన్ - తన్మక్షికాభిస్తత్తద్విషయాభిమానిభిః-యోషాస్వామ్యాదిభిః, వ్యథితస్తాడితః-విమానోఽవజ్ఞాతో-భవతి-కథంచిత్తత్రాతిక్లేశేన-ప్రతిలబ్ధమానః ప్రాప్తపరదారాదిర్భవతి తదా,

యాస్సరితోఽభియాతి పరస్పరం చాలపతే * నిరన్నః । ఆసాద్య దావం క్వచిదగ్నితప్తో నిర్విద్యతే క్వచ * యక్షైర్హృతాసుః ॥౬॥ శూరైర్హృతస్వః క్వచ * నిర్విణ్ణచేతాః శోచన్విముహ్యన్నుపయాతి కశ్మలమ్ । క్వచిచ్చ గన్ధర్వపురం ప్రవిష్టః ప్రమోదతే నిర్వృతవన్ముహూర్తమ్ ॥౭॥ చలన్క్వచిత్కణ్టకశర్కరాఙ్ఘ్రిర్నగారురుక్షుర్విమనా ఇవాస్తే । పదే పదేఽభ్యన్తరవహ్నినార్దితః * కౌటుమ్బికః క్రుధ్యతి వై జనాయ ॥౮॥ క్వచిన్నిగీర్ణోఽజగరాహినా జనో * నావైతి కించిద్విపినేఽపవిద్ధః । దష్టస్స్మ శేతే క్వచ దన్దశూకైరన్ధోఽన్ధకూపే పతితస్తమిస్రే ॥౯॥ కర్హి స్మ చిత్క్షుద్రరసాన్విచిన్వంస్తన్మక్షికాభిర్వ్యథితో విమానః । తత్రాతికృచ్ఛ్రాత్ప్రతిలబ్ధమానో బలాద్విలుమ్పన్త్యథ తం తతోఽన్యే ॥౧౦॥ క్వచిచ్చ శీతాతపవర్షవాతప్రతిక్రియాం కర్తుమనీశ ఆస్తే । క్వచిన్మిథో * విపణన్యచ్చ కిఞ్చిద్విద్వేషమృచ్ఛత్యథ విత్తశాఠ్యాత్ ॥౧౧॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనస్తు తస్మిఞ్శయ్యాసనస్థానవిహారహీనః । యావత్పరాదప్రతిలబ్ధకామః పారక్యదృష్టిర్లభతేఽవమానమ్ ॥౧౨॥ అన్యోన్యవిత్తవ్యతిషఙ్గవృద్ధవైరానుబన్ధో × వివద * న్మిథశ్చ । అధ్వన్యముష్మిన్నురుకృచ్ఛ్రవిత్తబాధోపసర్గైర్విహరన్విపన్నః ॥౧౩॥ తాంస్తాన్విపన్నాన్స హి తత్ర తత్ర విహాయ జాతం పరిగృహ్య సార్థః । ఆవర్తతేఽద్యాపి న కశ్చిదత్ర వీరాధ్వనః పారముపైతి యోగమ్ ॥౧౪॥ మనస్వినో నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా మమేతి స

తం వఞ్చయిత్వా, బలాత్, అన్యే, తాన్ క్షుద్రరసాన్ అపహరన్తి, ఏవం తేభ్యోఽప్యన్యేఽపహరన్తీత్యర్థః ॥౧౦॥ క్వచిచ్చ, శీతాదీనాం-ప్రతిక్రియాం - కర్తుం-శీతాదినివారకవస్త్రగృహాదికం సంపాదయితు-మసమర్థః, స్తైర్దుఃఖిత-ఆస్తే, క్వచి-న్మిథః- యత్కించిదత్యల్పమపి-విపణన్ క్రయవిక్రయాదిభిర్వ్యవహరన్, వాణిజ్యం కుర్వన్నిత్యర్థః-విత్తశాఠ్యాద్ధనవాఞ్ఛయా, విద్వేషం ప్రాప్నోతి ॥౧౧॥ తస్మిన్సంసారాధ్వని-క్వచిత్క్వచిత్, క్షీణం ధనం యస్య సః, అత ఏవ, శయ్యాదిభిర్విహీనః రహితో భవతి, శేతేఽస్యామితి శయ్యా పర్యఙ్కాది - ఆస్యతేఽస్మిన్నిత్యాసనం కమ్బలాది-స్థీయతేఽస్మిన్నితి స్థానం గృహాది-విహరన్త్యనేనేతి విహారో యానాది-యావత్ యదా-పరస్మా-దప్రాప్తకామః-తదా పరకీయమేవ వస్తుని దృష్టిరభిలాషో యస్య సః-అవమానమవజ్ఞాం-లభతే ॥౧౨॥ ఏవమన్యోన్యం విత్తవ్యతిషఙ్గేణ విత్తవ్యత్యాసేన-వృద్ధః వైరానుబన్ధో యస్య సః - మిథః వివదన్-వివాదం కుర్వన్-వివహన్ మిథశ్చేత్యపి పాఠః - తదా భాషాబద్ధవిత్తనియమవ్యత్యాసేన వివృద్ధవైరానుబన్ధః వైరావిష్టచిత్తః - పరస్పరం - వివాహం కుర్వన్-అస్మిన్దురత్యయేఽధ్వని-ఉరుభిః-కృచ్ఛ్రైః శ్రమైః-విత్తబాధైరుపసర్గైశ్చ జ్వరాదిభిర్విపన్నః మృతప్రాయో భవతి ॥౧౩॥ దురత్యయత్వమధ్వనో దర్శయతి॥ తాంస్తా-న్విపన్నాన్ మృతాన్పిత్రాదీన్, తత్ర విహాయ-జాతం సార్థం పుత్రాదికం - పరిగృహ్య-అద్యాప్యావర్తతే భ్రామ్యతి- హే వీర-అధ్వనః పారం నిస్తరణోపాయభూతం యోగం-కశ్చిదపి నోపైతి-అత్ర సార్థే-కశ్చిదతిసమర్థోఽపి ॥౧౪॥ తదేవాహ, మనస్వినః శూరాః - నిర్జితా దిగ్గజేన్ద్రా యైస్తే-మమేయం భూరిత్యభిమాననిమిత్తవైరాయాం-భువి-బద్ధం

౧౩ ॥ శ్లో * పా ॥ వివహన్మిథశ్చ

వైరం యేషాం తే - మృధే యుద్ధే - కేవలం - శయీరన్ - ప్రాణాం స్త్యక్త్వా స్వపన్తి - న తు తత్, వ్రజన్తి ప్రాప్నువన్తి - కిం తత్ యస్మాద్వ్రజన్తి మునయ స్త్వన - స్తత్రాహ ॥ న్యస్తదణ్డః త్యక్తభూతదణ్డః - త్యక్తభూతవైరశ్చ, యోగీ - య, ద్విష్ణోః పదం - యాతి - తన్న వ్రజన్తి * ॥ ౧౫ ॥ * సింహావలోకనన్యాయేన పునర్భ్రాటవిమేవానువర్ణయతి ॥ ప్రసజ్జతీతి ॥ ప్రసజ్జతి ఆసక్తిం కరోతి కీదృశః - లతానాం భుజాః శాఖాః, స్తాం ఆశ్రితః - లతాతుల్యకామినీభుజోపధాన ఇత్యర్థః - తదాశ్రయాః కామినీలతాశ్రయాః - యే అవ్యక్తపదాః అనభివ్యక్తవర్ణమధురవచోభాషిణః - ద్విజాః పక్షిసదృశాః బాలాః - స్తేషు - స్పృహా, యస్య, స - తాదృశో భూత్వా ప్రసజ్జతీత్యర్థః - క్వచిత్ - హరిచక్రాత్ సింహసమూహా, త్తత్తుల్యాద్ధరిచక్రాద్భగవత్సంబన్ధినః కాలచక్రాత్ , త్రసన్ బిభ్యత్, కాలచక్రనిమిత్తజన్మజరామరణాదేస్త్రసన్ తత్పరిహారాయ - కైశ్చిత్ప్రలోభితః - బకాదితుల్యైః పాషణ్డైర్దైవతైస్సహ సఖ్యం - విధత్తే - తేషు భక్తిం కరోతీత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ * తైః, వఞ్చితః - స్వయం తాని వఞ్చయన్ - తైర్వఞ్చిత - స్తత్ఫలాభావం జ్ఞాత్వా, హంసకులం - పునర్విశుద్ధం బ్రాహ్మణకులం - సమావిశన్ ప్రవిశన్, తేషాం శీలం ప్రాయశ్చిత్తపూర్వకం పునరుపనయనాద్యాచారరూపం , అరోచయన్ పూర్వదుర్వాసనయా అప్రియం పశ్యన్ , వానరతుల్యాన్ భ్రష్టసదాచారాన్, శూద్రప్రాయా నుపైతి. తజ్జాతిరాసేన, వానరజాతిక్రీడయా - స్త్రియా మిథునీభూయ రహోభాషణపూర్వకపరస్పరముఖనిరీక్షణేన , సునిర్వృతానీన్ద్రియాణి యస్య సః , అత ఏవ విస్మృతః - అవధిః - జీవితావధిర్మరణకాలో, యేన సః * ॥ ౧౭ ॥ * ద్రుమతుల్యేషు కేవలదృష్టార్థేషు గృహేషు , రంస్యన్ క్రీడిష్యన్ - వ్యవాయేన మైథునేచ్ఛయా - దీనః కృపణః, సుతేషు - దారేషు చ, వత్సలః - ఏవం - స్వస్య - య - ద్బన్ధనం - ప్రాప్తం, తస్మిన్ వివశః పరిహర్తుమశక్తో - భవతి - క్వచి - త్ప్రమా

ర్వ్యేషు విబద్ధవైరాః ॥ మృధే శయీరన్నతు తద్వ్రజన్తి యన్న్యస్తదణ్డో గతవైరో౽భియాతి ॥ ౧౫ ॥ ప్రసజ్జతి క్వాపి లతాభుజాశ్రిత స్తదాశ్రయావ్యక్తపదద్విజస్పృహః । క్వచిత్కదాచిద్ధరిచక్రతస్త్రసన్ సఖ్యం విధత్తే బకకఙ్కగృధ్రైః ॥ ౧౬ ॥ తైర్వఞ్చితో హంసకులం సమావిశన్నరోచయఞ్ఛీలముపైతి వానరాన్ । తజ్జాతిరాసేన సునిర్వృతేన్ద్రియః పరస్పరోద్వీక్షణవిస్మృతావధిః ॥ ౧౭ ॥ ద్రుమేషు రంస్యన్సుతదారవత్సలో వ్యవాయదీనో వివశస్స్వబన్ధనే । క్వచిత్ప్రమాదాద్గిరికన్దరే పతన్వల్లీం గృహీత్వా గజభీత ఆస్థితః ॥ ౧౮ ॥ అతః కథంచిత్స విముక్త ఆపదః పునశ్చ సార్థం ప్రవిశత్యరిన్దమ । అధ్వన్యముష్మిన్నజయా నివేశితో భ్రమఞ్జనో౽ద్యాపి న యాతి పారమ్ ॥ ౧౯ ॥ రహూగణ త్వమపి హ్యధ్వనో౽స్య * సంన్యస్తదణ్డః కృతభూతమైత్రః । * అసజ్జితాత్మా హరిసేవయా౽౽హితం * జ్ఞానాసిమాదాయ తరాతిపారమ్ ॥ ౨౦ ॥ రాజోవాచ ॥ అహో నృజన్మాఖిలజన్మశోభనం కిం జన్మభి * స్త్వపరైరప్యముష్మిన్ ॥ న యద్ధృషీకేశయశః కృతాత్మనాం మహాత్మనాం వః ప్రచురస్సమాగమః ॥ ౨౧ ॥ న హ్యద్భుతం త్వచ్చరణాబ్జరేణుభిర్హతాంహసో భక్తిరధోక్షజే౽మలా । మౌహూ

దాన్మృత్యుభయాద్గిరికన్దరవత్ భయానకే రోగాదిదుఃఖే , పతన్ వర్తమానః , మూరస్థగజతుల్యమృత్యోర్భీతః సన్, వల్లీతుల్యాం ప్రాచీనకర్మవాసనామవలమ్బ్య అవస్థితో భవతి * ॥ ౧౮ ॥ * తతః, ఆపదః దుఃఖాత్, కథంచిదతిప్రయాసేన - విముక్తః, పునశ్చ - సార్థం వర్ణాశ్రమనిష్ఠం జనం, ప్రవిశతి - యథాపూర్వం ప్రవృత్తిమార్గే రమతే, హే అరిన్దమ, అస్మిన్ సంసారాధ్వని, అజయా భగవన్మాయయా, నివేశితో, జనః - భ్రమ - న్నద్యాపి - పారం న యాతి * ॥ ౧౯ ॥ * తస్మాత్ హే రహూగణ, త్వమపి - పరిత్యక్తః భూతదణ్డః యేన , కృతం భూతేషు మైత్రం యేన , అసజ్జితః విషయేష్వనభినివేశితః ఆత్మా చిత్తం యేన, తథాభూతస్సన్ , హరిసేవయా నిహితం , సేవా అత్ర వర్ణాశ్రమధర్మైర్భగవదారాధనరూపా - తయా, నిశితం, జ్ఞానం భగవదుపాసనాత్మకం , తదేవ అసిః ఖడ్గః , స్త - మాదాయ , ప్రకృతిసంబన్ధతరుచ్ఛేదనాయేతి భావః - యథా,, అశ్వత్థమేనం సువిరూఢమూల మసఙ్గశస్త్రేణ దృఢేన ఛిత్త్వా,, ఇతి - అస్యాధ్వనః - పారం - వైష్ణవం పదం, అతితర, అధ్వనః పారమితి జ్ఞానాసేర్విశేషణం వా - సంసారాధ్వనో నిస్తారణోపాయభూతం జ్ఞానాసిమాదాయ సంసారాన్ముక్తో భవేత్యర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * ఏవముపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్య బన్ధమోక్షహేతుస్సంసారాసారత్వోపదేశేనోత్పన్నవైరాగ్యో రహూగణస్స్వాత్మనః కృతార్థతామావిష్కుర్వన్ తత్సంగతం తదుక్తీశ్చాభినన్దన్ననుస్మరతి ॥ అహో ఇతి త్రిభిః ॥ అహో నృజన్మ మనుష్యజన్మ అఖిలజన్మసు - శోభనం పరం - అముష్మిన్ స్వర్గలోకే - అపరైర్దేవాదిజన్మభిరపి - కిం ప్రయోజనం - యత్ యేషు దేవాదిషు జన్మసు, హృషీకేశస్య భగవతో , యశసా - కృతశ్శోధిత ఆత్మా చిత్తం యేషాం - తేషాం - మహాత్మనాం త్వాదృశాం , సమాగమః - ప్రచురో - న భవతి భాగవతసఙ్గవిరహితైర్దేవాదిజన్మభిరపి కిం - వ్యర్థాన్యేవ తానీత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * నిరన్తరం త్వాదృశానా - ముపాసితయో - శ్చరణాబ్జయోః - రేణుభిః, హతం - అంహః పాపం - యస్య - తస్య - అధోక్షజే అమ -

లాభస్తీర్భవతీతి-నైవాద్భుతం, కుతః యస్యతేన, ముహూర్తికాత్ ముహూర్తమాత్రభవాత్ సమాగమమాత్రాత్, మే, దుస్తర్కేణబద్ధమూలో-ఽవివేకః, అపహతః వినష్టోఽభవత్ ॥ ౨౨ ॥ జ్ఞానినః కేనరూపేణచరన్తీత్యజ్ఞానాత్సర్వాన్నమస్కరోతి॥ నమఇతి॥ మహద్భ్యః ఇనః-తత్రాపి-శిశురూపేభ్యస్తేభ్యోనమః-కేచిద్యువానస్త్వాదృశాస్తేభ్యోఽపినమః - ఆవటుభ్యః వటుపర్యన్తేభ్యః - వటుర్మాణవకః వటువత్స్వమాహాత్మ్యనాపిష్కారణశీలపర్యన్తేభ్య ఇత్యర్థః-జ్ఞానినోహిస్వమాహాత్మ్యనాపిష్కారేణతిష్ఠన్తి " తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్యబాల్యేనతిష్ఠాసే ,, దితిశ్రుతేః - పాణ్డిత్యంజ్ఞానతిష్ఠాం - నిర్విద్య లబ్ధ్వా , బాల్యే నతిష్ఠేదిత్యర్థః-యే - త్వాదృశాబ్రాహ్మణా - అవధూతవేషాః - గాం భూమిం - చరన్తి-తేభ్యస్సకాశాత్ - రాజ్ఞాంమాదృశానాంకృతాగసాం - శివమస్తుమహతాం నిగ్రహో మాభూత్ ॥ ౨౩ ॥ సంవాద ముపసంహరతి బాదరాయణిః ॥ ఉత్తరామాతః ఉత్తరామాతాయస్య సః ఉత్తరామాతా పరీక్షిత్-తస్యేదంసంబోధనముత్తరామాతరితి , అవిగణయతే - నవిగణయత్యవిగణయన్-తస్మై అవిగణయతే - అవమానంకుర్వాణాయాపి-సిన్ధుసౌవీరపతయేరహూగణాయ - అవిగణితః పరిచ్ఛేత్తుమశక్యః పరమానుభావః ప్రభావోయస్య-సవై-బ్రహ్మర్షిసుతః - పరమకారుణికత్వేన హేతునా - ఆత్మన-స్తత్త్వంప్రకృతివిలక్షణత్వబ్రహ్మాత్మకత్వవిశుద్ధజ్ఞానానన్దత్వప్రత్యక్త్వప్రశాన్తత్వాదియాథాత్మ్యం , ముపదిశ్య-సకరుణంసస్నేహంయథాతథా-రహూగణేనా - భివన్దితౌచరణౌపాదౌయస్య, పూర్ణసముద్రఇవ-నిభృతాశ్శాన్తాః-కరణానిఇన్ద్రియాణి-ఊర్మయః అశనాయాదయః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-వాసనావా-యస్యసః-ఇమాం-ధరణీంభూమింవిచచార ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిః రహూ

ర్తికాద్యస్యసమాగమాచ్ఛమేదుస్తర్కమూలోఽపహతోఽవివేకః ॥ ౨౨ ॥ నమోమహద్భ్యోఽస్తునమశ్శిశుభ్యోనమోయువభ్యో నమఆవటుభ్యః । యేబ్రాహ్మణాగామవధూతలిఙ్గాశ్చరన్తితేభ్యశ్శివమస్తురాజ్ఞామ్॥ ౨౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఇత్యేవముత్తరామాతస్సవై బ్రహ్మర్షిసుతస్సిన్ధుపతయఆత్మతత్త్వమవిగణయతేఽవిగణితపరమానుభావః పరమకారుణికతయోపదిశ్య రహూగణేనసకరుణమభివన్దితచరణః పూర్ణార్ణవఇవనిభృతకరణోర్మ్యాశయోధరణీమిమాంవిచచార ॥ ౨౪ ॥ సౌవీరపతిరపిసుజనసమవగతపరమాత్మతత్త్వఆత్మన్యవిద్యారోపితాందేహాత్మాభిమతింవిససర్జ-ఏవంహినృపభగవదాశ్రితాశ్రితానుభావః॥ విష్ణురాతఉవాచ॥ యోహవాఇహబహువిదామహాభాగవత త్వయాఽభిహితః పరోక్షేణవచసాజీవలోకస్యభవాధ్వాసహ్యార్య మనీషయాకల్పితవిషయోనాఞ్జసాఽవ్యుత్పన్నలోకసమధిగమ్యః అథతదేవైతద్దురవగమంసమవేతానుకల్పేననిర్దిశ్యతామితి ॥ ౨౬ ॥ ****************************

**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ********

సహోవాచ యఏషదేహాత్మమానినాంసత్త్వాదిగుణవిశేషవికల్పితకుశలాకుశలమిశ్రవినిర్మితవివిధదేహావళి

గణోఽపిసుజనాద్బ్రాహ్మణసుతా-త్సమ్య-గవగతం-పరమాత్మనస్తత్త్వంయాథాత్మ్యం-యేన-తథాభూతస్సన్ - తదానీమేవా-త్మని-అవిద్యయా-అజ్ఞానేనా-రోపితాం , దేహాత్మాభిమతిం-విససర్జ-హేనృప-భగవదాశ్రితాభాగవతా-స్తానాశ్రితాః భగవద్దాసానుదాసా-స్తేషాం-ప్రభావః - ఏవంవిధోహి ॥ ౨౫ ॥ ఏవంతత్త్వం వాదేఉపవర్ణితే-వణిక్సార్థాధ్వాదిరూపేణప్రవృత్తానాంపరోక్షరూపాణాముక్తీనామాశయజిజ్ఞాసయాఽఽహరాజా ॥ యఇతి॥ హేమహాభాగవత, బహువిదాసర్వజ్ఞేనత్వయా-యో-జీవలోకస్య, భవాధ్వా, పారోక్ష్యరూపేణా - భిహిత-స్సః-హియస్మాత్-ఆర్యాణాంవివేకినాం-మనీషయైవ-దస్యుస్థానీయానీన్ద్రియాణి-గోమాయుస్థానీయాన్యపత్యాదీని-త్యేవంకల్పితపదార్థవాన్- అతోఽఞ్జసాసుఖేన-వ్యుత్పన్నాః వివేకినోలోకా-స్తైస్సమధిగమ్యః - నత్వవ్యుత్పన్నమాదృశసమధిగమ్యః-అథతస్మా-ద్దురధిగమందుఃఖేనావగన్తుమశక్యం - ఏతత్పరోక్షరూపముక్తిజాతం-సమవేతానుకల్పేనప్రకృతోపయుక్తార్థసమవేతశబ్దప్రయోగేణ నిర్దిశ్యతాంవ్యాఖ్యాయతాం-శబ్దార్థయోరపృథక్సిద్ధత్వాభిప్రాయేణసమవేతశబ్దప్రయుక్తిః ॥ ౨౬ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః ****************

ఏవముక్తోబాదరాయణిస్సమవేతానుకల్పేననిర్దిశంస్తావద్దురత్యయఇతిశ్లోకంవ్యాచష్టే॥ యఇతి ॥ యఏషజీవలోకః ఈశ్వరస్యభగవతోవిష్ణో-ర్వశవర్తిన్యాఅధీనయా - మాయయా- దుర్గాధ్వవత్ -అసుగమే - సంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-మాయాయాః స్వకార్యద్వారేణసంసారమార్గపాతేహేతుత్వమాహ॥ దేహాత్మాభిమానినాం - సత్త్వరజస్తమోభి

ర్గుణైః-కల్పితానికారితాని-విభక్తానిసాత్త్వికరాజసతామసభేదభిన్నాని - యాని - కుశలానిసుఖసాధనానిసాత్త్వికాని,అకు
శలానిదుఃఖసాధనానిరాజసాని-మిశ్రాణిప్రమాదాలస్య సాధనానిరజస్తమోమూలానికర్మాణి-తై - ర్వినిర్మితాభిఃఆపా
దితాభిః-వివిధదేహావళిభిః ,, ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః ॥ జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామ
సాః,, ॥,, ఆత్యన్తికేనసత్త్వేనదివందేవాఃప్రపేదిరే॥ధరాంరజస్స్వభావేన,,త్యాద్యుక్తరీత్యానియతదేశవృత్తిదేవమ
నుష్యాసురాదిదేహపఙ్క్తిభిః-యా-వియోగసంయోగౌదేహవియోగతత్సంయోగౌ - ఆదిశబ్దేనబాల్యయౌవనస్థావిరాదిభా
వసఙ్గ్రహః - ఏతద్రూపోఽనాదిసంసార - స్తదనుభవస్య-ద్వారభూతేన-షడిన్ద్రియవర్గేణ-స-తస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగ
మేసంసారాధ్వనికర్మమార్గే-ఆపతితః-యథా-వణిజాం-సార్థఃసమూహోఽర్థార్జనపరః-తథా-స్వదేహనిష్పాదితానాం
పూర్వోక్తానాంకర్మణాం - ఫలద్వారేణానుభవోయస్య - విఫలాశ్చ - బహుళప్రతియోగాఃబహువిఘ్నోపహతా - ఈ
హాశ్చేష్టా-యస్యసః-శ్మశానవ-దమఙ్గళరూపాయాం- సంసారాటవ్యాం-గతోఽద్యాపితస్యాంసంసారాటవ్యాం,యే-
తాపాః- తేషాం-శమనీం-నాశనీం-హరిరేవగురుఃతస్యహరిగుర్వోర్వా,చరణారవిన్దే,యే-మధుకరాభ్రమరతుల్యాభక్తా,
స్తేషా-మనుపథపింతైరనుష్ఠితంభక్తిమార్గం,నావరున్ధేనాప్నోతి ※॥౧॥ ※యస్యామిత్యాదిశ్లోకంవ్యాచష్టేయస్యాము
హావేతి॥ యస్యాంసంసారాటవ్యాం , యే,ష,డిన్ద్రియనామాన,ఏతే,కర్మణా,దస్యవఏవ,దస్యువ్యాపారేణదస్యుత్వేన
పూర్వంహాపితాఇత్యర్థః, ఇన్ద్రియనామానఇత్యనేనకేవలంనామభేదఏవ,కర్మణాతుదస్యవఏవేత్యుక్తం,దస్యూనామి
న్ద్రియాణాంచధనాపహారిత్వరూపంకర్మతుల్యమితదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావేనదర్శయతి॥ యథేతి॥ అస్యపురుషస్య,అనవ
హితాత్మనః-సార్థస్యవణిగాదే-ర్ధనం - బహుకృచ్ఛ్రేణఅతిదుఃఖేనా-ర్జితం-ధర్మౌపయికంధర్మోపయోగార్హం-ధనస్య

భిర్వియోగసంయోగాద్యనాదిసంసారానుభవస్య ద్వారభూతేనషడిన్ద్రియవర్గేణతస్మిన్దుర్గాధ్వవదసుగమే
ఽధ్వన్యాపతితఈశ్వరస్యభగవతోవిష్ణోర్వశవర్తిన్యామాయయాజీవలోకోఽయంయథావణిక్సార్థోఽర్థ
పరస్స్వదేహనిష్పాదితకర్మానుభవశ్శ్మశానవదశివతమాయాంసంసారాటవ్యాం గతోనాద్యాపివిఫలబ
హుళప్రతియోగేహస్తత్తాపోపశమనీంహరిగుచరణారవిన్దమధుకరానుపదవీమవరున్ధే ॥౧॥ యస్యామువహా
వాఏతేష-డిన్ద్రియనామానఃకర్మణాదస్యవఏవతేయథాపురుషస్యయత్కిఞ్చిద్ధనంధర్మౌపయికంబహుకృ
చ్ఛ్రాధిగతంయత్సాక్షాత్పరమపురుషారాధనలక్షణోయోఽసౌధర్మస్తంతుసాంపరాయికముదాహర
న్తితద్ధర్మ్యంధనందర్శనస్పర్శనశ్రవణాస్వాదనావఘ్రాణసంకల్పవ్యవసాయగృహగ్రామ్యోపభోగేనకు
నాథస్యాజితాత్మనోయథాసార్థస్యవిలుమ్పన్తి॥౨॥ అథచయత్రకౌటుమ్బికస్యదారాపత్యాదయోనామ్నా
కర్మణావృకసృగాలాఏవానిచ్ఛతఃకదర్యస్యకుటుమ్బినఉరణవత్సంరక్ష్యమాణంమిషతోఽపహరన్తి॥ ౩ ॥ య

ధర్మఏవోపయోగస్సఫలోనతుకామఇత్యభిప్రాయేణధర్మౌపయికమిత్యుక్తం-తథాచోక్తంప్రథమే,,ధర్మస్యహ్యాపవర్గ్య
స్యనార్థోఽర్థాయప్రకల్పతే । అర్థస్యధర్మైకాన్తస్యకామోలాభాయహిస్మృత,,ఇతి॥ఏవంవిధం,యత్కిఞ్చిద్ధనం,య
థా,దస్యవఃచోరాః,అపహరన్తి-ఏవ-మస్యపురుషస్య-భగవదారాధనరూపో- యో-ధర్మః-తంసాంపరాయికంపరలోక
హితంధనమిత్యు-దాహరన్తి ,త-ద్ధర్మ్యం-ధర్మాత్వర్ణాశ్రమాదిధర్మాదనపేతంధర్మ్యం-వర్ణాశ్రమధర్మయుక్తమిత్యర్థః-
ధనంభగవదారాధనాత్మకంధన - మిన్ద్రియాణ్యపిదర్శనాదిభిఃపఞ్చభిఃజ్ఞానేన్ద్రియవృత్తిభిః-సంకల్పవ్యవసాయాభ్యామ
న్తఃకరణవృత్తిభ్యాంచే-త్యేతై -ర్యోగృహేషు-గ్రామ్యస్సాంసారిక-ఉపభోగ-స్తేన-కునాథస్యకుబుద్ధే,రతఏవాజితాత్మ
నఃఅజితేన్ద్రియస్యా,స్యపురుషస్యసంబన్ధి-విలుమ్పన్తిఅపహరన్తి ※॥౨॥ ※గోమాయువోయత్రేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥అథచే
త్యర్థాన్తరన్యాసే-నామ్నా - దారాపత్యాదయః - కర్మణాతువృకాఃసృగాలాశ్చేత్యర్థః-వృకసృగాలసాధర్మ్యమేవా
హ॥అనిచ్ఛతఇతి॥కుటుమ్బినఃగృహాశ్రమిణః-కదర్యస్యాతిలుబ్ధస్య-అనిచ్ఛతోఽపి-ఆత్మాపహారమితిశేషః-బలాదితిభావః-మి
షతః-పశ్యతస్సతః-సంరక్ష్యమాణ- మురణమివ-హరన్తి-తంస్వశేషత్వేనకుర్వన్తస్తత్స్వరూపంభగవచ్ఛేషతైకరూపమ
పహరన్తీత్యర్థః ※॥౩॥ ※ప్రభూతవీరుత్తృణగుల్మగహ్వరఇత్యేతద్వ్యాఖ్యాతుంతావద్గృహాశ్రమస్యప్రసిద్ధక్షేత్రతు
ల్యతామాహ॥యథాహీతి॥ అనువత్సరంప్రతివర్షం - కృష్యమాణంవృక్షచ్ఛేదదాహపూర్వకంకర్షణేనసంస్కృతమపి-
క్షేత్రం-అదగ్ధబీజందగ్ధానిబీజానిద్రుమమూలానియస్మింస్తత్తథాభూతంసత్-పున- రావపనకాలేబీజావాపకాలే-య
థా-గుల్మాదిభి-ర్గహ్వరమేవభవతి , ఏవంగృహాశ్రమరూపంకర్మక్షేత్రమపి - ప్రసిద్ధక్షేత్రతుల్యం-కుతః-హియస్మాత్-య
స్మిన్గృహాశ్రమే - కర్మాణినోత్సీదన్తినమూలతోనశ్యన్తి - కుతః - యద్యస్మా-దయ-మావసథంగృహం-కామకరణ్డఃకామా

నాం కరణ్డః- యథా - కర్పూరభాజనే కర్పూరక్షయేఽపి పరిమళో న హీయతే-ఏవమత్ర కర్మనాశేఽపి తద్వాసనానామక్షీణ
త్వాత్తాసామాం పేటికేత్యర్థః-తత్రైవంభూతే కర్మక్షేత్రే గృహాశ్రమే - పతితః దంశమశకతుల్యై-రపశబ్దైర్గీర్భి-
రుపద్రుత ఇతి శేషః-శలభాదిభి-రుపరుధ్యమానః-పీడ్యమానః - బహిఃప్రాణః ధనధాన్యాదిరూపో - యస్య-శలభాదిభిరప
హృతసస్యధాన్యధనవాన్భవతీత్యర్థః- ప్రాణవత్ప్రియత్వాద్బాహ్యత్వాచ్చ ధనస్య బహిఃప్రాణ ఇత్యుక్తం॥ క్వచిచ్చ గన్ధ
ర్వపుర॥ మిత్యుత్తరార్ధం వ్యాచష్టే-క్వచిదస్మిన్ సంసారాధ్వని-పరివర్తమానః భ్రామ్యన్నవిద్యాదిభి-ర్యా-దుపరక్తం-తేనమ
నసా తత్రావిద్యా అహంమమాభిమానః, కామః-విషయాభిలాషః - కర్మ పుణ్యాపుణ్యకర్మ వాసనా నరలోకం స్వశరీరం పు
త్రాదిశరీరం చ-గన్ధర్వనగరవ-దనుపపన్నార్థం అనుపపన్నః అర్థః నిత్యత్వరూపం వస్తు యస్య తం - మిథ్యాదృష్టిః అనిత్యే నిత్య
త్వజ్ఞానరూపభ్రమయుక్తః-ఉపపన్నార్థం నిత్యం పశ్యతీత్యర్థః-ప్రపశ్యతీతి ప్రశబ్దసూచితమర్థాన్తరమాహ - తత్ర చేతి-త
త్ర చ గన్ధర్వపురే-క్వచి-దాతపోదకం మృగతృష్ణాజలం-తత్తుల్యాన్విషయాన్-పానాదిషు-లోలుపః ఆసక్తస్సన్నుపధావతి
అన్వేషయతి-చతుర్థపాదం వ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి-క్వచిచ్చ, శేషాణాం దోషాణాం, నిషదనం స్థానం, పురీషవిశేషమగ్నేర్వి
ష్ఠాం, తస్య పురుషస్యైవ లోహితో వర్ణో యస్య రజోగుణస్య, తేన-నిర్మితా-పురుషవిషయా-మతి-ర్యస్య సః, సువర్ణ-ముపాదా
తుమిచ్ఛతి-సువర్ణస్యాగ్నేః పురీషత్వం చ వితలవర్ణనగద్యే॥ చిత్రభానుర్మాతరిశ్వనా సమిధ్యమాన ఓజసా పిబతి తన్నిష్ఠ్యూతం
హాటకాఖ్యం సువర్ణ॥ మితి వక్ష్యతి, తత్ర దృష్టాన్తః, అగ్నికామేన-కాతరః పరవశః, ఉల్ముకసదృశం పిశాచమివేతి, శీతాతు

ధాహ్యనువత్సరం కృష్యమాణమప్యదగ్ధబీజం క్షేత్రం పునరేవావపనకాలే గుల్మతృణవీరుద్భిర్గహ్వరమివ భ
వత్యేవమేవ గృహాశ్రమః కర్మక్షేత్రం యస్మిన్న హి కర్మాణ్యుత్సీదన్తి యదయం కామకరణ్డ ఏష ఆవసథః ॥ తత్ర గ
తో దంశమశకసమాపసదైర్మనుజైః శలభశకున్తతస్కరమూషకాదిభిరుపరుధ్యమానబహిఃప్రాణః క్వచి
త్పరివర్తమానోఽస్మిన్నధ్వన్యవిద్యాకామకర్మభిరుపరక్తమనసాఽనుపపన్నార్థం నరలోకం గన్ధర్వనగరో
పమముపపన్నమితి మిథ్యాదృష్టిరనుపశ్యతి క్వచిచ్చాతపోదకనిభాన్విషయానుపధావతి - పానభోజనవ్యవా
యాదివ్యసనలోలుపః క్వచిచ్చాశేషదోషనిషదనం పురీషవిశేషం తద్వర్ణగుణనిర్మితమతిస్సువర్ణముపాదిత్సత్య
గ్నికామకాతర ఇవోల్ముకపిశాచమ్ ॥ ౪ ॥ అథ కదాచిన్నివాసపానీయద్రవిణాద్యనేకాత్మోపజీవ్యాభినివేశ
ఏతస్యాం సంసారాటవ్యామితస్తతః పరిధావతి ॥ ౫ ॥ క్వచిచ్చ వాత్యౌపమ్యయా ప్రమదయాఽఽరోహమా
రోపితస్తత్కాలరజసా ❋ రజన్యాం భూత ఇవ సాధుమర్యాదో రజస్వలాక్షోఽపి దిగ్దేవతా అతిరజస్వలమతి
ర్న విజానాతి ॥ ౬ ॥ క్వచిత్సకృదవగతవిషయవైతథ్యః స్వయం పరాభిధ్యానేన విభ్రంశితస్మృతిస్తయైవమ
రీచితోయప్రాయాంస్తానేవాభిధావతి ॥ ౭ ॥ క్వచిదులూకఝిల్లీస్వనవదతిపరుషరభసాటోపం ప్రత్యక్షం

గోహ్యారణ్యేఽగ్నిమివ జాజ్వల్యమానం తతస్తతో ధావన్తముల్ముకపిశాచమగ్నిబుద్ధ్యాఽనుధావతి-న తు తం ప్రాప్నోతి-క
థంచిత్ప్రాప్తశ్చేత్తర్హి తేన భర్జితస్సన్ మ్రియతే, ఏవం సువర్ణమనుధావన్నపీత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ నివాసతోయేత్యాదివ్యా
చష్టే॥ అథేతి॥ నివాసాదిష్వనేకేష్వాత్మన ఉపజీవ్యేష్వభినివేశో యస్య తథాభూతః, ఇతస్తతోఽస్యాం సంసారాటవ్యాం, ప
రిధావతి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ క్వచిచ్చ, వాత్యేత్యర్థమిత్యాది వ్యాచష్టే క్వచిచ్చేతి ॥ వాత్యోపమయా చక్రవాతతుల్యయా, ప్రమద
యా స్త్రియా, యథా వాత్యా రజః ప్రక్షేపేణాన్ధీకరోత్యేవం రజోగుణోత్కర్షకత్వేనాజ్ఞతామాపాదయన్తీ, తత్తుల్యా
ప్రమదేతి భావః, ఆరోహమఙ్కం, మా ఆరోపితః-తస్మిన్కాలే-య-ద్రక్షో రాగః- తేన-కథంభూతేన - రజనిభూతేన రాత్రివద
ప్రకాశకేన-జ్ఞానావరణేనేత్యర్థః-రజనిభూత ఇవేత్యపి పాఠః-తత్ర- తమోమయ ఇవేత్యర్థః-దీర్ఘపాఠే -రజన్యాం రాత్రౌ,
భూతా ఇవేత్యర్థః-అతిరజస్వలమతిః అతివరజసాచ్ఛన్నమతిః-అతఏవాసాధుమర్యాదః, అతో, రజోవ్యాప్తచక్షురివ, దిక్షు
స్థితాః, మర్యాదాతిక్రమసాక్షిభూతా-దేవతా - న జానాతి ❋ ॥ ౬ ॥ అనుపాదేయమేవోపాదేయతయా గృహ్ణాతీతి ప్రక్ర
మసాజాత్యాదుత్తరశ్లోకచతుర్థపాదం వ్యాచష్టే క్వచిత్సకృదితి॥ కదాచిత్సకృదవగతం విషయేషు శబ్దాదిషు, వైతథ్యం వైయ
ర్థ్యం పురుషార్థశూన్యత్వం-యేన తథాభూతోఽపి-పరాభిధ్యానేన దేహచిన్తయాపి భ్రంశితస్మృతిః-విభ్రంశితాస్మృ
తిరాత్మవిషయా-యస్య-తయైవ విభ్రంశితస్మృత్యా - మరీచితోయప్రాయాన్మరీచితోయతుల్యాన్ - స్వయమపురుషార్థ
రూపత్వేఽపి తత్త్వేనావభాసమానాంస్తానేవ విషయా-నభిధావతి ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే॥ క్వచిదులూకేతి॥

❋ ౬॥ పా॥ రజనిభూతేన॥ పా॥ రజనిభూత ఇవ.

ఉలూకఝిల్ల్యోః ఘూకకీటకవిశేషయోః-ధ్వనివ-దతిపరుషో - రభసఉత్సాహ- స్తేన ఆటోపస్సంభ్రమో- యస్యా భవత్యాః పరిపూర్ణానాం-రాజకులస్య-చ-నిర్భర్త్సితేనా-త్యర్థంవ్యథితంకర్ణమూలం-హృదయంచ-యస్యతథాభూతః - ఆస్తే-తత్ర ప్రత్యక్షాప్రియవాక్యముతులూకస్థానీయం రాజకులం-పరోక్షాప్రియకృజ్ఝిల్లీస్థానీయంరిపుకులంవివక్షితమ్ ॥ ౮ ॥ తృతీయపాదంవ్యాచష్టే॥సఇతి॥యదా-అదుగ్ధపూర్వసుకృతఃఅపూర్ణపూర్వసుకృతః-సుకృతహీనఇత్యర్థః-తదా - కారస్కరో విషతిన్దుకః-తత్ప్రముఖా-యే అపుణ్యద్రుమా - స్తథావిధాలతాశ్చ - విషోదపానాపివకూపాశ్చ-తత్తుల్యాన్-ఉభయార్థశూన్యద్రవిణాన్,దృష్టాదృష్టప్రయోజనశూన్యానిద్రవిణాని ధనానియేషాంతాన్ - యేషాంద్రవిణంకీర్త్యర్థమదృష్టార్థంచనభవతి తేఉభయార్థశూన్యద్రవిణాః-అతఏవజీవన్మృతాన్-స్వయంజీవన్నపిమ్రియమాణోమృతప్రాయఃజీవన్మృతః ఉపధావతి ॥ ౯ ॥ క్వచిద్వితోయాస్వరితఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ఏకదేతి ॥కదాచిదసతాంవేదదేవబ్రాహ్మణవిదూషకానాం, ప్రసఙ్గాత్సఙ్గాన్నికృతావక్షిప్తామతర్యస్యసఃవ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవత్ నిరుదకనదీగర్తపతితవత్-యథానిర్జలనదీగర్తేపతితస్యనపిపాసాశామకజలలాభః ప్రత్యుతశిరస్స్ఫుటనంచసద్యోభవతిపశ్చాదపితద్వదనానువర్తతే -ఏవంఉభయతఇహ పరలోకేచ-దుఃఖదం-పాషణ్డంపాషణ్డాచారం-అభిధావతిప్రాప్నోతిస్వీకరోతి,యద్వా,పాషణ్డకులంప్రాప్నోతితత్రజాయతఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ పరస్పరం చాలబ్ధేనిరన్న ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥యదాత్వితి ॥యదాతుపరపీడయా-అన్నఃఅన్నం-ఆత్మనేస్వస్మై -నోపనమతినోపతిష్ఠతే-పరపీడయాప్యన్నంనలభతఇత్యర్థః-తదాపిత్రుపుత్రబర్హిష్మతాన్ పితృపుత్రాదీనాంబర్హిష్మతః-తద్వతఃపితృపుత్రాణాంకుశాదితృణమాత్రమపియేషుపశ్యతితాన్ భక్షయతీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ ఆసాద్యదావమిత్యేత

పరోక్షంవారిపురాజకులనిర్భర్త్సితేనాతివ్యథితకర్ణమూలహృదయః ॥ ౮ ॥సయదా ఽ దుగ్ధపూర్వసుకృత
స్తదాకారస్కరకాకతుణ్డాద్యపుణ్యద్రుమలతావిషోదపానవదుభయార్థశూన్యద్రవిణాన్జీవన్మృతాన్స్వ
యంజీవన్మ్రియమాణఉపధావతి॥ ౯ ॥ ఏకదా ఽ సత్ప్రసఙ్గాన్నికృతమతిర్వ్యుదకస్రోతస్స్ఖలనవదు భ
యతో ఽ పిదుఃఖదంపాషణ్డమభిధావతి ॥ ౧౦ ॥ యదాతుపరబాధయాన్ధఆత్మనేనోపనమతితదాహిపితృపు
త్రబర్హిష్మాన్ [పిత్రాన్పుత్రాన్వాఖలు]భక్షయతి॥ ౧౧ ॥ క్వచిదాసాద్యగృహందావవత్ప్రియార్థవిధురమసు
ఖోదర్కంశోకాగ్నినాదహ్యమానోభృశంనిర్వేదముపగచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ క్వచిత్కాలవిషమితరాజకులరక్ష
సాఽపహృతప్రియతమధనాసుర్మృతఇవవిగతజీవలక్షణఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ కదాచిన్మనోరథోపగతపితృపితా
మహాద్యసత్సదితిస్వప్ననిర్వృతింక్షణమనుభవతి ॥ ౧౪ ॥ క్వచిద్గృహాశ్రమకర్మచోదనాతిభరగిరిమారురుక్ష

ద్వ్యాచష్టే ॥క్వచిదితి ॥కదాచి-ద్దావాగ్నితుల్యం-ప్రియార్థవిధురంభోగ్యపదార్థరహితం,అసుఖోదర్కందుఃఖపరంపరాయుక్తం-గృహంప్రాప్య,శోకాగ్నినాఇష్టాలాభానిష్టానివృత్తిజనితదుఃఖేన-భృశం,దహ్యమానఃపీడ్యమానోనిర్వేదం - అహోమయాసుకృతమకృతమతోదుర్భగోమన్దభాగ్యోఽహమిత్యేవంరూప-ముపగచ్ఛతి ॥ ౧౨ ॥ క్వచయక్షైర్హృతాసురిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥క్వచిదితి॥ క్వచిత్కాలేన-విషమితంప్రతికూలతాంప్రాప్తం-యద్రాజకులం,తదేవరక్ష - స్తేనా, పహృతాః -ప్రియతమధనరూపాః,అసవఃప్రాణాః, యస్య,విగతానిజీవలక్షణానిహర్షాదీనియస్య-అతఏవ,మృతకశ్శవఇవాస్తేఅవతిష్ఠతే ॥ ౧౩ ॥ అన్యైనైవశూరైర్హృతస్వఇత్యుత్తరశ్లోకపూర్వార్ధంవ్యాఖ్యాతప్రాయమిత్యభిప్రేత్యతదుత్తరార్ధంవ్యాచష్టే॥కదాచిదితి॥క్వచి-దసత్ కాలాన్తరానవస్థాయిత్వేనపురుషాన్తరాననుభావ్యత్వేనచాసత్- స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యంతత్కాలమాత్రావసాయిచేతియావత్ -మనోరథేనమనోవ్యాపారేణసంకల్పవికల్పాత్మకేన-ఉపగతంప్రాప్తం - స్వప్నద్రష్ట్రైకర్మానుసారిసంకల్ప వికల్పాత్మకమనోరథానుసారి-భగవతస్సృష్ట్యాప్రాప్తమిత్యర్థః ఈదృశం-పితృపుత్రాది-సదితి-మన్వానఇతి శేషః కాలాన్తరావస్థాయిపురుషాన్తరానుభావ్య జాగ్రద్వస్తుతుల్యమిత్యర్థః-స్వప్ననిర్వృతింస్వప్నపితృ పుత్రాదిసుఖంక్షణమాత్ర-మనుభవతి-స్వాప్నస్యగన్ధర్వనగరతుల్యత్వం చతద్వత్తత్కాలమాత్రావస్థాయిత్వేనాన్యాననుభావ్యత్వేనచాత్రవివక్షితం-గన్ధర్వాహిక్వచిన్నియతంచిరంనవసన్తి-క్వచిత్క్షణమవస్థితవన్తో ఽ పినపరైర్జ్ఞాయన్తే - తత్తస్తైషాంనివాసస్థానాపరపర్యాయంనగరంనకాలాన్తరావస్థాయీతరపురుషానుభావ్యం చేతివదన్తి ॥ ౧౪ ॥ చలంక్వచిదిత్యస్యపూర్వార్ధంవ్యాచష్టే॥క్వచిదితి ॥ కదాచి-ద్గృహాశ్రమేయాః - కర్మణాం- చోదనాః విధయ-స్తాసా-మతిభరోవిస్తార-స్సఏవగిరి - స్త-మారురుక్షమాణఃఆరోఢుమిచ్ఛన్ తదన్తంగన్తుమిచ్ఛన్ బహువిత్తశరీరాయాససాధ్యయజ్ఞాదికర్మాణ్యారభ్యయావత్సమాప్తికర్తుకామ- స్తదనన్తరా-లౌకికైర్లౌకికభవై- ర్వ్యసనైర్దుఃఖై, రన్తరా

యమానైః పుత్రవిత్తపశ్వాదిభిః- కర్శితమనాః పీడితచిత్తః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం-ప్రవిశన్నివ-పర్వతమారురుక్షన్మధ్యే మధ్యే కణ్టకైశ్శర్కరాభిస్స్వాక్ష్మపాషాణైశ్చాకీర్ణం క్షేత్రం ప్రవిష్ట ఇవ సీదతి ఖిద్యతి ❋ ॥ ౧౫ ॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ క్వచిచ్చేతి॥ కదాచి,ద్దుస్సహేన సోఢుమశక్యేన-కాయాభ్యన్తరవహ్నినా- శరీరమధ్యవర్తిజాఠరాగ్నినా-గృహీతసారః గృహీతబలః-కార్శ్యం ప్రాప్తః-స్వకుటుమ్బాయ భార్యాద్యై-క్రుధ్యతి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ క్వచిన్నిగీర్ణ ఇత్యస్య పూర్వార్ధం వ్యాచష్టే సఏవేతి ॥ సఏవ ఏవం సంసారాధ్వని భ్రామ్యమాణ ఏవ-యద్వా - కుటుమ్బాయ క్రుధ్యన్నేవ-నిద్రైవాజగర- స్తేన గృహీతః అన్ధే తమసి-అన్ధయతీత్యన్ధం స్వపరాప్రకాశకం-యత్తమః అజ్ఞానం తస్మిన్మగ్నః-శూన్యారణ్యే నిర్జనేఽరణ్య ఇవ, శేతే - అన్యత్కిఞ్చిదపి, న వేద-కింత్వహమిత్యేతావన్మాత్రమవభాసతే- నతు బ్రాహ్మణత్వాదిబాహ్యాకారం జానాతి - తత్కాలికమస్య దేహం లక్షయతి-అపవిద్ధశ్శవః దూరతః పరిహృతశ్శవ ఇవేతి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తస్యైవోత్తరార్ధం వ్యాచష్టే ॥ కదాచిదితి॥ క్వచి,ద్దుర్జనా ఏవ దన్దశూకాస్సర్పా దయోదంశనస్వభావా, స్తైః,స్సృష్టే, మానో గర్వ, స్స ఏవ, దంష్ట్రా-పరపీడాకరత్వాత్, భగ్నమానదంష్ట్రా యస్య, అత ఏవా,లబ్ధో నిద్రాయాః క్షణో యేన,వ్యథితం దుఃఖితం-యద్ధృదయం , తేన క్షీయమాణం సంకోచ్యమానం విజ్ఞానం యస్య సః , అన్ధ ఏవ,దన్ధకూపే మహతి దుఃఖే పతతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ కర్హి స్మ చిత్క్షుద్రరసానితి శ్లోకం వ్యాచష్టే॥ కర్హిచిత్స్మేతి॥ కామో విషయోపభోగ, స్తేన-యే మధులవాస్సుఖలవా, స్తాన్విచిన్వన్ అన్వేషయ-న్యదా- పరదారా-న్పరద్రవిణానిచ-అవరున్ధానః స్వీకర్తుమారభమాణః, రాజ్ఞా, స్వామిభిః పరైర్వా, నిహతో భవతి తదా.అ

మాణో ❋ లౌకికవ్యసనకర్శితమనాః కణ్టకశర్కరాక్షేత్రం ప్రవిశన్నివ సీదతి ॥ ౧౫ ॥ క్వచిచ్చ దుస్సహేన కాయాభ్యన్తరవహ్నినా గృహీతసారస్స్వకుటుమ్బాయ క్రుధ్యతి ॥ ౧౬ ॥ స ఏవ పునర్నిద్రాజగరగృహీతో ఽన్ధే తమసి మగ్నశ్శూన్యారణ్య ఇవ శేతే నాన్యత్కిఞ్చన వేద శవ ఇవాపవిద్ధః॥ ౧౭॥ కదాచిద్భగ్నమానదంష్ట్రో దుర్జనదన్దశూకైరలబ్ధనిద్రాక్షణో వ్యథితహృదయేనానుక్షీయమాణవిజ్ఞానో ఽన్ధకూపేఽన్ధవత్పతతి ॥ ౧౮॥ కర్హి చిత్స్మ కామమధులవాన్విచిన్వన్యదా పరదారపరద్రవ్యాణ్యవరున్ధానో రాజ్ఞా స్వామిభిర్వా నిహతః పతత్యపారే నిరయే ॥ ౧౯ ॥ అథ చ తస్మాదుభయథాపి హి కర్మాఽస్మిన్నాత్మనస్సంసారావపనముదాహరన్తి॥ ముక్తస్తతో యది బన్ధాద్దేవదత్త ఉపాచ్ఛినత్తి తస్మాదపి విష్ణుమిత్ర ఇత్యనవస్థితిః ॥ ౨౦ ॥ క్వచిచ్చ శీతాతపవాతాద్యనేకాధిదైవికభౌతికాత్మీయానాం దశానాం ప్రతినివారణాయాకల్పో దురన్తచిన్తయా విషణ్ణ ఆస్తే॥ క్వచిన్మిథో ఽన్యేభ్యో వా కాకణికామాత్రమప్యపహరన్యత్కిఞ్చిద్వా విద్వేషమేతి విత్తశాఠ్యాత్॥ ౨౩॥ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధనశ్శయ్యాసనాద్యుపభోగవిహీనో యావదప్రతిలబ్ధమనోరథస్తావత్పరస్వాదానే వ్యవసితమతిస్తతో ఽవమానాదీని లభతే ॥ ౨౪ ॥ ఏవం విత్తవ్యతిషఙ్గవివృద్ధవైరానుబన్ధో ఽపి పూర్వవాసన

పారే-నిరయే నరకప్రాయే కారాగృహే నిపతతి-రాజాదిభిర్నిహతః కారాగృహాదిబద్ధో భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ముక్తస్తతో బన్ధాదిత్యుక్తేః ప్రసఙ్గాత్ప్రవృత్తస్య కర్మణస్సంసారహేతుత్వం స్ఫుటయతి ॥ అథ చేతి॥ యస్మాదేవం-తస్మా-దథానన్తరమేవ , ఉభయథా ఇహ చ పరత్ర చ , అస్మిన్ప్రవృత్తిమార్గే , సంసారస్యా , వపనం జన్మక్షేత్రం-కర్మోదాహరన్తి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తత్రైతికృత్యాప్రతిలబ్ధమాన ఇత్యేతావద్వ్యాచష్టే ॥ యది బన్ధాన్ముక్తో భవతి-తర్హి,తతస్సకాశా,ద్దేవదత్తః అన్యః-ఉపాచ్ఛినత్తి హరతి , తస్మాదపి , విష్ణుమిత్రో,ఽన్యో , హరతీత్యనవస్థితిః , నత్వసౌ భోక్తుం లభత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ క్వచిచ్ఛీతాతపేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ క్వచిచ్చేతి॥ శీతాదయో,ఽనేకా-యా,దైవికానాం భౌతికానాం ఆత్మనాం చ దశా దుఃఖావస్థాః ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికాస్తాపా ఇత్యర్థః-తాసాం దశానాం,ప్రతినివారణాయ ప్రతిక్రియాయై-అకల్పోఽసమర్థః,ప్రతిక్రియాం కర్తుమసమర్థః,అత ఏవ విషణ్ణో దుఃఖితః,అపారచిన్తాయుక్త ఆస్తే ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ క్వచిన్మిథ ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ కదాచి,త్పరస్పరం-యత్కిఞ్చిద్ధనం-వ్యవహరన్-అన్యేభ్యస్సకాశా - త్కాకణికామాత్రం వింశతికపర్దమాత్రం-తతోఽపి న్యూనం వా-యత్కిఞ్చిదపహరన్-విత్తశాఠ్యేన ధనలోభేన-విద్వేషం, ప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౨౩ ❋ క్వచిత్క్వచిత్క్షీణధన ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వచి-త్క్షీణం ధనం యస్య , అత ఏవ-శయ్యాసనం నివాసాదిభిరుపభోగోపకరణై,ర్విహీనః రహితః-ఉపభోగశబ్దో భోగ్యోపలక్షకః - క్వచిత్ - యద్యేవంవిధో భవతి-తదా-యావత్,అప్రతిలబ్ధమనోరథః అప్రాప్తసమీహితః-తావ-త్పరస్వాదానే అన్యదీయధనగ్రహణే-వ్యవసితమతిః- కేనాపి పరవఞ్చనోపాయేన తదీయం ధనం గ్రహీతవ్యమితి నిశ్చయయుక్తః-తతః-పరధనాదిగ్రహణోద్యోగాత్- అవమానాదీని-ప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ అన్యోన్య

వివృణోతి వ్యాచష్టే॥ఏవమితి॥ఏవం పరస్పరం వి త్తస్య భావాబద్ధస్య ధనస్య - వ్యతిషఙ్గేణ వ్యత్యాసేన సనిబద్ధం రూఢమూలం యస్యావైరం తదనుబద్ధోఽప్రియకారిత్వాదిరూపశ్చ - యస్య ఏవం భూతోఽపి - పూర్వవాసనయా సాజాత్యాభిమాన ప్రయుక్తయా పూర్వవాసనయా - మిథః, ఉద్వహతః వివాహం కుర్వాణ శాక్తానేన వైరవిషయానేవోద్వహతి వైరవిషయైరేవ సహ సాజాత్యాభిమానేన వివాహాదిక్రియయా సంబధ్నాతీత్యర్థః, * ॥ ౧౫ ॥ *ఏతస్మిన్ సంసారాధ్వన్యే - వముక్తవిధైర్నానావిధైః క్లేశైః ఉపసర్గైః, వక్ష్యమాణైస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషాదిభిశ్చ - వితతే విస్తృతే, అనన్తక్లేశోపసర్గయుక్త ఇత్యర్థః - ఆపన్నః ఆపదం ప్రాప్తః, తత్ర, యో యో, విపన్నః విపత్తిం ప్రాప్తః, మృత ఇతి యావత్, తం తం విపన్నం పిత్రాదిరూపం, విసృజ్య - జాతం జాతం పుత్రాదిరూపముపాదాయ ఆత్మీయాభిమతిం కృత్వా - పునర్జాతవిపత్తౌ - శోచన్ - తేన - ముహ్యన్ - బిభ్యన్ - ప్రరుదన్ - తత్ర - శోకో మానసీ వ్యథా - ఖేదో వాచికీ దైన్యోక్తిరూపా, ప్రరోదః కాయికీ అశ్రువిమోచనాదిరూపా - జాతాత్పునరన్యస్య జననే తు - సంహృష్యన్ - హాసాదిభిరుచ్చైర్ధ్వనిం కుర్వన్ - బిభ్యన్ జాతాదీనామాగామి దుఃఖసంభావనాని మిత్తప్రతికూలజ్ఞానయుక్తః - కదాచిజ్జాతాదీనాం గుణాన్ - గాయన్ - ముహ్యమానః ఖేదమోదాభ్యాం మోహం ప్రాప్తః ఏష జీవసమూహః ఆరబ్ధః ఉపక్రాన్తయోగః - సాధునా కర్మణా వర్జితః - నహ్యమాన ఇతి పాఠే బధ్యమానః - అద్యాపి - ఇతః అస్మాత్సంసారాధ్వనస్సకాశాత్ - తదధ్వనః పారం సంసారాధ్వనః పారం ప్రతి - నైవావర్తతే నాయాతి న ప్రాప్నోతీత్యర్థః, కిం తదధ్వనః పారం - యత్ప్రతి నావర్తతే, తత్రాహ ॥ - యదిదం యోగానుశాసనం నామ యోగానుశాసనమితి ప్రసిద్ధం, తత్సంసారాధ్వనః పారముపదిశన్తి - తత్త్వవిద ఇతి శేషః - యోగస్యాధ్యాత్మయోగకర్మయోగానుగృహీతభగవద్భక్తియోగ

యామిథ ఉద్వహత ఉద్వహతి ॥ ౧౫ ॥ ఏతస్మిన్ సంసారాధ్వని నానాక్లేశోపసర్గవితత ఆపన్నో విపన్నో య స్తముహావావేతర స్తత్రతత్ర విసృజ్య జాతం జాతముపాదాయ శోచన్ముహ్యన్బిభ్యద్వివదన్ క్రన్దన్ సంహృష్యన్ బిభ్య *న్గాయన్నహ్యమానస్సాధువర్జితో నైవావర్తతేఽద్యాపి యత ఆరబ్ధ ఏష నరలోకసార్థ స్తమధ్వనః పారము పదిశన్తి యదిదం యోగానుశాసనం నాను ॥ ౧౬ ॥ న వా ఏతదవరున్ధతే యచ్ఛం తమన్యస్తదణ్డా మునయ ఉప రతాత్మానస్సమవగచ్ఛన్తి ॥ యదిదిగ్భజయినో రాజర్షయో నైవ తద్వ్రజన్తి కింతు పరం మృధే శయీరన్నమైవే యమిత్యస్యామేవ కృతవైరానుబన్ధాయాం విసృజ్య స్వయముపసంహృతాః ॥ ౧౭ ॥ అధ్వన్యముష్మిన్నిమ ఉప సర్గాస్తథా సుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమోదమోదశోకమోహమాత్సర్యేర్ష్యావమానక్షుత్పి పాసాఽఽధివ్యాధిజన్మజరామరణాదయః ॥ ౧౮ ॥ క్వాపి దేవమాయయా స్త్రియా భుజలతోపగూఢః ప్రస్కన్నవివేకవిజ్ఞాన స్తద్విహారగృహారమ్భాకులహృదయ స్తదాశ్రయావసక్తసుతదుహితృకళత్రాభాషి తావలోకవిచేష్టితాపహృతహృదయ ఆత్మానమజితాత్మాఽపారేఽన్ధే తమసి ప్రహిణోతి ॥ ౧౯ ॥ కదాచిదీశ్వర

స్యానుశాసనం విచ్ఛిన్నం జ్ఞానం - శిక్షణం వా తదనుష్ఠానమితి యావత్, తదేవ సంసారాధ్వనః పారమిత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ *మన స్వినో నిర్జితేతి శ్లోకం వ్యాచష్టే॥ నవా ఇతి॥ ఉపశమ ఏవ శీలం యేషాం, ఉపరతః నిగృహీతః ఆత్మా మనః యైస్తే, మునయో మననశీలాః, న్యస్తదణ్డాః నివృత్తభూతద్రోహాః - సర్వభూతసుహృదస్స న్త ఇత్యర్థః, యచ్ఛం తమం నిరతిశయ సుఖరూపపరమాత్మప్రాప్త్యుపాయం, యోగానుశాసన, ముపతిష్ఠన్తి ప్రాప్నువన్తి, తచ్ఛంతమం, నిర్జితదిగ్గజేన్ద్రా అపి, మనస్వినః అనిర్జితాన్తఃకరణాః రాజర్షయో - నైవావరున్ధతే న ప్రాప్నువన్తి నైవ చ వ్రజన్తి - ఉపాయానుష్ఠానపూర్వకముపేయం న యాన్తి, కింతు ఇయం పృథివీ మమైవేత్యభిమానేన - కృతవైరానుబన్ధాః మృధే యుద్ధే - శయీరన్ కేయం మమాభిమానవిషయభూతా - తత్రాహ యాం పృథివీం - విసృజ్య, స్వయముపసంహృతాః మృతాః సన్తీత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * సింహావలోకితన్యాయేన బాధోపసర్గైరిత్యత్రాభిప్రేతముపసర్గశబ్దార్థమాహ ॥ అధ్వనీతి ॥ అస్మిన్నధ్వని సంసారాధ్వని, ఇమే సుఖాదయః ఉపసర్గా ఇత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ *ప్రసజ్జతీత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ క్వాపీతి॥ స్త్రీవేషయా - దేవమాయయా భగవన్మాయయా కర్త్ర్యా, భుజలతాభ్యాముపగూఢః ఆలిఙ్గితః, ప్రస్కన్నమపగతం, వివేకాత్మకవిజ్ఞానం, యస్య, యద్వా, వివేకో దేహవిలక్షణాత్మవివేకః విజ్ఞానం భగవదుపాసనాత్మకం, తద్రహితః - తస్యాః స్త్రియాః, విహారగృహం క్రీడాగృహం - తదారమ్భే, ఆకులం హృదయం యస్య - తస్మిన్నాశ్రయే వనితా విహారగృహే, ఆసక్తాః ప్రసక్తాః సుతాదయ, స్తేషాం - భాషితాదిభి - రపహృతం హృదయం యస్య - అత ఏవాజితేన్ద్రియః, అన్ధే తమసి దుఃఖే నరకే, ఆత్మానం, ప్రహిణోతి ప్రక్షిపతి * ॥ ౧౯ ॥ *ఏవం పూర్వా

౧౬ ॥ శ్లో ॥ పా * గాయన్నహ్యమానః

ర్థం వ్యాఖ్యాతం॥ ఉత్తరార్ధం వ్యాచష్టే॥ కదాచిదితి॥ పరమాణురాదిః, ద్విపరార్ధోఽపవర్గోఽన్తస్స ఏవ ఉపలక్షణం యస్య కాలోపలక్షణాదితి పాఠే తు-పరమాణ్వాదిపరార్ధాపవర్గరూపం, య-త్కాలస్యోపలక్షణం, ఉపలక్ష్యత ఇత్యుపలక్షణం స్వరూపం, తస్మాదిత్యర్థః-రంహసా శీఘ్రేణ-పరివర్తితేన పరిభ్రమణేన-వయసా బాల్యాదిక్రమేణ, బ్రహ్మాణమభివ్యాప్య, తృణస్తమ్బాదిభూతానాం, కాల్యమానానాం లవాదిరూపేణ గణ్యమానాయుషామిత్యర్థః మిషతాం ప్రమత్తానాం అనిమిషతః అప్రమత్తాద్దివా-హరతః - ఆయురితి ద్వితీయాన్తస్య శేషః, అనిమిషతః అకాల్యమానా-ద్విష్ణోశ్చక్రాత్-విత్రస్తహృదయః మరణమాశఙ్కమాన ఇతి యావత్-అమరత్వాయ-పాషణ్డదేవతాః సాంకేత్యేన - అభిముఖ్యేన ధత్తే-కిం కృత్వా - కాలచక్రం-నిజం స్వీయమాయుధం యస్య, తమేవ, సాక్షాద్భగవన్తం, యజ్ఞపురుష-మనాదృత్య-పాషణ్డదేవతాః కథంభూతాః-కఙ్కగృధ్రబకప్రాయాః-విశ్వసతోపవఞ్చయన్తీః-ఆర్యాణాం వైదికానాం సమయాత్ సిద్ధాన్తాత్ పరిహృతాః బహిష్కృతాః-సాంకేత్యేనేత్యనేన పాషణ్డదేవతారాధనం పాషణ్డసంకేతనిబన్ధనం -నతు వైధమిత్యుక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ తైర్వఞ్చిత ఇత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ యదాత్వితి॥ ఆత్మా వఞ్చితో యైః-స్తైః, ఉపవఞ్చితస్సన్-బ్రహ్మకులం-ప్రవిష్ట- స్తేషాం బ్రాహ్మణానాం-శీలమితి ప్రతీకోపాదానం-తద్వ్యాచష్టే॥ ఉపనయనాదీత్యారాధనమేవేత్యన్తేన- అరోచయన్ అనభిమన్యమానః- ఉష్ట ఇతి, వానరాణిత్యస్య వ్యాఖ్యానం శూద్రకులం భజత ఇతి-తదుపపాదయతి-నిగమోక్తే - ఆచారే, అపరిశుద్ధితః స్వస్య శుద్ధ్యభావాత్-యస్య శూద్రస్య-కేవలం మిథునీభావః-కుటుమ్బభరణం చ, తస్యైవం కేవలగ్రామ్యసుఖమేవ, నాదృష్టం-యథా

స్య భగవతో విష్ణోశ్చక్రాత్పరమాణ్వాదిద్విపరార్ధాపవర్గకాలోపలక్షణాత్పరివర్తితేన వయసా రంహసా హరత ఆబ్రహ్మతృణస్తమ్బాదీనాం భూతానాం కాల్యమానానామనిమిషతో మిషతాం విత్రస్తహృదయస్తమేవేశ్వరం కాలచక్రం నిజాయుధం సాక్షాద్భగవన్తం యజ్ఞపురుషమనాదృత్య పాషణ్డదేవతాః కఙ్కగృధ్రబకప్రాయా ఆర్యసమయపరిహృతాః సాంకేత్యేనాభిధత్తే ॥ ౩౦ ॥ యదా తు పాషణ్డైరాత్మవఞ్చితైస్తైరుపవఞ్చితో బ్రహ్మకులం సమావసంస్తేషాం శీలముపనయనాదిశ్రౌతస్మార్తకర్మానుష్ఠానేన భగవతో యజ్ఞపురుషస్యారాధనమేవ తదరోచయన్ శూద్రకులం భజతి నిగమాచారేఽశుద్ధితో యస్య మిథునీభావః కుటుమ్బభరణం చ యథా వానరజాతేః ॥ ౩౧ ॥ తత్రాపి నిరవరోధస్స్వైరేణ విహరన్నతికృపణబుద్ధిరన్యోన్యముఖనిరీక్షణాదినా గ్రామ్యకర్మణైవ విస్మృతకాలావధిః ॥ ౩౨ ॥ క్వచిద్ద్రుమవదైహికార్థేషు గృహేషు రంస్యన్యథా వానరస్సుతదారవత్సలో వ్యవాయక్షణః ॥ ౩౩ ॥ ఏవమధ్వన్యవరున్ధానో మృత్యుగజభయాత్తమసి గిరికన్దరప్రాయే పతన్ కర్మవల్లీముపలమ్బ్య తత ఆపదః కథంచిన్నరకాద్విముక్తః పునరప్యేవం సంసారాధ్వని వర్తమానో నరలోకసార్థముపయాత్యేవముపరిగతోఽపి ॥ ౩౪ ॥ తస్యేదముపగాయన్తి ॥ శ్లో ॥ ఆర్షభస్యేహ రాజర్షేర్మ

వానరజాతేరితి తత్ర దృష్టాన్తః ॥ ౩౧ ॥ తజ్జాతినిరాసేనేత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ తత్రాపీతి॥ శూద్రకులేఽపి-నిరవరోధః ప్రతిబన్ధరహితః - స్వైరేణ స్వేచ్ఛయా యుక్తాయుక్తకాలప్రతీక్షామన్తరేణ-క్రీడన్ - అతికృపణా అత్యన్తం విషయాతురా బుద్ధిర్యస్య - యోషిత్పురుషయోః-పరస్పరముఖనిరీక్షణాదిరూపేణ గ్రామ్యకర్మణైవ-విస్మృతః - కాలావధిః ఆయుషోఽవసానం-యస్య సః-ఆస్తే ॥ ౩౨ ॥ ద్రుమేషు రంస్యన్నిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ క్వచిదితి॥ కృమివ-త్కేవలమైహికసుఖప్రయోజనకేషు-గృహేషు-ద్రుమమాహ కేవలమిహైవోపయుజ్యమానేన పరత్రేతి భావః - యద్వా-ద్రుమవత్ ద్రుమ ఇవ-యథా-వానరస్సుతదారవత్సలో, మైథునమేవ-క్షణ ఉత్సవో, యస్య-తథాభూతో భవతి - ఏవమయమపి కేవలమైహికార్థేషు గృహేషు-రంస్యన్-సుతాదివత్సలో-వ్యవాయక్షణః స్వబన్ధనే పశోభపతీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ క్వచిత్ప్రమాదాదిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥ ఏవమితి ॥ సంసారాధ్వని, సుఖదుఃఖాద్య - వరున్ధానః అనుభవన్ మృత్యురేవ గజ- స్తస్మాత్-భయాద్గిరికందరతుల్యే-తమసి రోగాద్యాపది-పతన్-తతః-పునః-జీవనహేతుభూతాం-కర్మరూపాం వల్లీం- అవలమ్బ్య-తత ఆపదః రోగాద్యుపద్రవరూపాన్నరకాత్తేనాపప్రయాసేన-విముక్తః - పునరప్యేవముక్తరీత్యా -సంసారాధ్వని-వర్తమానో-నరలోకసార్థం నరశరీరజీవసమూహముపయాతీతి - ఏవముపరిగతోఽపి లోకాన్తరేషు విద్యమానో దేవాదిజీవసమూహోఽపి సంసారాధ్వని-అటతీత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం పారోక్ష్యరూపమవధూతవచో వ్యాఖ్యాయ తన్మాహాత్మ్యప్రతిపాదకాన్ శ్లోకానవతారయతి॥ తస్యేతి॥ తస్య-ఇదం మాహాత్మ్యం-ఆర్షభస్య ఋషభపుత్రస్య-మహాత్మనో మహానుభావస్య రాజర్షేః, స్వర్త్మార్గం,

మనసాఽప్యనుసర్తుం, మహాత్మన్యపి, నార్హతి, యథా గరుడస్య గతిం, మక్షికేత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ తత్త్యాగహేతుమాహ॥ యఆర్షభో రాజర్షిః, హృదిస్పృశః మనోజ్ఞాన్, అతఏవ-దుస్త్యజాన్ దుఃఖేనాపి త్యక్తుమశక్యాన్, పుత్రాన్-సుహృదాం రాజ్యమోర్వం విస్పృశ్యం - యువైవసన్, మలవత్ విష్ఠామివ-జహౌ అత్యాక్షీత్, త్యాగహేతుః-ఉత్తమశ్లోకలాలసః ఉత్తమశ్లోకే భగవతి, లాలసః-లమ్పటః ఆసక్తచిత్త ఇతియావత్ ॥ ౪౪ ॥ న కేవలమత్యాక్షీదేవ, అపితు నైచ్ఛదపీత్యాహ॥ య ఇతి॥ యోనృపః ఆర్షభః - దుస్త్యజాన్, క్షిత్యాదీన్-తత్ర, క్షితిర్భారతంవర్షం - సుతాః పుత్రాః - అర్థః ధనం, దారాః స్త్రియః-ఇమాన్ సురవరైరిన్ద్రాదిభిశ్చ-ప్రార్థ్యాం-శ్రియంసంపదం, కథంభూతాం, సదయావలోకాంసదయః దయాయుక్తోఽవలోకో రాజ్ఞో యస్యాం తాం-రాజ్ఞో దయాయుక్తోఽవలోకో మయి ప్రసరత్వితి ప్రార్థయమానామితిభావః నైచ్ఛత్ క్షిత్యాదిషు రాగమపి నాకరోదిత్యర్థః- నైతచ్చిత్రం, కింతు యుక్తం చైతదిత్యాహ॥ తదుచితమితి ॥ కుతః, యతో-మధుద్విష, స్సేవాయా-మనురక్తమనసాం -మహతాం, అభవో మోక్షోఽపి - ఫల్గురల్పః - భగవత్సేవాపేక్షయా మోక్షోఽప్యల్ప ఇత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ తస్య మధుద్విట్సేవానురాగాతిశయమేవాహ ॥ యజ్ఞాయేతి॥ యజ్ఞాయ సర్వయజ్ఞానాం భోక్త్రే, ప్రభవే చ, ధర్మపతయే అవతారైర్వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్త్రే - విధి నైపుణాయ ధర్మానువర్తినాం రక్షోపిథా నైపుణాయ నైపుణ్యయుక్తాయ-సాంఖ్యమాత్మానాత్మవివేకాత్మకోఽధ్యాత్మయోగః-సఏవ-శిరః శిరోవత్ప్రధానాఙ్గం- యస్య తస్మై, యోగాయ వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతభక్తియోగగమ్యాయ-యోగశబ్దస్తద్గమ్యే ఔపచారికః - ప్రకృతీశ్వరాయ మాయానియన్త్రే-నారం జీవసమూహః-అయనం ఆశ్రయో-యస్య తస్మై-అనేన చిదచిచ్ఛరీరకత్వముక్తం, హరయే ఆశ్రితబన్ధ

నసాఽపి మహాత్మనః। నానువర్త్మార్హతి నృపో మక్షికేవ గరుత్మతః॥ ౪౩॥ యో దుస్త్యజాన్దారసుతాన్సుహృద్రాజ్యం హృదిస్పృశః। జహౌ యువైవ మలవదుత్తమశ్లోకలాలసః ॥ ౪౪ ॥ యో దుస్త్యజాన్ క్షితిసుతస్వజనార్థదారాన్ ప్రార్థ్యాం శ్రియం సురవరైస్సదయావలోకామ్ । నైచ్ఛన్నృపస్తదుచితం మహతాం మధుద్విట్సేవానురక్తమనసామభవోఽపి ఫల్గుః ॥ ౪౫ ॥ యజ్ఞాయ ధర్మపతయే విధినైపుణాయ యోగాయ సాంఖ్యశిరసే ప్రకృతీశ్వరాయ। నారాయణాయ హరయే నమ ఇత్యుదారం హాస్యన్మృగత్వమపి యస్సముదాజహార ॥ ౪౬ ॥ ౧ ॥ ఇదం భాగవతసభాజితావదాతగుణకర్మణో రాజర్షేర్భరతస్యానుచరితం స్వస్త్యయనమాయుష్యం ధన్యం యశస్యం స్వర్గ్యమాపవర్గ్యం చానుశృణోత్యాఖ్యాస్యత్యభినన్దతి చ సర్వా ఏవాత్మన ఆశిష ఆశాస్తే న కాంచన పరత ఇతి॥ ౪౭ ॥ ****************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ॥ ౧ ॥ భరతస్యాత్మజస్సుమతిర్నామాభిహితో యము హ వావ కేచిత్పాషణ్డిన ఋషభపదవీమను

హరాయ-నమ ఇత్యు - దారం భృశ-ముదాజహార ఉదాహృతవాన్-కింకర్తుమిచ్ఛన్ మృగత్వం హరిణశరీరమపి-హాస్యన్ హాతుమిచ్ఛన్, అత్ర మృగత్వం హాస్యన్ సముదాజహారేతి హానోదాహరణయోర్యాగపద్యం ప్రతీయతే-తథాపి మృగజన్మనో వైకల్యదశాయాం సముదాహరణమత్ర వివక్షితం- అన్యథాచరమదశాయాముక్తనామగ్రహణేత ద్దేహావసానే ముక్తైరస్మిన్ప్రబన్ధే బహుషు స్థలేషూక్తత్వేన పూర్వాపరగ్రన్థవిరోధాపత్తేః- ఉదాహరణం చాత్ర అవ్యక్తోచ్చారణం వివక్షితం మృగజన్మనస్తస్య వ్యక్తోచ్చారణాసంభవాత్ అన్యథా సాఙ్గభక్తియోగోప సంహారాపత్త్యా జన్మాన్తర విలమ్బాయోగాపత్తేః ॥ ౪౬ ॥ ఏతద్భరతచరితశ్రవణశ్రావణాదిఫలమాహ॥ యఇదమితి॥ భాగవతైః, సభాజితాస్సంస్తుతాః, అవదాతాః విశుద్ధాః, గుణాః అక్రోధాదయః - కర్మాణి భూతహితాచరణాదిరూపాణి చ-యస్య, తస్య రాజర్షేర్భరతస్య, అనుచరితం, యశస్కరం, స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం-ఆయుష్కరం-ధన్యం ధనప్రాపకం, స్వర్గ్యం స్వర్గసాధనం, అపవర్గ్యం ముక్తిసాధనం చ-యోఽనుశృణోతి, ఆఖ్యాస్యతి కథయతి, అభినన్దయతి అనుమోదయతే చ-స, ఆత్మనః, స్వత ఏవ-సర్వాః హ్యాశిషః సమీహితాని, ఆశాస్తే ప్రాప్నోతి-నతు కాంచిదప్యాశిషః పరస్మాదపేక్షత ఇత్యర్థః, చరిత్రస్య స్వస్త్యయనకరత్వాదికం చ న స్వరూపేణ అపితు శ్రవణాదివిషయత్వేనేతి ఖ్యాపనాయానుశృణోత్యాఖ్యాస్యతీత్యుక్తం, న కేవలం స్వస్త్యయనాదికమేవాస్య ఫలమపి త్వనుక్తమన్యత్సర్వమపీత్యభిప్రాయేణోక్తం సర్వా హ్యేవాశిష ఆత్మన ఆశాస్త ఇత్యాదీతి ॥ ౪౭ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః *****

ఏవం భరతచరిత్రముపవర్ణ్య తత్సంతతిముపవర్ణయతి॥ శ్రీశుకః॥ భరతస్య-సుమతిర్నామ, అభిహితః వ్యవహృతః-యం

సుమతిం ఋషభస్య పదవీం యోగచర్యారూపాం - అనువర్తమానమవలోక్య, కేచిత్, పాషణ్డినోఽనార్యాః, పాపీయస్యా స్వమనీషయా, అవేదసమామ్నాతాం అవేదోక్తాం, బౌద్ధదేవతామితి యావత్, కల్పయిష్యన్తి బుద్ధ ఏవ సాక్షాత్సుమతిరూపేణావతీర్ణ ఇతి కుమనీషయా పశ్యన్తీత్యర్థః, తస్మాత్సుమతేర్వృద్ధసేనాఖ్యాయాంభార్యాయాం, దేవతాజిన్నామ, పుత్రః ఉత్పన్నః ఆసుర్యాం దేవతాజిద్భార్యాయాం, తత్తనయః దేవతాజిత్పుత్రః - దేవద్యుమ్నో నామ, ఉద్బభూవ, తతో దేవద్యుమ్నాత్, తద్భార్యాయాం ధేనుమత్యాం - పరమేష్ఠీ నామ - సుతో - జాతః - తస్య పరమేష్ఠినః - తద్భార్యాయాం సువర్చలాయాం - ప్రతీహాఖ్యః, పుత్ర - ఉపజాతః, యః ప్రతీహః బహుభ్య - ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ ఉపదిశ్య - ఆఖ్యానేనైవ స్వయం సంశుద్ధః నిర్మలాన్తఃకరణః - పరమపురుష - మనుసస్మార ఉపాసాంచక్రే - అనుస్మృతిరత్ర ప్రత్యక్షతాపన్నముపాసనం వివక్షితమ్ ✻ ॥౧॥౨॥ ✻ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాంజాతాః - ప్రతిహర్త్రాదయః - ప్రతిహర్తా ప్రస్తోతా ఉద్గాతా ఇతి చ త్రయోఽపి - ఇజ్యాకోవిదాః యజ్ఞ నిపుణాః - సూనవః పుత్రా, ఆసన్ తత్ర, ప్రతిహర్తుః - స్తుత్యాం భార్యాయాం - అజభూమానౌ అజో భూమేతి చ ద్వౌ పుత్రావజనిషాతాముదభూతామ్ ✻ ॥౩॥ ✻ భూమ్నః అజానుజాత్ - ఋషికుల్యాయాంభార్యాయాం, ఉద్గీథాఖ్యః పుత్రః, తత ఉద్గీథా - ద్దేవకుల్యాయాంభార్యాయాం, ప్రస్తారాఖ్యః పుత్రః, ప్రస్తారా - ద్విభుత్సాయాంభార్యాయాం, విభుర్నామ - హృదయజః పుత్ర - ఆసీత్ ✻ ॥౪॥ ✻ విభోః, రత్యాంభార్యాయాం, పృథుషేణాఖ్యః పుత్రః - తస్మాత్పృథుషేణా - దాకూత్యాంభార్యాయాం - నక్తో నామ, జజ్ఞే జాతః ✻ ॥౫॥ ✻ నక్తా - ద్గయో నామ - కృతిపుత్రః కృతౌ నక్తస్య భార్యాయాం పు

వర్తమానమనార్యా అవేదసమామ్నాతాం దేవతాం స్వమనీషయా పాపీయస్యా కలౌ కల్పయిష్యన్తి ॥౧॥ తస్మాద్వృద్ధసేనాయాం దేవతాజిన్నామ పుత్రోఽభవత్ ॥ అథాసుర్యాం తత్తనయో దేవద్యుమ్నస్తతో ధేనుమత్యాం సుతః పరమేష్ఠీ తస్య సువర్చలాయాం ప్రతీహ ఉపజాతో య ఆత్మవిద్యామాఖ్యాయ స్వయం సంశుద్ధో మహాపురుషమనుసస్మార ॥౨॥ ప్రతీహాత్సువర్చలాయాం ప్రతిహర్త్రాదయస్త్రయ ఆసన్నిజ్యాకోవిదాః సూనవః ప్రతిహర్తుః స్తుత్యామజభూమానావజనిషాతామ్ ॥౩॥ భూమ్న ఋషికుల్యాయాముద్గీథస్తతః ప్రస్తారో దేవకుల్యాయాం ప్రస్తారాన్నియుత్సాయాం హృదయజ ఆసీద్విభుః ॥౪॥ విభో రత్యాం చ పృథుషేణస్తస్మాన్నక్త ఆకూత్యాం జజ్ఞే ॥౫॥ నక్తాత్కృతిపుత్రో గయో నామ రాజర్షిప్రవర ఉదారశ్రవా అజాయత సాక్షాద్భగవతో విష్ణోర్జగద్రిరక్షిషయా గృహీతసత్త్వస్య కలాఽఽత్మవత్త్వాదిలక్షణేన మహాపురుషతాం ప్రాప్తః ॥౬॥ స వై ధర్మేణ ప్రజాపాలనప్రీణనోపలాలనానుశాసనలక్షణేనేజ్యాదినా చ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనాఽసమర్పితపరమార్థలక్షణేన బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయోపసాదితభగవద్భక్తియోగేన చాభీక్ష్ణశః పరిభావితవిశుద్ధమతిరుపరతానాత్మ్యే స్వాత్మని స్వయముపలభ్యమానబ్రహ్మాత్మానుభవోఽపి నిరభిమా

త్రః - ఆసీదిత్యర్థః - గయం విశినష్టి - రాజర్షీణాం మధ్యే - ప్రవరః శ్రేష్ఠః - ఉదారశ్రవాః విపులకీర్తిః - జగతో - రిరక్షిషయా రక్షితుమిచ్ఛయా గృహీతసత్త్వస్య ఉపాత్తశుద్ధసత్త్వమూర్తేః - భగవతో విష్ణోః - కలా అంశభూతస్సన్ - ఆత్మవత్త్వం ప్రశస్తమనస్కత్వం - తత్ప్రభృతినా - లక్షణేన గుణేన - లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణం ధర్మః - మహాపురుషత్వం ప్రాప్తః ✻ ॥౬॥ ✻ మహాపురుషత్వమేవాహ ॥ స వా ఇతి ॥ స వై, గయః - ప్రజాపరిపాలనాదిరూపేణ - స్వధర్మేణ స్వవర్ణధర్మేణ - తత్ర - పాలనం భయాత్ పోషణమన్నపానాదినా - ప్రీణనమర్థితప్రదానేన, ఉపలాలనం సుతవత్ శ్లాఘనం - అనుశాసనం దుర్మార్గాన్నివారణం - తథా - ఇజ్యాదినా పఞ్చమహాయజ్ఞాదినా, స్వాశ్రమధర్మేణ చ - ఇజ్యాశబ్దః పఞ్చమహాయజ్ఞపరః - ఆదిశబ్దో వివేకవిమోకాదీనాముపసంగ్రాహకః, చశబ్ద ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగసముచ్చాయకః - ఇజ్యాదికం స్వాశ్రమధర్మం విశినష్టి ॥ భగవతి బ్రహ్మణి పరావరే మహాపురుషే సర్వాత్మనా - సమర్పితపరమార్థలక్షణేనేతి, భగవతి బ్రహ్మణీతి భగవద్బ్రహ్మశబ్దయోరేకవిషయత్వముక్తం - భగవత్త్వం పరావరే హేతుః - పరే బ్రహ్మాదయోఽవరే అవమా యస్మాత్సః, పరావరః - తస్మిన్ "యథాక్రతురస్మిన్లోకే పురుషో భవతి తథేతః ప్రేత్య భవతి" ఇతి తత్క్రతున్యాయేనోపాసితుర్మహాపురుషత్వాపాదకం భగవదసాధారణముపాస్యం మహాపురుషత్వముక్తం మహాపురుష ఇతి, సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ కరణత్రయేణ, అర్పితం సమర్పితం పరమార్థలక్షణం యజ్ఞఫలస్వరూపం - యస్మింస్తేన అనభిసంహితఫలేనేత్యర్థః, పరమార్థోఽభిలషితోఽర్థః - ఫలమితి యావత్, తల్లక్ష్యతే యేన సఙ్గేన - అర్పితః పరమార్థలక్షణః సఙ్గో యస్యై తిమమేదం కర్మ న భవతీతి పరిత్యక్తసఙ్గేనేతి వాఽర్థః - యద్వా, పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం, అర్పితం పరమార్థలక్షణం జీవాత్మస్వరూపం కర్తృ యస్యేతి పరిత్యక్తకర్తృత్వ

ర్థః, అథవేదం నేజ్యాదినేత్యస్య విశేషణ-మపితు బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాఽఽపాదితభగవద్భక్తియోగనేత్యస్య -తత్రాపి యమర్థః-అర్పితపరమార్థలక్షణేన,, ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత,, ఇత్యుక్తవిధాత్మసమర్పణరూపశరణాగతియోగాఙ్గవిశిష్టేనేతి,, తమేవశరణంగచ్ఛ సర్వభావేన భారత॥ మామేకం శరణం వ్రజ,, ఇతిభక్త్యఙ్గతయా శరణాగతేః కర్తవ్యతాభిధానాత్, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయాపాదితభగవద్భక్తియోగనేత్యనేన భగవద్భక్తియోగోత్పత్తిస్సత్సేవాయత్తేత్యుక్తమ్, బ్రహ్మవిచ్చరణానుసేవయేత్యనేన,, దేవమివాచార్యముపాసీత, ఆచార్యవాన్పురుషో వేద, తద్విజ్ఞానార్థం సగురుమేవాభిగచ్ఛే,, దిత్యాదిశ్రుతివిహితాచార్యసంబన్ధోఽస్యాభిహితః, బ్రహ్మవిదిత్యనేన ఆచార్యలక్షణయుక్తగురుసమాశ్రయణమప్యసూచ్యతే - స్వధర్మేణేత్యాదినా జ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతేన న్యాసయోగాఙ్గకేన భక్తియోగనేత్యుక్తం భవతి-ఉక్తవిధేన భగవద్భక్తియోగేన, అభీక్ష్ణశః పునఃపునః, పరిభావితా విశోధితా- అతఏవ - విశుద్ధామతిర్యస్య-అతఏవ, ఉపరతం అనాత్మన్యాత్మభ్రమో-యస్య, నివృత్తదేహాత్మభ్రమ ఇత్యర్థః - అనాత్మన్యాత్మేతరచ్ఛరీరమనాత్మా-ఏవంభూతే స్వాత్మని-ఉపలభ్యమాన-మన్తరాత్మతయా-య-త్స్వసాక్షాత్క్రియమాణం, బ్రహ్మ. తదేవ - ఆత్మా పరమాత్మా తస్యానుభవో యస్య, యద్వా, స్వాన్తరాత్మభూతం బ్రహ్మైవ పరమాత్మా, తస్యానుభవ ఉపలభ్యతే యేన-సతథోక్తః,, య ఆత్మని తిష్ఠన్,, ఇతి ప్రకారేణ జీవాత్మన్యవస్థితం పరమాత్మానముపలబ్ధవానిత్యర్థః-ఏవంభూతోఽపి నిరభిమాన ఏవ దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమరహిత ఏవ, ఇమాం భూమిం, అజూగుపత్ అరక్షత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ గయస్య మాహాత్మ్యప్రతిపాదికాం గాథామవతారయతి॥ తస్యేతి॥ హే పాణ్డవేయ, పురావిదః పూర్వకాలికవృత్తాన్తాభిజ్ఞాః-తస్య గయస్య, మాం - మాహాత్మ్యసూచికాం, గాథాం, ముపగాయన్తి ❁॥౮॥ ❁ గాథామేవాహ గయమితి పఞ్చభిః-గయం నృపం కః-పుమాన్-కర్మభిః-ప్రయాతి తత్స

నఏవావనిమజూగుపత్ ॥ ౭ ॥ తస్యేమాం గాథాం పాణ్డవేయ పురావిద ఉపగాయన్తి ॥ ౮ ॥ శ్లో ॥ గయం నృపః కః ప్రతియాతి కర్మభిర్యజ్వాఽభిమానీ బహువిద్ధర్మగోప్తా । సమాగతశ్రీస్సదసస్పతిస్సతాం సత్సేవకోఽన్యో భగవత్కలామృతే ॥౯॥ యమభ్యషిఞ్చన్పరయా ముదా సతీస్సత్యాశిషో దక్షకన్యాస్సరిద్భిః । యస్య ప్రజానాం దుదుహే ధరాఽఽశిషో నిరాశిషో గుణవత్సస్నుతోధాః ॥౧౦॥ ఛన్దాంస్యకామస్య చ యస్య కామాన్ దుదుహురాజహ్రురథో బలిం నృపాః । ప్రత్యఞ్చితా యుధి ధర్మేణ విప్రా యదాఽఽశిషాం షష్ఠమంశం పరేత్య ॥౧౧॥ యస్యాధ్వరే భగవానధ్వరాత్మా మఘోని మాద్యత్యురుసోమపీథే । శ్రద్ధావిశుద్ధాచలభక్తియోగసమర్పితేజ్యాఫలమాజహార ॥౧౨॥ యత్ప్రీణనాద్బర్హిషి దేవతిర్యఙ్మనుష్యవీరుత్తృణమావిరిఞ్చాత్ ।

జాతీయకర్మభిః కోపపుమాననుకర్తుం శక్నోతీత్యర్థః-తత్కృతం కర్మ పునరన్యః కర్తుం న ప్రభవతీతి యావత్ తత్ర హేతుంవదన్ ప్రపఞ్చయన్ శక్యధర్మవత్తామాహ॥ యజ్వా యావచ్ఛ్రుతివిహితయజ్ఞానుష్ఠాతా అభితో మానీ సమ్మానాస్పదః-బహుజ్ఞః వర్ణాశ్రమధర్మాణాం గోప్తా సమాగతా సంప్రాప్తా శ్రీస్సంపత్ -యేన యమితి వా-సతాం సదసస్సభాయాః పతిః-సతాం సేవకశ్చ, అన్యో భగవత్కలాః గయ-మృతే వినా, కః-గయమృతే యజ్వత్వాదిగుణాశ్రయః కోపి నాస్తీత్యర్థః, యద్వా-యజ్వత్వాదిగుణవిశిష్టోఽపి-భగవత్కలామృతే, గయం, కోఽన్యః ప్రతియాతీత్యన్వయః, అస్మిన్పక్షే, భగవత్కలాత్వమేవ ప్రతియానాశక్యో ధర్మః ❁ ॥౯॥ ❁ సతీస్సత్యః, సత్యాః ఆశిషో, యాసాం తాః, దక్షకన్యాః శ్రద్ధామైత్రేదయాకీర్తిశ్రీస్మృతిమేధాధృతితితిక్షాక్షమాద్యాః-స్వరుగ్భిః స్వతేజోభిః, య, మభ్యషిఞ్చన్, శ్రేష్ఠమకుర్వన్, యస్య గయస్య, నిరాశిషః నిష్కామస్య, ప్రజానాం-మాశిషః కామాన్-ధరాభూమిర్దుదుహే దుగ్ధవతీ-కథంభూతా సతీ-తస్య, గుణా ఏవ వత్స, స్తేన, స్నుతం ప్రస్రవ-దూధో-యస్యాః, యచ్ఛబ్దేన తంగయం కః ప్రతియాతీతి సంబన్ధః ❁॥౧౦॥ ❁ ఛన్దాంసి వేదాః, ఛన్దః ప్రోక్తకర్మాణిచ, అకామస్య యస్య గయస్య-కామాన్-దుదుహుః, నృపాః, యుధియుద్ధే, ప్రత్యఞ్చితాః బాణైః ప్రతిపూజితాః, బలి, మాజహ్రురర్పయామాసుః॥ తథా, ధర్మేణ ధర్మపరిపాలనేన, దక్షిణాదిభిశ్చ, ప్రత్యఞ్చితాః విప్రాః - పరేత్య లోకాన్తరే, ఆశిషాం ధర్మఫలానాం, షష్ఠమంశ, మాజహ్రుః,, పుణ్యాత్షడ్భాగమాదత్తే రాజా న్యాయేన పాలయ,, న్నితిస్మృతేః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యస్య గయస్యాధ్వరే యజ్ఞే-గయకర్తృకే యజ్ఞ ఇత్యర్థః - మఘోని ఇన్ద్రే-ఉరుః సోమపీథః యస్య-తస్మిన్ బహుసోమపానే, అతఏవ-మాద్యతి మదం ప్రాప్నువతి సతి-ఉరుసోమపీథ ఇత్యధ్వరస్య విశేషణం వా-అధ్వరాత్మా యజ్ఞశరీరకః, భగవాన్, శ్రద్ధయా విశుద్ధో నిష్కపటో - యోఽచలోఽన్తరాయానుపహతో, భక్తియోగ, స్తేన-సమర్పితం, విద్యాఫలం -ఆజహార భక్తియోగాపాదితం ప్రీతిరూపమిజ్యాఫలం అగ్రహణమివ ప్రత్యక్షతస్స్వీకృతవానిత్యర్థః ❁॥౧౨॥ ❁ తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ బర్హిషి

యజ్ఞే-యస్యభగవతః-ప్రీణనాత్ - ఆచతుర్ముఖం - దేవాది-సద్యః-ప్రియేత ప్రీతంభవేత్-దేవాదీనాంద్వంద్వైక్యం-యతః - హియస్మాత్-స - విశ్వజీవః విశ్వంజీవయతీతి విశ్వజీవః విశ్వస్యప్రాణభూతః-ఏవంభూతో భగవాన్-స్వయం ప్రీతః తస్మిన్నిరతిశయప్రీతివిశిష్టః-గయస్య-ప్రీతి-మగాత్ ప్రాప్తః-గయస్యప్రీతివిషయో౽భూదిత్యర్థః, అదాదితిపాఠే, స్వయం గయవిషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తో భగవాంస్తస్యాపి స్వవిషయాం ప్రీతిం ప్రీత్యాత్మికాం బుద్ధి - మదాదిత్యర్థః, "ప్రియోహి జ్ఞానినో౽త్యర్థ మహంసచమమప్రియః। దదామిబుద్ధియోగంతం యేనమాముపయాన్తితే॥ అదాస్మైజ్ఞానమైశ్వర్యం స్వస్మిన్భావంచకేశవ,, ఇత్యాదివచనజాతార్థో౽త్రానుసంధేయః ॥౧౩॥ ఏవం గయస్యమహాపురుషతాముపపాద్యప్రస్తుతాం సంతతిమాహ॥ గయాదితి॥ గయాత్-జయన్త్యాం భార్యాయాం-చిత్రరథాదయః-త్రయఃపుత్రాః-ఉద్బభూవుః ॥౧౪॥ తేషాంమధ్యే - చిత్రరథః - ఊర్ణాయాంభార్యాయాం-సమ్రాడాఖ్యఃపుత్రో౽జనిష్ట ఉత్పన్నః - తతస్సమ్రాజః-ఉత్కలాయాంభార్యాయాం-మరీచిః-మరీచేః-బిన్దుమత్యాం-బిన్దుమాన్నామపుత్రః-ఉత్పన్నః ॥౧౫॥ తస్మాద్బిన్దుమతః-సరఘాయాంభార్యాయాం-మధుర్నామాత్మజో౽భవత్-మధోః-సుమనసిభార్యాయాం-వీరవ్రతఃపుత్రో జాతః ॥౧౬॥ తతో వీరవ్రతా-త్ప్రబోధాయాంభార్యాయాం - మధుప్రమధునామానౌ-జజ్ఞాతే జాతౌ- తత్ర-మధోః-సత్యాయాంభార్యాయాం-భౌమనఃపుత్రో౽భూత్ ॥౧౭॥ తతో భౌమనాత్-దూషణాయాంభార్యాయాం-త్వష్టానామపుత్రో జాతః-తతః త్వష్టుః-విరోచనాయాంభార్యాయాం-విరజో౽జాయత ॥౧౮॥ విరజస్య విరజాత్-విషూచ్యాం భార్యాయాం-శత

ప్రియేత సద్యస్సహవిశ్వజీవః ప్రీతస్స్వయం † ప్రీతిమగాద్గయస్య॥౧౩॥ గయాజ్జయన్త్యాం చిత్రరథస్సుగతిరవరోధనఇతి త్రయః పుత్రా బభూవుః ॥ ౧౪ ॥ చిత్రరథాదూర్ణాయాం సమ్రాడజనిష్ట తత ఉత్కలాయాం మరీచిర్మరీచేర్బిన్దుమత్యాం బిన్దుమానుదజాయత ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్సరఘాయాం మధుర్నామాభవన్మధోస్సుమనసి వీరవ్రతః ॥౧౬ ॥ తతః ప్రబోధాయాం మధుప్రమధూ జజ్ఞాతే-మధోస్సత్యాయాం భౌమనః॥౧౭॥ తతో దూషణాయాం త్వష్టా౽జనిష్ట, త్వష్టుర్విరోచనాయాం విరజః॥ ౧౮ ॥ తస్య శతజిత్ప్రవరం పుత్రశతం కన్యా చ విషూచ్యాం కిల జాతమ్॥ ౧౯ ॥ తత్రాయం శ్లోకః॥ ప్రైయవ్రతం వంశమిమం విరజశ్చరమోద్భవః। అకరోదత్యలం కీర్త్యా విష్ణుస్సురగణం యథా॥౨౦ ॥ **************************

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశో౽ధ్యాయః**********

రాజోవాచ॥ ఉక్తస్త్వయా భూమణ్డలాయామవిశేషో యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ జ్యోతిషాం గణైశ్చన్ద్రమా వా సహ దృశ్యతే యత్రైతస్యాస్సప్తద్వీపవిశేషవికల్పస్త్వయా భగవన్ఖలు సూచితః॥౧॥ ఏతదేవాఖిలమహం మానతో లక్షణతశ్చ సర్వం జిజ్ఞాసామి॥౨ ॥ భగవతో గుణమయే స్థూలరూప ఆవేశితం మనో హ్య

జి-త్ప్రవరో ముఖ్యో-యస్య, తత్, పుత్రాణాం శతం-జాతం-కన్యాచజాతా-కీర్తి ప్రసిద్ధా ॥౧౯॥ ప్రియవ్రతసంతానముపసంహరతి ॥ తత్రేతి॥ ప్రైయవ్రతసంతానవిషయో౽యం శ్లోకః పఠ్యత ఇతి శేషః॥ చరమోద్భవః చరమస్య పుత్రశతస్య శతజిదాదేః- ఉద్భవః ఉద్భవత్యస్మాదిత్యుద్భవః-జనకః విరజః, ఇమముక్తం ప్రైయవ్రతం, వంశ-కీర్త్యా, అలమకరోత్ అలంకృతవాన్-యథావిష్ణురుపేన్ద్రః, సురగణమిన్ద్రాదిదేవతావర్గ మివ ॥ ౨౦ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చదశో౽ధ్యాయః.*************************

ఏవం శ్రుత ప్రియవ్రతసంతానతచ్చరిత్రో రాజా ప్రియవ్రతస్యచరిత్రే సంగ్రహేణాభిహితాయా ద్వీపాదికల్పనాయా విశేషం కథాన్తే ఉక్తానువాదపూర్వకం పరిపృచ్ఛతి ॥ ఉక్త ఇతి॥ భూమణ్డలస్యాయామవిశేషః దైర్ఘ్యవిశేషః విశాలతేతి యావత్-ఉక్తః-కింపర్యన్త ఉక్తస్తదాహ॥ యావదాదిత్యస్తపతి యత్ర చాసౌ శుక్ల కృష్ణ పక్షయోర్నక్షత్రగణైస్సహచన్ద్రమా వా దృశ్యతే - కియత్పర్యన్తమాదిత్యస్తపతి చన్ద్రమా వా దృశ్యతే- తత్రాహ॥ యత్ర భూమణ్డలవిస్తారే-ఏతస్యాస్సువః-సప్తద్వీపానాం జమ్బ్వాదీనాం-యే విశేషాః నామమానలక్షణాదయ- స్తేషాం-వికల్పః భేదః- హే భగవన్-త్వయా-సూచితః సంగ్రహేణోక్తః ॥౧॥ ఏతదేవ భూమణ్డలమఖిలం-మానతో-లక్షణత-శ్చ కారాన్నామతశ్చాహం, సర్వం-విస్తరతో జిజ్ఞాసామి జ్ఞాతుమిచ్ఛామి ॥౨॥ కింతజ్జిజ్ఞాసయేత్యత్రాహ॥ భగవత ఇతి॥ గుణమయే సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపే-భగవత - స్థూలరూపే ఆవేశితం - మనః-హియస్మాత్-అగుణే సత్త్వాదిగుణరహితే అప్రాకృత ఇతియావత్-సూక్ష్మతమే

శ్లో॥౧౩॥ పా॥ † ప్రీతిమదాద్గయస్య

అఙ్గుష్ఠప్రమితే-శుద్ధసత్త్వమయేరూపే - తథాఽఽత్మజ్యోతిషిస్వయంప్రకాశే - పరమాత్మస్వరూపే-బ్రహ్మభగవద్వాసుదేవాదిశబ్దవాచ్యేచ - ఆవేశితుంఆసఙ్క్తుం-క్షమమలం-భవేత్ అతోజిజ్ఞాసామితతోమనుజిజ్ఞాసుత్వాత్-హేగురోఏతస్యామణ్డలం-మానలక్షణాదిభి-రనువర్ణితు-మర్హసి ॥౩॥ ఇత్యాపృష్టోబాదరాయణిస్తావద్భగవద్విభూతేరనన్తత్వాత్తాన్త్రైనశ్యనవాఙ్మనసావిషయతాంవదక్షమానాదిభిర్భూమణ్డలవర్ణనం ప్రతిజానీతే॥ నవాఇతి ॥ హేమహారాజభగవతో-యా-మాయాగుణానాంవిభూతేః-సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మానన్తబ్రహ్మాణ్డాత్మికాశ్శీలావిభూ - తి స్తస్యాః-స్థానవిశేషాణాంవిభూత్యన్తర్గతలోకానామిత్యర్థః-కాష్ఠాంఅన్తం - నామరూపతఃనామరూపాభ్యాంమనసా-వచసావా-అధిగన్తుంజ్ఞాతుం-వక్తుంచ-విబుధాయుషాఽపిపురుషః-నాలంసమర్థః-విభూతేఃస్థానవిశేషాణాంచానన్త్యాదితిభావః తస్మాత్తాన్త్రైనశ్యనవాఙ్మనసావిషయత్వాత్ - ప్రాధాన్యేన - భూగోళస్యవిశేష-మవాన్తరభేదం-నామమానలక్షణైర్వ్యాఖ్యాస్యామః-ప్రకథయిష్యామః॥౪॥ యోవాఇతి॥ప్రసిద్ధోఽయంద్వీపోజమ్బూద్వీపః-కువలయంభూవలయం-తదేవకమలం-తస్య-కోశాస్సప్తద్వీపాః - తేష్వ-భ్యన్తరఃఅన్తర్వర్తీ-కోశఃప్రథమోజమ్బూద్వీపఇత్యర్థః-నియుతయోజనవిశాలఃలక్షయోజనవిస్తీర్ణః - సమవర్తులఃసమోవర్తులశ్చ - వర్తులత్వేనకోణాభావాత్సర్వతస్సమపరిమాణఇత్యర్థః, యథాపుష్కరస్య - పత్రంపలాశం-సమవర్తులం-తథేతి-యస్మిన్‌జమ్బూద్వీపే-నవ-వర్షాణి - ప్రత్యేకం-నవయోజనసహస్రమాయామంయేషాంతాని-ఆయామోఽత్రవిస్తారః-తత్సన్నివేశశ్చాస్యతోవ్యక్తః॥ ధనుర్వత్సంస్థితేజ్ఞేయేద్వేవర్షేదక్షిణో

గుణేఽపిసూక్ష్మతమఆత్మజ్యోతిషిపరేబ్రహ్మణిభగవతివాసుదేవాఖ్యేక్షమమావేశితుం - తదుహైవైతద్గురోఽర్హస్యనువర్ణితుమితి॥ ౩ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥నవైమహారాజభగవతోమాయాగుణవిభూతేఃస్థానవిశేషాణాంనామరూపతఃకాష్ఠాంమనసావచసావాఽధిగన్తుమలంవిబుధాయుషాఽపిపురుషస్తస్మాత్ప్రాధాన్యేనైవభూగోళవిశేషంనామరూపలక్షణతోవ్యాఖ్యాస్యామః ॥౪॥ యోవాఅయంద్వీపఃకువలయకమలకోశాభ్యన్తరఃకోశోనియుతయోజనవిశాలస్సమవర్తులోయథాపుష్కరపత్రం యస్మిన్నవవర్షాణినవయోజనసహస్రాయామాన్యష్టభిర్మర్యాదాగిరిభిస్సువిభక్తానిభవన్తి॥ ౫ ॥ తేషాంమధ్యఇలావృతంనామాభ్యన్తరంవర్షంయస్యనాభ్యామవస్థితస్సర్వతస్సౌవర్ణఃకులగిరిరాజోమేరుర్ద్వీపాయామసమున్నాహఃకర్ణికాభూతఃకువలయకమలస్యమూర్ధనిద్వాత్రింశత్సహస్రయోజనవితతోమూలే షోడశసహస్రయోజనస్తావతాన్తర్భూమ్యాంప్రవిష్టః॥౬॥ ఉత్తరోత్తరేణేలావృతంనీలశ్శ్వేతశ్శృఙ్గవానితిత్రయోరమ్యకహిరణ్మయకురూణాంత్రయాణాంవర్షాణాంమర్యాదాగిరయఃప్రాగాయతాఉభయతఃక్షారోదావధయోద్విసహస్రపృథవఏకైకశఃపూర్వస్మాత్పూర్వస్మాదుత్తరోత్తరోదశాంశాధికాంశేనదైర్ఘ్యఏవహ్రసన్తి॥ ౭ ॥ ఏవం

తేన్తే।దీర్ఘాణితత్రచత్వారిచతురశ్రమిలావృత,,మిత్యాదినా,అష్టభి-స్సీమపర్వతైర్నీలశ్వేతశృఙ్గవన్నిషధహేమకూటహిమాలయమాల్యవద్గన్ధమాదనాఖ్యై-స్సుష్ఠువిభక్తానిఅసంకీర్ణాని-భవన్తివర్తన్తే॥౫॥ తేషాంనవానాంవర్షాణాం-మధ్యేఇలావృతంనామ-వర్షం,మభ్యన్తరంఅన్తర్విద్యతఇత్యర్థః - యస్యజమ్బూద్వీపస్యఇలావృతవర్షస్యవా-నాభ్యాంమధ్యే-అవస్థిత-స్సౌవర్ణఃసువర్ణమయః,కులగిరీణాంరాజా మేరుః-ద్వీపస్యజమ్బ్వాఖ్యస్య -ఆయామోలక్షయోజనప్రమాణ-స్తావత్సమున్నాహఃఉచ్ఛ్రాయోయస్యతథాభూతః-కువలయంభూమణ్డలమేవ-కమలంతస్య - కర్ణికాభూతఇవస్థితః-తస్యమేరో-ర్మూర్ధాఉపరిభాగః ద్వాత్రింశద్యోజనసహస్రవిస్తీర్ణః - మూలే-షోడశసహస్రాణాంయోజనానియస్యసః,సుమేరురితివిశేష్యానుషఙ్గః,యోజనమితినపుంసకపాఠే-తస్యమేరోర్మూలే-షోడశసహస్రాణాంయోజనానాంసమాహారఃషోడశసహస్రయోజనం-పరిమాణంవేదితవ్యమిత్యర్థః- పాత్రాదిత్వాత్స్త్రీత్వాభావః-తావతాషోడశసహస్రమానేన,భూమ్యా,మన్తఃప్రవిష్టః-ఏవంలక్షయోజనోన్నాహస్సుమేరురితిఫలితమ్ ॥౬॥ ఉత్తరోత్తరేణేలావృతమిలావృతవర్షస్యోత్తరోత్తరం-క్రమేణ-నీలశ్వేతశృఙ్గవత్సంజ్ఞకాః- రమ్యకాదీనాంత్రయాణాంవర్షాణాంమర్యాదాగిరయస్సీమపర్వతాః,ప్రాగాయతాఃపూర్వతోదీర్ఘాః - ఉభయతఃపూర్వపశ్చిమయోః-క్షారోదఃలవణసముద్రఏవాఽవధిర్యేషాంతే-లవణోదధిపర్యన్తాఇత్యర్థః-ద్విసహస్రయోజనవిస్తీర్ణాః-దశాంశాదధికోయోఽంశ , స్తేన,దైర్ఘ్యఏవహ్రసన్తి , నతూచ్చత్వపృథుత్వయోః-నీలాదిషుత్రిషుపూర్వపూర్వాపేక్షయాఉత్తరోత్తరస్యదైర్ఘ్యందశాంశాదధికాంశేనన్యూనమిత్యర్థః - ద్వీపస్యమణ్డలాకారత్వాదితిభావః ॥౭॥ ఏవందక్షిణేనేలావృతంఇలావృతస్యదక్షిణతః-నిషధాదయ, స్త్రయఃపర్వతాః,క్రమేణ

౬॥ శ్లో॥ పా షోడశసహస్రయోజనంతావతా

నీలాదిభిస్సమపరిమాణాః,అయుతయోజన-ముత్సేధ-ఉచ్ఛ్రాయో-యేషాం తే- అయంచోత్సేధోనీలాదీనామపిద్రష్టవ్యః,నీలాదిపృథుత్వం చైషామపద్రష్టవ్యం,హరివర్షాదీనాం త్రయాణాం-యథాసంఖ్యం,మర్యాదాగిరయః ✻॥ ౮ ॥✻ తథే-లావృతమపరేణఇలావృతస్య,పరేణపశ్చాత్,పూర్వేణపురస్తాచ్చ-మాల్యవద్గన్ధమాదనం- అపరేణమాల్యవాన్-పూర్వేణగన్ధమాదన-ఇత్యే,తౌపర్వతౌ,క్రమేణానీలనిషధాయతౌ , ఉత్తరతోనీలపర్యన్తం, దక్షిణతోనిషధపర్యన్తంచ -దీర్ఘౌ,నీలనిషధపర్యన్తోత్తరదక్షిణాగ్రావిత్యర్థః- తావేవ-ద్విసహస్రపృథూ-కేతుమాలభద్రాశ్వయోర్వర్షయోః-సీమానంమర్యాదాం-విదధతఃకురుతః-నన్వేవంసతిపూర్వాపరరేఖాయాం ఇలావృతవేష్టితోమేరుర్మధ్యేతతః,పూర్వాపరతోగిరిద్వయంవర్షద్వయంచ-నాతఃకించిదస్తి-దక్షిణోత్తరరేఖాయాంచతథైవేలావృతవేష్టితోమేరుర్మధ్యే-ఉభయతస్త్రీణిత్రీణివర్షాణి,గిరయశ్చషట్,తత్కథంసర్వతోలక్షప్రమాణత్వంజమ్బూద్వీపస్య - ఉచ్యతే-మేరోఃషోడశసహస్రాణసర్వతఃస్థితత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ- అన్యేషాం షణ్ణాంవర్షాణాంచతుఃపఞ్చాశత్,గిరీణాం ద్వాదశే-త్యేవందక్షిణోత్తరరేఖాయాంతావల్లక్షం,పూర్వాపరరేఖాయామపిసమేరోరిలావృతస్యచతుస్త్రింశత్ , గిర్యోశ్చత్వారి - శేషాణిద్విషష్టిసహస్రాణీత్యేవంలక్షం,సర్వతస్సీతత్వాదిలావృతస్యాష్టాదశ-పూర్వాపరవర్షయోరాసముద్రందైర్ఘ్యంద్రష్టవ్యమతోనవిరోధః ✻॥౯॥✻ మన్దరాదయశ్చచత్వారోగిరయః-ప్రాగాదిక్రమేణ-మేరోశ్చతుర్దిశ,మవష్టమ్భగిరయఃమేఖలాఇవ , అవష్టభ్నన్తిప్రతిబధ్నన్తీత్యవష్టమ్భాస్తేచతేగిరయశ్చ, తే,ఉపక్లృప్తాఃవిన్యస్తాః-కథంభూతాః, అయుతయోజనప్రమాణౌవిస్తారోచ్ఛ్రాయౌయే

దక్షిణేనేలావృతంనిషధోహేమకూటోహిమాలయఇతిప్రాగాయతాః, యథానీల-దయోఽయుతయోజనోత్సేధాహరివర్షకింపురుషవర్షభారతవర్షాణాంయథాసంఖ్యమ్॥ ॥ తథైవేలావృతమపరేణపూర్వేణచమాల్యవద్గన్ధమాదనావానీలనిషధాయతౌద్విసహస్రపృథూ కేతుమాలభద్రాశ్వయోస్సీమానంవిదధాతే॥ ౯ ॥ మన్దరోమేరుమన్దరస్సుపార్శ్వఃకుముదఇత్యయుతయోజనవిస్తారోన్నాహా మేరోశ్చతుర్దిశమవష్టమ్భగిరయ ఉపక్లృప్తాః ॥ ౧౦ ॥ చతుర్ష్వేతేషుచూతజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధాశ్చత్వారఃపాదపప్రవరాఃపర్వతకేతవఇవాధిసహస్రయోజనోన్నాహాస్తావద్విటపవితతయః ॥ ౧౧ ॥శతయోజనపరిణాహాహ్రదాశ్చత్వారః పయోమధ్విక్షురసమృష్టజలాయదుపస్పర్శినఉపదేవగణాయోగైశ్వర్యాణిస్వాభావికానిభరతర్షభధారయన్తి॥ ౧౨ ॥ దేవోద్యానానిభవన్తిచత్వారినన్దనంచైత్రరథంవైభ్రాజికంవిశ్వతోభద్రమితియేష్వమరపరివృఢాస్సహసురలలనాలలామయూథపతయఉపదేవగణైరుపగీయమానమహిమానఃకిలవిహరన్తి॥ ౧౩॥ మన్దరోత్సఙ్గఏకాదశశతయోజనోత్తుఙ్గదేవచూతశిరసోగిరిశిఖరస్థూలానిఫలాన్యమృతకల్పానిఫలన్తి॥౧౪ ॥ తేషాంవిశీర్యమాణానామతిమధురసురభిసుగన్ధబహులారుణరసోదేనారుణోదానామనదీమన్దరగిరివరశిఖరాన్నిపతన్తీపూర్వేణేలావృతముపప్లావయతి-యదుపజోషణాద్భవాన్యాఅనుచరీణాంపుణ్యజనవధూ

షాంతథాభూతాః ✻॥౧౦॥✻ చతుర్ష్వేతేషుమన్దరాదిషు,క్రమేణ,ఆమ్రజమ్బూకదమ్బన్యగ్రోధా-శ్చత్వారః-పాదపశ్రేష్ఠాః,పర్వతానాం, కేతవఇవధ్వజాఇవ-అధిసహస్రమేకాదశశతాన్య-న్నాహో,యేషాంతావత్ప్రమాణానాం-విటపానాంశాఖానాం-వితతిర్యేషాం,శతయోజనం,పరిణాహోవిస్తారో-యేషాంతేఉపక్లృప్తాఇత్యనుషఙ్గః ✻॥౧౧॥✻ తథా,చత్వారోహ్రదాశ్చ,క్రమేణ-క్షీరమధ్విక్షురసశుద్ధజలాత్మకాస్సన్తి॥ తానేవవిశినష్టి ॥యదుపస్పర్శినో-యేషాంహ్రదానాముపస్పర్శినఃస్నానపానాదిభిస్సేవినః-ఉపదేవగణాఃగన్ధర్వగణాః - స్వాభావికానిజన్మతస్సిద్ధాని-యోగైశ్వర్యాణిఅణిమాదీని, హేభరతర్షభరాజన్-ధారయన్తి ✻ ॥౧౨॥ ✻తథాదేవోద్యానానిచచత్వారిభవన్తిసన్తి,తాన్యాహ-నన్దనమిత్యాదినా॥తాన్విశినష్టి॥యేష్వితి॥యేషుదేవోద్యానేషు॥సురలలనానాంసురస్త్రీణాం , లలామభూషణం-తద్వత్స్థితాః-సురవనితాశ్రేష్ఠాఇత్యర్థః- తాసాంయూథస్యపతయఃఅమరశ్రేష్ఠాః-సహసంభూయ - ఉపదేవగణైః-ఉపగీయమానఃమహిమాయేషాం తే,విహరన్తి-దేవానాంక్రీడాస్థానానీత్యర్థః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻మన్దరేతి॥మన్దరశిఖరస్య-ఉత్సఙ్గప్రదేశే, ఏకాదశశతయోజన-ముత్తుఙ్గఉన్నతో,యో-దేవచూత-స్తస్య,శిరసస్సకాశా,ద్గిరిశిఖరవత్,స్థూలానిఫలాని ॥ ఫలప్రమాణముక్తంవాయుపురాణే,,అరత్నీనాంశతాన్యష్టావేకషష్ట్యధికానిచ-ఫలప్రమాణమాఖ్యాతమృషిభిస్తత్త్వదర్శిభి,,రితి-అమృతకల్పానిఅమృతతుల్యాని-ఫలన్తిఫలానిఫలన్తీతిగార్గచ్ఛవత్ కృదర్థపిశేషణత్వాత్ ధాత్వర్థస్యావివక్షాబోధ్యా ✻॥౧౪॥✻ తేషాంఫలానాం-విశీర్యమాణానాం-అధఃపాతేనవిభిద్యమానానాం - అతిమధురశ్చాసౌస్వతస్సురభిస్సుగన్ధశ్చఅన్యేషాం

గన్ధైరధివాసితః బహుళశ్చారుణశ్చ, రసః స ఏవోదకం - తేన - అరుణోదా నామ అరుణోదేతి ప్రసిద్ధా - నదీ - మన్దరశిఖరాన్నిప
తన్తీ - అధోఽధః స్యన్దమానా - పూర్వేణేలావృతం ఇలావృతవర్షస్య పూర్వప్రదేశం - ఉపప్లావయతీ ఇచ్ఛతి, ఆత్మానముపస్య
న్దతీత్యర్థః॥ అరుణోదాం నదీం ప్రవిశినష్టి॥ యదుపజోషణాదితి - యస్యా అరుణోదాయాః, ఉపజోషణాత్ రసపానాత్ భవా
న్యా - అనుచరీణాం పుణ్యజనానాం యాతుధానానాం యా - వధ్వస్తాసాం - అవయవసంస్పర్శనేన యః - స్సుగన్ధిస్సురభి - ర్వా
యుః సమన్తాత్ సర్వతోదిశం - దశయోజన, మనువాసయతి సురభీకరోతి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం జమ్బూఫలానాం మేరుమన్దరో
త్సఙ్గనిరూఢజమ్బూఫలానాం - అత్యుచ్చైస్తైః మన్దరాద్యో - నిపాతః, తేన - విశీర్ణానాం భిన్నానాం - అనస్థిప్రాయాణాం అతి
సూక్ష్మబీజానాం, ఇభకాయనిభానాం గజశరీరనిభానాం - రసేన - జమ్బూనదీతి ప్రసిద్ధా, మేరుమన్దరస్య - శిఖరా - దయుత
యోజనోచ్ఛ్రాయా, ద్భూతలే - నిపతతి ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ దక్షిణేనేలావృతం ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం - యావదిలావృతం.
ఆత్మాన - ముపస్యన్దయతి॥ ఇలావృతస్య దక్షిణభాగం వ్యాప్య వహతీత్యర్థః - యావదిలావృతముపస్యన్దయతి - తావత్పర్యన్తము
భయోరపి, రోధసోస్తటయో - ర్యా, మృత్తికా - సా తద్రసేన తస్యాః రసేన, అనువిధ్యమానా సంయుజ్యమానా, వాయ్వర్క
సంయోగకృతో - యో విపాకః పరిణామ, స్తేన - జామ్బూనదం నామ సువర్ణం, అమరలోకానా - మాభరణోపయోగి భవతి॥
ఏతదేవాహ॥ యద్ధ వా తత్సువర్ణం, విబుధాదయో, యువతిభిః స్త్రీభిస్సహ - మకుటాద్యాభరణరూపేణ - ధారయన్తి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀
యస్త్వితి॥ సుపార్శ్వస్య పర్వతస్య, యః పార్శ్వః పశ్చిమో భాగః, తత్ర - నిరూఢో - మహాకదమ్బః తస్య - కోటరేభ్యో - విని

నామవయవస్పర్శసుగన్ధిర్వాతో దశయోజనం సమన్తాదనువాసయతి ॥ ౧౫ ॥ ఏవం జమ్బూఫలానామత్యుచ్చ
నిపాతవిశీర్ణానామనస్థిప్రాయాణామిభకాయనిభానాం రసేన జమ్బూ నదీ మేరుమన్దరశిఖరాదయుతయోజ
నాదవనీతలే నిపతతి ॥ ౧౬ ॥ దక్షిణేనాత్మానం యావదిలావృతముపస్యన్దయతి తావదుభయోరపి రోధసో
ర్యా మృత్తికా తద్రసేనానువిధ్యమానా చ వాయ్వర్కసంయోగవిపాకేన సదామరలోకాభరణం జామ్బూ
నదం నామ సువర్ణం భవతి యదు హ వావ విబుధాదయస్సహ యువతిభిర్ముకుటకటకకటిసూత్రాద్యాభరణరూ
పేణ ఖలు ధారయన్తి ॥ ౧౭ ॥ యస్తు మహాకదమ్బస్సుపార్శ్వనిరూఢస్తస్య కోటరేభ్యో వినిస్సృతాః పఞ్చా
యామపరిణాహాః పఞ్చ మధుధారాస్సుపార్శ్వశిఖరాత్పతన్త్యోఽపరేణాత్మానమిలావృతమనుమోదయ
న్తి, యాస్తూపయుఞ్జానానాం ముఖనిర్వాసితో వాయుస్సమన్తాచ్ఛతయోజనమనువాసయతి ॥ ౧౮ ॥ ఏవం
కుముదనిరూఢో యశ్శతవల్శో నామ వటస్తస్య స్కన్ధేభ్యో నీచీనాః పయోదధిమధుఘృతగుడాన్నాద్యమ్బరశ
య్యాసనాభరణాదయస్సర్వ ఏవ కామదుఘా నదాః కుముదాగ్రాత్పతన్తస్తముత్తరేణేలావృతముపజోషయ
న్తి ॥ ౧౯ ॥ యానుపజోషమాణానాం కదాచిదపి ప్రజానాం వలిపలితక్లమస్వేదదౌర్గన్ధ్యజరామరణామ

స్సృతాః - పఞ్చాయామపరిణాహాః - సకరయోర్బాహ్వో, స్తిర్యగన్తరం తదతిప్రాయామః - పఞ్చ యామః పరిణాహః
స్థౌల్యం - యాసాం తాః, పఞ్చ - మధుధారాః - సుపార్శ్వశిఖరా, త్పతన్త్యః - అపరేణేలావృతమిలావృతస్య పశ్చిమం భాగం
ప్రతి - ఆత్మాన - మనుమోదయన్తి సురభీకుర్వన్తి, స్యన్దన్త ఇత్యర్థః॥ ధారావిశినష్టి॥ యాస్త్వితి॥ ఉపయుఞ్జానానాం
ధారాః ఉపభుఞ్జానానాం జనానాం, యో, ముఖనిర్వాసితో ముఖగన్ధేన, నిర్వాసితః నితరాం సురభీకృతః, వా
యు - స్స మన్తా - చ్ఛతయోజనం, సురభీకరోతి, నిరతిశయసౌరభ్యయుక్తా ధారా ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀
ఏవం కుముదపర్వతే - నిరూఢో, య, శ్శతవల్శ, ఇతి ప్రసిద్ధో వట, స్తస్య, స్కన్ధేభ్యో, వినిర్గతాః, పయోద
ధిమధుగుడాన్నాద్యమ్బరశయ్యాసనాభరణాని ఆసీనివేషాం తే, పయఆదీని పేయాని, గుడాన్నాదీని భక్ష్యాణి - అ
మ్బరాణి భార్యాణి, శయ్యాసనాదీని భోగస్థానాని, ఆభరణాని చ దుహన్తీతి కామదుఘాః, సర్వే నదాః, కుముద
స్య పర్వతస్యాగ్రాత్పతన్తః, త - ముత్తరేణేలావృతమిలావృతస్యోత్తరం భాగం, ఉపజోషయన్తి ప్రీణన్తి - ఇలావృతస్యో
త్తరభాగస్థాన్ లోకాన్సుఖయన్తీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ ఏతదేవాహ॥ యాన్నదా, నుపజోషమాణానాం సేవమానానాం,
ప్రజానాం, వళ్యాదయస్తాపవిశేషా న భవన్తి, కింతు - యావజ్జీవం, నిరతిశయసుఖమేవ భవతి - వలిస్త్వగ్గతో వికారః, పలి
తం కేశగతః - క్లమః శ్రమః, ఆమయో రోగః - ఉపసర్గాస్సుఖదుఃఖరాగద్వేషభయాభిమానప్రమాదోన్మాదశోకమోహలోభ
మదమాత్సర్యాద్యాః ప్రాగుక్తాః॥ కురఙ్గేతి ॥ కురఙ్గాదయః పర్వతాః - కువలయకమలకర్ణికాభూతస్య మేరో, ర్మూలదే
శే, కేసరభూతా ఇవ, పరిత, ఉపక్లృప్తాః విన్యస్తాః - ధాత్రేతి శేషః - తథా - మేరుం పూర్వేణ మేరోః పురస్తాత్ - మేరుమూలా

ద్యోజనసహస్రంత్యక్త్వా-జఠరదేవకూటౌపర్వతౌ- అష్టాదశయోజనసహస్రదీర్ఘౌ-ద్విసహస్రయోజనం-పృథూత్తుఙ్గౌచ-భవతః - ఏవంమేరోరపరభాగే - పవనపారియాత్రౌ-జఠరదేవకూటాభ్యాంతుల్యాయామపృథుతుఙ్గౌ-భవతః-తథా-మేరోర్దక్షిణతః- కైలాసకరవీరౌ - ప్రాగాయతౌ-పూర్వతోదీర్ఘౌ-ఏవ-ముత్తరతః త్రిశృఙ్గమకరౌ-భవతః-వరైర్భిఃపరిస్తృతోఽగ్నిరివ-అష్టభిరేతైర్జఠరాదిభిః-కాఞ్చనగిరిర్మేరుః -పరిత-శ్చకాస్తిద్యోతతే ॥ ౨౦ ॥ మేరోర్మూర్ధ్ని-ఉపరిభాగే- మధ్యతఃమధ్యప్రదేశే - ఉపక్లృప్తాం-భగవత-ఆత్మయోనేశ్చతుర్ముఖస్య-పురీ-మయుతయోజనవిస్తారాం-సమచతురశ్రాం -శాతకౌమ్భీతిప్రసిద్ధాం-వదన్తి - తాంశాతకౌమ్భీం-పురీ-మనుసృత్య-మేరౌ-పరితోఽష్ట సుదిక్షు-యథాదిశం పూర్వాదిదిశమనతిక్రమ్య - ష్టానామిన్ద్రాదీనాం- లోకపాలానా-మష్టౌ,పురః-అమరావతీతేజోవతిసంయమనీకృష్ణాఙ్గనాశ్రద్ధావతీగన్ధవతీమహోదయాయశోవతీసంజ్ఞాః -తురీయమానేనఅయుతస్యతురీయభాగేన-సార్ధద్విసహస్రప్రమాణేనఉపక్లృప్తాఃసార్ధద్విసహస్రవిశాలాఉపక్లృప్తాఇత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ***************************

ఏవంజమ్బూద్వీపపర్వతవర్షతత్పరిమాణాదికమభిధాయాథగఙ్గాగమనకథనపూర్వకమిలావృతాదివర్షేషుదాప్రి

యాపమృత్యుశీతోష్ణవైవర్ణ్యోపసర్గాదయస్తాపవిశేషానభవన్తియావజ్జీవంసుఖంనిరతిశయమేవకురఙ్గకురరకుసుమ్భవైకఙ్కత్రికూటశిశిరపతఙ్గరుచకనిషధసితివాసకపిలశఙ్ఖవైదూర్యజారుధిహంసఋషభనాగకాలఞ్జరనారదాదయోమేరోఃకర్ణికాయా ఇవకేసరభూతామూలదేశేపరిత ఉపక్లృప్తాఃజఠరదేవకూటౌమేరుంపూర్వేణాష్టాదశయోజనసహస్రముదగాయతౌద్విసహస్రపృథుతుఙ్గౌభవతఃఏవమపరేణపవనపారియాత్రౌదక్షిణేనకైలాసకరవీరౌప్రాగాయతౌ- ఏవముత్తరతస్త్రిశృఙ్గమకరావిత్యష్టభిరేతైఃపరిస్తృతోఽగ్నిరివపరితశ్చకాస్తికాఞ్చనగిరిః॥ ౨౦ ॥మేరోర్మూర్ధ్నిభగవతఆత్మయోనేర్మధ్యతఉపక్లృప్తాంపురీమయుతయోజనసాహస్రీంసమచతురశ్రాంశాతకౌమ్భీంవదన్తితామనుపరితోఽష్టలోకపాలానాంయథాదిశంయథారూపంతురీయమానేనపురోఽష్టావుపక్లృప్తాః ॥ ౨౧ ॥ ************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే ,పఞ్చమస్కన్ధే,షోడశోఽధ్యాయః**********

శ్రీశుకఉవాచ॥౧॥తత్రభగవతస్సాక్షాద్యజ్ఞలిఙ్గస్యవిష్ణోర్విక్రమతోవామపాదాఙ్గుష్ఠనఖనిర్భిన్నోర్ధ్వాణ్డకటాహవివరేణాన్తఃప్రవిష్టాయాబాహ్యజలధారాతచ్చరణపఙ్కజావనేజనారుణకిఞ్జల్కకుఙ్కుమోపరఞ్జితాఖిలజగదఘమలాపహోపస్పర్శనామలాసాక్షాద్భగవత్పదీత్యనుపలక్షితవచోఽభిధీయమానాఽతిమహతాకాలేనయుగసహస్రోపలక్షణేనదివోమూర్ధన్యవతతార॥ ౧ ॥యత్తద్విష్ణుపదమాహుః॥౨॥యత్రహవావవీరవ్రతఔత్తానపాదిఃపరమభాగవతోఽస్మత్కులదేవతాచరణారవిన్దోదకమితియామనుసవనంవర్ధమానభగవద్భక్తియోగేనదృఢంక్లిద్యమానాన్తర్హృదయఔత్కణ్ఠ్యవివశామీలితలోచనయుగళకుట్మల

కినాంసంకర్షణాదిభగవన్మూర్త్యుపాసనాప్రకారముపద్వీపవిన్యాసంచాహ-త్రిభిరధ్యాయైః॥తత్రభగవతఇతి॥యజ్ఞలిఙ్గస్యయజ్ఞమూర్తేః- స్తత్ర, భగవతోవిష్ణోర్వామనరూపస్య-విక్రమత,స్త్రిలోకీం, పాదత్రయేణక్రమమాణస్యసతః-తస్య-వామపాదాఙ్గుష్ఠనఖేన,నిర్భిన్నః- మూర్ధ్వముపరిభాగో, యస్య,తస్యాణ్డకటాహస్య,వివరేణరన్ధ్రేణా- న్తఃప్రవిష్టా,యా,బాహ్యజలధారా,సా, అతిమహతాకాలేన-దివోమూర్ధన్య-వతతారేత్యన్వయః॥జలధారాంవిశినష్టి॥తస్యత్రివిక్రమస్య-య - చ్చరణపఙ్కజం,తస్యావనేజనేనక్షాళనేన-అరుణం,కుఙ్కుమం ,తదేవకిఞ్జల్కా- స్తై-రుపరఞ్జితా-అతఏవా-ఖిలస్యజగతోఽఘం పాపమేవమలం,తదపహం,తస్మిన్నవ స్తకం- ఉపస్పర్శంఆచమనీయం-జలం-యస్యాస్సా-తత్ర హేతు-రమలాస్వభావతోదురితనిరసనక్షమా-యద్వా - అఖిలజగదఘమలాపహాఉపస్పర్శనాద్య- మలాతస్మలసఙ్గశూన్యా-సాక్షాద్భగవత్పదీయ- దనుపలక్షితం-జాహ్నవీభాగీరథీత్యాద్యుపలక్షణాన్తరరహితం-వచోనామధేయం- తేనా-భిధీయమానా-భూస్పర్శనాత్పూర్వం జాహ్నవిత్యాదినామాన్తరరహితా-తదాకేవలంభగవత్పదీతినామధేయేనాభిధీయమానేత్యర్థః ॥ ౧ ॥ కోఽసౌదివోమూర్ధా-యత్రావతీర్ణా-తత్రాహ॥యత్తదితి॥యద్విష్ణుపద-మాహుః- స్తత్రేత్యర్థః ॥ ౨ ॥ కింతద్విష్ణుపదంతత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ ధ్రువమణ్డలమిత్యర్థః-యత్రదివోమూర్ధని-వీరవ్రతఃదృఢసఙ్కల్పః-భాగవతశ్రేష్ఠ-ఔత్తానపాదిర్ధ్రువః-అస్మత్కులదేవతాయాభగవత - శ్చరణారవిన్దోదకమితిహేతోః-పరమాదరేణ-యాంధారాం-ఆను

సంధ్యం-శిరసా-అద్యాపి-బిభర్తీత్యన్వయః - యద్వా-అనుసవనం ప్రతిక్షణం-వర్ధమానో-యో-భగవద్భక్తియోగః-తేన-దృఢమత్యన్తం క్లిద్యమానం ప్రీయమాణం-అన్తఃకరణం - యస్య-అతఏవ-ఔత్కణ్ఠ్యేన-వివశౌ, మామీలితం చ-య-ల్లోచనయుగళం-తదేవ-కుట్మలం-తాభ్యాం-విగళిత-మమలం-బాష్పం -తస్య-కలయాసహ-అభివ్యజ్యమానం-రోమపులకానాం-కులం-యస్య-తథాభూతస్సన్నిత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ అత-స్సప్తఋషయ-స్తస్యాః గఙ్గాయాః-ప్రభావాభిజ్ఞాస్సన్తో-నోఽస్మాకం తపస-స్సిద్ధిః ఫలం-ఇయం విష్ణుపదీ సేవైవ- ఏతావతీ-ఇతోఽధికా నాస్తీత్యేవం-మన్వానా-అద్యాపి-సబహుమానం-జటా ఏవ మకుటాని-తై-రుద్వహన్తీత్యన్వయః - తత్ర దృష్టాన్తః- ముముక్షవో ముక్తిమివాగతామితి-తత్ర హేతుః-సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి వాసుదేవే-అవిచ్ఛిన్నభక్తియోగలాభేనైవ - ఉపేక్షితాః అనాదృతాః- అన్యే-పురుషార్థా అర్థకామాదయః-ఆత్మగతిః కైవల్యం చ - యైస్త ఇతి సప్తర్షివిశేషణమ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతోఽనేకసహస్రకోటీనాం-విమానానా-మనీకై స్సంకులే- స్సంకులేన-దేవయానేన ఆకాశమార్గేణా-వతరన్తీ అధః ప్రస్రవన్తీ - ఇన్దుమణ్డలం-ఆవార్యాప్లావ్య- మేరుమూర్ధన్యస్థే బ్రహ్మసదనే-నిపతతి ❁ ॥౫॥ ❁ తత్రైవ-చతుర్ధా-విభజ్యమానా-సీతాదిసంజ్ఞా-శ్చతస్రోధారా-భూత్వా-సీతాదినామభి-రభిధీయమానా - చతుర్దిశం-నదనదీపతిం సముద్రమేవా-భినివిశతి సముద్రే ప్రవిశతి - అభినివిశశ్చేత్యాధారస్యకర్మసంజ్ఞాయాం ద్వితీయా ❁ ॥ ౬॥ ❁ నామాన్యాహ॥సీతేతి॥తత్ర-చతసృణాం ధారాణాం మధ్యే, సీతా ప్రాచీనాధారా-బ్రహ్మసదనా-

---

విగళితామలబాష్పకలయాఽభివ్యజ్యమానరోమపులకకులకోఽధునాపి పరమాదరేణ శిరసా బిభర్తి॥౩॥ అతస్సప్తర్షయ స్తత్ప్రభావాభిజ్ఞా ఇయం ననుతపస ఆత్యన్తికీ సిద్ధిరేతావతీ భగవతి సర్వాత్మని వాసుదేవేఽనవరతభక్తియోగలాభేనైవోపేక్షితాఽన్యపురుషార్థాత్మగతయో ముక్తిమివాగతాం ముముక్షవ ఇవ సబహుమానమద్యాపి జటాజూటైరుద్వహన్తి ॥౪॥ తతోఽనేకసహస్రకోటివిమానానీకసంకులదేవయానేనావతరన్తీన్దుమణ్డలమావార్య బ్రహ్మసదనే నిపతతి॥౫॥ తత్ర చతుర్ధా భిద్యమానా చతుర్భిర్నామభిశ్చతుర్దిశమభిస్యన్దన్తీ నదనదీపతిమేవాభినివిశతి❁ సీతాలకనన్దా చక్షుర్భద్రేతి॥ ౬ ॥ సీతా తు బ్రహ్మసదనాత్కేసరావష్టమ్భాదిగిరిశిఖరేభ్యః కుముదకురరాదిశిఖరాణ్యతీత్యాధోఽధః ప్రస్రవన్తీ గన్ధమాదనమూర్ధసు పతిత్వాఽన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం ప్రాచ్యాం దిశి క్షారసముద్రమభిప్రశతి॥ ౭॥ ఏవం మాల్యవచ్ఛిఖరాన్నిష్పతన్తీ తతోఽనుపహతవేగా కేతుమాలమభితశ్చక్షుః ప్రతీచ్యాం దిశి సరిత్పతిమభిప్రవిశతి ॥౮॥ భద్రా చోత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిష్పతన్తీ సా గిరిశిఖరాద్గిరిశిఖరమతిహాయ శృఙ్గవతః శృఙ్గాదవస్యన్దమానా మానసోత్తరాంస్తు కురూనభిత ఉదీచ్యాం దిశి లవణార్ణవమభిప్రవిశతి॥ ౯ ॥ తథైవాలకనన్దా దక్షిణేన బ్రహ్మసదనాద్బహూని గిరికూటాన్యతిక్రమ్య హేమకూటహిమకూటాన్యతిరభసతరరంహసా లుఠన్తీ భారతమభివర్షం కర్మక్షేత్రం దక్షిణస్యాం దిశి జలధిమనుప్రవిశతి ॥ ౧౦ ॥ అన్యే చ నదా నద్యశ్చ వర్షే వర్షే సన్తి బహుశో మేర్వాదిగిరిదుహితరశ్శతసహస్రశః॥౧౧॥ అత్రాపి జ

త్కేసరాదిశిఖరేభ్యః - కేసరాచలానాం మేరుసమానోచ్ఛ్రాయత్వాత్ప్రథమం తేషామాదిశిఖరేషు ముఖ్యశృఙ్గేషు పతతి-తత - స్తేభ్యోఽధోఽధః ప్రస్రవన్తీ-గన్ధమాదనస్య మూర్ధ్ని ఉపరిభాగే-పతిత్వా - అన్తరేణ భద్రాశ్వవర్షం భద్రాశ్వవర్షస్య మధ్యే చ స్యన్దమానా - ప్రాచ్యాం దిశి - క్షారసముద్రే - ప్రవిశతి॥ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తథా - చక్షుస్సంజ్ఞా ప్రతీచీ ధారా , మాల్యవచ్ఛిఖరే , నిపత్య - తతోఽధః స్రవన్తీ - అనుపహతః అప్రతిహతో వేగో యస్యాస్సా - కేతుమాలం వర్షం - అభితో - వ్యాప్య కేతుమాలస్య మధ్యే స్రవన్తీ - త్యర్థః- ప్రతీచ్యాం దిశి - సరితాం పతిం సముద్రం - ప్రవిశతి - ఆధారస్యైవ కర్మత్వవివక్షయాఽత్ర ద్వితీయా , ఏవముత్తరత్రాపి , అభినివిశశ్చేత్యత్రోపసర్గసంఘాతపూర్వత్వస్యైవావివక్షితత్వాత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తథా చ , భద్రాసంజ్ఞాధారా-ఉత్తరతో మేరుశిఖరాన్నిపతన్తీ- గిరిశిఖరాత్కుముదశిఖరా-దుచ్ఛలితా ఊర్ధ్వం గచ్ఛన్తీ-నీలశిఖరం-తత ఉచ్ఛలితా- శ్వేతపర్వతస్యశిఖర-మపహాయ అస్పృష్ట్వైవ శృఙ్గవతః పర్వతస్య - శృఙ్గే - పతిత్వా - తతోఽధస్స్యన్దమానా-ఉత్తరాన్ కురూ-నభితో-వ్యాప్య ఉదీచ్యాం దిశి-లవణార్ణవం ప్రవిశతి ❁ ॥౯॥ ❁ తథైవా-లకనన్దాసంజ్ఞాధారా-మేరౌ- బ్రహ్మసదనాత్ దక్షిణతః-స్రవన్తీ-బహూని శిఖరాణ్య-తిక్రమ్య మధ్యస్థపర్వతశిఖరాణ్యస్పృష్ట్వైవ- హేమకూటహిమకూటాని హేమకూటహిమవత్పర్వతయోః శృఙ్గాణి - అతిరభసతరరంహసా అస్ఖలితవేగేన-లుణ్ఠన్తీ భిన్దన్తీ-భారతం వర్ష -మభివ్యాప్య-దక్షిణస్యాం దిశి-సముద్ర-మనుప్రవిశతి ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ అన్యే చ-నదా-నద్యశ్చ-అన్యే చ అన్యాశ్చ అన్యే “ పుమాన్ స్త్రియా ” ఇత్యేకశేషః-మేర్వాదిగిరీణాం-దుహితర- స్తత్ప్రసూతాః-వర్షే వర్షే-శతశస్సన్తి ❁ ॥౧౧॥ ❁ అత్ర జమ్బూద్వీపేఽపి-భారతం వర్షమేవ-కర్మక్షేత్రం-కర్మణాం సుఖదుఃఖనిమిత్తానాం పుణ్యా

పుణ్యరూపకర్మణాం-క్షేత్రమనుష్ఠానస్థానం-వ్యపదిశన్తీత్యుత్తరేణాన్వయః - అన్యాని తు-అష్టౌ వర్షాణి తు-స్వర్గిణాం పుణ్యకర్మణాం-పుణ్యశేషస్య భుక్తావశిష్టస్య-పుణ్యకర్మణాం - ఉపభోగస్థానాని-అతఏవ-భౌమస్వర్గాణీతి-వ్యపదిశన్తి-న తు తాని పుణ్యాపుణ్యకర్మక్షేత్రాణీత్యర్థః-నన్వత్ర కేవలేష్టాపూర్తదత్తకారిణాం ధూమాదినా పితృయానేన పథా చన్ద్రమసం గతానాం తత్ర సుఖానుభవక్షీణపుణ్యకర్మణాం పునరత్రాగమనం శ్రుతం "యావత్సంపాతముషిత్వాఽథైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే" ఇతి సంపతన్త్యనేన స్వర్గం లోకమితి సంపాతః కర్మోచ్యతే - శ్రుత్యన్తరం చ "ప్రాప్యాన్తం కర్మణస్తస్య యత్కిఞ్చేహ కరోత్యయమ్। తస్మాల్లోకాత్పునరేత్యస్మై లోకాయ కర్మణే" ఇతి, పునః పుణ్యాపుణ్యకర్మానుష్ఠానాయేత్యర్థః తత్కథం పుణ్యశేషావస్థానం-కథం తరాం తేషాం తద్భోగస్థానత్వం, ఉచ్యతే-తావదవశ్యం భోగావశిష్టానామభుక్తఫలానామకృతప్రాయశ్చిత్తానాం కర్మణాం సద్భావో వక్తవ్యః - అన్యథేహ కర్మనిమిత్తస్య జన్మనోఽసంభవాత్పునరవరోహణానుపపత్తేః॥ తథా చ శ్రూయతే "రమణీయచరణా రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం క్షత్రియయోనిం వైశ్యయోనిం వా" ఇతి, స్మృతిరపి "వర్ణా ఆశ్రమాశ్చ స్వకర్మనిష్ఠాః ప్రేత్య కర్మఫలమనుభూయ తతః శేషేణ విశిష్టదేశజాతికులరూపాయుశ్శ్రుతవృత్తసుఖమేధసో జన్మ ప్రతిపద్యన్తే" ఇతి, ఏవం చ భుక్తావశిష్టేన పుణ్యేన కర్మణాఽతిశయితవిశిష్టభోగార్థం తద్దేశేషూత్పత్తిస్సంభవతీతి ॥౧౨॥ తాన్యష్టౌ వర్షాణి వర్ణయతి॥ యేష్వితి యత్ర హేతి చ గద్యద్వయేన॥ యేష్వష్టసు వర్షేషు-పురుషాణాం - త్రేతాయుగసమః కాలో వర్తతే-సుఖోత్కర్షాత్త్రేతాయుగసామ్యముక్తం-కృతయుగే హి సర్వే ధ్యాననిష్ఠాః, ద్వాపరాదౌ తు దుఃఖబహులాః-కథంభూతానాం దేవతుల్యానాం-నాగాయుతబలానాం-పురుషా

మ్యాహుః పాపే - భారతమేవ వర్షం కర్మక్షేత్రమన్యాన్యష్ట వర్షాణి స్వర్గిణాం పుణ్యశేషోపభోగస్థానాని భౌమస్వర్గపదాని వ్యపదిశన్తి ॥ ౧౨ ॥ యేషు పురుషా నయుతపురుషాయుర్వర్షాణాం దేవకల్పానాం నాగాయుతబలానాం వజ్రసంహననబలవయోమోదప్రముదితమహాసౌరతమిథునవ్యవాయాపవర్గైకవర్షాయుర్ధృతైకగర్భకళత్రాణాం త్రేతాయుగసమః కాలో వర్తతే ॥ ౧౩ ॥ యత్ర హ దేవపతయస్స్వైస్స్వైర్గణనాయకైర్విహితమహార్హణాస్సర్వర్తుకుసుమస్తబకఫలకిసలయశ్రియాఽఽనమ్యమానవిటపలతావిటపిభిరుపశుమ్భమానరుచిరకాననాశ్రమాయతనవరగిరిద్రోణీషు తథా చామలజలాశయేషు వికచవివిధనవవనరుహామోదముదితరాజహంసజలకుక్కుటకారణ్డవసారసచక్రవాకాదిభిర్మధుకరనికరాకృతిభిరుపకూజితేషు జలక్రీడాదిభిర్విచిత్రవినోదైస్సులలితసురసున్దరీణాం కామకలిలవిలాసహాసావలోకాకృష్టమనోదృష్టయస్స్వైరం విహరన్తి ॥ ౧౪ ॥ నవస్వపి వర్షేషు భగవాన్నారాయణో మహాపురుషేణ సేవ్యమానః పు

ణాం - అయుతం పురుషమానేన ఆయుర్వర్షాణి యేషాం-వజ్రదృఢం-సంహననం శరీరం-యస్మిన్-బలవయోమోదాః-తైః-ప్రముదితాని-యాని మహాన్తి సౌరతాని-యేషాం తాని మిథునాని- తేషాం వ్యవాయాపవర్గే సంభోగావసానే - ఏకవర్షావశిష్టే ఆయుషి-ధృతఏకో గర్భో యైస్తాదృశాని కళత్రాణి యేషాం-తేషామ్ ॥౧౩॥ యత్ర వర్షేషు-దేవపతయః దేవశ్రేష్ఠాః-స్వైస్స్వైః-సేవకగణానాం నాయకైః - విహితమహార్హణాః కృతమహోపచారాస్సన్తః స్వైరం విహరన్తీత్యన్వయః-ఏతేషు స్థానేషు-సర్వేషు ఋతుషు-కుసుమస్తబకాదీనాం - శ్రియా సమృద్ధ్యా-అత్యన్తం నమ్యమానాః ప్రహ్వీభూతాః-విటపాః శాఖా-లతాశ్చ-యేషాం తైః - విటపిభిర్వృక్షైః-ఉపశోభమానాని-రుచిరాణి-కాననాని-యేషు, తేష్వాశ్రమాయతనేషు గిరిద్రోణీషు చ గిర్యన్తరాళభూమిషు చ-తథా, అమలేషు-జలాశయేషు చ-వికచాని-వివిధాని-నవాని-వనరుహాణి నీరజాని-తేషా-మామోదేన - ప్రముదితైః, రాజహంసాదిభిః-మధుకరనికరాణాం చ-ఆకృతిభిః జాతివిశేషైః-ఉపకూజితేషు సత్సు-తేషు జలక్రీడాయాం-యే-వివిధా-వినోదాః-తైః - సులలితానాం-సురసున్దరీణాం సురస్త్రీణాం కామేన-కలిలైః తైః-విలాసాదిభిః-ఆకృష్టం, మనో-దృష్టిశ్చ-యేషాం తే, ఏవంభూతా విహరన్తీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఇలావృతాదిషు నవస్వపి వర్షేషు-భగవాన్నారాయణః-మహాపురుషేణ తత్తద్వర్షపతినా-సేవ్యమానః-పురుషాణాం తత్తద్వర్షస్థపురుషాణాం-తదనుగ్రహాయ వక్ష్యమాణానుగ్రహాయ-పురుషాననుగ్రహీతుం - ఆత్మతత్త్వవ్యూహేన-ఆత్మనా విగతః ఊహస్తర్కః వ్యూహః-ఆత్మతత్త్వస్య జీవతత్త్వస్య - వ్యూహో యస్మిన్, తేన-జీవైర్లోకదృష్టవస్తుసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యేనాత్మనేత్యర్థః-యద్వా-ఆత్మనః స్వాత్మనస్తత్త్వం-తస్య భావస్తత్త్వం కల్యాణగుణాః-తేషాం-వ్యూహః సమూహో-యస్య-తేనాత్మనా సమగ్రకల్యాణగుణవిశిష్టేనాత్మనేత్యర్థః-న త్వాత్మతత్త్వవ్యూహేన సంకర్షణాదిరూపేణేత్యర్థః-హరివర్షాదిషు

పాస్యానాం నరహర్యాదిరూపాణాం విభవత్వేన వ్యూహత్వాభావాన్నవస్వపి వర్షేష్విత్యనేన సహ విరోధాపత్తేః - సంనిధీయతే-సన్నిహితో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తత్ర తత్ర ఇలావృతాదిషు క్రమేణోపాస్యమానం రూపం తదుపాసకం చాహ ॥ ఇలావృతే త్విత్యాదినా ॥ ఇలావృతే వర్షే, భగవాన్-భవో రుద్రః- ఏక ఏవ-పురుషో-వసతి-నాపరః పురుషస్తత్ర నివసతి-తత్ర హేతు-ర్భవాన్యాః - శాపరూపం-యన్నిమిత్తం స్త్రీత్వనిమిత్తం త - జ్జానాతీతి తథా-భవాన్యాశ్శాపనిమిత్తజ్ఞో-పరః పురుష-స్తత్ర ప్రవిశతి యదిశాపమజానన్నపి తత్ర ప్రవిశతి-తర్హి స్త్రీత్వమాప్నోతీత్యాహ ॥ యత్ప్రాప్తిష్టస్య యత్ర ఇలావృతే ప్రవిష్టస్య-స్త్రీభావ- ఆపద్యతే-త- త్తత్ర ప్రవిష్టస్య స్త్రీత్వనిమిత్తం శాపరూపం-పశ్చాన్నవమే స్కన్దే-వక్ష్యామ ఇత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ తత్ర-భవానీ రుద్రాణీ, నాథా స్వామినీ ఈశ్వరీ-యేషాం తైః స్త్రీణామర్బుదసహస్రైః - ఉపరుధ్యమానః సేవ్యమానః-భవో రుద్రః-భవానీనాథ ఇతి పృథక్పదం భవవిశేషణం వా - నేన భవానీసాహిత్యం వివక్షితం - ఆత్మనః స్వస్య-ప్రకృతిం కారణభూతాం - చతుర్మూర్తేర్వాసుదేవాదిరూపేణావస్థితస్య -భగవతో-మహాపురుషస్య పరమపురుషస్య, సంకర్షణసంజ్ఞాం-తురీయాం చతుర్థీం - మూర్తిం రూపమిత్యర్థః - వాసుదేవ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధసఙ్కర్షణక్రమవివక్షయా తురీయామిత్యుక్తం-క్రమానాదరణాత్-తామసీం తమసోఽధిష్ఠాత్రీం - తమశ్శబ్దేనాత్ర ప్రధానం వివక్షితం ,, తమ ఆసీత్తమసా గూఢమగ్రే ప్రకేతం, అవ్యక్తమక్షరే లీయతే అక్షరం తమసి లీయత ,, ఇతి శ్రుతిప్రయోగాత్ - జ్ఞానావరణత్వాచ్చ తమసోనియన్త్రీమిత్యర్థః-ఆత్మని చిత్తే-సమాధిరేవ-రూపమాకారో-యస్య-తేన, ఉపాయేనేతి శేషః - సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య-ఏతద్వక్ష్యమాణం-మన్త్రాత్మకం వాక్య-మనుగృణన్ జపన్, ఉపధావతి స్తౌతి-భజ ఇత్యాదిభిరిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ జప్యం మన్త్రమాహ ॥ ఓం నమ ఇతి ॥ ఓమితి బ్రహ్మణో నిర్దేశః ,, ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత ,, ఇతి వచనాత్ ॥ స్వవ్యతిరిక్తం చిదచిదాత్మకం సర్వం జగత్-నిత్యవిభూతిం చ-స్వశేషతయా స్వభావేనైవ స్వీకృతవతే ఇత్యర్థః ॥ భగవత ఇత్యనేన పూర్ణషాడ్గు

రుషాణాం తదనుగ్రహాయాత్మతత్త్వవ్యూహేనాత్మనాఽవ్యాపిసన్నిధీయతే ॥ ౧౫ ॥ ఇలావృతే తు భగవాన్భవ ఏక ఏవ పుమాన్నహ్యన్యస్తత్రాపరః ప్రవిశతి భవాన్యాశ్శాపనిమిత్తజ్ఞోఽనభిజ్ఞో యత్ప్రవిశ్యేత కశ్చన సా నాచర స్త్రీస్వభావం గతస్తత్పశ్చాద్వక్ష్యామః ॥ ౧౬ ॥ భవానీనాథ స్త్రీగణార్బుదసహస్రైరవరుధ్యమానో భగవతశ్చతుర్మూర్తేర్మహాపురుషస్య తురీయాం తామసీం మూర్తిం ప్రకృతిమాత్మనస్సంకర్షణసంజ్ఞామాత్మసమాధిరూపేణ సంనిధాప్యైతదభిగృణన్భవ ఉపధావతి ॥ ౧౭ ॥ శఙ్కర ఉవాచ ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ వాసుదేవాయ సర్వగుణసంఖ్యానాయానన్తాయావ్యక్తాయ నమ ఇతి ॥ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ భజే భ

ణ్యం వివక్షితం-మహాపురుషాయేత్యనేన నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీలత్వమభిప్రేతం - మహాపురుషశబ్దస్య ,, వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తమ్ ,, మితి పురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞాపకత్వాత్-తత్ర చ ,, తస్మాద్విరాడజాయత ,, ఇత్యాదినా కృత్స్నజగత్కారణత్వప్రతిపాదనాత్ ,, అద్భ్యస్సంభూత ఇత్యనువాకోఽప్యత్ర ప్రత్యభిజ్ఞాయతే ,, తత్రాపి మహాపురుషశబ్దశ్రవణాత్ ,, అద్భ్యస్సంభూత ,, ఇత్యనువాకస్య ,, హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర ,, ఇత్యనేనాష్టర్చేన సహ ,, అద్భ్యస్సంభూతో హిరణ్యగర్భ ఇత్యష్టౌ ,, ఇత్యేకవాక్యత్వప్రతిపాదనాత్ హిరణ్యగర్భాదికారణత్వప్రతిపాదనన్యాయానుకారిణామపి వైదికవాక్యానాం మహాపురుషపరత్వమవగతం , సర్వగుణానాం, చేతనాచేతనయోరసంభావితానాం జగత్కారణత్వోపయికానాం ఆశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాం ఆశ్రితకార్యాపాదకానాం సర్వజ్ఞత్వ సర్వశక్తిత్వ వాత్సల్య సౌశీల్య సౌలభ్య జ్ఞాన శక్తి పూర్తి ప్రాప్త్యాదీనాం - సంఖ్యా సంకథనం ,శ్రుతిగణేన-యస్మై ౯-తస్మై -అనేన ,, సర్వే వేదా యత్పదమామనన్తీ ,, తి - శ్రుత్యర్థో వివక్షితః , సర్వగుణసంఖ్యానం చ నపరిచ్ఛిన్నత్వేన క్రియతే , అపి త్వానన్త్యేన , స్వరూపతో గుణతశ్చానన్త్యా - దిత్యభిప్రాయేణానన్తాయేత్యుక్తం - అనేన ఉపాస్యత్వప్రాప్యత్వాదికం వివక్షితం - ఏవంభూతస్తత్ప్రాప్త్యుపాయస్తదుపాసనం తచ్ఛరణవరణం వా , నాన్య ఇతి పురుషసూక్తార్థప్రత్యభిజ్ఞానాదేవ స్మారితః . తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి నాన్యః పన్థా ,, ఇతి వేదనాతిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్ - తదేవ శబ్దతో వ్యఞ్జయన్నాహ ॥ అవ్యక్తాయేతి ॥ వ్యక్తైరిన్ద్రియాదిభిరనభివ్యజ్యతే న గృహ్యత ఇత్యవ్యక్తః ,, న చక్షుషా గృహ్యతే నాపి వాచా ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసంధేయః ॥ ఏవంభూతాయ నమః నతిః-నమస్కారోఽత్ర తత్పూర్వకోపాసనోపలక్షకః - తదేవ నమః ప్రదక్షిణోపాయ ఇత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తత్ప్రతిరూపాన్ శ్లోకానాహ ॥ భజ ఇత్యాదినా ॥ ఈశ్వరం త్వాం భజ ఇత్యన్వయః ॥ పదం విశినష్టి ॥ భజన్యారణపాదపఙ్కజం, భజన్యం భజనీయం ఉపాస్యం-అరణం ప్రాప్యం, పాదపఙ్కజం, యస్య, అనీయ

రఈకారలోప ఆర్షః-భజన్యేతి పృథక్పదం సంబుధ్యన్తం వా ॥ యద్వా భజనం కుర్వాణా భజనాః - భజనశబ్దాద్భావసాధనాత్తత్కరోతీతి ణ్యన్తాత్కర్తరి పచాద్యచ్, తాన్యాతీతి పా రక్షణే ఇతి తేషాం సన్నిహితం భవతీతి భజన్య ఇతి వ్యుత్పాద్యతే-భజన్యశబ్దేనా నైకర్మణ్యుపపదే ఆతోఽనుపసర్గే కః-టిలోపస్య స్థానివత్త్వాన్నఽనలోపః-కృత్స్నస్య సమగ్రస్యైశ్వర్యాదిషట్కస్య-పరం కేవలం, పరాయణం మాత్రం శ్రయం-భక్తేషు, అలం అత్యర్థం-భావితం ప్రకటితం, భూతభావనం-భూతాని భావయతీత్యద్యన్తేయమేన-తద్భూతభావనం, నిఖిలభూతకారణం, స్వస్వరూపం, మనైత్యర్థః-యద్వా, భూతభావనం భూతానాం అభ్యుదయహేతుం - భక్తేషు భవాపహం - భక్తానాం భవనాశనమిత్యర్థః భవభావనం సంసారస్య ప్రవర్తకం, స్వసంకల్పాయత్తజీవసంబన్ధిబన్ధమోక్షమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏవముపాస్యత్వప్రాప్యత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాభ్యుదయహేతుత్వబన్ధమోక్షకారణత్వాదిభిర్ధర్మైశ్చిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం- తదేవ వైధర్మ్యదృష్టాన్తేన విశదయతి ॥ నయస్యేతి ॥ యస్య, నిరీక్షతః సర్వం స్వతః పశ్యతః, ఈశ ఇతి పదస్యాన్తం-ఈశ్వరస్యేత్యర్థః-దృష్టిః జ్ఞానం, మాయాగుణచిత్తవృత్తిభిః ప్రకృతిగుణకార్యరాగద్వేషాదిచిత్తవృత్తిభిః, అణ్వప్యల్పమపి - నాజ్యతే నానువిధ్యతే-అజితమన్యు రంహసాం అజితక్రోధవేగానాం, నః అస్మాకం- యథేతి వైధర్మ్యదృష్టాన్తః, ఈశ ఇతి పాఠే, ఈశ్ ఈశనం నియమనం తస్మై నిరీక్షత ఇత్యన్వయః-తమేవంభూతం-భగవన్తం ఆత్మనః ఇన్ద్రియాణి దేహాన్వా, తదుపలక్షితసంసారం-జిగీషుః జేతుమిచ్ఛుః - కో నామ పుమాన్, నానుమన్యేత నాద్రియేత ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ రాగద్వేషాదిభిశ్చిత్తవృత్తిభిర్దృష్టేరనాజ్యత ఇత్యుక్తం-తత్కథం తామసత్వేన ప్రతీయమానస్య రాగాద్యననురాగ ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ అసదృశ ఇతి ॥ అసదృశః అపరమార్థదృష్టేః-అసతి దేహే

జన్యారణపాదపఙ్కజం భగస్య కృత్స్నస్య పరం పరాయణమ్ । భక్తేష్వలం భావితభూతభావనం భవాపహం త్వాం భవభావమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥ న యస్య మాయాగుణచిత్తవృత్తిభిర్నిరీక్షతో ❋హ్యణ్వపి దృష్టిరజ్యతే ❋ఈశో యథా నోఽజితమన్యురంహసాం కస్తం న మన్యేత జిగీషురాత్మనః ॥ ౨౦ ॥ అసద్దృశో యః ప్రతిభాతి మాయయా క్షీబేవ మధ్వాసవతామ్రలోచనః । న నాగవధ్వోఽర్హణ ఈశిరే ❋ హ్రియా యత్పాదయోః స్పర్శనధర్షితేన్ద్రియాః ॥ ౨౧ ॥ యమాహురస్య స్థితిజన్మసంయమం త్రిభిర్విహీనం యమనన్తమృషయః । న వేద సిద్ధార్థమివ క్వచిత్స్థితం భూమణ్డలం మూర్ధసహస్రధామసు ॥ ౨౨ ॥ యస్యాద్య ఆసీద్గుణవిగ్రహో మహాన్వి

దృష్టిగాత్రాభిమానో యస్యేతి వా-తస్య జనస్య - మాయయా అవిద్యయా అజ్ఞానేన, మధ్వాసవః మాదక ఆసవో మద్యం-తేన మధ్వాసవాభ్యాం వా, తామ్రే అరక్తే లోచనే యస్య, తథాభూతో, యః క్షీబః మత్తః, స ఇవ, ప్రతిభాతి, యో భవాన్ క్షీబేవేత్యత్ర సన్ధిరార్షః, పరమార్థతస్తు, శుద్ధసత్త్వతయా అప్రాకృతస్వేచ్ఛోపాత్తాకర్మవశ్యకల్యాణవిగ్రహ ఇత్యర్థః-అత ఏవ నాగవధ్వః నాగానాం స్త్రియః నాగకన్యకాః, యస్య తవ, పాదయోః, స్పర్శనేన-ధర్షితం వ్యాకులితం, ఇన్ద్రియం మనో, యాసాం తాః, కామపరవశా వయం రాగాదిప్రతిభటశుద్ధసత్త్వమూర్తేః పాదౌ కథం స్పృష్టం ప్రభవామ ఇతి ధర్షితేన్ద్రియాస్సత్యః, అర్హణం పూజాం నేశిరే న సమర్థా బభూవుః, నిశ్శఙ్కం కర్తుమితి శేషః, ఏవంభూతం కో న మన్యేతేతి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ పునరైశ్వర్యమేవ వ్యఞ్జయన్నాహ ॥ యమితి ॥ అస్య చిదచిన్మిశ్రస్య జగతః, స్థితిజన్మసంయమం స్థిత్యుత్పత్తిసంహారకారణం - ఋషయో వేదాన్తాః, యం, ఆహుః, ఋషయ ఇతి దీర్ఘ ఆర్షః-కారణత్వేఽపి, త్రిభిర్గుణైస్సత్త్వాదిభిర్విహీనం తైరగృహీతం పరవశం, అనన్తం స్వరూపతః స్వభావతశ్చ దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛిన్నం, ఆహుః "సదేవ సోమ్యేదమగ్ర ఆసీదేకమేవాద్వితీయం - అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం, సత్యం జ్ఞానమనన్తం" ఇత్యాదయశ్శ్రుతయోఽత్ర ఋషిశబ్దవివక్షితాః - అనన్తత్వమేవాహ ॥ యో - మూర్ధభూతాని, సహస్రసంఖ్యాకాని, ధామాని ఫణరూపాణి, తేషు మధ్యే - క్వచిత్ సిద్ధార్థమివ సర్షపమివ స్థితం - భూమణ్డలం - న వేద న జానాతి భారత్వేన నానుసన్ధత్తే-యచ్ఛబ్దానాం కస్తం న మన్యేతేతి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ యస్యేతి ॥ అపాదానస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ యస్మాన్మహాన్ శరీరేషు మహత్తత్త్వాభిమానీ, విజ్ఞానధిష్ణ్యః జగత్సిసృక్షానాద్యుపయుక్తజ్ఞానాశ్రయః, గుణవిగ్రహః రజః ప్రచురవిగ్రహః ఆద్యః రుద్రాద్యపేక్షయా ఆదౌ భవః-భగవాన్ అజో బ్రహ్మా-ఆసీత్ యత్సం

౨౦॥ శ్లో॥ ❋ పా॥ ఈశే.

భవః యస్మాద్బ్రహ్మణస్సకాశాత్సంభవోఽహం రుద్రః, కిమర్థం - త్రివృతాత్త్రిధాహంకారేణ, అస్య వచనేన వసతీతి తత్ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారప్రవృత్త్యర్థం, జాతోఽహమిత్యర్థః - స్వతేజసా స్వస్య సంకర్షణమూర్తేస్తేజసా - స్వదత్తేనాహంకారప్రవర్తనోపయుక్తేన జ్ఞానేన - వైకారికం సాత్త్వికం తామసం భూతాదిం - ఐన్ద్రియం, రాజసం - సృజే దేవాదిదేహేషు త్రివిధాహంకారం ప్రవర్తయామీత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ఏత ఇతి ॥ మహాన్ మహత్తత్త్వం - అహం అహంకారః తత్త్రివిధభేదమాహ ॥ వైకృతతామసైన్ద్రియాః - సాత్త్వికోఽహంకారో వైకృతః తామసో భూతాదిః, ఐన్ద్రియో రాజసః - సర్వే బ్రహ్మాదయో వయం, యస్య మహాత్మనో భగవతః - వశే, సూత్రే రజ్జ్వాం, యన్త్రితాః బద్ధాః, శకున్తాః పక్షిణ ఇవ స్థితాస్సన్తః - యస్య భగవతో, ఽనుగ్రహాత్, ఇదం బ్రహ్మాణ్డం - సదన్తర్వర్తివస్తుజాతం చ సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకం - యథాయథం - సృజామః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం సర్వజగత్కారణస్య సత్యజ్ఞానానన్తస్య సర్వాన్తరాత్మత్వాన్న్యాధిపతిత్వాదిగుణవిశిష్టం స్తుత్వా ''ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః - సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతుః,, ఇతి సంసారమోక్షహేతుత్వేన స్తువన్నమస్కరోతి ॥ యన్నిర్మితామితి ॥ యేన భగవతా - నిర్మితాం, కర్మపర్వణీం కర్మాఖ్యగ్రన్థిమతీం, మాయాం ప్రకృతిం, అయం, గుణసర్గేణ గుణపరిణామాత్మకదేహేన్ద్రియాదిసమ్బన్ధేన, మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితోఽబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రత్వాదిభ్రమయుక్తో జనో జననమరణాదిసాంసారికధర్మభాగ్జీవః - న వేద మాయాస్వరూపమేవ న వేద, కింతన్నిస్తరణోపాయం న వేదేతి వక్తవ్యమిత్యాహ, నిస్తారణయోగం మాయానిస్తరణోపాయం, అఞ్జసా సుఖేన - న వేద - తస్మై, తద్విలయోదయాత్మనే, తద్విలయః ప్రకృతిసమ్బన్ధవిలయః - తదుదయః ప్రకృతిసమ్బన్ధః తదుభయాపాదనోపయుక్త, ఆత్మా జ్ఞానం, యస్య, తస్మై నమ ఇతి ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా

జ్ఞానధిష్ణ్యో భగవానజః కిల । యస్య సంభవోఽహం త్రివృతా స్వతేజసా వైకారికం తామసమైన్ద్రియం సృజే ॥ ౧౩ ॥ ఏతే వయం యస్య వశే మహాత్మనః స్థితాః శకున్తా ఇవ సూత్రయన్త్రితాః । మహానహం వైకృతతామసైన్ద్రియాః సృజామ సర్వే యదనుగ్రహాదిదమ్ ॥ ౧౪ ॥ యన్నిర్మితాం కర్హ్యపి కర్మపర్వణీం మాయాం జనోఽయం గుణసర్గమోహితః । న వేద నిస్తారణయోగమఞ్జసా తస్మై నమస్తే విలయోదయాత్మనే ॥ ౧౫ ॥ ******

****** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, సప్తదశోఽధ్యాయః ******

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ తథా చ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతస్తత్కులపతయః పురుషా భద్రాశ్వవర్షే సాక్షాద్భగవతో వాసుదేవస్య ప్రియాం తనుం ధర్మమయీం హయశీర్షాభిధానాం పరమేణ సమాధినా సన్నిధాప్యేదమభిగృణన్త ఉపధావన్తి ॥ ౧ ॥ భద్రశ్రవస ఊచుః ॥ ఓం నమో భగవతే ధర్మాయాత్మవిశోధనాయ నమ ఇ

యాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః ************************

ఏవమిలావృతే ఉపాస్యం రూపముపాసకముపాసనాప్రకారం చాభిధాయ - అథ భద్రాశ్వవర్షాదిషు తాన్యాహాధ్యాయద్వయేన ॥ తథా చేతి ॥ భద్రశ్రవా నామ ధర్మసుతో - భద్రాశ్వవర్షాధిపతిః - తస్య - కులపతయః కులశ్రేష్ఠాః సేవకముఖ్యాః ఉపాసకముఖ్యాశ్చ - భద్రశ్రవసః పురుషాః - భద్రాశ్వవర్షే మేరోః పూర్వస్మిన్ - సాక్షాద్భగవతో - వాసుదేవస్య సాక్షాచ్ఛబ్దః ''యత్సాక్షాదపరోక్షాద్బ్రహ్మ,, ఇత్యాదౌ బ్రహ్మశబ్దస్యేవ భగవచ్ఛబ్దస్యోపస్కారత్వేన ప్రవృత్తినిమిత్తవత్త్వసూచనార్థః - ప్రియామితి వాస్తవకథనం, న తు రామకృష్ణాదితనుభ్యోఽస్యాం హయశీర్షాభిధానాయాం ప్రీత్యతిశయద్యోతనార్థం - ధర్మమయీం యజ్ఞోపాసనాదిధర్మావేదకవేదప్రచురామిత్యర్థః, ఈదృశం ధర్మమయత్వం రామాదిష్వస్యావిశిష్టం తథాపి ప్రాధాన్యేన ప్రశస్తవేదాహరణతదుపదేశార్థత్వాదస్యాస్తన్వాః ధర్మమయీమిత్యుక్తం - హయగ్రీవాఖ్యాం తనుం - పరమేణ సాక్షాత్కారపర్యన్తకాష్ఠాంగతేన - సమాధినా - సన్నిధాప్య సాక్షాత్కృత్య - ఇదం వక్ష్యమాణమన్త్రం వచః, అభిగృణన్తో జపన్తః - ఉపధావన్తి వక్ష్యమాణశ్లోకైః స్తువన్తి ॥ ౧ ॥ ఓంకారార్థః పూర్వవద్భగవచ్ఛబ్దార్థశ్చ - ధర్మాయ పూర్వోత్తరభాగాత్మకవేదాదిప్రమేయో ధర్మః, తత్ర పూర్వభాగస్యారాధ్యస్వరూపారాధనప్రకారావేదకత్వేన ఆరాధ్యతాత్పర్యకత్వాత్ ''యే చ వేదవిదో విప్రా యే చాధ్యాత్మవిదో జనాః ॥ తే వదన్తి మహాత్మానం కృష్ణం ధర్మం సనాతనం,, మిత్యుక్తరీత్యా భగవత ఏవ పూర్వభాగప్రమేయత్వం - ఉత్తరభాగప్రమేయత్వం తు స్పష్టమేవేతి ధర్మాయేత్యస్య పూర్వోత్తరభాగప్రమేయాయేత్యర్థః, ఆత్మవిశోధనాయ - ఆత్మా అన్తఃకరణం - జీవో వా విశోధ్యతే యేన స ఆత్మవిశోధనస్తస్మై యత్ప్రసాదాదన్తఃకరణం జీవో వా - విశుద్ధిం రజస్తమోభ్యామనభిభవరూపాం, ప్రకృతిసమ్బన్ధరాహిత్యద్వారా బ్రహ్మప్రాప్తి

రూపాం ముక్తిం చ — ప్రాప్నోతి, స తథోచ్యతే — అత్ర ధర్మాయేత్యనేన ప్రాపకత్వాపరపర్యాయముపాయత్వముచ్యతే, ఆత్మవిశోధనాయేత్యనేన ప్రాప్యత్వముక్తం, భగవచ్ఛబ్దేన తదుభయోపయుక్తగుణవత్త్వం వివక్షితమ్ ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ స్తుతిరూపాన్ శ్లోకానాహ ॥ అహో ఇతి ॥ తావద్భగవన్మాయాయా దురత్యయత్వద్యోతనాయ విస్మయమానా ఆహుః — ఘ్నన్తం మృత్యుం, పిత్రాదిదృష్ట్వాన్తేనా — యం జనో — మిషన్ ఉన్మిషన్ పశ్యన్నపి — న పశ్యతి — నాత్మనో ఽనుసన్ధత్తే — ఇత్యేతద్భగవద్విచేష్టితం భగవన్మాయావైభవరూపమేతచ్చ — అహో విచిత్రం విస్మయనీయం — అహో విచిత్రమితి నిపాతసంఘాత ఆశ్చర్యద్యోతకః — కథంభూతో న పశ్యతి పుత్రం, పితరం చ — మృతం, నిర్హృత్య దగ్ధ్వా — స్వయం తదుపార్జితైః — జిజీవిషుః జీవితుమిచ్ఛుః — కర్మార్థం — అసత్ శబ్దాదివిషయసుఖం సేవితుం — కిం కుర్వన్, యర్హి యదా — వికర్మ విరుద్ధం కర్మ పాపం ధ్యాయన్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నన్వవిద్వాన్న పశ్యతి కిమత్ర చిత్రమత ఆహ ॥ వదన్తీతి ॥ కవయః అధీతవేదాన్తవిద్యాః, విశ్వం జగత్, నశ్వరం — కేవలం — వదన్తి న త్వనుసన్దధతే, నన్వాత్మయాథాత్మ్యవిదో ఽనుసన్దధత ఏవ తత్రాహుః ॥ అధ్యాత్మవిదః అధీతవేదాన్తవిద్యాః విపశ్చితః ఉపాసితస్వాత్మపరమాత్మానః, యద్యపీదం విశ్వం నశ్వరం పశ్యన్తి — తథాపి హే అజ తవ — మాయయా — ముహ్యన్తి మోహం ప్రాప్నువన్తి, విపశ్చితామపి పుత్రమరణాదినిమిత్తశోకదర్శనాదితి భావః — అత — ఇదం కృత్యం భగవద్విచేష్టితం, సువిస్మయం విస్మయనీయం — ఈదృశమోహనివృత్తయే కేవలం త్వాం ప్రపత్స్యామ ఇత్యాహుః — అజం జన్మమరణాదిసాంసారికధర్మప్రతిభటం — త్వాం, నతోఽస్మి — కర్తరి క్తః — నమస్కృతవానస్మి — ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనమ్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ న యుక్తియదేతచ్చిత్రం యజ్జీవమోహనానుకూలమాయాప్రేరణమితి తతో — స్యైతద్విచిత్రతరమకర్తురపి విశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వానుస్థితత్వాబన్ధకం చేత్యత ఆహుః ॥ విశ్వోద్భవేతి ॥ అకర్తుః, "చాతుర్వర్ణ్యం మయా సృష్టం గుణకర్మవిభాగశః । తస్య కర్తారమపి మాం విద్ధ్యకర్తారమవ్యయమ్," ఇత్యుక్తరీత్యా చాతుర్వర్ణ్య చాతురాశ్రమ్యాదివ్యవస్థయా ఽవస్థితవిచిత్రజగత్స్రష్టృ

తి ॥ ౨ ॥ శ్లో ॥ అహో విచిత్రం భగవద్విచేష్టితం ఘ్నన్తం జనోఽయం హి మిషన్న పశ్యతి । ధ్యాయన్నసద్యర్హి వికర్మ
సేవితుం నిర్హృత్య పుత్రం పితరం జిజీవిషుః ॥ ౩ ॥ వదన్తి విశ్వం కవయస్మ నశ్వరం పశ్యన్తి చాధ్యాత్మవిదో విప
శ్చితః । అథాపి ముహ్యన్తి తవాజ మాయయా సువిస్మయం కృత్యమజం నతోఽస్మి తమ్ ॥ ౪ ॥ విశ్వోద్భవస్థాననిరో
ధకర్మ తే హ్యకర్తురఙ్గీకృతమప్య ❋ పావృతః । యుక్తం న చిత్రం త్వయి కార్యకారణే సర్వాత్మని ❋ వ్యతిరిక్తే

దికర్తృత్వే ఽపి తత్తత్కర్మాయత్తదేవాదివైచిత్ర్యకర్తుస్తైతవకర్తరి షష్ఠీ యం — త్వయేత్యర్థః — విశ్వస్య జగతః — ఉద్భవస్థాననిరోధకర్మ — సృష్టిస్థితిప్రళయరూపం కర్మ — అఙ్గీకృతం స్వీకృతమితి, యత్ — తద్యుక్తమేవ న తు త్వయి విచిత్రం — జీవస్యైవ న బన్ధకమిత్యభిప్రాయః కుతః — యతస్త్వమపావృతః — కదాచిదపి పుణ్యపాపాఖ్యకర్మణా జ్ఞానసఙ్కోచరహితః — జీవానాం తు, "అనృతేన హి ప్రత్యూఢాః — తేషాం సత్యానాం సతామనృతమపిధానం," ఇతి కర్మాఖ్యావిద్యయా జ్ఞానసఙ్కోచరూపావరణసద్భావాదవిద్యావృతైర్జ్ఞైరనుష్ఠితానాం పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణాం కర్మణాం సుఖదుఃఖాది

జననద్వారా బన్ధకత్వం యుక్తం — తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సార్వజ్ఞ్యాదిగుణవిశిష్టస్య జగదుదయవిభవలయలీలస్య న విశ్వసృష్ట్యాదికర్మ బన్ధకమిత్యభిప్రాయః — అపావృత్ అపగతావరణః — అవిద్యాకృతావరణప్రతిభటః — త్వస్య అపావృత స్తవేతి షష్ఠ్యన్తత్వేన వా వ్యాఖ్యేయం — అపావృతమితి పాఠే — విశ్వోద్భవాదికర్మాఙ్గీకృతమప్యపావృతం — అనావారకం — తిరోధానద్వారా న బన్ధకమితి యుక్తం జీవస్యైవేత్యర్థః — ఆవరణద్వారా వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిహేయాపాదకం నేతి వేత్యర్థః — కుతో న మమ విశ్వోద్భవాదికర్మానావారకం — తత్రాహ ॥ కార్యకారణే కార్యకారణరూపే — స్థూలసూక్ష్మావస్థచిదచిద్వస్తుశరీరకత్వేన తద్రూప ఇత్యర్థః — కార్యకారణరూపత్వం చ న తాదాత్మ్యనిబన్ధనం కిం తు, "ఆత్మా దేవో జాత" ఇత్యాదివత్తదన్తరాత్మత్వప్రయుక్తమిత్యాశయేన సర్వాత్మనీత్యుక్తం, ఏవంభూతే ఽపి — వస్తుతః, న హి కర్తృత్వమాత్రేణ కర్మణో బన్ధకత్వం అపి తు కర్మాయత్తకర్తృత్వేన — అన్యథా ముక్తానామపి జక్షణాదికర్తృత్వస్య బన్ధకత్వాపత్తేః — వ్యతిరిక్తే సాక్షాత్కార్యత్వకారణత్వోభయావస్థాద్వయరహితే, త్వయి — వస్తుతః ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వివిక్తస్వరూపతః — అయం భావః — యద్యపి విశ్వసృష్ట్యాదికర్తృత్వేన విశ్వోపాదానత్వేన చ విశ్వగతవికారాశ్రయత్వాద్విశ్వోద్భవాదికర్మ తవ బన్ధకమితి సంభావ్యతే — తథాపి, విశ్వోద్భవాదికర్మణో లీలారూపత్వేన కర్మాయత్తత్వాభావాత్స్వరూపాన్యథాభావస్వభావాన్యథాభావరూపవికారాశ్రయప్రకృతిపురుషశరీరస్యైవ కార్యకారణోభయావస్థాశ్రయత్వాత్తద్ద్వారకావస్థాశ్రయత్వే ఽ

---

౫ ॥ శ్లో ॥ పా ❋ అపావృతమ్

పిపాసాదవస్థాశ్రయత్వాభావాచ్చ నవిశ్వోద్భవాదికర్మబన్ధకం, యథా జీవస్య శరీరాధిష్ఠాతృత్వమాత్రేణ శరీరగతకౌమారయౌవనాద్యనాశ్రయత్వమితి ॥౫॥ ఏవం వివిధవిచిత్రశక్తిమత్త్వేన భగవన్తం స్తుత్వా, అథైతదవతారప్రయోజనమావిష్కుర్వన్తో నమస్కుర్వన్తి॥ వేదానితి ॥ యుగాన్తే - కస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయే - తమసా దైత్యరూపేణ - తిరస్కృతాన్ అపనీతాన్ - వేదాన్ - నృతురఙ్గవిగ్రహః, నా చ తురఙ్గశ్చ నృతురఙ్గౌ - విగ్రహో యస్యాసౌ - నృతురఙ్గవిగ్రహః - హయశిరోమూర్తిర్యో భవాన్ - అభియాచతే - కవయే చతుర్ముఖాయ - ప్రత్యాదదే ప్రత్యర్పితవాన్ - తస్మై - తే - అవితథేహితాయ అమోఘచేష్టాయ - నమః ॥౬॥ అథ హరివర్షే మహోర్ధ్వక్షితేన ఉపాస్యోపాసకోపాసనాప్రకారానాహ॥ హరివర్షే చేతి॥ నరహరిరూపేణ నృసింహరూపేణాస్తే సన్నిహితో భవతి - తన్నృసింహరూపాపరిగ్రహనిమిత్తముత్తరత్ర సప్తమస్కన్ధే - వక్ష్యామః ॥౭॥ తత్ప్రియతమం రూపం - ప్రహ్లాద - స్తద్వర్షపురుషైస్సహ - అవ్యవధానానన్యభక్తియోగేన - అవ్యవధానః అవిచ్ఛిన్నః విఘ్నానుపహతః - అనన్యః - నవిద్యతే అన్యత్ఫలం యస్యాసావనన్యః - ప్రయోజనాన్తరరహితః - తేన - భక్తియోగేన - ఉపాస్తే ఆరాధయతీత్యర్థః ॥ ప్రహ్లాదం విశినష్టి - మహాపురుషో భగవాన్ - తస్య - యే గుణా - స్తేషాం - భాజనం ఆశ్రయః - భగవద్గుణసమానగుణక ఇత్యర్థః - మహాభాగవతో భాగవతశ్రేష్ఠః - దైత్యానాం దానవానాం చ - యత్కులం - తత్పవిత్రీక్రియతే అనేనేతి - దైత్యదానవకులతీర్థీకరణం - ఏవంభూతం - శీలం - ఆచరితం, శీలరూప ఆచారో యస్య - యద్వా, ఉక్తవిధం శీలం సద్వృత్తిః శౌచాచమనసంధ్యాదిరూపా - ఆచరితం ఆచారో యజ్ఞదానహోమాదిరూపశ్చ, యస్య ఇదం వక్ష్యమాణం - ఉదాహరన్తి జపన్తి ॥౮॥ ఇదమానిర్దిష్టమేవాహ॥ ఓమితి॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థౌ పూర్వవత్ - తేజసామపి తేజసే

చ వ స్తుతః ॥ ౫ ॥ వేదాన్యుగాన్తే తమసా తిరస్కృతాన్రసాతలాద్యో నృతురఙ్గవిగ్రహః। ప్రత్యాదదే వై కవయేఽభియాచతే తస్మై నమస్తేఽవితథేహితాయ ॥౬॥ హరివర్షే చాపి భగవాన్నరహరిరూపేణాస్తే। తద్రూపగ్రహణనిమిత్తముత్తరత్రాభిధాస్యామః॥ ౭ ॥ తద్దయితం రూపం మహాపురుషగుణభాజనం మహాభాగవతో దైత్యదానవకులతీర్థీకరణశీలాచరితః ప్రహ్లాదోఽవ్యవధానానన్యభక్తియోగేన సహ తద్వర్షపురుషైరుపాస్తే॥౮॥ ఇదం చోదాహరన్తి॥ ఓం నమో భగవతే నరసింహాయ నమస్తేజస్తేజసే ఆవిరావిర్భవ, వజ్రనఖవజ్రదంష్ట్ర కర్మాశయాన్రన్ధయ రన్ధయాభయమాత్మని భూయిష్ఠా ఇతి ॥ ౯ ॥ శ్లో॥ స్వస్త్యస్తు విశ్వస్య ఖలః ప్రసీదతాం ధ్యాయన్తు భూతాని శివం మిథో ధియా। మనశ్చ భద్రం భజతాదధోక్షజే ఆవేశ్యతాం నో మతిరప్యహైతుకీ ॥ ౧౦ ॥ మాఽగారదారాత్మజవిత్తబన్ధుషు సఙ్గో యది స్యాద్భగవత్ప్రియేషు నః। యః ప్రా

తేజోన్తరైరప్రకాశ్యాయ - సర్వతేజసాం ప్రకాశకాయ చేత్యర్థః ॥ తథా చ శ్రుతిః "నతత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం నేమా విద్యుతో భాన్తి కుతోఽయమగ్నిః। తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి" ఇతి కఠవల్లీష్వామ్నాయతే, ఇయమేవ చాథర్వణే పరంబ్రహ్మాధికృత్య శ్రూయతే - అతోఽత్ర పరబ్రహ్మత్వం వివక్షితం - ఆవిరావిర్భవ - ఆవిశ్శబ్దో విప్రకాశః ప్రాకట్యద్యోతకః - తస్య ఆభీక్ష్ణ్యే ద్విర్వచనం - పునఃపునః ప్రకటీభవేత్యర్థః॥ వజ్రవదప్రతిహతనఖదంష్ట్రేతి సంబోధనం - కర్మాశయాన్ కర్మవాసనాః - రన్ధయ రన్ధయ - నిర్దహ - నిత్యే ద్విర్వచనం - యే, భూయిష్ఠాః బహులాః - స్తాన్కర్మాశయానిత్యాశయవిశేషణం యత్తదధ్యాహారేణేతి బోధ్యం - ఆత్మనే మహ్యం - అభయం భయప్రతిభటం యథా తథా - ఆవిర్భవేతి శేషః - యద్వా - భూయిష్ఠా ఇతి విభక్తిప్రతిరూపకమవ్యయం భూయోఽర్థకం - భూయః - అభయమావిర్భవేత్యర్థః - అథవా - అభయాయ యథా తథా - భూయిష్ఠాః, భూయాంసోఽభయ బహులా వయం భవేమేత్యర్థః ॥ ౯ ॥ శ్లోకానాహ॥ స్వస్తీతి॥ విశ్వస్య జగతః - స్వస్తి మఙ్గళం - భూయాత్, నను విశ్వస్య స్వస్తిప్రార్థనే ఖలస్యాపి భవేత్ తస్య సాధుపీడాం వినా న స్యాత్ - అన్యోన్యం మఙ్గళం ధ్యాయతాం భూతానామన్యోన్యఘాతం వినా న భవేదిత్యాశఙ్క్యాహ ॥ ఖలః ప్రసీదతాం - ఖలో దుర్మతిః - ప్రసన్నో భవతు - క్రౌర్యం పరిత్యజ్య సుమతిర్భవత్విత్యర్థః, భూతాని, మిథః పరస్పరం - కేవలం శివమేవ - ధ్యాయన్తు - తేషాం భూతానాం, మనశ్చ - భద్రముపశమాదికం, భజతు, నః అస్మాకం, మతిః - అపిశబ్దాద్భూతానాం చ మతిః - అహైతుకీ ఫలాభిసంధిరహితా సతీ, అధోక్షజే భగవతి, ఆవేశ్యతాం నివేశితా భవతు, భగవత్ప్రవణీ భవత్విత్యర్థః ॥ ౧౦॥ మేతి ॥ నః అస్మాకం, సఙ్గః ఆసక్తిః క్వాపి, మా, న స్యాత్, యది క్వాపి కథంచిత్స్యాత్ - తర్హి - అగారాదిషు న స్యాత్ కింతు - భగవత్ప్రియేషు భాగవతేష్వేవ - స్యాత్ - తత్రాగారాణి గృహాః, భవత్వ

గారాదిష్వపిసఙ్గ స్తత్రకోదోషఇత్యాశఙ్కాయాంభగవత్ప్రియసఙ్గా గారాదిసఙ్గయోర్గుణదోషావాహ॥యఃపుమాన్-ఆత్మవాన్-భగవత్ప్రియసఙ్గేన-సమాహితమనాః-ప్రాణవృత్త్యా ప్రాణధారణమాత్రోపయుక్తవస్తుపరిగ్రహేణ-పరితుష్టః-యథాసిధ్యతి-భగవత్కథాశ్రవణానుగ్రాహ్యోపసత్త్వాదిపణ్డ్యా-అదూరాదాశు-ముక్తో భవతి-నతథా-ఇన్ద్రియప్రియఃఇన్ద్రియపోషణప్రియఃశబ్దాదివిషయప్రవణచిత్తస్సిధ్యతీత్యర్థః॥౧౧॥ పునస్సత్సఙ్గతేస్సిద్ధిహేతుత్వమేవప్రపఞ్చయతి॥ యత్సఙ్గేతి॥ యేషాంభగవత్ప్రియాణాంజ్ఞానినాం-సఙ్గేనైవ,లబ్ధంప్రాప్తం-నిజవీర్యవైభవంమచ్చిత్తస్యభగవద్ధ్యానసామర్థ్యం, భగవత్ప్రియసఙ్గేనైవమయాలబ్ధమిత్యర్థః -తథాహి-తీర్థంగఙ్గాదితీర్థవత్పవిత్రరూపంభగవద్యశః-ముహుః-స్పృశతాంసేవమానానాం-మానసంశ్రుతిభిఃశ్రోత్రేన్ద్రియైః-అన్తఃప్రవిష్టః,అజోభగవాన్,అఙ్గజంఆన్తరజం-మలం-హరతి॥ నిర్మలంచమనస్తద్ధ్యానసమర్థమితిభావః, అతఈదృశం-ముకున్దస్యవిక్రమంయశఃకోవైపుమాన్-నసేవేత-ముకున్దవిక్రమసేవాచభగవత్ప్రియసఙ్గాయత్తేతితత్సఙ్గతిరేవప్రార్థ్యతఇతిభావః, యద్వా-యేషాంభగవత్ప్రియాణాం-సఙ్గాల్లబ్ధంప్రాప్తం - నిజవీర్యవైభవం-నిజశబ్దోభగవత్పరః - భగవద్వీర్యవైభవం-ముహుః-సంస్పృశతాంపుంసాంశ్రుతిభిఃశ్రోత్రేన్ద్రియవ్యాపారైఃశ్రవణాదిభిః-అన్తఃప్రవిష్టః- అజోభగవాన్-మానసంమనస్సంబన్ధి-మలం-హరతి-తత్రదృష్టాన్తః-యథాభగవచ్చరణామ్బుజజాతంగఙ్గాతీర్థం- సంస్పృశతాం-అఙ్గజంశారీరంమలం-హరతీతి- శేషంపూర్వవత్ ॥ అథవా ॥ యత్సఙ్గలబ్ధం - నిజవీర్యవైభవం-నిజోఽసాధారణః-వీర్యవైభవఃప్రభావాతిశయో-యస్య,తథాభూతం ముకున్దస్యవిక్రమం-ముహుఃస్పృశతాం శ్రుతిభిఃఅన్తర్గతోఽజో-మానసంమలం-హరతి-యథాతత్పాదామ్బుజజంతీర్థంఅఙ్గజమ్మలమితివాయోజనా-అత్రనసేవేతేత్యత్రతం ముకున్దవిక్రమమిత్యధ్యాహారః-తస్యసంస్పృశతామిత్యనేనాన్వితత్వాత్-ఆవృత్తిర్వా - ముకున్దవిక్రమమిత్యస్యాద్యయోజనాయాంతుతీర్థపదస్యగౌణ్యావృత్త్యాభగవద్యశసివృత్తిః-అఙ్గశబ్దశ్శమనఃపరత్వంచ - ద్వితీయయోజనాయాంతునకోపిదోషః-ఏవంసత్సఙ్గతేర్భగవద్యశశ్శ్రవణస్యతతోమనోనైర్మ

ణవృత్త్యాపరితుష్టఆత్మవాన్ సిధ్యత్యదూరాన్నతథేన్ద్రియప్రియః॥౧౧॥ యత్సఙ్గలబ్ధంనిజవీర్యవైభవంతీర్థంముహుస్సంస్పృశతాంహిమానసమ్।హరత్యజోఽన్తశ్శ్రుతిభిర్గతోఙ్గజంకోవైనసేవేతముకున్దవిక్రమమ్॥౧౨॥ యస్యాస్తిభక్తిర్భగవత్యకించనాసర్వైర్గుణైస్తత్రసమాసతేసురాః। హరావభక్తస్యకుతోమహద్గుణా మనోరథేనాసతిధావతోబహిః॥ ౧౩ ॥ హరిర్హిసాక్షాద్భగవాఞ్ఛరీరిణామాత్మాఝషాణామివతోయమీప్సితమ్।హిత్వా * మహాంస్తంయదిసజ్జతేగృహేతదామహత్త్వంవయసా * దంపతీనాం ॥ ౧౪ ॥ తస్మా

ల్ల్యంతతస్తస్యభగవద్ధ్యానసామర్థ్యం,తతశ్చభగవదుపాసనా-తతోఽపిచసిద్ధిరితిప్రణాడీదర్శితాభవతి ॥ ౧౨ ॥ ఇదానీంభగవద్భక్తింప్రస్తౌతి॥ యస్యేతి॥ అకించనా-నాస్తికించనయస్యాస్సాఅకించనా,కించిదప్యైహికమాముష్మికంచఫలమనపేక్షమాణా-భగవతి-భక్తిః , ర్యస్యపుంసః , అస్తి,తత్రభగవద్భక్తౌసత్యాం,సురాఃఇన్ద్రాదయః,సర్వైర్గుణైర్ధర్మాదిభిశ్శమదమాదిభిశ్చసహ,సమ్యగాసతేతమేవానువర్తన్తఇత్యర్థః - ఏవంభక్తస్యసద్గుణాశ్రయత్వముక్త్వాఽభక్తస్యతదభావమాహ ॥ హరావితి ॥ హరౌభగవతి - అభక్తస్యాతఏవ,అసతిశబ్దాదౌ-మనోరథేన-బహిర్ధావతఃపిచిన్వతఃమహద్గుణాః-మహతాంభగవద్భక్తానాం,యే,గుణాఉక్తాః, తే,కుతఃకస్మాద్ధేతోః,భవేయుః,అతోఽభక్తస్యననమహద్గుణాశ్రయత్వమిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ ననువిషయాసక్తోఽపికశ్చిల్లోకేమహానేవదృశ్యతే-అతఆహ॥హరిరితి ॥యథా-ఝషాణాంమీనానాం,ఈప్సితం-తోయంజలమేవా-త్మాధారకం,తేనవినాజీవనాభావాత్-తథా-శరీరిణాంజీవానాం-సాక్షాద్భగవానేవా-త్మాధారకః-తథాచశ్రుతిః ‘‘కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యాత్’’,ఇతి-నిరతిశయానన్దరూపఆకాశఃసర్వప్రకాశకఃపరమాత్మాయదినస్యాత్ నోపాసితశ్చస్యాత్తదాకోహిఅన్యాత్ఐహికాముష్మికసుఖసంపాదనేనజీవేత్-కోవాప్రాణ్యాత్ఆపవర్గికసుఖసంపాదనేనోజ్జీవేదితిశ్రుత్యర్థః -తథాచస్మరతిభగవాన్వాల్మీకిః‘‘నచసీతాత్వయాహీనానచాహమపిరాఘవ।ముహూర్తమపిజీవావోజలాన్మత్స్యావివోద్ధృతౌ’’,ఇతి,హియస్మాదేవం-తస్మాత్,తంభగవన్తం , మహానపివయోహాపపశ్వన్నష్టత్రధనాదిసమృద్ధోఽపిహిత్వా ,యది-గృహే-సజ్జతేఆసక్తో భవతి-మహాన్తమపిపారేమహాపురుషంభగవన్తంవిహాయేత్యర్థః - తదా-దంపతీనాం-వయసా-మహత్త్వం-నతుజ్ఞానాదిభిరిత్యర్థః-మిథునీభూతానాంయోఽవస్థాభిర్నిర్వృత్తఃక్షణికోఽన్తతోనిరతిశయదుఃఖహేతుసుఖలేశస్తత్కృతమేవతేషాంమాహాత్మ్యం-నతునిత్యనిరతిశయానన్దాసాదకస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యానుభవకృతమితిభావః॥౧౪॥ తస్మాదితి ॥తస్మాత్

౧౩॥ * పా॥ హిత్వా మహాంస్తమ్.

భగవద్భక్తేర్నిరతిశయసుఖహేతుత్వాత్-విషయాసక్తేనిరతిశయదుఃఖహేతుత్వాచ్చ-రజఆదీనాంమూలం-సంసృతిచక్రవాళంసంసారపరివృత్తిహేతుంగృహం.సంసృతిర్జన్మమరణాదిరూపా-తస్యాః, శ్చక్రవాళంమణ్డలమవిచ్ఛేదోయస్మా-త్తద్గృహం-హిత్వేత్యర్థఃనృసింహస్య, పాదం-భజతాం-కుతో-భయందుఃఖం-నకుతోఽపిభయమిత్యర్థః, తత్రరజఃకామఃవిషయాభిలాషరూపఃరాగఃక్రోధఃవిషయానుభవవిరోధివిషయః, విషాదఃవిషయవిహతినిమిత్తశ్శోకః, మానఃఅహఙ్కారఃమహాజనావమానహేతుః, మన్యుస్తజ్జన్యఃక్రోధః, స్పృహాపరదారధనాదిష్వీప్సా - భయంఆగామిదుఃఖహేతుదర్శనజంజ్ఞాన-తజ్జందైన్యంమనసోఽవసాదఃఆధిస్తత్కృతామనఃపీడా ॥ ౧౫ ॥ అథకేతుమాలేవర్షే ఉపాస్యోపాసకాదీనాహ॥ కేతుమాలేఽపీతి॥ భగవాన్కామదేవరూపేణప్రద్యుమ్నరూపేణా, స్తఇతిశేషః, కిమర్థం-లక్ష్మ్యాఃప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా-కించ-ప్రజాపతేస్సంవత్సరస్య “సంవత్సరోవై ప్రజాపతి” రితిశ్రుతేః-తస్య-దుహితరోరాత్ర్యభిమానిన్యోదేవతాః-పుత్రాఃఅహరభిమానినోదేవాఃకేతుమాలవర్షాధిపతయః, తాసాంతేషాంచ-పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాం-పురుషస్యాయుఃపురుషాయుషం “అచతురవిచతురే”త్యాదినానిపతనాత్సమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయః-పురుషాయుషంవర్షశతం-అహోరాత్రంఅహోరాత్రస్థానీయం-పరిసంఖ్యానంగణనం-యేషాం, తేతథోక్తాః అహశ్చరాత్రిశ్చాహోరాత్రం “అహస్సర్వైకదేశసంఖ్యాతపుణ్యాచ్చరాత్రే” రితిసమాసాన్తోఽచ్ప్రత్యయఃషట్త్రింశత్సహస్రాణామిత్యర్థః-తేషాంప్రియచికీర్షయాచ-యాసాంప్రజాపతేర్దుహితౄణాంరాత్ర్యభిమానిదేవతానాం-కథంభూతానాం-మహాపురుషస్యభగవతః-మహాస్త్రస్యచక్రరాజస్య - తేజసా - ఉద్విజితంభీతం-మనో-యాసాం-తాసాం-గర్భాఃసంవత్సరాన్తేగర్భాధానాదారభ్యతత్సంవత్సరాన్తేవిధ్వస్తాఃవిస్రస్తాః-అతఏవ-వ్యసవఃవిగతప్రాణాస్సన్తః-నిపతన్తి ॥౧౬॥

రజోరాగవిషాదమన్యుమానస్పృహా భయదైన్యాధిమూలమ్ । హిత్వాగృహంసంసృతిచక్రవాళంనృసింహపాదంభజతాంకుతోభయమ్ ॥ ౧౫ ॥౫॥ కేతుమాలేభగవాన్కామదేవస్వరూపేణలక్ష్మ్యాఃప్రియచికీర్షయాప్రజాపతేర్దుహితౄణాంపుత్రాణాంచతద్వర్షపతీనాం పురుషాయుషాహోరాత్రపరిసంఖ్యానానాంయాసాంగర్భామహాపురుషమహాస్త్రతేజసోద్విజితమనసాంవిధ్వస్తావ్యసవస్సంవత్సరాన్తేనిపతన్తి॥ అతీవసులలితగతివిలాసలసితరుచిరహాసలేశావలోకలీలయాకించిదుత్తమ్భితసున్దరభ్రూమణ్డలసుభగవదనారవిన్దశ్రియారమాంరమయన్నాత్మేన్ద్రియాణిరమయతే॥ ౧౭ ॥ తద్భగవతోమాయామయంరూపంపరమసమాధియోగేనరమాదేవీసంవత్సరస్యరాత్రిషుప్రజాపతేర్దుహితృభిరుపేతాఽహస్సుచతద్భర్తృభిరుపాస్తేఇదంచోదాహరన్తి॥౧౮॥ ఓంహ్రాం,హ్రీంహ్రూం-ఓన్నమోభగవతేహృషీకేశాయసర్వగుణవిశే

తత్రచ-రమాంలక్ష్మీం - రమయన్ - స్వీయానీన్ద్రియాణిరమయతేకేనసాధనేనరమయన్-తదాహ-అతీవసులలితయాసున్దర్యా-గత్యా-యోవిలాస - స్తేనవిలసితో - రుచిరో-హాసలేశోమన్దస్మితం-తత్సహితోఽవలోకఏవలీలా-తయా-కించిదుత్తమ్భితంఉత్తుఙ్గితం-సున్దరంయద్-భ్రూమణ్డలం-తేన-సుభగం-వదనారవిన్దం-తస్య-శ్రియా ॥ ౧౭ ॥ భగవత-స్తన్మాయామయంమాయాప్రచురం - ఆత్మీయసంకల్పేనపరిగృహీతమిత్యర్థః- జ్ఞానపర్యాయోఽత్రమాయాశబ్దః-రమాలక్ష్మీః-దేవీ-దేవస్యభగవతస్సంబన్ధినీ “పుంయోగాదాఖ్యాయా” మితిఙీష్-సంవత్సరస్య-రాత్రిషు-ప్రజాపతేర్దుహితృభిఃరాత్ర్యభిమానినీభిర్దేవతాభి-రుపేతాసతీ - సంవత్సరస్యాహస్సుతు - తద్భర్తృభిఃరాత్ర్యభిమానిదేవతాభర్తృభిఃదివాభిమానిభిర్దైవైః-ఉపేతా-పరమేణ - సమాధియోగేన-ఉపాస్తే ॥ ఇదంవక్ష్యమాణంమన్త్రవాక్యంచో-దాహరన్తిజపన్తి-బహువచనంసంవత్సరదుహితృతద్భర్త్రభిప్రాయకమ్ ॥౧౮॥ జప్యంమన్త్రమాహ॥ఓమితి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థాఃపూర్వవత్-హృషీకాణాంఇన్ద్రియాణాం - ఈశాయనియన్త్రే - సర్వైఃప్రకృతిపురుషయోరసంభావనీయైః- గుణవిశేషైః-సత్యజ్ఞానాదిభిఃగాంభీర్యాదిభిః “సర్వకర్మాసర్వకామస్సర్వగన్ధ స్సర్వరస” ఇతిశ్రుతిప్రసిద్ధైర్వివక్షితః ఆశ్రయత్వేన-వక్తుంప్రతిపాదయితు-మిష్టః - ఆత్మాస్వరూపం-యస్యతస్మై-సర్వకల్యాణగుణాశ్రయత్వేనవేదాన్తైఃప్రతిపాద్యమానాయేత్యర్థః సర్వత్రాధికరణార్థోఽత్రానుసంధేయః - ఆకూతీనాంక్రియాణాం-చిత్తీనాంజ్ఞానానాం-చేతసాంసంకల్పాధ్యవసాయాదీనాం -కర్మేన్ద్రియజ్ఞానేన్ద్రియమనోవ్యాపారాణాంవిశేషఃపృథివీ-బహువచనమాకాశాద్యభిప్రాయకం-పృథివీప్రభృతిపఞ్చమహాభూతానాంచా - ధిపతయేనియన్త్రే - ఇదంచాధిపత్యంనసత్యపిపృథగ్భావేభృత్యనిరూపితనియన్తృభావస్యరాజ్ఞఇవ-అపితు, ఆత్మత్వప్రయుక్తమితిద్యోతయితుంశరీరాత్మభావనిబన్ధనం-సామానాధికరణ్యమాహ॥షో

డశకలాయేతి॥ షోడశకలాః పఞ్చభూతాని మనస్సహితాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ, తత్స్వరూపాయ తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితాయేత్యర్థః- షోడశ- పఞ్చభూతాన్యేకాదశేన్ద్రియాణి చ- కలాః అంశాః మూర్తయో యస్యేతి బహువ్రీహిర్వా - జగత్కారణత్వమాహ॥ ఛన్దోమయాయ - ఛన్దః ప్రచురాయ ,, తస్య హ వా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్శ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః- ఏవం సమష్టితత్త్వశరీరకమభిధాయ వ్యష్టితత్త్వాత్మకత్వమాహ॥ అన్నమయాయ అన్నమయశబ్దోఽత్ర వ్యష్ట్యవస్థతత్త్వసంఘాతాత్మకదేహపరః, తద్రూపాయ వ్యష్టిశరీరకాయేత్యర్థః- ఏవం వ్యష్టిసమష్ట్యాత్మకతత్త్వాన్తరాత్మత్వమభిధాయ జీవాన్తరాత్మత్వమపి సామానాధికరణ్యేనాభిధత్తే॥ అమృతమయాయేతి - అమృతశబ్దోఽత్ర జీవవాచీ పరమాత్మపర్యన్తః, అమృతశరీరకాయేత్యర్థః- ఉక్తానుక్తకాలాద్యన్తరాత్మత్వాభిప్రాయేణాహ॥ సర్వమయాయేతి॥ సర్వాత్మకాయేత్యర్థః, కింబహునా, తత్తద్వస్తుగతశక్తిరూపస్త్వమేవేత్యాహ॥ సహసే- మనస్సామర్థ్యరూపాయ- ఓజసే ఇన్ద్రియశక్తిరూపాయ బలాయ దేహశక్తిరూపాయ- సహ ఆదిష్వైతుత్వాత్తత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశః, కాన్తాయ నిరతిశయప్రీతివిషయాయ- కామాయ స్వేష్వేవ నిరతిశయప్రీతివిశిష్టాయ, తే తుభ్యం- ఉభయత్ర పురస్తాత్పృష్ఠతశ్చ- నమః భూయాత్ * ॥ ౧౯ ॥ * ఏవమిమం మన్త్రముదాహరన్తీ పత్నీ లక్ష్మీః పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యవిశిష్టస్త్వమేవేత్యాహ॥ స్త్రియ ఇతి॥ స్వతః- హృషీకాణాం ఇన్ద్రియాణాం అధీశ్వరం అధిపతిం స్వతశ్శబ్దేనాధిపత్యస్య నిరుపాధికత్వం వ్యజ్యతే, ఏవంభూతం- త్వాం, వ్రతైః, రారాధ్య లోకే, స్త్రియః- అన్యం, పతిం, ఆశాసతే కామయన్తే- తే చాశాస్యమానాః పతయః- తాసాం కామయమానానాం స్త్రీణాం, ప్రియం ప్రీతివిషయం, అపత్యం ఆత్మజం ధనాన్యాయూంషి చ న పరిపాన్తి న రక్షన్తి- పాతుమసమర్థత్వాదితి భావః, తత్ర హేతుః- యతః - అస్వతన్త్రాః కర్మవశ్యాః, తేషాం పతిత్వం హి కర్మాయత్తం న హి కర్మపరవశాః కర్మనిర్హరణే సమర్థా ఇతి భావః, ఏవం చ - నిరుపాధికరక్షకత్వస్యైవ పతిశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తత్వాత్తేప

షవివక్షితాత్మన ఆకూతీనాం చిత్తీనాం చేతసాం విశేషాణాం చాధిపతయే షోడశకలాయ ఛన్దోమయాయాన్న
మయాయామృతమయాయ- సర్వమయాయ- సహసే ఓజసే- బలాయ- కాన్తాయ- కామాయ నమస్తే ఉభయత్ర
భూయాదితి॥ ౧౯ ॥ శ్లో॥ స్త్రియో వ్రతైస్త్వాం హృషీకేశ్వరం స్వతో హ్యారాధ్య లోకే పతిమాశాసతేఽన్యమ్।
తాసాం న తే వై పరిపాన్త్యపత్యం ప్రియం ధనాయూంషి యతోఽస్వతన్త్రాః ॥ ౨౦ ॥ స వై పతిః స్యాదకుతో
భయస్స్వయం సమన్తతః పాతి భయాతురం జనమ్। స ఏక ఏవేతరథా మిథో భయం నైవాత్మలాభాదధి మన్య
తే పరమ్ ॥ ౨౧ ॥ యా తస్య తే పాదసరోరుహార్హణం న కామయేత సాఽఖిలకామలమ్పటా। తదేవ రాసీప్సిత

తయ ఏవ న భవన్తీత్యభిప్రాయః * ॥ ౨౦ ॥ * ఏవమన్యత్ర పతిశబ్దోఽముఖ్యవృత్త ఇత్యుక్తం - భగవతి తు ముఖ్యవృత్త ఇత్యాహ॥ స వా ఇతి॥ సః మన్త్రోక్తగుణసమ్పన్నః, భవాన్- పతిర్వై- వై శబ్దోఽవధారణే- భవానేవ పతిరిత్యర్థః॥ తథా చ శ్రుతిః ,, ఏష సర్వేశ్వర ఏష భూతాధిపతిరేష భూతపాలః। న తస్య కశ్చిత్పతిరస్తి లోకే ,, ఇతి చ సూత్రం చైతద్విషయకం ,, అనన్యాధిపతిః ,, ఇతి- కుతో మమ నిరుపాధికం పతిత్వం తత్రాహ॥ అకుతోభయః నాస్తి కుతోభయం యస్య సః- అకుతోభయః - అకర్మవశ్యత్వేన కర్మకృతపారతన్త్ర్యాభావాన్నిరుపాధికం రక్షకత్వం త్వయ్యేవేతి భావః- అత ఏవ- భయాతురం జనం - సమన్తతః- పాతి- సర్వేభ్యోఽపి భయేభ్యస్త్రాయతే - స చ నిరుపాధికః పతిర్భవానేక ఏవ - ఇతరథా- ఈశ్వరద్విత్వే మణ్డలేశ్వరాణామివ- మిథః అన్యోన్యం- భయం- స్యాత్- యతో భవానేక ఏవ పతిః, అత ఏవ - భవాన్, ఆత్మలాభాత్- పరమన్యత్- అధి అధికం- నైవ మన్యతే- ఆత్మనో లాభః పరమాత్మైకశేషత్వజ్ఞానం - తస్మిన్నేవ హి సత్యాత్మనః సత్తా - ఇతరథాఽసత్త్వప్రియత్వైవ- తన్మాత్రమేవ చేతనసంరక్షణే భవానపేక్షతే- న తు తతోఽన్యదిత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * ఏతదేవ ప్రపఞ్చయతి॥ యేతి॥ అఖిలేషు కామేషు పత్యపత్యధనాయురాదిషు లమ్పటా ఆసక్తా సతీ- యా స్త్రీ- తస్య ఉక్తవిధస్య- తే తవ- పాదసరోరుహయోః- అర్హణం ఆరాధనం, న కామయేత్ న కుర్యాత్- తస్యాః, తదేవ ఈప్సితం పత్యపత్యాదికం, క్షుద్రం ఫలమర్పితం- త్వం రాసి దదాసి ,, రా ఆదానే ,, ఇతి ధాతుః- కథంభూతస్త్వం, ఈప్సితః ప్రీతివిషయః- పురుషార్థరూపః - సర్వవిధపురుషార్థరూపం త్వాం అపురుషార్థరూపం మత్వా త్వత్తోఽన్యం యం కంచిత్పురుషార్థం త్వత్తః ప్రార్థయతే, తస్యాస్తమేవ పురుషార్థాభాసం దదాసి- న తు స్వాత్మానమిత్యభిప్రాయః- యతస్త్వత్తోఽన్యదపురుషార్థరూపం, అత ఏవ- భగ్నాయాచ్ఞా యాచితార్థో యస్యాః, స్తథాభూతా సతీ - హే భగవన్ - ప్రతప్యతే దుఃఖినీ భవతి - న తు లబ్ధార్థాఽహమితి నితరాం సుఖ్యతీత్యభిప్రాయః- ఈప్సితార్చితమితి పాఠాన్తరం, ఇష్టత్వేన పూజితం ప్రకృష్టమీప్సితమితి యావత్ - తుచ్ఛపురుషార్థరూపమపి

నిరతిశయ పురుషార్థత్వేన మన్యమానం పత్యపత్యాద్యన్యతమ సాంసారికమేవ ఫలం రాసీత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ననులక్ష్మీర్హి లోకే పురుషార్థత్వేన ప్రసిద్ధా నత్వహమతః కథమేతముచ్యతే ॥ తత్రాహ ॥ మత్ప్రాప్తయ ఇతి ॥ ఇన్ద్రియే శబ్దాదౌ- ధీ, ర్యేషాం-తే తథాభూతాః-కణ్ఠేకాలవదలుక్సమాసః-అజో బ్రహ్మా, ఈశో రుద్రః-సురా ఇన్ద్రాదయః సురాశ్చ, తే, యద్యపి, మత్ప్రాప్తయే మాం ప్రాప్తుం - భవత్పాదపరాయణాదృతే భవత్పాదారవిన్దశరణవరణం వినా-అన్య- దుగ్రం తప - స్తప్యన్తే - పాకం పచతీతివన్నిర్దేశః-తపః కుర్వన్తీత్యర్థః-తథాపి-మాం-న విన్దన్తి న ప్రాప్నువన్తి, కుతః- హే అజిత, యతో ఽహం - త్వద్ధృదయా-తవ-హృత్ హృదయం-అయా ప్రాప్తా-త్వద్ధృద్గతా ఽహం-త్వదపృథక్సిద్ధత్వేన మమ త్వదన్తర్గతత్వేనైవ పురుషార్థరూపత్వం - న తు పృథగిత్యర్థః-యద్వా-నిరతిశయపురుషార్థరూపస్త్వం హృదయః హృద్గతో యస్యాః, స్తథాభూతా ఽహం - త్వమేవ హృదయం యస్యాస్సేతి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య తవ నిత్యం మద్ధృద్గతత్వేనాహమపి పురుషార్థరూపా భవాని - న తు స్వత ఇత్యర్థః-అతో, యే భవత్పాదారవిన్దపరాయణాస్తానేవాహమనువర్త ఇత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఇదానీం తత్కృపాం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ యః సర్వపురుషార్థరూప-స్స-త్వం-హే అచ్యుత-వన్దితం సర్వపురుషార్థదత్వేన స్తుతం, తత్, కరామ్బుజం-మమాపి శిరసి-నిధేహి-కథంభూతం-య- త్సాత్వతాం ఏకాన్తినాం-శీర్ష్ణి త్వత్ త్వయా - అధాయి కృపయా నిహితం-మత్పూర్ణకృపావిషయాత్వమపూర్వం కిమిదం ప్రార్థయసే- తత్రాహ ॥ హే వరేణ్య - మాయయా - మాయా, ప్రధానం, మాయారూపేణ శ్రీవత్సేన సహ మాం-లక్ష్మ చిహ్నం వక్షసి బిభర్షి చిహ్నరూపేణ బిభర్షి, శ్రీవత్సస్య ప్రధానాత్మకత్వం ,, శ్రీవత్సస్థానమపరమనన్తేనస

❁మీప్సితో ఽర్చితో యద్భగ్నయాచ్ఞా భగవన్ప్రతప్యతే ॥ ౨౨ ॥ మత్ప్రాప్తయే ఽజేశసురాదయః ప్రభో తప్యన్త ఉగ్రం తప ఐన్ద్రియేధియః । ఋతే భవత్పాదపరాయణాన్న మాం విన్దన్త్యహం త్వద్ధృదయా యతో ఽజిత ॥ ౨౩ ॥ స త్వం మమాప్యచ్యుత శీర్ష్ణి వన్దితం కరామ్బుజం యత్త్వదధాయి సాత్వతామ్ । బిభర్షి మాం లక్ష్మ వరేణ్య మాయయా క ఈశ్వరస్యేహితమూహితుం విభుః ॥ ౨౪ ॥ గ ॥ రమ్యకే ఽపి భగవతః ప్రియతమం మాత్స్యమవతారరూపం తద్వర్షపురుషస్య మనోః ప్రాక్ప్రదర్శితమిదానీమపి మహతా భక్తియోగేనారాధయతీదం చోదాహరతి,, ఓం నమో భగవతే ముఖ్యతమాయ నమస్సత్త్వాయ ప్రాణాయౌజసే సహసే బలాయ మహామత్స్యాయ నమః ఇతి ॥ ౨౫ ॥ ప ॥ అన్తర్బహిశ్చాఖిలలోకపాలకై రదృష్టరూపో విచరస్యురుస్వనః । స ఈశ్వరస్త్వం య ఇ

మాశ్రితమ్ ॥ ప్రధానం బుద్ధిరప్యాస్తే గదారూపేణ మాధవ ,, మితి భగవతా పరాశరేణోక్తం - మాయయేతి దృష్టాన్తార్థం , యథా శ్రీవత్సం తవ లక్ష్మ - తథా ఽహమపి లక్ష్మ - అతస్సా త్వత్స్వివ నమయి కృపా ఽస్తి తవేత్యభిప్రాయః ,, ప్రియో హి జ్ఞానినో ఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మత ,, మిత్యుక్తం భగవదభిప్రాయమాలోచ్య శీర్ష్ణి సాత్వతాం యదధాయీత్యుక్తం, అత్ర కారణం న కో ఽపి వేత్తుం ప్రభురిత్యాహ ॥ ఈశ్వరస్య తవ ఈహితం చేష్టితం అభిప్రేతం వా- ఊహితుం తర్కయితుం-కో వా - ప్రభుస్సమర్థః-న కో ఽపీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఏవం కేతుమాలేషూపాస్యోపాసకాదికముక్తం , అథ రమ్యకే తదాహ ॥ రమ్యక ఇతి ॥ ప్రాక్ యుగాన్తసమయే- మనోః-రమ్యకవర్షాధిపతేః-ప్రదర్శితం య-న్మాత్స్యం రూపం, భగవతః ప్రియతమం - తదేవ రూపం - స ఏవ మనుః-రమ్యకవర్షే-ఇదానీమపి-మహతా అవిచ్ఛిన్నేన-భక్తియోగేన- ఆరాధయ- న్నాస్తే -సత్త్వాయ శుద్ధసత్త్వమూర్తయే - ముఖే భవః ముఖ్యః - తస్మై ప్రథమావతారాయేత్యర్థః - ప్రాణాయ జీవయిత్రే ప్రాణవ్యష్ట్యన్తరాత్మనే వా- ఓజసే - ఇన్ద్రియశక్త్యధిష్ఠాత్రే - సహసే మనశ్శక్త్యధిష్ఠాత్రే - బలాయ శరీరశక్త్యధిష్ఠాత్రే - తత్తదవతారాసాధారణా గుణాః సర్వత్రోపాసనార్థం మన్త్రేషూక్తాః, ఏవంభూతాయ- మహతే దృష్టవిసజాతీయాయ, మత్స్యాయ-నమః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కృత్స్నం చిదచిదాత్మకజగన్నియన్తృత్వరక్షకత్వవిశిష్టం స్తువన్తి ॥ అన్తర్బహిరితి ॥ లోకపాలైః, రన్తర్బహిశ్చ , అదృష్టం రూపం యస్య , ఉరుః అధికం స్వనో వేదాత్మకో నాదో-యస్య తథాభూతః-త్వం, ఈశ్వర ఏవ - కో ఽసావీశ్వర ఇత్యత్రాహ ॥ యః-ఇదం చిదచిదాత్మకం కృత్స్నం జగత్ విధినిషేధాలఙ్ఘనభూతేన బ్రహ్మణాదినామ్నా వశే - అనయత్ నీతవాన్ - నయనం చాత్ర నియమనపూర్వకం ర

౨౨॥ శ్లో॥ పా ❁ ఈప్సితార్చితం

క్షణం-యథా, దారుమయీం దారుణోవికారభూతాం, స్త్రియం స్త్రీప్రతికృతిం, నరః, స్వవశీకృత్య నాటయతి, తథేతి, అనేనకృత్స్నజగన్నేతృత్వకథనేన కారణత్వముక్తం కారణత్వనియన్తృత్వయోరేకగతత్వాత్ ,,ఏషసర్వభూతాన్తరాత్మాఽపహతపాప్మాదివ్యో దేవఏకోనారాయణ ,, ఇతిశ్రవణాత్ - సర్వభూతాన్తరాత్మేత్యనేన నేతృత్వం - ఏక ఇత్యనేనకారణత్వంచోక్తం ,,ఏకోహవై నారాయణఆసీ,,దిత్యనేనసంవాదాత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ఇదంచజగన్నేతృత్వాదికమనితరసాధారణమిత్యాహ॥యమితి ॥ మత్సరజ్వరంమత్సరఃఐశ్వర్యాసహిష్ణుత్వం - సఏవజ్వరః -తం -హిత్వాఽపి, పృథక్-స్వమేత్యసంఘీభూయాపివా, యతన్తోఽపి, లోకపాలాః , యంప్రపఞ్చం, పాతుంరక్షితుం, నశేకుఃనప్రభవః-ప్రపఞ్చంవిశినష్టి॥యత్, ద్విపదాదిరూపంచరిష్ణు, స్థాస్నుపర్వతాదిరూపంస్థావరజాతంచ-అత్రప్రపఞ్చేదృశ్యతే❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ త్వంతురక్షితవానిత్యాహ॥భవానితి॥ ఊర్మిమాలిని ఉచ్ఛ్రితతరతరఙ్గపఙ్క్తియుక్తే యుగాన్తార్ణవేకస్మింశ్చిద్దైనందినప్రళయార్ణవే, ఓషధీనాంవీరుధాం-గుల్మానాంచ-నిధిం ఆశ్రయభూతా-మిమాంక్షోణీం, మయామనునాసహ, ధృత్వేతిశేషః- యోభవాన్-ఓజసావిక్రమతేవిరచతి, యద్వాపాతుమిత్యస్యానుషఙ్గః-క్షోణీం-పాతుం - క్రమతే ఉత్సహత ఇత్యర్థః-యతః- అజస్త్వం-యద్వా, హేఉరుక్రమ, తేజఓజసా- తేజోరూపేణసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మకేనఓజసాబలేన, నతుసాధనాన్తరేణ- ఇమాంక్షోణీం-రక్షితవానిత్యధ్యాహారః, క్షోణీమువాహౌషధివీరుధామితిపాఠేతు, నాస్తిక్రియాపదాధ్యాహారః - ఉవాహధృతవానిత్యర్థః-తస్మైజగత్ప్రాణగణాత్మనే-తుభ్యం , నమఃజగత్ప్రాణగణఃప్రతిశరీరంప్రాణవ్యష్టిగణః, తదన్తరా

దంవశేనయున్నామ్నాయథాదారుమయీంనరస్త్రియమ్॥ ౨౬ ॥యంలోకపాలాఃకిలమత్సరజ్వరంహిత్వా
యతన్తోఽ❋పిపృథక్సమేత్యచ । పాతుంనశేకుర్ద్విపదశ్చతుష్పదస్సరీసృపంస్థాస్నుయదత్రదృశ్యతే ॥ ౨౭ ॥
భవాన్యుగాన్తార్ణవఊర్మిమాలిని ❋ క్షోణీమిమామోషధివీరుధాంనిధిమ్ । మయాసహోరుక్రమతేఽజఓజ
సాతస్మైజగత్ప్రాణ××గణాత్మనేనమః॥ ౨౮ ॥ గ॥హిరణ్మయేతుభగవాన్నివసతికూర్మతనుంబిభ్రాణస్తస్య
తత్ప్రియతమాంతనుమర్యమాసహతద్వర్షపురుషైఃపితృగణాధిపతిరుపధావతి - మన్త్రమిమంచానుజప
తి॥ఓంనమోభగవతే - అకూపారాయ - సర్వసత్త్వగుణవిశేషణాయ-నోపలక్షితస్థానాయనమోవర్ష్మణే న
మోభూమ్నేనమోఽవస్థానాయనమస్త ఇతి॥ ౨౯ ॥శ్లో॥ యద్రూపమేతన్నిజమాయయాఽర్పిత❋మర్థస్వరూ

త్మనఇత్యర్థః , జగత్ప్రాణగుణాత్మనఇతిపాఠేతు-జగత్ప్రాణనిరూపణస్వభావామేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋అథహిరణ్మయవర్షేఉపాస్యాదికమాహ॥హిరణ్మయఇతి॥భగవాన్, కూర్మరూపంబిభ్రాణో, హిరణ్మయేవర్షే, నివసతి।తస్యభగవతః- తాంప్రియతమాంకూర్మతనుం-పితృగణానామధిపతిః- అర్యమా-తద్వర్షస్థైఃపురుషైస్సహ-ఉపధావతి - అనువర్తతే-ఉపాస్త ఇత్యర్థః-శేషంపూర్వవత్-అకూపారాయకూర్మరూపాయ, కుత్సితాఃస్వల్పాఃఆపోయస్మిన్తత్కూపం,,ఊదనో,,రిత్యత్రఊదితియోగవిభాగాదపఊత్వం - త-దారాతిస్వీకరోతీతికూపారః, సనభవతీత్యకూపారః-సర్వేసత్త్వాఃజన్తవః- గుణాస్తద్గతాహేయాఃకల్యాణాశ్చ - జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదయః- తే- విశేషణానిసద్వారకాణ్యద్వారకాణిచప్రకారభూతాని-యస్యతస్మై -అత్ర-సర్వసత్త్వానాంకల్యాణగుణానాంచసాక్షాద్విశేషణత్వం - సత్త్వగతగుణానాంతుసత్త్వద్వారావిశేషణత్వమితివివేకః-అనుపలక్షితస్థానాయఅన్తస్సముద్రేమన్దరమూలేస్థితాయేత్యర్థః - అవర్ష్మణేప్రాకృతదేహరహితాయ-వర్ష్మణఇతిచ్ఛేదేఅప్రాకృతదివ్యదేహాయ-వర్ష్మశబ్దోదేహపర్యన్తవృత్తిః-వర్ష్మణేశ్రేష్ఠాయేతివా-గరీయసేవా-గరియస్త్వంచకాలానవచ్ఛిన్నత్వం - భూమ్నేమహిమవతే-అవస్థానాయఆధారభూతాయ -అధికరణేల్యుట్-గుణభేదాభిప్రాయేణనమఃపదావృత్తిః❋॥ ౨౯ ॥❋విశ్వరూపత్వానన్తత్వాదిగుణవిశిష్టంస్తౌతి॥యద్రూపమితి॥ఏతజ్జగత్, యస్య, రూపంశరీరం, తస్మై, తే, వ్యవసాయస్వరూపిణే, నమఇత్యన్వయః -వ్యవసాయరూపిణేసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తకాయేత్యర్థః- యద్వావ్యవసాయోఽత్రనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నంజ్ఞానం-తదేవ-రూపంఆకారః-తదస్యాస్తీతితథా , తస్మై, నమస్తేవ్యపదేశరూపిణఇతిపాఠాన్తరం-తత్రవ్యపదిశ్యతఇతివ్యపదేశః-వాగ్వ్యవహారార్హః దేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకః ప్రపఞ్చః-

౨౮॥శ్లో॥పా ❋ క్షోణీమువాహౌషధివీరుధామ్.+॥పా॥గుణాత్మనేనమః.

స్వవిసరూపం-తదస్యాస్తీతితథా,నచయద్రూపమేతదిత్యనేన పౌనరుక్త్యం , వ్యపదేశరూపిణ ఇత్యస్యైవోపపాదకత్వాచ్ఛ్లోకశేషస్య,అవ్యపదేశరూపిణఇతివాచ్ఛేదః,అవ్యపదేశంచేతనాచేతనసజాతీయత్వేనవ్యపదేష్టుమశక్యం,రూపం-తదస్యాస్తీతితథా-తస్మై ఏతచ్ఛబ్దనిర్దిష్టంజగద్విశినష్టి॥నిజమాయయాఽర్పితంప్రకృత్యానిర్వర్తితం-అర్థస్వరూపంభోగ్యత్వేనప్రతీయమానం,బహురూపరూపితంజాతిగుణాదినిరూప్యం-ఏవంవిధంజగద్యస్యరూపంయస్యచ-సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో,నాస్తికుతఃఅయథోపలమ్భనాత్ యథావత్సాకల్యేనఉపలమ్భాభావాత్-యస్యైత్యనేనజగద్వ్యాపరామృశ్యతే, యస్యజగతః-సంఖ్యాప్రకాశో,నాస్తికుతః-అయథోపలమ్భనాత్, అయథావదుపలమ్భనాత్,అబ్రహ్మాత్మకత్వేనోపలమ్భనాత్,యద్యపి , జగత్ప్రతీయతఏవ - తథాప్యవిదుషామబ్రహ్మాత్మకత్వేనతత్ప్రతీతిరసతీత్యభిప్రాయేసంఖ్యానయస్యాస్తీత్యుక్తం,యద్వా,యస్యజగతః - సంఖ్యాపరిచ్ఛేదో,నాస్తి,కుతః-అయథోపలమ్భనాత్,సాకల్యేనోపలమ్భాభావాత్ ,,కోటిశోహ్యణ్డరాశయః,,ఇతి-జగతోఽప్యానన్త్యాదితిభావః-యద్వా-యస్యజగతః- అయథోపలమ్భనాత్-అయథార్థత్వేనోపలమ్భనాత్-మయ్యర్పితత్వార్థస్వరూపత్వబహురూపరూపితత్వభగవచ్ఛరీరత్వాదివ్యతిరేకేణోపలమ్భాత్ - సంఖ్యాప్రకాశో-నాస్తి-జగతఉక్తాకారవిపరీతాకారోపలమ్భోభ్రమరూపఇత్యర్థః*॥౩౦॥ *ఏవంవిశ్వరూపత్వమనన్తత్వంచోక్తం-యతోవిశ్వరూపస్త్వం,అతఏవద్యౌఃఖమాదిశబ్దైర్భవానేవాభిధీయతఇత్యాహ. జరాయుజమితి॥హేదేవ-చరాచరభేదేనద్వివిధం-పునర్జరాయుజాదివదవాన్తరభేదేనచతుర్విధ - మేతజ్జగత్-తవ-విభూతిభేదంవిభూతివిశేషరూపం-శరీరవిశేషరూపమిత్యర్థః - అతఏవ-ద్యౌఃఖమిత్యాద్యేవమభిధేయ- స్త్వం - ఏకఏవ-ద్యౌరాదిశబ్దైరభిధీయమానస్త్వమేవేత్యర్థః ,, అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరవాణి తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్,సచ్చత్యచ్చాభవ,,దితిశ్రుత్యుక్తవిధయానామరూపతద్వ్యుత్పత్తీనాంపరమాత్మపర్యన్తత్వసిద్ధేః- ద్యౌరాదీనాంపరమాత్మశరీరత్వాచ్ఛరీరవాచినాంశ

పంబహురూపరూపితమ్।సంఖ్యానయస్యాస్త్యయథోపలమ్భనాత్తస్మైనమస్తేవ్యపదేశరూపిణే॥ ౩౦॥ జ

రాయుజంస్వేదజమణ్డజోద్భిజ్జంచరాచరందేవవిభూతిభూతమ్*।ద్యౌఃఖంక్షితిశ్శైలసరిత్సముద్రద్వీప

గ్రహర్క్షేత్యభిధేయఏకః॥౩౧॥యస్మిన్నసంఖ్యేయవిశేషనామరూపాకృతౌకవిభిః*కల్పితేయమ్।సంఖ్యాయ

శబ్దానాంశరీరిపర్యన్తాభిధానస్యగవాదిశుక్లాదిజాతిగుణాదిశబ్దానాంవ్యక్తిగుణ్యాదిపర్యన్తాభిధానవదాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధత్వాచ్చద్యౌఃఖమిత్యేవంరూపేణత్వమేవ వాచ్యో బోధ్యశ్చేత్యభిప్రాయః - ఏవమనన్త వివిధవిచిత్రవిభూతిత్వముక్తమ్* ॥ ౩౧ ॥ *ననుసంఖ్యానయస్యాస్తీత్యానన్త్యముక్తంతదయుక్తం-పృథివ్యాదితత్వానాంచతుర్వింశత్యాదిసంఖ్యావచ్ఛిన్నత్వాదతఆహ ॥ యస్మిన్నితి॥అసంఖ్యేయాఃఅనన్తత్వాత్పరిచ్ఛేత్తుమశక్యాని,విశేషాణివిలక్షణాని,దేవాదినామాని-రూపాణిచఆకృతయశ్చ, యస్యరూపశబ్దేనపృథివ్యాదిద్రవ్యంవివక్షితం-తత్సంఘాతగతసంస్థానమాకృతిశబ్దేన-తద్వాచకశబ్దో నామశబ్దేనవివక్షితః-అసంఖ్యేయావిశేషాయేషామితిపూర్వత్రబహువ్రీహి , స్తానినామానిరూపాణ్యాకృతయశ్చయస్యేతివా, ఏతాదృశేప్రకృతిపురుషకాలశరీరకే , అసంఖ్యేయవైభవే-త్వయి,ఇయంచతుర్వింశతిఃపంచవింశతిరిత్యాదిరూపా-సంఖ్యా,కవిభిఃకపిలాదిభిః-పృథివ్యాదితత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః,కల్పితామన్దబుద్ధీనాంసుఖగ్రహణాయసంకలయ్యసంగృహ్యప్రదర్శితా-వస్తుతఃపృథివ్యాదీనామచేతనతత్త్వానాఅనన్తావాన్తరభేదానాంచేతనానాంచపరమాత్మనశ్చానన్త్యాదసంఖ్యేయత్వమేవేతిభావఃఏవంపరికల్పితాసంఖ్యా- యయా-తత్త్వదృశాయద్విషయయాతాత్త్వికాబుద్ధ్యా-అనన్తవైభవత్వద్యాథాత్మ్యబుద్ధ్యా,అపనీయతేఅపనుద్యతే- అసంఖ్యాతవిభూతిత్వాత్-తస్మై,సాంఖ్యనిదర్శనాయ-సంఖ్యాబుద్ధిస్త్వేవసాయాత్మికాప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిషయాసైవసాంఖ్యం , నితరాందృశ్యతేఽనేనేతినిదర్శనం-సాంఖ్యం,నిదర్శనంయస్యసాంఖ్యజ్ఞానగమ్యాయేత్యర్థః, ననుభగవద్విభూతిభూతస్యజగతఆనన్త్యేకథంభగవత్స్వరూపస్యానన్త్యం-ప్రకృతిపురుషాదినిరూప్యంహితస్యానన్త్యంప్రకృతిపురుషయోరనన్తత్వ ఏవతద్ఘటతేనాన్యథా,అతోఽభిధీయతే, దేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితత్వరూపంహితావదానన్త్యం-తదేతత్త్రివిధమానన్త్యం పరమాత్మనిసుస్థం-ఇదమత్రాస్త్యత్రనాస్తీదమిదానీమస్తినాస్తీతి దేశకాలపరిచ్ఛేదయోరభావాత్,ఇదమిదంభవతినభవతీతివస్తుపరిచ్ఛేదస్యాపిసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాభావరూపస్యాభావాత్,బ్రహ్మణస్సర్వాత్మకత్వేనసర్వవస్తుసమానాధికృతత్వవ్యపదేశవిషయత్వాత్-జీవా

నాంత్వాణుపరిమాణత్వేఽపి తేషామానన్త్యాత్ ధర్మభూతజ్ఞానస్య సంసారదశాయాం కర్మణా సంకుచితత్వేఽపి-వస్తుతస్త ద్భావాన్ముక్తిదశాయాం ‘‘స చానన్త్యాయ కల్పత’’ ఇత్యానన్త్యశ్రవణాత్-బ్రహ్మణోఽచేతనాన్తరాత్మత్వస్య జీవద్వారకతయా ‘‘అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య’’ ఇతి శ్రవణాత్, జీవస్వరూపస్య నిత్యత్వాచ్చ, తేషామప్యానన్త్యం దేశతః కాలతశ్చాస్త్యేవ - అచేతనస్యాపి కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వేఽపి కార్యావస్థాయామానన్త్యమస్త్యేవ - తర్హి ప్రకృతిపురుషాపేక్షయా పరమాత్మన ఆనన్త్యే కో విశేష ఇతి చేత్ - ఇయాంస్తు విశేషః-యత్కార్యావస్థాయాం కారణావస్థాయాం చ స్వరూపేణ గుణైశ్చానన్త్యం - ఇతరయోస్తు దేశతః కాలతశ్చ ధర్మకృతం కార్యకృతం ముక్త్యవస్థకార్యావస్థయోరితి-నను, బ్రహ్మణస్స్వరూపస్య సర్వాత్మకత్వేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యాత్మకవస్తుపరిచ్ఛేదసత్త్వేఽపి కథం తద్గుణానాం వస్తుపరిచ్ఛేద ఇతి చేత్, ఏవం తర్హ్యేవం వస్తుపరిచ్ఛేదః - యద్గుణైరనికర్షః - తద్యథా-దశవర్ణస్వర్ణాపేక్షయా నవవర్ణస్వర్ణస్య పవిత్రతోజ్జ్వలత్వగురుత్వాదిభిర్గుణైర్నికర్షస్తదపేక్షయా చ కలధౌతస్య - ఏవం గుణైర్నికర్షాభావో వస్తుపరిచ్ఛేదో బోధ్యః ॥ ౩౨ ॥ అథోత్తరేషు కురుషూపాస్యాదికమాహ ॥ ఉత్తరేష్వితి ॥ కృతం ధృతం-వరాహరూపం-యేన-తాదృశో-భగవాన్-షాడ్గుణ్యపూర్ణః - యజ్ఞపురుషః యజ్ఞశరీరకస్తదారాధ్యస్తత్ఫలదశ్చ - ఆస్తే-తం తు వరాహరూపం భగవన్తం-ఏషా భూదేవీ-కురుభిః కురువర్షస్థైః పురుషైస్సహ - స్ఖలితభక్తియోగేన-అవిచ్ఛిన్నభక్తియోగేన, ఉపధావతి అనువర్తతే-భక్తియోగేనారాధయతీత్యర్థః-ఇమాం వక్ష్యమాణాం-పరమాం శ్రేష్ఠాం-ముపనిషదం-ఆవర్తయతి జపతి ॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్-మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయ మన్త్రతత్త్వం మన్త్రప్రతిపాద్యం వస్తు-తదేవ-లిఙ్గం శరీరం-యద్వా - మన్త్రతత్త్వం స్వస్వరూపస్య - లిఙ్గం జ్ఞాపకం యస్య-మన్త్రత్వేన మన్త్రప్రతిపాద్యే-తే-లిఙ్గైశ

యాతత్త్వదృశాఽపనీయతే ॥ తస్మై నమస్సాంఖ్యనిదర్శనాయ ॥ ౩౨ ॥ చూ ॥ ఉత్తరేషు కురుషు భగవాన్ యజ్ఞపురుషః కృతవరాహరూప ఆస్తే తం తు దేవీ హ్యేషా భూస్సహ కురుభిరస్ఖలితభక్తియోగేనోపధావతీమాం చ పరమాముపనిషదమావర్తయతి ॥ ఓం నమో భగవతే మన్త్రతత్త్వలిఙ్గాయ యజ్ఞక్రతవే మహాధ్వరావయవాయ మహాపురుషాయ నమః కర్మశుక్లాయ త్రియుగాయారుణాయ నమస్త ఇతి ॥ ౩౩ ॥ శ్లో ॥ యస్య స్వరూపం కవయో విపశ్చితో గుణేషు దారుష్వివ జాతవేదసమ్ । మథ్నన్తి మథ్నా మనసా దిదృక్షవో గూఢం క్రియార్థైర్న

రీరే జ్ఞాపకే యస్యేతి వా-యద్వా - మన్త్రగతాని తత్త్వాని ఇన్ద్రాద్యర్థస్వరూపాణి-తాని లిఙ్గాని శరీరాణి యస్య - తస్మై-యజ్ఞక్రతవే, అసోమకా యాగా యజ్ఞాః - ససోమాస్తు క్రతవః-తదుభయాయ-తదన్తరాత్మత్వాత్తదారాధ్యత్వాత్తత్ఫలదత్వాచ్చ తత్తాదాత్మ్యం వివక్షితం-మహాన్తోఽధ్వరాః అవయవభూతా యస్య - యద్వా -అధ్వరస్య అవయవాః స్రుక్స్రువాదయః-మహాన్తః - అధ్వరావయవాః-యస్య - స్రుగాదయః తుణ్డాదిరూపేణ యస్పృభిరనుసంధేయా-యస్య - తస్మా ఇత్యర్థః-తథా చోక్తం తృతీయే ‘‘స్రుక్తుణ్డ ఆసీత్స్రువ ఈశ నాసయోః’’ ఇత్యాదినా-మహాపురుషాయ ‘‘వేదాహమేతం పురుషం మహాన్తం-ఆదిత్యవర్ణం తమసః పరస్తాత్’’ ఇతి-పురుషసూక్తప్రతిపాద్యజగత్కారణత్వాద్యనన్తకల్యాణమహాగుణవిశిష్టాయ-పురుషాయ సర్వాన్తరాత్మనే-కర్మశుక్లాయ కర్మణా శుక్లాయ విశుద్ధాయ విశుద్ధకర్మణే-సంసృతిప్రతిభటకర్మణ ఇతి యావత్, న తు కర్మరహితాయేత్యర్థః ‘‘సర్వకర్మా సర్వకామః సర్వగన్ధః సర్వరసః’’ ఇతి దేవమనుష్యాదిసజాతీయవిజాతీయాబన్ధకసర్వకర్మాశ్రయత్వశ్రవణాత్ ‘‘నిష్క్రియం నిష్కలం’’ మిత్యనేన తు బన్ధకకర్మానాశ్రయత్వముచ్యతే - త్రియుగాయ-కర్మశుక్లాయాపి త్రియుగాయ షాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-త్రీణి యుగాని జ్ఞానశక్త్యాదీనాం యస్య తస్మై- యద్యపి భగవత ఇత్యనేనాపి షాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్తా - తథాపి కర్మశుక్లాయేత్యనేన క్రియాశ్రయత్వకథనప్రసక్తం జీవస్యేవాజ్ఞత్వాదికం వారయితుం త్రియుగాయేత్యుక్తమతో న పౌనరుక్త్యం, అరుణాయ అరుణవర్ణాయ-శ్వేతవరాహరూపత్వేఽపి చక్షుషోరరుణవర్ణత్వాత్తదభిప్రాయేణారుణాయేత్యుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ సర్వాన్తరాత్మత్వముపాస్యత్వాదికమనుసంధధానో నమస్కరోతి ॥ యస్యేతి ॥ కవయః ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదః - యస్య-విపశ్చితః సర్వజ్ఞస్య తవ-వివిధం పశ్యచ్చిత్ విపశ్చిత్-పృషోదరాదిత్వాద్యచ్ఛబ్దస్య స్థానే చకారాదేశః ‘‘సోఽశ్నుతే సర్వాన్కామాన్ సహ బ్రహ్మణా విపశ్చితా’’ ఇతి విపశ్చి

చ్ఛబ్దో బ్రహ్మణి ప్రయుక్తః-రూపం ‘‘సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మే’’తి-లక్షణలక్షితం, గుణేషు, గుణపరిణామరూపేషు దేవాదిశరీరేన్ద్రియసంసృష్టేషు భూతేషు - క్రియార్థైర్గూఢం క్రియార్థైః కర్మఫలైః-గూఢం జీవసంబన్ధిక్రియాఫలైస్తైః పాంగూఢం ‘‘తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్ఠం పురాణ’’ మితి జీవానాం కర్మభిః పరమాత్మస్వరూపస్య తిరోహితత్వశ్రవణాత్-దిదృక్షవః- ద్రష్టుం సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః-దారుషు-జాతవేదసమగ్నిమివ-మథ్నా వివేకసాధనేన మనసా-మథ్నన్తి వివిఞ్చన్తి-పఞ్చవింశతితత్త్వేభ్యః పృథక్కృత్య పశ్యన్తీత్యర్థః - దారుష్వివ జాతవేదసమిత్యనేన దృష్టాన్తేన సర్వాన్తరాత్మత్వముక్తం, దిదృక్షవః కవయ ఇత్యనేనోపాస్యత్వముక్తం తస్మై ఈశితాత్మనే-కర్తరి క్తః-ఈశ్వరాయ-పరమాత్మనే-నమః-ఈరితాత్మనే ఇతి పాఠే-ఈరితాః ప్రేరితాః నియమితాః-ఆత్మానో జీవాః యేన తస్మా ఇత్యర్థః ❀॥౩౪॥❀ గుణశబ్దోపలక్షితచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేన తస్యైవ లక్ష్యత్వముక్తం -తదేవ విశదయన్నమస్కరోతి ॥ ద్రవ్యేతి ॥ అఙ్గేత్యభిముఖీకరణం-హే భగవన్-అతిశయాత్మబుద్ధిభిః అతిశయితాత్మపరమాత్మవిషయబుద్ధిమద్భిః పురుషైః - అన్వీక్షయా నిపుణనిరూపణేన-వస్తు-వస్తుతః-పరమార్థతః-ప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనేతి యావత్-నిరీక్షితః- ఆత్మా స్వరూపం-యస్య-నిరస్తమాయాకృతయే-నిరస్తా - మాయాకృతిః ప్రకృతికార్యం-యస్మా-త్తస్మై -తే, నమో నమ ఇత్యన్వయః-కైస్సహ కుత్ర నిరీక్షణం తత్రాహ ॥ ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం క్రియాహేతుర్వాగాదికర్మేన్ద్రియం-అయనం జ్ఞానేన్ద్రియం ఈయతే జ్ఞాయతే అనేనేతి జ్ఞానసాధనత్వాచ్చక్షురాదిజ్ఞానేన్ద్రియస్య-ఏషాం సమాహార ద్వంద్వః, ఏతత్సంఘాతరూపే శరీరే-సకర్తృభిస్సపరిష్వఙ్గైః - మాయాగుణైః ప్రకృతిగుణైస్సహ-నిరీక్షితాత్మనే- నమః దేహభూతేన్ద్రియగుణత్రయజీవాత్మభిస్సహ వివిచ్య నిరీక్షితాయేత్యర్థః - అనేన పూర్వశ్లోకే గుణపదం దేవాద్యవస్థజీవోపలక్షకమిత్యావేదితం - అన్యథాఽస్మిన్-శ్లోకే జీవోపస్థాపకకర్తృపదాసఙ్గతిః స్పష్టైవ-ఏవం చ గుణపదేన దేహమాత్రమభిప్రేత్య తేషు జీవతాదాత్మ్యేన మథ్నన్తీ

మ ❀ ఈశితాత్మనే ॥ ౩౪ ॥ ద్రవ్యక్రియాహేత్వయనేశకర్తృభిర్మాయాగుణైర్వస్తునిరీక్షితాత్మనే । అన్వీక్షయాఽఙ్గాతిశయాత్మబుద్ధిభిర్నిరస్తమాయాకృతయే నమో నమః ॥ ౩౫ ॥ కరోతి విశ్వస్థితిసంయమోదయం

తిన భ్రామితవ్యమ్ ❀॥ ౩౫ ॥❀ నిరస్తమాయాకృతయ ఇత్యనేన మాయాకార్యదోషప్రతిభటత్వముక్తం ॥ తదుపపత్తయే మాయాయా ఈశ్వరవశ్యతామాహ ॥ కరోతీతి ॥ యో భవాన్-యస్య ప్రధానస్య-గుణైస్సత్త్వాదిభిః - ప్రధానాభిప్రాయేణ యస్యేతి నపుంసకనిర్దేశః-విశ్వస్య స్థితిసంయమోదయం స్థితిలయసర్గం - కరోతి-కంధభూతం-ఈప్సితం-ధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయసాధనోపయుక్తకరణకళేబరాది ప్రదానేన జీవానుగ్రహార్థత్వాజ్జగత్సృష్ట్యాదేస్తస్యేప్సితత్వం జీవార్థత్వేనేప్సితమితి యావత్-నేప్సితం స్వార్థత్వేనానీప్సితమిత్యర్థః- తస్మాత్ - ఈక్షితుస్సఙ్కల్పరూపజ్ఞానవతః త్వత్తః-మాయాసత్త్వాదిగుణాత్మికా త్వచ్ఛరీరభూతా మాయా-యథా-గ్రావ్ణోఽయస్కాన్తాత్-తదాశ్రయం తదభిముఖం సత్ - అయో లోహం-భ్రమతి-తథా భ్రమతి-త్వదాయత్తాత్ త్వత్సంకల్పానుగుణకార్యకారిణీ భవతీతి భావః - యద్వా-ఈక్షితుః ‘‘తదైక్షత బహుస్యాం ప్రజాయేయే’’ త్యుక్తవిధేక్షణవతః-యస్య తవ - మాయా-యస్యేతి షష్ఠీ శరీరశరీరిభావసంబన్ధే - త్వచ్ఛరీరభూతా మాయా-యద్వా - తాదర్థ్యే షష్ఠీ - దృష్టాన్తసామర్థ్యాత్ - త్వదధీనా మాయా త్వదాహితశక్తిరితి యావత్ - గుణైస్సత్త్వాదిభిః - విశ్వస్య-స్థిత్యాదికం-కరోతి-స్వతోఽశక్తాపి త్వదనుప్రవేశేనాహితశక్తిర్విశ్వస్య స్థిత్యాదికం కరోతీత్యర్థః - స్వతోఽశక్తా కథం త్వదనుప్రవేశమాత్రేణ శక్తిమతీ స్యాత్ తత్రాహ ॥ యథాయో భ్రమతే❀త దాశ్రయం గ్రావ్ణ ఇతి - విశ్వస్థిత్యాదికర్తృత్వస్య పరమాత్మధర్మత్వేన మాయా కరోతీత్యయుక్తమితి చేత్ - ఉచ్యతే భగవదవతారరూపాణాం బ్రహ్మాదీనాం సృష్ట్యాదికర్తృత్వస్య రజ ఆదిమాయాగుణప్రాచుర్యప్రయుక్తత్వాన్మాయా విశ్వస్థిత్యాదికం కరోతీత్యుక్తమితి, నేప్సితమిత్యనేన విశ్వస్థిత్యాదికం న భగవతో భోగార్థమిత్యుక్తం, ఈప్సితమిత్యనేన జీవానుగ్రహార్థం లీలార్థం చేతి సూచితం, నను విశ్వస్థిత్యాదికం న జీవానుగ్రహార్థం భవతి-కింతు గర్భజన్మజరామరణాదిదుఃఖహేతుత్వేన జీవనిగ్రహార్థమేవ స్యాత్, కించాహితకరణహితాకరణాది ప్రయుక్తం వైషమ్యం నైర్ఘృణ్యం చ భగవతః ప్రసజ్యేతేత్యత్రాహ ॥ నమస్తే గుణకర్మసాక్షిణ ఇతి ॥ గుణానాం మాయాగుణానాం సత్త్వాదీనాం - కర్మణాం పుణ్యపాప

౩౪ ॥ శ్లో ॥ పా ❀ ఈరితాత్మనే

రూపాణాం చ అనాదీనాం, సాక్షిణే సాక్షాద్ద్రష్ట్రే, తేనమః, జీవగుణకర్మానుసారిత్వాద్ధితాకరణాదేర్న వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదోషప్రసక్తిరితి భావః-తథా చ సూత్రం «వైషమ్యనైర్ఘృణ్యేనసాపేక్షత్వాత్తథాహిదర్శయతి-నకర్మావిభాగాదితిచేన్నానాదిత్వాదుపపద్యతేచాప్యుపలభ్యతే చే» తి-అయంభావః, భగవాన్‌జగదాదావస్వస్మిన్నుపసంహృతచిదచిత్తత్త్వస్సర్వజ్ఞస్సర్వశక్తిః పరమకారుణికోఽవాప్తసమస్తకామస్స్వస్మిన్ప్రలీనమసత్కల్పం చేతనవర్గమాలోక్యస్వైషాం సామాన్యేనధర్మాదిపురుషార్థసాధనస్వారాధనోపయుక్తకరణకళేబరాణి ప్రదాయారాధనప్రకారావబోధివేదాఖ్యం శాస్త్రం చ ప్రదర్శ్య స్వయం జగత్సృష్ట్యాదిలీలఆస్తే-తత్ర తే జీవాః కరణకళేబరాణి పరిగృహ్య ప్రాచీనకర్మవాసనానుసారేణసాధ్వసాధుకర్మాణి కుర్వన్తస్స్వస్వకర్మానుసారేణేశ్వరాదిష్టం ఫలం భుఞ్జత ఇతి నేశ్వరస్య వైషమ్యాదిప్రసక్తిరితి ॥ ౩౬ ॥ ప్రకృతావతారచరితం వదన్నమస్కరోతి ॥ ప్రమథ్యేతి ॥ యో జగతామాదిః కారణభూతః-సూకరః, క్షమాంపృథ్వీం, దంష్ట్రాగ్రే-కృత్వానిధాయ-రసాయా రసాతలాదారభ్య-ఉదన్వతః ప్రళయార్ణవాత్, ఇభోగజఇవ, నిరగాత్-తతశ్చ, ప్రతివారణం ప్రతిగజతుల్యం, దైత్యం హిరణ్యాక్షం, ప్రమథ్య హత్వా, యః, క్రీడన్‌స్థితః-తం విభుం, ప్రణతాఽస్మి ॥ ౩౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. **

ఏవమిలావృతాదిషు సప్తసు వర్షేషూపాస్యాదికముక్తం, అథేదానీం కింపురుషే భారతే చ వర్షే ఉపాస్యాదికం వదన్నేషాం మధ్యే భారతవర్షశ్రైష్ఠ్యం చాహైకోనవింశేన ॥ తత్రాదౌ కింపురుషే ఉపాస్యం భగవన్తమున్తదుపాసకం జపం

యస్యేప్సితం నేప్సితమీక్షితుర్గుణైః । మాయాం యథాఽయోభ్రమతే తదాశ్రయం గ్రావ్ణో నమస్తే గుణకర్మసాక్షిణే ॥ ౩౬ ॥ ప్రమథ్య దైత్యం ప్రతివారణం మృధే యో మాం రసాయా జగదాదిసూకరః । కృత్వాగ్రదంష్ట్రే నిరగాదుదన్వతః క్రీడన్నివేభః ప్రణతోఽస్మి తం విభుమ్ ॥ ౩౭ ॥ ******************** ********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ కింపురుషే వర్షే భగవన్తమాదిపురుషం లక్ష్మణాగ్రజం సీతాభిరామం రామం తచ్చరణసన్నికర్షాభిరతః పరమభాగవతో హనుమాన్ సహ కింపురుషైరవిరతభక్తిరుపాస్తే-ఆర్ష్టిషేణేన సహ గన్ధర్వైరుపగీయమానాం పరమకల్యాణీం భగవత్కథాం సముపశృణోతి స్వయం చేదముపగాయతి ॥ ఓం నమో భగవత ఉత్తమశ్లోకాయ నమ ఆర్యలక్షణశీలవ్రతాయ-నమ ఉపశిక్షితాత్మన- నమ ఉపాసితలోకాయ నమస్సాధువాదనికషాయ

మానం మన్త్రం స్తోత్రం చాహ ॥ కింపురుషఇతి ॥ ఆదిపురుషం జగత్కారణభూతం పరమపురుషం - లక్ష్మణస్య సౌమిత్రేః అగ్రజం- సీతాయాః మైథిల్యాః - అభిరామం అనురూపం-రామం దాశరథిం రామం «రమన్తే యోగినోఽనన్తే సత్యానన్దే చిదాత్మని । ఇతి రామపదేనాదిః పరబ్రహ్మాభిధీయత » ఇతి నిరుక్తరామశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయం-తస్య శ్రీరామస్య-యా చరణౌ- తయో - స్సన్నికర్షస్సాన్నిధ్యం - భజనమితి యావత్ - తస్మిన్నభిరత ఆసక్తః-పరమభాగవతో-హనూమానాఞ్జనేయః- కింపురుషవర్షస్థైస్సహ - అవిరతా అవిచ్ఛిన్నా-భక్తిర్యస్య-తాదృశ-ఉపాస్తే-భగవతః-భర్తుః-శ్రీరామస్య-కథాం-గన్ధర్వై - రుపసమీపే - గీయమానాం-ఆర్ష్టిషేణేన కింపురుషవర్షస్థపురుషశ్రేష్ఠేనసహ-సమ్యగ్-ఉపశృణోతి-స్వయ- మిదం వక్ష్యమాణ - ముప ఉపాంశు - గాయతి జపతి ॥ ఓం భగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్ -ఉత్తమైః బ్రహ్మాదిభిః-శ్లోక్యతే స్తూయతే- ఉత్తమః నిరతిశయః శ్లోకః యశో - యస్యేతివా-తస్మై-ఆర్యాణాం-లక్షణాని-శీలాని-వ్రతానిచ-యస్మిన్-ఉపశిక్షితః సంయతః-ఆత్మా చిత్తం- యేన - ఉపాశ్రితోఽనుస్మృతో-లోకో- యేన-సాధువాదః సాధుత్వప్రసిద్ధిః-తస్య-నికషాయ నికషాశ్మవన్నిర్ధారణస్థానాయ-బ్రహ్మణి బ్రహ్మకులే-సాధుః- బ్రహ్మణ్యః - తత్ర సాధురితి యత్ప్రత్యయః «యే చాభావకర్మణో» రితి, ప్రకృతిభావాట్టిలోపాభావః « అప్యహం జీవితం జహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణామ్ । నతు ప్రతిజ్ఞాం సంశ్రుత్య బ్రాహ్మణేభ్యో విశేషత » ఇత్యుక్తరీత్యా బ్రాహ్మణసంరక్షణబద్ధైకదీక్షత్వమేవాత్ర బ్రహ్మణ్యత్వం - స చాసౌ-దేవః స్వతేజసా దీప్యమానః-అస్పృష్టప్రాకృతదోష- స్తస్మై - యద్వా - బ్రహ్మవేదః-తత్ర సాధుస్సమ్యక్ ప్రతిపాద్యః-వేదాన్తవేద్యః, స చాసౌ దేవః-తస్మై - మహాపురుషాయ పుంసూక్తప్రతిపాద్య జగత్కారణత్వోపయుక్తకల్యాణగుణవిశిష్టాయ

పరమపురుషాయ - మహారాజాయ "రాజాధిరాజస్సర్వేషాం విష్ణుర్బ్రహ్మమయో మహాన్ । ఈశ్వరస్తం విజానీమస్స పితా స ప్రజాపతిః" ఇత్యుక్తమహారాజాయ - నమః పదావృత్తిర్గుణభేదాభిప్రాయా * ॥ ౩ ॥ * ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం పరమాత్మస్వరూపం విశోధ్య తచ్ఛ్రీరామరూపేణావస్థితం నమస్కరోతి ॥ విశుద్ధం రాగాద్యకలుషితం - తత్ - దనుభవైకమాత్రం జ్ఞానైకస్వరూపం - మాత్రశబ్దేన క్వచిదప్యజడస్వరూపత్వం వివక్షితం - విశుద్ధానుభవైకమేవ విశుద్ధానుభవైకమాత్రం - అనేన స్వరూపం నిర్దిశ్య తేన స్వతేజసా స్వప్రకాశేన - నిత్యాసంకుచితానన్తస్వరూపవిషయకధర్మభూతజ్ఞానేన - ధ్వస్తాః - నిత్యం నిరస్తాః - గుణాః రజఆదయః - తత్కృతాస్తిస్ర ఉత్పత్తిస్థితిమరణరూపాః - అవస్థాః - యస్య - స్వతేజసా ధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమిత్యనేన ప్రకృతిసంసృష్టచేతనవ్యావృత్తిః - సహ్యధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థః - ప్రశాన్తం - అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపోర్మిషట్కరహితానన్దస్వరూపం, యద్వా, విశుద్ధశబ్దేనైన్ద్రియికానుభవవ్యావృత్తిః - ప్రశాన్తశబ్దేన నిత్యం రాగాద్యకలుషితత్వముచ్యతే - అనేన ముక్తచేతనవ్యావృత్తిః - సహి బద్ధావస్థాయాం రాగాదిభిః కలుషితః - ప్రత్యక్ స్వస్మై - భాసమానం - అనేన - పరాచోఽచేతనస్య వ్యావృత్తిః - సహ్యచేతనం స్వస్మా అవభాసతే - కింతు - పరస్మా ఏవ - సుధియా సమ్యగ్జ్ఞానేన - ఉపలమ్భనం ఉపలభ్యత ఇత్యుపలమ్భనం "దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః । హృదా మనీషా మనసాఽభిక్లృప్తః" ఇతి శ్రుత్యుక్తయోగపరిశుద్ధబుద్ధ్యోపలభ్యమాన ఇత్యర్థః - అనేనోపాస్యత్వముక్తం - అనేనైవ జగత్కారణత్వమప్యుపలక్షితం "కశ్చ ధ్యేయః కారణం తు ధ్యేయః" ఇతి ధ్యేయత్వకారణత్వయోరేకనిష్ఠత్వశ్రవణాత్ - యది కారణం - తర్హి కారణత్వస్య భావ్యవస్థావిశేషవతః ప్రాగవస్థాయోగిత్వరూపత్వాద్దేవాదినామరూపాశ్రయత్వం స్యాత్ - తతశ్చ "సత్యం జ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియం నిష్కలం" ఇత్యాదినిర్వికారత్వశ్రవణవిరోధః - తత్రాహ ॥ అనామరూపమితి ॥ న విద్యేతే స్వమాత్రనిష్ఠే దేవాదినామరూపే - యస్య, ప్రకృతిపురుషవిశిష్టస్యైవ

యనమో బ్రహ్మణ్యదేవాయ - మహాపురుషాయ - మహారాజాయ నమ ఇతి ॥ ౩ ॥ ॥శ్లో॥ యత్తద్విశుద్ధానుభవైకమాత్రం స్వతేజసా ధ్వస్తగుణత్ర్యవస్థమ్ । ప్రత్యక్ప్రశాన్తం సుధియోపలమ్భనం హ్యనామరూపం * నృహరిం ప్రపద్యే ॥ ౪ ॥ మర్త్యావతారస్త్విహ మర్త్యశిక్షణం రక్షోవధాయైవ న కేవలం విభోః । కుతోఽన్యథా స్యా

వకారణత్వాద్దేవాదినామరూపయోస్స్వవిశేషణీభూతప్రకృతిపురుషగతత్వాత్తద్ద్వారా సనామరూపత్వేఽపి సాక్షాదనామరూపమిత్యర్థః - ఏవంభూతం, యత్, ద్వేదాన్తేషు ప్రసిద్ధం, తత్, పరబ్రహ్మస్వరూపం, నృహరిం పురుషశ్రేష్ఠం, పురుషోత్తమమితి యావత్ - ఏవంచ "ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ" ఇత్యారభ్య "ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృతః" ఇతి భగవద్గీతోక్తనిత్యముక్తబద్ధత్రివిధచేతనవ్యావృత్తస్వరూపం వివక్షితం - తత్రహి కూటస్థశబ్దేన ముక్తో నిత్యసిద్ధశ్చ చేతన ఉచ్యతే - ఉభయోరపి ప్రాకృతవికారరాహిత్యేనాక్షరకూటస్థశబ్దవాచ్యత్వాత్ - యద్యపి ప్రశాన్తశబ్దేన ముక్తవ్యావృత్తిః - తథాపి నిత్యసిద్ధవ్యావృత్తయే నృహరిమిత్యుక్తం నిరహమితి పాఠే తు - అనామరూపత్వే నిరహంత్వం హేతుః - అహమహమర్థాన్నిర్గతం నిరహం - అహంశబ్దేనాహంకారః ప్రకృతిపరిణామవిశేషో జీవశ్చోచ్యతే - ఆత్మనోఽప్యహమర్థత్వాత్ - తతశ్చ - నిరహం ప్రకృతిపురుషగతవికారాతీతం - హేయతస్తస్మాదనామరూపమితి యోజనా బోధ్యా - ఏవంభూతం - ప్రపద్యే ఉపాయోపేయభావేనాధ్యవస్యామీత్యర్థః * ॥ ౪ ॥ * నన్వస్తు పరస్య బ్రహ్మణోఽనామరూపత్వం - శ్రీరామస్య త్వనామరూపత్వమిత్యయుక్తం - తస్య మనుష్యనామరూపభాక్త్వాదిత్యత్రాహ ॥ మర్త్యావతారస్త్వితి ॥ విభోః పరస్యైవ బ్రహ్మణః - ఇహ లోకే - శ్రీరామరూపేణ - మర్త్యావతారః మనుష్యావతారః, అవతారో నామాజహత్స్వస్వభావస్యైవ రూపాన్తరపరిగ్రహః, ఏవంచ పరబ్రహ్మైవాజహత్స్వస్వభావం మనుష్యసజాతీయం రూపం పరిగృహీతవదితి భావః - కిమవతారప్రయోజనం - తత్రాహ ॥ మర్త్యశిక్షణం మర్త్యానాం సంసారదోషజ్ఞాపనేన ధర్మసంస్థాపనం సాధుపరిత్రాణం చ ప్రయోజనమితి భావః - నను - మర్త్యశిక్షణం నావతారప్రయోజనం, కింతు - రావణాదిరక్షోవధ ఏవేత్యత్రాహ ॥ రక్షోవధాయైవ న కేవలమితి - విభోర్మర్త్యావతారో న కేవలం రక్షోవధార్థమేవ - అపితు - మర్త్యశిక్షణమేవ తస్య ప్రధానం ప్రయోజనమిత్యర్థః - తథా చోక్తం భగవతా "పరిత్రాణాయ సాధూనాం వినాశాయ చ దుష్కృతాం । ధర్మసంస్థాపనార్థాయ సం

౪ ॥శ్లో॥ పా॥ * నిరహం ప్రపద్యే

భవామి యుగే యుగే ,, ఇతి వినాశాయ చేత్యత్ర చశబ్దోఽన్వాచయపరః భిక్షామట గాం చానయేతివత్ దుష్కృద్వినాశనమానుషఙ్గికం ప్రయోజనమిత్యర్థః - ధర్మో నామ చాతుర్వర్ణ్య చాతురాశ్రమ్య వ్యవస్థయాఽవస్థిత ఈశ్వరారాధనరూపః ప్రవృత్తి నివృత్తిరూపః పశ్చ మహాయజ్ఞాదిః - తస్య - సంస్థాపనం సంసారదోషజ్ఞాపనేన రక్షణం - దుష్కృద్వినాశనం తు సఙ్కల్పమాత్రేణాప్యుపపద్యతే, సాధూనాం శయ్యాసనాటనభోజనాదిషు భగవతా సహ వర్తమానానాం - తం వినా క్షణమాత్రమపి కల్పసహస్రం మన్వానానాం - దర్శనస్పర్శనసంభాషణాదిభిః పరిత్రాణం సుఖీకరణం - ధర్మసంస్థాపనం చ సఙ్కల్పమాత్రేణోపపద్యత ఇతి భావః - యదుక్తం - మర్త్యశిక్షణార్థ మేవావతార ఇతి - తదస్మిన్నేవావతారే నిదర్శయతి ॥ కుత ఇత్యాదినా ॥ అన్యథా అవతారస్య మర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే - ఈశ్వరస్య ,, ఈశ్వరస్సర్వభూతానాం హృద్దేశేఽర్జున తిష్ఠతి - భ్రామయన్సర్వభూతాని యన్త్రారూఢాని మాయయా ,, ఇత్యుక్తసర్వనియన్తుః - దారాపహర్తృరావణాద్యన్తరాత్మతయా దారాపహరణాదికమపి కారయితుః - స్వే స్వస్మిన్నిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నానన్దస్వరూపే - ఆత్మని రమతః ఉక్తవిధస్వస్వరూపానుభవేన నిత్యసంతుష్టస్య, విషయాసక్తి విరహితస్య - సీతాకృతాని సీతావిశ్లేషాదికృతాని - వ్యసనాని దుఃఖాని - కుతః కస్మాద్ధేతోః - స్యాత్ - ప్రత్యేకాభిప్రాయం స్యాదిత్యేకవచనం - కుతోఽన్యథా స్యాద్రమత ఇతి పాఠస్తు సుగమః - సర్వనియన్తుః సర్వాన్తరాత్మనః - స్వానుభవసంతుష్టస్య, శ్రీరామరూపేణావస్థితస్య - బ్రహ్మణః సీతావిశ్లేషాదికృతవ్యసనానుకరణం - నిరతిశయదుఃఖావహస్సంసార ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుమేవ - అన్యథోక్తస్య పరమాత్మనస్తస్య సీతాకృతవ్యసనాని న ఘటన్త ఇతి భావః ॥ 3 ॥ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ న వా ఇతి ॥ సః శ్రీరామరూపేణావస్థితః పరమాత్మా - ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనసాం - నిర్ధూతనిఖిలసాంసారికధర్మాణాం సనకాదీనామప్యాత్మా - సుహృత్తమః స్వాశ్రితేషు నిరతిశయసౌహార్దవిశిష్టః - ఆశ్రితానాం నిరతిశయప్రీతివిషయశ్చ, భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణః - వాసుదేవః ,, సర్వత్రాసౌ సమస్తం చ వసత్యత్రేతి వై యతః । తతస్స వాసుదేవేతి విద్వద్భిః పరికీర్త్యతే ,, ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వత్రావస్థితోఽపి తద్గతదోషైరసంస్పృష్టః, సర్వం

క్రమతస్స్వఆత్మన్ * సీతాకృతాని వ్యసనానీ * శ్వరస్య ॥ 3 ॥ న వై స ఆత్మాఽఽత్మవతాం సుహృత్తమస్సక్త

స్వధార్యత్వేన స్వశేషత్వేన చ పరిగృహీతవాంశ్చ - త్రిలోక్యాం కృత్స్నే జగదన్తర్యామితయా కస్మింశ్చిదపి శబ్దాదివిషయరూపే వస్తుని - న సక్తః - వై శబ్దోఽవధారణే - న సక్త ఏవేత్యర్థః - యతో నాసక్తః, అత ఏవ - స్త్రీకృతం స్త్రీవిశ్లేషాదికృతం - కశ్మలం దుఃఖం - నాశ్నువీత - అవతారస్య మర్త్యశిక్షణార్థత్వాభావే స్త్రీకృతం కశ్మలమేవంభూతో న ప్రాప్నుయాదేవ - అస్యైతస్య సర్వత్రానుషఙ్గః - తథా - లక్ష్మణం - చశబ్దాత్సీతాం చ - విహాతుం త్యక్తుం, నార్హతి ,, నివాసశయ్యాసనపాదుకాంశుకోపధానవర్షాతపవారణాద్యైః శరీరభేదైస్తవ శేషతాం గతైః ,, ఇత్యుక్తశరీరభేదైః శేషత్వం గతస్య భగవతో నిత్యానపాయినోఽనన్తస్యావతారరూపం ,, భవాంస్తు సహవైదేహ్యా గిరిసానుషు రంస్యతే । అహం సర్వం కరిష్యామి జాగ్రతస్స్వపతశ్చ తే ॥ కురుష్వ మామనుచరం వైధర్మ్యం నేహ విద్యతే । కృతార్థోఽహం భవిష్యామి తవ చార్థః ప్రకల్ప్యతామ్ ,, ఇతి సర్వావస్థోచితాశేషశేషవృత్తైకరతి కృతనిత్యకింకరతాం ప్రార్థయమానం శ్రీలక్ష్మణం ,, నిత్యైవైషా జగన్మాతా, లక్ష్మీర్నిత్యానపాయినీ । మమ నిత్యానపాయినీ - రాఘవత్వేఽభవత్సీతా రుక్మిణీ కృష్ణజన్మని । అన్యేషు చావతారేషు విష్ణోరేషానపాయినీ ,, ఇత్యుక్తవిధాం నిత్యానపాయినీం లక్ష్మ్యవతారరూపాం భగవతీం సీతాం చ మర్త్యశిక్షణమన్తరేణ ,, ప్రియో హి జ్ఞానినోఽత్యర్థమహం స చ మమ ప్రియః । మిత్రభావేన సంప్రాప్తం న త్యజేయం కథంచన ॥ అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతం మమ ,, ఇతి వదన్ భగవాన్ కథం త్యక్తుమర్హతి - అతః కేవలం మర్త్యశిక్షణార్థం సాంసారికపురుషచేష్టామనుసృతవానిత్యర్థః - సీతాలక్ష్మణత్యాగస్తు శ్రీరామాయణే ఉత్తరకాణ్డే ప్రసిద్ధః తత్రాత్మవతామాత్మేత్యనేన ,, అమృతత్వస్య తు నాశాస్తి విత్తేన - ఆత్మా వా అరే ద్రష్టవ్యః శ్రోతవ్యో మన్తవ్యో నిదిధ్యాసితవ్య ,, ఇతి వీతరాగోపాస్యత్వప్రతిపాదకశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞానాత్తస్య రాగాదిభిరకాలుష్యం సూచితం - అత ఏవ - స్త్రీసంయోగవియోగకృతసుఖదుఃఖాద్యభావశ్చావేదితః - భగవానిత్యనేన షాడ్గుణ్యపూర్ణతోక్త్యాఽవాప్తసమస్తకామత్వోక్తి లాభాత్ స్త్రీసఙ్గాదినిమిత్తసుఖానాదరశ్చోక్తః, సుహృత్తమ ఇత్యనేన ,, న స్మరత్యపకారాణాం శతమప్యాత్మవత్తయా । కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి ,, ఇత్యుక్తరీత్యా దోషానవేక్ష్య తారతమ్యమనాలోచ్య స్వాశ్రితత్వమాత్రేణాపరిత్యజతో నిరతిశయసుహృత్తమస్య మర్త్యశిక్షణమన్తరేణ నిత్యానపా

యినోఽస్మితాలక్ష్మణస్యోఽస్త్యగ్రేనఘటతఇత్యుక్తంభవతి॥౪॥ తారతమ్యమనాదృత్యయత్సావ్వాశ్రితత్వమాత్రేణనిర తిశయప్రీతివిశిష్టత్వరూపంసుహృత్తమత్వంతదస్మిన్నేవావతారేనిదర్శయతి ॥ నేతి ॥ మహతఃశరణాగతశబ్దభాజంహీన జన్మాదివిశిష్టం పాపీయాంసమపిరక్షితుంబద్ధదీక్షస్య శ్రీరామరూపేణావస్థితస్యపరస్యబ్రహ్మణఃజన్మ - విప్రాదిజన్మ - న తోషహేతుఃనప్రీతిహేతుః, తథాసౌన్దర్యాన్యయనసుబుద్ధిజాతయోనతోషహేతవః, తిర్యక్ష్వపితస్యానుగ్రహదర్శనాది తిభావః, తథాహ, తైర్యక్ష్వప్యంతిర్యక్ష్వాచభావస్తైర్యక్ష్వప్యం, తిర్యక్త్వం, తేన-సృష్టా,న్వనాకసోవనస్థా-నస్మాన్కపీ న్వ్రతి - లక్ష్మణాగ్రజఃపూర్వోక్తవిధానస్తావతారరూపలక్ష్మణాగ్రజో,నిత్యంతత్సహచరఃశ్రీరామః,సఖ్యంచకార-బ తేత్యాశ్చర్యే - సఖ్యఇతిపాఠే,సఖ్యేవిషయే-న,శ్చకారేత్యర్థః, తైర్యగ్ద్విశిష్టానితిపాఠాన్తరం - తత్రయద్యస్మాత్-తైఃజ న్మసౌభగాదిభిః-విసృష్టాన్వరిత్యక్తానస్య -స్మా-న్వనాకసఃకపీన్-సఖ్యే-సకార-జన్మాదికృతతారతమ్యమనవేక్ష్య సంశ్రయణ మాత్రేణాస్మాభిర్నిహీనైస్సహసఖ్యంకృతవాన్ - బత - అహోఅస్యసుహృత్తమత్వమేవంవిధమితినిర్వక్తుమశక్యమిత్య ర్థః ॥౫॥ యతఏవాయంనిరతిశయసుహృత్తమ- స్తతః-తం-మనుజాకృతింమనుష్యాకారం- శ్రీహరిం-సుకృతజ్ఞంఉ పకారాభిజ్ఞం,,మయ్యేవజీర్ణతాంయాతుయత్త్వయోపకృతంకపే-నరఃప్రత్యుపకారార్థీవిపత్తిమభికాఙ్క్షతీతి,,మాం ప్రత్యుక్తవిధోపకారాభిజ్ఞం-పురుషోత్తమం-రాశ్రీమం-సురాసురనరవానరాణాంమధ్యే-యఃకశ్చి-త్సర్వాత్మనాసర్వప్ర కారేణకేనాపితదీయతాసమ్పాదనప్రకారేణేతియావత్-భజేతసేవేత-కథంతస్మాత్తేనైవతమనుగృహ్ణాతీత్యతాహ॥యః శ్రీరామః - ఉత్తరాన్కోసలాన్ ఉత్తరకోసలస్థాన్లోకాన్,తరుగుల్మలతాదీంశ్చస్వదేశవాసిత్వమాత్రమవలమ్బ్య - ది

త్రిలోక్యాంభగవాన్వాసుదేవః । నస్త్రీకృతంకశ్మలమశ్నువీతనలక్ష్మణంచాపివిహాతుమర్హతి ॥౪॥
నజన్మనూనంమహతోనసౌభగంనచాపిబుద్ధిర్నాకృతిస్తోషహేతుః । తైర్యక్ష్వసృష్టానపినోవనా
కసశ్చకారసఖ్యంబతలక్ష్మణాగ్రజః॥౫॥ సురోఽసురోవాఽథవానరోఽథవానరఃసర్వాత్మనాయస్సుకృతజ్ఞ
ముత్తమమ్ । భజేతరామంమనుజాకృతింహరింయఉత్తరాననయత్కోసలాన్దివమ్ ॥౬॥ భారతేఽ
పివర్షేభగవాన్నరనారాయణాఖ్యఆకల్పాన్తముపచితధర్మజ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యోపరమాత్మోపలమ్భనమనుగ్ర
హాయాత్మవతామనుకమ్పయాతపోఽవ్యక్తగతిశ్చరతి ॥౭॥ తంభగవాన్నారదోవర్ణాశ్రమవతీభిర్భారతీభిః

వం - అనయత్ప్రాపితవాన్ - నకేవలంజ్ఞానక్రియాభక్తియోగానేవాపేక్ష్యానుగృహ్ణాతి - అపితు - యత్కించిద్వ్యాజ మాత్రమవలమ్బ్యానుగృహ్ణాత్యయంశ్రీరామఇతిభావఃతథాచోక్తంశ్రీవత్సాఙ్కమిశ్రైః ,,త్వామామనన్తికవయఃకరు ణామృతాబ్ధిజ్ఞానక్రియాభజనలభ్యమలభ్యమన్యైః॥ఏతేషుకేనవరదోత్తరకోసలస్థాఃపూర్వంసదూర్వమభజన్తహిజన్త వస్త్వా,,మితి ॥౬॥ అథభారతేవర్షేఉపాస్యంభగవద్రూపం-ఉపాసకం-జప్యమానంమన్త్రం-స్తోత్రంచాహ॥ భారతేఽపీతి॥భారతేఽపివర్షే-నారాయణాఖ్యోభగవాన్-బదరికాశ్రమే-ఆకల్పాంతంకల్పపర్యన్తం -అవ్యక్తగతిఃఏతద ర్థమేవంకరోతీతరైరవిజ్ఞాతచేష్టః - తపశ్చరతి-కథంభూతం - ఉపచితాఃప్రవృద్ధాః-ధర్మాదయో-యేన-తదుపచితధర్మ జ్ఞానవైరాగ్యైశ్వర్యమోగోపరమంఆత్మోపలమ్భనం - ఆత్మాఉపలభ్యతేసాక్షాత్క్రియతే-యేనతదాత్మోపలమ్భనం- తతఃకర్మధారయః-తత్ర-ధర్మఃకర్మయోగః- జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యంమనోనిగ్రహః-ఐశ్వర్యా ణ్యణిమాదయః-యోగఃప్రాణజయః - ఉపరమోబాహ్యేన్ద్రియజయః-కిమర్థమేవమసీశ్వరవత్తపశ్చరతీత్యతాహ ॥ ఆ త్మవతామనుగ్రహాయ, ఆత్మవతోనుగ్రహీతుం-ముముక్షవఏవంవిధంతపఃకుర్యురిత్యేవంశిక్షయాతాననుగ్రహీతుమితియా వత్-ఆత్మవత్స్వనుగ్రహేతస్యకృపైవకారణమిత్యాశయేనాహ॥అనుకమ్పయేతి ॥౭॥ తంనారాయణం,భగవా, న్నారదః - వర్ణాశ్రమవతీభిః వర్ణాశ్రమధర్మానువర్తినీభిః - భారతీభిః భరతవర్షవాసినీభిఃప్రజాభిస్సహ-సాంఖ్య, మాత్మ యాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః-యోగోఽసఙ్గవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపఃకర్మయోగః, ఆభ్యాం ,భగవత్ప్రో క్తాభ్యాంభగవతాగీతాచార్యేణప్రోక్తాభ్యాం ,, అశోచ్యానన్వశోచస్త్వ ,,మిత్యారభ్య,,ఏషాతేఽభిహితాసాంఖ్యేబు ద్ధిర్యోగేత్విమాంశృణ్వి ,, త్యారభ్యచోక్తాభ్యాం,గీతాయామేవవదనాదిత్యాదేవముక్తం-పరమభక్తిభావేన-పరమభ

౫॥ శ్లో॥ పా॥ తైర్యగ్ద్విసృష్టానపినో, నాకసశ్చకారసఖ్యేబత

క్తిరూపేణ-భావేనఅభిప్రాయేణ , ఉపసరతి అనువర్తతే-కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతనిరతిశయభక్తియోగేనానువర్తత ఇత్యర్థః-కథంభూతః-భగవతోఽనుభవఉపవర్ణ్యతే యేనపఞ్చరాత్రేణ-తద్భగవదనుభవోపవర్ణనం-తత్పఞ్చరాత్రం-సావర్ణ్యైర్మనో,రుపదేక్ష్యమాణః * ॥ ౯ ॥ * మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి॥ఓంభగవచ్ఛబ్దార్థః పూర్వవత్-పరమంనిరతిశయం-శీలంస్వభావో,యస్య . సౌశీల్యవిశిష్టాయేత్యర్థః - మహతోమన్దైస్సహనీరన్ధ్రేణసంశ్లేషస్వభావత్వంసౌశీల్యం , అయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకోగుణః - ఇదంవాత్సల్యసౌలభ్యస్వామిత్వానామప్యాశ్రయణసౌకర్యాపాదకానాముపలక్షణం - ఉపరతానాత్మ్యాయ - అనాత్మాదేహేన్ద్రియాదిః,తస్య- భావః ప్రకారఃధర్మః-అశనాయాదిషడూర్మివర్గఆనాత్మ్యం - ఉపరతంనిరస్తం-ఆనాత్మ్యంయస్మాద్యేనవా-తస్మై, అకించనవిత్తాయవా స్త్వకించనప్రార్థనీయంయేషాంతే-అకించనాః,నిష్కామాముముక్షవ - స్తేషాం-విత్తాయనిధయే-నరనారాయణరూపేణావతీర్ణాయ-పరమహంసాయ-పరఉత్కృష్టో-మానభవతి-హంసోజీవో-యస్మాత్-పృషోదరాదిత్వాన్మాశబ్దస్యహ్రస్వః-యద్వా,హన్తినిరస్యతినిఖిలాన్దోషానితిహంసః-పృషోదరాదిత్వాత్సాధుః,,భవేద్వర్ణాగమాద్ధంస,,ఇత్యాద్యనుశాసనికస్మరణాత్-పరమశ్చాసౌహంసఇతికర్మధారయః - పరమఃనిరతిశయకల్యాణగుణగణఃహంసోనిరస్తనిఖిలదోషఃతస్మై - పరమగురవేనిరతిశయహితోపదేష్ట్రే-ఆత్మారామాయనిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపస్వాత్మానుభవపరాయ, అధిపతయేసర్వభూతానామధిపతయే,,ఏషభూతాధిపతి ,,రితిశ్రవణాత్-నమస్కారాభ్యాసోగుణభేదాభిప్రాయకః * ॥ ౯ ॥ * ఇదంవక్ష్యమాణశ్లోకచతుష్టయంస్తుతిరూపం-గాయతిపఠతీత్యర్థః-యద్వా-ఇదంవక్ష్యమాణగుణజాతం,గాయతి * ॥ ౧౦ ॥ * తావజ్జగత్కారణంచిదచిద్విలక్షణంనిరస్తనిఖిలదోషంనిస్సమాభ్య కధింసర్వజ్ఞంనమస్కరోతి ॥ కర్త్రేతి ॥ అస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మక

ప్రజాభిర్భగవత్ప్రోక్తాభ్యాం సాంఖ్యయోగాభ్యాం భగవదనుభవోపవర్ణనంసావర్ణైరుపదేక్ష్యమాణః * పరమభక్తిభావేనోపసరతీదంచాభిగృణాతి॥౯॥ఓంనమోభగవతఉపశమశీలాయోపరతానాత్మ్యాయ-నమోఽకిఞ్చనవిత్తాయపరమహంసాయపరమగురవఆత్మారామాయాధిపతయేనమోనమఇతి ॥ ౯ ॥ గాయతిచేదమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్లో ॥ కర్తాఽస్యసర్గాదిషు * యోనబధ్యతేనహన్యతేదేహగతోపిదైహికైః।ద్రష్టుర్నదృశ్యస్య

స్యజగతః-సృష్ట్యాదౌ,కర్తాఽపియో,నబుధ్యతేనాభిమన్యతే,,చాతుర్వర్ణ్యం మయాసృష్టంగుణకర్మవిభాగశః।తస్యకర్తారమపిమాంవిద్ధ్యకర్తారమవ్యయ,,మితిభగవదుక్తరీత్యాకృత్స్నజగత్స్రష్టారమాత్మానంతత్తద్గుణకర్మాయత్తదేవమనుజపశుపాదపతారతమ్యేనకర్తారంనానుమన్యతే - సృజ్యాదీనాం దేవాదిపదార్థానాం దేవత్వమనుష్యత్వాదినానావిధసర్గకర్మణిసృజ్యశక్తీనామేవగుణకర్మణాంప్రధానకారణత్వాత్ - ఆత్మానంగుణకర్మానుగుణకర్తారంమన్యతే-నతుసాంఖ్యాదివద్వైచిత్ర్యంప్రతిహేతుంమన్యతఇత్యర్థః-తథాదేహగతోఽన్తరాత్మతయాదేవాదిదేహస్థోఽపి-దైహికైర్దేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్నహన్యతేనాభిభూయతే- ఏవంద్రష్టుర్జీవస్య-యద్వాదృశ్యస్యచేతనంప్రధానం-తస్యగుణైః రజఆదిభి-ర్యో - న-దూష్యతేనసంకుచితజ్ఞానోభవతి-కర్తృత్వేఽపిమోహాభావాత్-దేహస్థత్వేఽపిదుఃఖాద్యభావాత్-త్రిగుణాత్మకప్రధానశరీరకత్వేఽపిగుణకృతజ్ఞానసంకోచాభావాచ్చ జీవాద్వైలక్షణ్యముక్తం - ద్రష్టుఃజీవస్య - గుణైస్సంసారిత్వాదిభిఃదృశ్యస్యప్రధానస్యచ -గుణైర్జాడ్యాదిభిశ్చ-నదూష్య - తఇతివాయోజనా - ఏవంచిదచిద్వైలక్షణ్యముక్తం - అతఏవాసక్తోరాగాదిరహితో-వివిక్తోఽసహాయః-స్వతుల్యాధికద్వితీయవస్తురహితః-సాక్షీసర్వస్యచేతనాచేతనాత్మకస్యజగతోద్రష్టాచేత్యసక్తవివిక్తసాక్షీ-తస్మై - తేనమః - కర్తాఽస్యసర్గాదిషు యోనబధ్యత ఇత్యపిపాఠః-తత్ర-అస్యజగత-స్సర్గాదౌసృష్టిస్థితిలయేషు - కర్తాపి - నబధ్యతే-అసక్తత్వాత్-జీవస్తుశుభాశుభకర్మసుస్వగుణానుగుణపరమాత్మాయత్తకర్తాఽపిస్వాతన్త్ర్యేణకర్తాఽస్మీత్యభిమానేనబధ్యతేసంసారీభవతి - పరమాత్మాతు - జగత్సర్గాదౌనిరపేక్షకర్తాఽపినబధ్యతే - జగద్వ్యాపారస్యలీలారూపత్వేనసుఖదుఃఖాదిఫలభోగార్థత్వాభావాత్తత్ప్రసక్త్యభావాదితిభావః- తథా - దేహగతోఽపిదైహికైఃదేహసంబన్ధప్రయుక్తైస్సుఖదుఃఖాదిభి- ర్నహన్యతేనాభిభూయతే-కుతః-వివిక్తత్వాత్ - నిరస్తనిఖిలదోషతయాసమస్తకల్యాణగుణాకరతయాచజీవపర్యన్తేభ్యోదేహేన్ద్రియాదిభ్యోఽపివిలక్షణ

౧౧ ॥ పా * యోనబధ్యతే

త్వాత్ విలక్షణస్వరూపావలోకనశీలత్వాదితి భావః, తథాచ శారీరకంసూత్రం ,, నస్థానతోఽపి పరస్యోభయలిఙ్గం సర్వత్రహి,, ఇతి,సర్వత్రావస్థానతోఽపి న పరస్య బ్రహ్మణోఽపురుషార్థగన్ధస్సంభవతి - కుతః- యతః-సర్వత్రశ్రుతిస్మృతిషు పరంబ్రహ్మోభయలిఙ్గం ఉభయలక్షణం - నిరస్తనిఖిలదోషమనన్తకల్యాణగుణాకరమభిధీయత ఇతితదర్థః,, అపహతపాప్మావిజరోవిమృత్యుర్విశోకోవిజిఘత్సోఽపిపాసస్సత్యకామస్సత్యసంకల్ప ,, ఇత్యాదయశ్శ్రుతయః ,, సమస్తకల్యాణగుణాత్మకోఽసౌస్వశక్తిలేశాద్ధృతభూతసర్గః - పరః పరాణాంసకలానయత్రక్లేశాదయస్సన్తిపరావరేశే,,ఇత్యాదయః- స్మృతయః - అయంభావః - జీవస్యకర్మవశ్యత్వాత్తత్తత్కర్మానుగుణ్యేనతత్తద్వస్తుసమ్బన్ధోఽపురుషార్థఏవస్యాత్ - పరస్యతుబ్రహ్మణస్స్వాధీనస్యసర్వబన్ధస్తద్విచిత్రానియమనరూపలీలారసాయైవస్యాదితిదిక్ - తథాచశ్రుతిః ,,తయోరన్యః పిప్పలంస్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి,, ఇతి - తథా ద్రష్టుఃస్వస్వకర్మానుగుణజ్ఞానాశ్రయస్య,,అనృతేనహిప్రత్యూఢా స్తేషాంసత్యానాంసతామనృతమపిధాన,,మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యాకర్మణాతిరోహితజ్ఞానస్యజీవస్యదృశ్యం కర్మాయత్తదర్శనవిషయం-య-త్ప్రధానం-తస్య-గుణైః రజఆదిభిర్నదూష్యతేచగుణపరవశోనభవతి-కుతః సాక్షిత్వాత్ సాక్షాద్ద్రష్టృత్వాత్ సాక్షాద్ద్రష్టరిసంజ్ఞాయా,,మితిసాక్షిశబ్దో వ్యుత్పాదితః - సాక్షిశబ్దోఽవయవవృత్త్యాసముదాయరూఢ్యాచభగవత్యేవముఖ్యవృత్తిః,,అవ్యయఃపురుషస్సాక్షీ,,తి,భగవన్నామసహస్రాత్ -అతస్సంజ్ఞాయామిత్యస్యనవిరోధః-ద్రష్టరితిదృష్టాన్తార్థం యథా ద్రష్టాదృశ్యస్యగుణైర్నదూష్యతే - తథాసాక్షీపరమాత్మానదూష్యతఇతి అయంభావః -జీవస్యస్వకర్మానుగుణమేవదృశ్యదర్శనం-నతుసాక్షాత్సాకల్యేనేతిగుణైర్దూషణం-పరమాత్మనస్తునిరుపాధికంసాక్షాద్దృశ్యయాథాత్మ్యదర్శనమితినగుణవశ్యతా-కింతు-గుణానామేవపరమాత్మవశ్యతేతిఏవంభూతాయ,అసక్తవివిక్తసాక్షిణేనమఇత్యర్థః ॥౧౧॥

గుణైర్విదూష్యతేతస్మై నమోఽసక్తవివిక్తసాక్షిణే॥౧౧॥ ఇదంహియోగేశ్వరయోగనైపుణం హిరణ్యగర్భో భగవాఞ్జగాదయత్। యదన్తకాలే త్వయినిర్గుణేమనో భక్త్యాదధీతోజ్ఝితదుష్కలేబరః ॥౧౨॥ యదైహికాముష్మికకామలమ్పటస్సుతేషుదారేషుధనేషుచిన్తయన్। శఙ్కేతవిద్వాన్కుకలేబరాత్యయాద్యస్తస్యయత్నశ్శ్రమఏవకేవలమ్॥౧౩॥ తన్నః ప్రభో త్వంకుకలేబరార్పితాంత్వన్మాయయాఽహంమమతామధోక్షజ। భిన్ద్యామయేనాశువయంసుదుర్భిదాంవిధేహియోగంత్వయినస్స్వభావజమ్॥౧౪॥ గ॥భారతేఽప్యస్మిన్వర్షేసరిచ్ఛైలాస్సన్తిబహవో మలయోమఙ్గళప్రస్థో మైనాకస్త్రికూటఋషభః కూటకః కోల్లస్సహ్యోవేదగిరిరృశ్యమూకశ్శ్రీశైలోవేఙ్కటోమహేన్ద్రోవారిధరోవిన్ధ్యశ్శుక్తిమానృక్షగిరిః పారియాత్రోద్రోణశ్చిత్రకూటోగోవర్ధనోరైవతకఃకుకుభోనీలఃకాకముఖఇన్ద్రకీలో రామగిరిరితిచాన్యేశతశస్స

గుణవశ్యతా-కింతు-గుణానామేవపరమాత్మవశ్యతేతిఏవంభూతాయ,అసక్తవివిక్తసాక్షిణేనమఇత్యర్థః ॥౧౧॥ ఏవంజీవపరయోర్హేయాస్పదత్వతత్ప్రత్యనీకత్వోక్త్యేదానీంజీవస్యహేయనిరసనోపాయోదేహాద్యనాసక్త్యాపరమాత్మన్యస్తవభక్తిరేవ-సైవపురాచతుర్ముఖేనమప్యనుభిహితేత్యాహ ॥ ఇదంహీతి॥ హేయోగేశ్వర-హిరణ్యగర్భో-యోగే-యన్నైపుణంకౌశలం.జగాదతదిదమేవ-కింతదిత్యత్రాహ ॥ ఉజ్ఝితదుష్కలేబరః ఉపేక్షితశరీరఃకలేబరశబ్దస్తదనుబన్ధినామప్యుపలక్షకః-ఉపేక్షితదేహదేహానుబన్ధీ ,, పుమాన్ - భవాత్ప్రభృతి-అన్తకాలేఽవసానకాలపర్యన్తం-భక్త్యాధ్యానయోగేన-త్వయి-మనోదధీతధారయేత్ స్థిరంకుర్యాదితియత్ ॥౧౨॥ ఏవందేహాద్యుపేక్షయాపరమాత్మభక్తిరేవజీవస్యానర్థపరిహారిణీత్యుక్తం - ఇదానీముక్తవిధభక్తిరహితస్యకేవలశాస్త్రాధ్యయనాదిప్రయాసోనిష్ఫలఇత్యాహ॥ యదేతి॥ఐహికేషుపశుపుత్రాన్నాదిషు-ఆముష్మికేషుస్వర్గాదిషు - కామేషులమ్పటఃఆసక్తః,సుతాదిషువిషయే,చిన్తయన్- తేషామనపాయోపాయంచిన్తయన్నిత్యర్థః-విద్వాన్ అధీతశాస్త్రోఽపికుత్సితస్య,కలేబరస్య-అత్యయాన్మృత్యోః ,శఙ్కేతబిభియాత్ - తస్యయో , యత్నఃశాస్త్రాధ్యయనాదిరూపః , స - కేవలంశ్రమఏవనిష్ఫలఏవ - మరణభీతస్యశాస్త్రశ్రమోనిష్ఫలఇత్యర్థః ॥౧౩॥ యతోవిదుషోపీయమేవదశా, తత్తస్మాత్, హేప్రభో,అధోక్షజ-త్వమేవ,నో,యోగం,విధేహిసంపాదయ , త్వత్ప్రసాదాదేవనోయోగసిద్ధిరితిభావః , కీదృశంయోగం-త్వయి,స్వభావజంనిరుపాధికం-కామానుపహతమితియావత్-యేనయోగేనవయం, త్వన్మాయయాకుత్సితేకలేబరే , అర్పితాంఅహితాం,సుదుర్భిదాంఉపాయాన్తరైస్సర్వథాత్యక్తుమశక్యాం , అహంమమతాంఅహంకారమమకారరూపామవిద్యాం-ఆశు,భిన్ద్యామత్యజేమ,త్వత్ప్రసాదాయత్తత్వద్భక్తియోగఏవానర్థనివర్తకఇతిభావః ॥౧౪॥ ఏవంభారతవర్షఉపాస్యభగవద్రూపాదికము

క్తం - అథాస్మిన్నేవవర్షే ప్రాధాన్యేనపుణ్యతమాన్ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ భారతేపీతి॥ అపిశబ్దాద్వర్షాన్తరేష్వప్యనుక్తాః పర్వతానద్యశ్చసన్తీతిసూచితం॥సరితశ్శైలాశ్చ సరిచ్ఛైలాః-బహవ-సన్తి-తావచ్ఛైలానుద్దిశతి॥మలయఇత్యాదినా॥రామగిరిరిత్యన్తేన-అన్యేచబహవస్సన్తీత్యాహ॥అన్యేచశతశస్సహస్రశశ్శైలాఇతి-సన్తీత్యనుషఙ్గః-నదీర్వక్ష్యమాణాస్తాసాముత్పత్తిస్థానం ప్రభావంచాహ॥ తేషామితి॥ తేషాం శైలానాం నితమ్బేభ్యస్తటేభ్యః-ప్రభవాస్సముద్భూతాః - నదాః ప్రాయేణ పశ్చిమాభిముఖాః-నద్యః పూర్వాభిముఖాః-అసంఖ్యాతాస్సన్తి ❀॥౧౫॥❀ఏతాసాంనదనదీనా-మాపోజలానిభారత్యఃభరతవర్షస్థాః-ప్రజాః-కర్మ-పూర్వసవర్ణదీర్ఘాభావఆర్షః-నామభిరేవ-పునన్తినామ-పవిత్రయన్తిహి,,గఙ్గాగఙ్గేతియోబ్రూయాద్యోజనానాంశతైరపి। ముచ్యతేసర్వపాపేభ్యోవిష్ణులోకంసగచ్ఛతి,, ఇత్యాద్యభియుక్తస్మరణమత్రానుసన్ధేయం-యా ఆపోనామభిరేవపునన్తి ప్రజా-స్తాఆపః-ప్రజా-ఆత్మనాశరీరేణాపి -స్పృశన్తి,యద్వా-భారత్యఃభరతవర్షస్థపుణ్యనద్యాపః-నామభిరేవప్రజాఃపునన్తినామ-తాఆపఃప్రజాఆత్మనాస్పృశన్తీత్యన్వయః॥ నదీరుద్దిశతి॥ చన్ద్రవసేత్యాదినావిశ్వేత్యన్తేన-సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావిత్యాహ॥సిన్ధుశ్శోణశ్చనదావితి। కావేర్యాఃపృథగుక్తత్వాన్మరుద్వృధాశబ్దోనద్యన్తరపరః-గోబలీవర్దన్యాయాత్ ॥ గఙ్గాతుపూర్వంప్రపఞ్చితేత్యత్రానుక్తేతిబోధ్యమ్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀అస్యభారతవర్షస్య ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరానభియుక్తైర్గీతాన్ - శ్లోకాన్వక్ష్యన్నస్యప్రాశస్త్యకారణమాహ ॥ అస్మిన్నేవేత్యాదినా-ప్రసఙ్గ ఇత్యన్తేనగద్యేన - అస్మిన్నేవభారతేవర్షే - లబ్ధం - జన్మవిప్రాదిజన్మ - యై - స్తైఃపురుషైః-శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనసత్త్వరజస్తమోగుణకల్పితకుశలాకుశలమిశ్రరూపేణ - స్వారబ్ధేనస్వకృతేన - కర్మణా - బహ్వ్యః-దివ్యాదిగత

హస్రశశ్శైలాస్తేషాంనితమ్బప్రభవానదానద్యశ్చసన్త్యసంఖ్యాతాః॥౧౫॥ ఏతాసామపోభారత్యఃప్రజానామభిరేవపునన్తినామాత్మనాచోపస్పృశన్తిచన్ద్రవసాతామ్రపర్ణ్యవటోదాకృతమాలావైహాయసీకావేరీవేణీపయస్వినీపయోదాశర్కరావర్తాతుఙ్గభద్రాకృష్ణవేణీభీమరథీగోదావరీనిర్విన్ధ్యాపయోష్ణీతాపీరేవాశిలాసురసానర్మదాచర్మణ్వతీసిన్ధుశ్శోణశ్చ నదామహానదీవేదస్మృతిరృషికుల్యాత్రిసామాకౌశికీమన్దాకినీయమునాసరస్వతీదృషద్వతీగోమతీసరయూరోఘవతీసుషమాశతద్రుశ్చన్ద్రభాగామరుద్వృధావితస్తావిశ్వేతిమహానద్యః॥ ౧౬ ॥ అస్మిన్నేవవర్షేపురుషైర్లబ్ధజన్మభిశ్శుక్లలోహితకృష్ణవర్ణేనస్వారబ్ధేనకర్మణాదివ్యమానుషనారకగతయోబహ్వ్యఆత్మనఆనుపూర్వ్యేణసర్వాహ్యేవసర్వేషాంవిధీయన్తేయథావర్ణవిధానమపవర్గశ్చాపిభవతి॥౧౭॥యోఽసౌభగవతిసర్వభూతాత్మన్యనాత్మ్యేఽనిరుక్తేఽనిల

యః-తత్రశుక్లకర్మణాదివ్యగతిః - రజఃకర్మణామనుష్యలోకగతిః - తామసకర్మణానారకగతిః-తథాచగీతం,,ఊర్ధ్వంగచ్ఛన్తిసత్త్వస్థామధ్యేతిష్ఠన్తిరాజసాః। జఘన్యగుణవృత్తిస్థాఅధోగచ్ఛన్తితామసా,, ఇతి,అత్రాపిశ్రుతావేవముక్తం,,ఆత్యన్తికేనసత్త్వేనదివందేవాఃప్రపేదిరే। ధరాంరజస్స్వభావేనే,, త్యాదినాఏవందివ్యాదిగతయః - ఆత్మనఃస్వస్య - విధీయన్తే-సంపాద్యన్తే - హియస్మా, త్సర్వాఏవగతయః-కర్మానుసారేణసర్వేషాంభవన్తి-సర్వేషామపిశేషేణత్రైగుణ్యావశ్యత్వాద్గుణానాంహ్రాసోల్లాసాదిభిఃకృతానికర్మాణిదివ్యాదిగతీస్సర్వాస్సర్వేషామాపాదయన్తీత్యర్థః - ఏవమస్మిన్నేవవర్షే-యథావర్ణవిధానంయస్యవర్ణస్యబ్రహ్మక్షత్రియాదేః - య-ద్విధానం,,శమోదమస్తపశ్శౌచంక్షాన్తిరార్జవమేవచ। జ్ఞానంవిజ్ఞానమాస్తిక్యంబ్రాహ్మంకర్మస్వభావజమ్॥ శౌర్యంతేజోధృతిర్దాక్ష్యంయుద్ధేచాప్యపలాయనమ్। దానమీశ్వరభావశ్చక్షాత్రంకర్మస్వభావజ,, మిత్యాదివిధానం - గుర్వనలశుశ్రూషాపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపవిధానంచ - త-దనతిక్రమ్యయథావర్ణవిధానం - అనభిసంహితఫలస్వస్వవర్ణాశ్రమధర్మోచితానుష్ఠానానుగృహీతభక్తియోగనేత్యర్థః-అపవర్గోమోక్షశ్చ-భవతి-ఏతచ్చాత్రవర్షేమోక్షసాధనబహుధర్మానుష్ఠానసంభవాభిప్రాయేణోక్తం-నత్వన్యత్రాపవర్గసాధనధర్మానుష్ఠానాసంభవాభిప్రాయేణ ,, తదుపర్యపిబాదరాయణస్సంభవా,, దిత్యుపరితనలోకేష్వపిబ్రహ్మవిద్యాధికారస్యభగవతాబాదరాయణేనైవసూత్రితత్వాత్- సూత్రేతదుపర్యపీతిరమ్యకాదివర్షాణామప్యుపలక్షణమ్ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ననుయథావర్ణవిధానంకదాఽపవర్గోభవతి - కింవాస్వస్వవర్ణాశ్రమోచితోధర్మస్సాక్షాదపవర్గసాధనం- ఉతకస్యచిదనుగ్రాహకః - అనుగ్రాహకశ్చేత్కోఽసావనుగ్రాహ్యఃకథంవాఽనుగ్రాహకఃఅనుగ్రాహ్యశ్చకీదృశః - అనుగ్రాహ్యవిషయశ్చకీదృశఇత్యత్రాహ॥యోఽసావితి ॥ యదాహ్యవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ-అవిద్యాపుణ్యపాపాత్మకంభక్తియో

గోత్పత్తివిరోధిప్రాచీనంకర్మ తద్రన్ధనద్వారేణ తన్నిరసనద్వారేణ - మహాపురుషో భగవాన్ తస్మిన్ ప్రసఙ్గో భవతి - తదా - యథావిధానమపవర్గశ్చ భవతీత్యన్వయః "ధర్మేణ పాపమపనుదతి - కషాయే కర్మభిః పక్వే తతో జ్ఞానం ప్రవర్తత" ఇతి శ్రుతిస్మృత్యుక్తరీత్యా స్వస్వవర్ణోచితానభిసంహితఫలధర్మానుష్ఠానేనావిద్యాగ్రన్థినిరసనం - తద్ద్వారేణ మహాపురుషే ప్రసఙ్గః ప్రకృష్టస్సఙ్గః ప్రసఙ్గః - విజాతీయప్రత్యయాన్తరావ్యవహితో ధ్యానరూపో మనోవ్యాపారో, భవతి తదాఽపవర్గో భవతీత్యర్థః - అవిద్యాశబ్దోఽత్ర పుణ్యపాపాత్మకకర్మపరః - తదేవ కర్మ "అవిద్యయా మృత్యుం తీర్త్వా విద్యయాఽమృతమశ్నుతే ఇయాజసోఽపి సుబహూన్ యజ్ఞాన్ జ్ఞానవ్యపాశ్రయః - బ్రహ్మవిద్యామధిష్ఠాయ తర్తుం మృత్యుమవిద్యయా" ఇత్యాదిషు మృత్యుశబ్దేనాభిధీయతే - అవిద్యయా మృత్యుమిత్యాదావవిద్యాశబ్దేనానభిసంహితఫలం వర్ణాశ్రమోచితం కర్మోచ్యతే - అన్యథా మృత్యుతరణోపాయత్వశ్రవణవిరోధాత్ - తత్రావిద్యాశబ్దస్థానీయోఽత్ర యథావర్ణవిధానశబ్దః - తత్రత్య మృత్యుశబ్దస్థానీయోఽత్రావిద్యాశబ్దః - అవిద్యాశబ్దో హి విద్యేతరదవిద్యా కర్మేత్యేవం కర్మమాత్రే వర్తమానో యథోచితం క్వచిదనభిసంహితఫలం వర్ణాశ్రమోచితం విహితం కర్మాభిదధాతి - క్వచిద్బన్ధకం కర్మేతి వివేకః ॥ మహాపురుషప్రసఙ్గం విశినష్టి ॥ అనానాగతినిమిత్తః నానాగతిః స్వర్గనరకాదిగతిః తన్నిమిత్తో న భవతీత్యనానాగతినిమిత్తః - స్వర్గాదిగతినివారకః, మోక్షసాధనమితి భావః - నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థితి పాఠే - నానాగతినిమిత్తేతి చ్ఛేదః - స్వర్గనరకాదినానాగతినిమిత్తభూతా - యాఽవిద్యా - తద్రూపో యో గ్రన్థిః - తస్య రన్ధనద్వారేణేత్యర్థః - గ్రన్థిశబ్దేనావిద్యాయా దుర్మోచనీయత్వమభిప్రేతం, నవిద్యతే - అన్యదైహికాముష్మికరూపం, నిమిత్తం ఫలం యస్య - అనన్యనిమిత్తః - నిష్కామ ఇత్యర్థః - స చాసౌ భక్తియోగలక్షణో భక్తియోగరూపశ్చేతి కర్మధారయః - ఏవం యదాహీత్యస్యోత్తరముక్తం - వర్ణాశ్రమధర్మస్య భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం తత్ప్రకారశ్చోక్తః - అవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణేత్యనేన మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యశ్చోక్తః - అనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణ ఇత్యనేనానుగ్రాహ్యాకారశ్చోక్తః - మహాపురుషప్రసఙ్గ ఇతి పాఠే, మహాపురుషాణాం, ప్రకృష్టసఙ్గో యస్య - స, భక్తియో

యనేపరమాత్మని వాసుదేవేఽనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణోఽనానాగతి ❀ నిమిత్తోఽవిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ భవతి యదా హి మహాపురుషప్రసఙ్గః ॥ ౧౮ ॥ ఏతదేవ హి దేవా గాయన్తి ॥ శ్లో ॥ అహో అమీషాం కిమ

గలక్షణ ఇత్యర్థః - అథానుగ్రాహ్యవిషయం మహాపురుష ఇత్యనేనాభిప్రేతం దర్శయతి - సర్వభూతాత్మనీత్యాదినా ॥ యద్యపి సర్వభూతాత్మవాసుదేవశబ్దయోస్తుల్యార్థతా - తథాపి - దేవతావిశేషనిర్ధారణవిషయా వాసుదేవ ఇత్యుక్తం - వాసుదేవశబ్దావయవార్థప్రదర్శనాయ సర్వాత్మనీత్యుక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం భక్తియోగవిషయం చిదచిద్విలక్షణత్వేన విశినష్టి ॥ అనాత్మ్య ఇతి ॥ ఆత్మనో భావః ప్రకారః అపృథక్సిద్ధవిశేషణం శరీరమాత్మ్యం, తతోఽన్యస్తస్మిన్ - స కిం జీవః - నేత్యాహ - అనిరుక్తే దేవమనుష్యాదినామరూపాభ్యామనిరుక్తే, అనాత్మ్య ఇత్యచేతనవ్యావృత్తిః, అనిరుక్త ఇతి బద్ధజీవవ్యావృత్తిః, సతర్హి కిం ముక్తజీవః నేత్యాహ ॥ అనిలయనే ఆధారాన్తరానపేక్షే, అనేన ముక్తజీవవ్యావృత్తిః - తేషాం హి భగవానాధారః "బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే - బ్రహ్మణో హి ప్రతిష్ఠాఽహ" మిత్యుక్తత్వాత్ అత్ర బ్రహ్మశబ్దో ముక్తజీవపరః - ఔచిత్యాత్ - సతర్హి నిత్యసిద్ధః - నేత్యాహ ॥ పరమాత్మనీతి ॥ అక్షరశబ్దవాచ్యాభ్యాం ముక్తనిత్యసిద్ధాభ్యాం క్షరశబ్దవాచ్యాద్బద్ధచేతనాచ్చ యోఽన్యత్వేన గీతః పరమాత్మా "ద్వావిమౌ పురుషౌ లోకే క్షరశ్చాక్షర ఏవ చ ॥ క్షరస్సర్వాణి భూతాని కూటస్థోఽక్షర ఉచ్యతే ॥ ఉత్తమః పురుషస్త్వన్యః పరమాత్మేత్యుదాహృత" ఇతి తస్మిన్నిత్యర్థః - ఏవంవిధే భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే - నిరస్తనిఖిలదోషే - యో ఽ సావనన్యనిమిత్తభక్తియోగలక్షణ ఇత్యన్వయః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ ఏవం స్వర్గాపవర్గసాధనభూతబహువిధధర్మానుష్ఠానోపయుక్తప్రదేశత్వాదస్య వర్షస్య ప్రాశస్త్యముక్తం - అథైతత్ప్రాశస్త్యప్రతిపాదనపరాన్ శ్లోకాన్ వక్తుం తేషామవిగీతతాం దర్శయతి ॥ ఏతదేవ హీతి ॥ ఏతత్ ఏతద్వర్షప్రాశస్త్యం, గాయన్తి, ఉపరితనలోకస్థా అభియుక్తా ఇతి శేషః ॥ శ్లోకానాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ॥ అమీషామేభిః, కర్తుస్సమ్బన్ధవివక్షయా షష్ఠీ - కిం - శోభనం - సుకృత - మకారి - అహో - అపిస్విత్ కిం స్వయం సాధనం వినైవ - హరిః భగవాన్ - ప్రసన్నః, కిం నిరతిశయం సుకృతమేభిః కృతం కిం వా స్వయమేవైషాం భగవాన్ప్రసన్నః - ఏవం రూపస్య ధర్మస్య దుష్కరత్వాదితి తర్క్యతే - క ఇమే ఇత్యత్రాహ ॥ యైర్జితై - ర్భారతాజిరే భారతాఙ్గణే, భారతప్రదేశ ఇత్యర్థః - నృషు మనుష్యేషు - జన్మ - లబ్ధం - కథంభూతం జన్మ - ముకున్దసేవౌపయికం ముకున్దసేవోపయుక్తం యత్ర ముకున్దసేవౌపయికే, నృజన్మని - నోఽస్మాకం, కేవలం స్పృహైవ - న త్వస్మాభిరత్ర ముకున్దసేవోపయుక్తం నృజన్మ లబ్ధ

౧౮॥ శ్లో॥ పా ❀ నిమిత్తావిద్యాగ్రన్థిరన్ధనద్వారేణ భవతి యదా హి మహాపురుషపురుషప్రసఙ్గః

మిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఏవం భారతాజిరస్య తత్ప్రాపిన్నృజన్మనః ప్రాశస్త్యముక్తం, తత్ర కారణం ముకున్దసేవోపయిక్తమిత్యుక్తం- వర్షాన్తరస్థానాం లోకాన్తరస్థానాం అమనుష్యాణాం చ భగవత్సేవానుపయుక్తిం వదంస్తాన్నిన్దతి ॥ కిమిత్యాదినా శ్లోకత్రయేణ ॥ దుఃఖేనాపి కర్తుమశక్యైః- క్రతుభిః- తపోరూపైర్వ్రతైః, తపస్సహితైర్వా వ్రతైః, తపః కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిరూపం, వ్రతం ప్రాజాపత్యాదికం- దానం పాత్రేషు ద్రవ్యత్యాగాత్మకం- క్రత్వాదిభిః- స్తత్సాధ్యేన, ఫల్గునా అల్పాస్థిరఫలేన- ద్యుజయేన స్వర్గప్రాప్త్యా వా- కిం- న కించిత్ఫలం- కుతః- యత్ర స్వర్గాదౌ- శ్రీమన్నారాయణస్య- పాదపఙ్కజస్మృతిర్నాస్తి- ప్రత్యుతాతిశయితాదిన్ద్రియాణాముత్సవాత్సుఖాత్, స్మృతిః ప్రమృష్టా౽భూత్- అతిశయేన్ద్రియోత్సవ ఏవ భగవత్సేవావిరోధీతి భావః ॥ ౨౦ ॥ కల్పమాయుర్యేషాం- తేషాం పునర్భవం జన్మ యస్య- తస్మాత్- స్థానజయాత్ ఉపరితనలోకప్రాప్తేః, ఆకల్పానుభావ్యసుఖోపరితనలోకాపేక్షయేత్యర్థః- క్షణమల్పమాయుర్యేషాం, తేషాం- భారతభూజయః భారతవర్షే ఉత్కర్షప్రాప్తిః, "జి జయే,, జయ ఉత్కర్షప్రాప్తిః ఊర్ధ్వస్థానేషు సుఖోత్కర్షప్రాప్త్యపేక్షయా భారతవర్షే నృజన్మలాభరూపోత్కర్షప్రాప్తిరూపో- జయః, వరః శ్రేష్ఠ ఇత్యర్థః- భారతభూజయస్య శ్రైష్ఠ్యే హేతుమాహ ॥- అస్థిరేణ- మర్త్యేన మరణశీలేన- శరీరేణ- కృతం క్రియాజాతం- సంన్యస్య భగవతి సమర్ప్య, మనస్వినః ప్రశస్తమనసః, భగవదుపాసకాస్సన్తః- హరేః, అభయం- న విద్యతే భయం కాలకృతం జన్మజరామరణాదినిమిత్తం- యస్మిన్- తత్పదం స్థానం, శ్రీవైకుణ్ఠరూపం- సంయాన్తి- కల్పాయుషస్తు కల్పాన్తరం పునర్భవమేవ యాన్తీత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ అతో- యత్ర వైకుణ్ఠస్య భగవతః- కథారూపాః, సురాపగాః అమృతనద్యో- న సన్తి- తదాశ్రయాః భగవత్కథామృతనదీసేవనపరాః సాధవః సాధూనాం లక్షణైర్లక్షితాః- భాగవతాశ్చ- న సన్తి- యత్ర చ- మహోత్సవాః, నిత్యపక్షమాససంవత్సరాయనాద్యుత్సవా

కారి శోభనం ప్రసన్న ఏషాం స్విదుత స్వయం హరిః । యైర్జన్మ లబ్ధం నృషు భారతాజిరే ముకున్దసేవౌపయికం స్పృహా హి నః ॥ ౧౯ ॥ కిం దుష్కరైర్నః క్రతుభిస్తపోవ్రతైర్దానాదిభిర్వా ద్యుజయేన ఫల్గునా । న యత్ర నారాయణపాదపఙ్కజస్మృతిః ప్రమృష్టా౽తిశయేన్ద్రియోత్సవాత్ ॥ ౨౦ ॥ కల్పాయుషాం స్థానజయాత్పునర్భవాత్ క్షణాయుషాం భారతభూజయో వరః । క్షణేన మర్త్యేన కృతం మనస్వినస్సంన్యస్య సంయాన్త్యభయం పదం హరేః ॥ ౨౧ ॥ న యత్ర వైకుణ్ఠకథాసుధాపగా న సాధవో భాగవతాస్తదాశ్రయాః । న యత్ర యజ్ఞేశమఖా మహోత్సవాస్సురేశలోకో౽పి న యాతి సేవ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రాప్తా నృజాతిం త్విహ యే చ జన్తవో జ్ఞానక్రియాద్రవ్యకలాపసంభృతామ్ । న చేద్యతేరన్నపునర్భవాయ తే భూయో వనౌకా ఇవ యాన్తి బన్ధనమ్ ॥ యైః శ్రద్ధయా బర్హిషి భాగశో హవిర్నిరుప్తమిష్టం విధిమన్త్రవస్తుతః । ఏకః పృథఙ్నామభిరాహుతో ము

యేషాం తే- యజ్ఞేశమఖాః యజ్ఞేశస్య భగవతః, "అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ,, ఇతి భగవదుక్తేః "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః,, ఇతి శ్రుతేశ్చ- తస్య, మఖాః ఆరాధనరూపా యజ్ఞాః న సన్తి- సః- సురేశస్య బ్రహ్మణో లోకో౽పి- సేవ్యతాం ప్రాప్యతాం న యాతి ప్రాప్యో న భవతీత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏవమభారతవర్షతత్స్థాన్వినిన్ద్య అధునా భారతవర్షస్థానపి నరాననుముక్షూన్నిన్దతి ॥ ప్రాప్తా ఇతి ॥ ఇహాస్మిన్భారతవర్షే- యే చ- జన్తవో జీవాః, నృజాతిం నృజన్మ- ప్రాప్తాః, కథంభూతాం -ద్రవ్యక్రియాజ్ఞానకలాపసంభృతాం, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం- క్రియాః కర్మేన్ద్రియాణి- జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ, ఏతేషాం- కలాపేన సఙ్ఘాతేన సంభృతాం పూర్ణాం, భగవద్గుణకీర్తనార్చనపదప్రక్రమణగుణశ్రవణవిగ్రహావలోకనసమర్పితతులస్యాఘ్రాణనోపభుక్తస్రగ్గన్ధవాసోలఙ్కారచర్చనోచ్ఛిష్టభోజనాదిరూపసర్వవిధభగవత్సేవోపయుక్తజ్ఞానకర్మేన్ద్రియతదాశ్రయభూతసఙ్ఘాతపూర్ణామిత్యర్థః - ఏవంవిధాం నృజాతిం ప్రాప్తా అపి యది- అపునర్భవాయ ముక్తయే- న చేద్యతేరన్ యత్నం న కుర్యుశ్చేత్- తర్హి- భూయః పునః, వనౌకా ఇవ వనస్థితాః- శకున్తా ఇవ "ఓకశ్శకున్తపృషతా,, వితి కోశః ,, ఉచ సమవాయే,, ఇత్యస్య ధాతోః కప్రత్యయే గుణః కుత్వం చ - ఓకః ,, ఉచః క,, ఇతి సూత్రేణ నిపాత్యతే- కప్రత్యయస్తు ,, ఇగుపధజ్ఞాప్రీకిరః క,, ఇత్యధికారే ,, ఘఞర్థే కవిధానమ్ ,, ఇతి వచనేన, యద్యపి ఘఞ్యప్యేతద్రూపసిద్ధిః- తథాప్యన్తోదాత్తార్థమిదం నిపాతనం - ఘఞి సతి ఞిత్స్వరేణాద్యుదాత్తస్స్యాత్ - దివౌకసః- జలౌకస ఇత్యేవమాదౌ తు, అసున్ప్రత్యయే,, ఉకాదయో బహులమ్,, ఇతి వచనాత్కుత్వం ద్రష్టవ్యం- యథా శకున్తాః లుబ్ధకాన్ముక్తా అపి- పునర్యది తత్రైవ ప్రమత్తా విహరన్తి- తర్హి పునర్యథా బధ్యన్తే- తద్వత్ ॥ ౨౩ ॥ అహో భారతవాసినాం భాగ్యమిత్యాహుః ॥ యైరితి ॥ యైర్భారతవాసిభిర్నరైః, బర్హిషి యజ్ఞే శ్రద్ధయా- విధినా ప్రకారేణ - మన్త్రేణ- వస్తుతశ్చ

రుపురోడాశాదిభేదేన చేష్టం దేవతోద్దేశేన వ్యక్తం, తథా - భాగశః ,, అగ్నయే త్వాజుష్టం నిర్వపామీ ,, త్యేవం భాగశో - నిరుప్తం చ - హవిః, అగ్నీన్ద్రాదిరూపైస్తైస్తైరేవ నానావస్థితః - పృథఙ్నామభిః అగ్నీన్ద్రాదినామభి, రాహూతః - హుత ఇతి దీర్ఘాభావ ఆర్షః - పూర్ణః స్వతోఽవాప్తసమస్తకామోఽపి - అపిజిఘృత్సోపితి యావత్ - హవిర్గృహ్ణాతి అశ్నాతీత్యపూర్ణఃకివ ర్ధం గృహ్ణాతి - తత్రాహ ॥ ఆశిషాం ప్రభురితి ॥ యత - ఆశిషాం పురుషార్థానాం - ప్రభుర్దాతా - అతో యష్టౄణామాశిషః - ప్రదాతుం తత్కృతారాధనం పరిగృహ్ణాతీత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ఆశిషాం ప్రభురిత్యనేన ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థేష్వేభిర్భగవాన్కారతైరారాధ్యత ఇత్యుక్తం - తత్రాపి కేవలముముక్షూన్ స్తువన్తి ॥ సత్యమితి ॥ అర్థితః తత్తత్పురుషార్థేష్వేభిః ప్రార్థితస్సన్ - భగవాన్ - అర్థితం యాచితం - తం తం పురుషార్థం - దిశతి దదాతీతి సత్యం - తథాపి నైవార్థదః న పరమపురుషార్థదః - అస్థిరాల్పపురుషార్థదో న తు నిత్యనిరతిశయమోక్షరూపపురుషార్థప్రదోఽభూదిత్యర్థః - అర్వాచీనపురుషార్థదానానన్తరమప్యర్థితుర్యాఞ్చాయా అనివృత్తేరర్థితం దిశన్నపి న దత్తవానితి భావః ॥ ఏతదేవాహ ॥ జనః అవాప్తార్థితపురుషార్థోఽపి - యతః - పురుషార్థాన్తరం - పునరీశ్వరం ప్రత్యర్థితా యాచితా - ఏవమితరపురుషార్థేప్సూనాం నిత్యయాచకత్వాన్నిత్యదరిద్రత్వముక్తం తథా చ వక్ష్యత్యేకాదశే ,, దరిద్రో యస్త్వసంతుష్ట ,, ఇతి అథానిచ్ఛతాం ముముక్షూణాం స్వపురుషార్థానాం మోక్షాన్తర్భావాదర్థనీయాభావాదాఢ్యత్వమాహుః - అనిచ్ఛతామకామయమానానాం, భజతాం జనానాం - ఇచ్ఛాపిధానం - ఇచ్ఛానాం పిధానమాచ్ఛాదకం - స్వకీయం - పాదపల్లవం - స్వయమేవ - విధత్తే - సమస్తపురుషార్థరూపం స్వాత్మానమేవ దదాతీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం భారతే ముముక్షూన్ప్రస్తూయాథ స్వమనీషితమాహుర్విషక్తా అన్తస్తమేవ భారతం స్తువన్తి ॥ యదీతి ॥ నః అస్మాకం - కృతస్య - స్విష్టస్య సమ్యగ్యజనస్య - సూక్తస్య ప్రవచనస్య, స్వర్గసుఖావశేషితం స్వర్గసుఖేనావశే

దాగృహ్ణాతిపూర్ణస్స్వయమాశిషాం ప్రభుః ॥ ౨౪ ॥ సత్యం దిశత్యర్థితమర్థితో నృణాం నైవార్థదో యత్పునరర్థితాం యతః । స్వయం విధత్తే భజతామనిచ్ఛతామిచ్ఛాపిధానం నిజపాదపల్లవమ్ ॥ ౨౫ ॥ యద్యత్ర నస్స్వర్గసుఖావశేషితం స్విష్టస్య సూక్తస్య కృతస్య శోభనమ్ । తేనాజనాభే స్మృతిమజ్జన్మ నస్స్యాద్వర్షే హరిర్యద్భజతాం శం తనోతి ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ జమ్బూద్వీపస్య రాజన్నుపద్వీపానష్టావిహైక ఉపదిశన్తి సగరాత్మజైరశ్వాన్వేషణ ఇమాం మహీం పరితో నిఖనద్భిరుపకల్పితాన్ ॥ ౨౭ ॥ తద్యథా స్వర్ణప్రస్థశ్చన్ద్రశుక్ల ఆవర్తనో రమణకో మన్దహరిణః పాఞ్చజన్యస్సింహలో లఙ్కేతి ॥ ౨౮ ॥ ఏవం భారతోత్తమ జమ్బూద్వీపవర్షవిభాగో యథోద్దేశముపవర్ణితః ॥ ౨౯ ॥ ************************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే పఞ్చమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ అతః పరం ప్లక్షాదీనాం ప్రమాణలక్షణసంస్థానతో వర్షవిభాగో యథోద్దేశముపవర్ణ్యతే జమ్బూద్వీపోఽయం యావత్ప్రమాణవిస్తారస్తావతా క్షారోదధినా పరివేష్టితో యథా మేరుర్జమ్బ్వాఖ్యేన లవ

షితం అస్మాభిః కృతం యాగాదిరూపం కర్మ స్వర్గాదిసుఖం సమ్పాద్య కించిచ్ఛోభనం సుకృతముపభుక్తావశిష్టమస్తి చేదిత్యర్థః - తేనోర్వరితేన - శుభేన కర్మణా - నోఽస్మాకం - అజనాభే భారతే వర్షే - భగవద్విషయకస్మృతిమజ్జన్మ - స్మృజన్మ, స్యాత్ - స్మృజన్మన్యేవ భగవద్విషయకస్మృతిసంభవాత్ - సంభావితస్మృతిమాత్రవజ్జన్మ నా కిం స్యాదిత్యత్రాహ - యతః స్మృతివశాత్, భజతాం - హరిః, శం సుఖం మోక్షరూపం సుఖం - తనోతి దదాతీత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం నవఖణ్డాత్మకం జమ్బూద్వీపసంస్థానం సపర్వతనదీకం సవర్ణాశ్రమధర్మవన్మనుజముపవర్ణ్యాథ జమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానష్టావాహ ॥ జమ్బూద్వీపస్యేతి ॥ హే రాజన్ - ఏకే అభియుక్తాః - అష్టౌ - జమ్బూద్వీపస్యోపద్వీపానుపదిశన్తి ॥ తేతూ - పద్వీపాః నప్రియవ్రతరథచరణనేమిపరిక్లృప్తాః - కిం త్వర్వాచీనా ఇత్యాహ - సగరాత్మజైః - ర్యాగీయాశ్వాన్వేషణసమయే - ఇమాం జమ్బూద్వీపాత్మికాం - పృథ్వీం, తత్ర తత్ర నిఖనద్భిరవదారయద్భిః - ఉపకల్పితాః ॥ ౨౭ ॥ తేషాముద్దేశం ప్రతిజానీతే ॥ తద్యథేతి ॥ స్వర్ణప్రస్థ ఇత్యాదినా ॥ ౨౮ ॥ ఏవం సోపద్వీపం జమ్బూద్వీపముపవర్ణ్యోపసంహరతి ॥ హే భారతోత్తమ జమ్బూద్వీపస్య - యే - వర్షా ఇలావృతాదయ, స్తేషాం - విభాగో - యథోద్దేశం యథాక్రమ - మనువర్ణితః ॥ ౨౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ************************

ఏవం జమ్బూద్వీపస్య ప్రపఞ్చముపవర్ణితః - అథ ప్లక్షాదీనాం ద్వీపానాముపవర్ణనం ప్రతిజానీతే బాదరాయణిః,

అతఃపరమితి-ప్లక్షాదీనాం-యే- వర్షాస్తేషాంవిభాగః - ప్రమాణంపరిమాణం-లక్షణం-స్వేషువసతామాయుర్నిద్రియౌ జస్సహోబలబుద్ధి విక్రమాదీనాంస్వభావతోవర్ధకత్వ రూపంసంస్థానమనితరాసాధారణాకారః - ఏభిః-ఉపవర్ణ్య తే - తావస్ప్లక్షద్వీపముపవర్ణయతిజమ్బూద్వీపఇత్యాదినా ॥ జమ్బూద్వీపఇత్యాదిర్జమ్బ్వాఖ్యేనేత్యన్తం దృష్టాన్తార్థం - యథాజమ్బూద్వీపో, యావద్విస్తారఃలక్షయోజనవిశాల - స్తావతాలక్షయోజనవిస్తీర్ణేన - క్షారో దధినాలవణసముద్రేణ- పరితో, వేష్టితఆవృతః - యథాచమేరుర్ద్వీపమధ్యస్థోజమ్బ్వాఖ్యేనద్వీపేన-పరివేష్టితఇత్యనుష ఙ్గః-తథా, లవణోదధిరపి-తతః - లవణోదధేః - ద్విగుణవిశాలేనద్విలక్షయోజనవిస్తీర్ణేన-ప్లక్షాఖ్యేనద్వీపేన-పరితఃఅభి తః - క్షిప్తఃఆవృతో - జమ్బూద్వీపస్యాత్రతైర్థ్యస్యాకథ్యేనాదృష్టత్వాదప్రసిద్ధత్వాచ్చదృష్టాన్తాన్తరమాహ ॥ యథా, పరి ఘా- బాహ్యోపవనేన - పరిక్షిప్తేతిలిఙ్గవిపరిణామేనానుషఙ్గః ॥ ౧ ॥ ద్వీపమధ్యస్థః-ప్లక్షోవృక్షః-జమ్బూప్రమాణః జమ్బూవృక్షతుల్యోచ్ఛ్రాయః - ద్వీపస్య- ఆఖ్యాతిరాఖ్యానం-యత్-ప్లక్షద్వీపఇతినామధేయం-తత్కరః-ఆపాదకః-హి రణ్మయఃప్రకాశబహులః-ఉత్థితఃఊర్ధ్వంస్థితః- యత్రయస్మిన్ప్లక్షవృక్షమూలే - సప్త-జిహ్వాఃజ్వాలాః- యస్య-తాదృశో ఽగ్నిరుపాస్తేతిష్ఠతి - తస్యైతస్యద్వీపస్యాధిపతిః-అధిపతిరిత్యనేనచిరంతద్వీపాధిపత్యంకృతవానితిగమ్యతే- ప్రియవ్ర తస్యాత్మజ - ఆగ్నీధ్రానుజ, ఇధ్మజిహ్వః, తంప్లక్షద్వీపం - సీమబన్ధనేనసప్తవర్షాత్మకం, విభజ్య-సప్తానాంవర్షాణాం- యానినామాని-తాన్యేవనామానియేషాం- తేభ్యః-పుత్రేభ్యః-సప్తవర్షాణి - ఆకలయ్యసమర్ప్య-స్వయం-మాత్మయోగేనభ గవదుపాసనాత్మకయోగేన - ఉపరరామ ఉపరతః-సంసారాన్ముక్తోఽభవదిత్యర్థః ॥ ౨ ॥ పుత్రనామానివర్షాణినిర్ది

ణోదధిరపితతోద్విగుణవిశాలేనప్లక్షాఖ్యేనపరిక్షిప్తోయథాపరిఘాబాహ్యోపవనేన ॥ ౧ ॥ ప్లక్షోజమ్బూప్ర మాణోద్వీపాఖ్యాతికరోహిరణ్మయఉత్థితోయత్రాగ్నిరుపాస్తేసప్తజిహ్వస్తస్యాధిపతిఃప్రియవ్రతాత్మ జఇధ్మజిహ్వస్తంద్వీపంసప్తవర్షాణివిభజ్యసప్తభ్యోవర్షనామభ్యఆత్మజేభ్యఆకలయ్యస్వయమాత్మయో గేనోపరరామ ॥ ౨ ॥ శివంయశస్యంసుభద్రంశాన్తంక్షేమమభయమమృతమితివర్షాణి, తేషుగిరయోనద్య శ్చసప్తైవాభిజ్ఞాతామణికూటోవజ్రకూటఇన్ద్రసేనోజ్యోతిష్మాన్ధూమ్రవర్ణోహిరణ్యగ్రీవోమేఘమాలఇ తిసప్తసేతుశైలాః ॥ ౩ ॥ అరుణానృమణాఽఙ్గిరసీసావిత్రీసుప్రభాతాఋతంభరాసత్యంభరేతిమహాన ద్యః -యాసాంజలోపస్పర్శనవిధూతరజస్తమసోహంసపతఙ్గోర్ధ్వాయనసత్యాఙ్గసంజ్ఞాశ్చత్వారోవర్ణా స్సహస్రాయుషోవిబుధోపమసందర్శనప్రజననాస్స్వర్గద్వారంత్రయ్యావిద్యయాభగవన్తంత్రయీమ యంసూర్యమాత్మానంయజన్తే ॥ ౪ ॥ ప్రత్నస్యవిష్ణోరూపంయత్సత్యస్యర్తస్యబ్రహ్మణః ॥ అమృతస్యచమృత్యో

శతి ॥ శివమిత్యాదినా ॥ తేషువర్షేషు, గిరయో-నద్యశ్చ- సప్తసప్తైవా, భిజ్ఞాతాఃప్రసిద్ధాః-ఆసన్నిత్యర్థః-తావత్పర్వతాన్నామ భిర్నిర్దిశతి ॥ మణికూటఇతిమేఘమాలఇత్యన్తేన ॥ ఏతఏవవర్షాణాంమర్యాదాగిరయఇత్యాహ ॥ సేతుశైలాఇతి ॥ ౩ ॥ నదీర్నిర్దిశతినామభిః ॥ అరుణేత్యాదినావిశ్వంభరేత్యన్తేన, ఇతిశబ్దేనఏతైరేవనామభిస్తత్రతత్రశివాదివర్షేష్వవహన్తీయ న్తఇతిసూచ్యతే-నదీర్విశినష్టి- మహానద్యఇతి ॥ స్వచ్ఛస్వాదుపవిత్రత్వవిస్తృతత్వాదిమహాగుణాశ్రయాఇత్యర్థః-పునస్తావేవన దీర్విశింషన్ తేషుప్లక్షద్వీపవర్షేషుచతురోవర్ణానామభిర్నిర్దిశన్ తేషామాయుఃపరిమాణాదికంచాహ ॥ యాసామితి ॥ యా సామరుణాదినదీనాం, జలస్యో, పస్పర్శనేనస్నానపానాదినా, విధూతం-రజ- స్తమశ్చ, యేషాం- తే, చత్వారోవర్ణాః-హం సాదిసంజ్ఞాఃబ్రాహ్మణాదిసంజ్ఞాస్థానీయాహంసాదిసంజ్ఞాః, సహస్రంవర్షాణిఆయుర్యేషాంతే, తాదృశాః, విబుధోపమం సందర్శనంసౌన్దర్యం, ఏషాం, తాని, ప్రజననాన్యపత్యాని-యేషాంతే, ఏవంభూతాస్సన్తః, త్రయ్యావిద్యయావేదవిద్య యా, వేదోక్తకర్మయోగాదిభిః-తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తమార్గైశ్చ, యథాయోగ్యం, త్రయీమయంఋగ్యజురాదివేదప్రచు రం-తద్ధారకత్వాత్తదధ్యాపయితృత్వాత్తత్ప్రతిపాద్యత్వాచ్చతత్ప్రచుర్యంబోధ్యం, సూర్యంసూర్యశరీరకమాత్మా నంపరమాత్మానం, యజన్తేఆరాధయన్తి ॥ ౪ ॥ తేషాంజప్యంమన్త్రమాహ ॥ ప్రత్నస్యేతి ॥ ప్రత్నస్యపురాతనస్య, అనాదేర్జగత్కారణస్యేతియావత్-సత్యస్యనిర్వికారస్య, ప్రత్నస్యేత్యనేనసమష్టిజీవవ్యావృత్తిః, తస్యసాదిత్వాత్-సత్య స్యేత్యనేనవ్యష్ట్యవస్థచేతనాచేతనవ్యావృత్తిః, తయోర్వికారిత్వాత్, ఋతస్యనిరతిశయసుకృతఫలస్య-ధర్మాద్యర్వాచీన సుకృతఫలప్రదస్యేత్యర్థః - ఋతస్యతదధీనత్వాదుపచారాత్తదభేదేననిర్దేశః -ఋతశబ్దోహిసుకృతఫలపరః, ఋతంపిబ

న్నాసుకృతస్య లోక,, ఇతి శ్రౌతప్రయోగాత్-యద్వా - ఋతశబ్దః పుణ్యస్య కర్మణో వాచకః ఉపచారాదన్తరాత్మతయా ఋత ఫలకారయితరి ప్రయుజ్యతే, పుణ్యస్య కర్మణః కారయితురిత్యర్థః-తత్కారయితృత్వం చ శ్రుతం ,, ఏష హ్యేవ సాధుకర్మ కారయతి తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతే,, ఇతి, ఋతశబ్దో హి పుణ్యస్య కర్మణోఽపి వాచకః, యథా ,, పుణ్యస్య కర్మణో దూరాద్గన్ధో వాతి,, ఇతి పుణ్యం కర్మ ప్రస్తుత్య తత్ప్రీతిసమ్బన్ధినోఽపి పుణ్యస్య కర్మణః ,, ఏవమనృతాదాత్మానం జుగుప్సేదిత్యనృతశబ్దేన నిర్దేశాత్, పుణ్యస్య కర్మణ ఋతశబ్దో వాచక ఇత్యవగమ్యతే-తథా ,, అమృతస్య చ మృత్యోశ్చేశ్య ,, మృతమృత్యుశబ్దావపి బన్ధమోక్షవాచకా ఉపచారాత్తద్ధేతౌ ప్రయుక్తౌ, భగవతశ్చ బన్ధమోక్షహేతుత్వం చ శ్రుతం ,, సంసారమోక్షస్థితిబన్ధహేతుః,, ఇతి ,, ఉతామృతత్వస్యేశానః, యదన్నేనాతిరోహతి,, ఇతి చ, ఏవంభూతస్య, బ్రహ్మణోపిష్ఠా-ర్య, దూ్రపం శరీరభూతం, త, త్వాస్యం సూర్యాఖ్యం ఆత్మానం జీవవిశేషమీమహి శరణం వ్రజేమహి, ప్రతర్దనవిద్యాన్యాయేనాత్ర సూర్యాఖ్యజీవశరీరకపరమాత్మోపాసనముక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు వర్షేషు- అవిశేషణసామాన్యేన, సర్వేషాం పురుషాణాం, ఆయురాదిరూపా, సిద్ధిః, ఔత్పత్తికీ జన్మసిద్ధా, వర్తతే, అత్రేదమవగన్తవ్యం, మానసోత్తరగిరేర్మణ్డలాకారత్వోక్తేరేతేషు ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు ద్వీపేషు వర్షాద్రయస్త్ర్యగ్రఖాకారా ఉభయతోఽబ్ధిస్పృశః అన్యథా సప్తభిస్సప్తవర్షాణాం విభాగాసమ్భవాచ్చ- శ్రీవైష్ణవే పురాణే వర్షాణాం పూర్వాదిక్రమేణోక్తేశ్చేతి ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవం ప్లక్షద్వీపస్య వర్షపర్వతనదీకస్య వర్ణాశ్రమవత్పురుషా ఉపవర్ణితాః- అథ తద్వద్దృష్టాన్తేన శాల్మలద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ప్లక్షస్త్వితి ॥ యథా- ప్లక్షద్వీపః-స్వమానేన స్వతుల్యవిశాలేన-ఇక్షురసోదకేన-ద్విలక్షయోజనవిశాలేనా-వృతః - తథా- శాల్మలద్వీపోఽపి ద్విగుణవిశాలః ప్లక్షద్వీ

శ్చ సూర్యమాత్మానమీమహీతి ॥ ౫ ॥ ప్లక్షాదిషు పఞ్చసు పురుషాణామాయురిన్ద్రియమోజస్సహోబలం బుద్ధిర్విక్రమ ఇతి చ సర్వేషామౌత్పత్తికీ సిద్ధిరవిశేషేణ వర్తతే ॥ ౬ ॥ ప్లక్షస్స్వసమానేనేక్షురసోదేనావృతో యథా తథా ద్వీపోఽపి శాల్మలో ద్విగుణవిశాలస్సమానేన సురోదేన పరివేష్టితోఽభివృత్తే యత్ర హవై శాల్మలీః ప్లక్షాయామా యస్యాం వావ కిల నిలయమాహుర్భగవతశ్ఛన్దస్తుతః పతత్రిరాజస్య సా ద్వీపస్య హూతయ ఉపలభ్యతే ॥ ౭ ॥ తద్ద్వీపాధిపతిః ప్రియవ్రతాత్మజో యజ్ఞబాహుస్స్వసుతేభ్యస్సప్తభ్యస్తన్నామాని సప్తవర్షాణి వ్యభజత్ - సురోచనం సౌమనస్యం రమణకం దేవబర్హం పారిబర్హమాప్యాయనమభిజ్ఞాతమితి ॥ ౮ ॥ తేషు వర్షాద్రయో నద్యశ్చ సప్తైవాభిజ్ఞాతాస్స్వరసశ్శతశృఙ్గో వామదేవః కుముదో ముకున్దః పుష్పవర్షశ్శతశ్రుతిరితి, అనుమతిస్సినీవాలీ సరస్వతీ కుహూ రజనీ నన్దా రాకేతి ॥ ౯ ॥ తద్వర్షపురుషాశ్శ్రుతధరవిద్యా

పాపేక్షయా ద్విగుణవిశాలః-చతుర్లక్షయోజనవిశాల ఇత్యర్థః-సమానేన చతుర్లక్షయోజనవిశాలేన - సురోదధినా-అభితో-వృత్తేన వృత్తాకారేణ-పరివేష్టితః ఆవృతః - యత్ర యస్మిన్-శాల్మలద్వీపే-శాల్మలిః-ప్లక్షాయామా ప్లక్షసమానోచ్ఛ్రాయా తాం విశినష్టి-యస్యాం శాల్మల్యాం-వావకిలశబ్దో నిపాతసముదాయః ప్రసిద్ధిద్యోతకః- ఛన్దస్తుతః ఛన్దోభిః ,, సుపర్ణోఽసి గరుత్మాన్ త్రివృత్తే శిరో గాయత్రం చక్షుస్స్తోమ ఆత్మా సామ తే తనూర్వామదేవ్యం బృహద్రథన్తరే పక్షే యజ్ఞాయజ్ఞియం పుచ్ఛం ఛన్దాంస్యఙ్గాని ధిష్ణ్యాశ్శఫా యజూంషి నామ,, ఇత్యాదిభిర్మన్త్రైశ్ఛన్దోఽవయవత్వేన స్తూయత ఇతి ఛన్దస్తుత్-ఆర్షత్వాత్ కర్మణి క్విప్-తస్య ఛన్దసామక్షరయత్తారూపపరిమాణాత్మకానాం గాయత్ర్యాదీనాం తచ్చక్షురాద్యవయవత్వం తేషాం తచ్చక్షురాద్యవయవదృష్ట్యోపాసననిబన్ధనమిత్యవగన్తవ్యం-యద్వా, ఛన్దః సుపర్ణోఽసీత్యాదిరూపం - స్తౌతి గాయత్ర్యాద్యవయవకత్వేన స్తావకం యస్యేత్యర్థః-ఏవంభూతస్య-పతత్రిరాజస్య గరుత్మతః-నిలయనం నీడం-ఆహుః-సా శాల్మలిః ద్వీపహూతయే-హూతిర్వ్యవహారః - శాల్మలో ద్వీప ఇతి వ్యవహారాయేత్యర్థః - ఉపలభ్యతే ఉపలక్ష్యతే- దృశ్యత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తస్య ద్వీపస్య శాల్మలస్యాధిపతిః చిరంకృతాధిపత్యో- యజ్ఞబాహుః ప్రియవ్రతస్యాత్మజః-స సప్తభ్యః స్వసుతేభ్యః-తన్నామాని స్వపుత్రతుల్యనామాని-సప్త-వర్షాణి-వ్యభజత్ విభజ్యాదాదిత్యర్థః పుత్రాణాం వర్షాణాం చ సాధారణైర్నామభిర్వర్షాణి నిర్దిశతి-సురోచనమిత్యాదినా ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తేషు సురోచనాదిషు వర్షేషు శైలాః సప్త-నద్యశ్చ సప్తైవా-భిజ్ఞాతాః ప్రసిద్ధాః, అన్యే చ శైలా నద్యశ్చ సన్తీత్యర్థః-తావత్సప్త శైలానాహ ॥ స్వరస ఇత్యాదినా॥ సేతుశ్శైలా మర్యాదాగిరయః-నదీరాహ-అనుమతిరిత్యాదినా-తద్వర్షపురుషాణాం చతుర్ధా వర్ణవిభాగం వదన్ తేషామారాధ్యం భగవద్రూపం, తం జప్యం మన్త్రం చాహ ॥ తద్వర్షపురుషా ఇత్యాదినా ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శ్రుతధరాదిశబ్దాః - స్వసంజ్ఞాః- నామానియె

షాం తేవేదమయం వేద ప్రచురం-భగవదాత్మకంసోమాఖ్య , మాత్మానంజీవవిశేషం-వేదేనవేదోక్తేన -తన్మూలస్మృత్యాద్యుక్తేన-స్వస్వవర్ణోచితధర్మేణ-యజన్తేఆరాధయన్తి ❋॥ ౧౦ ॥ ❋ స్వగోభిఃస్వకిరణైః-శుక్లకృష్ణయోఃపక్షయోః పితృదేవేభ్యః,అన్నమన్నంశుక్లపక్షే దేవేభ్యః,కృష్ణేపితృభ్యశ్చాన్నం, విభజన్ - స్వగోభిశ్చన్ద్రస్యశుక్లకృష్ణపక్షవిభాజకత్వా ధావేడచితకాలేపిత్రాదీనాంస్వధాస్వాహాపూర్వకంహవిర్దానమేవనస్యాదితిభావః - యతఏవ-పిత్రాదీనామస్య సాంకార్యేణాన్నస్య విభాగేన ప్రదాపయితా - అతో - నోఽస్మాకం , సర్వాసాం ప్రజానాం-రాజాచన్ద్రః , సోమఃఅమృత , మస్తుసుఖకరోఽస్త్వితియావత్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏవంశాల్మలిద్వీపముపవర్ణితః , అథైతద్భ్రష్టాన్తేకుశద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమిత ॥ యథాపూర్వశ్శాల్మలి , స్తథాకుశద్వీపోఽపి , సురోదధేస్సహః ద్విగుణః , సమానేనఅష్టలక్షయోజనవిశాలేన , ఘృతోదధినా - పరివేష్టిత , స్వయమష్టలక్షయోజనవిశాలః , యస్మిన్కుశద్వీపే-ద్వీపస్యకుశద్వీపస్య,వ్యపదేశకరః,అపరోఽగ్నిరివ - ప్రకాశబహులః , దేవేనభగవతాబ్రహ్మణా,నిర్మితః-స్వశష్పాణాంస్వావయవానాంకోమలతృణానాం-రోచిషా-దిశో-దశ-విరాజయతిప్రకాశయతి ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తస్యకుశద్వీపస్యా-ధిపతిః-హిరణ్యరేతానామ-ప్రియవ్రతస్యపుత్రః - స్వీయంద్వీపం - సప్తభ్య-స్స్వపుత్రేభ్యో-వస్వాదివర్షనామభ్యో-యథాభాగం-విభజ్య - స్వయం - తప - ఆతిష్ఠత-తపసాయుక్తోఽభూదిత్యర్థః- వర్షనామ్నస్స్తపుత్రాన్నిర్దిశతి॥వస్విత్యాదినా॥ వస్వాదీనామిత రేతరయోగద్వన్ద్వః॥ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తేషాంవర్షేషు-తత్తన్నామసుసీమాగిరయః-

ధరవసుంధరేషంధరసంజ్ఞాభగవన్తం వేదమయంసోమమాత్మానంవేదేనయజన్తే॥౧౦॥శ్లో॥స్వగోభిఃపితృదేవేభ్యోవిభజన్ శుక్లకృష్ణయోః।అన్నఃప్రజానాంసర్వాసాంరాజానస్సోమ❋అస్త్వితి॥ ౧౧ ॥ గ॥ఏవంసురోదాద్బహిస్తద్ద్విగుణఃసమానేనావృతోఘృతోదేనయథాపూర్వంకుశద్వీపోయస్మిన్కుశస్తమ్బోదేవకృతస్తద్ద్వీపాఖ్యాకరోజ్వలనఇవాపరస్స్వశష్పరోచిషాదిశోదశవిరాజయతి॥ ౧౨ ॥ తద్ద్వీపపతిఃప్రైయవ్రతోరాజాహిరణ్యరేతానామస్వం ద్వీపంసప్తభ్యస్స్వసుతేభ్యోయథాభాగంవిభజ్యస్వయంతుతపఆతిష్ఠతవసువసుదానదృఢరుచినాభిగుప్తసత్యవ్రతవిప్రవామదేవనామభ్యఃపుత్రేభ్యః॥ ౧౩ ॥ తేషాంవర్షేషుసీమాగిరయోనద్యశ్చాభిజ్ఞాతాస్సప్తసప్తైవ॥ ౧౪ ॥ బభ్రుశ్చతుశ్శృఙ్గఃకపిలశ్చిత్రకూటోదేవానీకఊర్ధ్వరోమాద్రవిణఇతిసేతుశైలాః-రసకుల్యామధుకుల్యామిత్రవిన్దాశ్రుతవిన్దాదేవగర్భాఘృతచ్యుతామన్త్రమాలేతిమహానద్యో యాసాంపయోభిఃకుశద్వీపౌకసఃకుశలకోవిదాభియుక్తకులకసంజ్ఞాభగవన్తంజాతవేదస్స్వరూపిణంకర్మకౌశలేనయజన్తే॥ ౧౫ ॥ శ్లో॥ పరస్యబ్రహ్మణస్సాక్షాజ్జాతవేదోఽసిహవ్యవాట్ । దేవానాంపురుషాఙ్గానాం యజ్ఞేనపురుషంయజేతి॥ ౧౬ ॥ గ॥తథాబహిఃక్రౌఞ్చద్వీపోద్విగుణస్సమానేనదధిమణ్డోదేనపరితఉపక్లృప్తోయథాకుశద్వీపోఘృతోదేనయస్మిన్క్రౌఞ్చో నామపర్వతరాజోద్వీపనామనిర్వ

సప్త-తథానద్యశ్చసప్తైవ-బభ్ర్వాద్యః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ శైలాన్నిర్దిశతి॥బభ్రురిత్యాదినా॥సేతుశైలాఃసీమాపర్వతాః-నదీరాహరసకుల్యేత్యాదినా ॥నదీర్విశినష్టి॥మహానద్యఇతి॥పునర్నదీ రేవవిశింషన్ తద్ద్వీపస్థానాం-పురుషాణాంచతుర్ధావర్ణవిభాగంతేషాముపాస్యంభగవద్రూపంజప్యంమన్త్రంచాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసాంరసకుల్యాదికనదీనాం - పయోభిర్జలైః-ర్విధూతమలాః-కుశద్వీపః-ఓకఃస్థానం - యేషాంతే - కుశలకోవిదాదిసంజ్ఞాః-జాతవేదసరూపీజాతవేదాఏవజాతవేదసః,ప్రజ్ఞాదిత్వాత్స్వార్థికోఽణ్-సఃఅగ్నిరేవ - రూపంశరీరం-జాతవేదసరూపం-తదస్యాస్తీతితథా-తంభగవన్తంకర్మనైపుణ్యేనయజన్తేఆరాధయన్తి ❋॥౧౫॥ ❋ హేజాతవేదః-త్వం - సాక్షా-త్పరస్యబ్రహ్మణో-ఽసితదీయోఽసి-తచ్ఛరీరభూతోఽసీత్యర్థః- తథాహవ్యవా - డసిహవ్యంఇన్ద్రాదీనాంభగవదాత్మకానాంభోజ్యం-యజ్ఞీయంహవ్యం-వహతిప్రాపయతి - ఇన్ద్రాద్యన్తర్యామిణంభగవన్తంప్రతీతి - తథాభూతోఽసీత్యర్థః- అతోదేవానాం-పురుషస్యపరమపురుషస్యా-ఙ్గానాంశరీరభూతానాం,, సఆత్మా , అఙ్గాన్యన్యాదేవతా,,ఇతిశ్రుతేరాత్మప్రతిసమ్బన్ధ్యఙ్గంశరీరమేవఏవంభూతానామిన్ద్రాదీనాం - సంబన్ధినా-యజ్ఞేన - భగవదాత్మకేన్ద్రాద్యారాధనభూతేనయజ్ఞేన- తదన్తరాత్మానంపరమపురుషం ,,యజఆరాధయతత్ప్రీతింజనయ - అఙ్గైస్సమర్పితంహవిరగ్నినివహస్వేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏతద్దృష్టాన్తేనక్రౌఞ్చద్వీపమనువర్ణయతి॥ తథేతి ॥ యథాకుశద్వీపః-ఘృతోదేనస్వసమవిశాలేన-వేష్టితః,తథాకుశద్వీపాద్బహిః-క్రౌఞ్చద్వీపోఽపిద్విగుణఃకుశద్వీపాద్ద్విగుణః - షోడశలక్షయోజనవిశాలః - స్వసమానేనషోడశలక్షయోజనవిశాలేన-ద

ధిమన్డోదేనమధితదధితుల్యసమానోదకేనసముద్రేణ - అభితఉపక్లృప్తః పరిసృతః - యస్మిన్ క్రౌఞ్చద్వీపే - ద్వీపస్యనామ, క్రౌఞ్చఇతిసంజ్ఞా, తన్నిర్వర్తకః - క్రౌఞ్చోనామపర్వతశ్రేష్ఠః, ఆస్తే ॥ ౧౭ ॥ క్రౌఞ్చం పర్వతం విశినష్టి ॥ యోఽసావితి॥ యోఽసౌ క్రౌఞ్చగిరిః - పూర్వం - గుహస్యకార్తికేయస్య, ప్రహరణేనాయుధేన - న్మథితనితమ్బః కుఞ్జశ్చయస్య - తథాభూతః - పశ్చాత్ - దధిమన్డోదేనాసిచ్యమానః దధిమన్డోదేనసిక్తః - పశ్చాత్ భగవతా - వరుణేన, అభిగుప్తః అభయప్రదానేనాభిరక్షితః - నిరస్తభయో - బభూవ ॥ ౧౮ ॥ తస్మిన్నపి క్రౌఞ్చద్వీపే ప్రియవ్రతాత్మజో - ఘృతపృష్ఠోనామాధిపతిః - సప్తధా - వర్షాణి - విభజ్య - తేషుపుత్రతుల్యనామసు - సప్తసువర్షేషు - రిక్థాదాన్ దాయాదాన్ - సప్త - పుత్రాన్ వర్షాణామధిపతీన్ - నివేశ్య ప్రతిష్ఠాప్య - స్వయం - పరమకల్యాణం నిరతిశయమఙ్గళరూపం యశో యస్య - తస్యాత్మభూతస్యస్వాన్తరాత్మనోభగవతః - హరేర్బన్ధహారిణ - శ్చరణారవిన్దం, జగామభక్త్యాప్రాప్తః ॥ ౧౯ ॥ ఘృతపృష్ఠసుతాన్సప్తాహ॥ ఆమోద ఇతి॥ తేషాం, ఆమోదాదీనాం - యానివర్షాణి, ఆమోదాదీని తేషాం - గిరయః మర్యాదాగిరయః - సప్త - తథా - నద్యశ్చ - సప్తైవాభిజ్ఞాతాః - అన్యేచ తేతాశ్చసన్తీతిభావః ॥ ౨౦ ॥ గిరీనాహ॥ శుక్ల ఇతి॥ నదీరాహ॥ అమ్బ తేతి॥ తాపిశం, షట్ తద్వర్షస్థానాం చతుర్ధావర్ణవిభాగం భజనీయం భగవద్రూపం మన్త్రం చాహ ॥ యాసామితి ॥ యాసామభయాదీ

ర్తకఆస్తే॥ ౧౭ ॥ యోఽసౌ గుహప్రహరణోన్మథితనితమ్బకుఞ్జో దధిమన్డోదేనాసిచ్యమానో భగవతా వరుణేనాభిగుప్తో విభయో బభూవ॥ ౧౮ ॥ తస్మిన్నపి ప్రైయవ్రతో ఘృతపృష్ఠో నామాధిపతిస్స్వే ద్వీపే వర్షాణి సప్తధా విభజ్య తేషు పుత్రనామసు సప్త రిక్థాదాన్ వర్షపాన్ నివేశ్య స్వయం భగవతః పరమకల్యాణయశస ఆత్మభూతస్య హరేశ్చరణారవిన్దముపజగామ॥ ౧౯ ॥ ఆమోదో మధువహో మేఘపృష్ఠస్సుధామా ఋషిజ్యో లోహితార్ణో వనస్పతిరితి ఘృతపృష్ఠసుతాస్తేషాం వర్షగిరయస్సప్త సప్తైవ నద్యశ్చాభిజ్ఞాతాః॥ ౨౦ ॥ శుక్లో వర్ధమానో భోజన ఉపబర్హిణ ఆనన్దో నన్దనస్సర్వతోభద్ర ఇతి అభయా, అమృతౌఘా - ఆర్యకా తీర్థవతీ - తృప్తిరూపా - పవిత్రవతీ - శుక్లేతి - యాసామమ్భః పవిత్రమమలముపయుఞ్జానా గురు - ఋషభ - ద్రవిణక - దేవకసంజ్ఞా వర్షపురుషా ఆపో*మయం దేవమపాం పూర్ణేనాఞ్జలినా యజన్తి ॥ ౨౧ ॥ ప॥ ఆపః పురుషవీర్యాస్స్థ పునన్తీర్భూర్భువస్సువః। తా నః పునీతామీవఘ్నీః స్పృశతా*త్మనో భువ ఇతి ॥ ౨౨ ॥ గ॥ ఏవం పరస్తాద్దధిమన్డోదాత్పరిత ఉపవేశితశ్శాకద్వీపో ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనాయామస్సమానేన చ క్షీరోదేన పరివేష్టితో యస్మిన్ శాకో నామ మహీరుహః స్వక్షేత్రవ్యపదేశకో యస్య హ మహాసురభిగన్ధస్తం ద్వీపమనువాసయతి ॥ ౨౩ ॥ తస్యాపి ప్రైయవ్రత ఏవాధిపతిర్నామ్నా మేధాతిథిస్సోఽపి విభజ్య సప్తవర్షాణి పుత్రనామాని తేషు స్వాత్మజాన్ - పురోజవమనోజవవేపమానధూమ్రానీకచిత్రరథబహురూపవిశ్వవారసంజ్ఞాన్నిధాప్యా

నాం - నిర్మలం పవిత్రం - మమ్భః అమ్బు - ఉపయుఞ్జానాః స్నానాద్యుపయుక్తం కుర్వాణాః - గుర్వాదిచతుర్వర్ణనామానః పురుషాః - ఆపోమయం అప్శరీరకం - దేవం భగవన్తం, పూర్ణేనా - పామఞ్జలినా జలాఞ్జలినా, ఆరాధయన్తి అర్ఘ్యాదిప్రదానేనేతిభావః ॥ ౨౧ ॥ హే ఆపః - యూయం, పురుషస్య భగవతో - వీర్యాశ్శక్తిరూపాః - తదపృథక్సిద్ధవిశేషణీభూతాస్తచ్ఛరీరభూతా ఇతి యావత్ - స్థ భవథ - తథా - భూర్భువస్సువః భూరాదిలోకత్రయం - పునన్త్యః పవిత్రయన్త్యః - స్థిత్యానుషఙ్గః, యత ఏవ, మతః - స్పృశతాం, అమీవఘ్నీః పాపహరాః - ఆత్మనో భువః - పరమాత్మన ఉత్పన్నాః - తాః - యుష్మాన్ స్పృశత ఇతి శేషః - నః అస్మాన్ - పునన్తు - భవత్విత్యర్థః, ఆత్మనాభవమితిపాఠే - ఆత్మనా దేహేన - స్పృశతాం - అమీవఘ్నీః యుష్మాన్ - స్పృశతాం - నః అస్మాకం - భవం జన్మ, పునన్త్విత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ ఏతద్దృష్టాన్తేన శాకద్వీపమనువర్ణయతి॥ ఏవమితి ॥ ఏవం, యథా క్రౌఞ్చస్తథేత్యర్థః - దధిమన్డోదాత్పరస్తాద్బహిః - ఉపవేశితః విన్యస్తః - శాకద్వీపః - ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలః - సమానేన ద్వాత్రింశల్లక్షయోజనవిశాలేన - క్షీరోదధినా, పరివేష్టితః, యస్మిన్, శాకద్వీపే, శాకాఖ్యో మహీరుహః - స్వద్వీపస్య - నామ్నో, నిర్వర్తకః - ఆస్తే ఇతి శేషః - తం విశినష్టి, యస్య శాకస్య వృక్షస్య, మహాసురభిగన్ధః నిరతిశయసుగన్ధః, తం - కృత్స్నం, శాకద్వీపం - అనువాసయతి సురభీకరోతి ॥ ౨౩ ॥ తస్యాపి శాకద్వీపస్యాప్యధిపతిః, మేధాతిథిర్నామ, ప్రియవ్రతాత్మజ ఏవ సోఽపి - పుత్రతుల్యనామాని - వర్షాణి విభజ్య, తేషు వర్షేషు స్వాత్మజాన్, పురో

॥ ౨౨ ॥ పా॥ *ఆత్మనాభవమితి

జవాదిసంజ్ఞాన్, అధిపతీన్, నిధాయ, ప్రతిష్ఠాప్య, స్వయం, మనస్తైఅపరిచ్ఛిన్నానన్దస్వరూపే, భగవత్యా, వేశితాని హితా, మతి, ర్యేన, తాదృశః, స్తపోవనం తపసో యోగ్యం వనం, ప్రవివేశ, తపసా శుద్ధో భూదిత్యర్థః॥ తేషు పురో జవాదిషు వర్షేషు సప్తసు-సీమాపర్వతా-స్సప్త-తథా-నద్యశ్చ, సప్తైవాసన్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ పర్వతాన్నదీశ్చాహ॥ ఈశాన ఉరుశృఙ్గః అనఘేత్యాభ్యాం గద్యాభ్యామ్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తద్వర్షస్థాః పురుషాః, ఋతవ్రతాదిచతుర్వర్ణాత్మకాః-వాయ్వాత్మకం వాయుశరీరకం, భగవన్తం - పరమసమాధినా నిరతిశయధ్యానయోగేన యజన్తే ఆరాధయన్తి-కథంభూతాస్సన్తః-ప్రాణాయామైః, ఆ-సమన్తా-ద్విధూతం నిరస్తం, రజ, స్తమశ్చ, యేషాం, తాదృశాస్సన్తః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ యో వాయుశరీరకః పరమాత్మా -అన్తః ప్రవిశ్య ముఖ్యప్రాణరూపేణాన్తః ప్రవిష్టస్సన్ - ఆత్మనస్స్వస్య - చిహ్నభూతాభిః, పఞ్చభిః ప్రాణాపానవ్యానాదిభిర్వృత్తిభిః “ యః ప్రాణేన ప్రాణితి యోఽపానేనాపానితి ” త్యాదిశ్రుతేః, భూతాని-బిభర్తి-స-సాక్షాదీశ్వరో, ఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా-నః అస్మాన్, పాతు - యస్య ప్రాణశరీరకస్య భగవతః-వశే-ఇదం జగ-ద్వర్తతే-భగవతో వాయుశరీరకత్వాదన్తర్యామీశ్వరసామానాధికరణ్యమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ అథ పుష్కరద్వీపమనువర్ణయతి ॥ ఏవమితి॥ క్షీరోదధేః-పరస్తా-త్పుష్కరద్వీపః-తతశ్శాకద్వీపాత్-ద్విగుణాయామః ద్విగుణవిశాలః-చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః, సమన్తత ఉపకల్పితః-ఈశ్వరేణేతి శేషః-యద్వా, ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః, స్వమానవిశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలః సమన్తత ఉపకల్పితః-

ధిపతీన్ స్వయం భగవత్యనన్త ఆవేశితమతిస్తపోవనం ప్రవివేశ - తేషు వర్షమర్యాదాగిరయో నద్యశ్చ సప్తసప్తైవాసన్ ॥ ౨౪ ॥ ఈశాన ఉరుశృఙ్గో బలభద్రశ్శతకేసరస్సహస్రస్రోతా దేవపాలో మహానస ఇతి ॥ ౨౫॥ అనఘా-ఆయుర్దా ఉభయస్పృష్టి -రపరాజితా- పఞ్చపదీ-సహస్రస్రుతిర్నిజధృతిరితి ॥ ౨౬ ॥ తద్వర్షపురుషా ఋతవ్రతసత్యవ్రతదానవ్రతానువ్రతనామానో భగవన్తం వాయ్వాత్మకం ప్రాణాయామవిధూతరజస్తమసః పరమసమాధినా యజన్తే ॥ ౨౭ ॥ శ్లో॥ అన్తః ప్రవిశ్య భూతాని యో బిభర్త్యాత్మకేతుభిః। అన్తర్యామీశ్వరస్సాక్షాత్పాతు నో యద్వశే ❀ ఇదమ్ ॥ ౨౮ ॥ ౫ ॥ ఏవమేవ క్షీరోదాత్పరతః పుష్కరద్వీపస్తతో ద్విగుణాయామస్సమన్తత ఉపకల్పితస్సమానేన స్వాదూదకసముద్రేణ బహిరావృతో యస్మిన్బృహత్పుష్కరం జ్వలనశిఖామలకనకపత్రాయుతాయుతం భగవతః కమలాసనస్యాధ్యాసనం పరికల్పితమ్ ॥ ౨౯ ॥ తద్ద్వీపమధ్యే మానసోత్తరనామైక ఏవార్వాచీనపరాచీనవర్షయోర్మర్యాదాచలోఽయుతయోజనోచ్ఛ్రాయాయామో యత్ర తు చతసృషు దిక్షు చత్వారి పురాణి లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం యదుపరిష్టాత్సూర్యరథస్య మేరుం పరిక్రమతస్సంవత్సరాత్మకం చక్రం దేవానామహోరాత్రాభ్యాం చక్రవత్పరిభ్రమతి ॥ ౩౦ ॥ తద్ద్వీపస్యాధిపతిః ప్రైయవ్రతో వీతిహోత్రో నామైతస్యాత్మజౌ రమణకధాతకనామానౌ వర్షపతీ నియుజ్య స స్వయం ❀ పూర్వజ

ఈశ్వరేణేతి శేషః-యద్వా-ప్రియవ్రతరథచరణనేమినేతి శేషః స్వమానయా విశాలేన చతుష్షష్టిలక్షయోజనవిశాలేన శుద్ధోదకసముద్రేణ, సమన్తతః, బహి-రుపకల్పితః, పరివృతః-తస్మిన్పుష్కరద్వీపే-బృహద్విపులం-పుష్కరం కమలం, జ్వలనశిఖావ-దమలానాం, కనకపత్రాణాం అయుతానాం-అయుతాని, యస్య తత్ - భగవతః-కమలాసనస్య చతుర్ముఖస్యాధ్యాసనం, పరికల్పితం, తత్కర్ణికామధ్యగతత్వేన తద్వర్షస్థాశ్చ చతుర్ముఖముపాసత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అస్మిన్ద్వీపే-మర్యాదాగిరిర్మానసోత్తర ఏక ఏవేత్యాహ॥ తద్ద్వీపమధ్య ఇతి॥ పుష్కరద్వీపమధ్యే, ఏక ఏవ, మానసోత్తరాఖ్యోఽయుతయోజనాన్యుచ్ఛ్రాయ ఔన్నత్య, మాయామో విస్తారో-యస్య సః, అర్వాచీనపరాచీనయోరన్తర్వర్తిబహిర్వర్తినో-ర్వర్షయో, ర్మర్యాదాగిరిః, యత్ర మానసోత్తరే గిరౌ-చతసృషు దిక్షు ఇన్ద్రాదిత్యేషాం తేషాం- ఇన్ద్రాగ్నియమవరుణసోమానాం-లోకపాలానాం, పురాణి-సన్తి, యస్య మానసోత్తరగిరే, రుపరిష్టి తేన్ద్రాదిలోకపాలపురీణాముపరి, మేరుం, పరిక్రమతః పరితో భ్రమతః సూర్యరథస్య-యచ్చక్రం సంవత్సరాత్మకం, త-ద్దేవానా - మహోరాత్రాభ్యాం ఉత్తరాయణదక్షిణాయనాభ్యాం స్వావయవాభ్యాం-చక్రవల్లౌకికరథచక్రవత్పరిభ్రమతి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తస్య పుష్కరద్వీపస్యా, ధిపతిః, వీతిహోత్రాఖ్యః, ప్రియవ్రతాత్మజ ఏవ, తస్య వీతిహోత్రస్యాత్మజౌ పుత్రౌ, రమణకధాతకాఖ్యౌ రమణకధాతకయోర్వర్షయోః పతీ-నియుజ్య అధిపతీకృత్వేత్యర్థః-అయం వీతిహోత్రః, పూర్వజవన్మేధాతిథివ, ద్భగవదారాధనరూపకర్మశీల ఏవా, స్తే

౩౦॥శ్లో॥పా॥ ❀ పూర్వజవదకర్మణా కర్మణా స్తే

ఆసీదిత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ తత్ప్లక్షద్వీపవర్షపురుషాః, బ్రహ్మరూపిణం చతుర్ముఖశరీరకం - భగవన్తం, సకర్మకేణ కర్మయోగవిశిష్టేన-కర్మణా మనోవ్యాపారరూపేణ భగవదుపాసనయోగేన, కర్మశబ్దోహి మనోవ్యాపారరూపోపాసనయోగేఽపి వర్తతే,, ప్రకాశాదివచ్చావైశేష్యం ప్రకాశశ్చ కర్మణ్యభ్యాసా,, దితిసూత్రప్రయోగాత్, ప్రకాశాదివత్ జ్ఞానానన్దాదిస్వరూపవ - స్మూర్తామూర్త ప్రపఞ్చవిశిష్టతాయామపి బ్రహ్మగుణత్వావైశేష్యం ప్రతీయతే,, తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదేఽహం మనురభవం సూర్యశ్చే,, త్యాది బ్రహ్మస్వరూపభూతప్రకాశానన్దాదివచ్చ తేషాం వాసుదేవాదీనాం-సంరాధనాత్మకే కర్మణి అభ్యాసాదుపలభ్యతే - తద్వచ్చాభ్యస్తసంరాధనానాం తేషాం మూర్తామూర్తాదినా విశిష్టత్వమప్యవిశేషేణ ప్రతీయత ఇతి తదర్థః-తథా,, వాచికైః పక్షిమృగతాం మానసైరన్త్యజాతితాం॥ శరీరజైః కర్మదోషైర్యాతి స్థావరతాం నర,, ఇతి భగవతా మనునాఽపి మానసైః కర్మదోషైరితి మనోవ్యాపారే కర్మశబ్దః ప్రయుక్తః అకర్మణైకర్మణేతి పాఠే-అకర్మణైకర్మబన్ధనిరాసాయ-కర్మణా స్వస్వవర్ణోచితకర్మణేత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ భేదేన వర్ణాశ్రమాదిభేదేన-ఉపలక్షితో-జనః-యద్బ్రహ్మణః పరస్య-లిఙ్గం శరీరభూతం-యద్వా-బ్రహ్మ వేదః, తదేవ, లిఙ్గం జ్ఞాపకం - యస్య-తద్బ్రహ్మలిఙ్గం- వేదావబోధ్యం - కర్మమయం జగత్సృష్ట్యాత్మకకర్మ ప్రచురం-అపి క్షేత్రజ్ఞత్వాద్బ్రహ్మ పరమాత్మనో లిఙ్గం శరీరం అర్చయేత్ ఆరాధయేత్-కథం అద్వైతమితి క్రియావిశేషణం - దేవమనుష్యాదికార్యవర్గం ప్రతి బ్రహ్మణస్సమష్టిరూపత్వాత్ కార్యకారణయోరభేదాధ్యవసాయాదద్వైతం యథా భవతి తథా- అర్చయేదిత్యర్థః-యచ్చతుర్ముఖరూపం కేవలవేదావబోధ్యం వ్యష్టిసృష్ట్యాత్మకకర్మప్రచురం బ్రహ్మణః పరస్య శరీరభూతమద్వైతం యథా తథార్చయేదితి యావత్, తథైకాన్తమిత్యపి క్రియావిశేషణం, ఏకాన్తమవ్యభిచరితం యథా తథా అర్చయేదితి, తస్మై భగవతే హిరణ్య

వద్భగవత్కర్మశీల ఆస్తే ॥ ౩౧ ॥ తద్వర్షపురుషా భగవన్తం బ్రహ్మరూపిణం సకర్మకేణ కర్మణాఽఽరాధయన్తి ॥ ౩౨ ॥ ఇదం చోదాహరన్తి ॥ ప ॥ యత్తత్కర్మమయం లిఙ్గం బ్రహ్మలిఙ్గం జనోఽర్చతి। భేదేనైకాన్తమద్వైతం తస్మై భగవతే నమ ఇతి ॥ ౩౩ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ౫ ॥ తతః పరస్తాల్లోకాలోకనామాచలో లోకాలోకయోరన్తరాళే పరిత ఉపక్షిప్తః ॥ ౩౪ ॥ యావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరం తావతీ భూమిః-కాఞ్చన్యాదర్శతలోపమా-యస్యాం నిహితః - పదార్థో న కథంచిత్పునః ప్రత్యుపలభ్యతే-తస్మాత్సర్వసత్త్వపరిహృతాఽఽసీత్ ॥ ౩౫ ॥ లోకాలోక ఇతి సమాఖ్యా యదనేనాచలేన లోకాలోకయోరన్తర్వర్తినావ్యవస్థాప్యత ఇతి

గర్భాయతే-నమః ॥ ౩౩ ॥ ఏవం శుద్ధోదధిపర్యన్తం సప్తద్వీపాత్మకం భూమణ్డలమనువర్ణ్యాథ తతః పరమనువర్ణయతి॥ తతః పరస్తాదిత్యాదినా॥ తతః శుద్ధోదాత్పరస్తాద్బహిః-లోకాలోకాఖ్యః-పర్వతః- అస్తీతి శేషః తస్య లోకాలోక ఇతి నామ్ని నిమిత్తమాహ॥ యతః లోకాలోకయోః-అన్తరాళే మధ్యే ఉపకల్పితః ॥ ౩౪ ॥ నను, కోఽసావలోకః, యదన్తరాళస్థత్వమేతస్మిన్నామ్ని నిమిత్తం తతః పరస్తాదిత్యుక్తం-తదేవ కియతాఽన్తరేణేత్యపేక్షాయాం తదన్తర్వర్తినీం భూమిమాహ॥ యావదితి॥ మానసోత్తరమేర్వోః, అన్తరా మధ్యే, యావతీ, భూమిః, ఆస్తే, మేరోర్మధ్యాదారభ్య మానసోత్తరపర్యన్తం సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా భూమిరాస్తే, తావతీ భూమిశ్శుద్ధోదాత్పరతోఽస్తీత్యర్థః-తతోఽన్యామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితాం భూమిమాహ॥ కాఞ్చనీతి॥ కాఞ్చనీ స్వర్ణమయీ, ఆదర్శతలోపమా దర్పణోదరతుల్యా, నిర్జనా భూమిః, లోకాలోకశుద్ధోదధ్యోరన్తరాళే వర్తత ఇత్యర్థః, తామేవ విశినష్టి॥ యస్యామితి॥ యస్యాం లోకాలోకాన్తర్వర్తిన్యాం, సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మికాయాశ్శుద్ధోదాద్బాహ్యాయా భూమేః పరస్తాద్విద్యమానాయామేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటిపరిమితాయాం భూమ్యాం, నిహితః, కశ్చిత్పదార్థః-పునర్నోపలభ్యతే-దర్పణోదరతుల్యత్వాత్తస్యా ఇతి భావః-నహి దర్పణోదరే నిహితో మాషాదిస్తిష్ఠతి, అథ లోకాలోకాద్బాహ్యామాహ॥ తస్మాదితి॥ తస్మాత్ లోకాలోకపర్వతాద్బహిః-సర్వైస్సత్త్వైర్జన్తుభిః- పరిహృతా రహితా, ఆసీత్ - భూమిరిత్యనుషఙ్గః-అతోఽలోకా భూమిరాస్త ఇత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఇదమేవ హి పర్వతస్య లోకాలోకసమాఖ్యాయాం నిమిత్తమిత్యాహ॥ లోకేత్యాదినా॥ స్వపర్యన్తాయా అన్తర్భూమ్యా లోకశబ్దవాచ్యత్వాచ్చోభయోరన్తరాళవర్తినాఽనేన పర్వతేన స్వనిష్ఠాన్తరాళవర్తిత్వేన ధర్మేణ హేతునా స్వస్మిన్ లోకాలోక ఇతి సమాఖ్యా వ్యవస్థాప్యతే వ్యవస్థితసమాఖ్యోఽయం పర్వతో భవతీత్యర్థః పర్వతం విశినష్టి॥ స ఇతి॥ సః లోకాలోకః-భూరాదిలోకత్రయమన్తరే అన్తర్గతం యస్య, తస్మిన్ స్వపయ ఏ ఈశ్వరేణ పరితో వృత్తా

కారేణవిహితఇత్యర్థః - గర్భస్థలోకత్రయత్వేనలోకాలోకయోర్మర్యాదాత్వేనచేశ్వరేణాయమచలోవిహితఇత్యర్థః-
ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్మాదితి॥సూర్యప్రభృతీనాం, ధ్రువపర్యన్తానాం-జ్యోతిర్గణానాంగభస్తయోమరీచయః-త్రీన్లో
కాన్భూరాదీన్-అర్వాచీనానధస్తాన్ - ఆవితన్వానాస్సమన్తాత్ప్రకాశయన్త్యో- యస్మాల్లోకాలోకపర్వతరూపాత్ప్రతిబ
న్ధాత్కదాచిదపి-పరాచీనాఃపరతోవ్యాప్తాఃపర్వతాద్బహిఃప్రకాశమానాభవితుం-నోత్సహన్తేనశక్నువన్తి* ॥౩౬॥*
తావ-దున్నహనమౌన్నత్యం-తదనురూప-ఆయామోవిస్తారశ్చ-యస్యసః-ధ్రువాదప్యున్నతత్వాత్గర్భస్థత్రిలోకీకత్వా
చ్చలోకాలోకయోర్మర్యాదారూపఇత్యర్థః - పర్వతాద్బహిస్సూర్యాదిప్రకాశావ్యాప్త్యుక్త్యా - లోకఆలోక - స్తద్వా
న్లోకః- ఆలోకరహితోఽలోకఇతిచలోకాలోకశబ్దయోఃప్రవృత్తినిమిత్తముక్తంభవతి- తావదున్నహనాయామఇత్యుక్త
మౌన్నత్యంకియద్యోజనపరిమితమిత్యపేక్షాయాంతద్వక్తుంతస్యకృత్స్నభూమణ్డలపరిమితికథనాపేక్షత్వాత్తావత్తత్పరి
మాణమాహ ॥ ఏతావానితి॥ లోకస్యకృత్స్నభూమణ్డలస్య-విన్యాసఃసంస్థానం-మానాదిభి- రేతావానితిపఞ్చాశత్కోటి
యోజనపరిమితఇతి-కవిభిర్భూమణ్డలయాథాత్మ్యవిద్భి-శ్చిన్తితఃసమ్యక్జ్ఞాతః*॥౩౭॥*పర్వతస్యౌన్నత్యపరిమితిమాహ॥స
ఇతి॥పఞ్చాశత్కోటియోజనవిస్తృతస్యభూగోళస్య - య - స్తురీయోభాగస్సార్ధద్వాదశకోటియోజనాత్మకః-తత్పరిమి
తౌన్నత్యవాన్-తదనుగుణాయామశ్చేత్యర్థః-తస్యలోకాలోకస్యగిరే-రుపరిష్టాత్- చతసృష్వాశాసుపూర్వాదిషుదిక్షు-అ
ఖిలజగద్గురుణా-ఆత్మయోనినాబ్రహ్మణా- ఋషభాదిసంజ్ఞా-శ్చత్వారో-ద్విరదపతయఃగజశ్రేష్ఠాః-యే-నివేశితా-స్తే-సక
లలోకానాం-స్థితిహేతవఃక్షేమహేతవః,ఆసతే*॥౩౮॥*తేషాంద్విరదపతీనాం-స్వాంశభూతానామిన్ద్రాదిలోకపాలా

సలోకత్రయాన్తైపరితఈశ్వరేణవిహితః - యస్మాత్సూర్యాదీనాంధ్రువాపవర్గాణాంజ్యోతిర్గణానాంగ
భస్తయోఽర్వాచీనాంస్త్రీన్లోకానావితన్వానానకదాచిత్పరాచీనాభవితుముత్సహన్తే ॥ ౩౬ ॥ తావ
దున్నహనాయామః,ఏతావానేవలోకవిన్యాసోమానలక్షణసంస్థాభిశ్చిన్తితఃకవిభిః ॥ ౩౭ ॥ సతుపఞ్చాశ
త్కోటిగుణితస్యభూగోళస్యతురీయభాగోఽయంలోకాలోకాచలః-తదుపరిష్టాచ్చతసృష్వాశాస్వాత్మయో
నినాఽఖిలజగద్గురుణాధినివేశితాయేద్విరదపతయఋషభఃపుష్కరచూడోవామనోఽపరాజితఇతిసకల
లోకస్థితిహేతవః ॥ ౩౮ ॥ తేషాంస్వవిభూతీనాంమహేన్ద్రాదీనాంలోకపాలానాంవివిధవీర్యోపబృంహ
ణాయభగవాన్పరమపురుషోమహావిభూతి—ర్యామ్యాత్మనోవిశుద్ధసత్త్వధర్మజ్ఞానమహావైరా

నాంచ-నానావిధసామర్థ్యాభివృద్ధయే-సకలలోకస్వస్తయేచ-భగవాం- స్తస్మిన్పర్వతే- ఆస్తఇత్యన్వయః-కథంభూతః-ప
రమఃసర్వోత్కృష్టః-నిరతిశయకల్యాణగుణాశ్రయః-పురుషః-విభూతిద్వయాధిపతిః-సర్వాన్తరాత్మా-ఆత్మనఃస్వస్య,య-
ద్విశుద్ధంసత్త్వం - త - ద్ధారయమాణఃశుద్ధసత్త్వమయకర్మవశ్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహంబిభ్రాణఇత్యర్థః-కథంభూతంశుద్ధ
సత్త్వం - ధర్మాదయఉపలక్షణానిదర్శనసాధనానియస్యత- ద్ధర్మాద్యుపలక్షణం-తత్రధర్మోవర్ణాశ్రమోచితః,జ్ఞానంప్రకృ
తవివిక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగః - వైరాగ్యమన్తర్బాహ్యేన్ద్రియనియమః - ఐశ్వర్యాదయఃఅష్టౌసిద్ధయఃఅణిమా
దయోయోగసిద్ధయః - ఏభిరుపలక్ష్యతే - కర్మయోగజ్ఞానయోగానుగృహీతేనాణిమాద్యష్టైశ్వర్యసిద్ధిపర్యన్తేనోపాసనే
నోపలక్ష్యమిత్యర్థః - స్వపార్షదశ్రేష్ఠైర్విష్వక్సేనప్రభృతిభిః - పరివృతఃస్వకీయైః-శ్రేష్ఠైః - శ్చక్రాదిభిరాయుధై -రుపశో
భితాః-దోషః- భుజాఃదణ్డాకారా - స్తైః, రుపలక్షిత- స్తస్మిన్లోకాలోకే-గిరివరే-సర్వత్ర-సకలజగతాం-స్వస్తయే,ఆ
స్తఇత్యర్థః ॥ కియన్తంకాలమాస్తఇత్యత్రాహ ॥ ఆకల్పమితి ॥ ఏషభగవా-నాత్మమాయయా-విరచితో-వివిధోలోక, స్త
స్యయాత్రాజీవనం - తస్యా - గోపీథాయరక్షణాయచా,కల్ప-మేవంభూతంవేషంలీలయాప్రాప్తఆస్తఇత్యర్థః-ఏవంజ
మ్బూద్వీపాదీనాంపరిమాణకథనేనశుద్ధోదధిపర్యన్తస్యభూమణ్డలస్యమేర్వోర్మూలస్యమధ్యాదారభ్యాభితశ్శుద్ధోదధిప
ర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకంపరిమాణముక్తంభవతి॥ తథా
చోక్తమన్యత్రాపి ,, కోటిద్వయంత్రిపఞ్చాశల్లక్షాణిచతతఃపరమ్ । పఞ్చాశచ్చసహస్రాణిసప్తద్వీపాస్ససాగరాః॥త
తోహేమమయీభూమిర్దశకోట్యోవరాననే । దేవానాంక్రీడనార్థాయలోకాలోకస్తతఃపర ,, ఇతి,ఏవంశుద్ధోదధేర్బా
హ్యాయాఃకాఞ్చనభూమిగర్భభూతాయాఃపరిమాణమపియావన్మానసోత్తరమేర్వోరన్తరాతావతీభూమిరిత్యనేనసార్ధ

సప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనాత్మకముక్తం-యద్యప్యాదర్శభూమేర్విశిష్య పరిమాణంనోక్తం , తథాఽపికృత్స్నభూమణ్డలస్య పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితత్వోక్తేస్తత్రసప్తద్వీపసప్తసాగరాత్మకస్య పరిమాణోక్తేరలోకస్యలోకసమానపరిమాణస్యవక్ష్యమాణత్వాచ్చ ‚‚ తతో హేమమయీభూమిర్దశకోట్య„ఇతి-వచనాన్తరానురోధాచ్చపరిశేషాదేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనాత్మకంపరిమాణం వేదితవ్యం - హేమభూమేర్దశకోటియోజనపరిమితత్వకథనంపూర్వోక్తసార్ధ సప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనసంఖ్యయాపూర్వోక్తభూమ్యాసహకించిదూనమస్తీత్యభిప్రాయేణేతిద్రష్టవ్యమ్ ‌❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ఏవంలోకాలోకపర్యన్తస్యలోకస్యమేరోరారభ్యసార్ధ ద్వాదశకోటియోజనపరిమాణముక్తం-అథాలోకపరిమాణమాహ॥ అథేతి - అథనను హేరాజన్,ఏతేన - లోకాలోకాన్తర్వర్తినఃపరిమాణకథనేనలోకాలోకాద్బహిః,బాహ్యాదేశ, స్తస్యాలోకస్య, పరిమాణమపి -వ్యాఖ్యాతం,అలోకోఽపిలోకేనతుల్యపరిమాణః-సార్ధ ద్వాదశకోటియోజనపరిమాణఇత్యర్థః , అత్రేదమవగన్తవ్యం , పఞ్చాశత్కోటియోజనాత్మకేభూమణ్డలే,మేరుర్మధ్యేవర్తతే- తస్మాదారభ్యచతుర్షు దిక్ష్వప్యణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తి - దక్షిణతో ఽణ్డభిత్తిమారభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేతుపఞ్చాశత్కోటియోజనానిభవన్తి , ఏవంపశ్చిమతఆరభ్యపూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేపీతిద్రష్టవ్యం , తత్రమేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తేపఞ్చవింశతికోటియోజనాత్మకేభూభాగేజమ్బూద్వీపభాగఃపఞ్చాశత్సహస్రయోజనాత్మకః - తతోలవణోదధ్యాదయస్సముద్రాః ప్లక్షాదయోద్వీపాశ్చయథోక్తయోజనపరిమాణాఏవ - ఏవంపఞ్చాశత్సహస్రోత్తరత్రిపఞ్చాశల్లక్షాధికకోటిద్వయయోజనపరిమితాసప్తసాగరసప్తద్వీపాత్మికాభూమిః - శుద్ధోదధేర్బాహ్యభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా - తతోబాహ్యాఆదర్శభూమిరేకోనచత్వారింశల్లక్షోత్తరాష్టకోటియోజనపరిమితా - సంకలయ్యగణనాయాంసార్ధ ద్వాదశకోటియోజనానిభవ

గ్యైశ్వర్యాద్యష్టమహాసిద్ధ్యుపలక్షణంవిష్వక్సేనాదిభిస్స్వపార్షదప్రవరైఃపరివారితోనిజవరాయుధోపశోభితైర్భుజదణ్డైస్సన్ధారయమాణస్తస్మిన్గిరివరేసమన్తాత్సకలలోకస్వస్తయఆస్తఆకల్పమేవభగవానాత్మమాయావిరచితవివిధలోకయాత్రాగోపీథాయ॥ ౩౮ ॥ అథయోఽన్తర్విస్తారఏతేనహ్యలోకపరిమా

న్తి-తతోలోకాలోకాత్పరాఆలోకభూమిస్సార్ధ ద్వాదశకోటియోజనపరిమితేతి॥ తత్రనలౌకికానాంసంచారఇత్యాహ॥ తతఃపరస్తాదితి॥ తతోలోకాలోకాద్బహిః - విశుద్ధాం యోగప్రభావసిద్ధాం-యోగీశ్వరాణామేవ-గతింసంచారం-ఉదాహరన్తి-కథయన్తీత్యర్థః , వస్తుతస్త్వత్రశుద్ధోదధేఃపరస్తాత్కాఞ్చనభూమ్యతిరిక్తాభూమిర్నప్రతీయతఏవ - కింతుకాఞ్చన్యాఏవభూమేర్మేరుమానసోత్తరమధ్యస్థభూపరిమాణంగమ్యతే - అతఏవహివైష్ణవేపురాణే‚‚ స్వాదూదకస్యపరతోదృశ్యతేలోకసంస్థితిః ॥ ద్విగుణాకాఞ్చనీభూమిస్సర్వజన్తువివర్జితే„ తికాఞ్చనభూమిరేవోక్తా-అతఏవహి‚‚తతఃకాఞ్చనభూమిస్తుదశకోట్యోవరాననే„ఇతివచనాన్తరమప్యుపపన్నం ॥ తత్రాయమర్థః॥అథాలోకపరిమాణమాహ॥అథేతి॥ అథనను - యోఽన్తర్విస్తారఃలోకాలోకపర్వతాన్తర్వర్తినోభూమణ్డలస్యవిస్తారః- కథితఇతిశేషః-ఏతేనఅన్తర్వర్తినఃపరిమాణకథనేనా-లోకస్యలోకాలోకపర్వతాద్బాహ్యవర్తినోఽపి - పరిమాణం-వ్యాఖ్యాతంకథితప్రాయం-పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితేభూమణ్డలేలోకాలోకాన్తర్వర్తినోవిస్తారేకథితేఅవశిష్టమలోకస్య పరిమాణమితికథితప్రాయమేవేత్యర్థః॥ అత్రేదమవగన్తవ్యం ॥పఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితంభూమణ్డలంమేర్వోర్ధ్వాలస్యమధ్యాదా-రభ్యాభితశ్చతుర్ధాఽణ్డగోళపర్యన్తంవిభజనీయం - ఏవంవిభక్తాశ్చత్వారోభాగాఅల్పమూలావిపులాగ్రభాగాస్త్రికోణాకారంయథామేరోరారభ్యాలవణోదధివిభక్తాభాగాః - తత్రైకైకస్మిన్భాగేమేరోరారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనేపఞ్చవింశతికోటియోజనానిభవన్తితేషామేవభాగానామాద్యన్తభాగయోస్సమీకరణేనగణనాయాంసార్ధద్వాదశకోటియోజనానిభవన్తి - యథాచమేరోరారభ్యాలవణోదధిపర్యన్తేషుచతుర్షుభాగేషుమేరోరారభ్యఋజుగమనేపఞ్చాశత్సహస్రయోజనాని - సమీకారేణగణనాయాంతుపఞ్చవింశతిసహస్రయోజనాని - ఏవంవిధేషుచతుర్షుభాగేష్వేకైకస్మిన్భాగేమేరోర్మూలాదారభ్యఋజుగమనేనశుద్ధోదధిపర్యన్తఃపఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మకః-శుద్ధోదాదారభ్యాలోకాలోకపర్యన్తస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితః - లోకాలోకాదారభ్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తోలోకభాగఏకోనచత్వారింశల్లక్షాధికాష్టకోటియోజనపరిమితః , మిలిత్వాసార్ధద్వాదశకోటియోజనఏకైకో

భాగో భవతి - చతుర్ణాం భాగానాం మేలనే నాణ్డభిత్తేర్గణితతఆరభ్యోత్తరభిత్తిపర్యన్తమృజుగమనే పఞ్చాశత్కోటియోజనాని భవన్తి, ఏవం పాశ్చాత్యాణ్డభిత్తిమారభ్య పూర్వభిత్తిపర్యన్తగమనేపితథోధ్యం, భాగానాం సమీకారేణ గణనాయాం త్వన్యదేవ పరిమాణం భవతి॥ అయమప్యపరోపి శేషః॥ సార్ధద్వాదశకోట్యాత్మకే ఏకైకస్మిన్భాగే యోఽయం శుద్ధోదధిపర్యన్తః పఞ్చాశత్సహస్రాధిక త్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనపరిమిత ఏకైకో భాగస్తస్మిన్నపి భాగే మేరోర్మూలాదారభ్యర్జుగమనేన లవణోదధిపర్యన్తో జమ్బూద్వీపభాగః పఞ్చాశత్సహస్రయోజనపరిమితః - తతో లవణోదధిభాగోపి ఋజుగమనేన లక్షయోజనపరిమితః - తతః ప్లక్షద్వీపో ద్విలక్షయోజనాత్మకః - తత ఇక్షురససముద్రోఽపి ద్విలక్షయోజనాత్మకః - ఏవం తతశ్శాల్మలాదయో ద్వీపాస్సురోదాదయశ్చ సముద్రాశ్చతుర్లక్షాదిరూపయథోక్తపరిమాణా ఏవ వేదితవ్యాః - ఏవం శుద్ధోదధిపర్యన్తం సంకలయ్య గణనాయాం పఞ్చాశత్సహస్రాధికత్రిపఞ్చాశల్లక్షోత్తరకోటిద్వయయోజనాత్మికోక్తస్యాఖ్యా సంపన్నా భవతి॥ తతః కాఞ్చనీభూమిస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనపరిమితా, "ద్విగుణా కాఞ్చనీభూమి" రితి తు విష్ణుపురాణవచనం - పూర్వోక్తశుద్ధోదధిపర్యన్తయా భూమ్యా సహ మిలితా సతీ షణ్ణవతిలక్షస్యాస్య ద్విగుణత్వైకతాత్పర్యకం "దశకోట్య" ఇతి వచనాన్తరం తు లోకాలోకాదారభ్య పునర్లోకాలోకపర్యన్తమృజుగమనే చతుర్దశలక్షోత్తరదశకోటియోజనపరిమితా భూమిర్భవతీత్యేతదభిప్రాయకం॥ ద్విగుణత్వదశకోటిత్వకథనం స్యానాధిక భాగావనాదృత్యేత్యతో న విరోధ ఇతి॥ తతో లోకాలోకాచలస్తతోఽన్ధకారభూమిస్సా చ పారిశేష్యాదవశిష్టకోటియోజనపరిమితా - ఏవం చ మేరోరారభ్య పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తీతి ద్రష్టవ్యమ్ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ ఏవం మేరుం మధ్యస్థమవధీకృత్య భూమణ్డలస్య పరిమాణముక్తం - అథ బ్రహ్మాణ్డస్య కియత్పరిమాణం - కం వాఽవధీకృత్య పరిమాతవ్యమిత్యపేక్షాయామాహ॥ అణ్డమధ్యగత ఇతి॥ అణ్డమధ్యగతః అణ్డమధ్యస్థితస్సూర్యః, యథా భూమణ్డలస్య మధ్యే మేరుః స్థిత ఇత్యర్థః -

ణం చ వ్యాఖ్యాతం, యద్బహిర్లోకాలోకాచలాత్తతః పరస్తాద్యోగేశ్వరగతిం విశుద్ధాముదాహరన్తి॥ ౪౦ ॥ శ్లో॥ అణ్డమధ్యగతస్సూర్యో ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమ్। సూర్యాణ్డగోళయోర్మధ్యే కోట్యస్స్యుః పఞ్చవింశతిః ॥ ౪౧ ॥ మృతేఽణ్డ ఏష ఏతస్మిన్యదభూత్తతో మార్తణ్డ ఉచ్యతే। హిరణ్యగర్భ ఇతి యద్ధిరణ్యాణ్డసముద్భవః ॥ ౪౨ ॥ సూర్యేణ హి విభజ్యన్తే దిశః ఖం ద్యౌర్మహీ భిదా స్వర్గాపవర్గనరకరసౌకాంసి చ సర్వశః ॥ ౪౩ ॥ దేవతిర్యఙ్మనుష్యాణాం సరీసృపసవీరుధామ్। సర్వజీవనికాయానాం సూర్య ఆత్మా దృగీశ్వరః ॥ ౪౪ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావానేవ భూవలయస్య సన్నివేశః - ప్రమాణలక్షణతో వ్యాఖ్యాతః - ఏతేన హి దివో మణ్డ

కిం తన్మధ్యం - యత్ర స్థితస్సూర్యస్తత్రాహ॥ ద్యావాభూమ్యోర్యదన్తరమితి ॥ ద్యావాభూమ్యోరూర్ధ్వాధఃకపాలయోర్యదన్తరం మధ్యస్థానమిత్యర్థః - అనేన సూర్యమవధీకృత్యాణ్డస్య పరిమాణం కార్యమిత్యుక్తం భవతి, సూర్యాణ్డగోళయోస్సూర్యాణ్డభిత్త్యోర్మధ్యే, పఞ్చవింశతిః కోట్యస్స్యురిత్యర్థః - సూర్యమవధీకృత్యాణ్డభిత్తిపర్యన్తమూర్ధ్వమధస్తాత్పార్శ్వతశ్చ పఞ్చవింశతికోటియోజనాని భవన్తీత్యర్థః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ అణ్డప్రసఙ్గాత్సూర్యచతుర్ముఖాదీనామణ్డసంబన్ధాదేవ మార్తణ్డహిరణ్యగర్భాదినామవత్త్వమిత్యాహ॥ మృతేఽణ్డ ఇతి॥ మృతే నశ్వరే - ఏతస్మిన్నణ్డే యతః స్థితః - తత సూర్యో, మార్తణ్డ ఉచ్యతే, మృతం చ తదణ్డం మృతణ్డం - మృతణ్డే భవో మార్తణ్డః - శకన్ధ్వాదిత్వాత్పరరూపే మార్తణ్డ ఇతి సాధుః - యద్యస్మాద్ధిరణ్యే హిరణ్మయే - సముద్భవో యస్య - స బ్రహ్మా హిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యతే - హిరణ్యస్యాణ్డస్య గర్భభూతత్వాద్ధిరణ్యగర్భ ఇత్యుచ్యత ఇత్యర్థః - యద్వా॥ హిరణ్యగర్భ ఇతి సూర్యస్యైవ క్వచిద్వ్యపదేశనిర్వాహార్థమేవముక్తమ్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ యదుక్తమణ్డపరిమాణే సూర్యస్యావధిత్వం తదేవ న కేవలం - కింతు దిగాదివిభాగేఽప్యవధిత్వం సూర్యస్యాస్తీత్యాహ॥ సూర్యేణేతి॥ దిశః పూర్వాదయః - ఖం అన్తరిక్షం - ద్యౌః స్వర్లోకః - మహీ భూమిః, భిదా అన్యోఽపి విభాగః - స్వర్గాపవర్గా భోగమోక్షదేశా - నరకాః - రసౌకాంసి అతలాదీని చ, సర్వశః కృత్స్నశః - సూర్యేణైవ విభజ్యన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ న కేవలం దిగాదివిభాజక ఏవ సూర్యః - కింతు దేవాదీనాం చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతా చేత్యాహ॥ దేవేతి ॥ ఆత్మా భగవదాత్మకస్సూర్యః - దేవాదీనాం - సర్వేషాం - జీవనికాయానాం జీవసమూహానాం - దృగీశ్వరః దృగధిష్ఠాతా - అగానాం స్థావరాణాం - వీరుధాం చ చక్షురిన్ద్రియస్యానభివ్యక్తస్య సద్భావాత్తచ్చక్షురిన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వమప్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవం కృత్స్నస్య భూమణ్డలస్య సన్నివేశం తత్పరిమాణం చాభిధాయాథ దివో మణ్డలపరిమాణం సూర్యగతిం చ వివ

ఞ్చుర్వక్ష్యమాణస్యోక్తసాపేక్షత్వాదుక్తమనువదతి ॥ ఏతావానేవేతి భూమణ్డలస్య-సన్నివేశస్సంస్థానం(ప్రమాణాదిభి, రేతావానేవపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితఏవ-వ్యాఖ్యాతః - ఏవకారేణోక్తాధికపరిమాణవ్యావృత్తిః-వక్ష్యమాణమవ తారయతి॥ఏతేనేతి॥ఏతేనభూమణ్డలపరిమాణేన - దివోమణ్డలస్యాపి-మానంపరిమాణం-తద్విదఃదివోమణ్డలమానవిదః-ఉ పదిశన్తిభూమణ్డలేనతుల్యపరిమాణమేవదివోమణ్డలమపిపఞ్చాశత్కోటియోజనపరిమితమిత్యేవోపదిశన్తీత్యర్థః- కథమ న్యస్యపరిమాణకథనేనాన్యస్యాపిపరిమాణంజ్ఞాతుంశక్యమిత్యపేక్షాయాందృష్టాన్తమాహ ॥ యథాద్విదళయోర్నిష్పా వాదీనామితి-నిష్పావో గోధూమాదిధాన్యానిచూర్ణయితుంశిల్పిభిర్నిర్మితోద్విదళాత్మకః పాషాణవిశేషః-బాహ్యదళద్వయ విశిష్టోధాన్యవిశేషోవా-నిష్పావయతేశూర్పాదిభిరితినిష్పావః,,నిరభ్యోఃపూల్వోః,,రితిఘఞ్, నిష్పావప్రభృతీనాంద్వయో ర్దళయోర్మధ్యేఅధస్థితస్యదళస్యపరిమాణేకథితేఉపరితనదళమపితత్తుల్యపరిమాణమితికథితంభవతి, తథేత్యర్థః-అన్తరి వోమణ్డలమపిభువోమణ్డలేనతుల్యపరిమాణం- కింతద్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోర్మధ్యే - యత్రస్థితంసూర్యమవధీకృత్యప రిచ్ఛేదఃకార్యఇత్యుక్తం-తత్రాహ॥తయోరితి॥ తయోర్భూమణ్డలద్యుమణ్డలయోరన్తరేణమధ్యే-అన్తరిక్షంఅన్తరిక్షలోక ముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః-కథంభూతం-తదుభయసన్ధితం - తాభ్యాంభూమణ్డలద్యుమణ్డలాభ్యాం-ఉభయతఃఅధఃఊర్ధ్వం చ-సన్ధితంసంలగ్నం-సందష్టమిత్యర్థః యస్యాన్తరిక్షస్య-మధ్యగతఃమధ్యస్థితో-భగవాన్- తపతాంపతిః తాపంకుర్వతామ గ్న్యాదీనాంమధ్యే-పతిఃశ్రేష్ఠః-తపనస్సూర్యః-ఆతపేన- త్రిలోకీంభూర్భువస్సువరాత్మికాం - ప్రతపతిఆత్మనస్స్వస్య భాసాత్రిలోకీ-మవభాసయతిప్రకాశయతిచ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ కిమయంసూర్యఏకత్రస్థితఏవత్రిలోకీంప్రతపత్యవభాసయతిచ- ఉతాటన్నేవ - యద్యటన్నేవతర్హిసదైకరూపేణాటతఉతకదాచిత్త్వరయాకదాచిచ్ఛనైఃకదాచిత్సమం- కింవోర్ధ్వమేవా టతి-ఉతాధః-ఆహోస్విదుభయతః- కేషుస్థానేష్వటతి -కథంవాతద్గతికృతోభవత్యహోరాత్రపరిమాణవిభాగ-ఇత్యా

లమానంతద్విదఉపదిశన్తి - యథాద్విదళయోర్నిష్పావాదీనాంతదన్తరేణాన్తరిక్షంతదుభయసంధితంయ

స్మిన్మధ్యగతోభగవాంస్తపతాంపతిస్తపనఆతపేనత్రిలోకీంప్రతపత్యవభాసయత్యాత్మభాసా॥౧॥ సఏ

ష ఉదగయనదక్షిణాయనవైషువతసంజ్ఞాభిరారోహణావరోహణాభ్యాంమన్దశీఘ్రసమానాభిర్గతిభి

రారోహణావరోహణసమస్థానేషుయథాసవనమభిపద్యమానోమకరాదిషురాశిష్వహోరాత్రాణిదీ

ర్ఘహ్రస్వసమానానివిధత్తే ॥ ౨ ॥ యదామేషతులయోర్వర్తతేతదాఽహోరాత్రాణిసమానిభవ

ద్యపేక్షాయామాహ॥సఏషఇతి॥ సఏషఃఅన్తరిక్షమధ్యగతస్సూర్యః-ఉదగయనాదిసంజ్ఞాభి-ర్మన్దాదిగతిభిః,ఆరోహణా దిస్థానేషు-యథాకాలమారోహణాదికమభిపద్యమానః, మకరాదిరాశిషువర్తమానః, అహాని-రాత్రీశ్చ-హ్రస్వదీర్ఘస మానాని-విధత్తేకురుతే,,త్ర్యశీతిమణ్డలశతంకాష్ఠయోరన్తరంద్వయోః। ఆరోహణావరోహాభ్యాంభానోరబ్దేనయాగ తి ,, రితిశ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాఽశేషగ్రహనక్షత్రరాశ్యమేఅన్తర్మధ్యబహిర్వలయత్రయాకారేత్ర్యశీతిశతమణ్డ లాకారరేఖామయేఅర్వాక్ఛిరస్కదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతసర్పాకారేభగవదాత్మకేశింశుమారాఖ్యే కాలచక్రే, ఉ దీచ్యాద్యారోహణావరోహణసమస్థానేష్వన్తర్వలయబాహ్యవలయమధ్యవలయేషూదగయనాదిసంజ్ఞాభిర్మన్దా దిగతిభిః - యథాసవనమీశ్వరాదిష్టంకాల - మనతిక్రమ్య, భిపద్యమానఃప్రాప్తస్సన్ - మకరాదిషుశింశుమార స్థమకరాద్యాకారరేఖామయమణ్డలేషు - నక్షత్రాభిముఖతయా - చర, న్నహరాదీని, హ్రస్వాని, దీర్ఘాణిసమానాని చ, కురుతే ॥ తత్రబహిర్వలయాదన్తర్వలయగమనమారోహణం, తదేవోదగయనం - ఆరోహేచచిరగతిః, మా ర్గస్యరాశీకృతభూయస్త్వాత్-అన్తర్వలయాద్బహిర్వలయగమనమవరోహణం,తదేవదక్షిణాయనం,అవరోహేచద్రుత గతిః-మార్గస్యరాశీకృతాల్పీయస్త్వాత్ - సమస్థానశబ్దనిర్దిష్టేమధ్యమవలయేగమనంసమస్థితిః - తదేవవైషువతం- తత్రసమగతిః-మార్గస్యరాశీకృతసామ్యాత్ - ఆరోహణాదికంచధ్రువేణరథయుగాక్షకోటినిబద్ధవాయుపాశద్వయస్యా కర్షణప్రసారణసమగ్రహణైర్భవతి ॥ తథాచోక్తం ,, ఆకృష్యేతేయథాహ్యేతౌధ్రువేణసమధిష్ఠితౌ-తథాఽభ్యన్తర తస్సూర్యోభ్రమతేమణ్డలానితు ॥ ధ్రువేణముచ్యమానేనపునారశ్మియుగేనతు। తథైవబాహ్యతస్సూర్యోభ్రమతేమణ్డలా ని,,చ,,తి - ఆరోహణేచిరగతిత్వాద్దినవృద్ధీ రాత్రిర్హ్రాసశ్చభవతి - అవరోహేద్రుతగతేరహ్నోంహ్రాసోరాత్రివృద్ధిశ్చ- సమస్థితౌఅహోరాత్రస్యసామ్యమితిభేదః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏతదేవప్రతిపిపాదయిషుస్తావత్కాసురాశిషుచరన్నహోరా త్రాస్యసామ్యాధిక్యంవిధత్తఇత్యపేక్షాయామాహ ॥ యదావృషభాదిష్వితి ॥ వృషభఆదిర్యాసాం - తాసు-వృషభమిధున

కర్కటకసింహకన్యాసు రాశిషు పఞ్చసు - యదా - చరతి - తదా - అహస్స్యేవ - వర్ధన్తే - నతు రాత్రయ ఇత్యర్థః, యద్యపి వృషభమిథునయోరేవాహ్నాం వృద్ధిః - కర్కటకాదిషు హ్రాసః - తథాపి రాత్ర్యపేక్షయా అధికత్వాద్వర్ధన్త ఇత్యుక్తం॥ హ్రసతి చేతి॥ మాసి మాసి - రాత్రిష్వేకైకా ఘటికా, హ్రసతి, అహస్సు, ఏకైకా ఘటికా - వర్ధతే చేత్యర్థః ॥ ౩ ॥ యదా వృశ్చికధనుర్మకరకుమ్భమీనరాశిషు పఞ్చసు - వర్తతే చరతి, తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి - రాత్రయో వర్ధన్తే - అహాని హ్రసన్తీత్యర్థః॥ పూర్వవద్దినాపేక్షయాఽత్ర హ్రాసో బోధ్యః ॥ అత్రాప్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు వర్ధతే - అహస్సు హ్రసతీత్యవగన్తవ్యం - ఇదం చ స్థూలదృష్ట్యోక్తం, వృద్ధిహ్రాసయోః ప్రతిమాసం వైషమ్యాత్ ॥ ౪ ॥ అథ తాత్త్వికం వృద్ధిహ్రాసకాలమాహ॥ యావదితి ॥ దక్షిణాయనపర్యన్తమహాని వర్ధన్తే, రాత్రయో హ్రసన్తి, తతః, ఉత్తరాయణపర్యన్తం త్వహాని, హ్రసన్తి, రాత్రయో వర్ధన్త ఇత్యర్థః , ఏతదేవ ప్రపఞ్చితం శ్రీవైష్ణవే పురాణే ,, అయనస్యోత్తరస్యాదౌ మకరం యాతి భాస్కరః। తతః కుమ్భం చ మీనం చ రాశే రాశ్యన్తరం ద్విజ ॥ త్రిష్వేతేష్వథ భుక్తేషు తతో వైషువతీం గతిమ్। ప్రయాతి సవితా కుర్వన్నహోరాత్రం తతస్సమమ్ ॥ తతో రాత్రిక్షయం యాతి వర్ధతేఽనుదినం దినమ్ । తతశ్చ మిథునస్యాన్తే పరాం కాష్ఠాముపాగతః ॥ రాశిం కర్కటకం ప్రాప్య కురుతే దక్షిణాయనమ్ । కులాలచక్రపర్యన్తో యథా శీఘ్రం ప్రవర్తతే। అతివేగితయా కాలం వాయువేగగతిశ్చరన్ ॥ తస్మాత్ప్రకృష్టాం భూమిం తు కాలేనాల్పేన గచ్ఛతి । సూర్యో ద్వాదశభిశ్శైఘ్ర్యాన్ముహూర్తైర్దక్షిణాయనే ॥ త్రయోదశార్ధమృక్షాణామహ్నా యచ్చరతే ద్విజ । ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి నక్తమష్టాదశైశ్చరన్ ॥ కులాలచక్రమధ్యస్థో యథా మన్దం ప్రసర్పతి । తథోదగయనే సూర్యస్సర్పతే మన్దవిక్రమః॥ తస్మాద్దీర్ఘేణ కాలేన భూమిమల్పాం తు గచ్ఛతి । అష్టాదశముహూర్తం తు ఉత్తరాయణపశ్చిమమ్। అహో భవతి తచ్చాపి చరతే మన్దవిక్రమః।

న్తి॥ ౩ ॥ యదా వృషభాదిషు పఞ్చసు రాశిషు చరతి తదాఽహాన్యేవ వర్ధన్తే హ్రసతి చ మాసి మాస్యేకైకా ఘటికా రాత్రిషు ॥ యదా వృశ్చికాదిషు పఞ్చసు వర్తతే - తదాఽహోరాత్రాణి విపర్యయాణి భవన్తి ॥ ౪ ॥ యావద్దక్షిణాయనమహాని వర్ధన్తే యావదుదగయనం రాత్రయః । ఏవం నవకోటయ ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చ యోజనానాం మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్యోపదిశన్తి ॥ ౫ ॥ తస్మిన్నైన్ద్రీం పురీం పూర్వస్మాన్మేరోర్దేవధానీం నామ దక్షిణతో యామ్యాం సంయమనీం నామ - పశ్చాద్వారుణీం నిమ్లోచనీం నామోత్తరతస్సౌమ్యాం విభావరీం నామ ॥ ౬ ॥ తాసూదయమధ్యాహ్నాస్తమయనిశీథానీతి భూతానాం ప్రవృత్తినివృత్తి

త్రయోదశార్ధమహ్నా వై ఋక్షాణాం చరతే రవిః ॥ ముహూర్తైస్తావదృక్షాణి రాత్రౌ ద్వాదశభిశ్చరన్ । అతో మన్దతరం నాభ్యాం చక్రం భ్రమతి వై యథా ॥ కులాలచక్రనాభిస్తు యథా తత్రైవ వర్తతే। ధ్రువస్తథా హి మైత్రేయ తత్రైవ పరివర్తతే॥ ఉభయోః కాష్ఠయోర్మధ్యే భ్రమతే మణ్డలాని తు । దివా నక్తం చ సూర్యస్య మన్దా శీఘ్రా చ వై గతిః॥ ఏకప్రమాణమేవైష మార్గం యాతి దివాకరః । అహోరాత్రేణ యో భుఙ్క్తే సమస్తా రాశయో ద్విజ ॥ షడేవ రాశీన్యో భుఙ్క్తే రాత్రావన్యాంశ్చ షడ్దివా। రాశిప్రమాణజనితా దీర్ఘహ్రస్వాత్మతా తతః ॥ తథా నిశాయాం రాశీనాం ప్రమాణైర్లఘుదీర్ఘతా। దినాన్తే దీర్ఘహ్రస్వత్వం తద్భాగేనైవ జాయతే ॥ ఉత్తరే ప్రక్రమే శీఘ్రా నిశి మన్దా గతిర్దివా । దక్షిణే త్వయనే సైవ విపరీతా వివస్వత,, ఇతి, యదా మేషతులయోర్వర్తతే తదాఽహోరాత్రాణి సమాని భవన్తీత్యనేనోత్తరాయణే మేషమాసే సామ్యమహోరాత్రస్య, దక్షిణాయనే తులామాసే సామ్యమిత్యుక్తం॥ తదేవ వైష్ణవేఽప్యుక్తం ,,తులామేషగతే భానౌ సమం రాత్రిదినం తు తత్,, దితి, ఏవం సూర్యస్య మన్దాదిగతిభిరహోరాత్రపరిమాణవిభాగ ఉక్తః - అథాఽహోరాత్రవిభాగతత్పరిమాణవిభాగాద్యర్థం - మానసోత్తరే మేరుం పరిభ్రమతా సూర్యేణ కతి యోజనాని పరిభ్రాన్తాని భవన్తీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి॥ ఏవం మన్దాదిగతిభిర్మానసోత్తరగిరిం పరివర్తమానస్య మానసోత్తరే మేరుం పరివర్తమానస్య, యోజనానాం తేన పరిభ్రామ్యమాణానాం యోజనానాం నవకోటయ, ఏకపఞ్చాశల్లక్షాణి చేత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ అథోదయాస్తమయాదివ్యవస్థాపనివిషయస్తదుపోద్ఘాతం ప్రపఞ్చయతి ॥ తస్మిన్నిత్యాదినా ॥ విభావరీం నామేత్యన్తేన - తస్మిన్మానసోత్తరే - మేరోః పూర్వతః ఐన్ద్రీం దేవధాన్యాఖ్యాం పురీ - ముపదిశన్తీత్యనుషఙ్గః, ఏవముత్తరత్రాపి యోజ్యమ్ ॥ ౬ ॥ అథోదయాదికమాహ॥ తాస్విత్యాదినా॥ తాసు దేవధాన్యాదిషు చతసృషు పురీషు , మేరోశ్చతుర్దిశం, కాలవిశేషైరేవ - భూతానాం భూమణ్డల

స్థానాం - ప్రవృత్తినివృత్తినిమిత్తానివ్యాపారతదభావనిమిత్తాని - ఉదయాదీ - నవన్తి-తత్రాస్తమయాన్తాని ప్రవృత్తినిమిత్తాని-నిశీథాదీనినివృత్తినిమిత్తాని, తప భూతానాంసుప్తత్వాదితివివేకః - ఆదిశబ్దేనపూర్వోత్తరరాత్రేర్భాగౌవివక్షితౌ-మేరోశ్చతుర్దిశమిత్యస్యాయమభిప్రాయః-యానిమేరోర్దక్షిణభూతాని-తేషామైన్ద్రీమారభ్యపూర్వానయోదిశఃతత్ప్రాచీత్వేనోదయాదయశ్చత్వారోభవన్తి - యానిపశ్చిమతఃతేషాం యామ్యామారభ్య - యాన్యుత్తరతఃతేషాంవారుణీమారభ్య- యేపూర్వతఃతేషాంసౌమ్యామారభ్యేతి ॥ మేరోర్దిశితానాంతునోదయాదికమస్తీత్యాహ ॥ తత్రత్యానామితి ॥ తత్రత్యానాంమేరౌస్థితానాం- ఆదిత్యః - దివసమధ్యగతఏవ - సదావిదధానఃవ్యాపారయుం, స్తపతిప్రకాశతే-కించ,సర్వేషాంద్వీపవర్షాణాంమేరుముత్తరంకరోతీత్యాహ ॥ సవ్యేనేతి ॥ ఆదిత్యంపశ్యతాంసవ్యేస్థితం-మహామేరు-మాదిత్యః-స్వదక్షిణభాగేస్థితంకరోతీత్యర్థః। యత్రయఃపశ్యత్యాదిత్యంసైవతత్రప్రాచీ - తస్యచవామతోమేరుస్తిష్ఠతీతిభావః-సమయవిశేషైరిత్యస్యాయమభిప్రాయః ,, ఉదయాస్తమనేచైవసర్వకాలంతుసంముఖే।దిశాస్వశేషాసుతథామైత్రేయవిదిశాసుచ॥యైర్యత్రదృశ్యతేభాస్వాన్సతేషాముదయస్మృతః॥తిరోభావంచయత్రైవతత్రైవాస్తమనంరవేః॥ నైవాస్తమననర్కస్యనోదయస్సర్వథాతతః ॥ ఉదయాస్తమనాఖ్యంహిదర్శనాదర్శనంరవేః॥ శక్రాదీనాంపురేతిష్ఠన్స్పృశత్యేషపురత్రయ ,, మితిశ్రీవైష్ణవపురాణోక్తరీత్యాదక్షిణావర్తప్రవాహాఖ్యవాయునాభ్రమమాణజ్యోతిశ్చక్రగతివశాదతిదూరతోభూసంలగ్నస్యేవకాలవిశేషేదర్శనముదయః - ఆకాశమారూఢస్యేవదర్శనంమధ్యాహ్నః- భూమింప్రవిష్టస్యేవదర్శనమస్తమయః- తతోఽతిదూరగమనేనిశీథ - ఇతికాలవిశేషకృతాపిర్వాదికమేవోదయాదికమితిఏవం ,,అద్భ్యోవాఏషప్రాతరుదేతిఅపస్సాయంప్రవిశతి ,, తిశ్రుతవ్యవహారోఽపిసముద్రతీరస్థదృష్టికృతః , మానసోత్తరేభ్రమతస్సూర్యస్యాప్సుప్రవేశాసంభవాత్ ॥ ౭ ॥ యథోక్తస్యోదయాస్తమయాదేర్దేశనియమందర్శయతి॥యత్రోదేతీత్యాదినా॥య

నిమిత్తాని-సమయవిశేషేణమేరోశ్చతుర్దిశంతత్రత్యానాందివసమధ్యగతఏవసదావిదధానఆదిత్యస్తపతిసవ్యేనాచలంచలన్దక్షిణేనకరోతి ॥ ౭ ॥ యత్రోదేతితస్యహిసమానసూత్రనిపాతేనిమ్లోచతి, యత్రక్వచనస్యన్దేనాభితపతితస్యహ్యేషసమానసూత్రనిపాతేప్రస్వాపయతి, తత్రగతంనపశ్యన్తియేతమనుపశ్యేరన్ ॥ ౮ ॥యదాహైన్ద్ర్యాఃపుర్యాఃప్రచలతిపఞ్చదశభిర్ఘటికాభిర్యామ్యాంసపాదకోటిద్వయంయోజనానాంసార్ధద్వాదశలక్షాణిసాధికానిచోపయాతి-ఏవంతతోవారుణీంసౌమ్యామైన్ద్రీంచపునః॥ ౯ ॥తథాఽన్యేచగ్రహాస్సోమాదయోనక్షత్రైస్సహజ్యోతిశ్చక్రేసమభ్యుద్యన్తిసహవాఽభినిమ్లోచన్తి॥ ౧౦ ॥ ఏవం

త్రైన్ద్ర్యాదౌపురేఉదేతఉదయంప్రాప్నోతి - దృష్టోభవతీతియావత్-తస్యఉదయస్థానస్య - సమానసూత్రనిపాతేవారుణ్యాం-నిమ్లోచతిఅస్తమేతి - అదర్శనంప్రాప్నోతీత్యర్థః - యత్రహియామ్యాదౌపురే-స్యన్దేనాభితపతిస్వేదోద్గమేనాభితపతిమధ్యాహ్నస్థితోభవతీతియావత్-ఏషభగవాన్సూర్యః ॥ తస్య - సమానసూత్రనిపాతేఅన్యూనాధిక-దేశే-సౌమ్యాదౌపురే,స్థితఃప్రస్వాపయతి-యామ్యదిక్స్థితానామర్ధరాత్రంకరోతీత్యర్థః - యేయామ్యదిశిస్థితాః-అస్తంగతంసూర్యమనుపశ్యేరన్, తే-తత్రగతంసౌమ్యదిగ్గతం-నపశ్యన్తి-ఏవంయామ్యాదిపురీషూదయాదినియమోద్రష్టవ్యః ॥ ౮ ॥ ఏవముదయాదిదేశనియమఉక్తః - అథైన్ద్ర్యాదిపుర్యాయామ్యాదిపురీంప్రతికియతాకాలేనకతియోజనానిగచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ॥యదేతి॥యదా-ఐన్ద్ర్యాఃపుర్యాః - ప్రచలతినిసర్గాన్నోభవతి - తదాపఞ్చఘటికాత్మకేనకాలేన-యోజనానాం-సార్ధద్వాదశలక్షాణిసాధికానిపఞ్చవింశతిసహస్రాధికాని-సపాదకోటిద్వయంపఞ్చవింశతిలక్షాధిక- కోటిద్వయంచ-అతిక్రమ్యేతిశేషః।యామ్యాంపురీ-ముపయాతి,ఏవం-తతో-యామ్యాయాఃప్రచలతి-ఏవముక్తకాలేనోక్తయోజనానివారుణీంపురీంగచ్ఛతిఏవముత్తరత్రాపియోజ్యమ్ ॥ ౯ ॥ ఏవంసూర్యస్యోదయాస్తమయాదిస్వరూపంతద్దేశనియమంకాలపరిమాణంయోజనపరిమాణంచాభిధాయాథసోమాదీనాంగ్రహాణామప్యుదయాదికమాహ ॥ తథేతి ॥ జ్యోతిశ్చక్రేణతారాగణేనసహ-వర్తమానాఃఅన్యే, సోమాదయోగ్రహాఅపి , నక్షత్రైఃఅశ్విన్యాదిభిస్సహ-తథాసూర్యవదిన్ద్రాదిపురీషు-గగనంప్రత్యభ్యుద్యన్తిఉద్గచ్ఛన్తిఉదయంప్రాప్నువన్తి,అభినిమ్లోచన్తిఅస్తంప్రాప్నువన్తీత్యర్థః ,యద్యపివస్తుతస్సూర్యస్యాపినక్షత్రైస్సహైవోదయాస్తమయౌ - తథాఽపితత్సాహిత్యాదర్శనాత్సోమాదీనామేవతత్సాహిత్యముక్తమ్ ॥ ౧౦ ॥ పఞ్చదశఘటికాభిస్సపాదకోటిద్వయంసాధికానిసార్ధద్వాదశలక్షాణిచయోజనానిగచ్ఛతీత్యుక్తం,తత్రైకేనముహూర్తేనకతియోజనానిగచ్ఛతీత్యపేక్షాయామాహ ॥ ఏవమితి ॥ త్రయీమయఇత్యుపాసనార్థముక్తం-వేద

రూపేణోపాస్యస్సౌరో రథః - ఏకేన ముహూర్తేన, అష్టశతాధిక చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాని - చతసృషు దేవధాన్యాదిషు - పరిభ్రమతే కోఽసౌ సౌరో రథస్తత్రాహ ॥ యస్యేతి ॥ యస్య సౌరస్య రథస్య, ఏకం - చక్రం - సంవత్సరాత్మకం - సమామనన్తి ఉపాసతే - చక్రం విశినష్టి - ద్వాదశారం, ద్వాదశ మాసా అరా యస్య - షడృతవో నేమయో యస్య - త్రీణి చాతుర్మాస్యాని నాభయో యస్య - ఇదమప్యుపాసనార్థమేవోక్తం - మాసాద్యరాదిరూపేణ సంవత్సరరూపేణ చోపాస్యమానమిత్యర్థః ❁ ॥౧౧॥ ❁ సౌరో రథః పరివర్తత ఇత్యుక్తం - స కిం నిరవలమ్బ ఏవ భ్రమతీత్యత్ర రథం విశినష్టి ॥ యస్యేతి ॥ అక్షశబ్దోఽత్ర - ఉపచారాత్తద్వాస్యాం ధురి వర్తతే - ఏవం ద్వితీయోఽక్ష ఇత్యత్రాపి - యస్య రథస్యాక్షో - మేరోర్మూర్ధ్ని, కృతమూలః వాయునా బద్ధమూలః - యశ్చ రథో మానసోత్తరే - కృతేతరభాగః మానసోత్తరగిరావితరభాగోపరి - వాయుబద్ధభూమా - కృతేతరభాగః - వాయునా నిబద్ధేతరభాగః - అన్యథా నియుతార్ధమాత్రోచ్ఛ్రాయత్వాన్మానసోత్తరగిరేర్మేరోశ్చతురశీతిసహస్రోచ్ఛ్రాయత్వాదక్షస్య సామ్యానుపపత్తేః, కోఽసావితరభాగః యో మానసోత్తరే కృతస్తత్రాహ ॥ యత్రేతి ॥ యత్ర ఇతరభాగే - ప్రోతం సత్ - రవిరథస్య చక్రం - తైలయన్త్రవత్, మానసోత్తరగిరౌ - పరితో భ్రమతి ❁ ॥౧౨॥ ❁ తస్మిన్నక్షే చక్రప్రాన్తే, కృతమూలః నిబద్ధపూర్వభాగః - ద్వితీయోఽక్షః - ప్రథమోఽక్షో మేరుమానసోత్తరాయతస్సార్ధసప్తలక్షోత్తరసార్ధకోటియోజనప్రమాణః, తస్య, తురీయమానేన సార్ధసప్తత్రింశత్సహస్రాధికైకోనచత్వారింశల్లక్షయోజనమానేన - సమ్మితః పరిమితః - ధ్రువే కృతః వాయుపాశేన బద్ధ ఉపరిభాగో యస్య తథాభూతః - తం నిదర్శయతి - తైలయన్త్రాక్షవదితి ❁ ॥౧౩॥ ❁ రథనీడాదేః పరిమాణమాహ ॥ నీడో రథిన ఉపవేశస్థానం, సః - షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామః - తురీయ

ముహూర్తేన చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికాని సౌరో రథస్త్రయీమయోఽసౌ చతసృషు పరివర్తతే పురీషు, యస్యైకం చక్రం ద్వాదశారం షణ్నేమి త్రిణాభి సంవత్సరాత్మకం సమామనన్తి ॥౧౧॥ యస్యాక్షో మేరోర్మూర్ధని కృతో మానసోత్తరే కృతేతరభాగో యత్ర ప్రోతం రవిరథచక్రం తైలయన్త్రచక్రవద్భ్రమన్మానసోత్తరగిరౌ పరిభ్రమతి ॥౧౨॥ తస్మిన్నక్షే కృతమూలో ద్వితీయోఽక్షస్తుర్యమానేన సంమితస్తైలయన్త్రాక్షవద్ధ్రువే కృతోపరిభాగః ॥౧౩॥ రథనీడస్తు షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయతస్తత్తురీయభాగవిశాలస్తావాన్రవిరథయుగో యత్ర హయాశ్ఛన్దోనామానస్సప్తారుణయోజితా వహన్తి దేవమాదిత్యం పురస్తాత్సవితురరుణః పశ్చాచ్చ నియుక్తస్సౌత్యే కర్మణి కిలాస్తే ॥౧౪॥ తథా వాలఖిల్యా ఋషయోఽఙ్గుష్ఠపర్వమాత్రాష్షష్టిసహస్రాణి పురతస్సూర్యం సూక్తవాకాయ నియుక్తాస్సంస్తువన్తి ॥౧౫॥ తథాఽన్యే చ ఋషయో గన్ధర్వా

భాగవిశాలః నవలక్షయోజనవిశాలః - రవిరథయుగోఽపి - తావాన్ షట్త్రింశల్లక్షయోజనాయామస్తురీయభాగవిశాలః - యుగం విశినష్టి - యత్ర యుగే - అరుణేన సూతేన - యోజితాస్సప్త - హయాః అశ్వాః - గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దోనామానః - దేవమాదిత్యం - వహన్తి గన్తవ్యదేశం ప్రాపయన్తి - అశ్వానాం నామాని శ్రీవైష్ణవే పురాణే ఉక్తాని । హయాశ్చ సప్తచ్ఛన్దాంసి తేషాం నామాని మే శృణు ॥ గాయత్రీ చ బృహత్యుష్ణిగ్జగతీ త్రిష్టుబేవ చ ,, అనుష్టుప్పఙ్క్తిరిత్యుక్తాశ్ఛన్దాంసి హరయో రవేః ,, ఇతి నన్వ ,, కో అశ్వో వహతి సప్తనామా ,, ఇతి శ్రుతివిరోధ ఇతి చేదుచ్యతే, ఏక ఇత్యనేనైకరూపత్వముచ్యతే, అశ్వ ఇతి జాత్యభిప్రాయ ఏకత్వనిర్దేశః ,, ఏకో వ్రీహిస్సుసంపన్నః ,, ఇత్యాదివత్ - సప్తనామేత్యనేన గాయత్ర్యాదిసప్తనామాన ఇత్యుచ్యతే - తథా చైకరూపా గాయత్ర్యాదిసప్తనామానోఽశ్వా వహన్తీతి శ్రుత్యర్థః, ఉపబృంహణానుసారాదేవ హి శ్రుత్యర్థనిర్ణయ ఇతి - తేషాం గాయత్ర్యాదినామకత్వం తద్దృష్ట్యోపాసనార్థముక్తం - అరుణయోజితా దేవం వహన్తీత్యుక్తం, కుత్రస్థితోఽశ్వాన్యోజయతీత్యత్రాహ ॥ పురస్తాదితి - సవితుః - పురస్తాత్ పురతః, స్థితోఽరుణః - సౌత్యే అశ్వయోజనారూపే - కర్మణి, ఆస్త ఇత్యర్థః - పురస్తాత్ స్థితోఽపి కిం సవితురభిముఖతో వర్తతే ॥ నేత్యాహ ॥ పశ్చాచ్చ నియుక్త ఇతి ॥ పురస్తాత్స్థితోఽపి ప్రత్యఙ్ముఖ ఆస్తే - యద్వా యతస్సూర్యస్య పురస్తాత్తస్యైవ పశ్చిమత్వాత్పశ్చాదిత్యుక్తమ్ ❁ ॥౧౪॥ ❁ వాలఖిల్యాఖ్యా ఋషయోఽపి - షష్టిసహస్రసంఖ్యాకాః - అఙ్గుష్ఠపర్వప్రమితాః - సూర్యస్య, పురతో, రథగాః - సూక్తవాకాయ - వాకః ఉక్తిః - సూక్తరూపో వాకస్సూక్తవాకః - సుభాషితరూపోక్తయే సంస్తుతయ ఇతి యావత్ - నియుక్తాః ఆదిష్టాస్సన్తః - సూర్యం - సంస్తువన్తి ❁ ॥౧౫॥ ❁ తథా, అన్యే ఋష్యాదయః, సప్తగణా ఏకైకశశ్చతుర్దశ చ ద్వన్ద్వశో - మాసి మాసి - పృథక్కర్మభిః - ఆదిత్యముపాసత ఇత్యన్వయః - తత్ర గ్రామణ్యో యక్షాః - కథంభూతమా

త్మానం-సర్వేషాం ధృగధిష్ఠాతృత్వాదాత్మానం - భగవదాత్మకత్వాద్వా ఆత్మానం-నానానామానం మాసభేదభిన్ననా
మానం-కథంభూతాః పృథఙ్నామానః పరస్పరవిలక్షణనామానః , పృథక్కర్మాణి శ్రీమతి వైష్ణవే ప్రపఞ్చితాని,, స్తువన్తి
తం వై మునయో గన్ధర్వైర్గీయతే పురః। నృత్యన్త్యప్సరసో యాన్తి తస్య చానునిశాచరాః ॥ వహన్తి పన్నగా యక్షైః క్రియతే
ఽభీశుసంగ్రహః। వాలఖిల్యాస్తథైవైనం పరివార్య సమాసతే,, ఇత్యాదినా-యస్య వ్యత్ర మాసి మాసి చతుర్దశ చతుర్దశోపా
సత ఇతి ప్రతీయతే, శ్రీమతి వైష్ణవే తు సప్త సప్తేతి-తథాహి ,, సతతాఽధిష్ఠితో దేవై రాదిత్యో మునిభిస్తథా। గన్ధర్వాప్సర
సోభిశ్చ గ్రామణీసర్పరాక్షసైః॥ ధాతా కృతస్థలీ చైవ పులస్త్యో వాసుకిస్తథా। రథకృద్గ్రామణీర్హేతిస్తుమ్బురుశ్చైవ సప్తమః॥
ఏతే వసన్తి వై చైత్రే మధుమాసే సదైవ హి। మైత్రేయస్యన్దనే భానోస్సప్తమాసాధికారిణః॥ అర్యమా పులహశ్చైవ రథౌ
జాః పుఞ్జికస్థలా। ప్రహేతిః కచ్ఛనీరశ్చ నారదశ్చ రథౌరవే॥ మాధవే నివసన్త్యేతే శుక్రసంజ్ఞే నిబోధ మే॥ మిత్రోఽత్రిస్తక్షక
శ్చైవ పౌరుషేయోఽథ మేనకా॥ హాహా రథః స్వనశ్చైవ మైత్రేయ తే వసన్తి వై,, ఇత్యాది॥ తథాప్యేకైకస్మిన్మాసాధికా
రిణి గణే ప్రధానభూతాస్సప్త వైష్ణవే కథితా ఇత్యతో న విరోధః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ పూర్వం మానసోత్తరం పరివర్తమానస్య
లక్షోత్తరసార్ధనవకోటియోజనాని భవన్తీత్యుక్తం- తత్ర క్రియతా కాలేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యతోఽక్తమేవ ముహూర్తే
న చతుస్త్రింశల్లక్షయోజనాన్యష్టశతాధికానీతి, ఇదానీం క్షణేన కతి యోజనాని గచ్ఛతీత్యత్రాహ ॥ లక్షేతి॥ నవకోట్యేకప
ఞ్చాశల్లక్షయోజనపరిమితం సూర్యేణ పరిభ్రామ్యమాణం భూమణ్డలం , తస్య భూవలయస్య క్రోశద్వయాధికద్విసహస్ర
యోజనాని, స సూర్యః క్షణేన కాలేన, భుఙ్క్తే గచ్ఛతీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగ
వతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. ******************************

ప్సరసో నాగా గ్రామణ్యో యాతుధానా దేవా ఇత్యేకైకశో గణాస్సప్త చతుర్దశ మాసి మాసి భగవన్తం సూర్య
మాత్మానం నానానామానః పృథఙ్నానామానః పృథక్కర్మభిర్ద్వన్ద్వశ ఉపాసతే ॥ ౧౮ ॥ లక్షోత్తరసార్ధ
నవకోటియోజనపరిమణ్డలం భూవలయం యస్య క్షణేన గవ్యూత్యుత్తరద్విసాహస్రయోజనాని స భుఙ్క్తే॥ ౧౯ ॥*
*********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః. *********
రాజోవాచ॥ గ॥ యదేతద్భగవత ఆదిత్యస్య మేరుం ధ్రువం చ ప్రదక్షిణేన పరిక్రామతో రాశీనామభిముఖం ప్రచ
లితం భవతోప వర్ణితమముష్య వయం కథమనుమిమీమహీతి॥ ౧ ॥ స హోవాచ యథా కులాలచక్రేణ పరిభ్రమతా స
హ భ్రమతాం తదాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం గతిరన్యైవ ప్రదేశాన్తరేష్వప్యుపలభ్యమానత్వాదేవం నక్ష
త్రరాశిభిరుపలక్షితేన కాలచక్రేణ ధ్రువం మేరుం చ ప్రదక్షిణేన పరిధావతా సహ పరిధావమానానాం తదాశ్ర
యాణాం సూర్యాదీనాం గ్రహాణాం గతిరన్యైవ నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాత్ ॥ ౨ ॥ స ఏ

పూర్వం సూర్యో నక్షత్రాభిముఖం మకరాదిషు రాశిషు చరతీత్యుక్తం-తథా మేరుం ధ్రువం చ పరివర్తత ఇతి చోక్తం త
దిదం గతిద్వయం యుగపదేకస్యాఘటమానముక్తానువాదపూర్వకం పృచ్ఛతి రాజా ॥ యదేతదితి॥ యదేతదిత్యాదినా ఉపవ
ర్ణితమిత్యన్తేనోక్తస్యానువాదః- అముష్యేత్యాదినా ప్రశ్నః , భగవతా త్వయా-యదేత-దుపవర్ణితం-కిం తత్, మేరుం ధ్రు
వం చ, ప్రదక్షిణేన-పరిభ్రమతో-భగవత ఆదిత్యస్య, పునః, రాశీనామభిముఖం నక్షత్రాభిముఖతయా రాశిషు ప్రచలనమిత్యే
తద్ద్వయం విరుద్ధ-మముష్య సూర్యస్య-కథమనుమిమీమహే కథముపపన్నం భవతీతి విపిత్సామహే ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవ
మాపృష్టో భగవాన్బాదరాయణిరాహేత్యాహ సూతః॥ స హోవాచేతి॥ శుకోక్తిమాహ ॥ యథేత్యాది రాశ్యన్తరే చోప
లభ్యమానత్వాదిత్యన్తేన, విరుద్ధమప్యేకస్య గతిద్వయముపపన్నమితి సదృష్టాన్తమాహ॥ యథేతి॥ భ్రమతా-కులాలచక్రేణ
సహ, భ్రమతాం, కులాలచక్రాశ్రయాణాం పిపీలికాదీనాం-యథా-గతి-రన్యైవ-దృశ్యతే-దృష్టాన్తేఽపి కథం - తత్రాహ
ప్రదేశాన్తరే చక్రస్యైవ ప్రదేశాన్తరే ఉపలభ్యమానత్వాత్ - పిపీలికాదీనామిత్యనుషఙ్గః-యది గతిరనన్యా, తర్హి ప్రదేశా
న్తరేనోపలభ్యేరన్, అత ఉపలమ్భాద్గతిరన్యైవేత్యర్థః-ఏవం దృష్టాన్తే ప్రదర్శితం గతిద్వయం దార్ష్టాన్తికే సాధయతి ॥ ఏవమి
తి॥ ఏవం తథా-నక్షత్రైః రాశిభిశ్చో- పలక్షితేన - నిరాశ్రయాణాం నక్షత్రాదీనామవస్థానాసంభవాత్, తదాశ్రయం కాల
చక్రమనుమీయత ఇత్యభిప్రాయేణ ఉపలక్షితేనేత్యుక్తం, మేరుం ధ్రువం చ-ప్రదక్షిణేన, పరిభ్రమతా -కాలచక్రేణ శింశు
మారేణ సహ-పరిభ్రమతాం తదాశ్రయాణాం కాలచక్రాశ్రయాణాం సూర్యాదీనాం, గ్రహాణాం- నక్షత్రాభిముఖతయా రాశి
షు, గతి-రన్యా-ఉపపద్యత ఏవ కుతః, నక్షత్రాన్తరే రాశ్యన్తరే చోపలభ్యమానత్వాదిత్యన్వయః ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రశ్నస్యో
త్తరమభిధాయాథ సూర్యరూపేణావస్థితస్య భగవతస్తత్తద్వర్ణాశ్రమధర్మారాధ్యత్వం స్వగత్యా సంవత్సరాయనఋతు

సపక్షదివానక్తాదిరూపేణ కాలవిభాజకత్వం చాహ ॥ స ఇతి ॥ భగవానాదిపురుషః జగత్కారణభూతో నారాయణ ఏవ - స సూర్యస్తమూర్తిః స్థితః ,, అథ య ఏషోఽన్తరాదిత్యే హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యత ,, ఇతి - సూర్యస్య భగవదాత్మకత్వశ్రవణాచ్ఛరీరాత్మభావనిబన్ధనం స ఏష నారాయణ ఇతి సామానాధికరణ్యం - ఏవ - మాదిత్యరూపో భగవాన్నారాయణో - లోకానాం - స్వస్తయే - త్రయీమయం - తత్కాలనియమేన - కర్మణాం - విశుద్ధేస్సాద్గుణ్యస్య, నిమిత్తం సాద్గుణ్యార్థ - మాత్మానం ద్వాదశధా - విభజ్య - వసన్తాదిషు, షట్సు ఋతుషు - యథోపజోషం యథాకర్మ భోగ - మృతుగణాన్ శీతాతపవాతవర్షాదీన్విదధాతి కరోతీత్యన్వయః - తత్ర ద్వాదశధా విభాగో నామాదిత్యాఖ్యక్షేత్రజ్ఞే ప్రతిమాసమృతుగణవిధానోపయుక్తసంకల్పరూపజ్ఞానేనానుప్రవేశః ,, మాసి మాసి రవిర్యో యస్తత్ర తత్ర హి సా పరా । త్రయీమయీ విష్ణుశక్తిరవస్థానం కరోతి వై ॥ విష్ణుశక్తిరవస్థానం సదాఽఽదిత్యే కరోతి సా । న కేవలం రవేశ్శక్తిర్వైష్ణవీ సా త్రయీమయీ ॥ ఏవం సా సాత్త్వికీ శక్తిర్వైష్ణవీ యా త్రయీమయీ । అతస్సప్తగణోపేతం భాస్వన్తమధితిష్ఠతి ॥ తయా చాధిష్ఠితస్సోఽతి జాజ్వలీతి స్వరశ్మిభిః । తమస్సమస్తజగతాం నాశం నయతి చాఖిల ,, మితి వైష్ణవపురాణోక్తేః - త్రయీమయత్వం నామ ప్రాచుర్యేణ త్రయ్యాస్స్తుత్యత్వం - తదపి చోక్తం తత్రైవ ,, ఋచస్తపన్తి పూర్వాహ్ణే మధ్యాహ్నే చ యజూంషి చ - బృహద్రథన్తరాదీని సామాన్యహ్నః క్షయే రవేః ॥ అఙ్గమేషా త్రయీ విష్ణోరృగ్యజుస్సామసంజ్ఞితే ,, తి - కదంమూతో విదధాతి - వేదేన , తద్జ్ఞైః కవిభిశ్చ - జిజ్ఞాస్యమానః వేదైర్గోప్యమానః, కవిభిరుపాస్యమాన ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి ॥ తమేతమాదిత్యరూపేణావస్థితం భగవన్తమిహ లోకే - పురుషాః - వర్ణాశ్రమాచారానువర్తినః - త్రయ్యా విద్యయా - శ్రద్ధయా - యజన్తః - త్రయ్యా యజనమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఉచ్చావచైః కర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చేతి ॥ ఉచ్చావచైర్నానావిధై, రామ్నాతై - ర్వైదికైః కర్మ

స భగవానాదిపురుష ఏవ సాక్షాన్నారాయణో లోకానాం స్వస్తయ ఆత్మానం త్రయీమయం కర్మవిశుద్ధినిమిత్తం కవిభిరపి వేదేన జిజ్ఞాస్యమానో ద్వాదశధా విభజ్య షట్సు వసన్తాదిషు ఋతుషు యథోపజోషమృతుగణాన్విదధాతి ॥ ౩ ॥ తమేనమిహ పురుషాస్త్రయ్యా విద్యయా వర్ణాశ్రమాచారానుపథా ఉచ్చావచైః కర్మభిరామ్నాతైర్యోగవితానైశ్చ శ్రద్ధయా యజన్తోఽఞ్జసా శ్రేయస్సమధిగచ్ఛన్తి ॥ ౪ ॥ అథ స ఏష ఆత్మా లోకానాం ద్యావాపృథివ్యోరన్తరేణ నభోవలయస్య కాలచక్రగతో ద్వాదశ మాసాన్ భుఙ్క్తే రాశిసంజ్ఞాన్ సంవత్సరావయవాన్మాసం పక్షద్వయం సపాద ఋక్షద్వయం దివా నక్తం చేతి వదన్తి ॥ ౫ ॥ యావతా కాలేన షష్ఠమంశం భుఞ్జీత స వా ఋతురిత్యుపదిశన్తి సంవత్సరావయవః - అథ యావతాఽర్ధేన నభోవీథ్యాం ప్రచరతి తం కాలమయనమాచక్షతే ॥ ౬ ॥ అథ చ యావన్నభోమణ్డలం సహ ద్యావాపృథివ్యోర్మణ్డలాభ్యాం కార్త్స్న్యేన సహ భుఞ్జీత

భిః యజ్ఞాదిభి - ర్యోగవితానైః ఉపాసనవిస్తరైశ్చ - ఆమ్నాతైరితి పూర్వోత్తరాభ్యాం సంబధ్యతే - వైదికైరుపాసనైశ్చేత్యర్థః - యజన్తః ఆరాధయన్తః - అఞ్జసా సుఖేన, ఆశు వా, శ్రేయః స్వర్గమోక్షాదిరూపం - సమ్యక్ప్రాప్నువన్తి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ అథ స ఏష - లోకానామన్తరాత్మా - ఏష భగవానాదిత్యరూపేణావస్థితో - ద్యావాపృథివ్యోర్మధ్యే, యన్నభోవలయమన్తరిక్షం, తస్య మధ్యే - య - శ్శాలచక్రం శింశుమారం, తద్గతః - కాలచక్రస్థమేషాదిరాశిషు, నక్షత్రాభిముఖం చరన్నిత్యర్థః - ద్వాదశ మాసాన్భుఙ్క్తే - సంవత్సరావయవాన్మాసాఖ్యాన్ ద్వాదశ - భుఙ్క్తే అనుభవతి - మకరాదిషు రాశిషు ద్వాదశస్వాదిత్యచరితేషు సత్సు ద్వాదశ మాసా భవన్తీత్యర్థః , యానేవాదిత్యో ద్వాదశ సంవత్సరావయవాన్ భుఙ్క్తే తానేవ రాశిసంజ్ఞాన్ మేషాదిరాశిసంచారనిమిత్తా మాసాదిసంజ్ఞాః యేషాం తాన్ , సంవత్సరావయవాన్ మాసాదీన్మానభేదేన వదన్తి - తత్ర చాన్ద్రేణ మానేన మాసః పక్షద్వయమితి వదన్తి, తేషామేవ చిత్రానక్షత్రయుక్తపౌర్ణమాసీయుక్తత్వాచ్చైత్రాదిసంజ్ఞా భవన్తి - సౌరేణ మానేన సపాదమహానక్షత్రద్వయమితి వదన్తి, పిత్ర్యేణ మానేన దివా నక్తమహోరాత్రమితి వదన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతద్ద్వాదశభాగాత్మకస్య సంవత్సరస్య, యావతా భాగేన మాసద్వయాత్మకేన షష్ఠమంశం రాశిద్వయం, భుఞ్జీత చరేత్, ఆదిత్య ఇతి కర్తృపదమధ్యాహార్యం - స వై తావాన్కాలః, ఋతురిత్యుచ్యతే - స చ సంవత్సరస్య షష్ఠోఽంశ ఇత్యర్థః - అథ సంవత్సరస్య, యావతా షణ్మాసాత్మకేనార్ధేన కాలేన , నభోవీథ్యాం కాలచక్రస్థరాశిషట్కే, ప్రచలతి - తం కాల - మయన - మాచక్షతే - యావతా కాలేన మకరాదిరాశిషట్కం సంచరితం భవతి - తావన్తం కాలమయనమాచక్షత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ అథ - ద్యావాపృథివ్యోః - ర్మణ్డలాభ్యాం సహ - సంధితమితి శేషః - యావన్నభోమణ్డలం ద్వాదశరాశ్యాత్మకం, కార్త్స్న్యేన - యావతా కాలేన అయనద్వయాత్మకేన - భుఞ్జీత - ద్వాదశరాశ్యాత్మకం కృత్స్నం నభోమణ్డలం, భానోర్ద్యావా-

కాలేన-సంచరితం భవతి తం కాలం, సంవత్సరం-పరివత్సరం, ఇడావత్సర-మిద్వత్సర-మనువత్సర, మితి సమామనన్తీత్యర్థః॥ అత్రేదమనుసన్ధేయం॥ యదా శుక్లప్రతిపది సంక్రాన్తిర్భవతి తదా సౌరచాన్ద్రమానయోర్యుగపదుపక్రమో భవతి స సంవత్సరః, సౌరమానవర్షే వర్ధమానవర్షే చాన్ద్రమానేన షట్ప్రసక్తేః ద్వాదశదినన్యూనత్వాదుభయోరగ్రపశ్చాద్భావో భవతి - ఏవం పఞ్చవర్షాణి గచ్ఛన్తి, తన్మధ్యే ద్వావధికమాసౌ భవతః, తతః పునస్స ఏవ సంవత్సరో భవతి, తదేవమవాన్తరభేదేన సంవత్సరాదిపఞ్చకం క్రమేణ సమామనన్తీతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవం సూర్యగతిభేదస్తత్కృతః కాలవిభాగశ్చోక్తః, అథ సోమశుక్రాదీనాం స్థానాని తద్గతిభేదాన్ తత్కృతశుభాశుభాదికార్యం చాహ ॥ ఏవమిత్యాదినా యావదధ్యాయం ॥ అర్కగభస్తిభ్యో మణ్డలరూపేభ్యః, లక్షయోజనత, ఉపరిష్టాత్, ఉపలభ్యమానః, ద్రుతతరగమనః, అత ఏవాగ్రం చరతీత్యగ్రచారీ సన్, అర్కస్య, యా, సంవత్సరభుక్తిః, సంవత్సరేణ ద్వాదశరాశిసంచారాత్మికా భుక్తిః, తాం-పక్షాభ్యామేవ-భుఙ్క్తే కరోతి, ఏవమర్కస్య, యా-మాసభుక్తిః, తాం, సపాదర్క్షాభ్యాం పాదాధికాభ్యాం ద్వాభ్యాం నక్షత్రాభ్యాం, సపాదనక్షత్రద్వయాభిముఖగమనేనైవ సార్ధసప్తోత్తరషష్టిముహూర్తాత్మకకాలేనేతి యావత్ - పక్షభుక్తిం - దినేనైవ త్రింశన్ముహూర్తాత్మకకాలేనైవ-కరోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అథ హే రాజన్, ఆపూర్యమాణాభిః శుక్లపక్షే, అపక్షీయమాణాభిః కృష్ణపక్షే-కలాభిః, విభక్తాభ్యాం, పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం శుక్లకృష్ణపక్షాభ్యాం పితౄణాం, అహోరాత్రాణి అహోరాత్రాత్మకమేకం దినం, కుర్వాణః, సర్వేషాం జీవసమూహానాం, ప్రాణః ప్రాణాప్యాయనకరః, అత ఏవ-

తం కాలం సంవత్సరం పరివత్సరమిడావత్సరమనువత్సరమిద్వత్సరమితి భానోర్మాన్ద్యశైఘ్ర్యసామ్యగతిభిస్సమామనన్తి ॥ ౭ ॥ ఏవం చన్ద్రమా అర్కగభస్తిభ్య ఉపరిష్టాల్లక్షయోజనత ఉపలభ్యమానోఽర్కస్య సంవత్సరభుక్తిం పక్షాభ్యాం మాసభుక్తిం సపాదర్క్షాభ్యాం దినేనైవ పక్షభుక్తిమగ్రచారీ ద్రుతతరగమనో భుఙ్క్తే ॥ ౮ ॥ అథ చాపూర్యమాణాభిరపక్షీయమాణాభిశ్చ కలాభిః పితౄణామహోరాత్రాణి పూర్వపక్షాపరపక్షాభ్యాం వితన్వానస్సర్వజీవనివహప్రాణో జీవశ్చైకమేకం నక్షత్రం త్రింశతా ముహూర్తైర్భుఙ్క్తే ॥ ౯ ॥ య ఏష షోడశకలః పురుషో భగవాన్మనోమయోఽన్నమయోఽమృతమయో దేవపితృమనుష్యభూతపశుపక్షిసరీసృపవీరుధాం ప్రాణాప్యాయనశీలత్వాత్సర్వమయ ఇతి వర్ణయన్తి ॥ ౧౦ ॥ తత ఉపరిష్టాత్త్రిలక్షయోజనతో నక్షత్రాణి మేరుం దక్షిణేనైవ కాలాయన ఈశ్వరయోజితాని సహాభిజితాఽష్టావింశతిః ॥ ౧౧ ॥ తత ఉపరిష్టాదుశనా ద్విలక్షయోజనత ఉపలభ్యతే పురతః పశ్చాత్సహైవార్కస్య శైఘ్ర్యమాన్ద్యసామ్యాభిర్గతిభిరర్కవచ్చరతి లోకానాం నిత్యదాఽనుకూల ఏవ ప్రాయేణ వర్షం యచ్చారేణానుమీయతే స వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమన ఉశనసా బుధోఽపి వ్యాఖ్యాతః ॥ ౧౨ ॥ తత ఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనతో బుధస్సోమ్య ఉపల

జీవః జీవయతీతి జీవః జీవనహేతుః, ఏవంభూత, ఏకమేకం నక్షత్రం, త్రింశతా-ముహూర్తైః, భుఙ్క్తే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ షోడశకలాః యస్య సః, ఏష పురుషశ్చన్ద్రశరీరకో భగవాన్-మనోమయః - మానసాధిదేవతాత్వాత్-అన్నమయః ఓషధీశత్వాత్-అమృతమయః సర్వప్రాణిజీవనహేతుత్వాత్- దేవానాం -మే ప్రాణా, స్తేషాం-ఆప్యాయనస్వభావత్వాత్సర్వమయ ఇతి వర్ణయన్తి, తత్స్వరూపజ్ఞా ఇతి శేషః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తతశ్చన్ద్రమణ్డలస్యోపరిష్టాత్-త్రిలక్షయోజనతః-అభిజితా సహాష్టావింశతి, ర్నక్షత్రాణి-కాలాయనే కాలచక్రే, ఈశ్వరేణాన్తరాత్మభూతేన - చోదితాని ప్రేరితాని-మేరుం-ప్రదక్షిణేనైవ నతు తేషాం సూర్యాదివత్పృథగన్యా గతిరస్తీత్యర్థః - ఉత్తరాషాఢాశ్రవణసన్ధావభిజన్నక్షత్రం ఫలవిశేషేణ పృథక్కల్పితం-తేన సహాష్టావింశతిర్నక్షత్రాణి భవన్తి॥ తథా చ శ్రుతిః ,,అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానా,, మితి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతో నక్షత్రమణ్డలాద్, ద్విలక్షయోజనత-ఉపరి ఉశనాః శుక్ర - ఉపలభ్యతే-స చా-ర్కస్య-పురతః పశ్చాత్-పురతస్సూర్యేణ భోజ్యమానం నక్షత్రం - పశ్చాద్భుఙ్క్తే, సహైవ భుజ్యమానే తు నక్షత్రే-శైఘ్ర్యాదిగతిభి - రర్కవ-చ్చరతి-స చ లోకానాం, సదాఽనుకూల ఏవ వర్తతే - యస్య శుక్రస్య-చారేణ క్రమస్థనక్షత్రాతిక్రమేణ, ప్రాయశో, వర్షం వృష్టిరనుమీయతే అత-స్స, వృష్టివిష్టమ్భగ్రహోపశమనః, వృష్టేర్విష్టమ్భః స్తమ్భనం, యస్మాద్గ్రహాత్తముపశమయతీతి తథా-ఉశనసా శుక్రగతిప్రకారకథనేన-బుధోఽపి బుధగతిరపి - వ్యాఖ్యాతేత్యర్థః-సూర్యస్య పురతః పశ్చాత్సహైవ వా చరతీతి వ్యాఖ్యాత ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కిఞ్చిద్విశేషమాహ॥ తత ఇత్యాదినా॥ తతశ్శుక్రమణ్డలాద్-ద్విలక్షయోజనత-ఉపరి సోమస్య సుతో [illegible]సః-లోకానాం-ప్రాయేణాశుభకృత్ దుఃఖకృత్ - అశుభకృత్త్వమేవాహ॥ యదాఽర్కాద్వ్యతిరిచ్య

కేణార్కేణసహానచరతి- తత్రతదా - అతివాతః, అభ్రప్రాయం మేఘప్రాచుర్యం-అనావృష్టిరిత్యాదిరూపం-భయ-మాశంసతేసూచయతి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋తతోబుధమణ్డలాత్-ద్విలక్షయోజనతఉపరిష్టా-దఙ్గారక-ఉపలభ్యమానః-ఏకైకంరాశింపక్షత్రయేణసార్ధమాసేన-భుఙ్క్తేయదివక్రేణాభివర్తతే - త్రిభిస్త్రిభిఃపక్షైర్యదినవక్రస్థస్స్యాత్తర్హి-ద్వాదశరాశీన్-క్రమేణోపభుఙ్క్తఇతిపూర్వేణాన్వయః - అయంప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసోదుఃఖసూచకోఽపీత్యర్థః - యద్వా-ప్రాయేణాఽశుభగ్రహోఽపి- యదినవక్రేణాభివర్తతేత్రిభిస్త్రిభిఃపక్షైః - తదాఽనుకూలఇతిశేషః-యదివక్రేణవర్తతే-తదాఽఘశంసోఽపీత్యన్వయః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋తతోఽఙ్గారకమణ్డలాత్- ద్విలక్షయోజనానామనన్తరంఉపరిభాగంగతో, భగవాన్బృహస్పతిః-ఏకైకస్మిన్రాశౌ-పరివత్సరం-ప్రచరతి-సోఽపి-యది-నవక్రస్స్యాత్, తర్హి, బ్రాహ్మణకులస్య-ప్రాయశోఽనుకూలః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋తతోబృహస్పతిమణ్డలా-ద్యోజనానాం-లక్షద్వయా-దుపరి-శనైశ్చరః-ప్రతీయమానఉపలభ్యమానః - ఏకైకస్మిన్రాశౌ - త్రింశత్త్రింశన్మాసాన్- విలమ్బమానఃశనైశ్శనైర్గచ్ఛన్సర్వానేవద్వాదశరాశీన్-అనుపర్యేతిక్రమేణసంచరతి - తావద్భిరనువత్సరైఃద్వాదశజన్మాదిరాశ్యవస్థానసహచరితత్రింశత్త్రింశన్మాసానాంగణనావశాత్సంపన్నైరనువత్సరైః-ప్రాయశ-స్సర్వేషా-మశుభకారకఇత్యర్థః ❋ ॥౧౬॥ ❋తతశ్శనైశ్చరమణ్డలా,దుత్తరస్మాదు

భ్యమానఃప్రాయేణాశుభకృద్యదాఽర్కమతిరిచ్యతేతత్రాతివాతాభ్రప్రాయానావృష్ట్యాదిభయమాశంసతే ॥ ౧౩ ॥ తతఊర్ధ్వమఙ్గారకోఽపియోజనలక్షద్వితయఉపలభ్యమానస్త్రిభిస్త్రిభిఃపక్షైరేకైకశోరాశీన్ద్వాదశచానుభుఙ్క్తే-యదివక్రేణాభివర్తతేప్రాయేణాశుభగ్రహోఽఘశంసః ॥ ౧౪ ॥ తతఉపరిష్టాద్ద్విలక్షయోజనాన్తరతోబృహస్పతిరేకైకస్మిన్రాశౌపరివత్సరంప్రచరతి-యదినవక్రస్స్యాత్ప్రాయశోఽనుభనోబ్రాహ్మణకులస్య ॥ ౧౫ ॥ తతఉపరిష్టాద్యోజనలక్షద్వయాత్ప్రతీయమానశ్శనైశ్చరఏకైకస్మిన్రాశౌత్రింశన్మాసాన్విలమ్బమానస్సర్వానేవానుపర్యేతితావద్భిరనువత్సరైఃప్రాయేణహిసర్వేషామశాన్తికరః ॥ ౧౬ ॥ తతఉత్తరస్మాదృషయఏకాదశలక్షయోజనాన్తరఉపలభ్యన్తే- యఏవలోకానాంశమనుభావయన్తోభగవతోవిష్ణోర్యత్పరమంపదంప్రదక్షిణంప్రక్రమన్తి ॥ ౧౭ ॥❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ౧॥అథతస్మాత్పరతస్త్రయోదశలక్షయోజనాన్తరతోయత్తద్విష్ణోఃపరమం పదమభివదన్తి యత్రమహాభాగవతోధ్రువఔత్తానపాదిరగ్నినేన్ద్రేణప్రజాపతినాకాశ్యపేనధర్మేణచసమకాలయుగ్భిస్సబహుమానందక్షిణతః క్రియమాణఇదానీమపికల్పజీవినామాజీవ్యఉపాస్తేతస్యహావాఅనుభావఉపవర్ణితః ॥ ౧ ॥ సహిసర్వేషాంజ్యోతిర్గణానాం గ్రహనక్షత్రాదీనామనిమిషేణావ్యక్తరంహసాభగవతాకాలేనభ్రామ్యమాణానాంస్థాణురివావష్టమ్భఈశ్వరేణవిహితశ్శశ్వదవభాసతే - యథామేఢిస్తమ్భేధా

పరిష్టాత్.ఏకాదశలక్షయోజనానా-మన్తరేఅనన్తరదేశే - సప్తఋషయ-ఉపలభ్యన్తే-కేతే,యేఋషయః-లోకానాం,శంసుఖమేవా, నుభావయన్తఃసంపాదయన్తో,విష్ణో,ర్య,త్పదంస్థానం-పరమముత్కృష్టం,ధ్రువమణ్డలం,త,త్ప్రదక్షిణం యథాతథా,పరిక్రమన్తిపరిభ్రమన్తి ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంపఞ్చమస్కన్ధేద్వావింశోఽధ్యాయః.❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవంసూర్యాదీనాంగతివిశేషాస్తత్స్థానవిశేషాఃకార్యవిశేషాశ్చోక్తాః- అథధ్రువస్యస్థానంవ్యాపారంచాహ॥అథేతి॥తస్మాదృషిమణ్డలా-త్పరత,స్త్రయోదశలక్షయోజనానాం-పరస్తా, ద్య,త్తత్ప్రసిద్ధం, విష్ణోఃపదం-పరమం-ఆమనన్తి, విష్ణోరభివ్యక్తిస్థానత్వాత్పరమంపదమిత్యుక్తం-కింతత్పరమంపదం-తత్రాహ॥యత్రేతి॥యత్రపరమేపదే, మహాభాగవతోధ్రువఔత్తానపాదిః-అగ్న్యాదిభిస్సబహుమానం-ప్రదక్షిణతః క్రియమాణ-ఉపాస్తేతిష్ఠతి॥ తస్యధ్రువస్యా-నుభావః ప్రభావ,ఉపవర్ణితః-చతుర్థ ఇతిశేషః ❋ ॥ ౧ ॥ ❋సహిధ్రువః- భగవదాత్మకేనా-నభివ్యక్తవేగేన-కాలచక్రేణ - భ్రామ్యమాణానాం,తారాగణానాం-గ్రహాణాంసూర్యాదీనాం- అశ్విన్యాదినక్షత్రాణాంచ-సర్వేషాం- స్థాణురివనిశ్చలోఽవష్టమ్భఃఅవలమ్బః-ఈశ్వరేణావష్టమ్భత్వేన-విహితఃస్థాపితః - శశ్వత్సదాఏకత్రైవా,వభాసతేస్థాణురివావష్టమ్భ ఇత్యేతదేవోపపాదయతి॥యథామేఢిస్తమ్భేత్రిభిస్త్రిగుణితై-స్సవనైస్సూత్రైస్సంయోజితాః బద్ధాః-ధాన్యాక్రమణపశవో

ఽలీవర్దాః, మేధిస్తమ్భమవలమ్బ్యైవ - యథాస్థానంస్వస్వస్థానమనతిక్రమ్య, మణ్డలానిపాదవిక్షేపస్థానాని-చరన్తి - ఏవం నక్షత్రగణాస్సూర్యాదయోగ్రహాశ్చ- ఏతస్మిన్ కాలచక్రే - అన్తర్బహిర్యోగేనఆయోజితాః- కేచిదన్తర్యోజితాః- కేచిద్బహిర్యోజితాస్సన్తః- ధ్రువమవలమ్బ్యైవ, వాయునావాయుపాశేన - ఉదీర్యమాణాః ధార్యమాణాః, ఆకల్పాన్తం, పరితః భ్రమన్తికర్మవశాద్వాయుపాశవశ్యత్వాద్ధ్రువావలమ్బత్వాచ్చనపినపతన్తీతిభావః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏతదేవదృష్టాన్తేనస్పష్టయతి॥నభసీతి ॥ యథా- మేఘాశ్శ్యేనాదయః పక్షిణశ్చ- వాయుపాశవశాః - కర్మసారథయః కర్మావలమ్బాః, నభసి- పరివర్తన్తే- నతుభువిపతన్తి, ఏవంజ్యోతిర్గణాఅపి- ప్రకృతిపురుషయోర్య - స్సంయోగస్సంబన్ధః కర్మాయత్తః- తేనా, నుగృహీతాః నక్షత్రాదిరూపతాంప్రాప్తాః - జీవాఏవ- కర్మాయత్తప్రకృతిసంబన్ధవశాన్నక్షత్రాదిశరీరభాజ ఇత్యర్థః- అతఏవ- కర్మ, నిమిత్తం, యాసాం తా, గతయో, యేషామితితథా - కేవలనభస్సంచారాపాదకకర్మాయత్తనభోమాత్రగతయోభువినపతన్తి, కర్మణాంతత్పరిణామానాంచవైచిత్ర్యాదగ్నేరూర్ధ్వజ్వలనవద్వాయోస్తిర్యగ్గతివన్నభసిభ్రమణంభువ్యపతనంచోపపద్యతఇతిభావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఏవంజ్యోతిర్గణానాంకర్మాయత్తోనభస్సంచారఉక్తః - అథసర్వాధారస్యభగవతఏవశింశుమారాకారేణావస్థితత్వాత్తదాశ్రయాణాంపతనశఙ్కైవనాస్తీత్యభిప్రాయన్, జ్యోతిర్గణస్యశింశుమారాశ్రయత్వంయోగినాముపాసనేనసంవాదయతి॥కేచిదితి ॥ శింశుమారసంస్థానస్యశింశుమారశరీరకస్య- భగవతోవాసుదేవస్యకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగద్ధారకస్య, యోగధారణాయాంవాసుదేవవిషయకమనస్సమాధిరూపధారణాయా- మేత- జ్జ్యోతిరనీకంజ్యోతిర్జాలం- కేచిద్వదభాగాః- యోగినోవా- అనువర్ణయన్తి- జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారంభగవదాత్మకముపాస్యంబోధయన్తి, జ్యోతిరనీకాశ్రయంశింశుమారయోగధారణాయాంవిషయీకుర్వన్తీతివా

న్యాక్రమణశవస్సంయోజితాస్త్రిభిస్సవనైర్యథాస్థానంమణ్డలమాచరన్త్యేవంభగణ - గ్రహాదయఏతస్మిన్నన్తర్బహిర్యోగేనః కాలచక్రఆయోజితాధ్రువమేవావలమ్బ్య వాయునోదీర్యమాణాఆకల్పాన్తంపరిక్రమన్తి॥ ౨ ॥నభసియథామేఘాశ్శ్యేనాదయోవాయువశాఃకర్మసారథయఃపరివర్తన్తఏవంజ్యోతిర్గణాఃప్రకృతిపురుషసంయోగానుగృహీతాః కర్మనిర్మితగతయోభువినపతన్తి॥ ౩ ॥ కేచనైతజ్జ్యోతిరనీకంశింశుమారసంస్థానస్యభగవతోవాసుదేవస్య యోగధారణాయామనువర్ణయన్తి - యస్యపుచ్ఛాగ్రేఽవాక్శిరసఃకుణ్డలీభూతదేహస్యధ్రువఉపకల్పితస్తస్యలాఙ్గూలేప్రజాపతిరగ్నిరిన్ద్రోధర్మ ఇతి - పుచ్ఛమూలేధాతావిధాతాచ - కట్యాంసప్తర్షయః॥ ౪ ॥ తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యయాన్యుదగయనానిదక్షిణపార్శ్వేనక్షత్రాణ్యుపకల్పయన్తి - దక్షిణాయనానితుసవ్యే - యథాశింశుమారస్యకుణ్డలాభోగసన్నివేశస్యపార్శ్వయోరుభయోరప్యవయవాస్సమసంఖ్యాభవన్తి- పృష్ఠేత్వజవీథిరాకాశగఙ్గాచోదరతః॥ ౫ ॥పునర్వసుపుష్యౌ

ఽర్దః- ఏతదేవప్రపఞ్చయతి॥యస్యేత్యాదినా ॥ యస్యభగవదాత్మకస్య - కుణ్డలీభూతదేహస్యసర్పవత్కుణ్డలీభూతోవలయీభూతోదేహోయస్య, అర్వాగధస్తాచ్ఛిరోయస్య, అనేనోర్ధ్వపుచ్ఛస్యేత్యవగమ్యతే, తస్యశింశుమారస్య- పుచ్ఛాగ్రేధ్రువ- ఉపకల్పితః, ఉపాసితః, యోగిభిరితిశేషః, శింశుమారావయవేషుయత్రయస్యయస్యావస్థానంతదాశ్రయత్వేనతస్యతస్యావయవస్యోపాసనం కృతం కైశ్చిత్తథైవాధునాఽపికర్తవ్యం తేషామవస్థితిస్తత్ర తత్రైవ జ్ఞేయేత్యత్రప్రతిపాద్యతే - పుచ్ఛాగ్రేహిధ్రువోవ్యవస్థితః, తథాచశ్రీమతివైష్ణవేపురాణే ,, ఉత్తానపాదపుత్రస్తుతమారాధ్య జగత్పతిమ్ । సతారశింశుమారస్యధ్రువఃపుచ్ఛేవ్యవస్థిత ,, ఇతి - తస్య శింశుమారస్య, లాఙ్గూలేపుచ్ఛాగ్రాదధోభాగే- ప్రాజాపత్యాదయశ్చత్వారోవ్యవస్థితాః, అతఃప్రాజాపత్యాద్యాశ్రయత్వేనలాఙ్గూలోపాసనం కర్తవ్యమిత్యర్థః, ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం, పుచ్ఛస్యమూలే - ధాతావిధాతాచో - పకల్పితఇత్యనుషఙ్గః -కట్యాం, సప్తఋషయఃఇత్యత్రాపి, ప్రజాపత్యాదయశ్చైవంవ్యవస్థితాః, లాఙ్గూలేప్రజాపతిః, ప్రజాపతేరధస్తాదగ్నిః, తతోఽధస్తాదిన్ద్రః- స్తతోప్యధోధర్మ ఇతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యదక్షిణావర్తకుణ్డలీభూతశరీరస్యశింశుమారస్య- దక్షిణపార్శ్వే- యాన్యుదయననక్షత్రాణిఅభిజిదాదీనిపునర్వస్వన్తాని - తానిచతుర్దశ- ఉపకల్పయన్తిఉపాసతేయానిదక్షిణాయననక్షత్రాణిపుష్యాదీన్యుత్తరాషాఢాన్తానిచతుర్దశ, తాని, వామపార్శ్వే, ఉపకల్పయన్తి - తదేవస్థానవిశేషేణవిభజ్యదర్శయితుందక్షిణేతరపార్శ్వయోరవయవసామ్యంతావదాహ॥యథేతి ॥ కుణ్డలాకారసర్పాకారసన్నివేశస్యశింశుమారస్యోభయోరపిపార్శ్వయోః, యథావ- దవయవా - స్సమసంఖ్యాభవన్తి - తస్యపృష్ఠేత్వజవీథిః- అజవీథిర్నామ- సూర్యస్యదక్షిణాయనాఖ్యాశీఘ్రగతిమార్గవిశేషః, ఉదరే- ఆకాశగఙ్గా- ఉపకల్పితా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ స్థానవిశేషేణోభయనక్షత్రాణాంవిభాగమాహ॥పున

ర్వస్యేత్యాదినా॥ పునర్వసురుదగయనాన్తం నక్షత్రం-పుష్యో దక్షిణాయనస్యాద్యః-తావుభౌ-క్రమేణ దక్షిణవామయోశ్శ్రోణ్యోరుపకల్ప్యౌ, ఆర్ద్రేత్యాది॥ యుఞ్జీత అఙ్గసంధధీత॥ అత్ర-ఉత్తరాయణనక్షత్రేష్వభిజిదాదిషు పునర్వస్వన్తేషు పునర్వస్వార్ద్రాభిజిచ్ఛ్రవణధనిష్ఠాః దక్షిణశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు జ్ఞేయాః - మృగశీర్షరోహిణీకృత్తికాభరణ్యశ్వినీరేవత్యుత్తరాభాద్రపూర్వాభాద్రాఖ్యాష్టనక్షత్రాణి దక్షిణపార్శ్వేఽవగన్తవ్యాః - శతభిషగ్దక్షిణస్కన్ధే - దక్షిణాయననక్షత్రేషు పుష్యప్రభృత్యుత్తరాషాఢాన్తేషు పుష్యాశ్లేషోత్తరాషాఢాపూర్వాషాఢామూలాఖ్యాని పఞ్చనక్షత్రాణి వామశ్రోణిపాదనాసికాలోచనకర్ణస్థానేషు యోజ్యాని, మఖాదీన్యనూరాధాన్తాని క్రమేణాష్టౌ నక్షత్రాణి వామపార్శ్వే యోజ్యాని, జ్యేష్ఠాఖ్యం వామస్కన్ధే యోజ్యమ్ ❁ ॥౬॥ ❁ హనుః కపోలప్రాన్తదేశః-అగస్త్యయమావపి నక్షత్రరూపేణ వర్తేతే ఇత్యభిప్రాయః - బృహస్పతిః కకుది గళపృష్ఠే, కేతవ ఇతి బహువచనం కేత్వాకారనక్షత్రాన్తరాణాం సద్భావాభిప్రాయేణ ప్రయుక్తం-అవశిష్టం స్పష్టమ్ ❁ ॥౭॥ ❁ ఏవం ప్రతినియతస్థానగ్రహనక్షత్రతారామయం శింశుమారచక్రముపాసితవ్యమిత్యాహ॥ ఏతదితి॥ ఏతదు హైవ ఏతద్ధి, సర్వదేవతామయం-భగవతో విష్ణోః, రూపం శరీరం-శింశుమారచక్రం అహరహః- సన్ధ్యాయాం, ప్రయతస్సమాహితచిత్తో, వాగ్యతో మౌనీసన్-నిరీక్షమాణః-ఉపతిష్ఠేత-వక్ష్యమాణమన్త్రేణ స్తువీత-మన్త్రమాహ॥ నమ ఇతి॥ జ్యోతిషాం లోకాయ - కాలాయనాయ కాలస్యాశ్రయభూతాయ-కాలచక్రస్వ

దక్షిణవామయోశ్శ్రోణ్యోరార్ద్రాశ్లేషే చ దక్షిణవామయోః పాదయోరభిజిదుత్తరాషాఢే దక్షిణవామయోర్నాసికయోర్యథాసంఖ్యం శ్రవణపూర్వాషాఢే దక్షిణవామయోర్లోచనయోర్ధనిష్ఠా మూలం చ దక్షిణవామయోః కర్ణయోర్మఘాదీన్యష్ట నక్షత్రాణి దక్షిణాయనాని వామపార్శ్వవఙ్క్రిషు యుఞ్జీత తథైవ మృగశీర్షాదీన్యుదగయనాని దక్షిణపార్శ్వవఙ్క్రిషు ప్రాతిలోమ్యేన ప్రయుఞ్జీత శతభిషగ్జ్యేష్ఠే స్కన్ధయోర్దక్షిణవామయోర్న్యసేత్ ॥౬॥ ఉత్తరహనావగస్త్యోఽధరహనౌ యమో ముఖేషు చాఙ్గారకశ్శనైశ్చర ఉపస్థే బృహస్పతిః కకుది వక్షస్యాదిత్యో హృదయే నారాయణో మనసి చన్ద్రో నాభ్యాముశనా స్తనయోరశ్వినౌ బుధః ప్రాణాపానయో రాహుర్గలే కేతవస్సర్వాఙ్గేషు రోమసు సర్వే తారాగణాః ॥౭॥ ఏతదు హైవ భగవతో విష్ణోస్సర్వదేవతామయం రూపమహరహస్సంధ్యాయాం ప్రయతో వాగ్యతో నిరీక్షమాణ ఉపతిష్ఠేత - నమో జ్యోతిర్లోకాయ కాలాయనాయానిమిషాం పతయే మహాపురుషాయాభిధీమహీతి ॥౮॥ శ్లో॥ గ్రహర్క్షతారామయమాధిదైవతం పాపాపహం మన్త్రకృతాం త్రికాలమ్। నమస్యతః స్మరతో వా త్రికాలం నశ్యేత తత్కాలజమాశు పాపమ్ ॥౯॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁ ❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ॥౧॥ అధస్తాత్సవితుర్యోజనాయుతే స్వర్భానుర్నక్షత్రవచ్చరతీత్యేకే - యోఽసావమరత్వం గ్రహత్వం చాలభత - భగవదనుకమ్పయా స్వయమసురాపసదస్సైంహికేయో హ్యతదర్హస్తస్య తాతజ

రూపాయ వా-అనిమిషాం బ్రహ్మాదీనామపి- పతయే, తేషామపి కాలవశ్యత్వాత్, మహాపురుషాయ పరమపురుషాత్మకాయ-నమః, అభిధీమహి, ఉక్తరూపం మహాపురుషం ధ్యాయామ ఇత్యర్థః ❁ ॥౮॥ ❁ ఏతచ్ఛింశుమారాకృతేర్భగవతోఽనుసన్ధాననమస్కారాదేః ఫలమాహ॥ గ్రహర్క్షేతి॥ గ్రహనక్షత్రతారామయం, ఆధిదైవికం అధిదైవం వర్తమానం, దేవేభ్య ఉత్కృష్టమిత్యర్థః-హరేః రూపం శింశుమారం, త్రికాలం, నమస్యతః నమస్కుర్వతః, స్మరతో వా-తథా, త్రికాలం, మన్త్రకృతాం ఉక్తమన్త్రం జపతాం వా-తత్కాలజం, పాపం- ఆశు శీఘ్రం, నశ్యేత నష్టం భవేదిత్యర్థః-తత్కాలజమిత్యనేన తద్భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలజమపి వక్షితమ్ ❁ ॥౯॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం సూర్యాదారభ్య ధ్రువపర్యన్తం దివో మణ్డలసన్నివేశమనువర్ణ్య అధః సూర్యాదధస్తాత్స్వర్భానుమణ్డలమనువర్ణయతి॥ అధస్తాదిత్యాదినా॥ సూర్యస్యాధస్తాత్ - యోజనానామయుతే స్వర్భానుః రాహుః-నక్షత్రవచ్చరతీ, త్యేకే- వదన్తి తం పిశినష్టి, యోఽసావితి-యోఽసౌ స్వర్భానుః-భగవత్కృపయా-అమరత్వం, గ్రహత్వం చా-లభత లేభే - కేవలం భగవత్కృపైవ తస్యామరత్వాదౌ హేతుః, న తు తస్య తద్యోగ్యతా నాస్తీత్యాహ ॥ హీయతః, సైంహికేయః సింహికాయాః పుత్రో రాహుః, అసురాధమః-అత ఏవామరత్వాద్యనర్హః-కిం తస్య భగవత్కృపావిషయత్వాపాదకం కర్మేత్యత్రాహ

తస్యేతి॥ తస్య రాహోః జన్మకర్మాణి చ, ఉపరిష్టాదష్టమస్కన్ధే వక్ష్యామ ఇత్యన్వయః-తత్రైవ తత్స్ఫుటీభవిష్యతీతి నాత్రావసర ఇతి భావః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రాహుప్రసఙ్గాదుపరాగస్వరూపం వక్తుమాహ॥ యదద ఇతి॥ ప్రతపతః- తరణేస్సూర్యస్య-యదదః-యత్తత్ప్రసిద్ధం మణ్డలం తద్విస్తారతో-యోజనాయుతం అయుతయోజనవిస్తృత- మాచక్షతే, తతస్సూర్యమణ్డలాదుపరితనం, సోమమణ్డలం, ద్వాదశసహస్రయోజనవిస్తృతం-సూర్యమణ్డలా- దధస్తనం, రాహోర్మణ్డలం తు-త్రయోదశసహస్రయోజనవిస్తృతం- అత-స్సూర్యసోమమణ్డలాభ్యాం స్వర్భానోర్మణ్డలస్య విపులత్వాత్కదాచిత్సూర్యసోమమణ్డలాచ్ఛాదకత్వం సంభవతీతి భావః-యస్స్వర్భానుః-తద్వ్యవధానకృత్, అమృతపానదశాయాం తయోస్సూర్యాచన్ద్రమసోర్మధ్యప్రవేశేన వ్యవధానం కరోతీతి తథా, అతఏవ - తాభ్యాం సూచితత్వాద్వైర-మనుబధ్నాతీతి బిభర్తీతి-తథా-కదాచిత్పర్వణి, సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి తాభ్యాం కలహాయాభిముఖం గచ్ఛతీత్యర్థః, తదభిధావనం, నిశమ్య దృష్ట్వా, ఉభయత్రాపి ఉభయోరపి-రక్షణాయ-భగవతా పరమపురుషేణ- భాగవతం భగవత్సంబన్ధి-సుదర్శనాఖ్యమస్త్రం- ప్రయుక్తం భవతి-తత్సుదర్శనమస్త్రం- తేజసా దుర్విషహం దుఃఖేనాపి సోఢుమశక్యం-ముహుర్ముహుః పరిభ్రమమాణం ❁ ప్రతి, ముహూర్త - మభిముఖతయాఽవస్థితో-రాహు-రుద్విజమానః భయమాపన్న-శ్చకితహృదయశ్చలచిత్తః-ఆరాదేవ దూరాదేవ -నివర్తతే తదేవో-పరాగం గ్రహణ-మితి-జనా వదన్తి- అభిధావనదశాయాం యత్స్వమణ్డలేన సూర్యాచన్ద్రమసోర్మణ్డలాచ్ఛాదనం - తదేవ గ్రహణమితి ఉపరాగస్వరూపాభిజ్ఞా జనా వదన్తీత్యర్థః-తత్ర ఋజువక్రస్థితిభ్యామర్ధగ్రాససర్వగ్రాసౌ నతు వస్తుతో గ్రాసోఽస్తి దూరాన్తరత్వాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తత-స్స్వర్భానో-రధస్తాత్-తావన్మాత్ర ఏ

న్మకర్మాణి చోపరిష్టాద్వక్ష్యామః ॥ ౧ ॥ యదదస్తరణేర్మణ్డలం ప్రతపతి, తద్విస్తరతో యోజనాయుతమాచక్షతే- ద్వాదశసహస్రం సోమస్య త్రయోదశసహస్రం రాహోః-యః - పర్వణి తద్వ్యవధానకృద్వైరానుబన్ధస్సూర్యాచన్ద్రమసావభిధావతి-తన్నిశమ్యోభయత్రాపి భగవతా రక్షణాయ ప్రయుక్తం సుదర్శనం నామ భాగవతం తత్తేజసా దుర్విషహం చక్రం ముహుః పరివర్తమానమభ్యవస్థితో ముహూర్తముద్విజమాన❁శ్చలితహృదయ ఆరాదేవ నివర్తతే- తదుపరాగ ఇతి వదతి లోకః ॥ ౨ ॥ తతోఽధస్తాత్సిద్ధచారణవిద్యాధరాణాం సదనాని తావన్మాత్ర ఏవ-తతోఽధస్తాద్యక్షపిశాచప్రేతభూతగణానాం విహారాజిరమన్తరిక్షం యావద్వాయుః ప్రవాతి, యావన్మేఘా ఉపలభ్యన్తే ॥ ౩ ॥ తతోఽధస్తాచ్ఛతయోజనాన్తర ఇయం పృథివీ- యావద్ధంసభాసశ్యేనసుపర్ణాదయః పతత్త్రిప్రవరా ఉత్పతన్తి॥ ౪ ॥ ఉపవర్ణితం భూమేర్యథాసన్నివేశావస్థానం - అవనేరప్యధస్తాత్సప్తభూవివరాః- ఏకైకశో యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ తారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః అతలం వితలం సుతలం, రసాతలం-తలాతలం మహాతలం పాతాలమితి ॥ ౫ ॥ ఏతేషు హి బిలస్వర్గే

వాయుతయోజనాన్తరత ఏవ - సిద్ధాదీనాం - సదనాని స్థానాని-తతోఽధస్తాత్ సిద్ధాదిసదనేభ్యోఽధస్తాత్- యక్షాదీనాం- విహారాజిరం విహారస్థానం - అన్తరిక్షం - గ్రహహీనం - వర్తతే-తస్యావధిమాహ ॥ యావద్వాయుః -ప్రధావతి భృశం ధావతి తస్యాప్యవధిమాహ - యావ - న్మేఘా ఉపలభ్యన్త ఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తతో యక్షాదీనాం విహారాజిరాదన్తరిక్షా దధస్తా - చ్ఛతయోజనాన్తరేణే - యం - పృథివీ భూలోకో - వర్తతే - పృథివ్యా ఉపరి భూలోకస్యావధిమాహ ॥ యావదితి ॥ యావ-ద్ధంసాదయః - పక్షిశ్రేష్ఠాః బలిన - ఉత్పతన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి - తావద్భూలోక ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ భూమణ్డలం తు సప్రపఞ్చముపవర్ణితం పురస్తాదిత్యాహ ॥ ఉపవర్ణితమితి ॥ యు, ద్భూమే-స్సంనివేశనేన అవయవవిన్యాసేనావస్థానం-త-ద్యథావ - దుపవర్ణితం - ఏవం ధ్రువమణ్డలాదారభ్య భూపర్యన్తో లోకసన్నివేశ ఉక్తః-అథ భూమేరధస్తనానాం లోకానాం సంనివేశమాహ॥ అవనేరపీత్యాదినా-ఉత్తరాధ్యాయాన్తేన॥ అవనేర్భూలోకా-దధస్తా-త్సప్తభూవివరాః భూమ్యామేవ వివరా-స్సన్తి-తే చైకైకశః-యోజనానా-మయుతం - తేనా - న్తరామధ్యే-ప్రత్యేక - ముచ్ఛ్రితం- భావే క్తః ఉచ్ఛ్రాయః ఔన్నత్యం, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితం-అయామో దైర్ఘ్యం-విస్తారశ్చ, అయుతయోజనపరిమితః, తేషాం సమాహారద్వంద్వః, తేన, యోజనాయుతాన్తరోచ్ఛ్రితాయామవిస్తారేణ ఉపకల్పితాః, వివరాణాం, మూర్ధన్యభూమయో యోజనాయుతోచ్ఛ్రితాః తథా బిలానామాయామో విస్తారశ్చాయుతయోజనపరిమిత ఇత్యర్థః - తారతమ్యేన భోగతారతమ్యేన చోపక్లృప్తాః, భూలోకాద్యపేక్షయా వివరేషు భోగాధిక్యమస్తీత్యర్థః వివరాణి సప్త నిర్దిశతి, అతలమిత్యాదినా ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తారతమ్యేనేత్యేతదేవ సప్తవివరసాధారణ్యేన దర్శయతి॥ ఏతేష్విత్యాదినా ॥ అథాతల ఇత్యతః

ప్రోక్తేనగ్రన్థేన॥ ఏతేషు హి బిలస్వర్గేషు దైత్యాదయో నివసన్తీత్యన్వయః, కథంభూతేషు, స్వర్గాదప్యధికః, కామభోగశ్చ ఐశ్వర్యానన్దః-ఐశ్వర్యప్రయుక్తసన్తోషశ్చ, భూతిస్సమ్పత్తిశ్చ, విభూతిరీశితవ్యవర్గశ్చ, అధికశబ్దస్యనిత్య సాపేక్షత్వాత్సమాసః, ఆభిస్సుసమృద్ధానిభవనాని అగారాణి, ఉద్యానాదీని క్రీడాస్థానాని, విహారస్థానానిచ, యేషు-తత్ర-క్రీడాఖేలనం-విహారః స్త్రీసమ్భోగః-కథంభూతాః - నిత్యప్రముదితాః-అనురక్తాః, కళత్రాదయో-యేషాం, తత్రానుచరాః భృత్యాః గృహపతయః గృహపాలకాః, ఈశ్వరాదపి, నప్రతిహతః కామో యేషాం - మాయయా వినోదో యేషాం తథా భూతాః * ॥ ౯ ॥ * కించ, హేమహారాజ ఏషు బిలస్వర్గేషు - మాయావినా అసురేణ -మయేన, నిర్మితాః, పురః పురాణి-చకాసన్తీత్యన్వయః - కథంభూతః - నానావిధా - యే -మణిప్రవరా - స్తేషాం - ప్రవేకాముఖ్యా, స్తై-ర్విరచితైః - భవనాదిభి - స్తథా, వివరేశ్వరాణాం, గృహోత్తమైశ్చ - సమలఙ్కృతాః - కథం భూతైః గృహోత్తమైః - నాగాశ్చాసురాశ్చ - మిథునీభూతాః - పారావతాదయశ్చ, తై, రాకీర్ణాస్సంకులాః - కృత్రిమావేదికాదిరూపా, భూమయో, యేషు, తైః, నానాస్వనమిథునేతిపాఠే, నానాస్వనత్వం మిథునీభూతపారావతాదివిశేషణమ్ * ॥ ౧౦ ॥ * తథా, కనకలతాభి, రాలిఙ్గితానాం సంశ్లిష్టానాం, కుసుమస్తబకైః, ఫలస్తబకైః, స్సన్నరకిసలయైశ్చ-వనతానమ్రాః-రుచిరా-విటపాశ్శాఖా-యేషాం-తేషాం-విటపినాం వృక్షాణాం - ఉద్యానానిక్రీడావనాని-మనసఇన్ద్రియాణాంచా-నన్దనీభిరానన్దకారణాభిః - స్త్రీభిః వివరేశ్వర- స్త్రీభి-రమరలోకశ్రియ-మతిశయితాన్యతిక్రా

షు స్వర్గాదప్యధికకామభోగైశ్వర్యానన్దభూతివిభూతిసుసమృద్ధభవనోద్యానక్రీడావిహారేషు దైత్యదానవకాద్రవేయా నిత్యప్రముదితానురక్తకళత్రాపత్యబన్ధుసుహృదనుచరా గృహపతయ ఈశ్వరాదప్యప్రతిహతకామా మాయావినోదా నివసన్తి ॥ ౯ ॥ యేషు మహారాజ మయేన మాయావినాఽభినిర్మితాః పురో నానామణిప్రవరప్రవేకవిరచితవిచిత్రభవనప్రాకారగోపురసభాచైత్యచత్వరాదిభిర్నాగాసురమిథునపారావతశుకశారికాకీర్ణకృత్రిమభూమిభిర్వివరేశ్వరగృహోత్తమైస్సమలంకృతాశ్చకాస * న్తి ॥ ౧౦ ॥ ఉద్యానానిచాతితరాం మనఇన్ద్రియానన్దీభిః కుసుమఫలస్తబకసుభగకిసలయావనతరుచిరవిటపినాం కనకలతాలిఙ్గితానాం * శ్రీభిస్స మిథునవివిధవిహఙ్గకులకోలాహలజలాశయానామమలజలపూర్ణానాం ఝషకులోల్లఙ్ఘనక్షుభితనీరనీరజకుముదకువలయకహ్లారనీలోత్పలలోహితశతపత్రాదివనేషుకృతనికేతనానామనేకవిహారాకులమధుకరనికరాణాం - మధురవివిధస్వరాదిభిరిన్ద్రియోత్సవై రమరలోక-శ్రియమతిశయితాని॥ యత్రహవావ న భయమహోరాత్రాదిభిః కాలవిభాగై రుపలక్ష్యతే, యత్రమహాహిప్రవరశిరోమణయస్సర్వంతమః ప్రబాధయన్తి॥ ౧౨ ॥ నవా ఏతేషు వసతాం దివ్యౌషధరసాయనాశనపానస్నానాదిభిరాధయో వ్యా

న్తాని-యేషు వివరేషుచకాసన్తీ * త్యన్వయః-పునః కై రమరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానానిచకాసన్తి - అమలైః స్వచ్ఛై-ర్జలైః - పూర్ణానాం-సమిథునాశ్చక్రవాకాదిమిథునసహితా-యే-వివిధా-విహఙ్గా - స్తేషాం-కులంసమూహ - స్తస్య, కోలాహలో-యేషు-తేషాం-జలాశయానాం, సంబన్ధిషు-ఝషసమూహస్యో-ల్లఙ్ఘనేన-తోయవిహారేణ, క్షుభితం సంచలితం-య-న్నీరంజలం-తస్మిన్, యాని-నీరజాదీని- తేషాం వనేషు-కృతం-నికేతనం స్థానం-యైస్తేషాం-పక్షిణామితి శేషస్సామర్థ్యాత్-నానావిధై- ర్విహారై, రాకులా వ్యాకులా-మధురా-యే-వివిధాః-స్వరాదయః - ఆదిశబ్దేన గమనేక్షణాదయో వివక్షితాః - తైః కథంభూతైః - ఇన్ద్రియోత్సవైః ఇన్ద్రియాణామానన్దజనకైః శ్రీభిరితి పాఠస్తూచితః-తదా ఉక్తవిధవిటపినా-ముక్తవిధానాం జలాశయానాంచ మనఇన్ద్రియానన్దినీభిః శ్రీభిః -ఇన్ద్రియోత్సవై-రుక్తవిధానాం పక్షిణాంచో-క్తవిధైః స్వరాదిభిశ్చా, మరలోకశ్రియమతిశయితాన్యుద్యానాని-యేషు వివరేషు-చకాసన్తీ * త్యర్థః * ॥ ౧౧ ॥ * యత్ర హవావ యేషు హ-వివరేషు-కాలవిభాగైః కాలావయవై రహోరాత్రాదిభి - ర్భయం-నోపలక్ష్యతే - తత్రత్యానామాయుషాం భూయస్త్వాదితి భావః యత్ర యేషు వివరేషు-యే-మహాన్తోఽహిప్రవరాః సర్వశ్రేష్ఠా- స్తేషాం-యే-శిరోమణయః ఫణామణయ-స్తై-సర్వం కృత్స్నం-తమః అన్ధకారం-ప్రబాధ న్తేనిరస్యన్తి * ॥ ౧౨ ॥ * ఏతేషు వివరేషు-వసతాం-ఆధయో మనః పీడాః-వ్యాధయో రోగాః-వలిః త్వగ్గతో వికారః-పలితం కేశేషు శౌక్ల్యం-ఏతదుభయమూలభూతాజరా-ఆదిశబ్దేన దన్తభ్రంశాదిర్గృహ్యతే-తథా దేహస్య-వైవర్ణ్యం రూపాన్తరం-దుర్గన్ధః పూతిగన్ధః - స్వేదః ప్రస్వేదః, క్లమః శ్రమః, గ్లానిరనుత్సాహ-ఇ

౧౧॥శ్లో॥పా * శ్రీభిః.

త్యైతే, వయోఽవస్థాశ్చ-దివ్యైరౌషధైః రసాయనపానై-ర్దివ్యైరశనస్నానాదిభిశ్చ - నభవన్తి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తథా, తేషాం బిలస్థానాం-కల్యాణానాం నిర్దుఃఖానాం - కస్మాదపి- మృత్యుః, నహిప్రభవతి నసమర్థో భవతి-తాన్మారయితుం నసమర్థో భవతీత్యర్థః -భవతిత్వపారే-మృత్యుర్మరణం-కుతశ్చిదపి-తేషాం నాస్తీత్యర్థః-తర్హ్యమరాస్తైకిం, తత్రాహ॥ వినేతి॥ చక్రాపదేశాచ్చక్రసంజ్ఞా-ద్భగవత్తైజస అస్త్రరూపా-ద్వినాసుదర్శనాస్త్రాద్వినా-అన్యస్మా-న్నమృత్యుః, స్తస్మాత్త్వస్త్యేవేత్యర్థః-తదేవాహ॥ యస్మిన్ సుదర్శనాస్త్రే- వివరేషు-ప్రవిష్టేసతి-అసురవధూనాం పుంసవనానిగర్భాః-ప్రాయేణ, చక్రభయా-త్ప్రస్రవన్తి-పూర్ణాశ్చైతేపతన్తి చేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం సామాన్యతో వివరానను వర్ణ్యాథవిశేషేణవివర్ణయిషుస్తావదతలంవివరమనువర్ణయతి ॥ అథేతి ॥ అతలాఖ్యే వివరే-మయస్యపుత్రో-బలోనామ-నివసతి-తంవిశినష్టి, యేనేతి-యేనబలేనైవహి-సృష్టాః, షణ్ణవతిసంఖ్యాకామాయాః-తాసాంమాయానాంమధ్యే - కాశ్చనమాయాః-అద్యాపి-కేచిన్మాయావినో-ధారయన్తి-యస్యబలస్య-జృమ్భమాణస్యసతః - ముఖాత్ - త్రయః-స్త్రీణాంగణాః, ఉత్పన్నాః-గణానేవాహ॥ స్వైరిణ్యః-కామిన్యః, పుంశ్చల్యఇతి-సవర్ణరతాః స్వైరిణ్యః , కామిన్యస్త్వసవర్ణైఽపిరతాః-తత్రాప్యతిచఞ్చలాః పుంశ్చల్యః-త్రివిధాస్తావిశినష్టి ॥ యావై ఇతి యా-వై-స్వైరిణ్యాదయః స్త్రియః, బిలాయనం వివరస్థానం, ప్రవిష్టం-పురుషం, హాటకాఖ్యేన-రసేనరసాయనేన, సాధయిత్వాస్వవశీకృత్య-బిలాయనమితపారే - త్రత్రప్రవిష్టంపురుషం, రసేనబలాయనంసాధ

థయోవలిపలితజరాదయశ్చ - దేహవైవర్ణ్యదౌర్గన్ధ్యస్వేదక్లమాగ్లానిరితివయోవస్థాశ్చభవన్తి॥ ౧౦ ॥ నహితేషాంకల్యాణానాం ప్రభవతికుతశ్చనమృత్యుర్వినా భగవత్తైజసశ్చక్రాపదేశాత్ ❁- యస్మిన్ప్రవిష్టే సురవధూనాం ప్రాయః పుంసవనానిభయాదేవ స్రవన్తిపతన్తిచ ॥ ౧౧ ॥ అథాతలేమయపుత్రో బలో నామాసురో నివసతి-యేనహవా ఇహసృష్టాష ణ్ణవతిర్మాయాః కాశ్చనాద్యాపిమాయావినోధారయన్తి - యస్యచ జృమ్భమాణస్యముఖతస్త్రయస్స్త్రీగణా ఉదపద్యన్త-తాస్స్వైరిణ్యః కామిన్యః పుంశ్చల్యఇతి-యావై †బిలాయనంప్రవిష్టంపురుషంరసేనహాటకాఖ్యేనసాధయిత్వాస్వవిలాసావలోకనానురాగస్మితసల్లాపోపగూహనాదిభిస్స్వైరంకిలరమయన్తి॥ ౧౨ ॥ యస్మిన్నుపయుక్తేపురుషఈశ్వరోఽహంసిద్ధోఽహమిత్యయుతమహాగజబలమాత్మానమితిమన్యమానః కత్థతేమదాన్ధ ఇవ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽధస్తాద్వితలేహరోభగవాన్ హాటకేశ్వరస్స్వపార్షదభూతగణావృతః ప్రజాపతసర్గోపబృంహణాయభవ్యాసహమిథునీభూయాస్తే , యతః ప్రవృత్తాసరిత్ప్రవరాహాటకినీనామభవయోర్వీర్యేణ, యత్ర చిత్రభానుర్మాతరిశ్వనాసమిధ్యమానఓజసా అపిబత్ ❁ తన్నిష్ఠ్యూతంహాటకాఖ్యం సువర్ణం భూషణేనాసురేన్ద్రావరోధేషుపురుషాస్సహపురుషీభిర్ధారయ

యిత్వాసంభోగసమర్థంకృత్వా -స్వఅసాధారణా-విలాసా - స్తత్పూర్వకోయోఽవలోకః- అనురాగయుక్తం, యత్స్మితం-సల్లాపోరహోభాషణం-ఉపగూహనమాలిఙ్గనం-ఏవమాదిభిః-స్వైరంయథేచ్ఛం, రమయన్తికిల ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హాటకాఖ్యంరసంవిశినష్టి॥ యస్మిన్నితి॥ యస్మిన్రసే - ఉపయుక్తేసేవితేసతి-ఉపయోక్తా-పురుష-ఆత్మాన-మయుతమహాదిగ్గజబలం-మన్యమానః-మదాన్ధఇవా-హమీశ్వర, స్సిద్ధోఽహ, మితికత్థతేశ్లాఘతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఏవమతలాఖ్యోవివరఉపవర్ణితః॥ అథవితలంవర్ణయతి ॥ తతఇతి ॥ తతోఽతలాధస్తా-ద్వితలేవివరే-భగవాన్-హరోరుద్రః-హాటకేశ్వరః-స్వపార్షదైః- భూతగణైః ప్రమథగణైః-పరివృతః-ప్రజాపతిసర్గః బ్రహ్మణాఆదిష్టస్సర్గ, స్తస్య-ఉపబృంహణాయవర్ధనాయ-భవాన్యాసహమిథునీ-భూయ-ఆస్తే-యదుక్తం హాటకేశ్వరఇతినామతస్మిన్నిమిత్తంస్పష్టయతి ॥ యతఇతి ॥ భవానీభవయోర్మిథునీభూతయో-ర్వీర్యేణ-హాటకిన్యాఖ్యా-సరిత్ప్రవరా-యతః-ప్రవృత్తా-తస్మాద్భవో-హాటకస్యసువర్ణస్య-ఈశ్వర-ఉత్పాదకత్వా, దితి, హాటకేశ్వరఇత్యుచ్యతఇతిభావః - ననుహాటకిన్యాఖ్యసరిత్ప్రవరాయాస్తత్ప్రభవత్వేపినహాటకస్యతత్ప్రభవత్వం-తత్రాహ-యత్రేతి-యత్రహాటకిన్యాం-సరిత్ప్రవరాయాం-చిత్రభానురగ్ని -ర్మాతరిశ్వనావాయునా-సమిధ్యమానః సమ్యగ్దీప్యమానః-ఓజసాస్వబలేన - అపిబత, హాటకినీంపీతవాన్- తేనాగ్నినా-నిష్ఠ్యూతంపూత్కృత్యత్యక్తం-హాటకాఖ్యం సువర్ణ, మభవత్-తత్సువర్ణం- అసురేన్ద్రాణాంవివరవాసినా-మవరోధేషు-అన్తఃపురేషు-పురుషాః-పురుషీభిస్స్త్రీభిస్సహ-భూషణేనఆభరణేన -ధారయన్తి భూషణానికారయిత్వాధారయంతీత్యర్థః - హాటకీన్యాఅన్తతోహాటకాఖ్యసువర్ణరూపేణ

౧౨॥శ్లో॥పా †బలాయనంప్రవిష్టం.

పరిణామాత్తత్ప్రభవః-భవోపి హాటకేశ్వర ఇతి భావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అథ సుతలం వర్ణయతి॥ తత ఇతి ॥ తతో వితలాదధస్తాత్, సుతలే వివరే, పురుశ్రవాః విపులకీర్తిః - పుణ్యశ్లోకః స్మరతాం పుణ్యోత్పాదకయశస్సమ్పన్నః - మహాభాగవతో భాగవతాగ్రగణ్యః - విరోచనస్యాత్మజో బలి-రధునాఽప్యాస్త ఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః-మహేన్ద్రస్య ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛతా-ప్రథమం, యదితేస్సకాశాత్-భూత్వా-వటువామనరూపేణ-లబ్ధః కాయో దేహో యేన - తేన భగవతా - ప్రథమం-పరాక్షిప్తమపహృతం లోకత్రయం యస్య-తథాభూతః - పున-ర్భగవతోఽనుకమ్పయైవ-సుతలే వివరే-ప్రవేశితః, ఇన్ద్రాదీనామపి-దుర్లభయా-సుసమృద్ధయా-శ్రియా సంపదా, జుష్టస్సేవితః - భయరహిత-స్తమేవ భగవన్తం స్వధర్మేణ స్వోచితధర్మేణ ఆరాధయన్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ ఏతత్సర్వసంపత్సమృద్ధం బిలాధిపత్యం భూదానఫలమితి న మన్తవ్యమిత్యాహ॥ నో ఏవైతదితి॥ యద్బిలనిలయే వివరస్థానే-ఐశ్వర్యం-తదేతత్-భూమిదానస్య - సాక్షాత్కారః ఫలం-న భవత్యేవ-కుత ఇత్యపేక్షాయామేవంభూతస్య దానస్య సాక్షాదపవర్గహేతుత్వాదిత్యాశయేన భూమిదానం విశినష్టి - భగవతి షాడ్గుణ్యపూర్ణే - అశేషభూతజాతానాం-యే-జీవభూతాః ప్రత్యగాత్మాన - స్తేషామప్యాత్మభూతే పరమాత్మని, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకే-వాసుదేవే-తీర్థతమే పావనతమే, పాత్రే, ఉపపన్నే సమీపం ప్రాప్తే సతి తస్మిన్-పరయా నిరవధికయా శ్రద్ధయా కర్తవ్యవిషయయా త్వరయా-సమాహితం-మనశ్చిత్తం, యేన-తేన బలినా-సంప్రతిపాదితస్య కృతస్య-సాక్షాదపవర్గసాధనభూతస్య ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భగవన్తీర్థతమత్వమేవోపపాదయతి ॥ యస్యేతి ॥ యస్య హి భగవతో-నామ-సకృదపి-వివశోఽపి-క్షుతపతనస్ఖలనాదిదశాస్వ-భిగృణన్-పురుషః-కర్మరూపం బన్ధం, మఙ్క్షు సాసుఖేన - విధునోతి నిరస్యతి-సకృత్స్మరణమాత్రేణాపి సమస్తవృజిననిరస

న్తి॥ ౧౪ ॥ తతోఽధస్తాత్సుతలే - పురుశ్రవాః పుణ్యశ్లోకో మహాభాగవతో విరోచనాత్మజో బలిర్భగవతా మహేన్ద్రస్య ప్రియంచికీర్షమాణేనాదితేర్లబ్ధకాయో భూత్వా వటువామనరూపేణ పరాక్షిప్తలోకత్రయో భగవదనుకమ్పయైవ పునః ప్రవేశిత-ఇన్ద్రాదిష్వవిద్యమానయా సుసమృద్ధయా శ్రియాఽభిజుష్టస్స్వధర్మేణారాధయంస్తమేవ భగవన్తమపగతసాధ్వస ఆస్తేఽధునాఽపి ॥ ౧౫ ॥ నో ఏవైతత్సాక్షాత్కారో భూమిదానస్య - యత్తద్భగవత్యశేషజీవనికాయానాం జీవభూతాత్మభూతే పరమాత్మని వాసుదేవే తీర్థతమే పాత్ర ఉపపన్నే పరయా శ్రద్ధయా సమాహితమనసా సంప్రతిపాదితస్య సాక్షాదపవర్గద్వారస్య యద్బిలనిలయైశ్వర్యమ్॥ ౧౬॥ యస్య హ వావ క్షుతపతనప్రస్ఖలనాదిషు వివశస్సకృన్నామాభిగృణన్ పురుషః కర్మబన్ధనమఞ్జసా విధునోతి-యస్య హైవ ❁ ప్రతిబాధనం త్విహ ముముక్షవోఽన్యథైవోపలభన్తే - తద్భాగవతానాం సర్వేషామాత్మన్యాత్మద ఆత్మతమే చ ॥ ౧౭ ॥ నైవ భగవాన్నూనమముష్యానుజగ్రాహ-యదుత పునరాత్మానుస్మృతిమోషణం మాయామయం భోగైశ్వర్యమేవాతనుతేతి ॥ ౧౮ ॥ యత్తద్భగవతాఽనధిగ

సనక్షమనామవతో భగవతస్తీర్థతమత్వం కైముత్యన్యాయసిద్ధమితి భావః ॥ కర్మబన్ధం విశినష్టి॥ యస్య హ వావేతి॥ యస్య హి కర్మబన్ధస్య, ప్రతిబాధనం నిరసనోపాయ - మిహ-ముముక్షవో, ఽన్యథా కర్మయోగజ్ఞానయోగాదిరూపేణ-ఉపలభన్తే జానన్తి-తత్కర్మబన్ధనం - ధునోతీతి పూర్వేణాన్వయః ॥ ప్రతిసాధనమితి పాఠే॥ ప్రతిక్షేపసాధనం నిరసనోపాయమిత్యేవార్థః ॥ యథా కర్మయోగాదికం భగవద్భక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధకప్రాచీనకర్మబన్ధనిరసనద్వారా భక్తియోగానుగ్రాహకత్వేన భక్తియోగద్వారా కృత్స్నపూర్వోత్తరాఘనివర్తక-మేవం నామస్మరణమపీత్యభిప్రేతోర్థః॥ అన్యథా భక్తియోగానర్థక్యాపత్తేరిత్యవగన్తవ్యం - ఏవం తీర్థతమే - సర్వేషామాత్మని, భాగవతానామాత్మద ఆత్మపర్యన్తవదాన్యే, ఆత్మతమే నిరతిశయప్రియతమే, భగవతి, విసియుక్తస్య, లోకత్రయస్య-న, బిలనిలయనైశ్వర్యం ఫల-మితి పూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ నను-యద్యేతద్దానమపవర్గద్వారం-యది వా బలిర్మహాభాగవతః-యది వా భగవానాత్మద-స్తర్హ్యస్యాపవర్గమేవ ప్రదాయ కిం నానుజగ్రాహేత్యపేక్షాయామభ్యుపగతప్రారబ్ధస్యావిద్యయాఽవినాశ్యస్యావశ్యానుభావ్యత్వాదేనమపవర్గదానేన-న తదైవానుజగ్రాహ-కింత్వభ్యుపగతప్రారబ్ధఫలతయా బిలనిలయనైశ్వర్యమేవాదాదిత్యాహ ॥ నవా ఇతి॥ భగవాన్, నమముష్య బలేర్నానుజగ్రాహ, తదైవానుగ్రహం న కృతవాన్, ఉత అపి తు, య-దాత్మానుస్మృతిమోషణం స్వవిషయస్మృతివిఘాతుకం, స్వమాయయా, విలసితం, భోగరూపమైశ్వర్యం, భోగనిమిత్తం వా, ఐశ్వర్యం బిలనిలయనైశ్వర్యం, తదేవ, తనుతే తేనే, దత్తవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ మహాభాగవత ఇత్యనేన భగవద్దాస్యేతరానభిలాషిత్వం వివక్షి

౧౭॥ శ్లో॥ పా ❁ ప్రతిసాధనం.

తం, తత్తస్య తదుక్త్యైవ స్పష్టయితుమాహ॥ యత్తదితి॥ యత్తత్ప్రసిద్ధ, మితి వక్ష్యమాణ, మనాచేత్యన్వయః, కథంభూతః, అనధిగతః అలబ్ధః, అన్యైః యాచ్ఞేతరైః, ఉపాయో-యేన-తేన-భగవతా-బలేర్భాగవతత్వాద్దణ్డానర్హత్వాదుపాయాన్తరాభావాదనధిగతాన్యోపాయేనేత్యుక్తం, ఏవంభూతేన, భగవతా, యాచ్ఞావ్యాజేనా, పహృతం-స్వశరీరమాత్రావశేషితం, ఉర్వరితస్వశరీరమాత్రం, యల్లోకత్రయం, తద్యస్య, తథాభూతః, స్వవ్యతిరిక్తభగవదపహృతలోకత్రయ ఇత్యర్థః, వరుణపాశైశ్చ, ప్రతిబద్ధః, ప్రతిశ్రుతార్థన్యూనతాయాం వరుణపాశైః ప్రబద్ధ ఇత్యర్థః, గిరిదర్యాం, చాపవిద్ధః ప్రక్షిప్తోఽపి సన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ నేతి॥ బతేతి ఖేదే, భగవాన్, స్విద్యావాన్, యః, సావిన్ద్రః పురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతః నకుశలః, పురుషార్థేషు తారతమ్యానభిజ్ఞ ఇత్యర్థః-యస్యైకాన్తేన బృహస్పతిః, స్సచివస్సహాయో, మన్త్రాయ ఆలోచనాయ, వృత-స్సోఽపి పురుషార్థేషు, నూనం, ననిష్ణాతః అనిష్ణాతత్వమేవాహ॥ తమితి॥ యత, స్తం పరపురుషార్థరూపం, భగవన్తం, మతిహాయ విహాయ, తద్దాస్యమయాచిత్వేత్యర్థః, తం మన్త్రప్రదం బృహస్పతిమతిహాయేతి వా, ఉపేన్ద్రేణ ఇన్ద్రానుజరూపేణ శ్రీవామనేన, ద్వారభూతేనేన్ద్ర ఏవా, త్మానం మా, మాత్మనస్స్వస్య, ఆశిషః లోకత్రయరూపా ఆశిషః అయాచత యాచితవాన్, నత్వేతస్య భగవతో, దాస్యం, నయాచత-తస్మిన్ప్రసన్నే తద్దాస్యమేవ యాచితవ్యం నత్వితరదల్పమిత్యాహ॥ అతిగభీరరయస్య నిరతిశయగభీరవేగస్య, కాలస్య, వశ్యం, ఇదం-మన్వన్తరపరివృత్తం మన్వన్తరపర్యన్తవర్తి, లోకత్రయం లోకత్రయాధిపత్యం, కియత్, అత్యల్పమేతదిత్యర్థః, అత, స్తన్నయాచితవ్యమితి భావః-అత ఇన్ద్రః పురుషార్థేషు ననిష్ణాతః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అస్మత్పితామహస్తు ప్రహ్లాద ఏక ఏవ పురుషార్థేషు నిష్ణాత ఇత్యాహ॥ యస్యేతి॥ అస్మత్పితామహః, ప్రహ్లాదో, యస్య భగవతోఽనుదాస్యం దాసానుదాసత్వమేవ, వవ్రే వృతవాన్ కిల, నతు-స్వపిత్ర్యం స్వపితుర్హిరణ్యకశిపోస్సం

తాన్యోపాయేనయాచ్ఞాచ్ఛలేనాపహృత స్వశరీరావశేషిత లోకత్రయోవరుణపాశైశ్చసంప్రతిముక్తోగిరిదర్యాంచాపవిద్ధఇతిహోవాచ ॥ ౧౯ ॥ ననూనంబతాయంభగవానర్థనిష్ణాతోయోఽసావిన్ద్రోయస్యసచివోమన్త్రాయవృత ఏకాన్తతోబృహస్పతిస్తమతిహాయస్వయముపేన్ద్రేణాత్మానమయాచతాత్మనఆశిషోనోఏవైతద్దాస్యమతిగభీరరయస్యకాలస్యమన్వన్తరపరివృత్తంకియల్లోకత్రయమిదమ్ ॥ ౨౦ ॥ యస్యానుదాస్యమేవాస్మత్పితామహఃకిలవవ్రేనతుస్వపిత్ర్యంయదుతాకుతోభయంపదందీయమానం ❁ భగవతోపరతే స్వపితరి ॥ ౨౧ ॥ తస్యమహానుభావస్యానుపథమమృదితకషాయఃకోవాఽస్మద్విధఃపరిహీణభగవదనుగ్రహఉపజిగమిషతీతి॥ ౨౨ ॥ తస్యానుచరితముపరిష్టాద్విస్తరిష్యతేయస్యభగవాన్స్వయమఖిలజగద్గురుర్నారాయణోద్వారిగదాపాణిరవతిష్ఠతేనిజజనానుకమ్పిత హృదయోయేనాఙ్గుష్ఠేనపదాదశకన్ధరోయోజనాయు

బద్ధైశ్వర్యం, అవరణహేతుం తస్యాభిప్రాయం ప్రకాశయతి॥ యదుతేతి॥ భగవతా నృహరిణా-స్వపితరి హిరణ్యకశిపౌ, ఉపరతే హతే సతి, భగవతా-దీయమానమపి-స్వపిత్ర్యం, నవవ్రే, కుతః, యద్యస్మాత్, తత్, త్వపరిమితమితి పరిమితత్వా, త్పిత్ర్యం, నవవ్రే, ఉత అపితు, అకుతోభయం పదం, వవ్రే-స్వయం దేహావసానే ముక్తిం యాచితవానిత్యర్థః, భగవతః పరమితి పాఠే-భగవతోఽన్యదితి-పిత్ర్యం, నవవ్ర ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ మక్షికేవ గరుత్మతో గతిం కో వా తస్య ప్రహ్లాదస్య పన్థానమనుసర్తుం శక్నోతీత్యాహ॥ తస్యేతి॥ కోవా, అమృదితః, అనుపహతః, కషాయః కర్మబన్ధో, యేన-పరిహీణః అప్రసృతః, భగవదనుగ్రహో-యస్య, తథావిధోఽస్మద్విధోఽస్మాదృశః, పుమాన్, తస్య మహానుభావస్య ప్రహ్లాదస్యానుపథం పన్థానం, ఉపజిగమిషతి ఉపగన్తుమిచ్ఛతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నన్వేవంభూతశ్చేద్బలిస్తర్హి తస్యైవ చరితం విస్తరేణ కథ్యతాం-తత్రాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య బలే-రనుచరితం ఉపరిష్టాదష్టమే-విస్తరిష్యతే విస్తరేణ కథయిష్యత ఇత్యర్థః, కార్త్స్న్యేన తత్ప్రభావః కేనాపి వర్ణయితుం నశక్య ఇత్యభిప్రాయేణ పునస్తమేవ విశినష్టి॥ యస్యేతి ॥ యస్య బలే-ర్ద్వారి-భగవాన్, అవతిష్ఠతే కథంభూతః, స్వయ-మఖిలజగతాం, గురుః, అనేన ద్వారపాలకత్వానర్హతా సూచ్యతే, నారాయణః సర్వశేషీ, అనేనాపి తదేవ సూచ్యతే, ఏవంభూతోఽప్యా, శ్రితవాత్సల్యవివశో, గదాపాణిస్సన్ గదాపాణిం తం భగవన్తం విశినష్టి॥ యేనేతి॥ యేన గదాపాణినా, బలేర్ద్వారస్థేన, భగవతా కర్త్రా, అఙ్గుష్ఠేన పదా పాదావయవేనాఙ్గుష్ఠేన, దిగ్విజయ సమయే, స్వసమీపమాగతో, దశకన్ధరో రావణాసురః, యోజనాయుతానామయుతం, ఉచ్చాటితః ఉచ్చాటనం ప్రాపితః, దిగ్విజయం కుర్వాణః కదాచిద్బలేర్ద్వారి ప్రవిశన్, ద్వారస్థేన గదాభృతా భగవతా బహుదూరతః క్షిప్త ఇతి శ్రీరామాయణా

౨౧॥ శ్లో॥ పా ❁ భగవతః పరమితి భగవతోపరతే.

ప్రసిద్ధమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఏవం సుతలమనువర్ణ్యాథ తలాతలం వర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్సుతలా, దధస్తాత్, తలాతలే వివరే-మయాఖ్యో, దానవేన్ద్రః, మహీయతే-తలాతలస్థైస్సర్వైః పూజ్యత ఇత్యర్థః, కథంభూతః-ప్రథమం-త్రిపురాధిపతిర్భూత్వా-త్రిలోక్యాః-శం-సుఖం కర్తుమిచ్ఛతా భగవతా పురారిణా రుద్రేణ-నిర్దగ్ధం పురత్రయం, యస్య సః తస్య పురారేః, ప్రసాదా-ల్లబ్ధం-పదం తత్తలాతలాఖ్యం వివరం-యస్య సః - మాయావినామాచార్యో మాయాతన్త్రోపదేష్టా- మహాదేవేన రుద్రేణ, పరిరక్షితః-విగతం-సుదర్శనాద్భయం-యస్య, తథాభూతస్సన్ - సుదర్శనభక్తిమతా మహాదేవేన పరిరక్షితత్వాద్విగత సుదర్శనభయ ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ మహాతలమనువర్ణయతి ॥ తత ఇతి ॥ తతస్తలాతలా- దధస్తాత్- మహాతలే వివరే-నైకశిరసాం-న-ఏకమేవ-శిరో, యేషాం తేషాం, మనేకశిరసామిత్యర్థః-కాద్రవేయాణాం కద్రూపత్యభూతానాం సర్పాణాం -గణః-క్రోధవశసంజ్ఞకోఽస్తి-గణే కాంశ్చిత్ ప్రధానాన్నిర్దిశన్ తాన్విశినష్టి - కుహకేత్యాదినా, కుహకాదయః ప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే-మహాభోగవన్తః దీర్ఘకాయాః- మహాపురుషస్య భగవతో-వాహనభూతాత్-పతత్త్రిరాజాద్గరుత్మతో, ఽనవరతం నిరంతర-ముద్విజమానాః భిభ్యతః -స్వకళత్రాదిరూపకుటుమ్బాసక్త్యా, ప్రమత్తాస్సన్తః- క్వచిద్విహరన్తి ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అథ రసాతలమనువర్ణయతి॥ తతో మహాతలా-దధస్తాత్ - రసాతలే వివరే-దైతేయ దానవాః దైతేయా దానవాశ్చ, దితిపుత్రా దనోః పుత్రాశ్చ-పణయ ఇతి ప్రసిద్ధా- స్తే చ-నివాతకవచాః, కాలకేయాః హిరణ్యపురవాసిన- ఇతి త్రివిధాః, విబుధానాం దేవానాం-ప్రత్యనీకాః ప్రతిపక్షిణః-ఉత్పత్త్యైవ మహాబలశాలినః-మహాన్తశ్చ తే, సాహ

తాయుతం దిగ్విజయ ఉచ్చాటితః ॥ ౨౩ ॥ తతోఽధస్తాత్తలాతలే మయో నామ దానవేన్ద్రస్త్రిపురాధిపతిర్భగవతా త్రిపురారిణా త్రిలోక్యాశ్శం చికీర్షుణా నిర్దగ్ధపురత్రయస్తత్ప్రసాదాల్లబ్ధపదో మాయావినామాచార్యో మహాదేవేన పరిరక్షితో విగతసుదర్శనభయో మహీయతే ॥ ౨౪ ॥ తతోఽధస్తాన్మహాతలే కాద్రవేయాణాం నైకశిరసాం క్రోధవశానాం గణః కుహక-తక్షక-కాళియ-సుషేణాది ప్రధానా మహాభోగవన్తః పతత్త్రిరాజాధిపతేః పురుషోత్తమవాహాదనవరతముద్విజమానాః స్వకళత్రాపత్యసుహృత్కుటుమ్బసఙ్గేన క్వచిత్ప్రమత్తా విహరన్తి ॥ ౨౫ ॥ తతోఽధస్తాద్రసాతలే దైతేయా దానవాః పణయో నామ నివాతకవచాః కాలకేయా హిరణ్యపురనివాసిన ఇతి విబుధప్రత్యనీకా ఉత్పత్త్యా మహౌజసో మహాసాహసినో భగవతస్సకలలోకానుభావస్య హరేరేవ తేజసా ప్రతిహతబలావలేపా బిలేశయా ఇవ నివసన్తి యే వై సరమయేన్ద్రదూత్యా వాగ్భిర్మన్త్రవర్ణాభిరిన్ద్రాద్బిభ్యతి ॥ ౨౬ ॥ తతోఽధస్తాత్పాతాళే నాగలోకపతయో వాసుకిప్రముఖాశ్శఙ్ఖకుళిక-మహాశఙ్ఖ-శ్వేత-ధనంజయ-ధృతరాష్ట్ర-శఙ్ఖచూడ-కమ్బళాశ్వతర - దేవదత్తాదయో మహాభోగినో మహామర్షా నివసన్తి యేషాము హ వై పఞ్చ-సప్త-దశ-శత-సహస్రశీర్షాణాం ఫణాసు విరచితా మహామణయో రోచిష్ణవః పాతాళవివరతిమిరనికరం స్వతేజసా విధమన్తి ॥ ౨౭ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁

సికాస్సహసా దర్పేణ చరన్తీతి సాహసికా- స్తథాభూతాస్సన్తః, సర్వేషు లోకేషు-అనుభావః ప్రభావో యస్య-తస్య - భగవతో హరే- స్తేజసా తేనైవ సుదర్శనాస్త్రేణ, ప్రతిహతః -బలావలేపః బలనిమిత్తో గర్వో, యేషాం, తాదృశాః - బిలేశయా ఇవ సర్పా ఇవ-వసన్తి-య ఇతి, యే-వై-పణయః-ఇన్ద్రదూత్యా సరమయా-దేవశున్యా - ప్రయుక్తాభి-ర్మన్త్రవర్ణరూపాభి ర్వాగ్భి-రిన్ద్రా-ద్బిభ్యతి భయం ప్రాప్నువన్తి॥ ఏవం హి వైదికమాఖ్యానం ॥ పణిభిరసురైర్నిగూఢా గా అన్వేష్టుం సరమాం దేవశునీమిన్ద్రః ప్రహితాం సన్ధిమిచ్ఛవః, పణయః ప్రాహుః కిమిచ్ఛన్తీం సరమే ఇత్యాదినా చ సన్ధిమనిచ్ఛన్తీన్ద్రస్తుతిపూర్వకం తాన్ప్రతి ధర్షణమాహ,, హతా ఇన్ద్రేణ పణయశ్శయధ్వ,, మిత్యాది- తే చ తచ్ఛ్రుత్వా బిభ్యతీతి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అథ పాతాళమనువర్ణయతి॥ తతో రసాతలా-దధస్తాత్- పాతాళే వివరే-నాగలోకానాం సర్పరూపాణాం జనానాం పతయో-వాసుకిః-ప్రముఖః ప్రధానం-యేషాం-తే-శఙ్ఖాదయో- మహాభోగినః మహాఫణినః - మహా-నమర్షః క్రోధో-యేషాం తథాభూతా-నివసన్తి-యేషాము హ వై యేషాం హి- పఞ్చాదిసంఖ్యాని-శీర్షాణి-యేషాం-శీర్షామితి వక్తవ్యే శీర్ష్ణామిత్యార్షం-తేషాం సర్పాణాం-ఫణానాం ఫణాసు - ఆధారస్య సంబన్ధమాత్రవివక్షయా షష్ఠీ-విరచితా ధృతాః - యే-మహామణయో-రోచిష్ణవస్సదా ప్రకాశనశీలా- స్తే-స్వరోచిషా, పాతాళవివరసంబన్ధి-తమోజాలం, విధమన్తి అపనుదన్తి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే చతుర్వింశోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవం పాతాళాన్తానాం వివరాననువర్ణ్య అథ పాతాళపర్యన్తస్య భూమణ్డలస్య ధారకం రసాయాం మూలేఽవస్థితమనన్తమనువర్ణయతి పఞ్చవింశేన॥ తస్యేతి॥ తస్య పాతాళస్య, మూలదేశే అధస్తాత్ త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తరే-ఆస్తే-కా సౌ-యా చాస్తే తత్రాహ॥ యా వా ఇతి ॥ అనన్త ఇతి-సమాఖ్యాతా ప్రసిద్ధా-అనన్తసంజ్ఞికేత్యర్థః - తామసీ తామసాహంకారాధిష్ఠాత్రీ, యా భగవతః, కలా అంశరూపా-సా, ఆస్త ఇత్యర్థః-సైవ సఙ్కర్షణ ఇత్యుచ్యత ఇత్యాహ॥ ప్రమాతార ఇతి॥ సాత్వతీయాస్సంకర్షణప్రోక్తసాత్వతాఖ్యపఞ్చరాత్రనిష్ఠాః - ప్రమాతారః ఉక్తభగవత్కలాయాథాత్మ్యవిదస్త, మనన్తం-సఙ్కర్షణ ఇత్యాచక్షతే, కిమిదం సఙ్కర్షణనామాశ్వకర్ణాదివత్కేవలరూఢం, కింవా పఙ్కజాదివద్యోగరూఢ, మిత్యపేక్షాయాం యోగరూఢమిత్యాహ॥ ద్రష్టృదృశ్యయోరితి॥ యతోఽయ-మనన్తః-ద్రష్టృదృశ్యయోః జ్ఞాతృజ్ఞేయయోః-స్సన్నికర్షణం-సన్నికృష్యతే విషయా క్రియతేఽతీన్ద్రియార్థోఽనేనేతి సన్నికర్షణం అతీన్ద్రియార్థ విషయకజ్ఞానసాధనం, స్వయం యథా అతీన్ద్రియార్థ విషయకజ్ఞానవా - నేవ, మితరేషామప్యతీన్ద్రియార్థ విషయకజ్ఞానాపాదక ఇత్యర్థః, యత, ఏవ-మనన్త, స్తత స్తమనన్తమిత్యాచక్షత ఇత్యన్వయః, సఙ్కర్షణత్వమేవ స్పష్టయతి ॥ అహమిత్యభిమానలక్షణ ఇతి॥ అహమితి ప్రతీయమానోఽతీన్ద్రియో జీవ, స్తద్విషయకో - యోఽభిమానః అహమితి ప్రతీత, స్తస్య లక్షణః, లక్ష్యతేఽనేనేతి లక్షణః కారణం, హేతురితి యావత్, జీవవర్గాభిమాని దేవతాత్వాత్తేషామహమితి బుద్ధివృత్తిహేతురిత్యర్థః ❀ ॥౧॥ ❀ ఏవమనన్తశబ్దోఽపి తస్మిన్యోగరూఢ ఇత్యాహ ॥ యస్యేదమితి ॥ యచ్ఛబ్దానాం స ఏవ భగవాననన్త ఇత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్య భగవత, స్సహస్రశిరసః అనన్తమూర్తే, రేకస్మిన్నేవ - శిరసి ధ్రియమాణం ధార్యమాణం, ఇదం-కృత్స్నం భూమణ్డలం, సిద్ధార్థ ఇవ శ్వేతసర్ష

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౧ ॥ తస్య మూలదేశే త్రింశద్యోజనసహస్రాన్తర ఆస్తే - యా వై కలా భగవతస్తామసీ సమాఖ్యాతాఽనన్త ఇతి ప్రమాతారస్సాత్వతీయాస్తం ద్రష్టృదృశ్యయోస్సంనికర్షణాదహమితి చాభిమానలక్షణాత్సంకర్షణ ఇత్యాచక్షతే॥౧॥ యస్యేదం క్షితిమణ్డలం భగవతోఽనన్తమూర్తేస్సహస్రశిరస ఏకస్మిన్నేవ శీర్షణి ధ్రియమాణం సిద్ధార్థ ఇవ లక్ష్యతే॥౨॥ యస్య హ వా ఇదం కాలేనోపసంజిహీర్షతోఽమర్షవిరచితరుచిరభ్రమద్భ్రువోరన్తరేణ సాంకర్షణో నామ రుద్ర ఏకాదశవ్యూహస్త్ర్యక్షస్త్రిశిఖం శూలముత్తమ్భయన్నుదతిష్ఠత్॥౩॥ యస్యాఙ్ఘ్రికమలయుగళారుణవిశదనఖమణిషణ్డమణ్డలేష్వహిపతయస్సహ సాత్వతర్షభై రేకాన్తభక్తియోగేనావనమన్తస్స్వవదనాని పరిస్ఫురత్కుణ్డలప్రభామణ్డితగణ్డస్థలాన్యతిమనోహరాణి ప్రముదితమనసః ఖలు విలోకయన్తి॥౪॥ యస్యైవ హి నాగరాజకుమార్య ఆశిష ఆశాసానాశ్చార్వఙ్గవలయవిలసితవిశదవిపులధవళసుభగరుచిరభుజరజతస్తమ్భేష్వగురుచన్దనకుఙ్కుమపఙ్కానులేపేనావలిమ్పమానాస్తదభిమర్శనోన్మథితహృదయమకరధ్వజావేశరుచిరలలితస్మితాస్తదనురాగమదముదితమదవిఘూ

పఇవ-లక్ష్యతే దృశ్యతే-అతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వాదనన్త ఇత్యుచ్యత ఇతి భావః ❀ ॥౨॥ ❀ యదుక్తం తామసీతి తామసాహంకారాధిష్ఠాతృత్వం, తద్విశదయతి॥ యస్య హ వేతి ॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపకాలేన, ఇదం, కృత్స్నం జగ-దుపసంజిహీర్షతస్సంహర్తుమిచ్ఛతః-యస్య సంకర్షణస్య, అమర్షణకోపేన-విరచితే కుటిలీకృతే, భ్రమన్త్యౌ భ్రువౌ, తయో-రన్తరేణ మధ్యే, సంకర్షణాఖ్యః, ఏకాదశానాం, వ్యూహాః గణాః, ఏకాదశరుద్రసముదాయరూపః, రుద్రః రుద్రగణః, కథంభూతః, త్ర్యక్షః త్రీణి అక్షీణి యస్య త్ర్యక్షః - త్రిస్రః శిఖా యస్య, తాదృశం శూలం, ఉత్తమ్భయన్ ఊర్ధ్వం ధారయన్, ఉదతిష్ఠత్ ఉద్భూత, తామసాహంకారాధిష్ఠాతృత్వాజ్జగత్సంహర్తృతామసరుద్రగణోత్పాదక ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ సుభగత్వమాహ॥ యస్యేతి॥ అహీనాం పతయః, సాత్వతశ్రేష్ఠైస్సహ, యస్య సఙ్కర్షణస్య, అఙ్ఘ్రికమలయుగళే, అరుణాః, విశదాః, నఖా ఏవ-మణయ-స్తేషాం-షణ్డ-స్తస్య మణ్డలేషు-ఏకాన్తభక్తియోగేన అవ్యభిచరితభక్తియోగేన - అవనమన్తః ప్రణమన్తః ఉక్తవిధేషు నఖమణిషణ్డమణ్డలేషు-ప్రతిబిమ్బితాని-అతిమనోహరాణి-పరితః - స్ఫురతాం-కుణ్డలానాం - ప్రభయా-మణ్డితాని-గణ్డస్థలాని-యేషు-తాని-స్వవదనాని-ప్రముదితం మనో యేషాం, తాదృశాస్సన్తః - సుఖం విలోకయన్తి ఖలు ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తథా, నాగరాజానాం, కుమార్యః, ఆశిషః పురుషార్థా-నాశాసానాః కామయమానాః, యస్య సఙ్కర్షణస్య, చారుభిస్సున్దరై-రఙ్గదై-ర్వలయైశ్చ-విలసితాః ప్రకాశితాశ్చ, తే-విశదా నిర్మలాశ్చ, విపులా దీర్ఘాశ్చ, సుభగాః కోమలాశ్చ, రుచిరాస్సున్దరాశ్చ, భుజాః, త ఏవ-రజతస్తమ్భా, స్తేషు అగురుకుఙ్కుమచన్దనానాం, పఙ్క ఏవ, అనులేప, స్తేనావలిమ్పమానాః లేపనం కుర్వాణాః, తేషాం భుజానా, మభిమర్శనేన స్పర్శనేన, ఉన్మథితే, హృదయే, మకరధ్వజస్యావేశేన రుచిరం చ-ల

లితంచ-యస్మిన్స్మితం,త-ద్వాసాం, తాదృశ్యస్సత్యః , తస్యసఙ్కర్షణస్య,అనురాగమదముదితమదవిఘూర్ణితారుణకరుణా
వలోకనయనవదనారవిన్దం సవ్రీడంయథాతథా,విలోకయన్తి,స్వాశ్రితేషు,అనురాగేణ-మదేనస్వానుభవజనితేనచ- ము
దితంచతత్,మదేనఘూర్ణితైఃప్రచలితేచ,ఈషదరుణే,కరుణావలోకనయనే,యస్మిన్-త,ద్వదనారవిన్దమితితస్యార్థః ॥౫॥
సఉక్తవిధ,ఏషసఙ్కర్షణాఖ్యో- ఽనన్తస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితః , అనన్తకల్యాణగుణార్ణవః,జగత్కారణభూతో,దే
వః,స్వతేజసా,దీప్యమానః,ఉపసంహృతః- అమర్షరోషయోర్జగత్సంహారవిషయయోరసహనక్రోధయోర్వేగో,యేనత
థాభూతః-లోకానాం,స్వస్తయేసుఖాయ,ఆస్తే ॥౬॥ పునఃకథంభూతః- సురాదీనాం-గణైః-ధ్యాయమానః ,
అనవరతం,మదేనస్వానుభవజనితేనమదేన-ముదిత-స్సచాసౌ-వికృతవిహ్వలలోచనః- వికృతేఘూర్ణితే - విహ్వలేపరవశే
ఇవస్థితే,లోచనే,యస్యసః, సులలితేనసున్దరేణభావగర్భేణ- స్మితేన,ముఖరితామృతేనవచనామృతేన,స్వపార్షదాన్వి
బుధయూథానాంపతీంశ్చ- ప్యాయయమానఃహర్షయన్-అపరిమ్లానఃఅక్షీణః-రాగోరక్తిమా,యస్యాః- స్తస్యాః-నవతులసి
కాయాఃనూతనకృష్ణతులస్యాః - ఆమోదః - మధురూపఆసవశ్చ - తయోస్సమాహార - స్తేన -మాద్యతాం-మధుకరా
ణాం - వ్రాతా - స్తేషాం - మధురగీతేన - శ్రీ , ర్యస్యాస్తాం - స్వామసాధారణీం - వైజయన్త్యాఖ్యాంవనమాలాం-
దధదితిశేషః - బిభర్తీత్యనేనాన్వయః - నీలేవాససీయస్య , ఏకమేవకుణ్డలంయస్య - హలస్య - కకుదిపృష్ఠే-కృతఃన్య
స్తః-సుభగస్సుకుమారశ్చ - సున్దరశ్చ - భుజో - యేన,ఏవంభూతో-భగవాన్సఙ్కర్షణః-మాహేన్ద్రఃమహేన్ద్రసంబ
న్ధీ-వారణేన్ద్రఇవఐరావతఇవ,శుభ్రః-ఉదారాః-లీలాఃవిలాసాః-యస్యసః-కాఞ్చనీంస్వర్ణమయీం-కక్ష్యాంవరత్రాం-

ర్ణితారుణకరుణావలోకనయనవదనారవిన్దంసవ్రీడంకిలవిలోకయన్తి ॥ ౫ ॥ సఏషభగవాననన్తోఽనన్తగు
ణార్ణవఆదిదేవఉపసంహృతామర్షరోషవేగోలోకానాంస్వస్తయఆస్తే॥ ౬ ॥ ధ్యాయమానస్సురాసురో
రగసిద్ధగన్ధర్వవిద్యాధరమునిగణైరనవరతమదముదితవికృతవిహ్వలలోచనస్సులలితభావస్మితముఖరితా
మృతేనాప్యా * యమానస్స్వపార్షదవిబుధయూథపతీనపరిమ్లానరాగనవతులసికామోదమధ్వాసవేన
మాద్యన్మధుకరవ్రాతమధురగీతశ్రియంవైజయన్తీంస్వాంవనమాలాంనీలవాసా ఏకకుణ్డలోహలకకుది
కృతసుభగసున్దరభుజోభగవాన్మాహేన్ద్రోవారణేన్ద్రఇవకాఞ్చనీంకక్ష్యాముదారలీలోబిభర్తి ॥ ౭ ॥ యఏ
షఏవమనుశ్రుతోఽభిధ్యాయమానోముముక్షూణామనాదికాలకర్మవాసనాగ్రథితమవిద్యామయంహృద
యగ్రన్థింసత్త్వరజస్తమోమయమన్తర్హృదయంగతఆశునిర్భినత్తితస్యానుభావమిమంభగవాన్స్వాయం
భువోనారదస్సహతుమ్బురుణాసభాయాంబ్రహ్మణస్సంశ్లోకయామాస॥౮ ॥ శ్లో ॥ ఉత్పత్తిస్థితిలయహేత

బిభర్తి, కక్ష్యేభవాకక్ష్యా ,వరత్రాఖ్యాచర్మమయీపట్టికా,నద్ధీవధ్రీవరత్రాస్యాదిత్యమరకోశోక్తామ ధ్యస్యజానోర్వాశ్చ
వష్టమ్భార్థాయోగపట్టికాఖ్యా, తాంస్వర్ణమయీంబిభర్తీత్యర్థః ॥ ౭॥ ఏవంసఙ్కర్షణఉపవర్ణితః-ఇదానీముక్త
విధఉపాస్యమానఉపాసకానామన్తర్హృదయగతఃప్రకృతిసంబన్ధంనిరస్యతీత్యాహ ॥ యఏషఇతి ॥ యఏవభగవానన
న్త-ఏవ- మనుశ్రుతఃఉక్తవిధత్వేనగురుముఖాచ్ఛ్రుతః - అభిధ్యాయమానః,,శ్రోతవ్యోమన్తవ్యోనిదిధ్యాసితవ్య,,ఇతిశ్రుతి
త్యర్థోఽత్రప్రత్యభిజ్ఞాపితః - అతః- సామర్థ్యాచ్ఛ్రవణానన్తరంమతఇతిలభ్యతే-ముముక్షూణామనాదికాలప్రవృత్తాభిః-
కర్మవాసనాభిర్గ్రథితంసందర్భితం-అవిద్యామయం-దేహాత్మభ్రాన్తిస్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాత్మజ్ఞానమయం-గ్రన్థిం
గ్రన్థివద్దుర్మోచం - సత్త్వరజస్తమోమయంసత్త్వాదిగుణప్రచురం-గుణత్రయసంబన్ధప్రయుక్తానాదికాలప్రవృత్తకర్మవా
సనావిద్యాగ్రన్థిరూపంసంసారమిత్యర్థః-ధ్యానేన - ముముక్షూణా - మన్తర్హృదయే-సంనిహిత-ఆశునిర్భినత్తినితరాంని
రస్యతీత్యర్థః - తస్యభగవతస్సఙ్కర్షణస్య-ఇమముక్త - మనుభావంప్రభావం-తుమ్బురుణాసహ -స్వాయంభువఃపుత్రో-
నారదో-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సభాయాం-సంశ్లోకయామాసవర్ణయామాస ॥ ౮ ॥ ప్రథమంతద్వర్ణనేస్వస్యాన
ధికారద్యోతనాయతత్స్వరూపస్యదుర్జ్ఞేయత్వమభిప్రయన్కారణత్వేనతదుపలక్షయతి ॥ ఉత్పత్తీతి॥ అస్యజగతః - ఉత్ప

త్త్యాదిహేతుభూతాస్సత్త్వాద్యాఃప్రకృతేర్గుణాఃసత్త్వరజస్తమోగుణాః -క్రమోఽత్రావివక్షితః - రజస్సత్త్వతమోగు
ణాః-క్రమేణ - జగదుత్పత్త్యాదిహేతుభూతాః - యస్యభగవత-ఈక్షయాసిసృక్షయా-కల్యాఃసృష్ట్యాదిసమర్థాః-ఆసన్బ
భూవుః - గుణత్రయాత్మికాప్రకృతిస్స్వయంమహదాదికార్యవర్గహేతుభూతాఽపిస్వయమసమర్థాసతీ-యస్యసిసృక్షా
రూపేక్షయా-సృష్ట్యాదిసమర్థాఽభూదిత్యర్థః, అనేనజగన్నిమిత్తకారణత్వముక్తం,,తదైక్షతబహుస్యాం,,మితిశ్రుత

స్యకర్తృత్వస్యాఽత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - నిమిత్తకారణత్వం చాహ - స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషకాలానాం స్వకార్యాకారేణ పరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం యథా కులాలాదేస్స్వాధిష్ఠితమృత్పిణ్డాదేః ఘటాదిరూపపరిణామోపయుక్తప్రవర్తనాశ్రయత్వం - అథోపాదానకారణత్వేన లక్షయతి ॥ యద్రూపమితి ॥ ఆత్మన్ ఆత్మని స్వస్మిన్ - నైకం దేవాదినామరూపాద్యభావాదవిభాగేన స్థితం - ధ్రువం నిత్యం "ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి," ఇతి గీతేః - కారణావస్థాయామేవంభూతం - యద్రూపం ప్రకృతిపురుషాత్మకం శరీరం - తత్సిసృక్షోస్సన్తరం - ఆత్మని - నానాకృతం దేవాదినామరూపవిభాగవిభక్తం కృతం - అథాత్ ధృతవాక్ - తస్య భగవతో - వర్త్మ స్వరూపం - లోకవిలక్షణం - కథమహ - కథం హి - వేద - మాదృశ ఇతి శేషః - పూర్వమాత్మన్యవిభాగేన స్థితమాత్మని నానాకృతం రూపమథాదిత్యనేన - ఏకత్వనానాత్వే ఆత్మపర్యన్తే ఇతి విజ్ఞాయతే - ఇదమేవ హి తస్యోపాదానత్వం - యత్ప్రకృతిపురుషగతదేవాదివిభాగస్య స్వశరీరభూతప్రకృతిపురుషద్వారా ఆత్మపర్యన్తత్వమితి, యద్వా, పూర్వమేకత్వేనాత్మని స్థితం పశ్చాన్నానాకృతమాత్మన్యథాదిత్యన్వయః - ధారణం చాన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన - ఇయమేవ హి పరమాత్మనః కారణతా కార్యతా చ - యదవిభక్తనామరూపప్రకృతిపురుషనియమనం విభక్తనామరూపావస్థప్రకృతిపురుషనియమనం చేతి ✲ ॥ ౯ ॥ ✲ యద్యప్యేవం దుర్జ్ఞేయం స్వరూపం - తథాపి - భక్తానుజిఘృక్షయైవం - సాఙ్కర్షణం రూపం ధృతవానితి కతిపయధర్మైర్వర్ణయితుం శక్య ఇత్యాహ ॥ మూర్తిమితి ॥ యత్ర యస్మిన్ భగవతి - ఇదం పరిదృశ్యమానం - సదసచ్చిదచిదాత్మకం - జగ - ద్విభాతి - స భగవాన్ - నః అస్మాకం - కృపయా అస్మాసు కృపయేత్యర్థః - సంశుద్ధం రజస్తమోభ్యామమిశ్రితం - యచ్ఛుద్ధం సత్త్వం - తన్మూర్తిం - బభార - దివ్యమఙ్గళవిగ్రహరూపేణ ధృతవానిత్యర్థః - భక్తానాం నో - ఽనుగ్రహాయైవ నిరతిశయకృపయా - మూర్తిమిమాం - బభారేతి భావః - కథమేవం జ్ఞాయత ఇత్య

వోఽస్య కల్యాస్సత్త్వాద్యాః ప్రకృతిగుణా యదీక్షయాఽఽసన్ । యద్రూపం ✲ ధ్రువముకృతం యదేకమా
త్మన్నానాఽధాత్కథము హ వేద తస్య వర్త్మ ॥ ౯ ॥ మూర్తిం నః పురుకృపయా బభార సత్త్వం సంశుద్ధం సదస
దిదం విభాతి యత్ర । యల్లీలాం మృగపతిరాదదేఽనవద్యామాదాతుం స్వజనమనాంస్యుదారవీర్యః ॥ ౧౦ ॥ య
న్నామ శ్రుతమనుకీర్తయేదకస్మాదార్తో వా యది పతితః ప్రలమ్భనాద్వా । హన్త్యంహస్సపది నృణామశేష
మన్యం కం శేషాద్భగవత ఆశ్రయేన్ముముక్షుః ॥ ౧౧ ॥ మూర్ధన్యర్పితమణువత్సహస్రమూర్ధ్నో భూగోళం

తత ఆహ ॥ యదితి ॥ యద్యస్మాత్ - మృగపతిః సింహ ఇవోదారవీర్యః, యద్వా, మృగ్యన్తే అన్విష్యన్త ఇతి మృగాః బ్రహ్మాదయో దేవాః - తేషామపి పతిః "తం దైవతానాం పరమం చ దైవతం పతిం పతీనాం పరమం పరస్తాత్," ఇతి శ్రుతేః, బ్రహ్మాదీనామప్యన్వేషణీయ ఇతి భావః - అనేన పరత్వం సూచ్యతే - ఉదారవీర్యః జగత్కర్తృత్వాదిమహాసామర్థ్యయుక్తం - ఏవంభూతోఽపి స్వజనానామస్మాకం - మనాంస్యాదాతుం - గ్రహీతుం - స్వవశీకర్తుమితి యావత్ - అనవద్యామకర్మనిమిత్తాం - లీలాం, అహిపతిసాత్త్వతర్షభనాగరాజకుమార్యాదిసుఖారాధ్యత్వసాత్త్వతతన్త్రప్రణయనభూమణ్డలభరణాదిరూపాం లీలాం, మాదదే పరిగృహీతవాన్ - తస్మాల్లోకానామనుగ్రహాయైవ మూర్తిం బభారేతి జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - సాత్త్వతతన్త్రప్రణేతృత్వం శ్రీమన్మహాభారతేఽభిహితం "సాత్త్వతం విధిమాస్థాయ గీతస్సఙ్కర్షణేన యః - అస్మాత్ప్రవక్ష్యతే ధర్మాన్మనుస్స్వాయంభువస్తతః," ఇతి - లీలామాదదత ఇత్యనేన సౌలభ్యం సూచ్యతే, అనేనైవ తద్వర్ణనే మాదృశానామధికార ఇతి తాత్పర్యమ్ ✲ ॥ ౧౦ ॥ ✲ ఏవం పరత్వసౌలభ్యయోగస్సమాశ్రయణీయతాహేతురుక్తః, అథ నామప్రభావపర్యాలోచనయాఽపి స ఏవ సమాశ్రయణీయ ఇత్యాహ ॥ యన్నామేతి ॥ ఆర్తః రోగాదిపీడితః - పతితః మహాపాతక్యపి - యస్య భగవతోఽనన్తస్య - నామ - యద్యనుకీర్తయేత్ , అకస్మాద్వా - ప్రలమ్భనాద్వా పరిహాసాద్వా, యస్య, నామ యది శ్రుతం వా స్యాత్, ఆర్తేన - పతితేన వా - తర్హి స ఏవ పతితాదిః - స్వపాతిత్యాదిభిర్విముక్తః - ఇతరేషామపి - పరమాత్మానం స్మరతాం - నృణామశేషమంహో దురితం - హన్తి, అతః, ముముక్షుః, పరంపరయాప్యశేషదురితనిరసనక్షమనామధేయాచ్ఛేషాదన్యం, కం, సమాశ్రయేత్ , తమేవాశ్రయేదిత్యర్థః, శేషయతి దురితేభ్యోఽవశేషయతి స్వాశ్రితమితి శేష ఇతి నామనిర్వచనమత్రాభిప్రేతమ్ ✲ ॥ ౧౧ ॥ ✲ "ఇషుక్షయాన్నివర్తన్తే నాన్తరిక్షక్షితిక్షయాత్ । మతిక్షయాన్నివర్తన్తే న గోవిన్దగుణక్షయాత్," ఇత్యుక్తరీత్యా, అనన్తకల్యాణగుణరాశేరనన్తస్య సాకల్యేన కల్యాణగుణాన్వర్ణయితుం కః ప్రభురిత్యాహ ॥ మూర్ధన్నితి ॥ గిరిభిః పర్వతైస్సహితా, సరితః,

౯ ॥ శ్లో ॥ పా ✲ యద్రూపం, ధ్రువం, ఉకృతం, ఇతి చ్ఛేదః.

సముద్రాః, సత్త్వాః జన్తవః, యస్మిన్, తత్, భూమణ్డలం, యస్య సహస్రశిరసోఽనన్తస్య, మూర్ధన్యణువత్, అర్పితం, తస్య భూమ్నాఽపరిచ్ఛిన్నస్య, ఆనన్త్యాదేవ, తత్త్వైరియత్తయాఽవిదితః - విక్రమః ప్రభావో, యస్య, తస్యానన్తస్య, వీర్యాణి కల్యాణగుణరూపాణి - సహస్రజిహ్వోఽపి - కో వా, గణయేత్ - ఏతావన్తీతి గణయేత్ - న కోఽపీతి భావః ॥ ౧౨ ॥ కిమిదం భూమణ్డలం కర్మవశాద్బిభర్తీనేత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం ప్రభావః ఉక్తవిధాపరిచ్ఛిన్నప్రభావః - అతఏవ - అనన్తః అనన్తపదప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - దురన్తం అపారం - వీర్యం బలం, యస్య, ఉరవో - గుణాః, తేషాం, అనుభావాః ప్రభావాశ్చ - యస్య - స భగవాన్ - సఙ్కర్షణః - ఆత్మతన్త్రః స్వతన్త్రః - అకర్మవశ్యః - ఏక ఏవ సన్, లీలయా, స్థిత ఏవ అవస్థానాయ పాలనాయేతి యావత్ - క్ష్మాం పృథ్వీం, బిభర్తి ॥ ౧౩ ॥ ఉక్తిముపసంహరతి ॥ ఏతా ఇతి ॥ కామాన్, కామయమానైః, నృభిః - రుపగన్తవ్యాః ప్రాప్యాః, తత్తత్కర్మానుసారేణేశ్వరేణ సృష్టాః గతయః ఫలరూపా లోకాః - ఇహ బ్రహ్మాణ్డే - ఏతా ఏవ ఏతావత్య ఏవ - తాశ్చ, యథోపదేశం సంప్రదాయాగతోపదేశమనతిక్రమ్య, అనువర్ణితాః ॥ ఏవముక్తిముపసంహృత్య రాజ్ఞః ప్రశ్నావసరప్రదానాయోక్తా గతయో నృభిర్ధర్మైః, ప్రాప్యా ఇతి వదన్నుక్తిం పునరుపసంహరతి ॥ ఏతావత్య ఇతి, హే రాజన్, పుంసః సంసారిణః, ప్రవృత్తిరూపస్య సకామస్య, ధర్మస్య, విపాకగతయః ఫలరూపా గతయః, నానావిధాః, విసదృశాః సుఖదుఃఖతారతమ్యేన వ్యవస్థితాః ఏతావత్య ఏవ - తాశ్చ యథాప్రశ్నం, వ్యాఖ్యాతాః వర్ణితాః, మయేతి శేషః ॥ ౧౪ ॥
ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధే పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ******

ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఇత్యనేనాసాం గతీనాం పుణ్యేనప్రాప్యత్వోక్త్యా కేవలాపుణ్యగమ్యా అన్యే లోకాస్సన్తి నరకా ఇతి సూచితం తానేవ విపృచ్ఛిషుస్తావద్యదుక్తమేష్వపి లోకేషు సుఖదుఃఖయోర్న్యూనాధికభావ

సగిరిసరిత్సముద్రసత్త్వమ్। ఆనన్త్యాదవిదితవిక్రమస్య భూమ్నః కో వీర్యాణ్యపిగణయేత్సహస్రజిహ్వః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం ప్రభావో భగవాననన్తో దురన్తవీర్యోరుగుణానుభావః। మూలే రసాయాః స్థిత ఆత్మతన్త్రో యో లీలయా క్ష్మాం స్థితయే బిభర్తి ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ ఏతా హ్యేవేహ నృభిరుపగన్తవ్యా గతయో యథాకర్మవినిర్మితా యథోపదేశమనువర్ణితాః కామాన్కామయమానైరేతావతీ * ర్హి రాజన్పుంసః ప్రవృత్తిలక్షణస్య ధర్మస్య విపాకగతయ ఉచ్చావచా విసదృశా యథాప్రశ్నం వ్యాఖ్యాతాః కిమన్యత్కథయామీతి ॥ ౧౪ ॥ **
********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పఞ్చమస్కన్ధే, పఞ్చవింశోఽధ్యాయః. ********
రాజోవాచ ॥ మహర్ష ఏతద్వైచిత్ర్యం లోకస్య కథం వయమనుమీమహీతి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ౫ ॥ త్రిగుణ

లక్షణం వైచిత్ర్యముచ్చావచా విసదృశాః, ఇతి తత్ర కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ మహర్ష ఇతి ॥ హే మహర్షే త్వయా, యద్వైచిత్ర్యం సుఖదుఃఖయోర్న్యూనాధికభావలక్షణం, ఏషు లోకేషు, జీవలోకస్య, వ్యవస్థితముక్తం, తద్వైచిత్ర్యం, కథముపపద్యతే, కో వా తత్ర వైచిత్ర్యహేతుః, ఏకరూపేణానుష్ఠితేన ప్రవృత్త్యాఖ్యేన ధర్మేణ భూరాదిలోకాన్ప్రాప్తేషు కేషాంచిత్సుఖమేవ - కేషాంచిద్దుఃఖమేవ, అన్యేషాం తు మిశ్రమిత్యేతద్వైచిత్ర్యం, కిం కారణమితి ప్రశ్నాశయః ॥ ౧ ॥ సర్వేషాం భూరాదిలోకప్రాపకధర్మస్య సమానత్వేఽపి కర్తృవైచిత్ర్యాచ్ఛ్రద్ధావైచిత్ర్యాచ్చ సుఖాదిఫలవైచిత్ర్యమిత్యుత్తరమాహ ॥ త్రిగుణత్వాదితి ॥ కర్తుర్జీవస్య, త్రిగుణత్వాత్సత్త్వాదిగుణత్రయయుక్తత్వాత్, శ్రద్ధయా సత్త్వాదిగుణభేదభిన్నయా త్రివిధయా శ్రద్ధయా, కర్మణాం ధర్మాణాం, గతయః ఫలాని - పృథగ్విధాః - సర్వాః, శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తతారతమ్యేనైవ భవన్తి - అత్రేదమవగన్తవ్యం, న తదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః। సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః, ఇత్యుక్తరీత్యా సర్వేషాం గుణత్రయయోగే గుణానాం హ్రాసోల్లాసాదిరూపేణ పరిణామే చావిశిష్టే సతి ప్రాచీనకర్మవాసనానుగుణగుణత్రయపరిణామవశాత్సాత్త్వికాదిభేదేన - ధర్మస్య కర్తారో - బుద్ధయః - శ్రద్ధా - స్తన్నిమిత్తాని కర్మాణి చ - త్రిధా భిద్యన్తే - తథా గీతం భగవతా ॥ ముక్తసఙ్గోఽనహంవాదీ ధృత్యుత్సాహసమన్వితః। సిద్ధ్యసిద్ధ్యోర్నిర్వికారః కర్తా సాత్త్విక ఉచ్యతే ॥ రాగీ కర్మఫలప్రేప్సుర్లుబ్ధో హింసాత్మకోఽశుచిః। హర్షశోకాన్వితః కర్తా రాజసః పరికీర్తితః ॥ అయుక్తః ప్రాకృతః స్తబ్ధః శఠో నైష్కృతికోఽలసః। విషాదీ దీర్ఘసూత్రీ చ కర్తా తామస ఉచ్యతే ॥ ప్రవృత్తిం చ నివృత్తిం చ కార్యాకార్యే భయాభయే। బన్ధం మోక్షం చ యో వేత్తి బుద్ధిస్సా పార్థ సాత్త్వికీ ॥ యయా ధర్మమధర్మం చ కార్యం చాకార్యమేవ చ। అయథావత్ప్రజానాతి బుద్ధిస్సా పార్థ రాజసీ ॥ అధర్మం ధర్మమితి యా మన్యతే తమసావృతా ॥ సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ। త్రివిధా భవతి శ్రద్ధా దేహినాం సా స్వభావజా ॥ సాత్త్వికీ రాజసీ చైవ తామసీ చేతి తాం శృణ్వి, త్యారభ్య, యజ్ఞ

జన్తే సాత్త్వికా దేవాన్ యక్షరక్షాంసి రాజసాః । ప్రేతాన్ భూతగణాంశ్చాన్యే యజన్తే తామసా జనాః ,, ఇతిశ్రద్ధాయాస్త్రైవిధ్యముక్తం-సాత్త్వికాః సాత్త్విక్యా శ్రద్ధయా యుక్తాః ,, నియతం సఙ్గరహితమరాగద్వేషతః కృతమ్ । అఫలప్రేప్సునా కర్మ యత్తత్సాత్త్వికముచ్యతే ॥ యత్తు కామేప్సునా కర్మ సాహంకారేణ వా పునః । క్రియతే బహులాయాసం తద్రాజసముదాహృతమ్ ॥ అనుబన్ధం క్షయం హింసామనపేక్ష్య చ పౌరుషమ్ । మోహాదారభ్యతే కర్మ యత్తత్తామసముచ్యతే ,, ఇతి ॥ ఏవం స్థితే యస్సాత్త్వికః కర్తా సాత్త్వికీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతి - సోఽనన్తసుఖం మోక్షాఖ్యం తారతమ్యరహితం ప్రాప్నోతి, యశ్చ రాజసో రాజసీభ్యాం బుద్ధిశ్రద్ధాభ్యాం ధర్మాననుతిష్ఠతే, స భూరాదిలోకాననుప్రాప్య పరిమితం సుఖం ప్రాప్నోతి, తత్రాపి శ్రద్ధాతారతమ్యకృతం సుఖతారతమ్యమేవ భవతి-యస్తు తామసస్స ఇమాన్ లోకాన్ ప్రాప్యాపి కేవలదుఃఖమేవ ప్రాప్నోతి-భూరాదిలోకప్రాపకః ప్రవృత్త్యాఖ్యో ధర్మస్తు రాజసతామసయోః కర్త్రోః ప్రసమాన ఇతి ॥ ౨ ॥ ఏవం ధర్మస్య కర్త్రాది తారతమ్యనిమిత్తం ఫలతారతమ్యముక్తం - అథాధర్మస్యాపి దుఃఖరూపఫలతారతమ్యం ధర్మదృష్టాన్తేనాహ ॥ తథేతి ॥ యథా-ధర్మస్య శ్రద్ధాదితారతమ్యనిమిత్తం సుఖరూపఫలతారతమ్యం-తథా-ప్రతిషిద్ధలక్షణస్య ప్రతిషిద్ధరూపస్యా-ధర్మస్య, కర్తుః-శ్రద్ధాయాః అధర్మనిమిత్తభూతాయాః కేవలతామస్యాశ్శ్రద్ధాయాః - వైసాదృశ్యాత్తారతమ్యాత్కర్మఫలం దుఃఖం-విసదృశం తరతమం భవతి - శ్రద్ధావైసాదృశ్యే కారణం వదన్ కర్మఫలవైసాదృశ్యమేవోపపాదయతి ॥ అనాద్యవిద్యేతి ॥ అవిద్యాకామశబ్దః ఫలకామనాపరః, కర్మశబ్దస్తద్వాసనాపరః-ఫలకామనాయ, అజ్ఞానఫలత్వాత్ , యద్వా, యాగాదిరవిద్యా , తత్ప్రయుక్తాని-యాని కామకర్మాణి ఫలకామనాపూర్వకమనుష్ఠితాని పాపాని-వాసనారూపేణావస్థితాని-తేషాం వైసాదృశ్యాదిత్యనుషఙ్గః - తేషాం నానాత్వేనావస్థితత్వాచ్ఛ్రద్ధావైసాదృశ్యం - తతః-సృతయో గత

త్వాత్కర్తుశ్శ్రద్ధాయాః కర్మగతయః పృథగ్విధాస్సర్వా ఏవ సర్వస్య తారతమ్యేన భవన్తి ॥ ౨ ॥ తథేదానీం ప్రతిషిద్ధలక్షణస్యాధర్మస్య కర్తుశ్శ్రద్ధాయా వైసాదృశ్యాత్కర్మఫలం విసదృశం భవతి-అనాద్యవిద్యాకామానాం తత్పరిణామలక్షణాస్సృతయస్సహస్రశః ప్రవృత్తాస్తాః ప్రాచుర్యేణానువర్ణయిష్యామః ॥ ౩ ॥ రాజోవాచ ॥ నరకా నామ భగవన్ కిం దేశవిశేషా అథవా బహిస్త్రిలోక్యా ఆహోస్విదన్తరాళ ఇతి ॥ ౪ ॥ ఋషిరువాచ ॥ అన్తరాళ ఏవ త్రిజగత్యాస్తు దిశి దక్షిణస్యామధస్తాద్భూమేరుపరిష్టాదణ్డజలాశయస్య ॥ ౫ ॥ యస్యామగ్నిష్వాత్తాదయః పితృగణాస్స్వానాం *గోత్రాణాం పరమేణ సమాధినా సత్యా ఏవాశిష ఆశాసానా నివసన్తి ॥ యత్ర హ భగవాన్ పితృరాజో వైవస్వతస్స్వవిషయం ప్రాపితేషు స్వపురుషైర్జన్తుషు సంపరేతేషు యథాక

యః-ఫలరూపాణి దుఃఖాని పీడా యావత్ -తత్పరిణామలక్షణాః అవిద్యాకామకర్మపరిపాకస్వరూపాః-సహస్రశః ఆనన్త్యేన-అవాన్తరతారతమ్యేన చ-ప్రవృత్తాః అనన్తాస్సన్తీత్యర్థః-ఏవముక్తేఽపి-తర్హ్యానన్త్యేన ప్రవృత్తాస్సృతయః- తదనుభవస్థానాని చ-సాకల్యేన వర్ణనీయానీతి రాజ్ఞః ప్రశ్నోఽస్యాగమాలోచ్య కేవలతమోగుణమూలకానాద్యజ్ఞానప్రయుక్తకామకర్మరూపాణాం పాపానామవాన్తరభేదేనానన్త్యాత్ఫలరూపాణాం దుఃఖాత్మకానాం గతీనామానన్త్యాత్తదనుభవస్థానాన్యపి బహూని సన్తీతి తేషాం సాకల్యేన వర్ణయితుమశక్యత్వాత్తత్ర ప్రభూతదుఃఖరూపా గతీస్తత్స్థానాని చ కానిచిద్వర్ణయిష్యామీత్యాహ ॥ తాస్తాః ప్రాచుర్యేణ వర్ణయిష్యామ ఇతి ॥ ౩ ॥ ఏవముక్తే రాజా కార్త్స్న్యేన తద్వర్ణనప్రశ్నం విహాయ-అధర్మఫలభూతదుఃఖానుభవస్థానాని నరకాఖ్యాని కిం భూమేరేవ దేశవిశేషాః - ఉత - త్రిలోక్యా బహిర్వర్తన్తే , ఉతాన్తరాళే-కయోశ్చిల్లోకయోరన్తరాళే - వర్తన్త ఇతి పృచ్ఛతి ॥ నరకా ఇతి ॥ హే భగవన్ - త్రిలోక్యా బహిః బ్రహ్మాణ్డాద్బహిరావరణేష్విత్యర్థః ॥ ౪ ॥ బ్రహ్మాణ్డ ఏవ వర్తన్త ఇత్యాహ ॥ అన్తరాళ ఏవేతి ॥ త్రిజగత్యాః బ్రహ్మాణ్డస్యా-న్తరాళ ఏవ గర్భ ఏవ-తత్రాపి కస్యాం -దిశి దక్షిణస్యాం - తత్రాపి క్వ , భూమేరధస్తాత్ - అణ్డజలాదుపరి వర్తన్త ఇత్యర్థః ॥ ౫ ॥ తాం దక్షిణాం దిశం విశినష్టి ॥ యస్యామిత్యాదినా గద్యద్వయేన ॥ యస్యాం దిశి దక్షిణస్యా-మగ్నిష్వాత్తాదయః-పిత్రూణాం గణాః - పరమేణ-సమాధినా ధ్యానయోగేన - స్వానాం గోత్రాణాం - సత్యా , ఆశిషః , ఆశాసానాః కుర్వాణాః - ప్రాకంపచతీతివనిష్ఠదేశః- నివసన్తి ॥ ౬ ॥ యత్ర హ యస్యాం హి దిశి-పితృరాజః పిత్రూణామధిపతిః, వైవస్వతో యమః - సంపరేతేషు మృతేషు స్వపురుషైర్దూతైః - స్వవిషయం స్వస్య దేశం - ప్రాపితేషు -జన్తుషు జీవేషు-అనుల్లఙ్ఘితమనతిక్రాన్తం-భగవతో నారాయణస్య-శాసనం-యేన-తథాభూతస్సన్-సగణః స్వకీయదూతగణసహితః-యథాకర్మావద్యం-అవద్యం - జుగుప్సితం కర్మ వకర్మావద్యం-బహుళగ్రహణాద్విశేష్యస్య పూర్వనిపాతః-యథా-కర్మా

వద్య-మితిపదత్రయం వా- అవద్యం వేదశాస్త్రజుగుప్సితం - కర్మ ప్రతిషిద్ధం హింసాదికర్మ యథా-జన్తుభిర్నిర్బన్ధాదినాయథాకృతం-తదనుసారేణైవ-దోషం ప్రతి-దమం దణ్డం - ధారయతి కారయతి - జుగుప్సితకర్మరూపదోషానుసారేణైవ దణ్డయతీత్యర్థః ॥౭॥ తత్ర నరకాః కతీత్యపేక్షాయామేకే నరకానేకవింశతిం గణయన్తీత్యాహ॥ తత్రేతి॥ కేత ఇత్యపేక్షాయాం - తాన్నామరూపలక్షణైః క్రమేణ గణయామీత్యాహ ॥ అథేతి ॥ హే రాజన్- తాన్నరకాన్-నామాదిభిః-అనుక్రమిష్యామః తత్ర నామాని వాచకాశ్శబ్దాః- రూపాణి పరస్పరవిలక్షణదుఃఖజనకత్వాకారాః - లక్షణాని చిహ్నాని-తత్తద్ధింసాదికర్మాణి యాని ప్రాణినిర్బన్ధాదీని - తాదృశనిర్బన్ధాదిరూపచిహ్నాని. ఏభిరనుక్రమిష్యామః ఏభిస్సహ క్రమేణ తుభ్యం వర్ణయిష్యామ ఇత్యర్థః - తానక్రమేణ గణనయా దర్శయతి ॥ తామిస్రమిత్యాదినా॥ తత్ర వజ్రకణ్టకశాల్మలిరేకో నరకః-తథా అవీచిరిత్యేకః-ఏవమేకవింశతిర్భవన్తి ॥౮॥ కేచిదిత్యత్రారుచిబీజం త్వన్యేషాం సద్భావస్తావన్నైవ నిర్దిశతి॥ కిం చేత్యాదినా॥ ఏతే సప్త - పూర్వోక్తైస్తామిస్రాదిభిస్సహ - అష్టావింశతిర్భవన్తి - ఏతే నరకాః - వివిధయాతనాభూమయః - దుఃఖానుభవభూమయః ॥౯॥ తానేవైకైకశస్తదనుభవనిమిత్తాని పాపాని చ వర్ణయతి-యస్త్విహేత్యాదినా-యో జన్తుః-ఇహ లోకే, పరస్య-విత్తాదీన్య - పహరతి-స హి-యమదూతైః-అతిభయఙ్కరైః, కాలపాశేన యమపాశేన-బద్ధో, బలాత్, తామిస్రాఖ్యే, నరకే, నిపాత్యతే, తామిస్రం విశినష్టి, అనశనేతి , తమిస్రప్రాయే తమఃప్రచురే, యత్ర తామిస్రే-నిపాత్యమానః, జన్తుః అనశనాపానయష్టిప్రహరణభర్త్సనాదిభిః - యాతనాభిః - యాత్యమానః పీడ్యమానః, కశ్మలం దుఃఖ-మాసా

ద్యావద్యమేవానుల్లఙ్ఘితభగవచ్ఛాసనస్సగణో దమం ధారయతి ॥ ౭ ॥ తత్ర హైకే నరకానేకవింశతిం ప్రాహురథ తాంస్తే రాజన్నామరూపలక్షణతోఽనుక్రమిష్యామస్తామిస్రోఽన్ధతామిస్రో రౌరవో మహారౌరవః కుమ్భీపాకః కాలసూత్రమసిపత్రవనం సూకరముఖమన్ధకూపః క్రిమిభోజనస్సన్దంశస్తప్తసూర్మిర్వజ్రకణ్టకశాల్మలిర్వైతరణీ పూయోదః ప్రాణరోధో విశసనం లాలాభక్షస్సారమేయాదనమవీచీమానయః పానమితి॥ కిఞ్చ క్షారకర్దమో రక్షోగణభోజనశ్శూలప్రోతో దన్దశూకోఽవటనిరోధనః పర్యావర్తనస్సూచీముఖ ఇత్యష్టావింశతినరకా వివిధయాతనాభూమయః॥౯॥ యస్త్విహ పరవిత్తాపత్యకళత్రాణ్యపహరతి స హి కాలపాశబద్ధో యమపురుషైరతిభయానకైస్తామిస్రనరకే బలాన్నిపాత్యతేఽనశనాద్రిపాతనలగుడతాడనసన్తర్జనాదిభిర్యాతనాభిర్యాత్యమానో జన్తుర్యత్ర కశ్మలమాసాదిత ఏకదైవ మూర్ఛాముపయాతి తమిస్రప్రాయే॥ ౧౦ ॥ ఏవమేవాన్ధతామిస్రే యస్తు వఞ్చయిత్వా పురుషం దారానుపయుఙ్క్తే-యత్ర శరీరీ వినిపాత్యమానో యాతనావస్థో వేదనయా నష్టస్మృతిర్నష్టదృష్టిశ్చ భవతి యథా హి వనస్పతిర్వృశ్చ్యమానమూలస్తస్మాదన్ధతామిస్రం తముపదిశన్తి॥ ౧౧ ॥ యస్త్విహ వా ఏతదహమితి మమేదమితి భూతద్రోహేణ కేవలం స్వకుటుమ్బ

దితః ప్రాప్తః ఏకదైవ తదైవ, మూర్ఛాం, ప్రాప్నోతి, తమిస్రప్రాయ ఇత్యనేనైషాం తామిస్రాదినామాని యోగరూఢానీతి జ్ఞాపితమ్ ॥౧౦ ॥ ఏవమితి॥ యథా తామిస్రే దుఃఖానుభవః, ఏవమన్ధతామిస్రేఽపీత్యర్థః, తదనుభవనిమిత్తం పాపమాహ॥ యస్త్వితి॥ యస్తు జన్తుః, పురుషం పతిం, వఞ్చయిత్వా, తద్దారాదీన్ ఆదిశబ్దాద్విత్తాపత్యాదీని చ, ఉపయుఙ్క్తేఽన్యోపయుక్తాన్ స్వీకురుతే, తస్యైవ మేవేతి పూర్వేణాన్వయః , తర్హి తామిస్రాదన్ధతామిస్రే కోవిశేష ఇత్యపేక్షాయాం తామిస్రాత్తం విశినష్టి॥ యత్రేతి ॥ యత్రాన్ధతామిస్రే , శరీరీ దేహీ, వినిపాత్యమానః, యాతనాభిః, తీవ్రాభిః, పీడ్యమానః-తీవ్రవేదనయా-నష్టా మతిర్యస్య-నష్టా దృష్టిశ్చ యస్య - తాదృశో - భవతి-వృశ్చ్యమానం ఛిద్యమానం మూలం యస్య-తాదృశో-వనస్పతి-ర్యథా భవతి-తథా పతతీతి దృష్టాన్తః-అస్మాత్కారణాత్తమన్ధతామిస్రమిత్యుపదిశన్తీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ రౌరవానుభవనిమిత్తం పాపం తం చ వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వేతి॥ యస్తు శరీరీ-ఇహ లోకే-ఏతచ్ఛరీర-మహ-మేతదపత్యకళత్రాదికం మమేత్యేవం రూపాభ్యా-మహఙ్కారమమకారాభ్యాం , కేవలం , భూతద్రోహేణైవ, స్వకుటుమ్బమేవా-నుదినం, పుష్ణాతి, స ఇహ లోకే , తత్, స్వకుటుమ్బం , విహాయ, స్వయమేక ఏవ, తేన పూర్వాచరితేన, అశుభేన పాపేన, రౌరవాఖ్యే నరకే, నిపతతి-అమునా తేన నిపతితేన-పూర్వ-మిహ లోకే- యే చ జన్తవో - యథా యేనైవ ప్రకారేణ-విహింసితా- స్త ఏవ జన్తవః, రురవః రురుసంజ్ఞకా జన్తవో, భూత్వా-తేనైవ ప్రకారేణ-పరత్ర రౌరవే నరకే- యాతనాముపగతం-తమేవ - హింసన్తి యతస్తత్ర గతం రురవో హింసన్తి-అత- స్తం నరకం-రౌరవమిత్యాహురిత్యర్థః - కే తే రురవః - యత్ర గతం హింసన్తీత్యత్రాహ॥ రురురితి॥ సర్పాదప్య - తిక్రూరస్య - భూరిశృఙ్గాఖ్యస్య-సత్వస్య జన్తోః - రురురితి, వ్యపదేశో వ్యవహార ఇత్య

ర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ మహారౌరవమనువర్ణయతి॥ ఏవమేవేతి ॥ యథా రౌరవే నిపతితం-రురవో హింసన్తి-తథా- మహారౌరవేఽపీత్యర్థః-ప్రథమాన్తపాఠే తు - రౌరవసదృశ ఏవ మహారౌరవ ఇత్యర్థః -సాదృశ్యం చ, రురుభిర్హింసనేన-ఇయాంస్తు తతో విశేష ఇత్యాహ॥ యత్రేతి॥ యత్ర మహారౌరవే, నిపతితం - పురుషం దేహినం క్రవ్యం నిపతితస్య మాంసమదన్తీతి క్రవ్యాదా స్తథాభూతాస్సన్తో-రురవః, క్రవ్యేణ-ఖాదయన్తి నిపతితపురుషేణ తదీయం మాంసం భక్షయన్తీత్యర్థః-తత్ర క్రవ్యేణేతి విభక్తేర్వ్యత్యయ ఆర్షః-అన్యథా “ఆదిఖాద్యోర్న” ,, ఇత్యనేన కర్తుర్ణికర్మత్వనిషేధాత్తేనేతి తృతీయా క్రవ్యమితి ద్వితీయా చ స్యాత్-క్రవ్యేణ నిమిత్తేన తం ఖాదయన్తీత్యర్థస్తు న సఙ్గతః-క్రవ్యాదా ఇత్యనేన పౌనరుక్త్యాత్, యద్వా-క్రవ్యాదాః క్రవ్యాదనస్వభావాః-అత ఏవ-క్రవ్యేణ-ఫలస్యైవ హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా- క్రవ్యార్థం-తం- ఖాదయన్తి, ఖదేర్హింసార్థాత్ప్రేరణాణ్ణిచ్-ఖదిరత్ర దంశనపరః-ఖాదయన్తి తం దంశన్తీత్యర్థః - పూర్వోక్తనిర్వాహస్తూచితః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ అథ కుమ్భీపాకం తదనుభవనిమిత్తం పాపం చ వర్ణయతి ॥ యః కేవలమితి, యః కేవలం-దేహంభరః , శరీరపోషమాత్రపరః-యస్త్వి-హ లోకే-ఉగ్రః క్రూరః-పశూన్, పక్షిణో వా ప్రాణభృతః సజీవాన్-ఉపరన్ధయతి పచతి-తమపకరుణం నిష్కృపం - పురుషాదైః రాక్షసైరపి-విగర్హితం-అముత్ర-కుమ్భీపాకే నరకే- యమానుచరాః- తప్తతైలే-ఉపరన్ధయన్తి పచన్తి-తప్తతైలకుమ్భ్యాం పచ్యన్తే యత్ర స కుమ్భీపాక ఇత్యవయవార్థోఽత్రాపి వివక్షితః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ అథ కాలసూత్రాఖ్యనరకానుభవనిమిత్తం దురితం-తం చ-వర్ణయతి॥ యస్త్విహేతి॥ యస్త్వి-హ లోకే పితృహన్తా-బ్రాహ్మణహన్తా చ-స, కాలసూత్రాఖ్యనరకే - అయుతం యోజనాని-పరితో మణ్డలం-యస్య-తస్మిన్, తామ్రవికారే ఖలే ఖలవత్సమదేశే , ఖలో నామ ధాన్యాని నిస్తుషీకర్తుం కృ

మేవానుదినం పుష్ణాతి, స తదిహ విహాయ స్వయమేవ తదశుభేన రౌరవే నిపతతి-యే చేహ యథైవామునా విహింసితా జన్తవః పరత్ర యమయాతనాముపగతం త ఏవ రురవో భూత్వా తథా తమేవ విహింసన్తి తస్మాద్రౌరవమిత్యాహుః-రురురితి సర్పాదప్యతిక్రూరసత్త్వాపదేశః॥ ౧౨ ॥ ఏవమేవ మహారౌరవో యత్ర నిపతితం పురుషం క్రవ్యాదా రురవస్తం క్రవ్యేణ ఖాదయన్తి ॥ ౧౩ ॥ యః కేవలం దేహంభరో యస్త్విహ వా ఉగ్రః పశూన్ పక్షిణో వా ప్రాణభృత ఉపరన్ధయతి తమపకరుణం పురుషాదైరపి గర్హితమముత్ర యమానుచరాః కుమ్భీపాకే తప్తతైల ఉపరన్ధయన్తి ॥ ౧౪ ॥ యస్త్విహ మాతృపితృబ్రహ్మధ్రుక్స కాలసూత్రసంజ్ఞకే నరకేఽయుతయోజనపరిమణ్డలే తామ్రమయే ఖల ఉపర్యధస్తాదగ్న్యర్కాభ్యామభితప్యమానేఽభినివేశితః క్షుత్పిపాసాభ్యాం దహ్యమానాన్తర్బహిశ్శరీర ఆస్తే శేతేఽవతిష్ఠతే పరిధావతి యాచతే చ యావన్తి పశురోమాణి తావద్వర్షసహస్రాణి ॥ ౧౫ ॥ యస్త్విహ వై నిజవేదపథాదనాపద్యపగతః పాషణ్డం వోపగతస్తమసిపత్రవనం ప్రవేశ్య కశయా ప్రహరన్తి-తత్ర హాసావితస్తతో ధావమాన ఉభయతో ధారైస్తాలీవనాసిపత్రైశ్ఛిద్య

తః కృతమో భూవిశేషః-ఉపర్యధస్తా-దగ్న్యర్కాభ్యాం అధస్తాదగ్నినా, ఉపర్యర్కేణ చా - భిత- స్తప్యమానే అభినివేశితః పరితః పాతితః-క్షుత్పిపాసాభ్యాం, చ, అన్తర్బహిశ్చ-దహ్యమానం శరీరం యస్య-దహ్యమానశబ్దస్యార్థః-పూర్వనిపాతః యద్వా, శరీరాద్బహిః బహిశ్శరీరం “అపపరిబహిరఞ్చవః పఞ్చమ్యా” ,, ఇతి-సమాసే బహిశ్శబ్దస్యోపసర్జనత్వాత్పూర్వనిపాతః , అత ఏవ సమాసవిధానాత్ జ్ఞాపకాద్బహిశ్శబ్దయోగే సంబన్ధసామాన్యే షష్ఠీ భవతి-శరీరసంబన్ధీ బహిః ప్రదేశ ఇత్యర్థః-అన్తశ్శబ్దేన సన్నిధానాచ్ఛరీరాన్తః ప్రదేశ ఏవోచ్యతే- దహ్యమానం అన్తః శరీరాన్తః ప్రదేశః బహిశ్శరీరం చ-యస్యేత్యర్థః॥ ఏవంభూత-స్తామ్రమయే-ఖలకే-ఉపవేశనాదీని, కరోతి-యాచ్ఞా చాత్ర హా హా తోఽహం మాం పాలయతేతి ప్రార్థనా, ఏవం-యావన్తి, పశోః రోమాణి, తావత్సంఖ్యాని-వర్షాణాం సహస్రాణి, ఆస్తే ॥ ఏవంభూతదుఃఖానుభవకాలస్సూత్ర్యతే జ్ఞాయతే యస్మిన్ స కాలసూత్రః, ఇత్యవయవార్థోఽత్రాభిప్రేతః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ✻ అథాసిపత్రవనాఖ్యం నరకం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం దురితం చ, వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వా ఇతి॥ యస్తు దేహీ- నిజవేదపథాత్ స్వవర్ణాశ్రమోచితాద్వైదికాద్ధర్మా-దనాపద్యపగతః అతిక్రాన్తః-ఆపదత్ర దేశకాలవైపరీత్యప్రయుక్తారోగాదినిమిత్తాచాశక్తిః, అనాపద్యపగత ఇత్యనేనాపది స్వధర్మత్యాగో న దోషావహ ఇతి సూచితం, పాషణ్డం అవైదికమస్మార్తం చ- కేవలం స్వమనీషయా కల్పితం అత ఏవ, కుపథం కుత్సితం మార్గం-ఆభాసధర్మ-ముపగతస్తం దేహినమసిపత్రవనాఖ్యం నరకం - ప్రవేశ్య ప్రవిష్టం కృత్వా కశయా-ప్రహరన్తి యమభటా ఇతి శేషః కశా హి నామ అశ్వాదీంస్తాడయితుం నిర్మితో దణ్డాకారో రజ్జువిశేషః , ఏవం - కశయా, తాడితః, తత్ర తత్రాసిపత్రవనే, ఆసాదితః, తతో, ధావమానః తీవ్రదణ్డనమసహమానో ద్రుతతరం గచ్ఛన్ - ఉభ

యతో ధారాభిః పార్శ్వద్వయేపి ధారాయుక్తైః, ఖడ్గస్య త్వేకస్మిన్నేవ పార్శ్వే ధారా, ఏభిస్తూభయతో ధారైరిత్యర్థః, తాళీవనస్యాసిపత్రైః ఖడ్గసదృశైః పత్రైః, ఛిద్యమానాని-సర్వాణ్యఙ్గాని యస్య- తాదృశః - హాహాకారపూర్వకం- హతోఽస్మీతి వదన్-పరమయా తీవ్రయా-వేదనయా-పదేపదే-మూర్ఛాం సంప్రాప్తో-నిపతతి-ఏవం స్వధర్మహా స్వధర్మత్యాగీ-పాషణ్డానుగతం పాషణ్డధర్మాభాసానుగుణం-ఫలం దుఃఖ-మనుభవతి-అసిసదృశాని పత్రాణి యేషాం- తేషాం వృక్షాణాం వనమసిపత్రవన-మిత్యన్వయవార్థః ✽ ॥ ౧౬॥ ✽ అథ సూకరముఖాఖ్యం నరకం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపం చానువర్ణయతి॥ యస్త్విహ రాజేతి॥ ఇహలోకే-రాజా వా-రాజపురుషో వా-యః కశ్చి - దదణ్డ్యే దణ్డనానర్హే-దణ్డనం దణ్డం, ప్రణయతి కారయతి - దణ్డ్యేఽపి బ్రాహ్మణే-శరీరదణ్డనం వా కారయతి ,, వపనం ద్రవిణాదానం గృహాన్నిర్యాపణం తథా । ఏష హి బ్రహ్మబన్ధూనాం వధో నాన్యస్తు దైహిక ,, ఇత్యుక్తరీత్యా , ఽవధ్యేఽపి బ్రాహ్మణే-దేహదణ్డనానర్హే-యః-శారీరం దణ్డం-కారయతీత్యర్థః - స పాపీయాన్, సూకరముఖే నరకే-నిపతతి , తత్ర నరకే, అతిబలైః - సూకరస్యేవ ముఖం యేషాం తై-ర్జన్తుభిః, నితరాం, పీడ్యమానా అవయవా యస్య - తాదృశః, యథా, ఇభేన గజేన , ఇక్షుదణ్డః-పీడ్యతే-తద్వత్-ఆర్తస్వరేణ స్వనయన్, రుదన్మూర్ఛితః , కశ్మలం మోహ, ముపగతో భవతి, యథా పూర్వమిహాదృష్టదోషాః దోషరహితా- స్తేనో, పరుద్ధాః పీడితాస్సన్తః , కశ్మల, ముపాగతా, స్తద్వత్ , అవయవార్థస్తు సువ్యక్తః ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ అథాన్ధకూపం తత్ప్రాప్తినిమిత్తం పాపం చ వర్ణయతి-యస్త్విహ వా ఇతి - యస్తు దేహీ-ఇహలోకే - ఈశ్వరేణోపకల్పితా, మనుష్యరక్తపానాదిరూపా-వృత్తి , ర్యేషాం- అవిదితా, పరస్య వ్యథా, యైః - అవివేకిభి, స్తేషాం అజ్ఞాతపరకృతదుఃఖానాం వా-భూతానాం మ

మానసర్వాఙ్గో హాహతోఽస్మీతి పరమయా వేదనయా మూర్ఛితః పదేపదే నిపతతి-స్వధర్మహా పాషణ్డానుగతం ఫలం భుఙ్క్తే ॥ ౧౬ ॥ యస్త్విహ వై రాజా రాజపురుషో వా ఽదణ్డ్యే దణ్డం ప్రణయతి-బ్రాహ్మణే వా శరీరదణ్డం స పాపీయాన్నరకేఽముత్ర సూకరముఖే నిపతతి-తత్రాతిబలైర్వినిష్పిష్యమాణావయవో యథైవేహేక్షుదణ్డ ఆర్తస్వరేణ స్వనయన్ క్వచిన్మూర్ఛితః కశ్మలముపగతో యథైవేహాదృష్టదోషా ఉపరుద్ధాః ॥ ౧౭ ॥ యస్త్విహ సర్వభూతానామీశ్వరోపకల్పితవృత్తీనామవివిక్తపరవ్యథానాం స్వయం పురుషోపకల్పితవృత్తిర్వివిక్తపరవ్యథో వ్యథామాచరతి - స చాముత్రాన్ధకూపే తదభిద్రోహేణ నిపతతి తత్ర హాసౌ తైస్తైర్జన్తుభిః పశురుషిభిస్సరీసృపైర్మశకయూకామత్కుణమక్షికాదిభిర్యే కే చాభిద్రుగ్ధాస్తైస్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణస్తమసి విహతనిద్రానిర్వృతిరలబ్ధావస్థానః పరిక్రామతి యథా కుశరీరే జీవః ॥ ౧౮ ॥ యస్త్విహ వా అసంవిభజ్యాశ్నాతి యత్కిఞ్చనోపనతమనిర్మితపఞ్చయజ్ఞో వాయసైస్సంస్తుతస్స పరత్ర క్రిమిభోజనే నరకాధమే నిపతతి- త

త్కుణమశకాదీనాం-వ్యథా-మాచరతి కరోతి-కథంభూతః-స్వయం-పురుషోపకల్పితవృత్తిః - పురుషేణ పరమపురుషేణ ఉపకల్పితా-వర్ణాశ్రమాదివిభాగేన-విధినిషేధపూర్వకం కల్పితా-వృత్తి -ర్యస్య- వివిక్తా వివిచ్య జ్ఞాతా-పరస్య వ్యథా, యేన-వివేకీ సన్నిత్యర్థః - స - ఏవంవిధో, భూతధ్రుక్-తదభిద్రోహేణ భూతద్రోహేణ నిమిత్తేన-అన్ధకూపాఖ్యే నరకే-నిపతతి, తత్రాన్ధకూపే-హేతిఖేదే-అసౌ-పతితః , తైస్తైః పూర్వం హింసితైః జన్తుభిః - కాంశ్చిత్తాన్దర్శయతి-పశ్విత్యాదినా॥ తేషామానన్త్యాత్సంగృహ్యాహ ॥ యే కే చాభిద్రుగ్ధాస్తైరితి-యే యే జన్తవో, ఽభిద్రుగ్ధాః హింసితా , స్తైస్సర్వైః -పశ్వాదిరూపతామాపన్నై -స్సర్వతోఽభిద్రుహ్యమాణః- అత ఏవ-విహతా విగతా-నిద్రా నిర్వృతిః నిద్రాసుఖం-యస్య నలబ్ధం-అవస్థానం - యేన-తథాభూత- స్తమస్యన్ధకారే-పరిక్రామతి పరిభ్రమతి-తత్ర దృష్టాన్తః ॥ అథేతి ॥ కుశరీరే వ్యాధ్యాద్యుపహతే సంచారాసమర్థే శరీరే జీవో-యథా అలబ్ధనిద్రః ఖిద్యతి-తథేత్యర్థః - అన్ధకారావృతః కూపోఽన్ధకూప ఇత్యన్వయవార్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ అథ క్రిమిభోజనం తత్ప్రాప్తిహేతు పాపఞ్చ వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వా అసంవిభజ్యేతి, యస్తు దేహీ, ఇహలోకే యత్కించిద్భక్ష్యాదికం - దైవాదుపనతం ప్రాప్త, మప్యన్న-మసంవిభజ్యాతిథిభ్యోఽప్రదాయేత్యర్థః, అశ్నాతి స్వయం భుఙ్క్తే , యశ్చానిర్మితపఞ్చయజ్ఞః అననుష్ఠితపఞ్చమహాయజ్ఞః - స వాయససంస్తుతః వాయసైస్సమత్వేన వర్ణితః- పరత్ర పరలోకే - క్రిమిభోజనాఖ్యే నరకాధమే, నిపతతి-తత్ర శతసహస్రయోజనపరిమితే, క్రిమికుణ్డే , స్వయమపి-క్రిమిభూతః, క్రిమిభిరేవ భక్ష్యమాణః- క్రిమిభోజనః క్రిమీనేవ భుఞ్జానః , యావత్ యావన్తి యోజనాని-తత్ క్రిమికుణ్డం - తావన్తి వర్షాణి, ఆత్మానం యాతయతే దుఃఖయతి-కథంభూతం-, అప్రత్తాప్రహుతాదః, ప్రత్తం దత్త్వావశిష్టం , ప్రహుతం యజ్ఞావశి

ష్టం,ప్రవృత్తంచప్రవహతంచప్రవృత్తప్రవహతే-నప్రవృత్తప్రవహతేఅప్రవృత్తప్రవహతే-తేఅత్తీత్యప్రవృత్తప్రవహతాదః , ఏవంభూతోఽహమిత్య,కృతఃనిర్వేశతఃపరితాపోయేన,తమాత్మానమ్ ❁ ॥ ౧౯॥ ❁ అథసందంశాఖ్యం నరకంపాపంచవర్ణయతి॥ యస్త్విహవైస్తేయేనేతి ॥ ఇహ-యో-దేహీ, స్తేయేనచౌర్యేణ,బలాద్వా-అనాపది,బ్రాహ్మణస్యా-న్యస్యవా-హిరణ్యరత్నాదీన్య,పహరతి-తందేహినం-పరత్ర-సందంశాఖ్యేనరకే-హేరాజన్-యమభటాః - అగ్నివర్ణైస్సంతాపేనాగ్నివర్ణతామాపన్నైః,అయస్మయైర్లోహమయై-స్సందంశైఃసందంశంత్యేభిరితిసందంశా-స్తైః , ఛేదనసాధనైశ్శూలైః,నిష్కుష్ణన్తి ఛిన్దన్తి , సందంశైస్సందంశన్తియత్రససందంశఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథతప్తసూర్మింతత్ప్రాప్తిహేతుందురితంచానువర్ణయతి ॥ యస్త్విహవాఅగమ్యామితి ॥ యస్తుదేహీ,స్వయం , పురుషస్స , న్నగమ్యామనుపేయాం , స్త్రియ-మభిగచ్ఛతి-స్వయం,యోషిత్ స్త్రీసతీ-అగమ్యముపేతుమయోగ్యం - పురుషంవో-పగచ్ఛతి,తందేహిన-మముత్ర-తప్తసూర్మ్యాఖ్యే నరకే-కశయా-తాడయన్తః , లోహమయ్యా-తిగ్మయాతప్తయా-సూర్మీస్థూణా , సైవస్త్రీరూపేణపురుషరూపేణచోత్కీర్ణా, సూర్మ్యాప్రతిమయా,పురుషంపాపినం , ఆలిఙ్గయన్తి,స్త్రియంపాపినీంపురుషరూపయాసూర్మ్యా, ఆలిఙ్గయన్తి ,తప్తాసూర్మిర్యస్మిన్ సతప్తసూర్మిరిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ అథవజ్రకణ్టకశాల్మలిమాహ ॥ యస్త్విహవైసర్వాగమఇతి ॥ సర్వాభిగమఃలోభాదసేవ్యసేవీ- పశ్వాద్యుపగన్తేతి కేచిద్వ్యాచక్షతే,తంసర్వాభిగమ-మముత్ర,నిర

త్రశతసహస్రయోజనేక్రిమికుణ్డేక్రిమిభూతస్స్వయం క్రిమిభిరేవభక్ష్యమాణః క్రిమిభోజనోయావత్తదప్రత్తాప్రహుతాదోఽకృతనిర్వేశమాత్మానంయాతయతే॥ ౧౯ ॥ యస్త్విహవైస్తేయేనబలాద్వాహిరణ్యరత్నాదీనిబ్రాహ్మణస్యవాపహరత్యన్యస్యవాఽనాపదిపురుషస్తమముత్రరాజన్యమపురుషాఅయస్మయైరగ్నిపిణ్డైస్సందంశైస్త్వచినిష్కుషన్తి ॥౨౦॥ యస్త్విహవాఅగమ్యాంస్త్రియమగమ్యంపురుషం వాయోషిదభిగచ్ఛతితావముత్రకశయాతాడయన్తస్తిగ్మయాసూర్మ్యాలోహమయ్యాపురుషమాలిఙ్గయన్తిస్త్రియంచపురుషరూపయాసూర్మ్యా ॥ ౨౧ ॥యస్త్విహవైసర్వాభిగమస్తమముత్రనిరయేవర్తమానంవజ్రకణ్టకశాల్మలిమారోప్యనిష్కర్షన్తి ॥౨౨॥యేత్విహవారాజన్యా రాజపురుషావాఅపాషణ్డాన్ధర్మసేతూన్భిన్దన్తి-తేసంపరేత్య వైతరణ్యాంనిపతన్తిభిన్నమర్యాదాస్తస్యాం నిరయపరిఖాభూతాయాంనద్యాంయాదోగణైరితస్తతోభక్ష్యమాణాఆత్మనానవియుజ్యమానాశ్చాసుభిరుహ్యమానాస్స్వాఘేనకర్మవిపాకమనుస్మరన్తోవిణ్మూత్రపూయశోణితకేశనఖాస్థిమేదోమాంసవసావాహిన్యాముపతప్యన్తే॥ ౨౩ ॥ యేత్విహవైవృషలీపతయోనష్టశౌచాచారనియమాస్త్యక్తలజ్జాఃపశుచర్యాంచరన్తి-తేచాపిప్రేత్యపూయ

యేవజ్రకణ్టకశాల్మలిసంజ్ఞికే , వర్తమానంపతితం , వజ్రమయానికణ్టకానియస్యతం , శాల్మలింవృక్ష-మారోప్యఆరోప్య,నిష్కర్షన్తినిష్కర్షన్తీ,త్యర్థః,వజ్రకణ్టకశ్శాల్మలిర్యస్మిన్సఇత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ వైతరణీంవర్ణయతి॥ యేత్విహరాజన్యాఇతి॥ రాజన్యాఃక్షత్రియాః-తేషాంపురుషావా,అపాషణ్డానైవదికాన్-ధర్మసేతూన్ధర్మమర్యాదాః-భిన్దన్తినాశయన్తి-కథంభూతాః-భిన్నమర్యాదాఃఅతిక్రాన్తధర్మమర్యాదాః- తే-రాజన్యాదయః,యస్యాంవైతరణ్యాం-నిరయస్యనరకస్య-పరిఖాయాం,నద్యాం,యాదసాం,గణైః,ఇతస్తతోభక్ష్యమాణాఅపి - ఆత్మనాదేహేన,నవియుజ్యమానాః అవిముచ్యమానాః-అత్యక్తదేహాఇత్యర్థఃతత్రహేతుః - అసుభిఃప్రాణైః, రుహ్యమానాఃకర్మణఃకర్తృత్వవివక్షాయాంతత్రతృతీయా-ధృతప్రాణాఇత్యర్థః , తత్రాపిహేతుః,స్వాఘేనేతి స్వకీయదురితేనేత్యర్థః- కర్మపాకంస్వకీయపాపకర్మఫలమిద-మిత్యేవం,స్మరన్త , ఉపతప్యన్తేక్లిశ్యన్తినదీంవిశినష్టి॥విణ్మూత్రేతి ॥ పూయందుర్గన్ధి,విణ్మూత్రరూపంపూయం, విడాదీనాంవాహాఃప్రవాహాః ,సోఽస్యామస్తీతితథా,తస్యాంనదీరూపఏవాయంనరకఇత్యవయవార్థాభేదః ❁ ॥౨౩॥ ❁ అథపూయోదమనువర్ణయతి ॥ యేత్విహేతి ॥ యేదేహినోఽత్రవృషలీపతయః,బ్రాహ్మణాదయస్సన్తశ్శూద్రాయాఃపతయో-నష్టాఃత్యక్తాశ్శౌచాదయోయైస్తే , తత్రశౌచంస్నానపర్యన్తంసత్కర్మ, ఆచారస్సంధ్యోపాసనాదినియమఃభక్ష్యాభక్ష్యాదినియమః , అతఏవ-త్యక్తాలజ్జాయైస్తే , పశుచర్యాంస్వేచ్ఛాచారం-చరన్తికుర్వన్తి-పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః - తేఽపిప్రేత్యమృత్వా,విడాదిభిఃపూర్ణే- అర్ణవవన్విస్తరే,హ్రదే-నిపతన్తి, తదేవవిడాదికమేవా-తిహేయ-మశ్నన్తిఅదన్తి

పూయముదకం యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ అథ ప్రాణనిరోధం సపాపం వర్ణయతి॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయ ఇతి ॥ శునాంగర్దభానాంచ - పతయః పాలకాః, బ్రాహ్మణాః - మృగయైవ విహారో యేషాం తే, అతీర్థే, మృగాన్, నిఘ్నన్తి అతీర్థేషు లోకరక్షార్థత్వాభావాత్ప్రాణివధో దోషావహః, తీర్థేషు తు ప్రాణిసంహారాయ కృతో దుష్టసత్త్వవధో న దోషాయ భవతి-యత, స్తస్మాదతీర్థ ఇత్యుక్తం, తానపి శ్వగర్దభపతీనపి, సమ్పరేతాన్ మృతాన్ వైశసనే ప్రాప్తాన్ లక్ష్యభూతాన్ లక్షీకృత్యేత్యర్థః, ఇషుభిర్బాణైః, యమభటాః-విధ్యన్తి తాడయన్తి, విధ్యన్తీత్యనేన ప్రాణనిరోధనిమిత్తా వ్యథాఽభిప్రేతా, అతోఽస్య నరకస్య ప్రాణనిరోధ ఇతి సంజ్ఞా, ప్రాణానాం నిరోధో యస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అథ సపాపం విశసనం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై దామ్భికా ఇతి ॥ ఇహలోకే- యే వై దేహినః -దామ్భికాః లోకవఞ్చకాః, దమ్భయజ్ఞేషు వయమపి యజ్ఞానుష్ఠానపరా ఇతి లోకాన్ప్రలోభయితుమారబ్ధేషు దమ్భార్థయజ్ఞేషు, పశూన్-విశసన్తి, హింసన్తి, తాన్ దామ్భికాన్, అముష్మిన్, వైశసనాఖ్యే నరకే, నిపతితాన్, నిరయపతయః-యమపురుషాః, యాతయిత్వా-దుఃఖయిత్వా విశసన్తి హింసన్తి, విశసన్తి యస్మిన్ స విశసః విశస ఏవ వైశస ఇత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ సపాపం లాలాభక్షమనువర్ణయతి॥ యస్త్విహ వై సవర్ణామితి ॥ ఇహలోకే-యో వై ద్విజః, కామేన మోహిత-స్సవర్ణాం, భార్యాం, రేతః స్వ రేతః-పాయయతి పానం కారయతి-తం ద్విజం-పాపకృతం పాపకారిణం- రేతః కుల్యాయాం-పాతయిత్వా, రేతః-పాయయన్తి- యమపురుషాః లాలా రేతస్తస్య భక్షణం యస్మిన్ స లాలాభక్ష, ఇత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అథ సపాపం సారమేయాదనం వర్ణయతి॥ యే త్విహ దస్యవ

ఃణ్మూత్రశ్లేష్మలాలాపూర్ణార్ణవే నిపతన్తి తత్రైవాతిబీభత్సితమశ్నన్తి ॥ ౨౩ ॥ యే త్విహ వై శ్వగర్దభపతయో బ్రాహ్మణాదయో మృగయావిహారా అతీర్థే చ మృగాన్నిఘ్నన్తి తానపి సమ్పరేతాన్ లక్ష్యభూతాన్ యమపురుషా ఇషుభిర్విధ్యన్తి ॥ ౨౪ ॥ యే త్విహ వై దామ్భికా దమ్భయజ్ఞేషు పశూన్విశసన్తి- తానముష్మిన్ లోకే వైశసే నరకే నిపతితాన్నిరయపతయో యాతయిత్వా విశసన్తి ॥ ౨౫ ॥ యస్త్విహ వై సవర్ణాం భార్యాం రేతః పాయయతి కామమోహితః తమముత్ర రేతః కుల్యాయాం పాతయిత్వా రేతః పాయయన్తి ॥ ౨౬ ॥ యే త్విహ వై దస్యవోఽగ్నిదా గరదా గ్రామాన్ సార్థాన్వా విలుమ్పన్తి రాజభటా వా తాంశ్చాపి హి పరేతాన్ యమదూతా వజ్రదంష్ట్రాశ్శ్వాన స్సప్తశతాని విశసన్తి-సరభసం ఖాదయన్తి ॥ ౨౭ ॥ యస్త్విహ వా అనృతం వదతి సాక్ష్యే ద్రవ్యవినిమయే వా కథంచిత్స వై ప్రేత్య నరకేఽవీచిమత్యధశ్శిరా నిరవకాశే యోజనశతోచ్ఛ్రాయాద్గిరిమూర్ధ్నస్సంపాత్యతే- యత్ర జలమివ స్థలమశ్మపృష్ఠమవభాసతే- తదవీచిమత్తత్ర తిలశో విశీర్యమాణశరీరో న మ్రియమాణః పునరారోపితో నిపతతి ॥ ౨౮ ॥ యస్త్విహ వై విప్రో రాజన్యో వైశ్యో వా సోమపీథస్తత్కళత్రం వా సురాం వ్రతస్థోఽపి వా పిబతి ప్రమాదతస్తేషాం నిరయం నీతానామురసి పదాక్రమ్యాస్యే వహ్నినా ద్రవ

ఇతి॥ ఇహ- యే-దస్యవో దుష్టసత్త్వాః, కేతే, అగ్నిదాః గృహాణాం దాహకాః- యే చ-గరదాః-గరళదాః, యే వా రాజభటాః, పురాకరగ్రామాన్ పురాకరగ్రామస్థాన్, ఆకరః ఖనిః-సార్థాన్ జీవసమూహాన్వా-విలుమ్పన్తి, ఛిదన్తి, హింసన్తీత్యర్థః- తాన్-సమ్పరేతాన్ వజ్రవన్నిష్ఠురా దంష్ట్రా యేషాం తే-యమదూతాః శ్వానః-వింశత్యధికసప్తశతసంఖ్యాకాః, తే, సరభసం ససంభ్రమం-ఖాదయన్తి ఖాదయన్తీత్యర్థః -నివృత్తప్రేరణార్థాజ్ణిచ్-సారమేయాణాం శునామదనం సారమేయకర్తృకమదనం, యస్మి, న్నిత్యవయవార్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అథావీచిమన్తం సపాపం వర్ణయతి॥ యస్త్విహ వా అనృతమితి ॥ యస్త్విహలోకే దేహీ-సాక్షిణః-కర్మ, సాక్ష్యం, తస్మిన్, ద్రవ్యవినిమయే వా క్రయవిక్రయాదిరూపే వాణిజ్యే వా, అనృతం అసత్యం, వదతి స వై, ప్రేత్య, కథంచిదత్యన్తసుఖేన, అవీచిమతి నరకే-నిరవకాశే నిరాలమ్బే, యోజనశతపరిమితౌన్నత్యాదున్నతదేశా, ద్గిరిమూర్ధసు పర్వతశిఖరేష్వ, ధశ్శిరాః నిపాత్యతే, అవీచిమచ్ఛబ్దస్యావయవార్థమాహ॥ యత్రేతి॥ యత్ర నరకే, అశ్మపృష్ఠరూపం స్థలం, జలమివ, అవభాసతే, తదవీచిమత్, వీచిస్తరఙ్గః, తదస్యాస్తీతి వీచిమత్ జలం, న విద్యతే వీచిమద్యస్మిన్ సోఽవీచిమత్, జలరహితమశ్మపృష్ఠం జలమివావభాసతే యత్ర సోఽవీచిమదిత్యర్థః, ఏవం నిపాత్యమానః పాపీ, తిలప్రమాణశః-విశీర్యమాణం శరీరం యస్య-తథాభూతోఽపి-న మ్రియమాణః మరణమప్రాప్తః - పునరపి తత్రైవారోపితో నిపతతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ అథ సదురితమయఃపానం వర్ణయతి ॥ యస్త్విహ వై విప్ర ఇతి ॥ యః విప్రః, తత్కళత్రం వా - సురాం-పిబతి - అన్యోఽపి వా వ్రతస్థః - రాజన్యో, వైశ్యో వా- ప్రమాదాత్-సోమపీథః కృతసోమపాన ఇత్యన్వయః - తయోస్సోమస్థానే, ఫలచమసవిధానాత్సోమపాననిషేధాచ్చ - తథా చ శ్రుతి ,, న్యగ్రోధస్తిభినీరాహృత్య తాస్సంపిష్య దధ

ధన్వుర్యాజ్యస్తస్మై భక్షం ప్రయచ్ఛన్నసోను,, మితి - స్తైఃభిస్సః ఫలాని - దధనిదధి - తేషాం విప్రాదీనాం - నిరయం యంప్రాపితానాం-ఉరసి-పదా పాదేన- ఆక్రమ్యాద్రవమాణం అత్య న్తతాపేనద్రవీభూతం-కార్ష్ణాయసం అయోవిశేషం తేషాం-మాస్యేముఖేనిషిఞ్చన్తి-అయసఃపానంయస్మిన్నిత్యన్వయయవార్థః ॥ ౩౦ ॥ అథక్షారకర్దమంసపాపమాహ॥యస్త్విహవాఆత్మసంభావనేనేతి॥యో,వై, దేహీ , ఇహలోకే-స్వయం-జన్మాదిభిః-అధమఃనికృష్టః, ఆత్మనఃస్వస్య,సంభావనేన-జన్మాదిమతః-అతఏవ,వరీయసఃశ్రేష్ఠాన్-నబహుమన్యేత - కింత్వవమన్యేతేత్యర్థః -స-పూర్వం మృతప్రాయఏవ-మృత్వా,క్షారకర్దమేనరకే,అవాక్ఛిరాఃఅధశ్శిరాః - నిపతితః - అపారయాతనాః-అశ్నుతే అనుభవతి,క్షారఃకర్దమోయస్మిన్నిత్యన్వయయవార్థః ॥౩౧ ॥ అథరక్షోగణభోజనమాహ॥యేత్విహవై పురుషాఇతి॥యేచేహపురుషాః-పురుషస్యమేధేనహింసయా - భద్రకాళ్యాదిదేవతాః - యజేరన్ , యాశ్చస్త్రియఃఅశాస్త్రీయాన్అశాస్త్రవిహితాన్నృపశూన్నరరూపాన్పశూన్-ఘాతయన్తి-తాంశ్చతాశ్చతాంశ్చతాన్ -పుమాన్స్త్రియేత్యేకశేషః-తాంశ్చపురుషాన్-తాశ్చస్త్రీరిత్యర్థః, యే-నృపశవ, స్తై , ర్నిహతా, స్తైనర్వే , యమసదనేరక్షోగణాభూత్వా,యాతయన్తోదుఃఖయన్తః-సౌనికాఇవ-సూనానామపశూనాంవధస్థానం-తత్రభవాస్సౌనికాః ,,ద్వ్యజ్ద్వ్యాప్తాణఋక్ప్రథమాధ్వరపురశ్చరణనామాఖ్యాతాట్టక్,, ఇతిద్వ్యచ్త్వాట్టక్-స్వధితినాశస్త్రేణ - విదార్య,అసృగ్రక్తం-పిబన్తి-యథేహతేపురుషాహ్యమానాః ॥ స్సన్తఃపూర్వమ

మాణంకాలాయసంనిషిఞ్చన్తి ॥ ౩౦॥ యస్త్విహవాఆత్మసంభావనేనస్వయమధమోజన్మవిద్యాచారవర్ణాశ్రమతోవరీయసోనబహుమన్యేతసమృతఏవమృత్వాక్షారకర్దమేనిరయేఽవాక్ఛిరానిపతితోదురన్తాయాతనాహ్యశ్నుతే ॥ ౩౧ ॥ యేత్విహవైపురుషమేధేనయజన్తేయాశ్చస్త్రియోనృపశూన్ఖాదన్తితాంశ్చతే పశవఇహనిహతాయమసదనేపాతయన్తోరక్షోగణాస్సౌనికాఇవస్వధితినావిదార్యాసృక్పిబన్తినృత్యన్తి-హసన్తి-గాయన్తిచ-హృష్యమాణాః ॥ యథాహంపురుషాదాః ॥ ౩౨ ॥ యేత్విహవాఅనాగసోఽరణ్యేగ్రామేవావైస్రమ్భకైరుపవిస్రమ్భయ్య జిజీవిషూన్శూలసూత్రాదిషుప్రోతాన్క్రీడనయాయాతయన్తి-తేఽపిచప్రేత్యయమయాతనాసుశూలసూత్రాదిషుప్రోతాత్మానఃక్షుత్తృడ్భ్యాంచాభిహతాఃకాకకఙ్కబకాదిభిశ్చేతస్తతస్తిగ్మతుణ్డైరాహన్యమానాఆత్మశమలంస్మరన్తి ॥ ౩౩ ॥ యేత్విహవైభూతాన్యుద్వేజయన్తినరాఉల్బణస్వభావాయథాదన్దశూకాస్తేఽపిప్రేత్యనరకేదన్దశూకాఖ్యే నిపతన్తియత్రనృపదన్దశూకాఃపఞ్చముఖాస్సప్తముఖాఉపసృత్యగ్రసన్తి-యథాబిలేశయాన్ ॥ ౩౪ ॥ యేత్విహవైబాలానన్ధానార్తాన్బలహీనాన్యన్యానివాఽవటకుసూలగుహాదిషుభూతానినిరున్ధన్తి - తథాముత్రతేష్వేవోపవేశ్యసగరేణవహ్నినాధూ

నృత్యన్,జగుశ్చ,తద్వన్నృత్యన్తి-గాయన్తి-రక్షోగణానామసృగ్భోజనంయస్మిన్నిత్యన్వయయవార్థః ॥౩౨॥ అథశూలప్రోతంతత్ప్రాప్తిహేతుంపాపంచవర్ణయతి ॥ యేత్విహవాఅనాగసఇతి ॥ ఇహగ్రామే-అరణ్యేవా,అనాగసో-నిరపరాధాన్,జీవితుమిచ్ఛూన్-జన్తూన్-యేవై, దేహినో , వైస్రమ్భకైర్విశ్వాసోపాయై,రుపవిస్రమ్భయ్య,విశ్వాస్య,శూలసూత్రాదిషు-ప్రోతాన్సంలగ్నాన్కృత్వేత్యర్థః-క్రీడనయాక్రీడార్థం -యాతయన్తి,దుఃఖయన్తి- తేఽపిచ-యమయాతనాః,ప్రేత్య,సూత్రశూలాదిషు-ప్రోతాస్సంలగ్నా- ఆత్మానోదేహాఃయేషాం తే-క్షుత్పిపాసాభ్యాం పీడితాశ్చ-తిగ్మతుణ్డైఃసూచీముఖవత్తీక్ష్ణానితుణ్డానిముఖానియేషాం తైః-కాకాదిభి-రితస్తతో-హన్యమానాః-ఆత్మశమలంస్వీయంపాపం-అహోఽఏవంవిధమిత్యేవం-స్మరన్తి-శూలేశూలాదౌప్రోతాయస్మిన్నితిశూలప్రోతమిత్యన్వయయవార్థః ॥౩౩॥ అథదన్దశూకంసపాపమాహ॥యేత్విహవైభూతానీతి ॥ యేచేహనరాః-అత్యుల్బణస్వభావాఃఅత్యుగ్రస్వభావాః-యథాదన్దశూకాఃసర్పాస్తద్వత్-భూతాని ఉద్వేజయన్తిభీషయన్తి-తేఽపి , ప్రేత్య,దన్దశూకాఖ్యేనరకే,నిపతన్తి,తమేవదన్దశూకంవిశినష్టి-యత్రేతి హేనృప- యత్రదన్దశూకే - దన్దశూకాస్సర్పాః , పఞ్చముఖాని-సప్తచముఖాని, యేషాం తే, తాదృశాః-ఉపసృత్యసత్య , గ్రసన్తి - యథాబిలేశయాన్మూషకాన్ - గ్రసన్తి,తద్వత్-దన్దశూకాఅస్మిన్సన్తీతిదన్దశూకఇత్యన్వయయవార్థః-అర్శఆదేరాకృతిగణత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ప్రత్యయః ॥ ౩౪ ॥ అథసపాపమవటంవర్ణయతి॥యేత్విహవాబాలానితి॥ఇహ-యేదేహినో - బాలాన్ - అన్ధానార్తాన్అన్యానివా - బలహీనాని-భూతానిఅవటాదిషు,అవటోగర్తః,యథానిరున్ధన్తి,తథా,సంపరేతాన్,తాన్ , అన్యత్రఅవటనిరోధాఖ్యేనరకే, తేష్వేవావటాదిష్వేవ,ఉపవేశ్య,సగరేణవిషయుక్తేన,వ

హ్నినా, ధూమేనవహ్నిసంబన్ధినాధూమేన, నిరున్ధన్తి, అవటేనిరోధోయస్మిన్నిత్యవటనిరోధః, నిరుధ్యతేఽస్మిన్నితినిరోధః, అవటోనిరోధోయస్మిన్నితివాఽవయవార్థః ❁॥ ౩౫ ॥ ❁అక్షిపర్యావర్తమాహ॥యస్త్విహవాఅతిథీనితి॥యశ్చ, ఇహలోకే, దేహీ, స్వయంగృహస్వామీసన్, అతిథీన్జ్ఞాతపూర్వాన్, అభ్యాగతాన్అజ్ఞాతపూర్వాన్, అసకృత్, ఉపగతమన్యుః సంజాతక్రోధః-దగ్ధుమిచ్ఛురివ-పాపేనతిరశ్చీనేన -చక్షుషా - నిరీక్షతే-తస్యచపాపదృష్టేః-ప్రేతస్య-నిరయేఅక్షిపర్యావర్తనాఖ్యే, అక్షిణీనేత్రే- వజ్రంతుణ్డంయేషాంతే - కాకాదయః-ప్రసహ్యబలాత్-ఉత్పాటయన్తి-అక్ష్ణోఃపర్యావర్తనముత్పాటనంయస్మిన్నిత్యవయవార్థః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁అథసూచీముఖంసపాపమాహ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరితి॥యశ్చ-ఇహలోకే-ఆఢ్యాభిమతిఃఆఢ్యోఽహమిత్య - భిమతిరభిమానోయస్య-ధనగర్వవానిత్యర్థః-అహంకృతఃశ్రేష్ఠోఽహమితి❁మానీ - తిర్యక్ప్రేక్షణంయస్య-సర్వతఃగుర్వాదేరపి - శఙ్కీ-ధనంచోరయిష్యతీతిశఙ్కమానః-వ్యయఃవినియోగేనార్థక్షయః-వినాశస్సమూలతఃక్షయః - తద్విషయయా-చిన్తయా - పరిశుష్యమాణం-హృదయం, వదనంచ-యస్య-అతఏవ-నిర్వృతిం సుఖం-అనవగతఃఅప్రాప్తః - గ్రహఃపిశాచఇవ - అర్థంవిత్తం-అభితోరక్షతి-సచాపి-ప్రేత్య-తస్యార్థస్య-ఉత్పాదనాదిభిశ్శమలంపాపం-గృహ్ణాతీతి - తథా-ఉత్పాదనంప్రథమతోమూలద్రవ్యసంపాదనం-ఉత్కర్షణంతస్యపశ్చాద్వృద్ధ్యాదినావర్ధనం- రక్షణంపాలనం - ఏతత్ప్రయుక్తశమలగ్రహఇత్యర్థః॥సూచీముఖాఖ్యేనరకే-నిపతతి-సూచీముఖంవిశినష్టి॥యత్రహవేతి॥ తం - విత్తగ్రహంధనపిశాచం-అతఏవ-పురుషాకృతింపాపం-ధర్మరాజస్యయమస్య-పురుషాః-తన్తువాయకా

మేనిరున్దన్తి ॥ ౩౫ ॥ యస్త్విహవా అతిథీనభ్యాగతాన్గృహమాగతాన్వాగృహపతిరసకృదుపగతమన్యుర్దిధక్షురివపాపేనచక్షుషానిరీక్షతే, తస్యచాపినిరయేపాపదృష్టేరక్షిణీవజ్రతుణ్డాగృధ్రకఙ్కకాకబకాదయఃప్రసహ్యోరుబలాదుత్పాటయన్తి ॥ ౩౬ ॥ యస్త్విహవాఆఢ్యాభిమతిరహంకృతిస్తిర్యక్ప్రేక్షణస్సర్వతశ్శఙ్కీ-తహృదయోవ్యయనాశచిన్తయాపరిశుష్యమాణహృదయవదనోనిర్వృతిమనవగతోగ్రహఇవార్థమభిరక్షతిసచాపిప్రేత్యోత్పాదనోత్కర్షణసంరక్షణశమలగ్రహస్సూచీముఖేనరకేనిపతతి - యత్రహవిత్తగ్రహంపాపపురుషంధర్మరాజపురుషాస్తన్తువాయాఇవసర్వతోఽఙ్గేషుసూత్రైఃపరివయన్తి॥ ౩౭ ॥
ఏవంవిధానరకాయమాలయేసన్తిసహస్రశస్తేషుసర్వేషుచసర్వఏవాధర్మవర్తినోయేకేచిదిహోదితాఅనుదితాశ్చావనీపతేపర్యాయేణవిశన్తితథైవధర్మానువర్తినఇతరత్రేహతుపునర్భవఉభయశేషాభ్యాంనివిశన్తి❁॥ ౩౮ ॥
నివృత్తిలక్షణమార్గఆదావేవవ్యాఖ్యాతః - ఏతావానేవాణ్డకోశోయశ్చతుర్దశధాపురాణేషువికల్పితఉద్గీయ

ఇవసూత్రయుక్తయాసూచ్యావస్త్రవేధకారిణఇవ - సర్వేష్వఙ్గేషు-సూత్రైః - పరివయన్తి - సూత్రప్రోతాంస్తన్వానాన్కుర్వన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ఇదంనరకవర్ణనంపాపవర్ణనంచదిఙ్మాత్రమిత్యాహ॥ఏవంవిధాఇతి॥ఏవంవిధాఉక్తవిధాః-నరకాః-శతశః-సహస్రశో-యమాలయే-సన్తి-తేషునరకేషు-సర్వఏవాధర్మవర్తినః - అత్రానుక్త - బహువిధాధర్మపరాః-యేచేహ - ఉదితాఃఉక్తాః - అధర్మవర్తినః-ఉక్తేషునరకేషు-నిపతేయుస్తేఽపి-పర్యాయేణ-తథైవ-విశన్తి-యథోక్తేషునరకేషువిశన్తి-తథా-తేష్వపివిశన్తీత్యర్థః - యద్వా - తథైవేత్యుత్తరాన్వయి-యథా-అధర్మానువర్తినోనరకేషువిశన్తి-ఏవంధర్మానువర్తినస్స్వర్గాదౌవిశన్తీత్యాహ ॥ తథైవేతి ॥ ఇతరత్రస్వర్గాదౌ॥ ఇహకేవిశన్తీత్యత్రాహ॥ఇహత్వితి ॥ పునర్భవే-పునఃపున-ర్భవోజన్మ-యస్మిన్తస్మిన్నిహమర్త్యలోకాదౌ, ఉభయశేషాభ్యాంధర్మాధర్మశేషాభ్యాం, భుక్తావశిష్టాభ్యామిత్యర్థః-నివిశన్తి❁జాయన్తఇత్యర్థః ❁॥ ౩౮ ॥ ❁ఏవంప్రవృత్తిధర్మవర్తినాంమార్గఃకథితః-అథనివృత్తిధర్మవర్తినఃక్వవిశన్తీత్యత్రాహ॥నివృత్తిలక్షణఇతి॥నివృత్తిధర్మప్రాప్యోమార్గః-ఆదావేవద్వితీయస్కన్ధఏవ,,వైశ్వానరంయాతి,, త్యారభ్యకథితఇత్యర్థః - ఏవంనరకేష్వణ్డకోశాత్మకత్రైలోక్యన్తర్భూతత్వేనైవోపవర్ణితేషు-తర్హి -మహర్జనాదిభువనానిక్వసన్తీతిరాజ్ఞఃప్రశ్నోదయోగమస్యేత్యాహ ॥ ఏతావానితి॥అణ్డకోశఏతావానేవఉక్తవిధత్రైలోక్యాత్మకఏవేత్యర్థః - తర్హి, చతుర్దశభువనాత్మకత్వేనవ్యవహారఃపౌరాణికఃకథమితిశఙ్కాంనిరాకుర్వన్నణ్డకోశంవిశినష్టి, ఇతి, యోఽణ్డకోశఃత్రైలోక్యాత్మకః, పురాణేషు, చతుర్దశధాచతుర్దశభువనాత్మకత్వేన, వికల్పితఃవిభావితః, ఉద్గీయతే, అతలాదీనిభువనానిభూలోకే, మహరాదీనిదివోమణ్డలేఽన్తర్భావ్యాన్తరిక్షమణ్డలేనసహత్రైలోక్యాత్మకోఽణ్డకో

శోఽత్రాభివర్ణితః, అవాన్తరభిదామాత్రేత్యపురాణాన్తరేషుచతుర్దశధోపవర్ణ్యతఇత్యర్థః ॥ ౩౯ ॥ ఏతదణ్డకోశవర్ణనశ్రవణపఠనాదిఫలమాహ ॥ యత్తదితి ॥ మహాపురుషస్య, భగవతో-నారాయణస్య-యత్-స్థవిష్ఠం-స్థూలతమం-రూపం-మాత్మమాయాగుణమయంప్రకృతిగుణప్రచురం-అనువర్ణితం-తత్-ఆదృతో-యః-తద్వర్ణనరూపమిమంప్రబన్ధం-ఆదరణపూర్వకం-యః- పఠతి-యశ్చ - శృణోతి-శ్రావయతివా, సోఽయమేవ, పరమాత్మనః-ఉపగేయంఉపనిషద్గమ్యం-అణిష్ఠంసూక్ష్మంసర్వత్రవ్యాపనస్వభావం, దివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టంచిద్వ్యాత్మస్వరూపమపి,శ్రద్ధాభక్తిభ్యాం-విశుద్ధా, బుద్ధిర్యస్య, తథాభూతస్సన్, వేద,స్థూలరూపజ్ఞానంసూక్ష్మరూపజ్ఞానఫలకమితిస్థూలరూపజ్ఞానసంపాదకమేతత్ప్రబన్ధపఠనాదికంపరంపరయాసూక్ష్మరూపవిషయకజ్ఞానఫలకమిత్యర్థః ॥ ౪౦ ॥ స్థూలరూపజ్ఞానస్యసూక్ష్మరూపజ్ఞానసాధనత్వమేవాహ॥ శ్రుత్వేతి ॥ భగవత-స్థూలసూక్ష్మే-ఉభేఅపి,రూపే,యథావ-చ్ఛ్రుత్వా,గురుముఖాత్-ప్రథమంస్థూలరూపేనిర్జితం,మాత్మానంచిత్తం , శనైః, సూక్ష్మే -ధియా-ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపవిషయకజ్ఞానాత్మకధియా , ఉక్తవిధదివ్యాత్మస్వరూపే , నయేదిత్యర్థః ॥ ఏవంసతిప్రపఞ్చస్యాపిభగవద్రూపేణానుసంహితత్వాత్క్వచిదపివ్యాప్రియమాణంచిత్తంభగవత్యేవపిశేష్యభూతేవ్యవస్థితంభవతీతి-తస్యతత్సాధనత్వమితిభావః ॥ ౪౧ ॥ కింతద్భగవతస్థూలంరూపంయత్జ్ఞేయత్వేనోచ్యతఇత్యపేక్షాయాంతద్వదనుక్తముపసంహరతి ॥ భూద్వీపేతి॥భువ, స్తదవాన్తరభేదానాం

తే॥ ౩౯ ॥ యత్తద్భగవతోనారాయణస్య సాక్షాన్మహాపురుషస్యస్థవిష్ఠంరూపమాత్మమాయాగుణమయమనువర్ణితమాదృతఃపఠతిశృణోతిశ్రావయతిసఏవాయం భగవతఃపరమాత్మనఉపగేయంపరమణిష్ఠమపిశ్రద్ధాభక్తిపిశుద్ధబుద్ధిర్వేద ॥ ౪౦ ॥ శ్రుత్వా యథాస్థూలసూక్ష్మరూపేభగవతోయతిస్థూలేనిర్జితమాత్మానంశనైస్సూక్ష్మే ధియానయేత్ ॥ ౪౧ ॥ శ్లో॥ భూద్వీపవర్షసరిదద్రినభస్సముద్రపాతాళదిఙ్నరకభాగణలోకసంస్థాగీతామయాతవనృపాద్భుతమీశ్వరస్యస్థూలంవపుస్సకలజీవనికాయధామ ॥ ౪౨ ॥ ********

********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే,పారమహంస్యాంసంహితాయాం, ********

********పఞ్చమస్కన్ధే - షడ్వింశోఽధ్యాయః శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేనమోనమః********

ద్వీపవర్షాణాం,భూయిష్ఠానాంసరితాంనదనదీనాం, మద్రీణాం - తథా-నభసోఽన్తరిక్షస్య,సముద్రాణాం,పాతాళపర్యన్తానాంభూవివరాణాం-దిశాం , నరకాణాం , భాగణలోకస్యనక్షత్రగణలోకస్య,ద్యుమణ్డలస్యచ,భశబ్దస్యదీర్ఘ ఆర్షః,సంస్థాఃవిన్యాసవిశేషాః, హేనృప, మయా,తవతుభ్యం,గీతాఃకథితాః,ఏతదేవభ్వాదిభగణలోకపర్యన్తంజగత్సకలజీవసమూహస్య,ధామ ఆశ్రయభూతస్య,భగవతః,అద్భుతంవిచిత్రం,స్థూలం,వపుశ్శరీరమ్ ॥ ౪౨ ॥ *****

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేఃశ్రీశైలగురోస్సుతేనతచ్చరణ

కమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేనశ్రీవైష్ణవదాసేన

శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవార్యవిదుషావిరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యా

యాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం పఞ్చమస్కన్ధేషడ్వింశోఽధ్యాయః. పఞ్చమ

స్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా.శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణేదేవకీనన్దనాయనమోనమః

సమాప్తశ్చాయంస్కన్ధః.శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.

******హరిఃఓంతత్సత్.******

శ్రీ శుభమస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

ఏవంనానావిధనరకేషుతత్ప్రాప్తిహేతుషూచ్చావచేషుపాపేషుచోపవర్ణితేషుతన్నిస్తారోపాయంపిపృచ్ఛిషుస్తావదుక్తమనువదతి॥నివృత్తిమార్గ ఇత్యాదిభిః పఞ్చభిః॥ భగవతాత్వయా-ఆదౌద్వితీయే-నివృత్తిమార్గః -యథావ-త్కథితః-నివృత్తిర్నివృత్తిధర్మః - మోక్షధర్మ ఇతియావత్ -తస్యకామాదినివృత్తిపూర్వకత్వాత్తేనప్రాప్యోమార్గఃనివృత్తిమార్గః ముక్తః-ముక్తస్వరూపతదుపాయాదికంసర్వం ‚‚ గృహాత్ప్రవ్రజితోధీరః పుణ్యతీర్థజలాప్లుత ,, ఇత్యాదివాక్యకథితమిత్యర్థః॥కోఽసౌనివృత్తిమార్గ ఇత్యత్రాహ॥ క్రమయోగేతి ॥ క్రమఃస్వవర్ణాశ్రమోచితపఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపకర్మయోగానుష్ఠానక్రమః - ఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగోభగవద్భక్తియోగశ్చతత్రిణయోగశబ్దేనవివక్షితౌ-క్రమయోగాభ్యాముపలబ్ధేనజ్ఞానకర్మయోగాభ్యామనుగృహీతేనభక్తియోగేనో-పలబ్ధేనప్రాప్తేన - బ్రహ్మణాహేతునా - అసంసృతిర్ముక్తిరితి - యత్ -ఏషనివృత్తిమార్గ ఇత్యర్థః-బ్రహ్మణ ఇతిషష్ఠ్యన్తపాఠేతు - బ్రహ్మణః -క్రమయోగోపలబ్ధేనజ్ఞానకర్మయోగాభ్యాముపలబ్ధేన-భక్తియోగేనేతి శేషః - కేచిదత్ర-క్రమయోగోఽర్చిరాదిప్రాప్తిః-తేన-ఉపలబ్ధో - బ్రహ్మాచతుర్ముఖః-తేనసహ-అసంసృతిర్మోక్షోభవతి ‚‚ బ్రహ్మణాసహతేసర్వే సంప్రాప్తే ప్రతిసంచరే । పరస్యాన్తేకృతాత్మానః ప్రవిశన్తిపరంపద ,, మి

రాజోవాచ ॥ నివృత్తిమార్గఃకథితఆదౌభగవతాయథా।క్రమయోగోపలబ్ధేనబ్రహ్మణాయదసంసృతిః॥౧॥
ప్రవృత్తిలక్షణశ్చైవత్రైగుణ్యవిషయోమునే! యోఽసావలీనప్రకృతేర్గుణసర్గఃపునఃపునః ॥ ౨ ॥అధర్మల
క్షణానానానరకాశ్చానువర్ణితాః।మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతఆద్యస్స్వాయంభువోయతః॥౩॥ ప్రియవ్రతో

తివచనాదిత్యాచక్షతే ॥తన్న ‚‚ తస్యతావదేవచిరంయావన్నవిమోక్ష్యేఽథసంపత్స్యే ,, ఇతిశరీరపాతావధిమాత్రవిలమ్బశ్రవణవిరోధాపత్తేః ‚‚ బ్రహ్మణాసహతేసర్వే ,, ఇతివచనస్య ‚‚ తేబ్రహ్మలోకేతుపరాన్తకాలేపరామృతాత్పరిముచ్యన్తిసర్వే ,, ఇతిశ్రుతేశ్చ - పుణ్యవిశేషవశాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తజీవవిషయత్వాత్-పుణ్యవశాచ్చతుర్ముఖలోకంప్రాప్యతత్రనిర్వృత్తోపాసనాఃబ్రహ్మణాసహముచ్యన్త ఇతితదర్థః ॥ ౧ ॥ తథా- హేమునే-త్రైగుణ్యవిషయః-ప్రవృత్తిలక్షణశ్చ-మార్గః, కథితః-కాపిలే, త్రైగుణ్యవిషయః త్రైగుణ్యయుక్తపురుషాధికారః - ప్రవృత్త్యాసుఖదుఃఖాదిసాధనధర్మైర్లక్ష్యతేప్రాప్యత ఇతిప్రవృత్తిలక్షణః- లక్ష్యతేఽనేనేతిలక్షణం-ప్రవృత్తిర్లక్షణంయస్యేతివా-కోఽసౌప్రవృత్తిలక్షణోమార్గ-స్తత్రాహ ॥ అలీనప్రకృతేరపినష్టప్రకృతిసంబన్ధస్య - యోఽసౌపునఃపున-ర్గుణసర్గః-సృజ్యతేఽనేనేతిసర్గః-గుణాఃగుణత్రయం-సర్గో,యస్య,సగుణసర్గః , పునఃపునస్సుఖదుఃఖభోగార్థగుణకార్యరూపదేహసంబన్ధ ఇత్యర్థః, దేహోహికర్మఫలభూతసుఖదుఃఖాదిభోగాయపుణ్యాపుణ్యాత్మకప్రవృత్త్యాఖ్యకర్మణాప్రాప్యతే -కర్మహిదేహసంబన్ధోపాదానద్వారాసుఖదుఃఖాదిసాధనం-నసాక్షాత్-అతోగుణసర్గఃప్రవృత్తిలక్షణోమార్గోభవతి ॥ ౨ ॥ అధర్మః, కారణతయాలక్షణం-యేషాం, తే-నానావిధాః,నరకాశ్చ -నువర్ణితాః, తథా-స్వాయంభువఃస్వాయంభువసంబన్ధీ, ఆద్యః, మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతః ॥ ౩ ॥ కోఽసౌస్వాయంభువః-యత్సంబన్ధిమన్వన్తరోవ్యాఖ్యాత, స్తత్రాహ॥యతః, ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ-యతఃస్వాయంభువమనోః-ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ-వంశస్సంతతిః - అపత్యభూతావితియావత్ -తథా-తచ్చరితానిప్రియవ్రతోత్తానపాదయోశ్చరితానిచ - వ్యాఖ్యాతానీత్యర్థః -తథా-ద్వీపాదీన్-భూమణ్డలస్యసంస్థానం-జ్యోతిషాంసూర్యాదీనాం-వివరాణామతలాదీనాం-సంస్థానంచభాగాదిభిర్వ్యాఖ్యాతవానసీతిశేషః - భాగోఽవాన్తరవిభాగః-లక్షణమసాధారణాకారః-మానంపరిమాణం-కింబహునా - యథేదంభగవానసృజత్ యాదృగ్విధమిదంజగద్భగవానసృజ-త్తథైవవ్యాఖ్యాతమిత్యర్థః - ఏవముక్తానువాదః॥క్రమానాదరేణకృత - స్తత్రాయంక్రమఉద్ధోవివక్షితః - ప్రవృత్తిలక్షణోధర్మః ‚‚ మన్వన్తరశ్చవ్యాఖ్యాతఆద్యస్స్వాయంభువోయత ,, ఇతిచతృతీయస్కన్ధార్థానువాదకంఅధర్మలక్షణా

తిపూర్వార్థం-ప్రియవ్రతోత్తానపాదావిత్యాదిచచతుర్థస్కన్ధపఞ్చమస్కన్ధార్థానువాదకమితి* ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ *ఏవము క్తమనూద్యాథపూర్వస్కన్ధాన్తేఽనువర్ణితంనరకనిస్తరణోపాయంపృచ్ఛతి॥అధునైవేతి॥హేమహాభాగ-భాగోవివేకాత్మకోబుద్ధివిశేషః - వివేకేనహిహేయముపాదేయంచవిభజ్యతే -భజ్యతేవిభజ్యతేనేనేతిభాగః - కరణేఘఞ్-మహాన్భాగోయస్యసఃమహాభాగః,నానావిధా,ఉగ్రాః తీవ్రా,యాతనా,యేషుతాన్,నరకాన్,నరః , అధునైవ ,అనేన,యథైవనేయాత్ యేనసాధనేననప్రాప్నుయాత్,తత్సాధనం,మేమహ్యం ,వ్యాఖ్యాతుమర్హసి* ॥ ౬ ॥ *ఏవమాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిస్తావదకృతనిష్కృతిభిరవశ్యం స్వదురితానుసారేణనరకాఃప్రాప్యన్త ఏవేతివదన్నవశ్యం దురితప్రతీకారేయతితవ్యమిత్యాహ॥నచేదితిద్వాభ్యాం॥మనఉక్తిపాణిభిఃమనోవాక్కాయైః,కృతస్యాంఽహసఃపాపస్య - అపచితింప్రాయశ్చిత్తాదిభిఃక్షయం-యథా-ఇహైవలోకే-యదినకుర్యాత్తదా-సవై అకృతనిష్కృతిః-దేహీ - ప్రేత్యమృత్వా ధ్రువంనూనం-నరకాన్-ఉపైతిప్రాప్నోతి-నరకాన్విశినష్టి ॥ భవతఃతుభ్యం-మేమయా-యేనరకాః తిగ్మాస్తీవ్రా-యాతనా-యేషు-తాదృశాఃకీర్తితాఃకథితాః*॥ ౭ ॥*తస్మాదకృతనిష్కృతేర్నరకప్రాప్తేర్దుర్నివారత్వా-త్పురైవమృత్యోర్మరణాత్పూర్వమేవ-అవిపద్యతావిపత్తిమగచ్ఛతా-పటుతరేణేత్యర్థః-ఆత్మనాదేహేన - ఇహైవలోకే-పాపస్య-నిష్కృతౌ-ఆశు-యతేత-కింకృత్వా-దోషస్యపాపస్య - గురులాఘవం భావప్రధానోనిర్దేశః - గౌరవలాఘవే-దృష్ట్వా-యథాయోగ్యం-ప్రాయశ్చిత్తే-యతేతేత్యర్థః ,తత్రదృష్టాన్తః -యథా-రుజాంరోగాణాం-నిదానజ్ఞో - భిషక్-రోగానుసారేణ-చికిత్సితంప్రతీకారం-కుర్యాత్ *॥ ౮ ॥* ఏవంప్రతిపదోక్తంప్రాయశ్చిత్తమేవోపాయఇత్యుక్తం - విషయపరవశస్యనరస్యపునఃపునఃపాపాచరణశీలత్వాత్తేషామానన్త్యాత్ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠానాసంభవాత్తత్సంభవేపిపునర్దురితసంభావనయాఽకృత

త్తానపాదోర్వంశస్తచ్చరితానిచ । ద్వీపవర్షసముద్రాద్రినద్యుద్యానవనస్పతీన్ ॥ ౪ ॥ ధరామణ్డలసంస్థానంభాగలక్షణమానతః।జ్యోతిషాంవివరాణాంచయథేదమసృజద్విభుః ॥ ౫ ॥ అధునేహమహాభాగయథైవనరకాన్నరః ।నానోగ్రయాతనాన్నేయాత్తన్మే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నచేదిహైవాపచితింయథాంఽహసఃకృతస్యకుర్యాన్మనఉక్తిపాణిభిః। ధ్రువంసవైప్రేత్య*నరకానుపైతియేకీర్తితామేభవతస్తిగ్మయాతనాః ॥ ౭ ॥తస్మాత్పురైవాశ్విహపాపనిష్కృతౌయతేతమృత్యోరవిపద్యతా*ఽఽత్మనా।దోషస్యదృష్ట్వాగురులాఘవంయథాభిషక్చికిత్సేతరుజాంనిదానవిత్ ॥ ౮ ॥ రాజోవాచ॥దృష్టశ్రుతాభ్యాంయత్పాపం జానన్నప్యాత్మనోఽహితమ్ । కరోతిభూయోవివశఃప్రాయశ్చిత్తమథోకథమ్ ॥ ౯ ॥ క్వచిన్నివర్తతేఽభద్రాత్క్వచిచ్చరతితత్పునః । ప్రాయశ్చిత్తమథోఽ*పార్థంమన్యేకుఞ్జరశౌచవత్ । ౧౦ ॥శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ కర్మణాకర్మనిర్హారోనహ్యాత్యన్తికఇష్యతే।అవిద్వదధికారిత్వాత్ప్రా

ప్రాయశ్చిత్తానైదంప్రశ్నస్యోత్తరమితివదనుపాయాన్తరంపృచ్ఛతిరాజా ॥ దృష్టశ్రుతాభ్యామితిద్వాభ్యాం ॥ యద్యస్మాత్-దృష్టశ్రుతాభ్యాం ప్రత్యక్షేణశిష్టగర్హాదినా-శాస్త్రశ్రవణేనచా - త్మనఃస్వస్య - అహితంఅనిష్టసాధన-మితి-జానన్నపి-పునః-వివశఃవిషయపరవశః పాపం-కరోతి-అథోఅతః - ప్రాయశ్చిత్తం -కథంకథంస్యాత్ స్థితం-తద్దురితశోధకంకథంభవేదిత్యర్థః* ॥ ౯ ॥ *అభద్రాత్పాపాత్-క్వచి-న్నివర్తతే-విషయపరవశః-క్వచిదభద్రంపునశ్చరతికరోతి-అథోఅతః కృతమపిప్రాయశ్చిత్తం - అపార్థంవ్యర్థం-కుఞ్జరశౌచవత్-యథాకుఞ్జరోగజః-స్నాతః-పునః-స్వశిరసి-ధూళిం-ప్రక్షిపతీతి-తస్య-శౌచంస్నానం-వ్యర్థం - తద్వత్-కృతమపి-ప్రాయశ్చిత్తం -వ్యర్థంమన్యే-అత-ఉపాయాన్తరమేవకథయితవ్యమితిభావః* ॥ ౧౦ ॥ *ఏవముక్తేనిరవశేషతయాదురితనివర్తకంవివక్షుస్తావత్ప్రాయశ్చిత్తమపికతిపయదురితనివర్తకత్వేనాధికారిభేదేనవ్యవస్థితమన్యథాప్రాయశ్చిత్తవిధాయకమన్వాదిస్మృతివైయర్థ్యంస్యాదిత్యాహభగవాన్శుకః॥కర్మణేతి ॥ కర్మణాప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాఖ్యేనకర్మణా-కర్మణఃపాపకర్మణో-నిర్హారఃఅపనోదః । ఆత్యన్తికఃపునఃపాపసంబన్ధరహితో-నేష్యతే-యథోద్దేశమేవదురితనివర్తకంప్రాయశ్చిత్తం - నతుజ్ఞానవదుత్తరాఘస్యాప్యసంశ్లేషకరంనవాపూర్వాఘస్యాపిసాకల్యేనవినాశకమితిభావః - తర్హిప్రాయశ్చిత్తవిధివైయర్థ్యం - మతఆహ॥అవిద్వదధికారిత్వాత్ అవిదుషఃఅపరమాత్మోపాసకస్య-అహంకారమమకారరాగద్వేషాదిమతః - ప్రాయశ్చిత్తేఅధికారిత్వాత్-విదుష ఉత్తరపూర్వాఘయోరశ్లేషవినాశకరస్యవేదనస్యైవసత్త్వాన్న తత్పాపనివృత్తయేప్రాయశ్చిత్తాపేక్షేతియద్యపితద్విధివైయర్థ్యం-తథాప్యవిదుషస్తాత్కాలికరోగోపశామకౌషధాదివత్కతిపయదురితనిరశనాయప్రాయశ్చిత్తమపేక్షితమితినతద్విధివైయర్థ్యమితిభావః॥ఏతదేవోచ్యతేప్రాయశ్చిత్తంవిమర్శనమితి॥విమృశ్యతఇతివిమర్శనం,,కృత్యల్యుటోబహుళం,,మితిబహుళవచనాత్కర్మణిల్యుట్,పాపవిశేషనివర్తకత్వేనప్రాయశ్చిత్తవిశేషోవిమృశ్యతే-నకార్త్స్న్యేనేత్యర్థః-యో

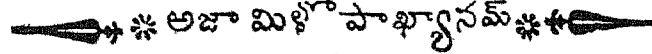
ద్వా-విమృశ్య తేవివిచ్య తేపృథక్కృత్యానివర్త్యతేఽనేనపాపమితికరణేల్యుట్ * ॥౧౧॥ *ఏవంప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తా స్యధికారిభేదేనకతిపయదురితనిరసనక్షమాణి-వేదనంతునిశ్శేషతోదురితనివర్తనద్వారానరకపరిహారకమిత్యుక్తం,తర్హి తాదృశంవేదనంకైరుపాయైర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాంతన్నిష్పత్తిప్రతిబన్ధకనిరసనోపాయైర్నియమైస్తన్నిష్పద్యత ఏవేతిసదృష్టాన్తమాహ ॥ నాశ్నత ఇతి॥ పథ్యమేవా-న్నం-మశ్నతః,పురుషాన్-వ్యాధయో-గా - నాభిభవన్తినబాధన్తేహి, హేరాజన్ , ఏవంతథా -నియమకృన్నియమమాణతథావిధనియమకారీ - పుమాన్,శనైః - క్షేమాయదుఃఖాసంభిన్ననిర తిశయసుఖాయ , కల్పతేక్షమతేనుక్తోభవతీత్యర్థః, * ॥ ౧౨ ॥ *శనైరిత్యనేనోక్తంప్రణాడ్యతాంభిప్రేతా - తావత్తప ఆదిభిర్నియమైర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురితనివృత్తిః- తతోవేదనస్యనిష్పత్తి , స్తతోబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకపూర్వోత్తర రాఘవినాశాశ్లేషౌ - తతోబ్రహ్మప్రాప్తి , స్తతః క్షేమ ఇతి ॥నియమాన్దర్శయంస్తేషాంవేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకదురిత నివర్తకత్వమాహ ॥ తపసేతిద్వాభ్యామ్ ॥ తపసాఅనశనాదినా,,తపసాఽనాశకేనే,,తి,శ్రుతేః - అనాశకేనేత్యత్యశన నిషేధః,నతుసుతరామశననిషేధః - తథాసతిదేహధారణాసంభవేనోపాసనాఽనిష్పాదాత్-తథాచోక్తంభగవతా,, యుక్తాహారవిహారస్యే,,తి - బ్రహ్మచర్యేణబుద్ధ్వితరకాలికస్త్రీసఙ్గాదిరాహిత్యేన-శమేనాన్తరిన్ద్రియనిగ్రహేణ-దమేన బాహ్యేన్ద్రియనిగ్రహేణ-త్యాగేనసత్పాత్రదానేన-సత్యశౌచాభ్యాం - సత్యంభూతహితకారిత్వ - మనృతావదనంచ- శౌచంసదాచారః-యమఃకామానభిష్వఙ్గః - నియమః - వర్ణాశ్రమధర్మాః-పఞ్చమహాయజ్ఞాదిః-ఏభి,ర్ధీరాఃశీతోష్ణసుఖదుః ఖాదిద్వంద్వసహనశీలాః, ధర్మజ్ఞాఃనిరతిశయసుఖసాధనోపాసనాత్మకధర్మప్రతిపాదకశాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః,శ్రద్ధయా స్వకీచిర్షితవిషయకత్వరయా,యుక్తాస్సన్తః, దేహవాగ్బుద్ధిజంకరణత్రయజం,మహదప్య - ఘంవేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకం అనలోవహ్ని - ర్వేణుగుల్మమివ-క్షిపన్తిఅపనుదన్తి * ॥ ౧౩॥౧౪ ॥ *ఏవంతపఆదిభిర్వేదనోత్పత్తిప్రతిబన్ధకేఽఘేనిరస్తే తతఉత్పన్నయావేదనయాబ్రహ్మప్రాప్తిప్రతిబన్ధకమఘంనిరస్యన్తీత్యాహ ॥ కేచిదితి,,మనుష్యాణాంసహస్రేషుకశ్చిద్యతతి

యశ్చిత్తవిమర్శనమ్॥౧౧॥నాశ్నతఃపథ్యమేవాన్నంవ్యాధయోఽభిభవన్తిహి।ఏవంనియమకృద్రాజన్శనైః
క్షేమాయకల్పతే॥౧౨॥ తపసాబ్రహ్మచర్యేణశమేనచదమేనచ।త్యాగేనసత్యశౌచాభ్యాంయమేననియమేన
చ॥౧౩॥దేహవాగ్బుద్ధిజంధీరాధర్మజ్ఞాశ్శ్రద్ధయాన్వితాః।క్షిపన్త్యఘంమహదపివేణుగుల్మమివానలః॥౧౪॥
కేచిత్కేవలయాభక్త్యావాసుదేవపరాయణాః।అఘంధున్వన్తికార్త్స్న్యేననీహారమివభాస్కరః ॥౧౫ ॥న
తథాహ్యఘవాన్రాజన్పూయేతతపఆదిభిః।యథాకృష్ణార్పితప్రాణస్తత్పూరుషనిషేవయా॥ ౧౬ ॥సధ్రీచీ
నోహ్యయంలోకేపన్థాఃక్షేమోఽకుతోభయః।సుశీలాస్సాధవోయత్రనారాయణపరాయణాః॥౧౭॥ప్రా

సిద్ధయ,,ఇత్యుక్తరీత్యోక్తవిధాధికారిణాందుర్లభత్వాభిప్రాయేణకేచిదిత్యుక్తం, యేకేచి - ద్వాసుదేవః-పరమయనం ప్రాప్యంప్రాప్తిసాధనమాధారశ్చయేషాం - తాదృశాస్సన్తః,తపఆదిభి-ర్నిష్పన్నయా-కేవలయాభక్త్యోపాసనాత్మక వేదనయా - కార్త్స్న్యేనా , ఘంవాసుదేవప్రాప్తిప్రతిబన్ధకం - భాస్కరస్సూర్యో - నీహారంతుహినమివ - ధున్వ న్తినిరస్యన్తి , కేవలయేత్యనేనభక్తేరుత్పత్తావేవతపఆద్యపేక్షా - తపఆదిభిరుత్పన్నాభక్తిః - కేవలైవపాపంక్షప యతీత్యభిప్రేతమ్ * ॥ ౧౫ ॥ *కార్త్స్న్యేనధున్వన్తీత్యేతదేవప్రతిపాదయతి॥నేతి॥ హేరాజన్-అఘవాన్పాపీ-తపఆ దిభిః-కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభిఃప్రాయశ్చిత్తైస్తథా - నపూయేతనశుద్ధ్యేత్ - కథం-యథా,కృష్ణేభగవత్యర్పితః, సమ ర్పితః-ప్రాణఃజీవాత్మా - యేన, తాదృశః,,ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీతే,,తి, శ్రుత్యుక్తరీత్యాభగవచ్చరణారవిన్దయోస్సం న్యస్తాత్మస్వరూపస్సన్నిత్యర్థః, తత్పూరుషాణాంభాగవతానాం, నిషేవయా-యథాపూయేత-తథా ॥కృష్ణార్పితప్రా ణఃకార్త్స్న్యేనాఘంధున్వన్పూయేత, అఘవాన్తపఆదిభిస్తునకార్త్స్న్యేనపూయేతేత్యర్థః * ॥ ౧౬ ॥ *ఉక్తం నిశ్శేషదురితక్షపణమథభగవద్భక్తియోగంప్రశంసతి॥సధ్రీచీనఇతి॥ లోకేశ్రియస్సాధనత్వేనవిచార్యమాణేఉపాయసముదా యే-అయంభగవద్భక్తిరూపః-పన్థాఃఉపాయ-స్సధ్రీచీనఃసమీచీనః కృతః-హియతః-అకుతోభయఃకుతశ్చిదపిభయరహితః క్షేమఃఆనన్దః , మోక్షాత్మకో-భవతి-అతఏవ-శోభనాచారాః-సాధవోనారాయణపరాయణాస్సన్తో,యత్రభగవద్భక్తియో గే-పథి-వర్తన్తఇతిశేషః-అత్ర,,వాసుదేవపరాయణాః-నారాయణపరాయణా,,ఇత్యనయోర్మధ్యపఠితేన,,కృష్ణార్పి తప్రాణ,,ఇత్యనేనాత్మభరసమర్పణపూర్వకంభగవత్యేవోపాయోపేయభావానుసంధానమేవవాసుదేవనారాయణప రాయణత్వమితిసూచ్యతే , ఏవంచన్యాసయోగోఽపినిరతిశయక్షేమంకరఇతిసూచితం , సచస్వతోవాభక్త్యఙ్గతయావేత్యా స్యత్ * ॥౧౭ ॥ *ఏవంనానావిధానన్తదుస్సహనరకప్రాప్తినిమిత్తదురితనిస్తరణోపాయోభగవద్భక్తియోగఏవేత్యభిధా యా-థప్రాయశ్చిత్తాన్యపిభగవత్పరాఙ్ముఖంననిష్పునన్తీత్యాహ॥ప్రాయశ్చిత్తాన్యపీతి॥ చీర్ణాన్యనుష్ఠితాని-ప్రాయశ్చిత్తాని నారాయణపరాఙ్ముఖం-కదాచిదపినారాయణవస్సరన్తంననిష్పునన్తినపవిత్రయన్తి- యథా-సురయాపూర్ణం,భాణ్డంఆప

గాఃగఙ్గాద్యాఃతద్వత్-నారాయణస్మరణగర్భాణ్యేవప్రాయశ్చిత్తాని చీర్ణాని పునన్తి న కేవలానీతి భావః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏవ,, మథ నైవమహాభాగయద్యైవనరకాన్నర,, ఇతిప్రశ్నస్య పరిహార ఉక్తో భవతీత్యాహ ॥ సకృదితి ॥ యైర్నరైః - రిహలోకే-తస్య భగవతో-గుణేషు-రాగి ఆసక్తం-మనః, కృష్ణపదారవిన్దయోః, సకృత్, సన్నివేశితం- తే నరాః, యమం-పాశధారిణో యమభటాంశ్చ-స్వప్నేఽపి, న పశ్యన్తి-కుతః-హి యస్మాత్ - తే-చీర్ణనిష్కృతాః-నిష్కృతిర్నిష్కృతం ప్రాయశ్చిత్తం - చీర్ణం కృతం-నిష్కృతం-సకృత్కృష్ణపదారవిన్దయోర్మనోనివేశనరూపం, యైః-స్తాదృశాః-సకృత్సన్నివేశితమిత్యనేనాయమర్థో ఽభిప్రేతః-నిష్పన్నభగవద్భక్తియోగానాం నిరయప్రాప్తినిమిత్తసమస్తవృజినపిధానేన నిత్యనిరతిశయానన్దరూపభగవత్ప్రాప్తిరితి కిము వక్తవ్యం, యత- స్తద్గుణశ్రవణనామస్మరణాద్యన్యతమేనాపి మనసస్తచ్చరణనివేశరూపో భక్తియోగారమ్భ ఏవ సుతరాం యమవశ్యతాపరిహారక ఇతి ॥ తథా చోక్తం భగవతా,, నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి ప్రత్యవాయో న విద్యతే । స్వల్పమప్యస్య ధర్మస్య త్రాయతే మహతో భయాత్ ॥ న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి,, త్యాది చ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ అథ భక్తియోగారమ్భస్యాపి కైముత్యన్యాయేన దురితనివర్తకతాం శనైర్ముక్త్యుపాయతాం చ వక్తుమన్యాపదేశేనాపి స్మృతస్య భగవన్నామ్నో భక్తియోగారమ్భవిరోధిదురితనివర్తకత్వే దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తోష్యన్ ప్రతిజానీతే ॥ అత్రైవేతి ॥ ఆస్తాం తావన్నిష్పన్నభక్తియోగస్యారబ్ధభక్తియోగస్య వా, న, యమవశ్యతేతి - అన్యాపదేశేనాపి నామోచ్చారణస్య యమవశ్యతాపరిహారకత్వం భక్తియోగారమ్భకారణత్వం చేత్య, త్రైవ-పురాతన-మితిహాస-ముదాహరన్తి దృష్టాన్తత్వేన కథయన్తి ॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ దూతానామితి ॥ విష్ణుయమయో-ర్యే, దూతా, స్తేషాం సంవాదరూపమితిహాసం-మే-కథయతో-మ

యశ్చిత్తాని చీర్ణాని నారాయణపరాఙ్ముఖైః । న నిష్పునన్తి రాజేన్ద్ర సురాభాణ్డమివాపగాః ॥ ౧౮ ॥ సకృన్మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్నివేశితం తద్గుణరాగి యైరిహ । న తే యమం పాశభృతశ్చ తద్భటాన్ స్వప్నేఽపి పశ్యన్తి హి చీర్ణనిష్కృతాః ॥ ౧౯ ॥ అత్రైవోదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । దూతానాం విష్ణుయమయో

❋ అజామిళోపాఖ్యానమ్ ❋

స్సంవాదం తు నిబోధ మే ॥ ౨౦ ॥ కన్యాకుబ్జే ద్విజః కశ్చిద్దాసీపతిరజామిళః । నామ్నా నష్టసదాచారో దాస్యాస్సంసర్గదూషితః ॥ ౨౧ ॥ బన్ద్యక్షైః కైతవైశ్చౌర్యైర్గర్హితాం వృత్తిమాశ్రితః । బిభ్రత్కుటుమ్బమశుచిర్యాతయామాస దేహినః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం నివసతస్తస్య లాలయానస్య తత్సుతాన్ । కాలోఽభ్యయాన్మహారాజ న్నష్టాశీత్యాఽఽయుషస్సమాః ॥ ౨౩ ॥ తస్య ప్రవయసః పుత్రా దశ తేషాం తు యోఽవమః । బాలో నారాయణో నామ్నా పిత్రోశ్చ దయితో భృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ స బద్ధహృదయస్తస్మిన్నర్భకే కలభాషిణి । నిరీక్షమాణస్తల్లీలాం ముముదే జరఠో భృశమ్ ॥ ౨౫ ॥ భుఞ్జానః ప్రపిబన్ ఖాదన్ బాలకం స్నేహయన్త్రితః । భోజయన్ పాయయన్మూ

త్తో-నిబోధ శృణు ॥ ౨౦ ॥ ప్రతిజ్ఞాతమితిహాసమాహ ॥ కన్యాకుబ్జ ఇత్యాదినా ॥ కన్యాకుబ్జాఖ్యే, జనపదే, కశ్చి, న్నామ్నా, అజామిళ ఇతి-ప్రసిద్ధో-ద్విజః-దాస్యాశ్శూద్రాయాః, పతి-రాసీదితి శేషః-స చ-నష్ట-స్సమాచారః స్వవర్ణాశ్రమధర్మో - యస్య తాదృశః-తత్ర హేతుః- దాస్యా-స్సంసర్గేణ-దూషితః పతితః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ గర్హితామాక్షైర్గర్హితాం -వృత్తి-మాశ్రితో, బన్ద్యక్షైః భాషాబన్ధనపూర్వకాణి ద్యూతాని బన్ద్యక్షాః - త్తైః-కైతవై-శ్శార్యై-శ్చౌర్యైశ్చ, కుటుమ్బం-బిభ్రత్ -నిత్యమశుచిః, యదా బన్ద్యక్షాదిభిః-కుటుమ్బస్యానిర్వాహః - తదా -దేహినః ప్రాణినో, యాతయామాస పశుపక్షిమృగాదీన్ హింసితవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవం నివసతో జీవత - స్తస్యాః దాస్యాః-సుతాన్స్వోత్పాదితాన్ - లాలయానస్య లాలనం-కుర్వతః, హే మహారాజన్-సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా,, ద్రాజాహ,, రితి టజభావః - కాలః-అభ్యయాత్ అతిక్రాన్తః.-కియాన్ కాలోఽతిక్రాన్త స్తత్రాహ ॥ అష్టాశీతిపరిమితాః-ఆయుషస్సంబన్ధిన్య-స్సమాస్సంవత్సరాః ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ తస్య, ప్రవయసః వార్ధకయుక్తస్య-దశ-పుత్రాః-స్థితా, స్తేషాం మధ్యే-యోఽవమః కనీయాన్- బాల ఏవ స్థిత-స్స చ, నామ్నా-నారాయణ ఇతి ప్రసిద్ధః-ప్రవయసః పుత్రోత్పత్తికథనమపి పాపాతిశయజ్ఞాపనార్థం ;; తస్యాం చైవ ప్రసూతస్య నిష్కృతిర్నవిధీయత,, ఇతి స్మరణాత్, స నారాయణాఖ్యః, పిత్రోః మాతాపిత్రోః, భృశం నితరాం, దయితః ప్రియః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ స ద్విజః, తస్మిన్, అర్భకే నారాయణనామ్ని, కలభాషిణి అవ్యక్తమధురభాషిణి, బద్ధహృదయః ఆసక్తచిత్తః, తస్యార్భకస్య లీలాం చేష్టాం, నిరీక్షమాణః, జరఠః జీర్ణః, భృశం ముముదే హృష్టవాన్ ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ స్వయం భుఞ్జానో-బాలకమపి-తత్స్నేహపరవశో, భోజయన్-స్వయం పిబన్, తమపి-పాయయన్, మూఢోఽజ్ఞస్స-న్నాగతం ప్రాప్తం -మృత్యుం-వేన ద ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ఏవం-వర్తమానస్స ద్విజః, మృత్యుకాలే, ఉపస్థితే సత్యజ్ఞో-నారాయణాఖ్యే, పుత్ర ఏవ, మతిం చకార మతిమాసక్తామకరో

దిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ సోఽజామిళః-త్రీన్ పురుషాన్-దృష్ట్వా-ఆకులేన్ద్రియః వ్యాకులచిత్తః-దూరేక్రీడాసక్తం-నారాయణాహ్వయం,పుత్రం -ప్లావితేనప్లుతత్వంనీతేన - ప్లుతీకృతేనేతియావత్ - స్వరేణో-చ్చైః - రాజుహావనారాయణేత్యాహూతవాన్ - కథంభూతాన్ పురుషాన్ - పాశాహస్తేషుయేషాం - భృశదారుణాన్ అత్యుగ్రరూపాన్ - వక్రాణికుటిలాని-తుణ్డానిముఖాని, యేషాం-ఊర్ధ్వముఖానిరోమాణియేషాం-తాన్ - ఆత్మానం , యమాలయంప్రతి-నేతు-మాగతాన్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ❀ మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య-ముఖేన-యద్భర్తుః కీర్తనం-నామ,హరిఃకీర్త్యతేయేనతద్ధరికీర్తనమితినామవిశేషణం-త-న్నిశమ్యశ్రుత్వా - హేమహారాజ,భర్తుఃభగవతః-పార్షదాః-సహసాత్వరయా-అభ్యపతన్ ఆజగ్ముః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తేఽభిపతితావిష్ణుదూతాః- ఓజసాబలాత్కారేణ-దాసీపతి-మజామిళం-అన్తర్హృదయా-ద్వికర్షతః-యమప్రేష్యాన్-వారయామాసుః ❀॥౩౧ ॥ ❀ ఏవంనిషేధితాస్తేవైవస్వతస్యయమస్యపురస్సరాభృత్యాఊచుః॥ఉక్తిమేవాహ॥కఇతి ॥ ధర్మరాజస్యయమస్య , శాసనంఆజ్ఞాం-ప్రతిషేద్ధారో-యూయం,కే,కస్యవాసబన్ధినః,కస్మాల్లోకాదాగతాః,అస్య,కస్మాద్గుణలేశాద్ధేతోః , ధర్మరాజస్య-శాసనం, నిషేధథ-యూయం-కిం-దేవాః,ఉత-ఉపదేవాఃగన్ధర్వాః, అథవా-సిద్ధశ్రేష్ఠాః ❀ ॥౩౨॥౩౩॥ ❀ ఏవంపృష్ట్వాపునస్తాన్ వర్ణయన్తోయమశాసనప్రతిషేధప్రయోజనంపృచ్ఛన్తి॥సర్వఇతిత్రిభిః ॥ సర్వే , యూయం-పద్మపలాశఇవఅక్షిణీయేషాం-పీతం,కౌశేయంక్రిమికోశోత్థం , వాసోవస్త్రం-యేషాం-

---

థోనవేదాగతమన్తకమ్ ॥ ౨౬ ॥సఏవంవర్తమానోఽజ్ఞోమృత్యుకాలఉపస్థితే।మతించకారతనయేబాలేనారాయణాహ్వయే ॥ ౨౭ ॥ సపాశహస్తాంస్త్రీన్దృష్ట్వాపురుషానతిదారుణాన్ । వక్రతుణ్డానూర్ధ్వరోమ్ణఆత్మానంనేతుమాగతాన్॥ ౨౮ ॥ దూరేక్రీడనకాసక్తంపుత్రంనారాయణాహ్వయమ్। ప్లావితేనస్వరేణోచ్చైరాజుహావాకులేన్ద్రియః ॥ ౨౯ ॥ నిశమ్యమ్రియమాణస్యముఖతోహరికీర్తనమ్ । భర్తుర్నామమహారాజపార్షదాస్సహసాఽపతన్ ॥ ౩౦ ॥ వికర్షతోఽన్తర్హృదయాద్దాసీపతిమజామిళమ్ । యమదూతాన్విష్ణుదూతావారయామాసురోజసా ॥ ౩౧॥ఊచుర్నిషేధితాస్తాంస్తేవైవస్వతపురస్సరాః। కేయూయంప్రతిషేద్ధారోధర్మరాజస్యశాసనమ్ ॥ ౩౨ ॥ కస్యవాకుతఆయాతాఃకస్మాదస్యనిషేధథ।కందేవాఉపదేవావాయూయంకింసిద్ధసత్తమాః ॥ ౩౩ ॥ సర్వేపద్మపలాశాక్షాఃపీతకౌశేయవాససః । కిరీటినఃకుణ్డలినోలసత్పుష్కరమాలినః॥ ౩౪ ॥సర్వేచనూత్నవయసస్సర్వేచారుచతుర్భుజాః।ధనుర్నిషఙ్గాసిగదాశఙ్ఖచక్రామ్బుజశ్రియః॥దిశోవితిమిరాలోకాఃకుర్వన్తస్స్వేనరోచిషా। కిమర్థంధర్మరాజస్యకింకరాన్నోనిషేధథ ॥ ౩౬ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తాయమదూతైస్తేవాసుదేవోక్తకారిణః। తాన్ప్రత్యూచుఃప్రహస్యేదంమేఘనిర్హ్రాదయాగిరా ॥ ౩౭ ॥ విష్ణుదూతాఊచుః॥యూయంవైధర్మరాజస్యయదినిర్దేశకారిణః।బ్రూతధర్మస్యనస్తత్త్వంయ

❀ శ్రీవిష్ణుదూతయమదూతయోస్సంవాదఘట్టః ❀

చ్చాధర్మస్యలక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥కథంస్విద్ధ్రియతేదణ్డఃకించాస్యస్థానమీప్సితమ్।దణ్డ్యాఃకింకారిణస్సర్వేఆహో

కిరీటాన్యేషాంసన్తీతితథా - కుణ్డలేయేషాంస్తఇతితథా,లసన్త్యఃపుష్కరమాలాఃకమలమాలాఏషాంసన్తీతితథాసర్వే-యూయం - నూత్నంనవం - వయః-యేషాం తే- చారవస్సున్దరా-శ్చత్వారో-భుజా-యేషాం-ధనురాదీనాం-శ్రీశ్శోభా,యేషాం-ధనురాదిధరాఇత్యర్థః,తత్రనిషఙ్గఇషుధిః-అసిఃఖడ్గః,అమ్బుజంకమలం, స్వేన,రోచిషా,దిశో,వితిమిరాలోకాః, విగతం-తిమిరంతమః,యస్మాత్సవితిమిరః,సః , ఆలోకఃప్రకాశో, యాసాం, తాదృశీః,కుర్వన్తఇత్యర్థః,ధర్మరాజస్యకింకరాన్,నోఽస్మాన్,కిమర్థంనిషేధథకస్మైప్రయోజనాయనిషేధథేత్యర్థః ❀॥౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬॥ ❀ ఏవముక్తావిష్ణుపార్షదాఊచురిత్యాహమునిః॥ఇత్యుక్తాఇతి ॥ ఇతీత్థం ,యమదూతైః,ఉక్తాః, స్తే - వాసుదేవోక్తకారిణఃవాసుదేవాజ్ఞాకారిణఃపార్షదాః,ప్రహస్య,తాన్యమదూతాన్ప్రతి,దంవక్ష్యమాణం-గర్జితవద్గమ్భీరయా ,గిరావాణ్యా,ఊచుః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ ॥ యూయమితి ॥ ధర్మరాజస్యేతిహేతుగర్భం , ధర్మఏవయమరూపేణావస్థితఇత్యర్థః,తస్య,యది,యూయం, నిర్దేశకారిణశ్శాసనకారిణః ,తర్హి,యూయమపి,ధర్మాధర్మస్వరూపజ్ఞాభవేయుః,అతో,ధర్మస్య,తత్త్వంయాథాత్మ్యం, య-దధర్మస్య - లక్షణంస్వరూపం , తచ్చ,నోఽస్మభ్యం-బ్రూత,యద్వా-ధర్మస్యా-ధర్మస్యచ-తత్త్వంలక్షణంప్రమాణంచేత్యన్వయః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తత్రదణ్డనస్యప్రకారవిషయాదికంపృచ్ఛన్తి॥కథంస్విదితి॥దణ్డః-కథంస్విత్ధ్రియతేకేనప్రకారేణక్రియతేఅస్యదణ్డస్య-స్థానంవిషయః , కింస్థానమేవవికల్పయన్తి॥దణ్డ్యాఇతి ॥ కారిణఃకర్మిణః,సర్వేనరాః-దణ్డ్యాః-

తేనాస్వీకారిణాంనృణాంమధ్యేకతిచిదేవ ॥ ౩౯ ॥ ఏవముక్తా యమదూతా ఆహుః ॥ వేదప్రణిహితఇతి॥ వేదేన ప్రణిహితః కర్తవ్యత్వేనబోధితో, ధర్మః, అధర్మస్తు, తద్విపర్యయః అకర్తవ్యత్వేనబోధితః, అనేన, వేదఏవాయంధర్మోఽయమధర్మ ఇత్యత్రప్రమాణమితిలక్షణముక్తం, వేదప్రణిహితతద్విపర్యయావేవధర్మాధర్మయోఃస్వరూపమితిచోక్తం- నను- వేదస్యాపిపౌరుషేయత్వాత్పురుషస్యచభ్రమవిప్రలమ్భాదిదోషసంభవాత్కథంవేదస్యధర్మప్రమాపకత్వమిత్యతఆహ ॥ వేదోనారాయణఇతి ॥ సాక్షాన్నారాయణాదేవ వేదఃప్రసూతఃనపౌరుషేయత్వాశఙ్కేతిభావః, కారణవాచినోనారాయణశబ్దస్యకార్యకారణయోరభేదాత్కార్యభూతేవేదేవృత్తిః - నారాయణాద్వేదస్యావిర్భావోలభ్యతే ,,తస్యహవాఏతస్యమహతోభూతస్యనిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద ,, ఇతి,, ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే । ఛన్దాంసిజజ్ఞిరేతస్మాత్ యజుస్తస్మాదజాయత ,, ఇతిచ - కార్యత్వప్రయుక్తానిత్యత్వశఙ్కాంవారయతి॥ స్వయంభూరితి॥ స్వయమిత్యాత్మనేత్యర్థేఽవ్యయం, స్వయమాత్మనైవావికృతరూపేణైవావిప్లుతపూర్వానుపూర్వ్యైవప్రాదుర్భవతీతిస్వయంభూః, ఇతి, శుశ్రుమయమాదిభ్యఇతిశేషః ॥ ౪౦ ॥ కోఽసౌనారాయణః-యతఃప్రాదుర్భూతోవేదస్తత్రాహ॥ యేనేతి॥ యేనస్వధామ్నిస్వస్వరూపే, అన్తఃప్రవిశ్యధారకే, అమీ, భావాఃవేదదేవతామనుష్యాదయః-పదార్థాః, రజఆదిగుణత్రయప్రచురాః-గుణనామక్రియారూపైః, యథాయథంయథాకర్మ, విభావ్యన్తేవ్యజ్యన్తే, సనారాయణఇత్యర్థః, తత్ర, గుణాఃశాన్తిక్షమాశౌర్యాదయః - నామానివేదోదేవోమనుష్యఃబ్రాహ్మణఇత్యాది - క్రియాఅర్థప్రత్యాయనాదయః-రూపాణిశబ్దాత్మకతార్థాత్మకత్వాదీని ॥ ౪౧ ॥ భవతుధర్మేవేదఃప్రమాణం - వేదప్రణిహితోధర్మః వేదశ్చనారాయణాదుద్భూతోనారాయణస్త్వదృశ - స్తథాపి ప్రతిక్షణంసంసారిభిరనుష్ఠితౌధర్మాధర్మావనన్తౌకథంజ్ఞాయేతేఇత్యత్రాహ॥ సూర్యఇతి ॥ ఖమాకాశః - అహశ్చరాత్రిశ్చఅహనీ - ద్వివచననిర్దేశసామర్థ్యాద్రాత్రిర్వివక్షితా - కముదకం-క్షుః పృథ్వీ, స్వయంసాక్షి

స్వీకారిణాంకతిచిన్నృణామ్ ॥ ౩౯ ॥ యమదూతాఊచుః॥ వేదప్రణిహితోధర్మోహ్యధర్మస్తద్విపర్యయః। వేదోనారాయణస్సాక్షాత్స్వయంభూరితిశుశ్రుమ ॥ ౪౦ ॥ యేనస్వధామ్న్యమీభావారజస్సత్వతమోమయాః। గుణనామక్రియారూపైర్విభావ్యన్తేయథాతథమ్ ॥ ౪౧ ॥ సూర్యోఽగ్నిఃఖంమరుద్గావస్సోమస్సంధ్యాఽహనీదిశః। కంకుఃకాలస్స్వయంధర్మ ఇతిహ్యేతేహ్యస్యసాక్షిణః॥ ౪౨॥ ఏతైరధర్మో విజ్ఞాతఃస్థానందణ్డస్యయుజ్యతే। సర్వేకర్మానురోధేనదణ్డమర్హన్తికారిణః॥ ౪౩॥ సంభవన్తిహిభద్రాణివిపరీతానిచానఘ। కారిణాంగుణసఙ్గోఽస్తిదేహవాన్నహ్యకర్మకృత్॥ ౪౪॥ యేనయావాన్యథాధర్మోహ్యధర్మో వాసమీహితః। సఏవతత్ఫలంభుఙ్క్తేతథా

ధర్మశ్చ - క్షాదయస్తదధిదేవతాః, సూర్యాగ్నిసోమాశ్చ - తేచతుర్దశ - దేహ్యస్య, దేహస్యకర్మదేహ్యం-బాహ్యేన్ద్రియాదిత్వాత్కర్మణిష్యఞ్ - బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మకేన దేహేనక్రియమాణస్య, కర్మణః, సాక్షిణఃసాక్షాద్ద్రష్టారః, సూర్యాదిముఖేనదేహ్యోధర్మోజ్ఞాయతఇత్యర్థః- ॥ ౪౨ ॥ ఏతైరేవాధర్మోపిజ్ఞాస్యతఇత్యాహుః ॥ ఏతైరధర్మోవిజ్ఞాతఇతి ॥ ఏతైః, జ్ఞాపితోఽధార్మికోదణ్డస్య విషయఇత్యాహుః, స్థానందణ్డస్య యుజ్యతఇతదణ్డ్యాః - కింకారిణస్సర్వేఇత్యస్యోత్తరమాహుః॥సర్వఇతి ॥ సర్వే, కారిణఃకర్మిణఏవ, అత- స్తేసర్వే, క్రమానురోధేన-దణ్డంప్రత్యర్హన్తి-ధర్మమనుతిష్ఠతామపివిషయపరవశత్వాదధర్మోఽవర్జనీయః అధర్మఫలానుభవదశాయాంచతేదణ్డమర్హన్తీత్యభిప్రాయేణసర్వేక్రమానురోధేనదణ్డమర్హన్తీత్యుక్తమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఏతదేవప్రతిపాదయన్తి ॥ సంభవన్తిహీతి ॥ హేఅనఘాః, భద్రాణిపుణ్యానివిపరీతాన్యపుణ్యానిచ - సంభవన్తి - భద్రాణికుర్వతామభద్రాణ్యప్యవర్జనీయతయాఽఽపతన్తీత్యర్థః - కుతః - యత - స్తేషాంకారిణాం, గుణేషుశబ్దాదివిషయేషు॥ సఙ్గఆసక్తి, రస్తి, విషయపరవశత్వాత్తేషామభద్రాణ్యపిసంభవన్తీత్యభిప్రాయః -ధర్మాధర్మపరిహారేణతూష్ణీంవర్తమానా, నదణ్డమర్హేయు- స్తత్రాహుః,,దేహవాన్నహ్యకర్మకృత్ ,, నహిదేహవానకర్మకృదస్తీత్యర్థః - స్వరూపతఃకర్మపరిహారేణావస్థాతుంనకోపిదేహీప్రభురితిసర్వేఽపిదేహినఃకారిత్వాత్పర్యాయేణదణ్డమర్హన్తీతిభావః ॥౪౪॥ కథంస్విద్ధ్రియతేదణ్డఇత్యస్యోత్తరమాహుః॥ యేనేతి॥ యేనగుణత్రయసంసృష్టేనజీవేనకర్త్రా-స్వస్వగుణోన్మేషానుసారేణ, ధర్మోఽధర్మోవా, యావాన్, దేహసమీహా, తః దేహేనబుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణసంఘాతరూపేణదేహేనకరణేన, సమీహితః, సఃకర్తా-తావదేవ-తత్ఫలంస్వర్గనరకాదిరూపంధర్మాధర్మఫల, మముత్ర, భుఙ్క్తే, నధార్మికోనరకం-నవాఅధార్మికఃస్వర్గం, నాప్యల్పపాపాన్మహద్దుఃఖం-నాప్యల్పధర్మాన్మహత్సుఖంభుఙ్క్తఇత్యర్థః, ధర్మోయథేతిప్రష్టాన్నోవాతత్రాయమర్థః, యథాధర్మోయావాన్ దేహసమీహితః తా

వ దేవ తత్ఫలం సుఖమముత్ర భుఙ్క్తే ఏవమధర్మోఽపి యావాన్ తావదేవ తత్ఫలం దణ్డరూపం భుఙ్క్త ఇతి ॥౪౫॥ న కేవలం పరత్రైవ కర్మానుసారేణ తత్తత్ఫలభోగః, అపిత్విహాపి లోకే ప్రాచీనకర్మానుసారేణైవ ఫలభోగ ఉపలబ్ధ, స్తద్వత్పరలోకేఽప్యనుమీయత ఇత్యాహుః ॥ యథేతి ॥ హే దేవప్రవరాః - ఇహ లోకే, భూతేషు-గుణవైచిత్ర్యాత్ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తప్రాచీనసాత్త్వికాదికర్మవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్యం సుఖిత్వదుఃఖిత్వమూఢత్వరూపం త్రైవిధ్యం-ఉపలభ్యతే గుణవైచిత్ర్యనిమిత్తమిదం త్రైవిధ్యమితి సర్వజనీనం జ్ఞాయతే-తథా-న్యత్ర పరలోకేఽపి గుణవైచిత్ర్యాత్-త్రైవిధ్య-మనుమీయత ఇత్యర్థః - ఏవం భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలత్రయగోచరేషు కర్మానుసారేణైవ ఫలభోగః - కర్మ చ ధర్మాధర్మమిశ్రరూపం, తచ్చ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితి చోక్తమ్ ॥౪౬॥ ఇదానీం ధర్మాదిరూపం కర్మ సత్త్వాదిగుణోన్మేషనిమిత్తమితి కథం జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం కార్యేణ కారణమనుమీయత ఇతి సదృష్టాన్తమాహుః ॥ వర్తమాన ఇతి ॥ యథా-వర్తమానః కాలః సుఖదుఃఖాద్యనుభవసహచరితః కాలః - అనయోర్ధర్మాధర్మయోః-గుణానిమిత్తభూతాస్సత్త్వాదయ - స్తేషాం-సుఖదుఃఖమోహరూపైః కార్యై - రభిజ్ఞాపకః -యథా వర్తమానకాలికాః ధర్మాదినిమిత్తాస్సుఖదుఃఖమోహాః స్వనిమిత్తభూతానాం ధర్మాదీనాం సత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వం జ్ఞాపయన్తీత్యర్థః -ఏవం-ఏతద్వర్తమానకాలికం దుఃఖాదిత్రయం-జన్మాన్యయోరన్యజన్మనోః - బహుళవచనాద్విశేషణస్య పరనిపాతః-పూర్వాపరజన్మనోర్ధర్మాధర్మయోర్నిదర్శనం - తయోస్సత్త్వాదిగుణోన్మేషమూలత్వాభిజ్ఞాపకమిత్యర్థః - సత్త్వాదయో హి ధర్మాదిరూపకర్మోపాదానద్వారా తత్తత్ఫలత్వేన సుఖదుఃఖాదీన్ జనయన్తీని సాక్షాత్ - అతః -సుఖాదీనాం సత్త్వాదికార్యత్వాత్కార్యభూతైస్తైః స్వనిమిత్తభూతధర్మాదీనాం సత్త్వాదిమూలత్వమనుమీయతే కార్యేణ కారణానుమానాదితి భావః ,, యేన యావాన్ యథాధర్మ ,, ఇతి కర్తైవ స్వానురూపసుఖదుఃఖాదికారణమిత్యుక్తమ్ ॥౪౭॥ తస్య క్షణికత్వాత్కథం కాలాన్తరే సుఖాదినిమిత్తత్వమిత్యత ఆహుః ॥ మనసైవేతి ॥ పురే దేహే-దేవః స్వతేజసా దీప్యమానః-న తు జీవవత్కర్మణా సంకుచితజ్ఞాన ఇత్యర్థః-జీవాన్తరాత్మ

తావదముత్ర వై ॥౪౫॥ యథేహ దేవప్రవరాస్త్రైవిధ్యముపలభ్యతే। భూతేషు గుణవైచిత్ర్యాత్తథాఽ
న్యత్రానుమీయతే॥ ౪౬ ॥ వర్తమానోఽన్యయోః కాలో గుణాభిజ్ఞాపకో యథా। ఏవం జన్మాన్యయోరేతద్ధర్మాధ
ర్మనిదర్శనమ్॥౪౭॥ మనసైవ పురే దేవః పూర్వరూపం విపశ్యతి। అనుమీమాంసతే పూర్వం మనసా భగవాన
జః॥ ౪౮ ॥ యథాజ్ఞస్తమసా యుక్త ఉపాస్తే వ్యక్తమేవ హి। న వేద పూర్వమపరం నష్టజన్మస్మృతిస్తథా॥ప

తయాఽవస్థితః పరమాత్మా - మనసైవ నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేనైవ-పూర్వరూపం - ప్రాక్తనజన్మసంబన్ధిపుణ్యపాపాదిరూపం-విపశ్యతి -పుణ్యపాపాదిరూపదర్శనేన చికీర్షితానుగ్రహనిగ్రహవాన్ భవతీతి భావః-తథా-అజో భగవా-న్మనసా-పూర్వమను-ప్రాచీనం కర్మానుసృత్యైవ-మీమాంసతే తత్ఫలదానాదిప్రకారం చిన్తయతి-కర్మణః క్షణికత్వేఽపి నిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహవాన్ పరమాత్మా తదనుసారేణ సుఖదుఃఖాదిఫలదో భవతీతి భావః ॥౪౮॥ యది కర్మనిమిత్తనిగ్రహానుగ్రహ - స్తదనురోధీ ఫలదః పరమాత్మా, తర్హ్యయం జీవః పరమాత్మానుగ్రహోత్పాదకం శుభమేవ కర్మాచరన్ సుఖమేవ కిం నాశ్నుత ఇత్యత్రాహుః ॥ యథేతి ॥ తమసా యుక్తః అన్ధకారేణాభిభూతః, అత ఏవా-జ్ఞః-యథా వ్యక్తం శరీరమేవ-ఉపాస్తే చిన్తయతి-న తు-పూర్వం పురః స్థితం- అపరం పృష్ఠతః స్థితం చ-న వేద-నిద్రయా యుక్తం స్వప్నేఽభివ్యక్తం-దేహాద్యేవో-పాస్తే-న తు జాగ్రద్దేహాదివేదేతి వాఽర్థః-తథా-జీవోఽపి-తమసా అజ్ఞానేన-యుక్తః-దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః-అత ఏవా-జ్ఞః-కర్మణా సంకుచితజ్ఞానః-వ్యక్తం - వర్తమానం దేహం-ఉపాస్తే అనుసన్ధత్తే-న తు-పూర్వం ప్రాక్తనం అపరం భవిష్యచ్చ - శరీరం న వేద-తత్ర హేతుః -నష్టజన్మస్మృతిః-నష్టా-జన్మస్మృతిః పూర్వాపరజన్మస్మృతి-ర్యస్య - పూర్వాపరజన్మవిషయకస్మృత్యభావాత్కేవలవర్తమానదేహాత్మాభిమానశీలత్వాచ్చ తత్పరవశోఽజ్ఞో జీవః ప్రకృతిదేహసుఖోచితమేవ కర్మ కరోతి న తు పరమాత్మప్రసాదాపాదకం శుభం కర్మేతి భావః ॥౪౯॥ ఏవం జీవానామనాద్యవిద్యాకర్మవాసనాదిభిస్తిరోహితస్వస్వరూపాణాం సత్త్వాదిగుణత్రయసంసృష్టానాం స్వస్వగుణోన్మేషనిమిత్తధర్మాధర్మమిశ్రరూపేణ కర్మణా సుఖదుఃఖమిశ్రరూపఫలానుభవాయ దేవతిర్యఙ్మనుష్యరూపేణ సంసరతాం ధర్మాదినిమిత్తేశ్వరానుగ్రహహేతుకసుఖాద్యనుభవ ఉక్తః - అథైషాం సంసరణప్రకారం తద్ధేతుం చ ప్రపఞ్చయన్తస్తత్తరణోపాయమాహుః పఞ్చభిః కురుత ఇత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ పఞ్చభిః కర్మేన్ద్రియైః పాణ్యాదిభిః-స్వార్థాన్ ఉపాదానగత్యాదీన్ పఞ్చ - కురుతే- అథ నను-పఞ్చభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః శ్రోత్రాదిభిః-పఞ్చ శబ్దాదీన్-వేద-కేన కరోతి వేద చ షోడశేన-భూతపఞ్చక దశేన్ద్రియాపేక్షయా షోడశం మన - స్తేన-మనస్సంయుక్తైః పఞ్చభిః కురుతే పఞ్చభిర్వేద చేత్యర్థః-కథం భూతః-స్వ

యంజీవఏకఏవ-శరీరవదనేకద్రవ్యసంఘాతరూపత్వాభావాత్ - ఏక ఇత్యుక్తమితిజీవనానాత్వమత్రనిషిధ్యతఇతినభ్రమితవ్యం-సప్తదశఃఉక్తషోడశతత్త్వాపేక్షయాసప్తదశః-త్రీన్సుఖదుఃఖమోహాన్-భుఙ్క్తేఅనుభవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౫౦ ॥ ❀ తదేతత్-షోడశకలం-షోడశకలాః అవయవాః-యస్య- తత్-షోడశకలం-షోడశతత్త్వాత్మకం-శక్తిత్రయంశక్తీనాంత్రయంయస్మిన్నితివ్యధికరణపదోబహువ్రీహిః- ప్రకాశక్రియావరణశక్తిమత్సత్త్వాదిగుణత్రయాత్మకం-అవిద్యాకర్మవాసనారూపశక్తిత్రయాశ్రయంవా-మహత్-కార్యదశాయాంస్థూలాకారం-లిఙ్గంసూక్ష్మశరీరం - పుంసిజీవే-హర్షశోకభయార్తిదామనుసంసృతింగర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపాం - ధత్తే ఆపాదయతి-షోడశకలాత్మకలిఙ్గసంబన్ధనిమిత్తోజీవస్యసంసారఇతిభావః ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ ఏవంలిఙ్గేసంసృతింపుంస్యాదధతిసత్య-యందేహీ - అజ్ఞః దేహాత్మాభిమానవాన్-అతఏవాజితషడ్వర్గఃఅజితషడిన్ద్రియకార్యః - నేచ్ఛన్ననిచ్ఛన్నపి,బలాదిత్యర్థః -కర్మాణిధర్మాధర్మమిశ్రరూపాణి-కార్యతే-శక్తిత్రయాత్మకేనలిఙ్గేనేతిశేషః , ఏవంకృతేన - కర్మణా-కోశకారఇవా,త్మానంస్వస్వరూప-మాచ్ఛాద్యతిరోధాప్య - ముహ్యతి-దేహఏవాహమితిమోహంప్రాప్నోతి - కోశకారఃకీటవిశేషః-సయథాతన్తున్యరణ్డరూపేణసృష్ట్వాస్వనిర్గమోపాయంనజానాతి-తద్వదితిదృష్టాన్తార్థః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ నేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతఇత్యేతదేవప్రతిపాదయతి॥నహీతి॥కశ్చిద్దేహీ-జాతుకదాచిదప్యకర్మకృత్-తిష్ఠతి , అన్తతస్తృణచ్ఛేదాదికంవాకుర్వన్నేవతిష్ఠతీతిభావః-స్వాభావికైరనాదిసిద్ధైర్గుణైస్సత్త్వాదిభి-ర్బలా-త్కర్మాణి-కార్యతఏవేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ ఏవ,మవ్యక్తం , సంసరతాజీవేనావ్యక్తం అనభిజ్ఞాతం-నిమిత్తం సంసృతినిమిత్తమవర్జనీయతయాకృతంకర్మ,లబ్ధ్వా,కర్మవాసనాశ్రయంసదిత్యర్థః -లిఙ్గమితికర్తృపదమధ్యాహార్యం,వ్యక్తావ్యక్తం స్థూలసూక్ష్మరూపం,భవతి - ఉత్పత్తిదశాయాందేహరూపేణ స్థూలాకారంమరణదశాయాంసూక్ష్మాకారం

ర్భిఃకురుతేస్వార్థాన్పఞ్చవేదార్థపఞ్చభిః । ఏకస్తుషోడశేనత్రీన్భుఙ్క్తేసప్తదశస్స్వయమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేతత్షోడశకలంలిఙ్గంశక్తిత్రయంమహత్ । ధత్తేఽనుసంసృతింపుంసిహర్షశోకభయార్తిదామ్ ॥ ౫౧ ॥ దేహ్యజ్ఞోఽజితషడ్వర్గోనేచ్ఛన్కర్మాణికార్యతే । కోశకారఇవాత్మానంకర్మణాఽఽచ్ఛాద్యముహ్యతి ॥ ౫౨ ॥ నహికశ్చిత్క్షణమపిజాతుతిష్ఠత్యకర్మకృత్ । కార్యతేహ్యవశఃకర్మగుణైస్స్వాభావికైర్బలాత్ ॥ ౫౩ ॥ లబ్ధ్వానిమిత్తమవ్యక్తంవ్యక్తావ్యక్తంభవత్యుత । యథాయోనియథాబీజంస్వభావేనబలీయసా ॥ ౫౪ ॥ ఏషప్రకృతిసఙ్గేనపురుషస్యవిపర్యయః । అసత్సఏవనచిరాదీశసఙ్గాద్విలీయతే ॥ ౫౫ ॥ అయంహిశ్రుతసంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాశ్రయః।ధృతవ్రతోమృదుర్దాన్తస్సత్యవాన్మన్త్రవిచ్ఛుచిః ॥౫౬॥గుర్వగ్న్యతిథివృద్ధానాంశుశ్రూ

నభవతీత్యర్థః-యద్వా-అవ్యక్తం-మూలప్రకృతిరూపంప్రధానం-కర్తృ,తత్-నిమిత్తంజన్మమరణనిమిత్తం-కర్మ,లబ్ధ్వాఅవలమ్బ్య,వ్యక్తావ్యక్తం భవతి-కదాచిత్షోడశకలాత్మకత్వేనావ్యక్తం-కదాచిద్దేవాదిదేహాకారేణవ్యక్తంచభవతి - ఏకస్యప్రధానస్యస్థూలావస్థాఉత్పత్తి , స్తస్యైవపునస్సూక్ష్మావస్థామరణ-మితిహిజన్మమరణయాథాత్మ్యవిదఆచక్షతే -తథాచోక్తంభగవతా „ అవ్యక్తాదీనిభూతానివ్యక్తమధ్యానిభారత । అవ్యక్తనిధనాన్యేవ„ఇతి-యద్వా-కర్మానుసారేణైవపిపీలికాదిరూపాస్సూక్ష్మాఃగజాదిరూపాఃస్థూలాశ్చదేహాభవన్తీత్యర్థః-తద్వ్యక్తమపియథాయోనియథాబీజమేవేత్యాహుః ॥ యథాయోనీతి ॥యథాయోనిపశ్వాదియోన్యనతిక్రమేణ-యథాబీజంకర్మానుసారేణ-యద్వా-యథాయోనిమాతృసదృశం,యథాబీజంపితృసదృశంచ-బలీయసా-స్వభావేనసాత్త్వికాదికర్మవాసనారూపస్వభావేన-భవతీత్యర్థః ❀॥౫౪❀ ప్రపఞ్చితంసంసరణప్రకారంతద్ధేతుంచోపసంహరతి ॥ ఏషఇతి ॥ పురుషస్యజీవస్య- ప్రకృతిసఙ్గేన-యో-విపర్యయస్సంసార-స్సఏషః-ఏవంవిధః-అథసంసరణనిస్తరణోపాయమాహుః - అసదితి ॥ అసదసమీచీనః-సఏవవిపర్యయఏవ-యద్వా,అస-దపురుషార్థరూపః-ప్రకృతికార్యరూపోవా-పరమార్థతోజీవేఽవిద్యమానోవా,విపర్యయస్యప్రకృతిసఙ్గప్రయుక్తత్వస్యానుపదమేవోక్తత్వాత్-ఈశసఙ్గాదీశ్వరభక్త్యా,నచిరాదాశు-విలీయతే-విలీనోభవతి-నివర్తతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ ఏవంప్రశ్నాన్పరిహృత్యప్రకృతస్యాజామిళస్య -దణ్డ్యత్వజ్ఞాపనాయతద్వృత్తింప్రపఞ్చయతి॥అయంత్విత్యాదినాయానదధ్యాయం ॥ అయంఅజామిళస్తావ-చ్ఛ్రుతసంపన్నః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నః శీలంసుస్వభావః - వృత్తంసదాచారః-గుణాఃశాన్త్యాదయః-ఏషామాశ్రయః - ధృతంవ్రతం స్త్రీసఙ్గరాహిత్యాత్మకబ్రహ్మచర్యరూపం-యేన-మృదుఃకోమలహృదయః-దాన్తః జితబాహ్యేన్ద్రియః-సత్యవాక్సత్యవాదీ - మన్త్రవిత్సావిత్ర్యాదిమన్త్రోపాసకః-శుచిస్సదాపవిత్రః ❀॥ ౫౬ ॥ ❀ గుర్వాదీనాంశుశ్రూషుస్సేవకః ,అనహంకృతః ఉక్తగుణకృతాహంకారరహితః-సర్వభూతానాంసు

హృష్టప్రియకారీ - సాధుః పరకార్యసాధకః - మితవాక్ - యథోచితవాక్, అనసూయకః గుణేషు దోషానావిష్కారకః ✽ ॥ ౫౭ ॥ ✽ ఏవంభూతోఽసౌ ద్విజః - కదాచిత్ - పితుః నిర్దేశం పిత్రాదిష్టం ప్రయోజనం కరోతీతి తథా - వనం ప్రతి గతః - తతో వనాత్ - ఫలాదీన్ - ఆదాయ ఆవృత్తః ✽ ॥ ౫౮ ॥ ✽ పునరాగచ్ఛన్ - తత్రైవ వనే భుజిష్యయా, దాస్యా సహ - వర్తమానం - కంచిత్ - కామినం - శూద్రం - దృష్టవాన్, కథంభూతయా - దాస్యా - మైరేయం మధు - పైష్టీం సురాం పీత్వా, మదేన మైరేయమధుమదేన, ఆఘూర్ణితే భ్రమన్తీ నేత్రే యస్యాస్తయా ✽ ॥ ౫౯ ॥ ✽ మత్తయా అత ఏవ - విశ్లథన్నీవ్యా విశ్లథన్తీ స్రంసమానా, నీవీ ధృతవస్త్రగ్రంథిర్యస్యాస్తయా - కథంభూతం శూద్రం - వ్యపేతం సత్పథాదపేతం - చాపి కమిత్యర్థః - అత ఏవ - నిరపత్రపం నిర్లజ్జం - ఏవంభూత - మనయోక్తవిధయా - భుజిష్యయా సహ, అన్తికే సమీప ఏవ, క్రీడాదికం - కుర్వన్తం - శూద్రమ్ ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ కామేన - గర్వితేన - తేన శూద్రేణ కర్త్రా - బాహునా భుజేన - పరిరబ్ధాం ఆలింగితాం - తాం దాసీం చ దృష్ట్వా - హృచ్ఛయః - మనసిజస్య - వశం - జగామ ప్రాప - కథంభూతః - సహసా బలాత్ - దైవేన స్వకీయదురదృష్టేన - విమోహితః ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ యావత్సత్త్వం యావద్బలం - యథాశ్రుతం గురుముఖాచ్ఛ్రుతం మనోనిగ్రహప్రకారమనతిక్రమ్య - ఆత్మనా వివేకేన - ఆత్మానం మనః - స్తభ్నన్ నియమయన్నపి - మదనవేపితం - మనః - సమాధాతుం నియన్తుం - న శశాక నాశక్నోత్ ✽ ॥ ౬౨ ॥ ✽ సా దాసీ - నిమిత్తం - యస్య - సః - స్మర ఏవ - వ్యాజగ్రహః కపటపిశాచః - తేన - గ్రస్తః గృహీతః - అత ఏవ - విచేతనః విగతపూర్వస్మృతిః - తాం

షణ్నిరహంకృతిః। సర్వభూతసుహృత్సాధుర్మితవాగనసూయకః ॥ ౫౭ ॥ ఏకదాఽసౌ వనం యాతః పితృనిర్దేశకృద్ద్విజః। ఆదాయ తత ఆవృత్తః ఫలపుష్పసమిత్కుశాన్ ॥ ౫౮ ॥ దదర్శ కామినం కంచిచ్ఛూద్రం సహ భుజిష్యయా। పీత్వా తు మధు మైరేయం మదాఘూర్ణితనేత్రయా ॥ ౫౯ ॥ మత్తయా విశ్లథన్నీవ్యా వ్యపేతం నిరపత్రపమ్। క్రీడన్తమనుగాయన్తం హసన్తమనయాఽన్తికే ॥ ౬౦ ॥ దృష్ట్వా తాం కామలిప్తేన బాహునా పరిరంభితామ్। జగామ హృచ్ఛయవశం సహసైవ విమోహితః ॥ ౬౧ ॥ స్తమ్భయన్నాత్మనాఽఽత్మానం యావత్సత్త్వం యథాశ్రుతమ్। న శశాక సమాధాతుం మనో మదనవేపితమ్ ॥ ౬౨ ॥ తన్నిమిత్తస్మరవ్యాజగ్రహగ్రస్తో విచేతనః। తామేవ మనసా ధ్యాయన్ స్వధర్మాద్విరరామ హ ॥ ౬౩ ॥ తామేవ తోషయామాస పిత్ర్యేణార్థేన యావతా। గ్రామ్యైర్మనోరమైః కామైః ప్రసీదేత యథా తథా ॥ ౬౪ ॥ విప్రాం స్వభార్యామప్రౌఢాం కులే మహతి లమ్భితామ్। విససర్జాచిరాత్పాపః స్వైరిణ్యాపాంగవిద్ధధీః ॥ ౬౫ ॥ యతస్తతశ్చోపనిన్యే న్యాయతోఽన్యాయతో ధనమ్। బభారాస్యాః కుటుమ్బిన్యాః కుటుమ్బం మన్దధీరయమ్ ॥ ౬౬ ॥ యదసౌ శాస్త్రముల్లంఘ్య స్వైరచార్యతిగర్హితః। అవర్తత చిరం కాలమఘాయురశుచిర్మలాత్ ॥ ౬౭ ॥ తత ఏనం దణ్డపాణేః సకాశం కృతకిల్బిషమ్। నేష్యామోఽకృతనిర్వేశం యత్ర దణ్డేన శుద్ధ్యతి ॥ ౬౮ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం తే భగవద్దూతా యమదూతాభిభాషణమ్। ఉపధార్యాథ తాన్ రాజన్ ప్రత్యాహుర్న

దాసీమేవ - మనసా - చిన్తయన్ - స్వధర్మాత్ సంధ్యోపాసనాదేః - విరరామ ధర్మం తత్యాజ - హేతి ఖేదే - అహో ఏవంభూతస్యేదృశీ దశా ప్రాప్తేతి ✽ ॥ ౬౩ ॥ ✽ యావతా కృత్స్నేన - పిత్ర్యేణ పితృసంబన్ధినా - అర్థేన విత్తేన - తాం దాసీమేవ - తోషయామాస - తథా - గ్రామ్యైః గ్రామేషు సాధుభిః - అభిలషితైః - కామైర్వస్త్రాభరణాదిభిః యథా - ప్రీయేత - సా - తథా - తాం - తోషయామాస ✽ ॥ ౬౪ ॥ ✽ అప్రౌఢాం అరజః ప్రాదుర్భావాం, ప్రియాం సున్దరీం - మహతి కులే సత్కులే - లమ్భితాం లబ్ధాం - భార్యాం, అచిరాదాశు - విససర్జ - పాపః పాపాచారః - స్వైరిణ్యాః కర్త్ర్యా - అపాంగేన కరణేన - విద్ధా వినాశితా - ధీర్వివేకో - యస్య ✽ ॥ ౬౫ ॥ ✽ న్యాయతోఽన్యాయతో వా - యతస్తతో - ధనముపనిన్యే ఆనీతవాన్ - మన్దధీః - అయమజామిళః - కుటుమ్బిన్యాః పుత్రవత్యాః - కుటుమ్బం పుత్రాదిరూపం - బభార పుపోష ✽ ॥ ౬౬ ॥ ✽ ఏవం తస్య వృత్తిమభిధాయావశ్యమస్య దణ్డం ప్రత్యర్హతాఽస్తీత్యాహుః ॥ యద్యస్మాదసావజామిళః - శాస్త్రపథమతిక్రమ్య - స్వేచ్ఛాచారీ - ఆర్యైః శిష్టైః - గర్హితః - అఘాయుః పాపాభివృద్ధాయుష్కః - దాసీసఙ్గరూపాన్మలాన్నిత్యమశుచిస్సన్ - చిరం కాలమవర్తత ✽ ॥ ౬౭ ॥ ✽ తతః - కృతం, కిల్బిషం పాపం - యేన - అకృతః - నిర్వేశః నిష్కృతిర్యేన, తమేనం, దణ్డపాణేర్యమస్య, సకాశం ప్రతి, నేష్యామః ప్రాపయిష్యామః ॥ సకాశం విశినష్టి ॥ యత్ర, దణ్డపాణేస్సకాశే - దణ్డేన నరకానుభవరూపేణ, శుద్ధ్యతి ✽ ॥ ౬౮ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ప్రథమోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
ఏవం యమదూతైరుక్తా విష్ణుదూతా ఆహురిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్ - ఏవం - యమదూతైః - విశేషేణ భాషి

త-ముపధార్య శ్రవణేన మనసి ధృత్వా-న్యాయనిపుణాః భగవద్దూతా-స్తాన్యమదూతాన్ప్రత్యాహుః ॥౧॥ ఉక్తమేవా
హ-అహో ఇత్యాదినా, "స వేదపరమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్స్వయమ్" ఇత్యుక్తేన-అహో-కష్టం ప్రాప్తం, కింతత్-ధర్మదృ
శాం-సభా-మధర్మః, స్పృశతే ॥ కోఽసౌ ధర్మస్తత్రాహుః-యత్ర యమస్య సభాయాం - అపాపేష్వ-త ఏవాదణ్డ్యేషు దణ్డః-
యైర్వ్యర్థ ఏవాదృశ్యే, ధ్రియత ఏ కార్యతే-అయమేవాధర్మ ఇతి భావః ॥౨॥ ధర్మాధర్మవిభాగేన శాస్తౄణాం వైషమ్యమనుచి
తమిత్యాహుః ॥ ప్రజానామితి ॥ యే-శాస్తారో, భవాదృశా, స్తే-సమాః వైషమ్యరహితాః-సాధవః ప్రోషాపాకరణరూపపర
కార్యసాధకాః, అత ఏవ, ప్రజానాం, పితరః హితకారిణః, యదీ-దృశేషు, భవత్స్వేవ - వైషమ్యం -స్యాత్తర్హి, ప్రజాః-కం,
శరణం, యాన్తి ప్రాప్నువన్తి ॥ ౩ ॥ త్వాదృశః శ్రేష్ఠః, కృత్స్నవిత్, యద్యత్కర్మ, చరతి, తత్తదేవ కర్మ, ఇతరోఽ
కృత్స్నవిదపి, ఈహతే చేష్టతే, సః శ్రేయా-న్యదేవ శాస్త్రం - ప్రమాణం కురుతే ప్రమాణమితి మన్యతే, తదేవ, తద్లోకో-
ఽనువర్తతే, అతః - శ్రేయసాం స్వానుష్ఠానేన ధర్మప్రవర్తకానాం - వేదానువర్తినామిదమదణ్డ్యదణ్డనమనుచితమిత్య
ర్థః ॥ ౪ ॥ కించ, సాపరాధలోకస్య దణ్డయితా యమః-నత్వపాపినామితి విశ్వాసవిషయ ఏవ, ప్రాకృతవద్వైషమ్యేణా
నపరాధినోఽపి దణ్డయితా స్యా - త్తర్హి, విశ్వస్తఘాతుకతాదోషః ప్రసజ్యతే, తల్లోకపరిపాటీముఖేనాహుః ॥ యస్యేతి ॥ య
స్య విశ్వసనీయస్యా-ఙ్కే-ఉత్సఙ్గే, శిరః, ఆధాయ విన్యస్య-యో-లోకో జనః-నిర్వృతస్సుఖితః, స్వపితి, తమేవ లోకం, స ఏవ,
భూతానాం - విశ్రమ్భణీయః కృపావాంశ్చ, కథం-ద్రోగ్ధుమర్హతీత్యన్వయః, నిర్వృతో లోకః కథంభూతః-యథా, పశు
స్తద్వ-త్స్వయం-ధర్మమధర్మం వా, న వేద, కింతు, కేవలం మమాయం హితకారీత్యేవం వేదేతి భావః, లోకం కథంభూతం, న్య
ర్పితాత్మానం-నితరాం- అర్పితస్సమర్పిత-ఆత్మా దేహో, యేన-కృతం, మైత్రం విశ్వాసో, యేన, అచేతనం, న విద్యతే, చేతః వివే
కో యస్య, అకేతనమితి పాఠే-న విద్యతే కేతనం శరణమన్యద్యస్య తమ్ ॥౫॥౬॥ నన్వస్య పాపినో దణ్డః కిమర్థమాక్రోశః క్రి

యకోవిదాః ॥ ౧ ॥ అహో కష్టం ధర్మదృశామధర్మః స్పృశతే సభామ్ । యత్రాదణ్డ్యేష్వపాపేషు దణ్డో యై
ర్ధ్రియతే వృథా ॥౨॥ ప్రజానాం పితరో యే చ శాస్తారః సాధవః సమాః । యది స్యాత్తేషు వైషమ్యం కం యాన్తి శ
రణం ప్రజాః ॥ ౩ ॥ యద్యదాచరతి శ్రేయానితరస్తత్తదీహతే । స యత్ప్రమాణం కురుతే లోకస్తదనువర్తతే ॥
యస్యాఙ్కే శిర ఆధాయ లోకః స్వపితి నిర్వృతః । స్వయం ధర్మమధర్మం వా న హి వేద యథా పశుః ॥ ౫ ॥ స కథం
న్యర్పితాత్మానం కృతమైత్రమచేతసమ్ । విస్రమ్భణీయో భూతానాం సఘృణో ద్రోగ్ధుమర్హతి ॥ ౬ ॥ అయం
హి కృతనిర్వేశో జన్మకోట్యంహసామపి । యద్వ్యాజహార వివశో నామ స్వస్త్యయనం హరేః ॥ ౭ ॥ ఏతేనైవ
హ్యఘోనోఽస్య కృతం స్యాదఘనిష్కృతమ్ । యదా నారాయణాయేతి జగాద చతురక్షరమ్ ॥ ౮ ॥ స్తేనస్సు

యతే, తత్రాహుః ॥ అయం హీతి ॥ జన్మనాం కోటిభి, రార్జితానాం- అంహసాం పాపానాం, కృతః-నిర్వేశః-ప్రాయశ్చిత్తం-
యేన తథాభూతోఽయం-కోఽసౌ నిర్వేశ- స్తత్రాహుః-వివశః పరవశోఽపి, హరేః-స్వస్త్యయనం శుభావహం-నామ, వ్యా
జహార జగాదేతి, యత్, అసావేవ నిర్వేశ ఇత్యర్థః ॥ ౭ ॥ నను, "నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత" ఇతి న్యాసోపాసనవ్య
తిరిక్తోపాయాన్తరనిషేధాత్కథం పారవశ్యకృతస్య సంకేతితనామోచ్చారణస్యాఖిలాంహోనిరసనద్వారేణ ముక్తిసాధ
నత్వమిత్యత్రాహుః ॥ ఏతేనైవేత్యాదినా యత స్తద్విషయా మతిరిత్యన్తేన ॥ యదా ప్రయాణసమయే, నారాయణాయేతి చతు
రక్షరం, నామ, జగాదేతి, యత్, ఏతేనైవ, అస్య, అఘోనః అఘవతః అఘానాం, నిష్కృతం-కృతం స్యాత్ ॥ ౮ ॥ న కేవలం ప్ర
తిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదివదన్తిమం నామస్మరణం కతిపయపాపానాం నిష్కృతం, కింతు, మహాపాతకోపపాతకసంకీర్ణా
దిరూపేణ బహువిధానాం సర్వేషామపీత్యాహుః ॥ స్తేన ఇత్యాదినా ॥ స్తేనః స్వర్ణచోరః, స్తేనాదయో, యే, మహాపాతకినః,
యే చ, మిత్రస్త్ర్యాదిహన్తార ఉపపాతకినః, అపరే చ, యే, నానావిధాః పాపిన- స్తేషాం సర్వేషామప్య - ఘవతా-మిదం-అ
న్తిమం విష్ణోర్నామవ్యాహరణ, మేకమేవ, సునిష్కృతముత్కృష్టం ప్రాయశ్చిత్తం, యతః విష్ణోర్నామవ్యాహరణా, త్తద్విష
యా విష్ణువిషయా, మతి, ర్భవతి, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిప్రతిబన్ధిసకలవృజిననిరసనద్వారేణ మత్యుత్పాదకం స్మరణం-త
త ఉత్పన్నా చ మతిర్భగవత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకనిరసనద్వారా ముక్తిహేతురితి "నాన్యః పన్థా" ఇత్యస్య న విరోధ ఇతి భావః-న
న్వేవం నామోచ్చారణేనైవ ముక్తిసిద్ధేరుపాసనశాస్త్రవైయర్థ్యం ॥ మైవం "యం యం వాపి స్మరన్భావం త్యజత్యన్తే కలేబ
ర" మిత్యుక్తన్యాయేన తత్తదన్తిమస్మరణస్య తత్తద్భావాపత్త్యాపాదకత్వాద్భగవత్స్మరణస్య భగవద్భావాపత్త్యాపాద
కత్వే సిద్ధే భగవదన్తిమస్మరణోపాయతయా ప్రయాణపర్యన్తముపాసనం తచ్ఛాస్త్రేణ విధీయతే, తదేవ స్మరణం ప్రాచీ
నసంస్కారవశాదకస్మాత్పఙ్గూపరి గఙ్గానిపతనన్యాయేన పతితం చే, త్తేనైవ ముక్తిః, సతి జీవనహేతావన్తిమస్మరణపర్యన్తా

౬శ్లో॥ పా॥ మైత్రమకేతనమ్.

యాభక్తైర్నామోచ్చారణమభ్యస్తం సత్ కర్మజ్ఞానయోగాదివదనుగ్రాహకం, అసతితు తాదాత్వికస్మరణస్యసాక్షాన్ముక్తిసాధనస్యాననుగ్రాహకమితి నకోపివిరోధః-ననుజీవద్భిరసకృదావృత్తమపినామనభక్తినిర్వర్తకత్వేనదృష్టమితిచే- త్తర్హి తైరనుష్ఠితాః కర్మయోగాదయోపి తన్నిష్పాదకత్వేననదృష్టాః, అథ ప్రబలప్రతిబన్ధవశాద్భక్తియోగానధికారాద్వావిచ్ఛిన్నస్యతద్వదేవనరకపరిహారకత్వం-పునర్జన్మాన్తరేభక్తియోగారమ్భపాదకత్వంచ, తదాభక్తియోగానుగ్రాహకత్వాభావేఽపిజన్మాన్తరేషుప్రాచీనసంస్కారవశాదారభ్యమాణభక్తియోగనిష్పాదకాః కర్మయోగాదయ ఇతిచే- త్తర్హినామోచ్చారణమప్యేవమేవేత్యవధేయం - కర్మయోగాదీనామభిసంహితఫలానామైశ్వర్యకైవల్యాదిసాధనత్వమనభిసంహితఫలానాంతుభక్తియోగనిర్వర్తకత్వం సంయోగపృథక్త్వన్యాయేన, నామోచ్చారణస్యతుసతిజీవనహేతావసకృదావృత్తస్యభక్తియోగోత్పత్తిప్రతిబన్ధనిరసనేనానభిసంహితఫలకర్మాదియోగవద్భక్తియోగానుగ్రాహకత్వం, ఇయాంస్తువిశేషః - అసతిత్వన్తిమప్రత్యయజననేనస్వతన్త్రన్యాయసయోగవత్సాక్షాన్ముక్తిసాధనత్వమితి - సర్వేషామప్యఘవతామిదమేకంసునిష్కృతమిత్యనేనకతిపయ-దురితనివర్తకాత్ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాత్సకలదురితనివర్తకత్వేననామోచ్చారణస్యోత్కృష్టత్వంసూచితమ్ ※ ॥ ౯॥౧౦॥ ※తదేవప్రతిపాదయన్తి॥ నేతిద్వాభ్యాం॥ బ్రహ్మవాదిభిర్మన్వాదిభిః-ఉదితైరుక్తైః-వ్రతాదిభిః ప్రాజాపత్యకృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదివ్రతాదిభిః - ప్రాయశ్చిత్తైః, రఘువాన్పురుష- స్తథా, నశుధ్యేత-కథం-యథా-ఉదాహృతైః, హరేర్భగవతో, నామపదైః నామరూపైః పదైః, శుధ్యేత, తత్ర హేతు- స్తదుత్తమశ్లోకగుణానులమ్భకమితి, తద్ధరేర్నామపదోదాహరణం, ఉత్తమశ్లోకస్యభగవత, స్తద్గుణానాంచో, పలమ్భకం జ్ఞాపకం, ఉత్తమశ్లోకతద్గుణవిషయకమత్యుత్పాదకమిత్యర్థః, జీవద్దశాయామనభిసంహితఫలకర్మయోగాది-భక్తిరూపమత్యుత్పాదకం, అన్తిమదశా

రాప్యోమిత్రధ్రుగ్బ్రహ్మహా గురుతల్పగః । స్త్రీరాజపితృహన్తారో యేచపాతకినోఽపరే ॥ ౯ ॥ సర్వేషామప్యఘవతామిదమేవసునిష్కృతమ్ । నామవ్యాహరణంవిష్ణోర్యతస్తద్విషయామతిః ॥ ౧౦ ॥ ననిష్కృతై ※ రుదితైర్బ్రహ్మవాదిభిస్తథావిశుధ్యత్యఘవాన్‌వ్రతాదిభిః । యథాహరేర్నామపదైరుదాహృతైస్తదుత్తమశ్లోకగుణానులమ్భకమ్ ॥ ౧౧॥ నైకాన్తికంతద్ధికృతేఽఘనిష్కృతేమనఃపునర్ధావతిచేదసత్పథే। తత్కర్మనిర్హారమభీప్సతాంహరేర్గుణానువాదఃఖలుసత్త్వభావనః॥ ౧౨ ॥ అథైనంమాపనయతకృతాశేషాఘనిష్కృతమ్। యదసౌభగవన్నామమ్రియమాణస్సమగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ సాంకేత్యంపారిహాస్యంవాస్తోభంహేళనమేవవా। వైకుణ్ఠనామగ్రహణమశేషాఘహరంవిదుః॥౧౪ ॥ పతితస్స్ఖలితోభగ్నస్సందష్టస్తప్తఆహతః। హరి

యాంతుసాక్షాన్ముక్తిసాధనాన్తిమస్మరణరూపమత్యుత్పాదకమితివివేకః ※ ॥ ౧౧ ॥ ※తద్బ్రహ్మవాదిభిరుక్తం, నిష్కృతం, నైకాన్తికంనాత్యన్తంశోధకం, కుతః, హియతః, నిష్కృతే, తస్మిన్, కృతేఽపి, అసత్పథేపాపమార్గే, పునర్మనో, ధావతి, చేదిత్యేవకారార్థః, నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, ధావత్యేవేత్యర్థః-తత్తస్మాత్, కర్మణాం పాపానాం, నిర్హారం ఆత్యన్తికంనాశ, మభీప్సతాం, అభిలషతాం, హరే, ర్గుణానువాదఏవ-ప్రాయశ్చిత్తం, గుణాఃఅనూద్యన్తేయేన-స, గుణానువాదః-నామవ్యాహారః - సహి, సత్త్వభావనఃసమ్యగ్జ్ఞానహేతుభూతసత్త్వవర్ధకః ※ ॥ ౧౨ ॥ ※అథహేయమదూతాః-కృతం-అశేషాఘనిష్కృతం, యేన- తమేనం - మాఽపనయతమాప్రాపయత-యమాలయమితిశేషః-కుతః-యద్యస్మాద సావజామిళః-మ్రియమాణో, భగవతో-నామ, సమ్యగగ్రహీత్ ఉచ్చచార ※ ॥ ౧౩ ॥ ※నన్వయంపుత్రేసంకేతంనారాయణేతిపదముచ్చారితవాన్- అతస్తత్పుత్రవిషయకమత్యుత్పాదనద్వారా - ఏనంసంసారయేదేవ, నతుభగవద్విషయకమత్యుత్పాదనద్వారామోచయే - దిత్యపేక్షాయాంయదృచ్ఛయాభస్మాదిబుద్ధ్యా వాస్పృష్టస్యాగ్నేర్యదృచ్ఛయాపీతస్యౌషధస్యదాహకత్వారోగ్యజనకత్వవద్వస్తూనాంవిలక్షణస్వభావత్వాత్సంకేతితస్యాసంకేతితస్యవాఽన్యాదృశోభగవన్నామ్నస్సర్వాఘనివర్తకత్వంభగవద్విషయకమత్యుత్పాదకత్వంచస్వాభావికోధర్మ ఇత్యాహుస్సాంకేత్యమిత్యాదినా॥ మన్త్రోప్యుదాహృతఇత్యస్తైన-సాంకేత్యంపుత్రాదౌసంకేతకృతం-పారిహాస్యంఉచ్చారణాసమర్థజనపరిహాసకృతం, స్తోభం ※ నిరాలాపకృతం ※యద్వాభూతావిష్టస్యమన్త్రశక్త్యాదిభిరాలాపనంస్తోభ, స్తత్కృతమిత్యర్థః - హేళనంస్వవిరోధిజననిన్దాద్యన్తర్భూతం- యద్వా-కింవిష్ణునేతిసావజ్ఞం హేళనరూపంవా-అన్యదపిప్రకారాన్తరమాపన్నం-వైకుణ్ఠస్యభగవతో-నామగ్రహణం-నిశ్శేషపాపహరం-విదుః, నామసామర్థ్యయాథాత్మ్యవిదఇతిశేషః ※॥౧౪॥ ※తథా-పతితఃప్రా

※ నిరాలాపకృతమితి ※ నిరాలాపైః యథావద్వర్ణోచ్చారణాసమర్థైః కృతం-ఉచ్చారితమిత్యర్థః-యథానారాయణేతివక్తవ్యేనానానేత్యుక్తిః-ఏతచ్చశ్రీరహస్యత్రయసారప్రభావవ్యవస్థాధికారవ్యాఖ్యాసుస్పష్టమ్.

స్ఖలితః-మార్గే - భగవదాజ్ఞారూపవర్ణాశ్రమధర్మాద్వా స్ఖలితః-భగ్నః భగ్నపాదాద్యవయవః-సందష్టః సర్పాదిభిః -త ప్తో జ్వరాదినా, ఆహతో దణ్డాదినా-ఏతదన్యతమావస్థాం ప్రాప్తః-పుమాన్ - యద్యవశేనాపి-హరిరిత్యాహ-తర్హి, యాత నాః ప్రతి-నార్హతి ॥౧౫॥ నను మహతః పాపస్య మహదేవ ప్రాయశ్చిత్తం న త్వల్పం నామగ్రహణం-పాపతారతమ్యేన ప్రాయశ్చిత్తతారతమ్యస్య మన్వాదిభిరుక్తత్వా - దన్యథా ప్రాయశ్చిత్తశాస్త్రవైయర్థ్యం స్యా - దిత్యన్తరా కస్యచిన్నిన్ద్వాంశఙ్కాం నిరాకుర్వన్తి ॥ గురూణామితి ॥ గురూణాం పాపానాం - గురూణి-ప్రాయశ్చిత్తాని, లఘూనాం లఘూని-మహర్షి-యథావత్-జ్ఞాత్వా, యద్యప్యుక్తాని - తథాపి-తైస్తైస్తపఆదిభిః ప్రాయశ్చిత్తైః-అఘాని, ప్రతినియతనివర్త్యాని-పూయన్తే నివర్త్యన్తే - న తు-అధర్మజం అధర్మం జనయతీత్యధర్మజం - హృదయం మనః-చిత్తశుద్ధిర్న జాయత ఇత్యర్థః, తర్హ్యధర్మస్య నిమిత్తం హృదయం కేన శుధ్యతీత్యత్రాహుః ॥ తదపీతి ॥ తద్ద్వయమపి-ఈశాఙ్ఘ్రిసేవయా నామానుస్మరణాదిరూపయా భగవత్సేవయా, శుధ్యతీత్యర్థః ॥౧౬॥ ౧౭ ॥ తత్తస్మాత్, జ్ఞానాత్-ఇదం భగవన్నామాశేషాఘనివర్తకమితి జ్ఞాపనాత్-అథవా అజ్ఞానాత్ - సంకేతపరిహాసాదినిమిత్తాద్వా - సంకీర్తితమ్-ఉత్తమశ్లోకస్య నామ-పుంసః పాపినో, ఽఘం-దహత్యేవ నివర్తయత్యేవ-యథా, ఽనలోఽగ్నిః, జ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా-స్పృష్టో దహతి ॥౧౮॥ యథా చ-వీర్యతమం వీర్యవత్తమ-మగదమౌషధం, యదృచ్ఛయాజ్ఞానాదజ్ఞానాద్వా - ఉపయుక్తం భక్షితం స- దారోగ్యం జనయతీతి శేషః-తథా-భగవన్నామాత్మకో మన్త్రోఽపి, ఆత్మగుణం నామ్నస్సామర్థ్య-మజానతాఽపి పురుషేణో-దాహృత ఉచ్చారితః, అఘం - దహత్యేవేతి పూర్వేణాన్వయః, వస్తూనాం విలక్షణస్వభావత్వాదితి భావః ॥౧౯॥ యద్యస్మదుక్తార్థే యుష్మాకం సందేహః, తర్హ్యాయమం పృచ్ఛతేత్యాహుః ॥ పతిమితి ॥ హే భటాః - యద్య-స్మిన్నస్మదుక్తే ధర్మే-యది సంశయః, తర్హి-వో యుష్మాకం పతిం య

రిత్యవశేనాహ పుమాన్నార్హతి యాతనాః ॥౧౫॥ గురూణాం చ లఘూనాం చ గురూణి చ లఘూని చ ॥ ప్రాయశ్చిత్తాని పాపానాం జ్ఞాత్వోక్తాని మనీషిభిః ॥౧౬॥ తైస్తాన్యఘాని పూయన్తే తపోదానవ్రతాదిభిః। నాధర్మజం తద్ధృదయం తదపీశాఙ్ఘ్రిసేవయా ॥౧౭॥ అజ్ఞానాదథవా జ్ఞానాదుత్తమశ్లోకనామ తత్। సంకీర్తితమఘం పుంసో దహత్యేధో యథాఽనలః ॥౧౮॥ యథాఽగదం వీర్యతమముపయుక్తం యదృచ్ఛయా। అజానతోఽప్యాత్మగుణం కుర్యాన్మన్త్రోఽప్యుదాహృతః ॥౧౯॥ పతిం వః పృచ్ఛత భటా ధర్మేఽస్మిన్ యది సంశయః। స వేద పరమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్యమః ॥౨౦॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ త ఏవం సువినిర్ణీయ ధర్మం భాగవతం నృప। తం యామ్యపాశాన్నిర్మోచ్య విప్రం మృత్యోరమూముచన్ ॥౨౧॥ ఇతి ప్రత్యుదితా యామ్యా దూతా యాత్వా యమాన్తికమ్। యమరాజ్ఞే యథా సర్వం సమాచఖ్యురరిన్దమ ॥౨౨॥ ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతిం గతః। వవన్దే శిరసా విష్ణోః కింకరాన్ దర్శనోత్సవః ॥౨౩॥ తం వివక్షుమభిప్రేత్య మహాపురుషకింకరాః। సహసా పశ్యతస్తస్య తత్రా

మం ॥ పృచ్ఛత -స తు ధర్మసూక్ష్మం జానాతీత్యాహుః ॥ స ఇతి ॥ స భగవాన్ "ఉత్పత్తిం ప్రలయం చైవ భూతానామాగతిం గతిమ్। వేత్తి విద్యామవిద్యాం చ స వాచ్యో భగవానితి" ఇత్యుక్తవిధః - యమః, ధర్మస్య, గుహ్యం రహస్యం, అత ఏవ, పరమం- వేద జానాతి ॥౨౦॥ ఏవముక్త్వా యమదూతాద్విప్రం ముముచురిత్యాహ మునిః ॥ త ఇతి ॥ హే నృప- తే యమభటా-ఏవముక్తవిధం - భాగవతం భగవన్నామోచ్చారణరూపం-ధర్మం, వినిర్ణీయ నిశ్శేషదురితక్షపణసమర్థం వినిశ్చిత్య, తం విప్రం యామ్యపాశాత్-నిర్మోచ్య విముక్తం కృత్వా, మృత్యో- రమూముచన్ మోచితవన్తః -మృత్యోరమూముచన్నిత్యస్యాయమభిప్రాయః- ఆయుః, క్షయకరాత్పాపాధిక్యాత్తస్య మృత్యుః-ప్రసక్త- స్తత్సమయే చ తమానేతుం యామ్యాః పురుషా ఆజగ్ముః, తస్మింశ్చాధికే పాపే అన్తిమనామోచ్చారణేనాకస్మాదపనీతే తేన సమూలం వినష్టే సతి మృత్యోరపి నివృత్తిరితి, అత ఏవ "స ఏవం వర్తమానోఽజ్ఞో మృత్యుకాల ఉపస్థితే। మతిం చకార తనయ" ఇతి పూర్వగ్రన్థస్య "ద్విజః పాశాద్వినిర్ముక్తో గతభీః ప్రకృతిం గత" ఇత్యుత్తరగ్రన్థేన సహ న విరోధః, అన్యథా ప్రసక్తస్య మృత్యోర్నివారణాసంభవాత్పునర్జీవనకథనం భక్తియోగోపసంహారకథనం చ విరుధ్యేత ॥౨౧॥ తతో యమదూతా ద్విజో విష్ణుదూతాశ్చ కిమకార్షురిత్యత్రాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థం, ప్రత్యుదితాః ప్రత్యాఖ్యాతాః, యామ్యా దూతాః -యమసమీపం -యాత్వా గత్వా-యమరాజ్ఞే యమరాజాయ సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వాన్న టచ్-ఆర్షత్వాద్వా, హే అరిన్దమ, యథా సర్వం, ఉక్తం సర్వమనతిక్రమ్య-ఆచఖ్యుః కథితవన్తః ॥౨౨॥ ద్విజో-యమపాశాత్-వినిర్ముక్తః, గతభీః, నిర్భయః, ప్రకృతిం పూర్వావస్థాం, గతః ప్రాప్తః, పునర్జీవితవానిత్యర్థః, విష్ణోః కింకరాన్-దర్శనోత్సవో హర్షో యస్య తాదృశః శిరసా వవన్దే నమస్కృతవాన్ ॥౨౩॥ హే అనఘ, తం ద్విజం, వివక్షుం కించిద్వక్తుమిచ్ఛుం, అభిప్రేత్య ఆలక్ష్య మహాపురుషస్య భగవతః- కింకరాః, సహసాఽఽశు, తస్య ద్విజస్య, పశ్యతస్సతః-అన్తర్దధిరే అన్తర్హితవన్తః - అస్య భగవత్ప్రాప్త్యపేక్షాజననాయాన్తర్ధానం "సర్వజ్ఞోఽపి హి సర్వేశస్సదా కారుణికోఽపి

సన్।సంసారతన్త్రవాహిత్వాద్రక్షోపేక్షా౽ప్రతిక్షుత,,ఇతిహ్యుక్తమ్ ❀॥ ౨౪ ॥ ❀అథతదన్తర్ధానానన్తరం-అజామిళః-యమకృష్ణయోః-దూతానాం , ధర్మాదిక , మాకర్ణ్య,భగవన్మాహాత్మ్యశ్రవణాద్భగవతి,భక్తిమానాసీదిత్యుత్తరేణాన్వయః,తత్ర,యమదూతానాంత్రైవిద్యంగుణాశ్రయంధర్మమాకర్ణ్య, కృష్ణ దూతానాంశుద్ధం భాగవతంధర్మమాకర్ణ్య-త్యన్వయః,త్రివిద్యావేదః , ఋగ్యజుస్సామాత్మకత్వా-త్తద్విహితంత్రైవిధ్యం,పూర్వభాగవిహితంకర్మ,గుణాశ్రయంగుణత్రయవశ్య జనాధికారం - శుద్ధంసత్వగుణప్రధానజనాధికారం,భాగవతంభగవత్సంబన్ధినం, భగవత్యాస్వితి పారె , ఆసీదితిక్రియాపదాధ్యాహారః - ఆకర్ణ్యేత్యస్యాకర్ణితంమనస్యవధార్యేత్యర్థః, అన్యథాతిరోధానాత్పూర్వమేవాకర్ణితత్వాదథేత్యనేనసహవిరోధాపత్తేః - అథేత్యస్యానన్తరవాఽర్థః - ఆత్మనస్స్వస్య-అశుభంపాపం-స్మరత, స్తస్య-మహాననుతాపః పరితాప-ఆసీత్ ❀॥౨౫॥౨౬॥ ❀తస్యతాపప్రకారమేవప్రపఞ్చయతి॥అహోఇతి॥అవిజితాత్మనః-అపజితః-ఆత్మామనో-యేన-తస్య- మేమమ - మహత్కష్ట-మహో-అభూత్ కింతత్-వృషల్యాంశూద్రాయాం-జాయతా జాయమానేన,యేన - ఆత్మనామయా,బ్రహ్మబ్రహ్మత్వం - విప్లావితంవినాశిత, మితియత్ ,,తజ్జాయాజాయాభవతియదస్యాంజాయతేపున,,రితిశ్రుత్యర్థమభిప్రేత్యజాయతాఽఽత్మనేత్యుక్తమ్ ❀ ॥౨౭ ॥ ❀సద్భిరార్యైర్విశేషేణగర్హితం మాం-ధిక్ ,,ఉభసర్వతసోఃకార్యాధిగుపర్యాదిష్వి ,,తి - సంబన్ధసామాన్యేషష్ఠ్యపవాదికాద్వితీయా-ధిగితినిన్దాద్యోతకమవ్యయం,మాంమమ-ధిక్నిన్దానిన్ద్యోఽహమిత్యర్థః , కథంభూతంమాం-దుష్కృతందుష్టంకృతవాన్దుష్కృత్ - తంకులక

్నర్ధధిరేఽనఘ॥౨౪॥అథాజామిళఆకర్ణ్యదూతానాంయమకృష్ణయోః।ధర్మంభాగవతంశుద్ధంత్రైవిధ్యంచగుణాశ్రయమ్ ॥ ౨౫ ॥ భక్తిమాన్భగవత్యా❀శుమాహాత్మ్యశ్రవణాద్ధరేః।అనుతాపోమహానాసీత్స్మరతోఽశుభమాత్మనః ॥ ౨౬ ॥అహో మేపరమంకష్టమభూదవిజితాత్మనః।యేనవిప్లావితంబ్రహ్మవృషల్యాంజాయతా❀ఽఽత్మనా ॥౨౭॥ధిఙ్మాంవిగర్హితంసద్భిర్దుష్కృతంకులకజ్జలమ్ ।హిత్వాబాలాంసతీంయోఽహంసురాపామసతీమగామ్ ॥ ౨౮ ॥ వృద్ధావనాథౌపితరౌనాన్యబన్ధూతపస్వినౌ।అహోమయాఽధునాత్యక్తావకృతజ్ఞేననీచవత్ ॥ ౨౯ ॥ సోఽహంవ్యక్తంపతిష్యామినరకేభృశదారుణే।ధర్మఘ్నాఃకామినోయత్రవిన్దన్తియమయాతనాః ॥ ౩౦ ॥ కిమిదంస్వప్నఆహోస్విత్సాక్షాద్దృష్టమిహాద్భుతమ్ । క్వయాతాఅద్యతేయేమాంవ్యకర్షన్పాశపాణయః ॥ ౩౧ ॥ అథతేక్వగతాస్సిద్ధాశ్చత్వారశ్చారుదర్శనాః । వ్యమోచయన్నీయమానంబద్ధ్వాపాశైరధోభువః ॥ ౩౨॥ అథాపిమేదుర్భగస్యవిబుధోత్తమదర్శనే।భవితవ్యంమఙ్గళేనయేనాత్మామేప్రసీదతి ॥ ౩౩॥అన్యథామ్రియమాణస్యనాశుచేర్వృషలీపతేః।వైకుణ్ఠనామగ్రహణంజిహ్వావక్తుమిహార్హతి ॥ ౩౪ ॥ క్వచాహంకితవఃపాపోబ్రహ్మఘ్నోనిరపత్రపః । క్వచనారాయణేత్యేతద్భగవన్నామమ

జ్జలంకులకలఙ్కం,కించ,సతింవిశుద్ధాం-బాలాం -యోషాం,స్త్రియం-హిత్వా,సురాపాం-సురాంపిబతీతిసురాపా-తాం-అతఏవా-సతీం-అగాం-అగచ్ఛమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀వృద్ధౌప్రవయసౌ- అనాథౌరక్షకరహితౌ-నవిద్యతేఅన్యోబన్ధుఃపుత్రాదిర్యయోస్తౌ-తపస్వినౌతపస్సంపన్నౌ-పితరౌమాతాపితరౌ-అకృతజ్ఞేనకృతఘ్నేన - మయా-అధునాతత్క్షణమేవ-నీచేనేవ-అహోత్యక్తౌ- సఏవంవిధోఽహం,వ్యక్తంనూనం-నితరాందారుణే-నరకే-పతిష్యామి-యత్రనరకే-ధర్మఘ్నాఃయమాదయస్సన్తియత్ర-కామినోమాదృశాః-యమయాతనాః-విన్దన్తిలభన్తే ❀ ॥౨౯॥౩౦ ॥ ❀ఏవంతస్యపరితాపమనువర్ణ్యేదానీంతస్యవిమర్శపూర్వకంముక్తిసాధనధర్మానుష్ఠానక్రమమాహ॥కిమిత్యాదినా ,, బ్రహ్మణ్యనుభావాత్మనీ,,త్యన్తేన-కి-మిదంయమకృష్ణదూతాగమనతత్సంభాషణాదిదర్శనం-స్వప్నః-ఆహోస్విదుత-సాక్షాజ్జాగ్రతామయా - మహాద్భుతం- దృష్టం-అద్యఅధునా, తేదూతాః,క్వ,యాతాఃగతాః-కే - యే-పాశపాణయస్సన్తో,మాం-వ్యకర్షన్నాకృష్టవన్తః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀అథ-తే-చత్వార , శ్చారుదర్శనాస్సున్దరాః-సిద్ధాః-క్వ - గతాః, కే-యే-పాశైః- ర్బద్ధ్వా- అధోభువఃనరకాన్ప్రతి-నీయమానం-మాం-వ్యమోచయన్ మోచితవన్తః ❀ ॥౩౨ ॥ ❀యద్యప్యహంమన్దభాగ్య- స్తథాపి-మేదుర్భగస్యాపి-విబుధోత్తమానాం-దర్శనే-నిమిత్తేసప్తమీ - దర్శనేననిమిత్తేనేత్యర్థః- మఙ్గళేనభవితవ్యం-కింతన్మఙ్గళం,యేనమఙ్గళేనశుభకర్మణా-మమ-ఆత్మామనః-పరమాత్మావా-ప్రసీదతి ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀అన్యథాయదిమఙ్గళేననభవితవ్యం -పుణ్యేనవినేత్యర్థః-వృషలీపతే-రతఏవా-శుచేః - మ్రియమాణస్యమర్తుముద్యతస్య-మమ- జిహ్వా,వైకుణ్ఠస్య,నామగ్రహణం-గృహ్యతేవశీక్రియతేచిత్తమనేనేతిగ్రహణం,నామరూపంగ్రహణంవక్తుం-నార్హతి ❀॥౩౪॥ ❀కితవోమూర్ఖో-బ్రహ్మఘ్నఃపిప్రత్యవాయనాశకః-బ్రహ్మణ్యఘ్నఇతిపా

రేత్యుక్తవేదః - నిర్లజ్జోఽహం-క్వ-మఙ్గళావహం - నారాయణేత్యేతద్భగవన్నామ - క్వ-ఈదృశస్యమమ, న్తకాలేతన్నామోచ్చారణంపుణ్యేనవినాకథంసంభవేదిత్యర్థః ❀ ॥ 3౫ ॥ ❀సోఽహంసిద్ధదర్శనవైకుణ్ఠనామగ్రహణాదిసూచితధర్మ యుక్తోఽహంయతాఽనియమితా - శ్చిత్తా - దయో-యేన-తథాభూతస్సన్-తథా-యతిష్యామియత్నంకరిష్యామి-కథంయథా-భూయఃపున,రాత్మాన -మన్ధేతమసినరకే,నమజ్జయేనకుర్యామ్ ❀ ॥3౬॥ ❀కింకృత్వా- అవిద్యా-దేహాత్మాభిమానాదిమూలమజ్ఞానం,కామశ్శబ్దాదివిషయాభిలాషః - కర్మ-ఏభి-ర్జాతం-తమిమం,బన్ధంగర్భజన్మాద్యవస్థాపరివృత్తిరూపంసంసారం-విముచ్యఅపోహ్య,కథంభూతః - సర్వేషుభూతేషు-సుహృత్ -శాన్తఃనిగృహీతాన్తరిన్ద్రియః-కరుణఃసర్వభూతేషుకృపావాన్-ఆత్మవాన్ప్రశస్తమనస్కః , యోషిన్మయ్యాయోషిద్వ్యాజయా-భగవన్మాయయా-గ్రస్త-మాత్మానం-మోచయే-తాంవిశినష్టి॥యయైవా-హ,మధమఃజ్ఞానశూన్యోఽహం-క్రీడామృగఇవ,విక్రీడితః ❀ ॥ 3౭॥3౮॥ ❀దేహే,ఆదిశబ్దాత్తదనుబన్ధిని-అహం-మమేతి-యా-మిథ్యార్థధీమతిః-మిథ్యాఅయథార్థా - అర్థధీఃదేహాద్యర్థవిషయాధీ-స్తద్రూపామతి - స్తాం-అనహమర్థదేహాద్యర్థవిషయకాహంధియోవిపరీతరూపత్వాన్మిథ్యార్థధీరిత్యుక్తం - మోహార్థధీరితిపాఠాన్తరం-తత్రాపి-మోహాత్మికాంఅహంత్వేనదేహాదిరూపార్థధీరూపామిత్యేవార్థః ,హిత్వాత్యక్త్వా , భగవతి, తత్కీర్తనాదిభి,శ్శుద్ధం,మనోధాస్యేఆధాస్యే ❀ ॥ 3౯ ॥ ❀ఇతీత్థం- జాతఃఉత్పన్నః,సునితరాం,నిర్వేదో, యస్య, తాదృశఃసాధుషు-క్షణమాత్రసఙ్గేన,ముక్తం-సర్వానుబన్ధనంపుత్రాదిస్నేహో, యేనసః,గఙ్గాద్వారం,ఉపేయాయఉపగతవాన్ ❀ ॥౪౦ ॥ ❀సోఽజామిళః-తస్మిన్ - దేవసదనే , దేవోభగవాన్సీదతినివసతిసన్నిహితోభవత్యస్మి- న్నితిదేవసదనం - తస్మిన్గఙ్గాద్వారేఉప

జ్గళమ్ ॥ 3౫ ॥ సోఽహంతథాయతిష్యామి❀యతచిత్తేన్ద్రియానిలః।యథానభూయఆత్మానమన్ధేతమసిమజ్జయే ॥ 3౬ ॥ విముచ్యతమిమంబన్ధమవిద్యాకామకర్మజమ్। సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తోమైత్రఃకరుణఆత్మవాన్ ॥ 3౭ ॥ మోచయేగ్రస్తమాత్మానంయోషిన్మయ్యాఽఽత్మమాయయా। విక్రీడితోయయైవాహంక్రీడామృగఇవాధమః ॥ 3౮ ॥ మమాహమితిదేహాదౌహిత్వా❀మిథ్యార్థధీర్మతిమ్। ధాస్యేమనోభగవతిశుద్ధం తత్కీర్తనాదిభిః ॥ 3౯ ॥ఇతిజాతసునిర్వేదఃక్షణసఙ్గేనసాధుషు। గఙ్గాద్వారముపేయాయముక్తసర్వానుబన్ధనః ॥ ౪౦॥ సతస్మిన్దేవసదనఆసీనోయోగమాశ్రితః।ప్రత్యాహృతేన్ద్రియగ్రామోయుయోజమనఆత్మని॥ తతోగుణేభ్యఆత్మానంవియుజ్యాత్మసమాధినా।యుయుజేభగవద్ధామ్నిబ్రహ్మణ్యనుభవాత్మని ॥ ౪౧ ॥ యర్హ్యుపారతధీస్తస్మిన్నద్రాక్షీత్పురుషాన్పునః।ఉపలభ్యోపలబ్ధాన్ప్రాగ్వవన్దేశిరసాద్విజః ॥ ౪3 ॥ హిత్వాకళేబరంతీర్థేగఙ్గాయాందర్శనాదను । సద్యస్స్వరూపంజగృహేభగవత్పార్శ్వవర్తినామ్ ॥ ౪౪॥సాకంవిహాయసావిప్రోమహాపురుషకింకరైః।హైమంవిమానమారుహ్యయయౌయత్రశ్రియఃపతిః ॥ ౪౫॥ ఏవంసవిప్లా

విష్టః - యోగంభగవద్భక్తియోగం , ఆశ్రితఃఆరబ్ధ్యేత్యర్థః,ప్రత్యాహృతః, విషయేభ్యఃఇన్ద్రియగ్రామఃఅన్తర్బాహ్యేన్ద్రియసంఘో - యేన- తాదృశః , ప్రథమ-మాత్మానంప్రత్యగాత్మానం-గుణేభ్యఃగుణపరిణామేభ్యోదేహాదిభ్యః-వివిచ్యపృథక్త్వేనానుసంధాయ- తస్మి -న్నాత్మనిప్రత్యగాత్మనిమనో-యుయుజే ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀తత-ఆత్మనఃజీవాన్తర్యామిణఃపరమాత్మన, స్సమాధినాధ్యానేన - తస్మిన్ప్రత్యగ్ణిస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్త్వ-మనుభవాత్మనిజ్ఞానస్వరూపే,భగవద్ధామ్నిభగవచ్ఛబ్దవాచ్యతేజసి -యుయుజేస్థిరమకరోత్ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ఏవంభగవతిస్థిరీకృతచిత్తస్సన్ , యర్హియదా,ఉపాగతాశబ్దాదిభ్యో నివృత్తా - ధీ - ర్యస్య , తాదృశ - స్తస్మిన్కాలే - అగ్రే - పురుషాన్పూర్వదృష్టాన్ - భగవత్పార్షదాన్- అద్రాక్షీత్-తతః - ప్రా-గుపలబ్ధాన్ప్రాప్తాన్-పున - రుపలభ్యఅభిజ్ఞాయ-ద్విజ-శ్శిరసా-వవన్దే ❀ ॥ ౪3 ॥ ❀దర్శనానన్తరం-గఙ్గాయాస్తీర్థే,కళేబరం-త్యక్త్వా - గఙ్గాయామితిపాఠే,తీర్థేగఙ్గాద్వారక్షేత్రే - గఙ్గాయాం-త్యక్త్వేత్యర్థః,సద్యః,భగవతః, పార్శ్వవర్తినాంపార్షదానాం,స్వరూపం-తత్సమానరూపం-జగృహేగృహీతవాన్ ❀॥౪౪॥ ❀ సవిప్రో , మహాపురుషకింకరైస్సాకం, హైమం - విమాన,మారుహ్య, విహాయసాఆకాశమార్గేణ,అర్చిరాదినేత్యర్థః, గతః, క్వ , యత్ర , శ్రియఃపతి-రాస్తేవైకుణ్ఠఇత్యర్థః,భగవత్పార్శ్వవర్తిరూపగ్రహణంమార్గక్రమేణవైకుణ్ఠగమనానన్తరంవేదితవ్యం , తత్రగమనస్య తత్సాయుజ్యార్థత్వాత్ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ఉక్తమితిహాసముపసంహరన్భగవన్నామకీర్తనాత్తద్విషయమత్యుపాదకముపాయాన్తరముత్కృష్టంనాస్తీత్యాహ॥ఏవమితిద్వాభ్యామ్॥ఏవమిత్థం , సద్విజః,విప్లావితఃవినాశిత-స్సర్వఃస్వసర్గాశ్రమోచితః,ధర్మో, యేన, దాస్యాఃపతిః - అతఏవ-పతితఃస్వధర్మాత్ప్రచ్యుతఃగర్హ్యంనిన్దితం-కర్మ యస్య,తం,హతం-వ్రతం,,అయంహిశ్రుత సంపన్నశ్శీలవృత్తగుణాలయ,,ఇత్యాదినోక్తం,యస్య-అతఏవ-న

3౯ శ్లో ❀ పా॥ మోహార్థధీః

రకే-నిపాత్యమానోఽపి, భగవన్నామ-గృహ్ణన్నుచ్చరన్-సద్యః, విముక్తోఽభూత్ ✻॥౪౬॥✻ముముక్షుతాం సంసారబన్ధనాన్మోక్తుమిచ్ఛతాం, తన్మూలకర్మరూపబన్ధస్య, నికృన్తనం. కృత్యతే ఛిద్యతేఽనేనేతి కృన్తనం-అతస్తీర్థపదస్య భగవతోఽనుకీర్తనాత్పరమన్యన్నాస్తి-యద్యస్మాదనుకీర్తనాద్రజస్తమోభ్యాం - కలిలం కశ్మలం-మనః, కర్మసు సంసృతిహేతుషు, పునర్నసజ్జతేన సక్తం భవతి, అన్యథాఽపాయాన్తరేణ, నచ న సజ్జతే కిన్తు సజ్జత ఏవేత్యర్థః ✻॥౪౭॥✻ అస్యేతిహాసస్య శ్రవణాదిఫలమాహ॥ య ఇతి॥ పరమమతీవ-గుహ్యం గోప్యం, మఘాపహం పాపహరం, ఇతిహాసం, యః పుమాన్, శ్రద్ధయా యుక్తః-శృణుయాత్, యశ్చ, భక్త్యా, అనుకీర్తయేత్ కథయేత్ ✻॥౪౮॥✻ స పుమాన్, నరకం, నయాతి వై న ప్రాప్నోత్యేవ-యమకింకరైః ఈక్షితోఽపి న భవతి, యద్యపి అమఙ్గళః పాపీయానపి-మర్త్యః, శ్రవణాదికం-కుర్వన్, విష్ణులోకే శ్రీవైకుణ్ఠే-మహీయతే పూజ్యతే, భగవద్విషయకమత్యుత్పత్తిద్వారా భగవల్లోకం ప్రాప్య తత్ర తైర్బహుమన్యత ఇత్యర్థః ✻॥౪౯॥✻ ఏవం శ్రవణకీర్తనాదిభక్తియోగారమ్భస్య కైముతికన్యాయేన యమవశ్యతాపరిహారకత్వం వక్తుం కథితమితిహాసమజామిళదృష్టాన్తేన, తన్న్యాయేన తద్వదన్నుపసంహరతి॥ మ్రియమాణ ఇతి॥ అజామిళో, మ్రియమాణః-పుత్రోపచారితం పుత్రోపచారేణాముఖ్యయా వృత్త్యా ప్రయుక్తముపచారితమేవ-హరేః, నామ, గృహ్ణన్, ధామ హరేః స్థాన-మగాత్ ప్రాప్తః-కిముత, శ్రద్ధయా-హరేః-ర్గుణాన్ గుణప్రతిపాదకాన్ నారాయణాదిశబ్దాన్-కీర్తయన్నిత్యర్థః ✻ ॥౫౦॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవమితిహాసముఖేనాకర్ణితభగవన్నామమాహాత్మ్యో రాజా, పతిం వః పృచ్ఛత భటా అథ తస్మిన్నస్యాదిసంశయః। స వేదప

వితసర్వధర్మో దాస్యాః పతిః ✻ పతితో గర్హ్యకర్మణా। నిపాత్యమానో నిరయే హతవ్రతః ✻ సద్యో విముక్తో భగవన్నామ గృహ్ణన్॥౪౬॥ నాతః పరం కర్మనిబన్ధకృన్తనం ముముక్షతాం తీర్థపదానుకీర్తనాత్। న యత్పునః కర్మసు సజ్జతే మనో రజస్తమోభ్యాం కలిలం న చాన్యథా॥౪౭॥ య ఏతం పరమం గుహ్యమితిహాసమఘాపహమ్। శృణుయాచ్ఛ్రద్ధయా యుక్తో యశ్చ భక్త్యాఽనుకీర్తయేత్॥౪౮॥ న వై స నరకం యాతి నేక్ష్యతే యమకింకరైః। యద్యప్యమఙ్గళో మర్త్యో విష్ణులోకే మహీయతే॥౪౯॥ మ్రియమాణో హరేర్నామ గృణన్ పుత్రోపచారితమ్। అజామిళోఽప్యగాద్ధామ కిముత శ్రద్ధయా గృణన్॥౫౦॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వితీయోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻

రాజోవాచ॥ నిశమ్య దేవస్స్వభటోపవర్ణితం ✻ ప్రత్యాహ కిం తానపి ధర్మరాజః। ఏవం హతాజ్ఞో విహతాన్మురారేర్నైదేశికైర్యస్య వశే జనోఽయమ్॥౧॥ యమస్య దేవస్య న దణ్డభఙ్గః కుతశ్చన ర్షే శ్రుతపూర్వ ఆసీత్। ఏతన్మునే వృశ్చతి లోకసంశయం న హి త్వదన్య ఇతి మే వినిశ్చితమ్॥౨॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ॥ భగవత్పురుషై రాజన్ యామ్యాః ప్రతిహతోద్యమాః। పతిం విజ్ఞాపయామాసుర్యమం సంయమనీపతిమ్॥౩॥ యమదూతా ఊచుః॥ కతి సన్తీహ శాస్తారో జీవలోకస్య వై ప్రభో। త్రైవిధ్యం కుర్వతః కర్మ ఫలాభివ్యక్తిహేతవః॥౪॥ య

రమం గుహ్యం ధర్మస్య భగవాన్యమ ,, ఇతి భగవత్పార్షదైరాస్తత మత్వా నాభిహితయమముఖేన నామమాహాత్మ్యం ప్రథయితుం పృచ్ఛతి ద్వాభ్యామ్॥ ఏవమిత్థం-దేవో ధర్మరాజః -స్వభటైరుపవర్ణితం-నిశమ్యాకర్ణ్య-మురారేర్భగవతో, నైదేశికై రాజ్ఞాకారిభిః కింకరైః-ర్విహతాన్నిరాకృతాన్-కింకరాన్ప్రతి - స్వయం-విహతా నిరాకృతా, ఆజ్ఞా, యస్య-తాదృశః-కిముక్తవాన్॥ ధర్మరాజం విశినష్టి॥ యస్య ధర్మరాజస్య - వశే - అయం జనః-యద్వశవర్తీ అయం సంసారిజనసమూహ ఇత్యర్థః ✻॥౧॥✻ హే ఋషే-దేవస్య యమస్య-తాదృశో దణ్డస్య భఙ్గః-కుతశ్చిదాసీదితి-న శ్రుతపూర్వః పూర్వం న శ్రుత ఇత్యర్థః-ఏతత్ ఏతస్మిన్నర్థే-సర్వస్యాపి సంశయో వర్తత ఇతి శేషః - హే మునే-తమిమం-లోకస్యామాదృశస్య-సందేహం-త్వదన్యః-న హి వృశ్చతి నచ్ఛినత్తీతి మే మయా-సునిశ్చితమ్ ✻॥౨॥✻ ఉత్తరమాహ మునిః॥ భగవత్పురుషైరితి॥ హే రాజన్-భగవతః-పురుషైః కింకరైః-ప్రతిహతః-ఉద్యమో-యేషాం తే-యామ్యా యమభటాః-పతిమధిపతిం, సంయమిన్యాః పుర్యాః-పతిం-యమం ప్రతి-విజ్ఞాపయామాసుః ✻॥ ౩ ॥✻ విజ్ఞప్తిప్రకారమేవాహ కతీత్యాదినా అధ్యాయశేషమిత్యన్తేన॥ హే ప్రభో యమ ఇహ లోకే-త్రైవిధ్యం త్రివిధమేవ త్రైవిధ్యం- స్వార్థే ష్యఞ్-పుణ్యపాపతదుభయమిశ్రరూపేణ త్రివిధం - కర్మ-కుర్వతో-జీవలోకస్య-శాస్తారః-ఫలస్య సుఖాదిరూపస్య-యా-అభివ్యక్తిః ప్రాదుర్భావ- స్తస్య- హేతవః-కతి సన్తి త్వాపేక్షాః ✻॥౪॥✻ సన్తు బహవః కో బాధ స్తత్రాహుః॥ యదీతి॥ యది-బహవః-దణ్డధారిణశ్శాస్తారః దణ్డరూపశాసనకారిణః-దణ్డనపూర్వకశిక్షాకారిణో వా-బహవ-స్స్యుస్తర్హి-మృత్యుర్దుఃఖ-మమృతం సుఖంచ-కస్య - స్యాతాం -కస్య వా న స్యాతాం-న కస్యాప్యభావస్యాతామిత్యర్థః-అయంభావః-అన్యోన్యస్య తోషితా స్తు బహుత్వేన తిశాస్త్రాన్తరాపాదితస్య సుఖదుఃఖాదేశ్శాస్త్రన్తరే

ణనివారణసంభావనయా కస్యాప్యభావస్స్యాత్తాం - కింతూభయపరిహారేణోదాసీనో లోకస్స్యాదితి ॥ ౫ ॥ పరస్పరావిరోధి శాస్తృబహుత్వే యద్యప్యభావస్స్యాత్తాం, తథాపి - శాస్తృత్వమముఖ్యం స్యాదిత్యాహుః ॥ కింత్వితి ॥ ధర్మిణాం కర్మిణాం - యే శాస్తారః - తేషాం బహుత్వే - స్యాత్ సుఖాదికం స్యాత్ - యద్వా - అవిరోధిశాస్తృబహుత్వే సతి - కర్మిణాం బహూనాం - కర్మానుసారేణ శాస్తృభిరాపాద్యమానం సుఖాది - స్యాదేవ - కింతు - శాస్తృత్వముపచారః తేషాం శాస్తృత్వమముఖ్యం హి స్యా- ద్యథా - మణ్డలవర్తినాం అల్పజనపదాధిపతీనాం శాస్తృత్వం యథా న ముఖ్యం నిరఙ్కుశత్వాభావా - త్తద్వత్ ॥ ౬ ॥ త్వచ్ఛాసనం తు నిరఙ్కుశం దృష్టం అతశ్శాస్తృబహుత్వం న ఘటత ఇత్యభిప్రేత్య త్వమేక ఏవ శాస్తా త్వచ్ఛాసనం చేదానీం హతమిత్యాహుః ॥ శాస్తేతి ॥ దణ్డధరః - పాపినాం నృణాం దణ్డం ధారయతి కారయతీతి దణ్డధరః - శాస్తా హితాహితయోర్వివిచ్య జ్ఞాపయితా శుభాశుభే పుణ్యాపుణ్యే వివినక్తి విభజతీతి శుభాశుభవివేచనః - నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః ॥ ౭ ॥ తస్యైవం భూతస్య - తే తవ - దణ్డశ్శాసనం - లోకే క్వాపి - తత్పర్యన్తం - విహతో - న వర్తతే - కింత్వవిహత ఏవ - అధునా తు - అద్భుతరూపైః - శ్చతుర్భిః - సిద్ధైః - స్తే తవ - ఆజ్ఞా - విప్రలమ్భితా వితథీకృతా ॥ ౮ ॥ కథం విప్రలమ్భితేత్యత్రాహుః ॥ నీయమానమితి ॥ తవాదేశాత్ - అస్మాభి - ర్యాతనాగృహం నరకం ప్రతి - నీయమానం - పాతకినం తే సిద్ధాః - వ్యమోచయన్, కిం కృత్వా, ప్రసహ్య బలాత్ - తే - పాశాన్, ఛిత్త్వా ॥ ౯ ॥ తే త్వత్తః, తాన్ సిద్ధాన్ - వేదితుం తద్బలతదధిపతినామాది ప్రభావాదికం సర్వం వేదితు- మిచ్ఛామ ఇత్యర్థః - నోఽస్మాకం - క్షమం హితం, యది - మన్యసే - తర్హి కథయేతి శేషః - తాన్విశంసన్తి - నారాయణేత్యేతస్మిన్ శబ్దేఽభిహితే ఉచ్చారితే సతి - ద్రుతమాశు - ఆయయురాజగ్ముః ॥ ౧౦ ॥ ఏవమాపృష్టో యమస్తాన్ప్రత్యాహేత్యాహ మునిః ॥ ఇ

దిస్యుర్బహవో లోకే శాస్తారో దణ్డధారిణః । కస్య స్యాతాం న వా కస్య మృత్యుశ్చామృతమేవ వా ॥ ౫ ॥ కింతు శాస్తృబహుత్వే స్యాద్బహూనామిహ ధర్మిణామ్ । శాస్తృత్వముపచారో హి యథా మణ్డలవర్తినామ్ ॥ ౬ ॥ అతస్త్వమేకో భూతానాం సేశ్వరాణామధీశ్వరః । శాస్తా దణ్డధరో నృణాం శుభాశుభవివేచనః ॥ ౭ ॥ తస్య తే విహితో దణ్డో న లోకే వర్తతేఽధునా । చతుర్భిరద్భుతైస్సిద్ధైరాజ్ఞా తే విప్రలమ్భితా ॥ ౮ ॥ నీయమానం తవాదేశాదస్మాభిర్యాతనాగృహాన్ । వ్యమోచయన్పాతకినం ఛిత్త్వా పాశాన్ప్రసహ్య తే ॥ ౯ ॥ తాంస్తే వేదితుమిచ్ఛామో యది నో మన్యసే క్షమమ్ । నారాయణేత్యభిహితే మా భైరిత్యాయయుర్ద్రుతమ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవస్స ఆపృష్టః ప్రజాసంయమనో యమః । ప్రీతస్స్వదూతాన్ప్రత్యాహ స్మరన్పాదామ్బుజం హరేః ॥ ౧౧ ॥ యమ ఉవాచ ॥ పరో మదన్యో జగతస్తస్థుషశ్చ ఓతం ప్రోతం పటవద్యత్ర విశ్వమ్ । యదంశతోఽస్య స్థితిజన్మనాశా నస్యోతవద్యస్య వశే చ లోకః ॥ ౧౨ ॥ యో నామభిర్వాచి జనం నిజాయాం బధ్నాతి తన్త్ర్యామివ దామభిర్గాః । యస్మై బలిం త ఇమే నామకర్మనిబద్ధబద్ధాశ్చకితా వహన్తి ॥ ౧౩ ॥ అహం మహేన్ద్రో నిరృతిః ప్రచేతాస్సో

తీత్థ - మాపృష్టః - ప్రజానాం - సంయమనః సంయమయతి శాస్తీతి సంయమనః - కర్తరి ల్యుః - యమో దేవః, ప్రీతః సుప్రశ్నేన హృష్టః - హరేః, పదామ్బుజం - స్మరన్ స్వదూతాన్ప్రత్యాహ ॥ ౧౧ ॥ ఉక్తిమేవాహ - పర ఇత్యాదినా ,, నమః పురుషాయ భూమ్నే ,, ఇత్యన్తేన ॥ మత్ మత్తః, పర ఉత్కృష్టః, అన్యోఽస్తి - న కేవలం మత్తః పరః - కింతు - జగతః జఙ్గమాత్ - తస్థుషః స్థావరాచ్చ చరాచరాత్మకాదాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తా - జ్జగత, ఉత్కృష్టోఽన్యోఽస్తీత్యర్థః - అతో భవన్త ఇవ తచ్ఛాసనకారిత్వాన్నాస్మాకం ముఖ్యం ప్రశాస్తృత్వమితి భావః, కోఽసౌ - యత్ర యస్మి - న్నిదం - విశ్వం తన్తవః పట ఇవ - ఓతం ప్రోతం - ఆయామతో విస్తరతశ్చ స్యూతం - సర్వతో వ్యాప్తమిత్యర్థః - యస్య చాంశతః అంశాదేవ - అస్య జగతః - జన్మాదయో - భవన్తి నస్యోతవత్ నాసికాయాం ఓతవత్ ప్రోతబలీవర్దవత్ - యస్య - వశే - అయం లోకః, యద్వశవర్త్యయం లోక ఇత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం సర్వాభ్యధికత్వ సర్వవ్యాపకత్వ సర్వజన్మాదికారణత్వ సర్వప్రశాస్తృత్వధర్మయుక్తో భగవానన్యోఽస్తీత్యుక్తం - అథానన్యాంశ్చ భగవతో ధర్మాన్ప్రపఞ్చయతి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్ - నిజాయాం వాచి వేదాత్మికాయాం - తన్త్ర్యాం దామన్యాం, నామభిః - జనం, దామభిర్గ్రన్థిమద్రజ్జుభిః - స్థూలతన్త్ర్యాం , గాః బలీవర్దానివ, బధ్నాతి, నామభిరిత్యనేన బ్రాహ్మణబ్రహ్మచార్యాదివర్ణాశ్రమాణామనిర్దేశపూర్వకం వేదోక్తవర్ణాశ్రమధర్మా వివక్షితాః , తైరీశ్వరాజ్ఞారూపాయాం తదుల్లఙ్ఘనే దణ్డనాపాదికాయాం వాచి బధ్నాతి - వాగధీనాన్కరోతీతి యావత్, యస్మై చ, త ఇమే, నామకర్మభి - ర్నిబద్ధాః కృతాః - బద్ధాః, యేషాం - తాదృశాః, ప్రతినియతనామకర్మాణః, చకితాః బిభ్యతః , బలిం పూజాం, వహన్తి కుర్వన్తీత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ అహం యమః, ప్రచేతా వరుణః, ఈశో రుద్రః, అర్కస్సూర్యః, అబ్జయోనిర్బ్రహ్మా, ఆదిత్యాః అదితేః పుత్రాః, విశ్వావసుప్రభృతయ ఉపదేవతాః విశ్వసృజః దక్షాదయః, అస్పృష్టం , రజస్తమశ్చ, యై - స్సత్త్వప్రధానా అపి, యస్య, ఈహితమభిప్రాయం, న

విదుః, తతః ఉక్తేభ్యోఽన్యే న విదురితి కిం వక్తవ్యం, అవేదనే హేతుః, స్పృష్టమాయయా, మైస్తే-మాయయా మోహితత్వాదిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ * అసుభృతః ప్రాణభృతః, యం, గోభిరిన్ద్రియైః, మనసా, అసుభిః ప్రాణాయామైః, హృదా చిత్తేన, గిరా వాక్యాకలేన, యం న పి చక్షతే న పశ్యతి, న జానాతీత్యర్థః, కథంభూతం, ఆత్మనాం జీవానాం, మాత్మానమన్తరాత్మానం-అన్తర్హృది-సన్తం వసన్తం, అపిచక్షణే ప్రష్టారః - చతుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమితి-యథా-ఆకృతయః రూపాణి-తతః పరం ఆకృతిభ్యో విలక్షణ-మాకృతీనాం ప్రకాశకం-చక్షురిన్ద్రియం-న పి చక్షతే తద్వత్ * ॥ ౧౬ ॥ * ఏవం సర్వవశిత్వ సర్వారాధ్యత్వ సర్వావిజ్ఞాతాభిప్రాయత్వ వాఙ్మనసాద్యగోచరాఽపరిచ్ఛిన్న-స్వరూపస్వభావత్వ సర్వాన్తరాత్మత్వాదయో ధర్మాః ఉక్తాః-ఏభిరన్యైశ్చ కల్యాణగుణైశ్చిదచిదాత్మకజగతో విలక్షణస్య-స్వతన్త్రస్య-మాయాధిపతేః-రధీశితుస్స్వేశ్వరస్య-పరస్య - మహాత్మనో నిరతిశయప్రభావస్య-హరేః-ర్మనోహరాస్సున్దరాః-దూతాః-భగవత ఇవ గుణరూపస్వభావా యేషాం తాదృశాః - ఇహ లోకే-చరన్తి * ॥ ౧౭ ॥ * విష్ణోః-ర్భూతాని కింకరాత్మకాని భూతాని-సురైర్బ్రహ్మాదిభిః-పూజితాని-దుర్దర్శాని ఉజ్జ్వలాని-లిఙ్గాని రూపాణి -యేషాం-తాని-మహాద్భుతాని దృష్టవిసజాతీయాని-భగవద్భక్తిమతో-జనాన్-మత్తో మృత్యోశ్చ-నేభ్యశ్చ సర్వేభ్యః, రక్షన్తి * ॥ ౧౮ ॥ * తద్భక్తిమతో రక్షన్తు నామ - అయం త్వజామిళో నిరతిశయదుష్కృద్భగవద్భక్తియోగశూన్యశ్చేతి కథమేనం రక్షితవన్తస్తత్రాహ ॥ ధర్మమితి ॥ సాక్షాద్-భగవతా-ప్రణీతమభిహి

మోఽగ్నిరీశః పవనోఽర్కో విరిఞ్చః। ఆదిత్యవిశ్వావసవోఽథ సాధ్యా మరుద్గణా రుద్రగణాశ్చ సిద్ధాః॥ అన్యే చ యే విశ్వసృజః ప్రజేశా భృగ్వాదయోఽస్పృష్టరజస్తమస్కాః। యస్యేహితం న విదుః స్పృష్టమాయాస్సత్త్వప్రధానా అపి కిం తతోఽన్యే ॥ ౧౫ ॥ యం వై న గోభిర్మనసాఽసుభిర్వా హృదా గిరా వాఽసుభృతో విచక్షతే। ఆత్మానమన్తర్హృది సన్తమాత్మనాం చక్షుర్యథైవాకృతయస్తతః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ తస్యాత్మతన్త్రస్య హరేరధీశితుః పరస్య మాయాధిపతేర్మహాత్మనః। ప్రాయేణ దూతా ఇహ వై మనోహరాశ్చరన్తి తద్రూపగుణస్వభావాః ॥ ౧౭ ॥ భూతాని విష్ణోస్సురపూజితాని దుర్దర్శలిఙ్గాని మహాద్భుతాని। రక్షన్తి తద్భక్తిమతః పరేభ్యో మత్తోఽపి మర్త్యానథ సర్వతశ్చ ॥ ౧౮ ॥ ధర్మం తు సాక్షాద్భగవత్ప్రణీతం న వై విదురృషయో నాపి దేవాః। న సిద్ధముఖ్యా అసురా మనుష్యాః కుతోఽను విద్యాధరచారణాదయః ॥ ౧౯ ॥ స్వయంభూర్నారదశ్శంభుః కుమారః కపిలో మనుః। ప్రహ్లాదో జనకో భీష్మో బలిర్వైయాసకిర్వయమ్ ॥ ౨౦ ॥ ద్వాదశామీ విజానీమో ధర్మం భాగవతం భటాః। గుహ్యం విశుద్ధం దుర్బోధం యం జ్ఞాత్వాఽమృతమశ్నుతే ॥ ౨౧ ॥ ఏతావానేవ లోకేఽస్మిన్ పుంసాం ధర్మః పరస్స్మృతః। భక్తియోగో భగవతి తన్నామగ్రహణాదిభిః ॥ ౨౨ ॥ నామోచ్చారణమాహాత్మ్యం హరేః పశ్యత పుత్రకాః। అజామిళోఽపి యేనైవ మృత్యుపాశాదముచ్యత ॥ ౨౩ ॥ ఏతావతాఽలమఘనిర్హరణాయ పుంసాం సంకీర్తనం భగవతో గుణకర్మనామ్నామ్। విక్రుశ్య పుత్రమఘవాన్యదజామి

తం-ధర్మం-ఋషిప్రభృతయో-న విదుః-భాగవతో ధర్మ ఈదృశ ఇతి భావః * ॥ ౧౯ ॥ * యది కేఽపి న విదుస్తర్హి తద్ధర్మశ్శశవిషాణవదసత్కల్పస్స్యాత్తత్రాహ ॥ స్వయంభూరితి ॥ వయమహం,, అస్మదో ద్వయోశ్చే,, తి బహువచనమేకత్వే వేదితవ్యం, స్వయంభూర్బ్రహ్మా-శంభూ రుద్రః-కుమారస్సనత్కుమారః-మనుః స్వాయంభువః-వైయాసకిః శ్రీశుకః -ఏతే-వయం ద్వాదశ-హే భటాః-భాగవతం-ధర్మం-జానీమః తత్ప్రభావం జానీమ ఇత్యర్థః-కథంభూతం-గుహ్యం గోప్యం-విశుద్ధం కేవలసత్త్వప్రధానాధికారం-దుర్బోధం ఇతరైర్దుర్విజ్ఞేయం-యం ధర్మం-జ్ఞాత్వా, అమృతం ముక్తిం, మశ్నుతే ప్రాప్నోతి * ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ * కోఽసావీదృశో ధర్మః కియాన్వా-తత్రాహ ॥ ఏతావానేవేతి ॥ భగవతి-తన్నామగ్రహణాదిభిః - అనుగృహీతో-యో-భక్తియోగః-స ఏవ-పుంసాం-లోకే-పరః ఉత్కృష్టో-ధర్మః- లోకే పురుషైస్సాధ్య ఉత్కృష్టో ధర్మో భగవద్భక్తియోగ ఏవ- స చ-ఏతావానేవ-అవిచ్ఛిన్న ప్రేమపూర్వానుధ్యానపర్యన్త ఏవ,, ప్రేమపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయత,, ఇతి వచనార్థమభిప్రేత్య తస్య భక్తిశబ్దేనైవ లాభాదేతావానేవేత్యుక్తమ్ * ॥ ౨౨ ॥ * ఆస్తాం భక్తియోగప్రభావస్తావన్నామోచ్చారణప్రభావమేవ పశ్యతేత్యాహ ॥ నామేతి ॥ హే పుత్రకాః-హరేః-ర్నామోచ్చారణమహాత్మ్యం - పశ్యత-యేన నామోచ్చారణమహాత్మ్యేన - అజామిళోఽపి, అపిశబ్దస్తస్య సుతరాం ముక్త్యనర్హతాం సూచయతి-మృత్యుపాశాత్సంసారపాశా-దముచ్యత ముక్తోభూత్ * ॥ ౨౩ ॥ * అతః పుంసాం-అఘస్య నిర్హరణాయ నిశ్శేషక్షపణాయ-ఏతావతైవ-అలం, కియతా-భగవతో-గుణకర్మప్రతిపాదకనామ్నాం-సంకీర్తనమిత్యేతావతా-కుతః, యద్యస్మా-దఘవాన్పాపస్య-జామిళో, మ్రియమాణః,

పుత్రం నారాయణేతి-విక్రుశ్య-ఆహూయ-ముక్తి-ముపైతి-ఉపైత్, అగాదిత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ ॥ నన్వేవంవిధం నామమాహా త్మ్యాదికం స్వయంభ్వాదివదన్యేఽప్యధీతశాస్త్రాః కిం న జానీయుస్తత్రాహ॥ ప్రాయేణేతి ॥ మహాజనః శాస్త్రజ్ఞోఽప్య- యం జనః-తదిదం నామమాహాత్మ్యాదికం, ప్రాయశో-న వేద, తత్ర హేతుః, దేవస్య భగవతస్సంబన్ధిన్యా, మాయయా, అల మత్యర్థం- విమోహితా మతిర్యస్య - తాదృశః, తం ప్రతిభిద్యతి, బతేతి-కించ, మధుపుష్పితాయాం, మధుమధురం యథా భవ తి తథా-పుష్పితాయాం పుష్పస్థానీయక్షుద్రస్వర్గాదిఫలప్రకాశకార్థవాదైర్మనోహరాయామిత్యర్థః- ఏవంభూతాయాం - త్రయ్యాం-జడీకృతా అభినివిష్టా-మతిర్యస్య, అత ఏవ-వైతానికే, మహత్యేవ కర్మణి, యుజ్యమానః భగవన్మాయామోహితత్వా దర్థవాదశ్రవణేన కర్మాసక్తచిత్తత్వాచ్చ-న వేదేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ॥ ఏవం విదిత్వా యే భగవన్తం భజన్తి న తేషామస్మద్వ శ్యతేత్యాహ॥ ఏవమితి॥ సుధియః కుశలాః-యే జనాః, ఏవం నామమాహాత్మ్యాదికం, విమృశ్య, అనన్తే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితే- షాడ్గుణ్యపూర్ణే భగవతి, భావయోగం భక్తియోగం-విదధతే కుర్వతే ఖలు, తే, మమ దణ్డం నార్హన్తి - తేషాం పాతకాభావా దిత్యర్థః-యది కించిత్తేషాం స్యాత్పాతకం, తర్హి, తదపి పాతకం - ఉరుగాయస్య భగవతో, వాదః గుణానువాదాత్మకనామ గ్రహణాదిరూపో-హన్తి క్షపయతి ॥ ౨౬ ॥ ॥ ఏవమాక్షేపస్యోత్తరమభిధాయాధునా స్వదూతాననుశాస్తి ॥ త ఇతి త్రి భిః ॥ యే జనాః, సాధవస్సాధుగుణయుక్తాః- సమదృశః, సమం భగవదాత్మకత్వేన సమం సర్వం పశ్యన్తీతి తథా-భగవత్ప్ర పన్నాః ఉపాయోపేయభావేన భగవన్తం శరణం గతాః-తే, దేవైః-సిద్ధైశ్చ-పరితో-గీతాః, పవిత్రా, గాథా-యేషాం-తా దృశాః-తాన్-నోపసీదత న తత్సమీపం గచ్ఛతేత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి ॥ హరేర్గదయా-అభితో-గుప్తాన్ రక్షి

లోఽపి నారాయణేతి మ్రియమాణ ఉపైతి ముక్తిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రాయేణ వేద తదిదం న మహాజనోఽయం దేవ్యా విమోహితమతిర్బత మాయయాఽలమ్। త్రయ్యాం జడీకృతమతిర్మధుపుష్పితాయాం వైతానికే మహతి కర్మణి యుజ్యమానః ॥ ౨౫ ॥ ఏవం విమృశ్య సుధియో భగవత్యనన్తే సర్వాత్మనా విదధతే ఖలు భావయోగమ్। తే మే న దణ్డమర్హన్త్యథ యద్యమీషాం స్యాత్పాతకం తదపి హన్త్యురుగాయవాదః ॥ ౨౬ ॥ తే దేవసిద్ధపరిగీతపవిత్ర గాథా యే సాధవస్సమదృశో భగవత్ప్రపన్నాః। తాన్నోపసీదత హరేర్గదయాఽభిగుప్తాన్నైషాం వయం న చ వయః ప్రభవామ దణ్డే ॥ ౨౭ ॥ తానానయధ్వమసతో విముఖాన్ముకున్దపాదారవిన్దమకరన్దరసాదజస్రమ్। నిష్కించనైః పరమహంసకులైరసఙ్గైర్జుష్టాద్గృహే నిరయవర్త్మని బద్ధతృష్ణాన్ ॥ ౨౮ ॥ జిహ్వా న వక్తి భగవ ద్గుణనామధేయం చేతశ్చ న స్మరతి తచ్చరణారవిన్దమ్ । కృష్ణాయ నో నమతి యచ్ఛిర ఏకదాపి తానానయధ్వమ సతోఽకృతవిష్ణుకృత్యాన్ ॥ ౨౯ ॥ తత్క్షమ్యతాం స భగవాన్పురుషః పురాణో నారాయణస్స్వపురుషైర్యద సత్కృతం నః । స్వానామహో న విదుషాం రచితాఞ్జలీనాం క్షాన్తిర్గరీయసి నమః పురుషాయ భూమ్నే॥ ౩౦॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్మాత్సంకీర్తనం విష్ణోర్జగన్మఙ్గలమంహసామ్ । మహతామపి కౌరవ్య విద్ధ్యైకాన్తికనిష్కృ

తాన్-అత ఏవ-ఏషాం-భయం సంసృతిభయం-నాస్తి-న చ-తేషాం-దణ్డే-వయం, ప్రభవామ సమర్థా భవేమ ॥ ౨౭ ॥ ॥ తర్హి క, ఆనేయాస్తత్రాహ॥ తానితి॥ తాన్-ఆనయధ్వం -కాన్- అజస్రం సతతం-నిష్కించనైః-పరమహంసానాం జ్ఞానినాం, కులైస్సంఘైః-రసజ్ఞైః -జుష్టాత్సేవితాత్-ముకున్దస్య పాదారవిన్దయోర్మకరన్దతుల్యో, రస-స్తస్మాద్విముఖాన్-అత ఏవ అ సతః పాపిష్ఠాన్-నరకద్వారే గృహే-బద్ధతృష్ణాన్ కృతాభిలాషాన్ ॥ ౨౮ ॥ ॥ కించ-యేషాం జిహ్వా చేతశ్శిరాంసి-భగ వన్నామధేయచరణారవిన్దవచనస్మరణనమస్కారాన్-న కుర్వన్తి-తానానయధ్వమిత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ భగవతో-గుణ ప్రతిపాదకం-నామధేయం-యస్య, జిహ్వా - న వక్తి, యస్య, చేతః-భగవతశ్చరణారవిన్దం, న స్మరతి-యస్య చ శిర, స్సకృ దపి, శ్రీకృష్ణాయ-నో నమతి న నమతి తాన్-అకృతం-విష్ణోః-కృత్యం ఆరాధనం, యైః-స్తాన్, అత ఏవా-సతః-ఆనయధ్వమ్ ॥ ౨౯ ॥ ॥ ఏవం స్వదూతానాదిశ్య దూతకృతాపరాధభియా భగవన్తం క్షమాపయతి॥ తత్క్షమ్యతామితి ॥ స్వపురుషైరస్మద్భృత్యైః-య దసత్కృతం అపరాధం - తత్పురాణః పురుషో భగవాన్నారాయణః-క్షమ్యతాత్-దివాదిత్వాత్కర్తరి సార్వధాతు కేశ్యన్-స్వానాం స్వభక్తానాం - మజ్జ్ఞానాం కృతాఞ్జలీనాం - నోఽస్మాకం-క్షాన్తిః అస్మద్విషయా క్షాన్తిరిత్యర్థః, అస్యా-గరీ యసీ గురుతరా-బహులా, భగవతి వర్తత ఇతి భావః-అస్మై, భూమ్నే సర్వాన్తర్యామిణే-నమః " అఞ్జలిః పరమా ముద్రా క్షి ప్రం దేవప్రసాదినీ" ఇత్యుక్తతత్ప్రసాదనిమిత్తాఞ్జలిబన్ధనేన నమస్కరోమీతి భావః ॥ ౩౦ ॥ ॥ ఏవం "ప్రత్యాహ కిం తానపి ధర్మరాజ" ఇతి పృష్టాం యమోక్తిమభిధాయ తాముపసంహరిష్యమాణోఽనన్తరరాజ్ఞః ప్రశ్నస్య "యద్యైవ నరకాన్నరః। నానోగ్రయాతనాన్నేయా" దిత్యస్యోత్తరం సంగమయతి మునిః ॥ తస్మాదితి త్రిభిః॥ తస్మాదితి॥ హే కౌరవ్య, తస్మాదితి హేతుసముఖే

ననామమాహాత్మ్యస్య శ్రుతత్వాద్యమోక్త్యా సంవాదితత్వాచ్చ - విష్ణో - స్సంకీర్తనం - జగతో - మఙ్గళావహం - మహతామపి పాపానామప్యంహసాం పాపానా - మైకాన్తికనిష్కృతం ముఖ్యం ప్రాయశ్చిత్తం, విద్ధి జానీహి ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ వ్రతాదికం తు న ముఖ్యమిత్యాహ ॥ శృణ్వతామితి ॥ హరే - రుద్దామాని విపులాని - వీర్యాణి యశాంసి - ముహుర్ముహుః - శృణ్వతాం - గృణతాం కథయతాం చ - ఆత్మా చిత్తం - భగవతి - శ్రవణాదినా సుజాతయా - భక్త్యా - యథా - శుధ్యతి వ్రతాదిభి, స్తథా - న శుధ్యతి ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కృష్ణస్యాఙ్ఘ్రిపద్మయోః - యన్మధురస, స్తం, లేఢీ ఆస్వాదత ఇతి తథా - పున - ర్వృజినావహేషు దురితాపాదకేషు - విసృష్టేషు - ప్రకృతికార్యగతశబ్దాదిషు - న రమతే న సజ్జతే - అన్యస్తు కృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధ్వనభిజ్ఞస్తు - కామైః శబ్దాదిభి - ర్హతోఽభిహతః - ఆత్మనః స్వస్య, రజః పాపం - ప్రమార్ష్టుమపనేతుం - కర్మ ప్రాయశ్చిత్తరూపం - ఈహేత కుర్యాత్॥ కర్మ విశినష్టి॥ యతః కర్మణో, ఽనన్తరం - పునః - రజః పాపం - స్యాత్ సంభావ్యేత ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ యమోక్తిముపసంహరతి॥ ఇత్థమితి ॥ హే రాజన్ - ఇత్థం - భర్త్రా యమేన - గదితం,, కర్తృకరణే,, తి సమాసః - భగవతో, మహత్త్వం మాహాత్మ్యం - సంస్మృత్య ప్రత్యభిజ్ఞాయ - విష్ణుదూతోక్తిరీత్యైవ జ్ఞాత్వా - వస్మితా ధీర్యేషాం - తే, యమకింకరాః - తేన యమశాసనేన, అచ్యుతాశ్రయజనం భగవత్ప్రపన్నజనం ప్రతి - శఙ్కమానాః తత్సమీపగమనేనాస్మాకం భర్తృదణ్డనం స్యాదితి శఙ్కమానా - స్తత ఆరభ్య, తం ద్రష్టుం చ బిభ్యతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఉక్తస్యేతిహాసస్య ప్రామాణ్యజ్ఞాపనాయ తస్యాప్తప్రణీతత్వమాహ॥ ఇతిహాసమిమ॥ మలయే పర్వతే, ఆసీనో, భగవాన్ - కుమ్భసంభవోఽగస్త్యః - హరి, మారాధయ, న్నిమం - గుహ్య.మితిహాసం, కథయామా

తమ్ ॥ ౩౧ ॥ శృణ్వతాం గృణతాం వీర్యాణ్యుద్దామాని హరేర్ముహుః । యథా సుజాతయా భక్త్యా శుద్ధ్యేన్నాత్మా వ్రతాదిభిః ॥ ౩౨ ॥ కృష్ణాఙ్ఘ్రిపద్మమధులిణ్న పునర్విసృష్టమాయాగుణేషు రమతే వృజినావహేషు। అన్యస్తు కామహత ఆత్మరజః ప్రమార్ష్టుమీహేత కర్మ యత ఏవ రజః పునస్స్యాత్ ॥ ౩౩ ॥ ఇత్థం స్వభర్తృగదితం భగవన్మహత్త్వం సంస్మృత్య విస్మితధియో యమకింకరాస్తే । తే చాచ్యుతాశ్రయజనం ప్రతిశఙ్కమానా ద్రష్టుం చ బిభ్యతి తతః ప్రభృతి స్మ రాజన్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతిహాసమిమం గుహ్యం భగవాన్కుమ్భసంభవః। కథయామాస మలయ ఆసీనో హరిమర్చయన్ ॥ ౩౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

రాజోవాచ ॥ దేవాసురనృణాం సర్గో నాగానాం మృగపక్షిణామ్ । సామాసికస్త్వయా ప్రోక్తో యస్తు స్వాయంభువాన్తరే ॥ ౧ ॥ తస్యైవ వ్యాసమిచ్ఛామి జ్ఞాతుం తే భగవన్యథా। అనుసర్గం యయా శక్త్యా ససర్జ భగవాన్పరః॥ ౨॥ శ్రీసూత ఉవాచ॥ ఇతి సంప్రశ్నమాకర్ణ్య భగవాన్బాదరాయణిః। ప్రతినన్ద్య మహాయోగీ జగాద మునిసత్తమాః ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ యదా ప్రచేతసః పుత్రా దశ ప్రాచీనబర్హిషః। అన్తస్సముద్రాదున్మగ్నా దదృశుర్గాం ద్రుమైర్వృతామ్॥ ౪॥ ద్రుమేభ్యః క్రుధ్యమానాస్తే తపోదీపితమన్యవః। ముఖతో వాయుమగ్నిం చ

సకథితవాన్ ❁॥ ౩౫ ॥❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ❁

ఏవమాకర్ణిత స్వాయంభువ తత్పుత్రోత్తానపాద ప్రియవ్రత తత్సంతతి చరిత్ర స్తత్ప్రసఙ్గాత్పృష్ట భూగోళః శ్రుత సంస్థాన స్తత్ప్రసఙ్గాత్ పృష్ట నరకనిస్తరణోపాయః శ్రుత పరిహారశ్చ పూర్వం సంక్షేపేణ శ్రుతమనుసర్గం విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ దేవాసురేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ స్వాయంభువే - మన్వన్తరే - యస్తు, దేవాదీనాం - సర్గ - స్సామాసికః సంక్షిప్త - స్త్వయా - ప్రోక్తః - హే భగవ - న్తస్య - తస్యైవ సర్గస్యా - ధునా - వ్యాసం విస్తరం - తే త్వత్తో - జ్ఞాతుమిచ్ఛామి - కోఽసౌ విస్తర - స్తత్రాహ ॥ భగవా, న్పరః సృజ్యమానప్రకృతిపురుషవిలక్షణః, యయా శక్త్యా, యథాఽనుసర్గం - యం యం వ్యష్టిసర్గం - ససర్జ అకరోత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో మునిరాహేత్యాహ సూతః॥ ఇతీతి॥ హే మునిసత్తమాః, ఇత్థం - రాజ్ఞః పరీక్షిత స్తం ప్రశ్న, మాకర్ణ్య, ప్రతినన్ద్య సాధు పృష్టమితి ప్రతినన్ద్య, బాదరాయణి - ర్మహాయోగీ - జగాద ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ గదితమేవాహ ॥ యదేత్యాదినా ॥ తత్ర భగవాన్బాదరాయణిర్విస్తరేణ పృష్టమనుసర్గం వివక్షుస్తావచ్చతుర్థస్కన్ధోక్తం ప్రాచీనబర్హిషః పుత్రాణాం చరిత్రముపోద్ఘాతత్వేన ప్రస్తౌతి ॥ యతఆపూరితాన్త్రయఇశ్యన్తైన ॥ ప్రచేతసః - ప్రాచీనబర్హిషో - దశ, పుత్రాః - యదా - అన్తస్సముద్రాత్సముద్రమధ్యా, దున్మగ్నా, స్తదా - గాం భూమిం, దదృశుః, కథం భూతాం, ద్రుమై, ర్వృతాం, నారదోపదేశాత్ప్రాచీనబర్హిషో నివృత్త్యా - అరాజకే సతి కృష్యాద్యభావాద్ద్రుమైర్వృతామితి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తత - స్తే ప్రచేతసః పుత్రాః, ద్రుమేభ్యః, క్రుధ్యమానా - స్తపసా - దీపితః మన్యు, ర్యై - స్తాదృశా - స్తేషాం వ్య

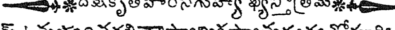
క్షాణాం దిధక్షయా-దగ్ధుమిచ్ఛయా-ముఖాత్-వాయుమగ్నించ-ససృజిరే ❁ ॥౫॥ ❁ తాభ్యాం వాయ్వగ్నిభ్యాం-నితరాం-ద హ్యమానాన్ - తాన్ ద్రుమాన్, నుపలభ్య దృష్ట్వా-హే కురూద్వహ, మహాన్, సోమో రాజాచన్ద్రః-మన్యుం క్రోధం, ప్రశమ యన్నివ ప్రశమయితుమిత్యర్థః, ఉవాచ ❁ ॥౬॥ ❁ హే మహాభాగాః-దీనేభ్యః-ద్రుమేభ్యః-క్రోద్ధుం-మార్హథ-కుతః యతో, యూయం-వివర్ధయిషవః-లోకాన్వర్ధయితుమిచ్ఛవః - ప్రజానాంపతయశ్చ-స్మృతాః-మత ః-వివర్ధయిషూణాం ప్రజాప తీనామిదం వనస్పతిదాహనమనుచితమితి భావః ❁ ॥౭॥ ❁ సత్యం వయం వివర్ధయిషవః ప్రజాపత-యశ్చ-కింద్రుమైః ప్ర యోజనమిత్యత్రాహ॥ అహో ఇతి ॥ ప్రజాపతీనాం బ్రహ్మాదీనామప-పతిర్విభుః-దహ్యమానద్రుమేష్వప్య న్తరాత్మతయా-వ్యా ప్యస్థిత-స్తథాప్య-వ్యయః అసంస్పృష్టతద్గత వికారః-భగవాన్-హరిరాదౌ జగదాదికాలే-వనస్పతీనోషధీశ్చ-ససర్జ-తాన తాంశ్చ విశినష్టి ॥ ఇషమూర్జమితి॥ ఊర్జం పత్న్యానుద్దిశ్య దీయమానమన్నం, ఇషం దేవానుద్దిశ్య, ఇషోర్జరూపావనస్పత్యాదయ ఇత్యర్థః - అయం భావః, దేవపితృయజ్ఞావశిష్టాన్నేన ప్రజానాం జీవనం విహితం ,,యజ్ఞశిష్టాశినస్సన్తో ముచ్యన్తే సర్వకిల్బి షైః,, రితిస్మరణాత్ ,, తే త్వఘం భుఞ్జతే పాపాయే పచన్త్యాత్మకారణా ,, దితియజ్ఞావశిష్టాన్న భక్షణ విధానాచ్చ-ఏవంచ దే వాద్యుపజీవ్యాన్నరూపేణ పరిణమమానాన్వనస్పత్యాదీన్న క్రోద్ధుమర్హథేతి ❁ ॥౮॥ ❁ ఏతదేవోపపాదయతి॥ అన్నమితి॥ తావత్, పాదచారిణాం చరాణాం భూతానాం - అపాదచారిణో అచరాః- అన్నం అద్యాః-అచరేషు తు భూతేష్వద్యాత్మ భావో నాస్తి కింతు తేషాముపభోగ్యత్వాకార ఏక ఏవేతి భావః ॥ చరేషు తు ఆకారద్వయమస్తీత్యాహ ॥ అహస్తాఇతి ॥ హస్త యుక్తానాం ద్విపదాం-అహస్తాశ్చతుష్పదః - అన్నం అదనీయాః, సామాన్యాభిప్రాయక మేకత్వం క్లీబత్వంచ-చరేషూభ యాకారకథనం వ్యతిరేకదృష్టాన్తార్థం - యథా చరేషు కేషాంచిదత్తృత్వమన్యేషామదనీయత్వం - న తథాఽచరేషు, కింత్వ దనీయత్వమేవే-తి సర్వోపభోగ్యత్వాన్నిరపరాధత్వాచ్చ న తద్ద్రోహః కార్య ఇతి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥౯॥ ❁ కించ-హే అనఘాః,

ససృజుస్తద్దిధక్షయా ॥ ౫ ॥ తాభ్యాం నిర్దహ్యమానాంస్తానుపలభ్య కురూద్వహ। రాజోవాచ మహాన్ సోమో మన్యుం ప్రశమయన్నివ॥ ౬॥ మా ద్రుమేభ్యో మహాభాగా దీనేభ్యో ద్రోగ్ధుమర్హథ। వివర్ధయిషవో యూయం ప్ర జానాం పతయస్స్మృతాః॥ ౭॥ అహో ప్రజాపతిపతిర్భగవాన్హరిరవ్యయః। వనస్పతీనోషధీశ్చ ససర్జోర్జమిషం వి భుః॥౮॥ అన్నం చరాణామచరా హ్యపాదః పాదచారిణామ్। అహస్తా హస్తయుక్తానాం ద్విపదాం చ చతుష్ప దః ॥౯॥ యూయం చ పిత్రాన్వాదిష్టా దేవదేవేన చానఘాః। ప్రజాసర్గాయ హి కథం వృక్షాన్నిర్దగ్ధుమర్హథ॥౧౦॥ ఆతిష్ఠత సతాం మార్గం కోపం యచ్ఛత దీపితమ్। పిత్రా పితామహేనాపి జుష్టం వః ప్రపితామహైః॥౧౧॥ తోకా నాం పితరౌ బన్ధూ దృశః పక్ష్మ స్త్రియాః పతిః। నృపః ప్రజానాం భిక్షూణాం గుహ్యజ్ఞానాం బుధస్సుహృత్॥ ౧౨ ॥ అన్తర్దేహేషు భూతానామాత్మాఽఽస్తే హరిరీశ్వరః। సర్వం తద్ధిష్ణ్యమీక్షధ్వమేవం వస్తోషితో హ్యసౌ॥౧౩॥ య

యూయం- పిత్రా ప్రాచీనబర్హిషా, దేవదేవేన తపసా తోషితేన భగవతా చ, ప్రజాసర్గాయ-నిర్దిష్టాః-హి, యత ఏవ-మతః- కథం-వృక్షాన్నిర్దగ్ధు-మర్హథ ❁ ॥ ౧౦॥ ❁ అత-స్సతాం మార్గ, మాతిష్ఠత ఆశ్రయత, కథంభూతం-వః యుష్మాకం-పిత్రా ప్ర చేతసా, తత్పిత్రా, మేచ, వః, ప్రపితామహాదయః, స్తైశ్చ, జుష్టం సేవితం-పిత్రాద్యాచరితమేవ సన్మార్గమాశ్రయతేత్యర్థః- దీపితం కోపం, యచ్ఛత ఉపసంహరత ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ కించ-భగవతస్సర్వరక్షకస్య శరీరత్వాద్వనస్పతిషు క్రోధోఽయుక్త ఇ త్యాహ॥ తోకానామితి ॥ తోకానాం బాలానాం - పితరౌ మాతాపితరౌ, యథా, బన్ధూ రక్షకౌ, యథా, దృశః-పక్ష్మ -బన్ధుః- యథా వా, స్త్రియాః - పతి-ర్బన్ధుః - యథా, ప్రజానాం, నృపః-యథాచ, భిక్షూణాం, భిక్షేత్యధ్యాహారః-యథా వా-గుహ్య జ్ఞానాం ప్రయోగకుశలానాం - బుధః మీమాంసాభిజ్ఞ- స్తథా-భగవాన్రక్షకస్సుహృచ్చ, భూతానాం, మన్తర్దేహేషు హృద మేషు, ఆత్మా, ఈశ్వరః, అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, హరి, రాస్తే-అత, స్సర్వం జగ-త్తస్య భగవతో, ధిష్ణ్యం స్థానం, శరీరమి త్యర్థః, ఈక్షధ్వం పశ్యత-ఏవమీక్షణే - అసౌ భగవాన్, వః యుష్మాకం-తోషితో, భవతి-యద్వా, ప్రతినియత రక్షకత్వవ్యవ స్థాముల్లఙ్ఘ్య కథం వా ద్రోగ్ధుమర్హస్తీత్యాహ ॥ తోకానామితి ॥ తోకాదీనాం పిత్రాదయ ఇవ- ప్రజానాం చరాచరాత్మకా నాం - నృపః, బన్ధుః రక్షకస్సుహృచ్చ కించ, భగవచ్ఛరీరత్వాచ్చ న ద్రోహః కార్య ఇత్యాహ॥ అన్తర్దేహేష్వితి॥ ఉక్త ఏవార్థః॥ గుహ్యజ్ఞానామితి భిక్షువిశేషణం వా, గుహ్యం పరమాత్మస్వరూపాదికం-జ్ఞాతుమిచ్ఛూనాం, భిక్షూణాం సన్యాసినాం- బుధ ఇవ తదుపదేష్టా విద్వానిత్యర్థః-రక్షణం చ సర్వతః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణాత్మకమేవ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❁ కించ, క్రో ధోపశమస్యాభ్యుదయహేతుత్వాచ్చ తముపసంహరతేత్యాహ ॥ య ఇతి ॥ దేహే, ఆకాశాత్, సముత్పతితం, యదృచ్ఛయో త్పన్నమిత్యర్థః- యద్వా, దేహే, ఆకాశాద్ధృదయవివరాత్-సముత్పతిత, ముల్బణం దుస్సహం, మన్యుం క్రోధ-మాత్మజిజ్ఞా సయా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిచారేణ, యచ్ఛేదుపసంహరేత్, స పుమాన్, గుణాన్ సత్త్వాదీ, నతివర్తతే క్రమేణ

సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ అతో, దగ్ధైః, అత ఏవ, దీనైః, ద్రుమైః, అలం, దీనద్రుమదాహేనాలమిత్యర్థః, ఖిలానామవశిష్టానాం, ద్రుమాణాం-వః యుష్మాకం, శివం, అస్తు-వార్క్షీ వృక్షైః పాలితా, ఏషా, వరా సులక్షణా, కన్యా మారిషాఖ్యా, పత్నీత్వే పత్నీత్వేనేత్యర్థః, ప్రతిగృహ్యతాం, యుష్మాభిరితి శేషః ॥ ౧౫ ॥ ఇతీత్థ-మామన్త్ర్య సాన్త్వయిత్వా, ఆప్సరసీం అప్సరోదేహాదావిర్భూతాం, ఋషివీర్యసంభూతాం, వరారోహాం వరైరారోఢుముద్వోఢుం యోగ్యాం, కన్యాం, తేభ్యో, దత్వా-సోమో రాజా, యయా గతః, తత, స్తే ప్రాచేతసాః, స్వధర్మేణ, తా, ముపయేమిరే వివాహితవన్తః, ధర్మేణేత్యనేన ,,అపృథగ్ధర్మశీలానాం సర్వేషాం వస్సుమధ్యమా। అపృథగ్ధర్మశీలేయం భూయాత్పత్న్యర్పితాశయే,, తి, భగవతోక్తత్వాద్బహుభిరేకస్యాః పాణిగ్రహో దోషావహ ఇతి శఙ్కానకార్యేతి సూచితమ్ ॥ ౧౬ ॥ తేభ్యః ప్రాచేతసేభ్యః - తస్యామాప్సరస్యాం - హే రాజన్-దక్షః ప్రజాపతిః-ప్రాచేతసో, ఽభూత్ ఉత్పన్నః - పూర్వం బ్రహ్మణోఽఙ్గుష్ఠాజ్జాతో దక్షోఽధ్వరే రుద్రాపరాధవశాత్తం దేహం విహాయాస్యాం మారిషాయాం - ప్రాచేతసనామా, ఽజాయతేత్యర్థః - తథా చోక్తం చతుర్థే ,, యస్యాం మహదవజ్ఞానాదజన్యజనయోనిజ,, ఇతి, ప్రాచేతసం విశినష్టి॥ యస్యేతి॥ యస్య ప్రాచేతసస్య-దక్షస్య - ప్రజాసర్గేణ-త్రయో లోకా-ఆపూరితాః-ప్రాయశో లోకత్రయస్థాః ప్రజాస్తత్సంతాన రూపా ఇత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ దక్షః ప్రాచేతసః-దుహితృషు-వాత్సల్యయుక్తః-రేతసా వీర్యేణ-మనసా సంకల్పేన చ-యథా-భూతాని-ససర్జ-తథా తత్సర్జనం-వదతో-మమ మత్తః-అవహితమనాః-శృణు ॥ ౧౮ ॥ పూర్వం ప్రథమం-ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - మనసైవ సంకల్పేనైవ-ఇమాః ప్రజాః-ససర్జ - కాః-దేవాదీన్-తథా-నభ ఏవ స్థలం యేషాం, జలమేవౌకః స్థా

స్సముత్పతితం దేహ ఆకాశాన్మన్యుముల్బణమ్। ఆత్మజిజ్ఞాసయా యచ్ఛేత్స గుణానతిరిచ్యతే॥ ౧౪ ॥ అలం దగ్ధైర్ద్రుమైర్దీనైః ఖిలానాం శివమస్తు వః। వార్క్షీ హ్యేషా వరా కన్యా పత్నీత్వే ప్రతిగృహ్యతామ్॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యామన్త్ర్య వరారోహాం కన్యామాప్సరసీం నృప। సోమో రాజా యయౌ దత్వా తే ధర్మేణోపయేమిరే॥ ౧౬ ॥ తేభ్యస్తస్యామభూత్ప్రాచేతసః కిల। యస్య ప్రజావిసర్గేణ లోకా ఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౧౭ ॥ యథా ససర్జ భూతాని దక్షో దుహితృవత్సలః। రేతసా మనసా చైవ తన్మమావహితః శృణు ॥ మనసైవాసృజత్పూర్వం ప్రజాపతిరిమాః ప్రజాః। దేవాసురమనుష్యాదీన్నభస్స్థలజలౌకసః ॥౧౮॥ తమబృంహితమాలోక్య ప్రజాసర్గం ప్రజాపతిః। విన్ధ్యపాదానుపవ్రజ్య సోఽచరద్దుశ్చరం తపః ॥ ౨౦ ॥ తత్రాఘమర్షణం నామ తీర్థం పాపహరం పరమ్। ఉపస్పృశ్యానుసవనం తపసాతోషయద్ధరిమ్ ॥ ౨౧॥ అస్తౌషీద్ధంసగు

హ్యేన భగవన్తమధోక్షజమ్। తుభ్యం తదభిధాస్యామి కస్యాతుష్యద్యతో హరిః ॥ ౨౨ ॥ దక్ష ఉవాచ॥ నమః ప

నం యేషాం, తాన్ ॥ ౧౮ ॥ త, మేవం మనసా క్రియమాణం, ప్రజాసర్గం-అబృంహిత మప్రవృద్ధ, మాలోక్య, స ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః - విన్ధ్యస్య, పాదాన్, ప్రత్యన్తపర్వతాన్, ఉపవ్రజ్య ఉపగత్య - దుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం-తపః, ఆచరత్ కృతవాన్ ॥ ౨౦ ॥ తత్ర విన్ధ్యపాదేషు, త్రికాల-మఘమర్షణాఖ్యం-పాపహరం, పుణ్యం, తీర్థ-ముపస్పృశ్య, తత్ర స్నాత్వేత్యర్థః, తపసా, హరి, మతోషయ, దారాధితవాన్ ॥ ౨౧ ॥ తథా భగవన్తమధోక్షజం హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణాస్తౌషీత్, తమేవ స్తోత్రం తుభ్యమభిధాస్యామి ॥ స్తోత్రం విశినష్టి ॥ యతః యేన స్తోత్రేణ, హరిః, తస్య ప్రాచేతసస్య ప్రజాపతే, రతుష్యత్ తుష్టోఽభూత్, ప్రసన్నోఽభూదిత్యర్థః ॥ ౨౨ ॥ హంసగుహ్యాఖ్యం స్తోత్రముపదిశతి, నమః పరాయేత్యాదినా-స ఈశ్వరో మే కురుతాం మనోరథ, మిత్యన్తేన ప్రథమం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణం సత్యసంకల్పం ప్రకృతేర్నియన్తారమపరిచ్ఛిన్నం ప్రమాణశూన్యావధిం సర్వకారణం నమస్కరోతి, పరాయ చిదచిద్విలక్షణాయ, తావచ్చిదావ్యావర్తకధర్మయోగమాహ ॥ అవితథానుభూతయ ఇతి ॥ అవితథా అమోఘా- అనుభూతిస్సఙ్కల్పరూపాత్మకం జ్ఞానం - యస్య, సత్యసఙ్కల్పాయేత్యర్థః - జీవస్త్వసత్యసఙ్కల్ప ఇతి తతోఽనేనాస్య వ్యావృత్తిః-అచిద్వ్యావర్తకం ధర్మమాహ॥ గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే గుణత్రయాభాసస్సత్త్వాదిగుణత్రయో న్మేష-స్తస్య - నిమిత్తం కారణం ప్రకృతి - స్తస్యాః - బన్ధవే ఆశ్రయభూతాయ - ప్రకృతిశరీరకాయ తన్నియన్త్ర ఇత్యర్థః, అనేనాచితోఽస్య వ్యావృత్తిః- ఏవం పదద్వయేన చిదచిద్వ్యావృత్తిః, నన్వయం ప్రజాపతివాక్యోదిత ఆవిర్భూత సత్యసఙ్కల్పః ప్రకృతివియుక్తః కిం ముక్తో జీవః - నేత్యాహ॥ గుణతత్త్వబుద్ధిభిరదృష్టధామ్నే గుణతత్త్వబుద్ధిభిః గుణత్రయకార్యభూత పృథివ్యాదితత్త్వవిషయబుద్ధిభిః - అదృష్టమనుపలక్షితం - ధామ స్వరూపం - యస్య - ముక్తస్తు సంసారదశాయాం పృథివ్యాదిసఙ్ఘాతపరిణామభూతశరీరవిషయకబుద్ధిభిర్దృష్టోఽయం న

సుషుప్త్యోఽయమిత్యుపలక్షిత ఇతి తతోఽన్యాసేనవ్యావృత్తిః-తర్హి కిం నిత్యసిద్ధః -నేత్యాహ,నివృత్తమానావధయే-నివృత్తం, మానం-యస్మాన్నివృత్తమాన,స్తాదృశోఽవధిరియత్తా - యస్య - సతథోక్తః - ప్రమాణశూన్యావధయే త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్వరూపాయేత్యర్థః-నిత్యసిద్ధస్తు జీవః-స్వరూపతః పరిచ్ఛిన్న ఇతి తతోఽనేనాస్య వ్యావృత్తిః-స్వయంభువే స్వయం కారణాన్తరశూన్యాయ-సర్వకారణాయేతి భావః-గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవ ఇత్యనేన అచిదాశ్రయత్వముక్తమ్ ॥ ౨౩ ॥ అథ చేతసబన్ధుత్వమాహ ॥ నయస్యేతి ॥ పురే దేహే, సంవసతః జీవాన్తరాత్మతయావసతః-సఖ్యుర్హితైకకారిణః-యస్య పరమాత్మనః- సఖ్యం తచ్ఛేషభావం, నావైతి-గుణినో ధర్తాద్దేర్గుణ ఇవ ప్రభాదివత్ -అపృథక్సిద్ధప్రకారభూతో-వసన్,తద్ధార్యత్వేన వసన్, సఖాత్గదతాతిశయాధానైకస్వరూపతయామిత్రం - అయం పురుషః, నావైతి నానుసంధత్త ఇత్యర్థః-తత్ర హేతు,రవ్యక్తదృష్టిః - దేహగోచరజ్ఞానః- తస్మై సఖ్యే-పరమపురుషాయ-నమస్కరోమి ॥ ద్వాసుపర్ణా ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః ॥ ౨౪ ॥ నావైతీత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ దేహ ఇతి ॥ దేహశ్చ-అసవః,ఇన్ద్రియాణి-ప్రాణా వా-మనసః మనోవృత్తయః-జ్ఞానేన్ద్రియాణి వా - భూతాని పృథివ్యాదీని-మాత్రాః , గన్ధాదీని-తద్గ్రాహకాణి కర్మేన్ద్రియాణి వా-ఏతాని-ఆత్మానం స్వస్వరూపం - పరం స్వేభ్యః విలక్షణం - అన్యం జీవాత్మానం-నవిదుః,పుమాన్ జీవస్తు,య-త్సర్వం దేహాదికం-త-ద్వేద - దేహాదికం జానాతీత్యర్థః-ఏవం తజ్జ్ఞో దేహాద్యభిజ్ఞోఽపి -జీవః - యం సర్వజ్ఞం-దేహాదికం జీవం స్వగుణాన్ స్వాత్మానం చ జానానం - భగవన్తం , తద్గుణాంశ్చ,న వేద -త-మనన్తమపరిచ్ఛిన్న-మీడే స్తౌమి-దేహాదయో దృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాః- యథా దేహాదయః , స్వస్వరూపం తస్మాద్విలక్షణం జీవాత్మానం చ న విదు - రేవం పుమాన్ దేహాద్యభిజ్ఞోఽపి సర్వజ్ఞం తద్గుణాంశ్చ న వేదేత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ సర్వజ్ఞమిత్యనేనాభిప్రేతం పరమాత్మనస్సర్వజ్ఞత్వం -జీవస్య పరమాత్మనాసంశ్లేషదశాయాముచితదనభిజ్ఞతాం చో- పపాదయతి ॥ యదేతి ॥ నామరూపరూపస్య దేవమనుష్యబ్రాహ్మణాదినామ

గాయావితథానుభూతయే గుణత్రయాభాసనిమిత్తబన్ధవే। అవృష్టధామ్నే గుణతత్త్వబుద్ధిభిర్నివృత్తమానాయదధే స్వయంభువే ॥ ౨౩ ॥ నయస్య సఖ్యం పురుషో ॥ వైతి సఖ్యుస్సఖా వసన్ సంవసతః పురేఽస్మిన్। గుణో యథా ॥ గుణినోఽవ్యక్తదృష్టే స్తస్మై మహేశాయ నమస్కరోమి ॥ ౨౪ ॥ దేహోఽసవోఽక్షా మనసో ॥ భూతమాత్రానాత్మానమన్యం చ విదుః పరం యత్ । సర్వం పుమాన్వేద గుణాంశ్చ తద్జ్ఞో న వేద సర్వజ్ఞమనన్తమీడే ॥ యదోపరామో మనసో ॥ నామరూపరూపస్య దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్ । ॥ య ఈయతే కేవలయా స్వసంస్థయా హంసాయ తస్మై శుచిసద్మనే నమః ॥ ౨౬ ॥ మనీషిణోఽన్తర్హృది సంనివేశితం స్వశక్తిభి ॥ ర్నవభి

రూపకస్య-మనసో - యదా-దృష్టస్మృతిసంప్రమోషాత్-దృష్టస్య-స్మృతిః స్మరణం- దృష్టస్మృతిః స్వప్నావస్థోచ్యతే-తస్యాః-సంప్రమోషాత్ నివృత్త్యా -ఉపరామస్సుషుప్తిః - తదా - యః పరమాత్మా, ఈయతే ప్రాప్యతే - జీవేన సమన్వితో భవతి ॥ ప్రాజ్ఞేనాత్మనా సంపరిష్వక్తో న బాహ్యం కించన వేద నాన్తరం ,, ॥ ఏష సుప్తేషు జాగర్తి,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః - జీవస్యాప్రబోధే పి పరమాత్మా ప్రబుద్ధ ఇత్యర్థః- సర్వథా దుర్జ్ఞేయత్వే అనుపాస్యత్వం స్యాదితి శఙ్కాం వారయతి - కేవలయేతి ॥ య ఇత్యనుషజ్యతే ॥ యశ్చ, కేవలయా రాగాదికాలుష్యరహితయా-స్వసంజ్ఞయా స్వాభావికజ్ఞానేన ఉపాసనాత్మకజ్ఞానేన ఈయతే అవగమ్యతే - ప్రాప్యతే వా-తస్మై, హంసాయ శుద్ధాయ-శుచిసద్మనే శుద్ధాన్తఃకరణసద్మనే, ఉపాసనవిశుద్ధాన్తఃకరణే సన్నిహితాయేత్యర్థః - యద్వా , కేవలయా స్వసంజ్ఞయా-హంసాయ విశుద్ధాయ- రాగాద్యకలుషితేనాపరిచ్ఛిన్నాన న్దరూపస్వస్వరూపవిషయక నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానేన విశుద్ధాయ అస్పృష్టచిదచిద్దర్మాయ-శుచిసదనే-ఉపాసనయా పరిశుద్ధమన్తఃకరణం-సద్మ అభివ్యక్తిస్థానం-యస్య -తస్మై ఇత్యర్థః ॥ హంసశ్శుచిష, దితి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః ॥ ౨౬ ॥ శుచిషద్మన ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ మనీషిణ ఇతి ॥ త్రివృద్భిః త్రిగుణాయాం-వృత్ వర్తనం-యత్ర-త త్త్రివృత్-త్రికమిత్యర్థః-తద్రూపాభి-స్త్రికత్రయమాపన్నాభిరితి యావత్ -నవభిశ్శక్తిభిః ॥ శ్రియా పుష్ట్యా గిరా కాన్త్యా కీర్త్యా తుష్ట్యేళయోర్జయా । విద్యయాఽవిద్యయా శక్త్యా మాయయా చ నిషేవిత ,, మితి వక్ష్యమాణాభిశ్శక్తిభిః కార్యోపయోగ్యపృథక్సిద్ధవిశేషణరూపాభిశ్శక్తిభిస్సహ- న్తర్హృదిసంనివేశితం స్వేచ్ఛయా సంనివిష్టం - గూఢం బాహ్యైః కరణైరగ్రాహ్యం,అనేన ॥ తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం గుహాహితం గహ్వరేష్ఠం పురాణమ్। ఆధ్యాత్మయోగాధిగమేన దేవం మత్వా ,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్ర వివక్షితః - దుర్దర్శం మనసా గ్రహీతుమశక్యం - గుహాయాం హృదయే నిహితం- గహ్వరేష్ఠే తిష్ఠత్యన్తరాత్మతయేతి తథా-యం-మనీషిణః పరమాత్మ యాథాత్మ్యవివేచనకుశలాః-మనీషయా యోగపరిశుద్ధయా-ధియా-

నిష్కర్షన్తి ప్రకృతిపురుషాభ్యాం వివిచ్య పశ్యన్తీత్యర్థః - యథా - మథ్నామన్థనసాధనేనోత్తరారణినా - దారుణి అధస్తనారణౌ - పాఞ్చదశ్యమగ్నిం - నిష్కర్షన్తి-తద్వత్-పాఞ్చదశ్యం పఞ్చదశీయకర్మసంబన్ధినం - దర్శపూర్ణమాసానుష్ఠానం హి పఞ్చదశ్యుపక్రమమగ్న్యాధానమపేక్షతే దితో౽గ్నిః పాఞ్చదశ్య ఇత్యుచ్యతే - యం, నిష్కర్షన్తి-సవా ఇత్యుత్తరేణాన్వయః ❋॥౨౭॥ ❋ఏవముక్తవిధం పరమాత్మానమనన్యైశ్చ తదసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషన్ తదనుగ్రహం ప్రార్థయతే॥సవా ఇతి ॥సవై-ఉక్తవిధో భగవాన్-అశేషాస్సర్వే - విశేషా వికారా-యస్యా-స్తస్యా-మాయాయాః -నివృత్త్యా, య-న్నిర్వాణసుఖం దుఃఖాసంభిన్నం మోక్షసుఖం -తస్మి-న్ననుభూతిరనుభవో - యస్య - ముక్తానామనుభవవిషయ ఇత్యర్థః-య ఈదృశ-స్స ఏవ-సర్వనామా సర్వైశ్శబ్దైర్వాచ్య ఇత్యర్థః- సర్వస్సర్వశ్శబ్దః-నామ - యస్యేతి వా, ‹‹సర్వశ్శర్వశ్శివస్స్థాణుః››రితి నామపాఠాత్-సర్వశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశ్రయ ఇత్యర్థః-సర్వనామత్వే హేతుః-సచ విశ్వరూప ఇతి, విశ్వశరీరకత్వాత్సర్వశబ్దవాచ్య ఇతి భావః-విశ్వాన్తర్గతవస్తువాచినశ్శబ్దాస్తచ్ఛరీరం తమేవాభిదధతి-శరీరవాచినాం శబ్దానాం శరీరిపర్యన్తబోధనశక్తేః - యద్వా, సర్వశబ్దస్య కృత్స్నజగద్వాచిత్వాత్తస్య చ తచ్ఛరీరత్వాత్ప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యేన తమేవాభిధత్త ఇతి భావః-నను-విశ్వరూపత్వం పరగతధర్మాసంస్పర్శనం చేతి కథమేతదుభయం-తత్రాహ - అనిరుక్తాత్మశక్తిః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యా - స్స్వాభావిక్యశ్శక్తయో-యస్య, విచిత్రశక్తిత్వాత్తదుభయోపపత్తిరితి భావః-ఏవంభూతో-మమ-ప్రసీదతాం-మామనుగృహ్ణాత్విత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋నను-యది విశ్వం తస్య శరీరం న తు స్వరూపం తర్హి తస్య స్వరూపం కేన లక్ష్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యద్యదితి ॥ యద్య, ద్వచసా నిరుక్తం శబ్దేనాభిహితం-జాతిగుణాదికం ప్రవృత్తినిమిత్తీకృత్య శబ్దేన బోధితం, తథా-ధియా-నిరూపితం వ్యవసితం - అక్షభిరిన్ద్రియై-ర్గృహీతం-ఉత అపి-మనసా-నిరూపితం సంకల్పితం-యద్యపి-యస్య , స్వరూపం-మాభూత్ న భవతి-కింతు శరీరమేవేతి భావః-వచ ఆదిభిర్నిరుక్తాదేస్తత్స్వరూపత్వాభావే హేతుః-గుణరూపం హి త్వితి-గుణరూపాః సత్త్వాదిగుణాత్మకా-హేతవో-యస్య-త - ద్గుణరూపహేతు-సత్త్వాది

> శ్చ త్రివృద్భిః। వహ్నిం యథా దారుణి పాఞ్చదశ్యం మనీషయా ని❋ష్కర్షన్తి గూఢమ్ ॥ ౨౭॥ స వై మమాశేషవిశేషమాయానిషేధనిర్వాణసుఖానుభూతిః। స సర్వనామా స చ విశ్వరూపః ప్రసీదతా❋మనిరుక్తాత్మశక్తిః॥౨౮॥ యద్యన్నిరుక్తం వచసా నిరూపితం ధియా౽క్ష❋భిర్వా మనసో౽త యస్య। మా భూత్స్వరూపం ❋ ❋గుణరూపం హి తు స వై గుణాపాయవిసర్గలక్షణః ॥ ౨౯॥ యస్మిన్యతో యేన చ యస్య యస్మై యద్యో యథా❋

గుణత్రయకార్యం సత్త్వాదిగుణగతమేవ-న తు తత్స్వరూపగతో౽సాధారణాకారః-యేన తదుపలక్ష్యం పరమాత్మస్వరూపం స్యాత్-గుణరూపం హి తదితి పాఠే-హి యస్మా-త్త, ద్గుణరూపం గుణానామేవ రూపం-గుణరూపవర్ధితమితి పాఠాన్తరే గుణరూపైస్సత్త్వాదిగుణగతైరసాధారణాకారై - ర్వర్ధితమారబ్ధమిత్యర్థః -తథాప్య, సౌ పరమాత్మా-గుణాపాయవిసర్గలక్షణః-గుణాపాయవిసర్గౌ గుణకార్యభూతప్రపఞ్చస్య సంహారసర్గౌ-లక్షణం-యస్య , సతథోక్తః-అపాయవిసర్గశబ్దాభ్యాం స్థితిరపి వివక్ష్యతే-యద్యపి కార్యాత్మకం జగన్న పరమాత్మనో లక్షణం-తథాపి కార్యప్రపఞ్చగతోత్పత్తిస్థితిప్రలయకారణత్వం పరమాత్మనో౽సాధారణో ధర్మ ఇతి-తేన తత్స్వరూపముపలక్ష్యత ఇత్యర్థః - ప్రపఞ్చజన్మాదికారణత్వమపి న పరమాత్మస్వరూపస్య విశేషణతయా లక్షణం - కారణత్వస్య చిదచిద్విశిష్టబ్రహ్మనిష్ఠత్వేన విశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపనిష్ఠత్వాభావాత్-కింతు-చన్ద్రాదేశ్శాఖాగ్రాదివదుపలక్షణతయా లక్షణమితి బోధ్యమ్ ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋నను-దేవమనుష్యాదిశరీరనిర్వర్త్యం కర్మ - త-దాత్మభూతజీవకర్తృకం-తద్బన్ధకం చ దృష్టం-యత్న స్య సుఖదుఃఖేచ్ఛాదివచ్చేతనధర్మత్వాత్-ఏవం కృత్స్నం చిదచిదాత్మకం జగత్పరమాత్మనశ్శరీరం చేత్తద్వ్యాపారో౽ప్యనేకకారకనిర్వర్త్యః పరమాత్మాశ్రయ ఏవ స్యాదిత్థం సతి సబధ్యేత-తథా చ ‹‹నిష్క్రియం నిష్కల››మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః - కించైకస్య చేతనస్యైకదైకమేవ శరీరం దృష్టం - అతః కథమేకస్య పరమాత్మనో దేవమనుష్యాదీన్యనేకాని శరీరాణీతి న విశ్వరూపత్వం పరమాత్మనస్సంభవతి, యద్యసౌ కారణత్వాత్కార్యభూతవిశ్వరూపః కార్యకారణయోరభేదాదిత్యుచ్యతే-తర్హి వచ ఆదిభిర్నిరుక్తాదికం తస్య స్వరూపమేవ స్యాత్-పరిణామికారణస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వదర్శనాత్తస్యాప్యధిష్ఠాత్రపేక్షేతి, పూర్వోక్తపరత్వవిరోధ ఇత్యాద్యాశఙ్కాం నిరాకరోతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ తావదనేకకారకనిర్వర్త్యస్య వ్యాపారస్య పరమాత్మాశ్రయత్వమభ్యుపగమ్యత ఏవేతి న చోద్యనీయమిత్యాహ, యస్మిన్నితి పూర్వార్ధేన - తత్ర యస్మిన్నిత్యాదిభిర్విభక్తిభిరధికరణాపాదానకరణసంప్రదానకర్మకర్తృశక్తయో వివక్షితాః-యస్యేతి షష్ఠ్యా తు సంబన్ధసామాన్యం-కురుత ఇతి ప్రయోజకకర్తృశక్తిః - కార్యత ఇతి ప్ర

— ౨౯శ్లో ❋ పా॥ ౧గుణరూపం హి తత్ ❋ ౨గుణరూపవర్ధితమ్

యోజ్యకర్తృశక్తిః, యదత్యనేనకాలః-ఉక్తశక్తీనాంకాలోపాధికత్వాత్-యథతిపాఠేతు,ఉక్తకారకశక్తిగతాఃప్రకారవిశేషావివక్షితాః, క్రియతేకార్యతేచేతికృఞ్ధాతునాతత్తత్కారకనిష్పాద్యాక్రియావివక్షితేతితత్తత్కారకాశ్రయత్వకృతాఃక్రియాగతవిశేషానిర్దిశ్యన్తే,యస్మిన్నిత్యాదీనాంతదిత్యుత్తరేణాన్వయః,సప్తమ్యాదివిభక్తిప్రకృతిభూతైర్యచ్ఛబ్దైస్తత్తదధికరణాదికారకశక్త్యాశ్రయాణివస్తూనివివక్షితాని , కురుతేకార్యతేచేత్యత్రలకారేణప్రయోజ్యప్రయోజకకర్తృశక్త్యాశ్రయం ద్రవ్యమపివివక్షితం,లకారాణాంకృతిమత్యేవశక్తిరిత్యన్యత్రవిస్తరః , సుప్తిఙన్తస్థలేచప్రకృత్యర్థవిశేష్యకశ్శాబ్దబోధః - ఏవంచతత్తద్వ్యాపారనిర్వర్తకాధికరణాదిశక్త్యాశ్రయాణిద్రవ్యాణిసంబన్ధసామాన్యాశ్రయంచతద్బ్రహ్మేత్యర్థః - శక్త్యాశ్రయవస్తూనాంపరమాత్మశరీరత్వేనవిశేషణత్వాత్తస్యైవముఖ్యత్వేనాధారశక్త్యాశ్రయత్వాత్సర్వస్యవ్యాపారస్యతదాయత్తత్వముపపన్నమితిభావః ॥ నన్వేవంకారకశక్త్యాశ్రయత్వప్రయుక్తంపరమాత్మనస్సక్రియత్వంతత్ప్రయుక్తంకార్యత్వంతత్ప్రయుక్తమనిత్యత్వంచప్రసజ్యేత,తథాచ ‹‹నిష్కలంనిష్క్రియం,నిత్యంవిభుం ,, మిత్యాదిశ్రుతివిరోధః-అతఆహ, ప్రాక్ప్రసిద్ధమితి-హేతురితిచ-హేతుఃప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యనేనకార్యావస్థాయాః పూర్వంకారణత్వేనావస్థితత్వముచ్యతే - అయంభావః ‹‹ తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్ తదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్చాభవత్,అన్తఃప్రవిష్టశ్శాస్తాజనానాగ్ంసర్వాత్మా॥ఈశ్వరస్సర్వభూతానాంహృద్దేశేఽర్జునతిష్ఠతి,, త్యాదిశ్రుతిస్మృత్యాదిప్రమాణవశాత్కార్యస్యజగతశ్చిదచిదీశ్వరాత్మకత్వమభ్యుపేత్యం , కార్యసజాతీయత్వాచ్చకారణస్య,తదపితత్త్వత్రయాత్మకమేవయుక్తిబలాత్ ‹‹ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్।ప్రకృతింపురుషంచైవవిద్ధ్యనాదీఉభావపి ,, త్యాదిప్రమాణబలాచ్చాభ్యుపగన్తవ్యం ,తత్రకార్యావస్థాయాంకారణావస్థాయాంచ ‹‹ యఆత్మనితిష్ఠన్యఃపృథివ్యాంతిష్ఠన్యోఽక్షరమన్తరేసంచరన్యస్యాక్షరంశరీరంయోఽవ్యక్తమన్తరేసంచరన్యస్యావ్యక్తంశరీర ,, మిత్యాదిప్రమాణబలాదాత్మత్వేనపరమాత్మనోవిశేష్యత్వం , చిదచితోశ్శరీరత్వేనవిశేషణత్వంచైషితవ్యం - ఏవంచకారణత్వేనావస్థితంబ్రహ్మసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టంకార్యావస్థాయాంస్థూలచిదచిద్విశిష్టత్వేనావస్థితమితికారకశక్త్యాశ్రయత్వస్యతచ్ఛరీరభూతచిదచిద్ద్వారకత్వాత్తత్ప్రయుక్తసక్రియత్వాదికమపిసద్వారకమేవేతవిశేష్యభూతేతస్మిన్నతస్యసాక్షాత్ప్రసఙ్గః - నిష్క్రియత్వాదిశ్రవణంతువిశేష్యభూతబ్రహ్మస్వరూపాభిప్రాయమితినతద్విరోధః - కార్యావస్థకారణావస్థయోస్తస్యచిదచిచ్ఛరీరకత్వా

కురుతేకార్యతేచ।పరావరేషాంపరమం*ప్రాక్ప్రసిద్ధంతద్బ్రహ్మతద్ధేతురనన్యదేకమ్॥౩౦॥యచ్ఛక్తయో*

దేవవిశ్వరూపమప్యుపపన్నం ‹‹ ఏషోఽణురాత్మే ,, త్యాదిశ్రుతివశాజ్జీవస్యాణుపరిమాణత్వావగమాత్తస్యైకదాఽనేకశరీరాన్తఃప్రవేశాసంభవేపి ‹‹ సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మే,, త్యాదిశ్రుత్యాతత్స్వరూపస్యాపరిచ్ఛిన్నత్వావగమాత్తస్యానేకశరీరేషుజీవాన్తః ప్రవేశేననియమనం సంభవతీత్యనేకశరీరకత్వోపపత్తిః - కార్యావస్థాయాంకారణావస్థాయాంచచిదచిచ్ఛరీరకత్వాద్విశ్వరూపత్వమపితస్యోపపన్నం , నను-విశ్వరూపత్వం నామవిశ్వం రూపంశరీరంయస్యతస్యభావస్తత్త్వమితినవివక్షితం-తథాసతి ‹‹ సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ-ఐతదాత్మ్యమిదగ్ంసర్వం - అయమాత్మాబ్రహ్మ-తత్త్వమసీ ,, త్యాదిజగద్బ్రహ్మతాదాత్మ్యశ్రవణవిరోధాపత్తేః,-కింతు-విశ్వరూపత్వంనామవిశ్వానన్యత్వమేవ,ఏవంచ-నమఃపరాయేత్యుపక్రాన్తపరత్వవిరోధస్తత్రాహ ॥ అనన్యదితి ॥ విశ్వానన్యదిత్యర్థః -విశ్వరూపత్వస్యవిశ్వానన్యాత్మకత్వేఽపినవిరోధః-యత్ప్రాక్ప్రసిద్ధంకారణంసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టం- తదేవకార్యావస్థాయాంస్థూలచిదచిద్విశిష్టమిత్యేకస్యైవావస్థాద్వయయోగిత్వేన కార్యావస్థకారణావస్థయోరేకద్రవ్యగతత్వేనవిశ్వానన్యత్వోపపత్తేః - అనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసః-తథాచశారీరకంసూత్రం ‹‹ తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్య ,, ఇతిఉపక్రాన్తం పరత్వంతత్ప్రయుక్తంనిస్సమాభ్యధికత్వంచవిశేష్యనిష్ఠమిత్యభిప్రాయేణపరమంపరావరేషామితిచోక్తం , పరావరేషాంబ్రహ్మాదిజీవానామపి-పరం-కారణమాత్రస్యాధిష్ఠాత్రపేక్షత్వశఙ్కాంవారయతి ॥ ఏకమితి ॥ నిస్సమాభ్యధిమేకమేవప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః -ఇదంచైకత్వంస్వరూపనిష్ఠమితివిశేష్యాకారేణనిమిత్తత్వంవిశిష్టాకారేణోపాదానత్వమిత్యుక్తంభవతి-లోకేమృత్కులాలయోర్జడత్వాదసర్వశక్తిత్వాచ్చతయోర్నిమిత్తోపాదానయోర్భేదః - పరమాత్మనస్తుచిదచిద్విశిష్టస్యసర్వశక్తిత్వాజ్జగదాకారేణపరిణామస్యసర్వజ్ఞత్వాన్నిమిత్తత్వస్యచోపపత్తిరిత్యభిప్రాయః , యద్వా -తద్ధేతురిత్యనేననిమిత్తకారణత్వముచ్యతే,ఏకమిత్యనేన‹‹ ఏకమేవాద్వితీయ ,, మిత్యాదావివాఽవిభక్తనామరూపసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టత్వముచ్యతే ప్రపఞ్చస్యానేకకారకాత్మత్వేనబహుత్వస్య పూర్వముక్తత్వాత్తస్య చనామరూపవిభాగనిబన్ధనత్వాత్తత్ప్రతిసంబన్ధినామరూపవిభాగాభావనిబన్ధనైకత్వస్యైకపదగ్రాహ్యత్వౌచిత్యాత్-తథాచైకమవిభక్తనామరూపత్వేనసూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టంబ్రహ్మప్రాక్ప్రసిద్ధమిత్యర్థః- బ్రహ్మేత్యనేననిమిత్తత్వోపాదనత్వోపయుక్తసార్వజ్ఞసత్యసంకల్పత్వాదిగుణానన్త్యరూపనిరతిశయబృహత్త్వముచ్యతే* ॥ ౩౦ ॥ *నను-విశ్వంపరమాణుకారణక-మీశ్వరస్తునిమి

త్తమితి వైశేషికాదయః-ప్రధానకారణకంపురుషాతిరిక్తేశ్వరస్వీకృత్య-పురుష స్తునిమిత్తమాత్రమితి సాంఖ్యాదయో వదన్తి, కించ-సర్వమపి వస్తు నిత్యమనిత్యం చ భిన్నమభిన్నం చేతి తథా సదసత్సదసదాత్మకం చేతి వదన్తి-అతః-కథం కృత్స్నజగతో బ్రహ్మైకకారణత్వం తదనన్యత్వం చోచ్యత ఇత్యత్రాహ ॥ యచ్ఛక్తయ ఇతి ॥ వదతాం గ్రన్థనిబన్ధనేన స్వశాస్త్రమనుపదిశతామిత్యర్థః - వాదినాం వివాదం కుర్వతాం వైశేషికాదీనాం, యస్య పరమాత్మనః-శక్తయః పృథివ్యాదయః-వివాదసంవాదయోః పరస్పరవిరుద్ధావిరుద్ధయోర్వాదయో-ర్భువః విషయభూతాః-భవన్తి శక్తిశబ్దేన పృథివ్యాదయ ఉచ్యన్తే-తేషాం భగవతః కార్యోపయోగ్య పృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాత్-తథా చ భగవాన్పరాశరః ,, ఏకదేశస్థితస్యాగ్నే ర్జ్యోత్స్నా విస్తారిణీ యథా । పరస్య బ్రహ్మణశ్శక్తిస్తథేదమఖిలం జగ,దితి జగదాత్మకాన్పృథివ్యాదీన్ శక్తిశబ్దేన వ్యపదిష్టవాన్-నను-సర్వైరపి పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమాన్న తే వివాదసంవాదభువ-స్తత్రాహ ॥ కుర్వన్తీతి ॥ యస్య-శక్తయః పృథివ్యాదయః, ఆత్మమోహం స్వవిషయకమోహం-తేషాం వాదినాం-కుర్వన్తి-పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపి పరమాణుకారణకత్వప్రధానకారణకత్వనిత్యానిత్యత్వభిన్నాభిన్నత్వసదసత్త్వాది ప్రకారవిప్రతిపత్తిం కుర్వన్తి విప్రతిపత్తివిషయప్రకారవత్త్వేన శక్త్యో భవన్తీత్యర్థః - తస్మై అనన్తగుణాయ అసంఖ్యేయకల్యాణగుణాయ-భూమ్నే స్వరూపతో గుణతశ్చ బృహతే-నమః-యద్యప్యేవం వాదినాం వివాదా-స్తథాపి పృథివ్యాదీనాం పరమాత్మశరీరత్వతత్కారణకత్వయోః పృథివ్యాద్యవస్థాయా అనిత్యత్వేఽపి ద్రవ్యస్య నిత్యతాయా స్తస్య సలిలతత్పరిణామిత్వేనాసదాత్మకత్వస్య దేశ్యశ్రుతిస్మృత్యాది బహు ప్రమాణప్రతిపన్నత్వేనావైదికానాం కేవలం విప్రతిపత్తి రవేతి భావః - శ్రుతయస్తు ,, యస్యాత్మా శరీరం-యస్య పృథివీ శరీరం-యస్యాక్షరం శరీరం-యస్యావ్యక్తం శరీరం - ఆత్మన ఆకాశస్సంభూతః-తో మే న జీవాన్ వ్యసృజ ద్భూమ్యాం -నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆసీ,, దిత్యాదయః-స్మృతయశ్చ, విష్ణోస్సకాశాదుద్భూతం ,, అహం కృత్స్నస్య జగతః ప్రభవః ప్రలయ స్తథా, యదమ్బు వైష్ణవః కాయ స్తతో విప్ర వసున్ధరా ॥ పద్మాకారా సముద్భూతా పర్వతాబ్ధ్యాది సంయుతా । తదేతదక్షయం నిత్యం జగన్మునివరాఖిలమ్ ॥ ప్రకృతిం పురుషం చైవ విద్ధ్యనాదీ ఉభావపి । సద్భావ ఏవం భవతో మయోక్తో జ్ఞానం యథా స

వదతాం వాదినాం వై వివాదసంవాదభువో భవన్తి । కుర్వన్తి చైషాం ముహురాత్మమోహం తస్మై నమోఽనన్తగుణాయ భూమ్నే ॥ ౩౧ ॥ అస్తీతి నాస్తీతి చ వస్తునిష్ఠయో రేకస్థయోర్భిన్నవిరుద్ధధర్మణోః । అవేక్షితం కిం

త్యమసత్యమన్య ,, దిత్యాదయోఽనుసంధేయాః-అనన్తగుణాయేత్యనేన నిర్గుణత్వవాదో భ్రమమూలక ఇతి సూచితమ్,, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవి,, దిత్యాదిభిర్బహుశ్రుతిభిః కల్యాణగుణాకరత్వస్య సంప్రతిపన్నత్వాత్-భూమ్న ఇత్యనేన జీవానాం భూమత్వం జ్ఞాపితమ్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఏవం పృథివ్యాదిస్వరూపాభ్యుపగమేఽపి తత్ప్రకారవిప్రతిపత్తిరుక్తా - ఇదానీం పరమాత్మస్వరూపవిప్రతిపత్తిం వదన్ వాదివిప్రతిపత్తీనాం శాస్త్రానుసారేణ పరిహార్యత్వమాహ ॥ అస్తీతి ॥ ఘటపటాదివస్తునిష్ఠావస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మౌ దృష్టౌ - యోగసాంఖ్యయోర్మతయోః తావేకస్థౌ ఈశ్వరవిషయౌ చేద్విరుద్ధౌ స్యాతాం - ఏవమస్తిత్వనాస్తిత్వయోర్భిన్నయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయోః వ్యవహ్రియమాణయోస్సతోరపి-కించనాపేక్షితం-వేదాన్తవాక్యమపేక్షితం-అతీన్ద్రియేశ్వరవిషయకాస్తిత్వనాస్తిత్వయోః ప్రమాణజిజ్ఞాసాయామనాదినిధనావిచ్ఛిన్నసంప్రదాయాసంభావ్యమానదోషగన్ధం వేదాన్తవాక్యమేవ ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చ వేదాన్తవాక్యం ,, సత్యం జ్ఞాన ,, మిత్యాదితద్గమ్యం చ-సమమేకరూప-మనుకూలమానన్దరూపం-పరం సర్వవిలక్షణం-బృహదపరిచ్ఛిన్నం, అతో వేదాన్తవాక్యరూపం ప్రమాణం విహాయ కేవలాస్తిత్వనాస్తిత్వవివాదో భ్రమమూలో వ్యర్థ ఇతి భావః - యద్వా - అనన్తగుణాయేత్యనేన గుణానస్తీతివాదో భ్రమమూలక ఇతి సూచితం-తదేవోపపాదయతి ॥ అస్తీతి ॥ ,, యస్సర్వజ్ఞ,, ఇత్యాదిభిర్గుణజాతమస్తీత్యవగమ్యతే ,, నిష్క్రియం నిష్కల,, మిత్యాదిభిర్నైర్గుణ్యం - తౌ చాస్తిత్వనాస్తిత్వధర్మావుభావప్యేకవస్తునిష్ఠౌ చేద్విరుద్ధౌ-తయోశ్చ భిన్నాధికరణయోర్విరుద్ధయోర్ధర్మయో-ర్వస్తునిష్ఠయో రేకస్థయోస్సతో-రేకస్మిన్వస్తుని తయోర్విరోధే సతీత్యర్థః-తత్రాన్యతరవ్యవస్థాపకం కించిద్బ్రహ్మస్వరూపశోధకం వేదాన్తవాక్యం ప్రమాణమపేక్షితం-ఏవం యోగసాంఖ్యయోరపి సమం తుల్యం-తయోరపీశ్వరస్వరూపసద్భావాభావవాదయోర్విరోధే సత్యన్యతరవ్యవస్థాపకం కించిత్ప్రమాణమపేక్షితమిత్యర్థః-తచ్చ వాక్యం ,, సత్యం జ్ఞానమనన్తం బ్రహ్మ,, ఇత్యాదికం-తద్వాక్యప్రతిపన్నం చ వస్తు-పర-మనుకూలం-బృహచ్చ-పరత్వానుకూలత్వబృహత్త్వాదిగుణయుక్తమితి నిర్గుణవాదో నిరీశ్వరవాదశ్చ భ్రమమూలక ఇతి భావః - యోగసాంఖ్యయోరితి దృష్టాన్తార్థం, తయోర్మతే హ్యయథా నిరీశ్వరవాదస్తథా గుణాసత్త్వవాదోఽపి- అత్ర పరశబ్దేన ప్రకృతపురుషవిలక్షణవాచినా సత్యశబ్దార్థో వివక్షితః-అనుకూలశబ్దేన జ్ఞానశబ్దార్థో వ్యాఖ్యాతః -ఆనన్దరూపజ్ఞానస్యైవానుకూలత్వాత్-బృహత్త్వేన

నాఽనన్తశబ్దార్థః-స్వరూపేణ గుణైశ్చాపరిచ్ఛిన్నం హి బృహచ్ఛబ్దార్థః-సంకోచకప్రమాణాభావాత్ ॥ ౩౨ ॥ ఏవం వాదినాం ప్రతిపత్తివిషయత్వేన బ్రహ్మస్వరూపతద్గుణతచ్ఛక్తీనాం దుర్జ్ఞేయత్వముక్తం - అథైవం దుర్జ్ఞేయస్వరూపగుణశక్తిక స్యాశ్రితసులభత్వమితి వదన్ తదనుగ్రహం ప్రార్థయతే ॥ య ఇతి ॥ యో భగవాన్-స్వపాదమూలం-భజతాం-అనుగ్రహార్థం-స్వయమనామరూపః - కర్మకృతనామరూపరహితోఽపి-జన్మకర్మభిరవతారచేష్టితైస్సహ-నామాని దురితక్షపణక్షమాణి రామకృష్ణాదినామాని-రూపాణి స్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతాని శరీరాణి చ - భజే ఆత్మానం దర్శయితుం పరిగృహీతవాన్-స-పరమః నిస్సమాభ్యధికో, మహ్యం-ప్రసీదతు ॥ ౩౩ ॥ ఏవం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యమఙ్గళవిగ్రహవిశిష్టో భక్తానుగ్రహార్థమవతీర్ణస్తైరుపలభ్యత ఇత్యుక్తం - విశ్వరూపేణాపి తైరుపలభ్యత ఇత్యాహ ॥ యః ప్రాకృతైరితి ॥ ప్రాకృతార్థగోచరైః, జ్ఞానపథైరిన్ద్రియైః-యథాశయం మనోవృత్త్యనుగుణం ఇన్ద్రియాణాం మనోవృత్త్యనుగుణప్రవృత్తేః-దేహగతస్స్వదేహభూతచిదచిద్వస్తుగతో-విభాతి ప్రకాశతే - అయమర్థః - యథా రాజశరీరే దృష్టే రాజా దృష్టో భవతి-ఏవం జగతః పరమాత్మశరీరత్వాజ్జగద్యాథాత్మ్యవిద్భిర్జగద్దర్శనే సతి పరమాత్మా దృష్టో భవతీతి - జగద్విలక్షణస్యాప్యస్య విశిష్టతయా ప్రకాశే దృష్టాన్తమాహ ॥ యథాఽనిల ఇతి ॥ స్వయం పృథివీవిలక్షణో వాయుః-పార్థివం గుణ-మాశ్రితః - పార్థివపుష్పపరాగసంస్పృష్టో గన్ధవహ ఇతి ప్రకాశతే-తద్వ - జ్జగద్విలక్షణోఽపి జగచ్ఛరీరకత్వాత్తన్నామరూపభాక్తయా పరమాత్మాఽవభాసత ఇత్యర్థః, "కారిన్యవాన్యో బిభర్తి తస్మై భూమ్యాత్మనే నమః" ఇతి హ్యుక్తమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏవం తుభ్యముపదిష్టేనానేన హంసగుహ్యాఖ్యేన స్తోత్రేణాభిష్టుతో-భగవాన్ ప్రాచేతసస్య ప్రసన్నోఽభూదిత్యాహ మునిః ॥ ఇతీతి ॥ హేకురు

చనయోగసాంఖ్యయోస్సమం పరం ॥ హ్యనుకూలం బృహత్తత్ ॥ ౩౨ ॥ యోఽనుగ్రహార్థం భజతాం పాదమూలం హ్యనామరూపో భగవాననన్తః । నామాని రూపాణి చ జన్మకర్మభిర్భేజే స మహ్యం పరమః ప్రసీదతు ॥ యః ప్రాకృతైర్జ్ఞానపథైర్జనానాం యథాశయం దేహగతో విభాతి ॥ । యథాఽనిలః పార్థివమాశ్రితో గుణం స ఈశ్వరో మే కురుతాన్మనోరథమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి స్తువతస్తస్మిన్నఘమర్షణే । ప్రాదురాసీత్కురుశ్రేష్ఠ భగవాన్ భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ కృతపాదస్సుపర్ణాంసే ప్రలమ్బాష్టమహాభుజః । శఙ్ఖచక్రాసిచర్మేషుధనుఃపాశగదాధరః ॥ ౩౬ ॥ పీతవాసా ఘనశ్యామః ప్రసన్నవదనేక్షణః । వనమాలానివీతాఙ్గో లసచ్ఛ్రీవత్సకౌస్తుభః ॥ ౩౭ ॥ మహాకిరీటకటకస్ఫురన్మకరకుణ్డలః । కాఞ్చ్యఙ్గుళీయవలయనూపురాఙ్గదభూషితః ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యమోహనం రూపం బిభ్రత్త్రిభువనేశ్వరః । వృతో నారదనన్దాద్యైః పార్షదైస్సురయూథపైః ॥ స్తూయమానోఽనుగాయద్భిస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౩౯ ॥ రూపం తన్మహదాశ్చర్యం విలక్ష్య గతసాధ్వసః । ననామ దణ్డవద్భూమౌ ప్రహృష్టాత్మా ప్రజాపతిః ॥ ౪౦ ॥ న కిఞ్చనోదీరయితుమశకత్తీవ్రయా ముదా । ఆపూరితమనోద్వారైర్హ్రాదిన్య ఇవ నిర్ఝరైః ॥ ౪౧ ॥ తం తథాఽవనతం భక్తం ప్రజాకామం ప్రజాపతిమ్ । చిత్త

జ్ఞ, ఇత్థం-స్తుతో-భగవాన్-తస్మిన్నఘమర్షణే తీర్థే-సంస్తువతో-దక్షస్య, ప్రాదురాసీత్ ప్రత్యక్షోఽభూత్ తత్ర హేతుర్భక్తవత్సలః ॥ ౩౫ ॥ ప్రాదుర్భూతం భగవన్తం, వర్ణయతి ॥ కృతపాద ఇతి ॥ సుపర్ణస్య గరుత్మతోంఽసే-కృతౌ విన్యస్తౌ, పాదౌ-యేన - ప్రలమ్బా ఆజానులమ్బినః - అష్టౌ మహాభుజా యస్య - శఙ్ఖాద్యాయుధధరః - తత్రాసిః ఖడ్గః-చర్మ ఖేటః ॥ ౩౬ ॥ పీతే వాససీ యస్య-ఘన ఇవ శ్యామః, ప్రసన్నం వదనమీక్షణే చ యస్య - వనమాలయా నివీతమఙ్గం యస్య-లసచ్ఛ్రీవత్సః కౌస్తుభశ్చ యస్య ॥ ౩౭ ॥ మహాన్తి కిరీటం కటకే-యస్య - స్ఫురన్తీ మకరాకారే కుణ్డలే యస్య-కాఞ్చ్యాదిభి-ర్భూషితః అలంకృతః-వలయమత్ర పాదభూషణం-కటకస్యోక్తత్వాత్-కాఞ్చీ మేఖలా ॥ ౩౮ ॥ త్రైలోక్యం మోహయతీతి త్రైలోక్యమోహనం-నన్ద్యావర్తాద్యాల్య్యైః-శ్రీపురుషోత్తమమన్త్రోపాస్యం శ్రీపురుషోత్తమాఖ్యం తద్రూపం -బిభ్రత్-త్రిభువనస్యేశ్వరః-నారదాదిభిః-పార్షదైః-సురశ్రేష్ఠైశ్చ-పరివృతః-అనుపృష్ఠతో-గాయద్భిః-సిద్ధాదిభి-రనవ్రతః ఆసుస్తుతః-ఏవంవిధః-ప్రాదురాసీదితి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౩౯ ॥ తన్మహ-దాశ్చర్యం-భగవతో రూపం-విలోక్య -గతసాధ్వసః వీతభయః, -ప్రజాపతిః ప్రాచేతసః-ప్రహృష్టచిత్తో-భూమౌ దణ్డవన్ననుస్కృతవాన్ ॥ ౪౦ ॥ తీవ్రయా నిరతిశయయా-ముదా-ఆపూరితాని-మనోద్వారాణీన్ద్రియాణి-తైర్యథా -హ్రాదిన్యో నద్యో-నిర్ఝరై-రాపూర్యన్తే తథా-మహానన్దాపూర్ణత్వాన్మనోద్వారాణాం తైర్యుక్తో-న కిఞ్చిదపి-మనీషితం-వక్తు-మశకోదిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ తథా-నిరతిశయయా-ముదా-స్వమనీషితవిజ్ఞాపనేఽప్యశక్తం - అవనతం నమ్రీభూతం - ప్రజాః కామయమానం-భక్తం - ప్రజాపతిం ప్రాచేతసం ప్రతి-సర్వేషాం-భూతానాం సత్త్వానాం చిత్తజ్ఞః అభిప్రాయజ్ఞో -భగవాన్ జనార్దన - ఇదం వక్ష్యమాణం-జగాద

వాచ * ॥ ౪౨ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ ప్రాచేతస ఇతి ॥ హే మహాభాగ ధీమన్ - ప్రాచేతస - భవాన్ - తపసా - సంసిద్ధః - యద్యస్మాత్ - త్వరయా - శ్రద్ధయా - మయి - పరముత్కృష్టం - భావం భక్తిం - గతః ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౪౩ ॥ * హే ప్రజానాథ - తే తుభ్యం - అహం ప్రీతః - కుతః యద్యస్మాత్ - త్వైతవ - తపః - అస్య జగతో - బృంహణం వర్ధకం జగద్వర్ధకత్వాత్ త్వత్తపసస్తేనాహం ప్రీత ఇతి భావః ॥ ఏతదేవ ప్రతిపాదయతి ॥ మమేతి ॥ మమ - అయమేవ - కామః - కోఽసౌ - య - ద్భూతానాం - భూతయస్సమృద్ధయో - భూయాసు - రితి - మన్మనీషితజగద్వర్ధకత్వాత్త్వత్తపస - స్తేనాహం ప్రీత ఇత్యర్థః * ॥ ౪౪ ॥ * భూతివిస్తారప్రయత్నశ్చ తవోచిత ఏవేత్యాహ ॥ బ్రహ్మేతి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ముఖః - భవో రుద్రః - భవన్తః ప్రజాపతయః - మనవః స్వాయంభువాదయః - విబుధేశ్వరా ఇన్ద్రాదయశ్చ - తే సర్వే - మమ - విభూతయః - అంశాః - భూతానాం - భూతిహేతవః సమృద్ధిహేతవః - పతిహేతవ ఇతి పాఠే పతయశ్చ హేతవశ్చ పతిహేతవ ఇత్యర్థః * ॥ ౪౫ ॥ * విశ్వవృద్ధికరత్వాత్ త్వత్తపసాఽహం ప్రీత ఇత్యుక్తం - తదేవ స్తువన్ప్రసఙ్గాదన్యాన్యపి లోకవృద్ధికరాణి స్తౌతి ॥ హే బ్రహ్మన్ - తపః ధ్యానం - మమ - హృదయం - విద్యా మన్త్రజపః - తనుః శరీరం - క్రియాః స్మార్తక్రియాః - ఆకృతిస్సంస్థానం - క్రతవో యజ్ఞాశ్చ - మమాఙ్గాః అవయవాః - సోమసాధ్యా యాగాః క్రతవః - చరుపురోడాశాదిసాధ్యాస్తు యజ్ఞా ఇతి భేదః - క్రతవో జ్ఞాతా ఇతి పాఠే - క్రతవో మమాఙ్గాని జ్ఞాతా ఇత్యర్థః - ధర్మః స్మార్తో దానాదిరూపః - ఆత్మా మనః - సురాః - అసవః ప్రాణాః - తపఆదీనాం స్వహృదయాదిత్వేనరూపణం తత్తుస్త్యర్థం - స్వస్య జగదుత్పత్తిస్థితిలయహేతుత్వాజ్జగత్కారణస్యావయవత్వేనరూపణే హి - తపఆదీనాం స్తుతిస్సంపన్నా భవతి - యద్వా, హృదయతన్వాకృత్యఙ్గాత్మాసూనాం లోకే ప్రీతివిషయత్వదర్శనాత్స్వస్య తపఆదయో నితరాం ప్రీతివిషయా ఇతి జ్ఞాపనాయ హృదయాదిభావేన రూప్యన్తే * ॥ ౪౬ ॥ * జగతస్తపసోపబృంహితత్వమేవ వక్తుం తావజ్జగదుత్పత్తేః ప్రాక్కారణస్య వస్తునోఽవస్థానప్రకార

జ్ఞస్సర్వసత్త్వానామిదమాహ జనార్దనః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ ప్రాచేతస మహాభాగ సంసిద్ధస్తపసా భవాన్ । యచ్ఛ్రద్ధయా మత్పరయా మయి భావం పరం గతః ॥ ౪౩ ॥ ప్రీతోఽహం తే ప్రజానాథ యత్తేఽస్యోద్బృంహణం తపః । మమైష కామో భూతానాం యద్భూయాసుర్విభూతయః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మా భవో భవన్తశ్చ మనవో విబుధేశ్వరాః । విభూతయో మమ హ్యేతే భూతానాం * భూతిహేతవః ॥ ౪౫ ॥ తపో మే హృదయం బ్రహ్మంస్తనుర్విద్యా క్రియాఽఽకృతిః । అఙ్గాని * క్రతవో యజ్ఞా ధర్మ ఆత్మాఽసవస్సురాః ॥ ౪౬ ॥ అహమేవాసమేవాగ్రే నాన్యత్కించాన్తరం బహిః । సంజ్ఞానమాత్రమవ్యక్తం ప్రసుప్తమివ విశ్వతః ॥ ౪౭ ॥ మయ్యనన్తగుణేఽనన్తే గుణతో గుణవిగ్రహః । యదాఽఽసీత్తత ఏవాద్యస్స్వయంభూస్సమభూదజః ॥ ౪౮ ॥ స వై యదా మహాదేవో మమ వీర్యోపబృంహితః । మేనే ఖిలమివాత్మానముద్యతస్సర్గకర్మణి ॥ ౪౯ ॥ అథ మేఽభిహితో దేవస్తపోఽతప్యత దారుణమ్ । స చ విశ్వసృజో యుష్మాన్ యేనాదావసృజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏషా పఞ్చజనస్యాఙ్గ దుహితా

మాహ ॥ అహమేవేతి ॥ అగ్రే సృష్టేః ప్రాక్ - అహమేవ - ఆసం - అహమేక ఏవావిభక్తనామరూపచిదచిచ్ఛరీరకోఽవస్థిత ఇత్యర్థః ॥ తదేవోపపాదయతి ॥ అన్యదాన్తరం చిద్రూపం - బహిరచిద్రూపం చ - కించి - న్నాసీత్ - కార్యావస్థచిదచిత్తత్త్వం కించిన్నాసీదిత్యర్థః - తదా జీవప్రకృతిస్వరూపనాశశఙ్కావ్యావృత్త్యర్థమాహ ॥ సంజ్ఞానమాత్రమితి ॥ సంజ్ఞానాతీతి సంజ్ఞానం - నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః - తదేవ తన్మాత్రం - మాత్రశబ్దేన దేవమనుష్యాదినామరూపవిభాగవ్యావృత్తిః - నామరూపవిభాగరహితం జ్ఞాతృజాతం - తథా - విశ్వతః కార్త్స్న్యేన - ప్రసుప్తం ప్రలీనం - సూక్ష్మమవ్యక్తం ప్రధానం చ - ప్రసుప్తమివేతివశబ్దేన తస్య లీనత్వేఽపి జగదాత్మనా పరిణామశక్తిస్తస్యానపగతేతి సూచ్యతే - అనన్తకల్యాణగుణాకరే స్వరూపతోఽప్యనన్తే మయి - ఆసీదితి క్రియాపదవిపరిణామేనాన్వయః - మయి శరీరత్వేనావస్థితమాసీదిత్యర్థః - ఏవం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య మమ శరీరభూతా - ద్గుణతః త్రిగుణాత్మకప్రధానా - న్మహదాదిక్రమేణ - గుణవిగ్రహః త్రిగుణపరిణామరూపో బ్రహ్మాణ్డాత్మకో విగ్రహో యస్య దేహః - యదాఽఽసీ - త్తదా - తతో గుణవిగ్రహాదేవ ఆద్యస్సృష్టిపురుషః స్వయంభూరయోనిజః - అసౌ బ్రహ్మా - ఆసీత్ * ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ * స వై, మహాదేవో బ్రహ్మా - మమ - వీర్యేణ సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - ఉపబృంహితః వ్యాప్తః, "అనేన జీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య" ఇత్యుక్తరీత్యా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన - మయా - వ్యాప్త ఇత్యర్థః - తదా - సర్గకర్మణి జగత్సృష్టికర్మణ్యు - ద్యుక్తోఽపి - ఖిలమసమర్థమివా - త్మానం స్వాత్మానం - మేనే, అమన్యత * ॥ ౪౯ ॥ * అథాసమర్థత్వేనాత్మనో మననానన్తరం - మే మయా, అభిహితః - తప తపేత్యభిహితః - దారుణం దుష్కరం - తపో, ఽతప్యత అకరోత్ - స చ - తత్ తతః - విభుః బ్రహ్మా - యేన తపోబలేన - విశ్వసృజః ప్రజాపతీన్ - యుష్మాన్ దక్షాదీ - నసృజత్ - అతస్తప ఏవ విశ్వస్యోపబృంహణమిత్యభిప్రాయః * ॥ ౫౦ ॥ * సంతతివృద్ధ్యుపాయమాహ ॥ ఏషేతి ॥ అఙ్గ హే దక్ష, పఞ్చజనస్య ప్రజాపతే - ర్దుహితా - అసిక్నీ నామ - వ

౪౫ ॥ శ్లో * పా ॥ పతిహేతవః. ౪౬ ॥ శ్లో * పా ॥ క్రతవో జ్ఞాతాః.

హితా-సైషా-హేప్రజేశ-పత్నీత్వేభార్యాత్వే-తత్త్వేనేత్యర్థః-పరిగృహ్యతాం-త్వయేతి శేషః ❋ ॥ ౫౧ ॥ ❋ మిధునస్య-యో-వ్యవాయోరతిః-సఏవ-ధర్మో-యస్యసః -త్వం , మిధునవ్యవాయధర్మిణ్యాం-అసిక్న్యామిమంప్రజాసర్గం-భూరిశో-భావయిష్యసివర్ధయిష్యసీత్యర్థః- ఉభయోరపిమిధునవ్యవాయధర్మవిశేషణంపరస్పరానుకూల్యసూచనార్థమ్ ❋ ॥౫౨॥ ❋ త్వత్తః - అధస్తాత్ప్రజాఃఅర్వాచీనాఃప్రజా - స్సర్వాః - మదీయయామాయయానత్సంకల్పేన-మిధునీభూయ-భవిష్యన్తి మిధునీభూతాభవిష్యన్తిమిధునకర్మణాఉత్పత్స్యన్తఇత్యర్థః - త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాఇత్యనేనప్రాచేతసాత్పూర్వం కేవల సంకల్పాదిభిరపిప్రజాసాముత్పత్తిరితిసూచితం-తథా-మెమహ్యం- బలిం - హరిష్యన్తిమదారాధనరూపంయజ్ఞాదికర్మకరిష్యన్తీత్యర్థః, ❋ ॥ ౫౩ ॥ ❋ ఇతీత్థ-ముక్త్వా-విశ్వస్య- భావనఉత్పాదకో-భగవాన్-హరిః-తస్యప్రాచేతసస్య-మిషతః-పశ్యతస్సతః - స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవ - తత్రైవాన్తర్హితవాన్ - స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవేతివిస్మయనీయత్వేవిశదదృష్టత్వేచదృష్టాన్తః-యథా,,రుక్మాభంస్వప్నధీగమ్యంవిద్యాత్తుపురుషంపరం,,మితి ❋ ॥౫౪॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

తతఃప్రాచేతసఃకిమకరోదిత్యాహమునిః ॥ సఇతి ॥ విష్ణుమాయోపబృంహితఃభగవత్సంకల్పేనవ్యాప్త - స్స-విధేత్తుః- స్తస్యాంపాఞ్చజన్యాంపఞ్చజనస్యదుహితరి-హర్యశ్వసంజ్ఞా-నయుతం-పుత్రా-నజనయత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తాన్విశినష్టి॥హేనృప-సర్వే - దాక్షాయణాఃదక్షస్యపుత్రాః-అనన్తరాపత్యేఫగార్షః-అపృథగ్ధర్మశీలాః -సమానధర్మాచరణశీలాః-ప్రజాసర్గనిమిత్తే-పిత్రాప్రాచేతసేన,ప్రోక్తాఃఆదిష్టాః-ప్రతీచీందిశం-ప్రయయుః ❋ ॥౨॥ ❋ క్వ,సిన్ధుసముద్రయోర్యత్ర

వై ప్రజాపతేః । అసిక్నీనామపత్నీత్వేప్రజేశప్రతిగృహ్యతామ్ ॥ ౫౧ ॥ మిధునవ్యవాయధర్మస్త్వంప్రజాసర్గమిమంపునః । మిధునవ్యవాయధర్మిణ్యాంభూరిశోభావయిష్యసి ॥ ౫౨ ॥ త్వత్తోఽధస్తాత్ప్రజాస్సర్వామిధునీభూయమాయయా ॥ మదీయయాభవిష్యన్తిహరిష్యన్తిచమెబలిమ్ ॥ ౫౩॥ ఇత్యుక్త్వామిషతస్తస్య భగవాన్విశ్వభావనః । స్వప్నోపలబ్ధార్థఇవతత్రైవాన్తర్దధేహరిః ॥ ౫౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,షష్ఠస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః . ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుకఉవాచ॥ తస్యాంసపాఞ్చజన్యాంవైవిష్ణుమాయోపబృంహితః।హర్యశ్వసంజ్ఞానయుతంపుత్రానజనయద్విభుః॥౧॥ అపృథగ్ధర్మశీలాస్తేసర్వేదాక్షాయణానృప।పిత్రాప్రోక్తాఃప్రజాసర్గేప్రతీచీంప్రయయుర్దిశమ్॥౨॥తత్రనారాయణసరస్తీర్థంసిన్ధుసముద్రయోః।సంగమోయత్రసుమహన్మునిసిద్ధనిషేవితమ్॥ ౩॥ తదుపస్పర్శనాదేవవినిర్ధూతమలాశయాః।ధర్మేపారమహంస్యేచప్రోత్పన్నమతయోభవన్ ॥ ౪ ॥ తేఽపితేపిరేతప ఏవోగ్రంపిత్రాదేశేనయన్త్రితాః।ప్రజావివృద్ధయెయత్తాన్దేవర్షిస్తాన్దదర్శహ॥ ౫ ॥ ఉవాచచాథహర్యశ్వాః కథంస్రక్ష్యథవైప్రజాః।అదృష్ట్వాఽన్తంభువోయూయంబాలిశాబతబాలకాః॥౬॥తథైకపురుషంరాష్ట్రం

సంగమ, స్తత్ర , నారాయణసరఆఖ్యం - సుమహత్పుణ్యాం,అతఏవ ,మునిభిస్సిద్ధైశ్చ-నిషేవితం-తీర్థం-వర్తతే-తత్ర-యయురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ తస్యతీర్థస్య,ఉపస్పర్శనాదేవ-వినిర్ధూతమలఃనిరస్తమలః-ఆశయోఽన్తఃకరణం-యేషాం-తాదృశా-స్తే, పారమహంస్యేధర్మే-పరమహంసానాంజ్ఞానినాంకర్మ పారమహంస్యం ,తస్మిన్ధర్మేనివృత్తిధర్మే,ప్రోత్పన్నామతిర్యేషాం-తాదృశాశ్చాభవన్ ❋॥౪॥ ❋ ఏవంభూతాఅపి-పిత్రాదేశేనప్రాచేతసస్యాజ్ఞయా-యన్త్రితాఃవశీకృతాః-ఉగ్రం - తపఏవ , తేపిరేచక్రుః పారమహంస్యధర్మపరాఅపిపిత్రాదిష్టప్రజావృద్ధివిధానోపయుక్తంతపఏవచక్రురిత్యర్థః,ఏవంప్రజాభివృద్ధయె - యత్తానాయత్తాన్, ప్రజాభివృద్ధ్యుపయుక్తయత్నంకుర్వాణానిత్యర్థః-తాన్ హర్యశ్వాన్, దేవర్షిః నారదో,దదర్శ హేతి దేవర్షిదర్శనస్యదౌర్లభ్యంద్యోతయతి ❋ ॥౫ ॥ ❋ హర్యశ్వాన్ప్రతిఉవాచ॥ఉక్తిమేవాహ॥కథమిత్యాదినాకథంసర్గంకరిష్యథేత్యన్తేన॥ హేబాలకాః - యూయం-బాలిశాఅజ్ఞాస్సన్తః,ప్రజాః-కథం-స్రక్ష్యథ-అజ్ఞతామేవాహ ॥ అదృష్ట్వాన్తం మవఇతి ॥ భువోఽన్త-మదృష్ట్వా- కథంస్రక్ష్యథేత్యన్వయః-యద్యపిభువోజ్ఞానాదికంసృష్ట్యుపయోగీవప్రతిభాతి - తథాపినతత్సృష్ట్యుపయోగిత్వేనోచ్యతేతస్య ,, భూః క్షేత్ర,, మిత్యాదిభిస్సృష్టిప్రతిక్షేపకత్వావగమాత్- కింత్వ, దృష్ట్వాసర్గంకర్తుముద్యతాః-దృష్ట్వాతుభవన్తస్సర్గోద్యోగాన్నివృత్తాఏవభవేయురితి తోద్యతే-కథం శబ్దేనభువోఽన్తజ్ఞానాద్యభావేసర్గోద్యోగస్యాసంభావనాద్యోత్యతే - అవిజ్ఞాయకథంచిత్సర్గంకర్తుముద్యతాః-విజ్ఞాయతుసుతరాంతదుద్యోగాన్నివృత్తాభవన్తోభవేయురిత్యర్థః - భువః పార్థివస్యదేహస్యాన్తమవసానమదృష్ట్వాఅనాలోచ్యేత్యర్థః ❋ ॥ ౬॥ ❋ ఏకఃపురుషఈశ్వరోయస్మిన్-త-ద్రాష్ట్రంఈశ్వరసయామ్యంజగత్-రాష్ట్రాదీనాందృష్టియాన్తానామ

విజ్ఞాయేత్యనేనాన్వయః, అదృష్టనిర్గమం అదృష్టజాతనిర్గమోపాయం - జీవాత్మస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయబిలం - బహురూపామనేకరూపాం - స్త్రియం బుద్ధిరూపాం - పుంశ్చల్యా వ్యభిచారిణ్యాశ్చ, పలాయాః బుద్ధేః పతిం తత్పుం సృష్టజీవస్వరూపమ్ ॥ ౭ ॥ ఉభయతో వాహాం సృష్టిప్రలయకరీం నదీం మాయారూపాం - పఞ్చపఞ్చాద్భుతం పఞ్చవింశతితత్త్వాత్మకం - గృహం సజీవశరీరరూపం - చిత్రకథం చిత్రపక్షం - హంసం - బన్ధమోక్షహేతుత్వేన వాత్మకకథారూపాభ్యాం పిచ్ఛపక్షాభ్యాం యుక్తమీశ్వరమితి భావః - క్షౌరపవ్యం - క్షురైః పవిభిః వజ్రైశ్చ, నిర్మితం - తీక్ష్ణం దృఢం చేత్యర్థః - ఏవంవిధం - స్వయం భ్రమణశీలం కాలచక్రమితి భావః ॥ ౮ ॥ విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య, స్వపితురనన్తజన్మసు హితోపదేశేన రక్షకస్య శాస్త్రరూపిస్య, ఆదేశమనుశాసనమనుకూలమవిజ్ఞాయ - అవిద్వాంసోఽయం - కథంచిత్సర్గం కరిష్యథ - విజ్ఞాయ తు న యతిష్యధ్వే, ఇతి భావః ॥ ౯ ॥ ఏవమన్యాపదేశరూపాణి దేవర్షేర్వచాంస్యాకర్ణ్య తాని హర్యశ్వాః స్వయం విమమృశురిత్యాహ మునిః ॥ తదితి ॥ తద్దేవర్షేర్వచో నిశమ్యాకర్ణ్య - హర్యశ్వాః ఔత్పత్తికమనీషయా - స్వభావసిద్ధా - మనీషా విచారశక్తిర్యస్యాః - తయా - బుద్ధ్యా - దేవర్షేః - వాచః - కూటం - కూటమయోఘన - స్తద్వద్దుర్భేదం - వాచః కూటం ప్రచ్ఛన్నాభిప్రాయం వాక్యమిత్యర్థః - విమమృశుః విచారపూర్వకమభిప్రాయం నిశ్చితవన్తః ॥ ౧౦ ॥ కథం విమమృశురిత్యపేక్షాయాం తైర్విమృశ్య నిర్ణీతార్థానాహ ॥ భూః క్షేత్రమిత్యాదిభిర్దశభిః ॥ తావద్భూశబ్దార్థమాహ ॥ భూః క్షేత్రమితి ॥ జీవతి ప్రాణాన్ ధారయతీతి జీవః, స ప్రాణ, స ఏవ సంజ్ఞా యస్య తత్, స ప్రాణశబ్దవాచ్యమిత్యర్థః, యద్వా, జీవః ప్రత్యగాత్మైవ - తేన సమ్యజ్ఞాయత ఇతి త, జీవసంజ్ఞం - బాహులకాత్కర్మణి కః, జీవేన జ్ఞేయమిత్యర్థః, ఏతద్యో వేత్తి త, మితి శరీరస్య జీవేన జ్ఞేయత్వగానాత్, అనాదినిబన్ధనం అనాదిపుణ్యపాపరూపకర్మనిబన్ధనం, యత్క్షేత్రం - తద్భూశబ్దార్థ ఇతి విమమృశురిత్యర్థః - అన్తశబ్దార్థం - తైర్నిర్ణీతం వదన్ సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ అదృష్ట్వేతి ॥ తస్య భూశబ్దవివక్షితస్య క్షేత్రస్య, నిర్వాణం

బిలం చాదృష్టనిర్గమమ్ । బహురూపాం స్త్రియం చాపి పుమాంసం పుంశ్చలీపతిమ్ ॥ ౭ ॥ నదీముభయతో వాహాం పఞ్చపఞ్చాద్భుతం గృహమ్ । క్వచిద్ధంసం చిత్రకథం క్షౌరపవ్యం స్వయం భ్రమిమ్ ॥ ౮ ॥ కథం స్వపితురాదేశాదవిద్వాంసో విపశ్చితః అనుకూలమవిజ్ఞాయ హ్యహో సర్గం కరిష్యథ ॥ ౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తన్నిశమ్యాథ హర్యశ్వా ఔత్పత్తికమనీషయా । వాచః కూటం తు దేవర్షేః స్వయం విమమృశుర్ధియా ॥ ౧౦ ॥ భూః క్షేత్రం జీవసంజ్ఞం చ యదనాదినిబన్ధనమ్ । అదృష్ట్వా తస్య నిర్వాణం కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఏక ఏవేశ్వరస్తుర్యో భగవాన్ స్వాశ్రయః పరః । తమదృష్ట్వాఽభవం పుంసః కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౨ ॥ పుమాన్నైవైతి యద్గత్వా బిలస్వర్గం గతో యథా । ప్రత్యగ్ధామావిద ఇహ కిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౩ ॥ నానారూపాత్మనో బుద్ధిః స్వైరిణీవ

అన్తశబ్దవివక్షితం - ప్రకృతౌ దేహస్య ప్రలయమదృష్ట్వా అనాలోచ్య - అసత్కర్మభిః - కిం భవేత్ - జన్మజరామరణాదిమద్దేహోపాదకానాదికర్మబన్ధమనివర్తయద్భిః - ప్రత్యుత సంసృత్యాపాదకైః కర్మభిర్న కోఽపి పురుషార్థోఽస్తీత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ తథైకపురుషం రాష్ట్రమిత్యస్య తైర్నిశ్చితమర్థమాహ ॥ ఏక ఏవేశ్వర ఇతి ॥ తుర్యః జాగరాద్యవస్థాత్రయాతీతః, స్వాశ్రయః అనన్యాధారః - పరః ప్రకృతిపురుషవిలక్షణః - భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణో నిరస్తనిఖిలదోష - ఏక ఏవేశ్వరః అన్తః ప్రవిశ్య ధారణేన నియన్తా, తమేవం భూతమభవం భవప్రతిభట, మదృష్ట్వా అవిదిత్వా అనుపాస్య, ఏక ఏవేశ్వర ఇత్యనేన పురుషశబ్దార్థ ఉక్తః - అనేనైవేశ్వరప్రతిసంబన్ధిశితవ్యం జగద్రాష్ట్రమితి ఫలితం, ఈశితవ్యానామీశ్వరానువర్తనస్యైవోచితత్వాత్, ఆరాధ్యేశ్వరాననువృత్తిసూపైరీశ్వరవైముఖ్యాపాదకైః కర్మభిః కిమిత్యర్థః ॥ ౧౨ ॥ బిలం చాదృష్టనిర్గమమిత్యస్యార్థమాహ ॥ పుమానితి ॥ బిలస్వర్గం పాతాళం - గత ఇవ, పుమాన్ జీవః - యద్గత్వా యద్ధృదయబిలం ప్రాప్య, హృది హ్యయమాత్మా ప్రతిష్ఠిత, ఇతి వచనాత్, నావైతి నావగచ్ఛతి - యథా బిలస్వర్గగతో నితరాం భోగాసక్తో మదాన్ధస్స్వస్వరూపాదికం న వివినక్తి తతో న నిర్గచ్ఛతి చ - తథా ప్రత్యగాత్మస్వరూపం ప్రకృతివియుక్తం యత్ర హృదయదేశే స్థితం నావగచ్ఛతి - తజ్జీవస్వరూపస్యాధిష్ఠానం హృదయం బిలం చాదృష్టనిర్గమమిత్యనేన వివక్షితమిత్యర్థః - సముదాయాభిప్రాయమాహ ॥ ప్రత్యగ్ధామహృదయబిలస్థం, ప్రత్యక్స్వప్రకాశం - ధామజ్యోతిః జీవాత్మస్వరూపమవిదుషః అజానతః పుంసః - అసత్కర్మభిః దేవమనుష్యాదిశరీరహృదయబిలావస్థానాపాదకైః కర్మభిః కిం భవేత్ కిమపి శ్రేయో నాస్తి - ప్రత్యుతానర్థ ఏవేతి భావః ॥ ౧౩ ॥ బహురూపామిత్యస్యార్థమాహ ॥ నానేతి ॥ ఆత్మనో జీవస్య, యా - నానారూపా బహువృత్తిమతీ - స్వైరిణీవ పుంశ్చలీవ - రాగాదిభిర్గుణైః - రన్వితా - బుద్ధిః సైవ బహురూపాం స్త్రియమిత్యనేనాభిప్రేతేత్యర్థః - తస్యాః - నిష్ఠామవసానం వివేకం - అగతస్యాప్రాప్తస్య - ఇహలోకే - అసత్కర్మభిః అవివేకానాపాదకైః కర్మభిః - కిం భవేత్, ప్రత్యుత సంసారరూ

షోఽనర్థఏవేతిభావః ॥ ౧౪ ॥ పుమాంసంపుంశ్చలీపతిమిత్యస్యార్థమాహ॥తత్సఙ్గ ఇతి॥తస్యాః-స్సఙ్గేనబుద్ధిపారవశ్యే న,భ్రంశిత-మైశ్వర్యం-అకర్మవశ్యత్వం,యస్య - అతఏవ-కుభార్యవ-త్సంసరన్తం-కుత్సితాభార్యాయస్య-తేనతుల్యంకు భార్యవత్ - భార్యాభిలషితవస్త్రాభరణాద్యార్జనాయాసదుఃఖినమివ,సంసరన్తంజన్మజరామరణాదిపరివృత్తిరూపసం సారమనుభవన్తంసంసృష్ట,జీవస్వరూపం , తద్గతీఃబుద్ధ్యాయత్తస్వర్గనరకాదిగతీశ్చ , అబుధస్యాజానతః-అసత్కర్మభి స్స్వర్గనరకాదిగత్యాపాదకైఃకర్మభిః,కింభవేత్,నకిమపిశ్రేయః-ప్రత్యుతదుఃఖమేవేతిభావః ॥౧౫॥ నదీముభయతో వాహామిత్యేతద్వివృణోతి ॥ సృష్ట్యప్యయకరీమితి॥ సృష్ట్యప్యయకరీంజన్మమరణకరీం,అనేనోభయతఃప్రవాహోదర్శితః-వేలాకూలశబ్దౌతీరద్వయపరౌ-తయోరన్తేఽవసానే - వేగితాం సంజాతవేగాం,ఇహలోకపరలోకౌవేలాకూలత్వేనరూపి తౌ - వేగనేహలోకపరలోకప్రాప్తికరీమిత్యర్థః - ఏవంవిధాం-మాయాం - తదవిజ్ఞస్యతత్త్వేనావిజ్ఞస్య-తథాభూతా మ-విజ్ఞస్యావిచారయతః - అత్రహేతుః - మత్తస్యమాయాపరవశస్య-అసత్కర్మభిఃఇహపరలోకప్రాప్తిహేతుభిఃకర్మ భిః -కింభవేత్ -నకిమపి - ప్రత్యుతాన్తతఃస్థావరత్వాదిప్రాప్తిరూపోఽనర్థఏవేతిభావః ॥ ౧౬ ॥ పఞ్చపఞ్చాద్భు తంగృహమిత్యేతద్వివృణోతి॥ పఞ్చవింశతీతి ॥ పఞ్చవింశతితత్త్వానాంజీవపర్యన్తానాం - సంఘాతరూపం - య త్పురుషస్యపరమపురుషస్యా - ద్భుతం-దర్పణంశరీరం - ఆత్మనిఅధ్యాత్మం-పరమపురుషే-ధార్యత్వేనావస్థితం-అబు ధస్యావిచారయతః - అసత్కర్మభిః దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమాపాదకైఃకర్మభిః-కింభవేత్-నకిమపి-ప్రత్యుతదేహా త్మాదిభ్రమప్రయుక్తోఽనర్థఏవేతిభావః ॥ ౧౭ ॥ క్వచిద్ధంసంచిత్రకథమిత్యేతద్వ్యాచష్టే ॥ ఈశ్వరమితి॥ఈశ్వరమిత్యే నేనహంసశబ్దార్థఉక్తః - హన్తిదోషానితిహంసః - నిరస్తనిఖిలదోష-స్తమీశ్వరం -శాస్త్రంశాస్త్రైకవేద్యం-బన్ధమోక్షా

గుణాన్వితా।తస్మిన్స్వామగతస్యేహకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ తత్సఙ్గభ్రంశితైశ్వర్యంసంసరన్తంకు భార్యవత్ । తద్గతీరబుధస్యేహకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ సృష్ట్యప్యయకరీంమాయాంవేలాకూలాన్త వేగితామ్।మత్తస్యతదవిజ్ఞస్యకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౬॥పఞ్చవింశతితత్త్వానాంపురుషోద్భుతదర్పణమ్। అధ్యాత్మమబుధస్యేహకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥౧౭॥ ఈశ్వరంశాస్త్రముత్సృజ్యబన్ధమోక్షానుదర్శనమ్। వివిక్తంపదమజ్ఞాయకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౮ ॥కాలచక్రంభ్రమస్తీక్ష్ణంధృథంనిష్కర్షయజ్జగత్।స్వత న్త్రమబుధస్యేహకిమసత్కర్మభిర్భవేత్ ॥ ౧౯ ॥ శాస్త్రస్యపితురాదేశంయోనవేదనివర్తకమ్। కథంతదను రూపాయగుణవిస్రమ్భ్యుపక్రమేత్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివ్యవసితారాజన్హర్యశ్వాఏకచేతసః।ప్ర

నుదర్శనంబన్ధమోక్షావనుదర్శయతి - బన్ధమోక్షహేతుప్రవృత్తినివృత్తిధర్మానుష్ఠాపనేనతౌదర్శయతీతితథా,కర్తరిల్యుః-అనేనచిత్రకథశబ్దార్థఉక్తః-వివిక్తంపదంయస్యతం - వివిక్తస్థానవర్తినం - హృదయకుహరదేశస్థితమిత్యర్థః- అనేనక్వచిచ్ఛ బ్దార్థఉక్తః- ఉత్సృజ్యత్యక్త్వా - అజ్ఞాయఉక్తవిధంతమనాలోచ్య॥ఐశ్వరంశాస్త్ర॥మితిపాఠాన్తరం-తత్ర-ఐశ్వర్యంఈ శ్వరప్రతిపాదక - మధ్యాత్మశాస్త్రం , ముత్సృజ్యానధీత్య,బన్ధమోక్షానుదర్శనం-వివిక్తపద,మీశ్వర,మజ్ఞాయానుపాస్యే త్యర్థః - ఐశ్వర్యమితిపాఠేతు - ఈశ్వరస్యసంబన్ధిఐశ్వరం,ఈశ్వరావేదకం-తదేవైశ్వర్యం-స్వార్థేష్యఞ్-ఈశ్వరస్వరూ పరూపగుణప్రతిపాదకమిత్యర్థః -అత్రాపీశ్వరశబ్దేనహంసశబ్దార్థఉక్తః-అసత్కర్మభిఃఈశ్వరవైముఖ్యాపాదకైఃకర్మ భిః-కిమపిన-అపితుఆత్మనాశరూపోఽనర్థఏవేతిభావః॥౧౮॥క్షౌరపవ్యంస్వయంభ్రమిమిత్యేతద్వ్యాచష్టే॥కాలచక్రమి తి॥యత్సర్వ-మాబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తం,జగన్నిష్కర్షయత్నిష్పాపయత్తోటయదిత్యర్థః - అనేనపవ్యశబ్దార్థఉక్తః-తీ క్ష్ణంగర్భజన్మజరామరణాదినిమిత్తత్వేనదుస్సహం - అనేనక్షౌరశబ్దార్థఉక్తః,భ్రమత్పరివర్తమానం-స్వతన్త్రమపరవ శం - కాలచక్రం-త-దబుధస్యావిచారయతః- అసత్కర్మభిఃకాలవశ్యతాపాదకైః-నకిమపి-ప్రత్యుతతాపత్రయాభిహతి రేవేతిభావః॥౧౯॥ స్వపితురాదేశంవివృణోతి॥శాస్త్రస్యేతి॥శాస్త్రస్యపితుః-శాస్త్రమేవహిసర్వస్యపితాహితోప దేష్టృత్వా - త్తస్యాదేశంవివిచ్యజ్ఞాపనరూపమనుశాసనం-నివర్తకంప్రవృత్తిధర్మానుష్ఠాననివృత్తిజ్ఞాపకం-యఃపుమాన్-నవేద-స-గుణవిస్రమ్భీగుణమయశబ్దాదివిషయవిశ్వాసవాన్ - తదనురూపాయఉక్తాదేశానుకూల్యాయ,కథం-సృష్ట్యాదా వుపక్రమేత్సృష్ట్యాద్యుపక్రమస్యపిత్రాదేశప్రతికూలత్వాత్తదుపరమఏవతదాదేశానుకూలః - పిత్రాదేశానువర్తీనసృ ష్ట్యాదౌయతేతేతిభావః ॥ ౨౦ ॥ ఏవంవాచఃకూటంవిమృశ్యకిమకుర్వన్నిత్యత్రాహ॥ఇతీతి॥హేరాజన్-ఇతీత్థం-వ్యవ

౧౮॥శ్లో॥ పా ॥ ఐశ్వరంశాస్త్రం ॥ ఐశ్వర్యంశాస్త్రం .

సితాః నిశ్చయవన్తః, వ్యవసాయో వ్యవసితం, భావే క్తః - తదస్త్యేషామితి వ్యవసితాః, అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయో ఽచ్, హర్యశ్వాః, సర్వే, ఏకచేతసః ఏకమతయః, తం నారదం, పరిక్రమ్య, అనివర్తనం నవిద్యతే నివర్తనం, నివృత్తిర్యస్మాత్తం, పన్థానం, ప్రయయుః గతవన్తః - బ్రహ్మోపాసనేన ముక్తిం ప్రాపురిత్యర్థః ❀॥ ౨౧ ॥ ❀ మునిర్నారదస్తు స్వరబ్రహ్మణి బ్రహ్మసాన్నిధ్యాపాదకవల్లకీస్వరే - నిర్భాతః సాక్షాత్కృతో యో హృషీకేశః - తస్య పదామ్బుజే - చిత్తం, అఖణ్డమవిచ్ఛిన్నం యథా తథా, ఆవేశ్య, లోకాననుచరత్ అన్వచరత్ - అడభావ ఆర్షః ❀॥ ౨౨ ॥ ❀ తతః - కో దక్షః - శీలశాలినాం సుశీలానాం - పుత్రాణాం, నారదాత్ - నాశం, నిశమ్య సృష్ట్యుద్యోగనివృత్తిపూర్వకముక్తిమాకర్ణ్య, శోచన్ - అన్వతప్యత అదుఃఖ్యత్, సుప్రజాస్త్వం శుచాం పదమితి లోకోక్తిప్రకారః - సుప్రజాస్త్వం సత్పుత్రవత్త్వం, శోకానాం స్థానమితి హా కిం వదన్నిత్యర్థః - అత్ర ప్రజాశబ్దేన ప్రజావిపత్తిరుపలక్ష్యతే ❀॥ ౨౩ ॥ ❀ స దక్షో - ఽజేన బ్రహ్మణా - పరిసాన్త్వితః సమాహితః - పునః పాఞ్చజన్యాయాం - శబలాశ్వసంజ్ఞాన్, సహస్రసంఖ్యాకాన్ - పుత్రాన్ - అజనయత్ ❀॥ ౨౪ ॥ ❀ తే ఽపి శబలాశ్వాః, పిత్రా దక్షేణ, ప్రజాసర్గనిమిత్తే - సమ్యగాదిష్టాః - ధృతం - వ్రతం పిత్రాదేశకరణరూపం - యైస్తే - నారాయణసర ఆఖ్యం తీర్థం - యయుః - యత్ర నారాయణసరసి - స్వపూర్వజాః హర్యశ్వాః - సిద్ధా బభూవుః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తస్య నారాయణసరస్తీర్థస్య - ఉపస్పర్శనాదేవ - వినిర్ధూతం నిరస్తం - మలం - యస్య - తాదృశ ఆశయో ఽన్తఃకరణం - యేషాం తే - పరముత్కృష్టం - బ్రహ్మ ప్రణవం - జపన్తః - తత్ర - మహత్తపః - తేపుః చక్రుః, బ్రహ్మశబ్దో వక్ష్యమాణమన్త్రస్యాప్యుపలక్షకః - తస్య ప్రణవఘటితత్వాత్ ❀॥ ౨౬ ॥ ❀ మహత్తప ఏవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అబ్భక్షా ఇతి ॥ అప ఏవ భక్షయన్తీత్యబ్భక్షాః - తాదృశాః, కతిచిన్మాసాన్, కతిచిచ్చ - మాసాన్,

---

యయుస్తం పరిక్రమ్య పన్థానమనివర్తనమ్ ॥ ౨౧ ॥ స్వరబ్రహ్మణి నిర్భాతహృషీకేశపదామ్బుజే । అఖణ్డం చి
త్తమావేశ్య లోకాననుచరన్మునిః ॥ ౨౨ ॥ నాశం నిశమ్య పుత్రాణాం నారదాచ్ఛీలశాలినామ్ । అన్వతప్యత
కః శోచన్సుప్రజాస్త్వం శుచాం పదమ్ ॥ ౨౩ ॥ స భూయః పాఞ్చజన్యాయామజేన పరిసాన్త్వితః । పుత్రానజ
నయద్దక్షశ్శబలాశ్వాన్సహస్రిణః ॥ ౨౪ ॥ తే ఽపి పిత్రా సమాదిష్టాః ప్రజాసర్గే ధృతవ్రతాః । నారాయణసరో జ
గ్ముర్యత్ర సిద్ధాస్స్వపూర్వజాః ॥ ౨౫ ॥ తదుపస్పర్శనాదేవ వినిర్ధూతమలాశయాః । జపన్తో బ్రహ్మ పరమం తేపు
స్తత్ర మహత్తపః ॥ ౨౬ ॥ అబ్భక్షాః కతిచిన్మాసాన్కతిచిద్వాయుభోజనాః । ఆరాధయన్మన్త్రమిమమభ్య
సన్త ఇడస్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఓం నమో నారాయణాయ పురుషాయ మహాత్మనే । విశుద్ధసత్త్వధిష్ణ్యాయ మహాహం
సాయ ధీమహి ॥ ౨౮ ॥ ఇతి తానపి రాజేన్ద్ర ప్రజాసర్గధియో మునిః । ఉపేత్య నారదః ప్రాహ వాచః కూటాని
పూర్వవత్ ॥ ౨౯ ॥ దాక్షాయణాస్సంశృణుత గదతో నిగమం మమ । అన్విచ్ఛతా ఽనుపదవీం భ్రాతౄణాం
భ్రాతృవత్సలాః ॥ ౩౦ ॥ భ్రాతౄణాం ప్రాయణం భ్రాతా యో ఽనుతిష్ఠతి ధర్మవిత్ । స పుణ్యబన్ధుః పురుషో మ
రుద్భిస్సహ మోదతే ॥ ౩౧ ॥ ఏతావదుక్త్వా ప్రయయౌ నారదో ఽమోఘదర్శనః । తే ఽపి చాన్వగమన్మార్గం భ్రా

వాయుం భుఞ్జన్తీతి వాయుభోజనాః, కర్తరి ల్యుః - ఇమం వక్ష్యమాణం - మన్త్రమభ్యసన్తః - ఇడస్పతిం, ఈడ్యతే స్తూయతే ఽనేనేతి ఇడో మన్త్రః - ఆర్షత్వాద్ధ్రస్వః - పారస్కరాదిత్వాత్సుట్ - తస్య - పతిం అధిదైవతం, భగవన్తం ఆరాధయన్ ఆరాధయామాసుః - ఆఙ్పూర్వాద్రాధయతేర్లఙ్ - అజటోస్సవర్ణదీర్ఘః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ మన్త్రమాహ ॥ ఓమితి ॥ నారస్య జీవసమూహస్య, అయనాయ ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయాధారాయ చ - పురుషాయ హృదయకమలస్థాయ పరమాత్మనే అన్తః ప్రవిశ్య నియన్త్రే, విశుద్ధం ఉపాసనేన నిర్మలం, సత్త్వమన్తఃకరణం ధిష్ణ్యమనుభవవ్యక్తిస్థానం, యస్య - యద్వా - విశుద్ధం రజస్తమోభ్యామననువిద్ధం, సత్త్వం, ధిష్ణ్యం స్థానం యస్య - తస్మై, పరమవ్యోమనిలయాయేతి భావః - మహాంశ్చాసౌ హంసః, తస్మై, మహాన్ కల్యాణగుణైర్మహాన్ - హంసో నిరస్తనిఖిలదోషః, ఏవంభూతాయ - నమః - ఉక్తవిధం, ధీమహి ధ్యాయేమ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ ఇతి ॥ ఇత్థం, మన్త్రం - జపతః, ప్రజాసర్గధీర్యేషాం, తాన్ శబలాశ్వానపి, హే రాజేన్ద్ర - మునిర్నారదః, ఉపేత్య సమీపమేత్య, పూర్వవత్, వాచః కూటాని, అదృష్ట్వా ఽన్తం భువో యూయం, ఇత్యాదీని, ప్రాహ ఉక్తవాన్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ పూర్వోక్తాత్కించిద్విశేషమాహేత్యాహ ॥ దాక్షాయణా ఇతి ॥ హే దాక్షాయణాః, గదతో బ్రువతో - మమ, నిగమముపదేశం, సంశృణుత, భ్రాతౄణామగ్రజానాం - అనుపదవీం మార్గానుసరణం, అన్విచ్ఛత, అనుగతా పదవీ అనుపదవీ - తామనుపదవీం, కుగతిప్రాదయః, ఇతి సమాసః, యతో, యూయం, భ్రాతృషు, వత్సలాః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ భ్రాతౄణాం, ప్రాయణం ప్రకృష్టమయనమనువర్తనం, యో, భ్రాతా, ధర్మవిత్ - దనుతిష్ఠతి కరోతి, స, పుణ్యా ఏవ బన్ధవో యస్య తాదృశో, మరుద్భిర్దేవైస్సహ, మోదతే ❀॥ ౩౧ ॥ ❀ అమోఘం దర్శనం యస్య - పరమార్థదర్శీ - నారదః, ఏతావదిదముక్త్వా - ప్రయయౌ గతః తే ఽపి మారిషాః ద్రా

ష్ఠాః - మారిషేతిపౌరైరాజ్ఞస్సంబోధనం, మారిషేతితస్యనామాన్తరం - భ్రాతౄణామగ్రజానామేవ, మార్గంపరబ్రహ్మోపాసనరూపం- అన్వగమన్ అనుసృతవన్తః ❀॥ ౩౨॥ ❀తత - స్తే-సధ్రీచీనం, సహాఞ్చతిగచ్ఛతీతిసధ్ర్యఙ్, ఆతివాహికైస్సహగన్తాజీవ- స్తేనగమ్యం సధ్రీచీనం, ప్రతీచీనం, ప్రతీచాస్వస్మైభాసమానేనబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యసాక్షాత్కారవతాగమ్యంప్రతీచీనం-పరస్యపరమపురుషస్యానుపథంఅనుకూలంఅర్చిరాదిమార్గం-గతాః-అద్యాపి-ననివర్తన్తే నపునరావర్తన్తే ॥ ఏతందేవయానంపన్థానమాపద్యనచపునరావర్తన్తఇతిశ్రుత్యర్థోఽత్రవివక్షితః ॥ పునరనావృత్తౌదృష్టాన్తః - పశ్చిమాయామినీరివేతి - పశ్చిమాః అతీతాః-యామిన్యః-యామిన్యోరాత్రయో- యథాపునర్నావర్తన్తేతథేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౩॥ ❀ఏతస్మిన్కాలేనారదోపదేశేనశబలాశ్వానాం ముక్తిప్రాప్తకాలే-ప్రజాపతిర్దక్షః-బహూ-నుత్పాద్య తాన్పుత్రనాశప్రయుక్తా-నపశ్యత్-తతః-పూర్వవత్-నారదోపదేశకృతం-పుత్రాణాంనాశ-ముపాశృణోత్ ❀॥ ౩౪॥ ❀పుత్రాణాంనివృత్తిధర్మనిష్ఠయాముక్తిముపశ్రుత్యదక్షోఽపిప్రియశోవిరక్తస్స్యాదితిదనుగ్రహార్థం దేవర్షిస్తత్పార్శ్వంగత, స్తదాఽసౌదక్షో- దేవర్షి -ముపలభ్య-పుత్రనాశనిమిత్తా-ద్విమూర్ఛిత-ఉత్థాయ-నారదాయ-చుక్రోధక్రుద్ధవాన్ ❀॥ ౩౫॥❀ క్రోధమేవాహ ॥ సాధోరివలిఙ్గవేషోయస్య-తేనత్వయా-నోఽస్మదీయానామర్భకాణాం, అసాధు, అకారికృతం ॥ తదేవాహ ॥ స్వధర్మేప్రవృత్తానాం-యస్సంన్యాసినోమార్గ- స్సప్రదర్శితః ❀॥ ౩౬॥ ❀ననుసంన్యాసినోమార్గస్సాధురేవమోక్షహేతుత్వా-త్సత్యం-ఋణత్రయాపనోదనంపితుర్మహానర్థ ఏవేత్యాహ ॥ ఋణైరితి ॥ ఋణై-రముక్తానాం-నమీమాంసితానిపిచారితానికర్మాణియైస్తేషాం - ఋణవిమోచనం-నాస్తి - తదుత్తరకాలభావిత్వాచ్చపుత్రోత్పాదనయజ్ఞానుష్ఠాన

త్రాణామేవ ❀మారిషాః ॥ ౩౨ ॥ సధ్రీచీనంప్రతీచీనంపరస్యానుపథంగతాః । నాద్యాపితేనివర్తన్తేపశ్చిమాయామినీ❀రివ ॥ ౩౩ ॥ ఏతస్మిన్కాలఉత్పాద్యతాన్బహూన్పశ్యన్ప్రజాపతిః। పూర్వవన్నారదకృతంపుత్రనాశముపాశృణోత్ ॥ ౩౪॥ చుక్రోధనారదాయాథపుత్రశోకవిమూర్ఛితః। దేవర్షిముపలభ్యాసౌరోషాత్ప్రస్ఫురితాధరః ॥ ౩౫ ॥ దక్షఉవాచ॥ అహోఅసాధోసాధూనాంసాధులిఙ్గేనయస్త్వయా । అసాధ్వకార్యర్భకాణాంభిక్షోర్మార్గఃప్రదర్శితః ॥ ౩౬ ॥ ఋణైస్త్రిభిరముక్తానామమీమాంసితకర్మణామ్। విఘాతశ్శ్రేయసఃపాపలోకయోరుభయోఃకృతః ॥ ౩౭ ॥ ఏవంత్వంనిరనుక్రోశోబాలానాంమతిభిద్ధరేః । పార్షద❀మధ్యేచరసియశోహానిరపత్రపః ॥ ౩౮ ॥ ననుభాగవతానిత్యంభూతానుగ్రహకాతరాః। ఋతేత్వాంసౌహృదఘ్నంవైవైరం❀కరమవైరిణామ్ ॥ ౩౯ ॥ నేత్థంపుంసోవిరాగస్స్యాత్త్వయాకేవలినామృషా । మన్యసేయద్యుపశమంస్నేహపాశనికృన్తనమ్ ॥ ౪౦ ॥ నానుభూయనజానాతిపుమాన్విషయతీక్ష్ణతామ్। నిర్విద్యతేస్వయంతస్మాన్నతథాభిన్నధీఃపరైః॥ ౪౧॥ యన్నస్త్వం ❀కర్మసంధానాంసాధూనాంగృహమేధినామ్ । కృతవానసిదుర్మర్షంవిప్రియంతదమర్షితమ్ ॥ ౪౨ ॥ తన్తుకృన్తనయన్నస్త్వమభద్రమచరఃపునః । తస్మాల్లోకేషుతే

యోరభావేనపితృదేవఋణముక్తిశ్చనాస్తి- అతః-హేపాప, విషయభోగత్యాగాదిహలోకే శ్రేయసోపిఘాతః విషయభోగపూర్వకస్యభోగస్యాభావాన్మోక్షానధికారిత్వాత్పరలోకేఽపిశ్రేయసోపిఘాతఃకృతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀బాలానాం-మతిభిద్బుద్ధిబాలకః ఏవం-నిరనుక్రోశోనిర్ఘృణః-హరేర్యశోనాశకస్సన్-తత్పార్షదానాంమధ్యేనిర్లజ్జఃకథంచరసి❀॥ ౩౮॥❀ నిర్లజ్జత్వమాహ ॥ నన్వితి ॥ననుహేనారద-అవైరిణాం-వైరంకరం-సౌహృదఘ్నం-త్వాంవినా-భాగవతా-స్సర్వే, భూతానుగ్రహపరవశాః, త్వంతుచూతవిప్రియంకుర్వన్కథంనలజ్జస ఇతిభావః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ననునవిషయభోగాద్విరాగఉత్పద్యతే-కింతువిషయభోగస్యహేయత్వోపదేశేనైవేత్యతఆహ ॥ నేతి॥ యద్యపి-త్వం - విషయభోగస్యహేయత్వోపదేశేన - స్నేహపాశనికృన్తనం-విషయాశక్తిరూపస్నేహఏవపాశ - స్తస్యనికృన్తనంఛేదకం - ఉపశమంవిరాగం-మన్యసేతథా - పి-మృషామృషా-కేవలినాజ్ఞానంవినాసాధువేషేణత్వయా - త్థంమతిచాలనేకృతేఽపి-పుంసాం-విరాగో-నైవస్యాత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀కుతః-యతః-పుమాన్, నానుభూయఅననుభూయ, విషయాణాం, తీక్ష్ణతాంఅన్తతోదుఃఖరూపతాం-నజానాతి-యథా-విషయాననుభూయస్వయమేవ-తస్మాద్విషయా - న్నిర్విద్యతేవిరజ్యతేతథాపరైర్భిన్నధీశ్చాలితధీర్ననిర్విద్యతే ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀య- త్త్వం, కర్మసంధానాంకర్మణ్యాసక్తచిత్తానాం -కర్తుమన్ధానామితిపాఠే-ప్రతివిప్రియంకర్తుమజానతాం, గృహస్థానాం, సాధూనా, మస్మాకం-దుర్మర్షంసోఢుమశక్యం, విప్రియం-కృతవానసి-తదప్రియంఅమర్షితం, అస్మాభిరితిశేషః-నమృష్యతేస్మాభిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ఏవంనారదాయక్రుద్ధవాన్దక్షఃశశాప॥ తన్త్వితి ॥ హేతస్తు

---

౩౨ ॥ శ్లో ❀ పా॥ మారిష. ౪౨॥ శ్లో ❀ పా ॥ కర్తుమన్ధానామ్.

కృన్తసి సన్తానచ్ఛేదక-యస్మాత్-త్వం, మభద్రం పుత్రవినాశ-మచరః కృతవానసి ॥ చరతేర్లఙ్మధ్యమైకవచనం-సోమూఢ-తస్మాత్, త్వం ద్వేషులోకేషు - భ్రమత - స్తవ-పదం స్థానం-నభవేత్, క్వచిదపిభవాన్న చిరమవతిష్ఠేత-త్వం తు భ్రామ్యన్నేవతిష్ఠేతి శాపః ❋ ॥ ౪౩॥ ❋ తం చ శాపం-సాధూనాం, సమ్మతో, నారదః, బాఢం తథైవాస్త్వితి-ప్రతిజగ్రాహ స్వీకృతవాన్, కుతః, హీ-యస్మాత్-ఈశ్వరోఽపి స్వయం ప్రతికర్తుం సమర్థోఽపి-తితిక్షేత సహేతేతి-యత్, ఏతావానేవ-సాధూనాం వాదః, నతు ప్రతిశాపప్రదానవాదః ఇతి భావః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం నారదాత్పుత్రనాశమాకర్ణ్య మానో దక్షః పుత్రోత్పాదనయత్నాన్నివృత్య తూష్ణీమవస్థితో బ్రహ్మణా పరిసాన్త్వితస్తతో దుహితౄరజనయదిత్యాహ మునిః ॥ తత ఇతి॥ ప్రాచేతసో దక్షః-స్వయంభువా, అనునీతః అనుసాన్త్వితో, ఽసిక్న్యాం భార్యాయాం, దుహితౄః, పితృవత్సలాః, షష్టిసంఖ్యాకాః, సంజనయామాస ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తాసాం మధ్యే, దశ, కన్యకాః భానులమ్బాద్యాఖ్యాః ధర్మాయ, అదాత్, కాయకశ్యపాయ, ద్విషడేకాం చ త్రయోదశేత్యర్థః-అదితిదితిదనుకాష్ఠారిష్టాసురసేలామునిక్రోధవశాతామ్రాసురభిసరమాతిరమ్యాఖ్యాః - అదాత్, ఇన్దవే సోమాయ-త్రిణవం త్రయాణాం నవానాం సమాహారస్త్రిణవం - సప్తవింశతిసంఖ్యాకాః కృత్తికారోహిణ్యాద్యాఖ్యాః నక్షత్రరూపాః అదాత్, భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యస్త్రిభ్యః, ద్వే ద్వే కన్యే, అదాత్, తత్ర తు రుద్రస్య సరూపా అన్యా చ ప్రసిద్ధేతి ద్వే భార్యే, అఙ్గి

మూర్ఘ్నభవేద్భ్రమతః పదమ్॥ ౪౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రతిజగ్రాహ తం బాఢం నారదః సాధుసంమతః । ఏతావాన్సాధువాదోఽయత్తితిక్షేతేశ్వరః స్వయమ్ ॥ ౪౪ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తతః ప్రాచేతసోఽసిక్న్యామనునీతః స్వయంభువా। షష్టిం సంజనయామాస దుహితౄః పితృవత్సలాః ॥ ౧॥ దశ ధర్మాయ కాయాదాద్ద్విషట్త్రిణవ చేన్దవే। భూతాఙ్గిరఃకృశాశ్వేభ్యో ద్వే ద్వే తార్క్ష్యాయ చాపరాః ॥ ౨ ॥ నామధేయాన్యమూషాం త్వం సాపత్యానాం చ మే శృణు । యాసాం ప్రసూతిప్రసవైర్లోకా ఆపూరితాస్త్రయః ॥ ౩ ॥ భానుర్లమ్బా కకుబ్జామిర్విశ్వా సాధ్యా మరుత్వతీ । వసుర్ముహూర్తా సంకల్పా ధర్మపత్న్యః సుతాఞ్ఛృణు ॥ ౪ ॥ భానోస్తు వేదఋషభ ఇన్ద్రసేనస్తతో నృప। విద్యోత ఆసీల్లమ్బాయాం తతశ్చ స్తనయిత్నవః ॥ ౫ ॥ కకుభః సంకటస్తస్యాః కీకటస్తనయో యతః । భువో దుర్గాణి జామేయాః స్వర్గో నన్దిస్తతోఽభవత్ ॥ ౬ ॥ విశ్వేదేవాస్తు విశ్వాయా అప్రజాంస్తాన్ప్రచక్షతే। సాధ్యాగణాస్తు సాధ్యాయా అర్థసిద్ధిస్తు తత్సుతః ॥ ౭ ॥ మరుత్వాంశ్చ జయన్తశ్చ మరుత్వత్యా బభూవతుః । జయన్తో వాసుదేవాంశ ఉపేన్ద్ర ఇతి యం విదుః ॥ ౮ ॥ మౌహూర్తికా దేవగణా ముహూర్తాయాం చ జజ్ఞిరే। యే వై ఫలం ప్రయచ్ఛన్తి

రసస్తు స్వధా సతీ చేతి ద్వే, కృశాశ్వస్య తు అర్చిర్ధిషణా చేతి ద్వే, ఇతి వివేకః, అపరా అవశిష్టాశ్చతస్రో దుహితౄః, తార్క్ష్యాయ-తార్క్ష్యనామకశ్చైవ, తస్మై, అదాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ అమూషాం దక్షస్య దుహితౄణాం, సాపత్యానాం పుత్రపౌత్రాదిసహితానాం, నామధేయాని-మే మత్తః-శృణు॥ తాన్యేవానష్టి । యాసాం దక్షస్య కన్యకానాం, ప్రసూతిప్రసవైః పుత్రపౌత్రాదిభిః, త్రయో లోకాః, ఆపూరితాః ❋ ॥ ౩॥ ❋ తా ఏవ ధర్మస్య దశ భార్యా నిర్దిశతి॥ భానురితి॥ భాన్వాదయస్సంకల్పాన్తా-దశ-ధర్మస్య భార్యాః, తాసాం-సుతాన్, క్రమేణ-శృణ్విత్యర్థః ❋॥౪॥ ❋ తత్రైకైకస్యాస్సన్తానం క్రమేణాహ॥ భానోస్త్వితి ॥ భానోర్ధర్మభార్యాయాం, వేదః, ఋషభ, ఇతి, ద్వౌ పుత్రౌ, తతో ఋషభాదిన్ద్రసేనః, హే నృప, లమ్బాయాం భార్యాయాం, విద్యోతః పుత్ర ఆసీత్-తతో విద్యోతాత్, స్తనయిత్నవః, విద్యుత్స్తనయిత్నుశబ్దౌ తదభిమానిదేవతాపరౌ ❋॥ ౫ ॥❋ కకుభః భార్యాయాః, కీకటస్తనయః-యతః, కీకటాత్, సంకట, స్తనయోఽభవదిత్యన్వయః-జామేయాః జామ్యాః పుత్రాః, భూమేర్దుర్గాణి దుర్గాభిమానినో దేవాః, తతః జామేయేభ్యః, స్వర్గో నన్దిశ్చాభవత్ ❋॥౬॥❋ విశ్వాయాం ధర్మస్య భార్యాయాం-విశ్వేదేవాఖ్యాః పుత్రాః, బభూవుః-తాన్విశ్వేదేవాన్, అప్రజాన్ అపుత్రాన్, ప్రచక్షతే కథయన్తి, సాధ్యాయాం సాధ్యగణా-బభూవుః-తత్సుతః సాధ్యగణసుతస్త్వర్థసిద్ధిః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ మరుత్వత్యాం, మరుత్వాన్ జయన్తశ్చేతి-ద్వౌ తనయౌ బభూవతుః, తత్ర-జయన్తో, వాసుదేవస్య భగవతో, ఽంశభూతః, యం జయన్తముపేన్ద్ర ఇతి-విదుః-వసోర్వంశస్య భూయస్త్వాద నన్తరం నిర్దేశః ❋॥౮॥❋ ముహూర్తాయాం, మౌహూర్తికా ముహూర్తాభిమానినో దేవగణాః, ఉద్భూవుః-తాన్విశినష్టి ॥ యే వై మౌహూర్తికాః, స్వస్వముహూర్తకాలజం-సుఖదుఃఖాదిరూపం ఫలం, భూతానాం దేహినాం,

ప్రియచ్ఛన్తి ❀ ॥౯॥ ❀ సంకల్పాయా-స్సంకల్ప, స్తనయోఽభూత్, కామ స్తు, సంకల్పా, జ్జాత, ఇతిస్మృతః-వసోఃపుత్రా
స్త్వ, ష్టౌవసవః తేషాం-నామాని-మెమ త్తః, శృణు ❀ ॥౧౦॥ ❀ ద్రోణాదయోవిభావస్వన్తా అష్టౌవసవ, స్తత్ర-ద్రోణాదీ
నాంసంతానమాహ-క్రమేణ॥ద్రోణస్యేతి॥ద్రోణస్యా, భిమతిః పత్నీ-తస్యాః, హర్షాదయ స్తనయాః ❀ ॥౧౧॥ ❀ ప్రాణస్య
తు-ఊర్జస్వతీభార్యా, అభూ త్తస్యాః, స్సహశ్చ, ఆయుశ్చ, పురోజవశ్చ, పుత్రాః, ధ్రువస్యధరణిర్భార్యా, సాచ-వివిధాః,
పురఃపురాభిమానినోదేవా-నసూత ❀ ॥౧౨॥ ❀ అర్కస్యతు, భార్యా, అశనా, తస్యాఃపుత్రా స్తర్షాదయః, అగ్నే స్తుభా
ర్యా, వసోర్ధారా, తస్యా- స్తనయాస్తు-ద్రవిణకాదయః ❀ ॥౧౩॥ ❀ స్కన్దఃకుమార స్తు, అగ్నే రేవకృత్తికాసుజాతః, షాణ్మా
తురః-అగ్నిభూరితిచప్రసిద్ధః-మెవిశాఖాదయ, స్తే-తతఃస్కన్దా-జ్జాతాః, దోషస్యతు-భార్యాశర్వరీ-తస్యాః, పుత్రః-శింశు
మారః-సచ హరేః, కలాఅంశభూతః ❀ ॥౧౪॥ ❀ వసోర్భార్యాఆంగిరసీ-తస్యాఃపుత్రోవిశ్వకర్మా-సచకృతీపతిఃశిల్పాచా
ర్యః, తతోవిశ్వకర్మణః, చాక్షుషాఖ్యోమనురభూత్, మనోశ్చాక్షుషస్య, విశ్వేసాధ్యాస్సుతా, బభూవుః ❀ ॥౧౫॥ ❀ విభావ
సోర్భార్యాఉషా, సాచ-వ్యుష్టంచరోచిషంచాతపంచ-పుత్రా, నసూతప్రసూతవతీ-అథఆతపాత్, పఞ్చ-యామఃదివసః-
అతఎవరాత్రిస్త్రియామా, ప్రదోషప్రత్యూషయోఃపూర్వోత్తరదివసావయవత్వాత్, పఞ్చ యామశబ్ద స్తదభిమానిదేవప
రః, తంవిశినష్టి॥యేనపఞ్చయామేన, భూతానిప్రాణినః, కర్మసుస్వస్వవ్యాపారేషు, జాగ్రతిజాగరూకాణిభవన్తి ❀ ॥౧౬॥ ❀

భూతానాంస్వస్వకాలజమ్ ॥ ౯ ॥ సంకల్పాయా స్తుసంకల్పఃకామస్సంకల్పజస్స్మృతః। వసవోఽష్టౌవసోః
పుత్రా స్తేషాంనామానిమెశ్శృణు ॥ ౧౦ ॥ ద్రోణఃప్రాణోధ్రువోఽర్కోఽగ్నిర్దోషోవసువిభావసూ । ద్రో
ణస్యాభిమతేఃపత్న్యాహర్షశోకభయాదయః ॥ ౧౧ ॥ ప్రాణస్యోర్జస్వతీభార్యా సహఆయుఃపురోజవః ।
ధ్రువస్యభార్యాధరణీహ్యసూతవివిధాఃపురః ॥ ౧౨ ॥ అర్కస్యత్వశనాభార్యాపుత్రా స్తర్షాదయస్స్మృ
తాః । అగ్నేర్భార్యావసోర్ధారాపుత్రాద్రవిణకాదయః ॥ ౧౩ ॥ స్కన్దశ్చకృత్తికాపుత్రోయెవిశాఖాదయ
స్తతః । దోషస్యశర్వరీపుత్రశ్శింశుమారోహరేఃకలా ॥ ౧౪ ॥ వసోరాఙ్గిరసీపుత్రోవిశ్వకర్మాకృతీపతిః। త
తోమనుశ్చాక్షుషోఽభూద్విశ్వేసాధ్యామనోస్సుతాః ॥ ౧౫ ॥ విభావసోరసూతోషావ్యుష్టంరోచిషమాత
పమ్। పఞ్చయామోఽథభూతానియేనజాగ్రతికర్మసు ॥ ౧౬ ॥ సరూపాఽసూతభూతస్యభార్యారుద్రాం
శ్చకోటిశః । రైవతోఽజోభవోభీమోవామఉగ్రోవృషాకపిః ॥ ౧౭ ॥ అజైకపాదహిర్బుధ్న్యోబహురూ
పోమహానితి । రుద్రపారిషదాశ్చాన్యేఘోరాఃప్రేతవినాయకాః ॥ ౧౮ ॥ ప్రజాపతేరఙ్గిరసస్స్వధాపత్నీపి
తౄనథ। అథర్వాఙ్గిరసంవేదంపుత్రత్వేచాకరోత్సతీ ॥ ౧౯ ॥ కృశాశ్వోఽర్చిషిభార్యాయాంధూమ్రకేశమజీ
జనత్ ।ధిషణాయాంవేదశిరందేవలంవయునంమనుమ్ ॥ ౨౦ ॥తార్క్ష్యస్యవినతాకద్రూఃపతఙ్గీయామినీతిచ
పతఙ్గ్యసూతపతగాన్యామినీశలభానథ ॥ ౨౧ ॥సుపర్ణాఽసూతగరుడంసాక్షాద్యజ్ఞేశవాహనమ్ । సూర్య
సూతమనూరుంచకద్రూర్నాగాననేకశః ॥ ౨౨ ॥ కృత్తికాదీనినక్షత్రాణీన్దోఃపత్న్యశ్చభారత। దక్షశాపా

ఎవంధర్మభార్యాసంతానమభిధాయాథకశ్యపసోమయోస్సంతానంభూయస్త్వాత్పశ్చాద్వక్ష్యమాణోభూతస్యతావత్సం
తానమాహ॥సరూపేతి॥భూతస్యశంభో, ర్భార్యా, సరూపా, సాచ-రుద్రాన్, కోటిశః , అసూతతత్రప్రధానానేకాదశ
రుద్రాన్గణనాయకానాహ ॥ రైవతఇతి ॥ యద్వా, రైవతాదిరూపైరేకాదశధాభిన్నస్యరుద్రస్య, పారిషదాః, ఘోరరూ
పాః, ప్రేతాదిరూపేణానేకవిధాః, అన్యే, అన్యస్యాంభార్యాయాంబభూవురిత్యన్వయః ❀ ॥౧౭॥౧౮॥ ❀ అథాఙ్గిరసస్సం
తానమాహ॥ప్రజాపతేరితి॥అఙ్గిరసఃప్రజాపతేః, పత్నీస్వధాసతీచ-తత్ర-స్వధా, పితౄన్-సతీతు, అథర్వాఙ్గిరసంనామ,
వేదంవేదాభిమానినంపురుషం-పుత్రత్వేనాకరోత్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ అథకృశాశ్వస్యసంతానమాహ-కృశాశ్వః, అర్చిషిభార్యా
యాం - ధూమ్రకేశంపుత్ర-మజీజనత్, ధిషణాయాంపత్న్యాంతువేదశిరసంచదేవలంచవయునంచమనుంచేతిపుత్రా, నజీజ
నత్ ❀ ॥౨౦॥ ❀ తార్క్ష్యస్యసంతానమాహ॥తార్క్ష్యస్య-వినతాద్యాశ్చతస్రోభార్యాః, తత్ర-పతఙ్గీ-పతగాన్ పక్షిణః-అసూ
త, యామినీతు, శలభా, నసూత ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ సుపర్ణేతివినతాయాఏవనామా న్తరం-సాతు-సాక్షాద్యజ్ఞేశస్యవిష్ణో-ర్వాహభూ
తంగరుడం, సూర్యస్యసూతమనూరుమరుణంచ-అసూత-కద్రూ స్త్వ, నేకశో-నాగాన్సర్పానసూత ❀ ॥౨౨॥ ❀ అథసోమ
మస్యపత్నీరాహ॥ఇన్దోస్సోమస్య, పత్న్య స్తు, కృత్తికాదీనినక్షత్రాణిసప్తవింశతిః-హేభారత-సచఇన్దుః, దక్షశాపాత్, రో
హిణ్యామేవప్రేమాతిశయేనాన్యాసూపేక్షారూపాన్నిమిత్తాద్దక్షస్యశాపా , ద్యక్ష్మగ్రహేణరాజయక్ష్మరోగేణ - పీడిత
స్సన్, తాసుకృత్తికాదిష్వ, నపత్యోఅభూత్ తందక్షం, పునః, ప్రసాద్యప్రసన్నంకృత్వా, కేవలంకలాఏవలేభే, నత్వపత్యా

ని-కథంభూతాః, క్షయేకృష్ణపక్షే, అర్దితాః ఖణ్డితాః, క్షయమేధితా ఇతిపాఠే, క్షయే సతిపునరేధితాః వర్ధితాః ॥ ౨౩ ॥ అథ లోకమాతౄణాం కశ్యపపత్నీనాం, లోకస్యశం సుఖం కరోతీతి తథా, తాని నామాని-శృణు లోకానాంమాతృత్వే హేతుః-ఇదంజగత్, యత్ప్రసూతం యాభిః కశ్యపపత్నీభిః ప్రసూతమ్ ॥ ౨౪ ॥ తాని ర్దిశతి-అదితిరితి ॥ ౨౫ ॥ అల్పత్వేసుగమత్వాద్వ్యుత్క్రమేణ తాసాంవంశావాహ ॥ తిమేరితి॥ తిమేః కశ్యపస్యభార్యాయాః-యాదోగణాః, ఆసన్-సరమాయాస్సుతాః-శ్వాపదాః-శ్వానః వ్యాఘ్రమార్జారాదయశ్చాసన్ సురభేః పుత్రాస్తు - మహిషాశ్చగావశ్చ - అన్యేద్విశఫాశ్చాసన్ ॥ ౨౬ ॥ హేనృప-తామ్రాయాస్తుపుత్రాః-శ్యేనాః-గృధ్రాః-ఆదిశబ్దేన శ్యేనాదిసదృశాబలినః పక్షిణోవివక్షితాః మునేస్సుతాస్త్వప్సరసాంగణాః-హేరాజన్-క్రోధవశాయాః ఆత్మజాస్తు -దన్దశూకాదయః దంశనస్వభావాదయః సర్పాఆసన్ ॥ ౨౭ ॥ ఇలాయాః-సర్వేభూరుహాః ఆత్మజాః-సౌరసాః సురసాయా అపత్యాని-సర్వేయాతుధానాః-అరిష్టాయాస్త్వాత్మజాః గన్ధర్వాః-కాష్ఠాయాస్తుద్విశఫేతరాఏకశఫాః అశ్వగర్దభాదయః ॥ ౨౮ ॥ దనోస్సుతాస్త్వేకషష్టిస్తేషాంమధ్యే-ప్రాధానికానష్టాదశపుత్రాన్-శృణు ॥ ౨౯ ॥ ద్విమూర్ధాచ, శమ్బరశ్చ-అరిష్టశ్చ-హయగ్రీవశ్చ-విభావసుశ్చ-అయోముఖశ్చ-శఙ్కుశిరాశ్చ-స్వర్భానుశ్చ-కపిలశ్చ - అరుణశ్చ-పులోమాచ-వృషపర్వాచ-ఏకచక్రశ్చ-సుతాపనశ్చ-

తోఽనపత్యస్తాసుయక్ష్మగ్రహార్దితః। పునః ప్రసాద్యతంసోమః కలా లేభే క్షయేఽర్దితాః ॥ ౨౩ ॥ శృణు నామాని మాతౄణాం లోకానాం శంకరాణిచ । అథకాశ్యపపత్నీనాం యత్ప్రసూతమిదంజగత్ ॥ ౨౪ ॥ అదితిర్దితిర్దనుః కాష్ఠా అరిష్టా సురసా ఇళా। మునిః క్రోధవశా తామ్రా సురభిస్సరమాతిమిః ॥ ౨౫ ॥ తిమేర్యాదోగణా ఆసన్ శ్వాపదాస్సరమాసుతాః । సురభేర్మహిషా గావో యేచాన్యేద్విశఫానృప ॥ ౨౬ ॥ తామ్రాయాశ్శ్యేనగృధ్రాద్యా మునేరప్సరసాంగణాః । దన్దశూకాదయస్సర్పా రాజన్క్రోధవశాత్మజాః ॥ ౨౭ ॥ ఇలాయా భూరుహాస్సర్వే యాతుధానాశ్చ సౌరసాః। అరిష్టాయాంచ గన్ధర్వాః కాష్ఠాయాం ద్విశఫేతరాః ॥ ౨౮ ॥ సుతా దనోరేకషష్టిస్తేషాం ప్రాధానికాన్ శృణు ॥ ౨౯ ॥ ద్విమూర్ధా శమ్బరోఽరిష్టో హయగ్రీవో విభావసుః। అయోముఖశ్శఙ్కుశిరాస్స్వర్భానుః కపిలోరుణః ॥ ౩౦ ॥ పులోమా వృషపర్వాచ హ్యేకచక్రస్సుతాపనః। ధూమ్రకేశో విరూపాక్షో విప్రచిత్తిశ్చ దుర్జయః ॥ ౩౧ ॥ స్వర్భానోస్సుప్రభాం కన్యామువాహ నముచిః కిల। వృషపర్వణస్తు శర్మిష్ఠాం యయాతిర్నాహుషో బలీ ॥ ౩౨ ॥ వైశ్వానరసుతాయాశ్చ చతస్రశ్చారుదర్శనాః। ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా కాలకా తథా ॥ ౩౩ ॥ ఉపదానవీం హిరణ్యాక్షః క్రతుర్హయశిరాం నృప । పులోమాం కాలకాం చైవ వైశ్వానరసుతేతుకః । ఉపయేమేఽథ భగవాన్ కశ్యపో బ్రహ్మచోదితః ॥ ౩౪ ॥ పౌలోమాః కాలకేయాశ్చ దానవా యుద్ధశాలినః। తయోః షష్టిసహస్రాణి యజ్ఞఘ్నాంస్తే పితుః పితా ॥ జఘాన స్వర్గతో రాజన్నేక ఇన్ద్రప్రియంకరః ॥ ౩౫ ॥ విప్రచిత్తిస్సింహికాయాం శతంచైకమజీజనత్ । రాహుజ్యేష్ఠం కేతుశతం గ్రహత్వం యఉపాగతః ॥ ౩౬ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాం వంశో యోఽదితేరనుపూర్వశః। యత్ర

ధూమ్రకేశశ్చ-విరూపాక్షశ్చ-విప్రచిత్తిశ్చ-దుర్జయశ్చైతేఅష్టాదశ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ఏషాంమధ్యే-స్వర్భానోః-నముచిః-కన్యాం దుహితరం - సుప్రభా-మువాహ ఉపయేమే-స్వర్భానురత్రాన్యోదనుజః - నతురాహుస్తస్యోత్పత్తేః వక్ష్యమాణత్వాత్-వృషపర్వణస్తుకన్యాం-శర్మిష్ఠాం-నాహుషోనహుషాత్మజో-బలవాన్ యయాతీ రాజా-ఉవాహ ॥ ౩౨ ॥ వైశ్వానరోవసోః - పుత్ర-స్తస్యసుతాః-శ్చతస్రః- శ్చారుదర్శనాస్సౌన్దర్యశాలిన్యః- ఉపదానవీ హయశిరా పులోమా కాలకాఖ్యాః ॥ ౩౩ ॥ తాసాంమధ్యే-ఉపదానవీం-హిరణ్యాక్షః-ఉదవహత్-హయశిరాంతు-క్రతుః ప్రజాపతిః-ద్వే-వైశ్వానరస్యసుతేపులోమాకాలకాఖ్యేతు-కః కశ్యపః-ఉపయేమే, దానవీపరిణయనే హేతుర్బ్రహ్మణోచోదితఇతి ॥ ౩౪ ॥ తయోః పులోమాకాలకయోః, షష్టిసహస్రాణిపౌలోమాస్తేషామేవ నివాతకవచాఇతినామాన్తరం-తథాకాలకేయాఖ్యాశ్చ-యుద్ధశాలినో-దానవాజాతాః-తాంశ్చ -దానవాన్యజ్ఞఘ్నాన్-తేతవ-పితుఃపితా అర్జునః-కదాచి-దేకస్స్వర్లోకంగతఇన్ద్రప్రియంకరోభూత్వా, జఘానహతవాన్ ॥ ౩౫ ॥ విప్రచిత్తిస్సింహికాయాంభార్యాయాం-శతంచైకం ఏకశతం-దానవా- నజీజనత్-తత్రైకశతమధ్యే-రాహుర్జ్యేష్ఠః-ఇతరేశతంతు, కేతవః, రాహుజ్యేష్ఠమితిపాఠే రాహుర్జ్యేష్ఠోయస్యతత్-కేతుశతమిత్యర్థః - కోఽసౌరాహుర్యం జ్యేష్ఠమజీజనత్తత్రాహ ॥ యోఽగ్రహత్వ-ముపాగతః-ప్రాప్తః, స్వయందానవాధమోఽపి భగవదనుగ్రహవశాద్గ్రహత్వముపాగతఇత్యుక్తం పశ్చాత్ ॥ ౩౬ ॥ అథతిమ్యాదీనాంవం

నిఃశేషాన్తరం - అవస్థాపాంచ సంశ్రయత్వాత్ - అదితే-ర్వంశః - శ్రూయతాం - మయాకథ్యమానమితిశేషః -దితేః
ర్వంశస్తు వ్యుత్పాదనేఽవధ్యాయే వక్ష్యతే-అదితేర్వంశం సంక్షిపన్నష్టి - యత్రవంశే - విభు-ర్నారాయణోదేవ-స్స్వాంశేనా-వత
రత్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ వివస్వదాదయో ద్వాదశా-దితేః పుత్రాః-తత్ర-ఉరుక్రమో భగవాన్, స్వాంశేనావతీర్ణః ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తత్ర-
వివస్వతః - భార్యా-సంజ్ఞాఖ్యా - శ్రాద్ధదేవం-మనుం-యమం చేతి-మిథునంచ-యమయమీరూపంచ-మిథున-మసూయత
అసూత ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ హే మహాభాగ-సైవసంజ్ఞైవ-బడబా-భూత్వా-భువివర్తమానా, నాసత్యావశ్వినౌ, సుషువే-తథా-
ఛాయా-భూత్వా-శనైశ్చరం సావర్ణ్యాఖ్యం, మనుంశేషంచ-లేభే సుషువ ఇత్యర్థః-తథా-తపతీం తపత్యాఖ్యాం కన్యాంచ-
లేభే-యాకన్యా-సంవరణం-పతిం-లేభే ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ అథార్యమ్ణో వంశమాహ॥ అర్యమ్ణః పత్నీ, మాతృకాఖ్యా-తయోరర్య
మమాతృకయోః - కర్తరిషష్ఠీ-తాభ్యామిత్యర్థః-చర్షణయః కరర్మశీలాః, జనాః-కృతాఉత్పాదితాః॥ కేతేచర్షణయ-స్తత్రా
హ॥ యత్రేతి॥ యత్రయేషు - మానుషీజాతి-ర్బ్రహ్మణా, ఉపకల్పితా, మానుషజాత్యాశ్రయా హి సదావ్యాపారిణో భవన్తీ
తి-అతస్తేచర్షణయః-కృషికర్మాదికా ఇతిప్రత్యయః ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ పూషాత్వ-నపత్యః అపుత్రః-పూర్వం-భగ్నదన్తః-పిష్టా
దః పిష్టభుగభవత్ - భగ్నదన్తత్వే హేతుం వదంస్తం విశినష్టి-యోఽసౌ పూషా-దక్షాయ-కుపితం-రుద్రం-వివృతద్విజః ప్రక
టితదన్తస్సన్, జహాస ప్రసితవాన్-చతుర్థైస్తైః తద్వృత్తాన్తోఽభివ్యక్తః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ త్వష్టు-ర్దైత్యానా-మనుజా-రచనానామ-
కన్యకా-భార్యా-తయోస్త్వష్టృరచనయోః-సన్నివేశాత్సమావేశా-ద్విశ్వరూపో, వీర్యవాన్జజ్ఞే జాతః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తంవిశ్వ

నారాయణోదేవస్స్వాంశేనావతరద్విభుః ॥ ౩౮ ॥ వివస్వానర్యమాపూషాత్వష్టాఽథసవితాభగః। ధాతా
విధాతావరుణోమిత్రశ్శక్ర ఉరుక్రమః ॥ ౩౯ ॥ వివస్వతశ్శ్రాద్ధదేవం సంజ్ఞాఽసూ❁యత వై మనుమ్ । మిథు
నంచమహాభాగ యమం దేవం యమీం తథా ॥ ౪౦ ॥ సైవభూత్వాఽథబడబానాసత్యౌసుషువే భువి । ఛాయా
శనైశ్చరం లేభే సావర్ణ్యంచ మనుం తతః॥ కన్యాంచ తపతీం యా వై వవ్రే సంవరణం పతిమ్ ॥ ౪౧ ॥ అర్యమ్ణో
మాతృకా పత్నీ తయోశ్చర్షణయస్సుతాః। యత్ర వై మానుషీజాతిర్బ్రహ్మణా చోపకల్పితా ॥ ౪౨ ॥ పూషా
ఽనపత్యః పిష్టాదో భగ్నదన్తోఽభవత్పురా । యోఽసౌ దక్షాయ కుపితం జహాస వివృతద్విజః ॥ ౪౩ ॥ త్వష్టుర్దై
త్యానుజా భార్యా రచనానామ కన్యకా। సంనివేశస్తయోర్జజ్ఞే విశ్వరూపశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౪౪ ॥ తం వవ్రిరే సుర
గణాస్స్వస్రీయం ద్విషతామపి । విమతేన పరిత్యక్తా గురుణాఽఙ్గిరసేన యత్ ॥ ౪౫ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
రాజోవాచ ॥ కస్య హేతోః పరిత్యక్తా ఆచార్యేణాత్మనస్సురాః । ఏతదాచక్ష్వ భగవన్ శిష్యాణామక్రమం గు
రౌ ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇన్ద్రస్త్రిభువనైశ్వర్యమదోల్లఙ్ఘితసత్పథః। మరుద్భిర్వసుభీ రుద్రైరాదిత్యైరృభి

రూపం - ద్విషతాం దైత్యానాం స్వస్రీయం భాగినేయమపి - దేవాః-యద్యదా-విమతేనావజ్ఞాతేన అఙ్గిరసః పుత్రేణ-గురు
ణా బృహస్పతినా-పరిత్యక్తాః-తదా-వవ్రిరే వృతవన్తః పురోహితం కృతవన్త ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్ర
చన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
దేవా విమతేన గురుణా పరిత్యక్తా విశ్వరూపం వివవ్రిరే ఇత్యుక్తం-తదేవ సప్రపఞ్చం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా॥ కస్యే
తి॥ కస్మాద్ధేతో-రాచార్యేణ గురుణా- ఆత్మనశ్శిష్యా-స్సురాః-పరిత్యక్తాః- హే భగవన్మునే-ఏత-దాచక్ష్వ కథయ-తథా శిష్యా
ణాం-గురౌ విషయే, అక్రమమపరాధంచ-ఆచక్ష్వ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ ఏవమాపృష్టో మునిర్వక్తుముపచక్రమతే॥ ఇన్ద్ర ఇతి॥ ఇన్ద్రో య
దా-సంప్రాప్తం- వాచస్పతిం - నాభ్యనన్దత్ నాదృతవాన్-తదా-ఆఙ్గీరసస్తతో నిర్గత్య-తూష్ణీం, స్వగృహమాయయా,
విత్యేష్టానామన్వయః॥ అనాదరహేతుం సదంచర్శయితుమిన్ద్రం విశినష్టి॥ త్రిభువనైశ్వర్యమదేనో-ల్లఙ్ఘితః-సతాం పన్థా,
యేన-హే నృప-మరుద్గణాదిభిః - పరిశ్రితః పరివృతః। బ్రహ్మవాదిభిః వేదాన్వగద్భిః-మునిభిస్సిద్ధాదిభిశ్చ-యథాయథం-నిషేవ్య
మాణః స్తూయమానః- లలితం యథా తథా - ఉపగీయమానశ్చ, భగవానిన్ద్రః-ఆస్థానం సభా-తస్మిన్, అధ్యాసనం సింహాస
నం-తే-వాస్థితః అధిష్ఠితః- హే భారత-చన్ద్రమణ్డలవచ్చారుణా సున్దరేణ పాణ్డరేణ శ్వేతేనా-తపత్రేణ ఛత్రేణ-తథా-పార
మేష్ఠ్యైర్మహారాజలిఙ్గైశ్చామరాదిభిర్యుక్తః- అర్ధాసనయా ఆసనస్యార్ధస్థితయా-పౌలోమ్యా శచ్యా సహా-నితరాం విరోచ
మాన-స్స ఇన్ద్రో యదా-దేవానా, మాత్మనస్స్వస్యచ-పరమం పూజ్యమాచార్యం - సురాసురవన్దితం-మునిశ్రేష్ఠం బృహస్ప
తిం, సంప్రాప్తం-ప్రత్యుత్థానాదిభి, ర్నాభ్యనన్దత్ నాదృతవాన్ నచచాలచ-కింతు-సభాగతం పశ్యన్నపి, ఆసన ఏవ స్థితస్తూ

ష్ణీమ్ ❋ ॥౨॥౩॥౪॥౫॥౬॥౭॥౮॥ ❋తదా-కవిస్స్విద్వాన్ప్రభుస్సమర్థః-ఆఙ్గిరసో బృహస్పతిః-శ్రీమదేన-యామిక్రియాం-తాం, విద్వాన్జానన్-తూష్ణీం-స్వగృహంప్రతి,యయౌ ❋॥౯॥ ❋తర్హ్యేవ-ఇన్ద్రఃఆత్మనఃస్వస్యగురుహేళనం ప్రతిబుధ్యా-నుస్మృత్య-ఆత్మనా స్వేనైవ-ఆత్మానంస్వాత్మానం-సదసి.గర్హయామాస ❋ ॥౧౦॥ ❋గర్హాప్రకారమాహ॥అహోఇతి॥ అహోబతఅహోచమమకష్టంప్రాప్తం - అసాధు-కర్మ-మయాకృతంవై,యస్మాదల్పబుద్ధినాఅల్పమతినా, ఐశ్వర్యమత్తేనమయా-సదసి-గురుః,కాత్కృతఃతిరస్కృతః ❋ ॥౧౧॥ ❋పణ్డితోవిద్వాన్నిత్యానిత్యవివేకసంపన్నశ్చేదిత్యర్థః,కోవా పుమాన్-త్రిపిష్టపపతేః, త్రీన్లోకాన్పాతీతిత్రిపిష్టపం-తస్య - పతేస్సత్యలోకాధిపతేరపి-లక్ష్మీం,గృహ్ణీయాత్అభికాఙ్క్షేత్,కింతు-తుచ్ఛంమన్యేతేత్యర్థః- విబుధానాంసాత్త్వికానాందేవానా-మీశ్వరోఽప్య-హం-ఆసురంభావంతమోభావం,మోహమితియావత్,నీతఃప్రాపితః ❋ ॥౧౨॥ ❋నను సింహాసనస్థోరాజా ప్రత్యుత్థానాదికంనకుర్యాదితివదన్తివృద్ధా,స్తత్రాహ ద్వాభ్యామ్॥ పారమేష్ఠ్యంధిషణం - పరమేష్ఠీమహారాజ-స్తత్సంబన్ధ్యా-సనంధిషణం-త-దధితిష్ఠన్,కంచనప్రతినోత్తిష్ఠేదితి-యే,బ్రూయు-స్తే,పరంకేవలం-ధర్మం-నవిదుః ❋॥౧౩॥ ❋కించ-తేషాం,కుపథదేష్ట్రూణాంకుమార్గోపదేష్ట్రూణాం, అతఏవా-ధస్తమసినరకే-పతతాం - వచః-యేజనాః - శ్రద్దధు,స్తేఅశ్మప్లవాఃబృహత్పాషాణయుక్తప్లవారూఢాఇవ,మ

భిర్నృప॥౨॥ విశ్వైర్దేవైశ్చసాధ్యైశ్చనాసత్యాభ్యాంపరిశ్రితః।సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్మునిభిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥౩॥ విద్యాధరాప్సరోభిశ్చకిన్నరైఃపతగోరగైః।నిషేవ్యమాణోభగవాన్స్తూయమానశ్చభారత॥౪॥ ఉపగీయమానోలలితమాస్థానాధ్యాసనాశ్రితః।పాణ్డురేణాతపత్రేణచన్ద్రమణ్డలచారుణా॥ ౫ ॥యుక్తశ్చాన్యైఃపారమేష్ఠ్యైశ్చామరవ్యజనాదిభిః।విరాజమానఃపౌలోమ్యాసహార్ధాసనయాభృశమ్॥౬॥సయదాపరమాచార్యం దేవానామాత్మనశ్చహ।నాభ్యనన్దతసంప్రాప్తంప్రత్యుత్థానాసనాదిభిః ॥ ౭॥ వాచస్పతిం మునివరంసురాసురనమస్కృతమ్।నోచ్చచాలాసనాదిన్ద్రఃపశ్యన్నపిసభాగతమ్॥౮ ॥తతోనిర్గత్యసహసాకవిరాఙ్గిరసఃప్రభుః । ఆయయౌస్వగృహంతూష్ణీంవిద్వాన్శ్రీమదవిక్రియామ్ ॥ ౯ ॥ తర్హ్యేవప్రతిబుధ్యేన్ద్రోగురుహేళనమాత్మనః । గర్హయామాససదసిస్వయమాత్మానమాత్మనా ॥౧౦॥ అహోబతమయాసాధుకృతంవైదభ్రబుద్ధినా।యన్మయైశ్వర్యమత్తేనగురుస్సదసికాత్కృతః ॥ ౧౧ ॥ కోగృహ్ణీయాత్పణ్డితోలక్ష్మీం త్రివిష్టపపతేరపి । యయాఽహమాసురంభావంనీతోఽద్యవిబుధేశ్వరః ॥ ౧౨॥ యేపారమేష్ఠ్యంధిషణమధితిష్ఠన్నకంచన । ప్రత్యుత్తిష్ఠేదితిబ్రూయుర్ధర్మంతేనవిదుఃపరమ్ ॥౧౩॥ తేషాంకుపథదేష్ట్రూణాం పతతాంతమసిహ్యధః।యేశ్రద్దధ్యుర్వచస్తేవైమజ్జన్త్యశ్మప్లవాఇవ ॥ ౧౪ ॥ అథాహమమరాచార్యమగాధధిషణంద్విజమ్ । ప్రసాదయిష్యేనిశఠశ్శీర్ష్ణాతచ్చరణంస్పృశన్ ॥ ౧౫ ॥ ఏవంచిన్తయతస్తస్య మఘోనోభగవాన్గృహాత్ । బృహస్పతిర్గతోఽదృష్టాంగతిమధ్యాత్మమాయయా ॥ ౧౬ ॥ గురోర్నాధిగతస్సంజ్ఞాంపరీక్ష్యభగవాన్స్వరాట్ । ధ్యాయన్ధియాసురైర్యుక్తశ్శర్మనాలభతాత్మనః ॥ ౧౭ ॥తచ్ఛ్రుత్వైవాసురాస్సర్వేహ్యాశ్రిత్యౌశనసంమతమ్ । దేవాన్ప్రత్యుద్యమంచక్రుర్దుర్మదాఆతతాయినః ॥ ౧౮ ॥ తైర్విసృష్టేషుభిస్తీక్ష్ణైర్నిర్భిన్నాఙ్గోరుబాహవః । బ్రహ్మాణంశరణంజగ్ముస్సహేన్ద్రానతకంధరాః ॥ ౧౯ ॥ తాంస్త

జ్జన్తిఅధోయాన్తి ❋॥౧౪॥ ❋అథఅతః-అహం-అమరాణామాచార్యం-అగాధాధిషణాబుద్ధిర్యస్యతం-మత్కృతాపరాధమగణయన్తం - ద్విజంవాక్పతిం , ప్రసాదయిష్యేప్రార్థయే, కథంభూతః-నిర్గతశాఠ్యస్సన్,తస్యగురోశ్చరణౌశీర్ష్ణాశిరసా,స్పృశన్ ❋ ॥౧౫॥ ❋ఏవం-తస్య-మఘోనఃఇన్ద్రస్య-చిన్తయతస్సతః-భగవాన్బృహస్పతిః-అధ్యాత్మమాయయా యోగప్రభావేన-గృహా-దదృష్టాంగతింగతఃఅదృశ్యోఽభూదిత్యర్థః ❋ ॥౧౬॥ ❋తతో-భగవాన్,స్వరాడిన్ద్రః- గురో-స్సంజ్ఞాంగర్భనోపాయం-పరీక్ష్యవిచార్యాపి-నాధిగతఃనప్రాప్తః - ధియా'ధ్యాయన్దర్శనోపాయంచిన్తయన్,శుచాశోకేన,యుక్తః-ఆత్మనఃస్వస్య,శర్మసుఖం-నాలభతనప్రాప ❋॥౧౭॥ ❋త,దిన్ద్రస్యగుర్వపరాధప్రయుక్తక్లేశచిన్తాదికం-శ్రుత్వా , తదైవ- ఔశనసంమతంఉశనసాఆమన్త్రిత-మాశ్రిత్య,సర్వే, అసురా దుర్మదాఅనివార్యమదాః,ఆతతాయినఃజిఘాంసవః-దేవాన్ప్రతి,ఉద్యమంయుద్ధోద్యోగం-చక్రుః ❋॥౧౮॥ ❋తైరసురైర్విసృష్టైఃప్రయుక్తైః- తీక్ష్ణైః,రిషుభిః-నిర్భిన్నాన్య-ఙ్గానిఉత్తమాఙ్గానిశిరాంసి , ఊరవో,బాహవశ్చ-యేషాంతేఇన్ద్రసహితా-దేవాః-నమ్రశిరసో-బ్రహ్మాణం శరణంయయుః ❋ ॥౧౯॥ ❋అభ్యర్దితాన్పీడితాన్-దేవాన్-తదా-వీక్ష్య-భగవా-నాత్మభూఃపరమాత్మజః-అజోబ్రహ్మా,స

రయా-అధికయా-కృపయా-యుక్త-స్తాన్-సాన్త్వయన్నువాచ*॥౨౦॥ *ఉక్తిమేవాహ॥అహోబతేత్యాదినా-క్షమిష్యధ్వము తాస్యకర్మేత్యన్తేన॥ హేసురశ్రేష్ఠాః-అహోబతమహత్కష్టం వః ప్రాప్తం, మహదభద్రం-అసాధు-యుష్మాభిః-కృతం-కింతత్, యద్బ్రహ్మిష్ఠం అతిశయేనబ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నో బ్రహ్మిష్ఠ-స్తం, బ్రాహ్మణం-దాన్తంజితేన్ద్రియం, ఐశ్వర్యాన్మ దాత్-నాభ్యనన్దతనాభివన్దితవన్తః*॥ ౨౧ ॥ *హేసురాః-పరేభ్యఃశత్రుభ్యః-వః-పరాభవఇతియత్-అయం, తస్యానయ స్యాన్యాయ్యస్య-నంబన్ధిఫలరూప-ఆసీత్-కథం-భూతానాంవః ప్రక్షీణేభ్యఃఐశ్వర్యరహితేభ్యః, సపత్నేభ్య-స్సమృద్ధానాం సంపన్నానామ్*॥౨౨॥ *గురుతిరస్కారస్తాదానవానాముపచయకారణమిత్యసురదృష్టాన్తేనాహ॥మఘవన్నితి॥ హేమఘవన్-ద్విషతశ్శత్రూన్-నసురాన్-గుర్వతిక్రమాద్ధేతోః-ప్రక్షీణాన్, సంప్రతితు-కావ్యంశుక్రం, భక్తితః-ఆరాధ్య, ఉ పచితాన్సమృద్ధాన్-పశ్య*॥ ౨౩ ॥ *గుర్వారాధనాద్యుష్మాన్బాధన్తఇతికింవక్తవ్యం-యతోమత్స్థానమపిగృహ్ణీయురితి సంభావయతి॥ అద్యేతి॥ అద్యఅస్మిన్నహనిశ్వఃపరస్మిన్నహని-పరశ్వస్తతఃపరస్మిన్నహనివా, బలశాలినః-అతఏవ-దృప్తా గర్వితా, స్తే- మమనిలయనంమమస్థానమపి - ఆదదీరన్గృహ్ణీయుః-యత-స్తే-భృగుశ్శుక్రఃకావ్యఏవ-దేవతా-యేషాం-తా దృశాః*॥౨౪॥ *అభేద్యోమన్త్రోయేషాంతే-భృగూణాంభృగుకులప్రభవానాం-అనుశిక్షితార్థాఃశిష్యాః-త్రివిష్టపమపి కింగణయన్తినగణయన్త్యేవేత్యర్థః - విప్రాః-గోవిన్దోభగవాంశ్చ-గావశ్చ, ఈశ్వరాఃఅనుగ్రాహకాఃపూజ్యావా-యేషాం తేషామేవ-అభద్రాణి-నభవన్తి-ఇతరేషామీశ్వరాణామపినభవన్తీతిన-కింత్వభద్రాణిభవన్త్యేవేత్యర్థః*॥ ౨౫ ॥ *తత్త స్మాత్ - అథఅనన్తరమేవా-శు-త్వష్టుఃపుత్రం, ఆత్మవన్తంజితేన్ద్రియం-తపస్వినం, విశ్వరూపాఖ్యంవిప్రంద్విజం-భజత

థాభ్యర్దితాన్వీక్ష్యభగవానాత్మభూరజః। కృపయాపరయాదేవ ఉవాచపరిసాన్త్వయన్॥౨౦॥బ్రహ్మో వాచ॥అహోబతసురశ్రేష్ఠాహ్యభద్రంవఃకృతంమహత్। బ్రహ్మిష్ఠంబ్రాహ్మణందాన్తమైశ్వర్యాన్నాభ్యన న్దత॥ ౨౧ ॥ తస్యాయమనయస్యాసీత్పరేభ్యోవఃపరాభవః।ప్రక్షీణేభ్యస్స్వవైరిభ్యస్సమృద్ధానాంచయత్సు రాః॥౨౨॥మఘవన్ద్విషతఃపశ్యప్రక్షీణాన్గుర్వతిక్రమాత్।సంప్రత్యుపచితాన్భూయఃకావ్యమారాధ్యభ క్తితః॥౨౩॥అద్యశ్వోవాపరశ్వోవాదృప్తాస్తేబలశాలినః॥ఆదదీరన్నిలయనంమమాపిభృగుదేవతాః॥౨౪॥త్రి విష్టపంకింగణయన్త్యభేద్యమన్త్రాభృగూణామనుశిక్షితార్థాః।నవిప్రగోవిన్దగవేశ్వరాణాంభవన్త్యభద్రా ణినరేశ్వరాణామ్॥ ౨౫ ॥తద్విశ్వరూపంభజతాశువిప్రంతపస్వినంత్వాష్ట్రమథాత్మవన్తమ్। సభాజితో ఽర్థాన్సవిధాస్యతేవోయదిక్షమిష్యధ్వముతాస్యకర్మ ॥ ౨౬ ॥ తఏవముదితారాజన్బ్రహ్మణావిగ తజ్వరాః।ఋషింత్వాష్ట్రముపవ్రజ్యపరిష్వజ్యేదమబ్రువన్ ॥ ౨౭ ॥ దేవా ఊచుః ॥ వయంతేఽతిథయఃప్రా ప్తాఆశ్రమంభద్రమస్తుతే। కామస్సంపద్యతాంతాతపితౄణాంసమయోచితః ॥ ౨౮॥పుత్రాణాంహిపరో ధర్మః పితృశుశ్రూషణంసతామ్।అపిపుత్రవతాంబ్రహ్మన్కిముతబ్రహ్మచారిణామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఆచార్యోబ్రహ్మ

యూయమనువర్తత-తంప్రార్థయిత్వావృణుధ్వమిత్యర్థఃసవిశ్వరూపో, వఃయుష్మాన్, భావితార్థాన్ 'భావితఃనిష్పాదితః-అ ర్థఃఅభిలషితంప్రయోజనం-యేషాం-తాదృశాన్-విధాస్యతేకరిష్యతి - అస్యవిశ్వరూపస్య, కర్మఅసురపక్షపాతాదిరూ పం, యూయం-ఉతక్షమిష్యధ్వం -యదిక్షమిష్యధ్వే, యద్వా, ఉతఅపితు-తస్య-కర్మ-క్షమిష్య*ధ్వం, తస్యకర్మయుష్మాభిఃక్ష న్తవ్యమిత్యర్థః*॥ ౨౬ ॥ *ఏవముక్తావిశ్వరూపంప్రార్థయితుందేవాయయురిత్యాహముని॥తఇతి॥ హేరాజన్-తేదేవా, బ్రహ్మణా, ఏవమిత్థ-ముదితాః, ఉక్తాః, విగతః-జ్వరఃఆధి-ర్యేషాంతే-త్వాష్ట్రం-ఋషింవిశ్వరూప, ముపవ్రజ్యఉపేత్య-పరి ష్వజ్యఆలిఙ్గ్య-తస్యపుత్రత్వాత్పరిష్వజ్యేత్యుక్తం-నతునమస్కృత్యేతి-ఇదంవక్ష్యమాణ-మబ్రువన్ఊచుః*॥ ౨౭ ॥ *ఉ క్తిమేవాహ॥వయమితి॥వయం- తేతవ, అతిథయః-ప్రాప్తాః- తేతవ, ఆశ్రమం-భద్రమాశూన్య, మస్తు, అతిథ్యభావేఆశ్రమ శూన్యఇతివ్యపదిశ్యతఇతిభావః - తథా- తవ, పితౄణామస్మాకం-సమయోచితఃతత్కాలోచితః, కామః-ఇచ్ఛావిషయో ఽర్థ-స్సంపద్యతాంత్వత్తస్సంపన్నోభవతు*॥౨౮ ॥ *హేబ్రహ్మన్పుత్రవతామపిసతాం, పుత్రాణాంపితృశుశ్రూషణం- పరోధర్మః, బ్రహ్మచారిణాంసతాం-పుత్రాణాం-పితృశుశ్రూషణం-పరోధర్మఇతి-కిముతకిమువక్తవ్యం-త్వంతుబ్రహ్మచారీ పుత్రశ్చేత్యస్మచ్ఛుశ్రూషణమత్యన్తోచితమితిభావః*॥ ౨౯ ॥ *కించ, ఆచార్యో, బ్రహ్మణఃపరబ్రహ్మణో, మూర్తిః-ఈశ్వర దృష్ట్యాఆచార్యఆరాధనీయఇతిభావః-పితాతు - ప్రజాపతే-ర్విరిఞ్చస్య, మూర్తిః, భ్రాతాతు, మరుత్పతేరిన్ద్రస్య, మూర్తిః, మాతాతు-సాక్షాత్క్షితేర్భూమేః, తనుఃమూర్తిఃభగినీతు-దయాయా-మూర్తిఃఆత్మా-స్వయంతు-ధర్మస్యమూర్తిః, అతిథిస్తు, స్వయమేవ-స్వాత్మనోమూర్తిత్వేనద్రష్టవ్యఃస్వశరీరత్వేనద్రష్టవ్యఇతియావత్, అభ్యాగతస్తు, గ్నేరాహవనీయాదే-ర్మూ

ర్తిః, సర్వభూతాని చ, ఆత్మనో మూర్తిః ఆత్మతుల్యత్వేన ద్రష్టవ్యానీత్యర్థః - యద్వా, పరమార్తిః ❀ ॥ ౩౦॥౩౧ ॥ ❀ తస్మాద్ధే తాత - త్వత్పితౄణాం - ఆర్తానాం పీడితానాం, అస్మాకం - శత్రుభ్యః పరాభవరూపామార్తిం, తపసా తపః ప్రభావేన- అపనయన్ , అస్మాకం , సందేశం, కర్తుమర్హసి యోగ్యో భవసి ❀ ॥౩౨॥ ❀ సందేశమేవాహుః॥ వృణీమహ ఇతి॥ బ్రహ్మిష్ఠం జ్ఞానినం, తత్రాపి, బ్రాహ్మణం, అత ఏవ , సర్వవర్ణానాం గురుం- త్వా, ముపాధ్యాయం, వృణీమహే, యథా యేన ప్రకారేణ, అఞ్జసా సుఖేనైవ- తవ- తేజసా- సపత్నాన్ శత్రూన్- విజేష్యామః- తథాఽనుగృహాణేతి శేషః ❀ ॥౩౩॥ ❀ నను పాధ్యాయత్వేకనిష్ఠస్య మమాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం కథం కరిష్యథ, తత్తు గర్హితం- తత్రాహుః ॥ న గర్హయన్తీతి॥ స్వార్థేషు స్వప్రయోజననిమిత్తం , యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనం- న గర్హయన్తి- హే బ్రహ్మన్- ఛన్దోభ్యోఽన్యత్రైవ వేదాధ్యయనాదరన్యత్రైవ కర్మణి, వయః- జ్యేష్ఠత్వకారణం ఛన్దోభ్యస్తు నైవేభ్యో, ఽన్యత్ర, వయో, జ్యైష్ఠ్యస్య కారణం, న తు మన్త్రేషు, అతోఽస్మభ్యం మన్త్రదాతృత్వేన త్వమేవ జ్యేష్ఠో భవసీతి వాఽర్థః , యద్వా, ఛన్దోభ్యోఽన్యత్ర వేదాన్విహాయ, వయ ఏవ - జ్యైష్ఠ్యస్య కారణం న భవతి, కింతు, వేదా ఏవ ముఖ్యం కారణం, తత్సామ్యే తు వయః, అతో వేదజ్ఞత్వాత్ త్వ- మేవ జ్యేష్ఠ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఏవముక్తో విశ్వరూపో దేవానువాచేత్యాహ మునిః॥ అభ్యర్థిత ఇతి॥ ఏవం, సురగణైః- పౌరోహిత్యం పురోహితస్య కర్మ ప్రతి, ప్రార్థితః- స- మహాతపాః- విశ్వరూపః- ప్రహసన్- శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా- గిరా- తాన్- దేవాన్- ఆహ ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ విగర్హితమితి॥ ధర్మశీలై- ర్విగర్హితం తావత్- ధర్మశీలాః పౌరోహిత్యం విగర్హయన్తీత్యర్థః - కించ- తత్పౌరోహిత్యం- బ్రహ్మవర్చసస్య- వ్యయకరం- ఆర్షత్వాత్ ,,బ్రహ్మహస్తిభ్యాం వర్చస,, ఇతి సమాసాన్తాభావః - ఏవం పౌరోహిత్యస్య నిన్దితత్వం స్వధర్మనాశకత్వం

ణో మూర్తిః పితా మూర్తిః ప్రజాపతేః। భ్రాతా మరుత్పతేర్మూర్తిర్మాతా సాక్షాత్క్షితేస్తనుః॥ ౩౦ ॥ దయాయా భగినీ మూర్తిర్ధర్మస్యాత్మాఽతిథిస్స్వయమ్ । అగ్నేరభ్యాగతో మూర్తిస్సర్వభూతాని చాత్మనః॥౩౧॥ తస్మాత్పితౄణామార్తానామార్తిం పరపరాభవమ్। తపసాఽపనయంస్తాత సందేశం కర్తుమర్హసి॥౩౨॥ వృణీమహే త్వోపాధ్యాయం బ్రహ్మిష్ఠం బ్రాహ్మణం గురుమ్। యథాఞ్జసా విజేష్యామస్సపత్నాంస్తవ తేజసా॥౩౩॥ న గర్హయన్తి హ్యర్థేషు యవిష్ఠాఙ్ఘ్ర్యభివాదనమ్ । ఛన్దోభ్యోఽన్యత్ర న బ్రహ్మన్వయో జ్యైష్ఠ్యస్య కారణమ్ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ అభ్యర్థితస్సురగణైః పౌరోహిత్యే మహాతపాః ॥ స విశ్వరూపస్తానాహ ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా॥౩౫ ॥ విశ్వరూప ఉవాచ॥ విగర్హితం ధర్మశీలైర్బ్రహ్మవర్చ ఉపవ్యయమ్। కథం ను ❀ మద్విధో నాథ లోకేశైరభియాచితః॥ ప్రత్యాఖ్యాస్యతి తచ్ఛిష్యస్స ఏవ స్వార్థ ఉచ్యతే॥౩౬॥ అకించనానాం హి ధనం శిలోఞ్ఛనం తేనేహ నిర్వర్తితసాధుసత్క్రియః । కథం విగర్హ్యం ను కరోమ్యధీశ్వరాః పౌరోధసం హృష్యతి యేన దుర్మతిః॥ అథాపి న ప్రతిబ్రూయాం గురుభిః ❀ ప్రార్థితం తు యత్ । భవతాం ప్రార్థితం సర్వం ధర్మైః ప్రాణై -శ్చ సాధయే॥౩౮॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తేభ్య ఏవం ప్రతిశ్రుత్య విశ్వరూపో మహాతపాః॥ పౌరోహిత్యం వృతశ్చక్రే పరమేణ

చాభిధాయాధునా తదప్రత్యాఖ్యేయం చేత్యాహ ॥ కథమితి॥ లోకేశైః యుష్మాభి- రభియాచితః- మద్విధః పితృసేవకః- కథం ను- తత్- ప్రత్యాఖ్యాస్యతి నామ- న ప్రత్యాఖ్యాస్యత్యేవేత్యర్థః - మద్విధ ఇత్యనేనాభిప్రేతం విశదయతి॥ తచ్ఛిష్య ఇతి ॥ తేషాం- శిష్యశ్శిక్షణార్హః- శిష్యోఽపి ప్రత్యాచష్టాం- తత్రాహ॥ స ఏవ ప్రత్యాఖ్యానాభావ ఏవ హి- శిష్యస్య- స్వార్థ, ఉచ్యతే - మద్విధో నాథ ఇత్యపి పాఠః , అత్ర- నాథో యాచితః- నాథత్వేన రక్షకత్వేన యాచితః -స ఏవ స్వార్థ ఇతి- లోకేశైశ్శిష్యో నియోజ్య ఇతి యత్ -స ఏవ- స్వార్థః పరమో లాభ ఇత్యర్థః ❀॥ ౩౬ ॥ ❀ నను పౌరోహిత్యే ధనలాభాత్స్వధర్మస్సిద్ధ్యేత్- అన్యథా నిర్ధనస్య కుతో ధర్మః- అత ఏవ- తేన లోకో హృష్యతీత్యత్రాహ ॥ అకించనానామితి॥ అకించనానాం నిష్కామానాం- శిలోఞ్ఛనం ,,ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలం,, ఏతదన్యతరగవృత్తిసంపాద్యమేవ హి ధనం- తేనైవ ఉక్తాన్యతరేణైవ, నిర్వర్తితా నిష్పాదితా- సత్క్రియా పఞ్చమహాయజ్ఞాదిరూపా క్రియా - యైః- స్తాదృశా భవన్తి- అతో- హే అధీశ్వరాః- విగర్హితం- పౌరోహిత్య- మహం- కథం ను కరోమి- యేన పౌరోహిత్యేన- దుర్మతిర్హృష్యతి- పౌరోహిత్యం దుర్మతేస్తోషహేతుః -అకించనస్య శిలోఞ్ఛనమేవేతి భావః ❀॥౩౭॥ ❀ తథాపి పౌరోహిత్యస్య గర్హితత్వేఽపి- న ప్రతిబ్రూయాం న ప్రత్యాచక్షే- యద్యస్మద్గురుభిః పితృభిర్యుష్మాభిః - ప్రార్థితం కియదితి పాఠే- కియదేతత్ప్రార్థితం- ఇతోఽధికమపి కరిష్యామీతి భావః- అతో భవతాం- సర్వం- ప్రార్థితం- ధర్మైస్తపఆదిభిః ప్రాణైశ్చ- సాధయే ప్రాణపర్యన్తం యథాసామర్థ్యం సాధయ ఇత్యర్థః ❀॥ ౩౮ ॥ ❀ ఏవముక్తైర్దైవైర్వృతః- పౌరోహిత్యే శుక్రగోద్విశ్వరూప ఇత్యాహ మునిః॥ తేభ్య ఇతి॥ ఇత్థం- తేభ్యో దేవేభ్యః- ప్రతిశ్రుత్య ప్ర

---

౩౬ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ మద్విధో నాథః ।   ౩౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ప్రార్థితం కియత్

తిజ్ఞాయ-మహాతపాః విశ్వరూపః-దేవైః-వృతః-పౌరోహిత్యం-సావధానేన చిత్తేన-చక్రే కృతవాన్ ॥ ౩౯ ॥ పౌరోహిత్యకరణమేవాహ ॥ సురద్విషామితి ॥ ఔశనసస్య-ఉశనసస్సంబన్ధిన్యా-విద్యయా గుప్తాం రక్షితామపి-సురద్విషాం-శ్రియం -వైష్ణవ్యా నారాయణవర్మాత్మికయా-మన్త్రవిద్యయా - ఆచ్ఛిద్య తేభ్య ఆకృష్య - విభుర్విశ్వరూపః-మహేన్ద్రాయ-ప్రాదాత్ ॥ ౪౦ ॥ వైష్ణవ్యా విద్యయా ఆచ్ఛిద్యాదాదిత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్షః ఇన్ద్రః-యయా-వైష్ణవ్యా విద్యయా గుప్తో రక్షితః - అతఏవ-విభుస్సమర్థో భూత్వా - అసురచమూః రాక్షససేనాః-జఘ్నే హతవాన్-తాం విద్యాం, ఉదారధీర్విపులమతిః విశ్వరూపో-మహేన్ద్రాయ ప్రాహ ॥ విశ్వరూపోపదిష్టవైష్ణవవిద్యాభిరక్షితశ్శక్రశ్శత్రూన్ నిహత్య శ్రియం లబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౪౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ***

వైష్ణవీం విద్యాం జిజ్ఞాసుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ యయేతి ॥ సహస్రాక్షః-యయా వైష్ణవ్యా విద్యయా-గుప్తః-వాహనైః సహితాన్-రిపూణాం సైనికాన్-క్రీడన్నివ-వినిర్జిత్య-త్రిలోక్యాస్సంబన్ధినీం-శ్రియం-బుభుజే అనుబభూవ ॥ ౧ ॥ తన్నారాయణాత్మకం నారాయణరూపం-మన్త్రదేవతయోరభేదాధ్యవసాయేన నారాయణాత్మకమిత్యుక్తం-యద్వా-నారాయణ ఆత్మా ప్రతిపాద్యో యస్య-అర్థో హి మన్త్రస్యాత్మా-మమ మహ్యం - హే భగవన్నాఖ్యాహి ఉపదిశ-యథా యేన వర్మణా రూపేణ-ఆతతాయినో జిఘాంసూన్ శత్రూన్-మృధే యుద్ధే-అజయదిన్ద్రః ॥ ౨ ॥ ఏవముక్తో మునిర్వర్మోపదేష్టుముపచక్రమే ॥ వృత ఇతి ॥ త్వాష్ట్రో విశ్వరూపః-పురోహితత్వేన దేవైః వృతః - అనుపృచ్ఛతే-ఇన్ద్రాయ-యన్నారాయణాఖ్యం వర్మ నా

సమాధినా ॥ ౩౯ ॥ సురద్విషాం శ్రియం గుప్తామౌశనస్యాఽపి విద్యయా । ఆచ్ఛిద్యాదాన్మహేన్ద్రాయ వైష్ణవ్యా విద్యయా విభుః ॥ ౪౦ ॥ యయా గుప్తస్సహస్రాక్షో జిగ్యేఽసురచమూర్విభుః । తాం ప్రాహ స మహేన్ద్రాయ విశ్వరూప ఉదారధీః ॥ ౪౧ ॥ ***

*** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః. ***

రాజోవాచ ॥ యయా గుప్తస్సహస్రాక్షస్సవాహాన్ రిపుసైనికాన్ । క్రీడన్నివ వినిర్జిత్య త్రిలోక్యా బుభుజే శ్రియమ్ ॥ ౧ ॥
భగవంస్తన్మమాచక్ష్వ వర్మ నారాయణాత్మకమ్ । యథాఽఽతతాయినశ్శత్రూన్ యేన గుప్తోఽజయన్మృధే ॥ ౨ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృతః పురోహితస్త్వాష్ట్రో మహేన్ద్రాయానుపృచ్ఛతే । నారాయణాఖ్యం వర్మాహ తదిహైకమనాశ్శృణు ॥ ౩ ॥ విశ్వరూప ఉవాచ ॥ ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిరాచమ్య సపవిత్ర ఉదఙ్ముఖః । కృతస్వాఙ్గకరన్యాసో మన్త్రాభ్యాం వాగ్యతశ్శుచిః ॥ ౪ ॥ నారాయణమయం వర్మ సంనహ్యేద్భయ ఆగతే । దైవభూతాత్మకర్మభ్యో నారాయణమయః పుమాన్ ॥ ౫ ॥ పాదయోర్జానునోరూర్వోరుదరే హృద్యథోరసి । ముఖే శిరస్యానుపూర్వ్యాదోం

రాయణవర్మాఖ్యం మన్త్రం-ఆహ ఉపదిదేశ-తద్వర్మైకమనాః సమాహితచిత్తః- త్వం-శృణు-ఉపదిశామీతి శేషః ॥ ౩ ॥ ఉపదేక్ష్యమాణమన్త్రజపస్యాఙ్గభూతశౌచన్యాసకథనపూర్వకం-విశ్వరూపో దివ్యక్రమేణ మన్త్రముపదిశతి ॥ ధౌతేతి ॥ శుచిః కృతస్నానాదికః ధౌతాఙ్ఘ్రిపాణిః - ప్రక్షాళితపాదపాణిః-పుమాన్-సదర్భపవిత్రకర-ఉదఙ్ముఖ-ఉపవిశ్య, చమ్య, వాగ్యతః నియమితవాక్-మన్త్రాభ్యాం నారాయణాష్టాక్షరవాసుదేవద్వాదశాక్షరాభ్యాం మన్త్రాభ్యాం - కృతః స్వాఙ్గన్యాసః కరన్యాసశ్చ యేన తాదృశః-మన్త్రాభ్యామితి విష్ణుషడక్షరస్యాప్యుపలక్షణం-తన్న్యాసస్యాపి వక్ష్యమాణత్వాత్-దైవభూతాత్మనాం-కర్మభ్యః-ఆధిదైవికాధిభౌతికాధ్యాత్మికేభ్యో, భయే-ఆగతే సతి-స్వయం, నారాయణధ్యానప్రచురః, నారాయణమయం నారాయణప్రతిపాదనప్రచురం, యద్వా, నారాయణాదుపదేశక్రమేణాగతం నారాయణమయం "తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చ" ఇతి మయట్ వర్మ కవచ, వర్మవద్రక్షకత్వాద్వర్మేత్యుక్తం, సంనహ్యేత్ బధ్నీయాత్-జపేదిత్యర్థః ॥ ౪ ॥ ౫ ॥ కృతస్వాఙ్గకరన్యాస ఇత్యుక్తాఙ్గన్యాసకరన్యాసావాహ ॥ పాదయోరితి ॥ యద్యప్యత్ర ఋషిచ్ఛన్దో దైవతబీజాని నోక్తాని-తథాప్యస్య వర్మణో నారాయణమన్త్రత్వాదష్టాక్షరసంబన్ధీన్యేవ తాన్యూహ్యానీతి సంప్రదాయః -ఓమిత్యాదిరోఽయం నారాయణాష్టాక్షరమన్త్రః- తస్యోం, కారాదీన్యష్టాక్షరాణి, క్రమేణ-పాదద్వయజానుద్వయోరుద్వయోదరహృదయోరోముఖశిరస్సు -అష్టసుస్థానేషు-సబిన్దుకాని ప్రణవసంపుటితాని-నమోఽన్తాని-విన్యసేత్-అథాపి వా యద్వా, విపర్యయం-న్యసేత్-శిరః ప్రభృతి పాదాన్తేష్వష్టసుస్థానేషు - క్రమేణ ఓంకారాదీన్యష్టాన్యసేదిత్యర్థః-యద్వా- అథాపవేతి నిపాతసముదాయః పునరర్థకః -ప్రథమం యకారాదీన్యష్టావక్షరాణి పాదాదిశిరః పర్యన్తేషు స్థానేషు

సంహారక్రమేణవిన్యస్య - పునశ్శిరఃప్రభృతిషుపాదాన్తేష్వోంకారాదీన్సృష్టిక్రమేణవిన్యసేదిత్యర్థః ॥ ఏవమఙ్గన్యాసం విధాయతతఃకరన్యాసంద్వాదశాక్షరవిద్యయాకుర్యాత్ ॥ ద్వాదశాక్షరస్యచతుర్థస్కన్ధేఉక్తత్వాదత్రాష్టాక్షరవత్స్వరూపానుక్తిః ॥౬॥౭॥ కథంకుర్యాత్కరన్యాసమిత్యత్రాహ ॥ ప్రణవాదీతి ॥ ప్రణవాదియకారాన్తానిద్వాదశాక్షరాణి-హస్తయోః-అఙ్గుళీషుతర్జన్యాదిషుచతుర్షుచతుర్షు - అఙ్గుష్ఠయోర్ద్వయోర్ద్వయోఃపర్వణోశ్చ, న్యసేదిత్యర్థః-తద్యథా-ఓం ఓంనమఃతర్జన్యాదక్షిణాఙ్గుష్ఠప్రథమపర్వణిఓంనంనమఃతదఙ్గుష్ఠాన్త్యపర్వణి -ఓంమోంనమఃతదఙ్గుష్ఠేన-తత్తర్జనీమధ్యమపర్వణిమన్త్రాక్షరమాద్యం-తయోఃపర్వణోస్తుప్రణవనమః-పదే-ఏవముత్తరత్రాపిద్రష్టవ్యం, ఓంభంనమఃమధ్యమాఙ్గుళౌ-ఓంగంనమః-అనామికాఙ్గుళౌ-ఓంవంనమఃకనిష్ఠికాఙ్గుళౌ- ఓంతేంనమఃవామాఙ్గుష్ఠాద్యపర్వణితత్తర్జన్యా, ఓంవాం తదన్త్యపర్వణి-ఓంసుంనమఃతత్తర్జన్యాంతదఙ్గుష్ఠేన-ఓందేంనమఃతన్మధ్యమాయాం-ఓంవాంనమఃతదనామికాయాం-ఓంయంనమఃతత్కనిష్ఠికాయామితి ॥ ౮ ॥ అథవిష్ణుషడక్షరన్యాసమాహ ॥ న్యసేదితి ॥ ప్రత్యేకంవర్ణన్యాసకథనేనైవమన్త్రస్వరూపమప్యుక్తప్రాయమితిపృథక్తదనుక్తం షకారణకారయోర్విశ్లేషేణషడక్షరాణి- ప్రణవాదీనినకారాన్తాని తానిహృన్మూర్ధభ్రూమధ్యశిఖానేత్రసర్వసన్ధిస్థానేషుషట్సువిన్యస్యేత్ ॥ ౯ ॥ తతోఽవశిష్టంమకారంసవిసర్గంఫడన్తం, ఓంనమఃఫడితికృత్వా-సర్వదిక్షుప్రాగాద్యష్టసుదిక్షు -ఊర్ధ్వాధరయోశ్చవినిర్దిశేత్ తర్జన్యఙ్గుష్ఠయోశ్ఛోటికయాదిక్షున్యసేదిత్యర్థః, ఏవంవిధేన్యాసేకృతేసతి-బుధోమన్త్రజాపకః-మన్త్రమూర్తిర్మన్త్రవృత్తియోగ్యదేహోభవతీత్యర్థః-యద్వామన్త్రాశ్రయమూర్తిర్భవేత్-ఉక్తమన్త్రత్రయభావితాన్యాదృశమూర్తిర్భవేదితివార్థః ॥ ౧౦ ॥ ఏవంకృతస్వాఙ్గకరన్యాసఃపరమాత్మానంధ్యాయన్మన్త్రమావర్తయేదిత్యాహ ॥ ఇత్యాత్మానమితి ॥ పరమాత్మానంధ్యాయేత్ -కథం-

కారాదీనివిన్యసేత్ ॥ ౬ ॥ ఓంనమోనారాయణాయేతివిపర్యయమథాపివా । కరన్యాసంతతఃకుర్యా
ద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా ॥ ౭ ॥ ప్రణవాదియకారాన్తమఙ్గుళ్యఙ్గుష్ఠపర్వసు । న్యసేద్ధృదయఓంకారంవికారమ
నుమూర్ధని ॥ ౮ ॥ షకారంతుభ్రువోర్మధ్యేణకారంశిఖయాన్యసేత్ । వేకారంనేత్రయోర్యుఞ్జ్యాన్నకారం
సర్వసన్ధిషు ॥ ౯ ॥ మకారమస్త్రముద్దిశ్యమన్త్రమూర్తిర్భవేద్బుధః । సవిసర్గంఫడన్తంతుసర్వదిక్షువినిర్ది
శేత్ ॥ ౧౦ ॥ ఇత్యాత్మానంపరంధ్యాయేద్ధ్యేయంషట్ఛక్తిభిర్యుతమ్ । విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమిమంమన్త్ర
ముదాహరేత్ ॥ ౧౧ ॥ ఓం ॥ హరిర్విదధ్యాన్మమసర్వరక్షాంన్యస్తాఙ్ఘ్రిపద్మఃపతగేన్ద్రపృష్ఠే । దరారిచర్మా
సిగదేషుచాపపాశాన్దధానోఽష్టగుణోఽష్టబాహుః ॥ ౧౨ ॥ జలేషుమాంరక్షతుమత్స్యమూర్తిర్యాదోగణే

భూతం-ధ్యేయంధ్యాతుంయోగ్యం-యాదృశవిగ్రహవిశిష్టస్యధ్యానేనమనఃప్రసన్నంభవేత్తాదృశమిత్యర్థః-షట్ఛక్తిభిఃజ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజఆత్మికాభిః - శక్తిభిరపృథక్సిద్ధప్రకారభూతాభిఃకార్యోపయోగినీభిః-యుతం-యావత్స్వసత్తంయుక్తం-ఏవంవిధంపరమాత్మానం-ధ్యాత్వా-ఇమంవక్ష్యమాణం-నారాయణవర్మాఖ్యం -మన్త్రముదాహరేత్పఠేత్-మన్త్రంవిశినష్టి ॥ విద్యాతేజస్తపోమూర్తిమితి ॥ విద్యాజ్ఞానం- తేజఃప్రభావః-తపస్తత్కర్మ -విద్యాదీనాం-మూర్తిరాశ్రయః-విద్యాదయో-మూర్తిశ్శరీరం-యస్యేతివాఽర్థః -సర్వజ్ఞానానాంతేజసాంతపసాంచైతన్మన్త్రాయత్తత్వాత్సర్వజ్ఞానాదిసంతతిరూపోఽయంమన్త్రఇత్యర్థః ॥ ౧౧ ॥ వర్మాహ ॥ ఓమితి ॥ "ప్రవత్యనోంకృత" మితిన్యాయేనమన్త్రాదావోంకారః-ప్రథమంశరణాగతగజేన్ద్రరక్షణాయావతీర్ణంహర్యవతారరూపంనారాయణంగజేన్ద్రవత్పీడితస్స్వరక్షణాయప్రార్థయతే ॥ హరిరితి ॥ హరత్యాశ్రితానామార్తిమితిహరిః-మను-సర్వతో-రక్షాం-విదధ్యాత్కుర్యాత్ -మన్త్రఏవస్వజాపకపురుషగతంప్రార్థయితృత్వంస్వస్మిన్నారోప్యప్రార్థయతే-కథంభూతః-పతగేన్ద్రస్యగరుత్మతః - పృష్ఠే-న్యస్తే-అఙ్ఘ్రిపద్మే అఙ్ఘ్రీపద్మేఇవఅఙ్ఘ్రిపద్మే, యేనసః-దరః-శంఖః-అరిశ్చక్రం-చర్మఖేటః - అసిఃఖడ్గః-దరాదీన్దధానఃబిభ్రత్-అష్టౌబాహవోయస్యఅష్టబాహుః - అష్టౌగుణాఅణిమాదయోయస్య - నిత్యావిర్భూతనిరుపాధికాపహతపాప్మత్వాద్యష్టగుణకోవా ॥ ౧౨ ॥ ఏవంసామాన్యతోరక్షావిధానంప్రార్థ్యాథజలస్థలాదిప్రదేశభేదేనరక్షణోపయుక్తమత్స్యాదిమూర్తిధరంశ్రీసన్నారాయణంప్రార్థయతే ॥ జలేష్వితి ॥ యాదసాంగణాఏవవరుణస్యపాశ- స్తస్మాత్- జలచరదుష్కృత్ప్రతిభటః మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్-జలే-మాం-రక్షతు- స్థలేషునిర్జలప్రదేశేషు మాయావటువామనః-స్వసంకల్పేనాత్తవటువామనరూపః స్థలజదుష్కృతాం-శాస్తా-మామవ్యాత్రక్షతు-ఖేఅన్తరిక్షే-త్రివిక్రమః - త్రయోవిక్రమాఃపాదవిన్యాసాఃలోకత్రయసంగ్రాహకాయస్య - అతఏవ-విశ్వరూపఃకృత్స్నవిశ్వవ్యాప్తరూపః-ఖసంచరిష్ణుదుష్కృతాంశాస్తా -అవతురక్షతు

లు ॥ ౧౩ ॥ ❀అటవీఅరణ్యం-ఆజిముఖాయుద్ధోపక్రమశ్చ-ఆది-ర్యేషాం-తేషు-దుర్గేషుసంకటస్థానేషు-ప్రభుస్సమర్థో,ఽసురసేనానాయకానామరిర్నృసింహః,స్వభటప్రతిభటనిరసనశీలః-పాయాత్ రక్షతున్నృసింహంవిశినష్టి - యస్యనృసింహస్య-మహాన్తమట్టహాసంవిముఞ్చతస్సతః-దిశో-వినేదుః ప్రతిధ్వనుః-గర్భాశ్చ-న్యపతన్స్రంసుః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀అసౌప్రసిద్ధో-వారాహమూర్తి-ర్మార్గే - అభిముఖాగతదుష్కృద్భిరర్వ్యాకస్యహన్తా -మా-మధ్వని-రక్షతు-కథంభూతః యజ్ఞకల్పః యజ్ఞైః కల్ప్యత ఇతితథా-యజ్ఞావయవత్వేనోపాస్యః - స్వదంష్ట్రయాకరణేన- ఉన్నీతధరః ఉన్నీతా ఉద్ధృతా-ధరాభూమిః-ర్యేన - అద్రికూటేషుపర్వతశిఖరేషు-రామోజామదగ్న్యః - అద్రికూటస్థదుష్కృతాంహన్తారక్షత్విత్యనుషఙ్గః-విప్రవాసేపరదేశగమనదశాయాం సలక్ష్మణో-భరతాగ్రజో దాశరథీ-రామః-దశాన్తరస్థరావణాదీనాంహన్తాఅవ్యాత్ ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఉగ్రధర్మాదభిచారాదే-రఖిలాత్ప్రమాదా-న్నారాయణః - అభిచారాదినిరసనక్షమనానువాక్ మూర్తిపుత్రః-పాతు-హాసాద్గర్వా - న్నరః గర్వప్రతిభటః-మూర్తిపుత్రః-పాతు-దత్తో దత్తాత్రేయః-యోగవిరోధినిరసనక్షమః - అయోగాద్యోగవిరోధివర్గాత్-పాతు -అథశ-ప్రార్థనానన్తరాత్మదో యోగకం-యోగనాథః యోగేశ్వరో-గణానాం సిద్ధగణానాం - ఈశః-కపిలః-జ్ఞానప్రధానేనకర్మబన్ధనిరాసకః-కర్మబన్ధాన్తరితకర్మబన్ధా - త్పాయాత్ అవ్యాత్-గణయన్తీతిగణాః-ప్రకృతిమహదాదితత్త్వానాంయాథాత్మ్యవివేచనేనగణయితార- స్తేసాంఖ్యా-స్తేషాం-ఈశ-ఇతివార్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ కామదేవాత్ మదనాత్-సనత్కుమారోఽస్పృష్టకామః - అవతు-పథి-దేవహేళనాత్-దేవానాం- హేళనంపరిహాస- స్తస్మాత్-హ

భ్యోవరుణస్యపాశాత్ । స్థలేషుమాయావటువామనోఽవ్యాత్త్రివిక్రమః ఖేఽవతువిశ్వరూపః ॥ ౧౩ ॥ దుర్గేష్వటవ్యాజిముఖాదిషుప్రభుః పాయాన్నృసింహోఽసురయూథపారిః । విముఞ్చతోయస్యమహాట్టహాసం దిశోవినేదుర్న్యపతంశ్చగర్భాః ॥ ౧౪ ॥ రక్షత్వసౌమాఽధ్వనియజ్ఞకల్పస్స్వదంష్ట్రయోన్నీతధరోవరాహః। రామోఽద్రికూటేష్వథవిప్రవాసేసలక్ష్మణోఽవ్యాద్భరతాగ్రజోమామ్ ॥ ౧౫ ॥ మాముగ్రధర్మాదఖిలాత్ప్రమాదాన్నారాయణః పాతునరశ్చహాసాత్ । దత్తస్త్వయోగాదథయోగనాథః పాయాద్గుణేశః కపిలః కర్మబన్ధాత్ ॥ ౧౬ ॥ సనత్కుమారోఽవతుకామదేవాద్ధయ❀శీర్షో మాంపథిదేవహేళనాత్ । దేవర్షివర్యః పురుషార్చనాన్తరాత్కూర్మోహరిర్మాంనిరయాదశేషాత్ ॥ ౧౭ ॥ ధన్వన్తరిర్భగవాన్పాత్వపథ్యాద్ద్వంద్వాద్భయాదృషభోనిర్జితాత్మా। యజ్ఞశ్చలోకాదుత❀తత్కృతాన్తాద్బలోగణాత్క్రోధవశాదహీన్ద్రః॥ ద్వైపాయనోభగవానప్రబోధాద్బుద్ధశ్చపాషణ్డగణాత్ప్రమాదాత్ । కల్కిఃకలేఃకాలమలాత్ప్రపాతు ధర్మావనాయోరుకృతావతారః ॥ ౧౯ ॥ మాంకేశవోగదయాప్రాతరవ్యాద్గోవిన్దఆసఙ్గవమాత్తవేణుః ।

యుక్తిః హయశిరాః-వేదాపహరణాదినాచతుర్ముఖాదిదేవహేళనంకుర్వతాంమధుకైటభాదీనాంహన్తామా - మవతు-పురుషస్యభగవతో-ఽర్చనమారాధనం-తస్యా- న్తరాద్విచ్ఛేదా- ద్దేవర్షివర్యః నారదః - అవిచ్ఛిన్నభగవదారాధనపరః-పాతు-అశేషా-న్నిరయాన్నరకా-త్కూర్మో-హరిః-ఆశ్రితార్తిహా-అధస్తాన్మగ్నానాముద్ధారకః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀అపథ్యాత్-ధన్వంతరిః భిషక్ఛ్రేష్ఠః-పాతుద్వంద్వాచ్ఛీతోష్ణాదేః-ఋషభః -నిర్జితః-ఆత్మామనః - యేన-జితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వాన్య-స్తత్సహిష్ణుః-పాతులోకా జ్జనాపవాదాత్-యజ్ఞః విష్ణుః "యజ్ఞోవైవిష్ణు" రితిశ్రుతేః-సర్వజనాన్తరాత్మా-పాతు-ఉతఅపిచ - తత్కృతాన్తాత్ ఽతేనజనేనకృతోఽన్తఉపఘాత- స్తస్మా-ద్బలోబలభద్రః-దుర్జనకృతోపఘాతహా-పాతునఃకృతాన్తాదితిపాఠేతుకృతాన్తాన్మృత్యో- ర్బలభద్రోమృత్యుహానఃపాత్విత్యర్థః - క్రోధవశాత్సర్పాణాం గణాత్-అహీన్ద్రః శేషః-పాతు ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀అప్రబోధాదజ్ఞానా-ద్భగవాన్ద్వైపాయనో-జ్ఞానదః - పాతు-అత్రనరదత్తసనత్కుమారదేవర్షిబలాహీన్ద్రద్వైపాయనా అంశావతారాః - జామదగ్న్యకపిలధన్వన్తరిఋషభాస్త్వావేశావతారాః - ఇతరేపూర్ణాః - జీవవిశేషే ఆవిర్భావ ఆవేశః-క్వైశ్చిద్గుణైస్స్వాతన్త్ర్యాదావిర్భావోఽంశః-ప్రమాదాన్మోహజనకాత్పాషణ్డానాంగణాద్బుద్ధః-జగన్మోహపాషణ్డగణహా-కాలమలభూతా-త్కలేః-కల్కిః కాలమలకలిహా-ప్రపాతు-కల్కిం విశినష్టి-ధర్మావనాయధర్మరక్షణాయ-ఉరుఃమహాన్-కృతః అవతారో-యేన ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀అథప్రాతరాదికాలేషుకేశవాదిమూర్తిభ్యోరక్షాంప్రార్థయతే॥ మామితి ॥ కేశవః-గదయాయుక్తః-ప్రాత-ర్మామవ్యాత్-ఆత్తఃధృతః-వేణు, ర్యేనసః-గోవిన్దః ఆసఙ్గవంసఙ్గవకాలమభివ్యాప్య-సఙ్గవఉదయానన్తరకాలః -ఉదాత్తా ఉద్ధృతా-శక్తిరాయుధవిశేషో - యేన-

---

౧౮శ్లో॥ ❀పా॥నఃకృతాన్తాత్

స నారాయణః-ప్రాహ్ణే-పూర్వాహ్ణే-అరీన్ద్రః-చక్రరాజః-స-పాణౌ యస్య సః-విష్ణుః-మధ్యన్దినే-పాతు ॥ ౨౦ ॥ ఉగ్రం ధనుర్యస్య సః-మధుహా-మధుసూదనః-స్వతేజసా,దీప్యమానః, అపరాహ్ణే-త్రీణి-ధామాని తేజాంసి-అభివ్యక్తిస్థానాని-యస్య "గాయత్రం బార్హతం చైవ త్రీణి తేజాంసి నస్స్వశే" ,, ఇత్యుక్తత్రీణి తేజాంస్యత్ర వివక్షితాని-యద్వా-యోగిహృదయక్షీరాబ్ధిరూపాణి త్రీణి-ధామాని స్థానాని-యస్య-స మాధవః-సాయంకాలే-మామ్-అవతు,దోషే ప్రదోషే-హృషీకేశః-అర్ధరాత్రపర్యన్తకాలే-నిశీథే చ-ఏకః-పద్మనాభః అవతు ॥ ౨౧ ॥ అపరరాత్రే-శ్రీవత్సచిహ్నః-ఈశః లక్ష్మ్యాః,తస్యా ఈశః,శ్రీధరః-పాతు-ప్రత్యూషే,అసిధరః ఖడ్గధరః-జనార్దనః-పాతు-అనుసంధ్యం ప్రతిసంధ్యం-దామోదరః-పాతు-ప్రభాతే,భగవాన్,కాలశరీరకః-విశ్వనియన్తా పాతు-అత్ర కేశవాదిద్వాదశమూర్తినామ్నా-వామనత్రివిక్రమయోః స్థానే వటువామనోఽవ్యాత్ త్రివిక్రమః ఖేఽవత్విత్ - ఇతి రక్షకత్వేన ప్రార్థితత్వాత్తయోరత్రానుక్తిః - నారాయణమూర్తేరుక్తత్వేఽప్యాయుధవిశేషవిశిష్టస్యాత్ర రక్షితృత్వం ప్రార్థ్యత ఇతి న పౌనరుక్త్యం - క్రమస్త్వవివక్షితః - ప్రాతః ప్రత్యూష ప్రభాతశబ్దాః భూతభవిష్యద్వర్తమానదినావయవప్రతీతః కాలపరాః ॥ ౨౨ ॥ అథ భగవతోఽస్త్రాణ్యరిష్టనిరాసకత్వేన ప్రార్థయతే॥ చక్రమిత్యాదినా॥ యుగాన్తానలవత్-తిగ్మా తీక్ష్ణా,నేమి-ర్యస్య-తత్-చక్రం-భగవతా ప్రయుక్తం స-దక్రీణాం సైన్యం - దన్దగ్ధి-అతిశయేన దహతి -అరిసైన్యదాహకత్వం తస్య స్వభావ ఏవేతి న తత్ప్రార్థనీయమితి ప్రథమపురుషనిర్దేశః-దహనే దృష్టాన్తః-వాయుసఖో హుతాశోఽగ్నిః-కక్షం శుష్కం-తృణం యథేతి ॥ ౨౩ ॥ అశనివత్ స్పర్శో

నారాయణః ప్రాహ్ణ ఉదాత్తశక్తిర్మధ్యన్దినే విష్ణురరీన్ద్రపాణిః ॥ ౨౦ ॥ దేవోఽపరాహ్ణే మధుహోగ్రధన్వా సాయం త్రిధామాఽవతు మాధవో మామ్ । దోషే హృషీకేశ ఉతార్ధరాత్రే నిశీథ ఏకోఽవతు పద్మనాభః ॥ శ్రీవత్సధామాఽపరరాత్ర ఈశః ప్రత్యూష ఈశోఽసిధరో జనార్దనః । దామోదరోఽవ్యాదనుసన్ధ్యం ప్రభాతే విశ్వేశ్వరో భగవాన్ కాలమూర్తిః ॥ ౨౨ ॥ చక్రం యుగాన్తానలతిగ్మనేమి భ్రమత్సమన్తాద్భగవత్ప్రయుక్తమ్ । దన్దగ్ధి దన్దగ్ధ్యరిసైన్యమాశు కక్షం యథా వాతసఖో హుతాశః ॥ ౨౩ ॥ గదేఽశనిస్పర్శనవిస్ఫులిఙ్గే నిష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢ్యజితప్రియాఽసి । కూష్మాణ్డవైనాయకయక్షరక్షోభూతగ్రహాంశ్చూర్ణయ చూర్ణయారీన్ ॥ ౨౪ ॥ త్వం యాతుధానప్రమథప్రేతమాతృపిశాచవిప్రగ్రహఘోరదృష్టీన్ । దరేన్ద్ర విద్రావయ కృష్ణపూరితో భీమస్వనోఽరేర్హృదయాని కమ్పయన్ ॥ ౨౫ ॥ త్వం తిగ్మధారాసివరారిసైన్యమీశప్రయుక్తో మమ ఛిన్ధి ఛిన్ధి । చక్షూంషి చర్మన్ శతచన్ద్ర ఛాదయ ద్విషామఘోనాం హర పాపచక్షుషామ్ ॥ ౨౬ ॥ యన్నో భయం గ్రహేభ్యోఽభూత్కేతుభ్యో నృభ్య ఏవ చ । సరీసృపేభ్యో దంష్ట్రిభ్యో భూతేభ్యోఽఘేభ్య ఏవ చ ॥ ౨౭ ॥ సర్వాణ్యేతాని భగవన్నామరూపాస్త్రకీర్తనాత్ । ప్రయాన్తు సంక్షయం సద్యో యే నః శ్రేయఃప్రతీపకాః ॥ ౨౮ ॥ గ

మేషాం, తే-విస్ఫులిఙ్గాః - యస్యాః, తస్యాః సంబోధనం-హే గదే-త్వమ్-అజితస్య భగవతః-ప్రియాఽసి-అహం చ తస్య దాసః - అతః కూష్మాణ్డాదీన్ నిష్పిణ్ఢి నిష్పిణ్ఢి -ఆభీక్ష్ణ్యే ద్విర్వచనమతిశీఘ్రత్వద్యోతనాయ-వీప్సాయాం వా - పునః - పునః నితరాం పేషయేత్యర్థః,తథా-అరీన్ శత్రూన్-పునః-పునశ్చూర్ణయ ॥ ౨౪ ॥ హే దరేన్ద్ర శఙ్ఖశ్రేష్ఠ పాఞ్చజన్య-త్వం-కృష్ణేన భగవతా-పూరితః - భీమః భయంకరః-స్వనో ధ్వని-ర్యస్య - తాదృశః అరేః-హృదయాని-కమ్పయన్ యాతుధానాన్ యాతుధానాదయో గ్రహవిశేషాః-యే అన్యే చ ఘోరదర్శనాః, తాన్, విద్రావయ పలాయితాన్ కురు ॥ ౨౫ ॥ తీక్ష్ణా ధారా యస్య, సః తిగ్మధారః-హే అసివర ఖడ్గశ్రేష్ఠ - త్వమ్-ఈశేన భగవతా, ప్రయుక్తః-మమ, అరిసైన్యం, ఛిన్ధి ఛిన్ధి శతం చన్ద్రాః చన్ద్రాకారా మణ్డలా, యస్మిన్, హే శతచన్ద్ర-చర్మన్-ఖేటక అఘవతాం ద్విషాం - చక్షూంషి, ఛాదయ, పాపం చక్షుషామ్ ఉగ్రదృష్టీనాం-చక్షూంషి-హర ॥ ౨౬ ॥ గ్రహాదిభ్యః, యద్యద్భయం-నోఽస్మాకమభూత్, తాని సర్వాణి భయాని-భగవతో-నామాన్యేవ నామరూపాణ్యస్త్రాణి, తేషాం-కీర్తనాత్-యద్వా, కీర్తనం స్మరణస్యాప్యుపలక్షణం, భగవతో, నామ్నాం కీర్తనాత్, రూపాణాం దివ్యమూర్తీనామస్త్రాణాం చ స్మరణాత్, సంక్షయం నాశం, సద్య ఏవ-యాన్తు ప్రాప్నువన్తు-తత్ర కేతవో ధూమకేత్వాదయః, నరశ్చోరాదయః-సరీసృపాః సర్పణస్వభావాః దంష్ట్రిణః సర్పాదయః, అఘాని పాపస్వభావాని భూతాని, తథా, యే అన్యే, శ్రేయసః ఇష్టస్య, ప్రతీపకాః విఘాతకాః, తేఽపి, సంక్షయం, యాన్తు ॥ ౨౭॥౨౮ ॥ స్తోత్రాణి బృహద్రథన్తరసామాదీని-తైః స్తుభ్యతే స్తోత్రావయవకత్వేన స్తూయత ఇతి తథా - ఛన్దోమయః ఛన్దః ప్రచురః- ప్రభుస్సమర్థః, భగవాన్, గరుడః - స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయ ఇతి పాఠే, స్తోభాని గీతిపూరకాక్షరాణి, తద్యుక్తాని యాని స్తోత్రాణి-ఛన్దాం

స్బృహాదీనిగీత్వా ధారభూతానిచ్ఛన్దాంసి,తత్ప్రచురస్తదవయవకత్వప్రాచుర్యే ణానుసంధేయఇత్యర్థః - అశేషకృచ్ఛ్రేభ్యః-అశేషాపద్భ్యః,రక్షతు,స్వనామభిః,విష్వక్సేనో,రక్షతు * ॥ ౨౯ ॥ * హరేః,నామాని,రూపాణిచ,యానాని వాహనానిచ,ఆయుధానిచ-తథా,పార్షదప్రవరాః,భూషణానిచ,మమ,బుద్ధ్యాది-న్పాన్తు * ॥ ౩౦ ॥ * ఏవంభగవన్నామరూపాస్త్రభూషణపార్షదాదీనిష్టప్రాపకత్వే నాన్విష్టనివర్తకత్వే నచసంప్రార్థ్యతన్నామరూపాదివత్తద్విభూత్యాదివచ్చతద్విషయకప్రార్థనాయాస్సత్యత్వంప్రతిజానీతే-యథాహితత్రత్యేభిః ॥ యథాచ,య,త్సదసత్ చిదచిదాత్మకం, జగత్-వస్తుతో,భగవానేవభగవదాత్మకమేవ- అత్రతుసవిప్రపత్తిః ,, యస్యపృథివీశరీరంయస్యాత్మాశరీరంతదనుప్రవిశ్యసచ్చత్యచ్చాభవ ,, దితిశ్రుతేరితిభావః-తథా - అనేనసత్యేనసత్యహేతునఅబాధితేనదృష్టాన్తేన-తద్విషయకప్రార్థనయా-నోఽస్మాకం-ఉపద్రవాఆపదః- నాశం - యాన్తు - తస్యతదాత్మకత్వవత్తద్విషయకప్రార్థనాపనమిథ్యాభవితుమర్హతీతిభావః * ॥ ౩౧ ॥ * యథాచ-భగవాన్-ఐకాత్మ్యభావేనకృత్స్నచిదచిదాత్మకజగదేకాన్తరాత్మత్వకృతప్రభావేన-వికల్పరహితః ప్రాకృతదేవమనుష్యాదినామరూపాత్మకభేదరహితః - స్వమాయయాస్వసంకల్పరూపజ్ఞానేన-స్వయమాత్మనైవస్వేచ్ఛయా-నతుజీవవత్కర్మణేత్యర్థః - భూషణాదీన్-ధత్తేబిభర్తి-అత్రలిఙ్గానిదివ్యవిగ్రహాః,ఆఖ్యాఃరామకృష్ణాదీనినామాని-యథా-భూషణాదీనిసత్యాన్యేవబిభర్తి - తథా - స్వవిషయామపిప్రార్థనాంసత్యాంకృత్వా-తేనైవసత్యహేతునేన-సత్యభూతేన - మీయతేప్రమీయతేఅనేనేతిమానందృష్టాన్త-స్తేన-సర్వస్వరూపేణఅస్త్రపార్షదాదిస్వరూపేణ-సర్వదాసర్వేషుకాలేషు-సర్వత్రసర్వేషుదేశేషు-సదాసర్వావస్థాసుచ-పాతు * ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ * ఏవంప్రార్థనాయాస్సత్యతాంప్రతిజ్ఞా

రుడో * భగవాన్స్తోత్రస్తోభశ్ఛన్దోమయః ప్రభుః । రక్షత్వశేషకృచ్ఛ్రేభ్యో విష్వక్సేనస్స్వనామభిః ॥ ౨౯ ॥ సర్వాపద్భ్యో హరేర్నామరూపయానాయుధానినః । బుద్ధీన్ద్రియమనఃప్రాణాన్పాన్తుపార్షదభూషణాః ॥ యథాహిభగవానేవవస్తుతస్సదసచ్చయత్ । సత్యేనానేననస్సర్వే యాన్తునాశముపద్రవాః ॥ ౩౧ ॥ యథైకాత్మ్యానుభావానాంవికల్పరహితస్స్వయమ్ । భూషణాయుధలిఙ్గాఖ్యా ధత్తేశక్తీస్స్వమాయయా ॥ ౩౨ ॥ తేనైవసత్యమానేనసర్వజ్ఞో భగవాన్హరిః । పాతుసర్వస్వరూపేణసదాసర్వత్రసర్వగః ॥ ౩౩ ॥ విదిక్షుదిక్షూర్ధ్వమధస్సమన్తాదన్తర్బహిర్భగవాన్నారసింహః । ప్రహాపయఁల్లోకభయంస్వనేనస్వతేజసాగ్రస్తసమస్తతేజాః ॥ ౩౪ ॥ శ్రీవిశ్వరూపఉవాచ ॥ మఘవన్నిదమాఖ్యాతంవర్మనారాయణాత్మకమ్ । విజేష్యస్యఞ్జసాయేనదంశితోఽసురయూథపాన్ ॥ ౩౫ ॥ ఏతద్ధారయమాణస్తుయంయంపశ్యతిచక్షుషా । పదావాసంస్పృశేత్సద్యస్సాధ్వసాత్సవిముచ్యతే ॥ ౩౬ ॥ నకుతశ్చిద్భయంతస్యవిద్యాంధారయతోభవేత్ । రాజదస్యుగ్రహాదిభ్యోవ్యాధ్యాదిభ్యశ్చకర్హిచిత్ ॥ ౩౭ ॥ ఇమాంవిద్యాంపురాకశ్చిత్కౌశికోధారయద్ద్విజః । యోగధారణయాస్వాఙ్గంజహౌసమరుధన్వని ॥ ౩౮ ॥ తస్యోపరివిమానేనగన్ధర్వపతిరేకదా । యయౌచిత్రరథస్స్త్రీభిర్వృతోయత్రద్విజ

యుపునస్సంహారవలోకనన్యాయేనశ్రీనృసింహంత్రాతారంప్రార్థయతే ॥ విదిక్ష్వితి ॥ విదిక్షుఆగ్నేయాదిషుదిక్షు-ఐన్ద్ర్యాదిషు-ఊర్ధ్వాయాం-మధశ్చదిశి-శరీరస్యాన్తర్బహిశ్చ - భగవాన్ - నారసింహఃపాత్విత్యనుషఙ్గః-తంవిశినష్టి ॥ స్వనేనమహాట్టహాసేనధ్వనినా-లోకస్యస్వభక్తలోకస్య- భయం - ప్రహాపయన్అపనుదన్-స్వతేజసాగ్రస్తానిఆచ్ఛాదితాని-సమస్తాని-తేజాంసిసూర్యాదితేజాంసి-యేనసః ,, నతత్రసూర్యోభాతినచన్ద్రతారకం ,, మితిశ్రుత్యర్థోఽనేనాభిప్రేతః * ॥ ౩౪ ॥ * ఏవమిన్ద్రాయేదంనారాయణవర్మోపదిశ్య - ఏతన్మన్త్రప్రభావేనశత్రూన్విజేష్యసీతివదన్నన్యమపితత్ప్రభావమాహవిశ్వరూపఇత్యాహ ॥ మఘవన్నితి ॥ హేమఘవన్-ఇదం-నారాయణాత్మకం-వర్మ - తుభ్య- మాఖ్యాతం-యేననారాయణవర్మణాదంశితఃకవచితః,సుఖేనైవ-అసురయూథపాన్విజేష్యసివిజేష్యసే * ॥ ౩౫ ॥ * ఏతద్వర్మ-ధారయమాణఃఅనుసన్దధత్పుమాన్-యంయంభీతం-చక్షుషా-పశ్యతి-పదావా-సంస్పృశేత్,సభీత-స్సాధ్వసాద్భయా-ద్విముచ్యతే * ॥ ౩౬ ॥ * విద్యాంనారాయణవర్మరూపమన్త్రవిద్యాం-ధారయతఃపుంసః-కుతశ్చిదపికర్హిచిదపి - రాజాదిభ్యో- వ్యాధ్యాదిభ్యశ్చ-భయం-నవిద్యతే * ॥ ౩౭ ॥ * ఏతద్విద్యాప్రభావసూచకంకంచిదితిహాసమాహ ॥ ఇమామితి ॥ పూర్వస్మిన్కాలే-కశ్చి-త్కౌశికఃకౌశికగోత్రజో-ద్విజః-ఇమాంవిద్యా,మధారయత్-సచ- యోగధారణయా ,, స్వపార్ష్ణినాపీడ్యగుద ,, మిత్యాదినాద్వితీయస్కన్ధోక్తయా-స్వశరీరం,మరుధన్వనినిరుదకేదేశేజహౌతత్యాజ * ॥ ౩౮ ॥ * తస్యత్యక్తస్యదేహస్య-ఉపరిష్టా-చ్చిత్రరథాఖ్యః-కశ్చి - ద్గన్ధర్వాణాంపతిః ,, వృతఃపరివృతః-విమానేన,కదాచి-ద్యయౌ-యత్ర-ద్విజస్య,తస్యదేహత్యాగః,తత్ర-చి

౨౯ ॥ శ్లో ॥ పా * భగవాన్స్తోభస్తోత్రచ్ఛన్దోమయః.

త్రిరథో-విమానసహితో-గగనా-దవాక్ఛిరా-స్సద్యో-న్యపతత్ ॥ ౩౯ ॥ స,పున-రుత్థాయ-వాలఖిల్యస్యఋషేర్వచనా-త్కౌశికస్యాస్థీన్యాదాయశల్యానిగృహీత్వా, ప్రాచీసరస్వత్యాంనద్యాంప్రాస్యప్రక్షిప్య,స్నాత్వా-విస్మితఃఅహో ఏతద్విద్యాప్రభావఈదృశఇతివిస్మితః-స్వం-ధామస్థాన-మన్వగాదితి ॥ ౪౦ ॥ ఏవంవిధానేకప్రభావశాలినోవర్మణశ్శ్రవణధారణాభ్యాంసకుతశ్చిద్భయంభజతి - ఇష్టప్రాప్తిశ్చభవతీత్యాహద్వాభ్యాంమునిః ॥ యఃపుమా-నిదంవర్మ-కాలేభయాగమనకాలే-శృణుయా- ద్యశ్చ - ఆదృతః-కర్తరిక్తః-ఆదరయుక్తో-ధారయతివా-తం,సర్వాణి-భూతానికూశ్మాణ్డాదీనినపశ్యన్తి-స- సర్వతో,భయా,న్ముచ్యతే ॥ ౪౧ ॥ శతక్రతురిన్ద్రో,విశ్వరూపా,దేతాంవిద్యా,మధిగతఃప్రాప్తస్సన్-మృధేయుద్ధే-అసురాన్దానవా-న్విజిత్యనిర్జిత్య-త్రైలోక్యలక్ష్మీం-బుభుజేఅనుబభూవ ॥ ౪౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంషష్ఠస్కన్ధేఅష్టమోఽధ్యాయః ************

ఏవందేవైఃపురోహితత్వేనవృతస్తత్ప్రియంకుర్వన్నపివిశ్వరూపోఽసురపక్షపాతం,, యదిత్రిమిత్యర్ధ్వముతాస్య కర్మ,,తి,బ్రహ్మణాసూచితమకరోదితివక్తుముపక్రమతేమునిః॥తస్యేతి॥తస్యవిశ్వరూపస్య-హేభారత-త్రీణిశిరాంస్యా-సన్బభూవుః,తత్రైకంశిర-స్సోమపీథంసోమపీథాఖ్యం-సోమస్యపీథఃపానంయస్య-సోమంపిబతివా-సోమపీథమిత్యన్వర్థంనామ,తథా-సురాపీథ-మన్యచ్ఛిరః,అన్నమత్తీత్యన్నాద - మితితృతీయంశిర - ఇతిశుశ్రుమ-వేదేఇతిశేషః-తథాచశ్రుతిః,,విశ్వరూపోవైత్వాష్ట్రఃపురోహితోదేవానామాసీత్స్వస్రీయోఽసురాణాం ,తస్యత్రీణిశీర్షాణ్యాసన్త్సోమపానగ్ంసురాపాన

త్రియః।గగనాన్న్యపతత్సద్యస్సవిమానోహ్యవాక్ఛిరాః ॥ ౩౯ ॥ సవాలఖిల్యవచనాదస్థీన్యాదాయవిస్మితః।
ప్రాస్యప్రాచీసరస్వత్యాంస్నాత్వాధామస్వ మన్వగాత్ ॥ ౪౦ ॥ యఇదంశృణుయాత్కాలేయోధారయ
తిచాదృతః । తంనపశ్యన్తిభూతానిముచ్యతేసర్వతోభయాత్ ॥౪౧॥శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏతాంవిద్యామధిగతో
విశ్వరూపాచ్ఛతక్రతుః । త్రైలోక్యలక్ష్మీంబుభుజేవినిర్జిత్యమృధేఽసురాన్ ॥ ౪౨ ॥ ************
ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే,నారాయణవర్మోపదేశోనామాష్టమోఽధ్యాయః
శ్రీశుకఉవాచ ॥ తస్యాసన్విశ్వరూపస్యత్రీణిశీర్షాణిభారత । సోమపీథంసురాపీథమన్నాదమతిశుశ్రుమ॥ ౧ ॥
సవైబర్హిషిదేవేభ్యోభాగంప్రత్యక్షముచ్చకైః।అవదద్యస్యపితరోదేవాస్సప్రశ్రయంనృప ॥ ౨ ॥ సఏవహి
దదౌభాగంపరోక్షమసురాన్ప్రతి।యజమానోఽవహద్భాగంమాతృస్నేహవశానుగః ॥ ౩ ॥ తద్దేవహేళ
నంతస్యకర్మాళీకంసురేశ్వరః।ఆలక్ష్యతరసాభీతస్తచ్ఛీర్షాణ్యచ్ఛినద్రుషా ॥ ౪ ॥ సోమపీథంతుయత్తస్య శిర
ఆసీత్కపింజలః । కలవిఙ్కస్సురాపీథమన్నాదంయత్సతిత్తిరిః ॥ ౫ ॥ బ్రహ్మహత్యామఞ్జలినాజగ్రాహయ
దపీశ్వరః । సంవత్సరాన్తేతదఘం†భూతానాంసవిశుద్ధయే॥ భూమ్యమ్బుద్రుమయోషిద్భ్యశ్చతుర్ధావ్యభ
జద్ధరిః ॥ ౬ ॥ భూమిస్తురీయంజగ్రాహఖాతపూరవరేణవై । ఈరిణంబ్రహ్మహత్యాయారూపంభూమౌప్ర
దృశ్యతే ॥ ౭ ॥ తుర్యంఛేదవిరోహేణవరేణజగృహుర్ద్రుమాః। తేషాంనిర్యాసరూపేణబ్రహ్మహత్యాప్ర

మన్నాద,,మితి॥౧॥ సవిశ్వరూపో-బర్హిషి-యజ్ఞే-ప్రత్యక్షంప్రకటంయథాభవతితథా-సవినయం-దేవేభ్యో-హవిర్భాగ-మిన్ద్రాయేదమగ్నయఇద,మితి,ఉచ్చైః-రవదత్,తస్యహేతుః,యస్యవిశ్వరూపస్య,పితరో,దేవాః ॥౨॥ సవిశ్వరూపఏవ-అసురాన్ప్రతి-పరోక్షంయథాభవతితథా-భాగం-దదౌ-తదేవాహ ॥ దేవా-న్యజమానోఽసౌవిశ్వరూపః-మాతృప్రియుక్తో-యు-స్నేహో-మాతులేషు-తద్వశంగతఃఅసురాన్ప్రతి-భాగం-అవహత్ప్రాపయత్ ॥౩॥ త,ద్విశ్వరూపస్యదేవవఞ్చనాత్మకం-అళీకంకపటంకర్మ-ఆలక్ష్యజ్ఞాత్వా- సురేశ్వరఇన్ద్ర్, స్తరసాఆశు భీతః-తస్యవిశ్వరూపస్య-శీర్షాణిశిరాంసి-అచ్ఛినత్-చిచ్ఛేద ॥౪॥ తస్యయ-త్సోమపీథాఖ్యం-ఛిన్నం-శిర-స్త - త్కపింజలఃపక్షివిశేష-ఆసీత్-సురాపీథాఖ్యంతు కలవిఙ్కాఖ్యఃపక్షి-ఆసీత్,య-దన్నాదాఖ్యంశిరః,త-త్తిత్తిరిఃపక్షి-ఆసీత్ ॥౫॥ యదపియద్యపీ-శ్వరః,బ్రహ్మహత్యాంవారయితుంసమర్థోఽపి - బ్రహత్యాంతద్రూపంమూర్తీభూతంపాప-మఞ్జలినా,జగ్రాహ-సహరిః ఇన్ద్రః,వత్సరపర్యన్తం, హేబ్రహ్మహన్నితిసంబోధయతాంభూతానాంజనానాంమధ్యేఆత్మనోవిశుద్ధయేభూతాక్రోశనివృత్తయే,భూతాశంసావిశుద్ధయఇతి-పాఠాన్తరంతత్రాప్యయమేవార్థః, భూమ్యాదిభ్య, స్తత్పాపం,చతుర్ధా,వ్యభజత్-చతుర్ధావిభజ్యభూమ్యాదిషుచతుర్ష్వేకంభాగంనిహితవానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ తత్ర-బ్రహ్మహత్యాయాః, స్తురీయంభాగంచతుర్థంభాగం , భూమిఃఖాతపూరవరేణజగ్రాహ-ఖాతస్యగర్తస్య,పూరఃపూరణంతేనవరేణ,యదిమేఖాతస్యాత్తర్హిస్వతఏవతస్యపూరణంభవత్విత్యేవంరూపేణ-వరగ్రహణపూర్వకంజగ్రాహేత్యర్థః - భూమ్యా,య-ద్బ్రహ్మహత్యాయారూపం-త-దిరిణంఊషరం,ఊషరరూపేణదృశ్యతఇత్యర్థః॥౭॥ తథా-బ్రహ్మహత్యాయాశ్చతుర్థమంశం,ద్రుమా, శ్ఛేద

---

౬ ॥ శ్లో † పా ॥ భూతాశంసావిశుద్ధయే.

రోహేణవరేణ-జగృహుః-ఛిన్నప్రదేశస్యపునఃప్రరోహరూపేణవరేణేత్యర్థః, తేషుద్రుమేషు-నిర్యాసరూపేణా-ద్యాపి-బ్రహ్మహత్యాప్రదృశ్యతే*॥౮॥ *స్త్రియోయోషితః-శశ్వత్కామవరేణఆప్రసవాద్భోగయోగ్యత్వవరేణ,అంహసఃబ్రహ్మహత్యాయా-స్తురీయంభాగం-జగృహుః-తాసుస్త్రీషు-అంహః పాపం-మాసిమాసి-రజోరూపేణ-ప్రదృశ్యతే*॥౯॥* అతః-అమ్బ్వాః-ద్రవభూయోవరేణద్రవాధిక్యరూపేణవరేణ-హత్యాయాః-తురీయం-మలంపాపం-జగృహుః, తాస్వప్సు-తే-ద్ధరేరిన్ద్రస్య,కిల్బిషం-బుద్బుదఫేనాభ్యాంబుద్బుదఫేనరూపేణ-దృష్టందృశ్యతఇత్యర్థః-*॥౧౦॥ *తత-స్త్వష్టా-ఇన్ద్రేణ-హతఃపుత్రోయస్య-తాదృశ-ఇన్ద్రాయ-శత్రవే,జుహావ ఇన్ద్రాయేతితాదర్థ్యేచతుర్థీ-తదర్థశ్చాత్రతన్నివృత్తిః-అర్థశబ్దస్యనివృత్తేరపివాచకత్వాత్-యథామశకార్థోధూమఃమశకేభ్యోధూమఇతి॥ ఇన్ద్రనాశార్థమజుహోదిత్యర్థః-హుత్వైవంప్రార్థితవానిత్యాహ॥ఇన్ద్రశత్రోఇతి॥హేఇన్ద్రస్యశత్రో-మాచిరమాశు-వివర్ధస్వ-విద్విషమిన్ద్రం-జహిపినాశయేతి*॥౧౧॥*అథహోమానన్తరం-అన్వాహార్యపచనాద్దక్షిణాగ్నే-ర్ఘోరదర్శనో,ఽసుర-ఉత్థితఃఉదితః-తంవిశినష్టి-యం,లోకానాం-యుగాన్తసమయే-ప్రళయసమయే-కృతాన్తోమృత్యురివ,స్థితః*॥౧౨॥ *త-మసురం-దినేదినేప్రతిదినమిషుమాత్రమిషుప్రమాణం-విష్వక్సర్వతో-వివర్ధమానం-దగ్ధస్యాఙ్గారో,యః,శైలఃపర్వతః,తత్ప్రతీకాశంతదుపమం-సంధ్యాభ్రాణా-మనీకస్యసమూహస్యేవ-వర్చో,యస్య*॥౧౩॥ *తప్తతామ్రవ-చ్ఛిఖాఅగ్రభాగా-యేషాం-తాదృశానిశ్మశ్రూణి యస్య,మధ్యాహ్నా-ర్కో-ఽర్కస్సూర్య-స్తద్వ,దుగ్రే-లోచనే,యస్య, దేదీప్యమానా, త్రిశిఖా-యస్మిన్-తస్మిన్శూలే-రోదసీద్యావాపృథివ్యౌ,తదన్తర్వర్తిపదార్థజాతమిత్యర్థః , ఆరోప్య-నృత్యన్తంఉన్నదన్తంఉచ్చైర్వ్యర్గర్జన్తం,పదాపా

దృశ్యతే॥౮॥ శశ్వత్కామవరేణాంహస్తురీయంజగృహుస్స్త్రియః।రజోరూపేణతాస్వంహోమాసిమాసిప్రదృశ్యతే॥౯॥ ద్రవ్యభూయోవరేణాపస్తురీయంజగృహుర్మలమ్। తాసుబుద్బుదఫేనాభ్యాందృష్టంతద్ధరికిల్బిషమ్॥౧౦॥ హతపుత్రస్తతస్త్వష్టాజుహావేన్ద్రాయశత్రవే। ఇన్ద్రశత్రోవివర్ధస్వమాచిరంజహివిద్విషమ్॥౧౧॥ అథాన్వాహార్యపచనాదుత్థితోఘోరదర్శనః। కృతాన్తఇవలోకానాంయుగాన్తసమయేయథా॥౧౨॥ విష్వగ్వివర్ధమానంతమిషుమాత్రందినేదినే। దగ్ధశైలప్రతీకాశంసన్ధ్యాభ్రానీకవర్చసమ్॥౧౩॥ తప్తతామ్రశిఖాశ్మశ్రుంమధ్యాహ్నార్కోగ్రలోచనమ్। దేదీప్యమానేత్రిశిఖేశూలఆరోప్యరోదసీ॥౧౪॥ నృత్యన్తమున్నదన్తంచచాలయన్తంపదామహీమ్। దరీగమ్భీరవక్త్రేణపిబతాచనభస్తలమ్॥ లిహతాజిహ్వయర్క్షాణిగ్రసతాభువనత్రయమ్।మహతారౌద్రదంష్ట్రేణజృమ్భమాణంముహుర్ముహుః॥విత్రస్తాదుద్రువుర్లోకావీక్ష్యసర్వేదిశోదశ॥౧౫॥యేనావృతాఇమేలోకాస్తపసాత్వాష్ట్రమూర్తినా।సవైవృత్రఇతిప్రోక్తఃపాపఃపరమదారుణః॥౧౬॥ తంనిజఘ్నురభిద్రుత్యసగణావిబుధర్షభాః।స్వైస్స్వైర్దివ్యాస్త్రశస్త్రౌఘైస్సోఽగ్రసత్తానికృత్స్నశః॥౧౭॥ తతస్తేవిస్మితాస్సర్వేవిషణ్ణాగ్రస్తతేజసః। ప్రత్యఞ్చమాదిపురుషముపతస్థు*స్సమాహితాః॥౧౮॥ దేవాఊచుః॥ వాయ్వమ్బరాగ్న్యప్క్షితయస్త్రిలోకాబ్ర

దేవ-మహీం-చాలయన్తంకమ్పయన్తం , దరీవత్పర్వతగోణీవ, గమ్భీరేణవక్త్రేణ-కథంభూతేననభస్తలంపిబతేవస్థితేన కించ-జిహ్వయా , ఋక్షాణినక్షత్రాణి - లిహతాఆస్వాదనంకుర్వతా-భువనత్రయం ,గ్రసతా-రౌద్రాభయంకరాదంష్ట్రాయస్మిన్ , మహతావిపులేన , ఏవంభూతేనవక్త్రేణ-ముహుర్ముహుర్జృమ్భమాణం-వీక్ష్య,విశేషేణత్రస్తాభీతా-స్సర్వేలోకాః-దశ-దిశః-ప్రదుద్రువుః*॥౧౪॥౧౫॥ *త్వాష్ట్రీమూర్తిర్యస్య-తేనత్వాష్ట్రరూపేణ,మూర్తీభూతేన,తపసాత్వష్టుస్తపసా , యేన- ఇమేలోకా-వృతాఃఆవృతాఃతేన,లోకావరణరూపప్రవృత్తినిమిత్తేన,వృత్రఇతి-ప్రోక్తః - వృత్రశబ్దవాచ్యస్సోఽభూదిత్యర్థః॥ తథాచశ్రుతిః ,,సఇమాన్లోకానవృణోత్తద్వృత్రస్యవృత్రత్వ ,, మితి,వృత్రస్య వృత్రశబ్దాభిధేయస్య వృత్రత్వం వృత్రశబ్దప్రవృత్తి నిమిత్తం తల్లోకావరణమేవేత్యర్థః - సచ - పాపఃధర్మప్రతిపక్షః - లోకపాలవిరోధిత్వా - త్పరమదారుణఃదుస్సహః*॥౧౬॥ *తంవృత్రం,అభిద్రుత్యఅభిముఖమాగత్య,సగణాస్సైన్యా-విబుధర్షభాఇన్ద్రాదయః-స్వైస్స్వైః, దివ్యానామస్త్రాణాం - శస్త్రాణాంచ - ఓఘైస్సంఘై,ర్నిజఘ్నుఃప్రజఘ్నుః-తానిదివ్యాస్త్రాదీని,సర్వతోఽగ్రసీత్*॥౧౭॥ *తత,స్తేదేవా,విస్మితాఃఅహోఏతస్యదుర్జయత్వమితివిస్మితాః-గ్రస్తంవృత్రేణాపహృతం,తేజో , యేషాం తే - అతఏవ,విషణ్ణాఃఖిన్నాః - ప్రత్యఞ్చంప్రత్యగాత్మశరీరకం-ప్రత్యగ్విగ్గతంవా,, ప్రతీచ్యాందిశ్యావిరభూ,,దితితత్రైవావిర్భావస్యవక్ష్యమాణత్వాత్-ఆదిపురుషంజగత్కారణభూతంపరమాత్మానం-సమాహితచిత్తాస్సన్తః, ఉపతస్థుః తుష్టువుః - త్రిభువనస్య తేనవ్యాప్తత్వాదన్యత్రగమనాభావాత్తత్రైవస్థిత్వాస్వాన్తరాత్మానంతుష్టువురితిభావః*॥౧౮॥ *ఉపస్థితిమేవాహ॥వాయ్విత్యాదినా॥తావ,,ద్భీషాస్మాద్వాతఃప

వతే, ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గి ద్యావాపృథివ్యౌ విధృతే తిష్ఠతః, ఏతస్యవాఅక్షరస్యప్రశాసనేగార్గి ప్రాచ్యోన్యా నద్యస్స్యన్దన్తే,, ఇత్యాదిశ్రుత్యుక్తరీత్యాసర్వస్యప్రశాసితుఃపరమాత్మనశ్శాసనాతివర్తిత్వాభావాత్మనాంతదనన్యశరణత్వం వదన్తస్తువన్తి॥ వాయురితి॥ వాయుశ్చామ్బరం చాగ్నిశ్చాపశ్చక్షితిశ్చ తా, స్తథా-త్రిలోకాలోకత్రయాస్తత్ర తాః, బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయో-వేద-తెన ర్వై, వయం, ఉద్విజన్తః బిభ్యతస్సన్తో, యస్మై పరమపురుషాయ, బలిం తచ్ఛాసనానురూపమారాధనం - వహామః ప్రాపయామకుర్మ 'అసౌప్రసిద్ధోఽన్తకో మృత్యురపి, యస్మాద్బిభేతి-తస్మాత్పరమపురుషా - దన్యః-కః-అరణంశరణంరక్షకోఽస్మాకమ్ * ॥ ౨౦ ॥ * అథశరణ్యత్వోపయికగుణపూర్ణత్వాత్తస్యైవశరణ్యత్వం-తదితరస్యాశరణ్యత్వంచవదన్తశ్శరణంయయుః ॥ అవిస్మితమితి॥ అవిస్మితం - స్వమహిమ్నః స్వాభావికత్వాద్విస్మయరహితం-పరిపూర్ణకామంఅవాప్తసమస్తకామం - లభ్యతఇతిలాభః స్వాభావికేనైవ లాభేనస్వానుభవానన్దేన-ఉపలక్షితం-సమం రాగాదిరహితం-ప్రశాన్తమూర్మిషట్కరహితం - ఏతేహిశరణ్యత్వోపయుక్తాగుణాః, ఏతేనసోపాధికమహిమ్నాఽపరిపూర్ణ సమస్తకామస్యోపాధికానన్దయుక్తస్య రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తస్యఊర్మిషట్కపీడితస్య శరణాగతతుల్యత్వేనాశరణ్యత్వంసూచితం - నహిశృఙ్ఖలితస్తాదృశమన్యంశరణంవ్రజతి-ఏవ-మీశ్వరం, శరణ్యం-త్వాం-వినా, పరమన్యం, క్షుద్రందేవం-యోబాలిశోఽజ్ఞస్స, ముపసర్పతిఅనువర్తతే, సః-శ్వలాఙ్గూలేనప్లవమానస్యశునఃపుచ్ఛేనసాధనేన, సిన్ధుం, మతితర్తిఅతీవతరితుమిచ్ఛతి-శ్వలాఙ్గూలేనసిన్ధుంతితీర్షురివనేష్టంప్రాప్నోతి-ప్రత్యుతనిహతోభవతీత్యర్థః *॥౨౧॥* యథామనుచతుర్ముఖాదయశ్శరణ్యమాపద్భ్యస్త్రాతారంభక్తవత్సలంభగవన్తమాశ్రిత్యైవాపదోఽత్యవర్తన్తతథావయమపితమేవాపన్నివృత్తయేశరణంవ్రజామఇత్యాహుః॥యస్యేతిద్వాభ్యాం ॥ యస్యమహామత్స్యస్యోరుశృఙ్గేమహాశృఙ్గే,

హ్యస్మదయోయేనవయముద్విజన్తః * । వహామయస్మై బలిమన్తకోఽసౌ బిభేతియస్మాదరణంతతోనః ॥౨౦॥ అవిస్మితంతంపరిపూర్ణకామం స్వేనైవలాభేనసమంప్రశాన్తమ్ । వినోపసర్పత్యపరంహిబాలిశ * శ్వలాఙ్గు * లేనాతితితర్తిసిన్ధుమ్॥ ౨౧ ॥యస్యోరుశృఙ్గేజగతీంస్వనావంమనుర్యథాఽఽబధ్యతతారదుర్గమ్ । సఏవనస్త్వాష్ట్రభయాద్దురన్తాత్త్రాతాశ్రితాన్వారిచరోఽపినూనమ్ ॥ ౨౨ ॥ పురాస్వయంభూరపిసంయమామ్భస్యుదీర్ణవాతోర్మిరవైఃకరాళే । ఏకోఽరవిన్దాత్పతితస్తతారతస్మాద్భయాద్యేనసనోఽస్తుపారః ॥ ౨౩ ॥యఏక ఈశోనిజమాయయానస్ససర్జయేనానుసృజామవిశ్వమ్ । *వయంనయస్యాపిపురస్సమీహతఃపశ్యామలిఙ్గం పృథగీశమానినః ॥ ౨౪ ॥యోనస్సపత్నైర్భృశమర్ద్యమానాన్దేవర్షితిర్యఙ్నృషునిత్యఏవ।కృతావతారస్తనుభిస్స్వమాయయాకృత్వాఽఽత్మసాత్పాతియుగేయుగేచ ॥ ౨౫ ॥ తమేవదేవంవయమాత్మదైవతంపరం

జగతీంపృథ్వీమేవ, స్వాంనావ, మాబధ్యబద్ధ్వా, మనుస్సత్యవ్రతాఖ్యో-దుర్గంసంకటం, తతార. అష్టమస్కన్ధేఽయమితిహాసఃస్ఫుటీభవిష్యతీ-సఏవ, వారిచరోమత్స్యమూర్తిర్భగవానాశ్రితాన్శరణంగతానస్మానపి, దురన్తాదపారా, త్త్వాష్ట్రస్య వృత్రస్య-భయా-న్నూనం-త్రాతారక్షితా-భవిష్యతి-అత-స్తమేవశరణంవ్రజామఇతిభావః * ॥ ౨౨ ॥ * తథా-పురాజగదాదౌ-స్వయంభూర్బ్రహ్మాఽపి-సంయమామ్భసిప్రళయసబన్ధినిజలే-కథంభూతే - ఉదీర్ణఃప్రచణ్డః-యో, వాతఃపవన-స్తేన-యే-ఊర్మయఃతరఙ్గా-స్తేషాం, రవైః-కర్ణశోభయంకరే-అరవిన్దాన్నాభికమలా-త్పతితఃపతితప్రాయః, ఏకఃఅసహాయో-యేనభగవతాసాధనభూతేన-తస్మాద్భయా-త్తతార-సఏవ-నోఽస్మాకం-పారః-పారయతీతిపారఃపాలకోఽస్తు * ॥ ౨౩ ॥ * కించ-వయంభగవతాసృష్టాఃపాలితాశ్చ-సఇదానీమప్యస్మానపేక్షిష్యతేఽత స్తమేవశరణంవ్రజామ ఇత్యాహుః॥యఏకఇతిత్రిభిః ॥ఏకోఽద్వితీయః-స్వసమాభ్యధికకారణాన్తరానపేక్షో-నిజయా యయాఆత్మీయసంకల్పరూపజ్ఞానేన-యఃపరమపురుషో-నోఽస్మాన్-ససర్జ -యేనభగవతాఽనుగృహీతాస్సన్తో, వయం విశ్వంవ్యష్టివర్గం-సృజామః యస్యాబ్జానాం-తమేవేతిత్రితీయేనాన్వ యః యస్యచ-పురఃహృదయగుహాయాం-సమీహతఃఅన్తరాత్మతయానియమయతో-లిఙ్గందివ్యవిగ్రహం, నపశ్యామః-తత్రహేతుః-పృథగీశమానినః, యతఃపృథగీశ్వరాఇత్యభిమానినో, వయమ్ * ॥౨౪॥ * యశ్చ, సపత్నైశ్శత్రుభిః, భృశంనితరా-మర్ద్యమానాన్పీడితాన్-నోఽస్మాన్-పాతిఅరక్షత్ కథంభూతః-నిత్యఏవసదా-అస్మా-నాత్మసాత్కృత్వాస్వకీయత్వేనమన్యమానో-ఽస్మద్రక్షణాయ-యుగేయుగేప్రతియుగం- స్వమాయయాస్వకీయ సంకల్పరూపజ్ఞానేనైవ-నతుకర్మణేతిభావః-తనుభిః-ఉపేన్ద్రపరశురామమత్స్యకూర్మవరాహరామకృష్ణాదితనుభిః, దేవాదిషుకృతావతారఃధృతావతారస్సన్ * ॥ ౨౫ ॥ * తమేవభక్తవత్సలం-ఆత్మనామస్మాకం-దైవతం-ప్రధానంపురుషంకారణావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం-విశ్వంకార్యావస్థచిదచిచ్ఛరీరకం -అన్యంచిదచిద్విలక్షణం-పరముత్కృష్టం-అతఏవ-శరణ్యంశర

ణవర్ణ్యతేతిశరణ్యా- స్తం - స ర్వే-వయందేవా-శ్శరణం వ్రజామ-రక్షకత్వేనాధ్యవస్యామః-ఏతావదేవాస్మత్కృత్యమితిభా వః-తత్రశరణ్యకృత్యంప్రకాశయన్తఃశరణాగతక్ష్గమాత్మనాంమహావిశ్వాసందర్శయన్తి॥ స్వానామితి ॥స్వీయత్వేనపరిగృ హీతానాం-నోఽస్మాకం-శంసుఖం-శత్రునిరసనద్వారకం-నూనం-ధాస్యతి-సతుమహాత్మాకృతస్వభక్తరక్షాదీక్షః - ఏవంర క్షిష్యతీతివిస్వాసఃప్రపత్త్యఙ్గభూతోదర్శితః-సనోఽస్తుపారఇత్యనేనగోప్తృత్వవరణం- ఆత్మదైవతంప్రధానంపురు షం-విశ్వంశరణంవ్రజామేత్యనేనచిదచిచ్ఛరీరత్వకథనాచ్ఛరీరస్యశరీరిశేషిత్వైకస్వరూపత్వాదాత్మనఃపరమాత్మైకశేష త్వానుసంధానరూపాత్మనిక్షేపః-నపశ్యామల్లిఙ్గం - సపత్నైఽర్భుశమర్ద్యమానాని-త్యనేనచజ్ఞానశక్తిబలాద్యభావరూ పమాత్మనాంకార్పణ్యమపిప్రదర్శితం-తంవినోపసర్పత్యపరంహిబాలిశ ఇత్యనేనోపాయాన్తరనివృత్త్యాదిరూపప్రాతికూ ల్యవర్జనంప్రదర్శితం-కృత్స్నచిదచిచ్ఛరీరకత్వకథనేనైవ,,చరాచరాణిభూతానిసర్వాణిభగవద్వపుః-అతస్తదానుకూ ల్యంమే ,, ఇత్యుక్తరీత్యాభగవచ్ఛరీరభూతసర్వభూతానుకూల్యమప్యాత్మనాం ప్రదర్శితం-నచసర్వభూతానుకూ ల్యస్యాభిప్రేతత్వేశత్రునిరసనప్రార్థనానుపపత్తిః -అస్యాఃప్రపత్త్యఙ్గత్వాభావాత్-తస్యాఏవహిసర్వభూతాను కూల్యరూపమఙ్గమపేక్షితం -అస్యాస్తుశత్రునిరసనార్థత్వాత్తద్వ్యతిరిక్తభూతానుకూల్యసంకల్పమాత్రమేవాపేక్షితమి త్యుత్ప్రేక్ష్యస్తుపిచక్షణాః॥౨౮॥ఏవంసురైఃప్రపద్యమానోభగవానావిరభూదిత్యాహముని॥ఇతీతి ॥హేమహారాజ-ఇతీ త్థం -సురాణాముపతిష్ఠతాంప్రపదనపూర్వకం స్తువతాంసతాం-శఙ్ఖచక్రగదాధరోభగవాన్ - ప్రతీచ్యాంప్రత్యగాత్మ సంబన్ధిన్యాం-దిశిహృదయే,,హృదిహ్యయమాత్మాప్రతిష్ఠిత,,ఇతిశ్రుతేః-ప్రథమంహృద్యావిరభూత్-తతఃపురతఆవిరభూ దిత్యర్థః-యద్వాప్రతీచ్యాంపశ్చిమాయాందిశీత్యర్థః దేవానాంపృష్ఠతఇతియావత్ ॥ ౨౯ ॥తంఆవిర్భూతంభగవన్తం- శ్రీవత్సకౌస్తుభావినాఆత్మనాసహతుల్యైః శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితైరిత్యర్థః తయోఃప్రధానపురుషతత్త్వాభిమాని

ప్రధానంపురుషం*విశ్వమన్యమ్।వ్రజామసర్వేశరణంశరణ్యంస్వానాం*సనోధాస్యతిశంమహాత్మా ॥౨౮॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతితేషాంమహారాజసురాణాముపతిష్ఠతామ్* । ప్రతీచ్యాందిశ్యభూదావిశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మతుల్యైష్షోడశభిర్వినాశ్రీవత్సకౌస్తుభౌ । పర్యుపాసితమున్నిద్రశరదమ్బురుహేక్షణమ్॥ దృష్ట్వాతమవనౌసర్వఈక్షణాహ్లాదవిక్లబాః।దణ్డవత్పతితారాజఞ్ఛనైరుత్థాయతుష్టువుః ॥ ౩౦ ॥ దేవాఊచుః॥నమస్తేయజ్ఞవీర్యాయవయసే*ఉతతేనమః॥నమస్తఆస్తచక్రాయనమస్తేపురుహూతయే॥౩౧॥ యాస్తేగతీనాంతిసృణామీశితుఃపరమంపదమ్।నార్వాచీనోవిసర్గస్యధాతర్వేదితుమర్హతి ॥ ౩౧ ॥ ౪ ॥ ఓంనమ

త్వాజ్జీవేనాధార్యత్వాదితిభావః ॥షోడశభిస్సునన్దాదిభిః-పర్యుపాసితం-యద్వాభగవానావిరభూమాచ్ఛఙ్ఖచక్రగదాదధ ర-స్తమావిర్భూతంప్రతీచ్యాందిశిపృష్ఠతః,శ్రీవత్సకౌస్తుభమాత్రరహితై,రాత్మతుల్యై,షోడశభిః,పర్యుపాసిత-మిత్యన్వ యః,ఉన్నిద్రేవికసితే,శరదమ్బురుహేఇవ-ఈక్షణేనేత్రే-యస్యతందృష్ట్వా-ఈక్షణేనయఆహ్లాదః-తేనవిక్లబాఃఈషత్పరవ శా-స్సర్వేదేవా-అవనౌభూమౌ-దణ్డవత్పతితాఃప్రణేముః-హేరాజన్-శనై,రుత్థాయ-తుష్టువుః ॥౨౮ ॥ ౨౯॥ స్తుతిమే వాహ॥నమస్తఇత్యాదినా॥ తావత్సర్వస్యస్రష్టారమాయుఃప్రదంత్రాతారంప్రణతరక్షావిలమ్బాసహిష్ణుంనామమాత్ర స్మరణనిరస్తమహాభయంస్వర్గాపవర్గాదిప్రదంవాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వభావంనమస్కుర్వన్తః స్తువన్తి ॥ నమస్తఇత్యాది ద్వాభ్యాం॥ యజ్ఞః-వీర్యంసృష్టిహేతుస్సామర్థ్యంయస్య,,యజ్ఞాద్భవతిపర్జన్య,,ఇత్యుక్తప్రకారేణయజ్ఞముఖేనప్రజాః సృజతఇత్యర్థః-యద్వావీర్యశబ్దోఽర్శఆద్యజన్తః ,యజ్ఞోవీర్యవాన్యస్మాత్,యదారాధనరూపత్వేయజ్ఞస్యసారవత్త్వాఅ నన్తస్థిరఫలసాధనతాభవతీత్యర్థః - అన్యథాఅల్పాఽస్థిరఫలసాధనతేతిభావః-వయసేస్వారాధనభూతయజ్ఞాద్యనుష్ఠా నోపయుక్తాయుఃప్రదాయ - ఊతయేయజ్ఞాదిఫలదానేనానిష్టనివారణేనచరక్షాకరాయ- ఆస్తచక్రాయప్రణతరక్షణవిల మ్బాసహనేనసదాధృతసుదర్శనాయ-పురుహూతయేస్మరణమాత్రనిరస్తమహాభయోదారనామ్నే -నమఃపదావృత్తిర్గు ణాశ్చేదాభిప్రాయా ॥౩౦॥ తిసృణాంస్వర్గాపవర్గనరకానాం-మీశితురిర్వాహకస్యదాతు-స్తేతవ-పరమంప్రకృతిపురు షవిలక్షణముత్కృష్టం-పదంస్వరూపం-విసర్గస్యార్వాచీనఃసృష్టేఃపాశ్చాత్యః - కార్యభూతః-త్వత్సృష్టస్త్వదాహితజ్ఞా నశక్తి-ర్మాదృశఃపుమాన్-హేధాతః-వేదితుంజ్ఞాతుం-నార్హతి॥ ౩౧ ॥అథపురుహూతయఇత్యనేనాభిప్రేతైర్భగవద సాధారణైర్నామభిస్తం - సంబోధయన్తో - నార్వాచీనోఽర్హతివేదితుమిత్యుక్తదుర్జ్ఞేయత్వనిమిత్తానాశ్రయణీయత్వశ ఙ్కాం యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యత్వకథనేననిరాకుర్వన్తోయజ్ఞవీర్యాయేత్యనేనోక్తజగద్వ్యాపారస్యమూర్తతా

దివ్యాపారవైజాత్యం లీలారూపతాం చాభిదధతః కారణాన్తరానపేక్షసృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణయోగిత్వం చ వదన్తస్తువన్తి॥ ఓం నమ ఇత్యాదినా-పాసి హరసి చేత్యన్తేనగద్యేన। ఓమిత్యసాధారణం భగవతో బ్రహ్మణో నామ,,ఓం తత్సదితి నిర్దేశో బ్రహ్మణస్త్రివిధః స్మృత,, ఇతి భగవద్గీతేః-తథా భగవన్నారాయణాదయశ్శబ్దా అపి భగవన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణ-నారాయణ-నారం జీవసమూహస్తేషామయనం-ప్రాప్యః ప్రాపక ఆధారశ్చ-తస్య సంబోధనం-నారాయణశబ్దశ్చ యోగరూఢిభ్యాం విష్ణ్వసాధారణః-న చ కేవలయోగేన రుద్రాదిపరత్వముపశఙ్క్యం-తదుక్తం - రూఢ్యభావేన,,పూర్వపదాత్సంజ్ఞాయామగ,, ఇతి ణత్వాభావప్రసఙ్గాత్ - న చ విష్ణుపరత్వాఙ్గీకారేణ సంజ్ఞాపరత్వాభావాత్త్వన్మతేపి నణత్వమితి వాచ్యం-భృష్టోసంజ్ఞాయామితిసూత్రభాష్యే ,, యదేతత్సంజ్ఞయా విధీయతే తత్ర న సంజ్ఞాయామభిధేయాయామిత్యర్థః - కిం తర్హి-తత్తేతాద్రూప్యవిశిష్టే న చేత్సంజ్ఞాగమ్యత ఇత్యర్థః ,, ఇత్యుక్తం అత ఏవ హి-రఘునాథరామానుజాదిశబ్దేషు నణత్వం - న హి తత్ర కృతణత్వేన సంజ్ఞావగతిః, కిం తర్హ్యకృతణత్వేన,,కించానాదివినియుక్తసంజ్ఞాస్థలేతు యథాపినియుక్తానామేవ సాధుత్వ,,మితి రఘునాథాదౌ ణత్వాభావః-అణ్వపరిమాణసంజ్ఞాభూతగవ్యూతిశబ్దే చ నవలోపః -అన్యథా సంజ్ఞాత్వభఙ్గాపత్తేరిత్యన్యత్ర విస్తరః వాసుదేవ సర్వభూతాధార ఆదిపురుష జగత్కారణపురుష - మహాపురుషపురుషోత్తమ - మహానుభావ అచిన్త్యప్రభావ, పరమమఙ్గళ స్వయం మఙ్గళరూప-పరమకల్యాణ అన్యేషాం మఙ్గళావహ-పరమకారుణిక స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణో - కేవలజగదాధార ఇతరానపేక్షజగదాధార-స్వసమానరహితలోకనాథ-సర్వేషాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వరనియన్తః-లక్ష్మీనాథ శ్రియఃపతే-పరమహంసాః-జ్ఞానినః, పరివ్రాజకాః సంన్యాసధర్మనిష్ఠాః -జ్ఞానయోగకర్మయోగనిష్ఠా ఇత్యర్థః-తైః, పరమేణ ఉత్కృష్టేన - ఆత్మసమాధియోగేన పరమాత్మవిషయకధ్యానయోగేన, పరిభావిత సందీపిత, అత ఏవ, పరిస్ఫుటః ప్రత్యక్షతాపన్నో, యః, పారమహంస్యధర్మో భగవద్భక్తియోగరూపో ధర్మః, తేన ఉద్ఘాటితం నిర్మాలితం-తమఃకవాటం ,తమః అనాద్యవిద్యాత్మకమజ్ఞానం-తదేవ కవాటం పరమాత్మదర్శనవిరోధి . యస్య , తద్ద్వారం పరమా

స్తే॥ అస్తు భగవన్నారాయణ వాసుదేవాదిపురుష మహాపురుష మహానుభావ పరమమఙ్గళ పరమకల్యాణ పరమకారుణిక కేవలజగదాధార లోకైకనాథ సర్వేశ్వర లక్ష్మీనాథ పరమహంసపరివ్రాజకైః పరమేణాత్మసమాధియోగేన పరిభావిత పరిస్ఫుట పారమహంస్యధర్మేణోద్ఘాటిత తమఃకవాటద్వారచిత్తేఽపావృత ఆత్మలోకే స్వయముపలబ్ధనిజసుఖానుభవో భవాన్ దురవబోధ ఏవ తవ విహారయోగో యదశరణ మిదం జగదనపే

త్మదర్శనసాధనం-చిత్తం-యస్మిన్-తస్మిన్, ఆత్మలోకే , ఆత్మైవ లోకః, లోకనీయ ఇతి లోకః-పరమాత్మాపృథక్సిద్ధత్వేన జీవస్యాపి లోకనీయత్వాత్-తస్మిన్నాత్మలోకే -అపావృతః ఆవరణరహితః-ఉపలబ్ధ ఇత్యర్థః-కథమపావృతః-స్వయముపలబ్ధ స్వయమాత్మనైవోపలబ్ధః-నిత్యోదితో యో నిజసుఖానుభవః నిజానన్దరూపోఽనుభవో జ్ఞానం-తద్రూపః నిత్యనిరుపాధికావిర్భూతాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దానుభవరూపత్వేనాపావృత ఇత్యర్థః॥ ఏవంభూతోఽసి భవాన్- ఏవంభూతస్య తవ, విహారయోగః లీలారూపో యోగః-జగద్వ్యాపారరూపో యోగః జగతస్తత్సంకల్పమాత్రనిష్పాద్యత్వజ్ఞాపనాయ సమాధిరూపసంకల్పపర్యాయయోగపదం ప్రయుక్తం , జగద్వ్యాపారస్యాకర్మాయత్తకేవలలీలారూపత్వఖ్యాపనాయ విహారపదం-స ఏష విహారయోగో-దురవబోధ ఇవ లోకదృష్టమృత్కులాలాదివ్యాపారజాతీయత్వేన బోద్ధుమశక్య ఇవ - వర్తతే-ఇవశబ్దేన సర్వజ్ఞస్య సర్వశక్తేస్తవోపపన్న ఏవేతి సూచ్యతే-దురవబోధత్వమేవ విశదయన్తి॥ యస్త్వం-ఇదం విశ్వం, అశరణం అనపేక్షిత స్వవ్యతిరిక్తాశ్రయం-సృజసి, కులాలాదయో ఘటాదీన్ సృజతస్తు భూతలాదిరూపః కశ్చిదాధారోఽపేక్షిత ఇతి భావః - త్వం తు-స్వస్మిన్నేవాధారభూతే సృజసీతి భావః-కించ-స్రష్టా త్వం -అనపేక్షితాస్మత్సమవాయసహాయః అస్మదాదిసహకారిసముదాయనిరపేక్షః-కులాలాదిస్తు సహకారిసమవాయసాపేక్ష ఇతి భావః-కించాగుణః గుణత్రయరహితః - కులాలాదిస్తు సత్త్వాదిగుణయుక్త ఇతి భావః॥ నను విశిష్టస్య కారణత్వాఙ్గీకారాత్కథం కులాలాదివైలక్షణ్యాపాదకమగుణత్వముచ్యత ఇతి చేన్న, విశిష్టస్యోపాదానత్వాభ్యుపగమేఽపి ప్రకృతిపురుషాభ్యాముత్కృష్టస్య విశేష్యస్య బ్రహ్మణో నిమిత్తత్వాభ్యుపగమాద్విశేష్యాంశే చ సత్త్వాదిగుణత్రయాభావాన్నైర్గుణ్యం కులాలాదివైలక్షణ్యాపాదనమేవ- ఏవం కులాలాదినిమిత్తకారణవైలక్షణ్యముక్తం-అథ మృదాద్యుపాదానవైలక్షణ్యమాహుః॥ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేన సగుణమితి॥,,తదాత్మానగ్ం స్వయమకురుతే,, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిప్రేతః ఆత్మనేత్యనేన స్వయంశబ్దార్థ ఉక్తః - సగుణమిత్యనేనాత్మానమిత్యస్యార్థః -గుణశబ్దశ్చాత్రాపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచీ -తథా చాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతచిదచిద్విశిష్టమాత్మానం-స్వేనైవ-సృజసి-పాసి రక్షసి-హరసి చ సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టమాత్మానమేవ స్థూలచిదచిద్విశిష్టావస్థవిశ్వాకారేణ పరిణమయసీత్యర్థః॥ నిర్వికారశ్రుతివిరోధపరి

హారాయాత్మానం విశింషన్తి॥ అవిక్రియమాణేనేతి॥ వికారాణాం విశేషణభూతచిదచిద్గతత్వాదవిక్రియమాణేనైవాత్మనాసృజసీత్యర్థః -మృత్పిణ్డాదికం తు స్వభిన్నేన కులాలాదినా ఘటాదిరూపేణ సృజ్యత ఇతి తతోఽస్య వైలక్షణ్యసిద్ధిః-ఆత్మనైవాత్మా నం సృజసీత్యనేన విశిష్టస్యాపి శేష్యత్వాకారాభ్యాముపాదానత్వం నిమిత్తత్వం చైకస్యైవోక్తం భవతి-అవిక్రియమాణ ఇతి సప్తమ్యన్తపాఠే స్వస్మిన్ విశేష్యభూతే అవిక్రియమాణే స్వరూపస్వభావాభ్యాం అవిక్రియమాణే సత్యేవ విశిష్టమాత్మానం స్వేనైవ సృజసీత్యర్థః -నన్వేకస్యైవ పదార్థస్య నిమిత్తత్వముపాదానత్వం న పరస్పరవిరుద్ధమితి చేన్న-ఏకస్యోభయవిధకారణత్వప్రతిక్షేపకైరపి క్వచిత్క్వచిదేకస్మిన్నేవ తదుభయవిధకారణత్వాభ్యుపగమాత్ - యథా స్వజ్ఞానచికీర్షాప్రయత్నాదికం శాస్త్రాభ్యాసాదిభిః స్వయమేవ కరోతి జీవః -స్తేన తత్ర కర్తృత్వాన్నిమిత్తకారణం భవతి-తథాపి చ, స్వయమేవ సమవాయికారణం భవతి స్వజ్ఞానాదీనాం ప్రతి -కార్యం యత్ర సమవైతి తత్సమవాయికారణమితి సమవాయికారణలక్షణస్యాస్మిన్నుపలమ్భాత్, కిం చేశ్వరోఽపి సర్వవ్యాప్తస్య స్వస్య సర్వైరపి పరమాణ్వాదిభిస్సంయోగం స్వయమేవ సృజతి సర్వకార్యహేతుత్వాత్ -తథా చ తత్ర కర్తృత్వేన నిమిత్తకారణం భవతి-సమవాయికారణత్వమపి తత్ప్రతి తస్య దృశ్యతే-పరమాణ్వాదిసంయోగస్యేశ్వరసంయోగాపేక్షత్వాత్, తేన యథా కర్తృత్వం సమవాయికారణత్వం చేశ్వరనిష్ఠమేవ భవన్న్తే భవతి-తథాఽస్మత్సిద్ధాన్తే నిమిత్తత్వముపాదానత్వం చైకవస్తునిష్ఠమితి-నన్వేవమపి న విశిష్టస్యోపాదానత్వం క్వాపి దృష్టమితి చేన్న, ఊర్ణనాభిప్రభృతీనామేవ దృష్టాన్తత్వాత్-న హ్యూర్ణనాభే ర్దేహస్యైవావస్థాప్రాప్తిః నాపి కేవలాత్మని, అపి తు దేహవిశిష్టాత్మనీతి లోకోఽపలమ్భః-శ్రుతిశ్చ ,,యథోర్ణనాభిస్సృజతే గృహ్ణతే చ,, త్యూర్ణనాభిం దృష్టాన్తత్వేన దర్శయతి * ॥౩౨॥ *
నను సత్యమీశ్వరస్య సృష్ట్యాదికర్తృత్వముక్తం- స కిం కర్మనిష్ఠచేతనో యథా కుశలాకుశలమిశ్రకర్మాణి కృత్వా తత్ఫలాని సుఖదుఃఖమోహాత్మకాని భుఙ్క్తే తథా సృష్ట్యాదికర్మాణి గుణత్రయప్రయుక్తాని కృత్వా తత్ఫలాని భుఙ్క్తే-కిం వా జ్ఞాననిష్ఠచేతనవదుదాసీన ఏవాస్తే-నాద్యః భోక్తృత్వేన సంసారిత్వాపాతాత్ -న ద్వితీయః- ఉదాసీనస్య కర్తృత్వానుపపత్తేః - అథోదాసీనత్వం క

శ్రితాస్తత్సమవాయసహాయ * ఆత్మనైవావిక్రియమాణేన సగుణమగుణస్స్వయం సృజసి పాసి హరసి॥ ౩౨॥
అథ తత్ర భవాన్ కిం దేవదత్తవదిహ గుణవిసర్గపతితః పారతన్త్ర్యేణ స్వకృతకుశలాకుశలఫలముపాదదాతి।
ఆహోస్విదాత్మారామ ఉపశమశీలస్సమఞ్జసదర్శన ఉదాస్త ఇతి హ వావ న విదామః ॥ ౩౩ ॥ న హి విరోధ ఉభ

ర్తృత్వం చోచ్యత ఇతి చేన్న॥ పరస్పరవిరుద్ధత్వాదనయోరిత్యాశఙ్క్యాహుః॥ అథ తత్రేత్యాదినా-ఉదాస్త ఇత్యన్తేన గద్యేన॥ అథ నను-తత్ర జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వే సతి- హే భగవన్-కిం శబ్ద ఆక్షేపద్యోతకః - ఆహోస్విచ్ఛబ్దశ్చ -ప్రశ్నస్వరూపపరమపి వాక్యద్వయమాక్షేపగర్భం-కిం-భవాన్-దేవదత్తవత్కర్మనిష్ఠసంసారిజీవవత్- ఇహ గుణవిసర్గే త్రిగుణకార్యరూపే ప్రపఞ్చే - పతితః స్వాతన్త్ర్యేణాకర్తృత్వేన హేతునా- స్వేన కృతాని-కుశలాకుశలాని సాత్త్వికరాజసాదీని కర్మాణి తేషాం-ఫలం-ఉపాదదాతి స్వీకరోతి-భుఙ్క్త ఇతి యావత్-ఆహోస్విత్కిం వా - ఆత్మారామ ఇవ ఆత్మయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠ ఇవ-ఉపశమస్స్వభావః నిమిత్తాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారః-అత ఏవ-సమఞ్జసదర్శనః అబాధితతత్త్వద్వస్తుయాథాత్మ్యజ్ఞాన ఉదాస్త ఇతి-పరిహారం ప్రతిజానీతే-ఇతి హ వావ న విదామ ఇతి॥ ఇత్థం-ఇహ త్వయీశ్వరే న విదామః న జానీమః-కర్మనిష్ఠచేతనతుల్యతాం జ్ఞాననిష్ఠచేతనతుల్యతాం చ న విదామ ఇత్యర్థః కిం తూదాసీనత్వం కర్తృత్వం చోభయమపి త్వయి విదామ ఇతి భావః *॥౩౩॥*
నను పరస్పరవిరుద్ధముభయమేకస్మిన్ కథముపపద్యత ఇత్యత్రాహుః॥ న హి విరోధ ఇతి॥ న హి విరోధః- అపి తూభయం భవతి సంభవతి-కర్మభావనయా బ్రహ్మభావనయా చాన్వితానాం సర్వేషాం చేతనానామన్తరాత్మభూతే త్వద్విలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తిమతి త్వయి సర్వమవిరుద్ధమిత్యభిప్రాయః అవిరోధాపాదకగుణజాతేన తం విశింషన్తో వాదివిప్రతిపత్తివిషయతాం చ వదన్తోఽవిరోధముపపాదయన్తి॥ భగవతీత్యాదినా ॥ భగవతీత్యాదిభిస్సప్తమ్యన్తైః పదైః కర్మబ్రహ్మాభిధేయభావనాన్వితచేతనేభ్యో వైలక్షణ్యముచ్యతే-భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే - అపరిగణితా అసంఖ్యాతా-గుణానాం కల్యాణగుణానాం గణా-యస్య - ఈశ్వరే భావనాద్వయాన్వితచేతనానామన్తరాత్మని అనవగాహ్యం కర్మాదిభావనాన్వితచేతనసజాతీయత్వేన దుర్బోధం మాహాత్మ్యం-యస్య అర్వాచీనాః ఇదానీన్తనాః-వికల్పస్సంశయః-తన్మూలకో వితర్కః ఏవం వా ఏవం వేతి వితర్కః-తత్రి-యో-విచారః కిం యుక్తమితి విచారః-తదన్యతరపక్షసాధకా-యే-ప్రమాణాభాసాః ప్రమాణవదాభాసమానా- స్తన్మూలకం-యద్బాధితతర్కాత్మకం శాస్త్రం - తదభ్యాసేన-కలిలం దూషితమన్తఃకరణం-తేనా-ధికరోతీత్యధికరణః నన్వాని

౩౨। శ్లో * పా ॥ ఆత్మనైవావిక్రియమాణేన సగుణమ్

త్వాత్కర్తృత్వాత్ – ప్రాకృతమాయాకృతశక్త్యా ఇతి యావత్ – స – దురవగ్రహోఽవగ్రహో – యేషాం తేషాం వాదినాం – వివాదా
నవసరేఽపి వాదావిషయభూతైః స్వపరతాపకరైః – ఉపరతైః – మాయామయైః ప్రాకృతదోషైః – యస్మిన్ ప్రళయదశాయాము
పసంహృతకార్యవర్గే – అత ఏవ – కేవలే ఏకరూపే – మాయాం ప్రతి – స్వయమన్తర్ధాయ తిరోభూయ స్థితే కోఽన్వర్థో – దుర్ఘట ఇ
వ భవతి – కర్తృత్వాకారఇత్యత్ర సాక్షిత్వానుమన్తృత్వఫలిత్వఫలప్రదత్వోదాసీనత్వాదిరూపః కోఽప్యర్థో న దుర్ఘట ఇత్య
ర్థః – కుతః – స్వరూపద్వయాభావాత్ – స్వరూపే ద్వయస్య విరుద్ధాకారద్వయస్య – భావాత్ – కర్తృత్వోదాసీనత్వ – యోః –
పరమాత్మస్వరూపే విరోధాభావాదిత్యర్థః – అయం భావః – తావజ్జగత్సృష్ట్యాదివ్యాపారేషు – స్వాతన్త్ర్యరూపం –
కర్తృత్వం – ప్రయోజ్యకర్తుర్జీవస్య – కారయితృత్వాత్ప్రేరకత్వరూపం ప్రయోజకకర్తృత్వం చేశ్వరస్యోపపన్నం, నచ
కర్తృత్వసమనియతభోక్తృత్వాపత్తిః, తాదృశకర్తృత్వస్యాకర్మాయత్తత్వాత్, ప్రశాసిత్రన్తరాభావాచ్చ, సర్వస్య
శాసితురీశ్వరస్యేశ్వరాన్తరాభావేనానిష్టకర్తురభావాత్ – నచ స్వానిష్టాపాదకం కర్మ స్వయమేవ కరోతీతి వక్తుం యుక్తం –
ఉద్భ్రాన్తత్వాపాతాత్ – తథా లోకే యథా సర్వాఙ్కురాణాం సాధారణకారణం సలిలం, విశేషకారణం బీజం –
దృష్ట, మేవం సర్వేష్వపి కార్యేషు సమానత్వాదుదాసీనః – నన్వౌదాసీన్యం నామ న సాధారణకారణత్వం, అపితు కర్తృ
త్వాకర్తృత్వోభయపరిహారేణావస్థాతృత్వ – మితి చేన్న – జగద్విషయకౌదాసీన్యస్యానభ్యుపగమాత్, తత్ర కర్తృత్వమేవ
హి సాక్షాదభ్యుపగతమస్మాభిః, తర్హి యద్విషయకముదాసీనత్వమీశ్వరేఽభ్యుపగతమితి చే, దుచ్యతే – సాక్షాత్సుఖదుఃఖాది
సాధనభూతపుణ్యాపుణ్యకర్మ స్వకర్తృత్వేన తత్కర్తృత్వపరిహారాత్తేష్వేవ కర్మసు ప్రాచీనవాసనానుసారేణ జీవప్రే
రకత్వేనాకర్తృత్వపరిహారాచ్చ తద్విషయకముదాసీనత్వమితి, ఏవం సర్వావస్థాయాం సర్వస్య ద్రష్టృత్వాత్సాక్షీ, కర్మసు
ప్రవృత్తస్య జీవస్యోత్తరోత్తరం ప్రవర్తకత్వాదనుమన్తా – సర్వస్వామిత్వేన సమాశ్రితసంరక్షణరూపఫలస్యాపి స్వఫలత్వా

యం భవతి భగవత్యపరిగణితగుణగణ ఈశ్వరేఽనవగాహ్యమాహాత్మ్యేఽర్వాచీనవికల్పవితర్కవిచారప్ర
మాణాభాసకుతర్కశాస్త్రకలిలాన్తఃకరణాధికరణదురవగ్రహవాదినాం వివాదానవసర ఉపరతసమస్త
మాయామయే కేవల ఏవాత్మమాయామన్తర్ధాయ కోన్వర్థో దుర్ఘట ఇవ భవతి । స్వరూపద్వయాభావాత్సమ
విషమమతీనాం మతమనుసరసి యథా రజ్జుఖణ్డః సర్పాదిధియామ్ ॥ ౩౪ ॥ స ఏవ హి పునః సర్వవస్తుని వస్తుస్వరూప
స్సర్వేశ్వరస్సకలజగత్కారణకారణభూతస్సర్వప్రత్యగాత్మత్వాత్ ॥ సర్వగుణావభాసోపలక్షిత ఏక ఏవ పర్యవ
శేషితః ॥ ౩౫ ॥ అథ హ వావ తవ మహిమామృతరససముద్రవిప్రుషా సకృదవలీఢయా స్వమనసి నిష్యన్దమానానవర
తసుఖేన విస్మారితదృష్టశ్రుతవిషయసుఖలేశాభాసాః పరమభాగవతా ఏకాన్తినో భగవతి సర్వభూతప్రి

త్మని, ఫలమత ఉపపత్తే,, రితి న్యాయేన ఫలప్రద ఇతి, జీవస్తు క్లేశకర్మాదిహేయాకరత్వాత్కర్మవశ్యత్వాన్మాయామోహి
తత్వాదవిద్యయా తిరోహితస్వభావత్వాచ్చ కుశలాకుశలఫలముపాదత్త ఇతి ॥ నను, వివాదానవసరశ్చేదహమీశ్వర, స్తర్హి
కథం వివాదానాముదయస్తత్రాహుః ॥ సమేతి ॥ సమ – విషమాశ్చ, మతి – ర్యేషాం తేషాం – మతమభిప్రాయ – మనుసరసి, వాది
విప్రతిపత్తిరప్రతిషిధ్య తూష్ణీం భవసీత్యర్థః, అప్రతిషేధే దృష్టాన్తమాహుః ॥ యథేతి ॥ యథా – సర్పాదిధియాం సర్పాదిభ్రా
న్తిమతాం – మతం, రజ్జుఖణ్డోఽనుసరతి – న ప్రతిషేధతే – ఏవం – త్వం చాపి – నానావిధవాదివిప్రతిపత్తిసాక్షీ తూష్ణీమాస్స ఇ
త్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ఏవం జగత్స్రష్టృత్వరూపనిమిత్తకారణత్వే జీవవత్సంసారిత్వాదిశఙ్కాం పరిహృత్య – అథోపాదాన
కారణత్వే స్వరూపవికారాశ్రయత్వశఙ్కాం పరిజహ్రుః ॥ స ఏవేతి ॥ యోఽయం నిమిత్తకారణభూతః, స ఏవ, త్వం, సకల
జగదుపాదానకారణభూతోఽపి – సర్వవస్తుషు దేవాదిపదార్థేషు, స్థితోఽపి – వస్తుస్వరూపః నిర్వికారస్వరూపః ॥ యథో
క్తం యత్తు కాలాన్తరేణాపి నాన్యసంజ్ఞాముపైతి వై । పరిణామాదిసంభూతాం తద్వస్తు నృప తచ్చ కి,, మితి – కుతః – సర్వప్ర
త్యగాత్మత్వాత్ సర్వే ప్రత్యగాత్మానశ్శరీరం యస్య, తస్య భావస్తత్త్వం, తస్మాత్, అచేతనవిశిష్టసర్వజీవశరీరకత్వాచ్ఛరీ
రభూతచిదచిద్గతత్వాద్వికారాణాం న స్వరూపే ప్రసఙ్గ ఇతి భావః ॥ అత ఏవ – సర్వగుణాభాసః – సర్వైశ్చిదచిత్కాలాది
భిరపృథక్సిద్ధవిశేషణై, రవభాసత ఇతి సర్వగుణావభాసః, సాక్షాదవస్థాశ్రయచేతనాచేతనవిశిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇతి భా
వః – సమస్తపారగుణైస్సత్త్వాదిభిరవభాసన్త ఇతి గుణావభాసాః గుణకార్యదేహేన్ద్రియాదయః, తై, రుపలక్షితః తద్వి
శిష్టత్వేనోపలక్షిత ఇత్యర్థః, అత – స్త్వమేక ఏవ, పర్యవశేషితః – ఏక ఏవ సమాభ్యధికరహితః పర్యవశేషితః, ఏవంవిధో నాన్య
ఇతి నిర్ణీత ఇతి భావః ॥ ౩౫ ॥ యత ఏవం భవాననితరసాధారణోదారమహిమా తిర్యోగపరిశుద్ధమనోగ్రాహ్యో – నిత్యనిరుపా
ధికాపరిచ్ఛిన్ననిజానన్దానుభవరూపో జగత్సృష్టిస్థితిసంహృతిలీలస్సర్వజ్ఞః సత్యసఙ్కల్పత్వాద్యపరిమితగుణసాగరోఽని

౩౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సర్వగుణావభాసోపలక్షితః.

తత్సాధారణవివిధవిచిత్రశక్తిరశేషచిదచిచ్ఛరీరకస్త్వం సర్వసమోఽతఏవ, త్వచ్చరణారవిన్దమధురసాస్వాదనశీ
లాస్త్వమవిస్మరన్తోఽనన్తస్థిరఫలరూపముక్తిం ప్రాప్నువన్తీత్యాహుః - అథేత్యాదినాపర్యావర్తత ఇత్యన్తేన॥ అథహవా
వననుభగవన్-అతఏవహీతివార్థః - హేమధుమథన, పరమభాగవతా ఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాః త్వత్పాదామ్బుజసే
వాం-కథముహవా-విసృజన్తి, త్వయ్యాయుః-హీయస్మా-తైస్స్వార్థకుశలాః పురుషార్థనిష్ణాతకుశలాః-అతః-కథంభూతాః-ఆ
త్మాత్వమేవ, ప్రియతిసుహృచ్చ, యేషాం, సాధవః-సాధ్నువన్తిపరేషామిష్టమితిసాధవః, రాగాదిరహితాశ్చ-తత్ర హేతుః-
తవ-మహిమ్నైవఅమృతరససముద్రస్య, తస్య, విప్రుషా- బిన్దుమాత్రేణ కథంభూతయా-సకృదవలీఢయా-ఆస్వాదితయా-స్వమ
నసి-నిష్యన్దమానమతిశయేనస్రవత్, నిరన్తరం సన్తతం-సుఖం, తేనవిస్మారితాః- దృష్టాః ఐహికాః, శ్రుతాఆముష్మికాశ్చ,
విషయాస్సుఖలేశాభాసాః-యేషాం తే-సర్వభూతానాం - ప్రియేసుహృదిచ, సర్వాన్తరాత్మని-భగవతి 'త్వయి-నిర్వృతం
సుఖితం-మనో-యేషాం తే చరణామ్బుజసేవాంవిశిషన్తి-యత్ర త్వచ్చరణామ్బుజసేవాయాం-ముక్తిపర్యన్తాయాం సత్యాం
పున-రయం-సంసారో-నపర్యావర్తతేన పరివృత్తిం ప్రాప్నోతి-నివర్తత ఇత్యర్థః ॥౩౮॥ ఏవమభిష్టూయాథప్రస్తుతం
విజ్ఞాపయన్తి॥ త్రిభువనేత్యాదినా॥ హేత్రిభువనాత్మభవన-త్రిభువనస్యాత్మా అన్తః-ప్రవిశ్యనియన్తా-భవనమాశ్రయశ్చ-
తస్యసంబోధనం ఏవమగ్రేఽపి, త్రయోవిక్రమాయస్య-సర్వాన్తరాత్మనస్తవావిదితమన్తరం నాస్తి-త్రివిక్రమస్యతవాసా
ధ్యమపినాస్తీతిభావః హేత్రినయన-త్రయశ్చన్ద్రసూర్యాగ్నయో నయనానియస్య - బాహ్యమప్యవిదితం, నాస్తీతిభావః,
త్రయాణాంలోకానాం-మనోహరోఽనుభావోయస్య - అస్మదభిలషితమపి తవకర్తవ్యమేవేతిభావః। ఏవం సంబోధ్యవిజ్ఞా
పయన్తి॥యద్యపి-దితిజా - దనుజాశ్చ, తవైవ-విభూతయో-ఽత-స్తేషాం - వధోపాయచిన్తన, మనుచితం-తథాపి తేషాం

యసుహృదిసర్వాత్మనినితరాంనిర్వృతమనసః - కథముహవాఏతే మధుమథనపునస్స్వార్థకుశలాహ్యాత్మప్రి
యసుహృదస్సాధవస్త్వచ్చరణామ్బుజానుసేవాంవిసృజన్తి-నయత్రపునరయంసంసారః పర్యావర్తతే॥
త్రిభువనాత్మ భవనత్రివిక్రమత్రినయనత్రిలోకమనోహరానుభావ-తవైవవిభూతయోదితిజదనుజమనుజాద
యశ్చాపి-తేషామనుపక్రమసమయోఽయమితిస్వాత్మమాయయాసురనరమృగమిశ్రితజలచరాకృతిభిర్యథా
పరాధందణ్డందణ్డధరదధర్థైవమేనమపభగవన్ జహి త్వాష్ట్రముతయద్యుపమన్యసే॥ ౩౯ ॥ అస్మాకం తావ
కానాంతతతవచరణనళినయుగళధ్యానానుబద్ధహృదయనిగళానాం- స్వలిఙ్గవివరణేనాత్మసాత్కృతానా
మనుకమ్పానురఞ్జితసానురాగవిశదరుచిరశిశిరస్మితావలోకేనవిగళితమధురముఖరసామృతకలయాచా
న్తస్తాపమనఘార్హసి-శమయితుమ్॥ ౪౦ ॥అథభగవంస్తవాస్మాభిరఖిలజగదుత్పత్తిస్థితిలయనిమిత్తాయమా
నదివ్యమాయావినోదస్య సకలజీవనికాయానామన్తర్హృదయేషుబహిరపిచబ్రహ్మప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ
ప్రధానరూపేణచ దేశకాలదేహావస్థానవిశేషాననుల్లఙ్ఘ్యతదుపాదానోపాలమ్భకతయాఽనుభవతస్సర్వ

మనుపక్రమోఽయమితి అభ్యుదయకాలోఽయంనభవతీతి - మత్వా - పూర్వం-యథాస్వాత్మమాయయా-ఆత్మసఙ్కల్పే
నైవ-ఉపాత్తాభిః- సురాదిసంమిశ్రితైః-జలచరాకృతిభి-స్సురాద్యవతారైర్మత్స్యకూర్మాద్యవతారైశ్చేత్యర్థః-తత్రసు
రాకృతిరుపేన్ద్రావతారః - నరాకృతీ రామకృష్ణాదిః, మృగాకృతిర్వరాహాదిః-యథాపరాధమపరాధానుసారేణ-దణ్డం వి
రోధినిరసనరూపం-దధర్థ - కృతవానసి, ఏవం, హేభగవన్, ఏనం, త్వాష్ట్రం వృత్రమపి, జహి, యద్యుపమన్యసే హన్తుం
యదీచ్ఛసి ॥౩౯॥ ఏవం ప్రస్తుతం విజ్ఞాప్యస్వానుగ్రాహకం తద్వాక్యం శ్రోతుకామాస్తం ప్రార్థయన్తే॥అస్మాకమితి॥
హేతతతరక్షక, పితామహేతి వార్థః - తావకానాంత్వదీయానాం-తత్రహేతుః, స్వలిఙ్గవివరణేనఆత్మీయవిగ్రహప్రకాశ
నేన, ఆత్మసాత్కృతానాంఆత్మీయత్వేనపరిగృహీతానాం, తవ-చరణయుగళధ్యానేనైవ-అనుబద్ధంవశీకృతం-హృద
యం,తదేవ,నిగళో,యేషాం, తేషాం, నః-అనుకమ్పాఅస్మద్విషయాకృపా,తయా, అనురఞ్జితంసానురాగంచ,త,ద్వి
శదం,రుచిరంచ-స్మితం,తత్సహితేనావలోకనేన,తథా - అనుకమ్పయైవ,విగళితో-మధురో,ముఖరసఃప్రియవాక్-సైవా
మృతకలా,తయాచ -అన్తస్తాపం - శమయితుమర్హసి ॥౪౦॥ అపారమహిమశాలినస్తవాభిర్విజ్ఞాప్యమేతత్కిం-యుక్తి
త్యాహుః॥అథేత్యాదినాహిరణ్యరేతసఇత్యన్తేన॥ అథనను- హేభగవన్,అస్మాభి-ర్విజ్ఞాపనీయ- స్తవ-క్రియా-నర్థః ప్రయోజ
నంస్యాత్- తత్రదృష్టాన్తః - విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివహిరణ్యరేతసఇతి-విస్ఫులిఙ్గాదిభిరివాగ్నేఃకార్యభూతై-ర్హిరణ్యరేతసఃకా
రణభూతస్యాగ్నేరివ,త్వత్కార్యభూతైరస్మాభిః-విజ్ఞాపనీయః-కారణభూతస్య-తవ-క్రియానర్థఇత్యర్థః-కార్యకారణభా
వమాత్రపరోఽయందృష్టాన్తః, ఉభయోరప్యచేతనత్వవిజ్ఞప్తితదవధృత్యోరసమ్భవాత్ - యద్వా,అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గాది

భిః క్రియమాణః ప్రకాశః కేయోక్-తథాస్మాభిః విజ్ఞాప్యోఽర్థ స్తవకేయా ఇత్యర్థః, యద్వా ఽస్మాభిః కథంభూతై రిత్యత్రదృష్టా న్తః-యథాపస్ఫులిఙ్గా అగ్నేర్యత్ తత్సత్త్వాని తాన్యాదిమ న్త- స్తథాత్వదాయ త్తసత్త్వాదిమద్భిరితి ॥ కథంభూతస్యతవ- అఖిల జగతాం - ముత్పత్తిస్థితిలయేషు-నిమిత్తాయమానా చాపి క్రియమాణా-యా, దివ్యా-మాయా- సైవ, వినోదః పరికరో-యస్యసక లజీవసమూహానాం-మన్తర్యామ్యపరమే, బ్రహ్మప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ- ప్రత్యక్ జీవః - ఆత్మాశరీరం-యస్య-తత్స్వరూపేణ, బ్ర హ్మశబ్దవాచ్యేన జీవశరీరకత్వేన స్వరూపేణేత్యర్థః -బహుః - ప్రధానం ప్రకృతిః-రూపం, యస్య-ప్రధానశరీరకత్వేన,, య స్యాత్మా శరీరం-యస్య పృథివీ శరీరం,, మితిశ్రుతేః, దేశకాలదేహావస్థానవిశేషాన్, ననుల్లఙ్ఘ్య అనతిక్రమ్య, అనుభవతః వ్యాప్త స్య- యద్వా- తేషాముపాదానోపలమ్భకతయా అనుభవత ఇత్యన్వయః - తేషాం దేశకాలదేహాదీనాం, ముపాదానం స్వీకా రః - ఏతస్మిన్ దేశే కాలే దేహే ఏతత్సుఖదుఃఖాదికముపాదేయమిత్యేవంరూపముపాదానం-తస్యో- పలమ్భకతయా అభిజ్ఞా పకతయా నిదానేన సహ-సర్వజ్ఞానజనకతయా, అనుభవతః వ్యాప్తవత ఇత్యర్థః- సర్వప్రత్యయసాక్షిణః-సర్వజీవానాం చి త్తవృత్తిసాక్షిణః, ఆకాశశరీరస్య , ఆకాశోదహరాకాశః-స ఏవ-శరీరం మూర్తిర్యస్య-ఆసమన్తాత్ప్రకాశతే ప్రకాశయ తీ వా ఆకాశః-స్వప్రకాశం, సర్వస్య ప్రకాశకం, మపరిచ్ఛిన్నం జ్ఞానం - తదేవ-శరీరం ఆకారో-యస్యేతి వా- సాక్షాత్పరబ్ర హ్మణః ముఖ్యవృత్త్యా పరబ్రహ్మశబ్దవాచ్యస్య- పరమాత్మనః లోకత్రయమన్తః ప్రవిశ్య ధారకస్య-యత ఏవం వయమగ్నేర్విస్ఫు లిఙ్గా ఇవ త్వదాయత్తసత్త్వాదిమన్తః - అత ఏవా-స్మాకం-తదుపకల్పయ తత్కార్యముపకల్పయ సమ్పాదయ-కింతత్ యత్కా మేనయత్ప్రయోజనకామేన-వయ, ముపసాదితాః - ననుదితిజదనుజానామపి మదాయత్తసత్త్వాదిమత్త్వావిశేషేణ స్వ కార్యం సాధయథేత్యుచ్యత ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్ త్వస్మాన్ విశినష్టి పరమగురో - ర్భవతః తవ-చరణావేవశత పలాశే శతపత్రే-తయో-శ్ఛాయా-ముపసృతానామాశ్రితానాం - ప్రపన్నానామితిభావః కథంభూతాం-వివిధై ర్వృజి

ప్రత్యయసాక్షిణ ఆకాశశరీరస్య సాక్షాత్పరబ్రహ్మణః పరమాత్మనః । కియానిహార్థవిశేషో విజ్ఞాపనీయస్స్యాద్వి స్ఫులిఙ్గాదిభిరివ హిరణ్యరేతసః ॥ అత ఏవ స్వయం తదుపకల్పయాస్మాకం భగవతః పరమగురో స్తవ చరణశత పలాశచ్ఛాయాం వివిధవృజినసంసారపరిశ్రమోఽపశమనీముపసృతానాం వయం యత్కామేనోపసాది తాః ॥ ౩౯ ॥ శ్లోకః॥ అథో ఈశ జహి త్వాష్ట్రం గ్రసన్తం భువనత్రయమ్ । గ్రస్తాని యేన నః కృష్ణ తేజాంస్య స్త్రాయుధాని చ ॥ ౪౦ ॥ హంసాయ దహ్రనిలయాయ నిరీక్షకాయ కృష్ణాయ మృష్టయశసే నిరుపక్రమాయ । స త్సంగ్రహాయ భవపాన్థనిజాశ్రయాయ శశ్వద్గరిష్ఠగతయే హరయే నమస్తే ॥ ౪౧॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ అథైవమీడి తో రాజన్ సాదరం త్రిదశైర్హరిః । స్వముపస్థానమాకర్ణ్య ప్రాహ తానభినన్దితః ॥ ౪౨ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ ప్రీ తోఽహం వస్సురశ్రేష్ఠా మదుపస్థానవిద్యయా । ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః పుంసాం భక్తిశ్చైవ యయా మయి ॥ కిం

నైః పాపై-ర్య-స్సంసారపరిశ్రమ- స్తస్య-ఉపశమనీం ఉపశమయిత్రీ మన్యనయేత్యుపశమనీతామ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ తదుపకల్ప యేత్యేతదేవ విశదయన్తి॥ హే ఈశ - అథో అతః, భువనత్రయం-గ్రసన్తం, త్వాష్ట్రం-జహి-యేన త్వాష్ట్రేణ- హే కృష్ణ , నో ఽస్మాకం- తేజాంస్య-స్త్రాణ్యా-యుధాని చ-గ్రస్తాని ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తద్వధాయ పునః ప్రణమన్తి॥ హంసాయేతి॥ హంసాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ - ప్రణతార్తిహన్త్రే వా-దహ్రం హృదయపుణ్డరీకం-తదేవ-నిలయం-యస్య తస్మై- అస్మదీయదుఃఖాభి జ్ఞాయేతి భావః-నిరీక్షకాయ చిత్తవృత్తిసాక్షిణే-న కాపట్యేనాస్మాభిర్విజ్ఞాపితమితి భావః-కృష్ణాయ భారాపహరణేన భూమే స్సుఖకరాయ-మృష్టయశసే విశుద్ధకీర్తయే-ప్రపన్నార్తిహరణేన తవాపకీర్తి- ర పితు-నిష్కళఙ్కా- కీర్తిరేవేతి భావః-నిరుప క్రమాయ-నిర్గతః ఉపక్రమ అస్మదుద్యోగో యస్మాత్ తస్మై- త్వత్ప్రవృత్తివ్యతిరేకేణ నాస్మాకముద్యోగోఽస్తీతి భావః సతాం స్వశాసనానువర్తినాం-సంగ్రహాయ స్వీయత్వేనానుగ్రాహకాయ-భవపాన్థాస్సంసారాధ్వగా - స్తేషాం-నిజాశ్రయాయ స్వగృహభూతాయ - యథా,, పాన్థస్స్వశరణం యథే,, త్యుక్తరీత్యా స్వగృహం ప్రాప్య సుఖ్యతి, తథా-భవపాన్థానాం నిజాశ్రయాయ-న కేవలమైహికసుఖదాయ - అపి త్వాముష్మికసుఖదాయ చేతి భావః-శశ్వత్సదా-గరిష్ఠా-గతిః ఫలం-తద్రూ పాయ-నిరతిశయపురుషార్థరూపాయ-హరయే-తుభ్యం-నమః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ ఏవం దేవైస్సంస్తుతో విజ్ఞాపితశ్చ భగవాను వాచేత్యాహ మునిః ॥ హే రాజన్-త్రిదశైర్దేవైః , సాదర-మేవ-మీడితః స్తుతః-భగవాన్- స్వం స్వకీయ-ముపస్థానం స్తోత్ర- మాకర్ణ్య-అభినన్దిత-స్తాన్ ప్రత్యాహ॥ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ ఉక్తిమేవాహ॥ ప్రీతమిత్యాదినా॥ యావదధ్యాయపరిసమాప్తి॥ హే సు రశ్రేష్ఠాః - మదుపస్థానవిద్యయా స్తుత్యాత్మికయా విద్యయా-అహం-వో యుష్మభ్యం- ప్రీతః విద్యాం విశినష్టి-యయా ఽమ యాయయా నయా విద్యయా-పుంసాం తావ-న్మమ భక్తిః - తత ఆత్మైశ్వర్యస్మృతిః - దేహాతిరిక్తాత్మనోఽపహతపాప్మత్వా దిగుణాష్టకరూపాత్మైశ్వర్యస్మృతిశ్చ-భవతి ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ యద్యపి-మయి ప్రీతే సతి, హే విబుధర్షభాః-కిం-దురాపం దుర్ల

ఫలంకిమస్తి-సర్వమపివాఞ్ఛిత-సులభమేవేతిభావః - తథాపి-మయ్యే-కాన్తమతి - రనన్యప్రయోజనవిషయామతిర్యస్య-అత ఏవ-త-త్త్వవిత్, మత్తోఽన్యత్-కించిదపి,నవాఞ్ఛతి-మాంప్రసాద్యప్రతిపక్షజయకామాయూయామతద్విదోమన్దబుద్ధయఇతిభావః ❁॥౪౪॥ ❁ఏతదేవోపపాదయతి॥నేతి॥గుణేషుశబ్దాదివిషయేషువస్తుదృక్పురుషార్థదృష్టి-రతఏవ-కృపణఃఇన్ద్రియపరవశ్యః-పుమా-నాత్మనః-స్వస్య, శ్రేయోనిరతిశయపురుషార్థం-నవేద-ఏవం-తాన్-శబ్దాదీని-చ్ఛతఃపుంసః,తాన్‌శబ్దాదీన్, ఈశోఽపినిరతిశయపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపి-యఃపుమాన్-యచ్ఛేద్దద్యాద్యది - సోఽపితాదృశఏవకృపణఃకృపణేనశ్రేయోఽభిజ్ఞోన - క్షుద్రపురుషార్థప్రార్థితేఽపిస్వయంపరమపురుషార్థప్రదానసమర్థోఽపిక్షుద్రఫలం ప్రయచ్ఛన్కృపణఏవేతిభావః ❁॥౪౫॥ ❁ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనవిశదయతి॥న్రిశ్రేయసంనిరతిశయపురుషార్థంతత్సాధనంచ-విద్వాన్-స్వయ-మవిజ్ఞాయ- పరమపురుషార్థతత్సాధనజ్ఞానరహితాయకేవలకర్మాసక్తిదుఃఖితాయ,కర్మైవకుర్వితి,నవక్తినబోధయతి-తథాఽపి-భిషక్శ్రేష్ఠః-వాఞ్ఛతఃకామయమానస్యాపి-రోగిణః-అపథ్యం-నరాతినదదాతి ❁॥౪౬॥ ❁యద్యస్త్యేవంతర్హిపాటి,స్తథాపి-హేమఘవన్-ఇన్ద్ర-ఋషిసత్తమం-దధ్యఞ్చంప్రతి, యాతగచ్ఛత-వోయుష్మాకం,భద్రంఅభిలషితం,భవిష్యతి-కథమిత్యత్రాహ॥ విద్యాదిప్రభావేనప్రవర్గ్యకర్మణాత్వదపేక్షితార్థదానశీలం , గాత్రంశరీరం-యాచతయాచధ్వం-విలమ్బంమాకురుత ❁॥౪౭॥ ❁దధీచోగాత్రస్యసారవత్త్వమేవాహ॥సవాఇతి॥అత్రేతిహాసప్రసిద్ధాకథాఽవగన్తవ్యా-అథర్వణోదధ్యఙ్నామఋషిఃకశ్చిత్ప్రవర్గ్యాఖ్యధర్మవిద్యా బ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసమర్థోఽభూత్తంచవిద్యాప్రభావశాలినంనిశమ్యాశ్వినౌవిద్యాజిఘృక్షయాతముపేత్యోచతుః- నౌవిద్యాముపదిశేతి - తేనదధీచాఽధునాకర్మణ్యాసక్తోఽహంపశ్చాదుపదేక్ష్యామీత్యుక్తావశ్వినౌయయతుః - తతఇన్ద్రఆగత్యనకస్మైచిదపీమాంవిద్యాముపదిశ- యద్యుపదిశేస్తవశిరశ్ఛిన్ద్యామిత్యుక్త్వాయయౌ- తతఃపునరశ్వినావాగత్యోచతురుపదిశేతి సతాభ్యామిన్ద్రోక్తముక్తవాన్,తతోఽపిపూర్వమేవత

దురాపంమయిప్రీతేతథాఽపివిబుధర్షభాః। మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యంమత్తోవాఞ్ఛతితత్త్వవిత్॥౪౪॥ నవేదకృపణశ్శ్రేయఆత్మనోగుణవస్తుదృక్।తస్యతానిచ్ఛతోయచ్ఛేద్యదిసోఽపితథావిధః॥ ౪౫॥ స్వయంనిఃశ్రేయసంవిద్వాన్నవక్త్యజ్ఞాయకర్మహి। నరాతిరోగిణోఽపథ్యంవాఞ్ఛతోఽపిభిషక్తమః॥ ౪౬ ॥మఘవన్యాతభద్రంవోదధ్యఞ్చమృషిసత్తమమ్। విద్యావ్రతతపస్సారంగాత్రంయాచతమాచిరమ్ ॥ ౪౭ ॥ సవా అధిగతోదధ్యఙ్ఙశ్విభ్యాం ❁బ్రహ్మనిష్కలమ్। యద్వాఅశ్వశిరోనామతయోరమరతాంవ్యధాత్ ॥ ౪౮॥ దధ్యఙ్ఙాథర్వణస్త్వష్ట్రేవర్మాభేద్యంమదాత్మకమ్। విశ్వరూపాయయత్ప్రాదాత్త్వష్టాయత్త్వమధాస్త

వశిరశ్ఛిత్త్వాఅశ్వశిరస్సంధాస్యావః- అతోనావుపదిశేతి,సతథైవతాభ్యామభిసంహితేనాశ్వశిరసావిద్యాముపాదిశదితి- తథాచోక్తం,,దధ్యఙ్ఙాథర్వణోదక్షఃప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యయోః। ఇతిజ్ఞాత్వాఽశ్వినౌదేవాగత్వాతమిదమూచతుః॥బ్రహ్మవిద్యాంప్రవర్గ్యంచవేదత్వంసాంప్రతంద్విజ। తదావాభ్యాంప్రవక్తవ్యమాగతౌత్వాంతదర్థినౌ॥ దధ్యఙ్ఙపితదాప్రాహశౌపశ్చాత్తద్వ్రవీమ్యహం।కర్మణ్యవస్థితోఽద్యాహమధునానతుసాంప్రతం॥తచ్ఛ్రుత్వాశ్వౌతథేత్యుక్త్వాజగ్మతుస్స్వాలయంకిల।ఏతస్మిన్నన్తరేశక్రోవిద్యాతిశయమాత్మనః॥ అసహంస్త్వరితోగత్వాదధ్యఞ్చమిదమబ్రవీత్।ప్రవర్గ్యంబ్రహ్మవిద్యాంనకస్మైచిద్వక్తుమర్హసి ॥ శిరశ్ఛిన్ద్యాంయదిబ్రూయారాగలోభాదినాతవ! తథాబహుతిథేకాలేనాసత్యావుపజగ్మతుః॥ ఊచతుశ్చాప్యథర్వాణంబ్రూహిపూర్వోక్తమావయోః॥ఇన్ద్రేణాహంనిషిద్ధోఽస్మీత్యాహతౌద్విజసత్తమః॥యదివక్ష్యేశిరశ్ఛిన్ద్యాదిన్ద్రోమేనాత్రసంశయః।పూర్వమేవశిరశ్ఛిత్త్వాతవాశ్వశిరసంతవ॥సంధాస్యావస్త్వమధునాబ్రూహితేనప్రవర్గ్యకం।తచ్ఛేదిన్ద్రశ్ఛినత్త్యాశుస్వకీయంశిరసంతతః॥ సంధాయదక్షిణాంచైవదాస్యావఇతిహోచతుః॥ఏవముక్తోఽథదధ్యఙ్తయోస్తదుభయంజగౌ॥ప్రవర్గ్యబ్రహ్మవిద్యాభ్యాంసతథాపీర్యవాన్యత ,, ఇతి, సవాఅధిగతఇత్యాదినా ఏషాకథాసూచ్యతే,తత్రాయమర్థః - సదధ్యఙ్ఙృషిసత్తమః-నిష్కలంవిశుద్ధం-బ్రహ్మ-అధిగతఃయథావద్జ్ఞాతవాన్-నిష్కృతమితిపాఠేతు-నితరాంకృతమనుష్ఠితంప్రవర్గ్యంచ॥ అధిగతః-యద్వా,అవశ్యంవక్ష్యామీత్యశ్విభ్యాంప్రతిజ్ఞాతమిత్యర్థఃకృతదేవనిష్కృతంబ్రహ్మవిశినష్టి,యద్వా,అశ్వశిరోనామేతి - అశ్వశిరసాప్రోక్తత్వాదశ్వశిరఇతి-యత్ప్రసిద్ధం-బ్రహ్మేత్యర్థః, అశ్విభ్యామిత్యత్రతతోఽదాదిత్యనుషఙ్గః,తతో,ఽశ్విభ్యా-మశ్వశిరో-బ్రహ్మ-ప్రవర్గ్యంచా-దాత్ఉపదిదేశ-ఉపదిశ్య-తయో-రమరతాంమరణరాహిత్యం-వ్యధాత్అకరోత్ ❁ ॥౪౮ ॥ ❁తథాఽథర్వణోదధ్యఙ్-మదాత్మకంమద్దేవతాకం-అతఏవా- భేద్యం - వర్మనారాయణవర్మ -స్వేనాధిగతం-త్వష్ట్రే-ఽదాత్-అనేనచతద్గాత్రస్యసారవత్త్వంతస్యాపి

౪౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ బ్రహ్మనిష్కృతమ్.

క్షిప్రపదత్వం పదర్శితం ॥ కింతద్వర్త్మ-యత్-త్వష్టా స్వపుత్రో యః విశ్వరూపాయాచాత్ యత్-త్వం, తతః విశ్వరూపాత్ అధాః భృతవానసి ॥ ౪౯ ॥ ఏవం దధీచో గాత్రస్య సారకత్త్వమభిధాయావశ్యం యాచితో గాత్రం స్వీయం దధ్యఙ్ దాస్యతీత్యాహ ।ధర్మజ్ఞ ఇత్యాదినా దేవతారతః కరూపధర్మజ్ఞో-దధ్యఙ్-యాచితస్సన్-యుష్మభ్య-మవశ్యం-అఙ్గాని-దాస్యతి॥ దత్తాతు కిం తైరస్మాభిః కార్యం-తత్రాహ ॥ తత ఇతి ॥ తైః దధీచోఽఙ్గైః-విశ్వకర్మణా-వినిర్మిత-ఆయుధశ్రేష్ఠో-భవిష్యతి-యేనాయుధశ్రేష్ఠేన-మత్తేజసా-ఉపబృంహితః ఆహితశక్తిః-ఇన్ద్రో-వృత్రస్య శిరోహర్తా-భవిష్యతి ॥ ౫౦ ॥ తస్మిన్ వృత్రే-నిహతే సతి-యూయం-తేజాంస్య-స్త్రాణి శస్త్రాణి - యథానిచ- పూర్వవత్, ద్యుమ్నం యశః-ప్రాప్స్యథ-త్రిభువనగా ఇతి సీసవవాస్మాన్ హన్యాదితశఙ్కాకులచిత్తాన్ ప్రాహ - మత్పరాంశ్చ -న కేఽపి-బాధితుం క్షమన్తే-అతో యుష్మాకం భద్రమేవ భవిష్యతి ॥ ౫౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే నవమోఽధ్యాయః ****

ఏవమాదిశ్య భగవానన్తర్దధావిత్యాహ మునిః ॥ ఇన్ద్రమితి ॥ ఏవమిత్థం-ఇన్ద్రం -సమాదిశ్య ఆజ్ఞాప్య-విశ్వస్య-సుఖకరో-భగవాన్-అనిమేషాణాం దేవానాం-పశ్యతాం సతాం, తత్రైవా- న్తరధీయత అన్తర్హితవాన్ ॥ ౧ ॥ హే భారత భగవదుక్తప్రకారేణ దేవైరభియాచితః-దధ్యఙ్ ఆథర్వణః అథర్వణః పుత్రః మునిః పరబ్రహ్మమననశీలః-మహాన్, కృతకృత్యాః ప్రతీక్షన్తే మృత్యుం ప్రియమివాతిథిమిత్యుక్తవిధగుణసంపన్నః-అతఏవ-మోదమానః హృష్టచిత్తః -ప్రహసన్నివ పరిహాసం కుర్వన్నివ-ఇదం వక్ష్యమాణ-మువాచ ॥ ౨ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ అపీత్యాదివిష్ణవ ఇత్యన్తేన ॥ తావత్తేషాం వివక్షితం శ్రో

తః ॥ ౪౯ ॥ యుష్మభ్యం యాచితోఽశ్విభ్యాం ధర్మజ్ఞోఽఙ్గాని దాస్యతి । తతస్తైరాయుధశ్రేష్ఠో విశ్వకర్మవినిర్మితః ॥ యేన వృత్రశిరో హర్తా మత్తేజ ఉపబృంహితః ॥ ౫౦ ॥ తస్మిన్ వినిహతే యూయం తేజోఽస్త్రాయుధసమ్పదః । భూయః ప్రాప్స్యథ భద్రం వో న హింసన్తి చ మత్పరాః ॥ ౫౧ ॥ ****************

*************ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః. **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇన్ద్రమేవం సమాదిశ్య భగవాన్ విశ్వభావనః । పశ్యతామనిమేషాణాం తత్రైవాన్తరధీయత ॥ తథాఽభియాచితో దేవైరృషిరాథర్వణో మహాన్ । మోదమాన ఉవాచేదం ప్రహసన్నివ భారత ॥ ౨ ॥ అపి బృన్దారకా యూయం న జానీథ శరీరిణామ్ । సంస్థాయాం యస్త్వభిద్రోహో దుస్సహశ్చేతనాపహః ॥ ౩ ॥ జిజీవిషూణాం జీవానామాత్మా ప్రేష్ఠ ఇహేప్సితః । క ఉత్సహేత తం దాతుం భిక్షమాణాయ విష్ణవే ॥ ౪ ॥ దేవా ఊచుః ॥ కిన్ను తద్దుస్త్యజం బ్రహ్మన్ పుంసాం భూతానుకమ్పినామ్ । భవద్విధానాం మహతాం పుణ్యశ్లోకేడ్యకర్మణామ్ ॥ నూనం స్వార్థపరో లోకో న వేద పరసంకటమ్ । యది వేద న యాచేత నేతి నాహ యదీశ్వరః ॥ ౬ ॥ ఋషిరువాచ ॥ ధర్మం వః శ్రోతుకామేన యూయం మే ప్రత్యుదాహృతాః । ఏష వః ప్రియమాత్మానం త్యజన్తం సంత్యజామ్యహమ్ ॥ ౭ ॥ యోఽధ్రువేణాత్మనా నాథా న ధర్మం న యశః పుమాన్ । ఈహేత భూతదయయా స శోచ్యః స్థా

తుకామః ప్రత్యాచఖ్యాసురివాహ దధ్యఙ్-అపీతి ॥ హే బృన్దారకాః-శరీరిణాం-సంస్థాయాం అన్తకాలే-యో-దుస్సహః అసోఢుమశక్యః-చేతనాపహః తైశ్చేతన్యహారః-అభిద్రోహః క్లేశః- స్తం -అపికిం-న జానీథ ॥ ౩ ॥ ఇహ లోకే-జిజీవిషూణాం జీవానాం-ఆత్మా దేహః-ప్రేష్ఠః ప్రియతమః-అతఏవ-ఈప్సితః-ఇష్టః -తం ప్రేష్ఠం దేహం-భిక్షమాణాయ-విష్ణవేఽపి-దాతుం-కో వా-ఉత్సహేత ఉత్సాహం కుర్యాత్-న కోఽప్యుత్సహేతేత్యర్థః - విష్ణవ ఇత్యనేన, భగవతస్స్వయం విష్ణుః, ఇతి ప్రకారేణ విష్ణురూపాయ యాచమానాయేత్యర్థ ఉక్తః ॥ ౪ ॥ ఏవముక్తా దేవాస్తమాహుః ॥ కిన్న్వితి ॥ హే బ్రహ్మన్-పుణ్యశ్లోకైః-ఈడ్యాని కర్మాణి చరితాని-యేషాం-పుణ్యశ్లోకేతి సంబుద్ధ్యన్తం వా-అతఏవ-మహతాం, భూతాన్యనుకమ్పయన్తీతి తథా, తేషాం భూతానుకమ్పాశీలానాం, భవాదృశానాం పుంసాం-కిన్ను తద్దుస్త్యజం ఆత్మపర్యన్తదాతౄణాం న కిమపి దుస్త్యజమస్తీతి భావః ॥ ౫ ॥ యదుక్తమభిద్రోహం కిం న జానీథేతి ॥ తత్రాహుః ॥ నూనమితి ॥ స్వార్థపరః స్వప్రయోజనాసక్తః పుమాన్-పరస్య-సంకటం-నూనం-న వేద-యది పరసంకటం-వేద-తర్హి -న యాచేతైవ-యది యాచ్యమాన - ఈశ్వరః దానసమర్థస్తర్హి నేతి ॥ న దాస్యామీతి నాహ ॥ న బ్రూతే అతో యథా తవ సంకటం వయం స్వార్థపరా న జానీమః తథా ప్రత్యాచక్షాణస్త్వమప్యస్మత్సంకటం న జానాతీతి భావః ॥ ౬ ॥ ఏవముక్తో దధ్యఙ్ స్వాభిప్రాయమాహ ॥ ధర్మమితి ॥ వో యుష్మాకం-ధర్మం-శ్రోతుకామేన, మయా, ప్రకృతం, ప్రత్యుదాహృతాః ప్రత్యాఖ్యాతాః, ఆత్మానం మాం, త్యజన్తం ప్రారబ్ధభఙ్గాత్స్వయమేవ త్యజన్తమేతం, వః యుష్మాకం, ప్రియం, దేహం, అహం, సంత్యజామి, సమ్యగహం కాయాపోహేన, త్యజామి ॥ ౭ ॥ హే నాథాః, యః పుమాన్, అధ్రువేణాస్థిరేణ, ఆత్మనా దేహేన, ధర్మం, యశో వా భూతదయయా, నేహేత న సాధయేత్, స

భ్రమాన్, స్థావరైరపి, శోచ్యాః, స్థావరా అపి హి స్వవినాశేనాపి పరైరుపయుజ్యన్తే, అతోఽనుపకారకస్తేభ్యోఽపి నికృష్ట ఇత్యభిప్రాయః ॥ ౮ ॥ అవ్యయో అక్షయః, ధర్మః, పుణ్యశ్లోకైః-రేతావానేవ, ఉపాసితః ఉపార్జితః, కియాన్, భూతానాం, శోకేన శోచతి, హర్షేణ, హృష్యతి, యః, ఆత్మా స్వయమితి యః, ఏతావానేవ ॥ ౯ ॥ మర్త్యః కర్తృభిః, పారక్యైః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యైః, క్షణభఙ్గురైః అస్థిరైః, అస్వార్థైరాత్మోపయోగశూన్యైః, స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః, స్వకీయైర్జ్ఞాతిభిర్విగ్రహైర్దేహైశ్చ సాధనైః, నోపకుర్యాదితి య-దేతద, దహో కష్టం, అహో దైన్యం ॥ ౧౦ ॥ ఏవం కృతనిశ్చయో దేహం తత్యాజ దధ్యఙ్ఙిత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, కృతవ్యవసితః కృతవ్యవసాయః, ఆథర్వణో దధ్యఙ్, పరబ్రహ్మణి, ఆత్మానం ప్రత్యగాత్మానం, సన్నయన్ సమర్పయన్, తనుం దేహం, జహౌ తత్యాజ ॥ ౧౧ ॥ కథంభూతస్తత్యాజ, యతాని యతాని, అక్షాణీన్ద్రియాణి, యేన, శోభనం విషయేభ్యః ప్రత్యాహృతం, మనో, బుద్ధిశ్చ, యస్య, తత్త్వం ప్రత్యగాత్మశరీరకపరబ్రహ్మయాథాత్మ్యం పశ్యతీతి తత్త్వదృక్, ధ్వస్తాని, బన్ధనాని పుణ్యపాపాత్మకాని ॥ యస్మాత్, పరమం, ‘స్వపార్ష్ణినాఽపీడ్య’, ఇత్యాదినా ద్వితీయస్కన్ధోక్తం దేహోత్క్రమణయోగ, మాశ్రితః, జహౌ-వితి పూర్వేణాన్వయః, తతో, గతం, దేహం-న బుబుధే ॥ ౧౨ ॥ అథ, మునేర్దధీచోఽస్థిభిః శల్యైర్విశ్వకర్మణా, వినిర్మితం, వజ్రమాయుధ, ముద్యమ్య ఉద్ధృత్య-భగవతస్తేజసా, అన్వితః,

---

వైరపి ॥ ౮ ॥ ఏతావానవ్యయో ధర్మః పుణ్యశ్లోకైరుపాసితః । యో భూతశోకహర్షాభ్యామాత్మా శోచతి హృష్యతి ॥ ౯ ॥ అహో దైన్యమహో కష్టం పారక్యైః క్షణభఙ్గురైః । యన్నోపకుర్యాదస్వార్థైర్మర్త్యైః స్వజ్ఞాతివిగ్రహైః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం కృతవ్యవసితో దధ్యఙ్ఙాథర్వణస్తనుమ్ । పరే భగవతి బ్రహ్మణ్యాత్మానం సన్నయఞ్జహౌ ॥ ౧౧ ॥ యతాక్షాసుమనోబుద్ధిస్తత్త్వదృగ్ధ్వస్తబన్ధనః । ఆస్థితః పరమం యోగం న దేహం బుబుధే గతమ్ ॥ ౧౨ ॥ అథేన్ద్రో వజ్రముద్యమ్య నిర్మితం విశ్వకర్మణా । మునేరస్థిభిరుత్సిక్తో భగవత్తేజసాన్వితః ॥ ౧౩ ॥ వృతో దేవగణైస్సర్వైర్గజేన్ద్రోపర్యశోభత । స్తూయమానో మునిగణైస్త్రైలోక్యం హర్షయన్నివ ॥ ౧౪ ॥ వృత్రమభ్యద్రవచ్ఛత్రుమసురానీకయూథపైః । పర్యస్తమోజసా రాజన్ క్రుద్ధో రుద్ర ఇవాన్తగః ॥ ౧౫ ॥ తతస్సురాణామసురై రణః పరమదారుణః । త్రేతాముఖే నర్మదాయామభవత్ప్రథమే యుగే ॥ ౧౬ ॥ రుద్రైర్వసుభిరాదిత్యైరశ్విభ్యాం పితృవహ్నిభిః । మరుద్భిరృభుభిస్సాధ్యైర్విశ్వేదేవైర్మరుత్పతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ దృష్ట్వా వజ్రధరం శక్రం రోచమానం స్వయా శ్రియా ॥ నామృష్యన్నసురా రాజన్ మృధే వృత్రపురస్సరాః ॥ ౧౮ ॥ నముచిశ్శమ్బరోఽనర్వా ద్విమూర్ధా వృషభోఽమ్బరః । హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరా విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥ ౧౯ ॥ పులోమా వృషపర్వా చ ప్రహేతిర్హేతిరుత్కలః । ధూమ్రకేశో విరూపాక్షః కపిలోఽథ విభావసుః ॥ దైతేయా దానవా యక్షా రక్షాంసి చ సహస్రశః ॥ ౨౦ ॥ ఇల్వలః పల్వలశ్చైవ దన్దశూకో వృషధ్వజః । కాలనాభ మహానాభో భూతసన్తాపనో వృకః ॥ ౨౧ ॥ సుమాలిమాలిప్రముఖాః కార్తస్వ

అత ఏవ, ఉత్సిక్త ఊర్జిత ఇన్ద్రః, సర్వైః, దేవగణైః, పరివృతో, గజేన్ద్రస్యైరావతస్యో, పరి, పర్యశోభత, తతో, మునిగణైః, స్తూయమానో, లోకత్రయం, హర్షయన్నివ, శతోఽరహతత్వాద్ధర్షయన్నివేతీవశబ్దః ప్రయుక్తః-అసురసైన్యానాం, నాయకైః పర్యస్తం పరివేష్టితం, శత్రుం వృత్ర, మభ్యద్రవత్ అభిముఖముగాత్, యథా, ప్రళయకాలే, క్రుద్ధో, రుద్రః, అన్తగం ప్రతి, అన్తమవసానం గచ్ఛతీత్యన్తగః ప్రపఞ్చ, స్తం ప్రతి, అన్తక ఇతి పాఠే అన్తం కరోతీత్యన్తకః, ‘అన్యేభ్యోఽపి దృశ్యత’, ఇతి డః, జగద్వినాశకృదిత్యర్థః, అన్తకమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు, అన్తకం మృత్యుం ప్రతీవేత్యభూతోపమేయమ్ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ తతోఽసురైస్సహ, సురాణాం, పరమదారుణః-రణః సంగ్రామోఽభూత్, కదా క్వ, తత్రాహ, ప్రథమే చతుర్యుగే, త్రేతాముఖే త్రేతాయుగారమ్భే, ప్రథమేఽన్తర ఇతి పాఠే, ప్రథమే కృతత్రేతయోరన్తరాళకాలే, ప్రథమమన్వన్తరే వా, నర్మదాయాం నద్యాం - హే రాజన్, వృత్రేయుద్ధే, రుద్రాదిభిః పరివృతం, వజ్రాయుధధరం, స్వయా శ్రియా రోచమానం, మరుత్పతిమిన్ద్రం దృష్ట్వా, వృత్రప్రభృతయోఽసురా, నామృష్యన్ నాసహన్త ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ నముచ్యాదయ, స్తథా-సుమాలిమాలిప్రభృతయశ్చ, సర్వే, కార్తస్వరపరిచ్ఛదాః, సువర్ణమయాః పరిచ్ఛదాః పరికరా యేషాం తే, మృత్యోరపి, దురాసదం దుష్ప్రాపం, ఇన్ద్రసేనాగ్రం, ఇన్ద్రసేనాయా అగ్రం, పురోభాగం ప్రతిషిధ్య అవరుధ్య, అసంభ్రాన్తాః అపరవశాస్సన్తః, దర్పదా, స్సింహనాదేన, అభ్యద్రవన్, గదాదిభిః, శస్త్రైశ్చ, విబుధర్షభాన్ సురాన్, స

---

౧౫ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ రుద్ర ఇవాన్తకః రుద్ర ఇవాన్తకమ్.

ర్వతో, ఽవాకిరన్, తత్ర శతఘ్నీ చతుర్హస్తా లోహకణ్టకసంయుక్తా ॥౧౯॥౨౦॥౨౧॥౨౨॥౨౩॥౨౪॥ పుఙ్ఖో మూలదేశః, ఏకస్య పుఙ్ఖమను తత్సంలగ్నోఽపరస్య పుఙ్ఖో యథా భవతి తథా, సమన్తాత్పతితైః, శరజాలైః, సంఛన్నాస్తే దేవాః, నాదృశ్యన్త, యథా, నభోఘనైర్నభస్థైర్మేఘై, రాచ్ఛన్నాని జ్యోతీంషి, త్యనేన తేషాం తదప్రాప్తిస్సూచితా ॥ ౨౫ ॥ తామేవాహ న త ఇతి - తే - శస్త్రాణామస్త్రాణాం చ యాని వర్షాణి - తేషా - మోఘాస్సంఘాః, సురసైనికాన్ - నాసేదుః నప్రాపుః - కింతు - లఘుహస్తైర్హస్తలాఘవశాలిభి - ర్దేవైః - స్సహస్రధా - సిద్ధపథే ఆకాశే - ఛిన్నా - బభూవుః ॥ ౨౬ ॥ అథ, క్షీణాః ఛిన్నాః - అస్త్రశస్త్రాణాం - ఓఘా యేషాం - తే - దానవాః - గిరిశృఙ్గై - ర్ద్రుమై - రుపలైః పాషాణై - స్సురాణాం - బల - మభ్యవర్షన్ - తాన్గిరిశృఙ్గాదీ - న్పూర్వవ - ద్దేవా - శ్చిచ్ఛిదుః ఛిన్నవన్తః ॥ ౨౭ ॥ అథ వృత్రో నాథో యేషాం తే - అసురాస్సర్వే - స్వశస్త్రాస్త్రాణాం - పూగైస్సంఘైః - అక్షతాన్ అతాడితాన్ - అత ఏవ - స్వస్తిమతః సుఖినః - తథా - ద్రుమై - ర్దృషద్భిః పాషాణై - ర్వివిధై - రద్రీణాం శృఙ్గైశ్చ - అక్షతాన్ - ఇన్ద్రసైనికాన్ - నిశామ్య దృష్ట్వా, సర్వే - సురాః - తత్ర సుక్షుభితాః ॥ ౨౮ ॥ దేవగణేషు - దైత్యైః - యే - కృతాః - ప్రయాసాః - తే సర్వే - విమోఘా వ్యర్థా - అభవన్ - తత్ర హేతుం వదన్ దేవగణాన్ విశినష్టి - కృష్ణానుకూలేష్వితి ॥ కృష్ణ అనుకూలో యేషాం - తేషు - తత్ర దృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ క్షుద్రైః - ప్రయుక్తాః - రుశతీః రుశతో

రపరిచ్ఛదాః। ప్రతిషిధ్యేన్ద్రసేనాగ్రం మృత్యోరపి దురాసదమ్॥ ౨౨ ॥ అభ్యద్రవన్నసంభ్రాన్తాస్సింహనాదేన దుర్మదాః। గదాభిః పరిఘైర్బాణైః ప్రాసముద్గరతోమరైః॥ ౨౩॥ శూలైః పరశ్వధైః ఖడ్గైశ్శతఘ్నీభిర్భుశుణ్డిభిః। సర్వతోఽవాకిరన్ఛస్త్రైరస్త్రైశ్చ విబుధర్షభాన్ ॥ ౨౪ ॥ న తేఽదృశ్యన్త సంఛన్నాశ్శరజాలైస్సమన్తతః। పుఙ్ఖానుపుఙ్ఖపతితైర్జ్యోతీంషీవ నభోఘనైః ॥ ౨౫ ॥ న తే శస్త్రాస్త్రవర్షౌఘా హ్యాసేదుస్సురసైనికాన్। ఛిన్నాస్సిద్ధపథే దేవైర్లఘుహస్తైస్సహస్రధా॥ ౨౬ ॥ అథ క్షీణాస్త్రశస్త్రౌఘా గిరిశృఙ్గద్రుమోపలైః। అభ్యవర్షన్సురబలం చిచ్ఛిదుస్తాంశ్చ పూర్వవత్॥ ౨౭ ॥ తానక్షతాన్స్వస్తిమతో నిశామ్య శస్త్రాస్త్రపూగైరథ వృత్రనాథాః। ద్రుమైర్దృషద్భిర్వివిధాద్రిశృఙ్గైరవిక్షతాంస్తత్రసురిన్ద్రసైనికాన్ ॥ ౨౮ ॥ సర్వే ప్రయాసా అభవన్విమోఘాః కృతాః కృతా దేవగణేషు దైత్యైః। కృష్ణానుకూలేషు యథా మహత్సు క్షుద్రైః ప్రయుక్తా రుశతీ రూక్షవాచః ॥ ౨౯ ॥ తే స్వప్రయాసం వితథం నిరీక్ష్య హరావభక్తా హతయుద్ధదర్పాః। పలాయనాయాజిముఖే విసృజ్య పతిం మనస్తే దధురాత్తసారాః ॥ ౩౦ ॥ వృత్రోఽసురాంస్తాననుగాన్మనస్వీ ప్రధావతః ప్రేక్ష్య బభాష ఏతత్। పలాయితం ప్రేక్ష్య బలం చ భగ్నం భయేన తీవ్రేణ విహస్య ధీరః ॥ ౩౧ ॥ కాలోపపన్నాం రుచిరాం మనస్వినాముువాచ వాచం పురుషప్రవీరః। హే విప్రచిత్తే నముచే పులోమన్మయానర్వన్ శమ్బర మే శృణుధ్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ జాతస్య మృత్యుర్ధ్రువ ఏవ సర్వతః ప్రతిక్రియా యస్య న చేహ క్లృప్తా। లోకో యశ

ఽకల్యాణ్యః - రూక్షాః పరుషాః, వాచో, యథా, మహత్సు విమోఘాః మహతాం క్షోభకాః - న భవన్తీత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ హరౌ భగవతి - అభక్తాః - అత ఏవ - ఆత్తః సురైర్గృహీతః - సారో బలం - యేషాం - అత ఏవ - హతః - యుద్ధ - దర్పో గర్వో - యేషాం - తే అసురాః - వితథం వ్యర్థం - స్వప్రయాసం - నిరీక్ష్య - అధునాఽస్మాకం సర్వే ప్రయాసా వ్యర్థా ఏవేత్యాలోచ్య - తే అతిప్రసిద్ధా అపి - దైత్యాః, ఏవం తే ఇత్యస్యాపౌనరుక్త్యం - ఆజిముఖే యుద్ధాగ్రే - పతిం వృత్రం విసృజ్య - పలాయనాయ - మనో దధుశ్చక్రుః ॥ ౩౦ ॥ అథ - ధీరో - వృత్రః - ప్రధావతః తీవ్రేణ భయేన పలాయమానాన్ - తాననుగాన్ భృత్యాన్ - ప్రేక్ష్య - తథా - కించిద్భగ్న - మవశిష్టం పలాయితం బలం చ - ప్రేక్ష్య - విహస్య - వక్ష్యమాణం - బభాషే ॥ ౩౧ ॥ ఏతద్బభాష ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ప్రవీరః మనస్వీ ప్రశస్తమనస్కః - పురుషో వృత్రః - కాలోచితాం - మనస్వినాం - రుచిరాం చ - వాచ - ముక్తిమేవాహ - హే విప్రచిత్తే ఇత్యాదినా యావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ హే మయ - హే అనర్వన్ - మే - వాచం - శృణుధ్వమ్ ॥ ౩౨ ॥ సర్వతః సర్వస్య - జాతస్య - జన్తో - రేవ మృత్యు, ర్ధ్రువః నిశ్చితః - మృత్యుం విశినష్టి ॥ యస్య మృత్యో - రిహ లోకే - ప్రతిక్రియా - ప్రతీకారః - న క్లృప్తా నాస్తి - కించ - శత్రుభ్యో మృత్యుభయనిమిత్తాత్పలాయనాదయశస్కరాత్పరలోకహానికరాత్తేభ్యో మృత్యురేవ స్వర్గసమ్పాదకః కీర్తికరశ్చ శ్రేయాన్ సంగ్రామే శత్రుభ్యో మృత్యుస్సులభశ్చ - అత స్తమేవ వివృణీతే త్యాహ ॥ లోక ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ అథ హే - దానవాః - తత - స్సంగ్రామే - మృత్యో - ర్యది - లోకః పరః స్వర్గః - యశశ్చ - స్యా - త్తర్హి - అముం మృత్యుం -

యుక్తం ప్రాప్తం-కోనామనవృణీత-కింతువృణుయాదేవ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ దురాపాదుర్లభా-ద్వౌ-మృత్యూ-ఇహలోకే-సమ్మ
తౌ శాస్త్రసమ్మతౌ-కౌతౌ-తావ, జితాసుఃజితాస్తద్బాహ్యాన్త్రియప్రాణో-యోగాసక్తః - బ్రహ్మసంధారణయా-బ్రహ్మ
విషయకధారణాయోగేన-కళేబరం-విజహ్యాత్త్యజేదితియత్-సఏకః-తథా-వీరశయ్యేరణభూమౌ - అనివృత్తోఽపరాఙ్ము
ఖః-కళేబరం-జహ్యాదితియ-త్సోఽపరోమృత్యు-శ్శాస్త్రసమ్మతః “ ద్వావిమౌపురుషౌలోకేసూర్యమణ్డలభేదినౌ। పరివ్రా
డ్యోగయుక్తశ్చరణేచాభిముఖోహత,-ఇతిస్మృతేః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవత
వ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవంవృత్రేణప్రతిబోధితానపిపలాయమానానసురాన్వీక్ష్య సవృత్రస్తాన్నివార్య యుయుత్సురిన్ద్రం ప్రత్యువాచే
త్యాహమునిః॥తఇతి ॥ఏవం-హేనృప-పత్యుఃవృత్రస్య-ధర్మ్యం ధర్మాదనపేతం-వచః-శంసతఃకథయతస్సతోఽపి-భీతాః-అ
తఏవ-పలాయనాసక్తాః - అతఏవ-చేతసఃఅతిభయేనయుద్ధాఽనాసక్తచిత్తా- స్తేఅసురా-నైవాగృహ్ణన్ పత్యుర్వచోనా
భ్యనన్దన్ ❀॥౧॥ ❀ తతోఽసురర్షభో వృత్రః-కాలోఽనుకూలోయేషాంతైః-త్రిదశైర్దేవైః-విశీర్యమాణాంవిశేషేణపీడ్య
మానాం-అతఏవా-నాథవ-త్కాల్యమానాంవిద్రావ్యమాణా-మాసురీం-పృతనాంసేనామ్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ దృష్ట్వా-అమర్షితో
ఽసహమానఃసంక్రుద్ధఃనితరాంక్రుద్ధః హేరాజన్-పృతనా-మోజసాస్వబలేన-నివార్యనిర్భర్త్స్యచే-దంవక్ష్యమాణం-దే

శ్చేదథతతోయదిస్యాత్కో-నామమృత్యుం నవృణీతయుక్తమ్ ॥ ౩౩ ॥ ద్వౌసమ్మతావిహమృత్యూ ❀ దురాపౌ
యద్బ్రహ్మసన్ధారణయాజితాసుః। కళేబరంయోగరతోవిజహ్యాద్యదగ్రణీర్వీరశయేఽనివృత్తః ॥ ౩౪ ॥ ❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః । ❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుకఉవాచ ॥ తఏవంశంసతోధర్మ్యం వచఃపత్యురచేతసః। నైవాగృహ్ణన్భయత్రస్తాఃపలాయనపరానృ
ప ॥ ౧ ॥ విశీర్యమాణాంపృతనామాసురీమసురర్షభః। కాలానుకూలైస్త్రిదశైఃకాల్యమానామనాథవత్ ॥
దృష్ట్వాతద్వ్యసనంక్రుద్ధఇన్ద్రశత్రురమర్షితః। తాన్నివార్యౌజసారాజన్నిర్భర్త్స్యేదమువాచహ ॥ ౩॥ కింవ
❀ ఉచ్చరితైర్మాతుర్ధావద్భిఃపృష్ఠతోహతైః। నహిభీతవధశ్శ్లాఘ్యోనస్వర్గ్యశ్శూరమానినామ్ ॥ ౪ ॥ యది
వఃప్రధనేశ్రద్ధాసారంవాక్షుల్లకాహృది। అగ్రేతిష్ఠతమాత్రంమేనచేద్గ్రామ్యసుఖేస్పృహా ॥ ౫ ॥ ఏవంసురగ
ణాన్క్రుద్ధోభీషయన్వపుషారిపూన్। వ్యనదత్సుమహాప్రాణోయేనలోకావిచేతసః॥ ౬॥ తేనదేవగణాస్స
ర్వేవృత్రవిస్ఫోటనేనవై। నిపేతుర్మూర్ఛితాభూమౌయథైవాశనినాహతాః ॥ ౭ ॥ మమర్దపద్భ్యాం సురసై
న్యమాతురంనిమీలితాక్షంరణరఙ్గదుర్మదః। గాంకమ్పయన్నుద్యతశూలఓజసానాళంవనంయూథపతిర్యథో
న్మదః ॥ ౮ ॥ విలోక్యతంవజ్రధరోఽత్యమర్షితస్స్వశత్రవేఽభిద్రవతేమహాగదామ్। చిక్షేపతామాపతతీం
సుదుస్సహాంజగ్రాహవామేనకరేణలీలయా ॥ ౯ ॥ సఇన్ద్రశత్రుఃకుపితోభృశంతయానుహేన్ద్ర వాహంగ

దాన్ప్రత్యు-వాచ ❀॥౩॥ ❀ తదేవాహ ద్వాభ్యామ్॥ మాతుస్స్వస్వజనన్యాః-ఉచ్చరితైఃపురీషప్రాయైః-ఆసురైః-ప్రధమా
న్తపారే-దేవానాంసంబోధనం-ధావద్భిఃపలాయమానైరపి-పృష్ఠతో-హతైర్హన్యమానై-రసురైః,కింప్రయోజనం-నత
ద్వధేనయశోనస్వర్గశ్చేతిభావః-తదేవాహ, ॥ నహీతి ॥భీతస్య-వధః శూరమాత్మానంమన్యమానానాం-నహిశ్లాఘ్యః-నాపి-
స్వర్గ్యఃస్వర్గహేతుశ్చ ❀॥౪॥❀ అతో-హేక్షుల్లకాః-అల్పాః-హేయుష్మాకం-హృది-ప్రధనేయుద్ధే-శ్రద్ధా-సారంబలంవా
యద్యస్తి-విషయభోగేచ్ఛా -నచేత్-తర్హి-మాత్రంక్షణమాత్రం-మమాగ్రేతిష్ఠత ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ ఏవం,క్రుద్ధో-వృత్రస్సురగ
ణాన్ రిపూన్వపుషాదేహేన-భీషయన్-మహాన్-ప్రాణోబలం-యస్య-తాదృశః-వ్యనదత్ ॥ నాదంవిశినష్టి ॥ యేననాదేన-
లోకాజనాః-విచేతసఃమూర్ఛితా-బభూవుః ❀॥ ౬ ॥ ❀ తేన,వృత్రస్య-విస్ఫోటనేననాదేన-సర్వే-దేవగణా-మూర్ఛితాస్స
న్తో-భూమౌ-నిపేతుఃపతితవన్తః-యథా-అశనినా-హతా-జనానిపతన్తితద్వత్ ❀॥ ౭ ॥ ❀ ఆతురంమూర్ఛితం - అతఏ
వ-నిమీలితాక్షం-సురసైన్యం-ఓజసాబలేన-పద్భ్యాం - మమర్దమర్దితవాన్-యథా- ఉన్మదో-యూథపతిర్గజ-స్తాలంతా
లానాంసంబన్ధి-వనం-మర్దయతి-కథంభూతోమమర్ద - రణరఙ్గే-దుర్నివారోమదోయస్య - ఉద్యతంశూలంయేనతస్మాంపృ
థ్వీం-కమ్పయన్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవం-మర్దయన్తం-వృత్రం-విలోక్య-వజ్రధరఇన్ద్రోఽత్య-మర్షితో,ఽభిముఖంద్రవతేఆగ
చ్ఛతే-శత్రవే-మహతీంగదాం-చిక్షేపప్రయుక్తవాన్-సచవృత్ర - స్తా-మాపతన్తీం - దుఃఖేనాపిసోఢుమశక్యాంగదాం-
వామేన-కరేణహస్తేన-లీలయా-జగ్రాహ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తయాచగృహీతయా-గదయా-భృశంనితరాం-క్రుద్ధః-ఇన్ద్రశత్రు

౪॥శ్లో ❀ పా॥ఉచ్చరితామాతుః

ర్వృత్రః-ఉన్నదన్ అతీవనదన్ - ఉరవః-విక్రమాః పాదవిన్యాసా - యస్య-తాదృశః-మహేన్ద్రవాహమైరావతం-జఘాన కరమవయవం ॥ తత్రాపి ॥ కుమ్భస్థలం-మృధే యుద్ధే తస్య వృత్రస్య-కర్మ తద్గదయా తద్వాహన తాడనరూపం కర్మ -సర్వే ద్రష్టారః, స్సమ, పూజయన్ బహ్వమన్యన్త ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవ-మైరావతః-వృత్రస్య-గదయా-అతీవ-విద్ధస్తాడితః-వజ్రాయుధాహతోఽద్రిరివ-విఘూర్ణితః ఘాత్యమానః-భిన్నముఖం యస్య సః-నితరామార్తః-అసృగ్రక్తం-ముఞ్చన్-సహేన్ద్రః-సప్తధనుః-ప్రమాణ-మపాసరత్-పశ్చాదగచ్ఛత్ ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ స వృత్రః-మహాత్మా యుద్ధధర్మాభిజ్ఞః-అతఏవ-సన్నవాహాయ-సన్నః అవసన్నః దుఃఖితః-వాహో-యస్య తస్మై-దుఃఖితచిత్తాయేన్ద్రాయ-పునర్గదాం -నప్రాయుఙ్క్త-తత-ఇన్ద్రః-అమృతస్రావి-స్వకరాభిమర్శేన-వీతా వ్యథా యస్య-తథాభూతేన కృతః-వాహో-యస్య-తథాభూతః-అభితస్థౌ-క్షతవాహ ఇతి పాఠే-పూర్వం క్షతః వృత్రేణ తాడితః-యో-వాహో గజః-యేన - ఇన్ద్రేణ -అమృతస్యన్దికరాభిమర్శేన-వీతవ్యథః గతవ్యథః-అమృతస్యన్దికరాభిమర్శవీతవ్యథః క్షతవాహో యస్యేత్యర్థః-అభితస్థౌ, అభిముఖం స్థితః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ హే నృపేన్ద్ర స-వృత్రః-ఆహవకామ్యయా యుద్ధేచ్ఛయా-అవస్థితం-వజ్రం ఆయుధం యస్య-భ్రాతృహణం భ్రాతరం విశ్వరూపం హతవన్తం-రిపుమిన్ద్రం - విలోక్య -తస్యేన్ద్రస్య-కర్మ భ్రాతృహననరూపం నృశంసం క్రూరం, మంహః పాపం, శోకేన, స్మరన్, పశ్చాన్మోహేన, హసన్, జగాద ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ గదితమేవాహ యావదధ్యాయపరిసమాప్తి ॥ దిష్ట్యేతి ॥ యో భవాన్ రిపుర్దిష్ట్యా దైవవశాన్మమాగ్రతః స్సమవస్థితః కథంభూతః, బ్రహ్మహా బ్రాహ్మణం హతవాన్, తత్రాపి-స్వగురుం మమ చ భ్రా

దయోగ్రవిక్రమః । జఘాన కుమ్భస్థలమున్నదన్మృధే తత్కర్మ సర్వే సమపూజయన్నృప ॥ ౧౦ ॥ ఐరావతో వృత్రగదాభిమృష్టో విఘూర్ణితోఽద్రిః కులిశాహతో యథా ❀ ॥ అపాసరద్భిన్నముఖస్సహేన్ద్రో ముఞ్చన్నసృక్సప్తధనుర్భృశార్తః ॥ ౧౧ ॥ న సన్నవాహాయ విషణ్ణచేతసే ❀ ప్రాయుఙ్క్త భూయస్స గదాం మహాత్మా । ఇన్ద్రోఽమృతస్యన్దికరాభిమర్శ ❀ వీతవ్యథక్షతవాహోఽభితస్థే ॥ ౧౨ ॥ స తం నృపేన్ద్రాహవకామ్యయా రిపుం ❀ వజ్రాయుధం భ్రాతృహణం విలోక్య । స్మరంశ్చ తత్కర్మ నృశంసమంహశ్శోకేన మోహేన హసన్ జగాద ॥ వృత్ర ఉవాచ ॥ దిష్ట్యా భవాన్మే సమవస్థితో రిపుర్యో బ్రహ్మహా ❀ గురుహా భ్రాతృహా చ । దిష్ట్యాఽనృణోఽద్యాహమసత్తమ త్వయా మచ్ఛూలనిర్భిన్నదృషద్ధృదాఽచిరాత్ ॥ ౧౪ ॥ యో నోఽగ్రజస్యాత్మవిదో ద్విజాతేర్గురోరపాపస్య చ దీక్షితస్య । విస్రభ్య ఖడ్గేన శిరాంస్యవృశ్చత్పశోరివాఽ ❀ కరుణస్స్వర్గకామః ॥ ౧౫ ॥ శ్రీహ్రీదయాకీర్తిభిరుజ్ఝితం త్వాం స్వకర్మణా ❀ పురుషాదైశ్చ గర్హ్యమ్ । కృచ్ఛ్రేణ మచ్ఛూలవిభిన్నదేహమస్పృష్టవహ్నిం సమదన్తి గృధ్రాః ॥ ౧౬ ॥ అన్యే చ యే త్వాఽనృశంసమజ్ఞా యదుద్యతాస్త్రాః ప్రహరన్తి మహ్యమ్ । తైర్భూతనాథాన్సగణాన్నిశాతత్రిశూలనిర్భిన్నగలైర్యజామి ॥ ౧౭ ॥ అథో హరే మే కులిశేన వీర హర్తా ప్రమథ్యాహ శిరో యదిత్వమ్ । తత్రానృణో భూతబలిం విధాయ మనస్వినాం పాదరజః ప్రపత్స్యే ॥ ౧౮ ॥ సురేన్ద్ర కస్మాన్న

తరం, హే అసత్తమ, మచ్ఛూలేన, నిర్భిన్నం, దృషత్తుల్యం, హృదయం, యస్య తేన, త్వయా నిమిత్తభూతేన, అద్యాచిరాత్, మమ భ్రాతుః, ఋణాదనృణోఽహం, దిష్ట్యా, భవిష్యామి ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ కరుణారహితః, యో భవాన్, నోఽస్మాక-మగ్రజస్య, ద్విజాతేః-తత్రాపి, బ్రహ్మవిదః-గురోః, రపాపస్య, పునర్దీక్షితస్య యజ్ఞే యదీక్షాయామవస్థితస్య, విశ్వాస్య, శిరాంసి-ఖడ్గేన - అవృశ్చత్ చిచ్ఛేద-యథా స్వర్గకామో యాజ్ఞికః-పశోశ్శిరశ్ఛినత్తి - తద్వత్, ద్విజాతిత్వాదీని విశేషణాన్యవధ్యత్వసూచకాని ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ అతో-హ్రియా లజ్జయా-శ్రియా సమ్పదా-ఛాయా-కీర్తిభిర్యశోభిశ్చ-ఉజ్ఝితం పరిత్యక్తం-నికృష్టేన-స్వకర్మణా గురుహననకర్మణా-పురుషాదైః పిశాచైరపి-గర్హ్యం నిన్ద్యం-త్వా, మద్య-మచ్ఛూలేన-విభిన్నః దేహో-యస్య-అస్పృష్టః-వహ్నిర్యం-అదగ్ధదేహమిత్యర్థః-గృధ్రాః, స్సమ్యగదన్తి అత్స్యన్తి, వర్తమానసామీప్యే వర్తమానవద్వా, లిట్ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ అపి అపి చ-నృశంసం, త్వా - మనుసృత్య--యే దేవా- అజ్ఞా మూఢాస్సన్తః-ఇహ యుద్ధే, ఉద్ధృతాస్త్రాః-మహ్యం-యది ప్రహరన్తి తర్హి-తైః -నిశాతేన తీక్ష్ణేన - త్రిశూలేన-నిర్భిన్నా-గళాః కణ్ఠా-యేషాం తైః-సగణాన్-భూతనాథాన్-యజామి యక్ష్యామి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఏవం స్వపౌరుషానురూపముక్త్వాఽథ యుద్ధే స్వం దేహం జిహాసుర్మాం జహీతీన్ద్రం ప్రార్థయతే ॥ అథ వా- హే హరే ఇన్ద్ర హే వీర-భవానేవ, ఇహ యుద్ధే -కులిశేన వజ్రేణ-యది, మమ-శిరో, హర్తా హరిష్యతి తత్ర తథా సతి, మద్దేహేన-భూతేభ్యో-బలిం విధాయ, అనృణః విముక్తకర్మబన్ధస్సన్, మనస్వినాం, పాదరజః ప్రపత్స్యే-పాదరజస్సహచరితం, మార్గం ప్రపత్స్యే, జ్ఞానినాం గతిం ప్రాప్స్యామీత్యర్థః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ హే సురేశ, అగ్రతః, స్థితే-వైరిణి, మయి, అమో

౧౨॥ శ్లో ❀ ॥ పా॥ పితవ్యథః క్షతవాహో.

ఘం అప్రతిహతం, వజ్రం, కస్మాద్ధేతోః - న్న హినోషి న ముఞ్చసి, న ప్రయుఙ్క్ష ఇత్యర్థః - గదావన్నిష్ఫలో భవిష్యతీత్యాశఙ్కయా న ప్రహిణోషీత్యత్రాహ ॥ గదేవ గదావత్ - కృపణార్థా, కృపణపురుషార్థా, దర్థః ప్రయోజనం, యస్యాస్సా - యాచ్ఞేవ చ - వజ్రో నిష్ఫలః - స్యాత్ - అతో - మా సంశయిష్ఠాః సంశయం మా కురు - కిన్తు ప్రహిణ్విత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ అనిష్ఫలత్వే హేతుం వదన్ తం ప్రోత్సాహయతి ॥ నన్వేతి ॥ నను శక్ర హే ఇన్ద్ర, తవ - వజ్రః - హరేర్భగవతః - తేజసా - దధీచేర్మునేః - తపసా చ - తేజితః తీక్ష్ణీకృతః - అతః కారణాత్, తేనైవ వజ్రేణ - విష్ణునా - యన్త్రితః ఆదిష్టః - మాం శత్రుం - జహి మారయ - హరిర్భగవాన్ యతో యస్మిన్ పక్షే - తతః తస్మిన్ పక్షే - శ్రీః రాజ్యసమ్పత్ - విజయః - గుణాః ప్రభుత్వాదయో గుణాశ్చ - భవన్తి ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ నన్వాసురీం యోనిమాపన్నా మూఢా జన్మని జన్మని । మామప్రాప్యైవ కౌన్తేయ తతో యాన్త్యధమాం గతిమ్,, ఇత్యుక్తరీత్యా నరకోదర్కస్య మరణార్థం కిం మాం ప్రార్థయస ఇత్యత్రాహ ॥ అహమితి ॥ అహం - మాసురోఽపి న నరకం యాస్యామి - కిన్త్వస్మద్దైవతం గురుశ్చ సఙ్కర్షణో భగవాన్, యథా, ఆహ ఉపదిదేశ, తచ్చరణారవిన్దే - మనో, నిశ్చలం, నిధేయమితి - తథా, తచ్చరణారవిన్దే, మనః, నిధాయ, తవ వజ్రస్య - వేగేన, లులితః ఛిన్నః, గ్రామ్యేషు విషయేషు, రాగరూపః పాశో, యస్య, దేహలవనద్వారా గ్రామ్యపాశోఽపి లులితో భవతీతి భావః, అపవిద్ధస్త్యక్తః, లోకః స్వర్గాదిలోకో - యేన తాదృశః, మునర్గతిం మునీనాం గతిం మోక్షం - యామి యాస్యామి - ఆసురోఽప్యహం భగవత్సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వముక్తిమేవ యాస్యామి - న త్వర్వాచీనలోకానితి భావః యథాహ సఙ్కర్షణ ఇత్యనేన వృత్రస్య సఙ్కర్షణోపదిష్టతత్త్వ ఇత్యవగమ్యతే ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కిఞ్చ - భగవాననన్యభావేనాత్మానం భజతాం స్వీయామేవ గతిం నూనం దాస్యతి న త్వర్వాచీనామిత్యాహ ॥ పుంసామితి సార్ధేన ॥ ఏకాన్తధియాం ప్రయోజనాన్తరరహితమతీనాం - అనన్యప్రయోజనానామిత్యర్థః - స్వకానాం స్వభక్తానాం - పుంసాం - అస్మ

హినోషి వజ్రం పురఃస్థితే వైరిణి మయ్యమోఘమ్ । మా సంశయిష్ఠా న గదేవ వజ్రం స్యాన్నిష్ఫలం కృపణార్థేవ
యాచ్ఞా ॥౧౯॥ నన్వేష వజ్రస్తవ శక్ర తేజసా హరేర్దధీచేస్తపసా చ తేజితః । తేనైవ శత్రుం జహి విష్ణుయన్త్రితో
యతో హరిర్విజయః శ్రీర్గుణాస్తతః ॥౨౦॥ అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సఙ్కర్షణస్తచ్చరణా
రవిన్దే । త్వద్వజ్రరంహోలులితగ్రామ్యపాశో గతిం మునేర్యామ్యపవిద్ధలోకః ॥౨౧॥ పుంసాం కిలైకాన్తధి
యాం స్వకానాం యాస్సమ్పదో దివి భూమౌ రసాయామ్ । న రాతి యద్ద్వేష ఉద్వేగ ఆధిర్మదః కలిర్వ్యస
నం సమ్ప్రయాసః ॥౨౨॥ త్రైవర్గికాయాసవిఘాతమస్మత్పతిర్విధత్తే పురుషస్య శక్ర । తతోఽనుమేయో భగవ
త్ప్రసాదో యో దుర్లభోఽకిఞ్చనగోచరోఽన్యైః ॥౨౩॥ అహం హరే తవ పాదైకమూలదాసానుదాసో
భవితాస్మి భూయః । మనస్స్మరేతాసుపతేర్గుణాంస్తే గృణీత వాక్కర్మ కరోతు కాయః ॥౨౪॥ న నాకపృష్ఠం న

త్పతిః - భగవాన్ సఙ్కర్షణః - దివి - భూమౌ - రసాయాం అతలాదిలోకే చ, యాః, సమ్పదో విభవాః, తాః - న దదాతి - కుతః - యత - స్తాసు సమ్పత్సు, ఉద్వేగో వినాశభయం - తత్ప్రయుక్త, ఆధిర్మనఃపీడా మదః విషయభోగనిమిత్తో మదస్తత్త్వజ్ఞానోదయప్రతిబన్ధకః - కలిః విషయభోగవిరోధిభిస్సహ కలహః, వ్యసనమభిమతవిషయాలాభనిమిత్తం దుఃఖం, ప్రయాసః క్షుద్రసుఖాయ ప్రకృష్టో యత్నశ్చైతే భవన్తి, తర్హి స్వకానాం కిం విధత్త ఇత్యత్రాహ ॥ త్రైవర్గికేతి ॥ హే శక్ర, త్రైవర్గికో ధర్మార్థకామవిషయో - య, ఆయాసస్తస్య, విఘాతం, విధత్తే, అల్పాస్థిరత్రివర్గకర్మాయాసపరిహారేణానన్తస్థిరఫలరూపముక్తిం దాస్యతీత్యర్థః, నను ప్రసన్నో భగవానస్మాకమపి స్వకానాం త్రైవర్గికాయాసమేవ విధత్తే, నేత్యాహ ॥ తత ఇతి ॥ యో భగవత్ప్రసాదో, యతః, అకిఞ్చనగోచరః నిష్కామస్వభక్తివిషయః, అకిఞ్చనానామేవ నితరాం భగవాన్ ప్రసన్నో భవతీత్యర్థః - తతోఽన్యైర్విషయభోగపరాయణైస్తదర్థమేవ భజద్భిర్భవాదృశైస్స భగవత్ప్రసాదోఽనుమేయః - అభిలషితార్థవిషయకత్వేనానుమేయః - యద్వా, యోఽకిఞ్చనగోచరో భగవత్ప్రసాదస్సోఽన్యైర్భవాదృశైస్తతః అనన్యప్రయోజనభజనాదనుమేయః, వయమప్యనన్యప్రయోజనా యది భజేమ, తర్హ్యకిఞ్చనగోచరో భగవత్ప్రసాదోఽస్మద్విషయకో భవిష్యతీత్యేవం భవాదృశైరనుమేయ ఏవ న తు సిద్ధః - ఇదానీం విషయభోగపరాయణత్వాదితి భావః - తథైవ హ్యుక్తం భగవతా,, మయ్యేకాన్తమతిర్నాన్యం మత్తో వాఞ్ఛతి తత్త్వవిత్,, ఇత్యాది నేతి చేతి భావః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అథ మనసాఽనుసంహితం వజ్రాగ్రే దృష్టం తదనుప్రవిష్టం భగవన్తమభిముఖీకృత్యాహ ॥ అహమితి ॥ హే హరే భగవన్, తవ - పాదావేవ, ఏకం మూలమాశ్రయో - యేషాం, తేషాం దాసానాం - అనుదాసోఽహం భూయో - భవితాస్మి, మదీయం మనో, ఽసుపతేః మత్ప్రాణనాథస్య తవ - గుణానేవానుస్మరతు - వాగపి - తానేవ గుణాన్ - గృణాతు కీర్తయతు - కాయో దేహః - త్వదారాధనరూపం కర్మ - కరోతు ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ నను కిం మద్దాస్యేన తుభ్యం మహదైశ్వర్యమైహికమాముష్మికం చ దాస్యామీత్యత్ర - త్వద్దాస్యం వినాఽన్యం న కాఙ్క్షామీత్యాహ ॥ నేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ నాకపృష్ఠం వైకుణ్ఠం - న కాఙ్క్షే తథా - పారమేష్ఠ్యం చతుర్ముఖైశ్వర్యం - న సార్వ

భౌమం కృత్స్నభూమ్యాధిపత్యం - రసాధిపత్యం పాతాళాదిలోకాధిపత్యం - యోగసిద్ధీః అణిమాదీః, అపునర్భవం కైవల్యం చ - న హి - సమఞ్జస నిఖిలసౌభాగ్యనిధే - త్వాం, విరహయ్య అపహాయ కైవల్యం పి నైవ్యస్థితః, కాంక్షే న వాఞ్ఛామి ✿ ॥ ౨౫ ॥ ✿ కిన్తు - హే అరవిన్దాక్ష, అజాతపక్షాః ఖగాః పక్షిశావకాః, మాతరమివ - క్షుధా, ఆర్తాః పీడితాః, వత్సతరాః స్తన్యమివ - వ్యుషితం విప్రోషితం దూరదేశగతం - ప్రియం, విషణ్ణా దుఃఖితా - ప్రియేవ - మన - స్త్వాం - దిదృక్షతే ద్రష్టుమిచ్ఛతే ✿ ॥ ౨౬ ॥ ✿ అతఏవ మనుగృహాణేత్యాహ ॥ మమేతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య తవ - జనేషు దాసేష్వేవ - మమ, సఖ్యం, భూయాత్, త్వన్మాయయా, ఆత్మాదిష్వాసక్తచిత్తస్య, స్వకర్మభిః, సంసారచక్రే భ్రమతో - మమ, పునః, తేష్వాత్మాదిష్వాసక్తిః, న భూయాత్ - ఏవమనుగృహాణేతి భావః - ఆత్మా దేహః ✿ ॥ ౨౭ ॥ ✿ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ✿✿

ఏవమభిలషితభగవదేకదాస్యో, నిరయోపమాభిమానవిషయైశ్వర్యకైవల్యో జిహాసితస్వకళేబరో వృత్రో యుయుధ ఇత్యాహ మునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే నృప - స్వకళేబరం, హాతుమిచ్ఛుః, అతఏవ, ఆజౌ యుద్ధే, విజయాత్, మృత్యుమేవ, వరం శ్రేష్ఠం - మన్యమానః, శూలం, గృహీత్వా, సురేన్ద్రమిన్ద్రం ప్రతి, అభ్యపతత్, అభిముఖమగాత్, యథా, మహాపురుషం భగవన్తం ప్రతి, అప్సు ప్రళయోదకే, కైటభాఖ్యోఽసుర, స్తద్వత్, ✿ ॥ ౧ ॥ ✿ తతః, అసురేన్ద్రో, వీరో వృత్రః, ప్రళయకాలవహ్నివ,

---

చ పారమేష్ఠ్యం న సార్వభౌమం న రసాధిపత్యం । న యోగసిద్ధీరపునర్భవం వా సమఞ్జస త్వా విరహయ్య కాఙ్క్షే ॥ ౨౫ ॥ అజాతపక్షా ఇవ మాతరం ఖగాః స్తన్యం యథా వత్సతరాః క్షుధార్తాః । ప్రియం ప్రియేవ వ్యుషితం విషణ్ణా మనోఽరవిన్దాక్ష దిదృక్షతే త్వామ్ ॥ ౨౬ ॥ మమోత్తమశ్లోకజనేషు సఖ్యం సంసారచక్రే భ్రమతః స్వకర్మభిః । త్వన్మాయయాఽఽత్మాత్మజదారగేహేష్వాసక్తచిత్తస్య న నాథ భూయాత్ ॥ ౨౭ ॥ ✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే షష్ఠస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ✿✿✿✿✿✿✿✿✿✿

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం జిహాసుర్నృప దేహమాజౌ మృత్యుం వరం విజయాన్మన్యమానః । శూలం ప్రగృహ్యాభ్యపతత్సురేన్ద్రం యథా మహాపురుషం కైటభోఽప్సు ॥ ౧ ॥ తతో యుగాన్తాగ్నికఠోరజిహ్వమావిధ్య శూలం తరసాఽసురేన్ద్రః । క్షిప్త్వా మహేన్ద్రాయ వినద్య వీరో హతోఽసి పాపేతి రుషా జగాద ॥ ౨ ॥ ఖ ఆపతత్తద్విచలద్గ్రహోల్కావన్నిరీక్ష్య దుష్ప్రేక్ష్యమజాతవిక్లబః । వజ్రేణ వజ్రీ శతపర్వణాఽచ్ఛినద్భుజం చ తస్యోరగరాజభోగమ్ ॥ ౩ ॥ ఛిన్నైకబాహుః పరిఘేణ వృత్రస్సంరబ్ధ ఆసాద్య గృహీతవజ్రమ్ । హనౌ తతాడేన్ద్రమథామరేభం వజ్రం చ హస్తాన్న్యపతన్మఘోనః ॥ ౪ ॥ వృత్రస్య కర్మాతిమహాద్భుతం తత్సురాసురాశ్చారణసిద్ధసంఘాః । అపూజయంస్తత్పురుహూతసంకటం నిరీక్ష్య హా హేతి చుక్రుశుర్భృశమ్ ॥ ౫ ॥ ఇన్ద్రో న వజ్రం జగృహే విలజ్జితశ్చ్యుతం స్వహస్తాదరిసంనిధౌ పునః । తమాహ వృత్రో హర ఆత్తవజ్రో జహి స్వశత్రుం న విషాదకాలః ॥ ౬ ॥ యుయుత్సతాం కుత్రచిదాతతాయినాం జయస్సదైకత్ర న వై పరాత్మనామ్ । వినైకముత్పత్తి

తకఠోరా దుస్సహా, జిహ్వా శిఖా, యస్య, తచ్ఛూల, మావిధ్య భ్రామయిత్వా, రోషేన, మహేన్ద్రాయ క్షిప్త్వా, వినద్య సింహనాదం కృత్వా హే పాప హతోఽసీతి జగాద ✿ ॥ ౨ ॥ ✿ తతో, వజ్రీ ఇన్ద్రః, ఖే ఆకాశే, ఆపతత్ ఆగచ్ఛత్, విచలత్ పరిభ్రమచ్చ, గ్రహోల్కావద్దుష్ప్రేక్షం దుర్నిరీక్షం చ, యచ్ఛూలం, గ్రహాశ్చ ఉల్కాశ్చేతి ద్వన్ద్వాద్వతిః - గ్రహాస్సూర్యాః - ఉల్కా - అఙ్గారాః - తచ్ఛూలం, తథా, తస్య వృత్రస్య - ఉరగరాజభోగం వాసుకిదేహాకారం - భుజం చ అజాతవిక్లబః అనుదితాధైర్యస్సన్, శతం పర్వాణి యస్య, తేన వజ్రేణ - అచ్ఛినత్ - అద్భుతం యథా భవతి తథేతి క్రియావిశేషణం - శూలవిశేషణం భుజవిశేషణం వా ✿ ॥ ౩ ॥ ✿ తతో - వృత్రః - ఛిన్నః - ఏకః బాహుః యస్య - అతఏవ - సంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః - గృహీతవజ్ర - మిన్ద్ర - మాసాద్య - పరిఘేణ ఆయుధవిశేషేణ - తతాడ - అథా - మరేభం ఐరావతం చ - తతాడ - ఏవం తాడితస్య మఘోన - ఇన్ద్రస్య, హస్తా, ద్వజ్రాయుధం - న్యపతత్ విగళితమభూత్ ✿ ॥ ౪ ॥ ✿ త - ద్వృత్రస్య - మహద - ద్భుతం చ - కర్మ నిరీక్ష్య - సర్వే సురాదయః అపూజయన్ - అహో ఏతస్య పరాక్రమ ఇతి బహ్వమన్యన్త - తథా, పురుహూతస్యేన్ద్రస్య - సంకటం - నిరీక్ష్య - భృశం - హా హేతి విచుక్రుశుః - భృశమితి సంకటవిశేషణం వా ✿ ॥ ౫ ॥ ✿ తత ఇన్ద్రః - స్వహస్తాత్ - శత్రుసన్నిధౌ - చ్యుతం, వజ్రాయుధం - అతఏవ - లజ్జితః పున - ర్న జగృహే న గృహీతవాన్ - తమగృహీతవజ్ర - మిన్ద్రం - వృత్ర, ఆహ బభాషే ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ హర ఇత్యాదినా ॥ అముష్య పరాజయ ఇత్యత్నేన । హే హరే ఇన్ద్ర - పున, ర్గృహీతవజ్రస్త్వం, స్వశత్రుం మాం - జహి, అయం - విషాదకాలః శోకకాలో, న భవతి ✿ ॥ ౬ ॥ ✿ నను పరాజయేన లజ్జితోఽహం యోద్ధుం నోత్సహే ॥ తత్రాహ ॥ యుయుత్సతామితి ॥ ఆతతాయినాం జి

భూసతాం, యుయుత్సతాం యోద్ధుమిచ్ఛావాం పుంసాం, సదా, సర్వత్రచ, జయో - నవై నభవతి - కింతుకుత్రచిదేవకస్మిం శ్చిద్దేశేకాలఏవ - జయోభవతీత్యర్థః - తత్ర హేతుం వదన్ పుంసోవిశినష్టి। పరాత్మనామితి। పరః పరమపురుషః - ఆత్మాఅన్తః ప్రవిశ్యతత్తత్కర్మానుసారేణనియన్తా - ఏషాంకర్మవశ్యత్వాత్పరమపురుషనియామ్యత్వాచ్చతత్తద్దేశకాలకర్మానురూపసుఖదుఃఖాదిఫలానుభవాయజయాపజయావీశ్వరకారితావితినతత్రలజ్జాశోకౌకర్తవ్యావితిభావః - సర్వస్యనియన్తురకర్మవశ్యస్యపరమపురుషస్యతుసర్వత్రసర్వదాజయఏవభవతీత్యాహ ॥ వినేతి॥ ఏకంపరమపురుషంవినాఽన్యేషాంపుంసాంసర్వత్రసర్వదాజయఏవ - నభవతి - పరమపురుషస్యతుభవతీత్యన్వయః - తత్ర హేతుంవదంస్తంవిశినష్టి॥ జగదుత్పత్తిస్థితిలయానామీశ్వరంకర్తారం - తదుపయుక్తోగుణఉచ్యతే - సర్వజ్ఞమితి - అనేకకర్మసంకుచితజ్ఞానజీవవ్యావృత్తిః - అనేనాకర్మవశ్యత్వమప్యుక్తంభవతి - తత్ర జీవకర్మానుసారేణోత్పత్త్యాదికర్తృత్వరపిరహాదకర్మవశ్యత్వాచ్చతస్యదేశకాలనిమిత్తకర్మాయత్తకర్తృత్వప్రయుక్తజయాపజయానస్తః - కింతు - సర్వత్రసర్వదాజయఏవేతిభావః - యదిజగదుత్పత్త్యాదికకర్తాపరమపురుషస్తర్హికిముపాదానకారణంజగతస్తత్రాహ॥ ఆద్యమితి॥ ఆదౌభవమాద్యం - కారణత్వేనావస్థితం - ఉపాదానకారణమపిసఏవేతిభావః - లోకేపటాద్యుపాదానకారణస్యతన్త్వాదేరపికారణాన్తరదర్శనాత్కారణస్యాపితస్యకారణాన్తరంసంభావ్యేతేత్యాశఙ్కాంనిరాకుర్వన్విశినష్టి॥ సనాతనమితి॥ నిత్యమిత్యర్థః - కార్యంహ్యనిత్యం, సతునిత్యః - కారణాన్తరరహితఇత్యర్థః ✽॥ ౭ ॥ ✽ తస్యాకర్మవశ్యత్వేనయత్స్వాతన్త్ర్యముక్తంతదేవోదాహరణముఖేనప్రపఞ్చయతి॥ లోకా ఇతి॥ సపాలాః పాలకైః బ్రహ్మాదిభిః సహితాః - సర్వేలోకాః, వివశాః పరమపురుషవశంగతాః, యస్యపరమపురుషస్య, వశే, వశఇచ్ఛా, "వశకాన్తౌ" ఇతిధాతుపాఠాత్, వశేఇచ్ఛాయాంనిమిత్తభూతాయాం - శ్వసన్తి, స్వతన్త్రతదిచ్ఛానిమిత్తజీవనాఇత్యర్థః॥ తథాచశ్రుతిః "కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేషఆకాశఆనన్దోనస్యా" దితి - యథా - సిచాపాశేనబద్ధాః, ద్విజాః పక్షిణః - బన్ధయితుర్వశేశ్వసన్తి - తద్వత్ - సఏవ - కాలః కాలరూపః, ఈశ్వరః, ఇహ, జయాఽపజయాదిషు, కారణం,

లయస్థితీశ్వరం సర్వజ్ఞమాద్యం పురుషం సనాతనమ్ ॥ ౭ ॥ లోకాస్సపాలా యస్యేమే శ్వసన్తి వివశా వశే। ద్విజా ఇవ సిచా బద్ధాస్స కాల ఇహ కారణమ్ ॥ ౮ ॥ ఓజస్సహో బలం ప్రాణమమృతం మృత్యుమేవ చ। తమజ్ఞాయ జనో హేతుమాత్మానం మన్యతే జడమ్ ॥ ౯ ॥ యథా దారుమయీ నారీ యథా యన్త్రమయో మృగః। ఏవం భూతాని మఘవన్నీశతన్త్రాణి విద్ధి భోః ॥ ౧౦ ॥ పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తమాత్మా భూతేన్ద్రియాశయాః। శక్నువన్త్యస్య సర్గాదౌ న వినా యదనుగ్రహమ్ ॥ ౧౧ ॥ అవిద్వానేవమాత్మానం మన్యతేఽనీశమీశ్వరమ్। భూతైస్సృజ

హేతుభూతః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ నకేవలంజయాపజయయోరేవ హేతుః - అపిత్వోజఆదీనామపినిర్వాహకఇత్యాహ ॥ ఓజఇతి॥ ఓజః ప్రవృత్తిసామర్థ్యం - సహోవేగః - బలంధారణాసామర్థ్యం, ప్రాణోజీవనం - అమృతంమోక్షః - మృత్యుస్సంసారః - ఓజఆదీన్ప్రతి - తంపరమాత్మానం - హేతుమజ్ఞాయఅవిజ్ఞాయ - ఆర్షత్వాత్ప్రయోగస్యానఞ్పూర్వఇతినప్రతిషేధః - అతోల్యప్ - పరమాత్మానమేవఓజఆదీనాంకారణమజ్ఞాత్వా - జనః - కేవలంపరమాత్మానంస్వాత్మానమేవ - కారణం, మన్యతే - అతోఽయంజడః అజ్ఞోజనఇత్యర్థః - జడమితిపాఠే - జడమజ్ఞంస్వాత్మానమేవకారణంమన్యతేఽయంజనఇత్యర్థః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ ఏవంపరమాత్మనోజయాపజయాద్యభావేహేతుతయాసర్వస్యవశిత్వంకారణత్వమీశితృత్వంచోక్తం అథజీవస్యతద్విపర్యయమాహ ॥ యథేతిసార్ధద్వయేన ॥ హేమఘవన్ - విభోఇన్ద్రఏవపరమాత్మదృష్ట్యా విభోఇతిసంబోధనం - దారుమయీదారుణోవికారభూతానారీ, యన్త్రమయః యన్త్రజాలాదాగతః యన్త్రమయః - యన్త్రేణగృహీతోమృగఇత్యర్థః - యథా, పురుషతన్త్రః - ఆద్యనుప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకం - ద్వితీయంతుప్రాణిదృష్టాన్తాభిప్రాయకమితివేదితవ్యం, ఏవం - సర్వాణిభూతాని, ఈశతన్త్రాణీవఈశ్వరతన్త్రాణ్యేవ, ఈశ్వరవశ్యాన్యేవేత్యర్థః - వదిత్యవ్యయమివకారార్థకం, చాదేరాకృతిగణత్వాత్, ఏవంజీవస్యపారతన్త్ర్యముక్తమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ పురుషోజీవః, ప్రకృతిః ప్రధానంచిత్సమష్టిసంసృష్టమచేతనం - వ్యక్తంమహత్తత్త్వం, ఆత్మాఅహంకారః - భూతాన్యాకాశాదీని, ఇన్ద్రియాణిజ్ఞానకర్మోభయాత్మకానిదశేన్ద్రియాణిఆశయోఽన్తః - కరణం - ఏతే, యస్యభగవతోఽనుగ్రహాద్వినాతదనుప్రవేశరూపానుగ్రహమన్తరేణ - అస్యవిశ్వస్యసర్గాదౌఉత్పత్తిస్థితిలయేషు - నశక్నువన్తినప్రభవన్తి, ఏషాం పరమపురుషకార్యత్వాదితిభావః - ప్రకృత్యాదిగ్రహణందృష్టాన్తార్థం - యథాప్రకృత్యాదయోఽస్యసర్గాదౌనశక్నువన్తి - తథాపురుషశ్చతుర్ముఖాదిజీవోఽపి - తదనుగ్రహంవినా - అస్యసర్గాదౌనశక్నోతి - తత్కార్యత్వాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ఏవంకార్యత్వముక్తం॥ అథానీశత్వమాహ ॥ అవిద్వానితి॥ ఇమంపరమపురుషాయత్తోత్పత్త్యాదిమన్తం, తత్పరతన్త్రం, అ

తఏవా-నీశ్వర-మాత్మానం, అవిద్వానజానన్, ఈశ్వరం-మన్యతే-స్వాత్మానమీశ్వరం మన్యతేజన ఇతి శేషః,,పురుషః ప్రకృతిర్వ్యక్తం,,మితివ్యష్టిసృష్ట్యాదౌపరవపురుషస్య ప్రయోజకత్వం, ప్రకృత్యాదీనాం తత్తద్వ్యాపారం ప్రతి ప్రయోజ్యకర్తృత్వం చోక్తం-తదేవ ప్రపఞ్చయతి॥భూతైరిత్యర్ధేన॥స్వయమాత్మనా ప్రయోజకకర్త్రా స్వేనేత్యర్థః-భూతైః పృథివ్యాదిభిస్స్వానుగృహీతైః - భూతగ్రహణం ప్రకృత్యాదీనామప్యుపలక్షణం- ప్రకృత్యాదిభిస్స్వానుప్రవేశాహితశక్తిభి-ర్భూతానిదేవమనుష్యాదివ్యష్టి భూతాని-సృజతి తథా-తైరేవభూతై - ర్భూతాని-గ్రసతేచ-వ్యష్టిసృష్టేస్స్వద్వారకత్వకథనేనసమష్టిరద్వారికేతిసూచితం,,అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్యనామరూపేవ్యాకరోదీ,,తి,శ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః ✽॥౧౨॥ ✽ అస్త్వేవం-తథాపి-పరాజితోఽహంపునరాత్మనోనజయంసంభావయామీత్యత్రాహ ॥ ఆయురితి॥ హియస్మా-దీశ్వరాయత్తాస్స్వస్వకర్మానుగుణదేవమనుష్యాదిసృష్టిస్తస్మా - దాయురాదయోఽపితదాయత్తా - నియతదేశకాలపరిణామకర్మానుగుణాః-పురుషస్య-యా ఆశిష- స్తాస్సర్వాః - తత్కాలేఉచితకాలేత త్తత్కర్మఫలానుభవదశాయామిత్యర్థః, భవన్త్యేవ, తత్ర దృష్టాన్తః॥యథేతి॥యథా,అనిచ్ఛోః-మరణదారిద్ర్యాదికమనిచ్ఛతోపిపుంసః-తద్విపర్యయాః ఆయురాదివిపర్యయాః-మరణదారిద్ర్యాపకీర్తిప్రభృతయో-భవన్తి, తథాఆయురాదయోఽపీత్యర్థః - తత్రాయుర్జీవనం, శ్రీస్సంపత్,ఐశ్వర్యం ప్రభుత్వం, యద్వా, ఐశ్వర్యంసంపత్-శ్రీః తేజః-భగవత్సహాయస్యతవాధునాఆయురాదయోభవేయురేవేతిభావః ✽॥౧౩॥ ✽ యతఏవసర్వమీశ్వరాయత్తంకర్మానుగుణంచ,అతఏవ-నవిక్రియేతపివేకీత్యాహ॥తస్మాదితి॥యస్మాత్సర్వమాయురాదికమీశ్వరాయత్తంకర్మానుగుణంవిపర్యయవద్భవతి-తస్మా - ద్వివేకీ - కీర్త్యకీర్త్యోః-జయాపజయయో- స్తథా-మరణజీవనయోశ్చనిమిత్తయో-ర్యే,సుఖదుఃఖే, తాభ్యాం,కీర్త్యాదినిమిత్తసుఖాదినా,వికారంనప్రాప్నుయాదిత్యర్థః ✽॥౧౪॥ ✽ కించ,భగవదుక్తరీత్యామదుక్తరీత్యాచముక్తైరేవనిరతిశయపురుషార్థత్వాదనభిసంహితఫలసఙ్గకర్తృకస్యయుద్ధాదికర్మ

తిభూతానిగ్రసతేతాని తైస్స్వయమ్ ॥౧౨॥ఆయుశ్శ్రీః కీర్తిరైశ్వర్యమాశిషః పురుషస్యయాః। భవన్త్యేవహి తత్కాలేయథాఽనిచ్ఛోర్విపర్యయాః॥౧౩॥తస్మాదకీర్తియశసోర్జయాపజయయోరపి।సమస్స్యాత్సుఖదుఃఖాభ్యాం మృత్యుజీవితయోరపి॥౧౪॥సత్త్వంరజస్తమఇతిప్రకృతేర్నాత్మనోగుణాః।తత్రసాక్షిణమాత్మానంయోవేదనసబధ్యతే॥౧౫॥పశ్యమాంనిర్జితంశక్రవృక్ణాయుధభుజంమృధే।ఘటమానంయథాశక్తితవప్రాణజిహీర్షయా॥౧౬॥ ప్రాణగ్లహోఽయంసమరఇష్వక్షోవాహనాసనః।అత్రనజ్ఞాయతేఽముష్యజయోఽముష్యపరాజయః ॥౧౭॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇన్ద్రోవృత్రవచశ్శ్రుత్వాగతాలీకమపూజయత్।గృహీతవజ్రః ప్రహసంస్తమాహవిగతస్మయః ॥౧౮॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥అహోదానవసిద్ధోఽసియస్యతేమతిరీదృశీ।భక్తస్సర్వాత్మ

ణః ఆయురాద్యానుషఙ్గికఫలప్రాపణద్వారా తత్సాధనత్వాచ్చోక్తవిధయుద్ధకర్మ కుర్వన్ దేహావసానే ముక్తోఽపి భవతీత్యాహ ॥ సత్త్వమితి ॥ సత్త్వాదయో-నా - త్మనోజీవస్య-గుణాః కిన్తు-ప్రకృతేరేవగుణా ఇతినిర్వివాదం-తత్ర-సత్త్వాదిగుణపరిణామరూపేదేహే - స్థిత-మాత్మానం-యః పుమాన్-సాక్షిణం ద్రష్టారం-మన్యతే-తత్కర్తృత్వం-దేహగతంమత్వా- ఆత్మానం - కర్తారంమన్యతఇత్యర్థః - సతునబధ్యతే-కింతు-సంసారబన్ధాన్ముక్తో భవతీతి భావః ✽ ॥౧౫॥ ✽ అస్మిన్నర్థేమామేవదృష్టాన్తభూతంపశ్యేత్యాహ ॥ పశ్యేతి॥ హేశక్ర-మృధే యుద్ధే -వృక్ణం ఛిన్నం-ఆయుధం త్రిశూలం-భుజశ్చ- యస్య-తం,నిర్జితంపరాజితమపి-పున- స్తవ-ప్రాణాన్హర్తుమిచ్ఛయా,యథాశక్తి - ఘటమానంయతమానం,యుయుత్సుం-మాం,పశ్య ✽॥౧౬॥ ✽ యదినూనంమమజయోభవేత్తర్హి యోత్స్యామీత్యాశఙ్కమానం ప్రవదన్ సమరంద్యూతత్వేనరూపయతి॥ప్రాణగ్లహ ఇతి॥ గృహ్యతఇతిగ్లహః జితేనగృహ్యమాణః పణః ప్రాణ ఏవగ్లహోయస్మిన్-వాహనాని హస్త్యశ్వరథాదీన్యేవ,అసనాని, అస్యన్తేక్షిప్యన్తేఇత స్తతశ్చాల్యన్త ఇత్యసనాని ఫలకాః యస్మిన్,ఇషవశ్శరా ఏవ,అక్షాః దేవనాః యస్మిన్,సోఽయం,ద్యూతసదృశస్సంగ్రామః,అత్రద్యూతతుల్యసంగ్రామే,కస్యజయః,కస్యవాపరాజయః,ఇతినజ్ఞాయతే,ద్యూతఇవజయపరాజయౌతావదుర్జ్ఞేయావిత్యర్థః,ఇత్థంతులోకదృష్ట్యోక్తం, మయాతునూనంభగవత్సహాయస్యతవజయఏవనిశ్చితఇతిభావః ✽॥౧౭॥ ✽ ఏవం తత్త్వకథనేనయుద్ధాయప్రోత్సాహితఉపాత్తవజ్రశ్శక్రస్తమాబభాష ఇత్యాహ మునిః॥ఇన్ద్ర ఇతి॥గతాలీకంనిష్కపటం,వృత్రస్య,వచ, ఆకర్ణ్య, అపూజయత్ బహ్వమన్యత,స్వీకృతవజ్రాయుధః,శక్రో విగతస్మయః,జ్ఞానినామియంరీతిరిత్యాశ్చర్యరహితః-ప్రహసన్,సావధానంస్వవచస్సమాకర్ణనాయ ప్రహసంస్తం వృత్రమువాచ ✽॥౧౮॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ, అహో ఇత్యాదినా॥ ఖాతకోదకోదకైరిత్యన్తేన॥ హే దానవ,త్వం,సిద్ధోఽసి కృతకృత్యోఽసి,సిద్ధోఽహమితి కథంత్వయాజ్ఞాతస్తత్రాహ ॥ యస్య, తే తవ, ఈదృశీ,మతి,ర్వర్తతే,కించ,సిద్ధత్వోపాదికాఽనన్యా

గవద్భక్తిరేవ సాధనత్వాస్తీత్యాహ॥ భక్త ఇతి॥ త్వం, సర్వాత్మనా ఉపాయోపేయాభిభావేన, జగదీశ్వరమన్తరాత్మానం, మ
తఏవ, సుహృదం, పరమేశయప్రియం, భగవన్తం, భక్తః, ఆర్తత్వాత్ అతిరిక్తః, సేవితవాన్ ॥ ౧౯ ॥ కించ, జనాన్మోహ
యతీతి తథా, తాం, వైష్ణవీం, మాయాం, భవాన్, నతాక్షీత్, కుతః, యద్యస్మాత్, భవాన్, ఆసురం భావం తామసత్వం, విహా
య మహాపురుషతాం శ్రేష్ఠపురుషతాం-సత్త్వోత్తరపురుషతామితి యావత్-గతః ప్రాప్తవాన్ ॥ ౨౦ ॥ కించేదమహదా
శ్చర్యం ఖలు-కింతత్-యద్రజః ప్రకృతేః రాజసస్వభావస్య, తవ-సర్వాత్మని-షాడ్గుణ్యపూర్ణే-వాసుదేవే-నిశ్చయమతి, రవ
స్థితేతియత్ ॥ ౨౧ ॥ అత ఏవ న తవైశ్వర్యకైవల్యాదిషు మతిరిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ నిశ్శ్రేయసేశ్వరే మోక్షాధిపతౌ, ఆశ్రితా
నాం సంసృతిబన్ధహారిణి-భగవతి-యస్య పుంసో భక్తి-స్తస్య, అమృతామ్భోధౌ బ్రహ్మానన్దసముద్రే-విక్రీడతః విహరతః పుంసః-
క్షుద్రైః రల్పైః-ఖాతకోదకైః గర్తోదకతుల్యైః, ఐశ్వర్యకైవల్యాదిసుఖైః-కిం, తాని తవ తుచ్ఛానీతి భావః ॥ ౨౨ ॥ ఏవం
పరస్పరం బ్రువాణావపి ఇన్ద్రవృత్రౌ యుయుధాతే ఇత్యాహ మునిః ॥ ఇతితి ॥ ఇత్థం, ధర్మజిజ్ఞాసయా భగవద్ధర్మవిచారేణ-త
త్పూర్వమిత్యర్థః - బ్రువాణౌ భాషణౌ-యుధాం యోద్ధౄణాం-పతీ ముఖ్యౌ- అపారవీర్యా-విన్ద్రవృత్రౌ- హే నృప-యు
యుధాతే యుద్ధం కృతవన్తౌ ॥ ౨౩ ॥ తదేవాహ॥ ఆవిధ్యేతి॥ అరిన్దమో వృత్రః-కార్ష్ణాయ-సంకృష్ణలోహమయం, ఘో
రం, పరిఘం-వామహస్తేనా-విధ్య భ్రామయిత్వా-ఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్ ప్రచిక్షేప-హే మారిష శ్రేష్ఠ రాజన్ ॥ ౨౪ ॥
స దేవః ఇన్ద్రస్తు-వృత్రస్య-పరిఘం, కరభోపమం దిగ్గజశుణ్డాతుల్యం- కరం వామహస్తం చ-యుగపదేవ-శతపర్వణా వజ్రే

నాఽఽత్మానం సుహృదం హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౧౯ ॥ భవాన తార్షీన్మాయాం వై వైష్ణవీం జనమోహినీమ్। యద్విహా
యాసురం భావం మహాపురుషతాం గతః॥ ౨౦॥ ఖల్విదం మహదాశ్చర్యం యద్రజః ప్రకృతేస్తవ। వాసుదేవే భగ
వతి సర్వాత్మని దృఢా మతిః ॥ ౨౧ ॥ యస్య భక్తిర్భగవతి హరౌ నిశ్శ్రేయసేశ్వరే। విక్రీడతోఽమృతామ్భోధౌ
కిం క్షుద్రైః ఖాతకోదకైః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇతి బ్రువాణావన్యోన్యం ధర్మజిజ్ఞాసయా నృప। యుయుధా
తే మహావీర్యావిన్ద్రవృత్రౌ యుధాం పతీ ॥ ౨౩ ॥ ఆవిధ్య పరిఘం వృత్రః కార్ష్ణాయసమరిన్దమః। ఇన్ద్రాయ ప్రా
హిణోద్ఘోరం వామహస్తేన మారిష ॥ ౨౪ ॥ స తు వృత్రస్య పరిఘం కరం చ కరభోపమమ్। చిచ్ఛేద యుగపద్దే
వో వజ్రేణ శతపర్వణా ॥ ౨౫ ॥ దోర్భ్యాముత్కృత్తమూలాభ్యాం బభౌ రక్తస్రవోఽసురః। ఛిన్నపక్షో యథా
గోత్రః ఖాద్భ్రష్టో వజ్రిణా హతః ॥ ౨౬ ॥ కృత్వాధరాం హనుం భూమౌ దైత్యో దివ్యుత్తరాం హనుమ్। న
భో గమ్భీరవక్త్రేణ లేలిహోల్బణజిహ్వయా ॥ ౨౭ ॥ దంష్ట్రాభిః కాలకల్పాభిర్గ్రసన్నివ జగత్త్రయమ్। అతి
మాత్రమహాకాయ ఆక్షిపంస్తరసా గిరీన్ ॥ ౨౮ ॥ గిరిరాట్ పాదచారీవ పద్భ్యాం నిర్ద్దరయన్మహీమ్। జగ్రాస చ స
మాసాద్య వజ్రిణం సహవాహనమ్॥ మహాప్రాణో మహావీర్యో మహాసర్ప ఇవ ద్విపమ్ ॥ ౨౯ ॥ వృత్రగ్రస్తం స
మాలక్ష్య సప్రజాపతయస్సురాః। హా కష్టమితి నిర్విణ్ణాశ్చుక్రుశుస్సమహర్షయః॥ ౩౦ ॥ నిగీర్ణోఽప్యసురేన్ద్రేణ
న మమారోదరం గతః। మహాపురుషసన్నద్ధో యోగమాయాబలేన చ॥ ౩౧ ॥ భిత్త్వా వజ్రేణ తత్కుక్షిం నిష్క్రమ్య

ణ-చిచ్ఛేద ఛిన్నవాన్ ॥ ౨౫ ॥ ఉత్కృత్తం ఛిన్నం-మూలం-యయో-స్తాభ్యాం-బాహుభ్యాం-రక్తం స్రవతీతి రక్తస్ర
వో, ఽసురో వృత్రః-బభౌ రరాజ-యథా గోత్రో గిరిః-వజ్రిణా ఇన్ద్రేణ-ఛిన్నౌ పక్షౌ యస్య తాదృశః-ఖాదాకాశా-ద్భ్రష్టో
గళితః-హతస్సన్-భాతి తద్వత్ ॥ ౨౬ ॥ స దైత్యో వృత్రః-అధరాం హనుం-భూమౌ-ఉత్తరాం హనుం-దివి-కృత్వా నిధా
య-నభోవ, ద్గమ్భీరేణ - వక్త్రేణ లెలిహానస్సర్పః, పునఃపునరతిశయేన వా లేఢి లిహః-యఙ్లుగన్తాత్పచాద్యచ్ తద్వ-దుల్బణ
యా క్రూరయా-జిహ్వయా-సవాహనమైరావతసహితం, వజ్రిణం ఇన్ద్ర-మాసాద్య ప్రాప్య జగ్రాస నిగీర్ణవాన్ ॥ కథం భూ
తస్సన్, కాలకల్పాభిర్మృత్యుతుల్యాభి-ర్దంష్ట్రాభి, ర్జగత్త్రయం - గ్రసన్నివ-అతిమాత్రోఽత్యుచ్ఛ్రితో, మహాదేహో
యస్య-అత ఏవ తరసా బలేన, గిరీన్, ఆక్షిపన్, ఇతస్తతశ్చాలయన్-పాదచారీ, పర్వతరాడివ, పద్భ్యాం-మహీం, నిర్దరయన్
చూర్ణయన్, పద్భ్యాం గిరీనాక్షిపన్ మహీం నిర్ద్దయం శ్చేతివా ఽన్వయః-మహాప్రాణో మహాబలః-మహావీర్యః మహాప్రభా
వః, సర్పో-ద్విపమివ గజమివ, జగ్రాసేతి దృష్టాన్తోఽభూతః ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ వృత్రేణ -గ్రస్తం-తమిన్ద్ర-మా
లక్ష్య దృష్ట్వా - బ్రహ్మాదిభి, ర్మహర్షిభిశ్చ - సహితాః, సర్వే-సురాః అద్యేన్ద్రస్య కష్టం ప్రాప్తమితి, నిర్విణ్ణాశ్చిన్తాక్రాన్తాః-
చుక్రుశుః ॥ ౩౦ ॥ అసురేన్ద్రేణ, నిగీర్ణోఽపీ, న్ద్రో-న మమార న మృతః-కింతూ, దరం ప్రవిష్టో-మహాపురుషేణ భగవతా,
సన్నద్ధో రక్షితః-మహాపురుషేణ నారాయణకవచాత్మకేన - సన్నద్ధో దంశితో వా-భగవన్మాయాబలేన యోగమాయాబలో
పబృంహితేనేత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ వజ్రేణ, తస్య-కుక్షిం-భిత్త్వా, విభుః బలభిత్ ఇన్ద్రః, కుక్షే-ర్వినిష్క్రమ్య, ఓజసా బలేన,

గిరేస్సః, శృఙ్గమివ, తతో౽స్య వృత్రస్య, శిరః, ఉచ్చకర్త చిచ్ఛేద ॥ ౩౨ ॥ అతిపృథులాం వృత్రస్య కన్ధరాం కియతా కాలేన చిచ్ఛేదేత్యత్రాహ ॥ వజ్రస్త్వితి ॥ ఆశువేగః తీక్ష్ణధారో, వజ్రో౽పి యావతా౽హ్నా యథా తస్య వృత్రస్య, కన్ధరం కణ్ఠం, ఘుం స్త్వమార్షం- సమన్తాత్ కన్ధరాయాస్సమన్తా -త్పరివర్తమానః, కృన్తన్ ఛిన్దన్ - వార్త్రహత్యే వృత్రహత్యాసంబన్ధిని -జ్యోతిషామయనే సంవత్సరయో,౽హ్నాం షష్ట్యుత్తరత్రిశతసంఖ్యాకానాం -గణస్తేన -తావతా కాలేనేత్యర్థః, న్యపాతయత్ -శిరో భూమౌ న్యపాతయదిత్యర్థః, జ్యోతిషాం సూర్యాదీనా-మయనం దక్షిణోత్తరగతిః, తదాత్మకే సంవత్సర ఇత్యర్థః, వార్త్రహత్య ఇత్యనేన కాన్త్యేనైవ సంవత్సరసంబన్ధిత్వం వృత్రహత్యాయాస్సూచితమ్ ॥ ౩౩ ॥ తదా వృత్రశిరశ్ఛేదనానన్తరం, ఖే దివి -దేవదున్దుభయో -దధ్వనుః -మహర్షీణాం సంఘైః, సహితా - గన్ధర్వాః, సిద్ధాశ్చ, వార్త్రఘ్నలిఙ్గైః వృత్రహన్తుర్వీర్యప్రకాశకైః, మన్త్రైః, తమిన్ద్రం, మభిష్టువానాః అభిస్తువన్తః, ముదా హర్షేణ, కుసుమైః, అభ్యవర్షన్ ॥ ౩౪ ॥ హే అరిన్దమ, వృత్రస్య, దేహాన్నిర్గత -మాత్మజ్యోతిః జ్యోతీరూపః స్వప్రకాశరూప ఆత్మా , సర్వలోకానాం, పశ్యతాం సతాం -అలోకం ప్రాకృతలోకవిలక్షణం శ్రీవైకుణ్ఠం, సమపద్యత -స్వం లోకమితి పాఠే, ముక్తానాం స్వతః ప్రాప్తం స్థానమిత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే ద్వాదశో౽ధ్యాయః. ************

ఏవం వృత్రవధేన సర్వే నివృత్తాః స్వస్వస్థానాని జగ్మురిత్యాహ మునిః ॥ వృత్ర ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే భూరిద ఏవం -వృత్రే హతే సతి -శక్రం వినా సర్వే -లోకపాలైస్సహితా -లోకా -స్సద్య ఏవ -విజ్వరా విగతాధయః -అత ఏవ -నిర్వృతాని సుఖితాని-

---

మ్యబలభిద్విభుః । ఉచ్చకర్త శిరశ్శత్రోర్గిరేశ్శృఙ్గమివౌజసా ॥ ౩౨ ॥ వజ్రస్తు తత్కన్ధరమాశువేగః కృన్తన్ సమన్తాత్పరివర్తమానః । న్యపాతయత్తావదహర్గణేన యో జ్యోతిషామయనే వార్త్రహత్యే ॥ ౩౩ ॥ తదా చ ఖే దున్దుభయో వినేదుర్గన్ధర్వసిద్ధాస్సమహర్షిసంఘాః । వార్త్రఘ్నలిఙ్గైస్తమభిష్టువానా మన్త్రైర్ముదా కుసుమైరభ్యవర్షన్ ॥ ౩౪ ॥ వృత్రస్య దేహాన్నిష్క్రాన్తమాత్మజ్యోతిరరిన్దమ । పశ్యతాం సర్వలోకానామలోకం సమపద్యత ॥ ౩౫ ॥ **

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, ద్వాదశో౽ధ్యాయః. ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృత్రే హతే త్రయో లోకా వినా శక్రేణ భూరిద । సపాలా హ్యభవన్ సద్యో విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియాః ॥ ౧ ॥ దేవర్షిపితృభూతాని దైత్యా దేవానుగాస్స్వయమ్ । ప్రతిజగ్ముస్స్వధిష్ణ్యాని బ్రహ్మేశేన్ద్రాదయస్స్వయమ్ ॥ ౨ ॥ రాజోవాచ ॥ ఇన్ద్రస్యానిర్వృతేర్హేతుం శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం మునే । యేనాసన్ సుఖినో దేవా హరేర్దుఃఖం కుతో౽భవత్ ॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ వృత్రవిక్రమసంవిగ్నాస్సర్వే దేవాస్సహర్షిభిః । తద్వధాయార్థయన్నిన్ద్రం నైచ్ఛద్భీతో బృహద్వధాత్ ॥ ౪ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ స్త్రీభూజలద్రుమైరేనో విశ్వరూపవధోద్భవమ్ । విభక్తమనుగృహ్ణద్భిర్వృత్రహత్యాం క్వ మార్జ్మ్యహమ్ ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఋషయస్తదుపా

ఇన్ద్రియాణి అన్తర్బాహ్యాని -యేషాం -తాదృశాః -అభవన్ బభూవుః ॥ ౧ ॥ తతో దేవాశ్చ -ఋషయశ్చ -పితరశ్చ భూతానిచ -తథా -దైత్యాః -దేవాశ్చ -తదనుగాశ్చ తథా, బ్రహ్మా చతుర్ముఖశ్చ - ఈశో రుద్రశ్చ, ఇన్ద్రశ్చ, ఆదిశబ్దాదన్యే చ -స్వస్వస్థానాని ప్రతి -స్వయం జగ్ముః ॥ ౨ ॥ యదుక్తం -యచ్ఛక్రేణ వినా సర్వే లోకా విజ్వరా నిర్వృతేన్ద్రియా అభవన్నితి తత్ర తేన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాం నిర్వృతౌ చ కారణం పృచ్ఛతి రాజా ॥ ఇన్ద్రస్యేతి ॥ హే మహామునే -ఇన్ద్రస్య -నిర్వృతౌ -హేతుం కారణం -శ్రోతు -మిచ్ఛామి, వృత్రవధ ఏవేతి చే -త్తర్హి తేనైవ దేవానామప్యనిర్వృతిర్భవేత్ - ఇదం తు కుతః -దేవానాం నిర్వృతిరిన్ద్రస్య దుఃఖమితి పృచ్ఛతి ॥ యేనేతి ॥ యేన వృత్రవధరూపేణ హేతునా -దేవా, స్సుఖిన ఆసన్, తస్మాదేవ హేతో, రిన్ద్రేణాపి -సుఖినా, భవితవ్యం, కుతః కస్మాద్ధేతో -ర్హరేరిన్ద్రస్య -దుఃఖ -మభవదిత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ఏవం పృష్టో మునిరిన్ద్రస్యానిర్వృతౌ దేవానాం నిర్వృతౌ చ హేతుం వక్తుం తావద్వృత్రవధోద్యోగకాలికం దేవానాం వృత్తాన్తమాహ ॥ వృత్రేతి ॥ వృత్రస్య పరాక్రమేణ -భీతాః, సర్వే దేవాః -ఋషిభిస్సహ -వృత్రవధార్థ -మిన్ద్ర -మార్థయన్ ప్రార్థయన్త -పరన్తే పదమార్షం -ఏవం ప్రార్థితో౽పీన్ద్రో - బృహద్వధాద్బ్రహ్మవధా -త్పూర్వం కృతాద్విశ్వరూపవధాత్ -కరిష్యమాణవృత్రవధాద్వా -భీతస్సన్, నైచ్ఛత్ ॥ ౪ ॥ ఏతదిన్ద్రోక్తిముఖేన విశదయన్ ॥ స్త్రీతి ॥ విశ్వరూపవధోద్భవ -మేనః పాపం, మా, మనుగృహ్ణద్భిః స్త్రీభూమిజలద్రుమైశ్చతుర్భి -ర్విభక్తం విభజ్య గృహీతం -అధునా -వృత్రహత్యాం, క్వ కుత్ర, మార్జ్మి సంశోధయేయం, వృత్రహత్యోద్భవం పాపం క్వావస్థాప్యాహం శుద్ధో భవేయం, న క్వాపి -అతస్తం న హన్యామిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ ఏవమిన్ద్రేణోక్తా ఋ

షయస్తం ప్రత్యూచురిత్యాహ మునిః॥తదిన్ద్రస్యవచ, ఉపాకర్ణ్య, ఋషయో, మహేన్ద్రం ప్రతి-దంవక్ష్యమాణంవాక్య, మబ్రువన్, ఋషీణాముక్తిమేవాహ॥ యాజయిష్యామ ఇత్యాదినా, ఖలనిగ్రహేణేత్యన్తేన॥ హయమేధేనఅశ్వమేధాఖ్యేన యాగేనకరణేన-త్వయాకర్త్రా, వయం, యాజయిష్యామః భగవన్తమితి శేషః - త్వం, మాస్మభైః భయంమాస్మకార్షీః-తే తవ, భద్రమేవ, భవిష్యతి ॥౬॥ అశ్వమేధమాత్రేణమత్పాపంకథంనివర్తిష్యతఇతిశఙ్కమానంప్రత్యాహుః ॥యహమేధేనేతి॥ పరమాత్మానంలోకత్రయమన్తఃప్రవిశ్యభర్తార, మీశ్వరంసర్వస్యప్రశాశితారం-స్వతేజసాదీప్యమానం, పరమపురుషంనారాయణం-హయమేధేనేష్ట్వాఆరాధ్య, కృత్స్నజగద్వధనిమిత్తాదపి, పాపా, న్మోక్ష్యసే, కిముతవృత్రవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్ష్యసఇతీత్యర్థః॥ నామ్నోఽస్యయావతీశక్తిః పాపనిర్హరణేహరేః॥ తావత్కర్తుంనశక్నోతిపాతకంపాతకీజన, ॥ ఇత్యుక్తరీత్యాస్మరణమాత్రమహాపాపనివర్తనశీలత్వాదినూపమహామహిమశాల్యనన్తనామ్నోభగవతస్త్వాదృశారాధనేనధర్మప్రతిపక్షవృత్రవధమాత్రనిమిత్తంపాపంననివర్తతే కిమిత్యభిప్రాయేణపురుషంపరమాత్మానమిత్యాద్యనేకనామ్నాముపాదానమ్ ॥ ౭ ॥ ఏతదేవవిశదమాహుః॥బ్రహ్మహేతిద్వాభ్యాం॥యస్యభగవతో, నామ్నః కీర్తనాదేవ, బ్రహ్మహన్త్రాదయ, శ్శుధ్యేరన్, శ్వాదశ్శ్వపాకః-పుల్కసః పాపజాతిః ॥౮॥ తంమహానుభావశాల్యనన్తనామానం భగవన్తం, అస్మాభిరనుష్ఠితేనఅనుష్ఠాపితేన, అశ్వమేధాఖ్యేనమహాయాగేన అస్మద్వాక్యమాత్రవిస్రమ్భయుక్త, స్త్వం, బ్రహ్మణశ్శరీరభూతం, చరాచరాత్మకంజగత్, హత్వాఽపి-పాపేన, నలిప్యసే-కింఖలనిగ్రహేణ, ఖలస్యదురాత్మనోవృత్రస్య, నిగ్రహేణవధప్రయుక్తేనపాపేన, లిప్యసేకిం-నలిప్యసఏవేత్యర్థః ॥౯॥ ఏవంవిప్రైస్సంచోదితశ్శక్రస్తతో

కర్ణ్యమహేన్ద్రమిదమబ్రువన్ । యాజయిష్యామ భద్రం తే హయమేధేనమాస్మభైః ॥౬॥హయమేధేనపురుషంపరమాత్మానమీశ్వరమ్ । ఇష్ట్వా నారాయణం దేవం మోక్ష్యసేఽపిజగద్వధాత్ ॥ ౭ ॥బ్రహ్మహాపితృహాగోఘ్నోమాతృహాఽఽచార్యహాఽఘవాన్ । శ్వాదః పుల్కసకోవాఽపిశుధ్యేరన్యస్యకీర్తనాత్ ॥ ౮॥ తమశ్వమేధేనమహామఖేనశ్రద్ధాన్వితోఽస్మాభిరనుష్ఠితేన । హత్వాఽపిసబ్రహ్మచరాచరంత్వంనలిప్యసేకింఖలనిగ్రహేణ ॥ ౯॥ఏవం సంచోదితోవిప్రైర్మరుత్వానహనద్రిపుమ్।బ్రహ్మహత్యాహతేతస్మిన్నాససాదవృషాకపిమ్ ॥౧౦॥తయేన్ద్రస్స్మాసహత్తాపంనిర్వృతిర్నాఽముమావిశత్ ।హ్రీమన్తంవాచ్యతాంప్రాప్తం సుఖయన్త్యపినోగుణాః ॥ ౧౧ ॥తాందదర్శానుధావన్తీంచణ్డాలీమివరూపిణీమ్ ।జరయావేపమానాఙ్గీంయక్ష్మగ్రస్తామసృక్పటామ్ ॥ ౧౨ ॥వికీర్యపలితాన్కేశాం స్తిష్ఠతిష్ఠేతిభాషిణీమ్।మీనగన్ధ్యసుగన్ధేనకుర్వతీం మార్గదూషణమ్ ॥ ౧౩ ॥తతోగత్వాదిశస్సర్వాస్సహస్రాక్షోవిశాంపతే।ప్రాగుదీచీందిశంతూర్ణంప్రవిష్టః ప్రాప్యమానసమ్ ॥ ౧౪ ॥ సఆవసత్పుష్కరనాళతన్తూనలబ్ధభాగోయదిహాగ్నిదూతః।వర్షాణిసాహస్రమల

వృత్రంజఘాన, సచతద్వధనిమిత్తేనపాపేనదుఃఖితశ్చాభూదిత్యాహ మునిః। ఏవమితి॥ఏవంవిప్రైః ఋషిభి, స్సంచోదితః ప్రేరితః, సంబోధితఇతిపాఠే, సమ్యగ్బోధితో-మరుత్వానిన్ద్రో, రిపుంవృత్రం, మహనత్ హతవాన్ తస్మిన్వృత్రే, హతేసతి, బ్రహ్మహత్యా, వృత్రస్యబ్రాహ్మణత్వాత్ బ్రహ్మహత్యేత్యుక్తం, వృషాకపిమిన్ద్రం, మాససాద, అన్వవర్తత ॥౧౦॥ తయా దేవాదిభిఃకారితయా బ్రహ్మహత్యయా, స్మైత్యవధారణే, ఇన్ద్ర ఏవ, తాప, మసహదసహత, నాన్యః, అముమిన్ద్రం, నిర్వృతిస్సుఖం, నావిశత్, ఇన్ద్రస్సుఖీనాభూత్, కింతు, దుఃఖమేవప్రాపేత్యర్థః, ననుధైర్యాదిగుణయుక్తస్యకుతోననిర్వృతిస్తత్రాహ॥హ్రీమన్తంలజ్జావన్తం, వాచ్యతాంనిన్ద్యతాం, ప్రాప్తం, గుణాధైర్యాదయో, నసుఖయన్తిహి, హిశబ్దేనలోకపరిపాటిః, ప్రదర్శ్యతే ॥ ౧౧ ॥ ఏవమిన్ద్రస్యానిర్వృతికారణమభిధాయఅథతత్పాపనిస్తారప్రకారంవక్ష్యమాణస్తత్పాపనిమిత్తదుఃఖానుభవప్రకారమాహ॥తామితి॥తతస్తాంహత్యాం, ఇన్ద్రో, దదర్శ, కథంభూతాం, అనుసృత్యపృష్ఠతో, ధావన్తీం, చణ్డాలీమివతద్వదివస్థితాం, రూపిణీంమూర్తీభూతాం, జరయా-వేపమానానికమ్పమానాని-శిరఃపాణ్యాద్యఙ్గాని, యస్యా, స్తాం, యక్ష్మగ్రస్తాంక్షయరోగవ్యాప్తాం-రక్తసటామ్ ॥ ౧౨ ॥ పలితాన్, కేశాన్, వికీర్య, క్వగచ్ఛసి, తిష్ఠతిష్ఠేతి, భాషమాణాం, మీనస్యమత్స్యస్యేవ, గన్ధో, యస్య, సమీనగన్ధిః, సచాసౌ, వసుశ్చప్రాణవాయుః, తస్యగన్ధేన-మార్గదూషణం, కుర్వతీమ్ ॥ ౧౩ ॥ తతఃసహస్రాక్షఇన్ద్రః, నభః-సర్వాదిశశ్చ, గతః, భ్రమన్క్వాపివిశ్రాన్తిమలభమానఇత్యర్థః, ప్రాగుదీచీంఐశానీం, దిశంప్రాప్య, తత్రాపి, మానసంసరః, ప్రవిష్టః ॥౧౪॥ సఃఇన్ద్రః, పుష్కరనాళతన్తూన్ మానససరోవరస్థపుష్కరనాళస్య తన్తూనా-వసత్-సూక్ష్మరూపేణ తన్తూనాశ్రిత్యోవాసేత్యర్థః,

౧౦॥శ్లో॥ పా॥సంబోధితోవిప్రైః.

కథంభూతః, అలబ్ధః, భాగో యజ్ఞియభాగో, యేన, తాదృశః, కుతః, యద్యస్మాత్, స్వయం-వహ్నిదూతః, అగ్నిరేవ దూతః హవిర్భాగప్రాపకో యస్య తాదృశః, స్వదూతస్యాగ్నేః అప్సు హవిర్భాగప్రాపకస్య జలే ప్రవేశాభావాదలబ్ధభాగ ఇత్యర్థః, అన్తః పద్మనాలస్యాన్తః, అలక్షితః బ్రహ్మహత్యయా అలక్షితః అదృష్టః, బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాన్మోక్షం మోక్షోపాయం, సంచిన్తయన్-సహస్రం-వర్షాణి, అవసదిత్యన్వయః ॥౧౫॥ యావదిన్ద్రః పద్మనాలతన్తావవసత్, తావత్, నహుషో రాజా, విద్యాతపోయోగైః, ర్మహాన్, అనుభావః ఇన్ద్రాధిపత్యప్రాపకం సామర్థ్యం, యస్య -తాదృశః త్రిణాకం స్వర్గం, శశాస-ఇన్ద్రలోకాధిపత్యం కృతవానిత్యర్థః, అకం దుఃఖం న విద్యతే యస్మిన్ స నాకః భోగదేశః, భూమిపాతాలాన్తరిక్షభేదేన త్రివిధాస్సుఖానుభవదేశాః-తత్ర, తృతీయో నాకః స్వర్లోకః-తర్హి తస్మిన్ సతి కథమిన్ద్రస్య పునః స్వర్గప్రాప్తిస్తత్రాహ, స నహుషః, సంపదైశ్వర్యాభ్యాం భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధీన్ద్రాధిపత్యాభ్యాం, యో మదః, తేన-అన్ధా వివేకశూన్యా, బుద్ధిర్మతిః, ర్యస్య-తాదృశః, ఇన్ద్రపత్న్యా శచ్యా హేతుభూతయా, తిరశ్చాం గతిం-సర్పయోనిం, నీతః ప్రాపితః-అత్రేదమాఖ్యానమవగన్తవ్యం, స్వర్లోకాధిపత్యం కుర్వన్నహుషః కదాచిదిన్ద్రాణీమువాచ, ఇన్ద్రస్థానపదహమతస్త్వం మాం భజేతి। తతస్తయా ఽవేదితవృత్తాన్తో బృహస్పతిస్తామువాచ - ఇన్ద్రవదృషివాహ్యశిబికామారుహ్య మద్గృహానాగచ్ఛసి చేత్త్వాం భజిష్యామీతి బ్రూహి తతో ఽసౌ బ్రహ్మశాపాత్పతిష్యతీతి। తతస్సా తథైవోవాచ-తతస్స నహుషో ఽగస్త్యాదిఋషీన్ బలాదానీయ స్వశిబికాం వాహయామాస-స తదా శీఘ్రం సర్పసర్పేత్యగస్త్యం పదాపస్పృశ్య - తేన సర్పో భవేతి శప్తో మహాసర్పో ఽజగరో ఽభూదితి ॥౧౬॥ తత, ఇన్ద్రః-స్వర్గం-గతః ప్రాప్తః, కథంభూతః, బ్రహ్మగిరా బ్రాహ్మణవాక్యేన, ఉపహూతస్సన్, ఋతంభరః సత్యస్య భర్తా శ్రీమన్నారాయణః-తస్య, ధ్యానేన-నివారితం - అఘం బ్రహ్మహత్యారూపం-యస్య, తాదృశః, తే

క్షితో ఽబ్దసాహస్రమలక్షితో ఽన్తః సంచిన్తయన్ బ్రహ్మవధాద్విమోక్షమ్ ॥ ౧౫ ॥ తావత్త్రిణాకం నహుషశ్శశాస విద్యాతపోయోగబలానుభావః। స సంపదైశ్వర్యమదాన్ధబుద్ధిర్నీతస్తిరశ్చాం గతిమిన్ద్రపత్న్యా ॥ ౧౬ ॥ తతో గతో బ్రహ్మగిరోపహూత ఋతంభరధ్యాననివారితాఘః। పాపస్తు దిగ్దేవతయా హతౌజాస్తం నాభ్యభూదవితం విష్ణుపత్న్యా ॥ ౧౭ ॥ తం చ బ్రహ్మర్షయో ఽభ్యేత్య హయమేధేన భారత। యథావద్దీక్షయాంచక్రుః పురుషారాధనేన హ ॥ ౧౮ ॥ అథేజ్యమానే పురుషే సర్వదేవమయాత్మని। అశ్వమేధే మహేన్ద్రేణ వితతే బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౧౯ ॥ స వై త్వాష్ట్రవధో భూయానపి పాపః పరంతప। నీతస్తేనైవ శూన్యాయ నీహార ఇవ భానునా ॥ ౨౦ ॥ స వాజిమేధేన యథోదితేన వితాయమానేన మరీచిమిశ్రైః। ఇష్ట్వా ఽధియజ్ఞం పురుషం పురాణమిన్ద్రో మహానాస విధూతపాపః ॥ ౨౧ ॥ ఇదం మహాఖ్యానమశేషపాప్మనాం ప్రక్షాలనం తీర్థపదానుకీర్తనమ్। భక్త్యుచ్ఛ్రయం

మాగచ్ఛత్తం-దిగ్దేవతయా ప్రాగుదక్స్థితమానససరోవరస్థపద్మస్థయా దేవతయా-విష్ణుపత్న్యా శ్రీమహాలక్ష్మ్యా-అవితం రక్షితం-పద్మతన్తుమవసన్తమిన్ద్రం - అత ఏవ-హత-మోజో బలం-యస్య - తాదృశః-పాపో నాభ్యభూత్-పద్మస్థా లక్ష్మీర్భగవద్ధ్యానపరత్వాదిన్ద్రం పాపాద్రరక్షేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ అథ హత్యానిస్తారప్రకారమాహ॥తమిత్యాదినా స విధూతపాప ఇత్యన్తేన॥తమాగతమిన్ద్రం - ఋషయో - ఽభ్యేత్యాగత్య -హే భారత, పురుషారాధనేన పరమపురుషారాధనరూపేణ-హయమేధేన-యథావిధి-దీక్షయాంచక్రుః, హయమేధం కర్తుం దీక్షితం కృతవన్త ఇత్యర్థః - హేతిహ శబ్దౌ చ- అహో ఇన్ద్రస్యైవంవిధా ఽవస్థేతి ॥ ౧౮ ॥ అథ, బ్రహ్మవాదిభిః వేదవాదిభిః-ఋషిభిః ఆర్త్విజ్యం గతైః, ర్వితతే విస్తృతే యథావత్క్రియమాణే, అశ్వమేధే, ఇన్ద్రేణ యజమానేన సర్వదేవతానామన్తరాత్మభూతే-సర్వస్య ప్రశాసితరి-పరమపురుషే-ఇజ్యమానే ఆరాధ్యమానే సతి ॥ ౧౯ ॥ భూయానపి-స త్వాష్ట్రవధః-వృత్రవధనిమిత్తః - పాపః హే పరన్తప - తేనైవాశ్వమేధేన - శూన్యాయ నీతః ప్రాపితః - శూన్యతాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః - యథా-భానునా సూర్యేణ - నీహారశ్శూన్యతాం ప్రాప్యతే తద్వత్ ॥ ౨౦ ॥ మరీచిమిశ్రైర్మరీచిసహితైః, ఋత్విగ్భిరిత్యర్థః, వితాయమానేనానుష్ఠీయమానేన-యథోక్తేన, హయమేధేన, అధియజ్ఞం యజ్ఞేషు ప్రధానతయా వర్తమానం, పురాణం పురుషం, ఇష్ట్వా ఆరాధ్య, స వై ఇన్ద్రః, విధూతం నిరస్తం, వృత్రహత్యారూపం పాపం-యేన తాదృశః-మహానిన్ద్రో ఽభూత్, పఠః అవాప్తరాజ్యసంపచ్చాసీత్ ॥ ౨౧ ॥ ఉక్తం వృత్రవధాఖ్యానపఠనశ్రవణాదిఫలం వదన్ తద్విశినష్టి॥ఇదమితి॥మహేన్ద్రస్య-మోక్షః బ్రహ్మవధనిమిత్తాత్పాపాత్ మోక్షప్రతిపాదనం యస్మిన్ - తం-మరుత్వతః ఇన్ద్రస్య - విశేషేణ జయస్తత్ప్రతిపాదనం యస్మిన్, తదిదం - మహాఖ్యానం-గుణవత్తరం-తదేవాహ-అశేషాణాం పాపానాం, ప్రక్షాలనం శోధకం-నివర్తకం-తత్ర హేతుః, తీర్థపదస్యానుకీర్తనం యస్మిన్ తాదృశం -కించ భక్త్యుచ్ఛ్రయం భగవద్భక్తేరుచ్ఛ్రయో ఽభివృద్ధిర్యస్మాత్తథా

భూతం-తత్ర హేతుః-భక్తజనానాం భగవద్భక్తజనానామనువర్ణనం యస్మిన్-తత్ ❁॥౨౨॥ ❁కించ ఇన్ద్రియం ఇన్ద్రస్య లిఙ్గమిన్ద్రియం- ఇన్ద్రః ప్రత్యగాత్మా - తస్య లిఙ్గం జ్ఞాపకం-తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదనయుక్తత్వాదస్యేతి భావః-యద్వా ఇన్ద్రస్యేదమిన్ద్రియం "ఇన్ద్రియమిన్ద్రలిఙ్గ" మితిసూత్రే ఇతికరణావధ్రాన్తరేఽపి తన్నిపాతనాభ్యుపగమాత్, యద్వా-ఇన్ద్రియశబ్దస్తత్ఫలసమ్పాదకే ఉపచారాద్వర్తతే, ఇన్ద్రియవృద్ధికరమిత్యర్థః -యద్వా, ఇన్ద్రః పరమేశ్వరః "ఇది పరమైశ్వర్యే" ఇతి ధాతుపాఠాత్ - తేన జుష్టం ప్రీతివిషయత్వేన పరిగృహీతం-శ్రవణాదిద్వారా భగవత్ప్రీత్యాపాదకమిత్యర్థః- ధన్యం ధనప్రాప్తిసాధనం-యశస్కరం-నిఖిలానామఘానాం మోచనం యస్మాత్తథా- అశేషపాప్మనాం ప్రక్షాళనమిత్యనేన పాపవినాశకత్వముక్తం-అఖిలాఘమోచనమిత్యనేన తు పాపాశ్లేషకరత్వముక్తమిత్యతో న పౌనరుక్త్యం-స్వస్త్యయనం మఙ్గళావహం, తథా-ఆయుష్కరం-సర్వాణ్యేతాని ఫలాన్యస్యాఖ్యానస్య శ్రవణపఠనాదినా భవన్తి-న స్వరూపేణేత్యతో ఽవశ్యముక్తఫలార్థిభిరేతదాఖ్యానపఠనాదికం కార్యమిత్యుక్తం పఠేయురిత్యర్థేన-యత ఇదముక్తఫలం - అథో అతః-బుధాస్సదా-పఠేయుః-పర్వణి పర్వణి ప్రతిపర్వం శృణ్వన్తు, శృణుయురిత్యర్థః ❁ ॥౨౩॥ ❁ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః. ****************************

"అహం సమాధాయ మనో యథాఽఽహ సఙ్కర్షణస్తచ్చరణారవిన్దే" ఇత్యనేన వృత్రవాక్యేన తస్య సఙ్కర్షణోపదేశావగతస్వాత్మపరమాత్మాదియాథాత్మ్యవత్త్వముక్తం-తదవపి స్తరేణ శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా॥ రజ ఇత్యాదినా॥ హే బ్రహ్మన్-రజశ్చ తమశ్చ స్వభావో యస్య- అత ఏవ-పాప్మనః పాపకారిణః ఆసురత్వాదితి భావః-భగవతి నారాయణే, దృఢా

భక్తజనానువర్ణనం మహేన్ద్రమోక్షం విజయం మరుత్వతః ॥౨౨॥ పఠేయురాఖ్యానమిదం సదా బుధాః శృణ్వన్త్యథో పర్వణి పర్వణీన్ద్రియమ్ । ధన్యం యశస్యం నిఖిలాఘమోచనం రిపుంజయం స్వస్త్యయనం తథాయుషమ్॥౨౩॥ ****************************

**********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః.**********

రాజోవాచ ॥ రజస్తమస్స్వభావస్య బ్రహ్మన్ వృత్రస్య పాప్మనః॥ నారాయణే భగవతి కథమాసీద్దృఢా మతిః॥౧॥ దేవానాం శుద్ధసత్త్వానామృషీణామమలాత్మనామ్। భక్తిర్ముకున్దచరణే న ప్రాయేణోపజాయతే ॥౨॥ రజోభిస్సమసంఖ్యాతాః పార్థివైరిహ జన్తవః। తేషాం యే కేచనేహన్తే శ్రేయో వై మనుజాదయః ॥ ౩ ॥ ప్రాయో ముముక్షవస్తేషాం కేచనైవ ద్విజోత్తమ। ముముక్షూణాం సహస్రేషు కశ్చిన్ముచ్యేత సిధ్యతి॥ ౪ ॥ ముక్తానామపి సిద్ధానాం నారాయణపరాయణః। సుదుర్లభః ప్రశాన్తాత్మా కోటిష్వపి మహామునే ॥౫ ॥ వృత్రస్తు స క

నిశ్చలా-సిద్ధిపర్యన్తా మతిః-భక్తిః హే మహామునే- కథమాసీత్-సదుపదేశేఽప్యాసురస్వభావస్య సిద్ధిపర్యన్తా భగవద్భక్తిర్దుర్లభేతి భావః ❁ ॥౧॥ ❁ భక్తేర్దౌర్లభ్యమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ శుద్ధసత్త్వానాం కేవలసత్త్వప్రచురాణాం-దేవానాం-తాదృశాం-అమలచిత్తానాం - ఋషీణామేవ- ప్రాయశో-ముకున్దచరణే-భక్తిర్న జాయతే- తేషామపి దుర్లభా కథమస్యాసఞ్జాతేతి భావః ❁ ॥౨॥ ❁ "మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే। యతతామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్మాం వేత్తి తత్త్వతః" ఇత్యుక్తరీత్యా- తావత్పృథివ్యాః - రజోభిః రేణుభిస్సహ-సమసంఖ్యాకా-జన్తవః-తద్వదసంఖ్యాకా జన్తవః- తేషాం జన్తూనాం-యే కేచన-మనుష్యాదయ ఏవ-శాస్త్రోక్తధర్మాధికారిణః తావన్మనుష్యాదిజన్మ దుర్లభమితి భావః ❁॥౩॥ ❁ తేషామపి-కేచిత్-ప్రాయశః-త్రివర్గరూపశ్రేయః ప్రవణా-ముక్తయే-న యతన్తే- తావన్ముముక్షుత్వమేవ దుర్లభమితి భావః-దైవాన్ముముక్షూణాం కేషాంచిత్ సహస్రేషు-కశ్చి-న్ముచ్యేత రాగాదిదోషైర్ముచ్యేత-సిధ్యతి లబ్ధయోగో భవతి ❁ ॥౪॥ ❁ ముక్తానామపి సిద్ధానాం-కోటిష్వపి। హే మహామునే-నారాయణపరాయణః-ప్రశాన్తాత్మా రాగాద్యకలుషితచిత్తః-సుతరాం-దుర్లభః ❁॥౫॥ ❁ ప్రశ్నార్థముపసంహరన్ తస్యోత్తరదానాయ మునిం ప్రేరయతి॥ వృత్రస్త్వితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తు శబ్దేనోక్తవిపరీతసత్త్వప్రధానత్వం ద్యోత్యతే-రజస్తమః ప్రచురో-వృత్రః - సర్వలోకోపతాపనః సర్వలోకదుఃఖకారీ - అత ఏవ-పాపః-ఇత్థముక్తప్రకారేణ-కృష్ణే భగవతి-దృఢా మతిర్యస్య తాదృశః-కథమాసీత్-కథం వా - ఉల్బణే దుస్సహే, గ్రామ్యే శబ్దాదివిషయే-దృఢమతిర్నాసీదితి యత్, అస్మిన్ అర్థే, నః అస్మాకం-భూయాన్ సంశయో-వర్తతే-భో హే మహామునే-సంశయం పిశినష్టి॥ హి యస్మాత్ సంశయాత్, శ్రోతుం ఉత్తరం శ్రోతుం-కౌతూహలమస్మాకమస్తి- న స్విన్ద్రభయాద్వృత్రః కృష్ణం శరణం గత ఇత్యత్రాహ ॥ యః పౌరుషేణేత్యర్థేన ॥ యో వృత్రః -పౌరుషేణ - సహసా రిక్షమిన్ద్ర-మతోషయత్, న తస్యేన్ద్రాద్భయమస్తీతి భా

నః ॥౬॥౭॥ ఏవం రాజ్ఞా పృష్టో మునిరుత్తరమాహేత్యాహ సూతః॥ పరీక్షిత ఇతి॥ అథ రాజ్ఞః ప్రశ్నానన్తరం-అథ నను హే శౌనకాదయ ఇతి వాఽర్థః-పరీక్షితః -సమీచీనం ప్రశ్నం-ఆకర్ణ్య-ప్రతినన్ద్య అహో సాధు పృష్టమిత్యభినన్ద్య-కథం భూతస్య, శ్రద్దధానస్య ఉత్తరశ్రవణవిషయకత్వరాయుక్తస్య-ఉత్తరే వి స్రమ్భయుక్తస్య వా-ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ॥౮॥ తదేవాహ, శృణుష్వేత్యాదినాఽధ్యాయశేషేణ॥ తావద్వృత్రస్య భగవద్భక్తిస్తజ్జన్మాలబ్ధా-కిన్తు పూర్వజన్మన్యేవేతి వక్తుం తావత్తస్య పూర్వజన్మవృత్తాన్తం వక్ష్యన్ తచ్ఛ్రవణాయ రాజానమాజ్ఞాపయతి॥ శృణుష్వేతి॥ హే రాజన్, ఇదం వక్ష్యమాణ-మితిహాసం -అవహితస్సమాహితచిత్తో-యథా - యథావ-చ్ఛృణు-కథం భూతం-ద్వైపాయనాదస్మత్పితు స్సకాశా-న్నారదా-ద్దేవలాచ్చ-శ్రుతం-మయేతి శేషః - యథా ద్వైపాయనాదిభ్యశ్శ్రుతం-తథా కథయతో మత్తశ్శృణ్వితి వాఽన్వయః- శ్రుతం ద్వైపాయనాదిత్యాదినాఽస్యేతిహాసస్యాప్త ప్రణీతత్వసూచనాత్కేవలాస్మద్బుద్ధిపరికల్పితత్వ శఙ్కామూలకోఽస్మిన్నానాదరః కార్య ఇత్యుక్తం భవతి ॥౯॥ ఇతిహాసమాహ॥ ఆసీదితి॥ హే నృప, ఇన్ద్రేణ హతో యో వృత్రః-స, పూర్వస్మిన్ జన్మని-చిత్రకేతురితి ప్రసిద్ధ-స్సార్వభౌమః - కృత్స్నభూమేరధిపతిశ్శూరసేనేషు జనపదేష్వాసీత్॥ తం విశినష్టి॥ యస్య చిత్రకేతో, రియం మహీ, కామధుక్, కామ్యన్త ఇతి కామాః ఇష్టార్థా, స్తాన్-దోగ్ధి ప్రపూరయతీతి తథా, ఆసీత్ ॥౧౦॥ తస్య చిత్రకేతో, ర్భార్యాసహస్రాణాం దశ సహస్రాణి అభవన్, కోటిసంఖ్యాకా భార్యా అభవన్నిత్యర్థః-స చ నృపశ్చిత్రకేతుః-సాన్తానికః సన్తానార్థ్యపి-తాసు భార్యాసు, సన్తతిం - న లేభే, న ప్రాప్తవాన్, యద్వా, సాన్తానికోఽపి స్వయం సన్తానార్హోఽపి, పుత్రోత్పాదనశక్తిమానపి, తాసు-సన్తతిం-న లేభే-సర్వాస్తా వన్ధ్యా ఏవ దైవయోగానోద్భూ

ధం పాపస్సర్వలోకోపతాపనః। ఇత్థం దృఢమతిః కృష్ణ ఆసీన్సఙ్గ్రామ్యఉల్బణే ॥౬॥ అత్ర నస్సంశయో భూయాఞ్ఛ్రోతుం కౌతూహలం ప్రభో। యః పౌరుషేణ సమరే సహస్రాక్షమతోషయత్ ॥ ౭ ॥ శ్రీసూతఉవాచ॥ పరీక్షితోఽథ సమ్ప్రశ్నం భగవాన్బాదరాయణిః । నిశమ్య శ్రద్దధానస్య ప్రతినన్ద్య వచోఽబ్రవీత్ ॥౮॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ శృణుష్వావహితో రాజన్నితిహాసమిమం యథా । శ్రుతం ద్వైపాయనముఖాన్నారదాద్దేవలాదపి ॥ ౯ ॥ ఆసీద్రాజా సార్వభౌమశ్శూరసేనేషు వై నృప। చిత్రకేతురితి ఖ్యాతో యస్యాసీత్కామధుఙ్మహీ॥౧౦॥ తస్య భార్యాసహస్రాణాం సహస్రాణి దశాభవన్। సాన్తానికశ్చాపి నృపో న లేభే తాసు సన్తతిమ్ ॥ ౧౧ ॥ రూపౌదార్యవయోజన్మవిద్యైశ్వర్యశ్రియాదిభిః ।సమ్పన్నస్య గుణైస్సర్వైశ్చిన్తా వన్ధ్యాపతేరభూత్॥౧౨॥ న తస్య సమ్పదస్సర్వా మహిష్యో వామలోచనాః । సార్వభౌమస్య భూశ్చేయమభవన్ప్రీతిహేతవః॥౧౩ ॥ తస్యైకదా తు భవనమఙ్గిరా భగవానృషిః । లోకాననుచరన్సిద్ధ ఉపాగచ్ఛద్యదృచ్ఛయా॥ ౧౪ ॥ తం పూజయిత్వా విధివత్ప్రత్యుత్థానార్హణాదిభిః। కృత్వాఽఽతిథ్యముపాసీదత్సుఖాసీనం సమాహితః ॥ ౧౫ ॥ మహర్షిస్తముపాసీనం ప్రశ్రయావనతం క్షితౌ। ప్రతిపూజ్య మహారాజం సమాభాష్యేదమబ్రవీత్ ॥౧౬॥ అఙ్గిరా ఉ

హితా ఇతి భావః ॥౧౧॥ రూపేతి॥ రూపాదిభి-స్సర్వైర్గుణైర్ధర్మై-స్సమ్పన్నస్య యుక్తస్యాపి-తస్య-వన్ధ్యానాం సన్తానరహితానాం భార్యాణాం-పత్యు -రత ఏవ చిన్తా - పుత్రలాభప్రయుక్తా - అభూత్ -తత్ర-రూపం లావణ్యం-ఔదార్యం సత్పాత్రే ద్రవ్యవినియోగశీలత్వం-వయో యౌవనం, జన్మ సత్కులప్రసూతత్వం-విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం-ఐశ్వర్యం సార్వభౌమత్వం-శ్రీర్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్ ఏతే చిన్తారహితప్రీతిహేతవః-అథాప్యపుత్రత్వమేకం సదా చిన్తాహేతురాసీదితి భావః ॥౧౨॥ తదేవాహ ॥ నేతి॥ తస్య అపుత్రత్వప్రయుక్తచిన్తాక్రాన్తస్య, సార్వభౌమస్య చిత్రకేతో-స్సర్వా-స్సమ్పదః-వామలోచనాస్సున్దరలోచనాః-లోచనగ్రహణమన్యేషామప్యవయవానాముపలక్షణం-మహిష్యశ్చ, ఇయం-కృత్స్నా భూమిశ్చ-ప్రీతిహేతవో-నాభవన్ ॥౧౩ ॥ ఏవం సర్వసమ్పత్సు ప్రీతిరహితస్య కేవలం పుత్రార్థమేవ చిన్తయత-స్తస్య చిత్రకేతో-ర్భవనం గృహం ప్రతి, భగవాన-ఙ్గిరాః-ఋషిః-సిద్ధః జ్ఞానకాష్ఠాం ప్రాప్తః అత ఏవ-యదృచ్ఛయా స్వేచ్ఛయా-లోకాన-నుచరన్-కదాచిత్, ఉపాగతః ॥౧౪ ॥ తమాగతమఙ్గిరసం-యథావిధి ప్రత్యుత్థానార్ఘ్యపాద్యాదిభి-స్సమ్పూజ్య - ఆతిథ్యం కృత్వా భోజయిత్వా- సుఖాసనోపవిష్టమఙ్గిరస-ముపాసీదత్ -తస్య సమీప ఉపవిష్టవాన్-కథం భూతస్సన్-సమాహితస్సంయతచిత్తస్సన్ ॥౧౫ ॥ ఉపాసీనముపవిష్టం-క్షితౌ-ప్రశ్రయేణ వినయేన-అవనతం నమ్రం తం చిత్రకేతుం - ప్రతిపూజ్య అహో తవ వినయాదిసమ్పత్తిరితి బహుసమ్మాన్య- సమాభాష్య సమ్భాషణాభిముఖం కృత్వా-ఇదం వక్ష్యమాణ-మబ్రవీ-దఙ్గిరాః ॥౧౬॥ తదేవాహ॥ అపీతి॥ అపిశబ్దః కుశలప్రశ్నద్యోతకః- తే తవ-అనామయం ఆరోగ్యమపి-ఆరోగ్యమస్తి కిమితి ప్రశ్నః - ఆత్మనాం స్వసమ్బన్ధినీనాం ప్రకృతీనాం స్వామ్యమాత్యసుహృత్కోశరాష్ట్రదుర్గబలాత్మకానాం

సప్తానామపి-స్వస్తి నను ॥౧౭॥ సర్వస్మిన్ సతి కిం విశేషేణ ప్రకృతీనాం స్వస్తి పృచ్ఛసీత్యత్రాహ॥ యథేతి॥ సప్తభిః ప్రకృతిభిః మహదహఙ్కారతన్మాత్రై-ర్యథా-పుమాన్ జీవః-గుప్తః రక్షితో భవతి-ప్రకృత్యాయత్తసుఖీ భవతి-తథా-రాజాఽపి-స్వామ్యాదిషు సప్తసు-ప్రకృతిష్వాత్మానం సాకల్యేన సన్నిధాయ-ఆత్మానం ప్రకృత్యధీనం కృత్వేత్యర్థః శ్రేయస్సుఖం-ప్రాప్నుయాత్-రాజ్యభారం ప్రకృతిషు నిధాయ నిర్భరస్సుఖాన్యనుభూయాదిత్యర్థః- అతః ప్రకృతీనామేవ తావత్స్వస్తి పృచ్ఛామీతి భావః॥౧౮॥ ఏవం రాజ్ఞశ్శ్రియః ప్రకృత్యధీనమిత్యుక్తం-అథ ప్రకృతీనాం శ్రేయో రాజాధీనమిత్యాహ॥ రాజ్ఞేతి॥ హే నరదేవ-తథా-ప్రకృతయోఽపి-రాజ్ఞా హేతునా-హతాదయః-హతమిష్టం-ఆదిశబ్దాదనిష్టపరిహారశ్చ-యేషాం-తాదృశా-భవన్తి-ఆహతాధయ ఇతి పాఠే-ఆసమన్తాద్ధతా-ఆధయః-యేషాం-నిరస్తమనోదుఃఖా భవన్తీత్యర్థః॥౧౯॥ ఏవం రాజ్ఞః ప్రకృతీనాం చాన్యోన్యశ్రేయః ప్రాపకత్వముక్తం - నను యది రాజ్ఞశ్శ్రియః ప్రకృత్యధీనం-తర్హి రాజ్ఞస్స్వాతన్త్ర్యభఙ్గ-స్తత్రాహ॥ అపీతి॥ యస్య రాజ్ఞో - దారాః భార్యాః-ప్రజాః-అమాత్యాః కర్మసహాయాః-శ్రేణ్యః స్తామ్బూలికాదయః-మన్త్రిణః మన్త్రేషు సహాయభూతాః - మిత్రాణి-పౌరాః పురవాసినః-జానపదా దేశాన్తరాధిపతయో-భూపాః- ఆత్మజాశ్చ-వశవర్తినః వశం గతాః-స ఏవ ప్రకృతిష్వాత్మానం నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాదిత్యర్థః॥౨౦॥ కస్యైతే వశవర్తినస్స్యుస్తత్రాహ॥ యస్యేతి॥ యస్య రాజ్ఞః- ఆత్మా మనః - అనువశః వశం గతః-న తు విషయపరః-స్యాత్-జితేన్ద్రియస్యేతి భావః-తస్యైవ-వశం గతాః-సర్వే ఇమే పూర్వోక్తా దారాదయః-పాలకైస్సహితాః-సర్వే లోకాశ్చ-అతన్ద్రితా జాగరూకాస్సన్తో-బలిం-హరన్తి-యద్వా -యస్యాత్మా అనువశ-స్తస్యైవ-సర్వే ఇమే దారాదయో-వశం గతాః-యస్యేమే దారాదయో వశంగ

వాచ॥ అపి తేఽనామయం స్వస్తి ప్రకృతీనాం తథాఽఽత్మనః॥౧౭॥ యథా ప్రకృతిభిర్గుప్తః పుమాన్ రాజా చ సప్తభిః। ఆత్మానం ప్రకృతిష్వద్ధా నిధాయ శ్రేయ ఆప్నుయాత్॥౧౮॥ రాజ్ఞా తథా ప్రకృతయో నరదేవహితాధయః॥౧౯॥ అపి దారాః ప్రజామాత్యమిత్రశ్రేణ్యోఽథ మన్త్రిణః। పౌరా జానపదా భూపా ఆత్మజా వశవర్తినః॥౨౦॥ యస్యాత్మాఽనువశశ్చేత్స్యాత్సర్వే తద్వశగా ఇమే। లోకాస్సపాలా యచ్ఛన్తి సర్వే బలిమతన్ద్రితాః॥౨౧॥ ఆత్మనః ప్రీయతే నాత్మా పరతస్స్వత ఏవ వా। లక్షయేఽలబ్ధకామం త్వాం చిన్తయా శబలం ముఖమ్॥ ఏవం వికల్పితో రాజన్విదుషా మునినాఽపి సః। ప్రశ్రయావనతోఽభ్యాహ ప్రజాకామస్తతో మునిమ్॥౨౩॥ చిత్రకేతురువాచ॥ భగవన్ కిం న విదితం తపోజ్ఞానసమాధిభిః। యోగినాం ధ్వస్తపాపానాం బహిరన్తశ్శరీరిషు॥౨౪॥ తథాఽపి పృచ్ఛతో బ్రూయాం బ్రహ్మన్నాత్మని చిన్తితమ్। భవతో విదుషశ్చాపి చోదితస్త్వదనుజ్ఞయా॥౨౫॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాస్సామ్రాజ్యైశ్వర్యసమ్పదః। న నన్దయన్త్యప్రజం మాం క్షుత్తృట్కామమివాప

తా-స్తస్యైవ సర్వే లోకాస్సపాలా బలిం హరన్తీతి వాఽన్వయః- ఉపాయనసమర్పణద్వారా సేవన్త ఇత్యర్థః॥౨౧॥ త్వదుక్తరీత్యా జితేన్ద్రియస్య మమ సర్వం వశవర్తత ఇతి చేత్తర్హ్యసన్తోషస్తవ కుత ఇత్యాహ॥ ఆత్మన ఇతి॥ ఆత్మనః స్వస్య-తవ-ఆత్మా మనః-న ప్రీయతే న తుష్యతి-తత్కిం పరతో వా-స్వతో వా హేతోః-కథమసన్తోషోఽజ్ఞాయతే మయేత్యత్రాహ॥ అలబ్ధకామం అప్రాప్తాభిలషితం-త్వాం, లక్షయే అనుపశ్యామి-తత్కుతః-యతః-శ్చిన్తయా తవ-ముఖం-శబలం విచ్ఛాయం-ఆహ్లాదరహితముపలక్ష్యతే॥౨౨॥ ఏవమఙ్గిరసా పృష్టశ్చిత్రకేతుః స్వమనీషితం విజ్ఞాపితవానిత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ విదుషాఽపి చిత్రకేతోరభిప్రేతం జానతాఽపి-మునినా-ఏవ -మిత్థం -వికల్పితః స్వతః పరతో వా తవాసన్తోష ఇత్యేవం వికల్పపూర్వకం పృష్టః-చిత్రకేతుః-ప్రజాకామః పుత్రం కామయమానః, తావ, త్ప్రశ్రయేణ వినయేన-నమ్రః, మునిమఙ్గిరసమాహ॥౨౩॥ తదేవాహ॥ భగవన్నిత్యాదినా తద్విధేహీన ఇత్యన్తేన॥ హే భగవన్-తపోజ్ఞానసమాధిభిః కర్మయోగజ్ఞానయోగభగవద్భక్తియోగైః-ధ్వస్తం నిరస్తం-పాపం జ్ఞానావారకం పుణ్యపాపాత్మకం కర్మ-యైస్తేషాం భవాదృశానాం యోగినాం, దేహిష్వ-న్తర్బహిశ్చ-విదితం-కిం న్వస్తి-శరీరిణామన్తర్బాహ్యగతం చ సర్వం భవద్భిర్విదితమేవేత్యర్థః॥౨౪॥ తథాపి సర్వస్యజ్ఞాతత్వేఽపి, హే బ్రహ్మన్ - ఆత్మని మదన్తఃకరణే-చిన్తితమర్థం- పృచ్ఛతస్తవ బ్రూయాం కథయామి-కథం భూతః-విదుషా చాపి మదభిప్రేతం జానతాఽపి, భగవతా-చోదితః - అభిప్రేతకథనాయ ప్రేరితః, త్వదనుజ్ఞయా బ్రూయాం యద్యనుజ్ఞాపయసి తర్హి బ్రూయామితి స్వస్య వినయాదిసమ్పత్తిస్సూచితా॥౨౫॥ తావత్స్వస్య పుత్రాలాభప్రయుక్తాయాశ్చిన్తాయా నితరామనివృత్తిహేతుత్వం వదంశ్చిన్తితమాహ॥ లోకపాలైరితి॥ లోకపాలైరపి ప్రార్థ్యాః తేషామపి దుర్లభా ఇతి భావః-సామ్రాజ్యం సార్వభౌమత్వం-తద్రూపం యదైశ్వర్యం -తత్ప్రయుక్తాస్సమ్పదః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమ్పూ

౧౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ నరదేవాహతాధయః

ద్ధయః-అప్రజమపుత్రం -మాం-ననన్దయన్తి-నసుఖయన్తి-యథా-క్షుత్తృడ్భ్యా-మన్నపానాదికంకామయమాన-మితరే స్రక్చన్దనవనితాదయో-నసుఖయన్తి-తద్వత్ * ॥ ౨౬ ॥ * తత్తస్మాత్-హేమహాభాగ-పూర్వైరస్మత్పితామహాదిభిస్సహ-మయా గతం-ప్రాప్తం-దుస్తరం-తమోనరకం -యథా - ప్రజయాపుత్రేణ హేతునా-యథా-తరేమతథావిధేహి-తథాఽనుగృహాణేత్యర్థః,, అపుత్రస్యగతిర్నాస్తీ,, త్తికింవదన్తీమనుస్మృత్యపూర్వైస్సహగతంతమఇత్యుక్తం,, ప్రజయాపితృభ్య,, ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యాప్రజాయాఅభావేపితృఋణానివృత్తేరప్రజస్యతమఃప్రాప్తింసిద్ధవత్కృత్యాగతమిత్యుక్తమ్ * ॥ ౨౭ ॥ * ఎవముక్తోఽఙ్గిరాస్తమనుగృహ్ణన్పుత్రకామేష్ట్యాయాజయిత్వాయజ్ఞోచ్ఛిష్టంహవిర్భార్యాయైప్రదాస్యయయావిత్యాహము నిః॥ఇతీతి॥ఇతీత్థం-చిత్రకేతునా-ఽభ్యర్థితోయాచిత-స్సభగవాన్ -బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-సుతో-విభురఙ్గిరాః-కృపాళు-ర తఏవ-త్వాష్ట్రం త్వష్టృదేవతాకం-చరుం-శ్రపయిత్వాపాచయిత్వా - తేనచరుణా-త్వష్టార-మయజత్ అయాజయత్-స్వయమార్త్విజ్యకరణేనేష్టవాన్వా * ॥ ౨౮ ॥ * తతో- హేభారత-రాజ్ఞశ్చిత్రకేతోః-భార్యాణాంమధ్యేయా-జ్యేష్ఠా-శ్రేష్ఠాచ-నామ్నా - కృతద్యుతిరితిప్రసిద్ధా-భార్యా-తస్యై - యజ్ఞోచ్ఛిష్టంయజ్ఞశిష్టం - హవిః-విప్రోఽఙ్గిరాః-అదాత్దత్తవాన్ * ॥ ౨౯ ॥ * అథనృపతించిత్రకేతు-మాహఉవాచ॥తదేవాహ॥హేరాజన్ చిత్రకేతో-తవ-పుత్రో,భవితాజనిష్యతే-కథంభూతః-తుభ్యం-హర్షశోకప్రదః-జన్మనాహర్షం-మరణేనశోకం-ప్రదదాతీతితథా-ఇతిఏవ-ముక్త్వా-బ్రహ్మణస్సుతోఽఙ్గిరాః-యయౌగతః * ॥ ౩౦ ॥ * తత-స్సా-కృతద్యుతిశ్చిత్రకేతోర్భార్యా,తస్యయజ్ఞావశిష్టస్య-ప్రాశనాద్భక్షణాదేవ-

రే ॥ ౨౬ ॥ తన్నఃపాహిమహాభాగపూర్వైస్సహగతంతమః । యథాతరేమదుస్తారం ప్రజయాతద్విధేహి నః ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యర్థితస్సభగవాన్కృపాళుర్బ్రహ్మణస్సుతః। శ్రపయిత్వాచరుంత్వాష్ట్రం త్వష్టారమయజద్విభుః ॥ ౨౮ ॥ జ్యేష్ఠాశ్రేష్ఠాచయారాజ్ఞోమహిషీణాంచభారత। నామ్నాకృతద్యుతిస్తస్యై యజ్ఞోచ్ఛిష్టమదాద్విభుః ॥ ౨౯ ॥ అథాహనృపతింరాజన్భవితైకస్తవాత్మజః ।హర్షశోకప్రదస్తుభ్యమితిబ్రహ్మసుతోయయౌ ॥ ౩౦ ॥ సాఽపితత్ప్రాశనాదేవచిత్రకేతోరధారయత్ ।గర్భంకృతద్యుతిర్దేవీకృత్తికాఽగ్నేరివాత్మజమ్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాఅనుదినంగర్భశ్శుక్లపక్షఇవోడురాట్ । వవృధేశూరసేనేశతేజసాశనకైర్నృప ॥ ౩౨ ॥అథకాలఉపావృత్తేకుమారస్సమజాయత।శృణ్వతాంశూరసేనానాంజనయన్పరమాంముదమ్ ॥ ౩౩ ॥హృష్టోరాజాకుమారస్యస్నాతశ్శుచిరలంకృతః।వాచయిత్వాఽఽశిషోవిప్రైఃకారయామాస జాతకమ్ ॥ ౩౪ ॥తేభ్యోహిరణ్యంరజతంవాసాంస్యాభరణానిచ।గ్రామాన్గజాన్హయాన్విప్రేదాద్ధేనూనామర్బుదానిషట్ ॥ ౩౫ ॥వవర్షకామానన్యేషాంపర్జన్యఇవదేహినామ్।ధన్యంయశస్యమాయుష్యంకుమారస్య మహామనాః॥ ౩౬ ॥కృచ్ఛ్రలబ్ధేఽథరాజర్షేస్తనయేఽనుదినంపితుః।యథానిస్వస్యకృచ్ఛ్రాప్తేధనే స్నేహోఽన్వవర్ధత॥ ౩౭ ॥ మాతుస్త్వతితరాంపుత్రే స్నేహో మోహసముద్భవః ।కృతద్యుతేస్సపత్నీనాంప్రజాకామజ్వరోఽభవత్ ॥ ౩౮ ॥ చిత్రకేతోరతిప్రీతిర్యథాదారే ప్రజావతి । నతథాన్యేషుసంజజ్ఞేబాలంలాల

హేతో-శ్చిత్రకేతోస్సకాశా - త్పుత్రరూపంగర్భ - మధారయత్ధృతవతీ యథా-కృత్తికాఅగ్నేస్సకాశాద్గర్భంకుమారరూపందధార-తద్వత్ * ॥ ౩౧ ॥ * తస్యాం కృతద్యుతా,వనుదినం-శుక్లపక్షే-ఉడుపశ్చన్ద్రః-శూరసేనానామీశస్యచిత్రకేతో-స్తేజసావీర్యేణ-గర్భ-శ్శనై-ర్వవృధేవర్ధయామాస * ॥ ౩౨ ॥ * అథ-కాలేదశమాసాత్మకేకాలే-ఉపావృత్తేగతేసతి-కుమారఃపుత్ర - స్సమజాయత-కథంభూతస్సన్-రాజ్ఞః పుత్రోత్పత్తిం - శృణ్వతాం శూరసేనదేశస్థానాంజనానాం-పరమాం-ముదం-జనయన్ * ॥ ౩౩ ॥ * తతః-హృష్టోహర్షయుక్తో-రాజాచిత్రకేతుః - స్సద్యఏవ-స్నాత్వా-శుచి-రలంకృతశ్చ-కుమారస్యవిప్రై-రాశిషో-వాచయిత్వా - జాతకంజాతకర్మ-కారయామాస * ॥ ౩౪ ॥ * తత-స్తేభ్యోవిప్రేభ్యో,హిరణ్యాదీన్-ధేనూనాంషడర్బుదానిచ-ప్రాదాత్ప్రదత్తవాన్-తత్రహయాఅశ్వాః - అర్బుదందశకోటయః-శతకోటివార్బుదం,, ప్రియుతంచార్బుదంచే,,తిప్రయుతానన్తరంనిర్దేశాత్ * ॥ ౩౫ ॥ * తథాఽన్యేభ్యోఽపిసుహృద్భృత్యాదిభ్యః-కామానిష్టార్థాన్-పర్జన్యఇవ-వవర్ష -ధనకరం-యశస్కరం-పుత్రస్యాయుష్కరంచ-యథాభవతితథా-వవర్షేతిక్రియావిశేషణాన్యేతాని * ॥ ౩౬ ॥ * అథ-కృచ్ఛ్రలబ్ధేబహుప్రయాసలబ్ధేతనయేఽపి పితూ-రాజర్షేశ్చిత్రకేతోః స్నేహః,అన్వవర్ధతఅనైర్వర్ధత యథా-నిస్వస్యనిర్ధనస్యపుంసః,కృచ్ఛ్రాప్తేకృచ్ఛ్రలబ్ధే-ధనే- స్నేహోవర్ధతేతద్వత్ * ॥ ౩౭ ॥ * తథా-మాతురపి-కృతద్యుతేః,తనయే- అతితరాంనితరాం-మోహసముద్భవః-స్నేహః , అన్వవర్ధత-మోహాత్సముద్భవోయస్య మోహసముద్భవః మోహస్యసముద్భవోయస్మాదితివా-తదా,కృతద్యుతే , స్సపత్నీనాం - ప్రజాకామజ్వరఃపుత్రాభిలాషరూపోజ్వరో ఽభవత్ * ॥ ౩౮ ॥ * తథాఅనుదినంపుత్రం,లాలయత,శ్చిత్రకేతోః,ప్రజావతిపుత్రవత్యాం,దారేభార్యాయాంకృతద్యుతౌ *

యథా అత్ర ప్రీతిః - తథా - తదేషు దారేషు - ప్రీతి - ర్నాసీత్ * ॥౩౯॥ * తత, స్తాస, త్సపత్న్యః - ఆత్మసు - రాజ్ఞో - ఽనాదరేణ - అనపత్యేన అపుత్రత్వనిమిత్తేన - దుఃఖేన చ - ప్రత్రవత్యాం సపత్న్యాం కృతద్యుతౌ - అభ్యసూయయా - ఆత్మానం - నిన్దయ న్త్యః - పర్యతప్యన్ పరితప్తా బభూవుః * ॥౪౦॥ * గర్హాపూర్వక పరితాపం తాసాం దర్శయతి ॥ ధిగితి ద్వాభ్యామ్ ॥ అప్రజామపుత్రవతీం - అత ఏవ - పాపాం - మాదృశీం - స్త్రియం - ధిక్ మాదృశీ స్త్రీ నిన్ద్యేత్యర్థః - నిన్దాయాం హేతూన్వదన్త్యః స్త్రియం విశింషన్తి - పత్యుశ్చాగృహసమ్మతాం గృహేసమ్మతా ఇష్టా గృహసమ్మతా । - తథా న భవతీత్యగృహసమ్మతా - పత్యుర్గృహే అసమ్మతామిత్యర్థః, కించ - సుప్రజాభిశ్శోభనాపత్యవతీభి - స్సపత్నీభిః - దాసీమివ - తిరస్కృతాం తుచ్ఛీకృతామ్ * ॥౪౧॥ * కించ, దాస్యపేక్షయాఽప్యపుత్రవతీ నారీ నిన్ద్యేత్యాత్మనో గర్హయన్తి ॥ దాసీనామితి ॥ దాసీనాం - కోను - సన్తాపః - సకోఽపి - సన్తాపోఽస్తి - తత్ర హేతుః - పరిచర్యయా - సేవయా - స్వామినస్సకాశా - దభీక్ష్ణం పునః పున - ర్లబ్ధః - కామ ఇష్టార్థో - యాభి - స్తాసాం - స్వామినః పరిచర్యయా లబ్ధకామానామితి వాఽన్వయః - అతో వయం దాస్యాః దాసీవద్దుర్భగాః * ॥ ౪౨॥ * ఏవం, సపత్న్యాః కృతద్యుతేః - పుత్రసంపదా - నితరాం - దహ్యమానచిత్తానాం - రాజ్ఞోఽసమ్మతావృత్తిర్జీవనం యాసాం తాసాం - బలవాన్విద్వేషోఽభూత్ * ॥౪౩॥ * తతో, నృపతిం చిత్రకేతుం - దుర్మర్షా అసహమానాః - తద్విద్వేషేణ - నష్టవివేకాః - క్రూరచిత్తాః - స్త్రియః - కుమారాయ - గరం విషం - దదుః * ॥ ౪౪ ॥ * సపత్నీనాం - మహ - దఘం గరదానరూప - మజానతీ - కృతద్యుతిః - కేవలం కుమారం - నిరీక్ష్య సుప్త ఏవేతి మత్వా, గృహే - వ్యచరత్ సంచచార * ॥౪౫॥ * కుమారం, సుచిరతరం - సుప్త - ముపధార్య విజ్ఞాయ - మ

యతోఽస్వహమ్ ॥ ౩౯ ॥ తాః పర్యతప్యన్నాత్మానం గర్హయన్త్యోఽభ్యసూయయా । అనపత్యేన దుఃఖేన రాజ్ఞోఽనాదరణేన చ ॥ ౪౦ ॥ ధిగప్రజాం స్త్రియం పాపాం పత్యుశ్చాగృహసమ్మతామ్ । సుప్రజాభిస్సపత్నీభిర్దాసీమివ తిరస్కృతామ్ ॥ ౪౧ ॥ దాసీనాం కోను సన్తాపస్స్వామినః పరిచర్యయా । అభీక్ష్ణం లబ్ధకామానాం దాస్యా దాసీవ దుర్భగాః ॥ ౪౨ ॥ ఏవం సందహ్యమానానాం సపత్న్యాః పుత్రసంపదా । రాజ్ఞోఽసమ్మతవృత్తీనాం విద్వేషో బలవానభూత్ ॥ ౪౩ ॥ విద్వేషనష్టమతయ స్స్త్రియో దారుణచేతసః । గరం దదుః కుమారాయ దుర్మర్షా నృపతిం ప్రతి ॥ ౪౪ ॥ కృతద్యుతిరజానన్తీ సపత్నీనామఘం మహత్ । సుప్త ఏవేతి సంచిన్త్య నిరీక్ష్య వ్యచరద్గృహే ॥ ౪౫ ॥ శయానం సుచిరం బాలముపధార్య మనీషిణీ । పుత్రమానయ మే భద్ర ఇతి ధాత్రీమచోదయత్ ॥ ౪౬ ॥ సా శయానముపవ్రజ్య దృష్ట్వా చోత్తారలోచనమ్ । ప్రాణేన్ద్రియాత్మభిస్త్యక్తం హతాఽస్మీత్యపతద్భువి ॥ ౪౭ ॥ తస్యాస్తదాకర్ణ్య భృశాతురం స్వనం ఘ్నన్త్యాః కరాభ్యామురఉచ్చకైరపి । ప్రవిశ్య రాజ్ఞీ త్వరయాఽఽత్మజాన్తికం దదర్శ బాలం సహసా మృతం సుతమ్ ॥ ౪౮ ॥ పపాత భూమౌ పరివృద్ధయా శుచా ముమోహ విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా ॥ ౪౯ ॥ తతో నృపాన్తఃపురవర్తినో జనా నరాశ్చ నార్యశ్చ నిశమ్య రోదనమ్ । ఆగత్య తుల్యవ్యసనాస్సుదుఃఖితాస్తాశ్చ వ్యలీకం రురుదుః కృతాగసః ॥ ౫౦ ॥ శ్రుత్వా మృతం పుత్రమలక్షి

నీషిణీ పుత్రలాలనావిషయబుద్ధిమతీ - కృతద్యుతిః - హే భద్రే - మే - పుత్ర - మానయేతి - ధాత్రీం స్తన్యదాయినీం - అచోదయత్ * ॥ ౪౬ ॥ * సా ధాత్రీ - సముపవ్రజ్య కుమారసమీపం గత్వా - ఉత్తారే ఉద్గతే తారకే కనీనికే - యయో - స్తే లోచనే - యస్య - తాదృశం - ప్రాణై రిన్ద్రియై, రాత్మనా జీవేన చ - త్యక్తం - దృష్ట్వా - హా హతాఽస్మీతి - క్రోశన్తీ - భువి - అపతత్ * ॥౪౭॥ * కరాభ్యాముచ్చై - రతితరా - మురో - ఘ్నన్త్యాస్తాడయన్త్యా - స్తస్యా ధాత్ర్యాః - నితరా - మాతురం దుఃఖయుక్తం - స్వర మాకర్ణ్య - రాజ్ఞీ కృతద్యుతి - స్త్వరయా - ఆత్మజస్యా - న్తికం, ప్రవిశ్య - సహసా సర్వథా - మృతమేవ - బాలం - సుతం - దదర్శ * ॥౪౮॥ * తతః, భూమౌ, పపాత - తథా - పరివృద్ధయా ఏధమానయా, శుచా - ముమోహ విచిత్తాఽభూత్, మోహమేవ దర్శయితుం తాం విశినష్టి, విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరా - విభ్రష్టాః, శిరోరుహాః కేశాః, అమ్బరే చ - యస్యాస్సా * ॥ ౪౯ ॥ * తతః - నృపస్యా, న్తఃపురవాసినో - జనాః హే నృపేతి సంబోధనం వా జనానేవాహ ॥ నరా నార్యశ్చేతి ॥ నరా నార్యశ్చ, సర్వే జనా - రోదనమాకర్ణ్య, కుమారసమీప, మాగత్య, రాజ్ఞ్యా సహ, తుల్య, దుఃఖా, స్సుదుఃఖితా, బభూవుః తథా, కృతాగసః గరదానేన కృతాపరాధా అప, తాస్సపత్న్యః స్సమాగత్య - వ్యలీకం నిష్కపటమివ - యద్వా సకపటం యథా తథా - మిథ్యా వా, రురుదుః * ॥౫౦॥ * సలక్షితః మృత్యుహేతు, ర్యస్య తం, మృతం, సుతం శ్రుత్వా, పుత్రే, భృశం - స్నేహానుబన్ధేన అనుబద్ధస్నేహేన హేతునా, ఏధితయా వర్ధితయా, శుచా శోకేన - అతీవ, పీడితః . అత ఏవ, వినష్టదృష్టిః వినష్టా దృష్టిర్యస్య - అత ఏవ - క్వచి - త్ప్రపతన్ - క్వచిచ్చ - స్ఖలన్ - క్వచిద్విమూర్ఛితః, స రాజ రాజశ్చిత్రకేతుః - అనుసృత్య గచ్ఛద్భిః - ప్రకృతిభిరమాత్యాదిభి - ర్ద్విజైశ్చ - పరివృ

తః ❀ ॥౫౧॥ ❀ మృతస్య-బాలస్య, పాదమూలే-పపాత-కథంభూతః-విభ్రష్టాః-శిరోరుహాః-అమ్బరం-చ-యస్య దీర్ఘం యథా తథా-శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్-బాష్పకలాభిః అశ్రుబిన్దుభిః - ఉపరోధతః సంభృతత్వేన నిరుద్ధః కణ్ఠో యస్య-తాదృశః-భాషితుం కించిదపి న శక్తం-న శశాక నాశక్నోత్ ❀ ॥౫౨॥ ❀ తదా, ఉరుశుచా మహతా శోకేన, అర్పితం వ్యాప్తం, పతిం, తథా, ఏకమేవ సంతతిరూపం, మృతం, జనస్య, రాజ్ఞః, ప్రకృతేరమాత్యాదేశ్చ, హృద్రుజం మనఃపీడాం, దధానా పుష్ణన్తీ, సతీ కృతద్యుతిః, రాజ్ఞీతి పాఠే, సతీ రాజ్ఞీ, జనస్య, ప్రకృతేశ్చ, హృద్రుజం దధానా సతీ చిత్రధా విలలాప ❀ ॥౫౩॥ ❀ చిత్రధా విలాపమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స్తనద్వయమిత్యాదినా॥ కలానిరస్త ఇత్యన్తేన ॥ తావత్కుఙ్కుమగన్ధేన కుఙ్కుమమిశ్రవారిచన్దనేన-మణ్డితం భూషితం స్తనద్వయం అఞ్జనయుక్తైః-బాష్పబిన్దుభిః - అశ్రుబిన్దుభిః-నిషిఞ్చతీ - విగలన్తీ-స్రక్-యేభ్యః-తాన్-కేశాన్-వికీర్య-కురరీవ-పుత్రం ప్రతి-సుస్వరం చిత్రం చ యథా-తథా-శుశోచ ❀ ॥౫౪॥ ❀ హే విధాతః- త్వం, మహాబాలిశః మూర్ఖః, నిష్కృపో వా-కుతః యస్త్వం, మాత్మసృష్టేః స్వకర్తృకసృష్టేః-పిత్రాదిక్రమనిబద్ధాయాః - అప్రతిరూపమననురూపం-ఈహసే చేష్టసే-తదేవాహ, పరే పూర్వకాలజాతే పిత్రాదౌ-అనుజీవతి సతి - అపరస్య పశ్చాత్కాలజాతస్య పుత్రాదేః - యా-మృతిర్మరణమితి-తదేతదప్రతిరూపమిత్యర్థః - విపర్యయశ్చేత్ యద్యుక్తవిపర్యయ ఏవ స్యాత్, పుత్రాదౌ జీవతి పుత్రాదేరేవ మృతః స్యాదిత్యర్థః, తర్హి త్వం ధ్రువం నూనం-పరస్య గోప్తా కృష్టో భవేః -నియమేన తదభావాత్ త్వం బాలిశ ఏవేతి భావః॥ యద్వా॥ నను సృష్టిస్తు పిత్రాదిక్రమేణైవ-మృతిస్త్వనియతేతి -చేత్తర్హి -త్వం - ధ్రువం నూనం-పరోఽసి ప్రకృష్టోఽసీత్యధి

తాన్తకం పినష్టదృష్టిః ప్రపతన్ స్ఖలన్ పథి । స్నేహానుబన్ధైధితయా శుచా నృపో విమూర్ఛితోఽనుప్రకృతిర్ద్విజై
ర్వృతః ॥౫౧॥ పపాత బాలస్య స పాదమూలే ❀ మృతస్య విభ్రష్టశిరోరుహామ్బరః । దీర్ఘం శ్వసన్ బాష్పకలోపరోధ
తో నిరుద్ధకణ్ఠో న శశాక భాషితుమ్ ॥౫౨॥ పతిం నిరీక్ష్యోరుశుచార్పితం తదా మృతం చ బాలం సుతమేకసన్తతిమ్ ।
జనస్య ❀ రాజ్ఞః ప్రకృతేశ్చ హృద్రుజం సతీ దధానా విలలాప నైకధా ॥౫౩॥ కృతద్యుతిరువాచ॥ స్తనద్వయం
కుఙ్కుమగన్ధమణ్డితం నిషిఞ్చతీ సాఞ్జనబాష్పబిన్దుభిః । వికీర్య కేశాన్ విగలత్స్రజః సుతం శుశోచ చిత్రం కురరీవ సు
స్వరమ్ ॥౫౪॥ అహో విధాతస్త్వమతీవ బాలిశో యస్త్వాత్మసృష్ట్యప్రతిరూపమీహసే । పరేఽనుజీవత్య
పరస్య యా మృతిర్విపర్యయశ్చేత్త్వమసి †ధ్రువః పరః ॥౫౫॥ న హి క్రమశ్చేదిహ మృత్యుజన్మనోః శరీరిణామ
స్తు తదాత్మకర్మభిః । యః స్నేహపాశో నిజసర్గవృద్ధయే స్వయం కృతస్తే తమిమం వివృశ్చసి ॥౫౬॥ త్వం తా
త నార్హసి మాం కృపణామనాథాం త్యక్తుం విచక్ష్వ పితరం తవ శోకతప్తమ్ । అఞ్జస్తరేమ భవతాఽప్రజదు
స్తరం యద్ధ్వాన్తం న యాహ్యకరుణేన యమేన దూరమ్ ॥౫౭॥ ఉత్తిష్ఠ తాత త ఇమే శిశవో వయస్యాస్త్వామా
హ్వయన్తి నృపనన్దన సంవిహర్తుమ్ । సుప్తశ్చిరం హ్యశనయా చ భవాన్ పరీతో భుఙ్క్ష్వ స్తనం పిబ శుచో హర న

క్షేపః, ధ్రువ ఇతి-ప్రథమాన్తపాఠే తు-త్వం-నిత్య-శ్శత్రు-రసీత్యర్థః ❀ ॥౫౫॥ ❀ నను తత్కర్మానుసారేణోత్పత్తిమరణే స్తః-న చాత్ర క్రమోఽస్తి, న వా మమాత్రాపరాధోఽస్తీ, త్యత్రాహ॥ నహీతి॥ ఇహ ప్రకృతిమణ్డలే-శరీరిణాం-మృత్యుజన్మనోః ఉత్పత్తిమరణయోః-క్రమో-నాస్తి చేత్, పశ్చాజ్జాతే పుత్రే జీవత్యేవ పితా పూర్వం జాతో మ్రియత ఇత్యేవంవిధః క్రమో నాస్తి చేదిత్యర్థః, ఉత్పత్తిక్రమేణైవ మృతిక్రమో నాస్తి చేత్యర్థః-జన్మగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం-యథా-జన్మని క్రమో నాస్తి, తథా-మృతౌ క్రమో నాస్తి చేదితి-తర్హ్యాత్మకర్మభిః స్వస్వకర్మభిరేవ, తత్తదుత్పత్తిమృత్యాదికం-సర్వమస్తు, కిమీశ్వరేణ త్వయా కృత్యమస్తి, కర్మానుసారేణ ఫలప్రాపకోఽహమితి చేత్-తత్రాహ ॥ య ఇతి॥ నిజసర్గవృద్ధయే, తే త్వయా, యః, స్నేహపాశః పుత్రాదిషు స్నేహరూపః పాశః-కృతః-తమిమం, స్వయమేవ, వివృశ్చసి-ఆర్షత్వాత్ప్రార్థనాయాం లట్-ఛినత్సీత్యర్థః ❀ ॥౫౬॥ ❀ ఏవం దైవం ప్రత్యాక్రుశ్యాథ మృతం బాలం, ప్రతి విలలాప॥ త్వమితి ॥ హే తాత పుత్ర, మామ్, అనాథామ్, ఏతద్దుఃఖసాగరాద్రక్షకరహితాం-దీనాం దుఃఖితాం, త్యక్తుం, త్వం నార్హసి, తవ-శోకేన తప్తం-పితరం, విచక్ష్వ పశ్య-యద్యస్మాత్ త్వత్కర్తృకాదవలోకనాదప్రజదుస్తరం అనపత్యత్వప్రయుక్తాదపి క్లేశాద్దుస్తరం-అప్రజస్త్వక్లేశస్తు యథాకథంచిత్సోఢుం శక్యః - అయం తు నితరాం సోఢుమశక్య ఇతి భావః-ధ్వాన్తం శోకం, తరేమ-యది న పశ్యసి - తర్హ్యకరుణేన నిష్కృపేణ-యమేన కరణభూతేన-మామపి-దూరం-నయ, మామపి యమసమీపం నయేత్యర్థః ❀ ॥౫౭॥ ❀ హే తాత, ఉత్తిష్ఠ, ఇమే వయస్యాః, త్వత్సమానవయసః, శిశవో బాలాః, హే నృపనన్దన-త్వయా సహ-సంవిహర్తుం - త్వా, మాహ్వయన్తి, కించ, త్వం-చిరం సుప్తః, అశన

౫౩॥శ్లో॥ ❀ పా॥ రాజ్ఞీ ప్రకృతేశ్చ.   ౫౫॥శ్లో॥ † పా॥ ధ్రువః పరః.

యాతుధాచపరీతో వ్యాప్తః, అతః, స్తన్యం, పిబ, స్వకానాం, నోఽస్మాకం, శుచో, హర అపనుద ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ హే తనూజ, పుత్రక, తే తవ, ఆననాబ్జం ముఖకమలమహం న దదృశే న దృష్టవతీ-కథంభూతం, ముగ్ధం సున్దరం, స్మితం-యస్మిన్-మృదితవీక్షణం, మృదితే చలత్పక్ష్మణీ-నేత్రే-యస్మిన్, తాదృశం-అత ఏవ, హతమఙ్గలా, అహమిదానీమపి, తవ, కలాః మధురాః, గిరః, న శృణోమి నాశ్రౌషం, తర్హి, కిం, మత్పునరన్వయం, పునరాగమనరహిత, మన్యలోకం లోకాన్తరం ప్రతి, అఘృణేన నిష్కృపేణ, దైవేన, నీతో గతోఽసి, కిం వేతి ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ ఏవం దంపత్యోరన్యేషు చ భృశం శోకావిష్టేషు స నారదః పునరఙ్గిరాస్తత్రాయయావిత్యాహ మునిః ॥ విలపన్త్యా ఇతి ॥ మృతం బాలం ప్రతి, చిత్రవిలాపనైః, ప్రలపన్త్యాస్సత్యాః-చిత్రకేతురపి, నితరాం, శోకేన-తప్తోఽత ఏవ, ముక్తః ఉచ్చైస్స్వరయుక్తకణ్ఠో-రురోద హేతి ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ తయోర్దంపత్యోః-రేవం విలపతోస్సతోః-తదనువ్రతాః, సర్వే, నరాః, నార్యశ్చ, రురుదుః ఇతరత్సర్వజనజాతమచేతనప్రాయమాసీత్-చిత్రితప్రతిమా ఇవ బభూవురిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ ఏవం-కశ్మలం మహద్దుఃఖమాపన్నం, మత ఏవ, నష్టసంజ్ఞం వివేకరహితమనాయకం తతో వ్యపదేష్టృరహితం-సముదాయం, జ్ఞాత్వా, శ్రీనారదేన సహితో-దేవర్షిరఙ్గిరాః-ఆజగామ ఆగతవాన్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః. ****************

ఏవం తావదఙ్గిరో నారదౌ శోకాపనయనాయ తమూచతురిత్యాహ మునిః ॥ ఊచతురితి ॥ మృతకోపాన్తే శవసమీపే-పతితం-మృతకోపమం శవసదృశం-తత్ర హేతుః శోకేనాభిభూతం-తిరస్కృతవివేకం-రాజానం చిత్రకేతుం, సదుక్తిభిః ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవేదినీభిరుక్తిభిర్బోధయన్తావివేకముత్పాదయన్తౌ, ఊచతుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ సదుక్తిభిర్బోధ

స్వకానామ్ ॥ ౫౮ ॥ నాహం తనూజ దదృశే హతమఙ్గలా తే ముగ్ధస్మితం మృదితవీక్షణమాననాబ్జమ్ । కింవా గతోఽస్యపునరన్వయమన్యలోకం నీతోఽఘృణేన న శృణోమి కలా గిరస్తే ॥ ౫౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ విలపన్త్యా మృతం పుత్రమితి చిత్రవిలాపనైః । చిత్రకేతుర్భృశం తప్తో ముక్తకణ్ఠో రురోద హ ॥ ౬౦ ॥ తయోర్విలపతోస్సర్వే దంపత్యోస్తదనువ్రతాః । రురుదుస్స్మ నరా నార్యస్సర్వమాసీదచేతనమ్ ॥ ౬౧ ॥ ఏవం కశ్మలమాపన్నం నష్టసంజ్ఞమనాయకమ్ । జ్ఞాత్వాఽఙ్గిరా నామ హర్షిరాజగామ సనారదః ॥ ౬౨ ॥ ****************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఊచతుర్మృతకోపాన్తే పతితం మృతకోపమమ్ । శోకాభిభూతం రాజానం బోధయన్తౌ సదుక్తిభిః ॥ ౧ ॥ కోఽయం స్యాత్తవ రాజేన్ద్ర భవాన్యమనుశోచతి । త్వం చాస్య కతమస్సృష్టౌ పురేదానీమతః పరమ్ ॥ ౨ ॥ యథా ప్రయాన్తి సంయాన్తి స్రోతోవేగేన వాలుకాః । సంయుజ్యన్తే వియుజ్యన్తే తథా కాలేన దేహినః ॥ ౩ ॥ యథా ధానాసు వై ధానా భవన్తి న భవన్తి చ । ఏవం భూతేషు భూతాని చోదితానీశమాయయా ॥

న్ప్రకారమేవాహ ॥ క ఇత్యాదినా వస్తునికల్పిత, ఇత్యన్తేన ॥ తావజ్జీవానాం పరస్పరం నిరుపాధికసంబన్ధాభావాదౌపాధికసంబన్ధప్రయుక్తశోకమోహభయాదేర్నిమిత్తసంబన్ధస్యైవ నివృత్తేర్న శోకహేతురస్తీత్యూచతుః ॥ కోఽయమితి ॥ హే రాజేన్ద్ర-యం ప్రతి-భవాననుశోచతి-సోఽయం - ప్రవాహరూపాయాం సృష్టౌ పురా భూతకాలే-ఇదానీం వర్తమానకాలే-ఇతః పరం భవిష్యత్కాలే వా - తవ-కః, స్యాత్ - త్వమప్యస్య శోచ్యమానస్య - కతమః యది జీవాత్మానం ప్రతి శోచసి-తర్హి-శోచ్యస్య జీవస్య తవ చ కస్సంబన్ధః-కాలత్రయేఽపి నానేన తవ సంబన్ధ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ దేహద్వారకపితృపుత్రసంబన్ధేనానుశోచామీత్యత్రాహ చతుర్భిః-యథేతి ॥ స్రోతోవేగేన ప్రవాహవేగేన-యథా-వాలుకాస్సికతాః-కదాచిత్సంయాన్తి సంయుక్తా భవన్తి, కదాచిచ్చ, ప్రయాన్తి విప్రయుక్తాశ్చ భవన్తి, తథా-కాలేన నిమిత్తేన-దేహినోఽపి, అన్యైర్దేహిభిస్సహ-సంయుజ్యన్తే వియుజ్యన్తే చ, దేహినాం పరస్పరకాలకర్మాయత్తదేహద్వారకసంబన్ధస్యౌపాధికత్వాదుపాధివిలయే తత్ప్రయుక్తసంబన్ధస్యాపి విలయాద్విలీనసంబన్ధప్రయుక్తశ్శోకో న కార్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ నను, పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధో న కేవలమాత్మగతః - నాపి దేహమాత్రగతః అపి తు, విశిష్టగతః - అతో విశిష్టం ప్రత్యేవాహం విశిష్టరూపశ్శోచామీతి చేత్, దేవమపి న శోకః కార్య - ఇత్యాహతుః ॥ యథేతి ॥ యథా, ధానాసు బీజేషు - జాతిగుణాదివిశేషణవిశిష్టేషు - తాదృశ్యో ధానాః బీజాన్తరాణి, ఈశ్వరసంకల్పేన, భవన్తి ఉత్పద్యన్తే, అపాదానస్యైవాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ - న భవన్తి నశ్యన్తి చ, తథా-భూతేభ్యః-భూతాన్తరాణ్యపీశ్వరమాయయా - ఉత్పద్యన్తే, నశ్యన్తి చ, అప్రాణిభ్యోఽప్రాణినామివ ప్రాణిభ్యః ప్రాణినామప్యుత్పత్తేర్మృతేశ్చేశ్వరసఙ్కల్పాయత్తత్వాత్తద్వత్ప్రాణిభిరపీశ్వరమాయావైభవమనుసంధధద్భిస్తూష్ణీమేవ స్థేయం న తు శోకః కార్యః ॥ కించ ॥ విశిష్టే విశేష్యాంశస్య జీవస్య గతత్వాచ్చ న శోకః కార్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁

ననుగచ్ఛతుపశేష్యాంశోజీవ - సాక్షాత్సంబద్ధాపాదకమవస్థితం దేహం ప్రత్యనుశోచామీత్యత్రాహ తుః ॥ వయం చేతి ॥ వయం-త్వం చాన్యే ఇమే, చరాచరాశ్చ, సర్వే, తుల్యకాలాః వర్తమానకాలికాః, యథా, జన్మమృత్యోః-ప్రాక్పశ్చాచ్చ-నసన్తి, జన్మనః ప్రాఙ్నాసన్, మృత్యోః పశ్చాన్న భవిష్యన్తి, భో హేరాజన్, అధునా, అయమప్యేవమేవ నాస్తి, వినశ్వరత్వా యారబ్ధమిమం దేహమవ్యసన్తం పశ్యేత్యర్థః ॥ ౫ ॥ యదీశేశమాయయా భూతైర్భూతాని భవన్తి-న భవన్తి, తర్హి తస్యాస్వాతన్త్ర్యరూపమీశ్వరత్వమేవ న స్యాత్-తజ్జీవవిశేషాపేక్షయా సుఖదుఃఖప్రదత్వేన వైషమ్యనైర్ఘృణ్యప్రసక్తా తత్తయోశ్చకర్మవశ్యజీవధర్మత్వాజ్జీవవత్కర్మవశ్యత్వప్రసఙ్గాదిత్యతోఽహ తుః ॥ భూతైర్భూతానీతి ॥ భూతేశః సమష్టివ్యష్ట్యాత్మనాఽవస్థితానాం సర్వేషాం భూతానామీశః అన్తః ప్రవిశ్య తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ ప్రశాసితా-ఆత్మనా స్వేన-సృష్టైః, అత ఏవాస్వతన్త్రైః, సృజతీత్యనేన తస్య స్రష్టుస్సకలేతరవిలక్షణత్వం సర్వార్థశక్తియుక్తత్వం చోక్తం ॥ అజ ఇత్యనేన కర్మఫలానుభవాయతదాయతోత్పత్త్యాదిరాహిత్యోక్త్యా అవాప్తసమస్తకామత్వమప్యుక్తం భవతి, నన్వేవం భూతస్సృజతు, అథాపి, జగత్సృష్ట్యాదేః కేనచిత్ప్రయోజనేన భవితవ్యం, నిష్ప్రయోజనస్య ప్రవృత్త్యసంభవాత్, తత్ర బుద్ధిపూర్వకారిణామారమ్భో హి ద్వివిధం ప్రయోజనం, స్వార్థః, పరార్థో వా, నహి పరస్య బ్రహ్మణ స్వభావత ఏవావాప్తసమస్తకామస్య జగత్సర్గేణ కించన ప్రయోజనమనవాప్తమవాప్యతే ॥ నాపి పరార్థః ॥ అవాప్తసమస్తకామస్య పరార్థతా హి పరానుగ్రహేణ భవతి, న చేదృశగర్భజన్మ జరామరణనరకాదినానావిధానన్తదుఃఖబహుళం జగత్కరుణావాన్సృజతి, ఇత్యాశఙ్కమానం ప్రత్యాహ తుః ॥ నిరపేక్షోఽపి బాలవదితి ॥ ప్రయోజననిరపేక్షోఽపి, బాలవ - త్సృజతీత్యర్థః దృష్టాన్తస్వారస్యేన జగత్సృష్ట్యాదేస్తల్లీలైకప్రయోజనత్వముక్తం నిరపేక్షోఽపీత్యనేన లీలావ్యతిరిక్తప్రయోజనాన్తరనిరపేక్షత్వం చోక్తం ॥ అతోఽనాప్తకామత్వభఙ్గః ॥ నాపి ప్రవృత్త్యసంభవః, కేవలలీలైకప్రయోజనానాం కన్దుకాద్యారమ్భాణాం బాలమహారాజాదిషు దర్శనాత్ - నన్వేవమపీశ్వరస్య దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాత్మనోత్కృష్ట - మధ్యమాపకృష్టసృష్ట్యా పక్షపాతః ప్రసజ్యేత - అతిఘోరదుఃఖయోగకరణాన్నైర్ఘృణ్యం చావర్జనీయ-మితిశఙ్కమానం ప్రత్యుక్తం ॥ భూతేశ ఇతి ॥ అయం భావః,

వయం చ త్వం చ యే చేమే తుల్యకాలాశ్చరాచరాః । జన్మమృత్యోర్యథా పశ్చాత్ప్రాక్నైవమధునాఽపి భోః ॥ ౫ ॥ భూతైర్భూతాని భూతేశస్సృజత్యవతి హన్త్యజః । ఆత్మసృష్టైరస్వతన్త్రైరనపేక్షోఽపి బాలవత్ ॥ ౬ ॥ దేహేన దేహినో రాజన్దేహాద్దేహోఽభిజాయతే । బీజాదేవ యథా బీజం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వతః ॥ ౭ ॥

ఏవం స్రష్టురపి న వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిః - సర్వభూతానాం తత్తత్కర్మానుసారేణ నియన్తృత్వాత్ - విషమసృష్టేస్సుఖదుఃఖాదేశ్చ దేవాదిక్షేత్రజ్ఞకర్మసాపేక్షత్వాదితి భావః ॥ తథా చ శ్రుతిః “ సాధుకారీ సాధుర్భవతి పాపకారీ పాపో భవతి పుణ్యః పుణ్యేన కర్మణా భవతి పాపః పాపేన కర్మణా” ఇతి ॥ తథా చోక్తం భగవతా పరాశరేణాపి దేవాదివైచిత్ర్యే హేతుస్సృజ్యానాం క్షేత్రజ్ఞానాం ప్రాచీనకర్మశక్తిరేవేతి ॥ “నిమిత్తమాత్రమేవాసౌ సృజ్యానాం సర్గకర్మణి, ప్రధానకారణీభూతా యతో వై సృజ్యశక్తయః - నిమిత్తమాత్రం ముక్త్వైవ నాన్యత్కించిదపేక్షతే, నీయతే తపతాం శ్రేష్ఠ స్వశక్త్యా వస్తు వస్తుతా” మితి ॥ స్వశక్త్యా స్వకర్మణైవ వస్తు క్షేత్రజ్ఞవస్తు-వస్తుతాం దేవాదివస్తుతాం-ప్రాప్యత-ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ కించ-దేహస్య జన్మమరణాదిస్వభావత్వాదపురుషార్థస్వరూపత్వాదాత్మనస్తు తద్విపరీతస్వభావత్వాచ్చ న దేహసంబన్ధప్రయుక్తశోకః కార్య ఇత్యాహ తుః ॥ దేహేతి ॥ హే రాజన్, దేహినో జీవస్య - దేహః, దేహేన పితృశరీరేణ, దేహాన్మాతృశరీరాదభిజాయతే - యథా - బీజాదేవ భూమౌ నిహితా - ద్బీజాన్తరం, జాయతే, తద్వత్ “ దిహ ఉపచయే ” ఇతి ధాతుపాఠాదుపచయార్థకాద్దిహధాతోర్నిష్పన్నో దేహశబ్ద ఉపచయాపచయాదిషడ్భావవికారవద్వాచకః ప్రయుక్త - స్తస్య తత్స్వభావ్యసూచనాయ - ఏవం చాగ్నేరౌష్ణ్యం ప్రతీవ జలస్య శైత్యం ప్రతీవ దేహస్య మృతిం ప్రతి శోకో న ఘటత ఇతి భావః, ఆత్మనో దేహవిపరీతాకారత్వముక్తం దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత ఇతి-దేహీ జీవః - శాశ్వతః నిత్యస్సతతైకరూపశ్చ, అత ఏవార్థః పురుషార్థరూపః, ఆనన్దరూపః- ఆనన్దో హి పురుషార్థః - ఇవశబ్ద ఏవకారార్థః-నిపాతానామనేకార్థత్వాత్, పురుషార్థరూప ఏవేత్యర్థః-నిత్యత్వసతతైకరూపత్వానన్దరూపత్వాదిస్వభావాత్మానుదర్శనం విహాయ తద్విపరీతం దేహం ప్రత్యనుశోకో వ్యర్థ ఇతి భావః ॥ ౭ ॥ దేహినో దేహో జాయతే-దేహ్యర్థ ఇవ శాశ్వత, ఇతి చ నిత్యసంబన్ధార్థకమత్వర్థేఽనిప్రత్యయాన్తేన జీవో నిర్దిష్టః - తత్ర - యద్యనన్తదుఃఖాకరదేహసంబన్ధో జీవస్య నిత్యశ్చే-దపురుషార్థనిత్యసంబన్ధినోఽస్య పురుషార్థరూపతైవ స్యా-న్నతు పురుషార్థరూపత్వ - మితిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ తుః ॥ దేహేతి ॥ పురా-యోఽయ-మవివేకః అనాదిసిద్ధో దేహాత్మభ్రమస్స తత్రాత్మభ్రమాత్మకః పరమార్థకర్మమూలకస్తేన-కృతో, దేహ-దేహివిభాగో-నశ్వరూ

పతః, అయం దేహః-అయం దేహీ, తివిభాగరహితే, ఆత్మని-దేవమనుష్యాది దేహం ప్రతిసంబన్ధ్యయమాత్మా-తదాత్మప్రతి సంబన్ధ్యయం దేహఇతివిభాగః - కేవలదేహాత్మాదిభ్రమమూలకస్సంజాతఇత్యర్థః- యథా-అవస్తుని-రజతత్వజాత్యాశ్రయగజతవ్యక్తిభిన్నేశుక్త్యాదివస్తుని - ఇదంరజతమితిరజతత్వతదాశ్రయవ్యక్త్యోర్విభాగః పరమార్థసాదృశ్యాదిదోషమూలకేనభ్రమేణకల్పిత, స్తద్వత్, యద్యపిదృష్టాన్తేరజతత్వతదాశ్రయరూపజాతివ్యక్త్యుభయభిన్నేశుక్త్యాదౌజాతివ్యక్తివిభాగఃకల్పితః, సచవిభాగఃప్రతీతిమాత్రవిషయోనతుప్రమితివిషయః - అతఏవ నేదంరజతమితితత్రబాధప్రవృత్తిః, దార్ష్టాన్తికేతుదేహంప్రత్యాశ్రయభూతఏవాత్మరూపేవస్తుని దేహదేహివిభాగః - సచప్రమితివిషయశ్చ - అతఏవహి-తత్రనాయందేహః నాయందేహీతిపశ్చాత్యబాధనాదర్శనంచ- తిదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికయోర్వైషమ్యం, తథాప్యుభయత్రజాతివ్యక్తివిభాగదేహదేహివిభాగయోర్భ్రమమూలకత్వస్య భ్రమకారణయోస్సాదృశ్యకర్మణోః పారమార్థికత్వస్యచసామ్యాద్దృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావఉత్పన్నః- నహిదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావేసర్వసాధర్మ్యమపేక్షితం, అన్యథాతయోస్తాదాత్మ్యాపత్త్యాదృష్టాన్తదార్ష్టాన్తికభావస్యైవక్వాప్యసంగతత్వాపత్తేః అవివేకకృతఇత్యనేన- అవివేకంప్రతినిమిత్తభూతేపుణ్యాపాపాత్మకేకర్మణిపరమాత్మోపాసనేననిశ్శేషంనిరస్తేసతితన్నిమిత్తదేహాత్మభ్రమాదేరపనివృత్త్యావపురుషార్థాసంబన్ధ్యాత్మస్వరూపమనుభూతంభవతీతిసూచితం, యథాదృష్టాన్తేసాదృశ్యస్య దోషత్వనిశ్చయేననివృత్తేభ్రమేజాతివ్యక్తిభాగానర్హశుక్త్యాదియాథాత్మ్యమనుభూతంభవతి - తద్వత్, దేహీతిసప్రత్యయోననిత్యయోగ-అపితు, సంబన్ధమాత్రఇతిభావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ ఏవమృషిభ్యాంబోధితశ్చిత్రకేతుర్జాతవివేకస్తావువాచేత్యాహ మునిః॥ ఏవమితి॥ ద్విజయోరఙ్గిరోనారద

హా దేహవిభాగోఽయమవివేకకృతః పురా। జాతివ్యక్తివిభాగోఽయం యథావస్తుని కల్పితః ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏవమాశ్వాసితో రాజా చిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః। ప్రమృజ్య పాణినా వక్త్రమాధిమ్లానమభాషత॥ ౯ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ కౌ యువాం జ్ఞానసంపన్నౌ మహిష్ఠౌచ మహీయసామ్ । అవధూతేన వేషేణ గూఢావిహ సమాగతౌ ॥ ౧౦ ॥ చరన్తి హ్యవనౌ కామం బ్రాహ్మణా భగవత్ప్రియాః। మాదృశాం గ్రామ్యబుద్ధీనాం బోధాయోన్మత్తలిఙ్గినః॥ ౧౧ ॥ కుమారో నారద ఋభురఙ్గిరా దేవలోఽసితః। అపాన్తరతమో వ్యాసో మార్కణ్డేయోఽథ గౌతమః ॥ ౧౨ ॥ వశిష్ఠో భగవాన్రామః కపిలో బాదరాయణిః। దుర్వాసా యాజ్ఞవల్క్యశ్చ జాతుకర్ణిస్తథాఽరుణిః ॥ ౧౩ ॥ రోమశశ్చ్యవనో దత్త ఆసురిస్స పతంజలిః । పరాశరోఽథ మైత్రేయో భరద్వాజశ్చ వారుణిః ❁ మునిర్వేదశిరా బోధ్యో మునిః పఞ్చశిఖస్తథా ॥ ౧౪ ॥ హిరణ్యనాభః కౌసల్యశ్శ్రుతదేవ ఋతధ్వజః । ఏతేఽపరే చ సిద్ధేశాశ్చరన్తి జ్ఞానహేతవః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాద్యువాం గ్రామ్యపశోర్మమ మూఢధియః ప్ర

యోరుక్తిభిః ఏవ-మాశ్వాసితః పరిసాన్త్వితో, రాజా చిత్రకేతుః-ఆధినాపుత్రశోకేన, మ్లానం గ్లానం, వక్త్రం-పాణినా-పరిమృజ్యవిశోధ్య, అభాషత ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తదేవాహ॥ కావిత్యాదినాజ్ఞానదీపః-ప్రత్యర్ప్యతామిత్యన్తేన॥ తావదస్పష్టవేషౌతౌ యువాంకావితిపృచ్ఛతి-కావితి॥ జ్ఞానసంపన్నౌ - పతఏవ-పూజ్యానామపిపూజ్యౌ, యువాం-తావ-తౌ, పశ్యన్నపికింపృచ్ఛసీత్యత్రాహ, అవధూతేనతుచ్ఛేన, వేషేణ-గూఢౌ తిరోధాపితస్వవేషౌ, ఇహ, సమాగతౌ, యువాం, అన్యథాతుచ్ఛస్యేదృశీజ్ఞానసంపత్తిర్దుర్లభేతిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ‹‹విష్ణోర్భూతానిలోకానాంనుగ్రహాయచరన్తిహి›› త్యుక్తరీత్యాలోకానుగ్రహార్థమేవమేవావధూతవేషాజ్ఞానినశ్చరన్తీత్యాహ ॥ చరన్తీతి॥ బ్రాహ్మణాభగవద్భక్తాః-ఉన్మత్తస్యేవలిఙ్గం యేషాం, తాదృశాస్సన్తో, గ్రామ్యబుద్ధీనాంవిషయసక్తానాంసంసారిణాం -మాదృశానాం, బోధాయజ్ఞానోత్పాదనాయ, అవనౌభూమౌ-కామంయథేచ్ఛం-చరన్తి, హియస్మాత్, భగవత్ప్రియాఉన్మత్తలిఙ్గినఏవ-మాదృశాం, బోధాయ, చరన్తి అతో, యువాం-కావితివాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ బ్రాహ్మణాః భగవత్ప్రియాః ఉన్మత్తలిఙ్గేనచరతఏవదర్శయతి॥ కుమారఇత్యాదినా॥ కుమారస్సనత్కుమారః, రామోభార్గవః-దత్తోదత్తాత్రేయః-సః-ప్రసిద్ధః-పతంజలిర్మహాముని-ర్భరద్వాజః-మునిరుచథ్యః-వేదశిరోచథ్యఇత్యత్రసంధిర్నార్షః-వేదశిరాబోధ్యఇతిపాఠే। బోధస్యగోత్రాపత్యంబోధ్య ఆఙ్గీరసః, ‹‹కపిబోధాదాఙ్గిరస›› ఇతియఞ్ ఏతేకుమారాదయ- స్తథాఽపరేచ, జ్ఞానమేవసంపద్యేషాం తే సిద్ధేశా-శ్చరన్తి ॥ ౧౨-౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ * యువాం యౌ కౌచిద్వాభవేతం తావత్ యద్యస్మా-ద్యువాంప్రభూ-మాదృశస్యబోధోత్పాదనేంచక్షౌ-తస్మాద్యువాభ్యాం-మమ-జ్ఞానమేవదీప-స్స- ప్రవర్త్యతాం క్షీయతామిత్యర్థః - కథంభూతః-అన్ధేతమసిఅజ్ఞానరూపే-మగ్నస్య-అతఏవ-మూఢ

౧౪ ॥ శ్లో॥ ❁ పా॥ మునిర్వేదశిరోచథ్యః.

ధియః-అతఏవ-గ్రామ్యపశోః-గ్రామ్యభవః గ్రామ్యః పరః-స్సఏవ పశుః, తస్య * ॥౧౬॥ * ఏవముక్తాభవపి పృష్టౌ తత్ర తావదఙ్గిరా ఆత్మనౌ స్వాగమనప్రయోజనంచ వదన్ చిత్రకేతోర్వైరాగ్యముత్పాదయతి। అహంతఇత్యాదినోపశమయామాపి శైత్యేనేనే॥ హేనృప, పూర్వం - పుత్రంకామయమానస్య-తేన, పుత్రదో-యోఽఙ్గిరా-స్సోఽహ-మస్మి ఏషద్వితీయస్త్వయం-సాక్షాత్, బ్రహ్మణస్సుతో-భగవా- న్నారదఋషిః * ॥౧౭॥ * కిమర్థమాగతావిత్యత్రాహ॥ఇత్థమితి॥పుత్రశోకేనే-త్థం-దుస్తరేతమస్యజ్ఞానే-మగ్నం-అతదర్హంశోకానర్హం, మహాపురుషగోచరం భగవత్ప్రపన్నమ్ ఉత్కృష్టపురుషైరనుగ్రాహ్యం, త్వా, మనుస్మృత్య పత్యభిజ్ఞాయ, భవతో, ఽనుగ్రహాయభవన్తమనుగ్రహీతు-మిహ- ఆవాంప్రాప్తౌ- హేప్రభో-బ్రహ్మణ్యః, బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః-తత్రాపిభగవద్భక్తస్త్వాదృశః-అవసీదితుం దుఃఖితుం-నార్హతి * ॥౧౮॥౧౯॥ * యథాపూర్వమాగత-స్తథా-త్వద్గృహంప్రత్యాగతోఽహం-తేతుభ్యం-పరంజ్ఞానం, దదామి-భగవద్భక్తఇత్యత్రాదికర్మణి క్తః-ఆరబ్ధభగవద్భక్తియోగః-భక్తియోగారమ్భభూతాయాస్సత్సంగతేః కృతత్వాదితిభావః - తర్హి-పూర్వం, మేవజ్ఞానంకింనదదాస్తత్రాహ॥జ్ఞాత్వేతి॥అన్యాభినివేశంపుత్రాభిలాషం-జ్ఞాత్వా, తేతుభ్యం - పుత్రమేవా-హం-దదౌ దత్తవానాసమ్ * ॥౨౦॥ * ననుమమాన్యాభినివేశసత్యపితస్య దుఃఖోదర్కతాంజ్ఞాపయిత్వాజ్ఞానమేవకింనదత్తవానిత్యపేక్షాయామభిలషితపుత్రప్రదానమన్తరేణదత్తమపిజ్ఞానంనసుప్రతిష్ఠితంభవతి- పుత్రోత్పత్తివిపత్తిభ్యామనుభూతసుఖదుఃఖస్యత్వద్దృష్టాన్తేనేతరేషామపివైషయికసుఖానాంసుఖోదర్కతామనుమన్యమానస్య సంజాతవైరాగ్యస్యతుదత్తంజ్ఞానంసుప్రతిష్ఠితంభవతీత్యాలోచ్యనదత్తవానస్మీత్యభిప్రాయతః పుత్రదృష్టాన్తేనతరేషామప్యన్తతో దుఃఖహేతుతాంనిదర్శయతి ॥ అధునేతి॥యథైవ, భవతా-పుత్రిణాం-తాపో-ఽధునా-అనుభూయతే-ఏవం-దారాదయోఽపి - సర్వే- హేశూరసేనేశ-శోకమోహభయార్తిదాస్సన్తఏవానుభవిష్యన్తే-భవతైవ, భవతేపతిపారే- అధునా-భవతైవత్వయేవ-సర్వేషామేవ-పుత్రిణాం, తాపోఽ

భూః। అన్ధే తమసి మగ్నస్య జ్ఞానదీప ఉదీర్యతామ్ ॥ ౧౬ ॥ అఙ్గిరా ఉవాచ ॥ అహంతేపుత్రకామస్యపుత్రదోఽస్మ్యఙ్గిరానృప। ఏషబ్రహ్మసుతస్సాక్షాన్నారదోభగవానృషిః ॥ ౧౭ ॥ ఇత్థంత్వాంపుత్రశోకేనమగ్నంతమసిదుస్తరే। అతదర్హమనుస్మృత్యమహాపురుషగోచరమ్ ॥ ౧౮ ॥ అనుగ్రహాయభవతఃప్రాప్తావావామిహప్రభో। బ్రహ్మణ్యోభగవద్భక్తోనావసీదితుమర్హతి॥౧౯॥ తథైవతేపరంజ్ఞానందదామిగృహమాగతః। జ్ఞాత్వాఽన్యాభినివేశంతేపుత్రమేవదదావహమ్ ॥ ౨౦ ॥ అధునాపుత్రిణాంతాపోభవతైవానుభూయతే।ఏవం దారాగృహారాయోవివిధైశ్వర్యసంపదః।శబ్దాదయశ్చవిషయాశ్చలారాజ్యవిభూతయః ॥ ౨౧ ॥ మహీరా

నుభూయతే-సర్వైరపిపుత్రిభిస్తాపోఽనుభూయతఇత్యర్థః-యథాపుత్రశ్శోకమోహాదిప్రదఃతథాదారాదయోఽపీత్యన్వయః-తత్ర, రామాపిహారవనాని-వివిధాఐశ్వర్యసంపదఃప్రశస్తత్వప్రయుక్తాభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః * ॥౨౧॥ * తథా, హేరాజన్, భోగాశ్శబ్దాదయోవిషయాశ్చ-విభూతయోఽణిమాదయః. మహీ-రాజ్యం-రాజ్ఞః కర్మభావోవారాజ్యంస్వామిత్వంమహ్యారాజ్యంమహీరాజ్యంసార్వభౌమత్వమిత్యర్థః - బలంచతురఙ్గయుక్తం-కోశోధనం-సర్వేచైతే-గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాః - గన్ధర్వనగరేణతుల్యంప్రఖ్యాయన్తేప్రసిధ్యన్తఇతితథా-గన్ధర్వనగరోపమత్వేనప్రసిద్ధాః -గన్ధర్వాణాంహినగరమావాసస్థానంననియతంతద్వదేతేఽప్యనియతాఃచఞ్చలాఅనిత్యాఇతియావత్ ప్రసిద్ధందృష్టాన్తాన్తరమాహ ॥ స్వప్నమాయామనోరథాఇతి ॥స్వప్నే-యే-మాయామనోరథాః -మాయాశబ్దఆశ్చర్యవాచీఆశ్చర్యరూపామనోరథాః - సంకల్పవికల్పాత్మకమనోవిషయాః-దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేక-శిరశ్ఛేదనాదయః- తేహ్యాశ్చర్యభూతాఏవ, తత్తత్పురుషానుభావ్యత్వేనాల్పకాలానుభావ్యపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలత్వేనచేశ్వరసృష్టానాంజాగ్రదవస్థానుభావ్యపదార్థేభ్యోవిలక్షణత్వాత్, స్వప్నమాయామనోరథవదనిత్యాఇత్యర్థః- ఇయాంస్తుపిశేషః-స్వప్నమాయామనోరథాస్తుతత్కాలమాత్రావస్థాయినః -ఏతేతుతదపేక్షయాకించిచ్చిరకాలావస్థాయినఇతి - అనిత్యత్వంతత్తజ్జీవకర్మానుసారేణేశ్వరసృష్టత్వం-మనఃప్రభవత్వం సుఖమాత్రహేతుత్వంచో, భయత్రాప్యవిశిష్టం ॥ తదేవాహ॥దృశ్యమానాఇతి॥అర్థేనపరమపురుషార్థేననిరతిశయానన్దేన-వినా, దృశ్యమానాః, నదృశ్యన్తేకాలాన్తరేష్వపినదృశ్యన్తే - జాగ్రత్స్వప్నావస్థాద్వయానుభావ్యాః పదార్థాః-మనోభవాశ్చననుస్వాప్నపదార్థామనోభవాఇతియుక్తం, తేషాంయథాఽస్యస్వప్నద్రష్టుః కర్మానుసారేణ, మనస్సంకల్పవికల్పేకరోతి, తదనుసారేణేశ్వరసృష్టత్వేనమనోనిమిత్తకత్వాత్ జాగ్రదవస్థానుభావ్యానాంతుపుత్రదారాదీనాంకథంమనఃప్రభవత్వంతత్రాహ ॥ కర్మభిరితి ॥ కర్మభిరనాదివాసనారూపైః కర్మభిః-అర్థాన్-మనసాధ్యాయతఃపుంసః-స్తావ-తత్కర్మాణి-మనసాఽభవన్, అనాదికర్మవాసనావాసితమనస్సంయుక్తైరిన్ద్రియైర్విషయాన్ ధ్యాయంస్తా

వత్కర్మాణికరోతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ✽ తత- స్తత్కర్మఫలానుభవాయ , అస్య దేహినః ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-జ్ఞానానిజ్ఞానేన్ద్రియాణి , క్రియాః కర్మేన్ద్రియాణి - ఏతదాత్మకః ఏతత్సంఘాతరూపః అయం దేహః అస్య దేహినః వివిధక్లేశరూపసంతాపం కరోతీతి తథా , క్లేశసంతాపశబ్దౌ వైషయికసుఖదుఃఖపరౌ వా , వైషయికసుఖస్యాప్యతః క్లేశాత్మకత్వాత్, తాం కరోతీతి వివిధక్లేశసన్తాపకృదు, దాహృతః ప్రాప్త ఇతి కథిత ఇత్యర్థః ప్రథమమనాదివాసనావాసితేన మనసా విషయచిన్తనా తయా చ విషయలాభోపయుక్తాః పుణ్యపాపాత్మకాని కర్మాణి , కర్మభ్యః క్లేశసంతాపకృద్దేహః, తేన చ పూర్వజన్మకృతకర్మఫలశబ్దాదివిషయమనుభవతః పునర్విషయచిన్తనా , పునస్తయా కర్మాణీత్యేవమియం పరివృత్తిర్వాసనావాసితమనోమూలికేతి సర్వే మనః ప్రభవా ఇతి భావః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తస్మాత్పుత్రదారాదీనాం సర్వేషాం స్వాప్నకల్పత్వాత్ - స్వస్థేన విక్షేపరహితేన మనసా- ఆత్మనః ప్రత్యగాత్మనో- గతిం స్వరూపం -విమృశ్య బుద్ధీన్ద్రియమనః ప్రాణాదిభిన్నత్వేన జ్ఞానానన్దాదిస్వరూపస్వభావత్వేన పరమాత్మశరీరత్వేన చ విమృశ్య - ద్వైతే ఉక్తవిధప్రత్యగాత్మగతదేవమనుష్యాదిభేదభిన్నే- అస్థిరే శరీరే- ధ్రువార్థే విస్రమ్భం- ధ్రువార్థ ఆత్మా- తద్విస్రమ్భం ఆత్మాభిమానం- త్యజ- ఉపశమం వైరాగ్యం- ఆవిశ విరక్తో భవే-త్యర్థః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ ఏవమఙ్గిరసోత్పాదితవివేకాయ చిత్రకేతవే భగవాన్నారదో మన్త్రవిద్యాముపదిదిక్షుస్తావత్తత్ప్రభావమాహ॥ ఏతామితి ॥ ఏతాముపదేక్ష్యమాణాం- మన్త్రోపనిషదం మన్త్రరూపా- ముపనిషదం- ప్రయతస్సమాహితచిత్త- స్త్వం- మమ- ఉపదేక్ష్యతో మత్తః- ప్రతీచ్ఛ స్వీకురు- యాం మన్త్రోపనిషదం- ధారయమాణో-

జ్యం బలం కోశభృత్యామాత్యసుహృజ్జనాః । సర్వేఽపి శూరసేనేమే శోకమోహభయప్రదాః ॥ ౨౨ ॥ గన్ధర్వనగరప్రఖ్యాస్స్వప్నమాయామనోరథాః । దృశ్యమానా వినాఽర్థేన న దృశ్యన్తే మనోభవాః । కర్మభిర్ధ్యాయతస్తావత్కర్మాణి మనసాఽభవన్ ॥ ౨౩ ॥ అయం హి దేహినో దేహో ద్రవ్యజ్ఞానక్రియాత్మకః । దేహినో వివిధక్లేశసన్తాపకృదుదాహృతః ॥ ౨౪ ॥ తస్మాత్స్వస్థేన మనసా విమృశ్య గతిమాత్మనః । ద్వైతే ధ్రువార్థవిస్రమ్భం త్యజోపశమమావిశ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏతాం మన్త్రోపనిషదం ప్రతీచ్ఛ ప్రయతో మమ । యాం ధారయన్సప్తరాత్రాద్ద్రష్టా సఙ్కర్షణం ప్రభుమ్ ॥ ౨౬ ॥ యత్పాదమూలముపసృత్య నరేన్ద్ర పూర్వే శర్వాదయో భ్రమమిమం ద్వితయం విసృజ్య । సద్యస్తదీయమతులానధికం మహత్త్వం ప్రాపుర్భవానపి పరం న చిరాదుపైతి ॥ ౨౭ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథ దేవఋషీ రాజన్సంపరేతం నృపాత్మజమ్ । దర్శయిత్వేతి హోవాచ జ్ఞాతీనామనుశోచతామ్ ॥ ౧ ॥ నారద ఉవాచ ॥ జీవాత్మన్పశ్య భద్రం తే మాతరం పితరం చ తే । సుహృదో ✽ బాన్ధవాం స్తప్తాః శుచా త్వత్కృతయా భృశమ్ ॥ ౨ ॥ కళేబరం సమావిశ్య శేషమాయుస్సుహృద్వృతః । భుఙ్క్ష్వ భోగాన్పితృప్ర

భవాన్- సప్తరాత్రా- దూర్ధ్వం -భగవన్తం- సఙ్కర్షణం- ద్రష్టా ద్రక్ష్యతి ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ సఙ్కర్షణం విశింషన్- తస్య తత్సాక్షాత్కారఫలమాహ॥ యత్పాదమూలమితి ॥ హే నరేన్ద్ర- యస్య భగవతస్సఙ్కర్షణస్య- పాదమూల- ముపసృత్య ఆశ్రిత్య- పూర్వే రుద్రాదయః- ద్వితయం- ద్వావవయవౌ యస్య ద్వితయం- ద్విదళాత్మకం- భ్రమం అబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మకత్వరూపదలద్వయాత్మకం భ్రమం -విసృజ్య అతులానధికం- నిస్సమాభ్యధికం- తదీయం సఙ్కర్షణసంబన్ధి మహ- త్త్వం- మాహాత్మ్యం- ప్రాపు- స్తథా- భవానప్య- చిరాదాశు- పరం మాహాత్మ్య- ముపైతి ఉపైష్యతి ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవముపదేక్ష్యమాణమన్త్రోపనిషద్గ్రహణే తస్య రుచిముత్పాద్యాఙ్గిరసోపదిష్టేషు వైరాగ్యాపాదకేష్వర్థేషు చిత్రకేతుప్రభృతీనాం విస్రమ్భద్యోతనాయ మృతకే పునర్జీవం స్వయోగమహిమ్నాఽఽవేశ్య తన్ముఖేనాఙ్గిరసోపదిష్టానర్థానవీవదద్భగవాన్నారద ఇత్యాహ మునిః॥ అథేతి ॥ హే రాజన్- స దేవర్షిర్నారదః- సంపరేతం మృతం- నృపాత్మజ- మనుశోచతాం- జ్ఞాతీనాం చిత్రకేతుప్రభృతీనాం - దర్శయిత్వా యోగప్రభావేనావిష్టజీవం ప్రదర్శ్య- ఇతి వక్ష్యమాణ- మువాచ- హేత్యాశ్చర్యే- అతో భగవతో నారదస్య ప్రభావో యన్మృతమపి పునరజీవయదితి ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ॥ జీవాత్మన్నితి ద్వాభ్యామ్॥ హే జీవాత్మన్ - భద్రం ప్రవిష్టశరీరస్య- తే తవ- మాతరం- పితరం- సుహృదో- బాన్ధవాంశ్చ- త్వన్నిమిత్తయా- శుచా- భృశం- తప్తాన్- పశ్య - బాన్ధవాస్తప్తా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే - మాతరం పితరం చ పశ్య -బాన్ధవాస్సుహృదశ్చ -త్వత్కృతయా- శుచా- భృశం తప్తా- అత- స్తానపి- పశ్యే -త్యన్వయః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ శేషమవశిష్ట- మాయుర్జీవనం- యస్య తత్, కళేబరం-

౨ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ బాన్ధవాస్తప్తాశ్శుచా.

షమావిశ్య - అపమృత్యునామృతత్వాచ్ఛేషమాయురిత్యుక్తం - సుహృద్భిః-పరివృత- స్త్వం-నృపాసన మధితిష్ఠన్-పితృ ప్రత్తాన్ పిత్రాదిదత్తాన్ - భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ॥ ౩ ॥ భుఙ్క్ష్వేత్యుక్తో జీవస్తత్కాలేబరమావిశ్య వదత్ ,, కస్మిన్ జన్మనీత్యాదినా , పరావరదృగీశ్వర ,, ఇత్యన్తేన ॥ తావత్పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధస్యానియతత్వమాహ॥కస్మిన్నితి॥దేవ తిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు - కర్మభిః పుణ్యపాపరూపైః - భ్రామ్యమాణస్యజాయమానస్య - అతఏవ - తత్రతత్రతత్తత్పురుషవిశేషాన్ప్రతితత్తన్నిరూపితబన్ధ్వాదిభావం ప్రాప్తస్య - మహ్యం మమవిభక్తివ్యత్యయఆర్షః - అమీచిత్రకేత్వాదయః- కస్మిన్ జన్మనిపితరః-మాతరశ్చ-భవన్-నసర్వేషుజన్మసు భవన్ - కింత్వేతస్మిన్నేవ- అతఃపితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధోఽనియత ఇతిభావః-యద్వా-,కస్మిన్జన్మని-అమీ-పితరో-మాతరశ్చ - భవన్ ॥ ౪ ॥ నను,సర్వేష్వపిజన్మసుభవన్త్విత్యత్రాహ॥బన్ధ్వితి॥సర్వేజీవాః,సర్వేషాంజీవానాం - క్రమశఃజన్మపరంపరాభిః - మిథః-అన్యోన్యం-బన్ధ్వాదయో-భవన్తీత్యన్వయః , తత్ర-బన్ధవోవివాహాదిభిస్సంబన్ధినః - జ్ఞాతయస్సపిణ్డాః - అరయోఘాతుకాః మిత్రాణిరక్షకాః-మధ్యస్థాఃఉభయవ్యతిరిక్తాః - విద్విషో ద్రవ్యాదినిమిత్తేనద్వేషిణః - ఉదాసీనాస్తద్వ్యతిరిక్తా , ఇతిభేదః ॥ ౫ ॥ కర్మభిర్భ్రామ్యమాణత్వేదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా , పణ్యానిక్రయాద్యర్హాణి - హైమాదీనిహేమవికారరూపాదీనికటకాఙ్గుళీయకాదీనివస్తూని,కర్తృషువ్యవహర్తృషునరేషు,ఇతస్తతః , పర్యటన్తి,ఏవం,జీవాఅపి, దేవతిర్యఙ్మనుష్యయోనిషు-భ్రమన్తి ॥౬॥ ఏకస్మిన్నపిజన్మనిసంబన్ధస్యానియతత్వం సదృష్టాన్తమాహ ॥ నిత్యస్యేతిద్వాభ్యామ్॥నిత్యస్యావిప్లుతస్య-జీవత ఇతియావత్-తస్యపశ్వాదేరర్థస్య, అనిత్యఃఅనియతఃసంబన్ధో,నృషుదృష్టః,విక్రయాదినాపూర్వస్వామిసంబన్ధస్యనివృత్తేరుత్తరస్వామిసంబన్ధదర్శనాదేకస్మిన్నపిజన్మనిసంబన్ధోఽనియతఇతిభావః ॥ తదేవోపపాదయతి॥ యావదితి॥యస్యపుంసో-ఽనపశ్వాదినా-యావత్సంబన్ధఃక్రయాదిసంబన్ధో,ఽస్తి - తస్య , మమత్వంస్వామిత్వాదిసంబన్ధ , స్తావదేవ, హీత్యనే

త్రాసనధితిష్ఠనృపాసనమ్ ॥ ౩ ॥ జీవఉవాచ॥కస్మిన్ జన్మన్యమీమహ్యం పితరోమాతరోఽభవన్।కర్మభిర్భ్రా
మ్యమాణస్య దేవతిర్యఙ్నృయోనిషు ॥ ౪ ॥ బన్ధుజ్ఞాత్యరిమధ్యస్థమిత్రోదాసీనవిద్విషః।సర్వఏవహిసర్వేషాం
భవన్తిక్రమశోమిథః ॥ ౫॥ యథాపణ్యానివస్తూనిహైమాదీనితతస్తతః।పర్యటన్తినరేష్వేవంజీవోయోనిషు
కర్తృషు ॥ ౬ ॥ నిత్యస్యార్థస్యసంబన్ధోహ్యనిత్యోదృశ్యతేనృషు । యావదస్యహిసంబన్ధోమమత్వంతావదే
వహి ॥ ౭ ॥ ఏవంయోనిగతోజీవస్సనిత్యోనిరహంకృతిః।యావద్యత్రోపలభ్యేతతావత్స్వత్వంహితస్యతత్॥
ఏషనిత్యోఽవ్యయస్సూక్ష్మఏకస్సర్వాశ్రయస్స్వదృక్ ।ఆత్మమాయాగుణైర్విశ్వమాత్మానంసృజతిప్రభుః॥౯॥

నలోకప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి ॥ ౭ ॥ ఏవందృష్టాన్తేఉపపాదితమర్థం దార్ష్టాన్తికేదర్శయతి॥సఃప్రసిద్ధో,నిరహంకృతిఃఇవస్థితో దేహాత్మాభిమానరహితోఽపి-జీవః - కర్మణాయోనిగతః దేవాదిశరీరేష్వనుప్రవిష్టస్స , న్యత్రదేవాదిశరీరేనిత్యఃఅపరిత్యక్తదేహో-యావ-దుపలభ్యతే-తావదేవతస్యస్వత్వం , స్వీయత్వం తావదేవహి-తస్య,పిత్రాదయస్స్వీయాభవన్తి॥ తావదేవతైస్తైః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ ఇతియావత్,తత్తస్మాత్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః,యద్వా- యత్రశరీరే-యావ-దుపలభ్యేత-తస్యశరీరస్య-తావన్తం కాలం-జీవాత్మానంప్రతి-స్వత్వం-తత్తస్మాత్తత్రోపలభ్యమానత్వాదిత్యర్థః-అనుపలభ్యేతుఆత్మనిరూపితస్వత్వస్యైవశరీరేఅభావాచ్ఛరీరనిరూపితపితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధోదూరాదపేతఇతిభావః॥౮॥ తర్హికీదృశంతస్యస్వరూపం-యత్స్వరూపగతోనభవత్యనియతఃపితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధ - ఇత్యత్రాహ॥ఏష ఇతి॥ఏషజీవో-నిత్యఃఆద్యన్తరహితః-కుతః-అవ్యయఃనాశరహితః-తత్కుతః - సూక్ష్మఃవినాశకైరవ్యాప్యః, నిరతిశయసూక్ష్మత్వాత్-వినాశకాహిజలాగ్నివిషజలశస్త్రాదయోవినాశ్యంవ్యాప్యవినాశయన్తి- అస్యతునిరతిశయసూక్ష్మతయాసర్వాన్తఃప్రవేశనస్వభావత్వేనావ్యాప్యత్వాదవ్యయః-ఏకఃజ్ఞానాకారః ,, ఏకో బ్రీహిస్సంపన్నః ,,ఇతివజ్జాత్యభిప్రాయకత్వకథనం-నతుజీవస్వరూపైకత్వాభిప్రాయకం-తత్స్వరూపనానాత్వస్యబహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్,సర్వాశ్రయః,సర్వేషాంబుద్ధీన్ద్రియాణాంప్రాణాదీనాం,మాత్రయోధారకః,స్వమాత్మానంపశ్యతీతిస్వదృక్,ప్రత్యగ్రూపః-యద్వా స్వేనైవదృశ్యతఇతిస్వదృక్-స్వయంప్రకాశః - అస్త్వీదృశంతస్యస్వరూపం-కిమయంస్వానర్థావహందేవమనుష్యాదిశరీరంస్వయమేవసృష్ట్వాతత్రప్రవిష్టోఽనర్థమనుభవతి-ఉతస్వకీయకర్మణాసృష్టేప్రవిష్టోఽనుభవతీత్యత్రాహ ॥ ఆత్మేతి॥నస్వాఽనర్థావహంశరీరంస్వయంసృజతి-నాపికేవలంకర్మ - అపితు-పరఃపరమపురుషః - ఆత్మనఃస్వస్య-యామాయాతస్యాః-గుణైస్సత్త్వాదిభి-రాత్మానంప్రత్యగాత్మానం - విశ్వం దేవతిర్యఙ్మనుష్యాదివివిధాకారం-సృజతి ॥ ౯ ॥ నను-యోఽసౌపరఃపురుషః-యదికశ్చిత్సిధ్యతి - తర్హి - సోఽపీదృశదేవాదివిషమసృష్టింగర్భజన్మజరామరణాద్యనన్తదుఃఖాగ

త్వాంతద్వద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యయుక్తస్సంసృష్టజీవాన్నాతిరిచ్యేత-తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్యపరమపురుషస్య-కశ్చి-ద తీవప్రీతివిషయః-కశ్చి-చ్చాప్రియః-స్వీయః-పరకీయోవా-నాస్తి-కింతు-సర్వేషుసమదృష్టిరితిభావః॥ తర్హికథంవిషమంసృజతీత్యత్రాహ ॥ ఏకఇతి ॥ గుణదోషయోఃపుణ్యపాపయోః-కర్తౄణాంజీవానాం సర్వబుద్ధివృత్తీనా-మేకఏవసాక్షీ-ద్రష్టా-భవతి-తస్యసామాన్యేనస్రష్టృత్వేఽపిదేవాదివైషమ్యంతత్తజ్జీవసంబద్ధపుణ్యపాపమూలకత్వాన్నతస్యవైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితిభావః - సర్వధియాం ద్రష్టేత్యనేన - తస్యసర్వజ్ఞత్వంపుణ్యపాపకర్తృత్వంతత్ఫలభోక్తృత్వంచాభిప్రేతమ్ ॥ ౧౦ ॥ తదేవాహ॥నాదత్తఇతి ॥ఆత్మాపరమపురుషో-గుణదోషౌ-నాదత్తేనస్వీకరోతి-గుణదోషకర్తృత్వమాత్మనినమన్యతే-అతఏవక్రియాఫలమ్సుఖదుఃఖాదికం-నాదత్తే - కింతుఉదాసీనవదాసీనఃఉదాసీనవజ్జీవాన్తరాత్మతయాస్థితః-వత్కారణేనాత్యన్తోదాసీనత్వమపినాస్తీత్యావేదితం-గుణదోషయోస్తస్యప్రయోజకకర్తృత్వాత్-సాక్షాత్కర్తృత్వాభావాదుదాసీనత్వం - తత్తత్పూర్వపూర్వకర్మవాసనానుసారేణప్రయోజయితృత్వాచ్చానుదాసీనత్వమపి-విషయభేదాదుభయోరేకస్మిన్నవిరోధఇతిభావః ॥ నను,జీవస్యాపినగుణదోషయోస్సాక్షాత్కర్తృత్వం-తస్యనిష్క్రియత్వాత్-దేహస్యైవసాక్షాత్కర్తృత్వాత్-కింతుదేహేన్ద్రియాదినియమనరూపమేవతస్యకర్తృత్వం -ఏవంచప్రయోజయితృత్వంజీవపరయోరుభయోరప్యవిశిష్టమితికథమన్యతరస్యక్రియాఫలోపాదానమన్యతరస్యనేతివిభాగ-స్తత్రాహ ॥పరావరదృగీశ్వరఇతి ॥ స్వయమీశ్వరోజీవప్రభృతిదేహేన్ద్రియమనఃప్రాణపర్యన్తానాంనియన్తాసన్ పరావరదృక్ పరంప్రకృతిపురుషాభ్యాంవిలక్షణంస్వస్వరూపం-అవరంజీవస్వరూపంప్రకృతిస్వరూపంచ - ఏతత్త్రితయంయథావత్పశ్యతీతిపరావరదృక్ - జీవస్తుకర్మణాతిరోహితస్వభావఃప్రకృతిమేవాత్మానంమత్వాతద్గతంకర్తృత్వంసాక్షాత్స్వస్మిన్మనుతఇతిసక్రియాఫలభోక్తాభవతి-పరమాత్మాతునిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నానుభూత్యాస్వపరయాథాత్మ్యవిత్త్వాద్దేహాత్మభ్రమా

నహ్యస్యాస్తిప్రియఃకశ్చిన్నాప్రియస్స్వఃపరోఽపివా।ఏకస్సర్వధియాంద్రష్టాకర్తౄణాంగుణదోషయోః॥
నాదత్తఆత్మాహిగుణంనదోషంనక్రియాఫలమ్ । ఉదాసీనవదాసీనఃపరావరదృగీశ్వరః ॥ ౧౧ ॥ ఇత్యుదీర్యగ
తోజీవోజ్ఞాతయస్తస్యతేతదా। విస్మితాముముచుశ్శోకంఛిత్త్వాఽఽత్మస్నేహశృఙ్ఖలామ్ ॥ ౧౨ ॥ నిర్హృత్య
జ్ఞాతయోజ్ఞాతేర్దేహంకృత్వోచితాఃక్రియాః।తత్యజుర్దుస్త్యజంస్నేహంశోకమోహభయార్తిదమ్ ॥ ౧౩ ॥ బా
లఘ్న్యోవ్రీడితాస్తత్రబాలహత్యాహతప్రభాః । బాలహత్యావ్రతంచేరుర్బ్రాహ్మణైర్యన్నిరూపితమ్ ॥
యమునాయాంమహారాజస్మరన్త్యోద్విజభాషితమ్ ॥ ౧౪ ॥ సఇత్థంప్రతిబుద్ధాత్మాచిత్రకేతుర్ద్విజోక్తిభిః ।
గృహాన్ధకూపాన్నిష్క్రాన్తస్సరఃపఙ్కాదివద్విపః ॥ ౧౫ ॥ కాళిన్ద్యాం విధివత్స్నాత్వాకృతపుణ్యజలక్రి

భావేనక్రియాఫలభోక్తేతిభావః॥నహీత్యాదిశ్లోకద్వయంజీవపరతయాఽపివర్ణయితుంశక్యం ॥తథాహి॥పూర్వప్రస్తుతంజీవస్వరూపమేవవిశోధయతి॥నహీతి॥అస్యజీవస్య-స్వతః-ప్రియాప్రియా-నభవతః-అపితు- కర్మకృతావిత్యర్థః - తథా-స్వపరవిభాగోఽపిన - ఏకః-ఏకరూపః-జ్ఞానైకాకారః-దేవగతవికారైరస్పృష్టత్వేనసదైకరూపఇతివా-గుణదోషయోః-కర్తౄణాం హేతుభూతానాం-సర్వధియాం-ద్రష్టా-ఆశ్రయః-నాదత్తఇతి-వివేకజ్ఞానవానాత్మాగుణదోషాన్స్వయంనాభిమన్యతఇత్యర్థః-ఈశ్వర-దేహాదినియమనపరః-పరావరదృక్స్వస్వరూపప్రకృతిస్వరూపయోర్ద్రష్టేత్యుక్తవానావిష్టోజీవః ॥౧౧॥ తతఉపరితనంవృత్తాన్తమాహమునిః॥ఇతీతి॥ఇత్థమ్,ముదీర్యఉక్త్వా-పున-ర్జీవః-కళేబరా-ద్వినిష్క్రమ్య-గతః - తతః - తస్యమృతస్య-యేజ్ఞాతయ-స్తే-తదా-విస్మితాస్సన్తః- ఆత్మనాంస్వేషాంయః-పుత్రాదివిషయకఃస్నేహ-స్సఏవశృఙ్ఖలా-తాంఛిత్త్వాఅపోహ్య-శోకం-ముముచుః ॥౧౨॥ తతో,జ్ఞాతయః-తంశవ-మగ్నౌ-నిర్హృత్యదగ్ధ్వా-ఉచితాః,మృతోద్దేశేనకర్తవ్యాఃక్రియాః-కృత్వా-శోకమోహాదిప్రదం-దుస్త్యజం-స్నేహంఅనురాగం-తత్యజుః ॥ ౧౩ ॥ తతోబాలఘ్న్యః-యాఃగరళదానేనబాలంహతవత్యః-తాస్సర్వాః-ద్విజేనాఙ్గిరసా-భాషితం,స్మరన్త్యో -వ్రీడితాఃలజ్జితాః-బాలహత్యయా-హతాప్రభాయాసాంతాః,యత్,బాలహత్యావ్రతంబాలహత్యాపనోదకంవ్రతం-బ్రాహ్మణై - ర్నిరూపితంకర్తవ్యత్వేనబోధితం-తద్యమునాయాం-హేమహారాజ-చేరుఃఅనుష్ఠితవత్యః ॥ ౧౪ ॥ తతస్సచిత్రకేతుః,ఇత్థం-ద్విజోక్తిభిఃఅఙ్గిరసఉక్తిభిః-జీవేనవాదితాభిః,నారదోక్తిభిశ్చ - ప్రతిబుద్ధఃఉదితః-ఆత్మవివేకో-యస్య-తాదృశః,సరసః-పఙ్కా,ద్గజఇవ-గృహమేవఅన్ధకూపః-తస్మాత్-వినిష్క్రాన్తఃనిర్గతః ॥ ౧౫ ॥ కాళిన్ద్యాంయమునాయాం-విధ్యుక్తప్రకారేణ-స్నాత్వా-కృతాః - పుణ్యాఃజలక్రియాఃపితృతర్పణాదయో, యేన-తాదృశః-మౌనేనపరమాత్మస్వరూపసంశీలనేన, హేతౌతృతీయా,మౌనార్థం , సంయతప్రాణఃనియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియః , ఇతరైస్సంభాషణరాహిత్యరూపేణమౌనేన

హా, బ్రహ్మపుత్రం శ్రీనారద, మనస్పత, దష్టవాన్నహాను ✽॥ ౧౬ ॥ ✽ తతః తస్మై, ప్రపన్నాయయథావిధిగురూపసత్తింకృత్వా స్థితాయ, భక్తాయగురుభక్తియుక్తాయ, ప్రయతాత్మనే శ్రవణోపయుక్తప్రయతమనస్కాయ, భగవాన్, నారదః, ప్రీతః శిష్యలక్షణైర్హృష్టితః, ఏతాంవక్ష్యమాణాం, విద్యాంనవ్యోపనిషదం, ఉవాచ, ఉపదిదేశ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ నారదేనోపదిష్టాం విద్యామేవాహ॥నమస్తఇత్యాదినాపరమేష్ఠిన్నమస్తఇత్యన్తేన॥ తావత్సకలేతరవిలక్షణంపరమాత్మానంవిశోధ్యప్రణమతి॥ వాసుదేవాదిచతుర్వ్యూహాత్మనావస్థితాయ, తేతుభ్యం-భగవతే-నమః-ఏవంభూతంత్వాంధీమహిధ్యాయేమహి ॥ ౧౮ ॥ ✽ విజ్ఞానమాత్రాయక్వచిదపిజాడ్యరహితాయ-నిరతిశయానన్దస్వరూపాయ - ఆత్మారామాయఆత్మన్యేవరమమాణాయ-సుఖాన్తరనిరపేక్షాయేత్యర్థః -శాన్తాయరాగాదిరహితాయ-నివృత్తద్వైతసృష్టయే - సృష్టిరుదయః - నివృత్తా-ద్వైతసృష్టిః జాత్యాదికల్పనా - యస్యతస్మై-జాత్యాదికల్పనారహితాయేత్యర్థః - నివృత్తద్వైతదృష్టయఇతిపాఠే - నివృత్తా-ద్వైతదృష్టిః స్థూలత్వాణుత్వాదిభేదదర్శనం-యస్మిన్ తథాచశ్రూయతే॥ అస్థూలమనణ్వహ్రస్వమదీర్ఘమగోత్రమచక్షుశ్శ్రోత్రంతదపాణిపాద,,మిత్యాది ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ స్వాత్మానన్దానుభవేనైవ-న్యస్తాః-నిరస్తాః, ఊర్మయః అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామరణరూపాషడూర్మయో-యస్య - హృషీకాణామిన్ద్రియాణాంతదధిపతేశ్చ ఈశాయనియన్త్రే-కరణాధిపాయేత్యర్థః-మహతేస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహతే-వివిధవిచిత్రానన్తశక్తయే-తుభ్యం-నమః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ మనసాసహ-వచసి-ఉపరతేనివృత్తేసతి-అవభేరభావాద్వాఙ్మనసయోర్నివృత్తయోస్సతోః - యః - ప్రాప్యః అపరిచ్ఛిన్నతయాఽనుసంధేయః-అతఏవ- ఏకఃనిస్సమాభ్యధికః-ప్రాప్యేత్యవిభక్తికపాఠే-అప్రాప్యేతిచ్ఛేదః-మనసాసహ-ప్రాప్యావధింవచస్యుపరతేసతి-యః అపరిచ్ఛిన్నానన్దఇతిశేషః, వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యాపరిచ్ఛిన్నానన్దరూపఇత్యర్థః-చిన్మాత్రః

యః। మానేనసంయతప్రాణోబ్రహ్మపుత్రావవన్దత ॥ ౧౬ ॥ అథతస్మైప్రపన్నాయభక్తాయపరమాత్మనే। భగవాన్నారదఃప్రీతోవిద్యామేతామువాచహ ॥ ౧౭ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయధీమహి। ప్రద్యుమ్నాయానిరుద్ధాయనమస్సంకర్షణాయచ ॥ ౧౮ ॥ నమోవిజ్ఞానమాత్రాయపరమానన్దమూర్తయే। ఆత్మారామాశాన్తాయనివృత్త ✽ ద్వైతసృష్టయే॥ ౧౯ ॥ ఆత్మానన్దానుభూత్యైవన్యస్తశక్త్యూర్మయేనమః। హృషీకేశాయమహతేనమస్తేనన్తశక్తయే ॥ ౨౦ ॥ ✽ వచస్యుపరతేఽప్రాప్యయఏకోమనసాసహ। అనామరూపశ్చిన్మాత్రస్సోఽవ్యాన్నస్సదసత్పరః ॥ ౨౧ ॥ యస్మిన్నిదంయతశ్చేదంతిష్ఠత్యప్యేతిజాయతే। మృన్మయేష్వి

జ్ఞానైకాకారః-అతఏవ-ఏకః-నిస్సమాభ్యధికః-కర్మకృతనామరూపరహితః-సదసత్పరః చేతనాచేతనాభ్యాంవిలక్షణః-సః అస్మాన్-రక్షతు - అత్రప్రతిపదముపనిషదర్థాఅభిప్రేతాః ॥ విజ్ఞానమాత్రాయపరమానన్దమూర్తయఇత్యనేన ‚‚ విజ్ఞానమానన్దంబ్రహ్మే,,తిశ్రుత్యర్థః, ఆత్మారామాయేత్యనేన ‚‚సర్వైశ్వర్యసంపన్నః శంభురాకాశమధ్యగ,,ఇతినివృత్తద్వైతదృష్టయఇత్యనేన - అనామరూపేత్యనేనచ ‚‚ అస్థూలమనణ్వ,,తి॥ఆత్మానన్దేత్యాదినా ‚‚ యోఽశనాయాపిపాసేశోకమోహౌజరామృత్యుమత్యేతి ,, తిహృషీకేశాయేత్యనేన‚‚ సకారణంకరణాధిపాధిప ,, ఇతి-మహతఇత్యనేన‚‚సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మే ,, తి-అనన్తశక్తయఇత్యనేన ‚‚ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే,, తి-వచస్యుపరతఇత్యాదినా ‚‚ యతోవాచోనివర్తన్తేఅప్రాప్యమనసాసహఆనన్దంబ్రహ్మణ ,, ఇతి-ఏకఇత్యనేన ‚‚ నతస్యకార్యంకరణంచవిద్యతే-నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత ,, ఇతి-సదసత్పరఇత్యనేన‚‚భోక్తాభోగ్యంప్రేరితారంచమత్వాక్షరాత్మానావిశతేదేవఏకః - యోఽవ్యక్తమన్తరేసంచరన్ యస్యావ్యక్తంశరీరంయోఽక్షరమన్తరేసంచరన్ యస్యాక్షరంశరీర,, మితిశ్రుత్యర్థాఅభిప్రేతాః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ ఏవంసకలేతరవిలక్షణమౌపనిషదంబ్రహ్మవిశోధ్యప్రణమ్య-తతఃస్వానిష్టనివృత్తింప్రార్థ్య - అథతదేవబ్రహ్మజగ - జ్జన్మాదికారణత్వేనోపలక్ష్యప్రణమతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ సదసత్పరఇత్యస్యోదాహృతశ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపకతయా ఉక్తవిధస్వరూపస్యపరస్యబ్రహ్మణఃచిదచిచ్ఛరీరకత్వంప్రత్యభిజ్ఞాపితోపనిషద్భిరేవప్రతిపన్నమిత్యభిప్రేత్య చిదచిద్విశిష్టస్య జగత్కారణత్వలక్షణముచ్యతే, ఇదంస్థూలచిదచిదాత్మకంజగత్ యతస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ బ్రహ్మణో, జాయతే, యస్మి, న్నప్యేతిలీయతే, యస్మిన్ ఉక్తవిధబ్రహ్మస్వరూప, రూపే, తిష్ఠతిఆధేయతయావర్తతే ‚‚ బ్రహ్మవనంబ్రహ్మసవృక్షఆసీద్యతోద్యావాపృథివీనిష్టతక్షు ,, రితిశ్రుత్యుక్తరీత్యా

౧౯ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ ద్వైతదృష్టయే.   ౨౧ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ వచస్యుపరతేప్రాప్య.

ఆధారోఽపి బ్రహ్మైవేతి భావః ॥ తత్ర దృష్టాన్తః ॥ మృన్మయేష్వివ మృజ్జాతిరితి, మృజ్జాతిశబ్దో మృజ్జాతీయపరః, యథా, మృన్మయేషు మృజ్జాతీయఘటశరావాదికారణభూతేషు మృద్వికారరూపమృత్పిణ్డేషు - మృజ్జాతీయో ఘటాది - ర్జాయతే - అపాదానస్యాధికరణత్వవివక్షయా సప్తమీ - మృన్మయేభ్యో యథా మృజ్జాతిర్జాయత ఇత్యర్థః - యద్వా - మృన్మయేష్వితి నిమిత్తసప్తమీ - నిమిత్తమత్రోపాదానకారణం - తథా చ మృన్మయేభ్యో మృత్పిణ్డేభ్య ఉపాదానభూతేభ్యః, మృజ్జాతీయో ఘటాది - ర్జాయత ఇత్యర్థః - అథవా మృన్మయేష్వితి - పదమేవ మృద్వికారఘటాదిపరం - మృజ్జాతిర్మృత్పిణ్డః - మృన్మయేషు ఘటాదిషు - కారణతయా అనుస్యూతః - అథవా - యస్మిన్నధితిష్ఠతీత్యత్రైవ దృష్టాన్తః - మృన్మయేషు ఘటాదిషు మృజ్జాతిర్మృత్త్వమధితిష్ఠతి అపృథక్సిద్ధప్రకారతయా వర్తతే - తద్వదిదం - విశ్వం చిదచిదాత్మకం - అపృథక్సిద్ధప్రకారతయా యస్మిన్వర్తతే తస్మై బ్రహ్మణే - నమః - అత్రాపి "యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే" ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏవం ప్రతిపదమౌపనిషదార్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేనోపనిషదేకగమ్యం పరం బ్రహ్మేతి సూచితం - తదేవ దృఢీకర్తుం తదితరప్రమాణావిషయత్వం వదన్ ప్రణమతి ॥ యమితి ॥ "అన్తర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణః స్థితః" ఇత్యుక్తరీత్యా కృత్స్నం జగత్ - అన్తర్బహిశ్చ - వితతం వ్యాప్య స్థితమపి - వ్యోమవత్ వ్యోమశరీరకం "ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ" ఇతి శ్రుతేః - యం - మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవో - న స్పృశన్తి న విదుః - తత్ర కర్తరీన్ద్రియాణి - అసవః ప్రాణాశ్చ - క్రియాశక్తిప్రధానా - న స్పృశన్తి న విషయీకుర్వన్తి - మనశ్చ బుద్ధిశ్చ - చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి చ - యం న విదురిత్యన్వయః - బుద్ధీన్ద్రియాద్యవిషయత్వేన తన్మూలకప్రత్యక్షాదిప్రమాణావిషయమితి భావః - అతీన్ద్రియత్వే హేతుర్వ్యోమేతి - వ్యోమశరీరకత్వేన తదన్తః ప్రవేశయోగ్యతయా అతతోఽపి సూక్ష్మత్వాదిన్ద్రియావిషయమితి భావః - తద్బ్రహ్మత్వా - మహం - నతోఽస్మి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ కిఞ్చ ॥ మనఆదయస్తదాహితజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమత్త్వేన తం న విషయీకుర్వన్తీతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ దేహేతి ॥ అమీ దేహేన్ద్రియాదయః - యదంశవి

వన్మృజ్జాతిస్తస్మై తే బ్రహ్మణే నమః ॥ ౨౨ ॥ యం న స్పృశన్తి న విదుర్మనోబుద్ధీన్ద్రియాసవః । అన్తర్బహిశ్చ వితతం వ్యోమవత్తం నతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేహేన్ద్రియప్రాణమనోధియోఽమీ యదంశవిద్ధాః ప్రచరన్తి కర్మసు ॥ నైవాన్యథా లోహమివ ప్రతప్తం స్థానేషు తద్ద్రష్ట్రపదేశమేతి ॥ ౨౪ ॥ గద్య ॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ - మహానుభావాయ - మహావిభూతిపతయే సకలసాత్వతపరిబృఢనికరకరకమలకుట్మలోపలాలితచరణారవిన్దయుగళ - పరమ - పరమేష్ఠిన్నమస్తే ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భక్తాయైతాం ప్రపన్నాయ విద్యామాదిశ్య నారదః । యయావఙ్గిరసా సాకం ధామ స్వాయమ్భువం ప్రభో ॥ ౨౬ ॥ చిత్రకేతుస్తు తాం విద్యాం

ద్ధాః - యస్య "పరాస్య శక్తిర్వివిధైవ శ్రూయతే స్వాభావికీ జ్ఞానబలక్రియా చ" ఇత్యుక్తజ్ఞానక్రియాదిశక్తిమతో బ్రహ్మణోఽంశేన జ్ఞానక్రియాదిశక్తిలేశేన, అనువిద్ధాః వ్యాప్తాః - కర్మసు స్వస్వవ్యాపారేషు - ప్రచరన్తి ప్రవర్తన్తే - అన్యథా యదంశేనాననువిద్ధాస్తు - న ప్రచరన్తి - తేషామచేతనపరిణామరూపత్వేన వస్తుతో జ్ఞానశక్తివిరహాదితి భావః - తత్ర దృష్టాన్తః - లోహమివ ప్రతప్తమితి - యథా ప్రతప్తం లోహం దహతి - దాహకశక్తిమాగ్నినానువిద్ధమేవ లోహమితరద్దహత్యగ్నినాఽనదహతి - అగ్నినాననువిద్ధం త్వితరదపి న దహతి - తద్వత్పరమాత్మాహితజ్ఞానక్రియాశక్త్యా దేహేన్ద్రియాదయస్స్వస్వవిషయేషు - ప్రచరన్తి - న పరమాత్మని - అనాహితశక్తయస్తు స్వస్వకర్మస్వపి న ప్రచరన్తీత్యర్థః - నన్విన్ద్రియాణి స్వతో జ్ఞానశక్తివిరహాత్తం మా విషయీకుర్వన్తు - జీవస్తు స్వభావతో జ్ఞానశక్తిమత్త్వాత్తం విద్యాదిత్యత్రాహ ॥ స్థానేషు తద్ద్రష్ట్రపదేశమేతీతి ॥ తత్తేన - జీవోఽపి - ద్రష్ట్రపదేశమేతి - ద్రష్టృత్వవ్యపదేశం గచ్ఛతి - ఈశ్వరసఙ్కల్పాదేవ జీవస్య జ్ఞానవికాస ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - మహాపురుషాయ పురుషసూక్తప్రతిపాద్యమహాపురుషాయ - అత ఏవ - మహానుభావాయ - మహావిభూత్యోర్నిత్యలీలావిభూత్యోః - రధిపతయే - తుభ్యం, నమః - సకలాః - యే - సాత్వతపరిబృఢాః - భాగవతశ్రేష్ఠాః - తేషాం - కరకమలానాం - కుట్మలైర్ముకులైః - రుపలాలితం - చరణారవిన్దయుగం యస్య - తస్య సమ్బోధనం - పరమ - నిస్సమాభ్యధిక, పరమేష్ఠిన్ పరమస్థానే స్థిత - తే తుభ్యం - నమః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ హే ప్రభో రాజన్ - భక్తాయ - ప్రపన్నాయ చిత్రకేతవే, ఏవమేతాం విద్యాం - ఉపదిశ్య - అఙ్గిరసా సహ - నారదః - స్వాయమ్భువం ధామ సత్యలోకం - యయౌ పూర్వం - నారదేన సహాఙ్గిరా ఆజగామేతి ప్రాధాన్యేనోక్తః - చిత్రకేతోః పుత్రదత్వేన తస్య ప్రథమం వైరాగ్యజననద్వారోపకారకత్వాత్ - ఇహ నారదోఽఙ్గిరసా సాకం యయావితి నారదః ప్రాధాన్యేన నిర్దిష్టః - విద్యోపదేశేన తస్య మహోపకారకత్వాత్ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ ఏవముపదిష్టవిద్యః - చిత్రకేతుః - తాం - నారదేన - భాషితాం ఉపదిష్టాం - విద్యాం - యథావిధి - సుసమా

హితచిత్తో - ఽప ఏవ భక్షయన్ - సప్తాహం - ధారయామాస జజాప ॥ ౨౭ ॥ తతస్సప్తరాత్రాన్తే - ధార్యమాణయా - విద్యయా - తత్ప్రభావేనేత్యర్థః - నృపః చిత్రకేతుః - అప్రతిహతం - హే నృప - విద్యాధరాణాం - ఆధిపత్యం చ - లేభే చశబ్దోఽన్వాచయపరః - ఆనుషఙ్గికం విద్యాధరాధిపత్యం ఫలం లబ్ధవానిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ ప్రధానం ఫలమాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః - కతిపయైః - అహోభిః, విద్యయా, ఇద్ధేన దీప్తేన - మనసా గతిర్యస్య, విద్యాప్రభావేన యథేష్టగతిరిత్యర్థః - దేవదేవస్య శేషస్య సఙ్కర్షణస్య - చరణసమీపం - జగామ - పాతాళలోకాదధస్స్థితసఙ్కర్షణసమీపం గతవానిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ స సఙ్కర్షణం వర్ణయన్ తం దదర్శేత్యాహ ॥ మృణాళేతి ॥ మృణాళవత్ పద్మతన్తువత్, గౌరం శుభ్రం - సితివాససం నీలామ్బరం - స్ఫురన్తి కిరీటాదీని యస్య, కటిత్రం కటిసూత్రం - ప్రసన్నాని వక్త్రాణి యస్య - అరుణాని లోచనాని యస్య - తం - సిద్ధేశ్వరాణాం సమూహైః - ర్వృతం పరివేష్టితం - ప్రభుం సఙ్కర్షణం దదర్శ ॥ ౩౦ ॥ తత, స్తస్య సఙ్కర్షణస్య - దర్శనేన - ధ్వస్తం - కిల్బిషం - యస్య, అతఏవ - స్వచ్ఛమన్తఃకరణం యస్య - అతఏవ - ప్రవృద్ధయా - భక్త్యా - ప్రణయాశ్రు ఆనన్దబాష్పః - లోచనయోర్యస్య - ప్రహృష్టాన్యుదఞ్చితాని - రోమాణి చ - యస్య - తాదృశః - ఆదిపూరుషం పురాణపురుషం సఙ్కర్షణం, అభ్యయాత్ అభిముఖం జగామ, ఆనమత్ ప్రణతవాన్ ॥ ౩౧ ॥ తత - శ్చిత్రకేతుః, ఉత్తమశ్లోకస్య సఙ్కర్షణస్య, పదాబ్జవిష్టరం పాదపీఠం, ప్రేమాశ్రులేశై రానన్దబాష్పకణైః, ముహుర్ముహు - రుపసేచయన్ - ప్రమోదేన ప్రేమ్ణా, ఉపరుద్ధః, అఖిలానాం, వర్ణానాం, అక్షరాణాం నిర్గమముచ్చారణం - యస్య - అతఏవ - తం భగవన్తం - ప్రసమీడితుం -

యథా నారదభాషితామ్ । ధారయామాస సప్తాహమబ్భక్షస్సుసమాహితః ॥ ౨౭ ॥ తతశ్చ సప్తరాత్రాన్తే విద్యయా ధార్యమాణయా । విద్యాధరపతిత్వం చ లేభేఽప్రతిహతం నృపః ॥ ౨౮ ॥ తతః కతిపయాహోభిర్విద్యయేద్ధమనోగతిః । జగామ దేవదేవస్య శేషస్య చరణాన్తికమ్ ॥ ౨౯ ॥ మృణాళగౌరం సితివాససం స్ఫురత్కిరీటకేయూరకటిత్రకఙ్కణమ్ । ప్రసన్నవక్త్రారుణలోచనం వృతం దదర్శ సిద్ధేశ్వరమణ్డలైః ప్రభుమ్ ॥ ౩౦ ॥ తద్దర్శనధ్వస్తసమస్తకిల్బిషస్స్వచ్ఛామలాన్తఃకరణోఽభ్యయాన్మునిః । ప్రవృద్ధభక్త్యా ప్రణయాశ్రులోచనః ప్రహృష్టరోమానమదాదిపూరుషమ్ ॥ ౩౧ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదాబ్జవిష్టరం ప్రేమాశ్రులేశైరుపసేచయన్ముహుః । ప్రేమోపరుద్ధాఖిలవర్ణనిర్గమో నచాశకత్తం ప్రసమీడితుం చిరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్సమాధాయ మనో మనీషయా బభాష ఏతత్ప్రతిలబ్ధవాగసౌ । నియమ్య సర్వేన్ద్రియబాహ్యవర్తనం జగద్గురుం సాత్వతశాస్త్రవిగ్రహమ్ ॥ ౩౩ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ అజిత జితస్సమమతిభిస్సాధుభిర్భవాన్ జితాత్మభిర్భగవన్! విజితాస్తేఽపి చ భవతా కామాత్మనాం య ఆత్మదోఽతికరుణః ॥ ౩౪ ॥ తవ విభవః ఖలు భగవన్ జగదుత్పత్తిస్థితిలయాది

స్తోతుం చిరం - నైవాశకత్ నాశక్నోత్ ॥ ౩౨ ॥ తతో - మనీషయా బుద్ధ్యా, మనస్సమాధాయ స్వవశీకృత్య - ప్రతిలబ్ధా, వాక్, యేన - అసౌ చిత్రకేతుః, ప్రతిలబ్ధవాగ్రస ఇతి పాఠాన్తరం తత్ర ప్రతిలబ్ధవాగమృతః, సర్వేన్ద్రియాణాం - బాహ్యవర్తనం బాహ్యవ్యాపారం - నియమ్య ఆభ్యో హ్యేత్యర్థః - సాత్వతశాస్త్రం - పఞ్చరాత్రశాస్త్రం, తత్ప్రతిపాద్యో - విగ్రహో యస్య తం జగద్గురుం సాత్వతతన్త్రప్రతిపాద్యం సఙ్కర్షణం ప్రతి, ఏతద్వక్ష్యమాణం - బభాషే - వక్ష్యమాణాం స్తుతిమకరోదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తామేవాహ ॥ అజితేత్యాదినా సహస్రమూర్ధ్న ఇత్యన్తేన ॥ తావదాశ్రయణసౌకర్యాపాదకసౌలభ్యవాత్సల్యమహౌదార్యగుణవిశిష్టం స్తౌతి ॥ అజితేతి ॥ హే అజిత ఇతరైః స్వాధీనం కర్తుమశక్య - హే దుర్గ్రహేత్యర్థః - తథాపి సాధుభిర్జితః - భవాన్ - సులభ ఇత్యర్థః - కథం భూతైః, విజితః - ఆత్మా మనో - యైః - సమమతిభిః - కృత్స్నం జగత్ప్రత్యక్‌స్వత్వేన పశ్యద్భిః, కథమేతత్సాధుభిర్విజితోఽహమితి, తత్రాహ - యో భవాన్ - భజతామకామాత్మనాం అనన్యప్రయోజనేన భజతాం - ఆత్మదః స్వప్రదస్తదా తైర్భవానిత్యర్థః - ఏవం సౌలభ్యముక్తం - ఆత్మద ఇత్యనేన మహౌదార్యం చ, అథవా త్సల్యమాహ ॥ భవతా త్వయా - తే సాధవో - విజితాః - కుతః, యత - స్త్వం, మతికరుణః ఆశ్రితవాత్సల్యవిశిష్టః అత్యన్తవాత్సల్యేన త్వయా సాధవో వశీకృతా ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ నను పరత్వే సత్యుక్తం గుణత్రయమాశ్రయణసౌకర్యాపాదకం, అన్యథా తృణస్యేవ సౌలభ్యం, దరిద్రస్యేవౌదార్యం పిత్రాదేరివ కారుణ్యం, న కించిత్కరం స్యాదిత్యత్రోపరత్వవిశిష్టం స్తౌతి ॥ తవేతి ॥ హే భగవన్, జగతః, ఉత్పత్తిస్థితిలయాదీని, ఆదిశబ్దేన మహానన్దరూపమోక్షాన్తర్నియమనాదీర్వివక్షితః తవ, విభవః ఐశ్వర్యం, అతస్త్వత్తః పరో నాస్తీత్యర్థః - ఏవం పరత్వం, తత ఏవ నిరుపాధికస్వామిత్వం చోక్తం, నను - జగదుత్ప

౨౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ లేభేఽప్రతిహతం నృప.

త్యాదీన్ బ్రహ్మరుద్రాదీనాం విభవో న సమ ఇత్యత్రాహ ॥ విశ్వసృజ ఇతి ॥ విశ్వసృజో బ్రహ్మాదయః తవాంశాంశాః అగ్నేర్విస్ఫులిఙ్గా ఇవ త్వదంశాంశభూతత్వాన్న తేషాం విభవో జగదుత్పత్త్యాదిరిత్యర్థః - త్వన్నియోగేన తే జగదుత్పత్త్యాదికర్తార ఇతి భావః - నను - తేఽపి - వయం విశ్వస్య సృష్ట్యాదికర్తార ఇతి స్పర్ధన్తే ఇత్యత్రాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తేషాం త్వదంశాంశత్వే సతి, తావన్మాత్రే - తైః - వయమపి పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానేన - వర్గశమీశితృత్వం పరమపురుషాయత్తమిత్యజ్ఞాత్వా - ముధా వ్యర్థం, స్పర్ధన్తే - తేషాం స్పర్ధామాత్రమవశిష్యతే, నత్వీశత్వం సిధ్యతీతి భావః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ జగదుత్పత్త్యాదేస్తదేకవిభవత్వం దృష్టాన్తాన్తరముఖేన విశదయన్ స్తౌతి ॥ పరమాణ్వితి ॥ పరమాణుపరమమహతోః అల్పీయసో విపులస్య చ వస్తునో - యాన్యాద్యన్తాన్తరాణి సృష్టిసంహారస్థిత్యవస్థా ఇత్యర్థః - తేషు వర్తత ఇతి తథా - అన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితః - త్రయవిధురః - ఆద్యన్తమధ్యరహితః - త్వమేవ - కార్యస్య వస్తునః కారణతయా యదాదావవతిష్ఠతే - అన్తే చ యదవశిష్యతే, తద్విభవత్వమేవ హి కార్యస్య వస్తునో దృష్టం యథా మృత్సువర్ణాత్మకఘటకటకాదావితి దృష్టాన్తోఽభిప్రేతః ॥ ఏవం సమష్టివ్యష్ట్యాత్మకస్య కృత్స్నస్య కార్యజాతస్యాదౌ కారణత్వేనావస్థానాదన్తే చావశేషాత్ త్వద్విభవ ఏవ జగదుత్పత్త్యాదిః - న తు మధ్యస్థచతుర్ముఖాదేరితి భావః - కార్యం వస్తు, మధ్యస్థస్య విభవో నేతి కిం వక్తవ్యమిత్యాహ ॥ ఆదావితి ॥ సత్త్వానాం కార్యత్వేనావస్థితానాం పదార్థానాం - ఆదౌ - అన్తే చ - యద్ధ్రువం స్థిరం - ఆదౌ కార్యత్వేనావస్థితం - అన్తే చావశిష్టమిత్యర్థః, అన్తరాలేఽపి తదేవ - అన్తరాళావస్థా తద్విభవ ఏవ - ఆద్యన్తయోర్యదస్తి తస్య మధ్యస్థవిభవకత్వం కిం పునర్న్యాయసిద్ధమితి భావః - ఏవం కాలత్రయావర్తిత్వమేవేతి భావః - అనేన కాలతోఽపరిచ్ఛిన్నత్వముక్తం - అథ సర్వదా సర్వత్రాన్తరాత్మతయా వ్యాప్య స్థితి కథనేన సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యరూపవస్త్వపరిచ్ఛేదోఽప్యుక్తః - సర్వవస్తుసామానాధికరణ్యమేవ హి వస్త్వపరిచ్ఛేదః - యద్వా - స్వాపేక్షయోత్కృష్టగుణవస్త్వన్తరరాహిత్యం వస్త్వపరిచ్ఛేదః - స హి జగత్కారణత్వతదుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యా

ని । విశ్వసృజస్తేఽంశాంశాస్తత్ర మృషా స్పర్ధన్తే పృథగభిమత్యా ॥ ౩౫ ॥ పరమాణుపరమమహతోస్త్వమాద్యన్తాన్తరవర్తీ త్రయవిధురః । ఆదావన్తేఽపి చ సత్త్వానాం యద్ధ్రువం తదేవాన్తరాళేఽపి ॥ ౩౬ ॥ క్షిత్యాదిభిరేష కిలావృతస్సప్తభిర్దశగుణోత్తరైరణ్డకోశః । యత్ర పతత్యణుకల్పస్సహాణ్డకోటిభిస్తదనన్తః ॥ ౩౭ ॥ విషయతృషో నరపశవో య ఉపాసతే విభూతీర్న పరం త్వామ్ । తేషామాశిష ఈశ తదను వినశ్యన్తి యథా రాజకులమ్ ॥ ౩౮ ॥ కామధియస్త్వయి రచితా న పరమ రోహన్తి యథా కరమ్భబీజాని । జ్ఞానాత్మన్యగుణమయే

సత్యసఙ్కల్పత్వాద్యాకృష్టగుణజాతస్య కథనేనాభిహితప్రాయ ఏవ ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ ఏవం ద్వివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యముక్తం । అథ దేశపరిచ్ఛేదరహితత్వం వదన్నేతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమేవ త్వయ్యనన్తశబ్దస్య ప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యాహ ॥ క్షిత్యాదిభిరితి ॥ పూర్వస్మాత్ పూర్వస్మాద్దశగుణ - ముత్తరైరధికైః - క్షిత్యాదిభిః - పృథివ్యబగ్నివాయ్వాకాశాహఙ్కారమహద్భిస్సప్తభి - రావృతః - ఏష పరిదృశ్యమానోఽణ్డకోశః - ఈదృశైరణ్డకోటిభి - స్సహ సహితో - యత - స్త్వం - తతోఽనన్తః విభూత్యానన్త్యాదనన్తత్వాత్త్వమనన్తశబ్దవాచ్య ఇత్యర్థః - ఏతమణ్డకోశం విశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ ఏతస్మిన్నణ్డకోశే - అణుకల్పః - జీవః - పతతి సంసరతి - యద్వా, యస్మాదీదృశైరణ్డకోటిభిస్సహ - ఏషోఽణ్డకోశః యత్ర యస్మింస్త్వయి - అణుకల్పః, పతతి పరిభ్రమతి - తతస్త్వమనన్తః - సర్వస్య చేతనాచేతనాత్మకాణ్డకోశరూపదేశస్య త్వద్వ్యాప్యత్వాత్ - ఇదమత్ర నాస్తీత్యేవంరూపదేశపరిచ్ఛేదరహితస్త్వమితి దేశాఽపరిచ్ఛేద ఉక్తః ఏతత్త్రివిధపరిచ్ఛేదరాహిత్యమపి పరత్వాపాదకమ్ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏవం తస్య సమాశ్రయణీయోపయుక్తగుణవస్తుత్వాద్దేవతాన్తరస్య తదభావం వదన్ స్తౌతి ॥ విషయతృష ఇతి - యే - విషయేషు శబ్దాదిషు - తృట్ తృష్ణా అభిలాషో - యేషాం తే - ఫలకామా నరా ఏవ పశవః, తే - విభూతీః - త్వద్విభూతిభూతానిన్ద్రాదీ - నుపాసతే - న తు - పరం సర్వోత్కృష్టం, విభూతిపతి - ముపాసతే, హే ఈశ - తేషాం - విషయతృష్ణాం విభూతీరుపాసీనానాం - ఆశిషః - త్వద్విభూతిభిర్దత్తా అర్వాచీనాః స్వర్గాదిఫలరూపాః పురుషార్థాః - తదను విభూతివినాశమను - నశ్యన్తి యథా రాజకులం యథా రాజకులవినాశమను తత్సేవకానామాశిషో నశ్యన్తి - తద్వత్ ఉక్తం చ త్వయైవ "యో యో యాం యాం తనుం భక్తః" ఇత్యారభ్య "లభతే చ తతః కామాన్ మయైవ విహితాన్ హి తాన్ అన్తవత్తు ఫలం తేషాం తద్భవత్యల్పమేధసామ్" ఇత్యన్తేనేతి భావః - త్వద్విభూతీనాం పరత్వాదిగుణపూర్త్యభావాదితి తాత్పర్యమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ త్వదేకప్రయోజనత్వేన కృతాస్త్వత్సేవాస్తు నిరతిశయనిత్యఫలజనకత్వాన్న నశ్యన్తీత్యాహ ॥ కామధియ ఇతి ॥ త్వయి విషయభూతే - రచితాః కృతాః - యాః - కామధియః త్వదేకప్రయోజనాః త్వద్విషయా ఉపాసనాః - హే పరమ - పునర్న రోహన్తి న బన్ధాయ భవన్తి, నిత్యనిరతిశయత్వా

దనుభవరూపానన్దాపాదకా ఏవ భవన్తి - న పునర్జన్మమరణాదిరూపబన్ధాయ భవన్తీత్యర్థః-పునరరోహదృష్టాన్తః-యథా కరమ్భబీజానీతి-యథా-భర్జితబీజాని- పున-ర్నరోహన్తి-ధానాః కురీభవన్తి తద్వత్-పునరరోహహేతుం వదన్-తం విశినష్టి॥ జ్ఞానాత్మన్యగుణమయ ఇతి-గుణమయస్సత్త్వాదిప్రకృతిగుణవికారః, స న భవతి యస్య-సోఽగుణమయ - స్తథాభూతే-నిత్యాసంకుచితాఽపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానస్వరూపే త్వయి- గుణమూలకకర్మావశ్యత్వాత్తన్మూలకసంకుచితజ్ఞానత్వాత్కర్మసాధ్యమోక్షాధిపత్యప్రణతజనానిష్టపరిహారకత్వతదిష్టప్రాపణసమర్థత్వాదిగుణయుక్తత్వాత్త్వయి రచితాః కామధియో న పునరనర్థరూపబన్ధాయ భవన్తి- దేవతాన్తరాణాం తూక్తవిపరీతగుణత్వాత్తేషు రచితాః స్వర్గాదికామధియో నశ్యన్తీతి భావః॥ తదేవాహ॥ గుణగణతోఽస్య ద్వంద్వజాలానీతి-అస్య విరిఞ్చిప్రభృత్యకించనపర్యన్తస్య జీవవర్గస్య-గుణానాం సత్త్వాదిప్రకృతిగుణానాం-యే - గణా వికారరూపాస్సంఘా - స్తేభ్యః గుణగణతః- ద్వంద్వజాలాని సుఖదుఃఖాదీని ద్వంద్వజాలాని-భవన్తి ఉపాస్యదేవతాన్తరస్యాప్యుపాసకవత్కర్మవశ్యత్వాదియుక్తత్వాత్తత్సేవాశృఙ్ఖలితస్య పుంసస్తాదృశసేవావదనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణక్షమా న భవతీతి భావః॥ ఏవం జ్ఞానశక్త్యాద్యాశ్రితకార్యోపాదకగుణపూర్తిరప్యుక్తా ❀॥౩౯॥ ❀ ఏవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తపరత్వాదిగుణపూర్ణత్వేన దేవతాన్తరేభ్యో వైలక్షణ్యం తస్యైవ సమాశ్రయణీయత్వం-చోక్తం - అథ యత ఏవ భవానితరేభ్యః పరః అత ఏవ త్వదారాధనాత్మకస్త్వదభిహితో ధర్మస్తదనుష్ఠాతారశ్చేతరదేవతారాధనరూపధర్మతదనుష్ఠాతృభ్యో విలక్షణా ఇత్యాహ॥ జితమితి త్రిభిః॥ అజిత-అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయ, భవతా, యథా జితం సర్వం స్వవశీకృత్య తస్మాత్పరత్వేనావస్థితం, ఏతదేవ అజితశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యపి సూచితం-తథా-ధర్మేణేతి శేషః, త్వదారాధనభూతధర్మేణాపి-జితమిత్యర్థః, సోఽపి సర్వోత్కృష్ట ఇత్యర్థః, కోఽసౌ ధర్మః, తత్రాహ॥ యం-భాగవతం-భగవతస్తవారాధనరూప-మనవద్యం నిర్దుష్టం, ధర్మం, భవా-నాహ పఞ్చరాత్రగీతాదిముఖేనోక్తవాన్ యం చ ధర్మం నిష్కించనా అనన్యప్రయోజనాః-ఆత్మారామాః బ్రహ్మగుణానుభవపరాః, యే-మునయః, అపవర్గాయ-ముక్తయే, ఉపాసతే, అ

గుణగణతోఽస్య భవన్తి ద్వన్ద్వజాలాని॥ ౩౯॥ జితమజిత తదా భవతా యదాహ భాగవతం ధర్మమనవద్యమ్।
నిష్కించనా యే మునయ ఆత్మారామా యముపాసతేఽపవర్గాయ ॥ ౪౦ ॥ విషమమతిర్న యత్ర నృణాం త్వ
మహమితి మమ తవ చేతి యోఽన్యత్ర। విషమధియా రచితస్స హ్యవిశుద్ధః క్షయిష్ణురధర్మబహుళః॥౪౧॥ కః క్షేమో

నుతిష్ఠన్తి ❀॥౪౦॥ ❀ యత్ర చ ధర్మే-త్వం- అహం-తవ-మమేతి చ-యా-నృణా-మన్యత్ర అన్యస్మిన్ ధర్మే-విషమా మతిః అహంకారమమకారరూపా-సా-నాస్తి-స ఇత్యర్థః- సర్వజ్ఞేన భ్రమవిప్రలిప్సాదిదోషరహితేన పరమకారుణికేన భవతాఽభిహితత్వాదహంకారమమకారప్రయుక్తహింసాదిగర్భత్వాభావాత్సర్వస్య బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానగర్భత్వాన్నిరతిశయానన్దహేతుత్వాత్త్వదారాధనరూపో ధర్మస్సర్వోత్కృష్ట - స్తథా తదనుష్ఠాతారోఽపి శబ్దాదివిషయసుఖార్థదమ్భమాత్సర్యహింసాదిస్వభావత్వాభావాత్సర్వభూతసుహృత్త్వాదిగుణయుక్తత్వాచ్చోత్కృష్టాః ఇతరధర్మతదనుష్ఠాతారస్తూక్తవిపరీతా ఇతి భావః ॥ తదేవాహ ॥ విషమధియేతి ॥ అహం మమేత్యాద్యహంమమాభిమానేన రచితో యో దేవతాన్తరారాధనరూపస్స హ్యవిశుద్ధః - రాగద్వేషాదిగర్భత్వాదధర్మప్రచురః శత్రుమరణాదికామనాగర్భత్వాత్ క్షయిష్ణురస్థిరఫలశ్చ ❀॥౪౧॥ ❀ విషమధియా రచితం ధర్మమేవ నిన్దతి॥ క ఇతి ॥ స్వపరద్రుహః-స్వం కర్తారం పరం చ ద్రుహ్యతీతి స్వపరధ్రుక్, అత్యన్తశరీరాయాసకారిత్వాదనన్తతస్సంసృతిరూపానర్థహేతుత్వాచ్చ స్వద్రుక్। శత్రుహింసాదికామనాగర్భత్వాత్పరద్రుక్-తేన ధర్మేణ దేవతాన్తరారాధనరూపేణ - నిజపరయోః - కః క్షేమః-కిం దుఃఖం-న కించిదపీత్యర్థః-పరగ్రహణం దృష్టాన్తార్థం - యథా అభిచారాదికర్మణా అముష్య నోర్నక్షేమ-స్తథా తత్కర్తురపీత్యర్థః-అస్తు వా కర్తుస్తాదాత్వికః కశ్చిత్క్షేమ- స్తథాపి స కియా-నర్థః పురుషార్థః - అతితుచ్ఛ ఇత్యర్థః - క్షయిష్ణుత్వాదితి భావః - ఏవం పురుషార్థహేతుర్న భవతీత్యుక్తం - ప్రత్యుతానర్థహేతుశ్చేత్యాహ ॥ స్వద్రోహాదితి॥ స్వద్రోహాత్స్వస్యైవాహితకరణాద్ధేతో-స్తవ ఈశ్వరస్య-కోపః సంగ్రహ - స్స్యాత్ - అయం స్వస్యైవాహితమాచరతి-కిముత పరస్యేత్యతోఽయమతీవ నిగ్రాహ్య ఇత్యేవం తవ కోపస్స్యాత్ ,, ఆత్మసంభావితాః స్తబ్ధా ధనమానమదాన్వితాః। యజన్తే నామయజ్ఞైస్తే దమ్భేనావిధిపూర్వకమ్॥ అహంకారం బలం దర్పం కామం క్రోధం చ సంశ్రితాః। మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూయకాః॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్సంసారేషు నరాధమాన్। క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ,, ఇత్యాదినా ప్రతిజ్ఞాతో నిగ్రహస్స్యాదితి భా

వః-తవకోపస్స్యాన్నవా-అవశ్యం -పరసంపీడయాపరస్యద్రోహకర్తృత్వే-దధర్మ, స్తథా, స్యాదేవ-స్వకృతేనధర్మేణపరస్య యాదృశీపీడాభవేత్తాదృశపీడాహేతురధర్మోఽపిస్యాత్తుష్టితధర్మమనుస్యాదిత్యర్థః ॥ ౪౨ ॥ ॥ఏవంధర్మాన్తరస్యన కేవలపురుషార్థహేతుత్వం -ప్రత్యుతానర్థహేతుత్వంచేత్యుక్తం త్వదారాధనరూపధర్మస్య తు- అనిష్టపరిహారేష్ట ప్రాప్తిహేతుత్వమవ్యభిచరితమిత్యాహ ॥ నవ్యభిచరతీతి ॥ తవ ‘‘సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప’’ ఇతిశ్రుత్యుక్తసత్యసఙ్కల్పస్యతవ- ఈక్షా, ‘‘యేతుసర్వాణికర్మాణిమయిసంన్యస్యతత్పరాః ॥అనన్యేనైవయోగేనమాంధ్యాయన్తఉపాసతే। తేషామహంసముద్ధర్తామృత్యుసంసారసాగరాత్, భవామినచిరాత్పార్థమయ్యావేశితచేతసా’’మితికృతస్సంకల్పఇత్యర్థః- నవ్యభిచరతిఅయథార్థానభవతి - యయాహేతుభూతయా- ఈక్షయా-భాగవతస్తవసంబన్ధీత్వదారాధనరూపోధర్మోఽభిహితఃప్రోక్తః-పఞ్చరాత్రాదిముఖేనేతిశేషః - భాగవతధర్మాభిధానేఉక్తవిధేక్షైవహేతుః-అన్యథాత్వద్ధర్మానభిజ్ఞతయా కేవలవిషయాసక్తసతిసర్వస్మిఁల్లోకేసముద్ధర్తన్యాభావాదీక్షానిర్విషయాస్యాదితిభావః - ఏవంచేక్షాయాస్సత్యత్వాత్తద్విషయత్వాపాదకభాగవతధర్మోఽప్యనిష్టపరిహారేష్టప్రాప్తిహేతుత్వంనవ్యభిచరతీతితాత్పర్యం- యతఏవ-మతఏవఆర్యాః త్వదీక్షాభిజ్ఞాస్తద్విషయత్వాపాదికయాచరాచరాత్మకభూతసమూహేష్వపృథగ్ధియాత్వదాత్మకత్వబుద్ధ్యా- అమృతత్వాయముక్తయే-ఉపాసతే-ధర్మమితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అనుతిష్ఠన్తీత్యర్థః-త్వామితివాశేషః ॥ ౪౩ ॥ ఏవంసమాశ్రయణోపయుక్తసమాశ్రితకార్యాపాదకగుణపూర్తికథనముఖేనత్వదారాధనరూపధర్మస్యైవనిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వముక్తంఇదానీంస్వస్యకృతార్థతామావిష్కర్తుం - తద్దర్శనస్యకృతార్థతాపాదకత్వంకైముత్యన్యాయేనాహ ॥నహీతి॥ హేభగవన్, నృణాం-భవద్దర్శనా - దఖిలపాపక్షయో-భవతీతీ,దనుఘటితంనహి-కింతుయుక్తమేవకుతః-

నిజపరయోః కియానర్థస్స్వపరద్రుహాధర్మేణ। స్వద్రోహాత్తవకోపః పరపీడనయాచతథాఽధర్మః ॥ ౪౨ ॥ న వ్యభిచరతితవేక్షాయయాహ్యభిహితోభాగవతోధర్మః। స్థిరచరసత్త్వకదమ్బేష్వపృథగ్ధియాయముపాసతే త్వార్యాః ॥ ౪౩ ॥ నహిభగవన్నఘటితమిదంత్వద్దర్శనాన్నృణామఖిలపాపక్షయః। యన్నామసకృచ్ఛ్రవణాత్పుల్కసోఽపివిముచ్యతేసంసారాత్ ॥ ౪౪ ॥ అథభగవన్వయమధునాత్వదవలోకపరిమృష్టాశయమలాః। సురఋషిణాయదుదితంతావకేనకథమన్యథాభవతి ॥ ౪౫ ॥ విదితమనన్తసమస్తంతవజగదాత్మనోజనైరిహాచరితమ్। విజ్ఞాప్యంపరమగురోః కియదిహసవితురివఖద్యోతైః ॥ ౪౬ ॥ నమస్తుభ్యంభగవతేసక

యన్నామ్నా-యన్నామ్నః-స్సకృదేవశ్రవణాదేవ-పుల్కసోఽపినిహీనజాతిరపి-సంసారబన్ధాద్విముచ్యతే-నామశ్రవణస్యైవేదృశంమాహాత్మ్యం-కింపునస్సాక్షాత్త్వద్దర్శనస్యేతిభావః ॥ ౪౪ ॥ ॥అథాచార్యకృతంమహోపకారంస్మరన్స్వస్యకృతార్థతామాహ॥ అథేతి ॥ అథభగవన్ హేభగవన్-అధునా-తవ-అవలోకనేన-పరిమృష్టానిరస్తా-ఆశయేచిత్తే-మలాః-యేషాం-తాదృశా-వయం-కృతార్థాజాతాఇతిభావః-యస్మాత్తావకేన‘‘ప్రియోహిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః’’, ఇతి,త్వదుక్తరీత్యాతవనిరతిశయప్రియేణ-సురఋషిణాశ్రీనారదేన-ఉదితం-త్వద్దర్శనేనమమకృతార్థత్వేనిమిత్తంమన్త్రరూపంవచోగదితం-తత - ఏవమధునాజాతం-అన్యథామహోపకర్తృసదాచార్యానుగ్రహేణ-కథంభవతి-ఏవంవిధఃపరమోఽభ్యుదయస్తదనర్హస్యమమకథంభవేదిత్యర్థః ॥ ౪౫ ॥ ॥కథంభవేదిత్యనేనఈదృశాభ్యుదయానర్హత్వంస్వస్యసూచితంతచ్చభవతాసర్వజ్ఞేనసర్వంవిదితమేవకింమయావిజ్ఞాప్యమధునాఽవశిష్యతఇత్యాహ॥ విదితమితి॥ హేఅనన్త-ఇహలోకే-జనైర్యద్యదాచరితంతత్-సమస్తజగదాత్మనః-కృత్స్నజగదన్తర్యామితయాసర్వేషాంబుద్ధివృత్తీర్యుగపత్సాక్షాత్కుర్వతస్తవ- విదితమేవ-తతో-మాదృశైర్విజ్ఞాప్యం, పరమగురోస్తవ-కియత్-యథాసవితుఃఖద్యోతైః-యద్వా- అనన్తకల్యాణగుణాకరస్యతవగుణైకదేశమపిస్తోతుమహమసమర్థఇతిత్వయావిదితమేవేత్యాహ॥విదితమితి॥ హేఅనన్తత్రివిధపరిచ్ఛేదరహిత - ఇహలోకే-జనైర్జననమరణభాగ్భిస్త్వదాహితజ్ఞానశక్తిభిర్మాదృశైర్యద్యదాచరితం - అన్తర్బాహ్యేన్ద్రియైర్వ్యాపృతం-తత్సర్వం-జగదన్తరాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యతవ-విదితమేవ-పరిచ్ఛిన్నచేతోర్మమవాఙ్మనసాచానన్తస్వరూపస్యసర్వజ్ఞస్యతవగుణవర్ణనేయావద్గచ్ఛతి - తత్త్వయావిదితమేవేత్యర్థః-అతః-పరమగురోర్జ్ఞానప్రదానాంనారదాదీనామపిజ్ఞానదస్య-తవ - ఇహ, మయావిజ్ఞాప్యం-కియత్-మయాకర్తవ్యంగుణస్తవనంతవకియత్-అత్యల్పమిత్యర్థః-యథా-సవితుర్లోకత్రయప్రకాశకస్య-ఖద్యోతైఃకృతంద్యోతనమత్యల్పం-తద్వత్ ॥ ౪౬ ॥ ॥ఏవం

స్వస్య తత్స్తవనాధికారమావిష్కృత్య కాంశ్చిత్తద్గుణాననుస్మరన్ కేవలం నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ భగవతే షాడ్గుణ్యపరిపూర్ణాయ నిరస్తనిఖిలదోషాయ - సకలస్య - జగతః స్థితిలయయోః - ఇదముత్పత్తేరప్యుపలక్షణం - ఉత్పత్తిస్థితిలయానాం - ఈశాయ కర్త్రే కుయోగినాం కర్తరి షష్ఠీ కుయోగిభిః - భిదా ప్రస్వాత్మకస్వతన్త్రవస్తుదృష్ట్యా - దురవసితాత్మగతయే - జ్ఞాతుమశక్యా - ఆత్మనో - గతిః స్వరూపం - స్వభావశ్చ - యస్య - జ్ఞాతుమశక్యస్వరూపస్వభావాయేత్యర్థః, పరమహంసాయ అత్యన్తపరిశుద్ధాయ, తుభ్యం, నమః ॥౪౭॥ శ్వసన్తం ,, బహుస్యాం,, ఇతి సఙ్కల్పతో వ్యాక్రియమాణం, యం, త్వా, అను - విశ్వసృజః బ్రహ్మాదయః శ్వసన్తి ప్రాణన్తి, త్వదాయత్తస్వసత్తాలాభేన వ్యాక్రియన్త ఇత్యర్థః - చేకితానం సర్వం పశ్యన్తం - యం - చిత్తయః చిత్తవృత్తయః - అను ఉచ్చకన్తి ప్రసరన్తి, జ్ఞానమపి త్వదధీనమిత్యర్థః - యస్య తవ - మూర్ధ్ని, కృత్స్నం భూమణ్డలం సర్షపవదాచరతి, తస్మై - సహస్రశిరసే - భగవతే - తుభ్యం - నమః ॥౪౮॥ ఇత్థం - స్తుతో - భగవాననన్తః - ప్రీతస్సన్ - హే కురూద్వహ - తం - విద్యాధరాణాం పతిం, చిత్రకేతుం, అభాషత ॥౪౯॥ తదేవాహ ॥ యదితి ॥ యత్, ఆదినా - నారదాఙ్గిరోభ్యాం, తే, తుభ్యం, య, ద్వ్యాహృతముక్తం, తత్ - మదనుశాసనం ప్రకృతిపురుషేశ్వరస్వరూపవిషయకం వివిచ్య జ్ఞాపనరూపం వచః, మమైవ - మత్సంబన్ధ్యేవ, అన్తరాత్మభూతమత్సఙ్కల్పాదేవ తాభ్యాం తే వ్యాహృతం ,, ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛా సుకృతం తథా । విష్ణోః కటాక్షః అద్వేష ఆనుకూల్యం చ సాత్త్వికైః ॥ సంభాషణం షడేతాని హ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవః ,, ఇత్యుక్తరీత్యా మదనుగ్రహమన్తరేణ సదాచార్యప్రాప్తేర్దుర్లభత్వాదితి భావః - అతో - హే రాజన్ - తయా నారదోపదిష్టయా - మన్త్రవిద్యయా - మమ - దర్శనాచ్చ, సంసిద్ధోఽసి ॥౫౦॥ నను - మహ్యముపదిశతమితి న తౌ ప్రతి త్వముక్తవాన్ - అతః కథం తద్వ్యాహృతం త్వదనుశాసనమేవేతి జానీయామ్ - కిం చ తయోరేవ వచోఽహమశృణవం, న తు తవేత్యత్రాహ - అహం హీతి ॥ తావత్ సర్వాణి - భూతాని - అహమేవ - సర్వాణ్యపి భూతాని

లజగత్స్థితిలయోదయేశాయ । దురవసితాత్మగతయే కుయోగినాం భిదా పరమహంసాయ ॥ ౪౭ ॥ యం వై శ్వసన్తమను విశ్వసృజశ్శ్వసన్తి యం చేకితానమను చిత్తయ ఉచ్చకన్తి । భూమణ్డలం సర్షపాయతి యస్య మూర్ధ్ని తస్మై నమో భగవతేఽస్తు సహస్రమూర్ధ్నే ॥ ౪౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సంస్తుతో భగవానేవమనన్తస్తమభాషత । విద్యాధరపతిం ప్రీతశ్చిత్రకేతుం కురూద్వహ ॥ ౪౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ యన్నారదాఙ్గిరోభ్యాం తే వ్యాహృతం మేఽనుశాసనమ్ । సంసిద్ధోఽసి తయా రాజన్ విద్యయా దర్శనాచ్చ మే ॥ ౫౦ ॥ అహం వై సర్వభూతాని

మదభిన్నాన్యేవ - కిముత ,, ఆచార్యం మాం విజానీయాత్ ,, జ్ఞానీ త్వాత్మైవ మే మతం,, ఇత్యుక్తాత్మాభిమానవిషయావఙ్గిరోనారదౌ మదభిన్నావితి భావః - అతస్తద్వ్యాహృతం మదనుశాసనమేవేతి తాత్పర్యం, నను, సర్వభూతాన్యహమేవేత్యుక్తోఽభేదః కిం మృదాత్మకో ఘట ఇతివత్ స్వరూపాభేదరూప, స్తథాత్వే సర్వవికారాశ్రయత్వాపత్తిః - తత్రాహ - భూతాత్మా సర్వభూతానామన్తరాత్మా - ఆత్మా దేవో జాత ఇత్యాదివచ్ఛరీరాత్మభావప్రయుక్తస్స ఏవ భూతైస్సహ మమాభేదః, వికారాణాం శరీరగతానాం జీవే బాల్యాదీనామివ న మయి ప్రసక్తిరితి తాత్పర్యం - శరీరాత్మభావసంబన్ధోఽభేదవ్యపదేశో బహుశో దృష్టః - బ్రాహ్మణోఽహం కృశోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాదిః - న చైవం రజతమితివద్బాధితోఽయం వ్యపదేశః - నీలో ఘట ఇత్యాద్యభేదవ్యపదేశస్యాపి బాధ్యత్వాపత్తేః, అథ జాతిగుణాదీనాం వ్యక్తిగుణ్యపృథక్సిద్ధప్రకారతయా తద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోర్వ్యక్తిగుణిపర్యన్తత్వాన్న బాధ - స్తర్హి శరీరస్యాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వేన తద్బుద్ధితచ్ఛబ్దయోరపి తత్పర్యన్తత్వాదయమప్యబాధిత ఏవ - నను జాత్యాదేర్వ్యక్త్యాదీన్ ప్రత్యపృథక్సిద్ధప్రకారత్వం ప్రత్యక్షగమ్యం జాతివ్యక్త్యోరుభయోరపి ప్రత్యక్షవిషయత్వాత్ - ఆత్మనస్త్వతీన్ద్రియత్వాత్కథం శరీరస్యాత్మాపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వమితి చేత్ - మాస్తు జాతివ్యక్త్యోరివ శరీరాత్మనోరేకప్రమాణవిషయత్వం - అథాప్యాత్మాపృథక్సిద్ధప్రకారత్వం శరీరస్యాక్షతమేవ - న హ్యభిన్నసామగ్రీవేద్యత్వమాత్రేణ తద్వ్యవహర్తుం శక్యం, అన్యథా చక్షుర్ఘ్రాణేన్ద్రియవేద్యయోః పృథివీగన్ధయోరపి నియతప్రకారప్రకారిభావానుపపత్తేరిత్యన్యత్ర విస్తరః, న కేవలం శరీరాత్మభావసంబన్ధ ఏవ భూతైర్మమాభేదః, అపి తు కార్యకారణభావనిబన్ధనశ్చేత్యాహ ॥ భూతభావన ఇతి ॥ భూతాని చిదచిదాత్మకాని దేవమనుష్యాదీని భావయత్యుత్పాదయతీతి స్వస్మాదశేషోపాదానభూతాదితి భూతభావనః - కార్యకారణయోరభేదస్త్వారమ్భణాధికరణాదిభాష్యే బహూపపత్తిభిర్నిరూపితః - యదాశఙ్కితం తయోరేవ వచోఽశృణవం న తు తవేతి - తత్రాహ ॥ శబ్దేతి ॥ శబ్దాత్మకం యద్బ్రహ్మ, పరం శబ్దేన వాచ్యమర్థాత్మకం చ యద్బ్రహ్మ, ఇమే బ్రహ్మణీ, మమ, శాశ్వతీ తనూ యావత్స త్తమపృథక్సిద్ధే, మమ శరీ

రభూతఇత్యర్థః, స్వస్మిన్ముఖ్యవృత్తో బ్రహ్మశబ్దః శబ్దార్థాత్మకయోః ప్రపఞ్చదళయోః స్వశరీరత్వాదుపచరితః, పరబ్రహ్మణ స్స్వతనుత్వకథనం దృష్టాన్తార్థం, యథా పరబ్రహ్మణ్యన్తర్గతనారవాగ్గీరసోర్మ్యచ్ఛరీరత్వం, ఏవం శబ్దబ్రహ్మణ్యన్తర్గతతద్వాచకోఽపి మత్తనుత్వమిత్యర్థః, యద్యపి స్వస్య సర్వభూతాత్మకత్వకథనేనైవ సర్వభూతవచసాం స్వవచస్త్వమపి కథితప్రాయం, తథాఽపి నామరూపయోరుభయోరపి స్వశరీరత్వజ్ఞాపనాయ పృథగుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౫౧ ॥ ❀ నను సర్వేషాం భూతశబ్దవాచ్యానాం దేవాదిశరీరాణామాత్మా జీవస్స ఏవ కిం భవానిత్యాహ ॥ లోక ఇతి ॥ లోకే పరిదృశ్యమానాచిత్ప్రపఞ్చే, దేవాదిశరీరరూపే, వితతం వ్యాప్తం, అన్తః ప్రవిశ్య ధారకతయా వ్యాప్తం, ప్రత్యగాత్మానం, ద్వితీయాన్తానాం పశ్యేత్యధ్యాహృతేనాన్వయః తథా, ఆత్మని ప్రత్యగాత్మని, సన్తతం ప్రాప్తం ధార్యత్వేనావస్థితం లోకం చేత్యేతదుభయం, మయా పరమాత్మనా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్త్రా-వ్యాప్తం, ఉక్తముభయం-మయి కృతం చ, మదాధేయం కృతమిత్యర్థః, లోకే వితతమాత్మానమిత్యనేనాచేతనే జీవస్య వ్యాప్తిరుక్తా - లోకం చాత్మనీత్యనేనాచేతనస్య జీవధార్యత్వముక్తం - ఉభయమిత్యనేనాచేతనచేతనయోరీశ్వరధార్యత్వం వ్యాప్యత్వం, ఈశ్వరస్య స్వస్య ధారకత్వం వ్యాపకత్వం చోక్తం-అతో నాహం జీవః-భూతాత్మేత్యత్ర భూతశబ్దోఽచేతనవిశిష్టచేతనపర ఇతి భావః - ఆత్మానమిత్యేకవచనం జాత్యభిప్రాయకం-యద్వా-ఏకామేవ జీవవ్యక్తిముపాదాయ క్రమప్రాప్తేషు దేవాదిశరీరేషు వ్యాప్తిరుచ్యతే - అతోఽత్ర జీవైక్యవాదభ్రమో న కర్తవ్యః ❀ ॥ ౫౨ ॥ ❀ నను కథమేతద్విమర్శనీయం-సర్వాణ్యచేతనాని ప్రత్యగాత్మభిర్వ్యాప్తాని-ఉభయం తు త్వయా వ్యాప్తమిత్యపేక్షాయాం బుద్ధినైపుణ్యేనేతి సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేత్యాదిభిశ్చతుర్భిః ॥ తావజ్జీవస్వరూపవిమర్శనాయ దృష్టాన్తం శిక్షయతి-యథేతి ॥ యథా-సుప్తః స్వప్నద్రష్టా పురుషః, సుప్త ఇతి న సుషుప్త్యవస్థో జీవ ఉచ్యతే -స్వప్న ఉత్థిత ఇత్యనన్తరోక్తత్వాత్, సుషుప్తౌ విశ్వదర్శనానుపపత్తేశ్చ-స్వప్నే స్వాప్నావస్థాయామేకస్మిన్నేవ స్వప్నద్రష్టర్యాత్మని

భూతాత్మా భూతభావనః। శబ్దబ్రహ్మ పరం బ్రహ్మ మమోభే శాశ్వతీ తనూ ॥ ౫౧ ॥ లోకే వితతమాత్మానం లో
కం వాఽఽత్మని సన్తతమ్। ఉభయం చ మయా వ్యాప్తం మయి చైవోభయం కృతమ్ ॥ ౫౨ ॥ యథా ప్రసుప్తః పు
రుషో విశ్వం చాత్మని పశ్యతి। ఆత్మానమేకదేశస్థం మన్యతే స్వప్న ఉత్థితః ॥ ౫౩ ॥ ఏవం జాగరణాదీని జీవస్థానా
ని చాత్మనః। మాయామాత్రాణి విజ్ఞాయ తద్ద్రష్టారం పరం స్మరేత్ ॥ ౫౪ ॥ యేన ప్రసుప్తః పురుషస్స్వాపం

విశ్వం, పశ్యతి-గజస్కన్ధారోహణదేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్హం సర్వం శరీరజాతం పశ్యతి-ప్రకృత్యుపాధికం పశ్యతీత్యర్థః - దృష్టాన్తమాయామాత్రాణీతి వక్ష్యమాణత్వాత్-ఉత్థితో జాగ్రదవస్థాం ప్రాప్తస్తు-ఆత్మానమేకదేశస్థం - క్వచిదపవరకాదిశయానశరీరమాత్రవర్తినం మన్యతే స్వాప్నావస్థా-న స్వప్నద్రష్టృస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు-స్వప్నజాగ్రదవస్థాద్వయాన్విత ప్రకృత్యుపాధికస్య స్వప్నద్రష్ట్రీ కజీవకర్మానుగుణమీశ్వరసృష్టగజాదిపదార్థానుప్రవేశపూర్వకతత్తద్దర్శనరూపేతి దృష్టాన్తే వివక్షితోఽర్థః ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ ఇమమర్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం స్వాప్నావస్థావత్-జాగరణాదీని చ జీవస్థానాని-ఏకస్య జీవస్య స్థానాన్యవస్థానాని అవస్థా ఇత్యర్థః-స్వాప్నావస్థావజ్జాగరాద్యవస్థా నాత్మస్వరూపప్రయుక్తః - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికః - స్వరూపప్రయుక్తత్వే తస్య సర్వావస్థానుగతత్వేన తత్ప్రయుక్తాః పూర్వపూర్వావస్థా ఉత్తరోత్తరావస్థాసూపలభ్యేత - న చ ప్రకృత్యవస్థతద్ద్రష్ట్రోర్భేదముపపాదయితుం శక్యః-కర్మానుస్మృతిశబ్దవిధ్యనుపపత్తేః - కర్మ తావత్సుషుప్తేన పూర్వకృతం పుణ్యపాపరూపం తత్త్వజ్ఞానాత్ప్రాక్తేనైవ భోక్తవ్యం - అనుస్మృతిరపి-య ఏవాహం సుప్తస్స ఏవ ప్రతిబుద్ధోఽస్మీతి - శబ్దః శ్రుతిరపి-సుప్తం ప్రబుద్ధం స ఏవేతి దర్శయతి ॥ త ఇహ వ్యాఘ్రో వా సింహో వా వృకో వా వరాహో వా కీటో వా పతఙ్గో వా దంశో వా మశకో వా యద్యద్భవన్తి తదా భవన్తీతి - విధయశ్చ మోక్షార్థాస్సుప్తస్య పునరనుత్థితావనర్థకాస్స్యుః ॥ అతస్స్వప్నావస్థావజ్జాగరాదయో న జీవస్వరూపప్రయుక్తా - అపి తు ప్రకృత్యుపాధికా- ఇతి-తథాపి జీవస్వరూపవిమర్శనే కేమాయాతం-తత్రాహ ॥ ఆత్మన ఇతి ॥ జాగరాదీన్యవస్థానాని - ఆత్మనో మాయామాత్రాణి పరమాత్మసంబన్ధిప్రకృత్యుపాధికాని-న స్వరూపప్రయుక్తానీ -తి జ్ఞాత్వా - ఆత్మనో మాయామాత్రాణీత్యనేన జీవస్య స్వాప్నావస్థా పరమాత్మాయత్తేతి దర్శితం - తద్ద్రష్టారం తత్తదవస్థాసాక్షిణం పరం ప్రకృతేర్విలక్షణం జీవాత్మానం స్మరేత్ -అచేతనస్య తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వానుపపత్తేః-కర్మానుస్మృత్యాద్యనుపపత్తేశ్చ - ఏకైకం శరీరమేకైకజీవేన వ్యాప్యం తత్స్వరూపం చ తత్తదవస్థాద్రష్టృత్వపూర్వపూర్వావస్థానుస్మర్తృత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైర్నిపుణతరవివేకేనావగన్తవ్యమితి భావః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ ఏవం పరమాత్మస్వరూపవి

మర్శనప్రకారమాహ ॥ యేనేతి ॥ యేన హేతుభూతేన పరమాత్మనా - ప్రసుప్తః సుషుప్త్యవస్థాం ప్రాప్తః - పురుషో జీవః - జీవస్య సుషుప్తౌ పరమాత్మనో హేతుత్వం స్వాపేనేతి హేత్వర్థకతృతీయయా యేననిర్దేశః - తథాహి ,, స్వప్నాన్తం మే సోమ్య విజానీహి ,, ఇత్యుపక్రమ్య ,, యత్రైతత్పురుషస్స్వపితి నామ సతా సోమ్య తదా సంపన్నో భవతి స్వమపీతో భవతి తస్మాదేనం స్వపితీత్యాచక్షతే స్వం హ్యపీతో భవతి ,, ఇతి ఛాన్దోగ్యే శ్రుతం - స్వప్నాన్తం సుషుప్తిః - సతా బ్రహ్మణా సంపన్నో భవతి జీవః - సతా సాకం సంపత్తిర్నామ శరీరేన్ద్రియాధిష్ఠాతృత్వాదివ్యాపారాన్తరరాహిత్యేన బ్రహ్మణి స్థితిమాత్రం , సైవ సుషుప్తిః, స్వం స్వశరీరకం పరమాత్మానం ప్రతి - అపీతో భవతి లీనో భవతి - ఉక్తవిధా సంపత్తిరేవ చ లయః కారణ ఏవ హి కార్యస్య లయః - ఏవం సుషుప్త్యాధారత్వాత్తత్కారణత్వాచ్చ యేనేతి తద్ధేతుత్వేన నిర్దిష్టః - ఏవం యేన - సుషుప్తః పురుషః , ఆత్మనస్స్వస్య , స్వాపం వేద అనుభవతీత్యర్థః - తథా - సుఖం చ వేద - సుఖమహమస్వాప్సమితి పరామర్శానుగుణం సుఖం చ యత్సంపత్తికృతం వేద - తం - నిర్గుణం హేయగుణరహితం - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యం పరమాత్మానం మామ్, అవేహి జానీహీత్యర్థః - సుషుప్త్యాధారత్వతత్కారణత్వసౌషుప్తికసుఖహేతుత్వాదిభిర్ధర్మైః పరమాత్మస్వరూపం విమర్శనీయమితి భావః - నిర్గుణమితి సుఖవిశేషణం వా , నిర్గుణం ప్రబోధసమయేఽనుసంధీయమానస్యాత్మనో యావర్ణాశ్రమాదివిశిష్టతా తాదృశగుణరహిత - మా ప్రబోధాదహమిత్యేకాకారేణ ప్రతీయమానం - సుఖరూపమాత్మానం - తమోగుణాభిభవాత్ప్రాగర్థానుభవాభావాచ్చావివిక్తస్ఫుటప్రభాసం - వేదేత్యర్థః - సుప్తోత్థితస్య పరామర్శానుగుణమేవ హి సౌషుప్తికం సుఖం వర్ణనీయం - తత్పరామర్శశ్చైవంవిధః - సుఖమహమస్వాప్సం నాహం కించిదవేదిషమితి ॥ తత్రాహమస్వాప్సమిత్యనేనాహమర్థస్యాత్మనోఽనువృత్తిర్దర్శితా , సుఖమిత్యనేన తస్య సుఖరూపతా - నాహం కించిదవేదిషమిత్యనేన తస్య బాహ్యాభిజ్ఞత్వాద్యాకారవైధుర్యం చ దర్శితం - ఏవంవిధం తత్సుఖమితి విశిష్యపరామర్శాభావాచ్చాస్ఫుటత్వం చ ॥ ౫౫ ॥ ఏవం సుషుప్తౌ పరమాత్మస్వరూపవిమర్శనప్రకారకథనముఖేన జీవస్వరూపమ్ ఉభయమిత్యాదినా విమృశన్ అనూద్య - బ్రహ్మ తత్పరమిత్యనేన బ్రహ్మాత్మకత్వం పిదధాతి - ఉభయమితి ॥ ఉభయం ప్రస్వాపం ప్రతిబోధం చేత్యుభయం , స్మరతః - పుంసో దేహినో - యత్ - జ్ఞానం , ప్రస్వాపప్రతిబోధయోరన్వేతి, వ్యతిరిచ్యేత, తత్తదవస్థాశ్రయేణానువర్తతే - తదుపాధివిగమే తత్తదవస్థాభిర్వ్యతిరిక్తశ్చ స్యాత్ - తత్తదవస్థానాశ్రయం స్యాత్ - యద్వా ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం స్యాత్, తత్తస్మాత్పరిశుద్ధజ్ఞానస్వరూపాజ్జీవాత్పరం విలక్షణం, తదాత్మభూతం , బ్రహ్మేత్యర్థః - యద్వా - ఉభయమిత్యాదిదృష్టాన్తార్థం - యథా - యజ్జీవస్వరూపాత్మకం జ్ఞానం సర్వావస్థానువర్తి , తద్ద్రష్టృ, ఉత్తరోత్తరావస్థాసు పూర్వపూర్వావస్థావ్యతిరిక్తం చ, తథా, తస్మాత్పరం విలక్షణం సర్వావస్థాసు జీవస్వరూపనియన్తృతయాఽనువృత్తం - ద్రష్టృ , తత్తదవస్థాసంబన్ధిసుఖదుఃఖాద్యనన్వయితయా వ్యతిరిక్తం చ బ్రహ్మేత్యర్థః , యథా సర్వావస్థానువర్తిత్వతద్ద్రష్టృత్వజ్ఞానానన్దాదిస్వరూపత్వస్వభావస్తత్తదవస్థానన్వయిత్వాహంప్రత్యయగోచరత్వాదిభిర్ధర్మైః జీవస్య రూపం విశోధ్యం , తథా బ్రహ్మశరీరత్వేనాపి తద్విశోధ్యమిత్యభిప్రాయః, ఏవం బ్రహ్మశరీరత్వేన తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తికత్వరూపపారతన్త్ర్యమప్యనుసన్ధేయమిత్యుక్తమ్ ॥ ౫౬ ॥ ఏవమననుసంధానేఽనర్థమాహ ॥ యదితి ॥ యద్యేతత్పుంసో దేహిన - ఆత్మనస్స్వస్య - మద్భావం, భావః ప్రకారః - క్లీబత్వమార్షం - మత్ప్రకారత్వం , విస్మృతం సత్ - భిన్నం భావప్రధానో భిన్నశబ్దః - భిన్నత్వం పృథక్సిద్ధత్వరూపస్వతన్త్రం స్యాదిత్యర్థః - భిన్నత్వేనానుసంహితం స్యాదితి భావః, తతో హేతోరస్య జీవస్య సంసారో భవతి ॥ సంసారస్వరూపమాహ ॥ దేహాద్దేహః జన్మానన్తరం - మృతేరనన్తరం పునర్మృతిశ్చేతి ॥ ౫౭ ॥ ఏవం బ్రహ్మాత్మకత్వాననుసంధానేఽనర్థస్సంసృతిరూప ఉక్తః , అయం చ మనుష్యజన్మన్యేవ పరిహార్యో న తిర్యగాదిజన్మనీత్యాహ ॥ లబ్ధ్వేతి ॥ ఏష జీవః, జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం, విజ్ఞానం వివేకాదిసాధనసప్తకజముపాసనాత్మకం - తయోస్సంభవో, యస్యాస్తాం , మానుషీం యోనిం లబ్ధ్వా మనుష్యజన్మ ప్రాప్యాపీత్యర్థః - ఆత్మానం ఉక్తవిధమాత్మస్వరూపం - యో - న బుధ్యేత - స పుమాన్ - క్వచిదపి - క్షేమం - నాప్నుయాత్ - తిర్యగాదియోనిషు జ్ఞానవిజ్ఞానయోగ్యతైవ నాస్తి - తద్యోగ్యాం దుర్లభాం మానుషీం యోనిం ప్రాప్యాపి బ్రహ్మాత్మకమాత్మానం స్వశరీరకం బ్రహ్మ వా యో నోపాసీత , స పునస్సంసరేదేవేతి భా

వేదాత్మనస్తథా। సుఖం చ నిర్గుణం బ్రహ్మ తమాత్మానమవేహి మామ్ ॥ ౫౫ ॥ ఉభయం స్మరతః పుంసః ప్రస్వాపప్రతిబోధయోః। అన్వేతి వ్యతిరిచ్యేత తజ్జ్ఞానం బ్రహ్మ తత్పరమ్ ॥ ౫౬ ॥ యదేతద్విస్మృతం పుంసో మద్భావం భిన్నమాత్మనః। తతస్సంసార ఏతస్య దేహాద్దేహో మృతేర్మృతిః ॥ ౫౭ ॥ లబ్ధ్వేహ మానుషం యోనిం జ్ఞానవి

ర్థః ✻ ॥ ౫౮ ॥ ✻ మానుషీం యోనిం లబ్ధవతోఽపి విషయాసక్తస్య కథం జ్ఞానాదికం ప్రతిష్ఠితం భవేత్-తత్రాహ॥ స్మృత్వేతి॥ ఈహాయాం విషయసుఖార్థాయాం చేష్టాయాం ప్రవృత్తిధర్మే - పరిక్లేశమత్యన్తశరీరాయాసాదిరూపం-తతః ఈహాతః - ఫలవిపర్యయం ఫలవిపర్యాసం-సుఖార్థచేష్టాతో దుఃఖప్రాప్తించ - స్మృత్వా సదృష్టాన్తమాలోచ్య , అనీహాయాం నివృత్తిధర్మే, అభయం అల్పత్వాస్థిరత్వదుఃఖోదర్కత్వాదినిమిత్తభయరహితమమృతత్వంచ - పశ్యన్-మునిః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యమననశీల , స్తత ఈహాతః-శనైః, విరమేత్ ॥ ఉక్తవిధాలోచనేన శనైర్వైరాగ్యముత్పాదయేదిత్యర్థః-తతో జ్ఞానవిజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితే భవత ఇతి భావః ✻ ॥ ౫౯ ॥ ✻ ఈహాయాం పరిక్లేశఫలవిపర్యయావేవ స్పష్టయతి॥ సుఖాయేతి ॥ సుఖాయ తత్ప్రాప్తయే-దుఃఖనివృత్తయేచ ,క్రియాః తదుపయుక్తాన్ వ్యాపారాన్,దంపతీ-యద్యపి-కుర్వాతే-తథాఽపి తతస్తత్క్రియాభ్యః, దుఃఖస్యానివృత్తిః, సుఖస్యాప్రాప్తిశ్చ-దుఃఖస్య నివృత్తిస్సుఖస్య ప్రాప్తిశ్చ, న భవతి -ప్రత్యుత విపరీతమేవ భవతీతి భావః ✻ ॥ ౬౦ ॥ ✻ అనీహాయామభయం స్పష్టయతి॥ ఏవమితి ॥ విజ్ఞాభిమానినాం వయమీహాయాం కుశలా ఇత్యభిమానవతాం నృణాం-మీహాయా-మేవముక్తప్రకారేణ-విపర్యయం-బుద్ధ్వా ఆలోచ్య , స్థానత్రయవిలక్షణాం జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్త్యతీతాం-కేవలవిషయాసక్తైః దుర్జ్ఞేయాం-మాత్మనః ప్రత్యగాత్మనో-గతిం బ్రహ్మాత్మకత్వాద్యాకారం బుద్ధ్వా ✻ ॥ ౬౧ ॥ ✻ దృష్టశ్రుతాభిః ఐహికాముష్మికీభిః-మాత్రాభిః విషయసుఖలేశైః - స్వేన తేజసా స్వవివేకబలేన-నిర్ముక్తః - మాత్రాసు జాతవిరాగ ఇత్యర్థః , జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం పూర్వోక్తాభ్యాం , సంతుష్టః - జ్ఞానసహకృతభగవదనుభవరూపవిజ్ఞానమాత్రే

జ్ఞానసంభవామ్ । ఆత్మానం యో న బుధ్యేత న క్వచిచ్ఛమమాప్నుయాత్ ॥ ౫౮ ॥ స్మృత్వేహాయాం పరిక్లేశం తతః ఫలవిపర్యయమ్ । అభయం చాప్యనీహాయాం సఙ్కల్పాద్విరమేత్కవిః ॥ ౫౯ ॥ సుఖాయ దుఃఖమోక్షాయ కుర్వాతే దంపతీ క్రియాః । తతోఽనివృత్తిరప్రాప్తిర్దుఃఖస్య చ సుఖస్య చ ॥ ౬౦ ॥ ఏవం విపర్యయం బుద్ధ్వా నృణాం విజ్ఞాభిమానినామ్ । ఆత్మనశ్చ గతిం సూక్ష్మాం స్థానత్రయవిలక్షణామ్ ॥ ౬౧ ॥ దృష్టశ్రుతాభిర్మాత్రాభిర్నిర్ముక్తస్స్వేన తేజసా । జ్ఞానవిజ్ఞానసంతుష్టో మద్భక్తః పురుషో భవేత్ ॥ ౬౨ ॥ ఏతావానేవ మనుజైర్యోగనైపుణబుద్ధిభిః । స్వార్థస్సర్వాత్మనా జ్ఞేయో యత్పరాత్మైకదర్శనమ్ ॥ ౬౩ ॥ త్వమేతచ్ఛ్రద్ధయా రాజన్నప్రమత్తో వచో మమ । జ్ఞానవిజ్ఞాన ✻ సంపన్నం ధారయన్నాశు సిద్ధ్యసి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆశ్వాస్య భగవానిత్థం చిత్రకేతుం జగద్గురుః । పశ్యతస్తస్య విశ్వాత్మా తతశ్చాన్తర్దధే హరిః ॥ ౬౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

సంతుష్టః - మద్భక్తః మమ నిరతిశయప్రియః-పురుషో భవేత్ - ఏవంచాభయం తస్య బ్రహ్మాత్మకత్వమనుసందధతః కరస్థమితి భావః ✻ ॥ ౬౨ ॥ ✻ తదేవాహ॥ ఏతావానితి॥ యోగనైపుణ్యం యస్యాం సా బుద్ధిర్యేషాం - తైః, మనుజైః-సర్వాత్మనా సర్వప్రకారేణ, జ్ఞేయః-స్వార్థః అనిష్టపరిహారేష్టప్రాపణసమర్థం పురుషేణ ప్రార్థనీయం వస్తు , ఏతావానేవ , ఏష ఏవేత్యర్థః , స్వార్థవతః-యద్వా, ఏతావానేవ, ఏతత్పరిమిత ఏవ-కోఽసౌ-తత్రాహ॥ యత్పరాత్మైక్యదర్శనమితి॥ పరస్య పరమాత్మనః, ఆత్మనః స్వస్య చ, ఐక్యదర్శనం అపృథక్సిద్ధసంబన్ధదర్శనమితియద్-ఏతావానేవేత్యర్థః, యద్వా, పరాత్మనః పరమాత్మనః, ఐక్యదర్శనం-ఏకత్వేన ప్రకారిత్వేనైకేనైవాకారేణ దర్శనం-యద్వా - పరస్య పరమాత్మనః-ఆత్మనః స్వస్య చ-ఐక్యదర్శనం -పరమాత్మనః ప్రకారిత్వేనైకేనాకారేణ స్వస్య చ తత్ప్రకారత్వరూపేణైకేనాకారేణ దర్శనం-పరమాత్మైక్యదర్శనమితియద్-ఏతావానిత్యర్థః ✻ ॥ ౬౩ ॥ ✻ ఏవం పరాత్మైక్యద్రష్టా చేత్త్వమప్యాశు ముక్తో భవిష్యసీత్యాహ॥ త్వమితి॥ హే రాజన్ చిత్రకేతో-త్వ-మప్రమత్తస్సమాహితచిత్తః-శ్రద్ధయా, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నం, సంపత్తిః సంపన్నం, భావే క్తః, జ్ఞానవిజ్ఞానయోస్సంపత్తిర్యస్మాత్-తన్మమ-వచః-ధారయన్ స్వనిష్ఠం కుర్వన్ - జ్ఞానవిజ్ఞానసంపాదకం మదుక్తార్థమనుతిష్ఠన్నిత్యర్థః - బ్రహ్మాత్మకత్వానుసంధానేన జ్ఞానవిజ్ఞానే ప్రతిష్ఠితే భవత ఇతి భావః , జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్న ఇతి ప్రథమాన్తపాఠే స్పష్టోఽర్థః , ఆశు-సిద్ధ్యసి ముక్తో భవిష్యసి ✻ ॥ ౬౪ ॥ ✻ ఏవముపదిశ్య భగవానన్తర్దధావిత్యాహ మునిః ॥ ఆశ్వాస్యేతి ॥ విశ్వాత్మా , జగద్గురుః-భగవాన్-హరిస్సంకర్షణః చిత్రకేతుం , ఇత్థం - మాశ్వాస్య నారదాఙ్గిరఉక్తిసంవాదితస్వవచసా విశ్వాస్య , చిత్రకేతోః-పశ్యతస్సతః, తత్రైవ పాతాళాదధస్తాత్కస్యాంచిద్దిశి , అన్తర్హితవాన్ ✻ ॥ ౬౫ ॥ ✻ ఇతి శ్రీ

౬౪॥ శ్లో ✻ పా॥ సంపన్నో॥

భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః ***********

తతః పరితనం చిత్రకేతోర్వృత్తాన్తమాహ మునిః ॥ యత ఇతి ॥ యతో యస్యాం దిశి సఙ్కర్షణోఽన్తర్హితవాన్ తస్యై దిశే నమః కృత్వా స విద్యాధరః విద్యాధరత్వం ప్రాప్తః విద్యాధరైరితి పాఠాన్తరే తైస్సహ చిత్రకేతుః గగనచారీ భూత్వా తత్ర తత్ర చచార ॥౧॥ తదేవాహ ॥ మహాయోగీ భగవాన్ స చిత్రకేతుః అవ్యాహతం బలం యేషాం తానీన్ద్రియాణి యస్య తాదృశో లక్షవర్షాణాం లక్షం బహుకాలమిత్యర్థః మునిభిస్సిద్ధైశ్చారణైశ్చ స్తూయమానః ॥ ౨ ॥ నానావిధాః స్వసఙ్కల్పానుసారిణ్యః సిద్ధయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసిద్ధయో యాసు కులాచలేన్ద్రస్య మేరోర్వా ద్రోణీషు విద్యాధరస్త్రీభిః ఈశ్వరం హరిం గాపయన్ గానం కారయన్ రేమే ॥ ౩ ॥ స చిత్రకేతుః ఏకదా కదాచిద్ విష్ణుదత్తేన యథాసఙ్కల్పం భగవతా దత్తేన భాస్వతా ప్రకాశమానేన విమానేన తత్ర తత్ర గచ్ఛన్ సఞ్చరమాణః సిద్ధైర్యోగిభిశ్చ పరివృతం గిరిశం రుద్రం దదృశే ॥౪॥ కథంభూతం అఙ్కే ఉత్సఙ్గే కృతాం నిధాపితాం దేవీమమ్బికాం బాహునా ఆలిఙ్గ్య మునీనాం సంసది సభాయాం స్థితం తతో, దేవ్యాం శృణ్వత్యాం సత్యామువాచ జహాస చ హసితవాంశ్చ ॥ ౫ ॥ తదేవాహ ఏష ఇతి త్రిభిః ॥ ఏష రుద్రః సాక్షాల్లోకానాం గురుః హితోపదేష్టా కిం చ శరీరిణాం ధర్మం వక్తా ముఖ్యః ప్రధానః స్వయమీదృశస్సన్ సభాయాం భార్యయా సహ మిథునీభూయాస్తే ॥ ౬ ॥ కిం చ జటాః బిభర్తీతి తథా తీవ్రముగ్రం నితా

***********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతశ్చాన్తర్హితోఽనన్తస్తస్యై కృత్వా దిశే నమః । విద్యాధరశ్చిత్రకేతుశ్చచార గగనేచరః ॥ ౧ ॥ స లక్షం లక్షవర్షాణామవ్యాహతబలేన్ద్రియః । స్తూయమానో మహాయోగీ మునిభిస్సిద్ధచారణైః ॥ ౨ ॥ కులాచలేన్ద్రద్రోణీషు నానాసఙ్కల్పసిద్ధిషు । రేమే విద్యాధరస్త్రీభిర్గాపయన్ హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౩ ॥ ఏకదా స విమానేన విష్ణుదత్తేన భాస్వతా । గిరిశం దదృశే గచ్ఛన్ పరీతం సిద్ధచారణైః ॥ ౪ ॥ ఆలిఙ్గ్యాఙ్కీకృతాం దేవీం బాహునా మునిసంసది । ఉవాచ దేవ్యాం శృణ్వత్యాం జహాసోచ్చైస్తదన్తికే ॥ ౫ ॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ఏష లోకగురుస్సాక్షాద్ధర్మం వక్తా శరీరిణామ్ । ఆస్తే ముఖ్యస్సభాయాం వై మిథునీభూయ భార్యయా ॥ ౬ ॥ జటాధరస్తీవ్రతపా బ్రహ్మవాదిసతాం పతిః । అఙ్కీకృత్య స్త్రియం చాస్తే గతహ్రీః ప్రాకృతో యథా ॥ ౭ ॥ ప్రాయశః ప్రాకృతాశ్చాపి స్త్రియం రహసి బిభ్రతి । అయం మహావ్రతధరో బిభర్తి సదసి స్త్రియమ్ ॥ ౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ భగవానపి తచ్ఛ్రుత్వా ప్రహస్యాగాధధీర్నృప । తూష్ణీం బభూవ సదసి సభ్యాశ్చ తదనువ్రతాః ॥ ౯ ॥ ఇత్యతద్వీర్యవిదుషి బ్రువాణే బ్రహ్మ శోభనమ్ । రుషాఽఽహ దేవీ ధృష్టాయ నిర్జితాత్మాభిమానినే ॥ ౧౦ ॥ పార్వత్యువాచ ॥ అయం కిమధునా లోకే శాస్తా దణ్డధరః ప్రభుః । అస్మద్విధానాం దుష్టానాం నిర్లజ్జానాం చ విప్రకృత్ ॥ ౧౧ ॥ న వేద ధర్మం కిల పద్మయోనిర్న బ్రహ్మపుత్రా భృగునారదాద్యాః । న వై కుమారః కపిలో మునిశ్చ

న్తం నా తపో యస్య బ్రహ్మవాదీ బ్రహ్మజ్ఞానోపదేష్టా అథ చ సభాయాః పతిః ప్రధానః ఏవంభూతోఽపి లజ్జాహీనః అఙ్కే స్త్రియం కృత్వా నిధాప్య ఆస్తే ఉపవిష్టవాన్ యథా ప్రాకృతః అత్యన్తమూఢస్తద్వత్ ॥ ౭ ॥ కిం చ ప్రాకృతా అపి బహుశో రహస్యేవ స్త్రియమఙ్కే బిభ్రతి నిధాపయన్తి అయం తు మహావ్రతధరోఽపి సదసి సభాయామేవ స్త్రియమఙ్కే బిభర్తి అయం మహాన్ వ్యత్యాస ఇతి భావః ॥౮॥ తతః తచ్చిత్రకేతోర్వచః శ్రుత్వాఽపి భగవాన్ రుద్రః అగాధా గమ్భీరా ధీర్యస్య తాదృశః అత ఏవ ప్రహస్య తూష్ణీం బభూవ హే నృప తథా తం రుద్రమనువ్రతాస్తదనువ్రతాస్సభ్యాశ్చ తూష్ణీం బభూవుః ॥౯॥ అతద్వీర్యవిదుషి న తస్య రుద్రస్య వీర్యం ప్రభావం „తేజీయసాం న దోషాయ„ ఇత్యుక్తన్యాయేన తేజోవిశేషం విద్వాన్ తస్మిన్, అతద్వీర్యవిదుషి, చిత్రకేతౌ విటీత్థం బ్రహ్మ బ్రహ్మాత్మకం శోభనం శివం ప్రతి బ్రువాణే సతి దేవీ అమ్బికా నిర్జితాత్మాభిమానినే జితేన్ద్రియత్వాభిమానవతే అత ఏవ దుష్టాయ చిత్రకేతవే రుషా క్రోధేనోవాచ ॥౧౦॥ తదేవాహ ॥ అయమిత్యాదినా కర్తాఽపుత్రకక్షిపసీత్యన్తేన తావత్తముపాలభతే అయమితి ద్వాభ్యాం ॥ అయం అధునా కిమర్థమాగత ఇతి శేషః ॥ అహో అస్మాన్ దణ్డయితుమధునాఽయమాగత ఇత్యుపాలమ్భః తదేవాహ ॥ అహో నిర్లజ్జానాం అస్మద్విధానాం దుష్టానాం అయం శాస్తా హితాహితయోర్విధ్యజ్ఞాపకః శాసనాతివర్తిత్వే దణ్డధరః దణ్డయితా ప్రభుర్దణ్డనే సమర్థశ్చ అత ఏవ విప్రకృత్ దమనకారీ ॥౧౧॥ అహో పద్మయోన్యాదయో ధర్మం న విదన్తి యతస్తే అతివర్తినం మర్యాదాతివర్తినం హరం రుద్రం నో నిషేధన్తి న నిషేధన్తి అయం త్వధునా నిషేధతీత్యుపా

లబ్ధః-తత్ర-పద్మయోనిః బ్రహ్మా-కుమారః సనత్కుమారః-మనుః స్వాయమ్భువః * ॥౧౨॥ * తమేవముపలభ్యావశ్యమయం నిగ్రాహ్య ఇత్యాహ ॥ యేషామితి వ్యాఖ్యానమ్ ॥ తావత్పతిపారమ్యదృష్ట్యా రుద్రం విశినష్టి ॥ యేషాం పద్మయోన్యాదీనాం-అనుధ్యేయం ధ్యాతుం యోగ్యం పదాబ్జయుగ్మం - యస్య- జగద్గురుం జగద్ధితోపదేష్టారం స్వయం-సాక్షాన్మఙ్గలానామపి మఙ్గలం-ఈదృశం హరం-సూరీన్ ఋషీంశ్చ యం-క్షత్రియాధమః-పరిభూయ-యద్యస్మాత్-ప్రశాస్తి-తత్తస్మాత్-అయం-దుష్టో దురాత్మా-దణ్డ్య ఏవ-సూరీన్ పరిభూయ జగద్గురుం గిరిశం ప్రశాస్తీతి వాఽన్వయః * ॥౧౩॥ * నను భగవద్భక్తోఽయం న దణ్డ్య ఇత్యత్రాహ - సాధుభిః - పరిషేవితం కృతం -య-ద్వైకుణ్ఠస్య భగవతః-పాదమూలయోః-ఉపసర్పణమనుసరణం-నైవార్హతి యావత్-తత్ప్రాప్తి- అయం క్షత్రబన్ధు-ర్నార్హతి యతోఽయం-సంభావితాత్మా అహమధిక ఇత్యభిమానీ-అత ఏవ-స్తబ్ధః నిశ్చల ఇవ స్థితః * ॥౧౪॥ * ఏవం దణ్డ్యతామభిధాయాథ శపతి ॥ అత ఇతి ॥ అతః భగవత్సేవానర్హత్వాత్-హే దుర్మతే-త్వం - ఆసురీం పాపీయసీం-యోనిం - యాహి, హే పుత్ర, యథా, భూయో మహతాం-కిల్బిషం అపకారం న కర్తా న కరిష్యసి-తథా యాహీ * ॥౧౫॥ * హే భారత, ఏవమిత్థం, శప్తః స చిత్రకేతు-ర్విమానా-దవరుహ్య-సతీమమ్బికాం-నమ్రేణ-మూర్ధ్నా-ప్రసాదయామాస-ప్రసన్నామకరోత్ * ॥౧౬॥ * తదేవాహ ప్రతిగృహ్ణామీత్యాదినా ॥ మమ తత్క్షమ్యతాం సతీత్యన్తేన ॥ తావత్తవైవమమరోషేణాస్తీతి సూచయన్ శాపం స్వీకరోమీత్యాహ, ప్రతిగృహ్ణామీతి- హే అమ్బికే- తే త్వయా-దత్తం-శాపమాత్మనోఽఞ్జలినా - ప్రతిగృహ్ణామి - అఞ్జలిబన్ధపూర్వకం స్వీకరోమి-మయి మహాననుగ్రహస్త్వయా కృతో న తు నిగ్రహ ఇతి భావః -తదేవ స్పష్టయతి ॥ దేవైరితి ॥ దేవై-ర్యద్యత్ప్రోక్తం-నిగ్రహరూపమనుగ్రహరూపం వా-తత్సర్వం-మర్త్యాయైవ ప్రోక్తం, కుతః-హి యస్మాత్- తత్ దేవైః ప్రోక్తం-తస్య నిగ్రాహ్యస్యానుగ్రాహ్యస్య వా-జన్తోః-పూర్వదిష్టం

మనో నిషేధన్త్యతివర్తినం హరమ్ * ॥౧౨॥ యేషామనుధ్యేయపదాబ్జయుగ్మం జగద్గురుం మఙ్గలమఙ్గలం స్వయమ్ । * యః క్షత్రబన్ధుః పరిభూయ సూరీన్ ప్రశాస్తి ధృష్టస్తదయం హి దణ్డ్యః ॥౧౩॥ నాయమర్హతి వైకుణ్ఠపాదమూలోపసర్పణమ్ । సంభావితమతిః స్తబ్ధః సాధుభిః పరిషేవితమ్ ॥ ౧౪ ॥ అతః పాపీయసీం యోనిమాసురీం యాహి దుర్మతే । యథేహ భూయో మహతాం న కర్తా పుత్ర కిల్బిషమ్ ॥౧౫॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్తశ్చిత్రకేతుర్విమానాదవరుహ్య సః । ప్రసాదయామాస సతీం మూర్ధ్నా నమ్రేణ భారత ॥౧౬॥ చిత్రకేతురువాచ ॥ ప్రతిగృహ్ణామి శాపం తే హ్యాత్మనోఽఞ్జలినాఽమ్బికే । దేవైర్మర్త్యాయ యత్ప్రోక్తం పూర్వదిష్టం హి తస్య తత్ ॥౧౭॥ సంసారచక్ర ఏతస్మిన్ జన్తురజ్ఞానమోహితః । భ్రామ్యన్ సుఖం చ దుఃఖం చ భుఙ్క్తే సర్వస్య సర్వదా ॥౧౮॥ నైవాత్మా న పరశ్చాపి కర్తా స్యాత్సుఖదుఃఖయోః । కర్తారం మన్యతే ప్రాజ్ఞ ఆత్మానం పరమేవ చ ॥ ౧౯ ॥ గుణప్రవాహ

ప్రాచీనకర్మప్రయుక్తం - మోక్షవిరోధిప్రాచీనకర్మణైవం భ్రామ్యతో నితరాం ముముక్షోర్మమాశు తద్విరోధిప్రాచీనకర్మఫలరూపత్వాచ్ఛాపానుభవేన నిశ్శేషనిరస్తకర్మబన్ధస్య భగవత్ప్రాప్త్యా నిత్యనిరతిశయానన్దరూపమహాభ్యుదయలాభాత్త్వయాఽనుగ్రహ ఏవ కృత ఇతి భావః * ॥౧౭॥ * ఏతదేవ స్ఫుటయితుం తావజ్జన్తూనాం కర్మభిర్భ్రమణమాహ ॥ సంసారచక్ర ఇతి ॥ ఏతస్మిన్-చక్రవత్పరివృత్తిశీలే-గర్భజన్మజరామరణాదిరూపే సంసారే-అజ్ఞానేన జ్ఞానేతరేణానాదిపుణ్యాపాపాత్మకేన కర్మణా - మోహితః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితః-కేవలదేహాత్మాభిమానీ, జన్తుః-భ్రామ్యన్-పునః పునః , పూర్వపూర్వవాసనానురూపాణ్యుత్తరోత్తరసుఖదుఃఖాదిహేతుభూతాని కర్మాణి - కుర్వన్ - తత్ఫలం సుఖం దుఃఖం చ-భుఙ్క్తే-ఏతన్న కేవలమన్యేషామేవ జన్తూనాం - కిన్తు తవాపీ, త్యాశయేనాహ ॥ సర్వస్య సర్వదేతి ॥ సర్వస్య అన్యస్య మమ తవ చ-సర్వదా యావన్ముక్తి, ఏతత్సమానమితి భావః , అన్యథా మత్కృతహేళనాత్తవానాదికర్మప్రయుక్త-దేహాత్మాభిమానమూలకః క్రోధ ఏవ న స్యాదితి తాత్పర్యమ్ * ॥౧౮॥ * యత ఏవం సత్కారన్యక్కారగసుఖదుఃఖాదికం సర్వమనాదికర్మనిమిత్త-మత ఏవ-త్వత్తిరస్కర్తుర్మమ, మాం శపన్త్యాస్తవ చ, న దోష ఇత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ సుఖదుఃఖయోః కర్తా కారకః, సుఖదుఃఖోపాదక ఇత్యర్థః - ఆత్మా స్వయం, పరోఽన్యశ్చ, న స్యాన్న భవతీత్యర్థః, కిన్తు, తయోః కర్మైవ నిమిత్తమితి భావః, కర్మణః క్షణికత్వాజ్జడత్వాచ్చ కథం తత్కాలాన్తరభావిసుఖదుఃఖనిమిత్తం , తత్రాహ ॥ కర్తారమితి ॥ ప్రాజ్ఞః పుణ్యాపాపయాథాత్మ్యవిత్, పరమాత్మానం పరమపురుషమేవ, సుఖదుఃఖయోః - కర్తారం, మన్యతే, అయం భావః , పుణ్యపాపే హి పరమాత్మనో నిగ్రహానుగ్రహరూపే , తత్ర శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకశాస్త్రార్థానువర్తిన్యనుగ్రహః పరమపురుషస్య, స ఏవ హి పుణ్యం నామ, అననువర్తిని తు నిగ్రహః స ఏవ హి పాపం , ఏవం చ పరమపురుష ఏవ స్వశాస్త్రార్థానువృత్త్యననువృత్తినిమిత్తానుగ్రహనిగ్రహరూపపుణ్యపాపఫలభూతయోస్సుఖదుఃఖయోః కర్తేతి * ॥౧౯॥ * ఏవం వైషయికసుఖదుఃఖయోస్తు

పురుషార్థత్వాపురుషార్థత్వాస్యాపగమేనకర్మానుసారేణేశ్వరస్తత్ఫలైర్యుక్తం, ఇదానీం వైషయికసుఖంవిషమిశ్రక్షీరవదన్తతో దుఃఖహేతుత్వాదపురుషార్థరూపమేవేత్యాహ॥ గుణేతి॥ గుణానాంప్రకృతేర్గుణానాంసత్త్వరజస్తమసాం, ప్రవాహరూపేపరిణామరూపే, ఏతస్మిన్ప్రకృతిమణ్డలే, జన్తూనాం, కశ్శాపః, కోఽనుగ్రహః, ఉభయోరైవలక్షణ్యామేవదుర్వచమితిభావః ననుదుర్వచం తయోస్స్వరూపం, స్వర్గహేతురనుగ్రహోనరకహేతుర్నిగ్రహఇతిసువచమేవేత్యతాహ॥ కస్స్వర్గోనరకఃకోవేతి॥ స్వర్గనరకయోరపిస్వరూపందుర్వచమేవేతిభావః, ననుస్వర్గస్సుఖం, దుఃఖంనరక, ఇతిసువచమిత్యతాహ॥ కింసుఖం దుఃఖమేవచేతి॥ తదప్యవ్యవస్థితమిత్యర్థః-స్వర్గస్యసుఖరూపత్వేతస్యదుఃఖగర్భత్వంనస్యాత్-నరకస్యదుఃఖరూపత్వేవాతస్యసుఖగర్భతానస్యాత్ - స్వర్గోఽప్యన్తతోదుఃఖహేతుర్నరకోఽప్యన్తతఃకించిత్సుఖహేతుర్దృష్టః - అతఉభయోరుభయగర్భత్వాన్నపరస్పరస్యవ్యవస్థితిరితిభావః - శాపనరకదుఃఖానిదృష్టాన్తార్థతయోపాత్తాని-యథాతేషుపురుషార్థత్వంతద్ధేతుత్వంచనాస్తి-తథాఽనుగ్రహస్వర్గసుఖేష్విత్యర్థః ❁ ॥౨౦॥ ❁నన్వేవంసుఖదుఃఖభాఞ్జిభూతానికిమకస్మాత్స్వయమేవోత్పద్యన్తే-నేత్యాహ॥ ఏకఇతి॥ భగవాన్నిరస్తనిఖిలదోషఃషాడ్గుణ్యపూర్ణఃపరమపురుషః-ఆత్మనస్స్వస్య-మాయయా-స్వయ- మేకఃనిస్సమాభ్యధికః స్వసమాభ్యధికకర్త్రన్తరోఽపకరణాన్తరనిరపేక్షఏవ-భూతానిదేవమనుష్యాదీని-చిదచిదాత్మకాని - ఆబ్రహ్మస్తమ్బపర్యన్తాని-సృజతి-నతుతాన్యకస్మాదుత్పద్యన్తఇతిభావః-తర్హి, కులాలాదివత్కర్మాయత్తదేహీభగవాన్నేత్యాహ॥ నిష్కలఃకర్మాయత్తపాణిపాదాద్యవయవాత్మకదేహరహితః-తస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిదోషపరిహారాయభూతానివిశినష్టి - యేషామితి॥ యేషాంభూతానాంస్వస్వకర్మానుగుణబన్ధమోక్షాదికంభవతి- తానిసృజతీత్యన్వయః-బన్ధంమోక్షమితిద్వితీయాన్తపాఠే - యేషాంభూతానాం-తత్తత్కర్మానుసారేణబన్ధాదికంచసృజతి - సఏవతానిభూతాన్యపిసృజతి- తతోఽస్యనవైషమ్యాదిదోషఇత్యర్థః, ఏషామిత్యేతచ్ఛబ్దపా

ఏతస్మిన్కశ్శాపఃకోన్వనుగ్రహః। కస్స్వర్గోనరకఃకోవాకింసుఖందుఃఖమేవవా ॥ ౨౦ ॥ ఏకస్సృజతిభూతానిభగవానాత్మమాయయా । ❁యేషాంబన్ధశ్చమోక్షశ్చ సుఖందుఃఖంచనిష్కలః ॥ ౨౧ ॥ నకస్యకశ్చిద్దయితో *నప్రతీపోనజ్ఞాతిబన్ధుర్నపరోనచస్వః । సమస్యసర్వత్రనిరఞ్జనస్యసుఖేనరాగఃకుతఏవరోషః ॥ ౨౨ ॥ తథాఽపితచ్ఛక్తివిసర్గఏషాంసుఖాయదుఃఖాయహితాహితాయ । *బన్ధాయమోక్షాయచమృత్యుజన్మనోశ్శ

రేబన్ధమిత్యాదీనాంచద్వితీయాన్తపాఠేతు - సృష్టానామేతేషాంభూతానాంతత్తత్కర్మానుసారేణబన్ధాదికమపిసృజతీత్యర్థః ❁॥౨౧॥ ❁ఏవంబన్ధాదికందేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యంచతత్తజ్జీవకర్మానుసారేణతేషాంతేషామీశ్వరకృతమౌపాధికంనస్వరూపప్రయుక్తమిత్యుక్తం - కీదృశంతర్హిజీవస్యస్వరూపం -కుతస్తస్యకర్మ-యతోదేవాదివైచిత్ర్యంబన్ధాదికంచే-త్యపేక్షాయామాహ॥ నకస్యేతి॥వస్తుతః-కస్యాపిజీవస్య-కశ్చిదపి-దయితాది-ర్నాస్తి-కుతః-సర్వత్రదేవాదిశరీరేషు -సమస్యసమత్వేనావస్థితస్య-జ్ఞానైకాకారతయాజ్ఞానానన్దస్వరూపత్వేనచావస్థితస్యేత్యర్థః-పరస్పరతారతమ్యేహిప్రియాప్రియాదివిభాగః -సర్వేషామాత్మనామేకరూపత్వాన్నస్వరూపకృతః-ప్రియాప్రియాదివిభాగఇతిభావః-నను-దేవాదిరూపేణవైచిత్ర్యాత్కథంసమత్వంతత్రాహ॥ నిరఞ్జనస్యేతి॥అఞ్జనంరూపాన్తరాపత్తి- స్తద్రహితస్య-దేవాదివైచిత్ర్యస్యప్రకృతిగతత్వాజ్జీవస్వరూపగతత్వాభావాత్సర్వత్రసమఇతిభావః - యతఏవసమోనిరఞ్జనశ్చా-తఏవ - తస్యవైషయికేసుఖేన-రాగఃనాసక్తిః - సుఖైకతానస్వరూపత్వేన-వైషయికసుఖలేశే-నతస్యరాగఇతిభావః-యతఏవ-సుఖేన-తస్యరాగః-కుతస్తరాంతస్యవైషయికసుఖలాభప్రతిబన్ధకవిషయేరోషస్స్యాదిత్యర్థః - తత్ర-దయితః-ప్రీతివిషయః-అనుకూలఇతియావత్-ప్రతీపఃప్రతికూలః-జ్ఞాతిస్సపిణ్డః-బన్ధుర్వైవాహికాదిసంబన్ధవాన్-పరఃఅన్యదీయః-స్వఃస్వకీయః ❁॥౨౨॥ ❁ఏవంప్రకృతివిలక్షణంస్వాభావికంజీవస్వరూపముక్తం - అథైవంభూతస్యదేవాదివైచిత్ర్యంబన్ధాదికంచోపపాదయతి॥తథాపీతి॥యద్యప్యేవంభూతాజీవాస్తథాప్యే - షాం - శరీరిణాంజీవానాం-తచ్ఛక్తివిసర్గఏవ-తస్యతజ్జీవసంస్థకర్మణో-యా-శక్తిర్వాసనారూపాశక్తి - స్తస్యా-విసర్గఃసృష్టిః-ఉత్తరోత్తరకర్మైవ-సుఖాదిరూపసంసృతయే-మోక్షాయచ-అవకల్పతేసమర్థంభవతి - తన్నిమిత్తమిత్యర్థః॥ అయంభావః॥స్వభావతఃపూర్వోక్తవిధానామపిబీజాఙ్కురన్యాయేనానాదికర్మవాసనామాత్రావశేషితానాంకల్పాన్తేపరమాత్మన్యుపసంహృతానాంపునఃకల్పాదౌపరమకారుణికేనేశ్వరేణస్వారాధనేనైతేనిస్తరేయురిత్యనుజిఘృక్షుణాప్రదత్తకరణకళేబరధర్మార్థకామమోక్షరూపపురుషార్థచతుష్టయ

౨౧ ॥ శ్లో ❁ పా॥ యేషాంబన్ధంచమోక్షంచ †ఏషాంబన్ధంచమోక్షంచ

తత్సాధనావబోధివేదాఖ్యశాస్త్రాణామప్యనాదివాసనయా "అన్నం భోజ్యం మనుష్యాణాం - శ్వపశూనాం తృణాహారా,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా ఈహమానానాం పుణ్యపాపకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవపునస్తదర్థకర్మోపనిపాతతత్ఫలానుభవాదిపరంపరయా సర్వముపపన్నమితి- తత్ర - హితాహితాయ సుఖదుఃఖహేతుభూతధర్మాధర్మాయ-మృత్యుజన్మనోః జన్మమరణాభ్యామిత్యర్థః - తాదర్థ్యస్య సంబన్ధసామాన్యత్వేన వివక్షయా షష్ఠీప్రయుక్తా మోక్షాయ చ-తచ్ఛక్తివిసర్గ ఏవావకల్పత ఇత్యనేన భగవత్ప్రసాదహేతుకః కశ్చిద్యాదృచ్ఛికానుషఙ్గికప్రాసఙ్గికాద్యన్యతమః పుణ్యకర్మవిశేష ఏవ మోక్షోపాయోపసంహారహేతురితి సూచితమ్ * ॥౨౩॥ * ఏవంచ స్తుస్థితినభిధాయ త్వచ్ఛాపోఽనుగ్రహ ఏవేతి వదన్ స్వాపరాధం ప్రతిక్షమాపయతి॥ అత ఇతి॥ అతః వస్తుస్థితేరేవంవిధత్వాత్ - హే భామిని - శాపనిర్హరణాయ - త్వాం-న ప్రసాదయే న ప్రార్థయే-కింతు-హే సతి-మన్యుమనయా-యదుక్తమసాధు యథా తథా - మన్యసే-తత్-క్షమ్యతా-మితి - త్వాం-ప్రసాదయే * ॥ ౨౪ ॥ * ఇతీత్థం-గిరిజాం పార్వతీం-ప్రసాద్య ప్రసన్నాం కృత్వా-చిత్రకేతుః-హే అరిన్దమ-స్మయతోః-ఆశ్చర్యం ప్రాప్తయోః - తయోః భవభవాన్యోః-పశ్యతోస్సతోః - విమానేన గమనసాధనేన-జగామ * ॥౨౫॥ * తతః, చిత్రకేతోర్గమనానన్తరం, రుద్రాణీమమ్బికాం ప్రతి, రుద్ర - ఇదం వక్ష్యమాణం దేవర్షిప్రభృతీనాం -స్వపార్షదానాం చ-శృణ్వతాం-అబ్రవీత్ * ॥ ౨౬ ॥ * తదేవాహ॥ దృష్టవతీత్యాదినా సమదర్శిష్విత్యన్తేన ॥ హే సుశ్రోణి-అద్భుతకర్మణః వివిధవిచిత్రస్వాభావికక్రియాశక్తేః-హరేర్భగవతో - భృత్యవర్గాణాం మాహాత్మ్యం దృష్టవతీ-అసి కథంభూతానాం నిస్స్పృహాణాం-వైషయికం సుఖ - మనిచ్ఛతాం - మహాత్మనాం- అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధీనాం సుఖదుఃఖయోస్సమబుద్ధీనాం చేత్యర్థః * ॥౨౭॥ * ఏతద్దృష్టాన్తేనాన్యానపి భగవద్భక్తానీదృశానేవాహో ఇత్యాహ॥ నారాయణపరా ఇతి॥ సర్వే-

శరీరిణాం సంసృత ఏవ కల్పతే॥ ౨౩ ॥ అతః ప్రసాదయే న త్వాం శాపమోక్షాయ భామిని *। యన్మన్యసే హ్యసాధూక్తం మమ తత్ క్షమ్యతామితి ॥ ౨౪ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ ఇతి ప్రసాద్య గిరిశౌ చిత్రకేతురరిన్దమ। జగామ స్వవిమానేన పశ్యతోః స్మయతో * స్తయోః ॥ ౨౫ ॥ తతస్తు భగవాన్ రుద్రో రుద్రాణీమిదమబ్రవీత్ । దేవర్షిదైత్యసిద్ధానాం పార్షదానాం చ శృణ్వతామ్ ॥ ౨౬ ॥ శ్రీరుద్ర ఉవాచ॥ దృష్టవత్యసి సుశ్రోణి హరేరద్భుతకర్మణః । మాహాత్మ్యం భృత్యభృత్యానాం నిస్స్పృహాణాం మహాత్మనామ్ ॥ ౨౭ ॥ నారాయణపరాస్సర్వే న కుతశ్చన బిభ్యతి। స్వర్గాపవర్గనరకేష్వపి తుల్యార్థదర్శినః ॥ ౨౮ ॥ దేహినాం దేహసంయోగాద్ద్వన్ద్వానీశ్వరలీలయా। సుఖం దుఃఖం మృతిర్జన్మ శాపోఽనుగ్రహ ఏవ చ ॥ ౨౯ ॥ అవివేకకృతః పుంసో హ్యర్థభేద ఇవాత్మ

నారాయణ ఏవ పరః పరతత్త్వం యేషాం తే - కుతశ్చన ఆర్వాచీనస్య నిగ్రహాదే - ర్న బిభ్యతి భయం న కుర్వన్తి, కుతః-యతః, తే, స్వర్గాదిష్వపి, తుల్యార్థదర్శినః తుల్యప్రయోజనదర్శినః విషమార్థదర్శనమేవ భయహేతురితి భావః, అపవర్గోఽత్ర కైవల్యం, మోక్షస్య భగవదనుభవరూపత్వేన తేషాం తస్య స్వర్గాదితుల్యత్వకథనానుపపత్తేః, యద్వా, అపవర్గో ముక్తిరేవ, భగవద్దాస్యమన్తరేణ తేషాం న ప్రయోజనం, కింపునస్స్వర్గాదిస్తేషాం న ప్రయోజనమితి సూచనార్థం వా అపవర్గశబ్దః ప్రయుక్తః, స్వర్గస్యాపి నరకతుల్యతాఖ్యాపనాయ నరకశబ్దః, యథా నరకస్తథా స్వర్గోఽపీత్యర్థః॥ తథా చోక్తమ్॥ "ఏతే వై నిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మన ,, ఇతి "వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు॥ తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫల,, మితి చ, స్వర్గాదిషు తుల్యార్థదర్శిన ఇత్యనేన విషమదర్శనం భయహేతురితి సూచితమ్ * ॥౨౮॥ * తత్ర సమదర్శననిమిత్తం వక్తుం తావద్విషమదర్శననిమిత్తమాహ ॥ దేహినామితి ద్వాభ్యామ్ ॥ తావ, ద్దేహినాం జీవానాం ఈశ్వరలీలయా హేతుభూతయా, ఈశ్వరస్య లీలాత్మికయా జగత్సృష్ట్యా, యో, దేహసంబన్ధః, తస్మాదేవ సుఖదుఃఖాదీని, ద్వన్ద్వాని, భవన్తి, న తు స్వరూపత, ఇతి నిర్వివాదం, దేహసంయోగమాత్ర ఏవేశ్వరలీలా హేతుభూతా, న తు, ద్వన్ద్వేషు వా - దేహవైచిత్ర్యే వా- హేతు-రితి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౨౯ ॥ * తర్హి తత్ర కో హేతుస్తత్రాహ॥ అవివేకకృత ఇతి॥ ఆత్మని జ్ఞానైకాకారే జీవే, అర్థభేద, ఇవ దేవమనుష్యత్వాదిభేద ఇవ, గుణదోషవికల్పః, గుణాః సుఖజన్మానుగ్రహాః, దోషాః దుఃఖమృతిశాపాః, ఏషాం, వికల్పః భేదః, అవివేకకృతః, అనాదికర్మనిమిత్తో, యో, దేహాత్మభ్రాన్తిస్స్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపోఽవివేక, స్తేన కృతః తన్నిమిత్త ఇత్యర్థః, అర్థభేదస్యావివేకకృతత్వసిద్ధవత్కారేణ సదృష్టాన్తితః, ఉభయవస్యావివేకకృతమితి తాత్పర్యం - అత ఏవార్థభేదస్యావివేకకృతత్వం దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం పురుషాణాం ప్రసిద్ధమితి తస్య దృష్టాన్తత్వముపస్వరసమిత్యభిప్రేత్య తత్ప్రసిద్ధం దృష్టాన్తాన్తరమాహ॥ భిదేవ స్వప్నకల్పితేతి ॥ యథా-స్వప్నకల్పితాభిదా భేదః - అ

వివేకకృత - స్తథా - గుణదోషవికల్పోఽప్యవివేకకృత ఇత్యర్థః - యథాఽపవరకాదిషు శయానస్య - ఏకస్య - పురుషస్య స్వప్న ద్రష్టుః - స్వస్మిన్ - వస్తుతోఽవిద్యమాన ఏవ గజస్కన్ధారోహేణ దేశాన్తరగమనరాజ్యాభిషేకశిరశ్ఛేదాద్యర్థా దేహాభిమానాద్యనుగుణమీశ్వరకల్పితోఽవివేకకృత - స్తథా జాగ్రదవస్థానుభావ్యసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వజాలాని దేవాదివైచిత్ర్యం చ తత్తత్కర్మనిమిత్తదేహాత్మభ్రాన్త్యాద్యనుగుణమీశ్వరకల్పితోఽవివేకకృత - స్తథా జాగ్రదవస్థానుభావ్యసుఖదుఃఖాదిద్వన్ద్వజాలాని దేవాదివైచిత్ర్యాణి చ తత్తత్కర్మతన్మూలకదేహాత్మాభిమానాద్యనుగుణమీశ్వరకృతాన్యప్యవివేకమూలకాన్యేవేతి భావః ॥ ౩౦ ॥ ఏవం భయనిమిత్తే విషమదర్శనేఽవివేక ఏవ హేతురిత్యుక్తం అథ నారాయణపరాయణానామీదృశావివేకాభావాత్ క్వచిత్కదాచిదుపజాతస్యాప్యవివేకస్య పునః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యావమర్శనేనైతదపోహాత్తన్మూలకం విషమదర్శనం తన్మూలకం భయం చ నాస్తీత్యాహ ॥ వాసుదేవ ఇతి ॥ జ్ఞానం శాస్త్రజన్యం ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనరూపం - తత్ప్రియుక్తం - వైరాగ్యం శబ్దాదివిషయేష్వనాసక్తిరూపం - ఏతదుభయమేవ - వీర్యం బలం - యేషాం - తేషాం - వాసుదేవే - భగవతి నిరతిశయానన్దరూపే - భక్తిముద్వహతాం కుర్వతాం - నృణాం కుతశ్చిదపి హేతోః - వ్యపాశ్రయః - వ్యపగతః ఆశ్రయః యస్మాత్తద్వ్యపాశ్రయం యస్మాద్విషమదర్శనాదాశ్రయః ఆశ్రీయమాణః పరమాత్మా వ్యపగతో భవతి విస్మృతో భవతి తాదృశం విషమదర్శనం నాస్తీత్యర్థః - నిరన్తరం ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావలోకనతత్ప్రయుక్తవైరాగ్యబలవిస్మృతదేహతదనుబన్ధితద్ధర్మాణాం నిరతిశయానన్దరూపభగవద్భక్తినిర్వృతానామపి వివేకాభావాత్క్వచిత్కదాచిదాపతితస్యాప్యవివేకస్య తత్ప్రయుక్తవిపథజ్ఞానవైరాగ్యబలేన తన్నిరసనశీలత్వాచ్చ తేషాం విషమదర్శనమేవ నాస్తి - కుతస్తన్నిమిత్తం భయమితి భావః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం స్వభార్యాయై నారాయణపరాయణానాం మాహాత్మ్యమజానత్యై తత్ప్రదర్శితం రుద్రేణ - అథ స్త్రీస్వభావత్వాత్సర్వేశ్వరే సర్వకారణత్వే యిత్యద్భక్తేషు వాత్సల్యాజ్యత్వస్నియామ్య నారాయణస్య తద్భక్తానాం వా సముద్రవిప్రతిపత్తికయేదతన్మాహాత్మ్యమిత్యాశఙ్కమానాం ప్రత్యాహ ॥ నాహమితి ॥ అహం రు

ని । గుణదోషవికల్పశ్చ భిదేవ స్వప్నకల్పితా ॥ ౩౦ ॥ వాసుదేవే భగవతి భక్తిముద్వహతాం నృణామ్ । జ్ఞానవైరాగ్యవీర్యాణాం నఇహ కశ్చిద్వ్యపాశ్రయమ్ ॥ ౩౧ ॥ నాహం విరిఞ్చో న కుమారనారదౌ న బ్రహ్మపుత్రా మునయస్సురేశాః । విదామ యస్యేహితమంశకాంశకా న తత్స్వరూపం పృథగీశమానినః ॥ ౩౨ ॥ న హ్యస్యాస్తి ప్రియః కశ్చిన్నాప్రియస్స్వః పరోఽపి వా । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం సర్వభూతప్రియో హరిః ॥ ౩౩ ॥ తస్య

ద్రః - అస్మదాదయో - యస్య నారాయణస్య - ఈహితం - భావేక్తః - ఈహాం చేష్టాం - తత్స్వరూపం చ - న విదామః నజానీమః - ఈహాత్ర జగద్వ్యాపారరూపా చేష్టా - అజ్ఞానే హేతుః - అంశాంశకాః - తదాహితతజ్జ్ఞానశక్తిలేశయుక్తాః - తస్మాత్రైవ, వయమపి - పృథగీశ్వరా ఇత్యభిమానయుక్తాః - అనేన స్వస్మిన్ సర్వేశ్వరత్వశఙ్కా నివారితా - ఈహితం న విదామేత్యనేన కారణత్వశఙ్కాఽపి - సృష్ట్యాదివ్యాపారస్య తత్కర్తృకత్వకథనాత్ - స్వరూపం న విదామేత్యనేన తత్స్వరూపస్యానన్తమహిమశాలిత్వమపరిచ్ఛిన్నత్వం చోక్తం - తత్ర విరిఞ్చో బ్రహ్మా, కుమారస్సనత్కుమారః - బ్రహ్మపుత్రా మరీచ్యాదయో మునయః - తద్వ్యతిరిక్తా అన్యే మునయః సురేశా ఇన్ద్రాదయః ॥ ౩౨ ॥ ఉద్యేయం సర్వేశ్వరస్సర్వకారణభూతస్తర్హ్యయం స్వప్రాకృతస్యావాశ్రితేష్వేవ విశిష్యోక్తవిధమాహాత్మ్యాపాదకః కిమయం పక్షపాతస్తత్రాహ ॥ నహీతి ॥ అస్య నారాయణస్య - తీవ - ప్రియాదిః - కశ్చి - న్నాస్తి - తత్ర హేతుః - ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం - బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తానాం చిదచిదాత్మకానాం భూతానా - మాత్మత్వాదన్తరాత్మత్వాత్ - న హ్యాత్మన ఏకం శరీరం ప్రియమేకమప్రియం భవతీతి భావః యత ఏవాత్మా సర్వభూతానా - మత - స్తేషా, మాశ్రయః, ధారకః అన్తః ప్రవిశ్యాభర్తేత్యర్థః - సర్వభూతాశ్రయ ఇత్యనేన శరీరాణాం సర్వభూతానామాత్మభూత పరమాత్మానువర్తనం యుక్తమేవేతి సూచితం - న హి శరీరమాత్మానమననువృత్యావతిష్ఠతే - శరీరస్యాత్మానువర్తనస్వభావత్వాత్ - హరిరిత్యనేన స్వానువర్త్యార్తిహరత్వం సూచితం - ఏవం చ యేస్వాభావికం జీవపరమాత్మనోశ్శరీరాత్మభావం జానన్తస్తమనువర్తన్తే - తేషు తస్యానుగ్రహ - ఇతరేషు తదభావ - ఇతి తాత్పర్యం - అత - ఏవ న తస్య వైషమ్యమిత్యపి సూచితం - న హ్యననువర్తిష్వననుగ్రహమాత్రేణ తస్య వైషమ్యం - హ్యాశ్రితాభీష్టదస్య సురద్రుమస్యాప్యాశ్రితాభీష్టప్రదానమాత్రేణ తస్య వైషమ్యమాపాదయితుం శక్యమ్ ॥ ౩౩ ॥ యత ఏవాయమాత్మా భూతానామాశ్రితానామభీష్టప్రదోఽపి విషమస్త్వేవ చిత్రకేతుం దదహమపి తమేవోపాస ఇత్యాహ ॥ తస్యేతి ॥ యథా - మహాభాగః వివేకీ - సర్వత్ర సమదృక్ - శాన్తః - చిత్రకేతుః తస్య నారాయణస్యానుగః భృత్యః భక్తః - అత ఏవ - ప్రియః నిరతిశయప్రీతివిషయః తే

ధాఽహమప్యచ్యుతస్య ప్రియః-తన్నిమిత్తభక్తిమాంశ్చ ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తస్మాన్నారాయణప్రియమహాత్మ్యేనవిస్మయఃకార్య ఇత్యేవవదన్నుపసంహరతి ॥ తస్మాదితి ॥ యస్మాన్నారాయణస్తద్భక్తాశ్చాస్మదాదిభ్యోవిలక్షణప్రభావాః-తస్మాన్మహాపురుషస్యభగవతః-భక్తేషు-మహాత్మసుప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనప్రవణచిత్తేషు-అతఏవ-సమదర్శిషు-శాన్తేషు-విరక్తేషు-పురుషేషు-నవిస్మయఃకార్యః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ భగవతఃశివస్య -ఇత్థంఏవం - అభిభాషితంవచః-శ్రుత్వా-గౌరీదేవీ-గతవిస్మయాపిస్మయరహితా-శాన్తధీః క్రోధరహితాచబభూవ ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ తతోభాగవతశ్చిత్రకేతుః-గౌర్యాః-ప్రతిశప్తుంప్రతిశాపంకర్తుం - అలంతమఃసమర్థోఽపి-తస్యాశ్శాపం-మూర్ధ్నాసంజగృహేశిరసాఊవాహ-సాధూనాంలక్షణమేతావదేవహి-అపకర్తృష్వప్యుపకర్తృత్వబుద్ధిమత్త్వమేవహిసాధూనాంలక్షణమిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ యత్పృష్టంరాజ్ఞావృత్రస్యాసురస్వభావస్య "నారాయణేభగవతికథమాసీద్దృఢామతిః" ఇతి, తస్యోత్తరంసంగమయతి ॥ జజ్ఞఇతి ॥ యోఽయముక్తపిధచిత్రకేతుః-సఏవ-త్వష్టు-స్సకాశాత్-దక్షిణాగ్నౌ-జజ్ఞే జాతః-సఏవ- ఆసురీంయోనింఆసురంభావ-మాశ్రితః-వృత్రఇత్య-భితః-విఖ్యాతఃప్రసిద్ధః-స,పూర్వజన్మసిద్ధభగవద్భక్త్యాఅస్మిన్నపిజన్మనిజ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాంయుక్తః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ ఏవంత్వత్ప్రశ్నస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ॥ ఏతదితి ॥ యత్త్వ-మసురజాతేర్వృత్రస్య-భగవతి-స్మృతేఃభక్తేః-కారణం, పరిపృచ్ఛసిపర్యపృచ్ఛఃతస్యోత్తర-మేతత్సర్వం-సప్రపఞ్చం, తేతుభ్యం-మయాఆఖ్యాతంకథితమ్ ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ అస్యచి

చాయంమహాభాగశ్చిత్రకేతుఃప్రియానుగః । సర్వత్రసమదృక్శాన్తోహ్యహంచైవాచ్యుతప్రియః ॥ ౩౪ ॥ తస్మాన్నవిస్మయఃకార్యఃపురుషేషుమహాత్మసు।మహాపురుషభక్తేషుశాన్తేషుసమదర్శిషు ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతిశ్రుత్వాభగవతశ్శివస్యోమాఽభిభాషితమ్।బభూవశాన్తధీరాజన్దేవీవిగతవిస్మయా ॥ ౩౬ ॥ ఇతిభాగవతోదేవ్యాఃప్రతిశప్తుమలంతమః । మూర్ధ్నాసంజగృహేశాపమేతావత్సాధులక్షణమ్ ॥ ౩౭ ॥ జజ్ఞేత్వష్టుర్దక్షిణాగ్నౌదానవీంయోనిమాశ్రితః।వృత్రఇత్యభివిఖ్యాతోజ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః ॥౩౮॥ ఏతత్తేసర్వమాఖ్యాతంయన్మాంత్వంపరిపృచ్ఛసి।వృత్రస్యాసురజాతేశ్చకారణంభగవత్స్మృతేః ॥ ౩౯ ॥ఇతిహాసమిమంపుణ్యంచిత్రకేతోర్మహాత్మనః ।మాహాత్మ్యంవిష్ణుభక్తానాంశ్రుత్వాబన్ధాద్విముచ్యతే ॥ ౪౦ ॥ యఇమంప్రాతరుత్థాయశ్రద్ధావాన్వాగ్యతఃపఠేత్।ఇతిహాసంహరింస్మృత్వాసయాతిపరమాంగతిమ్ ॥ ౪౧ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే,సప్తదశోధ్యాయః.✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ పృశ్నిస్తుపత్నీసవితుస్సావిత్రీంవ్యాహృతిత్రయమ్ ।అగ్నిహోత్రంపశుంసోమంచాతుర్మాస్యాన్మహామఖాన్ ॥ ౧ ॥ సిద్ధిర్భగస్యభార్యాఙ్గమహిమానంవిభుంప్రభుమ్ । ఆశిషంచవరారోహాంకన్యాంప్రాసూతసువ్రతామ్ ॥ ౨ ॥ ధాతుఃకుహూస్సినీవాలీరాకాచానుమతిస్తథా । సాయందర్శమథప్రాతఃపూర్ణమాసమనుక్రమాత్ ॥ ౩ ॥ అగ్నీన్పురీష్యానాధత్తక్రియాయాంసమనన్తరః ॥ ౪ ॥చర్షణీవరుణ

త్రకేత్వితిహాసస్యశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ ఇతిహాసమితి ॥ మహాత్మనశ్చిత్రకేతోస్సంబన్ధినం-పుణ్య-మిమమితిహాసం-విష్ణుభక్తానాంమాహాత్మ్యసూచకంశ్రుత్వా-బన్ధాత్సంసారబన్ధా-ద్విముచ్యతే-ముక్తోభవేత్ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ యఃపుమాన్-ప్రాతరుత్థాయ-శ్రద్ధావాన్-వాగ్యతఃనియమితవాక్-హరింస్మృత్వా - ఏతమితిహాసం-పఠే-త్స-పరమాంగతింసగోత్వత్కృష్టం భగవత్సాయుజ్యం, ప్రాప్నుయాత్ -శ్రవణపఠనాభ్యాంశనైఃపరినిష్పన్నభక్తియోగోముక్తోభవేతిభావః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేసప్తదశోఽధ్యాయః .✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ఏవందాక్షాయణ్యాఃకస్యపత్న్యభార్యాయాఅదితేర్వంశముపక్రమ్యవివస్వదర్యమపూష్ణాంతత్పుత్రాణాంవంశమభిధాయతతస్త్వష్టుర్వంశస్తదనప్రయుక్తంచాభిహితం॥అథసవిత్రాదీనాంవంశముపక్రమతేమునిః॥ పృశ్నిరిత్యాదినా॥ సవితుఃపత్నీ - పృశ్నిః - సావిత్ర్యాద్యభిమానిదేవతాఃప్రాసూతేత్యుత్తరస్యానుషఙ్గఃపశుంపశుయాగంతదభిమానీదేవతాపిశేషమితి, ఏవముత్తరత్రాపి-మహామఖాన్పఞ్చమహాయజ్ఞాన్ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ ఏవం-భగస్యభార్యా,సిద్ధిరితిప్రసిద్ధా-అఙ్గాదీన్చతురః-పుత్రాన్,సువ్రతాంసుశీలాం,వరారోహామత్యన్తసున్దరీ-మాశీర్నామ్నీం-కన్యాంచప్రాసూత ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ధాతుఃపత్న్యః,కుహూప్రభృతయశ్చతస్రః-అనుక్రమా,త్సాయాదీన్-చతురః-పుత్రాన్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తథా, ధాతు,స్సమనన్తరోవిధాతా-క్రియాయాంపత్న్యా-మగ్నీ,న్పురీష్యసంజ్ఞకాన్,ఇష్టకచితాగ్నీ,నాధత్తజనయామాస ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ వరుణస్య-చర్షణీతిప్రసిద్ధా,భార్యా,ఆసీత్,భృగుః,పూర్వంబ్రహ్మణఃపుత్రోయస్యాంచర్షణ్యాం,పున,ర్జాతఃతథా-వరుణ

స్యైవపుత్రో-వాల్మీకిర్మహాయోగీ,వల్మీకా-దభవత్ , ఏతౌవరుణస్యాసాధారణౌపుత్రౌ ॥ ౫ ॥ తథా రేవత్యాంభార్యాయాంమిత్రస్యోత్సర్గాదయోఽసాధారణాస్సుతాఃఉభయోస్సాధారణౌసుతావగస్త్యవసిష్ఠాబుషీ,కథమేకైకస్యోభయసుతత్వంతత్రాహ॥ రేతఇతి ॥కదాచిత్,మిత్రావరుణౌ,పూర్వస్యాఅప్సరస,స్సన్నిధౌ,ద్రుతంస్ఖలితం,రేతః,కుమ్భేఘటే,సిషిచతుఃసిక్తవన్తౌ , తత్రకుమ్భేవసిష్ఠాగస్త్యౌజాతావితిభావః రేవత్యామిత్యర్థంవ్యాఖ్యాతప్రాయం ,వ్యధాత్ జనయామాసేత్యర్థః హేతాత , ప్రభుః ,ఇన్ద్రశ్చక్రః పౌలోమ్యాంశచ్యాంపత్న్యాం,జయన్తంఋషభం,తృతీయంమీఢుషంఇతి , త్రీన్పుత్రానజనయదితినోఽస్మాభిశ్శ్రుతమ్ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ తథాఉరుక్రమస్యత్రిభిఃపాదక్రమైర్లోకత్రయమాక్రాన్తవతో,మాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పేన,వామనరూపేణావతీర్ణస్యకీర్త్యాఖ్యాయాం,భార్యాయాం , బృహచ్ఛ్లోకఃపుత్ర,ఆసీత్,తస్యబృహచ్ఛ్లోకస్య,సౌభగాదయఃపుత్రా,ఆసన్ ॥ ౮ ॥ కాశ్యపస్యకశ్యపపుత్రస్య,మహాత్మన,ఉరుక్రమస్య , తానిప్రసిద్ధాని,కర్మాణిపదత్రయేణలోకత్రయయాచ్ఞాదీని-గుణాఃస్వభక్తవిషయకానుగ్రహాదయఃసర్వశక్త్యాదయశ్చ-వీర్యాణి-ఉత్కృష్టగుణైరన్యేభ్యఉత్కర్షోహివీర్యం - తద్రూపాణివీర్యాణిచ -పశ్చాదష్టమస్కన్ధే-వక్ష్యామహే-తథా-అదిత్యాం-యథాయేనప్రకారేణ-అవతతారఅవతీర్ణవాన్-తంచప్రకారంతత్రైవవక్ష్యామహఇత్యర్థః ॥ ౯ ॥ ఏవంప్రాసఙ్గికత్వేనాదితేర్వంశమనుక్రమ్య-అథదితేర్వంశస్యానుక్రమంప్రతిజానీతే॥అథేతి॥కాశ్యపాదీనాంవివస్వాదీనామాదితేయానాం-దాయాదాన్ సపిణ్డాన్ శత్రూన్వా-దైతేయాన్ దితేఃపుత్రాన్ - తేతుభ్యం,కీర్తయామి-కథయామి-తద్వంశేభాగవ

స్యాసీద్యస్యాంజాతోభృగుఃపునః । వాల్మీకిశ్చమహాయోగీవల్మీకాదభవత్కిల ॥ ౫ ॥ అగస్త్యశ్చవసిష్ఠశ్చమిత్రావరుణయోరుభౌ। రేతస్సిషిచతుఃకుమ్భే హ్యూర్వశ్యాస్సన్నిధౌద్రుతమ్॥౬॥ రేవత్యాంమిత్రఉత్సర్గమరిష్టంపిప్పలంవ్యధాత్ । పౌలోమ్యామిన్ద్రఆధత్తత్రీన్పుత్రానితినశ్శ్రుతమ్ ॥ జయన్తమృషభంతాతతృతీయంమీఢుషంవిభుః ॥ ౭ ॥ ఉరుక్రమస్యదేవస్యమాయావామనరూపిణః।కీర్త్యాంపత్న్యాంబృహచ్ఛ్లోకస్తస్యాసన్ సౌభగాదయః॥౮॥తత్కర్మగుణవీర్యాణికాశ్యపస్యమహాత్మనః।పశ్చాద్వక్ష్యామహేఽదిత్యాంయథైవావతతారహ ॥ ౯ ॥ అథకాశ్యపదాయాదాన్ దైతేయాన్కీర్తయామితే।యత్రభాగవతశ్శ్రీమాన్ ప్రహ్లాదోబలిరేవచ ॥౧౦ ॥దితేర్ద్వావేవదాయాదౌదైత్యదానవవన్దితౌ।హిరణ్యకశిపుర్నామహిరణ్యాక్షశ్చకీర్తితౌ ॥ ౧౧ ॥ హిరణ్యకశిపోర్భార్యాకయాధుర్నామదానవీ।జమ్భస్యతనయాదత్తాసుషువేచతురస్సుతాన్ ॥ ౧౨ ॥ ప్రహ్లాదంప్రాగనుహ్లాదంసంహ్లాదంహ్లాదమేవచ । తత్స్వసాసింహికానామరాహుంవిప్రచితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧౩ ॥ శిరోఽహరద్యస్యహరిశ్చక్రేణపిబతోఽమృతమ్।సంహ్లాదస్యమతిర్భార్యాఽసూతపఞ్చజనంతతః ॥ ౧౪ ॥ హ్లాదస్యధమనీభార్యాఽసూతవాతాపిమిల్వలమ్ । యోఽగస్త్యాయాతిథయేపేచే వాతాపిమిల్వలః ॥ ౧౫ ॥ అనుహ్లాదస్యసూర్మ్యాయాంబాష్కలోమహిషస్తథా । విరోచనస్తుప్రాహ్లాదిర్

తానామభావాన్నతచ్ఛ్రవణంమమాపేక్షితమితిరాజ్ఞోఽభిప్రాయమాలోచ్యాహ॥ యత్రేతి ॥యత్రదితేర్వంశే,శ్రీమాన్ భగవతాతుల్యంకల్యాణగుణసంయుక్తో-మహాభాగవతః,ప్రహ్లాదో-బలిశ్చ-బభూవతుః ॥ ౧౦ ॥ తర్హికథయేత్యత్రాహ॥దితేరితి॥దితే-ర్ద్వావేవ,దాయాదౌకాశ్యపానాందేవానాంశత్రూ , మరుతామదాయాదత్వస్యవక్ష్యమాణత్వాద్ద్వావేవేత్యుక్తం,పుత్రౌదైతేయైస్తత్పుత్రపౌత్రాదిభి ,ర్దానవైశ్చ , వన్దితౌ-బభూవతుః-తౌచహిరణ్యకశిపు,ర్హిరణ్యాక్షశ్చేతికీర్తితౌప్రఖ్యాతౌ ॥ ౧౧ ॥ తత్ర-హిరణ్యకశిపోర్భార్యా - జమ్భస్యదుహితా-దానవీదనువంశోద్భవా-కయాధురితిప్రసిద్ధా,సా-కయాధుఃప్రహ్లాదాదీన్-చతుర-స్సుతాన్,సుషువే ॥ ౧౨ ॥ ప్రాక్ప్రథమం - ప్రహ్లాదం-తతఃక్రమేణా-నుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాన్-సుషువఇత్యర్థః ॥ తత్స్వసా-తేషాంప్రహ్లాదాదీనాంచతుర్ణాం , స్వసాభగినీ-సింహికేతిప్రసిద్ధా,బభూవ-సా-విప్రచితఃవిప్రచిత్తేః-భర్తుర్దానవాత్సకాశాద్రాహుం,పుత్రం,అగ్రహీత్ సుషువఇత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ రాహుంవిశినష్టి ॥ శిరఇతి॥యస్యరాహో-రమృతంపిబతః-శిర,శ్చక్రేణహరి-శ్చిచ్ఛేద-సంహ్లాదస్య-హిరణ్యకశిపోస్సుతస్య-మతిర్నామ-భార్యా-పఞ్చజనాఖ్యంసుత-మసూతసుషువే ॥ ౧౪ ॥ తథా-హ్లాదస్య-భార్యాధమనీతిప్రసిద్ధా-వాతాపి-మిల్వలంచా-సూత-ఇల్వలంవిశినష్టి ॥ యఇతి ॥ అతిథయేఆతిథ్యార్థంనిమన్త్రితాయాతిథయే, అగస్త్యాయ-ఇల్వలోమేషరూపంవాతాపిం,పేచేసపాచ,తమిల్వలమిత్యన్వయః-వాతాపిమిల్వల ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తుసుగమః ॥ ౧౫ ॥ తథా-అనుహ్లాదస్య-సూర్మ్యాయాం-భార్యాయాం,బాష్కలో-మహిష - ఇతి-ద్వౌపుత్రౌ -బభూవతుః-ధృత్యాంప్రహ్లాదస్య

భార్యాయాం, విరోచనః ప్రహ్లాదిః ప్రహ్లాదస్యాపత్యం పుమాన్-బభూవ-తస్య విరోచనస్య, పుత్రో-బలి-రభవత్ * ॥ ౧౬ ॥ * తతో-బలేః-అశనాయాం భార్యాయాం-బాణో జ్యేష్ఠో యస్య తత్-పుత్రాణాం శత-మభవత్-తస్య ప్రహ్లాదస్య బలేర్వా - అనుభావః ప్రభావః, సుశ్లోక్యః అతీవవర్ణనీయః-స-పశ్చాదేవ స్తమేఽష్టమేవా, అభిధాస్యతే కథయిష్యతే * ॥ ౧౭ ॥ * బాణస్తు, రుద్ర-మారాధ్య-తద్భృత్యవర్గేషు-ముఖ్యతాం-లేభే-తదేవ వ్యఞ్జయన్ బాణం విశినష్టి ॥ యస్య బాణస్య, పార్శ్వే, అద్యాపి-పురపాలక-స్సభగవాన్ గిరిశ, ఆస్తే * ॥ ౧౮ ॥ * అన్యానపి దితేః పుత్రానాహ ॥ మరుతశ్చేతి ॥ చకారో హిరణ్యకశిపుహిరణ్యాక్షయోస్సముచ్చయార్థః - మరుతో మరుద్గణాః, చత్వారింశన్నవాధికాః ఏకోనపఞ్చాశత్సంఖ్యాకాః-దితేః పుత్రా ఏవ-తే సర్వే మరుతః - అప్రజాః అపుత్రాః - ఆసన్-తే చేన్ద్రేణ, సాత్మతాం సమానరూపతాం-దేవత్వమితి యావత్, నీతాః ప్రాపితాః, అతో, న దేవానాం దాయాదా ఇతి భావః * ॥ ౧౯ ॥ * ఏతదేవ శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా-కథమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే గురో మునే-తే మరుతః-కథ-మౌత్పత్తికం జన్మసిద్ధ - మాసురం భావమపోహ్య త్యక్త్వా -ఇన్ద్రేణ-సాత్మ్యం దేవత్వం-ప్రాపితాః దేవత్వప్రాప్త్యై, తైర్మరుద్భిః -కిం-తస్యేన్ద్రస్య-సాధుహితం-కృతం * ॥ ౨౦ ॥ * న కేవలమిదమహమేవ శుశ్రూషురపి తు-హే బ్రహ్మన్-ఇమే ఋషయోఽపి-పరిజ్ఞానాయ వేదితుం శ్రద్దధతే శ్రద్ధాం కుర్వన్తి-అతో-హే భగవన్-నోఽస్మభ్యం-వ్యాఖ్యాతుం కథయితు-మర్హసి * ॥ ౨౧ ॥ * ఏవమాపృష్టో మునిః ప్రశ్నమభినన్దన్ యథావదాచఖ్యావిత్యాహ సూతః ॥ తదితి ॥ బాదరాయణస్యాపత్యం పుమాన్-విష్ణురాతః శ్రీశుకః - అల్పం మితాక్షర-మర్థవత్ ఆశయగర్భం-తస్య రాజ్ఞ-స్తద్వచః-

త్యాం తస్యాభవద్బలిః ॥ ౧౬ ॥ బాణజ్యేష్ఠం పుత్రశతమశనాయాం తతోఽభవత్ । తస్యానుభావస్సుశ్లోక్యః పశ్చాదేవాభిధాస్యతే ॥ ౧౭ ॥ బాణ ఆరాధ్య గిరిశం లేభే తద్గణముఖ్యతామ్ । యత్పార్శ్వే భగవానాస్తే హ్యద్యాపి పురపాలకః ॥ ౧౮ ॥ మరుతశ్చ దితేః పుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః । త ఆసన్నప్రజాస్సర్వే నీతా ఇన్ద్రేణ సాత్మతామ్ ॥ ౧౯ ॥ రాజోవాచ ॥ కథం త ఆసురం భావమపోహ్యౌత్పత్తికం గురో । ఇన్ద్రేణ ప్రాపితాస్సాత్మ్యం కిం తత్సాధు కృతం హి తైః ॥ ౨౦ ॥ ఇమే శ్రద్దధతే బ్రహ్మన్నృషయోఽపి మయా సహ । పరిజ్ఞానాయ భగవంస్తన్నో వ్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౨౧ ॥ సూత ఉవాచ ॥ తద్విష్ణురాతస్య స బాదరాయణిర్వచో నిశమ్యాదృతమల్పమర్థవత్ । సభాజయన్ సన్నిభృతేన చేతసా జగాద సత్రాయణ సర్వదర్శనః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీబాదరాయణిరువాచ ॥ హతపుత్రా దితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ విష్ణునా । మన్యునా శోకదీప్తేన జ్వలన్తీ పర్యచిన్తయత్ ॥ ౨౩ ॥ దితిరువాచ ॥ కదా ను భ్రాతృహన్తారమిన్ద్రియారామముల్బణమ్ । అక్లిన్నహృదయం పాపం ఘాతయిత్వా శయే సుఖమ్ ॥ ౨౪ ॥ క్రిమివిడ్భస్మసంజ్ఞాఽఽసీద్యస్యేశాభిహితస్య వా । భూతధ్రుక్తత్కృతే స్వార్థం కిం వేద నిరయో యతః ॥ ౨౫ ॥ ఆశాసానస్య తస్యేదం ధ్రువమున్నద్ధచేతసః । మదశోషక ఇన్ద్రస్య భూయాద్యేన సుతో హి మే

ఆదృతం సాదరం యథా భవతి తథా - నిశమ్య - నిభృతేన చేతసా పూర్ణేనాన్తఃకరణేన-తం రాజానం-సభాజయన్ సమ్మానయన్ సర్వజ్ఞో మునిః-హే సత్రాయణ-సత్రం బ్రహ్మసత్రం - అయనమాశ్రయో యస్య-స సత్రాయణః బ్రహ్మసత్రేణ దీక్షిత ఇత్యర్థః-తస్య సమ్బోధనం-హే శౌనక-జగాద * ॥ ౨౨ ॥ * తదేవాహ ॥ హతపుత్రేతి ॥ శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ-శక్రమిన్ద్రం పార్ష్ణిం పక్షం - స్వీయత్వేన-గ్రాహిణా గృహీతవతా-విష్ణునా-హతౌ-పుత్రౌ హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ-యస్యాస్సా-దితిః-అత ఏవ-శోకేన-దీప్తో-యో మన్యుః క్రోధ-స్తేన-జ్వలన్తీ పరితపన్తీ-పర్యచిన్తయత్ పరితశ్చిన్తామకరోత్ * ॥ ౨౩ ॥ * చిన్తామేవ వర్ణయతి ॥ కదేతి ॥ భ్రాతరౌ హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ - హన్తారం విష్ణుద్వారా హన్తారం-తత్ర హేతుః-ఇన్ద్రియారామం కేవలవైషయికసుఖాసక్తం-ఉల్బణం క్రూరం-అక్లిన్నహృదయం అనార్ద్రచిత్తం - అత ఏవ-పాపం పాపాత్మాన-మిన్ద్రం-ఘాతయిత్వా-కథ-మహం-సుఖం యథా తథా-స్వపే సంజాతనిద్రా భవేయమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * ననుసర్వోఽపి లోకః స్వసుఖాయ పరస్యాహితమాచరతి, కిమనేనాక్రోశేన-తత్రాహ ॥ క్రిమీతి ॥ ఇశాభిహితస్య ,, ఈశ్వరోఽహమహం భోగీ ,, త్యుక్తరీత్యా స్వస్యైవేశత్వేనాభిహితస్య - ఈశం మన్యమానస్యాపి-యస్య పుంసః-మరణానన్తరం-దేహస్య-దాహాభావే-క్రిమిరితి-తత్సనుమేశ్వాదిభిర్భక్షితస్య-విష్ఠేతి-దగ్ధస్య తు-భస్మేతి-సంజ్ఞా ఆసీత్-తత్కృతే తాదృశదేహసుఖార్థం - భూతధ్రుక్ భూతహింసాకారీ-స-కిం స్వార్థం పురుషార్థం-వేద-న వేదైవేత్యర్థః- కుతః-యతో భూతద్రోహాద్ధేతో-స్తస్యా-న్తతో-నిరయో నరక ఏవ-అతో భూత-ద్రుక్ స్వార్థమపి-న జానాత్యేవేతి భావః * ॥ ౨౫ ॥ * ఇదం శరీరమేవ-ఆశాసానస్యాత్మానమన్యమానస్య-ఉన్నద్ధమచ్ఛృఙ్ఖలం-చేతో-యస్య-తస్యేన్ద్రస్య-యో మదః-తస్య - శోషకృత్-పుత్రో - మమ-యేన కారణేన ధ్రువం

నూనం-భూయాత్ ॥౨౬॥ హే రాజన్-ఇత్థం-భావేనాభిప్రాయేణ-సా-దితిః-భర్తుః కశ్యపస్య-శుశ్రూషాదిభిః-అసకృత్-ప్రియం హితం ఆచచార ఆచరితవతీత్యర్థః-తత్ర, శుశ్రూషా సేవా-పరిచర్యేతి యావత్-అనురాగః స్నేహః-ప్రశ్రయః వినయః-దమ ఇన్ద్రియనిగ్రహః ॥ ౨౭ ॥ భావజ్ఞా-దితిః -వల్గుభాషితైః మధురాలాపైః-సస్మితైః మన్దహాససహితైః-అపాఙ్గవీక్షితైః-కశ్యపస్య-మనో-జగ్రాహ స్వవశీకృతవతీ బభూవ ॥ ౨౮ ॥ కథం జితేన్ద్రియస్య తస్య విదుషః స్త్రీవశ్యతా, తత్రాహ ॥ ఏవమితి ॥ విద్వానపి-విదగ్ధయా పురుషవఞ్చనే నైపుణ్యయుక్తయా-స్త్రియా దిత్యా-జడీభూతః మోహం ప్రాపితో-ఽత ఏవ-వివశః పరవశః బాఢమిత్యాహ సమ్భోగార్థమఙ్గీకృతవానిత్యర్థః -యోషితి స్వయం కామయమానాయాం స్త్రియాం పురుషస్య -త-ద్బాఢమితివచో-న చిత్రం-హీతి లోకరీతిప్రదర్శనమ్ ॥౨౯॥ ప్రజాపతిః కశ్యపః-ఆదౌ ప్రథమం-భూతాని, స్త్రీపుంసరూపాణి భూతాని - ఏకాన్తభూతాని ఏకాన్తరూపాణి- ఏకాన్తాన్యేకదేశ ఇవావిభాగేన లక్ష్యమాణాని ఏకాన్తభూతాని-విలోక్య పరస్పరమేకశరీరవన్మిళితాని భవన్తీత్యాలోచ్యేత్యర్థః-స్వయమపి - స్త్రియం-స్వదేహస్యా-ర్ధం అర్ధాంశం-చక్రే మిథునీభూతో బభూవేత్యర్థః-ఏవం కరణే హేతుం వదన్ సామాన్యతః స్త్రియం విశినష్టి॥ యయా స్త్రియా-పుంసాం-మతిః-హృతా భవతీతి లోకరీత్యుక్తిః ॥౩౦॥ భగవాన్ కశ్యపః-స్త్రియా దిత్యా-ఏవం-సమ్భోగేన-శుశ్రూషితః పరిచరితః అత ఏవ-నితరాం, ప్రీతః-అభినన్ద్యతస్యాస్సమ్భోగకౌశలమభినన్ద్య, ప్రహస్య, దితిం ప్రతి, ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ౩౧ ॥ త దేవాహ॥ వరమితి॥ హే వామోరు, హే అనిన్దితే-వరమభీష్టం, వరయ కామయస్వ, భర్తరి-స్త్రియాః-నితరాం, ప్రీతే సతి-ఇ

తోఽపి మే ॥ ౨౬ ॥ ఇత్థం భావేన సా భర్తురాచచారాసకృత్ప్రియమ్ । శుశ్రూషయాఽనురాగేణ ప్రశ్రయేణ దమేన చ ॥ ౨౭ ॥ భక్త్యా పరమయా రాజన్మనోజ్ఞైర్వల్గుభాషితైః । మనో జగ్రాహ భావజ్ఞా సస్మితాపాఙ్గవీక్షణైః ॥ ౨౮ ॥ ఏవం స్త్రియా జడీభూతో విద్వానపి విదగ్ధయా । బాఢమిత్యాహ వివశో న తచ్చిత్రం హి యోషితి ॥ ౨౯ ॥ విలోక్యైకాన్తభూతాని భూతాన్యాదౌ ప్రజాపతిః । స్త్రియం చక్రే స్వదేహార్ధం యయా పుంసాం మతిర్హృతా ॥ ౩౦ ॥ ఏవం శుశ్రూషితస్తాత భగవాన్కాశ్యపస్స్త్రియా । ప్రహస్య పరమప్రీతో దితిమాహాభినన్ద్య చ ॥ ౩౧ ॥ వరం వరయ వామోరు ప్రీతస్తేఽహమనిన్దితే । స్త్రియా భర్తరి సుప్రీతే కః కామ ఇహ చాగమః ॥ ౩౨ ॥ పతిరేవ హి నారీణాం దైవతం పరమం స్మృతమ్ । మానసస్సర్వభూతానాం వాసుదేవశ్శ్రియః పతిః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ దేవతాలిఙ్గైర్నామరూపవికల్పితైః । ఇజ్యతే భగవాన్పుమ్భిః స్త్రీభిశ్చ పతిరూపధృక్ ॥ తస్మాత్పతివ్రతా నార్యశ్శ్రేయస్కామాస్సుమధ్యమే । యజన్త్యనన్యభావేన పతిమాత్మానమీశ్వరమ్ ॥ ౩౫ ॥ సోఽహం త్వయాఽర్చితో భద్రే ఈదృగ్భావేన భక్తితః । కం తే సమ్పాదయే కామమసతీనాం సుదుర్లభమ్ ॥ ౩౬ ॥ దితిరువాచ ॥ వరదో యది మే బ్రహ్మన్పుత్రమిన్ద్రహణం వృణే । అమృత్యుం మృతపుత్రాఽహం యేన మే ఘాతితౌ

హ లోకే-చకారాత్పరత్ర చ లోకే - అగమః అప్రాప్యః, కామః-కోవా న కోఽపి స్తీత్యర్థః, స్త్రియా అప్రాప్య ఇతి వాఽన్వయః ॥౩౨॥ నను కర్మవశ్యేఽనీశ్వరే భర్తరి ప్రీతే సతి కథం సర్వత్ర సర్వకామసౌలభ్యం, తత్రాహ॥ పతిరితి॥ నారీణాం-పతిరేవ హి-సర్వోత్కృష్టం, దైవతం-అతః-పరమదైవప్రీణనేన-సర్వకామసౌలభ్యమితి భావః, నను,, తం దేవతానాం పరమం చ దైవతం,, మితి శ్రుత్యుక్తరీత్యా శ్రియః పతిర్హి పరమం దైవతం-న భర్తా, తత్రాహ ॥మానస ఇతి॥ యః, సర్వభూతానాం, మానసః మనసస్సాక్షీ, వాసుదేవస్సర్వాన్తరాత్మా, శ్రియః పతిః ॥ ౩౩ ॥ స ఏవ భగవాన్-నామరూపాభ్యాం, వికల్పితైః వివిధైః, దేవతాలిఙ్గైః ఇన్ద్రాది దేవతారూపైః స్వశరీరైః, రిజ్యతే, ఇదం దృష్టాన్తార్థం,, తదేవాగ్నిస్తద్వాయుస్తదు చన్ద్రమాః,, ఇత్యాది శ్రుత్యుక్తరీత్యా పుమ్భిర్యష్టృభిః - అగ్న్యాదిశరీరైర్ద్వారభూతైర్యథా తదన్తరాత్మా భగవా-నిజ్యతే యాగాదిభిరారాధ్యతే, తథా, స్త్రీభిరపి-పతిరూపధృక్ పతిశరీరకః-పరమాత్మైవ-నానోపచారైస్తోష్య ఇత్యర్థః, భగవతి తుష్టే సతి-సర్వే కామాస్సులభా ఇతి భావః ॥ ౩౪ ॥ యత ఏవం-తస్మాత్ హే సుమధ్యమే-శ్రేయస్కామాః-పతివ్రతా-నార్యః-అనన్యభావేన అనన్యార్హశేషత్వేన-ఈశ్వరాత్మకం-పతిమేవా-రాధయన్తి ॥ ౩౫ ॥ హే భద్రే, యతోఽహం, మీదృగ్భావేనానన్యభావేన భక్తితశ్చ-త్వయాఽర్చితః-తత్తస్మా-త్తే తవ-కామం -ఇష్టం-సంపాదయే సిద్ధవత్కరోమి-కథం భూతం - అసతీనామపతివ్రతానాం-సుతరాం దుర్లభం లబ్ధుమశక్యమ్ ॥౩౬॥ ఏవం వరాయ భర్త్రా చోదితాఽహ దితిః ॥వరద ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్-మమ-యది-త్వం-వరదః వరం దద్యా-స్తర్హి, అమర్త్యైర్దైత్యైర్హతౌ పుత్రౌ యస్యాస్సా, అహం-ఇన్ద్రస్య హన్తారం,

పుత్రం-వృణే-యేనైన్ద్రహః ప్రయోజకేన-భగవతా ప్రయోజ్యకర్త్రా ఇన్ద్రే-సుతౌ-మారుతౌ ❀॥ ౩౭ ॥❀ ఏవంతస్యాదితే-ర్వచో-నిశమ్య -విప్రః-కశ్యపః-విమనాః-ఖిన్నః-పర్యతప్యత-పరితాపమేవాహ ॥ అహోఇతి ॥ అద్య - మహా-నధర్మో - మమ-ప్రాప్తః-అహోఇతిఖేదే ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ అహో, అస్మాదధర్మా-దహం-నరకే-ధ్రువంనూనం-పతిష్యే, కథంభూతః, ఇన్ద్రియారామః-అతఏవ-యోషిద్రూపయా-భగవన్మాయయా-గృహీతంచేతోయస్య, అతఏవ-కృపణఃదీనః ❀॥ ౩౯ ॥ ❀ స్వభావం స్త్రీస్వభావ, మనువర్తమానాయా - యోషితః , కోఽతిక్రమః వకశ్చిద్దోషః, అపితు, మామేవ-స్వార్థమప్యజానన్తం, ధిక్, అహమేవ, స్వార్థమప్యజానన్నిత్యర్థః - కుతః-యద్యస్మా-దహం-లాలితానీన్ద్రియాణియేన, తాదృశః ❀॥ ౪౦ ॥❀ స్త్రీణాం- స్వభావం - ప్రకాశయన్-పరితప్యతేశరదితి-అహో, స్త్రీణాం, వక్త్రంముఖం -శరచ్చన్ద్రతుల్యం-తథా-వచశ్చ-శ్రవణయోఃశ్రోత్రయోః-అమృతతుల్యం - హృదయంతు-క్షురస్యధారాసదృశంఅత, స్తానాం-చేష్టితం-కోవేదవకోవేత్త్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ నహి, స్త్రీణాం, మఞ్జసాసమ్యక్- కశ్చిదపుమాన్ప్రియో-ఽస్తి-తత్ర హేతుః-స్వాశిషాత్మనాం-స్వాశిషిస్వాపేక్షితఏవఅర్థే-ఆత్మాచిత్తం , యాసాం , తాసాంస్వాశిషాత్మత్వాదిత్యర్థః-అతఏవార్థే-స్వాపేక్షితార్థనిమిత్తం-పతిం-పుత్రం-భ్రాతరంవా, ఘ్నన్తిఘాతయన్తి ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఇదంమహత్సంకటమిత్యాహ ॥ దదామీతి ॥ య, త్ప్రతిశ్రుతంప్రతిజ్ఞారూపంమమవచః-నమృషాభవేత్-మిథ్యాభవితుంనార్హతి- వచసోఽనృతత్వభయేనదాస్యామిచేదిన్ద్రో

సుతౌ ॥ ౩౭ ॥ నిశమ్యతద్వచోవిప్రోవిమనాఃపర్యతప్యత। అహోఅధర్మస్సుమహానద్యమేసముపస్థితః ॥౩౮॥ అహోఅద్యేన్ద్రియారామోయోషిన్మయ్యేహమాయయా।గృహీతచేతాఃకృపణఃపతిష్యేనరకేధ్రువమ్॥ కోఽతిక్రమోఽనువర్తన్త్యాస్స్వభావమిహయోషితః। ధిఙ్మాంబతాబుధంస్వార్థేయదహంలాలితేన్ద్రియః ॥ ౪౦ ॥ శరత్పద్మోత్సవంవక్త్రంవచశ్చశ్రవణామృతమ్। హృదయంక్షురధారాభంస్త్రీణాంకోవేదచేష్టితమ్ ॥ ౪౧ ॥ నహికశ్చిత్ప్రియస్త్రీణామఞ్జసాస్వాశిషాత్మనామ్।పతింపుత్రంభ్రాతరంవాఘ్నన్త్యర్థేఘాతయన్తిచ ॥ ౪౨ ॥ ప్రతిశ్రుతందదామీతివచస్తన్నమృషాభవేత్ ।వధంనార్హతిచేన్ద్రోఽపితత్రేదముపకల్పతే॥౪౩॥ఇతిసంచిన్త్యభగవాన్మారీచఃకురునన్దన। ఉవాచకించిత్కుపితఆత్మానంచవిగర్హయన్॥౪౪॥ కశ్యపఉవాచ॥పుత్రస్తేభవితాభద్రేఇన్ద్రహాదేవబాన్ధవః।సంవత్సరంవ్రతమిదంయద్యఞ్జోధారయిష్యసి॥ దితిరువాచ॥ ధారయిష్యేవ్రతంబ్రహ్మన్బ్రూహికార్యాణియానిమే।యానిచేహవ్రతఘ్నానినవ్రతంఘ్నన్తియాన్యుత ॥ ౪౬ ॥ కశ్యపఉవాచ ॥ నహింస్యాద్భూతజాతానినశపేన్నానృతంవదేత్ । నచ్ఛిన్ద్యాన్నఖరోమాణినస్పృశేద్యదమఙ్గళమ్ ॥ ౪౭ ॥ నాప్సుస్నాయాన్నకుప్యేత❀నసంభాషేతదుర్జనైః। నవసీతాధౌతవాసస్స్రజంనవిభృయాత్క్వచిత్ ॥ ౪౮ ॥నోచ్ఛిష్టంచణ్డికాన్నంచనామిషంవృషలాహృతమ్।భుఞ్జీతోదక్యయా

ఽన్యేత, ఇన్ద్రోఽపివధంనార్హతి , అతఇదంమహత్సంకటమితిభావః - తత్రఏతస్మిన్సంకటే ,ఇదంమయావక్ష్యమాణం-ఏతత్సంకటనివృత్తయే,ఉపకల్పతేయోగ్యంభవతి ❀॥౪౩॥ ❀ హేకురునన్దన,భగవాన్-మారీచఃకశ్యపః,ఇత్థం,సంచిన్త్యఆలోచ్య-కించిత్కుపితః-ఆత్మానం-మనసైవ,గర్హయన్ఉవాచ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తదేవాహ॥పుత్రఇతి॥ హేభద్రే, ఇదంమయాఉచ్యమానం - వ్రతం , అఞ్జస్సమ్యక్-సంవత్సరపర్యన్తం,యది,త్వం-ధారయిష్యసికరిష్యసి-తర్హి,ఇన్ద్రస్యహన్తా-పుత్రః, స్తవ,భవిష్యతి,నోచే,ద్దేవానాం-బాన్ధవోభవిష్యతీతి ❀॥౪౫॥ ❀ తద్వచఃశ్రుత్వాఽఽహదితిః॥ధారయిష్యఇతి॥ హేబ్రహ్మన్-వ్రత-మహం , ధారయిష్యే - మేకార్యాణిమయాకర్తవ్యాని-యాని-ప్రవృత్తినివృత్తిరూపాణి-కర్మాణి-యానిచకర్మాణి-వ్రతంనఘ్నన్తినమారయన్తి-వ్రతఘ్నానినభవన్తి-వ్రతఘ్నానినివృత్తిరూపాణిచ,మేబ్రూహి ❀॥౪౬॥ ❀ ఏవముక్తస్తావద్వ్రతాఙ్గభూతాన్ప్రవృత్తిరూపాన్నియమానాహకశ్యపః॥నహింస్యాదితి॥భూతజాతానిభూతసమూహాన్నహింస్యాత్నహన్యాత్-తథా-కథంచన- నశపేత్-నాక్రోశేత్ - అనృతమసత్యం-నవదేత్-యదమఙ్గళం కేశకలాపాస్థితుషభస్మాది-త,న్నస్పృశేత్ ❀ ॥౪౭॥ ❀ అప్సుజలేషు,ప్రవిశ్య-నస్నాయాత్,కస్మైచిదపినకుప్యేత్,దుర్జనైర్నసంభాషేత, అధౌతమక్షాళితంవాసః-వస్త్రం , నవసీతనాచ్ఛాదయేత్ - నబిభృయాచ్చ-పూర్వం-విధృతాం-త్యక్తాం,స్రజంచ-పునర్నధారయేత్ ❀॥౪౮॥ ❀ భోజనేపఞ్చనిషిద్ధాన్యాహ॥ఉచ్ఛిష్టం,చణ్డికాన్నంభద్రకాళ్యైనివేదితం-సామిషంపిపీలికాదిదూషితం -వృషలాహృతంశూద్రేణానీతం - ఉదక్యయారజస్వలయా-దృష్టంచాన్నం-నభుఞ్జీత-అఞ్జలినా-అపఃజలం-

న పిబేత్ ॥౪౯॥ ఉచ్ఛిష్టా చేత్, అస్పృష్టసలిలా, న భవేత్, కిన్తు - జలం స్పృశేదిత్యర్థః - సన్ధ్యయోః ప్రాతస్సాయం సన్ధ్యయోః - ముక్తాః - మూర్ధజాః కేశాః - యయా - తాదృశీ - తథా - అనర్చితా అనలఙ్కృతా చ, న భవేత్, న, సంయతా, వాగ్యయా సా - న భవేత్ - అసంవీతా అప్రావృతా - బహిః - న చరేత్ ॥౫౦॥ అధౌతౌ పాదౌ యయా సా - అప్రయతా అసమాహితచిత్తా - న శయీత - తథా - ఆర్ద్రౌ పాదౌ యస్యాః - ఉదక్ - ఉదగ్భాగే శిరో యస్యాః - అపరా పశ్చిమశిరాశ్చ, న శయీత - తథా - అన్యైస్సహ - నగ్నా వివసనా చ - తథా - సన్ధ్యయోరపి, న శయీత ॥౫౧॥ ధౌతం వాసో యస్యాస్సా, నిత్యం సదా, శుచిః, సర్వైః, మఙ్గళైః హరిద్రాచన్దనాదిభిర్మఙ్గళద్రవ్యైః, సంయుతా, ప్రాతరాశాత్ ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ, గాః, విప్రాన్, శ్రియం మహాలక్ష్మీం, అచ్యుతం చ - పూజయేత్ ॥౫౨॥ తథా, వీరవతీః, పుత్రవతీర్జీవద్భర్తృకాశ్చ, నారీః, స్రగాదిభిః, అర్చయేత్, బలిరుపాయనం, మణ్డనమలఙ్కారః, తథా, పతిం చ, అర్చ్య సమ్పూజ్య, ఉపసమీపే, తిష్ఠేత తం పతిం, కోష్ఠగతం, ధ్యాయేత్, స్వపతిమేవ స్వోదరగతం, ధ్యాయేత్ ॥౫౩॥ ఏతదఙ్గకలాపేన యుక్తం, పుంసవనాఖ్యం, ఇదం, సాంవత్సరం సంవత్సరపర్యన్తం కార్యం వ్రతం - అవిప్లుతమవికలం యథా తథా, ధారయిష్యసి చేత్, ఇన్ద్రస్య హన్తా - పుత్రః, తవ - భవిష్యతి ॥౫౪॥ ఇత్యేవముక్తా, దితిః హే రాజన్, బాఢమిత్యఙ్గీకృత్య, అథ, మహామనా ఉక్తవ్రతాసక్తమనాస్సతీ, కశ్యపాత్, గర్భం - దధార - తథా, అఞ్జస్సమ్యక్, వ్రతం చ - దధార ॥౫౫॥ తత, ఇన్ద్రః, కవిర్విద్వాన్,

---

దృష్టం న పిబేన్నాఞ్జలినా త్వపః ॥ ౪౯ ॥ నోచ్ఛిష్టాఽస్పృష్టసలిలా సన్ధ్యయోర్ముక్తమూర్ధజా । అనర్చితాఽసంయతవాఙ్నాసంవీతా బహిశ్చరేత్ ॥ ౫౦ ॥ నాధౌతపాదాఽప్రయతా నార్ద్రపాదా హ్యుదక్శిరాః । శయీత నాపరాఙ్నాన్యైర్న నగ్నా న చ సన్ధ్యయోః ॥ ౫౧ ॥ ధౌతవాసాశ్శుచిర్నిత్యం సర్వమఙ్గళసంయుతా । పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్గోవిప్రాఞ్శ్రియమచ్యుతమ్ ॥ ౫౨ ॥ స్త్రియో వీరవతీశ్చార్చేత్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః । పతిం చార్చ్యోపతిష్ఠేత ధ్యాయేత్కోష్ఠగతం చ తమ్ ॥ ౫౩ ॥ సంవత్సరం పుంసవనం వ్రతమేతదవిప్లుతమ్ । ధారయిష్యసి చేత్తుభ్యం శక్రహా భవితా సుతః ॥ ౫౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బాఢమిత్యభ్యుపేత్యాథ దితీ రాజన్మహామనాః । కశ్యపాద్గర్భమాధత్త వ్రతం చాఞ్జో దధార సా ॥ ౫౫ ॥ మాతృష్వసురభిప్రాయమిన్ద్ర ఆజ్ఞాయ మానద । శుశ్రూషణేనాశ్రమస్థాం దితిం పర్యచరత్కవిః ॥ ౫౬ ॥ నిత్యం వనాత్సుమనసః ఫలమూలసమిత్కుశాన్ । పత్రాఙ్కురమృదోఽపశ్చ కాలే కాల ఉపాహరత్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం తస్యాం వ్రతస్థాయాం వ్రతచ్ఛిద్రం హరిర్నృప । ప్రేప్సుః పర్యచరజ్జిహ్మో మృగహేవ మృగాకృతిః ॥ ౫౮ ॥ నాధ్యగచ్ఛద్వ్రతచ్ఛిద్రం తత్పరోఽపి మహీపతే । చిన్తాం తీవ్రాం గతశ్శక్రః కేన మే స్యాచ్ఛివం త్వితి ॥ ౫౯ ॥ ఏకదా సా తు సన్ధ్యాయాముచ్ఛిష్టా వ్రతకర్శితా । అస్పృష్టవార్యధౌతాఙ్ఘ్రిస్సుష్వాప విధిమోహితా ॥ ౬౦ ॥ లబ్ధ్వా తదన్తరం శక్రో నిద్రాపహృతచేతసః । దితేః ప్రవిష్ట ఉదరం యోగేశో యోగమాయయా ॥ ౬౧ ॥ చకర్త సప్తధా గర్భం వజ్రేణ కనకప్రభమ్ ।

అతఏవ, మాతృభగిన్యాః దితేః, అభిప్రాయం, జ్ఞాత్వా, హే మానద, ఆశ్రమస్థాం వ్రతస్థాం, కశ్యపస్యాశ్రమస్థాం వా, దితిం - శుశ్రూషణేన, పర్యచరత్ ॥ ౫౬ ॥ తదేవాహ ॥ నిత్యమహరహః, సుమనసః పుష్పాణి, ఫలాని చ, మూలాని చ, సమిధశ్చ, కుశాంశ్చ, తాన్ - పత్రాణి కిసలయాని చ దూర్వాఙ్కురాంశ్చ, మృదః మృత్స్నాశ్చ అపశ్చ, తాః, కాలే కాలే, ఉచితకాలేషు, ఉపాహరత్ ఆనీయ సమర్పితవాన్ ॥ ౫౭ ॥ ఏవం తస్యాం దితౌ, వ్రతస్థాయాం సత్యాం హే నృప, హరిరిన్ద్రః, వ్రతస్య, ఛిద్రం వైకల్యం, ప్రేప్సుః కామయమానః, అతఏవ, జిహ్మః కుటిలచిత్తః - పర్యచరత్ యథా మృగస్యేవాకృతిర్యస్య సః - మృగాణాం హన్తా - మృగాన్, అనువర్తతే తథా ॥ ౫౮ ॥ హే మహీపతే, తత్పరః వ్రతచ్ఛిద్రపర్యాలోచనపరోఽపి - వ్రతచ్ఛిద్రం - నాధ్యగచ్ఛత్ నాపశ్యత్, అథ, కేన హేతునా, మమ శివం భద్రం, స్యాదితి, తీవ్రాం చిన్తాం నితాన్తాం చిన్తాం ప్రాప్తః ॥ ౫౯ ॥ ఏకదా సా దితిః - వ్రతకర్శితా, అతఏవ, శక్త్యా, న స్పృష్టం, వారి జలం - యయా, సా, అధౌతౌ అక్షాళితౌ, అఙ్ఘ్రీ యయా సా, తాదృశీ, అతఏవ, ఉచ్ఛిష్టా, సన్ధ్యాయాం సాయఙ్కాలే, విధినా దైవేన, మోహితా సతీ సుష్వాప ॥ ౬౦ ॥ తదా, తదన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం, లబ్ధ్వా శక్రో నిద్రయా, అపహృతం, చేతో, యస్యాః, తస్యాః - దితేరుదరం ప్రవిష్టః - కథం, పరకాయప్రవేశసామర్థ్యం తస్యేత్యత్రాహ ॥ యోగేశః పరకాయప్రవేశాదిసామర్థ్యాపాదకయోగయుక్తః - అతఏవ, యోగమాయయా విచిత్రయోగసామర్థ్యేన, ఉదరం ప్రవిష్ట ఇత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ ఉదరే ప్రవిష్టః, శక్రః, వజ్రేణాయుధేన, కం, కనకప్రభం - గర్భం, సప్తధా చిచ్ఛేద, రుదన్తమేకైకం, గర్భస్య భాగం, మా రోదీః - ఇతి, వదన్ తాన్ ఖణ్డాన్ పునస్సప్తధా -

ఏకైకం - చిచ్ఛేద - యతో మారోదీరితి తాన్ చిచ్ఛేద అత ఏవ నిమిత్తాన్మరుచ్ఛబ్దస్య తేషు ప్రవృత్తిః ఆర్షత్వాన్మాశబ్దస్య హ్రస్వో రుదేర్భావేః క్విప్ మానవిద్యతే ఇన్ద్రవాక్యాత్ రుత్ రోదనం యేషాం, తే మరుతః ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ హేనృప, తే ఛిద్యమానాః సర్వే, గర్భస్య భాగా-స్తథైవ ప్రవిభక్తపాణిపాదాద్యవయవాః ప్రాఞ్జలయస్సన్త, స్తమిన్ద్ర,మూచుః॥ తదేవాహ॥ కిమితి॥ హే ఇన్ద్ర తవ, భ్రాతరో-మరుతః మరుత్సంజ్ఞా-నః అస్మాన్-కిమర్థం-జిఘాంససి ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ ఇత్యేవం, తైరుక్తః-కౌశికశ్శక్రో యది, యూయం, మహ్యం మమ, భ్రాతర, స్తర్హి, మాభైష్ట భయం మాకురుతే, త్యాహ, తత, ఆత్మనః స్వస్య, పార్షదాన్ పార్షదత్వం ప్రాప్తా, ననన్యభావాన్ అనన్యస్వామిత్వాభిప్రాయకాన్, మరుతాం గణాన్, నాహేతి పూర్వేణాన్వయః ❁॥ ౬౪ ॥ ❁ తతో, దితే-ర్గర్భః -కులిశేన వజ్రేణ, బహుధా-ఛిన్నోఽపి, శ్రీనివాసస్య భగవతో-ఽనుకమ్పయా- అనుకమ్పాపూర్వకానుగ్రహవిశేషేణ - నమమార నమృతః యథా - భవాన్ పరీక్షిత్ అశ్వత్థామ్నోఽస్త్రేణ దగ్ధదేహోఽపి-భగవతా రక్షిత స్తద్వత్ ❁॥ ౬౫ ॥ ❁ అస్మిన్నర్థే ఉపపత్తిమాహ॥ సకృదితి॥ పుమాన్-సకృదప్యాదిపురుషం భగవన్త-మిష్ట్వా ఆరాధ్య-తన్మాహాత్మ్యేన-శనైః-స్వాత్మతాం సమానరూపతాం - యాతి-కింపునరసకృదిష్ట్వేతి భావః-యతః కించిదూనం- సంవత్సర - మేవం దిత్యా ఆరాధితః ఇన్ద్రేణ సహ జుషతే సేవత ఇతి సజూః-ఇన్ద్రేణ సహ వర్తమాన ఇత్యర్థః-హరిర్భగవానుపేన్ద్రః- అభ్యయాత్ ఆగత్య గర్భస్య ఖణ్డాన జీవయదిత్యర్థః - తతస్తే పఞ్చాశత్ ఏకోనపఞ్చాశత్ అన్యథా,, మరుత

రుదన్తం స తథైకైకం మారోదీరితి తాన్ పునః॥ ౬౨ ॥ తే తమూచుశ్ఛిద్యమానాస్సర్వే ప్రాఞ్జలయో నృప।
భ్రాతరో మరుతస్తేఽద్య కిన్న ఇన్ద్ర జిఘాంససి ॥ ౬౩ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ ॥ మాభైష్ట భ్రాతరో మహ్యం యూ
యమిత్యాహ కౌశికః। అనన్యభావాన్పార్షదానాత్మనో మరుతాం గణాన్ ॥ ౬౪ ॥ నమమార దితేర్గర్భశ్శ్రీ
నివాసానుకమ్పయా। బహుధా కులిశక్షుణ్ణో ద్రౌణ్యస్త్రేణ యథా భవాన్ ॥ ౬౫ ॥ సకృదిష్ట్వాదిపురుషం పు
రుషో యాతి సాత్మతామ్। సంవత్సరం కించిదూనం దిత్యా యద్ధరిరర్చితః ॥ ౬౬ ॥ సజూరిన్ద్రేణ పఞ్చాశద్దేవా
స్తే మరుతోఽభవన్। వ్యపోహ్య మాతృదోషం తే హరిణా సోమపాః కృతాః ॥ ౬౭ ॥ దితిరుత్థాయ దదృశే కు
మారాననలప్రభాన్। ఇన్ద్రేణ సహితాన్ దేవీ పర్యతుష్యదనిన్దితా ॥ ౬౮ ॥ అథేన్ద్రమాహ తాతాహమా
దిత్యానాం భయావహమ్। అపత్యమిచ్ఛన్త్యచరం వ్రతమేతత్సుదుష్కరమ్ ॥ ౬౯ ॥ ఏకస్సంకల్పితః పుత్రస్స
ప్త సప్తాభవన్కథమ్। యది తే విదితం పుత్ర సత్యం కథయ మా మృషా ॥ ౭౦ ॥ ఇన్ద్ర ఉవాచ॥ అమ్బ తేఽహం
వ్యవసితమవధార్యాగతోఽన్తికమ్। లబ్ధాన్తరోఽచ్ఛిదం గర్భమర్థబుద్ధిర్న ధర్మవిత్ ॥ ౭౧ ॥ ❁ కృత్తో మే సప్త
ధా గర్భ ఆసన్సప్త కుమారకాః। తేఽపి చైకైకశో వృక్ణాస్సప్తధా నాపి మమ్రిరే ॥ ౭౨ ॥ అతస్తత్పరమాశ్చ

ర్యది తేః పుత్రాశ్చత్వారింశన్నవాధికాః। చకర్త సప్తధా గర్భం పునరేకైకం సప్తధా చకర్తే,, తి పూర్వోక్త సంఖ్యాపి గోధాప తేః మరుతో మరుత్సంజ్ఞకాః మాతృదోషం ఆసురత్వాపాదకం, త్యక్త్వా-దేవా, అభవన్, తే చ, హరిణా ఇన్ద్రేణ-భగవతా వా, సోమపాః సోమం పిబన్తీతి తథా-యజ్ఞీయభాగార్హాః, కృతా ఇత్యర్థః ❁॥ ౬౬ ॥ ౬౭ ॥ ❁ తతో, దితి, రుత్థాయ కుమారా, నగ్నితుల్యప్రకాశా - నిన్ద్రేణ - సహితాన్, దదృశే, దృష్ట్వా- దేవీ దితిః-అనిన్దితా వస్తుతస్సుస్వభావా-పర్యతుష్యత్ ❁॥ ౬౮ ॥ ❁ అథానన్తర-మిన్ద్రమువాచ॥ తదేవాహ॥ హే తాత ఇన్ద్ర-ఆదిత్యానాం అదితేరపత్యానాం యుష్మాకం-భయాపాదక-మేక-మపత్య-మహ-మిచ్ఛన్తీ-సుదుష్కర-మేతత్పుంసవనం-వ్రత-మచరం-ఆచరితవత్యస్మి ❁ ॥ ౬౯ ॥ ❁ మయా త్వేకః పుత్రస్సంకల్పితః-కథం -సప్తసప్త ఏకోనపఞ్చాశ - దభవన్, హే పుత్ర-ఏతద్యది తవ-విదితం-తర్హి-సత్యం కథయ-మృషా మిథ్యా-మాకథయ ❁ ॥ ౭౦ ॥ ❁ ఏవముక్తశ్శక్రస్తామాహ॥ హే అమ్బ- తే తవ-వ్యవసితం అభిప్రేత-ముపధార్య జ్ఞాత్వా-అహం-తవా-న్తికం సమీపం -గతః ప్రాప్తః - లబ్ధం అన్తరం వ్రతచ్ఛిద్రం- యేన-తాదృశోఽహం గర్భ మచ్ఛినం ఛిన్నవానస్మి యతో-ఽహః- అర్థే వైషయికపురుషార్థ ఏవ-బుద్ధి -ర్యస్య-నధర్మవిత్ ❁॥ ౭౧ ॥ ❁ యతోఽహమీదృశ- స్తతో మే మయా-తావ-త్సప్తధా-గర్భః-కృత్తః ఛిన్నః - కృత ఇతి పాఠే వజ్రేణేతి శేషః-ఏవం-సప్తధా కృత్తో గర్భస్తావ-త్సప్త-కుమారా-ఆసన్-తేఽపి-పున-రేకైకశో-వృక్ణాశ్ఛిన్నా, స్సప్తధా-బభూవుః, నాపి మమ్రిరే న మృతాశ్చ ❁ ॥ ౭౨ ॥ ❁ తతోఽనన్తర, మిదం, మహ-దాశ్చర్యం-విలోక్య మయా-నిశ్చితం॥ నిశ్చితమేవాహ॥ మహాపురుషస్య భగవతః, పూజాయాః, కార్యాను

౭౨॥ శ్లో ❁ పా॥ కృత్తో మే

షఙ్గికసిద్ధిః-కార్యం పూజకాభిలషితం ప్రయోజనం-త, దానుషఙ్గికమ ప్రధానం ఫలం-యస్యాస్సా శకడఉపసర్జనత్వేఽపి జీవార్థః సిద్ధిర్ముక్తిః-ర్భవతీతి - అసమాప్తాయాఅపి మహాపురుషపూజాయాః పూజకాభిలషితప్రయోజనావహత్వమధునా ఉపలోక్యాముక్త్యర్థత్వేనాపిక్రతాయాస్తత్పూజాయాః - పరిపూర్ణాయాః ముక్తిరేవ-ప్రధానం ఫలం పూజకాభిలషితమ్, త్వానుషఙ్గికమితి మయా నిశ్చితమిత్యర్థః- యద్వా-మహాపురుషస్య, పూజాయాస్సకామపూజాయాః-సిద్ధిః పరిసమాప్తిరేవ, కార్యానుషఙ్గికీ కార్యేణ ప్రయోజనేనానుషజ్యతే అనుబధ్యతే పూజకాభిలషితప్రయోజనావహా భవతి, నత్వపరిపూర్ణా-సా తు విపరీతఫలదైవేతి మయా నిశ్చితమిత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ అతఏవ-యే- పురుషాః-నిరాశిషో నిష్కామాః-భగవత ఆరాధనం-కుర్వాణాః-పరం మోక్షమపి-నేచ్ఛన్తి - తఏవ-స్వార్థస్య స్వస్య నిరతిశయపురుషార్థే, కుశలాః, స్వస్య నిరతిశయపురుషార్థప్రసాధనకుశలాః-స్మృతాః ॥ ౨౪ ॥ ఏవమనభిసంహితఫలం భగవదారాధనం, ప్రస్తుత్యాభిసంహితఫలం నిన్దతి ॥ ఆరాధ్యేతి ॥ ఆత్మప్రదం నిరతిశయపురుషార్థరూపమాత్మానం ప్రదదాతీతి తథా-త, మాత్మానం నిరతిశయప్రియ-మీశ్వరం, దేవం భగవన్తమారాధ్య, బుధో వివేకీ చేత్-కః పుమాన్-గుణస్పర్శం శబ్దాదివిషయానుభవం-కః పుమాన్, వృణీత కామయేత ॥ గుణస్పర్శం విశినష్టి ॥ స్యాన్నరకేఽపీయదితి ॥ యః, గుణస్పర్శనం, నరకేఽపి, స్యాత్ సంభవేత్ ॥ ౨౫ ॥ స్వాపరాధక్షమార్థం తాం ప్రార్థయతే ॥ తదిదమితి ॥ హే మహీయసి పూజ్యే, బాలిశస్య మూర్ఖస్య, మమ, తదిదం గర్భచ్ఛేదనాదిరూపం, దౌర్జన్యం దుర్జనస్య కర్మ, హే మాతః, త్వం, క్షన్తుం, మర్హసి, మాతుర సహ్యోఽపరాధో నాస్తీత్యభిప్రాయేణ మాతరితి సంబోధనం, దిష్ట్యా దైవాత్, మృతోఽపి, తవ గర్భః, పునః, రుత్థితో జీవితః ॥ ౨౬ ॥ ఏవ, ముక్తయా, విశుద్ధభావేన నిష్కపటభా

ర్యం వీక్ష్యాధ్యవసితం మయా । మహాపురుషపూజాయాస్సిద్ధిః కార్యానుషఙ్గికీ ॥ ౨౩ ॥ ఆరాధనం భగవత ఈహమానా నిరాశిషః । యే తు నేచ్ఛన్త్యపి పరం తే స్వార్థకుశలాస్స్మృతాః ॥ ౨౪ ॥ ఆరాధ్యాత్మప్రదం దేవం స్వాత్మానం జగదీశ్వరమ్ । కో వృణీత గుణస్పర్శం బుధస్స్యాన్నరకేఽపి యత్ ॥ ౨౫ ॥ తదిదం మమ దౌర్జన్యం బాలిశస్య మహీయసి । క్షన్తుమర్హసి మాతస్త్వం దిష్ట్యా గర్భో మమోత్థితః ॥ ౨౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇన్ద్రస్తయాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్శుద్ధభావేన తుష్టయా । మరుద్భిస్సహ తాం నత్వా జగామ త్రిదివం విభుః ॥ ౨౭ ॥ ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యన్మాం త్వం పరిపృచ్ఛసి । మఙ్గళం మరుతాం జన్మ కిం భూయః కథయామి తే ॥ ౨౮ ॥ ✻✻✻✻ ✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, షష్ఠస్కన్ధే, అష్టాదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻ రాజోవాచ ॥ వ్రతం పుంసవనం బ్రహ్మన్భవతా యదుదీరితమ్ । తస్య వేదితుమిచ్ఛామి యేన విష్ణుః ప్రసీదతి ॥ ౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శుక్లే మార్గశిరే పక్షే యోషిద్భర్తురనుజ్ఞయా । ఆరభేత వ్రతమిదం సార్వకామికమాదితః ॥ ౨ ॥ నిశమ్య మరుతాం జన్మ బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య చ । స్నాత్వా శుక్లదతీ శుక్లే వసీతాలఙ్కృతాంబరే ॥ పూజయేత్ప్రాతరాశాత్ప్రాగ్భగవన్తం శ్రియా సహ ॥ ౩ ॥ అలం తే నిరపేక్షాయ పూర్ణకామ నమోఽస్తు తే । మహావి

వేన, తుష్టయా, తయా దిత్యా, అభ్యనుజ్ఞాతః, తాం, నత్వా, మరుద్భిస్సహ-ప్రభురిన్ద్రః, త్రిదివం, స్వర్గం, జగామ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం, యత్, పృష్టం, కథం, త ఆసురం, భావ, మిత్యాదినా, తస్యోత్తరముక్తమిత్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ యత్, మరుతాం జన్మ, త్వం, మాం-పరిపృచ్ఛసి పర్యపృచ్ఛః, తచ్ఛృణ్వతాం, మఙ్గళావహం, సర్వం, సప్రపఞ్చం యథా తథా, తే తుభ్యం, మయా-ఆఖ్యాతం-భూయః-కిం-కథయామి, యది కించిచ్ఛుశ్రూషితమస్తి, తర్హి తత్కథయామీతి ప్రశ్నప్రోత్సాహః ॥ ౨౮ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం షష్ఠస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻

కిం భూయః కథయామీతి ప్రశ్నార్థం చోదితః పృచ్ఛతి రాజా ॥ వ్రతమితి ॥ హే బ్రహ్మన్, భవతా, యత్, ఉదీరితం పుంసవనాఖ్యం వ్రతం, తస్య పుంసవనస్య, ప్రపఞ్చమితి శేషః, జ్ఞాతుమిచ్ఛామి, యేన పుంసవనేన, తుష్టః ప్రీతః సన్ భగవాన్, ప్రసీదతి ॥ ౧ ॥ ఏవమాపృష్టస్స ప్రపఞ్చం వ్రతమాహ మునిః ॥ శుక్ల ఇత్యాదినా ॥ మార్గశిరే మాసి-శుక్లే పక్షే-కస్యాచిచ్ఛుభతిథౌ-భర్తురనుజ్ఞయా-యోషిత్-ఇదం వక్ష్యమాణం-సార్వకామికమభిలషితసర్వపురుషార్థసాధనం-పుంసవనాఖ్యం వ్రతమారభేత ॥ ౨ ॥ తత్ర, దితేః ప్రథమం, మరుతాం, జన్మ ఉత్పత్తిం-శ్రుత్వా-బ్రాహ్మణాననుమన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య-తైరనుజ్ఞాతేత్యర్థః-స్నాత్వా, శుక్లాః దన్తాః యస్యాస్సా, ధౌతదన్తేత్యర్థః, అహతేనూతనే-శుక్లే చ, అమ్బరే వసిత్వా, ప్రాతర్భోజనాత్ప్రాగేవ-భగవన్తం శ్రీమహాలక్ష్మ్యా సహ సలక్ష్మీకం-పూజయేత్ ॥ ౩ ॥ తావన్మనుసన్ధానమన్త్రానాహ త్రిభిః ॥ తే తుభ్యం, అలం పర్యాప్తమేవ, నకించిదన్యైః కృత్యమస్తి, తత్ర హేతుః, హే పూర్ణకామ అవాప్తసమస్తకామ, అతఏవ, నిరపేక్షాయ, తే తుభ్యం, నమః ॥ పూర్ణకామత్వమేవ విశదయన్ తం విశినష్టి ॥ మహావిభూతేర్నిత్యలీలావిభూతేః రక్షితః

యే, అతఏవ, సకలాస్సిద్ధయః అభిలషితఫలాని, యస్మాత్తస్మై * ॥౪॥ * హే ఈశ, యథాయత, స్త్వం, కృపాదిభి, స్సర్వైర్గుణ గణైః, ర్జుష్టః యుక్తః, తత, స్త్వం, భగవాన్, ప్రభు, రసి, తత్ర, కృపా స్వార్థానపేక్షపరదుఃఖనిరాచికీర్షా, భూతి రైశ్వర్యం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, మహిమా లోకోత్తరప్రభావః, ఓజో బలం, సర్వై రిత్యనేనాన్యే సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదయో గుణా అభిప్రేతాః * ॥౫॥ * హే విష్ణుపత్ని - హే మహామాయే - మహాశ్చర్యశక్తియుక్తే - లక్ష్యతేఽనయేతి లక్షణా మహాపురుషచిహ్నభూతే ఇత్యర్థః - తథా మహాపురుషస్య ప్రియే - సా త్వం మే సర్వసంపదాశ్రయభూతే - హే లోకానాం మాతః - తే తుభ్యం - నమః * ॥ ౬ ॥ * పూజామన్త్రమాహ॥ ఓం నమ ఇతి॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, నిరస్తనిఖిలదోషాయ - మహాపురుషాయ - పురుషసూక్తప్రతిపాద్యమాహాత్మ్యయుక్తాయ - మహానుభావాయ లోకవిలక్షణప్రభావాయ మహావిభూతేర్మహాలక్ష్మ్యాః - పత్యే - విభూతిభిస్సహ - సపార్షదాయేత్యర్థః - తుభ్యం - బలిం అర్ఘ్యాదిక - ముపహరామి సమర్పయామీతి * ॥ ౭ ॥ * అనేన - మన్త్రేణా - హరహ - ర్విష్ణో - రావాహనాద్యుపచారా - నుపాహరేత్ - తతో ఉపస్పర్శనమాచమనం, ఉపహారో నైవేద్యం హవిః - ఆదిశబ్దేన తామ్బూలనీరాజనాదికం వివక్షితమ్ * ॥ ౮ ॥ * శేషం భగవతే నివేదితం - హవి - రనలే - ద్వాదశా - హుతీ - ర్జుహుయాత్ * ॥౯॥ * తత్ర మన్త్రమాహ॥ ఓం నమ ఇతి * ॥౧౦॥ * యది - సర్వసంపదః - ఇచ్ఛేత్తా - నుపాయేతే - దేవం - శ్రియం లక్ష్మీం - విష్ణుం చా - శిషాం - ప్రభవా - ప్రభవన్త్యాభ్యామితి ప్రభవౌ, ఉభౌ - భక్త్యా - సమ్య - క్పూజయేత్ భక్త్యా ప్రహ్వేణ నమ్రేణ శిరసేతి శేషః * ॥ ౧౧ ॥ * చేతసా చ - దణ్డవ - ద్భూమౌ - ప్రణమేత్ - తతో మన్త్రం ,, ఓం నమో

భూతిపతయే నమస్సంకల్పసిద్ధయే ॥ ౪ ॥ యథా త్వం కృపయా భూత్యా తేజసా మహిమౌజసా। జుష్ట ఈశ గుణైస్సర్వైస్తతోఽసి భగవాన్ప్రభుః ॥౫॥ విష్ణుపత్ని మహామాయే మహాపురుషలక్షణే। ప్రియేథా మే * మహాభాగే లోకమాతర్నమోఽస్తు తే॥ ౬ ॥ మన్త్రః॥ ఓం నమో భగవతే మహాపురుషాయ మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే సహ విభూతిభిర్బలిముపహరామీతి ॥ ౭ ॥ అనేనాహరహర్మన్త్రేణ విష్ణోరావాహనాసనార్ఘ్యపాద్యాచమనీయస్నానవాస * పవిత్రభూషణగన్ధపుష్పధూపదీపోపహారాద్యుపచారాంశ్చ సమాహితోపహరేత్ ॥౮॥ హవిశ్శేషం చ జుహుయాదనలే ద్వాదశాహుతీః॥౯॥ మన్త్రః॥ ఓం నమో భగవతే, మహాపురుషాయ, మహావిభూతయే స్వాహేతి॥ ౧౦॥ శ్రియం విష్ణుం చ వరదావాశిషాం ప్రభవావుభౌ। భక్త్యా సంపూజయేన్నిత్యం యదీచ్ఛేత్సర్వసంపదః॥ ౧౧ ॥ ప్రణమేద్దణ్డవద్భూమౌ భక్తిప్రహ్వేణ చేతసా। దశవారం జపేన్మన్త్రం తతస్స్తోత్రముదీరయేత్॥ ౧౨॥ యువాం హి విశ్వస్య విభూ జగతః కారణం పరం। ఇయం హి ప్రకృతిస్సూక్ష్మా మాయాశక్తిర్దురత్యయా॥౧౩॥ తస్యా అధీశ్వరస్సాక్షాత్త్వమేవ పురుషోత్తమ। త్వం సర్వయజ్ఞ ఇజ్యేయం క్రియేయం ఫలభుగ్భవాన్ ॥ ౧౪ ॥ గుణవ్యక్తిరియం దేవీ వ్యఞ్జకః ఫలభుగ్భవాన్ । త్వం హి సర్వశరీర్యాత్మా శ్రీ

భగవతే మహానుభావాయ మహావిభూతిపతయే ,, ఇతి మన్త్రం, దశవారం జపేత్ - తతో - వక్ష్యమాణం - స్తోత్ర - ముదీరయేత్ పఠేత్ * ॥ ౧౨ ॥ * తమేవాహ॥ యువామితి॥ యువాం - విశ్వస్య - విభూ విభుశ్చ విభ్వీ చ విభూ ,, పుమాన్ స్త్రియే ,, త్యేకశేషః - జగతాం - పరం - కారణం - స్వయం కారణాన్తరరహితకారణభూతావిత్యర్థః - ఇయం లక్ష్మీః - ప్రకృతిః ,, స్త్రీనామ్నీ లక్ష్మీశ్చైత్రేయ ,, త్యుక్తప్రకారేణ, ప్రకృత్యాదిస్త్రీనామకపదార్థవిభూతిమత్త్వాత్ప్రకృతిరిత్యుచ్యతే, ప్రకృతిపురుషాదిపదార్థానాం స్త్రీపుంసాత్మకానాం తయోర్విభూతిత్వవర్ణనాత్మకోఽయం స్తోత్రః - విభూతిభూతాం ప్రకృతిం విశినష్టి॥ సూక్ష్మా కారణావస్థాయాం నిరతిశయసూక్ష్మా - దురవబోధస్వరూపా వా - మాయా - ఆశ్చర్యరూపా, శక్తిః కార్యోపయుక్తా భగవదపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతా - దురత్యయా భగవత్ప్రపన్నైరనతిలఙ్ఘ్యా, కథం భగవద్విభూతిభూతాయాః ప్రకృతేర్లక్ష్మీవిభూతిత్వమితి న శఙ్కనీయం - కృత్స్నస్య కార్యకారణాత్మకస్య జగత ఉభయోరపి విశేషణత్వాత్ * ॥ ౧౩ ॥ * తస్యాః ప్రకృతే - రధీశ్వర - స్త్వమేవ - హే పురుషోత్తమ - త్వమేవ - సర్వయజ్ఞః - ఇజ్యాత్వి - యం - లక్ష్మీః, తత్ర యజ్ఞః ప్రధానయాగః - ఇజ్యా త్వఙ్గభూతా దీక్షణీయేష్ట్యాదికా - తథా - స్మార్తీ, క్రియా చ - ఇయం లక్ష్మీరేవ - ఆరాధ్యత్వ మత్ర తత్ఫలప్రదాతృత్వేన తదారాధ్యత్వేన చ తద్విభూతిత్వప్రయుక్తం ॥ తదేవాహ ॥ ఫలభుగితి॥ త్వ - మియం లక్ష్మీశ్చ, యజ్ఞీయం - య - త్ఫలం చరుపురోడాశాదికం - తద్భుక్త ఇతి తథా - యద్వా, క్రియేయం లక్ష్మీః, ఫలభుక్ క్రియాఫలభోక్తా తు త్వమితి వా - ఽన్వయః, క్రియాలక్ష్మ్యోర్విభూతిః కర్తా తు త్వద్విభూతిరిత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥ * యథా గుణవ్యక్తి - రియం దేవి లక్ష్మీః - యా, సర్వత్ర స్తుగతా గుణా

శస్య శక్తిః-సా- శ్రీస్త్వం - త్వద్విభూతిరిత్యర్థః - భోగ్యస్య భోగోపకరణత్వాదిరూపేణ నానావిధస్య వస్తుగతానామభివ్యఞ్జకస్త్వం భవాన్-త్వద్విభూతిరిత్యర్థః - తథా-గుణభుక్-భవాన్-భుక్తిస్త్వం యాం దేవి త్వయి భోక్ష్యం, త్వం-సర్వశరీరిః- ఆత్మా శరీరం-యస్య - తాదృశః-సర్వశరీరిణో జీవాస్త్వద్విభూతిభూతాః - శ్రీర్లక్ష్మీః-సర్వేన్ద్రియబుద్ధిరూపా తద్విభూతిమతీత్యర్థః-తథా-నామరూపే-భగవతీలక్ష్మీః - ప్రత్యయో నామరూపవిషయోఽర్థప్రకాశః - అపాశ్రయః ఆధారః-నామరూపయోర్న్విషాచ-త్వమిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం త్వా స్తుత్వా తయోరుక్తపరస్పరవైశిష్ట్యవత్త్వప్రార్థనాయా అపి సత్యత్వం ప్రతిజానీతే ॥ యథేతి ॥ యువాం-యథా - త్రిలోకస్య-వరదౌ-పరమేష్ఠినౌ చ-యథేదమసత్యం న భవతీతి భావః- హే ఉత్తమశ్లోక తథా-మమ-ఆశిషస్తద్విషయప్రార్థనాః-సత్యాః-సన్తు ॥ ౧౬ ॥ శ్రియా లక్ష్మ్యా, సహ-సహితం-శ్రీనివాసం-వరప్రదమిత్యభిష్టూయ-తత - ఆవాహితభగవత్సకాశాదుపహరణావశిష్టం పూజాద్రవ్యం - నిస్సార్య అపనీయ-భగవతే-ఆచమనం సమర్ప్య-సమ్యక్పూజన-రర్చయేత్ ॥ ౧౭ ॥ తతః-పునః-స్తోత్రేణ స్తువానా -స్తోత్రం కుర్వాణా-భక్తికృతప్రహ్వీభావేన-చేతసా-యజ్ఞోచ్ఛిష్టం -ఆఘ్రాయ పునరపి-హరి-మర్చయేత్ ॥ ౧౮ ॥ మహాపురుషచేతసా-ఈశ్వరబుద్ధ్యా-పరయా-భక్త్యా, తైస్తైః - ప్రియై - ర్వస్తుభిశ్చ - పతిముపనమేత్ భజేత్ -పతిరపి భార్యాయాం-స్వయం - ప్రేమశీలస్సన్-పత్న్యాః,కర్మాణి-సర్వాణి-బిభృయాత్ పోషయేత్-ఉక్తధర్మానుకూలో భవేత్యర్థః-ఏవమన్యోన్యానుకూల్యే కారణమాహ॥ కృతమితి ॥ దమ్పత్యో - రన్యతరేణాపి-కృతం కర్మ-ఉభయోరపి-ఫలదం-భవతి యత-స్తతోఽన్యోన్యానుకూల్యేన భావ్యమితి

స్తు సర్వేన్ద్రియాశ్రయా। నామరూపే భగవతి ప్రత్యయస్త్వముపాశ్రయః ॥ ౧౫ ॥ యథా యువాం త్రిలోక
స్య వరదౌ పరమేష్ఠినౌ। తథా మ ఉత్తమశ్లోక సన్తు సత్యా మహాశిషః ॥ ౧౬ ॥ ఇత్యభిష్టూయ వరదం శ్రీనివాసం
సహ శ్రియా। తన్నిస్సార్యోపహరణం దత్త్వాఽఽచమనమర్చయేత్ ॥ ౧౭ ॥ తతస్స్తువానా స్తోత్రేణ భక్తిప్ర
హ్వేణ చేతసా। యజ్ఞోచ్ఛిష్టమవఘ్రాయ పునరభ్యర్చయేద్ధరిమ్ ॥ ౧౮ ॥ పతిం చ పరయా భక్త్యా మహాపురుష
చేతసా। ప్రియైస్తైస్తైరుపనమేత్ప్రేమశీలస్స్వయం పతిః ॥ ౧౯ ॥ బిభృయాత్సర్వకర్మాణి పత్న్యా ఉచ్చావ
చాని చ। కృతమేకతరేణాపి దమ్పత్యోరుభయోరపి ॥ ౨౦ ॥ పత్న్యాం కుర్యాదనర్హాయాం పతిరేవ సమాహి
తః। విష్ణువ్రతమిదం బిభ్రన్న విహన్యాత్కథంచన ॥ ౨౧ ॥ విప్రాన్ స్త్రియో వీరవతీ స్స్రగ్గన్ధబలిమణ్డనైః। అ
ర్చేదహరహర్భక్త్యా దేవం నియమమాస్థితః ॥ ౨౨ ॥ ఉద్వాస్య దేవం స్వే ధామ్ని తన్నివేదితమగ్రతః। అద్యా
దాత్మవిశుద్ధ్యర్థం సర్వకామాప్తయే తథా ॥ ౨౩ ॥ ఏతేన పూజావిధినా మాసాన్ ద్వాదశ హాయనమ్। నీత్వా
చోపచరేత్సాధ్వీ కార్తికే చరమేఽహని ॥ ౨౪ ॥ శ్వోభూతేఽప ఉపస్పృశ్య కృష్ణమభ్యర్చ్య పూర్వవత్। పయ
శ్శృతేన జుహుయాచ్చరుణా సహ సర్పిషా ॥ ౨౫ ॥ పాకయజ్ఞవిధానేన ద్వాదశైవాహుతీః పతిః। బ్రాహ్మణా
న్భోజయేద్భక్త్యా సాధ్వసైర్ద్వాదశాత్మవిత్ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యో దద్యాత్తిలాన్రాజన్సుదహాత్రీన్గుడా

భావః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ అతఏవ-పత్న్యా-మనర్హాయాం అశక్తాయాం పత్న్యాం-పతిరేవ-తద్వ్రతం-సమాహితచిత్తస్సన్-కుర్యాత్ - పత్న్యశక్తా చేత్కర్తుం భర్తా కుర్యాదిత్యర్థః, విష్ణో-రిదం వ్రతం -బిభ్రత్ - కేనాపి హేతునా-నవిహన్యాత్ అన్తరితం న కుర్యాత్ ॥ ౨౧ ॥ విప్రాన్-వీరవతీః పుత్రవతీః - జీవద్భర్తృకాశ్చ-స్త్రియః - స్రగాదిభి-రహరహ-ర్దేవం-వ్రతమాస్థితః, పుమా-నభ్యర్చయేత్ ॥ ౨౨ ॥ తతో, దేవం భగవన్తం స్వే ధామ్ని స్వస్థానే - హృదా వా ఇత్యర్థః-ఉద్వాస్య - అగ్రతః - తస్మై భగవతే- నివేదితం - హవిః - ఆత్మనో - విశుద్ధ్యర్థం -సర్వకామావాప్త్యర్థం చ-అద్యాదశ్నీయాత్ ॥ ౨౩ ॥ అనేనోక్తేన-పూజావిధానేన- ద్వాదశ-మాసాన్-హాయనం వత్సరం-నీత్వా, కార్తికమాసి, చరమే-అహని - ఉపచరేత్ - వ్రతోద్యాపనాఙ్గముపచారం కుర్యాత్-ద్వాదశమాసానిత్యుక్తే కదాచిత్తన్మధ్యే మలమాసే సతి తేన సహ ద్వాదశసంఖ్యాయాం సత్యాం శుద్ధస్యైకస్య త్యాగస్స్యాత్ -హాయనమిత్యుక్తే తన్మధ్యపాతినస్తస్యాపి పరిగ్రహస్స్యాత్-తదుభయం వారయితుం ద్వాదశమాసాన్ సంవత్సరమిత్యుభయోర్గ్రహణమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఉపచారమేవాహ ॥ శ్వోభూత ఇతి ॥ శ్వోభూతే ప్రాతః-అప ఉపస్పృశ్య స్నాత్వా - పూర్వవద్భగవన్త -మభ్యర్చ్య, పయశ్శృతేన-పయసి క్షీరే-పక్వేన-చరుణా "శృతం పాకే" ఇతి నిపాతితశ్శృతశబ్దః, సహ సర్పిషా సర్పిస్సహితేన-పాకయజ్ఞవిధినా-ద్వాదశైవాహుతీః-పతి -ర్జుహుయాత్-తతో-ద్వాదశ-బ్రాహ్మణాన్-సాధ్వసైః సుసమీచీనానైః, భక్త్యా భోజయేత్-ఆత్మవిత్-బ్రాహ్మణాన్ పరమాత్మరూపత్వేన పశ్యన్నిత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ తేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యః, పూర్ణోదకపా

త్రై]స్సహితాన్, గుడాన్వితాన్, తిలాన్ లాజాంశ్చ - దద్యాత్, ద్విజైః, సమీరితాః ప్రయుక్తాః, ఆశిష-శ్శిరసాఽఽదా-య, తేభ్యః, ప్రణమ్య, తత - స్తదనుజ్ఞయా, స్వయం-భుఞ్జీత-తతో-బన్ధుభిస్సహ ఆచార్య, మగ్రతః పురః-కృత్వా ఉపవిశ్య ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ సుప్రజస్త్వసౌభగత్వసాధకం-చరోశ్శేషం-పత్న్యై, దద్యాత్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం పుంసవనం వ్రతముపవర్ణ్య తదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ ఏతత్, విభోః పరమాత్మనః. వ్రతం, యథావిధి, కృత్వా, పుమాన్, ఇహలోకే-అభీప్సితార్థం -లభతే- స్త్రీస్తు, తద్వ్రత, మనుష్ఠాయ, సౌభాగ్యసంపత్పుత్రపతిదీర్ఘజీవనకీర్తిగృహాన్, లభతే ॥ 3౦ ॥ అవీరా అలబ్ధభర్తృకా, కన్యా తు. ఏతద్వ్రత, మాస్థాయ-సమగ్రాణి, లక్షణాని, యస్య తం, పతిం, విన్దేత లభేత, యద్వా, అవీరా విధవా తు, హతం కిల్బిషం యస్యాః, తాం గతిం సద్గతిం - లభతే, మృతా - ప్రజా పుత్రో యస్యాస్సా, జీవత్సుతో యస్యాః, సా, భవేత్, తథా, సుదుర్భగా సౌభాగ్యరహితా, సుభగా, భవేత్, విరూపా, అగ్ర్యం శ్రేష్ఠం, రూపం, విన్దేత, యః పుమాన్, ఆమయావీ రోగీ సన్, ఏతద్వ్రతం-కృత్వా, విరుజః నానావిధరోగాత్, విముచ్యతే, ఇన్ద్రియకల్యదేహం పటుతరేన్ద్రియదేహం, విన్దేత, ఏవ, మేతద్వ్రతకల్ప, మభ్యుదయే కర్మణి, పఠన్, వర్తతే, తస్య, పితౄణాం, దేవానాం చ, అనన్తతృప్తిః, భవతి, తే చ పితరో, దేవాశ్చ, తస్మై పఠతే, సర్వాన్, కామాన్, ప్రయచ్ఛన్తి, పితృదైవతయోర్హోమయో,

స్వితాన్ । ఆశిషశ్శిరసాఽఽదాయ ద్విజైః ప్రీతైస్సమీరితాః ॥ ౨౭ ॥ ప్రణమ్య శిరసా భక్త్యా భుఞ్జీత తదనుజ్ఞయా ఆచార్యమగ్రతః కృత్వా వాగ్యతస్సహబన్ధుభిః ॥ ౨౮ ॥ దద్యాత్పత్న్యై చరోశ్శేషం సుప్రజస్త్వం చ సౌభగమ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏతచ్చరిత్వా విధివద్వ్రతం విభోరభీప్సితార్థం లభతే పుమానిహ । స్త్రీ త్వేతదాస్థాయ లభేత సౌభగం శ్రియం ప్రజాం జీవపతిం యశో గృహాన్ ॥ 3౦ ॥ కన్యా చ విన్దేత సమగ్రలక్షణం పతిం త్వవీరా హతకిల్బిషాం గతిమ్ । మృతప్రజా జీవసుతా ధనేశ్వరీ సుదుర్భగా సుభగా రూపమగ్ర్యమ్ ॥ 3౧ ॥ విన్దేద్విరూపా విరుజో విముచ్యతే య ఆమయావీన్ద్రియకల్యదేహమ్ । ఏతత్పఠన్నభ్యుదయే చ కర్మణ్యనన్తతృప్తిః పితృదేవతానామ్ ॥ 3౨ ॥ తుష్టాః ప్రయచ్ఛన్తి సమస్తకామాన్ హోమావసానే హుతభుక్ శ్రీహరిశ్చ । రాజన్మహన్మరుతాం జన్మపుణ్యం దితేర్వ్రతం చాభిహితం మహత్తే ॥ 33 ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం సంహితాయాం పారమహంస్యాం శ్రీవైయాసిక్యాం షష్ఠస్కన్ధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

రవసానే, సాక్షాత్, ధనశ్రీశ్చ, హుతభుగ్భవేత్, తావపి ప్రసన్నౌ భవేతామిత్యర్థః ॥ ఉక్తముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్, మరుతాం, మహత్పుణ్యం, జన్మ, తథా, మహత్పుణ్యం, దితేర్వ్రతం చ, తే తుభ్యం, మయా, ఽభిహితమ్ ॥ 33 ॥

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్ప్రాప్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం, షష్ఠస్కన్ధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

షష్ఠస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః.

సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.

హరిః ఓం తత్సత్.

శ్రీ శుభమస్తు.

శ్రీ హయగ్రీవాయనమః.

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యానప్రారమ్భః.

పూర్వస్మిన్ స్కన్ధేఽష్టాదశేఽధ్యాయే, హతపుత్త్రాదితిశ్శక్రపార్ష్ణిగ్రాహేణ విష్ణునే, తి విష్ణోరిన్ద్రపక్షపాతిత్వముక్తం, తత్ర సర్వాన్తరాత్మనస్సర్వభూతసుహృదో నిరతిశయప్రియరూపస్యావాప్తకామస్య నిరస్తనిఖిలదోషస్య పరమకారుణికస్య భగవతః కథం ప్రాకృతవద్వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదికమితి పృచ్ఛతి రాజా॥ సమ ఇత్యాదినా త్రిభిః॥ యద్యపి తత్తజ్జీవకర్మగుణానుగుణ్యేనాన్తరాత్మతయా నియన్తుర్వైషమ్యాదిదోషప్రసక్తిరితి తత్ర తత్ర బహువారముక్తమితి న శఙ్కావకాశః-తథాపి తత్ర తత్ర ప్రసఙ్గాదుక్తమేవ తద్ద్రఢయితుం-కిం గుణానాం కర్మణాం చ ప్రత్యేకం సుఖదుఃఖాదినిమిత్తత్వ-ముత సముచ్చితానా-మథవా కర్మణామేవ నిమిత్తత్వం గుణానాం తు తద్ధేతుత్వ-ముత గుణానామేవ తన్నిమిత్తత్వం-కర్మణాం తు గుణోపచయాపచయాదినిమిత్తత్వ-మిత్యాదిశఙ్కాపరిహారాన్ శ్రోతుం చ ప్రశ్నః॥ సమ ఇతి॥ హే బ్రహ్మన్, భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః నిరస్తనిఖిలదోషశ్చ-అనేనాప్తకామత్వం సూచితం-తత ఏవ, స్వప్రయోజననిరపేక్షత్వం చ - సమః నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదేవ ద్వేష్యప్రియవిభాగరహితః-స హి రాగద్వేషాదిమూలకః-తదభావాత్సమ ఇతి భావః- కించ -సర్వభూతానాం దేవాదీనామసురాదీనాం

సమః ప్రియస్సుహృద్బ్రహ్మన్ భూతానాం భగవాన్స్వయమ్ । ఇన్ద్రస్యార్థే కథం దైత్యానవధీద్విషమో యథా॥ ౧ ॥ న హ్యస్యార్థస్సురగణైస్సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః । నైవాసురేభ్యో విద్వేషో నోద్వేగశ్చాగుణస్య హి॥ ౨ ॥ ఇతి నస్సుమహాభాగ నారాయణగుణాన్ప్రతి । సంశయస్సుమహాన్జాతస్తం భవాంశ్ఛేత్తుమర్హతి॥ ౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సాధు పృష్టం మహాభాగ హరేశ్చరితమద్భుతమ్। యద్భాగవతమాహాత్మ్యం భగవద్భక్తివర్ధనమ్॥ ౪ ॥ గీయతే పరమం పుణ్యమృషిభిర్నారదాదిభిః। నత్వా కృష్ణాయ మునయే కథయిష్యే హరేః కథామ్॥ ౫ ॥ ని

చ-సుహృత్ హితైషీ-ఆత్మత్వాదితి భావః-న హ్యాత్మనః కించిచ్ఛరీరం హితమన్యదహితం, ఆత్మత్వాదేవ చ నిరతిశయప్రియః, ఏవంభూత-స్స్వయం సాక్షాదేవేన్ద్రస్యార్థే ప్రయోజనాయ-కథం- దైత్యానవధీద్ధతవాన్, యథా విషమః రాగద్వేషాదిప్రాకృతగుణయుక్తః, తద్వత్ ॥ ౧ ॥ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మనః పురుషార్థస్వరూపస్య-నిరతిశయానన్దరూపస్యేత్యర్థః, అస్య భగవత, స్సురగణైరిన్ద్రాదిభిః-న హ్యర్థః తదనుగృహీతైరిన్ద్రాదిభిస్సాధ్యః కశ్చిత్పురుషార్థో నతస్యాస్తి, స్వయమేవ సాక్షాన్నిశ్శ్రేయసాత్మత్వాదిత్యర్థః-తథా- అసురేభ్య-ఉద్వేగో భయం- తేషు ద్వేషశ్చ-నాస్త్యేవ-తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి॥ అగుణస్యేతి॥ హేయస్సా-దగుణస్య సత్త్వాదిగుణతన్మూలకరాగద్వేషభయరహితస్య ॥ ౨ ॥ ఇతీత్థం- హే మహాభాగ, నారాయణస్య, గుణాన్ప్రతి గుణవిషయకో-మహాన్సంశయో-జాతః వర్తతే-తద్గుణాస్తు సమత్వాదయః-చేష్టా తు గుణాననుగుణేత్యేతత్సంశయాత్మకం జ్ఞానం- ఛేత్తుమపోహితుం, భవానేవా- ర్హతి ॥ ౩ ॥ ఏవమాపృష్టో మునిస్తావద్రాజ్ఞః ప్రశ్నమభినన్దతి॥ సాధ్వితి॥ హే మహారాజ అద్భుతం ప్రాకృతచేష్టాసజాతీయత్వేన చిన్తయితుమశక్యం-హరే-శ్చరితం ప్రతి-సాధు-పృష్టం-హరిచరిత్రవిషయకసంశయోద్ఘాటనరూపత్వాత్ప్రశ్నస్సాధీయానిత్యర్థః ॥ సాధుత్వమేవ ప్రశ్నస్య స్పష్టయితుం చరితం విశినష్టి॥ యదితి॥ యద్ధరేశ్చరితం-భాగవతానాం మాహాత్మ్యం-యస్మిం-స్తాదృశం-అస్త్యేవం తతః కిం-తత్రాహ॥ భగవద్భక్తిం వర్ధయతీతి భగవద్భక్తివర్ధనం-భాగవద్భక్తేర్వర్ధనం స్పృద్ధిర్యస్మాదితి వా-భాగవతమాహాత్మ్యేన భగవద్భక్తివర్ధకేన యుక్తత్వాద్భగవచ్చరిత్రస్య తద్విషయకః ప్రశ్నస్సాధురితి భావః ॥ ౪ ॥ అత-స్త-త్పరమం పుణ్యం అతీవ పుణ్యతమం-చరిత్రం-నారదాదిభిః-ఋషిభి-ర్గీయతే॥ యతస్త్వత్ప్రశ్నస్సాధు-స్తతోఽహం-కృష్ణాయ వ్యాసాయ-మునయే-నత్వా-హరేః, కథాం-కథయిష్యే-హరిగుణవిషయకసంశయరూపత్వాత్త్వత్ప్రశ్నస్య తద్గుణవర్ణనరూపకథాకథనేనైవోత్తరయామీత్యభిప్రాయేణ కథాం కథయిష్యత ఇత్యుక్తమ్ ॥ ౫ ॥ ఏవం కథాకథనం ప్రతిజ్ఞాయాథ సత్త్వాదిగుణోద్భవాభిభవాదినా దేవాదీనాం జయపరాజయౌ

సత్త్వాదిగుణాశ్చ తత్తజ్జీవకర్మాయత్తోద్భవాభిభవన్తః ప్రసిద్ధాః॥ "కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే,, ఇత్యాదిభిః అత-స్సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థాయ తత్తద్భోక్తృకర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయత ఈశ్వరస్య న వైషమ్యాదికమితి పరిహరతి॥ నిర్గుణోఽపీతి॥ నిర్గుణః హేయగుణరహితః, రాగద్వేషాదిరహిత ఇత్యర్థః, అవ్యక్తః ప్రమాణాన్తరాణామగోచరః అనేన ప్రత్యక్షాదిప్రమాణగోచరరాగద్వేషాదిహేయగుణయుక్తప్రాకృతవైలక్షణ్యముక్తం, అత ఏవ, అజః కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితః భగవాన్ పూర్ణషాడ్గుణ్యః ప్రకృతేః పరః, "భూమిరాపోఽనలో వాయుః అపరేయమితస్త్వన్యా,, మిత్యుక్త చిదచిదాత్మకప్రకృతిద్వయాద్విలక్షణః, అపశబ్దేనైవంవిధస్య వైషమ్యాద్యనర్హతా సూచ్యతే॥ యద్యప్యేవంవిధః, తథాఽపి- స్వమాయాం గుణమావిశ్య, స్వాంశభూతాం గుణవిశిష్టాం ప్రకృతిమావిశ్యేత్యర్థః, ఆవేశశ్చాత్ర ప్రేరణపర్యన్తః "అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానా,, మితి శ్రుతేః॥ ఈరయతీతి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ- బాధ్యబాధకతాం గతః బాధ్యబాధకదేవాసురవర్గయోరన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థిత ఇత్యర్థః గుణకర్మానుగుణశరీరభూతదేవాసురవర్గగతో బాధ్యబాధకభావః- న ప్రకృతిద్వయవిలక్షణతదాత్మభూతపరమాత్మగతః, యథా దేహాదిగతావస్థా నాత్మగతా- స్తద్వదిత్యభావః॥ ఏతదేవ ప్రపఞ్చయితుం తావద్గుణానాం ప్రకృతేరేవ సమ్బన్ధిత్వం- తేషాం తత్తజ్జీవకర్మానుసారేణ పరిణామస్వభావత్వం చాహ॥ సత్త్వమితి॥ సత్త్వాదయః- ప్రకృతేరేవ- గుణాః- నత్వాత్మనః పరమాత్మనః- పరమాత్మశరీరభూతప్రకృతిస్వరూపగతాః- నతు పరమాత్మస్వరూపగతా ఇత్యర్థః- తేషాం సత్త్వాదీనాం- సర్వేషాం - హ్రాసః అభిభవః, ఉల్లాస ఉద్భవశ్చ, యుగపన్న భవతి- కింతు, తత్తత్కర్మపరిపాకకాలానుగుణం కదాచిత్కస్యచిద్ధ్రాసః కదాచిదుల్లాసశ్చ భవతీత్యర్థః॥ ౭ ॥ తతః కథం వైషమ్యపరిహార ఇత్యత ఆహ॥ జయకాల ఇతి॥ సత్త్వస్య, జయకాలే ఉత్కర్షకాలే, కర్మాయత్తసత్త్వగుణోపచయకాల ఇత్యర్థః- దేవానృషీంశ్చ- అభజత్ తదనుగ్రాహకోఽభవత్, రజసః, జయకాల ఇత్యనుషఙ్గః- అసురాన్, అభజత్, తమసో జయకాలే తు, యక్షాన్, రక్షాంసి, తత్కాలానుగుణం తత్తత్కర్మవిపాకకాలానుగుణో, ఽభజత్॥ అయమ్భావః॥ "గుణప్రవాహపతితో భూతవర్గోఽపి యాత్యయమ్। కర్మవశ్యా గుణా హ్యేతే సత్త్వాద్యాః పృథివీపతే,, ఇతి భగవత్పరాశరవచనాత్ సత్త్వాదిగుణానాం తత్తజ్జీవ

నిర్గుణోఽపి హ్యజోఽవ్యక్తో భగవాన్ప్రకృతేః పరః। స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గతః ॥ ౬ ॥
సత్త్వం రజస్తమ ఇతి ప్రకృతేర్నాత్మనో గుణాః। న తేషాం యుగపద్రాజన్ హ్రాస ఉల్లాస ఏవ వా ॥ ౭ ॥ జయకాలే తు సత్త్వస్య దేవర్షీన్ రజసోఽసురాన్। తమసో యక్షరక్షాంసి తత్కాలానుగుణోఽభజత్ ॥ ౮ ॥ జ్యోతిరాది

కర్మవిపాకకాలానుగుణహ్రాసోల్లాసరూపపరిణామస్వభావత్వం సిద్ధం "ఆస్యన్తి తేన సత్త్వేన దివం దేవాః ప్రపేదిరే। ధరాం రజస్స్వభావేన,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా దేవాదీనాం స్వస్వకర్మాయత్తసత్త్వాదిగుణప్రాచుర్యం చ సిద్ధం - సత్త్వాదిగుణానాముల్లాసస్సుఖదుఃఖమోహాద్యాపాదక ఇతి భగవతా గీతం "జ్ఞానం యదా తదా విద్యాద్వివృద్ధం సత్త్వమిత్యుత। లోభః ప్రవృత్తిరారమ్భః కర్మణామశమస్స్పృహా॥ రజస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే పురుషర్షభ। అప్రకాశోఽప్రవృత్తిశ్చ ప్రమాదో మోహ ఏవ చ॥ తమస్యేతాని జాయన్తే వివృద్ధే కురునన్దన,, ఇతి, ఈశ్వరస్య తు - సర్వాన్తరాత్మత్వం బహుప్రమాణప్రతిపన్నం॥ ఏవం సత్యేతదుక్తం భవతి॥ సర్వాన్తరాత్మతయాఽవస్థిత ఈశ్వరస్సర్వదా కస్యచిదేవ విజయం - కస్యచిత్సర్వదా పరాజయం చ - న ప్రతిదిశతి- అపితు- తత్తద్దేవాదికర్మపరిపాకకాలానుగుణసత్త్వాదిగుణోద్భవకాలేషు దేవాదీనాం విజయం ప్రతిదిశతి, అన్యేషాం తు పరాజయం, సత్త్వాద్యుద్భవాభిభవయోశ్చ కర్మాధీనత్వాత్తదనురూపప్రవృత్తేరీశ్వరస్య న వైషమ్యమితి, నను- కర్మపరిపాకకాలానుగుణోల్లాససుఖకరసత్త్వోపచయదశాయాం తద్గుణప్రచురాణాం దేవాదీనాం జయమావహతీతి యుక్తం, ఇదం త్వయుక్తం, రజస్తమసోరుపచయదశాయామసురయక్షాదీన్ భజత ఇతి, తదుపచయస్య దుఃఖమోహాదిఫలకత్వేన పరాజయాద్యావహత్వాత్, ఉచ్యతే, రజస్తమసోరుల్లాసకాలే అసురాదీన్ భజతీత్యస్య తేషాం జయమావహతీతి నార్థః, అపితు రజస్తమఉల్లాసఫలభూతదుఃఖమోహాదినిమిత్తపరాజయాదికమావహతీతి, ఏవం చ, యద్దేవాసురాదీనామపి స్వకర్మవిశేషపరిపాకానుగుణం సత్త్వోల్లాసస్తదా జయం ప్రదిశతి, అన్యదా తు పరాజయం, ఏవం దేవాదీనామపి కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణసత్త్వోద్రేకదశాయాం జయం - తేషామేవ పునః కర్మవిశేషపరిపాకానుగుణరజస్తమసోరుల్లాసే సతి దుఃఖాదికరం పరాజయాదికమితి॥ ఇయాంస్తు విశేషః॥ దేవాదీనాం పుణ్యకర్మణాం సత్త్వప్రచురత్వాత్ప్రాయశస్సత్త్వోల్లాసాత్ప్రాయశో విజయః, కాదాచిత్కః పరాజయః - అసురాదీనాం త్వపుణ్యేన రజస్తమఃప్రచురత్వాత్తమోరేవ ప్రాయశ ఉల్లాసాత్ప్రాయశః పరాజయః- కాదాచిత్కో విజయ ఇతి॥ ౮ ॥ "స్వమాయాగుణమావిశ్య బాధ్యబాధకతాం గత,, ఇత్యనేన తత్తద్బాధ్యబాధకేషు దేవాసురాదివర్గేష్వీశ్వరస్యానుప్రవేశ ఉక్తః కథమనుప్రవిష్టోఽపి జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం తత్తదనుప్రవేశే - అనుప్రవిష్టస్య వివిచ్య ద్రష్టుమశక్యత్వే - సత్యగుణాయమేనపవేచ

యత్వేన-దృష్టాన్తమాహ ॥ జ్యోతిరాదిరివేతి ॥ కాష్ఠాదిషు-జ్యోతిః ప్రభృతి వస్తువత్-అప్రవిష్టోఽపి-ఆభాతి తద్గతదోషాస్పృష్టః ప్రకాశతే,, అవకాశస్స్నేహోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి శ్రుతేరితి భావః-సఙ్ఘాతాత్కార్యకారణసఙ్ఘాతాదివ-దేహేన్ద్రియాభోక్తృవర్గరూపసఙ్ఘాతాన్న వివిచ్యతే-ప్రకృతిపురుషేశ్వరతత్త్వయాథాత్మ్యవిద్భిః ప్రకృతిపురుషాభ్యాం విలక్షణత్వేన న జ్ఞాయత ఇత్యర్థః-కవయస్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యవిదస్తు,ఆత్మస్థం జీవాత్మని స్థితం ,, య ఆత్మని తిష్ఠన్ ,, యో విజ్ఞానే తిష్ఠన్ ,, ఇతి శ్రుతేః- ఆత్మానం పరమాత్మానం-మథిత్వా వివేకపూర్వకం తచ్ఛక్తియోగమభ్యస్యేత్యర్థః- అన్తతః అనేకజన్మావసానే-విదన్తి సాక్షాత్కుర్వన్తి-స్వమాయాగుణమావిశ్యేత్యనేన ప్రేరణపర్యన్తానుప్రవేశోఽభిసంహితః ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ తదేవ గుణప్రేరకత్వం వివృణోతి॥ యదా సిసృక్షురితి॥ ఏష, పరః పురుషో భగవాన్, యదా , స్వమాయయా సఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-ప్రకృత్యా వా,ఆత్మనో జీవస్య - జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం ఆత్మనామిత్యర్థః-పురశ్శరీరాణి సిసృక్షుః స్రష్టుమిచ్ఛుః ,తదా-రజస్సృజతి ప్రేరయతీత్యర్థః-తమ ఈరయతీత్యత్రైవైకార్థ్యాత్-యదా-సృష్ట్యనన్తరం-విచిత్రాసు-పూర్వోక్తదేహేషు-రిరంసుర్రన్తుమిచ్ఛుః-రిరక్షిషురిత్యర్థః-తదా-సత్త్వం, సృజతి-యదా చేశ్వరః-శయిష్యమాణః ఉపసంజిహీర్షుస్తదా , అసౌ పరమపురుషస్తమ ఈరయతి ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ అథ-తత్కాలానుగుణోఽభజదితి సూచితం-కాలప్రేరకత్వం వివృణోతి॥ కాలమితి॥ హే నరదేవ- ఈశః పరమాత్మా-చరన్తం ప్రవర్తమానం - ఆశ్రయం స్వవ్యాప్యతయా శరీరభూతం , కాలం సృజతి నిమేషకాష్ఠాద్యవస్థం కరోతి-ఏవం-కాలం సృష్ట్వా ప్రధానపురుషాభ్యాం చిదచిద్భ్యాం సమష్టిభ్యాం సత్యకృత్,సత్ చిద్వ్యష్టిః-త్యత్ అచిద్వ్యష్టిః-తదుభయం కరోతీతి తథా ,సత్త్యచ్ఛబ్దయోశ్చ చిదచిద్వ్యష్ట్యోః ప్రయోగః''తదనుప్రవిశ్య,సచ్చ త్యచ్చాభవ,, దిత్యాదిశ్రుతౌ ప్రసిద్ధః, తథా సత్యశబ్దయోస్తత్పరత్వే శ్రూయతే''అథ యద్ధైవేభ్యః ప్రాణేభ్యశ్చ తత్సత్-అథ యద్ధైవాః ప్రాణాశ్చ తత్త్యం తదేకయా వాచాభివ్యాహ్రియతే సత్యమితి ,, ఇతి-దేవాః దేవాధిష్ఠితాన్నీన్ద్రియాణి తేభ్యః పరః తత్సం స్పష్టశ్చేతన-స్సత్-దేవాద్యచిద్వ్యష్టిస్త్యం - తదేతదుభయం సత్యమిత్యేకయా వాచా ఏకశబ్దేన-సమభివ్యాహ్రియ

రివాభాతి సఙ్ఘాతాన్న వివిచ్యతే। విదన్త్యాత్మానమాత్మస్థం మథిత్వా కవయోఽన్తతః ॥ ౯॥ యదా సిసృక్షుః పుర ఆత్మనః పరో రజస్సృజత్యేష పృథక్స్వమాయయా। సత్త్వం విచిత్రాసు రిరంసురీశ్వరశ్శయిష్యమాణస్తమ ఈరయత్యసౌ॥ ౧౦॥ కాలం చరన్తం సృజతీశ ఆశ్రయం ప్రధానపుంభ్యాం నరదేవ సత్యకృత్॥ ౧౧॥ య ఏష రాజన్నపి కాల ఈశితా సత్త్వం సురానీకమివైధయత్యతః । తత్ప్రత్యనీకానసురాన్సురప్రియో రజస్తమస్కాన్ ప్రమిణోత్యురుశ్రవాః॥ ౧౨॥ అత్రైవోదాహృతః పూర్వమితిహాసస్సురర్షిణా। ప్రీత్యా మహాక్రతౌ రాజన్పృచ్ఛతేఽజాతశత్రవే॥ ౧౩॥ దృష్ట్వా మహాద్భుతం రాజా రాజసూయే మహాక్రతౌ । వాసుదేవే భగవతి సాయుజ్యం చేదిభూభుజః॥ ౧౪॥ తత్రాసీనం సురఋషిం రాజా పాణ్డుసుతః క్రతౌ । పప్రచ్ఛ విస్మితమనా మునీనాం శృణ్వతామ్॥ ౧౫॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ॥ అహో అత్యద్భుతం హ్యేతద్దుర్లభైకాన్తినామపి । వాసుదేవే పరే తత్త్వే

న్యోఽస్యత ఇతి తదర్థః ✻ ॥ ౧౧ ॥ ✻ ఏవమీశ్వరస్య తత్తజ్జీవకర్మపరిపాకానుగుణకాలప్రేరకత్వముక్తం-తచ్చాత్మత్వేన తదనుప్రవేశపూర్వకమితి చ - ఈశ్వరాధీనః కాలో దేవాదీనాం తత్తత్కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణవృద్ధిహేతురితి వదన్ సర్వాన్తరాత్మతయా దేవాదికర్మానుగుణం గుణాన్ప్రేరయతో నేశ్వరస్య వైషమ్యమిత్యుత్తరముపసంహరతి ॥ య ఏష ఇతి హే రాజన్-అతః కర్మానుగుణ్యేనేశ్వరస్య గుణకాలప్రేరకత్వాత్- య ఏష గుణప్రేరకః కాలః కాలశరీరకస్తత్ప్రేరకశ్చ, ఈశితా ఈశ్వరః-స్వస్వం,కర్మపరిపాకానుగుణకాలకృతోన్మేషసత్త్వగుణప్రచురం-సురానీకమివ సురానీకమేవ॥ ఇవశబ్దోఽవధారణే॥ ఏధయతి-తస్యైవ జయమావహతీత్యర్థః-తద్వృద్ధేస్తత్ప్రతిపక్షక్షపణపూర్వకత్వాత్ , సురాణాం ప్రియస్సన్-తత్ప్రత్యనీకాన్సురానీకప్రతిపక్షరూపాన్-రజస్తమఃప్రచురాన్- ప్రమిణోతి వినాశయతి- ఉరుశ్రవాః విపులకీర్తిః-అసురానీకవినాశనేన వైషమ్యాదిసమ్భావనయా నాస్య కీర్తిమాలిన్యం-కిన్తు విపులైవ కీర్తిరిత్యర్థః ✻ ॥ ౧౨ ॥ ✻ వైరసంసర్గాభావాదసుహృదస్య మన్యేశ్వరస్య దేవాసురాదిజయాపజయహేతుత్వే కర్మానుగుణ్యాదేవ వైషమ్యాభావ ఉక్తః॥ ఇదానీం తస్య సర్వభూతసుహృత్త్వమితిహాసేన దర్శయతి॥ అత్రైవేతి॥ అత్రైవార్థే సర్వభూతసుహృత్త్వ ఏవ-హే రాజన్-మహాక్రతౌ-రాజసూయే-ప్రీత్యా ఆదరేణ-పృచ్ఛతే - అజాతశత్రవే యుధిష్ఠిరాయ-సురర్షిణా నారదేనేతిహాస ఉదాహృతః ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ ప్రశ్నం తన్నిమిత్తం చ వివృణోతి॥ దృష్ట్వేతి॥ రాజసూయాఖ్యే - మహాక్రతౌ-చేదిభూభుజః శిశుపాలస్య-భగవతాచ్ఛిన్నశిరసః-వాసుదేవే భగవతి శ్రీకృష్ణే-సాయుజ్యం సంశ్లేషం-మహాద్భుతం -దృష్ట్వా-విస్మితచిత్తః పాణ్డుసుతో రాజా యుధిష్ఠిరః-తత్ర-క్రతౌ క్రతుసభాయామాసీనముపవిష్టం-సురర్షిం శ్రీనారదం మునీనాం-శృణ్వతాం సతాం-ఇదం వక్ష్యమాణం ప్రపచ్ఛ పృష్టవాన్ ✻ ॥ ౧౪॥ ౧౫॥ ✻ తదేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా॥ అహో-ఏతదత్యద్భుతం అత్యద్భుతత్వే

హేతుః-ఏకాన్తినామనన్యప్రయోజనేన భగవన్తం భజతామపి - దుర్లభం-కిం తత్-పరతత్త్వే ప్రకృతిపురుషవిలక్షణేశ్వరతత్త్వరూపే వాసుదేవే శ్రీకృష్ణే-విద్విషశ్చైద్యస్య-ప్రాప్తి-రిత్యేతత్-హేతుమునే నారద ॥౧౬॥ ఏతత్సర్వే-వయం-వేదితుమిచ్ఛామః-కేనాపి భావేన భగవన్తం స్మరతాం తత్ప్రాప్తిర్భవత్యేవ కిమత్ర చిత్రం-తత్రాహ॥ భగవన్నిన్దయేతి॥ వేనః పృథోః పితా-భగవన్నిన్దయైవ నిన్దామాత్రేణ హేతునా-తమసి నరకే-ద్విజైః ఋషిభిః-పాతితః ॥౧౭॥ దమఘోషసుతశ్చైద్యస్తు-కలభాషణాద్బాల్యమధురభాషణాత్-ఆరభ్య బాల్యాదారభ్యేత్యర్థః-సంప్రతి ఏతత్కాలపర్యన్తం-గోవిన్దే శ్రీకృష్ణే-అమర్షీ క్రోధీ-అతోఽయం నితరాం పాపాత్మా-తథా దన్తవక్త్రోఽపి దురాత్మా ॥౧౮॥ అనయోః-పరబ్రహ్మభూతం-నిర్వికారం-శ్రీకృష్ణం-అసకృచ్ఛపతోః నిన్దతోః దన్తవక్త్రచైద్యయోర్జిహ్వాయాం-శ్విత్రః శ్వేతకుష్ఠరోగో వాఽపి-న జాతః-నాప్యేతౌ-అన్ధం తమో నరకమపి-వివిశతుః-కింతు భగవన్తమేవ వివిశతుః ॥౧౯॥ అత-స్సర్వలోకానాం-పశ్యతాం సతాం-దురవగ్రాహ్యం ధామ నిదురవగమం జ్యోతిర్యస్య రూపే-భగవతి అఞ్జసా అనాయాసేన తత్ప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానమన్తరేణేత్యర్థః-కథం లయమీయతుః భగవత్సాయుజ్యం కథం ప్రాపతురిత్యర్థః ॥౨౦॥ ఇత్థం వాయునా-దీపశిఖేవ-బుద్ధిర్భ్రామ్యతి-హే భగవన్-తస్మిన్నత్యద్భుతే-అత్ర-కారణం-బ్రూహి ॥౨౧॥ ఇత్థమాపృష్టో నారదః ప్రాహేత్యాహ మునిః॥ రాజ్ఞ ఇతి॥ రాజ్ఞో యుధిష్ఠిరస్య తత్ప్రశ్నరూపం వచః శ్రుత్వా-భగవానృషిర్నారద-స్తుష్టస్సమీచీనప్రశ్నేన హృష్టః-స సదస్సభాయాః-శృణ్వత్యాస్సత్యాః-తం యుధిష్ఠిర-మాభాష్య స్వవచశ్శ్రవణాభిముఖం కృత్వా, కథాం ప్రశ్నపరిహారరూపాం కథాం ప్రాహ ॥౨౨॥ తామేవాహ॥ నిన్దనమిత్యాదిభిర్దశభిరధ్యాయైః॥ అస్య ప్రశ్నస్య ముఖ్యముత్తరం వక్తుం తావత్సంసారిచేతనానామివేశ్వరస్య దేహాత్మాభిమానప్రయుక్తస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం నాస్తీతి చైద్యస్య ముక్తిం వదాపి తకంచిత్పరిహారమాహ ॥నిన్దనేతి॥ హే రాజన్-నిన్దనం దోషకథనం స్తవో గుణకథనం సత్కారః రక్షచ్చన్దనలేపాదిః-న్య

ప్రాప్తిశ్చైద్యస్య విద్విషః॥౧౬॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామస్సర్వ ఏవ వయం మునే। భగవన్నిన్దయా వేనో ద్విజైస్త
మసి పాతితః॥౧౭॥ దమఘోషసుతః పాప ఆరభ్య కలభాషణాత్। సంప్రత్యమర్షీ గోవిన్దే దన్తవక్త్రశ్చ దుర్మతిః॥
శపతోరసకృద్విష్ణుం యద్బ్రహ్మ పరమవ్యయమ్। శ్విత్రో న జాతో జిహ్వాయాం నాన్ధం వివిశతుస్తమః॥౧౯॥ కథం త
స్మిన్భగవతి దురవగ్రాహ్యధామని। పశ్యతాం సర్వలోకానాం లయమీయతురఞ్జసా॥౨౦॥ ఏతద్భ్రామ్యతి మే బు
ద్ధిర్దీపార్చిరివ వాయునా। బ్రూహ్యేతదద్భుతతమం భగవన్నత్ర కారణమ్॥౨౧॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ రాజ్ఞస్తద్వచ ఆ
కర్ణ్య నారదో భగవానృషిః। తుష్టః ప్రాహ తమాభాష్య శృణ్వత్యాస్తత్సదః కథాః॥౨౨॥ నారద ఉవాచ॥ నిన్దన
స్తవసత్కారన్యక్కారార్థం కలేబరమ్। ప్రధానపరయో రాజన్నవివేకేన కల్పితమ్॥౨౩॥ హింసా తదభిమానే
న దణ్డపారుష్యయోర్యథా। వైషమ్యమిహ భూతానాం మమాహమితి పార్థివ॥౨౪॥ యన్నిబద్ధోఽభిమానోఽ

క్కారః అపాంసుక్షేపణాదిః ఏషా-మర్థో విషయః-కలేబరం-ప్రధానశబ్దో దేహవస్తు ప్రధానవచనః-పరశబ్దో దేహాత్పరజీవవచనః-తయోరవివేకేన పరస్పరవిలక్షణత్వవిషయకజ్ఞానాభావేన, దేహాత్మాభిమానేనేతి యావత్ - తేనావివేకేన హేతునా-కల్పితం, కలేబరస్య నిన్దనాదివిషయత్వమవివేకకృతం-న తు స్వతః జడత్వాత్ న హి కాష్ఠం చన్దనలేపాదిరూపసత్కారాదికం మన్యత ఇతి తావన్నిర్వివాదమిత్యర్థః ॥౨౩॥ ఏవం స్థితే-హే పార్థివ-యథా, హ సంసారే-భూతానాం దేహాత్మాభిమానినాం దేవమనుష్యాదీనాం-మమాహమితి వైషమ్యం మమాయం నిన్దా నిన్దితోఽహమిత్యభిమానరూపవైషమ్యం తదభిమానేన మమాయం నిన్దేత్యభిమానేన దణ్డపారుష్యయోర్నిమిత్తయోః-హింసా చ-స్యాత్-దణ్డస్తాడనం-పారుష్యం నిన్దనం-పరేణ దణ్డపారుష్యయోః కృతయోస్సతోః-తత్ప్రయుక్తో మమాయం నిన్దా నిన్దితోఽహం మమాయం దణ్డో దణ్డితోఽహమిత్యేవంరూపో నానావిధోఽభిమాన-స్తత్ప్రయుక్తం పరేషు నిన్దాదికారిషు హింసాచరణం చ-యథా-లోకానాం-దృశ్యతే, తథానయస్యేత్యుత్తరేణాన్వయః - దేహవిషయమపి దణ్డపారుష్యాదికం స్వగతత్వం దేహాత్మాభిమానేనాత్మగతం మత్వా తదభిమానేన పరేషు హింసా స్యాదిత్యనేన యథా హింసాకారిషు దణ్డపారుష్యాదికం దేహగతమేవ సదాత్మగతం దేహాత్మనోరవివేకేనాత్మగతం మన్యతే, తథా హింస్యమానేష్వపి హింసా న దేహగతైవ నత్వాత్మగతా దేహాత్మాభిమానాత్తు హింసితోఽహమిత్యభిమాన ఇతి సూచితమ్ ॥౨౪॥ తదేవ స్పష్టమాహ ॥ యన్నిబద్ధ ఇతి॥ అయమభిమానః - దణ్డితానాం నిన్దితానాం చ లోకానాం యథా దణ్డితోఽహం నిన్దితోఽహమిత్యాద్యభిమానః - యన్నిబద్ధః యద్ధేతుకః - దేహహేతుక ఇత్యర్థః - దేహాత్మాభిమానస్య దేహహేతుకత్వాద్దేహాత్మాభిమానహేతుకో దణ్డితోఽహమిత్యాద్యభిమానోఽపి దేహహేతుక ఏవేత్యభిప్రాయేణ యన్నిబద్ధోఽభిమానోఽయమిత్యుక్తం ఏవం - తద్వధాత్ హన్యమానేషు తస్య దేహస్య వధాదేవ ప్రాణినాం దేహాత్మాభిమానినాం - వధః -

దేహాదిష్వేవ నభోఽన్యాత్ర్యాత్మగతే - దేహాత్మాభిమానాత్ తుహాత్మాఽహమిత్యభిమానఇత్యర్థః - ఏవం సంసారిణాం నిన్దాదికం సర్వం దేహాత్మాభిమానకృతమిత్యుక్తం - అథో భగవతి సర్వస్యాభిమానస్య కేవలస్య యదభావస్తదాహ । యథా - సంసారిణాం దేహాత్మాభిమానవస్తస్మాద్భేదేఽహమిత్యభిమానస్య - యన్నిబద్ధస్య - నాసైత న్యాయ్యస్య - అభిమానప్రయుక్తా - వధేషుహింసా కేన హేతునాఽనకల్ప్యత ఇత్యన్వయః - అభిమానాభావే హేతు - దఖిలాత్మన ఇతి కేవలస్యేతి - అఖిలస్య జగత ఆత్మత్వాదభిమానో నాస్తీత్యర్థః - న స్వాత్మత్వేఽపి తస్య జీవవదభిమానస్యాభావ ఇత్యత్రాహ ॥ కేవలస్యేతి ॥ నిరస్తనిఖిలదోషత్వాదిత్యర్థః ॥ అస్యోక్తేన హ్యప్రత్యూహః ॥ ఇతి ప్రత్యుక్తేరిత్యాజీవానామన్యాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మమూలకోఽహం దేహాత్మాభిమానః - తస్య తు పరమపురుషస్య సర్వాన్తరాత్మనోఽపి నిరస్తనిఖిలకర్మవశ్యత్వాదిదోషత్వాదభిమానాభావ ఇతి భావః - నన్వితో ఽహమిత్యాద్యభిమానఏవ నాస్తి - కంథ్రమన సత్ప్రియుక్తం పరేషు నిన్దకేషు హింసాదికరణం చాస్తీత్యాహ ॥ హింసా కేనాస్య కల్ప్యత ఇతి ॥ అస్యాభిన్దనాద్యప్రయుక్తాభిమానరహితస్య - హింసా - నిన్దకకర్తృకా - కేన హేతునా - కల్ప్యతే - హింసాహేతోరభిమానస్యాభావాద్దేవన్తరస్యాదర్శనాత్స్వాత్మన్యేవేత్యర్థః ॥ నను కథముచ్యతే ఽభిమానప్రయుక్తా హింసా వచనాస్తీతి - యతోఽస్మదాదిషు కృమేవనిన్దకం చైద్యం హతవానిత్యాశఙ్క్యాం నిరాకుర్వన్ శ్వేరంవిశేనష్టి ॥ పరస్య దమకర్తుర్హీతి ॥ పరస్య నిన్దకాదేర్దమకర్తుర్హి శిక్షాకర్తుః - పరస్య హితార్థమేవ దణ్డం కుర్వత ఇత్యర్థః - శత్రుయాపరస్మై హితాచరణం చ చైద్యస్య నిహినా మాసురీం యోనిం పరిహాస్య నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపస్వప్రాప్తి దానేనేదానీమేవాస్మదాదిభిరపరోక్షం దృష్టమితి భావః - ఏవం దేహాత్మాభిమానాభావాత్పరమపురుషస్య సంసారిణామివ స్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వరాహిత్యముక్తం ఏవం చ నిరభిమానిత్వాచ్చైద్యస్య ముక్తిం దదాపీతి కశ్చిత్పరిహారః ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ నన్వేవం భగవన్నిన్దానుకస్య శిశుపాలస్య స్యాత్ న చ నిన్దాప్రయుక్తాభిమానరహితస్య నిన్దయా నితరాం పాపిత్వప్రసఙ్గ ఇతి వాచ్యం - తాదృశస్యాపి చైద్యస్య పరమపురుషప్రాప్తిదర్శనేన నిరభిమానినో నిన్దాయా అపాపరూపత్వాత్ అస్య భావాద్దృశేనిరతిశయముక్తిప్రతిబన్ధపాపేన తిత స్యముక్త్యసంభవాత్ - కించైవం భగవత్స్వలాప్తిషు పుణ్యానుపపత్తిస్యాత్ - తథా చ - సర్వశాస్త్రార్థవిరోధప్రసఙ్గః ॥ కించ ॥ మామాత్మపరదేహేషు ప్రద్విషన్తోఽభ్యసూ

యం తద్వధాత్ప్రాణినాం వధః । తథా న యస్య కైవల్యాదభిమానోఽఖిలాత్మనః ॥ ౨౪ ॥ పరస్య దమకర్తుర్హి
హింసా కేనాస్య కల్ప్యతే ॥ ౨౫ ॥ తస్మాద్వైరానుబన్ధేన నిర్వైరేణ భయేన వా । స్నేహాత్కామేన వా యు
ఞ్జ్యాత్కథంచిన్నేక్షతే పృథక్ ॥ ౨౬ ॥ యథా వైరానుబన్ధేన మర్త్యస్తన్మయతామియాత్ । న తథా భక్తియోగ

యకాః ॥ తానహం ద్విషతః క్రూరాన్ సంసారేషు నరాధమాన్ । క్షిపామ్యజస్రమశుభానాసురీష్వేవ యోనిషు ॥ ఇతి భగవద్వచనవిరోధశ్చ స్యాత్ - భగవతస్స్తుతినిన్దాభిమానిత్వాభావకథనాద్వా న చైద్యయోర్వైషమ్యం చ న సిధ్యతి - అతో వైచైద్యవైషమ్యప్రశ్నస్యాకిమత్తరమిత్యాశఙ్క్యాం సాక్షాత్పరిహారమాహ తస్మాదితి ॥ నిన్దాదిభాక్సంసారితుల్యత్వదోషప్రసఙ్గనివారణార్థం సంసారిచేతనానామివ దేహస్తుతినిన్దాద్యభిమానిత్వం భగవతో నాస్తీతి తద్వైలక్షణ్యమాత్రముక్తం ॥ నిన్దనస్తవసత్కారై ॥ త్యాదిభిః శ్లోకైః ఇతో వక్ష్యమాణ ఏవ సాక్షాత్పరిహారో వేదితవ్యః ॥ తస్మాదీశ్వరస్యైవం పథస్వభావత్వాత్ - వైరానుబన్ధనిర్వైరభయస్నేహకామానాం మధ్యే అన్యతమేన కేనచిద్యుఞ్జ్యాత్ భగవతి మనో యుఞ్జీతేత్యర్థః ॥ యథా భక్త్యేశ్వరే మన ఆవేశ్య ॥ త్యుత్తరగ్రన్థైకార్థ్యాత్ - వైరానుబన్ధో వైరావిచ్ఛేదః - నిర్వైరేణ తస్య వైరాభావో వివక్షితః అపితు, భక్తిర్వివక్షితా ఉత్తరగ్రన్థే పరిగణిత హేతుషు పఞ్చసు భక్తేరుక్తత్వాత్ స్నేహస్నేహార్థం బాల్యదారభ్య తత్పర్యన్తమనుచిచ్ఛిన్నవైరేణ భగవతి మనో యుఞ్జతశ్చైద్యస్య భగవత్ప్రాప్తిః - వేనస్య తూక్తాచారమన్యతమేనాపి భగవత్యయుక్తమనసో న ముక్తిః - ప్రత్యుత నిరయప్రాప్తిరితి వైషమ్యమితి భావః - మనోయోజనస్య కాష్ఠామాహ ॥ కథంచిన్నేక్షతే పృథగితి ॥ పృథక్ భగవతోఽన్యద్వస్తు - కించిదపి - కేనాపి ప్రకారేణ - నేక్షతే నవిషయీకరోతి చేనస్తథా - తద్యుఞ్జీత - విజాతీయప్రత్యయానన్తరాయ వహితహితహతస్తత్పృథక్త్వేద్యభావత ఇత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ వస్తుతః ప్రీతిపూర్వకానుధ్యానాత్మకభక్తియోగాదపి - వైరానుబన్ధానుధ్యానమేవ శ్రేయ ఇతి మయా నిశ్చితమిత్యాహ ॥ యథేతి ॥ మర్త్యస్సంసారిజీవః - భగవతి - యథా - వైరానుబన్ధేన - ఆశు - తన్మయతాం - ఇయాత్ ప్రాప్నుయాత్ - న తథా - భక్తియోగేన - తు - నేయాత్ - ఇతి - మే - మయా - మతిః - బుద్ధిః - నిశ్చితా - మమైవం బుద్ధిర్నిశ్చయ ఇత్యర్థః - తన్మయతాం తచ్చిన్తనప్రచురతామిత్యర్థః - వికారార్థప్రాచుర్యార్థసంభవాత్ప్రాచుర్యమేవాత్ర మయడర్థః - పూర్వపూర్వచిన్తనాదుత్తరోత్తరచిన్తనస్య ప్రాచుర్యం - తచ్చ ప్రత్యయాన్తరావ్యవహితత్వరూపం - యద్వా - తన్మయతాం తద్ధర్మప్రాచుర్యం ప్రాప్నుయాది

త్యర్థః - ముక్తానాం ప్రాచుర్యేణ భగవద్భక్తసామ్యశ్రవణాత్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యథా వైరానుబన్ధయోగస్శ్రేయా - నేవం భయయోగోఽపి భక్తియోగాచ్ఛ్రేయానితి వదన్ వైరానుబన్ధభయయోగయోర్భగవద్విషయకచిన్తాసన్తానాత్మకయోస్తత్సామ్యాపత్తిహేతౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ కీట ఇతి ॥ పేశస్కృతా భ్రమరేణ - కుడ్యాయాం - రుద్ధః - కీటః - యథా - తమేవ పేశస్కృతం సంరమ్భభయయోగేన వైరానుబన్ధభయయోగాభ్యాం - అనుస్మరన్ - తత్స్వరూపతాం పేశకృత్సామ్యం - విన్దతే - తథా సంరమ్భభయయోగినా - భగవత్స్వరూపతాం విన్దత ఇత్యర్థః - తస్యేవ స్వరూపం యస్య తత్స్వరూపః - తస్య భావస్తత్స్వరూపతా - తాం - తుల్యరూపతాం - న తైక్యమిత్యర్థః ॥ నహి పేశస్కృతా రుద్ధః కీట - స్తేనైకీభవతి - ఉభయోరప్యుపలభ్యమానత్వాత్ అతస్సామ్యమేవ దృష్టాన్తాత్సిధ్యతి ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఉక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే దర్శయతి ॥ ఏవం కృష్ణ ఇతి ॥ భగవతి పూర్ణషాడ్గుణ్యే - మాయా - యా మనుజే స్వసఙ్కల్పాత్తమనుజాకృతౌ - సార్వేశ్వరే - శ్రీకృష్ణే విషయే - వైరేణానుచిన్తయా వైరపూర్వకానుధ్యానేన - పూతపాప్మానః నిరస్తవైరాదిదోషాః - తం కృష్ణం - ఆపుః ప్రాపుః - పూతపాప్మాన ఇత్యస్యాయమభిప్రాయః - యద్యపి "యమేవైష వృణుతే తేన లభ్యస్తస్యైష ఆత్మా వివృణుతే తనూం స్వామ్" - ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా నిరతిశయప్రీతిరూపాయా అవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తతిరూపాయా భగవద్భక్తేరేవ తత్ప్రాప్తిహేతుత్వం - తథా చోక్తం భగవతా - "పురుషస్స పరః పార్థ భక్త్యా లభ్యస్త్వనన్యయా । భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య ❁ అహమేవంవిధోఽర్జున ॥ జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేన ప్రవేష్టుం చ పరన్తప ॥ తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకమ్ । దదామి బుద్ధియోగం తం యేన మాముపయాన్తి తే - ఇతి ॥ శ్రుతిశ్చ - తమేవం విద్వానమృత ఇహ భవతి - నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత - ఇత్యాదికా - భక్తిశ్చ ప్రీతిపూర్వకమవిచ్ఛిన్నమనుధ్యానం - ప్రీతిపూర్వమనుధ్యానం భక్తిరిత్యభిధీయత - ఇతి భక్తిలక్షణాత్ - సంరమ్భభయయోగయోస్తు ప్రీతిరూపత్వాభావాత్ప్రీత్యుత తద్విపరీతరూపత్వాచ్చ న భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం తథాప్యత్ర సంరమ్భభయకృతభావనా

నద్వేతి మే నిశ్చితా మతిః ॥ ౨౮ ॥ కీటః పేశస్కృతా రుద్ధః కుడ్యాయాం ❁ తమనుస్మరన్ । సంరమ్భభయయోగేన విన్దతే తత్స్వరూపతామ్ ॥ ౨౯ ॥ ఏవం కృష్ణే భగవతి మాయామనుజ ఈశ్వరే । వైరేణ పూతపాప్మానస్తమాపురనుచిన్తయా ॥ ౩౦ ॥ కామాద్ద్వేషాద్భయాత్స్నేహాద్యథా భక్త్యేశ్వరే మనః । ఆవేశ్య తదఘం హిత్వా బహవస్తద్గతిం గతాః ॥ ౩౧ ॥ గోప్యః కామాద్భయాత్కంసో ద్వేషాచ్చైద్యాదయో నృపాః । సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయం భక్త్యా వయం నృప ॥ ౩౨ ॥ కతమోఽపి న వేనస్స్యాత్పఞ్చానాం పురుషం ప్రతి । తస్మాత్కేనాప్యు

ప్రకర్షేణస్య హేతుభూతసంరమ్భభయయోరపి విస్మరణాభావనాయాశ్చ నిరతిశయానన్దావహశుభాశ్రయవిషయత్వేన ప్రీతిరూపాపన్నత్వాత్తస్యా అపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వమితి - ఏవం చ - యేషాం భావనాప్రకర్షేణస్య హేతుభూతవైరాదివిస్మరణాభావో వేనాదీనాం తేషాం భగవన్నిన్దాదిప్రయుక్తభగవద్విషయకభావనాప్రకర్షాభావేన తన్మూలకనిన్దాదిదోషా పిస్మృతేర్భగవత్ప్రాప్త్యభావః - ప్రత్యుత తన్నిన్దాదిదోషేణ నిరయప్రాప్తిశ్చేతి వేనచైద్యయోర్వైషమ్యముక్తం భవతి, అత ఏవ - న స్తుతినిన్దయోః పుణ్యాపుణ్యత్వప్రతిపాదకశాస్త్రవిరోధోఽపి - భావనాప్రకర్షేణాపి స్మృత వైరాదిదోషవత్పురుషవిషయత్వాత్పుణ్యాపుణ్యప్రతిపాదకశాస్త్రాణామ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఏవముక్తార్థం దార్ష్టాన్తికే నిదర్శ్య - ఏవం కైశ్చిల్లబ్ధమిత్యాహ ॥ కామాదితి ॥ యథా - భక్తియోగేన - ఈశ్వరే - మన - ఆవేశ్య - భగవతో గతిం జగ్ముః - తథా - కామాదిభిరపి తస్మిన్ - మన - ఆవేశ్య - తదఘం మనస ఆవేశననిమిత్తం కామాదిరూపమఘం - హిత్వా - అత్యన్తభావనాప్రకర్షేణ కామాదికం విస్మృత్యేత్యర్థః - బహవ - స్తద్గతిం, ప్రాప్తాః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ ఏతదేవోదాహరణవిశేషేషు దర్శయతి ॥ గోప్య ఇతి ॥ భగవతి - కామా - ద్గోప్య - స్తద్గతిం గతా ఇత్యనుషఙ్గః - భయా - త్కంస - స్తద్గతిం గత - ఇతి విభక్తివిపరిణామః - యద్వా - గోప్యాదయస్స్వప్రతినియతకామాదిభిరుపాయైస్తద్గతిం గతా ఇతి యోగపద్యా నాన్వయః - సమ్బన్ధాద్వృష్ణయస్స్నేహాద్యూయమితి - వృష్ణయో యూయం చ దేహసమ్బన్ధకృతస్నేహాదిత్యర్థః - అన్యథా పఞ్చప్రకారాం తర్భావాయోగాత్ - భక్త్యా - వయం నారదాదయః - తత్ర స్నేహస్తుల్యసన్నికృష్టవిషయః ప్రేమా - భక్తిరుత్కృష్టవిషయేతి భేదః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవముక్తేనార్థేన సిద్ధం వైనచైద్యయోర్వైషమ్యమాహ ॥ కతమోఽపీతి ॥ ఉక్తానాం పఞ్చానాం కాముకద్వేషిభీతస్నేహవద్భక్తరూపాణాం పఞ్చానాం మధ్యే - వేనస్త్వీశ్వరం పరమపురుషం ప్రతి - కోఽపి న భవతి కాముకాద్యన్యతమో న భవతి - అతస్తన్నిన్దయా నిరయప్రాప్తిరితి భావః - తస్మా - దుక్తానాం పఞ్చానాం మధ్యే కేనాప్యన్యతమేనోపాయేన - భగవతి శ్రీకృష్ణే - మనో - నివేశయేత్ - నివేశితే చ మనసి మనో నివేశననిమిత్తం కామాదికమపి విస్మృత్య తం ప్రాప్నోతీతి భావః - అత ఏవ హి - శ్రీవిష్ణుపురాణే „ అపగతదోషానుబన్ధో భగవన్తమవాప „ ఇత్యుక్తం - నను - సంరమ్భభయయోగాదీనామపి భక్తియోగవద్భగవ

త్ప్రాప్తిసాధనత్వే యథా అసకృదిచ్ఛన్ భగవద్భక్తియోగః పునర్జన్మాన్తరే ,,పూర్వాభ్యాసేన కౌన్తేయ,, ఇత్యాదిభగవదు
క్తరీత్యా - పూర్వాభ్యాసేనోపసంహృతసంపూర్ణభగవద్భక్తియోగో భగవన్తం ప్రాపయతి - ఏవమారబ్ధవిచ్ఛిన్నసంరమ్భ
భయాదియోగోఽపి జన్మాన్తరే పూర్వాభ్యాసేన పరిపూర్ణతయా యోగో భగవన్తం ప్రాపయేత్ - న చైవం యుక్తం అన్యథా
విష్ణుద్వేషిణాం సర్వేషామపి ముక్తిప్రసఙ్గః - ఏవం చ ,,యోఽత్ర తోషితరం ద్వేష్టి తం విద్యాదస్య రేతసమ్ । యో విష్ణుం సతతం ద్వే
ష్టి తం విద్యాదన్త్యరేతసమ్,, ఇత్యాదివిష్ణుద్వేషకనిన్దావచనానామనవకాశప్రసఙ్గశ్చ ఉచ్యతే ॥ సంరమ్భభయాదీనాం తస్మి
న్నేవ జన్మని స్వవిస్మారకభావనాప్రకర్షాపహానామేవ ముక్తిహేతుత్వం న తు విచ్ఛిన్నానాం జన్మాన్తరసమ్బన్ధినామపి ప్రత్యు
త తేషాం నిరయహేతుత్వమేవ - భక్తియోగస్య తు విచ్ఛిన్నస్యాపి పునర్జన్మాన్తరే భావనాప్రకర్షాపహానద్వారా ముక్తిసాధన
త్వమితి - న చాత్ర మానాభావః ధర్మిగ్రాహకమానస్య సత్త్వాత్ ,,పార్థ నైవేహ నాముత్ర వినాశస్తస్య విద్యత,, ఇత్యారభ్య
,,తత్ర తం బుద్ధిసంయోగం లభతే పౌర్వదైహికమ్। యతతే చ తతో భూయస్సంసిద్ధౌ కురునన్దన॥ పూర్వాభ్యాసేన తేనైవ హ్రి
యతే హ్యవశోఽపి స,, ఇత్యన్తేన భగవతైవారబ్ధస్యాపి భక్తియోగస్య పునః కాలాన్తరే ఫలసాధనత్వస్యోక్తత్వాత్ - న త్వేవం
సంరమ్భభయాదీనాం సకృదారబ్ధానాం పునర్జన్మాన్తరే భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వప్రతిపాదకం కించిద్వచనం పద్యతే ప్రత్యుత ,,
యో విష్ణు,, మిత్యాదినిన్దావచనాన్యేవ సన్తి - యది భగవన్నిన్దాకారిణామపి సర్వేషాం ద్వేషాదివిస్మారకభావనాప్రకర్షస్స్యా
త్తర్హి స్యాదేవ తేషాం ముక్తిరితి సకలోఽపి విరోధః ॥ 33 ॥ ఏవం సంరమ్భయోగాదీనామపి భగవత్ప్రాప్తిసాధనత్వే న చై
ద్యదన్తవక్త్రయోర్ముక్త్యాపి విస్మయః । కార్య ఇత్యభిప్రాయేణ కేవలం తయోర్భగవద్విషయకభావనాప్రకర్షతద్విషయకసం
రమ్భ ఏవ హేతుః - అపి తు పూర్వసిద్ధం భగవదానుకూల్యం చేతి వక్తుమితిహాసం ప్రస్తుతవానృషిః ప్రశ్నావసరప్రదానాయ తయో
స్తావద్విష్ణుపార్షదత్వం విప్రశాపాద్భ్రంశం చాహ ॥ మాతృష్వసేయ ఇతి ॥ మాతుః - స్వసా భగినీ - తస్యా అపత్యం పుమాన్

పాయేన మనః కృష్ణే నివేశయేత్॥ 33 ॥ మాతృష్వసేయో వశ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ పాణ్డవ। పార్షదప్రవరౌ వి
ష్ణోర్విప్రశాపాత్పదచ్యుతౌ॥ 34 ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ॥ కీదృశః కస్య వా శాపో హరిదాసాభిమర్శనః। అశ్రద్ధేయ ఇవా
భాతి హరేరేకాన్తినాం భవః॥ 35 ॥ దేహేన్ద్రియాసుహీనానాం వైకుణ్ఠపురవాసినామ్ । దేహసమ్బన్ధసమ్బ
ద్ధమేతదాఖ్యాతుమర్హసి॥ 36 ॥ శ్రీనారద ఉవాచ॥ ఏకదా బ్రహ్మణః పుత్రా విష్ణోర్లోకం యదృచ్ఛయా। సనన్దనా

మాతృష్వసేయః - హే పాణ్డవ యుధిష్ఠిర - యో - భవతో - మాతృష్వసేయ - శ్చైద్యో దన్తవక్త్రశ్చ - ద్వావిమౌ - పూర్వం - వి
ష్ణోః పార్షదప్రవరౌ - ద్వారస్థితౌ - విప్రశాపాద్ధేతోః - పదాత్స్వస్థానాచ్చ్యుతౌ భ్రష్టౌ - ఏవం చ - తయోః పాశ్చాత్యద్వేషాతి
శయాత్ప్రాప్తిర్నాత్యన్తభగవదానుకూల్యాచ్ఛాపానన్తరభావనాప్రకర్షసిద్ధ్యా ముక్తిరితి భావః - అణ్డాన్తర్వర్తిన్యుపేన్ద్రాది
విష్ణులోకే కస్మింశ్చిత్ ,,తదుపర్యపి బాదరాయణస్సమ్భవాత్,, ఇతి న్యాయేనోపేన్ద్రాద్యుపాసనయా తద్ద్వారపత్వాధికా
రం గతౌ కౌచిజ్జీవాస్థితౌ - పశ్చాద్విప్రశాపాత్పదచ్యుతావితి నారదస్యాశయః ॥ 34 ॥ ఇమమాశయమజానన్నేవం ప్ర
శ్నావసరే దత్తే పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః॥ కీదృశ ఇతి॥ కీదృశశ్శాప ఇతి - శాపాకారప్రశ్నః - కస్య వేతి తత్కర్తృప్రశ్నః - తస్య విశే
షణం హరిదాసాభిమర్శన ఇతి - హరిదాసానభిమృశతి పరాభవతీతి హరిదాసాభిమర్శీ - తస్య - అనేన తస్యానౌచిత్యం సూచి
తం - హరేరేకాన్తభక్తానాం - భవో జన్మ అశ్రద్ధేయ ఇవ అనాదర్తవ్య ఇవ - భాతి ప్రతీయతే॥ అయం భావః॥ ,,ఏతం దేవయానం
పన్థానమాపద్య న చ పునరావర్తతే న చ పునరావర్తత ,, ఇతి శ్రుత్యర్థరీత్యా ముక్తానామేవ పునరావృత్తిర్న విద్యతే - కిం పున
ర్నిత్యసిద్ధానాం భగవత్పార్షదానాం భగవద్ధ్యానాద్భ్రంశాభావ ఇహ జన్మాభావశ్చేతి - అత ఇదం భగవత్పార్షదయోస్తత్ప
దాద్భ్రష్టయోరుచ్యమానమిహ జన్మానాదర్తవ్యం - తజ్జన్మప్రతిపాదకం వాక్యం ,,జరద్గవః కమ్బళపాదుకాభ్యామిత్యాదిజ
రద్గవాదివాక్యవదసఙ్గతార్థమితి ॥ 35 ॥ తయోర్జన్మాసమ్భవమేవ వివృణ్వన్ పృచ్ఛతి॥ దేహేతి॥ కర్మాయత్తప్రాకృతదే
హేన్ద్రియప్రాణరహితానాం - వైకుణ్ఠపురవాసినాం - నిత్యసిద్ధానామిత్యర్థః - అనేన పూర్వమప్యసంభావితప్రాకృతదేహే
న్ద్రియప్రాణసమ్బద్ధానామిత్యుక్తం - ఏవంవిధానాం - దేహసమ్బన్ధః ప్రాకృతదేహసమ్బన్ధ - స్తదనుబన్ధిరాగద్వేషాదిస
మ్బన్ధశ్చ - తయోస్సమాహారః - తదేతదఘటమానం - మహ్యం - ఆఖ్యాతుం కథయితుమర్హసి ॥ 36 ॥ ఏవమాపృష్టో భగవా
న్నారదః ప్రశ్నస్యోత్తరరూపమితిహాసం వక్తుముపక్రమతే ॥ ఏకదేత్యాదినా॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య - పుత్రాః - సనన్దనాద
యః - ఆదిశబ్దేన సనకసనత్కుమారసనత్సుజాతా వివక్షితాః - ఏతే - భువనత్రయం - సంచరన్తః - కదాచిద్యదృచ్ఛయా విష్ణో
ర్లోకం - జగ్ముః యయుః అయం విష్ణులోకశ్చ బ్రహ్మాణ్డాన్తర్గతవిష్ణులోకవిషయో - న తు ముక్తప్రాప్యపరమపదవిషయః ,,న తత్ర
ఙ్గాః కల్పితా యేన లోకా లోకనమస్కృత ,, ఇతి వక్ష్యమాణత్వాత్ - ముక్తప్రాప్యే అర్చిరాదిమార్గేణైవ గన్తవ్యపరవ్యోమ్ని

యోగినామపి సనకాదీనాం గమనాత్ సన్నివాసస్థానాని స్థానాని హిరణ్యగర్భసత్యలోకాదీని తేష్వపి విచరత్సు ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ సనన్దనాదీన్ విశేషయన్నాహ ॥ పఞ్చషేతి ॥ పఞ్చషడ్వాయనాః యావత్పఞ్చవర్షాః అర్భాః అర్భకాః స్తనాభాః స్తనప్రాయవయసః స్థితాః స్తాన్ ఆభశబ్దాభిప్రేతం వివృణోతి - పూర్వేషాం రుద్రాదీనామపి - పూర్వజాతాన్ - దిగ్వాససః దిగమ్బరాన్ - ఏవంభూతాం - స్తాన్ - సనన్దనాదీన్ - శిశూన్ శిశుత్వేనాలక్ష్య - విష్ణోః - ద్వాఃస్థౌ ద్వారి స్థితౌ ద్వారపౌ - ప్రత్యషేధతాం న్యవారయతామ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తాభ్యాం ప్రతిషిద్ధాః - తే - కుపితాస్సన్తః , ఏవంవక్ష్యమాణరీత్యా - అశపన్ ॥ శాపప్రకారమేవాహ ॥ యువామిత్యాదినా ॥ రాగద్వేషాదిరహితే - భగవతః - పాదమూలే - వాసం కర్తుం - యువాం - నార్హథః - అప్రాకృతం భగవత్పాదారవిన్దమూలమాశ్రిత్య స్థాతుం ప్రాకృతరాగద్వేషాదియుక్తౌ యువాం నార్హథ ఇత్యర్థః - కిం తు - బాలిశౌ మూర్ఖౌ - యువాం - అతః - భగవత్స్థానాత్ - ఆశు శీఘ్రం - పాపిష్ఠాం రాగద్వేషాదిబహులాం - ఆసురీం యోనిం - యాతం ప్రాప్నుతమ్ ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇతీత్థం - శప్తౌ - తౌ పార్షదౌ - స్వస్థానాత్ - పతన్తౌ - కృపాలుభిః - తైస్సనకాదిభిః - ప్రోక్తౌ - తదేవాహ ॥ పునరితి ॥ పునః - త్వాం యువయోః - త్రిభిర్జన్మభిః - లోకాయ పునః ఏతల్లోకప్రాప్త్యై - కల్పతాం - శాపమోక్ష ఇతి శేషః - తావతా కాలేన శాపస్సమాప్యతామిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తావేవ పార్షదౌ - విప్రైః - శప్తౌ - ఇహ లోకే, దితేః పుత్రౌ - జజ్ఞాతే జాతౌ బభూవతుః - తత్ర - హిరణ్యకశిపుః - జ్యేష్ఠః - తతః - హిరణ్యాక్షః - తస్యానుజః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ తత్ర - జ్యేష్ఠో హిరణ్యకశిపుః - నృసింహరూపిణా భగవతా - హతః - హిరణ్యాక్షస్తు - ధరోద్ధారే భూమ్యుద్ధారే నిమిత్తే - సౌకరం వారాహం - వపుః - బిభ్రతా - భగవతా - హతః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ హిరణ్యకశిపువృత్తాన్తం ప్రశ్నానువతరణాయ తద్వృత్తాన్తం సఙ్గ్రహేణాహ ॥ హిరణ్యకశిపురితి ॥ సః - కేశవస్య భగవతః, నిరతిశయప్రియం - ప్రహ్లాదం పుత్రం జిఘాంసుః హన్తుమిచ్ఛుః - పుత్రమరణనిమిత్తం - నానావిధాః - యాతనాః - అక

దయో జగ్ముశ్చరన్తో భువనత్రయమ్ ॥ ౩౭ ॥ పఞ్చషడ్వాయనార్భాభాః పూర్వేషామపి పూర్వజాః । దిగ్వాససశ్శిశూన్ మత్వా ద్వాఃస్థౌ తాన్ ప్రత్యషేధతామ్ ॥ ౩౮ ॥ అశపన్ కుపితా ఏవం యువాం వాసం న చార్హథః । రజస్తమోభ్యాం రహితే పాదమూలే మధుద్విషః । పాపిష్ఠామాసురీం యోనిం బాలిశౌ యాతమాశ్వతః ॥ ౩౯ ॥ ఇతి శప్తౌ స్వభవనాత్ పతన్తౌ తైః కృపాలుభిః । ప్రోక్తౌ పునర్జన్మభిర్వాం త్రిభిర్లోకాయ కల్పతామ్ ॥ ౪౦ ॥ జజ్ఞాతే తౌ దితేః పుత్రౌ దైత్యదానవవన్దితౌ । హిరణ్యకశిపుర్జ్యేష్ఠో హిరణ్యాక్షోఽనుజస్తతః ॥ ౪౧ ॥ హతో హిరణ్యకశిపుర్హరిణా సింహరూపిణా । హిరణ్యాక్షో ధరోద్ధారే బిభ్రతా సౌకరం వపుః ॥ ౪౨ ॥ హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్ । జిఘాంసురకరోన్నానా యాతనా మృత్యుహేతవే ॥ ౪౩ ॥ తం సర్వభూతాత్మభూతం ప్రశాన్తం సమదర్శనమ్ । భగవత్తేజసా స్పృష్టం నాశక్నోద్ధన్తుముద్యమైః ॥ ౪౪ ॥ తతస్తౌ రాక్షసౌ జాతౌ కేశిన్యాం విశ్రవస్సుతౌ । రావణః కుమ్భకర్ణశ్చ సర్వలోకోపతాపినౌ ॥ ౪౫ ॥ తత్రాపి రాఘవో భూత్వా న్యహనచ్ఛాపముక్తయే । రామవీర్యం

రోత్ ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ యాతనాః కుర్వాణోఽపి హిరణ్యకశిపుః - తం పుత్రం హన్తుముద్యమైః స్వరోద్యోగైరపి నాశక్నోత్ ॥ తత్ర హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ భగవతః - తేజసా - స్పృష్టం వ్యాప్తం - తత్ర హేతుః - ప్రశాన్తం అశనాయాపిపాసాదిరహితం - ప్రశాన్తత్వే భగవత్తేజస్స్పర్శ ఇతి భావః - యద్వా - అత ఏవ ప్రశాన్తం - తత్ర హేతుః - సమదర్శనం - సుఖదుఃఖాదిషు ద్వన్ద్వేషు సమదృష్టిం - యస్సమస్స ఏవ హి శాన్త ఇతి భావః - యద్వా - అత ఏవ - సమదర్శనం, సర్వభూతానామాత్మా ఈశ్వరః తద్భూతం తత్ప్రకారతయా తదాత్మతామాపన్నం ,, శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవత్ ,, ఇత్యుక్తరీత్యా - యథా ,, వామదేవస్తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః - ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్రః ,, ఇతి సర్వభూతాన్తరాత్మానం భగవన్తం స్వశరీరకం బుద్ధ్వా సర్వప్రకారతయా స ఏవావస్థిత ఇతి ప్రకారభేదేఽపి ప్రకార్యైక్యాత్ అభిదపాయేణ వామదేవో మన్వాదిభిస్సహాత్మనోఽభేదమనుసంహితవాన్ - ఏవం , ప్రహ్లాదోఽపి ,, అహం హరిస్సర్వమిదం జనార్దన ,, ఇతి ప్రకార్యైక్యాద్విశిష్టవస్త్వైకదేశత్వాత్స్వస్మిన్ స్వనిష్ఠత్వాభావమాలక్ష్యాహమేవ సర్వభూతాన్తరాత్మా భగవానిత్యనుసంహితవానిత్యాశయేన తస్య విశేషణం సర్వభూతాత్మభూతమిత్యుక్తం ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀ తత , స్తావేవ - హిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిపూ , ద్వితీయే జన్మని , కైకస్యాం - భార్యాయాం - విశ్రవస్సుతౌ జాతౌ - తత్ర - జ్యేష్ఠో - రావణోఽనుజస్తు కుమ్భకర్ణః - తావుభౌ - సర్వాన్ లోకానుపతాపయతః ఖేదయత ఇతి సర్వలోకోపతాపినౌ ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀ తత్రాపి , జన్మని - భగవాన్ , రాఘవః శ్రీరామో - భూత్వా , శాపముక్తయే తయోశ్శాపోత్తరణాయ - న్యహనత్ - అనేన హతకారిత్వం భగవతస్సూచితం - కోఽసౌ రాఘవః కీదృశం తస్య వీర్యం - కథం వా హతవాన్ - ఇత్యత్రాహ ॥ రామవీర్యమితి ॥ వీర్యగ్రహణం తజ్జన్మాదీనామప్యుపలక్షణం - తదవతారతద్వీ

గ్యాదికం సర్వం, హే ప్రభో-మార్కణ్డేయముఖాచ్ఛ్రోష్యసి-అతో-నాత్ర-తన్మయా-వితన్యత ఇతి భావః ॥ ౪౬ ॥ తౌ వేవ రావణకుమ్భకర్ణావేవా-ద్య అధునా-తృతీయజన్మని-తవ-మాతృష్వస్రాత్మజౌ-క్షత్రియౌ శిశుపాలదన్తవక్త్రౌ-జాతౌ అనునా-శాపేన-నిర్ముక్తౌ-శ్రీకృష్ణస్య చక్రేణ-హతం అంహః పాపమూలకం శరీరం యయోస్తౌ ॥ ౪౭ ॥ వైరానుబన్ధ-తీవ్రమనస్కృష్టం య-ద్ధ్యానం భగవద్విషయకం-తేనా-చ్యుతస్య భగవతః-సాత్మతాం ఆత్మనో భావః ప్రకారః ఆత్మతా సహ ఆత్మతా సాత్మతా-తాం సాధర్మ్యమిత్యర్థః-నీతౌ ప్రాపితౌ-పున-ర్విష్ణుపార్షదౌ-భూత్వా-హరేః పార్శ్వం-జగ్మతుః ॥ ౪౮ ॥ యదుక్తం "హిరణ్యకశిపుః పుత్రం ప్రహ్లాదం కేశవప్రియమ్। జిఘాంసు" రిత్యాదినా ప్రహ్లాదస్య కేశవప్రియత్వం తత్పుత్రే ద్వేష-హేతుః-ప్రష్ట దమరణోద్యోగపర్యన్తో ద్వేషస్సైతి-తద్విస్తరం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః ॥ ద్వేష ఇతి ॥ దయితే పుత్రేఽప్రీతి విషయే-తత్రాపి-మహాత్మని సద్గుణాశ్రయే-హిరణ్యకశిపో-ర్విద్వేషః-కథమాసీత్-కేన హేతునా-ఆసీదిత్యర్థః తదేతత్-యాచ-యేన కారణేన ప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా-అచ్యుత భగవతి ఆత్మా మతిర్యస్య సోఽచ్యుతాత్మా-తస్య భావస్తత్తా-తాంచ-హే భగవన్-మమ హ్యం బ్రూహి ॥ ౪౯ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్దే ప్రథమోఽధ్యాయః ॥

ఏవం తయోః కేశవాత్మత్వాపి ద్వేషవిస్తరం బుభుత్సునా పృష్టో భగవాన్నారద ఆహ ॥ భ్రాతరీత్యాదినా ॥ ఏవం-దేవపక్షపాతినా-

---

శ్రోష్యసి త్వం మార్కణ్డేయముఖాత్ప్రభో ॥ ౪౬ ॥ తావద్య క్షత్రియౌ జాతౌ మాతృష్వస్రాత్మజౌ తవ । అధునా శాపనిర్ముక్తౌ కృష్ణచక్రహతాంహసౌ ॥ ౪౭ ॥ వైరానుబన్ధతీవ్రేణ ధ్యానేనాచ్యుతసాత్మతామ్। నీతౌ పునః హరేః పార్శ్వం జగ్మతుర్విష్ణుపార్షదౌ ॥ ౪౮ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ ॥ విద్వేషో దయితే పుత్రే కథమాసీన్మహాత్మని । బ్రూహి మే భగవన్యేన ప్రహ్లాదస్యాచ్యుతాత్మతా ॥ ౪౯ ॥

ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ప్రథమోఽధ్యాయః

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ భ్రాతర్యేవం వినిహతే హరిణా క్రోడమూర్తినా । హిరణ్యకశిపూ రాజన్ పర్యతప్యద్రుషా శుచా ॥ ౧ ॥ ఆహ చేదం రుషా పూర్ణః సన్దష్టదశనచ్ఛదః । కోపోజ్జ్వలద్భ్యాం చక్షుర్భ్యాం నిరీక్షన్ధూమ్రమమ్బరమ్ ॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రోగ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్ష్యభ్రుకుటీముఖః । శూలముద్యమ్య సదసి దానవానిదమబ్రవీత్ ॥ ౩ ॥ భో భో దానవదైతేయా ద్విమూర్ధంస్త్ర్యక్ష శమ్బర । శతబాహో హయగ్రీవ నముచే పాక ఇల్వల ॥ ౪ ॥ విప్రచిత్తే మమ వచః పులోమన్ శకునాదయః । శృణుతానన్తరం సర్వే క్రియతామాశు మాచిరమ్ ॥ ౫ ॥ సపత్నైర్ఘాతితః క్షుద్రైర్భ్రాతా మే దయితః సుహృత్ । పార్ష్ణిగ్రాహేణ హరిణా సమేనాప్యుపధావనైః ॥ ౬ ॥ తస్య

క్రోడమూర్తినా వరాహరూపిణా-భగవతా-భ్రాతరి హిరణ్యాక్షే-వినిహతే సతి-హే రాజన్ రుషా-శుచా శోకేన చ-పర్యతప్యత్ ॥ ౧ ॥ ఇదం వక్ష్యమాణ-మువాచ చ-కథం భూతః ఆహ ॥ తత్రాహ-రుషా-పూర్ణః-అత ఏవ-సన్దష్టః-దశనచ్ఛదః అధరో యేన-కోపేన-ఉదతిశయేన-జ్వలద్భ్యాం-చక్షుర్భ్యాం-ధూమ్రం-అమ్బరమాకాశం-కోపాగ్నిధూమేనైవ ధూమ్రమమ్బరం-నిరీక్షమాణః ॥ ౨ ॥ కరాళదంష్ట్రాభిర్భయంకరదంష్ట్రాభి-ర్యుక్తయో-గ్రదృష్ట్యా దుష్ప్రేక్ష్యః దుర్నిరీక్షం భ్రుకుటీయుక్తం-ముఖం-యస్య-సదసి సభాయాం-శూల-ముద్యమ్య ఉద్ధృత్య-దానవాన్ప్రతి-ఇద-మువాచ ॥ ౩ ॥ తదేవాహ ॥ భో భో ఇతి ॥ సామాన్యేన తావత్సంబోధనం భో భో దానవా దైతేయాశ్చేతి - విశేషతస్సంబోధనం ద్విమూర్ధన్నిత్యాదినా ॥ సర్వే యూయం-ప్రథమం, మమ వచః-శృణుత, తత శ్రవణసమనన్తరమేవ, మదుక్తం, మాశు-యుష్మాభిః, క్రియతాం-చిరం విలమ్బం మాకురుత ॥ ౪-౫ ॥ కిం తత్తత్రాహ ॥ సపత్నైరితి ॥ సమేన దేవాసురవర్గయోస్సమేనాపి-ఉపధావనైః ఉపధావకైః-పార్ష్ణిగ్రాహేణ పృష్ఠో పోద్బలకేన-దేవానాం సహాయభూతేనేత్యర్థః -హరిణా ప్రయోజ్యకర్త్రా-మత్సపత్నైః ప్రయోజకకర్తృభిః-క్షుద్రైరల్పబలైః-దేవైః ప్రియ-స్సుహృచ్చ మే-భ్రాతా హిరణ్యాక్షో-ఘాతితః ॥ ౬ ॥ తస్యసా కథం భూతస్య-స్వతస్సర్వత్ర తుల్యస్య తత్తోమయవిగ్రహస్యాపి-మాయయా వనౌకసః మాయయోపాత్తవరాహరూపస్య-అత ఏవ-వ్యక్తః స్వభావో యేన తస్య- దేవతారూపత్యాగాదితి భావః - భజన్తం స్వమనువర్తమానం భజమానస్య అనువర్తమానస్య-బాలస్యేవ అస్థిరాత్మనః అవ్యవస్థితచిత్తస్య-ఏవం భూతస్య- హరేర్మమ- శూలేన-భిన్నా గ్రీవా యస్య- తస్య భూరిణా-రుధిరేణ రుధిరప్రియం-అతిభ్రాతరం - గతవ్యథోఽహం - యావత్-తర్పయిష్యే - తావ-ద్వ్యాయం - భవం-యా తావత్స్వ

యః ❁॥౭॥౮ ❁ననుదేవైస్తద్వధఃకారితోఽతస్తైఃకింనహన్యన్తేఇత్యత్రాహ॥తస్మిన్నితి॥ అస్మాక-మహితే శత్రౌ-దేవానాం కూటే ఆశ్రయే-తస్మిన్విష్ణౌ-నష్టే సతి-యథా-వనస్పతౌ-ఛిన్నంమూలంయస్య-తస్మిన్సతి- శాఖాః-శుష్యన్తి-తద్వ-ద్విష్ణురేవ ప్రాణోజీవనహేతుః- ర్యేషాం తే - దివౌకసోదేవాః-స్వయమేవ-నశ్యన్తి-అతః- స్తన్నాశాయనపృథగ్యత్నఃకార్యఇతిభావః ❁॥౯॥ ❁యావత్తద్వధఃసిద్ధ్యే-తావ - ద్యూయం-బ్రహ్మక్షత్రకులాభ్యాం - సమేధితాం-బ్రహ్మక్షత్రబహులామిత్యర్థః-భువంపృథ్వీం-యాత-గత్వాకింకర్తవ్యంతత్రాహ॥సూదయధ్వమితి॥తపఆదీనాంవ్రతాన్తానాంతత్క్రియానిష్ఠాః-తపఆదిభిర్యుక్తాన్-సూదయధ్వంఘాతయత ❁॥౧౦॥ ❁ననుతైఃకిమపరాద్ధంతత్రాహ॥విష్ణురితి॥ద్విజానాం-క్రియామూలో-యో-యజ్ఞ-స్వపద-ధర్మ- స్తన్మయస్తదాకృతిః-పుమాన్-విష్ణుః-ద్విజక్రియామూలఇతిభిన్నపదత్వే-ద్విజానాం-క్రియాస్తాసాంమూలం-యస్య-సోఽతఏవయజ్ఞరూపధర్మమయశ్చేత్యర్థః-పుమాన్ సోఽతస్తాదృగ్ధర్మశరీరకఇత్యర్థః-తథా-దేవర్షిపితృభూతానాం-ధర్మః దేవాద్యుద్దేశ్యకో-యో-ధర్మ- స్తస్యచపరాయణంపరమఆశ్రయఃనిర్వాహకః - దేవాద్యుద్దేశ్యకోయోధర్మ- స్తదాశ్రయఇత్యర్థః-ద్విజేషుతత్ప్రవర్తకయజ్ఞాదిధర్మేషుచవినాశితేషుశరీరినాశేనతస్యవిష్ణోరపివినాశితోభవతి-తద్వినాశేచాశ్రయవినాశాదాశ్రితేధర్మేవినష్టేసతియజ్ఞభక్ష్యచరుపురోడాశాదిహవిర్భాగాదిరూపజీవికాయాఅభావాద్దేవాదయోఽపి స్వయమేవవినష్టాభవన్తీతిభావః ❁॥ ౧౧ ॥ ❁తస్మా-ద్యత్రయత్రదేశే-బ్రాహ్మణాదయో-వర్తన్తే-తంతం, జనపదందేశం-యాతగచ్ఛత-సన్దీపయతదహత-వృశ్చతలునీత ❁॥౧౨॥ ❁ఇతీత్థం భర్తుర్హిరణ్యకశిపో-ర్నిర్దేశమాజ్ఞాం-ఆదృతాఆదరయుక్తాః-శిరసా-ఆదాయస్వీకృత్య - కదనప్రియాః-కదనంసూతద్రోహ- స్తద్దుఃఖంవా-తదేవ ప్రియంయేషాంతే-దానవా-దైతేయా

త్యక్తస్వభావస్యఘృణేర్మాయావనౌకసః। భజన్తంభజమానస్యబాలస్యేవాస్థిరాత్మనః॥ ౭ ॥ మచ్ఛూలభిన్నగ్రీవస్యభూరిణారుధిరేణవై। రుధిరప్రియంతర్పయిష్యేభ్రాతరంమేగతవ్యథః॥౮॥తస్మిన్కూటేఽహితేనష్టే కృత్తమూలేవనస్పతౌ। విటపాఇవశుష్యన్తివిష్ణుప్రాణాదివౌకసః॥ ౯ ॥ తావద్యాతభువంయూయంబ్రహ్మక్షత్రసమేధితామ్। సూదయధ్వంతపోయజ్ఞస్వాధ్యాయవ్రతదానినః॥ ౧౦ ॥విష్ణుర్ద్విజక్రియా❁మూలయజ్ఞధర్మమయఃపుమాన్।దేవర్షిపితృభూతానాంధర్మస్యచపరాయణమ్॥ ౧౧ ॥ యత్రయత్రద్విజాగావోవేదావర్ణాశ్రమక్రియాః।తంతంజనపదంయాతసన్దీపయతవృశ్చత॥౧౨॥ ఇతితేభర్తృనిర్దేశమాదాయశిరసాఽఽదృతాః। తథాప్రజానాంకదనంవిదధుఃకదనప్రియాః ॥ ౧౩ ॥ పురగ్రామవ్రజోద్యానక్షేత్రారామాశ్రమాకరాన్।ఖేటఖర్వటఘోషాంశ్చదదహుఃపత్తనానిచ॥ ౧౪ ॥ కేచిత్ఖనిత్రైర్బిభిదుస్సేతుప్రాకారగోపురాన్।ఆజీవ్యాంశ్చిచ్ఛిదుర్వృక్షాన్కేచిత్పరశుపాణయః।ప్రాదహన్శరణాన్యేకేప్రజా❁జజ్వలురుల్ముకైః॥ ౧౫ ॥ఏవంవిప్రకృతేలోకేదైత్యేన్ద్రానుచరైర్ముహుః।దివందేవాఃపరిత్యజ్యభువిచేరురలక్షితాః॥ ౧౬ ॥హిరణ్యకశిపుర్భ్రాతుస్సమ్పరేతస్యదుఃఖితః।కృత్వాకటోదకాదీనిభ్రాతృపుత్రానసాన్త్వయత్ ॥ ౧౭ ॥ శకునింశమ్బ

శ్చ-ప్రజానాం-కదనం-చక్రుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁కదనక్రియామేవప్రపఞ్చయతి॥పురేతి॥తత్ర-పురంహట్టాదిమత్-గ్రామస్తద్రహితః-వ్రజోగవాంవాసః -ఉద్యానంకృత్రిమంవనం- క్షేత్రంవ్రీహ్యాదేః -ఆరామఃఅకృత్రిమంవనం ఆశ్రమంఋషీణాంస్థానం-ఆకరోరత్నానాంవాసః-ఖేటఃకర్షకగ్రామః -ఖర్వటఃగిరిద్రోణ్యాశ్రయోగ్రామః - ఘోషఃఆభీరాణాంవసః-పట్టనంరాజధానీ-ఏతాని-కేచి-ద్దదహుఃఅగ్నిప్రక్షేపేణదగ్ధవన్తః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ కేచి-త్ఖనిత్రైః ఖననసాధనై - స్సేతూన్-ప్రాకారాన్ గోపురాంశ్చ-బిభిదుః - తత్రసేతవోజలబన్ధనార్థనిర్మితాస్తటాకాదయః - కేచిచ్చ -పరశుఃపాణౌయేషాంతే-ఆజీవ్యానుపజీవ్యాన్ఫలినశ్చూతాదివృక్షా-న్చిచ్ఛిదుః -అన్యేచ-శరణానిగృహాన్-ప్రాదహన్ ప్రదగ్ధవన్తః-కేచిచ్చో-ల్ముకైస్సాఙ్గారకాష్ఠైః ప్రజాఃజ్వాలాన్జజ్వలుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ఏవం-దైత్యేన్ద్రస్యహిరణ్యకశిపోరనుచరై-ర్ముహుర్ముహు, ర్లోకేవిప్రకృతే ఉపద్రుతేసతి - సర్వే , దేవాః - దివం - పరిత్యజ్య, అసురై , రలక్షితా , స్తత్రతత్ర భువిప్రదేశే , విచేరుర్జగ్ముః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తతో , దుఃఖితో , హిరణ్యకశిపు ,స్సమ్పరేతస్యమృతస్యభ్రాతుఃకటోదకాదీని, ప్రేతోద్దేశేనకటేనహస్తేనదేయంసతిలాఞ్జలంకటోదకం ,తత్ప్రభృతీని , ప్రేతోద్దేశేనకర్తవ్యాని,కృత్వా,భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్యపుత్రా - నసాన్త్వయత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ భ్రాతుః పుత్రాన్నిర్దిశతి ॥ శకుని మితి॥ తథా , దేశకాలాభిజ్ఞోఽసురేశ్వరఃహిరణ్యకశిపు , స్తేషాంశకున్యాదీనాం, మాతరం , రుషద్భానుం - స్వమాతరం-దితించ,శ్లక్ష్ణయామృదువా

౧౧ శ్లో ॥ ❁ పా ॥ మూలోయజ్ఞ

నీఞ్చయామాస-గిరా-ఇదం వక్ష్యమాణం-మాహ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ తదేవాహ॥అమ్బామ్బేత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి॥అమ్బామ్బేతిదితేస్సమ్బోధనం-హేవధూరితిభ్రాతృభార్యాః- హేపుత్రా ఇతితత్పుత్రాణాం-వీరంహిరణ్యాక్షం ప్రతి-శోచితుం-యూయం - నార్హథ-కుతః-యతః-రిపోః-రభిముఖే-శూరాణాం-వధః - శ్లాఘ్యః ప్రశస్తః-ఈప్సితః ప్రశస్తత్వాదభిమతఇత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ భవతు నామ తస్య వధః శ్లాఘ్యః, తథాప్యస్మాకం తావద్బన్ధువియోగ ఏవేత్యత్రాహ॥భూతానామితి॥ఇహసంసారేభూతానాం-సంవాసస్సహావస్థానం-ప్రపాయామివ-ప్రపా అన్నపానప్రదానస్థానం ప్రపా॰పాన్థానాం పిపాసూనాంజలాదిపానేనవిశ్రాన్త్యర్థంధార్మికైర్నిర్మితాశాలా-తస్యాం- యథా-పాన్థానాంసహావస్థానమస్థిరం-తద్వ - దిహ భూతానామపీత్యర్థః-అస్థిరత్వేహేతుం వదన్ భూతాని విశినష్టి-స్వకర్మభిర్హేతుభిః, దైవేనతత్తజ్జనకకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణేత్యర్థః-ఏకత్ర,నీతానాంసంయోజితానాం-పున-రన్యత్రోన్నీతానాం వియోజితానామ్ ॥ ౨౧ ॥ నను-జీవతామేవ సంయోగవియోగౌ ప్రపాదిషు దృష్టౌ - కథం పునరజీవతోఽనేనైవ భ్రాతుస్తత్ర సంయోగవియోగావిత్యత్రాహ ॥నిత్యఇతి ॥ దేహస్యాస్థిరత్వేఽప్యాత్మనః స్థిరత్వాత్ తత్తత్కర్మాయత్తశరీరత్యాగోపాదానాభ్యాం తైస్తైస్సంయోగవియోగావుపపద్యేతే ఇతిభావః-ఏతదేవోపపాద్యతే-ఆత్మా,నిత్యః,తత్ర హేతుః - అవ్యయః వినాశరహితః-తత్కుతః-శుద్ధః ప్రకృతిపరిణామానర్హః యస్స్వభావః-ప్రకృతిపరిణామోహి ప్రకృతిగతః॥తత్కుతః॥పరః దేహాద్విలక్షణః ॥తత్కుతః॥ సర్వవిత్ దేహేన్ద్రియమనః ప్రాణాదీనాం విత్ - అజడత్వేన దేహాద్విలక్షణ ఇతిభావః - కథమేకదేశస్థస్సర్వం వేత్తీత్యత్రాహ॥సర్వగః-స్వధర్మభూతజ్ఞానద్వారా కృత్స్నదేహాదివ్యాపీతిభావః -స్వత ఏవంభూతోఽప్యసావాత్మా,మాయయాస్వసృష్టివిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మణా-గుణాన్ సత్త్వాదీన్-విసృజన్ కర్మానురూపం భజన్నిత్యర్థః-ఆత్మనస్స్వస్య-కర్మఫలభోగార్థమితిశేషః- లిఙ్గం శరీరం-ధత్తే బిభర్తి - గుణాన్ భక్ష్యకర్మానుగుణత్వాత్కర్మణస్స్వాత్మనః కర్తృత్వాద్గుణవి

రంధృష్టింభూతసంతాపనంవృకమ్। కాలనాభంమహానాభంహరిశ్మశ్రుమథోత్కచమ్॥౧౯॥ తన్మాతరంరుషాభానుందితించజననీంగిరా। శ్లక్ష్ణయాదేశకాలజ్ఞ ఇదమాహజనేశ్వర॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥అమ్బామ్బ హేవధూః పుత్రావీరంమార్హథశోచితుమ్। రిపోరభిముఖేశ్లాఘ్యశ్శూరాణాంవధఈప్సితః ॥ ౨౦ ॥ భూతానామిహసంవాసఃప్రపాయామివసువ్రతే। దైవేనైకత్రనీతానామున్నీతానాంస్వకర్మభిః॥ ౨౧ ॥ నిత్యఆత్మాఽవ్యయశ్శుద్ధస్సర్వగస్సర్వవిత్పరః। ధత్తేఽసావాత్మనోలిఙ్గంమాయయావిసృజన్గుణాన్॥ ౨౨ ॥యథాఽమ్భసాప్రచలతాతరవోఽపిచలాఇవ। చక్షుషాభ్రామ్యమాణేనదృశ్యతేచలతీవభూః॥౨౩॥ఏవంగుణైర్భ్రా

సర్గేఽపికర్తృత్వముక్తం - గుణాన్విసృజన్నితి - ఉక్తవిధోఽప్యనాదిపుణ్యపాపాత్మకకర్మఫలభోగాయతదనుగుణపరిణామసత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకదేహాన్బిభర్తీత్యర్థః - తథాచ-తస్యతత్రతత్రకర్మాయత్తదేహసంబన్ధాత్తత్ప్రియుక్తావేకస్యైవ సంయోగవియోగసమ్భవ ఇతిభావః ॥ ౨౨ ॥ నను-యద్యయమాత్మా దేహాద్విలక్షణః - కింతు-స ఏవ-యతో దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాద్యభేదేనప్రతీయతే-తత్రాహ॥ యథేతి ॥దేవోఽహమిత్యాదిప్రతీతిర్భ్రాన్తిమూలా-సభ్రమితిరూపేతి భావః॥ తదేవోపపాదయతి। యథేతి ॥యథా,ప్రచలతా,అమ్భసాఉదకేనోపాధినా,తరవో వృక్షా అపి-చలాఇవకమ్పమానాఇవ - దృశ్యన్తే, యథాచ - భ్రామ్యమాణేన, చక్షుషా-భూమిరపి-చలతీవదృశ్యతే-యథాతరుభూమ్యాదిచలనప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపేత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం తథా- హే భద్రే-గుణైస్సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకైర్దేహేన్ద్రియాదిభిస్సహ-మనసి-భ్రామ్యమాణే వ్యాపృతవతి - యద్వా-గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైర్హేతుభిః- స్తదర్థమిత్యర్థః,మనసిభ్రామ్యమాణే దేహంపవయావన్స్వేతిసతి-పుమాన్జీవః -స్వయమవికలోఽపి నిర్వికారోఽపి-దేహాన్యోఽపీత్యర్థః తత్సామ్యతాం దేహతుల్యతాం-యాతి-దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహరూపేణాత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః-తత్సామ్యం యాతీత్యుక్త్వాతత్సామ్యతాం యాతీత్యవదతోఽయమభిప్రాయః - దేవోఽహం మనుష్యోఽహమితి దేహాకారమాత్మానం మన్యమానస్యాపి కదాచిత్తద్వ్యతిరేకప్రతిపత్తిరస్త్యేవేతి॥ తదేవ విశదయతి ॥అలిఙ్గో లిఙ్గవానివేతి॥లిఙ్గాచ్ఛరీరాదన్యః-అలిఙ్గః ఆత్మా-లిఙ్గవానివ-ఆత్మానం- ప్రత్యేతి-మమేదంశరీరమిత్యేవంరూపేణ లిఙ్గప్రతిసమ్బన్ధి వాఽఽత్మానం ప్రత్యేతీత్యర్థః-మమేదంశరీరమితి శరీరాద్వ్యతిరిక్తత్వేనాత్మనః ప్రతీతావపి దేహాత్మభ్రాన్తిమతాం తత్ప్రతీతేరస్ఫుటత్వద్యోతనాయ లిఙ్గవానివేతి ఇవశబ్దః ప్రయుక్తః॥ అయంభావః ॥ యద్యాత్మనో దేహాకారత్వేన ప్రతీతిః భ్రమితిరూపా స్యాత్, తర్హి తద్భిన్నత్వేనప్రతీతిర్భ్రాన్తిరూపా స్యాత్- తత్ప్రాయుక్తం - శరీరప్రతిభాసదశాయాం తదప్రతీతిదశాయాం చ సుషుప్త్యాదావహమర్థస్యాత్మనోఽను

త్వత్త్వేన ప్రతీయమానత్వాదితి ॥ ౨౪ ॥ ఏవం దేహాద్విలక్షణస్య నిత్యస్యాత్మనః కర్మపరిపాకానుగుణసత్త్వాదిగుణభరితస్వామరూపదేహసమ్పన్నస్తదనుధ్యాననిమిత్తస్తదభిన్నత్వప్రత్యయశ్చ భ్రమరూప ఇత్యుక్తమ్ ॥ అథ యథా దేహసమ్బన్ధస్తదనుధ్యాననిమిత్తతదభేదభ్రమశ్చ యథా కర్మమూలకః ఏవం సుఖదుఃఖాదికమపి సర్వం కర్మమూలకమేవేత్యాహ ॥ ఏష ఇతి ॥ అలిఙ్గే లిఙ్గాదన్యస్మిన్ , శరీరాద్భిన్నే ఆత్మని - లిఙ్గభావనా దేహత్వేనానుధ్యానం - దేవోఽహమిత్యాది దేహాభేదప్రతీతిరిత్యేష - ఆత్మనో , విపర్యయః అన్యథా ప్రతీతిః - కర్మసంసృతిః కర్మకృతసంసారః - ఏవం - ప్రియాప్రియైరిష్టానిష్టవస్తుభిర్యోగో , వియోగశ్చ , సుఖదుఃఖే ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవః ఉత్పత్తిః - వినాశో మరణం - నానావిధః , శోకః అవివేకః చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యావివేచనం - చిన్తా - విషయానుధ్యానం వివేకస్య - స్మృతిః క్వచిదాప్తోపదేశాదినా జాతస్యాపి వివేకస్యానను సన్ధానం చేత్యేష - సర్వోఽపి , కర్మసంసృతిరేవ కర్మకృతసంసారరూప ఏవ - స్మృతః ॥ ౨౬ ॥ అత్ర శోకనిమిత్తమన్తరేణాపి యశ్శోకస్స వ్యర్థ ఏవేత్యస్మిన్నర్థే , ఇతిహాసమప్యుదాహరన్తీత్యవిదః ॥ ఇతిహాసం విశినష్టి ॥ పురాతనం - నత్వాధునికకపోలపరికల్పితం - యమస్య - ప్రేతబన్ధూనాం చ - సంవాదరూపం - తమితిహాసం - నిబోధత మత్తశ్శృణుత ॥ ౨౭ ॥ ఇతిహాసమేవాహ ॥ ఉశీనరేష్వితి ॥ ఉశీనరేషు దేశేషు - సుయజ్ఞ ఇతి ప్రసిద్ధః - కశ్చిద్రాజా - బభూవ - స చ సపత్నైశ్శత్రుభిర్యుద్ధే హతః - తం నిహతం జ్ఞాతయస్సపిణ్డా - ఉపాసత పరివృత్యోపవివిశుః ॥ ౨౮ ॥ కథంభూతం - విశీర్ణం - రత్నమయం కవచం - యస్య - విభ్రష్టాన్యాభరణాని స్రక్చ యస్మాత్ శరైర్నితరాం భిన్నం హృదయం యస్య - అసృజా రుధిరేణ - ఆవిలం వ్యా

వ్యమానే మనస్యవికలః పుమాన్ । యాతి తత్సామ్యతాం భద్రే హ్యలిఙ్గో లిఙ్గవానివ ॥ ౨౪ ॥ ఏష ఆత్మవిపర్యాసో హ్యలిఙ్గే లిఙ్గభావనా । ఏష ప్రియాప్రియైర్యోగో వియోగః కర్మసంసృతిః ॥ ౨౫ ॥ సమ్భవశ్చ వినాశశ్చ శోకశ్చ వివిధస్స్మృతః । అవివేకశ్చ చిన్తా చ వివేకాస్మృతిరేవ చ ॥ ౨౬ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । యమస్య ప్రేతబన్ధూనాం సంవాదం తం నిబోధత ॥ ౨౭ ॥ ఉశీనరేష్వభూద్రాజా సుయజ్ఞ ఇతి విశ్రుతః । సపత్నైర్నిహతో యుద్ధే జ్ఞాతయస్తముపాసత ॥ ౨౮ ॥ విశీర్ణరత్నకవచం విభ్రష్టాభరణస్రజమ్ । శరనిర్భిన్నహృదయం శయానమసృగావిలమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణకేశం ధ్వస్తాక్షం రభసా దష్టదచ్ఛదమ్ । రజఃకుణ్ఠముఖామ్భోజం ఛిన్నాయుధభుజం మృధే ॥ ౩౦ ॥ ఉశీనరేన్ద్రం విధినా తథా కృతం పతిం మహిష్యః ప్రసమీక్ష్య దుఃఖితాః । హతాస్స్మ నాథేతి కరైరురో భృశం ఘ్నన్త్యో ముహుస్తత్పదయోరుపాపతన్ ॥ ౩౧ ॥ రుదత్య ఉచ్చైర్దయితాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం సిఞ్చన్త్య అస్రైః కుచకుఙ్కుమారుణైః । విస్రస్తకేశాభరణాశ్శుచం నృణాం సృజన్త్య ఆక్రన్దనయా విలేపిరే ॥ ౩౨ ॥ అహో విధాత్రాఽకరుణేన నః ప్రభో భవాన్ప్రణీతో దృగగోచరాం దశామ్ । ఉశీనరాణామసి వృత్తిదః పురా కృతోఽధునా యేన శుచాం వివర్ధనః ॥ ౩౩ ॥ త్వయా కృతజ్ఞేన వయం మహీపతే కథం వినా స్యామ సుహృత్తమేన తే । తత్రానుయానం తవ వీర పాదయోశ్శుశ్రూషతీనాం దిశ యత్ర యాస్యసి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం వి

ప్తమ్ ॥ ౨౯ ॥ ప్రకీర్ణాః కేశా యస్య - ధ్వస్తే నిశ్చలే అక్షిణీ యస్య - సంరమ్భాత్ క్రోధేన - దష్టో - దచ్ఛదః దన్తచ్ఛదః ఓష్ఠో - యేన - రజసా - కుణ్ఠం ఆవృతం - ముఖామ్భోజం - యస్య మృధే యుద్ధే - ఛిన్నమాయుధం భుజశ్చ యస్య ॥ ౩౦ ॥ విధినా దైవేన ఏవం కృతమ్ ఉక్తదశాం ప్రాపిత - ముశీనరేన్ద్రం పతిం భర్తారం ప్రసమీక్ష్య - మహిష్యః - అతీవ దుఃఖితాః - హే నాథ - వయం - హతాస్స్మేతి - వదన్త్యః - కరైః పాణిభిః - భృశం నితరాం - ఉరో - ముహుర్ముహుర్ఘ్నన్త్యః - తస్య భర్తుః - పదయోః చరణయోః - ఉపాపతన్ సమీపే సమన్తాదపతన్ ॥ ౩౧ ॥ తత - ఉచ్చైస్స్వరేణ - రుదన్త్యః - కుచకుఙ్కుమేనారుణైః - కుచయోః పతిత్వా తతః ప్రస్రవద్భిరితి భావః - అస్రైశ్శోకజలబిన్దుభిః - దయితస్య పత్యుః - అఙ్ఘ్రిపఙ్కజం - సిఞ్చన్త్యః , విభ్రష్టాః కేశా ఆభరణాని చ యాసాం - తాః స్త్రియః , తాసాం నృణామపి - శుచం - సృజన్త్య ఉత్పాదయన్త్యః ఆక్రన్దనయా రోదనేన సహ - విలేపిరే విలాపం చక్రుః ॥ ౩౨ ॥ విలాపమేవాహ ॥ అహో ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ నః అస్మాకం - ప్రభో హే భర్తః - అకరుణేన నిర్ఘృణేన - విధాత్రా బ్రహ్మణా - దృగగోచరాం - దశాం - భవాన్ నీతః గమితః , నః - దృశామగోచరాం - దశాం - ప్రణీత - ఇతి వా స్వయఃయేన విధాత్రా - పురా - ఉశీన - రాణామ్ ఉశీనరదేశోద్భవానాం , జనానాం , వృత్తిదః జీవనదః , కృతో - భవాన్ - అధునా , తేనైవ విధాత్రా , శుచాం , వివర్ధనః , కృతోఽసి ॥ ౩౩ ॥ హే మహీపతే , సుహృత్తమేన , కృతజ్ఞేన చ - త్వయా , వినా , తే తవ సమ్బన్ధిన్యో , వయం , కథం స్యామ కథం జీవేమేత్యర్థః - అత స్త్వం , యత్ర , యాస్యసి - తత్ర హే - వీర , తవ , పాదయోః , శుశ్రూషతీనాం సేవాం కర్తుమిచ్ఛన్తీనామ్ , అస్మాకం , మనుయానం సహగమనం , దిశ దేహి ॥ ౩౪ ॥ ఏవం - మృతం - పతిం - పరిగృహ్య విలపన్తీనాం , నిర్హారం దాహార్థం నయనమనిచ్ఛతీనాం సతీనాం - అర్కః సూర్యోఽస్తం అస్తాచలం ప్రతి - సంస్థావర్తత సన్ని

శ్వస్తో బభూవ ॥ ౩౫ ॥ ప్రేతస్య మృతస్య, యే-బన్ధవ, స్తేషాం-పరిదేవితం-రోదనం-మా-శ్రుత్య-స్వపుర్యామేవ-శ్రుత్వా-భగవా-న్యమ-స్స్వయమేవ-బాలకో-భూత్వా, తత్రాక్రన్దనస్థానే-సముపాగత-స్తా, నాహ ॥ ౩౬ ॥ తదేవాహ । అహోఇతి ॥ అహో ఇత్యాశ్చర్యే, కింతత్ - యద్వయసా-మ-త్తః, అధికానామపి, లోకవిధిం-జన్మమరణాదిలోకపరిపాకం-పశ్యతామప్యమీషాం, ప్రేతబన్ధూనాం-వి మోహః, ఇత్యేతత్-వి మోహమేవాహ । యత్రభువి-సమ్భవ ఉత్పత్తి, స్తత్రైవగతం-పున స్తత్రైవలీనం-మనుష్యం ప్రతి, స్వయం-సధర్మాణః స్వతేన తుల్యం జన్మమరణాదిభాజో ఽపి-ముధా-శోచన్తి ॥ ౩౭ ॥ న్యూనవయస్కా-అపి-వయమేవా-హో-ధన్యాః శ్రేష్ఠాః, కుతః-యతః-పితృభ్యాం మాతాపితృభ్యాం, త్యక్తా అపి-వయం, న విచిన్తయామః చిన్తాం న కుర్మః - అబలాదుర్బలా అపి-బాలా అపి వా, వృకాదిభిః, న భక్ష్యమాణా-వయం, తత్ర హేతుః-యోహి, గర్భే, రక్షతి-జన్మనః పశ్చాదపి-స ఏవ హి స్వతో-రక్షితా రక్షిష్యతి ॥ ౩౮ ॥ కో సౌ రక్షితా-తత్రాహ ॥ య ఇతి ॥ య ఈశ్వర, స్వేచ్ఛయైవ-న తు కర్మణా, ఇదం-కృత్స్నం, జగత్-సృజతి-తర్హి - సోఽప్యస్మదాదివత్-జన్మమరణాదిభాక్-నేత్యాహ । అవ్యయః అపక్షయాదివికారరహితః - కర్మాయత్తప్రాకృతదేహరహిత ఇత్యర్థః, యశ్చ, స్వేన సృష్టం, జగ, ద్రక్షతి-యశ్చ, స్వేన రక్షితం - పున-రవలుమ్పతే సంహరతి, తర్హ్యయమపి ఈశ్వరః కర్మవశ్య ఇవేత్థంకమర్థం కరోతి, తత్రాహ, హే అబలాః తస్య ఏవం జగదుత్పత్త్యాదికర్తుః, ఈశితురీశ్వరస్య, అన్తరాత్మతయావస్థితస్య, చరాచరాత్మక-మిదం జగ-త్క్రీడనం క్రీడాపరికరం-జగదుత్పాదనమస్య క్రీడారూపమిత్యభిప్రాయః ॥ అత ఏవ-నిగ్రహసఙ్గ్రహయోర్నిగ్రహానుగ్రహయోః, ప్రభుస్సమర్థః ॥ ౩౯ ॥ ప్రభుత్వమేవాన్వయవ్యతిరేకాభ్యాం దర్శయతి ॥ పథీతి ॥ యథా-పథి-చ్యుతం విస్రస్తమపి-దిష్టేన దైవేనేశ్వ

పతీనాం వై పరిగృహ్య మృతం పతిమ్ । అనిచ్ఛతీనాం నిర్హారమర్కోఽస్తం సంన్యవర్తత ॥ ౩౫ ॥ తత్ర హ ప్రేతబన్ధూనామాశ్రుత్య పరిదేవనమ్ । ఆహ తాన్బాలకో భూత్వా యమస్స్వయముపాగతః ॥ ౩౬ ॥ యమ ఉవాచ ॥ అహో అమీషాం వయసాఽధికానాం విపశ్యతాం లోకగతిం విమోహః । యత్రోద్భవ స్తత్ర గతం మనుష్యం స్వయం సధర్మా అపి శోచన్త్యపార్థమ్ ॥ ౩౭ ॥ అహో వయం ధన్యతమా యదత్ర త్యక్తాః పితృభ్యాం న విచిన్తయామః । అభక్ష్యమాణా అబలా వృకాదిభిస్స రక్షితా రక్షతి యో హి గర్భే ॥ ౩౮ ॥ య ఇచ్ఛయేశస్సృజతీదమవ్యయో య ఏవ రక్షత్యవలుమ్పతే చ యః । తస్యాబలాః క్రీడనమాహురీశితుశ్చరాచరం నిగ్రహసంగ్రహే ప్రభుః ॥ ౩౯ ॥ పథి చ్యుతం తిష్ఠతి దిష్టరక్షితం గృహే స్థితం తద్విహతం వినశ్యతి । జీవత్యనాథోఽపి తదీక్షితో వనే గృహేఽపి గుప్తోఽస్య హతో న జీవతి ॥ ౪౦ ॥ భూతాని తైస్తైర్నిజయోనికర్మభిర్భవన్తి కాలే న భవన్తి సర్వశః । న తత్ర హాత్మా ప్రకృతావపి స్థిత స్తస్యా గుణైరన్యతమో నిబధ్యతే ॥ ౪౧ ॥ ఇదం శరీరం పురుషస్య మోహజం యథా పృథగ్భౌతికమీయ

రేణ-రక్షితమనుగృహీతం స-తిష్ఠతి పునర్లబ్ధం భవతీత్యర్థః-గృహే, స్థితమపి-తేన దిష్టేన-విహతం స-ద్వినశ్యతి, ఏవ-మరణ్యే, అనాథః రక్షకాన్తరరహితో ఽపి-తేన దిష్టేన, ఈక్షితః జీవతి-తత్సఙ్కల్పేన జీవతి-గృహే-గుప్తోఽపి, అస్య హతః అనేనోపేక్షితః-న జీవతి-కింతు వినశ్యతి ॥ ౪౦ ॥ కింతర్హ్యయమీశ్వరో విషమః-నేత్యాహ ॥ భూతానీతి ॥ సర్వాణి-భూతాని దేవమనుష్యాదీని, తైస్తై-ర్నిజయోనికర్మభిః స్వస్వజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మభిః, కాలే నిజయోనికర్మపరిపాకకాలే-భవన్తి, పున, స్తత్కర్మక్షయే - న భవన్తి, దేవమనుష్యాదిభూతానాం భావాభావౌ తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తావితి న తస్య వైషమ్యమితి భావః, నను మాస్తు వైషమ్యం తస్య అపి త్వన్తరాత్మతయావస్థితస్య అనర్థరూపసంసారం స్వయమేవాపాదయన్ కిమయమజ్ఞః నేత్యాహ ॥ నేతి ॥ తత్ర ప్రకృతౌ దేవాదిశరీరే, జీవాన్తరాత్మతయా, స్థితోఽప్యాత్మా పరమాత్మా, న బధ్యతే న సంసరతీత్యర్థః, హేతుః విస్మయేదేహస్థితస్యాప్యేకస్య న బన్ధః, అన్యతరస్య తు బన్ధ, ఇతి విస్మయః, ఇతరస్య బన్ధమేవాహ-తస్యాః ప్రకృతేః- గుణైః దేవోఽహం స్థూలోఽహమిత్యాదిరూపప్రతీతివిషయైర్దేహగతదేవత్వాదిభిః, దేహాత్మభ్రమాదినేత్యర్థః, అన్యతమః దేహస్థియాదీనామన్యతమో జీవః - నిబధ్యతే నిబద్ధో భవతి, సంసరతీత్యర్థః, యద్వా, గుణైశ్శబ్దాదిభిర్విషయైర్హేతుభిః - తద్భోగేన హేతునా - నిబధ్యత ఇత్యర్థః, తద్భోగ ఏవ హి తస్య సంసృతౌ కారణమితి భావః ॥ తథా చ శ్రుతిః ,, తయోరన్యః పిప్పలం స్వాద్వత్త్యనశ్నన్నన్యోఽభిచాకశీతి ,, ఇతి ॥ ౪౧ ॥ ఏవం సర్వభూతానాముత్పత్తిలయాదేస్తత్తత్కర్మానుగుణప్రవృత్తేశ్వరాయత్తత్వాన్న శోకః కార్య ఇత్యభిధాయ, ఇదానీం దేహస్య వినాశిస్వభావత్వాదాత్మనస్తు తద్విపరీతరూపత్వాదుభావపి న శోకవిషయావితి వక్తుం తావద్దేహాత్మనోః పరస్పరవైలక్షణ్యమాహ ॥ ఇదమితి ద్వాభ్యాం ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం-రాజాదిశరీరం, పురుషస్య జీవస్య, మోహజం అవిద్యాసఞ్చితకర్మకృతం, పురుషస్య మోహజమిదం శరీరమితి వ్యతిరేకనిర్దేశేన దేహాత్మనోః పరస్పరభేదో దర్శితః, తత్ర దేహస్యానాత్మత్వం దృష్టాన్తే

నాహ॥ యథేతి ॥ యథా-గృహం-గృహిణః-పృథక్ భిన్నం, తథా-భౌతికం భూతసఙ్ఘాతపరిణామరూప-మిదం శరీరమపి పృథక్ శరీరిణో భిన్న - మీయతే అవగమ్యత ఇత్యర్థః - యథా గృహస్య గృహిస్వరూపత్వమత్యన్తాసమ్భావితం-తద్వ-ద్దేహస్య దేహిస్వరూపత్వమితి దృష్టాన్తాభిప్రాయః, ఏవం-గృహదృష్టాన్తేన జీవాద్దేహస్య భేద ఉక్తః తేనైవ దృష్టాన్తేన దేహస్య వినాశిస్వభావత్వం చాహ ॥ తథేతి ॥ యథా-మృత్కాష్ఠాదివికారాత్మకం గృహం కాలేన వినశ్యతి, తథా, ఔదకైః, పార్థివైః, తైజసైశ్చ-ఇదం వాయువియదాకాశీయయోరప్యుపలక్షణం - ఉదకాదీనామంశైః- కాలేన తత్తద్దైవాదిజాతిప్రాప్తినిమిత్తకర్మపరిపాకకాలేనేత్యర్థః, జాతో-జనో దేహః, జన్మనః పశ్చాదప-వికృతః బాల్యయౌవనస్థావిరత్వాదిభిరవస్థాభిర్వికారం ప్రాప్తః, పునస్తదారమ్భకకర్మవినాశకాలే వినశ్యేత్ ॥ ౪౨ ॥ అథాత్మనో దేహాద్భేదం సదృష్టాన్తమాహ ॥ యథేతి ॥ యథా, ౽నలో౽గ్నిః, దారుషు, స్థితో-భిన్న ఈయతే దారుగతహ్రస్వదీర్ఘవక్రకుటిలత్వాదిధర్మరహితస్తేభ్యో భిన్న ఏవ దృశ్యతే, యథా చ, దేహగతో౽ప్యనిలస్తతః పృథగేవ దృశ్యతే - యథా చ- నభః, సర్వగతం సర్వత్ర వ్యాప్తమపి- న సజ్జతే సర్వగతధర్మైర్న సంబధ్నాతి, తథా, సర్వగుణాశ్రయః సత్త్వాదిసర్వగుణపరిణామరూపదేహేన్ద్రియాద్యాశ్రయో౽పి పుమాన్ జీవః, పరః గుణేభ్యః పరః-దేహాద్భిన్న ఇత్యర్థః, దేహగతజన్మజరామరణాదిభిరవికృతస్తస్మాద్విలక్షణత్వేనావతిష్ఠత ఇత్యర్థః, అవిభాగేనావస్థితస్యాపి తద్గతధర్మాస్పర్శే ఆద్యం నిదర్శనం - విజాతీయస్యాపి సహావస్థానే ద్వితీయం, తృతీయం తు-తదవస్థానే౽పి పునస్తద్గతధర్మాస్పర్శే, ఇతి భేదః ॥ ౪౩ ॥ ఏవం దేహాత్మనోః పరస్పరవిలక్షణస్వరూపయోరభిహితయోరప్యతీవ దేహాత్మభ్రాన్త్యా౽నుశోచతాం శోకమపనేతుం కశ్శోకవిషయ ఇత్యాశఙ్క్య ప్రతిక్షిపతి ॥ సుయజ్ఞ ఇతి ॥ హే మూఢాః-భవత్పక్షే - యమనుశోచథ-సో౽యం, సుయజ్ఞః, శేతే, యుష్మాభిః శోచ్యస్సుయజ్ఞః, శేతే విద్యత ఏవ కిమర్థం శోక ఇతి భావః, నను భవత్పక్షే శయాన ఏవ హి సుయజ్ఞ ఇతి శఙ్కార్థః, తత్ప్రతిక్షిపతి ॥ యః శ్రోతేతి ॥ యః, శ్రోతా భవ

తే గృహమ్। తథౌదకైః పార్థివతైజసైర్జనః కాలేన జాతో వికృతో వినశ్యతి॥ ౪౨॥ యథా౽నలో దారుషు భిన్న ఈయతే యథా౽నిలో దేహగతః పృథక్ స్థితః। యథా నభస్సర్వగతం న సజ్జతే తథా పుమాన్ సర్వగుణాశ్రయః పరః॥ ౪౩ ॥ సుయజ్ఞో నన్వయం శేతే మూఢా యమనుశోచథ। యః శ్రోతా యో౽నువక్తేహ స న దృశ్యేత కర్హిచిత్॥ ౪౪ ॥ న శ్రోతా నానువక్తాయం ముఖ్యో౽ప్యత్ర మహానసుః। యస్త్విహేన్ద్రియవానాత్మా స చాన్యః ప్రాణదేహయోః॥ ౪౫॥ భూతేన్ద్రియమనోలిఙ్గాన్ దేహానుచ్చావచాన్ విభుః। భజత్యుత్సృజతి హ్యన్యస్తచ్చాపి స్వేన తేజసా॥ ౪౬ ॥ తావల్లిఙ్గాన్వితో హ్యాత్మా యావత్కర్మనిబన్ధనమ్। తతో విపర్యయః క్లేశో మాయాయోగో౽నువర్తతే॥ ౪౭ ॥ వితథాభినివేశో౽యం యద్గుణేష్వర్థదృగ్వచః। యథా మనోరథస్స్వప్నస్సర్వమైన్ద్రియకం

ద్విలాపశ్రవణక్షమః, యశ్చ, అనువక్తా ప్రతివచనక్షమశ్చ, స - ఇహ, కర్హిచిదపి చిరం సుసూక్ష్మం నిరీక్ష్యమాణో౽పి న దృశ్యతే- శయానో దేహ ఏవ సుయజ్ఞశ్చేద్భవద్విలపితం కిమితి న శృణోతి న ప్రతివక్తీత్యర్థః ॥ ౪౪ ॥ ముఖ్యప్రాణో౽పి శ్రవణప్రతివచనక్షమో న స్యాత్, కిం పునర్దేహో న క్షమ ఇతీత్యాహ ॥ న శ్రోతేతి ॥ ముఖ్యో౽ప్యసుః ప్రాణో వా-న శ్రోతా న భవద్విలపితస్య శ్రోతా, నాప్యనువక్తా, కిం పునర్దేహ ఇత్యర్థః, నను శ్రోతారం ప్రతివక్తారం ప్రత్యేవానుశోచామ ఇత్యత్రాహ ॥ యస్త్వితి ॥ యస్త్విన్ద్రియవాన్ శ్రవణప్రతివచనాదిసాధనశ్రోత్రవాగాదీన్ద్రియయుక్త - స్స ఆత్మా, ఇహ శరీరే, ప్రాణదేహాభ్యామన్య ఏవ, స ఇత్ - స తు తత్ - తేభ్యో దేహేభ్యో - ఽన్య ఏవ సన్ - స్వేన - తేజసా జ్ఞానేన - ఉపలక్షితః, భూతైః పృథివ్యాదిభిః-ఇన్ద్రియైర్జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియైః-మనసా చ లిఙ్గ్యన్తే లక్ష్యన్త ఇతి తథా - తా-నుచ్చావచానుత్కృష్టాపకృష్టాన్ - దేహాన్ భజతి బిభర్తి-ఉత్సృజతి త్యజతి చ - అపి హీత్యనుభవం ప్రమాణయతి - ఇన్ద్రియవానాత్మా దేహత్యాగతదుపాదానశీలశ్చ య ఇమం దేహం త్యక్త్వా గత ఇతి సో౽పీదానీం న శోచ్య ఇతి భావః ॥ ౪౫ ॥ ౪౬ ॥ నన్వస్మాకముపభోగ్యమిమం దేహమన్తరేణాపి హేతుం త్యక్త్వా గత ఇత్యనుశోచామ స్తత్రాహ ॥ తావదితి ॥ యావ-న్నిబన్ధనం దేహసమ్బన్ధకారణం-కర్మ పుణ్యాపుణ్యాత్మకం కర్మ-వర్తతే-తావ, ల్లిఙ్గాన్వితో-దేహేనాన్వితో- భవత్యాత్మా, తత ఏవ దేహాన్వయాదేవ హేతోః - విపర్యయః దేహాత్మభ్రాన్తి - స్తతః క్లేశ - ఇత్యేవం రూపో మాయాయోగః ప్రకృతిసమ్బన్ధరూప సంసృతి - రనువర్తతే ॥ అయం భావః ॥ సతి దేహసమ్బన్ధనిమిత్తే కర్మణి దేహేనాన్వయః - తస్మింశ్చ సతి మమాయం పతిరహమస్య భార్యేత్యాద్యాత్మకో దేహాత్మభ్రమః - తస్మింశ్చ సతి క్లేశః -, తత్ర తన్నిదానస్య కర్మణ ఏవ నివృత్తత్వాత్తస్యాత్మనః పునశ్శయానదేహసమ్బన్ధస్యైవాభావాన్నిరర్థకో వ్యర్థశ్చ శోకః - దేహసమ్బన్ధావహకర్మనివృత్తిరేవ చ దేహోత్సర్గహేతురితి ॥ ౪౭ ॥ దేహస్యోపభోగ్యత్వం ప్రతిక్షిపతి ॥ వితథేతి ॥ అయ - మభినివేశో౽భిమానో - వితథో

ర్థః - దేహాదేరపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః - కో౽సౌ నశ్వరోఽనవేక్ష్యః - ద్గుణేషు సత్త్వాదిగుణపరిణామాత్మకేషు దేహాదిషు - తదుపభోగ్యేషు శబ్దాదిషు చ - అర్థదృగ్వ్యక్తః ప్రయోజనత్వదర్శనవచనే ఇత్యేషః, దేహాదిరూపభోగ్యత్వ స్థానం తద్వ్యవహారస్త్వేత్యభిమానోఽస్య క్తఇస్య క్తి-వై తథ్యమేవ దృష్టాన్తముఖేనోపపాదయతి। యథేతి॥ యథా-మనోరథః, మనోరథరూపః - స్వాప్నశ్చ స్వప్నద్రష్ట్రుకస్తావద్గుణః మనోవృత్తిరూపసఙ్కల్పవికల్పాత్మకస్వప్నానుగుణత్వేఽపి వ్యవస్థితప దార్థః-మృషా అనిత్యః స్వప్నకాలమాత్రావస్థాయీ, తథా- సర్వ, ఐన్ద్రియకం దాహ్యాన్ద్రియవిషయం శబ్దాదికమపి, మృషా అనిత్యః-అనిత్యత్వాదపురుషార్థః, స్వప్నద్రష్ట్రైకానుభావ్యతత్కాలమాత్రావస్థాయిపదార్థసృష్టినిమిత్తకర్మానుగుణబ్రహ్మసృష్టం స్వాప్నం పదార్థం ప్రతి వజాగ్రదవస్థానుభావ్యసర్వైన్ద్రియగమ్యభోక్తృదృష్టసమానకాలికపదార్థం ప్రత్యుపభోగ్యత్వాద్యభిమానో వ్యర్థః-అనిత్యత్వేనాపురుషార్థరూపత్వాదితి భావః, మృషాశబ్దస్యానిత్యత్వవాచిత్వం ‘‘మృషానిత్యమనిత్యం చ’’, త్యనన్తరగ్రన్థాదవగమ్యతే ‘‘అదాశీపరమార్థశ్చ పార్థివ్యాదిసృష్టేరమ్యగమ్యతే’’, ఇతి పరాశరవచనాచ్చ పరమార్థానాత్యాదిశబ్దానామనపరత్వమవగమ్యతే ❋ ॥౪౮॥ ❋ ఏవం దేహాత్మనోరుభయోరపి శోకావిషయత్వముక్తం సహేతుకముపసంహరతి॥ అథేతి॥ అథ-హేఽబలాః -నిత్యమాత్మా న-మనిత్యం దేహం ప్రత్యపి-తద్విదః దేహాత్మయాథాత్మ్యవిదో న శోచన్తి నను తర్హి-ఇతరే కథం హేత్వన్తరేణ-యస్మాత్-స్వభావ ఏవ స్తునః స్వాభావికో ధర్మః - శోచతామపి శోచద్భిరన్యథాకర్తుం-న శక్యతే న హ్యాత్మనః స్వాభావికం నిత్యత్వమపనీయానిత్యత్వం కేనచిచ్ఛోకాద్యుపాయేనాపాదయితుం శక్యం-న వా దేహస్యానిత్యత్వమపనీయ నిత్యత్వం-న హ్యపహ్నూరాన్ష్యోపాయేన శైత్యమాపాదయితుం శక్యమితి భావః ❋ ॥౪౯॥ ❋ యదుక్తం ‘‘స్వయం సధర్మా అపశోచన్తి’’, ఇతి, తత్ర దృష్టాన్తతయేతిహాసం ప్రస్తౌతి॥ లుబ్ధక ఇతి॥ కశ్చిల్లుబ్ధకో వ్యాధః పక్షిణామన్తకః మృ

మృషా ॥ ౪౮ ॥ అథనిత్యమనిత్యం వా నానుశోచన్తి తద్విదః। నాన్యథా శక్యతే కర్తుం స్వభావః శోచతామపి॥ లుబ్ధకో విపినే కశ్చిత్పక్షిణాం నిర్మితోఽన్తకః। వితత్య జాలం విదధే తత్ర తత్ర ప్రలోభనమ్॥౫౦॥ కుళిఙ్గమిథునం తత్ర విచరత్సమదృశ్యత। తయోః కుళిఙ్గీ సహసా లుబ్ధకేన ప్రలోభితా।౫౧। సాఽసజ్జత సిచస్తన్త్ర్యాం మహిషీం కాలయన్త్రితామ్। కుళిఙ్గస్తాం తథాఽఽపన్నాం నిరీక్ష్య భృశదుఃఖితః। స్నేహాదకల్పః కృపణః కృపణామాతురః పర్యదేవయత్।౫౨॥ అహో అకరుణో దేవః స్త్రియాఽకరుణయా విభుః। కృపణం మాఽనుశోచన్త్యా దీనయా కిం కరిష్యతి॥ కామం నయతు మాం దేవః కిమర్ధేనాత్మనో హి మే। దీనేన జీవతా దుఃఖమనేన విధురాయుషా॥౫౪।కథం త్వజాతపక్షాంస్తాన్మాతృహీనాన్బిభర్మ్యహమ్। మన్దభాగ్యాః ప్రతీక్షన్తే నీడే మే మాతరం ప్రజాః॥౫౫॥ఏవం కుళిఙ్గం విలపన్తమారాత్ప్రియావియోగాతురమశ్రుకణ్ఠమ్। స ఏవ తం శాకునికః శరేణ వివ్యాధ కాలప్రహితో విలీనః॥౫౬॥ఏవం

త్యు-ర్నిర్మితః- ఈశ్వరేణ మృత్యుత్వేన నిర్మితః అత ఏవ-స-తత్ర తత్ర-జాలం-వితత్య-పక్షిణాం- ప్రలోభనం వఞ్చనం-విదధే కృతవాన్ ❋॥ ౫౦॥ ❋ ఏవం లుబ్ధకే ప్రలోభయతి సతి-తత్ర సమీపే-కుళిఙ్గయోః పక్షిణోః, మిథునం ద్వన్ద్వం, సంచరత్సత్-లుబ్ధకేనాదృశ్యత-తయోః స్త్రీపుంసయోర్మధ్యే-కుళిఙ్గీ స్త్రీ సహసా-అచ్ఛన్నోపాయేన లుబ్ధకేన- ప్రలోభితా-బభూవ ❋॥౫౧॥ ❋ సా ప్రలోభితా కుళిఙ్గీ, సిచస్తన్త్ర్యాం జాలసూత్రే- అసజ్జత లగ్నాఽభూత్ -అథ తత- స్తామాపన్నాం ఆపదం ప్రాప్తాం, దీనాం-కర్మానుగుణేన కాలేన యన్త్రితాం-సిచస్తన్త్ర్యామాసక్తాం, మహిషీం భార్యాం కుళిఙ్గీం-వీక్ష్య, కుళిఙ్గః పుమాన్, స్నేహవతీవ దుఃఖితః-అకల్పః విమోచనేఽదక్షః-అత ఏవ- కేవలం-స్వయమప్యాతురః దీనస్సన్ పర్యదేవయత్ పరితప్తోఽభూ త్ ❋॥౫౨॥ ❋ తదేవాహ॥అహో ఇతి॥అహో దేవో, ఽకరుణః-నిర్ఘృణః-అకరుణత్వమేవాభివ్యనక్తి॥ స్త్రియా అకరుణయేతి చ్ఛేదః-అకరుణయా సర్వతోఽనుకమ్ప్యయా-స్త్రియా మమ భార్యయా-నితరాం-కృపణం దీనం-మాం ప్రత్య - నుశోచన్త్యా-దీనయా-కుళిఙ్గ్యా -విభుర్దేవః-కిం కరిష్యతి-న కిమపి తస్య ప్రయోజనం, కింతు, మయ్యేవ కారుణ్యేన మాం వియోజ్య స్త్రియం నీతవానితి భావః ❋॥౫౩॥ ❋ యతో-మయ్యకరుణో-దేవ-స్తతో మామపి-కామం యథేష్టం-నయతు-ఆత్మనోఽర్ధేన-మమ, ము-కిం కిం ప్రయోజనం-ఏతస్మిన్మమార్ధం భార్యాఖ్యం నష్టమవశిష్టేనార్ధేన న కిమపి ప్రయోజనమస్తీత్యర్థః -అర్ధం పశిష్టేన దీనేన కృపణేన, దుఃఖం యథా భవతి తథా - జీవతా ప్రాణాన్ధారయతా-విధురాయుషా- విధురం భార్యారహితమాయుర్యస్య -తేన భార్యారహితజీవితయుక్తేనేత్యర్థః ❋ ॥ ౫౪ ॥ ❋ కించ-అజాతాః పక్షా యేషాం తాన్- మాతృహీనాన్ రహితాన్ , శాబకాన్ - కథ-మహం బిభర్మి పుష్ణామి - కించ - మే మమ , ప్రజాః- నీడే - మాతరం ప్రతీక్షన్తే ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ ఏవం- ప్రియాయా-వియోగేనా - తురం దుఃఖితం - అత ఏవ - విశేషేణ రుదన్తం- అశ్రుకణ్ఠమశ్రుపూర్ణకణ్ఠం-తం కుళిఙ్గం-స ఏవ-శాకునికః శకునీన్హన్తీతి శాకునికః లుబ్ధకః ఆరాత్సమీపే - లీనస్తిరోహితస్సన్ - కాలేన కర్మానుగుణేన - ప్రహితః ప్రేరిత-శ్శరేణ - వివ్యాధ తాడితవాన్ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ ఏవమితిహాసం ప్రస్తుత్య ప్రకృతోప

యోగిత్వేనోపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ ఏవం యథాకులిఙ్గస్తథా - యూయమపి - ఆత్మాపాయం స్వమృత్యుం, అపశ్యన్త్యః అనాలోచయన్త్యః - అతఏవ అబుద్ధయః - వివేకశూన్యాః, వర్షశతైరపి - శోచన్త్యః - ఏనం పతిం - నప్రాప్స్యథ ❁ ॥౫౭॥ ❁ ఏవం ప్రేతబన్ధుయమసంవాదరూపమితిహాసం ప్రస్తుతోపసంహరతి దైత్యః ॥ బాలఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవమిత్థం - బాలే - ప్రవదతిసతి - సర్వే - జ్ఞాతయస్సుయజ్ఞస్య సపత్న్యః - విస్మితం చేతో యేషాం తే - అయథోత్థితం అపురుషార్థత్వేనా ప్రతీతం - కిన్తు - పురుషార్థత్వేన విపరీతరూపేణ ప్రతీతం - సర్వం - దేహాదికం - మనిత్యం అస్థిరం - అపురుషార్థరూపం - మేనిరే నిశ్చితవన్తఇత్యర్థః ❁ ॥౫౮॥ ❁ యమస్త్వ - తదుక్త - ముపాఖ్యాయ కథయిత్వా, తత్రైవా - న్తర్దధే, తతో - జ్ఞాతయ - స్సుయజ్ఞస్య - య - త్కర్తవ్యం సామ్పరాయికం మృతోద్దేశేన కర్తవ్యం కర్మ - త - చ్చక్రుః ❁ ॥౫౯॥ ❁ ఏవమితిహాసముపసంహృత్య తత్ఫలితార్థముపదిశన్నుపసంహరతి ॥ అతఇతి ॥ యతో - దేహాత్మనోరేవంవిధస్స్వభావః అతః, హిరణ్యాక్షాదిరూపం, పరమన్యం, మాత్మానం స్వం ప్రతివా, యూయం, మాశోచత, అహోమాం విహాయ సగతస్త్వం విహాయాహం కథం జీవానీత్యేవం స్వం పరం ప్రతివా మాశోచతేత్యర్థః - స్వః పర ఇత్యభినివేశో ఽభిమానో - యస్మాత్తేనా - జ్ఞానేన అనాద్యజ్ఞానమూలకేన కర్మణా, వినా, దేహినాం, కః పరః, కోవా ఆత్మా, కశ్చ స్వీయః, పారక్యోవా, స్వపరవిభాగః స్వీయపరకీయవిభాగశ్చ, సర్వోప్యనాద్యవిద్యామూలకకర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తదేహాత్మాభిమానప్రయుక్త ఔపాధికః ఆత్మనాన్తు కేనాపి ప్రకారేణ స్వాభావిక సమ్బన్ధశ్శోకహేతుర్నవిద్యతే, అతో మాశోచతేత్యభిప్రాయః ❁ ॥౬౦॥ ❁ ఉపరితనం దైత్యస్యవృత్తాన్తం వక్తుం తావత్తద్వాక్యముపసంహరన్ దితేరవస్థితిప్రకారమాహ భగవా

యూయమపశ్యన్త్యాత్మాపాయమబుద్ధయః। నైనం ప్రాప్స్యథ శోచన్త్యః పతిం వర్షశతైరపి ॥౫౭॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥ బాల ఏవం ప్రవదతి సర్వే విస్మితచేతసః। జ్ఞాతయో మేనిరే సర్వమనిత్యమయథోత్థితమ్॥౫౮॥ యమ ఏతదుపాఖ్యాయ తత్రైవాన్తరధీయత। జ్ఞాతయోఽపి సుయజ్ఞస్య చక్రుర్యత్సామ్పరాయికమ్ ॥౫౯॥ అతః శోచత మా యూయం పరం చాత్మానమేవ వా। క ఆత్మా కః పరో వాత్ర స్వీయః పారక్య ఏవ వా॥ స్వపరాభినివేశేన వినాజ్ఞానేన దేహినామ్॥ ౬౦ ॥ నారద ఉవాచ॥ ఇతి దైత్యపతేర్వాక్యం దితిరాకర్ణ్య సస్నుషా। పుత్రశోకం క్షణాత్త్యక్త్వా తత్త్వే చిత్తమధారయత్॥౬౧॥ ************************

***********ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వితీయో ఽధ్యాయః **********

నారద ఉవాచ॥ హిరణ్యకశిపూ రాజన్నజేయమజరామరమ్। ఆత్మానమప్రతిద్వన్ద్వమేకరాజం వ్యధిత్సత॥ ౧ ॥ స తేపే మన్దరద్రోణ్యాం తపః పరమదారుణమ్। ఊర్ధ్వబాహుర్నభోదృష్టిః పాదాఙ్గుష్ఠాశ్రితావనిః॥౨॥ జటాదీధితిభీ రేజే సంవర్తార్క ఇవాంశుభిః। తస్మింస్తపస్తప్యమానే దేవాః స్థానాని భేజిరే॥ ౩ ॥ తస్య మూర్ధ్నః సముద్భూతః సధూమోఽగ్నిస్తపోమయః। తిర్యగూర్ధ్వమధో లోకానతపద్విష్వగీరితః ॥౪॥ చుక్షుభుర్నద్యుదన్వ

న్నారదః॥ ఇతీతి॥ ఇత్థం - దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపో, ర్వాక్య - మాకర్ణ్య, స్నుషయా పుత్రస్యభార్యయా, సహితా, దితిః, క్షణమాత్రేణ, పుత్రశోకం, త్యక్త్వా, తత్త్వే దేహాత్మయాథాత్మ్యే - చిత్త - మధారయత్ తత్త్వచిన్తనపరా బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧॥ ❁

ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ************

ఏవం తత్త్వోపదేశేన దిత్యాదీనాం శోకం పరివృతవతో దైత్యస్యోపరితనం వృత్తాన్తమాహ భగవాన్నారదః ॥ హిరణ్యకశిపురిత్యాదినా ॥ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర - హిరణ్యకశిపు, రాత్మానం, వ్యధిత్సత విధాతుమైచ్ఛత్, కథంభూతం, అజేయం ఇతరైర్జేతుమశక్యం, జరామరణరహితం, అప్రతిద్వన్ద్వం ప్రతిపక్షరహితం, ఏకరాజం, ఏకః స్వయమేవ రాజా ఏకరాజ, స్తం - ఏవంభూతమాత్మానం సాధయితుమైచ్ఛదిత్యర్థః, యేన సాధనేన స్వ ముక్తవిధో భవేత్తాదృశం సాధనం కర్తుమైచ్ఛదితి యావత్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్సాధనానుష్ఠాన ప్రకారమేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ స ఇతి ॥ స దైత్యః - మన్దరగిరేః - ద్రోణ్యాం - అత్యుగ్రం - తప - స్తేపే కృతవాన్ ॥ కథంభూతస్సన్ - ఊర్ధ్వబాహు యస్య - నభసి దృష్టిర్యస్య - పాదాఙ్గుష్ఠేనాశ్రితా - అవనిర్భూమి - ర్యేన ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం తపః కుర్వన్ - దైత్యః - జటానాం - దీధితిభిః కాన్తిభిః - అంశుభిర్రశ్మిభిః - సంవర్తకః ప్రళయకాలికః - సూర్య ఇవ - రేజే రరాజ తస్మిన్, దైత్యే ఏవం తపః కురతి - సతి - యే దేవాః - పూర్వం రాక్షసైరలక్షితాస్సన్తో - భువి - చేరు - స్తే, స్థానాని స్వస్థానాని - భేజిరే ప్రాపుః, ప్రతిపక్షస్యాసురస్య తపస్థితత్వాదుపద్రవాభావాత్స్వస్థానాని భేజిర ఇతి భావః ❁ ॥ ౩॥ ❁ తస్య దైత్యస్య మూర్ధ్నస్సకాశా, త్సముద్భూతః నిష్క్రాన్త స్త - పోమయః, తపస ఆగత స్తపోమయః తత ఆగత ఇత్యర్థే, మయట్చే, తి మయట్ - తపః కార్యభూత ఇత్యర్థః ధూమేన సహితో ఽగ్నిః - ప్రవృద్ధ - స్తిర్య, గూర్ధ్వ - మధశ్చ, సర్వతో లోకానతపత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ నద్యః, ఉదన్వన్తస్సముద్రాశ్చ, చుక్షుభుః - ద్వీపైర

ద్రిభిశ్చ సహితా, భూమి, శ్చచాల, గ్రహైస్సహితాః - తారాగణాః ప్రేతి, నిపేతుః, దశదిశో జజ్వలు శ్చ ॥ ౫ ॥ తేన తపోఽగ్నినా - తప్తాః - దేవాః దివం - త్యక్త్వా, సత్యలోకం - యయుః, ధాత్రే బ్రహ్మణే, విజ్ఞాపయామాసు॥ విజ్ఞప్తిమేవాహ ॥ హే దేవ దేవ దేవానామిన్ద్రాదీనామపి దేవ, హే జగత్పతే, దైత్యేన్ద్రస్య, తపసా, తప్తాః, వయం దివి దివ్యలోకే, స్థాతుం, న శక్నుమః ॥ ౬ ॥ హే భూమన్, యది, త్వం, లోకానాం, క్షేమం, మన్యసే, తర్హి హే అభిభో హే సర్వాధిభవ తవ, బలిహారాః పూజాకారిణో వా, సర్వే, లోకాః, యావత్, న నఙ్క్ష్యన్తి నాశం న యాస్యన్తి తావదేవ తతః పూర్వమేవ, తస్య దైత్యేన్ద్రతపోఽగ్నేః, ఉపశమం, విధేహి కురు ॥ ౭ ॥ దైత్యస్య గూఢాభిసన్ధిం బ్రహ్మాణ స్తస్మిన్ ద్వేషముత్పాదయితుం విజ్ఞాపయన్తి ॥ తస్యేతి దుశ్చరమితరైః కర్తుమశక్యం, తపః, చరతః కుర్వతః, తస్య దైత్యస్య, అయం కిల సఙ్కల్పః యద్యపి - సర్వజ్ఞస్య, తవ, విదితం, కిం ను కిమపి నాస్తి, తథాఽప్యస్మాభి ర్నివేదితం, శ్రూయతాం, త్వయేతి శేషః ॥ ౮ ॥ కోఽసౌ సఙ్కల్ప, స్తత్రాహుః ॥ సృష్ట్వేతి ॥ సర్వధిష్ణ్యేభ్య ఇన్ద్రాదిస్థానేభ్యః - పరమేష్ఠీ నేత్యర్థః పరమేష్ఠీ బ్రహ్మా, తపో యోగ, యుక్సమాధినా, తేన, చరాచరాత్మక, మిదం, కృత్స్నం, జగ, త్సృష్ట్వా, యన్నిజాసనం, సర్వోత్కృష్టం సత్యలోక, మధ్యాస్తే ॥ ౯ ॥ తదేవాసన, మహం, ఆత్మనో మమ, వర్ధమానేన, తపోయోగ సమాధినా సాధయిష్యే - ఇతి - నను, బ్రహ్మణో దీర్ఘాయుషా తపస్తప్త్వా తత్సాధితం, అన్యైః కథం తత్సాధయేత్తత్రాహుః, కాలాత్మనోశ్చ నిత్యత్వాదితి, యద్యప్యాయురల్పం, తథాఽపి కాలస్యాత్మనశ్చ, నిత్యత్వా, త్సహకృతైర్జన్మభిస్సాధయిష్య ఇత్యభిసన్ధిరిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ అభిసన్ధ్యన్తరమాహు రన్యథేతి ॥ తపోబలేన - అహ - మిదం, జగదన్యథా అన్యరోత్తరం, అయథా పూర్వం - దేవాసురాదివ్యత్య

న్నద్యబ్ధిద్వీపాచలా ధూః ॥ నిపేతుస్సగ్రహాస్తారా జజ్వలుశ్చ దిశో దశ ॥ ౫ ॥ తేన తప్తా దివం త్యక్త్వా బ్రహ్మలోకం యయుస్సురాః । ధాత్రే విజ్ఞాపయామాసు ర్దేవ దేవ జగత్పతే ॥ దైత్యేన్ద్రతపసా తప్తా దివి స్థాతుం న శక్నుమః ॥ ౬ ॥ తస్య చోపశమం భూమన్ విధేహి యది మన్యసే । లోకా న యావన్నఙ్క్ష్యన్తి బలిహారా స్తవాభిభో ॥ ౭ ॥ తస్యాయం కిల సఙ్కల్పశ్చరతో దుశ్చరం తపః । శ్రూయతాం కిం న్వవిదితం తవాథాపి నివేద్యతే ॥ ౮ ॥ సృష్ట్వా చరాచరమిదం తపోయోగసమాధినా । అధ్యాస్తే సర్వధిష్ణ్యేభ్యః పరమేష్ఠీ నిజాసనమ్ ॥ ౯ ॥ తదహం వర్ధమానేన తపోయోగసమాధినా । కాలాత్మనోశ్చ నిత్యత్వాత్సాధయిష్యే తథాఽఽత్మనః ॥ ౧౦ ॥ అన్యథేదం విధాస్యేఽహ మయథాపూర్వమోజసా । కిమన్యైః కాలనిర్ధూతైః కల్పాన్తే వైష్ణవాదిభిః ॥ ౧౧ ॥ ఇతి శుశ్రుమ నిర్బన్ధం తపః పరమమాస్థితః । విధత్స్వానన్తరం యుక్తం స్వయం త్రిభువనేశ్వర ॥ ౧౨ ॥ తవాసనం ద్విజగవాం పారమేష్ఠ్యం జగత్పతే । భవాయ శ్రేయసే భూత్యై క్షేమాయ విజయాయ చ ॥ ౧౩ ॥ ఇతి విజ్ఞాపితో దేవై ర్భగవానాత్మభూర్నృప । పరితో భృగుదక్షాద్యైర్యయౌ దైత్యేశ్వరాశ్రమమ్ ॥ ౧౪ ॥ న దదర్శ ప్రతిచ్ఛన్నం వల్మీకతృణకీచకైః । పిపీలికాభిరాచీర్ణమేద స్త్వఙ్మాంసశోణితమ్ ॥ తపన్తం తపసా లోకాన్ యథాభ్రపిహితం రవిమ్ । విలక్ష్య విస్మితః ప్రాహ హసంస్తం హంసవాహనః ॥ ౧౫ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ భద్రం తే తపస్సిద్ధోఽసి కాశ్య

యం చ - కరిష్యే కల్పాన్తైః కల్పావధిభి - రత ఏవ - కాలేన - నిర్ధూతై ర్వినాశ్యై, ర్వైష్ణవాదిభిః పదైః వైకుణ్ఠాదిభిః, కిం ప్రయోజనం న కిమపి ప్రయోజనమితి అనేన "సర్వార్థాన్విపరీతాంశ్చ బుద్ధిస్సా పార్థ తామసీ ,, త్యుక్తరీత్యా స్థాయినో వైష్ణవపదస్యాస్థిరత్వం సత్యాదిలోకానాం స్థిరత్వం చాభిసంహితవతో దైత్యస్య కేవల తామసబుద్ధిమత్త్వమావేదితమ్ ॥ ౧౧ ॥ ఇతీత్థం, త్వత్పదాపహరణే - తస్య - నిర్బన్ధ మభిసన్ధిరూపం - శుశ్రుమ - తదర్థమేవ - పరమం - తప - ఆస్థితః - అతో, హే త్రిభువనేశ్వర - అత్ర కర్తుం - యు - యుక్తం - త - దనన్తరమాశ్వేవ - స్వయమేవ - విధత్స్వ విధేహి ॥ ౧౨ ॥ హే జగత్పతే - తవేదం, పారమేష్ఠ్యం సర్వోత్కృష్టం ఆసనం స్థానం - ద్విజానాం - గవాం చ - భవాద్యర్థం, తవ స్థానభ్రంశే ద్విజగవాం న భవాదికమస్తీతి భావః ॥ తత్ర - భవః అలభ్యలాభః - క్షేమం లబ్ధపాలనం - శ్రేయో ధర్మాదిపురుషార్థః - భూతి రైశ్వర్యం విజయ ఉత్కర్షః ॥ ౧౩ ॥ ఇతీత్థం - దేవై - ర్విజ్ఞాపితో, భగవా - నాత్మభూః పరమాత్మనో జాతో బ్రహ్మా భృగుదక్షాదిభిః - పరివృతో - దైత్యేశ్వరస్యాశ్రమం ప్రతి యయౌ ॥ ౧౪ ॥ వల్మీకై - స్తృణైః - కీచకై ర్వేణుభిశ్చ - ప్రతిచ్ఛన్నం - తం దైత్యం - ప్రథమం - హంసవాహనో బ్రహ్మా - న దదర్శ తతశ్చ - పశ్చా - త్కథంచి - ద్విలక్ష్య - విస్మితః - హసన్ - తం - ప్రాహ - తిద్వయోరన్వయః - కథంభూతం విలక్ష్య - పిపీలికాదిభి, రాచీర్ణ - మాసమన్తాద్భక్షితం - మేదశ్చ త్వక్చ మాంసం చ శోణితం చ యస్య - తపసా తపోఽగ్నినా - లోకాన్ - తపన్తం, కమివ విలక్ష్య - అభ్రైః - పిహితం ఛన్నం - రవిం యథా సూర్యమివ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ ఉత్తిష్ఠేతి ॥ హే కాశ్యప - ఉత్తిష్ఠోత్తిష్ఠ తే తవ - భద్రం కుశలం అభీష్టమితి యావత్ - భవిష్యతి - యత - స్త్వం - తపస్సిద్ధః - తపసా సిద్ధః ఫలపర్యన్తతప

స్సంపన్నః- అతఏవచవరద స్త్వదభీష్టదోఽహ-మనుప్రాప్తః,అతఈప్సితఇష్టోఽర్థో-వ్రియతాంయా-చ్యతామ్ ॥ ౧౭ ॥ తేతవై-తత్-హృత్సారంధైర్య-మహ-దద్భుత ,మద్రాక్షందృష్టవానస్మి-హియస్మా-ద్దంశై,ర్భక్షితోదేహోయస్య,తస్య-ప్రాణాః-అస్థిషు-శేరతేఅస్థినిభతుయన్తస్తిష్ఠన్తీత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ పూర్వర్షయోభృగ్వాదయోఽపి-నైవంవిధా- స్తప-శ్చక్రుః-అపరేఅర్వాచీనా-నకరిష్యన్తీతికింపునర్వక్తవ్యం - కోవై-పుమాన్,దేవమానేన,శతం,సమాఃవర్షాణి, నిరమ్బుత్యక్తోదకంయథాభవతితథా-ప్రాణాన్,ధారయేత్,నకోఽపీత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ హేదితినన్దన , మనస్విభిర్యోగిభిరపి,దుష్కరేణ,తేనానేన,వ్యవసాయేనైవ,తావ,జితోఽహం , తపోనిష్ఠేనభవతాతు,సుతరాంజితః ॥ ౨౦ ॥ యతోఽహం,జిత, స్తత, స్తేతుభ్యం హేఅసురశ్రేష్ఠ సర్వా- ఆశిషఃఇష్టార్థాన్-దదామి-మర్త్యస్య-తవ - అమర్త్యస్యమమ-దర్శన-మఫలసాధనంనభవతి-కింతుసఫలమేవేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ ఇతీత్థ-ముక్త్వా-ఆదిదేవో - బ్రహ్మా-అమోఘరాధసాఅమోఘప్రభావేన-దివ్యేన-కమణ్డలుజలేన-పిపీలికైర్భక్షిత-మఙ్గం-యస్య-తం-దైత్య-మౌక్షత్ప్రోక్షితవాన్ ॥ ౨౨ ॥ తతఃప్రోక్షణానన్తరం-కీచకాచ్ఛన్నవల్మీకా,దేధసఃకాష్ఠనిచయా-ద్విభావసురగ్ని-రివ-ఉద్గతః,కథంభూతః , సహసాప్రాణబలేన ఓజసాఇన్ద్రియబలేనబలేనదేహబలేనచా-న్వితః - సర్వైరవయవైఃపాణిపాదాదిభిః-సమ్పన్నోయుక్తః-వజ్రవ-త్సంహననంఅఙ్గదార్ఢ్యం -యస్యయువాయౌవనయుక్తశ్చ,తప్తస్యహేమ్న ఇవాభాయస్య-తప్తసువర్ణతుల్యకాన్తిః - ఏవంవిధ-ఉత్థాయ-అమ్బరే-హంసవాహన-మధిష్ఠితందేవంబ్రహ్మాణం-నిరీక్ష్య-సదైత్యః-తస్యబ్రహ్మణో-దర్శనేన-మహా - నత్సనస న్తోషో-యస్య-తాదృశః-శిరసా-భూమౌ-ననామ ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ తత,ఉత్థాయ-ప్రాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిః-ప్రహ్వఃన

ప । వరదోఽహమనుప్రాప్తోవ్రియతామీప్సితోవరః ॥ ౧౭ ॥ అద్రాక్షమహమేతత్తేహృత్సారంమహదద్భుతమ్।దంశభక్షితదేహస్యప్రాణాహ్యస్థిషుశేరతే॥ ౧౮ ॥ నైతత్పూర్వర్షయశ్చక్రుర్నకరిష్యన్తిచాపరే। నిరమ్బుర్ధారయేత్ప్రాణాన్కోవైదివ్యసమాశ్శతమ్ ॥ ౧౯ ॥ వ్యవసాయేనతేనైవదుష్కరేణమనస్విభిః।తపోనిష్ఠేనభవతాజితోఽహందితినన్దన ॥ ౨౦ ॥ తతస్తఆశిషస్సర్వాదదామ్యసురపుఙ్గవ । మర్త్యస్యతేహ్యమర్త్యస్యదర్శనంనాఫలంమమ ॥ ౨౧ ॥ నారదఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాఽఽదిభవోదేవోభక్షితాఙ్గంపిపీలికైః। కమణ్డలుజలేనౌక్షద్దివ్యేనామోఘరాధసా ॥ ౨౨ ॥ తతఃకీచకవల్మీకాత్సహఓజోబలాన్వితః । సర్వావయవసమ్పన్నోవజ్రసంహననోయువా॥ ౨౩॥ ఉత్థితస్తప్తహేమాభోవిభావసురివైధసః।సనిరీక్ష్యామ్బరేదేవంహంసవాహమవస్థితమ్ ॥ ౨౪ ॥ ననామశిరసాభూమౌతద్దర్శనమహోత్సవః॥ ౨౫ ॥ఉత్థాయప్రాఞ్జలిఃప్రహ్వఃప్రైక్షమాణోదృశావిభుమ్ । హర్షాశ్రుపులకోద్భేదోగిరాగద్గదయాఽగృణాత్ ॥ ౨౬ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ॥కల్పాన్తేకాలసృష్టేనయోఽన్ధేనతమసాఽఽవృతమ్।అభివ్యనగ్జగదిదంస్వయంజ్యోతిస్స్వరోచిషా॥ ౨౭॥ ఆత్మనాత్రివృతాచేదంసృజత్యవతిలుమ్పతి।రజస్సత్వతమోధామ్నేపరాయమహతేనమః॥ ౨౮ ॥ నమ ఆద్యాయబీజాయజ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయే।ప్రాణేన్ద్రియమనోబుద్ధివికారైర్వ్యక్తిమీయుషే॥ ౨౯ ॥త్వమీశిషేజగ

మ్రః-దృశాచక్షుషా-విభుంబ్రహ్మాణం-నిరీక్షమాణః-హర్షేణా-శ్రూణి-పులకోద్భేదో-రోమోద్గమశ్చ - యస్య-తాదృశో-గద్గదయా,గిరా-అగృణాత్అస్తౌషీత్ ॥ ౨౬ ॥ తదేవాహ॥ కల్పాన్తఇత్యాదినానవభిః,తామసత్వాద్బ్రహ్మాణమేవసర్వకారణంసర్వేశ్వరంమత్వాస్తౌతి-యద్వా-పరమేశ్వరధర్మారోపేణ స్తుతః ॥ కల్పాన్తఇతి ॥ కల్పాన్తేదైనందినకల్పాన్తే-కాలేననిమిత్తేన-సృష్టేనా-న్ధేన-తమసా, ఆవృత-మిదంజగత్-పున-ర్యః,స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశరూపః - స్వరోచిషా-అభివ్యనక్అభివ్యక్తమకరోత్ ॥ ౨౭ ॥ యశ్చ,త్రివృతాసృష్ట్యాదిశక్తిత్రయవతా-ఆత్మనాస్వేనైవ-ఇదం-జగ-త్సృజతి - అవతిరక్షతి-లుమ్పతిసంహరతిచ - తస్మైరజఆదిగుణత్రయస్యాశ్రయాయ- సర్వోత్కృష్టాయ - మహతేభూరిగుణాయ-తేతుభ్యం,నమః ॥ ౨౮ ॥ యతఏవమతఏవ,ఆద్యాయబీజాయకారణకారణాయ,జ్ఞానవిజ్ఞానమూర్తయేశాస్త్రవివేకోత్థజ్ఞానగమ్యమూర్తయే , ప్రాణైరిన్ద్రియై-రుభయేన్ద్రియై,ర్మనసా - బుద్ధ్యా - వికారైఃపృథివ్యాదిభూతైశ్చవ్యక్తింకార్యరూపతాం - ఈయుషేప్రాప్తవతే-తుభ్యం- నమః ॥ ౨౯ ॥ ఏవంకార్యకారణయారూపేణావస్థితత్వముక్తం ॥ అథాన్తరాత్మత్వమాహ ॥ త్వమితి-జగతోజఙ్గమస్య - తస్థుషఃస్థావరస్యచ-త్వమేవ-ఈశిషే॥ అన్తరాత్మతయానియమనధారకత్వమాహ ॥ప్రాణేనముఖ్యేనముఖ్యప్రాణేనో - పలక్షిత-స్త్వమేవ - ముఖ్యప్రాణనిర్వాహకస్త్వమేవేత్యర్థః-అతఏవ , ప్రజాపతిఃప్రజానాంపతిః - యతఏవమనఃపర్యన్తసర్వేన్ద్రియధారకముఖ్యప్రాణనిర్వాహక , స్తతఏవచిత్తస్య -చిత్తేర్బుద్ధే - ర్మనస,ఇన్ద్రియాణాంచ - పతిర్నిర్వాహకః-నకేవలంఘటాదేర్భూతలాదివద్ధారకః , కింతుమహా

భూతానాంపృథివ్యాదీనాం - గుణానాం శబ్దాదిగుణగ్రాహకాణాం - ఇన్ద్రియాణాం - ఆశయస్యాన్తః కరణస్యచే శః అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా, అన్తః ప్రవిశ్య స్వరూపేణ ధారక ఇత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ అన్తరాత్మత్వమేవ ప్రపఞ్చయతి॥ స ప్తతన్తూన్ - సప్తవిధాంస్తన్తూన్ - తన్త్యన్తే విస్తార్యన్త ఇతి తన్తవః - వైదికాః క్రియాః ॥ పశుసోమేష్టిసత్రాగ్నిహోత్రహవి ర్మేష్టకచిదగ్నిరూపేణ సప్తవిధాంస్తాన్ - యద్వా - సప్త భిస్స్తన్త ఇతి తథా - తాన్ - అధ్వర్యుహోత్రుప్రస్తోతృప్రతిహ ర్త్రుద్గాతృబ్రహ్మ యజమానైస్సప్తభిస్తన్య న్త ఇతి సప్తతన్తవః - తాన్ - సప్తసంస్థా వా - వితనోషి అన్తరాత్మత యా ప్రవర్తయసి - కయా - త్రయ్యా వేదత్రయేణ - కథంభూతయా - చతుర్హోత్రకవిద్యయా చతుర్హోత్రాదిసంజ్ఞకమన్త్రవి ద్యాయుక్తయా - అనేన యజ్ఞాదికర్మప్రవర్తకత్వమన్తరాత్మతయోక్తం - అథోపాసనాత్మకజ్ఞానప్రవర్తకత్వమాహ - ఆత్మవతాం ప్రశస్తమనసాం - నాం యోగినామిత్యర్థః - త్వం - ఏక ఆత్మా అన్తరాత్మతయా యోగప్రవర్తక ఇతి భావః - త్వ మేవ సత్యాదివాక్య ప్రతిపాద్యస్వరూప ఇత్యాహ - అనాదిరనన్తపారశ్చేతి - అనాదిః కాలతః పరిచ్ఛేదరహితః అనన్తపా రః, అన్తో దేశతః పరిచ్ఛేదః - పారో వస్తుతః - పరిచ్ఛేదః, తదుభయం యస్య నాస్తి సోఽనన్తపారః, అనేనానన్తశబ్దార్థ ఉక్తః, కవిస్సర్వజ్ఞః - అనేన జ్ఞానశబ్దార్థ ఉక్తః - అన్తరాత్మా అన్తర్వ్యాప్య వ్యాపకతయా కర్తృత్వేన నియన్తా త్వమేవ - అనేన సత్యశబ్దార్థ ఉక్తః ॥ ౩౦ ॥ అథ కాలాన్తరాత్మతయా తన్నియన్తృత్వమాహ॥ త్వమేవేతి॥ త్వమేవ, అనిమిషః - కా లః కాలశరీరక, స్తన్నియన్తా, అతఏవ లవాద్యైః - కాలావయవైః - త్వమేవ - జనానాం - ఆయుః జీవనం - క్షిణోషి క్షపయసి - త్వమేవ కూటస్థః నిర్వికార - ఆత్మా పరమాత్మా - పరమేష్ఠీ నిరతిశయస్థానవర్తీ - అజః కర్మాయత్తజన్మాదిశూన్యః, మహానజ ఆత్మే,, తి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః - కృత్స్నస్య - జీవలోకస్య - జీవః జీవయితా ఆత్మా - త్వమేవ,, కో హ్యేవాన్యాత్ కః

తతస్త్వమస్య * ప్రాణేన ముఖ్యేన పతిః ప్రజానామ్। చిత్తస్య చిత్తైర్మన ఇన్ద్రియాణాం పతిర్మహాన్ భూతగుణాశ యేశః॥ ౩౦ ॥ త్వం సప్తతన్తూన్ వితనోషి తన్వా త్రయ్యా చతుర్హోత్రకవిద్యయా చ। త్వమేక ఆత్మాఽఽత్మవతామ నాదిరనన్తపారః కవిరన్తరాత్మా ॥ ౩౧ ॥ త్వమేవ కాలోఽనిమిషో జనానామాయుర్లవాద్యవయవైః క్షిణోషి॥ కూటస్థ ఆత్మా పరమేష్ఠ్యజో మహాం * స్త్వం జీవలోకస్య చ జీవ ఆత్మా ॥ ౩౨ ॥ త్వత్తః పరం నాపరమప్యనేజదేజచ్చ కించిద్వ్యతిరిక్తమస్తి। విద్యాః కలాస్తే తనవశ్చ సర్వా హిరణ్యగర్భోఽసి బృహత్త్రిపృష్ఠః॥ ౩౩ ॥ వ్యక్తం విభో స్థూ లమిదం శరీరం యేనేన్ద్రియప్రాణమనోగుణాంస్త్వమ్। భుఙ్క్షే స్థితో ధామని పారమేష్ఠ్యే హ్యవ్యక్త ఆత్మా పురుషః పురాణః॥ ౩౪ ॥ అనన్తావ్యక్తరూపేణ యేనేదమఖిలం తతమ్। చిదచిచ్ఛక్తియుక్తాయ తస్మై భగవతే నమః॥ ౩౫ ॥ యది దాస్యస్యభిమతాన్వరాన్మే వరదోత్తమ। భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యో మృత్యుర్మా భూన్మమ ప్రభో ॥ ౩౬ ॥

ప్రాణ్యన్తః, ఇతి శ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః ॥ ౩౨ ॥ కించ, అనేజత్ - అచిత్ - ఏజత్ - చేతనం చ, పరం చ త్వత్తః, పర ముత్కృష్టం - అపరం తుల్యం చ నాస్తి తద్వ్యతిరిక్తం - త్వదనాత్మకం చ - నాస్తి - త్వత్తోఽపకృష్టం త్వదాత్మకం చ సర్వం చరా చరాత్మకం జగదిత్యర్థః, ఏవం సర్వస్య తదాత్మకత్వముక్తం, అథ నామ్నా తదాత్మకత్వమాహ ॥ విద్యాః వేదాః - కలాః ఉపవే దాదయః, సర్వాః శబ్దాత్మికాః - తే తవ - తనవః శరీరభూతాః - హిరణ్యగర్భోఽసి హిరణ్మయాణ్డకల్పబ్రహ్మాణ్డం గర్భో య స్య - తథాభూతోఽసి,, హిరణ్యగర్భస్సమవర్తతాగ్ర,, ఇత్యాద్యుక్తప్రతిపాద్యస్వరూపోఽసీత్యర్థః - స్వరూపేణగు ణైశ్చ బృహత్ - త్రయాణాం లోకానాం బహిర్భూతః - పరమవ్యోమనిలయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ యదుక్తం - కృత్స్నస్య త చ్ఛరీరత్వం తస్య సర్వాన్తరాత్మత్వం - తదుపసంహరన్నుపాస్తే ॥ వ్యక్తమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ విభో దేవ - స్థూలచిదచిదా త్మకమిదం జగత్, తదవ్యక్తం శరీరం స్థూలశరీరమిత్యర్థః - తర్హి కిం సూక్ష్మం శరీరం ॥ తత్రాహ ॥ అవ్యక్తః ప్రాకృతైరిన్ద్రి యైరగమ్యః - ఆత్మా సర్వాన్తరాత్మా - జగత్కారణపురుష - ఏవంవిధః - స్త్వం, యేన శరీరేణ చతుర్ముఖశరీరేణ - పారమేష్ఠ్యే స్థానే - స్థితః - ఇన్ద్రియాదీనాం - గుణాన్విషయాన్ శబ్దాదీన్ - భుఙ్క్షే - తత్సూక్ష్మమితి శేషః - యేన శరీరేణ జీవానామిన్ద్రియాదీన్సృ ష్ట్వా తద్విషయాన్ లీలారసత్వేన భుఙ్క్షే అనుభవసి తత్సూక్ష్మం శరీరమిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ అనన్తం త్రివిధపరిచ్ఛేదర హిత - మతీన్ద్రియం - యత్స్వరూపం - తదనన్తావ్యక్తరూపం - యేనానన్తావ్యక్తరూపేణ - ఇద - మఖిలం - జగ - దన్తరాత్మత యా - తతం వ్యాప్తం - తస్మై - చిదచిచ్ఛక్తిభ్యాం కార్యోపయుక్తావస్థకస్వవిశేషణభూతాభ్యాం చేతనాచేతనా భ్యాం - యుక్తాయ - తచ్ఛరీరకాయేత్యర్థః - భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - తుభ్యం నమః ॥ ౩౫ ॥ ఏవం పరమాత్మత్వా భిమానేన తద్ధర్మాగోపేణ వాతద్గుణయుక్తత్వేన పరమాత్మావతారరూపం బ్రహ్మాణం స్తుత్వాఽథ వరాన్వృ ణుతే ॥ యదీతి ॥ హే వరదశ్రేష్ఠ - యది - మమాభిమతాన్ - వరాన్ - దాస్యసి, తర్హి తావ, త్త్వయా, సృష్టేభ్యో భూ

తేభ్యస్సకాశాన్మమ, మృత్యుర్మరణం - మాభూత్ - ఏవమనుగృహాణేతి ప్రార్థనాచతుర్భ్యః సృష్టత్వాభిమానేన త్వద్విసృష్టేభ్య ఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తథా, అన్తః గృహాదీనామన్తః, తేభ్యో బహిః, దివా అహ్ని - నక్తం రాత్రౌ - అన్యస్మాత్త్వత్సృష్టవ్యతిరిక్తాత్త్వత్తోఽపి-ఆయుధైరపి-భూమావమ్బరే ఆకాశే-నృభిర్మృగైశ్చ ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ వ్యసుభిరప్రాణిభిః, అసుమద్భిః ప్రాణిభిశ్చ-సురైః, అసురైః, మహోరగైశ్చ, మృత్యుః, మాభూత్, అయమేకోవరః, వరాన్తరఞ్చ యాచతే, అప్రతీతి, యుద్ధే, అప్రతిద్వన్ద్వతామప్రతిపక్షతాం-అయం ద్వితీయః, దేహినాం ప్రజానాం, ఐకపత్యమేకాధిపతిత్వం-అయం తృతీయోవరః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తథా, ఆత్మనో మమ, సర్వేషాం, లోకపాలానామిన్ద్రాదీనాం, మహిమానం మాహాత్మ్యం, అయం చతుర్థః-కించ -తపసా యోగేన చ ప్రభావో యేషాం, తేషాం, యోగినాం, యత్, నరిష్యతి నన్ఙ్క్ష్యతి, అణిమాద్యైశ్వర్యం, తదపి, దేహీతి శేషః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవం దైత్యేన వృతాన్వరాన్దదౌ బ్రహ్మేత్యాహ భగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం-వృతో యాచిత, శతధృతిర్బ్రహ్మా-హిరణ్యకశిపోః, తత్తపసా-తోషితః, తస్య-దుర్లభాన్వరా-న్ప్రాదాత్ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ దత్త్వేదమాహ బ్రహ్మా ॥ హే తాత మమ మత్తః-యాన్-వరాన్, వృణీషే, తే, ఇమే, వరాః, పుంసాం, యద్యపి దుర్లభాః తథాఽపి దుర్లభానపి తాన్వరాన్, అఙ్గ హిరణ్యకశిపో-

---

నాన్తర్బహిర్దివానక్తమన్యస్మాదపి చాయుధైః । న భూమౌ నామ్బరే మృత్యుర్న నరైర్న మృగైరపి ॥ ౩౭ ॥ వ్యసుభిర్వాఽసుమద్భిర్వా సురాసురమహోరగైః । అప్రతిద్వన్ద్వతాం యుద్ధ ఐకపత్యం చ దేహినామ్ ॥ ౩౮ ॥ సర్వేషాం లోకపాలానాం మహిమానం తథాఽఽత్మనః । తపోయోగప్రభావాణాం యన్న రిష్యతి కర్హిచిత్ ॥ ❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, తృతీయోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏవం వృతశ్శతధృతిర్హిరణ్యకశిపోరథ । ప్రాదాత్తత్తపసా ప్రీతో వరాం స్తస్య సుదుర్లభాన్ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ తాతేమే దుర్లభాః పుంసాం యాన్వృణీషే వరాన్మమ । తథాఽపి వితరామ్యఙ్గ వరాన్యద్యపి దుర్లభాన్ ॥ ౨ ॥ తతో జగామ భగవానమోఘానుగ్రహో విభుః । పూజితోఽసురవర్యేణ స్తూయమానః ప్రజేశ్వరైః ॥ ౩ ॥ ఏవం లబ్ధవరో దైత్యో బిభ్రద్ధేమమయం వపుః । భగవత్యకరోద్ద్వేషం భ్రాతుర్వధమనుస్మరన్ ॥ ౪ ॥ స విజిత్య దిశస్సర్వా లోకాంశ్చ త్రీన్మహాసురః । దేవాసురమనుష్యేన్ద్రగన్ధర్వగరుడోరగాన్ ॥ ౫ ॥ సిద్ధచారణవిద్యాధ్రానృషీన్పితృపతీన్మనూన్ । యక్షరక్షఃపిశాచేశాన్ప్రేతభూతపతీనపి ॥ ౬ ॥ సర్వసత్త్వపతీఞ్జిత్వా వశమానీయ విశ్వజిత్ । జహార లోకపాలానాం స్థానాని సహ తేజసా ॥ ౭ ॥ దేవోద్యానశ్రియా జుష్టమధ్యాస్తే స్మ త్రిపిష్టపమ్ । మహేన్ద్రభవనం సాక్షాన్నిర్మితం విశ్వకర్మణా ॥ త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాయతనమధ్యువాసాఖిలర్ద్ధిమత్ ॥ ౮ ॥ యత్ర విద్రుమసోపానా మహామరకతా భువః । యత్ర స్ఫాటికకుడ్యాని వైదూర్యస్తమ్భపఙ్క్తయః ॥ ౯ ॥ యత్ర చిత్రవితానాని పద్మరాగాసనాని చ । పయఃఫేననిభాశ్శయ్యా ముక్తాదామపరిచ్ఛదాః ॥ ౧౦ ॥ కూజద్భిర్నూపురైర్దేవ్యశ్శబ్ద

తుభ్యం వితరామి, వర్తమానసామీప్యే లట్, దత్తవానస్మీత్యర్థః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ ఏవముక్త్వా, అమోఘస్సత్యో, అనుగ్రహో, యస్య స విభుః, భగవాన్ బ్రహ్మా, అసురవర్యేణ, పూజితః, ప్రజేశ్వరైర్భృగుదక్షాదిభిః, స్తూయమానః, స్వస్థానం జగామ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ ఏవం, లబ్ధావరా యేన-స దైత్యః, హిరణ్యవత్ప్రకాశబహులం, దహం-బిభ్రాణో, భ్రాతుర్హిరణ్యాక్షస్య, వధం, భగవత్కృతం స్మరన్-భాగవతద్వేషసహితం-భగవతి-ద్వేష-మకరోత్ ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ తదేవ ప్రపఞ్చయితుముపోద్ఘాతమాహ ॥ స ఇత్యాదినా ॥ స మహాసురో హిరణ్యకశిపుః-త్రీన్లోకాన్-సర్వా-దిశశ్చ-విజిత్య-తథా-దేవాదీన్ - సర్వసత్త్వపతీన్ సర్వభూతాధ్యక్షాంశ్చ-జిత్వా-వశమానీయ-విశ్వజిత్-బభూవ-లోకపాలానాం-తేజసా సహ- స్థానాని - జహార - అపహృతవాన్, దేవోద్యానం-నన్దనమిత్యనుషఙ్గః, శ్రియా సర్వసమృద్ధ్యా-జుష్టం యుక్తం - త్రిపిష్టపం స్వర్గ-మధ్యాస్తే స్మ అధిష్ఠితవాన్-విశ్వకర్మణా-నిర్మితం-త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాః, ఆయతనమాశ్రయం, భోగ్యభోగోపకరణాదిసర్వసమృద్ధిమ-న్మహేన్ద్రస్య-భవనం, సాక్షా-దధ్యువాస అధ్యుషితవాన్ ❋ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❋ మహేన్ద్రభవనం విశినష్టి ॥ యత్ర భవనే - విద్రుమమయాని సోపానాని యాసు తాః ॥ భువః స్థలాని- వేదికాదీని-మహామరకతాః ఇన్ద్రనీలమయ్యః-యత్ర భవనే- స్ఫటికమయాని - కుడ్యాని భిత్తయః - యత్ర - వైదూర్యమణిమయస్తమ్భపఙ్క్తయః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ యత్ర చ- చిత్రవితానాని పద్మరాగరత్నమయాన్యా - సనాని చ - పయఃఫేననిభాః దుగ్ధఫేనవస్మృదులాః శుభ్రాశ్చ - శయ్యాః - ముక్తాదామాని - పరిచ్ఛదాః పరికరా -యాసాం తాః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ యత్ర చ - దేవ్యః దేవానాం సమ్బన్ధిన్యః - సుదత్యః స్త్రియః కూజద్భిర్ధ్వనద్భిః నూపురైః - తత్ర తత్ర - శబ్దయన్త్యః శబ్దం కుర్వత్యః - రత్నస్థలేషు- సున్దరం - స్వయం - ముఖం - పశ్య

స్తే ॥ ౧౧ ॥ తస్మిన్నితి । తస్మిన్ మహేన్ద్రస్య - భవనే - అధివసన్ - అపారబలః - మహామనాః అవ్యాహతసఙ్కల్పః - అసౌ - నిర్జితసకలలోకో హిరణ్యకశిపుః - స్వయమ్ - ఏక ఏవ రాజా - ఊర్జితమధికం - చణ్డం తాపకం - శాసనం - యస్య - అసౌ, ప్రతాపితైః, సురాదిభిః, అభివన్ద్యం, అఙ్ఘ్రియుగం - యస్య - తాదృశః - రేమే ॥ ౧౨ ॥ అఙ్గ హే యుధిష్ఠిర - ఉరుగన్ధినా ఉగ్రగన్ధేన - మధునా మద్యేన - మత్తం - అత ఏవ - విఘూర్ణితే - తామ్రే - అక్షిణీ - యస్య - తపోయోగస్య బలస్య దేహబలస్య - ఓజస ఇన్ద్రియబలస్య చ - పదమాశ్రయం - తం దైత్యం - త్రిభిర్వినా బ్రహ్మవిష్ణురుద్రైర్వినా అన్యే సర్వే - ఉపాయనం పూజాద్రవ్యం - తద్యుక్తైః పాణిభిః - ఉపాసత ఉపాసితవన్తః ॥ ౧౩ ॥ ఉపాసనాప్రకారమేవాహ ॥ జగురితి చతుర్భిః ॥ ఓజసా స్వబలేన, మహేన్ద్రస్యాసనం - అధిష్ఠితమధిష్ఠితం, తం దైత్యం - విశ్వావసుస్తుమ్బురురహం నారదాదయశ్చ - జగుః గానం చక్రుః తథా గన్ధర్వసిద్ధాః, ఋషయశ్చ - విద్యాధరాః - అప్సరసశ్చ - ముహుర్ముహుః - అస్తువన్ హే పాణ్డవ ॥ ౧౪ ॥ స ఏవాసురః - వర్ణాశ్రమిభిః ... భూరిదక్షిణాయుక్తైః, క్రతుభిః - ముహుర్ముహుః ఇజ్యమాన ఆరాధ్యమానః - స్వబలేన - హవిర్భాగానగ్రహీత్ ॥ ౧౫ ॥ తస్యాసురస్య సప్తద్వీపవతీ - యా - సప్తద్వీపయుక్తా, పృథివీ, అకృష్టపచ్యా కర్షణేన వినా ఫలన్తీ - భూతా - ద్యౌస్స్వర్గః కామానభివర్షతి - యథాకామం యథేష్టం, దుగ్ధేష్టార్థాన్ పూరయతి తథా, అభూత్ - తథా - నభః అన్తరిక్షమనాశ్చర్యపదవతా - నానాశ్చర్యమయం వివిధవిచిత్రవస్తుప్రదమభూత్ ॥ ౧౬ ॥ రత్నాకరాస్సముద్రాః, సప్తేతి శేషః, ... ఊర్మిభిస్తరఙ్గైః - రత్నసమూహాన్ - ఊహుః ప్రాపయామాసుః - రత్నాకరా ఏవాహ, క్షారేతి - సీధుసురా - క్షౌద్రమధు ... అమృతం శుద్ధం క్షీరాదివిషయాన్యుదకాని యేషాం

యస్త్వ్యాఇతి స్తుతః । రత్నస్తమ్భేషు పస్యాస్తి సుదత్యస్సున్దరం ముఖమ్ ॥౧౧॥ తస్మిన్మహేన్ద్రభవనే మహాబలో మహామనా నిర్జితలోక ఏకరాట్ । రేమేఽభివన్ద్యాఙ్ఘ్రియుగస్సురాదిభిః ప్రతాపితైరూర్జితచణ్డశాసనః ॥౧౨॥ తమఙ్గ మత్తం మధునోరుగన్ధినా వివృత్తతామ్రాక్షమశేషధిష్ణ్యపాః । ఉపాసతోపాయనపాణిభిర్వినా త్రిభిస్తపోయోగబలౌజసాం పదమ్ ॥౧౩॥ జగుర్మహేన్ద్రాసనమోజసాస్థితం విశ్వావసుస్తుమ్బురురస్మదాదయః । గన్ధర్వసిద్ధా ఋషయోఽస్తువన్ముహుర్విద్యాధరాశ్చాప్సరసశ్చ పాణ్డవ ॥౧౪॥ స ఏవ వర్ణాశ్రమిభిః క్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః । ఇజ్యమానో హవిర్భాగానగ్రహీత్స్వేన తేజసా ॥౧౫॥ అకృష్టపచ్యా తస్యాసీత్సప్తద్వీపవతీ మహీ । యధాకామదుఘా ద్యౌశ్చ నానాశ్చర్యపదం నభః ॥౧౬॥ రత్నాకరాశ్చ రత్నౌఘాంస్తత్పత్న్యశ్చోహురూర్మిభిః । క్షారసీధుఘృతక్షౌద్రదధిక్షీరామృతోదకాః ॥౧౭॥ శైలా ద్రోణీభిరాక్రీడాన్సర్వర్తుషు గుణాన్ద్రుమాన్ । దధార లోకపాలానామేక ఏవ పృథగ్గుణాన్ ॥౧౮॥ స ఇత్థం నిర్జితకకుబేకరాడ్విషయాన్ప్రియాన్ । యథోపజోషం భుఞ్జానో నాతృప్యదజితేన్ద్రియః ॥౧౯॥ ఏవమైశ్వర్యమత్తస్య దృప్తస్యోచ్ఛాస్త్రవర్తినః । కాలో మహాన్వ్యతీయాయ బ్రహ్మశాపముపేయుషః ॥౨౦॥ తస్యోగ్రదణ్డసంవిగ్నాస్సర్వే లోకాస్సపాలకాః । అన్యత్రాలబ్ధశరణాశ్శరణం

తే - క్రమస్త్వవివక్షితః ॥ ౧౭ ॥ శైలాః పర్వతాః - జాత్యభిప్రాయకమేకవచనం - ద్రోణీభిః కన్దరైః, ద్రుమాన్ - దధార - కల్పం భూతాన్ - సర్వర్తుషు వసన్తాదిషు షట్సు - స్వే స్వే - గుణాః ఫలపుష్పాదయో - యేషాం తాన్ - ఆక్రీడాన్ క్రీడాస్థానోపయుక్తాన్ - సర్వర్తుషు సర్వాన్ పుష్పాన్ ఫలపుష్పానేన దధారేత్యర్థః - తథైవ స్పష్టయతి, లోకపాలానాం - తదాధిపత్యవేలాయామిత్యర్థః - ఏకో ద్రుమః - వసన్తాదికాలనియమేన - పృథగ్గుణాన్ ఫలపుష్పాదీన్ - దధార - అస్యత్వాధిపత్యే అనియతకాలం సర్వాన్గుణాన్ దధారేత్యర్థః, యద్వా - అయమసుర ఏక ఏవ - సర్వేషాం - లోకానాం - పృథగ్గుణాన్ ప్రతినియతాన్ - గుణాన్ - దధార సర్వేషామాధిపత్యమేక ఏవ చకారేత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఇత్థం, నిర్జితాః - కకుభో దిశో - యేన - స దైత్యః, ఏక ఏవ రాజా సన్, యథోపజోషం యథాప్రీతి, ప్రియాన్, నిష్టాన్విషయాన్, అనుభవన్నపి, నాతృప్యత్ న తృప్తవాన్ - యతోఽయమజితేన్ద్రియః ॥ ౧౯ ॥ ఇత్థమైశ్వర్యేణ మత్తస్య, అత ఏవ దృప్తస్య - అత ఏవ చోచ్ఛాస్త్రవర్తినః వైదికమార్గానువర్తినః - ఉత్పథవర్తిత్యర్థః - బ్రహ్మశాపం సనకాదీనాం శాపముపేయుషః ప్రాప్తవతః - మహాన్ బహుసంవత్సరాత్మకః కాలః - వ్యతీయాయ అతిక్రాన్తోఽభూత్ - బ్రహ్మశాపముపేయుష ఇత్యనేన తజ్జన్మావసానకాలః ప్రాప్త ఇతి సూచ్యతే ॥ ౨౦ ॥ ఏతేన తచ్చాన్తస్మిన్నిమిత్తం తావదాహ ॥ తస్యేతి ॥ తస్య దైత్యస్య - ఉగ్రదణ్డేన ఉగ్రశాసనేన - సంవిగ్నా భీతాః - సపాలకాః - సర్వే - లోకాః - అన్యత్ర - అలబ్ధం - శరణం నివాసస్థానం - యైః - తే - అచ్యుతం భగవన్తం - శరణం - యయుః ప్రాప్తాః - అన్యత్రాలబ్ధశరణా ఇత్యస్య అన్యరక్షకా ఇతి వాఽర్థః - పూర్వం దైత్యతపః పీడితాస్తదుపశమనాయ బ్రహ్మాణం శరణముపగమ్య వరప్రదానేన స్వానిష్టమేవ చక్రుః - పునరేతదనిష్టపరిహారో బ్రహ్మణాఽపి కర్తుమశక్య ఇత్యాలోచ్యానన్యశరణా భగవన్తమేవ

శరణంయయురిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ శరణవరణప్రకారమేవాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై-కాష్ఠాయై-దిశే-నమః-కాష్ఠాంవిశంప న్తి, యత్రేతి, యత్ర-యస్యాంకాష్ఠాయాం-మీశ్వరస్సర్వనియన్తా - హరిరాశ్రితార్తిహరో భగవా-నాస్తే- శాన్తాః రాగాదిరహితాః - అతఏవ-శుద్ధాన్తఃకరణాః-సంన్యాసినోన్యాసవిద్యానిష్ఠాః - యత్ యాంచకాష్ఠాం-గత్వాప్రాప్య-ననివర్తన్తేపునరావర్తన్తే - నపునస్సంసరన్తి-తస్మైకాష్ఠాయై-నమ ఇతి - యస్యాం దిశిప్రణతార్తిహరోభగవానాస్తే తద్దిగర్థినోఽస్మదక్షిణోపాయ ఇత్యధ్యవసాయపూర్వకం భగవన్తం శరణంయయుః - కాష్ఠాయైనమ ఇతి దిక్స్వరణవరణకథనేన దేవానామపి భగవత్స్వరూపందుర్గ్రహమితి సూచితమ్ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ ఇత్థం-తేదేవా-స్సంయతాత్మాన-స్సఏవభగవాన్రక్షిష్యతీతివిస్రబ్ధయుక్తా - మనసః-సమాహితధియః, యద్వా, సంయతాత్మానఇతిబాహ్యేన్ద్రియజయఉక్తః, సమాహితధియ ఇత్యనేనాన్తరిన్ద్రియజయః-నాయుభోజనా ఇత్యనేనప్రాణజయః - వినిద్రా ఇత్యనేనకాయజయః-ఏవంవిధాః-హృషీకేశం-ఉపతస్థుః- తుష్టువుః-వక్ష్యమాణంమన్త్రం జేపుర్వా ✻ ॥ ౨౩ ॥ ✻ భగవతేషాడ్గుణ్యపూర్ణాయ-పురుషాయ సర్వాన్తరాత్మనే - మహాత్మనే మహానుకమ్పాయుక్త, ఆత్మామనో-యస్య-తస్మై - విశుద్ధః-అనుభవోజ్ఞానం-ఆనన్దస్సుఖం-తయో-స్సన్దోహః-పూర-స్తద్రూపాయ-యతఃయత్సమాశ్రయణా-దాశ్రితానా-నభయం-తస్మైనమః ✻ ॥ ౨౪ ॥ ✻ తేషాందేవానా-మేవముపతిష్ఠతాం-వాణీ-ఆవిరభూత్-తైశ్శ్రుతేత్యర్థః - కథంభూతా-అరూపాఅదృష్టవక్తృకామేఘనిస్స్వనామేఘఘోషతుల్యా - కకుభోదిశః-నాదయన్తీప్రతిధ్వనయన్తీ - సాధూనా - మభయఙ్కరా ✻ ॥ ౨౫ ॥ ✻ వాణీమేవాహ ॥ మాభైష్టేతి ॥ హేవిబుధశ్రేష్ఠాఃయూయం - మాభైష్టభయంమాకురుత - వఃయుష్మాకం సర్వేషాం - భద్రంసుఖమేవా - స్తు - హియస్మాత్-మమ-దర్శనంకటాక్షః- భూతానాం - శ్రేయస - ఉపపత్తయేప్రాప్తయే-భవతి ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻ దైతేయాధమస్య-తస్యహిరణ్యకశిపో-ర్య-ద్దౌరాత్మ్యం, త,న్మయా-,జ్ఞాతంవిదితమేవ-తస్యదైత్యస్య, శా

యయురచ్యుతమ్॥౨౧॥తస్మైనమోఽస్తుకాష్ఠాయైయత్రాత్మాహరిరీశ్వరః।యద్గత్వానవివర్తన్తే శాన్తాస్సంన్యాసినోఽమలాః॥ ౨౨ ॥ఇతితేసంయమాత్మానస్సమాహితధియోఽమలాః।ఉపతస్థుర్హృషీకేశంవినిద్రావాయుభోజనాః॥౨౩॥ఓం॥నమోభగవతేతస్మైపురుషాయమహాత్మనే।విశుద్ధానుభవానన్దసన్దోహాయయతోఽభయమ్॥౨౪॥తేషామావిరభూద్వాణీహ్యరూపామేఘనిస్స్వనా।సన్నాదయన్తీకకుభస్సాధూనామభయఙ్కరా॥ ౨౫ ॥ మాభైష్టవిబుధశ్రేష్ఠాస్సర్వేషాంభద్రమస్తువః।మద్దర్శనంహిభూతానాంసర్వశ్రేయోపపత్తయే॥౨౬॥జ్ఞాతంమేతస్యదౌరాత్మ్యందైతేయాపసదస్యయత్।తస్యశాన్తింకరిష్యామికాలంతావత్ప్రతీక్ష్యతాం॥యదాదేవేషువేదేషుగోషువిప్రేషుసాధుషు।ధర్మేమయిచవిద్వేషస్సవాఆశువినశ్యతి॥ ౨౮ ॥నిర్వైరాయప్రశాన్తాయస్వసుతాయమహాత్మనే।ప్రహ్లాదాయయదాద్రుహ్యేద్ధనిష్యేఽపివరోర్జితమ్॥ ౨౯॥ ఇత్యుక్తాలోకగురుణాతంప్రణమ్యదివౌకసః।న్యవర్తన్తగతోద్వేగామేనిరేచాసురంహతమ్॥ ౩౦ ॥తస్యదైత్యపతేఃపుత్రాశ్చత్వారఃపరమాద్భుతాః।ప్రహ్లాదోఽభూన్మహాంస్తేషాంగుణైర్మహదుపాసకః॥౩౧॥బ్రహ్మణ్యశ్శీలసంప

న్తింవధం-కరిష్యామి-కాలస్తద్వధోచితకాలస్తావత్ప్రతీక్ష్యతాం-కించిత్కాలవిలమ్బంసహధ్వమిత్యర్థః ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻ కోఽసౌతద్వధోచితకాలస్తత్రాహ ॥ యదేతి ॥ యస్మిన్కాలే-దేవాదిషు,తస్య , నితరాం, ద్వేషః , తదా,స,ఆశు,వినశ్యతి ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ నను దేవాదిషువిద్వేషేఽపినతస్యనాశః-బ్రహ్మవరేణోర్జితత్వాదిత్యత్రాహ ॥ నిర్వైరేతి ॥ యదా,ప్రహ్లాదాయ,ద్రుహ్యేత్,తదా-వరై -రూర్జితమపి,హనిష్యే-హనిష్యామి-కథంభూతాయ,మహాత్మనే-అహమేవాత్మా యస్య,సమహాత్మా. యద్వా - మయ్యాత్మామతిర్యస్యసమహాత్మా-తస్మైనిర్వైరాయసర్వభూతసుహృదే - ప్రశాన్తాయరాగాదిరహితాయ , స్వస్యాత్మజాయ,నిరతిశయప్రియభక్తవిషయేయదాద్రోహంకరిష్యతితదా , ఆశ్వేవహనిష్యామి , మద్భక్తవిషయాపరాధస్యమమనితరామసహ్యత్వాదితిభావః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ ఇత్థం , లోకగురుణాభగవతా,ఉక్తాః,దివౌకసోదేవాః,తంభగవన్తం , ప్రణమ్య , గతోద్వేగాః,గతఉద్వేగోభయంయేషాం,తాదృశాస్సన్తో , న్యవర్తన్త , భగవదుపదిష్టేతిరీతిశేషఃఅసురం , హతప్రాయంచ,మేనిరేఅమన్యన్త ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ తస్యపూర్వమేవవిప్రశాపముపేయుషః, ఉచితకాలేహనిష్యామీత్యేవంవిధభగవత్సఙ్కల్పవిషయస్య , దైత్యపతేర్హిరణ్యకశిపోః , పరమాద్భుతాశ్చత్వారః, పుత్రాఃప్రహ్లాదానుహ్లాదసంహ్లాదహ్లాదాఖ్యా, స్తేషాంమధ్యే , ప్రహ్లాదో - గుణైరక్రోధాదిభి - ర్మహాన్శ్రేష్ఠోఽభూత్-మాహాత్మ్యవహగుణైస్తంవిశినష్టి ॥ మహదుపాసకఇత్యాదినా ॥ మహతాం భాగవతానా - ముపాసకఃభాగవతభక్తిపర్యన్తభగవద్భక్తినిష్ఠః - ఇయమేవహిభగవద్భక్తేఃపరాకాష్ఠేతిభావః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ బ్రహ్మణ్యః-బ్రహ్మణిబ్రా

స్య ఆత్మవత్సర్వభూతానాం ప్రియః, సుహృత్, ప్రియసుహృత్ ఏకశ్చాసౌ ప్రియసుహృత్తమః . దేహేన్ద్రియస్వభావస మ్ప్రాప్తజితేన్ద్రియః - యతః - సర్వేన్ద్రియజయః - జితాని - ఇన్ద్రియాణి యేన - యేన , సర్వభూతానాం, ఆత్మవదాత్మన ఇవ , ఏకః అసాధారణః - ప్రియతమస్సుహృత్ ప్రియసుహృత్తమః - ఆత్మా - యథాత్మ నస్సర్వప్రాణిషు ప్రియసుహృత్ - తద్వత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమ ఇత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ దాసవదితి సన్నతార్యాఙ్ఘ్రిః, ఆర్యాణాం మహతాం, అఙ్ఘ్రయో , యేన - పితృవత్-దీనేషు - వాత్సల్యయుక్తః - భ్రాతృవత్, సదృశేషు స్వసమానేషు, స్నిగ్ధోఽనురాగయుక్తః, గురుషు ఈశ్వరభావనః- ఈశ్వరబుద్ధిః - విద్యా, విద్యాదిభిః గుణైః - ఆఢ్యః, పూర్ణోఽపి స్వోత్కృష్టః, అస్తబ్ధః, నిర్గర్వితః, తథా, మానస్తమ్భః, మానం గర్వం జన్మాదిజాడ్యం - అతిశయేన వర్జితః-విద్యాదిసమ్పత్తిజన్యదర్పమానాదినిమిత్తం - వివర్జితమ్ ॥ ౩౩ ॥ వ్యసనేషు దుఃఖహేతుషు, నోద్విగ్నం అవిక్లబం-చిత్తం-యస్య, దృష్టేషు ఐహికేషు - శ్రుతేష్వాముష్మికేషు-స్వర్గాద్యైశ్వర్యాదిషు- గుణేషు విషయేషు, అవస్తుదృక్ అనిత్యత్వబుద్ధియుక్తః అతఏవ- తేషు-నిఃస్పృహః, దాన్తాః నియమనేన వశీకృతాః - ఇన్ద్రియాదయో - యస్య, ప్రశాన్తాః కామా యస్య, నిస్పృహ ఇత్యనేనైవ సిద్ధే తేషు విషయేష్విచ్ఛారాహిత్యముక్తం ప్రశాన్తకామ ఇత్యనేన సన్నిహితేష్వపి స్వతో భోగాన పేక్ష్యం, అసురః, అసురయోనావుత్పన్నోఽపి - రహితాసురః-రహితాసురస్వభావః ॥ ౩౪ ॥ హే రాజన్, యస్మిన్ ప్రహ్లాదే - గుణాః - ఉక్తా వక్ష్యమాణా అన్యేచ , కవిభిః - ముహుర్ముహుః , యథా భగవతి తథా, గృహ్యన్తే స్తూయన్త ఇత్యర్థః - మహాన్తి శ్రేయాంసి యేషాం అన్యథా సమానాధికరణసమాసే " ఆన్మహ " ఇత్యాత్వం స్యాత్ , మహాన్తః ప్రహ్లాదస్య గుణా ఇత్యర్థే తు ప్రహ్లాదస్య పౌనరుక్త్యం స్యాత్, మహతాం గుణా ఇతి వా, తే గుణాః , అధునా అద్యాపి నాపిధీయన్తే, న తిరోహితా భవన్తి-న విస్మృతా భవన్తీత్యర్థః యథా , భగవతి, ఈశ్వరే, గుణాః , పునః పునః కవిభిః, గృహ్యన్తే-నాపిధీయన్తే

సత్యసన్ధో జితేన్ద్రియః । ఆత్మవత్సర్వభూతానామేకః ప్రియసుహృత్తమః ॥ ౩౨ ॥ దాసవత్సన్నతార్యాఙ్ఘ్రిః పితృవద్దీనవత్సలః । భ్రాతృవత్సదృశే స్నిగ్ధో గురుష్వీశ్వరభావనః । విద్యార్థరూపజన్మాఢ్యో మానస్తమ్భవివర్జితః ॥ ౩౩ ॥ నోద్విగ్నచిత్తో వ్యసనేషు నిఃస్పృహః శ్రుతేషు దృష్టేషు గుణేష్వవస్తుదృక్ । దాన్తేన్ద్రియప్రాణశరీరధీః సదా ప్రశాన్తకామో రహితాసురోఽసురః ॥ ౩౪ ॥ యస్మిన్మహద్గుణా రాజన్గృహ్యన్తే కవిభిర్ముహుః । న తేఽధునా పిధీయన్తే యథా భగవతీశ్వరే ॥ ౩౫ ॥ యం సాధుగాథాసదసి రిపవోఽపి సురా నృప । ప్రతిమానం ప్రకుర్వన్తి కిముతాన్యే భవాదృశాః ॥ ౩౬ ॥ గుణైరలమసఙ్ఖ్యేయైర్మాహాత్మ్యం తస్య సూచ్యతే । వాసుదేవే భగవతి యస్య నైసర్గికీ రతిః ॥ ౩౭ ॥ న్యస్తక్రీడనకో బాలో జడవత్తన్మనస్తయా । కృష్ణగ్రహగృహీతాత్మా న వేద జగదీదృశమ్ ॥ ౩౮ ॥ ఆసీనః పర్యటన్నశ్నన్ శయానః ప్రపిబన్ బ్రువన్ । నానుసన్ధత్త ఏతాని గోవిన్దపరిరమ్భితః ॥ ౩౯ ॥ క్వచిద్రుదతి వైకుణ్ఠచిన్తాశబలచేతనః । క్వచిద్ధసతి తచ్చిన్తాహ్లాద ఉద్గాయతి క్వచిత్ ॥ ౪౦ ॥ నదతి క్వచిదుత్కణ్ఠో

ఇత్యర్థః ॥ ౩౫ ॥ హే నృప, సాధుగాథాసదసి సాధుకథాప్రసఙ్గవత్యాం సభాయాం, రిపవస్సురా అపి-యం ప్రహ్లాదం, ప్రతిమానం సాధనత్వేన దృష్టాన్తం, కుర్వన్తి-కీర్తయన్తి, భవాదృశాః, అన్యే-ప్రతిమానం కుర్వన్తీతి ॥ ౩౬ ॥ తయా, పరం కేవలం, మనస్తమ్భే-దృష్టాన్తే - తస్య , మాహాత్మ్యం సూచ్యతే , పాకర్త్రా నతద్గుణానాం యుక్తం శక్యాభిధానః, అలమి తిపాఠే , అధికం తస్య మాహాత్మ్యం సూచ్యతే - నయాని గా ప్రసఙ్గేన । యదస్మినేన మాహాత్మ్యం సూచ్యతే తేన త్వేతావతాస్య మాహాత్మ్యమిత్యర్థః - అపారమాహాత్మ్యేపి హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ వాసుదేవే ఇతి । యస్య ప్రహ్లాదస్య, వాసుదేవే, భగవతి, నైసర్గికీ స్వాభావికీ ఉత్కృష్టా నిరతిశయా రతిః - స్వభావతో వాసుదేవరతానాం వాసుదేవస్యైవానన్తం మాహాత్మ్యమి త్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ న్యస్తక్రీడనకో బాల ఇత్యాదినా తద్ద్వావ, బాల ఏవ బాల్యాన్న్యస్తక్రీడనకః-తన్మనస్తయా యామినత్వతత్పరత్వకర్మత్వ, న్యస్త క్రీడనకో బాలః క్రీడః - కృష్ణగ్రహః , శ్రీకృష్ణ ఏవ గ్రహః తేన-గృహీత -ఆత్మా, యస్య, గ్రహగృహీతస్య జాడ్యమివ ఇత్యభిప్రాయః , జగత్, ఈదృశం , న వేద , బాహ్యవస్తు విషయకజ్ఞానరహి తఇత్యర్థః ॥ ౩౮ ॥ ఏవం భగవత్ప్రవణతయా ఆసీన ఇతి । ఆసనాద్యవస్థాసు స్థితోఽప్యేతాన్యాసనాదీని, నానుసన్ధత్తే నాను సంహితవాన్, తత్ర హేతుః , యతో , గోవిన్దేన భగవతా, పరిరమ్భితస్సంశ్లిష్టః- గోవిన్దానుసన్ధానరూపతత్పరిరమ్భవి స్మృతదేహధర్మః ॥ ౩౯ ॥ క్వచిద్గోవిన్దానుసన్ధానవిచ్ఛేదదశాయాం రుదతి గోవిన్దమాశ్లిష్య త్వాచ్చాఞ్చల్యం త్వద్గతానుభావస్య గోవిన్దచిన్తయా , శబలా వ్యామిశ్రా క్షుభితా , చేతనా బుద్ధిః, యస్య , తాదృశః క్వచిత్, హసతి క్వచిత్, తచ్చిన్తయా, ఆహ్లాదో, యస్య, తాదృశః, ఉచ్చైః, గాయతి, గోవిన్దగుణానితి శేషః ॥ ౪౦ ॥ క్వచిత్, తచ్చిన్తాహ్లాదవశ, నదతి ధ్వనతి క్వచిత్, ఉత్క-

౩౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ గుణైరలమసఙ్ఖ్యేయైః

ణ్డః కణ్ఠోపరివ్యాప్తహస్తః - విగతలజ్జో , నృత్యతి ఉత్కణ్ఠోముక్తకణ్ఠస్సన్, ధ్యానాతిశయవశాచ్చిత్తత ద్భావనయా భగవదను స్మృత్యా,యుక్త, స్తన్మయః తదాత్మకః - స్వాత్మానంతదపృథక్సిద్ధత్వేనపశ్యన్నపి - తదసితవచన సన్ధానేనపిస్మృత్వా,తదూర్ధ్వ పతాపత్త్యభిమానేన,అనుచకారానుకరోతిభగవానివచేష్టతఇత్యర్థః * ॥ ౪౦ ॥ * క్వచిచ్చ,సంస్పర్శేనఅవిచ్ఛిన్నాను ధ్యానేన-నిర్వృతస్సుఖితః,అస్పన్దః-స్థిరో,యః,ప్రణయఃస్నేహ, స్తేన - యః, ఆనన్ద- స్తేన-యః,త్సలిలం- తేన,ఆమీలితేక్ష ణస్మీలితే-ఈక్షణే,యస్య,ఉత్పులకఃఉదఞ్చితరోమా తూష్ణీ-మాస్తే * ॥ ౪౧ ॥ * సప్రహ్లాదః - అకించనసఙ్గోనిరుపాధిక స్నేహ స్తేన-లబ్ధయా,ఉత్తమశ్లోకస్యభగవతః,పాదారవిన్దయోః , నిషేవయా , ముహురాత్మనఃస్వస్యపరాం నిర్వృతిమానన్దనం-వితన్వన్- మనఇత్యర్థాత్ప్రష్టషష్ఠీకంపృథక్పదం , యద్వా , తత ఏవ సవిశేషణస్యాపసమాసః, విష యాసఙ్గేన,దీనస్య-మనసః-శమంశాన్తింరాగాదిరాహిత్యం , వ్యధాచ్చక్రే - దుస్సఙ్గదీనస్యేతివిశేషణంలోకపరిపాటీకృ తంనతుతస్యకదాచిదపివిషయసక్తమభూన్మనః * ॥ ౪౩ ॥ * హేరాజన్ - తస్మిన్నేవంభూతే-మహాభాగవతేభాగవత శ్రేష్ఠే-మహావివేకిని-మహాత్మని ఉక్తవిధమాహాత్మ్యే-పుత్రేప్యాత్మజే,హిరణ్యకశిపురఘందోహం,మకరోత్ * ॥ ౪౪ ॥ * ఏవంవిధస్యద్రోహహేతుత్వాశఙ్కయా పృచ్ఛతియుధిష్ఠిరః॥ దేవర్ష ఇతి ॥ హేదేవర్షే- ఏత-ద్వేదితుంజ్ఞాతు-మిచ్ఛామః-సంతత - హేసువ్రత -శుద్ధాయనింపరాధాయ - సాధవే - తత్పుత్రాయాత్మజాయఅనేనద్రోహనర్హవిషయత్వముక్తం-పత్యేనేన ద్రోహ్యత్వాసర్హత్వం-అఘందోహం, మధాచ్చక్రే-ఇత్యేతత్ * ॥ ౪౫ ॥ * ఉక్తపి శఙ్కాలబ్ధార్థ మేవవిశదయతి॥ పుత్రానితి॥ ప్రతికూలేషు,పుత్రేషు-విషయభూతేషు ,పుత్రవత్సలాః-పితరః-శిక్షార్థం -కేవల , ముపాలభన్తే ఆక్షిపన్తి అపరోయథా

విలజ్జో నృత్యతి క్వచిత్ । క్వచిత్తద్భావనాయుక్తస్తన్మయోఽనుచకార హ ॥ ౪౦ ॥ క్వచిదుత్పులకస్తూష్ణీమాస్తే సంస్పర్శనిర్వృతః । అస్పన్దప్రణయానన్దసలిలామీలితేక్షణః ॥ ౪౧ ॥ స ఉత్తమశ్లోకపదారవిన్దయోర్నిషేవ యాఽకించనసఙ్గలబ్ధయా । తన్వన్పరాం నిర్వృతిమాత్మనో ముహుర్దుస్సఙ్గదీనస్య మనశ్శమం వ్యధాత్ ॥ ౪౨ ॥ తస్మిన్మహాభాగవతే మహాభాగే మహాత్మని । హిరణ్యకశిపూ రాజన్నకరోదఘమాత్మజే ॥ ౪౩ ॥ యుధిష్ఠిర ఉవాచ॥ దేవర్ష ఏతదిచ్ఛామో వేదితుం తవ సువ్రత । యదాత్మజాయ శుద్ధాయ పితాఽధాత్సాధవే హ్యఘమ్ ॥ ౪౪ ॥ పుత్రాన్విప్రతికూలాన్స్వాన్పితరః పుత్రవత్సలాః । ఉపాలభన్తే శిక్షార్థం నైవాఘమపరో యథా ॥ కిముతానువశాన్సాధూంస్తాదృశాన్గురుదేవతాన్ ॥ ౪౫ ॥ ఏతత్కౌతూహలం బ్రహ్మన్నస్మాకం విధమ ప్రభో । పితుః పుత్రాయ యద్ద్వేషో మరణాయ ప్రయోజితః ॥ ౪౬ ॥ **************************

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , సప్తమస్కన్ధే , చతుర్థోఽధ్యాయః. *********

నారద ఉవాచ ॥ పౌరోహిత్యాయ భగవాన్వృతః కావ్యః కిలాసురైః । షణ్డామర్కౌ సుతౌ తస్య దైత్యరాజగృహాన్తికే ॥ ౧ ॥ తౌ రాజ్ఞా ప్రాపితం బాలం ప్రహ్లాదం నయకోవిదమ్ । పాఠయామాసతుః పాఠ్యానన్యాంశ్చాసురబాలకాన్ ॥ ౨ ॥ యత్తత్ర గురుణా ప్రోక్తం శుశ్రువేఽనుపపాఠ చ । న సాధు మనసా మేనే స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయమ్ ॥

పుత్రవ ఇవా - ఘం ద్రోహం - నైవకుర్వన్తి-ప్రతికూలానపిపుత్రాన్కేవలం శిక్షార్థముపాలభన్తేనతుతేభ్యోద్రుహ్యన్తి-కిం స్వ-ననుకూలాన్-సాధూన్,గురుః పత్యైవదైవతం యేషాం, తా-నుపాలభన్తేనతుతేభ్యోద్రుహ్యన్తీతి * ॥ ౪౫ ॥ * అతో హేబ్రహ్మన్,అస్మాక- మేతత్కౌతూహలంఎతత్ప్రశ్నకౌతూహలంవిధమఅపనయ , హేప్రభో-పుత్రాయ- యః-పితు-ర్ద్వేష-స్స-మరణాయపితుర్మరణాయ - ప్రయోజితఃప్రయోజకోఽభూదితియత్ - ఏతత్ప్రశ్నకౌతూహలమిత్యన్వయః, పితుఃపుత్రవిషయకద్వేషస్స్వస్యైవమరణప్రయోజకః కథమభూదిత్యేవంవిధప్రశ్నవిషయకౌతూహలంవిధమేత్యర్థః * ॥ ౪౬ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. **

ఏవమాపృష్టద్వేషనిమిత్తస్తద్వక్తుం తావదుపోద్ఘాతమాహ భగవాన్నారదః , పౌరోహిత్యాయేత్యాదినా॥ భగవాన్కావ్యశ్శుక్రః- పౌరోహిత్యాయపురోహితకర్మకర్తు-మసురై -ర్వృతః, కిలేతి ప్రసిద్ధిం ద్యోతయతి॥ తస్యకావ్యస్య, సుతౌ షణ్డామర్కాఖ్యౌ దైత్యరాజస్యహిరణ్యకశిపోః, గృహసమీపే-ఆస్తామితి శేషః * ॥ ౧ ॥ * తౌచషణ్డామర్కౌ దైత్యరాజ్ఞా ప్రాపితంనీతిశాస్త్రపఠనార్థంప్రాపితం - ప్రహ్లాదం,అన్యాంశ్చా-సురబాలకాంశ్చ-పాఠ్యాన్దణ్డనీత్యాదీన్-పాఠయామాసతుః పఠనం కారితవన్తౌ- నయకోవిదమితి క్రియావిశేషణం - యథానయకోవిదో నీతిశాస్త్రనిపుణోభవతి తథా పాఠయామాసతురిత్యర్థః * ॥ ౨ ॥ * తత్ర ఏవం స్థితే-ప్రహ్లాదో, యత్,గురుణా-ప్రోక్తం-తచ్ఛుశ్రువే శ్రుతవాన్ -అనుపఠితవాంశ్చ-కంఠతః, తత్ప్రోక్తం, మనసా-సాధుయథాతథాన మేనేత త్ర హేతుం వదన్ ప్రోక్తం విశినష్టి ॥ స్వపరాసద్గ్రహాశ్రయం అయం-స్వః స్వకీయోమిత్రం-అయంతు-పరశ్శత్రు-రిత్యేవంరూపో-యోఽసద్గ్రహో-పృథగ్గ్రహరూపోఽభిమాన- స్తస్యా

శ్రియం హేతుభూతమ్ ॥ ౩ ॥ ఏకదేతి - హే పాణ్డవ - కదాచిదసురరాట్పుత్రం ప్రహ్లాద - మఙ్కమారోప్య ఉత్సఙ్గే నిధాయ - హే వత్స హే పుత్ర - భవాచార్యప్రోక్తేషు మధ్యే - యత్సాధు మన్యసే - తత్కథ్యతా - మిత్యేవం పప్రచ్ఛ ॥ ౪ ॥ ఏవం పృష్ట ఆహ ప్రహ్లాద స్తదిత్యేకేన ॥ హే అసురవర్య - అసద్గ్రహాద్దేహాత్మాభిమానస్వత్వాభిమానత స్తన్మూలకశబ్దాదివిషయాభినివేశాదిరూపాసద్గ్రహాద్ధేతోః, సదా - సముద్విగ్నా నితరాం భీతా, ధీర్యేషాం - తేషాం - దేహినాం కుత్సితదేహధారిణా - మాత్మపాతం - పతత్యనేనేత్యాత్మపాతం - ఆత్మనోఽధః పతనహేతు - మన్ధకూపతుల్యం - గృహం త్యక్త్వా వనమరణ్యం - ప్రవిష్టో - హరి - మాశ్రితజనరక్షకం భగవన్తమాశ్రయేత - ఇతి - యత్తదేవ - సాధు మన్యే ఇతి - హిత్వేతి వదనే హేయసంశ్లేషః - హరిమాశ్రయేతేత్యనేనోపాదేయతత్త్వతదనుపాసనసంశ్లేషః - వనం గత ఇతి వివిక్తదేశోపలక్షణమ్ ॥ ౫ ॥ ఏవముక్తో దైత్యరాజః కిమాహేత్యత్రాహ నారదః ॥ శ్రుత్వేతి ॥ పరపక్షసమాహితాః - పరపక్షే విష్ణుపక్షే - సమాహితాః పరినిష్ఠితాః, పుత్రస్య - గిరః శ్రుత్వా - దైత్యో - జహాస హాసపూర్వమువాచేత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ బాలానాం - బుద్ధిః - పరబుద్ధిభిః - పరస్మిన్ శత్రౌ నిష్ఠా - బుద్ధిర్యేషాం - తైః, భిద్యతే అన్యథా క్రియతే - విపరీతా క్రియత ఇత్యర్థః ॥ ౬ ॥ నూనం, గురుగేహే - ప్రతిచ్ఛన్నైర్విష్ణుపక్షైః - ద్విజాతిభిర్బ్రాహ్మణై - రయం - బాలో - భిద్యతే విపరీతబుద్ధిః క్రియతే - అతోఽస్య బాలస్య - బుద్ధిర్యథా - న భిద్యేత - తథా - సమ్యగ్విధార్యతాం ఉపచార్యతామితి ॥ ౭ ॥ తతో, దైత్యయాజకా దైత్యపురోహితాః స్వగృహం ప్రతి - దైత్యభటై - రానీతం ప్రాపితం - ప్రహ్లాదం - ఆహూయ ప్రశస్య ప్రస్తుత్య - సామోక్తిభిః, శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా - వాచా - సమ్యగపృచ్ఛన్ ॥ ౮ ॥ ప్రశ్నమేవాహ వత్సేతి ద్వాభ్యామ్ ॥ హే వత్స ప్రహ్లాద - తే తవ - భద్రమస్తు - నః త్వం తాడయామ ఇతి భావః, సత్యం యథార్థం, కథయ - మృషా, మా కథయ, కం కథయేత్యత ఆహ ॥ బాలానితి ॥ బాలా, నతి

ఏకదాఽసురరాట్పుత్రమఙ్కమారోప్య పాణ్డవ। పప్రచ్ఛ కథ్యతాం వత్స మన్యతే సాధు యద్భవాన్॥ ౪ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ తత్సాధు మన్యేఽసురవర్య దేహినాం సదా సముద్విగ్నధియామసద్గ్రహాత్। హిత్వాఽఽత్మపాతం గృహమన్ధకూపం వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత॥ ౫ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ॥ శ్రుత్వా పుత్రగిరో దైత్యః పరపక్షసమాహితాః। జహాస బుద్ధిర్బాలానాం భిద్యతే పరబుద్ధిభిః॥ ౬ ॥ సమ్యగ్విధార్యతాం బాలో గురుగేహే ద్విజాతిభిః। విష్ణుపక్షైః ప్రతిచ్ఛన్నైర్న భిద్యేతాస్య ధీర్యథా॥ ౭ ॥ గృహమానీతమాహూయ ప్రహ్లాదం దైత్యయాజకాః। ప్రశస్య శ్లక్ష్ణయా వాచా సమపృచ్ఛన్త సామభిః॥ ౮ ॥ వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే సత్యం కథయ మా మృషా। బాలానతి కుతస్తుభ్యమేష బుద్ధివిపర్యయః॥ ౯ ॥ బుద్ధిభేదః పరకృత ఉతాహో తే స్వతోఽభవత్। భణ్యతాం శ్రోతుకామానాం గురూణాం కులనన్దన॥ ౧౦ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ॥ పరః స్వశ్చేత్యసద్గ్రాహః పుంసాం యన్మాయయా కృతః। విమోహితధియాం దృష్టస్తస్మై భగవతే నమః॥ ౧౧ ॥ స యదాఽనువ్రతః పుంసాం పశుబుద్ధిర్విభిద్యతే। అన్య ఏష తథాఽ

అతిక్రమ్య, సర్వాన్బాలాన్విహాయ, తుభ్యం తవైవ ఏష బుద్ధివిపర్యాసః, కుతో హేతో, రభూదితి ॥ ౯ ॥ కిమయం బుద్ధివిపర్యాసః, పరై ర్విష్ణుపక్షపాతిభిః, కృతః, ఉతాహో ఆహోస్విత్, స్వత ఏవ, తవా, భవత్, హే దైత్యకులనన్దన, త్వద్గురూణాం, శ్రోతుకామానా, మస్మాకం, భణ్యతాం కథ్యతామితి ॥ ౧౦ ॥ ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః ॥ పర ఇత్యాదినా చతుర్భిః ॥ యత్పృష్టం, బుద్ధిభేదః పరకృతః ఉత స్వాభావిక, ఇతి తత్ర, తమిమం స్వపరవిభాగం దేహాత్మాభిమానరూపాజ్ఞానమూలకం భగవన్మాయామోహితానామితి నిర్దిశ్య తావద్దేహాత్మాభిమానాదిరూపమోహనిమిత్తవిచిత్రమాయాశక్తియుక్తం భగవన్తం నమస్కరోతి ॥ పర ఇతి ॥ యస్యేశ్వరస్య, మాయయా హేతునా, స్వః పరశ్చేత్యసద్గ్రాహః, ఇదం మిత్రమయమమిత్రోఽయం దేవో మనుష్యో బ్రాహ్మణ, ఇత్యాదిదేహాత్మభ్రమః కృతస్సంపాదితః - విమోహితధియాం భగవన్మాయయా విమోహితా ధీర్యేషాం, తేషాం భవతామేవ - దృష్టో - నను మమేతి భావః - తస్మై - పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ - నమః - విమోహితధియామిత్యనేన, దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా, ఇతి భగవదుక్తరీత్యా భగవత్ప్రపన్నానాం భవతామేవాసద్గ్రాహో - న తు తత్ప్రపన్నస్య మమేతి సూచితమ్ ॥ ౧౧ ॥ తదేవ స్వపరేత్యసద్గ్రాహం వివృణోతి ॥ స ఇతి ॥ స భగవాన్ - యదా - పుంభిః - అనువ్రతః, ఆశ్రితః - తదా - పుంసాం - పశుబుద్ధిః పశుష్వివ బుద్ధిః - దేహాత్మాభిమానరూపా బుద్ధిః - విభిద్యతే నశ్యతే - కాఽసౌ పశుబుద్ధిః, - యా, అన్య ఏషః - అన్యోఽహ - మిత్యేవంరూపా - సర్వశరీరేషు జ్ఞానైకాకారతయా పరమాత్మశరీరతయా చావస్థితానాత్మనో విస్మరతాం, స్వః పర ఇత్యేవంరూపా - భేదగతా అనాత్మ

భూత దేవాసురమనుష్యాదిశరీరగతా-అతఏవ-సతీదుష్టా - అనర్థావహా - సైషా - పశుబుద్ధిరిత్యర్థః ❁ || ౧౨ || ❁ ఏవం స్వపరవిభాగహేతుభూత దేహాత్మభ్రమాదేర్భగవన్మాయాహేతుకత్వ కథనేనతద్వారణా త్తస్మిన్ప్రవృత్తి కథనేనచభగవతఏవాజ్ఞాన ప్రదత్వంతస్మిన్ప్రవర్తకత్వం చోక్తం - అథజ్ఞానప్రదాతృత్వమపితస్యైవేత్యాహ ||సఇతి|| సఏ షఆత్మా ప్రకృతఃపరమాత్మా - స్వపరేత్యబుద్ధిః - స్వఃపరఇతిబుద్ధిరహితైఃసర్వాన్తరాత్మయాసర్వత్రసమత్వాదిత్యర్థః- దురత్యయంపురుషాన్తరేష్వఘటమాన-మనుక్రమణంవ్యాపారో-యస్య - తాదృశో - నిరూప్యతే-అన్యైర్ఝరశక్యంసర్వం సర్వశక్తిర్లీలయాకరోతీత్యర్థః-యస్య-వర్త్మని మార్గే-యత్స్వరూపవిమర్శనే-వేదవాదినో - బ్రహ్మాదయోఽపి - ముహ్యన్తి సఏషఏవ-మమ , మతిం , భినత్తి - స్వపరేత్యబుద్ధిరిత్యనేనదేవాసురాదివిభాగమన్తరేణసర్వేషాంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం- దురత్యయానుక్రమణఇత్యనేనసర్వశక్తిత్వంవైషమ్యనైర్ఘృణ్యరాహిత్యంచోక్తం - యద్వర్త్మని బ్రహ్మాదయోఽపి , ముహ్యన్తీ త్యనేనతత్ప్రసాదాదేవ బ్రహ్మాదీనామపిజ్ఞానోదయోఽన్యథాకేవలంతేషామపిమోహఏవేత్యుక్తం - స్వపరేత్యబుద్ధి భిరితిపాఠాన్తరం -తత్ర - స్వఃపరఇతినవిద్యతేబుద్ధిర్యేషాంతైః - స్వపరవిభాగాత్మకావివేకరహితైరిత్యర్థః - తాదృ శైఃమరత్యయానుక్రమణఃఅసితరసాధారణవ్యాపారో - నిరూప్యతేజ్ఞాయతఇత్యర్థః - తత్ప్రసాదాన్నివృత్తదేహాత్మా భిమానాదిభిఃజ్ఞానాజ్ఞానాదిప్రదత్వేనపరమాత్మాజ్ఞాయతఇత్యర్థః ❁|| ౧౩ || ❁ఏవంజ్ఞానప్రదత్వముక్తం -అథతస్యైవ తత్ప్రదానేనస్వస్యప్రవర్తకత్వమాహ||యథేతి||ఆకర్షసన్నిధౌఅయస్కాన్తసన్నిధౌ - అయోలోహం - స్వయమేవ-య

న్యోఽహమితిభేదగతాసతీ||౧౨|| సఏషఆత్మా ❁స్వపరేత్యబుద్ధిర్దురత్యయానుక్రమణో నిరూప్యతే|ముహ్యన్తి యద్వర్త్మని వేదవాదినో బ్రహ్మాదయో హ్యేషభినత్తి మే మతిమ్||౧౩|| యథా భ్రామ్యత్యయో బ్రహ్మన్స్వయమాక ర్షసన్నిధౌ|తథా మే భిద్యతే చేతశ్చక్రపాణేర్యదృచ్ఛయా||౧౪|| నారదఉవాచ ||ఏతావద్బ్రాహ్మణాయోక్త్వా వి రరామ మహామతిః| తంసన్నిర్భర్త్స్య కుపితస్సుదీనో రాజసేవకమ్|| ౧౫ ||ఆనీయతామరే వేత్రమస్మాకమయశ స్కరః|కులాఙ్గారస్య దుర్బుద్ధే † శ్చతుర్థస్యోదితో దమః|| ౧౬ ||దైతేయచన్దనవనే జాతోఽయం కణ్టకద్రు మః| యన్మూలోన్మూలపరశోర్విష్ణోర్నాలాయితోఽర్భకః|| ౧౭ ||ఇతితం వివిధోపాయైర్భీషయంస్తర్జనాదిభిః| ప్రహ్లాదం గ్రాహయామాస త్రివర్గస్యోపపాదనమ్||౧౮|| తతఏనం గురుర్జ్ఞాత్వా జ్ఞాతజ్ఞేయచతుష్టయమ్| దైత్యే న్ద్రందర్శయామాస మాతృమృష్టమలఙ్కృతమ్|| ౧౯ ||ప్రణమన్తం పదోర్బాలం ప్రతినన్ద్యాశిషాఽసురః| పరి

థా-భ్రామ్యతి-తథామమ-చేతోఽపి-చక్రపాణేస్సన్నిధౌ - యదృచ్ఛయా స్వేచ్ఛయాహేత్వన్తరనిరపేక్షం - భిద్యతే-తత్ప్రసాదా యత్తతత్సన్నిధౌ దేవమమైవంపిధాబుద్ధిప్రవృత్తిరభూదిత్యర్థః - అనేన,, బుద్ధిభేదఃపరకృతఉతాహోస్వతోఽభ వ,, దితిప్రశ్నస్యోత్తరముక్తం భవతి ❁|| ౧౪ || ❁బ్రాహ్మణాన్దైత్యయాజకాన్ప్రత్యే-తావదేవో-క్త్వా-మహామతి- స్స ప్రహ్లాదో- విరరామతూష్ణీంబభూవ||తతో-దీనఃఉపాయాన్తరేణతంస్వవశీకర్తుమశక్త- స్తం-గురు - ర్నిర్భర్త్స్య కుపి తస్స-రాజసేవక-మువాచేతిశేషః❁ ||౧౫|| ❁తదేవాహ||ఆనీయతామితిద్వాభ్యామ్||అరేరాజభట-వేత్ర-మానీయతాం- వేత్రంప్రహరణసాధనయష్టివిశేషః - అస్మాకమయశః-అపకీర్తిం - కరోతీత్యయశస్కృత్ - తస్యఅతఏవకులస్యదైత్యకుల స్యాఙ్గారవన్నాశకః-తస్యదుర్బుద్ధే-రితఃపరం-దమశ్శిక్షణోపాయ - శ్చతుర్థఏవ -స్యాత్-దణ్డఏవోపాయఃకర్తవ్యోనసా మాదిరిత్యర్థః-చతుర్థోఽస్యోదితోదమఇతిపాఠేఉదితశ్శాస్త్రప్రోక్త - శ్చతుర్థోదణ్డోపాయఏవ - అస్య దమఃదమనసాధ నమిత్యర్థః ❁||౧౬|| ❁కులనాశకత్వంవ్యనక్తి - దైతేయాఏవచన్దనద్రుమా-స్తేషాం - వనే-అయం-కణ్టకద్రుమతుల్యో- జాతః||యన్మూలేతి ||మేషాందైతేయచన్దనవనానాం - యానిమూలాని- తేషా-మున్మూలనే చ్ఛేదనే-పరశోఃపరశుస్థానీయ స్య-విష్ణో- రయ-మర్భకో - నాలాయితఃవాలవదాచరితవాన్ - యథాపరశోశ్ఛేదకత్వేకర్తు రాదిద్రుమనిర్మితోదణ్డస్సహ కారీ-తంవినాఛేదనాసమ్భవాత్-తథాఽయంవిష్ణోర్దైత్యమూలస్యఛేత్తుస్సహకారీజాతఇత్యర్థః ❁ || ౧౭ || ❁ఇతీత్థం- వదన్-తర్జనాదిభి-ర్నానోపాయై - ర్భీషయన్ - తంప్రహ్లాదం- త్రివర్గస్యోపపాదనంధర్మార్థకామప్రతిపాదకంశాస్త్రం, గ్రాహయామాస ❁||౧౮|| ❁తతో-గురు-రేనంప్రహ్లాదం , జ్ఞాతం , జ్ఞేయానాముపాయానాంసామాదీనాం , చతుష్ట యం, యస్య , తాదృశం , జ్ఞాత్వా ఆలక్ష్య , మాత్రా , మృష్టం ఉద్వర్త్యస్నాపితంఅలంకృతంచ,ప్రహ్లాదం, దైత్యే న్ద్రంప్రతి , దర్శయామాస, పితృసన్నిధింప్రాపయామాసేత్యర్థః ❁ || ౧౯ || ❁తతఃపాదయోః , ప్రణమన్తం

౧౩ || శ్లో ❁ పా || స్వపరేత్యబుద్ధిభిః

౧౬ || శ్లో † పా||చతుర్థోఽస్యోదితో

ననమస్కృత్య స్థితం, ఆశీర్వాదపూర్వకం, ప్రతినన్ద్య, హిరణ్యకశిపుః, దోర్భ్యాం భుజాభ్యాం, పుత్రస్య, శిరః, పరిష్వజ్య, పరమాం, నిర్వృతిమానన్దం, ప్రాప్తవాన్ ॥ ౨౦ ౨౧ ॥ హే యుధిష్ఠిర, ఉత్సఙ్గే నిధాయ-మూర్ధన్యాఘ్రాయ చ అశ్రుకలామ్బుభిః హర్షాశ్రుజలబిన్దుభిః-ఆసిఞ్చన్-వికసద్వక్త్రం-యస్య-తాదృశం- ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ తదేవాహ ॥ ప్రహ్లాదేతి ॥ హే ఆయుష్మన్-ప్రహ్లాద భవానేతావతా, కాలేన, గురోస్సకాశాద్య- దశిక్షత్ అధీతవానిత్యర్థః - తస్మాత్కిఞ్చిదుత్తమం, స్వధీతం సమ్యగావృత్త్యా గృహీతం- హే తాత ప్రహ్లాద-అనూచ్యతాం సమ్యక్కథ్యతామ్ ॥ ౨౨ ॥ యదుక్తముత్తమమధీతమప్యనూచ్యతామితి, తత్రోత్తరమాహ ॥ శ్రవణమితి ॥ యదుక్తం పూర్వం "వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత", తిత దేవాశ్రయణం వివృణోతి, శ్రవణమితి, పుంసాం, శ్రవణాదీని-నవ, లక్షణాని, యస్యాః, సా, భక్తిః, చేత్-నవలక్షణభక్తియోగప్రతిపాదకం శాస్త్రమధీతం చేత్, తదేవ, స్వధీత, ముత్తమం-మన్యే, నత్వసురాచార్య గురోస్సకాశాదధీతం, తస్తు గురుభిర్నాధ్యాపితమితి భావః, స్వధీతప్రశ్నోత్తరత్వేన గమనముత్తమమధీతమితి - శ్రవణమిత్యాదితు పూర్వోక్తాశ్రయణవివరణపరం భగవత్యద్ధా క్రియతే చేదధీతవిద్యా ప్రతిపాద్యా నవలక్షణా భక్తిర్విష్ణుపటభావేన భగవతి క్రియేత ఇతి యత్-కృతాఽపి భక్తిర్విష్ణావర్పితేతి యచ్చ, తదేతముత్తమం మన్యే న కేవలం నవలక్షణభక్తిప్రతిపాదకశాస్త్రాధ్యయనమాత్రమేవోత్తమం-నపితు తదర్థానుష్ఠానం, మనుష్ఠితస్యేశ్వరే సమర్పణం చేత్యప్యుత్తమం-మన్యే కేవలాధ్యయనమాత్రస్య వ్యర్థత్వాదితి భావః - అర్పితాపి విష్ణావిత్యనేన భక్తేరనన్యప్రయోజనత్వేన కర్తవ్యతోక్తా తత్ర, విష్ణోః శ్రవణం తత్స్వరూపరూపగుణవిభూతి శ్రవణం-కీర్తనం నామోచ్చారణాద్యాత్మకం- స్మరణం స్వరూపాదివిషయకమేవ పాదసేవార్చనవన్దన దాస్య సఖ్యాని తుతదీయపర్యాయాని వన్దనం నమస్కారః, పాదసేవనం పాదయోస్సవనం - తచ్చార్చావిగ్రహే తదీయపాదయోశ్చేతి వేదితవ్యం - పరవ్యూహవిభవాదేరతీన్ద్రియత్వేన తత్పాదసేవనాసమ్భవాత్-యద్వా - భగవద్విషయమానసికం-తదీయవిష

ష్వజ్య చిరం దోర్భ్యాం పరమాం ప్రాప నిర్వృతిమ్ ॥ ౨౦ ॥ ఆరోప్యాఙ్కమవఘ్రాయ మూర్ధన్యశ్రుకలామ్బుభిః। ఆసిఞ్చన్ వికసద్వక్త్రమిదమాహ యుధిష్ఠిర ॥ ౨౧ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ ప్రహ్లాదానూచ్యతాం తాత స్వధీతం కిఞ్చిదుత్తమమ్। కాలేనైతావతాఽఽయుష్మన్ యదశిక్షద్గురోర్భవాన్ ॥ ౨౨ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ శ్రవణం కీర్తనం విష్ణోః స్మరణం పాదసేవనమ్। అర్చనం వన్దనం దాస్యం సఖ్యమాత్మనివేదనమ్ ॥ ౨౩ ॥ ఇతి పుంసార్పితా విష్ణౌ భక్తిశ్చేన్నవలక్షణా। క్రియేత భగవత్యద్ధా తన్మన్యేఽధీతముత్తమమ్ ॥ ౨౪ ॥ నారద ఉవాచ ॥ నిశమ్యైతత్సుతవచో హిరణ్యకశిపుస్తదా। గురుపుత్రమువాచేదం రుషా ప్రస్ఫురితాధరః ॥ ౨౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ బ్రహ్మబన్ధో కిమేతత్తే విపక్షం శ్రయతాఽసతా। అసారం గ్రాహితో బాలో మామనాదృత్య దుర్మతే ॥ ౨౬ ॥ సన్తి హ్యసాధవో లోకే

యే తు కాయికం వివక్షితం - ఆత్మనివేదనం "ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత", ఇత్యుక్తరీత్యా తచ్ఛేషత్వానుసన్ధానం-యద్వా భక్తిర్నామ ధ్యానోపాసనాదిశబ్దవాచ్యా హరహరిధ్యాసాధ్యేయాతిశయా ఆప్రయాణాదనువర్తమానా వివేకాదిసాధనసప్తకానుగృహీతా తైలధారావదవిచ్ఛిన్నస్మృతిసన్తానాత్మికా ప్రీత్యాత్మికా ప్రత్యక్షతాపన్నా ధ్రువానుస్మృతిః, నతు శ్రవణాదిరూపేణ నవలక్షణా, తథాప్యుక్తవిధాయి-భక్తేరేవ కర్మజ్ఞానయోగాదివద్యమాదివచ్ఛ్రవణాదీన్యప్యుపలమ్భననివర్తకాన్యుచ్యన్తే-యద్వా - నవలక్షణా, లక్ష్యన్తే ఏభిరితి లక్షణాని-చిహ్నాని జ్ఞాపకాని-భక్తియోగపరిపాకావస్థాజ్ఞాపకానీతి యావత్ - ఉక్తవిధభక్తియోగనిష్ఠే నరాగత ఏవ శ్రవణాదీని క్రియన్తే-లోకేఽపి హియద్వస్తువిషయా ప్రీతిస్తద్విషయశ్రవణాదీని స్వత ఏవ ప్రాప్తానీతి తత్ర యత్నో న భవితవ్యం - అతః, శ్రవణాదీని ప్రీత్యాత్మకభక్తియోగకారితానవస్థాపి శేషరూపాణి తన్నివృత్తిసూచకానీతి తాత్పర్యం - ఏవం ప్రీతికారిత శ్రవణాదిపర్యన్త భక్తియోగానుష్ఠానమేవ "వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత", ఇత్యుక్తమాశ్రయణమిత్యుక్తం భవతి ॥ ౨౩ ॥ ౨౪ ॥ ఏతదేవం విధం, సుతస్య, వచో-నిశమ్యాకర్ణ్య, తదా-హిరణ్యకశిపుః రుషా, ప్రస్ఫురితః కమ్పమానః, అధరోష్ఠో, యస్య, తాదృశః, ఇదం వక్ష్యమాణం- గురుపుత్రం-ప్రత్యువాచ ॥ ౨౫ ॥ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మబన్ధో ఇతి ॥ హే బ్రహ్మబన్ధో బ్రాహ్మణాభాస-కి-మేతత్, తేత్వయా-కృతమితి శేషః, అనుచితమేతత్కృతమిత్యర్థః, కిం తత్-యన్మామనాదృత్య, విపక్షం శత్రుపక్షమాశ్రయతా, అత ఏవ, అసతా, మహ్యమహితకారిణా-త్వయా- హే దుర్మతే, అసారం, గ్రాహితో, బాల ఇత్యేతత్ ॥ ౨౬ ॥ మిత్రత్వేన వర్తమానస్యాపి తవ విరోధాచరణం నాసమ్భావితమిత్యాహ ॥ సన్తీతి ॥ దుష్టం, మైత్రం మిత్రత్వం, యేషాం తే, అత ఏవ, అసాధవశ్ఛద్మవేషిణః కపటవేషధారిణో-భవాదృశా అపి హి లోకే, సన్తి, తేషాం, మిత్రద్రోహః, కాలే ఉచితకాలే - ప్రకటో-భవతి, రోగ ఇవాతకినామివ-యథా "బ్రహ్మహా క్షయరోగీ స్యాత్సురాపశ్శ్యావదన్తకః । స్వర్ణహారీ తు కునఖీ దుశ్చర్మా గురుతల్పగః" ఇతి స్మృ

త్యుక్తః పాతకినాం రోగః - ఉచితకాలే - ఉదేతి - తథా, తేషాం, అఘం, ద్రోహాదికం, ఉచితకాలే - ఉదేతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఏవముపాలబ్ధ ఆహ గురుపుత్రః ॥ నేతి ॥ మయా - ప్రేరితం - నాపి పరేణ - కింతు - కేవల - మేష తవ పుత్ర ఏవ - వదత్యేవం - హే ఇన్ద్రశత్రో - ఇన్ద్రశత్రో స్తవ బ్రాహ్మణేష్వాగ్రహో ఽనుచితో ఽపి యత్త్వాదితి భావః - నను న పరప్రణీతం చేత్కుతో ఽస్యాభూదియం మతి ॥ స్తత్రాహ ॥ నైసర్గికీతి, హే రాజన్, అస్య త్వత్పుత్రస్య, ఇయం - మతిః - నైసర్గికీ స్వాభావికీ, న తు పరై రుత్పాదితా, అతో - మన్యుం క్రోధం - నియచ్ఛ ఉపసంహర నో ఽస్మభ్యం, కత్ కుత్సితం - దుఃఖమిత్యర్థః - మాస్మాదాః న దేహీత్యర్థః - మాజ్యోగేప్యడార్షః - కదనాత్మనాం న ఇతి - పాఠాన్తరం, తత్ర కదనాత్మనాం దీనాత్మనాం - నః - మన్యుం మద్విషయం క్రోధం - నియచ్ఛేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఇత్థం గురుణా ప్రత్యుక్తో దైత్యస్సుతం ప్రహ్లాదమాహేత్యాహ నారదః ॥ గురుణేతి ॥ తదేవాహ ॥ నచేదితి ॥ హే అభద్ర - ఇయం, బుద్ధిః - గురుముఖీ గురూపదేశజా, న చేత్, తవ - కుతో హేతోః, సతీ, దుష్టా - మతిరభూత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవముక్త ఆహ ప్రహ్లాదః ॥ మతిరితి ॥ య, త్పృష్టం, కుత స్తవేయం మతిరితి, తత్ర, మహతామనుగ్రహ ఏవేదృశ మతిహేతురితి వక్తుం తావన్మహద్భిరననుగ్రహీతానాం భవాదృశామీదృశీ మతిర్దుర్లభేత్యాహ ॥ మతిరితి ॥ గార్హస్థ్యరతానాం - స్వతః - పరతో వా, మిథః అన్యోన్యస్మాద్వా - కృష్ణే - మతిర్భక్త్యాత్మికా, నాభిపద్యేత న సంపద్యేత, తత్ర హేతుం వదన్ గృహవ్రతాన్విశినష్టి ॥ అదాన్తగోభిః - అదాన్తైరజితై - ర్గోభిరిన్ద్రియై ర్హేతుభి, స్తమిస్రం నిరయరూపం సంసారం - పునః పునః, విశతాం - చర్వితమనుభుక్తం - తస్యైవ పునశ్చర్వణముపభోగో, యేషాం, పూర్వపూర్వైర్భుక్తమేవ విషయం భుఞ్జానానాం, పూర్వైర్భుక్తానేవ వనితాదీన్విషయాన్పునరపరైర్భుజ్యమానానామితి వా - ఏవం విషయాసక్తచిత్తానాం త్వాదృశాం కృష్ణే మతిర్దుర్లభేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ మాస్తు కృష్ణే మతి, స్స్వశ్రేయో ఽపి స్వయం న జానన్తీత్యాహ ॥ నేతి ॥ స్వార్థశ్చ గ

దుస్తైర్త్రాశ్ఛద్మవేషిణః। తేషాముదేత్యఘం కాలే రోగః పాతకినామివ ॥ ౨౭ ॥ గురుపుత్ర ఉవాచ ॥ న మత్ప్రణీతం న పరప్రణీతం సుతో వదత్యేష తవేన్ద్రశత్రో । నైసర్గికీయం మతిరస్య రాజన్నియచ్ఛ మన్యుం ❁ కదదాః స్మ మా నః ॥ నారద ఉవాచ ॥ గురుణైవం ప్రతిప్రోక్తో భూయ ఆహాసురస్సుతమ్ । న చేద్గురుముఖీయం తే కుతో ఽభద్రాసతీ మతిః ॥ ౨౯ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ మతిర్న కృష్ణే పరతస్స్వతో వా మిథో ఽభిపద్యేత గృహవ్రతానామ్ । అదాన్తగోభిర్విశతాం తమిస్రం పునః పునశ్చర్వితచర్వణానామ్ ॥ ౩౦ ॥ న తే విదుస్స్వార్థగతిం హి విష్ణుం దురాశయా యే బహిరర్థమానినః ❁ । అన్ధా యథాన్ధైరుపనీయమానా వాచీశతన్త్ర్యామురుదామ్ని బద్ధాః ॥ ౩౧ ॥ నైషాం మతిస్తావదురుక్రమాఙ్ఘ్రిం స్పృశత్యనర్థాపగమో యదర్థః । మహీయసాం పాదరజో ఽభిషేకం నిష్కిఞ్చనానాం న వృణీత యావత్ ॥ ౩౨ ॥ ఇత్యుక్త్వోపరతం పుత్రం హిరణ్యకశిపూ రుషా । అన్ధీకృతాత్మా స్వోత్సఙ్గా †న్నిరస్యత మహీతలే ॥ ౩౩ ॥ ఆహామర్షరుషావిష్టః కషాయీభూతలోచనః । వధ్యతామాశ్వయం వధ్యో నిస్సారయత నైరృ

తిశ్చ స్వార్థగతి, స్తం - స్వస్య పురుషార్థభూతం తదుపాయభూతం చ - విష్ణుం, తే గృహవ్రతా, న విదుః, తత్ర హేతుం వదంస్తాన్విశినష్టి ॥ బహిరర్థమానినః, బహిః శబ్దాదివిషయేషు - అర్థమానినః పురుషార్థాభిమానినః - అత - స్తే - అన్ధై, రుపనీయమానా అన్ధా యథా, పన్థానం - న విదుః కింతు, శ్వభ్రే పతన్తి - తథా, తే ఽపి, ఈశ్వరస్య - తన్త్ర్యాం వేదలక్షణాయాం స్థూలరజ్వా - మురుధామ్ని వర్ణాశ్రమధర్మాదిరూపనానావిధకర్మసూత్రే, బద్ధా - భవన్తి - వేదోక్తకేవలకామ్యకర్మణ్యాసక్తైః ప్రలోభితా స్తత్రైవాసక్తాః పునః పునస్సంసరన్తో దుఃఖమేవ ప్రాప్నువన్తి, న తు నిరతిశయానన్దరూపపరమపురుషార్థలక్షణం భగవన్తం ప్రాప్నువన్తీతి భావః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవ వ్యనక్తి ॥ నైషామితి ॥ ఏషాముక్తవిధానాం విషయాసక్తచిత్తానాం - మతిర్బుద్ధిః, ఉరుక్రమస్య నిరతిశయమహిమశాలినో భగవతః, నిరతిశయపురుషార్థరూప - మఙ్ఘ్రిం న స్పృశతి - న విషయీకరోతి ॥ తదఙ్ఘ్రిస్పర్శనం విశినష్టి ॥ యదర్థః, యస్య ఉరుక్రమాఙ్ఘ్రిస్పర్శనస్య - అర్థః ప్రయోజనం ఫలం - అనర్థాపగమః దుఃఖనిరాసరూపః - కియత్పర్యన్తం న స్పృశతి - తత్రాహ ॥ యావ, న్నిష్కిఞ్చనానామనన్యప్రయోజనానాం - మహీయసాం మహాభాగవతానాం - పాదరజస్సేవాం - న వృణీత న స్వీకుర్యాత్ - మహత్సేవాం న కుర్యాత్, తావన్న స్పృశతీత్యర్థః, మమ మాతృగర్భావస్థానదశాయామేవ మహీయసశ్శ్రీనారదస్యానుగ్రహాదియం బుద్ధిరురుక్రమాఙ్ఘ్రివిషయా ఽభూదితి గూఢో ఽభిప్రాయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఇతీత్థ - ముక్త్వా, ఉపరతం తూష్ణీమాసీనం, పుత్రం - రుషా క్రోధేన, అన్ధీకృతః, ఆత్మా వివేకో - యస్య, స హిరణ్యకశిపుః - స్వస్య, ఉత్సఙ్గా, న్మహీతలే - నిరస్య పాతయిత్వా - ఆహ చేత్యుత్తరేణాన్వయః - నిరస్యతి ఇతి పాఠే న్యపాతయదిత్యర్థః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అమర్షః అసహనం, తత్సహితయా రుషా, ఆవిష్టో వ్యాప్తః, అత ఏవ - కషాయీభూతే ఆతామ్రే, లోచనే - యస్య సః, ఆహ చ ఉక్తవాంశ్చ, త

౨౮॥శ్లో॥ ❁ పా॥ కదనాత్మనాం నః. ౩౩॥శ్లో॥ † పా॥ నిరస్యతి.

జవాహ॥ వధ్యతామితి ॥ హానైరృతాః, ఇత, ఏనం-నిస్సారయత బహిర్గమయత, అయం-బాలో-వధ్యోవధార్హః, అతః - ఆశువధ్యతాంహన్యతామ్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ వధ్యత్వే హేతుః-యతో , ఽయం-మేమమ, భ్రాతుః-హన్తా, కుతః - యోఽయ-మధమః, బాలః స్వాన్ స్వకీయాన్ - సుహృదో, అస్మాన్ హిత్వా , పితృవ్యస్యహ న్తు, ర్విష్ణోః, పాదౌ చరణౌ - దాసవ - దర్చతి, తత్పక్షపాతిత్యర్థః, అత-స్స ఏనాయమిత్యన్వయః , హిత్వాసూన్ సుహృద ఇతి పాఠే, అయం-మే, భాతృహా, కుతః, యత్ యస్మాత్, దధమోఽయంసుహృదః ప్రియానసూన సప్రాణాన్ - హిత్వా-విష్ణవే సమర్ప్య-దాసవ-త్పాదా-వర్చతి - అతోఽయమేవ ప్రహ్లాదో మే భ్రాతృహేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ మద్దత్తశిష్టానైన, విష్ణోరప్య, సా, వసమఞ్జసోఽననుకూలః-సాధు-కరిష్యతి కింనునకరిష్యత్యేవ - అవ్యవస్థితచిత్తత్వాదితి భావః, యతోఽసౌ-పఞ్చహాయనః పఞ్చవర్షవయస్క-ఏవసన్, దుస్త్యజంత్యక్తుమశక్యం, పత్రోః మాతాపిత్రోః-సౌహృద-మహాదత్యాక్షీత్ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ నను-తవాయంపుత్రః తత్కథంవధ్యః, తత్రాహ॥ పరోఽపీతి పరోఽపిశత్రుపక్షప్రభవోఽపి-యథా- ఔషధం, తథా-హితకృద్ధితకారీచేత్, తర్హిసోఽపత్యం పుత్రఏవ - దేహజ్జాతోఽప్యామయవద్రోగవ-దహితః దుఃఖకృచ్చేత్ , తర్హ్యాయమయవ-త్పరిత్యాజ్యః - ఆస్తాం మమతాస్పదస్యకథా-హేయస్వాద్య, దఙ్గం కరచరణాదికమపి-సర్పదంశవ్రణాదిదూషితంస-దాత్మనో , ఽహితం దుఃఖకృచ్చేత్, తర్హి, తదఙ్గం, ఛిన్ద్యాదేవ, యస్యదుష్టాఙ్గస్య, విసర్జనాత్పరిహారా-చ్ఛేషమవశిష్టమఙ్గం, సుఖం-జీవతి ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ అతోఽయం, సుహృల్లిఙ్గధరః పుత్రవేషధారీ, శత్రుః, యథా, దుష్టమిన్ద్రియం, మునేశ్శత్రుః - తద్వద్వ ర్తమానః, సర్వైర్వర్గరశాదిమిశ్రితసంభోజనాదిభిరుపాయై, ర్హన్తవ్యః ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ ఏవం, భర్త్రాదైత్యేన్ద్రేణ, సమాదిష్టా, స్తే, నైరృతా, శ్శూలపాణయ- స్తిగ్మా స్తీక్ష్ణాః దంష్ట్రా, యేషాం, కరాళాన్యా, స్యాని, యేషాం, తామ్రాణి-శ్మశ్రూణి-శిరోరుహాణిచ, యేషాం-తాదృశాః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀-

తాః ॥ ౩౪ ॥ అయంమేభ్రాతృహానూనం * హిత్వాస్వాన్సుహృదోఽధమః। పితృవ్యహన్తుర్యఃపాదౌవిష్ణోర్దాసవదర్చతి॥ ౩౫ ॥ విష్ణోర్వాసాధ్వసౌకింనుకరిష్యత్యసమఞ్జసః। దుస్త్యజంసౌహృదంపిత్రోరహాద్యఃపఞ్చహాయనః॥ ౩౬ ॥ పరోఽప్యపత్యంహితకృద్యథౌషధంస్వదేహజోఽప్యామయవత్సుతోఽహితః। ఛిన్ద్యాత్తదఙ్గంయదుతాత్మనోఽహితంశేషంసుఖంజీవతియద్విసర్జనాత్॥ ౩౭ ॥ సర్వైరుపాయైర్హన్తవ్యస్సమ్భోజ్యశయనాసనైః। సుహృల్లిఙ్గధరశ్శత్రుర్మునేర్దుష్టమివేన్ద్రియమ్॥ ౩౮ ॥ నైరృతాస్తేసమాదిష్టాభర్త్రాతేశూలపాణయః। తిగ్మదంష్ట్రాః కరాళాస్యాస్తామ్రశ్మశ్రుశిరోరుహాః॥ ౩౯ ॥ నదన్తోభైరవాన్నాదాంఛిన్ధిభిన్ధీతివాదినః। ఆసీనమహనన్ శూలైః ప్రహ్లాదంసర్వమర్మసు॥ ౪౦ ॥ పరేబ్రహ్మణ్యనిర్దేశ్యేభగవత్యఖిలాత్మని। యుక్తాత్మన్యఫలాఆసన్నపుణ్యస్యేవసత్క్రియాః॥ ౪౧ ॥ ప్రయాసేఽపహతేతస్మిన్దైత్యేన్ద్రః పరిశఙ్కితః। చకారతద్వధోపాయాన్నిర్బన్ధేనయుధిష్ఠిర॥ ౪౨ ॥ దిగ్గజైర్దన్దశూకేన్ద్రైరభిచారావపాతనైః। మాయాభిస్సన్నిరోధైశ్చగరదా

భైరవాన్ భయఙ్కరాన్, నాదా, న్నదన్తః కుర్వన్తః , ఛిన్ధి భిన్ధీతిచ-వదన్తః, ఆసీనముపవిష్టం, ప్రహ్లాదం, సర్వేషు, మర్మస్థానేషు, శూలై, రహనన్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ అనిర్దేశ్యే చేతనాచేతనసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యే, అఖిలాత్మని హన్తృహన్తవ్యాద్యన్తరాత్మని, పూర్ణషాడ్గుణ్యే, పరేబ్రహ్మణి, యుక్తః సహితః, ఆత్మామనో-యస్య - తస్మిన్ప్రహ్లాదే, నైరృతైః, కృతాశ్శూలఘాతాదయోమరణోపాయా-అఫలావ్యర్థాః-బభూవుః- మరణహేతవో దుఃఖహేతవశ్చనబభూవురిత్యర్థః - యథాఅపుణ్యస్యపాపరతస్య -కృతాఅపి, సత్క్రియాస్సన్ధ్యోపాసనాదయో, ఽఫలా, స్తద్వత్ - వైఫల్యహేతుగర్భంవిశేషణంఅఖిలాత్మని యుక్తాత్మనీతి॥ అయంభావః ॥ కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధప్రయుక్తసుఖదుఃఖభోక్తృత్వతదనుగుణపుణ్యాపాపకర్తృత్వానుగుణంజీవపర్యన్తదేహేన్ద్రియాదిప్రేరణరూపమఖిలాత్మత్వమత్రవివక్షితం - తత్ర-హన్త్రన్తరాత్మతయాహన్తవ్య సుఃఖజననానుగుణవ్యాపారానుగుణం నియమయన్నపిపునర్హన్తవ్యస్యహన్తృవ్యాపారజన్య దుఃఖానుభవానుగుణతయానియమయతీతి- కథమేకస్యైవంవిధంపరస్పరవిరుద్ధంనియమనమ్ఖిలశక్తే-నిరాచికీర్షయానిర్దేశ్యఇత్యుక్తం - లోకవిలక్షణవివిధవిచిత్రశక్తేరీదృశంనియన్తృత్వముపపన్నమిత్యభిప్రాయః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఏవంశూలఘాతాదిరూపమరణోద్యోగరూపే - ప్రయాసే, అపహతేవ్యర్థేసతి, దైత్యేన్ద్రోహిరణ్యకశిపుః - పరిశఙ్కితః కిమహో అయంశూలఘాతాదిభిరపినాహన్యతకిమస్మాదేవమమమృత్యుర్భవిష్యతీత్యాశఙ్కితః , హేయుధిష్ఠిర-నిర్బన్ధేన , తస్యప్రహ్లాదస్య , వధోపాయాన్, చకార ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ వివిధోపాయానేవప్రపఞ్చయన్ తైరప్యహతత్వమాహ॥ దిగ్గజైరితి॥ దిగ్గజాక్రమణైః-దన్దశూకేన్ద్రైః సర్పశ్రేష్ఠదంశనైః-అభిచారైః మారణహోమై, రవపాతనైర్గిరిశృఙ్గేభ్యోఽధఃపాతనైః , మాయాభిః కస్మాదశనిపాతనా

౩౫ ॥ శ్లో * పా ॥ హిత్వాఽసూన్ సుహృదః.

భిః, సన్నిరోధైః నవరన్ధ్రపిధానైః, గరదానైర్విషప్రయోగైః, అభోజనైరుపవాసైః ॥ ౪౩ ॥ హిమాదిషు పాతనైః, పర్వతాక్రమణైః పర్వతానాం తదుపరి నిక్షేపైః, ఏవంవిధైరుపాయైః, అసురైః ప్రయోజ్యకర్తృభిః - యదా- సుతం- హన్తుం - న శశాక నాశకోత్ - తదా- తత్కర్తుం తద్ధననం కర్తుం నాభ్యపద్యత ఉపాయాన్తరం న లేభ ఇత్యర్థః, ప్రత్యుత దీర్ఘతమాం చిన్తాం - ప్రాప్తః ॥ ౪౪ ॥ చిన్తామేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష బాలో- మే మయా- బహ్వసాధు యథా భవతి తథా- ఉక్తః- తథా- వధోపాయాశ్చ- నిర్మితాః కారితాః- అసద్ధర్మైరభిచారాదిభిః- తైస్తైర్ద్రోహైశ్శూలఘాతాదిభిశ్చ- ముక్తః అవిహతః- స్వేనైవ- తేజసా మాహాత్మ్యేన ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తోపాయేభ్యో - విదూర ఏవ- వర్తమానః, బాలోఽప్యయమజడాని పుణా- ధీః - యస్య - తాదృశః, మే మమ- అనార్యం ద్రోహం- న స్మరతి - శునశ్శేప ఇవ యథా శునశ్శేపాఖ్యః పితృభ్యాం హరిశ్చన్ద్రాయ విక్రీతస్సన్ తయోరపకారం విస్మరన్ తద్విపక్షం విశ్వామిత్రమాశ్రిత్య గోత్రాన్తరమాపన్న- స్తద్వత్, యద్వా- స్వభావాపరిత్యాగే దృష్టాన్తః- శునశ్శేపః పుచ్ఛమివేతి- ప్రభుర్జితేన్ద్రియః ॥ ౪౬ ॥ అప్రమేయః అపరిమేయః- అనుభావో- యస్య- న కుతశ్చిద్భయం- యస్య, అత ఏవ, అమరః మరణరహితః - ఏతస్య- విరోధేన హేతునా- నూనం- మమైవ- మృత్యుర్భవితా భవిష్యతి- న వా భవితా- ఏతద్విరోధేన మమ మృత్యోరభావే హేత్వన్తరేణ నైవ భవిష్యతీత్యర్థః ॥ ౪౭ ॥ ఇతీత్థం- తచ్చిన్తయా పుత్రవిషయకచిన్తయా, మ్లానశ్రియం నిస్తేజస్కం, కిఞ్చిదధఃకృతముఖం- హిరణ్యకశిపుం, ఔశనసౌ ఉశనసః పుత్రౌ- చణ్డామర్కౌ, వివిక్తే నిర్జనే దేశే, ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణోచతుః ॥ ౪౮ ॥ తదేవాహ ॥ జితమితి ॥ తవ- భ్రువోః

నైరభోజనైః॥ ౪౩ ॥హిమవాయ్వగ్నిసలిలైః పర్వతాక్రమణైరపి।నశశాక యదా హన్తుమపాపమసురస్సు
తమ్॥చిన్తాం దీర్ఘతమాం ప్రాప్తస్తత్కర్తుం నాభ్యపద్యత॥ ౪౪ ॥ ఏష మే బహ్వసాధూక్తో వధోపాయాశ్చ ని
ర్మితాః। తైస్తైర్ద్రోహైరసద్ధర్మైర్ముక్తస్స్వేనైవ తేజసా॥౪౫॥ వర్తమానోఽవిదూరే వై బాలోఽప్యజడధీరయమ్।
నవిస్మరతి మేఽనార్యం శునశ్శేప ఇవ ప్రభుః॥౪౬॥అప్రమేయానుభావోఽయమకుతశ్చిద్భయోఽమరః।నూన
మేతద్విరోధేన మృత్యుర్మే భవితా న వా॥౪౭॥ఇతి తచ్చిన్తయా కిఞ్చిన్మ్లానశ్రియమధోముఖమ్।చణ్డామర్కావౌ
శనసౌ వివిక్త ఇతి హోచతుః॥౪౮॥జితం త్వయైకేన జగత్త్రయం భ్రువోర్విజృమ్భణత్రస్తసమస్తధిష్ణ్యపమ్।
న తస్య చిన్త్యం తవ నాథ చక్ష్మహే న వై శిశూనాం గుణదోషయోః పదమ్ ॥ ౪౯ ॥ ఇమం తు పాశైర్వరుణస్య బ
ద్ధ్వా నిధేహి భీతో న పలాయతే యథా।బుద్ధిశ్చ పుంసో వయసాఽఽర్యసేవయా యావద్గురుర్భార్గవ ఆగమిష్య
తి॥౫౦॥తథేతి గురుపుత్రోక్తమనుజ్ఞాయేదమబ్రవీత్ । ధర్మో హ్యస్యోపదేష్టవ్యో రాజ్ఞాం యో గృహమేధినామ్॥
ధర్మమర్థం చ కామం చ నితరాం చానుపూర్వశః।ప్రహ్లాదాయోచతూ రాజన్ ప్రశ్రితావనతాయ చ॥౫౨॥యథా
త్రివర్గం గురుభిరాత్మనే ఉపశిక్షితమ్।న సాధు మేనే తచ్ఛిక్షాం ద్వన్ద్వారామోపవర్ణితామ్॥ ౫౩ ॥ యదాఽఽ

ర్విజృమ్భణేన చలనమాత్రేణ, త్రస్తా భీతాః- సర్వే, ధిష్ణ్యపాః లోకపాలాః- యస్మిన్- తత్, జగత్త్రయం- త్వయా- ఏకేనాసహాయేన- జితం, ఏవంభూతస్య, తవ- హే నాథ ప్రభో- చిన్త్యం చిన్తనీయం - న చక్ష్మహే న పశ్యామః, శిశూనాం- వృత్తమితి శేషః తద్గుణదోషయోః- పదం విషయో- న వై న భవతీత్యర్థః ॥ ౪౯ ॥ అత, ఇమం- బాలం- యావద్గురు- ర్భగవాన్ భార్గవ- ఆగమిష్యతి- తావ- ద్వరుణస్య, పాశైః బద్ధ్వా, నిధేహి కురు- భీతోఽయం, యథా, న పలాయతే- తథా, బద్ధ- నిధేహీత్యర్థః, తతః కిం, తత్రాహతుః, వయసా- ఆర్యాణాం సేవయా చ- పుంసో- బుద్ధి- ర్భవిష్యతి ॥ ౫౦ ॥ ఏవం- గురుపుత్రోక్తం, తథేత్యనుజ్ఞాయాఙ్గీకృత్య- దైత్యేన్ద్ర, ఇదం వక్ష్యమాణ- మబ్రవీత్- తదేవాహ ॥ ధర్మ ఇతి ॥ అస్య బాలస్య, ధర్మః, ఉపదేష్టవ్యః, కస్తే- యో- రాజ్ఞాం, యశ్చ, గృహస్థానాం- తే ॥ ౫౧ ॥ ఏవముక్తౌ గురుపుత్రౌ తథైవోపదిదిశతురిత్యాహ దేవర్షిః ॥ ధర్మమితి ॥ ధర్మార్థకామస్వరూపాన్- సాధనాని తరామత్యన్త- మనుపూర్వశః- హే రాజన్- ప్రశ్రయేణ వినయేన, అవనతాయ నమ్రాయ, ప్రహ్లాదాయ, చతురుపదిదిశతుః ॥ ౫౨ ॥ తద్యథావ- త్త్రివర్గ- మాత్మనే స్వస్మై, ఉపశిక్షితమపి- సాధు- న మేనే నామన్యత, తచ్ఛిక్షాం చ- కుతః- ద్వన్ద్వైరాగద్వేషాదిభిర్విషయైర్వా, రమణం- యేషాం, తైరుపవర్ణితామ్ ॥ ౫౩ ॥ కిం చ- యదా, ఆచార్యః, గార్హస్థ్యధర్మేషు- పరావృత్తః పరోక్షం ప్రవృత్తః, వ్యాసఙ్గాన్తరపర ఇత్యర్థః - తదా- కృతక్షణభావకాన్తైర్వయస్యైర్వయస్సమైః, బాలైః, స్తత్రోపహూతః, స ప్రహ్లాదః, మహాన్ సుధీర్విద్వాన్ - శ్లక్ష్ణయా, వాచా - ఆన్మ్రేలకా, స్మ్రిత్యాభాషాయ సమ్యోఽభ్యస్య, కృపయా - ప్రహసన్నివ, తన్నిష్ఠాం జ్ఞానమార్గనిష్ఠాం ఉవా

చ ॥ ౫౪ ॥ ౫౫ ॥ తేతు, బాలకాః, సర్వే-తద్గౌరవాత్ తద్వచనగౌరవాత్-త్యక్తాః, క్రీడాపరిచ్ఛదాః క్రీడోపకరణాని-యైః, ర్ద్వన్ద్వారామాణామీరితైః, ఈహితైశ్చ-వయూషితాధియః తే-సౌరాజేన్ద్రౌ, తస్మిన్నేవ ప్రహ్లాదే-న్యస్తం-హృదయం-మన, ఈక్షణంచ, యైః, తైః, తం ప్రహ్లాదమేవ, పర్యుపాసత శుశ్రూషవః పరివేష్ట్యోపవివిశురిత్యర్థః - తాన్పర్యుపాసీనాన్, కారుణ్యమైత్రయుక్తో, మహాభాగవతో, అసురః ప్రహ్లాద, ఆహ ॥ ౫౬ ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం వీరరాఘవీయాయాం సప్తమస్కన్ధే పఞ్చమోఽధ్యాయః. ****************

ఏవం దైత్యకుమారైః పర్యుపాసితో మహాభాగవతః ప్రహ్లాదస్తేభ్యః కరుణయాఽనన్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దానుభవసాధనభాగవతధర్మానుపదిదిక్షురుపదేక్ష్యమాణధర్మప్రతిష్ఠాపనాయ తద్ధేతువైరాగ్యజననాయ చ వైషయికసుఖానామల్పాస్థిరత్వం దుఃఖగర్భత్వమత ఏవ హేయత్వమనుయత్న లభ్యత్వం చ వివక్షుస్తావన్మనుష్యజన్మన ఏవ భాగవతధర్మాచరణార్హత్వం తత్రాప్యస్థిరత్వేన బాల్యాత్ప్రభృత్యేవ తద్ధర్మానుష్ఠానస్య కర్తవ్యత్వం చాహ ॥ కౌమార ఇతి ॥ ఇహ మనుష్యజన్మన్యేవ-ప్రాజ్ఞః హేయోపాదేయవిభాగాభిజ్ఞః పుమాన్-కౌమారే బాల్య ఏవ-తత్ప్రభృతీత్యర్థః-భాగవతాన్ భగవతస్సన్నిధినః భగవత్ప్రాప్తిసాధనాన్-ధర్మానేవాచరేత్ - భగవచ్ఛబ్దేన తేషాం నిష్ఫలత్వశఙ్కాప్రయుక్తాననుష్ఠేయత్వశఙ్కావ్యుదస్యతే-తథాహి, శుద్ధే మహావిభూత్యాఖ్యే పరే బ్రహ్మణి శబ్ద్యతే ॥ మైత్రేయ భగవచ్ఛబ్దస్సర్వకారణకారణే ॥ సమ్భర్తేతి తథా భర్తా భకారోఽర్థద్వయాన్వితః- నేతా గమయితా స్రష్టా గకారార్థస్తథా మునే ॥ ఐశ్వర్యస్య సమగ్రస్య వీర్యస్య యశసశ్శ్రియః ॥ జ్ఞానవైరాగ్యయోశ్చైవ షణ్ణాం భగ ఇతీరణా ॥ వసన్తి యత్ర భూతాని భూతాత్మన్యఖిలాత్మని ॥ స చ భూతేష్వశేషేషు వకారార్థస్తతోఽవ్యయః ॥ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజాంస్యశేషతః ॥ భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినా హేయైర్గుణాదిభిః, ఇత్యాదినా శ్రీమత్పరాశరోక్తప్రత్యక్షర సముదాయనిర్వచనావగతాస్సమ్భర్తృత్వభర్తృత్వనేతృత్వగమయితృత్వస్రష్టృత్వసర్వశరీరకత్వసర్వభూతాన్తరాత్మత్వనిరస్తనిఖిలదోషత్వషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వాదయోఽర్థా అత్ర వివక్షితాః- తత్ర సమ్భరణం స్వా

చార్యః పరావృత్తో గృహమేధీయకర్మసు । వయస్యైర్బాలకైస్తత్ర సో ఽపహూతః కృతక్షణైః ॥ ౫౪ ॥ అథ తాన్ శ్లక్ష్ణయా వాచా ప్రత్యాహూయ మహాన్ సుధీః । ఉవాచ విద్వాంస్తన్నిష్ఠాం కృపయా ప్రహసన్నివ ॥ ౫౫ ॥ తే తు తద్గౌరవాత్సర్వే త్యక్తక్రీడాపరిచ్ఛదాః । బాలా అదూషితధియో ద్వన్ద్వారామేరితేహితైః ॥ ౫౬ ॥ పర్యుపాసత రాజేన్ద్ర తన్న్యస్తహృదయేక్షణాః । తానాహ కరుణో మైత్రో మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౫౭ ॥ ********* ******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః. ********
ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ కౌమార ఆచరేత్ప్రాజ్ఞో ధర్మాన్భాగవతానిహ । దుర్లభం మానుషం జన్మ తదప్యధ్రువమర్థ

మోపకరణసంవిధానం-తచ్చ ప్రకృతిపురుషకాలానాం కార్యోత్పత్తియోగ్యతాపాదనరూపం భర్తృత్వం నిరుపాధికస్వామిత్వం-నేతృత్వం గమయితృరూపం స్థితికర్తృత్వం గమయితృత్వం సఞ్జమయితృత్వరూపం సంహర్తృత్వం-స్రష్టృత్వముద్గమయితృత్వరూపం సృష్టికర్తృత్వం యశోగుణవత్త్వాత్ప్రథా-శ్రీర్గోభ్యస్సమ్పత్, వైరాగ్యం విరక్తిః-సా చ పరిపూర్ణత్వాదనాతరగూపా ఏవం చానుష్ఠితైర్ధర్మైః ప్రాప్యస్య భగవత ఏవం విధత్వాత్తత్ప్రాప్తేశ్చ నిశ్శ్రేయసరూపత్వాత్తత్ప్రాప్తిసాధనభూతా ధర్మాః పరమపురుషార్థార్థిభిరవశ్యమనుష్ఠేయాః తే చ బాల్యారభ్యైవ కర్తవ్యా ఇత్యర్థః - ఇహేత్యనేన-మనుష్యజన్మన ఏవ భగవద్ధర్మాచరణోపయుక్తత్వమన్యస్య తు తదననుగుణత్వం చాభిప్రేతం - తత్రాపి పునర్దేవర్షిపరామర్శే నేహాశక్యప్రకృతిభూతేనేదం శబ్దేనాధునా వర్తమానమనుష్యజన్మన్యేవ భగవద్ధర్మకర్తవ్యతాఽభిప్రేతా, నన్వన్యస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని తేషాం కర్తుం శక్యత్వాత్కిం విశేషేణాధునిక ఏవ తజ్జన్మని కర్తవ్యతోచ్యత ఇత్యత ఆహ ॥ దుర్లభం మానుషం జన్మేతి వివిధవిచిత్రపుణ్యపాపాత్మకకర్మభిర్దేవతిర్యఙ్మనుష్యస్థావరాదిరూపేణ సంసరతో జీవస్య నియమేన ప్రతిజన్మ మానుషం జన్మేతి విశ్వాసహేతోరభావాద్దుర్లభం మానుషం జన్మ సుకృతపరిపాకవిశేషలబ్ధమితి తత్రైవ భగవద్ధర్మానాచరేదితి భావః - నను కింవిశేషేణ కౌమార ఏవాచరేదిత్యుచ్యతే, యథేష్టం విషయభోగానన్తరం చతుర్థే వయసి తేషాం కర్తుం శక్యత్వాదిత్యత ఆహ ॥ తదప్యధ్రువమితి, చతుర్థవయః పర్యన్తజీవనహేతోర్విశ్వసనీయస్యాభావాత్కౌమారాత్ప్రభృత్యేవాచరేదితి భావః, నను చిరకాలసాధ్యా భగవద్ధర్మాః కథమస్థిరేణ మానుషజన్మనా నిర్వర్త్యన్తే-కథం తేషాం నిశ్శ్రేయసప్రాప్తిరత ఆహ ॥ అర్థదమితి ॥ యద్యప్యధ్రువం, తథాప్యర్థదమిత్యర్థః ॥ అయం భావః ॥ యద్యప్యధ్రువం-తథాఽపి చిరకాలజీవననిమిత్తైః కర్మణ్యారబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మాభావే చ సతి ॥ యథావత్ఫలపర్యన్త భగవద్ధర్మోపసంహారదర్శనాన్ నిశ్శ్రేయసరూపనిరతిశయపురుషార్థదం-చిరజీవనహేత్వభావేవా ఆరబ్ధభగవద్ధర్మవిరోధికర్మసద్భావే

ఽపి వా "నేహాభిక్రమనాశోఽస్తి - న హి కల్యాణకృత్కశ్చిద్దుర్గతిం తాత గచ్ఛతి", ఇత్యాదిభగవదుక్తరీత్యా జన్మాన్తరేయథావద్భగవద్ధర్మోపసంహారద్వారా నిశ్శ్రేయసరూపార్థదం భవతీతి ॥ అత్ర "సర్వం వాక్యం సావధారణమ్" ఇతి న్యాయేనాబ్భక్షో వాయుభక్ష ఇత్యాదివత్కౌమార ఏవ భాగవతాన్ ధర్మానేవ ఇహైవేత్యవధారణమభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తత్ర భాగవతానేవ ధర్మానాచరేదిత్యవధారణం తావదుపపాదయతి ॥ యథా హీతి ॥ యథా హీత్యర్థః యథాశబ్దో యోగ్యతాద్యోతకః ఇహ మనుష్యజన్మని, విష్ణోః పరమపురుషస్య, పాదయోః, ఉపసర్పణం భజనం - యథా, యోగ్యం - తదేవ యుక్తమిత్యర్థః - కుతః - యద్యస్మాత్ - ఏష పరమపురుషః - సర్వభూతానామాత్మా ఈశ్వరః - అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనపూర్వకం భర్తా - శరీరస్యాత్మా వనుర్తనం యుక్తమితిభావః - నన్వాత్మా స్వపురుషార్థరూపత్వాన్నానువర్తనీయోఽత ఆహ ప్రియ ఇతి ॥ ప్రియ ఇష్టతమః - నిరతిశయానన్దరూప ఇత్యర్థః - ఆనన్దఏవ హీష్టస్స ఏవ హి పురుషార్థరూప ఇతిభావః - నన్వేవంభూతోఽపి నిరుపాధికసుహృత్త్వాదనువర్తమానాన్ ప్రత్యావయే త్ర్రాత్రాహ ॥ సుహృదితి ॥ "ఏష హ్యేవ సాధు కర్మ కారయతి తం యమేభ్యో లోకేభ్య ఉన్నినీషతే", ఇతి శ్రుత్యుక్తరీత్యా స్వానువృత్త్యుపక్రమమాత్రేణావిర్భూతపరమకారుణ్యయుక్త ఉత్తరోత్తరం స్వానువృత్తి ప్రవర్తనారూపహితకారీత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ విష్ణోః పాదోపసర్పణమేవ యుక్తమిత్యనేన వైషయికసుఖసాధనయత్నో నయుక్త ఇత్యుక్తం తదేవ సహేతుకం సదృష్టాన్తం చోపపాదయన్నిహైవేత్యవధారణముపపాదయతి ॥ సుఖమితి ॥ హే దైత్యాః - దేహినాం - దేహయోగేన దేహసమ్బన్ధమాత్రేణ - ఐన్ద్రియకం - సుఖం సర్వత్ర పశ్వాదిజన్మస్వపి ఆధునికయత్నమన్తరేణాపి దైవాత్ప్రాచీనకర్మణైవ లభ్యతే, తత్ర దృష్టాన్తో యథా సుఖమితి ॥ అసుఖం దుఃఖం యథా, యత్నమన్తరేణాపి, దైవాదేవ, లభ్యతే ॥ తథా వైషయికం సుఖమపీత్యర్థః - సర్వత్ర లభ్యత ఇత్యనేన వైషయికసుఖలాభస్సర్వజన్మసాధారణః, భగవద్ధర్మలాభస్తు మనుష్యజన్మాసాధారణ ఇత్యుక్తం భవతి ❁ ౩ ॥ ❁ యతో వైషయికం సుఖం సర్వజన్మసాధారణం తచ్చ దైవాదేవ సులభం, మనుఖం - తస్మాత్ - ప్రయాసో వైషయికసుఖార్థప్రయాసః - న కర్తవ్యః - ఏవమపి

దమ్ ॥ ౧ ॥ యథా హి పురుషస్యేహ విష్ణోః పాదోపసర్పణమ్ । యదేష సర్వభూతానాం ప్రియ ఆత్మేశ్వరస్సుహృత్ ॥ ౨ ॥ సుఖమైన్ద్రియకం దైత్యా దేహయోగేన దేహినామ్ । సర్వత్ర లభ్యతే దైవాద్యథా దుఃఖమయత్నతః ॥ తత్ప్రయాసో న కర్తవ్యో యత ఆయుర్వ్యయః పరమ్ । న తథా విన్దతే క్షేమం ముకున్దచరణామ్బుజమ్ ॥ ౪ ॥ తతో యతేత కుశలః క్షేమాయ భవమాశ్రితః । శరీరం పౌరుషం యావన్న విపద్యేత పుష్కలమ్ ॥ ౫ ॥ పుంసో వర్షశతం హ్యాయుస్తదర్ధమజితాత్మనః । నిష్ఫలం యదసౌ రాత్ర్యాం శేతేఽన్ధం ప్రాపితస్తమః ॥ ౬ ॥ ముగ్ధస్య బాల్యే కై

జ్ఞానతా కృతోఽపి ప్రయాసః - కేవలమాయుర్వ్యయకర ఇత్యాహ ॥ యత ఇతి ॥ యతో వైషయికసుఖార్థాత్ప్రయాసాత్ - పరం కేవలమాయుః క్షయ ఏవ, నాన్యత్కిఞ్చిదస్తి ప్రయోజనమిత్యర్థః, నను జన్మాన్తరే పునరైన్ద్రియకసుఖలాభాయ కర్తవ్య ఏవ యత్నస్తత్రాహ ॥ న తథేతి ॥ యద్యపి కృతోఽపి తదర్థప్రయాసో జన్మాన్తరీయవైషయికసుఖసాధనం - తథాఽపి, తథా తద్వత్, క్షేమం, న ప్రాప్నోతి - కథం - యథా, ముకున్దచరణామ్బుజం, భజన్నితి శేషః - యథా భగవచ్చరణామ్బుజం భజన్నుపమాన్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్తిపూర్వకం నిత్యనిరుపాధికనిరతిశయాపరిచ్ఛిన్నబ్రహ్మానన్దానుభవరూపం క్షేమం ప్రాప్నోతి - తథా వైషయికసుఖార్థం యతమానస్తాదృశం క్షేమం న విన్దతే - కిం తు దుఃఖమిశ్రానిత్యసోపాధికాత్యల్పమిదానీమనుభూయమానసజాతీయం ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తతః కారణాత్ భవమనర్థావహం సంసారం, మాశ్రితః - పుమాన్, కుశలః హేయోపాదేయవిభాగకుశలస్సన్, క్షేమాయైవోక్తవిధక్షేమార్థమేవ, యతేత, కౌమార ఏవేత్యుక్తమవధారణం ప్రతిపాదయితుం తదవతారయతి ॥ శరీరమితి ॥ పౌరుషం పురుషస్య జీవస్య స్వస్య సమ్బన్ధి, శరీరం, యావత్ - పుష్కలం పటుతరమస్తి, న తు విపద్యేత విపన్నం న భవతి, తావదేవ, క్షేమాయ యతేతేతి పూర్వేణాన్వయః బాల్యాదారభ్యైవ యతేతేతి భావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఏతదేవ ప్రతిపాదయన్విషయాసక్తస్య కేవలం వృథాఽఽయుర్వ్యయమాహ ॥ పుంస ఇతి ॥ పుంసో మనుష్యస్య, తావత్ - వర్షశతం హ్యాయుర్జీవనయోగ్యకాలశ్శతవర్షపరిమితః - తస్య శతవర్షపరిమితస్యాయుషః, అర్ధం పఞ్చాశద్వర్షాత్మకమజితేన్ద్రియస్య, నిష్ఫలమేవ యాతీత్యుత్తరేణాన్వయః - నైష్ఫల్యే నయానే హేతుం వదన్పూర్వమాం సంవిశినష్టి ॥ యదితి ॥ యద్యస్మాదసావజితాత్మా పుమాన్ రాత్ర్యామన్ధం తమః నిద్రాత్మకం - ప్రాపిత - స్తూష్ణీం - శేతే - జితేన్ద్రియః కౌమార ఏవారబ్ధభక్తియోగరూపభగవద్ధర్మస్తు రాత్ర్యామపి మధ్యమం యామద్వయం నిద్రార్థముపయోజ్య పూర్వోత్తరయోర్యామయోరనియతకాలం భగవద్ధర్మమాచరతీతి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవం బాల్యే, ముగ్ధస్య మూఢస్య, దశ - వర్షాణి, కౌమారే, క్రీడతో - దశ వర్షాణి, ఏవం, వింశతిర్వర్షాణాం, యాతి, జితేన్ద్రియః కుశలస్తు తస్యామపి వింశత్యాం భగవద్ధర్మాననుతిష్ఠతీతి భావః - ఏవముత్తరత్ర వ్యూహం - జరయా గ్రస్తః - దేహో - యస్య - అత ఏవ - అకల్యస్య అసమర్థస్య - స్వాధీనదేహస్య - వర్షాణాం - వింశతిర్యా

తిబాల్యాత్ప్రభృత్యారబ్ధభగవద్ధర్మస్తు తదభ్యాసశిక్షితదేహత్వాత్తస్యామపి వింశత్యాం - తమనుతిష్ఠతీతి భావః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ ఏవమష్టాచత్వారింశద్వర్షాత్మకార్ధాయుషశ్చత్వారింశద్వర్షాగతాః - శేషమవశిష్టం - దశవర్షాత్మకమాయుః - దురాపూరేణ దుఃఖైస్సమన్తాదాపూర్యమాణేన - కామేన - తదనుబన్ధినా - బలీయసా - మోహేన - చకారాత్క్రోధేన చ - గృహేషు గృహధర్మేషు - సక్తస్య - తత ఏవ - ప్రమత్తస్య స్వహితమజానతో, ఉపయాతి, జితేన్ద్రియస్తు కుశలః - కామాద్యుపశమనేన తస్మిన్నపి దశవర్షాత్మకే వయసి భగవద్ధర్మమనుతిష్ఠతీతి భావః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ ఏవమజితేన్ద్రియస్య వైషయికసుఖరతస్యాయుషో నైష్ఫల్య - మారబ్ధభక్తియోగస్య కుశలస్య జితేన్ద్రియస్య తు నిశ్శ్రేయససాధనభగవద్ధర్మప్రసాధనోపయుక్తత్వేన సాఫల్యం - భాగవతధర్మాణామేవ నిరతిశయశ్రేయస్సాధనత్వం - తేషాం చ వర్తమానమనుష్యజన్మన్యేవానుష్ఠేయత్వం చోక్తం - అథ వైరాగ్యమన్తరేణోపదిష్టోఽపి భాగవతధర్మః ప్రతిష్ఠితో న భవతీతి వైరాగ్యేణ తావదేషాం భవితవ్యం - తచ్చ సత్సఙ్గతిమన్తరేణ న సేత్స్యతీతి తయా భవితవ్యం - సా చ విషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గపరిహారమన్తరేణ దుర్లభేత్యభిప్రేత్య తత్పరిహారశ్చ గృహవిత్తకళత్రాపత్యాదిష్వనురక్తచిత్తస్య యద్యప్యశక్య - స్తథాప్యపాయేన వివేకాత్మనా దుస్సఙ్గః పరిహార్య - ఇతి వక్తుం తావద్గృహాదిష్వనురాగస్య దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వం చాహ॥ కో గృహేష్విత్యాదినా॥ తావద్గృహానురాగస్య దుస్త్యజత్వమాహ ॥ క ఇతి॥ గృహేష్వ, సక్తం మమేదం గృహమిత్యభిమానయుక్తం - దృఢైర్దుర్మోచైః స్నేహపాశైః - స్తైః - ర్బద్ధ - మాత్మానం - విమోచితుమజితేన్ద్రియశ్చ - కః పుమాన్ - ఉత్సహేత కోఽప్యాత్మానం న కుర్యాదిత్యర్థః - జితేన్ద్రియస్తూత్సహేతైవేతి భావః - అనేన ,,హిత్వాఽఽత్మపాతం గృహమన్ధకూపం,, మితి పూర్వముక్తగృహాభినివేశత్యాగ ఏవ భగవదాశ్రయణే ప్రథమం కారణమిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ తదభినివేశత్యాగశ్చవి

శోరే క్రీడతో యాన్తి వింశతిః। జరయా గ్రస్తదేహస్య యాన్త్యకల్పస్య వింశతిః॥ ౭ ॥ దురాపూరేణ కామేన మోహేన చ బలీయసా। శేషం గృహేషు సక్తస్య ప్రమత్తస్యాపయాతి హి॥ ౮ ॥ కో గృహేషు పుమాన్సక్తమాత్మానమజితేన్ద్రియః। స్నేహపాశైర్దృఢైర్బద్ధముత్సహేత విమోచితుమ్॥ ౯ ॥ కో న్వర్థతృష్ణాం విసృజేత్ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమ్। యం క్రీణాత్యసుభిః ప్రేష్ఠైస్తస్కరస్సేవకో వణిక్॥ ౧౦ ॥ కథం ప్రియాయా అనుకమ్పితాయాస్సఙ్గం రహస్యం రుచిరాంశ్చ మన్త్రాన్। సుహృత్సు తత్స్నేహసితశ్శిశూనాం కలాక్షరాణామనురక్తచిత్తః ॥ ౧౧॥ పుత్రాన్స్మరంస్తా దుహితౄర్హృదయ్యా భ్రాతౄన్స్వసౄర్వా పితరౌ చ దీనౌ। గృహాన్మనోజ్ఞోరుపరిచ్ఛదాంశ్చ వృత్తీశ్చ కుల్యాః పశుభృత్యవర్గాన్॥ ౧౨ ॥ త్యజేత కోశస్కృదివేహమానః కర్మాణి లోభాదవితృప్తకామః। ఔపస్థ్యజైహ్వ్యం బహుమన్యమానః కథం విరజ్యేత దురన్తమోహః॥ ౧౩ ॥ కుటుమ్బపోషాయ వియన్నిజాయు

త్తకళత్రాపత్యాద్యనురాగత్యాగపూర్వక - స్సోఽప్యజితేన్ద్రియస్య దుశ్శక ఇత్యాహ॥ కో న్వితి॥ అర్థతృష్ణాం విత్తస్పృహామజితేన్ద్రియశ్చే - త్కః పుమాన్ - విసృజేత్ త్యజేత్ - దుస్త్యజత్వే హేతుం వదన్ తాం విశినష్టి ॥ ప్రాణేభ్యోఽపి గరీయసీమితి॥ ప్రాణస్పృహాపేక్షయా - గరీయసీం దృఢతరామిత్యర్థః - ప్రాణేభ్యో గరీయస్త్వమేవ దృష్టాన్తముఖేన దర్శయన్నర్థం విశినష్టి॥ యమితి॥ యమర్థం - మసుభిః ప్రాణైః - తస్కరశ్చోరస్సేవక ఆయుధోపజీవీ - వణిక్ నావికశ్చ - క్రీణాతి - ప్రాణహానిమఙ్గీకృత్యాపి తస్కరాదిర్యమర్థం సాధయతి - తస్మిన్నర్థే తృష్ణాం కో ను విసృజేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ కిం చ, అనుకమ్పితాయాః దయాయుక్తాయాః ప్రియాయాః - రహసి భవం - సఙ్గం - రుచిరాన్ మనోజ్ఞాన్ - హితాలాపాంశ్చ - సుహృత్సు చ - సఙ్గం - స్మరన్ - కథం - ప్రియాసఙ్గాదీన్ - త్యజేతేతి తృతీయేనాన్వయః - కథం భూతః - తత్స్నేహసితః - తేషాం ప్రియాదీనాం - స్నేహేన సితః బద్ధః - కలాని మధురాణ్య - క్షరాణి - యేషాం - తేషాం - శిశూనాం చ - సఙ్గమిత్యనుషజ్యతే - సఙ్గం - తేష్వనురక్తం చిత్తం యస్య సః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ❀ పుత్రాన్, హృదయ్యాః హృదయఙ్గమాః - దుహితౄః - శ్వశురగృహస్థితాః - తథా - భ్రాతౄన్ - స్వసౄర్భగినీశ్చ - దీనౌ - మాతాపితరౌ చ ఉరవః బహవః - పరిచ్ఛదాః భోగోపకరణాని - యేషు - తాన్ - మనోజ్ఞాన్ గృహాంశ్చ - కుల్యాః కులక్రమాగతా - వృత్తీః జీవికాశ్చ - పశూన్ భృత్యవర్గాంశ్చ - కథం - త్యజేత - కథం తరాం - విరజ్యేత విరక్తస్స్యాత్ * ॥ ౧౨ ॥ * కథం భూతః - కోశస్కృదివ కోశకారికీట ఇవ - కర్మాణీహమానః - యథా - కోశస్కృద్గృహం కోశాత్మకం కుర్వన్నాత్మనో నిర్గమాయ ద్వారమపి నావశేషయతి - తథా - స్వబన్ధకాని కర్మాణి కుర్వాణ ఇత్యర్థః - అవితృప్తః కామో యస్య - తాదృశః - ఔపస్థ్యం - జైహ్వ్యం చ - సుఖం - బహు అధికం - మన్యమానః - అతో - దురన్తో మోహో యస్య ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ దురన్తమోహం దర్శయన్విశినష్టి॥ కుటుమ్బపోషణాయ - వియత్ క్షీయమాణం - నిజాయుః పరిచ్ఛిన్నాయు - ర్యస్య - తాదృశో-

విశేషేణ-హితమనుకూల-మర్థం-పరమపురుషార్థం-నవేద-విహతమితిపాఠే- విహతమపిస్వాభిప్రేతమర్థం - నవేదదృష్టాన్తత్వేననానుసన్ధత్తే-సర్వత్రదేశేకాలేచ-తాపత్రయేణ-దుఃఖిత-ఆత్మామనో - యస్య-తాదృశోననిర్విద్యతేసంసృతౌహేయత్వబుద్ధింనకరోతి-యత-స్స్వకుటుమ్బే-రామోరతిర్యస్య ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ప్రత్యుతాకార్యంకరోతీత్యాహ॥విత్తేష్వితి॥ పరద్రవ్యాపహారిణో-యోదోషః - ప్రేత్యమరణానన్తరంనరకలక్షణః - ఇహచలోకే-దణ్డరూపశ్చ-తం-విద్వాన్జానన్నపి-విత్తేషు-నిత్య-మభినివిష్టం-చేతో-యస్య-అజితేన్ద్రియఃఅశాన్తకామః-కుటుమ్బీచసన్-తత్పరస్యవిత్తం-హరతి ❋ ॥౧౫॥ ❋ ఏవంకోగృహేష్విత్యాదిభిస్త్రిభిశ్శ్లోకైః గృహాదిష్వనురాగోదుస్త్యజఇత్యుక్తం-అథతస్యానర్థావహత్వమాహ॥విద్వానపీతి॥హేదనుజాః,ఇత్థం -విద్వానపిఉక్తవిధంసంసారంజానన్నపి-కుటుమ్బం-పుష్ణన్బిభ్రత్-యః-స్వలోకాయఆత్మయాథాత్మ్యదర్శనాయ- నకల్పతేనసమర్థోభవతి - ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యావమర్శనపరోనభవతి, కిఞ్చ,స్వీయ,మిదంపరకీయ-మిత్యేవం,విభిన్నో-భావో- యస్య - సర్వస్యపరమాత్మశేషతామజానన్నిత్యర్థః,యథాచ,విమూఢః,స,తమోనరకమేవ-ప్రపద్యేత॥ యద్వా ॥ తత్త్వవిదపికుటుమ్బభరణాసక్తోదేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాభిమానయుక్తోమూఢవన్నరకమేవప్రపద్యతే-నముక్తిం-కింపునఃకేవలమూఢఇత్యాహ॥విద్వానపీతి॥విద్వానపి ప్రకృతిపురుషేశ్వరయాథాత్మ్యవిదపి-యః,పునః -స్వీయపారక్యవిభిన్నభావః,ఇత్థం,కుటుమ్బం -పుష్ణన్భవతి,స , స్వలోకాయపరమపదప్రాప్తయేనకల్పతే-కింతు,నితరాంమూఢవత్తమఏవ- ప్రపద్యేత,విదుషఏవేయంగతిః,కింపునరవిదుషఇతిభావః - యథావిమూఢఇతిదృష్టాన్తవశాత్క్రంపునర్వ్యాఖ్యానోఽత్రద్యోత్యతే ❋ ॥౧౬॥ ❋ ఏవంగృహాద్యాసక్తేర్దుస్త్యజత్వమనర్థావహత్వంచోక్తం , అథోక్తముపసంహరన్దుస్త్యజగృహాద్యనురాగత్యాగనిమిత్తమసత్సఙ్గంపరిత్యజ్యసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాభగవన్తమాశ్రయేతేత్యాహ॥యతఇతి॥యతః,కశ్చిదపి , పుమాన్ , గృహాద్యభినివిష్టశ్చ,దాత్మానం-క్వచిదపికాలే,కుత్రచిదపి

న్నబుధ్యతేఽర్థం ❋ విహతంప్రమత్తః।సర్వత్రతాపత్రయదుఃఖితాత్మానిర్విద్యతేనస్వకుటుమ్బరామః ॥౧౪॥
విత్తేషునిత్యాభినివిష్టచేతావిద్వాంశ్చదోషంపరవిత్తహర్తుః। ప్రేత్యేహచాథాప్యజితేన్ద్రియస్తదశాన్తకా
మోహరతేకుటుమ్బీ॥౧౫॥విద్వానపీత్థందనుజాఃకుటుమ్బంపుష్ణన్స్వలోకాయనకల్పతేవై। యస్స్వీయపార
క్యవిభిన్నభావస్తమఃప్రపద్యేతయథావిమూఢః॥౧౬॥యతోనకశ్చిత్క్వచకుత్రవిద్వాన్దీనస్స్వమాత్మానమ
లంసమర్థః।విమోచి❋తుంవామదృశాం † విహారక్రీడామృగోయన్నిగళోవిసర్గః ॥ ౧౭ ॥ తతోవిదూరాత్పరి
హృత్యదైత్యాదైత్యేషుసఙ్గంవిషయాత్మకేషు । ఉపేతనారాయణమాదిదేవంసముక్తసఙ్గైరిషితోఽపవర్గః॥

దేశే,మోచితుంమోచయితుం,అసమర్థ-స్తతఇత్యుత్తరేణాన్వయః- అసామర్థ్యేహేతుః-అలమత్యర్థం,దీనఃవిషయలమ్పటఃఅతః,వామదృశోయాసాం- తాసాం,,విహారే -క్రీడామృగఃక్రీడార్థంసంవర్ధితశాఖామృగాదితుల్యః-విహారమితిపృథక్పదపాఠే-విహారస్థానమాత్మానమిత్యన్వయః - వామదృశాంవిహారక్రీడామృగత్వంవిశినష్టి ॥ యన్నిగళోవిసర్గఇతి ॥యత్ యస్మా-ద్వామదృశాంక్రీడామృగత్వాద్ధేతో-ర్నిగళరూపో,విసర్గస్సంసారబన్ధో,భవతి - అయమితినాచ్ఛేదః -యఃక్రీడామృగఇత్యేత-దయమేవనిగళరూపస్సంసారఇత్యర్థః - యదితిచ్ఛేదపక్షేయచ్ఛబ్దేనవామదృశాంవాపరామర్శః-యాత్ యాసు-నిగళశ్శృఙ్ఖలరూపో-విసర్గఃపుత్రాదిరూపస్సర్గఇత్యర్థః - అవిసర్గఇతివాచ్ఛేదః - యత్ యస్మాత్క్రీడామృగత్వా-దవిసర్గః,అవిమోచ్యో,నిగళశ్శృఙ్ఖలతుల్య,స్సంసారబన్ధో-భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తతఇతి॥తతః- యతోగృహాదిష్వాసక్తఆత్మానంమోచితుమసమర్థః-తతఃవిషయేషుశబ్దాదిష్వాత్మనో,యేషాం,తేష్వ,సత్సు,దైత్యేషు,సఙ్గం,దూరా,త్పరిహృత్యా,దిదేవంజగదుదయస్థితిలయలీలం,స్వతేజసాదీప్యమానం,నారాయణం -జీవానాం - ప్రాప్యంప్రాపకమాధారంచభగవన్తమ్,ఉపేతసత్సఙ్గాదిప్రణాడ్యాశరణంవ్రజత-యద్యప్యత్రసత్సఙ్గస్యైకస్యోక్తిర్నాస్తి-తథాఽపిస్వస్యసత్సఙ్గతేరేవహేతోర్జ్ఞానోదయస్యస్వేనైవవక్ష్యమాణత్వాత్స్వసఙ్గత్యైవతైస్సత్సఙ్గతైః ,కృతప్రాయత్వాచ్చతదనుక్తావపిసాఽభిప్రేతైవ , ఏవంగృహాద్యాసఙ్గస్యదుస్త్యజత్వోక్త్యావహత్వాదికథనేనైవతేషాంవైరాగ్యముదేష్యతీతివైరాగ్యమపిసమ్పాదనీయమితిశబ్దతోనోక్తం , స్వస్యైవజ్ఞానోపదేష్టృత్వాదాచార్యత్వేనావస్థితత్వాద్గుర్వభిగమనమపీహశబ్దతఃకర్తవ్యత్వేననోక్తం,కింతుశ్రీశప్రపదనమాత్రమేవకురుతేతిశబ్దేనోక్తం - ధర్మాన్భాగవతానితిభగవచ్ఛబ్దేనాభిప్రేతంనిష్ఫలత్వశబ్దేఽప్యుదాసంవ్యనక్తి ॥ సఇతి॥సఉపేయోనారాయణః,అపవర్గఃపరమపుమర్థలక్షణాపవర్గహేతుత్వేన-ముక్త-స్సఙ్గోదేహాతదనుబన్ధిషు-యైః -తై-రిషితఇష్టః -సఏవముక్తసఙ్గానామిష్టోఽపవర్గఃఫలరూపఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋

౧౪ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ విహతంప్రమత్తః   ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ విహారం

ఏతదేవ ప్రతిపాదయితుం - తావత్తత్సమాశ్రయణస్యదుశ్శకత్వశఙ్కాం నిరాహ ॥ నహీతి ॥ హేఅసురాత్మజాః - అచ్యుతం సకృదాశ్రయణాదేవాశ్రితాన్నచ్యావయతీత్యచ్యుతః - తం - ప్రీణతః - పుంసో - బహ్వాయాసో - నహి - విద్యతే - దేవతాన్తరప్రీత్యాత్పాదకసాధనానుష్ఠానవద్భగవత్ప్రీత్యుత్పాదకతద్ధర్మానుష్ఠానే - నాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః, అనాయాసే హేతుః ॥ ఆత్మత్వాదితి ॥ సర్వభూతానాం, ఆత్మత్వాత్సర్వతస్సిద్ధత్వాత్సులభత్వాత్ సర్వత ఇతి సార్వవిభక్తికస్తసిః ఇహలోకే సర్వతస్సర్వేషాం దేవాసురాదిస్త్రీపుంసవర్ణాశ్రమాదివిభాగమన్తరేణ సర్వేషాం సిద్ధత్వాదిత్యర్థః, అయమభిప్రాయః, నహిసులభస్య తృణలోష్టాదేరన్వేషణాయ విదూరగమనాదిరూపః ప్రయాసోఽపేక్షితః - సర్వత్ర సర్వేషాం సులభత్వాత్ - ఏవం సర్వేషామాత్మత్వేన సర్వత్ర సులభస్య ప్రీణనే - నాతీవాయాస ఇతి - యద్వా - సిద్ధత్వాదిత్యస్యస్వర్గాదివన్నసాధ్యః పురుషార్థః అపితు - సిద్ధరూపః - సాధ్యపురుషార్థసాధనే హి యాగాద్యనుష్ఠానరూపప్రయాసబాహుల్యం - సిద్ధస్య తు తల్లాభోపయుక్తప్రీణనోపాయతత్సమాశ్రయణమాత్రమపేక్షితమిత్యర్థః - యద్వా - ఆత్మత్వాదిత్యనాయాసే పృథగ్ఘేతుః - ఆత్మా హి స్వశరీరేణ నిరతిశయప్రీతియుక్తస్తద్రక్షణశీలశ్చ లోకే దృష్టః - ఏవం సర్వేషాం జీవానాం - పరమాత్మానం ప్రతి శరీరత్వాత్తద్విషయప్రీతేస్తస్య స్వతస్సిద్ధాయా అపి విపులాపరాధైరనభివ్యక్తాయాస్తదభివ్యక్త్యావహం కించిదానుకూల్యాదికమాత్రమపేక్షితమితి భావః - సిద్ధత్వాదితత్త్రైవాన్యో హేతుః - నహి సిద్ధస్య హిరణ్యనిధేస్తత్పరిజ్ఞానమన్తరేణ తల్లాభోపయుక్తోఽన్యః ప్రయాసోఽపేక్షితః - ఏవం పరమాత్మనోఽపి నిరతిశయపురుషార్థరూపస్య హృదయే సిద్ధత్వాత్తల్లాభోపయుక్తస్వామిత్వశేషిత్వాదితద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రేణ తస్య సమాశ్రితవిషయకప్రీతిరుదేష్యతీతి - నాతీవాయాసో విద్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానామిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరావరేష్వితి ॥ బ్రహ్మా చతుర్ముఖో - ఽన్తో - యేషాం స్థావరా ఆదిర్యేషాం - తేషు - పరావరేషూచ్చావచేషు, భూతేషు చరాచరాత్మకదేహభాక్షు చేతనేష్విత్యర్థః - తథా - భౌతికేషు పృథివ్యాదిభూతపరిణామరూపేష్వచేతనేషు ఘటపటాదిషు - మహత్సు పృథివ్యాదిమహాభూతేషు - గుణానాం సత్త్వాదీనాం, సామ్యం - యస్మిన్ - తస్మిన్ప్రధానే - మూలప్రకృతావిత్యర్థః - గుణవ్యతికరే గుణవైషమ్యవతిమ

నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాసోఽసురాత్మజాః । ఆత్మత్వాత్సర్వభూతానాం సిద్ధత్వాదిహ సర్వతః ॥ ౧౯ ॥ పరావరేషు భూతేషు బ్రహ్మాన్తస్థావరాదిషు । భౌతికేషు వికారేషు భూతేష్వథ మహత్సు చ ॥ ౨౦ ॥ గుణేషు గుణసామ్యే చ గుణవ్యతికరే తథా । ఏక ఏవ పరో హ్యాత్మా భగవానీశ్వరోఽవ్యయః ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ దృశ్యరూపేణ చ స్వయమ్ । వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యో హ్యనిర్దేశ్యోఽవికల్పితః ॥ ౨౨ ॥ కేవలానుభవానన్ద

సదహఙ్కారాదౌ చ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - ప్రత్యగాత్మా జీవః - స్వం స్వాసాధారణం - రూపం శరీరం - యస్య - తేన ప్రత్యగాత్మశరీరకత్వేనేత్యర్థః - దృశ్యమచేతనం - రూపం - యస్య - తేనా - చేతనశరీరకత్వేన చేత్యర్థః - ఏకః స్వసమ నరహిత ఏవ పర ఆత్మా పరమాత్మా - అన్తః ప్రవిశ్య భర్తా - అవ్యయః అస్పృష్టశరీరగతవికారః - నిరస్తనిఖిలదోషః షాడ్గుణ్యపూర్ణః ఈశ్వరో జీవకర్మానుగుణం నియన్తా - వ్యాప్యవ్యాపకనిర్దేశ్యః వ్యాప్యేషు వ్యాపకతయా నిర్దేష్టవ్యః - అవికల్పితః జాతిగుణాదిరహితః ॥ ౨౨ ॥ కేవలో - ఽనుభవః దుఃఖప్రతిభటం జ్ఞానం - ఆనన్ద ఆనన్దరూపం - త దేవ - స్వరూపం - యస్య - సః - పరమేశ్వరః - స్వవ్యతిరిక్తేశ్వరాన్తరరహితః - గుణసర్గయా సంసారిణాం మోహాదిగుణాన్ సృజతీతి తథా - త యా - మాయయా - అన్తర్హితైశ్వర్యః సంసారిణామప్రకాశమానమహిమా - ఈయతే గమ్యతే - సదాచార్యోపదేశేన జ్ఞాయత ఇత్యర్థః - ఉక్తవిధతద్యాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకం తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్తినిమిత్తతత్ప్రీతిహేతురుపాయ ఇతి భావః - అత్ర - అవికల్పితః కేవలానుభవానన్దస్వరూప ఇతి పదద్వయేన "అస్థూలమనణ్వహ్రస్వం - సత్యం జ్ఞానమనన్తం - విజ్ఞానమానన్దమి"తి శ్రుత్యర్థప్రత్యభిజ్ఞాపనేన ప్రాప్యం బ్రహ్మస్వరూపముక్తం - అవశిష్టైరేకవేత్యాదిభిః ప్రథమాన్తపదైః ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ - దృశ్యరూపేణ చే, తిపదద్వయేన చ ప్రాప్యస్య గుణా ఉక్తాః "పరావరేషు భూతేషు - ప్రత్యగాత్మస్వరూపేణ చే"త్యనేన జీవస్య తచ్ఛేషత్వాపరపర్యాయతచ్ఛరీరత్వకథనేన ప్రాప్తృస్వరూపముక్తం "గుణసర్గయా మాయయాన్తర్హితైశ్వర్య" ఇత్యనేనాబ్రహ్మాత్మకత్వస్వతన్త్రాత్మత్వాదిరూపమోహాదిప్రాకృతగుణ ఏవ ప్రాప్తివిరోధీతి కథనేన విరోధిస్వరూపముక్తం - తత్ప్రాప్తిఫలం తు తచ్చరణకైఙ్కర్యాదిరూపం "సారం జుషాం చరణయో" రితి వక్ష్యతి - ఏవమర్థపఞ్చకముపదిష్టం భవతి - పూర్వ "ముపేత నారాయణ" మితి తత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యత్వేన విహితం - తస్య దుష్కరత్వశఙ్కాపరిహారప్రసఙ్గాత్సమాశ్రయణోపయుక్తార్థపఞ్చకజ్ఞానం సదాచార్యోపదేశాత్సమ్పాద్యమిత్యుక్తం ఏవమర్థపఞ్చకజ్ఞానపూర్వకతత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రసాదజననద్వారా తత్ప్రాప్తిహేతురిత్యభిప్రేతం, తత్సమాశ్రే

యణంచ తద్భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకమధికారిభేదేనవ్యవస్థితమితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ యదుక్తం ‘‘నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాస’’ ఇతి తదుపసంహరన్ తత్ప్రీతినిమిత్త తత్సన్తోషజనకం హేత్వన్తరమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్ - యస్మాత్సర్వాన్తరాత్మత్వాదిప్రాప్యబ్రహ్మస్వరూపాదిజ్ఞానపూర్వక తత్సమాశ్రయణమాత్రమేవ తత్ప్రాప్త్యుపాయస్తత్ప్రీతిహేతుస్తస్మాత్ - ఆసురం భావం భూతద్రోహశీలత్వాదిరూపం - ఉన్ముచ్య సమూలం త్యక్త్వా, పరమాత్మశరీరేషు సర్వేషు భూతేషు యథోచితం - దయాం - సౌహృదం చ కురుత - యయా దయయా - అధోక్షజో భగవాన్, తుష్యతి తాదృశీం భూతేషు దయాం కురుతేత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ తుష్యత్యధోక్షజః తతః కిం - ఇత ఆహ ॥ తుష్ట ఇతి ॥ తత్ర తస్మిన్ - ఆద్యే జగత్కారణభూతే - అనన్తే భగవతి - తుష్టే సతి - అలభ్యం - కిం కిమస్తి - తస్మింస్తుష్టే సత్యభిలషితం సర్వం సులభమేవేత్యర్థః - యద్యపి సులభం - తథాఽపి నిరతిశయపురుషార్థరూపతచ్చరణారవిన్దానుభవరూపమమృతమనుభవద్భిర్యుష్మాదృశైర్ధర్మైశ్వర్యకామకైవల్యాదికం - అమృతం పిబద్భిరూషరోదకమివ నేష్యత ఇత్యభిప్రయన్నాహ ॥ కిం తైరితి ॥ నోఽస్మాకం - గుణవ్యతికరాత్ - కర్మానుగుణసత్త్వాదిగుణపరిణామాదేవ - స్వసిద్ధాః అయత్నతస్సిద్ధా - యే - ధర్మాదయః ధర్మార్థకామాః, తైః - కిం న కిమపి ప్రయోజనమిత్యర్థః - కాఙ్క్షితేన - అభిలషితేన - గుణేన గుణత్రయరహితేన - కైవల్యేన మోక్షేణ వా, కిం, సోఽపి న పురుషార్థ ఇత్యర్థః, నః కథంభూతానాం భగవచ్చరణయోః - సారమనుభవాత్మకమమృతసారం - జుషతాం సేవమానానాం - ఉపగాయతాం తద్గుణాన్ స్తువతాం - మనసా తచ్చరణారవిన్దానుభవామృతమనుభవతాం - వాక్ఛ్రవణాభ్యాం తద్గుణానుభవామృతం చానుభవతాం - అస్మాకం - ధర్మాదయ ఊషరోదకప్రాయా ఇత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ నను త్వదుక్తమేతత్సర్వం జానన్తోఽప్యస్మద్గురవస్త్రివర్గమేవ పురుషార్థత్వేనోపదిదిశుః - త్వం తు త్రివర్గమనాదృత్య భగవచ్చరణారవిన్దాశ్రయణమేవ సారతమం మన్యసే, కం చ గుర్వనుశిక్షితాన్వీక్షిక్యాదిశాస్త్రేషు న త్వదుక్తధర్మః కర్తవ్యత్వేనోపలభ్యతే - అతః కిం తద్ధ

స్వరూపః పరమేశ్వరః । మాయయాఽన్తర్హితైశ్వర్య ఈయతే గుణసర్గయా ॥ ౨౩ ॥ తస్మాత్సర్వేషు భూతేషు ద
యాం కురుత సౌహృదమ్ । భావమాసురమున్ముచ్య యయా తుష్యత్యధోక్షజః ॥ ౨౪ ॥ తుష్టే చ తత్ర కిమలభ్యమ
నన్త ఆద్యే కిం తైర్గుణవ్యతికరాదిహ యే స్వసిద్ధాః । ధర్మాదయః కిమగుణేన చ కాఙ్క్షితేన సారం జుషాం చరణ
యోరుపగాయతాం నః ॥ ౨౫ ॥ ధర్మార్థకామ ఇతి యోఽభిహితస్త్రివర్గ ఈక్షా త్రయీ నయదమౌ వివిధా చ వా
ర్తా । మన్యే తదేతదఖిలం నిగమస్య సత్యం స్వాత్మార్పణం స్వసుహృదః పరమస్య పుంసః ॥ ౨౬ ॥ జ్ఞానం తదేతదమలం
దురవాపమాహ నారాయణో నరసఖః కిల నారదాయ । ఏకాన్తినాం భగవతస్తదకిఞ్చనానాం పాదారవిన్దరజ

ర్మప్రమాపకం - తత్రాహ ॥ ధర్మేతి ॥ ధర్మాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః - పుంస్త్వమార్షం ధర్మోఽర్థః కామశ్చేతి - యః - త్రివర్గోఽభిహితః - అస్మదాచార్యైర్భార్గవాదిభిరితి శేషః - యః, త్రివర్గః పురుషార్థత్వేనాచార్యైరుక్త ఇత్యర్థః - యచ్చ తత్ప్రతిపాదికే ఈక్షాదిరూపా విద్యా చ - తదేతత్సర్వం - అహం మన్యే - తత్ర, ఈక్షా ఆన్వీక్షికీసంజ్ఞా తర్కవిద్యా - త్రయీ వేదపూర్వభాగః - నయదమౌ దణ్డనీతిప్రతిపాదకశాస్త్రే - వివిధా వార్తా కృష్యాద్యాజీవికాజ్ఞానజనకం శాస్త్రం, ఏతత్సర్వం - అహం - మన్యే - జానామ్యేవ - కింతు - యః - తత్ స్వసుహృదః - పరమస్య పుంసః - నిరుపాధికసుహృదే పరమపురుషాయేత్యర్థః - సమ్ప్రదానస్యైవ శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - స్వాత్మార్పణం భగవతి స్వాత్మసమర్పణం - తదేతత్ - నిగమస్య వేదోత్తరభాగస్య - ప్రమేయమితి శేషః, ఉపనిషద్భాగస్య ప్రతిపాద్యం - సత్యం నిత్యం - అక్షయిష్ణుపురుషార్థసాధనం - మన్య ఇత్యర్థః - అస్మద్గురుభిరజ్ఞాతమప్యహం జానామి - నిత్యనిరతిశయపురుషార్థసాధనం భగవత్యాత్మసమర్పణం వేదాన్తప్రతిపాద్యం త్వధికం జానామీత్యర్థః - గురవస్తు నైతజ్జానన్తీత్యభిప్రాయః - ఆపాతతో జానన్తోఽపి మహదనుగ్రహాభావాన్నానుష్ఠానోపయోగితయా నిస్సంశయం న జానన్తీతి తాత్పర్యం నిగమస్యేత్యనేనాస్మదుక్తార్థే వేదాన్తభాగః ప్రమాణమిత్యుక్తం - స చ ‘‘ఓమిత్యాత్మానం యుఞ్జీత’’ ‘‘ముముక్షుర్వై శరణమహం ప్రపద్యే’’ ఇత్యాదిరూపః - స్వాత్మార్పణమిత్యనేన చ ‘‘ఉపేత నారాయణం - హరిమాశ్రయేత’’ ఇత్యాద్యుక్తమాశ్రయణమాత్మసమర్పణరూపమితి వివృతం - భగవతి స్వాత్మసమర్పణం నామ స్వాత్మనో భగవచ్ఛేషతైకస్వభావత్వానుసన్ధానపూర్వకం భగవతి స్వాత్మరక్షాభరసమర్పణరూపం, ఏవం నారాయణోపాయనం నామ తచ్చరణాగతిరిత్యుక్తం భవతి - సమనన్తరాధ్యాయే ఏతదుపాయనస్య తద్భక్త్యాత్మకత్వం వక్ష్యతి - ఏవం చ యథాధికారం భక్తిప్రపత్త్యన్యతరాత్మకం భగవత్సమాశ్రయణం కర్తవ్యమితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ నను గురుభిరజ్ఞాతమిదమన్తరేణాపి సదుపదేశకం కథం త్వం జ్ఞాతవానిత్యాశఙ్కాయాం భగవతో నారదస్యానుగ్రహాదేవేతి వక్తుం తస్య సామ్ప్రదాయికత్వమాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ తదేతద్దురవాపం దుర్లభం - జ్ఞానం - నరస్య సఖా భగవాన్నారాయణః - బదరికాశ్రమవాసీ - నారదాయాహ, ఉపదిష్ట

వాక్ - నను-యత్ర నారదశ్శ్రోతా నారాయణోవక్తా తస్మిన్నాదృశానాం కథమధికార ఇతిశఙ్కాంనిరాహ ॥ ఏకాన్తినామితి॥ఏకాన్తినామకించనానామనన్యప్రయోజనానాం-భగవతః-పాదారవిన్దరజసా- ఆప్లుతానాంస్నాతానాం-దేహినాం-భగవత్సేవాసక్తానాంసర్వేషామపి-తత్ జ్ఞానం-స్యాదేవ, నతూత్తమానామేవేతినియమః ॥౨౭॥ అతఏవ,మయాఽపినారదాచ్ఛ్రుతమిత్యాహ॥శ్రుతమితి॥విజ్ఞానేనవివేకాదిజన్యేన-సంయుతం-జ్ఞానంశాస్త్రోత్థం - విశుద్ధంభాగవతధర్మరూపం,భగవద్యాథాత్మ్యవేదినో-నారదాచ్ఛ్రుతం-శ్రవణేనజ్ఞాతం , భగవతోనారదస్యవచసాంశ్రవణాన్మమజ్ఞానవిజ్ఞానసమ్పత్తిరభూదిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥తత్రవిస్మితాః పృచ్ఛన్తిదైత్యకుమారాః॥ప్రహ్లాదేతి॥ హేప్రహ్లాద-త్వం -వయంచాప్య-తాభ్యాంగురుపుత్రాభ్యాం,వృతేవినాఅన్యం-గురుం-నవిద్మహే॥ ఏతదాగమనాత్పూర్వమేవాహంనారదపార్శ్వంగతఇత్యత్రాహుః-బాలానామపిశిశూనామపిసతా-మస్మాక,మేతావేవ-ఈశ్వరౌనియన్తారౌ- అతస్తవాన్యత్రగమనంనసమ్భవతి ॥ ౨౯ ॥ నారదఏవాత్రాగతఇత్యపినసమ్భవతీత్యాహుః॥ బాలస్యేతి ॥అన్తఃపురస్థస్య-బాలస్య-తవ-మహతోనారదస్య-సఙ్గోదురన్వయోదుర్ఘటః-సౌమ్య-నోఽస్మాకం- సంశయంఛిన్ధిఅపనుద- విశ్రమ్భకారణంవిశ్వాసహేతు-స్స్యాచ్చేత్ అసమ్భావితత్వేనాస్మాభిరవిశ్వసనీయోనారదసఙ్గమఉక్తః - తత్రయద్యస్మద్విశ్వాసహేతురస్తి- చేత్తదుపపాదనపూర్వకంతత్సఙ్గతివిషయంసంశయంఛన్ధీత్యర్థః ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః ॥

సాప్లుతదేహీనాంస్యాత్ ॥౨౭॥శ్రుతమేతన్మయాపూర్వంజ్ఞానంవిజ్ఞానసంయుతమ్।ధర్మంభాగవతంశుద్ధంనారదాద్దేవదర్శనాత్॥౨౮॥ దైత్యపుత్రాఊచుః ॥ ప్రహ్లాదత్వంవయంచాపినర్తేఽన్యంవిద్మహేగురుమ్।ఏతాభ్యాంగురుపుత్రాభ్యాంబాలానామపిహీశ్వరౌ॥౨౯॥ బాలస్యాన్తఃపురస్థస్యమహత్సఙ్గోదురన్వయః।ఛిన్ధినస్సంశయంసౌమ్య స్యాచ్చేద్విస్రమ్భకారణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః.

శ్రీనారదఉవాచ॥ఏవం దైత్యసుతైః పృష్టోమహాభాగవతోఽసురః। ఉవాచస్మయమానస్తాన్ స్మరన్మదనుభాషితమ్॥౧॥ ప్రహ్లాదఉవాచ ॥ పితరిప్రస్థితేఽస్మాకంతపసేమన్దరాచలమ్।యుద్ధోద్యమంతదాచక్రుర్విబుధాదానవాన్ప్రతి॥౨॥పిపీలికైరహిరివదిష్ట్యాలోకోపతాపనః । పాపేనపాపోఽభక్షీతివాదినోవాసవాదయః॥ ౩॥ తేషామపబలోద్యోగంనిశామ్యాసురయూథపాః।వధ్యమానాస్సురైర్భీతాదుద్రువుస్సర్వతోదిశమ్॥౪॥ కళత్రపుత్రవిత్తాప్తాన్గృహాన్పశుపరిచ్ఛదాన్।నావేక్షమాణాస్త్వరితాస్సర్వేప్రాణపరీప్సవః॥౫॥వ్యలుమ్పన్రాజశిబిరమమరాజయకాఙ్క్షిణః।ఇన్ద్రస్తురాజమహిషీంమాతరంమమచాగ్రహీత్॥ ౬ ॥నీయమానాంభయోద్విగ్నాంక్రన్దన్తీంకురరీమివ।యదృచ్ఛయాఽగతస్తత్రదేవర్షిర్దృష్టవాన్పథి॥౭॥ప్రాహచైనాంసురపతేనేతుంనార్హస్యనాగసమ్।ముఞ్చముఞ్చమహాభాగసతీంపరపరిగ్రహామ్॥౮॥ ఇన్ద్రఉవాచ॥ఆస్తేఽస్యాజఠరేవీర్య

దైత్యకుమారైరేవంపృష్టః ప్రహ్లాదస్తత్సఙ్గతిహేతుముపపాదయన్తత్త్వత్రయయాథాత్మ్యోపదేశపూర్వకంసపరికరంభగవద్భక్తియోగముపదిష్టవానిత్యాహభగవాన్నారదః ॥ ఏవమితి॥ ఏవంఇత్థం, దైత్యసుతైః,పృష్టో,భాగవతోత్తమః ప్రహ్లాద-స్తాన్దైత్యసుతాన్ప్రతి,స్మయమానః-మయానారదేనా-సుభాషితం-స్మర-న్నువాచ ॥ ౧ ॥ తదేవాహ॥పితరీత్యాదినా ॥ అస్మాకం-పితరిహిరణ్యకశిపౌతపసేతపఃకర్తుం - మన్దరాచలంప్రతి-ప్రస్థితేప్రయాతేసతి,ఇన్ద్రాదయోవిబుధాదేవా-దానవాన్ప్రతి-యుద్ధోద్యమంచక్రుః ॥ ౨ ॥ కథంభూతాస్సన్తః ,లోకోపతాపనఃలోకానాందుఃఖకారీపాపఃపాపాత్మాస్వపాపేనైవ-దైవా-త్పిపీలికైః-రహిస్సర్పఇవఅభక్షీభక్షిత-ఇతివాదినోవదన్తస్సన్తః॥౩ ॥ తేషాంవాసవాదీనాం - బలోద్యోగంబలప్రయుక్తయుద్ధోద్యోగం , నిశామ్యదృష్ట్వా-సురైర్వధ్యమానాఃఅతఏవ- భీతాస్సన్తో-ఽసురయూథపా-స్సర్వే,త్వరితాస్సర్వతోదిశం-దుద్రువుః-పలాయితవన్తః ॥౪ ॥ కథంభూతాః-కళత్రాదీన్నావేక్షమాణాః తేషుత్యక్తస్పృహాఇత్యర్థః ,తత్రహేతుః - ప్రాణపరీప్సవఃప్రాణమాత్రపరిత్రాణేచ్ఛవః - తత్రపరిచ్ఛదాభోగోపకరణాని ॥౫ ॥ జయకాఙ్క్షిణో-ఽమరాదేవాః-రాజ్ఞోహిరణ్యకశిపో-శ్శిబిరంగృహం-వ్యలుమ్పన్-సర్వస్వాపహారేణనాశితవన్తః,ఇన్ద్రస్తు,రాజ్ఞోహిరణ్యకశిపో-ర్భార్యాం-మమ-మాతరమగ్రహీత్ ॥ ౬ ॥ తాంచేన్ద్రేణనీయమానా-మతఏవ-భయేనో,ద్విగ్నాంకమ్పితాంకురరీమివ,క్రన్దన్తీంరుదన్తీం , దేవర్షిర్నారదో - యదృచ్ఛయో-పగతః,పథిదదర్శ,ప్రాహచ॥తదేవాహ॥ హేసురపతేఅనాగసంనిరపరాధా,మేనాం,నేతుంనార్హసి-అతో- హేమహాభాగ,పరేణాన్యేన,పరిగృహీతాంపరదారానిత్యర్థః,ముఞ్చముఞ్చ ॥౭॥౮॥ ఇత్యుక్తఆహేన్ద్రః॥ఆస్తఇతి॥అస్యాః,జఠరేకుక్షౌ

అసహ్యమస్మాభిస్సోఢుమశక్యం, సురద్విషో హిరణ్యకశిపోః, వీర్యం, గర్భరూపేణవర్ధమాన, మాస్తే, అతోఽనయా, ప్రసవపర్యన్తం, మాస్యతాం మత్సమీపే స్థీయతాం, తతశ్చ, అర్థస్య, పదవీం మార్గం, గతస్సన్, మోక్ష్యే, జాతం పుత్రం హత్వా ఏనాం త్యజామీత్యర్థః ❀ ॥౯॥ ❀ ఏవముక్తో దేవర్షిరాహ ॥ సోఽయమితి ॥ సోఽయం గర్భస్థశ్శిశుః, త్వయా హన్త్రా, సంస్థాం మరణం న ప్రాప్స్యతే, తత్ర హేతుం వదన్ తమిమం విశినష్టి ॥ నిష్కిల్బిషః మరణనిమిత్తప్రాచీనకిల్బిషరహితః, తత్కుతః, మహాభాగవతః, భగవద్భక్త్యైవ తథా, తత్కిల్బిష ఇతి భావః, మహాగుణైః, శ్రేష్ఠః, అనన్తస్య భగవతోఽనుచరః, బలీ మహాబలసమ్పన్నః, యద్యపి గర్భస్థదశాయాం స్వానుగ్రహాత్పూర్వం న భాగవతత్వాదయో ధర్మా, స్తథాపి, సమనన్తరమేవ స్వేనానుగ్రహీష్యమాణస్య, పునర్జన్మకాలే "జాయమానం హి పురుషం యం పశ్యే,, దిత్యుక్తరీత్యా భగవత్కటాక్షిష్యమాణస్యోక్తధర్మాన్వయ ఇత్యభిప్రాయేణ నిష్కిల్బిష ఇత్యాదీని విశేషణాన్యుక్తాని, నన్వేవముక్తాం ప్రతిస్యోపదేశేసతి తద్గర్భస్థస్యోక్తధర్మసమ్పత్తిః, తస్య తద్ధర్మసమ్పత్తౌ హి తద్ధేతుకస్తత్త్యాగ, ఇతీతరేతరాశ్రయత్వమితి, కథం దేవర్షిర్నైవముక్తమితిచే, న్మైవం గర్భస్థం నితరామీశ్వరకటాక్షవిషయ, మతఏవ,, ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛా సుకృతం తథా । విష్ణోః కటాక్షః అద్వేష ఆనుకూల్యం చ సాత్త్వికైః । సంభాషణం షడేతాని హ్యాచార్యప్రాప్తిహేతవ,, ఇత్యుక్తహేతుషట్కసమ్పన్నం, దైవజ్ఞో దేవర్షిర్గాలక్ష్యత్వమైతస్యామనుచ్యమానాయామప్యహముక్తధర్మయుక్తం నూనం కరవాణి, అతోఽయం త్వయా సంస్థాం న ప్రాప్స్యతీత్యుక్తవానితి నేతరేతరాశ్రయః ❀ ॥౧౦॥ ❀ ఇతీత్థం, ముక్త, ఇన్ద్రో దేవర్షేర్నారదస్య, వచో మానయన్నాదరవాదమ్యపగచ్ఛన్, తాం రాజమహిషీం విహాయ, అనన్తస్య భగవతః, ప్రియో, యోఽహం తస్య మమ, భక్త్యా ఏనాం మన్మాతరం పరిక్రమ్య ప్రదక్షిణీకృత్య, దివం ప్రతి, యయౌ ❀ ॥౧౧॥ ❀ తతః ఋషిర్నారదః, మమ మాతరం స్వాశ్రమం

మవిషహ్యం సురద్విషః। ఆస్యతాం ప్రసవో యావన్మోక్ష్యేఽర్థపదవీం గతః॥౯॥ నారద ఉవాచ॥ సోఽయం నిష్కి-
ల్బిషస్సాక్షాన్మహాభాగవతో మహాన్। న త్వయా ప్రాప్స్యతే సంస్థామనన్తానుచరో బలీ॥౧౦॥ ఇత్యుక్తస్తాం విహా
యేన్ద్రో దేవర్షేర్మానయన్వచః। అనన్తప్రియభక్త్యైనాం పరిక్రమ్య దివం యయౌ ॥ ౧౧ ॥ తతో మన్మాతరమృషి
స్సమానీయ నిజాశ్రమమ్। ఆశ్వాస్యేహోష్యతాం వత్సే యావత్తే భర్తురాగమః॥ ౧౨ ॥ తథేత్యవాత్సీద్దేవర్షేర
న్తికే సాఽకుతోభయా। యావద్దైత్యపతిర్ఘోరాత్తపసో న న్యవర్తత॥౧౩॥ ఋషిం పర్యచరత్తత్ర భక్త్యా పర
మయా సతీ। అన్తర్వత్నీ స్వగర్భస్య క్షేమాయేచ్ఛాప్రసూతయే॥ ౧౪ ॥ ఋషిః కారుణికస్తస్యాః ప్రాదాదుభ
యమీశ్వరః। ధర్మస్య తత్త్వం జ్ఞానం చ మామప్యుద్దిశ్య నిర్మలమ్॥ ౧౫ ॥ తత్తు కాలస్య దీర్ఘత్వాత్ స్త్రీత్వాన్మా
తుస్తిరోదధే। ఋషిణాఽనుగృహీతం మాం నాధునాఽప్యజహాత్స్మృతిః॥౧౬॥ భవతామపి భూయాన్మే యది

ప్రతి, సమ్యగానాయాసేనో, న్నీయ గమయిత్వా, ఆశ్వాస్య సాన్త్వయిత్వా హే వత్సే, బాలే తవ భర్తు, ర్యావదాగమస్తావత్పర్యన్తం త్వయా, ఇహ అస్మిన్, మదాశ్రమే ఉష్యతాం స్థీయతా, మిత్యవాచేతి శేషః ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తత స్తథేత్యఙ్గీకృత్య, సా మన్మాతా దేవర్షేః అన్తికే సమీపే, నాస్తి కుతోఽపి భయం యస్యాః, సా తాదృశీ అవాత్సీత్ ఉషితవతీ ❀ ॥౧౩॥ ❀ దైత్యపతి ర్ఘోరాత్, తపసో, యావన్న న్యవర్తత, తావత్సతీ మన్మాతా, అన్తర్వత్నీ గర్భిణీ, స్వగర్భస్య, క్షేమాయ, ఇచ్ఛయా, భర్త్రాగమనానన్తరం ప్రసూతయే చ, పరయా, భక్త్యా, ఋషిం నారదం పర్యచరత్ శుశ్రూషితవతీ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ ఈశ్వరస్సమర్థః ఋషిః, తస్యాః పరిచరన్త్యాః మన్మాతుర్మామప్యుద్దిశ్య, నిర్మలం ధర్మస్య, తత్త్వం జ్ఞానం చే, త్యుభయం, ప్రాదాత్ ధర్మో భగవద్భక్తియోగలక్షణ, స్తస్య, తత్త్వం యాథాత్మ్యం తదఙ్గభూతం జ్ఞానం దేహవివిక్తప్రత్యగాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం చా, దాత్ ఉపదిష్టవానిత్యర్థః ❀ ॥౧౫॥ ❀ తద్గర్భాయాముపదిష్టం తదుభయం మమ, మాతుః స్త్రీత్వాత్ కాలస్య దీర్ఘత్వాచ్చ, తిరోదధే విస్మృతమభూదిత్యర్థః ఋషిణా భగవతా నారదేనా - నుగ్రహీతం మాం తు సా స్మృతిః తదుపదేశజనితం స్మృత్యాత్మకం జ్ఞానం అధునాఽపి నాజహాత్ - న తత్యాజ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తదేవం,, ప్రహ్లాదత్వ,, మిత్యాదినా యద్దైత్యకుమారైః పృష్టం తస్యోత్తరముక్తం - అథైతత్సంప్రదాయాగతధర్మస్వరూపజ్ఞానజిఘృక్షావగ్నతేచేద్భవతాం మదనుగ్రహేణ తదుభయం సమ్పత్స్యత ఇత్యాహ ॥ భవతామపీతి ॥ యది, భవన్తో మద్వచః, శ్రద్దధతే మదుక్తార్థగ్రహణతద్దృఢీకారవిషయే త్వరాయుక్తాశ్చేత్ - భవతామపి, తదుభయం భూయాత్, శ్రద్ధానన్తరేణోపదిష్టమపి తత్త్వం - న ప్రతిష్ఠితం భవతీత్యాహ ॥ వైశారదీతి ॥ వైశారదీ నిపుణతరా, ధీస్తత్త్వవిషయా బుద్ధిః, స్త్రీణాం బాలానాం చ శ్రద్ధాత ఏవ, భూయాత్. న తు తాం వినేత్యర్థః - తత్ర దృష్టాన్తః ॥ మే యథేతి ॥ యథా - శ్రద్ధావతో మమ వైశారదీ బుద్ధిరభూత్ శ్రద్ధారహితాయా మన్మాతుర్నా

భూత్ ఏవం సర్వేషాం బాలానాం స్త్రీణాంచ శ్రద్ధాత ఏవ జ్ఞానం - ప్రతిష్ఠితం - భవత్యస్య ధామన్మాతురివ ప్రతిష్ఠితమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ తదేవం తేషాం శ్రద్ధాముత్పాద్య శ్రద్ధాయుక్తాన్ శుశ్రూషూన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్య తేభ్యో భగవద్భక్తియోగముపదిదిక్షుస్తావత్తదఙ్గభూత ప్రకృతివియుక్తాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశతి ॥ జన్మాద్యా ఇత్యాదినా ॥ తావజ్జీవాత్మస్వరూపం, దేహాద్విలక్షణం, వివక్షుర్దేహధర్మానాహ ॥ జన్మాద్యా ఇతి ॥ ఈశ్వరీగుణపరిణామాపాదనసమర్థా, మూర్తిరాకారో, యస్య, తేన, కాలేన నిమిత్తభూతేన ,,జాయతేఽస్తి వర్ధతే విపరిణమతేఽపక్షీయతే నశ్యతి,, త్యేవం - రూపా - ఇమే షడ్భావవికారాః - దృష్టాః ప్రత్యక్షముపలభ్యమానాః - దేహస్యైవ - ధర్మాః - నాత్మనః - యథా వృక్షే - సత్యేవ ఫలానాం జన్మాదయో దృశ్యన్తే - న వృక్షస్య - తద్వదాత్మన్యేకరూపత్వేనైవావస్థితేఽస్య దేహస్య దృష్టా ఇత్యర్థః ॥ ఆత్మవ్యతిరిక్తస్య స్థిరస్యైకరూపస్య వస్తునోఽభావాత్కథం చిత్ప్రదర్శనార్థం న స్థిరషడ్భావవికారవానపి వృక్ష ఆత్మస్థానీయత్వేన దర్శితః ॥ ౧౮ ॥ తదేవం దేహధర్మైస్తద్వైలక్షణ్యాదాత్మనో దేహాద్భేదో దర్శితః, అథ స్వధర్మైరేవాత్మనో దేహాద్భేదమాహ ॥ ఆత్మేతి ॥ ఆత్మేతి విశేష్యనిర్దేశః - ఆత్మా ప్రత్యగాత్మా - నిత్యః - ఉత్పత్తివినాశరహితః - అవ్యయః అపక్షయరహితః - అవిక్రియః అవశిష్టభావత్రయరహితః - యద్యపి ,,దృష్టా దేహస్యానాత్మన,, ఇత్యనేనైవ షడ్భావవికారరాహిత్యముక్తం - తథాఽపి - ఫలానామివ వృక్షస్యేతి దృష్టాన్తబలాద్యథా ఫలగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయస్యాపి వృక్షస్య స్వగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వమేవం దేహగతోత్పత్త్యాద్యాశ్రయత్వాభావేఽపి స్వగతోత్పత్త్యాద్యన్తరాశ్రయత్వం ప్రసక్తం తదనేన నిషిధ్యతే - ఏవంచ స్వతోఽన్యతో వా షడ్భావవికారరహిత ఇతి ఫలితం, శుద్ధః ప్రాకృతరాగాదిగుణైరకలుషితస్వరూపః ఏకః జ్ఞానైకాకారతయా సర్వేషు దేహేష్వేకరూపః ,,ఏకో బ్రహ్మ,, రితివజ్జాత్యభిప్రాయక ఏకత్వవ్యపదేశః న తు వ్యక్త్యైకత్వాభిప్రాయకః, ఆత్మవ్యక్తిబహుత్వస్య బహుప్రమాణప్రతిపన్నత్వాత్ - క్షేత్రం శరీరం జానాతీతి తథా

శ్రద్ధధతే వచః। వైశారదీ ధీశ్శ్రద్ధాతః స్త్రీబాలానాంచ మే యథా ॥ ౧౭ ॥ జన్మాద్యాష్షడిమే భావా దృష్టా దేహస్యనాత్మనః। ఫలానామివ వృక్షస్య కాలేనేశ్వరమూర్తినా ॥ ౧౮ ॥ ఆత్మా నిత్యోఽవ్యయశ్శుద్ధ ఏకః క్షేత్రజ్ఞ ఆశ్రయః। అవిక్రియస్స్వదృగ్ఘేతుర్వ్యాపకోఽసఙ్గ్యనావృతః ॥ ౧౯ ॥ ఏతైర్ద్వాదశభిర్విద్వానాత్మనో లక్షణైః పరైః। అహం మమేత్యసద్భావం దేహాదౌ మోహజం త్యజేత్ ॥ ౨౦ ॥ స్వర్ణం యథా గ్రావసు హేమకారః క్షేత్రేషు యోగైస్తదభిజ్ఞ ఆప్నుయాత్। క్షేత్రేషు దేహేషు తథాఽఽత్మయోగైరధ్యాత్మవిద్బ్రహ్మగతిం లభేత ॥ ౨౧ ॥ అష్టౌ ప్రకృతయః ప్రోక్తాస్త్రయ ఏవ హి తద్గుణాః। వికారాష్షోడశాచార్యైః పుమానేకస్సమన్వయాత్ ॥ ౨౨ ॥

మమేదం శరీరమితి జానన్నిత్యర్థః అనేన జ్ఞాతృత్వముక్తం స్వదృక్ స్వం పశ్యతీతి స్వదృక్ - స్వస్మై భాసమానః అనేన జ్ఞానస్వరూపత్వముక్తం ఆశ్రయః దేహేన్ద్రియాదీనామాధారః, హేతుః దేహేన్ద్రియాణాం వ్యాపారహేతుః - వ్యాపకః ధర్మభూతజ్ఞానేన వ్యాపకః - స్వరూపస్యాణుత్వాత్ అసఙ్గీ జీవాన్తరేణాసంబన్ధరహితః - అనావృతః స్వరూపస్వభావతిరోధానరహితః - ఇదం ముక్త్యవస్థం స్వాభావికం జీవాత్మస్వరూపం, యద్వా, అనావృతః స్వరూపతిరోధానరహితః - బద్ధదశాయామపి ధర్మభూతజ్ఞానస్యైవ కర్మణా తిరోహితత్వాత్ - దేహాస్త్వనిత్యాః వ్యయవానశుద్ధో దేవమనుష్యాదిరూపేణ నానావిధః జ్ఞానానాశ్రయోఽస్యేషాం యావత్ప్రవృత్తమనాశ్రయః విరాగహేతుః వ్యాప్యః పితృపుత్రత్వాదిసంబన్ధవాంశ్చ సంకోచధర్మక ఇతి భావః ॥ ౧౯ ॥ అస్త్వేవం దేహాత్మనోః పరస్పరవైధర్మ్యం - తతః కిమ్ - ఇత్యత ఆహ ॥ ఏతైరితి ॥ విద్వాన్ ఇత్థం దేహాత్మనోర్యాథాత్మ్యవిత్ - ఏతైరుక్తైర్ద్వాదశభిః - ఆత్మనో లక్షణైః - పరైః దేహాదుత్కృష్టత్వాపాదకైః - దేహాదౌ - ఆదిశబ్దేన దేహానుబన్ధిపుత్రాదిసంగ్రహః - అహం మమేత్యసదభిమానం - మోహజమజ్ఞానజం - త్యజేత్ - దేహాత్మాభిమానాదికం త్యక్త్వోక్తలక్షణలక్షితాత్మస్వరూపావలోకనపరో భవేదితి భావః ॥ ౨౦ ॥ తతోఽపి - కిమత ఆహ ॥ స్వర్ణమితి ॥ యథా - హేమకారః - తదభిజ్ఞః - హేమప్రకృతీనాం గ్రావ్ణామభిజ్ఞః - ప్రథమం - క్షేత్రేషు హేమగ్రావ్ణాముత్పత్తిభూమిషు యోగైరన్వేషణాదిభిరుపాయైః - ఆప్నుయాత్ - గ్రావ్ణ ఇతి శేషః, విభక్తివిపరిణామేనానుషఙ్గో వా - పశ్చాద్దహనాదిభిరుపాయైః - గ్రావసు - హేమ - ఆప్నుయాత్ - ఏవం - దేహరూపేషు క్షేత్రేషు, ఆత్మయోగైర్దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యవివేచనసాధనైరుపాయైః - ఆత్మవిత్ ఉక్తవిధాత్మయాథాత్మ్యదర్శీ - పశ్చాద్బ్రహ్మణః స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతః పురుషోత్తమస్య - గతిమవగతిం తద్యాథాత్మ్యజ్ఞానం లభేత ప్రాప్నుయాత్ - యథావస్థితతత్సాక్షాత్కారం లభేతేత్యావత్ ॥ ౨౧ ॥ ఏవం జ్ఞానయోగస్య భగవత్సాక్షాత్కారావహభక్తియోగాఙ్గత్వముక్తం ,,ఏతైర్ద్వాదశభి,, రిత్యాదినోక్తాసద్భావత్యాగప్రకారం ,,క్షేత్రేషు దేహేషు తథాఽఽత్మయోగై,, రిత్యుక్తమేవ దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపవిమర్శనంచ సప్రకారం ప్రప

శ్చయత్॥అష్టావిత్యాదిభిః పఞ్చభిః, తావదష్టౌప్రకృతయః,, భూమిరాపోఽనలోవాయుఃఖంమనోబుద్ధిరేవచ॥అహఙ్కారఇతీయంమేభిన్నాప్రకృతిరష్టధే,, త్యుక్తరిత్యాఉక్తాఅష్టౌప్రకృతయః- అత్రభూమ్యాదిశబ్దైర్గన్ధాదితన్మాత్రసహితానిపృథివ్యాదీన్యుచ్యన్తేబుద్ధిశబ్దేనమహత్తత్త్వంత్రయస్సత్త్వాదయః -తద్గుణాఏవప్రకృతిగుణాఏవ-నత్వాత్మనోగుణాః-షోడశ-వికారావికృతయః- తేచకర్మజ్ఞానోభయేన్ద్రియాణిదశ-పఞ్చప్రాణాః-బుద్ధిశ్చిత్తంవా - ఏకం,సంభూయషోడశ - ఆచార్యైఃగీతాచార్యాదిభిః - ప్రోక్తాః-పుమానేకఃఏకస్మిన్ఛరీరేఏకఃపుమాన్జీవః - ప్రోక్తః-కుతః-సమన్వయాత్-ఏవమేవహిప్రతిశరీరంనియమేనసుఖదుఃఖప్రతిసన్ధానజీవేశ్వరబద్ధముక్తశిష్యాచార్యజ్ఞాత్రాదివ్యవస్థాయాస్సమన్వయాదుపపత్తేరితిభావః-సర్వశరీరేష్వజీవైకత్వేఉక్తవిధావ్యవస్థాదుర్ఘటాస్యాదితిభావః ॥ ౨౨ ॥ దేహస్తు-సర్వసంఘాతఃప్రకృతివికృతిసంఘాతాత్మకః-సచ-జగజ్జఙ్గమ- స్తస్థుస్థావరశ్చ-ఇతిద్వివిధః -ఏవంవస్తుస్థితిరితిభావః-అస్త్వేవంప్రస్తుతస్యాత్మవివేచనస్యకిమాయాతం-తత్రాహ ॥ అత్రైవేతి ॥ అత్రైవదేహఏవ-పురుషఃప్రత్యగాత్మాన్వేష్యఃవివేచనీయః-కథంకింకుర్వన్-నేతినేతీతి- ఇతిశబ్దఃప్రత్యక్షదృష్టప్రకారద్యోతకః - ఇతినేతిఏవంవిధోనభవతిగన్ధవాన్నభవతిరసవాన్నభవతిరూపవాన్నభవతీత్యేవంప్రకారేణేత్యర్థః -అతత్ ఆత్మవ్యతిరిక్తం-యద్యత్పృథివ్యాదివస్తు-త-త్త్యజన్ -తస్మిన్నాత్మబుద్ధిమకుర్వన్-తద్విలక్షణఆత్మాఽన్వేషణీయఇత్యర్థః-అనేన ,, అహంమమేత్యసద్భావందేహాదౌమోహజంత్యజే ,,దిత్యుక్తంవివృతంభవతి ॥ ౨౩ ॥ ,,తథాత్మయోగైరి,,త్యుక్తానాత్మయోగాన్వివృణ్వన్-తైర్మృగ్యఇత్యాహ॥అన్వయేతి॥అన్వయవ్యతిరేకేణ అన్వయేనవ్యతిరేకేణచ - అహంజానామీచ్ఛామిద్వేష్మీత్యేవంబుద్ధీచ్ఛాదీనాంజ్ఞానరూపాణాంజ్ఞాతర్యహమర్థఏవాన్వయేనవ్యతిరేకేణమమశిరఃపాణిఃపాద ఇతిసర్వావయవేభ్యోవ్యతిరేకప్రతీత్యాచ - త్యేవంరూపేణవివేకేనఅనాత్మనోవిభాగేన-ఉశతానిర్మలేనా- త్మనా-అహంమమేతి - ప్రతీయమానేనాత్మనా,అహంప్రతీత్యాచేత్యర్థః-సర్గస్థానసమామ్నాయైఃసర్గస్థిత్యాదిపరవేదాన్తవాక్యార్థానుసన్ధానై - రేతైరుపాయై-ర్దేహాదిభ్యఃపరమాత్మానం-విమృశద్భి - రసత్త్వ

దేహస్తుసర్వసఙ్ఘాతోజగత్తస్థురితిద్విధా।అత్రైవమృగ్యఃపురుషోనేతినేతీత్యతత్త్యజన్॥౨౩॥అన్వయవ్యతిరేకేణవివేకేనోశతాఽఽత్మనా।సర్గస్థానసమామ్నాయైర్విమృశద్భిరసత్వరైః।౨౪॥బుద్ధేర్జాగరణంస్వప్నస్సుషుప్తిరితివృత్తయః।తాయేనైవానుభూయన్తేసోఽధ్యక్షఃపురుషఃపరః॥౨౫॥ఏభిస్త్రివర్ణైఃపర్యస్తైర్బుద్ధిభేదైఃక్రియోద్భవైః।స్వరూపమాత్మనోబుద్ధ్యేద్గన్ధైర్వాయుమివాన్వయాత్॥౨౬॥ఏతద్ద్వారోహిసంసారోగు

రైరవ్యగ్రచిత్తైఃవుమ్భి - రాత్మామృగ్యఇతిపూర్వేణాన్వయః - సన్మూలాస్సోమ్యేమాస్సర్వాఃప్రజాఇత్యాదిసర్గస్థానాదిసమామ్నాయార్థానుసన్ధానైరిత్యుక్తేభ్యోఽన్యేప్యాత్మవిమర్శనోపాయాఃపరమాత్మశేషత్వతచ్ఛరీరత్వాదయోఽవగన్తవ్యా ఇత్యభిప్రాయేణసర్గస్థానసమామ్నాయైరిత్యుక్తం ॥ ౨౪ ॥ అన్యానపితద్విమర్శనోపాయాన్వదన్తైః ప్రత్యగాత్మస్వరూపందేహవిలక్షణమవగచ్ఛేదిత్యాహ॥ బుద్ధేరితి॥జాగరణం-స్వప్న- స్సుషుప్తి-రిత్యే-తాస్తిస్రో-బుద్ధేర్వృత్తయఃవ్యాపారాః-తా-వృత్తయో,యేనైవా,నుభూయన్తేస ఏవ,పరఃదేహేన్ద్రియబుద్ధ్యాదిభ్యోఽన్యః , అధ్యక్షఃదేహాదీనాంద్రష్టా,ధారకోవా-పురుషఃప్రత్యగాత్మా - జాగరణంనామబాహ్యేన్ద్రియవ్యాపారానువిద్ధాబుద్ధివృత్తిః , స్వప్నఃతదననువిద్ధా , సుషుప్తిఃబుద్ధివృత్త్యుపరమఃతదుపరమోఽపితత్సంబన్ధ్యేవేతిబుద్ధేర్వృత్తయఇత్యుక్తంఏతద్వృత్తిత్రయజ్ఞానాశ్రయత్వేనయః ప్రతీయతేసప్రత్యగాత్మేతిభావః ॥ ౨౫ ॥ ఏతదేవసదృష్టాన్తంవిశదయన్నేవమాదిభిరుపాయైరాత్మస్వరూపం బుధ్యేదిత్యాహ ॥ ఏభిరితి ॥ ఏభిస్త్రివర్ణైస్త్రివిధైః - సత్త్వాదిగుణత్రయమూలకైర్వా - పర్యస్తైరస్థిరైః - క్రియోద్భవైః పుణ్యపాపాత్మకకర్మనిమిత్తైః - బుద్ధిభేదైః జాగరాదిభిస్త్రిభి - రుపలక్షిత - మాత్మన - స్స్వరూపం - విద్యాత్ - యథా - గన్ధైఃకుసుమాదిగతైః ఉపలక్షితం - తదాశ్రయం వాయుంబుధ్యతి - తద్వత్కుతః - అన్వయాత్ , జాగరణాద్యవస్థాత్రయఅన్వయాత్ అనువృత్తేః , యథాపవనాత్మకకర్మణాతత్తత్పఙ్కజాదికుసుమాదిగతంగన్ధమానీయ - తదాశ్రయతయాతదన్వితం ప్రవహన్తం వాయుం తతఃపృథగ్భూతముపలక్ష్యతే , పార్థివకుసుమాదిగతస్య గన్ధస్య నవాయురాశ్రయః - తదన్వయాచ్చవాయోస్తదాశ్రయత్వ , మతఏవ - తదన్వయాపాయే కేవలస్పర్శ గుణస్య వాయోరుపలబ్ధేః తతః గన్ధాత్పృథగేవవాయుస్స్వాభావికస్పర్శగుణ ఇతితం యథోపలక్షతే,- తథా - బుద్ధిభేదానస్వాభావికఆత్మగతాః , తేషాంస్వాభావికత్వే ఽన్యతమబుద్ధిభేదఽన్యతమస్యోపలబ్ధప్రసఙ్గః-కింతుకర్మాయత్తబుద్ధిసంబన్ధప్రయుక్తతద్వృత్త్యన్వయాత్తదనుభవోపలబ్ధేః,స్వాభావికస్త్వాత్మాతద్వృత్త్యనన్వితఏవ ,తతఃపృథగ్భూతఇత్యేవంతంబుధ్యేదిత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ తదేవందేహాదావసద్భావత్యాగప్రకా

రో దేహవిలక్షణత్వేనాత్మవిమర్శనప్రకారశ్చోక్తః ॥ అథైవంభూతస్య ప్రత్యగాత్మనః కుతస్తద్దేహాదిసంబన్ధరూపస్సంసారో-యస్మిన్నసద్భావ ఇత్యాశఙ్కాయాం త్రివర్ణైః క్రియోద్భవైరితి పరిహారస్సూచితః - తమేవవిశదయితుం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకదేహాత్మభ్రమాదిరూపాజ్ఞానాన్మోహనిమిత్తగుణకర్మసంబన్ధప్రయుక్తస్సంసారస్తతఏవాత్మస్వరూపప్రయుక్తత్వాభావాదపురుషార్థోఽప్యౌపాధికత్వాద్యావదుపాధిబుద్ధిసంబన్ధద్వారాఽనువర్తత ఇత్యాహ ॥ ఏతద్ద్వార ఇతి ॥ ఏషబుద్ధిసంబన్ధ ఏవ - ద్వారం-యస్య, స సంసారః, స్వప్నఇవ అల్పాస్థిరత్వాత్స్వప్నతుల్యః, అతఏవా-పార్థః అపురుషార్థోఽపి పుంసః ప్రత్యగాత్మనః - అస్య తే ప్రాప్యతే, కర్తుః పుంసశ్శేషత్వవివక్షయా షష్ఠీ - పుంసా సంసారః ప్రాప్యత ఇత్యర్థః - బుద్ధిసంబన్ధహేతుం వదన్ సంసారం విశినష్టి ॥ అజ్ఞానమూల ఇతి ॥ అజ్ఞానం, మూలంకారణం యస్య, అజ్ఞానమూలః - స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానమూలకబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధనిమిత్తో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసార ఇత్యర్థః కథముక్తవిధస్యాత్మనోఽజ్ఞానసంబన్ధ ఇతి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ సంసారమేవవిశినష్టి ॥ గుణకర్మనిబన్ధన ఇతి ॥ గుణకర్మాధీనః సత్త్వాదిగుణపరిణామానుగుణకర్మపరిపాకాధీన ఇత్యర్థః ॥ అయంభావః ॥ స్వభావతస్సర్వప్రత్యగాత్మనః "ఆత్మానిత్యోఽవ్యయః,, ఇత్యాద్యుక్తవిధా అప్యనాదికర్మణాసత్త్వప్రాకృతగుణసంస్పృష్టాః - అత్రాత్తత్తత్కర్మపరిపాకవశాద్గుణపరిణామః, తతస్స్వపరయాథాత్మ్యాజ్ఞానం, తతో గుణకర్మానురూపం పరమాత్మసృష్టబుద్ధీన్ద్రియసంబన్ధ - స్తతో దేహతదనుబన్ధిసంబన్ధరూపస్సంసార, స్తతో దేహాత్మాభిమాన, స్తతః పునః కర్మ - అతః పునర్గుణపరిణామాది, రిత్యేవం పరివృత్తిర్యావత్కర్మోపాధ్యనువర్తత ఇతి ॥ ౨౭ ॥ యతోఽయముక్తవిధస్యాప్యాత్మనో దేహాత్మభ్రమాదిరూపాజ్ఞానమూలకకర్మనిమిత్తస్సంసార, స్తస్మాద్భవద్భిః, కర్మనిర్హరణోపాయోఽనుష్ఠేయ ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాత్సంసారస్యాజ్ఞానమూలగుణకర్మాయత్తత్వాత్ - త్రిగుణాత్మనాం సత్త్వాదిగుణత్రయపరిణామహేతూ

ణకర్మనిబన్ధనః। అజ్ఞానమూలోఽపార్థోఽపి పుంసస్స్వప్నఇవాప్యతే ॥ ౨౭ ॥ తస్మాద్భవద్భిః కర్తవ్యః కర్మణాంత్రిగుణాత్మనామ్। బీజనిర్హరణం యోగః ప్రవాహోపరమో ధియః॥ ౨౮ ॥ తత్రోపాయసహస్రాణామయం భగవతోదితః। యదీశ్వరే భగవతి యథా యైరఞ్జసా రతిః॥ ౨౯ ॥ గురుశుశ్రూషయా భక్త్యా సర్వలాభార్పణేన చ। సఙ్గేన సాధుభక్తానామీశ్వరారాధనేన చ॥ ౩౦ ॥ శ్రద్ధయా తత్కథాయాం చ కీర్తనైర్గుణకర్మణామ్। తత్పాదామ్బురుహధ్యానాత్తల్లిఙ్గేక్షార్హణాదిభిః॥ ౩౧ ॥ హరిస్సర్వేషు భూతేషు భగవానాస్త ఈశ్వరః। ఇతి భూతాని మనసా కామైస్తైస్సాధు మానయేత్॥ ౩౨ ॥ ఇతి నిర్జితషడ్వర్గైః క్రియతే భక్తిరీశ్వరే। వాసుదేవే భగవతి యయా సం

ణాం-కర్మణాం - య-ద్బీజం మూలం - దేహాత్మభ్రమాదిరూపం తస్య - నిర్హరణం నిర్హరణోపాయాత్మకో యోగో-వక్ష్యమాణః- స చ-ధియః ప్రవాహః శబ్దాదివిషయకం జ్ఞానం-తస్యోపరతిరూపో భవద్భిః కర్తవ్యః ॥ ౨౮ ॥ వక్ష్యమాణభగవద్భక్తియోగస్యైవ బీజనిర్హరణోత్తమోపాయత్వమాహ ॥ తత్రేతి ॥ తత్ర తావశ్యం బీజనిర్హారోపాయేకర్తవ్యే సత్యు-పాయసహస్రాణాం మధ్యే-అయమేవోత్తమ ఉపాయః - కథితో-భగవతా-కోఽసౌ - యైస్సాధనై- ర్భగవతీశ్వరే-గతరనురాగః ప్రీతి-రఞ్జసా సుఖేన-యథా స్యాదిత్యేషః - స్వసాధనైరనుగృహీతా భగవతి రతిరిత్యేష ఏవోత్తమ ఉపాయ ఇతి " నాహం వేదైర్న తపసా న దానేన చ చేజ్యయా - భక్త్యా త్వనన్యయా శక్య అహమేవంవిధోఽర్జున,, ఇ" న మే భక్తః ప్రణశ్యతి,, త్యాదినా తత్ర తత్ర భగవతా ప్రోక్త ఇత్యర్థః - రతిరిత్యనేన నిరతిశయప్రీతిరూపాపన్నా భక్తిరుచ్యతే - తస్యా ఏవ సాక్షాద్భగవత్ప్రాప్తిహేతుత్వం సంసృతినివర్తకత్వం చ ॥ ౨౯ ॥ సా చ కైస్సాధనై ర్నిష్పద్యత ఇత్యపేక్షాయాం సాధనాని వదన్ త్రైరుపకృతేన ధ్యానయోగేన నిష్పద్యత ఇత్యాహ ॥ గుర్విత్యాదినా చతుర్భిః ॥ గురుశుశ్రూషయా గురూణాం పరిచర్యయా-గురుభ్యస్తత్త్వశ్రవణేచ్ఛయా వా - భక్త్యా గురూణాం భక్త్యోపాసనేన - సర్వేషాం గుర్వపేక్షితానాం మధ్యే - లాభః-లభ్యత ఇతి లాభః - స్వస్య సులభం యత్తస్య సమర్పణేన యథాశక్తి తదపేక్షితసమర్పణేనేత్యర్థః - సాధు యథా భవతి తథా భగవద్భక్తానాం-సఙ్గేన-సాధవస్సాధులక్షణలక్షితా - స్తేషాం-భక్తానాం సఙ్గేన వా- ఈశ్వరారాధనేన అర్చావిగ్రహారాధనేన-హృదయకమలస్థస్య మానసోపచారై రారాధనేన వా-అర్హణాదిభిరిత్యర్చారాధనస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ ౩౦ ॥ తత్కథాయాం-శ్రద్ధయా శ్రవణాసక్త్యా- ఈశ్వరస్య గుణానాం చకీర్తనై - స్తస్యేశ్వరస్య-పదామ్బురుహయో-ర్ధ్యానాత్ తల్లిఙ్గస్యార్చావిగ్రహస్య - ఈక్షణార్హణాదిభిః దర్శనపూజాదిభిః-ఆదిశబ్దేన ప్రణామపరిక్రమాదిసఙ్గ్రహః ॥ ౩౧ ॥ కించ, భగవానీశ్వరః-సర్వభూతేష్వ - న్తరాత్మతయా నర్తతే-అత - స్సర్వాణి భూతాని-భగవదాత్మకాని-ఇతి బుద్ధ్యా - యథాశక్తి-యథాయోగ్యం-తత్తదభ్యాతాన్య-పేక్షితైః కామై- స్సాధుమానయేత్-సమ్మానయేదిత్యనేన చ ॥ ౩౨ ॥

త్యైతైస్సాధనై-ర్నిర్జితై - షణ్ణాంకామక్రోధలోభమోహమదమాత్సర్యాణాం-వర్గై-ర్భగవతీ - శ్వరే-భక్తిః-క్రియతే. కర్తవ్యేత్యర్థః - భక్తిరహరహర్ధ్యానం - ఏవమహరహః క్రియమాణయాధ్యానాత్మికయాభక్త్యాప్రీత్యాత్మికాం ప్రకృష్టాం భావనాం లభత ఇత్యాహ ॥ వాసుదేవఇతి ॥ యయా-అహరహః క్రియమాణయా-గురుశుశ్రూషాదిసాధనానుగృహీతయా-అనుధ్యానాత్మికయా-ఉత్తరోత్తరసాక్షాత్కారేచ్ఛాత్మకపరభక్త్యపరపర్యాయయా - వాసుదేవే భగవతి - రతిం పరమభక్త్యపరపర్యాయభూతాం నిరన్తరానుబుభూషాత్మికాం ప్రీతిరూపాం-లభత ఇత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * ఏవంవిధభక్తియోగనిష్పత్తిలిఙ్గాని వదన్ తేన పరినిష్పన్నేన భగవద్భక్తియోగేన పరమాత్మానం ప్రాప్నోతీత్యాహ ॥ నిశమ్యేతి త్రిభిః ॥ యదా-భగవతో-గుణాన్ - నతుల్యాన్ ఇతరసాధారణాన్ - తథా - లీలాతనుభిః స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదివ్యావతారతనుభీ రామకృష్ణాదిభిః - కృతాని-కర్మాణి చేష్టితాని చ-నిశమ్య శ్రుత్వా - అతిహర్షేణ-ఉద్గతా ఉదఞ్చితాః - పులకా రోమాణి-అశ్రూణ్యానన్దబాష్పబిన్దవశ్చ - తైర్గద్గదం యథాభవత్యేవం-ప్రోత్కణ్ఠోముక్తకణ్ఠః - ఉద్గాయత్యుచ్చైర్గాయతి- రౌతిస్వనతి-నృత్యతి * ॥ ౩౪ ॥ * సర్వదా చ-గ్రహగ్రస్త ఇవ-హసతి-క్వచిదాక్రన్దతే * రోదతి-క్వచిచ్చ-ధ్యాయతి-క్వచిచ్చ-జనం భగవదాత్మకం వన్దతే నమస్కరోతి - క్వచిచ్చ - పునః పునః-శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ గతత్రపో నిర్లజ్జః- హే నారాయణ, జగత్పతే-హరే-ఇతీత్థం-వక్తి వదతి-తదేత్యుత్తరేణాన్వయః-ఇయమేవ భక్తియోగస్య నిష్పత్త్యవస్థేతి భావః * ॥ ౩౫ ॥ * తదా ఏవం పరినిష్పన్నభక్తియోగావస్థాయాం - పుమాన్ భక్తియోగనిష్ఠః - మహీయసా సర్వోత్తమేన- భక్తియోగరూపేణోపాయేన ప్రాగభ్యానసానే-ముక్తం-సమస్తం బన్ధనం భగవత్ప్రాప్తివిరోధిపూర్వోత్తరపుణ్యపాపాత్మకాఘరూపం- యస్మాత్తాదృశః-నిర్దగ్ధః నితరాం దగ్ధః - బీజానుశయః సంసృతిమూలభూతకర్మవాసనాత్మకో-యస్య-తస్య - భగవతో- భావః ప్రకారః ఆకృతిరిత్యర్థః-తస్య భావో భావనా - అనుధ్యానం- తేనా-నుకృతః- ఆశయోఽన్తఃకరణం-ఆకృతిర్విగ్రహశ్చ-యస్య-భగవతా సమానరూప ఇత్యర్థః-అధోక్షజం భగవన్తం-ఉపైతి ప్రాప్నోతి * ॥ ౩౬ ॥ * ఉపైతు తతః కిం, మత ఆహ ॥ అధో

లభతే రతిమ్ ॥ ౩౩ ॥ నిశమ్య కర్మాణి గుణానతుల్యాన్వీర్యాణి లీలాతనుభిః కృతాని। యదాఽతిహర్షోత్పులకాశ్రుగద్గదం ప్రోత్కణ్ఠ ఉద్గాయతి రౌతి నృత్యతి ॥ ౩౪ ॥ యదా గ్రహగ్రస్త ఇవ క్వచిద్ధసత్యాక్రన్దతే * ధ్యాయతి వన్దతే జనమ్। ముహుః శ్వసన్వక్తి హరే జగత్పతే నారాయణేత్యాత్మరతిర్గతత్రపః ॥ ౩౫ ॥ తదా పుమాన్ముక్తసమస్తబన్ధనస్తద్భావభావానుకృతాశయాకృతిః। నిర్దగ్ధబీజానుశయో మహీయసా భక్తిప్రయోగేణ సమేత్యధోక్షజమ్ ॥ అధోక్షజాలమ్భమిహాశుభాత్మనశ్శరీరిణస్సంసృతిచక్రశాతనమ్। తద్బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం విదుర్బుధాస్తతో భజధ్వం హృదయే హృదీశ్వరమ్ ॥ ౩౭ ॥ కోఽతిప్రయాసోఽసురబాలకా హరేరుపాసనే స్వే హృది * ఛిద్రవ

క్షజేతి ॥ ఇహలోకే- అశుభాత్మనః తాపత్రయదుఃఖితమనసశ్శరీరిణః-సంసృతిచక్రం చక్రవత్పరివర్తమానాం అనిష్టరూపాం సంసృతిం- తస్యాః - శాతనం నివర్తకం - అధోక్షజస్య-ఆలమ్భః స్పర్శః, ప్రాప్తిరితి యావత్ -ఏవం భగవత్ప్రాప్తేరనిష్టనివర్తకత్వముక్త్వా - అభీష్టప్రాపకత్వమాహ ॥ తదధోక్షజాలమ్భనమేవ-బ్రహ్మనిర్వాణసుఖం- బ్రహ్మసంబన్ధి-యన్నిర్వాణం-నిర్వాణో మోక్షః - తద్దశాయామనుభూయమానమిత్యర్థః - తత్సుఖం-యస్మిన్-తాదృశం-యద్వా-నిర్వాణం నిరతిశయానన్దః - బ్రహ్మరూపం-యన్నిర్వాణం-తస్య - సుఖమనుభవరూపం, యస్మిన్-తాదృశం-బుధా బ్రహ్మవిదో-విదుః, యతోఽనిష్టనివర్తనేష్టప్రాపణక్షమ భగవత్ప్రాప్తిసాధనభూతస్తద్భక్తియోగః, తతో, యూయం, హృదయే హృద్గతే,, అయగతో,, హృదయస్థానగతే జీవ ఇత్యర్థః ,,హృదిహ్యయమాత్మే,,తి, శ్రుతేః-తస్మిన్, ఈశ్వరం నియన్తృతయాఽవస్థితం-హృదిహృదయపుణ్డరీకే, భగవన్తం, భజధ్వం అనేన ,,తమాత్మస్థం యేఽనుపశ్యన్తి ధీరాస్తేషాం సుఖం శాశ్వతం నేతరేషా,,మితి శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే * ॥ ౩౭ ॥ * ఏవం నిరతిశయానన్దస్థిరఫలభగవత్ప్రాప్తిసాధనతద్ధర్మానుష్ఠానస్య దుశ్శకత్వాశఙ్కాం నిరాసం ,,నహ్యచ్యుతం ప్రీణయతో బహ్వాయాస,, ఇత్యుపక్రమ్య తద్ధర్మ తదనుష్ఠానప్రకారకథనేన తదాశఙ్కాం నిరస్యాథైవమస్మిన్ సుకరే భగవద్ధర్మానుష్ఠానే - నకోఽపి ప్రయాస ఇత్యుపసంహరన్ వైరాగ్యజననాయ స్వర్గస్వారాజ్యాద్యర్వాచీనపురుషార్థస్య సాతిశయాల్పాస్థిరత్వం వక్తుం తావద్దృష్టాన్తతయా వైషయికస్యైహలౌకికసుఖస్య తుచ్ఛతామాహ ॥ క ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే అసురబాలకాః- స్వే స్వకీయే-హృదయపుణ్డరీకే- ఛిద్రవదాకాశవత్ - సతః వర్తమానస్య-సత్యస్య-సత్యకామత్వాదినిత్యావిర్భూతగుణాష్టకాశ్రయస్యాత్మనః పరమాత్మనః-అశేషదేహినాం , సామాన్యతః సాధారణతయా, సఖ్యుః ,,ద్వాసుపర్ణా,,త్యాది శ్రుత్యుక్తసఖ్యయుక్తస్య హరేరుపాసనేన , కోవా, అతీవ - ప్రయాసః-నకో,ఽపీత్యర్థః-విషయాణాం శబ్దాదీనా-ముపపాదనైరర్జనైః కిం నకిమపి - తేఽతితుచ్ఛా ఇతి భావః -ఛిద్రవత్సత ఇత్యనేన ,,యావాన్వా అయమాకాశస్తావానేషోఽన్తర్హృదయ ఆకాశ ,, ఇతి దహరవిద్యోదితభూతాకాశదృష్టాన్తోఽభిమతః, తత్ర

హి భూతాకాశస్య వాగ్నివాయుసూర్యాచన్ద్రమో విద్యున్నక్షత్రాదికృత్స్నజగదాధారత్వం హృదయపుణ్డరీకస్థస్య దహరాకాశస్య ప్రతిపాదితం ,, ఉభావగ్నిశ్చ వాయుశ్చ సూర్యాచన్ద్రమసౌ విద్యున్నక్షత్రాణి యచ్చాస్యేహాస్తి యచ్చ నాస్తి సర్వం , తదస్మిన్ సమాహిత ,, మితి , ఏవం హృదయపుణ్డరీకే దహరాకాశరూపేణ వర్తమానస్యాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తస్య హరేరుపాసనం సుశకమిత్యభిప్రాయః ॥ ౩౮॥ ,,కిం విషయోపపాదనై ,, రిత్యనేన సూచితం విషయాణామల్పాస్థిరత్వముపపాదయతి ॥ రాయ ఇతి ॥ రాయః ధనాని - సుతాదయ ఇత్యాదిశబ్దేన అన్యే పిత్రాదయో దేహానుబన్ధినో వివక్షితాః, మహీ క్షేత్రం, ఆజీవికారూపం విషయో వా, కుఞ్జరా గజాః , తేషాం కోశః శాలా - ధనకోశస్య రాయ ఇత్యనేనోక్తత్వాత్ , భూతయః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః , సర్వే చైతే, అర్థకామాః కామ్యమానా అర్థాః క్షణేనాల్పకాలేన, క్షణభఙ్గురమాయురవస్థానం - యేషాం తే - అత ఏవ, చఞ్చలా అస్థిరాః - మర్త్యస్య మరణశీలస్య పుంసః కియత్ప్రియం సుఖం - కుర్వన్తి జనయన్తి, న కియదపి, సాతిశయమస్థిరమల్పమేవ సుఖం జనయన్తి , న తు నిరతిశయమనన్తం స్థిరం చేత్యర్థః ॥ ౩౯॥ అథ తద్దృష్టాన్తేన స్వర్గాదేరపి సాతిశయాల్పాస్థిరత్వాన్యాహ॥ ఏవం హీతి॥ యథా, రాయః ప్రభృతిజన్యాని సుఖాని తుచ్ఛాని, ఏవం, క్రతుభిర్యాగాదికర్మభిః - కృతాస్సంచితాః - అమీ స్వర్గాదయో లోకా అపి, క్షయిష్ణవః నశ్వరాః, సాతిశయాః , న నిర్మలా అనిర్మలా దుఃఖమిశ్రాశ్చేత్యర్థః ॥ అత్ర ,,తద్యథేహ కర్మచితో లోకః క్షీయత ఏవమేవాముత్ర పుణ్యచితో లోకః క్షీయతే , ప్లవా హ్యేతే అదృఢా యజ్ఞరూపాః , పరీక్ష్య లోకాన్ కర్మచితా ,,నిత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽభిహితః - యత ఏవం - తస్మాత్ , అదృష్టశ్రుతిదూషణం న విద్యతే దృష్టం శ్రుతం వా దూషణం యస్య శ్రుతిస్మృతిభ్యామదూషితం కిం తు ప్రశస్తమిత్యర్థః , తం భక్త్యైవోపాయేన లభ్యం , పరం పరమపురుషం - మాత్మలబ్ధయే - భజత , ఆత్మలబ్ధయే, ఆత్మలాభాయ ఆత్మనస్స్వత్వాయేత్యర్థః ॥ అన్యథా సంసరత ఆత్మనోఽన్తతః స్థావరత్వాదిప్రాప్త్యా అసత్ప్రాయత్వై

త్సతః। సత్త్వాత్మనస్సఖ్యురశేషదేహినాం సామాన్యతః కిం విషయోపపాదనైః॥ ౩౮॥ రాయః కళత్రం పశవస్సుతాదయో గృహా మహీ కుఞ్జరకోశభూతయః। సర్వేఽర్థకామాః క్షణభఙ్గురాయుషః కుర్వన్తి మర్త్యస్య కియత్ప్రియం చలాః॥ ౩౯॥ ఏవం హి లోకాః క్రతుభిః కృతా అమీ క్షయిష్ణవస్సాతిశయా న నిర్మలాః। తస్మాదదృష్టశ్రుతదూషణం పరం భక్త్యైకయేశం భజతాత్మలబ్ధయే॥ ౪౦॥ యదర్థ ఇహ కర్మాణి విద్వన్మాన్యసకృన్నరః। కరోత్యతోఽపి పర్యాసమమోఘం విన్దతే ఫలమ్। సచాప్నోతీహయా దుఃఖమనీహయా సుఖావృతః॥ ౪౧ ॥ కామాన్కామయతే కామ్యైర్యదర్థమిహ పూరుషః। స వై దేహస్తు పారక్యో భఙ్గురో యాత్యుపైతి చ॥ ౪౨॥ కిము వ్యవహితాపత్యదారాగారధనాదయః। రాజ్యకోశబలామాత్యభృత్యాప్తా మమతాస్పదాః॥ ౪౩॥ కిమేతైరాత్మనస్తుచ్ఛైః

వస్యాదితి భావః ॥ ౪౦ ॥ కించ , వైషయికసుఖలిప్సయా కుర్వన్నపి న తత్ప్రాప్నోతి, కిం తు తద్విపరీతం దుఃఖమేవ , తస్తత్పరిత్యజ్య భగవన్తమేవ భజతేత్యాహ॥ యదర్థ ఇతి॥ విద్వన్మానీ నరః విద్వాంసమాత్మానం మన్యత ఇతి విద్వన్మానీ , కేవలకర్మమీమాంసోపచితబుద్ధిరిత్యర్థః , యదర్థం యద్వైషయికసుఖార్థం ఇహ లోకే - అసకృత్ వారం వారం , కర్మాణి యాగాదీని - కరోతి - స , తతోఽభిలషితసుఖాద్విపరీతం ఫలం దుఃఖాత్మకం , మమోఘమవశ్యం - విన్దతే ప్రాప్నోతి ॥ తదేవ దర్శయతి స చేతి ॥ యః - పుమాన్ , అనీహయా నిమిత్తభూతయా , వైషయికసుఖార్థవ్యాపారరాహిత్యాత్ ప్రాప్నువతోఽసుఖావృతః సుఖేన వ్యాప్త - అసీత్ , స ఏవ , ఈహయా అర్థ్నేన వ్యాపారేణ హేతునా, దుఃఖమాప్నోతి, స్వర్గాదిసుఖార్థయాగాదివ్యాపారేణ దుఃఖమేవాప్నోతీత్యర్థః, భగవత్ప్రాప్త్యర్థభక్తియోగానుష్ఠానేన స్వానుష్ఠానదశాయామపి నిరతిశయానన్దభగవదనుభవరూపం - సుఖమేవ ప్రాప్నోతి॥ అన్తతస్తు నిత్యనిరతిశయబ్రహ్మానన్దమనుభవతి , స్వర్గాద్యర్థయాగాదికం కుర్వాణస్తు జీవద్దశాయాం - విత్తాద్యర్జనేన తదనుష్ఠానప్రయాసరూపం దుఃఖం, అన్తతస్తు సాతిశయాల్పాస్థిరఫలరూపం స్వర్గాదికం, తన్నిమిత్తపుణ్యక్షయే తు నరకమితి వైషమ్యమభిప్రేతమ్॥ ౪౧॥ కించేహ లోకే, పురుషో, యదర్థం యస్య దేహస్య ప్రయోజనాయ , కామాన్ ,కామ్యన్త ఇతి కామాః, కర్మణి ఘఞ్ తాన్ శబ్దాదీన్ కామ్యైః, కరణే ఘఞ్, కామోత్పత్తిసాధనైః, కామయతే ఇచ్ఛతి , స ఏవ తు దేహః - పారక్యః శ్వసృగాలాదిభక్ష్యః భఙ్గురో నశ్వరః, ఉపైతి కదాచిద్దేహినమాలిఙ్గతి, కదాచిచ్చాపైతి జహాతీత్యర్థః॥ ౪౨ ॥ దేహస్యైవేయమవస్థా - కిం పునర్దేహానుబన్ధినాం దారాదీనామిత్యాహ॥ కిమితి॥ దేహో నైవ సాక్షాదాత్మనః సంబన్ధః - దారాదిభిస్తు దేహద్వారేతి వ్యవహితత్వముక్తం - వ్యవహితా - యే దారాదయః - ఆగారం మన్దిరం - ఆదిశబ్దేన పశుపుత్రాదయః - కోశో వస్త్రాదిపేటికా, బలం చతురఙ్గయుక్తం - భృత్యాః పరిచారకాః ఏతే సర్వే - మమతాస్పదాః మమ మమేత్యభిమానవిషయాః - ఉపయన్త్యపయన్తి చేతి కిము వక్తవ్యమిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ నను న దేహస్యార్థో విషయార్థవ్యాపారః , కిం త్వాత్మార్థ ఇతి చేత్ - తత్రైతానిత్యాన

న్దసుఖరూపస్యాత్మనస్స్వచ్ఛస్య ప్రభువిదవకీమేతద్వైషయికం సుఖమిత్యాహ ॥ కిమితి ॥ నిత్యానన్దః, స ఏవ రసః – స ఏవోదకం – తస్యాశ్రయస్యాత్మనః ఏతైః – దేహేన సాకం నశ్వరైః రత ఏవ – తుచ్ఛైః అల్పైః – ప్రస్తుతోఽనర్థైః పురుషార్థత్వేనాభాసైః అర్థసంకాశైః పురుషార్థాభాసైః – కామైః – కిం ప్రయోజనం తదనుభవజనితం సుఖమతితుచ్ఛమిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ కించా త్యాయాసేనార్జితమపవైషయికం – సుఖమనుభూయమానదుఃఖాపేక్షయాఽల్పమేవ తదనుభవావసరాభావాదిత్యాహ ॥ నిరూప్యతామితి ॥ హే అసురాః – ఇహ సంసారే, కర్మభిః ప్రాచీనైః – క్లిశ్యమానస్య దుఃఖ్యతః – దేహభృతో – నిషేకాదిష్వ వస్థాసు స్త్రీసంభోగాద్యవస్థాసు – స్వార్థః ఉత్పన్న ఆనన్దః – కియాన్ – తన్నిరూప్యతాం, దుఃఖాపేక్షయా సుఖమల్పమితిభా వః – యద్వా – నిషేకాదిష్వవస్థాసు పితృరేతో ద్వారా మాతృయోని ప్రవేశప్రభృతిషు, శ్మశానాన్తాః తాస్వవస్థాసు, ప్రాచీ నైః కర్మభిః క్లిశ్యమానస్య, అనేన దుఃఖప్రాచుర్యముక్తం ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ నను నిషేకాద్యవస్థాయాః కర్మనిమిత్తత్వాన్నిషేకక ర్మక్షయే ప్రభూతం సుఖం స్యాదిత్యాశఙ్కాం నిరాకర్తుమన్తరేణ పరమాత్మోపాసనం కదాచిదపి కర్మ న నివర్తత ఇత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ దేహీ, ఆత్మానువర్తినా, దేహేన, తావ, తత్కర్మాణి దేహాన్తరారమ్భకాపుణ్యపాపాత్మకాని కర్మాణి, కురుతే, తైః స్వారబ్ధైః కర్మభిర్నిమిత్తభూతైః, దేహం, తనుతే నిర్భర్తి – తేన పునః – కర్మాణి, తైశ్చ – పునర్దేహ, మిత్యేవం బీజాఙ్కుర తుల్యాపరివృత్తిర్న నివర్తత ఇతి న కదాచిదపి నిశ్శేషకర్మక్షయ ఇతి భావః – ఉభయం తు దేహేన కర్మాణి, కర్మభిర్దేహ ఇత్యేత దుభయ, మవివేకతః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాదేవ హేతోః – భవతీతి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవం వైరాగ్యోదయాయైహి కాముష్మికసుఖస్యాల్పాస్థిరత్వాదిదుఃఖమిశ్రత్వానర్థావహత్వాదికమభిధాయ ఈశ్వరం భజతాం – యద్యపి సర్వేపు రుషార్థాస్సులభాస్తథాప్యనన్యప్రయోజనత్వేనైవ తద్భజనం శ్రేయ ఇత్యాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మాద్దేహకర్మణోః – పరివృ త్తిరూపసంసారస్య కదాప్యనిర్మోక్షాద్వైషయికసుఖస్యాల్పత్వాదస్థిరత్వాద్దుఃఖమిశ్రత్వాద్దుర్లభత్వాచ్చ, తన్నివృ త్తయే, నిశ్శఙ్కం – సదా, హరిం ఆశ్రితానాం – సంసృతేర్బన్ధహర ఈశ్వరః – అనీహయా నిష్కామత్వేన, భజత, హరిం వి

స్సహ దేహేన నశ్వరైః । అనర్థైరర్థసంకాశైర్నిత్యానన్దరసోదధేః ॥ ౪౪ ॥ నిరూప్యతామిహ స్వార్థః కియాన్దే హభృతోఽసురాః । నిషేకాదిష్వవస్థాసు క్లిశ్యమానస్య కర్మభిః ॥ ౪౫ ॥ కర్మాణ్యారభతే దేహీ దేహేనాత్మా నువర్తినా । కర్మభిస్తనుతే దేహముభయం త్వవివేకతః ॥ ౪౬ ॥ తస్మాదర్థశ్చ కామశ్చ ధర్మశ్చ యదపాశ్రయాః । భ జతానీహయాఽఽత్మానమనీహం హరిమీశ్వరమ్ ॥ ౪౭ ॥ సర్వేషామపి భూతానాం హరిరాత్మేశ్వరః ప్రియః । భూతైర్మహద్భిస్స్వకృతైః కృతానాం బీజసంజ్ఞితః ॥ ౪౮ ॥ దేవోఽసురో మనుష్యో వా యక్షో గన్ధర్వ ఏవ చ । భజన్ముకున్దచరణం స్వస్తిమాన్స్యాద్యథా వయమ్ ॥ ౪౯ ॥ నాలం ద్విజత్వం దేవత్వమృషిత్వం వాసురాత్మజాః ।

శీనష్టి, ధర్మశ్చార్థశ్చ, కామశ్చ యదపాశ్రయాః – యస్త్రివర్గస్యాపి దాతా, తమిత్యర్థః – తథా చ శ్రుతిః ,, ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి భువనస్య నాభిః ,, రితి ,, కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్ ,, దితి చ ,, య ఆత్మదా బలదా య ఏకో బహూనాం విదధాతి కామాన్ ,, నితి చ, అర్థాదయో యదపాశ్రయాస్తం హరిమనీహయా భజతేత్యనేన సమస్తపురుషార్థదోఽప్యనీహయా భజతామనర్థహేతుం సంసృతిబన్ధం – హరతి ఈహయా భజతాం – త్వపేక్షి తమాత్రమేవ దదాతీతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ అథ దైత్యకుమారాణామాత్మనాం భగవద్భజనేఽనధికారశఙ్కాం నిరా కుర్వన్ననీహయా భజతామేవానిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చేత్యవ స్పష్టయన్నాహ ॥ సర్వేషామితి ॥ స్వకృతైః స్వసృష్టైః మహద్భి ర్భూతైః పృథివ్యాదిభిః కృతానాం సృష్టానాం – భూతానాం దేహాదీనాం – సర్వేషాం భగవాన్ బీజసంజ్ఞితః ఆదికారణభూ తః, ఆత్మా, అత ఏవ నిరతిశయప్రియః – ఈశ్వరః – అన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా తావద్భగవాన్ సర్వేషాం సాధారణ ఇతి భావః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అతో దేవాదిజాతివిభాగమన్తరేణ, యః కశ్చిన్ముకున్దచరణం, భజన్, స్వస్తిమాన్ నివృత్తానిష్టః ప్రాప్తేష్టశ్చ, స్యాదేవ, యథా వయమితి, వయమసురా అపి, భగవన్తం భజన్తః స్వస్తిమన్తో, ఽభూమ, తథేతరేఽపీత్యర్థః, యథా వయమితి దృష్టా న్తస్వారస్యాత్ భగవతస్సర్వభూతసాధారణ్యప్రతిపాదనస్వారస్యాచ్చ నిరుపాధికోక్తవిధాత్మత్వాదిసంబన్ధజ్ఞానపూ ర్వకమనన్యప్రయోజనేన భజన్తస్స్వస్తిమన్తో భవేయు, రన్యథా తు సమీహితమాత్రవన్త ఇతి సూచితం ॥ తథా చ శ్రుతిః ,, నాన్యః పన్థా అయనాయ విద్యత ,, ఇత్యాదికా ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తదేవోపపాదయతి ॥ నాలమితి ॥ హే అసురాః ద్విజత్వాదయో, ముకున్దస్య, ప్రీణనాయ ప్రీతిజననాయ – నాలం న ప్రభవః – కింత్వమలయా అనన్యప్రయోజనయా, భక్త్యైవ – హరిః – ప్రీయ తే అన్యదుపాయాన్తరం తు – విడమ్బనం నటనమాత్రం, ద్విజత్వమితి వర్ణాధిక్యోపలక్షకం, దేవత్వమితి జాత్యాధిక్యస్య – ఋషి త్వమిత్యతీన్ద్రియద్రష్టృత్వాదిరూపజ్ఞానాధిక్యోపలక్షకం – బహుజ్ఞతేతి తు శాస్త్రజన్యజ్ఞానాధిక్యస్య – వృత్తం పిత్రాదిప

గంపరాగతా సద్వృత్తిః - దానం పాత్రే విత్తత్యాగః తపః కృచ్ఛ్రాది - ఇజ్యా యాగః - శౌచం స్నానాదికృతం శుచిత్వం - వ్రతాని ప్రాజాపత్యాదీని - యతో భక్త్యైవ భగవాన్ ప్రీయతే నోపాయాన్తరేణ - అతో - హే దానవాః - యూయం - మాశ్రితసంసారబన్ధహారిణి - సర్వేషాం భూతానామన్తరాత్మని - భగవతీశ్వరే - భక్తిం - మనన్యప్రయోజనాం - కురుత కథం భూతాః - సర్వత్ర ఆత్మౌ - పమ్యేన స్వాత్మతుల్యత్వదృష్ట్యా - స్వస్మిన్నివేశ్వరశరీరభూతేషు సర్వేషు దయయోపలక్షితాః - భగవతి భక్తిం కురుతేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ✽ కిమేవం భజన్తః కేఽపి ముక్తా బభూవురిత్యపేక్షాయాం పాపజాతయోఽపి కేనచిద్భగవత్సంబన్ధవిశేషేణ ముక్తాః - కింపునరేవం భజన్తో ముచ్యన్త ఇతి వక్తవ్యమిత్యాశయేనాహ ॥ రక్షాంసీతి ॥ రక్షాంసి బకకేశ్యాదయః - స్త్రియః పూతనాదయః - వ్రజౌకసో నన్దాదయః - శూద్రాశ్చాణూరాదయః - ఖగాః జటాయుప్రభృతయః - మృగాః మాయామృగాదయః - ఏవంవిధాః - పాపజీవా అప్యచ్యుతతాం భగవత్సాధర్మ్యం - గతాః ప్రాప్తాః - సన్తి - హీతి ప్రసిద్ధౌ - త్రికాలజ్ఞత్వాద్భగవతా ప్రహ్లాదేనైవముక్తమ్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ అధ్యాయద్వయోక్తార్థం నిష్కృష్యోపసంహరతి ॥ ఏతావానితి ॥ అస్మిన్లోకే - పుంసాం - పరః ఉత్కృష్టః, స్వార్థః పురుషార్థః - ఏతావానేవ, కియాన్, యద్గోవిన్దే, భగవత్యేకాన్తభక్తిరనన్యప్రయోజనా భక్తిః - యచ్చ - సర్వేషు భూతేషు - తదీక్షణం గోవిన్దేక్షణం - భగవదాత్మకత్వదర్శనమిత్యేతావానేవ, నిరతిశయపురుషార్థసాధనభూత ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ప్రీణనాయ ముకున్దస్య న వృత్తం న బహుజ్ఞతా ॥ ౨౦ ॥ న దానం న తపో నేజ్యా న శౌచం న వ్రతాని చ। ప్రీయతేఽమలయా భక్త్యా హరిరన్యద్విడమ్బనమ్ ॥ ౨౧ ॥ తతో హరౌ భగవతి భక్తిం కురుత దానవాః। ఆత్మౌపమ్యేన సర్వత్ర సర్వభూతాత్మనీశ్వరే ॥ ౨౨ ॥ రక్షాంసి యక్షా దైతేయాః స్త్రియః శూద్రా వ్రజౌకసః। ఖగా మృగాః పాపజీవాస్సన్తి హ్యచ్యుతతాం గతాః ॥ ౨౩ ॥ ఏతావానేవ లోకేస్మిన్ పుంసస్స్వార్థపరస్స్మృతః। ఏకాన్తభక్తిర్గోవిన్దే యత్సర్వత్ర తదీక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, దైత్యానుశాసనం నామ సప్తమోఽధ్యాయః. ✽✽

నారద ఉవాచ ॥ అథ దైత్యసుతాస్సర్వే శ్రుత్వా తదనువర్ణితమ్। జగృహుర్నిరవద్యత్వాన్నైవ గుర్వనుశిక్షితమ్ ॥ ౧ ॥ అథాచార్యసుతస్తేషాం బుద్ధిమేకాన్తసంస్థితామ్। ఆలక్ష్య భీతస్త్వరితో రాజ్ఞ ఆవేదయద్యథా ॥ ౨ ॥ శ్రుత్వా తదప్రియం దైత్యో గురుణోక్తం సుతానయమ్। కోపావేశచలద్గాత్రః పుత్రం హన్తుం మనో దధే ॥ ౩ ॥ క్షిప్త్వా పరుషయా వాచా ప్రహ్లాదమతదర్హణమ్। ఆహేక్షమాణః పాపేన తిరశ్చీనేన చక్షుషా ॥ ౪ ॥ ప్రశ్రయావనతం దాన్తం బద్ధాఞ్జలిమవస్థితమ్। సర్పః పదాహత ఇవ శ్వసన్ప్రకృతిదారుణః ॥ ౫ ॥ హిరణ్యకశిపురువాచ ॥ హే దుర్వినీత మన్దాత్మన్ కులభేదకరాధమ। స్తబ్ధం మచ్ఛాసనోద్వృత్తం నేష్యే త్వాఽద్య యమక్షయమ్ ॥ ౬ ॥ క్రు

ఏవం భగవతా ప్రహ్లాదేనోపదిష్టతత్త్వత్రయయాథాత్మ్యహేయోపాదేయభగవద్ధర్మతదనుష్ఠానోద్యోగాన్ దైత్యకుమారానాలక్ష్యాచార్యసుతో దైత్యేన్ద్రాయన్యవేదయదిత్యాహ దేవర్షిః ॥ అథేతి ॥ అథ భగవద్ధర్మోపదేశానన్తరం - తేన ప్రహ్లాదేనానువర్ణితమాకర్ణ్య నిర్దుష్టత్వాత్ - ప్రహ్లాదోక్తం - జగృహుః - దైత్యకుమారాః - నతు - గుర్వనుశిక్షితం అసురోపాధ్యాయానుశిక్షితం - జగృహుః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ అథ - తేషాం దైత్యపుత్రాణాం - ఏకాన్తసంస్థితామవ్యభిచారేణ భగవద్ధర్మవిషయాం - బుద్ధి - మాలక్ష్య లిఙ్గైర్జ్ఞాత్వా - భీత - స్త్వరితః సంజాతత్వరః - యథావ - ద్రాజ్ఞే హిరణ్యకశిపవే - ఆవేదయత్ విజ్ఞాపితవాన్ ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తతో దైత్యో హిరణ్యకశిపుః, గురుణోక్తం - సుతస్యానయమనీతిం స్వమార్గాననువర్తనం - అతఏవాప్రియం - తచ్ఛ్రుత్వా - కోపావేశేన క్రోధవ్యాప్త్యా - చలత్కమ్పమానం - గాత్రం శరీరం - యస్య - తాదృశః - పుత్రం ప్రహ్లాదం - హన్తుం - మనోరథం - కృతవాన్ ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ కఠోరయా - గిరా - అతదర్హణం తిరస్కారానర్హం - ప్రహ్లాదం - తిరస్కృత్య - క్రోధేన - తిరశ్చీనేన వక్రేణ - చక్షుషా - ఈక్షమాణ - ఆహ ఉవాచ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ కథం భూతం - వినయేన - నితరాం నమ్రం - దాన్తం తిరస్కారాదిభిరసంజాతక్రోధం - బద్ధా - అఞ్జలి - ర్యేన తం - సమ్యగుపసమీపే - స్థితం కథం భూతః - పాదేనాహతస్తాడితః - సర్ప ఇవ - శ్వసన్ శ్వాసం ముఞ్చన్ - స్వభావేనైవ క్రూరః ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ ఉక్తిమేవాహ హే దుర్వినీతేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దుర్వినీత, హే మన్దాత్మన్ అల్పబుద్ధే - మదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినం - త్వా - మధునా - యమాలయం - నేష్యామి ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ యస్య - మే - క్రుద్ధస్య సపాలాః - త్రయో లోకాః - కమ్పన్తే - తస్య - మే - శాసనం - అభీతవత్ భయరహితవత్ - మత్తో భయరహితః కోపినా స్త్రీత్య

భిప్రాయేణవతిక్రప్రయుక్తః -అత్యగాః-అతివర్తసే॥ఏవమతివర్తసే-భవాన్-కింబలః-కో-బలం-యస్య-తాదృశః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవముక్తఆహభగవాన్ప్రహ్లాదః ॥ నకేవలమితిచతుర్భిః ॥ తావద్యదుక్తంకింబలఇతి-తత్రోత్తరమాహద్వాభ్యాం॥ హేరాజన్-స-నకేవలం-మమైవ - బలం-కింతు-భవతోఽన్యేషాంచ-బలినాం - బలంకోఽసౌ-యేన-బ్రహ్మాదయశ్చతుర్ముఖప్రభృతయః - ఉచ్చావచాః-చరాచరాత్మకాః-సర్వే-లోకాః-వశంస్వవశం-ప్రణీతాః-ప్రాపితాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ కోఽసౌతస్యనామకథమేత్యత్రాహ ॥ సఇతి ॥ స,సర్వేషాంబలాధాయక-ఈశ్వరః-ఉరుక్రమః- ఉరవఃలోకత్రయసంగ్రాహకాః-క్రమాః పాదవిక్షేపాః-యస్యసః -త్రివిక్రమఇత్యర్థః ,, సర్వంహస్తిపదేమగ్నం ,, మితిన్యాయేనపాదత్రయేణైవలోకత్రయాక్రమణరూపమహామహిమశాలిన స్తస్యసన్నిధౌత్వద్బలంకియదేతదిత్యభిప్రాయః - నకేవలమురుక్రమసర్వేషాం బలాధాయకఏవ-కింత్వసౌ - ఓజఆదీనాంఆత్మాశ్రయోధారకఇత్యాహ - ఓజఃఇన్ద్రియశక్తిః-సహఃమనోబలం-సత్త్వం ధైర్యం-బలందేహబలం-ఇన్ద్రియాణిచ తేషామప్యాశ్రయఇత్యర్థః - కించ , సఏవోరుక్రమః - పరమఃనిస్సమాభ్యధికః-స్వశక్తిభిః స్వాంశభూతాభిః ప్రకృతిపురుషకాలాత్మికాభిశ్శక్తిభిః . కృత్స్నం - విశ్వం-సృజతి-అవతిరక్షతి - అత్తిసంహరతిచ-స్వయం-గుణత్రయేశః-సత్త్వాదీనాంత్రయాణాంగుణానా-మీశోనియన్తా-అగుణవశ్యః అకర్మవశ్యశ్చేతిభావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ ననుశత్రురసౌకథంమమాపిబలంస్యా-దతఆహ ॥ జహీతి ॥ త్వ- మిమ-మాత్మనఃస్వస్యా - సురం-భావం-జహి-త్యజ-సమంమిత్రామిత్రానుసన్ధానరహితంయథాభవతితథా - మనో-ధత్స్వధారయ - తథామనశ్శిక్షయేత్యర్థః - ఏవంచేత్తేఽపి-విద్విషో-నసన్తి- కించ ,, ఆత్మైవహ్యాత్మనోబన్ధురాత్మైవరిపురాత్మన ,, ఇత్యుక్తరీత్యాఽఽత్మైవరిపుః-నతదన్యఃకోఽపిరిపురస్తీత్యాహ ॥ ఋతఇతి ॥ అజితాదవిధేయా-దతఏవ-ఉత్పథేదుర్విషయే -స్థితాద్వర్తమానా-దాత్మనోఽన్తఃకరణా-ద్ఋతే-

ద్దస్యయస్యకమ్పన్తేత్రయోలోకాస్సహేశ్వరాః।తస్యమేఽభీతవన్మూఢశాసనంకింబలోత్యగాః॥ ౭ ॥ప్రహ్లాద ఉవాచ॥నకేవలంమేభవతశ్చరాజన్ సవైబలం*బలినాంచాపరేషామ్।పరేఽవరేమీస్థిరజఙ్గమాయేబ్రహ్మాదయోయేనవశంప్రణీతాః ॥ ౮ ॥ సఈశ్వరఃకాలఉరుక్రమో ఽసావోజస్సహస్సత్త్వబలేన్ద్రియాత్మా।సఏవవిశ్వంపరమస్స్వశక్తిభి*స్సృజత్యవత్యత్తిగుణత్రయేశః॥౯॥జహ్యాసురంభావమిమంత్వమాత్మనస్సమంమనోధత్స్వనసన్తివిద్విషః।ఋతేఽజితాదాత్మనఉత్పథస్థితాత్తద్ధిహ్యనన్తస్యమహత్సమర్హణమ్॥౧౦॥దస్యూన్పురాషణ్ణవిజిత్యలుమ్పతోమన్యన్తఏకేస్వజితాదిశోదశ।జితాత్మనోజ్ఞస్యసమస్యదేహినాంసాధోస్స్వమోహప్రభవాఃకుతఃపరే॥౧౧॥హిరణ్యకశిపురువాచ॥ వ్యక్తంత్వంమర్తుకామోఽసియోఽతిమాత్రంవికత్థసే।ముమూర్షూణాంచమన్దాత్మన్ననస్యుర్విప్లవాగిరః॥౧౨॥యస్త్వయామన్దభాగ్యోక్తోమదన్యోజగదీశ్వరః। క్వాసౌయదిససర్వత్రకస్మాత్స్తమ్భేనదృశ్యతే॥ ౧౩ ॥సోఽహంవికత్థమానస్యశిరఃకాయాద్ధరామితే।గోపాయేత*హరిస్త్వాద్యయస్తేశరణమీప్సితమ్॥౧౪॥ఏవందురుక్తైర్ముహురర్దయన్రుషాసుతంమహాభాగవతంమహాసురః।

నసన్తివిద్విషఇతిపూర్వేణాన్వయః- తద్ధిమనసస్సామ్యమేవహి - అనన్తస్య-త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితస్య - పరమాత్మనఃసమ్యగర్హణంసమ్యగారాధనమ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ కించ సర్వదిశాంజయినోఽప్యజితేన్ద్రియస్యభవాదృశస్యకేవలంజయశాలిత్వాభిమానమాత్రమేవ-నవస్తుతోజయిత్వమస్తీత్యాహ ॥ దస్యూనితి ॥ పురాతావ- ల్లుమ్పతః-ఆత్మనోఽపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకరూపమైశ్వర్యమపహరతః - షడిన్ద్రియరూపాన్-దస్యూన్ దుష్టజన్తుతుల్యాన్ - శత్రూన్-అవిజిత్య-అజిత్వా - ఏకే త్వాదృశాః-దశ-దిశః - స్వజితాః-స్వేనజితా - ఇతి-మన్యన్తే - అభిమానమాత్రమేతదిత్యర్థః - జితాత్మనోజితేన్ద్రియస్యతు-జ్ఞస్యస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవేదినః - దేహినాం - సమస్య - సర్వాణిభూతానిపరమాత్మశరీరత్వేనసమం పశ్యతః-సాధోః -స్వమోహప్రభవాః-దేహాత్మభ్రమస్వతన్త్రాత్మభ్రమనిమిత్తాః - పరేశత్రవః-కుతో-భవన్తి- నసన్త్యేవేతిభావః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవముక్తవన్తమాహహిరణ్యకశిపుః॥ వ్యక్తమితి ॥ హేఅల్పబుద్ధే-త్వం,వ్యక్తంనూనం-మర్తుకామోఽసి మర్తుమిచ్ఛసి-య-స్త్వ-మత్యన్తం-వికత్థసే-అథైవంవికత్థనంతవనస్యాదితిభావః॥ హితథాహి ॥ ముమూర్షతాంమర్తుమిచ్ఛతాం-విప్లవాఅసన్విత-వాచో-ననస్యుఃభవేయురేవ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ హేమన్దభాగ్య,య- స్త్వయా-ఉక్తోఽన్యః-జగత-ఈశ్వర-ఉక్తః-అసౌ-క్వాస్తే-యదిసభవదభిమతోజగదీశ్వరస్సర్వత్రాన్తరాత్మతయావర్తతే-తర్హికస్మాద్ధేతోః - స్తమ్భేప్యదోవర్తిని-నదృశ్యతే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ సోఽహంసర్వేషామీశ్వరోఽహ-మేవం-వికత్థమానస్య-తేతవ-కాయా-చ్ఛిరో-హరామి ఛినద్మీత్యర్థః,యోహరిః, స్తవ,శరణంరక్షకః , ఈప్సితః,సోఽధునా,త్వాం,గోపాయేత,సరక్షితాచేదధునాత్వాంరక్షిష్యతి,అన్యథాతుతదేవమిథ్యేతిభావః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవమిత్థం,రుషా-దురుక్తైః,ర్ముహుర్ముహుః,మహాభాగవతం,సుతం ప్రహ్లాదం,మర్దయన్ , మహాసురోహిరణ్యకశిపుః,ఖడ్గం , ప్రగృహ్య,వరాసనాత్సింహాసనా,దుత్పతితఉత్థితః, అత్యన్తం

బలంయస్య, తేన, స్వముష్టినా, స్తమ్భంబభఞ్జ తతాడ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తత్రైవభఞ్జనానన్తరమేవ-తస్మిన్ స్తమ్భే-అతిభీషణో నినదోధ్వనిఃబభూవ, నినదంవిశినష్టి ॥ యేననినదేన - అణ్డకటాహం బ్రహ్మాణ్డకటాహ - మస్ఫుటచ్ఛిన్నమభూత్ ॥ అఙ్గహేయుధిష్ఠిర - యంచనినదం - శ్రుత్వా - స్వస్థానగతా - అజాదయోబ్రహ్మాదయః-స్వధిష్ణ్యానాం - వ్యయంనాశం-మేనిరే ప్రలయకాలమమన్యన్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఓజసాబలేన -పుత్రవధేప్సుః-తదర్థం - విక్రమన్ పరాక్రమంకుర్వన్-సదైత్యేన్ద్రః-యంనిర్హ్రాదంనినద-మపూర్వంకదాప్యశ్రుత-మతఏవా-ద్భుతం-నిశమ్య తస్యనినాదస్య - పదమాశ్రయ-మన్తస్సభాయాంసభానుధ్యేవదదర్శ-యేననినాదేన - సురారియూథపాదానవశ్రేష్ఠా-విశేషేణత్రేసుః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తదా-భగవా-న్నిజభృత్యస్యప్రహ్లాదాదేః-భాషితం-కృత్స్నజగదన్తరాత్మతాదిభాషణం - సర్వేషుచరాచరాత్మకేషుభూతేష్వాత్మనఃస్వస్య-వ్యాప్తించ-సత్యంయథాభవతితథా,కర్తుమత్యద్భుతం-రూప - ముద్వహన్బిభ్రత్, సభాయాం-యః స్తమ్భఃతస్మిన్నదృశ్యతతద్దృష్టోబభూవ, కథంభూతంరూపం - నమృగం - నాపిమానుషంరూపం,అపితూ,భయమిశ్రమిత్యర్థః॥నిజభృత్యభాషితమిత్యత్రబహువచనాన్తేననిజభృత్యశబ్దేనసమాసః - తదయమర్థః - యత్తావత్ప్రహ్లాదస్య నిజభృత్యస్యభాషితం"భూతికేష్వథభావేషుభూతేష్వథమహత్సుచ॥భగవానాస్త,,ఇతి, త - త్సత్యంకర్తుం,తథాఽత్యద్భుతం-దైత్యఘాతక-మతిఘోరం-రూప-ముద్వహన్నితి॥తథా - నిజభృత్యైస్సనకాదిభిః - యద్భాషితంత్రిభిర్జన్మభిర్నాపమోక్షోభవతీతి-త-త్సత్యంకర్తుం-తథా,బ్రహ్మాసృష్టా-వదృష్ట,మశ్రుతంచా-త్యద్భుతం-రూప,ముద్వహన్,సభాయాంమధ్యేఽదృశ్యత,తదిదమర్థం , నిజభృత్యేనహిరణ్యకశిపునా,బ్రహ్మాణంప్రతి-యద్భాషి"భూతేభ్యస్త్వద్విసృష్టేభ్యోమృత్యుర్మాభూన్మమప్రభో,,ఇతితథా"నాన్తర్బహి,,రితి"నరైర్మృగైరి,,తిచ-బ్రహ్మణానిజభృత్యేన-యద్భా

ఖడ్గంప్రగృహ్యోత్పతితోవరాసనాత్స్తమ్భంబభఞ్జాతిబలస్స్వముష్టినా॥౧౫॥తదైవతస్మిన్నినదోఽతిభీషణోబభూవయేనాణ్డకటాహమస్ఫుటత్।యంవై స్వధిష్ణ్యోపగతంత్వజాదయశ్శ్రుత్వాస్వధిష్ణ్యాప్యయమఙ్గమేనిరే॥ సవిక్రమన్పుత్రవధేప్సురోజసానిశమ్యనిర్హ్రాదమపూర్వమద్భుతమ్। అన్తస్సభాయాంనదదర్శతత్పదంవితత్రసుర్యేనసురారియూథపాః॥౧౭॥ సత్యంవిధాతుంనిజభృత్యభాషితంవ్యాప్తించభూతేష్వఖిలేషుచాత్మనః। అదృశ్యతాత్యద్భుతరూపముద్వహన్ స్తమ్భేసభాయాంనమృగంనమానుషమ్॥౧౮॥ససత్త్వమేనంపరితోవిపశ్యన్ స్తమ్భస్యమధ్యాదనునిర్జిహానమ్।నాయంమృగోనాపినరోవిచిత్రమహోకిమేతన్నృమృగేన్ద్రరూపమ్॥ మీమాంసమానస్యసముత్థితోఽగ్రతోనృసింహరూపంతదలంభయానకమ్॥౧౯॥ ప్రతప్తచామీకరచణ్డలోచనంస్ఫురత్సటాకేసరజృమ్భితాననమ్।కరాలదంష్ట్రంకరవాలచఞ్చలక్షురాన్తజిహ్వంభ్రుకుటీముఖోల్బణమ్॥ స్తబ్ధోర్ధ్వకర్ణంగిరికన్దరాద్భుతవ్యాత్తాస్యనాసంహనుభేదభీషణమ్।దివంస్పృశత్కాయమదీర్ఘపీవరగ్రీవోరువక్షస్స్థలమల్పమధ్యమ్॥ ౨౦ ॥ చన్ద్రాంశుగౌరైశ్ఛురితంతనూరుహైర్విష్వగ్భుజానీకశతంనఖాయుధమ్।దు

షితం-తథాస్త్వితి-త-త్సర్వం - సత్యంకర్తుం-నచతద్బ్రహ్మసృష్టంరూపం-నచనరోవామృగోవా-నచసభాగృహాస్యాన్తః-నచప్రాణవద్బహిః- ఏవంతాభ్యాంభాషితం-సత్యంకర్తుం , యచ్చహిరణ్యకశిపునాభాషితం"నూనమేతద్విరోధేనమృత్యుర్మేభవితే,, తి-తథా"అకుతశ్చిద్భయోఽమర,,ఇతి-యచ్చనారదేనస్వభృత్యేనేన్ద్రంప్రతి-భాషితం " అయంమహాన్సంస్థానపార్షదశ్చ,,ఇతి"అనన్తానుచర,,ఇత్యనేనస్వస్యభక్తపక్షపాతిత్వంచయద్భాషితం , తచ్చ - సత్యంకర్తుమదృశ్యత-చకారా-న్నిజభాషితంచ-యత్" కౌన్తేయప్రతిజానీహినమేభక్తఃప్రణశ్యతి ॥ తేషామహంసముద్ధర్తే"తి-తచ్చ - సత్యంకర్తుం-అదృశ్యతేతి ❁॥ ౧౮ ॥ ❁ సదైత్యేన్ద్రః-ఏవం-ధ్వనింశ్రుత్వా- తదాసత్త్వంప్రాణివిశేషం,సర్వతో,విలోకయన్, స్తమ్భస్య-మధ్యా , న్నిర్గచ్ఛన్తంనాయంమృగఃనాపినరః - కింతునృమృగేన్ద్రయోరుభయోరపిరూపమహోకిమేత,దితి,మీమాంసితవానితిశేషః॥తస్యైవ-మలంభయానకం-త - న్నృసింహరూపం,మీమాంసమానస్య,దైత్యేన్ద్రస్యా,గ్రతః-సన్నృసింహరూపో-హరిః సముత్థితః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ భయానకత్వమేవదర్శయన్ తద్రూపమనువర్ణయతిత్రిభిః॥ప్రతప్తేతి॥ప్రతప్తం,చామీకరం,తద్వ,త్పిశఙ్గేచణ్డేఉగ్రే , లోచనేయస్మిన్, స్ఫురన్త్య,స్సటాఃజటాః,కేసరాః-స్కన్ధలోమానిచ-తైఃజృమ్భితం , సాటోపమాననంముఖం - యస్మిన్,కరాళాఉగ్రాదంష్ట్రా,యస్మిన్,కరవాలఃఖడ్గస్తద్వ-చ్చఞ్చలాక్షురాన్తవ- త్తీక్ష్ణాచ- జిహ్వా , యస్మిన్,భృకుటీయుక్తేన - ముఖేనోల్బణమ్ ❁॥౨౦॥ ❁ స్తబ్ధాఉదఞ్చితా-ఊర్ధ్వా,కర్ణాయస్మిన్,గిరికన్దరవ-దద్భుతం - ప్రసృతమాస్యం,నాసేచ-యస్మిన్ , హనూకపోలప్రాన్తా-తయోర్భేదనవిదారణేనభీషణం,దివం-స్పృశన్-కాయో-యస్మిన్-అబుగార్థః - అదీర్ఘాహ్రస్వా-పీవరాస్థూలాచ-గ్రీవా-ఉరువిశాలం - వక్షస్స్థలంచ,యస్మిన్అల్పంక్షుధ్యమంయస్మిన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ చన్ద్రాంశువద్గౌరైఃతనూరుహైఃలోమభి-శ్ఛురితంవ్యా

స్తం-విష్వక్సర్వతః ప్రసృతాః-భుజా-స్తేషాం,మనీకాః నిస్తోమాః తేషాం - శతాని , యస్మిన్-భుజా ఏవా, నీకం సేనా తచ్ఛతం యస్మిన్నితి వా నఖా ఏవా,యుధాని , యస్మిన్ - దురాసదం ప్రాప్తుమశక్యం , సర్వాణి-నిజాని-చక్రాదీని-ఇతరాణి వజ్రాదీని-తాన్యేవా-యుధప్రవేకాని శస్త్రశ్రేష్ఠాని-తైః,విద్రావితాః , దైత్యా-దానవాశ్చ , యేన-త-దూపం , మీమాంసమానస్యా గ్రతస్సముత్థితమితిపూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తథాఽఽపిర్భావే ప్రయోజనవిమర్శనపూర్వకం తేనసహ దైత్యస్య యుద్ధమాహ సప్తభిః ॥ ప్రాయేణేతి ॥ ప్రాయేణ-మహామాయావినా , హరిణా-మేమమ అయమేవం భూతో-వధః వధోపాయశ్చిన్తితః,తథాఽప్య-నేనసముద్యమేనకిం-నకించిత్స్యాత్,ఇత్యేవం, బ్రువన్ , గదైవాయుధం యస్య-సదైత్య ఏవ,కుఞ్జరో గజః,నదన్,నృసింహం ప్రత్య,భ్యపతత్ అభిముఖమాగతవాన్ ❋ ॥౨౩॥ ❋ తదా-సోఽసురః-నృసింహస్యా,జనిదీప్తౌ-పతితస్సన్-అలక్షితః అదృష్టోఽభూత్,యథాఽగ్నౌ, పతితః-పతఙ్గమః శలభ, స్తద్వత్ సత్త్వధామని శుద్ధసత్త్వాశ్రయే,హరౌ-పతితస్యత మోమయస్య, దైత్యస్యా-దర్శనం - య-త్ర-న్విచిత్రం - న భవతి ॥ తత్ర హేతుః-యో హరిః పురాసృష్ట్యాదౌ -ప్రలయకాలికం తమ-స్స్వ తేజసా-అపిబత్ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తతో-మహాసురో-ఽభిపత్య అభిముఖమాగత్య-రుషా-ఉరు వేగయా భ్రామ్యమాణయా- గదయా - నృసింహమభ్యహనత్ తాడితుముద్యుక్త ఇత్యర్థః॥సగదమగ్రహీదిత్యుత్తరస్వారస్యాత్॥విక్రమన్తం కథంచిత్ప్రహర్తుముద్యతవన్తం,తం-దైత్యేన్ద్రం -గదాధరో నృసింహః-సగద-మగ్రహీత్-యథా-తార్క్ష్యసుతో గరుత్మాన్ మహాసర్పం-తద్వత్ ❋॥ ౨౫ ॥ ❋ స-గృహీతోఽసుర- స్తదా విక్రీడత స్తస్య

రాసదం సర్వనిజేతరాయుధప్రవేకవిద్రావితదైత్యదానవమ్॥ ౨౨ ॥ ప్రాయేణ మేఽయం హరిణోరుమాయినా వధస్స్మృతోఽనేనసముద్యమేన కిమ్। ఏవం స్తువం స్త్వభ్యపతద్గదాయుధో నదన్నృసింహం ప్రతిదైత్యకుఞ్జరః॥ ౨౩ ॥ అలక్షితోఽసౌ పతితః పతఙ్గమో యథా నృసింహౌజసి సోఽసుర స్తదా। న తద్విచిత్రం ఖలు సత్త్వధామని స్వతేజసా యో ను పురాఽపిబ త్తమః॥ ౨౪ ॥ తతోఽభిపత్యాభ్యహనన్మహాసురో రుషా నృసింహం గదయోరువేగయా। తం విక్రమన్తం సగదం గదాధరో మహోరగం తార్క్ష్యసుతో యథాఽగ్రహీత్॥ ౨౫ ॥ స తస్య హస్తోద్గలిత స్తదాఽసురో విక్రీడతో యద్వదహిర్గరుత్మతః। అసాధ్వమన్యన్త హృతౌకసోఽమరా ఘనచ్ఛదా భారతసర్వధిష్ణ్యపాః ॥ ౨౬ ॥ తం మన్యమానో నిజవీర్యశఙ్కితం యద్ధస్తముక్తో నృహరిం మహాసురః । పున స్తమాసజ్జత ఖడ్గచర్మణీ ప్రగృహ్య వేగేన జితశ్రమో మృధే॥ ౨౭ ॥ తం శ్యేనవేగం శతచన్ద్రవర్త్మభిశ్చరన్తమచ్ఛిద్రముపర్యధో హరిః। కృత్వాఽట్టహాసం ❋ ఖరనిస్వనోల్బణో నిమీలితాక్షం జగృహే మహాజవః ॥ ౨౮ ॥ విష్వక్స్ఫురన్తం గ్రహణాతురం హరిర్వ్యాళో యథాఽఽఖుం కులిశాక్షతత్వచమ్। ద్వార్యూర ❋ ఆపాత్య దదార లీలయా

నృసింహస్య హస్తా-దుద్గళితః-విసృష్టః - యద్వత్ యథా-విక్రీడతో-గరుత్మతః - అహి-ర్గళితో -భవతి-తద్వత్-భగవత స్తత్క్రీడనం తద్విసర్జనరూపమజానన్తో - లోకపాలా - స్సర్వే-ఇన్ద్రాదయః సురాః - హృతం దైత్యేన్ద్రేణాపహృతం-ఓకః-స్థానం-యేషాం తే-అత ఏవ - తద్భయేన-ఘనచ్ఛన్నాస్సన్తః - అసాధ్వమన్యన్త అహో భగవతోఽప్యయం బలీయాన నైనైతస్య కిం స్యాదిత్యేవమమన్యన్తేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ యస్య-హస్తా-త్స్వయం ముక్తస్సన్-నృహరిం స్వవీర్యా-చ్ఛఙ్కితం-మన్యమానో అత ఏవ-మహామనాః - అహమేవ బలీయానిత్యభిమానయుక్తోఽసురః - మృధేయుద్ధే-జితక్లమః శ్రమరహితః-ఖడ్గచర్మణీ ఖడ్గఖేటే-ప్రగృహ్య-పునః-తం నృసింహం ఆసజ్జత అభ్యపతత్ ❋॥ ౨౭ ॥ ❋ శ్యేనస్యేవ వేగో యస్య-శతచన్ద్రవర్త్మభిః-శతచన్ద్రశ్చర్మ తస్య-వర్త్మభిః -ఖడ్గచర్మమార్గై - రచ్ఛిద్రం యథా భవత్యేవ - ముపర్యధశ్చ-చరన్తం, దైత్యం-హరి, రట్టహాసం-కృత్వా-ఖరేణ కఠినేన,నిస్వనేన ధ్వనినా - ఉల్బణో భీషణః, మహాజవః,నిమీలితే అట్టహాస ఖరనిస్వనాభ్యాం నిమీలితే,అక్షిణీ,యస్య,తం-జగ్రాహ॥ఖరనిస్వనోల్బణమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు - ఖరేణ నిస్వనేన మహాశబ్దేన, ఉల్బణం భయంకరం-అట్టహాసం,కృత్వా,తద్భయేన హరేస్తేజసా చ -నిమీలితాక్ష-మగ్రహీదిత్యర్థః, ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ తతో, విష్వక్సర్వతః-స్ఫురన్తం సర్వావయవాన్ప్రచారయన్తమిత్యర్థః , గ్రహణేన హేతునా , ఆతురం వివశమిన్ద్రాణసహాయుద్ధే,తత్ప్రయుక్తేన కులిశేన,అక్షతా-త్వగపి యస్య,తం, దైత్యం, ద్వారిసభాయా నాన్తర్బహిః , ఊరావాఙ్కే , నిపాత్య,న భూమౌ-న చామ్బరే,న ఖైః , న తు వ్యసుభిః సుముద్గిర్వా , ఏవం దివా న క్తం విహాయ సంధ్యాయామితి ద్రష్టవ్యం, లీలయా క్రీడయా,దదార విదారితవాన్,తత్ర గ్రహణే దృష్టాన్తః , యథా,వ్యాళః సర్పః , అఖుం మూషకమితి,విదారణే దృష్టాన్తః , మహావిష,స్తు

౨౮ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ఖరనిస్వనోల్బణమ్.

హిం సర్పం, గరుడ ఇవేతి ॥ ౨౯ ॥ ఏవం దైత్యేన్ద్రవధముక్త్వా తద్దశావస్థితం నృసింహమనువర్ణయన్ దైత్యేన్ద్రభృత్యవధమాహ ద్వాభ్యాం, సంరమ్భేతి ॥ సంరమ్భేణ క్రోధేన, దుష్ప్రేక్ష్యే, కరాళే లోచనే, యస్య, వ్యాత్తం వికాసితం యేన, ఆననం వక్త్రం, తత్పర్యన్తం, స్వజిహ్వయా, విలిహన్సన్, అసృజో రక్తస్య, లవైః బిన్దుభిః అక్తాః సిక్తాః అత ఏవారుణాః, కేసరాః, ఆననం చ, యస్య సః, ఆన్త్రమాలాధరః, క ఇవ, ద్విపహత్యయా గజవధేన, హరిః సింహో యథా ॥ ౩౦ ॥ ఏవంభూతో, నఖాఙ్కురైః, ఉత్పాటితం హృదయసరోజం యస్య, తద్దైత్యశరీరం విసృజ్య, తస్య దైత్యేన్ద్రస్యానుచరాన్ కథంభూతాన్, వరాణ్యా, యూథాని, యేషాం, త, మను, పన్థాః అనువృత్తిర్యేషాం, తాన్ - దోర్దణ్డానాం భుజదణ్డానాం, యూథాని, యస్య సః, నఖా ఏవ, శస్త్రపాణయః, తైః, సమన్తాత్సహస్రశో, న్యహనత్ హతవాన్ ॥ ౩౧ ॥ దైత్యవధవ్యగ్రస్య నృహరేరాటోపమాహ ద్వాభ్యాం ॥ సటాభిః, రవధూతాః ప్రకమ్పితాః, జలదా మేఘాః, పరాపతన్ వ్యశీర్యన్త తస్య నృహరేః, దృష్ట్యా, విముష్టమపహృతం, రోచిః, ర్యేషాం, తాదృశాః, గ్రహాస్సూర్యాదయోఽభూవన్ శ్వాసేన, హతాః పీడితాః, అమ్భోనిధయః సముద్రాః, క్షుభుః, సంచేలుః - నిర్హ్రాదేన, భీతాః, దిగిభా దిగ్గజాః - ముదం హర్షం, జహుస్తత్యజుః ॥ ౩౨ ॥ సటాభిః, రుత్క్షిప్తాని, విమానాని తైః, సంకులా వ్యాప్తా - ద్యౌః - ప్రోత్సర్పత ఇతస్తతశ్చ లిత్తే వాభూత్ స్వ

నఖైర్యథాఽహిం గరుడో మహావిషమ్ ॥ ౨౯ ॥ సంరమ్భదుష్ప్రేక్ష్యకరాళలోచనో వ్యాత్తాననాన్తం విలిహన్స్వజిహ్వయా । అసృగ్లవాక్తారుణకేసరాననో యథాన్త్రమాలీ ద్విపహత్యయా హరిః ॥ ౩౦ ॥ నఖాఙ్కురోత్పాటితహృత్సరోరుహం విసృజ్య తస్యానుచరానుదాయుధాన్ । అహనత్సమస్తాన్నఖశస్త్రపాణిభిర్దోర్దణ్డయూథోఽనుపథాన్సహస్రశః ॥ ౩౧ ॥ సటావధూతా జలదాః పరాపతన్ గ్రహాశ్చ తద్దృష్టివిముష్టరోచిషః । అమ్భోధయశ్శ్వాసహతా విచుక్షుభుర్నిర్హ్రాదభీతా దిగిభా విచుక్రుశుః ॥ ౩౨ ॥ ద్యౌస్తత్సటోత్క్షిప్తవిమానసంకులా ప్రోత్సర్పత క్ష్మా చ పదాతిపీడితా । శైలాస్సముత్పేతురముష్య రంహసా తత్తేజసా ఖం కకుభో న రేజిరే ॥ ౩౩ ॥ తతస్సభాయాముపవిష్టముత్తమే నృపాసనే సంభృతతేజసం విభుమ్ । అలక్షితద్వైరథమత్యమర్షణం ప్రచణ్డవక్త్రం న బభాజ కశ్చన ॥ ౩౪ ॥ నిశామ్య లోకత్రయమస్తకజ్వరం తమాదిదైత్యం హరిణా హతం మృధే । ప్రహర్షవేగోత్కలితాననా ముహుః ప్రసూనవర్షైర్వవృషుస్సురస్త్రియః ॥ ౩౫ ॥ తదా విమానావలిభిర్నభస్థలం దిదృక్షతాం సంకులమాస నాకినామ్ । సురానకా దున్దుభయోఽథ జఘ్నిరే గన్ధర్వముఖ్యా ననృతుర్జగుస్స్త్రియః ॥ ౩౬ ॥ తత్రోపవ్రజ్య విబుధా బ్రహ్మేన్ద్రగిరిశాదయః । ఋషయః పితరస్సిద్ధా విద్యాధరమహోరగాః ॥ ౩౭ ॥ మనవః ప్రజానాం పతయో గన్ధర్వాప్సరచారణాః । యక్షాః కింపురుషాస్తాత వేతాళాస్సహకిన్నరాః ॥ ౩౮ ॥ విష్ణుపార్షదాస్సర్వే సునన్దకుముదాదయః । మూర్ధ్ని బద్ధాఞ్జలిపుటా ఆసీనం తీవ్రతేజసమ్ ॥ ఈడిరే నరశార్దూలం నాతిదూరచరాః పృథక్ ॥ ౩౯ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ నతోఽస్మ్యనన్తాయ దురన్తశక్తయే విచిత్రవీర్యాయ పవిత్రకర్మణే ।

హరేః, పద్భ్యాం, అతీవ, పీడితా, క్ష్మా భూమిః, రభూత్ అత ఏవ, తస్య - సహ్యేన - రంహసా వేగేన, బలేన వా శైలాస్సముత్పేతుః, ఉత్ప్లుత్య పతితవన్తః, తస్య నృహరేః, తేజసా - ఖమాకాశం, కకుభో దిశశ్చ - న రేజిరే ॥ ౩౩ ॥ తతోఽహమేవ సర్వేశ్వర ఇతి లోకస్య ప్రదర్శయితుం - సభాయాం - ఉత్తమే, నృపాసనే, ఉపవిష్టం - సంభృతం సంపూర్ణం - తేజో, యస్య అలక్షితః - నలక్షితః, ద్వైరథః ప్రతియోద్ధా, యేన, ప్రచణ్డముగ్రం, వక్త్రం - యస్య, తం, విభుం నృసింహం, కశ్చన కోఽపి - నబభాజ నాసేవత, కోఽపి సమీపం గన్తుం నాశక్నోదిత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ లోకత్రయస్య, మస్తకజ్వరం శిరోవ్యథావదుస్సహం - తం, మాదిదైత్యం హిరణ్యకశిపుం - హరిణా నృసింహేన, యుద్ధే, హతం - నిశామ్య దృష్ట్వా - ప్రహర్షవేగేన - ఉత్కలితాని వికసితాని, ఆననాని, యాసాం తాః - సురాణాం - స్త్రియః - పుష్పవర్షైః, పునః పునః, నృహరిం, వవృషుః ॥ ౩౫ ॥ తదా - దిదృక్షతాం ద్రష్టుమిచ్ఛతాం, దర్శనార్థమాగతానామిత్యర్థః - నాకినాం దేవానాం - విమానపఙ్క్తిభిః, నభస్థలం, సంబాధం బభూవ, సురాణా, మానకాః పటహాః, తైర్దున్దుభయో జఘ్నిరే తాడితాః, గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః, ననృతుః - స్త్రియః, అప్సరసః, జగుః ॥ ౩౬ ॥ తత్ర ఉపవ్రజ్య కించిత్సమీపమాగత్య - బ్రహ్మరుద్రప్రభృతయో, దేవాదయః, హే తాత - మూర్ధసు, బద్ధాన్య - ఞ్జలిపుటాని, యైస్తే ఆసీనముపవిష్టం, తీవ్రం దుస్సహం, తేజో, యస్య తం, శ్రీనృసింహం, నాతిదూరవర్తినః పృథగేకైకశః, ఈడిరే తుష్టువుః ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ తావదపారవివిధవిచిత్రశక్తిపీర్యమకర్మాయ త్తజగద్వ్యాపారం జగత్కారణం స్తువన్నమస్కరోతి బ్రహ్మా ॥ నతోఽస్మీతి ॥ అనన్తాయ స్వరూపతస్త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ, దురన్తశ

క్తయే అపారశక్తయే, అచిన్త్యశక్తయేవాశక్తిస్స్వేతరసర్వసామర్థ్యనిర్వాహకా,, జగత్ప్రకృతిభావో మేయస్యాశక్తిరితీరితే,, త్యాదిషూక్తా॥ యద్వా॥ యదన్యైరశక్తత్వాదఘటితమివవిభాతితద్ఘటనసామర్థ్యరూపా- యత స్త్వ- ముక్తవిధదురన్తశక్తిః, రతఏవ-మద్వరేణసర్వధాఅఘటితమగణం దైత్యం హతవానసీతిభావః - యత- స్త్వ, మనన్తో, ఽతఏవా- చేతనై స్తస్యైఽప్యావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయః ॥ అనన్తపదేనహి- సర్వవ్యాపిత్వాద్దేశపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సర్వకాలవర్తిత్వాత్కాలపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - సాక్షాత్పరంపరయాసర్వప్రకారకత్వేనసర్వవస్తుసామానాధికరణ్యార్హత్వాద్వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - యేనకేనాపిప్రాశస్త్యేనసర్వస్మాదుత్కృష్టైః కైశ్చిద్వస్తుభిరధరీకృతత్వాభావరూపం వా వస్తుపరిచ్ఛేదరాహిత్యం - వివక్షితం- నన్వస్త్వేవం స్వరూపం కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య తవకీయదేతద్దైత్యహననమిత్యభిప్రాయం స్తానజ్జగత్కారణత్వప్రయుక్తం వికారం నిరాహ ॥ విచిత్రవీర్యాయేతి । వీర్యం నామసర్గోపాదానత్వే సర్వధారణే సర్వనియమనే వికారరహితత్వం - యథోక్తం ,, వికారవిరహో వీర్యం ప్రకృతిత్వేఽపి మే సదే,, త్యాది, విచిత్రశబ్దేనై వంవిధస్య వీర్యస్యానితరసాధారణ్య ముచ్యతే, పవిత్రకర్మణే అకర్మాయత్తజగద్వ్యాపారాయ - త్వద్వ్యాపారం శ్రుణ్వతాం దురితనివర్తనక్షమవ్యాపారాయేతివా, గుణైః - సర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిభిః - జగన్నిమిత్తత్వతదుపాదానత్వోపయుక్తైః, స్వనియామ్యసత్త్వాదిప్రాకృతగుణైర్వా ,, కృత్స్నస్య విశ్వస్య, సర్గాదీన్ స్వలీలయైవ, నతుకర్మణా- సందధతే- అవ్యయాత్మనే ఏవమప్యవ్యయః వికారరహితః - ఆత్మాస్వభావో - యస్య - స్వభావతోఽపి వికారరహితాయేత్యర్థః స్వరూపతో వికారరాహిత్యస్యోక్తత్వాత్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ యద్బ్రహ్మణోభిప్రేతం కృత్స్నజగత్సర్గాదికర్తుస్తవకీయ దేతదితి- తదేవ విశదయన్ వాత్సల్యయుక్తం స్తౌతిరుద్రః ॥ కోపకాల ఇతి ॥ తవ - కోపకాలో, యుగాన్తః ద్విపరార్ధావసానం - తే కోపకాల ఇత్యనేన మదన్తర్యామితయా మన్ముఖేన సంహర్తాత్వమేవేత్యుక్తం భవతి ॥ అయంతుకోపావిషయః

విశ్వస్యసర్గస్థితిసంయమాన్గుణైస్స్వలీలయాసందధతేఽవ్యయాత్మనే ॥ ౪౦ ॥ రుద్రఉవాచ ॥ కోపకాలో యుగాన్తస్తే హతో యమసురోఽల్పకః । తత్సుతం పాహ్యుపసృతం భక్తం తే భక్తవత్సల ॥ ౪౧ ॥ ఇన్ద్రఉవాచ ॥ ప్రత్యానీతాః పరమ భవతా త్రాయతా * నస్స్వభాగా ❀ దైత్యాక్రాన్తాహృదయకమలం త్వద్గృహం ప్రత్యబోధి । కాలగ్రస్తం కియదిదమహో నాథ శుశ్రూషతాం * తే ముక్తిస్తేషాం న హి బహుమతా నారసింహాపరైః కిమ్ ॥ ఋషయఊచుః ॥ త్వం నస్తపః పరమమాత్థ యదాత్మతేజో యేనేదమాది † పురుషో*త్మగతం ససర్జ । తద్విప్రలు

త్యాహ ॥ అయ- మల్పకోఽల్పబలో- హతః - అతః - కోపనివృత్త్యా - హే భక్తవత్సల- తవ- భక్తం- తత్సుతం దైత్యేన్ద్రస్య సుతం ఉపసృతం త్వత్సమీపమాగమిష్యన్తం పాహి ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ ఇంద్రస్తుస్వదుఃఖమావేదయన్ సర్వరక్షకం సర్వాన్తరాత్మానం సమస్తపురుషార్థదం స్తౌతి ॥ ప్రత్యానీతా ఇతి ॥ హే పరమ సర్వోత్కృష్ట, నోఽస్మాన్- త్రాయతా త్రాత్రా- భవతా- దైత్యేనా- క్రాన్తాః ప్రసహ్య గృహీతాః - స్వభాగాః - స్వకీయాయజ్ఞీయభాగాః- అస్మదాదిముఖేన త్వమేవ భోక్తేత్యభిప్రాయేణ స్వశబ్దః- ప్రయుక్తః - ప్రత్యాహృతాః - దైత్యాక్రాన్తమితి ద్వితీయాన్తపాఠే తు- దైత్యభయాకులమితి హృదయవిశేషణం- ఏవం దైత్యవధేన, స్వభాగప్రత్యానయనేనచ - త్వద్గృహం త్వదావాసభూతం, మతఏవామల- మస్మాకం, హృదయం, ప్రత్యబోధి- భయేన పూర్వం ముకుళితం - మిద్దానీం తదపాకరణేన వికాసితం - భవతేత్యనుషఙ్గః ॥ త్వాం- సేవమానానామస్మాకం- త్వత్తో, లౌకికపురుషార్థప్రాప్తిః, రిత్యేతత్కియదిత్యాహ ॥ హే నాథ స్వామిన్, తే, శుశ్రూషతాం పరిచర్యాపరాణా- మిదం- లౌకికం పురుషార్థజాతం కాలేన గ్రస్యమాణం , కియత్ - యత్కించిదేతదిత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ తేషాం త్వాం పరిచరతాం , ముక్తిరపి - న బహుమతా - త్వత్సేవాసుఖాసక్తానాం ముక్తిరపి న పరమం ప్రయోజనం- అతో- హే నారసింహ అపరైరర్వాచీనైః పురుషార్థైః- కిం న కిమపి తేషామతితుచ్ఛమర్వాచీనపురుషార్థజాతమితిభావః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀

ఋషయస్తుసర్వగురుం సాధుపరిత్రాతారం దుష్కృద్వినాశకం తుష్టువుః ॥ త్వమితి ॥ పరమముత్కృష్టం - తపస్త్వద్ధ్యానరూపం- నోఽస్మాకం, త్వ, మాత్థ ఉపదిష్టవానసి , తపోవిశిషన్తి , య, త్తపః ఆత్మనస్తవ తేజః ప్రకాశకం , అస్మాకం త్వత్స్వరూపావేదకమిత్యర్థః- యేన చ తపసా, ఆదిపురుషశ్చతుర్ముఖః , ఇదం జగదాత్మగతం , పరమాత్మనా త్వయా, గతం అన్తరాత్మతయా వ్యాప్తం, ససర్జ ఆదిపురుషాత్మగతమిత్యత్ర,, గూఢోత్మాన ప్రకాశత ,, ఇతివత్సంధిరార్షః , ఆదిపురుషాత్మేతి పాఠే , ఆదిపురుషేతిలుప్తప్రథమాన్తం పృథక్పదం యద్వా , హే ఆదిపురుషేతి సంబోధనం ససర్జ , బ్రహ్మేతిశేషః, తత్తపో, ఽమునా దైత్యేన, విప్రలుప్తం విశేషేణ ప్రలోపితం , మాసీత్తదేవా , ధునా హే శరణ్య , శరణమర్హతీతి శర

ణ్యాః, తథాభూత-హే పాలక రక్షార్థం గృహీతవపుషా, సాధుపరిత్రాణార్థం, గృహీతేన నృసింహవపుషా, పునః, అస్మాకం స్థానాః అనుజ్ఞాపితవాన్, పునస్తత్తపః కురు తేతి నోఽనుజ్ఞాపితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ పితరస్తు స్వదుఃఖమావేదయన్తోఽఖిలధర్మగోప్తారం హితకారిణం స్తువన్తో నమస్కుర్వన్తి, శ్రాద్ధానీతి, అస్మాకం, తనూజైః పుత్రాదిభిరస్మదుద్దేశేన దత్తాని, శ్రాద్ధాని శ్రాద్ధసంబన్ధీని పిణ్డాని, యో దైత్యః, ప్రసభం బలాత్, స్వయమధిబుభుజే అనుభూతవాన్, తథా, తీర్థసమయే పుణ్యతీర్థస్నానసమయే, అస్మత్తనూజైః, యః, దత్తం తిలోదకం-తదప్యపిబత్, తస్య దైత్యస్య, దరాత్, ఛాన్దాసి, తిలాంబుచ, యః, పునః, రాచ్ఛత్ ఆహృత్యాస్మాకం దత్తవాన్, కథం భూతాత్ నఖైః, విదారితాత్, వపా, యస్య, తస్మాత్, వపావిదారణస్య తద్గతపిణ్డోద్ధరణమేవ ఫలమితి భావః, తస్మై, సమస్తధర్మాణాం, గోప్త్రే, రక్షిత్రే, నృహరయే నమః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ సిద్ధా అపి స్వకీయయోగగత్యపహారకదైత్యేన వధద్వారా స్వయోగగత్యాధాయకం పరమసుహృదం వర్ణయన్తో నేముః॥ యఇతి ॥ యో, ఽసాధుః దురాత్మా, దైత్యో, నోఽస్మాకం యోగసిద్ధాం గతిమణిమాదిరూపాం - స్వయోగతపోబలేనాహార్షీత్ అపహృతవాన్, తం, నానాదర్పం నానా అనేకాః, దర్పాః, యస్య తం, నఖైః, ర్యో, విదారితవాన్ తస్మై, తుభ్యం హే నృసింహ వయం, ప్రణమామః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ విద్యాధరా అపి తేనాపహృతవిద్యాప్రత్యాదానేన హితకారిణం స్తువన్తో నమన్తి ॥ విద్యామితి ॥ ధారణయా మనోధారణయా - అమురాద్ధాం సంసిద్ధాం, విద్యామస్మత్సంబన్ధినీమన్తర్ధానాదిలక్షణాం-యో, ఽజ్ఞో మూఢో బలవీర్యాభ్యాం-గర్వితః-న్యషేధత్-బలం దేహబలం - వీర్యం పరాభిభవసామర్థ్యం-స దైత్యో, యేన-సంఖ్యే యుద్ధే-పశువద్ధతః-తం-త్వాం - మాయానృసింహమాత్మీయసంకల్పోపాత్తనృసింహతనుం-నిత్యం, ప్రణతాః-స్మ-కర్త

ప్తమమునాఽద్య శరణ్యపాలరక్షాగృహీతవపుషా పునరస్వమం స్థాః॥ ౪౩ ॥ పితర ఊచుః॥ శ్రాద్ధాని నోఽధిబుభుజే ప్రసభం తనూజైర్దత్తాని తీర్థసమయేఽప్యపిబత్తిలాంబు। తస్యోదరాన్నఖవిదీర్ణవపాద్య ఆర్చ్ఛత్తస్మై నమో నృహరయేఽఖిలధర్మగోప్త్రే॥ ౪౪ ॥ సిద్ధా ఊచుః॥ యో నో గతిం యోగసిద్ధామసాధుః అహార్షీద్యోగతపోబలేన। నానాదర్పం తం నఖైర్విదదార తస్మై తుభ్యం ప్రణతాః స్మో నృసింహ॥ ౪౫॥ విద్యాధరా ఊచుః॥ విద్యాం పృథగ్ధారణయాఽనురాద్ధాం న్యషేధదజ్ఞో బలవీర్యదృప్తః। స యేన సంఖ్యే పశువద్ధతస్తం మాయానృసింహం ప్రణతాః స్మ నిత్యమ్॥ ౪౬ ॥ నాగా ఊచుః॥ యేన పాపేన రత్నాని స్త్రీరత్నాని హృతాని నః। తద్వక్షఃపాటనేనాసాం దత్తానన్ద నమోఽస్తు తే॥ ౪౭ ॥ మనవ ఊచుః॥ మనవో వయం తవ నిదేశకారిణో దితిజేన దేవ పరిభూతసేతవః। భవతా ఖలః స ఉపసంహృతః ప్రభో కరవామ తే కిమనుశాధి కింకరాన్॥ ౪౮ ॥ ప్రజాపతయ ఊచుః॥ ప్రజేశా వయం తే పరేశాభిసృష్టా న యేన ప్రజా వై సృజామో నిషిద్ధాః। స ఏష త్వయా భిన్నవక్షా అనుశేతే జగన్మఙ్గలం సత్త్వమూర్తేఽవతారః॥ ౪౯ ॥ గన్ధర్వా ఊచుః॥ వయం విభో తే నటనాట్యగాయకా యేనాత్మసాద్వీర్యబలౌజసా కృతాః।

రిక్తః-నమస్కృతవన్తస్స్మ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవం తదపహృతరత్నప్రత్యాదానేనానన్దకరం స్తువన్తో నేముర్నాగాః॥ యేనేతి ॥ యేన-పాపాత్మనా-నోఽస్మాకం-రత్నాని - స్త్రీరత్నాని నాగకన్యకారూపాణి చ-అపహృతాని-తస్య - వక్షో విదారణేన- ఆసాం స్త్రీణాం-దత్త ఆనన్దో యేన-తస్య సంబోధనం- తే తుభ్యం-నమోఽస్తు ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ తదాజ్ఞాపరిపాలనరూపకైంకర్యవిరోధినిరసనేన కైంకర్యాధాపనరూపహితకారిణం స్తువన్తస్తదేవ ప్రార్థయన్తే మనవః ॥ మనవ ఇతి ॥ వయం - తవ-నిదేశకారిణః కైంకర్యకారిణో-మనవ ఇతి ప్రసిద్ధా-స్తే - వయమేతావన్తం కాలం-యేన దితిజేన-పరిభూతాః పరిహాపితాః - సేతవస్త్వత్కృతా వర్ణాశ్రమమర్యాదా-యేషాం-తాదృశా - బభూవిమ, అమునా, సఖలో, దితిజ, స్త్వయా-ఉపసంహృతో హతః - హే ప్రభో-నివృత్తకైంకర్యవిరోధినో, వయం-కిం కైంకర్యం, తే తుభ్యం-కరవామ-తథా-కింకరాన్నోఽస్మాననుశాధి విజ్ఞాపయస్వేత్యర్థః ❁ ॥ ౪౮ ॥ ❁ సద్వారకతద్వ్యాపారరూపజగత్సర్గాత్మకాస్మద్వ్యాపారరూపవిరోధి నిరసన తదధికారాధాయకం సర్వేషాం శుభాధాయకమూర్తిం తుష్టువుః ప్రజాపతయః ॥ ప్రజేశా ఇతి హే పరేశ, పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీశ, తే త్వయా, అభిసృష్టాః వ్యష్టిసర్గార్థం త్వయా సృష్టాః - ప్రజేశాః ప్రజాపతయః ప్రసిద్ధా, స్తే, వయమేతత్పర్యన్తం, యేన దైత్యేనైవ-నిషిద్ధాస్సన్తః, ప్రజాః, న వై సృజామః న సృష్టవన్తః, స ఏష, దైత్యః-త్వయా-భిన్నం విదీర్ణం - వక్షో యస్య - తాదృశో, ఽనుశేతే - అతః పరం ప్రజాస్సృక్ష్యామ ఇతి హృష్యన్త ఆహుః- హే సత్త్వమూర్తే అప్రాకృతశుద్ధసత్త్వవిగ్రహ, తే తవ, అవతారో-జగన్మఙ్గలం జగతో మఙ్గళావహః ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ తస్మాన్నాట్యాదికైంకర్యవిరోధినిరసనేన తదాధాయకం సుహృదం తుష్టువుర్గన్ధర్వాః ॥ వయమితి ॥ హే ప్రభో-తే తవ, నటనాట్యగాయకాః, నటా నర్తకాః, నాట్యైకకర్మణి-గాయకాశ్చ, వయం, యేన దైత్యేనావత్పర్యన్తం ఆత్మసాత్కృతాః స్వాధీనాః కృ

తాః-కథంభూతేన-వీర్యం శౌర్యం - బలం శక్తిః-స్తాభ్యాం, మోజః ప్రభావం-యస్య - తాదృశేన-స ఏష-దైత్యః - భవతా-ఇమాం-దశాం మరణమిత్యర్థః - నీతః ప్రాపితః- ఇత్యాహ ॥ ఉత్పథస్థః-కుశలాయ క్షేమాయ కల్పతే కిం క్షేమయుక్తో భవతి కిం న కల్పత ఏవేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ తత్పాదపఙ్కజపరిచర్యావిరోధినిరసనేన పునస్తదారాధాయకం హతకరం తుష్టువుశ్చారణాః ॥ హరే ఇతి ॥ హరే ఆశ్రితార్తిహర భవాపవర్గం ఐహికాముష్మికసుఖహేతుం - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజ-మాశ్రితాః - పరిచరన్తో వయ-మనేన నిషిద్ధా ఇతి శేషః - స ఏషోఽసురః-సాధూనాం - హృచ్ఛయః హృదయరోగరూపః, త్వయా, సమాపితః ఉపసంహృతో హత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౫౧ ॥ ❁ స్వదుఃఖమావేదయన్తస్తన్నివర్తకం సుఖాధాయకం వర్ణయన్తి యక్షాః ॥ వయమితి ॥ నో జ్ఞైః - కర్మభిః వయం, తవా, నుచర శ్రేష్ఠాః, తే, వయ, మిత్యై, తావద్దితి-జేన - వాహకత్వం యానాదివాహకత్వం, భారవాహకత్వం వా, ప్రాపితాః, హే నరహరే - తేన దితిజేన, కృతం, తవ-నతజనానాం భక్తజనానాం , పరితాపం జానతా, త్వయా, పఞ్చవింశః దైత్యేన్ద్రాత్ప్రభృతి ఇవ జీవః - పఞ్చతాం మృత్యుముపనీతః ప్రాపితః,, విజ్ఞానఘన ఏవైతేభ్యో భూతేభ్యస్సముత్థాయ తాన్యేవానువినశ్యతి,, ఇవత్-పఞ్చ - వింశస్య శరీర ద్వారకా పఞ్చతా ప్రాప్తిరత్ర వివక్షితా - పఞ్చవింశేతి పాఠే, హే జీవ శరీరకేసంబోధనం - సతుజనపరితాపమితి పాఠే యేన దితిసుతేన , వాహకత్వం , నీతాః స తు పఞ్చవింశ ఇత్యన్వయః ❁ ॥ ౫౨ ॥ ❁ స్వనైచ్యానుసన్ధానపూర్వకమనితరసాధారణప్రభావం తుష్టువుః కింపురుషాః ॥ వయమితి ॥ వయం, కంపురుషాః కుత్సితాః పురుషా- స్త్వం తు, మహాపురుషః - అనితరసాధారణగుణపూర్ణః-ఈశ్వరస్సర్వాన్తరాత్మా చ-అయం మహాన్ దైత్యో హతస్త్వయేతి కిం నవర్ణ్యత ఇత్యాశఙ్క్య కియదేతదిత్యాహుః , అయమితి , కాపురుషః ఈషత్పురుషః, అ

సఏష నీతో భవతా దశామిమాం కిముత్పథస్థః కుశలాయ కల్పతే ॥ ౫౦ ॥ చారణా ఊచుః ॥ హరే తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం భవాపవర్గమాశ్రితాః । వయం సమాపత స్త్వయా స ఏష సాధుహృచ్ఛయః ॥ ౫౧ ॥ యక్షా ఊచుః ॥ వయమనుచరముఖ్యాః కర్మభిస్తే మనోజ్ఞైస్త ఇహ దితిసుతేన ప్రాపితా వాహకత్వమ్ ❁ । నతజనపరితాపం తత్కృతం జానతా తే నరహర ఉపనీతః † పఞ్చతాం పఞ్చవింశః ॥ ౫౨ ॥ కింపురుషా ఊచుః ॥ వయం కింపురుషాస్త్వం తు మహాపురుష ఈశ్వరః । అయం కాపురుషో నష్టో ధిక్కృతస్సాధుభిర్యదా ॥ ౫౩ ॥ వైతాళికా ఊచుః ॥ సభాసు సత్రేషు తవామలం యశో గీత్వా సపర్యాం మహతీం లభామహే । యస్తామన్వైషీద్వశమేష దుర్జనో దిష్ట్యా హతస్తే భగవన్యథాఽఽమయః ॥ ౫౪ ॥ కిన్నరా ఊచుః ॥ వయమీశ కిన్నరగణాస్తవానుగా దితిజేన విష్టిమమునాఽనుకారితాః । భవతా హరే స వృజినోఽవసాదితో నరసింహ నాథ విభవాయ నో భవ ॥ ౫౫ ॥ శ్రీవిష్ణుపార్షదా ఊచుః ॥ అద్యైతద్ధరినరరూపమద్భుతం తే దృష్టం నశ్శరణద సర్వలోకశర్మ । సోఽయం తే విధికర ఈశ విప్రశప్తస్తస్యేదం నిధనమనుగ్రహాయ విద్మః ॥ ౫౬ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే ,అష్టమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁❁❁❁❁

స్మదపేక్షయా బలీయాన్ త్వత్తో ధన ఇతి భావః ॥ ఈషదర్థవిభాషా పురుషే ॥ ఇతి సూత్రేణ కుశబ్దస్య కాదేశః - యదా సాధుభిర్ధిక్కృతః తిరస్కృతస్తదైవ-నష్టో నష్టప్రాయః అతః కియదేతత్తవేతి భావః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ అస్మత్సంమానావహత్వద్గుణగానవిరోధినిరసనేన త్వమేవ వయం బహుమతా ఇత్యాహుర్వైతాళికాః ॥ సభాస్వితి ॥ తవ- అమలం, యశః, సభాసు, సత్రేషు చ, గీత్వా వయం మహతీం, సపర్యాం పూజాం, లభామహే, తా - మస్మాకం యో దుర్జనో దైత్యః , స్వవశం అనైషీత్ , స ఏష, దుర్జనః, హే భగవం, స్త్వయా, హతః, ఏతత్, దిష్ట్యా భద్రం జాతం దిష్ట్యా- దైవేన త్వయేతి వాఽన్వయః, యథా ఆమయః యథా శిరో వ్యథాదిరూపో రోగః, పీడాకారకః, తద్వ, దయ, మాసీదితి శేషః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ స్వదుఃఖమావేదయన్తస్సర్వసుఖాధాయకం లోకార్తిహరం తుష్టువుః కిన్నరాః ॥ వయమితి ॥ హే ఈశ-వయం-కిన్నరగణా ఇతి ప్రసిద్ధా- స్తవా-నుగా అనుచరాః- తే, వయమేతావ-దమునా-దితిజేన-విష్టిమనుకారితాః - మూల్యరహితం కర్మ విష్టి-స్తా-మనునిరన్తరం-కారితాః - హరే అనుచరార్తిహర స-వృజినః పాపాత్మా - దైత్యో-భవతా-ఉపసాదితః ఉపసంహృతః- హే నరసింహ హే నాథ-నోఽస్మాకం, విభవాయ సుఖసమృద్ధయే-త్వం భవ ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ స్వామిన్నదృష్టపూర్వం రూపం ద్విషతామప్యనుగ్రాహకం ధృతవానసీత్యాహుర్విష్ణుపార్షదాః ॥ అద్యేతి ॥ నోఽస్మాకం భక్తానాం- హే శరణద ఆశ్రయప్రద-నిరతిశయ పురుషార్థసాధనభూతోపాయప్రదేతి వా సర్వేషాం - లోకానాం-శర్మ సుఖావహ-మేత-దద్భుతం- రూపమద్యైవ-దృష్టం-న తు పూర్వం - హే ఈశ స్వామిన్ సోఽయం-దైత్య - స్తవ-విధికరః నిదేశకారీ కింకర- స్సచ-విప్రైస్సనకాదిభిః-శప్తః-మద్యా కైంకర్యవిరోధో జాత ఇతి భావః ॥ తస్య దైత్యస్యేదం-నిధనం-త్వత్కృత- మనుగ్రహాయ పునః కైంకర్యలాభరూపతదనుగ్రహార్థమేవేతి-వయం - జానీమః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః. ❁❁❁

౫౨ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సతుజనపరితాపం † పా ॥ పఞ్చతాం పఞ్చవింశ.

ఏవం ప్రత్యేకం బ్రహ్మాదిభిస్సం స్తుతమప్య - శాన్తసంరమ్భ మితరైర్దురాసదం దుష్ప్రాపం భగవన్తం - ముపైతుం సమీపం గన్తుం, నాశక్నువన్ సముద్ధానబభూవుః ॥ ౧ ॥ కిం పున - రతిశయప్రేయా, సాప్రసిద్ధా - శ్రీర్లక్ష్మీరపి - దేవైః బ్రహ్మాదిభిః - ప్రేషితా - సమీపం - ఏహీతి - ప్రార్థితాఽపి - అద్భుతం మహాన్నృసింహరూపం - దృష్ట్వా - పూర్వమదృష్టమశ్రుతం చ యత్తదదృష్టాశ్రుతపూర్వం - తస్య భావ స్తత్త్వం, తస్మాద్ధేతోః శఙ్కితా సతీ - నోపేయాయ న సమీపమగాత్ ॥ ౨ ॥ ఏవం స్థితే, బ్రహ్మా చతుర్ముఖో, అన్తికే సమీపేఽవస్థితం, ప్రహ్లాదం - ప్రేషయామాస, ప్రేషణప్రకారమేవాహ ॥ తాతేతి ॥ హే తాత, హే వత్స, స్వపిత్రే - కుపితం క్రుద్ధం, ప్రభుం భగవన్తం - ప్రశమయ ప్రసన్నం కురు, ఉపేహి సమీపం గచ్ఛేతి ॥ ౩ ॥ హే రాజన్ యుధిష్ఠిర - తథేత్యఙ్గీకృత్య, భాగవతశ్రేష్ఠోఽర్భకః ప్రహ్లాదః శనకైః, సమీప - మేత్య ప్రాప్య, బద్ధాఞ్జలిః - కాయేన, భువి - దణ్డవన్నామ నమస్కృతవాన్ ॥ ౪ ॥ తత - స్స్వస్య, పాదయోః - మూలే, పతితం - త - మర్భకం ప్రహ్లాదం, విలోక్య, దేవః నృసింహః, కృపయా - పరిప్లుతో వ్యాప్తః - త, ముత్థాప్య, తస్య ప్రహ్లాదస్య - శిరసి, స్వకరామ్బుజ - మదధాన్నిహితవాన్, కథం భూతం, కాలవ్యాలహస్సర్ప స్తస్మాద్విత్రస్తా భీతా - ధి - ర్యేషాం - తేషాం - కృత - మభయం అభయప్రదానం - యేన - తాదృశం సంసృతిభీరూణాం కృతాభయప్రదానమిత్యర్థః ॥ ౫ ॥ స ప్రహ్లాద స్తస్య భగవతః కరస్య - స్పర్శేన - ధుతం నిరస్తం - నిఖిల - మశుభం - యస్య - తాదృశ - స్సద్య ఏవాభివ్యక్తౌ ప్రత్యక్షతాం పరాత్మానౌ - తయో - ర్దర్శనం యాథాత్మ్యసాక్షాత్కారాత్మకం - యస్య - పూర్వం ప్రత్యక్షతాపన్నరూపభగవద్విషయజ్ఞానయుక్త - స్తత్కరస్పర్శేన తు, ,జ్ఞాతుం ద్రష్టుం చ తత్త్వేనే, ,త్యుక్తవిధపరమాత్మదర్శనయుక్త ఇత్యర్థః ॥ అతఏవ - నిర్వృతః సుఖితః - అతఏవ - హృష్యత్తనురుదశ్చితరో-

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ ఏవం సురాదయస్సర్వే బ్రహ్మరుద్రపురస్సరాః । నోపైతుమశకన్మన్యుసంరమ్భం సుదురాసదమ్ ॥ ౧ ॥ సాక్షాచ్ఛ్రీః ప్రేషితా దేవైర్దృష్ట్వా తన్మహదద్భుతమ్ । అదృష్టాశ్రుతపూర్వత్వాత్సా నోపేయాయ శఙ్కితా ॥ ౨ ॥ ప్రహ్లాదం ప్రేషయామాస బ్రహ్మాఽవస్థితమన్తికే । తాత ప్రశమయోపేహి స్వపిత్రే కుపితం ప్రభుమ్ ॥ ౩ ॥ తథేతి శనకై రాజన్ మహాభాగవతోఽర్భకః । ఉపేత్య భువి కాయేన ననామ విధృతాఞ్జలిః ॥ ౪ ॥ స్వపాదమూలే పతితం తమర్భకం విలోక్య దేవః కృపయా పరిప్లుతః । ఉత్థాప్య తచ్ఛీర్ష్ణ్యదధాత్కరామ్బుజం కాలాహివిత్రస్తధియాం కృతాభయమ్ ॥ ౫ ॥ స తత్కరస్పర్శధుతాఖిలాశుభస్సపద్యభివ్యక్తపరాత్మదర్శనః । తత్పాదపద్మం హృది నిర్వృతో దధౌ హృష్యత్తనుః క్లిన్నహృదశ్రులోచనః ॥ ౬ ॥ అస్తౌషీద్ధరిమేకాగ్రమనసా సుసమాహితః । ప్రేమగద్గదయా వాచా తన్న్యస్తహృదయేక్షణః ॥ ౭ ॥ శ్రీప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ బ్రహ్మాదయస్సురగణా మునయోఽథ సిద్ధాః సత్త్వైకతానమతయో వచసాం ప్రవాహైః । నారాధితుం పురుగుణైరధునాఽపి పూర్ణాః కిం తోష్టుమర్హతి స మే హరిరుగ్రజాతేః ॥ ౮ ॥ మన్యే ధనాభిజనరూపతపశ్శ్రుతౌజస్తేజః ప్రభావబలపౌరుషబుద్ధియోగాః

మయ ఉక్తతనుః, క్లిన్నం ప్రేమార్ద్రం - హృద్యస్య - అశ్రూణ్యానన్దజాని. లోచనయో - ర్యస్య - తాదృశ, స్తస్య, భగవతః పాదాబ్జం, హృది దధౌ ధృతవాన్ నిరతిశయపురుషార్థత్వేనానుసంహితవాన్ ॥ ౬ ॥ తతః ప్రేమగద్గదయా, వాచా - ఏకాగ్రమనసా భగవదేకవిషయేణ మనసా - హరి - మస్తౌచ్చ - కథం భూతః - సుసమాహితః - సుసమాధిమేవాహ ॥ తస్మిన్న్యస్తం - హృదయం - ఈక్షణం - చ - యేనేతి, ,హృదా మనీషా మనసాఽభిక్లృప్త, ఇతివచ్చిత్తబుద్ధివృత్తీనామేకవిషయత్వాభిప్రాయేణైకాగ్రమనసా తన్న్యస్తహృదయేక్షణ ఇతి చోక్తమ్ ॥ ౭ ॥ స్తుతిమేవాహ ॥ బ్రహ్మాదయ ఇత్యాదిద్విచత్వారింశచ్ఛ్లోకైః ॥ తావద్భగవత్స్తుతావాత్మనోఽనధికారమాశఙ్కతే ॥ బ్రహ్మాదయ ఇతి ॥ చతుర్ముఖప్రభృతయో దేవగణాః సత్త్వైకతానమతయః - సత్త్వస్యైకతానాముఖ్యాశ్రయభూతా - మతి - ర్యేషాం - తే, కేవలసత్త్వప్రధానమతయః - అనేన ,, తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ ,, మిత్యుక్తరీత్యా అతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వం సూచితం - ఏవంవిధా అపి మునయ - స్సిద్ధాశ్చ - స్వవచసాం - ప్రవాహైస్స్తోత్రసమైః - స్తథా - వక్ష్యమాణై - ర్బహుభి - ర్గుణైరపి - యం - మారాధితుం స్తుత్యాదిరూపారాధనద్వారా యస్య తోషముత్పాదయితుం - అధునాఽపి - న పూర్ణాః న పర్యాప్తాః, న సమర్థా ఇత్యర్థః - స - హరిః - ఉగ్రాసురీ - జాతి - ర్యస్య, తస్య - మే - అనేన వక్ష్యమాణగుణరాహిత్యముక్తం - ఈదృశస్య - మే కిం కథం - తోష్టుం తోషం ప్రాప్తు - మర్హతి - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావో విపులబుద్ధిభిర్బ్రహ్మాదిభిరపి స్తోతుమశక్యః కథమల్పబుద్ధేరాసురస్వభావస్య స్తుత్యా కథం తుష్యేదిత్యర్థః ॥ ౮ ॥ ఏవమనధికారమాశఙ్క్య పునరధికారం సంభావయితుం తావద్భగవతో జాతగుణవృత్తాదితారతమ్యానాదరణభక్త్యేకతోష్యత్వమాహ ॥ మన్య ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ ధనాదయః - పరమపురుషస్యా - రాధనాయ సంతోషనిమిత్తారాధనాయ - న భవన్తీతి - మన్యే కిం తు - భక్తిరేవ భవతీతి మన్య ఇత్యర్థః - తత్ర-

హీయస్మాద్భగవాన్ గజయూథపాయ ధనాదివిరహితాయ గజేన్ద్రాయ - భక్త్యైవ-తుతోష-తత్ర-ధనంవిత్తం-అభిజనస్సత్కులే జన్మ-రూపంసౌన్దర్యం తపః స్వధర్మః - కృచ్ఛ్రాదిరూపం వా- శ్రుతం పాణ్డిత్యం- ఓజఇన్ద్రియబలం - తేజః కాయకాన్తిః ప్రభావః-ప్రతాపః - బలంశారీరంపౌరుషంఉద్యమః-బుద్ధిః ప్రజ్ఞా-యోగః ప్రాణజయః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఏవంధనాద్యభావేఽపి కేవలభక్తేరేవ భగవత్తోషహేతుత్వం నిదర్శితం - యతో భక్తేరేవ భగవత్తోషహేతుత్వం - అత ఏవేతరగుణసంపత్త్యపేక్షయా భగవద్భక్తిసంపత్తిరేవ శ్రేయసీత్యాహ॥ విప్రాదితి॥ ద్విషడ్గుణాః ద్వాదశగుణాః - తే చ ,, ధర్మశ్చ సత్యం చ దమశ్చ తపశ్చ అమాత్సర్యం హ్రీస్తితిక్షా ఽనసూయా - దానం చ యజ్ఞశ్చ ధృతిశ్శ్రుతిశ్చ వ్రతాని వై ద్వాదశ బ్రాహ్మణస్య,, ఇతి సనత్సుజాతేనోక్తాః-ఏతైర్యుక్తా-దరవిన్దనాభస్య - పాదారవిన్దే-విముఖా-ద్బ్రాహ్మణా-చ్ఛ్వపచం శ్వపాకం-వరిష్ఠం శ్రేష్ఠం-మన్యే-శ్వపచంవిశినష్టి ॥ తదర్పితేత్యాదినా ॥ తస్మిన్నరవిన్దనాభేఽర్పితాస్సమర్పితా-మనఆదయో - యేనతం-తత్ర ఈహితం కర్మ-తస్య శ్రేష్ఠ్యే హేతుః-ఏతతో విప్రస్యావమత్వేచ హేతూఆహ॥ సఏవంభూతః-శ్వపచః-కులం స్వకులమపి,పునాతి-భూరిః-మానోగర్వో ద్విషడ్గుణప్రయుక్తో-యస్య- సతువిప్రః - నతు - ఆత్మానమపి-నపునాతీత్యర్థః- యద్యప్యుక్తా ఏవగుణాభగవద్భక్త్యనుగ్రాహకాః - భక్తిశ్చ వేదాన్తవిహితబ్రహ్మోపాసనాత్మికా - తత్రచాధికారస్త్రైవర్ణికస్యైవ-నతుశూద్రస్య- ఏతచ్చ శారీరకాపశూద్రాధికరణన్యాయసిద్ధం , ఏవం చ - సుతరాం శ్వపాకస్యాధికారోన సంభవతీత్యుక్తగుణయుక్తాద్విజాద్భక్తియుక్తశ్వపాకస్య పరత్వవర్ణనమనుచితం -తథా ఽప్యత్ర ప్రకరణే భక్తిశబ్దేన ప్రపత్తిశ్చోచ్యతే - ప్రపత్తౌ చ సర్వేషామధికారో బహుప్రమాణప్రతిపన్నః - అత ఏవ హి,, దైతేయా యక్షరక్షాంసి స్త్రియశ్శూద్రా వ్రజౌకసః । ఖగా మృగాః - పాపజీవాస్సన్తి హ్యచ్యుతతాం గతా,, ఇతి స్త్రీశూద్రాణామపి భగవతి భక్త్యా తత్సాధర్మ్యాపత్తిరుక్తోపపన్నా భవతి ,, వనం గతో యద్ధరిమాశ్రయేత తదేవ పేత నారాయణమాదిదేవమ్ । మన్యేత దేతదఖిలం పరమస్య పుంసస్సాన్త్వాత్మార్పణం స్వసుహృదః పరమస్య పుంస ,, ఇతి ప్రపత్తిరేవ కర్తవ్యత్వేన పూర్వముక్తా చేత్యతో న విరోధః - ఉపపాదితం చైతత్పురస్తాత్ - మనఆదీనాం భగవతి సమర్పణం నామ తచ్ఛేషత్వేన తచ్ఛాయత్తసత్తాదిమత్త్వ

నారాధనాయ హి భవన్తి పరస్య పుంసో భక్త్యా తుతోష భగవాన్గజయూథపాయ॥౯॥ విప్రాద్ద్విషడ్గుణయుతా
దరవిన్దనాభపాదారవిన్దవిముఖాచ్ఛ్వపచం వరిష్ఠమ్ । మన్యే తదర్పితమనోవచనేహితార్థప్రాణః పునాతి సకు
లం న తు భూరిమానః॥౧౦॥ నైవాత్మనః ప్రభురయం నిజలాభపూర్ణో మానం ❋ జగాదవిదుషః కరుణో వృణీతే।

న చానుసంధానరూపాధ్యవసాయాత్మకం జ్ఞానం - ప్రాణశబ్దః - ప్రాణాశ్రయప్రత్యగాత్మస్వరూపస్యాప్యుపలక్షకః-ఏవం చాత్మాత్మీయాదిసమర్పణేన భగవతి న్యస్తభరత్వాభరశ్శ్వపాకోఽపి భగవత్తోషకత్వాదుక్తవిధాద్విప్రాచ్ఛ్రేయానితి భావః॥ తదుక్తం భగవతా ,, అపి చేత్సుదురాచారో భజతే మామనన్యభాక్ । సాధురేవ స మన్తవ్యస్సమ్యగ్వ్యవసితో హి స,, ఇతి ,,క్షిప్రం భవతి ధర్మాత్మా - ఇత్యాదిచ - అపి పాపేష్వభిరతా మద్భక్తాః పాణ్డునన్దన । ముచ్యన్తే పాతకైస్సర్వైః పద్మపత్రమివామ్భసేతి చ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ననుపరిపూర్ణస్య భగవతో జాతిగుణవృత్తాదినిహీనశ్వపాకసమర్పితమనఆదిభిః కిం ప్రయోజనం - కథం వా తత స్తస్య తోషః - కథం చైతదేవంవిధోఽపి మామనన్యభావేన భజన్నితరాం మత్ప్రియతమ ఇతి భగవతోక్త-మిత్యత్రాహ॥ నైవేతి॥ ప్రభురీశ్వరోఽయం నిజలాభపూర్ణః నిజేన స్వాభావికేన - లాభేన సమస్తకామావాప్త్యా,పూర్ణః-అత ఏవ మానం స్వారాధనరూపం కర్మ-నైవ జగాద- ఆత్మనః ఇత్యపకృష్యతే-ఆత్మనే ఆత్మార్థం - స్వప్రయోజనాయ న జగాదేత్యర్థః-కింతు- కరుణో - వృణీతే- కరుణః కరుణావాన్ ,, గుణవచనేభ్యో మతుపో లుగ్వక్తవ్య,, ఇతి లుప్తమతుబన్తం పదం ,, లుక్తద్ధితలుకి,, ఇతి టాపో లుక్ హేతుగర్భమిదం-దయాళుత్వా-ద్విదుషో వృణీతే ప్రబుద్ధజనాన్ స్వారాధనవిధానే చాఙ్గీకరోతీత్యర్థః - కరుణయా ఽఽరాధకోజ్జీవనార్థమేవారాధనం స్వీకరోతీత్యర్థః ॥ తదేవ విశదయతి॥ యద్యదితి॥ ఆరాధనం-భగవతే-జనో- విదధీత కరోతి తచ్చాత్మనే స్వార్థమేవ భవతి,,యం స్తువన్ స్తవ్యతామేతి వన్ద్యమానశ్చ వన్ద్యతా,, మితి న్యాయాద్భగవత్పూజనేన స్వయమపి పూజ్యో భవతీత్యర్థః - కథమన్యస్య పూజయా ఽన్యస్య పూజ్యతేత్యపేక్షాయాం తదధీనసత్తాదిమతో వస్తునస్తత్సత్తాకారేణ తత్సామ్యావాప్తౌ దృష్టాన్తమాహ ॥ యథా ముఖశ్రీః ప్రతిముఖస్యేతి॥ యథా సాక్షాదలఙ్కారాదిజన్యా ముఖస్య శోభా తదధీనస్య ఛాయారూపముఖస్య భవతి - ఏవం భగవతః , పూజ్యతా తదారాధకానాం భవతీత్యర్థః ,, తద్యథా మాతా తరుణవత్సం వత్సో వా మాతరం ఛాయా సత్త్వమనుగచ్ఛేత్తథా ప్రకార ,, ఇతి శ్రుతిర్జీవస్య ఛాయావదీశ్వరపారతన్త్ర్యమవగమయతి,జనాదవిదుష ఇతి పాఠే - అవిదుషః కించిజ్జ్ఞాదపి , జనాన్మానం - ఆత్మార్థం-

౧౧ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ జనాదవిదుషః॥

నప్రణీత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ ఏవం భగవతో భక్త్యైకతోష్యత్వం, తత్తోషస్య చ భక్తోజ్జీవనార్థత్వం చోక్తం, తదేవం స్వస్యోగ్రజాతేరపి తద్భక్తస్య తత్తోషకస్తుతావధికారస్సం, భావితః - యత ఏవంభూతోఽహమతో - యథామతి స్తోష్యామీత్యాహ॥ తస్మాదితి॥ యస్మాద్భగవాన్ - భక్త్యైకతోష్యః - తస్మాన్నీచోఽప్యహం - తద్భక్తియుక్తోఽహమత ఏవ - విగతవిక్లబః - గతశఙ్కస్సన్, సర్వాత్మనాకరణత్రయైక్యేన - ఈశ్వరస్య భగవతః, మహః, మహిమానం - యథామతి, గృణామి స్తౌమి కిమీశ్వర స్తుత్యా, ప్రయోజనమితి శఙ్కాం, నిరాకుర్వన్, తన్మహ్యనువర్ణనం, విశినష్టి ॥ యేనేశ్వరానువర్ణనేన, అనువర్ణితేనేతి - భావే క్తః - అజయా ప్రకృత్యా - గుణవిసర్గం - గుణకార్యం - శరీర - మనుప్రవిష్టః, పుమాన్ - పూయేత శుధ్యేత్ - స్తుత్యా న తస్య కోఽప్యతిశయః - కింతు స్తువత ఏవాత్మవిశుద్ధిరూపోఽతిశయ ఇతి భావః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఏవమాత్మనస్స్తుతావనధికారం పరిహృత్య తత్స్తుతిం ప్రతిజ్ఞాయ తం తుష్టూషుస్తావత్కోపోపశమం ప్రార్థయతే॥ సర్వే హీతి ద్వాభ్యాం॥ హే ఈశ, వయమివ, యథా వయం తవ కింకరాః తథా, అమీ, సర్వే - బ్రహ్మాదయోఽపి, సత్త్వధామ్నః, తవ, విధికరాః కింకరా ఏవ, అస్త్వేవం, తతః - కిం, అత ఆహ, ఉద్విజనస్త్వత్కోపాద్బిభ్యతో, వర్తన్తే, అతో, మన్యుం యచ్ఛేత్యుత్తరేణాన్వయః॥ సత్త్వధామ్న ఇత్యనేన శుద్ధసత్త్వైకతానస్య తవ కోపస్స్వాభావికో న భవతి, కింతు లోకరక్షణేఽధికృతస్య తవ తద్రక్షణరూపక్రీడార్థమాహిత ఇత్యభిప్రేతం ॥ తదేవవ్యనక్తి॥ క్షేమాయేతి॥ అస్య జగతః, క్షేమాయ లబ్ధపరిరక్షణాయ భూతయే యోగాయాలబ్ధలాభాయ - ఆత్మసుఖాయ బ్రహ్మాత్మకస్వాత్మానన్దానుభవజసుఖాయ చ, భగవతస్తవ, రుచిరైస్సన్నదైరవతారైర్నృసింహాద్యవతారైః - విక్రీడితం - భావే క్తః, వివిధా క్రీడేత్యర్థః, ఇయం దుష్టనిగ్రహవిషయక్రోధాదిరూపా తవ క్రీడా లోకక్షేమాద్యర్థమిత్యర్థః॥ ఏవంవిధక్రీడయా హి దుష్టనిగ్రహనాశద్వారా స్థితపరిపాలనమపూర్వశ్రేయఃప్రాప్తిః, శ్రవణాదినా క్రీడామనుభవతో లోకస్య నిశ్శేషబన్ధకకర్మక్షయరూపమోక్షద్వారాఽఽత్మసుఖానుభూతిశ్చ, భ

యద్వ్యజ్ఞో భగవతే విదధీత మానం తచ్చాత్మనే ప్రతిముఖస్య యథా ముఖశ్రీః॥ ౧౧॥ తస్మాదహం విగతవిక్లబ ఈశ్వరస్య సర్వాత్మనా మహి గృణామి యథామనీషమ్। నీచోఽజయా గుణవిసర్గమనుప్రవిష్టః పూయేత యేన హి పుమాననువర్ణితేన॥ ౧౨॥ సర్వే హ్యమీ విధికరాస్తవ సత్త్వధామ్నో బ్రహ్మాదయో వయమివేశ న చోద్విజన్తః। క్షేమాయ భూతయ ఉతాత్మసుఖాయ చాస్య విక్రీడితం భగవతో రుచిరావతారైః॥ ౧౩ ॥ తద్యచ్ఛ మన్యుమసురశ్చ హతస్త్వయాఽద్య మోదేత సాధురపి వృశ్చికసర్పహత్యా। లోకాశ్చ నిర్వృతిమితాః ప్రతియన్తి సర్వే రూపం నృసింహ విభయాయ జనాస్స్మరన్తి॥ ౧౪॥ నాహం బిభేమ్యజిత తేఽతిభయానకాస్యజిహ్వార్కనేత్రభ్రుకుటీరభసోగ్రదంష్ట్రాత్। ఆన్త్రస్రజః క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణాన్నిర్హ్రాదభీతదిగిభాదరిభిన్నఖాగ్రాత్॥ ౧౫ ॥ త్రస్తోఽస్మ్యహం కృపణవత్సల దుస్సహోగ్రసంసారచక్రకదనాద్గ్రసతాం ప్రణీతః। బద్ధస్స్వకర్మభిరుశత్తమ తేఽఙ్ఘ్రి

వేదిత్యేతదర్థం తవ విక్రీడితమితి భావః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ యతస్తవ విక్రీడితం లోకస్య క్షేమాద్యర్థం, తత్తస్మాద్ధేతోః, నృసింహ మన్యుం, యచ్ఛ ఉపసంహర ఇతః పరం న మన్యునా ప్రయోజనమస్తీత్యాహ॥ అధునా, అసురో నష్టస్త్వయా - హతః - లోకాః - నిర్వృతిం సుఖమితాః ప్రాప్తాశ్చ నను లోకా నిర్వృతిం యాన్తు నామ - లోకాన్తర్గతసాధుజనస్తు మత్కృతామిమాం భూతహింసాం నానుమోదేత - అత ఆహ ॥ సాధురపి లోకః, లోకోపద్రవకారి వృశ్చికసర్పాదిహత్యా - మోదేత - వృశ్చికాదితుల్యస్య మత్పితుర్హత్యా సాధుజనోఽపి మోదేతైవేత్యర్థః - హతి శబ్దః క్తిన్నన్తః - సర్వే - బ్రహ్మాదయో, నిర్భయాః, ప్రతియాన్తు స్వస్థానాని ప్రతిగచ్ఛన్తు ఇతః పర - మిదం త్వద్రూపం, జనా, అభయాయ - స్మరన్తి ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ నను బ్రహ్మాదయ ఉద్విజన్త ఇతి విశేషేణ బ్రహ్మాదీనామేవ క్రోధయుక్తాన్మదుగ్రరూపాద్భయం బ్రూషే - త్వం తు న బిభేషి కిమిత్యత్రాహ ॥ నాహమితి ॥ హే అజిత - తే తవ - - అస్మాత్ - రూపాదితి విశేష్యాధ్యాహారః - అహం - న బిభేమి - కథంభూతాత్ - అస్యం చ - జిహ్వా చ - అర్కసదృశే - నేత్రే చ - భ్రుకుటీనాం - రభస ఆటోపశ్చ - ఉగ్రా - దంష్ట్రాశ్చ - ఏతాన్యతిభయానకాని, యస్మిన్ - ఆన్త్రమయ్యః - స్రజో, యస్మిన్ - క్షతజారుణిరాక్తాః - కేసరా యస్మిన్, తత్ క్షతజకేసరం - శఙ్కుపదున్నతౌ, స్తబ్ధా - కర్ణౌ - యస్మిన్ - తచ్ఛఙ్కుకర్ణం - ద్వన్ద్వోర్బహువ్రీహ్యోః కర్మధారయః క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణం - నిర్హ్రాదేన, భీతా - దిగిభా దిగ్గజా - యస్మాత్తత్, పూర్వేణ పునః కర్మధారయః, క్షతజకేసరశఙ్కుకర్ణనిర్హ్రాదభీతదిగిభం, తస్మాత్, అరిభిన్నస్తీత్యరిభిన్నితాని - నఖాగ్రాణి - యస్మిన్ - స్తేవంభూతాద్రూపాదహం - న బిభేమీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ తర్హి కుతో బిభేషీత్యాశఙ్కాయామితో బిభేమీత్యాహ॥ త్రస్తోఽస్మీతి॥ హే కృపణవత్సల - దుస్సహం, ఉగ్రం - సంసారచక్రకదనం - తస్మాదహం - త్రస్తః భీతోఽస్మి, కథంభూతోఽహం, గ్రసతాం ప్రణీతః, గ్రసతామితి కర్తరి షష్ఠీ - గ్రసద్భిః, స్వచ్ఛేషభూతం మత్స్వరూపం తిరోధాపయద్భిః - దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానమమకారాదిభిః తత్ర సంసారే, ప్రణీతః - తన్మూలభూతైః కర్మభిశ్చ, బద్ధః నిగళితః - హే ఉశత్తమ కమనీ

యుతమ, ఉక్తవిధం, మాం, ప్రీతః-మద్విషయకనిరతిశయప్రీతియుక్తః- స్త్వం, తేతవ, అఙ్ఘ్రిమూలం ప్రతి, కథంభూతం, అపవర్గశరణమపవర్గోపాయభూతం, కదాను, హ్వయసే కదా మాం త్వదఙ్ఘ్రిమూలం ప్రాపయిష్యసి, తావన్మానువర్తతే భయమితి భావః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ననుభయం చేత్తద్దుఃఖదర్శనజం కిం తత్సంసారచక్రే దుఃఖమిత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ తస్మాదిత్యర్ధేన ॥ యేన కర్మణా అహం బద్ధః-తస్మాత్కర్మణో నిమిత్తాత్, ప్రియై-రప్రియైశ్చ, విషయైః, యథాసంఖ్యం, వియోగసంయోగాభ్యాం, తాభ్యాం, జన్మ ఉత్పత్తిర్యస్య తేన, శోకాగ్నినా, సకలయోనిషు, దహ్యమానోఽహం-అతీవదుఃఖితోఽహమిత్యర్థః - భ్రమామీత్యన్వయః, తర్హి దుఃఖనిమిత్తకర్మనివృత్త్యుపాయమనుతిష్ఠేత్యపేక్షాయామన్తరేణ భవద్దాస్యమన్యన్నిశ్శేషదుఃఖనివృత్త్యుపాయభూతం నాస్త్యేవ, కథంచిత్సదపి దుఃఖాత్మకమేవేత్యాహ ॥ దుఃఖౌషధమితి ॥ యత్, దుఃఖస్య, ఔషధం ప్రతీకారాత్మకం, తదపి, దుఃఖం దుఃఖాత్మకమిత్యర్థః, దుఃఖస్య ప్రతీకారో హి దుఃఖనిమిత్తదురితనిరసనేన భవతి, నిశ్శేషదురితనివర్తకం చ న కించిదన్యదస్తి, ప్రతిపదోక్తప్రాయశ్చిత్తాదికం న నిశ్శేషనివర్తకం-ప్రత్యుత దుఃఖాత్మకం చేత్యర్థః - అతో, హే భూమన్, అతద్ధితాయ తజ్జనహితాయ న భవతి, అతద్ధియాఽహమితి పాఠే అహం దేహాత్మాభిమానేన, భ్రమామి, అత, స్తవ, దాస్యయోగం, దిశ, తవ నిత్యదాస్యసంబన్ధం దేహి, వదేతి పాఠే, ఉపదిశ, నిత్యప్రబుద్ధత్వద్దాస్యసంబన్ధవాన్ యథా భవేయం-తథా మామనుగృహాణేత్యర్థః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఏవం కోపోపశమః ప్రార్థితః-భగవద్దాస్యమేవ దుఃఖౌషధమితి చోక్తం ‚‚ పూయేత యేన హి పుమాననువర్ణితేనే ,, తి భగవద్వర్ణనమాత్మవిశుద్ధిలక్షకమిత్యుక్తం అథ త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం యథా మితి త్వాం స్తువన్ దుఃఖనిమిత్తకర్మభిర్విముక్తస్సర్వాణి దుఃఖాని యథా తరేయం, తథాఽనుగ్రహాణేత్యాహ ॥ సోఽహం త్వదనుగ్రహేణ ప్రబుద్ధనిత్యభవద్దాస్యసంబన్ధోఽహం, సుహృదో హితైషిణః - ప్రియస్య, మమ నిరతిశయప్రీతివిషయస్య- పరదేవతాయా, స్తవ-బ్రహ్మాదిభి-ర్గీతాః లీలారూపవ్యాపారవిషయాః- కథాః, అనుగృణన్, గుణవిప్రయుక్తః సత్త్వాదిగుణమూలకకర్మబన్ధైః రాగాదిభిర్వా విముక్తః-

మూలం ప్రీతోఽపవర్గశరణం హ్వయసే కదా ను ॥ ౧౬ ॥ యస్మాత్ప్రియాప్రియవియోగస❋యోగజన్మ శోకాగ్నినా సకలయోనిషు దహ్యమానః । దుఃఖౌషధం తదపి దుఃఖ❋మతద్ధితాయ భూమన్భ్రమామి † దిశ మే తవ దాస్యయోగమ్ ॥ ౧౭ ॥ సోఽహం ప్రియస్య సుహృదః పరదేవతాయా లీలాకథా స్తవ నృసింహ విరిఞ్చిగీతాః । అఞ్జస్తితర్మ్యనుగృణన్ గుణవిప్రయుక్తో దుర్గాణి తే పదయుగాలయహంససఙ్గః ॥ ౧౮ ॥ బాలస్య నేహ శరణం పితరౌ నృసింహ నార్తస్య చాగదముదన్వతి మజ్జతో నౌః । తప్తస్య తత్ప్రతివిధిర్య ఇహాఞ్జసేష్టస్తావద్విభో తనుభృతాం త్వదుపేక్షితానామ్ ॥ ౧౯ ॥ యస్మిన్యతో య❋ర్హి యేన చ యస్య యస్మాద్యస్మై యథా యదుత యస్త్వ

తే తవ-పదయుగళమేవా-లయం - ఆశ్రయో యేషాం, తే-భక్తాః - స ఏవ, హంసాః- తైస్సఙ్గో యస్య-తాదృశః-అఞ్జస్తితర్మి సుఖేనాతితరామి, తథాఽనుగృహాణేత్యభిప్రాయః-అత్రాయం క్రమః- తావత్త్వదనుగ్రహేణ సత్సఙ్గః-తతో భగవద్గుణవర్ణనం-తతో విరాగ- స్తత స్త్వద్భక్త్యా దుఃఖనిమిత్తకర్మతద్ద్వారా సంసృతేస్తరణమితి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ ఏతత్సర్వం త్వదనుగ్రహైకభావ్యం- న తూపాయాన్తరేణేతి కైముత్యన్యాయేన వక్తుం తావత్త్వదుపేక్షితానాం న దుఃఖప్రతిక్రియాఽస్తీత్యాహ ॥ బాలస్యేతి ॥ హే నరసింహ ఇహ లోకే-బాలస్య, త్వదుపేక్షితస్య, పితరౌ మాతాపితరౌ న శరణం న రక్షకౌ-ఏవ-మార్తస్య రోగపీడితస్య, త్వదుపేక్షితస్యాగదమౌషధం న శరణం-తథా-ఉదన్వతి సముద్రే-మజ్జత- స్త్వదుపేక్షితస్య నౌ-ర్న శరణం -పిత్రాదిషు సత్స్వపి బాలాదీనాం వినాశదర్శనాదితి భావః - అతో-హే విభో-నృసింహ ఇహ లోకే-తప్తస్య దుఃఖితస్య-తత్ప్రతివిధిస్తాపప్రతికారో-యః, తావత్ప్రసిద్ధః - స త్వదుపేక్షితానాం, తనుభృతాం, కిమఞ్జసేష్టః-అపితు నేష్ట ఏవ-బాలాదిదుఃఖోపశమన ఏవ పిత్రాదియో న ప్రభవః, కింపునర్నిశ్శేషదుఃఖోపశమనే, న ప్రభవ ఇతి, అత, స్త్వదనుగ్రహైకైవ నిశ్శేషం దుఃఖాత్మకసంసృతినివృత్తిరితి సంసృతిచక్రాదుత్తారకస్త్వమేవేతి భావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ యత స్త్వమేవంభూతోఽతస్సంసృతిచక్రపతితం త్వత్ప్రపన్నం మాముత్తారయేతి విజ్ఞాపయిష్యన్ త్వత్ప్రపత్తిమన్తరేణ నకోఽప్యాత్మానం తారయితుం ప్రభురితి వక్తుం తావదాచార్యాదిముఖేన కారితనుపిత్వచ్చరణవరణం త్వత్త్యాగితమేవ - యత స్తత్తత్క్రియాశ్రయకర్త్రాదికారకషట్కసంబన్ధి శరీరకత్వం చ త్వమేవావస్థిత ఇత్యాహ ॥ యస్మిన్నితి ॥ యస్మిన్నిత్యధికరణకారకనిర్దేశః - యత ఇతి హేతుత్వశక్త్యాశ్రయం నిర్దిశ్యతే- యర్హీత్యనేన కాలః - యేనేతి కరణత్వశక్త్యాశ్రయం-యస్యేతి సంబన్ధి - యస్మాదిత్యపాదానత్వశక్త్యాశ్రయం - యస్మై ఇతి సంప్రదానత్వశక్త్యాశ్రయం, యథేత్యనేనోక్తాధికరణాదిగతః

౧౭ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ అతద్ధియాఽహం † వదమేతవ.

ప్రకారః యదితికర్మత్వశక్త్యాశ్రయం - ఉత అపిచ - య ఇత్యనేన ప్రయోజకకర్తా - సంచోదిత ఇత్యనేన ప్రయోజ్యకర్తా - తావేవ, పరః పరశ్చ - యద్వా - పరః ఉత్కృష్టః - అపరోఽవమః, భావః పదార్థః - సప్రకారకారకషట్కరూపస్సంబన్ధిరూపశ్చ కాలరూపశ్చ - యో యః పదార్థః, పృథక్స్వభావః, ప్రవిభక్తస్స్వభావో యస్య - స పృథక్స్వభావః - కర్తృకర్మద్వారా తన్నిష్ఠక్రియాశ్రయత్వమధికరణత్వం - ద్రవ్యగుణక్రియాన్యతమనిరూపితత్వే తత్కారణత్వే చ సతి సవ్యాపారనిర్వ్యాపారనిష్ఠత్వం హేతుత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారజన్యఫలావ్యవహితపూర్వవ్యాపారాశ్రయత్వం కరణత్వం - సంబన్ధసామాన్యాశ్రయత్వం సంబన్ధిత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానాపన్నత్వే సతి తజ్జన్యవిభాగాశ్రయత్వముపాదానత్వం - దానస్య కర్మణా క్రియయా వా సంబధ్యమానత్వం సంప్రదానత్వం - ధాతూపాత్తవ్యాపారవ్యధికరణతజ్జన్యఫలాశ్రయత్వం కర్మత్వం - ప్రకృతధాతూపాత్తవ్యాపారానుకూలవ్యాపారాశ్రయత్వం ప్రయోజకత్వం ధాతూపాత్తవ్యాపారాశ్రయత్వం కర్తృత్వ - మిత్యేవం సప్రవిభక్త్యర్థానాం ప్రవిభక్తస్స్వభావః, కాలస్య త్వాత్మవ్యతిరిక్తపరిచ్ఛేదకత్వం స్వభావః, ఏవం, పృథక్స్వభావః ఉచ్చావచరూపః, కరోతి ఉత్పాదయతి, వికరోతి వినాశయతి, ఉత్పాదనాశ్రయో వినాశనాశ్రయో వా భవతి, తదఖిలం కారకషట్కాదిరూపం వస్తు - భవతః - స్వాభావికం - రూపం శరీరమిత్యర్థః - ఏవంచ సర్వభావాన్తరాత్మతయా తచ్ఛరీరకతయాఽవస్థితస్య తవైవ - సర్వే నిగ్రహానుగ్రహాదయస్సద్వారకా వ్యాపారా ఇతి భావః ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻

అథ త్వత్ప్రసాదనన్తరేణ కః పుమానతితరేత్సంసారచక్రమిత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ త్వదన్యస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖః - కః పుమాన్, సంసారచక్ర - మతితరేత్ - న కోఽపీత్యర్థః సంసారం చక్రం చక్రవత్పరివర్తమానం సంసారం - చక్రశబ్దేన తత్ర పతితస్య దృఢతరావలమ్బనమన్తరేణ యథా తతో నిష్క్రమణం సంభవతి, తథా సంసారే పతితస్యాలమ్బనభూతం భగవన్తమన్తరేణ తస్మాదతితరణం సంభవతీత్యభిప్రేతం - సంసారచక్రత్వేన రూపయన్ తం విశినష్టి, యత్ యస్మిన్మనసి నాభిరూపే - పుంసః పరమపురుషస్య, అజయా భగవన్మాయయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారా దశ, ప్రాణాపానాదయాః పఞ్చ ప్రాణవృత్తయః - మనోవృత్తిశ్చే - తి షోడశ, త ఏవ, అరాణి - యస్య, తత్ - తత్ జ్ఞానకర్మోభయేన్ద్రియవ్యాపారాణాం మనోవ్యాపారానువిద్ధత్వస్వాభావ్యాత్తద్వ్యాపారపూర్వకత్వాచ్చ తదాయత్త

పరః పరో వా । భావః కరోతి వికరోతి పృథక్స్వభావస్సంచోదితస్తదఖిలం భవతస్స్వరూపమ్ ॥ ౨౦ ॥ మాయామనస్సృజతి కర్మమయం బలీయః కాలేన చోదితగుణానుమతేన పుంసః । ఛన్దోమయం యదజయాఽర్పితషోడశారం సంసారచక్రమజ కోఽతితరేత్త్వదన్యః ॥ ౨౧ ॥ సత్త్వం హి నిత్యవిజితాత్మగుణస్వధామ్నా కాలో వ

త్వేన తదర్పితత్వం - మనోవృత్తేస్తు సాక్షాన్మనస ఏవాశ్రయత్వాత్తదర్పితత్వం, యద్యపి మనః పర్యన్తానామిన్ద్రియాణాం ప్రాణాయత్తస్థితిత్వేన ప్రాణవ్యాపారపూర్వకత్వేన చ ప్రాణవృత్తీనాం సాక్షాత్పరంపరయా వా న మన ఆశ్రయః, తథాఽపి, మనోవ్యాపారాభావదశాయాం విద్యమానాఽపి ప్రాణవృత్తిరజ్ఞాతా, అత ఏవా, సత్ప్రియేతి, తద్వృత్తిసత్తాజ్ఞానస్యామనోవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తస్యాస్తదర్పితత్వమవగన్తవ్యం, యద్వా - అజయా హేతుభూతయా, అర్పితాః, షోడశ, ఏకాదశేన్ద్రియాణి, పఞ్చభూతానీ, తి - షోడశవికారా ఏవ, అరాణి, యస్య - యదేతత్సంసృతిచక్రమిత్యన్వయః - సంసారస్య సర్వేన్ద్రియవ్యాపారపూర్వకత్వాత్తద్వృత్తమవగన్తవ్యం, అస్మిన్పక్షే నాభిత్వేన న కించిదపి రూపితం, యద్వా అజయా నాభిరూపయా హేతుభూతయా చ, అర్పితాః, షోడశ - ఏకాదశేన్ద్రియపఞ్చభూతాత్మకాన్య, రాణి - యస్యేత్యర్థః, సంసారచక్రస్యార్పితషోడశారత్వే అజాయా హేతుత్వముక్తం - సా కిం సాక్షాదేవ హే - తురిత్యాహ ॥ మాయేతి ॥ మనస్సృష్టిద్వారా హేతురితి భావః, కిం తర్హి తస్యాస్సహకారికారణ, మత ఆహ ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన సహ, మాయా, మనః, సృజతి, కాలసహకృతా ప్రకృతిర్మనస్సృజతీత్యర్థః - కాలోఽపి న స్వరూపేణ ప్రకృతేర్మనస్సర్గే సహకారీ, అపితు - గుణక్షోభద్వారేతి వదన్ కాలం విశినష్టి - చోదితగుణానుమతేనేతి, చోదితాః కాలేన క్షుభితా - సత్త్వాదయో, గుణాః, తై - రనుమతేన సహకృతేన, స్వచోదితగుణత్రయసచివేన కాలేన సహకృతా, భగవతో మాయా - మనః, సృజతి, సంసారచక్రస్య దుస్తరత్వం భగవదాభిముఖ్యే తు సుతరత్వం చావిష్కర్తుం మనో విశినష్టి ॥ కర్మమయమితి ॥ త్రిగుణాత్మకప్రకృతిపరిణామరూపత్వేన స్వయమపి త్రిగుణాత్మకత్వాద్రజోమయతయా పుణ్యాపాపరూపకర్మవిషయప్రవృత్తిప్రచురం, బలీయః అనతివర్త్య దోషం ఛన్దోమయం సత్త్వానుయానాచ్ఛాస్త్రీయగతిసాధనప్రచురం - ఇచ్ఛామయమిత్యర్థస్త్వనుపపన్నః - ఛన్దశ్శబ్ద ఇచ్ఛావాచీ, న తు ఛన్దశ్శబ్దః - అనేన సత్త్వప్రాచుర్యే సతి భగవదాభిముఖ్యేన సంసృతిచక్రం సుతరమిత్యభిప్రేతం - ఏవంభూతం మనస్సృజతీత్యన్వయః, తదేవం మనోపాధిసంసారానతివృత్తిస్త్వత్సమాశ్రయణవిముఖస్యేత్యుక్తం భవతి - త్వదన్యః కస్సంసారచక్రమతితరేదిత్యనేన త్వదనన్యస్త్వతితరేదేవేతి సూచితమ్ ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ తదేవాపిష్కుర్వన్ త్వదనన్యం ।

మాం సంసారచక్రాన్నిర్గమయేతి ప్రార్థయతే॥ సత్వం హీతి॥ యః స్వమాయయా మనస్సర్గద్వారా సంసృతిచక్రే జీవలోకం పాతయతి, స, త్వం - అజయా స్వకీయయా మాయయా - షోడశారే-చక్రే సంసారాత్మకే-విసృష్టం-మతఏవ-నితరాం పీడ్యమానం-మధునా-త్వాం-ప్రపన్నం, మాం-హే విభో, అపకర్ష సంసృతిచక్రాద్బహిర్గమయ ॥ "య ఏవ బన్ధకస్స ఏవ మోచకః," ఇతి న్యాయేన త్వమేవ తతో నిర్గమయితుం సమర్థ ఇతి భావః - సామర్థ్యమేవ దర్శయన్ తం విశినష్టి॥ నిత్యేత్యాదినా ॥ ఆత్మగుణాః స్వశరీరభూతప్రకృతిగుణాః-నిత్యం, విజితా-ఆత్మగుణా, యేన, నిత్యాస్పృష్టదేహధర్మేణ, స్వధామ్నా స్వస్వరూపేణైవ యద్వా-విజితాత్మగుణో యః-స్వ ఆత్మా-తస్య- ధామ్నా ప్రకాశేనైవ, వశీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః, వివిధం సృజ్యాః విసృజ్యాః జీవాః, తేషాం-విసర్గే-శక్తిర్యస్యాః-సా ప్రకృతి-స్సా-వశీకృతా- యేన, స తథోక్తః - కాలశరీరకశ్చ, వశీకృతసంసృతినిమిత్తప్రకృతిత్వాన్మోచయితుం త్వమేవ ప్రభురితి భావః - నిత్యవిజితాత్మేత్యాదినా విసృజ్యజీవవర్గాద్వ్యావృత్తిస్తస్య పరస్మాద్వైలక్షణ్యముక్తం, అతస్సంసారిజీవవర్గేణ కోఽపి త్వన్మోచనే దక్షః-న హి స్వయం కారాగృహబద్ధోఽన్యం తాదృశం మోచయితుం ప్రభురిత్యుక్తం భవతి * ॥ ౨౨ ॥ * నను త్వం బాలస్స న్నేవ కిం సంసారాన్నిర్విద్యసే - భుఙ్క్ష్వ భోగాన్, నిత్యత్రాహ॥ దృష్టా ఇతి త్రిభిః॥ హే విభో-అయం సంసారిజనో-యాన్, నిచ్ఛతి కామయతే, అఖిలధిష్ణ్యపానామిన్ద్రాదీనాం, మాయురాదయః-మయా, పిపిచ్య, దృష్టాః-శ్రియః భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధయః -విభవ స్త్రిలోకాధిపత్యరూప మైశ్వర్యం, ఆయురాదయో దృష్టా ఇతి కాక్వా తుచ్ఛత్వముక్తం, తదేవాహ॥ యే ఇతి॥ యే - అస్మత్పితుః-కోపహాసవికృతభ్రూభఙ్గమాత్రేణ-విలులితాః ధ్వస్తాః, స చ మత్పితా-త్వయా నిరస్తః * ॥ ౨౩ ॥ * యస్మాదాయురాదయో మత్పితృదృష్టాన్తేన తుచ్ఛత్వేన దృష్టాః, తస్మాత్తనుభృతాం దేహినాం, అమూః ఆయురాదిరూపాః - ఆశిషః-జ్ఞః తత్పరిపాకం విద్వాన్, అజ్ఞ ఇతిచ్ఛేదే, అజ్ఞ స్సన్నహం, మైన్ద్రియం న్ద్రియైరనుభావ్యం, అన్యదపి సుఖం-అవిరిఞ్చాద్బ్రహ్మణోఽనుభావ్యమభివ్యాప్య వశీ-

> శీకృతవిసృజ్యవిసర్గశక్తిః। చక్రే విసృష్ట మజయేశ్వర షోడశారే నిష్పీడ్యమానముపకర్ష విభో ప్రపన్నమ్॥ ౨౨॥ దృష్టా మయా దివి విభోఽఖిలధిష్ణ్యపానామాయుః శ్రియో విభవ ఇచ్ఛతి యాం జనోఽయమ్ । యేఽస్మత్పితుః కుపితహాసవిజృమ్భితభ్రూవిస్ఫూర్జితేన లులితాస్స తు తే నిరస్తః॥ ౨౩ ॥ తస్మాదమూస్తనుభృతామహమాశిషోఽజ్ఞ ఆయుశ్శ్రియం విభవమైన్ద్రియమావిరిఞ్చాత్ । నేచ్ఛామి తే విలులితానురువిక్రమేణ కాలాత్మనోపనయ మాం నిజభృత్యపార్శ్వమ్ ॥ ౨౪ ॥ కుత్రాశిషశ్శ్రుతిసుఖా మృగతృష్ణరూపాః క్వేదం కళేబరమశేషరుజాం విరోహః । నిర్విద్యతే న తు జనో యదపీతి విద్వాన్ కామానలం మధులవైశ్శమయన్దురాపైః॥ ౨౫ ॥ క్వాహం రజఃప్రభవ ఈశ తమోఽధికేఽస్మిన్ జాతస్సురేతరకులే క్వ తవానుకమ్పా । న బ్రహ్మణో న తు భవస్య న వై రమాయా యన్మేఽర్పితశ్శిరసి పద్మకరః ప్రసాదః॥ ౨౬ ॥ నైషా పరావరమతిర్భవతో ననుస్యాజ్జన్తోర్యథాఽఽత్మ

ధా- కాలాత్మనా కాలరూపేణ - ఉరువిక్రమేణ విపులపరాక్రమేణ-విపులపాదవిక్షేపేణ వా-విలులితాన్ విధ్వస్తానణిమాదీనపి నేచ్ఛామి - అతో నిజభృత్యానాం పార్షదానాం-పార్శ్వం సమీపమేవ-మాం-ప్రాపయ * ॥ ౨౪ ॥ * కించ, శ్రుతిః శ్రవణం-తదేవ సుఖం యాసు-తాః - అతఏవ-మృగతృష్ణరూపాః మరీచికావదవస్థితాః- ఆశిషః కుత్ర-పురుషార్థాభాసా ఆశిషః క్వేత్యర్థః॥ అశేషాణాం, రుజాం రోగాణాం - విరోహః ఉద్భవస్థానం-క్వ చేదం-కళేబరం-దుర్ఘటమేతదితి భావః- ఏవం చేత్సర్వోఽపి జనః కిమితి సంసారాన్న నిర్విద్యతే, తత్రాహ॥ నిర్విద్యత ఇతి ॥ యద్వైషయికం సుఖమితి, ఇత్థం మృగతృష్ణికాతుల్యం, విద్వాన్ జానన్నపి- న నిర్విద్యతే - విద్వానపీత్యపిశబ్దేనావిదుషో నితరాం నిర్వేదాభావస్సూచితః, విదుషోఽప్యనిర్వేదే హేతుం వదన్ విద్వాంసం విశినష్టి ॥ దురాపైర్దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యైర్మధులవైః వైషయికసుఖలేశైః, కామ ఏవానలః-తముపశమయన్ విషయాసక్తస్సన్, విద్వానపి న నిర్విద్యత ఇత్యర్థః ॥ విషయాసక్తస్య నిర్వేదేఽప్యవకాశో నాస్తీతి భావః * ॥ ౨౫ ॥ * ఏవం తత్ప్రాప్తమేతదనుగ్రహం సంప్రార్థ్య స్వశిరసి దుర్లభేన తత్కరపల్లవనిధానేనాత్మనః కృతార్థతామావిష్కరోతి॥ క్వాహమితి॥ హే ఈశ, తమోఽధికే తమఃప్రచురే - రజఃప్రభవే రజస ఉత్పత్తిస్థానే, రజస్తమః కార్యకామక్రోధలోభాదిమోహప్రచురే, సురేతరకులే అసురకులే, జాతోఽహం, క్వ చ తవానుకమ్పా, దుర్ఘటమేతదిత్యర్థః॥ కిం తదిత్యత్రాహ॥ బ్రహ్మాదీనాం శిరసి-యో-నైవా, ర్పిత, స్తేషామపి దుర్లభ ఇతి భావః ॥ స, ప్రసాదః ప్రసాదసూచకః, పద్మవత్తాపహరః, కరః-మమ, శిరస్యర్పిత, ఇతి య-దేతద్దుర్ఘటమితి భావః - అతోఽహమలభ్యలాభేన కృతార్థోఽస్మీతి తాత్పర్యమ్ * ॥ ౨౬ ॥ * నను తావతా తవ వైషమ్యాదిదోషప్రసఙ్గ ఇత్యాహ॥ నైషేతి॥ యథా యా, జన్తోః ప్రాకృతస్య, పరావరమతిరుత్కృష్టాపకృష్టబుద్ధిర్విషమాబుద్ధిరితి యావత్-సైషా బుద్ధిః-భవతో, నైవస్యాన్ను, తదభావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ * గత-ఆత్మసుహృదః-ఆత్మనోఽన్తరాత్మనః-సుహృదో హితైషిణశ్చ - ఆత్మన ఇత్యనేన జగతశ్శరీ-

రత్వమవగమ్యతే-నహికస్మింశ్చిచ్ఛరీరే ఆత్మనః ప్రీతిరన్యస్మిన్న ప్రీతిరితి భావః, సర్వస్యాపి జగతస్స్వాభావికస్సుహృదణి తి వాఽర్థః, తర్హి సర్వేష్వేకరూపో నుత్ప్రసాదః కిం న స్యా- త్తత్రాహ ॥ యద్యప్యేవంభూతస్త్వం, తథాఽపి-వైషమ్య రహితస్యాపి తే తవ-సంసేవయా, ప్రసాదో, భవతి, తత్ర సేవానురూపం తత్తదపేక్షానుసారేణ, ధర్మాదిపురుషార్థానా ముదయో, భవతి, అపేక్షాఽనురూపఫలదత్వే దృష్టాన్తః-సురతరోరివేతి ॥ యథా, సురతరోః -కల్పద్రుమస్య తత్తత్సేవకా పేక్షానుసారేణ ఫలప్రదత్వం, నచ తావతా తస్య వైషమ్యం, తద్వత్, నపరాపరత్వం సర్వేష్వేకరూపప్రసాదాభావే-ప రాపరత్వం వైషమ్యం న కారణమిత్యర్థః ॥ ౨౭ ॥ ఏవమాత్మనస్తత్ప్రసాదేన కృతార్థతామావిష్కృత్యాధన కేవలమధు నైవ త్వత్ప్రసాదవిషయోఽహం జాతః -కింతు యదా మాతృగర్భస్థం మామనుజిఘృక్షుతా త్వయా సంచోదితేన సురర్షిణాఽ నుగృహీతస్తదైవ త్వదనుగ్రహవిషయ ఆసమతో జన్మన ఆరభ్య త్వయాఽనుగృహీతోఽహం తద్భృత్యపార్శ్వం న విసృజామీ త్యాహ ॥ ఏవమితి ॥ హే భగవన్, యః, స్సురర్షిణా నారదేన, ఆత్మసాత్కృత్వా, ఆత్మాధీనం కృత్వా,, తదధీనవచనే చే,, తి, సా త్రిపర్యాయః, పూర్వం విషయపరవశత్వేవ తదధీనం మాం స్వాధీనం కృత్వేత్యర్థః ॥ యద్వా,, అభివినోసంపదా చే,, తిసాతిః- అభివిధిశ్చ కించిదన్యథాత్వం - పూర్వం భవత్ప్రతికూల్యేన స్థితం మాం కించిత్త్వదనుకూలం కృత్వేత్యర్థః - గృహీత స్త-త్వ త్ప్రియోపదేశేనానుగృహీత - స్సోఽహ-మిదానీం - తవ-భృత్యసేవాం దాసానుదాస్యం - కథం ను విసృజేన కథంచిదపీత్య త్యామీత్యర్థః-కథంభూతోఽనుగృహీతోఽస్మి - ప్రభవస్సంసార ఏవా-హికూపః సర్పజుష్టః కూప - స్తస్మిన్-కామాభికా మం-కామ్యన్త ఇతి కామాః-విషయాశ్శబ్దాదయ-స్తా-న్కా-మయమానం-నిపతిత-మను అనుసృత్య - తత్ప్రసఙ్గాత్-తత్ర నిప తితజనస్య యః- ప్రకృష్టస్సఙ్గః-తస్మాద్ధేతోః - ప్రపతన్నహం విషయాసక్తచిత్తజనసఙ్గాత్ప్రభవాహికూపే పతన్నహమి త్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ యో నారదముఖేన మయి కృతస్స ఏవ పరమోఽనుగ్రహః-న చేదమతితుచ్ఛం మత్పిత్రాదిరూపం- న చేదం త్వయా మదనుగ్రహార్థం కృతం-కింత్వన్యార్థమిత్యాహ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమితి ॥ హే అనన్త - యదేతన్మత్ప్రాణరక్ష ణం-మత్పితుర్వధశ్చేతి-తదుభయం-స్వభృత్యఋషివాక్యం - ఋతం సత్యం-విధాతుం కర్తుం-కృతమితి మన్యే స్వభృత్యఋ

సుహృదో జగతస్తథాఽపి । సంసేవయా సురతరోరివ తే ప్రసాదస్సేవానురూపముదయో న పరావరత్వమ్॥
ఏవం జనం నిపతితం ప్రభవాహికూపే కామాభికామమను యః ప్రపతన్ప్రసఙ్గాత్। కృత్వాఽఽత్మసాత్సుర
ర్షిణా భగవన్గృహీతస్సోఽహం కథం ను విసృజే తవ భృత్యసేవామ్ ॥ ౨౮ ॥ మత్ప్రాణరక్షణమనన్త పితుర్వ
ధశ్చ మన్యే స్వభృత్యఋషివాక్యమృతం విధాతుమ్ । ఖడ్గం ప్రగృహ్య యదవోచదసద్విధిత్సుస్త్వామీశ్వరో మ
దపరోఽవతు కం హరామి ॥ ౨౯ ॥ ఏకస్త్వమేవ జగదేతదముష్య యత్త్వమాద్యన్తయోః పృథగవస్యసి మధ్య

షివాక్యమిత్యత్ర ,, నిజభృత్యభాషిత ,, మిత్యత్రైవాన్వయో ద్రష్టవ్యః- కించ-యత్-అసత్-విధిత్సు-రధర్మమితి శేషః- మాం- జఘాంసుః-ఖడ్గం - ప్రగృహ్య-మత్తోఽన్యశ్చేదీశ్వర స్త్వద్రక్షకోఽస్తి- తర్హి-స-త్వా -మిదానీం-అవతు రక్షతు-తవ-కం శి రః-హరామి - తి-యత్-అవోచ దుక్తవాన్-తదీశ్వరాన్తరరాహిత్యవచః - అసదసత్యం చ-విధాతుం-మత్ప్రాణరక్షాదికం కృతమిత్యర్థః ॥ ౨౯ ॥ ఏవం కోపోపశమనప్రార్థనానుప్రసక్తం స్వాభిప్రేతం తద్దాస్యయోగం సంప్రార్థ్య ఇదానీం కృ త్స్నచిదచిదాత్మకజగదన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం తదుత్పత్తిస్థితిలయకారణం తదనన్యం స్తౌతి ॥ ఏక ఇతి ॥ ఏతత్సందృశ్యమా నం చిదచిదాత్మకం-కృత్స్నం- జగ-దేకః-త్వమేవ-ఏతదిత్యనేన విభక్తనామరూపం చిదచిదాత్మకం జగన్నిర్దిశ్య తస్య త్వం శబ్దవాచ్యబ్రహ్మణోఽనన్యత్వం సాధ్యతే ,, తదనన్యత్వమారమ్భణశబ్దాదిభ్యః ,, ఇత్యత్ర యథా-ఏక ఇత్యనేనావిభక్తనామ రూపచిదచిచ్ఛరీరకత్వం కారణావస్థావస్థితముచ్యతే - యథా ,, ఏకమేవాద్వితీయ ,, మిత్యత్రైకశబ్దేన-తత్ర హి వక్ష్యమాణ నామరూపవిభాగనిబన్ధనబహుత్వప్రతిసంబన్ధ్యైక్యం హ్యేకశబ్దార్థః - అత్రాప్యేతచ్ఛబ్దేన ప్రసిద్ధపరామర్శినా యదభిప్రే తం నామరూపవిభాగప్రయుక్తం బహుత్వం - ప్రతిసంబన్ధ్యేకత్వం తద్విభాగాభావనిబన్ధనముచ్యతే- తదయమర్థః-యథా కారణావస్థాయాం ఘటశరావాదినామరూపవిభాగరహిత ఏకత్వేనావస్థితో మృత్పిణ్డః పశ్చాద్ఘటాదిరూపేణ పరిణమన్నా మరూపవిభాగవిభక్తస్తేభ్యోఽన్య ఏవ - ఏవం త్వమపి కారణావస్థాయాం నామరూపవిభాగానర్హచిదచిచ్ఛరీరకతయైక త్వేనావస్థితో దేవాదినామరూపవిభాగార్హస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకత్వేన పరిణమన్ స్తతోఽభిన్న ఇతి కార్యకారణయోరనన్య త్వప్రత్యాత్ తత్తాదాత్మ్యాత్ జగదనన్యస్త్వం- కార్యస్య కారణత్వయోస్సతోర్ద్రవ్యస్యావస్థావిశేషరూపత్వేన సర్వావస్థ స్వ చుస్యూతం ద్రవ్యమేకమేవేతి భావః - తదేవ సహేతుకముపపాదయతి-యత్ యస్మాత్-త్వ-మముష్య జగతః- ఆద్యన్తయో ర్భవస్థయోః, పృథ-గవస్యసి-ఆత్మానమితి శేషః - పృథక్ మధ్యావస్థారహిత-మాత్మానం - అవస్యసి పర్యవసితం కరోషి-జగత ఆరాత్పృష్టేః పూర్వం-తస్యా నైష్కల మేవా - త్మానం-పర్యవశేషయసి, తతో-వధ్యేరం మధ్యావస్థాయాం చ-త్వమేవ ॥ తథా

హ॥ కటకముకుటాదికారణతయాకటకాద్యవస్థాతఃపూర్వ మవస్థితస్సువర్ణపిణ్డఃకటకాద్యవస్థాయాః పర్యవశేషితో మధ్యతఃకటకాద్యవస్థాయాస్తదవస్థావతో ద్రవ్యాన్నభిద్యతే - తద్వదితిభావః॥ ఏవంజగతోఽభిన్నత్వోపపాదనేనజగదుపాదానత్వంముక్తమ్, అథతన్నిమిత్తకారణత్వంవదన్నుపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషపరిహారంసూచయన్ కార్యావస్థాయాంనానాత్వేనావస్థానంచాహ॥సృష్ట్వేతి॥ గుణవ్యతికరంసత్త్వాదిప్రాకృతగుణపరిణామాత్మక,మిదంజగ, న్నిజమాయయాఆత్మీయసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-సృష్ట్వా, త-త్సృష్టం-జగ-దనుప్రవిష్టఃఅన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః"తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశత్,, ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యా తావత్స్వానుప్రవేశేనైవసృష్టం చిదచిదాత్మకంపునస్సంరక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానద్వారాఽన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టః తైస్స్వశరీరభూతైశ్చిదచిదాత్మకైర్దేవాదిభిశ్శరీరైః, నానేవభిన్నఇవ-అవసితఃప్రతీతః,అతో, దేవమనుష్యాదిభేదభిన్నంజగత్త్వమేవేతిభావః,సృష్ట్వానుప్రవిష్టఇతిసృష్ట్యనుప్రవేశయోరేకకర్తృకత్వకథనేనజగన్నిమిత్తకారణత్వం, తచ్చనిష్కృష్టవిశేష్యాంశభూతస్వరూపస్యైవేతిచఫలితం, యేనాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణ స్రష్టృత్వమపి-ఏవంచవిశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణస్రష్టృత్వమపి, ఏవంచవిశిష్టాకారేణానుప్రవేశస్తేనైవాకారేణస్రష్టృత్వంహిక్త్వాప్రత్యయస్వారస్యాదవగమ్యతే, అనుప్రవేశశ్చవిశేష్యాకారేణేతి తేనైవాకారేణస్రష్టృత్వమపి - ఏవంచవిశిష్టాకారేణోపాదానత్వం విశేష్యాకారేణతునిమిత్తకారణత్వమిత్యుక్తంభవతి - అతఏవచేదంసృష్ట్వేతీదంశబ్దనిర్దిష్టం సృష్టంప్రతికర్మభూతంజగచ్చిదచిదుభయాత్మకమేవసాక్షాదుత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయమిత్యవగమ్యతే - అనుప్రవిష్టఇత్యనేనతత్తదవస్థానిర్వోఢృతయాఽన్తరాత్మతయా అనుప్రవేశకథనేన స్వవిశేషణీభూతచిదచిద్ద్వారాతద్గతోత్పత్త్యాద్యవస్థాశ్రయత్వమవగమ్యతే - అనుప్రవిష్టఇత్యనేనాత్మత్వకథనేనసాక్షాద్దేహగతవికారాస్పర్శశ్చోక్తః - అతఏవోపాదానత్వప్రయుక్తవికారిత్వాదిదోషశ్చపరిహృతః -జగతశ్శరీరత్వకథనేనశరీరశబ్దబుద్ధీనామాకృత్యధికరణేనయేనాత్మపర్యన్తత్వలాభోఽపితస్యజగదనన్యత్వహేతురిత్యుక్తంభవత్ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ నన్వుత్పత్త్యాదయశ్చతుర్ముఖాదికమేవేశ్వరంమన్యమానాః కృత్స్నంజగత్తత్కారణకంతదనన్యమభ్యదధత - త్వంతుమదేకకారణకంమదభిన్నంచజగన్మన్యసే - తదేతద్విరుద్ధమిత్యాశఙ్కాయాందేహాత్మబుద్ధివర్జితేశ్వరబుద్ధేర్భ్రాన్తిరూపతాంవదన్నుక్తమేవకార్యకారణయోరనన్యత్వందృష్టాన్తముఖేనదర్శయతి॥ త్వమితి॥ హేఈశ - సదసదాత్మకంచిదచిదాత్మకం- జగ- త్త్వమేవచిదచిదాత్మకజగత్కారణభూతస్తదనన్యశ్చేశ్వరస్త్వమేవేతి-అత్మనిజీవాత్మని- పరబుద్ధిఃపరఈశ్వరఇతిబుద్ధిర - పార్థాఅర్థశూన్యా - మాయాఅవిద్యాకార్యభూతాఅజ్ఞానమూలాభ్రాన్తిరూపేతియావత్ - దేహాత్మవాదవర్జీవేశ్వరవాదోభ్రమమూలఇత్యర్థః॥యత్ యతఏవం -తతస్తస్మా - జ్జీవా-దన్యఏవభవానీశ్వరః - కర్మవశ్యస్యజీవస్యైవంవిధజగన్నిమిత్తోపాదానకారణత్వాసంభవాన్ముక్తస్యజగద్వ్యాపారవర్జనాచ్చేతిభావః॥అత-శ్చిదచిదాత్మకం - జగత్త్వమేవ - ననుమత్కారణకత్వమాత్రేణకథంమదనన్యంజగత్తత్రాహ॥ యదితి॥

తచ్చ। సృష్ట్వాగుణవ్యతికరంనిజమాయయేదంనానేవతైరవసితస్తదనుప్రవిష్టః॥ ౩౦ ॥ త్వంవాఇదంసదసదీశభవాంస్తతోఽన్యోమాయాయదాత్మపరబుద్ధిరియంహ్యపార్థా। యద్యస్యజన్మనిధనంస్థితిరీక్షణంచత

జన్మఉత్పత్తిః-నిధనంనాశః-స్థితిఃపాలనం - ఈక్షణంప్రకాశః - జన్మాదిశబ్దైస్తద్ధేతుర్లక్ష్యతే - యస్యోత్పత్తిస్థితివినాశప్రకాశానాం-య-ద్ధేతుభూతం-తద్వైతదేవ-తత్కార్యం, స్వోపాదానకారణాదవ్యతిరిక్తం - యద్వా-యత్ యతః-యస్య-జన్మాదయః-త - త్తదేవ-తత్రదృష్టాన్తద్వయమాహ॥ వసుకాలవదుష్టితర్వోరితి॥ వసుశబ్దోవసుమతింపృథివీంలక్షయతి-యథాభానుశబ్దోభానుమన్తంప్రతిపాదయతి-తద్వత్ - ఉష్టిఃప్రభాతకాలః-తరుర్వృక్షః-తయోర్జన్మాదిహేతుభూతకాలవత్ - వసుమతీవదితివ్యుత్క్రమేణాన్వయః - యథాప్రభాతాదికాలావయవాస్స్వోపాదానభూతమహాకాలాదనతిరిక్తాః - యథాచవృక్షఃపృథివ్యాఅనతిరిక్తః -తద్వదిత్యర్థః-ఖలుకాలవదుష్టితర్వోరితిపాఠేసత్యేవంయోజనా-ఈశ్వరోజగదుపాదానం-నిమిత్తంచ, అత-స్తద్వ్యంద్వౌదృష్టాన్తః-కాలః - ప్రభాతాదికాలావయవానాంకాలత్త్వముపాదానం-వృక్షాదీనాంతునిమిత్తం - యథాప్రభాతాదిఃకాలావ్యతిరిక్తః - యథావృక్షశ్చాభూదస్తిభవిష్యతీతికాలావినాభూతః - ప్రతీయతే-తద్వ-న్నిమిత్తోపాదానభూతేశ్వరాజ్జగదవ్యతిరిక్తమిత్యర్థః॥ అష్టితర్వో-రితిపాఠాన్తరం-తత్రైవంవ్యాచక్షతే-అష్టిర్బీజం-కారణం-తరుఃకార్యం - తయో-ర్యథావసుకాలాత్మకత్వం॥ అయమర్థః॥కాలశబ్దేననీలత్వాదిసాధారణగుణయోగాత్పృథివీలక్ష్యతే - వసుశబ్దేనవస్తుమాత్రంభూతసూక్ష్మం - తత్రతరోర్యథాపృథ్వీమయబీజపరిణామాత్మకత్వేనతతోఽభేదః - తస్యచయథాభూతసూక్ష్మాత్మకత్వం ఏవంసర్వస్యజగతఃపరమకారణభూతపరమాత్మాత్మకత్వమే

వేతి ॥ ౩౧ ॥ ఏవం జగతస్తదనన్యత్వం తదేకేశ్వరత్వం తదేకకారణత్వం చోక్తం-అథ చతుర్ముఖస్య తత్కార్యత్వం తదాహితసృష్ట్యుపయుక్తజ్ఞానశక్త్యాదిమత్త్వం చ వివక్షుస్తావద్యదుక్తం విశ్వస్యాద్యన్తయోః పృథగవస్థానం - తత్రాన్తే పృథగవస్థితిప్రకారమాహ ॥ న్యస్యేతి ॥ ఇదం పరిదృశ్యమానం చిదచిదాత్మకం జగత్-ఆత్మని-న్యస్య-ఉపసంహృత్య శేషే శయానోఽసి-శేషాత్మనేతి పాఠే - శేషస్య కారణాత్మనాఽవశిష్టస్య చిదచిద్విశిష్టస్యాన్తరాత్మనా స్వరూపేణాత్మని స్వస్మిన్నేవావస్థిత ఇత్యన్వయః ॥ కథంభూతః, స్వతః నిరుపాధికం- నిజసుఖస్యానుభవో-యస్య - తత ఏవ-నిరీహః నిష్క్రియః యోగేన నిజసుఖానుభవరూపయోగేన - మీలితదృక్ నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానః-మీలితదృశేతి పాఠే - మీలితదృశా యోగేన. నివృత్తసంకల్పరూపజ్ఞానావస్థేన యోగేన - విశిష్ట ఇతి శేషః-మీలితదృగిత్యనేన ప్రసక్తం నిద్రాప్రసఙ్గం నిరాహ ॥ వితనిద్ర ఇతి ॥ ఆధారాన్తరనైరపేక్ష్యమాహ ॥ ఆత్మనిస్థిత ఇతి, కథంభూతే, తుర్యే జాగ్రదాద్యవస్థాత్రయాతీతే-ప్రథమాన్తపాఠేఽపి దృశ్యేతేతి తాదృశ్య ఏవార్థః ॥ తమస్సూక్ష్మావస్థా ప్రకృతిః, అక్షరం తమసి లీయతే-ఆసీదిదం తమోభూత,, మితశ్రుతేస్తస్మాత్తత్ప్రయోగాత్-తమః- తద్గుణాన్ సత్త్వాదీంశ్చ-న యుఙ్క్తే-న సంబధ్నాసి-ప్రకృతితద్గుణాస్పృష్టో భవసీత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఏవముపసంహృతజగతః కారణతయాఽవస్థితాజ్జగత ఉత్పత్తిప్రకారమద్యతస్తదనన్యత్వప్రదర్శనాయాహ ॥ తస్యైవేతి ॥ తస్యోక్తవిధమవస్థితస్య, తవ, నాభేః-వపుః స్వశరీరభూతం-జగదాకారం-మహాబ్జమభూదుద్బభూవ-కథంభూతస్య తవ-నిజకాలశక్త్యా స్వాంశభూతయా కాలాఖ్యయా శక్త్యా - సంచోదితాః క్షుభితగుణాః - ప్రకృతిరేవ-ధర్మః అపృథక్సిద్ధవిశేషణం-యస్య - తస్య, అమ్భస్యనన్తశయనాదితల్పాల్ల్యబ్లోపే పఞ్చమీ - శేషపర్యఙ్కాదుత్థాయ, విరమన్ - సమాధిః జగద్వ్యాపారవైముఖ్యేనావస్థానరూపో-యస్య -సిసృక్షురితి ఫలితోఽర్థః - ఏవంభూతస్య తవ-నాభేః, స్వశరీరభూతం, జగదాత్మకం-ఆత్మని త్వయి, నిగూఢం సూక్ష్మావస్థాపన్నం- మహాబ్జం స్వకణికాత్స్వబీజాద్వటవదభూదిత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥

ద్వైతదేవ * వసు కాలవదుష్టితరోచిః ॥ ౩౧ ॥ న్యస్యేదమాత్మని జగద్విలయామ్బుమధ్యే † శేషే స్వతో నిజ సుఖానుభవో నిరీహః । యోగేన మీలిత*దృగాత్మనివితనిద్రస్తుర్యే స్థితో న తు తమో న గుణాంశ్చ యుఙ్క్షే ॥ ౩౨ ॥ తస్యైవ తే వపురిదం నిజకాలశక్త్యా సంచోదితప్రకృతిధర్మిణ ఆత్మగూఢమ్ । అమ్భస్యనన్తశయనాద్విరమత్సమాధేర్నాభేరభూత్స్వకణికా*ద్వటవన్మహాబ్జమ్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సంభవః కవిరతోఽన్యదపశ్యమాన*స్త్వాం బీజమాత్మని తతం స్వబహిర్విచిన్త్య । నావిన్దదబ్దశతమప్సు నిమజ్జమానో* జాతేఽఙ్కురే కథము హోపలభేత బీజమ్ ॥ ౩౪ ॥ స త్వాత్మయోనిరతివిస్మిత ఆశ్రితోఽబ్జం కాలేన తీవ్రతపసా పరిశుద్ధభావః । త్వామాత్మనీశ భువి గన్ధమివాతి × సూక్ష్మం భూతేన్ద్రియాశయమయే వితతం దదర్శ ॥ ౩౫ ॥ ఏవం సహస్రవదనాఙ్ఘ్రిశిరఃకరోరునా

తత్సంభవస్తన్మహాబ్జసంభవః-కవిర్బ్రహ్మా - అతః పద్మాదన్యదపశ్యమానః-స్వాత్మన్యన్తరాత్మతయా-తతం వ్యాప్తం- బీజం పద్మస్య కారణభూతం-త్వాం-స్వస్మాద్బహిః-తథా అబ్దశతం వర్షశత-మప్సు-నిమజ్జమానో - విచిన్వన్నన్వేషయన్నావిన్దత నోపలబ్ధవాన్-అహో తథా హి అఙ్కురే-జాతే-బీజం, కథముపలభేత నోపలభేతైవేత్యర్థః ॥ యథాఽఙ్కురే జాతే సతి తతః పృథక్స్థితం బీజం నోపలభతే లోకస్తథా మత్కార్యభూతం జగదాత్మకం పద్మం మదభిన్నమితి దర్శయితుం భవాన్ బహుధా విచిన్వతాఽపి బ్రహ్మణా నోపలబ్ధ ఇతి భావః ॥ ౩౪ ॥ తతో భగవదుపాసనయా స్వస్మిన్నేవ దృష్టవానిత్యాహ ॥ స త్వితి ॥ స తు విచిన్వన్నాత్మయోనిర్బ్రహ్మా-అతివిస్మితః అబ్దశతపర్యన్తాన్వేషణేనాప్యనుపలమ్భప్రయుక్తవిస్మయయుక్తః-పరావృత్త్యాబ్జమాశ్రితస్సన్-తీవ్రేణ- తపసా ధ్యానేన-పరిశుద్ధభావః పరిశుద్ధమనాః - నిరస్తత్వద్దర్శనవిరోధికర్మా-హే ఈశ-త్వా-మాత్మన్యేవ-వితతం వ్యాప్తం-దదర్శ - కథంభూతం-భువి-గన్ధమివాతిసూక్ష్మం - స్వాత్మనః పృథగ్విభాగానర్హం అతిసూక్ష్మభూతే ఇతి సప్తమ్యన్తపాఠే- భువి-గన్ధమివ-ఆత్మని-వితతం-దదర్శ, భువి గన్ధమివేత్యవస్థానమాత్రే దృష్టాన్తః -అతిసూక్ష్మాణి విభాగానర్హాణి-కారణాత్మతామాపన్నాని భూతాన్యాకాశాదీని - ఇన్ద్రియాణ్యాశ్రయోఽన్తఃకరణం చ-తన్మయం తత్ప్రచురం-ఏవంభూతం-త్వా దదర్శ ॥ ౩౫ ॥ తత-స్సహస్రమపరిమితాని-యానివదనాదీని-తైరాఢ్యం సమృద్ధం- అత ఏవ, మాయామయం ఆశ్చర్యరూపం - సదుపలక్షణసన్నివేశం-సత్తాసత్త్వేన-నిత్యత్వేనోపలక్షణీయః - సన్నివేశః వదనాద్యవయవస్థానం-యస్య - తం-సతా సూక్ష్మరూపేణ సతా, ప్రపఞ్చేనోపలక్షితః -సన్నివేశో వదనాదివిన్యాసో-యస్యేత-మితి వా, ఏవంభూతం-మహాపురుషం-దృష్ట్వా - విరిఞ్చో బ్రహ్మా - ముదం హర్ష - మవాప్త

---

౩౧ ॥ శ్లో * పా ॥ ఖలు కాలవదుష్టితరోచిః ॥ వసు కాలవదష్టితరోచిః. ౩౨ ॥ శ్లో † పా ॥ శేషాత్మనా *దృశాఽఽత్మని.
౩౫ ॥ శ్లో × పా ॥ సూక్ష్మభూతేన్ద్రియా.

వాన్ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ తదాచతం భవానను గృహీతవానిత్యాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ తస్మై తీవ్రతపసా పరిశుద్ధభావయో- క్తవిధం- త్వాం- దృష్టవతే, విరిఞ్చాయ, భవాన్ - హయశిరస్తనుం తాం హయగ్రీవరూపం, బిభ్రత్, శ్రుతిగణాన్ సృష్ట్యుపాయావేదకాన్ వేదగణాన్, ఆనీయ-సమర్పితవాన్ కిం కృత్వా-రజస్తమశ్చ - రజస్తమోరూపౌ, వేదద్రుహౌ వేదాపహారిణౌ, అతిబలౌ-మధుకైటభాఖ్యౌ, అసురౌ, హత్వా, సమర్పితవాన్, యతస్సమర్పితవాన్, అత ఏవ, తవ, ప్రియతమాం తనుం హయశిరస్తనుం-సత్త్వం శుద్ధసత్త్వాత్మికాం, మామనన్తి ధర్మస్థాపనాయోపాత్తాం తనుం శుద్ధసత్త్వమయీం ఆమనన్తి జానన్తి అవతారయాథాత్మ్యవిద ఇతి శేషః ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ ఏవం జగత ఉత్పత్తిప్రకార ఉక్తః ॥ అథ రక్షాప్రకారమాహ ॥ ఇత్థమితి ॥ ఉచితకాలేషు, తైస్తైః- స్వేచ్ఛోపాత్తైః - శుద్ధసత్త్వమయైః నృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైః రామకృష్ణవరాహపరశురామోపేన్ద్రమత్స్యావతారైః - అవతారాన్తరాణామపీదముపలక్షణం-లోకాన్, విభావయసి పాలయసి ॥ జగద్విరోధినో రావణాదీన్-హంసి చ, హే మహాపురుష, యుగానువృత్తం కృతాదియుగేష్వనువృత్తం-ధర్మం వర్ణాశ్రమమర్యాదాదిరూపం జగత్ప్రతీపనిరసనేన, పాసి పాలయసి ॥ యత- స్త్వం, కలౌ యుగే-ఛన్నః, అభవః ఆసీః - అథ తత, త్రియుగశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయోఽసి- కృతత్రేతాద్వాపరేష్వవతారముఖేనావిర్భావాత్ త్రియుగ ఇత్యభిధీయత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ ఏవం నిఖిలజగదుదయవిభవలయైకకారణం తదన్తరాత్మానం తచ్ఛరీరకం సంస్తుత్య యథావత్స్వరూపరూపాదివిమర్శనే మనో నసమర్థమితి వదన్ కించిత్ప్రార్థయతే ॥ నైతదితి త్రిభిః ॥ హే వికుణ్ఠనాథ-దురితైర్దుష్టం, మత ఏవ, అసాధువృత్తి, కామాతురం విషయప్రవణం-హర్షేణాభిమతవిషయలాభే హర్షేణ, తద్విపరీతవిషయలాభే తు ఏషణయా పుత్రదారధనేషణయా చార్తం, మదీయం, మన, స్తవకథాస్వేవ, న సమ్యక్ప్రియతేనాసక్తం భవతీత్యర్థః ॥ తస్మిన్ మనస్యేవం, స్థితే సతి-దీనః విషయపారవశ్యేన

సాస్యకర్ణనయనాభరణాయుధాఢ్యమ్ । మాయామయం సదుపలక్షణసన్నివేశం దృష్ట్వా మహాపురుషమాప ముదం విరిఞ్చః ॥ ౩౬ ॥ తస్మై భవాన్ హయశిరస్తనుతాం చ బిభ్రద్వేదద్రుహావతిబలౌ మధుకైటభాఖ్యౌ । హత్వాఽనయచ్ఛ్రుతిగణాంస్తు రజస్తమశ్చ సత్త్వం తవ ప్రియతమాం తనుమామనన్తి ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం నృతిర్యగృషిదేవఝషావతారైర్లోకాన్ విభావయసి హంసి జగత్ప్రతీపాన్ । ధర్మం మహాపురుష పాసి యుగానువృత్తం ఛన్నః కలౌ యదభవస్త్రియుగోఽథ స త్వమ్ ॥ ౩౮ ॥ నైతన్మనస్తవ కథాసు వికుణ్ఠనాథ సంప్రీయతే దురితదుష్టమసాధు తీవ్రమ్ । కామాతురం హర్షశోకభయైషణార్తం తస్మిన్ కథం తవ గతిం విమృశామి దీనః ॥ ౩౯ ॥ జిహ్వైకతోఽచ్యుత వికర్షతి మాఽవితృప్తా శిశ్నోఽన్యతస్త్వగుదరం శ్రవణం కుతశ్చిత్ । ఘ్రాణోఽన్యతశ్చపలదృక్ క్వ చ కర్మశక్తిర్బహ్వ్యః సపత్న్య ఇవ గేహపతిం లునన్తి ॥ ౪౦ ॥ ఏవం స్వకర్మపతితం భవవైతరణ్యామన్యోన్యజన్మమరణాశనభీతభీతమ్ । పశ్యఞ్జనం స్వపరవిగ్రహవైరమైత్రం హన్తేతి పారచర పీపృహి మూఢమద్య ॥ ౪౧ ॥ కో న్వత్ర తేఽఖిలగురో భగవన్ ప్రయాస ఉత్తారణేఽస్య భవసంభవలోపహేతోః । మూఢేషు వై మహదనుగ్ర

దుఃఖితోఽహం, తవ, గతిం యాథాత్మ్యం-కథం, విమృశామి ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ న కేవలం మన ఏవమమైవం భూతం, కిం త్విన్ద్రియాన్తరాణ్యపీత్యాహ ॥ జిహ్వేతి ॥ హే అచ్యుత, జిహ్వా, మా అవితృప్తా అతృప్తా సతీ, ఏకతో మధురాదిరసాన్-ప్రతి, మాం, వికర్షతి, తథా, శిశ్నోఽప్యతృప్తః, త్వగాదయశ్చక్షుశ్చ, ద్వికర్షన్తి - తత్తద్విషయభోగాయ కర్షన్తి, చపలదృక్ చంచలా దృష్టిః-క్వచాభిమతరూపదర్శనాయ-వికర్షతి - ఉదరశబ్దః ప్రాణోపలక్షకః-తథా-కర్మశక్తిః క్రియాశక్తిః పాణిపాదాదిరపి వికర్షతి క్వచిత్ -గేహపతిం గృహస్థం-బహ్వ్యః-సపత్న్య ఇవ-గేహపతిం-మిన్ద్రియాణి-లునన్తి, వికర్షన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ న కేవలమహమేవేదృశీం దశాం ప్రాప్తః, కిం తు-మదీయజనోఽప్యేవమేవ క్లిశ్యతి అతస్సర్వం మదీయం జనం సంసారాన్మోచయేతి ప్రార్థయతే ॥ ఏవమితి ॥ భవ ఏవ, వైతరణీ దుఃఖప్రదా యమలోకనదీ-తస్యాం, స్వకర్మభిః పుణ్యాపాపాత్మకైః-పతితమన్యోన్యం - యాని మరణాదీని - శత్రూణాం పుత్రాదిజన్మ నాస్య స్వస్య భయం - స్వస్య పుత్రాదిజన్మ నాపరేషాం, శత్రుభ్యః స్వస్య భయం - స్వస్మాచ్ఛత్రూణామేవం - పరైః స్వద్రవ్యభక్షణేన స్వస్య భయం, స్వేన పరద్రవ్యభక్షణే స్వస్మాత్తేషామితి యథాసంభవమూహ్యం - తేభ్యో జన్మమరణాశనేభ్యో, భీతభీతం . భీతాదపి భీతం, స్వేషాం-పరేషాం చ, విగ్రహేషు దేహేషు-యథాయథం, వైరం, మైత్రీం చ-యస్య, తమేవ - మద్యాపి-మూఢం మజ్జం జనం, పశ్యన్ - హే పారచర - భవవైతరణీపారే చరతీతి తథా- తస్య సంబోధనం, అతివిపృహి ,, పౄ పాలనపూరణయోః ,, ఇతి ధాతుః, అతీవ పాలయేత్యర్థః, యద్వా, అతి పిపృహి హా హన్తేతి అహో కష్టమిత్యనుకమ్ప్య భవవైతరణ్యా అతిపారయ- పారం నయ, సంసారాన్మోచయేత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ న ను త్వదీయ సర్వజనోత్తారణే మమ మహాన్ ప్రయాసో భవేన్నేత్యాహ ॥ కోన్వితి ॥ హే అఖిలానాం గురో హే హితోపదేష్టః, హే భగవన్ జ్ఞానశక్త్యాదిషాడ్గుణ్యపూర్ణ, అత్రాస్మిన్, మదీయజనస్యోత్తారణే-తవ, కో ను, ప్ర

యాసః-నకోఽపీత్యర్థః, ప్రయాసాభావే హేతుం వదన్ భగవన్తం విశినష్టి, అస్యకృత్స్నస్యచిదచిదాత్మకప్రపఞ్చస్య, భవసంభవలోపహేతోః ఉత్పత్తిస్థితిలయకారణస్య, కృత్స్నజగదుదయవిభవలయలీలస్య మదీయజనోత్తారణే - నకోఽపిప్రయాసఇతిభావః, యుక్తం చైతత్త్వయేత్యాహ॥ మూఢేష్వజ్ఞేషు-విశేషేణ, మహతాం, మనుగ్రహో-భవతీతి, ననుమత్సేవామన్తరేణాహం నాతిపారయామ్యన్యథా సర్వముక్తిప్రసఙ్గస్తత్రాహ, హేఆర్తబన్ధో కింతేన ఆర్తబన్ధుస్త్వమితియుక్తైవాస్మాకం కిం-త్వత్సేవయాస్యాత్, త్వయార్తబన్ధుత్వనిర్వాహార్థంత్వత్సేవాయామప్యశక్తావయమార్తా అనుకమ్ప్యా ఇతిభావః, సర్వముక్తిప్రసఙ్గం నిరాకుర్వన్నాత్మనో విశినష్టి, తేతవ, యే, ప్రియాభక్తజనాః, స్తాం, ననుసేవతాం, త్వద్దాసానుదాస్యం కుర్వతామస్మాకమిత్యర్థః, తావన్మాత్రముపేక్ష్య మజ్జనోత్తారణోపపత్తేర్న సర్వముక్తిప్రసఙ్గశ్చేతిభావః, మామనుగృహీతవతా త్వయా మదీయజనస్య భవద్దాసానుదాస్యమపి సంపాద్యమితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ ఇదమేవమయా ప్రార్థనీయమిత్యభిప్రయన్నాహం భవవైతరణ్యా బిభేమి, కింతు, తస్యాం పతిష్యతో మజ్జనానవలోక్య దుఃఖ్యామీత్యాహ ॥ నైవేతి ॥ హేపరమ, దురతిక్రమణీయో, భవస్సంసారః, సఏవ వైతరణీ, తతో, నైవాహం-ముద్విజే బిభేమి, ఉద్వేగాభావే హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి, త్వద్వీర్యేతి ॥ త్వద్వీర్యగాయనం త్వద్వీర్యసూచకగుణనామానుగాయనమేవ, మహ-దమృతం, తస్మిన్, మగ్నం, చిత్తం యస్య, సోఽహం, అతో, న-మదర్థం శోచే - కింతు విశేషేణ మూఢాన్, మదీయాన్ ప్రతి-శోచే తదర్థం శోచ ఇత్యర్థః-తత్ర హేతుం వదంస్తాన్విశినష్టి, తత స్త్వద్వీర్యగానాద్విముఖం-చేతో, యేషాం ఇన్ద్రియార్థాః శబ్దాదయోవిషయా, స్తేషాం, మాయాసుఖాయ తదనుభవజప్రాకృతసుఖాయ-తదర్థం-భరం కుటుమ్బాదిభారం-ఉద్వహన్తీతి తథా-తాన్ ॥ ౪౩ ॥ నను యథా శ్రీనారదస్యానుగ్రహాత్త్వం ముముక్షుస్తథా త్వదీయా అపి మహతామనుగ్రహాన్ముముక్షవశ్చేత్తాన్మోక్షయిష్యామ్యతస్త్వమేవ ముక్తిమిచ్ఛేత్యత్రాహ ॥ ప్రాయేణేతి ॥ హేదేవ-ప్రాయశో-మునయ- ఆత్మనామేవ-ముక్తిం-కామయమానా-విజనేనిర్జనే- అర

హ ఆర్తబన్ధో కిం తేన తే ప్రియజనాననుసేవతాం నః ॥ ౪౨ ॥ నైవోద్విజే పరమ హే భవవైతరణ్యాస్త్వద్వీర్యగాయనమహామృతమగ్నచిత్తః। శోచే తతో విముఖచేతస ఇన్ద్రియార్థమాయాసుఖాయ భరముద్వహతో విమూఢాన్ ॥ ౪౩ ॥ ప్రాయేణ దేవ మునయస్స్వవిముక్తికామా మౌనంచరన్తి విజనే న పరార్థనిష్ఠాః। నైనాన్విహాయ కృపణాన్విముముక్ష ఏకో నాన్యం త్వదస్య శరణం భ్రమతోఽనుపశ్యే ॥ ౪౪ ॥ యన్మైథునాది గృహమేధిసుఖం హి తుచ్ఛం కణ్డూయనేన కరయోరివ దుఃఖదుఃఖమ్। తృప్యన్తి నేహ కృపణా బహుదుఃఖభాజః కణ్డూతివన్మనసిజం విషహేత ధీరః ॥ ౪౫ ॥ మౌనవ్రతశ్రుతతపోఽధ్యయనస్వధర్మవ్యాఖ్యారహోజపసమాధయ ఆపవ

ర్గ్యాది దేశే-మౌనం శుభాశ్రయసంశీలనం - కుర్వన్తి-నతు-పరార్థనిష్ఠాః-అన్యేషాం ప్రయోజనే నిష్ఠా యేషాం తే - భవన్తి, అత - స్తదనుగ్రహో మదీయజనస్య దుర్లభ ఇతిభావః - తత ఏనాన్-కృపణాన్ - విహాయ - హ - మేకో - నముముక్షే -న సంసృతిబన్ధం మోక్తుమిచ్ఛామి - తర్హ్యన్యం కిముపి ప్రార్థయమానమేవ కిమితి నిశ్చప్రధానసీతిచే, త్తత్రాహ ॥ భ్రమతస్సంసృతౌ భ్రామ్యతోఽస్య జనస్య-త్వత్-త్వత్తః-అన్యం-శరణం రక్షకం-రక్షణోపాయభూతం చ-నానుపశ్యామి ॥ ౪౪ ॥ నను త్వదీయా జనా న దైన్యం ప్రాప్తాః-కింతు విషయానుభవేన దృప్తా ఏవ - అత స్తేషాం దైన్యాపాదనే న త్వం కిమితీత్థం ప్రార్థయసే, తత్రాహ॥ యదితి॥ యన్మైథునాదికం-గృహమేధినో గృహస్థస్య, సుఖం-త, త్కరయోః పామ్నాదూషితయోర్హస్తయోః, కణ్డూయనేన సంఘర్షణేనైవ తజ్జన్యదుఃఖవద్దుఃఖదుఃఖం అతీవదుఃఖాత్మకం - దుఃఖాదుపరి దుఃఖం దుఃఖోదర్కమితివార్థః, అతఏవ-తుచ్ఛం - తర్హి తస్య దుఃఖత్వాదేవ తతో నిర్విద్య ముముక్షేయు స్తత్రాహ ॥ కృపణాః కామినః-బహుదుఃఖభాజోఽపి-ఇహ గృహమేధిసుఖేన తృప్యన్తి - అలమితి న మన్యన్తే, కణ్డూతివత్కామస్య దుస్సహత్వాత్, అత స్తే స్వానర్థమేవ న జానన్తీతి భావః, నను కేచిత్కణ్డూతిమపి సహన్తే కామం చేత్యత్రాహ॥ సత్యం - ధీరశ్చేత్త్వదనుగ్రహాజ్జితేన్ద్రియశ్చే-న్మనసిజం కామం, సహేత-నత్వజితేన్ద్రియ ఇతిభావః ॥ ౪౫ ॥ తర్హి కైశ్చిన్మౌనాదిభిరుపాయైరిన్ద్రియాణి జయద్భిరపవర్గస్సాధ్యః, తత్రాహ॥ మౌనేతి॥ హే పురుష పరమపురుష, మౌనాదయ, అపవర్గ్యాః అజితేన్ద్రియాణామపవర్గోపాయా ఏవేతి, సత్యమేవ అజితేన్ద్రియాణాం-వార్త్తాః - జీవనోపాయాః, భవన్తి న త్వపవర్గోపాయా భవన్తి సతీన్ద్రియజయే మౌనాదయ అపవర్గ్యాః, నతు తస్మిన్నసతి- భవదనుగ్రహాచ్చ విషయవైతృష్ణ్యేన భవితవ్యమితిభావః ॥ అపవర్గార్థతయాఽనుష్ఠితా అపి మౌనాదయోఽజితేన్ద్రియాణాం వార్త్తా ఏవ - న త్వపవర్గ్యాః, కింపునర్దమ్భార్థం కృతా ఆపవర్గ్యా న భవన్తీత్యాహ॥ ఉతేతి దామ్భికానాం మౌనాదయే వార్త్తా అపిభవన్తీత్యుత నవా, కింపునరాపవర్గ్యా న భవన్తీతి, దామ్భికానాం దామ్భికత్వే ప్రకటే సతి జీవనహేతవోఽపి న భవన్తీత్యుత నవా శబ్దార్థః-తత్ర - మౌనం వాఙ్నియమః - వ్రతమనశనాదిరూపం-

శ్రుతమధ్యయనం-తపఃకృచ్ఛ్రాది- అధ్యయనమధ్యయనజంపాణ్డిత్యం-స్వధర్మఃస్వవర్ణాశ్రమోచితోధర్మః -వ్యాఖ్యాఅధ్యాపనం-రహఃనిర్జనదేశవసతిః -జపఃమన్త్రజపః - సమాధిఃధ్యానం - మనసఃసంజమ్పష హేతధీర ఇతీన్ద్రియజయమూలకాః కామజయఇత్యుక్తం - తథా , అజితేన్ద్రియాణాం . వార్తాభవన్తీత్యనేనజితేన్ద్రియాణాం-త్వాపవర్గ్యాభవన్తీతిసూచితమ్ *॥౪౬॥ * తర్హీన్ద్రియజయఃకథంస్యాదిత్యపేక్షాయాంసర్వాత్మకనిరతిశయానన్దరూపబ్రహ్మోపాసననిష్ఠస్యార్థాదేవేన్ద్రియజయస్స్యాదితివక్తుంతావత్తదుపాసనాప్రకారంవివక్షుశ్చేతనాచేతనయోఃపరమాత్మశరీరత్వమాహ ॥ రూపేఇతి॥ఇమే-సదసతీచిదచిద్ద్రవ్యే,బీజాఙ్కురావివస్థితే,అరూపకస్యకర్మాధీనదేహరహితస్య , తవ , వేదదృష్టే వేదబోధితే , రూపేశరీరే ,,య ఆత్మని తిష్ఠన్నాత్మనోన్తరోయమాత్మానవేదయస్యాత్మాశరీరం , యః పృథివ్యాం తిష్ఠన్ పృథివ్యా అన్తరోయం పృథివీనవేదయస్యపృథివీశరీరం , యస్యావ్యక్తంశరీరం,,మిత్యాదివేదబోధితేతవశరీరే ఇత్యర్థః -బీజాఙ్కురావిత్యనేన , కదాచిత్కారణావస్థయాకదాచిత్కార్యావస్థయాచోభయథాఽవస్థితే ఉభేఅపిచిదచిద్ద్రవ్యేతవశరీరభూతేఇత్యుక్తంభవతి,అరూపకస్యరూపేఇత్యనేన , తచ్ఛరీరకత్వంనతవకర్మాద్యుపాధిప్రయుక్తం-అపితునిరుపాధికమిత్యుక్తం.యతఉభయావస్థావస్థితయోశ్చిదచితోస్త్వచ్ఛరీరత్వం- మతఏవ , నచాన్యతే - అన్యదత్వదాత్మకం-కించిదపి,వస్తు,నాస్తి , ఏవ,ముభయత్రత్వచ్ఛరీరభూతయోశ్చిదచితో - స్త్వాం,యోగేనఉపాసనాత్మకేన,యుక్తాస్సన్తో-మునయో, విచక్షతేపశ్యన్తి, వహ్నిమివదారుషుయథాదారుషుమథనాద్యుపాయేనవహ్నింవిచక్షతే,తద్వత్ అన్యతోయోగాదన్యతఉపాయాన్తరాన్నస్యాత్ , సాక్షాత్కారఇతిశేషః - ఉపాయాన్తరేణసాక్షాత్కారోనస్యాదిత్యర్థః *॥౪౭॥ * నచాన్యదిత్యనేనాన్యత్త్వదాత్మకంనాస్తీత్యుక్తం ,నాన్యతస్స్యాదిత్యనేనోపాయాన్తరాదృశ్యత్వంచ - తదేతదుభయంప్రపఞ్చయన్సర్వాత్మకబ్రహ్మసాక్షాత్కారాదేవనిశ్శేషమిన్ద్రియజయఇత్యాహ ॥ త్వమిత్యాద్వా

ర్గ్యాః ప్రాయఃపరంపురుష తే త్వజితేన్ద్రియాణాంవార్తాభవన్త్యుతనవాఽత్రతుదామ్భికానామ్॥ ౪౬ ॥రూపే ఇమేసదసతీతవవేదదృష్టేబీజాఙ్కురావివనచాన్యదరూపకస్య । యుక్తాస్సమక్షముభయత్రవిచక్షతే త్వాంయోగేనవహ్నిమివదారుషునాన్యతస్స్యాత్॥ ౪౭ ॥త్వంవాయురగ్నిరవనిర్వియదమ్బుమాత్రాఃప్రాణేన్ద్రియాణిహృదయం *చిదనుగ్రహంచ । సర్వంత్వమేవసగుణోవిగుణశ్చభూమన్నాన్యత్త్వదస్త్యపిమనోవచసానిరుక్తమ్॥౪౮॥నైతేగుణానగుణినోమహదాదయోయేసర్వేమనఃప్రభృతయస్సహదేవమర్త్యాః। ఆద్యన్తవన్తఉరుగాయవిదన్తిహిత్వామేవంవిమృశ్యసుధియోవిరమన్తిశబ్దాత్ ॥ ౪౯ ॥ తత్తేమహత్తమనమస్స్తుతికర్మపూజాకర్మస్మృతిశ్చరణయోశ్శ్రవణంకథాయామ్ । సంసేవయాత్వయివినేతిషడఙ్గయాకింభ

భ్యామ్, తావత్సర్వాత్మకత్వంప్రపఞ్చయతి॥త్వమితి॥త్వమేవ - వాయ్వాదిరూపేణావస్థితః - తచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితఇత్యర్థః-పూర్వం ,,తవరూపే,, ఇతివ్యతిరేకనిర్దేశాదత్రాభేదనిర్దేశాచ్చైదంతాదాత్మ్యంశరీరాత్మభావనిబన్ధనమిత్యవగమ్యతే,తత్ర,మాత్రాః-శబ్దాదయస్తన్మాత్రాః - ప్రాణాశ్చేన్ద్రియాణి , హృదయంమనః - చిదనుగ్రహంజ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకం,హృదయవిశేషణం,చిదనుగ్రహశ్చేతిపాఠే - జ్ఞానోత్పత్త్యనుగ్రాహకోమహాన్బుద్ధితత్త్వాత్మకఉచ్యతే,కిం బహునా,సగుణః-సత్త్వాదిగుణప్రయుక్తః,ప్రకృతిపరిణామాత్మకస్సర్వఃపదార్థః-విగుణః - సత్త్వాదిగుణరహితః - తదపరిణామాత్మకోజీవవర్గశ్చ-మనశ్చ-వచశ్చతయోస్సమాహారః-మనోవచం,తేన,నిరుక్తంవిషయీకృతం - తదేతత్సర్వం, త్వమేవత్వచ్ఛరీరభూతమేవ * ॥ ౪౮ ॥ * నైతఇతి॥గుణాస్సత్త్వాదయః - గుణినఃప్రాకృతగుణపరిణామాత్మకామహదాదయః-ఆదిశబ్దేనాహంకారతన్మాత్రాకాశాదిభూతానివివక్షితాని - సహదేవమర్త్యైః దేవమర్త్యాదిభిస్సహితాః-మనఃప్రభృతయశ్చ,కరణాని,కరణినశ్చయే-ఇత్యర్థఃతఏతే,సర్వే ,త్వాంనవిదన్తి , గుణినోఽపినవిదన్తీతిప్రత్యేకాన్వయాభిప్రాయేణనఞ్ద్వయోపాదానం - సకరణాస్సర్వేదేవమనుష్యాదయస్స్వాన్తరాత్మతయావస్థితమపినత్వాముపాయాన్తరేణవిదన్తి,తత్రహేతుంవదన్తాన్విశినష్టి ॥ ఆద్యన్తవన్తఇతి ॥ కర్మాయత్తోత్పత్తివినాశినః , కర్మణాసంకుచితజ్ఞానత్వాన్నవిదన్తీతిభావః-మునయస్సర్వాన్తరాత్మభూతత్వత్స్వరూపమననశీలాస్తు- హేఉరుగాయ , త్వామేవసర్వాత్మకబ్రహ్మానుసన్ధానరూపయోగేనత్వత్సాక్షాత్కారవిరోధికర్మనిరసనేన , విమృశ్యవిమర్శనపూర్వకంసాక్షాత్కృత్యశబ్దాత్శబ్దాదివిషయాద్విరమన్తి- ఏవమేవహినిశ్శేషమిన్ద్రియజయఇతిభావః * ॥ ౪౯ ॥ * ఏవముపాసనాత్మకభక్త్యైకవేద్యత్వం , నిరతిశయానన్దరూపత్వత్స్వరూపవిషయకభక్తియోగగతస్యార్థాదేవశబ్దాదివిషయేభ్యోవిరామశ్చోక్తః-

౪౮ ॥ శ్లో * పా ॥ చిదనుగ్రహశ్చ.

సాభక్తిర్వర్ధ్యమానషడఙ్గసేవయాపినాదుర్లభేతివదన్నుపసంహరతి ॥ తదితి ॥ హేహరే-తవ, నమస్సృతికర్మ-నమస్క్రియానమస్కారః - స్తుతి క్రియాచ-పూజా అర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనాత్మికా-కర్మ పరిచర్యాత్మకం - యద్వా - ప్రథమకర్మశబ్దేనపాదసేవనాదిపరిచర్యాత్మకంకర్మోచ్యతేపూజాకర్మపూజాత్మకంకర్మ-చరణయోః - స్మృతిఃస్మరణం - కథాయాం విషయభూతాయాం శ్రవణంకథావిషయకశ్రవణంచేతీ-త్థం-షడఙ్గయా-సేవయా-వినా-పరమహంసానాం-ప్రాప్యా-త్వయి-భక్తిం - జనో-లభేతకిం-తయైవలభేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తదేవంప్రహ్లాదేనసంస్తుతోభగవాన్నృసింహస్తమువాచేత్యాహదేవర్షిః ॥ ఏతావదితి ॥ భక్తేనప్రహ్లాదేనభక్త్యాఏతావదేతావన్మాత్రం-వర్ణితా-గుణా-యస్య- ఏతావచ్ఛబ్దేనగుణానామానన్త్యం సూచయతి - నిర్గుణఃహేయగుణరహితః - శ్రీనృసింహః యతమన్యురుపసంహృతక్రోధః- ప్రీతః స్తుత్యాహృష్టః''సమహాత్మా సుదుర్లభః,,ఇత్యుక్తరీత్యాదుర్లభస్వభక్తలాభేనవాప్రీతః , ప్రణతం-తం-ప్రహ్లాదమభాషతోవాచ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ప్రహ్లాదేతిత్రిభిః ॥ హే ప్రహ్లాద-వత్స-తే-భద్రంఅనిష్టనివృత్తిరిష్టప్రాప్తిశ్చ,భవేత్,కుతః-హేఅసురోత్తమ-యతో-ఽహం-తే-ప్రీతఃప్రీతింప్రాపితః - అభిలషితం - వరం - వృణీష్వవరయ,అహం -నృణామర్థినాం - కామపూరః - కామ్యన్తఇతికామాఃధర్మాదయస్తాన్పూరయతిదదాతీతితథా-అహ-మస్మి ❋॥౨౨॥ ❋ హేఆయుష్మన్,మా-మప్రీణతఃప్రీతమకుర్వతః , పుంసో-దుర్లభంహిమమ - దర్శనం-మాం-దృష్ట్వా,జన్తుర్దేహీ,పునరాత్మానం,తప్తుమపూర్ణకామత్వేనశోచితుం-నార్హతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ అథఅతః-ధీరాఃజితేన్ద్రియాః-శ్రేయఃకామయమానాః-మహాభాగాఃవివేకినః,సాధవః-సర్వాసా-మాశిషాంపురుషార్థానాం,పతిందాతారం , మాం-సర్వభావేనకరణత్రయైక్యేక-ప్రీణన్తితోషయన్తి ❋ ॥౨౪ ॥ ❋ఏవంవరాయచోదితోఽపనైచ్ఛదసురోత్తమఇత్యాహనారదః॥ఏవమి

క్తింజనఃపరమహంసగతౌలభేత॥ ౨౦ ॥శ్రీనారదఉవాచ ॥ ఏతావద్వర్ణితగుణోభక్త్యాభక్తేననిర్గుణః। ప్రహ్లాదంప్రణతంప్రీతోయతమన్యురభాషత ॥ ౨౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వత్సప్రహ్లాదభద్రంతేప్రీతోఽహంతేఽసురోత్తమ।వరంవృణీష్వాభిమతంకామపూరోఽస్మ్యహంనృణామ్॥ ౨౨ ॥ మామప్రణీతఆయుష్మన్దర్శనందుర్లభంహిమే।దృష్ట్వామాంనపునర్జన్తురాత్మానంతప్తుమర్హతి॥ ౨౩ ॥ప్రీణన్త్యథమాంధీరాస్సర్వభావేనసాధవః । శ్రేయస్కామామహాభాగాస్సర్వాసామాశిషాంపతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంప్రలోభ్యమానోఽపివరైర్లోకప్రలోభనైః । ఏకాన్తిత్వాద్భగవతినైచ్ఛత్తానసురోత్తమః॥ ౨౫ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , సప్తమస్కన్ధే , నవమోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋ శ్రీనారదఉవాచ ॥ భక్తియోగస్యతత్సర్వమన్తరాయతయాఽర్భకః।మన్యమానోహృషీకేశంస్మయమానఉవాచహ॥ ౧ ॥శ్రీప్రహ్లాదఉవాచ ॥మామాంప్రలోభయోత్పత్త్యాసక్తంకామేషుతైర్వరైః।తత్సఙ్గభీతోనిర్విణ్ణోముముక్షుస్త్వాముపాశ్రితః॥ ౨ ॥ భృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుర్భక్తం ❋ కామేషుచోదయన్।భవాన్సంసారబీజ

షు॥లోకానాంవిషయాతురాణాం,ప్రలోభనైః-విమోహనైర్వరైః-ఏవమిత్థం , ప్రలోభ్యమానోఽప్య-సురోత్తమః ప్రహ్లాదః,ఏకాన్తభక్తత్వాదనన్యప్రయోజనభగవద్భక్తియుక్తత్వా,త్తాన్ధర్మాదీన్వరాన్-నైచ్ఛత్నేయేష ❋ ॥౨౫॥ ❋ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః❋❋❋❋❋❋❋❋

అనిచ్ఛాయాం హేతుంవదన్తంపిశిలిషన్భగవన్తమువాచేత్యాహనారదః ॥ భక్తియోగస్యేతి ॥తి-ద్భగవతాచోదితం -ధర్మాదివరజాతం -సర్వ- మనన్యప్రయోజనభక్తియోగస్యా- న్తరాయతయావిఘ్నరూపతయా , మన్యమానః,స్మయమానఃఅహోమదభిప్రాయజ్ఞోమదన్తరాత్మాసన్మామేవంప్రలోభయతీతిస్మయమానః - హృషీకేశంభగవన్తం , మువాచ ❋॥౧ ॥ ❋తదేవాహ॥ మేత్యాదినాదశభిః॥ఉత్పత్త్యాస్వభావేనైవ,కామేషు-సక్తం,ఆసక్తమితివాచ్ఛేదః , ఉత్పత్తిప్రభృతికామేష్వాసక్తం,మాంతైఃకామరూపైః-వరైః-ర్మాలోభయప్రలుబ్ధంమాకార్షీః -యతోఽహం-తత్సఙ్గేనకామాసక్త్యా,అనర్థావహయా, భీత- స్తత్రకామేషు , నిర్విణ్ణః-సంసృతిబన్ధాన్మోక్తుమిచ్ఛుః - త్వా , ముపాశ్రితః - శరణంగతః ❋ ॥౨ ॥ ❋వరంవృణీష్వాభిమతమితివరాయచోదయతస్తవచోదనద్వారాయాచమానాయమహ్యంనవరప్రదానేఽభిప్రాయః-కింతు,భృత్యస్యమమమనఃపరీక్షాయామిత్యాహ॥భృత్యేతి॥కామేషు-భృత్యం-మాం - చోదయన్,భవా,న్భృత్యస్యా,నన్యప్రయోజనత్వరూపంలక్షణం , జిజ్ఞాసు,స్సర్వజ్ఞోఽపి , భవాన్-మన్ముఖేనమన్మనఃపరిజిజ్ఞాసురేవ,భృత్యం-మాం-మన్మనఃపరీక్షార్థమేవమాంభృత్యంకామేషుభవాంశ్చోదితవానిత్యర్థః- అచోదయదితిపాఠస్సుగమః - అన్యథాకారుణ్యజలధేర్హితోపదేష్టుర్భక్తానుగ్రాహకస్యానర్థావహేషుకామేషుభృత్యంప్రతివరయాచ్ఞాయైచోదనానఘటతఇత్యా

౩ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ కామేష్వచోదయత్.

హ॥అన్యథా ఏవంచోదయత స్తవభృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుత్వాభావే-తవ-కరుణాత్మనః-కారుణ్యమూర్తే, రఖిలలోకహితోపదేష్టుః-అహితరూపేషుదుఃఖరూపగర్భజన్మజరామరణాదిరూపసంసారస్య,బీజభూతేషు, హృదయగ్రన్థిషుహృదయేగ్రన్థివద్దుర్మోచేషు-నఘటతే-చోదనేతి శేషః, అతోభృత్యలక్షణజిజ్ఞాసుస్సన్నేవ కామేషుమామచోదయదిత్యర్థః- అత్రఘటతే కరుణాత్మనఇత్యస్యాన న్తరంక్వచిత్ ,,నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధేత్వమేకః -పారదర్శన,,ఇతిపఠ్యతేతత్రాయమర్థః - ఇతోఽపిన కామేషుచోదనాభవతోఘటతఇత్యాహ॥నష్టదృష్టేరితి॥ అన్ధేతమసిసంసారాఖ్యేనరకే,నష్టదృష్టేఃస్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరహితస్య,పుంసః-అన్ధతమసతరణోపాయానభిజ్ఞస్యవా,పుంసః- త్వమేవైకః - పారదర్శనః-అన్ధతమసపారభూతమాత్మానందర్శయతీతితాదృశః-యతఏవంభూతస్త్వం-తత- స్తవ,నఘటతఇతి ❁ ॥ ౩ ॥ ❁నన్వాశిషః-కామయమానోఽపిభృత్యోభవత్యేవేత్యతఆహ॥యఇతి॥ తేత్వత్తః-నిరతిశయపురుషార్థస్వరూపాత్,ద్యఃపుమాన్ - నాశిషః-కామాన్-నాశాస్తే,త్వత్తస్సేవాపూర్వకంప్రార్థయతే-సః-తవ-నభృత్యః-నభృత్యలక్షణలక్షితః-కింతర్హి,సతు, వణిక్ వణిక్తుల్యః యథా వణిగ్వ్యాపత్స్వప్రయోజనమన్యమనువర్తతేతద్వత్సోపాధికానువృత్తిమానిత్యర్థః - ఏవంభృత్యాత్కించిత్ప్రయోజనమపేక్ష్యతస్మైకామాన్ దదతస్స్వామిత్వమపినిరుపాధికంనాస్తీత్యాహ॥ ఆశాసానఇతి ॥ఆత్మనస్స్వస్యస్వామిని,ఆశిషః కామాన్-నాశాసానఃకామయమానః - నవైభృత్యఃభృత్యోనభవతి - ఇదందృష్టాన్తార్థం,అస్యార్థస్యపూర్వముక్తత్వాత్-యథాఽయంభృత్యోనభవతీత్యర్థః-తథా-భృత్యాత్ - స్వామ్యంస్వామినఃప్రయోజనంస్వామ్యం, తత్,ఇచ్ఛన్కామయమానో,యో,భృత్యాయ-ఆశిషో- రాతిదదాతి-ఇసనైవస్వామీ, స్వామిశబ్దవాచ్యఏవనభవతి,నిత్యంనిరుపాధికంస్వమస్యాస్తీతిస్వామీతినిత్యయోగార్థమత్వర్థీయేనప్రత్యయాన్తస్వామిశబ్దవాచ్యఏవనభవతి, తస్యసోపాధికస్వామిత్వాదితి భావః-అత్రరాతిచాశిషఇత్యస్యానన్తరం ,,సవైస్వామీసవైభృత్యోగుణలుబ్ధౌనకాముకౌ,,ఇతిక్వచిత్పఠ్యతే ,, తత్రా

షుహృదయగ్రన్థిషుప్రభో ॥ నాన్యథా తేఽఖిలగురో ఘటేతకరుణాత్మనః ॥ [నష్టదృష్టేస్తమస్యన్ధేత్వమేకః పారదర్శనః] ॥ ౩ ॥ యస్తఆశిషఆశాస్తేనసభృత్యస్సవైవణిక్ । ఆశాసానోనవైభృత్యస్స్వామిన్యాశిషఆత్మనః ॥ నస్వామీభృత్యతస్స్వామ్యమిచ్ఛన్యోరాతిచాశిషః । [సవైస్వామీసవైభృత్యోగుణలుబ్ధౌనకాముకౌ] ॥ ౪ ॥అహంత్వకామస్త్వద్భక్తస్త్వంచస్వామ్యనపాశ్రయః।నాన్యథేహావయోరర్థో రాజసేవకయోరివ॥ ౫ ॥యదిరాసీశమేకామాన్ వరాంస్త్వంవరదర్షభః। కామానాంహృద్యసంరోహంభవతస్తువరంవృణే॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రియాణిమనఃప్రాణా ఆత్మాధర్మోధృతిర్మతిః । హ్రీశ్శ్రీస్తేజస్స్మృతిస్సత్యంయస్యనశ్యన్తిజన్మ

యమర్థః-కౌతర్హిస్వామిభృత్యావిత్యతఆహ॥ సవాఇతి ॥ యౌగుణలుబ్ధౌపరస్పరానురాగజనకసద్గుణమాత్రమోహితౌ-నకాముకౌపరస్పరంప్రయోజనాన్తరమనపేక్షమాణావనువర్తేతే,సఏవభృత్యస్సఏవస్వామీతి ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ఆవయోస్తుస్వస్వామిభావస్స్వాభావికఇత్యాహ॥ అహమితి ॥ అహంతు- కీదృశోవాభవతులోకేభృత్యఃఅహంత్వకామోఽనన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తఇతిశబ్దార్థః-త్వ-మనపాశ్రయః, స్వామీ - తిత్వద్భక్తోఽహమకామోఽనన్యప్రయోజనః,,స్వత్వమాత్మనిసంజాతంస్వామిత్వంబ్రహ్మణిస్థితమ్ । నాన్యథాలక్షణంతేషాంబన్ధేమోక్షేతథైవచే ,, త్యుక్తరీత్యాప్రబుద్ధనిత్యనిరుపాధికత్వద్దాసోఽహం - త్వంనిరుపాధికస్వామీత్యధ్యవసాయపూర్వకంనిత్యంస్వస్వాభావ్యాచువర్తనంస్వస్వరూపానుబన్ధీత్యధ్యవసాయేనపరిహృతాన్యప్రయోజనస్త్వద్భక్తోఽస్మీత్యర్థః - అతోఽన్యాకారాప్రకారాన్తరేణా, నయోరిహస్వస్వామిభావే,అర్థః-ప్రయోజనం,నాస్తి, రాజసేవకయోరివేతివ్యతిరేకదృష్టాన్తః - యథారాజసేవకయోఃప్రయోజనాన్తరమూలకస్స్వస్వామిభావ, స్తథా,నావయోరితి,తదేతత్సర్వంసర్వజ్ఞస్త్వంజానాస్యేవేతిభావః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁త్వేతుసర్వజ్ఞస్యాపికిమేతద్వరయాచ్ఞామైచోదయతస్సత్యసఙ్కల్పస్యమమవచసఃప్రత్యాఖ్యానంతవశోభతఇతిభగవదభిప్రాయమభిప్రయన్ యదిభవతోమహ్యంవరప్రదానేఽభిలాషస్తర్హీదంవరయేత్యాహ ॥ యదీతి ॥ హేఈశ, వరదశ్రేష్ఠ-స్త్వంయది,మేమహ్యం,కామానిష్టాన్,వరాన్, రాసిదాస్యసి-తర్హి,భవతస్త్వత్తోఽ,హం,మద్ధృదయే - కామానాంకామాఙ్కురాణా,మసంరోహమనుత్పత్తిరూపం-వరం - వృణే , ధర్మాదిపురుషార్థేచ్ఛానుదయరూపంవరంయాచఇత్యర్థః ❁॥౬॥ ❁ననుకామోత్పత్త్యాంసత్యాంకోదోషస్తత్రాహ॥ఇన్ద్రియాణీతి॥ యస్య,హృదయే-సంజాతకామాఙ్కురస్యకామాన్కామయమానస్య-ఇన్ద్రియాదీని, జన్మనాజన్మపరంపరయా, నశ్యన్తికామినోఽన్తతఃస్థావరత్వప్రాప్తౌపిన్ద్రియమనఃప్రాణాత్మానఏవాసత్ప్రాయాభవన్తి, కింపునర్ధర్మాదయఇతిభావః - నహీతోఽన్యఃకశ్చిదనర్థోవిద్యతఇతితాత్పర్యం,తత్రాత్మాప్రత్యగాత్మా - ధర్మోవర్ణాశ్రమానుగుణోభగవదారాధనరూపఃధృతిర్ధైర్యమిన్ద్రియజయః, ద్వంద్వస

హృష్టతా వా, మతిస్స్వాత్మపరమాత్మవిషయా, హ్రీరనుచితకృత్యవిషయా లజ్జా, శ్రీర్జ్ఞానసంపత్తిః ఐశ్వర్యం వా, తేజః అన్యానపేక్షతా, స్మృతిర్హేయోపాదేయాపిసర్జనాత్మికా, సత్యం భూతహితత్వం సత్యవచనం వా ॥ ౭ ॥ ॥ నిష్కామస్తు త్వాం భజన్ త్వత్సాధర్మ్యమాప్నోతీత్యాహ ॥ విముఞ్చతీతి ॥ యదా, మానవో మనుష్యః - స్వహృది, స్థితాన్, కామాన్ విముఞ్చతి - అనన్యప్రయోజనేన త్వాం భజతీతి భావః, హే పుణ్డరీకాక్ష, తర్హి, తదా, సః, మానవః, భగవత్త్వాయ, భగవతో భావః భగవత్త్వం, తస్మై, కల్పతే అపహతపాప్మత్వాదిధర్మావిర్భావాయ కల్పతే, ఆవిర్భూతగుణాష్టకత్వేన భగవతా సమానధర్మో ముక్తో భవతీతి యావత్ ॥ ౮ ॥ ॥ మమ హృది కామానుదయరూపాద్వరాదన్యం సర్వథా మా దా ఇతి ప్రార్థనాభిప్రాయేణ భగవన్తం నమస్కరోతి ॥ ఓమితి ॥ భగవతే పూర్ణషాడ్గుణ్యాయ, పురుషాయ సర్వాత్మనే, మహాత్మనే కేవలం భక్తానుగ్రహైకస్వభావాయ, హరయే ఆశ్రితార్తిహరాయ, అద్భుతసింహాయ స్వజనసాధుపరిత్రాణార్థముపాత్తనృసింహరూపాయ, బ్రహ్మణే స్వరూపేణ గుణైశ్చ నిరతిశయబృహతే - పరమాత్మనే లోకత్రయస్యాన్తః ప్రవేశేన భర్త్రే - ప్రణవప్రతిపాద్యాయ, తుభ్యం, నమః ॥ ౯ ॥ ॥ ఏవం ప్రత్యాఖ్యాతవరయాచ్ఞం ప్రహ్లాదమాహ భగవాన్ ॥ నైకాన్తిన ఇతి చతుర్భిః ॥ భవద్విధాస్త్వద్విశాః - మయి - ఏకాన్తినః ఏకాన్తభక్తా అనన్యప్రయోజనేన భజన్తః - మే మత్తః - జాతు కదాచిదపి - ఇహాముత్ర చ - లోకే - ఆశిషః కామాన్ - నాశాసతే యద్యపి న ప్రార్థయన్తే - తథాప్యత్ర - అస్మిన్ మన్వన్తరపర్యన్తం - మత్ప్రీత్యే - లోకే - దైత్యేశ్వరాణాం - అధిపో భూత్వేతి శేషః - భోగాన్ - భుఙ్క్ష్వ ॥ ౧౦ ॥ ॥ తర్హి బద్ధస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ కథా ఇతి ॥ ప్రియః మమ నిరతిశయప్రియస్త్వం మదీయాః కథాః జుషమాణః సేవమానః - ప్రియా ఇతి పాఠే కథాపి శేషణం - మత్కథాః శృణ్వన్, త్వం - న బద్ధస్స్యా ఇతి భావః ॥ నన్విచ్ఛన్తమపి బలాత్కామేషు కిమర్థం యోజయసీత్యత ఆహ ॥ ఆత్మని - సర్వేషు భూతేషు చాన్తరాత్మతయా - సన్తమధియజ్ఞం యజ్ఞాధిపతిం

నా ॥ ౭ ॥ విముఞ్చతి యదా కామాన్ మానవో మనసి స్థితాన్ । తర్హ్యేవ పుణ్డరీకాక్ష భగవత్త్వాయ కల్పతే ॥ ౮ ॥ ఓం నమో భగవతే తుభ్యం పురుషాయ మహాత్మనే । హరయేఽద్భుతసింహాయ బ్రహ్మణే పరమాత్మనే ॥ ౯ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ నైకాన్తినో మే మయి జాత్విహాశిష ॥ ఆశాసతేఽముత్ర చ యే భవద్విధాః । ॥ తథాఽపి మన్వన్తరమేతదత్ర దైత్యేశ్వరాణామనుభుఙ్క్ష్వ భోగాన్ ॥ ౧౦ ॥ కథా మదీయా జుషమాణః ॥ ప్రియస్త్వ ॥ మావేశ్య మామాత్మని సన్తమేకమ్ । సర్వేషు భూతేష్వధియజ్ఞమీశం యజస్వ యోగేన చ కర్మ హిన్వన్ ॥ ౧౧ ॥ భోగేన పుణ్యం కుశలేన పాపం కలేబరం కాలజవేన హిత్వా । కీర్తిం విశుద్ధాం సురలోకగీతాం వితాయ మామేష్యసి ముక్తబన్ధః ॥ ౧౨ ॥ య ఏతత్కీర్తయేన్మహ్యం త్వయా గీతమిదం నరః । త్వాం చ మాం చ స్మరన్కాలే కర్మబన్ధాద్వి

మీశ్వరం, మాం భక్తియోగేన - యజస్వ ఆరాధయస్వ, కిం కుర్వన్, మత్ప్రాప్తివిరోధి - పుణ్యపాపాత్మకం - కర్మ, హిన్వన్ అపనుదన్, ముముక్షోరప్యనభ్యుపగతే మత్ప్రాప్తివిరోధిప్రారబ్ధఫలస్య సుఖదుఃఖాత్మకస్యావశ్యమనుభావ్యత్వాదనిచ్ఛన్తమపి త్వాం కామేషు యోజయామీతి భావః ॥ ౧౧ ॥ ॥ ఏతదేవ వ్యనక్తి ॥ భోగేనేతి ॥ పుణ్యం అభ్యుపగతప్రారబ్ధపుణ్యకర్మ - తత్ఫలభోగేన హిత్వా త్యక్త్వాఽపనుద్య, పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధాఖ్యం పాపం కర్మ, కుశలేన భోగేన, హిత్వా, భోగకౌశలేన హిత్వేత్యర్థః - పాపఫలభోగస్య దుఃఖరూపత్వాన్మనో వికారస్స్యాదితి యథా మనో న విక్రియేత తథా భోగకౌశలేనేత్యర్థః ,, దుఃఖేష్వనుద్విగ్నమనాః, సమదుఃఖసుఖం ధీర ,, మిత్యాద్యుక్తరీత్యా అనుద్వేగసమత్వాదిభోగకౌశలేనేతి యావత్ ॥ కుశలేన పుణ్యేన యజ్ఞాదికర్మణా పాపమభ్యుపగతప్రారబ్ధమపుణ్యం కర్మ హిత్వేతి నార్థః - అనుభవైకనాశ్యస్య పుణ్యకర్మణా నివృత్త్యనుపపత్తేః, న చాత్ర పాపశబ్దస్సంచితానభ్యుపగతాదిపాపపరః, తస్య భక్తియోగేనైవ నివృత్తేః, న చ భక్తియోగప్రతిబన్ధకపాపపరః, పరిపూర్ణభక్తియోగనిష్ఠత్వాత్ప్రహ్లాదస్య తన్నివృత్తేః పూర్వమేవ జాతత్వాత్, తస్మాద్యథోక్త ఏవార్థః - కాలబలేన కాలవేగేన - కలేబరం, హిత్వా, కాలవేగేన నిమిత్తేన అనుభూతప్రారబ్ధావసానే కలేబరం హిత్వేత్యర్థః ॥ సురలోకేఽపి - గీయమానాం, స్వీయాం, కీర్తిం - వితాయ విస్తీర్య, ముక్తబన్ధనః మద్భక్తియోగేన వినష్టాశ్లిష్టపూర్వోత్తరాఘరూపమత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకో - మాం - ఏష్యసి ప్రాప్స్యసి ॥ ౧౨ ॥ ॥ కించ యః పుమాన్ - త్వాం చ - మాం చ, స్మరన్, యః - ఇదం - మహ్యం, త్వయా - గీతం మత్సన్నిధ్యాత్మకం స్తోత్రం - కీర్తయేత్ సోఽపి పుమాన్, కాలే ప్రారబ్ధానుభవావసానకాలే, కర్మబన్ధాత్ మత్ప్రాప్తిప్రతిబన్ధకాత్పుణ్యపాపాత్మకకర్మరూపాద్బన్ధాద్విముచ్యతే, త్వద్గీతకీర్తనస

జాతమద్భక్తిర్యోగనిరస్తమత్ప్రాప్తిబన్ధకకర్మబన్ధాద్విముక్తో భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ ఈశ్వరాజ్ఞయా ప్రాప్తదైత్యాధిపత్యస్స్వపితుర్నిష్కృతిం ప్రార్థయతే త్రిభిః ప్రహ్లాదః ॥ వరమితి ॥ హే మహేశ్వర, వరదానాం బ్రహ్మాదీనామపీశ్వర, అత్త్రైవ త్వత్తో, అహం, ఏతం, వరం, వృణే, కిం తత్, యత్, మే, పితా, ఈశ్వరస్య తవ సంబన్ధి తేజః ప్రభావమవిద్వానజానన్ - సర్వలోకహితోపదేష్టారం - ప్రభుం - త్వాం - అనిన్దత్, నిన్దితవాన్ - కథంభూతః - త్వం భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిః - దురభిమానయుక్తః - అత ఏవ - వృద్ధామర్షాశయః - ప్రవృద్ధో - యోఽమర్షః క్రోధః - తద్యుక్త - ఆశయోఽన్తఃకరణం - యస్య - తాదృశః - ఇద్ధేతి పాఠేఽప్యయమేవార్థః - విద్ధేతి పాఠే - విద్ధో వ్యధితః - సచాసావమర్షయుక్తాన్తఃకరణశ్చేత్యర్థః ॥ ఏవంభూత - స్త్వాం - సర్వలోకహితకరం ప్రభుమనిన్ద - దితి యత్ - యచ్చ త్వద్భక్తే - మయి - అఘవాన్ ద్రోహాతిద్రోహం కృతవానితి - తస్మాత్ - దుస్తరాత్ - అఘాత్ పాపాత్ - మే - పితా - పూయేత విశుద్ధ్యేత - ఏతద్వరం వరయే - ఇత్యన్వయః ॥ యద్యపి - తే తవాపాఙ్గేన - సందృష్టోఽత ఏవ - పూత ఏవ మమ పితా, తథాపి - హే కృపణవత్సల - కార్పణ్యేన ప్రార్థయే ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏవం ప్రార్థిత ఆహ భగవాన్ ॥ త్రిస్సప్తభిరితి షడ్భిః ॥ న కేవలం తవ పితైవ పూతః - అపితు - హే అనఘ సప్తభిః పితృభిస్సహ - తవ - పితా, త్రిః పూతః పూత ఇతి త్రివారమనుగృహ్ణామీత్యర్థః - త్రిసప్తభిరితి పాఠే - ఏకవింశతి పర్యన్తైః పితృభిస్సహ పూత ఇత్యర్థః కుతః, య - ద్యస్మాత్ - హే సాధో కులపావనో - భవాన్ - గృహే - జాతః - యద్యపి హిరణ్యకశిపోః పితరః కశ్యపో మరీచిర్బ్రహ్మా చేతి త్రయ ఏవ - తథాఽపి - ప్రాక్కల్పగత పిత్రాద్యభిప్రాయేణ త్రిసప్తభిరిత్యుక్తం, మద్భక్తస్య తవ జననాదేవ దేవత్వాత్ కులం పూతమిత్యభిప్రాయః ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఏతదేవ స్వభక్తప్రభావప్రదర్శనముఖేనాహ ॥ యత్రేతి ॥ సమదర్శినః కృత్స్నం జగద్బ్ర

ముచ్యతే ॥ ౧౩ ॥ వరం వరయ ఏతత్తే వరదేశాన్మహేశ్వర । యదనిన్దత్పితా మే త్వామవిద్వాంస్తేజ ఐశ్వరమ్ ॥ ౧౪ ॥ ❋ వృద్ధామర్షాశయస్సాక్షాత్సర్వలోకగురుం ప్రభుమ్ । భ్రాతృహేతి మృషాదృష్టిస్త్వద్భక్తే మయి చాఘవాన్ ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్పితా మే పూయేత దురన్తాద్దుస్తరాదఘాత్ । పూతస్తేఽపాఙ్గసందృష్టస్తథా కృపణవత్సల ॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ † త్రిస్సప్తభిః పితా పూతః పితృభిస్సహ తేఽనఘ । యత్సాధోఽస్య గృహే జాతో భవాన్వై కులపావనః ॥ ౧౭ ॥ యత్ర యత్ర చ మద్భక్తాః ప్రశాన్తాస్సమదర్శినః । సాధవస్సముదాచారాస్తే పూయన్తేఽపి కీకటాః ॥ ౧౮ ॥ భవన్తి పురుషా లోకే మద్భక్తాస్త్వామనువ్రతాః । భవాన్మే ఖలు భక్తానాం సర్వేషాం ప్రతిరూపధృక్ ॥ ౧౯ ॥ సర్వాత్మనా న హింసన్తి భూతగ్రామేషు కించన । ఉచ్చావచేషు దైత్యేన్ద్ర మద్భావవిగతస్పృహాః ॥ ౨౦ ॥ కురు త్వం ప్రేతకార్యాణి పితుః పూతస్య సర్వశః । మదఙ్గస్పర్శనేనాఙ్గ లోకాన్ × యాస్యతి సుప్రజాః ॥ ౨౧ ॥ పిత్ర్యం చ స్థానమాతిష్ఠ యథోక్తం బ్రహ్మవాదిభిః । మయ్యావేశ్య మనస్తాత కురు కర్మాణి మత్పరః ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ప్రహ్లాదోఽపి తథా చక్రే పితుర్యత్సాంపరాయికమ్ । యథాఽఽహ భగవా

హ్మాత్మకత్వేన పశ్యన్తః - ప్రశాన్తా జితేన్ద్రియాః - సమ్యగుత్తమ - ఆచారో - యేషాం తే - సాధవః పరోపకారశీలాః, మద్భక్తాః, యత్ర యత్ర దేశే - సన్తి తే - కీకటా అపి కీకటకల్పా మ్లేచ్ఛదేశా అపి శబ్దాత్తత్ప్రభవా అపి - పూయన్తే శుద్ధా భవన్తి ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ నను త్వద్భక్తానామయం ప్రభావ ఇతి న చిత్రం - నాహం తు తాదృశ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ సర్వాత్మనేతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దైత్యేన్ద్ర లోకే - యే - మద్భక్తాః - పురుషా - స్తే త్వాం, మద్భక్తశ్రేష్ఠమనువ్రతా అనువర్తమానా - భవన్తి - త్వం యథా మద్భక్తశ్రేష్ఠస్తథా వయమపి భగవద్భక్తా భవేమేతి త్వత్పదవీమనువర్తమానా మద్భక్తా భవన్తి - అత - స్సర్వేషాం భక్తానాం - భవాన్ - ప్రతిరూపధృక్ దృష్టాన్తభూతః - అతస్త్వం భాగవతోత్తమోత్తమ ఇతి భావః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తదనువృత్తిప్రకారమేవాహ ॥ ఉత్కృష్టేష్వ - పకృష్టేషు చ - భూతగ్రామేషు దేవమనుష్యాదిభూతసంఘేషు - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ - కించిదపి - న హింసన్తి మద్భావేన మద్భక్త్యా - విగతా - స్పృహా యేషాం, మత్సామ్యాపత్తినిస్పృహా ఇతి వా తాదృశాశ్చ భవన్తి - త్వద్దృష్టాన్తేనైవాత్మానం శిక్షయన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ అతస్సర్వథా పూతస్య విశుద్ధస్య - తవ - పితుః, ప్రేతకార్యాణి దాహాదికర్మాణి - కురు, అఙ్గ హే ప్రహ్లాద - శోభనా ప్రజా పుత్రస్త్వద్రూపో, యస్య సః, త్వత్పితా - మదఙ్గస్పర్శనేన మచ్ఛరీరసంస్పర్శనేన హేతునా, లోకాన్పుణ్యలోకాన్ - యాస్యతి ప్రాప్స్యతి - పశ్యతీతి పాఠే ద్రక్ష్యతీత్యర్థః - వర్తమానసామీప్యే భవిష్యతి లట్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ పిత్ర్యం పితృసంబన్ధి పిత్రాఽధిష్ఠితం - మహేన్ద్రభవనం విహాయ, పిత్ర్యం దానవాధిపత్యస్థానమధితిష్ఠేత్యర్థః ॥ హే తాత - మయి, మనః, ఆవేశ్య, బ్రహ్మవాదిభి - రుక్తమనతిక్రమ్య - కర్మాణి మదారాధనరూపాణి, మత్పరః అహమేవ - పర స్తేషాం కర్మణాం ఫలం యస్య, తాదృశః కురు ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ ఏవముక్తః ప్రహ్లాదో యథోక్తమనుకరోదిత్యాహ నారదః ॥

---

౧౫ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ ఇద్ధామర్షా, విద్ధామర్షా. ౧౭ ॥ శ్లో † పా ॥ త్రిసప్తభిః. ౨౧ ॥ శ్లో × పా ॥ లోకాన్పశ్యతి.

ప్రహ్లాదోఽపీతి ॥ హేరాజన్ యుధిష్ఠిర, యథాభగవానాహ, తథైవ, ప్రహ్లాదః, పితు-ర్యత్సాంపరాయికం ప్రేతోద్దేశేనకర్తవ్యం, తత్, సర్వం, చక్రే, తతో, ద్విజోత్తమైః, రభిషిక్తశ్చబభూవదానవాదీనామాధిపత్యేఽభిషిక్తోబభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తతః, ప్రసాదాభిముఖంసుందరంముఖంయస్య, తం, నరహరింనృసింహరూపం, హరిమాశ్రితార్తిహరం, భగవన్తందృష్ట్వా, బ్రహ్మచతుర్ముఖః దేవాదిభిః, పరివృతః పవిత్రాభిర్వాగ్భిః, స్తుత్వా, వాచాంభగవద్గుణవిషయకత్వేనలోకపావనకరత్వాత్పవిత్రాభిరిత్యుక్తం ప్రాహఉవాచ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ దేవేతి ॥ చతుర్భిః ॥ హేదేవ దేవదేవానామపిదేవ, ననుత్వమిన్ద్రాదిదేవానామపదేవో నాహం, తత్రాహ ॥ హేఅఖిలాధ్యక్ష, ననుసో-ఽపత్వమేవతత్రాహ ॥ హేభూతభావన, భూతానిభావయత్యుత్పాదయతీతితథా, ననుసోఽపిత్వమేవ, హేపూర్వజ-మమాపపూర్వంకారణత్వేనావస్థిత, లోకానాంసంతాపనకరోఽతఏవ, పాపో, ఽయం, మసురో, దిష్ట్యాదైవా, త్తేత్వయా, నిహతః దిష్ట్యాహతఇతి తద్వరస్యదుష్పరత్వంసూచితం ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తదేవావిష్కుర్వన్నసురంవిశినష్టి ॥ యోఽసావితి ॥ యోఽసావసురః, నుత్తః, లబ్ధోవరోయేనతాదృశః, మమసృష్టిభిఃమయాసృష్టైః-ర్భూతైః, నవధ్యఃహన్తుమశక్యః, తపోయోగఏవ, బలం, తేనో, న్నద్ధఃగర్విత, స్సమస్తనిగమాన్ శాస్త్రీయధర్మాన్-నహన్ వినాశితవాన్, సతుత్వయావినాశితః, ఎతద్దిష్ట్యాజాతమితిభావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అస్యాసురస్య-తనయో, మహాభాగవతో-ఽర్భకః ప్రహ్లాద-స్త్వయా, మృత్యో-స్సకాశా-ద్విమోచితఇతి-సచ, త్వా-మతివక్ర్యాధావిష్టం-సమ్య-గితః ప్రాప్తో-ఽధునేతిచైతదపి-దిష్ట్యాజాతమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ హేభగ

రాజన్నభిషిక్తోద్విజోత్తమైః ॥ ౨౩ ॥ ప్రసాదసుముఖందృష్ట్వాబ్రహ్మనరహరింహరిమ్ । స్తుత్వావాగ్భిఃపవిత్రాభిఃప్రాహదేవాదిభిర్వృతః ॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ దేవదేవాఖిలాధ్యక్షభూతభావనపూర్వజ । దిష్ట్యా తేనిహతఃపాపోలోకసంతాపనోఽసురః ॥ ౨౫ ॥ యోఽసౌలబ్ధవరోమత్తోనవధ్యోమమసృష్టిభిః । తపోయోగబలోన్నద్ధస్సమస్తనిగమానహన్ ॥ ౨౬ ॥ దిష్ట్యాఽస్యతనయస్సాధుర్మహాభాగవతోఽర్భకః । త్వయావిమోచితోమృత్యోర్దిష్ట్యాత్వాంసమితోఽధునా ॥ ౨౭ ॥ ఏతద్వపుస్తేభగవన్ ధ్యాయతఃప్రయతాత్మనః । సర్వతోగోప్తృసంత్రాసాన్మృత్యోరపిజిఘాంసతః ॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ నైవంవరోఽసురాణాంతేప్రదేయఃపద్మసంభవ । వరఃక్రూరనిసర్గాణామహీనామమృతంయథా ॥ ౨౯ ॥ శ్రీనారదఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వాభగవాన్రాజంస్తతశ్చాన్తర్దధేహరిః । అదృశ్యస్సర్వభూతానాంపూజితఃపరమేష్ఠినా ॥ ౩౦ ॥ తతస్సంపూజ్యశిరసావవన్దేపరమేష్ఠినమ్ । భవంప్రజాపతిందేవాన్ ప్రహ్లాదోభగవత్కలాః ॥ ౩౧ ॥ తతఃకావ్యాదిభిస్సార్ధంమునిభిఃకమలాసనః । దైత్యానాందానవానాంచప్రహ్లాదమకరోత్పతిమ్ ॥ ౩౨ ॥ ప్రతినన్ద్యతతోదేవాఃప్రయుజ్యపరమాశిషః । స్వధామానియయూరాజన్ బ్రహ్మాద్యాఃప్రతిపూజితాః ॥ ౩౩ ॥ ఏవంతౌపార్షదౌవిష్ణోఃపుత్రత్వంప్రాపితౌదితేః ।

వన్-తవ-త-ద్వపుఃనృసింహరూపం-ధ్యాయతః-ప్రయతాత్మనఃసమాహితమనసః-పుంసః-సర్వత-స్సంత్రాసాద్భయా-ద్గోప్తృరక్షకం-జిఘాంసతఃహన్తుమిచ్ఛతో-మృత్యోరపిసకాశా-ద్గోప్తృ-ఎతచ్చప్రహ్లాదదృష్టాన్తేనాస్మాభిరనుమితమితిభావః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఎవమభిహితస్తమాహశ్రీభగవాన్ ॥ నేతి ॥ హేపద్మసంభవ-ఇతఃప్రభృత్యే-వంవిధో-వరో-ఽసురాణాం-తేత్వయా-నప్రదేయః, క్రూరో-నిసర్గఃస్వభావో-యేషాం-తేషా-మహీనాంసర్పాణా, మమృతంక్షీరం-యథా-క్షీరప్రదానేనతద్వర్ధనంయథాలోకోపద్రవకారి-తద్వ-దిదంతేషాంవరప్రదానమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఎవంబ్రహ్మాణమనుజ్ఞాప్యభగవానన్తర్దధఇత్యాహదేవర్షిః ॥ హేరాజన్-ఇతిత్థ, ముక్త్వా, బ్రహ్మణా-పూజితో-భగవాన్-హరి, స్తత్రైవ-సర్వభూతానాం-పశ్యతాం-అదృశ్యః-దర్శనావిషయోభవతీతితథా, అన్తర్హితోఽభూత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ తతః, ప్రహ్లాదః, పరమేష్ఠినంబ్రహ్మాణం-భవంరుద్రం, ప్రజాపతీన్మరీచ్యాదీన్-దేవేన్ద్రాదీంశ్చ-భగవత్కలాఃభగవదంశభూతాన్-సంపూజ్య-శిరసా-వవన్దేనతావాన ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తతో-బ్రహ్మా-కావ్యాదిభిః-మునిభి ❁, స్సహసహితః, ప్రహ్లాదం, దైత్యానాం-దానవానాం చ-పతి-మకరోత్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ హేరాజన్-తతోబ్రహ్మాదయః-సర్వే-దేవాః, ప్రహ్లాదం, ప్రతినన్ద్యఅహోత్వత్ప్రభావోఽనితరసాధారణఇత్యభినన్ద్య, పరమా, ఆశిషః-ప్రయుజ్య, ప్రహ్లాదేన, ప్రతిపూజితాః-స్వధామానిస్వకీయస్థానాని-యయుః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తదేవంశిశుపాలదన్తవక్త్రయోర్భగవన్తంద్విషతోఃకథంముక్తిరితియుధిష్ఠిరప్రశ్నస్యతత్పూర్వజన్మకథనాదిముఖేనోక్తముత్తరముపసంహరతి ॥ ఎవమితిసప్తభిః ॥ విష్ణోః-పార్షదౌస్థితౌ-విప్రశాపేనసనకాదీనాంశాపేన-దితేః-పుత్రత్వం, ఎవం, ప్రాపితౌ, వైరభావేనహేతునా-స్వహృది-స్థితేన-హరిణానృసింహరూపంబిభ్రతా-హ

తౌ ❀॥ ౩౪ ॥ ❀పునః,కుంభకర్ణరావణాఖ్యౌ,రాక్షసౌ-బభూవతుః-తౌచ-రాఘవస్యదాశరథేః-విక్రమైః,రభిహతావితి శేషః-రామస్యసాయకైః , నిర్భిన్నంహృదయంయయోః-తౌ,యుధియుద్ధే,శయానౌ-తచ్చిత్తౌ -తస్మిన్ శ్రీరామఏవచిత్తం యయోస్తౌ,యథా,ప్రాక్తనజన్మని-తద్వద్దేహం-జహతుఃతత్యజుః ❀॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥❀తావేవ,ఇహ-శిశుపాలకరూషజౌ-కరూషజోదన్తవక్త్రః,శిశుపాలదన్తవక్త్రరూపేణజాతౌ - పునఃహరిణా-హతౌ , వైరానుబన్ధేన హేతునా-తేతవ - పశ్యతస్సతః-సమీయతుఃసాయుజ్యంప్రాపతుః ❀॥ ౩౭ ॥ ❀నకేవలంశిశుపాలకరూషజావేవసమీయతు-రపితుస్యేఽపిరాజానః-కృష్ణవైరిణ-స్తే - సర్వేఽపి,య,దేనఃపాపం-పూర్వకృతం,త-జ్జహుఃతత్యజుః,తదాత్మానఃకృష్ణాత్మానశ్చ- భవన్, యథా-పేశస్కృతః , చిన్త్యమానాద్ధేతోః,కీట - స్తదాత్మాభవతి,తద్వ-త్తదాత్మానస్తత్తుల్యస్వభావా,అభవన్నిత్యర్థః॥ ఆత్మశబ్దస్స్వభావవాచీ , తస్యైవఆత్మాస్వభావోయేషాంతఇత్యుపమానబహువ్రీహిః , అన్యథా,దృష్టాన్తవైఘట్యాత్-నహికీటఃపేశస్కృతాఐక్యంయాతి - కింతు , తస్యసమానాకారోభవతి - అతఏవహ్యనన్తరగ్రన్థే సామ్యంయయురిత్యుక్తమ్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ యథా,అభిధాఅనన్యయా-భక్త్యా,భగవత-స్సామ్యం-యాన్తి,తద్భక్తా - స్తథా,చైద్యాదయోఽపి-నృప - స్తస్యభగవత-శ్చిన్తయాసంరమ్భపూర్వకచిన్తయా, హరేః-స్సామ్యం-యయుః - హేనృప,త్వం-మాం,య,త్పృష్టవాన్,కింతత్ - ద్విషతామపి,దమఘోషసుతాదీనాం,హరేః, స్సామ్య - మిత్యేత-త్సర్వం, తేతుభ్యం,మయా,ఆఖ్యాతంకథితమ్ ❀॥౩౯ ॥ ౪౦॥ ❀తదేవంప్రశ్నస్యోత్తరముపసంహృత్యైతదేతదాఖ్యానంవిశింషన్ తత్కీర్తనశ్రవణాదిఫలమాహ॥

హృదిస్థితేనహరిణావైరభావేనతౌహతౌ॥ ౩౪ ॥పునశ్చవిప్రశాపేనరాక్షసౌతౌబభూవతుః।కుమ్భకర్ణదశగ్రీవౌహతౌతౌరామవిక్రమైః॥ ౩౫ ॥శయానౌయుధినిర్భిన్నహృదయౌరామసాయకైః । తచ్చిత్తౌజహతుర్దేహంయథాప్రాక్తనజన్మని॥ ౩౬ ॥తావిహాథపునర్జాతౌశిశుపాలకరూషజౌ।హతౌవైరానుబన్ధేనపశ్యతస్తేసమీయతుః॥ ౩౭ ॥ఏనఃపూర్వంకృతంయత్తద్రాజానఃకృష్ణవైరిణః । జహుస్తేతేతదాత్మానఃకీటఃపేశస్కృతోయథా ॥ ౩౮ ॥ యథాభగవతోభక్త్యాపరయాచాభిధాతథా। నృపాశ్చైద్యాదయస్సామ్యంహరేస్తచ్చిన్తయాయయుః॥ ౩౯ ॥ఆఖ్యాతంసర్వమేతత్తేయన్మాంత్వంనృపపృష్టవాన్।దమఘోషసుతాదీనాంహరేస్సామ్యమపిద్విషామ్॥ ౪౦ ॥ఏషాబ్రహ్మణ్యదేవస్యకృష్ణస్యచమహాత్మనః।అవతారకథాపుణ్యావధోయత్రాదిదైత్యయోః॥౪౧॥ప్రహ్లాదస్యానుచరితంమహాభాగవతస్యచ। భక్తిర్జ్ఞానంవిరక్తిశ్చయాథాత్మ్యంచాస్యవైహరేః ॥ ౪౨ ॥ సర్గస్థిత్యప్యయేశస్యగుణకర్మానువర్ణితమ్ । పరావరేషాంస్థానానాంకాలేనవ్యత్యయోమహాన్॥౪౩॥ధర్మోభాగవతానాంచభగవాన్యేనగమ్యతే। ఆఖ్యానేఽస్మిన్సమాఖ్యాతమాధ్యాత్మికమశేషతః॥ య ఏతత్పుణ్యమాఖ్యానంవిష్ణోర్వీర్యోపబృంహితమ్।కీర్తయేచ్ఛ్రద్ధయాశ్రుత్వాకర్మపాశైర్విముచ్యతే॥౪౪॥ ఏతద్య ఆదిపురుషస్యమృగేన్ద్రలీలాదైత్యేన్ద్రయూథపవధంప్రయతఃపఠేత * । దైత్యాత్మజస్యచసతాంప్ర

ఏషేత్యాదిభిష్షడ్భిః॥బ్రహ్మణేబ్రహ్మకులాయహితాయవా , బ్రహ్మణ్యః-సచాసౌ - దేవ- స్తస్య- లోకత్రయహన్తః। పవిత్రబిభర్తః - కృష్ణస్య - యం , అవతారకథా,పుణ్యాపుణ్యావహా-యత్రకథాయాం,మాదిదైత్యయోఃహిరణ్యాక్షహిరణ్యకశిప్వోఃవధః-ప్రతిపాద్యతే ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀తథా-యత్ర మహాభాగవతస్య- ప్రహ్లాదస్యచరిత్రం,భక్తిః-జ్ఞానం విరక్తిశ్చ-భక్తిశబ్దేనభక్తియోగానుష్ఠానప్రకారోవివక్షితః - విరక్తిశబ్దేనతదుత్పత్తిప్రకారః - జ్ఞానశబ్దేనాత్మయాథాత్మ్యవివేచనపూర్వకతదనుసంధానప్రకారః-ఏతత్సర్వం-యత్రకథాయాం-ప్రతిపాద్యతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀తథా-జగత్సర్గస్థితిలయకారణస్య హరే-ర్యాథాత్మ్యం - తత్త్వవర్ణనం-తస్య - గుణానాం,కర్మణాంచ-వర్ణనం, పరావరేషాం దేవాసురాదీనాం-యాని-స్థానాని-తేషాం-కాలేననిమిత్తేనమహాన్,వ్యత్యయోవిపర్యాసశ్చ ❀॥ ౪౩ ॥ ❀భగవా-న్యేన-గమ్యతే-స-భాగవతానాం-ధర్మశ్చ-యచ్చా- ధ్యాత్మికమాత్మానమధికృత్యవర్తమానఃవస్తుచే,తి,తదేత - త్సర్వ-మస్మిన్నాఖ్యానే , సమ్య- గాఖ్యాతమ్ ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀యఃపుమా-నేత ద్విష్ణోః-వీర్యేణపరాక్రమాదిగుణజాతేనో,పబృంహితంతత్ప్రతిపాదనేనవిస్తీర్ణ-మతఏవ-పుణ్య,మాఖ్యానం, శ్రద్ధయా-శ్రుత్వా - కీర్తయేత్-సపుమాన్-కర్మపాశైఃపుణ్యాపాపాత్మకైఃకర్మభిరేవపాశైః-విముచ్యతే ❀ ॥ ౪౫ ॥ ❀కించ-యఃపుమా,నాదిపురుషస్య- మృగేన్ద్రస్యసింహస్యేవ-యా-లీలాదైత్యేన్ద్రయూథపవధాత్మికా-ప్రతిపాద్యా-యస్మిన్-తదేత-దాఖ్యానం - ప్రయతస్సమాహితచిత్త - స్సతాంప్రవరస్య-దైత్యాత్మజస్యప్రహ్లాదస్య-పుణ్యం-ప్రభావం-శ్రుత్వా - పఠేతపఠేత్-సో,ఽకుతోభయంకుతశ్చిద్భయరహితంలోకంవైకుణ్ఠలోక-మేతి - పూర్వంకర్మపాశైఃప్రముచ్యతఇత్యుక్తం-అత్రాకుతోభయంలోకమేతీత్యుక్తం,కర్మపాశవిమోచనద్వారాఅకుతోభయం

లోకమేతీత్యర్థః-అతోఽత్ర నపౌనరుక్త్యమ్ ॥ ౪౬ ॥ అహో ప్రహ్లాదస్య భాగ్యం-యేన దృష్టో భగవాన్ వయంతు మన్ద భాగ్యా, ఇతివిషీదన్తం యుధిష్ఠిరమాహ ॥ యూయమితి త్రిభిః ॥ నృలోకే యూయం, బత భూరిభాగాః - అహో బహుభాగ్య వన్తః-తదేవ వ్యఞ్జయంస్తాన్విశినష్టి యేషాం, యుష్మాకం-గృహాన్-లోకం-పునానా-మునయో-ఽభియన్తి సర్వతస్సమాయా న్తి-తేతుకతః, మనుష్యలిఙ్గం మనుష్యస్యేవలిఙ్గం శరీరం యస్య - తత్, పరంబ్రహ్మ శ్రీకృష్ణరూపం, గూఢం ప్రచ్ఛన్నం - సత్త్వేషాం-యుష్మాకం -గృహే-నావసతీ, తిహేతోస్సమాయాన్తి ॥ ౪౭ ॥ నను శ్రీకృష్ణోఽస్మాకం మాతులేయః కథం పరం బ్రహ్మేత్యుచ్యతే, తత్రాహ ॥ సవాఇతి ॥ సోఽయం శ్రీకృష్ణో బ్రహ్మైవ, కింతద్బ్రహ్మ, యదభిన్నః శ్రీకృష్ణః, య, న్మహ ద్భిః-విమృగ్యమన్వేషణీయం, కేవలం జ్ఞేయమిత్యర్థః - కేవలనిర్దుఃఖసుఖాత్మకజ్ఞానరూపం - ఏవంభూత బ్రహ్మాభిన్నః శ్రీకృష్ణః, వోయుష్మాకం-న కేవలం-మాతులేయః, అపితు ప్రియః, సుహృచ్చ-ఆత్మా అన్తరాత్మా-అర్హణీయః పూజ్యః - విధికృన్నియోగకారీ-గురుర్హితోపదేష్టా చ-ఏవమనేకధా యుష్మాకం తత్సంబన్ధి నాం భాగ్యం కియదితి వక్తవ్యమితి భావః ॥ ౪౮ ॥ మహద్విమృగ్యమిత్యనేన మహతామపి తత్స్వరూపం యథావద్దురవగమమిత్యుక్తం - ప్రియస్సుహృద్వా ఇత్యనేన - తన్మ హద్విమృగ్యం బ్రహ్మస్వయమేవ యుష్మాకం ప్రసన్నమితిచ - తన్మహద్విమృగ్యత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్ తత్ప్రసాదం ప్రార్థయతే ॥ నేతి ॥ యస్య భగవతో - రూపం-భవపద్మజాదిభిః - ధియాస్వమనీషయా - వస్తుతయా యాథాత్మ్యేన-నోపవర్ణితం - ఉపవర్ణితం విషయీకృతం న భవతి - వాఙ్మనసాగోచర స్వరూపస్వభావత్వాత్తైరేతావదిత్యుపవర్ణితు మశక్యమిత్యర్థః - కింతు - కేవలం, మౌనేన శుభాశ్రయసంశీలనరూపేణ - భక్త్యోపాసనాత్మికయా ప్రీతిరూపయా-ఉపశమనేన్ద్రియజయాదినా చ - పూజిత ఆరాధితః - స సాత్వతాం యోగేశ్వరాణాం - పతిర్భగవాన్, మేమహ్యం-ప్రసీద

పరస్య పుణ్యం శ్రుత్వాఽనుభావమకుతోభయమేతి లోకమ్ ॥ ౪౬ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియన్తి ॥ యేషాం గృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౪౭ ॥ సవా అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మాఽర్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ ॥ ౪౮ ॥ నయస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీరూపం ధియా వస్తుతయోపవర్ణితమ్ । మౌనేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతా ॥ మేష సాత్వతాం పతిః ॥ ౪౯ ॥ స ఏష భగవాన్ రాజన్ వ్యతనోద్విహతం యశః । పురా రుద్రస్య దేవస్య మయేనానన్తమాయినా ॥ ౫౦ ॥ రాజోవాచ ॥ కస్మిన్కర్మణి దేవస్య మయోఽహన్ జగదీశితుః । యథా చోపచితా కీర్తిః కృష్ణేనానేన కథ్యతామ్ ॥ ౫౧ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నిర్జితా అసురా దేవైర్యుధ్యనేనోపబృంహితైః । మాయినాం పరమాచార్యం మయం శరణమాయయుః ॥ ౫౨ ॥ స నిర్మాయ పురస్తిస్రో హైమీరౌప్యాయసీర్విభుః । దుర్లక్ష్యాపాయసంయోగా దుర్వితర్క్యపరిచ్ఛదాః ॥ ౫౩ ॥ తాభిస్తేఽసుర

తాం ప్రసన్నో భవతు ॥ ౪౯ ॥ ఏవం సంప్రార్థ్య శ్రీకృష్ణస్య మనుష్యలిఙ్గస్య పరబ్రహ్మత్వసూచకమితిహాసం ప్రస్తో ష్యన్ తత్ప్రశ్నావసర ప్రదానాయ శ్రీకృష్ణం విశినష్టి ॥ స ఏష ఇతి ॥ హే రాజన్ స ఏష, భగవాన్ జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యాది గుణయుక్తః-శ్రీకృష్ణః-పురా-అనన్తమాయినా, అనన్తాః బహ్వ్యో మాయా యస్య, తేన, మయేన నిమిత్తభూతేన, రుద్రస్య, దేవస్య, య, ద్విహతం యశ, స్త-ద్వ్యతనోత్, అనేన రుద్రాదీనామపి యశ ఆదిగుణబృంహణత్వాధాయకత్వక థనేన స్వయమబృంహత ఇతరేషాం తదాధాయకత్వాయోగాత్సర్వోత్తమస్య పితత్త్వాభేన చ పరబ్రహ్మత్వం సూచి తమ్ ॥ ౫౦ ॥ తదేవం లబ్ధప్రశ్నావసరో యుధిష్ఠిరో విహతయశ ఉపచయప్రకారం బుభుత్సుః పృచ్ఛతి ॥ కస్మిన్నితి ॥ జగ దీశితుః - భగవదాయత్తజగదీశిత్వస్య " విలోక్య భగ్నసంకల్పం విమనస్కం వృషధ్వజ " మిత్యాదినా భగవదాయ త్తసామర్థ్యస్య వక్ష్యమాణత్వాత్, దేవస్య-రుద్రస్య-కీర్తిః-కస్మిన్కర్మణి - అనేన శ్రీకృష్ణేన కర్త్రా, మయేన నిమిత్తేనో-ప చితావర్ధితా, త, త్కథ్యతామ్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతి పృష్ట ఆహ దేవర్షిః ॥ నిర్జితా ఇత్యాదినా ॥ అనేన రుద్రేణోపబృంహితై రా హితబలైః, దేవైః, నిర్జితా-అసురాః-మాయినాం, పరమాచార్యమాచార్యాణామప్యాచార్యం, మయం-శరణం-జ గ్ముః ॥ ౫౨ ॥ తత, స్స, విభుస్సమర్థో, మయః - హైమ్యో వికృతిః హైమీ, రూప్యస్య రజతస్య రౌప్యా ఆయసో లోహ స్యాయసీ, త్రయాణామితరేతరయోగద్వంద్వః-తా- స్తిస్రః - పురో-నిర్మాయ, అసురేభ్యో దదావితి శేషః, పురో విశినష్టి ॥ దుర్లక్షః దర్శనావిషయః ఉపాయః, స్సంయోగశ్చ - యాసాం - తాః - ఇమాః పురో ఽత్ర గతా ఇతో గతా శ్చేతి జనైర్లక్షితా ఇత్యర్థః - తథా - దుర్వితర్క్యః స్వాసాధారణ్యేన తర్కయితుమశక్యాః - పరిచ్ఛదాః ఉపకరణాని యాసాం - తాః ॥ ౫౩ ॥ తాభిర్విమానరూపాభిరపేక్షిత దేశగమనక్షమాభిః పురీభిః-సురసేనాన్యః ఆసుర సేనానాయకాః హే

నృప-అలక్షితాః, దేవైరదృశ్యమానాః- పూర్వవైరం స్మరన్తః సేశ్వరాన్ సపాలాం స్త్రీన్ లోకాన్ నాశయాం చక్రుః నాశయితుమారబ్ధవన్త ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ తతః- తే, సేశ్వరాః ఇన్ద్రాదిలోకపాలైస్సహితాః-లోకాః జనాః-ఈశ్వరం రుద్ర-ముపాసాద్య ప్రాప్య-ఆనతాస్సన్తః ఊచుః॥ తదేవాహ॥ హే విభో, త్రిభిః పురాణ్యాలయాః-స్థానాని-యేషాం తైః వినష్టాన్-తావకాన్ త్వదీయాన్, నస్మాన్, హే దేవ-త్రాహి పాలయేతి ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ అథ తద్విజ్ఞాపనానన్తరం- తాన్ సురాన్-మాభైష్ట భయం మాకార్ష్టేత్యనుగృహ్య, భగవాన్, విభూ రుద్రః-ధనుషి, శరం బాణం- సంధాయ , అస్త్రం పాశుపతం-తస్మిన్ సంయోజ్యేతి శేషః-పురేషు, వ్యముఞ్చత ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ తతశ్శరాద్యథా సూర్యమణ్డలాన్మయూఖసందోహా రశ్మిసమూహా, స్తథా-ఽగ్నివర్ణా, ఇషవో బాణాః - ఉత్పేతుః, యతో యేభ్య ఇషుభ్యః - పురో నాదృశ్యన్త, ఇషుభిః ప్రచ్ఛన్నా బభూవురిత్యర్థః ✽॥ ౫౭॥ ✽ తైరిషుభిః-స్పృష్టాస్తాడితా స్త్రీణి, పురాణ్యోకాంసి స్థానాని, యేషాం, తే అసురా - స్సర్వే-వ్యసవః-విగతా, అసవః ప్రాణా, యేషాం తాదృశాస్సన్తో, నిపేతుః, పతితవన్తః-తాన్, వ్యసూనసురాన్, ఆనీయ - మహాయోగీ-మయః-కూపరసే స్వయం వినిర్మితకూపగతే రసే మృతసంజీవనితరి-అక్షిపదపాతయత్ ✽ ॥ ౫౮ ॥ ✽ తే చ సిద్ధామృతరసేన-స్పృష్టా-అసురా - వజ్రసారా వజ్రవదృఢాఙ్గాః - మహౌజసో మహాబలాస్సన్తః-మేఘదళనా న్మేఘచ్ఛేదా- ద్వైద్యుతా విద్యుద్రూపా-వహ్నయ ఇవో- త్తస్థుః ఉత్థితవన్తః ✽ ॥ ౫౯ ॥ ✽ తదా - భగ్నస్సంకల్పో యస్య-తం ఏవ విమనస్కం దుఃఖితమనస్కం-వృషధ్వజం రుద్రం, విలోక్య - అయం, భగవాన్ - శ్రీకృష్ణరూపో - విష్ణు - స్తత్ర సిద్ధామృతరసవినాశే - ఉపాయ, మకల్ప

సేనాన్యో లోకాంస్త్రీన్ సేశ్వరాన్నృప। స్మరన్తో నాశయాంచక్రుః పూర్వవైరమలక్షితాః॥ ౫౪ ॥ తతస్తే సేశ్వరా లోకా ఉపాసాద్యేశ్వరం నమః। త్రాహి నస్తావకాన్దేవ వినష్టాం స్త్రిపురాలయైః॥ ౫౫ ॥ అథానుగృహ్య భగవాన్ మా భైష్టేతి సురాన్విభుః। శరం ధనుషి సంధాయ పురేష్వస్త్రం వ్యముఞ్చత॥ ౫౬ ॥ తతోఽగ్నివర్ణా ఇషవ ఉత్పేతుస్సూర్యమణ్డలాత్ । యథా మయూఖసన్దోహా నాదృశ్యన్త పురో యతః॥ ౫౭ ॥ తైస్స్పృష్టా వ్యసవస్సర్వే నిపేతుస్స్మ పురౌకసః। తానానీయ మహాయోగీ మయః కూపరసేఽక్షిపత్॥ ౫౮ ॥ సిద్ధామృతరసస్పృష్టా వజ్రసారా మహౌజసః। ఉత్తస్థుర్మేఘదళనా వైద్యుతా ఇవ వహ్నయః ॥ ౫౯ ॥ విలోక్య భగ్నసంకల్పం విమనస్కం వృషధ్వజమ్। తదాఽయం భగవాన్విష్ణుస్తత్రోపాయమకల్పయత్॥ ౬౦ ॥ వత్స ఆసీత్తదా బ్రహ్మా స్వయం విష్ణురయం హి గౌః। ప్రవిశ్య త్రిపురం కాలే రసకూపామృతం పపౌ॥ ౬౧ ॥ తేఽసురా హ్యపి పశ్యన్తో న న్యషేధన్విమోహితాః। తద్విజ్ఞాయ మహాయోగీ రసపాలానిదం జగౌ ॥ స్మయన్విశోకః శోకార్తాన్స్మరన్ దైవగతిం చ తామ్॥ ౬౨ ॥ దేవోఽసురో నరోఽన్యో వా నేశ్వరోఽస్తీహ కశ్చన । ఆత్మనోఽన్యస్య వా దిష్టం దైవేనాపోహితుం ద్వయోః॥ ౬౩ ॥ అథాసౌ శక్తిభిస్స్వాభిశ్శంభోః ప్రాధనికం వ్యధాత్। ధర్మజ్ఞానవిరక్త్యృద్ధి

యత్ ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ తదేవాహ॥ వత్స ఇతి॥ అయం శ్రీకృష్ణరూపో విష్ణుః-స్వయం-గౌః ధేను-రాసీత్ -బ్రహ్మా చతుర్ముఖో-వత్స ఆసీత్, తతో-గోరూపో, ఽయం విష్ణుః, సవత్స, స్త్రిపురం-త్రయాణాం పురాణాం సమాహారః- స్తత్-ప్రవిశ్య, కాలే మధ్యాహ్నే, రసకూపామృతం రసరూపం కూపగతమమృతం పపౌ అపిబత్ ✽॥ ౬౧ ॥ ✽ తే అసురాః-పిబన్తీం-గాం, పశ్యన్తో ఽపి, భగవన్మాయయా విమోహితాః-నన్యషేధన్ తన్నన్యవారయన్ ॥ తత్పానం, జ్ఞాత్వా, మహాయోగీ మయః-రసం కూపామృతరసం పాలయన్తీతి తథా, తానసురాన్, శోకార్తాన్-తాం, దైవగతిం స్మరన్ , అత ఏవ, విగతశోకః-స్వయం-స్మయన్, ఇదం వక్ష్యమాణం, జగాద ఉవాచ ✽ ॥ ౬౨ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ దేవ ఇతి ॥ ఆత్మనో , అన్యస్య వా, ద్వయోరపి-దైవేనేశ్వరేణా , దిష్టముపకల్పితం - సుఖం దుఃఖం వా-అపోహితుం , మిహలోకే దేవాద్యన్యతమో యః కశ్చి, న్నేశ్వరః న ప్రభుర్న సమర్థః ✽ ॥ ౬౩ ॥ ✽ అథ నిశ్శేషం కూపామృతరసపానానన్తరం-అసౌ శ్రీకృష్ణః, ధర్మాదిభిః-స్వాభిశ్శక్తిభిః, శంభోః రుద్రస్య, ప్రాధనికం, ప్రధనం సంగ్రామస్తత్సాధనం, యు, ద్రథసూతాదిరూపం , తద్వ్యధాత్ క్రమేణ ధర్మాదిస్వశక్తిరేవ గాధాదిరూపేణాకరోదిత్యర్థః , స్వశక్త్యాహితశక్తిమకరోదితి యావత్॥ తత్ర శక్తిర్నామ స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూతకార్యోపయుక్తా-సా చ ధర్మాది రూపేణ బహువిధా , తత్ర ధర్మశక్తిర్నామ సాధుపరిత్రాణసామర్థ్యాత్మికా, జ్ఞానశక్తిరిహ,, యస్సర్వజ్ఞస్సర్వవిత్ , సర్వదర్శీ స్వాధీనోఽనాదిస్సర్వేశ్వరః సర్వదృ ,, గిత్యాదిభ్యోఽవగతా సర్వసాక్షాత్కారసామర్థ్యాత్మికా॥ తథా చోక్తం శ్రీమన్నాథమునిభిః,, యో వేత్తి యుగపత్సర్వం ప్రత్యక్షేణ సదా స్వత ,, ఇతి, విరక్తిర్నామ,, సర్వమిదమహ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుత్యవగతా - అవాప్తసమస్తకామత్వేఽపి తదనాదరేణావస్థానసామర్థ్యాత్మికా, ఋద్ధిర్నామైశ్వర్యం,, ఏష సర్వేశ్వరః కృష్ణ ,, ఇత్యాది ప్రమాణావగతం సర్వాన్తరాత్మత్వేన తన్నియన్తృత్వసామర్థ్యం, త

పోనామ ,, సతపోఽతప్యత సతపస్తప్త్వా ఇదగ్ం సర్వమసృజత ,, ఇత్యాద్యవగతాజగద్రక్షణోపయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానాత్మికా-విద్యానాను , సత్యకామస్సత్యసఙ్కల్ప ,, ఇత్యాద్యవగతా సత్యసఙ్కల్పాత్మికా, సత్యసఙ్కల్పత్వంచ, స్వావతారాద్యపూర్వభోగ్యాన్తరసృష్టౌజగద్వ్యాపారాదిషుచామోఘసఙ్కల్పత్వం, క్రియానామ , ఘటితఘటనాత్మికా,, స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ ,, ఇత్యాద్యవగతా, ఆదిశబ్దేనబలవీర్యతేజ ఆదయః - తత్ర - బలంశ్రమప్రసఙ్గరహితంసర్వధారణసామర్థ్యం ,,ఏషసేతుర్విధరణ,, ఇత్యాదిభ్యోవగతం -వీర్యంనామసర్వధారణేఽపి వికారరహితత్వం - తేజః అసహాయనసహకార్యనపేక్షత్వం॥రథమితి॥ వాహాన్ అశ్వాన్ వర్మకవచం, ఆదిశబ్దేనప్రగ్రహాదికంగృహ్యతే ❁ ॥ ౬౬ ॥ ❁ భగవద్ధర్మశక్త్యాత్మకం-రథ,మారుహ్య, సన్నద్ధః కవచిత, ఈశ్వరోరుద్రః ,శరం - ధనుశ్చ, పాదదేస్వీకృతవాన్, తతో, ధనుషి, శరం-సంధాయ, అభిజితిముహూర్తే అభిజిన్నామకేముహూర్తే - భగవతశ్శ్రీకృష్ణస్య, తేజసా ఉక్తవిధేన-యుక్త-స్త్రీపురం-దదాహ బాణప్రయోగద్వారేణదగ్ధవాన్ హేనృప ❁ ॥౬౭ ॥ ❁ తదా-దివి, దున్దుభయో, నేదుః దధ్వనుః, విమానశతాని-సంకులానియేషాం-తే, దేవేశాదయః -జయేతి-వదన్త ఇతి శేషః - ఉత్కర్షేణవదన్త్యేవ తివదన్తః - కుసుమోత్కరైః కుసుమవర్షైః, శంభుమవాకిరన్ అవవర్షుః-అప్సరసాం-గణాః-జగుః -ననృతుశ్చ ❁ ॥ ౬౮ ॥ ❁ హేనృప-ఏవమిత్థం-త్రిస్రః-పురఃపురీః-దగ్ధ్వా-పురహా, భగవాన్-రుద్రః-బ్రహ్మాదిభిః-స్తూయమానః-స్వస్థానం-ప్రత్యపద్యతప్రాప్తవాన్ ❁ ॥ ౬౯ ॥ ❁ శ్రీకృష్ణస్యపరబ్రహ్మాభిన్నత్వసూచకప్రభావప్రతిపాదనముపసంహరన్ప్రశ్నాన్తరావసరంప్రయచ్ఛతి ॥ ఏవమితి ॥ ఆత్మనః-స్వస్య-మాయయా సంకల్పేన, నతుకర్మణేతిభావః, నృలోకం, విడమ్బమానస్యానుకుర్వతః- ఇతరసజాతీయచేష్టాంకుర్వతఇత్యర్థః-హరేరాశ్రితార్తిహరస్య- లోకస్యహితోపదేష్టు , రస్యశ్రీకృష్ణస్య-ఋషిభిరస్మదాదిభిః-గీతాన్యే-వంవి

పోవిద్యాక్రియాదిభిః।రథంసూతంధ్వజంవాహాన్ధనుర్వర్మశరాదియత్॥ ౬౬ ॥సన్నద్ధోరథమాస్థాయశరంధనురుపాదదే।శరంధనుషిసంధాయముహూర్తేఽభిజితీశ్వరః॥ దదాహ తేజసాయుక్తోహారోఽథత్రిపురంనృప॥ ౬౭ ॥దివిదున్దుభయోనేదుర్విమానశతసంకులాః।దేవర్షిపితృసిద్ధేశాజయేతికుసుమోత్కరైః॥ అవాకిరన్జగుర్హృష్టాననృతుశ్చాప్సరోగణాః॥ ౬౮ ॥ ఏవందగ్ధ్వాపురస్తిస్రోభగవాన్పురహానృప।బ్రహ్మాదిభిస్తూయమానస్స్వధామప్రత్యపద్యత॥ ౬౯ ॥ఏవంవిధాన్యస్యహరేస్స్వమాయయావిడమ్బమానస్యనృలోకమాత్మనః। వీర్యాణిగీతాన్యృషిభిర్జగద్గురోర్లోకాన్పునానాన్యపరంవదామకిమ్ ॥ ౭౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే త్రిపురవిజయోనామదశమోఽధ్యాయః. ❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ॥శ్రుత్వేహితంసాధుసభాసభాజితం ❁ మహత్తమాగ్రణ్యమురుక్రమాత్మనః। యుధిష్ఠిరోదైత్యపతేర్ముదాయుతఃపప్రచ్ఛభూయస్తనయంస్వయంభువః ॥ ౧ ॥ శ్రీయుధిష్ఠిరఉవాచ ॥ భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామినృణాంధర్మంసనాతనమ్।వర్ణాశ్రమాచారయుతంయత్పుమాన్విన్దతేపరమ్॥ ౨ ॥భవాన్ప్రజాపతే

ర్ధాని, వీర్యాణి - లోకం, పునానాని - బహూని-సన్తీతి శేషఃసాకల్యేన కేనాపివక్తుంనశక్యానీతిభావః- అతోఽన్యత్కించిత్త్వయాప్రష్టవ్యమస్తిచేత్కథయామేత్యర్థః ❁ ॥౭౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేత్రిపురవిజయోనామదశమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

తదేవంశ్రుతప్రహ్లాదచరితో ,, పరంవదామకి ,, మితిప్రశ్నాయచోదితోయుధిష్ఠిరోవర్ణాశ్రమాదిధర్మాన్తత్రతత్రభగవద్భక్తియోగాఙ్గత్వేనోక్తాన్బుభుత్సుర్దేవర్షింపప్రచ్ఛేత్యాహభగవాన్బాదరాయణిః ॥ శ్రుత్వేతి॥ ఉరువిక్రమే, భగవత్యా-త్మామనో, యస్య, తస్య, దైత్యపతేః ప్రహ్లాదస్య , సాధుసభాభిః - సభాజితమనుసేవిత-మీహితంచరిత్రం, శ్రుత్వా-ముదాహర్షేణా-న్వితోయుక్తో, యుధిష్ఠిరః, పున-ర్మహత్తమానా , మగ్రణ్యంప్రథమతోగణ్యం , స్వయంభువస్తనయంనారదం, పప్రచ్ఛ,,సాధుసభాసభాజితంమహత్తమాగ్రణ్యఉరుక్రమాత్మన ,, ఇతిపాఠాన్తరం-తత్ర- మహత్తమానా-మగ్రణ్యః ముఖ్యః, ఉరుక్రమేభగవత్యా-త్మామనో-యస్య-దైత్యపతేఃప్రహ్లాదస్యే-హితం -సాధూనాం-సభాయాం-సభాజితం, సత్కృతం-శ్రుత్వేత్యర్థః ❁ ॥౧ ॥ ❁ ప్రశ్నమేవాహ॥భగవన్నితి॥ హేభగవ, న్నహం, వర్ణానాంబ్రాహ్మణా-దీనా-మాశ్రమాణాంబ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమనిష్ఠానాం చా-చారై-ర్యుతం, నృణాం -సనాతనంఅనాదిపరంపరాగతంధర్మం, శ్రోతు-మిచ్ఛామి, తచ్ఛ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుంవదన్తంవిశినష్టి ॥యద్య స్మాద్ధర్మా ,త్పరంపరమపురుషం, విన్దతేభక్తియోగనిష్పత్తిద్వారాప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ నన్వేతద్ధర్మవిదోబహవస్సన్త్యతస్తంప్రతినాహంప్రష్టవ్య, స్తత్రాహ॥భవానితి॥త్వమివా-న్యే, ధర్మగుహ్యం , నవిదు - రత, స్త్వమేవబ్రూహీతిభావః-తదేవవ్యఞ్జయన్విశినష్టి॥ప్రజా

నాం పత్యుః పరమేష్ఠినః సాక్షాద్భవా-నాత్మజః పుత్రః - సర్గోఽపి ధర్మః పరమేష్ఠిముఖోపదిష్ట ఇతి తతో గృహీతధర్మరహస్యస్త్వమేవ తద్వక్తుం సమర్థ ఇతి భావః ॥ నను పరమేష్ఠినస్సుతా అపి బహవస్సన్తీత్యత ఆహ ॥ హే బ్రహ్మన్, సుతానాం మధ్యే-భవాన్, పరమేష్ఠిన-స్సమ్మతస్సుతః, నితరాం ప్రీతివిషయస్సుతః, అతో ధర్మరహస్యం తేన తుభ్యముపదిష్టం భవేదితి భావః ॥ నను ఉపదిష్టధర్మరహస్యోఽప్యహం తద్విస్మృతవానస్మీత్యత ఆహ ॥ తప ఆదిభిరుపాయైః, నారాయణపరాః-నారాయణః-పర ఉత్కృష్ట ఉపాస్యో, యేషాం, తాదృశా-విప్రాః, యూయం, ధర్మగుహ్యం, విదుః-భగవద్భక్త్యఙ్గత్వేన వర్ణాశ్రమాదిధర్మాననుతిష్ఠతాం యుష్మాకం న తద్విషయాపి స్మృతిరితి భావః ॥ జానన్తో, వయం రహస్యత్వాదేవ న కథయామ ఇతి చేత్తత్రాహ ॥ కరుణా ఇతి ॥ కరుణాః కరుణావన్తః-కారుణ్యవతాం మమ ధర్మరహస్యాజ్ఞానప్రయుక్తదుఃఖస్య నిరాచికీర్షా యుక్తైవేతి భావః-సాధవస్స్వార్థనిరపేక్షపరోపకారశీలాః. ఏవంభూతాః త్వద్విధా ఏవ-నత్వపరే సన్తీత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ౪ ॥

ఏవమాపృష్టో ధర్మాన్భగవాన్నారదస్తాన్వివక్షుస్స్వస్య సాక్షాత్తదుపదేష్టారం శ్రీమన్నారాయణం నమస్కుర్వన్ ప్రతిజ్ఞాయుతం పిశినష్టి ॥ నత్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ అజాయ కర్మోత్పత్తిరహితాయ, భగవతే, నారాయణాయ - లోకానాం, యో, ధర్మ,స్తస్య, హేతవే కారణాయ, ప్రవర్తకాయ, నత్వా, నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతం, సనాతనం. ధర్మ-మహం వక్ష్యే ॥ ౫ ॥

ఏవం ప్రతిజ్ఞాం కృత్వా తన్ముఖాదాత్మనశ్శ్రవణం సంభావయన్ తం విశినష్టి ॥ య ఇతి ॥ యో భగవానాత్మనోఽంశభూతేన, నరేణ సహ, దాక్షాయణ్యాం దక్షదుహితరి, మూర్తౌ ధర్మతో మూర్త్యా భర్తుర్ధర్మా, దవతీర్య - లోకానాం, స్వస్తయే, బదరికాశ్రమే-అద్యాప్యాస్తే ॥ ౬ ॥ తావద్వక్షితే ధర్మే ప్రమాణమాహ ॥ ధర్మమూలమితి ॥ ధర్మస్య, మూలం ప్రమాణం, ధర్మప్రమాపకో భగవానేవేత్యర్థః ॥ నను - భగవతః ప్రత్యక్షాదిప్రమాణాన్తరయోగ్యత్వాత్ కథం తస్య ధర్మప్రమాపకత్వమితి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్ తం విశినష్టి ॥ సర్వవేదమయః ఋగ్యజుస్సామాది సర్వవేదప్రచురః న సాక్షాద్ధర్మే భగవాన్

స్సాక్షాదాత్మజః పరమేష్ఠినః । సుతానాం సమ్మతో బ్రహ్మం స్తపోయోగసమాధిభిః ॥ ౩ ॥ నారాయణపరా విప్రా ధర్మగుహ్యం యథా విదుః । కరుణాస్సాధవశ్శాన్తాస్త్వద్విధా న తథాపరే ॥ ౪ ॥ శ్రీనారద ఉవాచ ॥ నత్వా భగవతేఽజాయ లోకానాం ధర్మహేతవే । వక్ష్యే సనాతనం ధర్మం నారాయణముఖాచ్ఛ్రుతమ్ ॥ ౫ ॥ యోఽవతీర్యాత్మనోంఽశేన దాక్షాయణ్యాం తు ధర్మతః । లోకానాం స్వస్తయేఽధ్యాస్తే తపో బదరికాశ్రమే ॥ ౬ ॥ ధర్మమూలం హి భగవాన్ సర్వవేదమయో హరిః । స్మృతిశ్చ తద్విదాం రాజన్ యేన చాత్మా ప్రసీదతి ॥ ౭ ॥ సత్యం దయా తపశ్శౌచం తితిక్షేక్షా శమో దమః । అహింసా బ్రహ్మచర్యం చ త్యాగస్స్వాధ్యాయ ఆర్జవమ్ ॥ ౮ ॥ సన్తోషస్సమదృక్సేవా గ్రామ్యేహోపరమశ్శనైః । నృణాం విపర్యయేహేక్షా మౌనమాత్మవిమర్శనమ్ ॥ ౯ ॥ అన్నాద్యా

స్ప్రమాణం, యదితు - సాక్షాత్ప్రమాణభూతాః సర్వే వేదా అపి సాకారద్వారేతి భావః ॥ తదాపి సాకారకత్వం చ తస్య శ్రూయతే,, తస్య హవా ఏతస్య మహతో భూతస్య నిశ్వసితమేతద్యదృగ్వేద,, ఇత్యాది, కించ, హే రాజన్, తద్విదాం వేదవిదాం-స్మృతిశ్చ- ధర్మమూలమిత్యర్థః ॥ తద్విదామిత్యనేన, స్మృతీనాం స్వమూలభూతశ్రుత్యనుమాపనద్వారా ధర్మప్రమాపకత్వమితి సూచితం, తద్విదాం-స్మృతయ ఇత్యనేనాతద్విదనమూలకశాక్యాదిస్మృతివ్యావృత్తిః, స్మృతశ్చేతి చ శబ్దేన శిష్టాచారసంగ్రహః ॥ తదుక్తం మనునా ,, వేదోఽఖిలో ధర్మమూలం స్మృతిశీలే చ తద్విదామ్, ఆచారశ్చైవ సాధూనామాత్మనస్తుష్టిరేవ చే,,తి, యాజ్ఞవల్క్యశ్చ ,,శ్రుతిస్స్మృతిస్సదాచారస్స్వస్య చ ప్రియమాత్మనః, సమ్యక్సంకల్పజః కామో ధర్మమూలమిదం స్మృత,,మితి-ధర్మం విశినష్టి ॥ యేన ధర్మేణ స్వారాధనభూతేనా - త్మా పరమాత్మా, ప్రసీదతి-పరమాత్మప్రసాదహేతుత్వాదవశ్యం తచ్ఛ్రవణాదికం కర్తవ్యమితి భావః ॥ ౭ ॥ ఏవం ధర్మప్రమాణాన్యభిధాయ తావన్నృణాం యే సాధారణా ధర్మాస్తానాహ ॥ సత్యమిత్యాదిభిః పంచభిః ॥ సత్యం భూతహితత్వం దయా స్వార్థనిరపేక్షపరదుఃఖాసహిష్ణుత్వం, తప అనశనాదిరూపం, శౌచం స్నానాదిజం శుచిత్వం తితిక్షా శీతోష్ణాదిద్వంద్వసహిష్ణుతా - ఈక్షా హేయోపాదేయాదివివేకః-శమోఽన్తరిన్ద్రియజయః - దమో బాహ్యేన్ద్రియజయః - అహింసా కరణత్రయేణాపి పరపీడానివృత్తిః-బ్రహ్మచర్యమనుచితకాలేషు స్త్రీసఙ్గరాహిత్యం-త్యాగో లోభరాహిత్యం స్వాధ్యాయో యథోచితమన్త్రజపః-ఆర్జవం మనోవాక్కాయానామైకరూప్యమ్ ॥ ౮ ॥ సన్తోషః దైవాల్లబ్ధేనాలంబుద్ధిః, సమదృక్సేవా సమదృశాం మహతాం సేవా-గ్రామ్యేహాభ్యః-ప్రవృత్తికర్మభ్యః, ఉపరమో నివృత్తిః, నృణాం -విపర్యయేహేక్షా నిష్ఫలచేష్టానిరూపణం-మౌనం మితభాషణం ఆత్మవిమర్శనం-దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యపరిశీలనమ్ ॥ ౯ ॥ భూతేభ్యో, యథాయోగ్య, మన్నాద్యమన్నం-తదాదే-స్సంవిభాగః విభజ్య ప్రదానం-తేషు భూతేష్వ - త్మదేవతాబుద్ధిః ఆత్మేతి చ దేవతేతి చ బుద్ధిః - ఆత్మనః స్వస్య, దేవతా దైవతం పరమాత్మా, తద్బుద్ధిః బ్రహ్మాత్మకత్వబుద్ధిరితి వా, స్వాత్మతుల్యతాబుద్ధిర్దేవతాబుద్ధిశ్చేతి వా - హే పాణ్డవ-భూతా

నాం మధ్యే, నృషు తు-సుతరామతీవాత్మ దేవతాబుద్ధిః * ॥ ౧౦ ॥ *మహతాం గతేశ్వరణ్యస్య - భగవతః, శ్రవణం గుణ
శ్రవణం, కీర్తనం గుణప్రతిపాదకనామాదికీర్తనం - స్మరణం స్వరూపరూపగుణవిభూతిసర్మణం - సేవా పాదపీడనాది
రూపా-ఇజ్యా అర్ఘ్యపాద్యాదినివేదనారూపా- అవనతిర్నమస్కృతిః - ప్రహ్వీభావో వా, సఖ్యం సర్వాత్మనా ఆనుకూ
ల్యం, ఆత్మసమర్పణం స్వాత్మనస్తదనుబన్ధినశ్చ తదాయత్తసత్తావిమత్త్వానుసంధానం చేత్యయం - త్రింశల్లక్షణవాన్
సర్వేషాం నృణాం - సాధారణః, పరఉత్కృష్టో - ధర్మ - ఉదాహృతః ప్రదర్శితః - యేన ధర్మేణ, సర్వాన్తరా
త్మా, భగవాం స్తుష్యతి, సోఽయం - త్రింశల్లక్షణవాన్ నిత్యర్థః * ॥ ౧౨ ॥ *ఏవం నృణాం సాధారణం ధర్మమభిధాయా
ధనరవిశేషా - ణాం - బ్రాహ్మణాదీనాం - వర్ణానాం క్రమాణామావశ్యకాన్ - ధర్మాన్ వక్ష్యం స్త్రైవర్ణిక
సాధారణ్యేన ద్విజత్వం - లక్షణమాహ ॥ సంస్కారా ఇతి ॥ యత్ యత్ర, సంస్కారా గర్భాధానాదయః - షోడశ
అవిచ్ఛిన్నాః, స, ద్విజః - నను శూద్రస్యాపి తదవిచ్ఛేదే ద్విజత్వం స్యా, త్తత్రాహ॥ అజో బ్రహ్మా, య - మేవం సంస్కార
యుక్తం, జగాద-శ్రుతిస్మృతిముఖేన, స, ద్విజః, శూద్రం తు నమన్త్రవత్సంస్కారయుక్తం జగాద, న చోపనయనవన్తం,
అతో నాసౌ ద్విజః, తథా చ స్మృతిః ‹‹ వివాహమాత్రం సంస్కారం శూద్రోఽపి లభతాం సదా, న కేనచిత్సమస్య జన్మ
న్దసాతం ప్రజాపతి ‹‹రితి ॥ శ్రుతిశ్చ॥ ‹‹ గాయత్ర్యా బ్రాహ్మణమసృజత్త్రిష్టుభా రాజన్యం జగత్యా వైశ్యం న కేనచిచ్ఛన్
దసా ,, మితి అతో వివాహవ్యతిరిక్తసంస్కారస్యాభావాదుపనయనస్య నిషేధాన్న తస్య ద్విజత్వమితి వ్యాచక్షతే ॥ వస్తుత
స్తు॥ ద్విజత్వాదికమదృష్టవిశేషసంబన్ధరూపం-న జాతిరూపం, న చ బ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషూత్పత్తిమాత్రరూపం - కే
వలసంస్కారమాత్రవత్త్వం వా, అన్యథా ఆదికాలే బ్రహ్మణో ముఖబాహూరుప్రభవానాం పశ్చాద్విశ్వామిత్రప్రభృతీనాం
చ బ్రాహ్మణ్యాద్యభావప్రసఙ్గాత్, సంతానవిశేషప్రసూతత్వాదికం చ తాదృగదృష్టవిశేషవత్త్వసూచకం - సంతానవిశే
షోత్పత్తేస్తన్మూలకసంస్కారాదేశ్చ ప్రకృష్టాదృష్టకార్యత్వాత్, అలౌకికప్రకర్షవిశేషకారణత్వాచ్చ, ఏవం చ ‹‹ కార్యేణ

దేస్సంవిభాగోఽథ తేభ్యశ్చ యథార్హతః। తేష్వాత్మదేవతాబుద్ధిస్సుతరాం నృషు పాణ్డవ ॥ ౧౦ ॥ శ్రవణం కీ
ర్తనం చాస్య స్మరణం మహతాం గతేః। సేవేజ్యాఽవనతిర్దాస్యం సఖ్యమాత్మసమర్పణమ్॥ ౧౧॥ నృణామయం
పరో ధర్మః సర్వేషాం సముదాహృతః। త్రింశల్లక్షణవాన్ రాజన్ సర్వాత్మా యేన తుష్యతి॥ ౧౨ ॥ సంస్కారా
యత్రావిచ్ఛిన్నాస్స ద్విజోఽజో జగాద యమ్। ఇజ్యాధ్యయనదానాని విహితాని ద్విజన్మనామ్ ॥ జన్మకర్మావదా
తానాం క్రియాశ్చాశ్రమచోదితాః॥ ౧౩ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహః । రాజ్ఞో వృత్తిః ప్ర

కారణానుమాన ,, మితి న్యాయేన యత్ర కార్యభూతాస్సంస్కారా అవిచ్ఛిన్నాః పిత్రాదిపరంపరయాఽవిచ్ఛిన్నా దృష్టా
స్స ద్విజ ఇత్యర్థః - సంతానవిశేషప్రభవత్వతన్మూలకసంస్కారాదిమత్త్వానుమితాదృష్టసంబన్ధవిశేషవాన్ ద్విజ ఇతియా
వత్, సంస్కారశ్చ। బ్రాహ్మణాదేర్బ్రాహ్మణ్యాదిషు ప్రసూతస్యైవ కర్తవ్యత్వేన ప్రజాపతినా ‹‹ అష్టవర్షం బ్రాహ్మణము
పనయీత,, త్యాది శ్రుతిస్మృత్యాదిముఖేన ప్రగదితాః-తథా చ-యత్సంతానవిశేషప్రభవం సంస్కార- మజో - జగాద-త
త్సంతానప్రభవత్వానుమితాదృష్టవిశేషసంబన్ధవాన్ ద్విజ ఇతి ఫలితోఽర్థః ॥ త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ ధర్మానాహ॥ ఇ
జ్యేతి ॥ జన్మనా కులేన-కర్మణా చా-వదాతానాం శుద్ధానాం-ద్విజన్మనాం త్రైవర్ణికానాం-ఇజ్యాదీని-స్వాశ్రమచోదితాః
బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమేషు విహితాః క్రియాః చేష్టితాని - ఏషామకరణే ప్రత్యవాయ ఇతి భావః - తుర్యాశ్రమిణామనగ్నిత్వేనే
జ్యాయా అభావాత్తదభిప్రాయేణ స్వాశ్రమచోదితాః క్రియా ఇత్యుక్తం-సాగ్నిత్వే ఇజ్యాదీని త్రీణి స్వాశ్రమచోదితాః క్రియా
శ్చేత్యేతాని విహితాని - అనగ్నిత్వే త్వాశ్రమచోదితాః క్రియా విహితా ఇత్యర్థః - అనాశ్రమిణాం విధురాదీనాం తు పూర్వో
క్తస్త్రింశల్లక్షణవాన్ ధర్మ ఇతి భావః * ॥ ౧౩ ॥ *ఏవం త్రైవర్ణికానామావశ్యకాన్ ధర్మానభిధాయ తత్ర విప్రస్య జీవికా
ధర్మానాహ ॥ విప్రస్యాధ్యాపనాదీనీతి ॥ ఆదిశబ్దేన యాజనప్రతిగ్రహావివక్షితౌ యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాః - జీవికాధ
ర్మాః-ఇజ్యాధ్యయనదానాదీని త్వావశ్యకా ధర్మా ఇత్యర్థః- ఏవం సంభూయ విప్రస్య షడ్ధర్మాః॥ తథా చోక్తం మనునా ‹‹ షణ్ణాం
తు కర్మణామస్య త్రీణి కర్మాణి జీవికా । యాజనాధ్యాపనే చైవ విశుద్ధాచ్చ ప్రతిగ్రహః ,, ఇతి, అథ క్షత్రియస్య జీవికాధర్మా
నాహ ॥ అన్యస్యాప్రతిగ్రహ ఇతి ॥ అత్ర, అన్యస్య క్షత్రియస్య-అప్రతిగ్రహ ఇతి ప్రతిగ్రహోఽభిరిక్తం యాజనమధ్యాపనం చాను
జానాతి-వక్ష్యతి చానన్తరమేవ ‹‹ ఋతే రాజన్య ,, మితి, శ్రూయతే చాశ్వపతికైకయ ప్రభృతీనాం క్షత్రియాణాముపదేష్టృ
త్వాది-ప్రజాపాలనేఽధికృతస్య క్షత్రియస్య వృత్త్యన్తరమాహ॥ రాజ్ఞ ఇతి॥ వ్యాచక్షతే-తచ్చిన్త్యం ‹‹ ప్రభుత్వాద్దార్త్వి
జ్యం సర్వవర్ణానాం స్యా ,, దితి ద్వాదశాధ్యాయాన్త్యాధికరణే క్షత్రియాదేర్యాజనాధ్యాపనయోః ప్రతిషిద్ధత్వాత్ - తత్రౌ
హిదర్శపూర్ణమాసజ్యోతిష్టోమాదిషు కిం త్రిభిరపి ద్విజాతిభిరార్త్విజ్యం కారయితవ్యముత బ్రాహ్మణైరేవేతి సంశయ్యాత

త్రైవర్ణికానాం బ్రాహ్మణక్షత్రియవైశ్యానాం యజనాధ్యయనదానాని ధర్మాః - తత్ర క్షత్రియవైశ్యయోః యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహాః బ్రాహ్మణస్యైవ వృత్త్యుపాయాః ఇతి నియమః పురుషార్థతయా స్మర్యతే న క్రత్వర్థతయా - తేన క్షత్రియవైశ్యా వా ఆర్త్విజ్యం కుర్వన్తో నియమాతిక్రమమాత్రం స్వధర్మాత్ ప్రచ్యవేయాతాం - న క్రతోః కదాచిద్గుణహానిః - తస్మాత్ త్రిభిర ప్యార్త్విజ్యం కారయితవ్యమితి పూర్వపక్షం ప్రాప్య - ద్విజోత్తమానామార్త్విజ్యం - నతు క్షత్రియవైశ్యయోః - బ్రాహ్మణార్త్విజ్యనియమః క్రత్వర్థేనాపి హి స్మృతః ॥ యజ్ఞం వ్యాఖ్యాస్యామ ఇత్యుపక్రమ్య బ్రాహ్మణానామార్త్విజ్యమితి యజ్ఞసూత్రకారైః క్రత్వర్థేన స్మరన్తీతి స్పష్టమేతత్ - తథా చ భగవద్రామాయణేపి ,, క్షత్రియో యాజకో యస్య చణ్డాలస్య విశేషతః - కథం సదసి భోక్తారో హవిస్తస్య మహర్షయ ,, ఇతి సురా దేవతాః ఋషయశ్చ ఋత్విగ్భూతా ఇతి దేవతాహవిర్భాగనిరాకరణాత్ క్రతువైగుణ్యమేవ దర్శితం ,, రాజయాజకయాజ్యస్య వినశ్యతి యథా హవి ,, రితి బ్రాహ్మణార్త్విజ్యాహవిర్వినాశస్మృతేః లిఙ్గాని చ దర్శితాని ,, బ్రాహ్మణానామిదం హవి ,, రిత్యేవమాదీని - తస్మాద్బ్రాహ్మణానామేవార్త్విజ్యం సిద్ధమితి రాద్ధాన్తితం - తస్మాన్న రాజన్యవైశ్యయోర్యాజనాధ్యాపనాధికారః - అశ్వపతికైకయప్రభృతీనాం యదుద్దాలకాదీన్ ప్రత్యుపదేష్టృత్వమవగతం న తదధ్యాపనరూపం - కిం తు సూతాదీనామివ బ్రహ్మస్వరూపతదుపాసనాద్యుపదేష్టృత్వరూపం - అధ్యాపనం నామ స్వోచ్చారణానూచ్చారణాయ శిష్యోద్దేశేన భాగద్వయాత్మకవేదరాశేస్సాఙ్గస్య స్వరవర్ణాద్యనపభ్రంశపూర్వకముచ్చారణం - తస్మాదప్రతిగ్రహ ఇత్యస్యాయమర్థః - ప్రతిగ్రహగ్రహణం యాజనాధ్యాపనయోరప్యుపలక్షణం - యే బ్రాహ్మణానాం యాజనాధ్యాపనప్రతిగ్రహరూపా వార్తారూపా ధర్మాః - న తే రాజన్యాదేర్జీవికా ధర్మా ఇతి - కా తర్హి రాజన్యాదేర్వృత్తిరిత్యత్రాహ ॥ రాజ్ఞ ఇతి ॥ తత్ర రాజన్యో ద్వివిధః - ప్రజాపాలనాధికృత స్తదనధికృతశ్చేతి - తావ - దాద్యస్య వృత్తిరనేనోచ్యతే - ద్వితీయస్య తు ఋతామృతాభ్యామిత్యనేన వక్ష్యతి ॥ ప్రజాగోప్తుః ప్రజాపాలనాధికృతస్య సతో రాజన్యస్య - అవిప్రాత్ విప్రేతరాత్ - కరాదిభిర్వృత్తిః - స్వామిగ్రాహ్యో భాగః కరః - తదాదిభిః - ఆదిశబ్దేన దణ్డశుల్కాదికం వివక్షితం - వా శబ్దేన ప్రజాపాలనానధికృతస్య తు వృత్త్యన్తరమేవేతి సూచయతి ॥ ౧౪ ॥ అథ

జాగోప్తురవిప్రాద్వా కరాదిభిః ॥ ౧౪ ॥ వైశ్యస్తు వార్తావృత్తిస్స్యాన్నిత్యం బ్రహ్మకులానుగః । శూద్రస్య ద్విజశుశ్రూషా వృత్తిశ్చ స్వామినో భవేత్ ॥ ౧౫ ॥ వార్తా విచిత్రా శాలీనం యాయావర్యం శిలోఞ్ఛనమ్ । విప్రవృత్తిశ్చతుర్ధేయం శ్రేయసీ చోత్తరోత్తరా ॥ ౧౬ ॥ జఘన్యో నోత్తమాం వృత్తిమనాపది భజేన్నరః । ఋతే రాజ

వైశ్యస్యాహ ॥ వైశ్యస్త్వితి ॥ నిత్యం - బ్రహ్మకులం విప్రకుల - మనుగచ్ఛత్యనువర్తత ఇత్య - నుగః తాదృశస్సన్ వార్తా కృషివాణిజ్యాదిలక్షణా - వృత్తి - ర్యస్య స - భవేత్ - అథ శూద్రస్యావశ్యకం ధర్మం వృత్తిరూపం చాహ ॥ శూద్రస్యేతి ॥ తత్ర - ద్విజశుశ్రూషా - శూద్రస్యా - వశ్యకో - ధర్మః స్వామినో - వృత్తిశ్చ - భవేత్ - స్వామిదత్తేనాన్నాదినా జీవనం భవేదిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ ఏవం చతుర్ణాం వర్ణానామావశ్యకాన్ జీవికారూపాంశ్చ ధర్మానభిధాయాథ తేషామేవోక్తవృత్త్యలాభే వృత్త్యన్తరాణి వివక్షుస్తావద్బ్రాహ్మణస్య ముఖ్యానుకల్పభేదేన వృత్త్యన్తరాణ్యాహ ॥ వార్తేతి ॥ విచిత్రా వార్తా కృషిగోరక్షాదిరూపా - శాలీనం ధార్ష్ట్యం వినైవ ప్రాప్త - మయాచితమిత్యర్థః ,, శాలీనకౌపీనే అధృష్టాకార్యయో ,, రితి నిపాతితశ్శాలీనశబ్దః - ఇదం ద్వితీయం - యాయావర్యం , యాయావరః ప్రవాసీ - తస్య కర్మ యాయావర్యం , ప్రవాసాదినా యాచ్ఞాపూర్వకమర్జనం తృతీయం - శిలోఞ్ఛనం ,, ఉఞ్ఛః కణశ ఆదానం కణిశాద్యర్జనం శిలం ,, తదుభయమేకీకృత్య చతుర్ధేయం విప్రస్య వృత్తిరిత్యుక్తం , ఆసాం చతసృణాం వృత్తీనాం - పూర్వపూర్వాపేక్షయోత్తరోత్తరా , శ్రేయసీ జ్యాయసీ , ఉత్తమేతి యావత్ , యద్యపి పూర్వం ,, విప్రస్యాధ్యయనాదీని షడన్యస్యాప్రతిగ్రహ ,, ఇతి విప్రస్య ప్రతిగ్రహవృత్తేః కథితత్వాదత్ర శాలీనం యాయావర్యమితి చ న కథనీయం , తథాపి స ఏవ ప్రతిగ్రహో యాచ్ఞాపూర్వక స్తదపూర్వకశ్చేతి ద్వివిధ ఇతి వక్తుం శాలీనం యాయావర్యం చేత్యుక్తమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఏవం విప్రస్య యాజనాద్యలాభే వార్తాదిరూపా వృత్తిస్తత్ర ప్యుత్తరోత్తరోత్తమత్వం చోక్తం ॥ అథోత్తరోత్తరవర్ణస్య స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపది పూర్వపూర్వవర్ణస్యోత్తరోత్తరస్యాం వృత్త్యాశ్రయణం వక్తుం తావదనాపది తదాశ్రయణం నిషేధతి ॥ జఘన్య ఇతి ॥ జఘన్యవర్ణో - నరః - అనాపది స్వవృత్త్యలాభరూపాపదభావే - ఉత్తమాం పూర్వపూర్వవర్ణసమ్బన్ధినీం - వృత్తిం - న భజేన్నాశ్రయేత్ - ఆపత్సు తు, రాజన్యం వినా రాజన్యవ్యతిరిక్తానాం సర్వేషామపి - యథాలాభం - సర్వా అపి వృత్తయః ఆశ్రయణీయాః - భవన్తి , సర్వేషాం సర్వశ ఇత్యేతావతుక్తే రాజన్యస్య ప్రజాపాలన ప్రయుక్తకరాదానరూపస్వవృత్త్యలాభరూపాపది యాజనాధ్యాపన ప్రతిగ్రహాది పూర్వవర్ణవృత్త్యాశ్రయణం వార్తాశుశ్రూషయోరుత్తరవర్ణవృత్త్యోశ్చాశ్రయణం ప్రసక్తం - ఋతే రాజన్యమితి నిషిధ్య

తే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ అథ విప్రరాజన్యయోః స్వస్వవృత్త్యలాభరూపాపద్యపాదేయాం వృత్తిం నిష్కృష్య దర్శయన్ను త్తరోత్తరవర్ణసేవారూపాం వృత్తిం ప్రతిషేధతి ॥ ఋతామృతాభ్యామితి ॥ ఋతాద్యన్యతమేన - జీవేత - శ్వవృత్త్యా తు - కథంచన - న జీవేత, సర్వథా శ్వవృత్తిం నాశ్రయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఋతాదిపదార్థానాహ ॥ ఋతమిత్యాదినా సార్ధేన ॥ స్పష్టోర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ న కథంచన ఇతి వ్యాచష్టే ॥ వర్జయేదితి ॥ విప్రో - రాజన్యశ్చ తాం నీచసేవాం - స్వోత్తరవర్ణసేవాం - జగుప్సితాం నిన్దితాం, పరివర్జయేత్ జగుప్సితత్వమేవ వదన్ విప్రరాజన్యౌ విశినష్టి సర్వవేదమయ ఇతి ॥ ప్రాయచ్ఛుల్యయట్, పూజ్యయోః పూజకసేవా నిన్దితేతి భావః ❁ ॥ ౨౦ ॥ అథ వర్ణానామభివ్యఞ్జకాన్ ధర్మానాహ ॥ శమ ఇతి చతుర్భిః శమాదిపదానామర్థాస్త్రింశల్లక్షణధర్మవ్యాఖ్యాయాముక్తాః, తత్ర క్షాన్తిః రక్రోధః - అచ్యుతాత్మత్వమచ్యుతప్రవణచిత్తత్వం - శమాదికం బ్రహ్మలక్షణం బ్రాహ్మణకులాభివ్యఞ్జకమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ శౌర్యమితి ॥ శౌర్యాదిక్షత్రలక్షణం క్షత్రియత్వాభివ్యఞ్జకం - తత్ర, శౌర్యం స్వగృహ ఇవ యుద్ధప్రవేశసామర్థ్యం, వీర్యం పరైరనభిభావ్యత్వం, ధృతిః ధైర్యం ఆపద్యదుఃఖిత్వం, తేజః పరాభిభవనసామర్థ్యం, త్యాగః లోభరాహిత్యం దానశీలతా, ఆత్మజయో దేహజయః, దేహధర్మైరనభిభావ్యత్వం, క్షమా సహిష్ణుతా, బ్రహ్మణ్యతా బ్రహ్మకులానువృత్తిః ప్రసాదః అనుగ్రహః, రక్షా ప్రజాపాలనమ్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవం దేవాదిభక్త్యాదికం వైశ్యలక్షణమ్, తత్ర, దేవగుర్వచ్యుతభక్తిః దేవాశ్చ గురవశ్చ ఆర్యా జ్ఞానవృద్ధాశ్చ

న్యమాపత్సు సర్వేషామపి సర్వశః ॥ ౧౭ ॥ ఋతామృతాభ్యాం జీవేత మృతేన ప్రమృతేన వా । సత్యానృతాభ్యాం జీవేత న శ్వవృత్త్యా కథంచన ॥ ౧౮ ॥ ఋతముఞ్ఛశిలం ప్రోక్తమమృతం యదయాచితమ్ । మృతం తు నిత్యయాచ్ఞా స్యాత్ప్రమృతం కర్షణం స్మృతమ్ ॥ సత్యానృతం తు వాణిజ్యం శ్వవృత్తిర్నీచసేవనమ్ ॥ ౧౯ ॥ వర్జయేత్తాం సదా విప్రో రాజన్యశ్చ జుగుప్సితామ్ । సర్వవేదమయో విప్రః సర్వదేవమయో నృపః ॥ ౨౦ ॥ శమో దమస్తపశ్శౌచం సన్తోషః క్షాన్తిరార్జవమ్ । జ్ఞానం దయాఽచ్యుతాత్మత్వం సత్యం చ బ్రహ్మలక్షణమ్ ॥ ౨౧ ॥ శౌర్యం వీర్యం ధృతిస్తేజస్త్యాగ ఆత్మజయః క్షమా । బ్రహ్మణ్యతా ప్రసాదశ్చ రక్షా చ క్షత్రలక్షణమ్ ॥ ౨౨ ॥ దేవగుర్వచ్యుతే భక్తిస్త్రివర్గపరితోషణమ్ । ఆస్తిక్యముద్యమో నిత్యం నైపుణ్యం వైశ్యలక్షణమ్ ॥ ౨౩ ॥ శూద్రస్య సన్నతిశ్శౌచం సేవా స్వామిన్యమాయయా । అమన్త్రయజ్ఞో హ్యస్తేయం సత్యం గోవిప్రరక్షణమ్ ॥ ౨౪ ॥ స్త్రీణాం తు పతిదేవానాం తచ్ఛుశ్రూషాఽనుకూలతా । తద్బన్ధుష్వనువృత్తిశ్చ నిత్యం తద్వ్రతధారణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సంమార్జనోపలేపాభ్యాం గృహమణ్డనవర్తనైః । స్వయం చ మణ్డితా నిత్యం పరిమృష్టపరిచ్ఛదా ॥ ౨౬ ॥ కామైరుచ్చావచైస్సాధ్వీ ప్రశ్రయేణ దమేన చ । వాక్యైస్సత్యైః ప్రియైః ప్రేమ్ణా కాలే కాలే భజేత్పతిమ్ ॥ ౨౭ ॥ సన్తుష్టాఽలోలుపా దక్షా ధర్మజ్ఞా ప్రియసత్యవాక్ । అప్రమత్తా శుచిస్స్నిగ్ధా పతిం త్వపతితం భజేత్ ॥ ౨౮ ॥

గావశ్చ ఏషాం, భక్తిః, త్రివర్గేణ ధర్మాదిపురుషార్థత్రయేణ, పరితోషణం పరితుష్టిః, అస్తి పరలోక ఇతి మతిర్యస్య స ఆస్తికః, తస్య భావ ఆస్తిక్యం, నిత్య, ముద్యమః అర్థార్జనప్రయత్నః, తత్ర నైపుణ్యమ్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శూద్రస్య సన్నత్యాదికం లక్షణమిత్యనుషఙ్గః, సన్నతిః పూర్వవర్ణవిషయే నమ్రతా - శౌచం స్నానాదిజం - స్వస్వామిన్య - మాయయా నిష్కపటభావేన, సేవా - అమన్త్రయజ్ఞః - నమస్కారేణైవ చ యజ్ఞానుష్ఠానం - తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః "నమస్కారేణ మన్త్రేణ పఞ్చయజ్ఞాన్న హాపయే" దితి, అస్తేయమచౌర్యం - సత్యమనృతావదనం - గవాం విప్రాణాం చ రక్షణమ్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ అథ స్త్రీణాం ధర్మానాహ ॥ స్త్రీణామితి ॥ పతిరేవ - దేవో దైవతం, యాసాం - తాసాం - స్త్రీణాం, తస్య పత్యుః, శుశ్రూషా పరిచర్యా - తదనుకూలతా చ - తస్య పత్యుః బన్ధుషు పితృభ్రాత్రాదిష్వనువృత్తిః - తస్య తు యద్వ్రతం - పత్యర్థం యో నియమః, తస్య - ధారణ - మేతచ్చతుష్టయం - పతిదేవతానాం పతివ్రతానాం - స్త్రీణాం లక్షణం ధర్మశ్చేత్యర్థః - ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ, సమ్మార్జనోపలేపాభ్యాం - గృహస్యేతి శేషః - గృహసమ్మార్జనాదిభిః - పతిం భజేదిత్యుత్తరేణాన్వయః - సేకః జలవిక్షేపః - మణ్డనం పుష్పైరలంకారః - వర్తనం నిత్యం స్వగృహ ఏవావస్థానం - ఏతైః, కథంభూతా, స్వయం - మణ్డితా అలంకృతా - పరిమృష్టాః విశోధితాః - పరిచ్ఛదాః పాత్రవస్త్రభూషణాదయో - యయా - తాదృశీ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఉచ్చావచైః నానావిధైః - పత్యురపేక్షితైః - కామైః - ప్రశ్రయేణ వినయేన - దమేనోపశాన్త్యా, సత్యైః - ప్రియైశ్చ - వాక్యైః - ప్రేమ్ణా చ - కాలే కాలే ఉచితకాలేషు ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సన్తుష్టా - యథాలాభేన, తావన్మాత్రభోగేఽప్య - లోలుపా, దక్షా అనలసా - ధర్మజ్ఞా భర్తృశుశ్రూషణమేవ పరం ధర్మం జానాతీతి తథోక్తా - ప్రియా సత్యా చ వాగ్యస్యాస్సా, వాక్యైస్సత్యైరితి పతివిష

యేసత్యవాక్యనుక్తం-ప్రియసత్యవాగిత్యనేనతదితరవిషయే పీత్యతోనపౌనరుక్త్యం - సర్వతాత్పర్య-ప్రమత్తాఅవహితా, శుచిః పరిశుద్ధా-స్నిగ్ధాఅనురక్తా, అపతితంమహాపాతకరహితం - పతిం - భజేత్-యశ్చైనపతితంతంనభజేదితిసూచితం యదాహయాజ్ఞవల్క్యః ఆశుద్ధేస్సంప్రతీక్ష్యోహిమహాపాతకదూషిత, ఇతి ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ఏవంవిధస్యభర్తృభజనస్య ఫలమాహ॥యేతి॥శ్రీర్లక్ష్మీః-హరిమివ, యాస్త్రీ-హరిభావేన-తత్పరా - సపతిరేవ-పరోదైవతం - యస్యాస్సా, పతిం-భజే-త్సా-హర్యాత్మనాహరిరూపేణ, హరిసమానరూపేణ, పత్యాసహ-శ్రీః - హరిణాసహేవ-హరే- ర్లోకే-మోదతే, శనైః-పత్యాసహముక్తాభవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀అథసఙ్కరజాతీనాంవృత్తిమాహ॥ వృత్తిరితి॥సఙ్కరజాతయఃప్రతిలోమజాఅనులోమజాశ్చేతిద్వివిధాః - తత్రోత్తరవర్ణాత్పూర్వపూర్వవర్ణాయాం స్త్రియాంజాతాః ప్రతిలోమజాః - పూర్వవర్ణాదుత్తరవర్ణాయాంజాతాస్త్వనులోమజాః-తేషాం -తత్కులకృతాకులపరంపరాప్రాప్తైవవృత్తిర్భవేత్-కులక్రమాగతమపిచౌర్యహింసాదికంనిషేధతాన్విశినష్టి॥ అచోరాణామపాపానాం చేతి ॥ తత్రప్రదర్శనార్థం కాంశ్చిత్ప్రతిలోమజవిశేషానాహ ॥ అన్త్యజాశ్చాన్తేఽవసాయినశ్చ - తేషాం సఙ్కరజాతీనామిత్యన్వయః -తత్ర, రజకశ్చర్మకారశ్చనటోబురుడఏవచ-కైవర్తమేదభిల్లాశ్చసప్తైతే❀అన్త్యజాస్స్మృతాః ॥ అన్తేఽవసాయినస్తుచణ్డాలపుల్కసమాతఙ్గాదయః । తేషాంపరంపరాప్రాప్తైవవస్త్రనిర్ణేజనాదివృత్తిరిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀శ్రేయాన్ స్వధర్మోవిగుణః పరధర్మాత్స్వనుష్ఠితాత్, ఇతిభగవదుక్తమర్థమాహ॥ప్రాయఇతిద్వాభ్యామ్ ॥ హేరాజన్ - నృణాంబ్రహ్మక్షత్రాదిరూపేణావస్థితానాంసర్వేషామపి-ప్రాయశః - స్వభావవిహితః సాత్త్వికాదిస్వభావానుసారేణవిహితః - యద్వా, భావః ప్రకారః వర్ణాశ్రమాదిరూపః-స్వస్వవర్ణాశ్రమోద్దేశేనవిహితఇత్యర్థః - ఇజ్యాధ్యయనాదిరూపః, సఏవధర్మ-ఇహలోకే-ప్రేత్యా

యాపతింహరిభావేనభజేచ్ఛ్రీరివతత్పరా । హర్యాత్మనాహరేర్లోకేపత్యాశ్రీరివమోదతే ॥ ౨౯ ॥ వృత్తిస్సంకరజాతీనాంతత్తత్కులకృతాభవేత్ । అచోరాణామపాపానామన్త్యజాన్తావసాయినామ్॥ ౩౦ ॥
ప్రాయస్స్వభావవిహితోనృణాంధర్మోయుగేయుగే । వేదదృగ్భిస్స్మృతోరాజన్ప్రేత్యచేహచకర్మకృత్॥
వృత్త్యాస్వభావకృతయావర్తమానస్స్వకర్మకృత్ ।హిత్వాస్వభావజంకర్మశనైర్నిర్గుణతామియాత్॥ ౩౨॥
ఉప్యమానంముహుఃక్షేత్రంస్వయంనిర్వీర్యతామియాత్ । నకల్పతేపునస్సూత్యాఉప్తంబీజంచనశ్యతి॥ ౩౩॥
ఏవంకామాశయంచిత్తంకామానామతిసేవయా।విరజ్యేతయథారాజన్నాగ్నివత్కామబిన్దుభిః ॥ ౩౪॥యస్య

ముత్రచలోకే, శర్మకృత్సుకృతకృత్, వేదదృగ్భిర్మన్వాదిభిః, స్మృతః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ఏవంవృత్తిరపిప్రాప్తిస్వీకేజ్యాయసీతివదన్నేవంవర్తమానస్యఫలమాహ ॥ వృత్త్యేతి ॥ స్వాభావకృతయావర్ణాశ్రమాదిప్రయుక్తయా-వృత్త్యాఅధ్యాపనాదిరూపయాజీవికయా-స్వకర్మణిజ్యాదిరూపే, వర్తమానః స్వస్వకర్మానుతిష్ఠన్ - స్వభావజంసాత్త్వికాదిస్వభావప్రయుక్తం-ప్రాకృతసత్త్వాదిగుణవశ్యతాప్రయుక్తంబన్ధకంపుణ్యపాపాత్మకంకర్మహిత్వా. ధర్మేణపాపమపనుదతి, అవిద్యయామృత్యుంతీర్త్వా, త్యాదిశ్రుత్యర్థోఽత్రాభిసంహితః-శనైః-ర్నిర్గుణతాంసత్త్వాదిగుణరాహిత్యం, ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం, ముక్తిమితియావత్, ఇయాత్ప్రాప్నుయాదితి, శనైరిత్యస్యభగవదుపాసననిర్వృత్తిద్వారాప్రాప్నుయాదిత్యాశయః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ననుస్వభావకృతయావృత్త్యాస్వకర్మణివర్తమానస్యపునఃకామక్రోధాదివర్ధకబన్ధకకర్మసంభావనయా కథంనైర్గుణ్యప్రాప్తిరితిశఙ్కాం నిరాకర్తుం గృహస్థస్యజ్ఞానవైరాగ్యవతశ్శాస్త్రావిరుద్ధాన్నపానాదిసేవయారాగవర్ధకత్వాభావేదృష్టాన్తమాహ॥ ఉప్యమానమితి ॥యథా-ముహుర్ముహు-రుప్యమానం, క్షేత్రం, నిర్వీర్యతాంఅసారతాం, ప్రాప్నుయాత్, పున-స్సూత్యైసస్యప్రభవాయ-నకల్పతేనసమర్థం, అతఏవోప్తం, బీజంచ, నశ్యతి ❀॥ ౩౩ ॥ ❀తథా-కామానా- మాశయమాశ్రయః, చిత్తం, పునఃపునః - కామానా, మతీవసేవయా, విరజ్యేత, నాగ్నివదితి, ఘృతబిన్దుభిరగ్నిరివ, నవర్ధతఇత్యర్థః, యద్వా, యథాప్రజ్వలితోఽగ్నిఃఘృతబిన్దుభిర్నశామ్యతి, కింతు, మహతాఘృతపూరేణ, తథా, కామబిన్దుభిర్నశామ్యతి, మహద్భిఃకామైరిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀శమాదిభిరేవబ్రాహ్మణాదివ్యవహారోముఖ్యోనజాతిమాత్రాదిత్యాహ॥ యస్యేతి॥యస్యపుంసో, యల్లక్షణం, వర్ణాభివ్యఞ్జకః, ప్రోక్తం, శమోదమస్తపశ్శౌచ, మిత్యాదినా, తత్, యత్ యద్య, న్యత్రాపివర్ణాన్తరేఽపిదృశ్యేత, తర్హి, తద్వర్ణాన్తరం, తేనైవలక్షణనిమిత్తేనైవ, వర్ణేన, నిర్దిశే

శేత్ న జాతినిమిత్తేనేత్యర్థః ✻ ॥ ౩౫ ॥ ✻ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధ ఏకాదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

తదేవం చాతుర్వర్ణ్యాదిధర్మానభిధాయాథ చాతురాశ్రమ్యధర్మాన్వివక్షుస్తావద్బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానాహ ॥ బ్రహ్మచారీతి ॥ బ్రహ్మచర్యం ద్వివిధం, ఉపకుర్వాణం నైష్ఠికం చేతి, తత్ర, గార్హస్థ్యాదివన్నైష్ఠికమప్యుపకుర్వాణపూర్వకమేవేతి దర్శయితుం తావదుపకుర్వాణబ్రహ్మచర్యధర్మా ఉచ్యన్తే, గురుకులే, వసన్, సః, బ్రహ్మచారీ, ఉపకుర్వద్బ్రహ్మచారీత్యర్థః, కథంభూతో వసన్, దాన్త ఉపశాన్తః, దాసవన్నీచః స్వస్మిన్నైచ్యమనుసందధత్, గురోర్హితమాచరన్, గురౌ, సుదృఢం, సౌహార్దం, యస్య సః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ కించ, సాయం, ప్రాతశ్చ, గురుమగ్నిమర్కం సూర్యం, సురోత్తమం భగవన్తం చ — ఉపాసీత, ఉభే సంధ్యే సాయం ప్రాతస్సంధ్యే, యతవాఙ్మౌనీ — సమాహితచిత్తో బ్రహ్మ గాయత్రీం జపన్ — గుర్వాదీనుపాసీతేత్యన్వయః ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ ఆహూతశ్చేత్సుయన్త్రితస్సమాహితో, గురోశ్ఛన్దాంసి వేదాన్ — అధీయీత నిత్యం — అధ్యయనోపక్రమసమాప్త్యోః గురోః — చరణౌ — శిరసా — నమేత్ ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ యథావిహితం, మేఖలాదీన్ బిభృయాత్ — జటాధారణం తు కేశప్రసాధనాభావమాత్రం — దర్భపవిత్రం — పాణౌ — యస్య సః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ సాయం ప్రాతశ్చ — భైక్షం భిక్షాకర్మ — చరేత్ కుర్యాత్ — తత్ భిక్షయా — లబ్ధమన్నం — గురవే, నివేదయేత్ — గురోః, పురతో నిదధ్యాత్, తతో, యది గురుణాఽభ్యనుజ్ఞాతశ్చేత్, తత్, తదన్నం — భుఞ్జీత — నో చేత్ కదాచి-

స్యయల్లక్షణం ప్రోక్తం పుంసో వర్ణాభివ్యఞ్జకమ్। యదన్యత్రాపి దృశ్యేత తత్తేనైవ వినిర్దిశేత్॥ ౩౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, సదాచారనిర్ణయో నామైకాదశోఽధ్యాయః. ✻✻✻

శ్రీనారద ఉవాచ ॥ బ్రహ్మచారీ గురుకులే వసన్దాన్తో గురోర్హితమ్ । ఆచరన్దాసవన్నీచో గురౌ సుదృఢసౌహృదః॥ ౧ ॥ సాయం ప్రాతరుపాసీత గుర్వగ్న్యర్కసురోత్తమాన్ । సంధ్యే ఉభే చ యతవాగ్జపన్బ్రహ్మ సమాహితః॥ ౨ ॥ ఛన్దాంస్యధీయీత గురోరాహూతశ్చేత్సుయన్త్రితః। ఉపక్రమేఽవసానే చ చరణౌ శిరసా నమేత్ ॥ ౩॥ మేఖలాజినవాసాంసి జటాదణ్డకమణ్డలూన్ । బిభృయాదుపవీతం చ దర్భపాణిర్యథోదితమ్॥ ౪ ॥ సాయం ప్రాతశ్చరేద్భైక్షం గురవే తన్నివేదయేత్ । భుఞ్జీత యద్యనుజ్ఞాతో నో చేదుపవసేత్క్వచిత్॥ ౫ ॥ సుశీలో మితభుగ్దక్షః శ్రద్దధానో జితేన్ద్రియః। యావదర్థం వ్యవహరేత్స్త్రీషు స్త్రీనిర్జితేషు చ॥ ౬ ॥ వర్జయేత్ప్రమదాగాథామగృహస్థో బృహద్వ్రతః। ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని హరన్త్యపి యతేర్మనః॥ ౭ ॥ కేశప్రసాధనోన్మర్దస్నపనాభ్యఞ్జనాదికమ్। గురుస్త్రీభిర్యువతిభిః కారయేన్నాత్మనో యువా॥ ౮ ॥ నన్వగ్నిః ప్రమదా నామ ఘృతకుమ్భసమః పుమాన్। సుతామపి రహో జహ్యాదన్యదా యావదర్థకృత్ ॥ ౯ ॥ ✻ కల్పయిత్వాత్మనా యావదాభాసమిదమీశ్వ

దుపవసేత్ — కదాచిదిత్యనేన తన్మనః పరీక్షార్థమేకదాచిద్గురుర్నాజ్ఞాపయేదితి సూచ్యతే ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ మితంభుఙ్ ఇతిత థా సుశీలస్సుస్వభావస్సదాచారో వా — దక్షోఽనలసః — శ్రద్దధానః — గురూపదిష్టార్థేషు విశ్వాసయుక్తః — జితాన్యిన్ద్రియాణి యేన — స్త్రీషు — స్త్రీభిర్నిర్జితా — యే — స్త్రీవశ్యాః — తేషు చ — యావదర్థం యావత్ప్రయోజనం — వ్యవహరేన్నాధికం తాభిస్తైశ్చ సంభాషేతేత్యర్థః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ ప్రమదాగాథాం స్త్రీవిషయాం వార్తాం — వర్జయేత్ — యతః — స్వయమగృహస్థో — బృహద్వ్రతః, బ్రహ్మచర్యవాన్ స్త్రీసఙ్గాదిరహితః — నను తద్గాథామాత్రేణ కో దోష స్తత్రాహ ॥ ఇన్ద్రియాణి ప్రమాథీని బలవన్తి, అత, స్సంయతచిత్తస్యాపి మనః, ప్రమదాగాథాశ్రవణకథనాదినా స్వవశం కుర్వన్తి అతస్తాం పరివర్జయేత్ ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ గురుస్త్రీభిః గురుపత్నీభిః అన్యాభిశ్చ, యువతిభిః స్త్రీభిః కేశప్రసాధనాదికం న కారయేత్ ✻ ॥ ౮ ॥ ✻ కుత స్తన్మాత్రకరణే దోష స్తత్రాహ ॥ నన్వితి ॥ అగ్నిరగ్నిసదృశీ యథాఽగ్నిసహచరితం ఘృతకుమ్భం క్షరతి తథా పుమానపి ప్రమదాసహచర్యాత్క్షరతీత్యర్థః, అతః స్వసుతామపి పుమాన్, రహ ఏకాన్తే జహ్యాత్త్యజేత్, అన్యదా కేశప్రసాధనాదివ్యతిరిక్తావసరే అనేకాన్తావసరే వా యావదుక్తమర్థం ప్రయోజనం తన్మాత్రం కరోతీతి తాదృశో భవేత్ ✻ ॥ ౯ ॥ ✻ ఏవం బ్రహ్మచారిణో ధర్మానభిధాయ, యదుక్తం సుశీలో మితభుగిత్యాది తద్యతిగృహస్థయోరపి బ్రహ్మోపాసననిష్ఠయోరతిదేక్ష్యన్ తావద్యావచ్ఛరీరావసానమేవం ధర్మా అనుష్ఠేయా ఇత్యాహ ॥ కల్పయిత్వేతి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్, యావదిదమాత్మనా ఆభాసం దృశ్యం, శరీరం, కల్పయతి ప్రవృత్తిసమర్థం కరోతి తావద్ద్వైతం దేవత్వమనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాద్యభిమానరూపం ద్వైతభేదజ్ఞానం, అనువర్తత ఇతి శేషః అనువర్తతాం తతః కిమత ఆహ అస్య పుం

౧౦ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ కల్పయిత్వా.

సః, తతోఽధ్యాసాద్విపర్యయః ఉత్తరోత్తరవిపర్యయః, దేహాత్మభ్రమః పురుషార్థవిపర్యయో వా భవతి - తస్మాద్యావ ద్వైతానువృత్తిః స్వధర్మేభ్యో న విరమేత్, కల్పయిత్వేతి పాఠాన్తరం - తత్ర - యావదిదమాభాసం శరీరం - తావత్, ఈశ్వరః - ప్రభుః - స్వధర్మానుష్ఠానశక్తస్సన్, ఆత్మనః స్వస్య - ద్వైతం మనుష్యత్వబ్రాహ్మణత్వాదిభేదం, కల్పయిత్వా, స్థిత ఇతి శేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః అత ఏవ తావన్న విరమేత్స్వధర్మాదితి శేషః, దేహాత్మాభిమానయుక్త ఇత్యర్థః - అత ఏవ తావన్న విరమేత్స్వధర్మాదితి శేషః, విరామే బాధకమాహ॥ హి యస్మాదధ్యాసాద్విరామాద్వా - అస్య, విపర్యయ ఉత్తరోత్తరదేహాత్మభ్రమః - యద్వా, యావదిదం - శరీర - మనువర్తతే - తావదిదం - ద్వైతం మనుష్యత్వాదికం - ఆత్మన, ఆభాసమాత్రం - కల్పయిత్వా - ద్వైతం దేహాకారేణ త్వాత్మాకార ఇతి కల్పయిత్వా - దేహవిలక్షణమాత్మానమనుసంధాయేత్యర్థః - ఈశ్వరః కర్తుం సమర్థో - న విరమేత్, స్వధర్మాదిత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ఉక్తం యతిగృహస్థయోరప్యతిదిశతి॥ ఏతదితి॥ ఏతత్సుశీల ఇత్యాదినోక్తం, సర్వం, వ్రతస్థస్య బ్రహ్మోపాసనరూపవ్రతస్థస్య - యతేస్తుర్యాశ్రమిణః - అపిశబ్దాద్గృహస్థస్యాపి, సమామ్నాతం - తత్ర గృహస్థస్య కంచిద్విశేషమాహ ॥ గురువృత్తిరితి ॥ గుర్వీ వృత్తిః గురువృత్తిః - స్త్రీసఙ్గరాహిత్యరూపబ్రహ్మచర్యవృత్తిః - గృహస్థస్య తు వికల్పేన - కదాచిద్భవేత్ - కదాచిన్న స్యాత్ - కదా న భవేదిత్యపేక్షాయాం తు కాలం నిర్దిశన్ వికల్పే హేతుం చ వదన్ గృహస్థం విశినష్టి॥ ఋతుగామిన ఇతి॥ ఋతుగామిత్వాద్గురువృత్తివికల్ప ఇతి భావః - ఋతుకాలేషు గురువృత్తిర్నాస్తీతి చ భావః - అస్యాం వృత్తేర్దుష్కరత్వాభిప్రాయేణ గుర్వీతి విశేషణముపాత్తమ్ ॥ ౧౧ ॥ కించ - యే, ధృతవ్రతా - గృహస్థా - స్తే - అఞ్జనాదీం - స్త్యజేయుః - అఞ్జనాద్యమిషాన్తానాం ద్వన్ద్వైక్యం - తత్రాఞ్జనం శరీరస్య తైలాద్యఞ్జనం - అభ్యఞ్జనం - శిరసః అభ్యఞ్జనం అవశిష్టదేహస్య ఉన్మర్ద ఉద్వర్తః - స్త్ర్యవలేఖ్యా కుడ్యాదిషు స్త్రీప్రతికృతిలేఖనం ఆమిషం మాంసం - మధు మద్యం - ఇదం క్రియాద్యభిప్రాయకం - స్రక్చ - గన్ధలేపశ్చ - అలంకారశ్చ - తాన్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవం

రః। ద్వైతం తావన్న విరమేత్తతో హ్యస్య విపర్యయః॥ ౧౦ ॥ ఏతత్సర్వం వ్రతస్థస్య సమామ్నాతం యతేరపి।
గురువృత్తిర్వికల్పేన గృహస్థస్యర్తుగామినః॥ ౧౧ ॥ అఞ్జనాభ్యఞ్జనోన్మర్దస్త్ర్యవలేఖ్యామిషం మధు। స్రగ్గన్ధ
లేపాలంకారాంస్త్యజేయుర్యే ధృతవ్రతాః॥ ౧౨ ॥ ఉషిత్వైవం గురుకులే ద్విజోఽధీత్యావబుధ్య చ। త్రయీం
సాఙ్గోపనిషదం యావదర్థం యథాబలమ్॥ ౧౩ ॥ దత్త్వా వరమనుజ్ఞాతో గురోః కామం యదీశ్వరః। గృహం వనం
వా ప్రవిశేత్ప్రవ్రజేత్తత్ర వా వసేత్॥ ౧౪ ॥ అగ్నౌ గురావాత్మని చ సర్వభూతేష్వధోక్షజమ్। భూతైః స్వ
ధామభిః పశ్యేదప్రవిష్టం ప్రవిష్టవత్॥ ౧౫ ॥ ఏవంవిధో బ్రహ్మచారీ వానప్రస్థో యతిర్గృహీ। చరన్విదితవిజ్ఞానః

బ్రహ్మచర్యాశ్రమధర్మానభిధాయాథాశ్రమాన్తరధర్మాన్వివక్షుస్తావదాశ్రమాన్తరాణాముక్తవిధబ్రహ్మచర్యాశ్రమపూర్వకత్వమాహ॥ ఉషిత్వేతి ద్వాభ్యాం॥ ద్విజస్త్రైవర్ణికః - ఏవమిత్థం - గురుకులే - ఉషిత్వా - సాఙ్గోపనిషదం సాఙ్గసశిరస్కాం - త్రయీం - యథాబుద్ధిబలం యావత్స్వాపేక్షితం, అధీత్య - అవబుధ్య తదర్థం జ్ఞాత్వా - అవబుధ్యేతి పారస్కారచితః "వేదమధీత్యాభిసమావృత్య కుటుమ్బే శుచౌ దేశే" ఇతి శ్రుత్యర్థస్యాత్ర ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ - అవబుధ్య సమావర్తనం కృత్వా ॥ ౧౩ ॥ యదీశ్వరశ్శక్తశ్చ - తర్హి గురోః - కామమపేక్షితం - వరం - దత్త్వా - గురుణా - అభ్యనుజ్ఞాతః - గృహం - వనం వా - ప్రవిశేత్ - గృహస్థాశ్రమం సంన్యాసాశ్రమం వా స్వీకుర్యాదిత్యర్థః, వనశబ్దశ్శుచిదేశోపలక్షకః - కుటుమ్బే శుచౌ దేశ ఇతి శ్రుత్యనురోధాత్ న తు వానప్రస్థాశ్రమోపలక్షకః, బ్రహ్మచర్యానన్తరం తత్పరిగ్రహానుపపత్తేః - స హి గార్హస్థ్యానన్తరభావి, "బ్రహ్మచర్యం సమాప్య గృహీ భవేద్గృహాద్వనీ భూత్వా ప్రవ్రజేద్యది వేతరథా బ్రహ్మచర్యాదేవ ప్రవ్రజేత్ గృహాద్వా వనాద్వా" ఇతి జాబాలిశ్రుతేః, గార్హస్థ్యానన్తరం ప్రవ్రజేత్ ప్రవ్రజనమత్ర సంన్యాసాశ్రమపరిగ్రహో వానప్రస్థాశ్రమపరిగ్రహశ్చేత్యుభయవిధం వివక్షితం - యథేష్టం సంన్యసేద్వనం వా ప్రతిష్ఠేతేత్యర్థః - తత్ర వా వసేత్, తత్రశబ్దేన బ్రహ్మచర్యం గార్హస్థ్యం చ వివక్షితం, బ్రహ్మచర్య ఏవ వా నిష్ఠితో భవేత్, గృహం ప్రవిశ్య తత్రైవ వా స్థితో భవేదిత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ ఏవం యథేష్టం పరిగృహీతానాం సర్వాశ్రమాణామనుగతం ధర్మం తత్ఫలం చాహ ద్వాభ్యాం ॥ అగ్నావితి తుర్యాశ్రమవ్యతిరిక్తాశ్రమాభిప్రాయకం - తస్యానగ్నిత్వాత్ - గురౌ - అగ్నౌ - ఆత్మని స్వస్మిన్ - సర్వభూతేషు చాన్తః ప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం ధారకతయా స్థితమితి శేషః - స్థిత - మధోక్షజం భగవన్తం - పశ్యేత్ - అధోఽక్షజో - ధ్యాన ఆధారో, యేషాం - తైః - భూతైః - అప్రవిష్టం పశ్యేత్ వ్యాప్యగతదోషాసంస్పృష్టం పశ్యేత్ - ప్రవిష్టవచ్చ పశ్యేత్ - అన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య స్థితత్వాదితి భావః ॥ ౧౫ ॥ ఏవంవిధధర్మీ - బ్రహ్మచర్యాద్యన్యతమ - శ్చరన్ స్వాశ్రమధర్మాననుతిష్ఠన్ - విదితం - విజ్ఞానం విజ్ఞేయం స్వాత్మ

పరమాత్మనోయాథాత్మ్యం - యేన-తాదృశఃపరంబ్రహ్మ - ధిగచ్ఛతిప్రాప్నోతి ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తావద్వానప్రస్థధర్మాన్వక్తుంప్రతిజానీతే॥ వానప్రస్థస్యేతి ॥ మునీనాం-సమ్మతాన్-వానప్రస్థస్య - నియమాన్ధర్మాన్వక్ష్యామి-నియమాన్విశినష్టి-యాన్నియమాన్ - ఇహలోకే-అనుతిష్ఠన్,ముని-రఞ్జసా - ఋషీణాంలోకంమహర్లోకం - ప్రాప్యంభగవల్లోకం-వా - గచ్ఛేత్ ❋॥ ౧౭ ॥ ❋నియమానాహ॥ నేతి ॥ కృష్టపచ్యంకృష్యాద్యుపాయైర్నిష్పన్నంశాల్యన్నాదికం-నాశ్నీయాత్-వనస్థఇతిశేషః - అకృష్టపచ్యమపిఫలమూలాదికం - అకాలతఃపాకకాలాత్పూర్వమేవపరిపాకావస్థాయాఃపూర్వమేవ-తథా - అగ్నిపక్వ-మామంచ-నాశ్నీయాత్-ఉతాపితు-అర్క-పక్వంసూర్యకిరణపక్వం-ఫలాదికమేవా-హరేదశ్నీయాత్ ❋॥౧౮॥ ❋ఏవంవాగ్యోధర్మఉక్తః॥ అథావశ్యకాన్నియమానాహ ॥ వన్యైరితి ॥ వన్యైర్నీవారాదిభిః-చరుపురోడాశాన్-కాలచోదితాన్నిత్యాన్-నిర్వపేత్ - నీవారాదినిష్పన్నైరేవచరుపురోడాశైర్యథోదితధర్మాన్కుర్యాదిత్యర్థః - నవేననవేనూతనేనూతనే-అన్నాద్యే-అన్నే - లబ్ధేపురాణంపూర్వసంచితమన్నాద్యం-పరిత్యజేత్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋అగ్న్యర్థమగ్నీనాంరక్షణార్థమేవో-టజంపర్ణశాలాత్మకం-శరణంస్వగృహంకుర్యా - దథవా -అద్రికన్దరంపర్వతగుహాంవా - శ్రయేత-స్వయంతు-హిమంచవాయుశ్చాగ్నిశ్చవర్షంచసూర్యాతపశ్చ - తాన్సహేతఇతిహిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపసాట ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋జటాఅస్యసన్తీతితాదృశః - కేశాదీన్-దేహమలంచ- అఘమర్షణేనధారయన్కమణ్డల్వాదీంశ్చ-దధత్ - అగ్నిపరిచ్ఛదాఃస్రుక్స్రువాద్యుపకరణాని ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋కృచ్ఛ్రతఃక్లేశా-ద్యథా,బుద్ధిః - నవిపద్యేతననశ్యేత్ -తథా-ద్వాదశా-బ్దానసంవత్సరా-నష్టౌవాచతురోవా-ద్వౌవాఽబ్దౌ-ఏకంవాఽబ్దంచరే-న్నియమానిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋యదాద్వాదశాబ్దాద్యనన్తరంవ్యాధ్యాదిభి-రుత-జరయావా,స్వక్రియాయాంస్వకీయధర్మాచరణే , ఆన్వీక్షిక్యామాత్మవిచారరూపాయాం,విద్యాయాం

పరంబ్రహ్మాధిగచ్ఛతి॥ ౧౬ ॥వనస్థస్యతువక్ష్యామోనియమాన్మునిసమ్మతాన్। యానాతిష్ఠన్మునిర్గచ్ఛేదృషిలోకమిహాఞ్జసా॥ ౧౭ ॥ నకృష్టపచ్యమశ్నీయాదకృష్టంవాప్యకాలతః।అగ్నిపక్వమథామంవాప్యర్క-పక్వముతాహరేత్ ॥ ౧౮ ॥ వన్యైశ్చరుపురోడాశాన్నిర్వపేత్కాలచోదితాన్ । లబ్ధేనవేనవేఽన్నాద్యేపురాణంతుపరిత్యజేత్॥౧౯॥అగ్న్యర్థమేవశరణముటజంవాఽద్రికన్దరమ్।శ్రయేతహిమవాయ్వగ్నివర్షార్కాతపసాట్స్వయమ్॥ ౨౦ ॥కేశరోమనఖశ్మశ్రుమలానిజటిలోదధత్।కమణ్డల్వజినేదణ్డవల్కలాదిపరిచ్ఛదాన్॥౨౧॥చరేద్వనేద్వాదశాబ్దానష్టౌవాచతురోమునిః।ద్వావేకంవాయథాబుద్ధిర్నవిపద్యేతకృచ్ఛ్రతః॥ ౨౨ ॥యదాఽకల్పఃక్రియాయాంచవ్యాధిభిర్జరయాతదా।ఆన్వీక్షిక్యాంచవిద్యాయాంకుర్యాదనశనాదికమ్॥ ౨౩ ॥ ఆత్మన్యగ్నీన్సమారోప్యసంన్యస్యాహంమమాత్మతామ్।కారణేషున్యసేత్సమ్యక్సంఘాతంతుయథార్హతః॥ ౨౪ ॥ ఖేఖానివాయౌనిశ్వాసాంస్తేజస్యూష్మాణమాత్మవాన్।అప్స్వసృక్ళ్లేష్మపూయానిక్షితౌశేషంయథోద్భవమ్ ॥౨౫॥వాచమగ్నౌసవక్తవ్యామిన్ద్రేశిల్పంకరావపి।పాదౌచగత్యావయసిరత్యోపస్థంప్రజాపతౌ॥౨౬॥మృత్యౌపా

తురీయాశ్రమధర్మేచా , శక్త-స్తదా , ఽనశనాదికం - ఆదిశబ్దేనాగ్న్యారోపణాదికంవక్ష్యమాణంవివక్షితం,తత్కుర్యాత్ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋తదేవాహ ॥ ఆత్మనీతి ॥ అగ్నీ,నాత్మని-సమారోప్య,అహంకారమమకారౌ, సంన్యస్యత్యక్త్వా,యథాయోగ్యం,స్వస్వకారణే,సంఘాతంభూతసంఘాతరూపంశరీరేన్ద్రియజాతాదికం,సమ్యక్ , న్యసేత్-లీనమనుసందధీత ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋తదేవసవిస్తరమాహ॥ ఖఇత్యాదినా ॥ఖేఆకాశే-ఖానిశరీరగతచ్ఛిద్రాణి,ప్రలీనాని-భావయేత్ , శ్వాసాన్దేహగతానుచ్ఛ్వాసాదీన్ప్రాణాన్ , వాయౌ,తథా, ఊష్మాణం-తేజసిన్యసేత్ - ఆత్మవాన్ధీమాన్అప్సు,అసృగ్రుధిరంచ, శ్లేష్మచ-పూయంమూత్రాదికంచే, త్యేతాన్య-ప్సు, శేషమస్థిమాంసాదికంకఠినాంశం-క్షితౌ, విత్యేవం, యథోద్భవంయద్భూతఉత్పన్నం,తథాతదనతిక్రమేణ-స్వకారణేషు , ప్రలీనాన్యను - సందధీత ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ఏవంభూతసంఘాతాత్మకశరీరావయవానాంయథోద్భవంస్వస్వకారణేలయానుసంధానముక్తం అథసవ్యాపారాణాంవాగాదీన్ద్రియాణాంస్వాధిదైవతేషులయానుసంధానప్రకారమాహ ॥ వాచమితి ॥ యద్యప్యధిదైవతేభ్యోనేన్ద్రియాణాముత్పత్తిరితితత్రతేషాంలయానుసంధానకథనమసంగతం , తథాపితేషాంతత్ప్రవర్తకత్వేనప్రాధాన్యాత్తైస్తావత్సంశ్లేషానుసంధానంతేషామపిస్వకారణేలయానుసంధానాయకథ్యతే-వక్తవ్యముక్తిః - భావేతవ్యః,సవక్తవ్యాంసోక్తికాం,వాచంవాగిన్ద్రియ,మగ్నావధిదైవతే,వినిర్దిశేదిత్యుత్తరేణాన్వయః , కరౌ,శిల్పమాదానాదిరూపంవ్యాపారంచ , ఇన్ద్రేతదధిదైవతేగత్యాసహ,పాదౌ,వయసికాలాత్మకేవిష్ణౌ-రత్యాసహోపస్థమిన్ద్రియం,ప్రజాపతావధిదైవతే ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋సోత్సర్గంపురుషోత్సర్గాదివ్యాపారసహిత-మపానంపాయుమిన్ద్రియం, మృత్యావధిదైవతే, యథాస్థానంయద్యస్యాధిదైవతరూపంస్థానన్తత్ర

తదనతిక్రమేణ-నిర్దిశేత్సంశ్లిష్టమనుసన్దధీత, ఏవంకర్మేన్ద్రియాణాంతదధిదైవతైస్సంశ్లేషానుసన్ధానే క్రమఉక్తః - అథశ్రోత్రాదిజ్ఞానేన్ద్రియాణామాహ ॥ దిక్ష్వితి ॥ శ్రోత్రమిన్ద్రియం-నాదేనశబ్దేనవిషయభూతేనసహ-దిక్షు అధిదైవతాసు-త్వచమిన్ద్రియం-స్పర్శేనవిషయేణసహ-ధ్యాత్మనివాయావధిదైవతే ॥ ౨౭ ॥ హేరాజన్, చక్షురిన్ద్రియేణసహ-రూపాణితద్విషయభూతాని-జ్యోతిషిసూర్యే - అధిదైవతే - అభినివేశయేదభినివిష్టంసంశ్లిష్టంభావయేత్-జిహ్వాంరసనేన్ద్రియం, అప్సురసేషువిషయభూతేషుఅస్పృష్టభోగస్సోపలక్షకః, ప్రచేతసావరుణేనాధిదైవతేనసహా-భినివేశయేదిత్యనుషజ్యతే, త్రయాణాంసంశ్లేషమాత్రవివక్షయాప్రచేతసేత్యప్రధానేతృతీయా, ఘ్రాణమిన్ద్రియైర్గన్ధైర్విషయైస్సహ, ఘ్రాణమిన్ద్రియం, క్షితౌక్షితిశబ్దోపలక్షితయోరశ్వినోః-న్యసేత్ ॥ ౨౮ ॥ మనోరథైర్వ్యాపారైస్సహ-మనఇన్ద్రియం-చన్ద్రేఅధిదైవతే-బోధ్యైర్విషయైస్సహ, బుద్ధింపరేశ్రేష్ఠే- కవౌచతుర్ముఖే, అధ్యాత్మనాఆత్మనిదేహేవర్తమానేనాహంకారేణసహ-తత్కర్మాణిదేహాత్మాభిమానరూపాణి - అహంకారాధిదైవతేరుద్రే-న్యసేత్ - అహంకారకర్మాణ్యేవదర్శయతి-యత్ యస్మాదహంకారాదహంమమతాక్రియాః - దేహేఅహంబుద్ధిః, దేహానుబన్ధిషుమమకారః తన్మూలాఃక్రియాః ప్రవృత్తయశ్చభవన్తి ॥ ౨౯ ॥ చిత్తంచిత్తావస్థమన్తఃకరణం, సత్త్వేనసత్త్వగుణకార్యభూతస్వచ్ఛత్వప్రకాశత్వాదిరూపచిత్తవృత్త్యాసహ, క్షేత్రజ్ఞేఅధిదైవతే - న్యసేత్- తతో, వైకారికంసాత్త్వికాహంకారం, గుణైస్స్వకార్యభూతైరిన్ద్రియైస్సహ, పరేతత్కారణేమహత్తత్త్వే, న్యసేత్, ఏవంవైకారికాహంకారస్యమహతిలయానుసన్ధానముక్తం పూర్వంఖేఖానీత్యాదినాతత్త్వకార్యప్రలయానుసన్ధానముక్తమ్ ॥ ౩౦ ॥ అథతత్త్వైస్సహకారణభూతస్యతా

యంచసోత్సర్గంయథాస్థానంవినిర్దిశేత్। దిక్షుశ్రోత్రంచనాదేనస్పర్శేనాధ్యాత్మనిత్వచమ్॥ ౨౭ ॥ రూపాణిచక్షుషారాజన్ జ్యోతిష్యభినివేశయేత్। అప్సుప్రచేతసాజిహ్వాంఘ్రేయైర్ఘ్రాణంక్షితౌన్యసేత్॥ ౨౮ ॥ మనోమనోరథైశ్చన్ద్రేబుద్ధింబోధ్యైఃకవౌపరే। కర్మాణ్యధ్యాత్మనారుద్రేయదహంమమతాక్రియాః॥ ౨౯ ॥ సత్త్వేనచిత్తంక్షేత్రజ్ఞేగుణైర్వైకారికంపరే॥ ౩౦ ॥ అప్సుక్షితిమపోజ్యోతిష్యదోవాయౌనభస్యముమ్। కూటస్థేతచ్చమహతితదవ్యక్తేఽక్షరేతుతత్ ॥ ౩౧ ॥ ఇత్యక్షరతయాఽఽత్మానంచిన్మాత్రమవశేషితమ్। జ్ఞాత్వాఽద్వయోఽథవిరమేద్దగ్ధయోనిర్యథాఽనలః ॥ ౩౨ ॥ ***************************
********* ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, సప్తమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః. ********
శ్రీనారదఉవాచ॥ కల్పస్త్వేవంపరివ్రజ్యదేహమాత్రావశేషితః। గ్రామైకరాత్రవిధినానిరపేక్షశ్చరేన్మహీమ్॥ బిభృయాద్యద్యసౌవాసఃకౌపీనాచ్ఛాదనంపరమ్। త్యక్తంనలిఙ్గదణ్డాదేరన్యత్కించిదనాపది ॥ ౨ ॥ ఏకఏవచ

మసాహంకారస్యమహతిలయానుసన్ధానప్రకారమాహ ॥ అప్స్వితి ॥ తావ, క్షితి-మప్సు, ఆపో, జ్యోతిషి అహోజ్యోతి-ర్వాయౌ, అముంవాయుం, నభస్యాకాశే, తచ్చకూటస్థేతామసాహంకారే, తంచ, మహతిమహత్తత్త్వే, తన్మహత్తత్త్వమవ్యక్తేచిత్సమష్టిసంసృష్టేఅచిత్సమష్ట్యాత్మకేప్రధానే, తచ్చాక్షరేపరమాత్మాత్మకేజీవేన్యసేత్ ॥ ౩౧ ॥ ఏవ-మవశేషితంప్రత్యగాత్మానం-అక్షరతయాపరమాత్మాత్మకత్వస్వాభావికస్యరూపతయా, జ్ఞాత్వా, అద్వయఃఆత్మనిజాతిగుణాద్యభిమానరహితః, విరమేత్, దగ్ధయోనిర్దగ్ధకాష్ఠో, అనలోఽగ్నిర్యథావిరమతితద్వ-ద్ధర్మానుష్ఠానేఽశక్తోవానప్రస్థఏవమనుసన్దధానోదేహత్యాగాయానశనవ్రతంకుర్యాదిత్యర్థః ॥ ౩౨ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేద్వాదశోఽధ్యాయః. ************************

ఏవంస్వధర్మానుష్ఠానేతుర్యాశ్రమధర్మేచాశక్తస్యవానప్రస్థస్యైవమనుసన్ధానపూర్వకానశనవ్రతేనదేహత్యాగఉక్తః, అథతచ్ఛక్తస్యతుర్యాశ్రమపరిగ్రహంవదన్తద్ధర్మానాహత్రయోదశేన ॥ కల్ప ఇతి ॥ ఆశ్రమాన్తరధర్మాననుష్ఠాతుంసమర్థశ్చే, దేవ-మనుసన్దధ-త్పరివ్రజ్య సంన్యస్య, దేహమాత్రేణావశేషితఃదేహాతిరిక్తంతదనుబన్ధిసర్వంపరిత్యజ్యేత్యర్థః-గ్రామైకరాత్రవిధినాఏకైకస్మిన్గ్రామేఏకైకరాత్రనయనవిధినా-నిరపేక్షో, మహీంచరేత్ ॥ ౧ ॥ యద్యసౌపరివ్రాట్, త్యక్తం దేహాద్వ్యతిరిక్తం, కించిద్బిభృయాచ్చే, త్తర్హికౌపీనం-ఆచ్ఛాద్యతేయేన-తచ్చవాసః-పరంకేవలం-బిభృయాత్, దణ్డకమణ్డలుభ్యా, మన్య, త్కించిదప్య, నాపది నబిభృయాత్-దణ్డపాత్రగ్రహణముపవీతకటిసూత్రాదేరప్యావశ్యకస్యోపలక్షణం, అనాపదీత్యనేనశీతాద్యసహిష్ణుత్వరూపాపదితుకించిత్తన్నివారకంవాసోఽన్తరాదికమపిబిభృయాదితిసూచితమ్ ॥ ౨ ॥ అనపాశ్రయః పరిత్యక్తనియతనివాసదేశః, ఏకోఽసహాయః భిక్షుఃభిక్షాన్నోపజీ

వి, ఆత్మారామశ్చరేత్ ॥ ౩ ॥ సర్వేతి ॥ సర్వభూతేషు తరతమేషు, సుహృత్, భగవదాత్మకత్వాను సం
ధానేననితరామనుకూలః, శాన్తః క్రోధరహితః, నారాయణః పరాయణం ప్రాప్యం ప్రాపకమాధారశ్చేత్యధ్యవసాయ
యుక్తః, సదసతః చిదచిద్భ్యాం పరే విలక్షణే, అతఏవ, వ్యయే స్వరూపతః స్వభావతశ్చ వికారరహితే, ఆత్మని ప
రమాత్మన్యదః ఇదం, విశ్వం, పశ్యేత్ తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమత్త్వేన తచ్ఛరీరత్వేన చ పశ్యేదిత్యర్థః, తథా,
పరం బ్రహ్మ, ఆత్మానం పరమాత్మానం, సదసన్మయే చిదచిదాత్మకే సర్వత్ర, జగతి, నియన్తృతయా ఆత్మత
యా చ స్థితం, పశ్యేత్, ఏవం వాసుదేవశబ్దార్థానుసంధానముక్తమ్ ॥ ౪ ॥ సుప్తేతి ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సం
ధౌ సాయం ప్రాతరిత్యర్థః-యద్వా - తయోస్సంధిర్మధ్యమావస్థా - స్వప్నావస్థాయామిత్యర్థః - తదానీం శయానదే
హాదాత్మనో వ్యతిరేకస్సుగ్రహః - పరమాత్మనో విచిత్రసృష్టియోగశ్చ ॥ నతత్ర రథా న రథయోగా న పన్థానో భవన్త్య
థ రథాన్రథయోగాన్పథస్సృజత ॥ ఇతి హి శ్రూయతే ఏవంచ - సుప్తప్రబోధయోస్సంధౌ స్వప్నావస్థాయాం -
ఆత్మదృక్ దేహవిలక్షణప్రత్యగాత్మస్వరూపవిమర్శనపరః - ఆత్మనః పరమాత్మనో, గతిం విచిత్రపథరథయోగాదిస్రష్టృ
త్వాదిప్రకారం - పశ్యేదనుసందధీత - తథా, బన్ధం మోక్షంచ - మాయామాత్రం - నవస్తుత, ఇతి పశ్యేత్-బన్ధాదిక
మీశ్వరసంకల్పరూపజ్ఞానాధీనం - నత్వాత్మస్వరూపప్రయుక్తమితి పశ్యేదిత్యర్థః - మాయాశబ్దశ్చ జ్ఞానపర్యాయః ॥ మా
యావయునం జ్ఞాన ॥ మితి నైఘణ్టుకాః - బన్ధమోక్షయోశ్చ పరమాత్మసఙ్కల్పాధీనత్వం సూచితం ॥ పరాభిధ్యానా
త్తు తిరోహితం తతో హ్యస్య బన్ధవిపర్యయౌ ॥ వితి, బన్ధమోక్షయోః ప్రకృత్యన్వయవ్యతిరేకరూపత్వాచ్చ మాయామా
త్రత్వం ॥ నను కథం మోక్షస్య స్వరూపప్రయుక్తత్వాభావః - బన్ధప్రతియోగిత్వాదితి బ్రూమః నహ్యబన్ధస్య మోక్షసంభ
వః ॥ ౫ ॥ ధ్రువం నిశ్చితం - మత్యు - మధ్రువమస్థిరం -జీవితంచ - నాభినన్దేత్-మృత్యుమితి దృష్టాన్తార్థం వా -

శేద్భిక్షురాత్మారామోఽనపాశ్రయః ॥ ౩ ॥ సర్వభూతసుహృచ్ఛాన్తో నారాయణపరాయణః। పశ్యేదాత్మ
న్యదో విశ్వం పరే సదసతోఽవ్యయే ॥ ఆత్మానం చ పరం బ్రహ్మ సర్వత్ర సదసన్మయే ॥ ౪ ॥ సుప్తప్రబోధయోస్సం
ధావాత్మనో గతిమాత్మదృక్। పశ్యన్బన్ధంచ మోక్షంచ మాయామాత్రం న వస్తుతః ॥ ౫ ॥ నాభినన్దేద్ధ్రువం మృ
త్యుమధ్రువం వాస్య జీవితమ్। కాలం పరం ప్రతీక్షేత భూతానాం ప్రభవాప్యయమ్ ॥ ౬ ॥ నాసచ్ఛాస్త్రేషు సజ్జేత
నోపజీవేత జీవికామ్ ॥ వాదవాదాంస్త్యజేత్తర్కాన్పక్షం కంచిన్న సంశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ న శిష్యాననుబధ్నీత గ్ర
న్థాన్నైవాభ్యసేద్బహూన్। న వ్యాఖ్యాముపయుఞ్జీత నారమ్భానారభేత్క్వచిత్ ॥ ౮ ॥ నయతేరాశ్రమః
ప్రాయో ధర్మహేతుర్మహాత్మనః। శాన్తస్య సమచిత్తస్య బిభృయాదుత వా త్యజేత్ ॥ ౯ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽవ్య

క్తా మృత్యుం నాభినన్దతి- తథా, ధ్రువం - జీవితమపి నాభినన్దేదితి-పరం కేవలంతు-భూతానాం - ప్రభవాప్యయాయస్మా
త్త-ముత్పత్తిప్రలయహేతుం - కాలమేవ - ప్రతీక్షేత-కాలగతిమేవాలోచయేదిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ అసచ్ఛాస్త్రేషు-అ
నధ్యాత్మశాస్త్రేషు-నసజ్జేత న సక్తో భవేత్ -జీవికాం జీవనోపాయభూతాం వృత్తిం - నోపజీవేత్ అతివాదాన్ జల్పవిత
ణ్డాదినిష్ఠాన్-తర్కాన్ - త్యజేత్-కమపి పక్షమాగ్రహేణ నాశ్రయేత్ ॥ ౭ ॥ శిష్యాన్-నానుబధ్నీత-విత్తలోభాభా
వాదితిభావః - బహూన్ గ్రన్థాన్-నైవాభ్యసేత్ నపఠేత్ -వ్యాఖ్యాం - నోపయుఞ్జీత నపారయేదిత్యర్థః - చిత్తస్యాన్యప
రత్వప్రసఙ్గాదితిభావః - ఆరమ్భాన్ మఠాపత్యాద్యారమ్భాన్ - క్వచిదపి-నారభేన్నకుర్యాత్ - నిగ్రహానుగ్రహాదివైషమ్య
ప్రసఙ్గాదితిభావః ॥ ౮ ॥ శాన్తస్య-సమచిత్తస్య-మహాత్మనో-యతే-రాశ్రమః -ప్రాయో-నధర్మహేతుః - అపితు-జ్ఞాన
ప్రయోజనకః - అతో-ధర్మం-బిభృయాద్వా-త్యజేద్వా- భరణత్యాగౌ వ్యవస్థితవికల్పౌ -జ్ఞానహీనస్సంన్యాసాశ్రమనిష్ఠః ధ
ర్మం ప్రయోజనత్వేన బిభృయాత్ -జ్ఞానవాంస్తు ధర్మాఖ్యం ఫలం త్యజేదిత్యర్థః-యద్వా-ఉపవాసాది దేహక్లేశకరరూపధర్మశ్శ
రీరదౌర్బల్యముఖేన యోగవిఘాతుకో న చేత్తం బిభృయాద్విఘాతుకశ్చేత్తం త్యజేదిత్యర్థః - యద్వా-నను శిష్యానుబన్ధన గ్ర
న్థాభ్యాసవ్యాఖ్యోపయోజనాదిభిః కశ్చిద్ధర్మ ఏవార్జితస్స్యాదితి కిమర్థం తే నిషిధ్యన్త ఇత్యత్రాహ ॥ నేతి ॥ యది యతేరాశ్రమో
ధర్మార్థస్స్యాత్తర్హి కర్తవ్యాస్స్యుశ్శిష్యానుబన్ధనాదయః-సతు ప్రాయశో న ధర్మహేతుః- యత్యాశ్రమస్య ధర్మహేతుత్వా
భావే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ శాన్తస్యసమచిత్తస్యేతి ॥ శాన్తస్య జితేన్ద్రియస్య ధర్మసాధ్యైహికాముష్మికశబ్దాదివి
షయభోగేచ్ఛారహితస్య - సమచిత్తస్య అధర్మస్యేవ ధర్మస్యాపి స్వఫలజననద్వారా ముక్తిప్రతిబన్ధకత్వజ్ఞానవత్త్వేన ధ
ర్మాధర్మయోస్సమచిత్తస్య-ప్రాయ ఇత్యనేన క్వచిద్యత్యాశ్రమస్యాపి ధర్మహేతుత్వమస్త్యేవేతి సూచితం-అతో -యదియతి
ర్ధర్మప్రయోజనకః యత్యాశ్రమనిష్ఠశ్చేచ్ఛిష్యానుబన్ధనాదీన్బిభృయాద్ధర్మహేతుత్వాభావేతు త్యజేదిత్యర్థః ॥ ౯ ॥ నను,

ఽప్యనుబన్ధనాద్యభావస్తస్య జ్ఞానిత్వాదిమాహాత్మ్యం న ప్రకాశితం స్యాదిత్యత ఆహ ॥ అవ్యక్తలిఙ్గ ఇతి ॥ అవ్యక్తలిఙ్గోఽస్ఫుటచిహ్నః, స్వమాహాత్మ్యమనావిష్కుర్వన్ – వర్తేత – యతిరితి భావః – తథా చ శారీరకం సూత్రం ‘‘అనావిష్కుర్వన్నన్వయా’’దితి, శ్రుతిశ్చ ‘‘తస్మాద్బ్రాహ్మణః పాణ్డిత్యం నిర్విద్య బాల్యేన తిష్ఠాసే’’దితి, బాలస్య కర్మ స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారరూపం బాల్యం, తేన తిష్ఠాసేదిత్యర్థః, జ్ఞానిత్వాద్యనావిష్కారాభిప్రాయేణ దృష్టాన్తయతి – ఉన్మత్తబాలవదితి – ఉన్మత్తవద్బాలవచ్చ – కించాన్యక్తార్థః పరైరవిదితప్రయోజనః – మునిరాలస్యసంశీలనశీలశ్చ, వర్తేత – ఆలస్యసంశీలనం శుభాశ్రయపరిశీలనం – ఏతదేవ ‘‘బాల్యం చ పాణ్డిత్యం చ నిర్విద్యాథ ముని’’రితి, మునిశబ్దేనాభిహితం, తద్విషయకం చేదం సూత్రం ‘‘సహకార్యన్తరవిధిః పక్షేణ తృతీయం తద్వతో విధ్యాదివ’’దితి, న త్వత్ర బాలవదితి దృష్టాన్తేన బాలస్య యథేష్టకామచారాదికం తదభిప్రేతం ‘‘నావిరతో దుశ్చరితాన్నాశాన్తో నాసమాహితః। నాశాన్తమానసో వాఽపి ప్రజ్ఞానేనైనమాప్నుయా’’దితి, దుశ్చరితస్య పరినిష్పన్నసాధనవిరోధిత్వశ్రవణాత్ – మనీష్యున్మత్తబాలవదితి పాఠాన్తరం – తత్ర – మనీషీ ఉన్మత్తాదివచ్చరేదితి యథోక్త ఏవార్థః – కవిర్విద్వానపి – సునిపుణం భాషితుం సమర్థోఽపి స్వమాత్మానం – మూకవన్మూకమివ – నృణాం – దృష్ట్యా, దర్శయేత్, యథోన్మత్తాదిరూపం మన్యేరంస్తథా వర్తేత, స్వదృష్ట్యేతి పాఠే – స్వదృష్ట్యా దేహవిలక్షణస్వాత్మదృష్ట్యేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఆజగరవ్రతస్య సంన్యాసాశ్రమానపేక్షితత్వేఽపి యదృచ్ఛయోపనతసంతోషస్య మోక్షపర్యన్తప్రవృత్త్యుపరతేః – జ్ఞానానావిష్కారస్య చ తదపేక్షితత్వాత్తదవగమాయ తదితిహాసం ప్రస్తౌతి ॥ అత్రాపీతి ॥ అత్ర స్వమాహాత్మ్యానావిష్కారాదినా జ్ఞానినోఽవస్థానే, ఇతిహాసమపి – దృష్టాన్తత్వేనోదాహరన్తి – దర్శయన్తి ఇతిహాసం విశినష్టి – పురాతనం – న త్వస్మత్కపోలకల్పితం – ప్రహ్లాదస్య, ఆజగరస్య అజగరవ్రతస్థస్య మునేశ్చ – సంవాదరూ

క్తార్థో ✽ మునిరున్మత్తబాలవత్ । కవిర్మూకవదాత్మానం †సదృష్ట్యా దర్శయేన్నృణామ్ ॥ ౧౦ ॥ అత్రాప్యుదాహరన్తీమమితిహాసం పురాతనమ్ । ప్రహ్లాదస్య చ సంవాదం మునేరాజగరస్య చ ॥ ౧౧ ॥ తం శయానం ధరోపస్థే కావేర్యాం సహ్యసానుని । రజస్వలైస్తనూదేశైర్నిగూఢామలతేజసమ్ ॥ ౧౨ ॥ దదర్శ లోకాన్ విచరన్ లోకతత్త్వవివిత్సయా । వృతోఽమాత్యైః కతిపయైః ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః ॥ ౧౩ ॥ కర్మణాఽఽకృతిభిర్వాచా లిఙ్గైర్వర్ణాశ్రమాదిభిః । న విదన్తి జనా యం వై సోఽసావితి న వేతి చ ॥ ౧౪ ॥ తం నత్వాఽభ్యర్చ్య విధివత్పాదయోః శిరసా స్పృశన్ । వివిత్సురిదమప్రాక్షీన్మహాభాగవతోఽసురః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ బిభర్షి కాయం పీవానం సోద్యమో భోగవాన్యథా । విత్తం చైవోద్యమవతాం భోగో విత్తవతామిహ ॥ ౧౬ ॥ భోగినాం ఖలు దేహోఽయం పీవా భవతి నాన్యథా ॥ ౧౭ ॥ న తే శయానస్య నిరుద్యమస్య బ్రహ్మన్ను హార్థో యత ఏవ భోగః । అభోగినోఽయం తవ విప్ర దేహః పీవా యతస్తద్వద నః క్షమం చేత్ ॥ ౧౮ ॥ కవిః కల్యో నిపుణదృక్చిత్రప్రియ

పమ్ ✽ ॥౧౧॥ ✽ తమజగరవ్రతస్థం, సహ్యపర్వతస్య – సానుని – కావేర్యాం కావేరీతటే – ధరో – పస్థే – పృష్ఠే, శయానం – రజస్వలైః ధూళిధూసరైః – తనూదేశైః దేహావయవైః – నిగూఢం ప్రచ్ఛన్నం – అమలం – తేజో దేహకాన్తిర్యస్య తమ్ ✽ ॥౧౨॥ ✽ ప్రహ్లాదో, దదర్శ కథం – భూతః – భగవత్ప్రియః – కతిపయైరమాత్యైః – పరివృతో, లోకానాం – తత్త్వస్య వివిత్సయా వేత్తుమిచ్ఛయా, చరన్ ✽ ॥౧౩॥ ✽ కర్మాదిభిర్యం, సోఽసౌ – భవతి – న భవతి వేత్యేవం జనా – న విదుః ✽ ॥౧౪॥ ✽ తం – పాదయోః – శిరసా – స్పృశన్నత్వా – విధివదభ్యర్చ్య వేత్తుమిచ్ఛుర్మహాభాగవతః – ప్రహ్లాదః – ఇదం వక్ష్యమాణమప్రాక్షీత్ పృష్టవాన్ ✽ ॥౧౫॥ ✽ తదేవాహ ॥ బిభర్షీత్యాదినా ॥ ఉద్యమసహితః భోగవాన్ దేహపోషణశీలో – యథా – తద్వ – త్త్వం – పీవానం – కాయం దేహం – బిభర్షి ఉద్యమం వినైవమభోగోఽసీత్యత్రాహ ॥ ఇహలోకే, తావదుద్యమవతామేవ – విత్తం – విత్తవతామేవ – భోగః, త్వం తు, నిరుద్యమః కుతస్తవ విత్తం – కుతస్తరాం భోగ ఇతి భావః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అన్తరేణాపి భోగం మమ దేహః పీవేత్యత్రాహ ॥ భోగినామేవ – దేహః – పీవా – భవతి – భోగేనైవ పీవా భవతి – అన్యథా తు – కృశో భవతి – తత్ – కథమన్తరేణాపి భోగం దేహపుష్టిరితి భావః ✽ ॥౧౭॥ ✽ హే బ్రహ్మన్, శయానస్య – తవ – నిరుద్యమస్య నిర్వ్యాపారస్య, తవ – న – ను – హ – అర్థః నూనం విత్తం నాస్తీహ, ను ఇతి నిశ్చయే, హ ఇతి ప్రసిద్ధౌ, తవార్థో నాస్తీతి ప్రసిద్ధమేవేత్యర్థః – యతో విత్తాదేవ హేతోః, భోగాః – దేహపోషణాదయో – భవన్తి – అతో – భోగరహితస్య, తవ – దేహో, హే విప్ర, యతో హేతోః, పీవా, అభవత్, తత్కారణం – నోఽస్మాకం, క్షమం చేద్వక్తుం యోగ్యం చేద్వద ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ కించ త్వం కవిర్విద్వాన్, కల్యః దక్షః నిపుణదృక్ సూక్ష్మదృక్, చిత్రాః ప్రియాః లోకరఞ్జనాః – కథాః, యస్య, స, ఏవంభూతోఽపి, లోకస్య, కర్మవ్యాపారం, దృ

౧౦॥శ్లో॥పా ✽ మనీష్యున్మత్త †స్వదృష్ట్యా

ర్వతస్సతః, తద్వీక్షితాఽపి, సమఉదాసీనస్సన్, తూష్ణీం, శేషే శయానోఽసి-తత్కారణం చ వదేతి భావః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇత్థం, దైత్యపతినా ప్రహ్లాదేన, పృష్టస్సన్, మహాముని:, తస్య ప్రహ్లాదస్య వాగేవామృతం, తేన, యన్త్రితశ్చోదితః, స్మయమాన, స్తం, ప్రత్యభ్యాహ అభిముఖముక్తవాన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తదేవాహ వేదేతి యావదధ్యాయసమాప్తి॥ హే అసురశ్రేష్ఠ ఇదం-కింతత్, నృణామీహోపరమయోః ప్రవృత్తినివృత్త్యోః-పదాని కారణానీ, తియత్తదిదం - భవా - నధ్యాత్మచక్షుషా సర్వలోకమనోఽభిప్రాయవిషయకజ్ఞానేన-వేద జానాత్యేవ, కుతః -యత- స్త్వ, మార్యాణామతిన్ద్రియార్థదర్శినాం-సమ్మతః అగ్రేసరః ❁ ॥౨౧॥ ❁ కించ-భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-స్వతేజసా-దీప్యమానో, నారాయణోఽనన్యప్రయోజనయా-భక్త్యా-తుష్టా-యస్య త్వాదృశస్య-సదా, హృద్గతస్సన్-అర్కవత్సూర్యవత్, ధ్వాన్తమజ్ఞానరూపమన్ధకారం, ధునోతి నిరస్యతి, నిశ్శేషనిరస్తాజ్ఞానానాం సర్వజ్ఞానాం భవాదృశాం కిమవిదితమస్తీతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ యద్యప్యేవ, మథాఽపి హే రాజన్, యథాశ్రుతం తవ ప్రశ్నాన్ ప్రతిబ్రూమహే, ప్రశ్నానాముత్తరాణి వదామ ఇత్యర్థః, యథాశ్రుతమిత్యౌద్ధత్యపరిహారాయోక్తం, ఆత్మనః స్వస్య శుద్ధి-మిచ్ఛతా పుంసాఽవశ్యం, త్వం-సంభాషణీయో, హి ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ లోకః కిం స్మ సుప్రవర్తతే-త్వం తు నివృత్తిస్సన్ కం శేష, ఇతి యత్పృష్టం, తత్ర తత్ వదు త్తరమాహ॥ తృష్ణయేతి చతుర్భిః - అహం- తావ, ద్యోగ్యైర్యథోచితైః రపకామైః, రపూరయా పూరయితుమశక్యయా - భవవాహిన్యా జన్మపరంపరాకారిణ్యా తృష్ణయా విషయేచ్ఛయా, కర్మాణి పుణ్యపాపాత్మకాని, కార్యమాణః కర్మసు ప్రవర్త్యమానః, పూర్వం, నానాయోనిషు, యోజితః ప్రయోజితః ప్రవేశితః ❁ ॥౨౪ ॥ ❁ తైరేవ కర్మభిః, భ్రమన్, యదృచ్ఛయా దైవా, దిమం లోకం మనుష్యజన్మ, ప్రాపితః, లోకం విశినష్టి, స్వర్గమోక్షయో, స్తిరశ్చాం తిర్యక్త్వానాం పునరస్య మనుష్యత్వస్య చ ప్రాప్తౌ, ర్ద్వారం కారణం, ధర్మేణ స్వర్గస్య

కథం సమః। లోకస్య కుర్వతః కర్మ శేషే తద్వీక్షితాఽపి వా ॥ ౧౯ ॥ నారద ఉవాచ ॥ స ఇత్థం దైత్యపతినా పరిపృష్టో మహాముని।స్స్మయమానస్తమభ్యాహ తద్వాగమృతయన్త్రితః ॥ ౨౦ ॥ బ్రాహ్మణ ఉవాచ ॥ వేదేదమసురశ్రేష్ఠ భవాన్నన్వార్యసమ్మతః । ఈహోపరమయోర్నౄణాం పదాన్యధ్యాత్మచక్షుసా॥౨౧ ॥ యస్య నారాయణో దేవో భగవాన్ హృద్గతస్సదా। భక్త్యా కేవలయా తుష్టో ధునోతి ధ్వాన్తమర్కవత్ ॥ ౨౨ ॥ అథాఽపి బ్రూమహే ప్రశ్నాం స్తవ రాజన్ యథాశ్రుతమ్।సంభాషణీయో హి భవానాత్మనశ్శుద్ధిమిచ్ఛతా॥౨౩ ॥ తృష్ణయా భవవాహిన్యా యోగ్యైః కామైరపూరయా। కర్మాణి కార్యమాణోఽహం నానాయోనిషు యోజితః॥ యదృచ్ఛయా లోకమిమం ప్రాపితః కర్మభిర్భ్రమన్।స్వర్గాపవర్గయోర్ద్వారం తిరశ్చాం పునరస్య చ ॥ ౨౫ ॥ అత్రాపి దంపతీనాం చ సుఖాయాన్యాపనుత్తయే।కర్మాణి కుర్వతాం దృష్ట్వా నివృత్తోఽస్మి విపర్యయమ్ ॥౨౬॥ సుఖమస్యాత్మనో రూపం సర్వేహోపరతిస్తనుః । మనస్సంస్పర్శజాన్ దృష్ట్వా భోగాన్ స్వప్స్యామి సంవిశన్ ॥ ౨౭ ॥ ఇత్యేతదాత్మనస్స్వార్థం సన్తం విస్మృత్య వై పుమాన్।విచిత్రామసతి ద్వైతే ఘోరామాప్నోతి

ద్వారం - జ్ఞానసంపాదనేన త్వపవర్గస్య అధర్మేణ తిర్యక్త్వస్య, పూర్వసజాతీయసుకృతాచరణేన తు పునర్మనుష్యత్వస్య చ-కారణమిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అత్రాప్యస్మిన్నపి మనుష్యజన్మని, స్వర్గాపవర్గ దేఽపి, దంపతీనాం-య, న్మైథునాదిసుఖం, తదర్థ, మన్యాపనుత్తయే దుఃఖనివృత్తయే చ-కర్మాణి - కుర్వతాం - లోకానాం, విపర్యయం సుఖార్థం కృతేభ్యో దుఃఖప్రాప్తిరూపం విపర్యయం, దృష్ట్వా, నివృత్తోఽస్మి ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నను ప్రవృత్త్యా కదాచిదపి సుఖం స్యాదపి-కిం నివృత్త్యా స్యా, దిత్యత్రాహ॥ సుఖమితి॥ సుఖ-మస్యా, త్మనః ప్రత్యగాత్మనో-రూపం స్వరూపమేవ-అతో, న తదర్థం యత్నః కార్య ఇతి భావః-తర్హి స్వతస్సుఖరూప ఆత్మా తత్త్వేన కిం నోపలభ్యత ఇతి శఙ్కాం నిరాకరోతి-సర్వాసా- మీహానాం దేహగతవ్యాపారాణా-ముపరమః అభావో-ఽస్యాత్మనః - తను రాకారః-నిషిద్ధక్రియం సుఖమేవ తస్య తనురిత్యర్థః - కార్త్స్న్యేనేహోపరమపూర్వకం తద్యాథాత్మ్యవిమర్శనేన సుఖరూపతయోపలభ్యత ఇతి భావః - యత ఏవ -మతో-భోగాన్ శబ్దాదివిషయభోగాన్-మనస, స్సంస్పర్శజాన్ మనోరథమాత్రజా-నశాశ్వతాన్-దృష్ట్వా, సంవిశన్నాత్మయాథాత్మ్యావలోకనే ప్రవిష్టోఽహం-ప్రారబ్ధానుభవే ప్రవిష్టో వా-స్వప్స్యామి శయానోఽస్మి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తర్హి సర్వోఽపి లోకస్త్వమివ సుఖరూపమాత్మానం కిం నోపలప్స్యత ఇతి శఙ్కాం నిరాకర్తుం స్వాభావికసుఖరూపాత్మస్వరూపావిమర్శనమూలక దేహాత్మభ్రమేణ నశ్యతే-కింతు సంసరతీత్యాహ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్యేత-దాత్మనః-సుఖాత్మకం-రూపం, స్వార్థం స్వస్య పురుషార్థరూపం-స్వత ఏవ సన్తం విస్మృత్య - స్వత ఏవ సన్తమాత్మనస్సుఖరూపస్వరూపాత్మకం స్వపురుషార్థం విస్మృత్యేత్యర్థః పుమాన్ దేహే-అసతి స్వత ఆత్మన్యవిద్యమానేఽపి - ద్వైతే దేవమనుష్యాదిభేదే-దేవోఽహం మనుష్యోఽహమిత్యభిమానరూపే-ద్వైతే

ఖాదనిమిత్తే-దైవతేనేత్యర్థః - విచిత్రాం గర్భజన్మజరామరణాదిరూపా-మతఏవ, ఘోరాంభయంకరాం-సంసృతిమాప్నోతి ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ ఏతదేవదృష్టాన్తముఖేనాహ॥జలమితి॥జలం,తదుద్భవైః తృణశైవాలాదిభి,శ్ఛన్నం,హిత్వా,అజ్ఞో యథా,జలకామ్యయా, మృగతృష్ణాంజలవత్ప్రతీయమానా-ముపధావే- త్తథా,స్వతస్సుఖరూప,మాత్మన, స్స్వరూపం,విస్మృత్యా-న్యత్రవైషయికసుఖేష్వ-ర్థదృక్పురుషార్థదృష్టిః - ధావతిలోకః - స్వతఆత్మనోఽన్యత్ర దేహాదౌపురుషార్థదృగ్ధావ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ విపర్యయందృష్ట్వానివృత్తోఽస్మీత్యేతదేవవివృణోతి ॥ దేహాదిభిరితిపఞ్చభిః ॥ దైవతన్త్రైః కర్మాయత్తైః, దేహేన్ద్రియాదిభి,రాత్మనస్స్వస్య - సుఖందుఃఖనివృత్తిం చేహతఃఇచ్ఛతః -అనీశస్యకర్మవశ్యస్యపుంసః-కర్తరిషష్ఠీ-ఇచ్ఛతా,కృతాఃకృతాఃపునఃపునరారబ్ధాః-క్రియాః-మోఘాఃవ్యర్థాః,నసుఖజనకానానుపిదుఃఖనివర్తకాశ్చదృష్టాఇతిభావః ✽॥౩౦॥✽ కథంచిత్క్రియాణామమోఘత్వేఽపితజ్జన్యం సుఖమనుభూయమానదుఃఖేభ్యోఽల్పమిత్యాహ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిః॥ ఆదిశబ్దేనాధిదైవికాధిభౌతికేగ్రాహ్యే-తైః దుఃఖైః,కర్హిచిత్ కదాచిదపి ,అవిముక్తస్య,మర్త్యస్యమరణశీలస్యకృచ్ఛ్రోపనీతైర్దుఃఖేనార్జితైః -విత్తైః, తన్నిమిత్తైఃకామైశ్చకింకియత్సుఖం,క్రియేత ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽నసుధనార్జనేహిదుఃఖం,లబ్ధధనానాంతుసుఖమేవేత్యత్రాహ॥ పశ్యామీతి ॥ధనినాంలబ్ధధనానామపి,క్లేశం,పశ్యామి,క్లేశిత్వేహేతుంవదన్ ధనినోవిశినష్టి,లుబ్ధానామలబ్ధధనలిప్సయాలబ్ధధనవ్యయభయేనచ క్లిశ్యతామితిభావః, అజితాత్మనామజితేన్ద్రియాణాం,కామానామపర్యాప్త్యాచక్లిశ్యతామితిభావః , భయాదలబ్ధనిద్రా -ణాం-నైషాం-చోరాదయోధనమపహరేయురితిభయాద్వినిద్రాణామిత్యర్థః -ఇతోఽపిక్లేశఇతిభావః-భయేహేతుంవదన్ విశినష్టి , సర్వతస్సర్వేభ్యోఽప్య,తివిశఙ్కినాంఅపహరేయురితిశఙ్కాంకుర్వతామ్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ఏతదేవవివృణోతి॥రాజతఇతి॥రాజాదిభ్యః-పశుతః,పక్షితః,పశుభ్యో

తిసంసృతిమ్ ॥ ౨౮ ॥జలంతదుద్భవైశ్ఛన్నంహిత్వాఽజ్ఞోజలకామ్యయా । మృగతృష్ణాముపాధావేత్తథాన్యత్రార్థదృక్స్వతః ॥ ౨౯॥దేహాదిభిర్దైవతన్త్రైరాత్మనస్సుఖమీహతః।దుఃఖాత్యయంచానీశస్య క్రియామోఘాఃకృతాఃకృతాః ॥ ౩౦ ॥ ఆధ్యాత్మికాదిభిర్దుఃఖైరవిముక్తస్యకర్హిచిత్। మర్త్యస్యకృచ్ఛ్రోపనతైరర్థైఃకామైఃక్రియేతకిమ్ ॥ ౩౧ ॥పశ్యామిధనినాంక్లేశంలుబ్ధానామజితాత్మనామ్ । భయాదలబ్ధనిద్రాణాంసర్వతోఽతివిశఙ్కినామ్ ॥ ౩౨॥ రాజతశ్చోరతశ్శత్రోస్స్వజనాత్పశుపక్షితః । అర్థిభ్యఃకాలతస్స్వస్మాన్నిత్యంప్రాణార్థవద్భయమ్ ॥ ౩౩ ॥శోకమోహభయక్రోధరాగక్లైబ్యశ్రమాదయః । యన్మూలాస్స్యుర్నృణాంజహ్యాత్స్పృహాంప్రాణార్థయోర్బుధః ॥ ౩౪ ॥మధుకారమహాసర్పౌలోకేఽస్మిన్నోగురూత్తమౌ।వైరాగ్యంపరితోషంచప్రాప్తాయచ్ఛిక్షయావయమ్ ॥ ౩౫ ॥ విరాగస్సర్వకామేభ్యశ్శిక్షితోమేమధువ్రతాత్ ।కృచ్ఛ్రాప్తంమధువద్విత్తంహత్వాప్యన్యో హరేత్పతిమ్ ॥ ౩౬ ॥ అనీహఃపరితుష్టాత్మాయదృచ్ఛోపనతాదహమ్ । నోచేచ్ఛయేబహ్వహానిమహాహిరివసత్త్వవాన్ ॥ ౩౭॥క్వచిదల్పంక్వచిద్భూరిభుఞ్జేఽన్నంస్వాద్వస్వా

గవాశ్వాదిభ్యఃపశుభ్యః , సస్యాదిభక్షణార్థంప్రవృత్తేభ్యః,కాలతః-స్వస్మాత్ దానభోగయోఃప్రవృత్తాత్స్వస్మాచ్చ-ప్రాణార్థతుల్యమర్థంచైషామస్తీతితథా, తేషాం నిత్యం, భయ,మనువర్తతే ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ నకేవలంభయమేవ - అపితు,శోకమోహభయాదయః-సర్వేయన్మూలాఃయాప్రాణార్థావేవ-మూలం- ఏషాం-తే-నృణాం-స్యుఃభవేయుః,తస్మా,ద్బుధః హేయోపాదేయవివేకవాన్,తయోఃప్రాణార్థయోః,స్పృహాంజహ్యాత్త్యజేత్ ✽॥౩౪॥✽ యదుపదేశాత్త్వమీదృశనివృత్తిధర్మమాశ్రితోఽసీత్యత్రాహ॥ మధుకారేతి ॥ అస్మిన్లోకే-నౌ-అస్మాకం-గురుశ్రేష్ఠౌ-మధుకారమహాసర్పౌ మధుమక్షికాఅజగరావేవేదృశధర్మశిక్షకౌ-తదేవాహ - యయోర్మధుకారమహాసర్పయోః-శిక్షయావృత్తిపర్యాలోచనయా,వయం , వైరాగ్యం-పరితోషందైవాలబ్ధాత్సంతోషంచ-ప్రాప్తాః-తత్రమధుకారాద్వైరాగ్య,మహాసర్పాత్పరితోషంచ-ప్రాప్తాఇత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ఏతదుభయంవివృణోతి॥విరాగఇతిద్వాభ్యాం ॥ తావత్సర్వేభ్యఃకామేభ్యోవిరాగో,మయా,మధువ్రతాన్మధుమక్షికాతఃశిక్షితః, తచ్ఛిక్షయామమవైరాగ్యోదయఇత్యర్థః-కింతచ్ఛిక్షితం,తదాహ-యథా,మధువ్రతైః-రితస్తతఃపుష్పేభ్య , ఆనీయ-క్వచిన్నివేశితం-మధు-తత్స్వామినోమధువ్రతాన్,హత్వాఽన్యోహరతి-తథా-మధువద్దుఃఖేనార్జితంధన-మన్యః,పతింధనస్యపతిం-హత్వా , హరేదిత్యేతన్మధువ్రతాచ్ఛిక్షితమిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ అజగరాచ్ఛిక్షితమాహ॥అనీహఇతి॥మహాహిరివా-హ-మనీహఃనిర్వ్యాపారః - యదృచ్ఛోపనతాద్దైవాల్లబ్ధాన్నాదేః ,పరితుష్టాత్మాసంతుష్టచిత్తః , నోచేద్యదృచ్ఛోపనతంనచే-త్సత్త్వవాన్ధైర్యవాన్బహూన్యహాని-శయేశయానోఽస్మి ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ హీనత్వేహేతుత్వేనయదృచ్ఛయాప్రాప్తాత్పరితోషంప్రపఞ్చయతి ॥ క్వచిదల్పమితిషడ్భిః ॥ క్వచిత్కదాచి-దల్పం - కదాచిచ్చ,

భూరిబహు-క్వచిచ్చ , సాధు-క్వచిచ్చ ,అసాధ్వసమీచీనమమృష్టం-క్వచిచ్చ,గుణవద్రసవత్-కదాచి-న్నిర్గుణం,కదాచిచ్ఛ్రద్ధయాఽఽనీతం-కదాచి-నిన్దాపూర్వకమానీతంవాఽన్నాదికం-భుఞ్జేఽద్మి - కదాచి,ద్దివా-నక్తంచ - యదృచ్ఛయాప్రాప్తం,భుఞ్జే ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ఏవంవస్త్రమపి-దుకూలాద్యన్యతమ-మన్యద్వా , దైవాల్లబ్ధం ,వసేఆచ్ఛాదయామి-పరిదధేచ-చీరం-జీర్ణవస్త్రంచ,ఏవం-దిష్టభుక్ప్రారబ్ధభు-క్సంతుష్టచిత్తశ్చాహమ్ ॥ ౪౦ ॥ క్వచి ద్భూపృష్ఠఏవ-క్వచిచ్చ , తృణాదిషు-శయే-క్వచిచ్చప్రాసాదోపరిపర్యఙ్కే-తత్రాపికశిపౌవా-తస్యదౌర్లభ్యేశఙ్కాంనిరాహ-పరేచ్ఛయేతి,ఇదముత్తరత్రాప్యనుషఞ్జనీయమ్ ॥ ౪౧ ॥ స్నాతమనులిప్తంచ స్రగేనేనచా- ఙ్గం , యస్య,శోభనం-వాసోవస్త్రం,యస్య,సః,స్రగ్భి,రలంకృతః-రథాదిభిర్యానైః,శ్చరేసంచరే-క్వచిచ్చ,దిగ్వాసాదిగమ్బరో,గ్రహవచ్చరే- హేవిభో ॥౪౨॥ నచమానావమానాదికర్తృషుమమవైషమ్యమిత్యాహ॥ నేతి॥స్వభావతఏవ-విషమఞ్జనం స్తుతినిన్దయోఃకర్తారం,నస్తౌమినని న్దేచ-కింతు-తేషాంజనానాం-సర్వేషాం , శ్రేయఃధర్మాదిరూపం , ఉతఅపిచ-మహాత్మనిభగవతైక్యే,కాత్స్న్యమేకచిత్తత్వంచా-శాసేప్రార్థయే ॥ ౪౩ ॥ ఇత్థమస్యాప్యవస్థితావుపాయమాహ॥వికల్పమితి ॥ వికల్పంజాతిరూపాదివికల్పం ,చిత్తేమనోవ్యాపారే-జుహుయాత్ప్రలీనంభావయేత్-తచ్చిత్త- మర్థవిభ్రమే దేహాత్మభ్రమహేతౌమనసి-మనశ్చవైకారికేసాత్వికాహంకారే-తంచవైకారికం - మాయాయాంమూలప్రకృతౌజుహుయాత్-సర్వత్రహోమోనామలయానుసంధానరూపః ॥ ౪౪ ॥ తాంచమాయాం-మాత్మానుభూతౌ - జుహుయాత్-తతస్సత్యం స్వాత్మశరీరకంపరమా

భువా । క్వచిద్భూరిగుణోపేతంగుణహీనముతక్వచిత్ ॥ ౩౮ ॥ శ్రద్ధయోపహృతంక్వాపి కదాచిన్మానవర్జితమ్ । భుఞ్జేభుఞ్జేఽథకస్మింశ్చిద్దివానక్తంయదృచ్ఛయా ॥ ౩౯ ॥ క్షౌమందుకూలమజినంచీరంవల్కలమేవ వా । వసేఽన్యదపిసంప్రాప్తందిష్టభుక్తుష్టధీరహమ్ ॥౪౦॥ క్వచిచ్ఛయేధరోపస్థేతృణపర్ణాశ్మభస్మసు। క్వచిత్ప్రాసాదపర్యఙ్కేకశిపౌవాపరేచ్ఛయా ॥ ౪౧॥ క్వచిత్స్నాతోఽనులిప్తాఙ్గస్సువాసాస్స్రగలంకృతః।రథేభాశ్వైశ్చరేక్వాపిదిగ్వాసాగ్రహవద్విభో ॥ ౪౨ ॥ నాహంనిన్దేనచస్తౌమిస్వభావవిషమంజనమ్। ఏతేషాంశ్రేయఆశాసఉతైకాత్మ్యంమహాత్మని ॥ ౪౩ ॥ వికల్పంజుహుయాచ్చిత్తేతంమనస్యర్థవిభ్రమే।మనోవైకారికేహుత్వాతన్మాయాయాంజుహోత్యను ॥ ౪౪ ॥ ఆత్మానుభూతౌతాంమాయాంజుహుయాత్సత్యదృఙ్మునిః। తతోనిరీహోవిరమేత్స్వానుభూత్యాత్మనిస్థితః ॥ ౪౫ ॥ స్వాత్మవృత్తంమయేత్థంతేసుగుప్తమపివర్ణితమ్ । వ్యపేతంలోకశాస్త్రాభ్యాంభవాన్హిభగవత్పరః ॥ ౪౬ ॥ శ్రీనారదఉవాచ॥ ధర్మంపారమహంస్యంవైమునేశ్శ్రుత్వాసురేశ్వరః।పూజయిత్వాతతఃప్రీతఆమన్త్ర్యప్రయయౌగృహమ్॥౪౭॥ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,త్రయోదశోఽధ్యాయః॥ యుధిష్ఠిరఉవాచ॥గృహస్థఏతాంపదవీంవిధినాయేనచాఞ్జసా । యాయాద్దేవఋషేబ్రూహిమాదృశోగృహమూఢధీః ॥ ౧ ॥ నారదఉవాచ॥సాధుపృష్టంమహారాజలోకాన్నాథ్వనుగృహ్ణతా।ఏతత్తుభ్యంప్రవక్ష్యామి

త్మానంపశ్యతీతిసత్యదృక్-మునిస్తన్మననశీలః ,నిరీహోనిశ్చేష్టః- స్వానుభూత్యాత్మనిపరమాత్మాత్మకేపరిశుద్ధజీవస్వరూపే , స్థితఃతదనుసంధానపరః-విరమేత్ప్రారబ్ధావసానేకళేబరాద్విరమేత్ ॥ ౪౫ ॥ ఉక్తంస్వవృత్తముపసంహరతి॥స్వాత్మవృత్తమితి॥ ఇత్థం-మయా-గుప్తమపి,స్వాత్మనోమమ,వృత్తం,మన్దదృష్ట్యా,లోకశాస్త్రాభ్యాం-వ్యపేతం-నతుతత్త్వదృష్ట్యా-వ్యపేతంబహిర్భూతం,తేతుభ్యం,ముపవర్ణితం-హియస్మాద్భవాన్,భగవత్పరోఽతో-గుప్తమపివృత్తముపవర్ణితమిత్యర్థః ॥ ౪౬ ॥ ఏవం-మునినోపవర్ణితం - పారమహంస్యంతుర్యాశ్రమనిష్ఠానామనుగుణం,శ్రుత్వా,అసురేశ్వరఃప్రహ్లాదః - తంప్రీతస్సన్-పూజఇత్వాఆమన్త్ర్యానుజ్ఞాప్య, స్వగృహంప్రతి-యయౌ ॥౪౭॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంసప్తమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః ।

ఏవమాశ్రమత్రయధర్మాన్ శ్రుత్వా గృహస్థాశ్రమధర్మాన్ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి యుధిష్ఠిరః॥ గృహస్థ ఇతి ॥ హేదేవఋషే,గృహేష్వేవమూఢాధీర్యస్య,గృహాసక్తచిత్తో- మాదృశోగృహస్థాశ్రమస్థః,పుమాన్,యేనవిధినా, ఏతాంపదవీంతుర్యాశ్రమిగమ్యాంపదవీం,ముక్తిమిత్యర్థః-యాయాత్ప్రాప్నుయాత్- తం-విధం-బ్రూహి ॥ ౧ ॥ ఏవమాపృష్టగార్హస్థ్యశేషస్తోదేవర్షిః ప్రశ్నమభినన్దన్ తాన్ధర్మాన్ వక్తుంప్రతిజానీతే॥సాధ్వితి॥ హేమహారాజ , జానతాఽపి - త్వయా-లోకాన్నాథుయథాతథా- అనుగృహ్ణతా - సాధు-పృష్టం-ఏతత్తవత్పృష్టంగార్హస్థ్యవ్రత-మహం - తుభ్యం-ప్రవక్ష్యామి-యతః కర్మణాఃమయావక్ష్యమాణాద్గార్హస్థ్యధర్మా- త్కర్మణాంముక్తిప్రతిబన్ధకానాంపుణ్యపాపాత్మకానాం,నిరాసద్వారా,

నైష్కర్మ్యం జ్ఞానయోగలాభో-భవేత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ ఏవం ప్రతిజ్ఞాయ గార్హస్థ్యధర్మానాహ॥ గృహేష్విత్యాదినాఽధ్యాయావధ
ధ్యాయసమాప్తి॥ యద్యపి ప్రథమాశ్రమధర్మకథనానన్తరమేవైతదాశ్రమధర్మవర్ణనం యుక్తం - క్రమప్రాప్తత్వాత్-త
థాఽపి గార్హస్థ్యధర్మాణాం బాహుల్యాన్మహతా ప్రబన్ధేన వర్ణనీయత్వాదాశ్రమాన్తరధర్మవర్ణనానన్తరం తేకథ్యన్తే-
క్రమానాదరాద్వా - అత్ర కేచిద్వదన్తి - మోక్షాన్తరఙ్గత్వేన ప్రథమం వనస్థయతిధర్మానభిధాయ పశ్చాద్గృహస్థధర్మానభిద
ధాతీతి-తన్మన్దం ,, అతస్త్వతరజ్జ్యాయోలిఙ్గాచ్చ ,, ఇతి శారీరకన్యాయేన బ్రహ్మవిద్యానుగ్రాహకాల్పధర్మాశ్రమాన్తరా
పేక్షయా తదనుగ్రాహకబహుధర్మకగార్హస్థ్యస్యైవాన్తరఙ్గత్వా-దతో యథోక్త ఏవాశయః- హే రాజన్ -గృహేష్వవస్థి
తః గృహస్థాశ్రమస్థః - గృహోచితాః ఆశ్రమానుగుణాః - క్రియాః కర్మాణి సంధ్యోపాసనపఞ్చమహాయజ్ఞాదీన్యావశ్యకా
ని-సాక్షా-ద్వాసుదేవార్పణం యథా భవతి తథా- కుర్వన్-ఫలసఙ్గకర్తృత్వత్యాగపూర్వకం కుర్వన్ - మహామునీనుపాసీత
భగవద్గుణమననశీలాన్మహాభాగవతానుపాసీత ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ కథంభూతః-తేభ్యో - భగవతః, అవతారకథామృత-మభీక్ష్ణం
పునః పున - ర్యథాకాలమావశ్యకధర్మానుష్ఠానావశేషితం కాల - ముపశాన్తజనైస్సహాతైః - శ్రద్ధాపూర్వకం - శృ
ణ్వన్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం-సతాం-సఙ్గా-ద్దేహదారపుత్రాదిషు-శనకైః-స్సఙ్గం-విముఞ్చేత - తేష్వహం మమ తాద్యభిమానం
త్యజేత్ - ఏవం - ముచ్యమానేషూక్తాభిమానావిషయేషు- సత్సు - దేహాదిషు, స్వప్నవదుత్థితః యథా స్వప్నే తద్విషయేషు
త్రాదౌ తస్మాదుత్థితస్తత్కాలమాత్రానుభావ్యతాం మన్యతే, తథా, దేహే చ, గేహే చ, చశబ్దాద్దారాదిషు చ, పణ్డితః అ
స్థిరత్వాపురుషార్థజ్ఞానవాన్, తత్ర దేహాదౌ, స్వయం విరక్తోఽపి, రక్తవదాసక్తవ, ద్యావదర్థం ప్రాణధారణాపేక్షితమ
ర్థ, ముపాసీనః స్వీకుర్వన్, నృలోకే నరశరీరే, నరతాం, న్యసేదనుసందధీత, నరత్వాదికం దేహగతం పశ్యేత్, నత్వా

నైష్కర్మ్యం కర్మణో యతః ॥ ౨ ॥ గృహేష్వవస్థితో రాజన్ క్రియాః కుర్వన్గృహోచితాః। వాసుదేవార్పణం
సాక్షాదుపాసీత మహామునీన్ ॥ ౩ ॥ శృణ్వన్భగవతోఽభీక్ష్ణమవతారకథామృతమ్ । శ్రద్దధానో యథాకాల
ముపశాన్తజనావృతః ॥ ౪ ॥ సత్సఙ్గాచ్ఛనకైస్సఙ్గమాత్మజాయాత్మజాదిషు। విముఞ్చేన్ముచ్యమానేషు స్వయం
స్వప్నవదుత్థితః ॥ ౫ ॥ యావదర్థముపాసీనో దేహే గేహే చ పణ్డితః। విరక్తో రక్తవత్తత్ర నృలోకే నరతాం న్య
సేత్ ॥ ౬ ॥ జ్ఞాతయః పితరౌ పుత్రా భ్రాతరస్సుహృదః పరే। యద్వదన్తి యదిచ్ఛన్తి చానుమోదేత నిర్మమః॥ ౭ ॥
దివ్యం భౌమం చాన్తరిక్షం విత్తమచ్యుతనిర్మితమ్। తత్సర్వముపయుఞ్జాన ఏతత్కుర్యాత్స్వతో బుధః॥ ౮ ॥ యా
వద్భ్రియేత జఠరం తావత్స్వత్వం హి దేహినామ్ । అధికం యోఽభిమన్యేత స స్తేనో దణ్డమర్హతి ॥ ౯ ॥ మృగో
ష్ట్రఖరమర్కాఖుసరీసృపఖగమక్షికాః। ఆత్మనః పుత్రవత్పశ్యేత్తైరేషామన్తరం కియత్ ॥ ౧౦ ॥ త్రివర్గం నా

త్మన్యనుసందధీతేత్యర్థః ❁ ॥ ౫॥౬॥ ❁ జ్ఞాత్యాదయ, స్తేభ్యోఽన్యే చ, య, ద్వదన్తి యచ్చేచ్ఛన్తి, తత్త-త్స్వయం, నిర్మమః
మమకారరహితో, మోదేత అనుమోదేత ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ యావదర్థపరిగ్రహ ఇత్యేతదేవ వివృణోతి ॥ యద్య, ద్భగవతా, నిర్మి
తం ప్రాపితం, దివ్యాదిభేదభిన్నం విత్తం-తత్ర-దివ్యం విత్తం వృష్ట్యాదిభిర్జాతం ధాన్యాది - భౌమం భూమ్యాం జాతం సువర్ణా
దిరూపం-అన్తరిక్షమకస్మాదేవ ప్రాప్తం-యద్వా - దివ్యం విత్తం స్వర్గలోకాది-అన్తరిక్షం వర్షం, భౌమం తృణాది-తద్వి
తత్సర్వ-ముపయుఞ్జానో వినియుఞ్జానః-అబుధః అవివేకీ చే-త్స్వతః స్వత్వేన- కుర్యాత్ -అబుధశ్చేత్తదేతత్సర్వం స్వత్వేనా
భిమన్యేతేత్యర్థః, యద్వా, బుధ ఇత్యేవచ్ఛేదః వివేకీ, తత్సర్వ-ముపయుఞ్జానః- ఏతద్యథోపయుక్తం, స్వతః కుర్యాత్ స్వత్వే
న స్వీకుర్యాత్-దేహధారణమాత్రోపయుక్తమేవ స్వీకుర్యాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అధికం న స్వీకుర్యాదిత్యభిప్రాయన్న తస్మిన్
స్వత్వాభిమానం కుర్యాదిత్యాహ॥ యావదితి॥ యస్మా - ద్యావ-జ్జఠరముదరం - భ్రియేత పూర్యేత-తావదేవ-స్వత్వం-దేహి
నాం- ఉదరభరణోపయుక్త ఏవ హి విత్తే దేహినాం స్వత్వాభిమాన ఇత్యర్థః - యోఽధికమపి - స్వత్వేనా-భిమన్యేత-స పు
మాన్, స్తేనః చోర ఏవ-యత ఏవం - తతో, దణ్డమేవార్హతి - ఇహ దణ్డాభావేఽప్యముత్ర దణ్డమర్హత్యేవ, యద్వా సంసృతి
రూపం దణ్డమర్హతీతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ యతోఽధికే స్వత్వాభిమానో దణ్డహేతు, రత ఏవ, తద్భక్షణే ప్రవృత్తాన్, మృగో
ష్ట్రాదీ-నాత్మనః స్వస్య- పుత్రవత్పశ్యేత్ పుత్రానివ మన్యేత, న తు నిగృహ్ణీయాదిత్యర్థః, తథా హి, తైః పుత్రైస్సహ, ఏషాం
మృగాదీనాం, కియదన్తరం, న కించిదప్యన్తరమస్తి, న కించిదపి తారతమ్యమస్తీత్యర్థః, తత్ర, మృగాశ్శునకమార్జారాదయః
మర్కో-మర్కటః, ఆఖుర్మూషకః, సరీసృపా అన్యే సర్పణస్వభావా జన్తవః, విమక్షికాః, విశబ్దః పాదపూరణార్థః, విశిష్టమక్షి
కా ఇతి వా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ వివృతమర్థముపసంహరతి॥ త్రివర్గేతి॥ స్వయం గృహస్థోఽపి, అనేన తదుపయుక్తవర్గత్రయనిష్ఠతా

సూచ్యతే, అతికృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన, త్రివర్గం ధర్మార్థకామాన్నభజేత న సేవేత, దైవాత్ప్రాప్తైరేవ తుష్యేదిత్యర్థః. తదేవాహ, యావత్, దైవేన, దేశకాలానుగుణ్యేన, ప్రాపితం, తదేవ, యథోపయుక్తం, భజేత్ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ ధర్మాన్తరమాహ॥ శ్వానశ్చ, ఘా అఘపాపాత్మానశ్చ, అన్తావసాయినశ్చణ్డాలాదయశ్చ, తాన్, అభివ్యాప్య, తేభ్యః - యథోచితం, కామాన్ సంవిభజేత్, యథాశక్తి తదపేక్షితాన్నాదీన్ దద్యాదిత్యర్థః - సఙ్గమాత్మజాయాసుతాదిషు విముఞ్చేదిత్యుక్తం, జాయాసఙ్గత్యాగముపపాదయతి॥ అపీతి॥ ఆత్మనః స్వస్య, దారాన్ భార్యామేకామపి, జహ్యాత్ తస్యాం స్వత్వాభిమానం త్యజేదిత్యర్థః, ఏతదేవ వక్తుం తావత్తస్యా దుస్త్యజత్వమాహ ॥ యతో యస్యాం భార్యాయాం - నృణాం, స్వత్వగ్రహః మమైవేయమిత్యాగ్రహః ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ యదర్థే యద్భార్యార్థం స్వకీయాన్, ప్రాణాన్, పితరం, గురుం వా, హన్యాత్, ఏవం దుస్త్యజా భార్యేత్యుక్తం, ఏవంభూతాయాం, తస్యాం, స్త్రియాం భార్యాయాం - స్వత్వం జహ్యాత్ స్వత్వాభిమానం న కుర్యాదిత్యర్థః - యః పుమాన్ - నేవం జహ్యాత్ - తేన పుంసా - అజితః కైరప్యజితః పరమాత్మా - జితో భవతి ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ కథమేవం తస్యాం స్వత్వాభిమానస్త్యక్తుం శక్యః - తత్త్వవిచారణేత్యాహ॥ క్రిమితి ॥ క్రిమివిడ్భస్మసు - నిష్ఠా పర్యవసానమన్తో యస్య - తదిదం కళేబరం - క్వ - తదీయా దేహార్థా - రతిర్యస్యాః - సా - భార్యా - క్వ - నభశ్ఛదః ఆకాశస్యాపిచ్ఛాదయితా - ఆకాశతుల్యో నిర్లేప ఇత్యర్థః - ఈదృశ ఆత్మా క్వ, ఇత్యేవం - తత్త్వవిచారేణ జహ్యాదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ యావదర్థపరిగ్రహ ఇతి దైవాల్లబ్ధేష్వపి ప్రాణమాత్రోపయుక్తాన్నాదిపరిగ్రహ ఉక్తః, ఇదానీం తైరపి యజ్ఞావశిష్టైర్దేవాత్మనో వృత్తిం కల్పయేదిత్యాహ ॥ సిద్ధైరితి॥ సిద్ధైః దైవాల్లబ్ధైః యజ్ఞావశిష్టైః పఞ్చమహాయజ్ఞాదిభిరవశేషితైరేవార్థైః అన్నాదిభి - రాత్మనస్స్వస్య - వృత్తిం ప్రాణ

తికృచ్ఛ్రేణ భజేత గృహమేధ్యపి। యథా దేశం యథా కాలం యావద్దైవోపపాదితమ్॥ ౧౧॥ ఆశ్వాఘాన్తావసాయిభ్యః కామాన్ సంవిభజేద్యథా। అప్యేకామాత్మనో దారాన్నృణాం స్వత్వగ్రహో యతః॥ ౧౨ ॥ జహ్యాద్యదర్థే స్వాన్ ప్రాణాన్ హన్యాద్వా పితరం గురుమ్ । తస్యాం స్వత్వం స్త్రియాం జహ్యాద్యస్తేన హ్యజితో జితః ॥ ౧౩ ॥ క్రిమివిడ్భస్మనిష్ఠాన్తం క్వేదం తుచ్ఛం కళేబరమ్। క్వ తదీయరతిర్భార్యా క్వాయమాత్మా నభశ్ఛదః॥ సిద్ధైర్యజ్ఞావశిష్టార్థైః కల్పయేద్వృత్తిమాత్మనః। శేషే స్వత్వం త్యజన్ ప్రాజ్ఞః పదవీం మహతామియాత్॥ ౧౫॥ దేవానృషీన్నృభూతాని పితౄనాత్మానమన్వహమ్। స్వవృత్త్యాగతవిత్తేన యజేత పురుషం పృథక్ ॥ ౧౬॥ యర్హ్యాత్మనోఽధికారాద్యాః సర్వాః స్యుర్యజ్ఞసంపదః। వైతానికేన విధినా అగ్నిహోత్రాదినా యజేత్॥ న హ్యగ్నిముఖతోఽయం వై భగవాన్ సర్వయజ్ఞభుక్। ఇజ్యేత హవిషా రాజన్ యథా విప్రముఖే హుతైః॥ ౧౮॥ తస్మాద్బ్రాహ్మణదేవేషు మర్త్యాదిషు యథార్హతః । తైస్తైః కామైర్యజస్వైనం క్షేత్రజ్ఞం ✽ బ్రాహ్మణాననను ॥ ౧౯ ॥ కుర్యాదపరపక్షీయం మాసి ప్రౌష్ఠపదే ద్విజః। శ్రాద్ధం పిత్రోర్యథావిత్తం తద్బన్ధూనాం చ విత్త

ధారణరూపాం, కల్పయేత్ - శేషే యజ్ఞాద్యనుపయుక్తే స్వవృత్త్యనుపయుక్తే చ, దైవాల్లబ్ధేఽప్యర్థే, స్వత్వాభిమానం, త్యజేత్, ప్రాజ్ఞః ఏవంవిధజ్ఞానవాన్ - మహతాం పదవీం మహద్భిర్గమ్యాం ముక్తిరూపాం పదవీం - ప్రాప్నుయాత్ ✽ ॥ ౧౫॥ ✽ ఏతద్వివృణ్వన్నాహ ॥ దేవా - నృషీన్, నౄన్మనుష్యాన్, భూతాని - పితౄంశ్చ మహాయజ్ఞదేవతాః, ఆత్మానం చ, స్వవృత్త్యా యాజనాధ్యాపనాదిపూర్వోక్తవృత్త్యా - ఆగతేనార్జితేన, విత్తేనాన్వహమహరహః పృథక్పురుష దేవాద్యన్తరాత్మానం పరమపురుషం, యజేత ఏకమేవ పరమపురుషం దేవాదిశరీరభేదేనాన్తరాత్మత్వేనావస్థితమారాధయేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ కించ, యర్హి యదా, ఆత్మనస్స్వస్య, అధికారః, అర్థీ సమర్థో విద్వాంశ్చేత్యుక్తోఽధికారస్స్యాత్, తదా సర్వా యజ్ఞసంపద, స్స్యురేవ, యథాధికారం సన్త్వి యజ్ఞాః కర్తవ్యా ఏవేత్యర్థః, వితానో యజ్ఞ గ్రన్థః శ్రౌతకల్పసూత్రాదిరూపః తదుక్తేన, విధినా - అగ్నిహోత్రాదికర్మణా, పరమపురుషం, యజేత ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ అగ్నిముఖారాధనాద్విప్రముఖారాధనమతీవ భగవతస్తోషకృదిత్యాహ॥ నహీతి॥ హే రాజన్, విప్రముఖే, హుతైరన్నాదిభిర్యథా, అయం, సర్వయజ్ఞభుగ్భగవాన్, ఇజ్యేత ఆరాధ్యేత, న తథాఽగ్నిముఖతో హవిషాఽఽరాధ్యేత ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తస్మాత్, బ్రాహ్మణేషు చ, యథాశక్తి యథాయోగ్యం చ, తైస్తైః, కామైరన్నాదిభిః, బ్రాహ్మణాననం బ్రాహ్మణా ఏవ, ఆననం ముఖం - యస్య, తమేనం - క్షేత్రజ్ఞం పరమాత్మానం దేవాద్యవస్థజీవశరీరకం వా - యజస్వ ఆరాధయ - బ్రాహ్మణాన్ స్వతిపారే - బ్రాహ్మణేషు యజనానన్తరమన్యేషు మర్త్యాదిషు - యజస్వేత్యర్థః - యుధిష్ఠిరస్య గృహస్థత్వాత్తవాప్యేవమారాధనమవశ్యం కర్తవ్యమిత్యభిప్రాయేణ యజస్వేతి మధ్యమపురుషప్రయోగః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ కించ ప్రౌష్ఠపదే భాద్రపదే, మాసి - ద్విజస్త్రైవర్ణికో, ధనవాంశ్చేద్యథావిత్తం

విత్తానుసారేణ-పిత్రోర్భ్రాత్రాపిత్రో- స్తద్బన్ధూనాంచ - అపరపక్షీయం కృష్ణపక్షీయం- శ్రాద్ధం మహాలయాఖ్యం-కుర్యాత్ ❋॥౨౦॥ ❋కించాయనాదిషు కాలేషు , పిత్రో, శ్శ్రాద్ధం,కుర్యా-దిత్యన్వయః ,తత్ర ,యనం కర్కటకసంక్రాన్తిర్మకరసంక్రాన్తిశ్చ, మేషతులే విషువసంజ్ఞికే-తథాచవృద్ధవసిష్ఠః,,ఝషకర్కటసంక్రాన్తీ ద్వేతూదగ్దక్షిణాయనే-విషువేతుతులామేషే గోలమధ్యే తతోపరా,,ఇతి,కుహూర్నష్టేన్దుకలా-చన్ద్రాదిత్యయోరుపరాగో గ్రహః॥౨౧॥❋శుక్లపక్షే తృతీయాయాం అక్షతృతీయాయామిత్యర్థః-కార్తికేమాసిశుక్లపక్షే-నవమ్యాం- హేమన్తేశిశిరేచఋతౌ-చతసృష్వప్యష్టకాసుమార్గశీర్షాదిమాసచతుష్టయకృష్ణాష్టమీషు❋॥౨౨॥❋మాఘేమాసి, సితసప్తమ్యాం శుక్లసప్తమ్యాం-మఘానక్షత్రపౌర్ణమాస్యోస్సంయోగకాలేచ-సంపూర్ణచన్ద్రాపౌర్ణమాసీ రాకా, కలాహీనచన్ద్రాపౌర్ణమాసీ అనుమతీ - తాభ్యాం-యుక్తాని-యాని-మాసర్క్షాణి మాసనామప్రవృత్తినిమిత్తాని నక్షత్రాణి-తదుపలక్షితేషుచకాలేషు ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋యదా - ద్వాదశ్యా -మనూరాధా,శ్రవణ-ముత్తరాఫల్గునీ-ఉత్తరాషాఢా,ఉత్తరాభాద్రేతి , తిస్ర-ఉత్తరా,వా-స్యుః,ఆసుఉత్తరాసూక్తాసుతిసృషు ఏకాదశీవా - యదా - స్యా- త్తదాచ - జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్ జన్మనక్షత్రస్యశ్రవణనక్షత్రస్యవాయోగేనయుక్తః కాలః-తథాచ-యోగగ్రహణం సంబన్ధబాహుల్యజ్ఞాపనాయ ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋న కేవలం శ్రాద్ధస్యైవైతే కాలాః-కింతుధర్మమాత్రస్యేత్యాహ॥తఏత ఇతి ద్వాభ్యాం॥తఏతే అయనాదయః - నృణాం - శ్రేయసః శ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానస్య, యోగ్యాః, శ్రేయోవర్ధయన్తీతి తథా, తాదృశాః కాలాః,తస్మాత్సర్వాత్మనాకరణత్రయైక్యేన , ఏషుకాలేషు , శ్రేయః శ్రేయస్సాధనం

వాన్ ॥ ౨౦ ॥అయనే విషువే కుర్యాద్వ్యతీపాతే దినక్షయే। చన్ద్రాదిత్యోపరాగే చ ద్వాదశ్యాం శ్రవణేఽపి చ॥
తృతీయాయాం శుక్లపక్షే నవమ్యామథ కార్తికే। చతసృష్వప్యష్టకాసు హేమన్తే శిశిరే తథా ॥ ౨౨ ॥ మాఘే
చ సితసప్తమ్యాం మఘారాకాసమాగమే । రాకయా చానుమత్యా వా మాసర్క్షాణి యుతాన్యపి ॥ ౨౩ ॥ ద్వా
దశ్యామనూరాధా స్యాచ్ఛ్రవణస్తిస్ర ఉత్తరాః॥ తిసృష్వేకాదశీ వాఽసు జన్మర్క్షశ్రోణయోగయుక్॥౨౪॥
త ఏతే శ్రేయసః కాలా నృణాం శ్రేయోవివర్ధనాః । కుర్యాత్సర్వాత్మనైతేషు శ్రేయోఽమోఘం తదాయుషః॥
ఏషు స్నానం జపో హోమో వ్రతం దేవద్విజార్చనమ్। పితృదేవనృభూతేభ్యో యద్దత్తం తద్ధ్యనశ్వరమ్ ॥౨౬ ॥
సంస్కారకాలో జాయాయా అపత్యస్యాత్మనస్తథా। ప్రేతసంస్థా మృతాహశ్చ కర్మణ్యభ్యుదయే నృప॥౨౭॥
అథ దేశాన్ప్రవక్ష్యామి ధర్మాదిశ్రేయ ఆవహాన్ । స వై పుణ్యతమో దేశః సత్పాత్రం యత్ర లభ్యతే ॥ ౨౮ ॥ బి
మ్బం భగవతో యత్ర సర్వమేతచ్చరాచరమ్ । యత్ర హ బ్రాహ్మణకులం తపోవిద్యాదయాన్వితమ్ ॥ యత్ర య
త్ర హరేరర్చా స దేశః శ్రేయసాం పదమ్ ॥ ౨౯ ॥ యత్ర గఙ్గాదయో నద్యః పురాణేషు చ విశ్రుతాః। సరాంసి పు
ష్కరాదీని క్షేత్రాణ్యర్హాశ్రితాన్యుత ॥ ౩౦ ॥ కురుక్షేత్రం గయశిరః ప్రయాగః పులహాశ్రమః । నైమిశం ఫా

వక్ష్యమాణం స్నానాదిక-మనుతిష్ఠేత్,తదేవహ్య-యుషః-అమోఘమమోఘత్వం సాఫల్యమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ఏషుకాలేషు-కృతం , య-జ్జపాదికం , యచ్చ , పిత్రాద్యుద్దేశేనదత్తం,భావేక్తః,దానంచ , తద్ధి, అనశ్వరమక్షయ్యఫలసాధనమ్ ❋ ॥౨౬ ॥ ❋కించ, హేనృప-జాయాపత్యాత్మనాం-సంస్కారకాలే-తత్ర,జాయాయాస్సంస్కారః పుంసవనాదిః-అపత్యస్యసంస్కారో జాతకర్మాదిః , ఆత్మనస్స్వస్య ,సంస్కారో యజ్ఞదీక్షాదిః , ఏతేషాం-కాలేషు,యదా-ప్రేతస్య, సంస్థా దహనాదికర్మ,మృతాహశ్చ,తదా, అభ్యస్మిన్ అభ్యుదయార్థేకర్మణి , కృతం,స్నానాదిక-మనశ్వర,మితిపూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ఏవం శ్రేయస్కరాః కాలాఉక్తాః-అథ దేశాన్వక్తుం ప్రతిజానీతే॥అథేతి॥కర్మాదిశ్రేయస,ఆవహానాధాయకాన్-దేశాన్ ప్రవక్ష్యామి , తావదయం ముఖ్యోదేశః శ్రేయస్కరఇత్యాహ ॥ సఇతి॥యత్రదేశే-సత్పాత్రం-లభ్యతే ❋ ॥౨౮ ॥ ❋యత్రయస్మిన్-సర్వ,మేత-చ్చరాచర-మాధేయతయానియామ్యతయాచా- స్తి-తస్యభగవతో,బిమ్బం,యత్రచదేశే,వర్తతే॥ యత్రచదేశే , తపోవిద్యాదయాభి,ర్యుక్తం,బ్రాహ్మణకులం వర్తతే-యత్రయత్రదేశే,హరేర్భగవతోఽర్చాపూజా,ప్రవర్తతే , స, సర్వోఽపిదేశః , పుణ్యతమః - శ్రేయసాం పదం శ్రేయస్సాధనధర్మానుష్ఠానయోగ్యం స్థానమ్ ❋ ॥౨౯ ॥ ❋కించ-యత్రయేషు దేశేషు-పురాణేషుప్రసిద్ధా.గఙ్గాదయోనద్యః,సన్తి-తథాపుష్కరప్రభృతీనిసరాంసిచ-సన్తిఉతకించ-యానిచార్హాశ్రితానిమహాత్మభిరధిష్ఠితాని-క్షేత్రాణి ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋తాన్యేవ ప్రదర్శయతి॥కురుక్షేత్రమితి॥యద్వా - కురుక్షేత్రాదివ్యతిరిక్తక్షేత్రాభిప్రాయేణోక్తమర్హాశ్రితానీతి-గయస్యాసురస్య-శిర- స్తత్పతనస్థానం,గయేత్యర్థః-ప్రయాగః గఙ్గాయమునయోస్సంగమస్థానం - పులహాశ్రమః సాలగ్రామక్షేత్రం-ఫల్గునీనదీ గయాయామేవ - తద్ధ్యా

నం ఫాల్గునం - సేతూ రామసేతుః - ప్రభాసః ప్రత్యక్సరస్వతీసంగమస్థానం - కుశస్థలీ ద్వారవతీ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ పమ్పా పమ్పా తటం - బిన్దుసరః కర్దమాశ్రమః - నారాయణాశ్రమో బదరికాశ్రమః - నన్దా అలకనన్దా తటం - సీతారామయోరాశ్రమశ్చిత్రకూటాదిః - ఏతత్ప్రభృతయః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తథా - హే రాజన్, మహేన్ద్రమలయాదయః సర్వే కులగిరయశ్చ - తథా యే హరేరర్చాస్థిరా పూజాప్రతిమా వా తయా - ఆశ్రితాః అధిష్ఠితాః, స్త ఏతే - సర్వే, పుణ్యతమాః, దేశాః బిమ్బం భగవతో యత్ర తే తి సాలగ్రామశిలాద్యర్చన దేశ ఉక్తః, అత్ర తు వెంకటాద్రిస్థానాదీన్యుచ్యన్త ఇత్యపౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ శ్రేయస్కామః పుమానభీక్ష్ణశః పునః పునః, ఏతాన్, దేశాన్, నితరాం, సేవేత - పుంసాం - యత్ఫలసాధనత్వే - యో - ధర్మః - ఉదితో విహితః - స - ఏషు దేశేషు - కృతస్సహస్రగుణమధికస్య ఫలస్యోదయో యస్మాత్తాదృశో - భవేత్ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ఏవం దేశకాలావుక్త్వా॥ అథ పాత్రమాహ ॥ పాత్రం త్విత్యాదినా ॥ హే ఉర్వీశ, పాత్రవిత్తమైః సత్పాత్రయాథాత్మ్యవిద్భిః కవిభిః, హరిః, ఏక ఏవ, పాత్రం - నిరుక్తం - హరిరేక ఏవ సత్పాత్రమితి నిర్ణీతమిత్యర్థః, పాత్రం పూజ్యం సమర్హణీయం వస్తు - హరిం విశినష్టి - ఏతచ్చరాచరాత్మకం జగత్, యన్మయం యద్ధర్మప్రచురం, అనేన తత్సమర్హణేన సర్వసమర్హణా భవన్తీతి సూచితమ్ ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ హరేరేవ పాత్రత్వం, యతో రాజసూయేఽధునా త్వయైవ దృష్టమిత్యాహ ॥ దేవర్ష్యర్హత్సు ॥ హే రాజన్ - దేవేషు - ఋషిషు, అర్హత్సు అపి యోగాదిసిద్ధేషు - బ్రహ్మాదిషు సనకాదిష్వపి - సత్సు, తత్ర త్వదీయ రాజసూయే - యద్యస్మాత్ - దచ్యుత ఏవాగ్రపూజాయాం - పాత్రతయా, మతః జ్ఞాతః ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ హరేస్సమర్హణేన సర్వేషామర్హణం కృతప్రాయమిత్యాహ ॥ జీవేతి ॥ జీవరాశిభిః - ఆకీర్ణః వ్యాప్తః, బ్రహ్మాణ్డకోశ ఏవ - ద్రుమః, మహాన్, అఙ్ఘ్రిపః వృక్షః, తస్య, మూలత్వాత్కారణత్వాత్, అచ్యుతస్య, ఇజ్యా ఆరాధనం, సర్వేషాం, జీవాత్మనాం తర్పణం తృప్తికరం, యథా 'అఙ్ఘ్రిపస్య మూలేఽర్పితం

ల్గునం సేతుః ప్రభాసోఽథ కుశస్థలీ ॥ ౩౧ ॥ వారాణసీ మధుపురీ పమ్పా బిన్దుసరస్తథా। నారాయణాశ్రమో నన్దా సీతారామాశ్రమాదయః॥ ౩౨ ॥ సర్వే కులాచలా రాజన్ మహేన్ద్రమలయాదయః। ఏతే పుణ్యతమా దేశా హరేరర్చాశ్రితాశ్చ యే॥ ౩౩ ॥ ఏతాన్దేశాన్నిషేవేత శ్రేయస్కామో హ్యభీక్ష్ణశః। ధర్మో హ్యత్రేహితః పుంసాం సహస్రాధిఫలోదయః ॥ ౩౪ ॥ పాత్రం తత్ర నిరుక్తం వై కవిభిః పాత్రవిత్తమైః। హరిరేవైక ఉర్వీశ యన్మయం సచరాచరమ్॥ ౩౫ ॥ దేవర్ష్యర్హత్సు సత్సు వై తత్ర బ్రహ్మాత్మజాదిషు। రాజన్యదగ్రపూజాయాం మతః పాత్రతయాఽచ్యుతః॥ ౩౬ ॥ జీవరాశిభిరాకీర్ణ అణ్డకోశాఙ్ఘ్రిపో మహాన్। తన్మూలత్వాదచ్యుతేజ్యా సర్వజీవాత్మతర్పణమ్ ॥ ౩౭ ॥ పురాణ్యనేన సృష్టాని నృతిర్యగృషిదేవతాః। శేతే జీవేన రూపేణ పురేషు పురుషో హ్యసౌ ॥ ౩౮ ॥ తేష్వేషు భగవాన్రాజంస్తారతమ్యేన వర్తతే। తస్మాత్పాత్రం హి పురుషో యావానాత్మా యథేయతే ॥ ౩౯ ॥ దృ

జలం తచ్ఛాఖోపశాఖానాం వృద్ధికరం, తథా, బ్రహ్మాణ్డకోశమూలభూతేఽచ్యుతే కృతే కృతమర్హణమణ్డాన్తర్గతేషు సర్వేషు కృతప్రాయమేవేత్యర్థః, అతస్స ఏవోత్తమం పాత్రమితి భావః, ఇతరత్రాపి తద్దృష్ట్యైవార్హణం కార్యమితి చ ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ ఏతదేవ పురుషనామనిరుక్త్యా ద్రఢయతి ॥ పురాణీతి ॥ మనుష్యతిర్యగృషిదేవతారూపాణి పురాణి శరీరాత్మకాన్య - నేన భగవతా, సృష్టాని, సృష్టేషు చ పురేషు యతో భగవాన్, జీవేన రూపేణ జీవాఖ్యేన శరీరేణ " యస్యాత్మా శరీర " మితి శ్రుతేః శేతే, అతోఽసౌ పురుషః పురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః, పురే శేత ఇతి పురుషః, శకారస్య సకారః అకారస్యోకారశ్చ వ్యత్యయాత్ " అన్యేష్వపి దృశ్యతే " ఇతి డశ్చ, జీవేన రూపేణేత్యనేన న కేవలం సర్వకారణత్వాదేవ తదర్హణం తత్కార్యపర్యన్తపర్యవసన్నం, అపి తు తత్తదన్తరాత్మతయా తత్తద్రూపేణావస్థితత్వాచ్చేత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ ఇతోఽపి పురుషశబ్దవాచ్యః స్వసమర్హణేనాన్యేషాం తదాధాయకశ్చేత్యాహ ॥ తేష్వితి ॥ హే రాజన్, తిర్యగాదిభ్యస్తేషు పురుషేషు, తారతమ్యేన స్వకీయజ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావతారతమ్యేన, వర్తతే - భగవాన్ - అతోఽసౌ - పురుషః పురు అధికం పురుషేషు శేత ఇతి పురుషః, యత ఏవంభూతః, అతస్తద్దృష్ట్యైవార్హణమర్హణీయేషు సర్వేషు పురుషేషు విధేయమితి భావః - యతో దేవమనుష్యాదిపురేష్వన్తర్యామితయా జీవశరీరకతయా చ భగవాన్వర్తతే - యతశ్చ సర్వే పురుషా దేవాదయో భగవచ్ఛరీరభూతాః, స్తేన తరతమం వ్యాప్తాశ్చ, తస్మాత్, ఆత్మా పరమాత్మా పురుషః పరమపురుషో యావాన్ యావద్గుణావిర్భావవాన్ - యథా యత్ర యత్ర, ఈయతే ప్రతీయతే - తత్ర, తత్పాత్రం, యత్ర యత్రాధికం భగవతో జ్ఞానశక్త్యాదిగుణావిర్భావ, స్తత్తదుత్తమం పాత్రం, న్యూనావిర్భావవత్త్వనుత్తమమితి భావః, తదేవం భగవత ఏవోత్తమపాత్రత్వమితరేషామపి తదాత్మకత్వేనైవార్హణీయత్వం, తదపి తదావిర్భావానుసారేణావ్యవస్థితమితి చోక్తమ్ ❁ ॥ ౩౯ ॥ ❁ నను భగవతస్తదాత్మకానాం పురుషాణామేవార్హణీయత్వే వ్యక్తికారాదిభిరారాధనీయత్వే విహితా హరిప్రతికృతిపూ

జితానఫలదాస్స్యాదితిచేద్బ్రాహ్మణానాంవ్యగ్రైవేత్యాహ ॥ దృష్ట్వేతి ద్వాభ్యాం ॥ మిథోఽవజ్ఞానంతిరస్కారః-తస్మిం, స్నాత్మాబుద్ధి,ర్యేషాం-తేషాంభావం-దృష్ట్వా, హేనృప-హరేః , క్రియాయైపూజార్థ,మర్చాప్రతిమా-కవిభి- స్త్రేతాదిషు-యుగేషు , కృతాపూజ్యత్వేనవిహితా , త్రేతాదిష్విత్యనేనప్రాయశఃకృతేసర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనమేవవిహితమితిచసూచితమ్ ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తత, స్తత్రార్చాయాంపూజార్థప్రతిమాయాం-కేచి, ద్ధరిం-శ్రద్ధాయశ్రద్ధాపూర్వక-ముపాసతే,ఎవముస్తాఆరాధితాప్య,ర్చా , పురుషద్విషాంభగవదాత్మకాన్ పురుషాన్ ద్విషన్తీతిపురుషద్విష , స్తేషాం-నార్థదానపురుషార్థదాభవతి-పురుషాన్ బహుమన్యమానానామేవార్చారాధనంఫలవదిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ యదుక్తం ,, తస్మాత్పాత్రంహిపురుషోయావానాత్మాయథేయత,, ఇతి-తద్వివృణోతి ॥ పురుషేష్వితి ॥ హేరాజేన్ద్ర - పురుషేష్వపి,బ్రాహ్మణం-సుపాత్రం,విదుః,సుపాత్రయాథాత్మ్యవిదఃసుపాత్రత్వేహేతుంవదన్ విశినష్టి, ఇదంబ్రాహ్మణాత్మకంపాత్రం,తపసాఅనశనేన,విద్యయాఆత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకభగవదుపాసనరూపవిద్యయా ,తుష్ట్యాదైవాల్లబ్ధసంతోషేణచ,ఇదం,స్వధర్మశమదమాదీనామప్యుపలక్షణం - ఏభిర్గుణైఃహరేస్తనుం-ధత్తేబిభర్తి-వశబ్దఃపాదపూరణార్థః-ఏవకారార్థోవాహరేరేవతనుంధత్తఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ ఏతదేవకైముత్యన్యాయేనద్రఢయతి ॥ నన్వస్యేతి ॥నను హేరాజన్,త్రిలోకీం - పాదరజసా-పునతఃపవిత్రీకుర్వతః- జగదన్తరాత్మనఃశ్రీకృష్ణస్యాపి,బ్రాహ్మణామహ,ద్దైవతం-కిముతాన్యేషామస్మద్విధానాంబ్రాహ్మణాదైవతమిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం సప్తమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ష్ట్వాతేషాంమిథోన్యాణామవజ్ఞానాత్మతాంనృప। త్రేతాదిషుహరేరర్చాక్రియాయైకవిభిఃకృతా॥ ౪౦ ॥తతోఽర్చాయాంహరింకేచిచ్ఛ్రద్ధాయచసపర్యయా।ఉపాసతఉపాస్తాపినార్థదాపురుషద్విషామ్॥ ౪౧ ॥పురుషేష్వపిరాజేన్ద్రసుపాత్రంబ్రాహ్మణంవిదుః । తపసావిద్యయాతుష్ట్యాధత్తేవేదంహరేస్తనుమ్॥ ౪౨ ॥నన్వస్యబ్రాహ్మణారాజన్కృష్ణస్యజగదాత్మనః।పునతఃపాదరజసాత్రిలోకీందైవతంమహత్॥ ౪౩ ॥❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,సప్తమస్కన్ధే,చతుర్దశోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీనారదఉవాచ ॥ కర్మనిష్ఠాద్విజాఃకేచిత్తపోనిష్ఠానృపాపరే ।స్వాధ్యాయేప్రవచనేహ్యన్యేచజ్ఞానయోగయోః॥౧॥జ్ఞాననిష్ఠాయదేయానికవ్యాన్యానన్త్యమిచ్ఛతా।దైవేచతదభావేస్యాదితరేభ్యోయథార్హతః॥౨॥ద్వౌదైవేపితృకార్యేత్రీనేకైకముభయత్రవా । భోజయేత్సుసమృద్ధోఽపిశ్రాద్ధేకుర్యాన్నవిస్తరమ్॥౩॥దేశకాలోచితశ్రద్ధాద్రవ్యపాత్రార్హణానిచ।సమ్యగ్భవన్తినైతానివిస్తరాత్స్వజనార్పణాత్ ॥౪॥దేశేకాలేచ

తపసావిద్యయేత్యాదినాబ్రాహ్మణేష్వపితపఆదిగుణతారతమ్యేనపాత్రత్వంతారతమ్యేనవ్యవస్థితమితిసూచితమ్-తదేవవివృణ్వన్ సుపాత్రాయైవశ్రాద్ధాదిష్వన్నాదికందద్యాదితివదన్నన్యానపిశ్రాద్ధీయనియమానాహదేవర్షిః ॥ కర్మనిష్ఠాఇత్యాదినా॥హేనృప కేచిత్-ద్విజాస్త్రైవర్ణికాఃకర్మనిష్ఠాఃస్వవర్ణాశ్రమోచితకర్మనిష్ఠాః - కేచిచ్చ- అనశనాదితపోనిష్ఠాః-కేచి-త్స్వాధ్యాయే-ప్రవచనేఅధ్యాపనేచ-పరినిష్ఠితాః-కేచిచ్చ -జ్ఞానయోగయోరుభయోరపిపరినిష్ఠితాఇతిశేషః-జ్ఞానమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానపూర్వకంభగవదుపాసనాత్మకం - యోగోఽనభిసంహితఫలకర్మయోగః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత్ర-జ్ఞాననిష్ఠాయజ్ఞానకర్మయోగానుగృహీతభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానయోగనిష్ఠాయ- పితౄనుద్దిశ్యదేయానికవ్యాని-శ్రాద్ధీయాన్నాదీని-ఆనన్త్యమపరిమితంఫలంమోక్షరూపంఫల-మిచ్ఛతా - పుంసా-దేయాని-తథా-దైవేచకర్మణి-హవ్యాన్యపిజ్ఞాననిష్ఠాయైవదేయాని-తదభావేజ్ఞాననిష్ఠస్యాలాభే - ఇతరేభ్యఃకర్మనిష్ఠాదిభ్యోఽపి-యథాయోగ్యంజ్ఞానాదితారతమ్యేన-దేయాని ❀॥౨॥❀ దైవేవిశ్వేదేవస్థానే-ద్వౌబ్రాహ్మణౌ-పితృకార్యేపితృప్రయోజనేపిత్రర్థమితియావత్-త్రీన్ బ్రాహ్మణాన్-ఉభయత్రద్వయోరపిస్థానయో-రేకైకం బ్రాహ్మణంభోజయేత్-సుసమృద్ధోధనాఢ్యోఽపి - ఏవంబ్రాహ్మణాన్భోజయేత్-నతుశ్రాద్ధేవిస్తరంకుర్యాత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ శ్రాద్ధవిస్తరాద్దోషమాహ ॥ దేశేతి ॥ దేశకాలపాత్రాణియథోక్తాన్యేవ-ఉచితా-శ్రద్ధావిశ్వాసః - కర్తవ్యవిషయాత్వరావా - అర్హణంపూజాసాధనం-తాన్యేతాని-సమీచీనాన్యపి -స్వజనార్పణాద్విస్తరా-న్నసమ్యగ్భవన్తి-విగుణానిస్యురిత్యర్థః - నను-కుతోవిస్తరఃప్రాప్తఃయేననిషిధ్యతఇతిశఙ్కాంవారయితుంస్వజనార్పణాదిత్యుక్తం - స్వజనానామర్పణాత్ దౌహిత్రాదినిమన్త్రితశ్చేత్తత్పుత్రాదయఃకథంవర్జ్యా ఇత్యేవంప్రాప్తాద్విస్తరాదిత్యర్థః ❀ ॥౪ ॥ ❀ శ్రాద్ధేవిష్ణ్వర్థమపిబ్రాహ్మణంభోజయేదిత్యత్రాహ ॥దేశఇతి ॥ దేశేపూర్వోక్తే-కాలేఽపరపక్షాదిరూపేమృతాహాదిరూపేచకాలే- ప్రాప్తేకర్తవ్యత్వేనప్రాప్తేశ్రాద్ధేపాత్రేసత్పాత్రే - విధివచ్ఛ్రద్ధ

యాన్యస్తం - మున్యన్నమార్యాబ్రీహ్యాదిజమప్యన్నం - హరిదైవతం విష్ణుదైవత్యం - తస్మై నివేదితం తదుద్దేశేనచ దత్తమన్నం - కామధుక్ కామదమక్షయఫలదం ముక్తిసాధనం చేత్యర్థః ✽ ॥౫॥ ✽ సర్వాశ్రమసాధారణాన్ కాంశ్చిద్ధర్మానాహ ॥ దేవర్షీతి ॥ దేవాదిభ్యః - ఆత్మనే - స్వజనాయ బన్ధుజనాయచ - అన్నం - విభజేద్విభజ్యదద్యాత్ - తద్దేవాదికం సర్వం ప్రాణిజాతం - పురుషాత్మకం భగవదాత్మకం - పశ్యేత్ ✽ ॥౬॥ ✽ ఆమిషం మాంసం - శ్రాద్ధే పిత్రాద్యుద్దేశేన నదద్యాత్ - ఇదం క్షత్రియాభిప్రాయకం - ధర్మయాథాత్మ్యవిత్ స్వయమప్యామిషం - నాద్యాత్ నాశ్నీయాత్ - యథా - మున్యన్నైరపి - పరా ఉత్కృష్టా - పిత్రాదీనాం - ప్రీతిస్స్యాత్ - తథా పశుహింసయా - నస్యాత్ ✽ ॥౭॥ ✽ కించ, సద్ధర్మమిచ్ఛతాం - నృణామేతాదృశ ఏవ - పర ఉత్కృష్టో - ధర్మః - కోఽసౌ - యో - భూతేషు - మనోవాక్కాయజస్య - దణ్డస్య - న్యాసస్త్యాగః - కరణత్రయేణ భూతద్రోహాభావ ఏవ నృణాం పరో ధర్మ ఇత్యర్థః - ఏతాదృశోఽన్యః పరో ధర్మో నాస్తీతి భావః - నదద్యాదామిషమిత్యనేన పశ్వాదిహింసాగర్భమాంసాదిద్రవ్యకశ్రాద్ధాదేరపి మున్యన్నేనాపి కృతం శ్రాద్ధాదికం నితరాం పిత్రాదీనాం ప్రీతికృదిత్యుక్తం నైతాదృశ ఇత్యనేన భూతహితమేవోత్కృష్టధర్మ ఇతి ✽ ॥౮॥ ✽ యత ఏవ కేచిజ్జ్ఞాననిష్ఠా హింసాగర్భద్రవ్యయజ్ఞాన్ జహతి జ్ఞానయజ్ఞనిష్ఠాశ్చ భవన్తీత్యాహ ॥ ఏక ఇతి ॥ యజ్ఞవిత్తమాః యజ్ఞయాథాత్మ్యవిదః అనీహా నిష్కామాః - కేచిజ్జ్ఞానినః పూర్వోక్తోత్కృష్టధర్మజ్ఞానవన్తః - కర్మమయాన్యజ్ఞాన్ పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకాన్ యజ్ఞాన్ - జ్ఞానదీపితే - ఆత్మసంయమనే - జుహ్వతి - జ్ఞానేన పరమాత్మోపాసనాత్మకేన - దీపితే ప్రజ్వలితే, ఆత్మనో, మనస్సంయమనో నియమః, తస్మిన్నగ్నావిత్యర్థః, తత్ర, జుహ్వతి "తస్యైవం విదుషో యజ్ఞస్యాత్మా యజమానశ్శ్రద్ధా పత్నీ శరీరమిధ్మమురో వేదిర్లోమాని బర్హి" రిత్యాదిపురుషవిద్యోక్తవిధయా - క్రియామయాన్యజ్ఞాన్ హిత్వా జ్ఞానమయాన్యజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ✽ ॥౯॥ ✽ ఏ

సంప్రాప్తే మున్యన్నం హరిదైవతమ్ ॥ శ్రద్ధయా విధివత్పాత్రే న్యస్తం కామధుగక్షయమ్ ॥౫॥ దేవర్షిపితృభూతేభ్య ఆత్మనే స్వజనాయ చ । అన్నం సంవిభజన్పశ్యేత్సర్వం తత్పురుషాత్మకమ్ ॥౬॥ నదద్యాదామిషం శ్రాద్ధే నచాద్యాద్ధర్మతత్త్వవిత్ । మున్యన్నైః స్యాత్పరా ప్రీతిర్యథా న పశుహింసయా ॥౭॥ నైతాదృశః పరో ధర్మో నృణాం సద్ధర్మమిచ్ఛతామ్ । న్యాసో దణ్డస్య భూతేషు మనోవాక్కాయజస్య యః ॥౮॥ ఏకే కర్మమయాన్యజ్ఞాన్ జ్ఞానినో యజ్ఞవిత్తమాః ॥ ఆత్మసంయమనేఽనీహా జుహ్వతి జ్ఞానదీపితే ॥౯॥ ద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణం దృష్ట్వా భూతాని బిభ్యతి । ఏష మాఽకరుణో హన్యాదతజ్జ్ఞో హ్యసుతృప్ ధ్రువమ్ ॥౧౦॥ తస్మాద్దైవోపపన్నేన మున్యన్నేనాపి ధర్మవిత్ । సన్తుష్టోఽహరహః కుర్యాన్నిత్యనైమిత్తికాః క్రియాః ॥౧౧॥ విధర్మః పరధర్మ

వం జుహ్వతామయం భావ ఇత్యాహ ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైరితి ॥ ద్రవ్యయజ్ఞైః పశుపురోడాశాదిద్రవ్యకైర్యజ్ఞైః - యక్ష్యమాణం - దృష్ట్వా - భూతాని పశ్వాదీని - ఏష యక్ష్యమాణో - నిర్ఘృణోఽజ్ఞశ్చ - అసుతృప్ అస్మాకమసుభిస్తృప్యతీతి తాదృశః - మాం ధ్రువం నూనం - హన్యాదితి - బిభ్యతీ - త్యాశయేన - ద్రవ్యయజ్ఞాన్ - హిత్వా, జ్ఞానయజ్ఞాననుతిష్ఠన్తీత్యర్థః ✽ ॥౧౦॥ ✽ తస్మాత్, పూర్వోక్తభూతసుహృత్త్వరూపోత్కృష్టధర్మవిత్పుమాన్, దైవాదుపపన్నేన, మున్యన్నేనాపి - న తు మాంసాదినా, అహరహః - నిత్యనైమిత్తికాశ్చ, క్రియాః - సన్తుష్టః కుర్యాత్ యద్యప్యత్ర "మున్యన్నైః స్యాత్పరా ప్రీతిస్తథా న పశుహింసయే" త్యనేన ద్రవ్యయజ్ఞైర్యక్ష్యమాణమిత్యనేన చ మాంసశ్రాద్ధాగ్నీషోమీయాదికర్మణాం హింసాగర్భత్వేన పాపమిశ్రత్వం ప్రతీయతే, తచ్చ "శుద్ధమితి చేన్న శబ్దా" దితి శారీరకాధికరణన్యాయవిరుద్ధం, తత్ర హ్యగ్నీషోమీయాదికర్మణాం పశుహింసాదిరూపమిశ్రత్వేనాశుద్ధియుక్తత్వం పరిచోద్య, నైతద్యుక్తం, కుతః, శబ్దాత్ అగ్నీషోమీయాదేస్సంజ్ఞపనస్య స్వర్గలోకప్రాప్తిహేతుతయా హింసాత్వాభావశబ్దాత్ పశోర్హి సంజ్ఞపననిమిత్తాం స్వర్గలోకప్రాప్తిం వదన్తం శబ్దమామనన్తి "హిరణ్యశరీర ఊర్ధ్వం స్వర్గలోకమేతీ" త్యాదికం - అతిశయితాభ్యుదయసాధనభూతో వ్యాపారోఽల్పదుఃఖోఽపి న హింసా, ప్రత్యుత రక్షణమేవ తథా చ మన్త్రవర్ణః "నవా ఉ వేతన్మ్రియసే న రిష్యసి దేవాం ఇదేషి పథిభిస్సుగేభిః । యత్ర యన్తి సుకృతో నాపి దుష్కృతస్తత్ర త్వా దేవస్సవితా దధాత్వి" తి చికిత్సకం చ తాదాత్వికాల్పదుఃఖకారిణమపి రక్షకమేవ వదన్తి, పూజయన్తి చ తజ్జ్ఞా ఇతి హింసాత్వాభావస్సిద్ధాన్తితః, తథాప్యత్ర హింసార్భత్వమాత్రేణ పశ్వాదిహింసాయాశ్చ సర్వభూతసుహృదాం జ్ఞానినామననురూపత్వే చ తాత్పర్యం - న తు, యాగీయహింసాయాః పాపత్వేఽపి - అత ఏవ కేవలం భూతాని బిభ్యతీత్యేతావదేవోక్తం, న తు తద్ధింసాయాః పాపత్వమపీ, త్యతో న శారీరకన్యాయవిరోధః ✽ ॥౧౧॥ ✽ తదేవం ప్రాతిస్విక్రాన్ సాధారణాం

శ్చ వర్ణాశ్రమధర్మానభిధాయాథ తేషాం ధర్మాభాసేభ్యో వివిక్తత్వజ్ఞాపనాయ తాన్ సంగృహ్య ధర్మ్యమర్థం తేషాం త్యాజ్యత్వ మాహ ॥ విధర్మ ఇతి ॥ విధర్మాదయః పఞ్చ తే ధర్మాభాసాః-అధర్మస్య వృక్షరూపస్య, శాఖాః శాఖాభూతాః-తత, స్తాన్-ధర్మజ్ఞ యథాధర్మం విదధర్మవత్ త్యజేత్ *॥౧౨॥* ధర్మాదీన్ పఞ్చ వ్యాచష్టే ॥ ధర్మబాధ ఇతి ॥ ధర్మబుద్ధ్యాఽపి యస్మిన్ క్రియమాణే స్వధర్మ బాధస్స్యాత్, స విధర్మ ఇత్యర్థః, అన్యస్య క్షత్రియాదేశ్చోదితో ధర్మః స బ్రాహ్మణాదేః-పరమధర్మః-ఉపధర్మ ఇతి పాషణ్డః వేదవిరుద్ధాగమోక్తః-దమ్భో వా పరవఞ్చనార్థో వా-ఉపధర్మ ఇత్యర్థః, ఛలం వ్యాచష్టే శబ్దభిచ్ఛల ఇతి, శబ్దస్య ప్రమాపకస్య, భిదన్యథా వ్యాఖ్యానం-యస్మిన్-యద్వా -ద్వాదశావరాన్భోజయేదిత్యుక్తే ద్వాదశ సంఖ్యాతేభ్యో వరాననకాదశదశ వేత్యాది-శబ్దభృదితి పాఠే ధర్మశబ్దమాత్రం బిభర్తీతి తథా - యథా గాం దద్యాదిత్యుక్తే మరిష్యన్త్యా గోర్దానం-ఆభాసం వ్యాచష్టే ॥ స్వేచ్ఛయేతి ॥ పుంభి-స్స్వేచ్ఛయా, పృథక్ చతుర్భ్యః ఆశ్రమేభ్యః పృథక్ కల్పిత, ఆశ్రమోఽవధూతాదిః *॥౧౩॥* స్వధర్మానుష్ఠానానన్తరమపి ధర్మభూయస్త్వార్థమపి పరధర్మో నానుష్ఠేయోఽనుపయోగాదిత్యాహ ॥ స్వభావేతి ॥ స్వభావవిహితః బ్రాహ్మణాదిస్వభావానుగుణ్యేన అభిహిత ఇజ్యాదిరూపః - స ఏవా-స్య, ఉపశాన్తయే మనః ప్రశాన్తయే-కల్పతే - అతో-న పరధర్మస్యోపయోగ ఇత్యర్థః *॥౧౪॥* ఏవం భగవదుపాసనాఙ్గభూతాః వర్ణాశ్రమధర్మా ఉక్తాః, అథ ప్రధానభూత భగవదుపాసనాత్మకాష్టాఙ్గయుక్తభక్తియోగానుష్ఠాన ప్రకారం వక్ష్యం స్తావ త్తద్విరోధినాం కామక్రోధలోభభయశోకమోహదమ్భతాపత్రయనిద్రాదీనాం జయోపాయానాహ ॥ ధర్మార్థమపీత్యాదినా - పూర్తమిష్టం తథా సత, ఇత్యన్తేన-తత్ర తావదసంతోషస్య లోభాత్మకస్యానర్థావహత్వం తన్నిమిత్తాయా ధనలిప్సాయాస్త్యాజ్యత్వం చ వక్తుం దైవాదుపనతేనైవ ద్రవ్యేణ స్వధర్మం దేహధారణం చ కుర్యాన్నతు తదర్థం ధనం కామయేతేత్యాహ ॥ ధర్మార్థ

శ్చాప్యాభాస ఉపమాచ్ఛలః । అధర్మశాఖాః పఞ్చేమా ధర్మజ్ఞోఽధర్మవత్త్యజేత్ ॥ ౧౨॥ ధర్మబాధో విధర్మస్స్యాత్పరధర్మోఽన్యచోదితః । ఉపధర్మస్తు పాషణ్డో దమ్భో వా *శబ్దభిచ్ఛలః ॥ ౧౩ ॥ యస్త్విచ్ఛయా కృతః పుంభిరాభాసో హ్యాశ్రమాత్పృథక్ । స్వభావవిహితో ధర్మః కస్య నేష్టః ప్రశాన్తయే ॥౧౪॥ ధర్మార్థమపి నేహేత యాత్రార్థం వాఽధనో ధనమ్ । అనీహానీహమానస్య మహాహేరివ వృత్తిదా ॥ ౧౫ ॥ సంతుష్టస్య నిరీహస్య స్వాత్మారామస్య యత్సుఖమ్ । కుతస్తత్కామలోభేన ధావతోఽర్థేహయా దిశః ॥ ౧౬ ॥ సదా సంతుష్టమనసస్సర్వాశ్శివమయా *దిశః । శర్కరాకణ్టకాదిభ్యో యథోపానత్పదశ్శివమ్ ॥ ౧౭ ॥ సంతుష్టః కేన వా రాజన్న వర్తేతాపి వారిణా । ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాద్గృహపాలాయతే జనః ॥ ౧౮ ॥ అసంతుష్టస్య విప్రస్య తేజో విద్యా తపో యశః । స్రవన్తీన్ద్రియలౌల్యేన జ్ఞానం చైవావకీర్యతే ॥ ౧౯ ॥ కామస్యాన్తం హి *క్షుత్తృ

మపీతి ॥ అధనో నిర్ధనః పుమాన్-స్వధర్మార్థమపి వా-ధనం విత్తం, నేహేత న కామయేత-యాత్రార్థమపి-నేహేతేత్యేతత్ప్రపఞ్చయతి ॥ అనీహేతి సార్ధైస్షడ్భిః ॥ మహాహేరివా, నీహమానస్య, యాత్రార్థధనార్థం చేష్టామకుర్వతః-దైవోపపన్నతేన ప్రాణాన్ధారయమాణస్యేత్యర్థః అనీహా అకామనైవ-వృత్తిదాజీవనావహా- దైవాదుపనతేన జీవతోఽకామయమానస్యాకామనైవ నితరాం సుఖజననద్వారా వృత్తిదేతి భావః *॥ ౧౫ ॥* తదేవాహ ॥ సంతుష్టస్యేతి ॥ నిరీహస్య, సంతుష్టస్య దైవాల్లబ్ధేన సంతుష్టస్య, స్వాత్మారామస్య, స్వస్యాత్మా అన్తరాత్మా పరమపురుష-స్తస్మిన్-రమమాణస్య -స్వశరీరక బ్రహ్మానన్దానుభవపరస్య, యత్-సుఖం-తత్-కామలోభేన-కామ్యన్త ఇతి కామాశ్శబ్దాదయో విషయా, స్తేషు-లోభేన సఙ్గేన నిమిత్తేన, అర్థేహయా ధనేచ్ఛయా-కామలోభనిమిత్తక ధనేచ్ఛయా, సర్వా- దిశః ప్రతి-ధావతో భ్రామ్యమాణస్య పుంసః - కుతో హేతో-ర్భవతి - అనీహయా యత్సుఖం తదీహయా నాస్తీత్యర్థః *॥ ౧౬ ॥* ఏవం దైవోపనతయా యాత్రయాఽర్థేచ్ఛాయాస్త్యాజ్యత్వముక్తం, అథాసంతోషస్య దుఃఖహేతుత్వం వక్తుం తావత్సంతోషస్య సుఖహేతుత్వమాహ ॥ సదేతి ॥ సదా-సంతుష్టం దైవాదుపనతేనైవ సంతుష్టం, మనో-యస్య-తస్య పుంసః-సర్వా దిశః-సుఖమయాః, యత్ర క్వాపి గతస్య సుఖమేవేత్యర్థః, యథా, ఉపానహా పాదరక్షే-పాదయోః-యస్య, స ఉపానత్పద్, తస్య ఉపానత్పదః-శర్కరాదిభ్యోఽపి-శివం సుఖమేవ తద్వత్ *॥ ౧౭ ॥* హే రాజన్, సంతుష్టశ్చే, త్కః పుమా-న్వారిణాఽపి-న వర్తేత-సంతుష్టశ్చేద్వారిణాఽపి, యాత్రాం విధాయ సుఖ్యతీత్యర్థః, అసంతుష్టశ్చే- జ్జనః ఔపస్థజైహ్వ్యకార్పణ్యాత్ ఉపస్థజిహ్వాసుఖార్థదైన్యాన్నిమిత్తా, ద్గృహపాలాయతే, గృహపాలశ్శ్వా, తద్వదాచరతి *॥ ౧౮ ॥* కించా, సంతుష్టస్య, బ్రాహ్మణస్య, తేజ ఆదయస్స్రవన్తి, తేజో బ్రహ్మవర్చసం - విద్యా శాస్త్రజన్యం జ్ఞానం, తపః అనశనాదిరూపం, యశః ప్రథా-తథే-న్ద్రియలౌల్యేన ఇన్ద్రియార్థాసక్త్యా - జ్ఞానం వివేకాదిజన్య, మవకీర్యతే చ విక్షిప్యతే చ అపగచ్ఛతీత్యర్థః *॥ ౧౯ ॥* కించ, కామక్రోధాద

౧౩ ॥ శ్లో * పా ॥ శబ్దభృ.

యస్సావధికాః లోభస్త్వ సంతోషాత్మకో నిరవధిక ఇత్యాహ ॥ కామస్యేతి ॥ జనః కామక్రోధలోభవాన్ జనః-క్షుత్తృ డ్భ్యాం నివృత్తాభ్యామితి శేషః నివృత్తాభ్యాం క్షుత్తృడ్భ్యాం నిమిత్తభూతాభ్యాం, కామస్యాన్తం, యాతి ॥ అన్నోద కాదినా క్షుత్పిపాసాదౌ నివృత్తే సత్యన్నాదివ్యతిరిక్తకామాన్తరాభావాత్ కామస్యాన్తం గచ్ఛతీతి భావః, తథా, క్రో ధస్యాప్యన్తం - తత్ఫలోదయాత్, తస్య క్రోధస్య, యత్ఫలం పరపీడాదిరూపం, తస్యోదయాన్నివృత్తేర్హేతో-ర్యా తి-లోభస్యాన్తం తు, భువో, దిశో, జిత్వా, భుక్త్వాపి, నైవయాతి * ॥ ౨౦ ॥ * అతఏవ-హేరాజన్-బహవః - ప ణ్డితాః శాస్త్రజన్యజ్ఞానవన్తః, బహుజ్ఞాః బహువిధలౌకికవైదికన్యాయాభిజ్ఞాః - అతఏవ - సంశయాన్ఛిన్దన్తీతి తథా- అతఏవ, సదసస్సభాయాః, పతయోఽప్యే, కేజనాః, అసంతోషాద్ధేతో, రథో నరకే - పతన్తి * ॥ ౨౧ ॥ * ఏ వమసంతోషస్యానర్థావహత్వముక్తం, అథ కామాదీనాం జయోపాయానాహ॥ అసంకల్పాదితి చతుర్భిః, అసంకల్పా ద్భోగార్హతాబుద్ధివర్జనా-త్కామం శబ్దాదివిషయస్పృహాం-జయేత్ - క్రోధం తు-కామవివర్జనా, జయేదిత్యనుషఙ్గః, క్రోధః కామానుభవవిరోధివిషయకోఽమర్షః, లోభంత్వ సంతోషాత్మక - మర్థానర్థేక్షయా, అర్థేధనే అనర్థేక్షయా-అ నర్థహేతుత్వదర్శనేన-భయం తు, తత్త్వావమర్శనాత్ చిదచిదీశ్వరయాథాత్మ్యానుసంధానాత్ * ॥ ౨౨ ॥ * ఆన్వీక్షిక్యా జాతస్య వినాశో ధ్రువ ఇతి పర్యాలోచనయా, శోకమోహౌ, దమ్భం తు - మహతాం మదాభ్భికానాం జ్ఞానినా, ముపాసన యా సేవయా-యోగాన్తరాయాన్ యోగస్యాన్తరాయభూతాన్, లోకవార్త్తాదీంస్తు, మౌనేన-భూతహింసాం-కాయా ద్యనీహయా స్వదేహాదిషు నిస్పృహయా * ॥ ౨౩ ॥ * భూతజం దుఃఖమాధిభౌతికం దుఃఖం-కృపయా యేభ్యో భూతేభ్యః స్వస్యదుఃఖం తేష్వేవ కృపయా, దైవమాధిదైవికం దుఃఖం, సమాధినా ఇదం ప్రాప్తమేవ కేమస్మాభిర్విధేయమిత్యేవం

ద్భ్యాం క్రోధస్యాన్తం ఫలోదయాత్। జనో యాతి న లోభస్య జిత్వా భుక్త్వా దిశో భువః ॥ ౨౦ ॥ పణ్డితా బహ వో రాజన్ బహుజ్ఞాస్సంశయచ్ఛిదః। సదసస్పతయోఽప్యేకే హ్యసంతోషాత్పతన్త్యధః॥ ౨౧ ॥ అసంకల్పా జ్జయేత్కామం క్రోధం కామవివర్జనాత్। అర్థేఽనర్థేక్షయా లోభం భయం తత్త్వావమర్శనాత్ ॥ ౨౨ ॥ ఆ న్వీక్షిక్యా శోకమోహౌ దమ్భం మహదుపాశ్రయాత్। యోగాన్తరాయాన్మౌనేన హింసాం కాయాద్యనీహ యా ॥ ౨౩ ॥ కృపయా భూతజం దుఃఖం దైవం జహ్యాత్సమాధినా। ఆత్మజం యోగవీర్యేణ నిద్రాం సత్త్వని షేవయా ॥ ౨౪ ॥ రజస్తమశ్చ సత్త్వేన సత్త్వం చోపశమేన చ। ఏతత్సర్వం గురౌ భక్త్యా పురుషో హ్యఞ్జసా జ యేత్ ॥ ౨౫ ॥ యస్య సాక్షాద్భగవతి జ్ఞానదీపప్రదే గురౌ। మర్త్యాసద్ధీః శ్రుతం తస్య సర్వం కుఞ్జరశౌచవత్ ॥ ఏష వై భగవాన్సాక్షాత్ప్రధానపురుషేశ్వరః। యోగేశ్వరైర్విమృగ్యాఙ్ఘ్రిర్లోకో యం మన్యతే నరమ్॥ ౨౬ ॥ ష

మనస్సమాధానేన-ఆత్మజం దేహజమాధ్యాత్మికం దుఃఖం, యోగవీర్యేణ యోగబలేన ప్రాణాయామాదినా-నిద్రాం-స త్త్వనిషేవయా సాత్త్వికాహారసేవనేన జహ్యాత్ * ॥ ౨౪ ॥ * రజ-స్తమశ్చ-సత్త్వేన సాత్త్వికాహారాద్యుపజాతసత్త్వగుణవృ ద్ధ్యా, సత్త్వమన్తఃకరణం, ఉపశమేన హర్షాజననముఖేన-ఏత-దుక్తం కామాదిరూపం సర్వం, పురుషో, గురౌ, భక్త్యా తు అఞ్జసా సుఖేనైవ-జయేత్ * ॥ ౨౫ ॥ * గురుభక్త్యభావే సర్వం కామాదిజయాత్మకం వ్యర్థమిత్యాహ॥ యస్యేతి॥ సాక్షా ద్భగవతి, "ఆచార్యం మాం విజానీయాత్" ఇత్యుక్తరీత్యా భగవదభిన్నతే న దర్శనీయే - జ్ఞానమేవ దీప, స్తత్ప్రదే మహోపక ర్త్తరి-గురౌ, యస్య పుంసో-మర్త్యబుద్ధిః సోఽపి మాదృశ ఏవ కశ్చిన్మర్త్య ఇతి బుద్ధి-స్తస్య, శ్రుతం అధ్యయనం -సర్వం కామా దిజయాదికం చ-కుఞ్జరశౌచతుల్యం, యథా కుఞ్జరస్య స్నానం పునర్ధూళీప్రక్షేపేణ కృతమప్యకృతవ-త్తద్వదిత్యర్థః * ॥ ౨౬ ॥ * గురోర్భగవత్త్వం శ్రీకృష్ణదృష్టాన్తేనాహ॥ ఏష ఇతి ॥ ఏష శ్రీకృష్ణః - సాక్షాత్ప్రకృతిపురుషయోరీశ్వరోఽతఏవ - యోగే శ్వరైరస్మదాదిభి-ర్విమృగ్యా ధ్యేయా, వఙ్ఘ్రీపాదౌ, యస్య, స-భగవానేవ- నాత్ర సందేహః - ఏవం భూతమపి - యం శ్రీకృష్ణం-నరం మన్యతే-తత్స్వరూపానభి- జ్ఞో లోక స్తథా - గురుయాథాత్మ్యానభిజ్ఞస్తం నరం మన్యతే - తద్యాథా త్మ్యవిత్తు సాక్షాద్భగవన్తమేవ మన్యత ఇత్యర్థః * ॥ ౨౭ ॥ * ఏవం గురుభక్త్యభావే సర్వం విఫలమిత్యుక్తం, అథా వశ్యకానాం సర్వేషాం వర్ణాశ్రమధర్మాణామిన్ద్రియజయార్థత్వం తదభావే తద్వైయర్థ్యమిన్ద్రియజయపర్యన్తా నామపి తేషాం భగవదుపాసనాత్మకయోగనిష్పాదకత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా వైఫల్యం చాహ ॥ షడ్వర్గేతి ॥ సర్వా, ని యమచోదనాః, వర్ణాశ్రమానుగుణావశ్యకధర్మనియమవిధయః-చోదనాశబ్దేన చోద్యముపలక్ష్యతే, చోదితా ధర్మా ఇ త్యర్థః - యద్వా - నియమస్య చోదనా యేషు తే - ధర్మాః షడ్వర్గః మనః పర్యన్తషడిన్ద్రియవర్గః తస్య - సం య మో నియమ - స్తదేకాన్తా స్తదేకప్రయోజనా ఇత్యర్థః - అన్యథా - తేషాం వైఫల్యమేవేతి భావః -తదన్తాః షడ్వ

గ్గ నియమపర్యన్తా అపి - యది - యోగాన్యోగావయవాన్ ధారణాధ్యానసమాధీన్ - నావహేయుః నసాధయేయుః - తర్హి కేవలం, శ్రమావహా ఏవ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ ఏవమావశ్యకధర్మాణామిన్ద్రియజయద్వారా యోగావహత్వ ఏవ సాఫల్యమన్యథా కేవలశ్రమఫలకత్వం చోక్త్వా - మధవృత్తిధర్మాణామపి యోగప్రయోజనకత్వాభావే వైయర్థ్యం ప్రత్యుతానర్థావహత్వం తైస్సహావశ్యకానామపి వైయర్థ్యం చాహ ॥ యదేతి ॥ వార్త్తాదయో హ్యర్థాః - వృత్తేర్జీవనస్యైమే వార్త్తాః - అర్థాః యాజనాదయః యదా యోగస్యార్థం - నబిభ్రతి - యోగానుష్ఠానైకప్రయోజనం జీవనం - నబిభ్రతి న పుష్ణన్తి న కుర్వన్తి, తదా అనర్థాయ నైరర్థక్యాయ - భవేయుః - అసదర్థ్యయరూపానర్థాయ భవేయురితి వా - తథా సతః తథావర్తమానస్య - వార్త్తానర్థాన్ యోగైకప్రయోజనమాత్రేప్రయుక్తాన్ నకుర్వతః పురుషస్య - పూర్తం స్మార్తం కర్మ - ఇష్టం యాగాదికం వైదికం కర్మ చ - అనర్థక్యాయ భవేతామ్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ అథేన్ద్రియజయపర్యన్తస్వవర్ణాశ్రమధర్మకామాదిజయనిష్ఠస్య భగవద్భక్తియోగానుష్ఠానప్రకారమాహ ॥ యశ్చిత్తేత్యాదినా ॥ యః పుమాన్ - చిత్తస్య - విజయే - యత్తః ఆయత్తో - దక్షస్స్యాత్ - తర్హి నిస్సఙ్గః త్యక్తకళత్రపుత్రాదిసఙ్గః - అపరిగ్రహః శరీరమాత్రావశేషితః, భిక్షుస్తుర్యాశ్రమీ భూయాత్ - భిక్షుర్భూత్వా చ - ఏకో ఽసహాయః, వివిక్తశరణః నిర్జనదేశేఽవస్థితః - భైక్షం భిక్షయాలబ్ధం - మితం చ - అశనమన్నం - యస్య - భైక్షం మితం చాశ్నాతీతి వా, కర్తరిల్యుః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ శుచౌ పరిశుద్ధే - సమే అనిమ్నోన్నతే చ - దేశే - హే రాజన్, ఆత్మనః స్వస్యాసనం, చేలాజినకుశోత్తరం, మిత్యుక్తవిధమాస్థాప్య స్థిరం చాఞ్చల్యరహితం, సుఖం చ యథా భవతి తథా - తస్మిన్నాసనే, ఆసీత ఉపవిశేత్ - ఋజ్వఙ్గః - ఋజు అవక్రం - అఙ్గం, యస్య - ఋజుకాయస్సన్ - ఓమితి అనుసన్దధదితి శేషః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ పూరకకుమ్భకరేచకైః - ప్రాణాపానౌ వాయూ సమ్యక్ - నిరున్ధ్యాత్ - అపానేన ప్రాణాభిభవో రేచకః - ప్రాణేనాపానాభిభవః పూరకః - ఉభయోస్సమానః కు

డ్వర్గ సంయమైకాన్తాస్సర్వా నియమచోదనాః । తదన్తా యది నో యోగానావహేయుశ్శ్రమావహాః ॥ ౨౮ ॥
యదా వార్త్తాదయో హ్యర్థా యోగస్యార్థం న బిభ్రతి । అనర్థాయ భవేయుస్తే పూర్తమిష్టం తథా సతః ॥ ౨౯ ॥ య
శ్చిత్తవిజయే యత్తస్స్యాన్నిస్సఙ్గోఽపరిగ్రహః । ఏకో వివిక్తశరణో భిక్షుర్భైక్షమితాశనః ॥ ౩౦ ॥ దేశే స
శుచౌ రాజన్నాస్థాప్యాసనమాత్మనః । స్థిరం సుఖం సమం తస్మిన్నాసీతర్జ్వఙ్గ ఓమితి ॥ ౩౧ ॥ ప్రాణాపానౌ
సన్నిరుధ్యాత్పూరకుమ్భకరేచకైః । యావన్మనస్త్యజేత్కామాన్స్వనాసాగ్రనిరీక్షణః ॥ ౩౨ ॥ యతో య
తో నిస్సరతి మనః కామాహతం భ్రమత్ । తతస్తత ఉపాహృత్య హృది రున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధః ॥ ౩౩ ॥ ఏవమభ్య
సతశ్చిత్తం కాలేనాల్పీయసా యతేః । అనిశం తస్య నిర్వాణం యాత్యనిన్ధనవహ్నివత్ ॥ ౩౪ ॥ కామాదిభిరనా
విద్ధం ప్రశాన్తాఖిలవృత్తి యత్ । చిత్తం బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం నైవోత్తిష్ఠేత కర్హిచిత్ ॥ ౩౫ ॥ యః ప్రవ్రజ్య గృ

మ్భకః, యావత్, మనః, కామాన్ శబ్దాదివిషయాన్, త్యజేత్ నానుసన్దధీత, తావత్ - స్వస్య - నాసాయా, అగ్రం నిరీక్షత ఇతి నిరీక్షణః - కర్తరిల్యుః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ కామైశ్శబ్దాదివిషయధ్యానైః - హతం విక్షిప్తం, సత్ - మనో, భ్రమత్ - యతో యతః యం యం విషయం - నిస్సరతి విషయీకరోతి - తతస్తతో విషయాత్ - తన్మనః, ఉపాహృత్య ప్రత్యాహృత్య, బుధస్తత్ప్రత్యాహారవిత్ - హృది హృదయస్థే, శుభాశ్రయే, శనైః, నిరున్ధ్యాత్ శుభాశ్రయచిన్తాప్రవణం కుర్యాత్, అత్ర నియమోఽర్థసిద్ధః - చిత్తవిజయ ఇతి యమ ఉక్తః, స్థిరం సుఖమాసీతేత్యాసనం - ప్రాణాపానావిత్యాదినా ప్రాణాయామః - యావన్మన ఇత్యాదినా తతస్తత ఉపాహృత్యేత్యనేన ప్రత్యాహారః - నిరున్ధ్యాచ్ఛనైర్బుధ ఇత్యనేన ధ్యానధారణే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ అథ సమాధిమాహ ॥ ఏవమితి ద్వాభ్యామ్ ॥ ఏవ, మనిశమహరహః, స్వగృహాదౌ, అభ్యసతః, యతేః, చిత్తం, అల్పీయసైవ, కాలేన, నిర్వాణం, యాతి, బహిర్వృత్తివినాశం యాతి, అనిన్ధనవహ్నివత్, యథా - నిరిన్ధనః జ్వాలాధూమాదిరహితో దాహ్యరహితోఽఙ్గారరూపేణావశేషితోఽగ్నిః, స్వతః, బహిర్వృత్తివినాశం యాతీత్యర్థః ॥ నతు విక్షిప్తం భవతీత్యాహ ॥ కామాదిభిరితి ॥ యత్ యస్మాత్, కామాదిభిశ్శబ్దాదివిషయానుధ్యానాదిభిః - అనావిద్ధమసంక్రాన్తం, ప్రశాన్తా అపగతాః, అఖిలా వృత్తయో వ్యాపారాత్మకాః - యస్య, తాదృశం - చిత్తమభూత్ - తస్మాత్, తచ్చిత్తం, బ్రహ్మసుఖస్పృష్టం బ్రహ్మానుభవసుఖావిద్ధం సత్ - కర్హిచిదపి, నైవోత్తిష్ఠేత శుభాశ్రయాన్న ప్రచ్యుతం భవతి, అయమేవ సమాధిః యద్బ్రహ్మానుభవమగ్నచిత్తతేతి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ ❁ ఏవమష్టాఙ్గయుక్తభగవద్భక్తియోగనిష్ఠం తత్ఫలత్వేన త్రివర్గం కామయమానం యతిం నిన్దతి ॥ య ఇతి ॥ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య, వపనాత్ క్షేత్రభూతాత్, గృహాత్, ప్రవ్రజ్య, పునః యః పుమాన్ తాన్ ధర్మాదీన్, సేవేత - స వై, భిక్షుః, నిరపత్రపో నిర్లజ్జో, వాన్తాశీ ఛర్దితాన్నభక్షీ - ఉద్గీర్ణాన్నభక్షయితృతుల్య ఇత్యర్థః ॥ యద్వా, ప్రవ్రజ్యాపి పునర్భోగాసక్తం

యతింనిన్దతి॥యఇతి॥ ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ నచైతదసఘటితందృష్టత్వాదిత్యాహ॥యైరితి॥యైః పరివ్రాడ్భిః, పూర్వం, స్వదేహః, వాత్మా-స్మృతః ఆత్మత్వేననిశ్చితః, కింత్వాత్మనఃవ్యతిరిక్తో-మర్త్యః మరణశీలః, విట్క్రిమిభస్మసాచ్చ అన్తతః క్రిమ్యాద్యవస్థామాపత్స్యమాన-శ్చిన్తితః - తఏవ, పున-స్తమేనం దేహమేవాత్మ సాత్కృత్వా ఆత్మాభిన్నంమత్వా - శ్లాఘయన్తిహ-కేచిదసత్తమాః-పరివ్రాజ ఇత్యర్థః- ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ భోగాసక్త్యయతినిన్దాప్రసఙ్గాత్తేనసహాశ్రమాన్తరస్థానపిస్వధర్మాదిత్యాగినోనిన్దతి॥గృహస్థస్యేతి॥ క్రియాత్యాగః - స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాత్యాగః వటోః బ్రహ్మచారిణః, వ్రతత్యాగః గురుకులవాసాదివ్రతత్యాగః-తపస్వినోవానప్రస్థస్య - గ్రామసేవాపునర్గ్రామవాసః - భిక్షోస్సంన్యాసినః ఇన్ద్రియలోలతా॥ఏతేఆశ్రమాపశదాః -యేషాంగృహస్థాదీనాంచతుర్ణాంక్రియాత్యాగాదయః - తఏతేఆశ్రమేష్వాశ్రమస్థేష్వపశదానికృష్టా ఇత్యర్థః- ఏతేహిఆశ్రమా - న్విడమ్బయన్త్యనుకుర్వన్తీత్యాశ్రమవిడమ్బినః-విడమ్బనమాత్రమేవైషాం-నత్వాశ్రమసిద్ధిరిత్యర్థః-అత-స్తాన్ భగవన్మాయయా - విమూఢాన్ - అనేననిత్యనిరతిశయానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనభూతతదుపాసనతదఙ్గధర్మానుష్ఠానోపయుక్తమనుష్యజన్మవర్ణాశ్రమాదిరూపాసామగ్రీంలబ్ధ్వాఽపియేస్వధర్మాదిత్యాగినస్తేనూనం దైవమాయామోహితాఇత్యుక్తంభవతి - అనుకమ్పయాఅహోఇమేఽపతితాః,కింవిధేయమిత్యేవమనుకమ్ప్యాపూర్వకచిన్తయా-తా-న్నానువర్తేతేత్యర్థః ❋ ॥౩౮॥౩౯॥ ❋ స్వాత్మపరమాత్మతత్త్వజ్ఞస్యబ్రహ్మానుభవసుఖతృప్తస్యతుయతేరిన్ద్రియలౌల్యమేవాసంభావితం - తస్యదేవమాయయామోహాభావాదిత్యాహ॥ ఆత్మానమితి॥పరంప్రకృతిపురుషవిలక్షణం-ఆత్మానం-యద్వా, ఆత్మానం-పరంపరమపురుషంచ-విజానీయాచ్చేత్, తజ్జ్ఞానేననిర్ధూతవాసనః -కస్య-కామాయ-ప్తసంపత్తయేలమ్పటః -కి-మిచ్ఛన్ - దేహం-పుష్ణాతి, దేహపోషణేనస్వాత్మనఃపరమపురుషస్యచనేష్టంసంపద్యతే-అతస్తత్త్యజత్యేవేత్యర్థః॥ యద్వా॥ ఇచ్ఛన్ శబ్దాదివిషయాన్ కామయమానః-కస్యస్వపరయోరన్యతరస్యకస్య-కామాయేష్టా

హాత్పూర్వంత్రివర్గావపనాత్పునః।యదిసేవేతతాన్భిక్షుస్సవాన్తాశ్యనపత్రపః॥ ౩౬ ॥యైస్స్వదేహస్స్మృతోనాత్మామర్త్యోవిట్క్రిమిభస్మసాత్ ।తఏవాముంస్వసాత్కృత్వాశ్లాఘయన్తిహ్యసత్తమాః॥ ౩౭ ॥గృహస్థస్యక్రియాత్యాగోవ్రతత్యాగోవటోరపి । తపస్వినోగ్రామసేవాభిక్షోరిన్ద్రియలోలతా ॥ ౩౮ ॥ ఆశ్రమాపశదాహ్యేతేఖల్వాశ్రమవిడమ్బనాః।దేవమాయావిమూఢాంస్తానుపేక్షేతానుకమ్పయా ॥ ౩౯॥ ఆత్మానంచేద్విజానీయాత్పరంజ్ఞానధుతాశయః।కిమిచ్ఛన్కస్యవాహేతోర్దేహంపుష్ణాతిలమ్పటః॥ ౪౦ ॥ ఆహుశ్శరీరంరథమిన్ద్రియాణిహయానభీషూన్మనఇన్ద్రియేశమ్ । వర్త్మానిమాత్రాధిషణాంచసూతంసత్త్వంబృహద్బన్ధురమీశసృష్టమ్ ॥ ౪౧ ॥ అక్షందశప్రాణమధర్మధర్మౌచక్రేఽభిమానంరథినంచజీవమ్ । ధనుర్హితస్యప్రణ

ర్థం -దేహంపుష్ణాతికంనపుష్ణాత్యేవేత్యర్థః -కస్యకామాయేత్యనేనదేహపోషణంనస్వాత్మనోనాపిపరమాత్మనశ్చసుఖావహం - తయోస్స్వతఏవనిరతిశయసుఖరూపత్వాదితిసూచ్యతే - నిరతిశయానన్దపరమాత్మోపాసనాత్మకతనుదభవతృప్తో నిహీనదేహపోషణజసుఖార్థం నయతత ఏవ కింతుపరమాత్మప్రాప్తయఏవయతతఇతిసూచితత్ ❋ ॥౪౦ ॥ ❋ దేవమాయావిమూఢానిత్యనేనపరమానన్దరూపపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తశరీరేన్ద్రియాదిసామగ్రీంలబ్ధ్వాఽపియేనయతన్తేతేదేవమాయావిమూఢాఇతిచోక్తం,నకేవలంమనుష్యశరీరేన్ద్రియాదేః పరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వముచ్యతే, అపితూపనిషద్వాక్యాన్యపి- ఆత్మానంరథినంవిద్ధిశరీరంరథమేవచ।బుద్ధింతుసారథింవిద్ధిమనఃప్రగ్రహమేవచ॥ ఇన్ద్రియాణిహయానాహుర్విషయాంస్తేషుగోచరాన్ । సోఽధ్వనఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోఃపరమంపద,, మిత్యాదీనిసంసారాధ్వనఃపారంవైష్ణవంపదంప్రేప్సన్తమాత్మానంరథిత్వేనతచ్ఛరీరాదీనిరథరథాఙ్గత్వేనరూపయిత్వా-తదాహురిత్యాహ ॥ అహురితి॥ శరీరాదీన్రథాదిభావేనరూపయన్తస్తేషాంపరమాత్మప్రాప్తిసాధనానుష్ఠానోపయుక్తసామగ్రీత్వమభీష్టదేశప్రేప్సోర్విజిగీషోశ్చప్రసిద్ధరథాదీనాంసాధనత్వమివాహుర్వేదాన్తాఇత్యర్థః, శరీరం రథంరథస్థానీయం - ఇన్ద్రియాణి - హయానశ్వాన్, ఇన్ద్రియాణామశ్వస్థానీయానాం, ఈశంముఖ్యం - మనః-అభీషూన్రశ్మీన్ -రజ్జూరితియావత్ - మాత్రాశ్శబ్దాదీ - న్వర్త్మానిమార్గస్థానీయాన్ - ధిషణాంబుద్ధిం - సూతంసారథిం - సత్త్వంబలం - బృహద్దృఢం - బన్ధురం - దేహాదీనాంబన్ధనం ఈశసృష్టమితియథాయోగ్యంవిభక్తివిపరిణామేనశరీరాదీనాంవిశేషణం - ఈశేనపరమాత్మనా - సృష్ట - మీశసృష్టమ్ ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ దశానాం-ప్రాణానాంసమాహారోదశప్రాణం, ప్రాణాదిపఞ్చకనాగకూర్మకృకరదేవదత్తధనంజయాఖ్యోపప్రాణపఞ్చకాత్మక, మక్షమక్షస్థానీయం, అధర్మధర్మౌపుణ్యపాపే, చక్రే, పుణ్యపాపాత్మకయోఃకర్మణోరేవరథత్వరూపితశరీరప్రవృత్తిహే

తుత్వాత్తదాయత్తత్వే నచచక్రిత్వే నరూపణం, అభిమానినం దేహాఽభిమానినం జీవం, రథినమాహుః, తస్య రథినః, ప్రణవమోఙ్కారం, ధనుః, పరన్తిఆహుః శరీరంతుజీవం, పరంపరమాత్మానంతు, లక్ష్యం, పరన్తి ,, ప్రణవోధనుశ్శరోహ్యాత్మాబ్రహ్మతల్లక్ష్యముచ్యతే - అప్రమత్తేనవేద్ధవ్యంశరవత్తన్మయోభవే ,, దితిహ్యన్యత్రోప్యుక్తం, విప్రకృష్టయోశ్శరలక్ష్యయోరివజీవపరయోస్సంబన్ధజ్ఞాపనహేతుత్వాత్ ప్రణవోధనురుక్తం - రథిత్వేనరూపిత ఏవజీవశ్శరత్వేనాపిరూప్యతే ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ జేతవ్యానాహ॥ రాగఇతి॥ రాగఃశబ్దాదివిషయాసక్తిః - ద్వేషస్తద్విరోధివిషయాఽప్రీతిః లోభోఽసన్తోషః, మోహఃకార్యాకార్యావివేకః, భయమాగామిదుఃఖదర్శనజంప్రతికూలజ్ఞానం, మదోగర్వః-మానో బహుమానః, అవమానస్తిరస్కారః -అసూయాగుణేషుసత్స్వపిదోషావిష్కారః, మాయావఞ్చనం, హింసాఘాతద్రోహః, మత్సరఃపరకృతద్రోహచిన్తా ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ రజఃక్రోధః-సచామర్షః, ప్రమాదోఽనవధానతా- ఏవమాదయఃఏతత్ప్రభృతయశ్శత్రవో జేతవ్యా- స్త ఏతేరజస్తమఃప్రకృతయః - క్వచిత్సత్త్వప్రకృతయశ్చ-రజస్తమసీ - ప్రకృతికారణే-యేషాం-సత్త్వం-ప్రకృతిఃకారణం-యేషాంత-ఇతిబహువ్రీహిః-రజస్తమసోరన్యతరమిశ్రసత్త్వప్రకృతయఇత్యర్థః ❁॥ ౪౪ ॥ ❁ తదేవంశరీరేన్ద్రియమనోవిషయబుద్ధిబలప్రాణధర్మాధర్మ జీవాః రథరథాఙ్గాదిరథ్యాదిభావేనపరమాత్మ ప్రాప్త్యుపాయసాధనానుష్ఠానోపయుక్తత్వ జ్ఞాపనాయరూపితాః - ప్రణవజీవేశాస్తుజీవతరయో స్సంబన్ధజ్ఞానజనకత్వపరమాత్మైకశేషత్వప్రాప్యత్వజ్ఞాపనాయధనుశ్శరలక్ష్య భావేనరూపితాః - హేయత్వజ్ఞాపనాయరాగాదయశ్శత్రుత్వేరూపితాః - అథయస్యైతేరథాదయోవశేతిష్ఠన్తిసఏవాధ్వనఃపారం వైష్ణవంపదవాప్నోతీతి ,, సోఽధ్వనఃపారమాప్నోతితద్విష్ణోఃపరమంపద,, మితిశ్రుతేరర్థమభిప్రయన్ యావచ్ఛరీరం సమీహితసాధనేదక్షం స్వవశంచ తావదేవ - జ్ఞానాసినాజితరాగాదిశత్రుర్ముక్తిసాధనమనుతిష్ఠన్ శరీరాదిషు నిస్పృహోభవేదిత్యాహ ॥ యావదితి ॥ నృకాయ రథం నరశరీర రూపంరథం - యావ - దాత్మ వశోపక్లిప్తం స్వాధీనతయా ఉపక్లిప్తం యథాభవతితథా - ధత్తే - తావదేవ - గరిష్ఠానాం మహతాం - చరణార్చనయా - లబ్ధః - నిశాతం - జ్ఞానరూపం - ఖడ్గందధత్ప్రాణిః - అస్తానిరస్తాశ్శత్రవోరాగాదయో - యేన - అచ్యుతః ఆశ్రితానఽచ్యావయతీత్యచ్యుతో, భగవానేవ - బలం యస్య - తాదృశః - ఉపశాన్తః రాగాద్యకలుషితచిత్తః, స్వారాజ్యతుష్టఃస్వరాడకర్మవశ్యః, తస్యభావస్స్వారాజ్యం-ముక్తైశ్వర్యం-తేనతుష్టః- అవశ్యమచ్యుతస్స్వారాజ్యం దాస్యతీతిసంతుష్టః-ఇదంనృకాయరథాదికం-విజహ్యాత్ ఉపేక్షేత, తేషుస్పృహారహితోభవేదిత్యర్థః, ఇదమితిసాంసారికఫలంవావివక్షితమ్ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ యద్యుక్తవిధోనస్యాత్తదాతస్యానర్థమాహ॥ నోచేదితి॥ నోచేదుక్తవిధోనచే- త్తదా, ప్రమత్తమిమందేహినం, అసంతోబహిర్ముఖా - ఇన్ద్రియవాజినఃఇన్ద్రియాణ్యేవాశ్వాః, సూతోబుద్ధిశ్చేతే-ఉత్పథంప్రవృత్తిమార్గం-నీత్వా - విషయరూపేషు-దస్యుషు - విక్షిపన్తి- తేవిషయాఖ్యాదస్యవఃహామైస్సూతేనచసహావర్తమాన-మముంప్రమత్తందేహిన- మూర్వధికం-మృత్యుభయం-యస్మిన్-అన్ధేతమసిఅన్ధతామిస్రనరకతుల్యేసంసారకూపే-క్షిపన్తి ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ తదేవంవర్ణాశ్రమధర్మాన్, తదనుగ్రాహ్యంభక్తియోగం-శరీరేన్ద్రియాదీనాంతదనుష్ఠానోపయుక్తత్వం-తైరనుష్ఠితేనవర్ణాశ్రమధర్మానుగృహీతేనభక్తియోగేనస్వారాజ్యప్రాప్తిం-సాంసారికఫలలిప్సయాఽనుష్ఠితానాంతుధర్మాణాంసంసృతిరూపానర్థావహత్వంచా - భిధాయా, థతేషామేవధర్మాణామిష్టాపూర్తభేదేనద్వైవిధ్యం-సాంసారికఫలసాధనత్వేనకృతానాంప్రవృత్తకర్మాఖ్యత్వం- తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వం-ఉపాసనానుగ్రాహకతయాకృతానాంతునివృత్తికర్మాఖ్యత్వం -తస్యాపునరావృత్తిహేతుత్వంచాహ ॥ ప్రవృత్తమితి ॥ వైదికంవేదవిహితంకర్మప్రవృత్తం-నివృత్తమితిద్వివిధం - తత్ర-ప్రవృత్తేనకర్మణా- ఆవర్తతేఫలానుభవాయలోకాన్తరంప్రాప్యతత్రతదనుభూయావశిష్టేనకర్మణాతతఃపునరిహావర్తతే-నివృత్తేనత్వ-మృతమశ్నుతేతత్ఫలరూ

వంపరన్తిశరంతుజీవంపరమేవలక్ష్యమ్ ॥ ౪౨ ॥ రాగోద్వేషశ్చలోభశ్చశోకమోహౌభయంమదః। మానోఽవమానోఽసూయాచమాయాహింసాచమత్సరః॥ ౪౩ ॥ రజఃప్రమాదఃక్షున్నిద్రాశత్రవస్త్వేవమాదయః। రజస్తమఃప్రకృతయస్సత్త్వప్రకృతయఃక్వచిత్ ॥ ౪౪ ॥ యావన్నృకాయరథమాత్మవశోపక్లృప్తంధత్తేగరిష్ఠచరణార్చనయానిశాతమ్। జ్ఞానాసిమచ్యుతబలోఽధనిరస్తశత్రుస్స్వారాజ్యతుష్టఉపశాన్తఇదంవిజహ్యాత్ ॥ నోచేత్ప్రమత్తమసదిన్ద్రియవాజిసూతానీత్వోత్పథంవిషయదస్యుషునిక్షిపన్తి। తేదస్యవస్సహయసూతమముంతమోన్ధేసంసారకూపఉరుమృత్యుభయేక్షిపన్తి॥ ౪౬ ॥ ప్రవృత్తంచనివృత్తంచద్వివిధంకర్మవైదికమ్। ఆ

పమమృతం ముక్తిం ప్రాప్య తతః పునర్నావర్తతే ॥ ౪౭ ॥ ప్రవృత్తనివృత్తభేదభిన్నస్య వైదికస్యైవ కర్మణః స్తత్స్వరూపమిష్టసంజ్ఞకత్వం వక్తుం తద్విశింషన్ తదవాన్తరభేదాన్ దర్శయతి ॥ హింస్రద్రవ్యమయమితి ॥ అగ్నిహోత్ర నామధేయకం కర్మ-ఆది-ర్యస్య -త-దగ్నిహోత్రాదిః ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాన్ దర్శయతి ॥ దర్శశ్చేతి ॥ దర్శాదయశ్శబ్దాః కర్మనామధేయాని-పశుః పశుయాగః-సుతస్సోమయాగః-హుతం వైశ్వదేవం-ప్రహుతం బలిహరణం తదేతత్సర్వం - వైదికం కర్మ-ఇష్టాఖ్యం-యద్యేతదేవ కర్మ హింస్రద్రవ్యమయం హింసావిషయద్రవ్యప్రచురం-హింస్రమితి పాఠే - పశ్వాదిహింసాగర్భం పురోడాశాదిద్రవ్యప్రచురంచ, కామ్యం స్వర్గాదికామార్థం, మశాన్తిదం పూర్వోక్తరాగాద్యనివృత్తిదం స్యాత్ - తదా - ప్రవృత్తాఖ్యం - అకామ్యం శాన్తిదం స్యాత్-తదా నివృత్తాఖ్యమిత్యర్థః - అథ పూర్తసంజ్ఞకం కర్మాహ ॥ పూర్తమితి ॥ దేవాలయాదినిర్మాణరూపం కర్మ పూర్తం-ఆజీవ్యమాజీవికా ॥ ౪౮ ॥ ౪౯ ॥ తత్ర ప్రవృత్తిధర్మపరాయణస్య త్రైవర్ణికస్య తత్ఫలానుభవాయ లోకాన్తరారోహణమార్గం ఫలానుభవావసానే తతః పునరవరోహణమార్గం - మేవం సఞ్చరతో భూతసూక్ష్మపరిష్వక్తత్వం చాహ ద్రవ్యేత్యాదినా సార్ధద్వయేన - నిషేకాదిశ్మశానాన్తైర్గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైః - సంస్కారైః-స్సంస్కృతో-ద్విజస్త్రైవర్ణికః-ఇష్టాపూర్తదత్తకారీ-దేహత్యాగానన్తరం - ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకః, ద్రవ్యాణాం - పృథివ్యాదిభూతానాం-సూక్ష్మవిపాకాః సూక్ష్మావస్థాః-యస్య-సూక్ష్మావస్థపృథివ్యాదిభూతయుక్తః - భూతసూక్ష్మపరిష్వక్త ఇతి యావత్ - హేతుగర్భం పృథివివతే-ధూమాదయశ్శబ్దాస్తదభిమానిదేవతాపరాః-తత్ర, అపక్షయః అపరపక్షః - అయనం దక్షిణం దక్షిణాయనం-సోమశ్చన్ద్రః-ఇతిశబ్దః ప్రత్యేకమన్వేతి-ధూమ ఇతి రాత్రిరితి-తాన్, ఏకైకశః - ఆనుపూర్వ్యేణ-భూత్వా భూత్వా, భూ ప్రాప్తావాత్మనేపదీ భవతిరత్ర ప్రాప్త్యర్థకః - ప్రాప్య ప్రాప్యేత్యర్థః, ధూమాదిక్రమేణ చన్ద్రం ప్రాప్య తత్ర, అమృతమయశరీరయుక్త ఇష్టాదికర్మఫలమనుభూయ తతః దర్శః దర్శస్య చన్ద్రకలాక్షయహేతుత్వాదినా దర్శశబ్దేన చన్ద్రం ప్రాప్తస్యామృతమయశరీరనాశో లక్ష్యతే, వినష్టామృతమయశరీర ఇత్యర్థః, చన్ద్రమసః స్థానాత్ క్రమేణౌషధ్యాదీన్ ప్రాప్య-ఇహలోకే-జాయతే-ఏతచ్చ పితృయాణం పునర్భవహేతురిత్యర్థః -యద్వా-చన్ద్రపర్యన్తం పితృయాణం తతో రేతః పర్యన్తం పునర్భవయానమిత్యర్థః - తత్ర - దక్షిణాయనసోమయోర్మధ్యే పితృలోక ఆకాశశ్చ ద్రష్టవ్యాః-ఓషధేః పూర్వం క్రమేణాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షాణి ద్రష్టవ్యాని - తత్రారోహణం ధూమరాత్ర్యపరపక్షదక్షిణాయనషణ్మాసపితృలోకాకాశచన్ద్రక్రమేణ - అవరోహణం తు చన్ద్రమసః స్థానాదాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షౌషధీవీరుదన్యతరాన్నరేతః క్రమేణేత్యర్థః - తథా చ శ్రూయతే ఛాన్దోగ్యే “ అథ య ఇమే గ్రామ ఇష్టాపూర్తే దత్తమిత్యుపాసతే తే ధూమమభిసమ్భవన్తి ధూమాద్రాత్రిం రాత్రేరపరపక్షమపరపక్షాద్యాన్ షడ్దక్షిణైతి మాసాంస్తాన్నైతే సంవత్సరమభిప్రాప్నువన్తి మాసేభ్యః పితృలోకం పితృలోకాదాకాశమాకాశాచ్చన్ద్రమసమేష సోమో రాజా తద్దేవానామన్నం తం దేవా భక్షయన్తి తస్మిన్యావత్సంపాతముషిత్వా థైతమేవాధ్వానం పునర్నివర్తన్తే యథైతమాకాశమాకాశాద్వాయుం వాయుర్భూత్వా ధూమో భవతి ధూమో భూత్వాఽభ్రం భవత్యభ్రం భూత్వా మేఘో భవతి మేఘో భూత్వా ప్రవర్షతి త ఇహ వ్రీహియవా ఓషధివనస్పతయస్తిలమాషా జాయన్తేఽతో వై ఖలు దుర్నిష్ప్రపతరం యో యో హ్యన్నమత్తి యో రేతస్సిఞ్చతి తద్భూయ ఏవ భవతి తద్య ఇహ రమణీయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే రమణీయాం యోనిమాపద్యేరన్ బ్రాహ్మణయోనిం వా క్షత్రియయోనిం వా వైశ్యయోనిం వాచణ్డాలయోనిం వా అథ య ఇహ కపూయచరణా అభ్యాశో హ యత్తే కపూయాం యోనిమాపద్యేరన్ శ్వయోనిం వా సూకరయోనిం వా చణ్డాలయోనిం వే,, తి-తత్రారోహణదశాయాం ధూమాద్యభిమానిదేవతాగమనమేవ ధూమాదిభావః, అవరోహణే త్వాకాశవాయుధూమాభ్రమేఘవర్షేషు తద్భావో నామ తత్సంసర్గకృత తత్సాదృశ్యాపత్తిరేవ ,, తత్స్వాభావ్యాపత్తిరుపపత్తే ,, రితి శారీరకన్యాయాత్ - వ్రీహ్యాదిభావో నామ జీవాన్తరాధిష్ఠిత వ్రీహ్యాదిసంశ్లేషమాత్రం “ అన్యాధిష్ఠితేషు పూర్వవదభిలాపా ,, దితి న్యాయాత్-ఏవం వాఽన్వయః ॥

వర్తతే ప్రవృత్తేన నివృత్తేనాశ్నుతేఽమృతమ్ ॥ ౪౭ ॥ హింస్రద్రవ్యమయం కామ్యమగ్నిహోత్రాద్యశాన్తిదమ్ । దర్శశ్చ పూర్ణమాసశ్చ చాతుర్మాస్యం పశుస్సుతః ॥ ౪౮ ॥ ఏతదిష్టం ప్రవృత్తాఖ్యం హుతం ప్రహుతమేవ చ । పూర్తం సురాలయారామకూపాజీవ్యాదిలక్షణమ్ ॥ ౪౯ ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకశ్చ ధూమో రాత్రిరప

---

౪౮ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ హింస్రం ద్రవ్యమయం.

ద్రవ్యసూక్ష్మ విపాక ఇతి ॥ ద్రవ్యసూక్ష్మవిపాకాదయ ఇత్యేతే సోమపర్యన్తాః పితృయాణం - దర్శాదయో రేతఃపర్యన్తాః పునర్భవః-గర్భాధానాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కృత ఇష్టాదికారీ ఆనుపూర్వ్యాస్తత్క్రమేణ భూత్వా భూత్వా రాత్ర్యాదీన్ ప్రాప్య ప్రాప్య పునరిహ జాయత ఇతి ॥ ౫౦ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ అథాపునర్భవం దేవయానం వక్తుం తేన జిగమిషోర్నివృత్తధర్మనిష్ఠస్య తావత్కృత్యమనుసన్ధానమాహ ॥ ఇన్ద్రియేష్వితి ద్వాభ్యాం ॥ జ్ఞానదీపేషు జ్ఞానదీపకేషు చక్షురాదీన్ద్రియేషు-క్రియాయజ్ఞాన్ కర్మేన్ద్రియవ్యాపారాన్-జుహ్వతి-దేవయానేన జిగమిషవ ఇతి శేషః, చక్షురాదిభిః జ్ఞానేన్ద్రియైః - పాణిపాదాదికర్మేన్ద్రియాణి-నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - ఇన్ద్రియాణి చక్షురాదీని జ్ఞానేన్ద్రియాణి-సఙ్కల్పాదిరూపోర్మి మతి-మనసి-జుహ్వతి-మనసా తాని నియచ్ఛేయురిత్యర్థః - వైకారికం సత్వోత్తరం-వాచి-శాస్త్రీకాయాం, మనః - మనస ఉచ్ఛాస్త్రప్రవృత్తిం నిరున్ధ్యురిత్యర్థః ॥ ౫౩ ॥ వాచం-వర్ణసమామ్నాయే-పఞ్చాశదక్షరాత్మికామనుసన్దధీరన్-వర్ణసమామ్నాయ-మోఙ్కారేఽన్తర్గతం విద్యుః - తమోఙ్కారం-బిన్దునాదే చతుర్థ్యాం మాత్రాయాం-బిన్దునాదశ్చ ప్రాణే ప్రాణసహచారిణి మకారవాచ్యే జీవే-వాచకత్వేనాన్తర్భావయేయుః ॥ ౫౪ ॥ అముం జీవం-మహతి మహాదాత్మని పరబ్రహ్మణి, సమర్పయేయురితి ముముక్షోరనుసన్ధానప్రకార ఉక్తః, అథ తస్య గతిహేతుభూతమర్చిరాదిమార్గమంశతో దర్శయతి ॥ అగ్నిస్సూర్య ఇతి ॥ అగ్న్యాదిశబ్దాస్తదభిమానదేవతాపరాః- అత్ర న క్రమవివక్షా శ్రౌతక్రమవిరోధాత్-నను సూర్యోఽగ్నేరనన్తరం దివసాదిభ్యః పూర్వం శ్రూయతే, తద్య ఇత్థం విదుర్యే చేమేఽరణ్యే శ్రద్ధాం తప ఇత్యుపాసతే తేఽర్చిషమభిసమ్భవన్త్యర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షమాపూర్యమాణపక్షాద్యాన్ షడుదఙ్ఙేతి మాసాంస్తాన్మాసేభ్యస్సంవత్సరం సంవత్సరాదాదిత్యమాదిత్యాచ్చన్ద్రమసం చన్ద్రమసో విద్యుతం తత్పురుషోఽమానవస్స ఏనాన్బ్రహ్మ గమయత్యేష దేవయానః పన్థాః,, ఇతి - అత్ర సంవత్సరాదనన్తరం వాయుం విద్యుతోఽనన్తరం వరుణేన్ద్రౌ చ జానీయాత్-కౌషీతకి

ఘ్నయః । అయనం దక్షిణం సోమో దర్శ ఓషధివీరుధః ॥ ౫౦ ॥ అన్నం రేత ఇతి క్ష్మేశ పితృయాణం పునర్భవః । ఏ
కైకశ్యేనానుపూర్వ్యం భూత్వా భూత్వేహ జాయతే ॥ ౫౧ ॥ నిషేకాదిశ్మశానాన్తైస్సంస్కారైస్సంస్కృ
తో ద్విజః ॥ ౫౨ ॥ ఇన్ద్రియేషు స్వకర్మాణి జ్ఞానదీపేషు జుహ్వతి । ఇన్ద్రియాణి మనస్యూర్మౌ వాచి వైకారికం
మనః ॥ ౫౩ ॥ వాచం వర్ణసమామ్నాయే తమోఙ్కారే స్వరం న్యసేత్ । ఓఙ్కారం బిన్దునాదే తు తం తు ప్రా
ణే మహత్యముమ్ ॥ ౫౪ ॥ అగ్నిస్సూర్యో దివా ప్రాహ్ణశ్శుక్లో రాకోత్తరం స్వరాట్ । విశ్వోఽథ తైజసః ప్రాజ్ఞ
స్తుర్య ఆత్మా సమన్వయాత్ ॥ ౫౫ ॥ దేవయానమిదం ప్రాహుర్భూత్వా భూత్వాఽనుపూర్వశః । ఆత్మయా

బ్రాహ్మణే ,, ఏవం దేవయానం పన్థానమాపద్యాగ్నిలోకమాగచ్ఛతి స వాయులోకం స వరుణలోకం స ఆదిత్యలోకం స ఇన్ద్రలోకం స ప్రజాపతిలోక ,, మితి శ్రవణాత్-స్వరాడతా, మానవః ప్రజాపతిర్వా - అయం చ సకలశ్రుత్యవిరోధేన నిర్ణీతః క్రమో వరదగురుభిరభిహితః ,, అగ్నిరహస్సితపక్షోనుదగయనాబ్దమరుదర్కేన్దూన్ । అపి వైద్యుత వరుణేన్ద్రప్రజాపతీనాతివాహికానాహు ,, రితి-పూర్వాహ్ణో రాకా చానధీతశాఖాన్తరేష్వామ్నాతవ్యౌ -ఉత్తరం ఉత్తరాయణం-ఏవం ముక్తప్రాప్యభగవల్లోకమార్గో దర్శితః, తత్ర ప్రాప్యస్య భగవతశ్చతుర్వ్యూహవిశిష్టతామాహ ॥ విశ్వ ఇతి ॥ యథా సర్వజ్ఞసంహితాయామ్ ,, సృష్టిస్థిత్యన్తకారిణ్యశ్శక్తయస్త్రిప్రకీర్తితా ,, ఇత్యుపక్రమ్య ,, అకారశ్శక్తిర్విశ్వాఖ్యా ఉకారాఖ్యా తు తైజసీ, మకారశక్తిః ప్రజ్ఞాఖ్యా తాసాం రూపం పునశ్శృణు ,, ఇత్యాదిజాగ్రదాద్యవస్థాన్వయాదికముక్త్వా ,, ఏతాస్తిస్రో దశాస్తిస్రశ్శక్తీస్సమ్ప్రీణయన్తి తాః । అనిరుద్ధాదిరూపాస్తాహో క్తుశ్శక్తీర్విచిన్తయేత్ ॥ అర్ధమాత్రాఽధియాదివ్యాఽప్రకాశార్థప్రకాశికా । వాసుదేవమయీం శక్తిం విద్ధి తామనుసంస్కృతా ,, మిత్యుక్తం - అతస్సృష్ట్యధిష్ఠాతా జాగ్రదవస్థానిర్వాహకోఽనిరుద్ధో విశ్వః - స్థిత్యధిష్ఠాతా స్వప్ననిర్వాహకః ప్రద్యుమ్నస్తైజసః - సంసృతిశక్త్యధిష్ఠాతా సుషుప్తినిర్వాహకస్సఙ్కర్షణః ప్రాజ్ఞః - ఏతే చాకారోకారమకారవాచ్యాః సర్వకారణభూతస్సర్వశక్తిర్మోక్షప్రదః ప్రణవార్ధమాత్రావాచ్యో వాసుదేవస్తుర్యః - చతుర్థమాత్రాసహితప్రణవస్యాపూర్వమనుసంధేయతయా ప్రకృతత్వాదేవం తస్యార్థః ఫలదశాయాం ప్రాప్యతయోక్తః, ఇదం ప్రదర్శనార్థముక్తం, పరవ్యూహవిభవాదిసర్వావస్థావిశిష్టో భగవాన్ముక్తప్రాప్య ఇత్యర్థః - సమన్వయాత్ సర్వేషాం వ్యూహాదీనాం ప్రాప్యాన్తర్భావాదిత్యర్థః ॥ ౫౫ ॥ ఇదం-దేవయానం, ప్రాహు-ర్వేదాన్తా ఇతి శేషః, ఆత్మయాజీ వపరమాత్మోపాసకః, అనుపూర్వశః క్రమేణార్చిరాదీన్ ప్రాప్య, ఉపశాన్తః నిశ్శేషనివృత్తః-ఆత్మా ప్రకృతి-ర్యస్య-తాదృశః-ఆత్మని పరమాత్మని, స్థితః ఆధేయతయా స్థితః, ఆత్మన్యావిర్భూతాపహతపాప్మత్వాదిగుణాష్టకయుక్తే బ్రహ్మాత్మకే స్వస్వరూపే స్థితః ఉక్తవిధబ్రహ్మాశేషత్వేనాత్మానమనుభవన్నిత్యర్థః-పు

న- స్తతో - ననివర్తతే ఏవం దేవయానపథగో భూత్వా ననివర్తతే, జన్మమరణాదికం తద్ధేతుభూతపునరావృత్తిం చ న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౬ ॥ ❁ "నైతే సృతీ పార్థ జానన్ యోగీ ముహ్యతి కశ్చన। తస్మాత్సర్వేషు కాలేషు యోగయుక్తో భవార్జునే", తి- భగవదుక్తమార్గద్వయచిన్తాఫలమాహ ॥ య ఏతే ఇతి ॥ యః పుమాన్ ముముక్షుః- వేదనిర్మితే వేదబోధితే, ఏతే- పితృదేవానా- మయనే వర్త్మనీ- దేవయానపితృయాణే- శాస్త్రాత్మకేన చక్షుషా- వేద- సోఽపి పుమాన్- న ముహ్యతి, జనస్థోఽపీతి పాఠే- దేహస్థోఽపీత్యర్థః - స్వానుష్ఠేయభగవద్భక్తియోగేన మోహం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః ❁ ॥ ౫౭ ॥ ❁ అథ ప్రాప్యతయా ప్రకృతస్య భగవతస్సర్వాత్మకత్వమాహ ॥ ఆదావితి ॥ ఆదౌ సృష్ట్యాదౌ- అన్తే ప్రలయే చ - మధ్యస్థానాం జనానాం- అన్తః, బహిశ్చ- సన్ వర్తమానః- కించ - యః - త్పరాపరం ఉత్కృష్టాపకృష్టం వా - తతో ఽత్కృష్టమాహ - జ్ఞానం జ్ఞానాత్మకం జీవస్వరూపం, జ్ఞేయం అచిద్వస్తు- పరం - వచో నామ - వాచ్యం రూపం - నామరూపాత్మకం - చిదచిదాత్మకం సర్వం వస్త్విత్యర్థః, తమో మూలప్రకృతిః- జ్యోతిస్సమష్టిజీవశ్చ, త్యేతత్సర్వం, సాక్షాదయమేవ పరమాత్మైవ, పరమాత్మాత్మకమేవేత్యర్థః ❁ ॥ ౫౮ ॥ ❁ ఏవం సర్వాత్మకత్వమభిధాయ తస్యైవ ప్రాప్యస్య బ్రహ్మణో నిరతిశయపురుషార్థత్వజ్ఞాపనాయ ప్రాకృతదేహస్య తదనుభావ్యశబ్దాదివిషయాణాం చాపురుషార్థత్వమాహ ॥ అబాధితోఽపీతి ॥ ఆభాసో దృశ్యో దేహః, సః, అబాధితోఽవినష్టోఽపి అనువర్తమానోఽపి, అవస్తుతయా అపురుషార్థతయా, స్మృతః, ఏవం, శబ్దాద్యర్థరూపేణ వికల్పితః, యైన్ద్రియకవస్తుజాతమప్య, వస్తు అపురుషార్థం- యద్వా, అహఙ్కారగోచరం శరీరం యథా అనిత్యం హేయం, తథా తదనుకారగోచరశ్శబ్దాదిరప్యపురుషార్థః నస్థిరః, తస్యానిత్యపురుషార్థతయా దుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః, యద్వా, ఆభాసః స్వప్నదేహాస్స, తదానీమనివృత్తోఽపి ప్రబోధవేలాయాం, మవస్తుతయాఽనాత్మతయా, స్మృతః, జాత్యాదిపికల్పితజాగ్ర

త్యపశాన్తాత్మా హ్యాత్మస్థో న సివర్తతే ॥ ౫౬ ॥ య ఏతే పితృదేవానామయనే వేదనిర్మితే। శాస్త్రేణ చక్షుషా వే ❁ పుమాన్ సోఽపి న ముహ్యతి ॥ ౫౭ ॥ ఆదావన్తే జనానాం యో బహిరన్తః పరాపరమ్। జ్ఞానం జ్ఞేయం వచో వాచ్యం తమో జ్యోతిశ్చ యస్స్వయమ్ ॥ ౫౮ ॥ అబాధితోఽపి హ్యాభాసో యథాఽవస్తుతయా స్మృతః। దుర్ఘటత్వాదైన్ద్రియకం తద్వదర్థవికల్పితమ్ ॥ ౫౯ ॥ క్షిత్యాదీనామిహార్థానాం ఛాయా న కతమాఽపి హి। న సఙ్ఘాతో వికారోఽపి న పృథఙ్నాన్వితో మృషా ॥ ౬౦ ॥ ధాతవోఽవయవిత్వాచ్చ తన్మాత్రావయవైర్వినా। న స్యుర్హ్యసత్యవయవిన్యసన్నవయవోఽన్తతః ॥ ౬౧ ॥ స్యాత్సాదృశ్యభ్రమస్తావద్వికల్పే సతి వస్తునః। జా

చ్ఛరీరమపి, తద్వదనాత్మా, ఆత్మధర్మాణాం నిత్యత్వాదీనాం తత్ర దుర్ఘటత్వాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౯ ॥ ❁ శరీరస్య సర్వత్ర సర్వకాలే సర్వస్మిన్నప్యాత్మనా వినాస్థిత్యభావాచ్ఛరీరమప్యాత్మా స్యాదితి శఙ్కానిరాసార్థమాహ ॥ క్షిత్యాదీనామపి ॥ క్షిత్యాదీనాం పృథివ్యాదిపరిణామరూపాణాం వృక్షాణాం, ఛాయా సఙ్ఘాతాదిష్వర్థేషు, న కతమాఽపి, సఙ్ఘాతవికారపృథగ్భూతతయా యావద్ద్రవ్యభావిషు న కశ్చిదపీత్యర్థః ॥ తదేవ వివృణోతి ॥ న సఙ్ఘాత ఇతి ॥ వృక్షసఙ్ఘాతో న ఛాయా, నాపి వృక్షవికారః, నాపి వృక్షాత్పృథక్ వృక్షం హిత్వా స్థాతుం న యోగ్యః, నాన్వితః, నావినాభూతః యావద్వృక్షసత్తాకం నాన్వితోఽపి, అర్థాభిప్రాయః పుల్లిఙ్గనిర్దేశః, మృషా అనిత్యా, ఏవం శరీరమప్యాత్మనా వినాస్థిత్యభావాత్తత్ప్రతిచ్ఛాయాసదృశం, న చాత్మసఙ్ఘాతశ్శరీరం, న చాత్మవికారః, న చాత్మానం హిత్వా తిష్ఠతి, న యావదాత్మభావి అనిత్యత్వాత్, అతో నాత్మశరీరమిత్యర్థః ❁ ॥ ౬౦ ॥ ❁ శరీరస్యానిత్యత్వాదాత్మప్రతిపత్త్యర్థం తత్తుల్యన్యాయేషు పృథివ్యాదిష్వనిత్యత్వముపపాదయతి ॥ ధాతవ ఇతి ॥ పృథివ్యాదయో ధాతవః, అవయవిత్వాత్ సఙ్ఘాతరూపత్వాత్, తన్మాత్రావయవైర్వినా, న స్యుః, అవయవవినాశే సఙ్ఘాతో నశ్యతీత్యర్థః, సఙ్ఘాతరూపత్వమేవ ప్రతిపాదయతి ॥ అసతీతి ॥ యతోఽవయవసఙ్ఘాతరూపోఽవయవీ, అత ఏవావయవిన్యసతి వినష్టే, అన్తతోఽవయవోఽసన్నేవ, అవయవిన్యనుపలభ్యమానే అవయవా ఏవ ధాతవో న హ్యుపలభ్యన్తే, ఏవమవయవిత్వాదనిత్యం శరీరం నిత్యాత్మా న భవతీత్యర్థః ❁ ॥ ౬౧ ॥ ❁ తర్హి స్థూలోఽహమితి ప్రతీతిః కథమిత్యపేక్షాయాం భ్రాన్తిరిత్యాహ ॥ స్యాత్సాదృశ్యమితి ॥ తత్ర సంసర్గనిమిత్తా భ్రాన్తిరితి ప్రతిపత్త్యర్థం సాదృశ్యనిమిత్తత్వం ప్రతిక్షిపతి ॥ స్యాదితి ॥ ద్వయోరప్యర్థయోః, జ్ఞానాదిగుణవికల్పే సతి, కస్యచిద్వస్తునః కేనచిత్సాదృశ్యం భ్రమహేతుభేదనిమిత్తం స్యాత్, దేహాత్మనోస్తు సమానజాతిగుణాద్యభావాత్సాదృశ్యమనుపపన్నం ఉష్ణం జలమితివత్సంసర్గభ్రమ ఇత్యర్థసిద్ధం, ఏవమాత్మవిషయకజ్ఞానాభావేఽపి జానామి న జానామీతి విభాగప్రతిపత్త్యాదృష్టా

౫౬ శ్లో ❁ పా ॥ జనస్థోఽపి.

న్తమాహ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి॥ కశ్చిత్సుప్తివేలాయామేవ సుప్తం ప్రబుద్ధం చాత్మానం పశ్యతి, యదా ప్రబుధ్యతే తదా స్వప్నదృష్టప్రబోధో న వాస్తవ ఇతి బుధ్యతే, ఏవమనాత్మవిదాం సంసారిణాం కదాచిదహం జానామీతి జ్ఞానం నిషేధశ్చాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానానువృత్తావేవ భవత ఇతి విధినిషేధతా॥ విధినిషేధాః స్వప్నదృష్టస్వాపప్రబోధతుల్యా ఇత్యర్థః ॥ ౬౧ ॥ సంసారిణామాత్మజ్ఞానాభావాద్బాహ్యార్థవిషయజ్ఞానమప్యజ్ఞానతుల్యమిత్యుక్తం భవతి, యథా "తజ్జ్ఞానమజ్ఞానమతోఽన్యదుక్త"మితి, శాస్త్రవిరుద్ధార్థవిషయజ్ఞానభ్రాన్తిరియం జ్ఞానినాం నాస్తీత్యాహ ॥ భావాద్వైతమితి॥ యద్వా, ఏవం దేహావిలక్షణాత్మజ్ఞానినామపి యావత్స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి దేహాత్మభ్రమానువృత్తిస్తావత్ప్రయాణం తావద్విధినిషేధాత్మకశాస్త్రం వశ్యతేత్యాహ ॥ జాగ్రత్స్వప్నావితి ॥ యథా స్వప్నే జాగ్రత్స్వప్నౌ స్వాప్నజాగ్రత్స్వప్నావస్థే స్వప్నపర్యన్తావేవ ప్రబుద్ధస్య తు తావుభావపి న వర్తేతే, ఏవం యావద్దేహాత్మభ్రమానువృత్తిస్తావద్విధినిషేధతా, స్థూలోఽహం బ్రాహ్మణోఽహమితి ప్రతీతే దేహాత్మనోరభేదే భ్రమమూలకత్వేన ప్రతిషిద్ధే కిమేవ మేవ సర్వమద్వైతం భ్రమవిషయమతః కిం చిత్ప్రమితివిషయమస్తీత్యాశఙ్కాయాం, యచ్ఛాస్త్రానుమతమద్వైతం తత్ప్రమావిషయం, తన్ముముక్షోరనుసన్ధేయమేవేతి వక్తుం తదనుమతం త్రివిధమద్వైతం దర్శయన్ తదనుసన్ధానస్య భ్రమమూలకద్వైతత్రయనిరాసకత్వమాహ॥ భావాద్వైతమితి ॥ యథా దేహాత్మనోర్భేదశ్శాస్త్రానుమతోఽనుసన్ధేయస్తథా భావాద్వైతాదిరూపం త్రివిధమద్వైతమాత్మనస్స్వస్య, వర్తయన్, యద్వా, ఆత్మనో మనసో, వర్తయన్, మనసి ప్రతిష్ఠితం కుర్వన్, అధ్యవస్యన్నితి యావత్, ఇహ, మునిః, పరమాత్మోపాసకః, స్వానుభూత్యా దేహావిలక్షణబ్రహ్మాత్మకస్వాత్మయాథాత్మ్యానుభవేన, త్రీన్ స్వప్నాన్, భావాద్వైతకర్మాద్వైతద్రవ్యాద్వైతజ్ఞానాని భ్రమాత్మకాని, ధునుతే నిరస్యతి ॥ ౬౩॥ భావాద్వైతాదిస్వరూపం వివృణ్వన్ త్రివిధభ్రాన్తినిరాసం శ్లోకత్రయేణ వివృణోతి॥ కార్యకారణేతి॥ తతో ప్యుపాదానస్య కార్యస్య చావ్యత్వప

జాగ్రత్స్వప్నౌ యథా స్వప్నే తథా విధినిషేధతా॥ ౬౧ ॥ భావాద్వైతం క్రియాద్వైతం ద్రవ్యాద్వైతం తథాఽఽత్మనః। వర్తయన్ స్వానుభూత్యేహ త్రీన్ స్వప్నాన్ ధునుతే మునిః ॥ ౬౨॥ కార్యకారణవస్త్వైక్యదర్శనం పటతన్తువత్। అవస్తుత్వాద్వికల్పస్య భావాద్వైతం తదుచ్యతే ॥ ౬౩॥ యద్బ్రహ్మణి పరే సాక్షాత్సర్వకర్మసమర్పణమ్। మనోవాక్తనుభిః పార్థ క్రియాద్వైతం తదుచ్యతే ॥ ౬౪ ॥ ఆత్మజాయాసుతాదీనామన్యేషామపి దేహినామ్। యత్స్వార్థకామయోరైక్యం ద్రవ్యాద్వైతం తదుచ్యతే॥ ౬౫ ॥ యద్యస్య వాఽనిషిద్ధం స్యాద్యేన యత్ర

గో భావాద్వైతవిషయశ్శ్లోకః, యత్, కార్యకారణయోర్వస్తునోః, ఐక్యదర్శనం, తత్, భావాద్వైతం- కార్యకారణయోరైక్యే పటతన్తువదితి దృష్టాన్తః, యథా తన్తూనామేవ వ్యతిషఙ్గవిశేషభాజాం నామరూపాత్మకావస్థాన్తరాపత్త్యా పటావస్థత్వమితి పటస్య తేభ్యోఽనన్యత్వం తద్వత్కృత్స్నం జగచ్చిదచిదీశ్వరాత్మకం సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాద్బ్రహ్మణోఽనన్యదిత్యేతద్భావాద్వైతం- భావయోః, కార్యకారణవస్తునోరద్వైతం భావాద్వైతం, అవస్తుత్వాద్వికల్పస్యేత్యనేన భావద్వైతం నిరస్యతి - వికల్పస్యోపాదానాతిరిక్తద్రవ్యకల్పనరూపజ్ఞానస్య - అవస్తుత్వాద్వస్తుశూన్యత్వాత్, న భావయోర్ద్వైతం, కిన్త్వద్వైతమేవేత్యర్థః, ఏవమసత్కార్యవాదభ్రమో నిరస్తః ॥ ౬౩ ॥ క్రియాద్వైతం వివృణోతి॥ యదితి॥ హే పార్థ, సాక్షాత్పరబ్రహ్మణి- యత్, కరణత్రయేణ- సర్వకర్మణాం- సమర్పణం, తత్, క్రియాణామద్వైతం- భగవదారాధనత్వేన సర్వకర్మణామేవ ఫలావచ్ఛేదః, క్రియాద్వైతం, అనేన కర్మణామీశ్వరప్రీతిమనపేక్ష్య స్వాతన్త్ర్యేణ ఫలవత్త్వభ్రమో నిరస్తః॥ ౬౪॥ ద్రవ్యాద్వైతం వివృణోతి॥ ఆత్మేతి॥ అర్థశబ్దో ధనపరః, కామశబ్దః- కామ్యస్రక్చన్దనాదిభోగ్యవస్తువిషయః- స చ భోగోపకరణభోగస్థానాదిప్రదర్శనార్థః - యత్- అర్థకామయోః, ఆత్మజాయాదిసర్వదేహినామైక్యం, తద్ద్రవ్యాద్వైతం, విత్తగృహక్షేత్రపాత్రస్రక్చన్దనాదీనామాత్మజాయాద్యనేకభోక్తృవర్గసాధారణత్వం ద్రవ్యాద్వైతమిత్యర్థః, ఏతేన గృహాదీనాం స్వాసాధారణత్వభ్రమో నిరస్తః, యద్వా, ద్రవ్యయోశ్చిదచిద్ద్రవ్యయోరద్వైతం, ద్రవ్యాద్వైతం- తత్ర- చిదచిదద్వైతం దర్శయతి ॥ ఆత్మజాయేతి ॥ ఆత్మాదీనాం, సర్వదేహినాం జీవానాం, జ్ఞానైకాకారత్వేనైకరూపేణ దర్శనం చిదద్వైతం ప్రకారాద్వైతం, అర్థకామాదీనాం సర్వేషామచిత్పరిణామరూపత్వేన దర్శనమచిదద్వైతం, ఏవం ప్రతిశరీరం జీవానామన్యాకారభ్రమః అర్థకామాదీనామచిదన్యపరిణామరూపత్వభ్రమశ్చ నిరస్తః, జ్ఞానాద్వైతమితి సారేఽప్యేవంవిధదర్శనం జ్ఞానాద్వైతమిత్యర్థః ॥ ౬౫ ॥ న కేవలం త్రివిధమేవాద్వైతమనుసన్ధేయం, మపి త్వన్యదపి శాస్త్రానుమతం చేత్తదపీత్యాహ॥ యదితి ॥ హే నృప, యేన కాస్త్రేణ- యస్య పుంసః, యస్య వస్తునః- యతో యస్మా

ద్వాస్తునస్సకాశాత్, వ్యదద్వైతే, ననిషిద్ధం-క్రైస్త్వ, నుమతం-సర్వమాన్-తెనాద్వైతేన-అనుసన్ధీయమానేనేతి శేషః-తదను సన్ధానపూర్వకమేవ-కర్మాణి-కర్తవ్యాని, హేతకుర్యాత్-అన్యైః, శాస్త్రనిషిద్ధైస్తు, నకుర్యాత్-యతోఽయ-మనాపద్విన పిద్యతెఆపత్సం సారోయత-స్తస్యాంజ్ఞానసిష్ఠాయాం,వర్తమానః-యథా ,,వాచారమ్భణంవికారోనామధేయం-వ్యవసాయాత్మికాబుద్ధిరేకేహకురునన్దనే ,, త్యాదిశాస్త్రైః, భావాద్వైతాదికంప్రతిపాద్యతే-తథాప్రకారాద్వైతప్రకార్యద్వైతగురుదైవతాద్వైతాదికమపిశాస్త్రైఃప్రతిపాద్యతఇతితదప్యుపాదేయమేవేత్యభిప్రాయేణాయంశ్లోకః - ప్రవృత్తః,తత్రప్రకార్యద్వైతంనామబ్రహ్మాద్వైతం ,, సర్వంఖల్విద,, మిత్యాదిబ్రహ్మప్రకరణేషుసామానాధికరణ్యేనబ్రహ్మాద్వైతప్రతిపాదనాత్, సామానాధికరణ్యస్యచప్రకారభేదవిశిష్టే, ప్రకారైక్యకత్వపరత్వాచ్చబ్రహ్మాద్వైతమేవప్రకార్యద్వైతం ,,నిత్యోనిత్యానాంచేతనశ్చేతనానాం ,, మిత్యాదిశ్రుతిభిర్జీవస్వరూపాభేదప్రతిపాదనేనస్వరూపేణ భేదానుపపత్తేఃబద్ధముక్తాదివ్యవస్థానుపపత్తేస్సుఖాదివ్యవస్థానుపపత్తేశ్చ - క్వచిజ్జీవైకత్వప్రతిపాదనం ప్రకారైక్యాభిప్రాయకమేవేతితదద్వైతమేవప్రకారాద్వైతం ,, ఆచార్యంమాంవిజానీయాత్ , ఆచార్యదేవోభవ,ఆచార్యస్సహరిస్సాక్షాచ్చరరూపీనసంశయ ,, ఇత్యాదిభిర్గురుదైవతాదీనామప్యద్వైతంప్రతిపాద్యతఏవ ॥ ౬౭ ॥ యత్పృష్టం ,,గృహస్థఏతాంపదవీంవిధినాయేనచాఞ్జసా-యాయాద్దేవఋషే బ్రూహిమాదృశోగృహమూఢధీః, రితి- తస్యోత్తరముక్తముపసంహరతి॥ఏతైరితి॥ హేరాజన్- వేదోక్తైరితివేదశబ్దస్తన్మూలకస్మృతిపురాణాదీనామపిప్రదర్శనార్థః - వేదాదిభి - రుక్తైఃకర్తవ్యత్వేనోక్తైః- ఏతైర్భావాద్వైతాద్యనుసన్ధానాదిభి- రన్యైర్దేహాత్మజీవేశ్వరాదిభేదానుసన్ధానై -స్స్వస్వవర్ణా

యతోనృప। సతైనే హేతకర్మాణినరోన్యాన్యైరనాపది॥౬౭॥ ఏతైరన్యైశ్చ వేదోక్తైర్వర్తమానస్స్వకర్మభిః। గృహేఽప్యస్యగతింయాయాద్రాజంస్తద్భక్తిభాఙ్నరః॥ ౬౮॥ యథాహియూయంనృపదేవదుస్త్యజాదాపద్గణాదుత్తరతాఽఽత్మనఃప్రభోః। యత్పాదపఙ్కేరుహసేవయాభవానహార్షీన్నిర్జితదిగ్గజః క్రతూన్ ॥ ౬౯ ॥ అహంపురాఽభవంకశ్చిద్గన్ధర్వఉపబర్హణః। నామ్నాఽతీతేమహాకల్పేగన్ధర్వాణాం సుసమ్మతః॥ ౭౦ ॥ రూపపేశలమాధుర్యసౌగన్ధ్యప్రియదర్శనః। స్త్రీణాంప్రియతమోనిత్యంమత్తస్స్వపురులమ్పటః॥ ౭౧॥ ఏకదాదేవసత్రేతుగన్ధర్వాప్సరసాంగణాః।ఉపహూతావిశ్వసృగ్భిర్హరిగాథోపగాయనే॥ అగాయంతద్వి దిత్వాఽహంస్త్రీభిఃపరివృతోగతః।జ్ఞాత్వావిశ్వసృజస్తన్మే హేళనంశేపురోజసా॥ ౭౩॥

శ్రమోచితకర్మభిశ్చ- తస్యభగవతో, భక్తిభాక్ భక్తింకుర్వన్ - గృహేఽపి-జనఃగృహస్థోపిజనఃఅస్యశ్రీకృష్ణస్యగతిం-యాయా-న్ముక్తింప్రాప్నుయాదిత్యర్థః ॥ ౬౮ ॥ ,,మాదృశోగృహమూఢధీ,,రిత్యనేనాభిప్రేతాంస్వస్యముక్తియోగ్యతాశఙ్కాంకిమ్పునరాన్యేనేనిరాకరిష్యమాణస్తావచ్ఛ్రీకృష్ణసేవయైవతరిష్యసీత్యాహ॥ యథేతి ॥ హేనృపదేవ-యథా-ప్రభోస్స్వశక్తే-రాత్మనోఽత్తరాత్మనః-శ్రీకృష్ణాదేవహేతోః,యూయం,దుస్త్యజా -దాపద్గణాత్-ఉత్తరత అదభావఃఅన్తాదేశాభావఆత్మనేపదంచార్షాణి॥ఉదతరతఉత్తీర్ణాః - యథాచ- భవాన్-యస్యశ్రీకృష్ణస్య-పాదపఙ్కజయోః-సేవయా హేతుభూతయా,నిర్జితాఃదిగ్గజాఃదిక్పాలకాః , యేన - తాదృశస్స-న్నహార్షీః,సహక్రతూన్,నకార్షీ దితిశేషః,తథా-తస్యైవసేవయామోక్ష్యసఇత్యధ్యాహారః ॥౬౯॥ లబ్ధధీయసేవామాత్రేణహేతునామాదృశానాంముక్తిసమ్భవేకింపునస్త్వాదృశాల్లబ్ధతత్సేవానాంతాదృశానామితిప్రతిపాదనార్థంస్వస్యపూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ అహమితి॥ అతీతేబ్రహ్మకల్పే-పూర్వజన్మన్య-హం, నామ్నా-ఉపబర్హణఇతిప్రసిద్ధః - కశ్చిద్గన్ధర్వః, అభూవం,ఆత్మానంవిశినష్టి-గన్ధర్వాణాం-సుసమ్మతః ॥ ౭౦ ॥ రూపాదిభిః,ప్రియదర్శనఃప్రియంయథాభవతితథాదృశ్యతఇతితథా,రూపంసౌన్దర్యం , పేశలంసౌకుమార్యందృష్టిచిత్తాపహారిత్వేనరసావహత్వం , సౌగన్ధ్యంప్రక్చన్దనాదిగన్ధవత్త్వంరూపాదిభిః,ప్రియందర్శనం యస్యేతివా,స్త్రీణాం-నిత్యంసదా-ప్రియతమః,మత్తః - ఉరుఅధికం , లమ్పటఃవిషయలాలసః,ఏవంభూతోఽహంస్థితః॥౭౧ ॥ తత్రైకదా-దేవసత్రేహరిగుణానుభవాత్మకేబ్రహ్మసత్రే-విశ్వసృగ్భిః,ప్రజాపతిభిః,హరికథాగానాయనేనిమిత్తే,తదర్థ, మప్సరసాంగణాః,ఉపహూతాః ॥ ౭౨ ॥ తదాఅహమపి,తద్గన్ధర్వాహ్వానంజానన్,స్త్రీభిః,పరివృతో,గాయన్-హరేతరగాథాః గాయన్-తత్రగతః, అగాయన్నితిపాఠే,అగాయన్నేవగతఇత్యర్థః,తన్మే మమ-హేళనమపరాధంజ్ఞాత్వా,విశ్వసృజః-ఓజసాతపోబలేన-శేపుః, ॥ ౭౩ ॥ శాపమేవాహ॥యాహీతి ॥కృతం,హేళ

నం యేన-సత్త్వం -నష్టా శ్రీర్గన్ధర్వశోభా యస్య స తాదృశః, ఆశు - శూద్రత్వం-యాహి- శూద్రయోనిం ప్రాప్నుహీతి, తావ- త్తదా అహం, దాస్యాం శూద్ర్యాం-జజ్ఞే జాతః, తథాపి శూద్రజన్మన్యపి- బ్రహ్మవాదినాం- శుశ్రూషయా-అనుషఙ్గేణ తత్సఙ్గేన చ హేతునా-అస్మిన్, కల్పే-బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య-పుత్రతాం -ప్రాప్తః ❁ ॥ ౭౪ ॥ ❁ అధ్యాయద్వయోక్తార్థ ముపసంహరన్ తచ్ఛ్రవణతదనుష్ఠానఫలమాహ ॥ధర్మ ఇతి॥ తేతుభ్యం- గృహమేధీయో-ధర్మోవర్ణితః, పాపనాశనః, యేన గృహమేధీ యేన ధర్మేణ శ్రుతేనానుష్ఠితేన చ-గృహస్థః, న్యాసినాం భగవతి సంన్యస్తాత్మనాం-పదవీం ముక్తిరూపా, మియాత్ప్రాప్నుయాత్ ❁ ॥ ౭౫ ॥ ❁ త్వం తు కృతార్థ ఏవేతిహార్దేన పూర్వశ్లోకానేవ పునః పఠతి॥ యూయమితి॥ శ్లోకాః, పురస్తాదేవ వ్యాఖ్యాతాః కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః-నిర్దోషనిర్దుఃఖసుఖరూపవిజ్ఞానమయః - విధికృన్నియోగకారీ॥ వస్తుతయా ఇదంతయా ❁ ॥ ౭౬॥౭౭॥౭౮॥ ❁ స్కన్ధాదావుపక్రాన్తం ‹‹మహ్యం ప్రోవాచ సంప్రీతః-పూర్వమితిహాసస్సురర్షిణా›› ఇతి నారదయుధిష్ఠిరసంవాదముపసంహరతి భగవాన్ శుకః ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థం-దేవర్షిణా, ప్రోక్తం-నిశమ్యాకర్ణ్య-భరతర్షభో యుధిష్ఠిర-స్సుప్రీతః, కృష్ణం శ్రవణవేలాయాం పార్శ్వేస్థితం, చశబ్దాద్దేవర్షిం చ-ప్రేమ్ణా, విహ్వలః, పూజయామాస ❁ ॥ ౭౯ ॥ ❁ తతః-పూజితో, దేవర్షిః, కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య, తాభ్యామనుజ్ఞాతః, ప్రయయౌ, పార్థో యుధిష్ఠిరః-శ్రీకృష్ణం-పరబ్రహ్మాభిన్నం-శ్రుత్వా, పరమవిస్మితః నిరతిశయాశ్చర్యయుక్తో-బభూవ ❁ ॥౮౦॥ ❁ యత్పృష్టం

యాహి త్వం శూద్రతామాశు నష్టశ్రీః కృతహేళనః । తావద్దాస్యామహం జజ్ఞే తత్రాపి బ్రహ్మవాదినామ్। శుశ్రూషయానుషఙ్గేణ ప్రాప్తోఽహం బ్రహ్మపుత్రతామ్ ॥ ౭౪ ॥ ధర్మస్తే గృహమేధీయో వర్ణితః పాపనాశనః। గృహస్థో యేన పదవీమఞ్జసా న్యాసినామియాత్ ॥ ౭౫ ॥ యూయం నృలోకే బత భూరిభాగా లోకం పునానా మునయోఽభియాన్తి। యేషాం గృహానావసతీతి సాక్షాద్గూఢం పరం బ్రహ్మ మనుష్యలిఙ్గమ్ ॥ ౭౬ ॥ స వా అయం బ్రహ్మ మహద్విమృగ్యం కైవల్యనిర్వాణసుఖానుభూతిః । ప్రియస్సుహృద్వః ఖలు మాతులేయ ఆత్మాఽర్హణీయో విధికృద్గురుశ్చ ॥ ౭౭ ॥ న యస్య సాక్షాద్భవపద్మజాదిభీ రూపం ధియా వస్తుతయోపవర్ణితమ్। మౌనేన భక్త్యోపశమేన పూజితః ప్రసీదతామేష స సాత్వతాం పతిః ॥ ౭౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవర్షిణా ప్రోక్తం నిశమ్య భరతర్షభః। పూజయామాస సుప్రీతః కృష్ణం చ ప్రేమవిహ్వలః ॥ ౭౯ ॥ కృష్ణపార్థావుపామన్త్ర్య పూజితః ప్రయయౌ మునిః। శ్రుత్వా కృష్ణం పరం బ్రహ్మ పార్థః పరమవిస్మితః ॥౮౦॥ ఇతి దాక్షాయణీనాం తే పృథగ్వంశాః ప్రకీర్తితాః। దేవాసురమనుష్యాద్యా లోకా యత్ర చరాచరాః ॥ ౮౧ ॥ ******************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, పారమహంస్యాం సంహితాయాం *********
************ సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు. ***********

షష్ఠస్య తృతీయాధ్యాయాదౌ ‹‹ దేవాసురనృణాం సర్గో నాగానాం మృగపక్షిణాం›› ఇత్యాదినా-తస్యోత్తరం తతః ప్రభృత్యేతావత్పర్యన్తేనోక్తముత్తరప్రశ్నాన్తరావసరప్రదానాయోపసంహరతి॥ ఇతీతి॥ ఇతీత్థం, దాక్షాయణీయానాం దిత్యాదీనాం-వంశాః- పృథక్ తత్తత్పరంపరానుపూర్వ్యా, ప్రకీర్తితాః, యత్ర వంశేషు-దేవాదయ-శ్చరాచరాత్మకాః, జాతా ఇతి శేషః, యద్యపి దాక్షాయణీవంశవర్ణనోపసంహారష్షష్ఠాన్త ఏవ కర్తవ్యస్తత్రైవ సమాప్తేః, తథాపి తద్వంశ్యాన్తర్భూతదితిజప్రసఙ్గానుప్రసక్తశఙ్కాపరిహారతదనుప్రసక్తవర్ణనాత్మకత్వాదస్య స్కన్ధస్యైతదన్త ఏవ దాక్షాయణీవంశవర్ణనముపసంహృతమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❁ ॥౮౧॥ ❁ ******************************

ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సుతేన తచ్చరణకమల
పరిచర్యాప్రసన్నతత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవత
వ్యాఖ్యాయాం, సప్తమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః. ***************
సప్తమస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః
సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు.
**********హరిః ఓం తత్సత్ **********

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

తృతీయే "స్వాయంభువస్యచమనోర్వంశఃపరమసమ్మతః,, ఇతిపృష్టం-తద్వంశకథనం ప్రక్రమ్యతావత్తత్రతద్దుహితుర్దేవహూత్యావంశఃకథితః - చతుర్థేత్వాకూతిదేవహూత్యోస్తద్దుహిత్రోర్దేవహూతిదుహితౄణాంవంశమభిధాయాథస్వాయంభువపుత్రవంశముపక్రమ్యతావదుత్తానపదస్సన్తతింసావశేషామభిధాయాన్తరాగర్భిణీన్యాయేనప్రసఙ్గాత్ప్రియవ్రతస్యవంశఃపఞ్చమేకథితః. షష్ఠేతుపునః ప్రసక్తానుప్రసక్తకథనాన్తరముత్తానపదఏవవంశోఽవశిష్టఃకథితః - సప్తమేతుతదనుప్రసక్తముక్తం - తదేవంస్వాయంభువమనువంశకథనవ్యాజేనబహుధాభగవతోజన్మకర్మగుణాదిషూపవర్ణితేషుపునస్తానేవశుశ్రూషుస్తుల్యన్యాయాదన్యేష్వపిమనువంశేషుకథ్యమానేషుహరేర్జన్మాదికథనమర్థాత్ప్రసక్తమేవభవిష్యతీత్యాలోచ్యప్రాధాన్యేనాన్యాన్మనూన్సవంశాన్పృచ్ఛతిరాజా ॥ స్వాయంభువస్యేతిత్రిభిః॥తత్రోక్తమనువదతి - పాదత్రయేణ

రాజోవాచ ॥ స్వాయంభువస్యేహ ✻ గురోవంశోఽయంవిస్తరాచ్ఛ్రుతః । యత్రధర్మాశ్చవివిధాశ్చాతుర్వర్ణ్యాశ్రితాశ్శుభాః ॥ యత్రవిశ్వసృజాంసర్గోమనూనన్యాన్వదస్వనః ॥ ౧ ॥ యత్రయత్రహరేర్జన్మకర్మాణిచమహీయసః।గృణన్తికవయోబ్రహ్మంస్తానినోవదశృణ్వతామ్॥ ౨ ॥సర్వమన్వన్తరేబ్రహ్మన్భగవాన్విశ్వభావనః। కృతవాన్కురుతేకర్తాహ్యతీతేఽనాగతేద్యవా। ౩ ॥బ్రహ్మరాతఉవాచ॥మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాష్షట్కల్పేస్వాయంభువాదయః । ఆద్యస్తుకథితోయత్రదేవాదీనాంచసంభవః। ౪ ॥ఆకూత్యాందేవహూత్యాంచదుహిత్రోస్తస్యవైమనోః । మూర్తిభ్యాంపుత్రతాంప్రాప్తోభగవాన్సమహేశ్వరః ॥ ౫ ॥ శ్రుతంత్వయాభగవతఃకపిలస్యానువర్ణితమ్ । ఆఖ్యాస్యేభగవాన్యజ్ఞోయచ్చకారకురూద్వహ। ౬ ॥విరక్తఃకామభోగేషుశతరూపాపతిర్వి

హేగురో.గురోరితపాఠేగురోస్తత్వత్తః-ఇహవృత్తేగ్రన్థే-స్వాయంభువస్యమనోర్వంశో-విస్తరా-చ్ఛ్రుతః.వంశంవిశినష్టి-యత్రవంశే.విశ్వసృజాంమరీచ్యాదీనాం.మనుకన్యాసుపుత్రపౌత్రాదిరూపస్సర్గః-అథ-నఃఅస్మభ్యం-అన్యాన్మనూన్వదస్వ-సచరిత్రాన్సవంశాన్కథయేత్యర్థః ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ యత్రయత్రమన్వన్తరే. మహీయసఃనిస్సమాభ్యధికస్య-హరేర్జన్మాన్యవతారరూపాణి - కర్మాణిచేష్టితానిచ-కవయోవిద్వాంసః-గాయన్తి - తాన్యపి-చరిత్రాణి-శృణ్వతాంశ్రోతుంప్రవృత్తానాంనఃఅస్మాకం-వదకథయ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ హేబ్రహన్-యస్మిన్-మన్వన్తరే- మనోరన్తరమవస్థానదశాతస్మిన్-విశ్వభావనఃవిశ్వపాలకో-భగవాన్-కృతవాన్-యస్మిన్నతీతే-యత్కృతవాన్- యస్మిన్ననాగతే - యత్కర్తాకరిష్యతి - యస్మిన్నద్యవర్తమానేయత్కరోతి-తద్వదేత్యన్వయః ✻ ॥ ౩ ॥ ✻ ఏవమాపృష్ట ఆహమునిః॥మనవఇతి॥అస్మిన్కల్పే- స్వాయంభువాదయ-ష్షణ్మనవో-వ్యతీతా-తత్రాద్యఃస్వాయంభువోమనుః-తుభ్యం - కథితఃసచరిత్రస్సవంశశ్చకథితః ✻ ॥ ౪ ॥ ✻ తస్యస్వాయంభువస్యమనో - ర్దుహిత్రో-రాకూత్యాం,దేవహూత్యాంచభగవాన్ - మహేశ్వరస్సర్వేశ్వరో - మూర్తిభ్యాంకపిలాఖ్యయజ్ఞాఖ్యమూర్తిభ్యాం-పుత్రత్వంప్రాప్తః ✻ ॥ ౫ ॥ ✻ తత్ర,భగవతఃకపిలస్యానువర్ణితంతృతీయస్కన్ధ ఇతి శేషః-అనువర్ణితంచరిత్రం-త్వయా-శ్రుతమేవ-అధునా- యజ్ఞాఖ్యో-భగవాన్ - యచ్చకార - తచ్చేష్టితం-హేకురూద్వహ-ఆఖ్యాస్యేకథయిష్యామి-యద్యపిమన్వన్తరాన్తరకథనమేవప్రతిజ్ఞాతవ్యం-తేషామేవప్రాధాన్యేనపృష్టత్వాత్ - తథాపి-భావజ్ఞోమునిర్భగవద్గుణకర్మజన్మాదిశుశ్రూషయేవాపృష్టమిత్యాలోచ్యాద్యమన్వన్తరస్థస్యయజ్ఞాఖ్యస్య భగవతశ్చరిత్రస్యాకథితత్వాత్తదేవకథయితుంప్రతిజానీతే- అర్థాత్తత్కథనేమన్వన్తరాన్తరకథనమపిప్రసక్తమేవభవిష్యతీతిమునేరభిప్రాయః ✻ ॥ ౬ ॥ ✻ తత్రయజ్ఞస్యభగవతశ్చరిత్రంవివక్షుస్తదుపోద్ఘాతతయాస్వాయంభువస్యమనోర్వృత్తాన్తమాహ॥విరక్తఇత్యాదినా॥యద్యపికపిలోఽపితన్మన్వన్తరావతారరూపఏవ-తథాపి-తస్య జగత్పాలనానధికృతత్వాత్కేవలంజ్ఞానయోగప్రవర్తనాధికృత

---

౧ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ గురోర్వంశః.

త్వాత్తచ్చరిత్రస్య కథితత్వప్రదర్శనాచ్చ యజ్ఞో యచ్చ కారత తదాఖ్యాస్వ ఇత్యుక్తం శతరూపాపాయాః- పతిర్భర్తా-విభుస్స్వాయంభువో మనుః-కామ్యన్త ఇతి కామాశ్శబ్దాదయో విషయాః - తేషాం-భోగేషు-విరక్తః-రాజ్యం - విసృజ్య-తపసే తపః కర్తుం-సభార్యో-వన-మావిశత్ ॥ ౭ ॥ సునన్దాయాం సునన్దాతీరే-పదైకేనైవ-భువం-స్పృశన్-వర్షశతం-ఘోరం దుశ్చరం-తప-స్తప్యమానః కుర్వాణో-హే భారత-ఇదం వక్ష్యమాణ-మన్వాహ జజాప ॥ ౮ ॥ తజ్జపితాం మన్త్రోపనిషదమేవాహ ॥ యేనేతి॥ విశ్వం జగ-ద్యేన పరమాత్మనా-చేతయతే ప్రవృత్తిక్షమం భవతి-సత్తాస్థితిప్రవృత్తిమద్భవతీత్యర్థః-యం పరమాత్మానం-విశ్వం కర్తృ-న చేతయతే తతోఽభయత్ర హేతుమాహ ॥ యఇతి॥ అస్మిన్ లోకే- శయానే సతి-స్వాపః పరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావేన మాయా పారవశ్యేన దేహాత్మభ్రమాదినా చ శయానతుల్యే సతి - యో జాగర్తి సర్వం యుగపత్సాక్షాత్కరోతి - అయం - లోక-స్తం - పరమాత్మానం - న వేద , స తు పరమాత్మా-లోకం వేద-అత్ర విశ్వశబ్దో జీవవర్గపరః , అచేతనవర్గస్య పరమాత్మనాపి చేతనీకర్తుమశక్యత్వాత్తస్యాజ్ఞాతృత్వప్రసక్త్యభావేన నాయం వేదేతి నిషేధాయోగాచ్చ - యథా అచేతనం న వేద - తద్వచ్చేతనోఽపి న తం వేదేతి దృష్టాన్తాభిప్రాయేణ చిదచిదాత్మకజగత్పరో వా - ఏవం చ యేన చేతయతే విశ్వమిత్యనేన కృత్స్నం జగత్తదాయత్తసత్తాస్థితిప్రవృత్తిమదిత్యుక్తం భవతి - యతో యదధీనసత్తాదిమజ్జగ-దత ఏవ - యం న చేతయతే నతం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం కరోతీతి విశ్వం చేతయతే నయమిత్యస్యార్థః - పరమాత్మనశ్చేతయితృత్వే విశ్వస్య తదభావే చ నిత్యం ప్రకృత్యపారవశ్యేన యుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం హేతుతయోచ్యతే యో జాగర్తి శయానేఽస్మిన్నిత్యనేన - యతో జాగర్త్యత ఏవ నతం శయానో వేద కస్తు జాగ్రత్స ఏవ తద్విశ్వం వేదేత్యర్థః, యేన చేతయత ఇత్యస్య శ్లోకస్య స్థానే క్వచిత్పుస్తకేషు"వాసుదేవో వసత్యేష సర్వదేహేష్వనన్యదృక్ - యేనాయం తపతే విశ్వం విశ్వవీర్యం యతస్తప,,ఇతి శ్లోకః పఠ్యతే , తత్రాయమర్థం-అనన్యదృక్ అనన్యాపేక్షః యుగపత్సర్వసాక్షాత్కర్తా స ర్వేషు చిదచిదాత్మకేషు దేహేషు-వసతి-యత - స్తత - ఏష వాసుదేవః వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయః - తతోఽనన్యదృగి

ఘః। విసృజ్య రాజ్యం తపసే సభార్యో వనమావిశత్॥ ౭ ॥ సునన్దాయాం వర్షశతం పదైకేన భువం స్పృశన్। తప్యమాన స్తపో ఘోర మిదమన్వాహ భారత॥ ౮ ॥ మనురువాచ॥ యేన చేతయతే విశ్వం విశ్వం చేతయతే న యమ్। యో జాగర్తి శయానేఽస్మిన్నాయం తం వేద వేద సః ॥ ౯ ॥ ఆత్మావాస్యమిదం సర్వం యత్కించిజ్జగత్యాం జగత్। తేన త్యక్తేన భుఞ్జీథా మా గృధః కస్యస్విద్ధనమ్॥ ౧౦ ॥ యం న పశ్యతి పశ్యన్తం చక్షుర్యస్య న రిష్యతి। తం భూ

త్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉక్తః - అన్యానపేక్షస్వతేజసా దీప్యమానత్వం హి దేవశబ్దార్థః-వసత్యేష సర్వదేహేష్విత్యనేన వాసుశబ్దార్థ ఉక్తః ఇదమధికరణవ్యుత్పత్తేరప్యుపలక్షణం - వసతీతి వాసుః - వసత్యస్మిన్నితి వా వాసుః-ఇతి ద్వేధా వ్యుత్పత్తేస్తత్ర తత్ర ప్రదర్శితత్వాత్ - అనన్యదర్శనం విశినష్టి ॥ యేనానన్యదర్శనేన- అయం వాసుదేవో విశ్వం-తపతే పర్యాలోచయతి-విశ్వస్య సృష్టిస్థిత్యాదికమాలోచయతీత్యర్థః-యత ఏవంభూతమనన్యదర్శనం - తత, స్తపః విశ్వపర్యాలోచనాత్మకత్వమాపన్నమనన్యదర్శనం - విశ్వవీర్యం కృత్స్నస్య చిదచిదాత్మకవిశ్వస్య కారణభూతమితి - యేన చేతయత ఇత్యనేన అన్తఃప్రవిశ్య నియన్తృత్వరూపః ప్రయోజయితృత్వం సూచితమ్ ॥ ౯ ॥ తదేవవ్యాఖ్యయన్ లోకం శిక్షయమాణం"ఈశావాస్యమిదం సర్వ,,మితి మన్త్రమేవ శ్లోకరూపేణ పఠతి ॥ ఆత్మావాస్యమితి॥ ఈశశబ్దస్థానే ఆత్మశబ్దపాఠ ఏవ విశేషః-జగత్యాం-యజ్జగత్ చేతనాచేతనాత్మకం-సర్వమిదం వస్తు - ఆత్మనా పరమాత్మనా అన్తఃప్రవిశ్య నియమనపూర్వకం భార్తా(?) - ఆవాస్యం అధిష్ఠేయం-యతస్సర్వమాత్మావాస్య-మత, స్తేన పరమాత్మనా త్యక్తేఽనధిష్ఠితే - అబ్రహ్మాత్మకే స్వాతన్త్ర్యేవ స్తుని-న భుఞ్జీథాః నానుభవేః-అబ్రహ్మాత్మకం స్వతన్త్రం వస్తు న మన్యస్వేత్యర్థః-కర్మణ ఏవానుభోగవిషయత్వవివక్షయాత్యక్త ఇతి సప్తమీప్రయుక్తా- మా గృధః తచ్ఛేషభూతం సర్వం దేహాతదనుబన్ధ్యాదికం స్వాత్మశేషత్వేన మాకాఙ్క్షీరిత్యర్థః-కృత్స్నస్యాతచ్ఛేషత్వమేవ కాక్వా దర్శయతి ॥ కస్యస్విద్ధనమితి ॥ కృత్స్నమాత్మాత్మీయాదికం కస్యస్విద్ధనం న కస్యాపి స్వం - కిం తు తస్యైవేతి భావః ॥ ౧౦ ॥ యో జాగర్తీతి సర్వసాక్షాత్కర్తృత్వం సూచితం తదేవ వ్యఞ్జయన్ తమేవ భజనీయం భజతేహ లోకా ఇత్యాహ ॥ యమితి ॥ యస్య-చక్షుర్జ్ఞానం-న రిష్యతి న క్షయమేష్యతి - జీవస్యేవ న సంకోచం యాస్యతీత్యర్థః-అత ఏవ - నిత్యమసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానేన-యుగపత్సర్వం,పశ్యన్తం సాక్షాత్కుర్వన్తం - యం - న పశ్యతి కర్మణా సంకుచితజ్ఞానో లోకో న సాక్షాత్కరోతి-తం సర్వజ్ఞం ఇష్టప్రాపణానిష్టనివర్తనక్షమం - దేవం స్వతేజసా దీప్యమానం-భూతానాం-నిలయమాశ్రయం ధారకం - సుపర్ణం"ద్వా సుపర్ణా స

యుజాసఖాయాసమానంవృక్షంపరిషస్వజాతే ,, ఇతిసుపర్ణత్వేనరూపితం - అనేనజీవావినాభావేనతదన్తరాత్మతయాతద్ధిత కారితయాచావస్థితమితిలభ్యతే-ఉపధావతభజత ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తేనత్యక్తేనభుఞ్జీథా ఇతిసర్వస్యతదాత్మకత్వేనతద్వ్యతిరిక్తం స్వనిష్ఠంవస్తునాస్తీత్యుక్తం- అథసర్వస్యతత్కారణకత్వాచ్చనతదన్యదిత్యాహ ॥ నేతి ॥ తస్యసర్వకారణత్వంవక్తుంతస్యాపికారణాన్తరశఙ్కాంవ్యుదస్యతి ॥ నయస్యాద్యన్తౌమధ్యంచేతి ॥ కార్యమేవవస్త్వాద్యన్తాదిమద్యవత్- స్వయమాద్యాదివిరహాత్సర్వకారణమిత్యర్థః-కారణత్వంచనిమిత్తత్వరూపముపాదానత్వరూపంచోభయముభయమభిప్రేతం - తత్రనిమిత్తత్వప్రయుక్తంవైషమ్యంపరిహరతి ॥ స్వఃపరశ్చయస్యనాస్తీతి ॥ దేవమనుష్యాదివైచిత్ర్యస్యతత్తజ్జీవకర్మమూలకత్వాన్నతస్యానుగ్రాహ్యానిగ్రాహ్యశ్చస్వతోఽస్తీతిభావః ‘‘ అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యవగతంసృష్టేరనుప్రవేశపూర్వకత్వంసూచయన్ జీవానుప్రవేశయోగ్యతామాహ॥యస్య,నాన్తరం , బహిరితితిలేషుతైలస్యేవవేద్యామగ్నేరివనవ్యవసితావ్యాప్తిః,కింతుబహిరన్తస్సాధారణత్వేనయస్యజీవాదిషువ్యాప్తిరిత్యర్థః , యస్మాదేవంభూతాత్పరమాత్మనః-విశ్వస్య,మూనిఆద్యన్తమధ్యానిసృష్టిలయరక్షణాని-భవన్తియస్మాదితిహేత్వర్థేపఞ్చమీ - యతోహేతుభూతాదుపాదానాద్విశ్వస్యాదిః-యతోయస్మిన్ హేతుభూతేఽధికరణే విశ్వస్య- లయః-యతోయేనహేతుభూతేనకర్త్రా - విశ్వస్యరక్షణంభవతీత్యర్థః, యత్ యతఏవంవిశ్వోపాదానభూతః -తస్మాత్ - ద్విశ్వమపి-తదేవతదనన్యదేవ,జగదాకారేణపరిణతస్సఏవావతిష్ఠతఇతి-తతోఽనన్యదేవజగదిత్యర్థః - ఉపాదానత్వప్రయుక్తంవికారిత్వంపరిహరతి ॥ ఋతమితి-ఋతంసత్యం , స్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితమిత్యర్థః - వికారాణాంస్వశరీరభూతచిదచిద్వారకత్వాత్స్వతోనిర్వికారమేవ - కారణత్వోపయుక్తసర్వజ్ఞత్వసర్వశక్తిత్వాదిగుణయోగమాహ-మహదితి-గుణైర్మహత్ నిరతిశయబృహదిత్యర్థః❋॥౧౨॥❋ శ్లోకచతుష్టయప్రతిపాదితవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైస్సంభూయవిశినష్టి - సఇతి-సః, శ్లోకచతుష్టయగతయచ్ఛబ్దైర్నిర్దిష్టస్యప్రతినిర్దేశపరస్తచ్ఛబ్దః-విశ్వం,కాయశ్శరీరం-యస్య , విశ్వకాయః - అతఏవ-పురుభిర్దేవమనుష్యాదినామభిశ్శరీరవాచిభిరాత్మపర్యన్తబోధకై

తమాలయందేవంసువర్ణముపధావత॥ ౧౧ ॥నయస్యాద్యన్తమధ్యానిస్వఃపరోనాన్తరంబహిః । విశ్వస్యామూని యద్యస్మాద్విశ్వంచతదృతంమహత్॥ ౧౨ ॥సవిశ్వకాయఃపురుహూతఈశస్సర్వస్యగోప్తాహ్యజరఃపురాణః। ధత్తేఽస్యజన్మాద్యజయాఽఽత్మశక్త్యాతాంవిద్యయోదస్యనిరీహఆస్తే ॥ ౧౩ ॥ అథాగ్రఋషయఃకర్మాణీహా నైకర్మహేతవే । ఈహమానోఽపిపురుషఃప్రాయోఽనీహాంప్రపద్యతే॥ ౧౪ ॥ఈహతేభగవానీశోనహితత్ర

ష్ట్రాయతేఅభిధీయతఇతిపురుహూతః-సత్యః,నిర్వికారః-విశ్వకాయోఽపివిశ్వగతవికారైరస్పృష్టఇత్యర్థః - ఈశస్సర్వావస్థచేతనాచేతనయోర్నియన్తా , స్వయంజ్యోతిస్స్వప్రకాశః , అనన్యాపేక్షప్రకాశఇత్యర్థః - అజఃజీవవత్కర్మాయత్తోత్పత్తిరహితః , పురాణఃజగత్కారణభూతః - పురాఽపినవోవా , అస్యవిశ్వస్య , జన్మాదిక , మాత్మనస్స్వస్య , శక్త్యాంశభూతయా అజయా ప్రకృత్యా , కరోతి , తాం చా , జాం విద్యయా నిత్యాపరిచ్ఛిన్నస్వయాథాత్మ్యవిషయకజ్ఞానేన - ఉదస్య పరిహృత్య - తదపరవశోభూత్వా , నిరీహః జీవవదీహారహితః - స్వానన్దానుభవపూర్త్యాఽవాప్తసమస్తకామోఽనాదృతకామః ‘‘ సర్వమిదమభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర ,, ఇతి శ్రుతేః , ఆస్తేసర్వాన్తరాత్మతయాఽస్తఇత్యర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋నిరీహఆస్తఇత్యేతదేవవ్యఞ్జయితుం తావజ్జీవస్య తదభావమాహ ॥ అథేతి ॥ అథనను అగ్రేప్రథమం-ఋషయోజీవాః , ద్రష్టృత్వాత్ కర్మహేతవే-కర్మహేతుర్యస్యతస్మై-కర్మసాధ్యసుఖరూపఫలార్థం- కర్మాణీహా నైఫలసాధనతయా కుర్వన్తీత్యర్థః . అనేనజీవస్యాపరిపూర్ణత్వం సూచితం , కర్మానుసారిబుద్ధ్యాయత్తప్రవృత్తిమజ్జీవప్రేరయితృత్వాత్పరమాత్మనః ప్రథమంజీవస్యైవప్రవృత్తేః అగ్రే ఋషయఃకర్మాణీహన్త ఇత్యుక్తం , ఏవమీహమానోఽపి-పురుషోజీవః -ప్రాయశో , ఽనీహాం - ప్రపద్యతే-స్వవిహితకర్మసాధ్యేఫలేనిస్పృహాంప్రాయఃప్రపద్యతే- సుఖార్థతయాకృతైఃకర్మభిర్దుఃఖప్రాప్తౌతత్రనిస్పృహామేవప్రాయశఃప్రతిపద్యతఇత్యర్థః-సుఖార్థతయావిహితానాంకర్మణాంప్రాయశోదుఃఖజనకత్వదర్శనాత్ ప్రాయోఽనీహాంప్రపద్యతఇత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః-ఈశఃపరమాత్మాతు-ఈహతేజీవకర్మానుగుణమన్తరాత్మతయాయద్యపిప్రేరయతి - తథాపి-నహితత్రవిషజ్జతేస్వప్రేర్యజీవకర్మసాధ్యేఫలేనరక్తోభవతి ॥ తత్రహేతుంవదన్ తంవిశినష్టి ॥ ఆత్మలాభేనసిత్యం స్వానన్దానుభవలాభేనైవ-పూర్ణస్సమగ్రః-అర్థఃపురుషార్థో-యస్య-తాదృశః - అతోనవిషజ్జనఇత్యర్థః,నకేవలంసఏవనవిషజ్జతే, అపితు-తమనుయేతమనువర్తమానాయేజనాస్తేఽపి-నావసీదన్తికర్మఫలేష్వసక్తానఖిద్యన్తి - పరమాత్మనఆత్మలాభపూర్ణార్థత్వేనకామానాసక్తౌ ర్ముక్త్యాజీవస్యాపూర్ణత్వమేవసేహతేహేతురిత్యుక్తంభవతి - ఈహమానోఽప్యనీహాం ప్రపద్యత ఇత్యనేనజీవస్య సుఖేస్పృహాదుఃఖేతునిస్పృహేత్యు

ర్తమ్ ॥ ౧౫ ॥ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధగుణవిశేషైర్విశింషన్ శరణం వ్రజతి॥ తమితి॥ తముక్తవిధమీహమానం జీవకర్మానుగుణం ప్రేరయన్తం - నిరహఙ్కృతం అహఙ్కారరహితం - బుధం సర్వజ్ఞం నిరాశిషం నిరీహ-పూర్ణం ఆత్మలాభేనైవ పూర్ణం-అనన్యచోదితమనన్యప్రేర్యం-స్వాన్ స్వానువర్తినో భక్తజనాన్- శిక్షయన్తం స్వసమానానాపాదయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం స్వస్వభావే స్థితం - ప్రభుం సర్వశక్తిం, అఖిలాన్ ధర్మాన్ భావయతి పాలయతీతి తం - అహం - ప్రపద్యే శరణం వ్రజామి ॥ ౧౬ ॥ ఇతి ఇత్థం-మన్త్రాత్మికాముపనిషదం-వ్యాహరన్తం జపన్తం - సమాహితచిత్తం, స్వాయంభువం మనుం-దృష్ట్వా- అసురా-యాతుధానాశ్చ - క్షుధాసిమిత్తేన-జగ్ధుమత్తుమభ్యద్రవన్ ॥ ౧౭ ॥ తథాఽవసితాన్ మనుం హన్తుం సమున్నద్ధాన్-తాన్ అసురాన్ యాతుధానాంశ్చ - దృష్ట్వా-సర్వగతస్సర్వాన్తరాత్మా - భగవాన్ యజ్ఞాఖ్యః-యామైః యుగపత్ప్రసూతైః స్వపుత్రైః-దేవైః - పరివృతః-తాన్-హత్వా- త్రివిష్టపం స్వర్గ-మశాసత్ అపాలయత్ - స్వయమేవేన్ద్రో బభూవేత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ తత్ర ప్రతిమన్వన్తరం మన్వాదయష్షడన్యేఽన్యే భవన్తి- తథాహి సూతో ద్వాదశే వక్ష్యతి “ మన్వన్తరం మనుర్దేవా మనుపుత్రాస్సురేశ్వరః। ఋషయోంఽశావతారాశ్చ హరేష్షడ్విధముచ్యతే ,, ఇతి, తత్రాద్యస్స్వాయంభువో మనుః-ప్రియవ్రతోత్తానపాదౌ మనుపుత్రౌ - తోషప్రతోషసన్తోషభద్రశాన్తీడస్పతీధ్మకవివిభుస్వహ్నసుదేవరోచనాఖ్యా ద్వాదశ యజ్ఞస్య పుత్రాః - ఏతత్ప్రభృతయో దేవాః-మరీచిప్రముఖాస్సప్తర్షయః-యజ్ఞో హరేరవతార , ఇన్ద్రశ్చ స ఏవ-యద్యపి పృథగిన్ద్రాభావాత్-షాడ్విధ్యం నాస్తి, తథాప్యత్ర మన్వన్తరే యజ్ఞో భగవానేవేన్ద్రాధిపత్యే జగద్రక్షణే చాధికృతవానితి తదధికారిద్వ

విషజ్జతే। ఆత్మలాభేన పూర్ణార్థో నావసీదన్తి యేఽనుతమ్॥ ౧౫ ॥ తమీహమానం నిరహఙ్కృతం బుధం నిరాశిషం పూర్ణమనన్యచోదితమ్। నౄన్ శిక్షయన్తం నిజవర్త్మసంస్థితం ప్రభుం ప్రపద్యేఽఖిలధర్మభావనమ్॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి మన్త్రోపనిషదం వ్యాహరన్తం సమాహితమ్। దృష్ట్వాఽసురా యాతుధానా జగ్ధుమభ్యద్రవన్ క్షుధా॥ ౧౭ ॥ తాంస్తథావసితాన్వీక్ష్య యజ్ఞస్సర్వగతో హరిః। యామైః పరివృతో దేవైర్హత్వాఽశాసత్త్రివిష్టపమ్॥ ౧౮ ॥ స్వారోచిషో ద్వితీయస్తు మనురగ్నేస్సుతోఽభవత్। ద్యుమత్సుషేణరోచిష్మత్ప్రముఖాస్తస్య చాత్మజాః॥ ౧౯ ॥ తత్రేన్ద్రో రోచనస్త్వాసీద్దేవాశ్చ తుషితాదయః। ఊర్జస్తమ్భాదయస్సప్త ఋషయో బ్రహ్మవాదినః॥ ఋషేస్తు వేదశిరసస్తుషితా నామ పత్న్యభూత్। తస్యాం జజ్ఞే తతో దేవో విభురిత్యభివిశ్రుతః॥ ౨౧ ॥ అష్టాశీతిసహస్రాణి మునయో యే ధృతవ్రతాః। అన్వశిక్షన్ వ్రతం తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః॥ ౨౨ ॥ తృతీయ ఉత్తమో నామ ప్రియవ్రతసుతో మనుః। సవనస్సృఞ్జయో యజ్ఞహోత్రాద్యాస్తత్సుతా నృప॥ ౨౩ ॥ వసిష్ఠతనయాస్సప్త ఋషయః ప్రమదాదయః। సత్యా వేదశ్రుతా భద్రా దేవా ఇన్ద్రస్తు సత్యజిత్॥ ౨౪ ॥ ధర్మస్య సూనృతాయాం తు భగవాన్పురుషోత్తమః। సత్యసేన ఇతి ఖ్యాతో జాతస్సత్యవ్రతైస్సహ॥ ౨౫ ॥ సోఽనృతవ్రతదుశ్శీలానసతో యక్షరాక్షసాన్। భూతద్రుహో భూతగణాంశ్చావధీత్సత్యజిత్సఖః॥ ౨౬ ॥ చతుర్థ ఉత్తమభ్రాతా మనుర్నామ్నాఽథ తామసః। వృషాఖ్యాతిర్నరః కేతురిత్యాద్యా దశ తత్సుతాః॥ ౨౭ ॥ సత్యకా హరయో వీరా దేవాస్త్రిశిఖ ఈ

యమపేక్ష్య షాడ్విధ్యముపపాదనీయం- ద్వితీయాదిషు త్రిషు మన్వన్తరేషు మన్వాదికమాహ ॥ స్వారోచిష ఇతి యావద్గజేన్ద్రమోక్షప్రశ్నమ్॥ అగ్నేస్సుతస్స్వారోచిషాఖ్యో ద్వితీయో మనురభవత్-ద్యుమదాదయస్తస్యాత్మజాః ॥ ౧౯ ॥ తత్ర ద్వితీయే మన్వన్తరే-రోచనో- భగవతో యజ్ఞస్య పుత్ర ఏవేన్ద్రో బభూవ-దేవాస్తు, తద్వ్యతిరిక్తాస్తుషితసంజ్ఞాస్తోషాదయ ఏకాదశ , ఆదిశబ్దాదన్యే చాభవన్-ఊర్జస్తమ్భాదయ-స్సప్త, బ్రహ్మవాదినః-ఋషయో-బభూవ, ఏవం మన్వాదయః పఞ్చోక్తాః॥ ౨౦ ॥ అథావతారమాహ ॥ ఋషేస్త్వితి ॥ వేదశిరసః-ఋషేః-తుషితేతి ప్రసిద్ధా-భార్యా-బభూవ, తస్యాం తుషితాయాం - భగవాన్-దేవైః, ప్రార్థితః, విభురితి ప్రసిద్ధో-జజ్ఞే ॥ ౨౧ ॥ విభోర్భగవతోఽసాధారణం చరిత్రమాహ॥ అష్టాశీతీతి॥ తస్య కౌమారబ్రహ్మచారిణః తస్య విభ్వాఖ్యస్య భగవతో-వ్రతమాచార-మన్వశిక్షన్ అనుసృతవన్తః ॥ ౨౨ ॥ ప్రియవ్రతస్య సుతః, ఉత్తమాఖ్యః, తృతీయో మనుః-తస్యోత్తమస్య మనోః-సుతాః-స్సవనాదయః ॥ ౨౩ ॥ ప్రమదాదయో-వశిష్ఠస్య, సుతాః-సప్తర్షయః-సత్యాదిసంజ్ఞికాః దేవగణాః- ఇన్ద్రస్తు సత్యజిదాఖ్యః ॥ ౨౪ ॥ అవతారమాహ ॥ ధర్మస్య , సూనృతాఖ్యాయాం భార్యాయాం-భగవాన్-పురుషోత్తమ-స్సత్యసేనాఖ్యో, జాతః-స సత్యవ్రతాదిభిర్దేవైస్సహితః, సత్యజితః ఇన్ద్రస్య, సఖా-భూత్వా-యక్షరాక్షసా - నవధీత్ తాన్విశినష్టి ॥ అనృతమేవ వ్రతం యేషాం తే-దుష్టం శీలం యేషాం తే- తే చ తే-తా-నసతః దురాత్మనః-భూతాని ద్రుహ్యన్తీతి తథా తాన్ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ చతుర్థస్తు మనుః-ఉత్తమస్య భ్రాతా - ప్రియవ్రతసుతః-స చ-నామ్నా తామస ఇతి ప్రసిద్ధః, వృషాదయో-దశ- తస్య తామసస్య మనోః-సుతాః ॥ ౨౭ ॥ సత్యకాదిసంజ్ఞాః దేవగ

ణాః-త్రిశిఖః ఈశ్వరఃఇన్ద్రః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అన్యానపిశిష్టపరాక్రమాన్సురానాహ॥ దేవావైధృతయఇతి॥ హేనృప-విధృతేస్తనయావైధృతయఇతిప్రసిద్ధా - స్తామసమన్వన్తరే-దేవా-బహవః॥ తాన్విశినష్టి ॥ యైరైర్విధృతిభి-స్స్వేనతేజసాస్వబుద్ధిబలేన-వేదా-విధృతాః-కథంభూతాః- కాలేన - నష్టాఃవిప్లుతాః అధ్యేతృపరంపరాద్యభావాదితిభావః - ఏవంమన్వాదయఃషడ్ప్రోక్తాః ❁॥ ౨౯ ॥ ❁ అవతారమాహ ॥తత్రాపీతి॥చతుర్థేఽపిమన్వన్తరే-హరిమేధసోభర్తు-ర్హరిణ్యాంభార్యాయాం-భగవాన్-హరిరిత్యా - హ్వాతఃవ్యాహ్వతః-హర్యాఖ్యో-జజ్ఞే-ప్రశ్నావసరంప్రయచ్ఛన్ తంవిశినష్టి॥ యేనహరినామ్నాభగవతా-గ్రహాస్యకరాత్గజేన్ద్రో-మోచితః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ లబ్ధావసరఃపృచ్ఛతిరాజా ॥బాదరాయణఇతి ॥ హేబాదరాయణే- వయ-మేత-చ్ఛ్రోతు-మిచ్ఛామహే - కింతత్-హర్యాఖ్యోభగవాన్-యథా-గ్రాహగ్రస్తం-గజేన్ద్రం - మముమాముచత్ మోచయామాసేత్యేతత్ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ శ్రవణేచ్ఛాయాం హేతుంవదన్ పృష్టంవిశినష్టి॥తదితి॥తస్మ యాపృష్టం,గజేన్ద్రమోక్షణరూపంహరేశ్చరిత్రం-కథాసుమధ్యే - మహాత్పుణ్యాం - యద్వా-తత్కథాగజేన్ద్రమోక్షణరూపామయాపృష్టాకథా - సుమహత్పుణ్యాం మహాపుణ్యావహాంమహచ్ఛబ్దస్యాత్వాభావఆర్షఃసామాన్యాభిప్రాయేణప్రతినిర్దేశేనపుంసకనిర్దేశః - ధన్యంధనావహాంకృతార్థత్వావహాంవా-స్వస్త్యయనంశుభావహం-అతఏవ- మహాత్ గుణవత్తమం-పుణ్యత్వాదికంశ్రవణపఠనాదిద్వారేత్యవగన్తవ్యం-పుణ్యత్వాదౌహేతుమాహ ॥ యత్రయత్రేతి ॥యాసుయాసుకథాసు- హరిరాశ్రితాఘహరో - భగవాన్-గీయతే-సాసాకథా-పుణ్యాదిగుణయుక్తాహీత్యర్థః యద్వా - యత్రయత్రకథా - యాంహరిర్గీయతే-సాసాపుణ్యాదిగుణయుక్తా-అతోగజేన్ద్రమోక్షకథాయామపిహరిర్గీయతఏవేతిసాపిపుణ్యతమా-అతస్తామపిశుశ్రూషితాంకథయేత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ ఏవ

శ్వరః । జ్యోతిర్వ్యోమాదయస్సప్తఋషయస్తామసేఽన్తరే॥ ౨౮ ।దేవావైధృతయోనామవిధృతేస్తనయానృప।నష్టాఃకాలేనయైర్వేదావిధృతాస్స్వేనతేజసా॥ ౨౯ ॥ తత్రాపిజజ్ఞేభగవాన్హరిణ్యాంహరిమేధసః । హరిరిత్యాహృతోయేనగజేన్ద్రోమోచితోగ్రహాత్॥ ౩౦ ॥పరీక్షిదువాచ॥బాదరాయణఏతత్తేశ్రోతుమిచ్ఛామహేవయమ్।హరిర్యథాగజపతింగ్రాహగ్రస్తమమూముచత్॥ ౩౧ ॥తత్కథాసుమహత్పుణ్యంధన్యంస్వస్త్యయనంమహత్।యత్రయత్రోత్తమశ్లోకోభగవాన్గీయతేహరిః॥ ౩౨ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ పరీక్షితైవంసతుబాదరాయణిః ప్రాయోపవిష్టేనకథాసుచోదితః।ఉవాచవిప్రాఃప్రతినన్ద్యపార్థివంముదామునీనాంసదసిస్మశృణ్వతామ్॥ ౩౩॥

❁❁❁❁❁❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే , ప్రథమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుకఉవాచ॥ఆసీద్గిరివరోరాజంస్త్రికూటఇతివిశ్రుతః।క్షీరోదేనావృతశ్శ్రీమాన్యోజనాయుతముచ్ఛ్రితః॥౧॥ తావతావిస్తృతఃపర్యక్త్రిభిశ్శృఙ్గైఃపయోనిధిమ్।దిశశ్చరోచయన్నాస్తేరౌప్యాయసహిరణ్మయైః॥౨॥అన్యైశ్చకకుభస్సర్వారత్నధాతువిచిత్రితైః।నానాద్రుమలతాగుల్మైర్నిర్ఘోషైర్నిర్ఝరామ్భసామ్॥౩ ॥ ❁ సచావని

మాపృష్టగజేన్ద్రమోక్షకథోభగవాన్ బాదరాయణిస్తాంకథయామాసేత్యాహసూతః ॥ పరీక్షితేతి ॥ హేవిప్రాః-ప్రాయోపవిష్టేన-పరీక్షితారాజ్ఞా-కథాసుహరికథాకథనే-చోదితఃప్రవర్తితః- సఃబాదరాయణిః - ఏవమిత్థం - పృష్టఇతిశేషః-పార్థివంపరీక్షితం-ప్రతినన్ద్య అహోసాధుపృష్టమిత్యభినన్ద్య - సదసిసభాయాంమునీనాం-శృణ్వతాంసతాం - ఉవాచ-పృష్టాంకథామితిశేషః❁॥౩౩॥❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేప్రథమోధ్యాయః❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఉక్తిమేవాహ ఆసీదిత్యాదినాఽధ్యాయత్రయేణ॥గ్రాహగ్రహణాక్రాన్తస్యగజేన్ద్రస్యావస్థాంవక్తుంతావత్తదావాసస్థానంత్రికూటాచలంవర్ణయతి ॥ ఆసీదితి ॥ హేరాజన్-త్రికూటఇతిప్రసిద్ధః-కశ్చి-ద్గిరిశ్రేష్ఠ-ఆసీత్-సచ - క్షీరసముద్రేణావృతః క్షీరాబ్ధిద్వీపస్థఇత్యర్థః-శ్రీమాన్-శోభావాన్-రత్నాదిసమృద్ధిమాన్వా-యోజనాయుతోన్నతః॥ ❁ ౧ ॥ ❁ పరితస్తావతాయోజనాయుతేన-విస్తృతశ్చ-త్రికూటసమాఖ్యాబీజమాహ ॥ రౌప్యాయసహిరణ్మయైః-త్రిభి-శ్శృఙ్గైః,ముఖ్యైః-పయోనిధిం-దిశశ్చ-రోచయ-న్నద్యాప్యాస్తే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తథా-రత్నైః-ధాతుభిర్గైరికాదిభిశ్చ-విచిత్రితై-రన్యైశ్చ-శృఙ్గైః-కకుభోదిశః-రోచయ- న్నాస్తఇతిపూర్వేణాన్వయః - నానావిధైః-ద్రుమైః-లతానాం-గుల్మైః-లతాభి-ర్గుల్మైశ్చేతివా-నిర్ఝరాంభసాంగిరినదీజలానాం-ఘోషైశ్చ-రోచయ-న్నాస్తఇతిపూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౩॥ ❁ సచత్రికూటః-పయోదధేరూర్మిభిఃపరితః - అవనిజ్యమానావిశోధ్యమానా - అఙ్ఘ్రయః ప్రత్యన్తపర్వతాః-యస్య - సదేతిపాఠాన్తరం-తదా-సదానిత్య-మవనిజ్యమానాఙ్ఘ్రిరిత్యర్థః-హరిద్భిః పలాశవర్ణైఃమరకతాత్మకైః అశ్మభిఃపాషాణైః-శ్యామలాం - భూమిం - కరోతివిభర్తిత్యా

ర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ క్రీడద్భిః-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టాః-ద్రోణయః- యస్య.కన్దర ఇతి పాఠాన్తరం - తదా-సిద్ధాదిభి-ర్జుష్టాసేవితా-కన్దరా శిఖరమూలభూమిర్యస్యేత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ కిన్నరాదీనాం-సఙ్గీతసన్నాదైః-నదన్త్యో - గుహా యస్మిన్ ప్రదేశే- త-మభిగర్జన్తి ప్రతిగర్జన్తి - హరయస్సింహాః-కథంభూతాః.పరశఙ్కయా-సింహాన్తరాగమనశఙ్కయా నిమిత్తేన,అమర్షయా-అసహనేన-శ్లాఘినః స్వవీర్యశ్లాఘినః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ నానావిధాః-యే ఆరణ్యాః అరణ్యప్రభవాః-పశవో మహిషాదయ-స్తేషాం-వ్రాతైస్సంఘైః-సఙ్కులాభి ర్వ్యాప్తాభి - ర్ద్రోణీభిరలఙ్కృతః-కిం చ-చిత్రాః-ద్రుమాః- యేషు- తేషు-దేవోద్యానవనేషు - కలకణ్ఠా మధురస్వరాః-విహఙ్గమాః,యస్మిన్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ కిం చ,సరితశ్చ సరాంసి చ , తైస్స్వచ్ఛోదైర్నిర్మలోదకయుక్తైః-మణయ ఏవ వాలుకా-యేషు-తైః - పులినైశ్చ-దేవస్త్రీణాం-మజ్జనేన-య-ఆమోద - స్తేన సౌరభేణ-యుక్తాన్య - మ్బూని ,అనిలాశ్చ-తైశ్చ యుక్త-ఆస్తే ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ "యే మాం త్వాం చ సరశ్చేద,"మిత్యాదినా గిర్యాదివర్ణనం సర్వం ధ్యేయమితి వక్ష్యతి - అతో గిరిముపవర్ణ్య వనం వర్ణయతి ॥ తస్యోక్తవిధస్య త్రికూటస్య ద్రోణ్యాం - మహాత్మనో- వరుణస్య-ఋతుమదాఖ్యం ఉద్యానవన-మస్తి- కథంభూతం - సురయోషితాం - ఆక్రీడం క్రీడాస్థానమ్ ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ నిత్యం ఫలాని - పుష్పాణి చ-యేషాం, తైః - ద్రుమైః, పరితోఽలఙ్కృతమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ ద్రుమానేవ కాంశ్చిద్దర్శయతి॥ మన్దారైరితి॥ మన్దారాదిభిః-పరివృతః.వనప్రదేశాపేక్షయా పుల్లి

జ్యమానాఙ్ఘ్రిపస్సమన్తాత్పయఊర్మిభిః। కరోతి శ్యామలాం భూమిం హరిన్మరకతాశ్మభిః॥ ౪ ॥ సిద్ధచారణగన్ధర్వైర్విద్యాధరమహోరగైః। కిన్నరైరప్సరోభిశ్చ క్రీడద్భిర్జుష్ట❋ద్రోణికః॥ ౫ ॥ యత్ర సఙ్గీతసన్నాదైర్నదద్గుహమమర్షయా। అభిగర్జన్తి హరయశ్శ్లాఘినః పరశఙ్కయా॥ ౬ ॥ నానారణ్యపశువ్రాతసఙ్కులద్రోణ్యలఙ్కృతః। చిత్రద్రుమసురోద్యానకలకణ్ఠవిహఙ్గమః॥ ౭ ॥ సరిత్సరోభిరచ్ఛోదైః పులినైర్మణివాలుకైః। దేవస్త్రీమజ్జనామోదసౌరభామ్బ్వనిలైర్యుతః॥ ౮ ॥ తస్య ద్రోణ్యాం భగవతో వరుణస్య మహాత్మనః। ఉద్యానమృతుమన్నామ క్రీడం సురయోషితామ్॥ ౯ ॥ సర్వతోఽలఙ్కృతం దివ్యైర్నిత్యపుష్పఫలద్రుమైః ॥ ౧౦ ॥ మన్దారైః పారిజాతైశ్చ పాటలాశోకచమ్పకైః। చూతైః ప్రియాలైః పనసైరామ్రైరామ్రాతకైరపి॥ ౧౧ ॥ క్రముకైర్నారికేళైశ్చ ఖర్జూరైర్బీజపూరకైః। మధూకైస్తాలసాలైశ్చ తమాలైరసనార్జునైః॥ ౧౨ ॥ అరిష్టోదుమ్బరప్లక్షైర్వటైః కింశుకచన్దనైః। పిచుమన్దైః కోవిదారైస్సరలైస్సురదారుభిః॥ ౧౩ ॥ ద్రాక్షేక్షురమ్భాజమ్బూభిర్బదర్యక్షాభయామలైః। బిల్వైః కపిత్థైర్జమ్బీరైర్వృతో భల్లాతకైరపి॥ ౧౪ ॥ తస్మిన్సరస్సువిపులం లసత్కాఞ్చనపఙ్కజమ్। కుముదోత్పలకహ్లారశతపత్రశ్రియోర్జితమ్ ॥ ౧౫ ॥ మత్తషట్పదనిర్ఘుష్టం శకున్తైః కలనిస్వనైః। హంసకారణ్డవాకీర్ణం చక్రాహ్వైస్సారసైరపి॥ ౧౬ ॥ జలకుక్కుటకోయష్టిదాత్యూహ❋కులకూజితమ్। మత్స్యకచ్ఛపసఞ్చారచలత్పద్మరజఃపయః ॥ ౧౭ ॥ కదమ్బవేతసనలనీపవఞ్జులకైర్వృతమ్। కున్దైః కురవకాశోకైశ్శిరీషైః కుటజేఙ్గుదైః॥ ౧౮ ॥ కుబ్జకైస్స్వర్ణయూథీభిర్నాగపున్నాగజాతిభిః। మల్లికాశతపత్రైశ్చ మాధవీజాలకాదిభిః॥ ౧౯ ॥ శోభితం తీరజైశ్చాన్యైర్నిత్యర్తుభిరలం ద్రుమైః ॥ ౨౦ ॥ తత్రైకదా తద్గిరికాననాశ్రయః కరేణుభిర్వారణయూథపశ్చరన్। సకణ్టకం కీచకవేణువేత్రవద్విశాలగుల్మం ప్రరుజన్వనస్పతీన్॥ ౨౧ ॥ యద్గన్ధమాత్రాద్ధరయో గజేన్ద్రా వ్యా

ఘ్రనిర్దేశః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తస్మిన్ ఉద్యానే,సరోఽస్తి,కథంభూతం-సువిపులం నిస్తృశం,లసన్తి,కాఞ్చనపద్మాని,యస్మిన్,కుముదాదీనాం,శ్రియో,ర్జితం సమృద్ధమ్ ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ మత్తైర్మధుపానమత్తైః,షట్పదైః భృఙ్గైః , కలో మధురః,స్వనో, యేషాం తైః-శకున్తైః పక్షిభిశ్చ - నిర్ఘుష్టం ధ్వనితం - హంసైః - కారణ్డవైశ్చ - కీర్ణం సఙ్కులం - చక్రవాకైః,సారసైరప్యాకీర్ణం-సమస్తేనాప్యాకీర్ణపదేన ప్రధానత్వాత్సాపేక్షేణాప్యన్వయః ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ జలకుక్కుటాదీనాం, కులైః-కూజితం కలేతి పాఠాన్తరం-తత్ర-కలం మధురం యథా భవతి తథా,కూజితం- మత్స్యానాం , కచ్ఛపానాం చ,సఞ్చారేణ-చలతాం చలానాం,పద్మానాం-రజసా-యుక్తం-పయః జలం.యస్మిన్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ కదమ్బాదిభిర్వృతం-కున్దాదిభి-శ్శోభితమ్ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❋ నిత్యం ఋతవః ఫలపుష్పాదిసమ్పత్తిహేతవో-యేషాం - తై-రన్యైశ్చ-తీరజైః-ద్రుమైః-అలమలఙ్కృతం - అలమత్యర్థం.శోభితమితి వాఽన్వయః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ తత్రైవంస్థితే.ఏకదా,తద్గిరికాననాశ్రయః,వారణయూథపో గజేన్ద్రః-కరేణుభిః గజీభిః,చరన్,తృషార్దితేన స్వయూథేన , వృతః-తస్య సరోవరస్యాభ్యాశం సమీప - మగమదితి పఞ్చమేనాన్వయః,కిం కుర్వన్,కణ్టకైస్సహితం-కీచకవేణువేత్రవన్తం,విశాలం గుల్మం లతాదిసన్దర్భం వనస్పతీంశ్చ , ప్రరుజన్ ప్రభఞ్జన్ ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ తమేవ విశిన

౫॥ శ్లో † పా ॥ కన్దరః.   ౧౭॥ శ్లో ❋ పా॥ కలకూజితమ్.

ష్టి ॥ యస్య గజేన్ద్రస్య - గన్ధమాత్రాద్వాయుప్రసారమాత్రాత్-సింహప్రభృతయో మృగాః - ప్రతిపక్షిణో గజాశ్చ-భయాత్ప్లాయన్తే ✱ ॥ ౨౨ ॥ ✱ అన్యే-క్షుద్రా హరిణ్యాదయో మృగాస్తు - యస్య గజేన్ద్రస్య, అనుగ్రహేణ అనుజ్ఞానేన - అభీతా నిర్భయాశ్చరన్తి చేరుః ✱ ॥ ౨౩ ॥ ✱ స గజేన్ద్రో ఘర్మేణాతపేన తప్తః, మదస్రావికరిభిః-కరేణుభిః-కలభైశ్చ, అనుద్రుతః మదస్రావిభిః కలభైశ్చానుద్రుత ఇతి వా, గరిమ్ణా స్థౌల్యేన-గిరిం, ప్రకమ్పయన్-మదమశ్నన్తీతి తథా-తైః అళికులైః-ద్విరేఫైః సేవ్యమానః ✱॥ ౨౪ ॥ ✱ సరసః సంబన్ధినం-అనిలం వాయుం-పఙ్కజరేణుభిః రూషితం వ్యాప్తం-విదూరాదేవ జిఘ్రన్-మదేన-విహ్వలే చలితే-ఈక్షణే యస్య-తృషా పిపాసయా -అర్దితేన పీడితేన-స్వయూథేన-వృతః-తత్సరోవరాభ్యాశం- ద్రుతం సత్వరం-అగాత్ ✱ ॥ ౨౫ ॥ ✱ తస్మిన్ సరసి-విగాహ్య-ప్రవేశపూర్వకం విలోడ్య - కల్హారాదీనాం-రేణుభి - ర్వాసితం పరిమళితం-నిర్మలం జలం-స్వపుష్కరేణ తుణ్డాగ్రేణ-ఉద్ధృతం- కామం యథేష్టం పపౌ అపిబత్-అద్భిః సరోజలైః - రాత్మానం-స్నపయన్ - గతశ్రమో, బభూవ-గతక్లమః పపౌ ఇతి వాఽన్వయః ✱ ॥ ౨౬ ॥ ✱ స్వపుష్కరేణోద్ధృతైః- శీకరామ్బుభిః జలబిన్దుభిః - దుర్మదాన్ - కలభాన్-కరిపోతకాన్-కరేణూశ్చ-యథా-గృహీ గృహాసక్తః-తథా-పాయయన్-స్నపయంశ్చ- గృణన్ బృంహితం కుర్వన్ - అజమాయయా భగవన్మాయయా-య-దాగతం-కృచ్ఛ్రం దుఃఖం-తన్నాచష్ట నాలోచితవాన్ ✱ ॥ ౨౭ ॥ ✱ కృచ్ఛ్రమేవ దర్శయన్నాహ ॥ స ఇతి ॥

ఘ్రాదయో వ్యాళమృగాశ్చ ఖడ్గాః । మహోరగాశ్చాపి భయాద్ద్రవన్తి సగౌరకృష్ణాశ్శరభాశ్చమర్యః ॥ ౨౨ ॥ వృకా వరాహా మహిషర్క్షశల్యా గోపుచ్ఛసాలావృకమర్కటాశ్చ । అన్యత్ర ✱ క్షుద్రా హరిణాశ్శశాదయ ✱ శ్చరన్త్యభీతా యదనుగ్రహేణ ॥ ౨౩ ॥ స ఘర్మతప్తః కరిభిః కరేణుభిర్వృతో మదచ్యుత్కలభై రభిద్రుతః । గిరిం గరిమ్ణా పరితః ప్రకమ్పయన్ని షేవ్యమాణోఽళికులైర్మదాశనైః ॥ ౨౪ ॥ సరోఽనిలం పఙ్కజరేణురూషితం జిఘ్రన్విదూరాన్మదవిహ్వలేక్షణః । వృతస్స్వయూథేన తృషార్దితేన తత్సరోవరాభ్యాశమథాగమద్ద్రుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ విగాహ్య తస్మిన్నమృతామ్బు నిర్మలం హేమారవిన్దోత్పలరేణువాసితమ్ । పపౌ నికామం నిజపుష్కరోద్ధృతం హ్యాత్మానమద్భిస్స్నపయన్గతక్లమః ॥ ౨౬ ॥ స్వపుష్కరేణోద్ధృతశీకరామ్బుభిర్నిపాయయన్సంస్నపయన్యథా గృహీ । గృణన్కరేణూః కలభాంశ్చ దుర్మదాన్నాచష్ట కృచ్ఛ్రం కృపణోఽజమాయయా ॥ ౨౭ ॥ తం తత్ర కశ్చిన్నృప దైవచోదితో గ్రాహో బలీయాంశ్చరణే రుషాఽగ్రహీత్ । యదృచ్ఛయైవం వ్యసనం గతో గజో యథాబలం సోఽతిబలో విచక్రమే ॥ ౨౮ ॥ తథాఽఽతురం యూథపతిం కరేణవో వికృష్యమాణం తరసా బలీయసా । విచుక్రుశుర్దీనధియోఽపరే గజాః పార్ష్ణిగ్రహాస్తారయితుం న చాశకన్ ॥ ౨౯ ॥ నియుధ్యతోరేవమిభేన్ద్రనక్రయోర్వికర్షతోరన్తరతో బహిర్మిథః । సమాస్సహస్రం వ్యగమన్మహీపతే సప్రాణయోశ్చిత్రమమంసతామరాః ॥ ౩౦ ॥ తతో గజేన్ద్రస్య మనోబలౌజసాం కాలేన దీర్ఘేణ మహానభూద్వ్యయః । వికృష్యమాణస్య జలేఽవసీదతో విపర్యయోఽభూత్సకలం జలౌకసః ॥ ౩౧ ॥ ఇత్థం గజేన్ద్రస్స యదాఽఽపసఙ్కటం ప్రాణస్య దేహీ వివశో యదృచ్ఛయా । అపారయన్నాత్మవిమోక్షణే చిరం దధ్యావిమాం బుద్ధిమథాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ న మామిమే జ్ఞాతయ ఆతురం గజాః కుతః

హే నృప-తత్ర సరసి-దైవేన ప్రారబ్ధకర్మానుగుణం ప్రవృత్తేనేశ్వరేణ-చోదితః - కశ్చి - ద్బలీయాన్, గ్రాహో మకరః-తం గజేన్ద్రం-చరణే పాదే-రుషా క్రోధేన, అగ్రహీత్ జగ్రాహ-యదృచ్ఛయా దైవాత్-ప్రాప్తం - వ్యసనం దుఃఖం-గతః ప్రాప్తః-సః-అతిబలో, గజేన్ద్రో-యథాబలం-విచక్రమే - త్యాజయితుం పరాక్రమమకరోత్ ✱ ॥ ౨౮ ॥ ✱ తదా బలీయసా-గ్రాహేణ-తరసా బలేన వికృష్యమాణ, మత ఏవా, తురం దుఃఖితం, గజేన్ద్రం ప్రతి దీనధియః- కరేణవో, విచుక్రుశుః రురుదుః-పార్ష్ణిగ్రహాః పృష్ఠత ఉపోద్బలకా-అన్యే-గజాశ్చ - తారయితుం దుఃఖాత్తారయితుం మోచయితుం-న చాశకన్ నాశక్నువన్ ✱ ॥ ౨౯ ॥ ✱ హే మహీపతే, ఇత్థం-గజేన్ద్రగ్రాహయోః-మిథో, ఽన్తరతో, బహిశ్చ, వికర్షతోస్సతోః, సహస్రం , సమాః సంవత్సరాః, వ్యగమన్, అతిక్రాన్తా బభూవుః, సప్రాణయోస్సమానబలయో, స్తయో- స్తద్వికర్షణరూపం కర్మ-సురాః చిత్రం విచిత్రం, మేనిరే ✱ ॥ ౩౦ ॥ ✱ తతస్సహస్రసమానన్తరం-దీర్ఘేణ భూయసా, కాలేన-జలే, వికృష్యమాణస్య, అత ఏవ, అవసీదతః ఖిద్యతః, గజేన్ద్రస్య, మనఆదీనాం-వ్యయః క్షయః-అభూత్, తత్ర మన ఉత్సాహశక్తిః, బలం శారీరం- ఓజ ఇన్ద్రియం-జల, మోక ఆశ్రయో, యస్య, తస్య, గ్రాహస్య తు-ఇదం హేతుగర్భం , సకల మనఆదికం-విపర్యయోఽభూదధికమభూదిత్యర్థః ✱ ॥ ౩౧ ॥ ✱ స గజేన్ద్రః, ఇత్థం-యదా ప్రాణస్య, సఙ్కటం, ప్రాణసంశయం, ప్రాప, యత-స్సోఽపి, దేహీ దేహభృత్ ,తదా, వివశః, ఆత్మనః స్వస్య , మోక్షణే, అపారయన్ అసమర్థస్సన్ , చిరం , దధ్యౌ , చిన్తితవాన్, అథ చిన్తానన్తర, మిమాం వక్ష్యమాణాం, బుద్ధిం , మభ్యపద్యత కృతవాన్ ✱ ॥ ౩౨ ॥ ✱ తామేవాహ ॥ న మామితి ॥ ఆతురం పీడితం, మా, మిమే జ్ఞాతయో-గజా, ఏవ, మోచితుం, న ప్రభవన్తి, అహో స్తు

నప్రభురేవ,కుతః-కథం,కరిణ్యాః, ప్రభవేయుః , అతో,విధాతుః,దైవస్య,పాశరూపేణ,గ్రాహేణ,వృతోఽహం,తమేవ,విధాతారం,పరంకేవలం,పరముత్కృష్టం,మయనంశరణంరక్షణోపాయం , యామి , అధ్యవస్యామీత్యర్థః,యత్సఙ్కల్పాన్మమాఽయంగ్రాహగ్రహః,తమేవశరణంవ్రజామీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ కోసౌశరణ్యోవిధాతేత్యతఆహ॥యఇతి॥బలినః,అన్తం కరోతీత్యన్తకః « అన్యేష్వపిదృశ్యతే ,, ఇతిడః,అన్తకోమృత్యుస్సఏవ-ఉరగోమహాసర్పస్తస్మాత్ప్రచణ్డవేగాత్ దుస్సహవేగాత్, అభిధావతోనిమిత్తాత్ , భృశంనితరాం,భీతం - ప్రపన్నంచ,యఃకశ్చన,యోఽయమీశః, పరిపాతి,యస్యచ,భయాన్మృత్యురపి- ప్రధావతితదాదిష్టస్వవ్యాపారేప్రవర్తతేతం,అరణంశరణమీమహి,ప్రాప్నుయామ , యద్వా,యఃకశ్చనేశః , అవశ్యంయఃకశ్చిదీశ్వరోభవితా , కోసౌ , యో,ఽన్తకోరగాద్భీతం,ప్రపన్నం , పాతియస్యచ,భయాన్మృత్యుః,ప్రధావతి,తంశరణం,వ్రజేమేత్యర్థః,ఈశఇతిసప్తమ్యన్తపాఠోఽపిదృశ్యతే,తదా,యస్యేశేఈశనే,యఃకశ్చినాస్తి « శతస్యేశేకశ్చనే,, తిశ్రుతేః,యశ్చ,మృత్యుభయాద్భీతం,ప్రపన్నం,పరిపాతి,యస్యచ-భయాన్మృత్యుః,ప్రధావతి « మృత్యుర్ధావతిపఞ్చమ ఇతిశ్రుతేః,త-మరణమీమహీత్యర్థః , ఇతిబుద్ధిమభ్యపద్యతేత్యన్వయః ॥ ౩౪ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వితీయోఽధ్యాయః.******

« తత్రతంబుద్ధిసంయోగంలభతేపౌర్వదైహికమ్ । యతతేచతతోభూయస్సంసిద్ధౌకురునన్దన ॥ పూర్వాభ్యాసేనతేనైవహ్రియతేహ్యవశోఽపిస ,, ఇతిభగవదుక్తరీత్యైవంకృతనిశ్చయోగజేన్ద్రః పూర్వజన్మాభ్యస్తం జజాపేత్యాహమునిః॥ ఏవమితి ॥ ఏవంనమామిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తరీత్యా - వ్యవసితనిశ్చితఃమనాః-మనో - హృది,సమాధాయ-హృదయస్థంకృత్వా- విషయాన్తరేభ్యఃప్రత్యాహృత్య-ప్రాగ్జన్మనీన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యజన్మన్య-నుశిక్షితమభ్యస్తం-పరమం-జప్యంస్తోత్రంజజాప ॥ ౧ ॥ జప్యమేవాహ॥ఓంనమఇత్యాదినా॥తావ« త్కారణంతుధ్యేయ ,,ఇతిశ్రుత్యుక్తవిధయాజగత్సృష్ట్యాదికారణం

కరిణ్యాఃప్రభవన్తిమోక్షితుమ్ । గ్రాహేణపాశేనవిధాతురావృతో ప్యహంచతంయామిపరంపరాయణమ్ ॥ యః కశ్చనేశోబలినో ఽన్తకోరగాత్ప్రచణ్డవేగాదభిధావతోభృశమ్ । భీతంప్రపన్నం పరిపాతియద్భయాన్మృత్యుఃప్రధావత్యరణంతమీమహి ॥ ౩౪ ॥ **
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే , ద్వితీయోఽధ్యాయః **********
బాదరాయణిరువాచ॥ఏవంవ్యవసితోబుద్ధ్యాసమాధాయమనోహృది।జజాపపరమంజప్యంప్రాగ్జన్మన్యనుశిక్షితమ్॥౧॥ఓం, నమోభగవతేతస్మైయతఏతచ్చిదాత్మకమ్।పురుషాయాదిబీజాయపరేశాయాఽభిధీమహి॥౨॥ య

ణంప్రకృతిపురుషవిలక్షణంనమస్కృత్యశరణం వ్రజతి ॥ ఓమితి ॥ « ఓంతత్సదితినిర్దేశోబ్రహ్మణస్త్రివిధస్స్మృత ,, ఇత్యుక్తరీత్యా,బ్రహ్మణోనిర్దేశపరఓంకారః - బ్రహ్మణేఇత్యర్థః - ఓఙ్కారాభిప్రేతబ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తగుణబృహత్త్వంభగవతఇత్యనేనపూర్ణషాడ్గుణ్యవాచినాస్పష్టీకృతం,ఏవంకారణత్వోపయుక్తగుణయోగఉక్తః. ఏవంవిధాయ-తస్మై , భగవతేనమః ॥ కోసౌభగవాన్-యంనమస్కరోషీ-త్యత్ర-తంలక్షయన్తద్ధ్యానంప్రతిజానీతే ॥ యతఃభగవతః- ఏత-చ్చిదాత్మకంచిత్సంసృష్టంఅచేతనాత్మకం-చిదచిదాత్మకమితియావత్ - యతఏవ-మతః ఆదిబీజాయపరమకారణాయ - అతఏవ-పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపీ-శాయ-పరమపురుషాయా-భిధీమహి - అభిధ్యాయేమ , ధ్యాయతేర్లిఙ్వ్యత్యయాత్మనేపదేవికరణాభావే సంప్రసారణేచరూపం « క్రియయాయమభిప్రైతిసోఽపిసంప్రదాన ,, మితిఞచనేన-పత్యేశేతఇత్యాదావివధ్యానక్రియయా సంబధ్యమానత్వవివక్షయాసంప్రదానసంజ్ఞాయాంపురుషాయేతిచతుర్థీ - సత్యంపరంధీమహీత్యాదావాప్యమానత్వవివక్షయాకర్మసంజ్ఞాయాంద్వితీయా - యతఇతిహేత్వర్థేపఞ్చమీ - హేతుత్వంచాధికరణోపాదానకర్తృసాధారణం - తతశ్చ యస్మిన్ యతఃయేనేతివివక్షితం-తదన్వయానుగుణానిలీనజాతరక్షితాదిపదాన్యధ్యాహర్తవ్యాని ॥ ౨ ॥ తదేతత్సర్వమభిప్రేత్యవిశదయన్ శరణంవ్రజతి ॥ యస్మిన్నితి ॥ ఇదంచిదచిదాత్మకంజగద్యస్మిన్ - ప్రలీనం -సృష్టేరప్యయపూర్వకత్వాల్లయాధికరణత్వసూచనాయతావద్యస్మిన్నిత్యుక్తం - యతఉపాదానభూతాత్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టా - దేతత్స్థూలచిదచిద్విశిష్టాత్మకంజగ , జ్జాతం-యేనకర్త్రా,సృష్టంరక్షితంచ, యేనేతికర్తృత్వం,సృష్టృత్వంరక్షితృత్వంచోభయమపివివక్షితం,తథా-యస్మిన్నిత్యనేనసృజ్యమానచిదచిదధికరణత్వమపివివక్షితం , యతఇదమిత్యనేనజగద్బ్రహ్మణోరుపాదానోపాదేయభావఉక్తః తత్కృతంతయోర్మిథోఽనన్యత్వమాహ ॥ యఇదంస్వయమితి , ఇదంసర్వం యదాత్మకమిత్యర్థః , ఉపాదానత్వప్రయుక్తంవికారిత్వంపరిహరతి , యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చపరఇతి , అస్మాత్స్వరూపాన్యథాభావమాపద్యమానాదచే

౩౪ ॥ శ్లో॥ పా॥ కశ్చనేశే.

తనజాతా-త్పరో విలక్షణః-యః స్వభావాన్యథాభావమాపద్యమానో జీవః, తస్మాచ్చ, పరో విలక్షణః - స్వరూపేణ స్వభావేన చ వికారరహితః - చిదచిద్ద్వారక త్వాద్వికారాణామితి భావః - తమేవంభూతం-స్వయంభువం స్వాయత్తసత్తాదిమన్తం, న తు జీవవదన్యాయత్తసత్తాదిమన్తమిత్యర్థః - ప్రపద్యే - యద్యప్యత్ర గత్యర్థేన పద్యతినా బుధ్యర్థేన సతా అధ్యవసాయమాత్రముపస్థాప్యతే - తథాపి ప్రమాణానుసారాదరణం తమీమహీతి పూర్వత్ర శరణశబ్దపర్యాయస్యారణశబ్దస్య ప్రయోగాచ్చ ప్రార్థనాద్యన్వితరక్షాభరన్యాసం కరోమీత్యుచ్యతే తథాచోచ్యతే « అనన్యసాధ్యే స్వాభీష్టే మహావిశ్వాసపూర్వకమ్ । తదేకోపాయతాయాచ్ఞా ప్రపత్తిశ్శరణాగతిః, రతి, రక్షాప్రార్థనం తు సమనన్తరశ్లోకేష్వవతు మాం పరాత్పర ఇత్యాదిషు స్ఫుటం, ఇయం చ గజేన్ద్రేణాపి హి తాం ప్రపత్తిర్ముక్త్యర్థైవ-న తు ప్రాణసంరక్షణార్థా « గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్, ప్రాప్తో భగవతో రూపం పీతవాసాశ్చతుర్భుజః,, ఇతి, తత్ఫలతయా ముక్తేరేవ వక్ష్యమాణత్వాత్ ॥ ౩ ॥ యస్మిన్నిదమిత్యనేనాభిప్రేతం సృష్టిసంహారవిషయచేతనాచేతనాత్మకజగదధికరణత్వం వివృణ్వన్ సృష్ట్యాద్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదిగుణయుక్తం స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ య ఇతి ॥ ఆత్మని స్వస్మిన్నేవ-యః - క్వచిత్కదాచిత్, స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన-విభాతం, ప్రకాశితం-దేవాదినామరూపవిభాగవత్త్వేన ప్రకాశితం-క్వచిచ్చ, తిరోహితం నామరూపవిభాగత్యాగేన సూక్ష్మరూపతయా ప్రలీనమిత్యర్థః-ఇదముభయాం కార్యావస్థం కారణావస్థం చ చిదచిదాత్మకం జగత్ - అవిద్ధదృక్ నిత్యం సంకోచవికాసాదిరహితాపరిచ్ఛిన్నధర్మభూతజ్ఞానాశ్రయః - సాక్షీ సర్వజ్ఞశ్చ సన్, ఈక్షతే, స-ఆత్మమూలః అనన్యకారణః-పరాత్ ప్రధానాత్పరాత్ జీవాత్, పరో విలక్షణః-మా, మవతు-పరస్మాచ్చ పర ఇత్యుపాదానత్వప్రయుక్తవికారప్రసఙ్గపరిజిహీర్షయోక్తం - అత్ర తు జీవాన్తరస్యాపి స్వసదృశత్వే స్వరక్షణాసామర్థ్యసూచనాయోక్తం - అవత్వితి ప్రార్థితా రక్షాఽత్ర యావదనిష్టపరిహారపూర్వకేష్టప్రాపణరూపా-సా చ ముక్తిరేవ - బ్రహ్మవిదో గజేన్ద్రస్య కేవలప్రాణమాత్రరక్షాప్రార్థనాఽనుపపత్తేః « జిజీవిషే నాహమిహ ,, ఇతి « మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయ,, ఇతి స్పష్టం తదుక్తేశ్చ, అత ఏవ-సర్వజ్ఞో భగవాం స్తదభిప్రా

యమాలోచ్య ముక్తిమేవాదాదితి విభావనీయమ్ ॥ ౪ ॥ క్వచిత్తిరోహితమిదమీక్షత ఇత్యుక్తం-తజ్జగత్తిరోభూయ కాం దశామాపద్యత-స చ తద్దశాయాం కథంభూతోఽవస్థిత ఈక్షత ఇత్యపేక్షాయాం తద్దర్శయతి ॥ కాలేనేతి ॥ కాలేన ద్విపరార్ధావసానరూపేణ కాలేన నిమిత్తేన-సర్వస్య జగతో-హేతుషు, సర్వేషు హేతుషు వా-పృథివ్యాదితత్త్వేషు-తత్కార్యేషు-లోకేషు-తత్పాలకేషు బ్రహ్మాదిషు చ-పఞ్చత్వం లయ-మితేషు ప్రాప్తేషు-సత్సు-గహనమతిసూక్ష్మత్వాద్దురవబోధం-గభీరం పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం అణుత్వాదినాపి పరిచ్ఛేత్తుమశక్యం నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నత్వాదితి భావః-ఏవంవిధం తమ-ఆసీత్ « నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం తమ ఆసీత్ ,, ఇతి శ్రుతేస్తమశ్శబ్దో నిరతిశయసూక్ష్మదశాపన్నాచిద్వ్యవాచీ « అక్షరం తమసి లీయతే తమః పరే దేవ ఏకీభవతీ,, తి శ్రుతేః-తస్యైవంభూతస్య-తమసః-పారే-యోఽభివిరాజతే-పారోఽత్ర పాలననియమనరూపం « పౄ పాలనపూరణయో,, రితి ధాత్వర్థానురోధాత్-ఉక్తవిధతమోనియమనే కార్యాక్షమత్వాపాదనరూపే - స్థిత ఇతి శేషః-విరాజతే ప్రకాశతే - న తు జీవవత్సంకుచితజ్ఞానో భవతీత్యర్థః ॥ ౫ ॥ క్వచిద్విభాతమీక్షత ఇత్యుక్తం - కీదృశం తస్యేక్షణమిత్యపేక్షాయాం తద్దేవమనుష్యాద్యవస్థజీవసంబన్ధినానావిధవిచిత్రకర్మానుగుణనియమనరూపత్వాదిత్థం తయా దురవబోధమితి వక్తుం తావత్తత్స్వరూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వాత్తదీక్షణమపి దురవబోధమేవేతి దర్శయితుం స్వరూపస్య దుర్జ్ఞేయత్వం వదన్ తం స్వరక్షాయై ప్రార్థయతే ॥ నేతి ॥ దేవాస్సత్త్వప్రచురాః « తత్ర సత్త్వం నిర్మలత్వాత్ప్రకాశకమనామయ ,, మిత్యతీన్ద్రియార్థదర్శనయోగ్యత్వం సూచ్యతే ఋషయో యోగినః - అనేనాపి, తదేవ సూచ్యతే - అత ఏవ - యస్య - పదం, పద్యత ఇతి పదం, స్వరూపం, న విదుః - అన్యోఽర్వాచీనో-జన్తుః ప్రాణీ-తత్పదం-గన్తుం యథావద్బోద్ధు-మీరితుం వక్తుం చ - కః పునరర్హతి - తత్ర దృష్టాన్తః-యథా-ఆకృతిభిర్వివిధైశ్చేష్టితైః నటస్యాయమసావితి తత్స్వరూప-మతజ్జ్ఞాన-విదుస్తథేత్యర్థః ॥ స ఏవం దురవబోధస్వరూపోఽత ఏవ-దురత్యయానుక్రమణః దుర్గమవ్యాపారః - ఇత్థం తయా దురవబోధనియమనరూపవ్యాపారయుక్తో-మా-మవతు-యద్వా-నటస్యే

స్మిన్నిదం యతశ్చేదం యేనేదం య ఇదం స్వయమ్ । యోఽస్మాత్పరస్మాచ్చ పరస్తం ప్రపద్యే స్వయంభువమ్ ॥ ౩ ॥
యస్స్వాత్మనీదం స్వమాయయాఽర్పితం క్వచిద్విభాతం క్వచ తత్తిరోహితమ్ । అవిద్ధదృక్సాక్ష్యుభయం తదీక్షతే స ఆత్మమూలోఽవతు మాం పరాత్పరః ॥ ౪ ॥ కాలేన పఞ్చత్వమితేషు కృత్స్నశో లోకేషు పాలేషు చ సర్వహేతుషు । తమస్తదాఽఽసీద్గహనం గభీరం యస్తస్య పారేఽభివిరాజతే విభుః ॥ ౫ ॥ న యస్య దేవా ఋషయః పదం విదుర్జన్తుః పునః కోఽర్హతి గన్తుమీరితుమ్ । యథా నటస్యాకృతిభిర్విచేష్టతో దురత్యయానుక్రమణస్స మాఽ

హా-కృతిభిర్దేవాదివిచిత్రశరీరైః - ర్విచేష్టతో జీవద్వా రావిచేష్టతో యస్యేతి వాఽన్వయః - ఆకృతిభిరవతారవిశేషైర్విచేష్టతో యస్యేతి వాఽర్థః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ దురవగమత్వోక్తిప్రసక్తామనుపాస్యత్వశఙ్కాం నిరాచికీర్షుర్నటస్యేతి దృష్టాన్తసామర్థ్యలబ్ధం కైశ్చిత్సుబోధత్వం వదన్ తస్యైవ స్వరక్షోపాయత్వమధ్యవస్యతి । దిదృక్షవ ఇతి ॥ సుమఙ్గళం నిత్యసుఖరూపం-యస్య -స్వరూపం దిదృక్షవస్సాక్షాత్కర్తుమిచ్ఛవః -మునయః-విముక్తసఙ్గో దారాగారాదిషు శబ్దాదివిషయేషు వా యైస్తే -సుసాధవః అన్యైరపి సాధూనాం ధర్మైః - ర్యుక్తాః -భూతేషూచ్చావచేష్వాత్మభూతాః ఆత్మతుల్యతాం ప్రాప్తాః-స్వాత్మసమదర్శినః-సన్తో వనే అరణ్యే,అవ్రణమచ్ఛిద్రం-మలోకవ్రతం ఇతరైర్జనైః కర్తుమశక్యం వ్రతముపాసనాత్మకం - చరన్తి -ఉపాసనాత్మకవ్రతపరిశుద్ధమనసా తత్పదం సాక్షాత్కుర్వన్త్యేవేతి భావః.తథా చ శ్రుతిః « హృదా మనీషా మనసాఽభిక్లృప్తః-దృశ్యతే త్వగ్ర్యయా బుద్ధ్యా సూక్ష్మయా సూక్ష్మదర్శిభిః,,రితి «తం దుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టం -యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యం - న సన్దృశే తిష్ఠతి రూపమస్య న చక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనం,,మిత్యాద్యదృశ్యత్వశ్రుతయస్తు యోగాఽపరిశుద్ధమతిభిరగ్రాహ్యత్వంవదన్తీతి భావః- స ఏవంభూతో-మే-గతిః రక్షోపాయ ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ ఏవం దృశ్యత్వాదృశ్యత్వశ్రుతీనాం విషయవిభాగో ఽత్ర ప్రదర్శితః అథ తుల్యన్యాయతయా « అజాయమానః-నిష్కలం నిష్క్రియం - తదరూపమనామయ ,, మిత్యాదిజన్మాదిప్రతిషేధపరాణాం«బహుధా విజాయతే,యస్యచైతత్కర్మ స వై వేదితవ్యః-సర్వకర్మా సర్వకామస్సర్వగన్ధస్సర్వరసః -హిరణ్మయః పురుషో దృశ్యతే ,, ఇత్యాదీనాం జన్మాదిప్రతిపాదనపరాణాం చ శ్రుతీనాం విషయవిభాగం దర్శయన్ స్తౌతి । నేతి । యద్యపి-యస్య - జన్మాదయో - న సన్తి జీవస్యేవ కర్మాయత్తా న సన్తీతి భావః తథాఽపి లోకానాం దుష్కృతాం - మప్యయో వినాశః - సంభవః సాధూనాం - పరిత్రాణం , తయోస్సమాహారః - తస్మై తదర్థం - తాని జన్మాదీని - అనుకాలం ,, యదా యదా హి ధర్మస్య గ్లానిర్భవతి ,, త్యాద్యుక్తకాలేష్విత్యర్థః , స్వమాయయా ఆత్మీయసఙ్కల్పేన - ఋచ్ఛ

వతు ॥ ౬ ॥ దిదృక్షవో యస్య పదం సుమఙ్గళం విముక్తసఙ్గా మునయస్సుసాధవః । చరన్త్యలోకవ్రతమవ్రణం వనే
భూతాత్మభూతాస్సుహృదస్స మే గతిః ॥ ౭ ॥ న విద్యతే యస్య చ జన్మ కర్మ వా న నామరూపే గుణదోష ఏవ వా । త
థాఽపి లోకాప్యయసంభవాయ యః స్వమాయయా తాన్యనుకాలమృచ్ఛతి ॥ ౮ ॥ తస్మై నమః పరేశాయ బ్రహ్మణేఽ
నన్తశక్తయే । అరూపాయోరురూపాయ నమ ఆశ్చర్యకర్మణే ॥ ౯ ॥ నమ ఆత్మప్రదీపాయ సాక్షిణే పరమాత్మ
నే । నమో గిరాం విదూరాయ మనసశ్చేతసామపి ॥ ౧౦ ॥ సత్త్వేన ప్రతిలభ్యాయ నైష్కర్మ్యేణ విపశ్చితా । నమః
కైవల్యనాథాయ నిర్వాణసుఖసంవిదే ॥ ౧౧ ॥ నమశ్శాన్తాయ ఘోరాయ మూఢాయ గుణధర్మిణే । నిర్విశేషాయ

తి ప్రాప్నోతి - స్వీకరోతి అకర్మాయత్తాని జన్మాదీని స్వేచ్ఛయైవోపాదత్త ఇత్యర్థః - తత్ర దోషో వికారః - ఇమమేవ విషయవిభాగమభిప్రేత్య వరదగురుభిరయం శ్లోకో ఽభిహితః « యద్బ్రహ్మణో గుణశరీరవికారభేదకర్మాదిగోచరవిధిప్రతిషేధవాచః । అన్యోన్యభిన్నవిషయా నవిరోధగన్ధమర్హన్తి తన్న విధయః ప్రతిషేధబాధ్యా ,, ఇతి - యస్తాః బుచ్ఛతి స మే గతిరితి పూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ ఏవం శరణ్యత్వోపయుక్తగుణకథనపూర్వకం స్వరక్షాయై శరణముపగమ్యార్ఘపాత్రపరివేషితబహువ్యఞ్జనోపేతాన్నాదిభోజనప్రవృత్తన్యాయేన జంబూజమ్బూరసవిధూతచూతాదిఫలాదానప్రవృత్తన్యాయేన చ పౌనరుక్త్యక్రమావనాదృత్య ఉక్తైరనుక్తైశ్చ గుణైర్ధామత్వోపస్థితైశ్చ సర్వాత్మత్వోపయుక్తైః స్తువన్ ప్రణమతి । తస్మా ఇతి ॥ పరేషాం బ్రహ్మాదీనామపి,ఈశాయ,అనన్తాశ్శక్తయః సృష్ట్యాదిశక్తయో-యస్య,న విద్యతే-రూపం కర్మాయత్తం శరీరం-యస్య - ఉరూణి బహూని-రూపాణి అకర్మాయత్తాని స్వేచ్ఛోపాత్తాన్యప్రాకృతాని-యస్య , ఆశ్చర్యం లోకవిసజాతీయత్వేనాద్భుతం కర్మ జగద్వ్యాపారాద్యాత్మకం,యస్య ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ ఆత్మనైవ దీప్యత ఇత్యాత్మదీపః-తస్మై స్వయంప్రకాశాయ,సాక్షిణే సర్వస్య యుగపత్సాక్షాద్ద్రష్ట్రే -పరమాత్మనే - లోకత్రయస్యాపి స్వప్రకాశనేన భర్త్రే -గిరాం - మనసశ్చేతసామపి. విదూరాయ అవిషయాయ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యస్వరూపస్వభావాయ - చిత్తావస్థస్య మనసః సత్త్వప్రచురత్వేనాధిక్యాద్విషయీకరణయోగ్యత్వసూచనాయ మనసః పృథక్చేతసామపీత్యుక్తమ్ ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ విపశ్చితా జ్ఞానినా కర్త్రా సత్త్వేన విశుద్ధేన అనన్యప్రయోజనేన - నైష్కర్మ్యేణ ఉపాసనాత్మకనివృత్తిధర్మేణ - ప్రతిలభ్యాయ-కైవల్యం ప్రకృతిసంబన్ధరాహిత్యం - మోక్ష ఇతి యావత్ -తస్య -అధిపతయే-నిర్వాణసుఖసంవిదే నిర్దుఃఖానన్దజ్ఞానస్వరూపాయ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ శాన్తాయ-అశనాయాపిపాసాశోకమోహజరామృత్యురూపషడూర్మిరహితాయ,యద్వా - సాధూనాం-శాన్తాయ ప్రసన్నాయ- ఘోరాయ ఖలానాముగ్రాయ - మూఢాయ సంసారిణాం ప్రచ్ఛన్నాయ - గుణధర్మిణే సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ.నిర్విశేషా

య హేయగుణరహితాయ - సత్త్వాదిగుణాశ్రయత్వేఽపి తదవశ్యాయేత్యర్థః - సామ్యాయ వైషమ్యాదిరహితాయ - జ్ఞానఘనాయ క్వచిదపి జాడ్యరహితాయ ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞశరీరకాయ - సర్వాధ్యక్షాయ - సర్వభూతాధిపతయే - సాక్షిణే సర్వస్య ద్రష్ట్రే - పురుషాయాన్తః ప్రవిశ్య నియన్త్రే - ఆత్మమూలాయ స్వయంకారణాన్తరరహితాయ - మూలప్రకృతయే సర్వోపాదానభూతాయ ॥ ౧౩ ॥ సర్వేషామిన్ద్రియాణాం, తద్గుణానాం శబ్దాదివిషయాణాంచ - యుగపత్సదా, ద్రష్ట్రే - సర్వప్రత్యయహేతవే సంశయవిపర్యయాదిసర్వధర్మప్రత్యయహేతవే - అసతా సతతపరిణామిన్యా - ఛాయయా ఛాయావదపృథక్సిద్ధయా మాయయోక్తాయ సూచితాయ, జడత్వేన స్వయం ప్రవృత్తిశూన్యయా మాయయా ప్రవర్తయితృత్వేన సూచితాయేత్యర్థః - అక్తాయేతి పాఠాన్తరం - తదాయుక్తాయేత్యర్థః - యద్వా, గూఢాయ గుణధర్మిణే నిర్విశేషాయ సామ్యాయాజ్ఞానఘనాయేత్యచేతనసమష్టిశరీరకత్వముక్తం - తత్ర గూఢాయ తమోమయాయ - గుణధర్మిణే - సత్త్వాదిగుణానామాశ్రయాయ - నిర్విశేషాయ పృథివ్యాదివిశేషరహితాయ ॥ మహదాద్యా విశేషాన్తా, ఇతి ప్రయోగాత్ - సామ్యాయ గుణసామ్యావస్థాయ - అజ్ఞానఘనాయేతిచ్ఛేదః - జాడ్యస్వభావాయేత్యర్థః - గూఢత్వాదికంచ ॥ కారిణ్యవాన్యోఽబిభర్తీతి - వత్ప్రకృతిద్వారకం విశేషణం క్షేత్రజ్ఞాయ సర్వాధ్యక్షాయ సాక్షిణే పురుషాయేతి సమష్టిజీవశరీరకత్వముచ్యతే - క్షేత్రజ్ఞాయ ॥ ఏతద్యో వేత్తి స సత, మిత్యుక్తవిధక్షేత్రజ్ఞాయ - సర్వాధ్యక్షాయ కరణాధిపతయే - సాక్షిణే బుద్ధీన్ద్రియాదీనాం సాక్షాద్ద్రష్ట్రే, పురుషాయ సర్వశరీరాన్తర్వర్తినే - ఏతాన్యపి సద్వారకాణ్యేవ విశేషణాని - సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే ఇతిశ్లోకే తు వ్యష్టిజీవశరీరకనమస్కారః, తత్ర - అసతా అనిత్యయా - ఛాయయా ఛాయావత్సానుబన్ధయా వాసనయా - అక్తాయ రూషితాయ - ఉక్తాయేతి పాఠే సూచితాయ - ఆశ్రయమన్తరేణ వాసనాయా అనుపపత్తేస్తయా సూచితాయేతి భావః ॥ స్వప్రకాశాయ, ఇమాన్యపి సద్వారకాణ్యేవ విశేషణాని - ఇతరాణి తు - అద్వారకాణీతి వివేకః ॥ ౧౪ ॥ అఖిలకారణాయ సర్వకారకశరీరకాయ - నిష్కారణాయ - స్వయంకార

సామ్యాయ నమో జ్ఞానఘనాయ చ ॥ ౧౨ ॥ క్షేత్రజ్ఞాయ నమస్తుభ్యం సర్వాధ్యక్షాయ సాక్షిణే। పురుషాయాత్మమూలాయ మూలప్రకృతయే నమః ॥ ౧౩ ॥ సర్వేన్ద్రియగుణద్రష్ట్రే సర్వప్రత్యయహేతవే। అసతా ॥ చ్ఛాయయోక్తాయ సదాభాసాయ తే నమః ॥ ౧౪ ॥ నమో నమస్తేఽఖిలకారణాయ నిష్కారణాయాద్భుతకారణాయ। సర్వాగమామ్నాయమహార్ణవాయ నమోఽపవర్గాయ పరాయణాయ ॥ ౧౫ ॥ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ తత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ। + నైష్కర్మ్యభావాయ నివర్తితాగమ ॥ స్వయంప్రకాశాయ నమస్కరోమి ॥ ౧౬ ॥ మాదృక్ప్రపన్నపశుపాశవిమోక్షణాయ ముక్తాయ భూరికరుణాయ ॥ నమోఽలయాయ। స్వాంశేన స

కాన్తగాసాధ్యాయ, అద్భుతకారణాయ, మృదాదివత్స్వరూపపరిణామరహితకారణస్వరూపాయ సర్వే - ఆగమాః పఞ్చరాత్రాదయః, ఆమ్నాయా వేదాశ్చ - తేషాం - మహార్ణవాయ స్రోతసామివ పర్యవసానభూమయే - అపవర్గాయ మోక్షహేతుభూతాయ - పరాయణాయ పరమప్రాప్యాయ ॥ ౧౫ ॥ గుణారణిచ్ఛన్నచిదూష్మపాయ - సత్త్వాదిగుణాత్మికా ప్రకృతిరేవారణి - స్తయా సంఛన్నః జీవసమష్టిరూపః ఊష్మాణమగ్నిం, పిబతి సంహారకాలే స్వస్మిన్నుపసంహృత్య యో నిదధాతి స తథోక్తః - తస్మై తత్క్షోభవిస్ఫూర్జితమానసాయ - మానసశబ్దో మనఃకార్యసఙ్కల్పపరః - తత్క్షోభేచిదచిత్క్షోభకాలే సృష్టికాలే, స్ఫురితసఙ్కల్పాయ - నైష్కర్మ్యం మోక్షః - తత్ - యేన భావ్యతే, తస్మై - నివర్తితాగమస్వయంప్రకాశాయ ॥ యతో వాచో నివర్తన్త, ఇత్యుక్తప్రకారేణ - వాఙ్మనసాపరిచ్ఛేద్యజ్ఞానస్వరూపాయేత్యర్థః - నైష్కర్మ్యభావేనేతి తృతీయాన్తపాఠే, నైష్కర్మ్యభావేన మోక్షలాభేన - నివర్తితః - ఆగమశ్శాస్త్రం - యైస్తేషాం - స్వయమేవ ప్రకాశమానాయ, ముక్తిపర్యన్తాహి శాస్త్రవశ్యతా - ముక్తానాంతు నివర్తితాగమానామకర్మవశ్యానాం తత్ఫలతయా ప్రకాశమానాయేత్యర్థః ॥ ౧౬ ॥ మాదృశో - యః ప్రపన్నః, పశుశ్చ, తస్య, యః - పాశః కర్మబన్ధ - స్తస్య - విమోక్షణం - యస్మాత్తస్మై - తం మోక్షయతీతి వా - తస్మై - ముక్తాయ స్వయం ప్రకృతిపారవశ్యరహితాయ - భూరికరుణాయ దయాసముద్రాయ - మనోఽలయాయ మనసోఽలయః శబ్దాదివిషయేభ్యో వైముఖ్యం - యత్ప్రాప్తివిషయం - తస్మై - నమోఽలయాయేతి పాఠే - అలయాయేతి చ్ఛేదః నవిద్యతే, లయో నాశో యస్య, జనాదిర్న లయ, స్తస్మై, నమ ఏభక్తిః ప్రణత్యేతి భగవదుక్తిః - యోగదశాయాం జీవశరీరకతయా గృహ్యమాణత్వమాహ - స్వాంశేనేతి ॥ పశ్యన్త్యహం బుద్ధిబోధ్య జీవవిషయః స్వాంశేనేతిభావప్రధానో నిర్దేశః - స్వాంశేన విశిష్టవస్త్వేకదేశత్వేనాకారేణ - సర్వయోగినాం, మనసి, ప్రతీతో - యః - ప్రత్యగహంబుద్ధిబోధ్యో జీవ స్తస్య, దృక్ తద్విషయకం జ్ఞానం, యస్య, తస్మై

౧౪ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ఛాయయాత్తాయ. ౧౬ ॥ శ్లో + పా ॥ నైష్కర్మ్యభావేన. ౧౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ నమోఽలయాయ.

స్వాంశభూతజీవాన్తరాత్మత్వేన తదూప్రతయా ప్రతీయమానాయేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ గేహపుత్రమిత్రాదిషు సక్తైర్దుః ఖేనాపి ప్రాప్తుమశక్యాయ, గుణాశ్శబ్దాదయో విషయాః తేషు సఙ్గేన, వివర్జితః తస్మై శబ్దాదివిషయసఙ్గరహితాయ ముక్తాత్మభిః రాగాదినిర్ముక్తమనోభిః స్వహృదయే, పరిభావితాయ మహుర్ముహురభ్యస్తాయ జ్ఞానస్వరూపాయ ఈశ్వరాయ సర్వనియన్త్రే ॥ ౧౮ ॥ ధర్మాదిచతుర్విధపురుషార్థాన్, కామయమానా యం భజన్తః ఇష్టాం స్వాభిప్రేతాం గతిం ధర్మాదిఫలం ప్రాప్నువన్త్యేవ న తు తావదేవ కింతు, యస్మై రకామితా, అన్యాః అప్యాశిషో, రాతి దదాతి, అవ్యయం అక్షరం, దేహం చ, రాతి స్వదేహతుల్యదేహం చ దదాతి, ముక్తిం చేతి యావత్ సోఽదభ్రదయోఽపారకరుణః మమ విమోక్షణం, కరోతు ముక్తిం, దదాతు ॥ ౧౯ ॥ ముముక్షుత్వాదహం ముక్తిం ప్రార్థయే, ఏకాన్తినస్తు తామపి న ప్రార్థయన్త ఇత్యాహ ॥ ఏకాన్తిన ఇతి ॥ ఏకాన్తినోఽనన్యప్రయోజనాః, భగవత్ప్రపన్నాః, యస్య యస్మాత్, కంచనార్థం ముక్తమపి న వాఞ్ఛన్తి వై అనిచ్ఛాయాం హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి అత్యద్భుతం, సుమఙ్గళం చ, యస్య, చరిత్రం గాయన్తః, తద్గుణానుభవానన్దసముద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తం అక్షరం నిత్యం, పరం బ్రహ్మ, పరేషామపీశం, అవ్యక్తం చక్షురాద్యగమ్యం ఆధ్యాత్మికయోగేన భక్తియోగేనైవ, గమ్యం, అత ఏవాతీన్ద్రియం, ఇన్ద్రియావిషయం, సూక్ష్మం అణోరప్యణీయాంసం ఇవశబ్దేన మహతో మహీయాంసమితి లభ్యతే, అతిదూరం ఉపాయాన్తరాగమ్యత్వాత్, యద్వా, సూక్ష్మమతిదూరం చ, యద్వస్తు, తదివాతీన్ద్రియం త్రివిధపరిచ్ఛేదరహితం ఆద్యం భవమాద్యం, పరిపూర్ణమన్తర్బహిశ్చ వ్యాప్య వర్తమానం, అవాప్తసమస్తకామం వా, స్తౌ

ర్వతనుభృన్మనసి ప్రతీత ప్రత్యగ్దృశే భగవతే బృహతే నమస్తే ॥ ౧౭ ॥ ఆత్మాత్మజాప్తగృహవిత్తజనేషు సక్తైర్దుష్ప్రాపణాయ గుణసఙ్గవివర్జితాయ । ముక్తాత్మభిస్స్వహృదయే పరిభావితాయ జ్ఞానాత్మనే భగవతే నమ ఈశ్వరాయ ॥ ౧౮ ॥ యం ధర్మకామార్థవిముక్తికామా భజన్త ఇష్టాం గతిమాప్నువన్తి । కిం చాశిషో రాత్యపి దేహమవ్యయం కరోతు మేఽదభ్రదయో విమోక్షణమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏకాన్తినో యస్య న కంచనార్థం వాఞ్ఛన్తి యే వై భగవత్ప్రపన్నాః । అత్యద్భుతం తచ్చరితం సుమఙ్గళం గాయన్త ఆనన్దసముద్రమగ్నాః ॥ ౨౦ ॥ తమక్షరం బ్రహ్మ పరం పరేశమవ్యక్తమాధ్యాత్మికయోగగమ్యమ్ । అతీన్ద్రియం సూక్ష్మమివాతిదూరమనన్తమాద్యం పరిపూర్ణమీడే ॥ ౨౧ ॥ యస్య బ్రహ్మాదయో దేవా వేదా లోకాశ్చరాచరాః । నామరూపవిభేదేన ఫల్గ్వ్యా చ కలయా కృతాః ॥ ౨౨ ॥ యథార్చిషోఽగ్నేస్సవితుర్గభస్తయో నిర్యాన్తి సంయాన్త్యసకృత్స్వరోచిషః । తథా యతోఽయం గుణసంప్రవాహో బుద్ధిర్మనః ఖాని శరీరవర్గాః ॥ ౨౩ ॥ స వై న దేవాసురమర్త్యతిర్యఙ్న స్త్రీ న షణ్ఢో న పుమాన్న జన్తుః । నాయం గుణః కర్మ న సన్న చాసన్నిషేధశేషో జయతాదశేషః ॥ ౨౪ ॥ జిజీవిషే నాహమిహాముయా కిమన్తర్బహిశ్చావృత

మి ॥ ౨౧ ॥ చతుర్ముఖప్రభృతయో, దేవాశ్చరాచరాత్మకా లోకాః, వేదాశ్చ, నామరూపవిభాగేన, యస్య, ఫల్గ్వ్యా, కలయా, కృతాః, తస్యాయుతాయుతశతైకకలాం శకాంశే విశ్వం విచిత్రచిదచిత్ప్రవిభాగవృత్తి, మిత్యుక్తవిధయా నిర్మాయ ధృతా ఇత్యర్థః యస్యేత్యస్య స వా ఇత్యుపరిష్టాదన్వయః ॥ ౨౨ ॥ కథం కృతా ఇత్యపేక్షాయాం దృష్టాన్తాః తత్త్వాద్యః ప్రవాహో, ద్వితీయస్యాన్వయదృష్టాన్తః యథాఽగ్నేరర్చిషః, యథా చ, సవితుః, గభస్తయో మరీచయః, అసకృన్నిర్యాన్తి ఉద్గచ్ఛన్తి సంయాన్తి పునస్తత్రైవ లీయన్తే, స్వరోచిషః స్వాంశభూతాః రోచిషః హేతుగర్భమిదం స్వరోచిష్ట్వాన్నిర్యాన్తి సంయాన్తి చేత్యర్థః తథా బుద్ధిర్మనః ఖాని ఇన్ద్రియాణి, శరీరవర్గాః దేవాదిశరీరసంఘాశ్చేత్యయం, గుణసంప్రవాహః గుణపరిణామరూపః, ప్రపఞ్చః, యతో, నిర్యాతి, యత్ర, సంయాతి యదంశత్వాదితి భావః ॥ ౨౩ ॥ య ఏవంభూతః, స వై న దేవాదీనామన్యతమోఽపి దేవత్వాదిజాతిరహిత ఇత్యర్థః తథా, స్త్రీత్వాదిలిఙ్గరహితః, న జన్తుః నాపి ప్రాణీ, గుణః కర్మ చాయం న భవతి గుణరహితః కర్మరహితశ్చేత్యర్థః అత ఏవ, న సత్ న జీవవర్గాన్తర్భూతః, న చాసత్, నాప్యచేతనవర్గాన్తర్భూతః, చిదచితోరేవ జాత్యాద్యాశ్రయత్వాదితి భావః, జాత్యాదిరూపో న భవతీతి వాఽర్థః కింతు, నిషేధశేషః జాత్యాదిషు, ఓం న మో భగవత ఇత్యాద్యుక్తకల్యాణగుణాశ్రయత్వే ప్రతిషిద్ధే సతి య స్తద్గుణాశ్రయతయాఽవశిష్యతే, యశ్చ, శేషః అశేషాశ్రయః, సాక్షాత్పరంపరాన్యతరసంబన్ధేన జాత్యాదీనామాశ్రయః తత్ర, చిదచితోస్సాక్షాదాశ్రయః, జాత్యాదీనాం చిదచిద్ద్వారేతి వివేకః, సః జయతాత్, సర్వోత్కృష్టత్వం ప్రాప్నోతు, యద్వా "జి అభిభవ" ఇతి ధాతుః జయతాదభిభవతాత్ మమస్వప్రాప్తివిరోధివర్గం నిరస్యత్విత్యర్థః ॥ ౨౪ ॥ స్వాభిప్రాయమావిష్కరోతి ॥ జిజీవిష ఇతి ॥ నాహం జీవితుమిచ్ఛామి తత్ర హేతుః, అముయా అన్తర్బహిశ్చావృతయా అహఙ్కారమమకారాస్పదభూతయేత్యర్థః ఇభయోన్యా

గజజన్మనా - కింనకోఽపిపురుషార్థ ఇత్యర్థః - కింత్వా - త్మలోకావరణస్య, మోక్షణమిచ్ఛామి - లోక్యతఇతిలోకః - ఆ త్మాఖ్య లోకస్యా - వరణ రూపాత్క - ర్మణో - మో క్షణ - మిచ్ఛా మి - యద్వా - ఆత్మనో - లోకః ధర్మభూతజ్ఞా నం - తస్యా - వారకాత్కర్మణో - మోక్ష - మిచ్ఛామి - యస్య - మోక్షస్య - కాలేననిమిత్తేన - నవిప్లవః నపునరా వృత్తి - స్తం మోక్ష - మిచ్ఛామి - త్యన్వయః ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ సోఽహంఆత్మలోకావరణస్య మోక్షణమిచ్ఛురహం విశ్వస్య-స్రష్టారం - విశ్వంవిశ్వశరీరకం- అవిశ్వంవిశ్వవిలక్షణం,విశ్వవేదనంసర్వవిదం,విశ్వవేదసమితిపాఠా న్తరం-తదావి- శ్వస్య - వేదసంధనం-పురుషార్థరూపమిత్యర్థః - యద్వా-విశ్వం-వేదోధనం-శేషభూతం-యస్య-సఇత్యర్థః-విశ్వస్యాన్తః-ప్ర విశ్యభర్తారం,కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితం-గుణపూర్ణం - పరమప్రాప్యం - నతోఽస్మిపరమప్రాప్యం-పరంకేవలం-నతో ఽస్మీతివా- ప్రణామమన్తరేణతత్ప్రసాదనోపాయంనజానామీతిభావః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ యోగేనోపాసనాత్మకేన-రన్ధితానినిద గ్ధాని - కర్మాణిదర్శనవిరోధిపుణ్యపాపాత్మకాని - యేషాంతే-యోగినః-యోగేన-విభావితేవిశోధితేహృది - యంప్రపశ్య న్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి-తం-యోగేశంనతోఽస్మి-శక్త్యాస్త్వేవలయోగవిశుద్ధమనసాసాక్షాత్కుర్వన్తి - అహంతు కేవలంనతో స్మీతిభావః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ అసహ్యోఽప్రతిహతో-వేగోవ్యాపారో-యస్య-తచ్ఛక్తీనాంసృష్ట్యాదిశక్తీనాం - త్రయం-య స్య-తస్మై - శక్తిత్రయాయేతిపాఠాన్తరం-తదా-అప్రతిహతాశక్తిరఘటితఘటనాత్మికా-క్రియాజగత్సృష్ట్యాదిరూపాచ-య స్య-తస్మై - అఖిలాఃధీగుణాఃధీగతసంశయవిపర్యయాద్యవస్థాః-యస్మా - త్సతథోక్తః-తస్మై - ప్రపన్నానాం-పాలాయరక్షి త్రే,దురన్తాఅపారాశక్తి - ర్యస్య -కదన్ద్రియాణాంఅజితేన్ద్రియాణాం-అనవాప్యందురవగమం-వర్త్మయాథాత్మ్యం-యస్య

యేఽభయోన్య * । ఇచ్ఛామికాలేననయస్యవిప్లవస్తస్యాత్మలోకావరణస్యమోక్షణమ్ ॥ ౨౫ ॥ సోఽహంవి శ్వసృజంవిశ్వమవిశ్వం ❋ విశ్వవేదనమ్ । విశ్వాత్మానమజంబ్రహ్మప్రణతోఽస్మిపరంపదమ్ ॥ ౨౬ ॥ యోగరన్ధి తకర్మాణోహృదియోగవిభావితే । యోగినోయంప్రపశ్యన్తియోగేశంతంనతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౭ ॥ నమోనమ స్తుభ్యమసహ్యవేగ † శక్తిత్రయాయాఽఖిలధీగుణాయ * । ప్రపన్నపాలాయదురన్తశక్తయేకదిన్ద్రియాణా మనవాప్యవర్త్మనే ॥ ౨౮ ॥ నాయంవేదస్వమాత్మానంయచ్ఛక్త్యాఽహంధియాహతః । తందురత్యయమాహా త్మ్యం × భగవన్తంనతోఽస్మ్యహమ్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంగజేన్ద్రముపవర్ణితనిర్విశేషంబ్రహ్మాదయో వివిధలిఙ్గభిదాభిమానాః । నైతేయదోపససృపుర్నిఖిలాత్మకత్వాత్తత్రాఖిలామరమయోహరిరావిరాసీత్ ॥ ౩౦ ॥ తంతద్వదార్త్తముపలభ్యజగన్నివాసస్స్తోత్రంనిశమ్య దివిజైస్సహసంస్తువద్భిః । ఛన్దోమయేనగరుడేనసము

తస్మై,తుభ్యం,నమోనమః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ అయంజనో-యస్య-శక్త్యామాయయాహేతుభూతయా - అహంధియాదేహాత్మా భిమానేన-యస్మాయామూలకదేహాత్మాభిమానేన,హతంహతప్రాయం-స్వ - మాత్మానం - నవేద,తం-దురత్యయమాహా త్మ్యం-అనతిక్రమణీయమహాత్మ్యం-భగవన్తం-మహం,నతోఽస్మి,ఇతోఽస్మీతిపాఠాన్తరం-తదా-ప్రపన్నోఽస్మి ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ ఏవమిత్థ,ముపవర్ణితనిర్విశేషం,ఉపవర్ణితం- హేయగుణరహితభగవత్స్వరూపం-యేన-తం-యద్వా-బ్రహ్మాదిషుకస్యచిదసా ధారణశబ్దవిశేషరహితత్వంయేనవర్ణితం-స-తథోక్త-స్తంగజేన్ద్రం -అతఏవ - తే బ్రహ్మాదయో-యదా-నోపససృపుఃనోప జగ్ముఃకథంభూతాస్సన్తః - లిఙ్గంశరీరం - నానావిధనామరూపాభిమానవన్తః - యద్వా-లిఙ్గంచిహ్నంచతుర్ముఖత్వహంస వాహనత్వాదిరూపం-తస్య- భిదాత్రి(?)వృషవాహనత్వశూలపాణిత్వాదిర్వ్యావృత్తిః-తస్యా - మభిమానో-యేషాం, తే - పరస్పరవ్యావృత్తచతుర్ముఖత్వహంసవాహనత్వత్ర్యక్షత్వవృషవాహనత్వసహస్రాక్షత్వైరావతవాహనత్వాదిలిఙ్గా భిమానయుక్తాః - గజేన్ద్రోపవర్ణితేషుచిహ్నేష్వస్మదసాధారణానిలిఙ్గానినకానిచిదపిసన్తీత్యభిమానయుక్తాస్సన్తఇతిఫలితో ఽర్థః-తత్రతదా-హరిర్వ్యాఖ్యోభగవాన్ -అఖిలామరమయఃఅఖిలదేవప్రచురః " సఆత్మా,అఙ్గాన్యన్యాదేవతా ,,ఇతిశ్రు తేః-నిఖిలాత్మకత్వాత్-నిఖిలానాంగజేన్ద్రోపవర్ణితగుణానాంఆత్మకత్వాదాశ్రయత్వాద్ధేతోః- ఆవిరాసీత్ - ఆవిర్బభూ వ । స్తోత్రేబ్రహ్మవిష్ణుశివాదిశబ్దరహితేఽప్యుక్తవిశేషణానాంబ్రహ్మాదిష్వసంభవాన్నతేసమాగతాః ॥ వస్తుసామర్థ్యాత్పు రుషోత్తమఏవవిశేషణానామన్వితత్వాత్సఏవాగతఇతిభగవతోవాస్తవాఽనవచ్ఛిన్నమాహాత్మ్యయోగోదర్శితః ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ఆవిర్భావప్రకారమేవాహ ॥ తమితి ॥ తద్వత్తథా,ఆర్తంగ్రాహేణపీడితం-గజేన్ద్ర,ముపలభ్యజ్ఞాత్వా,దృష్ట్వా-తత్కృతంస్తో

౨౬ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ విశ్వవేదసమ్. ౨౮ ॥ శ్లో † శక్తిత్రియాయ. ౨౯ ॥ శ్లో × పా ॥ భగవన్తమితోఽస్మ్యహమ్.

త్రీంచ-నిశమ్య-శ్రుత్వా - కుతః-యతోఽయంజగన్నివాసః - జగతికృత్స్నే అన్తరాత్మతయావసతీతితథా-అత , ఉపలభ్య-నిశమ్యచ-ఛన్దోమయేన - త్రివృద్గాయత్ర్యాదిఛన్దోరూపత్వేనోపాస్యమానశిరశ్చక్షురాద్యవయవత్వాచ్ఛన్దః ప్రచుర - స్తేనగరుడేన - సముహ్యమానః - అనేనశైఘ్ర్యాతిశయస్సూచితః - చక్రంసుదర్శన - మాయుధం - యస్య - తాదృశః - సంస్తువద్భిః,దైవైస్సహ-యత్రగజేన్ద్రః,స్తత్రా-శు-అభ్యగమత్ అభిజగామ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ అన్తస్సరసి-ఉరు-బలం-యస్య , తేన-గ్రాహేణ-గృహీతోఽతఏవా, ర్తః,సఃగజేన్ద్రః-గరుత్మతిగరుడే- స్థితమితి శేషః - ఉపాత్తంధృతం-చక్రం,యేన-తం-హరిం-ఖేఅన్తరిక్షే-దృష్ట్వా-సామ్బుజం-కరంతుణ్డ-ముద్ధృత్య''రిక్తహస్తేననోపేయాద్రాజానందైవతంగురు,,మిత్యుక్తన్యాయేనగృహీతసరసిజంకరముద్ధృత్యేత్యర్థః-కృచ్ఛ్రాత్ప్రయాసాత్-కాంచి-ద్గిరం-మాహ-గిరమేవదర్శయతి-నారాయణేత్యాది ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తతః-పీడితం-గజేన్ద్రం,వీక్ష్య-అజఃహరిః-కృపయా-సహసాఆశు - అవతీర్య గరుడోఽపిమన్దగతిరితితతోఽవరుహ్య- ఆశుత్వరయా-సగ్రాహం,గజేన్ద్రం , సరసః , ఉజ్జహార ఉద్ధృత్యబహిర్నిష్కాసితవాన్,తతో , ఽరిణాచక్రేణ,విపాటితంఛిన్నం,ముఖం,యస్య,తస్మాత్-గ్రాహాత్,గజేన్ద్రంఉస్రియాణాం దేవానాంపశ్యతాంసతాం-అమూముచన్మోచయామాస ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధే తృతీయోఽధ్యాయః ❁❁

తదేతి ॥ తదాగజేన్ద్రమోచనదశాయాం , బ్రహ్మరుద్రముఖ్యా,దేవాదయః,తద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపం,హరేః,కర్మ,అద్భుతంశంసన్తఃప్రశంసన్తః,కుసుమవర్షం,ముముచుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ దివ్యా,దున్దుభయో,నేదుః,గన్ధర్వా-ననృతుః,జగుశ్చ-ఋషిప్రభృ

హ్యమానశ్చక్రాయుధోఽభ్యగమదాశు యతో గజేన్ద్రః ॥ ౩౧ ॥ సోఽన్తస్సరస్యురుబలేనగృహీత ఆర్తో దృష్ట్వాగరుత్మతి హరింఖ ఉపాత్తచక్రమ్ । ఉత్క్షిప్యసామ్బుజకరంగిరమాహకృచ్ఛ్రాన్నారాయణాఖిలగురో భగవన్నమస్తే ॥ ౩౨ ॥ తంవీక్ష్యపీడితమజస్సహసాఽవతీర్యసగ్రాహమాశుసరసఃకృపయోజ్జహార । గ్రాహాద్విపాటితముఖాదరిణాగజేన్ద్రంసంపశ్యతాంహరిరమూముచదుస్రియాణామ్ ॥ ౩౩ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

❁❁❁❁ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,గజేన్ద్రమోక్షణంనామతృతీయోఽధ్యాయః ❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తదా దేవర్షిగన్ధర్వా బ్రహ్మేశానపురోగమాః । ముముచుఃకుసుమాసారంశంసన్తః కర్మతద్ధరేః ॥ ౧ ॥ నేదుర్దున్దుభయోదివ్యాగన్ధర్వాననృతుర్జగుః । ఋషయశ్చారణాస్సిద్ధాస్తుష్టువుఃపురుషోత్తమమ్ ॥ ౨ ॥ యోఽసౌ గ్రాహస్స వై సద్యఃపరమాశ్చర్యరూపధృత్ । ముక్తో దేవలశాపేనహూహూర్గన్ధర్వసత్తమః ॥ ౩ ॥ ప్రణమ్యశిరసాఽధీశముత్తమశ్లోకమవ్యయమ్ । అగాయతయశోధామకీర్తన్యగుణసత్కథమ్ ॥ ౪ ॥ సోఽనుకమ్పిత ఈశేనపరిక్రమ్యప్రణమ్యతమ్ । లోకస్యపశ్యతోలోకంసమాగాన్ముక్తకిల్బిషః ॥ ౫ ॥ గజేన్ద్రో భగవత్స్పర్శాద్విముక్తోఽజ్ఞానబన్ధనాత్ । ప్రాప్తో భగవతోరూపంపీతవాసాశ్చతుర్భుజః ॥ ౬ ॥ సవైపూర్వమభూద్రాజాపాణ్డ్యోద్రమిడసత్తమః । ఇన్ద్రద్యుమ్న ఇతిఖ్యాతోవిష్ణువ్రతపరాయణః ॥ ౭ ॥ సఏకదారాధనకాలఆత్మవా

తయః,పురుషోత్తమంహరిం,తుష్టువుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ యోఽసౌ , గ్రాహః-పూర్వస్మిన్ జన్మని - హూహూర్నామ-గన్ధర్వశ్రేష్ఠః-సః,దేవలస్య-శాపేననిమిత్తేన-గ్రాహో,జాతఃసవైగ్రాహో,దేవలస్యశాపేన-ముక్తః,సద్యః,పరమాశ్చర్యరూపధృత్ ప్రాక్తనాద్భుతతమగన్ధర్వరూపధృత్ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఉత్తమశ్లోక-మవ్యయం,యశసో , ధామఆశ్రయం , అతః , కీర్తన్యాః కీర్తనీయాః,గుణాః , సత్కథాశ్చయస్య,తం-అధీశంహరిం , శిరసా , ప్రణమ్య , అగాయత,త్వన్వయః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవమితిహాసోత్తమేకథా,సరసిస్త్రీభిస్సహక్రీడన్నసౌహూహూఃస్నాతుంప్రవిష్టం దేవలంప్రగృహ్యవిచకర్ష - సచప్రకుపితోగ్రాహోభవేతిశశాప , సచప్రసాదితస్సన్నువాచ , ఏవమేవగజేన్ద్రంగ్రహీష్యతతశ్చగజేన్ద్రముద్ధరన్హరిస్త్వామపిమోచయిష్యతీతి-ఈశేనహరిణా , గానప్రీతేన, అనుకమ్పితఃఅనుకమ్పావిషయీకృతః,సగన్ధర్వః,తమీశం,పరిక్రమ్యప్రదక్షిణీకృత్య,ప్రణమ్యచ,లోకస్యబ్రహ్మాదిజనస్య , పశ్యతస్సతః , ముక్తంకిల్బిషందేవలశాపరూపం , యస్య, తాదృశః-స్వకీయం , లోకమగాత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ గజేన్ద్రస్తు,భగవతోహరేః , స్పర్శాద్ధేతోః-అజ్ఞానబన్ధనాత్ కర్మబన్ధనాత్,విముక్తః , భగవతో,రూపం, ప్రాప్తః , భగవత్సారూప్యంప్రాప్తః , తదేవదర్శయతి , పీతంపిశఙ్గం- వాసోవస్త్రం , యస్య,చత్వారో , భుజా,యస్యసః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ గజేన్ద్రస్యపూర్వజన్మవృత్తాన్తమాహ ॥ సవా ఇతి ॥ సవై-గజేన్ద్రః-పూర్వస్మిన్ జన్మని-పాణ్డ్యదేశపతిః, ద్రమిడేషుశ్రేష్ఠః- ఇన్ద్రద్యుమ్నాఖ్యో,రాజాబభూవ,సచవిష్ణువ్రతపరాయణః-విష్ణువ్రతంశ్రీవిష్ణుభజనాత్మకంతదేవ , పరముత్కృష్టమయనమనుష్ఠేయం,యస్య , తాదృశ,ఆసీత్ ❁ ॥ ౭ ॥ ఏవంసిద్ధే , జటాధరతీతితథా,తాపసఃతపోనిష్ఠః-కులాచలేమలయాద్రౌ,ఆశ్రమఆశ్రయో,యస్య,తాదృశః,సఇన్ద్రద్యుమ్నః-ఏకదా,భగవదారాధనకాలే,సమాహితచిత్తస్సన్, గృహీతం,మౌ

నాత్మకం వ్రతం-యేన-తాదృశః - ఈశ్వరం హరిం-సమర్చయామాస ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా-శిష్యగణైః-పరివృతో, మహాయశాః మునిరగస్త్యః-యదృచ్ఛయా-తత్ర ఇన్ద్రద్యుమ్నాశ్రమే-సమాగతః. తమిన్ద్రద్యుమ్నం.తూష్ణీమవస్థితం-అకృతం అసమర్పితం అర్ఘ్యాదికం-యేన-తం-రహసి ఏకాన్తే-ఉపాసీనం ఉపవిష్టం-వీక్ష్య, ఋషిః అగస్త్యః-చుకోప. హేతికష్టే-ఈదృశస్యాపి మహస్నిగ్రహవిషయతా బభూవేతి ఖిద్యతి మునిః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తస్మై ఇన్ద్రద్యుమ్నాయ-శాప - మదాత్ . ఋషిరిత్యనుషఙ్గః-శాప మేవాహ॥ అసాధురితి॥ అయం ఇన్ద్రద్యుమ్నః.అసాధుర్దురాత్మా-అకృతా అశిక్షితా . బుద్ధిర్యస్య-తాదృశః - అద్య అధునా-వి ప్రావమన్తా-విప్రానస్మానవమన్య తే పరిభవతీతి తథా-అతో హేతోః-స్తమిస్రమజ్ఞానం - విశతాం ప్రాప్నోతు-యథా-గజః-స్త బ్ధమతిః-స్తథైవా-యం-మజ్జో-భవతు-స ఏవ గజ ఏవ భవత్వితి శేషః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ హే నృప-ఏవమిత్థం.శప్త్వా-భగవా-నగస్త్యః సానుగస్సశిష్యో గతః యయౌ-తత-ఇన్ద్రద్యుమ్నో. ఽపి-రాజర్షిః-తదగస్త్యశాపాత్మకం.దిష్టం ప్రారబ్ధమేవో -పధారయన్ నిశ్చిన్వన్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఆత్మనః పరమాత్మనః-స్మృతివినాశినీం కౌఞ్జరీం-యోని - మాపన్నః ప్రాప్తః-తర్హి పశ్చాత్కథం తత్స్మృతిర్జాతా-తత్రాహ ॥ గజత్వేప్యనుస్మృతిరితి యత్ -ద్ధర్యర్చనానుభావేన పూర్వజన్మని భగవదారాధనప్రభావేనాఽ భూదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థం.గజయూథపం గజేన్ద్రం-విమోక్ష్య, పార్షదత్వం ప్రాపితేన-తేనాపి గజేన్ద్రాఖ్యజీవే-నాపి అపిశబ్దాత్స్వపార్షదైశ్చ-యుక్తోఽబ్జనాభో హరిః-గన్ధర్వాదిభి-రుపగీయమానం కర్మ,యస్య - గరుడ,ఆసనం వాహనం యస్య సః-అద్భుతం,స్వభవనం-అగాత్ యయౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ యత్పృష్టం॥ బాదరాయణ ఏత,దిత్యాదినా తస్యోత్తరముక్తము

నన్గృహీతమౌనవ్రత ఈశ్వరం హరిమ్ । జటాధరస్తాపస ఆప్లుతోఽచ్యుతం తమర్చయామాస కులాచలాశ్రమః॥ ౮॥
యదృచ్ఛయా తత్ర మహాయశా మునిస్సమాగమచ్ఛిష్యగణైః పరిశ్రితః । తం వీక్ష్య తూష్ణీమకృతార్హణాదికం రహ స్యుపాసీనమృషిశ్చుకోప హ॥ ౯ ॥ తస్మా ఇమం శాపమదాదసాధురయం దురాత్మాఽకృతబుద్ధిరద్య। విప్రావమ న్తా విశతాం తమిస్రం యథా గజస్స్తబ్ధమతిస్స ఏవ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం శప్త్వా గతోఽగస్త్యో భగవా న్నృప సానుగః। ఇన్ద్రద్యుమ్నోఽపి రాజర్షిర్దిష్టం తదుపధారయన్॥ ౧౧ ॥ ఆపన్నః కౌఞ్జరీం యోనిమాత్మస్మృ తివినాశినీమ్ । హర్యర్చనానుభావేన యద్గజత్వేప్యనుస్మృతిః ॥ ౧౨ ॥ ఏవం విమోక్ష్య గజయూథపమబ్జనాభస్తే నాపి పారిషదతాం గమితేన యుక్తః । గన్ధర్వసిద్ధవిబుధైరనుగీయమానకర్మాద్భుతం స్వభవనం గరుడాసనోఽ గాత్॥ ౧౩ ॥ ఏవం మహారాజ తవేరితో మయా కృష్ణానుభావో గజరాజమోక్షణమ్ । స్వర్గ్యం యశస్యం కలికల్మ షాపహం దుస్స్వప్ననాశం కురువర్య శృణ్వతామ్ ॥ ౧౪ ॥ యథాఽనుకీర్తయన్త్యేతచ్ఛ్రేయస్కామా ద్విజో త్తమాః। శుచయః ప్రాతరుత్థాయ దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే॥ ౧౫ ॥ ఇదమాహ హరిః ప్రీతో గజేన్ద్రం కురుస త్తమ। శృణ్వతాం సర్వభూతానాం సర్వభూతమయో విభుః॥ ౧౬ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ యే మాం త్వాం చ సర శ్చేదం గిరికన్దరకాననమ్ । వేత్రకీచకవేణూనాం గుల్మాని సురపాదపాన్ ॥ ౧౭ ॥ శృఙ్గాణీమాని ధిష్ణ్యాని బ్రహ్మ ణో మే శివస్య చ । క్షీరోదం మే ప్రియం ధామ శ్వేతద్వీపం చ భాస్వరమ్॥ ౧౮ ॥ శ్రీవత్సం కౌస్తుభం మాలాం గదాం

పసంహరన్ గజేన్ద్రమోక్షకథాశ్రవణఫలమాహ ॥ ఏతదితి ॥ హే మహారాజ ఏతద్గజేన్ద్రమోక్షణరూపః - కృష్ణానుభా వో హరిప్రభావ, స్తవ తుభ్యం, మయేరితః కథితః, ఇదం గజరాజమోక్షణం, శృణ్వతాం, జనానాం -స్వర్గ్యం స్వర్గ సాధనం యశస్కరం-కలికల్మషాపహం-కలౌ యుగే-యత్కల్మషం పాపం తదపహన్తీతి తథా-కలిః కలహః తన్నిమిత్తం పాపం హన్తీతి తథా తదితి వా- హే కురువర్య-దుస్స్వప్ననాశం దుస్స్వప్నం నాశయతీతి తథా ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ అతః-శ్రేయస్కామాః, ద్విజాతయ స్తేవర్ణికాః ప్రాతరుత్థాయ-శుచయశ్శుచీభూతాః, దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తయే ఏతద్యథావ,దనుకీర్తయన్తి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అనేనకీ ర్తితేన దుస్స్వప్నాద్యుపశాన్తిర్భవతీతి కుతో జ్ఞాయత ఇత్యపేక్షాయాం భగవద్వచనాదేవేత్యాహ॥ ఇదమితి॥ హే కురుసత్తమ సర్వ భూతానాం, శృణ్వతాం సతాం, సర్వభూత ప్రచురో, విభుః-హరిః ప్రీతః.గజేన్ద్రం ప్రతీదం వక్ష్యమాణమాహ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ భగ వదుక్తిమేవ దర్శయతి॥ య ఇత్యాదినా విమలాం మతిమిత్యన్తేన॥ యే జనాః-త్వాం, మాం చ-ఏతత్సరోవరాదీంశ్చ- అపరరాత్రా న్తే ప్రభాతే-ఉత్థాయ-స్మరన్తి- తే-అఖిలాంహసో-ముచ్యన్త ఇత్యుత్తరత్రాన్వయః గిర్యాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వః వేత్రాదీనా మితరేతరయోగద్వన్ద్వః తేషాం-గుల్మాని సందర్భవిశేషాత్మకాని-సురపాదపాన్మన్దారాదీన్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇమాని-త్రికూట స్య-శృఙ్గాణి-ప్రసఙ్గాదన్యేషామపి ప్రాతః స్మర్తవ్యతామాహ ॥ బ్రహ్మణశ్చతుర్ముఖస్య, మే మహ, శ్శివస్య చ-ధిష్ణ్యాని స్థానాని, త్రయాణాం-త్రికూటగిరిశృఙ్గాణాం, బ్రహ్మాదిస్థానాభిప్రాయేణ వా ఇమానీత్యుక్తం, క్షీరోదం.క్షీరసాగరం - మమ- ప్రియం. స్థానం.భాస్వరం శ్వేతద్వీపం చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తథా, మమ-శ్రీవత్సాదీన్, తత్ర - మాలాం వనమాలాం - కౌమోదకీనామ్నీం గ

డాం-పతగానాంపక్షిణాం ఈశ్వరంసువర్ణంగరుడమ్ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ శేషమనన్తం,కథంభూతఙ-మత్కలాంసూక్ష్మాం-దుష్ప్రతర్క్యామత్కలాభూతమిత్యర్థః. అహమేవాశ్రయోయస్యాస్తాం-దేవీం - శ్రియంమహాలక్ష్మీం - బ్రహ్మాణంచతుర్ముఖం-ఋషింనారదం-భవంరుద్రమ్ ❀॥ ౨౦ ॥ ❀మమ,మత్స్యాద్యవతారైః-కృతాన్య-నన్తపుణ్యాని-శృణ్వతామితి శేషః యాని-కర్మాణిచరితాని-తానిచ- సోమంచన్ద్రం , హుతాశనమగ్నిమ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ప్రణవమోఙ్కారం-సత్యంభూతహితరూపంధర్మం-అవ్యక్తంప్రధానం- అవ్యయంధర్మంభగవద్భక్తిలక్షణం-దాక్షాయణీఃదక్షదుహితౄః-ధర్మస్యపత్నీః - సోమకశ్యపయోరపిపత్నీః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀నన్దామలకనన్దాం-కాళిన్దీంయమునాం-సితవారణంఐరావతం,ధ్రువమౌత్తానపాదిం,సప్తబ్రహ్మర్షీన్,పుణ్యశ్లోకాన్ - పుణ్యేనశ్లోక్యన్తేకథ్యన్త ఇతిపుణ్యశ్లోకాః,తాన్ - ధార్మికాన్,మానవాంశ్చ - ప్రాత,రుత్థాయ-యేస్మరన్తి ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀కథంభూతాః, ప్రయతాః,సుసమాహితాశ్చనియమితాన్తర్బాహ్యేన్ద్రియాః-కథంభూతానిసరిఆదీని-మమరూపాణిమచ్ఛరీరభూతాని - తేస్మర్తారో,ఽఖిలా-దంహసఃపాపాత్ ముచ్యన్తే - దుస్వప్నాదినిమిత్తేభ్యస్సర్వపాపేభ్యఃముచ్యన్త ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ యేచజనాః-నిశాత్యయేఽపశ్చిమే ప్రభాతే- ప్రతిబుధ్య-అనేనత్వత్కృతనస్తోత్రేణ-మాం,స్తువన్తి- తేషాం, ప్రాణాత్యయేప్రయాణకాలే-విమలాంమద్విషయాం-మతిం-అహం-దదామి ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ఇతిత్థ-మాదిశ్యఆజ్ఞాప్య - హృషీకేశోహరిః-జలజోత్తమంశఙ్ఖశ్రేష్ఠం , ప్రాధ్మాయధ్వనయిత్వా - బ్రహ్మాదిదేవతావర్గం - హర్ష

కౌమోదకీంమమ।సుదర్శనంపాఞ్చజన్యంసుపర్ణంపతగేశ్వరమ్॥౧౯॥ శేషంచమత్కలాంసూక్ష్మాంశ్రియందేవీంమదాశ్రయామ్।బ్రహ్మాణంనారదమృషింభవంప్రహ్లాదమేవచ॥ ౨౦ ॥మత్స్యకూర్మవరాహాద్యైరవతారైః కృతానిమే। కర్మాణ్యనన్తపుణ్యానిసూర్యంసోమంహుతాశనమ్ ॥ ౨౧ ॥ ప్రణవంసత్యమవ్యక్తంగోవిప్రాన్ధర్మమవ్యయమ్ । దాక్షాయణీర్ధర్మపత్నీస్సోమకశ్యపయోరపి॥ ౨౨ ॥గఙ్గాంసరస్వతీంనన్దాంకాళిన్దీంసితవారణమ్ । ధ్రువంబ్రహ్మఋషీన్సప్తపుణ్యశ్లోకాంశ్చమానవాన్॥ ౨౩ ॥ ఉత్థాయాపరరాత్రాన్తేప్రయతాస్సుసమాహితాః।స్మరన్తిమమరూపాణిముచ్యన్తేతేఽంహసోఽఖిలాత్॥ ౨౪ ॥ యేమాంస్తువన్త్యనేనాఙ్గప్రతిబుధ్యనిశాత్యయే। తేషాంప్రాణాత్యయేచాహందదామివిపులాంమతిమ్ ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇత్యాదిశ్యహృషీకేశఃప్రాధ్మాయజలజోత్తమమ్ । హర్షయన్విబుధానీకమారురోహఖగాధిపమ్ ॥ ౨౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే,చతుర్థోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ రాజన్నుదితమేతత్తేహరేఃకర్మాఘనాశనమ్ । గజేన్ద్రమోక్షణంపుణ్యంరైవతంత్వంతరంశృణు॥౧॥పఞ్చమోరైవతోనామమనుస్తామససోదరః।బలివిన్ధ్యాదయస్తస్యసుతాఅర్జునపూర్వకాః॥౨॥విభురిన్ద్రస్సురగణారాజన్భూతరయాదయః । హిరణ్యరోమా*వేదశిరాఊర్ధ్వబాహ్వాదయోద్విజాః॥ ౩ ॥పత్నీవికుణ్ఠాశుభ్రస్యవైకుణ్ఠైస్సురసత్తమైః।తయోస్స్వకలయాజజ్ఞేవైకుణ్ఠోభగవాన్స్వయమ్॥ ౪ ॥వైకుణ్ఠఃకల్పితోయేనలోకాలోకనమస్కృతః।రమయాప్రార్థ్యమానేనదేవ్యాతత్ప్రియకామ్యయా॥౫॥తస్యానుభావఃకథితోగుణా

యన్,ఖగాధిపంగరుడ-మారురోహ , ఆరుహ్యస్వభవనమగాదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేచతుర్థోఽధ్యాయః.❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవంతామసమన్వన్తరకథనప్రసఙ్గాఽనుప్రసక్తగజేన్ద్రమోక్షోపవర్ణనమనువదన్ - పఞ్చమమన్వన్తరంశ్రోతుంచోదయతిమునిః॥ రాజన్నితి ॥ హేరాజన్-ఏత-త్పుణ్యతమం-గజేన్ద్రమోక్షణాత్మకం-హరేఃకర్మ-అఘనాశనందురితనివర్తకం-మేమయా- తేతుభ్యం-కథితం-అథ-పఞ్చమం- రైవతంమన్వన్తరంశృణు ❀ ॥ ౧ ॥ ❀తత్ర-పఞ్చమోమనుః,రైవతఇతిప్రసిద్ధః సచ,తామసస్యప్రియవ్రతాత్మజస్య,సోదరః-తస్యరైవతస్యమనోః - సుతాఃపుత్రాస్తు - బలివిన్ధ్యాదయః, తేచా-ర్జునఃపూర్వోముఖ్యోయేషాంతాదృశాః ❀॥౨॥ ❀ ఇన్ద్రస్తు-విభురితి ప్రసిద్ధః-హేరాజన్ భూతరయాదయఃభూతరయప్రభృతయః దేవాః-హిరణ్యరోమాదయ,స్సప్తర్షయః,ఏవంమన్వాదయఃపఞ్చోక్తాః❀॥౩॥❀అవతారమాహ॥పత్నీతి॥శుభ్రస్యభర్తుః-ర్వికుణ్ఠాఖ్యా,పత్నీ-తయోఃవికుణ్ఠాచ్ఛుభ్రయోః-భగవాన్-కలయాఅంశేన-వైకుణ్ఠఇతిప్రసిద్ధో,ఽన్యైశ్చవైకుణ్ఠాఖ్యైః-సురసత్తమైస్సహ-జజ్ఞే❀॥౪॥❀అవతీర్ణంవైకుణ్ఠాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥వైకుణ్ఠఇతి॥దేవ్యారమయాలక్ష్మ్యా,ప్రార్థ్యమానేన-యేనవైకుణ్ఠేనభగవతా-తస్యాలక్ష్మ్యాః - ప్రియం-కర్తుమిచ్ఛయా,వైకుణ్ఠఃవైకుణ్ఠాఖ్యోలోకఃకశ్చిదణ్డాన్తర్వర్తీ-కల్పితః-సచ-లోకాలోకపర్వతస్థైః,జనైః,నమస్కృతః,లోకాలోకపర్వతోపరినిర్మితఇతిభావః❀॥ ౫ ॥❀తస్యవైకుణ్ఠస్యభగవతో,ఽనుభావః,సనకాదిశాపేనదైత్యతాంప్రాప్తాభ్యాంజయవిజయాభ్యాంవరాహాదిరూపేణయుద్ధాదిలక్షణఃప్రభావః - గుణాశ్చబ్రహ్మణ్య

తాదయః-పరమోదయాఃమహర్ధయశ్చ-కథితాఃతృతీయసప్తమస్కన్ధాదిషుకథితాః-సంగ్రహేణకథితాః-కార్త్స్న్యేనాధునా కథమేత్యత్రాహ॥భౌమానితి॥యఃపుమాన్-విష్ణోర్గుణాన్ వర్ణయేత్,సాకల్యేనేతిశేషః।సఃభౌమాన్ భూసమ్భవాన్ రేణూన్ విమమేగణయేత్ - భౌమానాంరేణూనాంగణనవద్విష్ణోర్గుణానాంసాకల్యేనవర్ణనమశక్యమిత్యర్థః-యద్యప్యవరాహావతార స్స్వాయమ్భువమన్వన్తరారమ్భకాలికస్తృతీయస్కన్ధ ఉక్తః-జయవిజయయోస్సనకాదిశాపేనదైత్యత్వప్రాప్తిస్తురైవతమ న్వన్తరఇతితస్యానుభావఃకథితఇత్యేతదసఙ్గతం-తథాపిదంష్ట్రాగ్రేణభూమిముద్ధృత్యయావద్ధిరణ్యాక్షసమాగమస్తావత్సము ద్రేపహారతిసతివరాహేఽస్మిన్మన్వన్తరేదైత్యతాంప్రాప్తోజయస్తేనహతఇత్యవగన్తవ్యం - నచైవమపితద్వధస్య వరాహా వతారానుభావత్వాద్వైకుణ్ఠావతారానుభావత్వకథనమసఙ్గతమితివాచ్యం - అవతారాణాంభిన్నత్వేప్యవతారిణోభగ వతఏకత్వాత్ - పార్షదయోర్దైత్యత్వప్రాప్తేర్వైకుణ్ఠావతారసమకాలికత్వాత్తద్ధననస్యాప్యేతత్సఙ్కల్పమూలకత్వాచ్చే తివిభావనీయమ్ * ॥ ౬ ॥ * షష్ఠంమన్వన్తరమాహ॥ షష్ఠస్త్వితి॥షష్ఠస్తుమను-శ్చక్షుషఃపుత్రః-చాక్షుషఇతిప్రసిద్ధః।పూర్వా దయ-శ్చాక్షుషస్యమనో-రాత్మజాః * ॥ ౭ ॥ * ఇన్ద్రస్తు-మన్త్రద్రుమఇతిప్రసిద్ధః-తత్రమన్వన్తరే- ఆప్యాదయో-దేవగణాః- హేరాజన్-తత్రమన్వన్తరే-హవిష్మదాదయః-సప్తర్షయః-ఏవంమన్వాదయఃషష్ఠోక్తాః * ॥ ౮ ॥ * అవతారమాహ॥ తత్రా పీతి॥తత్రాపిషష్ఠేమన్వన్తరే-వైరాజస్యభర్తుః - సంభూత్యాఖ్యాయాంభార్యాయాం-జగతఃపతిఃభగవాన్ - అంశేన-అజిత ఇతిప్రసిద్ధోఽభవత్ * ॥ ౯ ॥ * అవతారప్రశ్నావసరంప్రయచ్ఛన్ అజితాఖ్యంభగవన్తంవిశినష్టి॥ పయోధిమితి॥యేనఅ జితేనపయోధింక్షీరోదధింనిర్మథ్య - సురాణాంసుధాఅమృతంసాధితా-యేనచకూర్మరూపేణ - అమ్భసి - భ్రమమాణో-

శ్చ పరమోదయాః।భౌమాన్రేణూన్సవిమమేయోవిష్ణోర్వర్ణయేద్గుణాన్॥ ౬ ॥షష్ఠశ్చచక్షుషఃపుత్రశ్చాక్షుషోనామ వై మనుః॥పూరుఃపూరుషసుద్యుమ్నప్రముఖాశ్చాక్షుషాత్మజాః॥ ౭ ॥ ఇన్ద్రోమన్త్రద్రుమస్తస్యదేవాఆప్యాదయోగణాః।మునయస్తత్రవై రాజన్ హవిష్మద్వీరకాదయః॥ ౮ ॥ తత్రాపి దేవస్సమ్భూత్యాం వైరాజస్యాభవత్సుతః।అజితోనామభగవానంశేనజగతఃపతిః॥ ౯ ॥ పయోధింయేననిర్మథ్యసురాణాంసాధితాసుధా।భ్రమమాణోఽమ్భసిధృతఃకూర్మరూపేణమన్దరః॥౧౦॥రాజోవాచ॥ యథాభగవతాబ్రహ్మన్మథితఃక్షీరసాగరః। యదర్థంవాయతశ్చాద్రిందధారామ్బుచరాత్మనా॥ ౧౧ ॥యథాఽమృతంసురైఃప్రాప్తంకింవాఽన్యదభవత్తతః।ఏతద్భగవతఃకర్మ వదస్వ*పరమాద్భుతమ్॥౧౨॥త్వయాసంకీర్త్యమానేనమహిమ్నాసాత్వతాంపతే॥ నైవతృప్యతిమేచిత్తంసుచిరంతాపతాపితమ్॥ ౧౩ ॥సూతఉవాచ॥ విష్ణురాతేనసంపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిః।అభినన్ద్యహరేర్వీర్యమభ్యాచష్టుంప్రచక్రమే॥ ౧౪ ॥శ్రీశుకఉవాచ। యదాయుద్ధేఽసురైర్దేవావధ్యమానాశ్శితాయుధైః।గతాసవోనిపతితానోత్తిష్ఠేరన్*పునశ్చతే। ౧౫ ॥ యదాదుర్వాసశ్శాపేనసేన్ద్రాలోకాస్త్ర

మన్దరోఽద్రిః-పృష్ఠేధృతః * ॥ ౧౦ ॥ * లబ్ధావసరఃపృచ్ఛతిరాజా॥ యథేతిత్రిభిః॥ హేబ్రహ్మన్-భగవతాఅజితేన-యథా క్షీరసాగరో-మథితః,యయారీత్యా మథితః-యదర్థంయేషాంప్రయోజనార్థం - మథితః-యతశ్చహేతోః-అమ్బుచరాత్మనా కూర్మరూపేణా-ద్రింమన్దరం-దధార * ॥ ౧౧ ॥ * యేనచప్రకారేణ- దేవై-రమృతం-లబ్ధం-తతోమథనాదన్యత్,అమృతా ద్వ్యతిరిక్తమపివస్తు-కింకిమభవత్-ఏతత్పయోదధిమథనాత్మకం-భగవతఃకర్మాద్భుతం-వదస్వ * ॥ ౧౨ ॥ * స్వస్యశుశ్రూ షాంవ్యనక్తి॥త్వయేతి॥త్వయా-సంకీర్త్యమానేనసాత్వతాంపతేర్భగవతో, మహిమ్నా, మేచిత్తం-నైవతృప్యతి-అ తృప్తౌహేతుంవదన్-చిత్తంవిశినష్టి-సుచిరంబహుకాలం-తాపేనాధ్యాత్మికాదితాపత్రయేణ-తాపితందుఃఖితమ్ * ॥ ౧౩ ॥ * ఏవమాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిఃప్రశ్నమభినన్ద్యకథయామాసేత్యాహసూతః॥సంపృష్టఇతి । హేద్విజాః-ఇత్థం-సంపృ ష్టో-భగవాన్-ద్వైపాయనసుతశ్శుకః-రాజ్ఞః-ప్రశ్న-మభినన్ద్య - హరే-ర్వీర్యంమహాత్మ్యం - మభ్యాచష్టుంకథయితుం -ప్ర చక్రమేఆరేభే * । ౧౪ ॥ * యదేత్యాదినాఽష్టభిరధ్యాయైః-పయోదధినిర్మథనాత్మకంభగవతశ్చరిత్రంవక్తుంతావత్తదుపో ద్ఘాతంప్రపఞ్చయతిద్వాభ్యామధ్యాయాభ్యాం॥యదా,అసురైఃకర్తృభిః-నిశితాయుధైస్సాధనైః యుధ్యమానా-దేవాః- గతప్రాణా,నిపతితాః-బహుశః,పునర్నోత్తిష్ఠేరన్నాజీవన్స్మ * ॥ ౧౫ ॥ * యదాచ- దుర్వాససోమునే-శ్శాపేన,ఇన్ద్రే ణసహితా-స్త్రయో-లోకాః,నిశ్శ్రీకాఃనిర్గతశ్రీకాఃనిస్సంపదో-ఽభవన్ , దుర్వాససాహికదాచిత్స్వర్గంగచ్ఛతామిన్ద్రందృ ష్ట్వాస్వకణ్ఠమాలా-కృపయాతస్మైదత్తా - తేనచేన్ద్రేణశ్రీమదేనానాదృత్యమాలాఐరావతస్యకుమ్భేనిక్షిప్తా, సచమత్తఃప ద్భ్యాంమాలాంచూర్ణీచకార-తతఃకుపితోదుర్వాసాస్తంశశాప- త్రిభిఃలోకైస్సహనిశ్శ్రీకోభవేతి - తదేతదుక్తం , యదా దుర్వాసశ్శాపేనేతి । తత్రతదా - ఇజ్యాదయోయాగాదయఃక్రియాః- నేశుర్నష్టాః-శ్రియంవర్ధయితుంనాశక్నువన్నిత్యర్థః

ర్థః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తదా-సురగణాః ఇన్ద్రాదిదేవగణాః-ఏతత్త్రైలోక్యస్యనిశ్శ్రీకత్వం-పతితానాం దేవానామనుత్థానంచ,ని
శామ్య-దృష్ట్వా-స్వయం-మన్త్రిభిః - మన్త్రయన్తోఽపిఆలోచనానికుర్వన్తోఽపి-వినిశ్చయం - సశ్రీకత్వాద్యావహోపాయ
నిశ్చయం-నాఽధ్యగచ్ఛన్ నప్రాప్తుః ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తతోనిశ్చయాఽనధిగమనానన్తరం- మేరోః-మూర్ధని -స్థితాం-బ్రహ్మణశ్చతు
ర్ముఖస్య - సభాం-సర్వశస్సర్వే,జగ్ముః , తత్రగత్వా - సర్వే - ప్రణతాఃకృతప్రణామాః-పరమేష్ఠినేబ్రహ్మణే-విజ్ఞాపయాంచ
క్రుః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తతస్సపరమేష్ఠీ-విగతప్రభాన్ నిస్తేజస్కాన్-నిస్సత్త్వాన్ బలహీనాన్-ఇన్ద్రవాయ్వాదీన్ - దేవగణా,నమఙ్గ
ళాన్ త్రీన్లోకాంశ్చ-విలోక్య-అసురాన్,తథాదేవగణవిలక్షణాన్ తేజోబలాదియుక్తాన్-విలోక్య,విభుర్బ్రహ్మా ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀
సమాహితేనైకాగ్రేణ-మనసా , పరమపురుషం , సంస్మరన్-పరమపురుషశరణవరణేనయథాపూర్వంసర్వంప్రాప్స్యామ
ఇతిహర్షేణోత్ఫుల్లంవికసితం-వదనం-యస్య,స,భగవాన్ బ్రహ్మా,హరీన్ద్రప్రముఖాన్-దేవాన్ సువాచ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తదేవా
హ॥అహమితిత్రిభిః॥అస్మదాదయస్సర్వే,యస్య భగవతో , ఽవతారఃసృష్ట్యధికృతోఽనిరుద్ధః-తస్యాం-శకలాయాఅంశాం
శేనజ్ఞానశక్త్యాదిగుణలేశేన -విసర్జితాఉత్పాదితాః-తమేవా,వ్యయం- భగవన్తం - శరణం - వ్రజామగచ్ఛామ-యఃస్రష్టాస
ఏవాస్మాకంరక్షితా -అతస్తమేవశరణంవ్రజామ - ఇతోఽన్యోనకశ్చిదుపాయోఽస్తీతిభావః, తత్ర-అహంచతుర్ముఖః-భవో
రుద్రః-యూయం దేవాః-ద్రుమాఃవృక్షాః,ఘర్మజాదయఃస్వేదజోద్భిజ్జాదయః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ నను తేనయథావయంసృష్టాస్త
థాఅసురాఅపి అతస్తాన్నిగృహ్య వైషమ్యాదిప్రాకృతగుణరహితఃకథమస్మాన్రక్షిష్యతీత్యాశఙ్కాంనిరాహ ॥ నేతిద్వా

యోనృప । నిశ్శ్రీకాశ్చాభవంస్తత్ర నేశుశ్చేజ్యాదయఃక్రియాః॥ ౧౬ ॥నిశామ్యైతత్సురగణామహేన్ద్రవరుణా
దయః । నాధ్యగచ్ఛన్ స్వయంమన్త్రైర్మన్త్రయన్తోవినిశ్చయమ్ ॥ ౧౭ ॥ తతోబ్రహ్మసభాంజగ్ముర్మేరోర్మూర్ధ
నిసర్వశః । సర్వం విజ్ఞాపయాంచక్రుఃప్రణతాఃపరమేష్ఠినే॥ ౧౮ ॥సవిలోక్యేన్ద్రవాయ్వాదీన్నిస్సత్త్వాన్విగతప్ర
భాన్ । లోకానమఙ్గళప్రాయానసురానయథావిభుః॥ ౧౯ ॥ సమాహితేనమనసాసంస్మరన్పురుషంపరమ్।ఉ
వాచోత్ఫుల్లవదనోదేవాన్సభగవాన్పరః॥ ౨౦ ॥అహంభవోయూయమథాసురాదయోమనుష్యతిర్యగ్ద్రుమఘ
ర్మజాదయః।యస్యావతారాంశకలావిసర్జితాః వ్రజామసర్వేశరణంతమవ్యయమ్॥ ౨౧ ॥ నయస్యవధ్యోనచ
రక్షణీయోనోపేక్షణీయాఽదరణీయపక్షః।తథాఽపిసర్గస్థితిసంయమార్థం ధత్తేరజస్సత్త్వతమాంసికాలే॥ ౨౨॥
అయంతుతస్యస్థితిపాలనక్షణస్సత్త్వంజుషాణస్యభవాయదేహినామ్ । తస్మాద్వ్రజామశ్శరణంజగద్గురుంస్వా
నాం సనోవిధాస్యతిశంసురప్రియః॥ ౨౩ ॥శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యాభాష్యసురాన్వేధాస్సహదేవైరరిన్దమ।అజిత
స్యపదంసాక్షాజ్జగామతమసఃపరమ్॥ ౨౪ ॥తత్రాదృష్టస్వరూపాయ శ్రుతపూర్వాయచాభిభోః। స్తుతిమబ్రూ
తదైవీభిర్గీర్భిస్త్వవహితేన్ద్రియః॥ ౨౫ ॥అవిక్రియంసత్యమనన్తమాద్యంగుహాశయంనిష్కలమప్రతర్క్యమ్।మనో

భ్యాం ॥ తత్రాద్ధేనాక్షేపః - సార్ధేనతుపరిహారః-యద్యపిస్యస్యవైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిప్రాకృతగుణరహితస్యవధ్యాదిపక్షో
నాస్తి-తథాపి - జగస్సృష్ట్యాద్యర్థం-కాలే-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తకాలే-రజస్సత్త్వతమాంసి-ధత్తేబిభర్తి-త్రిగుణోపేతనిమిత్త
కర్మానుగుణంప్రవర్తతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తర్హ్యాంనామ తథాపిప్రకృతేకిమాయాతం,తత్రాహ ॥ అయంత్వితి॥ దేహినాం
భవాయసత్తాయై , స్థితయఇత్యర్థః-సత్త్వంజుషాణస్య , సత్త్వగుణోపేతనిమిత్తకర్మానుగుణంప్రవృత్తస్య,తస్యభగవతో,ఽ
యం , స్థితిపాలనక్షణఃస్థిత్యాత్మకపాలనస్యకాలః-సత్త్వప్రధానదేవాదిపాలనకాలోఽయమిత్యర్థః , యతఏవం,తస్మాత్,స
ర్వే , వయం-జగద్ధితకారిణం , శరణం-వ్రజామః-రక్షణోపాయత్వేనాధ్యవస్యామః,స్వానాంశరణవ్రజనమాత్రేణస్వీయత్వే
నపరిగృహీతానామస్మాకం,శంసుఖందాస్యతి,యతోఽయం,స్వతఏవ,సురాఃప్రియాయస్య,తాదృశః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ హేఅరిన్ద
మ-ఇతీత్థం , దేవాన్,ఆభాష్య,వేధాఃబ్రహ్మా,దేవైస్సహ,లోకాద్యత్పర , మలోకాఖ్యంతమ . స్తస్మాత్తమసః, పరం,అజిత
స్య,పదంస్థానం,జగామ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తత్రపదే,అదృష్టస్వరూపాయ'నమాంసచక్షురభివీక్షతేత,,మిత్యాద్యుక్తరీత్యాస్వ
స్య,దుర్దర్శనత్వంజ్ఞాపయితుం , అదృష్టంబ్రహ్మాదిభిరదృష్టం,స్వరూపం,యస్య , తస్మై, శ్రుతపూర్వాయ , శ్రుతఃపూర్వంశ్రు
తపూర్వః - తస్మై - అజితాఖ్యోభగవానవతీర్ణ ఇత్యేతావన్మాత్రం బ్రహ్మాదిభిశ్శ్రుతం-నతుదృష్టఇతిభావః - ఏవంవిధాయ-త
స్మై,ప్రణమ్యేతి శేషః- స్త్వవహితేన్ద్రియః స్త్వవాయవహితేన్ద్రియః-స్తోతుంసమాహితేన్ద్రియో- బ్రహ్మా-దైవీభిరౌపనిషదార్థాను
కారిణీభిర్గీర్భిః అభిభోః , స్వయమనభిభూతఃఇతరానభిభవతిజయతీత్యభిభుః అజితః,తస్య-స్తుతిం,భావేక్తః - స్తుతిమబ్రూత
ఉవాచ-అకరోదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ స్తుతిమేవాహ-అవిక్రియమిత్యాదినా ॥ తావత్ప్రకృతిపురుషవిలక్షణంతత్తదుపనిషత్ప్ర

తిపాద్యం, పరమాత్మస్వరూపంవిశోధ్యనమస్కృత్యశరణంవ్రజతి ॥ అవిక్రియమితిద్వాభ్యాం ॥ హేదేవ-త్వాం,నమామః నమస్కుర్మః, బహువచనమిన్ద్రాదిదేవతాభిప్రాయకం-కథంభూతంవరంశ్రేష్ఠం, నిస్సమాభ్యధికం - అతఏవ-వరణీయంవరమిత్యనేన "నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యత" ఇతిశ్రుత్యర్థస్సూచితః-దేవవరేణ్యశబ్దాభ్యాంగాయత్ర్యర్థః, వరత్వేహేతుః-మనోఽగ్రయానంవచసానిరుక్తం - మనసోఽగ్రే-అవిషయత్వేన-యాతివర్తతఇతితథా-వచసా-నిర్వక్తుమశక్యం - వాఙ్మనసావిషయమిత్యర్థః-సర్వంహిచేతనాచేతనాత్మకంజగత్ వాఙ్మనసయోర్విషయం - అతఏవావరం - పరమాత్మాతు-తదవిషయత్వాద్వరఇత్యర్థః - యద్యపిపరమాత్మాఽపియోగపరిశుద్ధమనోవిషయోవేదాన్తవాగ్విషయశ్చ - తథాపీయత్తయాతాభ్యామపిపరిచ్ఛేత్తుమశక్యోఽనన్తస్వరూపస్వభావత్వాదితిభావః ॥ వాఙ్మనసావిషయత్వేహేతురప్రతర్క్యమితి ॥ ప్రకృతిపురుషసజాతీయత్వేనతర్కితుమశక్యం - యత్ప్రతర్క్యం - తదేవవాఙ్మనసవిషయమితిభావః- అప్రతర్క్యేహేతుర్నిష్కలమితి,కలాఅవయవాః-నిరవయవం-కర్మాయత్తప్రాకృతశరీరరహితమిత్యర్థః - యత్సకలం-తదేవప్రతర్క్యమితిభావః - ఆకాశాదికమపిసకలమేవేతితాత్పర్యం - తర్హిదృశః-కుత్రాస్తఇత్యతఆహ - గుహాశయం - అస్మదాదిహృదయగుహాయామేవ,శయంశయానం,వసన్తమిత్యర్థః-సతర్హికింజీవః "హృదయ్యాయమాత్మాప్రతిష్ఠిత" ఇతిశ్రవణాత్, నేత్యాహ-ఆద్యంఆదౌభవమాద్యం-హృదయావస్థితజీవానామప్యుపాదానకారణతయాఽఽదౌవర్తమానం - గుహాశయత్వప్రయుక్తంపరిచ్ఛిన్నత్వంవారయత్య-నన్తమితి - ఉపాసకానుగ్రహాయాన్తరాత్మతయానియమనాయచహృదయాఽవచ్ఛిన్నత్వేఽపిస్వరూపతోదేశకాలవస్తుపరిచ్ఛేదరహితం - ఆద్యత్వప్రయుక్తంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చ ప్రకృతిపురుషయోరివప్రాప్తం వికారంవారయతి - అవిక్రియంసత్యమితి - అవిక్రియంప్రకృతిరివస్వరూపాన్యథాభావరూపవికారరహితం - సత్యంపురుషఇవస్వభావాన్యథాభావరహితం - సద్వారకత్వాద్వికారస్యాద్యత్వేఽపి స్వరూపతస్స్వభావతశ్చనిర్వికారమేవేతిభావః - అత్రప్రతిపదం "సత్యంజ్ఞానమనన్తం - నిష్క్రియంనిష్కలంశాన్తంనిరవద్యం - తందుర్దర్శం గూఢమనుప్రవిష్టంగుహాహితం - అనేజదేకం

ఽగ్రయానంవచసాఽనిరుక్తంనమామహేదేవవరంవరేణ్యమ్ ॥ ౨౬ ॥ విపశ్చితంప్రాణమనోధియాఽఽత్మనామర్థేన్ద్రియాభాసమనిద్రమవ్రణమ్। ఛాయాతపౌయత్రనగృధ్రపక్షౌ ❋ తమక్షరంఖంత్రియుగంవ్రజామహే ❋ ॥ అజస్య చక్రంత్వజయేర్యమాణంమనోమయంపఞ్చదశారమాశు। త్రినాభివిద్యుచ్చలమష్టనేమియదక్షమాహుస్తమృతంప్రపద్యే ॥ ౨౮ ॥ యఏకవర్ణంతమసఃపరంతదలోకమవ్యక్తమనన్తపారమ్। ఆసాంచకారోప

మనసోజవీయోనైనద్దేవాఆప్నువన్ - యద్వాచానభ్యుదిత" మిత్యాదిశ్రుత్యర్థోఽనుసన్ధేయః ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ అన్యైరపిప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్గుణైర్విశింషన్ శరణంవ్రజతి ॥ విపశ్చితమితి ॥ ప్రాణాదీనాం - విపశ్చితంసాక్షాత్కర్తారం, తత్రాత్మనోజీవాః - నహిసర్వప్రకృతివికారాన్ జీవయుగపత్సాక్షాత్కర్తృత్వమేకస్య జీవస్య సంభావితమితిభావః-అర్థాశ్శబ్దాదయోవిషయాః - స్తద్గ్రాహకాణిశ్రోత్రాదీనీన్ద్రియాణిచ - తేషా - మాభాసంప్రకాశకం - జీవానామర్థేన్ద్రియప్రకాశమిత్యర్థః - అనిద్రంనిద్రాగ్రహణం జాగరాద్యవస్థాత్రయోలక్షణం - అవస్థాత్రయరహితమిత్యర్థః - తత్రహేతు-రవ్రణంకర్మాయత్తశరీరరహితం -తత్రాపిహేతుః-ఛాయాతపౌఅజ్ఞానంతన్మిశ్రజ్ఞానంచ-గృధ్రపక్షౌ "గృధూఅభికాంక్షాయాం, రాగాదిమత్పురుషాశ్రయా-యత్రయస్మిన్నస్తః-తాదృశం-అక్షరం-అశోష్ణితేస్సరప్రత్యయస్సర్వవ్యాపకత్వం తత్రదృష్టాన్తః-ఖమాకాశమివవ్యాప్తమిత్యర్థః - త్రియుగంపూర్ణషాడ్గుణ్యం - కృతాదియుగత్రయావిర్భావవన్తంవా-వ్రజామహేశరణమితిశేషః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ పునరప్యసాధారణేనధర్మాన్తరేణవిశింషన్ శరణంవ్రజతి॥ అజస్యేతి ॥మనోమయంచక్రంయదక్షం-యఃపరమాత్మాఅక్షో-యస్య - తత్తథోక్తం - యచ్ఛబ్దస్యప్రతినిర్దేశ్యమితి-తంపరమాత్మానం, ఋతంసత్యం-ప్రపద్యేశరణంవ్రజామీత్యన్వయః - మనోవ్యాపారమూలకంసంసారరూపంచక్రం - అజస్యభగవతః-అజయామాయయా ఈర్యమాణంప్రవర్త్యమానంపఞ్చదశారం-దశేన్ద్రియపఞ్చవృత్తిప్రాణారం - ఆశుగామి - త్రిణాభి- త్రయస్సత్వాదయోగుణాఏవ-నాభి-ర్యస్యతత్ - అనుకూలప్రతికూలోదాసీనవృత్త్యుపేతంవా -అష్టనేమి"భూమిరాపోఽనలోవాయుఃఖంమనోబుద్ధిరేవచ, అహఙ్కార" ఇత్యష్టప్రకృతయఏవ-నేమిర్యస్య -విద్యుదివచలం-యఃపరమాత్మా-అక్షమాశ్రయో-యస్య-తత్-యస్సఙ్కల్పమూలకమిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ ఏవంబద్ధతత్త్వరూపోఽసితరసాధారణధర్మోక్తిః-అథముక్తిదత్వంసూచయన్ముక్తగమ్యంలోకంవిశినష్టి ॥ యఏకమితి ॥ యః,ఏకవర్ణమేకప్రకారం-కేవలంశుద్ధసత్త్వమయమిత్యర్థః-తమసఃప్రకృతిమణ్డలాత్పరంపరస్తాద్విద్యమానం "క్షయంతమస్యరజసఃపరాకే ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా" దితిశ్రుతేః-స్థానమతిశేషః-అలోకంసంసారిభిర్ద్రష్టుమశక్యం - అవ్యక్తంరాగాదిదోషైర్విశేషేణాక్తం నభవతీత్యవ్యక్తం - ఉపసృష్టం "యత్రపూర్వేసాధ్యా

ధ్యాస్సన్తి దేవా ,, ఇత్యుక్తనిత్యసిద్ధాత్మకాస్సుపర్ణాహంసా-స్తేషాం.సమీపంసన్నికృష్టం-తదధిష్ఠితమిత్యర్థః. అనన్తపారం నిరవధిం « త్రిపాదస్యామృతందివి ,, ఇతిశ్రుతేః.ఏవంభూతం-పదం-యః-ఆసాంచకార ఉపవివేశ-అధిష్ఠితవానిత్యర్థః - యంచ-ధీరాః యోగపథేన యోగమార్గేణ - ఉక్తవిధపదప్రాప్తయే- ఉపాసతే-యచ్ఛబ్దస్యతమిత్యుత్తరత్రాన్వయః - తమ్ముతమితిపూర్వేణవా-ఉపసువర్ణమినిపారే - ఉపేత్యస్యాసాంచకారేత్యనేనసంబన్ధః - ఉపసర్గస్యవ్యవహితత్వేనప్రయోగఆర్షః-సువర్ణం సువర్ణవత్ప్రకారబహులం-పదం-యః-ఉపాసాంచకార-ఉపవిష్టవానిత్యన్వయః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవంముముక్షుభిరుపాస్యత్వం ముక్తప్రాప్యనిత్యవిభూత్యధిపతిత్వంచానితరసాధారణముక్తం - అనేనముక్తిదత్వమప్యనితరసాధారణంసూచితం - తదేవ వ్యఞ్జయన్నమస్కరోతి ॥ నేతి ॥ కశ్చిదప్యయంజనోమత్ప్రభృతిజనో-యస్యభగవతో-మాయాం - నాతితితర్తి-నాతిక్రామతి« దైవీహ్యేషాగుణమయీమమమాయాదురత్యయా। మామేవయేప్రపద్యన్తే మాయామేతాంతరన్తితే ,, ఇతిభగవదుక్తార్థోఽత్రానుసన్ధేయః. నాతితితర్తి , కింతు-తయా-ముహ్యతి - అతఏవ-భూతేషు-సమంసహ - చరన్తంఅన్తరాత్మతయానియమయన్తం-అర్థంపరమపురుషార్థస్వరూపం- యంపరమాత్మానం-నవేదనజానాతి . యత్ప్రసాదాత్త్వతితతర్తిసముహ్యతి వేదచేతి భావః-తం-భూతేషుసమంచరన్తమపి - నిర్జితాత్మాత్మగుణం- ఏకఆత్మశబ్దో దేహపరః అపరస్తుజీవపరః-చిదచిద్దోషాస్పృష్టమిత్యర్థః - అతఏవ-పరేషామస్మాకమపి-ఈశంనమామః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కశ్చాప్యస్యమాయాంనాతితితర్తీత్యనేనాస్యదురవగమచేష్టితత్వంసూచితం - తదేవవ్యక్తీకరోతి ఇమఇతి ॥ఇమేవయందేవాఋషయశ్చ-యస్య, ప్రియయాతన్వాశరీరభూతేన-సత్త్వేన,సృష్టాఅపి « తత్రసత్త్వంనిర్మలత్వాత్ప్రకాశక ,, మిత్యుక్తవిధసత్త్వగుణప్రధానా అపీతిభావః . అతఏవ,బహిః,అన్తశ్చ,ఆవిః ఆవిర్భూతజ్ఞానాఅపి - యస్యభగవతో,గతించేష్టాం,సూక్ష్మాందుర్విభావ్యాం - నవిద్మహే.ఉక్తవిధావయమేవన

❁ సుపర్ణమేనముపాసతేయోగరథేనధీరాః ॥ ౨౯ ॥ నయస్యకశ్చాతితితర్తిమాయాంయయాజనోముహ్యతి వేద నార్థమ్।తంనిర్జితాత్మాత్మగుణంపరేశంనమామభూతేషుసమంచరన్తమ్॥ ౩౦ ॥ఇమేవయంయత్ప్రియయైవతన్వాసత్త్వేనసృష్టాబహిరన్తరావిః । గతింనసూక్ష్మామృషయశ్చవిద్మహే ❁ కుతోఽసురాద్యా ఇతరప్రధానాః॥ ౩౧ ॥పాదౌమహీయంస్వకృతైవయస్యచతుర్విధోయత్రహిభూతసర్గః । సవైమహాపూరుషఆత్మతన్త్రః ప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౨ ॥అమ్భస్తుయద్రేతఉదారవీర్యంసిధ్యన్తిజీవన్త్యుతవర్ధమానాః। లోకాస్త్రయోఽథాఖిలలోకపాలాః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౩ ॥ సోమోమనోయస్యసమామనన్తిదివౌకసాంయోబలమన్ధఆయుః । ఈశోనగానాంప్రజనఃప్రజానాంప్రసీదతాంబ్రహ్మమహావిభూతిః॥ ౩౪ ॥ అగ్ని

విద్మహే,కుతః,ఇతరప్రధానాఃరజస్తమఃప్రధానాః,అసురాద్యా-జానీయుః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ యదేకవర్ణమితినిత్యవిభూత్యధిపతిత్వముక్తం - అథలీలావిభూత్యధిపతిత్వమనితరసాధారణంవక్తుంకృత్స్నజగదన్తర్గతానాంపృథివ్యాదీనాంతదవయవత్వేనతచ్ఛరీరత్వం తత్ప్రభవత్వంచవదన్ తంపురుషసూక్తంప్రతిపాద్యవిరాడ్రూపముభయవిభూత్యధిపతిత్వరూపమహావిభూత్యాత్మికాఽనితరసాధారణధర్మయుక్తంవారంవారమనుస్మరంస్తత్ప్రసాదంప్రార్థయతే - పాదావిత్యాదిభిర్ద్వాదశభిః॥ఇయం,మహీపృథ్వీ , యస్య-స్వకృతైవ, స్వేనసృష్టైవ « పద్భ్యాంభూమి ,, రితిశ్రుతేః,పాదౌ,సమహావిభూతిర్బ్రహ్మశబ్దవాచ్యోనఃప్రసీదతామిత్యన్వయః-మహీంవిశినష్టి।యత్రమహ్యాం-చతుర్విధఃజరాయుజాణ్డజస్వేదజోద్భిజ్జరూపో,భూతసర్గో,భవతి«పుమాన్నదేవోననరోనపశుర్నచపాదప,,ఇత్యుక్తచతుర్విధోవా,సభగవా,నాత్మతన్త్రఃస్వతన్త్రః-మహాపూరుషఃపరమపురుషో,వై రాజపురుషోవానోఽస్మాకం,ప్రసన్నో,భవతు❁। ౩౨ ।❁ తథా,అమ్భః,యద్రేతఃయస్యకార్యభూతం,త్రయో,లోకా,లోకపాలాశ్చ,సిధ్యన్తి,యతఇతి శేషః,యస్మాదుత్పద్యన్తే,జీవన్తి,యేనేతి శేషః,వర్ధమానాః,యత్రేతి శేషః,సః, బ్రహ్మశబ్దవాచ్యో,మహావిభూతి,ర్నః,ప్రసీదతామ్❁। ౩౩ ।❁ సోమంచన్ద్రమసం,యస్య,మనో,వదన్తి« చన్ద్రమామనసోజాత,, ఇత్యాదిశ్రుతయః , సోమంవిశినష్టి ॥ యస్సోమో , దివౌకసాందేవానాం , అన్ధమన్నం, అమృతకరత్వాత్ , అతఏవ,బలమాయుశ్చ,నగానాంవృక్షాణాం , ప్రజానాంచ రాజ్ఞాంచ,ప్రకర్షేణజనయతివర్ధయతీతిప్రజనః, అతఏవ, తేషా,మీశో,యః,సోమః-తం-యస్య-మనో-వదన్తి , మనసోజాతంవిరాడ్రూపస్యమనస్స్థానీయంచవదన్తి - స-బ్రహ్మ - మహావిభూతి-ర్నః-ప్రసీదతాం.బలాదీనిపరమాత్మవిశేషణానివా-దేవాదీనాం-యశ్చ , బలాదిహేతు-స్సఈశో - బ్రహ్మ-మహావిభూతిః. ప్రసీదతామితి ❁॥ ౩౪ ॥ ❁ తథా-యస్యాగ్నిర్ముఖ-ముచ్యతే« ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చే ,, త్యాదిశ్రుతిభిః-యస్యముఖస్థానీయో-ముఖాజా

౨౯ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సువర్ణమేనం.

తశ్చాగ్నిః-స-బ్రహ్మ-మహావిభూతిః - ప్రసీదతామిత్యన్వయః-యస్య-ముఖ-మగ్ని-ర్జాత- ఇతివాఽన్వయః-అగ్నిం విశినష్టి॥జాతవేదాః-జాతంస్వస్మిన్నిహితంచరుపురోడాశాదిక-మిన్ద్రాదిభ్యో, వేదయతి “ విద్ ల్లాభే,, ప్రాపయతీతిజాతవేదాః. క్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా-క్రియాకాణ్డనిమిత్తంయజ్ఞాదిక్రియాకలాపాత్మకవేదపూర్వభాగార్థానుష్ఠాననిమిత్తం - జన్మ,యస్యసః-అన్తస్సముద్రే-సముద్రోదేహం“ తాప్యాత్మకత్వాత్తుభూయస్త్వా ,,దితిన్యాయేనజలాంశప్రచురత్వాత్- అన్తస్సముద్రేదేహమధ్యే-జాఠరరూపేణ-స్వధాతూన్-స్వాధిష్ఠితదేహస్థాన్ శుక్లశోణితాదిసప్తధాతూన్ -పచన్ పరిణమయన్ - ఏవంభూతోఽగ్ని,ర్యస్య-ముఖం-సప్రసీదతామ్ ॥ ౩౫ ॥ ॥తథా-తరణిరాదిత్యో-యస్య-చక్షు-రాసీత్ “ చక్షుస్సూర్యోఽజాయత్తే,,తిశ్రుతేః-స-నో-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-తరణింవిశినష్టి- దేవయానమర్చిరాదిమార్గభూతః - త్రయీమయః ఋగ్యజుస్సామప్రచురః-ఏష-తరణిః-బ్రహ్మణఃపరస్య- ధిష్ణ్యంస్థానం “ యఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతే ,, ఇతిశ్రుతేః-బ్రహ్మణఃఉపాసనస్థానమిత్యర్థః- ముక్తేర్ద్వారం - దేవయానత్వాత్ - అమృతంచ అమృతసాధన పుణ్యానుష్ఠానకాలజ్ఞాపకత్వాత్-మృత్యుః-ఉదయాస్తమయాభ్యామాయుర్వ్యయకరత్వాత్ - ఏవంభూత -స్తరణిః-యస్యచ-క్షుః-స-మహావిభూతిః-ప్రసీదతామ్॥౩౬॥॥తథా-యస్య-ప్రాణా,ద్వాయురభూత్“ ప్రాణాద్వాయురజాయతే ,,తిశ్రుతేః,స-మహావిభూతిః-ప్రసీదతాం-కథంభూతోవాయుః-చరాచరాణాంభూతానాం-సహఆదిజనయితా-తత్ర- సహోమనసోబలంబలందైహికం-ఓజఇన్ద్రియాణాంబలం-ప్రాణఃపఞ్చవృత్తిమాన్-యంపఞ్చవృత్తింప్రాణం- వయంబుద్ధ్యాద్యధిష్ఠాతృదేవతాః-సమ్రాజం

ర్ముఖంయస్యతుజాతవేదాజాతఃక్రియాకాణ్డనిమిత్తజన్మా।అన్తస్సముద్రేతుపచన్స్వధాతూన్ప్రసీదతాంనస్స
మహావిభూతిః ॥ ౩౫ ॥ యచ్చక్షురాసీత్తరణి॥ర్దేవయానంత్రయీమయోబ్రహ్మణఏషధిష్ణ్యమ్ । ద్వారంచము
క్తేరమృతంచమృత్యుః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౩౬ ॥ ప్రాణాదభూద్యస్య చరాచరాణాంప్రాణా
స్సహో॥బలమోజశ్చవాయుః।అన్వాస్మసమ్రాజమివాఽనుయంవయం ॥ ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥
శ్రోత్రాద్దిశోయస్యహృదశ్చఖానిప్రజజ్ఞిరేఖంపురుషస్యనాభ్యాః । ప్రాణేన్ద్రియాత్మాసుశరీరకేతనం ॥ ప్రసీ
దతాంనస్సమహావిభూతిః ॥౩౮॥బలాన్మహేన్ద్రస్త్రిదశాఃప్రసాదాన్మన్యోర్గిరిశోధిషణాద్విరిఞ్చః । ఛన్దాంసి
ఋషయో॥మేఢ్రతఃకః ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః॥ ౩౯ ॥శ్రీర్వక్షసఃపితరశ్ఛాయయాఽసన్ధర్మ
స్తనాదితరఃపృష్ఠతోఽభూత్ ॥।ద్యౌర్యస్యశీర్ష్ణోఽప్సరసోవిహారాత్ప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౦ ॥
విప్రోముఖాద్బ్రహ్మచయస్యగుహ్యంరాజన్యఆసీద్భుజయోర్బలంచ । ఊర్వో॥ర్విడోజోఙ్ఘ్రిరవేదశూ
ద్రౌప్రసీదతాంనస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౧ ॥ లోభోఽధరాత్ప్రీతిరుపర్యభూద్ద్యుతి ॥ ర్నస్తఃపశవ్యఃస్పర్శే

సార్వభౌమం-భృత్యాఇవా,న్వాస్మ అనువర్తినః,సఏవంభూతో-వాయు,ర్యస్య-ప్రాణా,దభూత్-సః,ప్రసీదతామ్॥ ॥౩౭॥॥ తథా-యస్య-శ్రోత్రా-ద్దిశో-జజ్ఞిరే“దిశశ్శ్రోత్రా,,దితిపుంసూక్తేశ్రవణాత్ - ఖాని దేహగతచ్ఛిద్రాణి-హృదా-జజ్ఞిరే,హృదయాదుద్భభూవుః-పురుషస్యవైరాజస్య-నాభ్యాః-ఖమన్తరిక్షం-జజ్ఞే “ నాభ్యాఆసీదన్తరిక్ష,, మితిశ్రుతేః-ప్రాణశబ్దఃకర్మేన్ద్రియపరః-ఇన్ద్రియశబ్దోజ్ఞానేన్ద్రియపరః- ఆత్మా మనః,అసుశబ్దఃపఞ్చవృత్తిప్రాణవాయుపరః - శరీరంచే-త్యేతేషాం- కేతనమాశ్రయం-ఖం యస్య,నాభ్యా,జజ్ఞెస,ప్రసీదతామ్ ॥ ౩౮ ॥ ॥యస్య-బలా-న్మహేన్ద్రో,జజ్ఞే-ప్రసాదా,త్త్రిదశా-జజ్ఞిరే-మన్యోఃక్రోధా,ద్గిరిశోరుద్రః-హర్షా,ద్విరిఞ్చోబ్రహ్మస్వయం-ఛన్దాంసిగాయత్ర్యాదీని“ ఛన్దాగ్ంసిజజ్ఞిరేతస్మా,,దితిశ్రుతేః-ఋషయశ్చ,ఖేభ్యఃవివరేభ్యః - జజ్ఞిరే- మేఢ్రా,త్కః-ప్రజాపతిఃమేఢ్రాధిష్ఠాతా,స-ప్రసీదతామ్ ॥ ౩౯ ॥ ॥తథాయస్య,వక్షసః-శ్రీస్సంపజ్జజ్ఞే-ఛాయయాచ్ఛాయాతః-పితర - ఆసన్, స్తనా,ద్ధర్మః-పృష్ఠత-ఇతరఃఅధర్మః,శీర్ష్ణశ్శిరసః-ద్యౌః“శీర్ష్ణోద్యౌస్సమవర్తతే ,, తిశ్రుతేః,విహారా,దప్సరసఃఆసన్ , సప్రసీదతామ్ ॥ ౪౦ ॥ ॥తథా , యస్య- ముఖా,ద్విప్రోవిప్రకులంగుహ్యమతీన్ద్రియార్థావబోధి-బ్రహ్మ వేదశ్చ,ఆసీత్ “ బ్రాహ్మణోఽస్యముఖమాసీత్,ఋచస్సామానిజజ్ఞిర ,,ఇతిశ్రుతేః, భుజయోర్బాహుభ్యాం,రాజన్యో,బలంచా,సీత్ “ బాహూరాజన్యఃకృత ,,ఇతిశ్రుతేఃఊర్వో,ర్విట్వైశ్యః,ఓజఃనైపుణ్యంతస్యవృత్తిశ్చ , అఙ్ఘ్రిః అఙ్ఘ్రిజావిత్యర్థః - అవేదశూద్రౌ , అవేదఃవేదవ్యతిరిక్తాశుశ్రూషావృత్తిః,తద్వృత్తిమాన్ శూద్రశ్చ, విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్ర ఇతిపాఠాన్తరం సుగమం “ ఊరూతదస్యయద్వైశ్యః - పద్భ్యాగ్ంశూద్రో అజాయతే ,, తిశ్రుతిః ॥ ౪౧ ॥ ॥అధరాదధరోష్ఠా,ల్లోభః , ఉపర్యుత్తరోష్ఠా-త్ప్రీతి,రభూత్,నస్తఃనాసికాతో,ద్యుతిఃకాన్తిః , పశవ్యః

---

౪౧ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ విడఙ్ఘ్రిరభవచ్ఛూద్రః.

పశూనాంహితః, కామఃస్వర్గసాధనభూతః, భ్రువోః, ర్యమః, కాలః-పద్మభవఃపద్మజోజాతః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋కింబహునా, ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం-వయఃకాలం-కర్మజీవాదృష్టం . గుణాన్ సత్వాదీన్ ,, విశేషం బ్రహ్మాణ్డం తదుపలక్షితంకార్యవర్గంచ ,, యస్య యోగమాయయా ఈక్షణాత్మకసఙ్కల్పేనవిహితాన్వదన్తి - ద్రవ్యాదికారణాత్మకం విశేషరూపకార్యాత్మకంచసర్వంవ స్తుయత్సఙ్కల్పవిహితం, వదన్తీత్యర్థః - అతఏవ - యద్దుర్విభావ్యం , దుర్విభావ్యం చేతనాచేతనసజాతీయత్వేనచిన్త యితుమశక్యం ,, ప్రబుధావబోధం ప్రకృష్టవిద్వదవబోధ్యం ,, స , మహావిభూతిః , నః , ప్రసీదతామ్ ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఏవంకార్యావస్థప్రపఞ్చశరీరకం వై రాజపురుషం ప్రసాద్యాథకారణావస్థంనమస్కరోతి॥ నమఇతి ॥ఉపశాన్తశక్తయే-సర్గా ద్యనభిముఖచిదచిత్కాలాదిశక్తయే స్వరాట్ స్వతన్త్రం స్వస్వరూపం-తస్య-భావోయాథాత్మ్యం స్వారాజ్యం - తస్య,లా భేన-స్వానన్దానుభవేనేత్యర్థః- తేన- ప్రతిపూరిత - ఆత్మా స్వరూపం-యస్య-తస్మై - స్వతన్త్రానవధికానన్దస్వస్వరూపానుభవ పూర్త్యావాప్తసమస్తకామాయేత్యర్థః-మాయయారచితేషు-గుణేషు-నసజ్జమానాయ - లీలారసవిముఖాయ-స్వభూతయే స్వాభావికైశ్వర్యాయ-తస్మై-నమోనమః ❋ ॥ ౪౪ ॥ ❋ఏవం ప్రకృతిపురుషవిలక్షణంవిభూతిద్వయాధిపంసర్వకారణంభగ వన్తం ప్రసాద్యనమస్కృత్యస్వాభిప్రేతంవిజ్ఞాపయితుం తావత్తద్దర్శనం ప్రార్థయతే ॥ సత్వమితి ॥ ఉక్తవిధ- స్త్వ-మాత్మానం దివ్యమఙ్గళవిగ్రహం-దిదృక్షూణాం ప్రపన్నానాం-నోఽస్మాకం -అస్మచ్చక్షురాదికరణగోచరం యథాభవతితథా-సస్మితం తే-ముఖామ్బుజం-దర్శయ ❋ ॥ ౪౫ ॥ ❋నను " నచక్షుషాపశ్యతికశ్చనైన ,, మిత్యుక్తవిధయాచక్షురాద్యగోచరోఽహంక థంత్వచ్చక్షురాదికరణవిషయస్స్యామిత్యత్రాహ ॥ తైస్తైరితి ॥ హేవిభో-కాలేకాలే " యదాయదాహిధర్మస్యగ్లానిర్భవతి

నకామః । భ్రువోర్యమఃపద్మభవస్తుకాలఃప్రసీదతాం నస్సమహావిభూతిః ॥ ౪౨ ॥ ద్రవ్యంవయఃకర్మ గుణాన్వి శేషంయద్యోగమాయావిహితాన్వదన్తి । యద్దుర్విభావ్యం ప్రబుధావబోధం ప్రసీదతాం నస్సమహావిభూ తిః ॥ ౪౩ ॥నమోఽస్తుతస్మా ఉపశాన్తశక్తయే స్వారాజ్యలాభప్రతిపూరితాత్మనే । గుణేషుమాయారచితేషు వృత్తిభిర్నసజ్జమానాయనమస్స్వభూతయే ॥ ౪౪ ॥ సత్వంనోదర్శయాత్మానమస్మత్కరణగోచరమ్ । ప్రప న్నానాందిదృక్షూణాంసస్మితం తేముఖామ్బుజమ్ ॥ ౪౫ ॥ తైస్తైస్స్వేచ్ఛాధృతైరూపైః కాలేకాలేస్వయం విభో । కర్మదుర్విషహంయన్నోభగవాంస్తత్కరోతిహి ॥ ౪౬ ॥ క్లేశభూర్యల్పసారాణికర్మాణివిఫలానిహి । దేహినాంవిషయార్తానాంనతథైవార్పితంత్వయి ॥ ౪౭ ॥ నావమఃకర్మకల్పోఽపివిఫలాయేశ్వరార్పితః । కల్ప తేపురుషస్యైవసహ్యాత్మా దయితోహితః ॥ ౪౮ ॥ యథాహిస్కన్ధశాఖానాం తరోర్మూలావసేచనమ్ । ఏవ మారాధనంవిష్ణోస్సర్వేషామాత్మనశ్చహి ॥ ౪౯ ॥ నమస్తుభ్యమనన్తాయదుర్వితర్క్యాత్మకర్మణే । నిర్గుణాయ

భారత-అభ్యుత్థానమధర్మస్య ,, త్యుక్తకాలే - స్వేచ్ఛాధృతై-ర్మత్స్యకూర్మాదిసామ్యకకర్మణాధృతైః-రూపైరవతారైః-భ గవాన్-నఃఅస్మాకం-దుర్విషహందురాసదందుష్కరం-కర్మ, కరోతిహి - అఘటితఘటనాత్మకక్రియాశక్తే- స్తవస్వవిగ్రహాద ర్శయితృత్వంనదుర్ఘటమితిభావః ❋ ॥ ౪౬ ॥ ❋సత్యమాత్మానంసకృత్ప్రతికర్మణాం హేతునాకథందర్శయేయ - మిత్యత్రా హ॥ క్లేశేతి॥విషయార్తానాంఅనుకూలవిషయాలాభేదుఃఖపీడితానాం-దేహినాం - క్లేశో-భూరి-ర్యేషు-అల్ప, స్సారస్సుఖం-యే షు-తతః-కర్మధారయః-తానికర్మాణి-యథా-విఫలాని-భవన్తి-తథా-త్వయ్యర్పితం-కర్మ-న-విఫలం-భవతిహి ❋ ॥ ౪౭ ॥ ❋ కర్మకల్పోఽపిధర్మాభాసోఽపిఅవమః లౌకికవ్యాపారోఽపీ-శ్వరేత్వయ్యర్పితశ్చే-ద్విఫలాయ-నకల్పతే - నవిఫలోభవతిహి- యస్మా-త్సఏవేశ్వరః-పురుషస్యా-త్మా-అతఏవ-దయితః ప్రియః-హితశ్చ - నహ్యాత్మనిదయితేహితేచార్పితంకర్మ నిష్ఫలంస్యా దిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౮ ॥ ❋ఈశ్వరార్పితస్యస్వల్పస్యాపికర్మణోఽనల్పఫలత్వమాహ॥ యథేతి ॥యథాహి-తరో-ర్మూలావసేచ నంమూలేజలావసేచనం-స్కన్ధానాం- శాఖానాంచ - భవతి - ఏవమాత్మనఃపరమాత్మనో-విష్ణో-రారాధనం-సర్వేషాంహి సర్వపురుషార్థానాం -సాధనం - భవతీత్యర్థః ❋ ॥ ౪౯ ॥ ❋స్తుతినమస్కారాదికర్మణావినానాన్యస్తద్వత్తోషహేతురస్తీత్య భిప్రయన్నాహ ॥ నమఇతి ॥దుర్వితర్క్యాణిఇతరసజాతీయత్వేనవిభావితుమశక్యాని-ఆత్మకర్మాణిస్వచేష్టితాని-యస్య తస్మై అనన్తాయత్రివిధపరిచ్ఛేదరహితాయ - నిర్గుణాయ హేయగుణరహితాయ - సత్వాదిగుణానాం-నియన్త్రే- సత్వస్థాయసత్వ గుణోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం-అధునా -ప్రవర్తమానాయ -తుభ్యం-నమః సాం ప్రతంనమస్కారఏవయుజ్యతే-ఈదృశం త్వాం ప్రసాదయితుంనమఏవయుజ్యతే-నాన్యఉపాయ ఇత్యర్థః-యద్వా - గుణత్రయోన్మేషనిమిత్తకర్మానుగుణం ప్రవర్తమా

నాయాపి-సాంప్రతమధునా-సత్త్వస్థాయేతివాఽన్వయః ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁

ఏవంసంస్తుతోభగవానావిర్బభూవేత్యాహమునిః ఏవమితి హేరాజన్-ఇత్థం-సమ్యక్-స్తుతో-హరి-రీశ్వరోభగవాన్ సహస్రాణాం-మర్కాణాం-సూర్యాణాం-ముదయే-ద్యుతిరివద్యుతి-ర్యస్య సః-అభూతోపమేయం-తేషాం-బ్రహ్మాదీనాం,పురతఇతి శేషః,ఆవిర్బభూవ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తేన-మహసా తేజసా, ప్రతిహతాని,ఈక్షణాని, యేషాంతే, సర్వే,దేవాః-ఖాదీనేవ-నాపశ్యన్-కుతో-విభుం-మావిర్భూతం-పశ్యేయురిత్యర్థః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ భగవా-న్విరిఞ్చోబ్రహ్మా-శర్వేణరుద్రేణసహ-తాం-భగవత-స్తనుం-దృష్ట్వా-తుష్టావేతిపఞ్చమేనాన్వయః తనుంవిశినష్టి, నిర్మలాం-ఇన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామాం-కంజగర్భవ-దరుణే-ఈక్షణే, యస్యాః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ తప్తహేమవ-దవదాతేనవిశుద్ధేన-పీతేనచ-లసతా, కౌశేయవాససా, యుక్తామితి శేషః-ప్రసన్నాని, చారూణి సున్దరాణిచ, సర్వాణ్యఙ్గాని, యస్యాః, సున్దరంముఖంయస్యాః,సున్దరే,భ్రువౌ, యస్యాస్తామ్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ మహాన్తో, మణయో, యస్మిన్, తేన, కిరీటేన,కేయూరాభ్యాంచాలఙ్కృతాం,కర్ణాభరణకుణ్డలే,తాభ్యాం, నితరాం,భాతౌ, యౌ, కపోలౌ,తాభ్యాం,శ్రీశోభా, ముఖామ్బుజే, యస్యాః, స్తామ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కాఞ్చీకలాపాదిభిః, శోభితాం, కౌస్తుభ, ఆభరణం, కణ్ఠే-యస్యాస్తాం, లక్ష్మీంవక్షసి,బిభ్రతీం,వనమాలాఅస్యామస్తీతితథా,తామ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ మూర్తిమద్భిఃపురుషాకృతిభిస్స్వకీయైస్సర్వైః,సుదర్శ

గుణౌఘాయసత్త్వస్థాయచసాంప్రతమ్ ॥ ౫౦ ॥ ❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁
❁❁❁❁❁❁❁❁❁❁ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః.❁❁❁❁❁❁❁❁❁

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంస్తుతస్సురగణైర్భగవాన్హరిరీశ్వరః। తేషామావిరభూద్రాజన్సహస్రార్కోదయద్యుతిః ॥ ౧ ॥ తేనైవమహసాసర్వేదేవాఃప్రతిహతేక్షణాః। నాపశ్యన్ఖందిశఃక్షోణీమాత్మానంచకుతోవిభుమ్ ॥ ౨ ॥ విరిఞ్చోభగవాన్దృష్ట్వా సహశర్వేణతాంతనుమ్। స్వచ్ఛాంమరకతశ్యామాంకంజగర్భారుణేక్షణామ్ ॥ ౩ ॥ తప్తహేమావదాతేనలసత్కౌశేయవాససా। ప్రసన్నచారుసర్వాఙ్గీంసుముఖీంసుందరభ్రువమ్ ॥ ౪ ॥ మహామణికిరీటేనకేయూరాభ్యాంచభూషితామ్। కర్ణాభరణనిర్భాతకపోలశ్రీముఖామ్బుజామ్ ॥ ౫ ॥ కాఞ్చీకలాపవలయహారనూపురశోభితామ్। కౌస్తుభాభరణాంలక్ష్మీంబిభ్రతీంవనమాలినీమ్ ॥ ౬ ॥ సుదర్శనాదిభిస్స్వాస్త్రైర్మూర్తిమద్భిరుపాసితామ్ । తుష్టావదేవప్రవరస్సశర్వః పురుషంపరమ్ ॥ సర్వామరగణైస్సాకంసర్వాఙ్గైరవనింగతైః ॥ ౭ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయాగుణాయనిర్వాణసుఖార్ణవాయ। అణోరణిమ్నేఽపరిగణ్యధామ్నే మహానుభావాయనమోనమస్తే ॥ ౮ ॥ రూపంతవైతత్పురుషర్షభేజ్యంశ్రేయోఽర్థిభిర్వైదికతాన్త్రికేణ। యోగేనధాతస్సహనస్త్రిలోకాన్పశ్యామ్యముష్మిన్నుహ ❁ విశ్వమూర్తౌ ॥ ౯ ॥ త్వయ్యగ్రఆసీ-

నాదిభిరస్త్రైః,రుపాసితాం సేవ్యమానాం-సతుద్రోదేవప్రవరోబ్రహ్మా-సర్వాఙ్గైరవనింభూమిం-గతైఃప్రాప్తైః-దేవైః స్సాష్టాఙ్గప్రణతైర్దేవైస్సహ-పరం-పురుషం-తుష్టావ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తావత్స్తోతుంప్రవృత్తఃకర్మాయత్తజన్మాదిరహితం-నిరస్తనిఖిలదోషంజ్ఞానానన్దాదికల్యాణగుణోదధింసర్వాన్తరాత్మానమపరిచ్ఛిన్నస్వరూపంమహాప్రభావంనమస్కరోతి ॥ అజాతేతి ॥ నజాతా,జన్మాదయఃకర్మాయత్తా-యస్య-తత్ర హేతుః-అగుణాయసత్త్వాదిప్రాకృతగుణవశ్యత్వప్రతిభటాయ-నిర్వాణసుఖార్ణవాయనిర్దుఃఖానన్దమహోదధయే,అణోర్జీవాదప్య-ణిమ్నేఅన్తరాత్మతయాతదన్తఃప్రవేశయోగ్యాయ-అపరిచ్ఛేద్యస్వరూపాయ-మహాప్రభావాయ, తుభ్యంనమోనమః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ అజాతజన్మస్థితిసంయమాయేత్యనేనప్రకృతస్యదర్శితరూపస్యాకర్మాయత్తత్వంసూచితం-తదేవరూపంవిశింషన్స్తౌతి॥రూపమితి । హేపురుషర్షభ-తవైతద్రూపం-శ్రేయోఽర్థిభిఃకర్తృభిః-వైదికతాన్త్రికేణవేదపఞ్చరాత్రోదితన్త్రాత్మ్యా, మవబోధితేన,యోగేనసాధనేన-ఇజ్యం-ఆరాధనీయం-తస్మిన్రూపేవిశ్వంసాక్షాత్కృత్యాహ, హేధాతః-అముష్మిన్నుహఅస్మిన్మహీరూపే-సహ త్రిలోకాన్ త్రిలోకైస్సహనోఽస్మాన్, పశ్యామి-అర్షత్వాత్సహయోగేఽపి తృతీయాయాఅభావః-త్రిలోకాఇతికర్మధారయః । దర్శనహేతుంవదన్రూపంవిశినష్టి, విశ్వమూర్తౌ-విశ్వాశ్రయమూర్తౌ,విశ్వమూర్తావితిపాఠాన్తరం-తదా, హేవిశ్వమూర్తే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ విశ్వమూర్తిత్వమేవప్రపఞ్చయతి,త్వయీతి॥ ఇదంవిశ్వ-మగ్రే,మధ్యే, అన్తేచ-త్వయ్యేవా

౯॥ల్లో ❁ పా ॥ విశ్వమూర్తే.

శ్రయభూతే అన్తరాత్మని - ఆసీత్ అవినాభూతమాసీత్ - అతఏవా - ద్యాద్యవస్థం విశ్వం - త్వమేవ - యద్యదవస్థం యదప్పృథక్సిద్ధం తత్తతోఽభిన్నమితిభావః - అనేనజగదుపాదానత్వముక్తం - ఉపాదానోపాదేయయోరభేదప్రసిద్ధం దృష్టాన్తమాహ - ఘటస్యోపాదేయస్య - మృ - దుపాదానభూతాయథానతస్మాద్భిన్నా తథేత్యర్థః, ఉపాదానత్వ ప్రయుక్తం వికారిత్వం వారయతి ॥ పరఃపరస్మాదితి ॥ పరస్మాత్ స్వరూపాన్యథాభావవదచేతనా-ద్యః - పరఃవిలక్షణోజీవస్తస్మాదపి-స్వభావాన్యథాభావవతః - పరఃవిలక్షణః-స్వభావతోఽపివికారరహితఇత్యర్థః-ఉపాదానత్వేఽపితస్యసద్వారకత్వాన్నిర్వికారత్వమితిభావః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ఏవంవిశ్వోపాదానత్వాత్త్వంవిశ్వమూర్తిరిత్యుక్తం- అథవిశ్వస్యాన్తరాత్మత్వాదపిత్వంవిశ్వమూర్తిరితివక్తుం విశ్వస్యస్రష్టృత్వంతదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవేశంచాహ ॥ త్వమితి - ఆత్మాశ్రయయాస్వాపృథక్సిద్ధయా-స్వయాస్వనియామ్యయా- మాయయా -ఇదంజగ - న్నిర్మాయసృష్ట్వా -తదనుప్రవిష్టః "తత్సృష్ట్వాతదేవానుప్రావిశ,, దితిశ్రుత్యర్థోఽత్రానుసన్ధేయః-అనుప్రవిష్టమప్యనుప్రవేష్టవ్యగతదోషాస్పృష్టం "సత్యంచానృతంచసత్యమభవ,,దితిశ్రుత్యర్థయాథాత్మ్యవిదఃపశ్యన్తీత్యాహ ॥ పశ్యన్తీతి-గుణవ్యపాయేఽపిగుణానాంవ్యపాయోఽన్యథాభావః-పరిణామఇతియావత్-గుణానాంపరిణామేఽపి-త్వాంతత్రానుప్రవిష్టంత్వాం - అగుణంచేతనాచేతనగతహేయగుణరహితం-విపశ్చితః "సత్యంచానృతంచసత్యమభవ,,దిత్యాదిశాస్త్రార్థయాథాత్మ్యవిదః-మనీషిణస్తత్ప్రతిపాద్యార్థయాథాత్మ్యోపాసనపరాః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః-మనసాయోగపరిశుద్ధేనమనసాసాధనేన - పశ్యన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తి" సత్యంచే,, త్యాదిశ్రుతేరయమర్థః-పరమాత్మనశ్చిదచిత్సంభూతరూపజగదాకారపరిణామేచపరమాత్మశరీరభూతచిదంశగతాస్సర్వఏవాపురుషార్థాః-తథా - అచిదంశగతాస్సర్వేవికారాః - పరమాత్మనికార్యత్వంతదవస్థయోస్తయోర్నియన్తృత్వేనాత్మ

త్వయిమధ్యఆసీత్త్వయ్యన్తఆసీదిదమాత్మతన్త్రే । త్వమాదిరన్తోజగతోఽస్యమధ్యంఘటస్యమృత్స్నేవపరఃపరస్మాత్ ॥ ౧౦ ॥ త్వంమాయయాఽఽత్మాశ్రయయాస్వయేదంనిర్మాయవిశ్వంతదనుప్రవిష్టః ❁ । పశ్యన్తియుక్తామనసామనీషిణోగుణవ్యపాయేప్యగుణంవిపశ్చితః ॥ ౧౧ ॥ యథాఽగ్నిమేధస్యమృతంచగోషుభువ్యన్నమమ్బూద్యమనేనవృత్తిమ్ । యోగైర్మనుష్యాఅధియన్తిహిత్వాంగుణేషుబుద్ధ్యాకవయోఽధియన్తి ॥ ౧౨ ॥ తంత్వావయంనాథసముజ్జిహానంసరోజనాభాతిచిరేప్సితార్థమ్ । దృష్ట్వాగతానిర్వృతిమద్యసర్వేగజాదవార్తాఇవగాఙ్గమమ్భః ॥ ౧౩ ॥ సత్వంవిధత్స్వాఖిలలోకపాలావయంయదర్థాస్తవపాదమూలమ్ । సమాగతాస్తేబహిరన్తరాత్మన్కింవాఽన్యద్విజ్ఞాప్యమశేషసాక్షిణః ❁ ॥ ౧౪ ॥ అహంగిరిత్రశ్చసురాదయోయేదక్షాదయో

త్వం-పరమాత్మాచతయోస్స్వశరీరభూతయోర్నియన్తృతయాఽఽత్మభూతస్తద్గతాపురుషార్థైర్వికారైశ్చనస్పృశ్యతే- అపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమయస్సర్వదైకరూపఏవజగత్పరివర్తనలీలయాఽవతిష్ఠతే - విచిత్రచిదచిద్రూపేణవిక్రియమాణమపి బ్రహ్మ, సత్యమేవాభవత్ నిరస్తనిఖిలదోషగన్ధంఅపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దమేకరూపమేవాభవదితి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁మనసాసాధనేనపశ్యన్తీత్యత్రదృష్టాన్తాన్వదన్నుక్తమేవార్థముపపాదయతి ॥ యథేతి ॥ కాష్ఠాదిషు, అగ్న్యాదీన్, యథా, యోగ్యైరుపాయైః-స్తత్ర-యథా - ఽగ్నిం, మేధసి కాష్ఠే-మథనేనోపాయేన-యథాచా-మృతంక్షీరం-గోషు, దోహనేన-యథా-భువ్యన్నం-కృష్యాద్యుపాయేన-యథావా-వృత్తింజీవనభూత-మమ్బు,జలంఉత్ఖననేనోపాయేన-పశ్యన్తి, ఉద్యమనేనేతిపాఠే,సఏవార్థః, తథా-కవయఃవిపశ్చితోమనుష్యాః-బుద్ధ్యాయోగవిశుద్ధయా, గుణేషుగుణపరిణామాత్మకేషుసచేతనేషుపదార్థేషుత్వాం, అవిక్రియమేకరూపం-అధియన్తి, ఇక్స్మరణఇతిధాతుః-విదన్తిసాక్షాత్కుర్వన్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁తద్దర్శనేనాత్మనోనితరాంసుఖితత్వం-వదన్ మత్ప్రయోజనంకుర్వితిప్రార్థయతే॥తమితిద్వాభ్యామ్ ॥ హేనాథ, హేసరోజనాభ - అతిచిరాత్-ఈప్సితమర్థంపురుషార్థస్వరూపం-ఉజ్జిహానంఆవిర్భవన్తం-తముక్తవిధం- త్వాందృష్ట్వాసర్వే, వయం- నిర్వృతిమానన్దం - గతాః ప్రాప్తాః-యథా-దవార్తాః దావాగ్నిపీడితా-గజాః, గాఙ్గ-మమ్భః జలం-ప్రాప్య-నిర్వృతింప్రాప్నువన్తి ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁తథా సత్వం,ఉక్తవిధ-స్త్వం - హేఅఖిలలోకపాల-యదర్థాఃయత్ప్రయోజనాఃయతా-మయమానాః-వయంతవ - పాదమూలం-సమాగతాశ్శరణంగతాః-తత్ప్రయోజనం - విధత్స్వకురు- యద్విధేయంతత్కథమేత్యత్రాహ - హేబహిరన్తరాత్మన్ బహిరన్తశ్చ-వ్యాపిన్-అశేషసాక్షిణఃసర్వంయుగపత్సాక్షాత్కుర్వత - స్తవసర్వజ్ఞస్య-విజ్ఞాప్యం-కింవాఽన్యదస్తి-నకిమప్యస్తీత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁యూయమేవకించిత్కురుతేత్యత్రాహ॥అహమితి॥అహంబ్రహ్మా,గిరిత్రోరుద్రః-యేచ-సురాదయో-ద

౧౨శ్లో ❁ పా ॥ అమ్బ్వాభక్షనేన.

షాదయశ్చ - ప్రజాపతయశ్చ. తే. సర్వే - వయం - అగ్నేః - కేతవోవిస్ఫులిఙ్గా ఇవ. తేత్వత్తః - పృథ - గ్భావితాస్సన్తః - ఆత్మనః - శంసుఖం - కింవావిద్మః - నకిఞ్చిద్యాత్మసుఖసాధనంనవిద్మ ఇత్యర్థః అత - స్త్వమేవ - హేఈశ - ద్విజానాం - దేవానాంచ - మన్త్రం సుఖకారిణీమాలోచనాం - విధత్స్వ. ఇదంకురు తేత్యుపాయముపదిశేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఏవం స్తుతో విజ్ఞాపితశ్చేత్యా హ॥ భగవానిత్యాహమునిః॥ ఏవమిత్థం - బ్రహ్మాదిభిరీడితః స్తుతో భగవాన్ - తేషాంవిరిఞ్చ్యాదీనాం - తద్ధృదయమభిప్రాయం యథావ - ద్విజ్ఞాయ - మేఘనిర్హ్రాదవద్గభీరయా - గిరా బద్ధాఞ్జలయో - యై - స్సంవృతానినియమితాని - కారకాణీ - న్ద్రియాణియై స్తాన్ - విరిఞ్చ్యాదీన్ - జగాద ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ సురేశ్వరో భగవాన్ - స్వయ - మేకఏవ - సురాణాం - కార్యేఈశ్వరః కర్తుం సమర్థోఽపి - సముద్రోన్మథనాదిభి - ర్విహర్తుకామః విహర్తుమిచ్ఛ - స్తా - నాహ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ ఉక్తిమేవాహ॥ హన్తేతి ॥ హన్తేతి దుర్లభస్వప్రసాదలాభప్రయుక్తమాశ్చర్యం ద్యోతయతి. హేబ్రహ్మన్ - హేశంభో - హేదేవాః - హేసురాః. అవాన్తరభేదాభిప్రాయేణసురాదేవాశ్చేతిసంబోధనద్వయం - అన్యేగన్ధర్వాదయశ్చ - సర్వే - యూయంవో, యుష్మాకంయథా - శ్రేయస్స్యా - త్తథా - మమ - భాషిత - మవహితచిత్తాస్సన్తః - శృణుత - అమరాఇతిపాఠా న్తరంతదా శ్రేయోదర్శయతి. యథా - అమరామృత్యురహితా - స్స్య - రితి ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తావద్దానవైర్దైతేయైశ్చ - సన్ధిర్విధీయతాం సఖ్యంక్రియతాం - కాలేనానుగృహీతైః కాలవశాదనుకూలతాంప్రాప్తైః - నతేసన్ధింయాస్యన్తీతిశఙ్కా - నకార్యేతిభావః - తైరసురై - ర్వోయుష్మాకంఆత్మన

ఽగ్నేరివకేతవస్తే। కింవావిదామేశపృథగ్విభావితా ❀ విధత్స్వశంనోద్విజదేవమన్త్రమ్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥
ఏవంపరిఞ్చ్యాదిభిరీడితస్తద్విజ్ఞాయ తేషాంహృదయంయథైవ ❀ । జగాదజీమూతగభీరయాగిరాబద్ధాఞ్జలీన్
సంవృతసర్వకారకాన్ ॥ ౧౬ ॥ ఏకఏవేశ్వరస్తస్మిన్సురకార్యేసురేశ్వరః । విహర్తుకామస్తానాహసముద్రో
న్మథనాదిభిః॥ ౧౭ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ హన్తబ్రహ్మన్నహోశంభో హేదేవామమభాషితమ్ । శృణుతావహి
తాస్సర్వేశ్రేయోవస్స్యాద్యథాసురాః॥ ౧౮ ॥ యాతదానవదైతేయైస్తావత్సన్ధిర్విధీయతామ్ । కాలేనానుగృ
హీతైస్తైర్యావద్వోభవఆత్మనః॥ ౧౯ ॥ అరయోఽపిహిసన్ధేయాస్సతికార్యార్థగౌరవే। అహిమూషకవత్పశ్చా
దర్థస్యపదవీంగతైః॥ ౨౦ ॥ అమృతోత్పాదనేయత్నః క్రియతామవిలమ్బితమ్ । యస్యపీతస్యవైజన్తుర్మృత్యుగ్ర
స్తోఽమరోభవేత్ ॥ ౨౧ ॥ క్షిప్త్వాక్షీరోదధౌసర్వావీరుత్తృణలతౌషధీః । మన్థానంమన్దరంకృత్వానేత్రంకృ
త్వాచవాసుకిమ్ ॥ ౨౨ ॥ సహాయేనమయాదేవానిర్మన్థధ్వమతన్ద్రితాః । క్లేశభాజోభవిష్యన్తిదైత్యాయూయం
ఫలగ్రహాః॥ ౨౩ ॥ యూయంతదనుమోదధ్వంయదిచ్ఛన్త్యసురాస్సురాః । నసంరమ్భేణసిధ్యన్తిసర్వేఽర్థాస్సా
న్త్వయాయథా ॥ ౨౪ ॥ నభేతవ్యంకాలకూటాద్విషాజ్జలధిసంభవాత్ । లోభఃకార్యోనవోజాతురోషఃకామ

స్స్వతఏవ - యావ - ద్భవోవృద్ధి - స్స్యా - త్తావ - త్సన్ధిర్విధీయతా - మితిపూర్వేణాన్వయః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ కార్యార్థినః మతో గర్వః, ఇతిన్యాయేనారయోపిసన్ధేయా ఏవేత్యాహ ॥ అరయోపీతి॥ కర్తవ్యప్రయోజనస్య, గౌరవేభూయస్త్వేసతి, తదర - మరయశ్శత్రవోఽపి - సన్ధేయాఏవహి - హేదేవాః. అర్థస్యప్రయోజనస్య - పదవీంసిద్ధిం - గతైః ప్రాప్తైః - పశ్చా - దహిమూషకవ - ద్వ్యధ్యఘాతుకభావేనవర్తితవ్యమితిశేషః - యద్వా - పేటికాయాంనిరుద్ధోఽహిర్యథాన్వగమద్వారవిధానార్థమూషకేణసంధింవిధత్తే పశ్చాత్తమేవభక్షయతి, తథార్థస్యపదవీం ప్రవృత్తైః ప్రథమంసన్ధేయాఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ తతస్తైస్సహాయత్కార్యంతదాహ ॥ అమృతోత్పాదనఇతి॥ స్పష్టోఽర్థః అమృతంవిశినష్టి ॥ యస్యామృతస్య - పీతస్యసతః - మృత్యుగ్రస్తోఽప్యమరో మృత్యురహితోభవేత్ - యస్యపీతస్యేతిసంబన్ధమాత్రేవాషష్ఠీయేనపీతేనామృతేనమృత్యుగ్రస్తోఽమరోభవేదిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ అమృతోత్పాదనయత్నంవివృణోతి - క్షిప్త్వేత్యాదినా॥ వీరుధః గుల్మాని - తృణాని - లతాశ్చ - ఓషధయశ్చ, ఇమాస్సర్వాః - క్షీరోదధౌ - క్షిప్త్వా - మన్దరంపర్వతం - మన్థానంమన్థనదణ్డం - కృత్వా వాసుకిం - నేత్రంరజ్జుం - కృత్వా ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ మయాసహాయేన హేదేవాః అతన్ద్రితాః - యూయం - నిర్మన్థధ్వం ననుతేఽప్యమృతపానేనామరాస్స్యు - స్తత్రాహ॥ క్లేశభాజః - దైత్యాస్తుకేవలంక్లేశభాజో - భవిష్యన్తియూయమేవ - ఫలగ్రహాః అమృతపాయినో - భవిష్యథేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ బలిభిస్సహకారిభిస్సాధ్యార్థాన్తదనుసరణంవినానసేత్స్యన్తీతిసామాదికముపదిశతి ॥ యూయమితిద్వాభ్యాం॥ హేసురాః - య - దసురా - ఇచ్ఛన్తి - దేవ - యూయ - మనుమోదధ్వంసాన్త్వయాసాధుమార్గేణసర్వేఽర్థాయథా - సిధ్యన్తి - న - తథా - సంరమ్భేణ క్రోధేన సిధ్యన్తి ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ జలధిసంభవాత్ - కాలకూటాఖ్యాత్ విషాత్ - నభేతవ్యం నోద్వేజితవ్యం - రుద్రోగ్రసిష్యతీతిభావః - తథా

వస్తుమథనాదుత్పన్నేషు-లోభః-కామః-జాతుకదాచిదపి - రోషశ్చ-నవైకార్యః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ ఇత్థీత్థం-దేవాన్సమాదిశ్య అజ్ఞాప్య-భగవాన్పురుషోత్తమో౽జిత - స్తేషాం బ్రహ్మాదీనాం-పశ్యతాంసతామితి శేషః- హేరాజన్-అన్తర్దధే౽న్తర్హితవాన్-యతః-స్వచ్ఛన్దగతిర్యథేచ్ఛవ్యాపారః-ఈశ్వరః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ అథభగవతో౽న్తర్ధానానన్తరం-తస్మై తిరోహితాయ భగవతే-నమస్కృత్య-పితామహో-బ్రహ్మా-భవోరుద్రశ్చ-స్వంస్వం - స్థానం జగ్మతుః- సురాఇన్ద్రాదయస్తు-బలింవైరోచనిముపేయుః ఉపజగ్ముః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ అరీన్ శత్రూనప్య-సంయత్తాన్ యుద్ధాయానుద్యతాన్-దేవాన్-దృష్ట్వా-శ్లోక్యః స్తుత్యః దైత్యరాట్ బలిః-జాతక్షోభాన్ సురాన్ హన్తుముద్యతాన్ - స్వనాయకాన్ అసురసేనాముఖ్యాన్-న్యషేధత్ న్యవారయత్-యతః-స, సన్ధివిగ్రహయోస్సన్ధివైరయోః-కాలముచితం వేత్తీతి తథా ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తే దేవా - అసురయూథపైర్గుప్త-మాసీనం పరమయా-శ్రియాసంపదా, జుష్టంయుక్తం, జితా, అశేషాః దేవాదయో యేనతం-వైరోచనింబలిం ఉపాగమన్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ తతఇన్ద్రో-మహామతిః శ్లక్ష్ణయా మృద్వ్యా వాచా, సాన్త్వయిత్వా సామోపాయేన ప్రసన్నం కృత్వా , పురుషోత్తమాద్యచ్ఛిక్షితం, తత్సర్వ, మమృతోత్పాదనప్రయత్నరూప, మకథయత్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తదిన్ద్రోక్తం, దైత్యస్యబలే, ర్యేచ , శమ్బరాదయో౽సురాధిపాః యేచత్రిపురవాసిన , స్తేషాంచారోచత ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ తతో-దేవాశ్చాసురాశ్చ, తేసర్వే, సంవిదంస

శ్చ వస్తుషు ॥ ౨౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి దేవాన్సమాదిశ్య భగవాన్పురుషోత్తమః । తేషామన్తర్దధే రాజన్ స్వచ్ఛన్దగతిరీశ్వరః ॥ ౨౬ ॥ అథ తస్మై భగవతే నమస్కృత్య పితామహః । భవశ్చ జగ్మతుస్స్వం స్వం ధామోపేయుర్బలిం సురాః ॥ ౨౭ ॥ దృష్ట్వా౽రీనప్యసంయత్తాన్ జాతక్షోభాన్ స్వనాయకాన్ । న్యషేధద్దైత్యరాట్ శ్లోక్యస్సన్ధివిగ్రహకాలవిత్ ॥ ౨౮ ॥ తే వైరోచనిమాసీనం గుప్తం చాసురయూథపైః । శ్రియా పరమయా జుష్టం జితాశేషముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ మహేన్ద్రశ్శ్లక్ష్ణయా వాచా సాన్త్వయిత్వా మహామతిః । అభ్యభాషత తత్సర్వం శిక్షితం పురుషోత్తమాత్ ॥ ౩౦ ॥ తదరోచత దైత్యస్య తత్రాన్యే యే౽సురాధిపాః । శమ్బరో౽రిష్టనేమిశ్చ యే చ త్రిపురవాసినః ॥ ౩౧ ॥ తతో దేవాసురాః కృత్వా సంవిదం కృతసౌహృదాః । ఉద్యమం పరమం చక్రురమృతార్థే పరస్పరమ్ ॥ ౩౨ ॥ తతస్తే మన్దరగిరిమోజసోత్పాట్య దుర్మదాః । నదన్త ఉదధిం నిన్యుశ్శక్తాః పరిఘబాహవః ॥ ౩౩ ॥ దూరభారోద్వహశ్రాన్తాశ్శక్రవైరోచనాదయః । అపారయన్తస్తం వోఢుం వివశా విజహుః పథి ॥ ౩౪ ॥ నిపతన్స గిరిస్తత్ర బహూనమరదానవాన్ । చూర్ణయామాస మహతా భారేణ కనకాచలః ॥ ౩౫ ॥ తాంస్తథా భగ్నమనసో భగ్నబాహూరుకన్ధరాన్ । విజ్ఞాయ భగవాంస్తత్ర బభూవ గరుడధ్వజః ॥ ౩౬ ॥ గిరిపాతవినిష్పిష్టాన్విలోక్యామరదానవాన్ । కటాక్షైర్జీవయామాస నిర్జరాన్నిర్వ్రణాన్యథా ॥ ౩౭ ॥ గిరిం చారోప్య గరుడే హస్తేనైకేన లీలయా । ఆరుహ్య ప్రయయావబ్ధిం సురాసురగణైర్వృతః ॥ ౩౮ ॥ అవరోప్య గిరిం స్కన్ధాత్సుపర్ణః పతతాం వరః । యయౌ జలాన్త ఉత్సృజ్య హరిణా౽నువిసర్జితః ॥ ౩౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే షష్ఠో౽ధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

మయం, సంకేతం, కృత్వా , పరస్పరం-కృతంసౌహృదం యైస్తే హేపరంతప, అమృతార్థం-పర , ముద్యమం యత్నం, చక్రుః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఉద్యమమేవాహ ॥ తత-స్తే దేవాసురాః-దుర్మదాః-పరిఘాఇవబాహవో యేషాం తే మన్దరంగిరిమోజసాబలేనోత్పాట్య, నదన్తః-శక్త్యా-ధారణశక్త్యా క్షీరోదధిం-నిన్యుః ప్రాపయితుం ప్రవృత్తా బభూవుః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ శక్రవైరోచనిప్రభృతయ, స్సర్వే, దూరం-భారోద్వహనేన, శ్రాన్తాః, అతఏవ , తం మన్దరగిరిం వోఢు, మపారయన్తో౽శక్నువన్తః , వివశాః, పథి గిరిం విజహుః తత్యజుః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ నిపతన్ సవగిరిస్తత్ర, బహూ, నసురా, నమరాంశ్చ, చూర్ణయామాస, యతః, స, గిరిః , మహతా భారేణ-కనకాచలః మేరుతుల్యః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తదా, తా, నసురదానవాన్ , భగ్నమనసః భగ్నోత్సాహాన్ , కాంశ్చి, ద్భగ్నాః బాహవః ఊరవః కన్ధరాశ్చ యేషాం తాన్ విజ్ఞాయ, భగవాన్ , గరుడధ్వజో గరుడారూఢ ఆవిర్బభూవ ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ గిరిపాతేన వినిష్పిష్టాన్ చూర్ణీకృతా, నసురాన్ , దానవాంశ్చ, విలోక్య, ఈక్షయా౽మృతదృష్ట్యా, నిర్జరాన్ దేవాన్, నిర్వ్రణాన్- యథావజ్జీవయామాస - అసురాంస్తు నాజీవయదితి భావః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తత ఏకైవ హస్తేన లీలయా, గిరి-ముద్ధృత్య - గరుడే-ఆరోప్య-స్వయ-మప్యారుహ్య-సురాసురగణైర్వృతః - పయోదధిం ప్రయయౌ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తతః-పతతాం పక్షిణాం - వరః శ్రేష్ఠః సుపర్ణో గరుడః-స్కన్ధాద్గిరి-మవరోప్య-జలాన్తే జలసమీపే-ఉత్సృజ్య నిధాయ-హరిణా౽నువిసర్జితః ప్రస్థాపితః-యయా వనాత్-సుపర్ణే తత్రస్థితే వాసుకేరాగమనాసంభవాత్తదాగమనాయ విసర్జితో యయావితి భావః ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవ

తి చన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షష్ఠోఽధ్యాయః. ***

తే దేవాసురాః-ఫలభాగేన-తవాప్యమృతభాగో భవిష్యతీత్యేవం- వాసుకి-మామన్త్ర్య సంప్రార్థ్య-నేత్రీభూతం-తం- గిరౌ-పరివీయ పరివేష్ట్య-ముదాయుక్తాః * ॥ ౧ ॥ * అమృతార్థే అబ్ధిం-మథితుమారబ్ధాః - హేతురూద్వహ-వాసుకేస్తీవ్రం ముఖం దైత్యాన్గ్రాహయితుమేవ-హరిః-పురస్తాన్ముఖం జగృహే-తతో - దేవా- అభవన్ ముఖం జగృహుః తత్ ముఖగ్రహణ రూపం, మహాపురుషస్య హరే- శ్చేష్టిత-మసురాధిపా నైచ్ఛన్ * ॥ ౨ ॥ * స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః వేదశాస్త్రాధ్యయనసంపన్నాః, జన్మభిః-కర్మభిశ్చ, ప్రసిద్ధా వయమమఙ్గళం హీనం, మహేరఙ్గం పుచ్ఛం, న గృహ్ణీమః * ॥ ౩ ॥ * ఇత్యభిప్రాయేణ తూష్ణీం స్థితాన్, దైత్యాన్విలోక్య, భగవాన్ పురుషోత్తమః, స్మయమానో, ముఖం విసృజ్య-అమరైస్సహితః పుచ్ఛం జగ్రాహ * ॥ ౩ ॥ * ఏవమిత్థం - కృతో, గ్రహణస్థానవిభాగో, యైస్తై - కశ్యపస్యనన్దనా దేవాసురాః పరమధిక, మాయత్తా ఉద్యతాః- పయోనిధి మమృతార్థం-మమన్థుః * ॥ ౫ ॥ * అర్ణవే పయోదధౌ-మథ్యమానే సతి - నాధారో, ఽద్రిర్మన్దరః- అపో, ఽవిశత్, అపామధో భాగం ప్రవిష్టోఽభూత్ - హే కురునన్దన-బలిభిర్దేవాసురైః, ధ్రియమాణోఽప్య, ద్రి-ర్గౌరవాత్ భారభూయస్త్వాదపోఽవిశ-దితి పూర్వేణాన్వయః * ॥ ౬ ॥ * తే దేవాసురాసు-అతిబలీయసా- దైవేన హేతునా-స్వపౌరుషే- వినష్టే సతి-నిర్విణ్ణమనసః-అత ఏవ-పరిమ్లానముఖశ్రియో-బభూవుః * ॥ ౭ ॥ * విఘ్నేశస్య విఘ్నాధిదైవతస్య విష్వక్సేనస్య-త

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తే నాగరాజమామన్త్ర్య ఫలభాగేన వాసుకిమ్। పరివీయ గిరౌ తస్మిన్నేత్రమబ్ధిం ముదాన్వితాః॥ ౧॥
ఆరేభిరే సురా యత్తా మథితుం తేఽమృతార్థినః। హరిః పురస్తాజ్జగృహే పూర్వం దేవాస్తతోఽభవన్ ॥ తన్నైచ్ఛన్ దైత్యపతయో మహాపురుషచేష్టితమ్॥ ౨ ॥ న గృహ్ణీమో వయం పుచ్ఛమహేరఙ్గమమఙ్గళమ్। స్వాధ్యాయశ్రుతసంపన్నాః ప్రఖ్యాతా జన్మకర్మభిః॥ ౩ ॥ ఇతి తూష్ణీం స్థితాన్ దైత్యాన్విలోక్య పురుషోత్తమః। స్మయమానో విసృజ్యాగ్రం పుచ్ఛం జగ్రాహ సామరః॥ ౪॥ కృతస్థానవిభాగాస్త ఏవం కశ్యపనన్దనాః। మమన్థుః పరమాయత్తా అమృతార్థే పయోనిధిమ్॥ ౫ ॥ మథ్యమానేఽర్ణవే సోఽద్రిరనాధారో హ్యపోఽవిశత్। ధ్రియమాణోఽపి బలిభిర్గౌరవాత్పాణ్డునన్దన॥ ౬ ॥ తే సునిర్విణ్ణమనసః పరిమ్లానముఖశ్రియః। ఆసన్ స్వపౌరుషే నష్టే దైవేనాతిబలీయసా॥ విలోక్య విఘ్నేశవిధిం తదేశ్వరో దురన్తవీర్యోఽవితథాభిసన్ధిః। కృత్వా వపుః కాచ్ఛపమద్భుతం మహత్ప్రవిశ్య తోయం గిరిముజ్జహార ॥ ౮ ॥ తముత్థితం వీక్ష్య కులాచలం పునస్సముద్యతా నిర్మథితుం సురాసురాః। దధార పృష్ఠేన స లక్షయోజనప్రస్తారిణా ద్వీప ఇవాపరో మహాన్ ॥ ౯ ॥ సురాసురేన్ద్రైర్భుజవేగవేపితం పరిభ్రమన్తం గిరిమఙ్గ పృష్ఠతః। బిభ్రత్తదావర్తనమాదికచ్ఛపో మేనేఽఙ్గకణ్డూయనమప్రమేయః॥ ౧౦ ॥ తథాఽసురానావిశదాసురేణ రూపేణ తేషాం బలవీర్యమీరయన్ । ఉద్దీపయన్దేవగణాంశ్చ విష్ణుర్దైవేన నాగేన్ద్రమబోధరూపః ॥ ఉపర్యగేన్ద్రం గిరిరాడివాన్య ఆక్రమ్య హస్తేన సహస్రబాహుః । తస్థౌ దివి బ్రహ్మభవేన్ద్రముఖ్యైరభిష్టువద్భిస్సుమనోఽభివృష్టః॥ ౧౨ ॥ ఉపర్యధశ్చాత్మని గోత్రనేత్రయోః పరేణ తే ప్రావిశతా సమేధితాః। మమన్థురబ్ధిం తరసా

త్పాష్టదస్య వా కస్యచిద్ద్వారదవక్త్రాదే ర్విధిం చరితం - తద్విఘ్నం-విలోక్యా-వితథసఙ్కల్పో - దురన్తవీర్య-అపారబలో-భగవానీశ్వరో ఽజితః-మహదద్భుతం చ-కాచ్ఛపం - వపు - ర్ధృత్వా - తోయం జలం - ప్రవిశ్య - గిరిం మన్దర - ముద్ధృతవాన్ * ॥ ౮ ॥ * తమూఢితం-కులాచలం-వీక్ష్య-సురాసురా-స్సర్వే పున-రున్మథితుం-సముద్యతా-బభూవుః-గిరిం బిభ్రతం కూర్మరూపిణం వర్ణయతి ॥ లక్షయోజనాని-ప్రస్తారో విస్తారో, అస్యాస్తీతి తథా- తేన-పృష్ఠేన-దధార-కథం భూతః-అపరో-ద్వీప ఏవ జమ్బ్వాదిద్వీప ఇవ-మహాన్విపులదేహః * ॥ ౯ ॥ * సురాసురశ్రేష్ఠైః కర్తృభిర్భుజానాం-వేగేన బలేన- వేపితం-కమ్పితం-భ్రమన్తం-గిరిం-అఙ్గ హే రాజన్-పృష్ఠే-బిభ్రదప్రమేయోఽపరిచ్ఛిన్నబలశక్త్యాదియుక్త ఆదికచ్ఛపరూప- స్తదావర్తనం గిరిభ్రమణం-అఙ్గకణ్డూయనం-మేనే * ॥ ౧౦ ॥ * ఏవం జలే-కచ్ఛపవపుషా గిరిం బిభ్రద్దేవ-విష్ణుః-పున-రసురా-నసురరూపేణావిశత్-కథం భూత - స్తేషామసురాణాం-బలం-వీర్యం చ - ఈరయన్ ఏధయమానః - తథా - దైవేన రూపేణ-దేవగణాన్-బలవీర్యాదిక-ముద్దీపయ-న్నావిశత్-నాగేన్ద్రం వాసుకి-మబోధరూపః నిద్రారూపః-ప్రావిశత్ * ॥ ౧౧ ॥ * అగేన్ద్రముపరి గిరేరుపరి-అపరో-గిరిరాడివ-సహస్రబాహు- రేకేన హస్తేన-గిరిమాక్రమ్య-పున-ర్దివ్య-భితః-స్తువద్భి - ర్బ్రహ్మాదిభిః-కర్తృభి-స్సుమనోభిః పుష్పై-రభివృష్ట- స్తస్థౌ * ॥ ౧౨ ॥ * గిరే-రుపర్య-ధస్తాద్గోత్రనేత్రయో-ర్గిరినేత్రయో-రాత్మని-దేవాసురేషు చ-ప్రావిశతా-పరేణ పరమాత్మనా-సమేధితాః సముపోద్బలితా-అత ఏవ-మదోత్కటా, దేవాసురా - స్తరసా బలేన-మహా

ద్రిణామన్దరేణ, క్షోభితం-నక్రాణాం-చక్రం-యస్మిన్-త-మబ్ధిం-మమన్థుః * ॥ ౧౩ ॥ * దృశశ్చ-ముఖాని చ-శ్వాసాశ్చ అహీ
న్ద్రస్య వాసుకేః-సహస్రమపరిమితాః - కరోరా-యే-దృగాదయ, స్తేభ్యో నిర్గతాభ్యా-మగ్నిధూమాభ్యాం - హతం-వర్చో,
యేషాం తే- అసురాః-పౌలోమాదయః - దావాగ్నిదగ్ధాః-సరళాః ద్రుమవిశేషా-స్త ఇవాభవన్ * ॥ ౧౩ ॥ * దేవాంస్తు మ
ఘవద్వశా ఇన్ద్రవశాః - ఘనా మేఘాః-సమభ్యవర్షన్-కథంభూతాన్-తస్య వాసుకే-ర్య - శ్శ్వాస- స్తస్య - శిఖయా-హతా-ప్ర
భా-యేషాం ధూమ్రాణి నిశ్వాసధూమాక్తాని - అమ్బరాణి వస్త్రాణి - స్రగ్వరాణి-కఞ్చుకాన్యా - ననాని చ-యేషాం-తాన్-
కించ-సముద్రస్యోర్మిభిః,తరఙ్గైః-ఉపగూఢాస్సంవృతా-వాయవః పవనాశ్చ-వవుః ప్రససృః * ॥ ౧౫ ॥ * యదా-దేవాసురై,
ర్మథ్యమానాదప్యబ్ధే-రమృతం-నజాయేత-తదా-భగవా-నజిత-స్స్వయమేవ-నిర్మమన్థ * ॥ ౧౬ ॥ * మథ్నన్నేవాజితం వర్ణ
యతి ॥ మేఘ ఇవ శ్యామః “ ఉపమానాని సామాన్యవచనైః ” రితి సమాసః-కనకపరిధిః కనకపరిధానః పీతామ్బరః కర్ణే- ద్యోత
మానవిద్యున్నిభాభరణః-వియత్యాకాశే - మూర్ధ్నా సకిరీటేనా- క్రామన్ - చలితాం స్రజం వనమాలాం బిభ్రదితి తాదృశః-ర
క్తనేత్రే యస్య సః-జగతా-మభయప్రదైః- ర్దోర్భి ర్భుజైః - ర్దన్దశూకం సర్పం- గృహీత్వా - మథ్నాగిరిణా, ఽబ్ధిం-మథ్నన్-అ
థోక్షజో ఽజితః-అపరో-గిరిరివా-శోభత * ॥ ౧౭ ॥ * ఏవం నిర్మథ్యమానా-దుదధేః-ప్రథమ-ముల్బణం దుస్సహం-హాలాహ
లాఖ్యం,విష-ముదభూత్ -కథంభూతాదుదధేః-సంభ్రాన్తా-మీనా- ఉద్గతా,మకరాదయశ్చ యస్మిన్-తస్మాత్ తిమ్యాదిభిర్మ

మదోత్కటా మహాద్రిణా క్షోభితనక్రచక్రమ్* ॥ ౧౩ ॥ అహీన్ద్రసాహస్రకఠోరదృఙ్ముఖశ్వాసాగ్నిధూమాహ
తవర్చసో ఽసురాః । పౌలోమకాలేయబలీల్వలాదయో దావాగ్నిదగ్ధాస్సరళా ఇవాభవన్ ॥ ౧౪ ॥ దేవాంశ్చ త
చ్ఛ్వాసశిఖాహతప్రభాన్ ధూమ్రామ్బరస్రగ్వరకఞ్చుకాననాన్ । సమభ్యవర్షన్ భగవద్వశా ఘనా వవుస్సము
ద్రోర్మ్యుపగూఢవాయవః ॥ ౧౫ ॥ మథ్యమానాత్తదా సిన్ధోర్దేవాసురవరూథపైః । యదా సుధా న జాయేత నిర్మ
మన్థాజితస్స్వయమ్ ॥ ౧౬ ॥ మేఘశ్యామః కనకపరిధిః కర్ణవిద్యోతవిద్యున్మూర్ధ్నాక్రామన్వి*యతి చలితస్స్రగ్ధ
రో రక్తనేత్రః ॥ జైత్రైర్దోర్భిర్జగదభయదైర్దన్దశూకం గృహీత్వా మథ్నన్మథ్నా ప్రతిగిరిరివాశోభతాథోద్ధృ
తాద్రిః ॥ ౧౭ ॥ నిర్మథ్యమానాదుదధేరభూద్విషం మహోల్బణం హాలహలాఖ్యమగ్రతః । సంభ్రాన్తమీనోన్మక
రాహికచ్ఛపాత్తిమిద్విపగ్రాహతిమిఙ్గిలాకులాత్ ॥ ౧౮ ॥ తదుగ్రవేగం దిశిదిశ్యుపర్యధో విసర్పదుత్సర్పదసహ్య
మప్రతి । భీతాః ప్రజా దుద్రువురఙ్గ సేశ్వరా అరక్ష్యమాణాశ్శరణం సదాశివమ్ ॥ ౧౯ ॥ విలోక్య తం దేవవరం త్రి
లోక్యా భవాయ దేవ్యాఽభిమతం మునీనామ్ । ఆసీనమద్రావపవర్గహేతోస్తపో జుషాణం *స్తుతిభిః ప్రణేముః ॥
ప్రజాపతయ ఊచుః ॥ దేవదేవ మహాదేవ భూతాత్మన్భూతభావన । త్రాహి* నశ్శరణాపన్నాం స్త్రైలోక్యద
హనాద్విషాత్ ॥ ౨౧ ॥ త్వమేకస్సర్వజగతామీశ్వరో బన్ధమోక్షయోః । తం త్వామర్చన్తి కుశలాః ప్రపన్నార్తి
హరం గురుమ్ ॥ ౨౨ ॥ గుణమయ్యా స్వశక్త్యాఽస్య సర్గస్థిత్యప్యయాన్విభో । ధత్సే యదా స్వదృగ్భూమన్బ్రహ్మ

త్స్యవిశేషై-రాకులాచ్చ * ॥ ౧౮ ॥ * విషం విశింషన్ తతో భీతానాం ప్రజానాం సదాశివప్రపత్తిమాహ ॥ తదితి ॥ తద్విష-మ
ప్రతి ప్రతిక్రియాశూన్య - మప్రతిమం వా-కుతః-ఉగ్రః వేగో యస్య- తదేవాహ-దిశిదిశి ప్రతిదిశం ఉపర్య-ధశ్చ-విసర్ప-దుత్సర్పదు
ద్గచ్ఛచ్చ-ఏవంవిధం-తద్విషం-దృష్ట్వేతి శేషః - అఙ్గ హే రాజన్-సేశ్వరాస్సపాలాః-ప్రజాః- త్రిలోకస్థాః-అరక్ష్యమాణా-స్స
దాశివం-శరణం-దుద్రువుః జగ్ముః * ॥ ౧౯ ॥ * త్రిలోక్యాః,భవాయ సమృద్ధ్యై-దేవ్యా భవాన్యా సహ - ద్రౌ కైలాసే-ఆసీన-
మపవర్గహేతోః-తపో-జుషాణం - మునీనా,మభిమతం- దేవవరం సదాశివం-విలోక్య-స్తుతిభిః - ప్రణేముః తుష్టువుః - ప్రణేము
శ్చ * ॥ ౨౦ ॥ * స్తుతిమేవాహ దేవదేవేత్యాదినా వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణ ఇత్యన్తేన ॥ తత్ర పరమకారణభూతభగవదసాధా
రణైర్ధర్మై రారోపితై ర్వా తైః స్తుతిః క్రియత ఇతి సర్వముపపన్నం -రుద్రవాచిశబ్దానాం శాస్త్రదృష్ట్యా రుద్రశరీరకపరమాత్మప
ర్యన్తత్వేన వా రుద్రస్య పరమాత్మావేశావతారరూపత్వాద్వా సర్వం ఘటతే- హే దేవానామపి దేవ-హే సర్వభూతాన్తరా
త్మన్, హే భూతభావన భూతస్రష్టః -శరణం గతా-నస్మాన్ - త్రైలోక్యం దహతీతి త్రైలోక్యదహనః - కర్తరి ల్యుః-తస్మాద్వి
షా-త్త్రాహి పాహి * ॥ ౨౧ ॥ * సర్వస్య-జగతో-బన్ధమోక్షయో-స్త్వమేక ఏవేశ్వరః-తమేవం-భూతం-ప్రపన్నదుఃఖహ
రం-త్వామేవ,కుశలాస్సుధియః- అర్చన్తి ఆరాధయన్తి-మోక్షేశ్వరత్వముపాయోపదేశద్వారకమిత్యభిప్రాయేణ విశినష్టి ॥ గు
రుమితి * ॥ ౨౨ ॥ * గుణమయ్యా త్రిగుణాత్మికయా,స్వశక్త్యా స్వాంశభూతయా మాయయా- అస్య జగతః- యదా సర్గాదీన్

ధత్సే కరోషి తదా, హే విభో - హే స్వదృక్ స్వప్రకాశ, హే భూమన్ - బ్రహ్మవిష్ణుశివాభిధాం - ధత్సే బిభర్షి ॥ ౨౩ ॥ గుహ్యమౌపనిషదం - పరమం సదసద్భావనం చిదచిద్రూపపదార్థభావనం పరం బ్రహ్మ - త్వమేవ "బ్రహ్మదృష్టిరుత్కర్షాది" ఇతి న్యాయేనైవం విపాద్య తాస్తువన్తి ॥ అత ఏవ బ్రహ్మత్వేన స్తుతమప్యాత్మానమబ్రహ్మభూతం జ్ఞాత్వా వక్ష్యతి రుద్రః "అహో బత భవాన్యేతత్ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ । ప్రుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీయతే హరిః ॥ ప్రీతే హరౌ భగవతి" ఇత్యాపన్నానామబ్రహ్మణమయి బ్రహ్మత్వేన స్తుతిం పశ్యతి భవాన్యై దర్శయిత్వా అవశ్యం భూతదయయా భగవాన్ సర్వాన్తరాత్మా పరబ్రహ్మభూతస్తుష్యతీతి వక్ష్యతి - తస్మాన్న రుద్రే పరత్వభ్రమః కార్యః - తస్మాద్రుద్రశరీరకపరమాత్మగతాస్సర్వే చైతత్ప్రకరణోదితా ధర్మా ఇత్యవగన్తవ్యం "భూయసాం స్యాత్సబలీయస్త్వ"మితి న్యాయేన భగవత్పరమ్యస్య ప్రాయశ ఉస్మిన్ పురాణే ప్రతిపాదనాత్ - నానాశక్తిభిరాభాతః చిదచిత్కాలాదిశక్తివిశిష్టతయాఽఽభాతః, ప్రపఞ్చః, స్త్వమేవ - జగదీశ్వరః తదన్తరాత్మా చ - త్వమేవ ॥ ౨౪ ॥ శబ్దయోనిః శాస్త్రప్రమాణకః - జగదాదిర్జగత్కారణభూతః - ఆత్మా "ఆత్మన ఆకాశస్సంభూత" ఇత్యుక్తస్త్వమేవ - ద్రవ్యం భూతపఞ్చకం - స్వభావో విశేషణం - ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్వభావః ప్రాణాదివిశేషణవానిత్యర్థః - కాలాదిశరీరకశ్చ త్వమేవ - త్వచ్ఛరీరకో యః పరమాత్మా స ఏవ కాలాదిశరీరక ఇతి తాత్పర్యం - సత్యమృతం "ఋతగ్ం సత్యం పరం బ్రహ్మే"త్యుక్తం - నిర్వికారం సర్వాన్తరాత్మభూతం - బ్రహ్మ - త్వమేవేత్యర్థః - ధర్మః ధర్మశరీరకస్తదారాధ్యో వా - త్వమేవ - త్రివృత్ త్రయాణాం వృత్ వర్తనం యస్మిన్ తత్ అకారోకారమకారాత్మకమక్షరం ప్రణవం వ్యాచక్షతే ఆమనన్తి - త్వద్విషయకమేవామనన్తీత్యర్థః ॥ ౨౫ ॥ విరాడ్రూపం స్తువన్తి ॥ అగ్నిరితి ॥ అఖిలదేవతాత్మా "అగ్నిస్సర్వా దేవతా" ఇతి సర్వదేవతామయత్వేన శ్రుతో, ఽగ్నిస్తే తవ - ముఖం - క్షితిం పృథ్వీం - హే లోకభవ - తవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజం - విదుః - కాలం తు - అఖిలదేవతాత్మనస్తవ - గతిం - విదుః - తథా - దిశస్తవ - కర్ణౌ - జలేశం వరుణం - తవ - రసనం - విదుః ॥ ౨౬ ॥ నభస్తవ - నాభిః - నభస్వాన్ - వాయుః తవ - శ్వాసః - సూర్యః - తవ - చక్షూంషి - జలం - తవ - రేతః తవ ఆత్మా పరే - అవరే చ - య - ఆత్మానో జీవాస్తేషాం - ఆశ్రయణమాశ్రయ ఆధారః - సోమశ్చన్ద్రస్తవ - మనః - హే భగవన్, ద్యౌస్తవ - శిరః ॥ ౨౭ ॥ సముద్రాస్తవ - కుక్షిః - గిరయః పర్వతాస్తవాస్థిసముదాయాః - సర్వా ఓషధయో వీరుధశ్చ, తవ - రోమాణి, ఛన్దాంసి గాయత్ర్యాదీని, సాక్షాత్తవ సప్తధాతవః - హే త్రయీమయాత్మన్ వేదప్రచురమూర్తే, సః ప్రసిద్ధో - వేదోదితో - ధర్మస్తవ హృదయమ్ ॥ ౨౮ ॥ హే ఈశ - పఞ్చోపనిషదః తత్పురుషాఘోరసద్యోజాతవామదేవేశానాత్మకాః పఞ్చానువాకాస్తవ - ముఖాని ముఖవ్యాపారాత్మకా ఇత్యర్థః, ముఖాని విశినష్టి ॥ యైర్ముఖైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గాః, అష్టోత్తరత్రింశన్మన్త్రాణాం వర్గాస్తేషామేవ మన్త్రాణాం పరిచ్ఛేదేనాష్టోత్తరత్రింశత్కలాత్మకా మన్త్రా ఇత్యర్థః హే దేవ, యత్స్వప్రకాశం శివాఖ్యం "పతిం విశ్వస్యాత్మేశ్వరగ్ం శాశ్వతగ్ం శివమచ్యుత"మితి ప్రసిద్ధం పరమాత్మతత్త్వం - తత్తే తవ - అవస్థితిరవస్థానం - పరమాత్మశరీరత్వేన తదపృథక్సిద్ధత్వేనావస్థితస్త్వమితి తాత్పర్యమ్ ॥ ౨౯ ॥ అధర్మోర్మిషు దమ్భలోభాదిషు - తవ ఛాయా అప్రకాశః - అధర్మోర్మయస్తవచ్ఛాయాభూతా ఇత్యర్థః ॥ యైస్సత్త్వాదిభిర్గుణైర్విసర్గః ప్రపఞ్చసృష్టిః - తాని సత్త్వరజస్తమాంసి - తవ, నేత్రత్రయం - హే దేవ ఛన్దోమయః గాయత్ర్యాదిచ్ఛన్దః ప్రచురః పురాతనః - ఋషిర్వేదః సాఙ్ఖ్యాత్మనస్సర్వజ్ఞస్యాత్మనః, శాస్త్రప్రణేతుస్తవ - ఈక్షా ఈక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ హే గిరిత్ర - హే అఖిలలోకపాల - తే - పరం జ్యోతిః స్వప్రకాశం స్వరూపం - విరిఞ్చ్యాదిభిర్గమ్యం - న భవతి - వైకుణ్ఠ ఉపేన్ద్రః - సురేన్ద్రః సమభివ్యాహారాత్ - తస్యాప్యగమ్యత్వమతిస్తుతిః - యద్వా - అస్య ప్రకరణస్య రుద్రశరీరకపరమాత్మస్తుతిపరత్వాత్పరమాత్మస్వరూప

విష్ణుశివాభిధామ్ ॥ ౨౩ ॥ త్వం బ్రహ్మ పరమం గుహ్యం సదసద్భావభావనమ్ । నానాశక్తిభిరాభాతస్త్వమాత్మా జగదీశ్వరః ॥ ౨౪ ॥ త్వం శబ్దయోనిర్జగదాదిరాత్మా ప్రాణేన్ద్రియద్రవ్యగుణస్స్వభావః । కాలః క్రతుస్సత్యమృతం చ ధర్మస్త్వయ్యక్షరం యత్త్రివృదామనన్తి ॥ ౨౫ ॥ అగ్నిర్ముఖం తేఽఖిలదేవతాత్మా క్షితిం విదుర్లోకభవాఙ్ఘ్రిపఙ్కజమ్ । కాలం గతిం తేఽఖిలదేవతాత్మనో దిశశ్చ కర్ణౌ రసనం జలేశమ్ ॥ ౨౬ ॥ నాభిర్నభస్తే శ్వసనం నభస్వాన్ సూర్యశ్చ చక్షూంషి జలం చ రేతః । పరావరాత్మాశ్రయణం తవాత్మా సోమో మనో ద్యౌర్భగవన్ శిరస్తే ॥ ౨౭ ॥ కుక్షిస్సముద్రా గిరయోఽస్థిసఙ్ఘా రోమాణి సర్వౌషధివీరుధస్తే । ఛన్దాంసి సాక్షాత్తవ సప్త ధాతవస్త్రయీమయాత్మన్ హృదయం సధర్మః ॥ ౨౮ ॥ ముఖాని పఞ్చోపనిషదస్తవేశ యైస్త్రింశదష్టోత్తరమన్త్రవర్గః । యత్తచ్ఛివాఖ్యం పరమాత్మతత్త్వం దేవ స్వయంజ్యోతిరవస్థితిస్తే ॥ ౨౯ ॥ ఛాయా త్వధర్మోర్మిషు యైర్విసర్గో నేత్రత్రయం సత్త్వరజస్తమాంసి । సాఙ్ఖ్యాత్మనశ్శాస్త్రకృతస్తవేక్షా ఛన్దోమయో వేదఋషిః పురాణః ॥ ౩౦ ॥ న తే గిరిత్రాఖిలలోకపాలవిరిఞ్చవైకుణ్ఠసురేన్ద్రగమ్యమ్ । జ్యోతిః పరం యత్ర రజస్తమశ్చ సత్త్వం న యద్బ్రహ్మ నిరస్త

స్యాపరిచ్ఛిన్నత్వేన తేనాపీయత్తయాఽవగన్తుమశక్యత్వాద్వైలక్షణ్యేనాప్యవగమ్యమిత్యుక్తం ॥ జ్యోతిరిత్యాశినష్టి ॥ యత్ర జ్యోతిషి-రజఆదయః - ప్రాకృతగుణాః - నసన్తి యద్బ్రహ్మ - యచ్చ-నిరస్తదేవమనుష్యాదిభేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామశ్చ-ధ్వరశ్చ-దక్షశ్చ-త్రిపురాదయశ్చ-యే-అనేకభూతద్రుహః, స్తాన్-క్షపయతః సంహరత - స్తేతవస్తుతయే-తత్కామాదిక్షపణాత్మకం కర్మ నభవతి-తత్కర్మత్వత్స్తుతయే నభవతి-అత్యల్పమేతదిత్యర్థః ॥ తదేవవక్తుం విశినష్టి ॥ యోభవాంస్తు-ఆత్మకృతం స్వసృష్టమిదం జగ-దన్త-కాలే-స్వనేత్రవహ్నేః-స్ఫులిఙ్గస్య-శిఖయా-భసితం భస్మసాజ్జాతం-నవేద నజానాతి ॥ ౩౨ ॥ ఏవంభూతం త్వాం యేనిన్దన్తి తే మూర్ఖా ఇత్యాహ ॥ యేత్వితి ॥ యేతు-త్వాం - ఉమయాభవాన్యాసహ-చరన్తం-నితరాం కామినం కత్థన్తే ప్రలపన్తి తథా-శ్మశానే-చరన్తం-ఉగ్రం క్రూరం-పరుషం హింస్రం చ-కత్థన్తే కథంభూతః, ఆత్మారామాశ్చ - యేగురవో విశ్వహితోపదేష్టారః-స్తైః-హృది-చిన్తితం - అఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం- యస్య తథాభూతమపి-తపసా - అభితప్తం - తేనూనం-తవ ఊతిమవిదన్నితి కాకుః-త్వదీహితం నైవవిదురిత్యర్థః-అత - స్తే-హాతలజ్జాః గతత్రపాః - యానికానిచిత్త్వన్నిన్దావచనాని- తేషాం నహి నిన్దాన్యాయేనేతరస్య స్తుతౌ తాత్పర్యమితి భావః ॥ ౩౩ ॥ ఏవం-భూతం త్వాం బ్రహ్మాదయో బోద్ధుమేవ నప్రభవః - కింపునస్తోతుం-వయం తు నసుతరాం ప్రభవ ఇత్యాహుః ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాదుక్తవిధత్వా-త్తవ-సదసతోశ్చిదచితోః కార్యావస్థయోః పరతః- కారణావస్థయోశ్చ-పరస్య విలక్షణస్య-భూమ్నో వ్యాపకస్య-తవ-స్వరూపావగమనే స్వరూపావబోధనే- బ్రహ్మాదయోఽప్యఞ్జసా-నప్రభవన్తి కిముత సంస్తవనే-నప్రభవన్తీతి- తత్రవయం కథం ప్రభవేమ - కుతః యత - స్తేషాం-సర్గసర్గవిషయా అయంతత్సృష్టసృష్టా వయమిత్యర్థః - అతో - యదేతత్త్వత్స్తవనం - మస్మచ్ఛక్తిమాత్రం-శక్త్యనుసారమాత్రేణ కృతమిత్యర్థః

భేదమ్ ॥ ౩౧ ॥ కామాధ్వరత్రిపురకాలగరాద్యనేకభూతద్రుహః క్షపయతస్స్తుతయే నతత్తే । యస్త్వన్తకాల ఇదమాత్మకృతం స్వనేత్రవహ్నిస్ఫులిఙ్గశిఖయా భసితం నవేద ॥ ౩౨ ॥ యేత్వాత్మరామగురుభిర్హృది చిన్తితాఙ్ఘ్రిద్వన్ద్వం చరన్తముమయా తపసాఽభితప్తమ్ । కత్థన్త ఉగ్రపరుషం నిరతం శ్మశానే తేనూనమూతిమవిదంస్తవ హాతలజ్జాః ॥ ౩౩ ॥ తత్తస్య తే సదసతోః పరతః పరస్య నాఞ్జస్స్వరూపగమనే ప్రభవన్తి భూమ్నః । బ్రహ్మాదయః కిముత సంస్తవనే వయం తు తత్సర్గసర్గవిషయా అపి శక్తిమాత్రమ్ ॥ ౩౪ ॥ ఏతత్పరం ప్రపశ్యామో నాపరం తే మహేశ్వర । మృడనాయ హి లోకస్య వ్యక్తిస్తేఽవ్యక్తకర్మణః ॥ ౩౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తద్వీక్ష్య వ్యసనం తాసాం కృపయా భృశపీడితః । సర్వభూతసుహృద్దేవ ఇదమాహ ప్రియాం సతీమ్ ॥ ౩౬ ॥ అహో బత భవాన్యేతత్ప్రజానాం పశ్య వైశసమ్ । క్షీరోదమథనోద్భూతాత్కాలకూటాదుపస్థితమ్ ॥ ౩౭ ॥ ఆసాం ప్రాణపరీప్సూనాం విధేయమభయం హినః । ఏతావాన్హి ప్రభోరర్థో యద్దీనపరిరక్షణమ్ ॥ ౩౮ ॥ ప్రాణైః స్వైః ప్రాణినః పాన్తి సాధవః క్షణభఙ్గురైః । బద్ధవైరేషు భూతేషు మోహితేష్వాత్మమాయయా ॥ పుంసః కృపయతో భద్రే సర్వాత్మా ప్రీ

తః ॥ ౩౪ ॥ నన్వేతే సర్వేథర్మాస్త్వదుక్తాః పరమాత్మసాధారణాః-అహంతు పుణ్యోపచితాధికారవిశేషభాక్కశ్చిజ్జీవ-ఇత్యత్రాహుః ॥ ఏతదితి ॥ హే పరమేశ్వర-తే త్వత్తః - పరముత్కృష్ట-మపరమధమం చ-తత్త్వం న పశ్యామః నజానీమః-కిం, తు-లోకస్య మృడనాయ సుఖాపాదనాయ-తవా - వ్యక్తకర్మణో, వ్యక్తిరిత్యేతత్తు జానీమ ఇత్యర్థః - త్వం పరమాత్మా భవతు-మావా-సర్వస్యాపి చిదచిదాత్మకస్య జగతస్తదాత్మకత్వాత్తదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేన తం వినాస్వనిష్ఠస్వరూపస్వభావయోరభావాత్తద్దృష్ట్యా తద్ధర్మైరేవ సర్వం వస్తు స్తోతవ్యమిత్యేవం తుష్టువిమేతి భావః ॥ ౩౫ ॥ ఏవం భృశమధిక - మీడితః స్వస్మిన్నవిద్యమానైరపి పరమాత్మసాధారణైర్గుణైరీడితః స్తుతో - దేవో రుద్రస్తాసాం ప్రజానాం-తత్ కాలకూటాదుపస్థితం-వ్యసనం దుఃఖం వీక్ష్య-సర్వభూతసుహృత్-ప్రియాం-సతీం భవానీం-ఇదం వక్ష్యమాణ-మాహ ॥ ౩౬ ॥ విషపానే ప్రవృత్తం మామియం ప్రియా వారయేదితి శఙ్కయా తామనుజ్ఞాపయన్నాహ ॥ అహో బతేతి ॥ సార్ధైశ్చతుర్భిః హే భవాని అహో బత మహత్కష్టమేతత్ప్రజానాం వైశసం దుఃఖం-పశ్య-వైశసం విశినష్టి ॥ క్షీరాబ్ధేర్మథనా - దుద్భూతం - కాలకూటాఖ్యం విషం-తస్మాత్సముపస్థితం సంప్రాప్తమ్ ॥ ౩౭ ॥ ప్రాణపరీప్సూనాం జిజీవిషూణామాసాం ప్రజానాం మే మయా- అభయం-విధేయం-హి యస్మాత్-ప్రభోస్సమర్థస్యార్థః కర్తవ్య ప్రయోజన-మేతావానేవ-కియాన్-య, ద్దీనానాం-పరిపాలన-మిత్యేతావానేవ ॥ ౩౮ ॥ తథాహి-సాధవః-క్షణభఙ్గురైః- హేతుగర్భమిదం స్వైస్స్వకీయైః- ప్రాణైః-ప్రాణినః, పాన్తి రక్షన్తి-కింప్రాణి రక్షణమేత్యత ఆహ-ఆత్మమాయయా భగవన్మాయయా, మోహితేష్వ, తఏవ పరస్పరం బద్ధవైరేషు భూతేషు-కృపయతః కృపాం కుర్వతః-పుంసః- హే భద్రే, సర్వాన్తరాత్మా-భగవాన్ ప్రియతే ॥ ౩౯ ॥ కిం తత్ప్రీత్యాఽత ఆహ ॥ ప్రీత ఇతి సార్ధస్య శ్లోకార్ధేన హరౌ ప్రీతే సతి సచరాచరో లోకో ఽహమపి - ప్రీయే నితరామానన్దయుక్తో భవామి-తస్మాద్దిదం, గరళ

విష,ఘృణైభో త్యేమ త్తః-ప్రజానాం,స్వస్తిర, స్తు-అయమనవ్య యస్వస్తిశబ్దస్సుఖార్థకః-అతఎవప్రయోగాత్ చైవీస్వస్తిర స్తుమెఇత్యాఽద్రిశ్రుతప్రయోగాచ్చ ॥ ౪౦ ॥ ఎవమిత్థంభవానీమామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య - విశ్వసుఖకరో-భగవాన్రుద్రః-త-ద్విషం జగ్ధుమ త్తు-మారేభే-తత్ప్రభావజ్ఞా, భవానీ,అన్వమోదత,అనుమోదితవతీ ॥ ౪౧ ॥ తత స్తదనుమోదనానన్తరం,సర్వతో,వ్యాపి-హాలాహలాఖ్యంవిషం - కరతలీకృత్యకరతలమాత్రపరిమితంకృత్వా,భూతసుఖకరో,మహాదేవః-కృపయా-అభక్షయత్ ॥ ౪౨ ॥ జలకల్మషరూపంవిషం - స్వవీర్యం స్వబలం,తస్యాపిరుద్రస్యాపి-దర్శయామాస - యస్మాత్తంరుద్రం-గళేనీలం-చకార-తచ్చనైల్యం,సాధోఃరుద్రస్య-విశేషేణభూషణమేవా - భూత్ , జడకల్మషఇతిపాఠాన్తరంతదాదుస్సహంవిషంకథంజరయామాసేత్యతాహ,జడకల్మషఃజడానామితరేషామేవకల్మషో బాధకమిత్యర్థః ॥ ౪౩ ॥ కృపాళునామియంపరిపాటిరిత్యాహ-తప్యన్తఇతి-సాధవఃసాధుకుర్వన్తిపరకార్యమితిసాధవః - స్వార్థనిరపేక్షపరకార్యప్రసాధనస్వభావాజనాః,ప్రాయశో-లోకతాపేన - స్వయమపి- తప్యన్తే,నతద్వ్యర్థ-మపత్వ-ఖిలాన్తరాత్మనః-పరమపురుషస్యారాధనంతోషహేతుః ॥ ౪౪ ॥ మీఢుషః అభిశితాశీర్వర్షకస్య - శంభోర్దేవస్య-త-ద్విషపానరూపంకర్మ-శ్రుత్వా-ప్రజాః దాక్షాయణీభవానీచ-బ్రహ్మా-వైకుణ్ఠోభగవాంశ్చశశంసిరే ప్రశంసితవన్తః ॥ ౪౫ ॥ శంభో-ర్విషం- పిబతస్సతో -యత్కించిత్ప్రస్కన్నంగళితం-విషంతద్వృశ్చికాదయః-ప్రాణైర్జగృహుః - విషౌషధ్యః కాకతుణ్డకరవీరాదయః-దన్దశూకా

యతేహరిః ॥ ౩౯ ॥ ప్రీతేహరౌ భగవతి ప్రీయేఽహం సచరాచరమ్ । తస్మాదిదం గరం భుఞ్జే ప్రజానాం స్వస్తిరస్తు మే ॥ ౪౦ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవమామన్త్ర్య భగవాన్భవానీం విశ్వభావనః । తద్విషం జగ్ధుమారేభే ప్రభావజ్ఞాఽన్వమోదత ॥ ౪౧ ॥ తతః కరతలీకృత్య వ్యాపి హాలాహలం విషమ్ । అభక్షయన్మహాదేవః కృపయా భూతభావనః ॥ ౪౨ ॥ తస్యాపి దర్శయామాస స్వవీర్యం జలకల్మషః । యచ్చకార గళే నీలం తచ్చ సాధోర్విభూషణమ్ ॥ ౪౩ ॥ తప్యన్తే లోకతాపేన ప్రాయశః సాధవో జనాః । పరమారాధనం తద్ధి పురుషస్యాఖిలాత్మనః ॥ ౪౪ ॥ నిశమ్య కర్మ తచ్ఛంభోర్దేవదేవస్య మీఢుషః । ప్రజా దాక్షాయణీ బ్రహ్మా వైకుణ్ఠశ్చ శశంసిరే ॥ ౪౫ ॥ ప్రస్కన్నం పిబతః పాణేర్యత్కించిజ్జగృహుస్స్మ తత్ । వృశ్చికాహివిషౌషధ్యో దన్దశూకాశ్చ యేఽపరే ॥ ౪౬ ॥ ********************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, సప్తమోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పీతే గరే వృషాఙ్కేన ప్రీతాస్తేఽమరదానవాః । మమన్థుస్తరసా సిన్ధుం హవిర్ధానీ తతోఽభవత్ ॥ ౧ ॥
తామగ్నిహోత్రీమృషయో జగృహుర్బ్రహ్మవాదినః । యజ్ఞస్య దేవయానస్య మేధ్యాయ హవిషే నృప ॥ ౨ ॥ తత ఉచ్చైశ్శ్రవా నామ హయోఽభూచ్చన్ద్రపాణ్డురః । తస్మిన్బలిః స్పృహాం చక్రే నేన్ద్ర ఈశ్వరశిక్షయా ॥ ౩ ॥ తత ఐరావతో నామ వారణేన్ద్రో వినిర్గతః । దన్తైశ్చతుర్భిశ్శ్వేతాద్రేర్హరన్భగవతో మహిమ్ ॥ ౪ ॥ తతోఽగజాః కరి

దంశనస్వభావా అన్యేజన్తవః- సర్వాణాముక్తత్వాత్ ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః ********************

ఇత్థంవృషాఙ్కేనరుద్రేణ-గరేవిషే -పీతేభక్షితేసతి- తేసర్వే-అమరాదానవాశ్చ - ఇన్ద్రాదయోవైరోచనాదయశ్చప్రీతాఃహృష్టాస్సన్తః - తరసాబలేన-సిన్ధుం-మమన్థుః-తత- స్తస్మిన్సిన్ధావేవంమథ్యమానేసతి-తతోవిషాదనన్తరం,హవిర్ధానీసురభిః,కామధేనురభవత్ ॥ ౧ ॥ తాంహవిర్ధానీమగ్నిహోత్రీందధిపయోఘృతాదిహవిః ప్రదానేనాగ్నిహోత్రాదివైదికకర్మనిష్పాదినీం,బ్రహ్మవాదినః-ఋషయో-జగృహుఃస్వీకృతవన్తః,కిమర్థం- హేనృప,దేవయానస్య దేవాయాన్త్యస్మిన్కర్మణీతి దేవయానం,తస్య,యజ్ఞస్య,సంబన్ధినే-మేధ్యాయ , హవిషేపయఆదిహవిరర్థమ్ ॥ ౨ ॥ తతోహవిర్ధాన్యుద్భవానన్తరం-చన్ద్రవత్పాణ్డురశ్శుభ్రో-హయఉచ్చైశ్శ్రవాఇతిప్రసిద్ధ-ఉద్బభూవ,తస్మిన్ఉచ్చైశ్శ్రవసిహయే,ఈశ్వరశిక్షయా,ఇన్ద్రఃస్పృహాం,నచక్రే,లోభఃకార్యోనవైజాతురోషఃకామశ్చవస్తుష్వి,,తిపూర్వంకృతయాభగవతశ్శిక్షయో,చ్చైశ్శ్రవస్యుత్పన్నామపిస్పృహామభివ్యక్తాంనచక్రే,కింతుమనస్యేవాధాదితిభావః ॥ ౩ ॥ తతఉచ్చైశ్శ్రవసఉదయాన్తర , మైరావతాఖ్యో,వారణేన్ద్రోగజశ్రేష్ఠః-వినిర్గతః,కథంభూతః-భగవతోరుద్రస్య, శ్వేతాద్రిఃకైలాస,స్తస్య,మహింమాహాత్మ్యంశోభాం,దన్తై-శ్చతుర్భిశ్శిఖరతుల్యై-ర్హరన్,చన్ద్రవత్పాణ్డురఇత్యనుషఙ్గః ॥ ౪ ॥ తతోఽష్టౌదిగజా- అభవన్, తతో, హేనృప-అభ్రమ్వాద్యయోఽష్టౌ , కరిణ్యోఽభవన్,తతోమహోదధేః-కౌస్తుభాఖ్యం - రత్నం - మభూత్,సచపద్మరాగమణి

౪౩ । శ్లో ॥ పా ॥ జడకల్మషః-

స్తస్మిన్ మహామణౌ - భగవాన్ హరిర్వక్షస్థలాలంకరణే నిమిత్తే స్పృహాంచక్రే * ॥ ౫ ॥ * తతః - పారిజాతో - వృక్షః స్సురలోకస్య విభూషణరూపో ఽభవత్ - కథంభూతః, యః - శశ్వత్సదా, అర్థినః - అర్థైః పూరయన్, అర్థాన్ పూరయన్ - భువి - భవాన్యథా పూరయత్యర్థినామర్థాంస్తథా * ॥ ౬ ॥ * తతశ్చ, అప్సరస ఉద్బభూవుః - కథంభూతాః - నిష్కగ్రీవాః - స్వర్ణాభరణవిశేష కణ్ఠాః - శోభనాని వాసాంసి యాసాం తాః - స్వర్గిణాం స్వర్గతానాం, సున్దరగతిభిః - లీలావలోకనైశ్చ - రమణ్యః, ప్రియాః - స్వర్గిణాం రతికర్త్ర్యః * ॥ ౭ ॥ * తతః - సాక్షాచ్ఛ్రీః లక్ష్మీః - ఆవిరభూత్. కథంభూతా, భగవత్పరా భగవదనన్యార్హా, కాన్త్యా, దిశో - రఞ్జయన్తీ ప్రకాశయన్తీ, యథా, సౌదామనీ, విద్యుత్, తద్వత్ - సుదామా పర్వత, స్తస్మిన్నేకస్యాం దిశి జాతా సౌదామనీ, స్ఫటికాదిమయగిరిశృఙ్గేష్వధికం స్ఫురన్తీ విద్యుదివ - కాన్త్యా - దిశో, రఞ్జయన్తీత్యర్థః * ॥ ౮ ॥ * తస్యాం రూపాదిమహిమ్నా, ఆక్షిప్తం, చేతో, యేషాం తే సర్వే, ససురాసురదానవాః, స్పృహాంచక్రుః * ॥ ౯ ॥ * భగవద్వక్షస్స్థితయా శ్రియా విలోకితానాం దేవాదీనాం యథాపూర్వం సర్వసంపత్ప్రాప్తిం - అసురాణాం తద్విపర్యయంచ వక్తుం తస్యా అభిషేకాదిమహోత్సవపూర్వకం బ్రహ్మాదిపరిహారేణ భగవత్ప్రాప్తిప్రకారమాహ ॥ తస్యా ఆసనమిత్యాదినా, అథాసీద్వారుణీత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ తస్యాః రమాయాః - ఉపవేశనార్థం, మద్భుతం మహచ్చ, సింహాసనం - ఇన్ద్ర ఆనీయ, సమర్పితవాన్ - గఙ్గాయమునాదయస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా - మూర్తిమత్యస్సత్యః, హేమకుమ్భైశ్శుద్ధం - జలమానిన్యిరే * ॥ ౧౦ ॥ * భూమిరపి, మూర్తిమతీ సతీ, అభిషేచనికా అభిషేకోచితా, ఓషధీస్సకలా, ఆహరత్ అనన్యా, గావస్తు, పఞ్చపవిత్రాణి పఞ్చగవ్యా

న్యోఽష్టౌ కౌస్తుభశ్చాభవన్నృప । పద్మరాగస్పృహాంచక్రే వక్షోఽలంకరణే హరిః ॥ ౫ ॥ తతోఽభవత్పారిజాతస్సురలోకవిభూషణః । పూరయత్యర్థినో యోఽర్థైశ్శశ్వద్భువి యథా భవాన్ ॥ ౬ ॥ తతశ్చాప్సరసో జాతా నిష్కగ్రీవాస్సువాససః । రమణ్యస్స్వర్గిణాం వల్గుగతిలీలావలోకనైః ॥ ౭ ॥ తతశ్చావిరభూత్సాక్షాచ్ఛ్రీ రమా భగవత్పరా । రఞ్జయన్తీ దిశః కాన్త్యా విద్యుత్సౌదామనీ యథా ॥ ౮ ॥ తస్యాంచక్రుస్స్పృహాం సర్వే ససురాసురదానవాః । రూపౌదార్యవయోవర్ణమహిమాక్షిప్తచేతసః ॥ ౯ ॥ తస్యా ఆసనమానిన్యే మహేన్ద్రో మహదద్భుతమ్ । మూర్తిమత్యస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠా హేమకుమ్భైర్జలం శుచి ॥ ౧౦ ॥ ఆభిషేచనికా భూమిరాహరత్సకలౌషధీః । గావః పఞ్చపవిత్రాణి వసన్తో మధుమాధవౌ ॥ ౧౧ ॥ ఋషయః కల్పయాంచక్రురభిషేకం యథావిధి । జగుర్భద్రాణి గన్ధర్వా నట్యశ్చ ననృతుర్జగుః ॥ ౧౨ ॥ మేఘా మృదఙ్గపణవమురజానకగోముఖాన్ । వ్యనాదయన్ శఙ్ఖవేణువీణాస్తుములనిస్వనాన్ ॥ ౧౩ ॥ తతోఽభిషిషిచుర్దేవీం శ్రియం పద్మకరాం సతీమ్ । దిగ్గజాః పూర్ణకలశైస్సూక్తవాక్యైర్ద్విజేరితైః ॥ ౧౪ ॥ సముద్రః పీతకౌశేయవాససీ సముపాహరత్ । వరుణస్స్రజం వైజయన్తీం మధునా మత్తషట్పదామ్ ॥ ౧౫ ॥ భూషణాని విచిత్రాణి విశ్వకర్మా ప్రజాపతిః । హారం సరస్వతీ పద్మమజో నాగాశ్చ కుణ్డలే ॥ ౧౬ ॥ తతః కృతస్వస్త్యయనోత్పలస్రజం నదద్ద్విరేఫాం పరిగృహ్య పాణినా । చచాల వక్త్రం సుకపోలకుణ్డలం సవ్రీడహాసం దధతీ సుశోభనమ్ ॥ ౧౭ ॥ స్తనద్వయం చారుకృశోదరీ సమం నిరన్తరం కుఙ్కుమచన్దనోక్షితమ్ । ఇతస్తతో నూపు

న్యాజ్యప్రముఖః - వసన్తఋతు - ర్మూర్తిమాన్ - మధుమాధవౌ చైత్రవైశాఖభవ ఫలపుష్పాణి - ఆహరదిత్యనుషఙ్గః - పాత్రాన్తరే ద్వన్ద్వైక్యేఽపి సవార్థః - మధుపానే భవం మధ్వితివా * ॥ ౧౧ ॥ * తత - ఋషయః - అభిషేకం విధిం అభిషేకోచితవిధిం, యథావత్, కల్పయాంచక్రుః - గన్ధర్వా - భద్రాణి మఙ్గళాని - జగుః, నాట్యః నటానాం స్త్రియః, ననృతుర్జగుశ్చ * ॥ ౧౨ ॥ * మేఘా, మూర్తిమన్తో - మృదఙ్గాదీన్వాద్యవిశేషాన్, శఙ్ఖవేణువీణాశ్చ, వ్యనాదయన్ - తుములో నిస్వనో యేషాం తాన్ - మృదఙ్గాదీన్ * ॥ ౧౩ ॥ * తతః - పద్మకరాం - సతీం - శ్రియం, దిగ్గజాః - పూర్ణకలశైః, సర్వౌషధీయుక్తైస్సరిచ్ఛ్రేష్ఠానీతై - ర్ద్విజేరితైస్సూక్తవాక్యై - రాభిషేచనికమన్త్రైస్సహాభిషిషిచుః అభిషిక్తవన్తః * ॥ ౧౪ ॥ * తత - స్సముద్ర - పీతకౌశేయవాససీ, సమర్పితవాన్, తతో, వరుణః, మధునా మధుపానేన, మత్తాష్షట్పదా భృఙ్గా, యస్యాం, తాం - వైజయన్తీం వనమాలాం - సముపాహరదిత్యనుషఙ్గః * ॥ ౧౫ ॥ * విశ్వకర్మా, ప్రజాపతిః, భూషణాని, సరస్వతీ, హారం అజో బ్రహ్మా - పద్మం - సముపాహరత్ నాగాస్తు, కుణ్డలే, సముపాహరత్ * ॥ ౧౬ ॥ * తతః - కృతం స్వస్త్యయనం కృతమఙ్గళా శ్రియా, శ్రీః - నదన్తో - ద్విరేఫా భ్రమరా యస్యాం తా, ముత్పలస్రజం, పాణినా, పరిగృహ్య, నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్య స్వాభిమతస్య పుంసః - కణ్ఠే నిధాతుం పరిగృహ్యేతి భావః - చచాల, కథంభూతా సతీ, శోభనయోః, కపోలయోః - కుణ్డలే ప్రతిఫలన్తీ, యస్మిన్, సవ్రీడః, హాసో యస్మిన్, తత్, సుశోభనమితి సున్దరం, వక్త్రం, దధతీ * ॥ ౧౭ ॥ * తథా, చన్దనకుఙ్కుమాభ్యాం, ముక్షితం సిక్తం లిప్తం సమం - నిరన్తరంచ - యత్ - స్తనద్వయం, తచ్చ - చారుసున్దరం - కృశంచోదరంచ - దధతీ, తత - స్సా, శ్రీః - నూపురాణాం వల్గుభిర్మధురైః శి

శిఖైర్వ్యసర్పత్, ఇతస్తతశ్చలన్తీ హేమలతేవ బభౌ ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తత ఆత్మనస్స్వస్యాః పదమాశ్రయం, ధ్రువం నిత్యమవ్యభిచారిణో నిత్యాస్సన్తః కల్యాణా గుణా యస్మిన్ తన్నిరవద్యం నిరస్తహేయగుణం, ఏవంభూతం పదం గన్ధర్వాదిమధ్యే విలోకయన్తీ విచారయన్తీ నాన్వవిన్దత నాపశ్యత్ - క్వచిత్కస్యచిద్దోషస్యదర్శనేనాన్వవిన్దతేతిభావః ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తదేవాహ నూనమిత్యాదిత్రిభిః॥ యస్యరుద్రదూర్వాసఃప్రభృతేః తపస్త్వస్తి తస్య మన్యునిర్జయస్తు నాస్తి నూనమితినిశ్చయే, యస్యతుగురుశుక్రాదేర్జ్ఞానమస్తి న తస్యజ్ఞానం సఙ్గవర్జితం - కిన్తుఫలసఙ్గాదియుక్తమేవ కశ్చిద్బ్రహ్మాదిర్మహాంస్తథాఽపి న తస్య కామనిర్జయోఽస్తి దుహితురేవపత్నీత్వేనగృహీతత్వాదితిభావః - యః పరతోవ్యపాశ్రయః పరాపేక్షైశ్వర్యాశ్రయ ఇన్ద్రాదిః స కిమీశ్వరః అనీశ్వర ఏవేతిభావః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ క్వచిద్యమాదౌ ధర్మోఽస్తి తథాపి న భూతసౌహృదమస్తి - త్యాగః క్వచిచ్ఛిబిప్రభృతిష్వస్తి యస్త్యాగశ్శిబ్యాదిగతస్సనముక్తికారణం నముక్తిహేతుః పుంసః కార్తవీర్యాదేర్వీర్యమస్తి తథాఽపి తద్గజవేగేన కాలవేగేన నిష్కృతం పరిహృతం తు న భవతి - ద్వితీయః భగవతోఽన్యః కశ్చిదపి సనకాదిరపి సత్త్వాదిప్రాకృతగుణసఙ్గవర్జితో న భవతి "నతదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః" ఇత్యుక్తరీత్యా గుణత్రయనిర్ముక్తస్య భగవదన్యస్య కస్యాపి జన్తోరభావాదితిభావః ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ క్వచిన్మార్కణ్డేయాదౌ చిరాయురస్తి న తు శీలం మఙ్గళం చాస్తి - ఇన్ద్రియధర్మశీలత్వాదితిభావః॥ క్వచిత్తదప్యస్తి చేదాయుషః స్థైర్యం న వేద్యం న నిశ్చేయం - కుత్రచిద్రుద్రాదౌ ఉభయం చిరాయుష్యం శీలం చాస్తి తథాఽపి నరుద్రాదిరమఙ్గళః అమఙ్గళ ఏవ - భగవన్తం లక్ష్మీకృత్యాహ, యశ్చ-

రవల్గుశిఞ్జైర్వ్యసర్పతీ హేమలతేవ సా బభౌ ॥ ౧౮ ॥ విలోకయన్తీ నిరవద్యమాత్మనః పదం ధ్రువం చావ్యభిచారి సద్గుణమ్ । గన్ధర్వయక్షామరసిద్ధచారణత్రైవిష్టపేయాదిషు నాన్వవిన్దత ॥ ౧౯ ॥ నూనం తపో యస్య న మన్యునిర్జయో జ్ఞానం క్వచిత్తచ్చ న సఙ్గవర్జితమ్ । కశ్చిన్మహాంస్తస్య న కామనిర్జయస్స ఈశ్వరః కిం పరతో వ్యపాశ్రయః ॥ ౨౦ ॥ ధర్మః క్వచిత్తత్ర న భూతసౌహృదం త్యాగః క్వచిత్తత్ర న ముక్తికారణమ్ । వీర్యం న పుంసోఽస్త్యజవేగనిష్కృతం న హి ద్వితీయో గుణసఙ్గవర్జితః ॥ ౨౧ ॥ క్వచిచ్చిరాయుర్న హి శీలమఙ్గళం క్వచిత్తదప్యస్తి న వేద్యమాయుషః । యత్రోభయం కుత్ర చ సోఽప్యమఙ్గళస్సుమఙ్గళో యశ్చ న కాఙ్క్షతే హి మామ్ ॥ ౨౨ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం విమృశ్యావ్యభిచారిసద్గుణైర్వరం ✽ నిజైరాశ్రయతోఽగుణాశ్రయమ్ । వవ్రే వరం సర్వగుణైరపేక్షితం రమా ముకున్దం నిరపేక్షమీప్సితమ్ ॥ ౨౩ ॥ తస్యాంస దేశ ఉశతీం నవకఞ్జమాలాం మాద్యన్మధువ్రతవరూథగిరోపఘుష్టామ్ । తస్థౌ నిధాయ నికటే తదురస్స్వధామ సవ్రీడహాసవికసన్నయనేన యాతా ॥ ౨౪ ॥ తస్యాశ్శ్రియస్త్రిజగతో జనకో జనన్యా వక్షో నివాసమకరోత్పరమం విభూతేః । శ్రీస్స్వాః ప్రజాస్సకరుణేన నిరీక్షణేన యత్ర స్థితైధయత సాధిపతీంస్త్రిలోకాన్ ॥ ౨౫ ॥ శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాం వాదిత్రాణాం చ నిస్స్వనః । దేవానుగానాం సస్త్రీణాం నృ

కాఙ్క్షతే ఏవం సద్గుణాశ్రయనిరవద్యనిరతిశయమఙ్గళమూర్తిర్భగవాన్ స తు మాం న హి కాఙ్క్షతే స్వత ఏవ పూర్ణత్వాదితిభావః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఏవమిత్థం విమృశ్య రమా లక్ష్మీర్నిరపేక్షమపి ముకున్దమేవ వరం పతిం వవ్రే తత్ర హేతుం వదన్ ముకున్దం విశినష్టి । అవ్యభిచారిభిరనితరసాధారణైర్మఙ్గళగుణైర్నిజైస్స్వకీయైర్నిరుపాధికైరాశ్రయతః ఆశ్రయణాద్వరం సర్వోత్కృష్టం అగుణాశ్రయం సత్త్వాదిప్రాకృతగుణానాశ్రయం చ - నిజైరాశ్రయతాగుణాశ్రయమితి పాఠాన్తరం - తదా నిజైరవ్యభిచారిసద్గుణైరాశ్రయతయా ప్రాకృతగుణానాశ్రయం వరముత్కృష్టమిత్యర్థః - సర్వగుణైరాశ్రయణసౌకర్యావహైరాశ్రయణీయత్వేన అపేక్షితం - అత ఏవ ఈప్సితం ఆప్తుమిచ్ఛావిషయం ముకున్దం వరం వవ్రే ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఉక్తవరణప్రకారమేవాహ॥ తస్యేతి॥ తస్య ముకున్దస్యాంసదేశే స్కన్ధదేశే కమనీయాం నవకఞ్జమాలాం నిధాయ తదనుగ్రహం ప్రతీక్షమాణా తూష్ణీం తస్య నికటే తస్థౌ కథంభూతాం మాలాం మాద్యతాం మధుపానమత్తానాం మధువ్రతానాం భ్రమరాణాం వరూథస్య సముదాయస్య గిరోపఘుష్టాం ధ్వనితాం కథంభూతా శ్రీః సవ్రీడహాసేన వికసద్యన్నయనం తేన తస్య భగవత ఉరో వక్షస్స్వధామ స్వాశ్రయం యాతా, తద్వక్షస్స్వాశ్రయత్వేన ప్రతీక్షమాణాసతీత్యర్థః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ త్రిజగతో జనన్యాస్తస్యా అఖిలవిభూత్యాశ్రయభూతాయాః శ్రియః త్రిజగజ్జనకో భగవాన్ స్వం వక్ష ఏవ పరం నివాసస్థానమకరోత్ యత్ర వక్షసి స్థితా శ్రీః సకరుణేన నిరీక్షణేన స్వాః ప్రజాః సాధిపతీంస్త్రిలోకాంశ్చ ఐధయత అవర్ధయత్ ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తదా శఙ్ఖాదీనాం వాద్యానాం సస్త్రీణాం దేవానుగానాం గన్ధర్వాదీనాం నృత్యతాం గాయతాం చ పృథక్ పృథఙ్మహాన్

ధ్వనిరభూత్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తదా-బ్రహ్మాదయ-స్సర్వే -విశ్వస్యస్రష్టారః - పుష్పాణి-వర్షన్తః-విభుంభగవన్తంతల్లిఙ్గైర్భగవద్గుణప్రతిపాదకై-రవితథైస్సత్యై - ర్యథావస్థితార్థప్రతిపాదకై - ర్నత్వారోపితగుణప్రతిపాదకైరిత్యర్థః-మన్త్రైః-రీడిరేతుష్టువుః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ దేవా-స్సప్రజాపతయః-ప్రజాశ్చ-శ్రియా-విలోకితా-శ్శీలాదిగుణసమ్పన్నాః-పరాంనిర్వృతిమానన్దం-లేభిరే ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ దైత్యా-దానవాశ్చయదాలక్ష్మ్యా - పేక్షితా- స్తదైవ-హేరాజన్,నిస్సత్త్వానిర్బలా-అతఏవనిరుద్యోగా-స్త్యక్తలజ్జా-లోలుపాఃవిమోహశీలా,బభూవుః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ అథశ్రియఉద్గమనానన్తరం-వారుణీదేవీ-వారుణైవత్యం యత్తన్మయీ-సురాధిదేవతా-కన్యా - కమలేఇవలోచనేయస్యాస్సా -ఆసీదుద్బభూవ-తాంచ-హరేః-రనుజ్ఞయా-తేఅసురాజగృహుః ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ అథా - మృతార్థిభిఃకాశ్యపైర్దైవాసురైర్మథ్యమానాదుదధేః- హేరాజన్-పరమాద్భుతః-పురుష-ఉదతిష్ఠత్ ఉద్బభూవ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ తంవిశినష్టి॥దీర్ఘౌ పీవరౌచ-దోర్దణ్డౌ-యస్య,కంబువచ్ఛఙ్ఖవ-త్త్రిరేఖా,వృత్తాచ,గ్రీవా,యస్య,అరుణేఈక్షణే - యస్య,శ్యామలఃమేఘఇవశ్యామః - తరుణోయువా , స్రగ్వీవనమాలీ - సర్వై,రాభరణై , రలఙ్కృతః ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ పీతేవాససీయస్య,మహద్విపుల-మురోవక్షో-యస్య,సుమృష్టైనిర్ణిక్తైర్మణిమయే-కుణ్డలే-యస్య,నీలః-కుఞ్చితఃకుటిలః-కేశానా-మన్తోఽగ్రభాగో , య్యస్య,సుభగస్సుకుమార , స్సర్వావయవసున్దరోవా-సిహ్మస్యేవ-విక్రమఃపాదవిన్యా

త్యతాంగాయతామభూత్॥ ౨౬ ॥బ్రహ్మారుద్రాగ్నిరోముఖ్యాస్సర్వేవిశ్వసృజోవిభుమ్। ఈడిరే ఽవితథైర్మన్త్రైస్తల్లిఙ్గైఃపుష్పవర్షిణః॥ ౨౭ ॥శ్రియావిలోకితా దేవాస్సప్రజాపతయఃప్రజాః।శీలాదిగుణసంపన్నా లేభిరేనిర్వృతింపరామ్॥ ౨౮ ॥నిస్సత్త్వాలోలుపారాజన్నిరుద్యోగాహతత్రపాః। యదాచోపేక్షితాలక్ష్మ్యాబభూవుర్దైత్యదానవాః॥ ౨౯ ॥అథాసీద్వారుణీదేవీకన్యాకమలలోచనా।అసురాజగృహుస్తాంవైహరేరనుమతేనతే॥ అథోదధేర్మథ్యమానాత్కాశ్యపైరమృతార్థిభిః। ఉదతిష్ఠన్మహారాజపురుషఃపరమాద్భుతః॥ ౩౧ ॥దీర్ఘపీవరదోర్దణ్డఃకమ్బుగ్రీవోఽరుణేక్షణః।శ్యామలస్తరుణస్స్రగ్వీసర్వాభరణభూషితః॥ ౩౨ ॥పీతవాసామహోరస్కస్సుమృష్టమణికుణ్డలః।స్నిగ్ధకుఞ్చితకేశాన్తస్సుభగస్సింహవిక్రమః॥ ౩౩ ॥అమృతాపూర్ణకలశంబిభ్రద్వలయభూషితః। సవై భగవతస్సాక్షాద్విష్ణోరంశాంశసంభవః ॥ ధన్వన్తరిరితిఖ్యాతఆయుర్వేదదృగిజ్యభాక్॥ ౩౪ ॥తమాలోక్యాసురాస్సర్వేకలశంచామృతాభృతమ్।లిప్సన్తస్సర్వవస్తూనికలశంతరసాఽహరన్॥ ౩౫ ॥నీయమానేఽసురైస్తస్మిన్కలశేఽమృతభాజనే। విషణ్ణమనసోదేవాహరింశరణమభ్యయుః ॥ ౩౬ ॥ ఇతితద్దైన్యమాలోక్యభగవాన్భృత్యకామకృత్ । మాఖిద్యతా*మృతార్థంవస్సాధయిష్యేస్వమాయయా ॥ ఇత్యుక్త్వాసాన్త్వయన్దేవాంస్తత్రైవాన్తర్దధేహరిః॥ ౩౭ ॥మిథఃకలిరభూత్తేషాంతదర్థేతర్షచేతసామ్।అహంపూర్వమహంపూర్వంనత్వంనత్వమితిప్రభో ॥ ౩౮ ॥ దేవాస్స్వంభాగమర్హన్తియేతుల్యాయాసహేతవః । సత్రయాగఇవహ్యాస్మిన్నేషధర్మస్సనాతనః॥ ౩౯ ॥ ఇతిస్వాన్ప్రత్యషేధన్వైదైతేయాజాతమత్సరాః । దుర్బలాఃప్రబలాన్రాజ

సో-యస్య ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ అమృతపూర్ణకలశం , బిభ్రాణః,వలయై,రలఙ్కృతః,కోసావిత్యత్రాహ॥సవాఇతి॥సహిసాక్షాద్భగవతో,హరే,రంశాంశేన , సంభవః , యస్యసతథా , ధన్వన్తరిరితిప్రసిద్ధః , ఆయుర్వేదస్య,ద్రష్టా,ఇజ్యభాక్ యాగభోక్తా ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ తమమృతకలశంబిభ్రతం,ధన్వన్తరి,మాలోక్య,అసురా , స్సర్వే-సర్వవస్తూనిమథనాదుత్పన్నాని,లిప్సన్తోఽమృతేనా,భృతంసంపూర్ణం,కలశం,తరసాబలేనా,శువా,అహరన్ ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ అమృతభాజనేతస్మిన్కలశే,దైత్యైర్నీయమానేహ్రియమాణేసతి,దేవాః,విషణ్ణమనసఃఖిన్నచిత్తాః,హరిం-శరణమాజగ్ముః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ ఇత్థంతేషాందేవానాం,దైన్య,మాలోక్య,భృత్యానాంకామమిష్టంకరోతీతితథా,భగవాన్మిథో , దైత్యానాంపరస్పరంకలహోత్పాదనేనయోగమాయయామోహిన్యా,వోయుష్మాకమర్థం,సాధయిష్యామిఅతో,మాఖిద్యతేత్యాహ,ఇతీత్థముక్త్వా , దేవాన్,సాన్త్వయన్,హరిస్తత్రైవాన్తర్దధే ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ మిథఃకలహమేవాహ॥మిథఇతి॥తదర్థేఅమృతనిమిత్తే,తర్షఃకామ-స్తద్యుక్తాని-చేతాంసి-యేషాం-తేషాందైత్యానాంమి-థః-కలిఃకలహః-బభూవకలహప్రకారమాహ ॥అహమితి॥ హేప్రభోరాజన్-అహంపూర్వమహమేవ-పూర్వం,పాస్యామి-నత్వ-మిత్యేవం-కలి-రభూదిత్యర్థః ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ తత్రదుర్బలానాందైత్యానామాక్రోశప్రకారమాహ॥దేవాఇతి॥దేవాఅపి-స్వ - మమృతభాగ-మర్హన్తి- కుతః-యతో-యేఽపి-దేవా-స్తుల్యాయాసహేతవఃతుల్యేనాయాసేన-హేతవస్సాధకాః-యథాసత్రయాగే-యఏవయజమానాస్తఏవఋత్విజఇతియజమానాభిన్నఋత్విక్కర్తృకే-బహుయజమానకేఇవ-సర్వేషాంసమం-ఫలం-తద్వ-దస్మిన్నేవ-సనాతనో-ధర్మః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ ఇతీత్థం - హేరాజన్-స్వాన్-గృహీతకలశాన్-ప్రబ

లాన్-దైత్యాన్ దుర్బలాన్-దైతేయాః-జాతమత్సరాస్సన్తః-ముహుర్ముహుః-ప్రత్యషేధన్ న్యవారయన్ * ॥ ౪౦ ॥ * ఏతస్మిన్ సమయే-సర్వోపాయవిత్-భగవాన్-ఈశ్వరో విష్ణుః - పరమాద్భుతం కేనాప్యదృష్టపూర్వం- అనిర్దేశ్యం దేవాదిస్త్రీసజాతీయత్వేన నిర్దేష్టుమశక్యం- యోషిద్రూపం-దధార * ॥ ౪౧ ॥ * తద్రూపం వర్ణయతి పఞ్చభిః ॥ ప్రేక్షణీయ-ముత్పలమివ-శ్యామం-సర్వేష్వవయవేషు - సున్దరం-సమానయోః-కర్ణయోః-ఆభరణే-యస్మిన్-సుకపోలం చ తత్ - దున్నతనాసికం చ-ఆననం-యస్మిన్ * ॥ ౪౨ ॥ * నవయౌవనేన-నిర్వృత్తయోః ప్రవృత్తయోః- వర్తులయోశ్చ- స్తనయోః-భారేణ-కృశ-ముదరం-యస్మిన్-ముఖస్య-ఆమోదేన-అనురక్తానాం-అళీనాం-ఝఙ్కారేణ ఉద్విగ్నే చఞ్చలే-లోచనే యస్మిన్ * ॥ ౪౩ ॥ * ఉత్ఫుల్లాని-మల్లికాకుసుమాని-యస్యాం-తాం-మాలాం- స్వకేశభారేణ కేశపాశేన - బిభ్రాణం-శోభనా గ్రీవా యస్మిన్ - తత్-కణ్ఠే ఆభరణాని-యస్మిన్-తచ్చ-శోభనయోః-భుజయోః-అఙ్గదాభ్యాం-భూషితమ్ * ॥ ౪౪ ॥ * విరజోమ్బరేణ-సంవీతో-నితమ్బ ఏవ-ద్వీపః-విశాలత్వాత్-తచ్ఛోభా-యస్యాః- తయా కాన్త్యా- ప్రకర్షేణ-విలస-ద్వల్గు సున్దరం యథా భవత్యేవం-చలతోః-చరణయోః-నూపురే యస్మిన్ * ॥ ౪౫ ॥ * సవ్రీడస్మితేన సహ-విక్షిప్తాః కమ్పితాః-యాః-భ్రువః-తాసాం-విలాసేన సహ-యాన్యవలోకనాని-తైః-దైత్యయూథపానాం-చేతస్సు-ముహుర్ముహుః - కామ-ముద్దీపయత్ * ॥ ౪౬ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టమోఽధ్యాయః. ************

న్స్పృహితకలశాన్ముహుః॥ ౪౦ ॥ ఏతస్మిన్నన్తరే విష్ణుస్సర్వోపాయవిదీశ్వరః । యోషిద్రూపమనిర్దేశ్యం దధార పరమాద్భుతమ్॥ ౪౧ ॥ ప్రేక్షణీయోత్పలశ్యామం సర్వావయవసున్దరమ్ । సమానకర్ణాభరణం సుకపోలోన్నసాననమ్॥ ౪౨ ॥ నవయౌవననిర్వృత్తస్తనభారకృశోదరమ్। ముఖామోదానురక్తాళిఝఙ్కారోద్విగ్నలోచనమ్॥ బిభ్రత్స్వకేశభారేణ మాలాముత్ఫుల్లమల్లికామ్ । సుగ్రీవకణ్ఠాభరణం సుభుజాఙ్గదభూషితమ్॥ ౪౪ ॥ విరజోఽమ్బరసంవీతనితమ్బద్వీపశోభయా । కాఞ్చ్యా ప్రవిలసద్వల్గుచలచ్చరణనూపురమ్ ॥ ౪౫ ॥ సవ్రీడస్మితవిక్షిప్తభ్రూవిలాసావలోకనైః । దైత్యయూథపచేతస్సు కామముద్దీపయన్ముహుః ॥ ౪౬ ॥ ************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః. ************

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అన్యోన్యం తస్సుధాపాత్రం హరన్తస్త్యక్తసౌహృదాః । క్షిపన్తో దస్యుధర్మాణ ఆయాన్తీం దదృశుస్స్త్రియమ్॥ ౧ ॥ అహో రూపమహో ధామ అహో అస్యా నవం వయః। ఇతి తే తామభిద్రుత్య పప్రచ్ఛుర్జాతహృచ్ఛయాః॥ ౨ ॥ కా త్వం కఞ్జపలాశాక్షి కుతో వా కిం చికీర్షసి । కస్యాసి వద వామోరు మథ్నన్తీవ మనాంసి నః ॥ ౩ ॥ న వయం త్వాఽమరైర్దైత్యైస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః । నాస్పృష్టపూర్వాం జానీమో లోకేశైశ్చ కుతో నృభిః ॥ ౪ ॥ నూనం త్వం విధినా సుభ్రూః * ప్రేషితాఽసి శరీరిణామ్ । సర్వేన్ద్రియమనఃప్రీతిం విధాతుం సఘృణేన కిమ్॥ ౫ ॥ సా త్వం నస్స్పర్ధమానానామేకవస్తుని మానిని । జ్ఞాతీనాం బద్ధవైరాణాం శం విధత్స్వ సుమధ్యమే॥ ౬ ॥ వయం కాశ్యపదాయాదా భ్రాతరః కృతపౌరుషాః । విభజస్వ యథాన్యాయం నైవ భేదో యథా భవేత్॥ ౭ ॥ ఇ

ఏవంవిధం రూపం-బిభ్రతీ-మాయన్తీం-తాం స్త్రియ-మన్యోన్యం-త్యక్తసౌహృదాః-అత ఏవ-క్షిపన్తస్సుధాపాత్రం చౌర్యధర్మేణ హరన్తో-దైత్యా- దదృశుః * ॥ ౧ ॥ * దృష్ట్వా చ-అహో, రూపం సౌన్దర్యం- అహో-ధామ ద్యుతిః-అహో-అస్యా యోషితో-నవం-వయః-ఇతి-వదన్తః-తే దైత్యాః- తాం యోషిత-మభిద్రుత్య అభిముఖమాగత్య - జాతహృచ్ఛయాః సఞ్జాతకామాః పప్రచ్ఛుః * ॥ ౨ ॥ * ప్రశ్నప్రకారమేవాహ॥ కా త్వమిత్యాదినా ॥ హే కఞ్జపలాశాక్షి-కా త్వం కింజాతీయా-కుతః-ఆగతా-త్వం కిం చికీర్షసి - కర్తుమిచ్ఛసి-కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి-వద- హే వామోరు-నోఽస్మాకం-మనాంసి-మథ్నన్తీవ క్షోభయన్తీవ-వర్తసే * ॥ ౩ ॥ * కస్యాసీత్యయుక్తము క్తమస్మాభిః-యతః- త్వాం-న కేనచిత్స్పృష్టపూర్వేత్యూచుః॥ నేతి॥ త్వామమరాదిభిరస్పృష్టపూర్వాం-న జానీమ ఇతి-న, కిన్తు, జానీమ ఏవ - అమరాదిభిరేవ-స్పృష్టపూర్వా-కుతో - నృభిః-స్పృష్టపూర్వా-భవేః * ॥ ౪ ॥ * అస్తామిదం-త్వద్దర్శనం త్వీశ్వరేణైవ కారితమిత్యాహుః॥ నూనమితి॥ హే సుభ్రు-శరీరిణామస్మాకం-సర్వేన్ద్రియాణాం-మనసశ్చ - ప్రీతిం-విధాతుం-సకృపేణ-విధినా-ఈశ్వరేణ-త్వం- ప్రేషితా కిం నూనం-న యదృచ్ఛయాఽఽగతాసి కిన్తు నూనం-దైవేనైవ-ప్రేషితేత్యర్థః * ॥ ౫ ॥ * హే మానిని - అతః ఏకస్మిన్వస్తున్యమృతనిమిత్తే-స్పర్ధమానానాం పరస్పరమభిభవతాం-బద్ధవైరాణాం-జ్ఞాతీనా-మస్మాకం- హే సుమధ్యమే-సంవిధత్స్వ సన్ధిం కురు-సమ్యగ్విభజస్వేతి వా * ॥ ౬ ॥ * కాశ్యపస్య దాయాదాః, పుత్రాః-భ్రాతరశ్చ- అధునా-కృతం-పౌరుషం కలహనిమిత్తం-యైస్తే - వయ-మతో-యథాన్యాయ-మమృతం-విభజస్వ- భేదః కలహో-యథా-న భవేత్తథా-విభజస్వ * ॥ ౭ ॥ * దైత్యై-రిత్థ - ముపామన్త్రితశ్ఛోదితో-మా

యా యోషిద్వపురాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తస్త్రీవపుర్హరిః-ప్రహస్య-సున్దరైరపాఙ్గైః నిరీక్షన్ నిరీక్షమాణః-ఇదం వక్ష్యమాణమబ్రవీత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తదేవాహ ౹ కథమితి ॥ హే కాశ్యపదాయాదాః-పుంశ్చల్యాం-మయి-కథం-సంగతాః అనుసృతాః-హ యస్మాత్-పణ్డితః-కదాచిదపి-కామినీషు పుంశ్చలీషు-విశ్వాసం-నయాతి న ప్రాప్నోతి-న కరుత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ హే సురద్విషః-సాలావృకాణాం-స్వైరిణీనాం స్త్రీణాంచ-సఖ్యాని - అనిత్యాన్యాహుః-అనిత్యత్వే హేతుం వదన్ సాలావృకాన్ స్త్రీశ్చ విశినష్టి ॥ నవం నవం-విచిన్వతాం-అన్వేషతామ్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఇత్థీత్థం-తస్యాః మోహిన్యాః-క్ష్వేళితైః పరిహాసవాక్యైః విశ్వస్తం మనో యేషాం తే - అసురాః-భావగమ్భీరం భావేన కేనాప్యభిప్రాయేణ-గమ్భీరం యథా భవత్యేవం - జహసుః హాసితవన్తః అమృతపాత్రంచ-దదుః ❁ ॥ ౧౧ ॥ తతో௨మృతభాజనం-గృహీత్వా - యోషిద్రూపో-హరిః-ఈషత్స్మితేన-శోభా-యుక్తయా-తయా-గిరా-బభాషే-తదేవాహ ౹ యదీతి ॥ క్వచిత్సాధ్వసాధు-వా-మయా కృతం-యద్యభ్యుపేతం యుష్మాభిరఙ్గీకృతం స్యాత్-తర్హి-ఇమాం సుధాం వో యుష్మభ్యం-విభజే ❁ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్థీత్థం-తస్యా మోహిన్యా, అభివ్యాహృతం వాక్యం - మాకర్ణ్య-సురశ్రేష్ఠాః-తస్యాః - అప్రమాణవిదః-ప్రమాణం తద్వాక్యనిశ్చయం-తమజానన్తః-తథేతి యథేచ్ఛం కుర్వితి, న్వమంసత-అనుజజ్ఞిరే ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథ, తస్యా అనుజ్ఞయా, ఉపోష్య, కృతం స్నానం యైస్తే-అసురాః సురాశ్చ, హవిషా చరుణా-అనలమగ్నిం-హుత్వా-విప్రేభ్యో-భూతేభ్యో, ௨న్యేభ్యశ్చ, గాః గవాదీన్ యథాయోగ్యం - దత్త్వా, ద్విజైః, కృతం కారితం, స్వస్త్య

త్యుపోష్య స్నాతో దైత్యైర్యా యోషిద్వపుర్హరిః ౹ ప్రహస్య రుచిరాపాఙ్గైర్నిరీక్షన్నిదమబ్రవీత్ ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ౹ కథం కాశ్యపదాయాదాః పుంశ్చల్యాం మయి సఙ్గతాః ౹ విశ్వాసం పణ్డితో జాతు కామినీషు న యాతి హి ॥ ౯ ॥ సాలావృకాణాం స్త్రీణాంచ స్వైరిణీనాం సురద్విషః ౹ సఖ్యాన్యాహురనిత్యాని నూత్నం నూత్నం విచిన్వతామ్ ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి తే క్ష్వేళితైస్తస్యా ఆశ్వస్తమనసో௨సురాః ౹ జహసుర్భావగమ్భీరం దదుశ్చామృతభాజనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తతో గృహీత్వా௨మృతభాజనం హరిర్బభాష ఈషత్స్మితశోభయా గిరా ౹ యద్యభ్యుపేతం క్వచ సాధ్వసాధు వా కృతం మయా వో విభజే సుధామిమామ్ ॥ ౧౨ ॥ ఇత్యభివ్యాహృతం తస్యా ఆకర్ణ్యాసురయూథపాః ౹ అప్రమాణవిదస్తస్యాస్తత్తథేత్యన్వమంసత ॥ ౧౩ ॥ అథోపోష్య కృతస్నానా హుత్వాచ హవిషా௨నలమ్ ౹ దత్త్వా గోవిప్రభూతేభ్యః కృతస్వస్త్యయనా ద్విజైః ॥ ౧౪ ॥ యథోపజోషం వాసాంసి పరిధాయాహతాని తే ౹ కుశేషు ప్రావిశన్సర్వే ప్రాగగ్రేష్వభిభూషితాః ॥ ౧౫ ॥ ప్రాఙ్ముఖేషూపవిష్టేషు సురేషు దితిజేషుచ ౹ ధూపామోదితశాలాయాం జుష్టాయాం మాల్యదీపకైః ॥ ౧౬ ॥ తస్యాం నరేన్ద్ర కరభోరురుశద్దుకూలశ్రోణీతటాలసగతిర్మదవిహ్వలాక్షీ ౹ సా కూజతీ కనకనూపురశిఞ్జితేన కుమ్భస్తనీ కలశపాణిరథావివేశ ॥ ౧౭ ॥ తాం శ్రీసఖీం కనకకుణ్డలచారుకర్ణనాసాకపోలవదనాం పరదేవతాఖ్యామ్ ౹ సంవీక్ష్య సమ్ముముహురుత్స్మయవీక్షితేన దేవాసురా విగళితస్తనపట్టికాన్తామ్ ॥ ౧౮ ॥ అసురాణాం సుధాదానం సర్పాణామివ దుర్న

యనం మఙ్గళాచరణం, యేషాం, తే, దేవాసురాః, యథోపజోషం యథాప్రీతి, అహతాని నూతనాని సద్యోయన్త్రాన్నిర్ముక్తాని, వస్త్రాణి, పరిధాయ, అభితో భూషితాః, సర్వే, ప్రాకూలేషు ప్రాగగ్రేషు, కుశేషు, ప్రావిశన్ ఉపవివిశుః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ❁ తతో ధూపైః-రామోదితాయాం - మాల్యైర్దీపైశ్చ -జుష్టాయాం-అలంకృతాయాం-దీపితాయాంచ-శాలాయాం-ప్రాగగ్రేషు, దర్భేషు, సురాసురేషు-ఉపవిష్టేషు సత్సు ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ అథ, తస్యాం శాలాయాం-హే నరేన్ద్ర-అమృతకలశం-పాణౌ-యస్యాస్సా-మోహినీ-ఆవివేశ, కథంభూతా ,, కరస్య కరభో బహిః ;; కరభసదృశౌ, సువృత్తౌ-ఊరూ-యస్యాస్సా-ఉశత్ కమనీయం-దుకూలం-యస్మిన్-తేన, శ్రోణీతటేన విశాలయా శ్రోణ్యా-అలసా మన్దా-గతిర్యస్యాస్సా-పాఠాన్తరే-కరభసదృశయోరూర్వోః-లసద్దుకూలం -యస్యాస్సా-చాసౌ-శ్రోణీతటేనాలసా-గతిర్యస్యాస్సాచ-మదేన విహ్వలే అక్షిణీ - యస్యాస్సా కనకనూపురాణాం-శిఞ్జితేన-కూజతీ ధ్వనన్తీ, కుమ్భావివ, స్తనౌ-యస్యాస్సా ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తాం శ్రీసఖీం శ్రియమివ స్థితాం-శ్రీసహాయినీం వా-భగవద్రూపత్వాత్, కనకమయే-కుణ్డలే, యస్యాస్సా చాసౌ-చారవః-కర్ణాదయో- యస్యాస్సాచ, తాం-విగళితః విస్రస్తః, స్తనపట్టికాయా అన్తో-యస్యాస్తాం - పరదేవతాఖ్యాం పరదేవతారూపాం, తాం, సంవీక్ష్య-దేవాసురాస్తస్యా - ఉత్స్మయవీక్షితేన సస్మితవీక్షణేన - సమ్ముముహుః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఏవం తాన్మోహయిత్వా యత్కృతవాన్, తదాహ త్రిభిః ॥ జాతినృశంసానాం స్వభావతః క్రూరాణాం-అసురాణాం-సుధాదానం-సర్పాణాం-క్షీరమివ -దుర్నయమన్యాయ్యం-మత్వా-తాం సుధాం-అసురేభ్యో-న వ్యభజత్ అచ్యుతః యతో௨సావాశ్రితాన్న చ్యావయతి ఇత్యచ్యుతః ॥ అయం భా

౧౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ దుకూలా.

వః ॥ దైత్యైర్మదీయం సాధ్వసాధు వా సర్వమనుమతమేవ - అతో మామాశ్రితాన్ దేవానేవ సుధాం పాయయిష్యామి కించ - తైర్యథా న్యాయం విభజస్వేత్యుక్తం - న తేభ్యో జాత్యైవ క్రూరేభ్యోఽమృతపానం న్యాయ్యం - అతస్తేభ్యస్సుధాం న దాస్యామీతి ※ ॥ ౧౯ ॥ ※ ఉభయేషాం - పఙ్క్తీః, పృథగ్విభక్తాః - కల్పయిత్వా, తాన్ - దేవాన్ - అసురాంశ్చ - స్వాసుస్వాసు పఙ్క్తిషు, ఉపవేశయామాస ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ గృహీతకలశో - భగవాన్ - యోషిద్రూపః - ఉపసంచరైస్సమీపగమనబహుమానప్రియవాక్యాదిభిః దైత్యాన్వఞ్చయన్ దూరస్థానపి దేవానేవ - జరామృత్యుహరాం, సుధాం - పాయయామాస ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ తేఽలబ్ధసుధా అపి దైత్యాః - స్వకృతం సమయం సాధ్వసాధు వా త్వత్కృతమనుమన్యామహ ఇతి పూర్వకృతం - సంకేతం - పాలయన్తః - హేనృప - కృతః - తస్యాం - స్నేహః - యైస్తైః - తాదృశాశ్చ - స్త్రీవివాదస్య, జుగుప్సితతయా చ తూష్ణీమాసన్ ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ తస్యాం కృతః, అతిప్రణయః అతిస్నేహో, యైస్తైః, ప్రణయాపాయేన - కాతరాః భీతాః - ఏతే తావత్కృపణాః పూర్వం కించిత్పిబన్తు యూయం తు ధీరాః క్షణం ప్రతీక్షధ్వమిత్యాదిబహుమానేన చ - బద్ధాః నియన్త్రితాః - కించిదపి - విప్రియం - నోచుః, సమయపాలనాదిభిష్షడ్భిరేతైః కారణైరప్రియం కించిదపి నోచుః - కింతు తూష్ణీమాసన్ ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ దేవలిఙ్గేన దేవతావేషేణ - ప్రతిచ్ఛన్నః తిరోధాపితస్వవేషః స్వర్భానూ రాహుః - దేవానాం - పఙ్క్తౌ, ప్రవిష్టస్సోమమమృతమపిబత్ - చన్ద్రార్కాభ్యాం - సూచితః ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ హరిః, సోమం, పిబతః, స్వర్భానోః, శిరః, క్షురస్యేవ ధారా యస్య, తేన, చక్రేణ, జహార చిచ్ఛేద, తస్య స్వర్భానోః, కబన్ధః, సుధయా, అప్లావితః అసంస్పృష్టః, అపతత్, అమృతస్య, కణ్ఠాదధో నిస్సరణాత్పూర్వమేవ శిరసశ్ఛిన్నత్వాదమృతసంస్పర్శాభావాత్కబన్ధః పతితః ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ శిరస్త్వమృతసంస్పర్శాదమరతాం, ప్రాప్తం, అజో బ్రహ్మా, గ్రహం, మ

యమ్ । మత్వా జాతినృశంసానాం న తాం వ్యభజదచ్యుతః ॥ ౧౯ ॥ కల్పయిత్వా పృథక్పఙ్క్తీరుభయేషాం జగత్పతిః । తాంశ్చోపవేశయామాస స్వాసు స్వాసు చ పఙ్క్తిషు ॥ ౨౦ ॥ దైత్యాన్గృహీతకలశో వఞ్చయన్నుపసంచరైః । దూరస్థాన్పాయయామాస జరామృత్యుహరాం సుధామ్ ॥ ౨౧ ॥ తే పాలయన్తస్సమయమసురాస్స్వకృతం నృప । తూష్ణీమాసన్కృతస్నేహాః స్త్రీవివాదజుగుప్సయా ॥ ౨౨ ॥ తస్యాం కృతాతిప్రణయాః ప్రణయాపాయకాతరాః । బహుమానేన చాబద్ధా నోచుః కించన విప్రియమ్ ॥ ౨౩ ॥ దేవలిఙ్గప్రతిచ్ఛన్నస్స్వర్భానుర్దేవసంసది । ప్రవిష్టస్సోమమపిబచ్చన్ద్రార్కాభ్యాం చ సూచితః ॥ ౨౪ ॥ చక్రేణ క్షురధారేణ జహార పిబతశ్శిరః । హరిస్తస్య కబన్ధస్తు సుధయాఽప్లావితోఽపతత్ ॥ ౨౫ ॥ శిరస్త్వమరతాం నీతమజో గ్రహమచీక్లృపత్ । యస్తు పర్వణి చన్ద్రార్కావభిధావతి వైరధీః ॥ ౨౬ ॥ పీతప్రాయేఽమృతే దేవైర్భగవాన్లోకభావనః । పశ్యతామసురేన్ద్రాణాం స్వరూపం జగృహే విభుః ॥ ౨౭ ॥ ఏవం సురాసురగణాస్సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతయోఽపి ఫలే వికల్పాః । తత్రామృతం సురగణాః ఫలమఞ్జసాఽఽపుర్యత్పాదపఙ్కజరజశ్శ్రయణాన్న దైత్యాః ॥ ౨౮ ॥ యద్యుజ్యతేఽసువసుకర్మమనోవచోభిర్దేహాత్మజాదిషు నృభిస్తదసత్పృథక్త్వాత్ । తైరేవ సద్భవతి యత్క్రియతేఽపృథక్త్వా

చీక్లృపత్, అకల్పయత్ సూర్యాదివచ్చారేణ ప్రజానాం శుభాశుభసూచకం గ్రహమచీకరదిత్యర్థః, యస్తు గ్రహత్వం ప్రాపితో రాహుర్నామ్నా - వైరధీః, పర్వసు చన్ద్రార్కావభిధావతి ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ దేవైః, అమృతే, పీతప్రాయే సతి, ప్రాయగ్రహణాదమృతస్యావశేషస్సూచ్యతే, లోకభావనః లోకపాలకో, భగవాన్, విభుః, అసురేన్ద్రాణాం - పశ్యతాం సతాం - స్వరూపం పౌరుషం రూపం, జగృహే ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ భగవన్తమాశ్రితానామేవోద్యమఫలం నాన్యేషామిత్యేవమాఖ్యానతాత్పర్యమాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం, సమాస్తుల్యాః, దేశాదయో, యేషాం, తాదృశా అపి, తత్ర, దేశః క్షీరోదధితీరం, కాలః మథనకాలః హేతుర్మన్దరాద్రిణా మథనం, అర్థః అమృతరూపం ప్రయోజనం - కర్మ మథనానుకూలం, మతిః, అన్యోన్యమేకప్రయోజనవిషయా, ఏవంవిధా అపి, ఫలే వికల్పాః ఫలవైషమ్యవన్తో, బభూవుః - కేషాంచిత్ఫలమపరేషాం నేతి వైషమ్యమభవదిత్యర్థః, తదేవాహ ॥ తత్ర దేవాసురాణాం మధ్యే, దేవగణా ఏవామృతరూపం ఫలం, మఞ్జసా సుఖేన ఆపుః, ప్రాపుః, కుతః, యస్య భగవతః, పాదపఙ్కజయోః రజసస్సమాశ్రయణాత్, దైత్యాస్తు, న ప్రాపుః - తదనాశ్రయణాత్ ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ యదితి ॥ అసుః ప్రాణః వసు ధనం, దేహాత్మజాదిషు నిమిత్తేషు దేహాద్యర్థం, నృభిః ప్రాణాదిభిః యద్యుజ్యతే, యత్క్రియత ఇత్యర్థః, తదేతదసద్వ్యర్థం శాఖాని షేచనవద్వ్యర్థం భవతి కుతః - పృథక్త్వాత్ తస్య కర్మణోఽహంమమతాదిపృథగభిమానగర్భత్వాత్, తైరేవ ప్రాణాదిభిర్యత్క్రియతే, సర్వాన్తరాత్మనో భగవతస్సర్వకారణస్య, ప్రతయే, క్రియతే - తత్తు, సన్మహాఫలం భవతి కుతః, అపృథక్త్వాత్ సర్వాన్తరాత్మతయా సర్వమూలతయా చ సర్వత్రానుస్యూతత్వాత్, తత్ర దృష్టాన్తః, యత్తరోర్మూలే, సేచనం - యథా, సర్వస్య స్కన్ధశాఖాదేరపి, భవతి - తద్వత్, యద్వా, పృథక్త్వాదపృథక్త్వాదితి చ ల్యబ్లోపే పఞ్చమీ, దేహాత్మజాదీనాం పృథక్త్వమాలోచ్య, అబ్రహ్మాత్మకత్వం పశ్యన్, కేవలదే

హాద్యర్థం-ప్రాణాదిభిర్య,త్క్రియతే-కర్మ.త,ద్విఫలం,బ్రహ్మాత్మకత్వ,మాలోచ్య,తదారాధనబుద్ధ్యా,తుకృతంలౌకికమపికర్మ ఫలవదేవేత్యర్థః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః. ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

సమదేశకాలహేత్వర్థకర్మమతీనామపిభగవన్తమనాశ్రితానాంనకేవలంఫలాప్రాప్తిరేవ - ప్రత్యుత-ప్రాణహానిశ్చేతివక్తుమమృతాలాభప్రయుక్తసంరమ్భాణాందైత్యానామాదితేయైస్సహయుద్ధమాహాధ్యాయద్వయేన ॥ హేనృప-ఇతి- ఇత్థం-దానవా-దైతేయాశ్చ-అమృతం-నావిదన్నలబ్ధవన్తః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి-కర్మణి-మథనకర్మణి-యుక్తాస్తదనుకూలయత్నవన్తోఽపి-వాసుదేవపరాఙ్ముఖాః - అతోనావిదన్నిత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ హేరాజన్-ఇత్థం-భగవా-నమృతం - సాధయిత్వా - స్వకాన్స్వాశ్రితాన్ - సురా-న్పాయయిత్వాచ - సర్వభూతానాం - పశ్యతాంసతాం - గరుడవాహనస్సన్-జగామ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తత-స్సపత్నానాందేవానాం-పరాం,సిద్ధిం,ఫలప్రాప్తిం-దృష్ట్వా-తేదైత్యా - అమృష్యమాణాస్సన్తః-ఉద్యతానిఉద్ధృతాని-ఆయుధానియైస్తే- దేవాన్ప్రత్యుత్పేతుః-అభిదుద్రువుః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ తతస్సురగణా-అపితయా - సుధయా ఏధితా ఆహితబలాః-నారాయణపదాశ్రయాశ్చ-శస్త్రైః ప్రతిసంయుయుధుః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ తతో.దన్వతఃక్షీరోదధేః-రోధసితీరే-దైవాసురఇతిప్రసిద్ధఃపరమదారుణోఽతిభీషణః-తుములస్సఙ్కులః-పశ్యతాంశృణ్వతాంచ రోమహర్షణఃరోమోద్గ

త్సర్వస్యతద్భవతిమూలనిషేచనంయత్ ॥ ౯ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే,నవమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుక ఉవాచ । ఇతిదానవదైతేయానావిదన్నమృతంనృప।యుక్తాఃకర్మణియత్తాశ్చవాసుదేవపరాఙ్ముఖాః॥౧॥ సాధయిత్వాఽమృతంరాజన్పాయయిత్వా స్వకాన్సురాన్ । పశ్యతాంసర్వభూతానాంయయౌగరుడవాహనః॥ ౨ ॥సపత్నానాంపరాంసిద్ధిందృష్ట్వాతేదితినన్దనాః। అమృష్యమాణాఉత్పేతుర్దేవాన్ప్రత్యుద్యతాయుధాః ॥ ౩ ॥ తతస్సురగణాస్సర్వేసుధయాపీతయైధితాః। ప్రతిసంయుయుధుశ్శస్త్రైర్నారాయణపదాశ్రియాః॥ ౪ ॥తత్రదైవాసురోనామరణఃపరమదారుణః। రోధస్యుదన్వతోరాజంస్తుములోరోమహర్షణః॥౫॥తత్రాన్యోన్యంసపత్నాస్తేసంరబ్ధమనసోరణే। సమాసాద్యాసిభిర్బాణైర్నిజఘ్నుర్వివిధాయుధైః॥౬॥శఙ్ఖతూర్యమృదఙ్గానాంభేరీడమరు❀ణాంమహాన్। హస్త్యశ్వరథపత్తీనాంనదతాంనిస్వనోఽభవత్॥ ౭ ॥రథినోరథిభిస్తత్రపత్తిభిస్సహపత్తయః।హయాహయైరిభాశ్చేభైస్సమసజ్జన్తసంయుగే ॥ ౮ ॥ ఉష్ట్రైః కేచిదిభైః కేచిదపరేఽభియయుఃఖరైః। కేచిద్గౌరముఖైరృక్షైర్ద్వీపిభిర్హరిభిర్భటాః॥ ౯ ॥గృధ్రైఃకఙ్కైర్బకైరన్యేశ్యేనభాసైస్తిమింగిలైః।శరభైర్మహిషైఃఖడ్గైర్గోవృషైర్గవయైరుణైః॥ ౧౦ ॥ శివాభిరాఖుభిఃకేచిత్కృకలాసైశ్శశై❀ర్నరైః।బస్తైరేకేకృష్ణసారైర్హంసైరన్యేచసూకరైః॥ ౧౧ ॥అన్యేజలస్థలఖగైస్సత్త్వైర్వికృతవిగ్రహైః। సేనయోరుభయోరాజన్వివిశుస్తేఽగ్రతోఽగ్రతః॥ ౧౨ ॥చిత్రధ్వజపటైరాజన్నాతపత్రైస్సితామలైః। మహాధనై

మజనకో-రణస్సంగ్రామో-బభూవ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ తమేవానువర్ణయతి । తత్రేతి । తదా-సపత్నా-స్తేదేవాసురా-స్సంరబ్ధం-క్రుద్ధం-మనో-యేషాం- తేరణే-అన్యోన్యం-సమాసాద్య-బాణై-ర్వివిధై-రాయుధైశ్చ-నిజఘ్నుః ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తూర్యాదీనాం-శఙ్ఖాదీనాంచ-నదతాం-హస్త్యశ్వపదాతీనాంచ-మహా-న్నిస్వనో- బభూవ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ రథ్యాదయో-రథ్యాదిభిరేవ-ద్వంద్వం-సంయుగే - సమసజ్జన్తయుయుత్సయాసంగతాబభూవుః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తత్ర-దేవేష్వ - సురేషుచ-కేచిత్కేచిద్భటాః-ఉష్ట్రాదిభిర్వాహనైరభిసంయయురభిదుద్రువుః - గౌరముఖైరితిబుస్త్రైరిత్యస్యవిశేషణం-హారయస్సింహాః-తిమింగిలైః-మత్స్యవిశేషైఃగోభిర్ధేనుభిః - వృషైర్బలీవర్దైశ్చ - అత్రైవగోబలీవర్దన్యాయఃప్రదర్శితః - శివాఃసృగాలవిశేషాః - తాభి-ర్బస్తైర్మేషైః-జలేస్థలే-ఖేఆకాశేచ-గచ్ఛన్తీతితథా-తైర్వికృతవిగ్రహైః-సత్త్వైర్జన్తుభి-ర్వా - హనభూతైః - ఉభయోర్దేవాసురసంబన్ధినోః-స్సేనయో-రగ్రతోఽగ్రతః-హేరాజన్-వివిశుః ❀ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❀ హేరాజన్-ధ్వజపటై-స్సితైశ్శుభ్రైరమలైః-మహాధనైరనర్ఘైఃవజ్రదణ్డైరాతపత్రై-స్తథా- వజ్రదణ్డైర్వ్యజనై-రనర్ఘైశ్చామరైః-వాతేనోద్ధూతై - రుత్తరీయై-రుష్ణీషై-ర్ద్యోతద్భిః - కవచైర్భూషణైశ్చ - విశదైఃనిఘర్షణేననిర్మలీకృతై-స్సూర్యరశ్మిభి-ర్నితరాంస్ఫురద్భి - శ్శస్త్రైశ్చ,వీరాణాంమాలాభిశ్చ-దేవాసురాణాం-ధ్వజిన్యౌసేనే- రేజతుః- యాదసామివ-సాగరౌ - యథా-యాదసాం-మాలాభి-

స్సాగరౌ సముద్రౌ. తద్వత్ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ౧౪ ॥ ౧౫ ॥ ✽ అసురాణాం - యా - చమూస్సేనా. తస్యాః - పతిః - వైరోచనో బలిః - వైహాయసాఖ్యం - యానం విమానం - ఆస్థితః అధిష్ఠితః - ఉదయే ఉదయగిరౌ - స్థిత - శ్చన్ద్ర ఇవ - రేజే. యానం విశినష్టి కామగం కామం యథేష్టం గచ్ఛతీతి తథా - మయేన - నిర్మితం సర్వై - స్సాంగ్రామసాధనైరస్త్రశస్త్రాదిభి - ర్యుక్తం - సర్వేషామప్యాశ్చర్యకరం మహద్విపులం - అప్రతర్క్యం విమానాన్తరసజాతీయత్వేన తర్కితుమశక్యం. అనిర్దేశ్యం అనియతప్రదేశావస్థానత్వేన క్వచిన్నిర్దేశనియమేన స్థితమితి నిర్దేష్టుమశక్యం. క్వచిద్దృశ్యమానమపి - పునరప్య - దర్శనమదృశ్యం ద్రష్టుమశక్యం - తేజస్విత్వాత్ - విమానశ్రేష్ఠం - య - ద్యానం - తదాస్థిత ఇత్యన్వయః. కథంభూతః - సర్వై - స్సేనాధిపతిభి - ర్వ్యజనచ్ఛత్రచామరాదిభిశ్చ, వృతః ✽ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తస్య బలేః - సమన్తా - ద్యోధానాం - పతయో - ఽసురా - స్స్వస్వయానైస్సహ - సన్ - పరివృత్య తస్థుః. యూథానాం పతీనేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి ॥ నముచిరితి ✽ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఏతే సర్వే - సోమస్యామృతస్య - అలబ్ధో - భాగో యైస్తే కేవలం క్లేశమాత్రం - ప్రాప్తాస్సన్తః - పూర్వం - రణముఖే - బహుశో - నిర్జితా అమరా యైస్తే ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ సింహనా

ర్వజ్రదణ్డైర్వ్యజనైర్బర్హచామరైః ॥ ౧౩ ॥ వాతోద్ధూతోత్తరోష్ణీషైర్భ్రాజద్భిర్వర్మభూషణైః। స్ఫురద్భిర్విశదైశ్శస్త్రైస్సుతరాం సూర్యరశ్మిభిః ॥ ౧౪ ॥ దేవదానవవీరాణాం ధ్వజిన్యౌ పాణ్డునన్దన । రేజతుర్వీరమాలాభిర్యాదసామివ సాగరౌ ॥ ౧౫ ॥ వైరోచనిర్బలిస్సంఖ్యే సోఽసురాణాం చమూపతిః। యానం వైహాయసం నామ కామగం మయనిర్మితమ్ ॥ ౧౬ ॥ సర్వసాంగ్రామికోపేతం సర్వాశ్చర్యమయం విభో। అప్రతర్క్యమనిర్దేశ్యం దృశ్యమానమదర్శనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఆస్థితస్తద్విమానాగ్ర్యం సర్వానీకాధిపైర్వృతః। వాలవ్యజనఛత్రాగ్ర్యై రేజే చన్ద్ర ఇవోదయే ॥ ౧౮ ॥ తస్యాసన్సర్వతో యానైః పృతనాపతయోఽసురాః । నముచిశ్శమ్బరో బాణో విప్రచిత్తిరయోముఖః ॥ ౧౯ ॥ ద్విమూర్ధా కాలనాభోఽథ ప్రహేతిర్హేతిరిల్వలః। శకునిర్భూతసన్తాపో వజ్రదంష్ట్రో విరోచనః ॥ ౨౦ ॥ హయగ్రీవశ్శఙ్కుశిరాః కపిలో మేఘదున్దుభిః । తారకశ్చక్రదృక్ఛుమ్భో నిశుమ్భో జమ్భ ఉత్కలః ॥ ౨౧ ॥ అరిష్టోఽరిష్టనేమిశ్చ మయశ్చ త్రిపురాధిపః । అన్యే పౌలోమకాలేయనివాతకవచాదయః ॥ ౨౨ ॥ అలబ్ధభాగాస్సోమస్య కేవలం క్లేశభాగినః। సర్వ ఏతే రణముఖే బహుశో నిర్జితామరాః ॥ ౨౩ ॥ సింహనాదాన్విముఞ్చన్తశ్శఙ్ఖాన్దధ్ముర్మహారవాన్। దృష్ట్వా సపత్నానుత్సిక్తాన్బలభిత్కుపితో భృశమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఐరావతం దిక్కరిణమారూఢో వియతి స్వరాట్ । యథా స్రవత్ప్రస్రవణముదయాద్రిమహర్పతిః ॥ ౨౫ ॥ తస్యాసన్సర్వతో దేవా నానావాహధ్వజాయుధాః। లోకపాలాస్సహగణైర్వాయ్వగ్నివరుణాదయః ॥ ౨౬ ॥ తేఽన్యోన్యమభిసంసృత్య క్షిపన్తో నామభిర్మిథః। ఆహ్వయన్తో విశన్తోఽగ్రే యుయుధుర్ద్వన్ద్వయోధినః ॥ ౨౭ ॥ యుయోధ బలిరిన్ద్రేణ తారకేణ గుహోఽస్యత । వరుణో హేతినాఽయుధ్యన్మిత్రో రాజన్ప్రహేతినా ॥ ౨౮ ॥ యమస్తు కాలనాభేన విశ్వకర్మా మయేన వై । శమ్బరో యుయుధే త్వష్ట్రా సవిత్రా తు విరోచనః ॥ ౨౯ ॥ పరాజితేన నముచిరశ్వినౌ వృషపర్వణా। సూర్యో బలిసుతైర్దేవో బాణజ్యేష్ఠైశ్శతేన చ ॥ ౩౦ ॥ రాహుణా చ తథా సోమః పులోమ్నా యుయుధేఽనిలః। నిశుమ్భశుమ్భయోర్దేవీ భద్రకాళీ తరస్వినీ ॥ ౩౧ ॥ వృషాకపిస్తు జమ్భేన మహిషేణ విభావసుః। ఇల్వలస్సహ వాతాపిర్బ్రహ్మపుత్రైరరిన్దమ ॥ ౩౨ ॥ కామదేవేన దుర్మర్ష ఉత్కలో మాతృభిస్సహ। బృహస్పతిస్తూశనసా నరకేణ శనైశ్చరః ॥

దాన్ - విముఞ్చన్తః కుర్వన్తః - మహాన్ రవో యేషాం తాన్ - శఙ్ఖాన్ - దధ్ముః ధ్వనయామాసుః, ఏవం - ఉద్ధతాన్ - శత్రూనసురాన్దృష్ట్వా స్వరాట్ - బలభిదిన్ద్రః - నితరాం, కుపితో - దిక్కరిణ - మైరావతమధిరూఢః, వియత్యాకాశేఽవస్థిత ఇతి శేషః. కః కమివ - స్రవన్తి ప్రస్రవణాని - యస్మిన్ - మదధారాసాదృశ్యమనేనాభిప్రేతం - త - ముదయాద్రి - మారూఢో, ఽహర్పతిస్సూర్యో, యథా తద్వత్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తస్యేన్ద్రస్య, సర్వతః పరితో దేవాః - నానావిధాన్యాయుధాదీని, యేషాం, తే ఆసన్, తం పరివేష్ట్య తస్థురిత్యర్థః - స్వగణై - స్సహితా, వాయ్వాదయో, లోకపాలా - స్తే - దైత్యాశ్చ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అన్యోన్యమభిముఖం సమీపమాగత్య పరస్పరం క్షిపన్తస్తిరస్కుర్వన్తః నామభిరాహ్వయన్తః విశన్తః అగ్రే ద్వన్ద్వయోధినో యుయుధుః ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ ద్వన్ద్వాన్యేవాహ ॥ యుయోధేత్యాదిభిస్సప్తభిః ॥ బలిర్వైరోచనః - తారకేణాసురేణ, గుహః కుమారః - అస్యత అయుధ్యతేత్యర్థః - హే రాజన్ - మిత్రః - ప్రహేతి - నా అయుధ్యత - విరోచనో - బలేః పితాఽన్యో వా దైత్యః - సూర్యో - దేవ - ఏక ఏవ - బలేస్సుతైః - బాణో - జ్యేష్ఠో యేషాం - తైః - శతసంఖ్యాకైరయుధ్యతేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✽ సోమశ్చన్ద్రః - పులోమ్నా దైత్యేన - అనిలో వాయు - రయుధ్యత - నిశుమ్భశుమ్భయోస్తాభ్యాం - తరస్వినీ బలవతీ భద్రకాళీ దేవీ అయుధ్యత ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ వాతాపిసహిత ఇల్వలో బ్రహ్మపుత్రైర్మరీచ్యాదిభిః హే అరిన్దమ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ మాతృభిర్బ్రా

హస్త్యాదిభిస్సప్తభిస్సహా. తద్వల్లోఽసురః-ఉశనసాశుక్రేణ-నరకేనాసురేణ. శనైశ్చరః ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ కాలేయైః కాలకేయైః ✻ ॥ ౩౪ ॥ ✻ ఏవమిత్థంఅజౌయుద్ధే-తఏతేసురాసురశ్రేష్ఠాః-ద్వన్ద్వేన-సంఘీభూయ,నియుధ్యమానాః-పరస్పరం, సమీప-మేత్య-జేతుమిచ్ఛవః-తీక్ష్ణైః-శ్శరాదిభిః-బలేనాన్యోన్య-మాజఘ్నుః-శిరాంసిచిచ్ఛిదుశ్చ ✻ ॥ ౩౫॥౩౬॥ ✻ గజాదయః-ఆరోహన్తీత్యారోహాః-తైస్సహితా, అన్యేచవాహాః- నానావిధాః-ఖణ్డితాఃనికృత్తాః-నితరాం-ఛిన్నా-బాహ్వాదయో-యేషాం,ఛిన్నానిధ్వజాదీని-యేషాం-తేబభూవుః-తత్రఇష్వాసఃనిషఙ్గః-తనుత్రంకవచమ్ ✻ ॥ ౩౭ ॥ ✻ తేషాందేవాదీనాం-పదాఘాతైః-రథాఙ్గైశ్చ-చూర్ణితాత్-ఆయోధనాత్ యుద్ధభూమేరుత్థితో-రేణు-రుల్బణోనిబిడః-దిశః-ఖం-ద్యుమణింసూర్యంచ-ఛాదయన్-పశ్చాన్న్యవర్తత-నివృత్తోఽహేతుంవదన్నాయోధనంవిశినష్టి ॥ అసృక్స్రుతిభిఃరుధిరప్రస్రవణైః, పరితః-ప్లుతాత్సిక్తాత్ ✻ ॥ ౩౮ ॥ ✻ సాయుద్ధభూమిశ్శిరోభిర్మహాభుజైః-కరభసదృశోరుభిశ్చ-ప్రావృతాసతీ-బభౌశిరాంసివిశినష్టి ॥ ఉద్ధూతానిఉత్క్షిప్తాని-కిరీటాని-కుణ్డలాని-యేభ్యః-సంరమ్భయుక్తా-దృశో-యేషు-పరిదష్టా-దచ్ఛదాదన్తచ్ఛదాఅధరోష్ఠాయేషు-తైః-భుజాన్విశినష్టి ॥ సాభరణైః-స్సాహాయుధైరితిచ ✻ ॥ ౩౯ ॥ ✻ తత్రమృధేయుద్ధే-పతితానియాని-స్వశిరాం

మరుతో ✻ నివాతకవచైఃకాలేయైర్వసవోఽసురాః । విశ్వేదేవాస్తుపౌలోమైరుద్రాఃక్రోధవశైస్సహ ॥ ౩౪ ॥ తఏవమాజావసురైస్సురేన్ద్రాద్వన్ద్వేనసంహత్యనియుధ్యమానాః ✻ । అన్యోన్యమాసాద్యనిజఘ్నురోజసాజగిషవస్తీక్ష్ణశరాసితోమరైః ॥ ౩౫ ॥ ముసుణ్ఠిభిశ్చక్రగదర్ష్టిపట్టసైశ్శక్త్యుల్ముకైఃప్రాసపరశ్వధైరపి । నిస్త్రింశభల్లైఃపరిఘైస్సముద్గరైస్సభిణ్డివాలైశ్చశిరాంసిచిచ్ఛిదుః ॥ ౩౬ ॥ గజాస్తురఙ్గాస్సరథాఃపదాతయస్సారోహవాహావివిధావిఖణ్డితాః । నికృత్తబాహూరుశిరోధరాఙ్ఘ్రయశ్ఛిన్నధ్వజేష్వాసతనుత్రభూషణాః ॥ ౩౭ ॥ తేషాంపదాఘాతరథాఙ్గచూర్ణితాదాయోధనాదుల్బణఉత్థితస్తదా । రేణుర్దిశఃఖంద్యుమణించ ✻ ఛాదయన్న్యవర్తతాసృక్స్రుతిభిఃపరిప్లుతాత్ ॥ ౩౮ ॥ శిరోభిరుద్ధూతకిరీటకుణ్డలైస్సంరమ్భదృగ్భిఃపరిదష్టదచ్ఛదైః । మహాభుజైస్సాభరణైస్సహాయుధైస్సాప్రస్తృతాభూఃకరభోరుభిర్బభౌ ॥ ౩౯ ॥ కబన్ధాస్తత్రచోత్పేతుఃపతితస్వశిరోఽక్షిభిః । ఉద్యతాయుధదోర్దణ్డైరాధావన్తో ✻ భటారణే ॥ ౪౦ ॥ బలిర్మహేన్ద్రందశభిస్త్రిభిరైరావతంశరైః । చతుర్భిశ్చతురోవాహానేకేనారోహమార్దయత్ ॥ ౪౧ ॥ సతానాపతతశ్శక్రస్తావద్భిశ్శీఘ్రవిక్రమః । చిచ్ఛేదనిశితైర్భల్లైరసంప్రాప్తాన్హసన్నివ ॥ ౪౨ ॥ తస్యకర్మోత్తమంవీక్ష్యదుర్మర్షశ్శక్తిమాదదే । తాంజ్వలన్తీంమహోల్కాభాంహస్తస్థామచ్ఛినద్ధరిః ॥ ౪౩ ॥ తతశ్శూలంతతఃప్రాసంతతస్తోమరమృష్టయః । యద్యచ్ఛస్త్రంసమాదద్యాత్సర్వంతదచ్ఛినద్విభుః ॥ ౪౪ ॥ ససర్జాథాసురీంమాయామన్తర్ధానంగతోఽసురః । తతఃప్రాదురభూచ్ఛైలస్సురానీకోపరిప్రభో ॥ ౪౫ ॥ తతోనిపేతుస్తరవోదహ్యమానాదవాగ్నినా । శిలాస్సటఙ్కశిఖరాశ్చూర్ణయన్త్యోద్విషద్బలమ్ ॥ ౪౬ ॥ మహోరగాస్సముత్పేతుర్దన్దశూకాస్సవృశ్చికాః । సింహవ్యాఘ్రవరాహాశ్చమర్ద

సితత్రైల్య-రక్షిభిః-పశ్యన్తః-కబన్ధాః-ఉత్పేతుః-కథంభూతాః-ఉద్యతాన్యాయుధాని-యైః-తైర్దోర్దణ్డైస్సహాధావన్తః, భటాఇవస్థితాః-మహామృధఇతిపాఠాన్తరమ్ ✻ ॥ ౪౦ ॥ ✻ బలి-ర్దశభి-శ్శరైః-రిన్ద్రం,త్రిభిశ్శరైరైరావతంచచతుర్భి, శ్చతురోవాహాన్,ఐరావతపాదరక్షకాన్,ఏకేన,శరేణ, రోహంగజయన్తారంఅర్దయత్ అపీడయత్ ✻ ॥ ౪౧ ॥ ✻ సశక్రస్తాన్,ఆపతత,శ్శరానసంప్రాప్తానేవ,తావద్భిః,నిశితైః,ర్భల్లైశ్శరైః-ప్రహసన్నివ-శీఘ్రవిక్రమః,ధనుర్విద్యాకుశలశ్చిచ్ఛేద ✻ ॥ ౪౨ ॥ ✻ తస్యేన్ద్రస్య,తదుత్తమం-ధనుఃకౌశలం-కర్మ,వీక్ష్యదుర్మర్షః-అసహమానో,బలిశ్శక్తి,మాదదేగృహీతవాన్, ప్రయోక్తుమితిశేషః-మహోల్కాస్యేవా-భా,యస్యాస్తాం-జ్వలన్తీం-శక్తిం-కరస్థామేవ-హరిరిన్ద్రః-శ్ఛిచ్ఛేద ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ తతోబలిర్యద్య,చ్ఛూలాదికం-శస్త్రమాదదేతత్సర్వ,మిన్ద్ర-స్సమర్థ-శ్ఛిచ్ఛేద ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ అథా, సురోబలి,స్స్వయంతిరోహితఃఆసురీం-మాయాం-ససర్జ,కీదృశింమాయామిత్యత్రతామేవదర్శయతి ॥ తతఇతి ॥ హేప్రభో,సురసైన్యస్యో-పరిష్టా, చ్ఛైలోఽద్రిర్మాయికః,ప్రాదుర్బభూవ ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ తస్మాచ్ఛైలా,త్తరవోవృక్షా-నిపేతుః-కథంభూతాః-దవాగ్నినా,దహ్యమానాః-తథా,టఙ్కవ,త్తీక్ష్ణాగ్రైశ్శిఖరైః,స్సహితా, శ్శైలాః,ద్విషతాందేవానాం,బలం-చూర్ణయన్త్యో, నిపేతుః ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ దంశనస్వభావాః-వృశ్చికైస్సహితా,మహోరగాశ్చ-సముత్పేతుః,సింహాదయో,మహాగజాశ్చ, నర్దయన్తశ్శబ్దయన్తః-సముత్పే

౪౦॥శ్లో ✻ పా॥మహామృధే.

తురిత్యనుషఙ్గః ॥ ౪౭ ॥ వివాససః నగ్నాః శూలహస్తాః శతశః సహస్రశశ్చ, యాతుధాన్యః, ఛిన్ధి భిన్ధీతి, వాదిన్యః, సముత్పేతుః, తథా, రక్షోగణాశ్చ, హే ప్రభో ॥ ౪౮ ॥ తతో వ్యోమ్ని గమ్భీరః పరుషః కరోరశ్చ, స్వనో యేషాం తే, మహాఘనా మహామేఘాః వాతైః, రాహతాః, స్తనయిత్నవః గర్జన్తో, ఽఙ్గారాన్ ముముచుః ॥ ౪౯ ॥ దైత్యేన బలినా సృష్టో మహాన్ వహ్నిః శ్వసనసారథిర్వాయుసనాథో, వహ్నిః సాంవర్తకః ప్రళయానల ఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీం దేవానాం చమూం మధాక్ అదహత్ ॥ ౫౦ ॥ తతః సర్వతశ్చతుర్దిక్షు సముద్రః ప్రత్యదృశ్యత దైవైరితి శేషః ధకం భూతః ఉద్వేల మర్యాదాతిగః ఝుంఝూమారుతైః, ఉద్ధూతైః, తరఙ్గైః, రావర్తైశ్చ భీషణః ॥ ౫౧ ॥ యథా బలినా ఏవ మన్యైశ్చ మహామాయైః రలక్ష్యగతిభిర్యుద్ధే మాయాసు సృజ్యమానాసు సతీషు సురసైనికా విషేదుః దుఃఖితా బభూవుః ॥ ౫౨ ॥ హే నృప యత్ యదా ఇన్ద్రాదయస్తత్ప్రతివిధిం మాయాప్రతిక్రియాం న విదుస్తదా తైర్ధ్యాతో భగవాన్ విశ్వభావనః ప్రాదురభూత్ ॥ ౫౩ ॥ కథంభూతః ప్రాదుర్బభూవేత్యత్రాహ తత ఇతి ॥ తత ఇన్ద్రాదిధ్యానానన్తరం గరుడస్యాంసే స్కన్ధే కృతౌ నిహితౌ పద్భ్యాం పల్లవౌ యేన పిశఙ్గం వాసో వస్త్రం యస్య, నవకఞ్జే ఇవ, లోచనే యస్య అష్టాభిరాయుధైర్యుక్తా బాహవః యస్య శ్రీశ్చ కౌస్తుభశ్చ అనర్ఘం కిరీటం చ కుణ్డలే చ ఉల్లసన్తి శ్రీకౌస్తుభాదీని యస్మిన్ ఏవంభూతో ఽదృశ్యత ॥ ౫౪ ॥ తస్మిన్ భగవతి ప్రవిష్టే ఆవిర్భూతే సతి అసురాణాం కూటకర్మమన్త్రాదిప్రయోగైః తస్మాజ్జాతాః సర్వా

యన్తో మహాగజాః ॥ ౪౭ ॥ యాతుధాన్యశ్చ శతశః శూలహస్తా వివాససః । ఛిన్ధి భిన్ధీతి వాదిన్యస్తథా రక్షోగణాః ప్రభో ॥ ౪౮ ॥ తతో మహాఘనా వ్యోమ్ని గమ్భీరపరుషస్వనాః । అఙ్గారాన్ ముముచుర్వాతైరాహతాః స్తనయిత్నవః ॥ ౪౯ ॥ సృష్టో దైత్యేన సుమహాన్ వహ్నిః పవనసారథిః । సాంవర్తక ఇవాత్యుగ్రో విబుధధ్వజినీమధాక్ ॥ ౫౦ ॥ తతః సముద్ర ఉద్వేలః సర్వతః ప్రత్యదృశ్యత । ప్రచణ్డవాతైరుద్ధూతతరఙ్గావర్తభీషణః ॥ ౫౧ ॥ ఏవం దైత్యైర్మహాఘోరైరలక్ష్యగతిభిస్తైః । సృజ్యమానాసు మాయాసు విషేదుస్సురసైనికాః ॥ ౫౨ ॥ న తత్ప్రతివిధిం యత్ర విదురిన్ద్రాదయో నృప । ధ్యాతః ప్రాదురభూత్తత్ర భగవాన్ విశ్వభావనః ॥ ౫౩ ॥ తతః సుపర్ణాంసకృతాఙ్ఘ్రిపల్లవః పిశఙ్గవాసా నవకఞ్జలోచనః । అదృశ్యతాష్టాయుధబాహురుల్లసచ్ఛ్రీకౌస్తుభానర్ఘ్యకిరీటకుణ్డలః ॥ ౫౪ ॥ తస్మిన్ ప్రవిష్టేఽసురకర్మజా తా మాయా వినేశుర్మహినా మహీయసః । స్వప్నో యథా హి ప్రతిబోధ ఆగతే హరిస్మృతిః సర్వవిపద్విమోక్షణమ్ ॥ ౫౫ ॥ దృష్ట్వా మృధే గరుడవాహమిభారివాహ ఆవిధ్య శూలమహినోదథ కాలనేమిః । తల్లీలయా గరుడమూర్ధ్ని పతద్గృహీత్వా తేనాహనన్నృప సవాహమరిం త్ర్యధీశః ॥ ౫౬ ॥ మాలీ సుమాల్యతిబలౌ యుధి పేతతుర్యచ్చక్రేణ కృత్తశిరసావథ మాల్యవాంస్తు । ఆహత్య తిగ్మగదయాఽహనదణ్డజేన్ద్రం తావచ్ఛిరోఽచ్ఛినదరేర్నదతోఽరిణాఽఽద్యః ॥ ౫౭ ॥ ******************************
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః ***********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అథో ఽసురాస్త్రప్రతిలబ్ధచేతసః పరస్య పుంసః పరమానుకమ్పయా । జఘ్నుర్భృశం శక్రసమీ

మాయాః మహీయసో భగవతో మహినా మహిమ్నా వినేశుః వినష్టా బభూవుః యథా ప్రబోధే జాగరే ఆగతే సతి స్వప్నో నశ్యతి తద్వత్ హియతో హరేః స్మృతిరేవ చ సర్వాసాం విపదాం విమోక్షణం అపహర్త్రీ కిముత భగవతః ప్రాదుర్భావ ఆపదపహర్త్రేతి వక్తవ్యమితి భావః ॥ ౫౫ ॥ మృధే యుద్ధే గరుడవాహం భగవన్తం దృష్ట్వా ఇభారివాహః సింహవాహః కాలనేమిరసురః శూలమావిధ్య భ్రామయిత్వా అహినోత్ చిక్షేప తద్గరుడస్య మూర్ధ్ని పతదాపతచ్ఛూలం గృహీత్వా, హే నృప తేనైవ శూలేన త్ర్యధీశస్త్రిలోకేశ్వరో భగవాన్ సవాహమిభారివాహన సహితమరిం కాలనేమి మహనత్ హతవాన్ ॥ ౫౬ ॥ తతోఽతిబలౌ మాలిసుమాల్యాఖ్యావసురౌ యస్య భగవతశ్చక్రేణ కృత్తశిరసౌ ఛిన్నశిరసౌ యుధి పేతతుః తత్ర మాలినో విక్రమం కథయన్ తస్య శిరచ్ఛేదనం భగవచ్చక్రకృతమాహ ॥ అథ మాల్యవానితి ॥ అథ కాలనేమివధానన్తరం మాల్యవాన్ మాలీ తం భగవదధిష్ఠితమణ్డజేన్ద్రం గరుడం తీక్ష్ణయా గదయా ఆహత్య సంఘట్య అహనత్ తాడితవాన్ తావన్నదతో ఽరేర్మాలినశ్శిరో ఽరిణా చక్రేణాద్యో భగవాన్ చిచ్ఛేద అత్ర మాల్యవచ్ఛబ్దో న శ్రీరామాయణప్రసిద్ధమాల్యవద్విషయః అపిత్వసురాన్తరవిషయః ॥ ౫౭ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే దశమోఽధ్యాయః ******************************
అథో అథ పరమపురుషస్య పరయోత్కృష్టయా కృపయా ప్రత్యుపలబ్ధమాసురీభిర్మాయాభిరనభిభూతం చేతో యేషాం తే చక్రవాయ్వాదయో దేవా యుద్ధే పురా పూర్వం యైర్దైత్యైర్విరోచనాదిభిరభిసంహితాః ద్వన్ద్వశస్సంగతాః

యోద్ధుమితి శేషః-తాన్-భృశం-జఘ్నుః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁తదేవ ప్రపఞ్చయతి, భగవాన్-పాకశాసన ఇన్ద్రః-సుసంరబ్ధః నితరాం క్రుద్ధః- వైరోచనాయ బలయే, యదా వజ్రముదయచ్ఛత్ బలిం హన్తుముద్ధృతవాన్ - తదా- ప్రజాః - హా హేతి హాహాకారం కుర్వన్త శ్చుక్రుశుః రురుదుః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁వజ్రం-పాణౌ యస్య స ఇన్ద్రః-మహాయుద్ధే-విచరన్తం- సుసంరబ్ధం-మనస్వినం యయుయుత్సుం- పురతః స్థితం వైరోచనిం-తిరస్కృత్య- దంవక్ష్యమాణ- మాహ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁తావత్తిరస్కారప్రకారమాహ నటవదితి ద్వాభ్యాం-తత ఏకేన వచ ఆహ॥సోఽహమితి,, హే మూఢ-మాయేశాన్నః అస్మాన్ - నటవన్మాయాభిర్జేతుమిచ్ఛసి దృష్టాన్తమేవోపపాదయతి-జిత్వేతి-నిబద్ధాన్యక్షీణి యేషాం-తాన్-బాలానజ్ఞాన్-జిత్వా- నటః కపటవృత్తిర్యథా- తేషాం-ధనం-హరతి- తథా ❁ ॥ ౪ ॥ ❁మత్ప్రభావం శృణ్విత్వితి వదన్ తిరస్కరోతి- హేఽజ్ఞ పూర్వస్మాత్పూర్వలబ్ధా- దధో-ఽధస్తనాత్ పదాత్ స్థానాత్-యే-ఆరురుక్షన్తి ఆరోఢుమిచ్ఛన్తి ; ఉత్తరోత్తరం లోకమారోఢుమిచ్ఛన్త్యసురాః- యేచ-మాయాభిర్దివ-ముత్సిసృప్సన్తి ఉత్సర్పితుమిచ్ఛన్తి- తాన్ దస్యూన్ పాపీయాన్ దుష్టజన్తుతుల్యాన్-అధునా-విధునోమి హన్మి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁దుర్మాయిన- స్తవ-శిరః సోఽహం, శతం-పర్వాణి యస్య, తేన-వజ్రేణాయుధేన- హరిష్యే- హే మన్దాత్మన్-జ్ఞాతిభిస్సహ ఘటస్వ యథాబలం విక్రమస్వ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ఇత్థం తిరస్కృత ఉక్తవాన్ బలిః॥సంగ్రామ ఇతి త్రిభిః ॥కాలేన-చోదితాని-సుఖదుఃఖజయాపజయాదిఫలదానాయ ప్రవర్తితాని-కర్మాణి, యేషాం తేషాం , సంగ్రామే యుద్ధే-వర్తమానానాం కీర్త్యాదయః సర్వేషాం-మనుక్రమాత్కీ-

రణాదయస్తాంస్తాన్ రణే మైరభిసంగతాః పురా॥ ౧ ॥ వైరోచనాయ సంరబ్ధో భగవాన్ పాకశాసనః । ఉదయచ్ఛద్యదా వజ్రం ప్రజా హా హేతి చుక్రుశుః॥ ౨ ॥వజ్రపాణిస్తమాహేదం తిరస్కృత్య పురస్స్థితమ్। మనస్వినం సుసంరబ్ధం విచరన్తం మహామృధే॥ ౩ ॥నటవన్మూఢ మాయాభిర్మాయేశాన్నో జిగీషసి ।జిత్వా బాలాన్నిబద్ధాక్షాన్నటో హరతి తద్ధనమ్ ॥ ౪ ॥ ఆరురుక్షన్తి మాయాభిరుత్సిసృప్సన్తి యే దివమ్। తాన్దస్యూన్విధునోమ్యజ్ఞ పూర్వస్మాచ్చ పదాదధః ॥ ౫ ॥ సోఽహం దుర్మాయినస్తేఽద్య వజ్రేణ శతపర్వణా।శిరో హరిష్యే మన్దాత్మన్ ఘటస్వ జ్ఞాతిభిస్సహ॥ ౬ ॥బలిరువాచ । సంగ్రామే వర్తమానానాం కాలచోదితకర్మణామ్ । కీర్తిర్జయోఽజయో మృత్యుస్సర్వేషాం స్యురనుక్రమాత్॥ ౭ ॥తదిమం కాలరశనం జనం పశ్యన్తి సూరయః । న హృష్యన్తి న శోచన్తి తత్ర యూయమపణ్డితాః॥ ౮ ॥న వయం మన్యమానానామాత్మానం తత్ర సాధనమ్ । గిరో వస్సాధుశోచ్యానాం గృహ్ణీమో మర్మతాడనాః॥ ౯ ॥ఇత్యాక్షిప్య విభుం వీరో నారాచైర్వీరమానదః।ఆకర్ణపూర్ణైరహనదాక్షేపైరాహతం పునః॥ ౧౦ ॥ ఏవం నిరాకృతో దేవో వైరిణా తథ్యవాదినా।నామృష్యత్తదధిక్షేపం తోత్రాహత ఇవ ద్విపః॥ ౧౧ ॥ ప్రాహిణోత్కులిశం తస్మా అమోఘం పరిమర్దనమ్ । సయానో ❁న్యపతద్భూమౌ ఛిన్నపక్ష ఇవాచలః॥ ౧౨ ॥ సఖాయం పతితం దృష్ట్వా జమ్భో బలిసఖస్సుహృత్। అభ్యయాత్సౌహృదం సఖ్యుర్హతస్యాపిచిన్తయన్॥ ౧౩ ॥ససింహవా

ర్త్యాదినిమిత్తకర్మపరిపాకానుక్రమాత్స్యురేవ-భవతామపి న సర్వదా కీర్త్యాదయో బభూవుః - కిన్తు-తత్తన్నిమిత్తకర్మపరిపాకదశాయామేవేత్యస్మాకమపి తథైవేతి భావః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁తమిమమనుక్రమకీర్త్యాదిమన్తం -జనం-కాలరశనం కాలవశ్యన్త్రితం-కాలోన్మిషితకర్మఫలభోక్తారం - సూరయః పణ్డితాః-పశ్యన్తి- అత-స్తే కీర్తిజయమృత్యుషు-న హృష్యన్తి-తద్విపరీతేషు-న శోచన్తి చ-తత్ర తైవం విధే వివేకే-యూయ-మపణ్డితాః అనిపుణాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁తత్ర కీర్త్యాదా-వాత్మానం దేహం-సాధనసాధకం,మన్యమానానాం,అత ఏవ-సాధుభిశ్శోచ్యానాం-అహో అజ్ఞా ఏత ఇత్యేవం శోచ్యానాం -వో యుష్మాకం-మర్మతాడనాః మర్మసు తాడనం యాభిస్తాః - గిరో,వయం-న గృహ్ణీమో న సాధు మన్యామహే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ఇత్థం విభుమిన్ద్రమాక్షిప్యాఽధిక్షిప్య,వీరాణాం,మానదో, వీరో వైరోచని , రాక్షేపైరధిక్షేపవాక్యైరాహతం-పున-రాకర్ణాన్త- మాకృష్టై-ర్నారాచైః-రాహనత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁యథార్థవాదినా-వైరిణా బలినా, ఏవం-నిరాకృతో, దేవ ఇన్ద్రః, తేన బలినా కృత-మధిక్షేపం నామృష్యన్నాసహత-తోత్రమఙ్కుశః-తేనా , హతో , ద్విపః గజ ఇవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁కిన్తు,తస్మై బలయే,అమోఘమప్రతిహతం,మరీణాం మర్దనం ఘాతుకం, కులిశం వజ్రం , ప్రాహరత్ ప్రాయుఙ్క్త హే నృప - తత్తస్మాత్కులిశప్రహారా , చ్ఛిన్నపక్షః పర్వత ఇవ,స విమానో,భూమా - న్యపతదితి శేషః - సయానో న్యపతద్భూమావితి పాఠాన్తరే తు న శేషః,శయానోఽన్య పేతి పాఠే తు శయానో బభూవేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁బలేస్సఖా,సుహృచ్చ,జమ్భోఽసురః- సఖాయం బలిం,భూమౌ,పతితం-దృష్ట్వా హతస్యాపి సఖ్యుర్బలేః,సుహృదం-భావప్రధానో నిర్దేశః-సౌహార్ద-మాచరన్ అభ్యయాత్, ఇన్ద్రస్యాభిముఖమగాత్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁సిం

౧౨॥శ్లో ❁పా ॥ సయానోన్యపతద్భూమౌ-శయానోన్యపతద్భూమౌ.

హః-వాహో వాహనం - యస్య- స-మహాబలో జమ్భః ఆసాద్య రంహసా వేగేన - బలేన వా-గదా-ముద్ధృత్య-శత్రుమిన్ద్రం జత్రౌ కర్ణస్య మూలదేశే-అతాడయత్-తథా-గజంచా-తాడయత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ భృశం - గదాప్రహారేణ - వ్యథితో, ఽతఏవ విహ్వలితో-గజ ఐరావతో-జానుభ్యా-మవనీం-స్పృష్ట్వా-పరం - దుఃఖం-లేభే ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తతో- గజస్య,కశ్మలం-దృష్టవతా మాతలినా-హరిద్వర్ణైః-దశశతైః సహస్రసంఖ్యాకైః-రశ్వైః-ర్యుక్తో-రథ- ఆనీత- స్తమానీతం- రథం విభురిన్ద్రో,గజమైరావత-ముత్సృజ్య,ఆరురుహే అరూఢవాన్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ తస్య యన్తుర్మాతలే- సత్కర్మ రథానయనరూపం కర్మ-పూజయన్-ఆహో ఏవం విధేన సారథినా భవితవ్యమిత్యేవం బహుమానయన్ - జ్వలతా ప్రకాశమానేన - శూలేన-తం మాతలిం- స్మయమానో,యుద్ధే,అహనత్ ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ సత్వం ధైర్య-మాలమ్బ్య,మాతలి,ర్దుస్సహామపి- రుజం శూలఘాతజాం వ్యథాం - సహే అసహత తత-స్సంక్రుద్ధ ఇన్ద్రో,వజ్రేణ-జమ్భస్య,శిరో-ఽపాహరచ్ఛిచ్ఛేద ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తస్య జమ్భస్య,జ్ఞాతయః-నముచిబలపాకాఖ్యా,స్త్రయో నారదాదృషే-ర్జమ్భం హతం-శ్రుత్వా,త్వరయాఽన్వితా- స్తత్ర యుద్ధదేశే,ఉపేయుః ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తే-పరుషైః-వచోభిః-ఇన్ద్రం,ఘట్టయన్త స్తాడయన్త స్తిరస్కుర్వన్తః-అస్యేన్ద్రస్య-మర్మసు స్థానేషు,మేఘాః-జలధారాభిః పర్వతమివ- శరైః- రవాకిరన్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ బలపాకనముచీనాం త్రయాణాం విక్రమాన్ క్రమేణైకైకేనాహ ॥ హరిమితి ॥ బలో ఽసురః - ఆజౌ యుద్ధే హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య-దశశతాని-అశ్వానామితి శేషః , హరిమిన్ద్రంచ , తావద్భి రేకాధికద

హ ఆసాద్య గదాముద్యమ్య రంహసా । జత్రావతాడయచ్ఛక్రం గజంచ సుమహాబలః ॥ ౧౪ ॥ గదాప్రహారవ్యథితో భృశం విహ్వలితో గజః । జానుభ్యాం ధరణీం స్పృష్ట్వా కశ్మలం పరమం యయౌ ॥ ౧౫ ॥ తతో రథో మాతలినా హరిభి ర్దశశతైర్వృతః । ఆనీతో ద్విపముత్సృజ్య రథమారురుహే విభుః ॥ ౧౬ ॥ తస్య తత్పూజయన్కర్మ యన్తుర్దానవసత్తమః । శూలేన జ్వలతా తంతు స్మయమానోఽహనన్మృధే ॥ ౧౭ ॥ సేహే రుజం సుదుర్మర్షాం సత్వమాలమ్బ్య మాతలిః । ఇన్ద్రో జమ్భస్య సంక్రుద్ధో వజ్రేణాపాహరచ్ఛిరః ॥ ౧౮ ॥ జమ్భం శ్రుత్వా హతం తస్య జ్ఞాతయో నారదాదృషేః । నముచిశ్చ బలః పాక స్తత్రాపేయు స్త్వరాన్వితాః ॥ ౧౯ ॥ వచోభిః పరుషైరిన్ద్రం ఘట్టయన్తోఽస్య మర్మసు । శరైరవాకిర న్మేఘా ధారాభిరివ పర్వతమ్ ॥ ౨౦ ॥ హరిన్దశశతాన్యాజౌ హర్యశ్వస్య బలశ్శరైః । తావద్భిరర్దయామాస యుగపల్లఘుహస్తవాన్ ॥ ౨౧ ॥ శతాభ్యాం మాతలిం పాకో రథంచ తిలశః పృథక్ । సకృత్సంధానమోక్షేణ తదద్భుతమభూద్రణే ॥ ౨౨ ॥ నముచిః పఞ్చదశభిస్స్వర్ణపుఙ్ఖైర్మహేషుభిః । ఆహత్య వ్యనదత్సంఖ్యే సతోయ ఇవ తోయదః ॥ ౨౩ ॥ సర్వతశ్శరకూటేన శక్రం సరథసారథిమ్ । ఛాదయామాసురసురాః ప్రావృట్సూర్యమివామ్బుదాః ॥ ౨౪ ॥ అలక్షయన్త స్తమతీవ విహ్వలా విచుక్రుశు ర్దేవగణా స్సహానుగాః । అనాయకాశ్శత్రుబలైర్విసర్జితా వణిక్పథా భిన్ననవో యథార్ణవే ॥ ౨౫ ॥ తతస్తురాషాడిషుపుఙ్ఖపఞ్జరాద్వినిర్గత స్సాశ్వరథధ్వజాగ్రణీః । బభౌ దిశః ఖం పృథివీం చ రోచయన్ స్వతేజసా సూర్య ఇవ క్షపాత్యయే ॥ ౨౬ ॥ నిరీక్ష్య పృతనాం దేవశ్శరైరభ్యర్దితాం మృధే । ఉదయచ్ఛద్రిపుం హన్తుం వజ్రం వజ్రధరో రుషా ॥ ౨౭ ॥ స తేనైవాష్టధారేణ శిరసీ బలపా

శశతైః , శ్శరైః-ర్యుగప-దర్దయామాస తాడయామాస యతో ఽయం బలో లఘుహస్తవాన్ , శరసన్ధానోపయుక్త కౌశలాఖ్య లాఘవయుక్తహస్తవాన్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ పాకో ఽసురశ్శతాభ్యాం - శరాణామితి శేషః - మాతలిం - రథంచ, పృథక్పృథ- గవయవశశ్చ , యుగపదేవ శరసన్ధాన మోక్షణయోగేన రణే , అర్దయామాసేత్యనుషఙ్గః-తత్సకృత్సంధాన-మోక్షణం పృథగవయవశో ఽర్దనాత్మకంచ కర్మ - అద్భుతమభవత్ ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ నముచిస్తు - స్వర్ణమయాః పుఙ్ఖాః మూలప్రాన్తదేశా- యేషాం,తైః-పఞ్చదశభి-ర్మహద్భి-రిషుభిరిన్ద్రం-మాహత్య ప్రతాడ్య,సజలో -మేఘ ఇవ-స్వయం సంఖ్యే యుద్ధే-వ్యనదత్ దధ్వాన ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత-స్సర్వే-అసురాః-ప్రావృట్కాలికం-సూర్యం-మేఘా ఇవ,రథసారథియుక్తమిన్ద్రం-సర్వత శ్శరవర్షేణ-ఛాదయామాసుః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తదా,తమిన్ద్రమలక్షయన్తో ఽపశ్యన్త - స్సహానుగా-స్సర్వే,దేవగణాః అతఏవ విహ్వలచిత్తా- అనాయకా,విచుక్రుశుః యథా, మహార్ణవే-భిన్నా నౌ , ర్యేషాం-తే-దీర్ఘాభావ ఆర్షః-అతఏవ , విసర్జితాః వణిక్పథాః-వాణిజ్యవృత్తయః,క్రోశన్తి తద్వత్ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ తతః-తురాషాడిన్ద్రః ,బాణపుఙ్ఖానాం పఞ్జరాత్ ,సాశ్వరథధ్వజసారథి-ర్వినిర్గతః - క్షపాత్యయే నిశావసానే సూర్య ఇవ - స్వతేజసా , దిశః,ఖమాకాశం-పృథివీంచ,ప్రకాశయన్-బభౌ ❁ ॥ ౨౬ ॥ అసురాణాం-శరై,రభ్యర్దితాం పీడితాం,స్వసేనాం-నిరీక్ష్య , దేవో , వజ్రధరశ్శక్రో రణే రిపూనసురాన్ , హన్తుం,రుషా-వజ్రముదయచ్ఛదుద్ధృతవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ స ఇన్ద్రః,అష్టౌ,ధారా,యస్య,తేనైవ వజ్రేణైవ, బలపాకయో-రసురయో శ్శిరసీ మూర్ధానౌ,జహార చిచ్ఛేద,కింకుర్వన్ , హే రాజన్ ,పశ్యతాం బలపాకయో , ర్జ్ఞాతీనాం , మహద్భయం,జనయ

యన్ * ॥ ౨౮ ॥ * తతః-నముచిః-తయోర్బలపాకయోర్వధం-దృష్ట్వా-శోకామర్షాభ్యాం-యుక్తయా-రుషా-యుక్తః-హేనృపతే-శక్రంజిఘాంసుః-హన్తుమిచ్ఛుః-పరమ-ముద్యమంయత్నంచ, కార * ॥ ౨౯ ॥ * ఉద్యమమేవాహ॥అశ్మేతి॥అశ్మసారమయంలోహమయం-ఘణ్టావత్ఘణ్టాభిర్యుక్తం-హేమభూషణం-శూలం-ప్రగృహ్య-క్రుద్ధః-అభ్యద్రవత్-తతో-హతోఽసీతి-విసర్జయన్శూలంభ్రామయన్-సింహఇవ-వినర్దన్-దేవరాజాయఇన్ద్రాయ-ప్రాహిణోత్-ప్రాయుఙ్క్త * ॥౩౦॥ * గగనతలేమహోల్కేవ-ఆపతత్ తచ్ఛూలమిన్ద్రః-శరైః-సహస్రధా-విచిచ్ఛేదచిచ్ఛేద-హేనృప-రుషాయుక్తః-త్రిదశపతిరిన్ద్రః-తంనముచిం-కన్ధరేకణ్ఠే-కులిశేనవజ్రేణ-సమన్తాద్ధనన్భిన్దన్తస్య-శిరోఽహరత్హర్తుమారబ్ధవాన్ * ॥౩౧ * యస్సురపతినేన్ద్రేణఓజసాబలేన-ఈరితఃప్రయుక్తః-ఊర్జితఃబలవాన్-వజ్రః-స,తస్యనముచేః-త్వచమపి-నబిభేదభేత్తుంనాశకోదిత్యర్థః-అతివీర్యంవృత్రమభినదితితథాభూతో-వజ్రో-నముచేశ్శిరోధరత్వచా-తిరస్కృతః-ఇత్యేతత్-పరమద్భుత-మాసీదితిశేషః * ॥ ౩౨ ॥ * తస్మాచ్ఛత్రోర్నముచేరిన్ద్రోఽబిభేత్ భీతోబభూవకుతః-యతో,వజ్రః-ప్రతిహతో-బభూవ-తస్యభయనిమిత్తాంచిన్తాందర్శయతి-ఇదంవజ్రవిఘాతిరిత్యేతత్-కిం-దైవయోగేన-భూతంజాతం-కింవాలోకంవిమోహయ-జాతం-లోకమోహనార్థంజాతమిత్యర్థః * ॥ ౩౩ ॥ * అన్యథాకథ్యప్యప్రతిహతేనవజ్రేణనైవంభవితవ్యమిత్యాహ॥యేనేతి॥మేమయాకర్త్రా-యేనవజ్రేణ-యచ్ఛబ్దస్యసోఽయమిత్యుపరిష్టాత్తచ్ఛబ్దేనాన్వయః పూర్వ-మద్రీణాంపక్షచ్ఛే

కయోః । జ్ఞాతీనాంపశ్యతాంరాజన్జహారజనయన్భయమ్ ॥౨౮॥ నముచిస్తద్వధందృష్ట్వాశోకామర్షరుషాఽన్వితః । జిఘాంసురిన్ద్రంనృపతేచకారపరమోద్యమమ్॥ ౨౯ ॥ అశ్మసారమయంశూలంఘణ్టావద్ధేమభూషణమ్।ప్రగృహ్యాభ్యద్రవత్క్రుద్ధోహతోఽసీతివితర్జయన్ ॥ ప్రాహిణోద్దేవరాజాయనినదన్మృగరాడివ॥౩౦॥ తదాపతద్గగనతలేమహాజవం విచిచ్ఛిదేహరిరిషుభిస్సహస్రధా । తమాహనన్నృపకులిశేనకన్ధరేరుషాఽన్వితస్త్రిదశపతిశ్శిరోఽహరత్ ॥ ౩౧ ॥ నతస్యహిత్వచమపివజ్రఊర్జితోబిభేదయస్సురపతినౌజసేరితః।తదద్భుతంపరమతివీర్యవృత్రభిత్తిరస్కృతోనముచిశిరోధర * త్వచా ॥ ౩౨ ॥తస్మాదిన్ద్రోఽబిభేచ్ఛత్రోర్వజ్రఃప్రతిహతోయతః । కిమిదందైవయోగేనభూతంలోకవిమోహనమ్॥ ౩౩ ॥యేనమేపూర్వమద్రీణాంపక్షచ్ఛేదఃప్రజాత్యయే।కృతోనివిశతాంభారైఃపతత్త్రైఃపతతాంభువి॥౩౪॥తపస్సారమయంత్వాష్ట్రంవృత్రోయేనవిపాటితః।అన్యేచాపిబలోపేతాస్సర్వాస్త్రైరక్షతత్వచః॥ ౩౫ ॥ సోఽయంప్రతిహతోవజ్రోమయాముక్తోఽసురేఽల్పకే।నాహంతదాదదేదణ్డంబ్రహ్మతేజోఽప్యకారణమ్॥౩౬॥ఇతిశక్రంవిషీదన్తమాహవాగశరీరిణీ।నాయంశుష్కైరథోనార్ద్రైర్వధమర్హతిదానవః॥ ౩౭ ॥ మయాఽస్మైయద్వరోదత్తోమృత్యుర్నైవార్ద్రశుష్కయోః। అతోఽన్యశ్చిన్తనీయస్తేఉపాయోమఘవన్రిపోః ॥ ౩౮ ॥ తాందైవీంగిరమాకర్ణ్యమఘవాన్సుసమాహితః। ధ్యాయన్ఫేనమథాపశ్యదుపాయముభయాత్మకమ్॥౩౯॥నశుష్కేణనచార్ద్రేణజహారనముచేశ్శిరః । తంతుష్టువుర్మునిగణామాల్యైశ్చావాకిరన్విభుమ్ ॥ ౪౦ ॥ గన్ధర్వముఖ్యౌజగతుర్విశ్వావసుపరావసూ।దేవదున్దుభయో

దః కృతః-కథంభూతానాం-భారైః-పతత్త్రైః-పక్షైః-భువి,పతతాం-ప్రజాత్యయే-ప్రజానాశనేనిమిత్తేవిశతాంచ * ॥౩౪॥ * కించ-త్వాష్ట్రంత్వష్టుస్సంబన్ధి, సారమయంవీర్యాధికంయత్తపః-స్సఏవ-వృత్రః-త్వాష్ట్రంతపఏవవృత్రః-స్స, యేనవజ్రేణ,నిపాతితః,కించా,న్యేచాధునా,బలిజమ్భబలాదయోఽతిబలాః-అతఏవసర్వైర్వజ్రేతరైరస్త్రైరక్షతాత్వ, గ్యేషాం , తేనిపాతితాః * ॥౩౫॥ * సోఽయమేవంవిధోవజ్రో,మయాతేనైవమయా,ప్రయుక్తో,ఽల్పకేతుచ్ఛే , అసురేనముచౌ,ప్రతిహతో,బభూవ,బ్రహ్మతేజఃదధీచఋషేఃసామర్థ్యరూపమప్య , ధునా, అకారణంనిష్కారణం,దణ్డంలగుడతుల్యం,జాతం,తంవజ్రం-నాదదేనపరిగృహ్ణామి * ॥ ౩౬ ॥ * ఇతీత్థంవిషీదన్తంక్లిశ్యన్త-మిన్ద్రం-అశరీరిణీ,పరాదేవతా,వా, గువాచ,తదేవాహ॥ నేతిసార్ధేన॥అయం,దానవోనముచి,శ్శుష్కై,రథో,ఆర్ద్రైరార్ద్రైరపి-వధం,నార్హతి * ॥౩౭॥ * కుతః, యతో,మయా అస్మైనముచయే,య,ద్వరో, దత్తఃకోఽసౌఆర్ద్రశుష్కాభ్యాం , మృత్యు,రస్య,నైవభూయా,దిత్యేషః , అతోవజ్రస్యశుష్కత్వాన్నతేనాయంహన్యతే,కింతు-హేమఘవన్-అస్యరిపో,ర్వధార్థం-త్వయా-అన్యఏవో-పాయ-శ్చిన్తనీయ,ఇతి * ॥౩౮॥ * ఏవంభూతాం-దైవీం,గిరంశ్రుత్వా-మఘవా,సుసమాహితో-భూత్వా , ధ్యాయ-న్నార్ద్రశుష్కాత్మకం-వస్తు-చిన్తయన్ తదుభయాత్మకంవస్తు-ఫేన-మపశ్యత్-ఫేనముభయాత్మకంనిశ్చితవాన్ * ॥ ౩౯ ॥ * ఉభయాత్మకత్వమేవాహ॥ నశుష్కేణ-నచార్ద్రేణ-కింతూభయాత్మకేనఫేనేన , తదుపలిప్తేనవజ్రేణ-నముచే-శ్శిరో జహారేత్యర్థః-తంనముచేర్హన్తారం విభుమిన్ద్రం మునిగణాః-తుష్టువుః-మాల్యానిపుష్పాణిచ-అకిరన్ వవర్షుః * ॥ ౪౦ ॥ * గన్ధర్వశ్రేష్ఠౌ-విశ్వావసుపరావసూ-జగతుఃగానం

చక్రతుః-దేవదున్దుభయో-నేదుః-దక్ష్యనుః-నర్తక్యః-స్త్రియో-ముదా-ననృతుః ॥ ౪౧ ॥ యథా, ఇన్ద్ర, స్తథా, ఽన్యేఽపివా యవ్వాదయః-ప్రతిద్వన్ద్వాన్, నస్త్రైశ్శిఖైస్సింహాః, క్షుద్రమృగానివ, సూదయామానుః-జఘ్నుః ॥ ౪౨ ॥ ఏవం, దేవై, ర్దానవేషు, హన్యమానేషు, దానవసంక్షయం, దృష్ట్వా, యావద్దానవసంక్షయోభవిష్యతీత్యాలోచితవతా, బ్రహ్మణా చతుర్ముఖేన ప్రేషితో-భగవాన్నారదః, హేనృప, విబుధాన్-ఇన్ద్రాదీన్, వారయామాస ॥ ౪౩ ॥ నారదకృతనివారణప్రకారమేవాహ॥ భవద్భిరితి ॥ నారాయణస్య, భుజ, ఆశ్రయో, యేషాం, తైః హేతుగర్భమిదం, భవద్భి, రమృతం, ప్రాప్తం లబ్ధం, పీతమితియావత్, తదాశ్రయా, త్రైలోక్యలక్ష్మ్యాచ, సర్వే, సమేధితాః అతః అధునా, విగ్రహాత్కలహాత్, ఉపారమత ॥ ౪౪ ॥
ఏవంభూతం, మునేః నారదస్య-వచో-మానయన్తో-దేవా. మన్యుం తత్ప్రియుక్తం - యుద్ధోద్యోగంచ - సంయమ్య-ఉపసంహృత్య-సర్వే-ఇన్ద్రాదయో దేవాః-అనుచరై-రుపగీయమానా-స్సన్తిరార్షః-త్రివిష్టపం స్వర్గలోకం-యయుః ॥ ౪౫ ॥ తతః తస్మిన్-రణే-యే-హతావశిష్టా-దానవా-దైత్యాశ్చ, తే-సర్వే-నారదస్యానుజ్ఞయా-విపన్నం - వజ్రప్రహారేణభూమౌశయానం-బలిం-ఆదాయ-అస్తాద్రిముపజగ్ముః ॥ ౪౬ ॥ తత్ర-అస్తాద్రౌ - ఉశనాభార్గవః- అవినష్టా అవయవా యేషాం-విద్యమానాశ్శిరోధరా యేషాం-తా-నసురాన్-ఆత్మనః-స్వస్య - సమ్బన్ధిన్యాఅనేనాసితరసాధారణత్వం సూచితం - మృతసంజీవిన్యాఖ్యయా-విద్యయామన్త్రవిద్యయా, జీవయామాస ॥ ౪౭ ॥ బలిశ్చ-ఉశనసా-సంస్పృష్టః - ప్రత్యాపన్నానిపునఃప్రాప్తాని, ఇన్ద్రియాణి, స్మృతిశ్చ-యేనసః - పరాజితోఽపి-నాఖిద్యత్ నాఖిద్యత-కుతః-యతోఽసౌ - లోకతత్త్వవిచక్షణః లోకానాం ప్రకృతిసంసృష్టజీవానాం-య-త్తత్త్వంకర్మాయత్తజయాపజయసుఖదుఃఖాదిఫలభోక్తృత్వరూపం-తత్ర, విచక్షణః తత్త్వ

నేదుర్నర్తక్యోననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥ అన్యేఽప్యేవంప్రతిద్వంద్వాన్వాయ్వగ్నివరుణాదయః। సూదయామాసురస్త్రౌఘైర్మృగాన్కేసరిణోయథా॥ ౪౨ ॥ బ్రహ్మణాప్రేషితోదేవాన్భగవాన్నారదోనృప। వారయామాసవిబుధాన్దృష్ట్వాదానవసంక్షయమ్॥ ౪౩ ॥ నారదఉవాచ ॥ భవద్భిరమృతంప్రాప్తంనారాయణభుజాశ్రయైః। శ్రియాసమేధితాస్సర్వఉపారమతవిగ్రహాత్॥ ౪౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ సంయమ్యమన్యుసంరమ్భంమానయన్తోమునేర్వచః। ఉపగీయమానానుచరైర్యయుస్సర్వేత్రివిష్టపమ్॥ ౪౫ ॥ యేఽవశిష్టారణేతస్మిన్నారదానుమతేనతే। బలింవిపన్నమాదాయఅస్తంగిరిముపాగమన్॥ ౪౬ ॥ తత్రావినష్టావయవాన్విద్యమానశిరోధరాన్। ఉశనాజీవయామాససంజీవిన్యాస్వవిద్యయా॥ ౪౭ ॥ బలిశ్చోశనసాస్పృష్టః ప్రత్యాపన్నేన్ద్రియస్మృతిః। పరాజితోఽపినాఖిద్యల్లోకతత్త్వవిచక్షణః ॥ ౪౮ ॥ ******************************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుకఉవాచ । వృషధ్వజోనిశమ్యేదంయోషిద్రూపేణదానవాన్ । మోహయిత్వాసురగణాన్హరిస్సోమమపాయయత్ ॥ ౧ ॥ వృషమారుహ్యగిరిశస్సర్వభూతగణైర్వృతః । సహోమయాయయౌద్రష్టుంయత్రాస్తేమధుసూదనః ॥ ౨ ॥ సభాజితోభగవతాసాదరంసోమయాభవః । సూపవిష్టఉవాచేదంప్రతిపూజ్యస్మయన్హరిమ్ ॥ ౩ ॥ దేవదేవజగద్వ్యాపిన్జగదీశజగన్మయ । సర్వేషామపిభావానాంత్వమాత్మాహేతురీశ్వరః॥ ౪ ॥

రిశీలననిపుణః ॥ ౪౮ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఏకాదశోఽధ్యాయః. ******************************

భగవన్మాయయాదైత్యాముముహురితినవిచిత్రం-యతోరుద్రఏవముమోహేతివక్తుమయమధ్యాయః ప్రవర్తతే హరి-ర్యోషిద్రూపేణ-దానవాన్మోహయిత్వా-సురగణాన్-సోమమమృతం-మపాయయత్- ఇతీదం-నిశమ్యశ్రుత్వా-వృషధ్వజోరుద్రః-భవాన్యాసహ-వృష-మారుహ్య-సర్వైర్భూతగణైః-ప్రమథాదిభిః-పరివృతో-యత్ర-మధుసూదనో-వర్తతే-తత్ర-యోషిద్రూపం-ద్రష్టుం-జగామ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ సోమయా-ఉమయాసహ-సాదరంయథాతథా - భగవతా-సభాజితస్సత్కృతో-భవో రుద్ర-స్సమ్యగుపవిష్టో-హరిం-ప్రతిపూజ్య-స్మయన్మన్దంవక్ష్యమాణం-ఉవాచ॥ ప్రతిపూజాఽత్రస్తుతిః ॥ ౩ ॥ తామేవాహ॥ దేవదేవేత్యాదిభిరష్టాభిః తత్ర- అసురసంమోహనాయధృతంయోషిద్రూపంమేదర్శయేతి ప్రార్థయితుకామోనస్సైనేవ బాలానసురాన్వఞ్చయితుంమయాధృతంకపటపుంశ్చలీరూపం-ద్రష్టుంకిమిచ్ఛసీతిమాప్రత్యాచక్ష్వా ఇత్యభిప్రాయన్కృత్స్నజగదుదయవిభవలయబన్ధమోక్షలీలస్యాచిన్త్యవివిధవిచిత్రశక్తిస్తవతద్యోషిద్రూపంధర్మప్రతిపక్షజగదుపద్రవకృదసురమోహనేనతద్వినాశార్థత్వాద్రామకృష్ణాదిరూపవల్లీలయాఽఽత్మీయసంకల్పేనధృతం దర్శనీయమేవాన్యథా ప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యావాప్తసమస్తకామస్య నిరతిశయానన్దమహోదధేస్తవేదంప్రాకృతస్యేవనఘటతఇతివక్తుమనితరసాధారణైర్ధర్మైస్త్వాం బోధయతి॥ దేవదేవేతి॥ హేదేవదేవ - దేవానామస్మదాదీనామపిదేవ - హేజగద్వ్యాపిన్-జగద్వ్యాపిత్వంసవాయ్వాకా

శాదివత్తూష్ణీ-మపితు-ప్రశాససెనేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి॥ హేజగదీశేతి-హేజగత్ప్రశాసితః- జగచ్ఛబ్దఃకార్యావస్థచి దచిదాత్మకజగత్పరః-నకేవలంజగదీశ-అపితు - తదూప్రపశ్చేత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి-జగన్మయేతి - హేజగత్ప్రచుర-త త్ప్రచురత్వంచతచ్ఛరీరకత్వేనేత్యభిప్రేత్య తత్ప్రతిసంబన్ధ్యాత్మత్వమేవేత్యాహ - సర్వేషామపిచేతనాచేతనాత్మకానాం భావానాంపదార్థానా-మాత్మా-త్వమేవ-ఆత్మత్వమన్తఃప్రవిశ్యధారకత్వం - నకేవలమాత్మైవా-పితు-హేతుఃకారణభూత ఈశ్వరః-కారణావస్థచిదచిన్నియన్తాచ- త్వమేవ ॥ ౪ ॥ ఏవంకార్యకారణోభయావస్థచిదచిదాత్మకత్వంకృత్స్నజగ త్కారణత్వంచోక్తం-తత్రకారణత్వముపాదానత్వరూపంనిమిత్తత్వరూపంచేతిద్వివిధమభిప్రేతం-తత్రతావదుపాదానత్వ ముపపాదయన్ తత్ప్రియుక్తంనికారంపరిహరతి ॥ ఆద్యన్తావితి ॥ యతఇతిసార్వవిభక్తికస్తసిః-తతశ్చ- యతోయస్మిన్ యేన యదితిలభ్యతే-అస్యజగత-ఆద్యన్తౌ- ఆదిస్సృష్టిరుత్పత్తి- రన్తస్సూక్ష్మచిదచిద్విశిష్టాత్ - అస్మాన్తోలయో-యస్మిన్-అస్య-మ ధ్యం-స్థితి-ర్యేన-యచ్చే-దంవిశ్వం-యచ్చాన్యజ్జగతోవిలక్షణం- అహంప్రత్యగర్థశరీరకం-బహిఃపరాగర్థశరీరకంచ-యస్మా వ్యయస్యప్రకృతిపురుషగణవికారరహితస్యచ - ఏతాన్యాద్యన్తమధ్యాని - నసన్తి- ఏతేషాంశరీరభూతచిదచిద్గతత్వాదితి భావః-తదేవంభూతం-సత్యంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం-చిన్నిత్యాసంకుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాశ్రయం-తదా త్మకంచ-బ్రహ్మస్వరూపేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహ-ద్భవానేవ- ఆద్యన్తావిత్యాదినాజగత్కారణత్వేనోక్తస్యస్వరూపంవి శోధ్యతే తత్సత్యంబ్రహ్మచిదితి-యథా॥ సత్యంజ్ఞానమనన్తంబ్రహ్మ,,త్యనేనజగత్కారణత్వవాదివాక్యోక్తంస్వరూపంవి శోధ్యతే-సద్వాత్,సత్యాదివాక్యానోఽతాప్రనుసంధేయః ॥ ౫ ॥ సత్యశబ్దేనసత్యశబ్దస్య-చిద్బ్రహ్మశబ్దాభ్యాంజ్ఞానాన న్తపదయోశ్చా-ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ ॥ కస్తుధ్యేయః-కారణంతుధ్యేయ ,, ఇతి-జగత్కారణత్వసమనియతముపాస్యత్వమనితర సాధారణమాహ॥తస్యైవేతి॥యతో-జగత్కారణభూత-స్తవ-మత-స్తవైవ-చరణామ్బుజం-నిశ్శ్రేయసకామా ముముక్షవః ఉభయతఇహాముత్రచ , సఙ్గం-త్యక్త్వా- నిరాశిషఃఅనన్యప్రయోజనాః-మునయస్తవత్స్వరూపరూపగుణవిభూతిమననశీలాః

ఆద్యన్తావస్యయన్మధ్యమిదమన్యదహంబహిః।యతోఽవ్యయస్యనైతానితత్సత్యంబ్రహ్మచిద్భవాన్॥౫॥తవైవ చరణామ్బుజంశ్రేయస్కామానిరాశిషః।విసృజ్యోభయతస్సఙ్గంమునయస్సముపాసతే॥౬॥త్వంబ్రహ్మపూర్ణమ మృతంవిగుణంవిశోకమానన్దమాత్రమవికారమనన్యదన్యత్।విశ్వస్యహేతురుదయస్థితిసంయమానామాత్మేశ్వర

ఉపాసతే ॥ ౬ ॥ అథలీలార్థమేవయోషిద్రూపముపాత్త-మన్యథాప్రకృతిపురుషవిలక్షణస్యప్రాకృతవస్తుఘటత-ఇత్యా భిప్రయన్ప్రకృతిపురుషయోరసంభావితైర్ధర్మైర్విశిష్టంవేదాన్తవేద్యంజగన్నిమిత్తకారణంస్తౌతి॥త్వమితి॥త్వంబ్రహ్మస్వరూ పేణగుణైశ్చనిరతిశయబృహత్ - బ్రహ్మశబ్దవాచ్యంపరమాత్మతత్వం ,త్వమేవ - కింతద్బ్రహ్మ-య , పూర్ణంసర్వవ్యాపి,అ మృతంస్వరూపతస్స్వభావతశ్చవికారరహితం-బ్రహ్మామృతశబ్దాభ్యాంసత్యాదివాక్యోదితంప్రత్యభిజ్ఞాపితం-పూర్ణపదేన॥ తేనేదంపూర్ణంపురుషేణసర్వ,,మితివాక్యోదితం-అత్ర-పూర్ణశబ్దఃకర్తరిక్తాన్తః-విగుణంస్థౌల్యాదిగుణరహితం- అనేనాస్థూ లమనణ్వహ్రస్వ,,మిత్యాద్యస్థూలాదివాక్యోదితం-ప్రత్యభిజ్ఞాపితం-విశోకమిత్యనేన ॥ ఏషఆత్మాఽపహతపాప్మ ,, త్యాదిద హరవాక్యోదితం- ఆనన్దమాత్రమిత్యనేన॥ విజ్ఞానమానన్ద ,,మిత్యాదివాక్యోదితం,మాత్రచాదుఃఖసంభేదవ్యావాసః-అవికార మిత్యనేన॥ నిష్క్రియంనిష్కల ,, మిత్యాదివాక్యోదితం-నిరవద్యత్వప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అనన్యత్ సర్వశరీరకత్వాత్సర్వకారణ త్వాచ్చసర్వస్మాత్ప్రకృతిపురుషాత్మకాజ్జగతోఽనన్యత్,అనేనై ॥ తదాత్మ్యమిదంసర్వంతత్సత్యంసఆత్మా,అయమాత్మా బ్రహ్మ,తత్త్వమసి, సర్వంఖల్విదంబ్రహ్మ ,, ఇత్యాదివాక్యార్థఃప్రత్యభిజ్ఞాపితఃఅన్యత్ శరీరాచ్ఛరీరిణోభిన్నత్వాదన్యత్ అనే న ॥ యఆత్మనితిష్ఠన్ యఃపృథివ్యాం తిష్ఠన్ , ఇత్యాది శ్రుత్యర్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః , విశ్వస్య , దయస్థితి సంయమానాం సృష్టిస్థితిలయానాం , హేతు , రిత్యనేన ॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీత్ , అనేనజీవేనాత్మనాఽనుప్రవిశ్య , సన్మూలాస్సోమ్యే మాస్సర్వాఃప్రజాస్సదాయతనాస్సత్ప్రతిష్ఠా ,, ఇత్యాదికారణవాక్యార్థః, ఆత్మేశ్వరఃఅనన్యేశ్వరఃఅనేన ॥పతింవిశ్వస్యా త్మేశ్వరం,నతత్సమశ్చాభ్యధికశ్చదృశ్యతే,స్వేమహిమ్నిప్రతిష్ఠిత ,, ఇత్యాదిశ్రుత్యర్థోనుసంహితః,యద్వా,విశ్వస్యచిదచిదా త్మకస్య,త్మా,తదుదయస్థితిసంయమానాంవ్యాపారాణాం, తదపేక్షతయాకర్తృభూతోక్తవిధపరమాత్మస్వరూపాపేక్ష తయాతదుదయాదీనా,మీశ్వరఃకర్తృభూతశ్చేత్యర్థః,అనేనపూర్వమభిప్రేతంనిమిత్తకారణత్వముపపాదితంభవతి, ఏవంభూ తోఽపి,త్వ,మనపేక్షఃఅపేక్షారహితః,అనాదరఃసర్వమిదంకల్యాణగుణజాతమభ్యాదదానోఽప్యనాదరః,అనేన ॥ సర్వమిద మభ్యాత్తోఽవాక్యనాదర,,ఇతిశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః- అవాప్తసమస్తకామత్వేనాపేక్షణీయాభావాదనాదరః,అతఏవావా

కీఅజల్పాకః-పరిపూర్ణైశ్వర్యత్వాత్-బ్రహ్మాది స్తమ్బపర్యన్తంనిఖిలంజగత్తృణీకృత్యజోషమాసీనఇతిశ్రుత్యర్థః ॥ ౭ ॥
అనన్యదన్యదిత్యుక్తేఅనన్యత్వాన్యత్వేఉపపాదయతి । ఏకఇతి॥సదసత్ చిదచిదుభయాత్మకం-జగత్, త్వ-మేకఏవ- కార్యభూతాచ్చిదచిదుభయాత్మకాజ్జగతస్తత్కారణభూతస్త్వమభిన్నఏవేత్యర్థః-కార్యకారణయోరభేదాదితిభావః - నను కార్యకారణాభ్యాంసజాతీయాభ్యామేవభవితవ్యం - కార్యంచజగచ్చిదచిదాత్మక- మహాంతుతదుభయవిలక్షణత్వేనత్వమేవాభిహిత-ఇత్యాశఙ్కాంనిరాచికీర్షుర్విశినష్టి-ఏకఇతి, ఏకఃనామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనైకః-సదసదాత్మకజగద్గతభేదస్యనామరూపవిభాగప్రయుక్తత్వేనతత్ప్రతిసమ్బన్ధ్యేకత్వం - తదభావప్రయుక్తమత ఏకశబ్దార్థః-ఏవంచసాలక్షణ్యాత్కార్యకారణభావస్తయోరభేదశ్చోపపన్న ఇతిభావః- కార్యకారణయోరభేదేదృష్టాన్తమాహ॥అద్వయమితి॥కృతాకృతంకార్యకారణావస్థం-స్వర్ణం-అద్వయమేకమేవ -తద్వత్ ఇహకార్యకారణయోర్జగద్బ్రహ్మణోర్నవస్తుభేదః-నవస్తుభేద ఇత్యనేనకార్యత్వకారణత్వావస్థయోరవస్థాతద్వతోశ్చభేదేఽప్యవస్థావతోర్వస్తునోఃకార్యకారణయోర్నభేదఃకారణద్రవ్యమేవావస్థాన్తరాపన్నంకార్యమిత్యుక్తంఅనేనాసత్కార్యవాదవ్యుదాసస్సూచితః-తమేవోపపాదయతిత్వయికార్యకారణరూపేత్వయివికల్పోవిభేదః జనైర్వైశేషికాదిభిః-అజ్ఞానకల్పితఃబుద్ధిశబ్దాన్తరాదీనామవస్థాభేదేనాప్యుపపత్తేర్వస్తుభేదోఽజ్ఞానకల్పితఇతిభావః-యతోఽయం-గుణవ్యతికరఃగుణపరిణామాత్మకః-ప్రపఞ్చః-నిరుపాధికస్య-ప్రకృతిపురుషాభ్యాంనిష్కృష్టస్వరూపస్యతవసమ్బన్ధీ-త్వచ్ఛరీరభూతః,తత- స్త్వత్స్వరూపం-శరీరభూతాద్గుణవ్యతికరాద్ద్వయంభిన్నంచేత్యర్థః ॥౮॥
ఏవమనన్యత్వాన్యత్వేఉపపాదితే - తదేవంప్రకృతిపురుషవిలక్షణత్వేనవేదాన్తవేద్యస్త్వమేవేతిస్తుతం-కింబహునా॥ సర్వేవేదాయత్పదమామనన్తి, వేదైశ్చసర్వైరహమేవవేద్య,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా నిగమాగమాదిషుసర్వత్రధర్మబ్రహ్మాదిశబ్దైర్వ్యవహ్రియమాణస్త్వమేవేత్యాహ ॥ త్వామితి॥ కేచిద్వేదోత్తరభాగాః-త్వాం,బ్రహ్మ-వదన్తిమన్యన్తే-బ్రహ్మేతిబోధ

శ్చభేదపేక్షతయాఽనపేక్షః॥ ౭ ॥ఏకస్త్వమేవసదసద్ద్వయమద్వయంచస్వర్ణంకృతాకృతమివేహనవస్తుభేదః।అజ్ఞానతస్త్వయిజనైర్విహితోవికల్పోయస్మాద్గుణవ్యతికరోనిరుపాధికస్య॥ ౮ ॥ త్వాంబ్రహ్మకేచిదవయన్త్యుతధర్మమేకఏకేపరంసదసతోఃపురుషంపరేశమ్। అన్యేఽవయన్తినవశక్తియుతంపరంత్వాం కేచిన్మహాపురుషమవ్యయమాత్మతన్త్రమ్ ॥ ౯ ॥ నాహంపరాయురృషయోనమరీచిముఖ్యా జానన్తియద్విరచితంఖలుసత్త్వసర్గాః।యన్మాయయాముషితచేతసఈశదైత్యమర్త్యాదయఃకిముతశశ్వదభద్రవృత్తాః॥ ౧౦ ॥సత్త్వంసమీహితమవస్థితిజన్మనాశంభూతేహితంచజగతోభవబన్ధమోక్షౌ । వాయుర్యథావిశతిఖంచచరాచరాఖ్యంసర్వంతదా

యన్తి,కేచిద్వేదాన్తినో - బ్రహ్మేతివ్యవహరన్తీతివాఽర్థః-ఏకేమీమాంసకాః-ధర్మ -మవయన్తియద్యప్యపూర్వాఖ్యంక్రియాజన్యంతేధర్మంమన్యన్తే, తథాఽపి॥ఫలమతఉపపత్తే,, రితిశారీరకన్యాయేనాపూర్వస్యాపిభగవత్ప్రసాదరూపత్వమకామేనాపితైరవశ్యంవాచ్యమితియాగాదిక్రియాయాభగవదారాధనరూపత్వేనతత్ప్రతిపాదకస్య వేదపూర్వభాగస్యారాధ్యేఽలౌకికశ్రేయస్సాధనేసిద్ధధర్మరూపేతస్మిన్నేవపర్యవసానాత్తత్రాపితాత్పర్యవృత్త్యాభగవానేవ ప్రతిపాద్యతఇత్యభిప్రాయేణధర్మమేకేఽవయన్తీత్యుక్తం -తథాచోక్తం-యేచవేదవిదోవిప్రాయేచాధ్యాత్మవిదోజనాః॥ తేవదన్తిమహాత్మానంకృష్ణంధర్మంసనాతనమితి ,ఏకేసేశ్వరసాంఖ్యాః-యోగినశ్చ-తత్రవేదాన్తవిరుద్ధత్వాపోహేనేతరద్వాభ్యాం-నిరీశ్వరసాఙ్ఖ్యస్మృతిస్తునిర్వాల్యైవేతిభావః-సదసతోః-ప్రకృతిపురుషయోః-పరంవిలక్షణం- పరేశశబ్దవాచ్యం - మవయన్తి,అన్యే, కేచిత్పాఞ్చరాత్రాస్తు,నవశక్తియుతం॥ విమలోత్కర్షిణీజ్ఞానాక్రియాయోగాతతఃపరమ్.ప్రహ్వీసత్యాతథేశానాఽనుగ్రహానవశక్తయ,,ఇత్యుక్తనవశక్తియుతం-పరంనిస్సమాభ్యధికం-అవ్యయంనిర్వికారం-స్వతన్త్రం-మహాపురుష-మవయన్తి ॥౯॥ నకార్త్స్న్యేనత్వద్గుణాన్స్తోతుంవయంప్రభవామః-యతస్త్వయాసృష్టంవిశ్వమేవతత్త్వతోనజానీమఇత్యాహ ॥ నేతి ॥ అహంరుద్రః-పరాయుఃబ్రహ్మ,మరీచ్యాదయః-ఋషయః-తఏతేవయం-సత్త్వసర్గాజన్తుసమూహాః - యస్యతవ - మాయయా-సఙ్కుచితజ్ఞానాః-యత్-త్వయావిరచితం - విశ్వమేవ-తత్త్వతో-నజానీమః కింపున-రనన్తత్వాత్స్వరూపగుణాదికం-అస్మదాదయఏవ-నజానన్తి- కింపున-శ్శశ్వత్సదా-అభద్రవృత్తాఃజ్ఞానసంకోచకాపఙ్క్తికర్మపరాయణాదైత్యమర్త్యాదయో -నజానన్తీతి ॥౧౦॥ త్వమేకఏవాపరిచ్ఛిన్నస్వరూపస్వభావస్సర్వజ్ఞఇత్యాహ॥సత్త్వమితి॥ సత్త్వముక్తవిధస్త్వం,సర్వం-తదాత్మకతయాసర్వాన్తరాత్మకతయా-వ్యాప్యేతిశేషః-అవరున్త్సేజానాసి-కథంభూతః-అవగమఃజ్ఞానస్వరూపః -సర్వాత్మకతయాజ్ఞాస్యేజ్ఞానవగమ్యానా-కింతత్సర్వం,సమీహితంస్వకృతంఅదోముష్యజగతః,స్థితిసృష్టినాశానాంసమాహారః, తత్-భూతానామీహితంచ-జగతో-భవరూపంబన్ధం- మోక్షంచేత్యేతత్సర్వం-అవభుత్సేఇతిపదాన్తరం ,,తదాఅన్తరాత్మ

యాఽవగమః-అవగచ్ఛతీత్యవగమః-కర్తరిపచాద్యచ్ స్తైః, జానన్ ఆవధుజ్జలీలారసమనుభవన్నీశ్వరః-వ్యాప్తాద్దృష్టా న్తః, చరా
చరాత్మకంవస్తు, వాయుఃఖమాకాశంచ-యథా-ఆవిశతి-తద్వదితి ॥ ౧౧ ॥ ఏవంప్రతిపూజ్యప్రస్తుతంవిజ్ఞాపయతి॥అవ
తారా ఇతివ్యాఖ్యామ్ ॥ గుణైస్సర్వజ్ఞత్వసర్వాన్తరాత్మత్వాదిభిఃకల్యాణగుణైః-రమమాణస్య లీలారసమనుభవతః, స్తవా
వతారావరాహాదయోబహవో, మయా - దృష్టాః-యోషిద్రూపంతునదృష్టం-సోఽహందృష్టబహుభవదవతారోఽహ-మ
ధునా, య, త్త్వయా-ధృతం-యోషిద్వపు-స్త-ద్ద్రష్టుమిచ్ఛామి ॥ ౧౨ ॥ యేనయోషిద్వపుషా, దైత్యాస్సంమోహితాః
సురాస్త్వ, మృతం-పాయితా - స్త-ద్యోషిద్వపు-ర్ద్రష్టు-మిచ్ఛవో, వయ, మాగతా, స్తద్దర్శనే-ఽస్మాక-మధికం, కౌతూహలం
వర్తతే ॥ ౧౩ ॥ ఏవమిత్థం, శూలపాణినారుద్రేణ-అభ్యర్థితోభగవా - న్గభీరంకేనచిదభిప్రాయేణగమ్భీరంయ
థాతథాప్రహస్యరుద్రం, ప్రత్య, భాషత ॥ ౧౪ ॥ తదేవాహ॥కౌతూహలాయేతిద్వాభ్యామ్ ॥ పీయూషభాజనే అమృత
కలశేగతేదైత్యైరపహృతేసతి, సురకార్యాణి, యోషిద్వేషేణభవిష్యన్తీతిపశ్యతా ఆలోచయతా - మయా - దైత్యానాం-
కౌతూహలాయ, యో, యోషిద్వేష - ఉపాత్త- స్త- త్తేదిదృక్షో-రహం, దర్శయిష్యామీత్యన్వయః-పశ్యతేత్యస్యాయంభావః
అవశ్యంతావదున్మత్తాన్దైత్యాన్వఞ్చయిత్వాదేవేభ్యోఽమృతందేయం - నచేదంవైషమ్యంరూపాన్తరేణకర్తుముచితమతో
వఞ్చనమోహనాదిసారంకామినీరూపంమయాధృతమితి - కథంభూతంయోషిద్వపుః-కామినాంబహుమన్తవ్యం-కాముకైర్బ
హుమాననీయం - సఙ్కల్పప్రభవఃకామ-స్తస్య, ఉదయో-యస్మా, త్తాదృశమ్ ॥ ౧౫॥౧౬ ॥ ఇత్థముక్త్వాఽన్తర్హితోభగ

త్మకతయాఽవగమోఽనుభుఙ్క్తే॥౧౧॥అవతారామయాదృష్టారమమాణస్యతేగుణైః।సోఽహంతద్ద్రష్టుమిచ్ఛా
మియత్తేయోషిద్వపుర్ధృతమ్ ॥ ౧౨ ॥ యేనసమ్మోహితాదైత్యాఃపాయితాశ్చామృతంసురాః।తందిదృక్షవ
ఆయాతాఃపరంకౌతూహలంహినః॥౧౩॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఏవమభ్యర్థితోవిష్ణుర్భగవాన్శూలపాణినా। ప్రహ
స్యభావగమ్భీరంగిరిశంప్రత్యభాషత॥౧౪॥శ్రీహరిరువాచ॥కౌతూహలాయదైత్యానాంయోషిద్వేషోమయా
ధృతః। పశ్యతాసురకార్యాణిగతేపీయూషభాజనే॥ ౧౫ ॥తత్తేఽహందర్శయిష్యామిదిదృక్షోస్సురసత్తమ।
కామినాంబహుమన్తవ్యంసఙ్కల్పప్రభవోదయమ్॥౧౬॥ శ్రీనారదఉవాచ ॥ఇతిబ్రువాణోభగవాంస్తత్రైవా
న్తరధీయత। సర్వతశ్చారయంశ్చక్షుర్భవఆస్తేసహోమయా॥ ౧౭ ॥తతోదదర్శోపవనేవరస్త్రియంవిచిత్రపు
ష్పారుణపల్లవద్రుమే । విక్రీడతీంకన్దుకలీలయాలసద్దుకూలపర్యస్తనితమ్బమేఖలామ్ ॥ ౧౮ ॥ ఆవర్తనోద్వర్త
నకమ్పితస్తనప్రకృష్టహారోరుభరైఃపదేపదే । ప్రభజ్యమానామివమధ్యతశ్చలత్పదప్రవాళంనయతీంతతస్త
తః॥ ౧౯ ॥దిక్షూద్భ్రమత్కన్దుకచాపలైర్భృశంప్రోద్విగ్నతారాయతలోలలోచనామ్। స్వకర్ణవిభ్రాజితకు
ణ్డలోల్లసత్కపోలనీలాలకమణ్డితాననామ్॥ ౨౦ ॥ శ్లథద్దుకూలంకబరీంచవిచ్యుతాంసన్నహ్యతీంవామకరేణవ

వాన్యోషితంస్వనిర్మితాంకాంచిద్దర్శయామాసేత్యాహమునిః ॥ ఇతీతి ॥ ఇత్థ-మభిదధానో-భగవాన్-తత్రైవా - న్తర్హితో-ఽభ
భూవ-రుద్రస్తూ-మయాభవాన్యాసహ-సర్వతఃపరితశ్చక్షుఃప్రసారయన్ పరితఃపశ్య-న్నాస్తేఆసాంచక్రే ॥౧౭॥ తత-
స్తత్ర-విచిత్రాణిపుష్పాణి - అరుణాఃపల్లవాశ్చ - యేషాంతే-ద్రుమా, యస్మిన్-తస్మిన్నుపవనే - వరస్త్రియంశ్రేష్ఠాంస్త్రి
యం, దదర్శభవఇత్యనుషఙ్గః-భగవన్నిర్మితాకాచిదియంస్త్రీనతుస్వయంపురుషోత్తమఏవస్త్రీరూపంపరిజగ్రాహేతివిజ్ఞా
యతే॥ప్రాగ్రవత్స్నాపృథుశ్రోణీమాయాదేవవిసర్జితా, ఆత్మానందేవమాయయా «జడీకృతం» యన్మేదుస్తరయాస్వైరం
మోహితోఽస్మ్యఙ్గమాయయా «త్యనన్తరోక్తిభిస్తథావగమాత్, కథంభూతాంవరస్త్రియం, కన్దుకలీలయాకన్దుకస్యక్రీడ
యావిక్రీడతీంపాకంపచతీతివన్నిర్దేశః - కన్దుకక్రీడాంకుర్వతీమిత్యర్థః-యద్వాకన్దుకలీలయేతిహేత్వర్థేతృతీయా - కన్దుకక్రీడా
జన్యరసానుభవార్థంకన్దుకక్రీడాంకుర్వతీమిత్యర్థః లసద్దుకూలేన-పర్యస్తేపరివీతే-నితమ్బే-మేఖలా-యస్యాస్తామ్ ॥౧౮॥
ఉత్పతత్కన్దుకలీలావశేన, యే-ఆవర్తనోద్వర్తనేనమనోన్నమనేతాభ్యాం-కమ్పితయోః, స్తనయోః- ప్రకృష్టహారాణాంచో,
రుభరైః, ప్రతిపదం, మధ్యే, ప్రభజ్యమానామివస్థితాం చలత్పదంప్రవాళమివపదప్రవాళంతత్, దితస్తతఃనయన్తీమ్ ॥౧౯॥
దిక్షూద్భ్రమతః, కన్దుకస్య, చాపలైశ్చాఞ్చల్యైః, భృశం, ప్రోద్విగ్నే - తారేకనీనికే, యయోస్తేఆయతే, లోచనే-యస్యా
స్తాం, స్వ కర్ణాభ్యాం, విభ్రాజితేకుణ్డలే - తాభ్యా, ముల్లసన్తౌకపోలౌ-తాభ్యాంచ - నీలాలకైశ్చ, మణ్డితమాననం, య
స్యాః ॥౨౦॥ శ్లథద్విచ్యుతం, దుకూలం, విచ్యుతాంకబరీంధమ్మిల్లంచ, వల్గునాసున్దరేణ, వామహస్తేన, సన్నహ్యతీంబధ్న
తీం అన్యతరేణదక్షిణకరేణ, కన్దుకం, వినిఘ్నతీం, ఆత్మనఃస్వసంబన్ధిన్యా - మాయయాకపటవృత్త్యా, జగద్విమోహయ

న్తీమ్ ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ తాం-వీక్ష్య, దేవో రుద్రః-ఆత్మానమ్, అన్తికస్థితామ్, ఉమాం - స్వగణాంశ్చ, న వేద-కథంభూతః ఇతి, యా, కన్దుకలీలా-తయా-ఈషద్వ్రీడా -తయా, అస్ఫుటం - స్మితం, తేనసహ, విసృష్టో, యః-కటాక్ష -స్తేన, ముష్టో వఞ్చితః - అతఏవ-స్వయం-యత్, స్త్రియాః ప్రేక్షణం, తయా చ ప్రతిసమీక్షణం, తాభ్యాం, విహ్వల-ఆత్మా మనో, యస్య, తథాభూతః ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ సః-క్రీడ్యమానః - కన్దుకో, యదా, తస్యాః - కరాగ్రాద్-విదూరం గత, స్తదా, తం కన్దుక, మనువ్రజన్త్యాః - స్త్రియాః, లఘుసూక్ష్మం వాసః, ససూత్రం కాఞ్చీసహితం-మారుతో, దేవస్య రుద్రస్య-పశ్యతస్సతః - అహరత్కిల ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ ఏవమేవంభూతాం మారుతేనాపహృతవాససం నగ్నామితి యావత్-రుచిరస్సున్దరః-అపాఙ్గో - యస్యాః - దర్శనీయామతిసున్దరీత్వాదితిభావః-మనోరమాం మనోజ్ఞాం, తాం - దృష్ట్వా, రుద్రః-తస్యాం - విజజ్జత్యాం లజ్జయా కుఞ్చితకటాక్షై రాత్మానం నిరీక్షమాణాయాం, మన, శ్చక్రే కిల ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ తయా-అపహృతవివేకః-అతఏవ-తయా-కృతః ఉత్పాదితః, స్మరః కామః - తేన-విహ్వలః-అతఏవ-గతా హ్రీర్యస్య "కామాతురాణాం న భయం న లజ్జే"తి, న్యాయాత్ - ఏవంభూతో-రుద్రః - భవాన్యాః - పశ్యన్త్యాస్సత్యా అపి-తత్పదం తస్యాస్సమీపం-యయౌ గతః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ త-మాయాన్తం-రుద్రం - విలోక్య-సా స్త్రీ-వివస్త్రా అతఏవ-భృశం - వ్రీడితా - అతఏవ వృక్షేషు- నిలీయమానా తిరోభవన్తీ హసన్తీ - నాన్వతిష్ఠత్ క్వచిత్ స్థిరం న తస్థౌ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ తా-మనుతిష్ఠన్తీం, భగవాన్భవో- ఽన్వగచ్ఛత్-కథంభూతః-ప్రమథితాని-క్షోభితానీన్ద్రియాణి-యస్య-కామవశ్యతాం ప్రాప్తః

ల్గునా । వినిఘ్నతీం చాన్యతమేన కన్దుకం విమోహయన్తీం జగదాత్మ మాయయా ॥ ౨౧ ॥ తాం వీక్ష్య దేవ ఇతి కన్దుకలీలయేషద్వ్రీడాస్ఫుటస్మితవిసృష్టకటాక్షముష్టః ✽ । స్త్రీప్రేక్షణప్రతిసమీక్షణవిహ్వలాత్మా నాత్మానమన్తిక ఉమాం స్వగణాంశ్చ వేద ॥ ౨౨ ॥ తస్యాః కరాగ్రాత్స తు కన్దుకో యదా గతో విదూరం తమనువ్రజన్త్యాః ✽ । వాసస్ససూత్రం లఘు మారుతో ఽహరద్భవస్య దేవస్య కిలానుపశ్యతః ॥ ౨౩ ॥ ఏవం తాం రుచిరాపాఙ్గీం దర్శనీయాం మనోరమామ్ । దృష్ట్వా తస్యాం మనశ్చక్రే విషజ్జన్త్యాం భవః కిల ॥ ౨౪ ॥ తయా ఽపహృతవిజ్ఞానస్తత్కృతస్మరవిహ్వలః । భవాన్యా అపి పశ్యన్త్యా గతహ్రీస్తత్పదం యయౌ ॥ ౨౫ ॥ సా తమాయాన్తమాలోక్య వివస్త్రా వ్రీడితా భృశమ్ । నిలీయమానా వృక్షేషు హసన్తీ నాన్వతిష్ఠత ॥ ౨౬ ॥ తామన్వగచ్ఛద్భగవాన్భవః ప్రముషితేన్ద్రియః । కామస్య చ వశం నీతః కరేణుమివ యూథపః ॥ ౨౭ ॥ సో ఽనువ్రజ్యాతివేగేన గృహీత్వా ఽనిచ్ఛతీం స్త్రియమ్ । కేశబన్ధ ఉపానీయ బాహుభ్యాం పరిషస్వజే ॥ ౨౮ ॥ సోపగూఢా భగవతా కరిణా కరిణీ యథా । ఇతస్తతః ప్రసర్పన్తీ విప్రకీర్ణశిరోరుహా ॥ ౨౯ ॥ ఆత్మానం మోచయిత్వా ఽఙ్గ సురర్షభభుజాన్తరాత్ । ప్రాద్రవత్సా పృథుశ్రోణీ మాయా దేవవినిర్మితా ॥ ౩౦ ॥ తస్యాసౌ పదవీం రుద్రో విష్ణోరద్భుతకర్మణః । ప్రత్యపద్యత కామేన వైరిణేవ వినిర్జితః ॥ ౩౧ ॥ తస్యానుధావతో రేతశ్చస్కన్దామోఘరేతసః । శుష్మిణో యూథపస్యేవ వాశితామనుధావతః ॥ ౩౨ ॥ యత్ర యత్రాపతన్మహ్యాం రేతస్తస్య మహాత్మనః । తాని రూప్యస్య హేమ్నశ్చ క్షేత్రాణ్యాసన్మహీపతే ॥ ౩౩ ॥ సరిత్సరస్సు శైలేషు వనేషూపవనేషు చ । యత్ర క్వచాసన్నృషయస్తత్ర సన్నిహితో హరః ॥ ౩౪ ॥ స్కన్నే రేతసి సో ఽపశ్యదాత్మానం దేవమాయయా । జడీకృతం నృపశ్రేష్ఠ సన్న్యవర్తత కశ్మలాత్ ॥ ౩౫ ॥ అథావగతమాహాత్మ్య ఆత్మనో జ

యథా-యూథపో గజః-కరేణుమిభీ-మనుగచ్ఛతి తద్వత్ ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ సో ఽనుగతో-రుద్రః-అతివేగేన - సమీపమేత్య-నిచ్ఛన్తీమపి-స్త్రియం- కేశబన్ధే-గృహీత్వా ఆత్మసమీపం ప్రాపయ్య- బాహుభ్యా-మాలిఙ్గితవాన్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ యథా-కరిణా గజేన-కరిణీ-తథా-భగవతా రుద్రేణో - పగూఢా పరిష్వక్తా, విప్రకీర్ణా-శ్శిరోరుహాః కేశాః-యస్యాస్సా-ఇత స్తతః- ప్రసర్పన్తీ సురర్షభస్య రుద్రస్య-భుజయో-రన్తరాన్మధ్యా- దాత్మానం- బలా-న్మోచయిత్వా - అఙ్గ హే రాజన్ - దేవేన భగవతా-వినిర్మితా-సా పృథుశ్రోణీ-మాయా మోహినీ భగవన్మాయానిర్మితా వా, స్త్రీ యోషిత్ - ప్రాద్రవత్-ప్రాధావత్ ✽ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ✽ వైరిణా కామేన-వినిర్జిత ఇవా-సౌ-రుద్ర - స్తస్యా - ద్భుతకర్మణః-విష్ణోర్విష్ణునిర్మితాయా యోషితః - పదవీం-ప్రత్యపద్యత అన్వగచ్ఛత్ ✽ ॥ ౩౧ ॥ ✽ శుష్మిణః మత్తస్య - యూథపస్య గజస్య-వాశితాం పుష్పవతీం గజీ-మనుధావత ఇవ-తస్య - తా-మనుధావతో- ఽమోఘరేతసో-రుద్రస్య- రేత - శ్చస్కన్ద అక్షరత్ ✽ ॥ ౩౨ ॥ ✽ అమోఘరేత స్త్వమేవాహ ॥ యత్రేతి ॥ మహ్యాం యత్ర యత్ర స్థలే-మహాత్మనః-తస్య రుద్రస్య - రేతః- అపతత్ - తాని స్థలాని- హే మహీపతే రౌప్యస్య రజతస్య-సువర్ణస్య చ - క్షేత్రాణ్యాసన్ బభూవుః ✽ ॥ ౩౩ ॥ ✽ కించ యత్ర క్వచ యత్ర సరిదాదిషు- రేతో ఽపత - త్తత్ర-రుద్రసన్నిహితో బభూవ - తత్ర తదుపాసకా ఋషయశ్చాసన్ అవాత్సుః ✽ ॥ ౩౪ ॥ ✽ ఏవం రేతసి స్కన్నే సతి- దేవమాయయా యోషితా-జడీకృతమాత్మానం స రుద్రో ఽపశ్యత్-తతో- హే నరశ్రేష్ఠ, కశ్మలాత్ వ్యామోహాత్, స-న్యవర్తత ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ అథాన న్తర- మపరిజ్ఞేయం పరితో

జ్ఞాతుమశక్యం,వీర్యం చేష్టితం-యస్య-తస్య-జగదాత్మనః-పరమాత్మనః- య-న్మాహాత్మ్యం , త-దవగతం,యేన,సతథాభూ
తో-రుద్ర- స్తమహాత్ధి-యోషిద్రూపంతచ్చేష్టితంచ-మహ-దద్భుతం-అదృష్టాశ్రుతపూర్వం-మేనేఅమన్యత ❀ ॥ ౩౬॥ ❀భ
గవా-న్మధుసూదనః - స్వాం తిరోభావితాం,పౌరుషీంతనుం- బిభ్రత్ ఆవిర్భావయన్ , స్వయమావిర్భూత ఇత్యర్థః-అవిక్లబం
ధృష్టం-నిర్లజ్జంచ-తంరుద్ర,మాలక్ష్య-నితరాం-ప్రీతః-జగాద ❀ ॥ ౩౭॥ ❀తదేవాహ॥దిష్ట్యేత్యాదిభిస్త్రిభిః॥ హేవిబుధశ్రేష్ఠ
త్వం - స్వాం - నిష్ఠాం ప్రకృతింకామవికారరాహిత్యం , దైవా-దాత్మనా స్వేనైవా-స్థితః స్థితః లబ్ధవాన్- మన్మాయాయాదుర
త్యయత్వాదితిభావః-తదేవాహ-అఙ్గ హేరుద్ర-యత్ యస్మాత్,త్వం,మమ,మాయయా, దుస్తరయా,స్వైరం యథేచ్ఛం
నితరామిత్యర్థః-మోహితోఽసి,ఏవం మోహితస్యస్వనిష్ఠాలాభో దైవాత్సంపన్న ఇతిభావః ❀ ॥ ౩౮॥ ❀దుస్తరత్వమేవా
హ॥త్వాం వినా,కోను,పుమాన్,మమ , మాయాం,విషక్తఆసక్తః,విషయాసక్తోఽతితరేత్ , విషక్త ఇత్యనేనజితేన్ద్రియస్తుమ
త్ప్రపన్నోఽతితరేదేవేతిసూచితం కథంభూతాం,అకృతాత్మభిరజితేన్ద్రియైర్దుస్తరాన్- తాంస్తాన్-భావాన్ కామక్రోధా
దీన్-విసృజన్తీం ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ఏవం స్వమాయయా దుస్తరత్వమభిధాయ తాం పిశింషన్ తయా తస్యాఽనభిభవమనుగృహ్ణాతి
సేయమితి - సేయముక్తవిధా త్రిగుణాత్మికా - కాలేనకాలశరీరకేణమయా - సృష్ట్యాద్యుచితకాలేన- భాగశః రజఆద్యంశేన
సమేతా వ్యాప్తా మాయా-త్వాం,నాభిభవిష్యతి- మోహితంనకరిష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ఏవమిత్థం- హేరాజన్ - భగవతా
శ్రీవత్సాఙ్కేన-సత్కృతోఽనుగృహీతోరుద్ర - స్తం శ్రీవత్సాఙ్కం , మామన్త్ర్య అనుజ్ఞాప్య- తేనానుజ్ఞాత- స్తం,పరిక్రమ్య

గదాత్మనః। అపరిజ్ఞేయవీర్యస్య న మే నేతదుహాద్భుతత్॥ ౩౬ ॥తమవిక్లబమవ్రీళమాలక్ష్య మధుసూదనః। ఉవాచ
పరమప్రీతోబిభ్రత్స్వాం పౌరుషీంతనుమ్॥ ౩౭॥ శ్రీభగవానువాచ॥దిష్ట్యాత్వం విబుధశ్రేష్ఠస్వాంనిష్ఠామాత్మ
నాస్థితః। యన్మే స్త్రీరూపయా స్వైరం మోహితోఽప్యఙ్గ మాయయా ॥ ౩౮॥ కోను మేఽతితరేన్మాయాం విషక్త
స్త్వదృతే పుమాన్ । తాంస్తాన్ విసృజతీం భావాన్ దుస్తరానకృతాత్మభిః॥ ౩౯ ॥సేయం గుణమయీ మాయా
న త్వామభిభవిష్యతి। మయా సమేతా కాలేన కాలరూపేణ భాగశః॥ ౪౦ ॥శ్రీశుక ఉవాచ। ఏవం భగవతా రాజన్
శ్రీవత్సాఙ్కేన సత్కృతః । ఆమన్త్ర్య తం పరిక్రమ్య సగణః స్వాలయం యయౌ॥ ౪౧ ॥ ఆత్మాంశభూతాం
తాం మాయాం భవానీం భగవాన్భవః । శృణ్వతామృషిముఖ్యానాం ప్రత్యాచష్టాథ భారత॥ ౪౨ ॥శ్రీరుద్ర ఉవా
చ ॥ అపిహ్యపశ్యస్త్వమజస్య మాయాం పరస్య పుంసః పరదేవతాయాః। అహం కలానామృషభోఽపి ముహ్యే
యయాఽవశోఽన్యే కిముతాస్వతన్త్రాః॥ ౪౩ ॥యన్మామపృచ్ఛస్త్వముపేత్య యోగాత్సమాసహస్రాన్త ఉపా
రతం వై । స ఏష సాక్షాత్పురుషః పురాణో న యత్ర కాలో విశతే ❀ యశ్చ వేద॥ ౪౪॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ఇతి తేఽభిహి
తస్తాత విక్రమః శార్ఙ్గధన్వనః । సిన్ధోర్నిర్మథనే యేన ధృతః పృష్ఠే మహాచలః॥ ౪౫ ॥ ఏతన్ముహుః కీర్తయతోఽను

ప్రణమ్య చ,సగణః సప్రమథాదిగణః-స్వాలయం కైలాసాద్రిం జగామ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀అథానన్తరం, హేభారత ఋషిము
ఖ్యానాం, శ్రుణ్వతాం సతాం - భగవా-న్భవ-ఆత్మనో ఽంశభూతాం శరీరార్ధభూతాం - తాం భవానీం ప్రత్యాచష్టఉవా
చ ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀తదేవాహ॥అపీతిద్వాభ్యాం॥పరదేవతాయాః- అజస్య కర్మాయత్తోత్పత్త్యాదిరహితస్య పరమపురుషస్య-మా
యాం - త్వం-అప్యపశ్యః మాయామాహాత్మ్యమపశ్యః కిమిత్యర్థః-తదేవదర్శయతి- కలానాంవిద్యానాం ఋషభోఽధిపతిః అ
వశః-పారవశ్యరహితోఽప్యహం - యయా మాయయా-ముహ్యే మోహితవానస్మి -కింపున-రస్వతన్త్రాః- మర్త్యాదైత్యాద
యోముహ్యన్తీతి ❀ ॥ ౪౩ ॥ ❀సమాసహస్రాన్తే అనేకసంవత్సరసహస్రపర్యన్తం - తప స్తప్త్వా,తదన్తే,యోగాత్తపో,
యోగా-దుపారతం నివృత్తం - మాం-త్వం - య-దపృచ్ఛః త్వదుపాస్యం వస్తుకిమితి పృష్టవత్యసి - స - మయా-ఉపాసిత-స్సా
క్షా-దేష ఏవ పురాణః పురుషః-యత్ర యస్మిన్పురాణే పురుషే-కాలో-నవిశతి- యం కాలో నకలయతి - కాలాపరిచ్ఛిన్న ఇత్యర్థః,
యశ్చ కాలాదికం సర్వం వస్తుజాతం యుగపత్సాక్షాద్వేద సర్వజ్ఞ ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౪౪ ॥ ❀అష్టాధ్యాయ్యర్థం నిగమయతి॥ఇతీతి॥
హేతాతరాజన్-ఇత్థం శార్ఙ్గధన్వనోఽజితస్య-విక్రమ స్తే తుభ్యం - మయా - అభిహితః- కోఽసౌ-యేనాజితేన కూర్మరూపి
ణా సిన్ధోః క్షీరోదధేః- ర్నిర్మథనే కర్మణి - మహాచలో మన్దరః పృష్ఠే-ధృతః-ఏతదష్టాధ్యాయ్యాః కీర్తనాదిఫలమాహ॥ఏతదితి॥ఏత
త్సిన్ధోర్నిర్మథనాదికం-పునఃపునః-కీర్తయతః కథయతః-శృణ్వతశ్చ - సముద్యమః యత్నః- క్వచిదపి దేశే,జాతుకదాచిదపికాలే
నరిష్యతే-రిష్-తు,,నక్ష్యతి నవిఫలో భవిష్యతీత్యర్థః-కుతః-యత్ యస్మాత్-ఉత్తమశ్లోకస్య భగవతో - గుణానా,మనువర్ణ
నం సమస్తానాం , సంసారశ్రమాణాం-త్రయాణామాధ్యాత్మికాదీనాం తాపానా,మపహన్తృ ❀॥౪౫ ॥ ❀భక్తపక్షపా

తం స్మరన్నమస్కరోతి మథ్నోమథనం-తత్ర జాతం మర్త్యం సిన్ధోర్మథనే జాత-మమృతం-యః. కపటయువతివేష-స్సురారీన్ దైత్యా-న్మోహయన్-ప్రపన్నాన్ అమరశ్రేష్ఠా-నాశయన్ అపాయయత్-త-మసతామజితేన్ద్రియాణా-మవిషయోఽగమ్యః-అఙ్ఘ్రిర్యస్యతం-భావేనభక్త్యా-గమ్య-ముపసృతానా-మాత్మాన-మనువర్తమానానాం కామానిష్టార్థా-న్పూరయతీతితథా తం-నతోఽస్మి-కర్తరిక్తః నమస్కృతవానస్మి ॥ ౪౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ************************

తదేవం షష్ఠం చాక్షుషం మన్వన్తరం సచరితాజితావతారం నిరూప్యాథ సప్తమాదిమన్వన్తరాణ్యాహ అమునిర్యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ మనురితి ॥ అధునావిద్యమానస్సప్తమో మనుర్వివస్వతః పుత్రః శ్రాద్ధదేవ ఇతి ప్రసిద్ధః తస్య శ్రాద్ధదేవస్యాపత్యాని పుత్రా-న్కథయతో-మేమ త్తః, శృణు ॥ ౧ ॥ హే పరన్తప, ఇక్ష్వాక్వాదయశ్చ తే-దశ-వైవస్వతస్య మనోః పుత్రాః ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ దేవానాహ ॥ ఆదిత్యా ఇతి ॥ ఆదిత్యాదయో దేవా ఇత్యన్వయః ॥ ఇన్ద్రమాహ ॥ హే రాజన్-తేషాం దేవానామధిపతిరిన్ద్రః-పురన్దరాఖ్యః ॥ ౪ ॥ సప్తర్షీనాహ ॥ కశ్యప ఇతి ॥ ౫ ॥ అవతారమాహ ॥ అత్రాపీతి ॥ అత్రాపి సప్తమే మన్వన్తరే-కశ్యపాత్పితు రదితేర్మాతుశ్చ-భగవజ్జన్మా-భూత్-భగవానవతతారేత్యర్థః, స చ విష్ణురుపేన్ద్రాఖ్యో-వామనరూపం ధరతీతి తథా-ఆదిత్యానాం వివస్వానర్యమా పూషా త్వష్టేత్యాదీనాం షష్ఠస్కన్ధోక్తానాం మధ్యే-అవరం జన్మ యస్య సః, ఆది

శృణ్వతో నరిష్యతే జాతు సముద్యమః క్వచిత్ । యదుత్తమశ్లోకగుణానువర్ణనం సమస్తసంసారపరిశ్రమాపహమ్ ॥ ౪౬ ॥ అసదవిషయమఙ్ఘ్రిం భావగమ్యం ప్రపన్నానమృతమమరవర్యానాశయత్సిన్ధుమథ్యమ్ । కపటయువతివేషో మోహయన్యస్సురారీం స్తమహముపసృతానాం కామపూరం నతోఽస్మి ॥ ౪౭ ॥ **********
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః **********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ మనుర్వివస్వతః పుత్రశ్శ్రాద్ధదేవ ఇతి శ్రుతః । సప్తమో వర్తమానో య స్తదపత్యాని మే శృణు ॥ ౧ ॥ ఇక్ష్వాకుర్నభగశ్చైవ ధృష్టశ్శర్యాతిరేవ చ । నరిష్యన్తోఽథ నాభాగస్సప్తమో దిష్ట ఉచ్యతే ॥ ౨ ॥ కరూషకః పృషధ్రశ్చ దశమో వసుమాన్స్మృతః । మనోర్వైవస్వతస్యైతే దశపుత్రాః పరన్తప ॥ ౩ ॥ ఆదిత్యా వసవో రుద్రా విశ్వేదేవా మరుద్గణాః । అశ్వినావృభవో రాజన్నిన్ద్రస్తేషాం పురన్దరః ॥ ౪ ॥ కశ్యపోఽత్రిర్వసిష్ఠశ్చ విశ్వామిత్రోఽథ గౌతమః । జమదగ్నిర్భరద్వాజ ఇతి సప్తర్షయస్స్మృతాః ॥ ౫ ॥ అత్రాపి భగవజ్జన్మ కశ్యపాదదితేరభూత్ । ఆదిత్యానామవరజో విష్ణుర్వామనరూపధృక్ ॥ ౬ ॥ సంక్షేపతో మయోక్తాని సప్తమన్వన్తరాణి తే । భవిష్యాణ్యపి వక్ష్యామి విష్ణోశ్శక్త్యన్వితాని చ ॥ ౭ ॥ వివస్వతశ్చ ద్వే జాయే విశ్వకర్మసుతే ఉభే । సంజ్ఞా ఛాయా చ రాజేన్ద్ర యే ప్రాగభిహితే తవ ॥ ౮ ॥ తృతీయాం బడబామేకే తాసు సంజ్ఞాసుతాస్త్రయః । యమో యమీ శ్రాద్ధదేవశ్ఛాయాయాశ్చ సుతాన్ శృణు ॥ ౯ ॥ సావర్ణిస్తపతీ కన్యా భార్యా సంవరణస్య యా । శనైశ్చరస్తృతీయోఽభూదశ్వినౌ బడబాత్మజౌ ॥ ౧౦ ॥ అష్టమేఽన్తర ఆయాతే సావర్ణిర్భవితా మనుః । నిర్మోకవిరజస్కాద్యాస్సా

ర్వణినాం కనీయానిత్యర్థః ॥ ౬ ॥ ఏవం వర్తమానం సప్తమం మన్వన్తరముక్తం ॥ షడతీతాన్యుక్తాని ॥ అథ భవిష్యాణ్యష్టమాదిమన్వన్తరాణి వివక్షురుక్తాన్యనువదతి ॥ సంక్షేపత ఇతి ॥ ఏవం సప్తమన్వన్తరాణి-సంక్షేపత-స్తుభ్యం-మయోక్తానీతి-అథ భవిష్యాణి వక్తుం ప్రతిజానీతే భవిష్యాణీతి-విష్ణో-శ్శక్తిభిరంశైరవతారైరితి-యావత్-అన్వితాని-భవిష్యాణి-మన్వన్తరాణ్యష్టమాదీని, వక్ష్యామి విష్ణోశ్శక్త్యన్వితానీత్యనేన తేషామవశ్యశ్రోతవ్యత్వం సూచ్యతే ॥ ౭ ॥ అష్టమం మన్వన్తరం వక్తుం తావత్తదుపోద్ఘాతరూపాం కథామాహ ॥ వివస్వత ఇత్యాదిభిస్త్రిభిః-విశ్వకర్మణః ప్రజాపతేః-దుహితరా-ఉభే సంజ్ఞా ఛాయా నామ్న్యౌ-వివస్వతో-ద్వే భార్యే-హే రాజేన్ద్ర యే-సంజ్ఞాచ్ఛాయే-తవ తుభ్యం-మయా-ప్రాక్ షష్ఠస్కన్ధే, అభిహితే ఉక్తే ॥ ౮ ॥ బడబాఖ్యాం-వివస్వత-స్తృతీయాం-భార్యా-మేకే-ఆహుః మమ తు నైవ బడబేతి మతం ॥ తదుక్తం షష్ఠే "సైవ భూత్వాఽథ బడబా నాసత్యౌ సుషువే భువి" ఇతి-తాసాం తిసృణాం భార్యాణాం మధ్యే సంజ్ఞాయాస్సుతాస్త్రయః-సుతాచ సుతౌచ సుతాః "పుమాన్ స్త్రియా" ఇత్యేకశేషః, ఏకసుతా-ద్వౌ సుతావిత్యర్థః ॥ తదేవాహ ॥ యమశ్చ, యమీ చ యమునా నదీ చ-శ్రాద్ధదేవశ్చే-తి-త్రయ-స్సుతా ఇత్యర్థః-అథ ఛాయాయా-స్సుతాన్ శృణు-అత్రాపి పూర్వవదేకశేషనిర్దేశః ॥ ౯ ॥ తదేవాహ-సావర్ణిస్సుతః, తపత్యాఖ్యా కన్యా సుతా-యా, తపతీ-స్సంవరణస్య, భార్యా కథితా-శనైశ్చర-స్తృతీయః-సావర్ణి శనైశ్చరౌ ద్వౌ సుతౌ-తపతి రేకా సుతేత్యర్థః. అశ్వినౌ తు బ-డబాయా-స్సుతౌ ॥ ౧౦ ॥ అథాష్టమమన్వన్తర షట్కమాహ ॥ అష్టమ ఇత్యాదినా ॥ నవమో దక్షసావర్ణిరిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ అష్టమే మన్వన్తరే-ఆయాతే సతి సావర్ణిర్వివస్వతపేవపుత్రో-మను-ర్భ

వితా భవిష్యతి॥ నిర్మోకవిరజస్కాదయః - సావర్ణేర్మనోః - పుత్రాః - భవితారః ※ ॥ ౧౧ ॥ ※ తత్ర మన్వన్తరే, సుతపఆద్యాఖ్యాః - దేవగణాః - తేషాం దేవగణానాం - అధిపః - ఇన్ద్రః - విరోచనసుతో - బలిః - దైత్యో - భవిష్యతి ※ ॥ ౧౨ ॥ ※ తం విశినష్టి దత్త్వేతి ద్వాభ్యాం - యో బలిః - పదత్రయం - యాచమానాయ - విష్ణవే వామనాయ - మాం పృథ్వీం దత్త్వా, విష్ణోః, ప్రసాదాత్, రాద్ధం లబ్ధం - మిన్ద్రపదం హిత్వా అనుభవపూర్వకం హిత్వేత్యర్థః - తతః - సిద్ధిం ముక్తిం, మవాప్స్యతి ※ ॥ ౧౩ ॥ ※ యోఽసౌ బలిః, భగవతా - బద్ధః, పునః ప్రీతేన - తేనైవ భగవతా - సుతలే - స్వర్గాదప్యధికే - లోకే - నివేశితో, ఽధునా - స్వరాడిన్ద్ర ఇవ - ఆస్తే ※ ॥ ౧౪ ॥ ※ అత్ర మన్వన్తరే భవిష్యతస్సప్తఋషీనాహ ॥ గాలవ ఇతి ॥ రామః పరశురామః, ద్రోణపుత్రో - ఽశ్వత్థామా - కృపః కృపాచార్యః, ఇమే గాలవాదయః స్వయోగతః స్వయోగప్రభావాత్, సప్తర్షయో - భవిష్యన్తి - హే రాజన్ - ఇదానీం - తపతే గాలవాదయః, స్వకీయాశ్రమస్థానేషు వర్తన్తే ※ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ※ అవతారం తచ్చరిత్రం చాహ ॥ దేవగుహ్యాదితి ॥ ఈశ్వరో భగవాన్ - దేవగుహ్యాత్, సరస్వత్యాం, అవతీర్ణః, సార్వభౌమ ఇతి ప్రసిద్ధో, విభుస్సమర్థః - అత ఏవ - పురన్దరాత్సప్తమమన్వన్తరస్థాదిన్ద్రాత్, స్థానమిన్ద్రపదం - హృత్వా అపనీయ - బలయే - దాస్యతి ॥ అత్రేదమనుసంధేయం ॥ చాక్షుషాఖ్యే షష్ఠే మన్వన్తరే యదా దుర్వాససశ్శాపేన గతశ్రీరిన్ద్రోఽజితశరణవరణాత్తత్సహాయో ఽమృతం ప్రాశ్య బలిం జిత్వా సశ్రీకస్సదేవగణస్త్రైలోక్యాధిపత్యం కృతవాన్, తదా బలిర్భార్గవైరాహితబలస్తమిన్ద్రముచ్చాట్య త్రివిష్టపమధితష్ఠౌ, తదా పునరదిత్యా ఽఽరాధితో భగవానాదిత్యానామనుజో

వర్ణేస్తనయాన్నృపాః॥ ౧౧ ॥ తత్ర దేవాస్సుతపసో విరజా అమృతప్రభాః । తేషాం విరోచనసుతో బలిరిన్ద్రో భవిష్యతి॥ ౧౨ ॥ దత్త్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయమ్ । రాద్ధమిన్ద్రపదం భుక్త్వా తతస్సిద్ధిమవాప్స్యతి॥ ౧౩ ॥ యోఽసౌ భగవతా బద్ధః ప్రీతేన సుతలే పునః। నివేశితోఽధికే స్వర్గాదధునాఽఽస్తే స్వరాడివ॥ ౧౪ ॥ గాలవో దీప్తిమాన్రామో ద్రోణపుత్రః కృపస్తథా । ఋశ్యశృఙ్గః పితాఽస్మాకం భగవాన్బాదరాయణః॥ ౧౫ ॥ ఇమే సప్తర్షయస్తస్మిన్భవిష్యన్తి స్వయోగతః । ఇదానీమాసతే రాజన్ స్వే స్వ ఆశ్రమమణ్డలే॥ ౧౬ ॥ దేవగుహ్యాత్సరస్వత్యాం సార్వభౌమ ఇతి ప్రభుః । స్థానం పురన్దరాద్ధృత్వా బలయే దాస్యతీశ్వరః॥ ౧౭ ॥ నవమో దక్షసావర్ణిర్మనుర్వరుణసంభవః। ధృతకేతుర్దీప్తకేతురిత్యాద్యాస్తత్సుతా నృపాః ॥ ౧౮ ॥ ధారా మరీచిగర్భాద్యా దేవా ఇన్ద్రశ్శ్రుతస్స్మృతః । ద్యుతిమత్ప్రముఖాస్తత్ర భవిష్యన్త్యృషయస్తతః ॥ ౧౯ ॥ ఆయుష్మతోఽమ్బుధారాయామృషభో భగవత్కలా । భవితా యేన సంరుద్ధాం త్రిలోకీం భోక్ష్యతే శ్రుతః॥ ౨౦ ॥ దశమో బ్రహ్మసావర్ణిరుపశ్లోకసుతో మహాన్। తత్సుతా భూరిషేణాద్యా హవిష్మత్ప్రముఖా ద్విజాః॥ ౨౧ ॥ హవిష్మాన్సుకృతిస్సత్యో జటామూర్తిస్తదా ద్విజాః । సువాసనవిబుద్ధాద్యా దేవాశ్శమ్భుస్సురేశ్వరః ॥ ౨౨ ॥ విష్వక్సేనో విషూచ్యాం తు శమ్భోస్సఖ్యం కరిష్యతి। జాతోఽంశేన భగవాన్గృహే విశ్వసృజో విభుః॥ ౨౩ ॥ మనుర్వై ధర్మ

వామనో భూత్వా పదత్రయయాచ్ఞావ్యాజేన బలేః త్రివిష్టపం గృహీత్వేన్ద్రాయ ప్రదాయ బలిమనుగృహ్ణన్నిదమాహ ॥ ఏష మే ప్రాపితం స్థానం దుష్ప్రాపమమరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయం భవితేన్ద్రో మదాశ్రయః॥ తావత్సుతలమధ్యాస్తే విశ్వకర్మవినిర్మితమ్, ఇతి - తదేవ మనుగృహీతస్తత్ప్రభృతి సుతలేఽధివసన్నాయాస్యత్యష్టమే మన్వన్తరే తదాఽవతరిష్యమాణేన సార్వభౌమాఖ్యేన భగవతా పురన్దరాదపనీయ దత్తేన్ద్రపద ఇన్ద్రో భవిష్యతి, తతస్తదాధిపత్యావసానే సిద్ధిమవాప్స్యతీతి ※ ॥ ౧౭ ॥ ※ నవమమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ నవమ ఇతి ॥ వరుణసంభవః వరుణస్య పుత్రో దక్షసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో, మనుర్భవితా - తస్య సుతాః - ధృతకేత్వాదయః, ధారాదయో దేవగణాః, ఇన్ద్రస్తు శ్రుత ఇతి ప్రసిద్ధో భవితా - ద్యుతిమత్ప్రభృతయస్సప్తర్షయో భవిష్యన్తి ※ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ※ ఏవం మన్వాదయః పఞ్చోక్తాః॥ సచరిత్రమవతారమాహ॥ ఆయుష్మత ఇతి॥ అమ్బుధారాయాం భార్యాయా - మాయుష్మతస్సకాశా - ద్భగవాన్ - అవతీర్ణ, ఋషభ ఇతి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి - యేనర్షభేణ సంరుద్ధాం రక్షితాం, త్రిలోకీం, శ్రుత, ఇన్ద్రో భోక్ష్యతే పాలయిష్యతి ※ ॥ ౨౦ ॥ ※ దశమమన్వన్తరషట్కమాహ ॥ దశమ ఇతి॥ ఉపశ్లోకస్య సుతో - మహాన్ సుగుణః, బ్రహ్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో, దశమో - మనుర్భవితా - తస్య బ్రహ్మసావర్ణేర్మనోస్సుతాః - భూరిషేణాద్యాః, ద్విజాః సప్తర్షయస్తు హవిష్మత్ప్రభృతయః ※ ॥ ౨౧ ॥ ※ ఏతానేవ కాంశ్చిన్నిర్దిశతి॥ హవిష్మానితి ॥ సువాసనాదయో దేవగణా - భవిష్యన్తి, సురేశ్వర ఇన్ద్రస్తు, శమ్భుర్భవిష్యతి ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ అవతారమాహ॥ విష్వక్సేనో ॥ విభుర్భగవాన్ - విశ్వసృజో గృహే తద్భార్యాయాం - విషూచ్యాం - స్వాంశేనా - వతీర్ణః - శమ్భోరిన్ద్రస్య, సఖ్యం - కరిష్యతి ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఏకాదశమన్వన్తరషట్కమాహ॥ మనురితి॥ ఆత్మవాన్ ప్రశస్తమనస్కో, ధర్మసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధ, ఏకాదశో - మనుర్భవిష్యతి, ఏకాదశమ ఇత్యార్షం - తస్య

ధర్మసావర్ణే, స్సుతాః-దశ-సత్యధర్మాదయో, -అనాగతాః-భవితారః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ విహఙ్గమాద్యాఖ్యా దేవగణాః-తేషాం దేవగణానామధిపతిరిన్ద్రస్తు, ధ్రువ ఇతి ప్రసిద్ధో, భవిష్యతి, ఋషయస్సప్తర్షయస్తు, అరుణాదయః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అవతారమాహ ॥ ఆర్యకస్యేతి ॥ ఆర్యకస్య-భార్యాయాం-వైధృతాయాం-జాతోఽవతీర్ణః - హరేరంశః- తత్ర మన్వన్తరే-ధర్మసేతురితి ప్రసిద్ధో భవిష్యతి ॥ సచ-త్రిలోకీం-ధారయిష్యతి ॥ రక్షిష్యతి ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ హే రాజన్-ద్వాదశో మనుః-రుద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో-భవితా-తస్య-సుతాః దేవవదాదయః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తత్ర అమన్వన్తరే- ఋతుధామాఖ్య ఇన్ద్రః - హరితాదయో దేవగణాః, సప్తర్షయస్తు తపః ప్రభృతయః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ స్వధామాఖ్యో-హరేరంశావతార-స్తస్యమనోరుద్రసావర్ణేరన్తరం-సాధయిష్యతి-సచ-సత్యసహాస్సూనృతయోస్సుతః ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ త్రయోదశో-మనుర్దేవసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధో-భావ్యః భవితా-దేవసావర్ణేర్దేహజ్ఞాతాస్తత్సుతాః-శ్చిత్రసేనాదయః ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ సుకర్మాదిసంజ్ఞకా-దేవగణాః-ఇన్ద్రస్తు, దివస్పతిరితి ప్రసిద్ధో భవితా-తదామన్వన్తరే-ఋషయస్సప్తర్షయో-నిర్మోకాదయో-భవిష్యన్తి ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ దేవహోత్రస్య, భార్యాయాం బృహత్యాం-హరే-రంశస్సంభవిష్యతి సచ-యోగేశ్వరాఖ్యో-దేవహోత్రస్య-తనయో-దివస్పతేరిన్ద్రస్యోపహర్తా ఇష్టసంపాదకో భవితా ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ చతుర్దశో మనుస్త్విన్ద్రసావర్ణిరితి ప్రసిద్ధ ఏష్యతి భవిష్యతి-తద్వీర్యజాస్సుతాః-ఉరుగమ్భీరాదయః ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ దేవ

సావర్ణిరేకాదశమ ❀ ఆత్మవాన్ । అనాగతాస్తత్సుతాశ్చ సత్యధర్మాదయో దశ ॥ ౨౪ ॥ విహఙ్గమాః కామగమా నిర్వాణారుచయస్సురాః । ఇన్ద్రస్తు వైధృవస్తేషామృషయశ్చారుణాదయః ॥ ౨౫ ॥ ఆర్యకస్య సుతస్తత్ర ధర్మసేతురితి స్మృతః । వైధృతాయాం హరేరంశస్త్రిలోకీం ధారయిష్యతి ॥ ౨౬ ॥ భవితా రుద్రసావర్ణీ రాజన్ ద్వాదశమో ❀ మనుః । దేవవానుపదేవశ్చ దేవజ్యేష్ఠాదయస్సుతాః ॥ ౨౭ ॥ ఋతుధామా చ తత్రేన్ద్రో దేవాశ్చ హరితాదయః । ఋషయశ్చ తపోమూర్తిస్తపస్వ్యాగ్నీధ్రకాదయః ॥ ౨౮ ॥ స్వధామాఖ్యో హరేరంశస్సాధయిష్యతి తన్మనోః । అన్తరం సత్యసహసస్సూనృతాయాస్సుతో విభుః ॥ ౨౯ ॥ మనుస్త్రయోదశో భావ్యో దేవసావర్ణిరాత్మవాన్ । చిత్రసేనవిచిత్రాద్యా దేవసావర్ణిదేహజాః ॥ ౩౦ ॥ దేవాస్సుకర్మసుత్రామసంజ్ఞా ఇన్ద్రో దివస్పతిః । నిర్మోకతత్త్వదర్శాద్యా భవిష్యన్త్యృషయస్తదా ॥ ౩౧ ॥ దేవహోత్రస్య తనయ ఉపహర్తా దివస్పతేః । యోగేశ్వరో హరేరంశో బృహత్యాం సంభవిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ మనుర్వా ఇన్ద్రసావర్ణిశ్చతుర్దశమ ❀ ఏష్యతి । ఉరుగమ్భీరబుధ్యాద్యా ఇన్ద్రసావర్ణివీర్యజాః ॥ ౩౩ ॥ పవిత్రాశ్చాక్షుషా దేవాశ్శుచిరిన్ద్రో భవిష్యతి । అగ్నిర్బాహుశ్శుచిశ్శుద్ధో మాగధాద్యాస్తపస్వినః ॥ ౩౪ ॥ సత్రాయణస్య తనయో బృహద్భానుస్తదా హరిః । వితానాయాం మహారాజ క్రియాతన్తూన్వితాయితా ॥ ౩౫ ॥ రాజంశ్చతుర్దశైతాని త్రికాలానుగతాని తే । ప్రోక్తాన్యేభిర్మితః కల్పో యుగసాహస్రపర్యయః ॥ ౩౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, త్రయోదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ శ్రీవిష్ణురావ ఉవాచ ॥ మన్వన్తరేషు భగవన్యథా మన్వాదయస్త్వమీ । యస్మిన్కర్మణి యే యేన నియుక్తాస్తద్వదస్వ నః ॥ ౧ ॥ బ్రహ్మరాత ఉవాచ ॥ మనవో మనుపుత్రాశ్చ మునయశ్చ మహీపతే । ఇన్ద్రాస్సురగణాశ్చైవ సర్వే పు

గణాస్తు-పవిత్రాదిసంజ్ఞికాః-ఇన్ద్రశ్శుచిరితి ప్రసిద్ధో-భవిష్యతి-తపస్వినస్సప్తర్షయోఽగ్న్యాదయః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ హరిర్భగవాన్-సత్రాయణస్య - తనయో-బృహద్భానురితి ప్రసిద్ధో - భవిష్యతి- హే మహారాజ-సచ-బృహద్భానుర్వితానాయాం సత్రాయణస్య భార్యాయాం-జాతః, క్రియాతన్తూన్ యజ్ఞకర్మసంతానాన్-వితాయితా విస్తారయిష్యతి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ మన్వన్తరకథనముపసంహరతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్- త్రిలోకానుగతాని భూతవర్తమానభవిష్యత్కాలగతాని తత్ర భూతాని షట్, వర్తమానమేకం-భవిష్యాణి సప్తైత్యేవం-చతుర్దశమన్వన్తరాణి-తే తుభ్యం-మయా-ప్రోక్తాని - ఏభిశ్చతుర్దశభిర్మన్వన్తరైః- కల్పః దైనందినాత్మకః కల్పః - సచ యుగసాహస్రపరిమితః-యుగానాం కృతాదీనాం - సాహస్రవారం-పర్యయః పరివృత్తిర్యస్మిన్ - స తథాభూతః ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతటన్త్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవం మన్వన్తరేషు కథితేషు ప్రసఙ్గాన్మన్వాదీనాం కృత్యం పృచ్ఛతి రాజా ॥ మన్వన్తరేష్వితి ॥ హే భగవన్-మన్వన్తరేష్వమీ ఉక్తా-మన్వాదయః- ఆదిశబ్దగ్రాహ్యాస్తత్పుత్రాదయః పఞ్చ - అమీ మన్వాదయః-యేన-యస్మిన్కర్మణి-యే నియుక్తాః తన్నోఽస్మభ్యం-వదస్వ-ప్రత్యేకం మన్వాదీనాం కృత్యం వదేత్యర్థః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తత్ర యే నేతి పృష్టం నియోక్తారం తావదాహ మునిః ॥ మనవ ఇతి ॥ హే మహీపతే-మన్వాదయః పఞ్చ - తే సర్వే -పురుషేణేశ్వరేణ-యజ్ఞాద్యవతారైః-శ్శాస్త్రైః నియుజ్యన్త ఇతి త

ధా ॥ ౨ ॥ తదేవాహ ॥ యజ్ఞాదయ ఇతి ॥ హే నృప. పౌరుష్యః పరమపురుషస్య సమ్బన్ధిన్యః. తనవోఽవతారాః. యాః యజ్ఞాదయః. కథితాః. ఆభి స్తనుభిః. ప్రచోదితా నియుక్తాః. మన్వాదయః. జగద్యాత్రాం నయన్తి జగత్పోషణం కుర్వన్తి ॥ ౩ ॥ ఏవం భగవదవతారో నియోక్తా మన్వాదయో నియోజ్యాః. జగద్యాత్రానయనం తేషాం కర్మేత్యుక్తం అథ కథం జగద్యాత్రాం నయన్తీత్యపేక్షాయాం తావదృషీణాం కర్మాహ ॥ చతుర్యుగాన్త ఇతి ॥ పూర్వపూర్వమన్వన్తరావసానే-కాలేన అధ్యేతృభావయుక్తకాలేన - గ్రస్తాన్ విప్లుతాన్- శ్రుతిగణాన్-పునర్యథావ-దృషయస్స్వస్య - స్తపఃప్రభావేన-పశ్యన్ సాక్షాత్కృత్య ప్రవర్తయన్త ఇత్యర్థః. శ్రుతిగణాన్విశినష్టి-యతో యేభ్యశ్శ్రుతిగణేభ్యః- సనాతనో-ధర్మో ఽవబుధ్యత ఇతి శేషః ॥ ౪ ॥ మనూనాం కర్మాహ ॥ తత ఇతి ॥ తతః-ఋషిభిర్యథావచ్ఛ్రుతిగణదర్శనానన్తరం-తదవబోధితం-స్వం స్వం ప్రవర్త్యం-చతుష్పాదం-ధర్మం-హరిణా యజ్ఞాదిరూపిణా - ఉదితా ఉక్తా-నియుక్తా ఇత్యర్థః : సంయతాస్సన్తో-మనవః : అద్ధా సాక్షాత్ - స్వే స్వే కాలే-యుగానురూపం-మహీం-మహ్యాం-సంచారయన్తి-ఉపదేశేన ప్రవర్తయన్తి ॥ ౫ ॥ మనుపుత్రాణాం కృత్యమాహ ॥ పాలయన్తీతి ॥ ప్రజాపాలా మనుపుత్రాః-తం ధర్మం - యావదన్తం- యావన్మన్వన్తరావసానం-విభాగశః పుత్రపౌత్రాదిక్రమేణ వర్ణాశ్రమవిభాగేన చ పాలయన్తి - దేవానాం కర్మాహ ॥ యజ్ఞేతి ॥ యేచ ఋషిపితృభూతమనుష్యాః-యత్ర పఞ్చమహాయజ్ఞాదౌ కర్మణి అన్వితా భోక్తృత్వేనాన్వితాస్తైస్సహ-దేవా యజ్ఞభాగభుజః, తదోత్కారః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రస్య కృత్యమాహ ॥ ఇన్ద్ర ఇతి ॥ భగవతా యజ్ఞాదిరూపిణా-దత్తా - మత ఏవోర్జితాం ప్రభూతాం-త్రైలోక్యశ్రియ - మనుభవన్ - త్రీన్లోకాన్-పాతి-కథం పా

రుషశాసనాః ॥ ౨ ॥ యజ్ఞాదయో యాః కథితాః పౌరుష్యస్తనవో నృప । మన్వాదయో జగద్యాత్రాం నయన్త్యాభిః ప్రచోదితాః ॥ ౩ ॥ చతుర్యుగాన్తే కాలేన గ్రస్తాన్ శ్రుతిగణాన్యథా । తపసా ఋషయోఽపశ్యన్యతో ధర్మస్సనాతనః ॥ ౪ ॥ తతో ధర్మం చతుష్పాదం మనవో హరిణోదితాః । యుక్తాస్సంచారయన్త్యద్ధా స్వే స్వే కాలే మహీం నృప ॥ ౫ ॥ పాలయన్తి ప్రజాపాలా యావదన్తం విభాగశః । యజ్ఞభాగభుజో దేవా యే చ తత్రాన్వితాశ్చ తైః ॥ ౬ ॥ ఇన్ద్రో భగవతా దత్తాం త్రైలోక్యశ్రియమూర్జితామ్ । భుఞ్జానః పాతి లోకాం స్త్రీన్ కామం లోకే ప్రవర్షతి ॥ ౭ ॥ జ్ఞానం చానుయుగం బ్రూతే హరిస్సిద్ధస్వరూపధృత్ । ఋషిరూపధరః కర్మ యోగం యోగేశరూపధృత్ ॥ ౮ ॥ సర్గం ప్రజేశరూపేణ దస్యూన్హన్యాత్స్వరాడ్వపుః । కాలరూపేణ సర్వేషామభావాయ పృథగ్గుణః ॥ ౯ ॥ స్తూయమానో జనైరేభిర్మాయయా నామరూపయా । విమోహితాత్మభిర్నానాదర్శనైర్న చ దృశ్యతే ॥ ఏతత్కల్పవికల్పస్య ప్రమాణం పరికీర్తితమ్ । యత్ర మన్వన్తరాణ్యాహుశ్చతుర్దశ పురావిదః ॥ ౧౧ ॥ *****

********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, చతుర్దశోఽధ్యాయః *********

* వామనావతారకథా ప్రారమ్భః. *

విష్ణురాత ఉవాచ ॥ బలేః పదత్రయం భూమేః కస్మాద్ధరిరయాచత । భూతేశ్వరః కృపణవల్లబ్ధార్థోఽపి బబన్ధ

తీత్యత్రాహ ॥ కామం యథేష్టం- లోకే ఽభివర్షతి వృష్ట్యా పాతీత్యర్థః ॥ ౭ ॥ అథావతారస్య కృత్యమాహ ॥ జ్ఞానమితి ॥ చశబ్దేన మన్వాదినియోజనం సముచ్చీయతే- హరిర్యజ్ఞాద్యవతారరూపః - సిద్ధరూపధృత్ కపిలాదిరూపధృత్ -జ్ఞానం యుగానురూపం-బ్రూతే ఉపదిశతి ॥ ౮ ॥ ప్రజేశరూపేణ మరీచ్యాదిరూపేణ-సర్గం కరోతీతి శేషః స్వరాడ్వపుః రాజమూర్తిస్సన్-తదనుప్రవేశేనేతి భావః, దస్యూన్ దుష్టసత్త్వాన్హన్యాత్ పునః-కాలరూపేణ-సర్వేషాం, మభావాయ లయాయ చ-భవతి-కథం భూతః. పృథగ్గుణః-సృష్ట్యాద్యుపయుక్తగుణవిశిష్టః ॥ ౯ ॥ నామరూపయా నామరూపభాజా-మాయయా-విమోహితాని-మనాంసి-యేషాం తైః - అత ఏవ-నానాదర్శనైః జ్ఞానైః కాకారేష్వాత్మసు దేవమనుష్యాదినానాబుద్ధిం కుర్వద్భిః- రేభిర్జనైః- కేవలం-స్తూయమాన ఏవ శాస్త్రేణ నిరూప్యమాణ ఏవ-స తు దృశ్యత ఇత్యర్థః ॥ ౧౦ ॥ ప్రాసఙ్గికం నిరూప్య "మనవోఽస్మిన్వ్యతీతాస్సట్కల్పే స్వాయంభువాదయః" ఇతి-మన్వన్తరకథనార్థతయా ప్రస్తుతం కల్పమేవోపసంహరతి ॥ ఏతదితి ॥ కల్పవికల్పస్య కల్పభేదస్యావాన్తరకల్పస్య దైనందినకల్పస్యేత్యర్థః. ఏతచ్చతుర్దశమన్వన్తరాత్మకం ప్రమాణం పరికీర్తితం కోఽసౌ కల్పవికల్పః. పురావిదః కల్పవికల్పయాథాత్మ్యవిదః-యత్ర కల్పవికల్పే-మన్వన్తరాణి చతుర్దశ-ఆహుః కూచుః ॥ ౧౧ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే చతుర్దశోఽధ్యాయః *

ఏవం మన్వన్తరాణ్యాకర్ణ్య "దత్త్వేమాం యాచమానాయ విష్ణవే యః పదత్రయ" మితి సంగ్రహేణోక్తం హరేర్వామనరూపస్య చరిత్రం విస్తరేణ బుభుత్సుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బలేరితి ద్వాభ్యాం ॥ హరిస్స్వయమీశ్వరః, అవాప్తసమస్తకామో భూత్వా. కృపణవత్- కస్మాద్ధేతోః-బలేస్సకాశాత్-భూమేః-పదత్రయమయాచత లబ్ధార్థోఽపి యాచ్ఞయా లబ్ధపదత్రయోఽపి కస్మా

దేత్తో - స్తం బలిం-బబన్ధ ❋॥ ౧ ॥❋ ఏతద్వ్యాఖ్యా బన్ధనాదికం హరేః-కర్మ - వేదితు-మిచ్ఛా మో వయం అత్రైతచ్ఛ్రవణే-నోఽస్మాకం ప
రమధికం-కుతూహలం-వర్తతే ఏతచ్ఛబ్దని ర్దిష్టమాహ, పూర్ణస్యావాప్తసమస్తకామస్య-యజ్ఞేశ్వరస్య భగవతః-కర్తురిపష్టి యజ్ఞే
శ్వరేణా-నాగసో నిరపరాధస్య బలే-ర్బన్ధనం-చకారాద్యాచనం చ ❋॥ ౨ ॥❋ ఏవమాపృష్టస్సవిస్తరం తచ్చరిత్రమాహ మునిర్న వభిర
ధ్యాయైః॥ తత్ర తావత్ - బలేస్త్రైలోక్యమపహర్తుముపాయాన్తరమపశ్యన్ యాచ్ఞాం కృతవానితి వక్తుం తావద్బలేర్గురుసేవాబలే
నస్వర్గప్రాప్తిక్రమమాహ॥ పరాజితశ్రీరిత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ హే రాజన్ ఇన్ద్రేణ-దైవాసురయుద్ధే-పరా
జితా-శ్రీర్జయలక్ష్మీ ర్యస్య సః-అసుభిః ప్రాణైశ్చ హాపితస్త్యాజితః-పున-ర్భృగుభిశ్శుక్రాదిభి-ర్జీవితః జీవనం ప్రాపితో - భృగూ
ణాం శిష్యో బలి స్తాన్ భృగూన్, సర్వాత్మనాకరణత్రయైక్యేన-మహాత్మా ఉదారమనాః, ధనసమర్పణేన చా-భజత్ ❋॥ ౩ ॥ ❋
తం భజన్తం-త్రిణాకం స్వర్గం జేతుమిచ్ఛన్తం బలిం మహానుభావాః బ్రాహ్మణాః-భృగవః-ప్రీయమాణాస్సన్తః, విశ్వజితాయా
గేనా-యాజయన్-కిం కృత్వా-మహాభిషేకేణ బహ్వృచబ్రాహ్మణప్రసిద్ధేనా - భిషిచ్య ❋॥ ౪ ॥ ❋ తతో-విశ్వజిద్యాగే-హవిర్భి
రిష్టా-ద్ధుతాశనా-ద్రథాదయ - అసన్ - తత్ర తావత్ కాఞ్చనపరికరబద్ధో-రథ-ఆవిర్బభూవ - తతో, హర్యశ్వస్యేన్ద్రస్య-తు
రఙ్గాణామివ-వర్ణో హరితో, యేషాం, తే, హయా, ఉద్బభూవుః తత-స్సింహేన-విరాజమానో-ధ్వజః-పురటోపనద్ధం కాఞ్చ
నపరికరబద్ధం-ధనుః, అరిక్తౌ అక్షయౌ-తూణౌ ఇషుధీ-దివ్యం కవచం చా-సన్, పితామహః ప్రహ్లాదః-తస్య బలే, స్సంప్రదానస్య

తమ్॥ ౧ ॥ ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామో మహాన్నః కౌతూహలం హి నః। యజ్ఞేశ్వరస్య పూర్ణస్య బన్ధనం చాప్యనాగసః॥ ౨॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పరాజితశ్రీరసుభిశ్చ హాపితస్త్విన్ద్రేణ రాజన్ భృగుభిస్స జీవితః। సర్వాత్మనా తానభజద్భృ
గూన్ బలిశ్శిష్యో మహాత్మాఽర్థనివేదనేన చ ॥ ౩ ॥ తం బ్రాహ్మణా భృగవః ప్రీయమాణా అయాజయన్విశ్వజితా త్రి
ణాకమ్। జిగీషమాణం విధినాభిషిచ్య మహాభిషేకేణ మహానుభావాః॥ ౪ ॥ తతో రథః కాఞ్చనపట్టనద్ధో హయా
శ్చ హర్యశ్వతురఙ్గవర్ణాః। ధ్వజశ్చ సింహేన విరాజమానో హుతాశనాదాస హవిర్భిరిష్టాత్ ॥ ౫ ॥ ధనుశ్చ దివ్యం
పురటోపనద్ధం తూణావరిక్తౌ కవచం చ దివ్యమ్। పితామహస్తస్య దదౌ చ మాలామమ్లానపద్మాం జలజం చ శు
క్రః॥ ౬ ॥ ఏవం స విప్రార్జితయోధనార్థస్తైః కల్పితస్వస్త్యయనోఽథ విప్రాన్। ప్రదక్షిణీకృత్య కృతప్రణామః ప్ర
హ్లాదమామన్త్ర్య నమశ్చకార॥ ౭ ॥ అథారుహ్య రథం దివ్యం భృగుదత్తం మహారథః। సుస్రగ్ధరస్సన్నద్ధో ధ
న్వీ ఖడ్గీ ధృతేషుధిః॥ ౮ ॥ హేమాఙ్గదలసద్బాహుః స్ఫురన్మకరకుణ్డలః। రరాజ రథమారూఢో ధిష్ణ్యస్థ ఇవ హవ్య
వాట్॥ ౯ ॥ తుల్యైశ్వర్యబలశ్రీభిస్స్వయూథైర్దైత్యయూథపైః। పిబద్భిరివ ఖం దృగ్భిర్దహద్భిః పరిధీనివ॥ ౧౦ ॥ వృతో
వికర్షన్మహతీమాసురీం ధ్వజినీం విభుః। యయావిన్ద్రపురీం స్వృద్ధాం కమ్పయన్నివ రోదసీ ॥ ౧౧ ॥ రమ్యాముపవ
నోద్యానైః శ్రీమద్భిర్నన్దనాదిభిః। కూజద్విహఙ్గమిథునైర్గాయన్మత్తమధువ్రతైః ॥ ప్రవాళఫలపుష్పోరుభార
శాఖామరద్రుమైః॥ ౧౨ ॥ హంససారసచక్రాహ్వకారణ్డవకులాకులాః। నళిన్యో యత్ర క్రీడన్తి ప్రమదాస్సురసేవి
తాః॥ ౧౩ ॥ ఆకాశగఙ్గయా దేవ్యా వృతాం పరిఘభూతయా। ప్రాకారేణాగ్నివర్ణేన సాట్టాలేనోన్నతేన చ॥ ౧౪ ॥

సంబన్ధివివక్షయా షష్ఠీ తస్మై అమ్లానాని పద్మాని యస్యాం తాం మాలాం దదౌ-శుక్రో-జలజం శఙ్ఖం దదావిత్యనుషఙ్గః ❋॥ ౫ ॥ ౬ ॥❋
ఏవం విప్రైర్భృగుభిరర్జితస్సంపాదితో - యోధనార్థో యుద్ధపరికరో - యస్య, స-బలి స్తైర్విప్రైః - కల్పితం కృతం - స్వ
స్త్యయనం పుణ్యాహవచనాదికం-యస్య-తాదృశః-అథ విప్రాన్ - పరిక్రమ్య - తేభ్యః-కృతః-ప్రణామో యేన సః-ప్రహ్లాద-మామ
న్త్ర్య పృష్ట్వా తస్మై నమశ్చకార ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ అథ - భృగుభిర్దత్తం దివ్యమనర్ఘం రథమారుహ్య - స బలిః-రరాజేత్యన్వయః॥
కథంభూతః స్రగ్ధరో మాలాధరః సుసన్నద్ధః కవచిత్వాత్, ధన్వీ ధనుర్ధరః ధృతఇషుధిర్యేన సః ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ హేమాఙ్గదాభ్యాం-ల
సన్తౌ, బాహూ, యస్య-స్ఫురన్తీ, మకరకుణ్డలే, యస్య తథాభూతో, రథమారూఢో, రరాజ, క ఇవ, ధిష్ణ్యస్థః వహ్నే ప్రజ్వలితః-హ
వ్యవాడగ్నిరివ - కుణ్డస్థ ఆహవనీయ ఇవేతి వా ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ దైత్యయూథపై-ర్వృతః, స్వృద్ధామిన్ద్రపురీం - యయావిత్యన్వ
యః, కథంభూతైః తుల్యమైశ్వర్యం, బలం-శ్రీశ్చ, యేషాం-తైః సయూథైస్ససైన్యైః దృగ్భిః, ఖమన్తరిక్షం, పిబద్భిరివ, పరిధీన్
దిశో, దహద్భిరివస్థితైః కథంభూతస్సన్, విభుస్సమర్థః-మహతీ-మాసురీం-ధ్వజినీం సేనాం వికర్షన్ ప్రస్థాపయన్-రోదసీ ద్యా
వాపృథివ్యౌ, కమ్పయన్నివ ❋❋॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ ❋ సమృద్ధిమేవ దర్శయితుమిన్ద్రపురీం వర్ణయతి । రమ్యామితి సార్ధైరేకాదశభిః,
శ్రీమద్భిః ఫలపుష్పాదిసమృద్ధిమద్భిః నన్దనాదిభిరుపవనైరుద్యానవనైశ్చ, రమ్యాం, తత్రోపవనాని ఫలప్రధానాని నికటస్థాని
వా ఉద్యానాని పుష్పప్రధానాని దూరస్థాని వా, కథంభూతైః కూజన్తి విహఙ్గమిథునాని యేషు గాయన్తో, మధుమత్తా మధువ్ర
తా, యేషు॥ ప్రవాళాదీనాముపరుభారో, యాసు, తాః, శాఖా, యేషాం తేఽమరద్రుమా, యేషు తైః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ ❋ యత్ర

యాసు-సురసేవితాః- ప్రమదాః క్రీడన్తి-తాః - హంసాదికులైః,రాకులాః-వ్యాప్తాః-నలిన్యస్సరాంసి - యత్ర యేషు-తైరుపవనోద్యానైః-రమ్యామితిపూర్వేణాన్వయః. కిఞ్చ - పరిఖాభూతయా - దైవ్యా దేవస్య త్రివిక్రమస్య పాదాబ్జస్పృష్టజయా-ఆకాశగఙ్గయా-ప్రాకారేణచ-జుష్టామిత్యన్వయః. కథంభూతేన - అగ్నేరివవర్ణోయస్య-తేన-సువర్ణమయేనేతిభావః-అట్టాలాః ప్రాకారోపరిరచితానియుద్ధస్థానాని-తత్సహితేనోన్నతేనచ , ఏవంభూతేనప్రాకారేణ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ రుక్మపట్టాని-కవాటాని, యేషుతైః-రవాన్తరద్వారైః స్ఫటికమయైర్గోపురైః పురద్వారైశ్చజుష్టాం , విభక్తాః ప్రపథాః రాజమార్గా - యస్యాం విశ్వకర్మణావినిర్మితామ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ సభాదిభి-రాఢ్యాం సున్దరీం,సంపన్నాం వా,తత్ర - సభా-ఆవేశస్థానాని చత్వరాణ్యఙ్గణానిరథ్యాః-ఉపమార్గాః స్న్యర్బుదదశకోట్యయః,తాభిర్గణనీయైరన నైర్విమానైః , ర్యుతాం , వజ్రవిద్రుమమయ్యా , వేదయా వేదికా,యేషు-తైః-శ్శృఙ్గాటకైశ్చతుష్పథైః-ర్యుతామ్ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ నిత్యం,వయస్తారుణ్యం,రూపం,సౌకుమార్యంచ-యాసాంతాః,శ్యామాయా-వనమధ్యస్థాశ్చ,విరజం నిర్మలం , వాసో , యాసాం తాః రూపవత్యో,నార్యః స్త్రియః , అర్చిర్భిశ్శిఖాభిః వహ్నయఇవ,యత్ర యస్యాం రాజన్తే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ యత్ర యస్యాం - సురస్త్రీణాం, కేశేభ్యః భ్రష్టానాం,నవసౌగన్ధికస్రజామామోద,ముపాదాయ-మారుతో, హేమగవాక్షేభ్యో,వినిర్గచ్ఛతా,ధూపేనా,గరుగన్ధినాసహ,మార్గే,వహతి , తాం,యస్యాం,మార్గే పాణ్డురేణ,పటేన-ప్రతిచ్ఛన్నే,మార్గే,సుం స్త్రియ ఽప్సరసః.యాన్తిసంచరన్తి, తామ్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ❁

రుక్మపట్టకవాటైశ్చద్వారైస్స్ఫటికగోపురైః।జుష్టాం విభక్తప్రపథాం విశ్వకర్మవినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ సభాచత్వరరథ్యాఢ్యాం విమానైర్న్యర్బుదైర్యుతామ్ । శృఙ్గాటకైర్మణిమయైర్వజ్రవిద్రుమవేదిభిః ॥ ౧౬ ॥ యత్ర నిత్యవయోరూపాశ్శ్యామా విరజవాససః। భ్రాజన్తే రూపవన్నార్యః అర్చిర్భిరివవహ్నయః॥ ౧౭ ॥ సురస్త్రీకేశవిభ్రష్టనవసౌగన్ధికస్రజామ్ । యత్రామోదముపాదాయ మార్గ ఆవాతి మారుతః॥ ౧౮ ॥ హేమజాలవినిర్గచ్ఛద్ధూపేనాగరుగన్ధినా। పాణ్డురేణ ప్రతిచ్ఛన్నమార్గే యాన్తి సురస్త్రియః ॥ ౧౯ ॥ ముక్తావితానైర్మణిహేమకేతుభిర్నానాపతాకావలభీభిరావృతామ్। శిఖణ్డిపారావతభృఙ్గనాదితాం వైమానికస్త్రీకలగీతమఙ్గళామ్॥ ౨౦ ॥ మృదఙ్గశఙ్ఖానకదున్దుభిస్వనైస్సతాళవీణామురజేష్టవేణుభిః। నృత్యైస్సవాద్యైరుపదేవగీతైర్మనోరమాం స్వప్రభయా ❁ జితప్రభామ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యన్న వ్రజన్త్యధర్మిష్ఠాః ఖలా భూతద్రుహశ్శఠాః । మానినః కామినో లుబ్ధా ఏభిర్హీనా వ్రజన్తి యామ్॥ ౨౨ ॥ తాం దేవధానీం స వరూథినీపతిర్బహిస్సమన్తాద్రురుధే పృతన్యయా। ఆచార్యదత్తం జలజం మహాస్వనం దధ్మౌ ప్రయుఞ్జన్ భయమిన్ద్రయోషితామ్॥ ౨౩ ॥ మఘవాంస్తమభిప్రేత్య బలేః పరమముద్యమమ్। సర్వదేవగణోపేతో గురుమేతదువాచ హ ॥ ౨౪ ॥ భగవన్నుద్యమో భూయాన్బలేః పూర్వవైరిణః। అవిషహ్యమిమం మన్యే కేనాసీత్తేజసోర్జితః॥ నైనం కశ్చిత్కుతో వాపి ప్రతివోఢుమధీశ్వరః ॥ ౨౫ ॥ పిబన్నివ ముఖేనేదం లిహన్నివ దిశో దశ। దహన్నివ దిశో దృగ్భిస్సంవర్తాగ్నిరివోత్థితః ॥ ౨౬ ॥ బ్రూహి కారణమేతస్య దుర్ధ

ముక్తామయైః వితానైః-ర్మణిహేమమయైః-కేతుభిశ్చ నానావిధానాం - పతాకానాం - మావళిభిశ్చ,విరాజితాం శిఖణ్డ్యాదిభిర్నాదితాం-వైమానికస్త్రీణాం మధురగీతైః-ర్మణ్డితామ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ మృదఙ్గాదీనాం, స్వనైః-తాళాదిధ్వనిసహితైర్నృత్తైః-సవాద్యైః-రుపదేవానాం గన్ధర్వాదీనాం-గీతకైశ్చ-మనోరమాం-స్వప్రభయా - జితా,ప్రభా-సాక్షాద్దివ్యగీతాద్యధిష్ఠాత్రీదేవతా-యయా, తాం,అన్యైరజితప్రభామితివా - పాఠాన్తరే,జితాః గ్రహాస్సూర్యాదయోయయా తామ్ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యత్ యాం సామాన్యే నపుంసకం అధర్మిష్ఠాదయో న వ్రజన్తి ఇతః ప్రేత్య న ప్రాప్నువన్తి॥ ఖలాదురాత్మానః-శఠాః-మూర్ఖాః-మానినో-ఽహంకారిణః-లుబ్ధావఞ్చకాః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తామేవంభూతాం, దేవధానీం అమరావతీం బహిః-స్సమన్తాద్వరూథిన్యాస్సేనాయాః,పతి-స్సబలిః-పృతన్యయా సేనయా,రురుధే,తత-ఇన్ద్రయోషితాం - భయ- ముత్పాదయన్నాచార్యేణ శుక్రేణదత్తం,మహాస్వనం,శఙ్ఖం దధ్మౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ మఘవానిన్ద్రస్తం-బలేః-పరమమధిక , ముద్యోగం,జ్ఞాత్వా,సర్వైర్దేవానాం గణైః,రుపేతో,బృహస్పతిమిత్థముపాచ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ త దేవాహ ॥ భగవన్నితి ॥ హేభగవన్,పూర్వవైరిణో దేవాసురేయుద్ధే పరాజితస్య బలేరధునాఽయం,మహానుద్యమః,ఇమముద్యమం,సోఢుమశక్యం - మన్యే కేన హేతునాఽయం తేజసోర్జిత ఆసీత్ ఏనం బలిం,కోఽపి పుమాన్, కేనాప్యుపాయేనా-ప్రాకర్తుం,నప్రభుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ అయం ముఖేనేదంజగ-త్పిబన్నివ,దశ-దిశో లిహన్నివ,ఉత్థితః-ప్రళయాగ్నిరివ-దృగ్భిర్నభో - దహన్నివా- స్తే ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ మను , శత్రోర్బలేర్దుర్ధర్షత్వస్యైతస్య కారణ

౨౧శ్లో ❁ పా॥ జితగ్రహామ్.

ణం, బ్రూహి, యతః కారణాత్, ఓజ ఆది, స్తత్ప్రయుక్తస్సముద్యమశ్చ - త్యేత, దాసీత్; తత్ర, ఓజ ఇన్ద్రియబలం, సహ ఉత్సాహో, మానసం, బలం దైహికమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఏవం విజ్ఞాపిత ఆహ గురుః, జానామీతి ॥ హే మఘవన్, అస్య శత్రోర్బలేః, రాన్నత్యస్య, కారణం, మహం, జానామి కిం తత్, బ్రహ్మవాదిభిశ్శుక్రాదిభిః, శిష్యాయ బలయే, ఉపభృతమాహితం, తేజ, ఇత్యేతత్ ॥ ౨౮ ॥ అతో, భగవన్తం వినా, ఽన్యః కశ్చి - ద్భవాదృశ - స్త్వాదృశో - ద్భవాన్, అస్య - సంముఖే, క్షణమపి, స్థాతుం న శక్నోతి ॥ ౨౯ ॥ మన్త్రమాహ ॥ తస్మాదితి ॥ తస్మా జ్జేతుమశక్యత్వా - త్సర్వే, యూయం - త్రివిష్టపం - త్యక్త్వా - నిలయమదర్శనం - యాత గచ్ఛత - కథంభూతాః, యతః యేన కాలేన - శత్రోః పరాజయో, నాన్యత్వం వా, భవిష్యతి - తం కాలం, ప్రతీక్షమాణా - స్సన్తః ॥ ౩౦ ॥ కో ఽసౌ - సకల స్తత్రాహ అ - యమధునా విప్రాణాం బలేన - ఉదర్కః ఉత్తరోత్తర మధికం ఫలం - యస్య - ఊర్జితః బలీభూతః - విక్రమో - యస్య, తాదృశ, ఆస్తే, స, పునస్తేషాం విప్రాణామేవావమానేన - హేతునా, సానుబన్ధస్సమృద్ధి - ర్వినఙ్క్ష్యతి - తం కాలం - ప్రతీక్షమాణా ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఏవమిత్థ - మర్థానుదర్శినా తత్కాలోచిత కర్తవ్య ప్రయోజనాభిజ్ఞేన బృహస్పతినా - సమ్యగాలోచితా, గీర్వాణాస్సురాః, త్రివిష్టపం - త్యక్త్వా - కామరూపిణస్సన్తో - జగ్ముః ॥ ౩౨ ॥ ఏవం దేవేష్వన్తర్హితేషు సత్సు అథ వైరోచనో, బలి - ర్దేవధానీం పురీం, అధిష్ఠాయ లోకత్రయం - స్వవశ - మకరోత్ ॥ ౩౩ ॥

ర్తత్వస్య యద్రిపోః । ఓజస్సహో బలం తేజో యత ఏతత్సముద్యమః ॥ ౨౭ ॥ గురురువాచ ॥ జానామి మఘవన్ శత్రోరున్నతేరస్య కారణమ్ । శిష్యాయోపభృతం తేజో గురుభిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౨౮ ॥ న చాస్యాద్య క్షణమపి స్థాతుం శక్నోతి సమ్ముఖే । భవద్విధో భవాన్వాఽపి వర్జయిత్వేశ్వరం హరిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మాన్నిలయముత్సృజ్య యూయం సర్వే త్రివిష్టపమ్ । యాత కాలం ప్రతీక్షన్తో యతశ్శత్రోర్విపర్యయః ॥ ౩౦ ॥ ఏష విప్రబలోదర్కస్సంప్రత్యూర్జితవిక్రమః । తేషామేవావమానేన సానుబన్ధో వినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౧ ॥ ఏవం సుమన్త్రితార్థాస్తే గురుణాఽర్థానుదర్శినా । హిత్వా త్రివిష్టపం జగ్ముర్గీర్వాణాః కామరూపిణః ॥ ౩౨ ॥ దేవేష్వథ విలీనేషు బలిర్వైరోచనః పురీమ్ । దేవధానీమధిష్ఠాయ వశం నిన్యే జగత్త్రయమ్ ॥ ౩౩ ॥ తం విశ్వజయినం శిష్యం భృగవశ్శిష్యవత్సలాః । శతేన హయమేధానామనువ్రతమయాజయన్ ॥ ౩౪ ॥ తతస్తదనుభావేన భువనత్రయవిశ్రుతామ్ । కీర్తిం దిక్షు వితన్వానస్స రేజ ఉడురాడివ ॥ ౩౫ ॥ బుభుజే చ శ్రియం స్వృద్ధాం ద్విజదేవోపలమ్భితామ్ । కృతకృత్యమివాత్మానం మన్యమానో మహామనాః ॥ ౩౬ ॥ ******************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం పుత్రేషు నష్టేషు దేవమాతాఽదితిస్తదా । హృతే త్రివిష్టపే దైత్యైః పర్యతప్యదనాథవత్ ॥ ౧ ॥ ఏకదా కశ్యపస్తస్యా ఆశ్రమం భగవానగాత్ । నిరుత్సవం నిరానన్దం సమాధేర్విరతశ్చిరాత్ ॥ ౨ ॥ స పత్నీం దీనవదనాం కృతాసనపరిగ్రహః । సభాజితో యథాన్యాయమిదమాహ కురూద్వహ ॥ ౩ ॥ అప్యభద్రం న విప్రా

తత - స్తం విశ్వజయినం - శిష్యమనువ్రతం - బలిం - తద్వత్సలా - భృగవో - హయమేధానాం శతేన అశ్వమేధానాం శతేనాఽయాజయన్ ప్రాప్తమిన్ద్రపదం స్థిరీకర్తు - మయాజయన్ ॥ ౩౪ ॥ తతో - హయమేధయాగశతప్రభావేన - లోకత్రయవ్యాప్తాం కీర్తిం - వితన్వాన - స్స బలిశ్చన్ద్రమా ఇవ - రరాజ ॥ ౩౫ ॥ ద్విజదేవై ర్బ్రాహ్మణై - రుపలమ్భితాం ప్రాపితాం - సుసమృద్ధాం, శ్రియం సంపదం - బుభుజే - కథంభూతః మహామనాః దీర్ఘసఙ్కల్పః - ఆత్మానం - కృతం కృత్యం కర్తవ్యప్రయోజనం యేన తం - కృతార్థమివ - మన్యమానః ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ******************************

ఏవం బలేరిన్ద్రాధిపత్యప్రాప్తిప్రకారమభిధాయాథ భగవతో వామనావతారప్రకారం ప్రస్తోష్యన్ తదుపోద్ఘాతరూపాం కథాం తావత్ప్రస్తౌతి మునిః ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం - పుత్రేష్విన్ద్రాదిషు - నష్టేష్వదృశ్యేషు సత్సు - దైత్యై - స్త్రివిష్టపే - హృతే చ సతి - దేవమాతా - అదితి, రనాథవ, త్పర్యతప్యత్ ॥ ౧ ॥ ఏవం పరితప్యన్త్యామదిత్యాం - కదాచి - ద్భగవాన్, కశ్యప, శ్చిరాత్సమాధేర్విరతః - తస్యా అదితే, రాశ్రమ - మాజగామ - కథంభూతం - నిర్గత ఉత్సవో యస్మాత్, నిర్గత ఆనన్దో యస్మాత్తమ్ ॥ ౨ ॥ స కశ్యపః, కృతః ఆసనపరిగ్రహో యేన సః - యథాన్యాయం, సభాజితస్సమ్యక్పూజితః - హే కురూద్వహ - దీనం వదనం యస్యాస్తాం - పత్నీ, మిదం వక్ష్యమాణ, మాహ ॥ ౩ ॥ దీనవదనామాలక్ష్య బహుధా వికల్ప్య తాం కశ్యపేన పృష్టమాహ ॥ అపీతి సప్తభిః ॥ అపీతి ప్రశ్నద్యోతకమవ్యయం హే భద్రే, అధునా, లోకే, విప్రాణాం, గవాం, ధర్మస్య, లోకస్య జనస్య - కథంభూతస్య

మృత్యోశ్ఛన్దమిచ్ఛా, మనువర్తత ఇతి తథా, తస్య చ, అభద్రమకుశలం, నహి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ హే గృహమేధిని, అపివా, కిం, గృహేషు ధర్మార్థాదేః కించిదకుశలమితి కాక్వా ప్రశ్నః. గృహాన్ విశినష్టి- యత్ర యేషు గృహేషు అయోగినామపి- యోగః- స్వధర్మాదినా యోగఫలం, భవతి॥ యద్వా॥ అయోగినామేవ, యోగ ఆసక్తిః, యోగినాం తు నేత్యర్థః ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ అతిథయః- ఆగత్య, కుటుమ్బాసక్తయా, త్వయా ప్రత్యుత్థానాదినా, కదాచిదప్యపూజితాస్సన్తో గృహాద్యాతాః గతాః, కింవా ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ యద్యతిథయోఽభ్యేత్య, యేషు గృహేషు, సలిలైరప్యనర్చితాస్సన్తో నిర్గచ్ఛన్తి- తర్హి తే గృహాః, నూనం, సృగాలనాథబిలతుల్యా ఏవ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ హే సతి- హే భద్రే, మయి, ప్రోషితే ప్రస్థితే సతి ఉద్విగ్నధియా, త్వయా అగ్నయః ఆహవనీయాదయః, స్వదధీనాః, హవిషా వేలాయాముదితే సూర్యే ప్రాతః తజ్జుహోతీత్యుక్తప్రాతరాదికాలే, నహుతాః, కింవా ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ అగ్నీన్ విశినష్టి కామానిష్టార్థాన్ దోగ్ధీతి తథా, తయా, యేషామగ్నీనాం, పూజయా, గృహస్థః పుమాన్, స్వర్గాల్లోకాన్ యాతి ప్రాప్నోతి, కించ, బ్రాహ్మణో, ఽగ్నిశ్చ, సర్వదేవతాశరీరకస్య, విష్ణోర్ముఖం, వై నిశ్చయే "బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీత్, ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చ" ఇత్యాదిశ్రుతేరితి భావః ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ హే మనస్విని- తవ, సర్వే, పుత్రాః, కుశలినోఽపి కుశలిన ఏవ హి, కిమాలక్ష్యైవం పృచ్ఛసీత్యత్రాహ ॥ భవత్యా ఆత్మానం మనః, అస్వస్థం అప్రకృతిస్థం- వదనదైన్యాదిభిశ్చిహ్నైః, రహం, లక్షయే, తవ చిత్తమస్వస్థం లక్షయిత్వాఽహం పృచ్ఛామీతి భావః ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ ఏవమదితిరాపృష్టా సత్యస్వాస్థ్యకారణమన్యదితి వక్తుం తత్పృష్టమభద్రాదికం నాస్తీత్యాహ ॥ భద్రమితి ద్వాభ్యాం- హే బ్రహ్మన్- ద్విజాదీనాం, భద్రమేవ, తథా- హే గృహమేధిన్ త్రివర్గస్య ధర్మార్థకామరూపస్య

గవాం భద్రే లోకేఽధునాగతామ్ । న ధర్మస్య న లోకస్య మృత్యోశ్ఛన్దానువర్తినః ॥ ౪ ॥ అపి వాఽకుశలం కించిద్గృ
హేషు గృహమేధిని । ధర్మస్యార్థస్య కామస్య యత్ర యోగో హ్యయోగినామ్ ॥ ౫ ॥ అపి వాఽతిథయోఽభ్యేత్య కుటు
మ్బాసక్తయా త్వయా । గృహాదపూజితా యాతాః ప్రత్యుత్థానేన వా క్వచిత్ ॥ ౬ ॥ గృహేషు యేష్వతిథయోఽ
నర్చితాస్సలిలైరపి । యది నిర్యాన్తి తే నూనం ఫేరురాజగృహోపమాః ॥ ౭ ॥ అప్యగ్నయస్తు వేలాయాం న హుతా
హవిషా సతి । త్వయోద్విగ్నధియా భద్రే ప్రోషితే మయి కర్హిచిత్ ॥ ౮ ॥ యత్పూజయా కామదుఘాన్యాతి లోకా
న్గృహవ్రతః । బ్రాహ్మణోఽగ్నిశ్చ వై విష్ణోస్సర్వదేవాత్మనో ముఖమ్ ॥ ౯ ॥ అపి సర్వే కుశలినస్తవ పుత్రా
మనస్విని । లక్షయేఽస్వస్థమాత్మానం భవత్యా లక్షణైరహమ్ ॥ ౧౦ ॥ అదితిరువాచ ॥ భద్రం ద్విజగవాం బ్రహ్మ
న్ధర్మస్యాస్య జనస్య చ । త్రివర్గస్య పరం క్షేత్రం గృహమేధిన్ గృహా ఇమే ॥ ౧౧ ॥ అగ్నయోఽతిథయో భృత్యా భిక్షు
వో యే బలిప్సవః । సర్వం భగవతో బ్రహ్మన్ననుధ్యానాన్న రిష్యతి ॥ ౧౨ ॥ కో ను మే భగవన్ కామో న సంపద్యే
త మానసః । యస్యా భవాన్ ప్రజాధ్యక్ష ఏవం ధర్మాన్ ప్రభాషతే ॥ ౧౩ ॥ తవైవ మారీచ మనశ్శరీరజాః ప్రజా ఇమాః ప్రజా
స్సత్త్వరజస్తమోజుషః । సమో భవాంస్తాస్వసురాదిషు ❀ ప్రభో తథాఽపి భక్తం భజతే మహేశ్వరః ॥ ౧౪ ॥
తస్మాదీశ భజన్త్యా మే శ్రేయశ్చిన్తయ సువ్రత । హృతశ్రియో హృతస్థానాన్ సపత్నైః పాహి నః ప్రభో ॥ ౧౫ ॥ పరై

ర్యత్పరం క్షేత్రముద్భవస్థానః- తద్రూపాః, గృహాశ్రమశ్చ అగ్న్యాదయః పూజ్యన్త ఇత్యర్థః. ఇత్యేతత్సర్వం హే బ్రహ్మన్ భగవతస్తవానుధ్యానాన్మయా క్రియమాణాద్ధేతోః- న రిష్యతి న నశ్యతి న హీయత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❀ అనుధ్యానాన్న రిష్యతీత్యేతదేవ కాక్వా దర్శయతి ॥ కో న్వితి ॥ హే భగవన్- మే- మానసో మనోవిషయః, మనసా కాఙ్క్షితః కామః కో ను న సంపద్యేత సర్వోఽపి కామస్సంపన్న ఏవేత్యర్థః, కుతః- యతో, భవాన్, ప్రజాధ్యక్షః ప్రజానాం పతిస్సన్- యస్యాః మే త్వద్ధర్మపత్న్యా ఏవంవిధాన్, ధర్మాన్, ప్రభాషతే ఉపదిశతి - ఉపదేశేనైవంవిధాన్ధర్మాన్ త్వయ్యనుష్ఠాపయతి సతి కో ను కామో దుర్లభ ఇతి భావః ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తర్హి కిం తవ చిత్తాస్వాస్థ్యనిమిత్తమిత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయితుం తదయం నాపా, కుర్యాదిత్యాశఙ్కయా తావత్త్వం ప్రసాదయతి ॥ తవేతి ॥ హే మారీచ సత్త్వాదిప్రధానా, ఇమాః, సర్వాః ప్రజా దేవాదైత్యాశ్చ- తవైవ- మనసశ్శరీరాచ్చ - జాతాః- అతో- భవాన్, తాస్వసురాదిషు ప్రజాసు- యద్యపి- సమస్సమదర్శనస్తథాఽపి, హే ప్రభో- మహేశ్వరో భవాన్- భక్తం- భజతే అనువర్తతే, భక్తపక్షపాతీ భవానిత్యర్థః, ప్రభోరితి పాఠే, ప్రభోస్తవ, భక్తం, మహేశ్వరో భవాన్ భజత ఇత్యర్థః ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తస్మాద్భక్తానుభజనస్వభావత్వాత్ త్వాం భజన్త్యా- మే మమ- శ్రేయః శ్రేయ ఉపాయం- చిన్తయ ఆలోచయ- హే సువ్రత- కస్తావద్ధనాశ్రయో విపర్యయస్తత్రాహ సపత్నైర్దైత్యైః, హృతా, శ్రీర్యేషాం, హృతాని స్థానాని యేషాం తాన్, నస్మాన్ అస్మత్పుత్రాన్, పాహి పాలయ, హే ప్రభో ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ సా త్వత్పత్నీ త్వే నాసంభావితదుఃఖాఽహం, మధునా, పరైర్దైత్యైర్వివాసితా స్వస్థానాదుచ్చాటితా, పుత్రేషు స్వాభేదాభిమానేనాహం వివాసితేత్యుక్తం దుఃఖసాగరే- మగ్నాఽభ

౧౪ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ ప్రభోస్తథాఽపి.

వం-అధునా-ప్రబలైర్దైత్యైర్మమైశ్వర్యాదీన్య - పహృతాని-తత్రైశ్వర్యమాధిపత్యం,శ్రీర్భోగ్యాదిసంపత్-స్థానంనివాసదేశః ❋ ౧౮ ॥ ❋ ఏతాని-మత్సుతాః-పునర్యథా-పూర్వవత్-ప్రతిపద్యేరన్‌ప్రాప్నుయుః-యథా-యేనోపాయేనప్రపద్యేరన్నితివా-తథా-హేసాధో-హేకల్యాణకృత్ప్రకల్యాణ్యాధియాశుభాలోచనయా-విధేహికురు ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఏవమిత్థమదిత్యాప్రార్థితః-కః-ప్రజాపతిఃకశ్యపః-స్మయన్నివ-తామదితిం - మాహ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ తదేవాహ-అహోఇతిప్రథమంత్రాత్ప్రత్రస్నేహంత్యాజయితుంవిస్మయయావ్యాజేనతత్త్వముపదిశతిఅహోఇతిసార్ధేన - అహో,విష్ణోర్మాయాయాబలం-కిరయ,దిదంజగత్ - స్నేహబన్ధంపుత్రాదిషుస్నేహపాశేనబద్ధమిత్యే తత్-భౌతికఃభూతపఞ్చకపరిణామరూపోదేహః-క్వ-ప్రకృతేః - పరోభిన్నః - ఆత్మాప్రత్యగాత్మాక్వ- పరస్పరమేవమత్యన్తవిలక్షణయోర్దేహాత్మనోరభేదోఽత్యన్తమసంభావితఇత్యర్థః-ఏవమసంభావితాభేదయోర్దేహాత్మనోర్మధ్యే - కస్యకే పుత్రాదయఃకస్య సంబన్ధినః - కిందేహస్యసంబన్ధినః , కింవాఆత్మనః - అయంభావః - తావన్నాత్మనస్సాక్షాత్పుత్రాదిభిస్సమ్బన్ధః-అపితుదేహద్వారాదేహస్యభౌతికత్వేనోపచయాదివికారిత్వేనచానిత్యత్వాత్తత్సం బన్ధిషుపుత్రాదిషుస్నేహోఽజ్ఞానమూలకఇతి - తదేవాహ ॥ మోహఏవహికారణమితి॥ దేహాత్మభ్రమఏవాత్రస్నేహకారణమిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ ఏవంతత్త్వోపదేశేనాపరితుష్య స్త్రీంప్రత్యాహ॥ఉపతిష్ఠస్వేతిద్వాభ్యాం॥వాసుదేవ-ముపతిష్ఠస్వఆరాధయ- వాసుదేవారాధనస్యసమీహితసాధనత్వంసూచయన్‌తంవిశినష్టి-జగద్గురుంజగతఆరాధకస్యలోకస్యగురుం హితకారిణంక్వవసన్‌హితంకరోత్యతోవిశినష్టి-సర్వేషాంభూతానాం, గుహాసుహృదయకుహరేష్వా-వాసో-యస్యతం, అనేనవాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తందర్శితం - ననుకింవిశేషేణవాసుదేవమేవోపతిష్ఠస్వేతివదసీ

ర్వివాసితాసాహంమగ్నావ్యసనసాగరే । ఐశ్వర్యంశ్రీర్యశఃస్థానంహృతానిప్రబలైర్మమ॥ ౧౮ ॥యథాతాని పునస్సాధోప్రపద్యేరన్మమాత్మజాః। తథావిధేహికల్యాణ్యాధియాకల్యాణకృత్తమ॥౧౭॥ శ్రీశుకఉవాచ ।ఏవమభ్యర్థితోఽదిత్యాకస్తామాహస్మయన్నివ॥ ౧౮ ॥కశ్యపఉవాచ। అహోమాయాబలంవిష్ణోఃస్నేహబద్ధమిదం జగత్। క్వదేహోభౌతికోఽనాత్మాక్వచాత్మాప్రకృతేఃపరః॥ కస్యకేపతిపుత్రాద్యా మోహ ఏవహికారణమ్॥ ౧౯ ॥ఉపతిష్ఠస్వపురుషంభగవన్తంజనార్దనమ్।సర్వభూతగుహావాసంవాసుదేవంజగద్గురుమ్। ౨౦ ॥స విధాస్యతితేకామాన్‌హరిర్దీనానుకమ్పనః । అమోఘాభగవద్భక్తిర్నేతరేతిమతిర్మమ॥ ౨౧ ॥ అదితిరువాచ॥కేనాహంవిధినాబ్రహ్మన్నుపస్థాస్యేజగద్గురుమ్।యథామేసత్యసఙ్కల్పోవిదధ్యాత్సమనోరథమ్॥౨౨॥ ఆదిశస్వ ద్విజశ్రేష్ఠవిధింతదుపధావనమ్। ఆశుతుష్యతిమేదేవస్సీదన్త్యాస్సహపుత్రకైః॥ ౨౩ ॥కశ్యపఉవాచ॥ఏతన్మేభగవాన్పృష్టఃప్రజాకామస్యపద్మజః।యదాహతేప్రవక్ష్యామివ్రతంకేశవతోషణమ్॥ ౨౪ ॥ఫాల్గునస్యామలేప

త్యతోవిశినష్టి॥జనార్దనమితి॥ అర్దగతౌయాచనేచే,,తిధాతుః - జనైర్భక్తైఃప్రియస్సర్వైరర్ద్యతేయాచ్యతఇతిజనార్దనః- స్తంసఏవయాచనీయఇతిభావః-తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి-భగవన్తం షాడ్గుణ్యపూర్ణం-దేవతాన్తరస్యదరిద్రత్వాదితిభావః- వదాన్యత్వేహేతుః-పురుషమితి-పురుఅధికరమసనోతిదదాతీతిపురుషస్తం,,షణుదానఇతిధాతోరన్యేభ్యోఽపిదృశ్యతఇతిడః,, యఆత్మదాబలదాః , ఏకోబహూనాం - యోవిదధాతి - కామా ,, నిత్యోనిత్యానాం,,పరస్యైవతథాత్వేనప్రసిద్ధఇతిభావః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ పురుషజనార్దనశబ్దాభ్యామభిప్రేతంవిశదయన్నాహ ॥ సఇతి- సపురుషోజనార్దనః- స్తేతవ - కామాన్ - స్విధాస్యతిపూరయిష్యతి-అనేనోదాహృతశ్రుత్యర్థోఽపిసుసంహితః - సచపురుషశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తభూతఇతిచదర్శితం - నకేవలంకామానాం విధాతా - అపితుహరిఃఆశ్రితార్తిహరశ్చ - నాహంతమారాధితుం ప్రభవామీతిశఙ్కామపనుదన్విశినష్టి - దీనానుకమ్పనః- దీనేషుకించిదానుకూల్యయుక్తేషు-విపులాపరాధేష్వపి-నిరతిశయకృపాయుక్తః- భగవతఃపూర్ణషాడ్గుణ్యస్యావాప్తసమస్తకామస్యైవ-సేవా - అమోఘాసఫలానేతరానదేవతాన్తరస్యసేవేతి-మమమతిర్నిశ్చయఇత్యర్థః ॥ దేవతాన్తరస్యానవాప్తసమస్తకామత్వాదితిభావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ ఏవముపదిష్టాఽదితిరిష్టనిరసనేష్టప్రాపణసమర్థోపాయతదుపాయానుష్ఠానప్రకారబుభుత్సయాపృచ్ఛత్యదితిః ॥ కేనేతిద్వాభ్యాం॥ హేభగవన్నహం - కేనవిధినాజగద్గురుంభగవన్తం - భజేయం - యథాయేనప్రకారేణ-భజమానాయా-మమ-సత్యసఙ్కల్పోభగవాన్మనోరథం - విదధ్యాత్ ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ హేద్విజశ్రేష్ఠపుత్రైస్సహక్లిశ్యన్త్యా - మమ యథాచ దేవోభగవా - నాశుతుష్యతి - తథా - తంతద్భజనప్రకారాత్మకం - విధిమాదిశస్వ ఉపదిశ ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ ఏవంపునరాపృష్టోభగవానస్యపయోవ్రతాఖ్యంభగవదారాధనాత్మకంకర్మోపదేష్టుం-తస్మిన్విశ్రమ్భార్థంసాంప్రదాయికత్వంవదన్‌తత్కథనంప్రతిజానీతే । ఏతదితి॥ప్రజాఃపుత్రాన్-కామయమానస్య-మేమయా - పృష్టోభగవాన్పద్మజోబ్రహ్మాయత్పయోవ్రతాఖ్యంకర్మాహ-తత్కేశవస్యతోషకరం-కర్మతేతుభ్యం,వక్ష్యామి ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋

వం ప్రతిజ్ఞాయ తదాహ॥ ఫాల్గునస్యేత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి॥ ఫాల్గునస్య మాసస్య అమలే శుక్లే పక్షే ద్వాదశాహం ద్వాదశాహసాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ కర్తవ్యమితి శేషః తేన పయోవ్రతేన పరమయా అవ్యభిచరితయా భక్త్యా యుక్తోఽరవిన్దాక్షమర్చయేత్ అన్విత ఇతి పుల్లిఙ్గనిర్దేశేన ఏతన్మే పద్మజ ఆహేత్యనేన తే ప్రవక్ష్యామీత్యనేన చ స్త్రీపురుషసాధారణమేతద్వ్రతానుష్ఠానమితి సూచయతి ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తత్రాదౌ పూర్వేద్యుః కృత్యమాహ॥ సినీవాల్యామిత్యాదినా॥ బ్రహ్మచార్యథ తద్రాత్రిమిత్యన్తేన ॥ దృష్టేన్దుకలాయామమావాస్యాయాం, యది లభ్యేత తర్హి క్రోడవిదీర్ణయా అరణ్యవరాహోత్ఖాతయా మృదా మృత్తికయా దేహమాలిప్య స్రోతసి నద్యాం మిమం మన్త్రం వక్ష్యమాణం జపన్ స్నాయాత్ ఉదీరయేదితి తదాలేపసమయే ఏతన్మన్త్రముదీరయేదిత్యర్థః ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ మన్త్రమేవాహ॥ త్వమితి॥ "ఉద్ధృతాసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహునే"తి మన్త్రార్థానువాదకోఽయం మన్త్రః హే దేవి హే భూదేవతే స్థానం తవ యథాస్థానమిచ్ఛతా వరాహేణ భగవతా త్వం రసాయాః రసాతలాదుద్ధృతాఽసి తుభ్యం నమః మమ పాపం ప్రణాశయ ఇమం మన్త్రముదీరయన్ మృదాఽఽలిప్య స్నాత్వా ✽ ॥ ౨౭ ॥ తతో నిర్వర్తితస్సమ్యగనుష్ఠిత ఆత్మనియమస్సన్ధ్యోపాసనాదిర్యేన తాదృశస్సమాహితచిత్తో హరిమభ్యర్చయేత్ కుత్రార్చయేదిత్యత్రాహ ॥ అర్చయేదితి॥ స్థణ్డిలాదిషు పఞ్చస్వప్యర్చయేదిత్యర్థః తత్ర స్థణ్డిలం రఙ్గవల్ల్యాదిభిరలంకృతా భూమిః జలం విశుద్ధకుమ్భసంభృతమ్ ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ తత్రావాహనమన్త్రానాహ॥ నమస్తుభ్యమితి॥ అత్రాయం వివేకః అత్ర ప్రధానో మన్త్రో వాసుదేవద్వాదశాక్షరః వాసుదేవం జగద్గురుముపతిష్ఠస్వేత్యుక్తత్వాత్ "గన్ధమాలాద్యభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా జుహుయాన్మూలవిద్యయాజ్యపేదష్టోత్తరం శత"మితి వక్ష్యమాణత్వాచ్చ నమస్తుభ్యమిత్యాదయస్త్వావాహనోపచారమన్త్రా ఇతి తత్రాద్యో మన్త్రో ద్వాదశాక్షరార్థానువాదీ భగవద్వాసుదేవశబ్దాభ్యాం తత్ప్రత్యభిజ్ఞానాత్ సర్వభూతనివాసాయేత్యనేన వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తముక్తం సర్వభూతనివాసా

క్షే ద్వాదశాహం పయోవ్రతమ్। అర్చయేదరవిన్దాక్షం భక్త్యా పరమయాఽన్వితః॥ ౨౫॥ సినీవాల్యాం మృదాఽఽలిప్య స్నాయాత్ క్రోడవిదీర్ణయా। యది లభ్యేత వై స్రోతస్యేతం మన్త్రముదీరయేత్ ॥ ౨౬ ॥ త్వం దేవ్యాదివరాహేణ రసాయాః స్థానమిచ్ఛతా। ఉద్ధృతాఽసి నమస్తుభ్యం పాప్మానం మే ప్రణాశయ॥ ౨౭ ॥ నిర్వర్తితాత్మనియమో దేవమర్చేత్సమాహితః। అర్చయేత్స్థణ్డిలే సూర్యే జలే వహ్నౌ గురావపి॥ ౨౮ ॥ నమస్తుభ్యం భగవతే పురుషాయ మహీయసే। సర్వభూతనివాసాయ వాసుదేవాయ సాక్షిణే॥ ౨౯ ॥ నమోఽవ్యక్తాయ సూక్ష్మాయ ప్రధా

య అత ఏవ వాసుదేవశబ్దవాచ్యాయేత్యర్థః వసతీతి వాసుః వసత్యస్మిన్నితి వా వాసుః "వస నివాసే" ఇతి ధాతోః కర్తర్యధికరణే చౌణాదికః అద్యే సర్వభూతేషు నివసత్యన్తరాత్మతయేతి సర్వభూతనివాసస్తస్మై ద్వితీయే తు సర్వభూతానామాధేయానాం వాసురాధారభూతస్తథా తస్మై సాక్షిణే ఇత్యనేన దేవశబ్దార్థ ఉచ్యతే సాక్షీ సాక్షాద్ద్రష్టా సర్వం చేతనాచేతనాత్మకం వస్తుజాతం సాక్షాత్పశ్యన్ దృశ్యధర్మైరస్పృష్టస్సాక్షీత్యుచ్యతే దేవశబ్దస్యాప్యయమేవార్థః స్వతేజసా దీప్యమానో హి దేవః మహీయసే పురుషాయేత్యనేన "వేదాహమేతం పురుషం మహాన్త"మితి పురుషసూక్తప్రత్యభిజ్ఞానాత్తత్రత్యచైతద్ధిత్యేతచ్ఛబ్దేన పూర్వోక్తజగత్కారణత్వతదుపయుక్తగుణపౌష్కల్యవతః పరామర్శాత్తస్య జగత్కారణత్వాదిగుణజాతస్య మన్త్రప్రతిపాద్యవాసుదేవవిశేషణత్వమవగమ్యతే తద్దేవం భూతాయ తుభ్యం నమః సర్వత్ర మన్త్రేషు నమశ్శబ్దప్రయోగస్స్వప్రయోక్త్రభిప్రాయకః ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ యది సర్వభూతనివాసస్తర్హి కిం న దృశ్యత ఇత్యత్రాహ॥ నమోఽవ్యక్తాయేతి॥ అయం మన్త్రస్తు "యత్తదద్రేశ్యమగ్రాహ్యమగోత్రమవర్ణమచక్షుశ్శ్రోత్రం తదపాణిపాదం నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మం తదవ్యయం యద్భూతయోనిం పరిపశ్యన్తి ధీరా" ఇత్యుపనిషత్ప్రతిపాద్యపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః, అవ్యక్తాదిశబ్దైరద్రేశ్యసూక్ష్మభూతయోనిత్వాదిప్రత్యభిజ్ఞానాత్, అవ్యక్తాయ, వ్యక్తైరిన్ద్రియైశ్చక్షురాదిభిరనభివ్యజ్యతే న దృశ్యత ఇత్యవ్యక్తస్తస్మై, అద్రేశ్యాయేత్యర్థః తత్ర హేతుః సూక్ష్మాయ నిరతిశయసూక్ష్మజీవాన్తరాత్మతయా ప్రవేశయోగ్యత్వేన తతోఽపి సూక్ష్మాయ సూక్ష్మత్వప్రయుక్తం పరిచ్ఛిన్నత్వం వారయతి ॥ ప్రధానపురుషాయేతి॥ ప్రకృతిపురుషరూపాయేత్యర్థః తాద్రూప్యమత్ర ప్రకృతిపురుషసామానాధికరణ్యం తచ్చ శరీరాత్మభావనిబన్ధనం శరీరబుద్ధిశబ్దానామాత్మపర్యన్తత్వాభిప్రాయేణాభేదనిర్దేశః, ఏవం చ సర్వాన్తః ప్రవేశయోగ్యతయా సూక్ష్మస్యాప్యాకాశస్యేవ ప్రకృతిపురుషాన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య స్వరూపమపరిచ్ఛిన్నమేవేతి భావః, ప్రధానపురుషాయేతి కారణావస్థచిదచిద్రూపత్వముక్తం

ధకార్యావస్థతద్రూపత్వమాహ ॥ చతుర్వింశగుణజ్ఞాయ - గుణభూతచతుర్వింశతితత్త్వాభిజ్ఞాయ - గుణభావో విశేషణత్వం- శరీరత్వమితి యావత్ , శరీరమపి హ్యాకృతిగుణాదివదపృథక్సిద్ధవిశేషణమేవేత్యభిప్రాయః ॥ అపృథక్సిద్ధవిశేషణవిషయబుద్ధిశబ్దయోస్తద్విశేష్యపర్యన్తత్వమాకృత్యధికరణన్యాయసిద్ధం - న కేవలం చతుర్వింశతితత్త్వాన్తరాత్మతయా తద్రూపత్వ - మపి తు-తత్కారణతయాపీత్యాహ ॥ గుణసంఖ్యానహేతవ ఇతి ॥ గుణానాం సత్త్వాదీనాం చతుర్వింశతితత్త్వరూపేణ కార్యావస్థానాం-సంఖ్యానం గణనం- తస్య - హేతవే కారణభూతాయ - గుణానాం చతుర్వింశతిధా గణనాయాస్తేషాం కార్యతాపత్తిమూలకత్వాత్తస్య తత్కారణత్వాత్తద్ధేతుత్వేన సఙ్ఖ్యానహేతుత్వమపీత్యవగన్తవ్యం , యద్వా - సఙ్ఖ్యానం ప్రమితిః. గుణసఙ్ఖ్యానస్య సత్త్వాదిగుణానాం ప్రమితేః, చతుర్వింశతిధా పరిణతానాం సత్త్వాదిగుణానాం ప్రమితేస్తద్విషయకప్రమాయాః, హేతవే-తత్ప్రమాహేతుత్వం చ తత్కారణత్వాద్వారేత్యవగన్తవ్యం - యద్వా- గుణసఙ్ఖ్యానయో - ర్హేతవే-సఙ్ఖ్యానమత్ర వ్యష్టిప్రత్యగాత్మస్వరూపం - అహమిత్యేవం సమ్యక్స్వస్మై ప్రకాశమానత్వాత్- గుణశబ్దేన గుణకార్యభూతం, చతుర్వింశతితత్త్వాత్మకమచేతనద్రవ్యముచ్యతే-తయో-ర్హేతవే కారణభూతాయేత్యర్థః ✱ ॥ ౩౦ ॥ ✱ ఏవం "యద్భూతయోని,, మితి శ్రుతిస్థభూతయోనిశబ్దార్థ ఉక్తః- ప్రధానపురుషాయేత్యాదిపదత్రయేణ కార్యకారణోభయావస్థప్రకృతిపురుషశరీరకత్వేన తత్కారణత్వేన చ రూపాత్మకస్య జగతస్తద్విశేషణత్వముక్తం-అథ నామాత్మకప్రపఞ్చస్య తద్బోధకత్వేన తద్విశేషణత్వమాహ ॥ నమో ద్విశీర్ష్ణ ఇతి ॥ అయం మన్త్రః "చత్వారి శృఙ్గా త్రయో అస్య పాదా ద్వే శీర్షే సప్తహస్తాసో అస్య - త్రిధా బద్ధో వృషభో రోరవీతి మహో దేవో మర్త్యాగ్ం ఆవివేశ,, ఇతి మన్త్రప్రకాశితశబ్దాత్మకప్రపఞ్చవిశేషణకపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకః - తస్మిన్హి మన్త్రే శబ్దాత్మకప్రపఞ్చో వృషభత్వేన రూప్యతే - శబ్దశ్చ వర్ణాత్మకో ధ్వన్యాత్మకశ్చేతి ద్వివిధః - వర్ణాత్మకోఽపి పునస్సాధ్వసాధుభేదేన ద్వివిధః-సాధుశ్చ వేదరూపేణ తన్మూలకస్మృతీతిహాసాదిరూపేణ చ ద్విపధః-తత్ర "అనాదినిధనా హ్యేషా వాగుత్సృష్టా స్వయమ్భువా , ఆదౌ వేదమయీ నామ్నా యతస్సర్వాః ✱ ప్రసూతయః ॥ వేదశబ్దేభ్య ఏవాదౌ దేవాదీనాం ససర్జ మే,,

నపురుషాయ చ । చతుర్వింశగుణజ్ఞాయ గుణసంఖ్యానహేతవే ॥ ౩౦ ॥ నమో ద్విశీర్ష్ణే త్రిపదే చతుశ్శృఙ్గాయ త

ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా కృత్స్నజగత్సృష్టేర్వేదార్థాలోచనమూలకత్వాద్వేదస్య ప్రాధాన్యాత్స చ తన్మూలకస్మృత్యాదిశ్చ సాధుశబ్దాత్మకః ప్రపఞ్చో వృషభత్వేనాస్మిన్మన్త్రే రూప్యతే - తదయం మన్త్రార్థః - మహో దేవో మహాన్దేవః- శబ్దాత్మకో దేవః- దేవస్య పరమాత్మనో బోధకత్వాదుపచారాద్దేవః - మర్త్యాన్మర్త్యాన్ దేవమనుష్యాద్యర్థాన్ , స్వపరమాత్మశరీరభూతా-నావివేశ బోధయితుం ప్రవృత్త ఇత్యర్థః , వృషభో రోరవీతి ప్రసిద్ధద్విశృఙ్గచతుష్పాదేకమూర్ధవృషభవిజాతీయవృషభరూపః రోరవీతి శబ్దం కరోతి, శబ్దాత్మకతామాపన్న ఇత్యర్థః , విజాతీయవృషభత్వేన తం రూపయతి , చత్వారీతి , అస్య శబ్దాత్మనో వృషభస్య , శృఙ్గాశ్చత్వారి చత్వారః, నామాఖ్యాతనిపాతోపసర్గాః, త్రయో భూతభవిష్యద్వర్తమానకాలాః, పాదాః , ఆఖ్యాతాదీనాం భూతాదికాలోపాధినా విహితత్వాచ్ఛబ్దానాం కాలసాహచర్యాచ్చ , తేషాం భూతాదీనాం పాదత్వేన రూపణం, ద్వే శీర్షే ప్రవృత్తినిమిత్తం తదాశ్రయశ్చేతి ద్వే శిరసీ, సప్తవిభక్తయో, హస్తాసః హస్తాః "ఆజ్జసేరసు,, గిత్యసుగాగమః, త్రిధా బద్ధః, ఉరసి కణ్ఠే శిరసి చ బద్ధః, స్థానత్రయ ఏవ శబ్దానామావిర్భావాదితి భావ ఇతి ॥ ప్రకృతమనార్థస్తు ॥ త్రయీవిద్యాత్మనే, త్రయీవిద్యా వేదవిద్యా, తదాత్మనే తద్విశేషణకాయ తద్విశేషణకత్వం చ, తద్బోధ్యత్వరూపం వివక్షితం - రూపాత్మకప్రపఞ్చస్య పరమాత్మనోఽపృథక్సిద్ధవిశేషణత్వాదపృథక్సిద్ధవిశేషణవాచిశబ్దానాం విశేష్యపర్యన్తబోధకత్వస్వాభావ్యాన్నిగమాగమాదిశబ్దజాతబోధ్యాయేతి ఫలితోఽర్థః "కారిన్యవాన్యో బిభర్తి,, త్యాదివద్ద్విశీర్షత్వాదికం సాక్షాత్త్రయీవిద్యావిశేషణం- పరమాత్మనస్తు సద్వారకం విశేషణమిత్యవగన్తవ్యం - తన్తవే-తనోతి యజ్ఞాదిక్రియాకలాపం విస్తారయతి విస్తృత్య ప్రకాశయతీతి తన్తుః- తస్మై-యజ్ఞాయ-యజ్ఞో విష్ణుః "యజ్ఞో వై విష్ణు,, రితి శ్రుతేః "యజ్ఞాయాచరతః కర్మ సమగ్రం ప్రవిలీయత,, ఇతి స్మృతౌ యజ్ఞశబ్దస్య విష్ణౌ ప్రయోగాచ్చ- యజ్ఞాయ విష్ణుప్రకాశకాయ - పూర్వోత్తరభాగాభ్యాం కర్మబ్రహ్మప్రతిపాదకాయేత్యర్థః - కేచిదత్ర యజ్ఞరూపేణ విష్ణుః స్తూయత ఇత్యుక్త్వా , చత్వారి శృఙ్గేతి వేదా వా-ఏతదుక్తాస్త్రయో అస్య పాదా ఇతి సవనాని త్రీణి-ద్వే శీర్షే ప్రాయణీయోదయనీయే - సప్తహస్తాసః సప్త ఛన్దాంసి, త్రిధా బద్ధస్త్రిధా బద్ధో మన్త్రబ్రాహ్మణకల్పైర్వృషభో-రోరవీతి రోరవణం-సవనక్రమేణ ఋగ్భిర్యజుర్భిస్సామభిః , యదేనమృగ్భిశ్శంసన్తి యజుర్భిర్యజన్తి సామభిస్స్తువ

✱ ప్రవృత్తయః.

స్త్రీతి యాస్కనిరుక్తముదాహృత్య వ్యాఖ్యాతం తే ॥ ౩౦ ॥ తత ఏవం నామరూపాత్మకజగదన్తరాత్మత్వేన తత్కారణత్వేన చ ప్రకృతకర్మారాధ్యస్య వాసుదేవస్య తద్విశేషణకత్వముక్తం, నను, జగత్సృష్ట్యాదికర్తృత్వం బ్రహ్మరుద్రాదిగతం న వాసుదేవగతమిత్యాశఙ్కాయాం యద్బ్రహ్మాదిగతం జగత్సృష్ట్యాదికం తదన్తరాత్మతయాఽనుప్రవిష్టస్య తచ్ఛరీరకస్య తద్ద్వారా తస్యైవ విశేషణమిత్యభిప్రాయేణ తద్రూపత్వముచ్యతే । నమశ్శివాయేతి శ్లోకద్వయేన ॥ తత్ర శివత్వాదిధర్మాణాం ప్రతర్దనాధికరణన్యాయేనైవ ద్వారత్వాపత్తిహన్తృత్వాదీనామివ రుద్రబ్రహ్మశరీరకస్య పరమాత్మనస్తద్ద్వారకవిశేషణత్వమవగన్తవ్యం - శక్తిధరాయ అమ్బికాపతయ ఇత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ హిరణ్యగర్భాయ చతుర్ముఖరూపేణావస్థితాయ - ప్రాణయతి సర్వాణి భూతానీతి ప్రాణస్తస్మై " కో హ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాద్యదేష ఆకాశ ఆనన్దో న స్యాత్ " ఇతి శ్రుతేః - ప్రాణశరీరకత్వాద్వా ప్రాణః - జగదన్తరాత్మనే బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తజగదన్తరాత్మత్వమేవ తత్సమానాధికృతినిమిత్తమితి భావః - యోగైశ్వర్యశరీరాయ యోగైశ్వర్యనిర్వాహకాయ - తన్నిర్వాహకత్వం యోగస్మృతిప్రణేతృత్వరూపకారణత్వేనేత్యాహ - యోగహేతవే యోగస్మృతికర్త్రే ఇత్యర్థః - ఇదం విశేషణద్వయం సాక్షాచ్చతుర్ముఖస్య తద్ద్వారా తు పరమాత్మన ఇత్యవగన్తవ్యమ్ ॥ ౩౨ ॥ ఉక్తవిశేషణసామర్థ్యలబ్ధైరన్యైరప్యసాధారణైర్ధర్మైర్విశింషన్నమస్కరోతి మన్త్రైః ॥ నమస్త ఇతి । ఆదిదేవాయ బ్రహ్మరుద్రాదిదేవానామప్యాదిభూతాయ కారణభూతాయేత్యర్థః - అయముక్తసర్వకారణత్వసామర్థ్యలబ్ధోఽర్థః - శబ్దార్థస్త్వాదిశ్చాసౌ దేవస్తస్మా ఇతి - అత ఏవ దేవానామపి దేవాయాధిపతయే స్వతేజసా దీప్యమానానాం

న్తవే । సప్తహస్తాయ యజ్ఞాయ త్రయీవిద్యాత్మనే నమః ॥ ౩౦ ॥ నమశ్శివాయ రుద్రాయ నమశ్శక్తిధరాయ చ । సర్వవిద్యాధిపతయే భూతానాం పతయే నమః ॥ ౩౧ ॥ నమో హిరణ్యగర్భాయ ప్రాణాయ జగదాత్మనే । యోగైశ్వర్యశరీరాయ నమస్తే యోగహేతవే ॥ ౩౨ ॥ నమస్త ఆదిదేవాయ దేవదేవాయ తే నమః । నారాయణాయ ఋషయే నరాయ హరయే నమః ॥ ౩౩ ॥ నమో మరకతశ్యామవపుషేఽధిగతశ్రియే । కేశవాయ నమస్తుభ్యం నమస్తే పీతవాససే ॥ ౩౪ ॥ త్వం సర్వవరదః పుంసాం వరేణ్య వరదర్షభ । అతస్తే శ్రేయసే ధీరాః పాదరేణుముపాసతే ॥ ౩౫ ॥ అన్వవర్తన్త యం దేవాః శ్రీశ్చ తత్పాదపద్మయోః । స్పృహయన్త ఇవామోదం భగవాన్మే ప్రసీదతామ్ ॥ ౩౬ ॥ ఏతైర్మన్త్రైర్హృషీకేశమావాహనపురస్కృతమ్ । అర్చయేచ్ఛ్రద్ధయా యుక్తః పాదోపస్పర్శనాదిభిః ॥ ౩౭ ॥ అర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైః పయసా స్నపయేద్విభుమ్ । వస్త్రోపవీతాభరణపాద్యోపస్ప

బ్రహ్మాదిదేవానామప్యన్తరాత్మతయా దీప్యమానాయేతి వా - నారాయణాయ నారాణాం ప్రాప్యాయ ప్రాపకాయాధారాయ చ - నరాయనిత్యాయ - ఋషయే సర్వజ్ఞాయ - యద్వా - నారాయణాయ ఋషయే నరాయ చ - నరనారాయణర్షిరూపేణావతీర్ణాయ - హరయే - ఆశ్రితార్తిహన్త్రే ॥ ౩౩ ॥ మరకతవదిన్ద్రనీలవచ్ఛ్యామం వపుర్యస్య - అధిగతా నిత్యసంశ్లిష్టా శ్రీర్మహాలక్ష్మీః యేన - తస్మై - కేశవాదిద్వాదశమూర్తీనాముపలక్షకః కేశవశబ్దః - కేశవాదిద్వాదశమూర్తిరూపేణావస్థితాయేత్యర్థః, పిశఙ్గం వాసో యస్య తస్మై ॥ ౩౪ ॥ హే వరేణ్య - అనేన గాయత్రీప్రతిపాద్యత్వం సూచితం - హే వరదశ్రేష్ఠ - త్వమేవ, యతః సర్వవరదః అతః - తవైవ పాదరేణుమిష్టప్రాప్తయే ధీరా ఉపాసతే సేవన్తే ॥ ౩౫ ॥ శ్రీర్లక్ష్మీః - దేవా బ్రహ్మాదయశ్చ - యత్పాదపద్మయోరామోదం - స్పృహయన్తః కామయమానా ఇవ - యమనువృతవన్తః, స భగవాన్షాడ్గుణ్యో వాసుదేవో మహ్యం ప్రసీదతాత్ ॥ ౩౬ ॥ ఇత్యేతైర్మన్త్రైరావాహనేన పురస్కృతం సన్నిధాపితం హృషీకేశం - పాద్యోపస్పర్శనం పాద్యసమర్పణం - తదాదిః - యేషాం - తైః - ఆసనార్ఘ్యాదిశబ్దేన గ్రాహ్యాః - క్రమస్త్వవివక్షితః - ఆసనార్ఘ్యపాద్యైరర్చయేదిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ ఏవమేతైరర్చయిత్వా గన్ధమాల్యైర్గన్ధపుష్పైస్సహ - పయసా గన్ధాదిసహితేన క్షీరేణ శుద్ధజలేన చ - విభుం వాసుదేవం - స్నాపయేత్ - తతో వస్త్రాదిభిరభ్యర్చ్య - గన్ధాదిభిశ్చార్చయేత్ - ఆదిశబ్దేన దీపమధుపర్కాచమనాని గ్రాహ్యాణి - ద్వాదశాక్షరవిద్యయేతి పూర్వోత్తరాన్వయి - ఆసనాద్యుపచారాశ్చ అనయైవ కార్యాః, తథా, తయైవ విద్యయా, విభవే సతి, పయసి క్షీరే శ్రితం పక్వం - శాల్యన్నం - ససర్పిస్సగుడం చ - నైవేద్యం - దత్వా సమర్ప్య, ఉక్తద్వాదశాక్షరవిద్యయా, జుహుయాత్ ॥ యద్భగవతే నివేదితమన్నం పాయసం, తత్స్వతిలాభే భోక్త్రే బ్రాహ్మణాయ - దద్యాత్ - నో

చేత్స్వయం వా-భుఞ్జీత ❁ ॥ ౩౯ ॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తత-ఆచమనం-దద్యా-తామ్బూలం చ నివేదయేత్సమర్పయేత్ - తతో ద్వాదశాక్షర-మష్టోత్తరశతం-జపేత్-స్తోత్రై-ర్భగవన్తం-స్తువీత ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తతః-ప్రదక్షిణం-కృత్వా-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ముదా హర్షేణ-ప్రణమేత్-తచ్ఛేషం నిర్మాల్యం పుష్పాదికం సిరసి-ధృత్వా-తతో- భగవన్త-ముద్వాసయేత్ ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ద్వ్యవరానేషాం తా-స్వప్రా - స్యథావిధి-పాయసేన-భోజయేత్ - ద్వ్యవరా నిత్యనేన అసతి సమ్భవే ద్వావపి వా భోజయేన్న త్వేకమితి వివక్షితం-తైస్సమ్యక్పూజితైః - స్తైర్విప్రై-రనుజ్ఞాత-స్సేష్టైర్బన్ధుభిస్సహ- శేషం శిష్టమన్నాదికం-భుఞ్జీత ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ అథ, తద్రాత్ర్యాం - బ్రహ్మచారీ స్త్రీసఙ్గరహిత-శ్శయీతేతి శేషః-అథ ప్రథమేఽహని-శ్వోభూతే ప్రభాతే-స్నాత-శ్శుచి - స్సమాహితచిత్తో-యథోక్తేన-విధానేన-పయసా-స్నాపయన్ - భగవన్తమితి శేషః- స్నాపన గ్రహణమావాహనాదీనామప్యుపలక్షణం-యావద్వ్రతసమాప్త్యేవముభ్యర్చేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ పయః క్షీరమేవ-భక్ష ఆహారో-యస్య-స, విష్ణ్వర్చనాయాం-మాదరయుక్త-ఇదం వ్రతం-కుర్యాత్-పూర్వవదగ్నౌ జుహుయాత్-విప్రాంశ్చ భోజయేత్ ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవమహరహః-ద్వాదశదినపర్యన్తం - స్వయం పయోభక్షో-హరే- రారాధనం-ద్విజభోజనం-తదర్పణం బ్రహ్మచర్యమధశ్శయనం - త్రికాల

ర్యనైస్తతః ॥ ౩౯ ॥ గన్ధపుష్పాదిభిశ్చార్చేద్ద్వాదశాక్షరవిద్యయా । శ్రితం పయసి నైవేద్యం శాల్యన్నం విభవే స
తి ॥ ౪౦ ॥ ససర్పిస్సగుడం దత్వా జుహుయాన్మూలవిద్యయా । నివేదితం తు తద్భక్తే దద్యాద్భుఞ్జీత వా
స్వయమ్ ॥ ౪౧ ॥ దత్వాఽఽచమనమర్చిత్వా తామ్బూలం చ నివేదయేత్ । జపేదష్టోత్తరశతం స్తువీత స్తుతిభిః
ప్రభుమ్ ॥ ౪౨ ॥ కృత్వా ప్రదక్షిణం భూమౌ ప్రణమేద్దణ్డవన్ముదా । కృత్వా శిరసి తచ్ఛేషం దేవముద్వాసయేత్త
తః ॥ ౪౩ ॥ ద్వ్యవరాన్భోజయేద్విప్రాన్పాయసేన యథోచితమ్ । భుఞ్జీత తైరనుజ్ఞాతశ్శేషం సేష్టస్సభా
జితైః ॥ ౪౪ ॥ బ్రహ్మచార్యథ తద్రాత్ర్యాం శ్వోభూతే ప్రథమేఽహని। స్నాతశ్శుచిర్యథోక్తేన విధినా సుసమా
హితః ॥ పయసా స్నాపయన్నర్చేద్యావద్వ్రతసమాపనమ్॥ ౪౫ ॥ పయోభక్షవ్రతమిదం చరేద్విష్ణ్వర్చనాదృ
తః । పూర్వవజ్జుహుయాదగ్నిం బ్రాహ్మణాంశ్చాపి భోజయేత్॥ ౪౬ ॥ ఏవం త్వహరహః కుర్యాద్ద్వాదశాహం
❁ పయోవ్రతః । హరేరారాధనం హోమమర్హణం ద్విజతర్పణమ్ ॥ ౪౭ ॥ ప్రతిపద్దినమారభ్య యావచ్ఛుక్లత్ర
యోదశీ । బ్రహ్మచర్యమధస్స్వప్నం స్నానం త్రిషవణం చరేత్ ॥ ౪౮ ॥ వర్జయేదసదాలాపం భోగానుచ్చావ
చాంస్తథా । అహింస్రస్సర్వభూతానాం వాసుదేవపరాయణః॥ ౪౯ ॥ త్రయోదశ్యామథో విష్ణోస్స్నపనం ప
ఞ్చకైర్విభోః । కారయేచ్ఛాస్త్రదృష్టేన విధినా విధికోవిదైః॥ ౫౦ ॥ పూజాం చ మహతీం కుర్యాద్విత్తశాఠ్యవివ
ర్జితః। చరుం నిరూప్య పయసి శిపివిష్టాయ విష్ణవే॥ ౫౧ ॥ సూక్తేన తేన పురుషం యజేత సుసమాహితః। నైవేద్యం చా
తిగుణవద్దద్యాత్పురుషతుష్టిదమ్ ॥ ౫౨ ॥ ఆచార్యం జ్ఞానసంపన్నం వస్త్రాభరణధేనుభిః । తోషయేదృత్విజశ్చై
వ తద్విద్ధ్యారాధనం హరేః॥ ౫౩ ॥ భోజయేత్తాన్గుణవతా సదన్నేన శుచిస్మితే । అన్యాంశ్చ బ్రాహ్మణాన్శక్త్యా

స్నానం చేత్యేతత్సర్వం యావచ్ఛుక్లత్రయోదశీ శుక్లత్రయోదశీపర్యన్తం - కుర్యాత్ - ద్వాదశాహం పయోవ్రతమితి హరే ద్వాదశదినసాధ్యం పయోవ్రతాఖ్యం కర్మ హరేరారాధనాదిరూపం చరేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౭ ॥ ౪౮ ॥ ❁ అథ వర్జ్యానాహ॥ వర్జయేదితి॥ నానావిధా-నసద్భి, రాలాపా-న్వర్జయేత్-యద్వా- అసదాలాపం- స్తథేన్ద్రియాణాం తరవ్యాపారానసత-స్త్యజేదిత్యర్థః ॥ తథా - సర్వభూతసమ్బన్ధిహింసారహితః-వాసుదేవానుసన్ధానపరో భవేత్ ❁ ॥ ౪౯ ॥ ❁ ఏవం ద్వాదశసు దినేష్వతీతేష్వ-థ త్రయోదశ్యాం - పఞ్చభిరమృతైస్స్నాధనైః - శ్శ్రుతుగ్భిః బుత్విగ్భి రాచార్యేణ చేతి పఞ్చభిర్వా-శాస్త్రోక్తేన-విధినా-తదభిజ్ఞైః ప్రయోజ్యకర్తృభి-ర్విష్ణోః-స్నపనం-కారయేత్ ❁ ॥ ౫౦ ॥ ❁ విత్తలోభ-మకుర్వాణో-విష్ణో-ర్మహతీం సర్వో-పచారయుక్తాం-పూజాం కుర్యాత్, క్షీరే, చరుం హవిః-శిపివిష్టవిష్ణుదేవతాకం- కారయిత్వా శిపివిష్టోఽతిశయతేజో-యుక్తః - సుసమాహితచిత్తః-పరమపురుషం - పురుషసూక్తేన షోడశభిఋగ్భి-ర్యజేత హోమేనతమారాధయేదిత్యర్థః-తతః-పరమపురుషప్రీతికరం-షడ్రసోపేతం-నైవేద్యం-భగవతే-సమర్పయేత్ ❁ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ ❁ తతో-వస్త్రాదిభిర్జ్ఞానసమ్పన్న మాచార్యం-యథావిత్తం-ద్విజాంశ్చ - తోషయేత్-హియస్మాత్-త-దాచార్యద్విజతోషణం, విష్ణోరేవా, రాధనం, భవతీతి తస్మాత్తాం స్తోషయేదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౩ ॥ ❁ గుణవతా షడ్రసయుక్తేనా-న్నేన, హే శుచిస్మితే-తాన్పూజితానాచార్యబ్రాహ్మణాన్-యేచాన్యేత

పా॥ ౪౭ ❁ శ్లో॥ పయోవ్రతం -

త్రసమాగతాం,స్తాంశ్చ-యుక్తాన్నోపభుక్తం యోగ్యాన్నోజయేత్ ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ తతో-గురవే,ఋత్విగ్భ్యశ్చ-స్వవిత్తానుసారే
ణ-దక్షిణాందద్యాత్-శ్వపాకపర్యన్తేభ్య-స్సమాగతేభ్యస్సర్వ్వే-నన్నాదిభిస్తోషయేత్ ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ ఏవందీనాదిష్వపిభు
క్తవత్సు-తత్సత్కారం విష్ణోరేవ-తోషకరం-జానన్- స్వయమపి-బన్ధుభిస్సహభుఞ్జీత ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ ఆద్యన్తదినద్వయం మధ్యే
ద్వాదశత్యేవంచతుర్దశస్వహస్సు,నృత్తాదిభిస్సహ-భగవతః-పూజాం,కారయేత్ ✽ ॥ ౫౭ ॥ ✽ తదేవంపయోవ్రతాఖ్యం
కర్మోపదిశ్యపునర్విశ్వాసాయోక్తంసాంప్రదాయికత్వంస్మారయన్నిగమయన్ననేనభగవన్తమారాధయేత్యాహ॥ ఏతదితి॥
పురుషః పరమపురుష ఆరాధ్యతే యేన తత్తథా-మహ్యం - పితామహేనోపదిష్టం-మమమయాచతుభ్యం - సమ్యగభిహితం,
హే మహాభాగే ✽ ॥ ౫౮ ॥ ✽ త్వమపి-సమ్యగనుష్ఠితేనానేనపయోవ్రతేన,విశుద్ధః భావో భక్తిర్యస్మిన్-తేనాత్మనామనసాభ
జనీయమవ్యయం-కేశవం-భజారాధయ ✽ ॥ ౫౯ ॥ ✽ ప్రకృతం వ్రతం స్తౌతి॥అయమితి॥ సర్వయజ్ఞాఖ్యోఽయం వ్రతరూపా
యజ్ఞః-ఇదం వ్రతం,సర్వవ్రతం-స్మృతం, సర్వయజ్ఞవ్రతతుల్యమిదమేకం వ్రతమిత్యర్థః॥కించ- హే భద్రే , సర్వతపస్సారతు
ల్యం - తథా సర్వదానతుల్యం చేదం వ్రతం కుతః-చశబ్దో హేత్వర్థః యత-ఇద-మీశ్వరతర్పణమీశ్వరస్తర్ప్యతేఽనేనేతి తత్త
థా-ఈశ్వరతృప్తికరత్వేనసర్వయజ్ఞాదిసమకక్షమిత్యర్థః ✽ ॥ ౬౦ ॥ ✽ యమనియమాదయోఽపీశ్వరతోషకా ఏవ సఫలా అన్యే
త్వవ్యర్థా ఏవేత్యాహ॥త ఏవేతి॥ యేననియమాదినాఽధోక్షజ-స్తుష్యతి - త ఏవ-నియమాదిశబ్దవాచ్యాః అన్యేత్వాభాసరూ

న్యే చ తత్ర సమాహితాః॥ ౫౪ ॥ దక్షిణాం గురవే దద్యాదృత్విగ్భ్యశ్చ యథార్హతః। అన్నాద్యేనాశ్వపాకేభ్యః ప్రీ
ణయేత్సముపాగతాన్ ॥ ౫౫ ॥ భుక్తవత్స్వ చ సర్వేషు దీనాన్ధకృపణాదిషు। విష్ణోస్తత్ప్రీణనం విద్వాన్భుఞ్జీత స
హబన్ధుభిః॥ ౫౬ ॥ నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ స్తుతిభిస్స్వస్తివాచకైః । కారయేత్తత్కథాభిశ్చ పూజాం భగవతోఽ
న్వహమ్ ॥ ౫౭ ॥ ఏతత్పయోవ్రతం నామ పురుషారాధనం పరమ్ । పితామహేనాభిహితం మయా తే సముదా
హృతమ్ ॥ ౫౮ ॥ త్వం చానేన మహాభాగే సమ్యక్చీర్ణేన కేశవమ్ । ఆత్మనా శుద్ధభావేన నియతాత్మా భజావ్య
యమ్ ॥ ౫౯ ॥ అయం వై సర్వయజ్ఞాఖ్యస్సర్వవ్రతమితి స్మృతమ్ । తపస్సారమిదం భద్రే దానం చేశ్వరతర్ప
ణమ్॥ ౬౦ ॥ త ఏవ నియమాస్సాక్షాత్త ఏవ చ క్రతూత్తమాః॥ ౬౧ ॥ తస్మాదేతద్వ్రతం భద్రే ప్రయతా శ్రద్ధయా
చర । భగవాన్పరితుష్టస్తే వరానాశు విధాస్యతి॥ ౬౨ ॥ ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
✽✽✽✽✽✽✽✽✽ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్తా సాదితీ రాజన్స్వభర్త్రా కశ్యపేన వై । అన్వతిష్ఠద్వ్రతమిదం ద్వాదశాహమతన్ద్రి
తా ॥ ౧ ॥ చిన్తయన్త్యేకయా బుద్ధ్యా మహాపురుషమీశ్వరమ్ । ప్రగృహ్యేన్ద్రియదుష్టాశ్వాన్మనసా బుద్ధిసార
థిః ॥ ౨ ॥ మనశ్చైకాగ్రయా బుద్ధ్యా భగవత్యఖిలాత్మని। వాసుదేవే సమాధాయ చచార హ పయోవ్రతమ్॥ ౩ ॥
తస్యాః ప్రాదురభూత్తాత భగవానాదిపూరుషః । పీతవాసాశ్చతుర్బాహుశ్శఙ్ఖచక్రగదాధరః॥ ౪ ॥ తం నేత్ర
గోచరం వీక్ష్య సహసోత్థాయ సాదరమ్ । ననామ భువి కాయేన దణ్డవత్ప్రీతివిహ్వలా ॥ ౫ ॥ సోత్థాయ బద్ధాఞ్జలి

పావ్యర్థా ఏవేత్యర్థః ✽ ॥ ౬౧ ॥ ✽ తస్మాత్- సర్వయజ్ఞాదిభిస్తుల్యత్వాదీశ్వరతోషకత్వాచ్చ, హే భద్రే-సమాహితా-త్వం శ్రద్ధ
యైతద్వ్రత-మనుతిష్ఠ- తేన-తుష్టో-భగవాం-స్తవాశు-వరాన్-దాస్యతి ✽ ॥ ౬౨ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవా
త్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే షోడశోఽధ్యాయః. ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽
ఏవముపదిష్టపయోవ్రతాఽదితిస్తదన్వతిష్ఠదిత్యాహ మునిః॥ఇతీతి॥ హే రాజన్ , ఇతీత్థం-స్వభర్త్రా కాశ్యపేనోక్తా ఉప
దిష్టవ్రతా,సాఽదితిరతన్ద్రితా సమాహితా-ద్వాదశాహ,మిదం పయోవ్రత-మన్వతిష్ఠత్ ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ అనుష్ఠానప్రకారమేవా
హ॥ చిన్తయన్తీతి ద్వాభ్యాం॥ మహాపురుషమీశ్వరం వాసుదేవం -ఏకయాఽనన్యవిషయయా-బుద్ధ్యా,చిన్తయన్తీ-పయోవ్రతం-
చచారేత్యర్థః-కింకృత్వా,బుద్ధి-స్సారథిః మనోనిగ్రహోపాయభూతా - యస్యాస్సా-మనసా-ఇన్ద్రియాణ్యేవదుష్టసత్త్వా
స్తాన్ప్రగృహ్య నిగృహ్య ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ మనశ్చ-ఏకాగ్రయా అనన్యవిషయయా,బుద్ధ్యా,సర్వాన్తరాత్మని షాడ్గుణ్యపూర్ణే, వా
సుదేవే, సమాధాయ స్థిరీకృత్వా ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తస్యామదిత్యామిత్థం వ్రతమనుతిష్ఠన్త్యాం సత్యాం,భగవాన్వాసుదేవః-ప్రా
దురాసీత్॥కథంభూతః-పీతే పీతవర్ణే వాససీ యస్య-చత్వారో బాహవో యస్యసః - శఙ్ఖాదీన్బిభ్రాణః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తం, నేత్రగో
చరం-వాసుదేవం-సమీక్ష్యాదితి-రాశూత్థాయ,ప్రీత్యా,విహ్వలాసతీ కాయేన-దణ్డవ-ద్భూమౌ-ననామ నమస్కృతవతీ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽
ప్రీతివిహ్వలత్వాదేవ-సా-బద్ధాఞ్జలి,స్తూష్ణీం-స్థితా, కేవల,మీక్షంపున , ర్నోత్సహేన శశాక॥ కథంభూతా,ఆనన్దజలై-రాకులే

ఈక్షణే అక్షిణీ, యస్యాః, పులకైః రోమాంచైః ఆకులా ఆకృతిర్దేహో యస్యాస్సా - తస్య భగవతో దర్శనమేవ నిరతిశయోత్సవః - తేన - గాత్రే శరీరే - వేపథుః కమ్పో - యస్యాస్సా ॥ ౬ ॥ తతో - హే కురూద్వహ - దితిర్దేవీ, శనైః, గద్గదయా, గిరా, ప్రీతిపూర్వకం - హరిం తుష్టావ - కథంభూతా సా శ్రియః పతిమ్ - ఉద్వీక్ష్య, చక్షుషా, పిబన్తీవ స్థితా సతీ, తుష్టావ, పిబన్తీవోద్వీక్ష్యేతి చక్రియా భేదాత్సేత్యస్య పదస్య ద్విరుక్తిరదుష్టా ॥ ౭ ॥ "ఇష్టాపూర్తం బహుధా జాతం జాయమానం విశ్వం బిభర్తి - అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తా చ ప్రభురేవ చ", ఇత్యాది శ్రుతిస్మృతిప్రసిద్ధం యద్యజ్ఞేశ్వరత్వాదికం తదధునా దర్శయన్నివ దుర్లభోఽప్యల్పియసాఽపి మత్కృతేనారాధనేనావిర్భూతోఽసీత్యభిప్రాయేణ సమ్బోధయన్ ప్రార్థయతే ॥ యజ్ఞేశేతి, హే యజ్ఞేశ - యజ్ఞానాం ప్రభో హే యజ్ఞపురుష - యజ్ఞభోక్తః ఆశ్రితాన్న చ్యావయతీత్యచ్యుత, తస్య సమ్బోధనం, తీర్థం గఙ్గాదిరూపం పాదే యస్య - తీర్థం విశుద్ధం శ్రవః కీర్తిర్యస్య - హే తీర్థశ్రవః - శ్రవణమేవ మఙ్గళం యస్య - తన్నామధేయం - యస్య - ఆపన్నానాం శరణాగతానాం - లోకానాం - దుఃఖోపశమాయోదయః అవిర్భావో యస్య - నోఽస్మాకం - శం సుఖం - కృధి కురు, యత, స్త్వం - దీనానాం మాదృశానాం, నాథోఽసి ॥ ౮ ॥ విశ్వాయ విశ్వరూపాయ - అత ఏవాత్ర ఆవిర్భూతోఽసీతి భావః హరయే - తుభ్యం - నమః, విశ్వరూపత్వే హేతుః ॥ విశ్వేతి ॥ విభవ ఉదయః, విశ్వస్య సృష్ట్యాదికారణాయ విశ్వస్యోపాదానకారణత్వాత్తదన్తరాత్మతయా పాలకత్వాచ్చ తద్రూపాయేత్యర్థః కారణత్వమన్తరాత్మత్వం చ సమానాధికృతే సిద్ధనమితి భావః - నిర్వికారస్య మమ కథం విశ్వకారణత్వమత ఆహ ॥ స్వైరం యథా తథా, గృహీతాః - ఉరుశక్తేర్వివిధవిచిత్రపరిణామశక్తే - ర్మాయయా - గుణాస్సత్త్వతమాంసి - యేన స్వైరమిత్యనేన జీవస్యేవ న గుణవశ్యతేత్యుక్తం గృహీతేత్యాదినా ప్రకృతిపురుషశరీరకస్య తవ విశ్వకారణ

రీడితుం స్థితా నోత్సేహ ఆనన్దజలాకులేక్షణా । బభూవ తూష్ణీం పులకాకులాకృతి స్తద్దర్శనాత్యుత్సవగాత్రవేపథుః ॥ ౬ ॥ ప్రీత్యా శనైర్గద్గదయా గిరా హరిం తుష్టావ సా దేవ్యదితిః కురూద్వహ । ఉద్వీక్షతీ ॥ సా పిబన్తీవ చక్షుషా రమాపతిం యజ్ఞపతిం జగత్పతిమ్ ॥ ౭ ॥ అదితిరువాచ ॥ యజ్ఞేశ యజ్ఞపురుషాచ్యుత తీర్థపాద తీర్థశ్రవశ్శ్రవణమఙ్గళనామధేయ । ఆపన్నలోకవృజినోపశమోదయాఽద్య శం నః కృధీశ భగవన్నసి దీననాథః ॥ ౮ ॥ విశ్వాయ విశ్వభవనస్థితిసంయమార్థం స్వైరం గృహీత ఉరుశక్తిగుణాయ భూమ్నే । స్వస్థాయ శశ్వదుపబృంహితపూర్ణబోధవ్యాపాదితాత్మతమసే హరయే నమస్తే ॥ ౯ ॥ ఆయుః పరం వపురతుల్యమభీష్టలక్ష్మీ ॥ ర్ద్యోభూరసాస్సకలయోగగుణాస్త్రివర్గః । జ్ఞానం చ కేవలమనన్త భవన్తి తుష్టాత్త్వత్తో నృణాం కిము సపత్నజయాదిరాశీః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అదిత్యైవం స్తుతో రాజన్భగవాన్పుష్కరేక్షణః । క్షేత్రజ్ఞస్సర్వభూతానామితి హోవాచ భార

త్వం న స్వరూపేణేత్యత స్తేన నిర్వికారత్వమేవేతి సూచితం - కారణత్వోపయుక్తం సార్వజ్ఞ్యసర్వశక్తిత్వాదికల్యాణగుణయోగమాహ ॥ భూమ్న ఇతి ॥ కల్యాణగుణైర్భూమ్నే - మహతే - యద్వా స్వైరం గృహీతేతి ప్రకృతివైశిష్ట్యముక్తం - భూమ్న ఇత్యనేన పురుషవైశిష్ట్యముచ్యతే - భూమా వ్యాపకః జీవేష్వప్యన్తరాత్మతయా వ్యాప్తీ - తస్మా ఇత్యర్థః - ఏవం ప్రకృతిపురుషవైశిష్ట్యేఽపి తద్గతదోషాస్పర్శమాహ ॥ స్వస్థాయేతి ॥ స్వయా హేయగుణైశ్చ యథాఽవస్థితాయ - న త్వన్యథాభావమాపద్యమానాయ - తత్ర హేతుం వదన్విశినష్టి - శశ్వదితి - శశ్వత్సదా ఉపబృంహితం ఆవిర్భూతం - పూర్ణం కల్యాణగుణపరిపూర్ణం అపరిచ్ఛిన్నానన్దాత్మకం - యత్స్వరూపం - తస్య బోధేన యాథాత్మ్యదర్శనేన - వ్యాపాదితం నిరస్తం - ఆత్మతమః ఆత్మనాం జీవానాం ఆచ్ఛాదకం తమోఽజ్ఞానం - యేన, తస్మై జీవానాం స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానాభావప్రయుక్తాజ్ఞానేన స్వభావాన్యథాత్వం - అచేతనస్య తు పరిణామస్వభావత్వాత్స్వరూపాన్యథాత్వం - పరమాత్మనస్తు తవ నిత్యాఽసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానానన్దస్వరూపయాథాత్మ్యానుభవేన తదుభయం దూరతో నిరస్తమితి భావః ॥ ౯ ॥ అస్మదీయమనోరథపూరణమీషత్కరమేవ త్వయేతి కైముత్యన్యాయేనాహ ॥ ఆయురితి ॥ హే అనన్త, తుష్టాత్ప్రసన్నాత్త్వత్తో - నృణా - మాయురాదయ ఏవ - సులభా భవన్తి - కిముత, శత్రువిజయాదిసమ్పత్తిస్సులభేతీత్యర్థః - తత్ర, ఆయుః పరం బ్రహ్మణ ఆయురపి - అతుల్యం నిరుపమం వపుశ్శరీరం - బలపరాక్రమసౌన్దర్యాదియుక్తం శరీరమితి భావః - అభీష్టలక్ష్మీరైశ్వర్యభోగోపకరణాదిసమ్పత్ ద్యౌశ్చ భూశ్చ రసా రసాతలం చ ద్యోభూరసాః ద్యౌరితి పృథక్పారే భూశ్చ రసాశ్చ బిలస్వర్గా ఇతి విగ్రహః - సకలాః - యోగగుణా అణిమాదయః - త్రివర్గో ధర్మార్థకామాః - కేవలం నిస్సంశయం జ్ఞానమ్ ॥ ౧౦ ॥ హే రాజన్ - ఇత్థ - మదిత్యా - సంస్తుతో - భగవాన్పుష్కరేక్షణ - స్సర్వభూతానాం - క్షేత్రజ్ఞః క్షేత్రాన్తర్యామీ తమనోవృత్తిజ్ఞః - జీవశరీరకో వా - ఇతి వక్ష్యమాణప్రకారేణో - వాచ హేతిహాస్సవిస్మ యే

౧౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ ద్యౌర్భూరసాః.

వా, హే భారత * ॥ ౧౧ ॥ * ఉక్తిమేవాహ । దేవమాతరిత్యాదినా । స్వస్య క్షేత్రజ్ఞత్వమేవ దర్శయన్నివాదితేర్హార్దమావిష్క
ర్తుం ప్రజానీతే । దేవమాతరిత్యర్ధేన- హే దేవమాతః- భవత్యా- చిరకాఙ్క్షితం- మయా - విజ్ఞాతమేవ. కింతదిత్యత్ర తదావిష్క
రోతి, యదితిసార్ధైః త్రిభిః- సపత్నైర్దైత్యైర్హృతాః శ్రియః యేషాం- స్వస్థానా- చ్చ్యావితానాం వివాసితానాం, స్వపుత్రాణాం
సమ్బన్ధియ- దైశ్వర్యం- త- త్త్వయా - చిరకాఙ్క్షితం- త- న్మయా, జ్ఞాతమిత్యన్వయః కించ తాన్స పత్నాన్ . దుష్టః మదో యేషాం
తా, నసురర్షభాన్, యుద్ధే- వినిర్జిత్య, ప్రతిలబ్ధో - జయః - శ్రీశ్చ, యై- స్తైః పుత్రైస్సహ, ఉపాసితుమేకత్ర స్థాతుమ్, మిచ్ఛ
సి * ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ * ఇన్ద్రః జ్యేష్ఠో యేషాం తైః స్వతనయై- ర్యుధి, హతానాం- శత్రూణాం స్త్రియో భర్తృసమీప- మాసాద్య
రుదన్తీః, దుఃఖితాశ్చ, ద్రష్టు- మిచ్ఛసి * ॥ ౧౪ ॥ ప్రత్యాహృతం ప్రత్యాసీతం, యశః- శ్రీశ్చ, యైస్తాన్, సుసమృద్ధాన్నాకపృ
ష్ఠం స్వర్గ- మధిష్ఠాయ. క్రీడతః, ఆత్మజాన్- ద్రష్టుమిచ్ఛసీత్యేతత్సర్వం త్వత్కాఙ్క్షితమిత్యర్థః * ॥ ౧౫ ॥ * ఏవం తదభిప్రేతమా
విష్కృత్య- తత్ర, యత్తాన్వినిర్జిత్య సమర, ఇత్యభిప్రేతం- త, దధునా మయాఽపి కర్తుం న శక్యమితి వదన్ సమరాదన్య ఏవోపాయ
శ్చిన్తనీయ ఇత్యాహ । ప్రాయ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ హే దేవ్య- ధునా, తే దైత్యాః - ప్రాయశః యద్యప్యవారణీయా అజేయాః, ఇ
త్యేవ- మే, మతిః అవారణీయా ఇత్యహమధ్యవస్యామీత్యర్థః కుతః యత్ యస్మాత్తే దైత్యా, అధునా, అనుకూల, ఈశ్వరః కాల

త ॥ ౧౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ దేవమాతర్భవత్యా మే విజ్ఞాతం చిరకాఙ్క్షితమ్ । యత్సపత్నైర్హృతశ్రీణాం
చ్యావితానాం స్వధామతః ॥ ౧౨ ॥ తాన్వినిర్జిత్య సమరే దుర్మదానసురర్షభాన్ । ప్రతిలబ్ధజయశ్రీభిః పుత్రైరిచ్ఛ
స్యుపాసితుమ్ ॥ ౧౩ ॥ ఇన్ద్రజ్యేష్ఠైస్స్వతనయైర్హతానాం యుధి విద్విషామ్ । స్త్రియో రుదన్తీరాసాద్య ద్రష్టు
మిచ్ఛసి దుఃఖితాః ॥ ౧౪ ॥ ఆత్మజాన్ సుసమృద్ధాంస్త్వం ప్రత్యాహృతయశశ్శ్రియః । నాకపృష్ఠమధిష్ఠాయ క్రీడ
తో ద్రష్టుమిచ్ఛసి ॥ ౧౫ ॥ ప్రాయోఽధునా తే సురయూథనాథా అవారణీయా ఇతి దేవి మే మతిః * । యత్తేఽను
కూలేశ్వరవిప్రగుప్తా న విక్రమస్తత్ర సుఖం దదాతి ॥ ౧౬ ॥ తథాఽప్యుపాయో మమ దేవి చిన్త్యస్సన్తోషితస్య వ్ర
తచర్యయా తే । మమార్చనం నార్హతి గన్తుమన్యథా * శ్రద్ధానురూపం ఫల * హేతుకత్వాత్ ॥ ౧౭ ॥ త్వయాఽ
ర్చితశ్చాహమపత్యగుప్తయే పయోవ్రతేనానుగుణం సమీడితః । † స్వాంశేన పుత్రత్వముపేత్య తే సుతాన్ గో
ప్తాఽస్మి మారీచతపస్యవస్థితః ॥ ౧౮ ॥ ఉపధావ పతిం భద్రే ప్రజాపతిమకల్మషమ్ । ధారయిష్యన్ స మాం పత్యా దే
వం రూపమవస్థితమ్ ॥ ౧౯ ॥ నైతత్పరస్మా ఆఖ్యేయం దేవ గుహ్యం కథంచన । సర్వం సంపత్స్యతే దేవి దేవగుహ్యం
సుసంవృతమ్ ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏతావదుక్త్వా భగవాంస్తత్రైవాన్తరధీయత । అదితిర్దుర్లభం లబ్ధ్వా హరేర్జ
న్మాత్మని ప్రభోః ॥ ఉపాధావత్పతిం భక్త్యా + శ్రద్ధయా కృతకృత్యవత్ ॥ ౨౧ ॥ స వై సమాధియోగేన కశ్యపస్తదబుధ్య

రూపో- యేషాం, తైర్విప్రైః- గుప్తాః, అతోఽస్మదాదిభి, స్తేషు కృతో, విక్రమః పరాక్రమ, స్సుఖం, న దాస్యతి సుఖహేతుర్న భ
విష్యతి * ॥ ౧౬ ॥ * యద్యప్యేవ- మథాపి- హే దేవి, తవ, వ్రతచర్యయా- తోషితస్య - మే మయా- కశ్చిదుపాయశ్చిన్తనీయ ఏ
వ కుతః- యతో- మదారాధన, మన్యథా గన్తుం విఫలీభవితుం, నార్హతి తత్కుతః- మదారాధనస్య కర్తుః - శ్రద్ధానుసారమి
చ్ఛానుసారేణ ఫలహేతుకత్వాత్, ఫలహేతుకృత్త్వాదితి పాఠే - ఫలహేతుం కరోతీతి ఫలహేతుకృ, త్తస్య భావస్తత్త్వం- త
స్మాదాదికారణత్వాదిత్యర్థః * ॥ ౧౭ ॥ * చిన్త్యముపాయం దర్శయతి । త్వయేతి ॥ త్వయా- పుత్రరక్షణాయ- పయోవ్రతే
నా- హం- యథార్హం, సమ్యగర్చితః, స్తుతశ్చ, అతోఽహం, మారీచతపస్యవస్థితః కశ్యపతపః ఫలదానేఽవస్థితః, స్వాంశేన- త
వ, పుత్రత్వముపేత్య, తవ- సుతాన్, గోప్తాఽస్మి గోపాయిష్యామి, స్వాన్ స్వేనేతి పాఠే - స్వేనాజహత్స్వభావస్వరూపే
ణా- హం, తవ, పుత్రత్వముపేత్య- స్వాన్ త్వత్సమ్బన్ధినః- పుత్రాన్, గోప్తాస్మీత్యర్థః * ॥ ౧౮ ॥ * అతో, హే భద్రే, పతిమకల్మ
షం ప్రజాపతిం కశ్యప, ముపధావ అనువర్తస్వ, పత్యా భర్త్రా నిమిత్తేన మాం గర్భే ధారయిష్యసి, కథంభూతం రూపం వా
మనరూప, మవస్థితం స్వసఙ్కల్పేనాదదానం దేవం స్వతేజసా దీప్యమానమ్ * ॥ ౧౯ ॥ * అన్యేన పృష్టయాఽపి- త్వయై, తన్మ
దుక్తం, కథంచిదపి, నాన్యస్మై- కథనీయం- హే దేవి, దేవరహస్యం, సర్వం గుప్తం సదేవ, సమ్పత్స్యతే ఫలదం భవిష్యతి * ॥ ౨౦ ॥ *
ఏతావదభిధాయ తత్రైవ భగవానన్తర్దధే, అథా, దితి- స్స్వస్యాం, భగవతో, ఽవతారం దుర్లభం, ప్రాప్య కృతార్థేవ, శ్రద్ధా
యుక్తయా భక్త్యా, పరయేతి పాఠేఽనన్యయా, పతి- మన్వవర్తత * ॥ ౨౧ ॥ * త- దనువర్తనం స్వస్మిన్ ప్రవిష్టం, హరేరంశం

౧౭ ॥ శ్లో ॥ * పా ॥ ఫలహేతుకృత్త్వాత్ ౧౮ ॥ శ్లో ॥ † పా ॥ స్వాన్ స్వేనపుత్రత్వమ్ ౨౧ ॥ శ్లో ॥ + పా ॥ పరయా

చ-స,కాశ్యప,స్సమాధియోగేనయోగదృష్ట్యాఅన్వబుధ్యతవిజ్ఞాతవాన్-యతో-ఽయ - మవితథేక్షణః - అవితథమీక్షణందృష్టి, ర్యస్యసః ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀తత-స్సకశ్యప- స్తపసాహేతునా,చిరం సంభృతంధృతం,వీర్యంతస్యామదిత్యా-మాధత్తనిహితవాన్ కశ్యపంప్రవిష్టస్య భగవతోయేనకేనాపిరూపేణాదిత్యుదర ప్రవేశవ్యాజమాత్రకథనమిదం - నతుజీవస్యేవవీర్యసంశ్లేషకథనపర,మిత్యవగన్తవ్యం-కథమాధత్తేత్యత్రాహ ॥ హేరాజన్,సర్వత్రసమోఽపి , వాయు,ర్దారుణిసఞ్ఘర్షణేనయథా-వనదాహకమగ్నిమాధత్తే , ఏవం , స్వయంపుత్రేషు-సమోఽపిదైత్యక్షపణంవీర్యమాధత్తేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀తతోఽదితే,ర్గర్భే నిష్ఠితంప్రవిష్టం,సనాతనం,భగవన్తం-జ్ఞాత్వా-హిరణ్యగర్భో,బ్రహ్మా, భగవదసాధారణగుణప్రతిపాదకై - ర్నామభి,స్సమీడే సమీపేతుష్టావేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀గుణనామభిర్హిరణ్యగర్భకృతాంస్తుతిమేవాహయావదధ్యాయసమాప్తి॥జయేతి॥హేభగవ , న్నురుక్రమ , ఉరవఃక్రమాఃపాదవిన్యాసాఃకరిష్యమాణాఃయస్యతథాభూతేత్యర్థః, జయసర్వోత్కృష్టతాంప్రాప్నుహి, తేతుభ్యం,నమోఽస్తు , బ్రహ్మకులేసాధవోబ్రహ్మణ్యాస్తేషాం , దేవాయ , తస్మైదేవాయేతివా , త్రిగుణాయసృష్ట్యాద్యుపయుక్తరజఆదిగుణత్రయనియన్త్రే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀అదితేరేవపూర్వస్మిఞ్జన్మనిపృశ్నిరితినామ, తస్యా,గర్భాయ,వేదోగర్భోయస్య,వేదానాంగర్భాయవా , వేధసేవిధాత్రేత్రయోలోకానాభ్యాంయస్యతస్మై-త్రయాణాంలోకానాం - పృష్ఠేఉపరిపరమవ్యోమ్నిస్థితాయ,శిపయోజీవా - స్తేష్వన్తర్యామితయాప్రవిష్టాయ “ యజ్ఞోవైవిష్ణుఃపశవశ్శిపిర్యజ్ఞ ఎవపశుషుప్రతితిష్ఠతీతిశ్రుతేః॥యద్వాశిపయోరశ్మయ,స్తై - ర్వ్యాప్తిదాయేత్యర్థః,విష్ణవేవ్యాపినే ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀భువనస్యవిశ్వస్య , త్వమేవాది,

తః।ప్రవిష్టమాత్మనిహరేరంశంహ్యవితథేక్షణః॥ ౨౨ ॥ సోఽదిత్యాంవీర్యమాధత్తతపసాచిరసమ్భృతమ్ । సమాహితమనారాజన్దారుణ్యగ్నింయథానిలః॥ ౨౩ ॥ అదిత్యాధిష్ఠితంగర్భంభగవన్తంసనాతనమ్। హిరణ్యగర్భోవిజ్ఞాయసమీడేబ్రహ్మనామభిః॥ ౨౪ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ జయోరుగాయభగవన్నురుక్రమనమోస్తుతే।నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయత్రిగుణాయనమోనమః ॥ ౨౫ ॥ నమస్తేపృశ్నిగర్భాయవేదగర్భాయవేధసే । త్రినాభాయత్రిపృష్ఠాయశిపివిష్టాయవిష్ణవే॥ ౨౬ ॥త్వమాదిరన్తోభువనస్యమధ్యమనన్తశక్తింపురుషంయమాహుః। కాలోభవానాక్షిపతీశవిశ్వంస్రోతోయథాఽన్తఃపతితంగభీరమ్॥ ౨౭ ॥ త్వంవైప్రజానాంస్థిరజఙ్గమానాంప్రజాపతీనామపిసంభవిష్ణుః।దివౌకసాందేవదివచ్యుతానాంపరాయణంనౌరివమజ్జతోఽప్సు ॥ ౨౮ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే , సప్తదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్థంవిరిఞ్చస్తుతకర్మవీర్యఃప్రాదుర్బభూవామృతభూరదిత్యామ్ । చతుర్భుజశ్శఙ్ఖగదాబ్జచక్రః పిశఙ్గవాసానలినాయతేక్షణః ❀ ॥ ౧ ॥ శ్యామావదాతోఝషరాజకుణ్డలత్విషోల్లసచ్ఛ్రీవదనామ్బుజఃపుమాన్। శ్రీవత్సవక్షావలయాఙ్గదోల్లసత్కిరీటకాఞ్చీగుణహారనూపురః ॥ ౨ ॥ మధువ్రతవ్రాతవిఘుష్టయాస్వయావిరా

మధ్యాన్తకారణభూతః,య-మపరిమితశక్తిం,పరమపురుష,మాహుః “ పరాస్యశక్తిర్వివిధైవశ్రూయతేస్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచే,,త్యాదయోవేదాన్తాః॥సత్వమేవకాలశరీరకోభవానేవ,విశ్వమాక్షిపతిప్రవర్తయతి ,,యథాఽన్తఃపతితంతృణాదికం,స్రోతఃప్రవాహః,ఆక్షిపతి,తద్వత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ప్రజానామస్మదాదీనాం-ప్రజాపతీనాంచ,త్వమేవ,సమ్భవిష్ణురుత్పాదనశీలోఽసి॥అయంభావః॥నహ్యేవంభూతస్యతవజీవస్యేవకర్మణాజన్మాదిసమ్భవః,కింతుదేవానాంపరమాశ్రయత్వేనతత్కార్యసాధనాయావతారోఽయం,అత , స్త్వాంస్వర్గచ్యుతాన్,స్వర్గేస్థాపయ , ఆశ్రయత్వేదృష్టాన్తఃఅప్సుమజ్జతః , పుంసో,నౌర్యథా,తద్వ-త్సురాణాం, మాశ్రయభూతఇత్యర్థః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేసప్తదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఏవంబ్రహ్మణాసమీడితోభగవానవతతారేత్యాహమునిః॥ ఇత్థమితి ॥ఇత్థం-విరిఞ్చేన,స్తుతం , కర్మ , దేవకార్యరక్షణం, వీర్యమురుక్రమత్వాదిప్రభావశ్చ - యస్య - సో , మృతభూఃకర్మాయత్తమరణోత్పత్తిరహితః, మోక్షప్రదోవా,భగవా-నదిత్యా-మావిర్బభూవ,కథంభూతః - చత్వారోభుజాయస్య -శఙ్ఖాదయోఽస్యసన్తితథా- అర్శఆదిత్వాన్మత్వర్థీయోఽచ్ పిశఙ్గేవాససీయస్య-నలినవ-త్సున్దరే,ఆయతేచే,క్షణేనేత్రే,యస్య ❀ ॥ ౧ ॥ ❀శ్యామశ్చాసా,వవదాతోనిర్మలః,ఝషరాజోమకర-స్తదాకారయోఃకుణ్డలయో,స్త్విషా-ఉల్లసన్తీ - శ్రీర్వదనామ్బుజే,యస్య - శ్రీవత్సోవక్షసియస్య-వలయైరఙ్గదైశ్చ,సహోల్లసన్తి-కిరీటాదీని-యస్య ❀ ॥ ౨ ॥ ❀మధువ్రతానాంభృఙ్గాణాం,సఙ్ఘేన-విఘుష్టయా-,స్వయాఅసాధారణయా-శ్రీమత్యావనమాలయా-విరాజితః-విభుఃసర్వజ్ఞః,ప్రజాపతేఃకశ్యపస్య-వేశ్మగతం-తమః-స్వకాన్త్యా-వినాశయన్అపనుదన్-కణ్ఠే

నివిష్టః ధృతః-కౌస్తుభో-యస్య-స-ఆవిర్బభూవేతి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౩ ॥ తదా-దిశ-స్సలిలాని-జనానా-మన్తఃకరణాని చ-ప్రసేదుః ప్రసన్నా బభూవుః - ప్రజాః-ప్రహృష్టాః ఋతవః ప్రావృడాదయః, గుణాన్వితాః స్వస్వగుణయుక్తా - బభూవుః-తథా-ద్యుప్రభృతయో-నగాః పర్వతాశ్చ - యథాఽనురూపం-ప్రసేదుస్సంజహృషుః హర్ష యుక్తాశ్చ బభూవుః, తత్రా,గ్నిజిహ్వా దేవాః-అగ్నిర్జిహ్వా శిఖా వా ॥ ౪ ॥ ప్రాదుర్భావకాలమాహ॥ శ్రోణాయామితి ॥ శ్రవణద్వాదశీ భాద్రపదశుక్లద్వాదశీతి ప్రసిద్ధా-తస్యామపి. శ్రోణాయాం శ్రవణర్క్షస్థే సతి చన్ద్ర ఇత్యర్థః-తత్రాపి, శ్రవణస్య ప్రథమాంశే ఽభిజిన్నామ కే ముహూర్తే మాధ్యందినే - తచ్చ శ్రుత్యా దర్శితం "అభిజిన్నామ నక్షత్రముపరిష్టాదషాఢానామవస్తాచ్ఛ్రోణాయా" ఇతి - ఏవం విశిష్టే ముహూర్తే భగవాన్ ప్రాదుర్బభూవేతి పూర్వేణాన్వయః॥ కించ ॥ నక్షత్రాణ్యశ్విన్యాదీని-తారా గురుశుక్రాదయః, ఆదిశబ్దేన చన్ద్రసూర్యాదయః-తే-సర్వే-తస్య భగవతో-జన్మ - ప్రదక్షిణముదరం చక్రుః ॥ ౫ ॥ ద్వాదశ్యాం తస్యాం తిథౌ-అహని-సూర్యో, మధ్యందినగతో-బభూవ-సా చ ద్వాదశీ విజయేతి ప్రసిద్ధా-కా-యస్యాం ద్వాదశ్యాం - హరేర్జన్మ - విదుః ॥ ౬ ॥ తదా-శఙ్ఖాదయో-మృదఙ్గాదయశ్చ-నేదుర్ధ్వనుః-తథా-విచిత్రవాద్రిత్రాదీనాం - తుములో - నిర్ఘోషశ్చాభవత్ ॥ ౭ ॥ అప్సరసః-ప్రీతా-ననృతుః-గన్ధర్వశ్రేష్ఠాః-జగుః-మునిప్రభృతయో-తథా యోగ్యం తుష్టువుః-జగుర్ననృతుశ్చ-ప్ర

జితశ్రీవనమాలయా హరిః । ప్రజాపతేర్వేశ్మతమస్స్వరోచిషా వినాశయన్కణ్ఠనివిష్టకౌస్తుభః॥౩॥ దిశః ప్రసేదుస్సలిలాశయాస్తదా ప్రజాః ప్రహృష్టా ఋతవో గుణాన్వితాః । ద్యౌరన్తరిక్షం క్షితిరగ్నిజిహ్వా గావో ద్విజాస్సంజహృషుర్నగాశ్చ ॥ ౪ ॥ శ్రోణాయాం భాద్రద్వాదశ్యాం ముహూర్తేఽభిజితి ప్రభుః । సర్వే నక్షత్రతారాద్యాశ్చక్రుస్తజ్జన్మ దక్షిణమ్॥౫॥ ద్వాదశ్యాం సవితాఽతిష్ఠన్మధ్యందినగతోఽహని।విజయా నామ సా ప్రోక్తా యస్యాం జన్మ విదుర్హరేః॥ ౬ ॥శఙ్ఖదున్దుభయో నేదుర్మృదఙ్గపణవానకాః। చిత్రవాదిత్రతూర్యాణాం నిర్ఘోషస్తుములోఽభవత్॥ ౭ ॥ప్రీతాశ్చాప్సరసోఽనృత్యన్గన్ధర్వప్రవరా జగుః । తుష్టువుర్మునయో దేవా మనవః పితరోఽగ్నయః॥ ౮ ॥సిద్ధవిద్యాధరగణాస్సకింపురుషకిన్నరాః। చారణా యక్షరక్షాంసి సుపర్ణభుజగోత్తమాః॥ ౯ ॥ గాయన్తః ప్రశశంసుస్తం నృత్యన్తో విబుధానుగాః । అదిత్యా ఆశ్రమపదం కుసుమైస్సమవాకిరన్॥ ౧౦ ॥ దృష్ట్వాఽదితిస్తం నిజగర్భసమ్భవం పరం పుమాంసం ముదమాప విస్మితా । గృహీతదేహం నిజయోగమాయయా ప్రజాపతిశ్చాహ జయేతి విస్మితః॥ ౧౧ ॥ యత్తద్వపుర్భాతి విభూషణాయుధైరవ్యక్తచిద్వ్యక్తమధారయద్ధరిః । బభూవ తేనైవ స వామనో వటుస్సమ్పశ్యతోర్దివ్యగతిర్యథా నటః॥ ౧౨ ॥తం వటుం వామనం దృష్ట్వా మోదమానా మహర్షయః । కర్మాణి కారయామాసుః పురస్కృత్య ప్రజాపతిమ్॥ ౧౩ ॥ తస్యోపనీయమానస్య సావిత్రీం సవితాఽబ్రవీత్ । బృహస్పతిర్బ్రహ్మసూత్రం మేఖలాం కశ్యపోఽదదాత్॥ ౧౪ ॥దదౌ కృష్ణాజినం భూమిర్దణ్డం సోమో వనస్పతిః। కౌపీనాచ్ఛాదనం మాతా ద్యౌశ్ఛత్రం జగతీపతేః॥ ౧౫ ॥కమణ్డలుం వేదగర్భః కుశాన్సప్తర్షయో దదుః। అక్షమాలాం మహారాజ సరస్వత్యవ్యయాత్మనః॥ ౧౬ ॥తస్మా ఇత్యుపనీతాయ యక్షరాట్పాత్రికామదాత్ । భిక్షాం భగ

శశంసుః-అదిత్యా-ఆశ్రమపదం, కుసుమైః-సమవాకిరంశ్చ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ తం పరమపురుషం, నిజగర్భసమ్భూతం-దృష్ట్వా-అదితి-ర్విస్మితా సతి-నితరాం-ముద-మవాప-తథా - ప్రజాపతిః కశ్యపశ్చ - నిజయోగమాయయా-సహజశక్తియోగయుక్తసఙ్కల్పరూపజ్ఞానేన-యద్వా-యోగ ఏవ-మాయా, తయా ఆశ్చర్యరూపశక్తియోగేనేత్యర్థః - గృహీతో - దేహో దివ్యవిగ్రహో-యేన, తం-దృష్ట్వా-ప్రజాపతిః బ్రహ్మా-జయేత్యాహ ॥ ౧౧ ॥ విస్మయాన్తరమాహ॥యత్తదితి॥విభూషణైః కౌస్తుభాదిభి-రాయుధైశ్శఙ్ఖచక్రాదిభిశ్చ, యుక్తమితి శేషః - ఏవంభూతం-యద్వపుః, స్వాసాధారణత్వేన ప్రకాశతే- నిత్యవిభూత్యాద్యా-తద్వపు - రాదా,వవ్యక్తచిద్రూపః ప్రకృతిపురుషశరీరకో భగవా,నధారయదావిశ్చకార,తత, స్తేనైవ వపుషా, పిత్రోః,సమ్పశ్యతోస్సతోః-స భగవాన్ - దివ్యగతిరనితరసాధారణచేష్టో, వామనో, వటు,ర్బభూవ,వటుసన్నివేశో వామనశబ్దవాచ్యో బభూవ-యథా,నటః, పూర్వపూర్వవేషం విహాయ వేషాన్తరముపాదత్తే-తద్వత్ ॥ ౧౨ ॥ తం భగవన్తం, వామనశబ్దవాచ్యం-వటుసన్నివేశం, దృష్ట్వా- మహర్షయ, స్సంహృష్టాస్సన్తః - ప్రజాపతిం కశ్యపం , పురస్కృత్య-కర్మాణి జాతకర్మాదీని,కారయామాసుః ॥ ౧౩ ॥ తస్య వామనస్యో-పనీయమానస్య ఉపనయనేన సంస్క్రియమాణస్య, సవితా, సావిత్రీ-ముపదిష్టవాన్-బృహస్పత్యాదయో- బ్రహ్మసూత్రాదీని,దదుః ॥ ౧౪ ॥ తత్ర-వనస్పతిర్వనానాంపతిః సోమశ్చన్ద్రః - ద్యౌస్తదభిమానినీ దేవతా- హే మహారాజ-అవ్యయాత్మనః, అపక్షయాదిరహితస్వరూపస్య-సరస్వతీ - అక్షమాలామదాత్ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ఇత్థం-ముపనీయమానాయ వామనాయ-యక్షరాట్ వైశ్రవణః, పాత్రికాం భిక్షాపాత్రం-అదాత్

భవానీ,భిక్షా-మదాత్ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ స,ఏవంసమ్భావితో-మారిషః శ్రేష్ఠః- పూజ్యో-వటుర్బ్రహ్మవర్చసేన-తాం బ్రహ్మర్షిగణసంజుష్టాం,సభామప్య, తిక్రమ్య-సభాయానిర్గతో . వ్యరోచ తేత్యర్థః-యద్వా - రుచిరత్రిణ్యర్థగర్భః - సభామతీవవ్యరోచ యదిత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ విధుఃకశ్యపః-సమిద్ధంజ్వలన్తం,ముపనయనాగ్నింపరిసమూహనమృజుం-కృత్వా- పరిస్తీర్య-సమ్యా, గర్భర్చ్యచ-సమిద్భి-ర్హుతవాన్ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ తతో-భగవాన్వామనో-భృగూణాం-తై-రుపకల్పితైః కారితై, రశ్వమేధై-ర్యజన్తం,మూర్జితం-బలింవైరోచనం- శ్రుత్వా తత్ర-జగామ-కథంభూతః - అఖిలేన-సారేణబలేన-సమ్భృతః పూర్ణః - అతఏవ-భారేణ-గాంభూమిం,ప్రతిపదం-సంనమయన్నమ్రాంకుర్వన్ ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ నర్మదాయా,ఉత్తరే-తటే-భృగుకచ్ఛాఖ్యే, క్షేత్రే,క్రతూత్తమం,ప్రవర్తయన్తః- తే-బలేః, ఋత్విజో,భృగవ, స్తంవామనం-దూరా-ద్వ్యచక్షతాపశ్యన-కథంభూతం-ఉదితం-సూర్యమివస్థితం-ఆరాత్సమీపఏవో-దితంరవిమివేతివా ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽ హేన్నృప-వామనస్య, తేజసా,ఽపహృత తేజస్కా-యజమానో బలి-స్సభ్యాఋత్విజశ్చ- సూర్యః కిలా-యాతీ-త్యేవమాది-వ్యతర్కయన్నితి శేషః - కింవా-విభావసుర్గ్ని-రాయాతి-ఉత,క్రతో,ర్దిదృక్షయా-సనత్కుమార,ఆయాతి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ ఇతీత్థం,సశిష్యేషుసయజమానేషు-భృగుషు-వితర్క్యమాణేషుసత్సు-సభగవా-న్వామనః-సదణ్డం-ఛత్రం- జలపూర్ణం,కమణ్డలుంచ-బిభ్రద్ధయమేధవాటికాం-వివేశ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ మౌ

వతీసాక్షాదుమాఽదాదమ్బికాసతీ ॥ ౧౭ ॥సబ్రహ్మవర్చసేనైవంసభాంసమ్భావితో వటుః । బ్రహ్మర్షిగణసఞ్జుష్టామత్యరోచతమారిషః ॥ ౧౮ ॥ సమిద్ధమాహితంవహ్నిం కృత్వాపరిసమూహనమ్ । పరిస్తీర్య సమభ్యర్చ్యసమిద్భిరజుహోద్ద్విజః॥ ౧౯ ॥ శ్రుత్వాఽశ్వమేధైర్యజమానమూర్జితంబలింభృగూణాముపకల్పితైస్తతః । జగామతత్రాఖిలసారసమ్భృతో భారేణగాంసంనమయన్పదేపదే॥ ౨౦ ॥తంనర్మదాయాస్తటఉత్తరేబలేర్యఋత్విజస్తేభృగుకచ్ఛసంజ్ఞకే । ప్రవర్తయన్తోభృగవఃక్రతూత్తమంవ్యచక్షతారాదుదితంయథారవిమ్॥ తఋత్విజో యజమానస్సదస్యా ✽ హతత్విషోవామనతేజసానృప।సూర్యఃకిలాయాత్యుతవావిభావసుస్సనత్కుమారోఽథదిదృక్షయాక్రతోః॥ ౨౨ ॥ఇత్థంసశిష్యేషుభృగుష్వనేకధావితర్క్యమాణేషు ✽ భగవాన్సవామనః। సదణ్డ ✽ ఛత్రంసజలంకమణ్డలుంవివేశబిభ్రద్ధయమేధవాటమ్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ మౌఞ్జ్యామేఖలయావీతముపవీతాజినోత్తరమ్ । జటిలంవామనంవిప్రంమాయామాణవకంహరిమ్ ॥ ౨౪ ॥ ప్రవిష్టంవీక్ష్యభృగవస్సశిష్యాస్తేసహాగ్నిభిః । ప్రత్యగృహ్ణన్సముత్థాయసఙ్క్షిప్తాస్తస్యతేజసాఽ॥ ౨౫ ॥యజమానఃప్రముదితో దర్శనీయంమనోరమమ్। రూపానురూపావయవంతస్మాఆసనమాహరత్ ॥ ౨౬ ॥ స్వాగతేనాభినన్ద్యాథపాదౌభగవతోబలిః । అవనిజ్యార్చయామాసముక్తసఙ్గమనోరథమ్॥ ౨౭ ॥తత్పాదశౌచంకలికల్మషాపహంస్వధర్మవిన్మూర్ధ్న్యదధాత్సుమఙ్గళమ్। ✽ యద్దేవదేవోగిరిశ ✽ శ్చన్ద్రమౌళిర్దధారమూర్ధ్నాపరయాచభక్త్యా॥ ౨౮ ॥బలిరువాచ ॥ స్వాగతంతే నమస్తుభ్యంబ్రహ్మన్కింకరవామతే। బ్రహ్మర్షీణాంతపస్సాక్షాన్మన్యేత్వార్యవపుర్ధరమ్॥ ౨౯ ॥ అద్యనఃపితరస్తృప్తాఅద్యనఃపావితంకులమ్।అద్యస్విష్టఃక్రతురయంయద్భవానాగతోగృహాన్॥ ౩౦ ॥అద్యాగ్నయోమేసు

మౌఞ్జ్యామేఖలయాచా - బద్ధకటి-ముపరి ధృతోపవీతాజిన-ముపవీతోపరిధృతమజినముత్తరీయంయస్యేతివా - జటిలంసశిఖం- వామనాఖ్య - మాత్మీయసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివేశంహరిం-యజ్ఞవాటే - ప్రవిష్టం , దృష్ట్వాసయజమానా-భృగవో-ఽగ్నిభిస్సహ - వామనస్య - తేజసా - సంక్షిప్తాస్సఙ్కుచిత ప్రకాశాస్సన్త - స్సముత్థాయ - ప్రత్యగృహ్ణన్సత్కృతవన్తః ✽ ॥ ౨౪ ॥ ౨౫ ॥ ✽ తదేవాహ॥ యజమానఇతి ॥రూపస్యానురూపాఅవయవాయస్యత-మతఏవ,మనోరమంహృద్యం-అతఏవ,దర్శనీయం-వామనం-దృష్ట్వేతి శేషః యజమానోబలి-స్తస్మై,ఆసనం-సమర్పితవాన్ ✽ ॥ ౨౬ ॥ ✽ అథ-బలి-స్తం,స్వాగతేనాభినన్ద్యస్వాగతంపృష్ట్వా , తస్యభగవతః-పాదా,వవనిజ్యప్రక్షాళ్య,ముక్తసఙ్గానాంయోగినాం, మనస్సు - క్రీడన్తం-తం, భగవన్తమర్చయామాస ✽ ॥ ౨౭ ॥ ✽ తత-స్స్వధర్మవిత్ స్వానురూపధర్మజ్ఞో బలిః, కలికల్మషస్యా, పహన్త్ర,అతఏవ సుమఙ్గళం,తస్యభగవతః-పాదయోస్సమ్బన్ధి-శౌచంపవిత్రంప్రక్షాళనోదకం-మూర్ధ్న్య,దధాత్। పాదశౌచంవిశినష్టి । దేవదేవోబ్రహ్మే,చన్ద్రమౌళి,ర్గిరిశోరుద్రశ్చ-పరయా భక్త్యా-మూర్ధ్నా - యత్పాదశౌచంగఙ్గారూపం,దధార, తత స్తమువాచేతి శేషః ✽ ॥ ౨౮ ॥ ✽ తదేవాహ॥హేబ్రహ్మన్- తేత్వయా-స్వాగతం-తుభ్యం -నమః తే-కింకరవామకిఙ్కావయమిత్యర్థః ఆర్యవపుర్ధరం శ్రేష్ఠవపుర్ధరం-త్వాం-సాక్షాత్ప్రత్యక్షం-బ్రహ్మర్షీణాం-తపో-మన్యే-తపఏవమూర్తీభూతంమన్యే ✽ ॥ ౨౯ ॥ ✽ యద్యస్మా - ద్భవా-నస్మాకం - గృహా-నాగత - స్తతో - ఽస్మాకం- పితర- స్తృప్తా-బభూవుః-కులంచ పవిత్ర మభూత్-అయంక్రతుశ్చ-యథావదనుష్ఠితో-బభూవ ✽ ॥ ౩౦ ॥ ✽ అద్య- మే ఽగ్నయశ్చ-యథావిధి సుష్ఠు-హుతా-బభూవుః- హేద్వి

జాత్మజ త్వచ్చరణావనేజనైః ర్వార్భిర్జలైః-హ్రృత-మంహః-పాపం-యస్యతస్యమమసమ్బన్ధినీఇయంభూమి స్తనుభిరస్మచ్ఛరీరైస్సహ-తవ-పదైః-పాదవిన్యాసైః-పునీతాపవిత్రీకృతా-ఽఽసీత్ ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ హేవిప్రసుత-త్వా-మర్థినంయాచితార-మనుతర్కయే-ఆలక్షయే . అతో-హేవటో - య-ద్వాఞ్ఛసి-కామయసే-తన్మేమత్తః - ప్రతీచ్ఛప్రతిగృహాణ-యద్వాఞ్ఛసీతియచ్ఛబ్దాభిప్రేతానేవకాంశ్చిద్దర్శయతి-గామితి-గాంభూమింధేనుంవా , గుణవద్భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమ-ద్ధామగృహం, తథా-మృష్టమన్నం-హేవిప్ర-అథోవాఅథవా- హేఅర్హత్తమ-గవా-దీనన్యద్వా - యత్కించి-త్కామయసే తన్మత్తః ప్రతిగృహాణ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేఽష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

తదేవంయాచ్ఞాయైచోదితో భగవాన్పదత్రయపరిమితాంభూమింయియాచిషుస్తద ప్రత్యాఖ్యానాయ ప్రతిశ్రుతంద్ఢీకర్తుంబలింప్రశంసన్నాహేత్యాహమునిః-ఇతిఉక్తవిధం-ధర్మయుక్తం- సూనృతంసత్యం - మధురంచ-బలేర్వచ - ఆకర్ణ్య-ప్రీత- స్తంప్రతి-నన్ద్య - దంవక్ష్యమాణ - మువాచ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ తదేవాహవచఇత్యాదినాయావదర్థపరిగ్రహాఇత్యన్తేన॥ హేజనదేవ,తవ,వచ,సూనృతత్వాదిగుణయుక్తం-యుక్తంచ-ఎతత్కుతఃయతః-యస్యభగవత,స్సాంపరాయేపరలోకసాధనధర్మనిర్ణయే , తవపితామహాః - కులవృద్ధః-ప్రశాన్తశ్చ-ప్రహ్లాదఏవ. ప్రమాణం - తద్వృత్త్యైవతత్సన్తానయాపానాంభూ

హుతాయథావిధిద్విజాత్మజత్వచ్చరణావనేజనైః । హతాంహసోవార్భిరియంచభూరభూత్తథా *పునీతా తనుభిః పదైస్తవ ॥ ౩౧ ॥ యద్యద్భవాన్వాఞ్ఛతితత్ప్రతీచ్ఛమేత్వామర్థినంవిప్రసుతానుతర్కయే । గాంకాఞ్చనంగుణవద్ధామమృష్టంతథాఽన్న * మథవావిప్రకన్యామ్ ॥ గ్రామాన్సమృద్ధాంస్తురగాన్గజాన్వారథోత్తమానర్హత్తమప్రతీచ్ఛమే ॥ ౩౨ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే ,అష్టాదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఇతివైరోచనేర్వాక్యం ధర్మయుక్తం ససూనృతమ్ । నిశమ్యభగవాన్ప్రీతః ప్రతినన్ద్యేదమబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥వచస్తవైతజ్జనదేవసూనృతంకులోచితంధర్మయుతంయశస్కరమ్। *యస్యప్రమాణంభృగవ*స్సామ్పరాయేపితామహఃకులవృద్ధఃప్రశాన్తః॥ ౨ ॥ నహ్యేతస్మిన్కులేకశ్చిన్నిస్సత్వఃకృపణఃపుమాన్ । ప్రత్యాఖ్యాతాప్రతిశ్రుత్యయోవాఽదాతాద్విజాతయే ॥ ౩ ॥ నసన్తితీర్థేయుధివాఽర్థినార్థితాః పరాఙ్ముఖాయేత్వమనస్వినోనృప* । యుష్మత్కులేయద్యశసాఽమలేనప్రహ్లాదఉద్భాతియథోడుపఃఖే॥ ౪ ॥ యతోజాతోహిరణ్యాక్షశ్చరన్నేకఇమాంమహీమ్ । ప్రతివీరందిగ్విజయేనావిన్దతగదాయుధః ॥ ౫ ॥ యంవినిర్జిత్యకృచ్ఛ్రేణ విష్ణుఃక్ష్మోద్ధారఆగతమ్ । ఆత్మానంజయినంమేనేతద్వీర్యంభూర్యనుస్మరన్ ॥ ౬ ॥ నిశమ్యతద్వధంభ్రాతాహిరణ్యకశిపుఃపురా । హన్తుంభ్రాతృహణంక్రుద్ధోజగామనిలయంహరేః॥ ౭ ॥ తమాయాన్తమాలోక్యశూలపాణింకృతాన్తవత్ । చిన్తయామాసకాలజ్ఞోవిష్ణుర్మాయావినాంవరః॥ ౮ ॥యతోయతోఽ

వతామపివృత్తిస్సాధ్వ్యేవేత్యనుమీయత ఇతిభావః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ తదేవవిశదయతి ॥నహీతి । అస్మిన్-త్వదీయేకులేకశ్చిదపిపుమాన్ నిస్సత్వః - కృపణశ్చ- నహి,నజాతః-నజాయతే-నాధునావర్తతేచ-తత్ర-నిస్సత్వస్యలక్షణంయోద్విజాతయేయాచకాయప్రత్యాఖ్యాతానదదామీతివక్తేతి-కృపణస్యలక్షణంప్రథమంప్రతిశ్రుత్యయోవా అదాతేతి ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ హేనృప-తీర్థేదానావసరేసతి-అర్థినాయాచకేన-అర్థితాయాచితా - స్తథా-యుద్ధే - పరాఙ్ముఖా-యేచా-మనస్వినఃఅస్వతన్త్రాశ్చఅస్మిన్కులే,త్రిపురుషం-నసన్త్యేవ-తీర్థేయాచ్ఞామన్తరేణాపిదదతీత్యర్థః - యత్-యస్మిన్కులే-ఖేఆకాశేచన్ద్రఇవ . అమలేన-యశసా-ప్రహ్లాద-ఉద్భాతినితరాంచకాస్తి ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ యుధిపరాఙ్ముఖాసన్తీత్యేతదుపపాదయతి॥ యతఇత్యాదినా॥యతోయస్మిన్కులే- జాతో-హిరణ్యాక్షః - ఏకోఽసహాయో-దిగ్విజయనిమిత్తే- ఇమాం-కృత్స్నాంమహీం- చరన్-గదైవాయుధంయస్యతాదృశః-ప్రతిపక్షంవీరం-నలేభే ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ క్ష్మోద్ధారేభూమ్యుద్ధారే-విష్ణుర్వరాహరూపః-యంహిరణ్యాక్షం-కృచ్ఛ్రేణాతిప్రయాసేన-వినిర్జిత్యహత్వా-జయిన-మాత్మాన-మమన్యత-అత - స్తస్యహిరణ్యాక్షస్య - వీర్యం-భూర్యనవధిక-మిత్యనుస్మర-అభిజానీహి ❀ ॥ ౬ ॥ ❀ తథా-తస్యహిరణ్యాక్షస్య-వధం-శ్రుత్వా- తస్యభ్రాతాహిరణ్యకశిపుః-పురా-క్రుద్ధో-భ్రాతృహన్తారం,విష్ణుం-హన్తుం-హరేర్నిలయంస్థానం-జగామ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ శూలపాణిం-మృత్యువ-దాపతన్తం-తంహిరణ్యకశిపుం-విజ్ఞాయదుర్జయంజ్ఞాత్వా-మాయావినాంశ్రేష్ఠఃతత్తత్కాలప్రయోజనాభిజ్ఞో-విష్ణురిత్థం-చిన్తయామాస ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ తత్కృతాంచిన్తామేవదర్శయతి ॥ అహం-యత్రయత్ర-గమిష్యామితత్రసర్వత్రతా : సోహిరణ్యకశిపుః- ప్రాణభృతాంమృ

త్యురివావతిష్ఠతే-అతో-ఽధునాపరాగ్దృశః బహిర్దృశ్యమానో,ఽహమస్య దైత్యస్య-హృదయమేవ-ప్రవేక్ష్యామి ❋ ॥౯॥ ❋ ఇతీత్థం-సవిష్ణు-ర్వినిశ్చిత్య - హే అసురేన్ద్ర ! ఆధావతః తద్గర్ధం తత్ర సఞ్చరతో - రిపోర్హిరణ్యకశిపోః శ్శరీరం - నిర్వివిశే ప్రవివేశ-తత్రాపి హృదయే ప్రవిష్టం మాం జ్ఞాస్యతీత్యేవం వినిశ్చిత్య - శ్వాసానిలే-ఽన్తర్హితః సూక్ష్మదేహో యస్య ।- తస్య - [illegible] న్ధ్రేణ వివిగ్నమతికమ్పితం-చేతో-యస్య - తాదృశో - బభూవ .తత్రాపి ప్రవిష్టం జ్ఞాస్యతీతి వినిశ్చిత్య ఘ్రాణరన్ధ్రే సఞ్చరి శ్వాసవాయునా సహ చఞ్చల స్తదవిభక్తో బభూవేత్యర్థః ❋ ॥౧౦॥ ❋ తత-స్సదైత్య-స్తన్నిలయం-శూన్యం- పరితోఽన్విష్య తమపశ్యమానః,కుపితో-ననాద-జితం మయేతి సింహనాదం కృతవాన్ -తతః-పునః-క్ష్మాం పృథివీం - ద్యాం దివం , దిశః-ఖమ న్తరిక్షం-వివరమతలాదికం-సముద్రాంశ్చ-విచిన్వ-న్వీరో దైత్యో,విష్ణుం-నదదర్శ ❋ ॥౧౧॥ ❋ అపశ్య-న్నిత్థ-మువాచ- తదేవాహ।ఇదం కృత్స్నం-జగన్మయా,అన్విష్టం అన్వేషితం-మమ-భ్రాతృహన్తాతు -క్వాపి-నదృశ్యతే-సతు ,. యతః , ప్రాప్య , పునర్నావర్తతే తత్ర-నూనం-గతః-మృతోఽభవదితి భావః ❋ ॥౧౨॥ ❋ అధునా,నమద్విషయ వైరానుబన్ధ స్తస్యాస్తీత్యాహేత్యాహ ॥ వైరానుబన్ధ ఇతి।ఇహలోకే-దేహినాం - వైరానుబన్ధః-ఏతావానేవ-కియా - న్య,ఆమృత్యోర్మరణపర్యన్తమ్,ఇత్యే-తావానేవ-కుతః-యతో-మన్యుః క్రోధః,అజ్ఞానప్రభవః-దేహవిలక్షణాత్మస్వరూపాజ్ఞానజ-స్స, దేహాత్మాభిమానేనో , పబృంహితః ప్రకటీకృతో , భవతి, దేహావినష్టే సతి మన్యు రపి ప్రశామ్యతీతి మృత్యోః పర్యన్తమేవ వైరానుబన్ధ , స్తతస్స ఉపేక్షణీయ ఇతి భావః ❋ ॥౧౩॥ ❋ ఏవం పితామహ ప్రపితామహయో స్తీర్థాదావర్థిత్వాపరాఙ్ముఖత్వాదిగుణయోగమభిధాయాథ పితుర్గుణా

హంతత్రాసౌ మృత్యుః ప్రాణభృతామివ।అతోఽహమస్య హృదయం ప్రవేక్ష్యామి పరాగ్దృశః ॥ ౯ ॥ ఏవం సనిశ్చిత్య రిపోశ్శరీర ఆధావతో నిర్వివిశేఽసురేన్ద్ర ! శ్వాసానిలాన్తర్హితసూక్ష్మదేహ స్తత్ప్రాణరన్ధ్రేణ వివిగ్నచేతాః ॥ ౧౦ ॥ సతన్నికేతం పరిమృశ్య శూన్యమపశ్యమానః కుపితో ననాద । క్ష్మాం ద్యాం దిశః ఖం వివరాన్సముద్రాన్విష్ణుం విచిన్వన్నదదర్శ వీరః ॥ ౧౧ ॥ అపశ్యన్నితి హోవాచ మయాఽన్విష్టమిదం జగత్ । భ్రాతృహా మే గతో నూనం యతో నావర్తతే పుమాన్ ॥౧౨॥ వైరానుబన్ధ ఏతావానామృత్యోరిహ దేహినామ్ । అజ్ఞానప్రభవో మన్యురహంమానోపబృంహితః ॥ ౧౩ ॥ పితా ప్రహ్లాదపుత్రస్తే తద్విద్వాన్ద్విజవత్సలః । స్వమాయుర్ద్విజలిఙ్గేభ్యో దేవేభ్యోఽదాత్స యాచితః ॥ ౧౪ ॥ భవానాచరితాన్ధర్మానాస్థితో గృహమేధిభిః । బ్రాహ్మణైః పూర్వజైశ్శూరైరన్యైశ్చోద్దామకీర్తిభిః ॥ ౧౫ ॥ తస్మాత్త్వత్తో మహీమీషద్వృణేఽహం వరదర్షభాత్ । పదాని త్రీణి దైత్యేన్ద్ర సంమితాని పదా మమ ॥ ౧౬ ॥ నాన్యత్తే కామయే రాజన్వదాన్యాజ్జగదీశ్వరాత్ । నైనః ప్రాప్నోతి వై విద్వాన్యావదర్థపరిగ్రహః ॥ ౧౭ ॥ బలిరువాచ ॥ అహో బ్రాహ్మణదాయాద వాచస్తే వృద్ధసమ్మతాః । త్వం బాలో బాలిశమతిస్స్వార్థం ప్రత్యబుధో యథా ॥ ౧౮ ॥ మాం వచోభిస్సమారాధ్య లోకానామేకమీశ్వరమ్ । పదత్ర

నాహ॥పితేతి,ప్రహ్లాదస్య పుత్ర స్తవ పితా విరోచన స్తు- తద్విద్వాన్ పితృపితామహయోర్వృత్తిం విద్వాన్ , తద్వృత్త్యభిజ్ఞః కిం చ ద్విజవత్సలః ద్విజరూపధారిషు దేవేషు వత్సలః, అతఏవ, ద్విజలిఙ్గేభ్యః ద్విజవేషధారిభ్యో దేవేభ్యో యాచకేభ్య-స్స్వకీయ,మాయు-స్సమాహితో , దదౌ,యద్వా ద్విజరూపధారిణో దేవా ఏతేన తు ద్విజా ఇతి తద్విద్వానపి-సయాచితస్సన్ , స్వీయ-మాయు , ర్దేవేభ్యో, దదా,విత్యన్వయః ❋ ॥౧౪॥ ❋ తదేవం పిత్రాదీన్ స్తుత్వాఽథ తం ప్రశంసతి భవానితి॥గృహమేధిభిర్బ్రాహ్మణైర్భృగుప్రభృతిభి- స్తథా,పూర్వజైర్విరోచనాదిభి,ర్విపులకీర్తిభి శ్శూరై శ్చ , చరితాననుష్ఠితా , న్ధర్మాన్ , భవా,నాస్థితః ❋ ॥౧౫॥ ❋ తదేవం ప్రతిశ్రుతా ప్రత్యాఖ్యానాయ పిత్రాదిభిస్సహితం స్తుత్వాఽథ యాచతే।తస్మాదితి । తస్మాత్త్వ తాదృశకులప్రసూతత్వాదుక్తగుణత్వాచ్చ - వరదశ్రేష్ఠ- త్వత్తోఽహ,మీష , న్మహీం పృథ్వీం, వృణే యాచే కియతీమిత్యత్రాహ॥పదాని త్రీణి త్రిపదపరిమితామిత్యర్థః-కస్య త్రిపదపరిమితామిత్యత్రాహ। హే దైత్యేన్ద్ర ,మమ , పదా పాదేన,సమ్మితాని పరిచ్ఛిన్నాని,ఇదం త్రివిక్రమపదాభిప్రాయేణ,న చాయమనృతవాదః , తత్రాపి-స్వపదత్వానపాయాత్ ❋ ॥౧౬॥ ❋ ఏతదేవ నాన్యద్వృణ ఇత్యాహ॥ నాన్యదితి॥ హే రాజన్,జగదీశ్వరాదపి-తత్రాపి,వదాన్యాదపి, త్వత్తః,ఏతావదేవ,వృణే , నాన్యత్కామయే,యావదర్థస్యాపేక్షితార్థస్యైవ, ఉపయుక్తార్థస్యైవ , ప్రతిగ్రహో,యస్య,పరిగ్రహ ఇతి పాఠేఽపి స ఏవార్థః, విద్వాన్,ఏనః పాపం-నప్రాప్నోతి-అధికార్థలిప్సు స్తు పాపీ భవతీత్యర్థః ❋ ॥౧౭॥ ❋ ఏవం యాచిత స్తదభిప్రాయానభిజ్ఞ ఆహ బలిః॥అహో ఇతి త్రిభిః। హే బ్రాహ్మణదాయాద బ్రాహ్మణసుత-తవ వాచస్తు,వృద్ధానాం- సంమతాః,అథాపి త్వం,బాలః- హేతుగర్భమిదం,అత ఏవ-బాలిశమతిర్బాలిశానామజ్ఞానామివ మతిర్యస్య సః,అత ఏవ, స్వార్థం ప్రతి, యథావదబుధః ❋ ॥౧౮॥ ❋ అబుధత్వమేవాహ॥మామితి॥ లోకానా-మేకమద్వితీయ , మీశ్వరం-మాం, వచోభి-ర్వృద్ధసమ్మతై , రారాధ్య ప్రసాద్యయో

ఛవాన్, పదత్రయమత్యల్పస్వ కియపదత్రయపరిమితం - భూభాగంవృణీతె, ద్వీపస్యాపిజమ్బ్వాదే-ర్దాశుషందాతారం, మా-మవిద్వానసౌ-బాలిశమతిర్భవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౯ ॥ మాము పవ్రజ్యమాంయాచిత్వా-పుమా - న్కశ్చి-ద్భూయో-ఽన్యం యాచితుం-నార్హతీత-స్మాత్ - హేవటో కామంయథేచ్ఛం - వృత్తికరీం-విపులాం, భూమిం, మెమత్తః, ప్రతిచ్ఛతిగృహాణ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ పునర్యాచితాధికనిస్పృహత్వమేవా విష్కుర్వన్నాహభగవాన్॥యావన్త ఇతిస ప్తభిః ॥ హేనృప-త్రైలోక్యాం,యావన్తో విషయా-దెశా స్తే, సర్వేఽపి,ప్రతిగృహ్యమాణాస్సన్తః, అజితేన్ద్రియాన్పూరయితుంనాలం,బుద్ధిమతఃశక్తుంనశక్నువన్తి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ యదుక్తంద్వీపదాశుషమవిద్వానిత్యత్రాహత్రిభిః-క్రమైః-పాదై-రసంతుష్టః-పుమాన్స ఖణ్డయుక్తేన,జమ్బూద్వీపేనాపి-నపూర్యతే, అపూర్తౌహేతుమాహ - సప్తద్వీపవరేచ్ఛయా - సప్తానాంద్వీపవరాణామిచ్ఛయా హేతునా-ద్వీపేనాపి-నపూర్యత ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తర్హిసప్తద్వీపాంమహీం ప్రతీచ్ఛేత్యత్రాహ ॥ సప్తేతి॥ వైన్యః పృథు-ర్గయశ్చాది, గ్యేషాం, తెనృపాస్సప్తానాంద్వీపానామధిపతయోఽప్యర్థైః-కామైశ్చ,తృష్ణాయా,అన్తం - నగతాః,అర్థకామతృష్ణాయా, అన్తమవధిం,నప్రాప్తాఇతి నోఽస్మాభిః, శ్రుతం, ఉత్తరోత్తరమసన్తుష్టస్యార్థకామతృష్ణాయా అనువృత్తేరితిభావః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఎవమసన్తుష్టస్య సుఖంచనాస్తీతివక్తుంతావత్సంతుష్టస్య సుఖమస్తీత్యాహ ॥ యదృచ్ఛయేతి దైవాల్లబ్ధేన-సన్తుష్ట స్తు, సుఖం,వర్తతెసుఖంయథాతథా, అ-స్తేఅజితాత్మా అజితేన్ద్రియః, అతఏవోపసాదితైః ప్రాప్తై

యంయోవృణీతెబుద్ధిమాన్ద్వీపదాశుషమ్॥ ౧౯ ॥ నపుమాన్మామనువ్రజ్యభూయోయాచితుమర్హతి।తస్మాద్వృత్తికరీంభూమింవటోకామంప్రతీచ్ఛమె॥ ౨౦ ॥ శ్రీభగవానువాచ। యావన్తోవిషయాః ప్రేష్ఠాస్త్రిలోక్యామజితేన్ద్రియమ్। నశక్నువన్తితేసర్వేప్రతిపూరయితుంనృప॥ ౨౧ ॥ త్రిభిఃక్రమైరసంతుష్టోద్వీపేనాపినపూర్యతే।నవవర్షసమేతేనసప్తద్వీపవరేచ్ఛయా॥ ౨౨ ॥ సప్తద్వీపాధిపతయోనృపావైన్యగయాదయః। అర్థైఃకామైర్గతానాన్తంతృష్ణాయాఇతినశ్శ్రుతమ్॥ ౨౩ ॥ యదృచ్ఛయోపపన్నేనసన్తుష్టోవర్తతెసుఖమ్। నాసంతుష్టస్త్రిభిర్లోకైరజితాత్మోపసాదితైః॥ ౨౪ ॥ పుంసోఽయంసంసృతేర్హేతురసంతోషోఽర్థకామయోః।యదృచ్ఛయోపపన్నేనసంతోషోముక్తయేస్మృతః ॥ ౨౫ ॥ యదృచ్ఛాలాభతుష్టస్యతేజోవిప్రస్యవర్ధతే। తత్ప్రశామ్యత్యసంతోషాదమ్భసేవాశుశుక్షణిః ॥ ౨౬ ॥ తస్మాత్త్రీణిపదాన్యేవవృణేత్వాంవరదర్షభ। ఎతావతైవసిద్ధోఽహంవిత్తంయావత్ప్రయోజనమ్॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ।ఇత్యుక్తఃప్రహసన్నాహవాఞ్ఛితంప్రతిగృహ్యతామ్।వామనాయమహీందాతుంజగ్రాహజలభాజనమ్॥ ౨౮ ॥ విష్ణవేక్ష్మాంప్రదాస్యన్తముశనాఽసురేశ్వరమ్। జానంశ్చికీర్షితంవిష్ణోశ్శిష్యంప్రాహవిదాంవరః॥ ౨౯ ॥ శుక్రఉవాచ॥ఏషవైరోచనేసాక్షాద్భగవాన్విష్ణురవ్యయః। కశ్యపాదదితేర్జాతోదేవానాంకార్యసాధకః॥ ౩౦ ॥ ప్రతిశ్రుతంత్వయైతస్మైయదనర్థమజానతా।నసాధుమన్యేదైత్యానాంమహానుపగతోఽనయః॥ ౩౧ ॥ ఏషతేస్థానమైశ్వర్యంశ్రియంతెజోయశశ్శ్రుతమ్। దాస్యత్యాచ్ఛిద్యశక్రా

స్త్రిభి-ర్లోకై,రస న్తుష్టస్తు, నసుఖంవర్తతె ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ సన్తోషాసన్తోషౌనకెవలంసుఖదుఃఖమాత్రహేతూ, అపితు సంసృతిముక్తిహేతూఅపీత్యాహ ॥ పుంసఇతి ॥ అర్థకామయోర్విషయయో - ర్యో - ఽసన్తోషస్స - పుంస - స్సంసారస్య, హేతుః,యశ్చ-దైవాల్లబ్ధేన - సన్తోష, స్స, ముక్తయె , స్మృతః, హేతురిత్యనుషఙ్గః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కించ, దైవాల్లబ్ధేన,తుష్టస్య,విప్రస్య, తెజో-వర్ధతె,అసన్తోషాత్తు,తత్తేజః,ప్రశామ్యతినశ్యతి-యథాజలెనాశుశుక్షణిరగ్నిస్తద్వత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తస్మాత్సన్తోషస్యైవశ్రేయస్కరత్వాత్ - హేనృపోత్తమ-త్రీణ్యేవ-పదాని,త్వాం,వృణెయాచె,ఎతావతైవా-హం-సిద్ధఃకృతార్థః విత్తంహి,యావత్ప్రయోజనమెవ,సుఖదమితి శేషః, అధికంతుదుఃఖదమితిభావః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ ఇతీత్థ-ముక్తో-బలిః ప్రహసన్ - తర్హి ప్రతిగృహ్యతా,మిత్యాహ॥ఎవముక్త్వా-వామనాయ,భూమిం,దాతుం - జలభాజనం, గృహీతవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తదావామనాయ,పృథ్వీం,దాస్యన్తందాతుముద్యుక్త,మసురేశ్వరం , శిష్యం,విష్ణోశ్చికీర్షితంజానన్, స్స్వశనాశుక్రో,విదాంకాలత్రయవిదాం,శ్రేష్ఠః-ప్రాహ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తదెవాహ॥యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ఎషఇతి॥ హేవైరోచనె,ఎషవామనస్సాక్షాద్భగవా,నవ్యయో,విష్ణురెవ , దెవానాం - కార్యసాధకఃకార్యంసాధితుమిత్యర్థః-కశ్యపాత్ప్రజాపతె-రవతీర్ణః-పదత్రయవ్యాజెనలోకత్రయం-ప్రతిగృహ్యదెవెభ్యో దాతుమవతీర్ణఇతిభావః ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ ఎవంవిధాయ-తస్మై-స్వానర్థ-మజానతా-త్వయా,యు-త్ప్రతిశ్రుతం,త-త్సాధు,నమన్యె - కుతః,యతో-దైత్యానాం , మహా - ననయోఽన్యాయ,ఉపగతఉపస్థితః ❁ ॥ ౩౧ ॥ అన్యాయమెవాహ॥ఎషఇతి॥ఎష,మాయామాణవకఆత్మసఙ్కల్పోపాత్తమాణవకసన్నివెశో , హరిర్వామ

న-స్తవ-స్థానాదికం-విపులం-యశశ్చాచ్ఛిద్యాపనీయ-న్ద్రాయ, దాస్యతి ❋ ॥ ౩౨ ॥ ❋ నను మయా పదత్రయమేవ ప్రతిశ్రుతం నాధికం తత్రాహ। త్రిభిరితి ॥ విశ్వకాయో విశ్వరూపో భూత్వేత్యర్థః, త్రిభిః-పాదవిన్యాసైః - ఇమాన్-త్రీన్ లోకాన్-క్రమిష్యతే పరిచ్ఛిద్య గ్రహీష్యతీత్యర్థః। క్రమతామితి చేత్తత్రాహ ॥ సర్వస్వమితి। హే మూఢ-సర్వస్వం-విష్ణవే, వామనరూపాయాస్మై-దత్త్వా-కథం-వర్తిష్యసే-తవ స్థితిరపి దుర్లభేతి భావః ❋ ॥ ౩౩ ॥ ❋ తథాఽపి ప్రతిశ్రుతం సమ్పాదనీయమేవేత్యత్రాహ ॥ క్రమత ఇతి ద్వాభ్యాం। ఏకేన - పదా పాదవిన్యాసేన-గాం భూమిం, ద్వితీయేన-దివం హే విభో-మహతా - కాయేన-ఖమన్తరిక్షం చ-క్రమతః-క్రమమాణస్య-భగవతః-స్తృతీయస్య-పాదవిన్యాసస్య-కా గతిః- తృతీయపాదస్యాస్పదాభావాత్తథాఽపి ప్రతిశ్రుతం న సంపాదితమేవ స్యాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ అత ఏవ ప్రతిశ్రుత-మప్రదాతు-స్తవ - నరకే-నిష్ఠామవస్థితిం-మన్యే-కుతః, యో భవాన్, ప్రతిశ్రుతస్య ప్రతిశ్రుతం పూరయితుమసమర్థః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ❋ తథాఽపి సర్వస్వదానాత్కీర్తిస్తావద్భవిష్యతీత్యత్రాహ ॥ న తద్దానమితి ॥ యేన దానేన-వృత్తిర్జీవికా-విపద్యతే విప్లుతా భవతి-త-ద్దానం, న ప్రశంసన్తి-శ్లాఘ్యాః, కుతః, యతో, లోకే, వృత్తిమతః జీవికావత ఏవ, పుంస-స్సమ్బన్ధీని దానాదీని-ధర్మాదిహేతవః- జీవికావిపత్తికరదానాదిభిర్ధర్మాదయః ప్రత్యుత నశ్యన్తీత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ అతో, విద్వాన్, విత్తం - పఞ్చధా, ధర్మాదిపఞ్చకార్థతయా, విభజన్నేవ, ఇహ, ముత్ర చ, లోకే, మోదతే తత్ర-స్వజనాయ స్వజనపుష్టయే ❋ ॥ ౩౭ ॥ ❋ నను తర్హి ప్రతిశ్రుత్య నేతి కథమనృతం వాచ్యం తత్రాహ। సార్ధైః షడ్భిః అత్రాపీతి సత్యానృతవ్యవస్థాయాం, బహ్వృచైర్గీతం యత్-తత్కథయతో-మత్తః, శృణు, బహ్వృచశ్రుత్యాహ ప్రథమం " ఓమితి సత్యం నేత్యనృతం తదేతత్పుష్పం ఫలం వాచో యత్సత్యం స హేశ్వరో యశస్వీ కల్యాణకీర్తిర్భవితోరీశ్వర" ఇత్యాదినా సత్యానృత

యమాయామాణవకో హరిః ॥ ౩౨ ॥ త్రిభిః క్రమైరిమాన్లోకాన్విశ్వకాయః క్రమిష్యతి। సర్వస్వం విష్ణవే దత్త్వా మూఢ వర్తిష్యసే కథం ॥ ౩౩ ॥ క్రమతో గాం పదైకేన ద్వితీయేన దివం విభోః। ఖం చ కాయేన మహతా తార్తీయస్య ❋ కుతో గతిః ॥ ౩౪ ॥ నిష్ఠాం తే నరకం మన్యే హ్యప్రదాతుః ప్రతిశ్రుతమ్। ప్రతిశ్రుతస్య యోఽనీశః ప్రతిపాదయితుం భవాన్ ॥ ౩౫ ॥ న తద్దానం ప్రశంసన్తి యేన వృత్తిర్విపద్యతే। దానం యజ్ఞస్తపః కర్మ లోకే వృత్తిమతో యతః ॥ ధర్మాయ యశసేఽర్థాయ కామాయ స్వజనాయ చ। పఞ్చధా విభజన్విత్తమిహాముత్ర చ మోదతే ॥ ౩౭ ॥ అత్రాపి బహ్వృచైర్గీతం శృణు మేఽసురసత్తమ। సత్యమోమితి యత్ప్రోక్తం యన్నేత్యాహానృతం హి తత్ ॥ ౩౮ ॥ సత్యం పుష్పఫలం విద్యాదాత్మవృక్షస్య ❋ గీయతే। వృక్షేఽజీవతి ❋ తన్న స్యాదనృతం మూలమాత్మనః ॥ ౩౯ ॥ తద్యథా వృక్ష ఉన్మూలః శుష్యత్యుద్వర్తతేఽచిరాత్। ఏవం నష్టానృతః సద్య ఆత్మా శుష్యేన్న సంశయః ॥ ౪౦ ॥ ప

యోర్లక్షణపూర్వకం స్తుతినిన్దాభ్యాం సత్యం విహితమనృతం చ నిషిద్ధం-అనన్తరం " పరాగ్వా ఏతద్రిక్తమక్షర" మిత్యాదినా సత్యే దోషాననృతే చ గుణానుక్త్వా " తస్మాత్కాల ఏవ దద్యాత్కాలే న దద్యాత్సత్యానృతే మిథునీకరోతి" ఇత్యుపసంహారేణ వృత్తిసఙ్కటాదిష్వనృతమప్యనుజ్ఞాతం-తమిమం శ్రుత్యర్థం దర్శయన్నాహ ॥ సత్యమితి ॥ ఓమిత్యంగీకారేణ-యత్, ప్రోక్తం, తత్, సత్యం, నేతి యదాహ, తదేవానృతమ్ ❋ ॥ ౩౮ ॥ ❋ తత్సత్యమపి యదనృతం వినా న సిధ్యతీత్యాశయేనాహ, సత్యం పుష్పఫలం, విద్యాత్, జానీయాత్ ఆత్మవృక్షస్య దేహరూపస్య వృక్షస్య, కుతః, గీయతే శ్రుత్యోచ్యత ఇత్యర్థః-జీవత ఇతి పాఠాన్తరం తు సుగమం యద్యపి - శ్రుత్యా వాచస్సత్యం పుష్పం ఫలం చేత్యుక్తం - తథాపి, వాచో దేహనిర్వాహాధీనత్వాదాత్మవృక్షస్యేతి ప్రస్తుతానుసారేణోక్తం భవతి, పుష్పఫలస్థానీయ్యం సత్యం-తతః కిమత ఆహ, వృక్షే దేహే, అజీవతి తత్పుష్పఫలం, న స్యాత్, సా న స్యాదితి పాఠే శ్రుత్యుక్తాయా వాచః పరామర్శః, దేహశ్చానృతేన రక్షణీయ ఇత్యాహ అనృతం, ఆత్మనో దేహస్య, మూలం, తథా చ శ్రుతిః "ఉదమేత త్వై నేన్యేతి ఏనే నత్వనృతేన, దమేత సంకషెప్వాత్మానం రక్షేదిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౯ ॥ ❋ ఏతదేవ దృష్టాన్తేన స్ఫుటయతి, తద్యథా, వృక్షః ఉత్ఖాతమూల, శుష్యతి-అచిరాదేవ, ఉద్వర్తతే పతతి చ, ఏవం, నష్టమనృతం యస్య, స, ఆత్మా దేహః, శుష్యేత్, సర్వస్వదానే దేహశ్శుష్యేదితి భావః ❋ ॥ ౪౦ ॥ ❋ సర్వదా సత్యం వదతో దేహో నిర్వహేదితి స్ఫుటీకర్తుం సత్యస్య దోషాననృతస్య గుణాంశ్చాహ ॥ పరాగితి ద్వాభ్యాం ॥ య, దోమిత్యక్షరం, సర్వస్వం దాస్యామీత్యఙ్గీకారార్థకమక్షరం తత్పరాక్, పరాక్ఛబ్దవ్యాఖ్యానం రిక్తమితి, తస్యాపి వ్యాఖ్యానమపూర్ణమితి తథా చ శ్రుతిః " పరాగ్వా ఏతద్రిక్తమక్షరం యదేతదోమితి, సర్వస్వదానే కృతే వృత్త్యభావేన దేహస్యాపి వినాశాద్దాతుర్విపత్త్యా దానసాద్గుణ్యాభావాదోమిత్యక్షరమసాద్గుణ్యావద్దానప్రతిజ్ఞాపరత్వేనాపరిపూర్ణం స్యాదిత్యర్థః కించిదోమితి బ్రూయాత్కించిద్దాస్యామీతి యద్వాక్యం, తేన వాక్యేన, పు

---

౩౯ ॥ శ్లో ❋ పా ॥ జీవితః.   ❋ పా ॥ సా న స్యాత్.

మాన్ దాతా, రిచ్యేత అవశిష్యేతేత్యర్థః, దత్తావశిష్టేనాత్మనో వృత్తిం కల్పయన్ జీవేత్, తత స్తద్వాక్యం సాద్గుణ్యావద్దానప్రతిశ్రుతి పరత్వేన పరిపూర్ణం స్యాదితి భావః, తథా చ శ్రుతిః "న యత్సర్వమోం కుర్యాద్రిక్తం చాత్మానం స కామేభ్యో నాలం స్యా,, దితి, యః సర్వమోం న కుర్యాత్, స ఆత్మానం రిక్తం కుర్యాదిత్యర్థః ❋ ॥ ౪౧ ॥ ❋ స కామేభ్యో నాలం స్యాదిత్యస్యార్థమాహ। భిక్షవ ఇతి ॥ భిక్షవే యాచకాయ సర్వం స్వమోం కుర్వన్ దాస్యామీతి ప్రతిశృణ్వన్ పుమాన్, ఆత్మనే, కామేన, కామ్యత ఇతి కామో జీవనం అధ్యయనేన వసతీతివత్ హేత్వర్థే తృతీయా - తస్మై - నాలం న సమర్థస్స్యాదిత్యర్థః, అతః కించిదేవ దేయమితి భావః "అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మం యన్నేతి యత్సర్వం నేతి బ్రూయాత్ పాపికాఽస్య కీర్తిర్జాయేత సైనం తత్రైవ హన్యా,, దితి శ్రుత్యర్థమాహ। అథేతి ॥ నేతి యదనృతం వచ, ఏతత్పూర్ణం - అర్థవ్యయాభావాత్, అభ్యాత్మం చేతి చకారస్యాన్వయః, ఆత్మనోఽభిముఖమన్యస్యార్థమాకర్షతీత్యభ్యాత్మం యో హి నిత్యం మమ కించిదపి నాస్తి సీదామీతి బ్రూతే, స హి తేనానృతేన పరేషామర్థానాకర్షతీతి ప్రసిద్ధం - తత్ హ్లీదమనృతమమృతమివ సర్వదా సేవ్యం స్యాన్నేత్యాహ ॥ సర్వమితి ॥ సర్వం నేతి యో బ్రూయాత్, స దుష్కీర్తిః, అతః కించిద్దేయమిత్యర్థః, యద్వా, కించిద్దాస్యామీతి ప్రతిశ్రవణాదపి కించిదపి న దాస్యామీత్యేతదేవ తర్హి జ్యాయస్స్యాతరావర్థవ్యయాభావాదితి పరిచోద్య, తత్ప్రతిక్షిపతి - అథైతదితి, అథ న అభ్యాత్మం యాచకాభిముఖం, యన్నేతి కించిదపి నేత్యనృతం, యద్వచ, స్తదేతత్పూర్ణం - సతి విత్తే నేతి వచసో మిథ్యార్థపరత్వాదనృతమిత్యుక్తం, తదనూద్య ప్రతిక్షిపతి ॥ సర్వమితి॥ యః సర్వం నేతి కించిదపి నేతి బ్రూయాత్, స దుష్టా కీర్తిర్యస్య తాదృశః స్యాత్, శ్రుతౌ వా శబ్దః పక్షవిపరివృత్త్యర్థకః - భవ

రాగ్రిక్తమపూర్ణం వా అక్షరం యత్తదోమితి। తద్యత్కించోమితి బ్రూయాత్తేన రిచ్యేత వై పుమాన్ ॥ ౪౧ ॥ భిక్షవే సర్వమోం కుర్వన్నాలం కామేన చాత్మనే। అథైతత్పూర్ణమభ్యాత్మం యచ్చ నేత్యనృతం వచః॥ సర్వం నేత్యతిథిం బ్రూయాత్స దుష్కీర్తిశ్శ్వసన్మృతః ॥ ౪౨ ॥ స్త్రీషు నర్మ వివాహే చ వృత్త్యర్థే ప్రాణసంకటే। గోబ్రాహ్మణార్థే హింసాయాం నానృతం స్యాజ్జుగుప్సితమ్ ॥ ౪౩ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టమస్కంధే, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ బలిరేవం గృహపతిః కులాచార్యేణ భాషితః। తూష్ణీం భూత్వా క్షణం రాజన్నువాచావహితో గురుమ్॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ సత్యం భగవతా ప్రోక్తం ధర్మోఽయం గృహమేధినామ్। అర్థం కామం యశో వృత్తిం యో న బాధేత కర్హిచిత్ ॥ ౨ ॥ స చాహం విత్తలోభేన ప్రత్యాచక్షే కథం ద్విజమ్। ప్రతిశ్రుత్య దదానీతి ప్రాహ్లాదిః కితవో యథా ॥ ౩ ॥ న హ్యసత్యాత్పరోఽధర్మ ఇతి హోవాచ భూరియమ్। సర్వం ❋ బోఢుమహం మేనే ఋతేఽలీ

త్విత్యత్రాహ శ్వసన్మృతః స జీవన్నపి మృతప్రాయ ఇత్యర్థః - అనేన "సైనం తత్రైవ హన్యా, దితి వాక్యవిశేషో వ్యాఖ్యాతః, సా దుష్టా కీర్తిరేనం సతి విత్తే కించిదపి నేతి యాచకం ప్రతి వక్తారం, తత్రైవ జీవద్దశాయామేవ హన్యాదితి తదర్థః ❋ ॥ ౪౨ ॥ ❋ అతో వృత్తిసంకటాదిష్వనృతం న దోషాయేత్యుపసంహరతి - స్త్రీష్వితి స్త్రీషు ప్రోత్సాహనేన వశీకారే, నర్మకర్మణి పరిహాసే వివాహే వరాదిస్తుతౌ, వృత్త్యర్థే జీవికార్థే, గవాం బ్రాహ్మణానాం చ హితార్థే - హింసాయాం కస్యచిత్ప్రాణత్రాణాయ, అనృతం - న నిందితం భవేదిత్యర్థః - తథా చ యాజ్ఞవల్క్యః "వర్ణానాం హి వధో యత్ర తత్ర సాక్ష్యనృతం వదే,, దితి। తథా చ శ్రుతిః "తస్మాత్కాల ఏవ దద్యాత్కాలే న దద్యాత్తత్సత్యానృతే మిథునీకరోతీ,, తి ❋ ॥ ౪౩ ॥ ❋ ఇతి శ్రీభాగవతచంద్రచంద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కంధే ఏకోనవింశోఽధ్యాయః. ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

ఏవముశనసోక్తో బలిస్తమువాచేత్యాహ మునిః ॥ బలిరితి ॥ కులాచార్యేణ శుక్రేణైవముక్తో, గృహపతిర్యజమానో బలిః క్షణం, తూష్ణీమవస్థాయ హే రాజన్ అవహితః ప్రకృతమధ్యవస్యన్, గురుముశనసమాహ ❋ ॥ ౧ ॥ ❋ తదేవాహ॥ సత్యమితి భగవతా త్వయా - యదుక్తం తత్, సత్యం, సోఽయం, గృహస్థానాం ధర్మః, యస్తదుక్తో ధర్మః, కర్హిచిదపి, గృహమేధినామర్థాదీన్న బాధేత న విహన్తి అతస్సత్యం గృహమేధినాం ధర్మః ❋ ॥ ౨ ॥ ❋ తథాఽపి స గృహస్థోఽహం, దదామీతి ప్రతిశ్రుత్య, అధునా విత్తలోభేన ద్విజం కథం, ప్రత్యాచక్షే నిరాకరోమి ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ నన్వప్రత్యాఖ్యానే దోషా ఉక్తా స్తత్రాహ ॥ న హీతి॥ అసత్యాదన్యోఽధర్మో, నాస్తీతి, ఇయం భూమిరాహ హి, కిం తథావిధం భూమేర్వచస్త్వయోపలబ్ధమిత్యత్రాహ ॥ సర్వమితి ॥ యత, ఇయం, భూః, అలీకపరమనృతపరమనృతవాదినమృతే వినా - సర్వం మేరుమందరాదికమపి, బోఢుం ధర్తుం అలం సమర్థమాత్మానం, మేనే అమన్యత, సాక్షాత్తస్యాస్తథావిధోక్త్యభావేఽప్యలీకపరో నరస్తస్యా దుర్భరత్వేనాస్య

---

౪ ॥ శ్లో ॥ ❋ పా ॥ సోఢుమహం మన్యే బుతే.

మత ఇతి భావః. మన్యే ఇతి పాఠాన్తరం. తదా అళీకపరం నరం వినా, అహం, సర్వం, వోఢుం సోఢుమలం మన్యే, అళీకపరం తు న సహే. కథమహం తత్సహ ఇత్యర్థః. సోఢుమితి పాఠస్తు సుగమః ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కించ, యథా, విప్రప్రలోభనాద్విప్రవిషయేఽనృతవదనాద్యథాఽహం బిభేమి తథా నిరయాదిభ్యో న బిభేమి. తత్ర అధన్యం దారిద్ర్యమ్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ కించ యద్యద్ధరాదికం తత్సర్వం, సమ్పరేతం మృతం పురుషమస్మిన్నేవ లోకే హాస్యతి త్యక్ష్యతి తత్కిమితి జీవతైవ స్వయం న దేయమితి భావః, తథాఽపి తావద్వృత్తిసఙ్కటపరిహారార్థం కించిద్దీయతామిత్యత్రాహ, తస్యేతి, యేనార్థేన, దత్తేనాపి, న తుష్యేద్విప్రః తర్హి తస్యార్థస్య త్యాగే దానే కిం నిమిత్తం న కించిత్ యాచితాదన్యస్య దానే విప్రస్యాసన్తోషాత్తద్దానం వ్యర్థమేవ స్యాత్. అతస్తద్యాచితం సర్వం దేయం న కించిదితి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ నను యది కించిద్దత్తేన న తుష్యేద్విప్రస్తర్హి న దేయమేవేత్యత్రాహ ॥ శ్రేయ ఇతి ॥ సాధవః పరోపకారప్రసాధనస్వభావాః దధ్యఙ్ఙాదయః దుస్త్యజైరసుభిః ప్రాణైరపి, భూతానాం, శ్రేయః, కుర్వన్తి ధరాదిషు, కో వికల్పః కో విచారః ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ సర్వథా కీర్తిరేవ సమ్పాదనీయేత్యభిప్రాయేణాహ ॥ యైరితి ॥ హే బ్రహ్మన్ యైర్దైత్యేన్ద్రైరస్మత్పితామహాదిభిర్యుద్ధేష్వనివర్తిభిరియం భూమిః బుభుజే ఉపభుక్తా తేషాం, లోకాన్భోగాన్, కాలోఽగ్రసీత్ సంహృతవాన్, తైర్భువ్యధిగతం లబ్ధం యశః కీర్తిం తు, నాగ్రసీత్ అధునాఽప్యనువర్తత ఇతి భావః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ దేహాదపి ప్రియస్య ధనస్య త్యాగాదేవ కీర్తిర్భవతీత్యాహ ॥ సులభా ఇతి ॥ హే విప్రవర్షే యుధి, తనుం దేహం త్యజన్తీతి తథా, తాదృశాః సులభాః, బహవోఽనువృత్తాః జాతా బభూవురిత్యర్థః తథా, తీర్థే సత్పాత్రే యే, శ్రద్ధయా, సర్వస్వం త్యజన్తి, నా

కపరం నరమ్ ॥ ౪ ॥ నాహం బిభేమి నిరయాన్నాధన్యాదసుఖార్ణవాత్ । న స్థానచ్యవనాన్మృత్యోర్యథా విప్రప్రలోభనాత్ ॥ ౫ ॥ యద్యద్ధాస్యతి లోకేఽస్మిన్సమ్పరేతం ధరాదికమ్ । తస్య త్యాగనిమిత్తం కిం విప్రస్తుష్యేన్న తేన చేత్ ॥ ౬ ॥ శ్రేయః కుర్వన్తి భూతానాం సాధవో దుస్త్యజాసుభిః । దధ్యఙ్ శిబిప్రభృతయః కో వికల్పో ధరాదిషు ॥ ౭ ॥ యైరియం బుభుజే బ్రహ్మన్దైత్యేన్ద్రైరనివర్తిభిః । తేషాం కాలోఽగ్రసీల్లోకాన్న యశోఽధిగతం భువి ॥ ౮ ॥ సులభా యుధి విప్రర్షే హ్యనువృత్తాస్తనుత్యజః । న తథా తీర్థ ఆయాతే శ్రద్ధయా యే ధనత్యజః ॥ ౯ ॥ మనస్వినః కారుణికస్య శోభనం యదర్థికామోపనయేన దుర్గతిః । కుతః పునర్బ్రహ్మవిదాం భవాదృశాం తతో వటోరస్య దదామి వాఞ్ఛితమ్ ॥ ౧౦ ॥ యజన్తి యజ్ఞైః క్రతుభిర్యమాదృతా భవన్త ఆమ్నాయవిధానకోవిదాః । స ఏష విష్ణుర్వరదోఽస్తు వా పరో దాస్యామ్యముష్మై క్షితిమీప్సితాం మునే ॥ ౧౧ ॥ యద్యప్యసావధర్మేణ మాం బధ్నీయాదనాగసమ్ । తథాఽప్యేనం న హింసిష్యే భీతం బ్రహ్మతనుం రిపుమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏష వా ఉత్తమశ్లోకో న జిహాసతి యద్యశః । హత్వా మైనాం హరేద్యుద్ధే శయీత నిహతో మయా ॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఏవమశ్రద్ధితం శిష్యమనాదేశకరం గురుః । శశాప దైవప్రహితః సత్యసన్ధం మనస్వినమ్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ దృఢం పణ్డితమాన్యజ్ఞః స్తబ్ధోఽస్యస్మదుపేక్షయా । మ

నువృత్తాః. అతోఽతిదుష్కరో ధనత్యాగ ఏవ మయా కార్య ఇతి భావః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తర్హి నిర్ధనత్వేన దైన్యం స్యాదిత్యత్రాహ ॥ మనస్విన ఇతి ॥ అర్థినాం కామపూరణేన దుర్గతిర్దైన్యమితి యత్, తన్మనస్వినో వివేకినః, కారుణికస్య శోభనం భద్రమేవ. కింపునః భవాదృశానాం బ్రహ్మవిదాం తద్భద్రమేవేతి వక్తవ్యం, తతోఽస్య వటోర్వాఞ్ఛితం దదాని ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ నను నాయం వటుః కింతు విష్ణుస్తవ శత్రురిత్యుక్తం, తర్హి సుతరామేవ దాస్యామీత్యాహ ॥ యజన్తీతి ॥ వేదోక్తయజ్ఞాద్యనుష్ఠానకుశలాః భవన్తః, ఆదృతాస్సన్తః క్రతుభిర్యజ్ఞైశ్చ ససోమకైరసోమకైశ్చ యాగైర్యం విష్ణుం యజన్త్యారాధయన్తి, స ఏష వటువేషో విష్ణురధునా, మమ వరదో వా, పరః శత్రుర్వాఽస్తు సర్వథాఽస్మై భూమిమీప్సితాం హే మునే దాస్యామ్యేవ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తర్హి తృతీయపాదస్యాప్రదాభావేన హేతునా త్వాం బధ్నీయాదత ఆహ ॥ యదీతి ॥ అనాగసం సర్వస్వసమర్పణేన నిరపరాధం, మామసౌ అధర్మేణ యది బధ్నీయాత్, తథాఽప్యేనం ధృతవిప్రతనుం, న హింసిష్యామి బన్ధనమప్యనుమన్యే, నాహం బిభేమీతి పూర్వమేవోక్తత్వాదితి భావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ కించైష యద్యుత్తమశ్లోకో విష్ణుస్తర్హి యశః కీర్తిం, న జిహాసతి త్యక్తుం నేచ్ఛతి సర్వస్వం ప్రతిగృహ్య మాం బద్ధ్వా స్వకీయం విపులం యశో న విహాస్యతీతి భావః. కింతు, మాం యుద్ధే హత్వా ఏనాం భూమిం హరేత్ మాం హన్తుమసమర్థశ్చేన్మయా, నిహతో, యుద్ధే శయీత వా ॥ ౧౩ ॥ ఇత్థమశ్రద్ధితం శ్రద్ధాఽస్య సంజాతేతి శ్రద్ధితః తారకాదిత్వాదితచ్, న శ్రద్ధితోఽశ్రద్ధితస్తం, స్వాజ్ఞామస్వీకుర్వాణం, శిష్యం బలిం, గురురుశనా, దైవచోదితః, శశాప. శాపానర్హత్వం సూచయన్విశినష్టి, సత్యే సన్ధా అభిసన్ధిర్యస్య తం ప్రశస్తమనస్కమ్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ శాపమేవ దర్శయతి ॥ దృఢమితి ॥ త్వం, దృఢం నూనం, పణ్డితమాత్మానం మన్యత ఇతి తథా, వస్తుతస్త్వజ్ఞః అత ఏవ, స్తబ్ధః సర్వస్వనాశే

ప్రసక్తావప్యలంపటోఽసి యత-స్త్వం-మచ్ఛాసనమతిక్రాన్తవా-నత- స్త్వం - మమగురోః- రుపేక్షయా-అచిరాదేవ-శ్రియః త్రైలోక్యాధిపత్యా-ద్భ్రశ్యసి ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ ఇతీత్థం-స్వగురుణా-శప్తోఽపి-సత్యాన్నచలితో - మహాన్-దృఢసఙ్కల్పో-బలి ర్వామనాయా-ర్చిత్వో-దకపూర్వికా-మిమాంభూమిం-దదౌ ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ తదేవప్రపఞ్చయతి విన్ధ్యావళిరితి॥ బలేః పత్నీ-విన్ధ్యావళిరితిప్రసిద్ధా-జాలకమాలినీ-జాలకంముక్తాభరణవిశేషః - తన్మాలినీ తదా-ఆగత్య - అవనేజనీనాంపాదప్రక్షాళనార్థానా-మపా-మద్భి-ర్భృతంపూర్ణం-హైమం-కలశ-మానిన్యే ఆనీతవతీ ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀ తతో-యజమానోబలిః - తస్యభగవతోవామనస్య-శ్రీమ-త్పాదద్వన్ద్వం-ముదా-ప్రక్షాళ్య-తదపః ప్రక్షాళనీః-అపః-విశ్వపావనీః- మూర్ధ్న్య-వహత్ ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀ తదా-దివి-స్థితా-దేవగణా-గన్ధర్వాదయశ్చ - నిర్భయాస్సన్తః-సర్వే-తస్యబలే-ర్దానరూపంకర్మా-భిహితః - ప్రశంసన్తః-ఆదరా-దసురేన్ద్రం-బలిం-ప్రసూనవర్షై-ర్ముదాయుక్తాస్సన్తో-వవృషుః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ దున్దుభయ- స్సహస్రశో-నేదుః గన్ధర్వాదయో-జగుః, గానప్రకారమేవదర్శయతి ॥ మనస్వినాఽనేనబలినా-కృత-మితరై-ర్దుష్కరం, హియతోఽయం - విద్వాన్ - త్రిపదే పాదత్రయాయ-త్రివిక్రమాయవా-జగత్త్రయ-మదాత్ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ఇత్యేవం-సర్వేష్వ-భిగృణత్సుసత్సు - తత్-యద్ధరే రనన్తస్య-వామనంరూపం - తత్-అద్భుతంయథాతథా-అవర్ధత-వాఞ్ఛితంప్రతిగృహ్య తామితిబలినాపూర్వముక్తత్వాల్లో

చ్ఛాసనాతిగోయత్త్వమచిరాద్భ్రశ్యసే శ్రియః॥ ౧౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంశప్తస్స్వగురుణా సత్యాన్నచలితోమహాన్ । వామనాయదదావేనామర్చిత్వోదకపూర్వికామ్ ॥ ౧౬ ॥ విన్ధ్యావళిస్తదాఽఽగత్యపత్నీజాలకమాలినీ। ఆనిన్యేకలశంహైమమవనేజన్యపాంభృతమ్॥ ౧౭ ॥ యజమానస్స్వయంతస్యశ్రీమత్పాదయుగంతదా । అవనిజ్యావహన్మూర్ధ్ని తదపోవిశ్వపావనీః॥ ౧౮ ॥ తదాఽసురేన్ద్రం దివి దేవతాగణాగన్ధర్వవిద్యాధరసిద్ధచారణాః । తత్కర్మ సర్వేఽభిగృణన్త ఆదరాత్ప్రసూనవర్షైర్వవృషుర్ముదాన్వితాః॥ ౧౯ ॥ నేదుర్ముహుర్దున్దుభయస్సహస్రశోగన్ధర్వకింపూరుషకిన్నరాజగుః । మనస్వినాఽనేనకృతంసుదుష్కరంవిద్వానదాద్యద్రిపవేజగత్త్రయమ్॥ ౨౦ ॥ తద్వామనంరూపమవర్ధతాద్భుతంహరేరనన్తస్యగుణత్రయాత్మకమ్ । భూఃఖందిశోద్యౌర్వివరాఃపయోధయస్తిర్యఙ్నృదేవాఋషయోయదాసత ॥ ౨౧ ॥ కాయేబలిస్తస్యమహావిభూతేస్సహర్త్విగాచార్యసదస్యఏతత్ । దదర్శవిశ్వంత్రిగుణంగుణాత్మకే భూతేన్ద్రియార్థాశయజీవయుక్తమ్॥ ౨౨ ॥ రసామచష్టాఙ్ఘ్రితలేఽథపాదయోర్మహీంమహీధ్రాన్పురుషస్యజఙ్ఘయోః । పతత్రిణోజానునివిశ్వమూర్తేరూర్వోర్గణంమారుతమిన్ద్రసేనః॥ ౨౩ ॥ సన్ధ్యాంవిభోర్వాససిగుహ్యఐక్షత్ప్రజాపతీన్జఘనే ఆత్మముఖ్యాన్ । నాభ్యాంనభఃకుక్షిషుసప్తసిన్ధూనురుక్రమస్యోరసిచర్క్షమాలామ్ ॥ ౨౪ ॥ హృద్యఙ్గధర్మం స్తనయోర్మురారేరృతంచసత్యంచమనస్యథేన్దుమ్। శ్రియంచవక్షస్యరవిన్దహస్తాంకణ్ఠేచసామాదిసమస్తరేఫాన్॥ ౨౫ ॥ ఇన్ద్రప్రధానానమరాన్భుజేషుతత్కర్ణయోఃకకుభోద్యౌశ్చమూర్ధ్ని । కేశేషుమేఘాన్శ్వసనంనాసికాయామక్ష్ణోశ్చసూ

కత్రయమపివాఞ్ఛితంప్రతిగ్రహీతుమవర్ధతేతిభావః, తదేధితంరూపంవిశినష్టి-గుణత్రయంగుణత్రయాత్మకంజగత్, తదాత్మనిస్వస్మిన్-యస్యతత్, అతఏవ, భూః, ఖ-మిత్యాదయో-యస్మిన్, ఆసతస్థితాః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తదా, ఋత్విగాదిసహితో, బలి-ర్మహావిభూతేః, తస్యభగవతః-కాయే - గుణత్రయపరిణామాత్మకజగదాశ్రయభూతే, భూతపఞ్చకాదియుక్తమేత-త్కృత్స్నం-విశ్వం-దదర్శ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ తదేవప్రపఞ్చయతి। రసామితిపాదోనైస్సప్తభిః॥ పాదతలే, రసాంరసాతలమధోలోకమచష్ట అపశ్యత్-తథా, పాదయో-ర్మహీం-పురుషస్యభగవతో, జఙ్ఘయో-ర్మహీధ్రాన్పర్వతాన్, జానుని - పతత్రిణఃపక్షిణః, విశ్వమూర్తే-రూర్వోః, మారుతంగణంవాయుసఙ్ఘ-మిన్ద్రసేనోబలి - రిన్ద్రస్యసేనేవసేనాయస్యసః, ఇన్ద్రపురస్థితత్వాత్ అచష్టేత్యనుషఙ్గః ఐక్షదిత్యపకర్షోవా ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ విభో-ర్వాససివస్త్రే సన్ధ్యాం, జఘనే-ఆత్మా స్వయంబలి, ర్ముఖ్యో, యేషాంతాన్ ప్రజాపతీనసురాన్, నాభ్యాం, నభోఽన్తరిక్షం-కుక్షిషు, సప్తసిన్ధూన్సముద్రాన్, ఉరుక్రమస్యభగవత, ఉరసి నక్షత్రపఙ్క్తిమ్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ అఙ్గహేరాజన్- హృదిధర్మం -మురారేః- స్తనయోః, ఋతంచసత్యంచశబ్దసత్యమర్థసత్యంచ-తదభిమానిదేవతామితిభావః, అథ, మనసి, చన్ద్రమసం, వక్షసి, అరవిన్దంహస్తేయస్యాస్తాంశ్రియంలక్ష్మీం-కణ్ఠే, సామాని- సమస్తాన్రేఫాంశ్చశబ్దాదీన్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ భుజేషు, ఇన్ద్రః ప్రధానోముఖ్యోయేషాంతాన్, సురాన్, తస్యభగవతః-కర్ణయోః, కకుభః-దిశః- మూర్ధ్ని, ద్యౌర్ద్యుంచ-కేశేషు, మేఘాన్, నాసికాయాం, శ్వసనం, శ్వాసాత్మకంవాయుం, బాహ్యవాయోరుక్త

త్త్వాత్-అక్ష్ణోశ్శ్రోత్రయోః-సూర్యం-వదనె ముఖే,వహ్నిమ్ ✻ ॥ ౨౬ ॥ ✻వాణ్యాం తు-ఛన్దాంసి వేదాన్,రసేరసనేన్ద్రియే-జలేశం వరుణం-భ్రువోర్నిషేధం-నివృత్త్యాత్మకం శాస్త్రసిద్ధం - విధిం ప్రవృత్త్యాత్మకం చ- పక్ష్మసు,అహశ్చ - రాత్రిం చ- పరమపురుషస్య-లలాటె-మన్యుం,అధరోష్ఠే లోభమ్ ✻ ॥ ౨౭ ॥ ✻స్పర్శేత్వగిన్ద్రియే-కామం, రేతసా-రేతసి-జలం-పృష్ఠే త్వ,ధర్మం క్రమణేషు పాదన్యాసేషు - యజ్ఞం ఛాయాసు - మృత్యుం-అన్తకం , హసితే , మాయాం - తనూరుహేషు రోమసు - ఓషధీజాతీః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻నాడీషు,నదీః,నఖేషు,శిలాః,బుద్ధావజం-బ్రహ్మాణం - దేవగణాన్,ఋషీంశ్చ,ప్రాణేష్విన్ద్రియేషు , గాత్రే-చరాచరాత్మకాని,భూతాని- పరస్పరవిలక్షణాన్య-పశ్యత్, ఇత్థం , సర్వాత్మనిక్ఛత్స్నజగదాశ్రయభూతే భగవతి , ఇదం భువనం విశ్వం,నిరీక్ష్య ॥ అఙ్గహే రాజన్,అసురాస్సర్వే,కశ్మలం-కిమేతదిత్యాశ్చర్యం దుఃఖం వా,ప్రాపుః ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻చక్రమిత్యాదీనా మీశం భగవన్తము పతస్థురిత్యుత్తరేణాన్వయః - చక్రం పిశినష్టి - సుదర్శనాభిధం-అసహ్యం తేజో యస్య,ధనుర్విశినష్టి,శార్ఙ్గాభిధం-స్తనయిత్నోరివ ఘోషో యస్య తత్ , జలజం శఙ్ఖం విశినష్టి,పాఞ్చజన్యాభిధః - పర్జన్యస్యేవ ఘోషో యస్య సః,గదాం విశినష్టి కౌమోదక్యభిధా-తరస్వినీ బలవతీ ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻అసిం ఖడ్గం విశినష్టి విద్యాధరాభిధో వా,తస్యైవ నన్దక ఇతి నామాన్తరం చ-తం చన్ద్రాకారాణి మణ్డలాని యస్య, తేన , చర్మణా ఖేటాఖ్యేన - యుక్తః తూణోత్తమౌ-బాణాశ్రయౌ విశినష్టి - అక్షయసాయకాభిధౌ - ఇదమన్వర్థం నామ-సునన్దః ముఖ్యః ఆదిర్యేషాం తైః,హరేః- పార్షదాశ్చ , లోకపాలైస్సహితాః

ర్యం వదనే చ వహ్నిమ్ ॥ ౨౬ ॥ వాణ్యాం చ ✻ ఛన్దాంసి రసే జలేశం భ్రువోర్నిషేధం చ విధిం చ పక్ష్మసు ✻ । అహశ్చ రాత్రిం చ పరస్య పుంసో మన్యుం లలాటేఽధర ఏవ లోభమ్ ॥ ౨౭ ॥ స్పర్శే చ కామం నృప రేతసాఽమ్భః పృష్ఠే త్వధర్మం క్రమణేషు యజ్ఞమ్ । ఛాయాసు మృత్యుం హసితే చ మాయాం తనూరుహేష్వోషధిజాతయశ్చ ✻ ॥ ౨౮ ॥ నదీశ్చ నాడీషు శిలా నఖేషు బుద్ధావజం దేవగణానృషీంశ్చ । ప్రాణేషు గాత్రే స్థిరజఙ్గమాని సర్వాణి భూతాని దదర్శ వీరః ॥ సర్వాత్మనీదం భువనం నిరీక్ష్య సర్వేఽసురాః కశ్మలమాపురఙ్గ ॥ ౨౯ ॥ సుదర్శనం చక్రమసహ్యతేజో ధనుశ్చ శార్ఙ్గం స్తనయిత్నుఘోషమ్ । పర్జన్యఘోషో జలజః ✻ పాఞ్చజన్యః కౌమోదకీ విష్ణుగదా తరస్వినీ ✻ ॥ ౩౦ ॥ విద్యాధరోఽసిశ్శతచన్ద్రయుక్తస్తూణోత్తమావక్షయసాయకౌ చ । సునన్దముఖ్యా ఉపతస్థురీశం పార్షద ✻ ముఖ్యాస్సహ లోకపాలైః ॥ ౩౧ ॥ స్ఫురత్కిరీటాఙ్గదమీనకుణ్డలశ్రీవత్సరత్నోత్తమమేఖలామ్బరైః । మధువ్రతస్రగ్వనమాలయా వృతో రరాజ రాజన్భగవానురుక్రమః ॥ ౩౨ ॥ క్షితిం పదైకేన బలేర్విచక్రమే నభశ్శరీరేణ దిశశ్చ బాహుభిః । పదం ద్వితీయం క్రమతస్త్రివిష్టపం న వై తృతీయాయ తదీయమణ్వపి ॥ ఉరుక్రమస్యాఙ్ఘ్రిరుపర్యుపర్యధో మహర్జనాభ్యాం తపసః పరం గతః ॥ ౩౩ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ సత్యం సమీక్ష్యాబ్జభవో నఖేన్దుభిర్హతస్వధామద్యుతిరావృతోఽభ్యగాత్ । మరీచిమిశ్రా ఋషయో బృహద్వ్రతాస్సనన్దనాద్యా నరదేవయోగినః ॥ ౧ ॥ వేదోపవేదానియమాన్వితా స్తర్కేతిహాసాఙ్గ

✻ఈశ-ముపతస్థుః-ఈశస్య సమీపేస్వస్వస్థానేషు స్థితవన్త ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻తదా, హే రాజన్-ఉరుక్రమో భగవాన్,స్ఫురద్భిః కిరీటాదిభిః-మధువ్రతానాం - స్రక్ పఙ్క్తిః యస్యాం - తయా- వనమాలయా,చావృతో వ్యాప్తోఽలఙ్కృతః ఇతి యావత్ - రరాజ తత్ర-మీనాకారే-కుణ్డలే రత్నోత్తమః కౌస్తుభః-కుణ్డలే ఇత్యన్తస్య పృథక్పదత్వే - స్ఫురన్తి కిరీటాదీని యస్య సః - శ్రీవత్సాదిభిర్వనమాలయా చావృతో-రరాజేత్యర్థః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ఉరుక్రమత్వమేవాహ॥బలేస్సన్నిధిం-క్షితిం భూమిం- మేకేన - పదా, శరీరేణ-నభోఽన్తరిక్షం , బాహుభిర్దిశః,విచక్రమే ఆక్రాన్తవాన్ - ఏవమాక్రమ్య - ద్వితీయం, పదం,త్రివిష్టపం,క్రమతః - హరేస్తృతీయాయ పాదాయ-తదీయం బలేస్స్వమణ్వపి స్వల్పమపి,నాసీత్ ॥ తత్ర హేతుః- త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిర్ద్వితీయః త్రివిష్టపాదుపర్యుపరి-గచ్ఛన్,మహర్జనాభ్యాం,తపసశ్చ పరం సత్యలోకం,గత ఇతి ✻ ॥ ౩౩ ॥ ✻ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం మష్టమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

త్రివిక్రమస్యాఙ్ఘ్రిస్తపసః పరం గత ఇత్యుక్తం, తతః కిం వృత్తం తదాహ ॥ సత్యమిత్యాదినా॥సత్యం సత్యలోకం-గతవన్తమఙ్ఘ్రిం-సమీక్ష్యాబ్జభవో బ్రహ్మా - తదఙ్ఘ్రేః,నఖేన్దుభిర్హతా-స్వధామ్నః , ద్యుతిర్యస్య, తాదృశ-ఆదరయుక్తోఽభ్యగాత్ -తథా,మరీచ్యాదయః-ఋషయః, హే నరదేవ,బృహద్వ్రతా-స్సనన్దనాదయో , యోగినశ్చ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻వేదాదయస్తదభిమానిదేవతాః-అన్యే చ తల్లోకవాసినో, యోగ ఏవ-సమీరో వాయుః , తేన,దీపితేన-జ్ఞానాగ్నినా-దగ్ధం దహనం , కర్మపుణ్యపాపరూపం కర్మ,తదేవ కల్మషం , యేషాం తే తత్ర , నయాన్విత్తాః మీమాంసాన్యాయోపేతాః , వేదోపవేదరూపాణి గమాః

తత్ర ఋగాదయో వేదాః. ఆయుర్వేదాదయ ఉపవేదాః- అఙ్గాని శిక్షాదీని- పురాణాని - సంహితాః పఞ్చరాత్రాదయః- త ఏతే తత్తదభిమానినో దేవగణాః, మరీచ్యాదయశ్చ, యే చ, అకర్మకం జ్ఞానయోగప్రచురం, స్వాయంభువం ధామ సత్యలోకం, గతాః, తత్రోషితవన్త, స్తే, సర్వే -వవన్దిరే తమఙ్ఘ్రిమితి శేషః, యత్స్మరణప్రభావతః యస్య భగవదఙ్ఘ్రేః స్మరణప్రభావాత్స్వాయంభువం ధామ గతా ఇత్యనేన విచ్ఛిన్నభగవద్భక్తియోగానాం కేషాంచిత్తన్నివృత్తయే పాద్రక్తనార్ధయోగప్రభావాచ్చతుర్ముఖలోకప్రాప్తిరిత్యభిప్రేతం-నత్విదం క్రమముక్త్యభిప్రాయకం, తస్యా అప్రామాణికత్వాత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ౩ ॥ ❁ అథ శుచిశ్రవాః విమలకీర్తిః - పద్మభవో బ్రహ్మా, స్వయం, యస్య, నాభికమలసంభవ, స్తస్య విష్ణో-రఙ్ఘ్రయే, ప్రోన్నమితాయ ప్రకృష్టమూర్ధ్వం ప్రసృతాయ, అర్హణాదికమర్ఘ్యాదిక-ముపాహరత్సమర్పితవాన్, ఏవం, సమ్య-గభ్యర్చ్య, భక్త్యాఽభ్యగృణాదస్తౌత్ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తదా, హే నరేన్ద్ర, ధాతుః పద్మజస్య, కమణ్డలుజలం, త-ద్భగవత్పాదయోః ప్రక్షాళనార్థం, నిక్షిప్తం స-దురుక్రమస్య, పాదయోః, అవనేజనేన ప్రక్షాళనేన నిమిత్తేన, పవిత్రతయా, స్వర్ధునీ దివ్యనదీ, అభూత్, సా స్వర్ధునీ-భగవతః కీర్తిరివ-విశదా నిర్మలా - నభసి ధ్రువమణ్డలే-పతతీ నభసోఽధస్స్రవన్తీ, లోకత్రయం, నిమార్ష్టి పవిత్రీకరోతి ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తత, స్సంక్షిప్తా ఉపసంహృతా, ఆత్మవిభూతిః స్వదేహవిస్తారో, యేన-తస్మై- యథాపూర్వం వామనరూపేణ స్థితాయ-స్వనాథాయ భగ

పురాణసంహితాః। యే చాపరే యోగసమీరదీపితజ్ఞానాగ్నినా రన్ధితకర్మకల్మషాః॥ ౨ ॥ వవన్దిరే యత్స్మరణా
నుభావతః స్వాయంభువం ధామ గతా అకర్మకమ్॥ ౩ ॥ అథాఙ్ఘ్రయే ప్రోన్నమితాయ విష్ణోరుపాహరత్పద్మ
భవోఽర్హణోదకమ్। సమర్చ్య భక్త్యాఽభ్యగృణాచ్ఛుచిశ్రవా యన్నాభిపఙ్కేరుహసంభవస్స్వయమ్॥ ౪ ॥
ధాతుః కమణ్డలుజలం తదురుక్రమస్య పాదావనేజనపవిత్రతయా నరేన్ద్ర। స్వర్ధున్యభూన్నభసి సా పతతీ నిమార్ష్టి
లోకత్రయం భగవతో విశదేవ కీర్తిః॥ ౫ ॥ బ్రహ్మాదయో లోకనాథాః స్వనాథాయ సమాదృతాః। సానుగా బలి
మాజహ్రుః సంక్షిప్తాత్మవిభూతయే॥ ౬ ॥ తోయైః సమర్హణైః స్రగ్భిర్దివ్యగన్ధానులేపనైః। ధూపైర్దీపైః సురభి
భిర్లాజాక్షతఫలాఙ్కురైః॥ ౭ ॥ స్తవనైర్జయశబ్దైశ్చ తద్వీర్యమహిమాఙ్కితైః। నృత్తవాదిత్రగీతైశ్చ శఙ్ఖదున్దుభి
నిస్వనైః॥ ౮ ॥ జామ్బవానృక్షాధిపతిర్భేరీశబ్దైర్మనోజవః। విజయం దిక్షు సర్వాసు మహోత్సవమఘోషయత్ ॥
మహీం సర్వాం హృతాం దృష్ట్వా త్రిపదవ్యాజయాచ్ఞయా। ఊచుస్స్వభర్తురసురా దీక్షితస్యాత్యమర్షితాః॥ ౧౦ ॥
దైత్యా ఊచుః ॥ న వా అయం బ్రహ్మబన్ధుర్విష్ణుర్మాయావినాం వరః। ద్విజరూపప్రతిచ్ఛన్నో దేవకార్యం చికీర్ష
తి॥ ౧౧ ॥ అనేన యాచమానేన శత్రుణా వటురూపిణా। సర్వస్వం నో హృతం భర్తుర్న్యస్తదణ్డస్య బర్హిషి॥ ౧౨ ॥ స
త్యవ్రతస్య సతతం దీక్షితస్య విశేషతః। నానృతం భాషితుం శక్యం బ్రహ్మణ్యస్య దయావతః॥ తస్మాదస్య వధో ధ
ర్మ్యో భర్తుశ్శుశ్రూషణం పరమ్॥ ౧౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యాయుధాని జగృహుర్బలేరనుచరాసురాః। తే సర్వే

వత్రైలోక్యానాం, నాథాః, సానుగాః, బ్రహ్మాదయః- బలిం పూజాం, తోయాదిభిః, కృతవన్తః, తత్ర, సమర్హణైస్తోత్రైరర్ఘ్యాదిజలైః, సురభిభిరితి స్రగాదీనాం విశేషణం, ఉత్కరా అఙ్కురాః, స్తవనైః స్తోత్రైః ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ తదా-ఋక్షాణామధిపతి-ర్జామ్బవాన్, మనోజవ, ఆగత్య, భేరీశబ్దైః, సర్వాసు, దిక్షు, విజయసూచకం, మహోత్సవరూపం, ఘోషం, కారయామాస ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ త్రిపదవిషయా-వ్యాజయాచ్ఞా కపటయాచ్ఞా తయా, హృతామపహృతాం-సర్వాం, భూమిం దృష్ట్వా, సర్వే, దైత్యాః, దీక్షితస్య స్వభర్తుర్బలేః, అగ్ర ఇతి శేషః ఊచుః-స్వభర్తు, ర్మహీం, హృతాం, దృష్ట్వేతి వాఽన్వయః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తేషాముక్తిమేవాహ ॥ న వా ఇతి ॥ అయం వామనో, బ్రహ్మబన్ధుర్ద్విజో-న భవతి, కింతు, మాయావినాం, శ్రేష్ఠో విష్ణురేవ-ద్విజరూపేణ తిరోధాపితస్వరూపస్సన్, దేవానాం, కార్యం, కర్తుమిచ్ఛతి ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ యాచమానేన, వటురూపిణా, అనేన విష్ణునా, బర్హిషి యజ్ఞనిమిత్తే, న్యస్త స్త్యక్తో-దణ్డో దురాత్మవిషయో, యేన-తస్య, నోఽస్మాకం, భర్తుః, సర్వం, స్వ, మపహృతమ్ ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ నైవమస్మద్భర్తురనుచితం కృత్యం కింతు వామనస్యైవేత్యభిప్రాయేణాహుః, సతతం, సత్యవ్రతస్య - తత్రాపి, విశేషతో-దీక్షితస్య యజ్ఞదీక్షాయాం స్థితస్య, బ్రహ్మణ్యస్య, దయావతశ్చ, భర్తుః - తేనానృతం. భాషితుం, న శక్యం, తస్మాదస్య వామనస్యైవానుచితకారిత్వా, దస్య, వధ ఏవ - న్యాయ్య - స్తదేవా, స్మద్భర్తుః, పరమధికం - శుశ్రూషణమ్ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇత్థం వదన్తో, బలేః, ర్భృత్యా, దైత్యా, ఆయుధాని-గృహీతవన్తః సర్వే - తే అసురాః - శూలాదయః పాణిషు యేషాం తే - బలే - రాజ్ఞామప్యనిచ్ఛన్తో - జాత ఉత్పన్నః మన్యు రేషాం తే, వామనం, హన్తుం, ప్రాద్రవన్

ప్రదుద్రువుః * ॥ ౧౪ ॥ * హేనృప - తా - న్వామనస్యాభిముఖమాగచ్ఛతో - దైత్యాన్ - దృష్ట్వా - నన్దాదయో, విష్ణోః పార్షదాః ఉత్ ఉద్యతాన్యా - యుధాని - యే - స్తే - ప్రహస్య - ప్రత్యషేధన్నివారయామాసుః * ॥ ౧౫ ॥ * సర్వైస్తే - నన్దాదయో - గజాయుతబలాః నాగాయుత ప్రాణా ఇతిబలస్యన్యూనతాని వృత్తాతాత్పర్యం - అతిశయిత బలాఇతిభావః - నాగాయుతప్రాణా ఇతిచమూవిశేషణంవా - అసురీ - స్సేనాః - జఘ్నుః హతవన్తః * ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ * పరమపురుషపార్షదైః - ర్హన్యమానాన్ - స్వకీయాన్ - దైత్యాన్దృష్ట్వా - బలిశ్శుక్రస్య - శాపం " అచిరాద్భ్రశ్యసె శ్రియ ,, ఇత్యుక్తవిధ - మనుస్మర - న్నతీవక్రుద్ధాన్ - దైత్యా - న్వారయామాస * ॥ ౧౮ ॥ * వారణప్రకారమేవాహ ॥ హేవిప్రచిత్తఇతిషడ్భిః హేవిప్రచిత్త్యాదయః - మద్వచః శ్రూయతాం - యుష్మాభిరితి శేషః - కింతత్ - యుద్ధం - నకురుత - కింతు - తతో - నివర్తధ్వం - నో ఽస్మాక - మయం - కాలో ఽర్థకృదనుకూలో - నభవతి * ॥ ౧౯ ॥ * హే దైత్యా, యః - కాలరూపీ - భగవాన్ - సర్వభూతానాం ప్రభుర్యదా దుఃఖద - స్తదా - త - ముపపత్తయే అనుకూల్యాయసుఖాయనిమిత్తాయేతియావత్ - పుమాన్ - కాలవశ్యః - పౌరుషైస్స్వకీయబలపరాక్రమాదిభి - రతి - వర్తితుం - నైశ్వరో నసమర్థః * ॥ ౨౦ ॥ * యః కాలరూపీ - భగవాన్ - పూర్వ - మస్మాకం భవాయసుఖాయా - సీత్ - సఏవా - ధునా - తద్విపర్యయ - మస్మాకందుఃఖదోభూత్వా - దివౌకసాం దేవానాం - భవాయ - వర్తతే * ॥ ౨౧ ॥ * అతో - జనో - బలాదిభి - రుపాయైః - కాలాత్మక - మీశ్వరం - నాత్యేతి నాతిక్రామతి సచివామన్త్రిణ - స్తత్కృ

వామనంహన్తుంశూలపట్టసపాణయః ॥ అనిచ్ఛన్తో బలే రాజ్ఞాం ప్రాద్రవన్జాతమన్యవః ॥ ౧౪ ॥ తానభిద్రవతో దృష్ట్వా దితిజానీకపాన్నృప । ప్రహస్యానుచరా విష్ణోః ప్రత్యషేధన్నుదాయుధాః ॥ ౧౫ ॥ నన్దస్సునన్దో ఽథజయో విజయః ప్రబలోద్బలౌ । కుముదః కుముదాక్షశ్చ విష్వక్సేనః పతత్రిరాట్ ॥ ౧౬ ॥ జయన్తశ్శ్రుతదేవశ్చపుష్పదన్తో ఽథసాత్వతః । సర్వేనాగాయుతప్రాణాశ్చమూం తే జఘ్నురాసురీం ॥ ౧౭ ॥ హన్యమానాన్స్వకాన్దృష్ట్వా పురుషానుచరైర్బలిః । వారయామాససంరబ్ధాన్కావ్యశాపమనుస్మరన్ ॥ ౧౮ ॥ బలిరువాచ ॥ హేవిప్రచిత్తే హే రాహో హే నేమే శ్రూయతాం వచః । మాయుధ్యత * నివర్తధ్వం నః కాలో ఽయమర్థకృత్ ॥ ౧౯ ॥ యః ప్రభుస్సర్వభూతానాం సుఖదుఃఖోపపత్తయే । తంనాతివర్తితుం దైత్యాః పౌరుషైరీశ్వరః పుమాన్ ॥ ౨౦ ॥ యో నో భవాయ ప్రాగాసీదభవాయదివౌకసామ్ । సఏవ భగవానద్య వర్తతే తద్విపర్యయమ్ ॥ ౨౧ ॥ బలేనసచివైర్బుద్ధ్యా దుర్గైర్మన్త్రౌషధాదిభిః । సామాదిభిరుపాయైశ్చ కాలంనాత్యేతి వై జనః ॥ ౨౨ ॥ భవద్భిర్నిర్జితా హ్యేతే బహుశో ఽనుచరా హరేః । దైవేనర్ద్ధాస్తఏవాద్య యుధి జిత్వా నదన్తి నః ॥ ౨౩ ॥ ఏతాన్వయంవిజేష్యామో యది దైవం ప్రసీదతి ॥ తస్మాత్కాలం ప్రతీక్షధ్వం యో నో ఽర్థత్వాయకల్పతే ॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పత్యుర్నిగదితం శ్రుత్వా దైత్యదానవయూథపాః ॥ రసాం నిర్వివిశూ రాజన్విష్ణుపారిషదార్దితాః ॥ ౨౫ ॥ అథ తార్క్ష్యసుతో జ్ఞాత్వా విరాట్ప్రభుచికీర్షితమ్ । బబన్ధ వారుణైః పాశైర్బలిం సౌత్యే ఽహని క్రతౌ ॥ ౨౬ ॥ హాహాకారో మహానాసీద్రోదస్యోస్సర్వతో దిశమ్ । గృహ్యమాణే దైత్యపతౌ విష్ణునా ప్రభవిష్ణునా ॥ ౨౭ ॥ తంబద్ధంవారుణైః పాశైర్భగవానాహ వామనః । నష్టశ్రియంస్థిరంప్రాజ్ఞముదారయశసంనృప ॥ ౨౮ ॥ ప

ర్మన్త్రిభిరితిభావః * ॥ ౨౨ ॥ * కాలప్రభావం పశ్యతేత్యాహ ॥ భవద్భిరితి ॥ దైవేనోన్నర్ద్ధై - ర్భవద్భి - రేతే - హరేర్భగవత - ఇన్ద్రస్యవా - అనుచరా దేవాః - ప్రాయశో - నిర్జితాః - తఏవా - ధునా - నో ఽస్మా - న్యుద్ధే - జిత్వా - నదన్తి సింహనాదాన్కుర్వన్తి - నర్దన్తి వా - ధాతూనామనేకార్థత్వాత్ * ॥ ౨౩ ॥ * యదిదైవ - మస్మాక - మనుకూలం - భవతి - తర్హి - తాన్వయం - విజేష్యామః - తస్మాత్కాలం - ప్రతీక్షధ్వం - కం - యః కాలో నో ఽస్మాక - మర్థత్వాయ అనుకూల్యాయ భవతి - తం - కాలం - ప్రతీక్షధ్వమ్ * ॥ ౨౪ ॥ * ఏవం పత్యుర్బలేః - నిగదితం - శ్రుత్వా - విష్ణుపారిషదైః - పీడితా - దైత్యాః - హేరాజన్ రసాం రసాతలం - నిర్వివిశుః * ॥ ౨౫ ॥ * అథ - విభోర్వామనస్య - చికీర్షితం - జ్ఞాత్వా - విరాట్ - విశేషేణ రాజత ఇతి తథా తార్క్ష్యసుతో గరుడస్సౌత్యే ఽహని సోమాభిషవదినే - వారుణైః - పాశైః - బలిం, బబన్ధ ॥ విభోశ్చికీర్షితం జ్ఞాత్వేత్యస్యాయమర్థః, అస్యసర్వస్వాపహారేణమమేత్యభిమానంసంత్యాజ్యేదానీం దేహస్వీకారేణాహంకారమపి త్యాజయిత్వా పరమానుగ్రహం కర్తుమిచ్ఛతి - నచానేనతుల్యో ఽన్యః కో ఽపిసత్యసన్ధో వీరో వా ఽస్తీతి తద్యశః ప్రఖ్యాపనాయ కించిద్వ్యాతయితుమపీచ్ఛతీతి ప్రభోరభిప్రాయం జ్ఞాత్వా తం బబన్ధేతి * ॥ ౨౬ ॥ * ప్రభవిష్ణునా సర్వశక్తినా - విష్ణునా - దైత్యానాం పత్యౌ బలౌ - గృహ్యమాణే బధ్యమానే సతి - రోదస్యోర్ద్యావాపృథివ్యోః, సర్వదిక్షు మహాన్ హాహాకార - ఆసీత్ * ॥ ౨౭ ॥ * అథ - భగవాన్వామనః తం - వారుణైః - పాశైః - బద్ధం - బలిమువాచ - కథంభూతం - నష్టశ్రీకం స్వయం స్థిరచిత్తం, ప్రాజ్ఞం వివేకిన - ముదారం విపులం యశో యస్య తత్ * ॥ ౨౮ ॥ * ఉక్తిమేవాహ ॥ ష

దానీత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి। హే అసుర త్వయా భూమేః త్రీణి-పదాని-మహ్యం-దత్తానిదాస్యామీతిప్రతిశ్రుతాని-తత్ర-ద్వాభ్యాం పదాభ్యాం-సర్వా ద్యులోకాదిసహితా-భూమిః-క్రాన్తాపరిచ్ఛిద్యప్రతిగృహీతా-అధునా-తృతీయం-పదముపకల్పయ-దేహి ॥ ౨౯ ॥ యావ-దసౌ-సూర్యః-కిరణైః-తపతి-తథా-ఇన్దుర్యావ-దుడుభిర్నక్షత్రైస్సహ ప్రకాశతే తథా-సపర్జన్యోఽగ్ని-ర్యావదాస్తే-తావత్యేవహి-త్వత్సంబన్ధినీ-యం-భూమిః ॥ ౩౦ ॥ సోఽయం-కృత్స్నః, భూర్లోకః-మయాఽఽత్మనైకేనైవ-పదేన-క్రాన్తః, ఖం-దిశ్చ-తనోః తన్వా క్రాన్తాః-తథా-తేతవ-పశ్యతస్సత-ఏవ-స్వం స్వకీయః, స్వర్లోకస్తు-ద్వితీయేనపదేన-క్రాన్తః ॥ ౩౧ ॥ ప్రతిశ్రుతంతృతీయంపద-మదాతు-స్తవ-నరక-ఏవ-నివాస-ఇష్యతే-తస్మాత్ప్రతిశ్రుతాదానాద్గురుణాశుక్రేణా-నుమోదితశ్చ-చశబ్దో హేత్వర్థః-గురుణాశప్తత్వాచ్చేత్యర్థః-నిరయం-ప్రవిశ ॥ ౩౨ ॥ ఏవముక్తేపినిరయపరిహారార్థంస్వర్గాద్యంశపరిహారార్థం చ మనోరథం కుర్వన్తం ప్రత్యాహ ॥ వృథేతి ॥ యః పుమాన్ప్రతిశ్రుత్య తదర్పితం ప్రతిశ్రుతం, నార్పయతే న దదాతి, తస్య మనోరథః-ప్రాయశో, వ్యర్థ ఏవ, స్వర్గశ్చ, తస్య, దూర ఏవ సచాధః పతత్యేవ ॥ ౩౩ ॥ త్వయాచ, ఆఢ్యమాత్మానం మన్యత ఇతి తాదృశస్తేనా, ధునా, దదామీత్యేవం ప్రతిశ్రుతవతా, ఽహం, విప్రలబ్ధో వఞ్చితః, తస్మాద్వ్యళీకఫలమనృతఫలరూపం నరకం కతిచిత్సమాస్సంవత్సరాన్, భుఙ్క్ష్వ ॥ ౩౪ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవ సూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా మష్టమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః ***

దానిత్రీణిదత్తానిభూమేర్మహ్యంత్వయాఽసుర। ద్వాభ్యాంక్రాన్తామహీసర్వాతృతీయముపకల్పయ ॥ ౨౯ ॥ యావత్తపత్యసౌగోభిర్యావదిన్దుస్సహోడుభిః। యావదగ్నిస్సపర్జన్యస్తావతీభూరియంతవ ॥ ౩౦ ॥ పదైకేన మయాక్రాన్తోభూర్లోకఃఖందిశస్తనోః। స్వర్లోకస్తుద్వితీయేనపశ్యతస్తేస్వమాత్మనా ॥ ౩౧ ॥ ప్రతిశ్రుతమదాతుస్తేనిరయేవాసఇష్యతే। విశత్వంనిరయంతస్మాద్గురుణాచానుమోదితః ॥ ౩౨ ॥ వృథామనోరథస్తస్య దూరస్స్వర్గఃపతత్యధః। యోఽర్థినేఽర్థంప్రతిశ్రుత్యనాలంతదుపపాదనే ॥ ౩౩ ॥ విప్రలబ్ధోదదానీతిత్వయాహం చాఢ్యమానినా। తద్వ్యళీకఫలంభుఙ్క్ష్వనిరయంకతిచిత్సమాః ॥ ౩౪ ॥ ***

*** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే అష్టమస్కన్ధే వామనచరితే ఏకవింశోఽధ్యాయః ***

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవంవిప్రకృతోరాజన్బలిర్భగవతాఽసురః। భిద్యమానోఽప్యభిన్నాత్మాప్రత్యాహావిక్లబంవచః ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ యద్యుత్తమశ్లోకభవాన్మమేరితంవచోవ్యళీకంసురవర్యమన్యతే। కరోమ్యృతంతన్నభవేత్ప్రలమ్భనంపదంతృతీయంకురుశీర్ష్ణిమేనిజమ్ ॥ ౨ ॥ బిభేమినాహంనిరయాత్పదచ్యుతోనపాశబన్ధాద్వ్యసనాద్దురత్యయాత్। నైవార్థకృచ్ఛ్రాద్భవతోవినిగ్రహాదసాధువాదాద్భృశముద్విజేయథా ॥ ౩ ॥ పుంసాంశ్లాఘ్యతమంమన్యేదణ్డమర్హత్తమార్పితమ్। యంనమాతాపితాభ్రాతాసుహృదశ్చాదిశన్తిహి ॥ ౪ ॥ త్వంనూనమసురాణాంనఃపారోక్ష్యఃపరమోగురుః। యోనోఽనేకమదాన్ధానాంవిభ్రంశంచక్షురాదిశత్ ॥ ౫ ॥ యస్మిన్వైరానుబన్ధేనరూఢేనవిబుధేతరాః। బహవోలేభిరేసిద్ధింయాముహైకాన్తయోగినః ॥ ౬ ॥ తేనాహంని

ఏవంభగవతోపాలబ్ధోబలిస్తమువాచేత్యాహమునిః ॥ ఏవమితి ॥ హే రాజన్-ఇత్థం-భగవతా-విప్రకృతః విప్రలబ్ధః-భిద్యమానస్సత్యాచ్చాల్యమానోఽపి-బలి-రభిన్నమచలితంమనోయస్యసః. అవిక్లబమదీనంగమ్భీరం-వచ-ఆహ ॥ ౧ ॥ వచఏవాహ-యద్యుత్తమశ్లోకేత్యాదిభిర్దశభిః ॥ హే ఉత్తమశ్లోక-మేమయోక్తం-వచో-యదియద్యపిభవాన్-వ్యళీకమనృతం-మన్యతే-తథాఽపి-హే అసురర్షభ-తత్సత్యమేవాహం-కరోమి-తదుక్తం-ప్రలమ్భనం-నభవతు-మమ-శీర్ష్ణి-తృతీయం-నిజం-పదం-నిధేహి ॥ ౨ ॥ సర్వతోరక్షణీయమాత్మానంమహ్యంసమర్పయన్నబిభేషికిమిత్యతఆహ ॥ బిభేమీతి ॥ నిరయాదిభ్యో-నాహం తథా-బిభేమి-కథం-యథాఽసాధువాదాదనృతవదనాదపకీర్తేర్వాభృశముద్విజే-తత్ర, పదచ్యుతిఃస్థానభ్రంశః-దురత్యయాదనతిక్రమణీయా-ద్వ్యసనాద్దుఃఖా-దర్థకృచ్ఛ్రాద్దర్వ్యయాత్ ॥ ౩ ॥ ననుమయానిగృహీతస్యతవాకీర్తిరేవనేత్యాహ ॥ పుంసామితి ॥ యోగ్యతమేనార్పితంకారితం-దణ్డమహం-పుంసాం-శ్లాఘ్యతమంయశస్కరమేవ-మన్యేహియస్మాత్-యందణ్డం మాతాదయోఽపి-మయి, నైవార్పయన్తి ॥ ౪ ॥ కించత్వమస్మాకమనుగ్రహీతైవేత్యాహ ॥ త్వమితి ॥ త్వమస్మాకం పారోక్ష్యోగురురసమక్షంహితకారీ-కథమేతజ్జాతమిత్యతఆహ ॥ యో-భవాన-నేకైశ్వర్యవీర్యాదిప్రయుక్తైర్మదై-రన్ధానా-మస్మాకం-విభ్రంశం-తన్మదాపనోదకం-చక్షురివాదిశత్ ॥ ౫ ॥ కించ-యస్మిన్త్వయి-వైరానుబన్ధేన-బహవో-దైత్యాస్సిద్ధిం-లేభిరే-కాంసిద్ధిం-యాంహిసిద్ధి-మేకాన్తయోగినోఽనన్యప్రయోజనత్వద్భక్తియోగనిష్ఠాలభన్తే ॥ ౬ ॥ తే

నైవం భూతేన-భూరికర్మణా అచిన్త్యవివిధవిచిత్రచేష్టితేన- భవతా-నిగృహీతో - వారుణైః పాశైః-బద్ధశ్చాప్యహం-నవ్రీడే ❀ నలజ్జేన దుఃఖ్యామి చ-త్వత్కృతనిగ్రహబన్ధనయోర్నితరాం మమ యశస్కరత్వాదితి భావః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ కించాస్మత్పితామహః ప్రహ్లాదస్సద్గుణాశ్రయశ్శరీరతదనుబన్ధ్యాదిషు హేయతాం నిశ్చిత్య పరమపురుషార్థరూపం త్వత్పాదారవిన్దం శరణం గతః తథాఽహమపి దైవాత్త్వత్సమీపం నీతస్త్వాం ప్రపద్య ఇత్యాహ॥ పితామహ ఇత్యాదిభిశ్చతుర్భిః॥ మే-పితామహః-ప్రహ్లాదః-భవదీయానాం భాగవతానాం-సంమతః-అత ఏవ , విఖ్యాత-స్సాధువాదః కీర్తి-ర్యస్య సః, స్వపిత్రా, భవతో , విపక్షేణ శత్రుణా హిరణ్యకశిపునా - నానావిధం-దుఃఖం, ప్రాపితోఽపి-త్వమేవ-పరమస్సర్వవిధబన్ధనిరతిశయపురుషార్థశ్చ- యస్య-తాదృశః ❀ ॥ ౮ ॥ ❀ మరణశీలస్య-పుంస - ఆత్మాదిభిర్దేహాదిభిః-కిం-నకిమపి-నకోఽపి పురుషార్థః- కింతు-కేవల - మాయామయా ఏవే-తి నిశ్చితవానితి శేషః-అన్యథా పునః పితామహ ఇత్యస్యానన్వయాపత్తేః-యః, అన్తతో , జహాతి , దేహినం- తేనానేనాత్మనా దేహేన-కిమిత్యన్వయః, రిక్థహారైర్దాయాదైః - స్వజన ఇత్యాఖ్యా వ్యవహారో యేషాం తైర్దస్యుభిర్దస్యుతుల్యైః, స్వజనైరిత్యర్థః-సంసృతేర్హేతుభూతయా, భార్యయా ❀ ॥ ౯ ॥ ❀ సో-ఽస్మత్పితామహో-మహా , సద్గుణాశ్రయో-ఽగాధబోధః అపరిమితజ్ఞానసంపన్నః, సత్తమో భాగవతశ్రేష్ఠః- ప్రహ్లాద-స్సంసారిజనసఙ్గా - ద్భీతస్సన్-స్వపక్షం దైత్యకులం క్షపయతీతి తథా, తస్యాపి-భవతః-నాస్తికుతోఽపి భయం యస్మాత్-త్వత్పాదపద్మం-ధ్రువం నిత్యపురుషార్థరూపం , ప్రపేదే శరణం జగా

గృహీతోఽస్మి భవతా భూరికర్మణా। బద్ధశ్చ వారుణైః పాశైర్నాతివ్రీడే న చ వ్యథే ॥ ౭ ॥ పితామహో మే భవదీయసమ్మతః ప్రహ్లాద ఆవిష్కృతసాధువాదః । భవద్విపక్షేణ విచిత్రవైశసం సంప్రాపితస్త్వత్పరమస్స్వపిత్రా ॥ ౮ ॥ కిమాత్మనాఽనేన జహాతి యోఽన్తతః కిం రిక్థహారైస్స్వజనాఖ్యదస్యుభిః । కిం జాయయా సంసృతిహేతుభూతయా మర్త్యస్య గేహైః కిమిహాయుషో వ్యయః ॥ ౯ ॥ ఇత్థం స నిశ్చిత్య పితామహో మహానగాధబోధో భవతః పదామ్బుజమ్ । ధ్రువం ప్రపేదే హ్యకుతోభయం జనాద్భీతస్స్వపక్షక్షపణస్య సత్తమః ॥ ౧౦ ॥ తథాఽహమప్యాత్మరిపోస్తవాన్తికం దైవేన నీతః ప్రసభం త్యాజితశ్రీః । ఇదం కృతాన్తాన్తికవర్తి జీవితం యయాధ్రువం స్తబ్ధమతిర్న బుధ్యతే ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ తస్యేత్థం భాషమాణస్య ప్రహ్లాదో భగవత్ప్రియః । ఆజగామ కురుశ్రేష్ఠ రాకాపతిరివోదితః ॥ ౧౨ ॥ తమిన్ద్రసేనస్స్వపితామహం శ్రియా విరాజమానం నలినాయతేక్షణమ్ । ప్రాంశుం పిశఙ్గామ్బరమఞ్జనత్విషం ప్రలమ్బబాహుం సుభగం సమైక్షత ॥ ౧౩ ॥ తస్మై బలిర్వారుణపాశయన్త్రితస్సమర్హణం నోపజహార పూర్వవత్ । ననామ మూర్ధ్నాఽశ్రువిలోలలోచనస్సవ్రీడనీచీనముఖో బభూవ హ ॥ ౧౪ ॥ స తత్ర హాసీనముదీక్ష్య సత్పతిం హరిం సునన్దాద్యనుగైరుపాసితమ్ । ఉపేత్య భూమౌ శిరసా మహామనా ననామ మూర్ధ్నా పులకాశ్రువిక్లబః ॥ ౧౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥ త్వయైవ దత్తం పదమైన్ద్రమూర్జితం హృతం తదేవా

మ ❀ ॥ ౧౦ ॥ ❀ తథాఽహమపి-దైవా-త్ప్రసభం బలా - త్త్యాజితా శ్రీర్యస్య - తాదృశః - ఆత్మనో మమ-రిపో- స్తవ అన్తికం సమీపం-నీత- స్త్వత్పాదపద్మం-ప్రపద్య ఇతి శేషః-శ్రియం విశినష్టి॥ యయా శ్రియా స్తబ్ధమతిరపహృతజ్ఞానః, పుమాన్-కృతాన్తస్య మృత్యో - స్సన్నిధానవర్త్యపీదం జీవిత-మధ్రువమస్థిరం - న బుధ్యతే న మన్యతే ॥ ౧౧ ॥ తస్య బలేరిత్థం-భాషమాణస్య సతః- హే కురుశ్రేష్ఠ-ఉదితో, రాకాపతిశ్చన్ద్ర ఇవ ప్రకాశమానో-భగవత్ప్రియః - ప్రహ్లాదః-తత్రాజగామ ❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀ తమాగతం-స్వపితామహం ప్రహ్లాదమిన్ద్రసేనో బలి స్సమ్యగైక్షతాపశ్యత్ , కథంభూతం - శ్రియా కాన్త్యా విరాజమానం కమలవదాయతే ఈక్షణే యస్య ప్రాంశుం నిర్మలం అఞ్జనత్విషం శ్యామలం - ప్రలమ్బావాజానులమ్బౌ బాహూ యస్య తం-సుభగం సున్దరమ్ ❀ ॥ ౧౩ ॥ ❀ తస్మై ప్రహ్లాదాయ-పూర్వవదర్ఘ్యాదిపూర్వకమర్హణం-న చక్రే తత్ర హేతుః-వారుణైః-పాశైః-యన్త్రితో బద్ధః-కింతు-కేవలం-మూర్ధ్నా ననామ నమస్కృతవాన్-తతో - ఽశ్రుభిర్విలోలే లోచనే యస్య సః - సవ్రీడం-నీచీనమధఃకృతం-ముఖం-యస్య-తాదృశో-బభూవ ❀ ॥ ౧౪ ॥ ❀ తత-స్స-మహామనాః ప్రహ్లాద, స్సతాం భాగవతానాం, పతిం, సునన్దాదిభిః పార్షదైః - సేవ్యమానం తత్ర-ఉపవిష్టం హరిం వామనం-నిరీక్ష్య పులకైః-రశ్రుభిశ్చ-విక్లబో విహ్వలస-న్నుపేత్య-శిరసా-భూమౌ-నమస్కృతవాన్ , ఉక్తవాంశ్చేతి శేషః ❀ ॥ ౧౫ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ త్వయేతి ద్వాభ్యాం ॥ ఐన్ద్రం-పదం-త్వయైవా-స్మై దత్తం-కుతః-యత, స్త్వం , తత్ప్రసాదనేన విశ్వజితా యాగేన-అర్చిత ఆరాధితః, యద్దత్తం-త-దిదానీ-మపహృతం-తచ్చ-శోభనమేవ, కృతం-శోభనత్వమేవ వ్యనక్తి॥ మన్య ఇతి॥ యద్యస్మాత్ , శ్రీరేవాత్మమోహనం-తస్మాదయం, విభ్రంశిత ఇతి, యత్, సోఽయమస్య, మహాననుగ్రహ ఏవ , త్వయా, కృత, ఇతి మన్యే, అన్యథాఽయం శ్రీమదాత్స్వపరయాథాత్మ్యజ్ఞానరహి

తోఽవనస్యేదితిభావః ❊ ॥ ౧౬ ॥ ❊ కించయయాశ్రియా, విద్వానపి-యత, స్సంయతోఽపి-ముహ్యేత్, తత, స్తస్యాం సత్యాం పుమానాత్మనో,గతిం-స్వరూపం,యథావ,ద్విచష్టే పశ్యతి,కథమితి శేషః-కథంవిచష్టే-నకథంచిదపిపశ్యతీత్యర్థః-తస్మైమహ్యముపకర్త్రే,జగతామీశ్వరాయ, సర్వజ్ఞాయ-నారాయణాయ, తుభ్యం-నమః కేవలంనమస్కర్తుం శక్నుమః న త్వేవంకుర్వేవం నకుర్వితివిధాతుంశక్నుమఇతి భావః ❊ ॥ ౧౭ ॥ ❊ ప్రహ్లాదశ్యాభిప్రేతమావిష్కర్తుంహిరణ్యగర్భ స్తమువాచేత్యాహ॥ తస్యేతి ॥ కృతాఞ్జలిః,ప్రహ్లాదస్య, శృణ్వతస్తతో-భగవాన్హిరణ్యగర్భో, మధుసూదన,మువాచకించిద్వక్తుముద్యుక్తఇత్యర్థః ❊ ॥ ౧౮ ॥ ❊ తథైవవిన్ధ్యావళిరపికించిద్విజ్ఞాపయితుంప్రవృత్తా - తాంచసమ్మానయన్హిరణ్యగర్భః కిఞ్చిత్తూష్ణీమవస్థితః - అత స్తస్యాఏవవచఃప్రథమమవతారయతి॥బద్ధమితిశ్లోకఃస్పష్టార్థః ❊ ॥ ౧౯ ॥ ❊ తదేవాహ॥ క్రీడార్థమితి ॥ తేత్వయా,స్వస్య,క్రీడార్థ-మిదం-కృత్స్నం - జగ-త్కృతంసృష్టం - తత్రతస్మిన్ త్వత్క్రీడోపకరణభూతేత్వత్సృష్టేజగత్య-పరేకేచిత్కుబుద్ధయ,స్స్వామ్యంస్వత్వబుద్ధిం.కుర్యుః,అస్వేస్వత్వబుద్ధింకుర్వన్తి అతఏవత్యక్తా-హ్రీర్లజ్జాయైస్తే-అన్తరాత్మనాత్వయాఅవరోపితాఆరోపితాః-కర్తృవాదాఃవయంస్వతన్త్రా ఇతివాదాయేషాం తే-వాదమాత్రేణాపిస్వామిత్వరహితాఇత్యర్థః-ఏవంవిధాస్తేకర్తుస్స్రష్టుఃప్రభోఃపాలకస్యా-ప్యతస్సంహర్తుశ్చ,తవ-కిమావహన్తికింసమర్పయన్తికించిత్స్వమస్తిచేత్సమర్పయేయు స్తదభావాత్కిం సమర్పయన్తీతిభావః,కాంహానింకుర్వన్తి, నతవకదాచిదపిహానిరితివార్థః ॥ అయంభావః ॥ లోకత్రయంమయాఽర్పి,తంతృతీయపాదాయదేహంసమర్ప్య ప్రతిశ్రుతమ్పృతంకరోమీతిదేహాదిషుస్వామ్యావిష్కారేణాబు

ద్యతథైవశోభనమ్।మన్యేమహానస్యకృతోహ్యనుగ్రహోవిభ్రంశితోయచ్ఛ్రియఆత్మమోహనాత్॥౧౬॥ యయాహివిద్వానపిముహ్యతేయత స్తత్తోవిచష్టేగతిమాత్మనోయథా। తస్మైనమస్తేజగదీశ్వరాయ*నారాయణాయాఖిలకర్మసాక్షిణే ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ తస్యానుశృణ్వతోరాజన్ప్రహ్లాదస్యకృతాఞ్జలేః।హిరణ్యగర్భోభగవానువాచమధుసూదనమ్॥ ౧౮ ॥ విన్ధ్యావళిరువాచ ॥బద్ధంవీక్ష్యపతింసాధ్వీతత్పత్నీభయవిహ్వలా। ప్రాఞ్జలిఃప్రణతోపేన్ద్రంబభాషేఽవాఙ్ముఖీనృప ॥ ౧౯ ॥ క్రీడార్థమాత్మనఇదం త్రిజగత్కృతంతేస్వామ్యంతుతత్రకుధియోఽపరఈశకుర్యుః । కర్తుఃప్రభోస్తవకిమస్యతఆవహన్తిత్యక్తహ్రియస్త్వదవరోపితకర్తృవాదాః॥ ౨౦ ॥ బ్రహ్మోవాచ ॥ భూతభావనభూతేశదేవదేవజగన్మయ। ముఞ్చైనంహృతసర్వస్వంనాయమర్హతినిగ్రహమ్॥ ౨౧ ॥కృత్స్నాతేఽనేనదత్తాభూర్లోకాఃకర్మార్జితాశ్చయే । నివేదితంచసర్వస్వమాత్మాఽవిక్లబయాధియా॥ ౨౨ ॥యత్పాదయోరశఠధీస్సలిలం ప్రదాయదూర్వాఙ్కురైరపివిధాయసతీంసపర్యామ్। అప్యుత్తమాంగతిమసౌలభతేత్రిలోకీందాశ్వానవిక్లబమనాఃకథమార్తిమృచ్ఛేత్ ॥ ౨౩ ॥ శ్రీవామనఉవాచ ॥ బ్రహ్మన్యమనుగృహ్ణామితద్విశోవిధునోమ్యహమ్। యన్మదఃపురుషస్తబ్ధోలోకంమాంచావమన్యతే॥౨౪॥ య

వన్నయంకుబుద్ధిర్నిర్లజ్జశ్చత్వమేవసర్వస్యస్వామీఅతోమన్దబుద్ధిమేనంవిముచ్యపాలయేతి - అయమేవప్రహ్లాదస్యాప్యభిప్రాయః ❊ ॥ ౨౦ ॥ ❊ ఇమమేవాభిప్రాయమావిష్కర్తుంసంబోధయన్స్పష్టమాహబ్రహ్మా॥ భూతభావనేతి ॥ హేభూతభావనభూతస్రష్టః-భూతేశభూతానామన్తరాత్మన్ - అన్తరాత్మతయాపాలకేత్యర్థః - హేదేవదేవదేవానాంజగత్సంహర్తౄణాం రుద్రాదీనామపి-దేవ-జగచ్ఛరీరక హృతంసర్వస్వంయస్మా,త్త-మేనంబలిం-ముఞ్చ,అయంనిగ్రహంప్రతినార్హతి ❊ ॥౨౧॥ ❊ నిగ్రహానర్హత్వమేవాహ ॥ కృత్స్నేతి ॥ కృత్స్నా-భూమి-ర్యేచ-కర్మణా-సమ్పాదితా - ఇన్ద్రాదిలోకా,స్తేచ, త్యేత-త్సర్వస్వం-తథా, ఽవిక్లబయాఽదీనయా-బుద్ధ్యా - ఆత్మా దేహశ్చ - నేనబలినా-తేతుభ్యం-దత్తాః-అతో, ఽయమనిగ్రాహ్యఇతి భావః ❊ ॥ ౨౨ ॥ ❊ ఏతదేవకైముత్యన్యాయేనాహ ॥ యత్పాదయోరితి ॥అశఠధీరమూఢధీః-యస్యతవ, పాదయో-స్సలిలం విధాయఅర్ఘ్యజలంసమర్ప్య,దూర్వాఙ్కురైరపిపూజాం-విధాయ-ఉత్తమాం-గతిమపి-భజతేప్రాప్నోతి- అయంతుబలి, రవిక్లబమనాఃస్థిరచిత్తస్సన్-త్రిలోకీం-దాశ్వాన్దత్తవాన్,అతః-కథ,మయ,మార్తిం- ప్రాప్నుయా,త్తస్మా, దేనంవిముఞ్చేత్యర్థః ❊ ॥ ౨౩ ॥ ❊ ఏవంవిజ్ఞాపితోభగవానిమమనుగ్రహీతుమేవేత్థంమయాకృతమిత్యాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హేబ్రహ్మ,న్నహంతావద్య - మనుగ్రహీతుమిచ్ఛామి - తస్య - విశః అర్థా,న్విధునోమిఅపహరామి - తావదనర్థహేత్వర్థాపహారఏవప్రథమోమదనుగ్రహఇత్యర్థః- అర్థస్యానర్థహేతుత్వమాహ ॥ యన్మదః-యస్యధనస్యసమ్బన్ధీమదో-యస్య-సయన్మదః - అతఏవ-స్తబ్ధోవివేకరహితః - అసన్మోహా-పురుషో-లోకం-మాంచా,వమన్యతేతిరస్కరోతి ❊ ॥ ౨౪ ॥ ❊ ఏవమవమానేనా,నైష్కర్మ్యకర్మభి,రిహలోకే,నానాయోనిష్వనుసరన్-తిర్యఙ్మనుష్యనరాదిషుజన్మప్రాప్నువ-న్నయంజీవాత్మా - కర్మవశ్యః-యదాకదా

చిద్యాదృచ్ఛికసుకృతవిశేషాత్పౌరుషీంగతింపురుషజన్మ,ప్రాప్నుయాత్ ॥ ౨౫ ॥ తత్రాపి-జన్మాదిభిర్యస్యపురుషస్య-స్తమ్భోమదః-అనమ్రతా వా,నభవే,త్తత్రతద్విషయే,అయంస్తమ్భాభావఏవ, మదనుగ్రహో-జ్ఞేయః ॥ ౨౬ ॥ కథంతర్హిధ్రువాదిభ్యస్సంపదోదదాసీత్యత్రాహ ॥ మానేతి ॥ మానోగర్వః, స్తమ్భోనమ్రతా- అవివేకోవా , తయోర్నిమిత్తానాం,జన్మాదీనాంపూర్వోగ్రన్థపరిగణితానాం - సమన్తతః,సర్వశ్రేయఃప్రతికూలానాం , సద్భావేఽపీతి శేషః,మత్పరః- స్తేషు నముహ్యేదిత్యర్థః,హన్తహేబ్రహ్మన్ ॥ ౨౭ ॥ అస్యచేదానీంమత్పరత్వాదస్త్యైశ్వర్యదుష్ప్రాపమపిదాస్యామీతివక్తుంతస్య మోహాభావమనుగృహ్ణాతి ॥ ఏషఇతిత్రిభిః ॥ ఏషబలిర్దానవానాందైత్యానాంచాధిపతిః - కీర్తివర్ధనశ్చ - అజయాందుర్జయాం- మమ,మాయాం,మజైషీత్ జయేదిత్యర్థః ॥ ౨౮ ॥ కీర్తివర్ధనత్వమేవప్రపఞ్చయతి క్షీణం-రిక్థంధనం,యస్య - సోఽపి,స్థానాత్ ,చ్యుతోఽపి,ఆధిపత్యాద్భ్రష్టోఽపి-శత్రుభిరధిక్షిప్తోఽపిబద్ధోఽపిజ్ఞాతిభిః-పరిత్యక్తోఽపి,యాతనాం-ప్రాపితోఽపి-గురుణాఉశనసా,భర్త్సితోఽపి,శప్తోఽపిసువ్రతః-దృఢసంకల్పః - సత్యం , నతత్యాజ-తథా,మాయయా,ఛలైరేవ,ధర్మ -ఉక్తః,స్తథాఽప్య-యంసత్యవాక్,తంధర్మం,నత్యజతి ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ అస్యమోక్షప్రదానంసఙ్కల్పయతి ॥ ఏషఇతి ॥ అమరైరపి ప్రాప్తుమశక్యం - స్థానంమల్లోకం- ప్రాపితఃప్రాపయిష్యతఇత్యర్థః- దేహావసానేముక్తోభవతీతిభావః,జీవద్దశాయామిన్ద్రాధిపత్యంభవిష్యదనుగృహ్ణాతి ॥ సావర్ణేరితి॥సావర్ణేర్మనోరన్తరస్యసమ్బన్ధీన్ద్రోఽయంబలిరహమేవాశ్రయోయస్యసః-భ

దాకవాచిజ్జీవాత్మా సంసరన్నిజకర్మభిః । నానాయోనిష్వనీశోఽయంపౌరుషీంగతిమావ్రజేత్ ॥ ౨౫ ॥ జన్మకర్మవయోరూపవిద్యైశ్వర్యధనాదిభిః।యద్యస్యనభవేత్స్తమ్భస్తత్రాయంమదనుగ్రహః ॥ ౨౬ ॥ మానస్తమ్భనిమిత్తానాంజన్మాదీనాంసమన్తతః । సర్వశ్రేయఃప్రతీపానాంహన్తముహ్యేన్నమత్పరః ॥ ౨౭ ॥ఏషదానవదైత్యానామగ్రణీఃకీర్తివర్ధనః । అజైషీదజయాంమాయాంసీదన్నపినముహ్యతి ॥ ౨౮ ॥ క్షీణరిక్థశ్చ్యుతఃస్థానాత్క్షిప్తోబద్ధశ్చశత్రుభిః । జ్ఞాతిభిశ్చపరిత్యక్తోయాతనామనుయాపితః ॥ ౨౯ ॥గురుణాభర్త్సితశ్శప్తోజహౌసత్యంనసువ్రతః । ఛలైరుక్తోమయాధర్మోనాయంత్యజతిసత్యధృక్ ॥ ౩౦ ॥ ఏషమేప్రాపితంస్థానందుష్ప్రాపమమరైరపి । సావర్ణేరన్తరస్యాయంభవితేన్ద్రోమదాశ్రయః ॥ ౩౧ ॥తావత్సుతలమధ్యాస్తాంవిశ్వకర్మవినిర్మితమ్। యత్రాధయోవ్యాధయశ్చక్లమస్తన్ద్రీపరాభవః । నోపసర్గానివసతాంసంభవన్తిమమేక్షయా॥ ౩౨ ॥ఇన్ద్రసేనమహారాజయాహిభోభద్రమస్తుతే।సుతలంస్వర్గిభిఃప్రార్థ్యంజ్ఞాతిభిఃపరివారితః ॥ ౩౩ ॥ నత్వామభిభవిష్యన్తిలోకేశాః కిముతాపరే । త్వచ్ఛాసనాతిగాన్దైత్యాంశ్చక్రంమేసూదయిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ రక్షిష్యేసర్వతోఽహంత్వాం సానుగంసపరిచ్ఛదమ్ । సదాసన్నిహితంవీరంతత్రమాంద్రక్ష్యతేభవాన్ ॥ ౩౫ ॥ తత్రదానవదైత్యానాంసఙ్గాత్తేభావఆసురః । దృష్ట్వామదనుభావంవైసద్యఃకుణ్ఠోవినఙ్క్ష్యతి ॥ ౩౬ ॥ ******

****ఇతిశ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే,అష్టమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః****

శ్రీశుకఉవాచ॥ఇత్యుక్తవన్తంపురుషంపురాతనంమహానుభావోఽఖిలసాధుసమ్మతః ।బద్ధాఞ్జలిర్బాష్పకలాకు

వితాభవిష్యతి - సావర్ణిమన్వన్తరేఽయమిన్ద్రోభవిష్యతీత్యర్థః ॥ ౩౧ ॥ ఆధునికంసుతలలోకాధిపత్యమనుగృహ్ణాతి॥ తావదధునా,విశ్వకర్మణా,వినిర్మితం - సుతలం- లోక - మధ్యాస్తాంతత్రాధిపతిర్భూత్వాఽధివసత్విత్యర్థః॥సుతలంవిశినష్టి॥ యత్రసుతలే-నివసతాం, మాధ్యాదయో , మత్కటాక్షేణహేతునా- నసంభవన్తి - తత్రాధయోమనఃపీడాః - వ్యాధయోదైహికాః-క్లమఃగ్లానిః-తన్ద్రీఅనవధానతా,పరాభవశ్శీతోష్ణాదిభిరభిభవః - ఉపసర్గోఽన్యోఽప్యుపద్రవః ॥ ౩౨ ॥ ఏవంబ్రహ్మాణముక్త్వాఽథబలిమువాచ- హేఇన్ద్రసేన-మహారాజ- జ్ఞాతిభిః-పరివృత , స్త్వం -సుతలం,స్వర్గిభిరపి-ప్రార్థ్యం,లోకంయాహిగచ్ఛ,తత్ర-తవ,భద్రమేవ-మదనుగ్రహాదస్తు ॥ ౩౩ ॥ తత్రవసన్తం, త్వాం,లోకేశాఃఇన్ద్రాదయోఽపి- నాభిభవిష్యన్తి అపరేనాభవిష్యన్తీతికిముపవక్తవ్యం - యేచ-తత్ర-త్వదాజ్ఞాతిలఙ్ఘినో-దైత్యాః-స్తాన్మమ- చక్రంసుదర్శనం,సూదయిష్యతిహనిష్యతి ॥ ౩౪ ॥ సర్వేభ్యోఽప్యుపద్రవేభ్యః-స్త్వాం,సానుగంసపరిచ్ఛదంసోపకరణం,మహం, రక్షిష్యే - కించ , హేవీర తత్రసుతలే-సదా,సన్నిహితం-త్వద్ద్వారివసన్తం,మాం,భవాన్,ద్రక్ష్యతే ॥ ౩౫ ॥ కించ,దైత్యానాం,సఙ్గాద్ధేతో, స్తవయ,ఆసురో,భావ,స్సతత్ర,మత్ప్రభావం,దృష్ట్వా,సద్యః , కుణ్ఠఃప్రతిహతో , వినఙ్క్ష్యతి-మదనుభావాద్భవానాసురంభావంత్యక్ష్యతీత్యర్థః ॥ ౩౬ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధేద్వావింశోఽధ్యాయః ****************

ఏవమనుగృహీతోబలిర్భగవన్తమాహేత్యాహమునిః॥ ఇతీతి॥ఇతీత్థముక్తవన్తం , పురాణపురుషంభగవన్తం- గద్గ

దయాగిరా-అబ్రవీత్ - కథంభూతః, భక్త్యా - ఉత్కలః ఉత్కణ్ఠః-హర్షబాష్పబిన్దుభిః, ఆకులే, ఈక్షణే, యస్య సః- అఖిలానాం, సాధూనాం, సంమతః-మహాన్, అనుభావః-శక్తివిశేషో, యస్య సః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ అహో ఇతి ॥ అహో త్వత్ప్రణామస్య ప్రభావ ఇత్యాహ ॥ ప్రణామాయ ప్రణామార్థం, కృతః, సముద్యమ ఏవ - ప్రపన్నానాం భక్తానాం- యోఽర్థో-ఽభిమతః- తస్య- విధౌ సంపాదనే సమీహితో-ఽప్రమత్తః. స్థితః-కుతః-యత్ యేనోద్యమేన లోకపాలైః - అమరైః - సత్త్వప్రధానైరప్య లబ్ధపూర్వః- త్వదనుగ్రహోఽపశదేఽసురే మయి-సమర్పితః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ ఇతీత్థం, హరిం, ఉక్త్వా-ప్రణమ్య-తతో-బ్రహ్మాణం రుద్రం చానమ్య - ముక్తః - పాశేభ్య ఇతి శేషః - ప్రీతో బలిరసురైస్సహ, సుతలం లోకం- వివేశ ప్రవేష్టుముద్యుక్తో బభూవేత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ తతః-ఇత్థం-బలేర్గృహీతం, త్రివిష్టపం భగవానిన్ద్రాయ-ప్రత్యాదిష్ట ప్రదదౌ ॥ ఏవమదితేః - కామమిష్టం, పూరయిత్వా, సకలం జగదశాసత్ ఉపేన్ద్రస్సన్ పాలయామాసేత్యర్థః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తతో, లబ్ధో భగవత్ప్రసాదో యేన తం-పాశేభ్యో-నిర్ముక్తం-పౌత్రం, వంశవర్ధనం-బలిం-నిశామ్య దృష్ట్వా-ప్రహ్లాదః-భక్తితత్పరో, వక్ష్యమాణమువాచ ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ తదేవాహ ॥ నేతి త్రిభిః ॥ అహో తవేదం దుర్లభానుగ్రహస్యాపి సౌలభ్యం పరత్వం చానితరసాధారణమితి విస్మయపూర్వకం విజ్ఞాపయతి ॥ నేతి ॥ ఇమమస్మద్విషయం-తవానుగ్రహం-చతుర్ముఖలక్ష్మీరుద్రా అపి న లేభిరే - యేఽపరే ఇన్ద్రాదయో న లేభిరే ఇతి కిము వక్తవ్యం - ఏవం తత్ప్రసాదస్య దౌర్లభ్యం క్వచిద్విషయవిశేషే సౌలభ్యం చోక్తం - కుత ఏతద్విపరీతమిత్యత ఆహ - యత్ యస్మాదసురాణాం క్రూరస్వభావానామపి - నోఽస్మాకం, దుర్గపాలః దుఃఖాత్త్రాతా-భవసి ॥ అథ పరత్వమాహ - విశ్వాభివ

లేక్షణో భక్త్యుత్కలో గద్గదయా గిరాఽబ్రవీత్ ॥ ౧ ॥ బలిరువాచ ॥ అహో ప్రణామాయ కృతస్సముద్యమః ప్రపన్నభక్తార్థవిధౌ సమాహితః । యల్లోకపాలైస్త్వదనుగ్రహోఽమరైరలబ్ధపూర్వోఽపసదేఽసురేఽర్పితః ॥ ౨ ॥
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్యుక్త్వా హరిమానమ్య బ్రహ్మాణం సభవం తతః । వివేశ సుతలం ప్రీతో బలిర్ముక్తస్సహాసురైః ॥ ౩ ॥
ఏవమిన్ద్రాయ భగవాన్ప్రత్యానీయ త్రివిష్టపమ్ । పూరయిత్వాఽదితేః కామమశాసత్సకలం జగత్ ॥ ౪ ॥ లబ్ధప్రసాదం నిర్ముక్తం పౌత్రం వంశధరం బలిమ్ । నిశామ్య భక్తిప్రవణః ప్రహ్లాద ఇదమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ప్రహ్లాద ఉవాచ ॥
నేమం విరిఞ్చో లభతే ప్రసాదం న శ్రీర్న శర్వః కిము తాపరేఽన్యే । యన్నోఽసురాణామపి దుర్గపాలో విశ్వాభివన్ద్యైరభివన్దితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౬ ॥ యత్పాదపద్మమకరన్దనిషేవణేన బ్రహ్మాదయశ్శరణదాశ్నువతే విభూతిమ్ । కస్మాద్వయం కుసృతయః ఖలయోనయస్తే దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీం భవతః ప్రణీతాః ॥ ౭ ॥ చిత్రం తవేహితమహోఽమితయోగమాయాలీలావసృష్టభువనస్య విశారదస్య । సర్వాత్మనస్సమదృశోఽవిషమస్స్వభావో భక్తప్రియో యదసి కల్పతరుస్స్వభావః ॥ ౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ వత్స ప్రహ్లాద భద్రం తే ప్రయాహి సుతలాలయమ్ । మోదమానస్స్వ

న్ద్యైః కృత్స్నజగత్పూజ్యైః - బ్రహ్మాదిభిరప్యభివన్దితావఙ్ఘ్రీ యస్య సః-త్వం - అసురాణాం నో-దుర్గపాలోఽసీత్యనేనాస్మద్గుణదర్శనేనాస్మాసు తవ ప్రసాదః ప్రవృత్తః-కింతు-కేవలం కృపయైవేతి సూచితమ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తదేవ వ్యఞ్జయన్నాహ ॥ యత్పాదేతి - హే శరణద, శ్రేయస్సాధనప్రద-అనేన స్వహితమపి వయం న విద్మ ఇతి సూచితం - బ్రహ్మాదయో, యస్య తవ-పాదపద్మయోః, మకరన్దః - తస్య - సేవయా, విభూతిమైశ్వర్యం సృష్ట్యాద్యధికారమశ్నువతే ప్రాప్నువన్తి-అనేన పరత్వం స్పష్టీకృతం, తే ఏవంభూతస్య తవ-దాక్షిణ్యదృష్టిపదవీం అనతిక్రమణీయతా హేతుకృపాదృష్టివిషయతాం - కస్మాద్ధేతోః - వయం-కుసృతయః కుమతయః - ఖలయోనయః ఉగ్రజాతయశ్చ - ప్రణీతాః ప్రాపితాః- కేవలం కృపయైవేతి భావః -పూర్వం విరిఞ్చాదయోఽపీమం ప్రసాదం న లభన్త ఇత్యనేన తత్సేవయా వినా తత్ప్రసాదావిషయత్వముక్తం - అత్ర తు తత్సేవయా తద్విషయత్వమిత్యతో న విరోధః ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ ఏవం తర్హి ప్రాకృతవత్కంచిదనుగృహ్ణన్ కంచిచ్చ నిగృహ్ణన్నహమపి విషమస్వభావ ఏవేతి కిం మాం ప్రశంససీత్యత్రాహ ॥ చిత్రమితి ॥ తవ-ఈహితం చేష్టితం నిగ్రహానుగ్రహాదిరూపం, అహో విచిత్రం, నతు కర్మవశ్యప్రాకృతేహితసజాతీయమిత్యర్థః నైచిత్త్యే హేతుం వదన్ అకర్మవశ్యతాం వ్యఞ్జయన్ విశినష్టి ॥ అమితేతి ॥ అమితశక్తియుక్తసఙ్కల్పజ్ఞానేన నిమిత్తేనానాయాసస్సృష్టభువనస్యేత్యర్థః విశారదస్య సృష్ట్యుపయుక్తసార్వజ్ఞ్యాదికల్యాణగుణయుక్తస్య-కృత్స్నచిదచిదన్తరాత్మనః, అత ఏవ సమదృశః వైషమ్యనైర్ఘృణ్యాదిరహితస్య - తవ, భక్తప్రియో, భవసీతి-య-దయమవిషమ ఏవ, స్వభావః-నతు విషమః-తద్దృష్టాన్తం వదన్ విశినష్టి -కల్పతరోస్స్వభావ ఇవ స్వభావో యస్య - స-త్వ- మితి నహి కల్పతరోరాశ్రితార్థపూరణేన వైషమ్యాపాదనం యుక్తమితి భావః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ ఏవం విజ్ఞాపితస్తం భగవానువాచ ॥ వత్సేతి ॥ హే ప్రహ్లాద తవ-భద్రమస్తు, సుతలాఖ్యం బిలస్థానం, యాహి గచ్ఛ, తత్ర-స్వపౌత్రేణ బలినా సహ, మోదమానః, జ్ఞాతీనాం, ముదం హర్షం-

మావహ ప్రాపయ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తత్ర సుతలే, నిత్యం సదా, అవస్థితం, సన్నిహితం, గదాపాణౌ యస్య తం, మాం, ద్రష్టాసి ద్రక్ష్యసి. నిత్యం ద్రష్టాసీతి వా సంబన్ధః, నిత్యం, మద్దర్శనేన-యో-మహాన్-నాహ్లాదః ఆనన్దః, స్తేన, ధ్వస్తం, కర్మరూపం, నిబన్ధనం సంసృతిహేతుర్యస్య, తాదృశో, భవిష్యసీతి ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవంవిధాం, భగవత, ఆజ్ఞాం, శిరసా, బాఢమిత్యాధాయ అభ్యుపేత్య, హే రాజ, న్నమలా, ప్రజ్ఞా స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యవిషయా-యస్య, స. ప్రహ్లాదో-బలినా సహ-కృతాఞ్జలిర్బద్ధాఞ్జలిస్సన్. ఆదిపురుషం, ప్రదక్షిణీకృత్య, ప్రణతః కృతప్రణామః, స్సర్వేషా-మసురాణాం, చమ్వాస్సేనాయా, అధిపతిః-భూత్వా, తేన భగవతా, ఽనుజ్ఞాతో, మహాబిలం సుతలం-వివేశ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అథ తత్ప్రవేశానన్తరం హే రాజన్-భగవాన్నారాయణ, స్సమీపే, సభాయాం, బ్రహ్మవాదినామృత్విజాం మధ్యే, ఆసీనముపవిష్టమశనసం శుక్ర, మువాచ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ బ్రహ్మన్నితి ॥ హే బ్రహ్మన్-వితన్వతో యజమానస్య - శిష్యస్య బలే ర్య-ద్యజ్ఞచ్ఛిద్రం-కర్మసు-వైషమ్యం వైగుణ్యరూపం-త-ద్బ్రహ్మదృష్టం వేదబోధితం-సమం వైషమ్యరహిత-మవిగుణం - యథా భవే త్తథా-సంతనుకురు ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ఏవముక్తశ్శుక్రస్తావత్ప్రకృతకర్మణి వైగుణ్యమేవ నాస్తీతి విజ్ఞాపయతి ॥ కుత ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ తస్య బలేః-కర్మణో-వైగుణ్యం-కుతః కస్మాదపీత్యర్థః-వైషమ్యాభావే హేతుమాహ ॥ యస్య యేన బలినా, కర్తరి షష్ఠీ-సర్వభావేన కరణత్రయేణ-సర్వకర్మణా-మీశ్వరః-యజ్ఞేశః-యజ్ఞపురుషశ్చ-భవాన్-యతః-పూజితః-అతో-న వైషమ్యమిత్యర్థః-కర్మేశ్వర ఇతి సర్వకర్మప్రవర్తకత్వముక్తం-యజ్ఞేశ్వర ఇతి యజ్ఞఫలప్రదత్వం

ప్రాత్రేణ జ్ఞాతీనాం ముదమావహ ॥ ౯ ॥ నిత్యం ద్రష్టాసి మాం తత్ర గదాపాణిమవస్థితమ్ । మద్దర్శనమహాహ్లాదధ్వస్తకర్మనిబన్ధనః ॥ ౧౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఆజ్ఞాం భగవతో రాజన్ప్రహ్లాదో బలినా సహ । బాఢమిత్యమలప్రజ్ఞో మూర్ధ్న్యాధాయ కృతాఞ్జలిః ॥ ౧౧ ॥ పరిక్రమ్యాదిపురుషం సర్వాసురచమూపతిః । ప్రణతస్తదనుజ్ఞాతః ప్రవివేశ మహాబిలమ్ ॥ ౧౨ ॥ తథాహోశనసం రాజన్హరిర్నారాయణోఽన్తికే । ఆసీనమృత్విజాం మధ్యే సదసి బ్రహ్మవాదినామ్ ॥ ౧౩ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ బ్రహ్మన్సంతను శిష్యస్య కర్మచ్ఛిద్రం వితన్వతః । యత్తత్కర్మసు వైషమ్యం బ్రహ్మదృష్టం సమం భవేత్ ॥ ౧౪ ॥ శుక్ర ఉవాచ ॥ కుతస్తత్కర్మవైషమ్యం యస్య కర్మేశ్వరో భవాన్ । యజ్ఞేశో యజ్ఞపురుషస్సర్వభావేన పూజితః ॥ ౧౫ ॥ మన్త్రతస్తన్త్రతశ్ఛిద్రం దేశకాలార్హవస్తుతః । సర్వం కరోతి నిశ్ఛిద్రమనుసంకీర్తనం తవ ॥ ౧౬ ॥ తథాపి వదతో భూమన్కరిష్యామ్యనుశాసనమ్ । ఏతచ్ఛ్రేయః పరం పుంసాం యత్తవాజ్ఞానుపాలనమ్ ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ప్రతినన్ద్య హరేరాజ్ఞాముశనా భగవానితి । యజ్ఞచ్ఛిద్రం సమాధత్త బలేర్విప్రర్షిభిస్సహ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం బలేర్మహీం రాజన్భిక్షిత్వా వామనో హరిః । దదౌ భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ త్రిదివం యత్పరైర్హృతమ్ ॥ ౧౯ ॥ ప్రజాపతిపతిర్బ్రహ్మా దేవర్షిమనుభూమిపైః । దక్షభృగ్వఙ్గిరోముఖ్యైః కుమారేణ భవేన చ ॥ ౨౦ ॥ కశ్యపస్యాదితేః ప్రీత్యై సర్వభూతభవాయ చ । లోకానాం లోకపాలానామకరోద్వామనం పతిమ్ ॥ ౨౧ ॥ వేదానాం సర్వదేవానాం ధర్మస్య తపసశ్శ్రియః । మఙ్గళానాం వ్రతానాం చ కల్పం స్వర్గాపవర్గయోః ॥ ౨౨ ॥ ఉపేన్ద్రం కల్పయాంచక్రే పతిం సర్వవిభూతయే । తదా సర్వాణి భూతాని భృశం ముముదిరే నృప ॥ ౨౩ ॥ తతస్త్విన్ద్రః పురస్కృత్య దేవయానేన వామనమ్ । లోకపాలైర్దివం నిన్యే బ్రహ్మణా చానుమోదితః ॥ ౨౪ ॥

యజ్ఞపురుష ఇతి యజ్ఞశరీరకత్వం తద్భోక్తృత్వం చేత్యపౌనరుక్త్యమ్ ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ కిం వక్తవ్యమేతద్యత్తవ పూజనమవైషమ్యావహమితి - యతస్తవ నామ్నస్సఙ్కీర్తనమేవ తదావహమిత్యాహ ॥ మన్త్రత ఇతి ॥ మన్త్రతస్తన్త్రతో దేశకాలయోగ్యవస్తుభ్యో-యచ్ఛిద్రం మన్త్రాదీనాం యద్వైగుణ్యమిత్యర్థః-త-త్సర్వం- తవ-నామసఙ్కీర్తనమేవ, నిశ్ఛిద్రం-కరోతి ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ యద్యప్యేవం నాస్త్యేవ వైషమ్యం తథాపి-హే భూమన్-వదత-స్తవ - అనుశాసనం కరిష్యామ్యేవ-యత-స్తవాజ్ఞానుపాలనమితి-య-దేత-త్పుంసాం పరమశ్రేయః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ ఇతీత్థం -హరే-రాజ్ఞాం, ప్రతినన్ద్య-భగవా, నుశనాశ్శుక్రః-బలే-ర్యజ్ఞస్య-ఛిద్ర-మృషిభిస్సహ - సమాధత్త సమాదధే ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ ఇత్థముపవర్ణితం భగవతో వామనస్య చరిత్రముపసంహరతి ॥ ఏవమితి ॥ హే మహారాజ యత్-పరై-రపహృతం-త-త్త్రిదివ-మిత్థం - బలేస్సకాశాద్యాచిత్వా, వామనరూపో హరిః-భ్రాత్రే మహేన్ద్రాయ-దదౌ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ తదా-ప్రజాపతిపతిః బ్రహ్మా చతుర్ముఖః-దేవైః - ఋషిభిః- పితృభిర్భూమిపై - ర్మనుతత్పుత్రై ర్దక్షాదిభిశ్చ-సహ-కశ్యపస్యాదితేశ్చ-ప్రీత్యై-సర్వభూతానాం- భవాయ విభవాయ యోగక్షేమార్థం చ లోకానాం తత్పాలకానాం చ-పతిం-వామన-మకరోత్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ౨౧ ॥ ❁ వేదాదీనాం, కల్పం సమర్థం- పాలన ఇతి శేషః ఉపేన్ద్రం, సర్వభూతానాం, విభూతయే-పతిం, కల్పయాంచక్రే అకరోత్ తదా- సర్వాణి, భూతాని- నితరాం-ముముదిరే - ముదవాప్తా ఇతి భావః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తతో-బ్రహ్మణాఽనుమోదిత- ఇన్ద్రో లోకపాలైస్సహ - వామనం-భగవన్తం - దేవయానేన దేవ

వాహ్యయాఽనేన-దివంప్రతి నిన్యే ప్రాపయామాస ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తత-ఉపేన్ద్రస్య భగవతో, భుజపాలితం - త్రిభువనం-ప్రాప్య త్రిభువనాధిపతిర్భూత్వా-ఇన్ద్రః, నిర్భయః, పరమయా, శ్రియా సంపదా-జుష్టో, ముముదే ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ తతో, హేనృప, సర్వే-బ్రహ్మాదయో, వైమానికావిమానారూఢాశ్చ, త-ద్విష్ణోర్వామనస్య-సుమహదనితరసాధారణ-మత ఏవ, పరమాద్భుతం కర్మ చరిత్రం లఃగాయన్తః-స్వస్వస్థానాని జగ్ముః-అదితిం ప్రశశంసిరే తుష్టువుశ్చ ❀ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ ❀ హేకురునన్దన-శ్రోతౄణాం శృణ్వతాం-దురితహరం-సర్వ, మస్మద్బుద్ధిగోచర-మేత-దురుక్రమస్య-చరితం- భవతో-మయా-కథితం-సర్వంమయాఖ్యాతమిత్యనేనస్వమతివిషయంసర్వమాఖ్యాతమిత్యభిప్రేతం. నతూరుక్రమమహిమ్నః పరిచ్ఛిన్నత్వమ్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తదేవవ్యఞ్జయితుంతన్మహిమ్నోఽనవచ్ఛిన్నత్వమాహ ॥ పారమితి ॥ యః-మర్త్యః పుమా,నురుక్రమస్య, మహిమ్నః-పార్థమవధిం గృణానోభవతి-సమర్త్యః-పృథివ్యాఇమానిపార్థివాని- రజాంసి-విమమే-గణయేత్ - యథా, పార్థివానాంరజసాంగణనాకర్తుమశక్యాతథోరుక్రమస్యగుణానామపీత్యర్థః-పార్థివానిరజాంసివాబుద్ధిమాన్మహతా కాలేనగణయేత్ - నతూరుక్రమస్యగుణానితివాఽర్థః-తథాచశ్రూయతే «విష్ణోర్నుకంవీర్యాణిప్రవోచంయఃపార్థివానివిమమేరజాంసీతి», తథాహి-యస్యపురుషస్యోరుక్రమస్య, మహిమ్నః - పారంజాతః-జాయమానోజనిష్యమాణోవా-మర్త్యః, ఉపైతికిం,నోపైత్యేవేతి-❀ మన్త్రద్రష్టాఋషిర్వసిష్ఠాదిరాహ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ ప్రకృతావతారచరిత్రశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ యఇతి ॥ యః కశ్చి-దేత, దద్భుతకర్మణో-దేవా

ప్రాప్య త్రిభువనంచేన్ద్ర ఉపేన్ద్రభుజపాలితమ్ । శ్రియాపరమయాజుష్టో ముముదే గతసాధ్వసః ॥ ౨౫ ॥ బ్రహ్మాశర్వః కుమారశ్చ భృగ్వాద్యా మునయో నృప । పితరస్సర్వభూతానిసిద్ధా వైమానికాశ్చ యే ॥ ౨౬ ॥ సుమహత్కర్మ తద్విష్ణోర్గాయన్తః పరమాద్భుతమ్ । ధిష్ణ్యానిస్వాని తే జగ్మురదితించ శశంసిరే ॥ ౨౭ ॥ సర్వమేతన్మయాఽఽఖ్యాతంభవతః కురునన్దన । ఉరుక్రమస్యచరితం శ్రోతౄణామఘమోచనమ్ ॥ ౨౮ ॥ పారంమహిమ్న ఉరువిక్రమతో గృణానోయః పార్థివానివిమమే సరజాంసిమర్త్యః । కింజాయమాన ఉతజాత ఉపైతిమర్త్య ఇత్యాహ మన్త్రదృగృషిః పురుషస్యయస్య ॥ ౨౯ ॥ య ఇదం దేవదేవస్య హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారానుచరితం శృణ్వన్యాతి పరాం గతిమ్ ॥ ౩౦ ॥ క్రియమాణేకర్మణీదం దైవేపిత్ర్యేఽథమానుషే । యత్ర యత్రానుకీర్త్యేత తత్తేషాం సుకృతం విదుః ॥ ౩౧ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, అష్టమస్కన్ధే, త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀

మత్స్యావతారకథాప్రారమ్భఘట్టః

రాజోవాచ ॥ భగవఞ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామో హరేరద్భుతకర్మణః । అవతారకథామాద్యాం మాయామత్స్యవిడమ్బనామ్ ॥ ౧ ॥ యదర్థమదధాద్రూపం మాత్స్యం లోకజుగుప్సితమ్ । తమఃప్రకృతిదుర్మర్షం కర్మగ్రస్త ఇవేశ్వరః ॥ ౨ ॥ ఏతన్నో భగవన్సర్వం యథావద్వక్తుమర్హసి । ఉత్తమశ్లోకచరితం సర్వలోకమలాపహమ్ ॥ ౩ ॥ సూత ఉ

నాం బ్రహ్మాదీనామపి-దేవస్యవామనస్యావతారానుచరితంశృణ్వన్-పరాం-గతిం, ముక్తిరూపాం, యాతిప్రాప్నోతి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ యత్ర యత్ర దైవమనుష్యపిత్ర్యాదిసమ్బన్ధిని - క్రియమాణే, కర్మణీ, ద, మవతారానుచరితం-కీర్త్యేత, త-త్తేషాంసమ్బన్ధి-కర్మ-సుకృతం, సుష్ఠ్వవిగుణంయథాభవతితథా, కృతంవిదు, స్తజ్జ్ఞా ఇతి శేషః - శ్రౌతస్మార్తసర్వకర్మసాద్గుణ్యాపాదకమేతచ్చరిత్రశ్రవణాదికమిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయామష్టమస్కన్ధే త్రయోవింశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

తదేవం శ్రుతవామనావతారతచ్చరిత్రోఽవతారప్రసఙ్గాన్మాత్స్యమవతారం శుశ్రూషుః పృచ్ఛతి రాజా ॥ భగవన్నితి త్రిభిః ॥ హేభగవన్మునే, అద్భుతకర్మణో, హరే, రాద్యావతారకథాంశ్రోతు, మిచ్ఛామః కథంభూతాం, మాయామత్స్యవిడమ్బనాం అద్భుతమత్స్యసజాతీయచేష్టానుకారో యస్యాం ప్రతిపాద్యస్తాం- కథాయా అద్యత్వం తదవతారప్రాథమ్యప్రయుక్తమిత్యవగన్తవ్యమ్ ❀ ॥ ౧ ॥ ❀ స్వయ, మీశ్వరోఽపి-కర్మగ్రస్తః కర్మవశ్య ఇవ-జీవవత్, తమస్స్వభావం-దుర్మర్షం క్రోధి అత ఏవ లోకై, ర్జుగుప్సితం నిన్దితం, మాత్స్యం, రూపం-యదర్థం యస్మై ప్రయోజనాయ-ధాధృతవాన్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ హేభగవన్మునే-ఏత-త్ప్రయోజనం, సర్వం, మత్స్యావతారచరిత్రం-యథావ-ద్వక్తు, మర్హసి, శ్రోతవ్యత్వవక్తవ్యత్వయోర్హేతుంవదన్ చరిత్రంవిశినష్టి ॥ సర్వేషాంలోకానాంశృణ్వతాంవదతాంచ-మలమఘ-మపహన్తీతితథా-తత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ ఇత్థమాపృష్టమ

❀ ॥ ౨౯ ॥ శ్లోకవ్యాఖ్యానే «న తే విష్ణోర్జాతో జాయమానో దేవమహిమ్నః పరమన్తమాప్ప» ఇతిమన్త్రోఽనుసన్ధేయః.

త్స్యావతారతచ్చరితో భగవాన్బాదరాయణిర్యథావద్వర్ణయామాస తథాహ సూతః ఇత్యుక్త ఇతి॥ విష్ణురాతేన పరిక్షితా-ఉక్తః-పృష్టో-భగవాన్-బాదరాయణిః శ్రీశుకః-విష్ణోశ్చరిత-మువాచ। కింతత్-యత్, మత్స్యరూపేణ-కృతమ్ ❀॥౪॥❀ తదేవాహ॥ గోవిప్రేత్యాదినా॥ యద్యప్యదథాద్రూప మితివిశేషతః పృష్టమవతార ప్రయోజనం, వక్ష్యన్ తావత్సర్వావతార సాధారణం ప్రయోజనమాహ॥ గోవిప్రేతి॥ గవాం-విప్రాణాం, సురాణాం, సాధూనాం-ఛందసాం వేదానాం-తదుదితధర్మమర్యాదానాం చ-రక్షా-మిచ్ఛన్-ధర్మార్థాది పురుషార్థచతుష్టయ ప్రదానార్థం చ-తనూర్మత్స్యాదిమూర్తీః-ఈశ్వరో-ధత్తే బిభర్తి ❀॥౫॥❀ యదా శక్తిం తం లోకజుగుప్సితం తమః ప్రకృతిదుర్మర్షమితి సావద్యత్వం తత్పరిహరతి॥ ఉచ్చావచేష్వితి॥ ఉత్కృష్టేష్వపకృష్టేషు చ-దేవమనుష్యతిర్యగాదిభూతేషు-చరన్-తత్సజాతీయజన్మకర్మాదికం కుర్వన్నపి-ఈశ్వర-ఉచ్చావచత్వం-కర్మాయత్తదేవమనుష్యాదితారతమ్యం-న భజతే-యథా-వాయుః-సర్వత్రవ్యాప్నువన్నపి-న వాయ్వగతధర్మైః స్పృశ్యతే తద్వత్-అత్ర హేతుం వదన్ విశినష్టి, యః-ఈశ్వరో-గుణైర్హేయగుణప్రతిభటైః కల్యాణగుణైర్నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదప్రాకృతగుణరహితత్వాద్ధి-నోచ్చావచత్వం-భజత ఇతి "నతదస్తి పృథివ్యాం వా దివి దేవేషు వా పునః। సత్త్వం ప్రకృతిజైర్ముక్తం యదేభిస్స్యాత్త్రిభిర్గుణైః" ఇత్యుక్తరీత్యా కర్మమూలకసత్త్వాదిగుణత్రయసమ్బన్ధనిమిత్తదేవమనుష్యాద్యుచ్చావచత్వం సర్వజీవసాధారణం-భగవతస్తు గవాదిరక్షార్థం స్వేచ్ఛోపాత్తాప్రాకృతదేవమనుష్యాదిసజాతీయదివ్యతనోస్స్వస్వభావమజహతః కర్మాయత్తదేహసమ్బన్ధతత్ప్రయుక్తావద్యత్వం నాస్తీత్యర్థః-యద్వా-ధియ ఇతి చ్ఛేదః-ధీశబ్దేన ప్రకృతిర్లక్ష్యతే-తద్గుణైస్సత్త్వాదిభిర్హేతుభూతై, రుచ్చావచత్వం-న భజతే కుతః, నిర్గుణత్వాత్ సత్త్వాదిప్రాకృతగుణరహితత్వాత్-నిర్గుణత్వాదిత్యనేన జీవవత్సత్త్వాదిగుణపారవశ్యం నిషిధ్యతే-నతు గుణనియన్తృత్వమపి, తథా సతి "ప్రధానక్షేత్రజ్ఞపతిర్గుణేశః" ఇతి గుణేశత్వశ్రవణవి

వాచ॥ ఇత్యుక్తో విష్ణురాతేన భగవాన్బాదరాయణిః। ఉవాచ చరితం విష్ణోర్మత్స్యరూపేణ యత్కృతమ్॥ ౪॥
శ్రీశుక ఉవాచ॥ గోవిప్రసురసాధూనాం ఛన్దసామపి చేశ్వరః। రక్షామిచ్ఛంస్తనూర్ధత్తే ధర్మస్యార్థస్య చైవ హి॥
ఉచ్చావచేషు భూతేషు చరన్వాయురివేశ్వరః। నోచ్చావచత్వం భజతే నిర్గుణత్వాద్ధియో గుణైః॥ ౬ ॥ ఆసీదతీతకల్పాన్తే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః। సముద్రోపప్లుతాస్తత్ర లోకా భూరాదయో నృప ॥ ౭ ॥ కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషోర్బలి। ముఖతో నిస్సృతాన్వేదాన్హయగ్రీవోఽన్తికేఽహరత్॥ ౮ ॥ జ్ఞాత్వా తద్దానవేన్ద్రస్య హయగ్రీవస్య చేష్టితమ్। దధార శఫరీరూపం భగవాన్హరిరీశ్వరః ॥౯॥ తత్ర రాజఋషిః కశ్చిన్నామ్నా సత్యవ్రతో మహాన్। నారాయణపరోఽతప్యత్తపస్స సలిలాశనః॥ ౧౦ ॥ యోఽసావస్మిన్మహాకల్పే తనయస్స వివస్వతః। శ్రాద్ధదేవ ఇతి ఖ్యాతో మనుత్వే హరిణార్పితః ॥ ౧౧ ॥ ఏకదా కృతమాలాయాం కుర్వతో జలతర్పణమ్ । తస్యాఞ్జ

రోధాపత్తేః ❀॥౬॥❀ ఏవం సామాన్యతోఽవతారప్రయోజనం తద్యాథాత్మ్యం చాభిధాయ విశేషతో మత్స్యావతారప్రయోజనమవతారకాలం చాహ॥ ఆసీదితి త్రిభిః। అతీతస్యాతిక్రాన్తస్య, కల్పస్య-అన్తే అవసానే-బ్రాహ్మో నామ-నైమిత్తికో లయః-ఆసీత్॥ బ్రహ్మణో నిద్రాప్రయోజకీభవో బ్రాహ్మః-తేనైవ నిమిత్తేన జాతో నైమిత్తికః-తత్ర తదా ప్రళయకాలే-భూరాదయ-స్త్రయో-లోకాః సముద్రే, ఉపప్లుతా నిమగ్నా, ఆసన్ ❀॥౭॥❀ కాలేన దినావసానరూపకాలేన నిమిత్తేన, ఆగతనిద్రస్య నంప్రాప్తనిద్రస్య-తత ఏవ-శిశయిషోశ్శయితుమిచ్ఛోః, ధాతుర్బ్రహ్మణో ముఖాన్నిస్సృతాన్ స్ఖలితాన్-వేదాన్ అన్తికే సమీపవర్తీ హయగ్రీవాఖ్యో దానవేన్ద్రో-ఉపహృతవాన్-అన్తికే నిస్సృతానితి వా సమ్బన్ధః ❀॥౮॥❀ తదా-దానవశ్రేష్ఠస్య హయగ్రీవస్య, తచ్చేష్టితం-జ్ఞాత్వా-ఈశ్వరో హరిర్భగవాన్-శఫరీరూపం మాత్స్యం రూపం-దధార-హయగ్రీవాఖ్యం దానవం నిహత్య వేదాన్ బ్రహ్మణే ప్రత్యర్పయితుం మత్స్యరూపేణావతతారేతి విశేషతః ప్రయోజనముక్తం॥ శఫరీతి స్త్రీత్వమవివక్షితం॥ మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇత్యర్థః ❀॥౯॥❀ ఏవం సామాన్యతో విశేషతశ్చావతార ప్రయోజనమభిధాయావతరణప్రకారం వక్తుమితిహాసం ప్రస్తౌతి। తత్రేతి॥ తత్ర తస్మిన్నేవాతీతే కల్పే-కశ్చి-త్సత్యవ్రతాఖ్యో రాజర్షిర్మహాన్-నకోఽధాద్యాత్మగుణయుక్తః-నారాయణః పరః ప్రాప్యః యస్య, తాదృశో-బభూవ-స చ-సలిలమేవాశనం యస్య-తాదృశః-తపోఽతప్యత్, చచార ❀॥౧౦॥❀ సత్యవ్రతం విశినష్టి॥ య ఇతి॥ యోఽతీతకల్పే, సత్యవ్రతాఖ్యో-రాజర్షిస్స ఏవాస్మిన్మహాకల్పే, వివస్వతః-తనయః-శ్రాద్ధదేవ ఇతి ప్రసిద్ధః-మనుత్వే మన్వధికారే-హరిణా భగవతా, అర్పితః నిహితః మనుః కారిత ఇత్యర్థః ❀॥౧౧॥❀ ఏకదా కృతమాలాయాం నద్యాం-జలతర్పణం-కుర్వతః-తస్య సత్యవ్రతస్య-అఞ్జల్యుదకే-కాచి-దేకా అసహాయా-శఫరీ అభ్యపద్యతాదృశ్యత ప్రాప్తవతీ వా-స్త్రీత్వమవివక్షితమ్" ఇత్యుక్తసోఽనయోర్మత్స్యం సముద్రే ప్రాక్షిపజ్జ్ఞపమ్, క్షిప్త్వా మా

ణ-స్తేనవదతా-తమాహే-త్యాదిషుపుంస్త్వనిర్దేశస్యబహుళముపలభ్యమానత్వాత్ ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽తతో-హేభారత-ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రత-శ్శఫరీ,మఞ్జలిగతాంతో-యేనాఞ్జలిస్థేనసహానదీతోయె-తతాజ్య ॥ తంత్యక్తవన్తం - మహాకారుణికం-నృపంసత్యవ్రతం-సాశఫర్యతికరుణంయథాతథో,వాచ ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽తదేవాహ॥యాదోభ్యఇతి॥ హేరాజన్-జ్ఞాతీన-స్మాత్,ఘాతయన్తీతితథా-తేభ్యః , జ్ఞాతయశ్చతేఘాతినశ్చ - తేభ్యఇతివా- యాదోభ్యోజలచరేభ్యో,భీతా-మతఏవ- దీనాంమాం హేదీనవత్సల-కథ-మస్మిన్సరిజ్జలే-బహుజలచరాకాన్తే-విస్సృజసెత్యన్వయః ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ఇత్యేవముక్త-స్సరాజాసత్యవ్రతః-ఆత్మనస్స్వస్యా-నుగ్రహార్థం,ప్రీత్యా-మత్స్యమూర్తిం,బిభ్రాణం - సాక్షాద్భదవన్త - మజానన్-శఫరీరక్షణార్థం,మనోదధెమనశ్చక్రే ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽తత- స్తస్యాశ్శఫర్యాః-దీనతరముక్తం-వాక్య,మాకర్ణ్య-సమహీపతిస్సత్యవ్రతః- దయాళు-రేనాంశఫరీం కలశాప్సుకమణ్డలుజలె-నిధాయ-స్వాశ్రమంప్రతినిన్యేప్రాపయామాస ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽తత-స్సాశఫరీ. తత్రకమణ్డలా-వేకరాత్రేణ-వర్ధమానాసతీ-కమణ్డలోరాత్మనాపూర్ణత్వా-దలబ్ధ, ఆత్మనః అవకాశో - యయా-సాచమహీపతింసత్యవ్రతంప్రతీదంవక్ష్యమాణ-మువాచ ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽తదేవాహ॥ నేతి॥అస్మిన్కమణ్డలా-వహం - కృచ్ఛ్రంసంకటంయథాభవతితథావస్తుంవాసంకర్తుం - నోత్సహె, అత-స్సువిపుల-మోకః స్థానం, కల్పయ - యత్రా-హం-సుఖం-నివసామి-తాదృశమోకఃకల్పయేత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ఏవముక్త,స్సత్యవ్ర-తస్తతః-కమణ్డలో-రేనాంశఫరీ-మాదాయ - ఔదఞ్చనోదకేవిపులకటా

ల్యుదకేకాచిచ్ఛఫర్యేకాఽభ్యపద్యత॥౧౨॥సత్యవ్రతోఽఞ్జలిగతాంసహతోయెనభారత ।ఉత్ససర్జనదీతోయెశఫరీంద్రమిడేశ్వరః॥తమాహసాఽతికరుణంమహాకారుణికంనృప ॥ ౧౩ ॥ మత్స్యఉవాచ॥యాదోభ్యోజ్ఞాతిఘాతిభ్యోదీనాంమాందీనవత్సల।కథంవిసృజసే✽రాజన్భీతామస్మిన్సరిజ్జలె॥౧౪॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఆత్మనోఽనుగ్రహార్థంప్రీత్యామత్స్యవపుర్ధరమ్।అజానన్రక్షణార్థాయశఫర్యాస్సమనోదధె ॥ ౧౫ ॥ తస్యాదీనతమంవాక్యమాశ్రుత్యసమహీపతిః।కలశాప్సునిధాయైనాందయాళుర్నిన్యఆశ్రమమ్ ॥ ౧౬ ॥ సాతుతత్రైకరాత్రేణవర్ధమానాకమణ్డలౌ । అలబ్ధ్వాత్మావకాశాసావిదమాహమహీపతిమ్ ॥ ౧౭ ॥ మత్స్యఉవాచ ॥నాహంకమణ్డలావస్మిన్కృచ్ఛ్రంవస్తుమిహోత్సహె।కల్పయౌకస్సువిపులంయత్రాహంనివసేసుఖమ్ ॥ ౧౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥సఏనాంతతఆదాయన్యధాదౌదఞ్చనోదకే । తత్రక్షిప్తాముహూర్తేనహస్తత్రయమవర్ధత॥ ౧౯ ॥నమఏతదలంరాజన్సుఖంవస్తుముదఞ్చనమ్। పృథుదేహిపదంమహ్యంయాత్వాఽహంశరణంగతా ॥ ౨౦ ॥ తతఆదాయసారాజ్ఞాక్షిప్తారాజన్సరోవరె । తదావృత్యాఽఽత్మనాసర్వంమహామీనోఽన్వవర్ధత ॥ ౨౧ ॥ నైతన్మేస్వస్తయేరాజన్నుదకంసలిలౌకసః । నిధేహిరక్షాయోగేనహ్రదేమామవిదాసిని ॥ ౨౨ ॥ ఇత్యుక్తస్సోఽనయన్మత్స్యంతత్రతత్రావిదాసిని । జలాశయెసంమితంతంసముద్రెప్రాక్షిపజ్ఝషమ్ ॥ ౨౩ ॥ క్షిప్యమాణస్తమాహేదమిహమాంమకరాదయః । అదన్త్యతిబలావీరనమామిత్సృష్టుమర్హసి॥ ౨౪ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ఏవంవిమోహితస్తేనవదతావల్గుభారతీమ్ । తమాహకోభవానస్మాన్మత్స్యరూపేణమోహయన్ ॥ ౨౫ ॥ నైవంవీర్యోజలచరో

హ్యుదకే,మణికోదకేవా,న్యధాన్నిహితవాన్ , తత్రౌదఞ్చనోదకే-క్షిప్తా-సాశఫరీ - ముహూర్తేనకాలేన-హస్తత్రయ-మవర్ధత ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽తథావర్ధమానాపునరప్యాహ॥ హేరాజన్-మెమమ,సుఖం-వస్తు-మేతదుదఞ్చనం-నాలంనపర్యాప్తంతతో-మహ్యం-పృథువిపులం- పదంస్థానం-దేహికల్పయ - యత-స్త్వా,మహం,శరణంగతా ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ఇత్యుక్తేన-సత్యవ్రతేన-తతఉదఞ్చనా-దాదాయ , సరోవరె-క్షిప్తాసతీ, హేరాజన్,తత్సరోవర - మావృత్యా కృత్స్నమభివ్యాప్య ; మహామీనరూపేణ,వ్యవర్ధత ✽ ॥ ౨౧ ॥ ✽పునస్తథావర్ధమానోవాచ - హేరాజన్-సలిలమేవ-ఓకఃస్థానం-యస్య,తస్య,మమ-స్వస్తయెసుఖాయ-సుఖంవస్తుం , మెత , త్సారసం,జలం,నాలం-సలిలౌ,కసస్సరస,సమ్బన్ధ్యె,తదుదకం,మమ,స్వస్త్యెనభవతీ, తివాన్వయః,అతోరక్షాయారోగెనోపాయెన , అవిదాసినిఅనుపక్షయజలె - మహాహ్రదె,నిధేహి ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ఇత్యుక్త,స్ససత్యవ్రతః,తంమత్స్య,ముత్తరోత్తరవిపులె-తత్రతత్రజలాశయె-ఽనయత్,పున, స్తజ్జలాశయెన-సంమితంపరిమితం , తంమత్స్యం,సముద్రె,ప్రాక్షిపత్ ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽సముద్రెచక్షిప్యమాణోఝష స్తంసత్యవ్రతమిద,మాహ ॥ హేవీర,ఇహసముద్రెమకరాదయో-అతిబలా,జలచరా,మా,మదన్తిఅత్స్యన్తి,అతో,మా ,మిహసముద్రెత్యక్తుం,నార్హసి,త్వమ్ ✽ ॥ ౨౪ ॥ ✽ఇత్యేవం,వల్గుభారతీంసున్దరవాచం,వదతా-తేనమత్స్యరూపిణాభగవతా-విమోహిత,స్సత్యవ్రత-స్తంమత్స్య,మాహ॥ కోభవానిత్యాదినాఇతిబ్రువాణమిత్యతః ప్రాక్తనేనగ్రన్థేన,అస్మాన్,మత్స్యరూపేణ,మోహయన్భవా,న్క-,ఇతిప్రశ్నః ✽ ॥ ౨౫ ॥ ✽కశ్చిన్మత్స్యవిశేషఏవాహమితిచెన్నేత్యాహ ॥ నైవమితి ॥ ఏవంవిధప్రభావవాన్,కశ్చిదపి-జలచరో,ఽస్మాభి, ర్నదృష్టోనాపి

స్థితిశ్చ, ఏవంవీర్య ఇత్యుక్తం వీర్యం దర్శయన్విశినష్టి । య ఇతి ॥ యో, భవాన్, అహ్నైకకాలేన, యోజనశత, మభివ్యాన శేఽభితో వ్యాప్తవాన్, అత, స్త్వం, న కేవలం మత్స్యః, కిన్త్వ, మరో దేవః, తత్రాపి, న బ్రహ్మాదిష్వమ రేషు కశ్చిదపి తు, సాక్షా, దవ్యయః నిర్వికారో భగవాన్, హరి-ర్నారాయణ, స్త్వం, నూనం నిశ్చితమేతదిత్యర్థః తర్హి నారాయణస్య మమ నైవంవిధ ఆకారః, కిన్తు చతుర్భుజత్వాద్యాకార ఇత్యత ఆహ ॥ అనుగ్రహాయేతి ॥ భూతానా, మనుగ్రహాయ, దేవమనుష్యాదిభూతాన్యనుగ్రహీతుం, జలౌకసాం మత్స్యానాం, రూపం, ధత్సే, మాత్స్యం రూపం బిభర్షీత్యర్థః ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ కోఽసౌ నారాయణ ఇత్యపేక్షాయాం తం లక్షయన్నమస్కరోతి ॥ నమ ఇతి ॥ హే పురుషోత్తమ, హే జగదుత్పత్తిస్థితిలయకారణభూత, హే విభో, భక్తానాం, ప్రపన్నానాంచ, అస్మాకం, ముఖ్యః నాయకః, అన్తరాత్మా, గతిః స్వప్రాప్త్యుపాయభూతః, సత్రపర్యేతి, స ఉత్తమః పురుషః, యతో వా ఇమాని భూతాని జాయన్తే, స కారణం కరణాధిపాధిపః, య ఆత్మని తిష్ఠన్, అన్తః ప్రవిష్టశ్శాస్తా జనానాం సర్వాత్మా, అమృతస్యైష సేతుః, నిత్యం విభుం సర్వగతం సుసూక్ష్మ, మిత్యాది వేదాన్తవేద్యో నిఖిలజగదుదయవిభవలయలీల ఆత్మేశ్వరస్సర్వాన్తర్గతస్సిద్ధోపాయభూతః పురుషోత్తమో యస్స నారాయణ, స్స ఏవాధునా మత్స్యరూపేణావతీర్ణ ఇతి భావః, ఏవం భూతాయ, తే తుభ్యం, నమః, భక్తానాం ప్రపన్నానామితి ప్రపత్త్యుపకృతభక్తియోగనిష్ఠానామిత్యుక్తమ్ ॥ ౨౮ ॥ అనితరసాధారణ ప్రభావేన త్వం నారాయణ ఏవేతి నిశ్చినోమి, తథాఽవతారా అపి సర్వే లోకహితార్థా ఏవేతి వేద్మ్యేవ, కిన్త్వేతదవతారప్రయోజనం విశేషతో జ్ఞాతుమిచ్ఛామీత్యాహ ॥ సర్వ ఇతి ॥ తే తవ-సర్వే-లీలావతారాః లీలయోపాత్తా అవతారాః లీలావతారాః - లీలాపదేనావతారాణామకర్మమూలత్వముక్తం-భూతానాం దేవాదీనాం - భూతిర్విభవ-స్తద్ధేతవ-ఇతి సా

దృష్టోఽస్మాభిశ్శ్రుతోఽపి వా । యో భవాన్యోజనశతమహ్నాఽభివ్యానశేఽమరః ॥ ౨౬ ॥ నూనం త్వం భగవాన్సాక్షాద్ధరిర్నారాయణోఽవ్యయః । అనుగ్రహాయ భూతానాం ధత్సే రూపం జలౌకసామ్ ॥ ౨౭ ॥ నమస్తే పురుషశ్రేష్ఠ స్థిత్యుత్పత్త్యప్యయేశ్వరః । భక్తానాం నః ప్రపన్నానాం ముఖ్యో హ్యాత్మగతిర్విభో ॥ ౨౮ ॥ సర్వే లీలావతారాస్తే భూతానాం భూతిహేతవః । జ్ఞాతుమిచ్ఛామ్యదో రూపం యదర్థం భవతా ధృతమ్ ॥ ౨౯ ॥ న తేఽరవిన్దాక్ష పదోపసర్పణం మృషా భవేత్సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః । యథేతరేషాం పృథగాత్మనాం సతామదీదృశో యద్వపురద్భుతం హి నః ॥ ౩౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । ఇతి బ్రువాణం నృపతిం జగత్పతిస్సత్యవ్రతం మత్స్యవపుర్యుగక్షయే । విహర్తుకామః ప్రళయార్ణవేఽబ్రవీచ్చికీర్షితం కాన్తజనప్రియః ప్రభుః ॥ ౩౧ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ సప్తమేఽద్యతనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ । నిమఙ్క్ష్యత్యప్యయామ్భోధౌ త్రైలోక్యం భూర్భువాదికమ్ ॥ ౩౨ ॥ త్రైలోక్యాం లీయమానాయాం సంవర్తామ్భసి వై తదా । ఉపస్థాస్యతి నౌః కాచిద్విశాలా త్వాం మయేరితా ॥ ౩౩ ॥ త్వం తావదోషధీస్సర్వా బీజాన్యుచ్చావచాని చ । సప్తర్షిభిః పరివృతస్సర్వసత్త్వోపబృంహితః ॥ ౩౪ ॥ ఆరుహ్య బృహతీం

మాన్యతోఽవతారప్రయోజనం జానామ్యేవేతి భావః - కిన్తు-యదర్థం యస్మై ప్రయోజనవిశేషాయ-అదః ఏతన్మాత్స్యం రూపం-భవతా-ధృతం-తత్ప్రయోజనం - జ్ఞాతు-మిచ్ఛామి ॥ ౨౯ ॥ అనీశ్వరభజనవన్మద్భజనం న ముధేతి దర్శయితుమిదం మాత్స్యం రూపం ప్రాదర్శి భవతేతి జానామీత్యభిప్రాయేణాహ ॥ నేతి ॥ హే అరవిన్దాక్ష-తవ-పదోపసర్పణం శ్రీపాదారవిన్దభజనం-పృథగాత్మనాం బ్రహ్మాత్మకస్వతన్త్రాత్మాభిమానినాం సతా - మితరేషాం-పదోపసర్పణమివ-న మృషా భవేత్ నవ్యర్థం భవేదిత్యర్థః- అత్ర యద్ధీ హేతుం వదన్విశినష్టి ॥ సర్వసుహృత్ప్రియాత్మనః సర్వేషాం సుహృదః ప్రియస్యాన్తరాత్మనశ్చ-ఏతద్విపరీతత్వాదితరేషాం పాదోపసర్పణం మృషేతి భావః - కుత ఏతద్విపరీతం న మృషేత్యత ఆహ, హి యస్మాత్ - య-దిద-మద్భుతం-మాత్స్యం వపు-ర్నోఽస్మాకం-భజతా-మదీదృశః దర్శితవాన్ ॥ ౩౦ ॥ ఇత్థం - భాషమాణం-సత్యవ్రతం ప్రతి-మత్స్యవపు-ర్జగదీశ్వరో భగవాన్- చికీర్షిత-మబ్రవీత్ -కథంభూతః - ప్రళయార్ణవే-విహర్తుకామః - విహారప్రయోజనం దర్శయన్విశినష్టి ॥ కాన్తజనప్రియః - కాన్తజనానాం భక్తజనానాం - ప్రియః - ప్రభుశ్చ - భక్తజనానాం ప్రీతిం కర్తుమవతీర్ణ ఇతి భావః ॥ ౩౧ ॥ ఏవం పృష్టావతారప్రయోజనవిశేషో మత్స్యమూర్తిర్భగవాన్ తత్ప్రయోజనవిశేషమాహ ॥ సప్తమ ఇతి ॥ హే అరిన్దమ-అద్యతనా-దహ్నః - యస్మిన్నహని మదవతారస్తస్మాదహ్న ఆరభ్య, సప్తమేఽహనీ-దం భూర్భువాదికం-త్రైలోక్య-మప్యయామ్భోధౌ ప్రళయోదధౌ - నిమఙ్క్ష్యతి మగ్నం భవిష్యతి ॥ ౩౨ ॥ సంవర్తామ్భసి ప్రళయోదకే-త్రిలోక్యాం లీయమానాయాం సత్యాం - తదా-కాచి-న్మయే-రితా ప్రేరితా, ఉపకల్పితా-విశాలా విపులా-నౌర్నౌకా-త్వా - ముపస్థాస్యతి త్వత్సమీపే స్థాస్యతీత్యర్థః ॥ ౩౩ ॥ తదా-త్వం-సర్వా-ఓషధీ-ర్బీజాని చ-నానావిధాని-నావ్యారోప్యేతి శేషః. సప్తర్షిభి స్సహిత-స్సర్వై- స్సత్త్వై ర్జన్తుభి-రుపబృంహితః ఉపశ్లిష్టః ॥ ౩౪ ॥ బృహతీం విపులాం-నావ-మారుహ్య-విక్లబః సై

న్యరహితః విచరిష్యసి-నిరాలోకే సూర్యాద్యాలోకరహితే - ఏకార్ణవే-ఋషీణాం-వర్చసైవో-పలక్షితామ్ ॥ ౩౫ ॥ బలీయసా ప్రచణ్డేన, సమీరేణ ప్రళయవాయునా - దోధూయమానాం భృశం కమ్పమానాం-తాం-నావ-ముపస్థితస్య సన్నిహితస్య-మమ, శృఙ్గే-మహాహినా వాసుకినా ఉపస్థితే నేతి శేషః. తేన బన్ధనసాధనేన-నిబధ్నీహి ॥ ౩౬ ॥ తదా-అహ-ముదన్వతి-ప్రళయార్ణవే - ఋషిభి-స్సహితాం - మహతీం-నావం-వికర్షన్-యావద్బ్రాహ్మణశ్చతుర్ముఖస్యేయం బ్రాహ్మీ - నిశా రాత్రిః-ప్రవర్తతే-తావ-ద్విచరిష్యామి ॥ ౩౭ ॥ పరబ్రహ్మేతి శబ్దితం పరబ్రహ్మ శబ్దాభిహితం-మదీయం-మహిమానం చ-వేత్స్యసి-మహిమ్నః బ్రహ్మశబ్దవాచ్యత్వం తస్య బ్రహ్మశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వేన - నిరతిశయబృహత్త్వం హి బ్రహ్మశబ్దార్థః. కథంభూతం-మయా-ఽనుగృహీతం మయోపదిష్టమిత్యర్థః -సంప్రశ్నైః త్వత్కృతైః-హృది-వివృతం ॥ అత్ర కేచిద్వ్యాచక్షతే ॥ అత్రోక్తః ప్రళయః కిం మహాప్రళయః - ఉత దైనందినో వేతి-తత్ర తావద్బ్రాహ్మలోకలయ ఇతి యోఽసావస్మిన్ మహాకల్ప ఇతి చోక్తైర్మహాప్రళయ ఇతి ప్రాప్తం - నేతి బ్రూమః-మహాప్రళయే పృథివ్యాదీనామవశేషాసమ్భవాత్, యావద్బ్రాహ్మీ నిశేత్యాద్యుక్తివిరోధాచ్చ- అతో దైనందిన ఇతి యుక్తం - న చైతదపి సంగచ్ఛతే-సాంవర్తకైరనావృష్ట్యాదిభిర్వినా అకస్మాదేవ సప్తమేఽహని త్రైలోక్యం నిమజ్జ్యతీతి మత్స్యోక్తైరనుపపత్తేః - యచ్చోక్తం ప్రథమస్కన్ధే "రూపం సంజగృహే మాత్స్యం చాక్షుషాన్తరసంప్లవే । నావ్యారోప్య మహీమయ్యామపాద్వైవస్వతం మను" మితి, తదపి తదా ఘటం-నహి ప్రళయద్వయేఽపి మహీమయ్యాం నావ్యారోహస్సంభవతి - న చ చాక్షుషమన్వన్తరే ప్రళయోఽస్తి - తథా సతి సప్తమో మనుర్వైవస్వత ఇత్యపి దుర్ఘటం స్యాత్ "త్వం తావదోషధీస్సర్వా" ఇత్యాదినిర్దేశోఽపి న సంగచ్ఛతే న హి తదౌషధ్యాదీనాం సత్త్వానాం చావశేషస్సంభవతి తస్మాదన్యథా వర్ణ్యతే ॥ నైవాయం వాస్తవః కోఽపి ప్రళయః, కింతు సత్యవ్రతస్య జ్ఞానోపదేశార్థమావిర్భూతో భగవాన్ వైరాగ్యార్థమకస్మాత్ప్రళయమివ దర్శయామాస - యథాఽస్మిన్నేవ వైవస్వతే మన్వన్తరే మార్కణ్డేయాయ దర్శితవాన్-తదపేక్షయైవ చ మహాకల్పేఽస్మిన్నితి విశేషణం సంగచ్ఛతే "తథా సముద్ర ఉద్వేలస్సర్వతస్సమదృశ్యతే" ఇతి తస్యైవ తథాదర్శనమిత్యేషాదిగితి ॥ అత్రేదం వక్తవ్యం ॥ యది వైరాగ్యజననద్వారా జ్ఞానోపదేశార్థం సత్యవ్రతాయైవాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనం, తర్హ్యా "సీదతీతకల్పాన్తే బ్రాహ్మో నైమిత్తికో లయః" ఇత్యాదేః "కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖాత్ ॥ ముఖతో నిస్సృతాన్వేదా" నిత్యాదేశ్చావతారకాలప్రదర్శనపరస్యావతారప్రయోజనప్రదర్శనపరస్య చోపక్రమస్థగ్రన్థస్యాసాఙ్గత్యాపత్తేః, తత్ర "కాలేనాగతనిద్రస్య ధాతుశ్శిశయిషో" రితి స్వాభిమతస్వోక్తం దైనందినప్రళయావగమాత్, సత్యవ్రతస్యైవ ప్రళయప్రదర్శనే హయగ్రీవాఖ్యాసురేణ వేదాపహరణస్య కథనానుపపత్తేశ్చ, తత్ర రాజర్షిః కశ్చిదిత్యాదినాఽతీతకల్పే సత్యవ్రతస్య సతః పునస్తస్మిన్కల్పే "యోఽసావస్మిన్మహాకల్ప" ఇత్యాదినా వైవస్వతమనుత్వకరణకథనానుపపత్తేశ్చ న హి చాక్షుష ఏవ మన్వన్తరే సత్యవ్రతత్వేనావస్థితస్య తస్మిన్నేవ మన్వన్తరే వైవస్వతమనుత్వేనావస్థానకథనముపపన్నం, న హి సత్యవ్రతస్యాకస్మాత్ప్రళయప్రదర్శనమాత్రేణ ధాతుశ్శిశయిషోర్ముఖతో వేదానాం నిస్సృతిరసురేణ తదపహృతిశ్చ సంభవతి - తస్మాదతీతదైనందినకల్పావసానిక ఏవ ప్రళయోఽత్ర వివక్షితః, న చ మత్స్యోక్తివిరోధః, సాంవర్తకానామనావృష్ట్యాదీనాం శబ్దతోఽనుపాత్తానామప్యర్థతోఽత్ర వివక్షితత్వాత్, మాభూద్వా కల్పవిశేషావసానేఽనావృష్టిః-వృష్టిస్తు "వర్ధమానో మహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యతే" ఇత్యుక్తైవ న చ ప్రథమస్కన్ధవచనస్య దౌర్ఘట్యం, దైనందినకల్పవిశేషావసానే మహీమయ్యాం నావ్యోషధ్యాదీనామారోపసమ్భవాత్, చాక్షుషాన్తరశబ్దేన చాక్షుషమన్వన్తరయుక్తో వర్తమానో దైనందినకల్పో లక్ష్యతే, తస్మాత్ప్రోక్తనో యస్సంప్లవోఽతీతకల్పావసానికః, తస్మిన్ నావ్యారోప్యేత్యర్థః, న చౌషధ్యాదీనామవశేషాసమ్భవః, తదవశేషస్యైతద్గ్రన్థాదేవావగమాత్, కల్పవిశేషే తదవశేషోపపత్తేశ్చ ॥ ౩౮ ॥ ఏవం-రాజానం సత్యవ్రత, మాజ్ఞాప్య, హరిర్మత్స్యరూప, స్తత్రైవా, న్తర్హితవాన్, తత, స్స సత్యవ్రతో, యం, కాలం, హృషీకేశో మత్స్యమూర్తి, రాదిశత్ "సప్తమేఽద్యతనాదూర్ధ్వమహన్యేతదరిన్దమ" ఇతి నిర్దిష్టవాన్, తమేవ కాల, మన్వవైక్షత ప్రతీక్షితవాన్ ॥ ౩౯ ॥ రాజర్షిస్సత్యవ్రతః-దర్భా, న్ప్రాగగ్రా, నాస్తీర్య, తేషు, ప్రాగుదఙ్ముఖః-ఈశాన్యాభిముఖః, నిషసాద

నావం విచరిష్యస్యవిక్లబః । ఏకార్ణవే నిరాలోకే ఋషీణామేవ వర్చసా ॥ ౩౫ ॥ దోధూయమానాం తాం నావం సమీరేణ బలీయసా । ఉపస్థితస్య మే శృఙ్గే నిబధ్నీహి మహాహినా ॥ ౩౬ ॥ అహం త్వామృషిభిస్సాకం సహ నావముదన్వతి । వికర్షన్విచరిష్యామి యావద్బ్రాహ్మీ నిశా ప్రభో ॥ ౩౭ ॥ మదీయం మహిమానం చ పరబ్రహ్మేతి శబ్దితమ్ । వేత్స్యస్యనుగృహీతం మే సంప్రశ్నైర్వివృతం హృది ॥ ౩౮ ॥ ఇత్థమాదిశ్య రాజానం హరిరన్తరధీయత । సోఽన్వవైక్షత తం కాలం యం హృషీకేశ ఆదిశత్ ॥ ౩౯ ॥ ఆస్తీర్య దర్భాన్ప్రాక్కూలాన్ రాజర్షిః ప్రాగుదఙ్ముఖః । నిషసాద

పదిష్టవాన్-కథంభూతస్సన్ మత్స్యరూపిణో-హరేర్భగవతః - పాదౌ,చిన్తయన్ ❁ ॥ ౪౦ ॥ ❁ తతస్తస్మిన్నేవం సత్యవ్రతే చిన్తయతి సతి,వర్షద్భిః,మహామేఘైః-వర్ధమాన-స్సముద్ర , ఉద్వేలః మర్యాదాతిగ-స్సర్వతో, మహీం-ప్లావయన్నిమజ్జయన్-సమదృశ్యత-సత్యవ్రతేనేతి శేషః ❁ ॥ ౪౧ ॥ ❁ తదా సత్యవ్రతః,భగవతో మత్స్యరూపిణ,ఆదేశం,ధ్యాయన్-సన్నిహితాం నావం-దృష్టవాన్ తత - ఓషధీర్వీరుధః-బీజానిచా-దాయ,విప్రేన్ద్రైస్సప్తర్షిభిస్సహ,సత్యవ్రత - స్తాం సన్నిహితా-నావ,మారురోహ ❁ ॥ ౪౨ ॥ ❁ తత- స్తం సత్యవ్రతం-మునయస్సప్తర్షయ-ఊచుః, హే రాజన్-కేశవం,ధ్యాయస్వ*స కేశవః నోఽస్మాత్సంకటాద్రక్షిష్యతి-శం సుఖం-విధాస్యతి కరిష్యతీత్యర్థః ❁ ॥ ౪౩ ॥ ❁ ఏవముక్తేన-రాజ్ఞా సత్యవ్రతేనా-నుధ్యాతో,భగవాన్ ప్రాదుర్బభూవ,కథంభూతః,ఏకంశృఙ్గం ధరతీతి తథా-హైమః స్వర్ణాభః-నియుత యోజన పరిమితః కాయః ❁ ॥ ౪౪ ॥ ❁ తతో హరిణా-పూర్వం - యథోక్త- స్తథైవ-వరత్రేణ దోరకరూపేణా-హినామహాసర్పేణ-నావం,తస్య మత్స్యస్య -శృఙ్గే-నిబధ్య-సన్తుష్టచిత్తో,హరిం తుష్టావ ❁ ॥ ౪౫ ॥ ❁ స్తోత్రమేవాహ ॥ అనాద్యవిద్యేత్యాదినా॥ వేత్సస్యానుగృహీతం మే సంప్రశ్నం త్వావృతం హృది,, ఇతి తత్త్వప్రశ్నాయ సంచోదిత స్సత్యవ్రతస్తావత్తత్త్వజిజ్ఞాసురనాది దేహాత్మభ్రాన్తిస్స్వతన్త్రాత్మభ్రాన్తిరూపాజ్ఞానమూలకర్మవాసనాభిస్సంసరతాం,జీవానాం ॥ ఈశ్వరస్య చ సౌహార్దం యదృచ్ఛాసుకృతం తథా ॥ విష్ణోః కటాక్షః,, ఇత్యుక్తరీత్యా కేవలం ప్రథమోపకర్తృ భగవత్కృపయైవ సదాచార్యసమ్బన్ధో నాన్యథేత్యవబోధయితుం త్వత్కృపయైవ పరమగురో స్తవ ప్రాప్యస్య సాన్నిధ్యం గత ఇత్యభిప్రయన్ స్తౌతి ॥ అనాదీతి ॥ అనాద్యవిద్యయా దేహాత్మాభిమానాదిరూపేణానాద్యజ్ఞానేన - ఉపహతాఽపగతా - ఆత్మసంవిత్ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానం,యేషాం తే, అతఏవ,తన్మూలేన-అనాద్యవిద్యోపహతాత్మజ్ఞాననిమిత్తేన-సంసారపరిశ్రమేణ తాపత్రయేణా-తురాః దుఃఖితాః-జనా ఇతి శేషః - ఇహ సంసా

హరేః పాదౌ చిన్తయన్మత్స్యరూపిణః॥ ౪౦ ॥తతస్సముద్ర ఉద్వేలస్సర్వతః ప్లావయన్మహీమ్।వర్ధమానో మహామేఘైర్వర్షద్భిస్సమదృశ్యత ॥ ౪౧ ॥ ధ్యాయన్భగవతః పాదౌ దదృశే నావమాగతామ్ । తామారురోహ విప్రేన్ద్రైరాదాయౌషధివీరుధః॥ ౪౨ ॥తమూచుర్మునయః ప్రీతా రాజన్ధ్యాయస్వ*కేశవమ్ । స వై నస్సఙ్కటాదస్మాదవితా శం విధాస్యతి ॥ ౪౩ ॥ సోఽనుధ్యాతస్తతో రాజ్ఞా ప్రాదురాసీన్మహార్ణవే । ఏకశృఙ్గధరో మత్స్యో హైమో నియుతయోజనః॥ ౪౪ ॥నిబధ్య నావం తచ్ఛృఙ్గే యథోక్తో హరిణా పురా। వరత్రేణాహినా తుష్టస్తుష్టావ మధుసూదనమ్॥ ౪౫ ॥రాజోవాచ॥ అనాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిదస్తన్మూలసంసారపరిశ్రమాతురాః।యదృచ్ఛయేహోపసృతా యమాప్నుయుర్విముక్తిదో నః పరమో గురుర్భవాన్ ॥ ౪౬ ॥ జనోఽబుధోఽయం నిజకర్మబన్ధనస్సుఖేచ్ఛయా కర్మ సమీహతేఽసుఖమ్ । యత్సేవయా తాం విధునోత్యసన్మతిం గ్రన్థిం విభిన్ద్యాద్ధృదయే స నో గురుః॥ ౪౭ ॥యత్సేవయాఽగ్నేరివ రుద్రరోదనం పుమాన్విజహ్యాన్మలమాత్మనస్తమః।భజేత వర్ణం నిజమేవ సో

ఽయం,యదృచ్ఛయా యాదృచ్ఛికసుకృతమూలయా త్వత్కృపయేత్యర్థః - ఉపసృతాస్సదాచార్యద్వారా సంశ్రితాస్సన్తో,యం ప్రాప్నుయుః-స-భవానేవ విముక్తిదః ముక్త్యుపాయభూతః. యం ప్రాప్నుయురిత్యనేన ప్రాప్యత్వముక్తం విముక్తిద ఇత్యనేన ప్రాపకత్వముక్తం,నోఽస్మాకం,పరమో,గురుశ్చ,భవత్,పరమః నితరాం ప్రాప్యః-గురు స్తత్త్వప్రశ్నప్రేరణయా హితోపదేష్టృత్వేనాజ్ఞాననివర్తనేన చోపాయభూతశ్చాసీదిత్యర్థః ❁ ॥ ౪౬ ॥ ❁ ఏవమనాద్యవిద్యోపహతాత్మసంవిత్త్వం తన్మూలక దేహసుఖార్థ ప్రవృత్తిం పునర్భగవత్సేవయాఽవిద్యానివృత్తి కథనేన తస్య గురుశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తాశ్రయత్వం చ వదన్ స్వావిద్యానివృత్తయే తం ప్రార్థయతే ॥ జన ఇతి ॥ జనః జన్మమరణాదిభాగ్జీవవర్గః - అబుధః దేహాత్మాద్యభిమానవాన్,నిజకర్మబన్ధః పుణ్యాపాపాత్మకానాదికర్మవశ్యః - సుఖేచ్ఛయా శబ్దాదివైషయికసుఖసమ్పాదనేచ్ఛయా-అసుఖం యథా తథా-కర్మ సమీహతే చేష్టతే-కరోతీతి యావత్-పున-ర్యస్య తవ-సేవయా - తా-మసన్మతిం దేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానాదిరూపామసతీం మతిం-విధునోతి నిరస్యతి స-గురుర్హితోపదేష్టా అజ్ఞాననివర్తకశ్చ - భవా - న్నోఽస్మాకం-గ్రన్థిం అసన్మతిరూపాం-భిన్ద్యాదపనుద్యాత్ ❁ ॥ ౪౭ ॥ ❁ న కేవలం భగవత్సేవాఽసన్మతిమేవ నిరస్యత్యపితు తన్మూలభూతం కర్మ పుణ్యాపాపాత్మకమాత్మస్వరూపతిరోధాయకమపీతి వదంస్తం స్వహితోపదేశాజ్ఞాననివర్తనార్థం ప్రార్థయతే- యత్సేవయేతి - పుమాన్ముముక్షుః-యస్య తవ-సేవయా,ఆత్మనస్తమః తమోవత్తిరోధాయకం-మలం పుణ్యాపుణ్యకర్మాత్మకం పాపం-జహ్యాత్త్యజేత్ తత్ర దృష్టాన్తః,రుద్రరోదనం రజతపిణ్డస్సువర్ణపిణ్డో వా॥ యదరోదీత్తద్రుద్రస్య రుద్రత్వం యదశ్రవశీయత తద్రజతగ్,హిరణ్యమభవ,, దితిశ్రుతిప్రసిద్ధేః-స యథా-అగ్నే - స్సేవయా-నతు క్షాళనాదినా,మలం,జహ్యాత్-నిజవర్ణం స్వాసాధారణం వర్ణం - భజేత చ-తద్వదితి-రుద్రరోదనమలస్యాగ్నిసమ్పర్కాన్యోపాయానపనోద్యత్వదృష్టాన్తకథనేనాత్మనో మలస్యాపి భగవత్సేవైతదాను

షనోద్యత్వమభిప్రేతం, స, ఈశ్వరో, నోఽస్మాకం - గురుర్భూయాత్, అత, స్స ఏవ, గురోరపి, పరమోగురుః - అర్వాచీనగు రూణామప్యాచార్యం మాం విజానీయా, దితి తదాత్మకత్వస్మరణా త్తద్వ్యతిరిక్తో నకశ్చిదుర్గురస్తీతి భావః ✻ ॥ ౨౮ ॥ ✻ య త్సేవయాఽఽత్మనో మలం విజహ్యాదిత్యనేనముక్తివిరోధిపాపకర్మనివర్తకత్వకథనేనతస్యైవ మోక్షప్రదత్వముక్తం ॥ తదేవ వ్యతిరేకముఖేనాపి వదన్ దేవతాన్తరాణామముక్తిదత్వం వదన్తమేవశరణం వ్రజతి ॥ నేతి ॥ పుంసః భగవత్సేవావిధురస్య పుం సః అన్యే, దేవాః, సర్వే - సమేతా అపి - స్వయం నిరపేక్షాస్సన్తో - గురవోఽపిసన్తః - యత్ప్రసాదాయుతభాగలేశం - యస్యభగ వతస్తవ ప్రసాదస్య, యుతభాగః అయుతసఙ్ఖ్యాకానాం భాగానాం మధ్యే య ఏకో భాగ - స్తస్య - లేశం - కర్తుం, న ప్రభవన్తి మోక్షప్రదానా సమర్థా ఇత్యర్థః - తం ముక్తిదం, ఈశ్వరం సర్వాన్తరాత్మానం త్వాం, శరణం ప్రపద్యే, ముక్త్యుపాయత్వేన సాధ్యవస్యామి ✻ ॥ ౨౯ ॥ ✻ దేవతాన్తరాణాం త్వత్ప్రసాదాయుతభాగలేశకరణాసమర్థత్వే కర్మవశ్యత్వేన స్థూలకాస ర్వజ్ఞత్వాదికమేవ హేతురిత్యభిప్రయన్నజ్ఞలోకస్య బ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తస్యాజ్ఞానని వర్తకోపయుక్తసార్వజ్ఞాదిగుణయు క్తం త్వామేవ గురుం వృణోమీత్యాహ ॥ సచక్షురితి ॥ అన్ధస్య చక్షురిన్ద్రియరహితస్య పుంసో, యథా, సచక్షుః, పుమా, నగ్రణీః పుర తో నేతా, కృతః వృతస్తథాఽవిదుషస్స్వాత్మరక్షణోపయుక్తజ్ఞానేనాపి విరహితస్య, జనస్య - జన్మమరణాదిభాజో బ్రహ్మప్రభృ తిజీవవర్గస్య - త్వ, మర్కదృక్ అర్కప్రకాశవత్స్వత ఏవ దృక్ జ్ఞానం యస్య సః - అర్క ఏవ దృక్ యస్యేతివా "చక్షోస్సూర్యో అజాయత, అగ్నిర్మూర్ధా చక్షుషీ చన్ద్రసూర్యౌ" ఇత్యాదిశ్రుతేః - అనేన సర్వజ్ఞత్వముక్తం, సర్వదృశాం సమీక్షణః ప్రకాశకస్యాపి ప్రకాశకత్వశక్తిప్రదః "తమేవ భాన్తమనుభాతి సర్వం తస్య భాసా సర్వమిదం విభాతి" ఇతి శ్రుతేః అనేన జ్ఞానప్రదత్వముక్తం ఏవంభూతస్త్వం, సుగతిం సమీచీనత్వత్ప్రాప్త్యుపాయం - బుభుత్సతాం బోద్ధుమిచ్ఛతాం, అస్మాకం గురుర్వృతః బోద్ధుమిచ్ఛ ద్భిర్గురుత్వేన వృత ఇత్యర్థః ✻ ॥ ౩౦ ॥ ✻ యుక్తం చైతదితరేషాం గురుం మన్యానామనర్థహేతుత్వాద్భవతస్తు నిరతిశయపురుషార్థహే తుత్వాదిత్యాహ ॥ జన ఇతి ॥ జనో జన్మమరణాదిభాక్సంసారీ జీవః, గురుత్వాభిమానవాన్, జనస్య సంసారిణో జీవస్య - అసతీం గతి

ఽవ్యయోభూయాత్స ఈశః పరమో గురుర్గురోః ॥ ౨౮ ॥ నయత్ప్రసాదాయుతభాగలేశమన్యే చ దేవా గురవో జ నాస్స్వయమ్ । ✻ కర్తుం సమేతాః ప్రభవన్తి పుంసస్తమీశ్వరం త్వాం శరణం ప్రపద్యే ॥ ౨౯ ॥ సచక్షురన్ధస్య య థాఽగ్రణీః కృతస్తథా జనస్యావిదుషోఽబుధో గురుః । త్వమర్కదృక్సర్వదృశాం సమీక్షణో వృతో గురుర్నస్సు గతిం బుభుత్సతామ్ ॥ ౩౦ ॥ జనో జనస్యాదిశతేఽసతీం గతిం యయా ప్రపద్యేత దురత్యయం తమః । త్వం త్వవ్యయం జ్ఞానమమోఘమఞ్జసా ప్రపద్యతే యేన జనో నిజం పదమ్ ॥ ౩౧ ॥ త్వం సర్వలోకస్య సుహృత్ప్రియేశ్వరో హ్యాత్మా గురుర్జ్ఞానమభీష్టసిద్ధిదః । అథాఽపి లోకో న భవన్తమన్ధధీర్జానాతి సన్తం హృది బద్ధకామః ✻ ॥ ౩౨ ॥ తం త్వామ

మర్థకామాద్యుపాయ, మాదిశతే ఆజ్ఞాపయతి - బోధయతీత్యర్థః - తదాదిష్టగతేరసత్త్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ యయేతి ॥ యయా సం సారిణోపదిష్టయా గత్యా - అన్తతో - దురత్యయమనతిక్రమణీయం - తమః స్వపరస్వరూపతిరోధాయకం సంసృతిరూపం - ప్రపద్య తే ప్రాప్నోతి, త్వం త్వ - వ్యయమక్షయ్యఫలప్రదం - కేవలానన్దైకహేతుమమోఘం ఫలావినాభావి, జ్ఞానం స్వపరయాథాత్మ్యగో చరం జ్ఞాన - మాదిశత ఇత్యనుషఙ్గః - తుశబ్దేన నిరస్తనిఖిలదోషత్వ సమస్తకల్యాణగుణగణత్వాదినా జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం తదాదిష్టజ్ఞానస్య నిరతిశయపురుషార్థహేతుత్వం దర్శయన్విశినష్టి ॥ అఞ్జసేత్యాదినా ॥ యేన త్వదాదిష్టేన జ్ఞానేన, జనో - ఽఞ్జసా సుఖేనైవ, నిజం వైష్ణవం - పదం స్థానం, ప్రపద్యతే - నిజమిత్యనేన యథా తుశబ్దేన భగవతో నిరస్తనిఖిలదోషత్వేన సమస్తకల్యాణ గుణాత్మకత్వేన చ జనాద్వైలక్షణ్యమభిప్రేతం - తథా తత్పదస్య నిరస్తదుఃఖమిశ్రత్వాతిక్షుద్రత్వాదిదోషత్వేన నిరతిశయకేవ లానన్దాదిమత్త్వేన చ వైలక్షణ్యమభిప్రేతం, అఞ్జసేత్యనేన జనోపదిష్టయాఽసత్యాఽపి గత్యా తత్ఫలభూతార్థకామాదేరపి దుఃఖ ప్రాప్యత్వమభిప్రేతమ్ ✻ ॥ ౩౧ ॥ ✻ నను జనవిలక్షణో నిరతిశయపురుషార్థప్రదశ్చేదహమేవ సర్వైరపి కిం న సమాశ్రీయత ఇత్యత్రాహ ॥ త్వమితి ॥ సర్వలోకస్యానాలోచితవిశేషాశేషలోకస్య త్వం సుహృద్ధితైషీ ప్రియః ప్రీతివిషయశ్చాసావీశ్వరోఽన్తః ప్రవిశ్య నియన్తా ఆత్మా ధారకః - గురుర్హితోపదేష్టా - జ్ఞానం జ్ఞానప్రవర్తకః అభీష్టసిద్ధిదశ్చ అథాఽప్యేవంవిధస్త్వం తథా పి, హృదయకమల ఏవ - వసన్తం, భగవన్తముక్తవిధం - న - సర్వో - లోకో - జానాతి, అజ్ఞానే హేతుం వదన్ లోకం విశినష్టి ॥ అన్ధధీ - ర్హృదిబద్ధకామ ఇతి - అన్ధధీర్దేహతదనుబన్ధితద్భోగ్యార్థకామాదిషు పురుషార్థదృష్టిః - న తు దేహవిలక్షణాత్మపరమాత్మయాథా త్మ్యధీః అత ఏవ - బద్ధకామశ్శబ్దాదివిషయలిప్సుః ✻ ॥ ౩౨ ॥ ✻ అథోక్తవిధం భగవన్తం ప్రపద్య జ్ఞానోపదేశార్థం ప్రార్థయతే ॥ తమితి ॥ తముక్తవిధం, దేవవరం "తం దేవతానాం పరమం చ దైవత" మిత్యుక్తరీత్యా నిస్సమాభ్యధికదైవతం - అత ఏవ - వరే ణ్యం వరణీయ - మీశం చ - త్వా - మహం ప్రతిబోధనాయ స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానాయ - తదుపదేశార్థమితి భావః - ప్ర పద్యే శరణం వ్రజామి, అతో, హే భగవ - న్నర్థదీపైః పరమపురుషార్థభూతపరమాత్మస్వరూపప్రకాశకైః, ర్వచోభిః, హృద

య్యాన్మద్ధృదయగతాన్ - గ్రన్థీన్ గ్రన్థివదనిర్మోచ్యాన్-దేహాత్మాభిమానాదీన్-ఛిన్ధి అపాకురు - స్వం స్వకీయ-మోకః స్వరూపం స్థానం వా-వివృణు ప్రకాశయ ❀ ॥ ౫౩ ॥ ❀ ఇత్థం-ప్రార్థయమానం-నృపతి, ముద్దిశ్య-భగవానాదిపురుషో, మత్స్యరూపీ-మహామ్భోధౌ ప్రళయార్ణవే - విహరం-స్తత్త్వ-మబ్రవీదుపదిష్టవాన్, తత్త్వప్రతిపాదకం పురాణముపదిదేశేత్యర్థః ❀ ॥ ౫౪ ॥ ❀ తదేవాహ ॥ పురాణేతి ॥ దివ్యాం దేవస్య స్వస్య సంబన్ధినీం ప్రతిపాదికాం-దేవేన స్వేనైవ ప్రణీతాం వా-సాఙ్ఖ్యం ప్రకృతివిలక్షణాత్మస్వరూపయాథాత్మ్యజ్ఞానం - యోగో భగవద్భక్తియోగః, క్రియా నిత్యనైమిత్తికాదిక్రియాయోగః -త ఏతే ప్రతిపాద్యత్వేనాస్యాం సన్తీతి తథా, తాం, పురాణసంహితాం మత్స్యపురాణరూపాం సంహితాం-తథా, ఽఽత్మనో, గుహ్యాం రహస్యాం చా, శేషతః కార్త్స్న్యేన, సత్యవ్రతస్య-అబ్రవీదిత్యనుషఙ్గః ❀ ॥ ౫౫ ॥ ❀ తదేతద్భగవతో-పదిష్ట-మాత్మనః ప్రత్యగాత్మనః, తత్త్వం యాథాత్మ్యం-సనాతనం బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యం చ, ఋషిభిస్సహ-నావ్యు-పవిష్ట-స్సత్యవ్రతో, నిస్సంశయం యథా భవతి తథా, శుశ్రావ ❀ ॥ ౫౬ ॥ ❀ తతో, హరి, రతీతః, పూర్వో-యః, ప్రలయ-స్తస్యాపాయేఽవసానే, ఉత్థితాయ-శయనాదితి శేషః-వేధసే చతుర్ముఖాయ-వేదాన్ హయగ్రీవేణాపహృతాన్, తమసురమ్, హత్వా-ఆహృత్య-ఆదిశద్దదౌ ❀ ॥ ౫౭ ॥ ❀ తత-సతు స ఏవ-సత్యవ్రతో - రాజా-జ్ఞానవిజ్ఞానాభ్యాం - సంయుతః-ఆగమోత్థవివేకోత్థజ్ఞానాభ్యాం యుక్తః -విష్ణోః-ప్రసాదాదనుగ్రహాదేవా-స్మిన్ కల్పే - వైవస్వతో - మను-రభూత్ ❀ ॥ ౫౮ ॥ ఏవముపవర్ణితమత్స్యావతారచరిత్రో మునిస్తదాఖ్యానశ్రవణాదిఫలమాహ ॥ సత్యవ్రతస్యేతి ॥ మాయామత్స్యస్య అద్భుతమత్స్యరూపిణః - స్వసంకల్పోపాత్తమత్స్యరూపి

హం దేవవరం వరేణ్యం ప్రపద్య ఈశం ప్రతిబోధనాయ । ఛిన్ధ్యర్థదీపైర్భగవన్వచోభిర్గ్రన్థీన్ హృదయ్యాన్ వివృణు స్వమోకః॥ ౫౩ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఇత్యుక్తవన్తం నృపతిం భగవానాదిపూరుషః । మత్స్యరూపీ మహామ్భోధౌ విహరంస్తత్త్వమబ్రవీత్ ॥ ౫౪ ॥ పురాణసంహితాం దివ్యాం సాఙ్ఖ్యయోగక్రియావతీమ్ । సత్యవ్రతస్య రాజర్షేరాత్మగుహ్యమశేషతః॥ ౫౫ ॥ సోఽశ్రౌషీదృషిభిస్సాకమాత్మతత్త్వమసంశయమ్। నావ్యాసీనో భగవతా ప్రోక్తం బ్రహ్మ సనాతనమ్॥ ౫౬ ॥ అతీతప్రళయాపాయ ఉత్థితాయ చ వేధసే। హత్వాఽసురం హయగ్రీవం వేదాన్ప్రత్యాదిశద్ధరిః ॥ ౫౭ ॥ స తు సత్యవ్రతో రాజన్ జ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః । విష్ణోః ప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతో మనుః॥ ౫౮ ॥ సత్యవ్రతస్య రాజర్షేర్మాయామత్స్యస్య శార్ఙ్గిణః। సంవాదం మహదాఖ్యానం శ్రుత్వా ముచ్యేత కిల్బిషాత్॥ ౫౯ ॥ అవతారం హరేర్యోఽయం కీర్తయేదన్వహం నరః। సఙ్కల్పాస్తస్య సిధ్యన్తి స యాతి పరమాం గతిమ్। ౬౦ ॥ ప్రలయపయసి ధాతుస్సుప్తశక్తేర్ముఖేభ్యశ్శ్రుతిగణముపనీతం ప్రత్యుపాదత్త హత్వా। దితిజమకథయచ్చ బ్రహ్మ సత్యవ్రతానాం తమహమఖిలహేతుం జిహ్మమీనం నతోఽస్మి। ౬౧ ॥ ********** ******** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, అష్టాదశసాహస్రికాయాం, సంహితాయాం ******* ******** పారమహంస్యాం, శ్రీవైయ్యాసిక్యాం, అష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. *******

ణో వా-శార్ఙ్గిణో హరే-స్సత్యవ్రతస్య - రాజర్షేశ్చ - సంవాదరూప-మిద-మాఖ్యానం-శ్రుత్వా - పుమాన్ కిల్బిషాత్ స్వర్గాపవర్గశ్రేయోవిరోధినః పాపా-న్ముక్తో భవేత్ ❀ ॥ ౫౯ ॥ ❀ యో-నరో-హరే-రము-మవతారం-తచ్చరిత్ర-మన్వహమహరహః-కీర్తయేత్-తస్య నరస్య, సర్వే, సఙ్కల్పా మనోరథా, స్సిధ్యన్తి, జీవదశాయామితి శేషః, దేహావసానే తు, స నరః, పరమాం గతిం ముక్తిం-యాతి ❀ ॥ ౬౦ ॥ ❀ మత్స్యావతారచరిత్రకథనాన్తే సుఖప్రతిపత్తయే తదవతారప్రధానప్రయోజనాని సంగృహ్ణన్నమస్కరోతి॥ ప్రలయేతి ॥ యః - ప్రలయపయసి ప్రలయార్ణవే-విహరన్నితి శేషః ॥ సుప్తా అప్రబుద్ధా-శ్శక్తిస్సృష్టిశక్తి-ర్యస్య-నిద్రాభిభూతత్వాదితి భావః - అత ఏవ-తస్య-ధాతుర్బ్రహ్మణో-ముఖేభ్యః - అపనీతం-నిస్సృతం శ్రుతిగణం హయగ్రీవేణాసురేణాపహృతం-తం-దితిజమసురం, హత్వా-ప్రత్యుపాదత్త ప్రత్యాహృత్య ధాత్రే దదావిత్యర్థః-తథా-సత్యవ్రతానాం సత్యవ్రతస్య ఋషీణాం చ ఛత్రిణో గచ్ఛన్తీతివల్లిఙ్గసమవాయాద్బహువచనం-బ్రహ్మ తద్యాథాత్మ్యప్రతిపాదకం పురాణ-మకథయత్, త-మఖిలహేతుం సర్వకారణకారణభూతం-జిహ్మమీనం కపటమీనం-హరి-మహం-నతోఽస్మి-నతయితి కర్తరి క్తః-నమస్కృతవానస్మీత్యర్థః ❀ ॥ ౬౧ ॥ ❀ ఇతి శ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేః శ్రీశైలగురోస్సూనునా తచ్చరణకమలపరిచర్యాప్రసన్నతత్పూక్తిసమధిగతశ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేన శ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య వీరరాఘవార్యవిదుషా విరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయా, మష్టమస్కన్ధే, చతుర్వింశోఽధ్యాయః. ***

అష్టమస్కన్ధవ్యాఖ్యా సమాప్తా. శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయ నమో నమః, సమాప్తశ్చాయం స్కన్ధః హరిః ఓం తత్సత్.

శ్రీశుభమస్తు.

శ్రీహయగ్రీవాయనమః

శ్రీవీరరాఘవీయవ్యాఖ్యాసహితశ్రీమద్భాగవతమ్

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాప్రారమ్భః.

పూర్వస్కన్ధాన్తే॥ సతుసత్యవ్రతోరాజాజ్ఞానవిజ్ఞానసంయుతః। విష్ణోఃప్రసాదాత్కల్పేఽస్మిన్నాసీద్వైవస్వతోమనుః, ఇతిప్రకృతస్యభగవత్పాద్మానుగ్రహవిషయస్యమహాభాగవతస్యవర్తమానస్యసప్తమస్యవైవస్వతమనోర్వంశం॥ సప్తమోవర్తమానోయస్తదపత్యానిమేశృణు॥ఇక్ష్వాకుశ్చనృగశ్చైవ,, ఇత్యాదినాసఙ్గ్రహేణోక్తంవిస్తరతోబుభుత్సురుక్తానువాదపూర్వకంపృచ్ఛతిరాజా॥మన్వన్తరాణీత్యాదిభిఃపఞ్చభిః॥యాన్యష్టమాదౌ. మయా - పృష్టాని-మన్వన్తరాణి- తేష్వవ-తీర్ణేన-భగవతా-కృతాని-వీర్యాణిచతాని-సర్వాణి-త్వయా-వర్ణితాని - మేమయా-శ్రుతానిచ ॥ ౧ ॥ తథాయోఽసావతీతకల్పే-ద్రమిడదేశాధిపస్సత్యవ్రతాఖ్యో-రాజర్షిరతీతకల్పావసానే - పరమపురుషస్య - సేవయాహేతుభూతయా - స్వపరయాథాత్మ్యంజ్ఞానం-లేభేప్రాప్తవాన్ ॥ ౨ ॥ సఏవసత్యవ్రతో-ఽస్మిన్కల్పే-వివస్వతః-పుత్రో - భూత్వామను-ర్వైవస్వతాఖ్య-స్సప్తమో-మను-రాసీదితిచ-త్వత్తో-మయా-శ్రుత - మిత్యుక్తానువాదః ॥ అథప్రష్టవ్యంపృచ్ఛతి ॥ తస్యవైవస్వత

విష్ణురాతఉవాచ॥ మన్వన్తరాణిసర్వాణిత్వయోక్తానిశ్రుతానిమే। వీర్యాణ్యనన్తవీర్యస్యహరేస్తత్రకృతానిచ॥ ౧ ॥ యోఽసౌసత్యవ్రతోనామరాజర్షిర్ద్రమిడేశ్వరః।జ్ఞానంయోఽతీతకల్పాన్తేలేభేపురుషసేవయా॥ ౨॥ సవైవివస్వతఃపుత్రోమనురాసీదితిశ్రుతమ్। తతస్తస్యసుతాఃప్రోక్తాఇక్ష్వాకుప్రముఖానృపాః॥౩॥ తేషాంవంశంపృథగ్బ్రహ్మన్వంశానుచరితానిచ। వర్ణయస్వమహాభాగనిత్యంశుశ్రూషతాంహినః॥ ౪ ॥ యేభూతాయేభవిష్యాశ్చభవన్త్యద్యతనాశ్చయే। తేషాంనఃపుణ్యకీర్తీనాంపూర్వేషాంవదవిక్రమాన్ ॥ ౫ ॥ శ్రీసూతఉవాచ॥ఏవంపరీక్షితారాజ్ఞాసదసిబ్రహ్మవాదినామ్। పృష్టఃప్రోవాచభగవాన్శుకఃపరమధర్మవిత్ ॥ ౬ ॥శ్రీశుకఉవాచ ॥ శ్రూయతాంమానవోవంశఃప్రాచుర్యేణపరన్తప। నశక్యతేవిస్తరేణవక్తుంవర్షశతైరపి ॥ ౭ ॥ప

స్యమనో-ర్యేసుతా-ఇక్ష్వాకుప్రభృతయఃత్వయాకథితాః , మయాశ్రుతాశ్చ- తేషామిక్ష్వాక్వాదీనాం,పృథక్పృథగ్వంశం తద్వంశజానాం-చరితానిచాధునా, హేబ్రహ్మన్, మహాభాగ, సర్వజ్ఞశ్రోతు-మిచ్ఛతాం-నోఽస్మాకంకథయ ॥౩॥౪ ॥ తస్యవైవస్వతస్యమనో-ర్వంశేయే- భూతాఅతీతాః - యేచ - భవిష్యాభావినో - యేచాద్యతనావర్తమానాశ్చభవన్తి- తేషాంసర్వేషాం-పుణ్యాపుణ్యావహాకీర్తిర్యేషాం - పూర్వేషాం-విక్రమాన్-వదచరిత్రాణికథయపుణ్యకీర్తీనామిత్యనేనతద్విక్రమాణామశ్రోతవ్యత్వశఙ్కానిరస్తా ॥ ౫ ॥ ఏవంరాజ్ఞాపృష్టోభగవాన్బాదరాయణిర్వైవస్వతమనువంశంతద్వంశ్యచరిత్రాణిచయథావద్వక్తుముపచక్రమఇత్యాహసూతః॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థంబ్రహ్మవాదినామృషీణాం - సదసి- రాజ్ఞాపరీక్షితా - పృష్టః-పరమధర్మవిత్ భాగవతగుణవర్ణనస్యోత్కృష్టధర్మత్వాభిజ్ఞో- భగవాన్శుకః-ప్రోవాచ ॥ ౬ ॥ తదేవాహ శ్రూయతామిత్యాదినా॥తావద్వైవస్వతమనువంశమాచిఖ్యాసుస్తద్వంశ్యానాంతచ్చరిత్రాణాంచానన్త్యాత్కార్త్స్న్యేనవక్తుంశ్రోతుంచాశక్యత్వాత్ప్రాధాన్యేనకాంశ్చిత్తద్వంశపరంపరాఃకథయామీత్యభిప్రయన్నాహ॥ శ్రూయతామితి॥ హేపరన్తప-మానవఃవైవస్వతమనోస్సంబన్ధీ-వంశః-ప్రాచుర్యేణకథయతో-మత్తః- శ్రూయతాం-ప్రాచుర్యేణేత్యనేనసాకల్యేనవక్తుంశ్రోతుంచాశక్యఇత్యభిప్రేతం-తదేవాహ-నశక్యతఇతి - స్ఫుటార్థః ॥౭॥ మనోరర్వాచీనాంతద్వంశపరంపరాంవివక్షుస్తావత్తతఃపూర్వపరంపరామాహ ॥ పరావరేషామితిచతుర్భిః ॥ ఇదంపరిదృశ్యమానంస్థూలచిదచిదాత్మకంబ్రహ్మాదిస్తమ్బపర్యన్తంకృత్స్నంజగదతీతకల్పాన్తే- సఏవా - సీత్కోఽసౌయదాత్మకంజగదాసీదిత్యత్రాహ ॥ యః-పరావరేషాముచ్చావచానాంభూతానా- మాత్మాఽన్తఃప్రవిశ్యధారకః - పరమపురుషః-స్థూలచిదచిచ్ఛరీరకః-పరమాత్మా- ప్రలయదశాయాం నామరూపవిభాగానర్హసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనకారణతయాఽవస్థితోబభూవేత్యర్థఃఅన్యత్స్వసమానం-కారణంవస్తు-నాసీదిత్యర్థఃసఏవాసీదిదంవిశ్వంకల్పాన్తఇత్యనేన॥ సదేవసోమ్యేదమగ్రఆసీ,,దితిశ్రుత్యర్థః ॥ ప్రత్యభిజ్ఞా

పితః అన్యన్న కిఞ్చనేత్యేనైవ " ఏకమేవాద్వితీయ ,, మిత్యస్యార్థః మనోర్వంశస్య పూర్వావధిద్యోతనాయ పఞ్చపురుషాన్తరితత్వేఽపి సాక్షాద్భగవద్వంశప్రసూతత్వఖ్యాపనాయ చ పరావరేషామిత్యాదిశ్లోకత్రయం ప్రవృత్తమ్ ॥ ౮ ॥ తస్య ప్రలయదశాయాం సూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకత్వేనావస్థితస్య కారణభూతస్య " బహు స్యాం ప్రజాయేయ ,, ఇత్యుక్తవిధసిసృక్షానన్తరం మహదాదిపృథివ్యన్తతత్త్వోత్పత్తిద్వారా తైరారబ్ధే బ్రహ్మాణ్డే గర్భోదకే శయానస్యానిరుద్ధరూపిణో భగవతో - నాభే-ర్హిరణ్మయః ప్రకాశబహులః-పద్మకోశః త్రిభువనాత్మకః పద్మకోశ-స్సమభవ-దిత్యర్థః- హే మహారాజ తస్మిన్నాభిపద్మే చతుర్ముఖో బ్రహ్మా-సంబభూవ ॥ ౯ ॥ తస్య చతుర్ముఖస్య - మనసః-మరీచి-ర్జజ్ఞే మానస ఇతి పాఠే-తస్య మరీచి-ర్మానసః పుత్రో-జజ్ఞ ఇత్యర్థః-తస్యాపి మరీచేః కాశ్యపః పుత్ర-స్సంబభూవ-తస్య కాశ్యపస్య, భార్యాయాం - దక్షదుహితర్య-దిత్యాం వివస్వా-న్సుత-స్సమభవత్ ॥ ౧౦ ॥ తత- స్తస్య వివస్వత, స్సంజ్ఞాఖ్యాయాం భార్యాయాం-శ్రాద్ధదేవో-మనుర్వైవస్వత-స్సమభవత్ । తతః-ప్రశస్తమనస్కో, వైవస్వతో-మనుః-శ్రద్ధాయాం భార్యాయాం దశ-పుత్రాన్-జనయామాస ॥ ౧౧ ॥ తానాహ । ఇక్ష్వాక్వితి । ఇక్ష్వాక్వాదీన్ - జనయామాసే - తి పూర్వేణాన్వయః ॥ ౧౨ ॥ సూర్యపౌత్రస్య సుద్యుమ్నస్య స్త్రీత్వే సతి బుధాత్పురూరవః ప్రభృతిసోమవంశప్రవృత్తిం వక్తుం సప్రస్తావమిళోపాఖ్యానమాహ ॥ అప్రజస్యేతి । పూర్వమిక్ష్వాకుప్రభృతీనాముత్పత్తేః ప్రాక్, అప్రజస్య మనోః - ప్రజార్థం పుత్రార్థం - మిత్రావరుణదేవతాకామిష్టిం-మనో - రాచార్యో-భగవాన్-వసిష్ఠః-అకరోత్ అయోజయదిత్యర్థః ॥ ౧౩ ॥ తతస్తత్ర యోగక్రియమా

పరావరేషాం భూతానామాత్మా యః ప్రకృతేః పరః । స ఏవాసీదిదం విశ్వం కల్పాన్తేఽన్యన్న కిఞ్చన ॥ ౮ ॥
తస్య నాభేః సమభవత్పద్మకోశో హిరణ్మయః । తస్మిన్ జజ్ఞే మహారాజ స్వయమ్భూర్భూతభావనః ॥ ౯ ॥ మరీచి
ర్మనసస్తస్య జజ్ఞే తస్యాపి కశ్యపః । దాక్షాయణ్యాం తతోఽదిత్యాం వివస్వానభవత్సుతః ॥ ౧౦ ॥ తతో మనుః శ్రా
ద్ధదేవస్సంజ్ఞాయామాస భారత । శ్రద్ధాయాం జనయామాస దశ పుత్రాన్స ఆత్మవాన్ ॥ ౧౧ ॥ ఇక్ష్వాకునృగశ
ర్యాతిదిష్టధృష్టకరూశకాన్ । నరిష్యన్తం పృషధ్రం చ నభగం చ కవిం విభుమ్ ॥ ౧౨ ॥ అప్రజస్య మనోః పూర్వం
వసిష్ఠో భగవాన్కిల । మిత్రావరుణయోరిష్టిం ప్రజార్థమకరోద్విభుః ॥ ౧౩ ॥ తత్ర శ్రద్ధా మనోః పత్నీ హోతా
రం సమయాచత । దుహిత్రర్థముపాగమ్య ప్రణిపత్య పయోవ్రతా ॥ ౧౪ ॥ ప్రేషితోఽధ్వర్యుణా హోతా ధ్యా
యంస్తత్సుసమాహితః । వాచా తేన గృహీతేన వషట్కారం గృణన్ద్విజః ॥ ౧౫ ॥ హోతుస్తద్వ్యభిచారేణ కన్యేళా
నామ సాభవత్ । తాం విలోక్య మనుః ప్రాహ నాతిహృష్టమనా గురుమ్ ॥ ౧౬ ॥ భగవన్కిమిదం జాతం కర్మ వో
బ్రహ్మవాదినామ్ । విపరీతమహో కష్టం మైవం స్యాద్బ్రహ్మవిక్రియా ॥ ౧౭ ॥ యూయం మన్త్రవిదో యు
క్తాస్తపసా దగ్ధకిల్బిషాః । కుతస్సఙ్కల్పవైషమ్యమనృతం విబుధేష్వివ ॥ ౧౮ ॥ తన్నిశమ్య వచస్తస్య భగవాన్ప్రపి

తామహః-మనోః పత్నీ శ్రద్ధా-పయో-వ్రతా-పయః క్షీరమేవ-వ్రతమాహారో-నియతో యస్యాస్సా హోతారముపాగమ్య హోతు స్సమీపమాగత్య-ప్రణిపత్య నమస్కృత్య చ - దుహిత్రర్థం, మయా చ తత్ - కన్యా మమ యథా భవేత్తథా యజేతి ప్రార్థితవతీత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ తతోఽధ్వర్యుణా-ప్రేషితః హోతర్యజేతి ప్రేషితో - హోతా-సుష్ఠు సమాహితచిత్తః-తత్తయా ప్రార్థితం ధ్యాయన్-వాచా-వషట్కారం గృణన్ వషడిత్యుచ్చరన్-గృహీతేన తేన హవిషా - అయజదితి శేషః ॥ ౧౫ ॥ తతో-హోతు-స్తద్వ్యభిచారేణ యజమానసఙ్కల్పవిపరీతసఙ్కల్పరూపేణ వ్యభిచారేణ-ఇళేతి ప్రసిద్ధా-సా-కన్యా-బభూవ-యా-యాచితా, సైవ-కన్యా-సంబభూవ- న తు మనునా యాచితః పుత్ర ఇత్యర్థః - తాం సంభూతాం కన్యాం-విలోక్య-నాతిహృష్టమనో యస్య-తాదృశః-గురుం వసిష్ఠమాహ ॥ ౧౬ ॥ ఉక్తిమేవాహ ॥ భగవన్నితి ద్వాభ్యాం ॥ హే భగవన్-బ్రహ్మవాదినాం వో యుష్మాక-మిదం కర్మ-యుష్మాభిరనుష్ఠితమిదం కర్మ- విపరీతం- జాతం కిం - సఙ్కల్పితఫలవిపరీతఫలదం ఖల్విత్యర్థః- అస్తు కో దోష ఇత్యత ఆహ ॥ అహో కష్టమితి ॥ కిం తత్కష్టం-తత్రాహ ॥ మైవమితి ॥ బ్రహ్మవిక్రియా మన్త్రవికారః-మన్త్రశక్తివిపర్యాసః, మైవం స్యాత్, ఏవం భవితుం నార్హతీత్యర్థః-మన్త్రశక్తివిపర్యయ ఏవ మహత్కష్టమిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ బ్రహ్మవాదినాం వ ఇత్యనేనాభిప్రేతం వివృణోతి ॥ యూయమితి ॥ యూయం-మన్త్రవిదః మన్త్రస్వరూపతద్వినియోగతదర్థవిదః-యుక్తాస్సమాహితచిత్తాః-తపసా-దగ్ధం, కిల్బిషం చిన్తితవిపరీతఫలదం-యేషాం తే-తదేవంభూతానాం యుష్మాకం-కుతః కస్మాద్ధేతోః - సఙ్కల్పవైషమ్యం చిన్తితవైషమ్య - మభూత్-తత్ర విబుధేష్వనృతమివేతి దృష్టాన్తః- యథా - విబుధేష్వనృతం, భవితుం నార్హతి-తథా-భవత్సు భవితుమనర్హం సఙ్కల్పవైషమ్యం కస్మాద్ధేతోర్బభూవేత్యర్థః ॥ ౧౮ ॥ ఏవముక్తస్సమాహ వసిష్ఠ ఇత్యాహ మునిః-తత్-ఏవముక్తం-మనో-వచః-నిశమ్య శ్రుత్వా-నోఽస్మాకం-పితామహః - అస్య ప్రేత్యాదిః-ప్రపితామహః-

భగవాన్వసిష్ఠః , హోతుః-వ్యతిక్రమంసంకల్పవిపర్యాసం,జ్ఞాత్వా,రవినన్దనంమనుం-బభాషే-ఉవాచ ❋ ॥౧౯॥ ❋ఏతదితి॥ హోతు-ర్వ్యభిచారాద్విపరీతసఙ్కల్పరూపాద్ధేతో - స్తవై,త-త్సఙ్కల్పవైషమ్యంచిన్తితవైషమ్యం - యద్యప్య-భూత్-తథాఽప్య-హం - స్వతేజసాస్వతపోబలేన - సుప్రజా స్త్వం - సాధయిష్యే- కన్యాయాఏవపుం స్త్వం - సాధయిష్యఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఏవంప్రతిజ్ఞాయభగవాన్వసిష్ఠ స్తథైవసాధితవానిత్యాహమునిః ॥ఏవమితి॥ హేరాజన్నిత్థం-వ్యవసితఃనిశ్చయయుక్తః - స-మహాయశావిపులకీర్తిర్భగవా-న్వసిష్ఠ - ఆదిపురుషంభగవన్త-మిళాయాఃకన్యాయాః-పుం స్త్వకామ్యయాపుం స్త్వసంపాదనేచ్ఛయా,అస్తౌషీత్ ❋॥౨౧॥❋తత-ఈశ్వరోభగవాన్-హరి- స్తత్కృతేనస్తోత్రేణ-తుష్టఃప్రసన్న స్తస్మైవసిష్ఠాయ-కామంవరంఇష్టమిళాయాఃపుం స్త్వరూపంవరం-దదౌ - తతస్తేనవరేణహేతునా-సా - ఇళా-సుద్యుమ్నాఖ్యః,పురుషశ్రేష్ఠో-బభూవ ❋॥౨౨॥ ❋స-వీరస్సుద్యుమ్నః , కదాచి, ద్ధే-మహారాజ-వనే-మృగయాంవిచరన్మృగయాంకర్తుమిత్యర్థఃకతిపయైరమాత్యైర్మన్త్రిభిః-పరివృతః,సైన్ధవంసిన్ధుదేశోద్భవమశ్వ-మారుహ్య ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋రుచిరంసున్దరం-దృఢంచ,చాపంధను,స్తథా,ఽద్భుతాన్నిశితాన్-శరాంశ్చ , ప్రగృహ్య- దంశితఃకవచితః,ఉత్తరాందిశంప్రత్య,నుమృగంప్రతిమృగం-జగామవిచచార ❋॥౨౪ ॥ ❋ఏవంవిచరన్-స,కుమారస్సుద్యుమ్నో , మేరోఃపర్వతస్యా,ధస్తాత్థ్సితం-వనం , ప్రవివేశ- హేత్యాశ్చర్యేఖేదేచ-తత్ప్రవేశస్యపునఃస్త్రీత్వాపత్తిహేతుత్వాత్ఖేదః-పరాక్రమాతిశయా, దాశ్చర్యంచ , వనంవిశినష్టి ॥ యత్రేతి ॥ యత్రవనే-భగవాన్శర్వోరుద్ర , ఉమయాసహ-రమమాణః-ఆస్తే-తద్వనం - ప్రవివేశ-ఇలావృతవర్షస్థవనంప్రవివేశే

తామహః ॥ హోతుర్వ్యతిక్రమంజ్ఞాత్వాబభాషేరవినన్దనమ్ ॥ ౧౯ ॥ ఏతత్సఙ్కల్ప వైషమ్యం హోతుస్తే వ్యభిచారతః । తథాఽపిసాధయిష్యేఽహంసుప్రజా❋స్త్వంస్వతేజసా ॥ ౨౦ ॥ ఏవంవ్యవసితోరాజన్భగవాన్సమహాయశాః । అస్తౌషీ❋దాదిపురుషమిళాయాఃపుం స్త్వకామ్యయా ॥ ౨౧ ॥ తస్మైకామవరంతుష్టోభగవాన్హరిరీశ్వరః।దదావిళాఽభవత్తేనసుద్యుమ్నఃపురుషర్షభః॥ ౨౨ ॥ సఏకదామహారాజవిచరన్మృగయాంవనే। వృతఃకతిపయామాత్యైరశ్వమారుహ్యసైన్ధవమ్ ॥ ౨౩ ॥ ప్రగృహ్యరుచిరంచాపం శరాంశ్చపరమాద్భుతాన్ । దంశితోఽనుమృగంవీరోజగామదిశముత్తరామ్ ॥ ౨౪ ॥ సకుమారోవనంమేరోరధస్తాత్ప్రవివేశహ। యత్రాస్తేభగవాన్శర్వోరమమాణస్సహోమయా ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్ప్రవిష్టఏవాసౌ సుద్యుమ్నఃపరవీరహా। అపశ్యత్స్త్రియమాత్మానమశ్వంచబడబాంన్నృప ॥ ౨౬ ॥ తదాతదనుగాస్సర్వేహ్యాత్మలిఙ్గవిపర్యయమ్ । దృష్ట్వా విమనసోఽభూవన్వీక్షమాణాఃపరస్పరమ్ ॥ ౨౭ ॥ రాజోవాచ ॥ కథమేవంవిధోదేశః కేనవాభగవన్కృతః । ప్రశ్నమేనంసమాచక్ష్వపరంకౌతూహలంహినః॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ఏకదాగిరిశంద్రష్టుమృషయస్తత్రసువ్రతాః । దిశోవితిమిరాభాసాఃకుర్వన్తస్సముపాగమన్ ॥ ౨౯ ॥ తాన్విలోక్యామ్బికాదేవీవివస్త్రావ్రీడి

త్యర్థః ❋॥ ౨౫ ॥ ❋ పరాన్శత్రూన్-వీరాన్, హన్తీతితథా,అసౌసుద్యుమ్న- స్తత్రవనే , ప్రవిష్టఏవప్రవేశమాత్రేణైవేత్యర్థః. హేనృప,ఆత్మానం,స్త్రియ-మశ్వం,బడబాంచా,పశ్యత్ ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋తదా-తస్యసుద్యుమ్నస్యా-నుగా-స్సర్వే-ఆత్మలిఙ్గంపుం స్త్వం,తద్విపర్యయంస్త్రీత్వమిత్యర్థః- త-ద్దృష్ట్వా -పరస్పరం-వీక్షమాణా,విమనసః - అహోకిమేతదస్మాకంప్రాప్తమితిఖిన్నచిత్తా,బభూవుః ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋పఞ్చమస్కన్ధేయత్ప్రవిష్టస్యస్త్రీభావఆపద్యతేతన్నిమిత్తంపశ్చాద్వక్ష్యఇతిప్రతిజ్ఞాతస్యస్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తోపపాదనస్యావసరప్రాప్తతామాలోచ్యతద్విస్తరతోబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథమేవమితి ॥ హే భగవ,న్నేవంవిధో , దేశఃస్వస్మిన్ప్రవేశమాత్రేణస్త్రీత్వాపత్తినిమిత్తభూతోదేశః , కథం - ఏవంవిధందేశంనసంభావయామీతిభావః - యదికథంచిత్సంభవేత్తర్హి కేనైవంవిధఃకృతఇతిప్రశ్నప్రకారః- ఏనంమయాకృతంప్రశ్నం,సమాచక్ష్వప్రశ్నశబ్దఉపచారాత్తదుత్తరేవర్తతే- ప్రశ్నస్యోత్తరంవదేత్యర్థః , యద్వా , ప్రశ్నశబ్దేనతన్నిమిత్తముక్తదేశనిష్ఠంస్త్రీత్వాపాదకత్వంలక్ష్యతే - తదుపపాదయేత్యర్థః , తచ్ఛ్రవణేఽస్మాక-మతీవ-కౌతూహలముత్సాహో-వర్తతే , అతస్సమాచక్ష్వేతి భావః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ఏవమాపృష్టోయథావత్తదుపపాదయితుంతత్ప్రస్తావమాహమునిః॥ ఏకదేతిత్రిభిః ॥కదాచి,దృషయ-స్తపోనిష్ఠాహరంరుద్రం - ద్రష్టుం , తత్రైళావృతస్థవనే-సముపాగమన్జగ్ముః, కథంభూతాస్స న్తఃభాసాస్వదీప్త్యాదిశో-వితిమిరాః-కుర్వన్తస్సన్తః,విగతంతిమిర-మాసమన్తా-ద్భాసఃప్రకాశశ్చ,యాసు-తథాభూతాఃకుర్వన్తఇతివా ❋॥ ౨౯ ॥ ❋ అథతాన్-తత్రసముపాగతానృషీ-న్విలోక్య,అమ్బికాదేవీ-వివస్త్రానగ్నాసతీ, అతఏవ-నితరాంలజ్జితా,భర్తుశ్శర్వస్య , ఉత్స-

దాశు,సముత్థాయ-నీవింనీవీయుక్తంవస్త్రం-పర్యధాత్ ధృతవతీ ॥ ౩౦ ॥ తదా-ఋషయోఽపి-రమమాణయో-స్తయో ర్భవభవాన్యోః - ప్రసఙ్గంరత్యభినివేశ ప్రసఙ్గం-వీక్ష్యాలోచ్య-తస్మాద్వనా-న్నివృత్తా- స్తత్ప్రసఙ్గరహితంనరనారాయణాశ్రమం-జగ్ముః ॥ ౩౧ ॥ తదా-భగవాన్రుద్రః-ప్రియాయా-అమ్బికాయాః-ప్రియంకర్తుమిచ్ఛయా,ఏతదా-హ-కథం-యః కశ్చిత్పుమా-నేత-త్స్థానం-ప్రవిశేత్-స-యోషి-ద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తతో రుద్రశాపాన న్తరం,తత్స్థానం-సర్వే-పురుషా, వర్జయన్తి - తత్ర-నప్రవిశన్తీత్యర్థః - హీతిప్రసిద్ధింద్యోతయతి ॥ ఏవంతద్దేశస్యస్త్రీత్వాపాదకత్వనిమిత్తమభిధాయాథసుద్యుమ్నస్యస్త్రీత్వాపత్త్యనన్తరవృత్తాన్తమాహ ॥ సాచేతి ॥ సాచ-పూర్వమపియోషిత్ మధ్యేపుంస్త్వంప్రాప్తాఽపిపునస్త్రీత్వమాపన్నాయోషిత్ - అనుచరసంయుక్తాఅనుచరీభిస్సంయుక్తా, అనుచరీ సంయుక్తైతివ క్తవ్యేభూతపూర్వగత్యాపుంస్త్వనిర్దేశః-వనాద్వనంవనాన్తరాత్పునఃపునర్వనాన్తరం-విచచార ॥ ౩౩ ॥ తత-స్స్వాశ్రమసమీపే-చరన్తీం,తాం, స్త్రీభిః-పరివృతాం-ప్రమదోత్తమా-మవలోక్య - భగవా-న్బుధస్సోమపుత్ర-శ్చకమే ॥ ౩౪ ॥ తథా-సాచసుభ్రూ-స్సోమరాజసుతంప్రతి-చకమే-పరస్పరకామనయామిథునీబభూవతుః - సబుధ, స్తస్యాం యోషితి-పురూరవస్సంజ్ఞక-మాత్మజ-ముత్పాదయామాస ॥ ౩౫ ॥ ఏవం,స్త్రీత్వ-మాపన్నో - మనోఃపుత్రో-నృపస్సుద్యుమ్నః,స్వకులాచార్యంవసిష్ఠం , సస్మార-దధ్యౌ,ఇతిశుశ్రుమేత్యనేనోక్తవృత్తాన్తస్యాసత్యత్వశఙ్కాంనివారయతి ॥ ౩౬ ॥ ససంస్మృతోవసిష్ఠ, స్తస్య,దశామవస్థా

తాంభృశం । భర్తురఙ్కాత్సముత్థాయనీవీమాశ్వథపర్యధాత్ ॥ ౩౦ ॥ ఋషయోఽపితయోర్వీక్ష్యప్రసఙ్గంరమమాణయోః । నివృత్తాఃప్రయయుస్తస్మాన్నరనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౧ ॥ తదిదంభగవానాహప్రియాయాః ప్రియకామ్యయా । స్థానంయః ప్రవిశేదేతత్స వై యోషిద్భవేదితి ॥ ౩౨ ॥ తతఊర్ధ్వంవనంతద్వైపురుషావర్జయన్తిహి । సాచానుచరసంయుక్తావిచచారవనాద్వనమ్ ॥ ౩౩ ॥ అథతామాశ్రమాభ్యాశేచరన్తీంప్రమదోత్తమామ్ । స్త్రీభిఃపరివృతాంవీక్ష్యచకమేభగవాన్బుధః ॥ ౩౪ ॥ సాఽపితంచకమేసుభ్రూస్సోమరాజసుతంపతిమ్ । సతస్యాంజనయామాసపురూరవసమాత్మజమ్ ॥ ౩౫ ॥ ఏవంస్త్రీత్వమనుప్రాప్తస్సుద్యుమ్నోమానవోనృపః । సస్మారస్వకులాచార్యంవసిష్ఠమితిశుశ్రుమ ॥ ౩౬ ॥ సతస్య తాందశాం దృష్ట్వాకృపయాభృశపీడితః । సుద్యుమ్నస్యాశయన్పుంస్త్వముపాధావతశఙ్కరమ్ ॥ ౩౭ ॥ తుష్టస్తస్మైభగవానృషయేప్రీతిమావహన్ । స్వాంచవాచమృతాంకుర్వన్నిదమాహవిశాంపతే ॥ ౩౮ ॥ మాసంపుమాన్సభవితామాసంస్త్రీతపసాతవ । ఇత్థంవ్యవస్థయాకామంసుద్యుమ్నోఽవతుమేదినీమ్ ॥ ౩౯ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఆచార్యానుగ్రహాత్కామంలబ్ధ్వాపుంస్త్వంవ్యవస్థయా । పాలయామాసజగతీంనాభ్యనన్దన్స్మతంప్రజాః ॥ ౪౦ ॥ తస్యోత్కలోగయోరాజన్విమలశ్చసుతాస్త్రయః । ఉత్తరాపథరాజానోబభూవుర్ధర్మవత్సలాః ॥ ౪౧ ॥ తతఃపరిణతేకాలేప్రతిష్ఠానపతిః

న్తరాపత్తిం - దృష్ట్వా - కృపయానితరాంపీడితః-పున-స్సుద్యుమ్నస్య-పుంస్త్వ - మాశయన్ ఇచ్ఛన్ , అర్థయన్నితిపాఠాన్తరం,తదాఽప్యయమేవార్థః-శఙ్కర-ముపధావతఅస్తౌషీదిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ సభగవాన్ శఙ్కరః-తదుపధావనేనతుష్ట-స్తస్మైవసిష్ఠాయ, ప్రీతి-మావహన్ కుర్వన్-స్వాంస్వకీయాం-వాచం “ స్థానంయఃప్రవిశేదేతత్స వై యోషిద్భవే,, దిత్యుక్తాం వాచం , ఋతాంసత్యాంచ-కుర్వన్-హేవిశాంపతే , ఇదంవక్ష్యమాణ-మాహ-తవ-తపసాతపఃప్రభావేన , అయంసుద్యుమ్నో , మాసంపుమా-న్భవిష్యతి-మద్వాచాతు - మాసంయోషి-ద్భవిష్యతి - ఏవంసత్యావయోర్వాతపోవచసోరసత్యతేతిభావః ॥ ౩౮ ॥ ఇత్యేవంవిధయా-వ్యవస్థయా-యం-సుద్యుమ్నః,కామంయథేచ్ఛం,మేదినీం-పాలయత్వితి ॥ ౩౯ ॥ తతః, ఏవ-మాచార్యస్యవసిష్ఠస్యా , నుగ్రహా-త్కామమిష్టం , పుంస్త్వంవ్యవస్థయాఏకైకమాసాన్తరితత్వరూపయావ్యవస్థయా-లబ్ధ్వా,జగతీం - పాలయామాస-తథాఽపి-తంసుద్యుమ్నం , ప్రజా-నాభ్యనన్దన్స్మనాభినన్దితవన్తఃఖలు-మాసంమాసంస్త్రీత్వేనలజ్జయాసంవీయావస్థానాదితిభావః ॥ ౪౦ ॥ తస్యరాజ్ఞస్సుద్యుమ్నస్యోత్కలాదయ,స్త్రయ-స్సుతా-బభూవుః-తేచ-దక్షిణాపథరాజానఃదక్షిణదేశాధీశ్వరాః-సమాసాన్తవిధేరనిత్యత్వా “ ద్రాజానః ,, ఇతిటజభావః - ధర్మవత్సలాఃధర్మానుకూలవాత్సల్యయుక్తాశ్చ,బభూవుః ॥ ౪౧ ॥ తతః-కాలే-పరిణతేసతి-కాలవశాజ్జరాయాంప్రాప్తాయామిత్యర్థః-ప్రతిష్ఠానపతిః,ప్రతితిష్ఠత్యస్మిన్నితిప్రతిష్ఠానంభూమణ్డలం , అధికరణేల్యుట్-తస్యాధిపతిస్సుద్యుమ్నఃప్రభు,ర్జితేన్ద్రియో-భూ

౩౭ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ సుద్యుమ్నస్యార్థయన్.

త్వా,పురూరవసెబుధాదుత్పన్నాయస్వపుత్రాయ-గాంపృథ్వీముత్సృజ్యదత్వా,వనం-గతః-తపఃకర్తుమితి శేషః ॥ ౪౨ ॥
ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేప్రథమోఽధ్యాయః. ************
ఏవంసోమవంశ ప్రవృత్తిమభిధాయాథసుద్యుమ్నే వనంగతే సతిపునర్మనోః పుత్రార్థంతపశ్చర్యాంభగవదారా
ధనంతతఇక్ష్వాక్వాదిపుత్రలాభంతత్పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాంతచ్చరిత్రాణిచాహ ॥ ఏవమితి ॥ ఇత్థం,సుతేసుద్యుమ్నే,వనం
గతేసత్య-థ , మనుర్వైవస్వతః,పుత్రాన్ , కామయమానః , యమునాయాంనద్యాం,తత్తటే . శతం,సమాః,తపస్తేపేచ
కార ॥ ౧ ॥ తతోఽపత్యార్థే పుత్రార్థం,దేవం,హరిం,ప్రభుంస్వతన్త్రంభగవన్తం , మయజదారాధితవాన్ , తత,స్తస్య
భగవతః,ప్రసాదా,త్స్వతుల్యా ,నిక్ష్వాకుప్రభృతీన్,దశ, పుత్రా,న్ప్రాప , ఇక్ష్వాక్వాదయఃపూర్వమేవనిర్దిష్టాః ॥ ౨ ॥
తత్ర , పృషధ్రకవ్యోస్సంతత్యభావజ్ఞాపనాయతచ్చరిత్రం తావదాహ ॥ పృషధ్రస్త్వి త్యాదినాక రూషాన్మానవాదిత్యతః
ప్రాప్తేనెనగ్రన్థేన॥మనోర్వైవస్వతస్య,పుత్రః,పృషధ్రస్తు , తుశబ్దోఽస్యేక్ష్వాక్వాదిభ్యస్సన్తత్యభావకృతవైలక్షణ్యద్యోత
నార్థః,గురునావసిష్ఠేన , పిత్రావా , గోపాలఃకృతఃగాఃపాలయేతినియుక్తఃయత్తఃఅవహితస్సన్ , వీరాసనమేవవ్రతంయ
స్యతథాభూతో , రాత్ర్యాంఖడ్గపాణి,ర్గాః - పాలయామాసవ్యాఘ్రాదిభ్యోరరక్ష ॥ ౩ ॥ ఏవంసత్యేకదా , నిశిరా
త్ర్యాం,వర్షతిసతిపర్జన్యే-శార్దూలోవ్యాఘ్రః.గోష్ఠం-ప్రావిశత్॥తదా,తందృష్ట్వా , తాః,శయానాః,గావః-భీతాః-ఉత్థాయ
వ్రజేగోష్ఠెబభ్రముః ॥ ౪ ॥ తదా,బలవాన్,శార్దూల - ఏకాం-గాం-జగ్రాహ,సాగృహీతాగౌః-ఆతురా,సతీ,చుక్రోశఆ

ప్రభుః । పురూరవసఉత్సృజ్యగాంపుత్రాయగతోవనమ్ ॥ ౪౨ ॥ ************************
**********ఇతిశ్రీమద్భాగవతే , మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , ప్రథమోఽధ్యాయః.*********
శ్రీశుకఉవాచ ॥ఏవంగతేఽథసుద్యుమ్నే మనుర్వైవస్వతస్సుతే । పుత్రకామస్తపస్తేపేయమునాయాంశతంస
మాః ॥ ౧ ॥ తతోఽయజన్మనుర్దేవమపత్యార్థేహరింప్రభుమ్ । ఇక్ష్వాకుపూర్వజాన్పుత్రాన్లేభేస్వ సదృశాన్ద
శ ॥ ౨ ॥ పృషధ్రస్తుమనోఃపుత్రోగోపాలోగురుణాకృతః । పాలయామాసగాయత్తోరాత్ర్యాంవీరాసన
వ్రతః ॥ ౩ ॥ ఏకదాప్రావిశద్గోష్ఠంశార్దూలోనిశివర్షతి । శయానాగావఉత్థాయభీతాస్తాబభ్రముర్వ్రజే ॥౪॥
ఏకాంజగ్రాహబలవాన్సాచుక్రోశభృశాతురా । తస్యాస్తత్క్రన్దితంశ్రుత్వాపృషధ్రోఽభిససారహ ॥౫॥
ఖడ్గమాదాయతరసాప్రలీనోడుగణేనిశి । అజానన్నచ్ఛినద్బభ్రోశ్శిరశ్శార్దూలశఙ్కయా ॥ ౬ ॥ వ్యాఘ్రోఽ
పివృక్ణశ్రవణోనిస్త్రింశాగ్రహతస్తతః । నిశ్చక్రామదృఢంభీతోరక్తంపథిసముత్సృజన్ ॥ ౭ ॥ మన్యమానో
హతంవ్యాఘ్రంపృషధ్రఃపరవీరహా।అద్రాక్షీత్స్వహతాంబభ్రుంవ్యుష్టాయాంనిశిదుఃఖితః ॥ ౮ ॥ తంశశాప
కులాచార్యఃకృతాగసమకామతః।నక్షత్రబన్ధుశ్శూద్రస్త్వంకర్మణాభవితాఽమునా ॥ ౯ ॥ ఏవంశప్తస్స్వగు
రుణాప్రత్యగృహ్ణాత్కృతాఞ్జలిః । అధారయద్వ్రతంవీరఊర్ధ్వరేతాముని ప్రియమ్ ॥ ౧౦ ॥ వాసుదేవేభగవతి
సర్వాత్మనిపరేఽమలే । ఏకాన్తిత్వంగతోభక్త్యాసర్వభూతసుహృత్సమః ॥ ౧౧ ॥ విముక్తసఙ్గశ్శాన్తాత్మా

క్రన్దితవతీ,తస్యాగో,స్తత్క్రన్దితం-నిశమ్య,పృషధ్రస్సమీపమియాయ ॥ ౫ ॥ నిశి,ప్రలీనాః,ఉడుగణాఃనక్షత్రగణా,యస్మిన్
తస్మిన్సమయే,మేఘావృతత్వాదమ్బరస్యనక్షత్రప్రకాశేనాపివర్జితేసమయే , అతఏవ,అజానన్,శార్దూలశఙ్కయా,బభ్రోః
కపిలాయాగో,శ్శిరః,ఖడ్గ,మాదాయ,తరసాబలేన,అచ్ఛినత్ చిచ్ఛేద ॥ ౬ ॥ తదా , నిస్త్రింశఃఖడ్గ-స్తస్యాగ్రతః,ప్రహ
రణవేగా,త్సమీపస్థవ్యాఘ్రస్య,చ్ఛిన్నకర్ణో,భూత్వా,నితరాం,భీతః,పథిరక్తంసముత్సృజన్,తతోగోష్ఠా-న్నిష్క్రాన్తః ॥ ౭ ॥
తతః,పరవీరహాపృషధ్రో,వ్యాఘ్రం,హతం-మన్యమానో,నిశివ్యుష్టాయామతీతాయాంసత్యాం , ప్రభాతే,స్వేన - హతాం,బ
భ్రూం,మద్రాక్షీత్ , తతో,నితరాం-దుఃఖితో,బభూవ ॥ ౮ ॥ త,మకామతఃప్రమాదా , త్కృతాగసమపి,పృషధ్రం-కులా
చార్యోవసిష్ఠశ్శశాప,శాపమేవాహ ॥ నేతి ॥ త్వంక్షత్రబన్ధురపి, నభవితాసి,కిన్త్వ-మునాపాపేనకర్మణా, కేవలం,శూద్రో,
భవేతి ॥ ౯ ॥ ఇత్థంస్వగురుణావసిష్ఠేన-శప్తః,పృషధ్రః,కృతాఞ్జలి-శ్శాపం-ప్రత్యగృహ్ణాత్ ప్రతిజగ్రాహ,తతో వీరఃపృ
షధ్రో-జితేన్ద్రియో-భూత్వా-మునీనాం-ప్రియంవ్రతం, భగవదుపాసనాత్మక , మధారయత్-భగవన్తముపాసాఞ్చక్ర ఇత్య
ర్థః ॥ ౧౦ ॥ తతః,కతిపయైర్దినై-స్సర్వభూతాన్తరాత్మని-నిరస్తనిఖిలదోషే,పరస్మిన్బ్రహ్మణి,ఏకాన్తిత్వం " ప్రియో
హిజ్ఞానినోఽత్యర్థమహంసచమమప్రియః॥జ్ఞానీత్వాత్మైవమేమత ,, మిత్యాదిస్థానోక్తానన్యప్రయోజనసాక్షాత్కారపర్యన్త
భక్త్యాత్మకజ్ఞాననిష్ఠత్వంప్రాప్త-స్సర్వభూతసుహృత్,సమః,సుఖదుఃఖయోరితి శేషః ॥ ౧౧ ॥ విముక్తఐహికేష్వాము
ష్మికేషుచభోగేషుసఙ్గో,యేనసః-శాన్తః-రాగాదిభిరకలుషిత-ఆత్మామనో, యస్య - సంయతానినియమితాన్యక్షాణీన్ద్రియా

ణీయేన-నవిద్యతే-పరిగ్రహః దేహాతిరిక్తతదనుబన్ధీ యస్యసః- యదృచ్ఛయోపపన్నేనదైవాల్లబ్ధేనాన్నాదినా, ఆత్మనోదేహస్య,వృత్తింకల్పయన్ ధారణాంకుర్వన్ ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మనిపరమాత్మన్యాత్మానంమన-ఆధాయనివేశ్య-యద్వా-ఆత్మానంప్రత్యగాత్మాన-మాధాయ«ఓమిత్యాత్మానంయుఞ్జీత,,ఇతిశ్రుత్యుక్తప్రకారేణతచ్ఛేషతయాతదాయత్తసత్తాదిమత్త్వేనచానుసన్ధాయేత్యర్థః- జ్ఞానతృప్తఃనిరతిశయానన్దరూపభగవదుపాసనాత్మకజ్ఞానేనైవతృప్తః- స్తదన్యవిషయనిస్పృహ-స్సమాహితః అప్రకమ్ప్యః భగవద్భక్తియోగనిష్ఠః-జడాదీనామాకృతిరివాకృతిరాకారో యస్యసః, ఏతాంమహీం-వివచార ॥ ౧౩ ॥ యావత్ప్రారబ్ధ-మేవంవిధం-వృత్తంవృత్తి-ర్యస్యసః-తదవసానే-కదాచి - ద్వనం,ప్రవిశ్య,తత్రో- త్థితం-దావాగ్నిం,దృష్ట్వాతం-ప్రవిశ్య, తేనదవాగ్నినో-పభుక్తానిదగ్ధాని-కరణానికరచరణాదీని-యస్య-తాదృశో - మునిః- పృషధ్రః-పరంబ్రహ్మ ప్రాపప్రాప్తవాన్ ॥ ౧౪ ॥ అథకవేర్వృత్తమాహ॥ కవిరిత్యేకేన ॥కనీయానితిఏ్వకాద్వాదీనాంసర్వేషామవరజః,కవి,ర్విషయేషుశబ్దాదిషు-నిస్పృహః-అతఏవరాజ్యం-బన్ధుభిస్సహ,గృహాంశ్చ,త్యక్త్వా, స్వరోచిషంస్వాభావికదీప్తియుక్తం « ఆదిత్యవర్ణంతమసఃపరస్తా,,దితిహిశ్రుతిః-యద్వా,స్వప్రకాశంజ్ఞానస్వరూపం,పురుషంపరమపురుషంస్వచిత్తే,నివేశ్య-చిత్తంతస్మిన్ స్థిరీకృత్యేత్యర్థః, కైశోరవయస్క-ఏవ - పరాం - గతి- మవాప ॥ ౧౫ ॥ అథకరూషస్యవంశమాహ ॥ కరూషాదితి॥ కారూషసంజ్ఞా క్షత్రియాః - తు క్షత్రియాః - ఉత్తరదేశస్య - గోప్తారః - బ్రహ్మణ్యాః బ్రాహ్మణేషు సాధవః - ధర్మానుకూలవాత్సల్య యుక్తాశ్చా - భవన్ ॥ ౧౬ ॥ అథ ధృష్టస్య వంశం తద్వృత్తం - చాహ ॥ ధృష్టాదిత్యర్ధేన॥

సంయతాక్షో-పరిగ్రహః।యదృచ్ఛయోపపన్నేనకల్పయన్వృత్తిమాత్మనః ॥ ౧౨ ॥ ఆత్మన్యాత్మానమాధాయజ్ఞానతృప్తస్సమాహితః । విచచారమహీమేతాంజడాన్ధబధిరాకృతిః ॥ ౧౩ ॥ ఏవంవృత్తోవనంగత్వాదృష్ట్వా దావాగ్నిముత్థితమ్ । తేనోపభుక్తకరణోబ్రహ్మవాపపరంమునిః ॥ ౧౪ ॥ కవిఃకనీయాన్విషయేషునిస్పృహోవిసృజ్యరాజ్యంసహబన్ధుభిర్గృహాన్ । నివేశ్యచిత్తేపురుషంస్వరోచిషంవివేశకైశోరవయాః పరాంగతిమ్ ॥ ౧౫ ॥ కరూషాన్మానవాదాసన్కారూషాఃక్షత్రజాతయః।ఉత్తరాపథగోప్తారోబ్రహ్మణ్యాధర్మవత్సలాః ॥ ౧౬ ॥ ధృష్టాద్ధార్ష్టమభూత్క్షత్రంబ్రహ్మభూయంగతంక్షితౌ । నృగస్యవంశస్సుమతిర్భూతజ్యోతిస్తతోవసుః॥౧౭॥వసోఃప్రతీకస్తత్పుత్రఓఘవానోఘవత్పితా।కన్యాచౌఘవతీనామసుదర్శనఉవాహతామ్॥౧౮॥ చిత్రసేనోనరిష్యన్తాదృక్షస్తస్యసుతోఽభవత్ । తస్యమీఢ్వాంస్తతఃకూర్చఇన్ద్రసేనస్తుతత్సుతః ॥ ౧౯ ॥ వీతిహోత్రస్త్విన్ద్రసేనాత్తస్యసత్యశ్రవాస్సుతః । ఉరుశ్రవాస్సుతస్తస్యదేవదత్తస్తతోఽభవత్ ॥ ౨౦ ॥ తతోఽగ్నివేశ్యోభగవానగ్నిస్స్వయమభూత్సుతః ।కానీనఇతివిఖ్యాతోజాతుకర్ణ్యోమహానృషిః ॥ ౨౧ ॥ తతోబ్రహ్మకులంజాతమాగ్నివేశ్యాయనంనృప । నరిష్యన్తాదయఃప్రోక్తాదిష్టవంశమథోశృణు॥౨౨॥నాభాగోదిష్టపుత్రో

ధృష్టాన్మానవా - ద్ధార్ష్ట సంజ్ఞం - క్షత్రంక్షత్ర జాత్యా శ్రయాణికాని చిదపత్యాన్యభూవ న్నిత్యర్థః - తచ్చ - క్షత్రం క్షితౌ - బ్రహ్మభూయంగతం - బ్రహ్మణోభావః బ్రహ్మభూయం అపహతపాప్మత్వాది గుణాష్టకసంపత్తిః « బ్రాహ్మేణజైమిని ,, రితిహిశారీరకంసూత్రం - త-ద్గతంఅస్మిన్ లోకేపరబ్రహ్మోపాసనయాతద్భావంప్రాపేత్యర్థః-అథనృగస్యవంశమాహ ॥ నృగస్యేతి ॥ నృగస్యమానవస్య - వంశ్యాః వంశేభవస్తావ - త్సుమతి - స్తత-స్సుమతే - ర్భూతజ్యోతి - స్తతశ్చవసుః ॥ ౧౭ ॥ వసోః-ప్రతీక - స్తస్యప్రతీకస్య-పుత్ర-ఓఘవాన్-ఓఘవాన్పితాయస్య-సోఽప్యోఘవానేవ-ఓఘవతః-కన్యాదుహితా-ఓఘవతీతిప్రసిద్ధా-తామోఘవతీం-సుదర్శన-ఉవాహఉపయేమే ॥ ౧౮ ॥ అథనరిష్యన్తస్యవంశమాహ॥చిత్రసేనఇతి॥ నరిష్యన్తాన్మానవా-చ్చిత్రసేన-స్తస్యచిత్రసేనస్య,ఋక్షసంజ్ఞ-స్సుతో,ఽభవత్-తస్యఋక్షస్య - మీఢ్వాన్-తతోమీఢుషః-కూర్చ-స్తత్సుతఃకూర్చస్యసుత-ఇన్ద్రసేనః ॥ ౧౯ ॥ ఇన్ద్రసేనా-ద్వీతిహోత్రో,ఽభవత్-తస్యవీతిహోత్రస్య-సుత-స్సత్యశ్రవాః-అభవత్ - తస్యసత్యశ్రవస-స్సుత-ఉరుశ్రవాః-తత-ఉరుశ్రవసో-దేవదత్త-స్సుతో,ఽభవత్ ॥ ౨౦ ॥ దేవదత్తస్యతు-భగవా-నగ్ని - స్స్వయమేవ-పుత్రతాం -ప్రాప్త- స్సచ-కానీనఇతి-ప్రసిద్ధ-ఋషి-రభూత్-తస్యైవనామాన్తరే జాతుకర్ణ్యఇత్య,గ్నివేశ్యఇతిచ ॥ ౨౧ ॥ తతఃఅగ్నివేశ్యజాతుకర్ణ్యాపరనామధేయాత్కానీనా - ద్ధేనృప-అగ్నివేశ్యాయనమాగ్నివేశ్యగోత్రమేతత్కులమిత్యేవం విధవ్యవహారవిషయం - బ్రాహ్మణకులం-జాతం - వృత్తానువాదపూర్వకంవక్ష్యమాణకథనంప్రతిజానీతే - ఏవంనరిష్యన్తఆది ర్యేషాంతత్పుత్రాదీనాం- తే-ప్రోక్తాః-అథ-దిష్టస్యమానవస్య-వంశం-శృణు-కథయతోమత్తఇతి శేషః ॥ ౨౨ ॥ దిష్టస్య-పుత్రో- నాభాగ-స్సచాయంనాభాగః- కర్మణాకృషిగోరక్షవాణిజ్యాదికర్మ

ణా, వైశ్యతాం' ప్రాప్తః-కర్మణా వైశ్యతాం గత ఇత్యనేనపూర్వం కాలేశమదమాదికర్మణైవ విప్రత్వాదిజాత్యాశ్రయత్వమితిసూచితం-మనుపౌత్రాన్నాభాగాదయమన్యో నాభాగ - స్తస్యవంశశ్చతుర్థేఽధ్యాయే వక్ష్యతే-తస్యనాభాగస్య-సుతో-హాలన్దనః - హాలన్దనాద్వత్సప్రీతి-స్సుతోఽభవత్ * ॥ ౨౩ ॥ * వత్సప్రీతేః-సుతః-ప్రాంశుః-తత్సుతః ప్రాంశోస్సుతః-ప్రమితిః-హేవిభో-ప్రమితేః-ఖమిత్ర-స్తస్మాత్త్వమిత్రా- చ్చక్షుషః-అథ-చక్షుషా-ద్వివింశతి-రభూత్ * ॥ ౨౪ ॥ * వివింశతేః-పుత్రో-రమ్భః-అస్యరమ్భస్య-పుత్రః-ఖనినేత్ర-స్సచ, ధార్మికః, తస్యరమ్భస్యాత్మజః-కరన్ధమాఖ్యో-మహారాజ-అసీత్, హేనృప * ॥ ౨౫ ॥ * తస్యకరన్ధమస్య-సుతో, ఽవిక్షిత్-తత్పుత్రంవదం స్తంవిశినష్టి॥యస్యావిక్షితః-పుత్రో-మరుత్తాఖ్య, శ్చక్రవర్తీ కృత్స్నభూమణ్డలరూపంచక్రం యస్యవశేవర్తతేసచక్రవర్తీ, తాదృశో, బభూవ, మరుత్తంవిశింషన్సజ్గ్రహేణతద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సంవర్తఇతి ॥యంమరుత్త-మఙ్గిరస-స్సుతో-మహాయోగీ, సంవర్తః-అయాజయత్ ॥ * ౨౬ ॥ * మరుత్తస్య-యజ్ఞో యథాయాదృశః-తథాతాదృశః-కశ్చిదప్య-న్యో-యజ్ఞో-భువి - నకేనచిత్కృతఇత్యర్థః-మరుత్తస్యయజ్ఞమేవవిశినష్టి॥ యత్కిఞ్చిద్యజ్ఞోపకరణాదికం-తత్సర్వం, తత్కృతయజ్ఞే, శోభనం, హిరణ్మయమేవా, సీత్ * ॥ ౨౭ ॥ * తథా-తస్మిన్యజ్ఞే-ఇన్ద్రః-స్సోమేనరసేన, అమాద్యత్ అహృష్యత్, తథా-ద్విజాతయోబ్రాహ్మణాశ్చ- దక్షిణాభి- రమాద్యన్, కిఞ్చ-తత్రయజ్ఞే-మరుతః-పరివేష్టారః భోజనపాత్రేష్వన్నాదీనాంప్రదాతార-స్సభాయాంసీదన్త్యుపవిశన్తీతిసభాసదస్సభ్యా, విశ్వేదేవాః * ౨౮ ॥ * మరుత్తస్య-పుత్రో, దమ, స్తస్యతు-పుత్రో-రాజవర్ధనాఖ్యస్సమభవత్, తస్యరాజవర్ధనస్య, సుత, స్సుధృతి, ర్జజ్ఞేబభూవ-తస్య,

ఽన్యఃకర్మణా వైశ్యతాం గతః। హాలన్దనస్సుత స్తస్యవత్సప్రీతిర్భలన్దనాత్ ॥ ౨౩ ॥ వత్సప్రీతేస్సుతః ప్రాంశు స్తత్సుతః ప్రమితిర్విభో । ఖమిత్రః ప్రమితే స్తస్మాచ్చక్షుషోఽథవివింశతిః ॥ ౨౪ ॥ వివింశతిసుతో రమ్భః ఖనినేత్రోఽస్యధార్మికః । కరన్ధమో మహారాజ స్తస్యాసీదాత్మజో నృప ॥ ౨౫ ॥ తస్యావిక్షిత్సుతో యస్యమరుత్తశ్చక్రవర్త్యభూత్ । సంవర్తోఽయాజయద్యం వై మహాయోగ్యఙ్గిరస్సుతః ॥ ౨౬ ॥ మరుత్తస్యయథాయజ్ఞో నతథాఽన్యోఽస్తికశ్చన । సర్వం హిరణ్మయం చాసీద్యత్కిఞ్చిత్తస్యశోభనమ్ ॥ ౨౭ ॥ అమాద్యదిన్ద్రస్సోమేన దక్షిణాభిర్ద్విజాతయః । మరుతః పరివేష్టారో విశ్వేదేవాస్సభాసదః ॥ ౨౮ ॥ మరుత్తస్య దమః పుత్ర స్తస్యాసీద్రాజవర్ధనః । సుధృతి స్తత్సుతో జజ్ఞే సౌధృతేయో నరస్సుత ॥ ౨౯ ॥ తత్సుతః కేవల స్తస్మాద్బన్ధుమాన్వేగవాం స్తతః । బన్ధు స్తస్యాభవ త్తస్యతృణబిన్దుర్మహీపతిః ॥ ౩౦ ॥ తం భేజేఽలమ్బుసా దేవీ భజనీయగుణాలయమ్ । వరాప్సరా యతః పుత్రాః కన్యాచేలబిలాఽభవత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యాముత్పాదయామాస విశ్రవా ధనదం సుతమ్ । సోఽవాప విద్యాం పరమాం మహర్షేర్యోగేశ్వరాత్పితుః ॥ ౩౨ ॥ విశాలశ్శూన్యబన్ధుశ్చ ధూమ్రకేతుశ్చ తత్సుతాః । విశాలో వంశకృద్రాజా వైశాలీం నిర్మమే పురీమ్ ॥ ౩౩ ॥ హేమచన్ద్రస్సుత స్తస్య ధూమ్రాక్ష స్తస్యచాత్మజః । తత్పుత్రస్సహదేవస్తు కృశాశ్వ స్తస్యచాత్మజః ॥ ౩౪ ॥ కృశాశ్వాత్సోమదత్తోఽభూద్యోఽశ్వమేధైరిడస్పతిమ్ । ఇష్ట్వా పురుష మవాగ్ర్యాం గతిం యోగేశ్వరాద్భృతామ్ ॥ ౩౫ ॥ సోమదత్తాత్తుసుమతి స్తత్సుతో జనమేజయః ।

నరఇతిప్రసిద్ధ స్సుత-స్తస్యైవనామా న్తరం సౌధృతేయఇతి * ॥ ౨౯ ॥ * తత్సుతస్సౌధృతేయసుతః - కేవల- స్తస్మాత్కేవలాద్బన్ధుమాన్-జజ్ఞేఇత్యనుషఙ్గః-తతోబన్ధుమతో, వేగవాన్-తస్యవేగవతఃబన్ధుః-పుత్రోఽభవత్-తత్పుత్రం దర్శయన్ తంవిశినష్టి॥ యస్యబన్ధో- స్తృణబిన్దురితిప్రసిద్ధో-మహీపతిః-పుత్రో-బభూవ * ॥ ౩౦ ॥ * భజనీయాస్సమాశ్రయణోపయుక్తాః-గుణా-యస్య-తం-తృణబిన్దు-మప్సరశ్శ్రేష్ఠా - దేవస్యేన్ద్రస్యసంబన్ధినీ-అలమ్బుసా- భేజే అన్వవర్తత-యతఃయస్యామలంబుసాయాం-తృణబిన్దోః-పుత్రా_అభవన్-ఇలబిలాఖ్యా-కన్యాచా-భవత్ * ॥ ౩౧ ॥ * కన్యాం విశింషన్ తస్యాస్సుతమాహ ॥ యస్యామిలబిలాయాం-విశ్రవాః కుబేరం ధనదం-సుతం-ముత్పా దయామాస - సధనద, స్తృణబిన్దుర్వా, యోగేశ్వరా, త్పితుర్విశ్రవసో-బిన్దోర్వా, ఋషేస్సకాశా, త్పరమాం, విద్యా, మవాప, అన్తర్ధానవిద్యాం వాఽవాపేత్యర్థః * ॥ ౩౨ ॥ * తృణబిన్దోస్సుతానాహ ॥ విశాలఇతి॥ తత్ర-విశాలాఖ్యో, రాజా, వంశవర్ధనో వైశాలీంపురీం, నిర్మమే * ॥ ౩౩ ॥ * తస్యవిశాలస్య, సుతో- హేమచన్ద్రః, తస్యహేమచన్ద్రస్యా, త్మజో ధూమ్రాక్షః-తత్సుతో ధూమ్రాక్షసుత స్తు, సహదేవః, సహదేవపుత్ర స్తుకృశాశ్వః * ॥ ౩౪ ॥ * కృశాశ్వా, త్సోమదత్తః, పుత్రో, ఽభవత్ ॥తస్యవృత్తమాహ ॥యస్సోమదత్తో, ఽశ్వమేధై, రిడస్పతిమిడా భూమా రాధ్యం పరమపురుష, మిడాపృథివీ, తదుపలక్షితజగత్పతిమితివా, పారస్కరాదిత్వాత్సాధుః-ఆరాధ్య, యోగీశ్వరైః-ప్రార్థనీయాం, గతి, మవాప, ముక్తోఽభవదిత్యర్థః * ॥ ౩౫ ॥ * సోమదత్తా-త్సుమతిః-తత్సుతో, జనమేజయః, తఏతేఉక్తా, వైశాలభూపాలాః విశాలాన్వయేజాతాః, తృణబిన్దోఃకూటస్థస్య, యశోధరాః కీర్తివర్ధనాః, ఏతేవైశాలభూపాలాఇత్యనేన

తద్వంశజా ఆస్త్యేపి బహవోఽగణ్యాస్సన్తీత్యభిప్రేతమ్ ❁ ॥ ౩౬॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః ********************************

దిష్టవంశస్యాతివిపులత్వాత్సాకల్యేన వక్తుమశక్య తామభిప్రేత్యాథ శర్యాతేర్మానవస్య చరిత్రం వంశం చాహ తృతీయే మనోః పుత్రః శర్యాతిసంజ్ఞో, రాజా, బ్రహ్మిష్ఠః వేదార్థనిష్ఠో బభూవ. తదేవాహ, యో వై శర్యాతిః అఙ్గిరసాం సత్త్రే, ఆఙ్గిరసకర్తృకే సత్త్రే, ద్వితీయేఽహ్ని క్రియమాణం కర్మ చివాన్, శ్రౌతేఽతీవ కుశల ఇతి భావః ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ తస్య శర్యాతేః కమలే ఇవ లోచనే యస్యాస్సా, కన్యా, సుకన్యేతి ప్రసిద్ధా, సంబభూవ, ఉత్తానబర్హిరాదయః పుత్రాస్తు వక్ష్యన్తే, తావత్కన్యావృత్తాన్తమాహ ॥ స కదాచిత్తయా సహ వనం గతః తత్ర చ్యవనస్య ఋషేరాశ్రమమగమత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ సా సుకన్యా సఖీభిః పరివృతా, వనే, అఙ్ఘ్రిపాన్ ద్రుమాన్ విచిన్వన్తీ వల్మీకబిలే, ఖద్యోతే ఇవ స్థితే జ్యోతిషీ దదర్శ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ బాలా సుకన్యా, చోదితా, సఖీభిరితి శేషః, ముగ్ధభావేన మౌఢ్యేన చ, తే జ్యోతిషీ కణ్టకేన, విధ్యత్, అతాడయత్, తతో వల్మీకబిలయోస్సకాశాద్బహు, రుధిరం సుస్రావ ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్మిన్నేవ చ క్షణే, సైనికానాం మలమూత్రయోర్నిరోధో, బభూవ, తదా, తాన్నిరుద్ధశకృన్మూత్రాన్ సైనికాన్, ఆలక్ష్య జ్ఞాత్వా, రాజర్షిః శర్యాతిర్విస్మితః, స్వపురుషానబ్రవీత్ ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ ఉక్తమేవాహ ॥ అపీతి ॥ యుష్మాభిర్భార్గవస్య చ్యవనస్య, భద్రమపరాధః, విచేష్టితమపి అపశబ్దః ప్రశ్నద్యోతకః అపరాధః కృతః కిమిత్యర్థః నో

ఏతు వై శాలభూపాలాస్తృణబిన్దోర్యశోధరాః ॥ ౩౬ ॥ ********************

************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే ద్వితీయోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ శర్యాతిర్మానవో రాజా బ్రహ్మిష్ఠస్స బభూవ హ । యో వా అఙ్గిరసాం సత్త్రే ద్వితీయమహ ఊచివాన్ ॥ ౧ ॥ సుకన్యా నామ తస్యాసీత్కన్యా కమలలోచనా । తయా సార్ధం వనగతో హ్యగమచ్చ్యవనాశ్రమమ్ ॥ ౨ ॥ సా సఖీభిః పరివృతా విచిన్వన్త్యఙ్ఘ్రిపాన్ వనే। వల్మీకరన్ధ్రే దదృశే ఖద్యోతే ఇవ జ్యోతిషీ ॥ ౩ ॥ తే దైవచోదితా బాలా జ్యోతిషీ కణ్టకేన వై। అవిధ్యన్ముగ్ధభావేన సుస్రావాసృక్తతో బహు ॥ ౪ ॥ శకృన్మూత్రనిరోధోఽభూత్సైనికానాం చ తత్క్షణాత్ । రాజర్షిస్తానుపాలక్ష్య పురుషాన్విస్మితోఽబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ అప్యభద్రం న యుష్మాభిర్భార్గవస్య విచేష్టితమ్ । వ్యక్తం కేనాపి నస్తస్య కృతమాశ్రమదూషణమ్ ॥ ౬ ॥ సుకన్యా ప్రాహ పితరం భీతా కిఞ్చిత్కృతం మయా । ద్వే జ్యోతిషీ అజానన్త్యా నిర్భిన్నే కణ్టకేన తే ॥ ౭ ॥ దుహితుస్తద్వచశ్శ్రుత్వా శర్యాతిర్జాతసాధ్వసః । మునిం ప్రసాదయామాస వల్మీకాన్తర్హితం శనైః ॥ ౮ ॥ తదభిప్రాయమాజ్ఞాయ ప్రాదాద్దుహితరం మునేః । కృచ్ఛ్రాన్ముక్తస్తమామన్త్ర్య పురం ప్రాయాత్సమాహితః ॥ ౯ ॥ సుకన్యా చ్యవనం ప్రాప్య పతిం పరమకోపనమ్ । ప్రీణయామాస చిత్తజ్ఞా అప్రమత్తాఽనువృత్తిభిః ॥ ౧౦ ॥ కస్యచిత్త్వథ కాలస్య నాసత్యావాశ్రమం గతౌ । తౌ పూజయిత్వా ప్రోవాచ వయో మే దత్తమీశ్వరౌ ॥ ౧౧ ॥ గ్రహం గ్రహీష్యే సోమస్య యజ్ఞే వామప్యసో

స్మాకం సంబన్ధినా, కేనాపి ప్రాణినా, ఆశ్రమదూషణం, వ్యక్తం కృతం నూనం కృతం, అన్యథైవముపద్రవో న స్యాదితి భావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఏవం, శర్యాతౌ పృచ్ఛతి సతి భీతా సతీ సుకన్యా, పితరం, ప్రాహ, కిం, కిఞ్చిన్మయా, అభద్రం కృతమితి, కిం తదభద్రమిత్యత్రాహ ॥ ద్వే ఇతి ॥ తే వల్మీకరన్ధ్రయోర్దృష్టే, ద్వే, జ్యోతిషీ, అజానన్త్యా ఇమే వల్మీకాన్తర్హితస్య ఋషేశ్చక్షుషీ ఏకథాతే ఇత్యేవమజానన్త్యా, మయా కర్త్ర్యా, కణ్టకేన కరణేన, నిర్భిన్నే ❁ ॥ ౭ ॥ ఇతీదం, దుహితుర్వచః శ్రుత్వా, శర్యాతిర్జాతం సాధ్వసం భయం, యస్య సః, వల్మీకాన్తర్హితం, మునిం చ్యవనం శనైః ప్రసాదయామాస, స్తోత్రాదిభిః ప్రసన్నమకరోత్ ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ తతస్తస్య చ్యవనస్యాభిప్రాయం, ముగ్ధేయం మమ కన్యా త్వయాక్షన్తవ్యమిత్యుక్తే సతి కతి వర్షాణ్యస్యాః వివాహః కృతో న వేత్యాదితద్వాక్యైస్తదభిప్రాయం జ్ఞాత్వా, దుహితరం, మునేశ్చ్యవనస్య, ప్రాదాత్, తతః కృచ్ఛ్రాద్విపద్యుద్దుహితృవిశ్లేషనిమిత్తాత్ క్లేశాన్ముక్తః “ అర్థో హి కన్యా పరకీయ ఏవ ”, ఇత్యాదిన్యాయానుసన్ధానేన ముక్తః, తం చ్యవనమామన్త్ర్య పృష్ట్వా, సానుగః పురీం యయౌ ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ తతస్సుకన్యా, పరమమధికం కుప్యతీతి పరమకోపనస్తం, నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి ల్యుః, చ్యవనం, పతిం, ప్రాప్య, తదభిప్రాయజ్ఞా సావధానచిత్తా సతీ అనువృత్తిభిః ప్రీణయామాస ప్రీతమకరోత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ అథ తతః కస్యచిత్కాలస్య కస్మింశ్చిత్కాలే, నాసత్యావశ్వినౌ. స్వాశ్రమం ప్రతి, గతౌ, సమ్యక్, పూజయిత్వా చ్యవనః, ప్రాహ ॥ స ఉవాచ ॥ వయ ఇత్యాదినా బాధమిత్యతః ప్రోక్తేనైవ గ్రన్థేన ॥ హే ఈశ్వరౌ, యువాం, మే, జరయా గ్రస్తాయ మహ్యం, వయస్తారుణ్యం, దత్తం యచ్ఛతం “ దుదాఞ్ దానే ” ఇత్యస్మాల్లోణ్మధ్యమపురుషద్వివచనం యచ్ఛాదేశస్తు ణిత ఏవ. తద్విధౌ దాణితి ణితో నిర్దేశాత్ ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ ఏవం వయః ప్రదానేనావయోః కస్త్వత్కృత ఉపకార ఇత్యాశఙ్కాం నిరాకుర్వన్నాహ ॥ గ్రహమితి ॥

యజ్ఞేఅసోమపోః సోమపానరహితయోః, అనేన "అశ్వినౌవై దేవానామసోమపావాస్తాం" ఇతిశ్రుత్యర్థఉక్తః-వాంయువ-యోః-సోమస్య-గ్రహం-గ్రహీష్యే-సోమపూర్ణం పాత్రం దాస్యామి, యువాంసోమేనయక్ష్యామీత్యర్థః "ఐన్ద్రవాయవం గృహ్ణాతి" ఇత్యాదిషుద్రవ్యదేవతాసంబన్ధానుపపత్త్యాగృహ్ణాతేర్యాగపర్యవసాయిత్వాత్, అతో, మమ-వయస్తారుణ్యం-స్త్రీణాం-యద్-ఈప్సితం-తాదృశం-రూపం సౌన్దర్యం చ-క్రియతాం యువాభ్యాం సంపాద్యతామ్ ✲ ॥ ౧౨ ॥ ✲ ఇత్థం తద్వచఆకర్ణ్య, స్వవైద్యావశ్వినావభినన్ద్య, విప్రం చ్యవనం, బాఢమిత్యూచతుః అఙ్గీకృత్యోచతురిత్యర్థః-ఉక్తిమేవాహ ॥ నిమజ్జతామితి॥ సిద్ధైర్వినిర్మితేఽస్మిన్ హ్రదే, భవాన్నిమజ్జతాంనిమగ్నోభవతు ✲ ॥ ౧౩ ॥ ✲ ఇతీత్థముక్తశ్చ్యవనో, జరయా-గ్రస్తదేహః-అతఏవ ధమనిసన్తతః, ధమనీభిర్నాడీభిః దేహోపరిదృశ్యమానాభిర్వ్యాప్తః వలీభిః - పలితేనచఉపలక్ష్యమాణో దేహోయస్యసః అశ్విభ్యాం, హ్రదం, ప్రవేశితః- తావపితమతివృద్ధంగృహీత్వాప్రవిష్టావిత్యర్థః ✲ ॥ ౧౪ ॥ ✲ తతః-తస్మాత్ హ్రదాత్-త్రయః పురుషాః-అపీచ్యాః కమనీయాః-ప్రమదానాంస్త్రీణాం-ప్రియాః-పద్మానాంస్రగ్యేషాం - కుణ్డలాన్యేషాంసన్తీతితథా, శోభనానివాసాంసియేషాం తే-తుల్యరూపాః పరస్పరమవిభజనీయరూపాః, ఉత్తస్థుః ✲ ॥ ౧౫ ॥ ✲ సూర్యస్యేవవర్చోయేషాం తాన్సమానరూపాన్, ఉత్థితాన్-త్రీన్ - పురుషాన్ - నవలోక్య, తేషాం మధ్యే, స్వపతిమజానతీ-సుకన్యా-సాధ్వీ, హేతుగర్భమిదం పతివ్రతాత్వాదిత్యర్థః-అశ్వినౌ శరణం, యయౌ, యువాంపృథక్కృత్వా మమపతిందర్శయతామితివాప్రార్థయామాసేత్యర్థః ✲ ॥ ౧౬ ॥ ✲ తతో, ఽశ్వినౌతత్పాతివ్రత్యేన-తోషితౌ, తస్యైసుకన్యాయై పతిం-దర్శయిత్వా-ఋషిమాపృచ్ఛ్య, తేనస్తూ

మహాః॥ క్రియతాం మేవయోరూపం ప్రమదానాంయదీప్సితమ్॥౧౨॥ బాఢమిత్యూచతుర్విప్రమభినన్ద్యభిషక్తమౌ।
నిమజ్జతాం భవానస్మిన్హ్రదేసిద్ధవినిర్మితే॥౧౩॥ ఇత్యుక్తోజరయాగ్రస్తదేహోధమనిసంతతః। హ్రదంప్రవేశితోఽశ్విభ్యాంవలీపలితవిక్రియః॥ ౧౪ ॥ పురుషాస్త్రయఉత్తస్థురపీచ్యావనితాప్రియాః। పద్మస్రజః కుణ్డలినస్తుల్యరూపాస్సువాససః॥ ౧౫ ॥ తాన్నిరీక్ష్యవరారోహాసరూపాన్సూర్యవర్చసః। అజానతీపతింసాధ్వీహ్యశ్వినౌశరణంయయౌ॥౧౬॥ దర్శయిత్వాపతింతస్యైపాతివ్రత్యేనతోషితౌ। ఋషిమామన్త్ర్యయయతుస్స్వాయమానౌత్రివిష్టపమ్ ॥ ౧౭ ॥ యక్ష్యమాణోఽథశర్యాతిశ్చ్యవనస్యాశ్రమంగతః। దదర్శదుహితుఃపార్శ్వేపురుషంసూర్యవర్చసం ॥ ౧౮ ॥ రాజాదుహితరంప్రాహకృతపాదాభివన్దనామ్। ఆశిషోనప్రయుఞ్జానోనాతిప్రహృష్టమనాఇవ ॥ ౧౯ ॥ శర్యాతిరువాచ॥ చికీర్షితం తేకిమిదంపతిస్త్వయాప్రలోభితోలోకనమస్కృతోమునిః। యా త్వంజరాగ్రస్తమసత్యసమ్మతంవిహాయజారంభజసేఽముమధ్వగమ్ ॥ ౨౦ ॥ కథంమతిస్తేఽవగతాఽన్యథాసతాంకులప్రసూతేకులదూషణంత్విదమ్। బిభర్షి జారంయదపత్రపాకులంపితుశ్చభర్తుశ్చనయస్యధస్తమః॥౨౧॥ ఏవంబ్రువాణంపితరంస్మయమానాశుచిస్మితా। ఉవాచతాతజామాతాతవైషభృగునన్దనః॥౨౨॥ శశంసపిత్రేతత్సర్వంవయోరూపాభిలమ్భనమ్। విస్మితఃపరమప్రీతస్తనయాంపరిషస్వజే॥౨౩॥ సోమేనాయాజయద్వీరంగ్ర

యమానౌ, త్రివిష్టపందివం-యయతుః ✲ ॥ ౧౭ ॥ ✲ అథతతః-కదాచి - ద్యక్ష్యమాణోయాగంకరిష్యమాణః-శర్యాతి-శ్చ్యవనస్యజామాతు-రాశ్రమం-గతః-తత్ర-దుహితుః-పార్శ్వే, సూర్యవర్చసం - పురుషం-దదర్శ ✲ ॥ ౧౮ ॥ ✲ తదా-కృతంపాదయోరభివన్దనంయయా-తాం-దుహితరం-రాజాశర్యాతిః-ప్రాహ-కథంభూతః, ఆశిషః, అకుర్వన్నేవ - నాతీవప్రీతమనోయస్యతాదృశఇవస్థితః ✲ ॥ ౧౯ ॥ ✲ ఉక్తిమేవాహ ॥ చికీర్షితమిత్యాదినా॥ తేత్వయా-కిమిదంచికీర్షితంకిమిదంకృతమిత్యర్థః-సన్నష్టస్త్వవివక్షితః-నకించిదప్యకృత్యంమయాకృతమిత్యతఆహ॥ లోకనమస్కృతో-మునిశ్చ్యవన-స్తవ-పతి, స్త్వయా, ప్రలోభితః వఞ్చితః-ఇదమేవాకృత్యంకృతమితిభావః, ప్రలోభనంకథంజ్ఞాతమిత్యత్రాహ ॥ హేఅసతి, యా, త్వం-జరాగ్రస్త-మతఏవా-సమ్మతమనభీష్టం, పతిం-విహాయ-కంచిదముంపార్శ్వవర్తిన-మధ్వగంపాన్థం- జారం - భజసేఅనువర్తసే-అసౌనతవభర్తాజరాగ్రస్తస్యైవత్వద్భర్తుస్సయాదృష్టత్వాదితిభావః ✲ ॥ ౨౦ ॥ ✲ హేసతాంకులప్రసూతే-తేతవ- మతి-రన్యథాతద్విపర్యయేణకథ-మవగతాఅవసన్నా-అధ్యవసితేత్యేవా-తదేవాహ॥ కులదూషణంత్విదమిత్యాది, అపత్రపానిర్లజ్జాసతీ - జారం-బిభర్షిఅనువర్తసే-ఇతీదం-కులదూషణం-కృతం-కించ-పితుః పత్యుర్భర్తుశ్చ-కుల - మధస్తమః-నయసి, అధస్తనంతమః, ప్రాయంనరకంనయసి ✲ ॥ ౨౧ ॥ ✲ ఇత్యేవం, బ్రువాణం-పితరం, శుచిస్మితా, సుకన్యా, స్మయమానాసత్యువాచ॥ ఉక్తిమేవాహ॥ హేతాత-ఏషఃమత్పార్శ్వవర్తీ, తవ-జామాతా, భృగునన్దనశ్చ్యవనఏవ ✲ ॥ ౨౨ ॥ ✲ కథంతర్హ్యేతేన ప్రవయసోఽనేనఏవం విధవయోరూపాదికంప్రాప్తమితిపృచ్ఛతేపిత్రే, తద్వయోరూపాదిప్రాప్త్యాదికంసర్వం, శశంసకథయామాస, తతోవిస్మితశ్శర్యాతిర్నితరాంప్రీత, స్తనయాం, పరిషస్వజే ✲ ॥ ౨౩ ॥ ✲ తతశ్చ్యవనో, వీరంశర్యాతిం, సోమేనద్రవ్యేణ- యాజయత్

సోమయాగం కారితవానిత్యర్థః-తస్మిన్యాగే-చ్యవనః,స్వతేజసా స్వతపోబలరూపేణ , సోమపానరహితయోరప్య-శ్వినోః,సోమస్య,గ్రహ-మగ్రహీత్ , సోమగ్రహేణాశ్వినౌ రాజ్ఞా యాజయామాసేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తం సోమేనాశ్వినౌ యాజయన్తం శర్యాతిం-హన్తు-మమర్షితః క్రుద్ధ,శ్శతమన్యురిన్ద్రో, వజ్ర-మాదదే , తదా-భార్గవశ్చ్యవన-స్సవజ్రం వజ్రేణ సహితం,మిన్ద్రస్య భుజం- స్తమ్భయామాస ప్రతిబబన్ధ ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ యావశ్వినౌ,భిషజావితి బుద్ధ్యా,పూర్వం,సోమాహుత్యాం,బహిష్కృతౌ-స్సర్వై ర్యష్టృభిః-తయోరశ్వినోః,సోమస్య గ్రహం,తతః ప్రభృతి-సర్వే,అన్వజానన్ అనుజ్ఞాతవన్తః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఏవం శర్యాతేః కన్యాయా వృత్తాన్తమభిధాయాథ పుత్రపౌత్రాదిపరంపరాం తద్వృత్తాన్తం చాహ॥ఉత్తానబర్హిరిత్యాదినా ॥ఉత్తానబర్హిరాదయ,స్త్రయ,శ్శర్యాతేః,పుత్రా,స్సంబభూవుః,తత్రా,నర్తా,ద్రైవత-స్సంబభూవ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ సచ,సముద్రమధ్యే,కుశస్థలీసంజ్ఞాం-నగరీం - నిర్మాయ , తస్యా ఏవాధునా ద్వారవతీతి వ్యవహారః,తస్యాం, మధివసన్ , ఆనర్తాదీన్ , విషయాన్ దేశాన్ , అభుఙ్క్తపాలయామాస , అరిన్దమః విరోధినో నిరస్యన్నభుఙ్క్తేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కకుద్మీతి ప్రసిద్ధో జ్యేష్ఠో యస్య-త-త్పుత్రాణాం శతం,తస్య రైవతస్య , సంబభూవ-ఏకా - కన్యాచ-జజ్ఞ ఇత్యర్థతో ద్రష్టవ్యం-స రైవతో, రేవత్యాఖ్యాం-స్వాం,కన్యా,మాదాయ, పుత్ర్యాః - వరం భర్తారం-పరిప్రష్టుం-దివం-యయౌ , కిమిన్ద్రలోకం గతః, నేత్యాహ,బ్రహ్మలోక-మపావృతం స్వస్య గతి ప్రతిబన్ధకరహితం , సత్యలోకం-యయావిత్యర్థః ॥ తత్ర బ్రహ్మణస్సన్నిధౌ - గాన్ధర్వే గానే,ఆవర్తమానే-సమన్తాత్ప్రవర్తమానే సత్య - లబ్ధక్షణః ప్రాప్తక్షణః ప్రశ్నావసరో యేన - స రైవతః-క్షణమాత్రం-తూష్ణీం-స్థిత-స్తదన్తే గానావసానే,అద్యం బ్రహ్మాణ-మానమ్య - స్వాభిప్రాయం - కోఽస్యాః పతి-రిత్యేవంరూపం-న్యవేదయత్ వ్యజ్ఞి

హం సోమస్య చాగ్రహీత్ । అసోమపోరప్యశ్వినో ❁ శ్చ్యవనస్స్వేన తేజసా ॥ ౨౪ ॥ హన్తుం తమాదదే వజ్రం శతమన్యురమర్షితః । సవజ్రం స్తమ్భయామాస భుజమిన్ద్రస్య భార్గవః ॥ ౨౫ ॥ అన్వజానం స్తతస్సర్వే గ్రహం సోమస్య చాశ్వినోః । భిషజావితి యత్పూర్వం సోమాహుత్యాం బహిష్కృతౌ ॥ ౨౬ ॥ ఉత్తానబర్హిరానర్తో భూరిషేణ ఇతి త్రయః । శర్యాతేరభవన్పుత్రా ఆనర్తాద్రైవతోఽభవత్ ॥ ౨౭ ॥ సోఽన్తస్సముద్రే నగరీం వినిర్మాయ కుశస్థలీమ్ । ఆస్థితోఽభుఙ్క్త విషయానానర్తాదీనరిన్దమః ॥ ౨౮ ॥ తస్య పుత్రశతం జజ్ఞే కకుద్మిజ్యేష్ఠముత్తమమ్ । రైవతో రేవతీం కన్యాం సమాదాయ దివం గతః ॥ ౨౯ ॥ పుత్ర్యా వరం పరిప్రష్టుం బ్రహ్మలోకమపావృతమ్ । ఆవర్తమానే గాన్ధర్వే స్థితోఽలబ్ధక్షణః క్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ తదన్త ఆద్యమానమ్య స్వాభిప్రాయం న్యవేదయత్ । తచ్ఛ్రుత్వా భగవాన్బ్రహ్మా ప్రహస్య తమువాచ హ ॥ ౩౧ ॥ అహో రాజన్నిరుద్ధాస్తే కాలేన హృది యే కృతాః । తత్పుత్రపౌత్రనప్తౄణాం గోత్రాణి చ న శృణ్మహే ॥ ౩౨ ॥ కాలోఽభియాతస్త్రిణవచతుర్యుగవికల్పితః । తద్గచ్ఛ దేవదేవాంశో బలదేవో మహాబలః ॥ ౩౩ ॥ కన్యారత్నమిదం రాజన్నరరత్నాయ దేహి భోః । భువో భారావతారార్థో భ

పత్-తద్రైవతస్య వచః-శ్రుత్వా-ప్రహస్య-తం రైవతం- బ్రహ్మోవాచ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా ఇత్యాదిష్ట ఇత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన ॥ అహో ఇతి ప్రశ్నానుపపత్తికృతవిస్మయద్యోతకః,ఆగమనవేలాయాం , త్వయా, యే-జనాః-హృదికృతాః హృదయే కృతాః-దృష్టాః-మనసా చిన్తితాశ్చ - తే-సర్వే , కాలేన-చిరం-నిరుద్ధాః ఉపసంహృతాః తదుపసంహారానన్తరమపి మహాన్కాలో వ్యతీత ఇత్యర్థః , తేషాం త్వయా హృదికృతానాం - యే పుత్రాదయ-స్తేషాం-గోత్రాణి వంశాంశ్చాధునా-న శృణ్మహే-మమ క్షణమాత్రకాలేన తత్ర మహాన్కాలో వ్యతీత ఇతి భావః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత్ర కియాన్కాలో వ్యతీత ఇత్యత్రాహ ॥ కాల ఇతి ॥ చతుర్యుగవికల్పితః చతుర్యుగభేదభిన్నః,కాల,స్త్రిణవః-వ్యతీయాత్-చతుర్యుగాని సప్తవింశతివారమావృత్తానీత్యర్థః,తర్హ్యధునా కస్మై దేయేత్యత ఆహ ॥ తదితి ॥ తత్తస్మాత్-త్వయా దృష్టానాం జనానామధునాఽభావా- దిదానీం.దేవదేవస్య విష్ణో , రంశో , అనన్తో , మహాబల-స్స ఏవ-బలదేవః బలరామరూపేణ యదుష్వవతీర్ణో వర్తతే ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ తస్మై నరదేవాయ,ఇదం-కన్యారత్నం-హే రాజన్-దేహి . నను భగవతో నివాసశయ్యాసనాది సర్వవిధసేవ త్రైకరసోఽనన్తస్తాం విహాయ కస్మాద్యదుష్వవతీర్ణ ఇత్యాశఙ్కాయాం భగవానపి భువో భారాపహరణాయ తేన సహావతీర్ణ ఇత్యాహ ॥ భువ ఇతి ॥ భగవాన్షాడ్గుణ్యపూర్ణో నారాయణోఽపి-భువో-భారాపహారాయ ప్రయోజనాయ - స్వాంశేన స్వాపృథక్సిద్ధవిశేషణభూత జ్ఞానశక్తిబలైశ్వర్యవీర్యతేజో గుణజాతేన - జ్ఞానాదిగుణజాతమజహదేవేత్యర్థః. అవతీర్ణః-నన్వేవంవిధస్య సంకల్పమాత్రేణాపి భూభారాపనోదనసంభవాత్కిమవతారేణేతి శఙ్కాం నిరాకుర్వన్విశినష్టి ॥ భూతభావనః పుణ్యశ్రవణకీర్తన ఇతి చ,భూతాని సాధుభూతాన్ భావయతి త్రాయత ఇతి భూతభావనః , స్వచేష్టితం శృణ్వతాం కీర్తయ

త్వాంచ-పుణ్యసంపాదనేనాన న్తస్థిరఫలరూపబ్రహ్మానన్దసామ్రాజ్యప్రదానార్థంచా-వతీర్ణ ఇత్యర్థః ॥ ౩౪ ॥ ॥ ఇత్థ-మాదిష్టోఽసియుక్తో, నృపో రైవతః,అజంబ్రహ్మాణం , ప్రణమ్య , స్వపురంకుశస్థలీం.యయౌ ॥ పుణ్యజనత్రాసాద్యక్షభయాద్ధేతోః.దిక్షు,వస్థితైః-భ్రాతృభిః-కకుద్మ్యాదిభిః-పూర్వమేవ-త్యక్తామ్ ॥ ॥ ౩౫ ॥ ॥ స్వాంకన్యాం రేవతీ-మనవద్యాఙ్గీంశోభనాఙ్గీం,బలశాలినేబలరామాయ-దత్వా, హేరాజన్,రైవత, స్తప, స్తప్తుం,బదర్యాఖ్యంనరనారాయణాశ్రమం.యయౌ ॥ ॥౩౬॥ ॥

ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేతృతీయోఽధ్యాయః.************

అథనభగస్యమానవస్యవంశంతద్వృత్తాన్తంచాహ ॥ నాభాగఇతి ॥ నభగస్యమానవస్యాపత్యంనాభాగః - అనుశతికాదిత్వాదుభయపదవృద్ధిః-శివాదిత్వాదణ్ - ఉభయోరాకృతిగణత్వాదార్షత్వాద్వా - అన్యాన్యపత్యానినభగస్యబహూనిత్యర్థతోద్రష్టవ్యం - భ్రాతరోదాయంవ్యభజన్నిత్యుత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్ - నాభాగస్యవృత్తాన్తంవదంస్తంవిశినష్టి ॥ యవిష్ఠమిత్యాదినా ॥ యంనాభాగం-యవిష్ఠంకనీయాంసం - భ్రాతరస్తజ్జ్యేష్ఠభ్రాతరః- బహుకాలంగురుకులేవసంతంపశ్చాదాగతమపి - బ్రహ్మచారిణం-కవింజ్ఞానినం,మత్వా , దాయం-వ్యభజన్విభాగకాలేతస్మైభాగమప్రకల్ప్యైవభ్రాతరస్స్వంస్వంపిత్ర్యంవస్తువిభాగంకృతవన్త ఇత్యర్థః ॥ ॥ ౧ ॥ ॥ తతోభ్రాతౄన్సనాభాగఆహ- హేభ్రాతరః-మహ్యం-కిం-మభాజ్యవ్యభజత-మదర్థంకంభాగంయూయంప్రకల్పితవన్తఇతి-తతస్తంభ్రాతరఆహుః ॥ విభజామపితరంతవేతి ॥ తదావిస్మృతమస్మాభిః ఇదానీంనవయంవిభాగేప్రభవఃయదితవాపేక్షాతర్హి తవపితరం “జీవన్పుత్రేభ్యోదాయంవిభజే ,, దిత్యుక్తవిధంవిభాజకం, భజామప్రాప్నుయామ - తత్సన్నిధింగచ్ఛామేత్యర్థః - యదిపితాభాగంప్రయచ్ఛతేతివక్ష్యతితర్హిదాస్యామఇతిభావః. వ్రజా

గవాన్భూతభావనః।అవతీర్ణోనిజాంశేనపుణ్యశ్రవణకీర్తనః ॥ ౩౪ ॥ ఇత్యాదిష్టోఽభివన్ద్యాజంనృపస్స్వపురమాగతః । త్యక్తాంపుణ్యజనత్రాసాద్భ్రాతృభిర్దిక్ష్వవస్థితైః ॥ ౩౫ ॥సుతాందత్వానవద్యాఙ్గీంబలాయబలశాలినే ।బదర్యాఖ్యంయయౌరాజాతప్తుంనారాయణాశ్రమమ్ ॥ ౩౬ ॥ ****************************** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,తృతీయోఽధ్యాయః. ********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ నాభాగోనభగాపత్యంయంసతద్భ్రాతరఃకవిమ్।యవిష్ఠంవ్యభజన్దాయంబ్రహ్మచారిణమాగతమ్॥౧॥భ్రాతరోఽభాఙ్త్కింమహ్యం ॥ భజామిపతరంతవ । నాభాగస్తుపితాపుత్రంప్రాహతంబ్రహ్మచారిణమ్॥ ౨ ॥†మమత్వార్యాస్తతాభాఙ్క్షుర్మాపుత్రకతదాదృథాః ॥ ౩ ॥ ఇమేహ్యఙ్గిరసస్సత్రమాసతేఽద్యసుమే

మఇతిపాఠాన్తరమప్యస్తి, తథా - భజామేత్యపిపాఠాన్తరం , అస్మిన్పాఠేభజాయభాజయ - పితరమేవభాగత్వేనగృహాణేత్యర్థః - హ్రస్వదీర్ఘయోర్వ్యత్యయఆర్షః- నివృత్తప్రేపణాద్బ్రజెర్ణిచిలోణ్మధ్యమైకవచనమ్ ॥ ॥ ౨ ॥ ॥ తతోనాభాగఃపితుస్సకాశమేత్యతమువాచ ॥ మమత్వార్యాస్తతాభాఙ్క్షురితి ॥ హేతతతాతపితః-మమ,ఆర్యాఃజ్యేష్ఠభ్రాతరః - అభాఙ్క్షుఃవిభక్తవన్తః - మాంపినేతిశేషః-మమత్వామేవభాగంచక్రురితివాఽర్థః - కింమఆర్యాస్తదాభాఙ్క్షురితిపాఠాన్తరం-తదా-ఆర్యాజ్యేష్ఠభ్రాతరః-కిం,మే,భాగం-విభక్తవన్తఇత్యర్థః - కింమమార్యాస్తతాభాఙ్క్షురితిపాఠేఽప్యయమేవార్థః - తతస్తంపితానభగఆహ॥ మాపుత్రకతదాఽదృథాఇతి ॥ హేపుత్రక-తస్మిన్దాయే-ఆదరంమాకృథాఇత్యర్థః ॥ ౩ ॥ ॥ కథంతర్హిమమజీవికేతిపుత్రేణపృష్టఃపితోవాచ॥ ఇమేఇతి ॥ భజాయపితరంతవేతిపాఠపక్షేమాపుత్రకేత్యాదేరయమర్థః- హేపుత్రక-తత్తైరుక్తం - మాఽదృథాఃప్రతారణమాత్రంతైఃకృతంతస్మిన్నాదరంమాకార్షీః - నహ్యహందాయఇవభోగసాధనమిత్యర్థః - తర్హ్యపితైర్భాగత్వేనకల్పితోఽహంతవజీవనోపాయముపదేక్ష్యామీత్యాహ ॥ ఇమఇతి ॥ ఇమేసన్నికృష్టాః - అఙ్గిరస-స్సుమేధసస్సుబుద్ధయో - ఽధునా-సత్రమాసతేద్వాదశాహాఖ్యంసత్రమనుతిష్ఠన్తి - తత్రద్వాదశాహసత్రే - షష్ఠంషష్ఠ,మహఃకర్మప్రాప్య - తేఽఙ్గిరసో-ముహ్యన్తిప్రయోగస్యదురవబోధత్వాత్సూక్తవిశేషాజ్ఞానాచ్చ ముహ్యన్తీత్యర్థః - షష్ఠంషష్ఠముపేత్యాహఇతిద్విర్వచనేనషడహస్యపునఃపునఃప్రయోగోఽపినైవఇతిప్రతీయతే,అతఏవహిపూర్వతన్త్రే“అభ్యాసేచతదభ్యాసకర్మణఃపునఃప్రయోగాత్ । ఆవృత్తిస్తువ్యవాయేకాలభేదాత్స్యా ,, దిత్యధికరణద్వయేషడహస్యపునఃపునఃప్రయోగమాసాద్యమధ్యేశనస్యావృత్తిః కర్తవ్యానవేత్యాశఙ్క్య - కర్మాన్తరావ్యవహితషడహావృత్త్యానకర్తవ్యా , గవామయనాదావభిప్లవాదిభిర్వ్యపేతావృత్త్యాతుకర్తవ్యేత్యుక్తం , తత్రకర్మణివైశ్వదేవేకర్మణివిశ్వదేవదేవతాప్రకాశకే “ఇదమిత్థారౌద్రం,,మి

౨శ్లో॥ ॥ పా॥వ్రజామఃపితరం ॥ భజాయపితరం.౩శ్లో॥ †పా॥కింమమార్యాస్తదాఽభాఙ్క్షుః†కింమమార్యాస్తతాభాఙ్క్షుః॥

తిచ॥ "మేయజ్ఞేనదక్షిణయే,, తిచ్వాసూక్తైరఙ్గిరోభిరపరిజ్ఞాతేవ ర్తెతే ॥ ౪ ॥ తేసూక్తేత్వం- మహాత్మనోఽపి-తా న్స్తుతి-శంసయస్తుహి-తతఃకర్మణిసమాప్తేసతి - స్వర్యన్తఃస్వర్గంగచ్ఛన్తో,ఽఙ్గిరసః - స్వసత్రపరిశేషితమవశిష్ట-మాత్మనో ధనంతేతుభ్యం- దాస్యన్త్య-తో-ఽద్య-తా,న్గచ్ఛేతి-తత,స్సనాభాగో-యథాపిత్రోక్తం- తథైవ-కృతవాన్ ॥ ౫ ॥ తత- స్తేఽఙ్గిరస-స్సత్రపరిశేషితం,ధనం,తస్మైనాభాగాయ-దత్వా-స్వర్గం-యయుః ॥ ౬ ॥ తత-స్తద్ధనం,స్వీకరిష్యన్తం-తం నాభాగం-కశ్చిత్పురుష - ఉత్తరతోదిశ-ఆగత్య - ఉవాచ-పురుషోఽత్రరుద్రః -ఉత్తరగ్రన్థానుగుణ్యాత్-తంవిశినష్టి-కృష్ణదర్శ నః , దృశ్యతఇతిదర్శనంశరీరం-కృష్ణందర్శనంయస్యస కృష్ణదర్శనః - ఉక్తిమేవాహ-మమేదంవాస్తుకంవ స్త్వితి-వాస్తుకంయజ్ఞ భూమిగతం-యజ్ఞావశేషితం-వసుధనంమమ మదీయమ్ ॥ ౭ ॥ ఇత్యేవంరుద్రేణోక్తేసతి-తర్హ్యాస్మతైవ,మానవో నాభా గః - ఋషిభిరఙ్గిరోభి,ర్మమైవేదంధనందత్త- మిత్యువాచ,తతఃపునారుద్ర ఉవాచ,స్యాన్నౌతేపితరిప్రశ్న ఇతి - నౌఆవయోః తస్మిన్వివాదే,తతవ, పితరి - ప్రశ్న - స్యాత్-తవపిత్రైవతర్హ్యస్మిన్వివాదపదేప్రష్టవ్య ఇత్యర్థః - తతో-నాభాగః-పితర , మే త్య-తథా-పృష్టవాన్ ॥ ౮ ॥ తతఃపృష్టఃపితాతమాహ॥ యజ్ఞేతి ॥యజ్ఞభూమిగత-ముచ్ఛిష్టంయజ్ఞావశేషితం-సర్వం-వ సు - ఋషయః-క్వచిద్దక్షాధ్వరే-రుద్రాయ-భాగం,చక్రు-రత-స్స ఏవ-దేవోరుద్ర-స్సర్వం - వాస్తుకం-వస్వ-ర్హతి-తదీయమేవ తత్సర్వమిత్యర్థః॥ "ఉచ్ఛేషణభాగో వైరుద్ర,,ఇతిశ్రుతేరితిభావః ॥ ౯ ॥ తతో,నాభాగః,పితు,ర్వచ-ఆకర్ణ్య-వాస్తుకవసు గ్రహణార్థముపాయాన్తరమపశ్యన్-రుద్రం - ప్రణమ్య - ఇదమాహ-కిం-హేఈశ-యద్యపి-మే-పితా,వాస్తుకం - వసు-తవై

ధసః । షష్ఠంషష్ఠముపేత్యాహఃకవేముహ్యన్తికర్మణి ॥ ౪ ॥ తాంస్త్వంశంసయసూక్తేద్వే వైశ్వదేవేమహా త్మనః । తేస్వర్యన్తోధనంసత్రేపరిశేషితమాత్మనః ॥ దాస్యన్త్యతోఽద్యతాన్గచ్ఛతథాసకృతవాన్యథా ॥ ౫ ॥ శ్రీశుకఉవాచ॥తస్మైదత్వాయయుస్స్వర్గంతేసత్రపరిశేషితమ్॥ ౬ ॥తంకశ్చిత్స్వీకరిష్యన్తంపురుషఃకృష్ణదర్శనః। ఉవాచోత్తరతోఽభ్యేత్యమమేదంవాస్తుగంవసు ॥ ౭ ॥మమేదమృషిభిర్దత్తమితితర్హిస్మ మానవః । స్యాన్నౌతేపి తరిప్రశ్నఃపృష్టవాన్పితరంతథా॥ ౮ ॥యజ్ఞవాస్తుగతంసర్వముచ్ఛిష్టమృషయఃక్వచిత్ । చక్రుర్విభాగంరుద్రా యసదేవస్సర్వమర్హతి॥ ౯ ॥ నాభాగస్తంప్రణమ్యాహతవేశకిలవాస్తుగమ్।ఇత్యాహమేపితాబ్రహ్మన్‌శిరసా త్వాంప్రసాదయే ॥ ౧౦ ॥ శ్రీరుద్రఉవాచ ॥ యత్తేపితాఽవదద్ధర్మంత్వంచసత్యంప్రభాషసే।దదామితేమన్త్ర దృశోజ్ఞానంబ్రహ్మసనాతనమ్ ॥ ౧౧ ॥ తస్మాదసత్యంనబ్రూయాత్పరస్యాంచాపదిక్వచిత్ । సత్యేనపరిసన్తు ష్టోభవామీష్టస్సమేభవేత్ ॥ ౧౨ ॥ గృహాణద్రవిణందత్తం యత్సత్రపరిశేషితమ్।ఇత్యుక్త్వాన్తర్దధేరుద్రోభగ వాన్సత్యవత్సలః॥ ౧౩ ॥ యఏతత్సంస్మరేత్ప్రాతస్సాయంచసుసమాహితః । కవిర్భవతిమన్త్రజ్ఞోగతించైవ తథాత్మనః ॥ ౧౪ ॥ నాభాగాదమ్బరీషోఽభూన్మహాభాగవతఃకృతీ । నాస్పృశద్బ్రహ్మశాపోఽపియమప్రతి హతఃక్వచిత్ ॥ ౧౫ ॥ విష్ణురాతఉవాచ॥భగవఞ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామిరాజర్షేస్తస్యధీమతః।నప్రాభూద్యత్రనిర్ము

క్తత్వాత్సంబన్ధ్యేవే-త్యాహ - తథాపి, హేబ్రహ్మన్, శిరసా - త్వాం - ప్రసాదయేప్రణతేనశిరసాత్వాంవాస్తుకవసుప్రదా నాయప్రసన్నంకుర్యా,మితి-వదన్-ప్రణతోబభూవ ॥ ౧౦ ॥ తతోరుద్రఆహ॥యదితి॥యత్ యస్మా,త్తేతవ-పితా-ధర్మ మేవాహ-తథా,త్వమపి-సత్యమేవ - ప్రభాషసే-తత్తస్మా - న్మన్త్రదృశేవైశ్వదేవమన్త్రద్రష్ట్రే-తేతుభ్యం-సనాతనంబ్రహ్మ బ్రహ్మవిషయకంజ్ఞానం-దదామి ॥౧౧॥౧౨॥ తథా-య-ద్యజ్ఞపరిశేషితం,ద్రవిణం-మయాదత్తం- గృహాణ-ద్వాదశాహ స్యసత్రత్వాద్యాగత్వాచ్చయజ్ఞవాస్తుగతంయత్సత్రపరిశేషితమితియజ్ఞసత్రపదయోఃప్రయోగః-ఇతీత్థ - ముక్త్వా,భగవాన్- సత్యవత్సలఃసత్యభాషణనిమిత్తవాత్సల్యయుక్తో-రుద్ర-స్తత్రైవా-న్తర్దధే ॥౧౩॥ ఏతదాఖ్యానసంస్మరణఫలమాహ॥యః పుమా-నేత-దాఖ్యానంప్రాత,స్సాయంచ-సమాహితచిత్త- స్సంస్మరేత్-స-కవిశ్శాస్త్రజన్యజ్ఞానీ-భవతి - మన్త్రజ్ఞశ్చ- భ వతి,తథా - ఆత్మనస్స్వస్య - పరస్యచ-గతిం- యాథాత్మ్యం చ-వేదేతి శేషః ॥౧౪ ॥ ఏవంనాభాగవృత్తాన్తమభిధా యాథ - తత్పుత్రంచాహ ॥ నాభాగాదిత్యాదినా ॥ యావత్పఞ్చ మాధ్యాయసమాప్తి ॥ నాభాగా-దమ్బరీష - స్సంబభూ వ - సచ - మహాభాగవతః , కృతీసాపరాధేష్వప్యుపకారకరణశీలః - విశేషేణ తచ్చరిత్ర ప్రశ్నావసర ప్రదానాయసఙ్గ్ర హేణతద్వృత్తంవదన్తంవిశినష్టి ॥ నాస్పృశదిత్యర్ధేనక్వచిదపి , నప్రతిహతః ప్రతిహతశూన్యో - విప్రశాపోఽపి - య- మమ్బరీషం నాస్పృశత్ యద్యపి దుర్వాససాన తస్మైశాపం దదౌ , నాప్యు త్కృత్తజటో త్పాదితకృత్యాయా శ్శాపరూ పత్వం - తథాపి - శాపవత్కృత్యాయాస్తన్నిగ్రహార్థత్వాత్కృత్యాయాంశాపశబ్దఔపచారికోద్రష్టవ్యః ॥ ౧౫ ॥ ఏవముక్తేలబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతిరాజా ॥ భగవన్నితి ॥ హేభగవన్ - రాజర్షే - ర్ధీమతః - తస్యామ్బరీషస్య , శ్రో

తు - మిచ్ఛామి - చరిత్రమితి శేషః - యత్రామ్బరీషే - విసృష్టః ప్రయుక్తో - దురత్యయోఽపి - బ్రహ్మదణ్డః - కృత్యారూపో - నప్రాభూన్న సమర్థో బభూవ - తంబాధితుమితి శేషః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀ ఏవమాపృష్టో బ్రహ్మదణ్డస్యాప్రభుత్వమాచిఖ్యాసుస్తావత్తస్య మహాభాగవతః కృతీత్యుక్తం మహాభాగవతత్వం ప్రపఞ్చయతి॥ అమ్బరీష ఇత్యాదినా ఆరిరాధయిషు - రిత్యతః ప్రాక్తనేన గ్రన్థేన - అమ్బరీషో - మహాభాగః - ధీమాన్ - అత ఏవ - సప్తద్వీపయుక్తాం - మహీం - అవ్యయాం నిరుపద్రవాం - శ్రియం సంపదం - అతులమసమానమనితరసాధారణం - విభవం - భోగ్యభోగోపకరణాదిసమృద్ధిమైశ్వర్యం వే - త్యేత - త్సర్వం ❀ ఇతరేషాం - దుఃఖేనాపి లబ్ధుమశక్యం - లబ్ధ్వాఽపి విభవనిర్వాణం విభవస్య నిర్వాణమవసానం నాశం - విద్వాన్, తత్సర్వం - స్వప్నసమ్మితం స్వాప్నవస్తుతుల్యం మేనే - హేయమమన్యతేత్యర్థః - తత్ర హేతుః - యత్ యస్మాద్విభవసఙ్గాత్పుమాం - స్తమోనరకం - విశతి ❀ ॥ ౧౭ ॥ ౧౮ ॥ ❀ న కేవలం విరక్తో బభూవా - పితు - భగవతి వాసుదేవే, తద్భక్తేషు సాధులక్షణలక్షితేషు చ - పరంభావం భక్త్యాత్మకమభిప్రాయం - గతః ప్రాప్తః ॥ భావం విశినష్టి ॥ యేన భావేనే - దం - విశ్వం - లోష్టవత్కృతం లోష్టవదనుపాదేయ - మమన్యతేత్యర్థః ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀ వాసుదేవే పరం భావం గత ఇత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ సవ - ఇతి ॥ తావన్మనుష్యదేహస్య సర్వవిధ భగవత్సేవోపయుక్తతామావేద్య తథైవ కృతవానిత్యాహ ॥ సవా ఇతి త్రిభిః ॥ స వై అంబరీషః - వై శబ్దః ప్రసిద్ధిద్యోతకః - మనః కృష్ణస్య భగవతః - పదారవిన్దయో - శ్చకార - తచ్చిన్తనప్రవణమకరోదిత్యర్థః - వైకుణ్ఠస్య - గుణానా - మనువర్ణనే - వచాంస్యకరోత్ - గుణవర్ణనప్రవణాన్యవాకరో దిత్యర్థః - ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం - భగవన్మన్దిరమార్జనాదిషు వ్యాపారే

క్తో బ్రహ్మదణ్డో దురత్యయః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ। అమ్బరీషో మహాభాగస్సప్తద్వీపవతీం మహీమ్। అవ్యయాం చ శ్రియం లబ్ధ్వా విభవం చాతులం భువి ॥ ౧౭ ॥ మేనేఽతిదుర్లభం పుంసాం సర్వం తత్స్వప్నసంమితమ్। విద్వాన్విభవనిర్వాణం తమో విశతి యత్పుమాన్ ॥ ౧౮ ॥ వాసుదేవే భగవతి తద్భక్తేషు చ సాధుషు। ప్రాప్తో భావం పరం విశ్వం యేనేదం లోష్టవత్కృతమ్॥ ౧౯ ॥ స వై మనః కృష్ణపదారవిన్దయోర్వచాంసి వైకుణ్ఠగుణానువర్ణనే॥ కరౌ హరేర్మన్దిరమార్జనాదిషు శ్రుతిం చకారాచ్యుతసత్కథోదయే ॥ ౨౦ ॥ ముకున్దలిఙ్గాలయదర్శనే దృశౌ తద్భృత్యగాత్రస్పర్శేఽఙ్గసఙ్గమమ్। ఘ్రాణం చ తత్పాదసరోజసౌరభే శ్రీమత్తులస్యా రసనాం తదర్పితే॥ ౨౧ ॥ పాదౌ హరేః క్షేత్రపథానుసర్పణే శిరో హృషీకేశపదాభివన్దనే। కామం చ దాస్యే న తు కామకామ్యయా ❀ యథోత్తమశ్లోకజనాశ్రయా రతిః॥ ౨౨ ॥ ఏవం సదా కర్మకలాపమాత్మనః పరేఽధియజ్ఞే భగవత్యధోక్షజే। సర్వాత్మభావం విదధన్మహీమిమాం తన్నిష్ఠవిప్రాభిహితశ్శశాస హ ॥ ౨౩ ॥ ఈజేఽశ్వమేధైరధియజ్ఞమీశ్వరం మహావిభూత్యోప

షు - హస్తా - వకరోత్ - ఆదిశబ్దాదారాధనాదీనాం సఙ్గ్రహః - అద్భుతానాం - సత్కథానాం పుణ్యావహానాం భగవత్కథానా - ముదయే శ్రవణే - శ్రుతిం శ్రోత్రేన్ద్రియం - చకార ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ ముకున్దస్య లిఙ్గాని విగ్రహాః - ఆలయాః స్థానాని చ - తేషాం - దర్శనే - దృశౌ - నేత్రే - చకార - తస్య ముకున్దస్య - యే - భృత్యా - స్తేషాం - గాత్రాణాం - స్పర్శనే నిమిత్తే - అఙ్గసఙ్గమం స్వాఙ్గస్య యత్కించిద్వస్తుసంస్పర్శం - ముకున్దభక్తగాత్రం చేత్స్పృశే - న్నేతరదిత్యర్థః - శ్రీమత్యా - స్తులస్యాః ముకున్దపాదసరోజేన - యత్సౌరభం - తత్పాదసరోజసంబన్ధేన యత్సౌరభం - తస్మిన్ - ఘ్రాణేన్ద్రియం - చకార - తదర్పితే ముకున్దాయ నివేదితేఽన్నాదౌ - రసనామ్ ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ హరేః - క్షేత్రాణి వేఙ్కటాద్ర్యాదీని - తేషాం - పన్థానో మార్గాః - క్షేత్రపథాః " ఋక్పూరబ్ధూః " రితి సమాసాన్తోఽప్రత్యయః - తేష్వ - నుసర్పణే గమనే - పాదౌ - హృషీకేశస్య, పదయో - రభివన్దనే - శిరో మూర్ధానం - కామం తదర్పితస్రక్చన్దనాదిసేవాం - దాస్యే నిమిత్తే - చకార - తత్ప్రసాదస్వీకారస్తద్దాస్యార్థమేవ - న తు కామకామ్యయా విషయేచ్ఛయా కృత ఇత్యర్థః - సర్వమేతత్కథం చకార - ఉత్తమశ్లోకజనా భగవద్భక్తా - స్తదాశ్రయా రతి స్తత్పర్యన్తా రతిర్భక్తి - ర్యథా - భవే - త్తథా చకారేత్యర్థః - తథేతి పాఠే - ఉత్తమశ్లోకజనవిషయా రతిశ్చ తస్యాభవదిత్యర్థః - అనేన తద్భక్తేషు చ పరం భావం గత ఇత్యేతత్ప్రపఞ్చితం - అతో న పౌనరుక్త్యమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఏవం సర్వాత్మభావం - సర్వాత్మనా కరణత్రయేణ - భావో భావనా - యస్మిన్ తం - కర్మకలాప - మధియజ్ఞే యజ్ఞసర్వాహకే భగవతి - విదధత్సమర్పయన్ - కర్మసమూహస్య భగవదారాధనరూపతామనుసన్దధదిత్యర్థః॥ యద్వా - ఏవంవిధం కర్మకలాపం - భగవతి - సర్వాత్మభావం సర్వస్యాన్తరాత్మత్వానుసన్ధానం చ - విదధత్కుర్వన్ - భగవన్నిష్ఠైర్విప్రైర్వసిష్ఠాదిభి - రభిహితః ఏవం కుర్వేవం మాకార్షీరిత్యేవముక్త - ఇమాం మహీం సప్తద్వీపవతీం - శశాస పాలయామాస ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ ఏవం మహావిభూత్యా - ఉపచితాని బహూని కృతాన్యఙ్గాని దక్షిణాశ్చ యేషు తై - రశ్వమేధై - ర్వసిష్ఠాదిభిః

౨౨ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ తథోత్తమ.

హేతుభూతైః తత్రైర్విస్తృతై - రారాధయామాస - ధన్వాన్ ధన్వని - నిరుదకే దేశేవిభక్తిలోప ఆర్షః నిరుదకాత్తస్మాద్దేశాత్ - ద
భిస్రోతం ప్రవాహాభిముఖం యథా భవతి తథా - యష్టం - సరస్వతీం నదీం - మగాదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తేనానుష్ఠితానశ్వమేధా
న్విశినష్టి యస్యేతి ॥ యస్యామ్బరీషస్య క్రతుష్వశ్వమేధేషు - సభ్యా ఋత్విజశ్చ - జనాః గీర్వాణైః దేవైస్సహ - భూషణాదిభిః -
తుల్యరూపిణో వ్యదృశ్యన్త - తథా - అనిమిషా ఇన్ద్రాదయో దేవాః - సువాససః శోభనవస్త్రాభరణాదియుక్తా వ్యదృశ్యన్త ఆల
క్ష్యన్త - యచ్ఛబ్దానాం సఙ్గతమితి చతుర్థేనాన్వయః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ న కేవలం తదీయజనానాం వస్త్రభూషణాదిభిరమరతౌల్య
మేవ - అపితు స్వర్గిభ్యోఽప్యతిశయితసుఖత్వం చేత్యాహ ॥ స్వర్గ ఇతి ॥ ఉత్తమశ్లోకస్య భగవత - శ్చేష్టిత - మనుగాయద్భిః - శృణ్వద్భిశ్చ -
యస్యామ్బరీషస్య సమ్బన్ధిభిర్మనుజై - రమరాణాం - ప్రియః - స్వర్గోఽపి - న ప్రార్థితః - స్వర్గాదప్యతిశయితముత్తమశ్లోకచేష్టితశ్ర
వణగానజసుఖరసమనుభవద్భిః స్వర్గోఽప్యుపేక్షిత ఇతి భావః - తదీయైరేవ జనైః స్వర్గ ఉపేక్షితస్తైర్నోపేక్షిత ఇతి కిము వక్త
వ్యమితి చ భావః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ ఆస్తాం తావత్స్వర్గప్రార్థనాశఙ్కాఽపి - సిద్ధానాం యోగీశ్వరాణామపి - దుర్లభాః - కామాః -
కామ్యన్త ఇతి కామాః అణిమాదయః - స్వారాజ్యపరిభావితాః - స్వారాజ్యేన అకర్మవశ్యత్వావహ బ్రహ్మాత్మకస్వా
త్మానుభవేన - పరిభావితాః ప్రాపితాః - ముకున్దం హృది పశ్యత ఉపాసీనాన్ - యాన్ యదీయాన్ జనాన్ న వర్ధయన్తి న
హర్షయన్తి అణిమాదయోఽపి న హర్షయన్తి - కిముత న స్వర్గో హర్షయతీతి భావః - యమితి పాఠే - యమమ్బరీషం - పశ్యతామితి
పాఠే - తత్సిద్ధానాం విశేషణమ్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ యస్య సమ్బన్ధినో జనా ఏవంవిధాః - స పార్థివోఽమ్బరీషః - తపోయుక్తేన - త
పశ్శబ్దోఽత్రాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగపరః "తప ఆలోచనే" ఇతి జ్ఞానార్థాత్తపధాతోర్నిష్పన్నత్వాత్, తద్యుక్తేన - స్వ

చితాఙ్గదక్షిణైః । తతైర్వసిష్ఠాసితగౌతమాదిభిర్ధన్వన్యభిస్రోతమసౌ సరస్వతీమ్ ॥ ౨౪ ॥ యస్య క్రతుషు గీర్వా
ణైస్సదస్యా ఋత్విజో జనాః । తుల్యరూపాశ్చానిమిషా వ్యదృశ్యన్త సువాససః ॥ ౨౫ ॥ స్వర్గో న ప్రార్థితో యస్య
మనుజైరమరప్రియః । శృణ్వద్భిరనుగాయద్భిరుత్తమశ్లోకచేష్టితమ్ ॥ ౨౬ ॥ న వర్ధయన్తి ❁ యాన్కామాః స్వా
రాజ్యపరిభావితాః । దుర్లభా అపి సిద్ధానాం ముకున్దం హృది ❁ పశ్యతః ॥ ౨౭ ॥ స ఇత్థం భక్తియోగేన తపోయు
క్తేన పార్థివః । స్వధర్మేణ హరిం ప్రీణ❁న్సర్వాన్సఙ్గాఞ్శనైర్జహౌ ॥ ౨౮ ॥ గృహేషు దారేషు సుతేషు బన్ధుషు ద్విపో
త్తమస్యన్దనవాజిపత్తిషు । అక్షయ్యవస్త్రాభరణాయుధాది❁ష్వనన్తకోశేష్వకరోదసన్మతిమ్ ॥ ౨౯ ॥ తస్మా
అదాద్ధరిశ్చక్రం ప్రత్యనీకభయావహమ్ । ఏకాన్తభక్తియోగేన ప్రీతో భీతాభిరక్షణమ్ ॥ ౩౦ ॥ ఆరిరాధయిషు
ర్విష్ణుం మహిష్యా తుల్యశీలయా । యుక్తస్సంవత్సరం వీరో దధార ద్వాదశీవ్రతమ్ ॥ ౩౧ ॥ వ్రతాన్తే కార్తికే మా

ధర్మేణ స్వవర్ణాశ్రమోచితాసఙ్గకర్మానుష్ఠానేన - భక్తియోగేన జ్ఞానకర్మానుగృహీతభగవద్భక్తియోగేనేత్యర్థః, హరిం స్వా
శ్రితానాం సంసృతిబన్ధహరం భగవన్తం - ప్రీణయన్ - శనైస్సర్వాన్ - సఙ్గాన్ - హృద్గతాన్, దేహతదనుబన్ధివిషయాన్ - నైహికా
నాముష్మికాంశ్చ - జహౌ త్యక్తవాన్ ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ సఙ్గాన్ జహావిత్యేతదేవ ప్రపఞ్చయతి గృహేష్వితి ॥ గృహాదిషు గజోత్తమర
థాశ్వాదివస్తుషు - అక్షయ్యేషు వస్త్రాదిషు - అనవధికేషు - కోశేషు - ధనభణ్డారేషు - అసన్మతిపురుషార్థత్వబుద్ధిం, మనిత్యత్వబు
ద్ధిం హేయత్వబుద్ధిం వా - అకరోత్ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ ఏవంభూతోఽసౌ కథం ప్రతిపక్షాన్ జితవానిత్యత్రాహ ॥ తస్మా ఇతి ॥ ఏకాన్త
భక్తియోగేనానన్యప్రయోజనభక్తియోగేన - ప్రీతో - హరిః - స్తస్మై అమ్బరీషాయ - భీతానభిరక్షతీతి తథా - నన్ద్యాదిత్వాత్కర్తరి
ల్యుః - ప్రత్యనీకాస్సమాశ్రితానాం విపక్షాస్తేషాం - భయమావహతీతి తథా - తచ్చక్రం సుదర్శన - మదాత్ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ కో వై
వంవిధస్యాస్య ప్రతిపక్షో బభూవ - యస్య భయావహం హరిశ్చక్రమదాదిత్యపేక్షాయాం తదుపపాదయితుం తావత్తత్ప్ర
స్తావమాహ ॥ ఆరిరాధ ఇషురిత్యాదినా ॥ ప్రాదిష్టమిత్యః ప్రోక్తనేన గ్రన్థేన ॥ భగవన్తం, మారాధయితుమిచ్ఛు - ర్వీరోఽ
మ్బరీషః - స్తుల్యశీలయా స్వతుల్యస్వభావసద్వృత్తిమత్యా - భార్యయా సహ - యుక్తస్సంవత్సరపర్యన్తం - ద్వాదశీవ్రతం - దధా
ర చకార ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ వ్రతాన్తే సంవత్సరమనుష్ఠితవ్రతాన్తే - కార్తికేమాసి - అనేన వ్రతోపక్రమోఽపి కార్తికశుద్ధద్వాదశ్యా
మితి ఫలితం - త్రిరాత్రం నవమీదశమ్యేకాదశీషు - సమ్యగుపోషితః - దశమ్యామేకభక్తం ద్వాదశ్యామేకభక్తమేకాదశ్యాముప
వాస ఇత్యుపవాసత్రయమితి కశ్చిత్సంప్రదాయః - కదాచి - ద్ద్వాదశ్యామిత్యర్థః - కాళిన్ద్యాం యమునాయాం - స్నాత్వా - మధువ
నాఖ్యే వనే - సర్వేషాముపకరణానామారాధనోపకరణానాం గన్ధపుష్పధూపదీపాదీనాం - సంపత్సమృద్ధిర్యస్య - తేన - మహా
భిషేకవిధినా సహస్రకలశస్నపనవిధినా - హరిం - మభిషిచ్య - అర్చయేత్ - అడభావ ఆర్షః ॥ అర్చయదిత్యేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ పరై

౨౭ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ యం కామాః ❁ పశ్యతామ్.

(శ్నైః, ఆకల్పై రాభరణైః, గన్ధైః, మాల్యైః కుసుమై - రర్హణై రర్ఘ్యోదకై - రాదిశబ్దాత్పాద్యాదిభిర్ధూపదీపనైవేద్యాదిభిశ్చ * ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ * కేశవం - తద్గతాన్తరభావేనకేశవవిషయాన్తఃకరణవ్యాపారేణ - పూజయామాస తథా మహాభాగాన్విదుషః, అత ఏవ, సిద్ధార్థాన్, సిద్ధః ప్రాప్తః పురుషార్థ ఆనన్దో యేషాం తాన్, నిత్యసంతుష్టాన్స్వాజ్ఞానసేత్యానితి యావత్, తాదృశానపి బ్రాహ్మణాంశ్చ పూజయామాస భాగవతానభ్యర్చ్యయదిత్యర్థః * ॥ ౩౪ ॥ * తతష్షడ్గవాంన్యర్బుదానిషష్టికోటింసాధుయథాతథా-విప్రేభ్యః-ప్రాహిణోత్ప్రదదౌ॥ కథంభూతానాంగవాం-రుక్మవిషాణీనాం-సువర్ణకవచితవిషాణయుక్తానాం-రాజితాలఙ్కృతపాదానాం-శోభనానివాసాం- సియాసాం-పయఃక్షీరంచ-శీలంసుస్వభావశ్చ వయఃఅపూర్వప్రసవత్వంచ-రూపంలాఙ్గూలఖురవిషాణాదిసౌష్ఠవంచ-వత్సాశ్చ-ఉపస్కారాఃదోహనపాత్రాదీనిచ-తేషాం-సంపత్సమృద్ధి,ర్యాసాంతాసాం॥ తత-స్స్వాదుమృష్టం,గుణవత్తరంషడ్రసోపేతమన్నం-అగ్రే-బ్రాహ్మణా-న్భోజయిత్వా. లబ్ధాఃకామాఃదక్షిణాదయోయై-స్తైః-ద్విజై,రనుజ్ఞాతః - పారణాయోపచక్రమే.తర్హ్యేతదైవ భగవాన్-దుర్వాసా-స్తస్యామ్బరీషస్య-అతిథి-స్సాక్షాదభూత్ప్రత్యక్షోబభూవ * ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ * త,మాగతమతిథిం-సమ్యక్ప్రత్యుత్థానాదిభి-రభ్యర్చ్య-తస్య-పాదయో - ర్మూల-ముపాగతః ప్రణతో-ఽభ్యవహారాయభోజనాయ-యయాచేభవతాత్రభోక్తవ్యమితిప్రార్థయామాసేత్యర్థః * ॥ ౩౮ ॥ * తత-స్సదుర్వాసా-స్తస్యామ్బరీషస్య-యాచ్ఞాంప్రతినన్ద్య-ఆవశ్యకంనైయమికంమాధ్యాహ్నికం-కర్తుం - గతః-శుచౌశుద్ధేకాళిన్ద్యాంయమునాయాం - జలే బృహద్బ్రహ్మధ్యాయన్ - మమజ్జసస్నావిత్యర్థః * ॥ ౩౯ ॥ * తదా - ధర్మజ్ఞోఽమ్బరీషో - ద్వాదశ్యాం - ముహూర్తార్ధేనఘటి

సత్రిరాత్రంసముపోషితః । స్నాతఃకదాచిత్కాళిన్ద్యాంహరింమధువనేఽర్చయత్ ॥ ౩౨ ॥ మహాభిషేకవిధినాసర్వోపకరణ* సంపదా । అభిషిచ్యామ్బరాకల్పైర్గన్ధమాల్యార్హణాదిభిః ॥ ౩౩ ॥ తద్గతాన్తరభావేనపూజయామాసకేశవమ్ । బ్రాహ్మణాంశ్చమహాభాగాన్సిద్ధార్థానపిభక్తితః ॥ ౩౪ ॥ గవాంరుక్మవిషాణానాంరూప్యాఙ్ఘ్రీణాంసువాససామ్। పయశ్శీలవయోరూపవత్సోపస్కరసంపదామ్ ॥ ౩౫ ॥ ప్రాహిణోత్సాధువిప్రేభ్యోగృహేషున్యర్బుదానిషట్ । భోజయిత్వాద్విజానగ్రేస్వాద్వన్నం గుణవత్తరమ్ ॥ ౩౬ ॥ లబ్ధకామైరనుజ్ఞాతఃపారణాయోపచక్రమే । తర్హ్యదిష్ట్యాఽతిథిస్సాక్షాద్దుర్వాసాభగవానభూత్ ॥ ౩౭ ॥ తమానర్చాతిథింసమ్యక్ప్రత్యుత్థానాసనార్హణైః । యయాచేఽభ్యవహారాయపాదమూలముపాగతః ॥ ౩౮ ॥ ప్రతినన్ద్యసతద్యాచ్ఞాంకర్తుమావశ్యకంగతః । నిమమజ్జబృహద్ధ్యాయన్కాళిన్దీసలిలేశుచౌ ॥ ౩౯ ॥ ముహూర్తార్ధావశిష్టాయాంద్వాదశ్యాంపారణాంప్రతి । చిన్తయామాసధర్మజ్ఞోద్విజైస్తద్ధర్మసఙ్కటమ్॥ ౪౦ ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమేదోషోద్వాదశ్యాంయదపారణే । యత్కృత్వాసాధుమేభూయాదధర్మోవానమాంస్పృశేత్ ॥ ౪౧ ॥ అమ్భసాకేవలేనాథకరిష్యేవ్రతపారణామ్ । ఆహురబ్భక్షణంవిప్రాఅశితానశితంచయత్ ॥ ౪౨ ॥ ఇత్యపఃప్రాశ్యరాజర్షిశ్చిన్తయన్మనసాఽచ్యుతమ్ । ప్రత్యాచష్టకురుశ్రేష్ఠద్విజాగమనమేవసః ॥ ౪౩ ॥ దుర్వాసాయమునాకూలాత్కృతావశ్యకమాగతః। రాజ్ఞాఽభినన్దితస్తస్యబుబుధేచేష్టితంధియా ॥ ౪౪ ॥ మన్యునాప్రచలద్గా

కామాత్రేణా-వశిష్టాయాంసత్యాం - పారణాం ప్రతిసఙ్కటంపారణావిషయకంసఙ్కటం - ద్విజైస్సహ-చిన్తయామాస * ॥ ౪౦ ॥ * సఙ్కటమేవాహ॥ బ్రాహ్మణాతిక్రమేతి॥ బ్రాహ్మణస్యాతిథే,రతిక్రమే-దోషః అతిథింనిమన్త్ర్య తమనాదృత్యైవభోజనేమహాన్ప్రత్యవాయ, స్తథా, ద్వాదశ్యా-మపారణేచ-దోషః-వ్రతవైగుణ్యా, దిత్యేవంవిధంసఙ్కటంప్రాప్తంతత్ర యత్కృత్వాసాధు-మే-భూయాత్ - యత్కృత్యేత్యవ్యయసముదాయః. యథాచేత్యర్థః-యథాచమేసాధుభూయాదిత్యర్థః. యథాచాధర్మోమాంనస్పృశేత్తథాబ్రూతేతి శేషః * ॥ ౪౧ ॥ * ఏవంద్విజైర్విచార్యనిశ్చినోతి॥ అమ్భసేతి॥ కేవలేనా-మ్భసావ్రతస్యా,ఙ్గభూతం-పారణంకరిష్యేఏవంచేత్పారణస్యకృతత్వాన్న వ్రతవైగుణ్యం, నాప్యతిథ్యతిక్రమణదోషః-అనశనాదిత్యాహ ॥ ఆహురితి॥ హేవిప్రాః,య-దపాంభక్షణం-త-దశితంనాశితంచా - హుః-శ్రుతయఇతి శేషః - తథాచశ్రుతయః॥ అపోఽశ్నాతితన్నైవాశితమ్,,మిత్యాద్యాః * ॥ ౪౨ ॥ * ఇతీత్థం-వినిశ్చిత్యేతి శేషః - స-రాజర్షిరమ్బరీషో,ఽచ్యుతం-మనసా, చిన్తయన్ - ధర్మస్యసుసూక్ష్మత్వాత్తదజ్ఞాననిమిత్తబాధకపరిహారాయాచ్యుతంచిన్తయన్నితిభావః-అపః-ప్రాశ్య, హేకురుశ్రేష్ఠ,ద్విజస్యదుర్వాససః-ఆగమనమేవ-ప్రత్యాచష్టప్రత్యైక్షత * ॥ ౪౩ ॥ * తతః,కృతమావశ్యకంమాధ్యాహ్నికంయేనసదుర్వాసాఃయమునాయాః-కూలాత్తీరా-దాగతః-రాజ్ఞా, అమ్బరీషేణా - భినన్దితోఽపి-బుద్ధిత్వా,ద్ధియాసూక్ష్మదృష్ట్యా, తస్యరాజ్ఞ-శ్చేష్టిత-మబశనరూపం-బుబుధేవిజ్ఞాతవాన్ * ॥ ౪౪ ॥ * తతో,మన్యునా హేతునా-ప్రచల-ద్గాత్రంశరీరంయస్య, భ్రుకుటిభ్యాం,కుటిల,మాననంయస్య,సః-సుతరాంభృశం-బుభుక్షితశ్చ, తిక్రోధాతిశయద్యోతనార్థముక్తం,కృతాఞ్జలిం

ధాఞ్జలి-మమ్బరీషం-ప్రత్యభాషత ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ అహోజనాః-అస్య,క్షత్రబన్ధో-ర్ధర్మవ్యతిక్రమం-పశ్యతకథంభూతస్య,క్రూర స్వభావస్య-శ్రియాసంపదా,గర్వితస్య,విష్ణోరభక్తస్యాపి-తస్యేష్టంభక్తమాత్మానంమన్యమానస్య ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ కోఽసౌధర్మ వ్యతిక్రమఇత్యత్రాహ ॥ యఇతి॥ యోఽయంక్షత్రబన్ధుః,రాగతం-మా-మాతిథ్యేనఆతిథ్యార్థం-అధ్యయనేనవసతీతివత్తృతీ యా-నిమన్త్ర్య,అతిథయే,మహ్యం,మదత్త్వై-వభుక్త్వా-నయమేవధర్మవ్యతిక్రమః-అత,స్తస్య,ధర్మవ్యతిక్రమస్య,ఫలం-స త్యం-తవ-దర్శయామి ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽ ఏవం,బ్రువాణః-రోషేణ-విదీపితాం,ప్రజ్వలితాం-జటా-ముత్కృత్యఉచ్ఛిద్యఉ త్పాట్యేత్యర్థః-సదుర్వాసా-స్తయాజటయా-తస్మా,అమ్బరీషాయ-తంహన్తుమిత్యర్థః-కాలాగ్నితుల్యాం, కృత్యాం,నిర్మమే, మారికాంశక్తింనిర్మితవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ తతో,ఽసిఃఖడ్గోహస్తేయస్యాః-పదా-భువం-వేపయన్తీంకమ్పయమానాం, తా-మభిముఖమాగచ్ఛన్తీం,జ్వలతాందీప్తాం,సమ్యగుద్వీక్ష్య,నృపోఽమ్బరీషః-కించిదపి-నచచాల ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽ తదా,భృత్య రక్షాయాం,నిమిత్తేసప్తమీ-భృత్యస్యామ్బరీషస్య రక్షార్థమిత్యర్థః-మహాత్మనా "ప్రణతరక్షాయాంవిలమ్బమసహన్నివ, స దాపక్షాయయుధంబిభ్ర,దిత్యుక్తవిధేనమహాత్మనా, పరమపురుషేణ, చక్రంసుదర్శనం,ప్రదిష్టంఆజ్ఞాపితంసదా-గత్య,తాం, కృత్యాం,దదాహ,యథా,క్రుద్ధ-మహింసర్పం, పావకోదవాగ్ని,స్తద్వత్, యథాదవాగ్నిరుపర్యాహిఃక్రోధోనిష్ఫలస్త థాకృత్యానిష్ఫలాబభూవేతిదృష్టాన్తాభిప్రేతార్థః ✽ ॥ ౫౦ ॥ ✽ అతో,ఽభిముఖం-ద్రవద్గచ్ఛద్ధరే,శ్చక్రంనిష్ఫలం,స్వప్రయా సంచ,సముద్వీక్ష్య,దుర్వాసాః,భీతః-ప్రాణపరీప్సయాప్రాణాన్ప్రాప్తుమిచ్ఛయా,జీవనేచ్ఛయఅభావః-దిక్షు,దుద్రువేపలా

తో భ్రుకుటీకుటిలాననః।బుభుక్షితశ్చసుతరాంకృతాఞ్జలిమభాషత॥ ౪౫ ॥దుర్వాసాఉవాచ॥అహోఅస్యనృ శంసస్యశ్రియామత్తస్యపశ్యత।ధర్మవ్యతిక్రమంవిష్ణోరభక్తస్యేశమానినః॥ ౪౬ ॥యోమామతిథిమాయాతమా తిథ్యేనసమన్త్ర్యచ। అదత్త్వాభుక్తవాంస్తస్యసద్యస్తేదర్శయేఫలమ్ ॥ ౪౭ ॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఏవంబ్రువాణ ఉత్కృత్యజటాంరోషవిదీపితామ్।తయాసనిర్మమేతస్మైకృత్యాంకాలానలోపమామ్ ॥ ౪౮ ॥ తామాపతన్తీం జ్వల✽తీమసిహస్తాంపదాభువమ్ । వేపయన్తీంసముద్వీక్ష్యనచచాలపదాన్నృపః ॥ ౪౯ ॥ ప్రదిష్టంభృత్యరక్షా యాంపురుషేణమహాత్మనా । దదాహకృత్యాంతాంచక్రంక్రుద్ధాహిమివపావకః॥ ౫౦ ॥తదభిద్రవదుద్వీక్ష్య స్వప్రయాసంచనిష్ఫలమ్ । దుర్వాసాదుద్రువే ✽ భీతోదిక్షుప్రాణపరీప్సయా ॥ ౫౧ ॥ తమన్వధావద్భగవద్ర థాఙ్గందవాగ్నిరుద్ధూతశిఖోయథాఽహిమ్ । తదాఽనుషక్తం మునిరీక్షమాణోగుహాంవివిక్షుఃప్రససారమే రోః ॥ ౫౨ ॥ దిశోనభఃక్ష్మాంవివరాన్సముద్రాన్లోకాన్సపాలాం స్త్రిదివంగతస్సః । యతోయతోధావతితత్ర తత్రసుదర్శనందుష్ప్రసహందదర్శ ॥ ౫౩ ॥ అలబ్ధనాథస్సయదాకుతశ్చిత్సంత్రస్తచిత్తోఽరణమేషమాణః। దే వంవిరిఞ్చంసమగాద్విధాత✽స్త్రాహ్యాత్మయోనేఽజితతేజసోమామ్ ॥ ౫౪ ॥బ్రహ్మోవాచ ॥ స్థానంమదీయం ద్విజవిశ్వమేతత్క్రీడావసానేద్విపరార్ధసంజ్ఞే। భ్రూభఙ్గమాత్రేణచసందిధక్షోఃకాలాత్మనోయస్యతిరోభవి

ష్యతివాక్ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽ తంధావన్తందుర్వాససం,భగవతో,రథాఙ్గంచక్రం, మన్వధావత్ పృష్ఠతోఽనుసృత్యదుద్రావ,య థా,ఉద్ధూతాః-ఊర్ధ్వంవేపమానాః-శిఖా,యస్య,స,దావాగ్ని,రహి,మనుధావతి, తద్వత్, తదా,అనుషక్తంపృష్ఠతస్సంస క్తం-చక్ర,మీక్షమాణో,మునిర్దుర్వాసాః-మేరోఃపర్వతస్య,గుహాం,వివిక్షుఃప్రవేష్టుమిచ్ఛుః,ప్రససారప్రదుద్రావ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽ తదా,దిశో,నభోఽన్తరిక్షం, క్ష్మాంవివరానతలాదిలోకాన్ సముద్రాన్,లోకపాలైస్సహితాన్ , లోకాంశ్చ,ససారేత్యనుష ఙ్గః,తత,స్త్రిదివం,గతః,ప్రదుద్రావ,ఏవం,యత్రయత్ర,మేరుగుహాదిష్వ,ధావ, న్మునిర్దుర్వాసా,స్తత్రతత్ర,దుష్ప్రసహందుః ఖేనాపిసోఢుమశక్యం-సుదర్శనం,దదర్శ ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ తత,స్స,దుర్వాసాః,యదా,కుతశ్చిత్క్వచిదపి,అలబ్ధః-నాథఃరక్షితా యేనసః,తదా, సంత్రస్తంభీతంచిత్తంయస్యసః,అరణంశరణంరక్షక,మేషమాణోఇచ్ఛుః దేవం ,విరిఞ్చంకమలాసనం,సమ గాత్,తత్ర,గత్వా,హేవిధాతః-హేఆత్మయోనే,అజితస్యభగవత,స్తేజసః-చక్రయాపాత్,మాం,త్రాహిపాలయే,తివిజ్ఞాప యామాసేతిశేషః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ తదాకర్ణ్యమదన్తరాత్మభూతభగవత్ప్రసాదలబ్ధసృష్ట్యాద్యధికారపారమేష్ఠ్యస్థానస్తన్ని యోజ్యోఽహంతచ్చక్రాదనతిక్రమణీయాత్త్రాతుమసమర్థఇత్యాహబ్రహ్మా ॥ స్థానమితి ॥ హేద్విజ, ఏతన్మదీయం , స్థాన, మిదం , జగచ్చ, స్థానస్యజగదన్తర్భూతత్వేపితన్నిత్యత్వబుద్ధినిరాసాయపృథగుక్తిః , యద్యపితదనిత్యత్వోక్త్యైవతదధిపసృష్ట విశ్వస్యాపిభగవతాసంహార్యత్వం ప్రతీయత ఇతివిశ్వస్య పృథక్సంహార్యత్వం నవక్తవ్యం , తథాఽపి, యథావిశ్వం త్వత్సంహార్యంతథైతన్మదీయంస్థానమపీతిదృష్టాన్తార్థముక్తం , తదేతత్సర్వం , సందిధక్షోస్సన్దగ్ధుమిచ్ఛోస్సంజిహీర్షోః, యస్యకాలశరీరకస్యభగవతో-భ్రూవిక్షేపమాత్రేణ-తిరోభవిష్యతిలయమేష్యతి-తస్యతేజసస్త్రాతుమహంనప్రభురితిశే

షః, యద్వా, తమేవశరణంవ్రజేతి శేషః - ఏవముత్తరత్రాపి, కదా సందిధక్షోః, క్రీడావసానే జగద్వ్యాపారరూపక్రీడాయా అవసానే, తదపి కదా, ద్విపరార్ధసంజ్ఞైర్ద్విపరార్ధాఖ్యపరిమాణపరిచ్ఛిన్నకాలావసాన ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋ న కేవలమహమేవ త్వాం త్రాతుం న ప్రభుః, రపితు రుద్రాదయోఽపీత్యాహ ॥ అహమితి ॥ యథాఽహం న ప్రభు-స్తథా-భవాదయ ఇతి దృష్టాన్తార్థం పునరహమిత్యుక్తం-భవో రుద్రః-దక్షభృగుప్రధానా ముఖ్యా యేషాం తే - తాన్ విశింషన్ బహువ్రీహ్యర్థభూతాన్యపదార్థానాహ ॥ ప్రజేశేతి ॥ ప్రజేశాః ప్రజాపతయః మరీచిప్రభృతయః-భూతేశా భూతపతయ ఏకాదశరుద్రప్రభృతయః-సురేశాస్సురపతయ ఇన్ద్రాద్యాః-ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే - అత్రాపి తన్నియోజ్యా అన్యే వ్యన్యపదార్థతయా వివక్షితాః-యద్వా-దక్షభృగుప్రధానా ఇతి తద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిణా దక్షభృగుసన్తానజా అన్యపదార్థత్వేన గ్రాహ్యాః - ప్రజేశశబ్దేన ఇతరేషాం సప్తానాం మరీచ్యాదీనాం సఙ్గ్రహః భూతేశశబ్దేన రుద్రప్రభవానాం-సురేశ ఇన్ద్రాద్యాః-ఏతే ముఖ్యా యేషాం తే - తత్సన్తానప్రభవాస్తన్నియోజ్యాశ్చేత్యర్థః-ఏతే సర్వే వయం-త్వాం, త్రాతుం-న ప్రభవ ఇత్యత్రాపి శేషః-తత్ర హేతుమాహ-యస్య భగవతో-నియమమశేషనియమనం, ప్రపన్నాః ప్రాప్తాస్సన్తో . లోకహితం యథా భవత్యేవం - మూర్ధ్న్యర్పితం-తన్నియమమాజ్ఞాం వహామః కుర్మః ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋ ఏవం విరిఞ్చేన-ప్రత్యాఖ్యాతః- భగవచ్చక్రేణోపతాపితశ్చ-దుర్వాసాః-కైలాసగిరివాసినం-శర్వం-శరణం - గతః - శర్వం - త్వమవితా భవేతి ప్రార్థితవానిత్యర్థః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋ ఏవం ప్రార్థితశ్శర్వస్తతో హరేశ్చక్రాత్త్రాతుమసామర్థ్యం వక్తుం చతుర్ముఖప్రభృతీనాం భగవన్మహిమార్ణవవిప్రుట్త్వం తత్సృజ్యత్వం తత్సంహార్యత్వం తన్మాయామోహితత్వేన తచ్చికీర్షితానభిజ్ఞత్వం చాహ ॥ వయమితి ॥ హే తాత, వయం న ప్రభవామః - భగవ

ష్యతి ❋ ॥ ౫౫ ॥ అహం భవో దక్షభృగుప్రధానాః ప్రజేశభూతేశసురేశముఖ్యాః । సర్వే వయం యన్నియమం ప్రపన్నా మూర్ధ్న్యర్పితం లోకహితం వహామః ॥ ౫౬ ॥ ప్రత్యాఖ్యాతో విరిఞ్చేన విష్ణుచక్రోపతాపితః । దుర్వాసాశ్శరణం యాతశ్శర్వం కైలాసవాసినమ్ ॥ ౫౭ ॥ శఙ్కర ఉవాచ ॥ వయం న తాత ప్రభవామ భూమ్ని యస్మిన్పరేఽన్యేప్యజజీవకోశాః । భవన్తి కాలే న భవన్తి హీదృశాః సహస్రశో యత్ర వయం భ్రమామః ॥ ౫౮ ॥ అహం సనత్కుమారశ్చ నారదో భగవానజః । కపిలోఽపాన్తరతమో దేవలో ధర్మ ఆసురిః ॥ ౫౯ ॥ మరీచిప్రముఖాశ్చాన్యే సిద్ధేశాః పారదర్శినః । విదామ న వయం సర్వే యన్మాయాం మాయయావృతాః ॥ ౬౦ ॥ తస్య విశ్వేశ్వరస్యేదం శస్త్రం దుర్విషహం హి నః । తమేవ శరణం యాహి హరిస్తే శం విధాస్యతి ॥ ౬౧ ॥ తతో నిరాశో దుర్వాసాః ప

చ్చకాత్ త్రాతుమితి శేషః - కుతః-హి యస్మా-ద్వరేణ్యే అస్మాభిరపి వరణీయే - యస్మిన్భగవతి-యస్మిన్బ్రహ్మణ్డే, వయం-లోకేశాభిమానినో-భ్రమామః, తత్ర రుద్రా రుద్రపితామహప్రభృతయః కీటాస్సమస్తాస్సురా, ఇత్యుక్తరీత్యా కీటవద్భ్రమామః-ఈదృశా ఏతద్బ్రహ్మాణ్డసదృశా-అజా బ్రహ్మాణ-స్త ఏవ జీవా-స్తేషాం-కోశా బ్రహ్మాణ్డరూపాః-సహస్రశః-కాలే బహుస్యామిత్యుక్తవిధసిసృక్షాకాలే-భవన్తి ఉత్పద్యన్తే-పునస్సఞ్జిహీర్షాకాలే - న భవన్తి తస్మిన్ లయం యాన్తి ❋ ॥ ౫౮ ॥ ❋ అహం శర్వః-అస్మదాదయస్సర్వే-తథాఽన్యే పారదర్శినః సర్వజ్ఞాః-సిద్ధేశాశ్చ- యస్య భగవతో - మాయాం సఙ్కల్పం చికీర్షితమితి యావత్-న విదామః న జానీమః-తత్ర హేతుః-మాయయావృతాః ❋ ॥ ౫౯ ॥ ౬౦ ॥ ❋ తస్యైవంవిధమహిమశాలినో-విశ్వేశ్వరస్య భగవత-ఇదం శస్త్రం-నోఽస్మాకమపి దుర్విషహం-వయం తత్సోఢుమేవ న ప్రభవః - కుతస్తన్నిగ్రహ ఇతి భావః-అత-స్తమేవ అచిన్త్యవివిధవిచిత్రానన్తమహిమశాలినం శరణాగతరక్షాదీక్షితం భగవన్తం, శరణం-యాహి-స - హరిశ్శరణాగతార్తిహరో భగవాన్, తే-శం సుఖం-విధాస్యతి కరిష్యతి ❋ ॥ ౬౧ ॥ ❋ ఇత్యుక్తో-దుర్వాసా-నిరాశస్సన్-తతః కైలాసాద్భగవతో వైకుణ్ఠాఖ్యం పదం అణ్డాన్తర్గత శ్రీవిష్ణులోకం-యయావపదం విశిష్టి య-త్పదం స్థానం-శ్రియా లక్ష్మ్యా సహ శ్రీనివాసః అధ్యాస్తే శ్రీనివాస ఇత్యనేన భగవతో లక్ష్మ్యనపాయిత్వముక్తం- శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యనేన పురుషకారభూతయా లక్ష్మ్యా సహ తస్మిన్లోకేఽవస్థానముక్తం-యద్యపి శ్రీనివాసోఽధ్యాస్త ఇత్యేతావతైవాలం-శ్రీశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తస్య పురుషకారత్వస్య నివాసశబ్దాభిప్రేతస్య తదనపాయిత్వస్య చ లాభాత్ - తథాపి - శ్రీనివాస ఇత్యేతావత్యుక్తే రామకృష్ణాద్యవతారేషు వైదేహ్యాదివివాహాత్ప్రాగమూర్తిమత్త్యా, ఇతరైరలక్ష్యమాణయా వా లక్ష్మ్యా సహావస్థానేనానపాయిత్వవదత్రాపి తదుపపత్తేస్తత్ర సాక్షాత్పరిదృశ్యమానపురుషాకారసాన్నిధ్యాభావశఙ్కానిమిత్తశరణవరణదుశ్శకత్వశఙ్కాపనోదనార్థం శ్రియా సహాధ్యాస్త ఇత్యుక్తం, తావత్యుక్తే కదాచిత్క సాహిత్యశఙ్కానిమిత్తశరణవరణసమయాసాన్నిధ్యశఙ్కానిమిత్తతద్దుశ్శకత్వశఙ్కా-

స్యాదితి తదపనోదనాయ శ్రీనివాస ఇత్యుక్తమ్ ❁ ॥ ౬౨ ॥ ❁ ఏవం శర్వేణాభిహితో – ఽజితస్య భగవతః శస్త్రవహ్నినా చక్రజ్వాలయా సందహ్యమానో దుర్వాసాస్తత్ర గత్వా తస్యాజితస్య పాదయోర్మూలే పతితః భయాత్ప్రచలద్గాత్ర ఆహ – కిం – హే అచ్యుత – ఆశ్రితాన్నచ్యావయతీతి తథాభూత – హే అనన్త అపారమహిమశాలిన్ – హే సదీప్సిత – సతాం భక్తానాం నిరతిశయేష్ట – హే ప్రభో ఆశ్రితార్తిహరణసమర్థ, హే విశ్వభావన – విశ్వం శరణాగతవర్గమపరాధానవేక్షణేన భావయతి సుఖయతీతి తథాభూత – యద్వా – విశ్వం చిదచిదాత్మకం భావయత్యుత్పాదయతి – జగత్కారణభూతేత్యర్థః – ఇత్యేవం సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తగుణవిశిష్టత్వేన సంబోధ్య స్వకార్పణ్యం నివేదయన్ స్వరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ కృత – మాగోఽపరాధ ఏవ, న తు రక్షణోపయుక్తగుణలేశో, యేన, తం, మామేవంవిధార్తియుక్తం అవ – రక్ష ‹ అవ రక్షణ ›› ఇతి ధాతోః ‹‹ లోట్చే ›› తి ప్రార్థనాయాం లోట్ ❁ ॥ ౬౩ ॥ ❁ కృతాగసమిత్యుక్తం – కిం తత్త్వయా కృతమాగ ఇత్యపేక్షాయాం తద్విజ్ఞాపయన్నేవంవిధం కృతాగసమపి మాం త్రాతుం సమర్థస్త్వమితి సూచయితుం తస్వామినః ప్రభావమాహ ॥ అజానతేతి ॥ తే తవ, పరమం నిరతిశయమనుభావం ప్రభావమజానతా మయా భవతః ప్రియాణామఘం కృతం త్వద్భక్తవిషయేఽపరాధః కృత ఇత్యర్థః – హే విధాతః తస్యాఘస్యాపచితిం నిష్కృతిం విధేహి కురు – అపరాధం సోఢ్వా పాహీత్యర్థః – యుక్తం చ తవైతత్ – యతో యస్య తవ నామ్న్యపి ఉదితే ఉచ్చరితమాత్రేఽపి నారకోఽపి ముచ్యేత – నరకప్రాప్తినిమిత్తానాం పాపానాం శ్రుతిస్మృత్యాద్యాత్మకత్వదాజ్ఞానిలఙ్ఘనరూపత్వేన త్వదపరాధరూపత్వాత్తత్కర్తుర్విమోచనే త్వన్నామోచ్చారణమేవ సమర్థం దృష్టం – అతస్సాక్షాత్తవ సామర్థ్యం కైముతికన్యాయసిద్ధమితి భావః ❁ ॥ ౬౪ ॥ ❁ ఏవం ప్రాణరక్షార్థమేవ శరణం గతం ద్విజముపలోక్యాహ భగవాన్ ॥ అహమిత్యాదినాఽధ్యాయసమాప్తి ॥ తత్ర, సత్యముక్తం ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారక ఇతి – ఇదం తు దురుక్తం భవతః ప్రియాణామఘం మయా కృతమతస్తస్యాపచితిం విధేహీతి సాక్షాన్మద్విషయాపరాధస్య కేనచిదానుకూల్యేన మయా సోఢవ్యత్వే

దం భగవతో యయౌ । వైకుణ్ఠాఖ్యం యదధ్యాస్తే శ్రీనివాసశ్శ్రియా సహ ॥ ౬౨ ॥ సదహ్యమానోఽజితశస్త్రవ
హ్నినా తత్పాదమూలే పతితస్సవేపథుః । ఆహాచ్యుతానన్త సదీప్సిత ప్రభో కృతాగసం మామవ విశ్వభావ
న ॥ ౬౩ ॥ అజానతా తే పరమానుభావం కృతం మయాఽఘం భవతః ప్రియాణామ్ । విధేహి తస్యాపచితిం విధా
తర్ముచ్యేత యన్నామ్న్యుదితే నారకోఽపి ॥ ౬౪ ॥ శ్రీభగవానువాచ ॥ అహం భక్తపరాధీనో హ్యస్వతన్త్ర ఇ
వ ద్విజ । సాధుభిర్గ్రస్తహృదయో భక్తైర్భక్తజనప్రియః ॥ ౬౫ ॥ నాహమాత్మానమాశాసే మద్భక్తైస్సాధుభిర్వినా ।

ఽపి మద్భక్తవిషయాపరాధో మయా సోఢః క్వచిద్విద్వన్మన్యేన ‹‹ ఏవం ముక్తిఫలానియమస్తదవస్థావధృతేస్తదవస్థావధృతే ›› రిత్యధికరణన్యాయానభిజ్ఞేన దృష్టశ్శ్రుతో వేత్యభిప్రయన్ భక్తవిషయే స్వస్య పారతన్త్ర్యం పారతన్త్ర్యహేతూన్ తన్నిమిత్తం తద్విషయాపరాధాసహ్యత్వం చాహ ॥ ఉపాయమిత్యతః ప్రాక్తనగ్రన్థేన ॥ హే ద్విజ, అస్వతన్త్ర ఇవ రాజభృత్య ఇవాహం – భక్తపరాధీనః – మద్భక్తపరతన్త్రోఽహమిత్యర్థః ॥ నను రాజభృత్యాదేః కర్మవశ్యత్వాజ్జీవత్వాద్ధేయార్హత్వాత్తన్నిమిత్తం కదాచిత్కం స్వస్వామిరాజాదిపారతన్త్ర్యం యుక్తం, తవ తు నిరస్తనిఖిలదోషస్య సమస్తకల్యాణగుణాకరస్యానన్యాధిపతేః స్వభృత్యపారతన్త్ర్యం హేయతరమనుచితమిత్యాశఙ్కాయాః పరిహారం, సమాశ్రితవాత్సల్యవివశస్య భక్తపారతన్త్ర్యం న హేయత్వావహం అపితు కల్యాణగుణ ఏవ సమాశ్రయణీయత్వోపయుక్తనిరతిశయవాత్సల్యగుణప్రపఞ్చరూపత్వాదిత్యభిప్రయన్ తావద్భక్తపారతన్త్ర్యహేతూన్ వక్తుమాత్మానం భక్తాంశ్చ విశినష్టి ॥ సాధుభిరితి ॥ సాధ్నువన్తి స్వైరైః కరణైర్మహ్యముపకుర్వన్తీతి సాధవస్తైర్భక్తైః గ్రస్తం స్వవశీకృతం హృదయం మనో యస్య సోఽహం – లోకే హ్యాత్మచిత్తవృత్త్యనుసారిత్వాత్పురుషస్య మచ్చిత్తస్య చ సాధుభిర్వశీకృతత్వాత్సాధుచిత్తవృత్త్యనువ్యాప్రియమాణాన్మచ్చిత్తవృత్త్యనుసారి తద్విషయవ్యాపారవానహమిత్యభిప్రాయః ॥ నను – న హి లోకేఽన్యచిత్తవృత్త్యనుసారిస్వచిత్తవృత్తిః పుమాన్కశ్చిద్దృష్ట ఇత్యాశఙ్కాయాం నిరతిశయప్రీతివిషయస్య శ్రీపతిస్తథైవ లోకే దృష్ట ఇతి వక్ష్యమాణదృష్టాన్తమభిప్రేత్య స్వభక్తయోర్మిథో నిరతిశయప్రీతివిషయత్వం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ భక్తజనప్రియ ఇతి ॥ అత్ర తన్త్రేణ బహువ్రీహిషష్ఠీతత్పురుషౌ ద్వావపి వివక్షితౌ – భక్తజనాః ప్రియా యస్య – భక్తజనస్య ప్రియ ఇతి చ – తత్రాద్యేన భక్తజనస్య నిరతిశయస్వప్రీతివిషయత్వముక్తం – ద్వితీయేన స్వస్య నిరతిశయభక్తజనప్రీతివిషయత్వం – నిరతిశయప్రీతివిషయత్వాద్భక్తజనస్య తదధీనం మద్ధృదయం జాతమితి భావః ❁ ॥ ౬౫ ॥ ❁ కించ లోకః స్వచిత్తం నిరతిశయప్రియవస్త్వధీనం కుర్వన్ తూష్ణీమాస్తే, కింతు తద్విశ్లేషం దేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగేనాపి పరిహరన్ దృష్టస్తథాఽహమపీత్యాహ ॥ నేతి ॥ హే బ్రహ్మన్ – అహం భక్తజనప్రియోఽహం –

సాధుభిర్భక్తైర్వినా, ఆత్మానమిమంచతుర్భుజాదివిశిష్టందివ్యవిగ్రహమాత్యన్తికీం శ్రియంనిరతిశయాంవిభూతిం, యద్వా ఆత్యన్తికీమత్యన్తమనన్యార్హశేషభూతాంలక్ష్మీంచ. నాశాసేనస్పృహయామి. యద్యపిలోకేప్రియతమవస్తువిశ్లేషనిమిత్త దేహతదనుబన్ధ్యాదిత్యాగః క్వచిద్దృష్టచరః. పరమాత్మనితుభక్తజనవిశ్లేషస్తన్నిమిత్తశరీరాదిత్యాగశ్చనదృష్టస్తథాఽపి సంభావనామాత్రాభిప్రాయేణభగవతైవముక్తమితిద్రష్టవ్యం. తదాచోక్తంభగవతాదాశరథినా « అప్యహంజీవితంజహ్యాం త్వాం వా సీతే సలక్ష్మణామ్. నతుప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్యబ్రాహ్మణేభ్యో విశేషత » ఇతి « మిత్రభావేనసంప్రాప్తం నత్యజేయంకథంచనే »తిచ. యద్యపిలక్ష్మ్యాఅపిభక్తవత్ప్రీతివిషయత్వాచ్ఛ్రియమపినాశాస ఇత్యుక్తిరయుక్తా. తథాపిలక్ష్మ్యాపేక్షయాపిభక్తానాంస్వనిరతిశయప్రీతివిషయత్వమభిప్రేత్యభగవతైవముక్తమిత్యవగన్తవ్యం. సాధూనామత్యర్థప్రియత్వేహేతుంవదన్ తాన్విశినష్టి. యేషాంసాధూనాం. మహం. అహమేవ. అబ్యక్షు ఇతివత్స్వావధారణం. పరా ఉత్కృష్టాగతిరుజ్జీవనోపాయః. ఉజ్జీవనోపాయోహిప్రియతమః. అతోనిరతిశయప్రియోజ్జీవనోపాయత్వేనమామాశ్రితత్వాత్తేఽపేమమనిరతిశయప్రియా ఇతియుక్తమేవైతదితిభావః ❁॥ ౬౬ ॥ ❁ యేషాంగతిరహంపరేతిస్వస్యైవతత్పరగతిత్వముక్తంవ్యఞ్జయన్ స్వస్యతన్నిమిత్తాంతత్త్యాగానర్హతామాహ ॥యఇతి॥ యేసాధవః. ప్రాణాన్ ప్రాణయన్తిజీవయన్తీతిప్రాణాః. స్తాన్. జీవనహేతూన్ ప్రాణాన్. తదనుబన్ధిదారాదీంశ్చహిత్వా సంసృతిహేతవ ఏవైతేనతూజ్జీవనహేతవ ఇతివిమర్శనేనోజ్జీవనోపాయతాబుద్ధింపరిత్యజ్య. మాం. శరణముజ్జీవనోపాయం, గతాః. తత్రైవాధ్యవసితవన్త ఇత్యర్థః. అత. స్తాన్, కథం. త్యక్తుముత్సహేశక్నోమి. నహికృతజ్ఞస్యవిశ్వస్తత్యాగఉచితఇతిభావః. యద్యపిభక్తజనత్యాగాయనదుర్వాసాశ్శరణంగతోఽపితుస్వప్రాణరక్షాయై. అతస్తంప్రతి « కథంతాంస్త్యక్తుముత్సహ »ఇత్యుక్తిరసఙ్గతా. తథాపి. నిరతిశయప్రియవస్తువిశ్లేషపరిహారాయదేహతదనుబన్ధ్యాదిపరిత్యాగస్యప్రాక్ప్రస్తుతత్వాద్దేహాదిపరిత్యాగేనాప్యవినాభావ్యాన్ సాధూన్ కథం

శ్రియంచాత్యన్తికీంబ్రహ్మన్యేషాంగతిరహంపరా ॥ ౬౬ ॥ యేదారాగారపుత్రాప్తాన్ప్రాణాన్విత్తమిమంపరమ్ । హిత్వామాంశరణంయాతాః కథంతాంస్త్యక్తుముత్సహే ॥ ౬౭ ॥ మయినిర్బద్ధహృదయాస్సాధవస్సమదర్శినః । వశేకుర్వన్తిమాంభక్త్యాసత్స్త్రియస్సత్పతింయథా ॥౬౮॥ మత్సేవయాప్రతీతం తే సాలోక్యాదిచతుష్టయమ్ । నేచ్ఛన్తిసేవయాపూర్ణాః కుతోఽన్యత్కాలవిప్లుతమ్ ॥ ౬౯ ॥ సాధవోహృదయంమహ్యంసాధూనాంహృదయంత్వహమ్ । మదన్యంతేనజానన్తినాహంతేభ్యోమనాగపి ॥ ౭౦ ॥ ఉపాయంకథయిష్యామితవవిప్ర

వినాభూయవర్తేయేత్యేతదభిప్రాయేణకథంతాంస్త్యక్తుముత్సహ ఇత్యుక్తం. యద్వా. భక్తజనప్రతిపక్షత్వాద్రక్షణేకృతేఆశ్రితవిపక్షపక్షపాతీభగవానితిబుద్ధ్వామాంత్యజేయుర్భక్తాః. అతస్తాన్ సర్వభావేనభజతః కథంత్యక్తుముత్సహఇత్యభిప్రాయేణోక్తం ❁ ॥ ౬౭ ॥ ❁ ఏవమాత్మానంపిశిష్యాథభక్తాన్విశినష్టి ॥ మయీతి ॥ మయి నిరతిశయప్రీతివిషయే. నిర్బద్ధమనన్యవిషయత్వేనస్థిరీకృతం. హృదయం. యైస్తే. అతఏవ. సమదర్శినస్సర్వస్యమదాత్మకత్వదర్శినః. సాధవః. భక్త్యాపరస్పరప్రీత్యావహయాస్వయమపిప్రీతిరూపయాఅనన్యప్రయోజనయాభక్త్యా. మాం. వశే. కుర్వన్తి. యథా, సత్స్త్రియః పతివ్రతాః సత్పతింపరదారపరాఙ్ముఖం. అనన్యార్హశేషత్వవతస్త్రీపరాఙ్ముఖంవా, వశేకుర్వన్తితద్వత్ ❁ ॥ ౬౮ ॥ ❁ అనన్యప్రయోజనభక్తినిష్ఠత్వమేవవ్యనక్తి ॥ మత్సేవయేతి ॥ తేసాధవః, మత్సేవయా. మద్భక్త్యా. ప్రతీతం. సాలోక్యమాదిర్యస్యతత్. చ్చతుష్టయం చతుర్విధంసాలోక్యసామీప్యసాయుజ్యసార్ష్టిరూపంముక్తిమేవ. నేచ్ఛన్తి. కుతోఽన్యత్కాలేనవిప్లవోనాశోయస్యతత్. దిన్ద్రాద్యైశ్వర్యం. నేచ్ఛేయుః. తత్రహేతుః సేవయామచ్ఛేషైకరసానుభవరూపయాభక్త్యా. పూర్ణానిర్వృతాన్తఃకరణాః ❁॥౬౯॥❁ కింబహునా. సాధవో. మహ్యంమమ. హృదయం, మద్ధృదయానువర్తిహృదయాస్సాధవ ఇత్యర్థః. తథా. అహంసాధూనాంహృదయం. సాధుహృదయానువర్తిహృదయోఽహం. తేసాధవః. మత్ మత్తః అన్యత్ప్రియంవస్తు. నజానన్తి. తథా, అహమపితేభ్యసాధుభ్యో. అన్యన్మనాగీషదపి. ప్రియం. నజానామి, ఏవంపరస్పరహృదయానువర్తిహృదయత్వాత్పరస్పరప్రియత్వాచ్ఛభక్తాపరాధస్త్వయైవమయుక్తమితినతద్విషయాపరాధోమయాసోఢుంశక్య ఇతిభావః ❁ ॥ ౭౦ ॥ ❁ ఏవంస్వభక్తవిషయాపరాధస్యస్వేనాసహ్యత్వం సహేతుకముపపాద్యస్వసన్నిధౌ సత్కృతప్రాణరక్షణార్థశరణాగతేర్వైఫల్యపరిహారాయోపాయమాహ ॥ ఉపాయమితి ॥ హేవిప్ర,తవః ప్రాణరక్షణోపాయంతత్సాధనం, కథయిష్యామి, శృణుష్వ ❁ కోఽసౌతత్రాహ, తేతవా,యమాత్మాపచారః స్వయంకృతాపరాధః. స, యతోయద్విషయేజాతస్తమేవాభ్యరీషం ప్రతి, భవాన్, గచ్ఛత్వితి। ఆత్మాభిచార ఇతిపాఠాన్తరం, తత్రాన్యహింసార్థంకృతోయముద్యమః ఆత్మన ఏవాభిచారః. స్వహింసార్థ

మేవాభూదిత్యర్థః॥ తథాహి॥ శ్లోకే. సాధుషు మద్భక్తేషు ప్రహితం ప్రయుక్తం, తేజస్స్వామర్థ్యం, కర్తుః ప్రహర్తురేవ అశివమనర్థం కురుతే ॥ ౭౦ ॥ తపోవిద్యాదిసంపన్నస్య మమ కథమనర్థస్సమజనీతి మా విస్మయం కార్షీరిత్యాహ॥ తప ఇతి ॥ తపో విద్యా చైతే ఉభే, విప్రాణాం వినీతానాం నిశ్శ్రేయసకరే నిరతిశయపురుషార్థసాధనే, దుర్వినీతస్య కర్తుర్నిరపరాధేష్వపరాధకర్తుర్విప్రస్య తు తే ఏవ తపోవిద్యే ఏవ అన్యథాకల్పేతే అనర్థాయ భవేతామిత్యర్థః ॥ ౭౨ ॥ తత్తస్మాత్ హే బ్రహ్మన్ నాభాగతనయమంబరీషం ప్రత్యేవ గచ్ఛ, తమేవ మహాభాగమపరాధానామవిజ్ఞాతారం క్షమాపయ తతశ్శాన్తిః భద్రం తవ భవిష్యతీతి ॥ ౭౩ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే చతుర్థోఽధ్యాయః. **

ఇత్థం భగవతోపదిష్టోపాయశ్చక్రతాపితో దూర్వాసా అమ్బరీషముపేత్య దుఃఖితస్తస్యామ్బరీషస్య పాదావగ్రహీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య దుర్వాససస్తథావిధం వ్యసనం సమీక్ష్య, పాదస్పర్శవిలజ్జితోఽమ్బరీషః కృపయా నితరాం తాపితః ద్విజస్య పృష్ఠతోఽనుషక్తం హరేశ్చక్రమస్తౌషీత్ తుష్టావ ॥ ౨ ॥ స్తుతిమేవాహ॥ త్వమగ్నిరిత్యాదినా॥ సత్త్వమిత్యేతైః ప్రాక్తనేన॥ తావత్సుదర్శనం ప్రసాదయితుం సర్వతేజఃకారణభూతస్య సర్వాత్మకస్య తవ తేజసోఽయం ద్విజస్త్వదాత్మా విషయో న భవతీతి సూచనాయ చ సర్వతేజఃకారణత్వేన సర్వాత్మకత్వేన చ స్తౌతి ॥ త్వమగ్నిరితి ॥ యద్యప్యైతదాత్మ్యమిదం సర్వం సర్వం ఖల్విదం,, మిత్యాదిభిః "న తత్ర సూర్యో భాతి న చన్ద్రతారకం,, మిత్యాదిభిశ్చ బ్రహ్మణ ఏవ సర్వాత్మకత్వం స

శృణుష్వ తత్ ।అయం హ్యాత్మాపచారస్తే యత స్తం యాతు వై భవాన్। సాధుషు ప్రహితం తేజః ప్రహర్తుః కురుతేఽశివమ్ ॥ ౭౧ ॥ తపో విద్యా చ విప్రాణాం నిశ్శ్రేయసకరే ఉభే। తే ఏవ దుర్వినీతస్య కల్పేతే కర్తురన్యథా ॥ ౭౨ ॥ బ్రహ్మంస్తద్గచ్ఛ భద్రం తే నాభాగతనయం నృపమ్। క్షమాపయ మహాభాగం తతశ్శాన్తిర్భవిష్యతి ॥ ౭౩ ॥ ****************** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే నవమస్కన్ధే, చతుర్థోఽధ్యాయః ********** శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం భగవతాఽఽదిష్టో దుర్వాసాశ్చక్రతాపితః । అమ్బరీషముపాగమ్య తత్పాదౌ దుఃఖితోఽగ్రహీత్ ॥ ౧ ॥ తస్య తద్వ్యసనం వీక్ష్య పాదస్పర్శవిలజ్జితః ॥ అస్తావీత్తద్ధరేశ్చక్రం కృపయా పీడితో భృశమ్ ॥ ౨ ॥ అమ్బరీష ఉవాచ॥ త్వమగ్నిర్భగవాన్సూర్యస్త్వం సోమో జ్యోతిషాం పతిః । త్వమాపస్త్వం క్షితిర్వ్యోమ వాయుర్మాత్రేన్ద్రియాణి చ ॥ ౩ ॥ సుదర్శన నమస్తుభ్యం సహస్రారాచ్యుతప్రియ। సర్వాస్త్రఘాతిన్విప్రాయ స్వస్తి భూయా ఇడస్పతే ॥ ౪ ॥ త్వం ధర్మస్త్వం ధృతిర్నిత్యా త్వం యజ్ఞోఽఖిలయజ్ఞభుక్। త్వం లోకపాలస్సర్వాత్మా

ర్వతేజసామాచ్ఛాదకత్వం సర్వతేజఃకారణత్వం సర్వతేజసామనుగ్రాహకత్వమిత్యాదయో ధర్మాః శ్రుతాః నతు బ్రహ్మవిభూతస్య సుదర్శనస్య క్వాపి శ్రుతాస్తథాపి తస్మిన్ "శాస్త్రదృష్ట్యా తూపదేశో వామదేవవ,, దితి శారీరకనయేన "అహం మేవాసమహమేవ వర్తామి భవిష్యామి చ తద్ధైతత్పశ్యన్నృషిర్వామదేవః ప్రతిపేదే అహం మనురభవం సూర్యశ్చాహం కక్షీవానృషిరస్మి విప్ర,, ఇత్యాదౌ బ్రహ్మాత్మకత్వేన బ్రహ్మవిశేష్యకత్వాద్విశేషణబుద్ధిశబ్దాదీనాం విశేష్యపర్యన్తస్యాకృతినయసిద్ధత్వాద్విశేష్యపర్యన్తసాక్షాత్కారనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యవహారవద్బ్రహ్మవిశేషణభూతసుదర్శనవిషయబుద్ధిశబ్దానాం బ్రహ్మపర్యన్తనిమిత్తతత్తాదాత్మ్యవ్యపదేశాద్వా సౌదర్శనస్య పురుషస్య పరమాత్మాభిన్నత్వాద్వా తస్య సర్వాత్మకత్వాదిభిర్ధర్మైః ప్రవృత్తేయం స్తుతిరిత్యదోషః, త్వమేవాగ్న్యాదితేజసామనుగ్రాహకస్తత్కారణభూతశ్చేత్యర్థః, జ్యోతిషాం నక్షత్రాణాం, పతిర్యస్సోమశ్చన్ద్రస్స త్వమేవేత్యన్వయః అప్పృథివ్యాకాశవాయుగన్ధాదితన్మాత్రోభయేన్ద్రియాత్మా త్వమేవేత్యర్థః. త్వమగ్నిరితి తేజ ఆత్మకత్వం పూర్వముక్తమిత్యబాదిభిర్నతస్య సహపాఠః ॥ ౩ ॥ హే సుదర్శన సహస్రారేత్యసాధారణనామాభ్యాం సంబోధనం, హే అచ్యుతప్రియ భక్తానామిష్టమేవాచ్యుతస్యేష్టం తదిష్టమేవ తవాపి ప్రియం, మతో మదిష్టం ద్విజప్రాణరక్షణం తవాపీష్టమేవేతి ప్రసన్నో భవేత్యచ్యుతప్రియేతి సంబోధనాభిప్రాయః, సర్వాస్త్రఘాతిన్ నతు శరణాగతఘాతిన్నిత్యభిప్రాయః హే ఇడస్పతే పృథివీపతే, హే జగత్పాలక జగత్పాలకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి భావః, విప్రాయ, స్వస్తి భూయాః మఙ్గళరూపో భవ ప్రసన్నో భవేత్యర్థః ॥ ౪ ॥ కించ, సర్వధర్మరక్షకస్య తవ శరణాగతద్విజరక్షణం యుక్తమేవేతి సూచయితుం ధర్మాదినిర్వాహకత్వేన తదాత్మకతయా స్తౌతి॥ త్వం ధర్మ ఇతి॥ ధృతిర్ధైర్యం నిత్యా ధృతిస్త్వమేవ యజ్ఞో యజ్ఞనిర్వాహకో యజ్ఞారాధ్యశ్చ త్వమేవ, హే సర్వాత్మన్ పౌరుషం పరమపురుషసంబన్ధి తేజస్త్వమేవ పౌరు

౭౧ ॥ పా ॥ హ్యాత్మాభిచారస్తే.

షంపరమపురుషసంబన్ధి-యచ్ఛత్రుసంజిహీర్షాత్మకసఙ్కల్పరూపమీక్షణాపరపర్యాయం సామర్థ్యం, త్వమేవేత్యర్థః-తథా చాభియుక్తోక్తిః "వాణీ పౌరాణికీయం ప్రథయతి మహితం ప్రేక్షణం కైటభారేశ్శక్తిర్యస్యైష దంష్ట్రానఖపరశుముఖవ్యాపినీ తద్విభూమ్నా"మితి ॥ ౫ ॥ హే సునాభ-శోభనా నాభిర్యస్య తథాభూత - తే తుభ్యం, కేవలం నమః-న తు త్వాం స్తోతుమహం సమర్థః-అతః, కేవలం నమస్కరోమీతి భావః - కథంభూతాయ తే-అఖిలానాం - ధర్మాణాం-సేతవే మర్యాదాపాలకాయ అధర్మశీలా-యే-ఽసురా-స్తేషాం-ధూమకేతవే ధూమకేతువదనర్థహేతవే-త్రైలోక్యపాలకాయ, విశుద్ధం వర్చో యస్య-మనోజవాయ-మనస ఇవ వేగో యస్య- అద్భుతం కర్మ యస్య ॥ ౬ ॥ అద్భుతవర్చస్కత్వమేవ ప్రపఞ్చయన్స్తౌతి ॥ త్వత్తేజసేతి ॥ ధర్మనిర్వాహకత్వేన తత్ప్రచురత్వాత్తన్మయేన, తవ-తేజసా-మహాత్మనాం సాధూనాం - దృశో జ్ఞానస్యావారకం-తమోఽజ్ఞానం - సంహృతం నిరస్తం-ప్రకాశః సూర్యాదిప్రకాశశ్చ-త్వద్రూపం - త్వయైవ రూప్యతే ప్రకాశ్యత ఇతి త్వద్రూపం-తథా-పరావరం ఉచ్చావచం-చిదచిదాత్మకమేతజ్జగచ్చ-త్వద్రూపం-త్వచ్ఛరీరకం - హే గిరాం పతే. ఏవంభూతస్య-తవ-మహిమా-దురత్యయః, యద్వా, మహాత్మనాం-దృశః-ఆచ్ఛాదకం - తమః- త్వత్తేజసా - సంహృతం-తథా - దృశః ప్రకాశః ప్రసరశ్చ-కృత ఇతి శేషః-సదసదాత్మకం జగత్త్వచ్ఛరీరభూతమిత్యన్వయః ॥ ౭ ॥ మహిమ్నో దురత్యయత్వమేవ దర్శయన్స్తౌతి ॥ యదేతి ॥ యదా వేత్యర్థః-యదా తు - త్వ-మనఞ్జనేన-నిరఞ్జనేన అవిద్యారూపాఞ్జనరహితేన-పరమపురుషేణ - విసృష్ట ఆదిష్ట-స్తదా - ఊర్జితాస్సంజాతబలా-దైత్యా-దానవాశ్చ - యస్మిన్ - త-త్తద్బలం-ప్రవిశ్య-అజస్రం-బాహ్వాదీన్-వృ

స్త్వం తేజః పౌరుషం పరమ్ ॥ ౫ ॥ నమస్సునాభాఖిలధర్మసేతవే హ్యధర్మశీలాసురధూమకేతవే। త్రైలోక్యగోపాయ విశుద్ధవర్చసే మనోజవాయాద్భుతకర్మణే గృణే ॥ ౬ ॥ త్వత్తేజసా ధర్మమయేన సంహృతం తమః ప్రకాశశ్చ దృశో మహాత్మనామ్। దురత్యయస్తే మహిమా గిరాం పతే త్వద్రూపమేతత్సదసత్పరావరమ్ ॥ ౭ ॥ యదా విసృష్టస్త్వమనఞ్జనేన వై బలం ప్రవిష్టోఽజిత దైత్యదానవమ్। బాహూదరోర్వఙ్ఘ్రిశిరోధరాణి వృశ్చన్నజస్రం ప్రధనే విరాజసే ॥ ౮ ॥ స త్వం జగత్త్రాణ ఖలప్రహాణయే నిరూపితస్సర్వసహో గదాభృతా। విప్రస్య చాస్మత్కులదైవహేతవే విధేహి భద్రం తదనుగ్రహో హి నః ॥ ౯ ॥ యద్యస్తి దత్తమిష్టం వా స్వధర్మో వా స్వనుష్ఠితః। కులం నో విప్రదైవం చేద్ద్విజో భవతు విజ్వరః ॥ ౧౦ ॥ యది నో భగవాన్ప్రీత ఏకస్సర్వగుణాశ్రయః। సర్వభూతాత్మభావేన ద్విజో భవతు విజ్వరః ॥ ౧౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇతి సంస్తువతో రాజ్ఞో విష్ణుచక్రం సుదర్శనమ్। అశామ్యత్సర్వతో విప్రమదహద్రాజయాచ్ఞయా ॥ ౧౨ ॥ స ముక్తోఽస్త్రాగ్నితాపేన దుర్వాసాస్స్వస్తిమాంస్తతః। ప్రశశంస తమూర్వీశం యుఞ్జానః పరమాశిషః ॥ ౧౩ ॥ దుర్వాసా ఉవాచ ॥ అహో అనన్తదాసానాం మాహా

శ్చ-ఛిన్దన్-ప్రధనే యుద్ధే-విశేషేణ రాజసే ॥ ౮ ॥ స ఏవంవిధదురత్యయమహిమా, త్వం- సాధులోకపరిత్రాణదుష్కృద్వినాశనయోర్నిమిత్తయోః, గదాభృతా భగవతా- నిరూపితః నియుక్తః-సర్వసహః శ్శరణాగతానాం సర్వవిధాపరాధసహః- అస్మత్కులస్య - దైవహేతవే భాగ్యహేతవే, అన్యథా విప్రహింసయా అస్మత్కులం వినశ్యేదితి భావః - అస్య విప్రస్య భద్రం మఙ్గళం ప్రాణరక్షణరూపం - విధేహి కురు। తద్విప్రభద్రవిధానమేవా - స్మాకమస్మద్విషయే - తత్కృతో - మహాననుగ్రహః ॥ ౯ ॥ సర్వసుకృతార్పణేన విప్రరక్షాం ప్రార్థయతే। యద్యస్తీతి ద్వాభ్యాం। దత్తం దాన - మిదం స్మార్తస్య కర్మణ ఉపలక్షణం-ఇష్టం యాగాదికమిదం శ్రౌతస్య, స్వనుష్ఠితః స్వధర్మః స్వవర్ణాశ్రమోచితధర్మశ్చ - యది-నోఽస్మాక-మస్తి-యది వా-అస్మాకం కులం, విప్రా ఏవ దైవం యస్య తథాభూతం చే - త్తతో - ద్విజో- విజ్వరో- భవతు, అస్మదీయదత్తాదిభిః ప్రసన్నో భగవాన్సుదర్శనః ద్విజం నిర్దుఃఖం కుర్యాదితి భావః ॥ ౧౦ ॥ ఏకః నిస్సమాభ్యధిక-స్సర్వేషాం, కల్యాణగుణానా-మాశ్రయో-భగవా - న్నోఽస్మాకం యది-సర్వాత్మభావేన సర్వాత్మకబ్రహ్మోపాసనేన - ప్రీతోఽస్తి-తతో - ద్విజో- విజ్వరో భవతు ॥ ౧౧ ॥ ఇత్థం-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-సమ్య-క్సంస్తువతస్సత-స్తద్విష్ణో- శ్చక్రం సుదర్శనాభిధం, సర్వతో.ఽశామ్యచ్ఛాన్తమభూత్-రాజ్ఞోఽమ్బరీషస్య-యాచ్ఞయా-విప్రం దుర్వాససమదహ - త్తత్యాజ చ ॥ ౧౨ ॥ శస్త్రాగ్నేస్సుదర్శనాగ్నే-స్తాపేన-ముక్త-స్స దుర్వాసా-స్స్వస్తిమాన్ విజ్వర, స్త-మూర్వీశమమ్బరీషం పరమా, ఆశిషో, యుఞ్జానః కుర్వ-న్ప్రశశంస తుష్టావ ॥ ౧౩ ॥ ప్రశంసామేవాహ ॥ అహో ఇత్యాదినా॥ రాజన్నిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ అహో అత్యాశ్చర్యమేతదనన్తస్య, దాసానాం, మహత్త్వ-మధునా-మయా-దృష్టం-కిం తత్, యత్, కృతాపరాధస్యాపి, మమ - హే రాజన్నమ్బరీష-వా

జగ్లానిసమీహసే ఇచ్ఛసీతి తత్ ❁ ॥ ౧౪ ॥ సాధూనాం భగవద్భక్తానాం దుష్కరం కర్తుమశక్యం - కిన్నాస్తి - నిగ్రహానుగ్రహాదికం సర్వం సుకరమేవేతి భావః - యద్యస్తిదత్తమిత్యాదిశ్లోకద్వయోక్తప్రార్థనామాలక్ష్యాహ ॥ మహాత్మనాం సాధూనాం - దుస్త్యజం - కిన్నాస్తి - సర్వం సుత్యజమేవేతి భావః ॥ తత్ర హేతుం వదన్ తాన్విశినష్టి ॥ యైస్సాధుభిర్మహాత్మభిస్సాత్వతాం భక్తానామృషభః - ప్రియో - హరిరాశ్రితార్తిహో భగవాన్ స్వంగృహీతో వశీకృతః - వశీకృతస్సన్ నిరతిశయానన్దరూపభగవతాం నకించిద్దుష్కరం దుస్త్యజం వాఽస్తీతి భావః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ తథాఽలభ్యమపి తేషాం నాస్తీత్యాహ ॥ యన్నామేతి ॥ యస్య హరేర్నామ్నః శ్రవణమాత్రేణ - పుమాన్ నిర్మలో నిష్పాపో భవతి - తస్య, తీర్థపదః గఙ్గాదిపుణ్యతీర్థాశ్రయపాదారవిన్దస్య భగవతో దాసానాం - కింవాఽలభ్యమవశిష్యతే - సర్వం సంపన్నమేవేతి భావః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ ఏవం ప్రశస్య స్వస్య కృతజ్ఞతాసూచనాయ తత్కృతముపకారమావేదయతి ॥ రాజన్నితి ॥ హే రాజన్ నిరతిశయకరుణాయుక్తచిత్తేన - త్వయా - అహమనుగృహీతః - కోఽసౌ మత్కృతోఽనుగ్రహస్తత్రాహ - మమాఘమపరాధం పృష్ఠతః కృత్వా, విస్మృత్యేత్యర్థః - మే - ప్రాణా, అభిరక్షితా, ఇతి య, దేష ఏవ - మహాననుగ్రహః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ రాజాతమిత్యాదిశ్లోకద్వయం శుకోక్తిః ॥ ద్విజస్య ప్రత్యాగమనప్రతీక్షయా, అకృత - ఆహారో భోజనం, యేన, స, రాజా అమ్బరీషః, తం దూర్వాససం, చరణౌ - ఉపసంగృహ్య ప్రసాద్య ప్రసన్నం కృత్వా, తం ద్విజమభోజయత్ భోజయామాస ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ సర్వే, కామాః కామ్యాస్స ఇతి కామాః షడ్రసాః - యస్మిన్, తత్, ఆదృతం సాదరం యథా భవతి తథా - ఆనీతం ఆనీయ సమర్పితం, మాతిథ్యం, భుక్త్వా, తృప్తాత్మా సంతుష్టచిత్తః, స దుర్వాసాః - నృపమమ్బరీషం - భు

త్త్వం దృష్టమద్య మే । కృతాగసోఽపి యద్రాజన్ మఙ్గళాని సమీహసే ॥ ౧౪ ॥ దుష్కరం కిన్ను సాధూనాం
దుస్త్యజం వా మహాత్మనామ్ । యైస్సంగృహీతో భగవాన్ సాత్వతామృషభో హరిః ॥ ౧౫ ॥ యన్నామ శ్రుతి
మాత్రేణ పుమాన్ భవతి నిర్మలః । తస్య తీర్థపదః కిం వా దాసానామవశిష్యతే ॥ ౧౬ ॥ రాజన్ననుగృహీతోఽహం
త్వయాఽతికరుణాత్మనా । మదఘం పృష్ఠతః కృత్వా ప్రాణా యన్మేఽభిరక్షితాః ॥ ౧౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ రాజా త
మకృతాహారః ప్రత్యాగమనకాఙ్క్షయా । చరణావుపసంగృహ్య ప్రసాద్య సమభోజయత్ ॥ ౧౮ ॥ సోఽశిత్వా
ఽఽదృతమానీతమాతిథ్యం సార్వకామికమ్ । తృప్తాత్మా నృపతిం ప్రాహ భుజ్యతాం భుజ్యతామితి ॥ ౧౯ ॥ దు
ర్వాసా ఉవాచ ॥ ప్రీతోఽస్మ్యనుగృహీతోఽస్మి తవ భాగవతస్య వై । దర్శనస్పర్శనాలాపైరాతిథ్యేనాత్మమేధ
సా ॥ ౨౦ ॥ కర్మావదాతమేతత్తే గాయన్తి స్వస్స్త్రియో ముహుః । కీర్తిం పరమపుణ్యాం చ కీర్తయిష్యతి భూరియ
మ్ ॥ ౨౧ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఏవం సంకీర్త్య రాజానం దుర్వాసాః పరితోషితః । యయౌ విహాయసాఽఽమన్త్ర్య
బ్రహ్మలోకమహైతుకమ్ ॥ ౨౨ ॥ సంవత్సరోఽత్యగాత్తావద్యావతా నాగతో గతః । మునిస్తద్దర్శనాకాఙ్క్షీ
రాజాఽబ్భక్షో బభూవ హ ॥ ౨౩ ॥ గతేఽథ దుర్వాససి సోఽమ్బరీషో ద్విజోపయోగాతిపవిత్రమాహరత్ ❁ ।
ఋషేర్విమోక్షం వ్యసనం చ బుద్ధ్వా మేనే స్వవీర్యం చ పరానుభావమ్ ॥ ౨౪ ॥ ఏవంవిధానేకగుణస్స రాజా ప

జ్యతాం భుజ్యతామిత్యువాచ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ప్రీతోఽస్మీత్యాదిశ్లోకద్వయం దుర్వాససఉక్తిః ॥ ఆత్మని పరమాత్మన్యేవ, మేధా బుద్ధిర్యస్య, అనల్పమేధస ఇతి పాఠే, విపులబుద్ధేః - తవ, ఆతిథ్యేన, అహం, నితరాం ప్రీతోఽస్మి, అనుగృహీతోఽస్మి, తథా, తవ భాగవతస్య, దర్శనాదిభిరనుగృహీతశ్చాస్మి ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తవైతత్ అవదాతం నిర్మలం కర్మ, స్వః స్వర్గలోకే స్త్రియో - ముహుః ముహుః, గాయన్తి గాస్యన్తి, తథా - తవ, పరమపుణ్యాం, కీర్తిమియం భూః భూర్లోకస్థో జనః కీర్తయిష్యతి ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ ఇత్యేవం - రాజానం, ప్రస్తుత్య, రాజానమమ్బరీష, మామన్త్ర్య పృష్ట్వా - పరితోషితో, రాజ్ఞేతి శేషః, దుర్వాసాః, విహాయసా మార్గేణ, అహైతుకం దైనందినప్రళయాదిభిరనివర్త్యం, ద్విపరార్ధావస్థాయినమిత్యర్థః - బ్రహ్మలోకం చతుర్ముఖలోకం - యయౌ - తదామ్బరీషస్య గుణాన్ స్తోతుమితి శేషః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ అమ్బరీషస్య ధైర్యం దృఢసఙ్కల్పం చాహ ॥ సంవత్సర ఇతి ॥ ఆగతో, మునిర్దుర్వాసాః యావతా కాలేన, పునః ఇతః, భ్రమన్నాగతస్తావత్సంవత్సరాత్మకః, కాలోఽత్యగాద్వ్యతీయాయ, ప్రథమాగమనాదారభ్య పునరాగమనపర్యన్తః కాలః సంవత్సరో బభూవేత్యర్థః - తావన్తం చ కాలం - రాజాఽమ్బరీష - స్తస్య మునేః దర్శనమేవాకాఙ్క్షన్ - అప ఏవ, భక్షయన్, బభూవ తస్థౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ దుర్వాససి - గతే సతి - అథా - మ్బరీషః - ద్విజోపయోగాతిపవిత్రం - ద్విజోపయోగేన ద్విజభుక్తావశేషణాద్ధేతోః - పరమం పవిత్రమన్నమాహరద్బభుజే - తతః - ఋషేర్దుర్వాససో - వ్యసనం చక్రజం తస్మాద్విమోక్షణం - స్వస్య వీర్యం ధైర్యాదిలక్షణం చేత్యేతత్సర్వం - పరస్య పరమాత్మనః - ప్రభావం ప్రభావకృతమేవ - మేనే అమన్యత ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ ఉక్తవిధా - అనేకే, గుణా యస్య, స రాజాఽమ్బరీషః, పరాత్మని పరే బ్రహ్మణి, వాసుదేవే - క్రియాకలాపైస్సహ, స్వవర్ణాశ్రమోచితక్రియాసముదాయసహకృతామనన్యప్రయోజనాం - భక్తిం - సమువాహ చకారేత్యర్థః ॥ భక్తిం విశిన

ష్టి॥యయాఽనన్యప్రయోజనయావాసుదేవభక్త్యా- ఆవిరిఞ్చాత్ విరిఞ్చపర్యన్తభోగా-న్నిరయాన్నిరయప్రాయాం-శ్చకార అమన్యత॥తథాచస్మర్యతే॥ “ఏతేవై నిరయాస్తాతస్థానస్యపరమాత్మన,,ఇతి “వాసుదేవమనోయస్యజపహోమార్చనాదిషు తస్యాన్తరాయోమైత్రేయదేవేన్ద్రత్వాదికంఫల,, మితిచ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀తతో-ఽమ్బరీషః-స్వతుల్యశీలేషు-తనయేషు-రాజ్యం, విసృజ్యనిధాయ,ధీరోజితేన్ద్రియో,వనం,వివేశ॥తత్రా,న్తరాత్మభూతేభగవతి, వాసుదేవే,మనో-దధదేకాగ్రచిత్తోబభూవ, తతో,ధ్వస్తః, గుణప్రవాహస్సంసారో,యస్య,తాదృశః, ముక్తోబభూవేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ఏవముపవర్ణితామ్బరీషోపాఖ్యానకీర్తనాదిజంఫలమాహ ॥ ఇతీతి ॥ ఇతీత్థ-మమ్బరీషస్య,రాజ్ఞఏతద్వర్ణితం,పుణ్య, మాఖ్యానం-భక్త్యాసఙ్కీర్తయ-న్ననుధ్యాయంశ్చ-పుమా,న్భాగవతో, భవేత్ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేపఞ్చమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

తనయేషురాజ్యంవిసృజ్యవనంవివేశేత్యుక్తం॥ కేతేతనయాఇత్యతఆహముని:,, విరూపఇతి॥విరూపాదయ,స్త్రయో ఽమ్బరీషస్య,సుతాః, తత్ర,విరూపా,త్పృషదశ్వ,స్సంబభూవ, పృషదశ్వపుత్రస్తు-రథీతరః ❀ ॥ ౧ ॥ ❀తస్యరథీతరస్యాప్రజస్యసన్తానరహితస్యసత-స్తద్భార్యాయాం, తన్తవేసన్తానార్థ,మఙ్గీ రాఋషిః. బ్రహ్మవర్చస్వినఃబ్రహ్మవర్చససంపన్నాన్ సుతాన్,జనయామాస ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ఏతేరథీతరస్య,క్షేత్రప్రసూతత్వేన-రథీతరగోత్రాస్సన్తో, ఽఙ్గిరసోబీజప్రసూతత్వాదాఙ్గీరసాశ్చ॥అతో,రథీతరాణాంరథీతరపుత్రాణాం, తత్సన్తానప్రసూతానాంచ-ప్రవరాః,క్షత్రోపేతాఃద్విజాతయఃక్షత్ర

రాత్మనిబ్రహ్మణివాసుదేవే। క్రియాకలాపైస్సమువాహభక్తిం యయావిరిఞ్చాన్నిరయాంశ్చకార ॥ ౨౫ ॥ అథామ్బరీష స్తనయేషు రాజ్యం సమానశీలేషువిసృజ్యధీరః। వనంవివేశాత్మనివాసుదేవేమనోదధద్ధ్వస్తగుణప్రవాహః ॥ ౨౬ ॥ ఇత్యేతత్పుణ్య మాఖ్యానమమ్బరీషస్య భూపతేః। సంకీర్తయన్న నుధ్యాయన్భక్తోభాగవతోభవేత్ ॥ ౨౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే, పఞ్చమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ విరూపః కేతుమాన్ శమ్భురమ్బరీషసుతాస్త్రయః। విరూపాత్పృషదశ్వోఽభూత్తత్పుత్రస్తు రథీతరః ॥ ౧ ॥ రథీతరస్యాప్రజస్యభార్యాయాంతన్తవేఋషిః। అఙ్గిరాజనయామాసబ్రహ్మవర్చస్వినస్సుతాన్ ॥ ౨ ॥ ఏతేక్షేత్రప్రసూతావైపునస్త్వాఙ్గిరసాస్స్మృతాః। రథీతరాణాంప్రవరాఃక్షత్రోపేతాద్విజాతయః ॥ ౩ ॥ క్షువతస్తుమనోర్జజ్ఞఇక్ష్వాకుర్ఘ్రాణతస్సుతః।తస్యపుత్రశతజ్యేష్ఠావికుక్షినిమిదణ్డకాః ॥ ౪ ॥ తేషాంపురస్తాదభవన్నార్యావర్తేనృపానృప।పఞ్చవింశతిపశ్చాచ్చత్రయోమధ్యేఽపరేఽన్యతః ॥ ౫ ॥ సఏకదాఽష్టకాశ్రాద్ధఇక్ష్వాకుస్సుతమాదిశత్। మాంసమానీయతాంమేధ్యంవికుక్షేగచ్ఛమాచిరమ్ ॥ ౬ ॥ తథేతిసవనంగత్వామృగాన్హత్వాక్రియార్హణాన్। శ్రాన్తోబుభుక్షితోవీరశ్శశంచాదదపస్మృతిః ॥ ౭ ॥ శేషంనివేదయా

గోత్రాన్వయినోబ్రాహ్మణప్రవరాః, క్షత్రబ్రహ్మోభయగోత్రాన్వితాఃబభూవురిత్యర్థః ❀ ॥ ౩ ॥ ❀తదేవంమనోర్దశసుపుత్రేషువృషధ్రకవివిరక్తత్వాన్నవంశప్రవర్తకా- కరూషాదీనాంచసప్తానాంవంశాస్తారతమ్యక్రమేణోక్తాః ॥ ఇదానీమతివితతమిక్ష్వాకోర్వంశమాహ ॥ క్షువతస్త్విత్యాదినాయావత్సోమవంశప్రస్తావం ॥ క్షువతఃక్షుతంకుర్వతో- మనోర్వైవస్వతస్య,ఘ్రాణా, దిక్ష్వాకురితిప్రసిద్ధ-స్సుతో,జజ్ఞే “శ్రద్ధాయాంజనయామాసదశపుత్రా,, నితిపూర్వంబాహుళ్యాభిప్రాయేణోక్త-మతోనానేనవిరోధః,తస్యేక్ష్వాకోః-పుత్రశతం-బభూవ, తత్ర, జ్యేష్ఠావికుక్ష్యాదయఃత్రయః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ఏవంస్థితే తేషాం,శతపుత్రాణాంమధ్యే, పఞ్చవింశతిసఙ్ఖ్యకాః,పుత్రాః, పురస్తాత్పూర్వస్యాందిశి-య, ఆర్యావర్తఃవిన్ధ్యహిమపర్వతయోఃమధ్యదేశ-స్తస్య- నృపారాజానో- బభూవుః ॥ ఆర్యావర్తపురస్తాత్సముద్రపర్యన్తంమణ్డలవిభాగేనాధిపతయోబభూవురిత్యర్థః, హేనృప-తథైవపశ్చాదార్యావర్తే-నృపాఃపఞ్చవింశతిసంఖ్యా,బభూవుః, ఆర్యావర్తమధ్యేతు,త్రయోజ్యేష్ఠావికుక్ష్యాదయో,ఽధిపతయోబభూవుః-అపరేఅవశిష్టాస్తు, అన్యతఃదక్షిణోత్తరాదిషు,నృపా,అభవన్ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀వికుక్షే రేవశశాదఇతినామాన్తరంవక్ష్యతేతత్రహేతుమాహ॥సఏకదేతిచతుర్భిః॥ఏకదాచి, దిక్ష్వాకు,రష్టకాశ్రాద్ధనిమిత్తే,మాంస,మానీయ,తాం, హేవికుక్షే,శీఘ్రం,గచ్ఛవిళమ్బంమాకార్షీరితి-సుత,మాదిశదాదిష్టవాన్,, ❀ ॥ ౬ ॥ ❀తథ,స్సవికుక్షి-స్తథైవానేష్యామి,త్యుక్త్వా, వనంప్రతి-గత్వా- క్రియార్హాణాన్ శ్రాద్ధార్హాన్,మృగాన్హత్వా,శ్రాన్తో, బుభుక్షితః, అపగతాస్మృతిఃశ్రాద్ధార్థంహృతాఇమేమృగానమయాభక్షితుంయోగ్యాఇతిస్మృతిర్జ్ఞానంయస్య, సవీరోవికుక్షిశ్శశంమృగ- మాదదభక్షయత్ “ఆదస్సర్వేషా,, మిత్యస్మృక్తహాలఃఆడాగమః ❀ ॥ ౭ ॥ ❀ శేషంస్వభుక్తావశిష్టంమాంసంపిత్రే-నివేదయామా

ససమర్పయామాస - స - తత , స్తేనపిత్రా ఇక్ష్వాకుణా చోదితః , ప్రోక్షణాయప్రోక్షణేనమాంసంసంస్కుర్విత్యాదిష్టః తస్యేక్ష్వాకో,ర్గురుర్వసిష్ఠ-ఆహ,ఏతన్మాంసం-దుష్టముచ్ఛేషణదోషదుష్టం,మతో,ఽకర్మకంశ్రాద్ధానర్హమిత్యాహ ❁ ॥౮॥ ❁ తతో , గురుణాఽభిహితం , పుత్రస్యవికుక్షే, స్తత్కర్మ-జ్ఞాత్వా,నృపఇక్ష్వాకు , స్త్యక్తో , విధిశ్శాస్త్రీయనియమరూపో,యేన తం,సుతం,రుషా-దేశా-న్నిస్సారయామాస ❁ ॥౯॥ ❁ తతస్తుసఇక్ష్వాకు,ర్జాపకేనతపసాసహ - సంవాదంభగవద్గుణసంవాదం,విప్రేణసహ,సమాచరత్ , తపశ్చర్యాసహకృతంభగవద్గుణానువాదంగురుణాసహాకరోదిత్యర్థః ॥ తత, స్సఇక్ష్వాకు స్తేనజాపకసహకృతేనసంవాదేన , యోగీరాజ్యభోగేషువిరక్తః-ప్రారబ్ధావసానేకళేబరంత్యక్త్వా, య-త్పరంబ్రహ్మ,త,దవాప ❁ ॥౧౦॥ ❁ ఏవం,పితరీక్ష్వాకా, వుపరతేసతి తేనత్యా,ద-వికుక్షి, రేత్యాగత్య , మాంపృథివీం-శాసత్పాలయన్,యజ్ఞైర్హరిమీజే ఆరాధితవాన్.తతశ్శ్రాద్ధార్థశశభక్షణాన్నిమిత్తా , చ్ఛశాదఇతిప్రసిద్ధో,బభూవ ❁ ॥౧౧॥ ❁ తస్యవికుక్షే,స్సుతః,పురఞ్జయ,స్సఏవ-ఇన్ద్రవాహః-కకుత్స్థ-ఇతిచ-ఈరితఃవ్యవహృతః , కుతఏతన్నామద్వయంప్రాప్తమిత్యత్రాహ॥ కర్మభిః క్రియావిశేషైః-ప్రాప్తాని, నామాని-శృణు , కథయతోమత్తఇతిశేషః ॥ నామానీతిబహువచనేనపురఞ్జయనామాపికర్మనిమిత్తమేవేత్యుక్తమ్ ❁ ॥౧౨॥ ❁ పురఞ్జయాదినామనిమిత్తానికర్మాణివక్తుమితిహాసమాహ॥ కృతాన్తఇత్యాదినాజిత్వేత్యతః ప్రాక్తనేన॥ దానవైస్సహ-దేవానాం,కృతాన్త-స్సమరస్సఙ్గ్రామ,ఆసీత్,తస్యవిశ్వస్యాన్తఃకృతాన్తః ప్రలయ-స్తత్కల్పస్స

మాసపిత్రే తేనచతద్గురుః।చోదితఃప్రోక్షణాయాహదుష్టమేతదకర్మకమ్॥౮॥జ్ఞాత్వాపుత్రస్యతత్కర్మగురుణాఽభిహితంనృప। దేశాన్నిస్సారయామాససుతంత్యక్తవిధింరుషా॥ ౯ ॥ సతువిప్రేణసంవాదంజాపకేనసమాచరత్ । త్యక్త్వాకళేబరంయోగీసతేనావాపయత్పరమ్॥ ౧౦ ॥ పితర్యుపరతేఽభ్యేత్యవికుక్షిఃపృథివీమిమామ్। శాసన్నీజేహరింయజ్ఞైశ్శశాదఇతివిశ్రుతః ॥ ౧౧ ॥ పురఞ్జయస్తస్యసుతఇన్ద్రవాహఇతీరితః। కకుత్స్థఇతిచాప్యుక్తశ్శృణునామానికర్మభిః ॥ ౧౨ ॥ కృతాన్తఆసీత్సమరోదేవానాంసహదానవైః।పార్ష్ణిగ్రాహోవృతోవీరోదేవైర్దైత్యపరాజితైః ॥ ౧౩ ॥ వచనాద్దేవదేవస్యవిష్ణోర్విశ్వాత్మనఃప్రభోః। వాహనత్వేవృతస్తస్యబభూవేన్ద్రోమహావృషః ॥ ౧౪ ॥ ససన్నద్ధోధనుర్దివ్యమాదాయవిశిఖాన్శితాన్ । స్తూయమానస్తమారుహ్యయుయుత్సుఃకకుదిస్థితః ॥ ౧౫ ॥ తేజసాఽఽప్యాయితోవిష్ణోఃపురుషస్యమహాత్మనః। ప్రతీచ్యాందిశిదైత్యానాంన్యరుణత్త్రిదశైఃపురమ్ ॥ ౧౬ ॥ తైస్తస్యచాభూత్ప్రధనంతుములంరోమహర్షణమ్ । యమాయభల్లైరనయద్దైత్యాన్యేఽభియయుర్మృధే ॥ ౧౭ ॥ తస్యేషుపాతాభిముఖంయుగాన్తాగ్నిమివోల్బణమ్ । దృష్ట్వాఽన్యేదుద్రువుర్దైత్యాహన్యమానాస్స్వమాలయమ్ ॥ ౧౮ ॥ జిత్వాపురంధనంసర్వమయచ్ఛద్వజ్రపాణయే । ప్రత్యాగచ్ఛత్సరాజర్షిరితినామభిరాహృతః ॥ ౧౯ ॥ పురఞ్జయస్యపుత్రోఽభూదనేనాస్తత్సుతఃపృథుః । విశ్వగన్ధస్తతశ్చ

మరఆసీదిత్యర్థః-తదా,వీరఃపురఞ్జయః,దైత్యైః,పరాజితైర్దేవైః - విశ్వేశ్వరస్య,ప్రభోర్విష్ణోర్వచనా, త్పార్ష్ణిగ్రాహస్సహాయ-స్త్వేన-వృతఃకృతః , పురఞ్జయేనేన్ద్రోవాహనత్వేనవృతో , మహా , న్వృషభ , ఆసీత్ ❁ ॥౧౩॥౧౪॥ ❁ తత-స్తం మహా,న్తం,వృషభ,మారుహ్య,కకుది-స్థితఉపవిష్టః,దేవైః,స్తూయమానో , యోద్ధుమిచ్ఛు, స్సన్నద్ధఃకవచిత-స్సపురఞ్జయో,దివ్యం,ధను-ర్నిశితా-న్బాణాంశ్చా,దాయ,మహాత్మనః-పురుషస్యవిష్ణో-స్తేజసా , ఆప్యాయితఉపబృంహిత-స్త్రిదశైర్దేవైస్సహ-ప్రతీచ్యాందిశి-దైత్యానాం-పురం-న్యరుణత్ నిరుద్ధవాన్ ❁ ॥౧౫॥౧౬॥ ❁ తైర్దైత్యైః,పురవాసిభిస్సహ,తస్యపురఞ్జయస్య,తుములం-రోమహర్షణం-రోమ్ణాంశ్రుణ్వతాంపశ్యతాంచలోమ్నాంహర్షణముద్ధూననం- యస్మాత్తథావిధం-ప్రధనంయుద్ధ-మాసీత్ ॥తత్ర-భల్లైరిషుభిః-పురఞ్జయో-దైత్యాన్,యమాయానయత్ హతవానిత్యర్థః- కాన్ దైత్యాన్ , యేఽభిముఖమాయయుః ❁ ॥౧౭॥ ❁ తతోఽన్యేహతావశిష్టాదైత్యా,స్తస్యపురఞ్జయస్యేషూణాం,పాతస్యాభిముఖ , మాగత్యేతిశేషః,తం - యుగాన్తాగ్నిమివోల్బణందుస్సహం-దృష్ట్వా - తేన-హన్యమానా-స్స్వకీయమాలయంపాతాలంప్రతి-దుద్రువుః ❁ ॥౧౮॥ ❁ తత-స్సరాజర్షిఃపురఞ్జయో-దైత్యాన్-జిత్వా-తేషాం-పురం-ధనం-సర్వం-ప్రీత్యా వజ్రపాణయఇన్ద్రాయాయచ్ఛద్దదౌ,ఇతిశబ్దోహేత్వర్థకః - యతః-పురంజితవాన్ - వృషభస్యకకుదిస్థితః - ఇన్ద్రమేవవాహనత్వేనపరిగృహీతవాన్-తతోహేతో - ర్నామభిఃపురఞ్జయాదినామభిః-పురజయాదికర్మప్రవృత్తినిమిత్తకై-రుదాహృతోవ్యవహృతః ❁ ॥౧౯॥ ❁ పురఞ్జయస్యా-నేనా,ఇతిప్రసిద్ధః-పుత్రోబభూవ-తస్యానేనస, స్సుతః,పృథుః, తతఃపృథో,ర్విశ్వగన్ధః-పుత్రో, బభూవ-విశ్వ

గన్ధాచ్చన్ద్రస్తస్య చన్ద్రస్య సుతో యువనాశ్వః ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ తస్య యువనాశ్వస్య సుతః శాబస్తిః తం విశినష్టి యేన శాబస్తినా శాబస్తిరితి ప్రసిద్ధా పురీ నిర్మితా, శాబస్తేస్సుతో, బృహదశ్వస్తతో బృహదశ్వాత్కువలయాశ్వకః పుత్రస్సంబభూవ ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ కువలయాశ్వస్యైవ ధున్ధుమార ఇతి నామాన్తరం, నామ్నః ప్రవృత్తినిమిత్తం కర్మాహ ॥ య ఇతి ॥ యః కువలయాశ్వకో బలీ బలవాన్ ఉదఙ్కస్యర్షేః ప్రియార్థం ప్రియం కర్తుం సుతానామేకవింశత్యా సహస్రైః ఏకవింశతిసహస్రసఙ్ఖ్యకైస్సుతైః వృత ఇత్యర్థః యుద్ధే ధున్ధుం నామాసురమహన్ అతో ధున్ధుమార ఇతి ప్రసిద్ధో బభూవ తస్య కువలయాశ్వకస్య సుతాస్తే సర్వే ధున్ధుమారస్య ముఖాగ్నినా జజ్వలుః దగ్ధా బభూవురిత్యర్థః తేషాం మధ్యే త్రయ ఏవ సుతా అవశేషితాః ❁ ॥ ౨౨ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తే చ సుతా, మహాభారతే దృఢాశ్వాదినామానః తత్ర దృఢాశ్వస్య పుత్రో హర్యశ్వస్తస్య హర్యశ్వస్య నికుమ్భస్సుతోఽభవత్ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ నికుమ్భస్య సుతో బర్హిణాశ్వః తస్య సుతః కృశాశ్వః అస్య కృశాశ్వస్య సుతస్సేనజిత్ తస్య సేనజితః యువనాశ్వస్సుతస్సమభవత్ ॥ యువనాశ్వవృత్తాన్తమాహ ॥ స ఇత్యాదినా ॥ యువనాశ్వోఽనపత్యస్సన్తానరహితః అత ఏవ నిర్విణ్ణో నిర్వేదమాపన్నో భార్యాశతేన సహ వనం ప్రతి గతః తత్ర మునయః అస్య కృపాళవః ఏతద్విషయకృపాయుక్తా బభూవుః ॥ తే ఋషయస్సుసమాహితాస్సన్తః ఐన్ద్రీమిన్ద్రదేవతాకామిష్టిం పుత్రకామేష్టిం ప్రవర్తయాంచక్రుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదా రాజా యువనాశ్వస్తర్షితః నిశి రాత్రౌ పిపాసుస్తద్యజ్ఞసదనం ప్రవిష్టః శయానాన్ తాన్ విప్రాన్ దృష్ట్వా మన్త్రజలం మన్త్రాభిమన్త్రితం జలం పత్న్యై దేయం స్వయమపపౌ పీతవాన్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తత ఉత్థి

న్ద్రో యువనాశ్వస్తు తత్సుతః ॥ ౨౦ ॥ శాబస్తిస్తత్సుతో యేన శాబస్తిర్నిర్మితా పురీ । బృహదశ్వస్తు శాబస్తేస్తతః కువలయాశ్వకః ॥ ౨౧ ॥ యః ప్రియార్థముదఙ్కస్య ధున్ధుం నామాసురం బలీ । సుతానామేకవింశత్యా సహస్రైరహనద్వృతః ॥ ౨౨ ॥ ధున్ధుమార ఇతి ఖ్యాతస్తత్సుతాస్తే చ జజ్వలుః । ధున్ధోర్ముఖాగ్నినా సర్వే త్రయ ఏవావశేషితాః ॥ ౨౩ ॥ దృఢాశ్వః కపిలాశ్వశ్చ భద్రాశ్వ ఇతి భారత । దృఢాశ్వపుత్రో హర్యశ్వో నికుమ్భస్తస్య చాత్మజః ॥ ౨౪ ॥ బర్హిణాశ్వో నికుమ్భస్య కృశాశ్వోఽథాస్య సేనజిత్ । యువనాశ్వోఽభవత్తస్య సోఽనపత్యో వనం గతః ॥ ౨౫ ॥ భార్యాశతేన నిర్విణ్ణ ఋషయోఽస్య కృపాళవః । ఇష్టిం ప్రవర్తయాంచక్రురైన్ద్రీం తే సుసమాహితాః ॥ ౨౬ ॥ రాజా తద్యజ్ఞసదనం ప్రవిష్టో నిశి తర్షితః । దృష్ట్వా శయానాన్ విప్రాంస్తాన్ పపౌ మన్త్రజలం స్వయమ్ ॥ ౨౭ ॥ ఉత్థితాస్తే నిశామ్యాథ వ్యుదకం కలశం ప్రభో । పప్రచ్ఛుః కస్య కర్మేదం పీతం పుంసవనం జలమ్ ॥ ౨౮ ॥ రాజ్ఞా పీతం విదిత్వాథ ఈశ్వరప్రహితేన తే । ఈశ్వరాయ నమశ్చక్రురహో దైవబలం బలమ్ ॥ ౨౯ ॥ తతః కాల ఉపావృత్తే కుక్షిం నిర్భిద్య దక్షిణమ్ । యువనాశ్వస్య తనయశ్చక్రవర్తీ జజాన హ ॥ ౩౦ ॥ కిం ధాస్యతి కుమారోఽయం స్తన్యే రోరూయతే భృశమ్ । మాం ధాతా వత్స మా రోదీరితీన్ద్రో దేశినీమదాత్ ॥ ౩౧ ॥ న మమార పితా తస్య విప్రదేవప్రసాదతః । యువనాశ్వోఽపి తత్రైవ తపసా సిద్ధిమన్వగాత్ ॥ ౩౨ ॥ త్రసదస్యురితీన్ద్రోఽఙ్గ విదధే నామ చాస్య వై । యస్మాత్త్రసన్తి హ్యుద్విగ్నా దస్యవో రావణాదయః ॥ ౩౩ ॥ యౌవనాశ్వోఽపి మాన్ధాతా చక్రవర్త్యవనిం ప్ర

తాస్తే విప్రా నిరుదకం కలశం నిశామ్య దృష్ట్వా హే ప్రభో కస్యేదం కర్మ కేనేదం పుంసవనం పుత్రోత్పత్తికారణం జలం, పీతమితి పప్రచ్ఛుః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ తత ఈశ్వరచోదితేన రాజ్ఞా యువనాశ్వేన పీతమిదం జలమితి, విదిత్వా తే ఋషయః అహో దైవబలమేవ ముఖ్యం బలం, పురుషబలం తు న కించిదితి వదన్తః ఈశ్వరాయ నమశ్చక్రుః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ తతః కాలే పుత్రోత్పత్తికాలే సన్నిహితే సతి యువనాశ్వస్య దక్షిణం కుక్షిం, నిర్భిద్య తనయశ్చక్రవర్తీ సప్తద్వీపాధిపతిస్సంబభూవ ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ అయం కుమారః స్తన్యాభావేన రోరూయతే భృశం రోదితి అతోఽయం కం, ధాస్యతి॥ ధేట్పానే,, కం పాస్యతీత్యేవం, దుఃఖితైర్విప్రైరుక్తే సతి తస్యామిష్ట్యామారాధిత ఇన్ద్రో మామయం కుమారో ధాస్యతి పాస్యతీత్యుక్త్వా హే వత్స మా రోదీరితి వదన్ దేశినీం తర్జనీమమృతస్రావిణీమదాత్కుమారస్య వక్త్రే నిహితవాన్ ఇన్ద్రేణాయం మాం ధాతేత్యుక్తత్వాన్మాన్ధాతేతి ప్రసిద్ధో బభూవ ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ తస్య కుమారస్య పితా చ యువనాశ్వో విప్రాణాం దైవస్య చానుగ్రహేణ న మమార న మృతః తతస్స తత్రైవ వనే తపసాఽనుష్ఠితేన సిద్ధిం ముక్తిమన్వగాత్ప్రాప ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ అఙ్గ హే రాజన్, అస్య కుమారస్య, త్రసదస్యురితి నామధేయమిన్ద్రశ్చకార ॥ తత్ప్రవృత్తినిమిత్తమాహ యస్మాద్యౌవనాశ్వాత్కుమారాద్రావణాదయో దస్యవో దుష్టా ఉద్విగ్నాశ్చలన్తః త్రసన్తి బిభ్యతి అతస్సోఽయం త్రసదస్యురితి ప్రసిద్ధో భవితేతి వదన్నామ విదధ ఇతి పూర్వేణాన్వయః ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ మాన్ధాతుశ్చరిత్రమాహ ॥ యౌవనాశ్వ ఇత్యాదినా శతబిన్దోరిత్యతః ప్రాక్తనేన ॥ యువనాశ్వస్యాపత్యం పుమాన్ యౌవనాశ్వో, మాన్ధాతా ప్రభుస్సమర్థః, సప్తద్వీపాత్మకం భూమి

క్రం-యస్య - సప్తద్వీపాత్మకంభూచక్రంయస్యవశేవర్తత ఇతితథాభూత - ఏకఏవా-చ్యుతస్యభగవత- స్తేజసా - అప్రచ్యుతేన తేజసేతివా-సప్తద్వీపవతీ-మవనింభూమిం-శశాస ❀॥ ౩౪ ॥ ❀ఆత్మవిత్ దేహవిలక్షణాత్మయాథాత్మ్యదర్శీస్సన్-భూరయఃబహ్వ్యః-దక్షిణా-యేషు-తైః-క్రతుభి-ర్యజ్ఞంవిష్ణుం “ యజ్ఞో వై విష్ణు ” రితిశ్రుతేః॥ ఈజేఇయాజ॥యజ్ఞమేవకింవిశేషణారాధితవానిత్యత స్తంవిశినష్టి “ సర్వదేవమయమితిసార్ధేన ” సర్వదేవతాప్రచురం తత్ప్రాచుర్యంచతచ్ఛరీరకత్వేన-తథాచశ్రూయతే “ సఆత్మా అఙ్గాన్యన్యా దేవతా ” ఇతి, దేవంస్వతేజసాదీప్యమానం-సర్వాన్తరాత్మానం- ప్రాకృతేన్ద్రియాగమ్యమ్ ❀॥ ౩౫ ॥ ❀ద్రవ్యాదిక-మేతత్సర్వం-యదాత్మకంయద్యజ్ఞాత్మకం,తం-యజ్ఞ-మీజఇతిపూర్వేణాన్వయః,ద్రవ్యాదిభిస్సహపఠితో యజ్ఞశబ్దః క్రతుపరః - ద్రవ్యంచరుపురోడాశాదికం-మన్త్రోద్రవ్యదేవతాప్రకాశకో వేదభాగః - విధిశ్చోదనాత్మకో భాగః,యజమానఃకర్తా- ధర్మః అపూర్వాఖ్యో,దేవతాప్రసాదరూపోవా-దేశ “ స్సమే యజేతే ” త్యాద్యుక్తః-కాలో వసన్తాదిః ❀॥ ౩౬ ॥ ❀యావద్భూమణ్డలం-సూర్యఉదేతిఉదేత్యప్రకాశయతి - యద్వా-యావద్యత్ర-ఉదేతి - యత్రచ,ప్రతితిష్ఠత్యస్తమేతి-తదవధికృత్స్నం-సర్వ-మేతద్భూమణ్డలం - యౌవనాశ్వస్యమాన్ధాతుః-క్షేత్రం-పాలితం క్షేత్ర-మితికథ్యత ఇత్యర్థః - ఆచక్రవాలమాధిపత్యంకృతవానితియావత్ ❀॥ ౩౭ ॥ ❀నృపఃమాన్ధాతా-నృపేతిపాఠే హేనృప శశబిన్దో - ర్దుహితరి బిన్దుమత్యాఖ్యాయాంభార్యాయాం-పురుకుత్సాదీన్ , త్రీ-న్పుత్రా,నుత్పాదయామాసేతి శేషః , నృపేతిపాఠే మాన్ధాతేతికర్తృపదమధ్యాహర్తవ్యమ్ ❀॥ ౩౮ ॥ ❀తేషాంపురుకుత్సాదీనాం,స్వసారఃభగిన్యః - పఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాకా,స్సౌభరిమృషిం-పతిం-వవ్రిరే పరిజగృహుః ❀॥ ౩౯ ॥ ❀కథంవాతమృషింవవ్రిర ఇత్యపేక్షాయాంప్రసఙ్గాత్సౌభరేశ్చరిత్రమాహయావదధ్యాయసమాప్తి ।

భుః । సప్తద్వీపవతీమేకశ్శశాసాచ్యుతతేజసా ॥ ౩౪ ॥ ఈజేచయజ్ఞంక్రతుభిరాత్మవిద్భూరిదక్షిణైః।సర్వవేదమయందేవంసర్వాత్మకమతీన్ద్రియమ్ ॥ ౩౫ ॥ ద్రవ్యంమన్త్రోవిధిర్యజ్ఞో యజమానస్తథర్త్విజః। ధర్మో దేశశ్చకాలశ్చసర్వమేతద్యదాత్మకమ్ ॥ ౩౬ ॥ యావత్సూర్యఉదేతిస్మయావచ్చప్రతితిష్ఠతి । సర్వందద్యౌవనాశ్వస్యమాన్ధాతుఃక్షేత్రముచ్యతే॥ ౩౭ ॥ శశబిన్దోర్దుహితరిబిన్దుమత్యామథా❀న్నృపః । పురుకుత్సమమ్బరీషంచముచుకున్దంచయోగినమ్। ౩౮ ॥ తేషాంస్వసారఃపఞ్చాశత్సౌభరింవవ్రిరేపతిమ్॥౩౯॥యమునాన్తర్జలేమగ్నస్తప్యమానః†పరన్తపః । నిర్వృతింమీనరాజస్యవీక్ష్యమైథునధర్మిణః ॥ ౪౦ ॥ జాతస్పృహోనృపంవిప్రఃకన్యామేకామయాచత । సోఽప్యాహగృహ్యతాంబ్రహ్మన్కామంకన్యాస్స్వయంవరే॥ ౪౧ ॥ సవిచిన్త్యాప్రియంస్త్రీణాం జరఠోఽయమసమ్మతః । వలీపలితఏజత్క ఇత్యహంప్రత్యుదాహృతః ॥ ౪౨ ॥ సాధయిష్యేతథాఽఽత్మానం సురస్త్రీణామభీప్సితమ్।కింపునర్మనుజేన్ద్రాణామితివ్యవసితఃప్రభుః॥ ౪౩ ॥మునిఃప్రవేశితఃక్షత్త్రాకన్యాన్తఃపురమృద్ధిమత్ । వృతస్సరాజకన్యాభిరేకఃపఞ్చాశతావరః॥ ౪౪ ॥తాసాంకలిరభూద్భూయాంస్తదర్థేఽపోహ్య

పరమఃశ్లోకః ప్రాప్తం-తపో యస్యసపరన్తపః,సౌభరిః,పరన్తపేతిపాఠే, హేపరన్తప-యమునాయాః , అన్తర్జలేజలమధ్యే-నిమగ్న- స్తప్యమానః,పరంతప ఇత్యపిపాఠాన్తరం,తత్ర,పరంతప - స్తప్యమానఃకుర్వాణః,పాకంపచతీతివన్నిర్దేశః॥ కదాచి, న్మైథునమేవధర్మో యస్య , తస్య,మత్స్యశ్రేష్ఠస్య, నిర్వృతిం మైథునసుఖం,దృష్ట్వా , విప్రస్సౌభరి , ర్జాతా ఉత్పన్నా-స్పృహామైథునేచ్ఛా -యస్యసః,నృపంమాన్ధాతార-మాగత్యైక, కాం,కన్యా,మయాచత - సమాన్ధాతాఽప్య-స్య-వైరూప్య-మాలక్ష్యైవమాహ॥ హేబ్రహ్మన్-స్వయంవరే-కామంయథేచ్ఛంకన్యా,గృహ్యతా,మిత్యాహేత్యర్థః ❀॥ ౪౦ ॥ ౪౧ ॥ ❀సవిప్రస్సౌభరిః, స్త్రీణా , మప్రియం , మాం , విచిన్త్య , నేనా , హం , ప్రత్యుక్తః , అత , ఆత్మానం , సురస్త్రీణామప్య , భీప్సితం , సాధయిష్యామీ - తి - వ్యవసితః నిశ్చితవానితి ద్వయో రన్వయః స్వస్య స్త్రీణా మప్రియత్వే హేతుః , జరఠోవృద్ధః , వలిభిర్యుక్తః , పలితశ్చ - ఏజత్కః కమ్పమానశిరాః . ఏవం భూతోఽయమితి బుద్ధ్యై , రాజ్ఞా , అహం ప్రత్యుక్త ఇత్యన్వయః ॥ సుర స్త్రీణామప్య , భీప్సితమాత్మానం - యోగ ప్రభావేన - సాధయిష్యే-కిం పున - ర్మనుజేన్ద్రాణాం మనుజేన్ద్ర స్త్రీణా - మభీప్సితం - సాధయిష్య ఇతికియదేతదిత్యర్థః ॥ ఇత్థం - వ్యవసితః వ్యవసాయయుక్తః - ప్రభుస్సమర్థో - యోగిత్వాదితిభావః ❀॥ ౪౨ ॥ ౪౩ ॥ ❀మునిస్సౌభరిః-క్షత్త్రాసూతేనప్రయోజ్యకర్త్రా - రాజ్ఞాప్రయోజకేన - బుద్ధిమత్సర్వసమృద్ధిమ-దన్తఃపురం - ప్రవేశితః- పఞ్చాశతాపఞ్చాశత్సఙ్ఖ్యాభీ - రాజకన్యాభిస్సర్వాభి- రేకఏవ-వరస్స-న్వృతః ❀॥ ౪౪ ॥ ❀తదా-తాసాంకన్యానాం,తదర్థేవరనిమిత్తం-అహమేవైనంవృణే,మమేవాయమనురూపఃపతి-ర్నతవే-త్యేవం - సౌహృదంసోదర్యత్వప్రయుక్తంసౌహృద - మపోహ్య - తస్మిన్నితరాంసున్దరేవరే-గ

౩౮ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ నృప, ౪౦ ॥ శ్లో † పా ॥ పరంతప ॥ పరంతపః.

తంసహితం - చేతో - యాసాం-తాసాం-మహా-న్కలిఃకలహ . ఆసీత్ యోగమాహాత్మ్యేన తాదృశసున్దరరూపంధృతవాని తిభావః ❀॥౪౫॥ ❀తస్యగార్హస్థ్యం వర్ణయతి।సఇతిచతుర్భిఃసబహ్వృచఆశ్వలాయనః-సౌభరిః-యద్వా,బహ్వృచఇతిమన్త్రిసామర్థ్యముక్తం - తాభిస్త్రీభిస్సహ, రేమ-ఇత్యుత్తరేణాన్వయః - అపారణీయం దురన్తంయ, త్తపస్తస్య శ్రియాసమృద్ధ్యాహేతుభూతయా,అనర్ఘాః - పరిచ్ఛదాఉపకరణాని- యేషు - తేషుగృహేషు-ఉపకల్పితేషు-తథా-నానావిధేషూపవనేషు-అమలాన్య-మ్భాంసి , యేషు , తేషు , సరస్సుచకథంభూతేషు,సౌగన్ధికానాంకల్హారాదీనాం,కాన్తనానిస్తోమా- యేషు ❀॥౪౬॥ ❀కథంభూతేషుగృహాదిషు,స్వలఙ్కృతాః,స్త్రియః, పురుషాశ్చ - యేషు , అనుగాయన్తో,ద్విజాఃపక్షిణోభృఙ్గాశ్చ,వన్దినశ్చ,యేషు,కరంభూతః,మహార్హశయ్యాదిభిః, ఉపలక్షితస్సన్ ❀॥౪౭॥ ❀యస్యసౌభరే,ర్గార్హస్థ్యం,సమ్యగవలోక్య,విస్మితః-సార్వభౌమసంపదా,యుక్తస్సప్తద్వీపసహితాయా,భూమేరధిపతి,ర్మాన్ధాతా, స్తమ్భంగర్వంజహౌతత్యాజ,కియదేతన్మదీయమైశ్వర్యమిత్యమన్యతేత్యర్థః॥యద్వా॥దుహితౄణాంసత్కారవైకల్యచిన్తాంజహౌ*॥౪౮॥*ఇత్థం , గృహేష్వాసక్త-స్సౌభరి-ర్నానాముఖైర్బహుముఖైర్బహుభిరిన్ద్రియైరిత్యర్థః-అనేనానేకశరీరపరిగ్రహఃప్రతిశరీరమిన్ద్రియభేదశ్చసూచ్యతే,విషయాన్శబ్దాదీన్,సేవమానోఽనుభవన్నపి,నతుతోషనాలమమన్యత , యథాఆజ్యస్తోకైఃఘృతబిన్దుభి-రగ్నిర్నతుష్యతి- తద్వత్ ❀॥౪౯॥ ❀ఇదానీంతస్యానుతాపపూర్వకంవానప్రస్థాశ్రమమాహ ॥ తావదనుతాపమాహ ॥ సఇత్యాదినాఏవంవసన్నిత్యతఃప్రాక్తనేన।బహ్వృచానా- మాచార్య-స్ససౌభరిః-కదాచి , దుపాసీనఉపవిష్టః-ఆ

సౌహృదమ్ । మమానురూపోనాయంవ ఇతితద్గతచేతసామ్ ॥ ౪౫ ॥ సబహ్వృచస్తాభిరపారణీయ తపశ్శ్రియాఽనర్ఘ్య పరిచ్ఛదేషు।గృహేషునానోపవనామలామ్భస్సరస్సుసౌగన్ధికకాననేషు । ౪౬ ॥ మహార్హశయ్యాసనవస్త్రభూషణస్నానానులేపాభ్యవహారమాల్యకైః। స్వలఙ్కృతస్త్రీపురుషేషునిత్యదా*రేమేఽనుగాయద్విజభృఙ్గవన్దిషు । ౪౭ ॥ యద్గార్హస్థ్యంతుసంవీక్ష్యసప్తద్వీపావనీపతిః । విస్మితః స్తమ్భమజహాత్సార్వభౌమశ్రియాఽన్వితః ॥ ౪౮ ॥ ఏవంగృహేష్వభిరతోవిషయాన్వివిధైస్సుఖైః । సేవమానోనచాతుష్యదాజ్యస్తోకైరివానలః। ౪౯ ।సకదాచిదుపాసీనఆత్మాపహ్నవమాత్మనా।దదర్శబహ్వృచాచార్యోమీనసఙ్గసముత్థితమ్।౫౦॥ అహోఇమంపశ్యతమేవినాశంతపస్వినస్సచ్చరితవ్రతస్య। అన్తర్జలేవారిచరప్రసఙ్గాత్ప్రచ్యావితం బ్రహ్మచిరంధృతంయత్ ॥ ౫౧ ॥ సఙ్గంత్యజేత * మిథునవ్రతినాంముముక్షుస్సర్వాత్మనానవిసృజేద్బహిరిన్ద్రియాణి । ఏకశ్చరన్రహసిచిత్తమనన్తఈశేయుఞ్జీతతద్వ్రతిషుసాధుషుచేత్ప్రసఙ్గః ॥ ౫౨ ॥ ఏకస్తపస్వ్యహమథామ్భసిమత్స్యసఙ్గాత్పఞ్చాశదాసముతపఞ్చసహస్రసర్గః । నాన్తంవ్రజామ్యుభయకృత్యమనోరథానాంమాయాగుణైర్హృతమతిర్విషయేఽర్థభావః ॥ ౫౩ ॥ ఏవంవసన్గృహేకాలంవిరక్తోన్యాసమాస్థితః। వనంజగామాను

త్మనామనసా-మీనస్య-సఙ్గాద్ధేతో-స్సముత్థిత-మాత్మాపహ్నవంస్వరూపానుసన్ధానవిరోధినం - విషయచాపలం-దదర్శఆలోకితవాన్ ❀॥౫౦॥ ❀దర్శనమేవప్రపఞ్చయతి ॥ అహోఇతి ॥ అహోహేలోకా,స్తపో-నిష్ఠస్య- సంశ్చసౌచరితవ్రతశ్చ-యోఽహం,తస్య-మమే-మం,వినాశం-పశ్యత-కోఽసౌవినాశ,స్తత్రాహ-అన్తర్జలే - యో , వారిచరోమీన,స్తస్యప్రకృష్టాత్సఙ్గాద్ధేతో-శ్చిరం-ధృతంధ్యాతం,బ్రహ్మ- విస్రావితంవిస్మృతమితి, యదేవఏవవినాశః , బ్రహ్మవిస్మరణమాత్మనోవినాశప్రాయమేవేతిమత్వావినాశంపశ్యతేత్యుక్తం॥తథాచశ్రూయతే॥అసన్నేవసభవతిఅసద్బ్రహ్మేతివేదచే,,దితి ❀॥౫౧॥❀అతఏవంవర్తితవ్యంమయేత్యభిప్రాయేణముముక్షోర్వృత్తిమాహ ॥ సఙ్గమితి॥ ముముక్షు - స్సర్వాత్మనాకరణత్రయేణ-మిథునవ్రతినాందాంపత్యధర్మవతాం-సఙ్గం,త్యజేత్,బహిశ్శబ్దాదివిషయేషు-ఇన్ద్రియాణి-నవిసృజేత్సప్రవర్తయేత్ - ఏకోఽసహాయఏవ,చరేత్,రహసిఏకాన్తే-చిత్త-మనన్తేఅపరిచ్ఛిన్నే-ఈశేభగవతి,యుఞ్జీత-క్వచిదపిసఙ్గోనకార్యఏవ,క్వచిచ్చేద్భవతిప్రసఙ్గ- స్తర్హి-తస్మిన్ననన్తఏవరతిర్యేషాం- తేషు-సాధుష్వేవ,విధేయః ❀॥౫౨॥ ❀స్వావస్థాంప్రపఞ్చయతి ॥ ఏకఇతి॥ ప్రథమ-మేకఃఅసహాయఏవాహమాసం-అథతతో- ఽమ్భసి-యో,మత్స్యఃతస్యసఙ్గా- త్పఞ్చాశ -దాశంపఞ్చాశతాభార్యాభిరేకదాసంబన్ధాయపఞ్చాశచ్ఛరీరవిశిష్టోఽభవం-తతశ్చ , పుత్రరూపేణ,పఞ్చసహస్రసర్గ,ఆసం-ఏవమప్య-న్తంవిషయానుభవజాంతృప్తింఅన్తస్యత్వ,స్త్వవధిత్వాత్-నవ్రజామి-కథంభూతః,ఉభయకృత్యంస్త్రీపుంసకృత్యం , తస్మిన్నేవ - మనోరథోయేషాం-మాయాగుణైర్మోహాదిభి,ర్హృతా,మతి - ర్యస్య-విషయేషుశబ్దాదిష్వేవ,అర్థభావఃపురుషార్థబుద్ధి,ర్యస్య,తథాభూతః ❀॥౫౩॥ ❀ఏవమిత్యాదిశుకోక్తిః॥ఇత్థం- మహాన్తంకాలం,గృహే , వసన్,తతో,విరక్తో,న్యాసంకామ్యకర్మత్యాగ

మాస్థితః- వనం - జగామ-తపసఇతశేషః - తంగచ్ఛన్తంసౌభరిం - పతిరేవదేవతాయాసాంతాః-పత్న్యశ్చ - నుసృత్యాజగ్ముః ✽ ॥ ౫౪ ॥ ✽ తత్రవనే - ఆత్మవిత్ ఆత్మయాథాత్మ్యానుసన్ధానపర, స్సౌభరి, రాత్మకర్శనంశరీరకార్శ్యవహంఅతఏవ-తీక్ష్ణముగ్రం, తప- స్తప్త్వాకృత్వా- అగ్నిభిరాహవనీయాదిభిస్సహైవా, త్మానం-పరమాత్మని-యుయోజలీనమనుసందధ ఇత్యర్థః ✽ ॥ ౫౫ ॥ ✽ తతో - హేమహారాజ, పత్న్యస్సౌభరే - రాధ్యాత్మికింగతంపరమాత్మసంబన్ధినీంఅగ్నిభిస్సహప్రత్యగాత్మనః పరమాత్మనిలయానుసన్ధానపూర్వికాంతత్ప్రాప్తిరూపాంగతి-మవలోక్యతాః , పతి , మనుగతాః, పత్న్యశ్చ, తస్యపత్న్యః, ప్రభావేనపరమాత్మోపాసనప్రభావేన, అన్వీయురనుసృత్యజగ్ముః, ముక్తాబభూవురితియావత్ , తద్యథా. శాన్తంనిర్ధనమగ్నిమర్చిషశ్శిఖా, అనులీనాభవన్తి-తద్వత్ ✽ ॥ ౫౬ ॥ ✽ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేషష్ఠోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

ప్రాసఙ్గికసౌభరివృత్తాన్తోఽనువర్ణితః, అథప్రస్తుతంమాన్ధాతుర్వంశపరంపరాంతద్వృత్తాన్తంచాహ॥ మాన్ధాతృపుత్రప్రవరఇతి ॥ మాన్ధాతుః-పుత్రాణాంపురుకుత్సాదీనాం-మధ్యే-శ్రేష్ఠోఽమ్బరీషఇతిప్రసిద్ధః - పుత్రః-స-పితామహేనయువనాశ్వేన-ప్రవృతఃపుత్రత్వేన స్వీకృతః-అతఏవ-తత్సుతః- అమ్బరీషస్యసుతః - యువనాశ్వనామా- ఽభవత్ - పితామహస్యనామధేయఇత్యర్థః - యౌవనాశ్వస్తుతత్సుత-ఇతివాన్తరం-తదా-మాన్ధాతృపుత్రశ్రేష్ఠోఽమ్బరీషః-పితామహేనవృతత్వా- త్తత్పుత్రఆమ్బరీష్యాదిశబ్దాభిధేయతాం విహాయయౌవనాశ్వశబ్దాభిధేయోబభూవేత్యర్థః-యువనాశ్వస్యానన్తరా

యయుస్తత్పత్న్యః పతిదేవతాః॥ ౫౪ ॥ తత్రతప్త్వాతపస్తీక్ష్ణమాత్మకర్శనమాత్మవిత్ । సహైవాగ్నిభిరాత్మానంయుయోజపరమాత్మని॥ ౫౫ ॥ తాస్స్వపత్యుర్మహారాజనిరీక్ష్యాధ్యాత్మికీంగతిమ్ । అన్వీయుస్తత్ప్రభావేన శాన్తమగ్నిమివార్చిషః ॥ ౫౬ ॥ ✽✽✽ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, షష్ఠోఽధ్యాయః ✽✽✽✽✽✽✽✽✽✽

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మాన్ధాతపుత్రప్రవరోయోఽమ్బరీషః ప్రకీర్తితః । పితామహేనప్రవృతో ✽ యువనాశ్వస్తుతత్సుతః ॥ ౧ ॥ హరితస్తస్యపుత్రోఽభూన్మాన్ధాతృప్రవరాఇమే॥నర్మదాభ్రాతృభిర్దత్తాపురుకుత్సాయయోరగైః ॥ ౨ ॥ తయారసాతలంనీతోభుజగేన్ద్రప్రయుక్తయా । గన్ధర్వానవధీత్తత్రవధ్యాన్సవిష్ణుశక్తిధృత్॥నాగాల్లబ్ధవరస్సర్పాదభయంస్మరతామిమమ్ ॥ ౩ ॥ త్రసదస్యుఃపౌరుకుత్సోయోఽనరణ్యస్యదేహకృత్ । హర్యశ్వస్తత్సుతస్తస్మాత్ప్రరుణోఽథత్రిబన్ధనః॥ ౪ ॥ తస్యసత్యవ్రతఃపుత్రస్త్రిశఙ్కురితివిశ్రుతః। ప్రా

పత్యంయౌవనాశ్విరమ్బరీషః॥ అతఇఞ్,,తస్యాపత్యంయౌవనాశ్వః॥ తస్యాపత్య,,మిత్యోత్సర్గికోణ్ప్రత్యయః ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తస్యయౌవనాశ్వస్య-సుతో-హరితఇతిప్రసిద్ధో-బభూవ- ఇమేఅమ్బరీషయౌవనాశ్వహరితాః , మాన్ధాతృప్రవరాః మాన్ధాతృసన్తానభూతాఇత్యర్థః-ఏవంమాన్ధాతృసుతస్యామ్బరీషస్యవంశఉక్తః - అథపురుకుత్ససన్తానంవక్ష్యన్ తావత్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ నర్మదేతి॥ భ్రాతృభి-రురగై రుగై - ర్యా-నర్మదాఖ్యానాగకన్యకా-పురుకుత్సాయ-దత్తా ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తయా-భుజగేన్ద్రైః భ్రాతృభిః ప్రచోదితయా-నర్మదయా-రసాతలం, నీతో-యః-పురుకుత్స - స విష్ణుశక్తిధృత్ భగవదాహితబలః-అతఏవా, వధ్యానపి-గన్ధర్వా-నవధీద్ధతవాన్, తతో-నాగాద్భుజగేన్ద్రా ల్లబ్ధః ప్రాప్తోవరోయేన- తాదృశో-బభూవ-వరస్వరూపందర్శయతి ॥ సర్పాదభయంస్మరతామిమమితి ॥ ఇమంనర్మదయారసాతలనయనాదివృత్తాన్తం - స్మరతాంజనానాం-సర్పాదభయంభయాభావఇతి-మద్వృత్తాన్తంస్మరతాంసర్పాద్భయంమాభూదిత్యేవంవిధంవరంవృణ్వానస్తంలబ్ధవానిత్యర్థః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ పురుకుత్సస్యాపత్యంపౌరుకుత్స్య-స్త్రసదస్యుః- తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ ॥ యస్త్రసదస్యు, రనరణ్యస్య, దేహకృత్-అనరణ్యముత్పాదితవానిత్యర్థః-తస్యానరణ్యస్య, సుతో-హర్యశ్వ- స్తస్మాద్ధర్యశ్వా- త్ప్రరుణో-జజ్ఞఇతిశేషః-అథత్ప్రరుణా- త్త్రిబన్ధనః ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ తస్య, పుత్ర-స్సత్యవ్రత, స్సఏవ, త్రిశఙ్కురితివిఖ్యాత, స్సచ-గురోర్వసిష్ఠస్య-శాపా-చణ్డాలతాం, ప్రాప్తః-పశ్చా-త్కౌశికస్యవిశ్వామిత్రస్య-తేజసాతపఃప్రభావేన - సశరీరఏవ - స్వర్గం-గతోఽధునాఽపి-దివి-నక్షత్రరూపేణదృశ్యతే-కథంచణ్డాలస్యస్వర్లోకేఽవస్థానమిత్యత్రాహ ॥ పాతితఇతి ॥ కౌశికతేజసాస్వర్గంప్రాపిత- స్తత్రత్యై-ర్దైవై-రవాక్శిరాః-పాతితఃపాత్యమానః-పున - స్తేనైవకౌశికతేజసైవ-బలాత్ - స్తమ్భితః-స్వర్గాన్తరనిర్మాణపూర్వకంకౌశికతేజసాదివ్యేవస్థా

౧ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ యౌవనాశ్వస్తు.

పతిత ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫ ॥ ౬ ॥ ❋ త్రైశఙ్కవస్త్రైశఙ్కవః పుత్రః-హరిశ్చన్ద్రః తద్వృత్తాన్తమాహ॥ యన్నిమిత్తం - యో హరిశ్చన్ద్రో-నిమిత్తం కారణం-యస్య - తద్బహువార్షికం-యుద్ధం-పక్షిణోః పక్షిత్వం ప్రాప్తయోః-విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః-బభూవ విశ్వామిత్రో రాజసూయదక్షిణాచ్ఛలేన సర్వస్వాపహారేణ హరిశ్చన్ద్రం యాతయామాస - తచ్ఛ్రుత్వా కుపితో హరిశ్చన్ద్రగురుర్వసిష్ఠః విశ్వామిత్రం త్వమాడిర్భవేతి శశాప - ఆడిర్బలాకా " శరారిరాడిరాతిశ్చ బలాకా బిసకణ్ఠికా ,, ఇతి కోశాత్-విశ్వామిత్రోఽపి-వసిష్ఠం త్వం భాసో భవేతి శశాప-తయోశ్చ యుద్ధమభూదితి శ్రుతిప్రసిద్ధమ్ ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ హరిశ్చన్ద్రస్యైవ చరిత్రాన్తరమాహ॥ స ఇత్యాదినా యావదధ్యాయసమాప్తి - స హరిశ్చన్ద్రో, ఽనపత్యః అపుత్రస్సన్నత ఏవ-విషణ్ణః దుఃఖితః - అత ఏవ, యస్య-సః-నారదస్యోపదేశాద్వరుణం-శరణం, గతః, కథం శరణం యాత స్తత్రాహ ॥ పుత్ర ఇత్యాదినా యజా ఇత్యన్తేన॥ వరుణం శరణముపగమ్య- హే ప్రభో, మమ, పుత్రో, జాయతాం తథాఽనుగృహాణ ❋ ॥ ౮ ॥ ❋ హే మహారాజ వరుణ, యది, వీరః, పుత్రో-మమ, జాయేత, తర్హి, తేనైవ పురుషపశునా, త్వాం, యక్ష్యే యజాని, ఇతి భాషాభఙ్గేన శరణం గత ఇత్యర్థః, తత, స్తథైవాస్త్విత్యుక్తవతా, వరుణేన నిమిత్తేనాన్యేన హేతునా, అస్య హరిశ్చన్ద్రస్య, పుత్రో జాత-స్స చ, రోహిత-ఇతి ప్రసిద్ధః ❋ ॥ ౯ ॥ ❋ తతో-వరుణ, స్తవ, పుత్రస్తు, జాత, స్తేన పుత్రేణ, పురుషపశునా, మాం, యజస్వేత్యబ్రవీత్ । ఏవముక్తవన్తం వరుణం హరిశ్చన్ద్ర ఆహ॥ యదా-పశు-ర్నిర్దశః నిర్గతదశదిన - స్తదా-మేధ్యో భవేత్-యాగయోగ్యో భవేదితి ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋ తతో-వరుణ- స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా-నిర్దశే దశస్వహస్సు వ్యతీతేష్వా - గత్య, యజస్వే, త్యాహ-తతో-హరిశ్చన్ద్రో, ఽస్య పురుషస్య పశో-ర్దన్తా - యది జాయేరం- స్తదా-మేధ్యో భవే-దిత్యబ్రవీత్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తతో-వరుణ- స్తథైవాస్త్విత్యుక్త్వా, జాతేషు-దన్తేషు-పునరేత్య, దన్తా-

త్తశ్చణ్డాలతాం శాపాద్గురోః కౌశికతేజసా। ౫ ।సశరీరో గతస్స్వర్గమద్యాపి దివి దృశ్యతే। పాతితోఽవాక్ఛిరా దేవైస్తేనైవ స్తమ్భితో బలాత్ ॥ ౬ ॥ త్రైశఙ్కవో హరిశ్చన్ద్రో విశ్వామిత్రవసిష్ఠయోః । యన్నిమిత్తమభూద్యుద్ధం పక్షిణోర్బహువార్షికమ్॥ ౭ ॥సోఽనపత్యో విషణ్ణాత్మా నారదస్యోపదేశతః । వరుణం శరణం యాతః పుత్రో మే జాయతాం ప్రభో । ౮ । యది వీరో మహారాజ తేనైవ త్వాం యజా ఇతి । తథేతి వరుణేనాస్య పుత్రో జాతస్తు రోహితః । ౯ ॥ జాతస్సుత స్త్వనేనాఙ్గ మాం యజస్వేతి సోఽబ్రవీత్ । యదా పశుర్నిర్దశస్స్యాదథ మేధ్యో భవేదితి॥ ౧౦ ॥నిర్దశే చ సమాగత్య యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్। దన్తాః పశోః ప్రజాయేరన్నథ మేధ్యో భవేదితి॥౧౧॥ జాతా దన్తా యజస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్।యదా పతన్త్యస్య దన్తా అథ మేధ్యో భవేదితి। ౧౨ । పశోర్నిపతితా దన్తా యజస్వేత్యాహ సోఽబ్రవీత్ । యదా పశోః పునర్దన్తా జాయన్తేఽథ పశుశ్శుచిః॥ ౧౩ । పునర్జాతా యజస్వేతి స ప్రత్యాహాథ సోఽబ్రవీత్ । సాన్నాహికో యదా రాజన్రాజన్యోఽథ శుచిః పశుః। ౧౪ ॥ఇతి పుత్రానురాగేణ స్నేహయన్త్రితచేతసా । కాలం వఞ్చయతా తం తముక్తో దేవస్తదైక్షత। ౧౫ । రోహితస్తదభిజ్ఞాయ పితుః కర్మ చికీర్షితమ్ । ప్రాణప్రేప్సుర్ధనుష్పాణిరరణ్యం ప్రత్యపద్యత । ౧౬ । పితరం వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా జాతమహోదరమ్ । రోహితో గ్రామమీయాయ తమిన్ద్రః ప్రత్యషేధత॥ ౧౭ ॥ భూమేః పర్యటనం పుణ్యం తీర్థక్షేత్రనిషేవ

అస్య జాతాః-యజస్వే, త్యువాచ తతో-హరిశ్చన్ద్రో, యదా, ఽస్య పురుషపశోః, దన్తాః, పతన్తి , తదాఽయం- మేధ్యో, భవే-దిత్యబ్రవీత్ ❋ । ౧౨ । ❋ తత, స్తథైవేత్యుక్త్వా, వరుణః-పతితదన్తం కుమారమవలోక్య, స్య, దన్తాస్తు - పతితాః, మాం-యజస్వేత్యాహ, అథ హరిశ్చన్ద్రః, పునః-పశో-ర్యదా-దన్తా-జాయేరం, స్తదా-పశు-శ్శుచిర్మేధ్యో, భవే-దిత్యాహ ❋॥౧౩।❋ తతః-పునర్జాతదన్తమవలోక్య, అస్య, దన్తాస్తు, జాతా-యజస్వే, త్యాహ-వరుణః-తత-స్స హరిశ్చన్ద్రో, హే రాజన్వరుణ-యం రాజన్యః, అత ఏవ-పురుషపశు-ర్యదా , సాన్నాహికః సన్నాహయోగ్యః ఆయుధగ్రహణయోగ్యః , యుద్ధయోగ్య ఇతి యావత్-తదా-శుచిర్మేధ్యో, భవేదితి ❋ । ౧౪ । ❋ ఇతీత్థం, పుత్రే-అనురాగో - యస్య , పుత్రే యః స్నేహ-స్తేన-యన్త్రితం వశీకృతం-చేతో-యస్య-తథావిధ-తం తం నిర్దశాదిరూపం , కాలం- వఞ్చయతా-హరిశ్చన్ద్రేణోక్తో, దేవో వరుణ, స్తత్, అస్య , సన్నాహయోగ్యత్వ, మైక్షత - ప్రత్యవేక్షమాణో బభూవ ❋ । ౧౫ ॥ ఏవం స్థితే-తదా-రోహితః-పితు , స్తచ్చికీర్షిత-మాత్మపశునా వరుణయజన-మభిజ్ఞాయ, ప్రాణప్రేప్సుర్జిజీవిషుః , ధనుః పాణౌ యస్య తథాభూతో, ఽరణ్యం, జగామ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ తతః, కుపితేన, వరుణేన, గ్రస్తం । గ్రాసస్వరూపమేవాహ ॥ జాతమహోదరమితి ॥ క్రుద్ధేన వరుణేనోత్పాదితమహోదరమిత్యర్థః , ఏవంభూతం పితరం-వరుణగ్రస్తం శ్రుత్వా , రోహితః-గ్రామ-మేయాయాగన్తుముద్యతః-త-మిన్ద్రః, ప్రత్యషేధత-మాగా ఇత్యుక్తవాన్ ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ ఏవముక్త్వా, శక్రః-పుణ్యానాం-తీర్థానాం- క్షేత్రాణాం చ-నిషేవణైర్భూమేః . పర్యటనం-రోహితాయా-దిశత్-గ్రామం మాగాః కిన్తు భూపర్యటనేనోపాయేనానృతదోషజం పితుర్మహోదరం నివర్తయేత్యాహేత్యర్థః , సోఽపి

రోహితోఽపి,శక్రేణ-యథోక్తం,తథైవా-ఽరణ్యే, పుణ్యతీర్థక్షేత్రేషు-కతిచి-ద్వత్సరా-నచరత్ ॥ ౧౮ ॥ ఏవం-ద్వితీయే-తృతీయే-చతుర్థే,పఞ్చమే చ- త్యేవంప్రతివర్షం,వృత్రహాఇన్ద్రః,స్థవిరోవృద్ధో-విప్రో-భూత్వా, అభ్యేత్యాభ్యేత్య , ప్రత్యషేధత-గ్రామంమాగాః కిన్తుభూమణ్డలంపర్యటేత్యుక్తవానిత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ తతో-రోహిత,షష్ఠం, సంవత్సరం-చరిత్వా , పురీ-ముపగచ్ఛన్-అజీగర్తాద్భార్గవవంశజా , త్తన్మధ్యమసుతంసునశ్శేప-మక్రీణత్-తంచ-పిత్రేహరిశ్చన్ద్రాయ, ప్రదాయస్వప్రతినిధితయాయాగార్థందత్వా,సమవన్దత,గ్రామంప్రాప్యసుఖంస్థితోబభూవేత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ తతో-మహాయశామహారథో-హరిశ్చన్ద్రః , పురుషమేధేనక్రతునా-వరుణాదీన్ దేవా-నయజత్-ముక్తోదరో-ముక్తమపగతముదరంమహోదరంయస్య - తథాభూతశ్చబభూవేత్యర్థః ॥ ౨౧ ॥ తత్రపురుషమేధే-విశ్వామిత్రో-హోతా-బభూవ-భృగువంశజ,ఆత్మవా,న్జమదగ్ని,రధ్వర్యు,రభవత్-వసిష్ఠోబ్రహ్మా,బభూవ- అయాస్యోముని-స్సామగఉద్గాతా-బభూవ ॥ ౨౨ ॥ ఏవంమహర్షిభిఃకారితేన పురుషమేధేనారాధిత,ఇన్ద్ర, స్తుష్ట,స్తస్మైహరిశ్చన్ద్రాయ,శాతకుమ్భమయంస్వర్ణమయం , రథ, మదాత్ । కథంశునశ్శేపః పిత్రాప్రచోదితో ఽ ప్యాత్మవధమస్వవన్యత - కథంతరాంవిశ్వామిత్రాదయో బ్రహ్మర్షయఃబ్రహ్మర్షిసుతంశునశ్శేపమాలబ్ధవన్తఇత్యపేక్షాయామాహ । శునశ్శేపస్యేతి ॥ ఉపరిష్టాత్ షోడశేఅధ్యాయే,శునశ్శేపస్య,మాహాత్మ్యంస్వప్రాణరక్షణాయవిశ్వామిత్రశరణవరణం - తేనసంస్తుతానాంవరుణాదీనామనుగ్రహాదనాలమ్భన , మిత్యాదికం , సర్వం , వక్ష్యతఇత్యర్థః ॥ ౨౩ ॥ తత-స్సభార్యస్య,భూపతేర్హరిశ్చన్ద్రస్య,సత్యమననృతమేవసారోబలంయస్యాంతాం-ధృతిం-దృష్ట్వా,విశ్వామిత్రో-నితరాంప్రీత , స్తస్మై , అవహితాంగతింసావధానాంగతిం-మాత్మజ్ఞానరూపాం-దదౌ , స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానయోగముపదిశ్యతన్నిష్ఠమచీకరదిత్యర్థః , అత్రసభార్యస్యసత్యసారాంధృతిందృష్ట్వేత్యనేన బ్రహ్మసుతాలమ్భ

హైః । రోహితాయాదిశచ్ఛక్రస్సోఽప్యరణ్యేఽవసత్సమాః ॥ ౧౮ ॥ ఏవంద్వితీయేతార్తీయేచతుర్థేపఞ్చమేతథా । అభ్యేత్యాభ్యేత్యస్థవిరోవిప్రోభూత్వాఽథవృత్రహా ॥ ౧౯ ॥ షష్ఠంసంవత్సరంతత్రచరిత్వారోహితఃపురీమ్ । ఉపవ్రజన్నజీగర్తాదక్రీణాన్మధ్యమంసుతమ్ ॥ శునశ్శేపంపశుంపిత్రేప్రదాయసమవన్దత ॥ ౨౦ ॥ తతఃపురుషమేధేనహరిశ్చన్ద్రోమహాయశాః । ముక్తోదరోఽయజద్దేవాన్వరుణాదీన్మహాయశాః ॥ ౨౧ ॥ విశ్వామిత్రోఽభవత్తస్మిన్హోతాఽధ్వర్యురధాత్మవాన్ । జమదగ్నిర్వసిష్ఠోఽభూద్బ్రహ్మాఽయాస్యస్తుసామగః ॥ ౨౨ ॥ తస్మైతుష్టోదదావిన్ద్రశ్శాతకుమ్భమయంరథమ్। శునశ్శేపస్యమాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యతే ॥ ౨౩ ॥ సత్యసారాంధృతిందృష్ట్వాసభార్యస్యచభూపతేః । విశ్వామిత్రోభృశంప్రీతోదదావవిహతాంగతిమ్ ॥ ౨౪ ॥ మనఃపృథివ్యాంతామద్భిస్తేజసాఽపోఽనిలేనతత్ । ఖేవాయుంధారయంస్తచ్చభూతాదౌతంమహాత్మని ॥ ౨౫ ॥ తస్మిన్

నప్రవృత్తహరిశ్చన్ద్ర విషయకకోపేనతద్యజ్ఞఆర్త్విజ్యం ప్రాప్యదక్షిణాచ్ఛలేనసర్వస్వ మపహృత్యపీడ్యమానస్యాపితస్యసత్యానువర్తిత్వందృష్ట్వాప్రీతఇతీతిహాసార్థోఽభిప్రేతః ॥ ౨౪ ॥ అవహితాంగతిమేవాహ॥మనఇతిసార్ధాభ్యాం,హరిశ్చన్ద్రో,విశ్వామిత్రోద్దిష్టజ్ఞానయోగనిష్ఠాప్రభావేన , మనఆదీన్పూర్వపూర్వా , నుత్తరోత్తరేషుపృథివ్యాదిషు - ధారయన్ ధ్యాయన్-తయాఽజ్ఞానం,వినిర్ధహన్నిశ్శేషందహన్-తాంజ్ఞానకలాం-హిత్వా-నిర్వాణసుఖసంవిదా-అనిర్దేశ్యాప్రతర్క్యేణ-స్వేనభావేన,ధ్వస్తబన్ధన,స్తస్థా,విత్యన్వయః,మనఃపృథివ్యామిత్యాదేరయమర్థః “ అన్నమయంహిసోమ్యమన ,, ఇతిప్రకారేణమనసోఽన్నశబ్దవాచ్యపృథివ్యాప్యాయితస్యైవవ్యాపారక్షమత్వాన్మనోవ్యాపారఃపృథివ్యాయత్తఇతిమనోనియమనార్థంపృథివ్యాంతత్సంశ్లిష్టమనుసందధే,అథాప్యయక్రమానుసన్ధానమాహ॥తామితి॥ తాంపృథివీం,అద్భిస్సహ,సంశ్లిష్టాం,అప,స్తేజసా , తత్తేజో,ఽనిలేనవాయునా,తంచ,ఖేఆకాశే , సంశ్లిష్టం ,తచ్చఖం , భూతాదౌతామసాహఙ్కారే , తమహఙ్కారం,మహాత్మనిమహత్తత్వస్యాత్మని,తద్వ్యాపకేప్రధానే,కార్యంహికారణవ్యాప్యం,మహత్తత్త్వద్వారాతత్కారణేలయమనుసందధానఇత్యర్థః , తస్మిన్ప్రధానే,స్థితాం,జ్ఞానకలాంజ్ఞానశబ్దవాచ్యస్యజీవస్యకలాం , విద్యాంధ్యాత్వాఉపాసనాత్మకవిద్యావిశిష్టంప్రత్యగాత్మానమనుసన్ధాయేత్యర్థః,తయావిద్యయా,అజ్ఞానందేహాత్మాభిమానస్వతన్త్రాత్మాభిమానరూపం,వినిర్దహన్ఆపనయన్ , తాంహిత్వా ఉపాసనరూపకలాంహిత్వా, స్మృతిసన్తతిరూపోపాసనవిశిష్టవేషస్యాస్వాభావికత్వాభావాదుపాయభూతకలావిశిష్టత్వంనస్వరూపాన్తర్భూతమితిమత్వేత్యర్థః , ధ్వస్తంపుణ్యపాపాత్మకంబన్ధనంయస్మాత్తథాభూతః , నిర్వాణసుఖసంవిదానిర్దుఃఖసుఖరూపజ్ఞానాఖ్యేనా,నిర్దేశ్యేనదృష్టవస్తుసజాతీయతయానిర్దేష్టుమశక్యేన,అప్రతర్క్యేణదేవోఽయంమనుష్యోఽయమితితర్కితుమశక్యేన , అనేనపదద్వయేనప్రాకృతనామరూపాభ్యామినిర్దేశ్యత్వముక్తం,స్వేనభావేన , భావశబ్దస్తద్వత్పరః,అపహతపాప్మత్వాదిస్వభావవిశిష్టేనస్వరూపేణేత్యర్థః, తస్థౌముక్తోబభూ

వ❀॥౨౫॥౨౬॥ ❀ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తమోఽధ్యాయః❀❀

రోహితస్యసుతో - హరితః-తస్మా - చ్చమ్పోజజ్ఞఇతి శేషః-తంవిశినష్టి-చమ్పాపురీవినిర్మితేతి-చమ్పేనేతి శేషః - అథచ మ్పాత్సుదేవో,జజ్ఞే,తస్యసుతంవిశినష్టి॥యస్యసుదేవస్యాత్మజో-విజయః❀ ॥ ౧ ॥ ❀తస్యవిజయస్య - సుతో,భేరుకః,తస్మా ద్భేరుకాద్వృక , స్తస్యాపివృకస్యాపి-బాహుకః-పుత్రః-తస్యవృత్తాన్తమాహ ॥ సబాహుక , శ్శత్రుభిః - హృతభూ-ర్హృ తరాజ్యశ్చ,సభార్యో,వనం,ప్రావిశత్ ❀ ॥ ౨ ॥ ❀తత్రైవ,వృద్ధంస్థవిరం-పఞ్చతాంమరణం,ప్రాప్తం,బాహుకం-తత్పత్నీ అనుమరిష్యతీఅనుమరణంకర్తుముద్యుక్తాసతీ - ఆత్మానంస్వదేహం - ప్రజావన్తం , జానతా, ఔర్వేణఋషిణా - నివారి తా ❀॥ ౩ ॥❀తత,స్తాం,మన్తర్వత్నీ,మాజ్ఞాయప్రత్యభిజ్ఞాయ్యా,స్యై - సపత్నీభి-ర్గరోవిష,మన్ధసాఅన్నేనసహ - దత్తః,తత,స్తే నగరేణసహైవ-సంజాత - స్సగరాఖ్యః , పుత్రః , గరేణసహజాతత్వాత్సగర ఇతిప్రసిద్ధః , సచమహద్యశోయస్యతథాభూ తః ❀ ॥ ౪ ॥ ❀చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతి-రాసీత్॥ తంవిశింషన్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యస్యసగరస్య,సుతై,స్సాగరస్సము ద్రః,కృతః-కరణమత్రఖననం,నతునిర్మాణం- ప్రియవ్రతరథచరణనేమికృతత్వస్యపఞ్చమేకథితత్వాత్ , సాగరైఃకృతత్వాత్ సముద్రోఽపిసాగరాఖ్యోబభూవ , కించ , యస్సగర - స్తాలజఙ్ఘాదిసంజ్ఞాన్-యవనాన్మ్లేచ్ఛాన్-గురువాక్యేనగురోరౌర్వ

జ్ఞానకలాంధ్యాత్వాతయాఽజ్ఞానంవినిర్దహన్। పీత్వాతాం స్వేనభావేననిర్వాణసుఖసంవిదా ॥ అనిర్దేశ్యాప్ర తర్క్యేణతస్థావిధ్వస్తబన్ధనః॥ ౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , సప్తమోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

శ్రీశుకఉవాచ ॥ హరితోరోహితసుతశ్చమ్పస్తస్మాద్వినిర్మితా । చమ్పాపురీసుదేవోఽతో విజయోయస్యచాత్మ జః॥ ౧ ॥ భేరుకస్తత్సుతస్తస్మాద్వృకస్తస్మాచ్చబాహుకః।సోఽరిభిర్హృతభూరాజ్యస్సభార్యోవనమావిశత్॥ వృద్ధంతంపఞ్చతాంప్రాప్తం మహిష్యనుమరిష్యతీ। ఔర్వేణజానతాఽఽత్మానంప్రజావన్తంనివారితా॥౩॥ ఆజ్ఞాయాస్యైసపత్నీభిర్గరోదత్తోఽన్ధసాసహ । సహతేనైవసంజాతస్సగరాఖ్యోమహాయశాః॥ ౪ ॥ సగరశ్చ క్రవర్త్యాసీత్సాగరోయత్సుతైఃకృతః। యస్తాళజఙ్ఘాన్యవనాన్శకాన్హైహయబర్బరాన్॥ ౫ ॥నావధీద్గురువా క్యేనచక్రేవికృతవేషిణః ।ముణ్డాన్శ్మశ్రుధరాన్కాంశ్చిన్ముక్తకేశార్ధముణ్డితాన్ ॥ అనన్తర్వాససఃకాంశ్చిదబ హిర్వాససోఽపరాన్॥ ౬ ॥సోఽశ్వమేధైరయజతసర్వవేదసురాత్మకమ్ । ఔర్వోపదిష్టయోగేనహరిమాత్మా నమీశ్వరమ్॥ ౭ ॥తస్యోత్సృష్టంపశుంయజ్ఞేజహారాశ్వంపురన్దరః॥ ౮ ॥ సుమత్యాస్తనయాదృప్తాఃపితురాదేశ కారిణః । హయమన్వేషమాణాస్తేసమన్తాన్న్యఖనన్మహీమ్॥ ౯ ॥ప్రాగుదీచ్యాందిశిహయందదృశుఃకపిలాన్తి కే । ఏషవాజిహరశ్చోరఆస్తేమీలితలోచనః॥ ౧౦ ॥హన్యతాంహన్యతాంపాపఇతిషష్టిసహస్రిణః । ఉదాయు ధాఅభియయురున్మిమేషతదామునిః ॥ ౧౧ ॥ స్వశరీరాగ్నినాతావన్మహేన్ద్రహృతచేతసః । మహద్వ్యతిక్రమ హతాభస్మసాదభవన్క్షణాత్॥ ౧౨ ॥నసాధువాదోమునికోపభర్జితానృపేన్ద్రపుత్రా ఇతిసత్త్వధామని । కథంత

స్యవచనగౌరవశైత్యర్థః,నావధీత్-కింతు , కృతవేషిణఃవిరూపిణ,శ్చక్రే,తదేవాహ ॥ ముణ్డానితి॥కాంశ్చి-న్ముణ్డాన్ - కాంశ్చిత్ శ్మశ్రుమాత్రధరాన్-కాంశ్చిచ్చ-ముక్తకేశా,నర్ధముణ్డితాన్- కాంశ్చిచ్చ - నవిద్యతేఅన్తర్వాసోఅన్తరీయవస్త్రంయేషాం- తాన్కాంశ్చి , న్నవిద్యతేబహిర్వాసోబహిఃపరిధానీయంవాసో - యేషాం - తథాభూతాం , శ్చక్రేఇతిపూర్వేణాన్వ యః❀ ॥౫॥౬॥ ❀కించ-ససగరః-ఔర్వేణో-పదిష్టో-యోగఉపాయ-స్తేన-అశ్వమేధై-స్సర్వవేదాత్మకంసర్వదేవాత్మకం సర్వాన్తరాత్మానం-సర్వస్యనియన్తారంచ-హరి-మయజతఆరాధితవాన్ ❀ ॥ ౭ ॥ ❀తస్యసగరస్య - యజ్ఞేశతతమే-ఉత్సృ ష్టం,పశు,మశ్వ-మిన్ద్రో-జహారహృతవాన్ ❀ ॥ ౮ ॥ ❀సగరస్యద్వేభార్యేసుమతిఃకేశినీచ-తత్రసుమత్యాఃపుత్రాణాంషష్టిస హస్రసఙ్ఖ్యానాంప్రభావమ్మృత్యుంచాహ ॥ సుమత్యాఇతిషడ్భిః॥సుమత్యా-స్తనయా,దృప్తాబలేనగర్వితాః-తేచ- పితు-రా జ్ఞాకారిణో-యజ్ఞియమశ్వ-మన్వేషమాణా,స్సమన్తతో - మహీంన్యఖనన్ ❀ ॥ ౯ ॥❀ఏవం-ఖనన్తః - ప్రాగుదీచ్యామైశా న్యాందిశి,రసాతలస్థస్య-కపిలస్యా,న్తికే,ఇన్ద్రేణస్థాపితమితి శేషః-చరన్తం-హయమశ్వం-దదృశుః , తతో , ఽయమేవ,హయ స్య-హర్తా-చోరస్సన్నపి-మీలితేలోచనేయస్యతాదృశ-ఆస్తే,అతో,ఽయంపాపాత్మా , హన్యతాంహన్యతా-మిత్యేవం-వ దన్తః,షష్టిసహస్రిణ,స్సగరాత్మజాః,ఉద్యతాయుధాస్సన్తో-ఽభిముఖ-మాయయుః-తదా - మునిఃకపిల,ఉన్మిమేషలోచనో న్మీలనంచకార ❀ ॥ ౧౦॥౧౧ ॥ ❀మహేన్ద్రేణహృతం-చేతో,యేషాం,తే-మహతికపిలే-వ్యతిక్రమేణఅపరాధేన, హతాశ్చ అత-స్స్వశరీరేష్వేవో-త్పన్నేనా-గ్నినా- క్షణాద్భస్మసాదభవన్భస్మీభూతాబభూవుః❀ ॥ ౧౨ ॥ ❀కేచిత్తుకపిలస్యకో

షాగ్నినాదగ్ధా ఇతివర్ణయన్తి, తాన్నిరాకరోతి ॥ నేతిద్వాభ్యాం ॥ నృపేన్ద్రస్యసగరస్యపుత్రాః, మునేఃకపిలస్యకోపాగ్నినా, భర్జితాదగ్ధా, ఇతి నసాధువాదః, అపితు. స్వాపరాధాన్నష్టా ఇత్యేవవాదస్సాధురిత్యభిప్రాయః ॥ కుతఇత్యత ఆహ ॥ సత్వధామని కేవలశుద్ధసత్వాశ్రయే జగతః, పవిత్రః శుద్ధికరః, ఆత్మాదేహోయస్య, తస్మిన్కపిలే. రోషాత్మకం. తమః-కథం, విభావ్యతే సంభావ్యత, అసంభావనాయాం దృష్టాన్తః. రజః-భువ ఇతి శేషః. భువస్సంబన్ధిరజః, ఖేఆకాశే, యథానసంభావ్యతే, తద్వత్, నహిరజఆశ్రయంఖ, మపితుపాదాహత్యాదివశాదుత్థితంసత్ఖమివాభాతి. తథాసాగరాణామపరాధఏవమునిసతయాప్రతీతః. నతుతస్మిన్దోషస్యప్రసక్తిరితి దృష్టాన్తాభిప్రాయః ॥ ౧౨ ॥ కించ, యస్యయేనకపిలేన. ఇహలోకే. ఈరితా ప్రవర్తితా. సాఙ్ఖ్యాత్మికా, నౌః సాంఖ్యశ్శాస్త్రస్యభవార్ణవతారణోపాయత్వాన్నౌకాత్వేనరూపణం, యస్యాస్యతఇతిపాఠాన్తరం, తదా. యస్యా, స్యతోముఖా, త్ప్రాదుర్భూతా, సాఙ్ఖ్యాత్మికా, దృఢా, నౌరిత్యర్థః ॥ నావంవిశినష్టి ॥ యయానావా ముముక్షవస్సంసారబన్ధాన్ముక్తుమిచ్ఛవోజనాః. దురతిక్రమణీయం, మృత్యోస్సకాశాద్భయం, యస్మిం స్తంభవార్ణవం, తరన్తి. తస్యైవంభూతస్య. విపశ్చితస్సర్వజ్ఞస్య. పరాత్మనః పరానుగ్రహైకమనసః, పరమాత్మభూతస్యవా. కథం. పృథఙ్మతిశ్శత్రుమిత్రాదిబుద్ధి. ర్విభావ్యత ఇత్యనుషఙ్గః ॥ ౧౪ ॥ తదేవం సుమత్యాః పుత్రేషు మృతేషు కేశిన్యాః పౌత్రేణాశ్వస్సమానీతః పితౄణాముద్ధరణోద్యోగశ్చకృత ఇతిదర్శయితుమాహ ॥ యఇత్యాదినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యోఽసమఞ్జస ఇత్యుక్తః. కేవలమజ్ఞైః. వస్తుతస్తుసమఞ్జసః. సతు. కేశిన్యాస్సుతః. క్షేత్రజత్వప్రతీతింవారయతి. తస్యైవనృపస్యసగరస్యాత్మనోదేహాజ్జాతః. తస్యాసమఞ్జసస్య, పుత్రోఽంశుమానితిప్రసిద్ధః. పితామహస్యసగరస్యహితేరతః. అంశుమతఃపితామ

హేరోషమయంవిభావ్యతేజగత్పవిత్రాత్మనిఖేరజోయథా ॥ ౧౩ ॥ యస్యేరితాసాఙ్ఖ్యమయీదృఢేహనౌర్యయాముముక్షుస్తరతేదురత్యయమ్ । భవార్ణవంమృత్యుభయంవిపశ్చితఃపరాత్మనస్తస్యకథంపృథఙ్మతిః ॥ ౧౪ ॥ యోఽసమఞ్జసఇత్యుక్తస్సకేశిన్యానృపాత్మజః । తస్యపుత్రోఽంశుమాన్నామపితామహహితేరతః ॥ ౧౫ ॥ అసమఞ్జసఆత్మానందర్శయన్నసమఞ్జసమ్ । జాతిస్మరః పురాసఙ్గాద్యోగీయోగాద్విచాలితః ॥ ౧౬ ॥ ఆచరన్గర్హితంలోకేజ్ఞాతీనాంకర్మవిప్రియమ్ । సరయ్వాంక్రీడతోబాలాన్ప్రాస్యదుద్వేజయఞ్జనమ్ ॥ ౧౭ ॥ ఏవంవృత్తఃపరిత్యక్తఃపిత్రాస్నేహమపోహ్యవై । యోగైశ్వర్యేణబాలాంస్తాన్దర్శయిత్వాతతోయయౌ ॥ ౧౮ ॥ అయోధ్యావాసినస్సర్వేబాలకాన్పునరాగతాన్ । దృష్ట్వావిసిస్మిరేరాజన్రాజాచాప్యన్వతప్యత ॥ ౧౯ ॥ అంశుమాంశ్చోదితోరాజ్ఞాతురగాన్వేషణేయయౌ । పితృవ్యఖాతానుపథంభస్మాన్తేదదృశేహయమ్ ॥ ౨౦ ॥ తత్రాసీనంమునింవీక్ష్యకపిలాఖ్యమధోక్షజమ్ । అస్తౌత్సమాహితమనాఃప్రాఞ్జలిఃప్రణతోమహాన్ ॥ ౨౧ ॥ నపశ్యతిత్వాం పరమాత్మనోఽజనోనబుధ్యతేఽద్యాపిసమాధియుక్తిభిః । కుతోఽపరేయస్యమనశ్శరీరధీవిసర్గసృ

హహితేరతత్వకథనేనాసమఞ్జసస్యతత్ప్రతికూలత్వం సూచితమ్ ॥ ౧౫ ॥ తదేవదర్శయంస్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ సమఞ్జసఇతిచతుర్భిః అసమఞ్జసః. పురాపూర్వజన్మని. యోగిసన్. సఙ్గాద్ధేతోః. యోగాద్విచాలితః. అత, ఇదానీం. పూర్వదేహికయోగప్రభావేన. జాతిస్మరః స్వజన్మస్మరన్. పునస్సఙ్గపరిహారాయ. సమఞ్జసమప్యాత్మానమసమఞ్జసమివ. లోకస్య. దర్శయన్. లోకే గర్హితం. జ్ఞాతీనాంచ, విప్రియం, కర్మాచరన్కుర్వన్, జనం. ఉద్వేజయన్భీషయన్. క్రీడతో, బాలా, నాదాయ, సరయ్వాంనద్యాం, ప్రాస్యత్ప్రాక్షిపత్ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ఏవంవిధవృత్తః, అతఏవపిత్రాపుత్రస్నేహ, మపోహ్య. పరిత్యక్తః నిర్యాపితః. పునర్యోగప్రభావేన. తాన్ప్రక్షిప్తాన్బాలాన్. దర్శయిత్వా, యయౌ ॥ ౧౮ ॥ తదా. పునరాగతాన్. బాలకాన్. దృష్ట్వా. అయోధ్యావాసినస్సర్వేజనా, విసిస్మిరేవిస్మయంగతవన్తః హేరాజన్, రాజాసగరః, అన్వతప్యత అహోబతతత్ప్రభావమజానతామయాసనిర్యాపితఇత్యనుతప్తవాన్ ॥ ౧౯ ॥ అథాంశుమతఃకథామాహ ॥ రాజ్ఞాసగరేణ, తురగాన్వేషణనిమిత్తే. చోదితఆదిష్టో. ఽంశుమాన్, పితృవ్యాణాంసంబన్ధి. యఃఖాత. స్తమను, యఃపన్థా, స్తం, యయౌ. తత్ర. భస్మాన్తే భస్మసమీపే. హయమశ్వం, దదృశే ॥ ౨౦ ॥ తత్ర, ప్రవిష్ట. మధోక్షజావతారభూతం. కపిలాఖ్యం, మునిం. అవలోక్య. మహాత్మా అంశుమాన్ప్రణతః కృతప్రణామః. ప్రాఞ్జలి. స్సమాహితమనా. స్తుష్టావ ॥ ౨౧ ॥ స్తుతిమేవాహ ॥ నేత్యాదిభిష్షడ్భిః ॥ తావత్త్వత్ప్రభావమజానన్తోఽపి వయంత్వయాఽనుకమ్ప్యా ఇత్యభిప్రాయన్దుర్జ్ఞేయత్వేనస్తౌతి ॥ యస్యపరమాత్మనస్తవ. తత్వంయాథాత్మ్యం, జన, స్సమాధ్యాదిభి. రుపాయై. రద్ధాస్ఫుటం. నబుధ్యతేనజా

౨౨ ॥ పా ॥ పరమాత్మనోఽజనో.

నాత్ని,యతో,యోగిజన ఏవ,న బుధ్యతే,కుతః కథ,మపరేఽన్యే యోగినో,వయం,తివ- మన అదిభిర్వి శమేణ సృజ్యా_స్త ఇతిమనశ్శరీర ధీవిసర్గాః హిరణ్యగర్భాదయః , తై-స్సృష్టాః,అప్రకాశా దేహావయవమాత్రగోచరజ్ఞానవ_న్తః , బుధ్య_న్తే ,తత్రశరీరం ప్రధానం,ధీస్సఙ్కల్పవిశేషః,అజన ఇతిపాఠా_న్తరం,తత్ర ఏ , జనోఽజో బ్రహ్మసమాధ్యుపాయై-స్తా,మద్యాపి నజానాతి,కుత_స్తస్యాజనస్య,మనశ్చశరీరంచధీశ్చ-తాభిః,దైర్వి విధా దేవతిర్యఙ్మ రాదీనాం సర్గా-_స్తైషు ,సృష్టా-_స్తతా విపవయమజ్ఞాన జానీమ ఇత్యర్థః ※ ॥ ౨౨ ॥ ※ అపరేతేర్హి కిం బుధ్య_న్త ఇత్య తాహ ॥యఇతి॥ యే దేహభాజః, స్త్రైగుణప్రధానాః గుణత్రయపరవశాః-గుణాన్ శబ్దాదీన్ , పశ్య_న్తి. విషయానేవానుధ్యాయ_న్తీత్యర్థః ఉతవాఅపిచ తమ శ్శబ్దః ప్రధానపరః - ప్రధానకార్యం శరీరంచ-పశ్య_న్తి-నతు-స్వసంస్థం స్వాన్తస్థితం. త్వాం-విదుః-తత్ర హేతుం వదన్ దేహభాజో విశినష్టి॥యస్యతవ - మాయయా- మోహితం చేతో యేషాం తే-అతఏవ-బహిః ప్రకాశాః పరాగర్థజ్ఞానినః - గుణత్రయపరవశత్వాద్భగవన్మాయా మోహితత్వేన పరాగర్థైకజ్ఞానిత్వాచ్చ న త్వాం విదు- రపితు- దేహం-తదుపభోగ్యాన్విషయాంశ్చ-విదురిత్యర్థః ※ ॥ ౨౩ ॥ ※ ఏవం సామాన్యతో లోకస్య పరమాత్మయాథాత్మ్యావేదిత్వముక్తం స్వస్మిన్నుపసంహరన్ ఉక్తానుక్తగుణై ర్విశింషన్ స్తౌతి॥తమితి॥ తముక్తవిధం - జ్ఞానఘనం అనన్తాత్మకజ్ఞానైకరసం-స్వభావతః ఉత్పత్త్యాదిరహితేభ్య-ప్రధ్వ_స్తః-మాయామయభేదేషు ప్రకృతికార్యశరీరభేదేషు- మోహః భ్రాన్తిర్జ్ఞానం- ఆత్మాభిమాన ఇతియావత్ -స-యేషాం. తై-స్సనన్దనాదైః-ర్మునిభిరపి- కేవలం-విభావ్యం చి_న్తనీయం-నతు దృష్టమిత్యభిప్రాయః - త్వా-మహం-మూఢః-కథం-పరిభావయామి మనసాపి చారయామి ※ ॥ ౨౪ ॥ ※ యతోఽహం భావయితుమప్యసమర్థః - స్తతస్త్వాం కేవలం నమస్కరోమీత్యాహ ॥ ప్రశాన్తేతి ॥ మాయాగుణాః ప్రకృతిగుణాస్సత్త్వాదయః కర్మలిఙ్గం కర్మకృతి దేహశ్చ - త్యక్తే,యస్య,ప్రశాన్తా-నవిద్య_న్తే-సప్రశా_న్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గః-త-మనామ

ష్టావయమప్రకాశాః ※ ॥ ౨౨ ॥ యే దేహభాజస్త్రిగుణప్రధానా గుణాన్విపశ్య_న్త్యుతవాతమశ్చ । యన్మాయయా మోహితచేతస_స్తేవిదుస్స్వసంస్థం న బహిః ప్రకాశాః ॥ ౨౩ ॥ తం త్వామహం జ్ఞానఘనం స్వభావప్రధ్వ_స్త మాయాగుణభేదమోహైః । సనన్దనాద్యైర్మునిభిర్విభావ్యం కథం విమూఢః పరిభావయామి ॥ ౨౪ ॥ ప్రశా_న్తమాయాగుణకర్మలిఙ్గమనామరూపం సదసద్విముక్తమ్ । జ్ఞానోపదేశాయ గృహీతదేహం నమామహే ※ త్వాం పురుషం పురాణమ్॥ ౨౫ ॥ యన్మాయారచితే లోకే వస్తుబుద్ధ్యా గృహాదిషు । భ్రమన్తి కామలోభేర్ష్యామోహవిభ్రాన్తచేతసః॥ ౨౬ ॥ అద్య నస్సర్వభూతాత్మ ※ న్కామకర్మేన్ద్రియాశయః । మోహపాశో దృఢశ్ఛిన్నో భగవం_స్తవ దర్శనాత్ ॥ ౨౭ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ ఇత్థం గీతానుభావ_స్తం భగవాన్కపిలో మునిః । అంశుమ_న్తమువాచేదమనుగృహ్య ధియా నృప॥ ౨౮ ॥ శ్రీభగవానువాచ॥ అశ్వోఽయం నీయతాం వత్స పితామహపశు_స్తవ । ఇమే చ పితరో దగ్ధా గఙ్గామ్భోఽర్హ_న్తి నేతరత్ ॥ ౨౯ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ తం పరిక్రమ్య శిరసా ప్రసాద్య హయమానయత్ । సగర_స్తేన ప

రూపం జాత్యాదిభి_స్తత్ప్రయుక్త దేవాదినామభిశ్చ వర్జితం-సదసద్విముక్తం శుభాశుభఫలముక్తం - చేతనాచేతనధర్మైరస్పృష్టం వా - జ్ఞానోపదేశాయ - నతు సుఖదుఃఖానుభవాయ-గృహీతం స్వేచ్ఛోపాత్తం లిఙ్గశరీరం యేన తం - పురాణం-పురుషం-త్వాం,నమామహే ※ ॥ ౨౫ ॥ ※ యన్మాయేతి ॥యస్య-మాయారచితేషు గృహాదిషు వస్తుబుద్ధ్యా భోగస్థానాదిబుద్ధ్యా-భ్రమన్తి-తం త్వా న మామహ ఇతి పూర్వేణాన్వయః - భ్రమణే హేతుం వదన్ తత్కర్తౄన్విశినష్టి॥ కామాదిభి-ర్విభ్రాన్తం - చేతో యేషాం త ఇతి - తత్ర - కామో రాగః । లోభోఽనలం బుద్ధిః - ఈర్ష్యా కామోపభోగవిరోధిప్వక్షమా - మోహశ్చిత్తవికారః ※ ॥ ౨౬ ॥ ※ త్వద్దర్శనాత్స్వస్య కృతార్థతామావిష్కరోతి ॥ అద్యేతి॥ హే సర్వభూతాత్మన్ - హే భగవన్ -తవ,దర్శనాద ద్యాధునా-నోఽస్మాకం - కామ్య_న్త ఇతి కామాశ్శబ్దాదయో విషయాః- విషయస్పృహా వా కామః- కర్మాణి పుణ్యాపుణ్యాత్మకాని-తత్కరణాని న్ద్రియాణి- తేషామాశ్రయో మూలభూతో మోహః దేహాత్మభ్రాన్త్యాదిరూపో - దృఢోఽనిర్మోచ్యశ్ఛిన్నః ఆశ ఇతిపాఠాన్తరం - తదా-కామేన్ద్రియాణి జ్ఞానేన్ద్రియాణి శ్రోత్రాదీని - తేషాం శబ్దాదికామానాం గ్రాహకత్వాత్-కర్మేన్ద్రియాణి వాగాదీని. తేషాం తత్స్వభావత్వాత్ - తాన్యేవా -శయ ఆశ్రయో-యస్య-స- మోహాత్మకః - పాశః. మోహస్యాన్తర్గతత్వేనోభయేన్ద్రియప్రవృత్తిమూలకత్వేనోభయేన్ద్రియాశ్రయత్వముక్తం ※ ॥ ౨౭ ॥ ※ హే నృప ఇత్థం-గీతస్సఙ్కీర్తితస్సంస్తుతోఽనుభావః ప్రభావో యస్య - సభగవాన్-కపిలో-మునిః - _స్తమంశుమ_న్తం - మనసా, ఽనుగృహ్య-దం వక్ష్యమాణ-మువాచ ※ ॥ ౨౮ ॥ ※ తదేవాహ ॥ అశ్వ ఇతి ॥ హే వత్స అంశుమన్-అయ-మశ్వ-_స్తవ-పితామహస్య సగరస్య-యజ్ఞియః పశు-ర్నీయతాం-భస్మరాశీన్ దర్శయిత్వా - ఇమే చ-తవ- పితరః పితృవ్యాః - దగ్ధా-స్తైచ-గఙ్గామ్భ ఏవా - ర్హ_న్తి నేతరదమ్భః గఙ్గామ్భ_స్తైషాం క్రియాః కార్యాః నేతరణైషామ_న్తారణమిత్యర్థః ※ ॥ ౨౯ ॥ ※ ఏవముక్తవ_న్తం కపిలం ప్రదక్షిణీకృత్య-శిరసా ప్రసా

౨౭ ॥ శ్లో ※ పా ॥ కామకర్మేన్ద్రియాశయః.

ద్యాం ప్రణిపత్య-అంశుమాన్-హయ-మానీతవాన్ . తేన పశునా హేతునా-క్రతుశేషం సగరః - సమాపయత్ * ॥ ౩౦ ॥ * తతో,రాజ్యమంశుమతి - న్యస్య నిధాయ - నిస్పృహః దేహతదనుబన్ధిషు స్పృహారహితః-ముక్తం - బన్ధనం బన్ధకమహంమమత్వాదికం-యేన, తాదృశః-ఔర్వ్యేణోపదిష్టో-మార్గః స్వాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యజ్ఞానరూప-స్తేన-నవిద్యతే ఉత్తమా యస్యాః, స్తాం,గతిం ముక్తిం - లేభే లబ్ధవాన్ * ॥ ౩౧ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే అష్టమోఽధ్యాయః . ********************************

ఏవమానీతాశ్వః - పితామహదత్తరాజ్యోఽప్యంశుమాన్ - పితౄణాం - సముత్తరణార్థం - గఙ్గా-మానేతు-మిచ్ఛయా-మహాన్తం-కాలం,తప - స్తేపే చక్రే,నాశక్నోద్గఙ్గామానేతుం న ప్రబభూవ కిన్తు , కాలేనోపసంహృతో మృతో బభూవ * ॥ ౧ ॥ * అథ,తస్యాంశుమత-స్సుతో - దిలీపోఽపి తద్వత్పితృవత్తపః కుర్వన్ గఙ్గా-మానేతు-మశక్త ఏవ-కాలం మృత్యు-మేయివాన్ ప్రాప్తవాన్ - అథ-తస్య దిలీపస్య-సుతో-భగీరథ,స్స,సుమహ,త్తప-శ్చక్రే * ॥ ౨ ॥ * తత-స్తేన తపసా-ప్రసన్నా గఙ్గా-దర్శయామాస- ఆత్మానమితి శేషః - తేతుభ్యం , వరదాఽస్మీతి-తం భగీరథ-మువాచ చేతి శేషః-ఇత్థం-గఙ్గయోక్తో-నృపో భగీరథః ప్రణతః,స్వ,మభిప్రాయం- శశంస-ఉక్తవాన్ * ॥ ౩ ॥ * పున స్తం గఙ్గోవాచ ॥ కో న్వితి ద్వాభ్యామ్ ॥ మహీతలే-పతన్త్యా,మమ-వేగం-కోను-ధారయితా,కోఽపీతి పాఠే-అపిశబ్దస్సంభావనాయాం-కో వా ధారయితేత్యర్థః-నచేద్ధారయితా కోఽపి నవిద్యతే చే-త్తర్హి - హే నృప-భూమితలం భిత్త్వా , రసాతలం-యాస్యే గమిష్యామి * ॥ ౪ ॥ * భూమితల ఏవ కిం న

శునా క్రతుశేషం సమాపయత్ ॥ ౩౦ ॥ రాజ్యమంశుమతి న్యస్య నిస్పృహో ముక్తబన్ధనః । ఔర్వోపదిష్టమార్గేణ లేభే గతిమనుత్తమామ్ ॥ ౩౧ ॥ ****************************
************ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , అష్టమోఽధ్యాయః ************
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అంశుమాంశ్చ తపస్తేపే గఙ్గానయనకామ్యయా । కాలం మహాన్తం నాశక్నోత్తతః కాలేన సంస్థితః ॥ ౧ ॥ దిలీపస్తత్సుతస్తద్వదశక్తః కాలమేయివాన్ । భగీరథస్తస్య సుతస్తేపే స సుమహత్తపః ॥ ౨ ॥ దర్శయామాస తం దేవీ ప్రసన్నా వరదాఽస్మి తే । ఇత్యుక్తస్స్వమభిప్రాయం శశంసావనతో నృపః ॥ ౩ ॥ గఙ్గోవాచ । కోను * ధారయితా వేగం పతన్త్యా మే మహీతలే । నచేద్భూమితలం భిత్త్వా నృప యాస్యే రసాతలమ్ ॥ ౪ ॥ కించాహం న భువం యాస్యే నరా మయ్యామృజన్త్యఘమ్ । మృజామి తదఘం క్వాహం రాజం స్తత్ర విచిన్త్యతామ్ ॥ ౫ ॥ రాజోవాచ ॥ సాధవో న్యాసినశ్శాన్తా బ్రహ్మిష్ఠా లోకపావనాః । హరన్త్యఘం తేఽఙ్గసఙ్గాత్తేష్వాస్తే హ్యఘభిద్ధరిః ॥ ౬ ॥ ధారయిష్యతి తే వేగం రుద్రస్త్వాత్మా శరీరిణామ్ । యస్మిన్నోతమిదం ప్రోతం విశ్వం శాటీవ తన్తుషు ॥ ౭ ॥ ఇతి తస్య వచశ్శ్రుత్వా గఙ్గా తం పునరబ్రవీత్ । ప్రసాదయ మహేశానం ధారణార్థం మదమ్భసామ్ ॥ ౮ ॥ త

ప్రవహసీత్యత్రాహ । కించేతి ॥ కించాహం భువం న యాస్యే భూమా న ప్రవహామీత్యర్థః తత్ర హేతుః-నరా భూమిష్ఠా-అఘం పాపం-మయ్యా-మృజన్తి శోధయన్తి-ప్రక్షిపన్తి-తన్నరైస్త్యక్త - మఘం-అహం-క్వ-మృజామి ప్రక్షిపామి - హే రాజన్ - తత్ర-విచిన్త్యతాముపాయ ఇతి శేషః * ॥ ౫ ॥ * తతో భగీరథ ఆహ ॥ సాధవ ఇతి ద్వాభ్యామ్ ॥ న్యాసినః కామ్యకర్మత్యాగినః, శాన్తా జితేన్ద్రియాః-బ్రహ్మిష్ఠాః బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠాః,యద్వా, అతిశయితం బ్రహ్మ బ్రహ్మిష్ఠం- తేన తదుపాసకా లక్ష్యన్తే-బ్రహ్మవిదగ్రేసరా ఇత్యర్థః-అత ఏవ-లోకపావనా , స్సాధవ,స్తవా , ఘం నరైస్త్యక్తం,మజ్జసఙ్గాత్ స్నానరూపాద్ధరన్తి,తర్హి తే క్వ మృజన్తీత్యత్రాహ ॥ తేష్వాస్తే హ్యఘభిద్ధరిరితి ॥ తేషు సాధుషు అఘభిద్ధరి,రాస్తే హి, తర్హి హరిరపి క్వ మృజతీత్యాశఙ్క్య-అఘభిదిత్యనేన పరిహృతా, అఘం భినత్తి నిరస్యతి నాశయతీతి యావత్,నత్వఘమాదాయాన్యత్ర ప్రక్షిపతీత్యభిప్రాయః * ॥ ౬ ॥ * ఏవం కించాహమిత్యాదేరుత్తరముక్తం,అథ కోన్విత్యాదేరుత్తరమాహ ॥ ధారయిష్యతీతి ॥ రుద్రో రుద్రశరీరకః పరమాత్మా తవ-వేగం-ధారయిష్యతి-తస్య ధారణాయామసామర్థ్యశఙ్కాం వారయన్విశినష్టి ॥ శరీరిణాం బ్రహ్మాదిస్థావరాన్తానా-మాత్మా అన్తః ప్రవిశ్య ప్రశాసనేన ధారకః॥ కింబహునా॥ యస్మిన్పరమాత్మనీదం విశ్వం ప్రోతం శరీరతయా సమవేతం యథా-తన్తుషు-శాటీ,తద్వత్,కృత్స్నవిశ్వధారకస్య అకలితశ్రమ ఏవ బిభర్త్యసౌ,, విత్యుక్తవిధస్యత్వద్వేగధారణాయాం సామర్థ్యం కైముత్యన్యాయసిద్ధమితి భావః * ॥ ౭ ॥ * ఇత్యేవంవిధం-తస్య భగీరథస్య-వచ-ఆకర్ణ్య-తం భగీరథం,పున,ర్గఙ్గో,వాచ,తర్హి, మదమ్భసాం ధారణార్థం,మహేశానం రుద్రశరీరకం పరమాత్మానం ప్రసాదయ ప్రసన్నం కుర్వితి * ॥ ౮ ॥ * తద్గఙ్గావచ-శ్శ్రుత్వా,సనృపో భగీర

౪ ॥ శ్లో * పా ॥ కోఽపి ధారయితా.

థ-స్తపసా-శివ-మతోషయత్-హే రాజన్-అల్పీయసైవ-కాలేన,తస్యభగీరథస్య-ఈశానో-రుద్రః-ప్రసన్నోబభూవ * ॥౯॥ *
తతో-రాజ్ఞాభగీరథేనా-భిహితఃగఙ్గాయావేగంధారయేతివిజ్ఞాపిత,స్సర్వస్యలోకస్య, హితకరశ్శివ, స్తథేతిబిభర్మ్యహమి
త్యుక్త్వా-అవహితస్సావధానః-హరేః-పాదావనేజనేన-పూతం-జలం-యస్యాః-తాం-గఙ్గాం-దధార-అత్రశివశబ్దశ్శి
వమాత్రపరోనతువిశేష్యభూతపరమాత్మపర్యన్తః-గఙ్గాయావాపాదపూతజలత్వవిశేషణసామర్థ్యాత్-యద్వా-పూర్వ
త్రాపిరుద్రేశానాదిశబ్దావిశేషణభూతరుద్రమాత్రగోచరాః-ఆత్మాశరీరిణామిత్యాదిత్వష్టమూర్తిత్వాభిప్రాయేణో
క్తమ్ * ॥౧౦॥ *తతో-రాజర్షి-ర్భగీరథో-యత్ర-పితౄణాం-దేహాః-భస్మభూతాః-శ్శేరతేఅసతే-తత్ర-భువనపావనీం
గఙ్గాం,నిన్యే-స్మఆనయత్ * ॥౧౧॥ *వాయోరివవేగోయస్య,తేన-రథేన-ప్రయాన్తం,భగీరథ-మనుధావత్యనుగచ్ఛన్తీగ
ఙ్గా-దేశాన్మార్గస్థానపి-పునన్తీ-నిర్దగ్ధాన్-సగరాత్మజా-నసిఞ్చత్ * ॥౧౨॥ *బ్రహ్మదణ్డేన-బ్రహ్మభూతేబ్రహ్మర్షావాకపి
లే-యో-దణ్డః, స్వకృతాపరాధరూప-స్తేన-హతాదగ్ధాఅపి-సగరాత్మజాః-యస్యాగఙ్గాయా-జలస్పర్శమాత్రేణహేతు
నా-కేవలం-దేహభస్మభిరేవనిమిత్తభూతై-ర్యజ్జలస్పృష్టదేహభస్మభిర్హేతుభూతై-ర్దివం-జగ్ముః,బ్రహ్మదణ్డహతాఅపీ
త్యనేన “నబ్రహ్మదణ్డదగ్ధస్యనభూతభయదస్యచ। నారకాశ్చానుగృహ్ణన్తియాంయాంయోనిమసౌగత” ఇతితార్తీయవచ
నోక్తరీత్యాబ్రహ్మదణ్డహతానాంనారకైరపినిన్ద్యత్వం, తేషామప్యుత్తారకత్వేనగఙ్గాజలస్యనిరతిశయపావనత్వంచో
క్తమ్ * ॥౧౩॥ *ఏతదేవకింపునర్న్యాయేనదర్శయతి॥ భస్మేతి॥భస్మభూతానా-మఙ్గానాం-య-స్సఙ్గో-గఙ్గామ్భస్సఙ్గ-

---

చ్ఛ్రుత్వాసనృపోదేవంతపసాఽఽరాధయచ్ఛివమ్।కాలేనాల్పీయసారాజంస్తస్యేశానస్త్వతుష్యత *॥౯॥త
థేతిరాజ్ఞాఽభిహితస్సర్వలోకహితశ్శివః।దధారావహితోగఙ్గాంపాదపూతజలాంహరేః॥౧౦॥భగీర
థోఽథరాజర్షిర్నిన్యేభువనపావనీమ్।యత్రస్వపితౄ*ణాందేహాభస్మీభూతాశ్శేరతే॥౧౧॥రథేనవాయు
వేగేనప్రయాన్తమనుధావ*తీ।దేశాన్పునన్తీనిర్దగ్ధానసిఞ్చత్సగరాత్మజాన్॥౧౨॥యజ్జలస్పర్శమాత్రేణబ్ర
హ్మదణ్డహతాఅపి।సగరా*త్మజాదివంజగ్ముఃకేవలందేహభస్మభిః॥౧౩॥భస్మీభూతాఙ్గసఙ్గేనస్వర్యాతా
స్సగరాత్మజాః।కింపునశ్శ్రద్ధయాదేవీంయేసేవన్తేధృతవ్రతాః॥౧౪॥నహ్యేతత్పరమాశ్చర్యంస్వర్ధున్యా
యదిహోదితమ్।అనన్తచరణామ్భోజప్రసూతాయాభవచ్ఛిదః॥౧౫॥సన్నివేశ్యమనోయస్మిఞ్ఛ్రద్ధయా
మునయోఽమలాః।త్రైగుణ్యందుస్త్యజంహిత్వాసద్యోయాతాస్తదాత్మతామ్॥౧౬॥శ్రుతోభగీరథా
జ్జజ్ఞేతస్యనాభోఽపరోఽభవత్।సిన్ధుద్వీపస్సుతస్తస్మాదయుతాయుస్తతోఽభవత్॥౧౭॥ఋతుపర్ణోనలసఖో
యోఽశ్వవిద్యామగాన్నలాత్।దత్త్వాఽక్షహృదయంతస్మైసర్వకామస్తుతత్సుతః॥౧౮॥తతస్సుదాసస్త
త్పుత్రోమదయన్తీపతిర్నృప।ఆహుర్మిత్రసహంయంవైకల్మాషాఙ్ఘ్రిముతక్వచిత్॥వసిష్ఠశాపాద్రక్షోఽ

స్తైస్తైరేవహేతునా-సగరాత్మజాః-స్వఃస్వర్గం-యాతాః-యైర్ధృతం-వ్రతం-గాఙ్గామ్భస్స్నానరూపం-యైః-స్తే-శ్రద్ధయా-
దేవింగఙ్గాం,సేవన్తే,తేదివంయాన్తీతికింపునర్వక్తవ్యమిత్యర్థః * ॥౧౪॥ *సకలదురితాపహారేణముక్తిహేతుభూతజల
స్పర్శాయాగఙ్గాయాఃస్వర్గప్రాప్తిమాత్రహేతుత్వేనాశ్చర్యంకార్యమిత్యాహ॥ నహీతి॥ అనన్తస్యభగవత-శ్చరణామ్భో
జా-త్ప్రసూతాయా-అతఏవ-భవచ్ఛిదః పాపనివర్తనసమ్యగ్జ్ఞానప్రవర్తనద్వారాభవంసంసారంఛినత్తి తథాభూతా
యాః,స్వర్ధున్యాఃస్వర్నద్యాఃగఙ్గాయాః-య-న్మాహాత్మ్య-ముదితముక్తం-తదేత-త్పరమాశ్చర్యం-నహీతి-ఉక్తవిధంమాహా
త్మ్యమనన్తచరణామ్భోజప్రసూతత్వప్రయుక్తమిత్యుక్తమ్*॥౧౫॥*అథానన్తచరణామ్భోజమాహాత్మ్యందర్శయితుంత
ద్విశినష్టి॥యస్మిన్నితి॥అమలానిర్మలాన్తఃకరణా-మునయో-యస్మిన్ననన్తచరణామ్భోజే-శ్రద్ధయా-మనో-నివేశ్య-దుస్త్యజం
త్రైగుణ్యం-త్రయోగుణాఏవత్రైగుణ్యంత్రిగుణాన్-హిత్వా-ప్రకృతిసంబన్ధంహిత్వేతియావత్ . సద్యస్తదైవ-తదాత్మతా
మనన్తత్తుల్యస్వభావతాం,ముక్తిమిత్యర్థః,యాతాఃప్రాప్నువన్తీత్యర్థః * ॥౧౬॥ *భగీరథా,చ్ఛ్రుతాఖ్యః,పుత్రో-జజ్ఞే,త
స్యశ్రుతస్య-నాభాపరః-పుత్రో-బభూవ-తతోనాభాపరాత్సిన్ధుద్వీప, స్తస్మాత్సిన్ధుద్వీపా-దయుతాయుస్తతోఽయుతాయు
షో-ఋతుపర్ణస్సంబభూవ॥తంవిశినష్టి॥యోఋతుపర్ణో-నలస్య,సఖా-తయోఃపరస్పరోపకర్తృత్వరూపంసఖిత్వందర్శ
యతి నలా-దశ్వవిద్యామశ్వశిక్షాప్రతిపాదికాంవిద్యా-మగాత్ప్రాప్తవాన్-కింకృత్వా-తస్మైనలాయా-క్షహృదయంద్యూ
తశాస్త్రరహస్యం-దత్త్వా-తస్యఋతుపర్ణస్య-సుత-స్సర్వకామః * ॥౧౭॥౧౮॥ *తతస్సర్వకామా-త్సుదాసో-జజ్ఞ ఇ
తిశేషః-తత్పుత్రస్సుదాసస్యపుత్రో,మదయన్త్యాః-పతిః-హేనృప-యంమదయన్తీపతిం-మిత్రసహ-మాహుః-తమేవకల్మా

షాఞ్జిం చాహుః. స ఏవ-క్వచిత్-దాచి-ద్వసిష్ఠస్య - శాపాత్ - రక్షో, బభూవ, స్వకర్మణా - అనపత్యః ఔరసరహితశ్చ - బభూవ- క్షేత్రజస్య వక్ష్యమాణత్వాత్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ సఙ్గ్రహేణోక్తం తద్వృత్తాన్తం విస్తరేణ బుభుత్సయా పరిపృచ్ఛతి రాజా॥ యన్నిమిత్త ఇతి ॥ మహాత్మనస్సౌదాసస్య - గురుశాపః-యదేవ నిమిత్తం యస్య తాదృశో, బభూవ, తదేతచ్ఛాపస్య నిమిత్తం, వేదితు-మిచ్ఛామి, తద్యది న రహస్యం కథయితుం యోగ్యం చేత్, కథ్యతామ్ ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ ఏవం పృష్ట ఆహ మునిః ॥ సౌదాస ఇత్యాదినా వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాత ఇత్యతః ప్రోక్తనేన ॥ మృగయైవ శీలం యస్య - స సౌదాసో మిత్రసహ- శ్చరన్- రక్షో - హతవాన్ రక్షసో - భ్రాతరం తు-న జఘాన- కింతు ముమోచ- తత-స్స - రక్షసో భ్రాతా- గతస్సన్- రాజ్ఞస్సౌదాసస్య , అఘం భ్రాతృహననరూపమపరాధం - చిన్తయన్ - ప్రతిచికీర్షయా అపకర్తుమిచ్ఛయా - రాజ్ఞో - గృహే-య - స్సూదః పాచక - స్తద్రూపధరో - భోక్తుమిచ్ఛవే - గురవే వసిష్ఠాయ - పక్త్వం - నరామిషం - నిన్యే. ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తతో భగవాన్వసిష్ఠః - పరివేష్యమాణం భోజనపాత్రే నిక్షిప్యమాణం - నరామిష - మత ఏవా - భక్ష్యమఞ్జసా ఆశు - విలోక్య జ్ఞాత్వా - క్రుద్ధో - రాజానం మిత్రసహ - మశపత్ ॥ కిమితి ॥ ఏవమేవంకారయం స్త్వం - రక్షో - భవిష్యసీతి- తత- స్తం నరామిషం - సూదరూపధరేణ-రక్షసా-కృతం - న తు రాజ్ఞా కారిత-మితి-విదిత్వా-స్వవాక్యానృతత్వపరిహారాయ - శాపం- ద్వాదశవర్షావధికం-చక్రే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత-స్సోఽపి సౌదాసోఽప్యఞ్జలినా-అపః జల -మాదాయ, గురుం వసిష్ఠం-శప్తుం-సముద్యుక్తః-మదయన్త్యా, నివారితః-రుశతీః తీక్ష్ణాః- తా అపః-స్వపాదయో-ర్జహౌ తత్యాజ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్ర హేతుమాహ ॥ దిశః - ఖమాకాశం- స

భూదనపత్యస్స్వకర్మణా॥ ౧౯ ॥ విష్ణురాత ఉవాచ । యన్నిమిత్తో గురోశ్శాపస్సౌదాసస్య మహాత్మనః। ఏతద్వేదితుమిచ్ఛామి కథ్యతాం న రహో యది ॥ ౨౦ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ । సౌదాసో మృగయాం కించిచ్చరన్రక్షో జఘాన హ। ముమోచ భ్రాతరం భ్రాతా గతః ప్రతిచికీర్షయా॥ ౨౧ ॥ స చిన్తయన్నఘం రాజ్ఞస్సూదరూపధరో గృహే। గురవే భోక్తుకామాయ పక్త్వా నిన్యే నరామిషమ్ ॥ ౨౨ ॥ పరివేష్యమాణం భగవాన్విలోక్యాభక్ష్యమఞ్జసా। రాజానమశపత్క్రుద్ధో రక్షో హ్యేవం భవిష్యసి । రక్షఃకృతం తద్విదిత్వా చక్రే ద్వాదశవార్షికమ్ ॥ ౨౩ ॥ సోఽప్యపోఽఞ్జలినాఽఽదాయ గురుం శప్తుం సముద్యతః । వారితో మదయన్త్యాఽపో రుశతీః పాదయోర్జహౌ॥ ౨౪ ॥ దిశః ఖమవనీం సర్వాం పశ్యన్జీవమయం నృపః । రాక్షసం భావమాపన్నః పాదే కల్మాషతాం గతః॥ ౨౫ ॥ వ్యవాయకాలే దదృశే వనౌకో దంపతీ ద్విజౌ । క్షుధాఽఽర్తో జగృహే విప్రం తత్పత్న్యాహాకృతార్థవత్ ॥ ౨౬ ॥ న భవాన్రాక్షసస్సాక్షాదిక్ష్వాకూణాం మహారథః । మదయన్త్యాః పతిర్వీర నాధర్మం కర్తుమర్హసి ॥ ౨౭ ॥ దేహి మేఽపత్యకామాయా అకృతార్థం పతిం ద్విజమ్ । దేహోఽయం మానుషో రాజన్పురుషస్యాఖిలార్థదః । తస్మాదస్య వధో వీర సర్వార్థవధ ఉచ్యతే ॥ ౨౮ ॥ ఏష హి బ్రాహ్మణో విద్వాంస్తపశ్శీలగుణాన్వితః। ఆరిరాధయిషుర్బ్రహ్మ మహాపురుషసంజ్ఞితమ్ ॥ సర్వభూతాత్మభావేన భూతేష్వన్తర్హితం గుణైః ॥ ౨౯ ॥ సోఽయం బ్రహ్మర్షివర్య

ర్వా-మవనిం భూమిం చ-జీవప్రచురం- పశ్యన్ స్వపాదయోర్జహౌ ఇత్యన్వయః నృపస్సౌదాసః- రాక్షసం - భావం రూప - మాపన్నః ప్రాప్తః- గురుశాపాద్ధేతో రితి శేషః - పాదే - కల్మాషతాం నైల్యం వికారం చ - గతః- శాపార్థజలప్రక్షేపాద్ధేతో రితి శేషః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ కదాచి ద్వనమేవ ఓకః స్థానం-యయో-స్తౌ-దంపతీ భార్యాపతీ-ద్విజౌ-మైథునకాలే దదర్శ॥ తదా-క్షుధా అశనాయయా-పీడితో-రాక్షసరూప స్సౌదాసో- మిథునీభూతం - ద్విజం-జగృహే-భక్షితుమితి శేషః-తదా-తస్య ద్విజస్య-పత్నీ- అకృతార్థమసమాప్తగతి తృష్ణం పతిం వేత్తీతి తథాభూతా సత్యు-వాచ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ తదేవాహ ॥ నేత్యాదినా ఏవం కరుణభాషిణ్యా ఇత్యతః ప్రోక్తనేన॥ భవాన్న రాక్షసః కింతు-సాక్షా - దిక్ష్వాకూణాం - మహారథః శ్రేష్ఠః-మదయన్త్యాః- పతిః, అతో, హే వీర- అధర్మం విప్రహననరూపం-కర్తుం-నార్హతి ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ అపత్యకామాయై-మె మహ్యం , పతిం, తత్రాపి ద్విజం-తత్రాప్య-కృతార్థం- దేహి ॥ హే రాజన్, అయం, మానుషో, దేహః పురుషస్య జీవస్యా- ఖిలానాం పురుషార్థానాం, సాధనభూతః-యత ఏవం-తస్మాదస్యాఖిలార్థదస్య మానుషదేహస్య-వధో, హే వీర, సర్వార్థానాం-వధ-ఇత్యుచ్యతే ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ కించైష త్వయా గృహీతో మత్పతిః, బ్రాహ్మణః తత్రాపి-విద్వాన్ వేదశాస్త్రార్థవిత్ , న కేవలం విద్వా-నపి తు, తపశ్శీలాభ్యా-మన్యైశ్చాక్రోధాదిభిర్గుణై ర-న్వితః, సర్వభూతానా- మాత్మభావేన అన్తరాత్మతయా - గుణైస్సర్వజ్ఞత్వాదిభిస్సహైవ, భూతేషు దేవమనుష్యాదిషు, అన్తర్హితం హృదయకుహరే నివిష్టం- మహాపురుషాదిశబ్దవాచ్యం, బ్రహ్మ , రాధయితుమిచ్ఛుః ఉపాసీన ఇత్యర్థః-సన్నన్తనిర్దేశస్తూపాసనదశాయామపి బ్రహ్మజ్ఞానస్యేష్టతమత్వజ్ఞాపనాయ ❁ ॥ ౨౯ ॥ ❁ సోఽయమేవంభూతో- బ్రహ్మర్షివరో- రాజర్షిశ్రేష్ఠా - త్త్వత్తోఽపి-విభోః అధికృతరాజ్యా- త్త్వత్తః, కథం వధ-మర్హతి-సర్వథా నార్హత్యేవేత్యర్థః-యథా, పితృ

స్వకాశా,దాత్మజో,వధం,నార్హతి,తద్వత్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తస్యోక్తవిధస్య, పాపస్యభ్రూణస్యసూత్రప్రవచనాధ్యాయినః "వేదానాంకించిదధీత్యబ్రాహ్మణఏకాంశాఖామధీత్యశ్రోత్రియోఽఙ్గాధ్యాయ్యనూచానఃకల్పాధ్యాయీఋషికల్పస్సూత్రప్రవచనాధ్యాయీభ్రూణ,,ఇత్యాదిప్రయోగాత్ 'బ్రహ్మవాదినఃబ్రహ్మోపదేష్టుః-వేదాధ్యాపకస్యవా, వధం,సాధూనాం సమ్మతో,భవాన్,కథం,మన్యతే,సమ్మతమితిశేషః,యథా, బభ్రోర్వైనో-ర్వధం, భవాన్నసమ్మతంమన్యతే-తథాస్యాపివధం నసమ్మతంమన్యస్వేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ యది-సర్వథా,అయం-బ్రాహ్మణః-త్వయా, భక్షః-క్రియతే-భక్ష్యతఇత్యర్థః-తర్హి పూర్వతఃతద్భక్షణాత్ప్రాగేవ,మాంఖాదఅద్ధి-అనేన-వినా, అహం-క్షణమపి,నజీవిష్యే,యథా, మృతకంకుణపం, జీవేనవినా,తద్వదహమప్యనేనవినేత్యర్థః ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవం,తస్యాః,కరుణభాషిణ్యాః,అనాథవ,ద్విలపన్త్యాస్సత్యాః-శాపేన, మోహిత-స్సౌదాసో,ద్విజం,వ్యాఘ్రః,పశుమివ-అఖాదద్భక్షితవాన్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ తతఃపురుషాదేనరక్షసా, సౌదాసేన,భక్షితం,పతిం,వీక్ష్య,బ్రాహ్మణీ,ఆత్మానంప్రతి-శోచన్తీకుపితాసత్యూర్వీశంసౌదాస,మశపత్ ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ కిమితి॥యస్మాత్కామార్తాయాః,మమ,పతి,రపాపోనిరపరాధ, స్త్వయా,భక్షిత,స్తస్మాత్, హేఅకృతప్రజ్ఞవివేకశూన్య,తవాప్యా,ధానాన్మృత్యు,ర్దర్శితఇతి,యదాగర్భాధానంకర్తుముద్యుఙ్క్షే తదా,మరణం,ప్రాప్స్యసీతి ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ ఏవం, మిత్రసహంసౌదాసం, శప్త్వా-బ్రాహ్మణీ-పతిలోకపరాయణాపతిలోకంకామయమానేత్యర్థః-తత్ర-పత్యుః-రస్థీనిసమిద్ధేప్రజ్వలితేఽగ్నౌ-ప్రాస్య-పతిత్వా-భర్తు,ర్గతింప్రాప్తా ❀ ॥ ౩౬ ॥ ❀ తతో,ద్వాదశవత్సరాన్తే-విగతశాప-స్సౌదాసో-మైథునాయోద్యతః-

స్తైరాజర్షిప్రవరాద్విభోః।కథమర్హతిధర్మజ్ఞవధంపితురివాత్మజః ॥ ౩౦ ॥ తస్యసాధోరపాపస్యభ్రూణస్యబ్రహ్మవాదినః।కథంవధంయథాబభ్రోర్మన్యతేసమ్మతోభవాన్ ॥ ౩౧ ॥ యద్యయంక్రియతేభక్షస్తర్హిమాంఖాదపూర్వతః।నజీవిష్యేవినాఽనేనక్షణంచమృతకంయథా ॥ ౩౨ ॥ ఏవంకరుణభాషిణ్యావిలపన్త్యాఅనాథవత్।వ్యాఘ్రఃపశుమివాఖాదత్సౌదాసశ్శాపమోహితః ॥ ౩౩ ॥ బ్రాహ్మణీవీక్ష్యదిధిషుంపురుషాదేనభక్షితమ్।శోచన్త్యాత్మానమూర్వీశమశపత్కుపితాసతీ ॥ ౩౪ ॥ యస్మాన్మేభక్షితోఽపాపఃకామార్తాయాఃపతిస్త్వయా।తవాపిమృత్యురాధానాదకృతప్రజ్ఞదర్శితః ॥ ౩౫ ॥ ఏవంమిత్రసహంశప్త్వాపతిలోకపరాయణా।తదస్థీనిసమిద్ధేఽగ్నౌప్రాస్యభర్తుర్గతింగతా ॥ ౩౬ ॥ విశాపోద్వాదశాబ్దాన్తేమైథునాయసముద్యతః।విజ్ఞాప్యబ్రాహ్మణీశాపంమహిష్యాసనివారితః ॥ ౩౭ ॥ తతఊర్ధ్వంసతత్యాజస్త్రీసుఖంకర్మణాప్రజాః।వసిష్ఠస్తదనుజ్ఞాతోమదయన్త్యాంప్రజామధాత్ ॥ ౩౮ ॥ సావైసప్తసమాగర్భమబిభ్రన్నవ్యజాయత।జఘ్నేఽశ్మనోదరంతస్యాస్సోఽశ్మకస్తేనకథ్యతే ॥ ౩౯ ॥ అశ్మకాన్మూలకోజజ్ఞేయస్స్త్రీభిఃపరిరక్షితః।నారీకవచఇత్యుక్తోనిఃక్షత్రేమూలకోఽభవత్ ॥ ౪౦ ॥ తతోదశరథస్తస్మాత్పుత్రఐలబిలస్తతః।(రాజావిశ్వసహోయస్యఖట్వాఙ్గశ్చక్రవర్త్యభూత్) ॥ ౪౧ ॥ యోదేవైరర్థితోదైత్యానవధీద్యుధిదుర్జయః।ముహూర్తమాయుర్జ్ఞాత్వైత్యస్వపురంసన్దధేమనః ॥ ౪౨ ॥ నమేబ్రహ్మకులాత్ప్రాణాఃకులదైవాన్నచాత్మజాః।నశ్రియోనమహీరాజ్యంనదారాశ్చా

బ్రాహ్మణీశాపం,విజ్ఞాప్యప్రత్యభిజ్ఞాప్య-మహిష్యామదయన్త్యా,సమ్య-ఙ్నివారితః ❀ ॥ ౩౭ ॥ ❀ తతఆరభ్య-స, సౌదాసః-స్త్రీసుఖం,తత్యాజ-మృత్యుభయాదితిశేషః-అతఏవో-క్తేనకర్మణా-అప్రజాః-ఔరసరహితో-బభూవ-ఏవంస్థితే-తేన సౌదాసేనా,నుజ్ఞాతో-వసిష్ఠో-మదయన్త్యాం-ప్రజా-మధాత్,గర్భాధానమకరోత్ ❀ ॥ ౩౮ ॥ ❀ తత-స్సావై-మదయన్తీ-సప్త-సమాఃవత్సరాన్-గర్భ, మబిభ్రతీ-తదాఽపి-నవ్యజాయత-అపత్యమితిశేషః-తదా,సౌదాస-స్తస్యామదయన్త్యా ఉదర-మశ్మనాపాషాణేన-జఘ్నే,సఉదరాన్నిర్గత-స్తేనాశ్మఘాతేననిమిత్తేనా-శ్మకఇతి-కథ్యతేవ్యవహ్రియతే ❀ ॥ ౩౯ ॥ ❀ అశ్మకాన్మూలకో-జజ్ఞే-తస్యైవనారీకవచఇతినామాన్తరం-నామద్వయనిమిత్తేదర్శయతి-యో, ఽశ్మకస్య-పుత్రః-నిఃక్షత్రేభార్గవేణరామేణక్షత్రోత్పాటనేక్రియమాణే-స్త్రీభిః-పరిరక్షితః-అతో-నారీకవచఇత్యుక్తః-పునఃక్షత్రకులస్యమూలత్వా-న్మూలకనామాచా,భవత్ ఇత్యుక్తః ❀ ॥ ౪౦ ॥ ❀ తతోమూలకా-ద్దశరథః-జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గఃతస్మాద్దశరథా, దైలబిలఃపుత్రః-ఐలబిలా,ద్విశ్వసహ ఖ్యో,రాజా,జజ్ఞే "తత్పుత్రంవదన్తంవిశినష్టి,, యస్యవిశ్వసహస్య-ఖట్వాఙ్గ-స్సంబభూవ ❀ ॥ ౪౧ ॥ ❀ అథఖట్వాఙ్గంవిశింషన్తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ యఇత్యాదినా ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ యః,ఖట్వాఙ్గో యుధియుద్ధే-దుర్జయః జేతుమశక్యః,అతఏవ-దేవై-రర్థితఃసహాయత్వేనప్రార్థితః, దైత్యా,నవధీత్ ॥ తతో,దేవై,ర్వరాయ, చోదితః-స్వస్యా,యు,ర్ముహూర్తమాత్రావశిష్టం, జ్ఞాత్వా,స్వపురమాగత్య, మన,స్సన్దధే,మనసాఆలోచ్యనిశ్చితవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౪౨ ॥ ❀ తస్యమనస్సన్ధానప్రకారమేవదర్శయతి॥ నేత్యాదినా ॥ఇతివ్యవసితఇత్యతఃప్రాక్తనేన॥బ్రహ్మకులాన్మమ

పాణినా, నాతివల్లభా, ఇత్యన్వయః - బ్రహ్మకులమేవమమప్రాణేభ్యోఽపి ప్రియమిత్యర్థః ఏవముత్తరత్రాపి ద్రష్టవ్యం, కులదైవాద్భగవతః, ఆత్మజాదయో, నవల్లభాః ✻ ॥ ౪౩ ॥ ✻ మహ్యాంమమ, మతిః, బాల్యేఽపి, క్వచిదాపద్యపి, అధర్మే, నరమతే నారమత, ఇహలోకే, కించిదపి, వస్తూత్తమశ్లోకాద్భగవతోఽన్యత్పృథగ్భూతం, నాపశ్యం, సర్వం వస్తుభగవదాత్మకమేవదృష్టవానస్మీత్యర్థః, నావశ్యమితిపాఠాన్తరం, తదా, కించిదపివస్తూత్తమశ్లోకాదన్యన్నావశ్యం నోపాదేయమిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౪ ॥ ✻ యద్యపి, త్రిభువనేశ్వరైర్దైవైర్మహ్యాం, కామానుగుణో, వరో, దత్తస్తథాప్యహం, తం- కామంవరం, నవృణేనవృణుయాం, తత్ర హేతుం వదన్నాత్మానం విశినష్టి ॥ భూతభావనభావనః, భూతానిదేవాదీని, భావయతిసత్తాదిమన్తి కరోతీతి, భూతభావనో భగవాన్ - తం, భావయతి భజతీతి, తథాభూతోఽహమిత్యర్థః “ వాసుదేవే మనో యస్య జపహోమార్చనాదిషు । తస్యాన్తరాయో మైత్రేయ దేవేన్ద్రత్వాదికం ఫలమ్ „ ఇత్యుక్తరీత్యా దేవైర్దీయమానో వరో మమభగవత్ప్రాప్తివిరోధీతిభావః ✻ ॥ ౪౫ ॥ ✻ తర్హి దేవాదయస్స్వర్గాదికమేవోత్కృష్టం కిమితిమన్యన్త ఇత్యాశఙ్క్యాహ ॥ యఇతి ॥ యే, దేవా, స్తే, విక్షిప్తేన్ద్రియధియః దేహాత్మాభిమానినః, అత, స్తే, శశ్వత్సదా, స్వహృది, స్థితమప్య, న్తరాత్మానం, నిరతిశయప్రియం, నవిన్దన్తి, కింతు, వైషయికమేవసుఖంపరమన్యన్తఇతిభావః - దేవా ఏవనజానన్తి, కిముతాపరే, నవిన్దన్తీతి ✻ ॥ ౪౬ ॥ ✻ అస్మాదహ, మిహలోకే, భగవన్మాయయా, రచితేషు, గన్ధర్వనగరతుల్యేష్వనిత్యేషు-గుణేషు శబ్దాదివిషయేషు ప్రకృత్యాత్మసు ప్రకృత్యాత్మకే - ప్రకృతిపరిణామాత్మకే శరీరేచ-రూఢం-సఙ్గం-త్యక్త్వా-విశ్వభర్తుర్భగవతః-భావేనభక్త్యా-తంవిశ్వభర్తారం - ప్రపద్యేప్రాప్స్యామి ✻ ॥ ౪౭ ॥ ✻ ఇత్థంబుద్ధ్యా-నారాయ

తివల్లభాః ॥ ౪౩ ॥ నబాల్యేఽపిమతిర్మహ్యమధర్మేరమతేక్వచిత్ । ✻ నాపశ్యముత్తమశ్లోకాదన్యత్కించనవస్త్వహమ్ ॥ ౪౪ ॥ దైవైఃకామవరోదత్తోమహ్యం త్రిభువనేశ్వరైః । నవృణేతమహంకామంభూతభావనభావనః ॥ ౪౫ ॥ యేవిక్షిప్తేన్ద్రియధియోదేవాస్తేస్వహృదిస్థితమ్ । నవిన్దన్తిప్రియంశశ్వదాత్మానంకిముతాపరే ॥ ౪౬ ॥ అథేశమాయారచితేషుసఙ్గంగుణేషుగన్ధర్వపురోపమేషు । రూఢంప్రకృత్యాత్మనివిశ్వభర్తుర్భావేనహిత్వాతమహంప్రపద్యే ॥ ౪౭ ॥ ఇతివ్యవసితోబుద్ధ్యానారాయణగృహీతయా । హిత్వాఽన్యభావమజ్ఞానంతతస్స్వంభావమాశ్రితః ॥ ౪౮ ॥ యత్తద్బ్రహ్మపరంసూక్ష్మమశూన్యంశూన్యకల్పితమ్ । భగవాన్వాసుదేవేతి యంగృణన్తిహిసాత్వతాః ॥ ౪౯ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, నవమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుకఉవాచ ॥ ఖట్వాఙ్గాద్దీర్ఘబాహుశ్చరఘుస్తస్మాత్పృథుశ్రవాః । అజస్తతోమహారాజస్తస్మాద్దశరథోఽభవత్ ॥ ౧ ॥ తస్యాపిభగవానేషసాక్షాద్బ్రహ్మమయోహరిః । అంశాంశేనచతుర్ధాగాత్పుత్రత్వంప్రార్థితస్సు

రైః, గృహీతయా, తద్విషయయాబుద్ధ్యేత్యర్థః-వ్యవసితః నిశ్చితవాన్, అన్యభావం, అన్యత్ర దేహాదౌ, భావో, యేనస్యాత్తదన్యథాభావమజ్ఞానం, హిత్వా, దేహంత్యక్త్వేత్యర్థః-తతః, స్వంభావమాశ్రితః ఆవిర్భూతగుణాష్టకస్వభావః ✻ ॥ ౪౮ ॥ ✻ అశూన్యం ప్రమాణేనసిద్ధం, నతు-శశవిషాణాదివత్తుచ్ఛమిత్యర్థః - యద్వాశూన్యంరహితంనిర్గుణంనభవతీత్యశూన్య - మనన్తకల్యాణగుణాకరమిత్యర్థః ॥ శూన్యకల్పితం-కల్పితంకల్పనా-భావేక్తః-విభూతిగతజాత్యాదికల్పనా, యస్మిన్, శూన్యా-త-త్తథోక్తం, అనేనహేయగుణరాహిత్యముక్తం, యత్తద్బ్రహ్మమయం-భగవాన్వాసుదేవ-ఇతి, గృణన్తి - సాత్వతాః తదాశ్రితాఇత్యనుషఙ్గః స్వంభావమాశ్రితఇతిప్రత్యగాత్మనశ్శుద్ధస్వభావావిర్భావఉక్తః- ఏవంముక్తోఽభూదిత్యర్థః ✻ ॥ ౪౯ ॥ ✻ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేనవమోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఖట్వాఙ్గాద్, దీర్ఘబాహు, ర్జజ్ఞే-తస్మాద్దీర్ఘబాహోః, రఘు-స్సచ, పృథులం-శ్రవః యశో, యస్య-తథాభూత, స్తస్మాదఘోరజః, మహారాజో, జజ్ఞే, తస్మాదజాద్దశరథ-స్సంబభూవ ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ తస్యాపిదశరథస్యాపి, సాక్షాత్పరబ్రహ్మభిన్నో భగవాన్, హరి, స్సురైః, ప్రార్థితోఽంశాంశేనసహ, చతుర్ధా, పుత్రతాం, ప్రాప్తః, భగవాన్ బ్రహ్మమయోహరిః పుత్రతాం ప్రాప్తఇత్యనేన శ్రీరామస్యషాడ్గుణ్యపూర్ణత్వముక్తం, అంశాంశేనసహపుత్రతాం ప్రాప్త ఇత్యనేనభరతాదీనాంతదంశావతారత్వముక్తం, ఏవంచభరతాదీనామపిస్వాంశావతారత్వాత్తైస్సహచతుర్ధాపుత్రతాం ప్రాప్తఇత్యర్థః, చాతుర్విధ్యమేవదర్శయన్నవతారాణాం నామాన్యాహ ॥ రామేతి ॥ రామాదిసంజ్ఞయా - చతుర్ధాపుత్రతా - మగాదితి పూ

౪౪ ॥ శ్లో ✻ పా ॥ నావశ్యం.

ర్వైణాన్వయః ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తస్య శ్రీరామస్య సీతాపతే, రనుచరితం, హే రాజన్, తత్త్వదర్శిభిరవతారయాథాత్మ్యవిద్భిః - ఋషిభిర్వాల్మీకాదిభిః, భూరి బహులం యథా భవతి తథా - వర్ణితం, త్వయా, చ, సుముహుః శ్రుతం, అతస్తన్న విస్తరతః కథయామః - తథాఽపి సఙ్గ్రహేణ కథ్యమానం శృణ్విత్యభిప్రాయః ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ ఇతోఽధ్యాయద్వయేన శ్రీరామచరితం వివర్ణయిషుస్తావదేకేన శ్లోకేన సఙ్గ్రహేణ తత్కర్తృకామాత్మరక్షాం ప్రార్థయతే ॥ గుర్వర్థ ఇతి ॥ యః శ్రీరామః - గుర్వర్థే - గురోః పితు - రర్థే వచస్సత్యతాపాలనార్థం - త్యక్తం రాజ్యం యేన సః - పద్మవ - దతిసుకుమారాభ్యాం - పద్భ్యాం ॥ తదేవాహ ॥ ప్రియాయాస్సీతాయాః - పాణేః స్పర్శే - నాస్తిక్షమా - యయో - స్తాభ్యాం - ప్రతివన - మచరత్ - హరీన్ద్రానుజాభ్యాం సుగ్రీవలక్ష్మణాభ్యాం - మృజితా అపనీతా - పథరుజా మార్గశ్రమో - యస్య - శూర్పణఖ్యాః - వైరూప్యాత్కర్ణనాసికాచ్ఛేదాద్ధేతోః - తయా ప్రలోభితేన రావణేనాపహారా - త్ప్రియేణ కళత్రేణ - యో - విరహః విశ్లేష - స్తేన - యా - రుక్ - తయా - ఆరోపితాయాః కుటిలీకృతాయాః - భ్రువో - విజృమ్భణైవ - త్రస్తః క్షోభితో, ఽబ్ధిస్సముద్రః - యస్మా - త్తత స్తద్విజ్ఞాపనేన - బద్ధస్సేతు ర్యేన - తతః - ఖలా దురాత్మానః రావణాదయ ఏవ - దవో వనం - తస్య - దహన - స్స - ఏవం భూతః - కోసలేన్ద్రః - నోఽస్మా - నవతాత్పాతు ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ ఏవం సఙ్గ్రహేణ శ్రీరామచరితమాదిత ఆరభ్య వర్ణయతి ॥ విశ్వామిత్రేత్యాదినా యావదుత్తరాధ్యాయసమాప్తి ॥ విశ్వామిత్రస్యా - ధ్వరే యజ్ఞే - మారీచాద్యాః - నిశాచరా - నైరృతపుఙ్గవా రాక్షసశ్రేష్ఠాః - లక్ష్మణస్య - పశ్యత ఏవ - తమప్యనపేక్ష్యైవ - యేన శ్రీరామేణ - హతాః - యచ్ఛబ్దానాం - సకోసలేన్ద్రోఽవతాన్న ఇతి పూర్వేణైవాన్వయః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ య ఇతి ॥ హే నృప లోకే - యే వీరా - స్తేషాం, సమితౌ సమాజే - యశ్శ్రీరామః - సీతాయాః - స్వయంవరగృహే

రైః ॥ రామలక్ష్మణశత్రుఘ్నభరతా ఇతి సంజ్ఞయా ॥ ౨ ॥ తస్యానుచరితం రాజన్నృషిభిస్తత్త్వదర్శిభిః । శ్రుతం హి వర్ణితం భూరి త్వయా సీతాపతేర్ముహుః ॥ ౩ ॥ గుర్వర్థే త్యక్తరాజ్యో వ్యచరదనువనం పద్మపద్భ్యాం ప్రియాయాః పాణిస్పర్శాక్షమాభ్యాం మృజితపథరుజో యో హరీన్ద్రానుజాభ్యామ్ । వైరూప్యాచ్ఛూర్పణఖ్యాః ప్రియవిరహరుషాఽఽరోపితభ్రూవిజృమ్భత్రస్తాబ్ధిర్బద్ధసేతుః ఖలదవదహనః కోసలేన్ద్రోఽవతాన్నః ॥ ౪ ॥ విశ్వామిత్రాధ్వరే యేన మారీచాద్యా నిశాచరాః । పశ్యతో లక్ష్మణస్యైవ హతా నైరృతపుఙ్గవాః ॥ ౫ ॥ యో లోకవీరసమితౌ ధనురైశముగ్రం సీతాస్వయంవరగృహే త్రిశతోపనీతమ్ । ఆదాయ బాలగజలీల ఇవేక్షుయష్టిం సజ్జీకృతం నృప వికృష్య బభఞ్జ మధ్యే ॥ ౬ ॥ జిత్వాఽనురూపగుణశీలవయోఽఙ్గరూపాం సీతాభిధాం శ్రియమురస్యభిలబ్ధమానామ్ । మార్గే వ్రజన్భృగుపతేర్వ్యనయత్ప్రరూఢం దర్పం మహీమకృత యస్త్రిరరాజబీజామ్ ॥ ౭ ॥ యస్సత్యపాశపరివీతపితుర్నిదేశం స్త్రైణస్య చాపి చ గృహే శిరసా సభార్యః । రాజ్యం శ్రియం ప్రణయినస్సుహృదో నివాసం త్యక్త్వా యయౌ వనమసూనివ ముక్తసఙ్గః ॥ ౮ ॥ రక్షస్స్వసుర్వ్యకృత రూపమశుద్ధబుద్ధేస్తస్యాః ఖరత్రిశిరదూషణముఖ్యబ

ఉగ్రం కఠినం - గరిష్ఠం వా - తదేవాహ - త్రిశతోపనీతం కిఙ్కరాణాం శతత్రయేణానీత - మైశం రౌద్రం ధను - రాదాయ - సజ్జీకృత మారోపితం - వికృష్య, బాలగజస్యేవ లీలా యస్య సః ఇక్షుదణ్డమివ - మధ్యే బభఞ్జ భగ్నమకరోత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ ఆత్మనః స్వస్య - అనురూపాదీని - తేషా - మనురూపాణి రూపాదీని - యస్యాస్తాం - సీతాసంజ్ఞాం పూర్వ - మురసి - అధిలబ్ధో - మానో - యయా - తాం - శ్రియం - జిత్వా ధనుర్భఙ్గేన స్వాధీనాం కృత్వా - ధనుర్భఙ్గమహానాదశ్రవణక్షుభితస్య - భృగుపతేర్భార్గవరామస్య - ప్రరూఢం - దర్పం - మార్గే, వ్యనయదపనీతవాన్ - కథం భూతస్య - యో భృగుపతిః - త్రిరిత్యుపలక్షణం త్రిస్సప్తకృత్వః - అరాజబీజాం రాజబీజశూన్యాం - మహీమకరోత్ - తస్య ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఇదానీం గుర్వర్థ ఇతి శ్లోకం వివృణ్వన్నాహ ॥ య ఇతి ॥ కదాచి - త్కైకేయ్యా - స్తుష్టేన దశరథేన త్వదపేక్షితం వరద్వయం దాస్యామీతి ప్రతిశ్రుతం - తత్ర శ్రీరామస్య యౌవరాజ్యాభిషేకసమయే తయా - భరతస్య రాజ్యం రామస్య వనవాసశ్చేతి వరద్వయం ప్రార్థితం - తదా - సత్యరూపేణ - పాశేన - పరివీతస్య పరివృతస్య - పితుర్దశరథస్య - స్త్రైణస్య స్త్రీవశ్యస్యాపి - నిదేశమాజ్ఞాం శిరసా జగృహే - తత - స్సభార్య, స్సానుజశ్చ - రాజ్యాదీన్ - త్యక్త్వా - వనం - యయౌ - ముక్తసఙ్గో యోగీ - అసూన్ప్రాణానివేతి ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ రక్ష ఇతి రక్షసో రావణస్య - స్వసుర్భగిన్యాశ్శూర్పణఖ్యా, అశుద్ధబుద్ధేస్సీతాం జిఘృక్షోః - కామాతురాయా వా - రూపం - వ్యకృత వికృతమకరోత్ - తస్యాశ్శూర్పణఖ్యాః, ఖరాదిప్రముఖా, బన్ధవో, యేషు, తాన్, చతుర్దశసహస్రం సహస్రాణి బన్ధూ నిత్యత్ర లిఙ్గవ్యత్యయః - సహస్రమిత్యత్ర వచనవ్యత్యయశ్చార్షః - జఘాన హతవాన్, ఆర్షత్వాత్సాపేక్షస్యాపి బన్ధుశబ్దస్య వృత్తిః, నిత్యసాపేక్షత్వాద్వా ॥ తథా చోక్తం హరిణా "సంబన్ధిశబ్దస్సాపేక్షో నిత్యం సర్వస్సమస్యతే", ఇతి, కథం భూతః, అవారణీయమలఙ్ఘ్యమసహ్యం, కోదణ్డం ధనుః, పాణౌ, యస్య, తథా భూతః, తత ఇతస్తతో వనే, సఞ్చరన్, కృచ్ఛ్రమువాసవనవాసస్య దుఃఖరూపత్వ

ప్రదర్శనాయకృచ్ఛ్రమివోవాసేత్యుక్తిః, నిత్యానన్దరూపస్యతస్యదుఃఖాభావాత్ ॥ ౯ ॥ సీతేతి॥ సీతాయాః, శ్రవణేన-దీపితో, హృచ్ఛయః కామో, యస్య - తేన-దశకన్ధరేణ రావణేన - సీతాంజిహీర్షుణా, స్వయంతత్రగన్తుంభీతేన, సృష్టం ప్రేషితం, మారీచం, విలోక్య, హేనృపతే, అద్భుత, మేణస్యేవవపు, ర్యస్య, తేన, సీతయాక్రీడార్థముపేక్షితేన, మారీచేన-ఆశ్రమతః స్వాశ్రమా, దపకృష్టః ప్రలోభనపూర్వకమాశ్రమతోఽపకృష్టస్సన్ - ఆశు, విశిఖేనబాణేన, తంమారీచం, జఘ్నే హతవాన్, యథా-కందత్తు, ముగ్రోరుద్ర, స్తద్వత్ ॥ ౧౦ ॥ రక్షఇతి॥ తదా, రక్షోఽధమేన రావణేన, అసమక్షం, రామలక్ష్మణయోరితి శేషః- మృగానయనార్థం రామస్య, తద్వృత్తాన్తజ్ఞానార్థం లక్ష్మణస్య చ ప్రేషితత్వాత్తయోరసాన్నిధ్యే సతి, వనే- వృకవత్ వృకేనేవ, వైదేహరాజదుహితరి సీతాయా- ముపయాపితాయామపహృత్యలఙ్కాం ప్రతి ప్రాపితాయాం సత్యాం, ప్రియయా, వియుక్తో, భ్రాత్రాలక్ష్మణేన సహ, కృపణవద్దుఃఖీవ, వనే-విచచార, కంకుర్వన్, ఇతి అనేన ప్రకారేణ, స్త్రీసఙ్గినాం, దుఃఖోదర్కాం గతిం, ప్రథయన్ ప్రఖ్యాపయన్ ॥ ౧౧ ॥ దగ్ధ్వేతి ॥ ఆత్మనః శ్రీరామస్య, యత్కృత్యం ప్రయోజనం-సీతానిర్మోచనరూపం, తేననిమిత్తేన, హతం రావణేన సహాయుద్ధే హతం, గృధ్రం జటాయుషం, దగ్ధ్వా, కబన్ధ, మహన్ జఘాన- తతః కపిభిర్వానరైః సహ, సఖ్యం, విధాయకృత్వా, అథ, వాలినిహతే సతి, తైః కపిభి, ర్దయితాయాస్సీతాయాః, గతిం, బుధ్వా, అజభవాభ్యాం బ్రహ్మరుద్రాభ్యా, మర్చితాఙ్ఘ్రి, ర్యస్య, తథాభూతోఽపి-స శ్రీరామః, మనుజావతారరూపత్వాత్, ప్లవగేన్ద్రాణాంకపీన్ద్రాణాం, సైన్యైస్సహ, వేలాంతీరం, సముద్రస్యేతి శేషః, అగాజ్జగామ ॥ ౧౨ ॥ యదితి॥ తత్ర, త్రిరాత్రముపవాసేనాపి ప్రతీక్షితసిన్ధు

న్ధూన్ । జఘ్నేచతుర్దశసహస్రమపారమణీయకోదణ్డపాణిరటమానః ॥ ఉవాసకృచ్ఛ్రమ్ ॥ ౯ ॥ సీతాకథాశ్రవణదీపితహృచ్ఛయేనసృష్టంవిలోక్యనృపతేదశకన్ధరేణ । జఘ్నేఽద్భుతైణవపుషాఽఽశ్రమతోఽపకృష్టోమారీచమాశువిశిఖేనయథాకముగ్రః ॥ ౧౦ ॥ రక్షోఽధమేనవృకవద్విపినేఽసమక్షం వైదేహరాజదుహితర్యపయాపితాయామ్ । భ్రాత్రావనేకృపణవత్ప్రియయావియుక్తః స్త్రీసఙ్గినాంగతిమితిప్రథయంశ్చచార ॥ ౧౧ ॥ దగ్ధ్వాఽఽత్మకృత్యహతకృత్యమహన్కబన్ధం సఖ్యంవిధాయకపిభిర్దయితాగతింతైః । బుద్ధ్వాఽథవాలినిహతేప్లవగేన్ద్రసైన్యైర్వేలామగాత్సమనుజోఽజభవార్చితాఙ్ఘ్రిః ॥ ౧౨ ॥ యద్రోషవిభ్రమవివృత్తకటాక్షపాతసంభ్రాన్తనక్రమకరోభయగీర్ణఘోషః । సిన్ధుశ్శిరస్యర్హణంపరిగృహ్యరూపీపాదారవిన్దముపగమ్యబభాషఏతత్ ॥ తంత్వాంవిభోజడధియోనవిదామభూమన్కూటస్థమాదిపురుషంజగతామధీశమ్ । యత్సత్త్వతస్సురగణారజసఃప్రజేశామన్యోశ్చభూతపతయస్సభవాన్గుణేశః ॥ ౧౪ ॥ కామంప్రయాహిజహివిశ్రవసోఽవమేహంత్రైలోక్యరావణమవాప్నుహివీరపత్నీమ్ । బధ్నీహిసేతుమిహతేయశసోవితత్యై గాస్యన్తిదిగ్విజయినోయముపేత్యభూపాః ॥ ౧౫ ॥ బద్ధ్వోదధౌరఘుపతిర్వివిధాద్రికూటైస్సేతుంకపీన్ద్రకరకమ్పితభూరుహాఙ్గైః । సుగ్రీ

ర్యచానోపస్థిత-స్తదా, యస్య, రోషవిభ్రమేణ క్రోధలీలయా, వివృత్తో, యః, కటాక్షు, స్తస్య, పాతేన-సంభ్రాన్తా, నక్రా-మకరాశ్చ యస్మిన్, స భయేన-గీర్ణః స్తమ్భితో, ఘోషో, యేన-స సిన్ధుః, రర్హణమర్ఘ్యాదిద్రవ్యం, శిరసి, పరిగృహ్య నిధాయ, రూపీమూర్తిమాన్ పాదారవిన్ద, ముపగమ్య శరణంగత్వా, ఏతద్వక్ష్యమాణం, బభాషే ॥ ౧౩ ॥ భాషణమేవాహ తంత్వామితి ద్వాభ్యాం॥ హేభూమన్, తంప్రాగ్యోపవిష్టం, త్వాం ఏతావత్పర్యన్తం, జడధియో, వయం, కూటస్థంనిర్వికారం, జగతాం, మధీశ మాదిపురుషం-న విదామః న జానీమః-ఇదానీంతు జ్ఞాతోఽసీత్యాహ । యదితి ॥ యదితిప్పృథక్పదంలుప్తషష్ఠ్యన్తం, యస్యతవ, నియామ్యా, త్సత్త్వతస్సత్త్వగుణా, త్సురగణా, జజ్ఞిర ఇతి శేషః- రజసో గుణాత్, ప్రజేశాః ప్రజాపతయః, మన్యోస్తమసః, భూతపతయో రుద్రాదయః, స భవాన్ -గుణేశః సత్త్వాదిగుణానాం నియన్తే, త్యధునాఽహం మన్య ఇత్యర్థః ॥ ౧౪ ॥ కామమితి, కామం యథేచ్ఛం జలమాక్రమ్యాపి, ప్రయాహి గచ్ఛ, విశ్రవసః ప్రజాపతే-రవమేహం పురీషప్రాయం - త్రైలోక్యం రావయత్యాక్రన్దయతీతి తథా-తం, దశకన్ధరం-జహి- హేవీర - పత్నీం సీతా-మవాప్నుహి- యద్యపితవ మదీయం జలం న ప్రతిబన్ధకం భవతి - తథాఽపి సేతుం బధ్నీహి -కిమర్థమిత్యత్రాహ- తేతవ-యశసో - వితత్యై విస్తారాయ- తథాహి - దిగ్విజయినో భూపాః యం సేతు-ముపేత్య-దుష్కరంత్వత్కర్మే-త్యేవ త్వద్యశో, గాస్యన్తి ॥ ౧౫ ॥ తద్వాక్యమభినన్ద్య యత్కృతం తదాహ॥ బద్ధ్వేతి ॥ కపీన్ద్రాణాం, కరైః, కమ్పితాని, భూరుహాణా - మఙ్గాని శాఖాదీని - యేషు-తై - ర్వివిధానా-మద్రీణాం-కూటైశ్శిఖరై-రుదధౌ-సేతుం-బధ్వా-రఘుపతి - స్సుగ్రీవాదయః-ప్రముఖాముఖ్యా - యేషాం, తై - రనేకైః కపిభిస్సహ-అనీకైరితిపాఠే సైన్యైస్సహేత్యర్థః-అగ్రే సీతాన్వేషణసమయే-హనుమతైవ-దగ్ధాం - లఙ్కాం-విభీషణస్య- దృశా బుద్ధ్యా-తత్ప్రదర్శితమార్గేణేతిభా

వః-అవిశత్ప్రవివేశ ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ సేతి॥సా,శ్రీరామేణసకపిసైన్యేనప్రవిష్టాలఙ్కా,గజకులైః,హ్రదినీ,యథా-ఘూర్ణా-భవతి,తద్వ,ద్ఘూర్ణాబభూవ, కథమ్భూతా-వానరేన్ద్రాణాం,బలైః, రుద్ధా, విహారాదయో-యస్యాం,నిర్భజ్యమానా, ధిషణాదయో,యస్యాం,సా,తత్ర,విహారః క్రీడాస్థానం, కోష్ఠంధాన్యాగారాది-శ్రీఃకోశః, ద్వారంగృహాదీనాం-గోపురంపురద్వారం,సదస్సభా, వలభీప్రాసాదాదిపురోభాగచ్ఛాదినీ-విటఙ్కఃకపోతపాలికా, ధిషణంవేదికాది-ధ్వజహేమకుమ్భప్రసిద్ధా,శృఙ్గాటకశ్చతుష్పథః ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ రక్ష ఇతి॥రక్షఃపతిః రావణః,తద్విఘూర్ణనం,దృష్ట్వా-నికుమ్భాదీ,నేకైకశః-స్వస్వ,బలసహితాన్.పుత్రమిన్ద్రజితం-ప్రహస్తాదీంశ్చ-సర్వా,ననుగాన్భృత్యాన్, సమహీనోత్ప్రయుజ్య,అథ,కుమ్భకర్ణం చ,సమహీనోత్ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ తామితి॥తాం,మసిశూలాదిభిః,దుర్గమాం,యాతుధానానాం,పృతనాం సేనాం, సుగ్రీవాదిభిః అన్వితః-శ్రీరామో,ఽభ్యయాత్,తత్ర,మరుత్సుతో హనుమాన్-ఋక్షో జామ్బవాన్ ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ త ఇతి॥తే,రఘుపతేరనీకపాస్సర్వే-అఙ్గదాద్యాః-రావణస్యే-భాదీనాంగజాదీనాంయోధైః-ద్వరూథం సైన్యం,త-ద్వద్వన్ద్వంయథాభవతితథా,అభిపద్య సఙ్గమ్య-ద్రుమైః, ర్గిరిభి, ర్గదాభి,రిషుభిశ్చ, సీతాయా,అభిమర్శనేన,హతం,మఙ్గళం,యస్య-సరావణ,ఈశో, యేషాం-తాన్ నికుమ్భాదీన్,జఘ్నిరే ❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ రక్ష ఇతి॥అథ,రక్షఃపతీ రావణః-స్వబలస్య-నష్టింనాశ-మవేత్య-రుష్టః క్రుద్ధస్సన్,యానకం విమాన-మారుహ్య,శ్రీరామమభ్యపతత్-అథస్వస్యన్దనేఇన్ద్రస్యరథే-మాతలినాఇన్ద్రసారథినా-ఉపనీతేసమానీతే-ద్యుమతిదీప్తి

వనీలహనుమత్ప్రముఖై ❁ రనేకైర్లఙ్కాంవిభీషణదృశాఽవిశదగ్రదగ్ధామ్ ॥ ౧౬ ॥ సావానరేన్ద్రబలరుద్ధవిహారకోష్ఠశ్రీద్వారగోపురసదోవలభీవిటఙ్కా। నిర్భజ్యమానధిషణధ్వజహేమకుమ్భశృఙ్గాటకాగజకులైర్హ్రదినీవఘూర్ణా। ౧౭ ॥ రక్షఃపతిస్తదవలోక్యనికుమ్భకుమ్భధూమ్రాక్షదుర్ముఖసురాన్తనరాన్తకాదీన్। పుత్రం ప్రహస్తమతికాయమకమ్పనాదీన్సర్వాననుగాన్సమహినోదథకుమ్భకర్ణమ్॥ ౧౮ ॥ తాంయాతుధానపృతనామసిశూలచాపప్రాసర్ష్టిశక్తిశరతోమరఖడ్గదుర్గామ్। సుగ్రీవలక్ష్మణమరుత్సుతగన్ధమాదనీలాఙ్గదర్క్షపనసాదిభిరన్వితోఽయాత్ ॥ ౧౯ ॥ తేనీకపారఘుపతేరభిపద్యసర్వేద్వన్ద్వంవరూథమిభపత్తిరథాశ్వయోధైః।జఘ్నుర్ద్రుమైర్గిరిగదేషుభిరఙ్గదాద్యాస్సీతాభిమర్శహతమఙ్గళరావణేశాన్। ౨౦ ॥ రక్షఃపతిస్స్వబలనష్టిమవేత్యరుష్టఆరుహ్యయానకమథాభిససారరామమ్। స్వస్స్యన్దనేద్యుమతిమాతలినోపనీతేవిభ్రాజమానమహనన్నిశితైఃక్షురప్రైః। ౨౧ ॥ రామస్తమాహపురుషాదపురీషయన్నఃకాన్తాఽసమక్షమసతాఽపహృతాశ్వవత్తే। త్యక్తత్రపస్యఫలమద్యజుగుప్సితస్యయచ్ఛామికాలఇవకర్తురలఙ్ఘ్యవీర్యః॥ ౨౨ ॥ఏవంక్షిపన్ధనుషిసన్ధితముత్ససర్జబాణంసవజ్రమివతద్ధృదయంబిభేద। సోఽసృగ్వమన్దశముఖైరపతద్విమానాద్ధాహేతివాదినిజనేసుకృతీవరిక్తః॥ ౨౩ ॥ తతోనిష్క్రమ్యలఙ్కాయాయాతుధాన్యస్సహస్రశః। మన్దోదర్యాసమంతత్రప్రరుదన్త్యఉపాద్రవన్॥ ౨౪ ॥ తాంస్తాన్స్వబన్ధూన్పరిష్వజ్యలక్ష్మణేషుభిరర్దితాన్।రురుదుస్సుస్వరందీనాఘ్నన్త్యఆత్మానమాత్మనా॥ ౨౫ ॥హాహతాస్స్మవయంనాథలోకరావణరావణ।కంయాయాచ్ఛరణంలఙ్కాత్వద్విహీనాపరార్దితా॥ ౨౬ ॥నవైవేదమ

యుక్తే,విభ్రాజమానం,శ్రీరామం-క్షురప్రైః క్షురధారాతుల్యాగ్రైః, ర్నిశితై ర్బాణై,రహనత్తతాడ-తనాదిత్వాదేవసిద్ధే కృతే గ్రహణేనగణకార్యస్యానిత్యత్వాదార్షత్వాద్వాశపోలుగభావః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ❁ తమేవంతాడయన్తంరావణంశ్రీరామ ఆహ ॥కిమితి॥ హేపురుషాదపురీష రాక్షసేషు తేషాంవాపురీషప్రాయ-యస్మా,న్నో ఽస్మాక,మసమక్షం-కాన్తా, అసతాదురాత్మనా-త్వయా-శునేవా-పహృతా, శునాయథాఅసమక్షంగృహంప్రవిష్టేనకిమపివస్త్వపహ్రియతేతద్వదితిదృష్టాన్తార్థఃతస్మా-జ్జుగుప్సితస్య, కర్మణఇతి శేషః,కర్తు-స్తేనిర్లజ్జస్యతవా-ద్య, కాలోమృత్యురివా, లఙ్ఘ్యవీర్యో,ఽహం, ఫలం, యచ్ఛామీతి ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ ఏవమిత్థ,మధిక్షిపన్,ధనుషి,సన్ధితం,బాణ,ముత్ససర్జ,ప్రాయుఙ్క్త,స,బాణో,వజ్రమివ-తస్యరావణస్య-హృదయం-బిభేద,సరావణః,దశభి,ర్ముఖై,రసృగ్రుధిరం,వమన్,జనేపశ్యతిజనే-హాహేతి,వాదినిసతి, విమానాత్పుష్పకా-దపతత్, యథా,సుకృతీక్షీణపుణ్యః,స్వర్లోకా,త్పతతి,తద్వత్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తత ఇతి॥తతో,యాతుధాన్యః రాక్షస్యో,మన్దోదర్యాసహ లఙ్కాయాః,నిష్క్రమ్య,ప్రరుదన్త్య,స్తత్ర రావణసమీపే,ఉపాద్రవన్ఆజగ్ముః ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ తత్రేతి ॥ తత్ర,లక్ష్మణస్య-బాణై,రర్దితాన్హతాన్, స్వాన్స్వాన్,బన్ధూన్పరిష్వజ్య- ఆత్మనా-ఆత్మానం, ఘ్నన్త్యః,దీనాదుఃఖితా, సుస్వరం-రురుదుః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ రోదనప్రకారమేవాహ ॥హాహేతిత్రిభిః॥ హేతిఖేదద్యోతకమవ్యయం-హేనాథ, హేలోకరావణ-వయం-హతాస్స్మ,హతప్రాయాబభూవిమ, అధునా,పరైశ్శత్రుభి-రర్దితాపీడితా,త్వయా,హీనారహితా-లఙ్కా-లఙ్కాస్థోజనః-కం-శరణం-యాయాత్ ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ నవా ఇతి ॥ హేమహాభాగ,భవా-న్కామవశఙ్గతః-సీతాయా, స్తేజసః-ప్రభావం తేజో

౧౬ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ అనేకైః　　　　౨౫౧

రూపం వా ప్రభావం, న వై వేద న జ్ఞాతవాన్ - యేన తేజోనుభావేన-ఇమాం - దశాం-నీతః ప్రాప్తవానసి ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ కృతేతి॥ హే కులనన్దన-వయ-మేషా, లఙ్కా-చ-విధవాః-కృతాః-యే నేత్యనుషఙ్గః-అయం శయాన - స్త్వద్దేహః - గృధ్రాణాం, కృతః-భక్ష్య ఇతి శేషః-ఆత్మా-తు-నరకహేతవే నరకభోగాయ-కృతః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ స్వేతి॥ తతః-కోసలేన్ద్రేణ శ్రీరామేణా - నుమోదితో-విభీషణః-పితృమేధవిధానేన పితృమేధవిధినా, య - దుక్తం విహితం-త, త్సాంపరాయికం ప్రేతకర్మ - స్వానాం రావణాదీనాం-చక్రే ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ తత ఇతి॥ తతో, భగవాన్ శ్రీరామః-అశోకవనే, య, ఆశ్రమ-స్తస్మిన్-శింశుపాయా, మూల, మాశ్రితాం-మూలే స్థితాం-స్వస్య-విశ్లేష ఏవ-వ్యాధి-ర్యస్యా-స్తా-మత ఏవ-క్షామాం కృశామ్ ❋ ॥ ౩౦ ॥ ❋ ప్రియతమాం - భార్యా-మవలోక్య-నుకమ్పితవాన్ - ఆత్మనః స్వస్య సన్దర్శనేన-య-ఆహ్లాద - స్తేన-వికస, న్ముఖం - పఙ్కజమివ - యస్యా-స్తాం సీతామ్ ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋ యానం పుష్పక-మారోప్య, భ్రాతృభ్యాం వాలిరావణభ్రాతృభ్యాం సుగ్రీవవిభీషణాభ్యాం సహ-హనుమతా-యుక్తో-యాన-మారురోహ-రక్షోగణాధిపత్య-మాకల్పాన్త మాయు-ర్లఙ్కాం-చ-విభీషణాయ - దత్వా-చీర్ణమనుష్ఠితం-వ్రతం పితురనుశాసనరూపం-యేన - స భగవాన్ శ్రీరామః - పురీమయోధ్యాం-విభీషణేన సహైవ-యయౌ-కథమ్భూతః-పథి-లోకపాలై రిన్ద్రాదిభి-రర్పితాని-యాని - కుసుమాని-తై-రవకీర్యమాణః-శతధృత్యాదిభిః - బ్రహ్మాదిభి-ర్ముదా హర్షేణ-ఉపగీ

హా భాగభవాన్కామవశంగతః। తేజో ఽనుభావం సీతాయా యేన నీతో దశామిమామ్ ॥ ౨౭ ॥ కృతైషా విధవా లఙ్కా వయం చ కులనన్దన। దేహః కృతో ఽన్నం గృధ్రాణామాత్మా నరకహేతవే ॥ ౨౮ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ స్వానాం విభీషణశ్చక్రే కోసలేన్ద్రానుమోదితః। పితృమేధవిధానేన యదుక్తం సాంపరాయికమ్॥ ౨౯ ॥ తతో దదర్శ భగవానశోకవనికాశ్రమే। క్షామాం స్వవిరహవ్యాధిం శింశుపామూలమాశ్రితామ్ ॥ ౩౦ ॥ రామః ప్రియతమాం భార్యాం దీనాం వీక్ష్యాన్వకమ్పత। ఆత్మసన్దర్శనాహ్లాదవికసన్ముఖపఙ్కజామ్॥ ౩౧ ॥ ఆరోప్యారురుహే ❋ యానం భ్రాతృభ్యాం హనుమద్యుతః। విభీషణాయ భగవాన్దత్వా రక్షోగణేశతామ్ ॥ లఙ్కామాయుశ్చ కల్పాన్తం యయౌ చీర్ణవ్రతః పురీమ్॥ ౩౨ ॥ అవ❋కీర్యమాణః కుసుమైర్లోకపాలార్పితైః పథి। ఉప❋గీయమానచరితశ్శతధృత్యాదిభిర్ముదా॥ ౩౩ ॥ గోమూత్రయావకం శ్రుత్వా భ్రాతరం వల్కలామ్బరమ్। మహాకారుణికో ఽతప్యజ్జటిలం స్థణ్డిలేశయమ్॥ ౩౪ ॥ భరతః ప్రాప్తమాకర్ణ్య పౌరామాత్యపురోహితైః । పాదుకే శిరసి న్యస్య రామం ప్రత్యుద్యతో ఽగ్రజమ్॥ ౩౫ ॥ నన్దిగ్రామాత్స్వశిబిరాద్గీతవాదిత్రనిస్వనైః । బ్రహ్మఘోషేణ చ ముహుః పఠద్భిర్బ్రహ్మవాదిభిః ॥ ౩౬ ॥ స్వర్ణకక్ష్యపతాకాభిర్హైమైశ్చిత్రధ్వజై రథైః । సదశ్వై రుక్మసన్నాహైర్భటైః పురటవర్మభిః॥ శ్రేణిభిర్వారముఖ్యాభిర్భృత్యైశ్చైవ పదానుగైః । పారమేష్ఠ్యాన్యుపాదాయ పణ్యాన్యుచ్చావచాని చ॥ ౩౭ ॥ పాదయోరపతత్ప్రేమ్ణా ప్రక్లిన్నహృదయేక్షణః। పాదుకే న్యస్య పురతః ప్రాఞ్జలిర్బాష్పలోచనః॥ ౩౮ ॥ తమాశ్లిష్య దృఢం దోర్భ్యాం స్నపయన్నేత్రజైర్జలైః । రామో లక్ష్మణసీతాభ్యాం విప్రేభ్యో యే ఽర్హత్తమాశ్చ

యమానం చరితం యస్య తథాభూతః-పురీం యయావిత్యన్వయః ❋ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ❋ గోమూత్రపక్వయవాన్నభోజనం-వల్కలమమ్బరం యస్య - జటా అస్య సన్తీతి తథా - స్థణ్డిలే దర్భైరాస్తీర్ణభూప్రదేశే శేత ఇతి తథాభూతం - భ్రాతరం భరతం-శ్రుత్వా-మహాకారుణికో - భగవా-నతప్యత్ పరితతాప ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ భరతః ప్రాప్తం పురీమాగచ్ఛన్తం శ్రీరామమాకర్ణ్య-పాదుకే స్వశిరసి-నిధాయ-పౌరై రమాత్యైః-పురోహితై - ర్గీతైః-ర్వాద్యానాం-నిస్వనైః-బ్రహ్మవేదం ముహుర్ముహుః ఘోషేణోచ్చైస్స్వరేణ పఠద్భిః-బ్రహ్మవాదిభిః-స్వర్ణాసక్తాః కక్ష్యాః ప్రాన్తాః యాసాం, తాభిః-పతాకాభిః రథైః-స్వర్ణకవచధారిభిః-భటైః-శ్రేణిభి-స్తామ్బూలికైః, వారాఙ్గనాశ్రేష్ఠాభి-రుపాయనోద్వహై రుపాయనధారిభిః-భృత్యైశ్చ సహ-అగ్రజం శ్రీరామం, స్వశిబిరాన్నన్దిగ్రామా-త్ప్రత్యుద్యతః అభిముఖం యయావిత్యన్వయః - రామం వినా అయోధ్యామప్రవిశన్ భరతో నన్దిగ్రామే స్వస్య వాసం నిర్మితవాన్ - తస్మాచ్ఛిబిరాద్య యావిత్యర్థః-కథం భూతైః రథైః-హేమైస్సువర్ణమయైః-చిత్రధ్వజా యేషు సన్తస్సమీచీనా అశ్వా యేషాం-రుక్మమయాస్సన్నాహాః బన్ధనా యేషు-తైః - పారమేష్ఠ్యాని మహారాజార్హాణి నానావిధాని ఛత్రచామరాదీన్య-పాదాయ-ప్రత్యుద్యత ఇతి పూర్వేణాన్వయః-ప్రేమ్ణా, ప్రక్లిన్నం ఆర్ద్రీభూతం, హృదయం, ఈక్షణే చ యస్య సః-ప్రీత్యా-పాదుకే-పురతో-నిధాయ, పాదయో-రపతత్ -తతః-ప్రాఞ్జలి-ర్బాష్పలోచన-స్తస్థావితి శేషః ❋ ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ ౩౮ ॥ ౩౯ ॥ ❋ తతః-శ్రీరామ, స్తం-భరతం-దృఢం గాఢం యథా తథా-దోర్భ్యాం-ఆలిఙ్గ్య - నేత్రజైః-హర్షాశ్రుబిన్దుభిః-స్నపయన్ - లక్ష్మణసీతాభ్యాం సహ-విప్రేభ్యః యే చార్హత్తమానమస్కార్యాః - కులవృద్ధా-స్తేభ్యశ్చ-స్వయం-న

మశ్చక్రే-ప్రజాభిర్నమస్కృతశ్చ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ఉత్తరాః కోసలాః ఉత్తరకోసలదేశస్థా జనాః-చిరాగతం-పతిం శ్రీరామ,మవ
లోక్య-మాల్యైః పుష్పైః-కిరన్త-ఉత్తరాసఙ్గానుత్తరీయా-న్విధున్వన్తశ్చాలయన్తో-ననృతుః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽అయోధ్యాప్రవే
శప్రకారమాహ త్రిభిస్సార్ధైః ॥ భరతః,పాదుకే,అగృహ్ణాత్-విభీషణసుగ్రీవౌచ-వ్యజనోత్తమే - అగృహ్ణాతాం.మరుత్సుతో హ
నుమాన్-శ్వేతాతపత్రమ్ ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ధనుశ్చనిషఙ్గౌచ-తాన్,శత్రుఘ్నః - అగృహ్ణాదిత్యనుషఙ్గః-సీతా-తీర్థకమణ్డలు-మబి
భ్రత్, హేనృప-అఙ్గదః-ఖడ్గం హైమం స్వర్ణఖచితం-చర్మ,ఖేట-మృక్షరాడ్జామ్బవాన్,అబిభ్రత్ ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽హే రాజన్,భ
గవాన్ శ్రీరామః-పుష్పకస్థః- స్త్రీభిః - పరివృతః-వన్దిభిః-స్తూయమానశ్చ - యథోదిత-శ్చన్ద్రో - గ్రహైర్గురుశుక్రాదిభి-ర్విరా
జతే తథా-విరేజే బభ్రాజే ॥ భ్రాతృభిర్భరతాదిభి-ర్నన్దితోఽనుమోదిత - ఉత్సవేన సహితశ్చ - స భగవా-న్పురీమయోధ్యాం,
ప్రావిశత్ ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽తతో-రాజభవనం- ప్రవిశ్య-గురుపత్నీః కైకేయ్యాద్యాః-స్వమాతరం-కౌసల్యాం,గురూన్ వసిష్ఠాదీన్,
వయస్యాన్ - అవరజాంశ్చ-కులీనాన్-యథాయోగ్యం-తైః-పూజితః-ప్రత్యపూజయత్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽తథా-వైదేహీ-లక్ష్మ
ణశ్చ - యథావద్యథాయోగ్యం , పూజయన్తౌ పూజితౌచ - సముపేయతుః - రాజభవనమిత్యనుషఙ్గః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽
మాతరః కౌసల్యాదయ-స్సుతా-న్ప్రాప్య - స్వాః స్వకీయాః-తన్వః దేహాః , ప్రాణా-న్ప్రాప్య, యథోత్థితా-భవన్తి,తద్వ-దు

యే ॥ తేభ్యస్స్వయం నమశ్చక్రే ప్రజాభిశ్చ నమస్కృతః॥ ౪౦ ॥ ధున్వన్త ఉత్తరాసఙ్గాన్పతిం వీక్ష్య చిరాగతమ్।
ఉత్తరాః కోసలా మాల్యైః కిరన్తో ననృతుర్ముదా॥ ౪౧ ॥ పాదుకే భరతోఽగృహ్ణాచ్చామరవ్యజనోత్తమే। విభీషణ
శ్చ సుగ్రీవశ్శ్వేతచ్ఛత్రం మరుత్సుతః ॥ ౪౨ ॥ ధనుర్నిషఙ్గాన్ శత్రుఘ్నస్సీతా తీర్థకమణ్డలుమ్। అబిభ్రదఙ్గదః ఖడ్గం
హైమం చర్మర్క్షరాణ్నృప ॥ ౪౩ ॥ పుష్పకస్థో వృతః స్త్రీభిస్స్తూయమానశ్చ వన్దిభిః । విరేజే భగవాన్రాజన్గ్రహై
శ్చన్ద్ర ఇవోదితః॥ భ్రాతృభిర్నన్దితస్సోఽథసోత్సవః ప్రావిశత్పురీమ్॥ ౪౪ ॥ ప్రవిశ్య రాజభవనం గురుపత్నీస్స్వ
మాతరమ్ । గురూన్వయస్యానుచరాన్పూజితః ప్రత్యపూజయత్ ॥ ౪౫ ॥ వైదేహీ లక్ష్మణశ్చైవ యథావత్స
ముపేయతుః ॥ ౪౬ ॥ ప్రాప్యాత్మజాన్మాతరస్స్వాన్ప్రాణాంస్తన్వఇవోత్థితాః । ఆరోప్యాఙ్కేఽభిషిఞ్చ
న్త్యో బాష్పౌఘైర్విజహుశ్శుచః ॥ ౪౭ ॥ జటానిర్ముచ్య విధివత్కులవృద్ధైస్సమం గురుః । అభ్యషిఞ్చద్యథైవేన్ద్రం
చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః॥ ౪౮ ॥ ఏవంకృతశిరస్స్నానస్సువాసాస్స్రగ్వ్యలఙ్కృతః। స్వలఙ్కృతైస్సువాసోభిర్భ్రా
తృభిర్భార్యయా బభౌ ॥ ౪౯ ॥ అగ్రహీదాసనం భ్రాత్రా ప్రణిపత్య ప్రసాదితః । ప్రజాస్స్వధర్మనిరతా వర్ణా
శ్రమగుణాన్వితాః ॥ ౫౦ ॥ జుగోప పితృవద్రామో మేనిరే పితరం చ తమ్ । త్రేతాయాం వర్తమానాయాం కాలః
కృతసమోఽభవత్ ॥ ౫౧ ॥ రామే రాజని ధర్మజ్ఞే సర్వభూతసుఖావహే । వనాని నద్యో గిరయో వర్షాణి ద్వీపసి
న్ధవః ॥ సర్వే కామదుఘా ఆసన్ప్రజానాం భరతర్షభ॥ ౫౨ ॥ నాధివ్యాధిజరాగ్లానిదుఃఖశోకభయక్లమాః। మృ
త్యుశ్చానిచ్ఛతాం నాసీద్రామే రాజన్యధోఽక్షజే॥ ౫౩ ॥ ఏకపత్నీవ్రతధరో రాజర్షిచరితశ్శుచిః। స్వధర్మం గృహ

త్థితాస్సత్యః-అఙ్కే,ఆరోప్య-హర్షజైః బాష్పబిన్దుసఙ్ఘైః- సిఞ్చన్త్యః-శ్శుచశ్శోకాన్-విజహుః ✽ ॥ ౪౭ ॥ ✽తతో-గురుర్వ
సిష్ఠః కులవృద్ధైస్సమం సహ-విధివ,జ్జటా-నిర్ముచ్య , చతుస్సిన్ధుజలాదిభిః , ఆదిశబ్దాద్గఙ్గాయమునాజలాదిభిశ్చ , శ్రీరామ-మిన్ద్ర
మివా,భ్యషిఞ్చత్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽ఏవం,కృతంశిరస్స్నానం యేన-శోభనే వాససీ యస్య-సః-సుష్ఠుయథా తథా-అలఙ్కృతః-శ్రీ
రామః-స్వలఙ్కృతైః-సువాసోభిః-భ్రాతృభిః-భార్యయాచ-తథాభూతయా- బభౌ ✽ ॥ ౪౯ ॥ ✽తతో-భ్రాత్రా భరతేన,ప్ర
ణిపత్య,ప్రసాదితః ప్రార్థిత-స్సింహాసన- మగ్రహీత్ -తదా,విషయవాసిన్యః,ప్రజా-స్స్వధర్మనిరతాః ॥ తదేవాహ ॥వర్ణానా
మాశ్రమాణాంచ-యే,గుణధర్మాః పఞ్చమహాయజ్ఞాదయః-తై-రన్వితా-బభూవుః ✽॥౫౦॥ ✽పితా,యథా,పాతి,తద్వ-ద్రా
మః,ప్రజా-జుగోప, తాశ్చ,తంరామం,పితరం, మేనిరేఽమన్యన్త,తదా,త్రేతాయాం, వర్తమానాయాం , త్రిపాద్ధర్మయుక్తే
త్రేతాయుగే ప్రవర్తమానేఽపి-చతుష్పాద్ధర్మయుక్తకృతయుగతుల్యః-కాలో బభూవ ✽ ॥ ౫౧ ॥ ✽భూతానాం,సుఖకరే
శ్రీరామే , ధర్మజ్ఞే ,రాజనిసతి,తదా-వనాదయ,స్సర్వే ప్రజానాం,కామదుఘాః- కామ్యమానఫలాదిప్రదాః , ఆసన్-తత్ర,వ
ర్షాణిరమ్యకాదీని,ద్వీపాస్సింహలాదయః,సిన్ధవస్సముద్రాః- హేభరతర్షభ ✽ ॥ ౫౨ ॥ ✽తథా,అధోఽక్షజే శ్రీరామే,రాజని
సతి,తదా,ఆధ్యాదయః,అనిచ్ఛతాం-మృత్యుశ్చ - నాసన్-తత్రా , ధిర్మనః పీడా-వ్యాధిశ్శరీరజా,దుఃఖమతీతపుత్రమరణస్మృ
త్యాత్మకం ప్రతికూలంజ్ఞానం ,శోకః వర్తమానేష్టవస్తువిశ్లేషజః- భయమాగామ్యనిష్టదర్శనజం , యద్యప్యాధినిషేధనైవైత
త్త్రయం నిషిద్ధం-తథాపి-తత్ప్రపఞ్చార్థమిదం -క్లమోగ్లానిః ✽ ॥ ౫౩ ॥ ✽ఏకపత్నీవ్రతధరః స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహరహితః-రా

జన్తైరివచరితంయస్యసః - శుచిః రాగాదిప్రాకృతగుణరహితః-గృహస్థస్య-విహితాన్, స్వవర్ణానురూపాంశ్చ-ధర్మాన్లోకస్య శిక్షయన్-స్వయ-మాచరత్-లోకసఙ్గ్రహార్థమాచరదిత్యర్థః ❁ ॥ ౫౪ ॥ ❁ ప్రశ్రయేణవినయేనా-వనతానమ్రా-భావజ్ఞాఽభిప్రాయజ్ఞాసతీ-సీతా - ప్రేమాదిభి-ర్భర్తుః శ్రీరామస్య - మనోజహార-తత్ర-ప్రేమాప్రీతిః-అనువృత్తిః పరిచర్యా-శీలంసుస్వభావః సద్వృత్తిశ్చభీర్భయం-హ్రీర్లజ్జా ❁ ॥ ౫౫ ॥ ❁ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధేదశమోఽధ్యాయః **

అథ-భగవాన్ శ్రీరామ- ఉత్తమైర్వసిష్ఠాదిభిః - కల్పితైః కారితైః - మఖైః క్రతుభిః-సర్వదేవమయం, స్వమాత్మానమేవాత్మనైవా, చార్యవాన్ సన్-ఈజేఇయాజ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ హోత్రఇతి॥తత్ర-హోత్రే-ప్రాచీం-దిశం - దక్షిణా-మదాత్-బ్రహ్మణేతు దక్షిణాందిశం-అధ్వర్యవే-ప్రతీచీం-సామగాయినేఉద్గాత్రేతూ-దీచీ-మదిశత్ ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ తదన్తరా - తాసాందిశా, మన్తరామధ్యే-యావతీ-భూమిర-వశిష్టా - తాం-సర్వా మాచార్యాయ - దదౌ - కథమ్భూతః-ఇదం-కృత్స్నంభూమణ్డలం-బ్రాహ్మణో-ఽర్హతి-ప్రతిగ్రహీతుమితి శేషః-ఇతీత్థంమన్యమానః నిస్పృహశ్చ॥ఇతితథా-సమీచీనా నలఙ్కారాంశ్చాదాత్-ఏవంసర్వందత్త్వా-కేవలం - వాసోభ్యాంపరిధానీయోత్తరీయాభ్యా - మవశేషితః-తథా-రాజ్ఞీవైదేహీసీతాఽపి - భర్త్రభిప్రాయజ్ఞా-సర్వా-నలఙ్కారా, న్ప్రదాయ-కేవలం-సౌమఙ్గల్యమాత్రేణా-వశేషితా-బభూవ ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తేహో

మేధీయాన్ శిక్షయన్వ్రతమాచరత్ ॥ ౫౪ ॥ ప్రేమ్ణాఽనువృత్త్యాశీలేనప్రశ్రయావనతాసతీ। భియాహ్రియాచభావజ్ఞాభర్తుస్సీతాఽహరన్మనః ॥ ౫౫ ॥ **
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, దశమోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ భగవానాత్మనాఽఽత్మానంరామఉత్తమకల్పితైః। సర్వదేవమయందేవమీజఆచార్యవాన్మఖైః ॥ ౧ ॥ హోత్రేఽదదాద్దిశంప్రాచీంబ్రహ్మణేదక్షిణాంప్రభుః। అధ్వర్యవేప్రతీచీంవాఉదీచీంసామగాయినే ॥ ౨ ॥ ఆచార్యాయదదౌశేషాంయావతీభూస్తదన్తరా। మన్యమానఇదంకృత్స్నంబ్రాహ్మణోఽర్హతినిస్పృహః ॥ ౩ ॥ ఇత్యయంసదలఙ్కారాన్వాసోభ్యామవశేషితః। తథారాజ్ఞ్యపివైదేహీసౌమఙ్గల్యావశేషితా ॥ ౪ ॥ తేతుబ్రాహ్మణదేవస్యవాత్సల్యంవీక్ష్యసత్పతే। ప్రీతాఃక్లిన్నధియస్తస్మైప్రత్యర్ప్యేదంబభాషిరే ॥ ౫ ॥ అప్రత్తంనస్త్వయాకింనుభగవన్భువనేశ్వర। యన్నోఽన్తర్హృదయంవిశ్య*తమోహంసిస్వరోచిషా ॥ ౬ ॥ నమోబ్రహ్మణ్యదేవాయరామాయాకుణ్ఠమేధసే। ఉత్తమశ్లోకధుర్యాయన్యస్తదణ్డార్పితాఙ్ఘ్రయే ॥ ౭ ॥ కదాచిల్లోకజిజ్ఞాసుర్గూఢోరాత్ర్యామలక్షితః। చరన్వాచోఽశృణోద్రామోభార్యాముద్దిశ్య క

త్రాదయోబ్రాహ్మణాః-బ్రాహ్మణాఏవదైవతంయస్య-తస్యశ్రీరామస్యసత్పతే-త్వద్దానత్వయుక్తంవాత్సల్య-మవలోక్యప్రీతాః-క్లిన్నధియఅర్ద్రచిత్తాస్సన్తస్తస్మైరామాయ-ప్రత్యర్ప్య- ప్రాచ్యాదిదిశ ఇతి శేషః-దిశః - ప్రతిగ్రహీతుం-వయం-నార్హా-ఇతి-విజ్ఞాప్యేత్యర్థః-నతుప్రతిగృహ్యప్రత్యర్ప్యేత్యర్థఃదత్తప్రత్యాదానదోషాపాదనాత్- ఏవంచాదిశద్దదావిత్యాదేరపిప్రతిగ్రహీతుంహోత్రాదీన్ప్రార్థితవానిత్యర్థః-ఇదంవక్ష్యమాణం, బభాషిరే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ హేభగవన్-త్వయా-నోఽస్మభ్యమప్రత్తమప్రదత్తం-కింనుసర్వమపిప్రదాతుముద్యుక్తోఽసీత్యర్థః - తత్రహేతుంవదన్తోవిశింషన్తి- పరమేశ్వరః-పరోమాయస్మాత్సపరమ-స్సచాసావీశ్వరః - స్వతఏవావాప్తసమస్తకామస్యతవకిమేతైరితిభావః, కించ, నిరతిశయపురుషార్థరూపమోక్షప్రదానాయ-తత్సాధనసమ్యగ్జ్ఞానవిరోధ్యజ్ఞాన-మస్మాకమన్తర్హృదయే- ప్రవిశ్య - హంసినిరస్యసికేన - స్వరో - చిషాస్వప్రకాశేన-తస్యైవంభూతస్యాత్మపర్యన్తవదాన్యస్యకియదేతత్ప్రాచ్యాదిదిక్ప్రదానమితిభావః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ త్వద్గుణాన్వర్ణయితుంనశక్నుమఇత్యభిప్రాయేణకైశ్చిద్గుణైర్విశింషన్తోనమస్కుర్వన్తి॥ నమఇతి ॥బ్రహ్మణిబ్రహ్మకులేసాధుర్బ్రహ్మణ్యః, "తత్రసాధు" రితియత్ప్రత్యయః "యేచాభావకర్మణో" రితిప్రకృతిభావః-సచాసౌ-దేవస్స్వతేజసాదీప్యమానః-బ్రహ్మణ్యానాం-దేవఃశ్రేష్ఠోవా-అకుణ్ఠమేధసేనిత్యాసఙ్కుచితాపరిచ్ఛిన్నజ్ఞానాయ-ఉత్తమశ్లోకానాం- ధుర్యోఽగ్ర్యః ముఖ్యః న్యస్తదణ్డైః భూతద్రోహరహితైస్సర్వభూతసుహృద్భిర్మునిభి- రర్పితౌచిత్తేనిహితా-వఙ్ఘ్రీ-యస్య-న్యస్తదణ్డైష్వర్పితావఙ్ఘ్రియేనేతివా-తస్మైశ్రీరామాయ-తుభ్యం - నమఇతి ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ ఏవంసీతయాసహదశవర్షసహస్రాణిరాజ్యముపాస్య - శ్రీరామః-కదాచి-ల్లోకజిజ్ఞాసుః కింవదన్తీంజ్ఞాతుమిచ్ఛుః-గూఢఃప్రచ్ఛన్నవేషః-ఇతరైరలక్షితో-రాత్ర్యాం - తత్రతత్ర-పుర్యాం-చరన్

కస్యచిత్పురుషస్య-వచో-భార్యా-ముద్దిశ్యో-చ్యమాన-మశృణోత్ ॥ ౮ ॥ తద్వచో దర్శయతి ॥ నేతి ॥ పరస్యపురుషాన్తరస్య-వేశ్మ గచ్ఛతిపునఃపునరితి-తథా-అతఏవ-దుష్టామసతీంవ్యభిచారిణీం-త్వా-మహం-నబిభర్మి - పరవేశ్మగామపిసీతాం-రామోబిభృయాత్ తత స్త్వంకింశ్రేష్ఠ ఇతివదన్తీంప్రత్యాహ “స్త్రైణ ఇతి” హియస్మా - ద్రామః స్త్రైణః- అత-స్సీతాం-బిభృయాత్-అహంతు-పునః - స్త్రీపారవశ్యరహితః-త్వాం - నభజామీతి ॥ ౯ ॥ ఇతీత్థ-మసంవిద స్తత్వా-నభిజ్ఞా-దతఏవ-బహుముఖాన్నానావిధవాదినో, దురారాధ్యాల్లోకా-ద్భీతేన, పత్యా-శ్రీరామేణ, త్యక్తా-సాసీతా, ప్రాచేతసస్యవాల్మీకే, రాశ్రమం, ప్రాప్తాయయా-కథమ్భూతా-ఽన్తర్వత్నీగర్భిణ్యేవసతీగతేత్యన్వయః ॥ తతఃకాలేప్రసవకాలేఽగతేసతి, సాసీతా, యమౌ, సుతౌ, సుషువే, తౌ, చ-కుశో, లవ, ఇతిచ-ఖ్యాతౌ-తయోఃకుశలవయోః, మునిఃప్రాచేతసః - జాతకర్మాదిక్రియాః, చక్రే ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ తథా అఙ్గదాదయో, ద్వౌద్వౌ, పుత్రౌ, లక్ష్మణాదీనాం, సంబభూవతుః ॥ దిశాంవిజయే దిగ్విజయకాలే కోటిశో, గన్ధర్వాన్, భరతో, హతవాన్, తదీయంగన్ధర్వాణాంసంబన్ధి, సర్వం, ధన-మాహాయ-రాజ్ఞే-శ్రీరామాయా, ర్పయామాస ॥ ౧౨ ॥ ౧౩ ॥ తథా, శత్రుఘ్నశ్చ, మధోరసురస్య, పుత్రం-లవణాఖ్యం-రాక్షసం, హత్వా- మధువనే-మధురాం నామపురీం-నిర్మమే ॥ ౧౪ ॥ మునౌవాల్మీకౌ-తనయా-నిక్షిప్య - మున్యధీనౌకృత్వా, భర్త్రాశ్రీరామేణ-వివాసితానిర్యాపితా-సీతా-శ్రీరామస్య-చరణౌ-ధ్యాయన్తీ-వివరం-భువ ఇతిశేషః-ప్రవివేశ ॥ ౧౫ ॥ తద్వివరప్రవేశన-మాకర్ణ్య, భగవాన్ శ్రీరామ-స్తస్యాస్సీతాయా-స్తాంస్తా-న్గుణాన్, స్మరన్, ధియా - శుచంశోకం - రున్ధన్నపీ-శ్వరోఽపిరోద్ధుంనాశక్నో

స్యచిత్ ॥ ౮ ॥ నాహంబిభర్మిత్వాందుష్టామసతీంపరవేశ్మగామ్ । స్త్రైణోహిబిభృయాత్సీతాంరామోనాహంభజేపునః ॥ ౯ ॥ ఇతిలోకాద్బహుముఖాద్దురారాధ్యాదసంవిదః । పత్యాభీతేనసాత్యక్తాప్రాప్తాప్రాచేతసాశ్రమమ్ ॥ ౧౦ ॥ అన్తర్వత్న్యాగతేకాలేయమౌసాసుషువేసుతౌ । కుశోలవఇతిఖ్యాతౌతయోశ్చక్రేక్రియామునిః ॥ ౧౧ ॥ అఙ్గదశ్చన్ద్రకేతుశ్చలక్ష్మణస్యాత్మజౌవిభో । తక్షఃపుష్కలఇత్యాస్తాంభరతస్యమహీపతే ॥ ౧౨ ॥ సుబాహుశ్శ్రుతసేనశ్చ శత్రుఘ్నస్య బభూవతుః । గన్ధర్వాన్కోటిశోజఘ్నే భరతోవిజయేదిశామ్ ॥ తదీయంధనమానీయసర్వంరాజ్ఞేన్యవేదయత్ ॥ ౧౩ ॥ శత్రుఘ్నశ్చమధోఃపుత్రంలవణంనామరాక్షసమ్ । హత్వామధువనేచక్రేమధురాంనామవైపురీమ్ ॥ ౧౪ ॥ మునౌనిక్షిప్యతనయౌసీతాభర్త్రావివాసితా । ధ్యాయన్తీరామచరణౌవివరంప్రవివేశహ ॥ ౧౫ ॥ తచ్ఛ్రుత్వాభగవాన్రామోరున్ధన్నపిధియాశుచః । స్మరంస్తస్యాగుణాంస్తాంస్తాన్నాశక్నోద్రోద్ధుమీశ్వరః ॥ ౧౬ ॥ స్త్రీపుం*ప్రసఙ్గఏతావాన్సర్వత్రత్రాసమావహః । అపీశ్వరాణాంకిముతగ్రామ్యస్యగృహచేతసః ॥ ౧౭ ॥ తతఊర్ధ్వంబ్రహ్మచర్యంధారయన్నజుహోత్ప్రభుః । త్రయోదశాబ్దసాహస్రమగ్నిహోత్రమఖణ్డితమ్ ॥ ౧౮ ॥ స్మరతాంహృదివిన్యస్యవిద్ధందణ్డకకణ్టకైః । స్వపాదపల్లవంరామఆత్మజ్యోతిరగాత్తతః ॥ ౧౯ ॥ నేదంయశోరఘుపతేస్సురయాచ్ఞయాఽఽత్తలీలాతనోరధికసామ్యవిముక్తధా

త్ ॥ ౧౬ ॥ నచాతిచిత్రమేతదిత్యాహ ॥ ఈశ్వరాణామపి - స్త్రీపుంసయోః, ప్రసఙ్గః-ఏతావాన్-ఏతాదృక్-కీదృక్-సర్వత్రైవం-భయావహః భయశబ్దశ్శోకోపలక్షకః ఈశ్వరాణామపి - భయావహః-కిముత-గ్రామ్యస్య, గృహఏవచేతోయస్య, తస్య ॥ ౧౭ ॥ తతఊర్ధ్వంవివరప్రవేశశ్రవణానన్తరం, బ్రహ్మచర్యంధారయన్ స్త్ర్యన్తరపరిగ్రహంవర్జయన్, ప్రభుఃశ్రీరామ, స్త్రయోదశాబ్దానాం- సహస్రాణి, అగ్నిహోత్ర-మవిచ్ఛిన్నంయథాతథా, అజుహోత్ జుహావ ॥ నను శ్రీరామాయణే- దశవర్షసహస్రాణిదశవర్షశతానిచ, రామోరాజ్యముపాసిత్వా,, ఇత్యేకాదశవర్షసహస్రాణిశ్రీరామావతారావస్థానముక్తం అత్రతుత్రయోదశాబ్దసాహస్రమితి- తేనవిరోధః ॥ మైవం ॥ తత్రహిదశవర్షసహస్రాణీత్యనేనతావన్తంకాలంసీతయాసహావస్థితిరుచ్యతే-దశవర్షశతానీత్యనేనతుతావన్తంకాలంతయావినాఽవస్థానముచ్యతే - అతఏవహికోటిద్వయోక్తిః- సీతయావినారామస్యఏకైకవర్షశతస్యవర్షసహస్రతుల్యతాఖ్యాపనాయసహస్రమితినోక్తం-ఏవంస్థితేతత్రదశగ్రహణంత్రిగుణితానాందశానాముపలక్షణమిత్యభిప్రేత్యకాన్త్యైన్ద్ర్యావతారసహచరితఃకాలోఽత్రగణితః ॥ ౧౮ ॥ తతో-వనవాసదశాయాం, దణ్డకారణ్యస్థకణ్టకై -ర్విద్ధం-స్వపాదపల్లవం -స్మరతాంజనానాం-హృది-విన్యస్యనిధాయ - స్మర్తవ్యంకృత్వేత్యర్థః - శ్రీరామ-ఆత్మజ్యోతిఃస్వయంప్రకాశంజ్యోతిర్మయంస్థానంపరమపదాఖ్యం, మగాత్ ॥ ౧౯ ॥ అస్త్రపాణేఃకోదణ్డపాణేః-రఘుపతేఃశ్రీరామస్య - రక్షోవధో-జలధిబన్ధనంచేతీదం-యశఃస్తుతిర్నభవతి-తత్రహేతుః- అధికసామ్యాభ్యాం-విముక్తం, ధామప్రభావో యస్య-నిస్సమాభ్యధికప్రభావస్యేత్యర్థః - తస్య-కిం- కపయోవానరా-స్సహాయాః- అత-స్సుగ్రీవాద్యాశ్రయణంయథాలీలామాత్రం-తథేదమపి-యుక్తంచైతదిత్యభిప్రాయేణవిశినష్టి - సురాణాం -యాచ్ఞయా - ఆత్తాఉపా

త్వా,లీలార్థా- తను-ర్యేన-తస్య ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ఏవంవిధలీలాప్రయోజనందర్శయన్ శరణంవ్రజతి-యస్యా- మల-మఘఘ్నం పాపహరం-పాదామ్బుజమాహాత్మ్యమితివిశేష్యమధ్యాహార్యం-నృపాణాంయుధిష్ఠిరాదీనాం-సదస్సు- యశఏవధనంయేషాం-తే-తథాభూతా అపి,ఋషయోమార్కణ్డేయాదయః - యశోధనాపీతిసన్ధిరార్షః - గాయన్తి - యన్మాహాత్మ్యం - దిగిభేన్ద్రాణాం,పట్టవదాభరణరూపం - తత్పర్యన్తవ్యాప్తమిత్యర్థః - నాకపాలాఃదేవాః-వసుపాలావసుధాపాలకాః , వైశ్రవణాదయోవా- తేషాం-కిరీటైః-జుష్టం- పాదామ్బుజం-యస్యతం-రఘుపతిం-శరణం-ప్రపద్యే- పాఠాన్తరే-త-త్తస్యరఘుపతేః-జుష్టం-పాదామ్బుజం,శరణం-ప్రపద్య ఇత్యర్థః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ యైర్జనైః , శ్రీరామః-సంస్పృష్ట-స్సన్దృష్ట,స్సంవిష్టఃఉపసేవితః,సంవిత ఇతిపాఠేఽపిసఏవార్థః - అనుగతోవా- తే,సర్వే , కోసలదేశవాసినః,యత్రయత్స్థానం-యోగినో-గచ్ఛన్తి,త-త్స్థానం- యయుః-ముక్తాబభూవురిత్యర్థః ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ శ్రీరామచరిత్రశ్రవణఫలమాహ॥పురుషఇతి॥ హేరాజన్ ,ఆనృశంస్యపరఉపశమనిష్ఠః,పురుషో-రామచరితం,శ్రవణైరుపధారయన్ శ్రోత్రేన్ద్రియవృత్తిభిఃపరిచిన్వన్-కర్మబన్ధైఃపుణ్యాపుణ్యాత్మకకర్మరూపబన్ధైః,సంసృతిహేతుభిః- ప్రముచ్యతేముక్తోభవతి ❋ ॥ ౨౩ ॥ ❋ యద్యప్యగ్రహీదాసనంభ్రాతృప్రణిపత్యప్రసాదితఇత్యానేనభ్రాతౄణాంరామస్యచపరస్పరఛన్దానువర్తనం ఏకపత్నీవ్రతధర ఇత్యాదినారాజ్య పరిపాలనదశాయాంతస్యావస్థానప్రకారశ్చేత్యాదికంసర్వముక్తమేవ , తథాపితదేవపునర్విస్తరేణబుభుత్సుఃపృచ్ఛతిరాజా ॥ కథమితి ॥ సరామః- కథం,అవర్తతేతిశేషః-ఆత్మనః - భ్రాతౄ - న్జానపదాన్ దేశవాసినోజనాంశ్చ- కథ-మావిశత్భ్రాతౄన్జానపదాంశ్చకథమన్వవర్త

మ్నః।రక్షోవధోజలధిబన్ధనమస్త్రపూగైఃకింతస్యశత్రుహననేకపయస్సహాయాః॥ ౨౦ ॥యస్యామలంనృపసదస్సుయశోధనా- పిగాయన్త్యఘఘ్నమృషయోదిగిభేన్ద్రపట్టమ్ । ❋ యన్నాకపాలవసుపాలకిరీటజుష్టపాదామ్బుజంరఘుపతేశ్శరణంప్రపద్యే॥ ౨౧ ॥ సయైస్స్పృష్టోఽభిదృష్టోవా † సంవిష్టోఽనుగతోఽపివా । కోసలాస్తేయయుస్స్థానంయత్రగచ్ఛన్తియోగినః॥ ౨౨ ॥పురుషోరామచరితంశ్రవణైరుపధారయన్ ।ఆనృశంస్యపరోరాజన్కర్మబన్ధైర్విముచ్యతే ॥ ౨౩ ॥ పరీక్షిదువాచ ॥ కథంరామోజానపదాన్ భ్రాతౄంశ్చావిశదాత్మనః । తస్మిన్వాతేఽన్వవర్తన్తప్రజాఃపౌరాస్తథేశ్వరే॥ ౨౪॥ శ్రీశుకఉవాచ ॥అథాదిశద్దిగవనేభ్రాతౄంస్త్రిభువనేశ్వరః। ఆత్మానందర్శయన్స్వానాం ❋ పురీమైక్షతసానుగః ॥ ౨౫ ॥ ఆసిక్తమార్గాంగన్ధోదైఃకరిణాంమదశీకరైః। స్వామినంప్రాప్తమాలోక్య × మత్తాంవాసుతరామివ॥ ౨౬ ॥ ప్రాసాదగోపురసభాచైత్యదేవగృహాదిషు।విన్యస్తహేమకలశైఃపతాకాభిశ్చమణ్డితామ్॥ ౨౭ ॥పూగైస్సంవృతిరమ్భాభిఃపట్టికాభిశ్చవాససామ్।ఆదర్శైరంశుకైస్స్రగ్భిఃకృతకౌతుకతోరణామ్॥ ౨౮॥ తముపేయుస్తత్రతత్రపౌరాఅర్హణపాణయః।ఆశిషోయుయుజుర్దేవపాహీమాంప్రాక్త్వయోద్ధృతామ్ ॥ ౨౯ ॥ తతఃప్రజావీక్ష్యపతించిరాగతందిదృక్షయోత్సృష్టగృహాః

తేత్యర్థః॥ తేజనాఃభ్రాతరశ్చ-పౌరాఃప్రజాశ్చ,తస్మిన్నీశ్వరేశ్రీరామేవిషయే-కథమన్వవర్తన్త,తిత్రయఃప్రశ్నాః ❋ ॥ ౨౪ ॥ ❋ తత్ర శ్రీరామస్యభ్రాత్రాదిషువృత్తిప్రకారమాహ ॥ అథేతి ॥అథసింహాసనోపవేశానన్తరంత్రిభువనేశ్వరఃశ్రీరామో-దిగవనేదిక్పాలనేనిమిత్తే-భ్రాతౄ-నాదిశత్,అనేనైవభ్రాతౄణామపితదాజ్ఞానువృత్తిరుక్తా - తతస్స్వానాంకౌసల్యాదీనా-మాత్మానం,దర్శయన్-సానుగః-పురీమయోధ్యా,మైక్షత ❋ ॥ ౨౫ ॥ ❋ పౌరాణాంతస్మిన్ననువృత్తింఖ్యాపయితుంతైరలఙ్కృతాంపురీంవర్ణయతి॥ఆసిక్తమార్గామితిత్రిభిః॥గన్ధాద్యైశ్చన్దనోదకాదిభిః-స్వామినం-ప్రాప్తంప్రాప్తరాజ్య-మాలోక్య-సుతరాం,మత్తానామవస్థితానాం-కరిణాం-మదోదకశీకరైశ్చ-సిక్తాఃమార్గాయస్యాం , మత్తాంవేతిపాఠాన్తరం - తత్రసుతరాంమత్తామివేతిపురీవిశేషణం-వాశబ్దోవితర్కే ❋ ॥ ౨౬ ॥ ❋ ప్రాసాదాదిషు-విన్యస్తైః - స్వర్ణకుమ్భైః - పతాకాభిశ్చ - మణ్డితామ్ ❋ ॥ ౨౭ ॥ ❋ పూగైః,సంవృతాః-యాః-రమ్భాఃకదళ్య,స్తాభిః-నిత్యసాపేక్షత్వాత్సంవృతశబ్దస్యసమాసః- యద్వా,పూగైశ్చ, పత్రఫలపుష్పాదిసంవృతాభీ-రమ్భాభిశ్చ,వాససాం,పట్టికాభిశ్చ,మణ్డితా-మితిపూర్వేణాన్వయః ❋ ॥ ౨౮ ॥ ❋ పౌరాణాంతస్మిన్వృత్తిమాహ ॥ తతః , అర్హణానిపూజాసాధనాని-పాణిషు-యేషాం - తే-పౌరా , స్తత్రతత్ర-తం శ్రీరామ-ముపేయురుపజగ్ముః , హేదేవ , ప్రాగ్వరాహావతారే-త్వయో-ద్ధృతాం , పృథివీం-పాహి-తిప్రార్థయమానా,ఆశిషో,యుయుజుఃప్రయుక్తవన్తః ❋ ॥ ౨౯ ॥ ❋ తస్మిన్ప్రజానామనువృత్తిమాహ॥ తమితి ॥చిరా-దాగతం-తం పతింశ్రీరామం-వీక్ష్యైకర్ణ్యః,స్త్రియో-నరాశ్చ, ప్రజాః-దిదృక్షయా , ఉత్సృష్టాగృహాయాభిస్తాః , హర్మ్యాణ్యారుహ్య , అతృప్తానినేత్రాణి

౨౧॥శ్లో ❋ పా ॥ తన్నాకపాల. ౨౨॥శ్లో † పా ॥ సంవితో. ౨౬॥శ్లో × పా ॥ మత్తాంవాసుతరామివ.

యాసాం తాః, అరవిన్దలోచనం శ్రీరామం కుసుమైః అవాకిరన్ - యద్వా - చిరాగతం పతిం ద్రష్టుమిచ్ఛయా, ఉత్సృష్టగృహాః, స్త్రియో నరాశ్చ, ప్రజాః హర్మ్యాణ్యారుహ్య, వీక్ష్య, తృప్తనేత్రాః కుసుమైః అవాకిరన్నిత్యన్వయః ॥ ౩౦ ॥ స్వయం కథమవర్తతేత్యస్యోత్తరమాహ ॥ అథేతి ॥ యావదధ్యాయసమాప్తి ॥ స్వగృహం ప్రవిష్టః తస్మిన్ సభగవాన్ స్వారామధీరాణామాత్మారామమునిజనశ్రేష్ఠానామృషభో నాయకః రామః - ప్రియాచేష్టా యస్యాః, తయా - స్నిగ్ధయా నిరతిశయానురాగవత్యా, సీతయా సహ, రేమే ఇతి పఞ్చమేనాన్వయః ॥ గృహం వర్ణయతి ॥ పూర్వైః రాజభిః ఇక్ష్వాకుప్రభృతిభిః జుష్టం సేవితం, ప్రీతివిషయీకృతం వా అనన్తాః నిరవధికాః యే అఖిలరత్నాదీనాం కోశాః, తైః, ఆఢ్యం సమృద్ధం అనర్ఘ్యాః ఉరవః పరిచ్ఛదాః యస్మిన్ విద్రుమమయాః, ఉదుమ్బరాః దేహల్యః, యేషు, తైః, ద్వారైః తృతీయాన్తానాం మణ్డితమితి తృతీయేనాన్వయః, వైడూర్యమణిమయస్తమ్భానాం - పఙ్క్తిభిః స్వచ్ఛైః, ఇన్ద్రనీలమణిమయైః స్థలైః ప్రదేశైః, దాన్తాః ఘృష్టాః ఘర్షణేన నిర్మలీకృతాః, స్ఫటికాః స్ఫటికమయీభిః భిత్తిభిః చిత్రాభిః, స్రగ్భిః, పతాకాభిశ్చ - వాససాం మణిగణానాం చాంశుకైః పఙ్క్తిభిః, చిచ్చైతన్యం తద్వదుల్లాసైః ఉజ్జ్వలైః, ముక్తాఫలైః, యద్వా, చిదితి పృథక్పదమవ్యయం క్వచిద్వైడూర్యస్తమ్భాదిషు యథాశోభముజ్జ్వలైః ముక్తాఫలైః మణ్డితమిత్యర్థః, కాన్తాః కమనీయాః కామోపపత్తయః భోగసాధనాని - తాభిః - సురభిభిః ధూపైశ్చ మణ్డితం పుష్పాణి మణ్డనమలఙ్కారో యేషాం భూషణైః భూషితాః, తైః, సురసంకాశైః దేవతుల్యైః, స్త్రీపుంభిః - సమాసా

స్త్రియో నరాః ॥ ఆరుహ్య హర్మ్యాణ్యరవిన్దలోచనమతృప్తనేత్రాః కుసుమైరవాకిరన్ ॥ ౩౦ ॥ అథ ప్రవిష్టః స్వగృహం జుష్టం స్వైః పూర్వరాజభిః । అనన్తాఖిలకోశాఢ్యమనర్ఘ్యోరుపరిచ్ఛదమ్ ॥ ౩౧ ॥ విద్రుమోదుమ్బరద్వారైర్వైడూర్యస్తమ్భపఙ్క్తిభిః । స్థలైర్మారకతైః స్వచ్ఛైర్భ్రాజత్స్ఫాటికభిత్తిభిః ॥ ౩౨ ॥ చిత్రస్రగ్భిః పతాకాభిర్వాసోమణిగణాంశుకైః । ముక్తాఫలైశ్చిదుల్లాసైః కాన్తకామోపపత్తిభిః ॥ ౩౩ ॥ ధూపదీపైః సురభిభిర్మణ్డితం పుష్పమణ్డనైః । స్త్రీపుమ్భిః సురసంకాశైర్జుష్టం భూషణభూషితైః ॥ ౩౪ ॥ తస్మిన్స భగవానాత్మా స్నిగ్ధయా ప్రియచేష్టయా । రేమే స్వారామధీరాణామృషభః సీతయా కిల ॥ ౩౫ ॥ బుభుజే చ యథాకాలం కామాన్ధర్మమపీడయన్ । వర్షపూగాన్బహూన్నౄణామభిధ్యాతాఙ్ఘ్రిపల్లవః ॥ ౩౬ ॥ ****************
********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ఏకాదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ కుశస్య చాతిథిస్తస్మాన్నిషధస్తత్సుతో నభః । పుణ్డరీకోఽథ తత్పుత్రః క్షేమధన్వాఽభవత్తతః ॥ ౧ ॥ దేవానీకస్తతో హీనః పారియాత్రోఽథ తత్సుతః । తతో బలశ్చలస్తస్మాద్వజ్రనాభోఽర్కసంభవః ॥ ౨ ॥ ఖగణస్తత్సుతస్తస్మాద్విధృతిశ్చాభవత్సుతః । తతో హిరణ్యనాభోఽభూద్యోగాచార్యస్తు జైమినేః ॥ ౩ ॥ శిష్యః కౌసల్య ఆధ్యాత్మం యాజ్ఞవల్క్యోఽధ్యగాద్యతః । యోగం మహోదయమృషిర్హృదయగ్రన్థిభేదనమ్ ॥ ౪ ॥ పుష్యో హిరణ్యనాభస్య ధ్రువసన్ధిస్తతోఽభవత్ । సుదర్శనోఽథాగ్నివర్ణః శీఘ్రస్తస్య మరుత్సుతః ॥ ౫ ॥ యోఽసావా

న్తాభావస్తస్యానిత్యత్వాద్దర్శత్వాద్వా, జుష్టం సేవితమ్ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ౩౩ ॥ ౩౪ ॥ ౩౫ ॥ కామాన్ యథాకాలముచితకాలమనతిక్రమ్య, బహూన్ వర్షగణాన్ బుభుజే కథంభూతస్సన్ - ధర్మం స్వవర్ణాశ్రమోచితమపీడయన్ననుపరున్ధన్, అత్యజన్నిత్యర్థః - నృణామితి శేషే షష్ఠీ, నృభిరభిధ్యాతమఙ్ఘ్రిపల్లవం యస్య తథాభూతస్సన్ ॥ ౩౬ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ఏకాదశోఽధ్యాయః ********************

కుశస్య శ్రీరామసుతస్య అతిథిః సుతోఽభవత్ - తస్మాదతిథేః నిషధాఖ్యః తత్సుతో నిషధసుతో నభః అథ నభాత్పుణ్డరీకస్తత్పుత్రః పుణ్డరీకపుత్రః క్షేమధన్వా ॥ ౧ ॥ తతః క్షేమధన్వనో దేవానీకోఽభవత్ - తతో దేవానీకాత్ హీనః అథ తత్సుతో హీనసుతః పారియాత్రః తతః పారియాత్రాత్ బలః తస్మాద్బలాచ్చలః, తస్మాచ్చలాద్వజ్రనాభః, సచార్కస్యాంశాత్సంభూతః ॥ ౨ ॥ తత్సుతో వజ్రనాభసుతః ఖగణః తస్మాత్ఖగణాత్ విధృతిః సుతోఽభవత్ - తతో విధృతేః హిరణ్యనాభః సమభవత్ సచ యోగాచార్యస్య జైమినేః శిష్యః - యతో హిరణ్యనాభాత్, అధ్యాత్మశాస్త్రం, కౌసల్యో యాజ్ఞవల్క్య ఋషిరధిగతవాన్ ॥ అధ్యాత్మం విశినష్టి ॥ యోగం యోగాఖ్యం మహోదయం - మహానుదయోఽభ్యుదయో యస్మాత్ హృదయగ్రన్థిమజ్ఞానం భినత్తీతి తథాభూతమ్ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ హిరణ్యనాభస్య పుష్యః సుతః - తతః పుష్యాత్ ధ్రువసన్ధిరభవత్, అథ ధ్రువసన్ధేః సుదర్శనః తస్మాదగ్నివర్ణః తస్య సుతః శీఘ్రః తస్యాపి సుతో మరుత్ ॥ ౫ ॥ మరుతం విశినష్టి యోఽసావితి ॥ యోఽసౌ మరుత్ యోగేన సిద్ధః జితకాయః కలాపగ్రామాఖ్యం గ్రామమాశ్రితః అధునాఽప్యాస్తే, కిమర్థమిత్యత్రాహ ॥ కలేర్యుగస్యాన్తే అవసానే నష్టం సూర్యవంశం పునర్భావయితా భావయిష్యతి. పుత్రపౌత్రాదివశం పద

యాం ప్రవర్తయిష్యతి - తదర్థం తత్రాస్త ఇతి భావః ✻ ॥౬॥ ✻ తస్మాన్మరుతః ప్రసుశ్రుతః, తస్య, సుత-స్సన్ధి-స్తస్యాపి-మర్షణ, స్సుత స్తత్సుతో మర్షణసుత-స్సుమహాన్, తస్మాత్సు మహతో - విశ్వసాహ్వః జజ్ఞే ✻ ॥ ౭ ॥ ✻ తతో విశ్వసాహ్వాద్బృహద్బలః జజ్ఞే ఇత్యనుషఙ్గః ॥ తం విశినష్టి ॥ య స్తు బృహద్బలః సమరే సఙ్గ్రామే - త్వత్పిత్రా హతః - ఏతే - కథితాః - ఇక్ష్వాకువంశజా-భూపాలాః, అతీతా అతిక్రాన్తాః, అథ, అనాగతాన్భావిన - ఇక్ష్వాకుభూపాలాన్, మయా కథయిష్యమాణాన్, శృణు ✻ ॥౮॥ ✻ బృహద్బలస్య, సుతో, నామ్నా, బృహద్రణ, ఇతి ప్రసిద్ధః-తస్య బృహద్రణస్యోరుక్షత, స్తస్యోరుక్షతస్య, వత్సప్రీత-స్సుతో, భవిష్యతి ✻ ॥౯॥ ✻ తతో వత్సప్రీతాత్, ప్రతివ్యోమః తతః ప్రతివ్యోమ్నా, ద్భాను, స్తస్మా ద్దివాక-స్సచ- వాహిన్యాస్సేనాయాః, పతి స్తతో దేవా-కాత్సహదేవ - స్తతో, బృహదశ్వ, స్సచ, వీరః ॥ అథ బృహదశ్వా, ద్భానుమాన్ ✻ ॥ ౧౦ ॥ ✻ భానుమతః ప్రతీకాశ్వ స్తత్సుతః, ప్రతీకాశ్వసుతః-సుప్రతీకః, అథ సుప్రతీకా, న్మరుదేవ, స్సుతో, భవితా, తస్మా-త్సునక్షత్ర-స్తస్మా ద్బృష్కకః ✻ ॥౧౧॥ ✻ తస్య బుష్కకస్యా స్తరిక్ష- స్తత్పుత్రోఽన్తరిక్షపుత్ర-స్సుత ప-స్తత్తస్మాత్సుతపస్త్వా, దమిత్ర-జిద్భవితా, తస్మా దమిత్రజితో, బృహద్వాజ-స్తస్మాద్బృహద్వాజా-ద్బర్హి-స్తస్మాద్బర్హిషో-ధనంజయః ✻ ॥౧౨॥ ✻ తస్య ధనంజయస్య, సుతో-రణఞ్జయ స్తతో రణఞ్జయా-త్సఞ్జయ, స్సుతో భవితా, తస్మాత్సఞ్జయా, చ్ఛాక్యః, అథ శాక్యాచ్ఛుద్ధోదః అథ శుద్ధోదసుతో లాఙ్గలః-స్మృతః ✻ ॥౧౩॥ ✻ తతో లాఙ్గలా-త్ప్రసేనజి త్తస్మాత్ప్రసేనజితః-క్షుద్రకః-భవిష్యతి-తతః క్షుద్రకా, త్కుణకో, భవితా, తస్మాత్కుణకా-త్సు

స్తైర్యోగసిద్ధః కలాపగ్రామమాశ్రితః । కలేరన్తే సూర్యవంశం నష్టం భావయితా పునః ॥ ౬ ॥ తస్మాత్ప్రసుశ్రుత స్తస్య సన్ధి స్తస్యాపి మర్షణః । సుమహాం స్తత్సుత స్తస్మాద్విశ్వసాహ్వోఽన్వజాయత ॥ ౭ ॥ తతో బృహద్బలో య స్తు పిత్రా తే సమరే హతః । ఏతే హీక్ష్వాకుభూపాలా అతీతాః శృణ్వనాగతాన్ ॥ ౮ ॥ బృహద్బలస్య భవితా పుత్రో నామ్నా బృహద్రణః । ఉరుక్షత స్తత స్తస్య వత్సప్రీతో భవిష్యతి ॥ ౯ ॥ ప్రతివ్యోమ స్తతో భాను ర్దివాకో వాహినీపతిః । సహదేవ స్తతో వీరో బృహదశ్వోఽథ భానుమాన్ ॥ ౧౦ ॥ ప్రతీకాశ్వో భానుమత స్సుప్రతీక స్తత స్సుతః ॥ భవితా మెరుదేవోఽథ సునక్షత్రోఽథ బుష్కకః ॥ ౧౧ ॥ తస్యా న్తరిక్ష స్తత్పుత్ర స్సుత ప స్తదమిత్రజిత్ । బృహద్వాజి స్తు తస్యాపి బర్హి స్తస్మాద్ధనంజయః ॥ ౧౨ ॥ రణఞ్జయ స్తస్య సుత స్సఞ్జయో భవితా తతః । తస్మాచ్ఛాక్యోఽథ శుద్ధోదో లాఙ్గల స్తత్సుత స్స్మృతః ॥ ౧౩ ॥ తతః ప్రసేనజి త్తస్మాత్ క్షుద్రకో భవితా తతః । కుణకో భవితా తస్మాత్సురథ స్తనయ స్తతః ॥ ౧౪ ॥ సుమిత్రో నామ నిష్ఠా న్త ఏతే బార్హద్బలా నృపాః । ఇక్ష్వాకూణామయం వంశ స్సుమిత్రాన్తో భవిష్యతి । యత స్తం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ ॥ ౧౫ ॥ ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

✻✻✻✻✻✻✻✻✻ ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వాదశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ నిమి రిక్ష్వాకుతనయో వసిష్ఠమవృత ర్త్విజమ్ । ఆరభ్య సత్రం సోఽప్యాహ శక్రేణ ప్రాగ్వృతోఽస్మి భోః ॥ ౧ ॥ తం నిర్వర్త్యాగమిష్యామి తావన్మాం ప్రతిపాలయ । తూష్ణీమాసీద్గృహపతి స్సోఽపీన్ద్రస్యాకరోన్మఖమ్ ॥ ౨ ॥ నిమి శ్చలమిదం విద్వాన్సత్రమారభతాత్మవాన్ । ఋత్విగ్భి రపరై స్తావన్నాగమద్యావతా గురుః ॥ ౩ ॥

రథ స్తనయో భవిష్యతి ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ తస్మా-త్సుమిత్ర ఇతి ప్రసిద్ధ-స్సుతో, భవితా, స తు, నిష్ఠా న్తః-నిష్ఠా వంశస్య స్థితి- స్తస్యా అన్తః అన్తిమావధిభూతః, ఏతే బృహద్బలస్య భవితేత్యాదినోక్తాః-బార్హద్బలా బృహద్బలగోత్రజా, భావినో, నృపాః ॥ సుమిత్రస్య నిష్ఠాన్తత్వమేవాహ ॥ అయ మిక్ష్వాకూణాం, వంశ, స్సుమిత్రోఽన్తోఽవధి, ర్యస్య, తథాభూతో, భవిష్యతి, కుతః యత, స్తం సుమిత్రం, రాజానం-ప్రాప్య-కలౌ యుగే-సంస్థాముచ్ఛేదం, ప్రాప్స్యతి. వంశ ఇత్యనుషఙ్గః ✻ ॥ ౧౫ ॥ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వాదశోఽధ్యాయః ✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻✻

ఏవం "క్షువత స్తు మనోర్జజ్ఞే ఇక్ష్వాకు ర్ఘ్రాణత స్సుతః- తస్య పుత్రశతం జ్యేష్ఠా వికుక్షి నిమిదణ్డకా ,, ఇత్యుపక్రాన్తానా మిక్ష్వాకుసుతానాం వికుక్షే ర్వంశః కథితః-అథ నిమే ర్వంశం వివక్షు స్తావన్నిమెరౌరసః పుత్రో నాభూదితి దర్శయితుం తత్కథామాహ ॥ నిమిరిత్యాదినా అరాజకభయమిత్యతః ప్రాక్తనేన, ఇక్ష్వాకో - స్తనయో . నిమిః-కదాచి-త్సత్ర-మారభ్య, వసిష్ఠ-మృత్విజ-మవృత-త్వం ఋత్విగ్భవేతి వసిష్ఠమువాచేత్యర్థః ॥ తత-స్స వసిష్ఠః భోనిమె-ప్రాక్త్వద్వరణాత్ప్రాగేవాహం-శక్రేణ-వృతోఽస్మి ✻ ॥ ౧ ॥ ✻ అత, స్తం, శక్రస్య మఖం-నిర్వర్త్య నిష్పాద్య, కారయిత్వేత్యర్థః , ఆగమిష్యామి-తావత్పర్య న్తం త్వం ప్రతిపాలయ ప్రతీక్షస్వ , ఇత్యాహ , తతో-గృహపతిర్నిమి , స్తూష్ణీమాసీత్-కించిదప్యవదన్ తస్థావిత్యర్థః , స వసిష్ఠశ్శక్రస్య మఖ, మకరోత్ ✻ ॥ ౨ ॥ ✻ తదా-నిమి-రాత్మవాన్ ప్రకృతిపురుషేశ్వర యాథాత్మ్యవి-దత ఏవ, ఇదం జీవితం-చలం అనిత్యం, జానన్ ఫలమితి పారేణ్యదం గురోర్వచః ఆర్త్విజ్యాకరణే మిథ్యాహేతుం జానన్నిత్యర్థః యావద్గురుర్వసిష్ఠో నాగత స్తావ దేవాన్యైః ఋ

త్విగ్భిస్సత్రమారబ్ధవాన్ ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ శిష్యఇతి ॥ తతో. గురుర్వసిష్ఠ-శ్శక్రస్య-మఖంనిర్వర్త్య ఆగతఃశిష్యస్యనిమే-ర్వ్యతిక్ర
మం-వీక్ష్య,శపత్-కిమితి-పణ్డితమాత్మానంమన్యత ఇతితథా-తస్యనిమే-ర్దేహః- పతతాంవియుజ్యతా,మితి-నిమేఇతిపాఠే-హే
నిమే-పణ్డితమానిన-స్తవదేహః-పతతామిత్యర్థః ❋ ॥ ౪ ॥ ❋ నిమిరితి ॥ త,దాకర్ణ్య,నిమిరపి-ధర్మానువర్తినే- గురవేవసిష్ఠాయ-
ప్రతిశాపం-దదౌ-కిమితి-విత్తలోభా-ద్ధర్మ-మజానత-స్తవాపి-దేహః, పతతా - మితి ❋ ॥ ౫ ॥ ❋ ఇతీతి॥ఇతీత్థం-వద-న్నధ్యా
త్మకోవిదో-నిమి-స్స్వం, దేహంతత్యాజ-తథా,ఽస్మత్ప్రపితామహః వసిష్ఠోఽపి-త్యక్తదేహః- పున-ర్మిత్రావరుణయోరూ
ర్వశీదర్శనాత్స్కన్నవీర్యయో-స్తస్యాంజజ్ఞే-అత్రోర్వశీదర్శనాన్మిత్రావరుణయోఃస్కన్నం రేతస్తాభ్యాంతత్కుమ్భేనిషి
క్తంతస్మాజ్జజ్ఞేఽస్మత్ప్రపితామహ ఇతీతిహాసోఽనుసన్ధేయః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ అథ-తంత్యక్తంనిమేర్దేహం-సుగన్ధివస్తుషుపరిమళద్ర
వ్యేషుగన్ధతైలేషు-నిధాయ-మునిసత్తమాః ఋత్విజ-స్సత్రయాగసత్య-ధానన్తరం-తత్రసమాగతాన్- దేవా,నూచుః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋
రాజ్ఞ ఇతి ॥ యది-యూయం - ప్రభవఃజీవయితుంసమర్థాః-ప్రసన్నాశ్చ-తర్హి, రాజ్ఞోనిమే-రయం-దేహో, జీవత్వితి-తతో-ప
వై-స్తథేతిజీవత్వయందేహ ఇత్యు-క్తేసతి-నిమిః-ప్రాహ ॥ తేదేవామామాభూదిత్యాదినావిదేహఉష్యతామిత్యతఃప్రాక్తనే
న॥ దేహబన్ధనం దేహయోగః - పున-ర్మమ-మాభూత్-తత్ర హేతుంవదన్నాహ॥ యస్యేతి॥ మునయో - వియోగభయకాతరాః
దేహయో-గంసతిపునర్వియోగస్స్యాత్ - అతో వియోగభయదుఃఖోదర్క-త్వా-త్పూర్వం, యస్యదేహస్య, యోగంనవాఞ్ఛ
న్తీత్యర్థః-కిన్తు-హరిమేధసో - భగవత-శ్చరణామ్భోజమేవ-భజన్తే-హరిరాశ్రితానాంసంసృతిబన్ధంహరతీతితథా - సచాసౌ

శిష్యవ్యతిక్రమంవీక్ష్యనిర్వర్త్యగురురాగతః । అశపత్పతతా ❋ ద్దేహో ❋ నిమేఃపణ్డితమానినః ॥ ౪ ॥ నిమిఃప్రతి
దదౌశాపంగురవేధర్మవర్తినే । తవాపిపతతాం ❋ దేహోలోభాద్ధర్మమజానతః ॥ ౫ ॥ ఇత్యుత్ససర్జస్వం దేహం
నిమిరధ్యాత్మకోవిదః । మిత్రావరుణయోర్జజ్ఞేహ్యుర్వశ్యాంప్రపితామహః ॥ ౬ ॥ గన్ధవస్తుషుతద్దేహంనిధాయ
మునిసత్తమాః । సమాప్తేసత్రయాగేఽథదేవానూచుస్సమాగతాన్ ॥ ౭ ॥ రాజ్ఞోజీవతుదేహోఽయంప్రస
న్నాఃప్రభవోయది । తథేత్యుక్తేనిమిఃప్రాహమాభూన్మేదేహబన్ధనమ్ ॥ ౮ ॥ యస్యయోగంనవాఞ్ఛన్తివియో
గభయకాతరాః । భజన్తిచరణామ్భోజంమునయోహరిమేధసః ॥ ౯ ॥ దేహంనావరురుత్సేఽహందుఃఖమోహ
భయాశ్రయమ్ । సర్వత్రాస్యయతోమృత్యుర్మత్స్యానాముదకేయథా ॥ ౧౦ ॥ దేవాఊచుః॥ విదేహఉష్యతాం
కామంలోచనేషుశరీరిణామ్ । ఉన్మేషణనిమేషాభ్యాంలక్షితోఽధ్యాత్మసంస్థితః ॥ ౧౧ ॥ అరాజకభయంనృ
ణాంమన్యమానామహర్షయః । దేహంమమన్థుస్స్మనిమేఃకుమారస్సమజాయత ॥ ౧౨ ॥ జననాజ్జనకస్సోఽభూ
ద్వైదేహస్తువిదేహజః । మిథిలోమథనాజ్జాతోమిథిలాయేననిర్మితా ॥ ౧౩ ॥ తస్మాదుదావసుస్తస్యపుత్రోఽభూ
న్నన్దివర్ధనః । తతస్సుకేశస్తస్యాపిదేవరాతోమహీపతే ॥ ౧౪ ॥ తస్మాద్బృహద్రథస్తస్యమహావీర్యస్సుహృత్పితా ।
సుహృదోధృష్టకేతుర్వైహర్యశ్వోఽథమరుస్తతః ॥ ౧౫ ॥ మరోఃప్రతిన్ధకస్తస్మాజ్జాతఃకృతరథోయతః । దేవ

మేధాస్తేషామిష్టప్రాపణానిష్టపరిహారోయుక్తజ్ఞానవాన్-తస్య ❋ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ❋ దేహమితి ॥ అతో, హం,దుఃఖాదినిమిత్త
భూతం-దేహం - నావరురుత్సే అవరోద్ధుంగ్రహీతుంనేచ్ఛామి - యతోదేహస్యావరోధా-దస్యదేహినః-సర్వదాపునఃపున
రితిభావః - మృత్యు-రనువర్తత ఇతి శేషః-యథో-దకే,వసతాం-మత్స్యానాం-మృత్యుః-పౌనఃపున్యేన-తద్వదిత్యర్థః ❋ ॥ ౧౦ ॥ ❋
ఇత్థముక్తా దేవా ఊచుః॥ విదేహఇతి ॥ నిమి-ర్విదేహ ఏవసన్-అధ్యాత్మసంస్థితఃసూక్ష్మదేహస్సితిమాన్ - కామంయథేచ్ఛం-శరీ
రిణాం-లోచనేషూ-న్మేషనిమేషాభ్యాం - లక్షిత-స్తత్ప్రవర్తకత్వేనసూచిత-ఉష్యతాం ఏవంచయుష్మాభిఃప్రార్థితమస్యజీవి
తమపిభవిష్యతి-నచస్థూలదేహసంబన్ధ ఇతిభావః ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ తదేవంమృతాదపినిమేర్దేహాద్వంశప్రవృత్తిందర్శయతి॥ అరాజ
కభయమితి ॥ నృణా-మరాజకత్వనిమిత్తం,భయం-మన్యమానాస్సంభావయన్తో-మహర్షయో-నిమే-ర్దేహం మమన్థుఃమథిత
వన్తః-తతః-కుమార-స్సమజాయత ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ తస్యఅన్వర్థానిత్రీణినామాన్యాహ ॥ జననాదితి॥ జననాదనితరసాధారణజ
న్మనోనిమిత్తా,జ్జనకపదాభిధేయో-బభూవ, యద్వా, స్వదేహద్వారాజనయితృత్వాజ్జనకః - విదేహాతఃజీవవియుక్తాద్దేహా-
జ్జాతత్వా,ద్వైదేహాఖ్యః-మథనాజ్జాతత్వాన్మిథిలః-యేనమిథిలశబ్దాభిధేయేన - నిర్మితత్వా - త్పుర్యపి-మిథిలాఖ్యా-బభూవేత్య
ర్థః ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తస్మాదితి॥ తస్మాన్మిథిలా-దుదావసు-ర్వ్యజాయ తేత్యనుషఙ్గః-తస్యోదావసో-ర్నన్దివర్ధనః-పుత్రో - బభూవత
తోనన్దివర్ధనా-త్సుకేశ, స్తస్యాపిసుకేశస్యాపి-దేవరాతః- పుత్రః-హేమహీపతే ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ తస్మాద్దేవరాతా-ద్బృహద్ర
థః-తస్యబృహద్రథస్య - మహావీర్య-స్తత్పుత్రంవదన్-తంవిశినష్టి-సుహృత్పితేతి-సుహృదఃపుత్రస్యా-పి తేత్యర్థః-సుహృదఃపుత్రో
ధృష్టకేతుః-అథ-ధృష్టకేతోః - హర్యశ్వ-స్తతోహర్యశ్వా - న్మరుః ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ మరోః-పుత్రః-ప్రతిన్ధకః- తస్మాత్ప్రతిన్ధకా-

త్కృతరథో-జాతః-తంవిశింషన్ తత్పుత్రమాహ - యతఃకృతరథా,ద్దేవమీఢో-జాతఇత్యనుషఙ్గః-తస్య దేవమీఢస్య - సుతో-వి
ధృతః-అథవిధృతా-న్మహాధృతిః ❀ ॥ ౧౬ ॥ ❀తతోమహాధృతేః-కృతిరాతః-తస్మాత్కృతిరాతా,న్మహారోమా,జాతః-తత్సు
తోమహారోమ్ణస్సుతః-స్వర్ణరోమా-తస్యస్వర్ణరోమ్ణః-హ్రస్వరోమా - వ్యజాయత ❀ ॥ ౧౭ ॥ ❀తతో హ్రస్వరోమ్ణః-సీరధ్వ
జో-జజ్ఞే-తస్మిన్ సీరధ్వజశబ్దప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యతో హ్రస్వరోమస్య-యజ్ఞార్థం- మహీంభువం-కర్షతఃకర్షయతస్సతః-
సీరాల్లాఙ్గలాగ్రా-త్సీతాదాశరథేర్భార్యా , పూర్వంభూయిష్ఠాసతీ-జాతాప్రాదుర్భూతా-తస్మాన్నిమిత్తా-ద్ధ్రస్వరోమ
స్సీరధ్వజశబ్దాభిధేయో-బభూవ-సీరఏవధ్వజవత్ఖ్యాతిహేతుఃయస్య - ససీరధ్వజః ❀ ॥ ౧౮ ॥ ❀తస్యసీరధ్వజస్య-పుత్రః కుశ
ధ్వజః-తతఃకుశధ్వజా - ద్ధర్మధ్వజః-హేనృప-ధర్మధ్వజస్య,ద్వౌ,పుత్రౌ,తౌచ,కృతధ్వజమితధ్వజాఖ్యౌ ❀ ॥ ౧౯ ॥ ❀తత్రకృ
తధ్వజా-త్కేశిధ్వజః-మితధ్వజా త్తు-ఖాణ్డిక్యో జాతః- హేరాజన్-కృతధ్వజసుతః- కేశిధ్వజో - బ్రహ్మవిద్యాయాంప్రవీణః-
ఖాణ్డిక్య స్తు-కర్మయోగయా-ధ్యాత్మ్యవిత్-సచ - కేశిధ్వజా-ద్భీతో- గతః-తస్య కేశిధ్వజస్య,సుతో-భానుమాన్-బభూవ,తత్సు
తోభానుమత్సుతః-శతద్యుమ్నః ❀ ॥ ౨౦ ॥౨౧ ॥ ❀తస్మాచ్ఛతద్యుమ్నాచ్ఛుచి-స్తనయో,ఽభూ,త్తతశ్శుచే,స్సనద్వాజో-ఽ
భవత్,సనద్వాజా,దూర్ధ్వకేతుః-అథోర్ధ్వకేతో,రజ,స్సచ,పురజిత్సుతోయస్యతథాభూతః ❀॥౨౨॥ ❀తస్యాపిపురుజితోపి

మీఢ స్తస్యపుత్రోవిధృతోఽథమహాధృతిః॥ ౧౬ ॥కృతిరాత స్తత స్తస్మాన్మహారోమాఽథతత్సుతః । స్వర్ణరోమా
సుత స్తస్యహ్రస్వరోమావ్యజాయత॥ ౧౭ ॥ తతస్సీరధ్వజోజజ్ఞేయజ్ఞార్థంకర్షతోమహీమ్। సీతాసీరాగ్రతోజా
తాతస్మాత్సీరధ్వజస్స్మృతః ॥ ౧౮ ॥ కుశధ్వజ స్తస్యపుత్ర స్తతోధర్మధ్వజోనృపః । ధర్మధ్వజస్యద్వౌపుత్రౌకృత
ధ్వజమితధ్వజౌ ॥ ౧౯ ॥ కృతధ్వజాత్కేశిధ్వజఃఖాణ్డిక్యస్తుమితధ్వజాత్ । కృతధ్వజసుతోరాజన్నాత్మవిద్యావి
శారదః॥ ౨౦ ॥ ఖాణ్డిక్యఃకర్మత త్త్వజ్ఞోభీతఃకేశిధ్వజాద్గతః । భానుమాం స్తస్యపుత్రోభూచ్ఛతద్యుమ్న స్తుతత్సు
తః॥ ౨౧ ॥శుచి స్తత్తనయ స్తస్మాత్సనద్వాజ స్తతోభవత్ ।ఊర్ధ్వకేతుస్సనద్వాజాదజోఽథపురుజిత్సుతః॥౨౨॥
అరిష్టనేమి స్తస్యాపిసుతాయు స్తస్యపార్శ్వకః।తతశ్చిత్రరథ స్తస్యక్షేమాద్రిర్మిథిలాధిపః ॥ ౨౩ ॥ తస్మాద్ధేమర
థ స్తస్యసుతఃకృత్యరథ స్తతః । ఆసీదుపగురు స్తస్మాదుపగుప్తోఽగ్నిసంభవః॥ ౨౪ ॥ శ్వసనోఽథతతఃపుత్రస్సువ
ర్చాయత్సుభూషణః । శ్రుత స్తతోజయ స్తస్మాద్విజయోఽస్యధృతస్సుతః ॥ ౨౫ ॥ ❀శునక స్తత్సుతోజజ్ఞేవీతి
హవ్యోధృతి స్తతః । విపులాశ్వోధృతె స్తస్య కృతి స్తస్యమహావశీ ॥ ౨౬ ॥ ఏతేవై మైథిలారాజన్నాత్మవిద్యావి
శారదాః । యోగేశ్వరప్రసాదేనద్వన్ద్వైర్ముక్తాగృహేష్వపి ॥ ౨౭ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతె,మహాపురాణె, నవమస్కన్ధె,త్రయోదశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀
శ్రీశుకఉవాచ ॥ అథాతశ్శ్రూయతాంరాజన్వంశస్సోమస్యపావనః । యస్మిన్నైళాదయోభూపాఃకీర్త్య

సుతో-ఽరిష్టనేమి- స్తస్య,శ్రుతాయు, స్తస్య-పార్శ్వకః,తతఃపార్శ్వకా - చ్చిత్రరథః - తస్యచిత్రరథస్య - క్షేమాద్రిః-సచమి
థిలాధిపః-ఇదంపూర్వేషామపివిశేషణమ్ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀తస్మాత్క్షేమాద్రేః - హేమరథ,స్సుత - స్తస్మాత్కృత్యరథ, స్తస్మా-దు
పగురు,రాసీత్,తస్మాదుపగురో-రుపగుప్తః-సచా - గ్నిసంభవఃఅగ్నేరంశాత్సంభూతః ❀ ॥౨౪॥ ❀తతఉపగుప్తా-చ్ఛ్వస
నః పుత్రో,ఽభవత్-తత,స్సువర్చాః- యత్ యస్మాత్సుభాషణో , జజ్ఞే-తతస్సుభాషణా , చ్ఛ్రుతోజజ్ఞే,తస్మాచ్ఛ్రుతా,జ్జయ-
స్తస్మాజ్జయా-ద్విజయః-అస్యవిజయస్య,సుతో-ధృతః,వ్రతఇతిపాఠాన్తరమ్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀తత్సుతోవ్రతసుత-శ్శునకః, అనఘ
ఇతిపాఠాన్తరం,తతో,వీతిహవ్య, స్తతశ్చ,ధృతిః-ధృతే,ర్విపులాశ్వ- స్తస్య,కృతిః,తస్యకృతే, ర్మహావశీ,జజ్ఞే ❀ ॥౨౬ ॥ ❀ హే
రాజ,న్నేతేకథితాః,మైథిలాఃమిథిలవంశజాః- ఆత్మవిద్యాయాం , విశారదాః , యోగీశ్వరప్రసాదేనభగవత్ప్రసాదేన,గృ
హేషు,వసన్తోఽపి,ద్వన్ద్వైస్సుఖదుఃఖాదిభి-ర్విముక్తా,బభూవుః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగ
వతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోదశోఽధ్యాయః❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀
తదేవంసూర్యవంశమనువర్ణ్యాథసోమవంశమనువర్ణయితుం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞశ్శుశ్రూషాముత్పాదయతిమునిః ॥ అ
థేతి॥ హేరాజ,న్నథసూర్యవంశవర్ణనానన్తరం-మయా ,కథ్యమాన , స్సోమవంశ,శ్శ్రూయతాం,త్వయేతి శేషః॥శ్రోతవ్యతా
ఖ్యాపనాయవంశంవిశినష్టి ॥ పావనఇతి ॥ తత్ర హేతుమాహ॥యస్మిన్నితి॥ కీర్త్యతఇతికీర్తనంయశః, పుణ్యం,కీర్తనం,యె

౨౬॥శ్లో ❀॥పా॥ అనఘః

షాం తే- ఐళాదయః పురూరవాదయో-నృపాః-యస్మిన్ సోమవంశే-కీర్త్యన్తే ✽ ॥ ౧ ॥ ✽ తత్ర వంశస్య పూర్వావధిం వక్తుం సోమాత్ప్రాక్తనానాహ। సహస్రశిరస ఇతి ॥ సహస్రం శిరాంసి యస్య-తస్య-పుంసః అనిరుద్ధరూపిణః పరమపురుషస్య-గర్భోదకేషు శయానస్య - నాభిరేవ హ్రద- స్తస్మిన్ - య దుత్పన్నం-సరోరుహం జగత్పద్మం-తస్మా - జ్జాతస్య-ధాతుశ్చతుర్ముఖస్య-సుతో-ఽత్రి-రాసీత్-సచా - త్రి-ర్గుణైః-పితృసమశ్చతుర్ముఖతుల్యః ✽ ॥ ౨ ॥ ✽ తస్మాదత్రేః-దృగ్భ్యః - ఆనన్దాశ్రుభ్యః-సోమశ్చన్ద్రః-పుత్రోఽభవత్ అతఏవా-మృతమయః,కిలేత్యాశ్చర్యే-పాఠాన్తరే - దృశో నేత్రాత్-నచైవం "చన్ద్రమా మనసో జాత" ఇతి శ్రుతివిరోధః-తస్యైవాత్ర జన్మాన్తరకథనాత్-వక్ష్యమాణదర్పస్యకారణం వదన్ సోమం విశినష్టి॥విప్రేతి॥ బ్రహ్మణా-సోమో-విప్రాదీనాం,పతిః-కల్పితః కృతః॥పతిత్వేన కృత ఇత్యర్థః - అంబుగర్భాః కుముదాదయః ✽ ॥ ౩ ॥ ✽ యస్సోమో-భువనత్రయం-విజిత్య ,రాజసూయేనాయజత్ ॥ సోమస్యపుత్రో బుధ ఇతి కథాద్వారేణాహ సార్ధైర్నవభిః ॥ పత్నీమితి ॥ బృహస్పతేః-పత్నీం-తారాం నామ తారేతి ప్రసిద్ధాం - దర్పాద్బలాత్ప్రసహ్య-హృతవాన్ ✽ ॥ ౪ ॥ ✽ స సోమో- యదా - దేవానాం-గురుణా బృహస్పతినా-పునఃపున-ర్యాచితో-మదాద్దర్పా-న్నాత్యజత్ - తారామితి శేషః ॥ తదా-తత్కృతే తన్నిమిత్తం-దేవానాం-దానవానాంచ-విగ్రహో-ద్వేషః-జజ్ఞే ✽ ॥ ౫ ॥ ✽ సురాసురాణాం విగ్రహజన్మప్రకారమాహ ॥ శుక్ర ఇతి ॥ బృహస్పతేః-ద్వేషా-చ్ఛుక్రస్సాసురః అసురైస్సహితః-ఉడుప - ముడూని నక్షత్రాణి పాతీతి తథా - తం సోమ-మగ్రహీత్ స్వపక్షపాతినమకరో దిత్యర్థః-సన్ధిరార్షః-తథా-హరో రుద్ర-స్సర్వై-ర్భూతగణై -ర్వృతః- గురోరఙ్గిరస-స్సుతం-బృహస్పతిం-స్నేహా-దగ్రహీత్ , అఙ్గిరసస్సకాశాత్ప్రాప్తవిద్యోహర ఇతిహి ప్రసిద్ధిః- అతో గురుసుత మిత్యుక్తమ్ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ తథా సర్వై

న్తే పుణ్యకీర్తనాః ॥ ౧ ॥ సహస్రశిరసః పుంసో నాభిహ్రదసరోరుహాత్ । జాతస్యాసీత్సుతో ధాతురత్రిః పితృసమో గుణైః ॥ ౨ ॥ తస్య దృగ్భ్యోఽభవత్పుత్రస్సోమోఽమృతమయః కిల । విప్రౌషధ్యుడుగణానాం బ్రహ్మణా కల్పితః పతిః॥ ౩ ॥ సోఽయజద్రాజసూయేన విజిత్య భువనత్రయమ్ । పత్నీం బృహస్పతేర్దర్పాత్తారాం నామాహరద్బలాత్॥ ౪ ॥ సయదా దేవగురుణా యాచితోఽభీక్ష్ణశో మదాత్ । నాత్యజత్తత్కృతే జజ్ఞే సురదానవవిగ్రహః॥ ౫ ॥ శుక్రో బృహస్పతేర్ద్వేషాదగ్రహీత్సాసురోడుపమ్।హరో గురుసుతం స్నేహాత్సర్వభూతగణైర్వృతః ॥ ౬ ॥ సర్వదేవగణోపేతో మహేన్ద్రో గురుమన్వగాత్ । సురాసురవినాశోఽభూత్సమరస్తారకామయః ॥ ౭ ॥ నివేదితోఽథాఙ్గిరసా సోమం నిర్భర్త్స్య విశ్వసృట్ । తారాం స్వభర్త్రే ప్రాయచ్ఛదన్తర్వత్నీమవైత్పతిః ॥ ౮ ॥ గర్భం త్యజాశు దుష్ప్రజ్ఞే మత్క్షేత్రేత్త్వాహితం పరైః । నాహం త్వా భస్మసాత్కుర్యాం స్త్రియం సాన్తానికేఽసతి ॥ ౯ ॥ తత్యాజ వ్రీడితా తారా కుమారం జనకప్రభమ్ । స్పృహామాఙ్గిరసశ్చక్రే కుమారే సోమ ఏవ చ ॥ ౧౦ ॥ మమాయం న తవేత్యుచ్చైస్తస్మిన్వివదమానయోః । పప్రచ్ఛురృషయో దేవా నైవోచే వ్రీడితా తు సా ॥ ౧౧ ॥ కుమారో మాతరం ప్రాహ కుపితోఽళీకలజ్జయా । కిం న వోచస్యసద్వృత్తే ఆత్మావ

ర్దేవగణై-రుపేతో-మహేన్ద్రః-గురుం బృహస్పతి-మన్వగాదనుససార-ఎవం స్థితే-తదా - సురాణా - మసురాణాంచ-వినాశో యస్మా-త్స-సమర-స్సఙ్గ్రామ-స్తారకామయః- తారకా తారా-తస్యాః నిమిత్తభూతాయా ఆగతస్తారకామయః "తత ఆగత" ఇత్యధికారే "మయట్చే"తి మయట్ "అభూద్బభూవ" ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ అథ సోమం,నిర్భర్త్స్య-ఆఙ్గిరసా-విశ్వసృడ్బ్రహ్మా విజ్ఞాపితో-బభూవ-తత- స్తద్భయా , త్సోమ-స్తారాం-భర్త్రే బృహస్పతయే - ప్రాయచ్ఛదదాత్ ॥ తదా,పతిర్బృహస్పతి-ర్భార్యామన్తర్వత్నీం-గర్భిణీ-మవైదబుధ్యత,ఆహ చేతి శేషః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ తదేవాహ॥గర్భమితి ॥ హేదుష్ప్రజ్ఞే-మత్క్షేత్రభూతాయాం త్వయి పరై-రాహితం- హేతుగర్భమిదం-పరైరాహితత్వా-దాశు-గర్భం-త్యజ-గర్భేత్యక్తే భస్మీకరిష్యతీతి బిభ్యతీం ప్రత్యాహ॥నాహమితి॥సాన్తానికే సన్తత్యాధాయకే పుత్రే-అసతి అవిద్యమానే సతి,అహం - స్త్రియం,త్వాం,న భస్మసాత్కుర్యాం న భస్మీకరోమీతి ✽ ॥ ౯ ॥ ✽ తతో , వ్రీడితా లజ్జితా,తారా - జనకస్యచన్ద్రస్యేవ ప్రభా యస్య,తం,కుమారం-తత్యాజ ప్రసూతవతీ,తత- స్తస్మిన్ కుమారే,అఙ్గిరసో బృహస్పతి,స్సోమశ్చ,స్పృహాం,చక్రే, క్షేత్రజత్వాద్వీర్యజత్వాచ్చేత్యుభయత్ర హేతుద్వయం బోధ్యమ్ ✽ ॥ ౧౦ ॥ ✽ ఎవం , స్పృహయా , మమైవా , యం , సుతో - న తవే,త్యేవం - తస్మిన్ , పుత్రనిమిత్తం,ముచ్చై , రాఙ్గీరససోమయో , ర్వివదమానయోస్సతో,ర్దేవా , ఋషయశ్చ , పప్రచ్ఛు, స్తామితి శేషః,తదా , వ్రీడితా , సా తారాఽపి-నైవో చేనోవాచ ✽ ॥ ౧౧ ॥ ✽ తతో,మాతరం తారాం,కుమారః,క్రుద్ధః-ప్రాహ,కిమితి,హే అసద్వృత్తే,త్వం,వ్యర్థయా , లజ్జయా-మిథ్యా లజ్జయా వా , కిం నావోచః నోక్తవతీ - అధునా, కస్యాపత్యం పుత్రః , అహమితి శేషః , త , స్మే మహ్యం,వదేతి - అత్ర "నత్వాం తు భస్మసాత్కుర్యామాత్మావద్యవిగూహినీ" మితి క్వచిత్పఠ్యతే - ఆత్మావద్యం ఆత్మదో

షం-విగూహన్త్యాచ్ఛాదయన్తీతథా,తాం,శేషంస్పష్టమ్ ॥ ౧౨ ॥ ఏవం-మాతుస్సమీపే,నిర్భర్త్స్య అధిక్షేపోరం,తం కుమారం - వీక్ష్య - బ్రహ్మాచతుర్ముఖః - రహఏకాన్తేతాంతారాం - ఆహూయ-సాన్త్వయన్ననునయన్,సమప్రాక్షీత్ -క స్యాయంసుతఇతిపృష్టవాన్॥పృష్టాచసా,శనకైఃలజ్జయాశనైః - సోమస్యేత్యాహచన్ద్రస్యసుతఇత్యువాచ తతః- సోమః-తం సుతం-అగ్రహీత్-బహ్మణాఽనుజ్ఞాతోఽగృహ్ణాత్ ॥ ౧౩ ॥ హేనృప,ఆత్మయోనిర్బ్రహ్మా, తస్యకుమారస్య,బుధఇత్య, భిధాంనామధేయం,చక్రే-తస్యప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ బుద్ధ్యేతి ॥ ఉడురాట్చన్ద్రః-యేనయతో,గమ్భీరయా,బుద్ధ్యా-పుత్రే ణహేతునా-ముదంహర్షం,మాపప్రాప్తవాన్-తతోఽయంబుధఇతి ॥ ౧౪ ॥ తతోబుధాత్పురూరవా-జాతః- కోఽసౌ, య- ఇళాయాంసుద్యుమ్నస్త్రీరూపే - ఉక్తఃజాతఇత్యుక్తఃప్రథమాధ్యాయే,సోఽయమిత్యర్థః , పురూరవసఊర్వశ్యామా యుఃప్రముఖాఃపుత్రాజజ్ఞిరేఇతివక్తుంకథామాహ ॥ తస్యేత్యావినాయావదధ్యాయసమాప్తి ॥ తస్యపురూరవసో-రూపా దీన్నిన్ద్రభవనే,సురర్షిణానారదేన,గీయమానాన్ - శ్రుత్వా - ఊర్వశీ-దేవీ - స్మరశరార్దితా కామార్తా,తస్యపురూరవసస్సమీపముపేయాయఆజగామ॥తత్ర-రూపంసౌన్దర్యం-ఔదార్యంవదాన్యతా-శీలంసుస్వభావ-స్సద్వృత్తిశ్చ - ద్రవిణంధనం, విక్రమఃపరాక్రమః-గుణశబ్దేనగామ్భీర్యధైర్యాదిసఙ్గ్రహః,ననుదేవికుతోమనుష్యాన్తికముపగచ్ఛేత్తత్రాహ ॥ మిత్రావరుణ యోరితి॥ మిత్రావరుణయో-శ్శాపాన్నరలోకతాంమనుష్యభావం , ఆపన్నాప్రాప్తాసతీ , నరలోకవాసిత్వంవాప్రాప్తేత్య ర్థః ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ సాచలలనాఊర్వశీ-కన్దర్పమివ-రూపిణంసున్దరం,పురుషశ్రేష్ఠంపురూరవసం,నిశామ్యదృష్ట్వా,ధృతిం

దస్యంవదాశుమే॥ ౧౨ ॥బ్రహ్మాతాంరహఆహూయసమప్రాక్షీత్తుసాంత్వయన్ । సోమస్యేత్యాహశనకైస్సోమస్తంసుతమగ్రహీత్॥ ౧౩ ॥ తస్యాత్మయోనిరకృతబుధఇత్యభిధాంనృప । బుద్ధ్యాగమ్భీరయాయేనపుత్రేణాపోడురాణ్ముదమ్ ॥ ౧౪ ॥ తతఃపురూరవాజజ్ఞఇళాయాంయఉదాహృతః । తస్యరూపగుణౌదార్యశీలద్రవిణవిక్రమాన్ ॥ ౧౫ ॥ శ్రుత్వోర్వశీన్ద్రభవనేగీయమానాన్సురర్షిణా।తదన్తికముపేయాయదేవీస్మరశరార్దితా ॥ మిత్రావరుణయోశ్శాపాదాపన్నానరలోకతామ్॥ ౧౬ ॥నిశామ్యపురుషశ్రేష్ఠంకన్దర్పమివరూపిణమ్। ధృతింవిష్టభ్యలలనాహ్యుపతస్థేతదన్తికమ్ ॥ ౧౭ ॥ సతాంవిలోక్యనృపతిర్హర్షేణోత్ఫుల్లలోచనః। ఉవాచశ్లక్ష్ణయావాచాదేవీంహృష్టతనూరుహః॥ ౧౮ ॥ పురూరవాఉవాచ ॥స్వాగతంతేవరారోహేహ్యాస్యతాంకరవామకిమ్।సంగచ్ఛస్వమయాసాకంరతిర్నౌశాశ్వతీస్సమాః॥ ౧౯ ॥ ఊర్వశ్యువాచ ॥కస్యాస్త్వయినసజ్జేతమనోదృష్టిశ్చసున్దర । యదఙ్గాన్తరమాసాద్యచ్యవతేహరిరంసయా॥ ౨౦ ॥ఏతావురణకౌరాజన్న్యాసౌరక్షస్వమానద। రంస్యేఽహంభవతాసాకంశ్లాఘ్యస్స్త్రీణాంవరస్స్మృతః॥ ౨౧ ॥ ఘృతంమేవీరభక్ష్యంస్యాన్నేక్షేత్వాఽన్య

ధైర్యం-విష్టభ్యావలమ్బ్య,తస్యపురూరవసః- అన్తికంసమీపంఉపతస్థేప్రాప్తవతీ ॥ ౧౭ ॥ తత,స్సనృపతిఃపురూరవా-స్తాంలలనాం,విలోక్య-హర్షేణో , త్ఫుల్లేవికసితే,లోచనే,యస్య,హృష్టాన్యుదఞ్చితాని-తనూరుహాణిరోమాణి-యస్య,తథాభూతః,శ్లక్ష్ణయామృద్వ్యా , వాచా-దేవీమూర్వశీ-ముర్వాచ ॥ ౧౮ ॥ తదేవాహస్వాగతమితి॥ హేవరారోహే, తేత్వయా-స్వాగతం-హి-ఆస్యతాముపవిశ్యతాం - కింకరవామత్వద్విధేయావయమిత్యర్థః , మయాసహ , సఙ్గచ్ఛస్వసఙ్గతాభవ-నౌఆవయోః-శాశ్వతీ,స్సమాః-రతి ర స్త్వితి ॥ ౧౯ ॥ ఏవముక్తోర్వశ్యాహ ॥ కస్యాఇతి ॥ హేసున్దర-త్వయి-కస్యాఃస్త్రియాః,మనో-దృష్టిశ్చ - నసజ్యేత-సర్వస్యాఅపమనోదృష్టిశ్చసజ్యతఏవేత్యర్థః - అసక్తౌహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ యస్యతవా-ఙ్గాన్తరంవక్షో-రిరంసయారన్తుమిచ్ఛయా - ఆసాద్యప్రాప్య - నారీ-నచ్యవతేనాపయాతి-యద్యస్మాదితివా- యదఙ్గాన్తరమాసాద్యేతిపాఠాన్తరం - తదా-రమాశ్రీ - శ్శోభా-సౌన్దర్యలక్ష్మీరితియావత్-సా-రన్తుమిచ్ఛయే-హ-త్వచ్ఛరీరే- ఆసాద్య-యత్ యస్యతవా-ఙ్గాత్పున, ర్నచ్యవతేనాపయాతీత్యర్థః ॥ ౨౦ ॥ మిత్రావరుణశాపావసానంభాషాభఙ్గమిషేణజిగమిషుస్తస్యాభాషాబన్ధమాహ ॥ ఏతావితిద్వాభ్యాం ॥ హేరాజన్-ఏతా-వురణకౌమేషా-న్న్యాసౌనిక్షేపరూపౌ- న్యస్తావితిపాఠే, మయేతిశేషః- మయాత్వదన్తికేనిహితావిత్యర్థః - మమపుత్రతుల్యావిమావిత్యభిప్రాయః - పుత్రయోర్హ్నియమానయోః - హృతాపత్యాచేతిచ-వక్ష్యమాణత్వాత్ , తౌ -రక్షస్వపాలయ - తద్రక్షణమేవాస్మత్సంమాననమిత్యభిప్రాయేణసంబోధయతి- హేమానదేతి-భవతాసహాఽహంరంస్యే- యావదిమౌభవాన్రక్షితా-తావదితిశేషః , యఃశ్లాఘ్య-స్సఏవ-స్త్రీణాం - వరః-స్మృతః ॥ ౨౧ ॥ హేవీర-ఘృతమమృతం-మమ-భక్ష్యం-స్యాత్ " అమృతంవాఆజ్యం ,,మితిశ్రుతేః-మైథునాన్మైథునకాలా-

౨౦ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ యదఙ్గాన్తర.

దన్యత్రకాలే-త్వాం - వివాససంనగ్నం, నేక్షే, యదాత్వంవివాససమాత్మానం మైథునాదన్యత్రదర్శయిష్యసితదాగమిష్యా మీతిభావః,ఏవంతయాకృతంభాషాబన్ధనం, తథైవా, స్త్విత్తి,మహామనాః,పురూరవాః,ప్రతిపేదేఅఙ్గీచకార ❁ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అహోఇతి ॥అహో-అత్యాశ్చర్యం,తవే, దం,రూపంసౌన్దర్యం,భావోఽభిప్రాయవిశేషశ్చ, నరలోకవిమోహనంనరలోకంవిమోహయతితథా, తదుభయమితిశేషః, అత,స్త్వాం-స్వయ - మాగతాం,దేవీం,కోను,మనుజో,నసేవేత, సర్వోఽపిమనుజస్సేవేతైవేత్యర్థః ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ తయేతి॥తత,స్తయా,యథాయోగ్యం, రమయన్త్యాక్రీడయన్త్యా,ఊర్వశ్యా సహ,పురుషశ్రేష్ఠఃపురూరవాః-సురావిహార స్తేష్వితితథా, తేషు-చైత్రరథప్రభృతిషు,వనేషు, ఆదిశబ్దేననన్దనపారిభద్రాదిసఙ్గ్రహః-కామంయథేష్టం,రేమే ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ రమమాణఇతి ॥ పద్మకిఞ్జల్కస్యగన్ధఇవదేహగన్ధోయస్యా,స్తయా,ఊర్వశ్యాసహ,నిత్యం, రమమాణః,తస్యాః,ముఖామోదేన,ముషితఃప్రలోభితస్సన్-బహూన్,సబ్దగణా, న్ముముదే ❁॥ ౨౫ ॥ ❁ ఆనేతుమితి॥తతః,కదాచి,దిన్ద్రః,ఊర్వశ్యా, రహితం,మహ్యంమమ,స్థానం, నాతీవ,శోభత,ఇతి,విచార్యేతిశేషః, ఊర్వశీ-మానేతుం,గన్ధర్వాన్, సమచోదయత్ ప్రేషయామాస ❁॥ ౨౬ ॥ ❁ తఇతి॥తత,స్తే,గన్ధర్వా,మహారాత్రౌమధ్యరాత్రే,,మహానిశాద్వేఘటికేరాత్రౌమధ్యమయామయో,,రితిస్మృతిః, తమసి అన్ధకారే,నిద్రాయాంవా, ప్రత్యుపస్థితేసంప్రాప్తేసతి, రాజనిపురూరవసి,న్యస్తౌపాల్యత్వేననిహితౌ, ఊర్వశ్యాఉరణకౌమేషౌ-మాయయా-జహ్రురపహృతవన్తః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ నిశమ్యేతి॥ తదా,నీయమానయోః, పుత్రయోరురణయో, రాక్రన్దితంరోదనం, నిశమ్యాకర్ణ్య ఆహేతిశేషః, జిగిమిషో స్తస్యాఃపరుషో

త్రమైథునాత్ । వివాససంతత్తథేతిప్రతిపేదేమహామనాః॥ ౨౨ ॥ అహోరూపమహోభావోనరలోకవిమోహనమ్ । కోనసేవేతమనుజోదేవీంత్వాంస్వయమాగతామ్॥ ౨౩ ॥తయాసపురుషవ్యాఘ్రోరమయన్త్యాయథార్హతః।రేమేఽమరవిహారేషుకామంచైత్రరథాదిషు॥ ౨౪ ॥రమమాణస్తయానిత్యంపద్మకిఞ్జల్కగన్ధయా*।తన్ముఖామోదముషితోముముదేఽబ్దగణాన్బహూన్ ॥ ౨౫ ॥ ఆనేతుమూర్వశీమిన్ద్రోగన్ధర్వాన్సమచోదయత్ । ఊర్వశీరహితంమహ్యమాస్థానంనాతిశోభతే॥ ౨౬ ॥తఉపేత్యమహారాత్రౌతమసిప్రత్యుపస్థితే। ఊర్వశ్యారణకౌజహ్రుర్న్యస్తౌరాజనిమాయయా॥ ౨౭ ॥నిశమ్యాక్రన్దితందేవీపుత్రయోర్నీయమానయోః।హతాస్మ్యహంకునాథేననపుంసా*వీరమానినా॥ ౨౮ ॥యద్విస్రమ్భాదహంనష్టాహృతాపత్యాచదస్యుభిః । యశ్శేతేనిశిసంత్రస్తోయథానారీతథాపుమాన్ ॥ ౨౯ ॥ (ముఞ్చముఞ్చాశ్వపసరబాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహాత్వంమాయయాయాతిలమ్పటః) ॥ ౩౦ ॥శ్రీశుకఉవాచ॥ఇతివాక్సాయకైర్విద్ధఃప్రతోదైరివకుఞ్జరః।నిశినిస్త్రింశమాదాయవివస్త్రోఽభ్యద్రవద్రుషా ॥ ౩౧ ॥ తేవిసృజ్యోరణౌతత్రవ్యద్యోతన్తస్మవిద్యుతః । ఆదాయమేషావాయాన్తంనగ్నమైక్షతసాపతిమ్॥ ౩౨ ॥ఐలోఽపిశయనేజాయామపశ్యన్విమనాఇవ । తచ్చిత్తోవిహ్వలశ్శోచన్బభ్రామోన్మత్తవన్మహీమ్॥ ౩౩ ॥ సతాంవీక్ష్యకురుక్షేత్రేసరస్వత్యాఞ్చతత్సఖీః । పఞ్చప్రహృష్టవదనఃప్రాహసూక్తంపురూరవాః॥ ౩౪ ॥అయిజాయేతిష్ఠతిష్ఠఘోరేనత్యక్తుమర్హసి।మన్త్వాఅద్యాప్యనిర్వృత్త్వావచాంసికృ

క్తిమాహ॥ హాహతాస్మీతిసార్ధేన ॥ కుత్సితనాథేన-నపుంసానపుంసకేన, అవీరమాత్మానంవీరంమన్యతఇతివీరమానీ-తేనా, నేనా,హం,హతాస్మి ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ యస్యాస్యకునాథస్య,విస్రమ్భాత్ విశ్వాసా,దహం,దస్యుభి,ర్హృతే,అపత్యేపుత్రౌ,యస్యా,స్సా,నష్టప్రాయా,అభవం-యథా,నారీ,దివాఅహ్ని, సంత్రస్తాసతీ, శేతే,తథా,యోఽయం,పుమానపి, శేతే,అత్రాన్తరాక్వచిత్పుస్తకేషు ,, ముఞ్చముఞ్చాశ్వపసరచాహూమద్గాత్రవేష్టితౌ । అతీవకాతరోహాతుంమామయంయాతిలమ్పట,, ఇత్యధికశ్శ్లోకఃపఠ్యతే,తత్రాయమపితస్యాఃపురుషోక్తిరూపఏవ,మద్గాత్రే,వేష్టితౌ, బాహూ,ముఞ్చముఞ్చఅపగచ్ఛ,అయం,మాం,హాతుం,కాతరోభీతః,లమ్పటశ్చ,యాతీతిబిన్దా ❁॥ ౨౯॥ ౩౦ ॥ ❁ ఇతీ.దృశై,ర్వాగ్రూపై,స్సాయకై రిషుభిః,ప్రతోదై రఙ్కుశైః,కుఞ్జరఇవ,విద్ధః,పురూరవాః,నిస్త్రింశంఖడ్గ,మాదాయ,వివస్త్రోనగ్నః,రుషా,నిశిరాత్రా,వభ్యద్రవత్ ❁ ॥౩౧॥ ❁ తదా,తేగన్ధర్వా,ఉరణౌ,తత్రవిసృజ్య, విద్యుతఃవిద్యుతఇవ,విద్యోతన్తేస్మ, యద్వా,విసృజ్యజగ్మురితిశేషః,తదా, విద్యుతస్తటితోఽపి,విద్యోతన్తేస్మేత్యర్థః, తదా-మేషా-వాదాయా-గచ్ఛన్తం,నగ్నం,పతిం, సాఊర్వశీ-దదర్శ, తతో-భాషాభఙ్గాన్నిర్జగామేతిచజ్ఞేయమ్ ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తత,ఐలఃపురూరవాః, శయ్యాయాం-జాయా-మపశ్యన్-దుఃఖితమనా, స్తస్యామేవచిత్తం యస్యసః,విహ్వలఃఅధృష్ట-శ్శోచ-న్నున్మత్తవ-న్మహీం-బభ్రామ ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ ఏవంపృథ్వీమటన్-సపురూరవాః,కురుక్షేత్రేసరస్వత్యాస్తీరే-తామూర్వశీం,తత్సఖీశ్చ,పఞ్చ,పశ్యన్,ప్రహృష్టంవదనంయస్యసః,సూక్తంశోభనంవచః,ప్రాహ*॥ ౩౪ ॥* తదేవాహ ॥ అయీతిద్వాభ్యాం ॥ అయీత్యవ్యయంసమ్బోధనార్థకం,అయిజాయే, హేభార్యే,తిష్ఠతిష్ఠ, , ఘోరే-దుఃఖే-త్య

స్తుం పాతయితుం, మామితి శేషః, నార్హసి , అద్యాపి-మన్త్రరహస్సల్లాపాః , అనిర్వృత్తా అసమాప్తాః , వచాంసి కృణవావహై గోష్ఠీం కరవావహై, కృపణవాదసహితసల్లాపవిశేషమావాం కరవావేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౫ ॥ ✽ హే దేవి-త్వయా హేతుభూతయా-దూరం , హృతః నీతః-సుదేహః కమనీయో దేహః-మమేతి శేషః, అత్ర, పతతి , ఏవం సతి-తం దేహం-వృకా-గృధ్రాశ్చ, ఖాదన్తి ఖాదిష్యన్తి , ఏవం చ, త్వత్ప్రసాదస్య, ఆస్పదం విషయో-న భవిష్యతి, ఇదం తత్ప్రసాదం పునస్సంభావయతో రాజ్ఞో వచః, సుదేవోఽయమితి పాఠాన్తరం, తదాఽయమర్థః , పురూరవాస్స్వయమేవాత్మానమపరోక్షవన్నిర్దిశతి , సుదేవః పురూరవశ్శరీరస్థశ్చేతనో లక్షితః-వృకాః ఇన్ద్రియాణి-బాధకత్వాత్-గృధ్రాః “ గృధూ అభికాంక్షాయాం ,, లోలుపా ఇత్యర్థః , తచ్ఛబ్దః ఊర్వశీవిషయః ✽ ॥ ౩౬ ॥ ✽ అథోర్వశీ ప్రాహ ॥ మామృషేతి ॥ త్వం, మృషా పురుషః మిథ్యాప్రతిజ్ఞః పురుషో-మాసి మాభూః-ధీరో భవేత్యర్థః , మామృథా ఇతి పాఠే-మామ్రియస్వేత్యర్థః , ఏవం చ-మే-వృకా, త్వాం , మాస్మాద్యుః మా ఖాదిషుః న ఖాదిష్యన్తీత్యర్థః, క్వాపి, స్త్రీణాం, సఖ్యం , న స్థిరం, యథా-వృకాణాం, తద్వత్ స్త్రీణామపి హృదయమ్ ✽ ॥ ౩౭ ॥ ✽ తదేవ ప్రపఞ్చయతి ॥ అకరుణాః కృపారహితాః, క్రూరస్వభావాశ్చ, దుర్మృష్టాః క్షమారహితాః , ప్రియే నిమిత్తే సాహసం యాసాం తాశ్చ, హియస్మాదల్పార్థే అల్పప్రయోజనే నిమిత్తే-విస్రబ్ధం విశ్వస్తం పతిం-భ్రాతరం వా-ఘ్నన్తి ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽ విధాయేతి ॥ కించాలీకవిస్రమ్భం కపటవిశ్వాస-మజ్ఞేషు స్వాభిప్రాయానభిజ్ఞేషు-విధాయ-త్యక్తం సౌహృదం యాభిస్తథాభూతాః, నవం నవం, కాన్తమభీప్సన్త్యః కామయమానాః-పుంశ్చల్యః వ్యభిచారిణ్యః, స్వైరాస్వచ్ఛన్దా వృత్తిర్యాసాం-తాశ్చ, భవన్తి- అతో మత్సఖ్యం

ణవావహై। ౩౫ ॥ ✽ సుదేహోఽయం పతత్యత్ర దేవి దూరం హృతస్త్వయా। ఖాదన్త్యేనం వృకా గృధ్రాస్త్వత్ప్రసాదస్య నాస్పదమ్॥ ౩౬ ॥ ఊర్వశ్యువాచ॥ † మా మృథాః పురుషోఽసి త్వం మాస్మ త్వాఽద్యుర్వృకా ఇమే। క్వాపి సఖ్యం న వై స్త్రీణాం వృకాణాం హృదయం యథా ॥ ౩౭ ॥ స్త్రియో హ్యకరుణాః క్రూరా దుర్మృష్టాః ప్రియసాహసాః । ఘ్నన్త్యల్పార్థేఽపి విస్రబ్ధం పతిం భ్రాతరమప్యుత॥ ౩౮ ॥ విధాయాలీకవిస్రమ్భమజ్ఞేషు త్యక్తసౌహృదాః । నవం నవమభీప్సన్త్యః పుంశ్చల్యః స్వైరవృత్తయః॥ ౩౯ ॥ సంవత్సరాన్తే హి భవానేకరాత్రం మయేశ్వర । వత్స్యత్యపత్యాని చ తే భవిష్యన్త్యపరాణి భోః॥ ౪౦ ॥ అన్తర్వత్నీముపాలక్ష్య దేవీం స ప్రయయౌ పురీమ్। పునస్తత్ర గతోఽబ్దాన్తే హ్యూర్వశీం వీరమాతరమ్ ॥ ౪౧ ॥ ఉపలభ్య ముదా యుక్తస్సముష్య సముదా నిశామ్। అథైనమూర్వశీ ప్రాహ కృపణం విరహాతురమ్ ॥ ౪౨ ॥ గన్ధర్వానుపధావేమాంస్తుభ్యం దాస్యన్తి మామితి । తస్య సంస్తువతస్తుష్టా అగ్నిస్థాలీం దదుర్నృప॥ ౪౩ ॥ ఊర్వశీం మన్యమానస్తాం సోఽబుధ్యత్ ✽ చరన్వనే। స్థాలీం న్యస్య వనే గత్వా గృహానాధ్యాయతో నిశి ॥ ౪౪ ॥ త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం మనసి త్రయ్యవర్తత । స్థాలీస్థానం గతోఽశ్వత్థం శమీగర్భం విలక్ష్య సః॥ ౪౫ ॥ తేన ద్వే అరణీ కృత్వా హ్యూర్వశీలోకకామ్యయా । ఊర్వశీం

త్యజేతి భావః ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽ సంవత్సరేతి ॥ హే ఈశ్వర భర్తః, భవాన్-సంవత్సరాన్తే-ఏకస్యాం రాత్ర్యాం, మయా సహ-వసతు-తథా సతి, పరాణ్యన్యాని-అపత్యాని, తే ఆవయోః-భవిష్యన్తి, అపరాణీతి వచనాత్స్వస్యా అన్తర్వత్నీత్వమావేదితమ్ ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽ అన్తర్వత్నీమితి ॥ తద్వచనాత్, తాం దేవీం , అన్తర్వత్నీం గర్భిణీ-ముపాలక్ష్య-స పురూరవాః పురీం - స్వాం యయౌ-తతః-పునస్సంవత్సరాన్తే-తత్ర-రాజ్ఞః- స్సమీప-మాగతా-బభూవ-తత , స్తామూర్వశీం - వీరస్య పుత్రస్య మాతరం, పుత్రేణ సహాగతామితి భావః-ఉపలభ్య దృష్ట్వా - యద్వా - పుత్రవతీం ప్రత్యభిజ్ఞాయ-హర్షేణ, యుక్తో - రాజా, తయా సహ-తాం నిశా-మువాస॥ అథై-నం-విరహాతురం విశ్లేషాసహిష్ణుం పురూరవస-మూర్వశీ, ప్రాహ ✽ ॥ ౪౧ ॥ ౪౨ ॥ ✽ కిమితి, త్వమిమాన్-గన్ధర్వా-నుపధావ-స్తుత్యా ప్రీతాస్సన్తు- తేచ తుభ్యం-మాం-దాస్యన్తి-మల్లోకప్రాప్తిసాధనం దర్శయిష్యన్తీతి-తతో- హే నృప-తస్య పురూరవసః, సంస్తువతః, గన్ధర్వాః, ప్రీతాస్సన్తః, తస్మై, అగ్నిస్థాలీం అగ్న్యాధానార్థం పాత్రవిశేషం-దదుః ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ తత, స్తామగ్నిస్థాలీ, మూర్వశీ మూర్వశీప్రాప్తిసాధనభూతాం, మన్యమాన, స్స, పురూరవా, వనే, విచరన్, అబుధ్యత్ అజ్ఞాత్వేత్యర్థః, స్థాలీం, వనఏవ , న్యస్య నిధాయ , గృహాన్ , గత్వా , నిశి రాత్రౌ, తత్రోవాస ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ త్రేతేతి ॥ అథ , త్రేతాయాం సంప్రవృత్తాయాం త్రేతాయుగారమ్భే ప్రవృత్తే సతి , పురూరవసో , మనసి , త్రయీ వేదః , అవర్తత ప్రాదురభూత్ , తత , స్స పురూరవాః - స్థాలీస్థానం , గతస్సన్ , శమ్యా , గర్భే జాత , మశ్వత్థం , విలక్ష్య , స్వమనసి , పరివర్తమానయా “ శమీగర్భాదగ్నిం మన్థేత్, ఇతి శ్రుత్యా శమీగర్భస్యాశ్వత్థస్యాగ్నిమథనసాధనతామవబుధ్యేత్యపి జ్ఞేయమ్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽ తేనా

౩౬ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ సుదేవోఽయం పతత్యద్య. ౩౭ ॥ శ్లో † పా ॥ మామృథాః పురుషోఽసి.

శ్వథ్తేన ద్వే-అరణీమన్థనకాష్ఠే - కృత్వా - ఊర్వశీలోకేచ్ఛయా - మన్త్రతః మథనప్రకాశకమన్త్రప్రయోగపూర్వకం - మధరారణిమూర్వశీ - ముత్తరారణిం, స్వాత్మానం ఉభయోరరణ్యోర్మధ్య- యత్-కాష్ఠం-విదుః-తత్,ప్రజననంపుత్రం-ధ్యాయన్-మమన్థేతి శేషః ❀ ॥౪౬॥ ❀ తస్యేతి తేనకృతా, న్నిర్మథనాద్విభావసురగ్ని- ర్జాతః,కథంభూతః,జాతం,వేదోధనంభోగ్యం,యస్మా- త్తథాభూతః,సవిభావసు,స్త్రయ్యా,విద్యయా - తద్విహితేనాధానసంస్కారేణ-త్రివృ,దాహవనీయాదిరూపస్సన్,రాజ్ఞాపురూరవసా,పుత్రత్వే,కల్పితః-పుణ్యలోకప్రాపకత్వాత్ ❀ ॥ ౪౭ ॥ ❀ తదాహ ॥ తేనేతి॥ తేనవిభావసునా యజ్ఞఫలదం,సర్వదేవతాశరీరకం,ఆశ్రితార్తిహరం,భగవన్తమధోక్షజం,ఊర్వశీలోకం,కామయమానః-పురూరవాః,అయజత ఆరాధితవాన్ ❀ ॥ ౪౮ ॥ ❀ నన్వనాది వేదబోధితో బ్రాహ్మణాదీనామిన్ద్రాద్యనేకదేవతాయజనేనస్వర్గప్రాప్తిహేతుఃకర్మమార్గఃకథమాధునికస్స్యాదితివర్ణ్యతే॥ తత్రాహ॥ఏకఏవేతిద్వాభ్యాం॥పురాకృతయుగే-సర్వాసాం-వాచాం-బీజభూతః-ప్రణవ-ఏకఏవ,వేదః-దేవశ్చనారాయణ,ఏకఏవ,నాన్యః,అగ్నిశ్చ,ఏకఏవ,లౌకికఃవర్ణశ్చ,ఏకఏవహంసాఖ్యః ❀ ॥౪౯॥ ❀ హేనృప-త్రయీ వేదత్రయం తు-త్రేతాముఖే, పురూరవసస్సకాశాదేవాసీత్ - అయంభావః, కృతయుగేసత్త్వప్రధానాః ప్రాయశస్సర్వే-రజఃప్రధానేతుత్రేతాయుగే వేదాదివిభాగేనకర్మమార్గఃపురూరవసస్సకాశాత్ప్రకటోబభూవేతి, తతో- రాజాపురూరవాః-అగ్నిరూపయా - ప్రజయాపుత్రేణ హేతుభూతేన, గన్ధర్వలోక, మేయివాన్ ప్రాప ❀ ॥ ౫౦॥ ❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేచతుర్దశోధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

మన్త్రతోధ్యాయన్నధరారణిముత్తరామ్ ॥ ఆత్మానముభయోర్మధ్యే యత్తత్ప్రజననంవిదుః॥ ౪౬ ॥ తస్యనిర్మథనాజ్జాతోజాతవేదావిభావసుః । త్రయ్యాసవిద్యయా రాజ్ఞాపుత్రత్వేకల్పితస్త్రివృత్॥ ౪౭ ॥ తేనాయజతయజ్ఞేశంభగవన్తమధోక్షజమ్ । ఊర్వశీలోకమన్విచ్ఛన్సర్వదేవమయంహరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ ఏకఏవపురావేదఃప్రణవస్సర్వవాఙ్మయః । దేవోనారాయణోనాన్యఏకోఽగ్నిర్వర్ణఏవచ ॥ ౪౯ ॥ పురూరవసఏవాసీత్త్రయీత్రేతాముఖేనృప । అగ్నినాప్రజయారాజాలోకంగాన్ధర్వమేయివాన్ ॥౫౦॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణేనవమస్కన్ధేచతుర్దశోఽధ్యాయః ❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఐళస్యచోర్వశీగర్భాత్షడాసన్నాత్మజానృప । ఆయుశ్శ్రుతాయుస్సత్యాయూరయోఽథవిజయోజయః॥ ౧ ॥ శ్రుతాయోర్వసుమాన్పుత్రస్సత్యాయోస్తు ❀ శ్రుతఞ్జయః।రయస్యసుతఏకశ్చజయస్యతనయో † ఽమితః॥ ౨ ॥ భీమస్తువిజయస్యాథకాఞ్చనోహోత్రకస్తతః । తస్యజహ్నుస్సుతోగఙ్గాంగణ్డూషీకృత్యయోఽపిబత్ ॥ ౩ ॥ జహ్నోస్తుపూరుస్తత్పుత్రోబలాకశ్చాత్మజోఽజకః । తతఃకుశఃకుశస్యాపికుశామ్బోమూర్తయోవసుః॥కుశనాభశ్చచత్వారోగాధిరాసీత్కుశామ్బుజః॥ ౪ ॥తస్యసత్యవతీంకన్యామృచీకోఽయాచతద్విజః । వరంవిసదృశం దృష్ట్వాగాధిర్భార్గవమబ్రవీత్ ॥ ౫ ॥ ఏకతశ్శ్యామకర్ణానాంహయానాంచన్ద్రవర్చసామ్ । సహస్రం దీయ

ఐలస్యపురూరవసఃఊర్వశీగర్భాత్, సంవత్సరాన్తేసకృద్రాత్రౌసఙ్గతాయా ఉర్వశ్యాఉదరాత్- హేనృప,షడాత్మజా-ఆసన్ - తేచాయ్వాదిసంజ్ఞాః ❀ ॥౧॥ ❀ శ్రుతాయోరితి॥ తత్ర- శ్రుతాయుప్రభృతీనాంవర్ణాంవంశానల్పాదిక్రమేణాహ॥ శ్రుతాయోః-పుత్రో,వసుమాన్,సత్యాయోః-పుత్రస్తు,ధనంజయః,శ్రుతఞ్జయఇతిపాఠాన్తరం,ఏకసంజ్ఞశ్చేతి,ద్వౌ,పుత్రౌ,జయస్యతు,తనయో,విభుః,అమితఇతిపాఠాన్తరం-తదాతత్సంజ్ఞః ❀ ॥ ౨ ॥ ❀ విజయస్యతు, భీమః, పుత్రః,తస్యతు, కాఞ్చనః ఆయోస్తుపుత్రాస్సప్తదశవక్ష్యన్తే,తతఃకాఞ్చనా, ద్వసుమతోవా , హోత్రకః-జజ్ఞేఇతి శేషః , తస్యహోత్రకస్య,సుతో-జహ్నుః,తంవిశన్తమపియోజహ్నుర్గణ్డూషీకృత్య,గఙ్గా , మపిబత్ ❀ ॥ ౩ ॥ ❀ జహ్నోస్తు,పుత్రః,పూరు,స్తత్పుత్రః , పూరుపుత్రో,బలాక , స్తస్యాత్మజ- స్త్వజకః,తతోఽజకాత్,కుశః-కుశస్య తు,కుశామ్బాదయ,శ్చత్వారః-పుత్రాఃతత్ర , కుశామ్బాద్గాధి,రాసీత్ జజ్ఞే ❀ ॥ ౪ ॥ ❀ గాధేఃపుత్రోఽపి విశ్వామిత్రోబ్రహ్మర్షిరభూదిత్యుత్తరాధ్యాయాన్తేవక్ష్యతి " గాధేరాసీన్మహాతేజా " ఇత్యాదినా,తత్రతావదుపోద్ఘాతత్వేనభృగువంశభవస్య రుచికస్య చరితంప్రసక్తానుప్రసక్త్యాపరశురామావతారతచ్చరిత్రాదికంచాహ॥తస్యసత్యవతీమిత్యాదినా॥తస్యగాధేః-కన్యాందుహితరం , సత్యవత్యాఖ్యాం,ఋచికాఖ్యో,ద్విజో-భార్గవోఽయాచత,తతో,గాధి,ర్వరం,విసదృశంకన్యాయాఅననురూపం , దృష్ట్వా,భార్గవమృచిక-మువాచ ❀ ॥ ౫ ॥ ❀ కిమితి॥ఏకతఇతి॥దక్షిణవామయో,రేకతఏకస్మిన్పార్శ్వే,శ్యామాఃకర్ణాయేషాం,చన్ద్రస్యేవవర్చోయేషాం , తేషాం,హయానామశ్వానాం,సహస్రం,కన్యాయా,శ్శుల్కం , దీయతాంనచేదమపిపర్యాప్తమస్మత్కన్యాయాః, యతః , కుశికాఃకౌశికా,వ

౨॥శ్లో ❀ పా॥ధనంజయః.   †॥తనయోవిభుః.

య-మితి * ॥ ౬ ॥ * ఇతీతి॥ ఇత్థ-ముక్త-స్తస్య గాధే-ర్మతిం-జ్ఞాత్వా-మామననురూపం దృష్టవతోఽస్యాయం మతిరభూదితి జ్ఞాత్వా-వరుణస్యా-న్తికం గతః-తత ఆనీయ-యాచ్ఞయా ప్రతిగృహ్యేత్యాదిః-తాన్ తదుక్తవిధాన్, అశ్వాన్-దత్త్వా-వరాననాం-సత్యవతీ-ముపయేమే * ॥ ౭ ॥ * స ఇతి ॥ తతః-కదాచి-త్స ఋషిః ఋచీకః - పుత్రకామ్యయా ఆత్మనోః పుత్రేచ్ఛయా పత్న్యా-శ్వశ్ర్వా పత్నీమాత్రా చ - ప్రార్థితః - ఉభయైర్బ్రాహ్మైః క్షాత్రైశ్చ మన్త్రైశ్చరుం-శ్రపయిత్వా - పత్న్యాః పుత్రార్థం బ్రాహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితమేకం చరుం-శ్వశ్ర్వా-స్తు-పుత్రార్థం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితమపరం చ చరుం - పాచయిత్వేత్యర్థః మునిః ఋచీకః-స్నాతుం గతః * ॥ ౮ ॥ * తావదితి॥ తావత్ యావత్స్నాత్వా మునిర్నాగతస్తావ - ద్భార్యాయాం భర్తుః స్నేహాధిక్యాత్పుత్ర్యాస్సత్యవత్యాశ్చరుం శ్రేష్ఠం మన్వానయా-మాత్రా-యాచితా, సత్యవతీ, స్వం-చరుం, బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వమాత్రే, ప్రాయచ్ఛత్ ప్రాదాత్-మాతు స్తు - చరుం క్షాత్రమన్త్రాభిమన్త్రితం, స్వయ - మదాత్ అదత్ భక్షితవతీ-దీర్ఘవ్యత్యయ ఆర్షః * ॥ ౯ ॥ * తత-ఆగతః-మునిః ఋచీకః, తచ్చరువినిమయరూపం కర్మ - విజ్ఞాయ-పత్నీం-ప్రాహ-కిమితి త్వం-కష్టం జుగుప్సితం, మకార్షీః-అత, స్తవ-పుత్రో దణ్డధరో, ఘోరో-భవితా, తవ-భ్రాతా తు-బ్రహ్మవిత్తమో భవితేతి * ॥ ౧౦ ॥ * ప్రసాదిత ఇతి-తత-స్సత్యవత్యా, మైవం భూదేవం న నిగృహాణేతి-ప్రార్థితో భార్గవ ఆహ కిమితి-అథ తర్హి భవేత్పౌత్ర ఇతి తర్హి పౌత్రో ఘోరో భవితా పుత్రస్తు శాన్త ఏవేత్యాహేత్యర్థః-తత-స్సత్యవత్యాః జమదగ్ని-ర్జజ్ఞే * ॥ ౧౧ ॥ * సా చేతి॥ సా చ సత్యవతీ, కౌశికీ సుమహాపుణ్యా లోకపావనీ నదీ బభూవ కౌశికీ రూపేణ సస్యన్ద ఇత్యర్థః-అథ జమదగ్ని ర్యాం, రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యా, మువాహ ఉపయే

తాం శుల్కం కన్యాయాః కుశికా వయమ్ ॥ ౬ ॥ ఇత్యుక్తస్తన్మతిం జ్ఞాత్వా గతస్స వరుణాన్తికమ్ । ఆనీయ దత్త్వా తానశ్వానుపయేమే వరాననామ్ ॥ ౭ ॥ స ఋషిః ప్రార్థితః పత్న్యా శ్వశ్ర్వా చాపత్యకామ్యయా । శ్రపయిత్వోభయైర్మన్త్రైశ్చరుం స్నాతుం గతో మునిః ॥ ౮ ॥ తావత్సత్యవతీ మాత్రా స్వచరుం యాచితా సతీ । శ్రేష్ఠం మన్వానయాఽయచ్ఛన్మాత్రే మాతురదాత్స్వయమ్ ॥ ౯ ॥ తద్విజ్ఞాయ మునిః ప్రాహ పత్నీం కష్టమకార్షీః । పుత్రో ఘోరో దణ్డధరో భ్రాతా తే బ్రహ్మవిత్తమః ॥ ౧౦ ॥ ప్రసాదితస్సత్యవత్యా మైవం భూదితి భార్గవః । అథ తర్హి భవేత్పౌత్రో జమదగ్నిస్తతోఽభవత్ ॥ ౧౧ ॥ సా చాభూత్సుమహాపుణ్యా కౌశికీ లోకపావనీ । రేణోస్సుతాం రేణుకాఖ్యాం జమదగ్నిరువాహ యామ్ ॥ ౧౨ ॥ తస్యాం హి భార్గవఋషేస్సుతా వసుమనాదయః । యవీయాన్ జజ్ఞ ఏతేషాం రామ ఇత్యభివిశ్రుతః ॥ ౧౩ ॥ యమాహుర్వాసుదేవాంశం హైహయానాం కులాన్తకమ్ । త్రిస్సప్తకృత్వో య ఇమాం చక్రే నిఃక్షత్రియాం మహీమ్ ॥ ౧౪ ॥ దృప్తం క్షత్రం భువో భారమబ్రహ్మణ్యమధార్మికమ్ । రజస్తమోవృతమహన్ ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి ॥ ౧౫ ॥ రాజోవాచ ॥ కిం తదంహో భగవతో రాజన్యైరజితాత్మభిః । కృతం యేన కులం నష్టం క్షత్రియాణామభీక్ష్ణశః ॥ ౧౬ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ ॥ హైహయానామధిపతిరర్జునః క్షత్రియర్షభః । దత్తం నారాయణాంశాంశమారాధ్య పరికర్మభిః ॥ ౧౭ ॥ బాహూన్దశశతం లేభే దుర్ధర్షత్వమరాతిషు । అవ్యాహ

మే * ॥ ౧౨ ॥ * తస్యాం హీతి॥ తస్యాం హి రేణుకాయాం-భార్గవ ఋషేర్జమదగ్నే-ర్వసుమనాదయః-సుతా-జజ్ఞిర ఇతి శేషః-తేషాం వసుమనాదీనాం-యవీయాన్ కనీయాన్-రామ ఇత్యభితః ప్రఖ్యాతః * ॥ ౧౩ ॥ * తం విశినష్టి॥ యమితి॥ యం రామం, వాసుదేవాంశం వాసుదేవాంశావేశావతారం, ఆహుః, తదవతారయాథాత్మ్యవేదిన ఇతి శేషః-కథం భూతం- హైహయానాం కార్తవీర్యాదీనాం-కులస్యా-న్తకః-నాశకః-యో-రామ, ఇమాం, మహీం, త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం, నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం చక్రే * ॥ ౧౪ ॥ * దృప్తమితి॥ ఫల్గున్యల్పే-అంహస్యపరాధే-కృతేఽపి క్షత్రం క్షత్రకుల - మహన్ హతవాన్-కథంభూతం దృప్తం గర్వితం-పృథ్వ్యా, భారం భారావహం- అబ్రహ్మణ్యం బ్రాహ్మణేష్వసాధు రజస్తమోభ్యాం, వృతమ్ * ॥ ౧౫ ॥ * తత్ర ఫల్గున్యపి కృతేఽంహసి క్షత్రమహన్నిత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా॥ కిమితి॥ అకృతాత్మభిర్దురాత్మభిః-రాజన్యైః-కృతం-త-దంహః కిం కిం స్వరూపం-కీదృశం చ-యేనాంహసా హేతునా-పౌనఃపున్యేన, క్షత్రియాణాం-కులం-నష్టమ్ * ॥ ౧౬ ॥ * ఏవం పృష్టో మునిః కార్తవీర్యార్జునేన కృతమపరాధం వక్తుం తస్య హేతుమైశ్వర్యాదికమాహ॥ హైహయానామితి షడ్భిః॥ హైహయానాం జనపదానా-మధిపతిః-పురుషర్షభో, ఽర్జునః కార్తవీర్యః, పరికర్మభిః పరిచర్యాభిః- నారాయణాంశావతారభూతం, దత్తం దత్తాత్రేయ-మారాధ్య * ॥ ౧౭ ॥ * దశశతం సహస్రం -బాహూన్ - అరాతిషు శత్రుషు-దుర్ధర్షత్వం దుస్సహత్వమవ్యాహతత్వమిన్ద్రియాదికం-యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యం చ, లేభే లబ్ధవాన్-ఇన్ద్రియాదీనాం సమాహారద్వన్ద్వ - స్తతోఽవ్యాహతశబ్దేన కర్మధారయః-తత్ర-ఓజో బుద్ధిబలం- తేజశ్శరీరకాన్తిః, వీర్యమిన్ద్రియబలం, యశః కీర్తిః -బలం శరీరబలం ,ఐశ్వర్యం విశినష్టి-యత్ర యస్మిన్నైశ్వర్యే అణిమాదయో గుణాః, ఏవం, లబ్ధసహస్రబాహ్వాదిః, రర్జునః-పవనో - యథా - తద్వ, ల్లోకేష్వ,

వ్యాహతగతి-ర్వ్యచచార ❀ ॥ ౧౮ ॥౧౯ ॥ ❀ స్త్రీభిరితి॥స - కదాచిత్ - స్త్రీయఏవరత్నాని తై-రావృతః-వైజయన్తీంస్రజం బిభ్రాణః-రేవామ్భసినర్మదాజలే-క్రీడన్-మదోద్రిక్త-స్సరితం రేవాం-భుజై రురోధ ❀ ॥ ౨౦ ॥ ❀ విప్లావితమితి॥ తదాదశాననోదిగ్విజయాయమాహిష్మత్యాఃఅర్జునపుర్యాస్సమీపేనర్మదాయాంశిబిరేదేవపూజాంకుర్వన్ - తేనప్రవాహస్యావరోధాత్ప్రతిస్రోతసఃప్రత్యుద్గతప్రవాహయా - స్సరితోనర్మదాయా-జలై-రాప్లావితం - స్వశిబిర-మాలక్ష్య-తస్మాదప-వీరమాత్మానంమన్యమానః-తస్య కార్తవీర్యస్య-తద్వీర్యం-నామృష్యన్నమమర్ష-కింతు - తమభ్యద్రవ-దితిశేషః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ గృహీత ఇతి॥తతః-కృతకిల్బిషఃక్రీడన్తమభిభవితుంప్రవృత్తో-దశాననః-స్త్రీణాం-సమక్షం-యేనార్జునేన-లీలయా-గృహీతః-మాహిష్మత్యాంపుర్యాం-సన్నిరుద్ధః-పశ్చా-న్ముక్తశ్చ -యథాకపిర్గృహీతో ముచ్యతే-తద్వత్ - అనేనరావణాదప్యతిశయితవీర్యవత్త్వముక్తమ్ ❀ ॥ ౨౨ ॥ ❀ ఇదానీంతత్కృతమపరాధందర్శయన్నాహ॥ సఏకదేత్యాదినా॥సోఽర్జునః-కదాచి- ద్విపినే-సుచిరం-మృగయాం-విచరన్కుర్వన్ యదృచ్ఛయా- జమదగ్నే - రాశ్రమస్థాన - ముపాగమత్ ॥ ౨౩ ॥ ❀ తస్మా ఇతి॥తస్మై ఆగతాయ-నరదేవాయార్జునాయ-సైన్యామాత్యవాహనసహితాయ-సమునిర్జమదగ్ని-స్తపోధనో- హవిష్మత్యాకామధేన్వా,అర్హణమాతిథ్యమాహరచ్చక్రే ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ సఇతి ॥ తదా-సోఽర్జునః-ఆత్మన-ఐశ్వర్యాదప్య-తిశయిత-మద్భుతం-వీర్యంసామర్థ్యం-దృష్ట్వా-తదర్హణం - నాద్రియతనాదృతవాన్-కింతు-సహైహయోఽర్జునః-అగ్నిహోత్ర్యాంహోమధేనౌ-సాభిలాషో,భటాన్-దృష్ట్వా-ఋషే-ర్హవిర్ధానీంధేనుం-హర్తు-మచూచుదత్-తే- చోదితా-నరా - సవత్సాంక్రన్దతీంక్రోశన్తీం-హవి

తేన్ద్రియౌజశ్శ్రీతేజోవీర్యయశోబలమ్ ॥ ౧౮ ॥ యోగేశ్వరత్వమైశ్వర్యంగుణాయత్రాణిమాదయః । చచారావ్యాహతగతిర్లోకేషుపవనోయథా ॥ ౧౯ ॥ స్త్రీరత్నైరావృతఃక్రీడన్రేవామ్భసిమదోత్కటః । వైజయన్తీంస్రజంబిభ్రద్రురోధసరితంభుజైః ॥ ౨౦ ॥ విప్లావితంస్వశిబిరంప్రతిస్రోతస్సరిజ్జలైః । నామృష్యత్తస్యతద్వీర్యం వీరమానీదశాననః॥ ౨౧ ॥ గృహీతోలీలయాస్త్రీణాంసమక్షంకృతకిల్బిషః ।మాహిష్మత్యాంసంనిరుద్ధోముక్తోయేనకపిర్యథా ॥ ౨౨ ॥సఏకదాతుమృగయాంవిచరన్విజనేవనే । యదృచ్ఛయాఽఽశ్రమపదంజమదగ్నేరుపాగమత్॥ ౨౩ ॥తస్మైసనరదేవాయమునిరర్హణమాహరత్ । ససైన్యామాత్యవాహాయహవిష్మత్యాతపోధనః ॥ సవీరస్తత్రతందృష్ట్వాహ్యాత్మైశ్వర్యాతిశాయినమ్ । తన్నాద్రియ * తాగ్నిహోత్ర్యాంసాభిలాషస్సహైహయః॥ ౨౪ ॥హవిర్ధానీమృషేర్దర్పాన్నరాన్హర్తుమచోదయత్।తేతాంమాహిష్మతీంనిన్యుస్సవత్సాంక్రన్ద*తీం బలాత్ ॥ ౨౫ ॥అథరాజనినిర్యాతేరామస్స్వాశ్రమమాగతః।శ్రుత్వాతత్తస్యదౌరాత్మ్యంచుక్రోధాహిరివాహతః ॥ ౨౬ ॥ఘోరమాదాయపరశుంసతూణంవర్మకార్ముకమ్ । అన్వధావతదుర్ధర్షోమృగేన్ద్రఇవయూథపమ్॥ ౨౭ ॥తమాపతన్తంభృగువర్యమోజసాధనుర్ధరంబాణపరశ్వధాయుధమ్ । ఐణేయచర్మామ్బరమర్కధామభిర్యుతంజటాభిర్దదృశేపురీంవిశన్॥ ౨౮ ॥ అచోదయద్ధస్తిరథాశ్వపత్తిభిర్గదాసిబాణర్ష్టిశతఘ్ని*శక్తిభిః ।

ర్ధానీంబలాత్ప్రసహ్య-మాహిష్మతీంపురీంనిన్యుః ❀ ॥ ౨౫॥౨౬ ॥ ❀ అథేతి ॥ అథ-రాజన్యర్జునే-నిర్యాతేనిర్గతేసతి-పూర్వంక్వచి-ద్గతో-రామః-పితురాశ్రమ , మాగత-స్తస్యార్జునస్య-తద్దౌరాత్మ్యం , శ్రుత్వా,ఆహతస్తాడితః- అహిస్సర్పఇవ,చుక్రోధక్రుద్ధోబభూవ ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ ఘోరమితి॥తతో-ఘోరంభీషణం-పరశుం, సతూణం-కార్ముకంవర్మకవచంచా-దాయ-మృగేన్ద్రస్సింహో-యూథపంగజంప్రతీవ-దురాధర్షో , ఽన్వధావత్ అర్జునంపృష్ఠతోఽనుసృత్యాధావత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ తమితి॥తత, స్తమాపతన్తం - భృగువర్యం రామం - పురీం-విశ-న్నర్జునో-దదర్శ-కథంభూతం-ఓజసా , ఉపలక్షితమితి శేషః,ఓజసాఆపతన్తమితివా - బాణపరశ్వధౌబాణపరశూ , ఆయుధే , యస్యతం , ఐణేయంచర్మ కృష్ణాజిన,మమ్బరం-యస్య,తం-అర్కస్యేవ-ధామతేజో,యాసాం-తాభి-ర్జటాభి ర్యుతమ్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ అచోదయదితి॥తతో,ఽర్జునః,హస్త్యాదిభి-ర్గదాదిభిశ్చ-అతిభీషణా,స్సప్తదశా-క్షౌహిణీస్సేనా , అచూచుదత్,ఋష్టిశతఘ్నిశక్తయఃఆయుధవిశేషాః-తాశ్చాక్షౌహిణీ-ర్భగవా,న్రామోభార్గవ-ఏకోఽసహాయఏవా - సూదయత్ జఘాన - హస్తినోగజాః,పత్తయఃపదాతయః- రథానామేకవింశతిసహస్రాణిఅష్టౌశతానిసప్తతిశ్చైకా - ఏవంగజానామపి-నరాణాంతుశతసహస్రాణినవసహస్రాణిచపంచాశదధికాని త్రీణిశతాని చ-అశ్వానాంతుసహస్రాణిషట్షష్టిఃషట్చైతి - సంకలయ్యైకాఅక్షౌహిణీజ్ఞేయా , తథాచోక్తంమహాభారతేఆదిపర్వణిద్వితీయేఽధ్యాయే " ఏకోరథోగజశ్చైకఃనరాఃపఞ్చపదాతయః - త్రయశ్చతురగాస్తజ్ఞైఃపత్తిరిత్యభిధీయతే ॥ పత్తింతుత్రిగుణామేతాంవిదుస్సేనాముఖంబుధాః॥త్రీణిసేనాముఖాన్యేకోగుల్మఇత్యభిధీయతే ॥ త్రయోగుల్మాగణోనామవాహినీతుగణా

త్రయః-శ్రుతాస్తిస్రస్తు వాహిన్యః పృతనేత్యభిచక్షతే॥ చమూస్తు పృతనాస్తిస్రస్తిస్రశ్చమ్వస్తిస్రస్త్వనీకినీ। అనీకినీం దశగుణాం
ప్రాహురక్షౌహిణీం బుధాః॥ అక్షౌహిణ్యాస్తు సఙ్ఖ్యాతా రథానాం ద్విజసత్తమాః॥ సఙ్ఖ్యాగణితతత్త్వజ్ఞైస్సహస్రాణ్యేకవింశ
తిః॥ శతాన్యుపరి చాష్టౌ చ తథా భూయశ్చ సప్తతిః ॥ గజానాం తు పరీమాణం తావదేవాత్ర నిర్దిశేత్ ॥ జ్ఞేయం శతసహస్రం తు
సహస్రాణి తథా నవ ॥ నరాణామధిపంచాశచ్ఛతాని త్రీణి చానఘాః॥ పఞ్చషష్టిసహస్రాణి తథాశ్వానాం శతాని చ॥ దశోత్తరా
ణి షట్ప్రాహుర్యథావదభిసఙ్ఖ్యయా॥ ఏతామక్షౌహిణీం ప్రాహుస్సఙ్ఖ్యాతత్త్వవిదో జనాః" ఇతి * ॥౩౦॥ * యతో యత ఇతి॥
ప్రహరన్ పరశ్వధో యస్య, అనలస్యేవ, ఓజస్తేజో ,యస్య , అసౌ రామః, పరేషాం , చక్రం సైన్యమణ్డలం, సూదయతీతి-తథా
భూతో, యత్ర యతో యత్ర యత్ర సైన్యే - విచక్రమ ఇతి శేషః-తత స్తత స్తత్ర తత్ర-ఛిన్నా, భుజా ఊరవః కన్ధరాశ్చ, యేషాం-హ
తా-స్సూతా వాహనాని చ యేషాం, తే, వీరాః-నిపేతుః * ॥ ౩౧ ॥ * తతో - రామస్య , కుఠారేణ - సాయకైశ్చ, వివృక్ణాశ్ఛి
న్నా, వర్మాదయో, యస్య , తత్స్వసైన్యం-రుధిరౌఘేణ కర్దమో యస్మిన్, తస్మిన్-రణాజిరే యుద్ధాఙ్గణే , నిపాతితం, దృష్ట్వా,
హైహయోఽర్జునో-రుషా , ఆపతత్-తత్ర-విగ్రహో దేహః * ॥ ౩౨ ॥ * అథేతి॥ అథ, పఞ్చశతేషు ధనుష్మద్బాహుభి-ర్బా
ణాన్, యుగపత్సోఽర్జునో - రామాయ-సన్దధే, అథ, శస్త్రభృతాం, సమగ్రణీః , రామ, ఏకధన్వీ-తాన్-బాణాన్ , నిమషైః, స్సమమేకదా-
సమచ్ఛినత్, సంచిచ్ఛేద * ॥ ౩౩॥ * పునరితి॥ పున, స్స్వహస్తై-రచలాన్-నఙ్ఘ్రిపాంశ్చోత్క్షిప్య, యుధి సఙ్గ్రామే, వేగా, దభిధావ

అక్షౌహిణీస్సప్తదశాతిభీషణాస్తా రామ ఏకో భగవానసూదయత్॥ ౩౦ ॥ యతో యతోఽసౌ ప్రహరత్పరశ్వ
ధో మనోఽనిలౌజాః పరచక్రసూదనః। తతస్తతశ్ఛిన్నభుజోరుకన్ధరా నిపేతురుర్వ్యాం హతసూతవాహనాః ॥
దృష్ట్వా స్వసైన్యం రుధిరౌఘకర్దమే రణాజిరే రామకుఠారసాయకైః। వివృక్ణవర్మధ్వజచాపవిగ్రహం నిపాతి
తం హైహయ ఆపతద్రుషా ॥ ౩౨ ॥ అథార్జునః పఞ్చశతేషు బాహుభిర్ధనుస్సు బాణాన్యుగపత్స సన్దధే। రామా
య రామోఽస్త్రభృతాం సమగ్రణీస్తాన్యేకధన్వేషుభిరచ్ఛినత్సమమ్॥ ౩౩ ॥ పునస్స్వహస్తైరచలాన్మృధేఽ
ఙ్ఘ్రిపానుత్క్షిప్య వేగాదభిధావతో యుధి। భుజాన్కుఠారేణ కఠోరనేమినా చిచ్ఛేద రామః ప్రసభం హసన్నివ॥ ౩౪॥
కృత్తబాహోశ్శిరస్తస్య గిరేశ్శృఙ్గమివాహరత్। హతే పితరి తత్పుత్రా అయుతం దుద్రువుర్భయాత్॥ ౩౫ ॥ అగ్ని
హోత్రీముపావర్త్య సవత్సాం పరవీరహా। సముపేత్యాశ్రమం పిత్రే పరిక్లిష్టాం సమర్పయత్ ॥౩౬॥ స్వ
కృతం తత్కృతం రామః పిత్రే భ్రాతృభ్య ఏవ చ। వర్ణయామాస తచ్ఛ్రుత్వా జమదగ్నిరభాషత ॥ ౩౭ ॥ రామరా
మ మహాబాహో భవాన్పాపమకార్షీత్। అవధీన్నరదేవం యత్సర్వదేవమయం రుషా॥ ౩౮॥ వయం హి
బ్రాహ్మణాస్తాత క్షమయాఽర్హణతాం గతాః। యయా లోకగురుర్దేవః పారమేష్ఠ్యమగాత్పదమ్ ॥ ౩౯ ॥ క్షమ
యా రోచతే లక్ష్మీర్బ్రాహ్మీ సౌరీ ప్రభా యథా। క్షమిణామాశు భగవాంస్తుష్యతే హరిరీశ్వరః॥ ౪౦ ॥ రాజ్ఞో

తోఽర్జునస్య-భుజాన్-కఠోరనేమినా-కుఠారేణ-రామః- ప్రహసన్నివ-ప్రసభం బలా-చ్చిచ్ఛేద * ॥ ౩౪ ॥ * కృత్తేతి॥ కృత్తా
శ్ఛిన్నా-బాహవో యస్య - తస్యార్జునస్య-శిరః-గిరేస్సకాశా-చ్ఛృఙ్గమివ- జహార, ఏవం- పితర్యర్జునే - హతే సతి, తస్యార్జునస్య-
పుత్రాః, అయుతసఙ్ఖ్యాకాః, భయా-దగ్నిహోత్రీం హోమధేనుం-సవత్సా-ముపావృత్య సమీపమానీయ - రామాయ సమ
ర్ప్య గత్యర్థః-దుద్రువుః పలాయాంచక్రిరే-తతో - రామః, ఆశ్రమ - ముపేత్య, పరిక్లిష్టాం- ధేనుం - పిత్రే జమదగ్నయే - సమర్ప
యత్ * ॥ ౩౫ ॥ ౩౬ ॥ * త, త్స్వేన కృతం-కర్మ పిత్రే - భ్రాతృభ్యశ్చ-వర్ణయామాస-తదా హోమోపవర్ణితం కర్మ, శ్రుత్వా - జ
మదగ్ని-రబ్రవీత్ * ॥ ౩౭ ॥ * తదేవాహ రామ రామేతి యావత్సమాప్తి॥ హే రామ రామ-మహాబాహో-భవాన్- పాపం-
కృతవాన్, కిం తత్-య-త్సర్వదేవమయం నరదేవ-మర్జునం- వృథా - హతవా-నసీతి * ॥ ౩౮ ॥ * కృతాగసోనహననం పాప
మిత్యత్రాహ॥ వయమితి॥ వయం-బ్రాహ్మణా - హి " ఘాతుం న ఘాతుకో విప్ర,, ఇత్యుక్తవిధా హీతి భావః - క్షమయా హేతు
భూతయా-అర్హణతాం పూజ్యతాం గతాః ప్రాప్తాః॥ క్షమాం ప్రశస్తౌతి॥ యయేతి, లోకగురు-ర్దేవో బ్రహ్మా - యయా క్షమయా
పారమేష్ఠ్యం పరమేష్ఠియోగ్యం-పదం స్థానం-అగాత్ప్రాప్తవాన్ * ॥ ౩౯ ॥ * క్షమయేతి॥ క్షమయైవ, బ్రాహ్మీ లక్ష్మీః-బ్ర
హ్మకులసంబన్ధినీ శమదమాదిసంపత్-యథా, సౌరీ సూర్యప్రభా-తథా- రోచతే ప్రకాశతే భగవాన్ . హరి-రీశ్వరోఽపి క్షమి
ణాం క్షమావతా మేవా-శు, తుష్యతే ప్రసన్నో భవతీతి భావః * ॥౪౦ ॥ * రాజ్ఞేతి । కించ, మూర్ధాభిషిక్తస్య సార్వభౌమస్యో
త్కర్షః-తస్య రాజ్ఞో, వధో , బ్రహ్మవధాద్విప్రవధాదపి గురుః నితరాం పాపరూపః, అత స్త్వమచ్యుతే భగవతి, న్యస్తా - చేతనా

జ్ఞానం-యస్య-తథాభూత-స్తీర్థానాం గఙ్గాదీనాం-సంసేవయా-అంహ స్తత్పాపం-జహి అపాకురు * ॥ ౪౧ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే పఞ్చదశోఽధ్యాయః ****************

ఏవం,పిత్రో-పశిక్షిత ఆదిష్టో-రామ-స్తథే-త్యఙ్గీకృత్య, హేకురునన్దన-సంవత్సరం-తీర్థచర్యాం,చరిత్వా కృత్వా,పునరాశ్రమ-మాయయౌ * ॥ ౧ ॥ * కదాచిదితి॥ఏవం స్థితే-కదాచి-ద్రేణుకా-గఙ్గాం ప్రతిగతా-తస్యాం-కంచి-దప్సరోభిస్సహ-క్రీడన్తం,పద్మమాలినం చిత్రరథాఖ్యం-గన్ధర్వరాజ-మపశ్యత్ * ॥ ౨ ॥ * ఉదకార్థం జలాహరణార్థం-నదీం గఙ్గాం-గతా-రేణుకా-క్రీడన్తం విలోకయన్తీ సతీ కించిదీష-చ్చిత్రరథే-స్పృహా-యస్యా - స్తథాభూతా, హోమవేలాం పత్యురగ్నిహోత్రహోమసమయం,ననస్మార విస్మృతవతీ * ॥ ౩ ॥ * కాలాత్యయమితి॥తతః,కథంచి-త్తం కాలాతిక్రమం,విలోక్య విదిత్వా-మునేః పత్యుస్సకాశా,దాత్మన,శ్శాపమాశఙ్కమానా, రేణుకా,త్వరయా, ఆగత్య,కలశం,పురః పత్యురగ్రే,నిధాయ,కృతాఞ్జలిః,తస్థౌ * ॥ ౪ ॥ * వ్యభిచారమితి॥తతో,మునిర్జమదగ్నిః,పత్న్యాః,వ్యభిచారం,జ్ఞాత్వా,ప్రకుపితః,పుత్రా,నబ్రవీత్,కిమితి, హే పుత్రకాః,పాపామేనాం ఘ్నత మారయతేతి,ఏవముక్తా,స్తే పుత్రా,నచక్రిరే,మాతృవధమితి శేషః * ॥ ౫ ॥ * పిత్రా,సంచోదిత,ఆజ్ఞాతిలఙ్ఘినాం,భ్రాతౄణాం మాతుశ్చ,వధే,పరిచోదిత,స్స రామః,మాత్రా సహ,భ్రాతౄ,నవధీత్,కథమేవమకృత్యం కృతవానితిశఙ్కాం నిరాకుర్వన్రామం విశినష్టి॥మునేః పితు-ర్య-స్సమాధి-స్తస్య-తపసశ్చ- సమ్యక్ప్రభావం-జానాతీతి-తథాభూతః , యది న హన్యాం మామపి శప్తుం

మూర్ధాభిషిక్తస్య వధో బ్రహ్మవధాద్గురుః । తీర్థసంసేవయా చాంహో జహ్యఙ్గాచ్యుతచేతనః ॥ ౪౧ ॥ ****
********* ఇతి శ్రీమద్భాగవతే మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, పఞ్చదశోఽధ్యాయః *********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ పిత్రోపశిక్షితో రామస్తథేతి కురునన్దన । సంవత్సరం తీర్థయాత్రాం చరిత్వాఽఽశ్రమమావ్రజత్ ॥ ౧ ॥ కదాచిద్రేణుకా యాతా గఙ్గాయాం పద్మమాలినమ్ । గన్ధర్వరాజం క్రీడన్తమప్సరోభిరవైక్షత ॥ ౨ ॥ విలోకయన్తీ క్రీడన్తముదకాయ నదీం గతా । హోమవేలాం న సస్మార కించిచ్చిత్రరథస్పృహా ॥ ౩ ॥ కాలాత్యయం తం విలోక్య మునేశ్శాపవిశఙ్కితా । ఆగత్య కలశం తస్థౌ పురోధాయ కృతాఞ్జలిః ॥ ౪ ॥ వ్యభిచారం మునిర్జ్ఞాత్వా పత్న్యాః ప్రకుపితోఽబ్రవీత్ । ఘ్నతైనాం పుత్రకాః పాపామిత్యుక్తాస్తే న చక్రిరే ॥ ౫ ॥ రామస్సంచోదితః పిత్రా భ్రాతౄన్మాత్రా సహావధీత్ । ప్రభావజ్ఞో మునేస్సమ్యక్సమాధేస్తపసశ్చ సః ॥ ౬ ॥ వరేణ చ్ఛన్దయామాస ప్రీతస్సత్యవతీసుతః । వవ్రే హతానాం రామోఽపి జీవితం చాస్మృతిం వధే ॥ ౭ ॥ ఉత్తస్థుస్తే కుశలినో నిద్రాపాయ ఇవాఞ్జసా । పితుర్విద్వాంస్తపోవీర్యం రామశ్చక్రే సుహృద్వధమ్ ॥ ౮ ॥ యేఽర్జునస్య సుతా రాజన్స్మరన్తస్స్వపితుర్వధమ్ । రామవీర్యపరాభూతా లేభిరే శర్మ న క్వచిత్ ॥ ౯ ॥ ఏకదాఽఽశ్రమతో రామే సభ్రాతరి వనం గతే । వైరం సిషాధయిషవో లబ్ధచ్ఛిద్రా ఉపాగమన్ ॥ ౧౦ ॥ దృష్ట్వాఽగ్న్యాగార ఆసీనమావేశితధియం మునిమ్ । భగవత్యుత్తమశ్లోకే జఘ్నుస్తే పాపనిశ్చయాః ॥ ౧౧ ॥ యాచ్యమానాః కృపణయా రామమాత్రాఽతిదారుణాః । ప్రసహ్య శిర ఉత్కృత్య నిన్యుస్తే క్షత్రబన్ధవః ॥ ౧౨ ॥ రేణుకా దుఃఖశోకార్తా నిఘ్నన్త్యాత్మానమాత్మ

ప్రభుర్యది హన్యాం తర్హి పునః ప్రసాదితః పితా మృతాన్ జీవయితుం సమర్థ ఇతి జానన్నితి భావః * ॥ ౬ ॥ * తతః ప్రీత-స్సత్యవత్యా స్సుతో జమదగ్ని-ర్వరేణ-ఛన్దయామాస, అధ్యయనేన వసతీతివద్వరేణేతి హేత్వర్థే తృతీయా వరార్థం చోదయామాసేత్యర్థః, రామమితి శేషః॥తతః-పిత్రా- వరాయ-చోదితో-రామః-హతానాం-పున-ర్జీవనం- తేషాం-మాతృవధే-అస్మృతిం విస్మృతిం చ-వవ్రే * ॥ ౭ ॥ * తత-స్తే భ్రాతర-స్సమాతృకాః నిద్రాన్త ఇవా- ఞ్జసా-కుశలినో జీవన్త - ఉత్తస్థుః-నన్వనుచితం కథం కృతవాన్ తత్రాహ॥ పితురితి ॥పూర్వోక్త ఏవాభిప్రాయః-శబ్దార్థః స్ఫుటః * ॥ ౮ ॥ * సర్వక్షత్రియవధే కారణం వక్తుమాహ॥యేఽర్జునస్య సుతా ఇత్యాదినా ॥ హే రాజ-న్నర్జునస్య-యే-సుతా-రామవీర్యేణ - పలాయితా-స్తే-స్వపితు-ర్వధం-రామకృతం-స్మరన్తః-క్వచిదపి-శర్మ సుఖం-న లేభిరే * ॥ ౯ ॥ * ఏకదేతి॥కదాచి-త్సభ్రాతరి-రామే-స్వాశ్రమా-ద్వనం,గతే సతి-వైరం సి-షాధయిషవః-లబ్ధచ్ఛిద్రాః లబ్ధావసరాః - ఉపాగమన్-అర్జునసుతా ఇత్యనుషఙ్గః * ॥ ౧౦ ॥ * దృష్ట్వేతి॥తత్రాశ్రమే - అగ్న్యాగారే అగ్నిహోత్రశాలాయా - మాసీనం-భగవత్యా - వేశితధియం సమాహితమనసం,మునిం జమదగ్నిం-దృష్ట్వా - పాప ఏవ నిశ్చయో యేషాం-తేఽర్జునసుతా జఘ్నుః హతవన్తః * ॥ ౧౧ ॥ * యాచ్యమానా ఇతి॥కృపణయా - రామమాత్రా-రేణుకయా-యాచ్యమానాః-ఏనం న మారయతేతి శేషః - అతిదారుణాః నితరాం క్రూరాః - బలా-చ్ఛిర-ఉత్కృత్య-తే-క్షత్రబన్ధవో,నిన్యుః నీతవన్తః * ॥ ౧౨ ॥ * రేణుకేతి॥తదా-రేణుకా-దుఃఖశోకార్తా-దుఃఖం మానసికః , క్లేశః-శోకో బాహ్య-స్తాభ్యాం-ఆర్తా పీడి

తా-ఆత్మనా ఆత్మానం-ఘ్నన్తీ తాడయన్తీ సతీ-రామరామేత్యేవ-ముచ్చైః-శ్చుక్రోశ ఆజుహావ ✻ ॥ ౧౩ ॥ ✻ హా రామేతి.ఆర్తస్వరం-దూరస్థాః-శ్రుత్వా.సుతా-స్త్వరయా-ఆశ్రమమాగత్య-హతం-పితరం-దదృశుః ✻ ॥ ౧౪ ॥ ✻ త ఇతి॥ తే జమదగ్నేస్సుతాః,దుఃఖాదీనాం-వేగేన విమోహితాః.బభూవురితి శేషః-తత్ర దుఃఖం మానసిక ఉపతాపః - రోషః క్రోధః-అమర్షోఽక్షమా.ఆర్తిర్దైన్యం-శోకో రోదనమ్-తతో-రామః, హా తాతే-త్యాదిరూపేణ విలప్య,పితు-ర్దేహం-భ్రాతృషు నిధాయ-పితుర్దేహం రక్షతేతి భ్రాతౄనాదిశ్యేత్యర్థః-స్వయం-పరశుం - ప్రగృహ్య- క్షత్రాన్తాయ క్షత్రకులనాశాయ-మనో దధే సఙ్కల్పం చకార ✻ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ✻ గత్వేతి ॥ తత-స్స రామః - బ్రహ్మఘ్నై-ర్విహతా - శ్రీ-ర్యస్యా - స్తాం-మాహిష్మతీం , గత్వా-తస్యాః పుర్యాః,మధ్యే,హైహయానాం-శిరోభిః-మహాగిరిం-చక్రే చకార ✻ ॥ ౧౭ ॥ ✻ తద్రక్తేనేతి॥ తేషాం-రక్తేన-అబ్రహ్మణ్యానాం-భయావహాం- ఘోరాం,నదీం చ చక్రే తథాఽపి-సర్వక్షత్రవధం-కారణం తత్రాహ॥ హేతుం కృత్వేతి సార్ధేన ॥ క్షత్రే.అమఙ్గళకారిణి అన్యాయవర్తిని సతి-పితృవధం,హేతుం నిమిత్తం - కృత్వా ప్రభూ రామః-త్రిస్సప్తకృత్వః ఏకవింశతివారం పృథ్వీం-నిఃక్షత్రియాం క్షత్రబీజరహితాం.కృత్వా-శమన్తపఞ్చకాఖ్యే దేశే-శోణితోదకాన్-హ్రదాన్-పఞ్చేతి శేషః-చక్రే హే.నృప- అత్ర శోణితోదాన్ హ్రదాన్నృపేతి పాఠస్తు సాంప్రదాయికః - హ్రదాన్నవేతి త్వపపాఠః-తద్దేశే శమన్తపఞ్చకశబ్దప్రవృత్తౌ శోణితోదకహ్రదపఞ్చకసమీపవర్తిత్వస్యైవ నిమిత్తత్వాత్ - నవేతి పాఠే శమన్తనవకశబ్దప్రయోగాపత్తేః - తథా చోక్తం మహాభారతే ఆదిపర్వణి ద్వితీయోఽధ్యాయే "శమన్తపఞ్చకమితి యదుక్తం సూతనన్దన,ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం శ్రోతుమిచ్ఛామహే వయ, మితి పృష్టో మునిస్సూత ఆహ " త్రేతాద్వాపరయోస్సన్ధౌ రామః ప్రహరతాం వరః। అసకృత్పార్థివం క్షత్రం జ

నా। రామరామేతి తాతేతి విచుక్రోశోచ్చకైస్సతీ॥ ౧౩ ॥ తదుపశ్రుత్య దూరస్థా హా రామేత్యార్తవత్స్వరమ్।
త్వరయాఽఽశ్రమమాసాద్య దదృశుః పితరం హతమ్ ॥ ౧౪ ॥ తే దుఃఖరోషామర్షార్తిశోకవేగవిమోహితాః।
హా తాత సాధో ధర్మిష్ఠ త్యక్త్వాఽస్మాన్స్వర్గతో భవాన్ ॥ ౧౫ ॥ విలప్యైవం పితుర్దేహం నిధాయ భ్రాతృషు స్వ
యమ్। ప్రగృహ్య రామః పరశుం క్షత్రాన్తాయ మనో దధే ॥ ౧౬ ॥ గత్వా మాహిష్మతీం రామో బ్రహ్మఘ్నవిహ
తశ్రియమ్। తేషాం స శీర్షభీ రాజన్మధ్యే చక్రే మహాగిరిమ్ ॥ ౧౭ ॥ తద్రక్తేన నదీం ఘోరామబ్రహ్మణ్యభయావ
హామ్। హేతుం కృత్వా పితృవధం క్షత్రేఽమఙ్గళకారిణి ॥ ౧౮ ॥ త్రిస్సప్తకృత్వః పృథివీం కృత్వా నిఃక్షత్రియాం
ప్రభుః। శమన్తపఞ్చకే చక్రే శోణితోదాన్ హ్రదాన్నృప ॥ ౧౯ ॥ పితుః కాయేన సన్ధాయ శిర ఆదాయ బర్హిషి। స
ర్వదేవమయం దేవమాత్మానమయజన్మఖైః ॥ ౨౦ ॥ దదౌ ప్రాచీం దిశం హోత్రే బ్రహ్మణే దక్షిణాం దిశమ్। అ
ధ్వర్యవే ప్రతీచ్యాశాం ఉద్గాత్రే ఉత్తరాం దిశమ్ ॥ ౨౧ ॥ అన్యేభ్యోఽవాన్తరదిశః కశ్యపాయ చ మధ్యతః। ఆ
ర్యావర్తముపద్రష్ట్రే సదస్యేభ్యస్తతః పరమ్ ॥ ౨౨ ॥ తతశ్చావభృథస్నానవిధూతాశేషకిల్బిషః। సరస్వత్యాం

ఘానామర్షచోదితః ॥ స సర్వం క్షత్రముత్సాద్య స్వవీర్యేణానలద్యుతిః। శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదాన్ ॥ స తేషు రుధిరామ్భస్సు హ్రదేషు క్రోధమూర్ఛితః। పితౄన్సన్తర్పయామాస రుధిరేణేతి నశ్శ్రుతం॥ అథర్చీకాదయోఽభ్యేత్య పితరో బ్రాహ్మణర్షభమ్। తం క్షమస్వేతి సిషిధు స్తతస్స విరరామ హ॥ తేషాం సమీపే యో దేశో హ్రదానాం రుధిరామ్భసామ్। శమన్తపఞ్చకమితి తత్పుణ్యం పరికీర్త్యతే ॥ యేన లిఙ్గేన యో దేశో యుక్తస్సముపలక్ష్యతే। తేనైవ నామ్నా తం దేశం వాచ్యమాహుర్మనీషిణ,, ఇతి-అత్ర,, తేషాం సమీపే యో దేశ ,, ఇతి సమీపశబ్దేన శమన్తశబ్దార్థ ఉక్తః - శమన్తస్సమన్తః సమీపదేశః,పరితో దేశ ఇతి యావత్-తేషాం రుధిరామ్భసామిత్యనేన పఞ్చకశబ్దార్థః షష్ఠీసమాసశ్చ ప్రదర్శితః - శమన్తశబ్దస్య పూర్వనిపాతస్త్వార్షః - యేన లిఙ్గేనేత్యనేన తదేవ తచ్ఛబ్ద ప్రవృత్తినిమిత్తమిత్యుక్తం - అతో నృపేత్యేవ పాఠస్సాధుః - అన్యథోదాహృతభారతవిరోధాపత్తేః నను రుధిరోదకహ్రదపఞ్చకనిర్మాణానన్తరభావి - తద్దేశస్య తన్నామధేయం తత్కథం శమన్తపఞ్చకే పఞ్చ చకార రుధిరహ్రదానితి భారతవచనం - ప్రకృతం శ్రీభాగవతవచనం చో - పపద్యత ఇతి చేన్న-సూత్రశాటకాదిసంజ్ఞావద్భావిసంజ్ఞావిజ్ఞానాదుపపత్తేః - త్రిస్సప్తకృత్వో రేణుకయా దుఃఖావేశాదుదరతాడనం కృతం , తతో రామస్తావత్కృత్వః క్షత్రముత్సాదితవానితి ప్రసిద్ధిమవేక్ష్య తత్ర తత్ర త్రిస్సప్తకృత్వ ఇత్యుచ్యతే ✻ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ✻ పితురితి ॥ తతః,పితు-శ్శిర-ఆదాయ,త-ద్బర్హిషి యజ్ఞే పితుః కాయేన సహ-సంయోజ్య-మఖైః క్రతుభి-స్సర్వదేవమయం-దేవం పరమాత్మానమయజత ✻ ॥ ౨౦ ॥ ✻ దదావితి॥ తతః-ప్రాచీం దిశం-హోత్రే దక్షిణాం తు దిశం బ్రహ్మణే-ప్రతిచ్యాశాం ప్రతీచీం దిశ,మధ్వర్యవే,ఉత్తరాం దిశ-ముద్గాత్రే ✻ ॥ ౨౧ ॥ ✻ అవాన్తరదిశః ఆగ్నేయాదిదిశః,అన్యేభ్యః ఋత్విగ్భ్యః ,మధ్యమాం దిశం-కాశ్యపాయ - తత్రాప్యార్యావర్తం విన్ధ్యహిమవత్పర్వతమధ్యదేశ-ముపద్రష్ట్రే-తత ఆర్యావర్తాత్పరం పరితస్తం దేశం ,విభజ్యేతి శేషః,సదస్యేభ్యో,దదౌ ✻ ॥ ౨౨ ॥ ✻ తత

ఇతి ॥ తతశ్చ-అవభృథస్నాతః క్రత్వవసానికే అవభృథాఖ్యే కర్మణి స్నాతః-విధూతాన్యశేషాణి, కల్బిషాణి, యేన, తథాభూతః-విగతాభ్రః సూర్య ఇవ-సరస్వత్యాఖ్యాయాం, బ్రహ్మనద్యాం, రరాజ ❀ ॥ ౨౩ ॥ ❀ సజమదగ్నిస్తు, సంజ్ఞానం స్మృతి, స్తదేవ, లక్షణం చిహ్నం, యస్య, తం-స్వదేహం-లబ్ధ్వా, రామేణ, పూజితః, సప్తర్షీణాం, మణ్డలే, సప్తమః, ఋషి, రభూత్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ జామదగ్న్యేతి, భగవాన్, జామదగ్న్యః - కమలలోచనో, రామోఽపి-హే రాజన్, ఆగామిన్యన్తరే, బృహద్వేదం, ప్రవర్తయిష్యతి, సప్తర్షిష్వేకతమో భవిష్యతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ అధునాతు, మహేన్ద్రాద్రౌ, అద్యాపర్వతే-ఆస్తే, కథంభూతః న్యస్తః త్యక్తః-దణ్డః క్షత్రవధాదిరూపో, యేన, ప్రశాన్తాధీర్యస్య, సిద్ధాదిభి, రుపగీయమానం, చరితం, యస్య, తథాభూతః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ రామచరిత్రం నిగమయతి ॥ ఏవమితి ॥ హేనృప, ఇత్థం, భగవాన్, విశ్వాత్మా, హరి, రీశ్వరో, భృగుష్వవతీర్య భువః పృథ్వ్యాః పరం భారమధికం భారరూపం-క్షత్రం, బహుశో, హతవాన్, నృపానితిపాఠే, భారమేవాహ - నృపానితి-బహుశ ఇత్యనేన కశ్చిదవశేషితః స్యాదితి సూచ్యతే ॥ తదేవోక్తం పురస్తాత్ ‘‘అశ్మకాన్మూలకో జజ్ఞే యః స్త్రీభిః పరిరక్షితః- నారీకవచ ఇత్యుక్తో నిఃక్షత్రే మూలకోఽభవ,, దితి ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ తదేవం ప్రసక్తానుప్రసక్తం పరశురామచరిత్రముపవర్ణితముపసంహృత్య ప్రస్తుతం గాధేర్వంశమాహ ॥ గాధేరితి ॥ గాధేః, రభూ, ద్విశ్వామిత్రాఖ్యః పుత్ర ఇతి శేషః, తం విశినష్టి ॥ మహాన్తి తేజో, యస్య, క ఇవ, సమిద్ధోజ్వలితో-ఽగ్నిరివ-యో, విశ్వామిత్ర, స్తపసా హేతుభూతేన- క్షత్రం క్షత్రజాతిం-త్యక్త్వా, బ్రహ్మవర్చసం లేభే బ్రహ్మర్షితాం ప్రాప్త ఇత్యర్థః-తస్య బ్రహ్మవర్చసావహ తపశ్చర్యాయాం హేతుర్బ్రహ్మమన్త్రాభిమన్త్రితచరుప్రభావ ఇతి భావః ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ విశ్వామిత్రస్యేతి ॥ హేనృప, విశ్వామిత్రస్య చ, పుత్రాః, ఏకశతం - సంబభూవుః-తత్ర, మధ్యమో మధుచ్ఛన్దస్తత్సంబన్ధాదన్యేఽపి, సర్వే తద్భ్రాతరో- లిఙ్గసమవాయన్యాయేన ప్రాణభృత ఉపదధాతీతివన్మధుచ్ఛన్దస ఏవ మధుచ్ఛన్దో నామాన ఏవ-బభూవుః ॥ తథాచ శ్రుతిః ‘‘విశ్వామిత్రస్యైకశతం పుత్రా ఆసుః పఞ్చాశదేవ జ్యాయాంసో మధుచ్ఛన్దసః పఞ్చా

బ్రహ్మనద్యాం రేజే వ్యభ్ర ఇవాంశుమాన్ ॥ ౨౩ ॥ స్వదేహం జమదగ్నిస్తు లబ్ధ్వా సంజ్ఞానలక్షణమ్ । ఋషీణాం
మణ్డలే సోఽభూత్సప్తమో రామపూజితః ॥ ౨౪ ॥ జామదగ్న్యోఽపి భగవాన్రామః కమలలోచనః । ఆగామిన్య
న్తరే రాజన్వర్తయిష్యతి వై బృహత్ ॥ ౨౫ ॥ ఆస్తేఽద్యాపి మహేన్ద్రాద్రౌ న్యస్తదణ్డః ప్రశాన్తధీః । ఉద్గీయ
మానచరితస్సిద్ధగన్ధర్వచారణైః ॥ ౨౬ ॥ ఏవం భృగుషు విశ్వాత్మా భగవాన్హరిరీశ్వరః । అవతీర్య పరం భారం భు
వోఽహన్ ❀ బహుశో నృపాన్ ॥ ౨౭ ॥ గాధేరభూన్మహాతేజాస్సమిద్ధ ఇవ పావకః । తపసా క్షాత్రముత్సృజ్య
యో లేభే బ్రహ్మవర్చసమ్ ॥ ౨౮ ॥ విశ్వామిత్రస్య చైవాసన్పుత్రా ఏకశతం నృప । మధ్యమస్తు మధుచ్ఛన్దో మధు
చ్ఛన్దస ఏవ తే ॥ ౨౯ ॥ పుత్రం కృత్వా శునశ్శేపం దేవరాతం చ భార్గవమ్ । ఆజీగర్తిం సుతానాహ జ్యేష్ఠ ఏష ప్రక
ల్ప్యతామ్ ॥ ౩౦ ॥ యో వై హరిశ్చన్ద్రమఖే విక్రీతః పురుషః పశుః । స్తుత్వా దేవాన్ప్రజేశాదీన్ముముచే పాశబన్ధ

శత్కనీయాంస,, ఇత్యాది ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ యత్ప్రతిజ్ఞాతం ‘‘శునశ్శేపస్య మాహాత్మ్యముపరిష్టాత్ప్రవక్ష్యత,, ఇతి-తదవసరప్రాప్తం వక్తుం విశ్వామిత్రస్య కంచిద్వృత్తాన్తమాహ ॥ పుత్రమితి ॥ స విశ్వామిత్రః-ఆజీగర్తిం ఆజీగర్తస్య సుతం-భార్గవగోత్రజం దేవైర్దత్తప్రాణత్వాద్దేవరాతాపరనామధేయం, శునశ్శేపం. పుత్రం కృత్వా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య-స్వసుతానేకశతసఙ్ఖ్యాకానాహ-కిమితి-ఏష శునశ్శేపః-జ్యేష్ఠః-ప్రకల్ప్యతాం యుష్మాభిర్జ్యేష్ఠభ్రాతృత్వేనాభ్యుపగమ్యతామితి-అత్రేదం కథాశరీరమనుసన్ధేయం-శునశ్శేపో భృగుకులప్రసూతత్వాద్భార్గవః - స ఏవ దేవరాతః దేవైర్దత్తప్రాణత్వాత్ - స ఏవాజీగర్తిః అజీగర్తస్య మధ్యమః పుత్రః - మధ్యమత్వాద్దేవపితృభ్యాం మమతాం విహాయ విక్రీతో హరిశ్చన్ద్రపుత్రేణ రోహితేనాసీత్ యజ్ఞియపశుత్వేన హరిశ్చన్ద్రాయ సమర్పితస్తేన యూపే బద్ధః ప్రాణరక్షణార్థం విశ్వామిత్రం శరణం గతస్తదుపదిష్టమన్త్రైః స్తుతవరుణాదిభిర్దత్తప్రాణో బభూవ-తం చ విశ్వామిత్రః కృపయా పుత్రత్వేన పరిగృహ్య మధ్యమస్య మధుచ్ఛన్దసో జ్యాయస్తాన్ స్వపుత్రాన్ ఇమం జ్యేష్ఠం కురుతేత్యుక్తవాన్ - తతస్తైః ప్రత్యాఖ్యాతస్తాన్మ్లేచ్ఛా భవతేతి శప్త్వా కనిష్ఠానాహ - తతస్తథేత్యఙ్గీకృత్య పఞ్చాశతా కనిష్ఠైః సహ మధుచ్ఛన్దాస్తం జ్యేష్ఠత్వేన పరిజగ్రాహ, తదేతదత్రోచ్యతే ॥ పుత్రం కృత్వేత్యాదినా యావత్సమాప్తి ॥ తదేవం శునశ్శేపస్య విశ్వామిత్రపుత్రేషు జ్యేష్ఠత్వమవగమ్యతే - తథా ఆశ్వలాయనబోధాయనాదిభిః కౌశికానాం దేవరాతప్రవరత్వముక్తం ప్రవరశ్చ తస్మిన్నేవ వంశేఽవాన్తరభేదః న తు వంశాన్తరం - తథాచ స్మృతిః-ఏక ఏవ ఋషిర్యావత్ప్రవరేష్వనువర్తతే-తావత్సమానగోత్రత్వం వినా భృగ్వఙ్గిరోగణాదితి ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ తత్ర కథం భృగువంశజస్య దేవరాతస్య కౌశికప్రవరత్వమిత్యాశఙ్క్య తదుపపాదనాయ ప్రవృత్తోయం పుత్రం కృత్వేతి శ్లోకః స చ వ్యాఖ్యాతః, యదుక్తం జ్యేష్ఠ ఏష ప్రకల్ప్యతామితి ॥ తదేవ స్ఫుటయితుం శునశ్శేపం విశినష్టి ॥ య ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ యో, వై-శునశ్శేపః- విక్రీతః - పితృభ్యామితి శేషః-హరిశ్చ

౨౭ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ బహుశో నృప.

న్ద్రకర్తృకే-మఖే-పురుషపశు-ర్బభూవ - యశ్చ,జలేశాదీన్వరుణాదీన్,స్తుత్వా,విశ్వామిత్రోపదిష్టమన్త్రైరితి శేషః.-పాశబన్ధనా-న్ముముచేఅముచ్యత ❋ ॥ ౩౧ ॥ ❋యశ్చ-దేవయజనే - వరుణాదిదేవతారాధనాత్మకే- హరిశ్చన్ద్రమఖే-దేవైర్వరుణాదిభిః-రాతోదత్తో-దత్తప్రాణఇతియావత్ - గాధిషుగాధివంశజేషు - దేవరాతఇతిఖ్యాత , స్సశునశ్శేపో-భార్గవఃభృగువంశజః ❋ ॥౩౨॥ ❋పిత్రాజ్యేష్ఠఏషప్రకల్ప్యతామిత్యుక్తా-యే,మధుచ్ఛన్దస-స్తేషు,యే-జ్యేష్ఠాః-పఞ్చాశ- త్తే-పిత్రోక్తం-కుశలం-నమేనిరేనాఙ్గీకృతవన్తః-తతః,క్రుద్ధో-మునిర్విశ్వామిత్రః-స్తాన్- హేదుర్జనా-మ్లేచ్ఛా,భవతేత్యశపత్ ❋॥ ౩౩॥ ❋తత-స్సమధుచ్ఛన్దా-మధ్యమః-పఞ్చాశతా,కనిష్ఠై-ర్భ్రాతృభిస్సహ,పితర , మాహ ॥కిమితి॥య-ద్భవా, న్నోఽస్మా ,న్విజానీతేఆదిశతి తస్మిన్నాదేశే-వయం,తిష్ఠామహే,ఆజ్ఞాంకరవామేతి ❋ ॥ ౩౪ ॥ ❋ఏవముక్త్వా, తత, స్తం దేవరాతం , మన్త్రదృశం॥కస్యనూనంకరమస్యామృతానా,,మిత్యాదిమన్త్రాణాంద్రష్టారం-జ్యేష్ఠం-చక్రుః॥కరణప్రకారందర్శయతి॥ త్వామన్వఞ్చోవయంస్మహీతి ॥ వయంసర్వే,త్వా,మన్వఞ్చఃస్మహి ,అనుగన్తారః-స్మభవామ - తవకనిష్ఠాభవామేత్యర్థః॥తతో , విశ్వామిత్రః-ప్రీతస్తాన్సుతాన్,యూయం,వీరవన్తో,భవిష్యథపుత్రవన్తోభవిష్యథేత్యనుజగ్రాహ ❋ ॥౩౫ ॥ ❋కోఽస్యానుతవేద్యశోఽనుగ్రహహేతురిత్యత్రాహ॥యఇతి॥యే-యూయం,మానంపూజ్యతాం,అనుగృహ్ణన్తఃఅనువర్తమానాస్సన్తః-యద్వా,మానంప్రమాణంమమనిశ్చయ,మనుగృహ్ణన్తఃఅనుపాలయన్తః - మాం , వీరవన్తంపుత్రవన్తం,అకర్తకృతవన్తః ,మన్మానప్రత్యాఖ్యానేయూయమపిశప్స్యేధ్వం,దేవరాతశ్చహీయేత,అతోఽహమవీరవాన్స్యాం - తథాతునకృతంయుష్మాభి,రితీమంగుణం

నాత్ ॥ ౩౧ ॥ యోరాతోదేవయజనేదేవైర్గాధిషుతాపసః । దేవరాతఇతిఖ్యాతశ్శునశ్శేపస్తుభార్గవః॥ ౩౨ ॥ యేమధుచ్ఛన్దసోజ్యేష్ఠాఃకుశలంమేనిరేనతత్ । అశపత్తాన్మునిఃక్రుద్ధోమ్లేచ్ఛాభవతదుర్జనాః॥ ౩౩ ॥ సహోవాచమధుచ్ఛన్దాస్సార్థంపఞ్చాశతాతతః । యన్నోభవాన్సంజానీతేతస్మింస్తిష్ఠామహేవయమ్ ॥ ౩౪ ॥ జ్యేష్ఠంమన్త్రదృశంచక్రుస్త్వామన్వఞ్చోవయంస్మహి । విశ్వామిత్రస్సుతానాహవీరవన్తోభవిష్యథ॥ ౩౫ ॥యేమానంమేఽనుగృహ్ణన్తోవీరవన్తమకర్తమామ్।ఏషవఃకౌశికావీరోదేవరాతస్తమన్విత ॥ అన్యేచాష్టకహారీతజయన్తసుమదాదయః॥ ౩౬ ॥ ఏవంకౌశికగోత్రంతద్వైశ్వామిత్రైఃపృథగ్విధమ్ । ప్రవరాన్తరమాపన్నంతద్ధిచైవం ప్రకల్పితమ్ ॥ ౩౭ ॥ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే, షోడశోఽధ్యాయః ❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋❋

శ్రీశుకఉవాచ॥యఃపురూరవసఃపుత్రఆయుస్తస్యాభవన్సుతాః॥నహుషఃక్షత్రవృద్ధశ్చరజీరమ్భశ్చవీర్యవాన్॥౧॥ అనేనాఇతిరాజేన్ద్రక్షత్రవృద్ధాన్వయంశృణు । క్షత్రవృద్ధసుతస్యాసన్సుహోత్రస్యాత్మజాస్త్రయః॥ ౨ ॥కాశ్యఃకుశోగృత్సమదఇతిగృత్సమదాదభూత్।శునకశ్శౌనకోయస్యబహ్వృచప్రవరోమునిః ॥ ౩ ॥ కాశ్యస్యకాశిస్తత్పుత్రోరాష్ట్రోదీర్ఘతపఃపితా । ధన్వన్తరిర్దీర్ఘతపా ❋ దాయుర్వేదప్రవర్తకః ॥ ౪ ॥ యజ్ఞభుగ్వాసుదేవాంశస్స్మృతమాత్రార్తినాశనః । తత్పుత్రఃకేతుమానస్యజజ్ఞేభీమరథస్తతః॥ ౫ ॥ దివోదాసోద్యుమాం

పశ్యన్ననుగృహీతవానస్మీతిభావః, హేకుశికాః,ఏషదేవరాతః-వఃయుష్మదీయఃకౌశికఏవ , కుతః,యతో - వీరఃమత్పుత్రః-తమేన-మన్వితఅనుగచ్ఛత,తతోఽన్యేచాష్టకాదయ,స్తస్యవిశ్వామిత్రస్య-పుత్రాస్సంబభూవురిత్యర్థః ❋ ॥ ౩౬ ॥ ❋ఉపసంహరతి ॥ ఏవమితి॥ఏకేశప్తాఃఏకేఽనుగృహీతాః,అన్య,స్తుపుత్రత్వేనస్వీకృత,ఇత్యేవం,తత్కౌశికగోత్రం,విశ్వామిత్రైః-పృథగ్విధంనానాప్రకారం,జాతం,తతశ్చ,ప్రవరాన్తర,మాపన్నం , కుతః - హియస్మాత్ , ఏవందేవరాతజ్యేష్ఠత్వేన,త,త్ప్రకల్పితమ్ ❋॥౩౭ ॥ ❋ఇతిశ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యా యాంనవమస్కన్ధేషోడశోఽధ్యాయః ❋

తదేవంపురూరవసఃపుత్రాణాంపఞ్చానాంకనిష్ఠానాంవంశానుపవర్ణ్య దానీంప్రథమస్యాయోర్వంశమాహ॥ యఇతి ॥ యః,పురూరవసఃపుత్రః-ఆయు,రుక్త- స్తస్య,నహుషాదయః , పఞ్చ,సుతాః-అభవన్ ॥ తత్ర, హేరాజేన్ద్ర,తావ-త్క్షత్రవృద్ధస్యా,న్వయంవంశం-శృణు,క్షత్రవృద్ధస్య,య,స్సుత,స్సుహోత్ర,స్తస్య,త్రయ,ఆత్మజా,ఆసన్ ❋॥ ౧ ॥౨॥ ❋తాన్నిర్దిశతి॥కాశ్యఇతి॥కాశ్యః,కుశో,గృత్సమద-ఇతి,తత్ర,గృత్సమదా,చ్ఛునకస్సమభవత్,యస్మాచ్ఛునకా-చ్ఛౌనకో - జాతఃసచ-బహ్వృచశ్రేష్ఠః,మునిః ❋ ॥ ౩ ॥ ❋ కాశ్యస్యేతి ॥ కాశ్యస్య తు, పుత్రః - కాశిరాజః - తత్రోరాజ్ఞఃకాశిరాజా , ద్దీర్ఘతపాః,జాతః,దీర్ఘతపసస్తు,ధన్వన్తరిః,సచా,యుర్వేదస్య, ప్రవర్తకః ❋॥౪॥ ❋యజ్ఞభుగ్యజ్ఞభాగభాక్,వాసుదేవస్యభగవతో,ఽంశభూతః,స్స్మృతమాత్రఏవా,ర్తింరోగంనాశయతీతి- తథాభూతః,అయంధన్వన్తరిస్సముద్రమథనజాతాద్ధన్వన్తరేరన్యోభగవదంశావతారభూతఏవ , తత్పుత్రోధన్వన్తరిపుత్రః , కేతుమాన్ ,తతః కేతుమతో ,భీమరథో , జజ్ఞే ❋॥౫॥ ❋తస్మా

త్కేతుమతః, ద్యుమాన్, జజ్ఞేఇత్యనుషఙ్గః, సచ - దివోదాసాద్యపరనామధేయః, తతః దివోదాసాదిశబ్దవాచ్యా-
దలర్కాదయో - జజ్ఞిరే,తత్రాలర్కంవిశినష్టి ॥ షష్టిరితి ॥ షట్సహస్రాధికషష్టిసహస్రవర్షాణి, అలర్కఏవ,యువాసన్-
మేదినీం,బుభుజేఅనుబభూవ, అలర్కాదన్యస్తునబుభుజఇత్యర్థః - ఇహోపభోగోభుజేరర్థః, నతుపాలనం,తత్ర"భుజోఽ
నవన,, ఇత్యాత్మనేపదనిషేధప్రసఙ్గాత్, అలర్కా,త్సన్నతి- స్తస్మాత్సన్నతేస్సుకేతః,సుకేతా-త్సుకేతనః,సునీతోఽథసుద
ర్శనఇతిపాఠాన్తరమ్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ❁ తస్మా,ద్ధర్మకేతు- స్తస్మాచ్చ-సత్యకేతు,రజాయత,సత్యకేతోః,ధృష్టకేతుః,తస్మా,
త్సుకుమారాఖ్య-స్సుతఃక్షితీశ్వరో,జజ్ఞే ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ సుకుమారా-ద్వీతిహోత్ర- స్తస్య-భర్గః,తతోభర్గా,ద్భర్గభూమి-రభూత్॥
హేనృప,ఇతీత్థ,మిమేఉక్తాః, కాశయఃకాశ్యస్యవంశజాః,నృపాః, క్షత్రవృద్ధస్యకాశ్యప్రపితామహస్య, అన్వయంఅయన్తై
యాన్తీతితథా ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ ఏవంక్షత్రవృద్ధాన్వయఉక్తః॥ అథరమ్భస్యాన్వయమాహ ॥రమ్భస్యపుత్రో,రభసః,గమ్భీరశ్చ,
తతోరభసా,త్క్రతుః, తస్యక్రతోః,క్షేత్రేతేకళత్రే, బ్రహ్మబ్రాహ్మణకులం,జజ్ఞే,అథా,నేనసఃఆయోఃపుత్రస్యకనీయసో,వం
శంశృణు ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తతోఽనేనస,శ్శుద్ధ, స్తతశ్శుద్ధా, చ్ఛుచి, స్తస్మా, త్త్రికకుప్,సఏవధర్మసారథ్యపరనామధేయః,తత
స్త్రికకుపః,శాన్తరయో,జజ్ఞే,సచ,కృతమనుష్ఠితం,కృత్యంముక్తిసాధనం, యేన,తథాభూతః, ఆత్మవాన్జ్ఞానయోగనిష్ఠశ్చ,
అతఃపుత్రోత్పాదనంనకృతవానితిభావః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ అథరజేరాయుఃపుత్రస్యవంశమాహ ॥రజేరితి॥రజేః,పుత్రాః,పఞ్చశ

స్తస్మాత్ప్రతర్దనఇతిస్మృతః । సఏవశత్రుజిద్వత్స ఋతధ్వజఇతీరితః ॥ ౬ ॥ తతఃకువలయాశ్వేతిప్రోక్తోఽల
ర్కాదయస్తతః । షష్టింవర్షసహస్రాణిషష్టింవర్షశతానిచ ॥ ౭ ॥ నాలర్కాదపరోరాజాబుభుజేమేదినీంయు
వా । అలర్కాత్సన్నతిస్తస్మా ❁ త్సుకేతోఽథసుకేతనః ॥ ౮ ॥ ధర్మకేతుస్సుతస్తస్మాత్సత్యకేతురజాయత। స
త్యకేతోర్ధృష్టకేతుస్సుకుమారఃక్షితీశ్వరః॥ ౯ ॥వీతిహోత్రోఽస్యభర్గోఽతోభార్గభూమిరభూన్నృప।ఇతీమే
కాశయోభూపాఃక్షత్రవృద్ధాన్వయాయినః॥ ౧౦ ॥రమ్భస్యరభసఃపుత్రోగమ్భీరశ్చక్రతుస్తతః।తస్యక్షేత్రేబ
హ్మజజ్ఞేశృణువంశమనేనసః॥ ౧౧ ॥ శుద్ధస్తతశ్శుచిస్తస్మాత్త్రికకుబ్ధర్మసారధిః । తతశ్శాన్తరయోజజ్ఞేకృతకృ
త్యస్సఆత్మవాన్॥ ౧౨ ॥రజేఃపఞ్చశతాన్యాసన్పుత్రాణామమితౌజసామ్। దేవైరభ్యర్థితోదైత్యాన్హత్వేన్ద్రా
యాదదాద్దివమ్॥ ౧౩ ॥ఇన్ద్రస్తస్మైపునర్దత్వాగృహీత్వాచరణౌరజేః।ఆత్మానమర్పయామాసప్రహ్లాదాద్యరిశ
ఙ్కితః ॥ ౧౪ ॥ పితర్యుపరతేపుత్రాయాచమానాయనోదదుః । త్రివిష్టపంమహేన్ద్రాయయజ్ఞభాగాన్సమాద
దుః॥ ౧౫ ॥గురుణాహూయమానేగ్నౌ బలభిత్తనయాన్రజేః।అవధీద్భ్రంశితాన్మార్గాన్నకశ్చిదవశేషితః॥౧౬॥
కుశాత్ప్రతిఃక్షాత్రవృద్ధాత్సంజయస్తత్సుతోజయః । తతఃకృతఃకృతస్యాపిజజ్ఞేహర్యశ్వకోనృపః ॥ ౧౭ ॥ స
హదేవస్తతోభీమోజయత్సేనస్తుతత్సుతః । సఙ్కృతిస్తస్యతుజయఃక్షత్రధర్మామహారథః ॥ ౧౮ ॥ క్షత్రవృద్ధా

తసఙ్ఖ్యాకాఅనవధికతేజస, స్సంబభూవురిత్యర్థః ॥ రజేశ్చరిత్రమాహ ॥ దేవై,రభ్యర్థితో,రజిర్దైత్యాన్,హత్వా,దివంత్రివిష్ట
పం,దైత్యై,రపహృత,మిన్ద్రాయదదౌ ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ ఇన్ద్రస్తు,పునః,ప్రహ్లాదా,దతీవ,శఙ్కితో,దివం,తస్మైరజయే,దత్వా,రజే,
శ్చరణౌ,గృహీత్వా,ఆత్మాన,మర్పయామాస, స్వరక్షాభరంతస్మిన్నిహితవానిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తత్పుత్రచరిత్రమాహ॥
పితరీతి॥అథ,పితరిరజా,వుపరతేమృతేసతి,తస్య,పుత్రాఃపఞ్చశతం,యాచమానాయే,న్ద్రాయ, త్రివిష్టపం,నదదుః,కిఞ్చయజ్ఞ
భాగాన్,సమాదదుః,స్వీకృతవన్తః ❁ ॥౧౫॥ ❁ అథ,గురుణాబృహస్పతినా,అభిచారవిధినా, తేషాం,మతిభ్రంశాయ,అగ్నౌ,
హూయమానేసతి, మార్గాదిన్ద్రాధిపత్యానుకూలబుద్ధిరూపా,ద్భ్రంశితాన్,రజేఃపుత్రాన్,సర్వా,న్బలభిత్,ఇన్ద్రః,అవధీ
జ్జఘాన,కశ్చిదేకోఽపి, నావశేషితః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ పూర్వంక్షత్రవృద్ధపౌత్రాణాంకాశ్యకుశగృత్సమదానాంమధ్యేకాశ్యగృ
త్సమదయోర్వంశావుక్తౌ ॥ గృత్సమదాదభూదిత్యాదినా ॥తతఃకుశస్యవంశమాహ॥కుశాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తి॥క్షాత్ర
వృద్ధాత్ క్షత్రవృద్ధపౌత్రాత్ కుశా, త్ప్రతి,ర్జజ్ఞే,తత్సుతఃప్రతిసుత,స్సఞ్జయః, తతస్సఞ్జయా,జ్జయో,జజ్ఞే,తతోజయా,త్కృతః,
హేనృప,కృతస్య,హర్యశ్వకః,పుత్రో,జజ్ఞే ❁ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తతోహర్యశ్వకా,త్సహదేవ, స్తతో,భీమ, స్తత్సుతో,భీమసుతో,జయ
సేన, స్తస్యజయసేనస్య,తనయ,స్సఙ్కృతి,స్సచ,క్షత్రధర్మా,మహాశూరః-మహారథశ్చ ❁ ॥ ౧౮ ॥ ❁ క్షత్రవృద్ధాన్వయంనిగ
మయన్నహుషాన్వయంవక్తుంతచ్ఛ్రవణాయరాజానమాదిశతి - క్షత్రవృద్ధాన్వయే,జాతాఇతిశేషః, ఇమేఉక్తాభూపాః,

౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ సునీతోఽథసుదర్శనః.

అథ-నాహుషాన్నహుషవంశజాన్-శృణు ❁ ॥ ౧౯ ॥ ❁ ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే సప్తదశోఽధ్యాయః. ********************************

యతిరితి ॥ దేహినః-ఇన్ద్రియాణీవ-నహుషస్య-యతిప్రభృతయః-షట్-ఆత్మజాః,ఆసన్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రాజ్యమితి ॥ తత్ర-యతిర్జ్యేష్ఠః-పిత్రా నహుషేణ - దత్తమపి-రాజ్యం-నైచ్ఛత్ ,కథంభూతః-తత్పరిణామవిత్ రాజ్యస్య దుఃఖోదర్కత్వం జానన్నిత్యర్థః,తత్ర హేతుమాహ-యత్ర రాజ్యే - ప్రవిష్టోఽధికుర్వన్ పుమాన్-ఆత్మానం-నావబుధ్యతే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ పితరీతి ॥ ఇన్ద్రాణ్యాః ప్రాప్తేన్ద్రాదిపత్యేన నహుషేణ మాం భజస్వేత్యుక్తయా శచ్యా-విజ్ఞాపితైర్ద్విజైః - ర్నహుషేణ స్వవాహనం వోఢుం వినిష్టిగృహీతైః,ర్వాహనస్థేన తేన పాదాఙ్గుష్ఠేన తాడనపూర్వకం సర్ప సర్పేత్యుక్తైః - రగస్త్యాదిభిః. ధర్షణాత్సర్పోభవేత్యవముక్తిపూర్వకం వాహనపాతరూపాద్ధర్షణాత్-పితరి నహుషే-స్థానాత్త్రివిష్టపాద్భ్రంశితే - అజగరత్వం చ-ప్రాపితే సతి-యయాతి-ర్నృపః అధికృతరాజ్యో-బభూవ ❁ ॥ ౩ ॥ ❁ చతసృష్వితి॥ స చ,కనిష్ఠాన్-చతురో-భ్రాతౄన్ సంయాతిప్రభృతీన్-చతసృషు-దిక్షు-ఆదిశత్ , పాలనార్థమితి శేషః - స్వయం తు-కావ్యస్య- వృషపర్వణో దానవస్య చ - కన్యాభ్యామితి శేషః.కృతదారస్సన్ పృథ్వీం, జుగోప ❁ ॥ ౪ ॥ ❁ కావ్యస్య కృతదార ఇత్యుక్త్యా లబ్ధప్రశ్నావసరః పృచ్ఛతి రాజా ॥ బ్రహ్మర్షిరితి ॥ భగవాన్ - కావ్యో - బ్రహ్మర్షిః-నాహుషో యయాతిస్తు - క్షత్రబన్ధుః క్షత్రియావరః అత - స్తయో రాజన్యవిప్రయోః-కస్మాద్ధేతోః-ప్రాతిలోమికో-వివాహః-కుతః శ్వశురజామాతృభావరూపస్సంబన్ధ ఆసీత్-ఇతి ప్రశ్నః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ న ప్రతిలోమతా దోష ఈశ్వర

న్యయాభూ పా ఇమే శృణ్వథ నాహుషాన్॥ ౧౯ ॥ ********************************
*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే , సప్తదశోఽధ్యాయః ***********
శ్రీశుక ఉవాచ ॥ యతిర్యయాతిస్సంయాతిరాయాతిర్వియతిః కృతిః । షడిమే నహుషస్యాసన్నిన్ద్రియాణీవ దేహినః॥ ౧ ॥ రాజ్యం నైచ్ఛద్యతిః పిత్రా దత్తం తత్పరిణామవిత్ । యత్ర ప్రవిష్టః పురుష ఆత్మానం నావబుధ్యతే॥ ౨ ॥ పితరి భ్రంశితే స్థానాదిన్ద్రాణ్యా ధర్షణాద్ద్విజైః। ప్రాపితేఽజగరత్వం వై యయాతిరభవన్నృపః॥ ౩ ॥ చతసృష్వాదిశద్దిక్షు భ్రాతా భ్రాతౄన్యవీయసః। కృతదారో జుగోపోర్వీం కావ్యస్య వృషపర్వణః॥ ౪ ॥ రాజోవాచ॥ బ్రహ్మర్షిర్భగవాన్కావ్యః క్షత్రబన్ధుశ్చ నాహుషః । రాజన్యవిప్రయోః కస్మాద్వివాహః ప్రాతిలోమికః ॥ ౫ ॥ శ్రీశుక ఉవాచ॥ ఏకదా దానవేన్ద్రస్య శర్మిష్ఠా నామ కన్యకా। సఖీసహస్రసంయుక్తా గురుపుత్ర్యా చ భామినీ॥ ౬ ॥ దేవయాన్యా పురోద్యానే పుష్పితద్రుమసఙ్కులే । వ్యచరత్కలగీతాలినలినీపులినేఽబలా ॥ ౭ ॥ తా జలాశయమాసాద్య కన్యాః కమలలోచనాః । తీరే న్యస్య దుకూలాని విజహ్రుస్సిఞ్చతీః మిథః॥ ౮ ॥ వీక్ష్య వ్రజన్తం గిరిశం సహ దేవ్యా వృషస్థితమ్। సహసోత్తీర్య వాసాంసి పర్యధుర్వ్రీడితాః స్త్రియః॥ ౯ ॥ శర్మిష్ఠాఽజానతీ వాసో గురుపుత్ర్యాస్సమపర్యధాత్ । స్వీయం మత్వా ప్రకుపితా దేవయానీదమబ్రవీత్॥ ౧౦ ॥ అహో నిరీక్ష్యతామస్యా దాస్యాః కర్మ హ్యసాంప్రతమ్ । అస్మద్ధార్యం ధృతవతీ శునీవ హవిరధ్వరే॥ ౧౧ ॥ యైరిదం తపసా సృష్టం ముఖం పుంసః పరస్య యే।

ఘటనాదితి దర్శయన్ కథామాహ ॥ ఏకదేత్యాదినా ప్రతిజ్ఞాగ్రాహ తద్వచ ఇత్యన్తేన ॥ దానవేన్ద్రస్య వృషపర్వణః కన్యకా-శర్మిష్ఠా నామ - భామిన్యబలా - కదాచి - త్సఖీనాం - సహస్రేణ - గురోః కావ్యస్య - పుత్ర్యా - దేవయాన్యా చ , సంయుక్తా సతీ - పుష్పితైః ద్రుమైః-స్సఙ్కులే - కలమవ్యక్తమధురం , గీతం - యేషాం - తే , అళయో భృఙ్గా యేషు తాని - నవాని పులినాని యస్మిన్ తస్మిన్పురోద్యానే వ్యచరత్ ❁ ॥ ౬ ॥ ౭ ॥ ❁ తా ఇతి ॥ తాశ్శర్మిష్ఠాప్రభృతయః - కమలలోచనాః-కన్యాః జలాశయ-మాసాద్య-తత్తీరే-దుకూలాని-నిధాయ తస్మి-న్మిథ-స్సిఞ్చతీస్సిఞ్చన్త్యో-విజహ్రుః-విహారం చక్రుః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ వీక్ష్యేతి ॥ తదా-తాః స్త్రియః - దేవ్యా ఉమయా సహ - వృషస్థితం-వ్రజన్తం , గిరిశం రుద్ర-మవలోక్య-వ్రీడితాః - ఆశూత్తీర్య తీరమారుహ్య-వాసాంసి-పర్యధుః ధృతవత్యః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శర్మిష్ఠేతి॥ తదా-శర్మిష్ఠా-అజానతీ-గురుపుత్ర్యాః దేవయాన్యాః-వాసః - పర్యధాత్ -తతో-దేవయానీ-శర్మిష్ఠయా - పరిధృతం-వాస-స్స్వకీయం-మత్వా - ప్రకుపితా సతీ - దమవక్ష్యమాణ-మబ్రవీత్ ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తదేవాహ॥ అహో ఇత్యాదినా క్షిపన్తీమిత్యతః ప్రాక్తనేన॥ అహో-అస్యా-దాస్యా,అసాంప్రతమయుక్తం కర్మ-నిరీక్ష్యతాం-కిం తత్-యదస్మద్ధార్యం-వాసో-ధృవతీ-త్యేతత్ ॥ అసాంప్రతత్వం స్ఫుటీకర్తుం దృష్టాన్తమాహ॥ శునీ, యథా-అధ్వరే యజ్ఞే,హవి-ర్గ్రహీతుమనర్హా తద్వ-దస్మద్ధార్యం వస్త్రమియం పరిధాతుమనర్హేత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ అసాంప్రతత్వమేవ బ్రాహ్మణోత్కర్షవర్ణనేన వ్యనక్తి ॥ యైరితి ॥ యైర్బ్రాహ్మణైర్భృగ్వాదిభి-స్తపసా-పరమపురుషస్య-ముఖం ముఖస్థానీయ.మిదం-బ్రహ్మకులం - సృష్టం-యైశ్చే - దం-జ్యోతిస్స్వరూపం పరం బ్రహ్మ , ధార్యతే ఉపాస్యతే.యైశ్చ,శివః క్షే

మజ్కరః-పన్థాః-వైదికమార్గశ్చ-ప్రదర్శితః ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ యానితి॥యాన్ బ్రాహ్మణాన్, సురేశ్వరాః,లోకనాథాః - కిముత-పరమపావనః-శ్రీనివాసః-విశ్వాత్మా-భగవానపి-ప్రణమన్తి-ఉపతిష్ఠన్తే ప్రత్యుద్గచ్ఛన్తి ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ తత్రేతి॥తత్రాపిబ్రహ్మకృతేషు-తేషుబ్రాహ్మణేష్వపి-వయంభృగవఃభృగువంశజాః-అస్యాశ్శర్మిష్ఠాయాః-పితా - అసురోవృషపర్వా -నోఽస్మాకం-శిష్యశ్చ .ఏవంస్థితే, ఇయ - మసతీఅనర్హా-అస్మద్ధార్యంవస్త్రం - ధృతవతీ-యథా, ఽనర్హా -శ్శూద్రో-వేదం - తద్వత్ ❋ ॥ ౧౪ ॥ ❋ ఏవమితి ॥ ఏవమిత్థం-క్షిపన్తీంతిరస్కుర్వన్తీం-గురుపుత్రీందేవయానీం-శర్మిష్ఠా-వాచ.కథంభూతా.ధర్షితా-నిష్ఠురవాక్యైరితిశేషః-రుషా-ఉరగీవన్నగీవ - శ్వసన్తీశ్వాసంముఞ్చతీ - దష్టో-దచ్ఛదోఽధరోష్ఠో-యయా - తథాభూతా ❋ ॥ ౧౫ ॥ ❋ భాషణమేవాహ॥ఆత్మవృత్తమితి ॥ హేభిక్షుకి-త్వమాత్మవృత్త-మవిజ్ఞాయ - బహుధా-కత్థసే.ఆత్మానంశ్లాఘసే - వృత్తిమేవదర్శయన్త్యాహ ॥ కిమితి॥యథా-బలిభుజోవా యసాః,శ్వానోవా- తథా-త్వ-మస్మాకం-గృహాన్-నప్రతీక్షసేకిం-జీవనార్థంనప్రతీక్షితవత్యసికిమ్ ❋ ॥ ౧౬ ॥ ❋ ఏవంవిధైరితి ॥ఏవంవిధై-రసభ్యైరపి-పరుషైః,ర్వచోభి-రాచార్యస్యగురో-స్సుతాం-క్షిప్త్వా-ఉపాలభ్యసతీశర్మిష్ఠా - మన్యునా-వాసోవస్త్రంచా- దాయ - తామాచార్యసుతాం-కూపె - వాప్యాం పత్ పాతయామాస ❋ ॥ ౧౭ ॥ ❋ తస్యామితి ॥ అథతస్యాంశర్మిష్ఠాయాం- స్వగృహంప్రతి-గతాయాంసత్యాంయయాతి-ర్మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా - జలార్థీ, కూపసమీపం - ప్రాప్తఃగతః- తత్ర - తాంకన్యాం దేవయానీం - నగ్నాం.దదర్శ ❋ ॥ ౧౮ ॥ ❋ దత్త్వేతి॥తతో-వివాససెనగ్నాయై-తస్యై దేవయాన్యై-స్వకీయ-ముత్తరీయం-వస్త్రం-దత్త్వా-రాజాయయా

ధార్యతేయైరిహజ్యోతిశ్శివఃపన్థాశ్చదర్శితః॥ ౧౨ ॥యాన్నమస్యన్త్యుపతిష్ఠన్తేలోకనాథాస్సురేశ్వరాః। భగవానపివిశ్వాత్మా పావనశ్శ్రీనికేతనః॥ ౧౩ ॥వయంతత్రాపిభృగవశ్శిష్యోనోఽస్యాఃపితాసురః। అస్మద్ధార్యంధృతవతీశూద్రోవేదమివాసతీ॥ ౧౪ ॥ ఏవంక్షిపన్తీంశర్మిష్ఠాగురుపుత్రీమభాషత। రుషాశ్వసన్త్యురఙ్గీవధర్షితాదష్టదచ్ఛదా॥ ౧౫ ॥ ఆత్మవృత్తమవిజ్ఞాయకత్థసేబహుభిక్షుకి। కింనప్రతీక్షసేఽస్మాకంగృహాన్బలిభుజోయథా॥ శ్రీశుకఉవాచ॥ ఏవంవిధైస్సుపరుషైఃక్షిప్త్వాఽఽచార్యసుతాంసతీమ్।శర్మిష్ఠాప్రాక్షిపత్కూపేవాసశ్చాదాయమన్యునా॥ ౧౭ ॥తస్యాంగతాయాంస్వగృహంయయాతిర్మృగయాంచరన్ । ప్రాప్తోయదృచ్ఛయాకూపేజలార్థీతాందదర్శహ ॥ ౧౮ ॥ దత్త్వాస్వముత్తరంవాసస్తస్యైరాజావివాససే । గృహీత్వాపాణినాపాణిముజ్జహారదయాపరః॥౧౯॥తంవీరమాహౌశనసీప్రేమనిర్భరయాగిరా।రాజంస్త్వయాగృహీతోమేపాణిఃపరపురఞ్జయ ॥ హస్తగ్రాహఃపరోమాభూద్గృహీతాయాస్త్వయాహిమే ॥ ౨౦ ॥ ఏషఈశకృతోవీరసంబన్ధోనానపౌరుషః । యదిదంకూపలగ్నాయాభవతోదర్శనంమమ॥ ౨౧ ॥నబ్రాహ్మణోమెభవితాహస్తగ్రాహోమహాభుజ । కచస్యబార్హస్పత్యస్యశాపాద్యమశపంపురా ॥ ౨౨ ॥ యయాతిరనభిప్రేతందైవోపహృతమాత్మనః ।

తిఃదయాపరః,పాణినా-తస్యాః-పాణిం-గృహీత్వా-తాం - బహి-రుద్ధృతవాన్ ❋ ॥ ౧౯ ॥ ❋ తమితి-తముద్ధృతవన్తం-వీరంయయాతి-మౌశనసీకావ్యసుతా-ప్రేమపూర్ణయా-గిరా-ఉవాచ,తదేవాహ॥రాజన్నితిత్రిభిః ॥ హేరాజన్ - పరేషాంపురాణిజయతీతితథాభూత - మమ-పాణి - స్త్వయా-గృహీతః-అత-స్త్వయా-గ్రహీతాయామమ- పరో-హస్తగ్రాహః, అన్యదీయపాణినామత్పాణిగ్రహో-మాభూత్ - మాముద్వహస్వేత్యర్థః ❋ ॥ ౨౦ ॥ ❋ ననుత్వంబ్రాహ్మణీఅహంతురాజన్యఃకథమావయోఃప్రాతిలోమికోవివాహస్స్యాదిత్యత్రాహ ॥ ఏషఇతి ॥ హేవీర - నౌఆవయో - రేషభర్తృభార్యాభావరూపస్సంబన్ధ ఈశ్వరకృతః.నతు-పౌరుషఃమనుష్యకృతః, అతోఽత్రనదోషఇతిభావః - నన్విమంసంబన్ధంకుర్వన్నీశ్వరోఽత్రనదృశ్యతఇత్యత్రాహ ॥ యదితి ॥ యత్ యస్మా-త్కూపలగ్నాయాః-మమ-దమసంభావితం-భవతో-దర్శన - మభూత్.యశ్చేదందర్శనమీశ్వరకారితమనుమీయతేతథాసంబన్ధశ్చేతిభావః ❋ ॥ ౨౧ ॥ ❋ కించనుమరాజన్యఏవపతిర్భవితా,నబ్రాహ్మణఇత్యాహ॥నేతి ॥ హేమహాబాహో- మెమమ,హస్తగ్రాహఃపాణిగ్రాహకో - భర్తేతియావత్ -బ్రాహ్మణో, నభవితానభవిష్యతి-కుతః-బార్హస్పత్యస్యబృహస్పతిసుతస్య,కచస్య,శాపాత్- కోఽసౌకచస్తత్రాహ-యంకచ , మహం,పురాప్రథమ-మశపం, తస్యశాపాదిత్యర్థః-బృహస్పతేస్సుతఃకచశ్శుక్రాన్మృతసఞ్జీవనీవిద్యామధ్యగాత్ , తదాదేవయానీతంపతించకమె , సచగురుపుత్రీత్వంమమపూజ్యేత్యుక్త్వానతాముపయెమె ॥ తతస్సాకుపితాసతీతవేయంవిద్యానిష్ఫలాభవత్వితిశశాప ॥ సచతవపతిర్బ్రాహ్మణోనభవిష్యతీతిశశాపేతికథాఽత్రానుసన్ధేయా ❋ ॥ ౨౨ ॥ ❋ తతో-యయాతి, రశాస్త్రీయత్వాదనభిప్రేతమపి-దైవేనో-పహృతంప్రాపితం,బుధ్వా - తద్గతంతస్యామాసక్తం , మనశ్చ , బుధ్వా , నహ్యాధర్మేమదీయంమనః ప్రవిశేదితిత

స్యాః,వచః-ప్రతిజగ్రాహ,అఙ్గీకృతవాన్ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ శర్మిష్ఠాసంబన్ధోఽపి దైవవశాదేవాభవదితిదర్శయన్నాహ॥గతేరాజనీతినవభిః ॥వీరే-రాజనియయాతౌ-గతేసతి-సాదేవయానీ-తత్రగతా-రుదతీ - పితుస్సమీపమేత్యేతి శేషః,శర్మిష్ఠయా , కృత,ముక్తంచ-త-త్సర్వం-న్యవేదయత్ ❁ ॥౨౪ ॥ ❁ దుర్మనాఇతి॥త-దాకర్ణ్య - సభగవాన్కావ్యో,దుర్మనాఃవిమనాః , పౌరోహిత్యం,విగర్హయన్,కాపోతీంవృత్తిముఞ్ఛవృత్తిం స్తువంశ్చ,దుహిత్రాసహ-వృషపర్వణః,పురా-ద్యయాన్నిశ్చక్రామ ❁ ॥౨౫॥ ❁ వృషపర్వేతి ॥తతో-వృషపర్వా,ప్రత్యనీకాదేవా , స్తై, వివక్షితాఃజయంప్రాపణీయాఇత్యభిప్రేతా-యస్య , తధాభూతంతంగురుంజ్ఞాత్వా - పధి,పాదయోః , పతితః,గురుంప్రసాదయామాసప్రార్థయాంచక్రే ❁ ॥ ౨౬॥ ❁ క్షణార్ధేతి॥క్షణార్ధ ఏవమన్యుఃక్రోధోయస్య,సభగవాన్భార్గవఃకావ్య,శ్శిష్యంవృషపర్వాణ-మాచష్టఅబ్రవీత్ , హేరాజ-న్నస్యాదేవహూత్యాః కామమిష్టం-క్రియతాం-యదియమిచ్ఛతితత్క్రియతాం-ఏనాందేవయానీం-త్యక్తు-మహం- నోత్సహే-నప్రభవామి-స్నేహాదితిశేషః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథేత్యేతి॥తథైవాస్త్విత్యఙ్గీకృత్య,వృషపర్వణిస్థితేసతి-దేవయానీ-స్వమనోగతం - ప్రాహ॥కిమితి-పిత్రాదత్తాసత్య,హం-యతో- యాస్యేగమిష్యామి తత్రతే-యంశర్మిష్ఠా-సానుగాససఖీ-మా - మనుయాతుఅనుగచ్ఛతు-మద్దాస్యంకర్తుమితిభావఇతి ❁ ॥౨౮ ॥ ❁ స్వానామితి॥తత-శ్శర్మిష్ఠా-తత్తస్మాచ్ఛుక్రా - త్స్వానాంపిత్రాదీనాం , సఙ్కటంనిర్తిక్ష్య-తత్తస్మాదవస్థితా,దర్థస్యప్రయోజనస్య,గౌరవంచ-వీక్ష్యస్త్రీప్రవహ్రైణసహ-దాసీవ-ద్దేవయానీంపర్యచరత్ ❁ ॥౨౯॥ ❁ నాహుషేతి॥తతః,ఉశనాకావ్యః,శర్మిష్ఠయాసహ,సుతాందేవయానీం , నాహుషాయయయాతయే- దత్వా-తంనాహుష

మనశ్చతద్గతంబుధ్వాప్రతిజగ్రాహతద్వచః ॥ ౨౩ ॥ గతేరాజనిసావీరేతత్రస్మరుదతీపితుః । న్యవేదయత్తతస్సర్వముక్తంశర్మిష్ఠయాకృతమ్॥ ౨౪ ॥దుర్మనాభగవాన్కావ్యఃపౌరోహిత్యంవిగర్హయన్।స్తువన్వృత్తించకాపోతీందుహిత్రాసయయౌపురాత్ ॥ ౨౫ ॥ వృషపర్వాతమాజ్ఞాయప్రత్యనీకవివక్షితమ్ । గురుంప్రసాదయన్మూర్ధ్నాపాదయోఃపతితఃపధి ॥ ౨౬ ॥క్షణార్ధమన్యుర్భగవాన్శిష్యంవ్యాచష్టభార్గవః । కామోఽస్యాఃక్రియతాంరాజన్నైనాంసన్త్యక్తుముత్సహే ॥ ౨౭ ॥ తథేత్యవస్థితేప్రాహదేవయానీమనోగతమ్ । పిత్రాదత్తాయతోయాస్యేసానుగాయాతుమామను ॥ ౨౮ ॥ స్వానాంతత్సఙ్కటంవీక్ష్య తదర్థస్యచగౌరవమ్ । దేవయానీంపర్యచరద్దాసీవత్స్త్రీసహస్రకైస్సహ॥ ౨౯ ॥నాహుషాయసుతాందత్వాసహశర్మిష్ఠయోశనా।తమాహరాజన్శర్మిష్ఠామధాస్తల్పేనకర్హిచిత్॥ ౩౦ ॥విలోక్యౌశనసీంరాజఞ్శర్మిష్ఠాసుప్రజాంక్వచిత్।తమేవవవ్రేరహసిసఖ్యాపరివృతాసతీ॥ ౩౧ ॥ రాజపుత్ర్యార్థితోపత్యేధర్మంచావేక్ష్యధర్మవిత్ । స్మరన్శుక్రవచఃకాలేదిష్టమేవాభ్యపద్యత ॥ ౩౨ ॥ యదుంచతుర్వసుంచైవదేవయానీవ్యజాయత । ద్రుహ్యుంచానుంచపూరుంచశర్మిష్ఠావార్షపర్వణీ॥ ౩౩ ॥గర్భసంభవమాసుర్యాభర్తుర్విజ్ఞాయమానినీ । దేవయానీపితుర్గేహంయయౌక్రోధవిమూర్ఛితా॥ ౩౪ ॥ప్రియామనుగతఃకామీవచోభిరుపమన్త్రయన్।నప్రసాదయితుంశేకేపాదసమ్మర్దనాదిభిః॥ ౩౫ ॥ శుక్రస్తమాహకుపితస్స్త్రీకామానృతపూరుష । త్వాంజరావిశతాం* మన్దవిరూపకరణీనృణామ్ ॥ ౩౬ ॥

మాహ,కిమితి హేరాజన్ , తల్పేశయ్యాయాం,శర్మిష్ఠాం,కర్హిచిదపి,నాధాఃనవిన్యస్యేరితి ❁ ॥ ౩౦ ॥ ❁ విలోక్యేతి॥తతః-కదాచి-చ్ఛర్మిష్ఠా , రాజ్ఞోయయాతేః-స్త్రియ , మౌశనసీం దేవయానీంసుప్రజాంశోభనాపత్యవతీం - విలోక్య,స్వయమపిబుభూవర్తమానా, సఖ్యాదేవయాన్యాః,పతిం-తమేవయయాతిమేవ-వవ్రే ❁ ॥ ౩౧ ॥ ❁ రాజపుత్ర్యేతి॥తదా,అపత్యార్థం,రాజపుత్ర్యాశర్మిష్ఠయా,అర్థితః,ధర్మవి-ద్యయాతి - ర్ధర్మ-మవేక్ష్య , అపత్యార్థమృతుకాలేప్రార్థయమానాయాఃకామపూరణంధర్మఏవేతివిచార్య , శుక్రవచఃశర్మిష్ఠామధాస్తల్పేనకర్హిచిదితివచఃస్మరన్నపి , కాలే, దిష్టందైవప్రాపితమేవా , భ్యపద్యత, దైవప్రాపితమేవతత్సఙ్గమభ్యపద్యత , నతుకామతఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౨ ॥ ❁ యదుమితి ॥ తత్ర-దేవయానీ,యదుం,తుర్వసుంచ, ద్వౌపుత్రౌ,వ్యజాయతసుషువే,వార్షపర్వణీవృషపర్వణోదుహితా,శర్మిష్ఠాతు,ద్రుహ్యు,మనుం , పూరుంచేతి,త్రీన్,సుతాన్వ్యజాయత ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ గర్భసంభవమితి ॥ తతో,మానినీదేవయానీ,భర్తుస్సకాశాదేవా ,సుర్యాశ్శర్మిష్ఠాయా,గర్భసంభవం,విజ్ఞాయ,క్రోధమూర్ఛితా,పితుఃకావ్యస్య,గేహం-జగామ ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ ప్రియామితి॥ప్రియాందేవయానీ,మనుగతఃకామీయయాతి-స్తాం,పాదసంవాహనాదిభిఃపాదగ్రహణాదిభి-స్సాన్త్వవచనైశ్చ,ఉపమన్త్రయన్ప్రార్థయమానోఽపితాంప్రసాదయితుం,నశేకేనప్రబభూవ* ॥ ౩౫ ॥ *శుక్రఇతి॥తదా,తంయయాతిం,కుపిత,శ్శుక్ర- ఆహ,కిమితి, హేస్త్రీకామ హేఅనృతపూరుషపురుషాకృత్యాపన్నానృతరూప, హేమన్దదుర్బుద్ధే-నృణాం - విరూపంవికృతరూపంకరోతీతితథా,సా,జరా-త్వాంవిశతాంఅవిశత్వితి ❁ ॥ ౩౬॥ ❁ అతృప్త ఇతి॥ఏవంశప్తోయయాతిరాహ॥ అతృప్తోఽస్మీతి॥ హేబ్రహ్మన్,తేతవ,దుహితరికా

మానాంకామైరహ,మద్యాప్యతృప్తోఽస్మి,కామానాం,భోగైరితి శేషోవా, తతశ్శుక్ర ఆహ,వ్యత్యస్యతామితి,యోఽభిధాస్యతిజరామహం గ్రహీష్యామీత్యభిధాస్యతి - తస్మి, న్వయసాతస్యవయసా, యథాకామం యావత్కామం, వ్యత్యస్యతాం, జరేతి శేషః, జరాంతస్మైదత్వాతద్వయోగృహాణేత్యర్థః ✽ ॥ ౩౭ ॥ ఇత్థం,లబ్ధం, వ్యవస్థానంజరావ్యత్యస్థితి,ర్యేన,సః,యయాతి,ర్జ్యేష్ఠంపుత్రం,యదు,మవోచత ✽ ॥ ౩౮ ॥ ✽కిమితి॥ హేయదో, హేతాత,ఇమాం,తవ,మాతామహేన,కృతాం,ప్రహితాం.జరాం,ప్రతీచ్ఛ,ప్రతిగృహాణ, నిజంత్వదీయం,వయో, దేహి, విషయేష్వ,హం.నతృప్తోఽస్మి॥అతో,భవదీయేనత్వద్దత్తేన,వయసా,అహం,కతిచి.ద్వర్షాణి.రంస్య ఇతి ✽ ॥ ౩౯ ॥ ✽యదురాహ॥నోత్సహఇతి॥ తవా-న్తరావయోమధ్యే,ప్రాప్తయా-జరసాజరయా-స్థాతు,మహం-నోత్సహే,అనుత్సాహే హేతుమాహ,గ్రామ్యం, సుఖ,మవిదిత్వాఅననుభూయ-పుమాన్,శాన్తిం వైరాగ్యం,నోపైతి - అనుభూతగ్రామ్యసుఖస్త్వమేవశాన్తింనోపైషి, అహంత్వనాస్వాదితగ్రామ్యసుఖఃకథంశాన్తిముపేయామిత్యర్థః ✽ ॥ ౪౦ ॥ ✽తత,ఇత్థమేవ-పిత్రాయయాతినా-చోదితః-తుర్వసు - రనుశ్చ. హేభారత-యదువ-దూచతురితి శేషః - ఏవం-త్రయఃపుత్రా-అనిత్యేదేహే-నిత్యబుద్ధి-ర్యేషాం-తథాభూతాః-అతఏవా-ధర్మజ్ఞాఃప్రత్యాచఖ్యుః ✽ ॥ ౪౧ ॥ ✽అపృచ్ఛదితి॥ తతో-యయాతిః-పుత్రత్రయాదపి-వయసా-ఊనం-గుణై - రధికం-తనయం-పూరు-మపృచ్ఛత్-కిమితి-హేవత్స- త్వ-మగ్రజవజ్జ్యేష్ఠవన్మాం-ప్రత్యాఖ్యాతుం-నార్హసీతి ✽ ॥ ౪౨ ॥ ✽ఏవముక్తఃపూరురాహ॥కోన్వితిద్వాభ్యాం ॥ హేమనుష్యేన్ద్ర,ఆత్మకృతఃపితృదేహేనోత్పాదితః, కోను-పుమాన్-లోకే-పితుః-ప్రతికర్తుం ప్రత్యుపకర్తుం

యయాతిరువాచ ॥ అతృప్తోఽస్మ్యద్యకామానాంబ్రహ్మన్దుహితరిస్మతే।వ్యత్యస్యతాంయథాకామంవయసా యోఽభిధాస్యతి ॥ ౩౭ ॥ ఇతిలబ్ధవ్యవస్థానఃపుత్రంజ్యేష్ఠమవోచత ॥ ౩౮ ॥ యయాతిరువాచ ॥ యదోతాతప్రతీచ్ఛేమాంజరాందేహినిజంవయః। మాతామహకృతాంవత్సనతృప్తోవిషయేష్వహమ్ ॥ వయసాభవదీయేన రంస్యేకతిపయాస్సమాః ॥ ౩౯ ॥ యదురువాచ ॥ నోత్సహేజరసాస్థాతుమన్తరాప్రాప్తయాఽనఘ। అవిదిత్వాసుఖంగ్రామ్యంశాన్తింనోపైతిపూరుషః ॥ ౪౦ ॥ తుర్వసుశ్చోదితఃపిత్రాద్రుహ్యుశ్చానుశ్చభారత। ప్రత్యాచఖ్యురధర్మజ్ఞాఅనిత్యేనిత్యబుద్ధయః ॥ ౪౧ ॥ అపృచ్ఛత్తనయంపూరుంవయసోనంగుణాధికమ్। నత్వమగ్రజవద్వత్స మాంప్రత్యాఖ్యాతుమర్హసి ॥ ౪౨ ॥ పూరురువాచ ॥ కోనులోకేమనుష్యేన్ద్ర పితురాత్మకృతఃపుమాన్। ప్రతికర్తుంక్షమోయస్యప్రసాదాద్విన్దతేపరమ్ ॥ ౪౩ ॥ ఉత్తమశ్చిన్తితంకుర్యాత్ప్రోక్తకారీతుమధ్యమః।అధమోఽశ్రద్ధయాకుర్యాదకర్తోచ్చరితంపితుః॥ ౪౪ ॥ఇతిప్రహృష్టఃపూరుఃప్రత్యగృహ్ణాజ్జరాంపితుః। సోఽపితద్వయసాకామాన్యథావజ్జుజుషే✽నృపః ॥ ౪౫ ॥ సప్తద్వీపపతిస్సమ్యక్పితృవత్పాలయన్ప్రజాః। యథోపజోషంవిషయాన్జుజుషే✽ వ్యాహతేన్ద్రియః ॥ ౪౬ ॥ దేవయాన్యప్యనుదినంమనోవాగ్దేహవృత్తిభిః। ప్రేయసఃపరమాంప్రీతిమువాహప్రేయసీరహః ॥ ౪౭ ॥ అయజద్యజ్ఞపురుషంక్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః। సర్వదేవమయందేవంసర్వయజ్ఞమయంహరిమ్ ॥ ౪౮ ॥ యస్మిన్నిదంవిరచితంవ్యోమ్నీవజలదావళిః।నానేవభాతినాభాతి

క్షమః ప్రభుః, అసామర్థ్యే హేతుంవదన్పితరంవిశినష్టి ॥ యస్య పితురనుగ్రహాత్ - పరమధిక - మైహికమాముష్మికం చశ్రేయో - విన్దతేలభతే ✽ ॥ ౪౩ ॥ ✽ యద్యపికో - ప్యక్షమః, తథా, పితుశ్చి, న్తితమభిప్రేతం - యః కుర్యాత్స-ఉత్తమః-యథోక్తకారీతు - మధ్యమః-అశ్రద్ధయా - యః-కుర్యాత్సో - ఽధమః-అశ్రద్ధయాప్యకర్తాతు, పితు-రుచ్చరితం పురీషప్రాయః ✽ ॥ ౪౪ ॥ ✽ఇతీత్థం-భాషమాణః-పూరుః-ప్రీతః-పితుర్జరాం- ప్రత్యగృహ్ణాత్ - స్వీయంవయోదత్వేతి శేషః-తత-స్సోఽపియయాతిరపి - నృపః-తద్వయసాపుత్రదత్తేనవయసా-కామాన్-యథావ-జ్జుజుషే సేవితవాన్ ✽ ॥ ౪౫ ॥ ✽తదేవప్రపఞ్చయతి ॥ సప్తద్వీపేతి ॥ సప్తద్వీపాధిపతిస్సన్-ప్రజాః-పితృవ-త్పాలయన్-యథోపజోషంయథాప్రీతి - విషయాన్-జుజుషే-కథంభూతః - అవ్యాహతానిదృఢానీన్ద్రియాణియస్య-తథాభూతః ✽ ॥ ౪౬ ॥ ✽ దేవయానీతి॥ ప్రేయసీదేవయానీ-ప్రియస్యభర్తుః, రహఏకాన్తే,పరమాం,ప్రీతిమువాహ-నితరాంప్రీతివిషయాబభూవేత్యర్థః ✽॥౪౭॥ ✽అయజదితి॥ తథా-యయాతి-ర్భూరిఃదక్షిణాయేషుతైః - క్రతుభి-స్సర్వదేవతాశరీరక-మారాధకార్తిహరం, సర్వయజ్ఞారాధ్యం,తత్ఫలదం-తదోప్యేకర్తారం-భగవన్తమయజదారాధితవాన్ ✽ ॥ ౪౮ ॥ ✽యజనప్రకారమేవాహ॥యస్మిన్నితిద్వాభ్యాంయస్మిన్నిత్యస్యతమిత్యుత్తరేణాన్వయః, యస్మిన్వాసుదేవే-ఇదంచిదచిదాత్మకంకృత్స్నంజగ-ద్విరచితంస- ద్వ్యోమ్ని - జలదపఙ్క్తిరివ-నానేవ-భాతి, నాభాతిచప్రాల్యతేసంహ్రియతేచేత్యర్థః, యస్మిన్నితిధారకత్వదోషాస్పర్శిత్వేవివక్షితే, విరచితమిత్యస్యానేనేతి శేషః,అనేనస్రష్టృత్వముక్తం, నానాభాతీత్యనేనపాలనదశాయాందేవమనుష్యాదినామరూపభేదేనబహుధా ప్రతీతిరు

క్త్వా- ఇవశబ్దేనవస్తుతఃస్థూలచిదచిచ్ఛరీరకంబ్రహ్మైకమేవవిశ్వరూపేణావస్థితమితిసూచ్యతే - అనేనైవసూక్ష్మచిదచిచ్ఛరీరకస్యబ్రహ్మణోజగదుపాదానత్వమపిలబ్ధం - కారణస్యైవవస్తునఃకార్యాత్మనాఽవభాసమానత్వాత్ - యస్మిన్నానానాభాతీత్యనేనలయాధికరణత్వోక్త్యా చతల్లభ్యతే, లయాధికరణస్యైవలీయమానోపాదానత్వదర్శనాత్ - యస్మిన్నాధారకే, నానాభాతీత్యనేనఅన్తఃప్రవిశ్య ధారకత్వ నప్రశాసనమేవపాలనమితిసూచితం - ప్రపఞ్చంవిశినష్టి - స్వప్నమాయామనోరథఇతి,స్వప్నమాయామనోరథతుల్యఇత్యర్థః-అత్రస్వప్నదృష్టాన్తత్వేనాశ్చర్యత్వం- మనోరథదృష్టాన్తేనమనోఽనుకూలత్వం చదార్ష్టాన్తికేఽభిప్రేతం - అత ఏవదృష్టాన్తత్రయ - మన్యథావైయర్థ్యప్రసఙ్గాత్, దకేనైవవివక్షిత సాధర్మ్యలాభాత్ ॥ ౪౯ ॥ తమితి॥తమేవంభూతం-వాసుదేవశబ్దప్రవృత్తినిమిత్తపౌష్కల్యాశ్రయం-గుహాశయంహృదయకుహరేవసన్తం - అణీయాంసంఅణోర్జీవాదప్యణుం - తదన్తః ప్రవేశయోగ్యతయాతతోఽపిసూక్ష్మమితిభావః-నారాయణంజీవసమూహానాంప్రాప్యంప్రాపకమాధారం - హృదివిన్యస్యధ్యానేనసన్నిహితంకృత్వేత్యర్థః-నిరాశీఃఫలాభిసన్ధిరహితః-ప్రభుర్యయాతిః-రయజత్ ॥ ౫౦ ॥ ఏవమిత్థం-మనష్షష్ఠంయేషాంతైః-కుత్సితైరిన్ద్రియైః-వర్షసహస్రాణి - మనస్సుఖంకామభోగం-విదధానఃకుర్వన్నపి - సార్వభౌమోయయాతిః-నాతృప్యత్ ॥ ౫౧ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఅష్టాదశోఽధ్యాయః**********************************

సఇతి॥సయయాతిః-ఇత్థం,స్త్రైణఃస్త్రీవశ్యః,కామాన్-చరన్భక్షయన్ - అనుభవన్నితియావత్ , కదాచిదాత్మనోఽపహ్నవంఅపహారంబుద్ధ్వా "యోఽన్యథాసన్తమాత్మానమన్యథాప్రతిపద్యతే" ఇత్యుక్తవిధమపహ్నవంజ్ఞాత్వా - నిర్వి

స్వప్నమాయామనోరథః ॥ ౪౯ ॥ తమేవహృదివిన్యస్య వాసుదేవంగుహాశయమ్ । నారాయణమణీయాంసం నిరాశీరయజత్ప్రభుః ॥ ౫౦ ॥ ఏవంవర్షసహస్రాణిమనష్షష్ఠైర్మనస్సుఖమ్ । విదధానోఽపినాతృప్యత్సార్వభౌమఃకదిన్ద్రియైః ॥ ౫౧ ॥ ********************************

********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే , అష్టాదశోఽధ్యాయః **********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ సఇత్థమాచరన్కామాన్ స్త్రైణోఽపహ్నవమాత్మనః। బుద్ధ్వాప్రియాయైనిర్విణ్ణోగాథామేతామగాయత ॥ ౧ ॥ యయాతిరువాచ । శృణుభార్గవ్యమూంగాథాంమద్విధాచరితాంభువి। ధీరాయస్యానుశోచన్తివనేగ్రామనివాసినః॥ ౨ ॥ బస్తఏకోవనేకశ్చిద్విచిన్వన్ప్రియమాత్మనః । దదర్శకూపేపతితాంస్వకర్మవశగామజామ్ ॥ ౩ ॥ తస్యాఉద్ధరణోపాయంబస్తఃకామీవిచిన్తయన్ ।వ్యధత్తతీర్థముద్ధృత్య విషాణాగ్రేణరోధసి ॥ ౪ ॥ సోత్తీర్యకూపాత్సుశ్రోణీతమేవచకమేకిల। తయావృతంసముద్వీక్ష్యబహ్వ్యోఽజాఃకాన్తకామినీః ॥ పీవానంశ్మశ్రులంభేజుర్మీఢ్వాంసంయాభకోవిదమ్ ॥ ౫ ॥ సఏకోఽజవృషస్తాసాంబహ్వీనాంరతివర్ధనః।

ణ్ణఃనిర్వేదంప్రాప్తః,ప్రియాయైదేవయాన్యై,ఇమాంవక్ష్యమాణాం -గాథా - మాత్మవృత్తిప్రఖ్యాపికా, మగాయతకథయామాస ॥ ౧ ॥ తామేవాహ॥శృణ్వితి॥హేభార్గవి-భువి-మద్విధేనమాదృశేనా , చరితాం,మద్విధస్యాచరితంయస్యామితివా,తా,మమూంమయావక్ష్యమాణాం , గాథామితిహాసం,శృణు,యస్యమద్విధస్య,గ్రామవాసినోగృహస్థస్య,చరితం-వనేస్థితా,ధీరాజితేన్ద్రియాః,కృపయా - శోచన్తి ॥ ౨ ॥ బస్తఇతి॥అన్యాపదేశేనాత్మవృత్తిప్రతిపాదనార్థంప్రవృత్తోఽయమితిహాసః-ఏకోఽసహాయః,కశ్చిద్బస్తోమేషో-వనే-ఆత్మనఃస్వస్య-ప్రియం-విచిన్వన్-కూపపతితాం-కర్మవశగాం-గాం-కాంచిదజాం-దదర్శ - బస్తఇత్యనేనాత్మావివక్షితః-వనఇత్యనేనసంసారః-ప్రియమిత్యనేనశబ్దాదివిషయః - అజామిత్యనేనదేవయానీ ఏవంయథాసంభవముత్తరత్రాప్యూహ్యమ్ ॥ ౩ ॥ తస్యాఅజాయాః-స్వబస్తః-ఉద్ధరణోపాయం- వ్యచిన్తయత్-స్వోత్తరీయాదిప్రదానేనోద్ధరణోపాయంచిన్తితవానితిభావః ॥ ఉపాయమేవదర్శయన్నాహ ॥ రోధసితటే-విషాణాగ్రేణ - మృదాదికమ్-ఉద్ధృత్య - తీర్థంనిర్గమమార్గమ్-ఉత్తారణమార్గమితియావత్,వ్యధత్తకృతవాన్ - విషాణాగ్రేణేత్యనేనఖనిత్రాదికంవివక్షితమ్ ॥ ౪ ॥ తత-స్సా - సుశ్రోణ్యజాకూపాదుత్తీర్య,తమేవబస్తం , పతించకమే-కిలేత్యాత్మవృత్తాన్తప్రత్యభిజ్ఞాపకః-తత-స్తయాఽజయా - వృతం-బస్తం-సముద్వీక్ష్య-బహ్వ్యోఽన్యా-అజాః-కాన్తంప్రతికామినీఃకామవత్యో - బభూవుః-బహ్వ్యోఽజా ఇతిశర్మిష్ఠాప్రముఖావివక్షితాః - కథంభూతంపీవానంపరిపుష్టసర్వావయవం - శ్మశ్రులంరతిసమర్థమిత్యర్థః,మీఢ్వాంసంరేతస్సేక్తారం,యాభేమైథునే-కోవిదమభిజ్ఞమ్ ॥ ౫ ॥ అజాభిఃవృతస్సఏకఏవబస్త,స్తాసాంబహ్వీనామజానాం-రతివర్ధనః-కామఏవ-గ్రహః పిశాచ-స్తేన-గ్రస్తః - కేవలం - రేమే-నత్వా-త్మాన-మబుధ్యత-దేహావిలక్షణమాత్మస్వ

రూపం నానుసంహితవానితిభావః. మేషపక్షే ఆగామ్యనర్థాశ్రయం నావబుధ్యతేత్యర్థః ॥ ౬ ॥ తమితి। ఏవ-మన్యయా-ప్రేష్ఠతమయా-అన్యయా-అజయా-సహ-రమమాణం-తం-బస్తం-విలోక్య-తేన-పూర్వం, కూపాదుద్ధృతా, అజా-రూపసంవిగ్నామిత్రోరూపవతీమన్యామజాం పరిగృహ్య మాం త్యజత్యయమితి భీతా సతీ-బస్తస్య-తత్కర్మ-అజాన్తరపరిగ్రహరూపం-నామృష్యత్ నాసహత ॥ ౭ ॥ తంబస్తం-దుర్హృదం-వస్తుత ఇతి శేషః, సుహృద్రూపం సుహృదాభాసం-అతఏవ. క్షణంసౌహృదం యస్య-కామిన-మత ఏవ ఇన్ద్రియారామం-నతుధర్మజ్ఞం, జ్ఞాత్వేతి శేషః-స్వామినం పతిం త్యక్త్వా, దుఃఖితా, యయౌ ॥ ౮ ॥ తత స్సోఽపి బస్తోఽపి-స్త్రైణః హేతుగర్భమిదం-స్త్రైణత్వాత్,-తాం-యాస్త్రీ, మజాం, ప్రసాదితుం, కృపణస్సన్ననుగతః, బిడీబిడాకారం బిడీమార్గాలీ మనుగతస్య-బిడస్య-య, ఆకారస్సాన్త్వశబ్దముఖరముఖత్వరూపస్తం-కుర్వన్-పథిమార్గే సన్ధితుం ప్రసాదయితుం-నాశక్నోత్ ॥ ౯ ॥ తత్ర, తస్య బస్తస్య-లమ్బన్తం, వృషణం-కశ్చిద్ద్విజో, రుషా-అచ్ఛినత్-కశ్చిద్ద్విజోఽజ ఇతి శుక్రోఽవివక్షితః, అజశబ్దేన వయోవివక్షితం-జరాపాదనేన వయోఽపహారేణ చ సంభోగాసమర్థమకరోదితి భావః, తతో-భూయః పునః-అర్థాయ ప్రయోజనాయ-స్వపుత్ర్యాః కామభోగాయేతి భావః-యోగవిదుపాయజ్ఞః-లమ్బన్తం-వృషణం-సన్దధే జరావ్యత్యాసేన రతిసమర్థమకరోదితి భావః ॥ ౧౦ ॥ తతస్స-లబ్ధవృషణఉపాత్తపుత్రవయా ఇతి భావః, స బస్తోఽపి కూపలబ్ధయా-అజయా సహ-బహువిధం, కామం, అనుభవన్నపీతి శేషః, బహుతిథమితిపారే-బహుకాలమిత్యర్థః, హే భద్రే-అద్యాపి-నపరితుష్యతి ॥ ౧౧ ॥ ఏవమన్యాపదేశేనోపవర్ణితమితిహాసమాత్మని సఙ్గమయతి॥ తథేతి ॥ హే సుభ్రూః,

---

రేమే కామగ్రహగ్రస్త ఆత్మానం నావబుధ్యత ॥ ౬ ॥ తమేవం ప్రేష్ఠతమయా రమమాణమజాఽన్యయా। విలోక్య రూపసంవిగ్నా నామృష్యద్బస్తకర్మ తత్ ॥ ౭ ॥ తం దుర్హృదం సుహృద్రూపం కామినం క్షణసౌహృదమ్। ఇన్ద్రియారామముత్సృజ్య స్వామినం దుఃఖితా యయౌ ॥ ౮ ॥ సచైవానుగతస్స్త్రైణః కృపణస్తాం ప్రసాదితుమ్। కుర్వన్ బిడీబిడాకారం నాశక్నోత్పథి సన్ధితుమ్ ॥ ౯ ॥ తస్య తత్ర ద్విజః కశ్చిదజాస్వామ్యచ్ఛినద్రుషా। లమ్బన్తం వృషణం భూయస్సన్దధేఽర్థాయ యోగవిత్ ॥ ౧౦ ॥ సలబ్ధవృషణస్తత్ర హ్యజయా కూపలబ్ధయా। క్రీడన్కాలం బహువిధం కామైర్నాద్యాపి తుష్యతి ॥ ౧౧ ॥ తథాఽహం కృపణస్సుభ్రు భవత్యాః ప్రేమయన్త్రితః। ఆత్మానం నాభిజానామి మోహితస్తవ మాయయా ॥ ౧౨ ॥ యత్పృథివ్యాం వ్రీహియవం హిరణ్యం పశవస్స్త్రియః। నదుహ్యన్తి మనః ప్రీతిం పుంసః కామహతస్య తే ॥ ౧౩ ॥ న జాతు కామః కామానాముపభోగేన శామ్యతి। హవిషా కృష్ణవర్త్మేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే ॥ ౧౪ ॥ యదా న కురుతే భావం సర్వభూతేష్వమఙ్గళమ్। సమదృష్టేస్తదా పుంసస్సర్వాస్సుఖమయా దిశః ॥ ౧౫ ॥ యా దుస్త్యజా దుర్మతిభిర్జీర్యతో యా న జీర్యతే। తాం తృష్ణాం దుఃఖనివహాం శర్మకామో ద్రుతం త్యజేత్ ॥ ౧౬ ॥ మాత్రా స్వస్రా దుహిత్రా వా నావివిక్తాసనో భవేత్। బలవానిన్ద్రియగ్రామో విద్వాంసమపి కర్షతి ॥ ౧౭ ॥ పూర్ణం వర్షసహస్రం మే విషయాన్సేవతోఽసకృత్। తథాఽపి చానుసవనం తృష్ణా తేషూ

తథా బస్తవదహమపి, భవత్యాస్తవ-ప్రేమ్ణా-యన్త్రితః వశీకృతః-తవ-మాయయా విభ్రమాదిరూపయా, మోహితోఽధునాఽప్యాత్మానం-నాభిజానామి ॥ ౧౨ ॥ నను తర్హి పునరపి బహవో విషయాస్సన్త్యనన్తాస్తతో మనసి ప్రీతే సతి కామోపశాన్త్యా మోహో నివర్తతేత్యత్రాహ॥ యదితి ద్వాభ్యామ్ ॥ యత్ మే-పృథివ్యాం, వ్రీహ్యాదయః-స్తే-సర్వే, కామహతస్య కామాసక్తస్య పుంసో-మనః ప్రీతిం-నదుహన్తి నపూరయన్తి ॥ ౧౩ ॥ జాతు కదాచిదపి-కామానా, ముపభోగేన-కామో విషయతృష్ణా-న శామ్యతి-కిన్తు, హవిషాఘృతేన కృష్ణవర్త్మేవాగ్నిరివ-భూయోఽభివర్ధత ఏవ ॥ ౧౪ ॥ తర్హి కథం కేనోపాయేన మనసః పూర్ణప్రీతిస్స్యాద్యయా కామోపశమస్స్యాదిత్యత ఆహ ॥ యదేతి షడ్భిః ॥ యదా భూతేష్వ-మఙ్గళం భావం రాగద్వేషాదివైషమ్యరూపం భావం-నకురుతే-తదా-సమదృష్టేః స్వాత్మసమదృష్టేః-పుంసః-సర్వా, దిశః-సుఖమయాః, క్వాపిగతస్యాప్యస్య సుఖమేవేత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ అతో, దుర్మతిభిః-దుస్త్యజా, విషయతృష్ణా-కథంభూతా, యా, జీర్యతస్సతోఽపి పుంసో-నజీర్యతే న జీర్ణతాం ప్రాప్నోతి, తాం, దుఃఖనివహాం-దుఃఖాని నితరాం వహత్యావహతి ప్రాపయతీతి తథా, తాం తృష్ణాం శర్మకామః దుఃఖాసంభిన్నం సుఖం కామయమానః, ద్రుతం నూనం, త్యజేత్ ॥ ౧౬ ॥ స్త్రీసన్నిధానం తు సర్వథా త్యాజ్యమిత్యాహ ॥ మాత్రేతి ॥ మాత్రాదీనా-మన్యతమయా వాపి-వివిక్తం సఙ్కీర్ణమాసనం-యస్య, తథాభూతో-నభవేత్-అన్యథా-బలవాన్ ప్రమాథీ-ఇన్ద్రియసమూహః-విద్వాంసమప్య-పకర్షతి ఆకర్షేచ్చాలయేదిత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ జీర్యతోఽపి న జీర్యత ఇత్యేతదేవ స్వదృష్టాన్తేనోపపాదయతి ॥ పూర్ణమితి ॥ అసకృద్వారం వారం, విషయా, ననుభవతో, మమ వర్షసహస్రం-పూర్ణ-మభూ-దథాప్యద్యాపి, అనుసవనం తత్తద్విషయానుభవసమయమనతిక్రమ్య, తిమాత్రం, తృష్ణా-ఉపజాయతే, నతు శామ్య

తి ❁ ॥౧౮॥ ❁ తస్మా-త్కామానాముపభోగేనకామాశాన్తైరహ- మేతాంవిషయతృష్ణాం-త్యక్త్వా - బ్రహ్మణి,మానస,మాధాయ-శీతోష్ణాదిద్వన్ద్వైరనభిభూతో-దేహాత్మభ్రమరహితశ్చ,మృగైస్సహ-చరిష్యామి,వనంప్రవిశామీత్యర్థః❁॥ ౧౯॥❁ ననుతృష్ణాయాదుస్త్యజత్వాత్కథంసహసాతవమనసోబ్రహ్మణ్యాధానంస్యాత్తత్రాహ ॥ దృష్టమితి॥ దృష్టమైహికవిషయజాతం,శ్రుతమాముష్మికం-త-దుభయ, మసదపురుషార్థరూపం,విద్వాన్,సుమా,న్నానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ నానుధ్యాయతి నోపభుఙ్క్తేచ-కథంభూతః - తత్రానుధ్యానసంవేశనయోస్సతో , స్సంసృతి-మాత్మనాశమన్తతఃస్థావరతాప్రాప్తించ - విద్వాన్-అననుధ్యానాసంవేశయోర్హేతుంవదన్విద్వాంసంవిశినష్టి ॥ సఃదృష్టాదీనామసద్రూపత్వాదికంవిద్వాన్సుమా,నాత్మదృక్దృష్టశ్రుతాద్యపేక్షయానిరతిశయానన్దరూపస్యాత్మపరమాత్మయాథాత్మ్యంపశ్యతితథా,నిరతిశయానన్దరూపయాథాత్మ్యానుభవనిష్ఠస్యార్థాదేవతృష్ణానివర్తతఇతిభావః❁ ॥ ౨౦ ॥ ❁ఇతీత్థం,జాయాందేవయానీ,ముక్త్వా , నాహుషోయయాతిః-పూరవేపుత్రాయ-తదీయం,వయో,దత్త్వా,విగతవిషయతృష్ణస్తస్మాత్పూరోస్సకాశా , త్స్వకీయాం,జరా - మాదదేజగ్రాహ ॥ ౨౧ ॥ ❁తతో,దక్షిణపూర్వస్యామాగ్నేయ్యాందిశి,ద్రుహ్యు, మీశ్వరమధిపతిం-చక్రే , దక్షిణతోదక్షిణస్యాంతుదిశి,యదుం,ప్రతీచ్యాందిశి,తుర్వసు,ముదీచ్యా , మను , మీశ్వరం -చక్రే❁॥౨౨॥❁దిశాం,మధ్యవర్తినఇతి శేషః, సర్వస్య,భూమణ్డలస్య,ఈశ్వరమధిపతి , మర్హత్తమంబహుమన్తవ్యం,పూరు,మభిషిచ్య, అగ్రజాన్యదుప్రభృతీన్ , తస్యపూరోర్వశే , స్థాప్యస్థాపయిత్వా,అసమాసేప్సిల్యభార్షః-తదధీనాన్కృత్వేత్యర్థః-స్వయం,వనం,యయౌ ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁సయయాతి,ర్వర్షపూగాన్-విషయేషుశబ్దాదిష్వ,స్ఖలితం,షడ్వర్గంషడిన్ద్రియసుఖం,క్షణేన,ముముచేతత్యాజ,యథా , జాతౌపక్షౌయస్య,స,ద్విజో

పజాయతే॥౧౮॥తస్మాదేతామహంత్యక్త్వాబ్రహ్మణ్యాధాయమానసమ్। నిర్ద్వన్ద్వోనిరహఙ్కారశ్చరిష్యామిమృగైస్సహ ॥ ౧౯॥దృష్టంశ్రుతమసద్బుద్ధ్వానానుధ్యాయేన్నసంవిశేత్ । సంసృతించాత్మనాశంచతత్రవిద్వాన్సఆత్మదృక్ ॥ ౨౦॥ఇత్యుక్త్వానాహుషోజాయాంతదీయంపూరవేవయః।దత్త్వాస్వాంజరసంతస్మాదాదదేవిగతస్పృహః ॥ ౨౧॥ దిశిదక్షిణపూర్వస్యాంద్రుహ్యుందక్షిణతోయదుమ్।ప్రతీచ్యాంతుర్వసుంచక్రఉదీచ్యామనుమీశ్వరమ్ ॥ ౨౨ ॥భూమణ్డలస్యసర్వస్యపూరుమర్హత్తమంవిశామ్।అభిషిచ్యాగ్రజాంస్తస్యవశేస్థాప్యవనంయయౌ ॥ ౨౩ ॥ఆసేవితంవర్షపూగాన్షడ్వర్గంవిషయేషుసః।క్షణేనముముచేనీడంజాతపక్షఇవద్విజః సతత్రనిర్ముక్తసమస్తసఙ్గఆత్మానుభూత్యావిధుతత్రిలిఙ్గః। పరేపరేబ్రహ్మణివాసుదేవేలేభేగతింభాగవతీంప్రతీతః ॥ ౨౪ ॥శ్రుత్వాగాథాందేవయానీమేనేప్రస్తోభమాత్మనః । స్త్రీపుంసోస్స్నేహవైక్లబ్యాత్పరిహాసమివేరితమ్ ॥ ౨౫ ॥ సాసంనివాసంసుహృదాంప్రపాయామివగచ్ఛతామ్।విజ్ఞాయేశ్వరతన్త్రాణాంమాయావిరచితంప్రభోః ॥ ౨౬ ॥ సర్వత్రసఙ్గముత్సృజ్యస్వప్నౌపమ్యేనభార్గవీ ।కృష్ణేమనస్సమావేశ్యవ్యధునోల్లిఙ్గమాత్మనః॥౨౭॥నమస్తుభ్యంభగవతేవాసుదేవాయవేధసే।సర్వభూతనివాసాయశాన్తాయబృహతేనమః॥౨౮॥❊❊

❊❊❊❊❊❊❊ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే , నవమస్కన్ధే,ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.❊❊❊❊❊❊❊❊

విహగః నీడం - త్యజతి-తద్వత్ ❁॥౨౩॥❁ప్రతీతఃప్రఖ్యాత-స్సయయాతి - స్తత్రవనే-నిర్ముక్త-స్సమస్తో,దేహాతదనుబన్ధ్యాదిసఙ్గో-యేనసః - ఆత్మానుభూత్యా బ్రహ్మోపాసనయా,విధుతత్రిలిఙ్గః-నిర్ముక్తగుణత్రయకార్యః - పరేప్రాప్యే-పరస్మిన్ బ్రహ్మణి-వాసుదేవాఖ్యే , భాగవతీం-గతింలేభే,ఆసన్నమోక్షోబభూవేత్యర్థః-అన్యథాభారతవిరోధాత్ - తత్రతస్యస్వర్గాదిప్రాప్తిరేవకథనాదితితత్రైవవిస్తరతోద్రష్టవ్యమ్ ❁॥ ౨౪॥ ❁దేవయానీతు,భర్త్రా,కథితాం,కథాం-ఆత్మనః-ప్రస్తోభంమేనే,తావ-త్పరిహాసరూపామమన్యత - ప్రస్తోభతామేవవ్యనక్తి-స్త్రీపుంసోరితి , సమానస్తాభావఆర్ద్రః-తదనిత్యత్వాద్వా-స్త్రీపుంసయోః,యః-పరస్పరం - స్నేహ , స్తత్కృతం,య-ద్వైక్లబ్యమధార్ష్ట్యం -తస్మాద్ధేతోః - పరిహాసమివేరితంకథితమితిహాసంప్రస్తోభం,మేనే , ఇత్యన్వయః,ఈరితామితిపాఠే, గాథావిశేషణం , ఈహితమితిపాఠే, ఆత్మనోఽపేక్షితంకథారూపేణోపవర్ణితంపరిహాసమివమేనఇత్యర్థః❊॥౨౫॥❊సేతి॥తత-స్సాదేవయానీ,ఈశ్వరతన్త్రాణాం,సుహృదాంపతిపుత్రాదీనాం,సంనివాసం,సుహృద్భిస్సహవాసమిత్యర్థః-గచ్ఛతాం,పాన్థానాం,ప్రపాయాంపానశాలాయామివ,నిత్యంప్రభోరీశ్వరస్య-మాయయా,విరచితంచ,విజ్ఞాయ,స్వప్నదృష్టాన్తేనసర్వత్రదేహాతదనుబన్ధ్యాదిషుసఙ్గముత్సృజ్య,స్వప్నవత్సర్వేస్సంబన్ధోఽనిత్యఇతినిశ్చిత్యేత్యర్థః-భార్గవీదేవయానీ,స్వమనః,కృష్ణేభగవతి,నిధాయ, కృష్ణంధ్యాత్వేత్యర్థః-ఆత్మనో,లిఙ్గంశరీరం,వ్యధునోత్తత్యాజ❊॥౨౬॥౨౭॥❊ప్రసక్తానుప్రసక్తంభగవన్తంనమస్కరోతిశుకస్సూతోవా॥నమఇతి॥వేధసే,జగత్స్రష్ట్రే,సర్వభూతానా,మాధారభూతాయ,శాన్తాయఅశనాయాద్యూర్మిషట్కరహితాయ,బృహతేబ్రహ్మణే,వాసుదేవాఖ్యాయ,తుభ్యంనమః❁॥౨౮॥❁ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాఖ్యాయాంశ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేఏకోనవింశోఽధ్యాయః.❊❊

ఏవం యయాతేశ్చరిత్రముపవర్ణ్యేదానీం తత్సుతస్య పూరోర్వంశకథనం ప్రతిజానన్ రాజ్ఞస్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి ॥ పూరోరితి ॥ హే భారత-యత్ర యస్మిన్ వంశే-త్వం-జాతోఽసి-యత్ర-రాజర్షయో-వంశ్యాః-బ్రహ్మవంశ్యా బ్రాహ్మణాశ్చ-వంశ్యా-జజ్ఞిరే॥ తం-పూరో-ర్వంశం-ప్రవక్ష్యామి-వంశే సాధవో వంశ్యాః-వంశవర్ధనాః-రాజర్షయో బ్రాహ్మణాశ్చ యత్ర జజ్ఞిర ఇత్యర్థః ❋॥౧॥❋ జనమేజయ ఇతి॥ పూరోః-స్తావ-జ్జనమేజయ-స్సుత-స్సమభూత్-తత్సుతో జనమేజయసుతః-ప్రథమాన్-ప్రచిన్వానితి పాఠాన్తరం-తస్మా-త్ప్రవిరోధః-తస్మాన్నమస్యుః తస్మాన్నమస్యో-శ్చారురితి ప్రసిద్ధ-స్సుత-స్సమభవత్ ❋॥౨॥❋ తస్య చారో-స్సుద్యుః-పుత్రోఽభవత్-తస్మాత్సుద్యో-ర్బహుగవ-స్సమభవత్-తస్య బహుగవస్య శర్యాతి-స్సంయాతిరితి పాఠాన్తరం-తస్యా-హంయాతి స్తత్సుతోఽహంయాతిసుతః-రౌద్రాశ్వః-రౌద్రాశ్వ ఇతి పాఠాన్తరం ❋॥ ౩ ॥❋ తస్య రౌద్రాశ్వస్య-ఋతేపు ప్రభృతయో దశపుత్రాః - ఘృతాచ్యాః అప్సరసః అప్సరసి-జాతాః యథా-జగదాత్మనో భగవతో-దశేన్ద్రియాణి-జాతాని తద్వత్ - తేషాం దశానా-మవమః కనీయాన్-వనేపుః-జలేపురితి కులేపురితి చ పాఠాన్తరం-ధర్మేతి-ఈపుశబ్దస్య ధర్మాదిభిః ప్రత్యేకం సంబన్ధః ద్వన్ద్వాన్తే శ్రుతత్వాత్-తతశ్చ-ధర్మేపు స్సత్యేపుః వ్రతేపుశ్చేతి ఫలితమ్ ❋॥ ౪ ॥ ౫ ॥❋ తత్ర ఋతేపో-స్సుతః-రన్తిసారో-బభూవ-హే నృప-తస్య రన్తిసారస్య-త్రయః-సుతాః-తాన్నిర్దిశతి॥ సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథశ్చేతి-సుమతిరితి పాఠాన్తరం-తత్రాప్రతిరథస్యాత్మజః-కణ్వః ❋ ॥ ౬ ॥ ❋ తస్యేతి ॥ తస్య కణ్వస్య-మేధాతిథిః-తస్మాన్మేధాతిథేః-పుత్రాః-ప్రస్కణ్వప్రభృ

శ్రీశుక ఉవాచ॥ పూరోర్వంశం ప్రవక్ష్యామి యత్ర జాతోఽసి భారత । యత్ర రాజర్షయో వంశ్యా బ్రహ్మవంశ్యాశ్చ జజ్ఞిరే॥ ౧ ॥ జనమేజయో హ్యభవత్పూరోః ప్రచిన్వాంస్తత్సుతస్తతః । ప్రవీరోఽథో నమస్యుర్వై తస్మాచ్చారుస్సుతోఽభవత్ ॥ ౨ ॥ తస్య సుద్యురభూత్పుత్రస్తస్మాద్బహుగవస్తతః । శర్యాతిస్తస్యాహంయాతీ రౌద్రాశ్వస్తత్సుతస్స్మృతః ॥ ౩ ॥ ఋతేపుస్తస్య కక్షేపుస్స్థణ్డిలేపుః కృతేపుకః । జలేపుస్సన్నతేపుశ్చ ధర్మసత్యవ్రతేపవః ॥ ౪ ॥ దశైతేఽప్సరసః పుత్రా వనేపుశ్చావమస్స్మృతః । ఘృతాచ్యా ఇన్ద్రియాణీవ ముఖ్యస్య జగదాత్మనః ॥ ౫ ॥ ఋతేపో రన్తిసారోఽభూత్త్రయస్తస్యాత్మజా నృప । సుమతిర్ధ్రువోఽప్రతిరథః కణ్వోఽప్రతిరథాత్మజః ॥ ౬ ॥ తస్య మేధాతిథిస్తస్మాత్ప్రస్కణ్వాద్యా ద్విజాతయః । పుత్రోఽభూత్సుమతే రైభ్యో దుష్యన్తస్తత్సుతో మతః ॥ ౭ ॥ దుష్యన్తో మృగయాం యాతః కణ్వాశ్రమపదం గతః । తత్రాసీనాం స్వప్రభయా మణ్డయన్తీం రమామివ ॥ ౮ ॥ విలోక్య ముముహే సద్యో దేవమాయామివ స్త్రియమ్ । జగామ తాం వరారోహాం భటైః కతిపయైర్వృతః ॥ ౯ ॥ తద్దర్శనప్రముదితస్సంనివృత్తపరిశ్రమః । పప్రచ్ఛ కామసన్తప్తః ప్రహసన్ శ్లక్ష్ణయా గిరా ॥ ౧౦ ॥ దుష్యన్త ఉవాచ ॥ కా త్వం కమలగర్భాభే కస్యాసి హృదయఙ్గమే । కిం వా చికీర్షితం త్వత్ర భవత్యా నిర్జనే వనే ॥ ౧౧ ॥ వ్యక్తం రాజన్యతనయాం వేద్మ్యహం త్వాం సుమధ్యమే । న హి చేతః పౌరవాణామధర్మే రమతే క్వచిత్ ॥ ౧౨ ॥ శకున్తలోవాచ॥ విశ్వామిత్రాత్మజైవాహం త్యక్తా మేనకయా వనే । వేదైతద్భగవాన్కణ్వో వీర కిం కరవామ తే ॥ ౧౩ ॥ ఆస్యతాం హ్యరవి

తయో-బ్రాహ్మణా జజ్ఞిరే-సుమతే రన్తిసారసుతస్య-పుత్రో-రైభ్యః-తత్సుతో రైభ్యసూనుః-దుష్యన్తో-మతః ప్రఖ్యాతః ❋ ॥ ౭ ॥ ❋ దుష్యన్తస్య శకున్తలాయాం భరతోఽభవదితి వక్తుం తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ దుష్యన్త ఇత్యాదినా పితర్యుపరత ఇత్యతః ప్రాక్తనేన॥ కదాచిద్దుష్యన్తో-మృగయాం-చరన్-యదృచ్ఛయా-కణ్వస్యర్షే - రాశ్రమస్థానం-గతః-తత్రాశ్రమే - ఆసీనాముపవిష్టాం - రమామివ లక్ష్మీమివ-స్వప్రభయా-మణ్డయన్తీ-మాత్మానమితి శేషః-తమాశ్రమమితి పాఠాన్తరం-తదా-తం-మణ్డయన్తీం దేవమాయాం మోహినీమివ స్థితాం - శకున్తలాఖ్యాం-స్త్రియం-విలోక్య - సద్యస్తత్రైవ-ముముహే మోహం ప్రాప్తః - తస్యాః దర్శనేన-నితరాం - ముదితః హృష్టః-అత ఏవ-సంనివృత్తః పరిశ్రమః మృగయాయాసః యస్య తాదృశః - కతిపయై - ర్భటై-ర్వృతః-కామేన-సన్తప్తో-దుష్యన్తః- ప్రహసన్-మధురయా-గిరా-తాం-వరారోహాం-బభాషే ❋॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥❋ తదేవాహ॥ కా త్వమితి ॥ హే కమలగర్భాభే-హే హృదయఙ్గమే మనోజ్ఞే త్వం-కేతి జాతి ప్రశ్నః- కస్యాసి కస్య సంబన్ధిన్యసి-నిర్జనేఽస్మిన్వనే-భవత్యా త్వయా-కిం-చికీర్షితం కర్తుమిష్టమ్ ❋ ॥ ౧౧ ॥ ❋ వ్యక్తమితి ॥ హే సుమధ్యమే-త్వా-మహం-రాజన్యతనయాం-వ్యక్తం నూనం-వేద్మి-అన్యథా మచ్చేతస్త్వయి న సక్తం స్యాదిత్యాహ॥ న హీతి॥ పౌరవాణాం పూరోర్వంశజానాం-చేతః-కదాచిదప్యధర్మే న రమతే ❋ ॥ ౧౨ ॥ ❋ ఏవముక్తా శకున్తలాఽఽహ ॥ విశ్వామిత్రాత్మజేతి ॥ విశ్వామిత్రస్యైవ-తనయా-మేనకయా-మాత్రా స్వర్గచ్ఛన్త్యా అస్మిన్వనే-త్యక్తా - అహం రాజన్యకన్యైవేత్యర్థః, తత్ర మానమాహ, వేదేతి, ఏతచ్చ భగవాన్కణ్వః వేద జానాతి, హే వీర-తే తవ-కింకరవామ ❋ ॥ ౧౩ ॥ ❋ హే అరవిన్దాక్ష, ఆస్యతాం స్థీయతాం-త్వయేతి శేషః, నోఽస్మాక-మర్హణం, అస్మత్కృతమర్హణం-గృహ్యతాం, అత్ర నీవారాః ఆరణ్యవ్రీహయః-స్సన్తి, తే భుజ్యన్తాం-యది రోచతే తర్హి ఉ

వ్యతామ్ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ కింకరవామేతివాక్యాత్తదభిప్రాయంజ్ఞాత్వాఽఽహదుష్యన్తః ॥ ఉపపన్నమితి ॥ హేసుభ్రు.కుశికాన్వయే-జాతాయాస్తవే-దంకింకరవామేతివచ-ఉపపన్నంయుక్తమేవ-తథాహి- రాజ్ఞాం - కన్యకాః-స్వయమేవ-సదృశం.వరంపతిం-వృణ్వతే ✽ ॥ ౧౫ ॥ ✽ తత,స్తయాదుష్యన్తోక్తేఅఙ్గీకృతేసతి-స-రాజాదుష్యన్తో,దేశకాలవిధానజ్ఞోగాన్ధర్వవిధినామిథస్సమయపూర్వకేన,యథాధర్మం,శకున్తలా-ముపయేమే ✽ ॥ ౧౬ ॥ ✽ అమోఘేతి ॥ అమోఘమవితథం , వీర్యం,యస్యసరాజర్షిర్దుష్యన్తో , మహిష్యాం శకున్తలాయాం , వీర్యంరేత ఆదధేనిహితవాన్ ॥ తతః , శ్వోభూతేప్రభాతే , స్వపురం-గతః-తతః , కాలేనప్రాప్తకాలేన , సాశకున్తలా , సుతంపుత్ర - మసూతసుషువే ✽ ॥ ౧౭ ॥ ✽ కణ్వేతి ॥ తస్యకుమారస్య , సముచితాః , క్రియాః జాతకర్మాది క్రియాః , కణ్వో , వనఏవ , చక్రే , సచబాలక , స్తరసాబలేన , మృగేన్ద్రం సింహంబధ్వా , తేన-క్రీడతిస్మ,బాల్యాదారభ్యాపరిమితబలశౌర్యాదిగుణసంపన్నఇత్యర్థః ✽ ॥ ౧౮ ॥ ✽ తమితి ॥ త,మపారవిక్రమం , భగవతోంఽశాంశేన , సంభూతం,కుమార, మాదాయ , శకున్తలాభర్తుర్దుష్యన్తస్య,అన్తికంఆగమత్ యయౌ ✽ ॥ ౧౯ ॥ ✽ యదేతి॥తా,వాగతా,వనిన్దితౌనిర్దుష్టౌ,భార్యాపుత్రౌ,రాజాదుష్యన్తో,యదా,నజగృహేమమైవేమౌభార్యాపుత్రావితినస్వీకృతవాన్,తదా,సర్వభూతానాం , శృణ్వతాంసతాం,ఖెఆకాశే , అశరీరిణీ,వా,గాహఅశ్రూయతేత్యర్థః ✽ ॥ ౨౦ ॥ ✽ తామేవదర్శయతి॥ మాతేతి ॥భస్త్రాచర్మమయంపాత్రం,తద్వన్మాతా,ఆధారమాత్రం-పితురేవ,పుత్రః,తత్రహేతుః,యేనేతి,యేనపిత్రా,జాతఃఉత్పాదిత,స్స,పుత్రః,సఏవపితైవ“ ఆత్మావై పుత్రనామె ,,ఇతిశ్రుతేరితిభావః,

---

న్ద్రాత్తుగృహ్యతామర్హణంచనః।భుజ్యన్తాంసన్తినీవారాఉష్యతాంయదిరోచతే॥ ౧౪॥ దుష్యన్తఉవాచ॥ ఉపపన్నమిదంసుభ్రుజాతాయాఃకుశికాన్వయే।స్వయంహివృణ్వతేరాజ్ఞాంకన్యకాస్సదృశంవరమ్॥ ౧౫॥ ఓమిత్యుక్తేయథాధర్మముపయేమేశకున్తలామ్।గాన్ధర్వవిధినారాజాదేశకాలవిధానవిత్॥ ౧౬ ॥అమోఘవీర్యోరాజర్షిర్మహిష్యాంవీర్యమాదధే।శ్వోభూతేస్వపురంయాతఃకాలేనాసూతసాసుతమ్॥ ౧౭॥కణ్వఃకుమారస్యవనేచక్రేసముచితాఃక్రియాః।బధ్వామృగేన్ద్రంతరసాక్రీడతిస్మసబాలకః॥ ౧౮ ॥తందురత్యయవిక్రాన్తమాదాయప్రమదోత్తమా।హరేరంశాంశసంభూతంభర్తురన్తికమాగమత్॥ ౧౯ ॥యదానజగృహేరాజాభార్యాపుత్రావనిన్దితౌ।శృణ్వతాంసర్వభూతానాంఖేవాగాహాశరీరిణీ॥౨౦ ॥మాతాభస్త్రాపితుఃపుత్రోయేనజాతస్సఏవసః। భరస్వపుత్రందుష్యన్తమావమంస్థాశ్శకున్తలామ్॥ ౨౧ ॥రేతోధాఃపితరంపుత్రోనయత్యేవయమక్షయాత్। త్వంచాస్యధాతాగర్భస్యసత్యమాహశకున్తలా ॥౨౨ ॥ (భరస్వపుత్రభరతంవాసుదేవాంశసంభవమ్॥బ్రహ్మణ్యంసత్యసన్ధంచగుణజ్ఞంకీర్తివర్ధనమ్ ॥ మహోత్సాహంస్థూలలక్షంకృతజ్ఞంవృద్ధసేవకమ్ ।అశరీరవచశ్శ్రుత్వాస్వీచకారతదాత్మజమ్॥) పితర్యుపరతేసోఽపిచక్రవర్తీమహాయశాః । మహిమాగీయతేయస్యహరేరంశభువోభువి ॥ ౨౩ ॥చక్రందక్షిణహస్తేఽస్యపద్మకోశశ్చపాదయోః । ఈజేమహాభిషేకేణసోఽభిషి

అతః,పుత్రం,దౌష్యన్తిందుష్యన్తస్యతవైవాపత్యం-అనేనక్షేత్రజత్వశఙ్కాపరిహృతా - భరస్వపోషయ-శకున్తలాం ,మావమంస్థాఃనావమన్యస్వ,భరస్వేత్యుక్త్యాభరతనామనిరుక్తమ్ ✽ ॥౨౧ ॥ ✽ కించ॥ రేతోధాః రేతస్సేక్తావంశకృ,త్పుత్రః-హేనరదేవ-యమక్షయాద్యమసదనా,త్పితరం-స్వర్నయతి,పుత్రమితిద్వితీయాన్తపాఠఃప్రాయికః - తత్రయమక్షయాద్వినేతిశేషః-పుత్రం-రేతోధాఃపితా-నయతి,మృతపుత్రంవినాఽన్యంక్వాపిస్థితంపుత్రంపితాస్వీకరోతీత్యర్థః-యమక్షయమితిపాఠాన్తరం.తదాతద్వ్యాఖ్యాన్తరం,యంరేతోధాతారంపుత్రః-అక్షయం ,స్థానం,నయతి, సరేతోధాః,పుత్రంనయతిస్వీకరోతీత్యర్థః పూర్వపారేవంవాఽన్వయః-హేనరదేవ-అధాఇతిచ్ఛేదః,రేతో,నిహితవానసి, శకున్తలాయామితివిభక్తిపరిణామేనానుషఙ్గః-అతోఽయంతవపుత్ర,స్త్వాం,యమక్షయా,న్నయతినేష్యతి,స్వర్గమితిశేషః,అతఃస్వీకుర్వితిభావః , శకున్తలోక్తంనానృతమిత్యాహ॥త్వమితి॥అస్యగర్భస్యాపత్యస్య,ధాతావిధాతాఉత్పాదక, స్త్వమేవేతి , యచ్ఛకున్తలాఽఽహ , త,త్సత్యమేవేనానృతమిత్యర్థః - తతశ్చసభార్యాపుత్రౌస్వీకృతవానితిజ్ఞేయమ్ ✽ ॥ ౨౨ ॥ ✽ తతః,పితరి-దుష్యన్తే-ఉపరతేమృతేసతి-సోఽపిభరతోఽపి-చక్రవర్తీస,ప్తద్వీపాధిపతిఃమహాయశాః-బభూవ-తంవిశింషన్ తద్వృత్తాన్తమాహ ॥ మహిమేత్యాదినా - భువి-హరేర్భగవతోంఽశేన-జాతస్య -యస్యభరతస్య-మహిమా-గీయతే-త “ దష్యైతేశ్లోకాఅభిగీతా ,,ఇత్యాదిబహ్వృచశ్రుత్యేతిశేషః ✽ ॥ ౨౩ ॥ ✽ హరేరంశభవత్వేలిఙ్గంవదన్ విశినష్టి॥చక్రమితి॥అస్యభరతస్య-దక్షిణే-హస్తే-చక్రంచక్రాకారారేఖా-పాదయోస్తు,పద్మకోశాకారాఅవర్తతేతిశేషః,సచభరతో - మహాభిషేకవిధినా - అభిషిక్తో-అధిగాత్సార్వభౌమో విభూర్భూత్వాగఙ్గాయామనుగఙ్గాతీరే - గఙ్గాయాఅనులోమంవా -గఙ్గాసాగరసఙ్గమాదారభ్య, యావత్తదుత్పత్తిస్తావదిత్యర్థః

షట్చపఞ్చాశతా పఞ్చాశదధికశతద్వయసఙ్ఖ్యాకైః - ర్వాజిభిరశ్వైః, భగవన్తం - ఈజే ఉక్తసఙ్ఖ్యాకైరశ్వమేధైస్తత్ర భగవ న్తమారాధితవానిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ తథా, దీర్ఘతమసమృషిం - పురోధాయ పురోహితం కృత్వా - ప్రభుర్భరతః, యమునా యామనుపూర్వవదర్థః - అష్టసప్తతి అష్టాధికసప్తతిసఙ్ఖ్యాకాన్ - మేధ్యాన్నిర్దుష్టానశ్వాన్, బబన్ధ - తావతామశ్వానాం బన్ధనపూ ర్వకైః క్రతుభిరీజ ఇత్యర్థః కథంభూతః - వసు ధనం, ప్రదదత్ ప్రయచ్ఛన్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ దౌష్యన్తేర్దుష్యన్తసుతస్య - భరతస్యా గ్నిః - సాచిగుణే ప్రకృష్టగుణవతి - దేశే - చితః - యస్మిన్నగ్నిచయనే - అద్దేశే వా, సహస్రం - బ్రాహ్మణాః - భరతేన, భూరిదానేన, దత్తాః - గాః బద్వశః ప్రత్యేకం బద్ధ్వా బద్ధ్వా - విభేజిరే విభజ్య జగృహుః - సహస్రశబ్దో బహూనాముపలక్షకః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀ తథా మష్ణారేత్రర్ధపి శబ్దే - కర్మణి యజ్ఞకర్మణి - మష్ణారాఖ్యే కర్మణి వా - త్రయస్త్రింశచ్ఛతసఙ్ఖ్యాకాన్ - అశ్వాన్ - బద్ధ్వా - నృపాన్ పా ర్శ్వాన్ - విస్మాపయన్, పురు బహ్వ్యః - మాయాః - యేషాం సన్తీతి తథా, తేషాం, దేవానాం, మాయామశ్వవారణాదిరూపాం దౌష్యన్తిర్భరతః - అత్యగాత్ - దైవైః నృపైశ్చ చికీర్షితం యజ్ఞవిఘ్నమపాకృత్యాయజతేత్యర్థః ❀ ॥ ౨౭ ॥ ❀ శుక్లదతః శుక్లదన్తాన్ హిరణ్యేన, పరివృతాన్, చతుర్దశాయుతసఙ్ఖ్యాకాన్, మృగాన్ భద్రమృగాదిసంజ్ఞికాన్గజాన్ అదాత్ ప్రాయచ్ఛత్ ❀ ॥ ౨౮ ॥ ❀ కించ, భ రతస్య - మహదద్భుతం, కర్మ, పూర్వే, అపరే - అర్వాచీనాశ్చ నృపాః - నైవాపుర్నైవ కృతవన్తః, నాపి - ప్రాప్స్యన్తి నైవ కరిష్యన్తి య థా - జనా - బాహుభ్యాం గమనసాధనాభ్యాం, త్రివిష్టపం - నైవ ప్రాపుర్నాపి ప్రాప్నువన్తి - ప్రాప్స్యన్తి చ, తద్వత్ ❀ ॥ ౨౯ ॥ ❀ మహత్కర్మైవ దర్శయతి ॥ కిరాతహూణానితి ॥ అబ్రహ్మణ్యాన్ బ్రాహ్మణేష్వసాధూన్, కిరాతాదీన్, హీనజాతీన్ నృపాం

క్రోఽధిరాడ్విభుః । పఞ్చపఞ్చాశతా మేధ్యైర్గఙ్గాయామనువాజిభిః ॥ ౨౪ ॥ దీర్ఘతమసం పురోధాయ యమునాయామను ప్రభుః । అష్టసప్తతి మేధ్యాశ్వాన్బబన్ధ ప్రదదద్వసు ॥ ౨౫ ॥ భరతస్య హి దౌష్యన్తేరగ్నిస్సాచీగుణే చితః । సహస్రం బద్వశో యస్మిన్బ్రాహ్మణా గా విభేజిరే ॥ ౨౬ ॥ త్రయస్త్రింశచ్ఛతం హ్యశ్వాన్బద్ధ్వా విస్మాపయన్నృపాన్ । దౌష్యన్తిరత్యగాన్మాయాం దేవానాం గురుమాయినామ్ ॥ ౨౭ ॥ మృగాన్ శుక్లదతః కృష్ణాన్హిరణ్యేన సమావృతాన్ । అదాత్కర్మణి మష్ణారే నియుతాని చతుర్దశ ॥ ౨౮ ॥ భరతస్య మహత్కర్మ న పూర్వే నాపరే నృపాః । నైవాపుర్నైవ ప్రాప్స్యన్తి బాహుభ్యాం త్రిదివం యథా ॥ ౨౯ ॥ కిరాతహూణాన్యవనానన్ధ్రాన్వఙ్గాన్శకాన్ఖషాన్ । అబ్రహ్మణ్యాన్నృపాంశ్చాహన్మ్లేచ్ఛాన్దిగ్విజయే బలాత్ ॥ ౩౦ ॥ జిత్వా పురాఽసురా దేవాన్యే రసౌకాంసి భేజిరే । దేవస్త్రియో రసాం నీతాః ❀ ప్రాణిభిః పునరాహరత్ ॥ ౩౧ ॥ సర్వాన్కామాన్దుదుహతుః ప్రజానాం తస్య రోదసీ । సమాస్త్రిణవసాహస్రీర్దిక్షు చక్రమవర్తయత్ ॥ ౩౨ ॥ స సమ్రాడ్లోకపాలానామైశ్వర్యమధిరాట్ఛ్రియమ్ । చక్రం జాయాస్సుతాన్ప్రాణాన్మృషేత్యుపరరామ హ ॥ ౩౩ ॥ తస్యాసన్నృప వైదర్భ్యః పత్న్యస్తిస్రస్సుసమ్మతాః । జఘ్నుస్త్యాగభయాత్పుత్రాన్నానురూపా ఇతీరితే ॥ ౩౪ ॥ తస్యైవం వితథే వంశే తదర్థం యజతస్సుతమ్ । మరుత్స్తోమేన మరుతో భరద్వాజముపాదదుః ॥ ౩౫ ॥ అన్తర్వత్న్యాం భ్రాతృపత్న్యాం

శ్చ - మ్లేచ్ఛాంశ్చ - సర్వాన్దిగ్విజయే అహన్ హతవాన్ ❀ ॥ ౩౦ ॥ ❀ కించ - యే - అసురాః రాక్షసాః - పురా - పూర్వకాలే - దేవాన్ జిత్వా, రసౌకాంసి రసాతలస్థానాని - భేజిరే ప్రాప్తాః - తైః ప్రాణిభిః బలిభిః, ర్వా, దేవస్త్రియః - రసాం రసాతలం ప్రతి - నీతాః ప్రాపితాః, స్తాః, పున - రాహరదానయత్, ప్రాణిభిరన్యైః మనుష్యాదిభిస్సహ - నీతా ఇతి వా - పణిభిరితి పాఠే పణయోఽసురాః - స్తైర్నీతాః - యద్వా, పణయో దూతాః, దూతాన్ప్రస్థాప్యాహరదిత్యర్థః ❀ ॥ ౩౧ ॥ ❀ కించ - భరతే - రాజని సతి రోదసీ ద్యావాపృథివ్యౌ - తస్య - ప్రజానాం - తద్విషయస్థానాం - సర్వాన్ - కామాన్ - దుదుహతుః పూరయామాసతుః - ఏవం - త్రిణవసాహస్రీస్సమాః, సప్తవింశతిసహస్రవత్సరాన్, దిక్షు - చక్రం ఆజ్ఞా - మవర్తయత్ ❀ ॥ ౩౨ ॥ ❀ ఏవం, వర్తయన్, స సమ్రాట్ సార్వభౌమో భరతః, లోకపాలానా, మైశ్వర్య, మతులాం - స్వాం - శ్రియ - మవ్యాహత - మాజ్ఞాచక్రం - ప్రాణాంశ్చ, మృషేత్యనిత్యా ఇతి - నిశ్చిత్య, ఉపరరామ విరక్తోఽభవత్ ❀ ॥ ౩౩ ॥ ❀ హే నృప, తస్య భరతస్య - సుసమ్మతా - స్తిస్రః - పత్న్యః, విదర్భస్య సుతా, ఆసన్ - తాశ్చ, ఏకైకం, జాతాన్ - పుత్రాన్ మమ నా, నురూపాస్సదృశా - ఇమే - పుత్రా - నభవన్తీతి భర్త్రాఽభిహితే సతి - వ్యభిచారశఙ్కయా, అస్మాం స్త్యక్ష్యతీతి భయార్తా, జఘ్నుః ❀ ॥ ౩౪ ॥ ❀ ఏవం తస్య భరతస్య, వంశే - వితథే వ్యర్థే సతి, తదర్థం పుత్రార్థం, మరుత్స్తోమాఖ్యేన యాగేన - యజతః ఆరాధయతః, తస్య, ప్రసన్నాః మరుతః - భరద్వాజాఖ్యం, సుత, ముపాదదుస్సమర్పయామాసుః ❀ ॥ ౩౫ ॥ ❀ తస్య భరద్వాజనామనిర్వక్తుం కథామాహ ॥

---

౩౧ ॥ శ్లో ❀ పా ॥ పణిభిః.

అన్తర్వత్న్యామితి॥కదాచిద్బృహస్పతి-ర్భ్రాతుఉచథ్యస్యభార్యాయా-మన్తర్వత్న్యాంగర్భిణ్యాం.మమతాఖ్యాయాం మైథునార్థం.ప్రవృత్త-స్తదా-ద్వితీయగర్భస్యావకాశాభావాదాక్రోశపూర్వకంగర్భంస్థేన-వారితః-తతః-క్రుద్ధో బృహస్పతిర్దీర్ఘంతమఃప్రవేక్ష్యసిఅన్ధశ్చభవిష్యసీతితంగర్భంశప్త్వాబలాద్వీర్యంన్యషిఞ్చత్ ॥ ౩౬ ॥ అతో-బృహస్పతే-శ్శాపా-ద్గర్భస్థో-దీర్ఘతమా-బభూవ-తేనచ-తద్వీర్యం,పార్ష్ణిప్రహారేణ,యోనేర్బహి-ర్నిస్సారితం-భూమౌ-పతితం-సద్యఏవ-కుమారోఽభవత్-తంచ,పరవీర్యజం-భర్తు-స్త్యాగా-ద్విశఙ్కి-తాంసతీం-త్యక్తుకామాం, మమతాంప్రతి-సురాః-బృహస్పతేశ్చ మమతాయాశ్చవివాదరూపం-ఏతంమూఢఇతివక్ష్యమాణం,శ్లోకం-జగుః-కిమర్థంజగురితఆహ॥ నామనిర్వచనంతస్యేతి-నామనిరుచ్యతేయేనప్రవృత్తినిమిత్తేనతన్నామనిర్వచనం-తత్ప్రతిపాదకంశ్లోకం, జగు,రిత్యన్వయః, యద్వా-నామనిరుచ్యతే యేనశ్లోకేన-తం-జగురిత్యన్వయః- తస్యనామనిర్వచనేనైవభర్తృత్యాగశఙ్కామపాకర్తుంజగురిత్యర్థః ॥ ౩౭ ॥ శ్లోకమాహ॥మూఢఇతి॥తత్రపుత్రంత్యక్త్వాయాన్తీంమమతాంబృహస్పతిరాహ। హేమూఢే-ఇమంపుత్రం-భరపుష్ణ, భర్తుర్బిభేషీతిచేత్తత్రాహ॥ద్వాజం-ఏకస్యక్షేత్రేఅన్యస్యబీజాదిత్యేవం, ద్వాభ్యాంజాతం-అతస్తస్యాప్యయంపుత్రఇతి నతస్మాద్భయశఙ్కేత్యర్థఃఏవముక్తాసతీతంప్రత్యాహ॥ హేబృహస్పతే-త్వమేవ, మం-ద్వాజంద్వాభ్యామావాభ్యామన్యాయేనజాతం,భర,నాహమేనంభరామీత్యర్థః-యద్యస్మాదేవ,ముక్త్వా-పితరౌమమతాబృహస్పతీ-వివదమానౌ,పుత్రం,పరిత్యజ్య,యాతౌ,తతో,హేతోరయంభరద్వాజసంజ్ఞికఇతి॥ ॥౩౮॥ ఏవం,సురై,శ్చోద్యమానాశ్లోకగానపూర్వకంపరిశఙ్క్యమానా,మమతా,తమాత్మజం,వితథంవ్యభిచారజత్వాన్నిరర్థకం,మత్వా,వ్యసృజత్ - మత్వాఽదితరమాత్మజమితిపాఠాన్తరం-తదా,ఆదితరంప్రథమజంభర్తుర్వీర్యాజ్జాతమేవముఖ్య,మాత్మజం-మత్వా, బృహస్పతేర్జాతంతత్యాజేత్యర్థః-ఏవం , త

మైథునాయబృహస్పతిః । ప్రవృత్తోవారితోగర్భంశప్త్వావీర్యమపాసృజత్ ॥ ౩౬ ॥ తంత్యక్తుకామాంమమతాంభర్తుస్త్యాగవిశఙ్కితామ్।నామనిర్వచనంతస్యశ్లోకమేతంసురాజగుః ॥ ౩౭ ॥ మూఢేభరద్వాజమిమంభరద్వాజంబృహస్పతే।యాతౌయదుక్త్వాపితరౌభరద్వాజస్తతస్త్వయమ్ ॥ ౩౮ ॥చోద్యమానాసురైరేవంమత్వావితథమాత్మజమ్ । వ్యసృజన్మరుతోఽబిభ్రన్దత్తోఽయంవితథేఽన్వయే ॥ ౩౯ ॥ ************

************ఇతిశ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, వింశోఽధ్యాయః.************

శ్రీశుకఉవాచ ॥ వితథస్యసుతాన్మన్యోర్బృహత్క్షత్రోజయస్తథా । మహావీర్యోనరోగర్గస్సఙ్కృతిస్తునరాత్మజః॥౧॥గురుశ్చరన్తిదేవశ్చసఙ్కృతేఃపాణ్డునన్దన।రన్తిదేవస్యహియశఇహాముత్రచగీయతే॥౨॥వియద్విత్తస్య

యా-త్యక్తం-మరుతో,ఽబిభ్రన్ అబిభరుః-త, దేవం-మరుద్భిః-ప్రాప్తోఽయం-భరతస్యా,న్వయే - వితథేసతి,దత్తః-ఏవంచవితథాఖ్యోఽపిబభూవేతిభావః ॥ ౩౯ ॥ ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే వింశోఽధ్యాయః. ******************************

భరతస్యయోదత్తపుత్రస్తస్యవితథస్య-య-స్సుతో-మన్యుస్తస్మాన్మన్యో,ర్బృహత్క్షత్రాదయః,గర్గాంతాః-పఞ్చ-జజ్ఞిరే-తతో-జయఃబృహత్క్షత్రానుజోజయఇత్యర్థః-భారద్వాజస్యబ్రాహ్మణత్వేఽపిభరతస్యాన్వయేవితథేసతిదత్తత్వాద్వితథసంజ్ఞస్సన్ భరతస్యదత్తపుత్రోభూత్వాతద్వంశకరోజాతఇత్యభిప్రాయేణమన్యుప్రభృతీనాంభారతత్వమత్రోచ్యతే, తత్ర,నరస్యా,త్మజ,స్సఙ్కృతిః ॥ ౧ ॥ హేపాణ్డునన్దన,సఙ్కృతేస్తు, గర్గో-రన్తిదేవశ్చేతి,ద్వౌ, సుతౌ,రన్తిదేవస్య,కీర్తిస్తు, ఇహాముత్రచలోకే,గీయతే ॥ ౨ ॥ కీదృశంతద్యశఇత్యపేక్షాయాంసఙ్గ్రహేణతద్వృత్తాన్తమాహ॥ వియద్విత్తస్యేతి॥వియతోగగనాదివోద్యమంవినైవదైవాదుపస్థితమేవ, విత్తంభోగ్యం,యస్య, యద్వా, వియత్వ్యయంప్రాప్నువద్విత్తం,యస్య,తదేవాహ,బుభుక్షతఃసంప్రదానస్యశేషత్వవివక్షయాషష్ఠీ-భోక్తుమిచ్ఛవే. లబ్ధంలబ్ధంయద్దైవాల్లబ్ధం-త-ద్దదతఃప్రయచ్ఛతః-అతఏవ,నిష్కిఞ్చనస్యసాయన్తనశ్వస్తనాదిపరిగ్రహరహితస్య-సకుటుమ్బస్య-సీదతఃకృశస్యా,థాపి-ధీరస్యజితేన్ద్రియస్య-కదాచి-దపిబతఃజలపానమప్యకుర్వతః-అష్టచత్వారింశదహాని,వ్యతీయుః,వ్యతిక్రాన్తానిబభూవుః ॥ కృచ్ఛ్రంక్లేశం,ప్రాప్తః, కుటుమ్బోయస్య,క్షుత్తృడ్భ్యాం, జాతః-వేపథుః,వ్యథా-యస్య,తస్య,దైవా,త్ప్రాత, రుపస్థితం-ఘృతాఢీనాంద్వన్నైవక్యం-ఘృతాదిత్రయం-తోయంచ-భోక్తుకామస్యసతః, కాలేభోజనకాలే-కశ్చి,ద్బ్రాహ్మణో-ఽతిథి-రాగ

౩౯ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ మత్వాఽఽదితరమాత్మజమ్.

మత్ ✽ ॥ ౩ ॥౪॥ ౫ ॥✽ సరన్తిదేవః-ఆదృతః ఆదరయుక్తః-శ్రద్ధయా చా-న్వితః-సర్వత్ర భూతేషు-హరిం-పశ్యన్-సర్వం భూ
తజాతం భగవదాత్మకమనుసందధత్ - అన్నం ఘృతపాయససంయావం - తస్మై అతిథయే-సంవ్యభజత్ విభజ్య దదౌ-తదన్నం-
భుక్త్వా-సద్విజో-యయౌ ✽ ॥ ౬ ॥ ✽ అథ-విభక్తస్య కుటుమ్బార్ధం తద్ద్విజభుక్తావశిష్టమన్నాదికం విభక్తవతో - భోక్ష్యమా
ణస్య సతః-హే మహీపతే-అన్యః-కశ్చిద్వృషలో-ఽతిథిః-రాగమత్-అదాన్య ఇతి పాఠే - దానాయాన్యర్హః-తస్మై వృషలాయాతి
థయే-విభక్తం కుటుమ్బార్ధం విభక్తం-పునర్వ్యభజత్ విభజ్య దదౌ ✽ ॥ ౭ ॥ ✽ శూద్రే వృషలే-గతే సతి -కశ్చి-చ్ఛ్వభి-రావృ
తః-పరివృతో-ఽతిథి-రాగతః-తం రన్తిదేవ-మాహ-కిమితి-హే రాజ - న్సభుత్క తేత్క్షుధాఽర్దితాయ-మహ్య మన్నం దీయతా-మి
తి అభ్యాగాదితిపాఠే, ఏవం వదన్నభ్యాగచ్ఛదిత్యన్వయః ✽ ॥ ౮ ॥ ✽ స విభూ రన్తిదేవో - య-దాతిథ్యావశిష్ట-మన్నం-త-
ద్బహుమానపురస్కృతం యథాతథా-దత్వా-శ్వభ్య-శ్శ్వనాంపతయే చ-తస్మై-నమ-శ్చక్రే-భగవద్భావేనేతి శేషః ✽ ॥ ౯ ॥ ✽
అథో-చ్ఛేషమవశిష్టం-పానీయమాత్రం-తదప్యేక, కపరితర్పణం ఏకపురుషమాత్రతృప్తికరం పాస్యతస్సతః-కశ్చి-త్పుల్కసః అ
శుభాయ నీచాయ, మహ్యం-మపః పానీయం జలం-దేహీ,తి వదన్నభ్యాగచ్ఛత్ ✽॥౧౦॥ ✽ తస్యాపి పుల్కసస్యాపి-కృపణాః దీనాః
విపులః-శ్రమో, యాభ్యోఽవగమ్యతే-తా-వాచః, ఆకర్ణ్య, కృపయా, నితరాం-సన్తప్తో, రన్తిదేవః ఇదం వక్ష్యమాణ - మమృతతు
ల్యం వచ, ఆహ ✽ ॥౧౧॥ ✽ తదేవ దర్శయతి ॥ నకామయ ఇతి ద్వాభ్యాం ॥ అష్టర్ధియుక్తాం అణిమాద్యష్టైశ్వర్యయుక్తా-మీశ్వరాణాం

దదతో లబ్ధం లబ్ధం బుభుక్షతః ॥ నిష్కిఞ్చనస్య ధీరస్య సకుటుమ్బస్య సీదతః ॥ ౩ ॥ వ్యతీయురష్టచత్వారింశ✽దహాన్య
పిబతః కిల । ఘృతపాయససంయావం తోయం ప్రాతరుపస్థితమ్ ॥ ౪ ॥ కృచ్ఛ్రప్రాప్తకుటుమ్బస్య క్షుత్తృడ్భ్యాం
జాతవేపథోః । అతిథిర్బ్రాహ్మణః కాలే భోక్తుకామస్య చాగమత్ ॥ ౫ ॥ తస్మై సంవ్యభజత్సోఽన్నమాదృత
శ్శ్రద్ధయాన్వితః । హరిం సర్వత్ర సంపశ్యన్భుక్త్వా స ప్రయయౌ ద్విజః ॥ ౬ ॥ ✽ అథాన్యో భోక్తుకామస్య విభక్త
స్య మహీపతేః । విభక్తం వ్యభజత్తస్మై వృషలాయ హరిం స్మరన్ ॥ ౭ ॥ యాతే శూద్రే †తమన్యోఽగాదతిథిశ్శ్వ
భిరావృతః । రాజన్మే దీయతామన్నం సగణాయ బుభుక్షతే ॥ ౮ ॥ స ఆతిథ్యావశిష్టం యద్బహుమానపురస్స
రమ్ । తచ్చ దత్వా నమశ్చక్రే శ్వభ్యః శ్వపతయే విభుః ॥ ౯ ॥ పానీయమాత్రముచ్ఛేషం తచ్చైకపరితర్పణమ్ ।
పాస్యతః పుల్కసోఽభ్యాగాదపో దేహ్యశుభాయ మే ॥ ౧౦ ॥ తస్యాపి కరుణాం వాచం నిశమ్య విపులశ్రమామ్ ।
కృపయా భృశసంతప్త ఇదమాహామృతం వచః ॥ ౧౧ ॥ న కామయేఽహం గతిమీశ్వరాణామష్టర్ధియుక్తామపున
ర్భవం వా । ఆర్తిం ప్రపద్యేఽఖిలదేహభాజామన్తస్స్థితో యేన భవన్త్యదుఃఖాః ॥ ౧౨ ॥ క్షుత్తృట్ఛ్రమో
గాత్రపరిభ్రమశ్చ దైన్యం క్లమశ్శోకవిషాదమోహాః । సర్వే నివృత్తాః కృపణస్య జన్తోర్జిజీవిషో× ర్జీవజలార్పణే
న ॥ ౧౩ ॥ ఇతి ప్రభాష్య పానీయం మ్రియమాణః పిపాసయా । పుల్కసాయాదదాద్ధీరో నిసర్గకరుణో నృపః ॥ ౧౪ ॥

బ్రహ్మాదీనాం-గతిం ప్రాప్తిం - అహం న కామయే నేచ్ఛామి-నాప్య. పునర్భవం మోక్షం వా-కామయే-కిం తు అఖిలానాం-దేహ
భాజాం దేహినాం-క్షుత్పిపాసార్దితానాం-అన్తస్స్థితాం - ఆర్తిం దుఃఖం ప్రపద్యే ప్రాప్నుయామితి కామయే - సర్వేషాం-
దుఃఖ-మహ-మేక ఏవా - నుభవేయ-మిత్యాశాస ఇత్యర్థః - కిమేవం విదకామన యేత్యత ఆహ ॥ యేన భవన్త్యదుఃఖా ఇతి ॥ యేన
భోక్త్రా మయా హేతుభూతేన-సర్వే దేహభాజో-నిర్దుఃఖా భవన్తి-యేనాహం తదనుభవేనేతి వా ✽ ॥ ౧౨ ॥ ✽ నను దుఃఖం కిమితి
ప్రార్థయసే పరదుఃఖనివృత్త్యైవ మమ సర్వదుఃఖనివృత్తేరిత్యాహ ॥ క్షుత్తృడితి ॥ కృపణస్య దీనస్య-జీవితుమిచ్ఛో-ర్జన్తో-ర్జీవజలా
ర్పణేన జీవనహేతో ర్జలార్పణేనైవ - సర్వే - క్షుత్తృడాదయో-నివృత్తా-భవేయురితి శేషః - జీవకలార్పణేనేతి పాఠేఽ యమ
ర్థః జిజీవిషోర్జన్తో - ర్మే - జీవకలార్పణేన అస్మత్ప్రాణదానేన - క్షుదాదయో-నివృత్తాస్స్యుః - మమ ప్రాణానపి దద్యామిత్య
ర్థః ✽ ॥ ౧౩ ॥ ✽ స్వయం, పిపాసయా-మ్రియమాణోప్యేవం-ప్రభాష్య-ధీరో-నిసర్గకరుణః నిరుపాధికకృపావా-న్నృపో ర
న్తిదేవః, పుల్కసాయ, తదేకపరితర్పణం, [illegible], దదౌ ✽ ॥ ౧౪ ॥ ✽ ఫలం ధర్మార్థకామాదిరూప-మిచ్ఛతాం - కామయమానా
నాం జనానాం-ఫలదా-స్త్రిభువనస్యాధీశాః-బ్రహ్మాదయ-స్తస్య రన్తిదేవస్యా-త్మానం-దర్శయాంచక్రుః-ప్రసన్నా బభూవుః,
విష్ణునా-వినిర్మితాం, మాయాం చ - దర్శయాంచక్రుః-మాయా ప్రకృతిః-విష్ణువినిర్మితామిత్యుక్తత్వాత్కా-ర్యరూపా ప్రకృతి
ర్వివక్షితా-ప్రకృత్యాత్మవివేకజ్ఞానం దదురిత్యర్థః, యద్వా, తన్మనః పరీక్షార్థం వృషలాదిమాయారూపమాత్మానం దర్శయాం

౭ ॥ శ్లో ✽ పా ॥ అథాన్యో భోక్తు.   ౮ ॥ శ్లో † పా ॥ తమభ్యాగాత్.   ౧౩ ॥ శ్లో × పా ॥ జీవకలార్పణేన.

చక్రురిత్యర్థః ॥ ౧౫ ॥ తతః, స్వైరన్తిదేవః తేభ్యః త్రిభువనాధీశేభ్యః మాయారూపేభ్యో వా నమస్కృత్య, నిస్సఙ్గః దేహతదనుబన్ధిష్వహంమమతారహితః విగతస్పృహః కామప్యైహికాముష్మికఫలలిప్సారహితః పరం కేవలం వాసుదేవే, మనశ్చక్రే ॥ ౧౬ ॥ ఈశ్వరేతి ॥ అనన్యరాధసా అనన్యప్రయోజనేన భావేన చిత్తమీశాలమ్బనం వాసుదేవనిష్ఠం కుర్వతః తస్య రన్తిదేవస్య, త్రిగుణాత్మికా మాయా స్వప్నవత్ ప్రత్యలీయత న్యవర్తత, సః ప్రకృతిసంబన్ధాన్ముక్తో బభూవేత్యర్థః ॥ ౧౭ ॥ కముత, తస్య రన్తిదేవస్య యః ప్రసఙ్గః తస్య, అనుభావేన ప్రభావేన హేతునా, రన్తిదేవమనువర్తమానాః సర్వేఽపి యోగినః, యోగిత్వమేవాహ, నారాయణపరాయణా బభూవుః ॥ ౧౮ ॥ ఏవం నరస్య వంశ ఉపవర్ణితః ॥ అథ గర్గస్య వంశమాహ ॥ గర్గాదితి ॥ గర్గాచ్ఛినిః, జజ్ఞే, శినిరితి పాఠాన్తరం, తస్మాత్తు, గార్గ్యః, తత్ర తతో గార్గ్యాత్, బ్రహ్మ బ్రహ్మకులమవర్తత, పుత్రాదిపరంపరయా ప్రావర్తతేత్యర్థః. అథ మహావీర్యస్యాన్వయమాహ. మహావీర్యాత్ దురితక్షయో, జజ్ఞే. తస్య దురితక్షయస్య త్రయ్యారుణిః, కవిః, పుష్కరారుణిశ్చ, ఇతి త్రయః, పుత్రాః, కథంభూతాః, యే, అత్ర క్షత్రవంశే, బ్రాహ్మణగతిం బ్రాహ్మణరూపతాం. గతాః ప్రాప్తాః. అథ జ్యేష్ఠస్య బృహత్క్షత్రస్య వంశమాహ, బృహత్క్షత్రస్య పుత్రోఽభూదిత్యాదినా. బృహత్క్షత్రస్య పుత్రో, హస్తీ బభూవ, యత్ యేన, హాస్తినపురం, కృతమితి శేషః, స హస్తీ బభూవేత్యర్థః ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ హస్తినస్సుతాః, అజమీఢాదయః, త్రయః. తత్రాజమీఢస్య వంశ్యా వంశజాః, ప్రియమేధాదయో, ద్విజా, బభూవుః ॥ ౨౧ ॥ అజమీఢాదేవాన్యః పుత్రో, బృహదిషుర్నామాఽభవత్. తస్య బృహదిషోః, సుతో, బృహద్ధనుః తస్య సుతో బృహత్కాయః, తస్య బృహద్రథః, పుత్ర, ఆసీత్ ॥ ౨౨ ॥ తత్సుతో బృహద్రథసుతో, విశదః, తస్య విశదస్య, సేనజిదితి పాఠే, విశదాత్, సేనజిత్, సమ

తస్య త్రిభువనాధీశాః ఫలదాః ఫలమిచ్ఛతామ్ । ఆత్మానం దర్శయాంచక్రుర్మాయాం విష్ణువినిర్మితామ్ ॥ ౧౫ ॥ స వై తేభ్యో నమస్కృత్య నిస్సఙ్గో విగతస్పృహః । వాసుదేవే భగవతి భక్త్యా చక్రే మనః పరమ్ ॥ ౧౬ ॥ ఈశ్వరాలమ్బనం చిత్తం కుర్వతోఽనన్యరాధసః । మాయాగుణమయీ రాజన్ స్వప్నవత్ప్రత్యలీయత ॥ ౧౭ ॥ తత్ప్రసఙ్గానుభావేన రన్తిదేవానువర్తినః । అభవన్ యోగినస్సర్వే నారాయణపరాయణాః ॥ ౧౮ ॥ గర్గాచ్ఛినిస్తతో గార్గ్యః క్షత్రాద్బ్రహ్మ హ్యవర్తత । దురితక్షయో మహావీర్యాత్తస్య త్రయ్యారుణిః కవిః ॥ ౧౯ ॥ పుష్కరారుణిరిత్యత్ర యే బ్రాహ్మణగతిం గతాః । బృహత్క్షత్రాత్సుతో హస్తీ యత్కృతం హాస్తినాపురమ్ ॥ ౨౦ ॥ అజమీఢో ద్విమీఢశ్చ పురుమీఢశ్చ హాస్తినః । అజమీఢస్య వంశ్యాస్స్యుః ప్రియమేధాదయో ద్విజాః ॥ ౨౧ ॥ అజమీఢాద్బృహదిషుస్తస్య పుత్రో బృహద్ధనుః । బృహత్కాయస్తతస్తస్య పుత్ర ఆసీద్బృహద్రథః ॥ ౨౨ ॥ తత్సుతో విశదస్తస్య సేనజిత్సమజాయత । రుచిరాశ్వో దృఢహనుః కాశ్యో వత్సశ్చ తత్సుతాః ॥ ౨౩ ॥ రుచిరాశ్వసుతః ప్రాజ్ఞః పృథుసేనస్తదాత్మజః । పారస్తత్తనయో నీపస్తస్య పుత్రశతం త్వభూత్ ॥ ౨౪ ॥ స కృత్వ్యాం శుకకన్యాయాం బ్రహ్మదత్తమజీజనత్ । యోగీ స గవి భార్యాయాం విష్వక్సేనమగాత్సుతమ్ ॥ ౨౫ ॥ జైగీషవ్యోపదేశేన యోగతన్త్రం చకార హ । ఉదక్సేనస్తతస్తస్మాద్భల్లాదో బార్హదీషవాః ॥ ౨౬ ॥ యవీనరో ద్విమీఢస్య కృతిమాంస్తత్సుతస్తతః ।

జాయత, తత్సుతాః సేనజిత్సుతాః, రుచిరాశ్వాదయశ్చత్వారః ॥ ౨౩ ॥ తత్ర రుచిరాశ్వస్య, సుతః, ప్రాజ్ఞః తదాత్మజః ప్రాజ్ఞసుతః, పృథుసేనః. తదాత్మజః పృథుసేనతనయః, పారః, తత్తనయః, పారతనయః, నీపః, తస్య నీపస్య, పుత్రశతమభూత్ ॥ ౨౪ ॥ స నీప ఏవ, శుకకన్యాయాం శ్రీశుకస్య కన్యాయాం దుహితరి కృతిసంజ్ఞాయాం బ్రహ్మదత్తాఖ్యం, సుతమజీజనజ్జనయామాస, అత్ర తస్య పుత్రశతం త్వభూదిత్యస్యానన్తరం క్వచిత్ “ దణుహోనామ యస్తేషాం జ్యేష్ఠస్సత్యరథో నృపే ” తి పఠ్యతే, తత్ర, హే నృప, తేషాం పుత్రాణాం, శతస్య, జ్యేష్ఠః, సోఽణుహః, స ఏవ సత్యరథాపరనామధేయ ఇత్యర్థః, శుకకన్యాయామిత్యనేన శుకస్యాప్యత్ర సన్తాన ఉక్తః. తథా చోక్తం హరివంశాదిష్వపి “ పారాశరసుతోత్పన్న శ్శుకో నామ మహాయశాః । వ్యాసాదరణ్యాం సంభూతో విధూమోఽగ్నిరివ జ్వలన్ ॥ స తస్యాం పితృకన్యాయామిరిణ్యాం జనయిష్యతి । కృష్ణం గౌరం ప్రభుం శంభుం తథా భూతశ్రుతిం జయమ్ ॥ కన్యాం కీర్తిమతీం షష్ఠీం యోగినీం యోగమాతరమ్ । బ్రహ్మదత్తస్య జననీం మానుషీ ” మిత్యాది. యద్యపి శుక ఉత్పత్తేరారభ్యైవ ముక్తసఙ్గో నిర్గతస్తథాపి విరహాతురం వ్యాసమనుయాన్తం దృష్ట్వా ఛాయాశుకం నిర్మాయ గతవాన్. తదభిప్రాయేణైవాయం గార్హస్థ్యాదివ్యవహార ఇత్యవిరోధ ఇత్యాచక్షతే. స చ బ్రహ్మదత్తః. గవి సరస్వత్యాం భార్యాయాం విష్వక్సేనాఖ్యం సుతమగాత్ ప్రాప్తవాన్ అజీజనదితి యావత్ ॥ ౨౫ ॥ స ఏవ, జైగీషవ్యోపదేశేన యోగతన్త్రం యోగశాస్త్రం చకార. తతో విష్వక్సేనాదుదక్సేనః తస్మాదుదక్సేనాద్భల్లాదః. బార్హదీషవాః ఇమ ఉక్తాస్సర్వే బృహదిషోరజమీఢసుతస్య వంశజా ఇత్యర్థః, దీర్ఘత్వమార్షమ్ ॥ ౨౬ ॥ అథ ద్విమీఢస్య వంశమాహ ॥

ద్విమీఢస్య,సుతో-యవీనరః - తత్సుతః యవీనరసుతః-ధృతిమాన్-తతోధృతిమత-స్సత్యధృతి- స్తస్మాత్సత్యధృతేః , దృఢనేమి స్సచ-స్సుపార్శ్వకృత్ సుపార్శ్వస్యపితేత్యర్థః,తత్పుత్రస్సుపార్శ్వఇతియావత్ * ॥ ౨౭ ॥ *సుపార్శ్వా,త్సుమతి,స్తస్యసుమతేః,పుత్ర,స్సన్నతిమాన్ ,తతస్సన్నతిమతః,కృతిః,తంవిశినష్టి-యఃకృతిః,హిరణ్యనాభా , ద్యోగం,సామ్నాం,షట్సంహితాశ్చ,ప్రాప్య,జగౌ అధ్యాపితవాన్, తస్యకృతే,స్సుత,ఉగ్రాయుధః,తస్యోగ్రాయుధస్య,సుతః,క్షేమ్యః,అథక్షేమ్యా,త్సువీర- స్తస్యతు,రిపుంజయః *॥౨౮ ॥ ౨౯ ॥ *తతఃరిపుంజయా,ద్బహురథోనామ,జజ్ఞే,ఏవమజమీఢద్విమీఢయోర్వంశావభిధాయ పురుమీఢస్త్వపుత్రోభవదిత్యాహ ॥ పురుమీఢోఽప్రజోభవదితి॥అజమీఢస్య,వంశ్యాః,ప్రియమేధాదయః,కేచి,ద్బ్రాహ్మణా, బభూవుఃబృహదిషుప్రభృతయఃక్షత్రియాశ్చేతివంశద్వయముక్తం, తస్యైవేదానీంవంశాన్తరమాహ ॥ నలిన్యామితియావత్సమాప్తి॥అజమీఢస్య,నలిన్యాంభార్యాయాం,నీల,స్తత్సుతోనీలసుతస్తు,శాన్తిఃతత్పుత్ర,స్సుశాన్తిః , సుశాన్తిపుత్రఃపురుజఙ్ఘః,తతఃపురుజఙ్ఘా,దర్కః * ॥ ౩౦ ॥ *తతుతోఽర్కసుతః-భర్మ్యాశ్వః,తస్యభర్మ్యాశ్వస్య,పుత్రాః,ముద్గలఏకః, యవీనరాదయశ్చత్వారశ్చే,తిపఞ్చ,స్సన్ జజ్ఞిరే * ॥ ౩౧ ॥ *తేషాంపఞ్చాలసంజ్ఞితత్వంవక్తుంతన్నిమిత్తంపితృవచోరూపమాహ ॥భర్మ్యాశ్వఇతి॥భర్మ్యాశ్వః,ప్రాహ,పుత్రానితిశేషః,కిమితి, హేపుత్రాః,మేమమ,పఞ్చానాం , విషయాణాంశబ్దాదీనాందశానాంవా,రక్షణాయ,ఇమేయూయ,మలంప్రభవఇతి,యత, ఏవంపిత్రోక్తా , అత,స్తే,పఞ్చాలసంజ్ఞితాఃపఞ్చాలేతిసంజ్ఞాయే

నామ్నాసత్యధృతి స్తస్మాద్దృఢనేమిస్సుపార్శ్వకృత్ ॥ ౨౭ ॥ సుపార్శ్వాత్సుమతి స్తస్యపుత్రస్సన్నతిమాం స్తతః । కృతీహిరణ్యనాభాద్యోయోగంప్రాప్యజగౌస్మషట్ ॥ ౨౮ ॥ సంహితాఃప్రాప్యసామ్నాంవైతస్యాప్యుగ్రాయుధస్సుతః । తస్యక్షేమ్యస్సువీరోఽథసువీరస్యరిపుంజయః॥ ౨౯ ॥తతోబహురథోనామపురుమీఢోఽప్రజోభవత్ । నళిన్యామజమీఢస్యనీలశ్శాన్తిస్తుతత్సుతః ॥ శాన్తేస్సుశాన్తిస్తత్పుత్రఃపురుజఙ్ఘోఽర్క స్తతోఽభవత్ ॥ ౩౦ ॥ భర్మ్యాశ్వస్తత్సుత స్తస్య పఞ్చాసన్ముద్గలాదయః । యవీనరోబృహదిషుఃకాంపిల్యస్సృఞ్జయస్సుతాః ॥ ౩౧ ॥ భర్మ్యాశ్వఃప్రాహపుత్రామేపఞ్చానాంరక్షణాయహి । విషయాణామలమిమఇతిపఞ్చాలసంజ్ఞితాః॥ ౩౨ ॥ ముద్గలాద్బ్రహ్మనిర్వృత్తంగోత్రంమౌద్గల్యసంజ్ఞితమ్ ॥ ౩౩ ॥ మిథునంముద్గలాద్భార్మ్యాద్దివోదాసఃపుమానభూత్ । అహల్యాకన్యకాయస్యాంశతానన్దస్తుగౌతమాత్ ॥ ౩౪ ॥ తస్యసత్యధృతిఃపుత్రోధనుర్వేదవిశారదః । శరద్వాం స్తత్సుతోయస్మాదూర్వశీదర్శనాత్కిల ॥ శర స్తమ్బే ఽపతద్రేతో మిథునంతదభూచ్ఛుభమ్ ॥ ౩౫ ॥ తద్దృష్ట్వాకృపయాఽగృహ్ణాచ్ఛన్తనుర్మృగయాంచరన్ । కృపఃకుమారఃకన్యాచద్రోణపత్న్యభవత్కృపీ ॥ ౩౬ ॥ ***************************

************ ఇతిశ్రీమద్భాగవతేమహాపురాణే,నవమస్కన్ధే, ఏకవింశోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుకఉవాచ ॥ మిత్రాయుశ్చదివోదాసాచ్చ్యవన స్తత్సుతోనృప। సుదాసస్సహదేవోఽథసోమకోజన్తుజన్మకృత్ ॥ ౧ ॥ తస్యపుత్రశతంతేషాంయవీయాన్పృషత స్తతః । ద్రుపదోద్రౌపదీతస్య ధృష్టద్యుమ్నాదయస్సు

షాంసంజ్ఞాతేతితథా,తారకాదిత్వాదితచ్ * ॥ ౩౨ ॥ *తత్రముద్గలాత్,బ్రహ్మగోత్రంబ్రాహ్మణకులంనిర్వృత్తముత్పన్నం॥ తద్విశినష్టి,మౌద్గల్యసంజ్ఞితమితి * ॥ ౩౩ ॥ *తదేవసజ్రహేణదర్శయతి॥మిథునమితి॥భార్మ్యాద్భర్మ్యాశ్వసుతాన్ముద్గలా,న్మిథునం స్త్రీపుంస , మభూత్,తత్ర,పుమాన్,దివోదాసః,కన్యకాత్వ , హల్యా,తాంవిశినష్టి,యస్యామహల్యాయాం , గౌతమాద్భర్తు,శ్శతానన్దో,జజ్ఞే * ॥ ౩౪ ॥ *తస్యశతానన్దస్య,పుత్ర,స్సత్యధృతి,స్సచ,ధనుర్వేదవిశారదః,తత్సుతస్సత్యధృతిసుత-శ్శరద్వాన్,తంవిశింషన్ తన్నామ్నినిమిత్తంతద్వంశంచాహ ॥ యస్మాదిత్యాదినాయావత్సమాప్తి ॥ ఊర్వశ్యాఅప్సరసో , దర్శనాద్ధేతో,ర్యస్మాచ్ఛరద్వతో, రేత,శ్శర స్తమ్బే,అశ్వవాల స్తమ్బే ,న్యపతత్,అత,స్స,శరద్వాన్నామ్నా,బభూవేతిభావః,తచ్చపతితం,రేత,శ్శివంశుభాచారం , మిథునంస్త్రీపుంస,మభూత్ * ॥ ౩౫ ॥ *శన్తనుః రాజా,యదృచ్ఛయా,మృగయాం-చరన్- తన్మిథునం,దృష్ట్వా,కృపయా , అగృహ్ణాత్ గృహీత్వారరక్షేత్యర్థః,తత్రమిథునే , కుమారః,కృపఃకృపాచార్యః,కన్యాతు,కృపీ-సాచ , ద్రోణాచార్యస్యపత్నీ * ॥ ౩౬ ॥ *ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధే ఏకవింశోఽధ్యాయః. *************************

ఏవంముద్గలస్యదుహితృసంతానమభిధాయాథపుత్రసన్తానమాహ ॥ మిత్రాయుశ్చేతి ॥ దివోదాసాన్మౌద్గల్యా-న్మిత్రాయు-ర్జజ్ఞే-తత్సుతామిత్రాయుసుతాః - హేనృప - చ్యవనాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సోమకః - కనీయాన్-సచ,జన్తోఃజన్మకృతవానితితథా-సోమకస్యసుతోజన్తురిత్యర్థః * ॥ ౧ ॥ *నకేవలంజన్తురేవతస్యపుత్రః - అపితు-జన్తుర్జ్యేష్ఠంశతమిత్యాహ॥తస్యే

తి॥ తస్యసోమకస్య-పుత్రశత-మభూత్-తేషాం, పృషదః-కనీయాన్-జన్తుస్తుజ్యేష్ఠ ఇతి శేషః, పృషదాత్తుద్రుపదః, యస్యద్రుపదస్య, సుతా-ద్రౌపదీ-దృష్టద్యుమ్నాదయః * ॥ ౨ ॥ * ఇమే-దృష్టద్యుమ్నాదయః, పఞ్చాలకాః పఞ్చాలసంజ్ఞికముద్గలవంశప్రసూతత్వాత్పఞ్చాలకాః, అజమీఢస్యపునర్వంశాన్తరమాహ ॥ యఇతి ॥ అజమీఢస్య, న్యో, య, స్సుతః, ఋక్షాఖ్య, స్తత, ఋక్షా-త్సంవరణః * ॥ ౩ ॥ * సంవరణాచ్చ, తపత్యాఖ్యాయాంసూర్యకన్యాయాం-కురు, ర్జజ్ఞే, సచ-కురుక్షేత్రస్య-పతిః-కురోస్సుతాస్తు-పరీక్షిదాదయ-శ్చత్వారః-తత్ర-సుధనుష-స్సుత-స్సుహోత్రో, ఽభూత్, అథ-సుహోత్రా-చ్చ్యవనః, తతశ్చ్యవనా-త్కృతిః * ॥ ౪ ॥ * తస్యకృతే-రుపతిచరోవసుః ఉపరిచరవసుః-కృతీతిపాఠాన్తరం-తదా-తస్యకృతినః-తత ఉపరిచరవసోః-బృహద్రథో ముఖమాదిర్యేషాం తే-జజ్ఞిరే-తానాహ-కుసుమ్భేతి-ఏతే-చేదిపాః చేదిజనపదాధిపాః * ॥ ౫ ॥ * తత్ర-బృహద్రథా-త్కుశాగ్రో, బభూవ-కుశాగ్రో౽భూదితిపాఠాన్తరం-తత్సుతః కుశాగ్రసుతః-ఋషభః-స్మృతః ప్రసిద్ధః-తత్సుతః ఋషభసుతః-పుష్పవాన్-తస్య, హితః హితాఖ్యః-అపత్యంపుత్రో-జజ్ఞే ఇత్యన్వయః-తత్సుతో హితసుతః-జహుః జగురితిపాఠాన్తరమ్ * ॥ ౬ ॥ * ఏవంబృహద్రథస్యఏకోవంశఉక్తః, అథా, న్యస్యామపి, భార్యాయాం-బృహద్రథాత్, ద్వే, శకలే-జజ్ఞాతే, తేచ-మాత్రా-బహి-రుత్సృష్టే-త్యక్తే-తత్ర-క్రీడన్త్యా-జరయా రాక్షస్యా-జీవజీవేతి భాషమాణయా-అభిసన్ధితే జరయా సన్ధితత్వా-జ్జరాసన్ధ-స్సుతో-ఽభవత్-తతో జరాసన్ధా-త్సహదేవః-యత్ యస్మాత్సహదేవా-త్సోమాపిః-శ్రుతశ్రవాశ్చ-జా

తాః॥ ౨ ॥ ధృష్టద్యుమ్నాద్ధృష్టకేతుర్భార్మ్యాః పఞ్చాలకా ఇమే । యోఽజమీఢసుతో హ్యన్యస్యత్వృక్షస్సంవరణస్తతః ॥ ౩ ॥ తపత్యాంసూర్యకన్యాయాంకురుక్షేత్రపతిః కురుః । పరీక్షిత్సుధనుర్జహ్నుర్నిషధశ్చకురోస్సుతాః ॥ సుహోత్రోఽభూత్సుధనుషశ్చ్యవనోఽథతతః కృతీః ॥ ౪ ॥ వసుస్తస్యోపరిచరోబృహద్రథముఖాస్తతః ॥ కుసుమ్భమత్స్యప్రత్యగ్రచేదిపాద్యాశ్చ చేదిపాః ॥ ౫ ॥ బృహద్రథాత్కుశాగ్రోఽభూదృషభస్తస్యచాత్మజః ॥ జజ్ఞే తస్య హితో ఽపత్యంపుష్పవాంస్తత్సుతో జహుః ॥ ౬ ॥ అన్యస్యామపిభార్యాయాంశకలేద్వేబృహద్రథాత్ । తేమాత్రాబహిరుత్సృష్టే జరయాచాభిసన్ధితే॥ ౭ ॥ క్రీడన్త్యా జీవజీవేతి జరాసన్ధస్తతోఽభవత్ ॥ తతశ్చ సహదేవోఽభూత్సోమాపిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః ॥ ౮ ॥ పరీక్షిదనపత్యోఽభూత్సురథో నామజాహ్నవః ॥ తతో విడూరథస్తస్మాత్సార్వభౌమస్తతోఽభవత్ ॥ ౯ ॥ జయత్సేనస్తత్తనయో రాధికోఽతో * ద్యుమానభూత్ । తతశ్చక్రోధనస్తస్మాద్దేవాతిథిరముష్యచ ॥ ౧౦ ॥ † ఋక్షస్తస్యదిలీపో ఽ భూత్ప్రతీపస్తస్యచాత్మజః । దేవాపిశ్శన్తనుస్తస్యబాహ్లీకఇతిచాత్మజాః ॥ ౧౧ ॥ పితృరాజ్యంసముత్సృజ్య దేవాపిస్తువనంగతః । అభవచ్ఛన్తనూ రాజాప్రాఙ్మహాభిషసంజ్ఞితః॥ ౧౨ ॥ యంయంకరాభ్యాంస్పృశతిజీర్ణంయౌవనమేతిసః । శాన్తిమాప్నోతిచైవాగ్ర్యాంకర్మణాతేనశన్తనుః॥ ౧౩ ॥ సమాద్వాదశతద్రాష్ట్రే నవవర్షయదావిభుః। శన్తనుర్బ్రాహ్మణైరు

క్తో-స-సహదేవ, ఇత్యన్వయః * ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ * కురోః-పుత్రః-పరీక్షి-దనపత్యః, అరజహ్నోః కురుసుతస్య-సుతో-జాహ్నవః, సచ-నామ్నా, సురథ, ఇతిప్రసిద్ధః-స్తతస్సురథా, ద్విడూరథ, స్తస్మా-త్సార్వభౌమః * ॥ ౯ ॥ * తతో-జయత్సేన-స్తత్తనయో జయత్సేనతనయః-రాధికః-అతో రాధికా-ద్యుమా-నభూత్-అతో యుతోభవదితిపాఠాన్తరం-తతశ్చద్యుమతః-క్రోధనః-తస్మాత్క్రోధనా-ద్దేవాతిథిః-అముష్యదేవాతిథేః-ఋక్షః-స్తస్మాదృక్షా-ద్దిలీప-స్తస్యదిలపస్యా-త్మజః-ప్రతీపః "ఋక్షోఽస్యభీమసేనో భూత్ప్రతీపస్తస్యచాత్మజ,, ఇతిపాఠాన్తరం-తస్యప్రతీపస్య-దేవాపి-శ్శన్తను-ర్బాహ్లీకశ్చే-తి-త్రయ, స్సుతాః * ॥ ౧౦ ॥ ౧౧ ॥ * తత్ర-దేవాపిః, పితృరాజ్యం, త్యక్త్వా, వనం-గతః, అధునా-అపుత్రస్యేతిభావః-శన్తనుస్తు-రాజా-అధికృతరాజ్యః-సచ-ప్రాక్పూర్వజన్మని-మహాభిషసంజ్ఞితః మహాభిషసంజ్ఞాఽస్యసంజాతేతి తథాభూతః * ॥ ౧౨ ॥ * తస్యఏతస్మిఞ్జన్మని శన్తనునామప్రవృత్తౌనిమిత్తమాహ ॥ యంయమితి ॥ సోఽస్మిఞ్జన్మని-కరాభ్యాం-యంయం-జీర్ణంజరఠం, స్పృశతి-స-సర్వోఽపి-యౌవన-మేతిప్రాప్నోతి-అగ్ర్యాంముఖ్యాం-శాన్తించా-ప్నోతి-యత-స్తతో-ఽనేన-కర్మణాయౌవనశాన్త్యాపాదనరూపేణకర్మణానిమిత్తేన-శన్తను-రితిప్రసిద్ధః-శంసుఖంతనుతేయౌవనశాన్త్యోరాపాదనేనేతి శన్తనురితినిరుక్తిరభిప్రేతా * ॥ ౧౩ ॥ * తస్యశన్తనోరాష్ట్రే-యదా ద్వాదశ-సమాః వర్షాణి-విభుః పర్జన్యో-నవవర్ష-తదా-శన్తను-స్తత్ర-నిమిత్తం-బ్రాహ్మణాన్-పప్రచ్ఛ-బ్రాహ్మణై స్త్వే-వ-ముక్తః "దారాగ్నిహోత్రసంయోగంకురుతేయోఽగ్రజేస్థితే । పరివేత్తాసవిజ్ఞేయః పరివిత్తుస్తుపూర్వజ,, ఇతిస్మృతేః-యోఽగ్రభుక్ భువమగ్రతోభు

౧౨ ॥ శ్లో * పా ॥ యుతోఽభవత్. ౧౧ ॥ శ్లో † ఋక్షోఽస్యభీమసేనోఽభూత్.

నక్త్వ,యం,త్వాదృశోఽపి పరివేత్తైవ భవతి ॥ అత-స్తద్దోషపరిహారాయ-రాజ్య-మగ్రజాయ - దేహి-తతో,వృష్టి-ర్భవిష్య తీ-త్యేవ-ముక్తిః - పురరాష్ట్రయో-ర్వివృద్ధి-ర్యస్మాద్వర్షా-త్తస్మై-వర్షార్థమిత్యర్థః-తత-స్స,శన్తనుర్వ నం-గత్వా-జ్యేష్ఠం ఛన్దయామాస-రాజ్ఞఃప్రజాపరిపాలనాదిః పరమోధర్మ స్తత స్త్వం రాజ్యం స్వీ కుర్వితిప్రార్థయాంచక్రే - తతః పూర్వమేవ , తస్య,మన్త్రిణా అశ్మరాదసంజ్ఞికేన-దేవాపిం-పాషణ్డీకృత్య- రాజ్యానర్హం కర్తుం, యేప్రహితా,విప్రా-స్తైః-పాషణ్డమతాశ్రయయా-గిరా వేదాద్వి,భ్రంశితస్సన్,వేదవాదస్యా , తివాదాన్ నిన్దావచనాని - సదేవాపి-రబ్రవీత్ , తత స్తస్యపాతిత్యేన రాజ్యావర్హత్వే జాతే శన్తనోర్దోషాభావా,ద్దేవో-వవర్షేత్యర్థః * ॥ ౧౪ ॥౧౫ ॥౧౬ ॥ * దేవాపి- ర్యోగ,మాశ్రిత్య , కలాపగ్రామ-మాశ్రితస్సన్-కలౌ-సోమవంశే నష్టే సతి-పునః - కృతయుగస్యా,దౌ - స్థాపయిష్యతిప్రతివర్తయిష్య తి-సోమవంశమితి శేషః * ॥ ౧౭ ॥ * బాహ్లీకాత్ప్రతీపాత్మజా-త్సోమదత్తో-జజ్ఞే-తతస్సోమదత్తా-ద్భూరిః- భూరిశ్రవాః - శలశ్చేతి-త్రయస్సుతా,జజ్ఞిరే-శన్తనోస్తు - బ్రహ్మశాపాన్మానుషీత్వం ప్రాప్యస్వయంవరేణాగతాయాం, గఙ్గాయాం-భార్యాయాం , భీష్మో-జాతః-తంవిశినష్టి-ఆత్మవాన్ బ్రహ్మవిత్ * ॥ ౧౮ ॥ * సర్వేషాంధర్మ విదాం- శ్రేష్ఠః-మహాభాగవతః-కవిర్విద్వాన్-వీరాణాం సైన్యస్య-నాయకః-యేనభీష్మేణ-రామో జామదగ్న్యో ప్యపి-యుధిసఙ్గ్రామే,తోషితః * ॥ ౧౯ ॥ * తతోగఙ్గాయామన్తర్హితాయాం,శన్తనో , ర్దాశకన్యాయాందాశైః కైవర్తైః పాలితాయా , ముపరిచరవసోర్వీర్యంభక్షితవత్యామత్స్యా ఉదరాద్దాశైరుద్ధృతాయాం తైః పాలితాయాంమత్స్యగన్ధియోజనగన్ధిసత్యవత్యాద్యాఖ్యా యామిత్యర్థః-చిత్రాఙ్గద , స్సు

క్తః పరివేత్తాత్వమగ్రభుక్ ॥ ౧౪ ॥ రాజ్యం దేహ్యగ్రజాయాశుపురరాష్ట్రవివృద్ధయే । ఏవముక్తో ద్విజైర్జ్యేష్ఠం ఛన్దయామాస సోఽబ్రవీత్ ॥ ౧౫ ॥ తన్మన్త్రిప్రహితైర్విప్రైర్వేదాద్విభ్రంశితో గిరా । వేదవాదాతివాదాన్వై తతో దేవో వవర్ష హ ॥ ౧౬ ॥ దేవాపిర్యోగమాస్థాయ కలాపగ్రామమాస్థితః । సోమవంశే కలౌ నష్టే కృతాదౌ స్థాపయిష్యతి ॥ ౧౭ ॥ బాహ్లీకాత్సోమదత్తోఽభూద్భూరిర్భూరిశ్రవాస్తతః । శలశ్చ శన్తనోరాసీద్గఙ్గాయాం భీష్మ ఆత్మవాన్ ॥ ౧౮ ॥ సచ ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠో మహాభాగవతః కవిః । వీరయూథాగ్రణీర్యేన రామోఽపి యుధి తోషితః ॥ ౧౯ ॥ శన్తనోర్దాశకన్యాయాం జజ్ఞే చిత్రాఙ్గదస్సుతః । విచిత్రవీర్యశ్చావరజో నామ్నా చిత్రాఙ్గదో హతః ॥ ౨౦ ॥ యస్యాం పరాశరాత్సాక్షాదవతీర్ణో హరేః కలా । వేదగుప్తో మునిః కృష్ణో యతోఽహమిదమధ్యగాత్ ॥ ౨౧ ॥ హిత్వా స్వశిష్యాన్పైలాదీన్భగవాన్బాదరాయణః । మహ్యం పుత్రాయ దాన్తాయ పరం గుహ్యమిదం జగౌ ॥ ౨౨ ॥ విచిత్రవీర్యోఽథోవాహ కాశిరాజసుతే బలాత్ । స్వయంవరాదుపానీతే అమ్బికామ్బాలికే చ సః ॥ ౨౩ ॥ తయోరాసక్తహృదయో గృహీతో యక్ష్మణా మృతః ॥ ౨౪ ॥ క్షేత్రేఽప్రజస్య వై భ్రాతుర్మాత్రోక్తో బాదరాయణః । ధృతరాష్ట్రం చ పాణ్డుం చ విదురం చాప్యజీజనత్ ॥ ౨౫ ॥ గాన్ధార్యాం ధృతరాష్ట్రస్య జజ్ఞే పుత్రశతం నృప । తత్ర

త, స్తస్య,కనీయాన్విచిత్రవీర్యశ్చే-తిద్వౌ,సుతౌ - జజ్ఞాతే ఇత్యర్థః-తత్ర - చిత్రాఙ్గదో,నామ్నా తత్సనామ్నా-చిత్రాఙ్గదాఖ్యేన-గన్ధర్వేణయుద్ధే-హతః * ॥ ౨౦ ॥ * దాశకన్యాంవిశినష్టి ॥ యస్యామితి ॥ యస్యాం దాశకన్యాయాం-శన్తనోః పరిగ్రహాత్పూర్వమేవ - పరాశరా-ద్భగవతః , కలా అవతతార , శ్రీవ్యాసరూపేణేతి శేషః,తస్యాం దాశకన్యాయాం , శన్తనో-శ్చిత్రాఙ్గదో,జజ్ఞే-ఇతిపూర్వేణాన్వయః॥హరేః కలావతారంవిశినష్టి వేదగుప్త ఇతి ॥ వేదాః గుప్తాయేన ,, స , వేదగుప్తః,కృష్ణః కృష్ణద్వైపాయనాఖ్యో-మునిః-యస్మా,దహంశుకో , జాతస్స , న్నిదంశ్రీభాగవత , మధ్యగాం,అహమేవేదంభాగవతంతస్మాదధీతవానస్మీత్యర్థః * ॥ ౨౧ ॥ * తదేవోపపాదయతి ॥ హిత్వేతి ॥ భగవా-న్బాదరాయణః పారాశర్యస్సత్యవతీసుతః-పైలాదీ,న్స్వశిష్యాన్-హిత్వా, తేభ్యోఽనుపదిశ్యేత్యర్థః - ప్రశాన్తాయేతి హేతుగర్భం, ప్రశాన్తత్వా , న్మహ్యమేవే , దం,పరం,గుహ్యం,పురాణంశ్రీభాగవతం,జగౌ ఉపదిదేశేత్యర్థః * ॥ ౨౨ ॥ * విచిత్రవీర్యఇతి ॥ విచిత్రవీర్యశ్శాన్తనవః- కాశిరాజస్య,సుతే బలా,ద్భీష్మేణ-స్వయంవరా,దుపానీతే,అమ్బికామ్బాలికాఖ్యే,ద్వే,ఉవాహ ఉపయేమే * ॥ ౨౩ ॥ * తత, స్తయోరమ్బికామ్బాలికయో,రాసక్తం,హృదయం,యస్య,సచిత్రవీర్యః, యక్ష్మణాక్షయరోగేణ,మృతః * ॥ ౨౪ ॥ * తతో - మాత్రాసత్యవత్యా,ఉక్తఆదిష్టో,భగవా-న్బాదరాయణః , అప్రజస్యాపుత్రస్య - భ్రాతుర్విచిత్రవీర్యస్య , క్షేత్రే అమ్బికామ్బాలికారూపేకలత్రద్వయే-తద్దాస్యాంచ -ధృతరాష్ట్రం - జ్యేష్ఠం-తస్య , కనీయాంసం-పాణ్డుం , విదురంచాజీజనజ్జనయామాస-తత్రామ్బికాయాంధృతరాష్ట్రం , అమ్బాలికాయాంపాణ్డుం-దాస్యాంతువిదుర-మితివివేకః * ॥ ౨౫ ॥ * తత్ర-ధృతరాష్ట్రస్య,గాన్ధార్యాం - పుత్రశతం-జజ్ఞే,హేనృప-తేషాంశతసఙ్ఖ్యానాంధార్తరాష్ట్రాణాం - దుర్యోధనో-జ్యేష్ఠః ,దుశ్శలానా

మ-కన్యాచ,ధృతరాష్ట్రా,ద్గాన్ధార్యాం,జజ్ఞ ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అరణ్యేమృగరూపిణోః రమమాణయోః ఋష్యో - శ్శాపాద్ధేతోః మైథునేకర్మణి ప్రతిరుద్ధస్య-పాణ్డోః,భార్యాయాంకున్త్యాం - ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో - యుధిష్ఠిరః ముఖమాదిర్యేషాం తే-యుధిష్ఠిరభీమార్జునాః-త్రయః-జాతాః ❁ ॥ ౨౭ ॥ ❁ తథా అన్యస్యాం,భార్యాయాంమాద్ర్యాం-నాసత్యదస్రయోరశ్వినోస్సకాశాన్నకుల-స్సహదేవశ్చేతి-ద్వౌ-సుతౌ,జాతౌ- పఞ్చభ్యోయుధిష్ఠిరాదిభ్యో - ద్రౌపద్యా - మేకభార్యాయాంపఞ్చ,పుత్రా,అభవన్ - తేచ-అపితరః-న కేషాంచిత్పితరః - అపుత్రా ఏవసన్తో ద్రౌణినాహతా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౨౮ ॥ ❁ అథ,యుధిష్ఠిరాత్ప్రతిస్వకభార్యాయాం,ప్రతివిన్ధ్యో,జాతః,వృకోదరాద్భీమాచ్ఛ్రుతసేనః,అర్జునాత్తు,శ్రుతకీర్తిః,నాకులఃనకులసుతస్తు శతానీకః,హేరాజన్,సహదేవసుత,శ్శ్రుతకర్మా-తథాఽపరేచ,భార్యాన్తరే,యుధిష్ఠిరాదిభ్యో,జాతా ఇత్యర్థః- తానేవదర్శయతి ॥ యుధిష్ఠిరాత్తు,పౌరవ్యాం,దేవకో,జాతః-భీమసేనాత్తు-హిడమ్బాయాం- ఘటోత్కచో,జాతః-కాళీచాన్యాభీమస్యభార్యా,తస్యాంతతోభీమా-త్సర్వగతో నామ,పుత్రో,ఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౨౯ ॥ ౩౦ ॥ ❁ పార్వతీపర్వతస్యపుత్రీ-విజయానామ-సహదేవాత్సుహోత్ర-మసూత,నకులః-కరేణుమత్యాం-వీరమిత్రం-జనయామాస,నిరమిత్రమితిపాఠాన్తరం,తథాఽర్జునోపి,ఇరావత్యామిరావన్తం,మణలూరుపతేస్సుతాయాం,ఉలూప్యాం‹‹ అభార్తృకాం ప్రదాస్యామితుభ్యంకన్యామలంకృతామ్ అస్యాంయోజాయతేపుత్రస్సమేపుత్రోభవిష్యతీ,,త్యుక్తవిధభాషాబన్ధనయాపుత్రికాధర్మేణ-దత్తాయాం-బభ్రువాహనంచా

దుర్యోధనోజ్యేష్ఠోదుశ్శలాచాపికన్యకా ॥ ౨౬ ॥ శాపాన్మైథునరుద్ధస్య పాణ్డోః కున్త్యాం మహారథాః । జాతా ధర్మానిలేన్ద్రేభ్యో యుధిష్ఠిరముఖాస్త్రయః ॥ ౨౭ ॥ నకులస్సహదేవశ్చ మాద్ర్యాం నాసత్యదస్రయోః । ద్రౌపద్యాం పఞ్చ పఞ్చభ్యః పుత్రాస్తే ఽపితరో ఽభవన్ ॥ ౨౮ ॥ యుధిష్ఠిరాత్ప్రతివిన్ధ్యశ్శ్రుతసేనో వృకోదరాత్ । అర్జునాచ్ఛ్రుతకీర్తిస్తు శతానీకస్తు నాకులిః ॥ ౨౯ ॥ సహదేవసుతో రాజన్ శ్రుతకర్మా తథాపరే । యుధిష్ఠిరాత్తు పౌరవ్యాం దేవకో ఽథ ఘటోత్కచః । భీమసేనాద్ధిడిమ్బాయాం కాళ్యాం సర్వగతస్తతః ॥ ౩౦ ॥ సహదేవాత్సుహోత్రం తు విజయాఽసూత పార్వతీ । కరేణుమత్యాం నకులో నిరమిత్రం తథార్జునః ॥ ౩౧ ॥ ఇరావన్తముల్యూప్యాం వై సుతాయాం బభ్రువాహనమ్ । మణలూరుపతేస్సోఽపి తత్పుత్రః పుత్రికాసుతః ॥ ౩౨ ॥ తవ తాతస్సుభద్రాయామభిమన్యురజాయత । సర్వాతిరథజిద్వీర ఉత్తరాయాం తతో భవాన్ ॥ ౩౩ ॥ పరిక్షీణేషు కురుషు ద్రౌణేర్బ్రహ్మాస్త్రతేజసా । త్వం తు కృష్ణానుభావేన సజీవో మోచితోఽన్తకాత్ ॥ ౩౪ ॥ తవేమే తనయాస్తాత జనమేజయపూర్వకాః । శ్రుతసేనో భీమసేన ఉగ్రసేనశ్చ వీర్యవాన్ ॥ ౩౫ ॥ జనమేజయస్త్వాం జ్ఞాత్వా తక్షకాన్నిధనం గతమ్ । సర్పాన్వై సర్పయాగాగ్నౌ స హోష్యతి రుషాన్వితః ॥ ౩౬ ॥ కావషేయం పురోధాయ తురం తురగమేధయాట్ । సమన్తాత్పృథివీం సర్వాం జిత్వా యక్ష్యతి చాధ్వరైః ॥ ౩౭ ॥ తస్య పుత్రశ్శతానీకో యాజ్ఞవల్క్యాత్త్రయీం పఠన్ । అస్త్రజ్ఞానం ❁ పరం జ్ఞానం శౌనకాత్పరమేష్యతి ॥ ౩౮ ॥ స

సూత,అత-స్తత్పుత్రోఽర్జునపుత్రస్సన్నపి,సబభ్రువాహనః-పుత్రికాసుతః మాతామహసుత ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౩౧ ॥ ౩౨ ॥ ❁ తవపరీక్షిత-స్తాతః పితా,అభిమన్యు,రర్జునా-త్సుభద్రాయా,మజాయతేతి రాజానం ప్రతిశుకోక్తిత్వాత్తవేత్యుక్తం,అభిమన్యుంవిశినష్టి-సర్వా,నతిరథాన్ జితవానితితథా,వీరః,తతః అభిమన్యో,రుత్తరాయాం,భవాన్ త్వం, జాతోఽసి ❁ ॥ ౩౩ ॥ ❁ కురుషుదుర్యోధనాదిషు-వినష్టేషుసత్సు క్రుద్ధస్య-ద్రౌణేరశ్వత్థామ్నో,బ్రహ్మాస్త్ర తేజసాతత్ప్రయుక్తబ్రహ్మాస్త్రతేజసా - దగ్ధోఽపీతిశేషః,త్వంకృష్ణస్యభగవతో-ఽనుభావేన. సజీవస్సప్రాణో-ఽన్తకాన్మృత్యో-ర్మోచితోఽసి ❁ ॥ ౩౪ ॥ ❁ హేతాతరాజన్ తవ-తనయాస్తు-ఇమే-జనమేజయః పూర్వో జ్యేష్ఠోయేషాం-తే-శ్రుతసేనో-భీమసేన-ఉగ్రసేనశ్చే, తిచత్వారః ❁ ॥ ౩౫ ॥ ❁ తత్రజనమేజయాదీనాంభావినంవృత్తాన్తంవంశంచాహ॥ జనమేజయ స్త్వి త్యాదినాయావత్సమాప్తి॥ త్వాంతక్షకా , న్నిధనం-ప్రాప్తం-విదిత్వా-సత్వత్పుత్రో జనమేజయః రుషా,యుక్త,సర్పయాగసంబన్ధిన్యగ్నౌ,సర్పాన్,హోష్యతి ❁ ॥ ౩౬ ॥ ❁ కిఁచ కృత్వా-కావషేయం-తురంతురసంజ్ఞం-పురోధాయపురోహితంకృత్వా - తథా,తురగమేధైరశ్వమేధైర్యష్టీతి తథా-భవితా,కథంయష్టేత్యతాహ-సర్వతః-పృథివీం-సర్వాన్నృపా,న్జిత్వా అశ్వమేధై-ర్యక్ష్యతి ❁ ॥ ౩౭ ॥ ❁ తస్యజనమేజయస్య-పుత్రశ్శతానీకో-భవితా-సచ - యాజ్ఞవల్క్య,త్రయీంవేదం , పఠన్ అధీయానః ,కృపాత్కృపాచార్యాత్-అస్త్రజ్ఞానం - శౌనకాత్తు - పరంజ్ఞానంఆత్మపరమాత్మజ్ఞానం , ఏష్య తిప్రాప్స్యతి - క్రియాజ్ఞానమితిపాఠే - శౌనకాదస్త్రజ్ఞానాది త్రయం లప్స్యత ఇత్యర్థః - తత్ర - క్రియాజ్ఞానం యజ్ఞాదికర్మానుష్ఠానోపయుక్తం జ్ఞానమ్ ❁ ॥ ౩౮ ॥ ❁ తత్స్వ

౩౮ ॥ శ్లో ❁ పా ॥ క్రియాజ్ఞానం.

త్రశ్శతానీకపుత్రః - స హసానీకః - తస్మాత్తు - అశ్వమేధజః - తస్యాప్యశ్వమేధజస్యాపి, అసీమకృష్ణో భవితా తత్సుతః అసీమకృష్ణసుతః - నిశ్చక్రుః * ॥ ౩౯ ॥ * తస్య తన్నామ్నో నిమిత్తమాహ ॥ గజాహ్వయే హస్తినపురే, నద్యా గఙ్గయా - హృతే నాశితే సతి, తతో నిష్క్రమ్య, కౌశామ్బ్యాం - సాధుయథాతథా. ఉత్స్యతి వాసం కరిష్యతి, తతో నిశ్చక్రోరుక్తః - తత ఉక్తాచ్చిత్రరథః - తస్మాచ్ఛుచిరథః - ఉక్తస్తతో రథస్తస్మాత్తస్మాచ్చిత్రరథస్సుత ఇతి పాఠాన్తరమ్ * ॥ ౪౦ ॥ * తస్మాచ్చిత్రరథాద్వృష్టిమాన్ - తస్య వృష్టిమతః - సుషేణో - మహ్యాః పతిః - సుతో, భవితా - తస్య సుషేణస్య, సునీథో - భవితా, తస్య చ - నృచక్షుః - యతో యస్మాన్నృచక్షోస్సుఖీనలో, భవితా * ॥ ౪౧ ॥ * స చ - పారిప్లవస్సుతో యస్య, అథాభూతః - తస్మాత్పారిప్లవాన్మేధావీ, స చ, సునయ ఆత్మజో యస్య, తథాభూతః, యద్వా - పారిప్లవాత్సునయస్తస్యాత్మజో - మేధావీత్యర్థః - తస్మాన్నృపఞ్జయః - తస్మాచ్చ దూర్వః - తతశ్చ - నిమిర్జనిష్యతి * ॥ ౪౨ ॥ * నిమేర్బృహద్రథః - తస్మాద్బృహద్రథాచ్ఛతానీకః - సుదాసజః బృహద్రథాత్సుదాసః - తస్మాచ్ఛతానీకో, జనిష్యత ఇత్యర్థః - శతానీకాద్దుర్దమనః - తస్య దుర్దమనస్య, అపత్యం పుత్రస్తు, విహీనరః * ॥ ౪౩ ॥ * తస్య - దణ్డపాణిస్తస్య తు - నిమిః - తస్య నిమేః - క్షేమకో - నృపో - భవితా - తత్ - దేవం - బ్రహ్మక్షత్రస్య బ్రహ్మక్షత్రకులయోః, యోనిః కారణభూతో - వంశస్సోమవంశః - దేవైః, ఋషిభిశ్చ, సత్కృతః అనుగృహీతః * ॥ ౪౪ ॥ * కలౌ యుగే. క్షేమకం - రాజానం, ప్రాప్య క్షేమకపర్యన్తమనువృత్త ఇత్యర్థః - తతః - సంస్థాం సమాప్తిం - ప్రాప్స్యతి ॥ అజమీఢ

హస్రానీకస్తత్పుత్రస్తతశ్చాశ్వమేధజః । అసీమకృష్ణస్తస్యాపి నిశ్చక్రుస్తత్సుతో నృపః ॥ ౩౯ ॥ గజాహ్వయే హృతే నద్యా కౌశామ్బ్యాం సాధు వత్స్యతి । ఉక్తస్తతశ్చిత్రరథస్తస్మాచ్ఛుచిరథస్సుతః ॥ ౪౦ ॥ తస్మాచ్చ వృష్టిమాంస్తస్య సుషేణోఽథ మహీపతిః । సునీథస్తస్య భవితా నృచక్షుర్యత్సుఖీనలః ॥ ౪౧ ॥ పరిప్లవసుతస్తస్మాన్మేధావీ సునయాత్మజః । నృపఞ్జయస్తతో దూర్వస్తిమిస్తస్మాజ్జనిష్యతి ॥ ౪౨ ॥ నిమేర్బృహద్రథస్తస్మాచ్ఛతానీకస్సుదాసజః । శతానీకాద్దుర్దమనస్తస్యాపత్యం విహీనరః ॥ ౪౩ ॥ దణ్డపాణిర్నిమిస్తస్య క్షేమకో భవితా నృపః । బ్రహ్మక్షత్రస్య వై యోనిర్వంశో దేవర్షిసత్కృతః ॥ ౪౪ ॥ క్షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాం ప్రాప్స్యతి వై కలౌ । అథ మాగధరాజానో భావినో యే వదామి తే ॥ ౪౫ ॥ భవితా సహదేవస్య మార్జారిర్యచ్ఛ్రుతశ్రవాః । తతోఽయుతాయుస్తస్యాపి నిరమిత్రోఽథ తత్సుతః ॥ ౪౬ ॥ సునక్షత్రస్సునక్షత్రాద్బృహత్సేనోఽథ కర్మజిత్ । తతస్సుతఞ్జయో విప్రశ్శుచిస్తస్య భవిష్యతి ॥ ౪౭ ॥ క్షేమోఽథ సువ్రతస్తస్మాద్ధర్మసూత్రశ్శమస్తతః । ద్యుమత్సేనోఽథ సుమతిస్సుబలో జనితా తతః ॥ ౪౮ ॥ సునీథస్సత్యజిదథ విశ్వజిచ్చ పురఞ్జయః । ఏతే బార్హద్రథా భూపా భావ్యాస్సాహస్రవత్సరాః ॥ ౪౯ ॥ ***************************

*********** ఇతి శ్రీమద్భాగవతే, మహాపురాణే, నవమస్కన్ధే, ద్వావింశోఽధ్యాయః ***********

శ్రీశుక ఉవాచ ॥ అనోస్సభానరశ్చక్షుః పరోక్షశ్చ త్రయస్సుతాః । సభానరాత్కాలనాభస్సృఞ్జయస్తత్సుత

పౌత్రస్య సంవరణస్య సుతః, కురుస్తస్య పరిక్షిదాదయశ్చత్వారః - తత్ర పరిక్షిదనపత్య ఉక్తః, సుధనుర్జహ్నోర్వంశావుక్తౌ, నిషధస్యాప్యనుక్త ఏవ, తత్రైవ - సుధనుర్వంశ్యస్య బృహద్రథస్యైకో వంశో జగురన్త ఉక్తః, అన్యస్తు, శ్రుతశ్రవఃపర్యన్తః - ఇదానీం శ్రుతశ్రవః పితామహాత్సహదేవాన్మగధాధిపతేర్భవిష్యతో వంశ్యానప్యుక్తుం ప్రతిజానీతే ॥ అథేతి ॥ మగధరాజానః మగధదేశాధిపతీన్ - భావినః - తాంస్తుభ్యం - వదామి * ॥ ౪౫ ॥ * సహదేవస్య జరాసన్ధసుతస్య - మార్జారిః - భవితా భవిష్యతి, తతో మార్జారేః - శ్రుతశ్రవాః - తతః శ్రుతశ్రవసః - అయుతాయుః - తస్యాపి, నిరమిత్రః - తత్సుతః నిరమిత్రసుతః, సునక్షత్రః, సునక్షత్రాత్తు - బృహత్సేనో - భవితా, అథ బృహత్సేనాత్, కర్మజిత్ - తతః కర్మజితః, శ్రుతఞ్జయః - తస్య, శుచిర్నామ, విప్రో - భవిష్యతి * ॥ ౪౬ ॥ ౪౭ ॥ * తస్య శుచేః, క్షేమో నామ - రాజన్యః - అథ క్షేమాత్ - సువ్రతః - తస్మాత్, సువ్రతాద్ధర్మసూత్రః, శ్రుతః ప్రఖ్యాతః, తతో ధర్మసూత్రాద్ద్యుమత్సేనః, అథ ద్యుమత్సేనాత్, సుమతిః - తతస్సుమతేః, సుబలో, జనితా జనిష్యతి * ॥ ౪౮ ॥ * తతస్సునీథః - అథ సునీథాత్సత్యజిత్ - తస్మాద్విశ్వజిత్ - తస్మాచ్చ, పురఞ్జయః, త ఏతే - సర్వే, బార్హద్రథాః బృహద్రథవంశ్యాః సహస్రవత్సరాన్తం, భావ్యాః భావినః - తతః పశ్చాద్బార్హద్రథో - వంశః - సంస్థాం - మేష్యతీతి భావః * ॥ ౪౯ ॥ * ఇతి శ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాం నవమస్కన్ధే ద్వావింశోఽధ్యాయః *

తదేవం యయాతేః పుత్రాణాం పఞ్చమస్య పూరోర్వంశోఽధ్యాయత్రయేణానుక్రాన్తః ॥ ఇదానీం చతుర్థస్య వంశమనుక్రామతి ॥ అనోరితి కర్ణస్య జగతీపతేరిత్యన్తేన ॥ అనోర్యయాతిపుత్రస్య చతుర్థస్య - సభానరాదయః - త్రయః - సుతాః, జజ్ఞిరే - తత్ర సభానరాత్కాలనాభః - తత్సుతః కాలనాభసుతః, సృఞ్జయః, తతో - జనమేజయః, తత్పుత్రో జనమేజయపుత్రో మహా

శాల-స్తస్య-మహామనాః తస్యతూ-శీనర-స్తితిక్షుశ్చేతి-ద్వావాత్మజౌ ❁ ॥ ౧ ॥ ౨ ॥ ❁ తతోఽ-శీనరస్యాత్మజా-శ్శిబిప్రభృతయ-శ్చత్వారః-తత్ర-శిబేర్వృషదర్భాదయశ్చత్వారఏవా-త్మజా, బభూవుః-తితిక్షోరుశీనరానుజస్యతు-వృషద్రథః-తతో వృషద్రథా, ద్ధేమః-అథహేమా-త్సుతపాః-సుతపస స్తు-బలిః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తస్యబలేః-క్షేత్రేతేకక్షత్రే-దీర్ఘతపసా హోతునా-అఙ్గాదిసంజ్ఞికా-స్సింహాదిసంజ్ఞకాశ్చమహీక్షితో భూపా-జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తతాఽఙ్గతః అఙ్గాత్-ఖనపానో-జజ్ఞే-తస్మాద్దివిరథః ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ తస్యసుతో-ధర్మరతో-జజ్ఞే-యస్యధర్మరతస్య,చిత్రరథో-జాత-స్సచా-ప్రజోఽనపత్య-స్సఏవ,చిత్రరథో-రోమపాదఇతి-ఖ్యాతః ప్రసిద్ధః తస్మై రోమపాదాయా-ప్రజాయ, తస్యసఖా-దశరథః ॥ శాన్తాంనామ,స్వస్య,కన్యాం, ప్రాయచ్ఛద్దదౌ-తాం-చకన్యా-మృశ్యశృఙ్గ-ఉవాహ-ఉపయేమె, కోఽసావృశ్యశృఙ్గఇత్యపేక్షాయాంతంవిశినష్టి. యం,హరిణ్యాస్సుతం,విభాణ్డకాదుత్పన్నం-దేవేపర్జన్యేఅవర్షతిసతి-వృష్ట్యర్థం-రామాగణికాః, నాట్యాదిభి-రుపాహ్వైః-రానిన్యుః-సఋష్యశృఙ్గ ఇత్యర్థః-కథందశరథః స్వకన్యామదాదిత్యత్రాహ ॥ సత్వితి ॥ సతుదశరథః-మరుత్వతఃఇష్టింమరుత్వద్దైవతాకామిష్టిం,నిరుప్యానపత్యస్య-రాజ్ఞో రోమపాదస్య,సఖ్యార్థతోః-స్వాం,కన్యాం, శాన్తాఖ్యా,మదాత్-యేనదశరథద త్తేనశాన్తారూపేణాపత్యేన-అప్రజోఽపిరోమపాదః,ప్రజాంలేభేసుప్రజాబభూవేత్యర్థః॥రోమపాదాత్తు-చతురఙ్గః-తత్సుతశ్చతురఙ్గసుతః-పృథులాక్షః ❁ ॥ ౭ ॥ ౮ ॥ ౯ ॥ ౧౦ ॥ ❁ తత్సుతాః పృథులాక్షసుతాః,బృహద్రథాదయ-స్త్రయః,తత్రాఽద్యాద్బృహద్రథా

స్తతః ॥ ౧ ॥ జనమేజ ❁ య స్తస్యపుత్రో మహాశాలో మహామనాః । ఉశీనర స్తితిక్షుశ్చ మహామనస ఆత్మజౌ ॥ ౨ ॥ శిబిర్వనః క్రిమిర్దర్పశ్చత్వారోశీనరాత్మజాః । వృషదర్భస్సువీరశ్చమద్రః కేకయఆత్మజాః ॥ ౩ ॥ శిబేశ్చత్వారఏవాసం స్తితిక్షోశ్చవృషద్రథః । తతో హేమోఽథసుతపా బలిస్సుతపసోఽభవత్ ॥ ౪ ॥ అఙ్గవఙ్గకళిఙ్గాద్యాస్సింహపుణ్డ్రాన్ధ్రసంజ్ఞికాః । జజ్ఞిరేదీర్ఘతపసాబలేః క్షేత్రేమహీక్షితః ॥ ౫ ॥ చక్రుస్స్వనామ్నా విషయాన్షడిమాన్ప్రాచ్యకాంశ్చతే । ఖనపానోఽఙ్గతో జజ్ఞేతస్మాద్దివిరథ స్తతః ॥ ౬ ॥ సుతో ధర్మరతో యస్యజజ్ఞేచిత్రరథోఽప్రజాః । రోమపాదఇతిఖ్యాత స్తస్మైదశరథస్సఖా ॥ ౭ ॥ శాన్తాంస్వకన్యాం ప్రాయచ్ఛదృశ్యశృఙ్గఉవాహతామ్ । దేవేఽవర్షతియంరామాఆనిన్యుర్హరిణీసుతమ్ ॥ ౮ ॥ నాట్యసఙ్గీతవాదిత్రైర్విభ్రమాలిఙ్గనాదిభిః ॥ సతురాజ్ఞోఽనపత్యస్యనిరూప్యేష్టింమరుత్వతః ॥ ౯ ॥ ప్రజామదాద్దశరథో యేనలేభేప్రజాః ❁ ప్రజామ్ । చతురఙ్గో రోమపాదాత్పృథులాక్షస్తుతత్సుతః ॥ ౧౦ ॥ బృహద్రథోబృహత్కర్మా బృహద్భానుశ్చతత్సుతాః । తతో బృహన్మనా స్తస్మాజ్జయద్రథఉదాహృతః ॥ ౧౧ ॥ విజయ స్తస్యసంభూత్యాంధృతి స్తస్యధృతవ్రతః । సత్యకర్మాఽభవ త్తస్యపుత్రశ్చాధిరథ స్తతః ॥ ౧౨ ॥ యోఽసౌగఙ్గాతటేక్రీడన్మఞ్జూషాన్తర్గతంశిశుమ్ । కున్త్యాఽపవిద్ధంకానీనమనపత్యోఽకరోత్సుతమ్ ॥ వృషసేనస్సుత స్తస్యకర్ణస్యజగతీపతేః ॥ ౧౩ ॥ ద్రుహ్యోస్తుతనయోబభ్రుస్సేతు స్తస్యాత్మజ స్తతః । ఆరబ్ధ స్తస్యగాన్ధార స్తస్యధర్మ స్తతో ధృతః ॥ ౧౪ ॥ ధృతస్యదుర్మద స్తస్మాత్ప్రచేతా స్తత్సుతాశ్శతమ్ । మ్లేచ్ఛాధిపతయోఽభూవన్నుదీచీందిశమాశ్రితాః ॥ ౧౫ ॥ తుర్వసో స్తుసుతో వహ్నిర్వహ్నేర్భర్గోఽథభానుమాన్ । సుభాను స్తత్సుతోఽస్యాపికరన్ధమఉదారధీః ॥ ౧౬ ॥ మరు త్త స్తత్సుతోఽపుత్రః

ద్బృహన్మనాః,తస్మాద్బృహన్మనసః, జయద్రథ,ఉదాహృతః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ తస్యజయద్రథస్య,సంభూత్యాంభార్యాయాం విజయః-తతో విజయా,ద్ధృతి, రజాయత, తతోధృతేః,ధృతవ్రతః, తస్యధృతవ్రతస్య, సత్యకర్మాత-తస్సత్యకర్మణో, రథః ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తంవిశినష్టి॥ యోఽసౌరథః కున్త్యాపాణ్డోర్భార్యయా-కానీనంకన్యావస్థావస్థితాయాస్స్వస్యాః జాతంఅపవిద్ధంత్యక్తం-మఞ్జూషాయాంనిక్షిప్తమితి శేషః,శిశుం,మఞ్జూషా న్తర్గతంపేటికాయాంస్థితం-కర్ణాఖ్యంగఙ్గాతటే క్రీడన్ననపత్యస్సన్,సుత-మకరోత్,స్వరథఇత్యర్థః-తస్యరథేనస్వీకృతస్యకర్ణాఖ్యస్య-జగతీపతేర్భూపాలస్య,సుతో,వృషసేనః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ అథయయాతే స్తృతీయపుత్రస్యద్రుహ్యో-ర్వంశమనుక్రామతి॥ ద్రుహ్యోశ్చేతిద్వాభ్యాం॥ ద్రుహ్యో,ర్బభ్రుః,తస్యబభ్రో,రాత్మజ,స్సేతు, స్తతస్సేతో,రారబ్ధ, స్తస్యతు,గాన్ధారః,తస్యగాన్ధారస్య,ధర్మ-స్సుత,స్తతోధర్మా-ద్ధృతో,జజ్ఞే ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ ధృతస్య,సుతో,దుర్మద, స్తస్మాద్దుర్మదా,త్ప్రచేతా,జజ్ఞే ప్రచేతస్సుతా స్తు,శతం, తేచో,దీచీం,దిశ,మాశ్రితాస్సన్తో,మ్లేచ్ఛానా,మధిపతయో-బభూవుః ❁ ॥ ౧౫ ॥ ❁ అథయయాతిసుతస్యద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥ తుర్వసో స్త్వితిద్వాభ్యాం॥ తుర్వసో,స్సుతో-వహ్నిః,వహ్నే స్తు,భర్గః అథభర్గా-ద్భానుమాన్,తత్సుతో వహ్నిమత్సుతః-సుభానుః, అస్యాపిసుభానోరపి,కరన్ధమః,సచ-ఉదారధీర్యస్యతథాభూతః ❁ ॥ ౧౬ ॥ ❁ కరన్ధమసుతో-మరు త్త-స్సచా-పుత్రస్సన్,పౌరవంపూరోర్వంశేజాతం-దుష్యన్తం-పుత్ర-మన్వభూత్ ప్రాప్తవాన్-తంస్వీకృతవానిత్యర్థః,సచదుష్యన్తః,రాజ్యకాముకస్సన్-స్వవం

శంజనకవంశమేవ-భేజే అన్వవర్తత ॥ ౧౭ ॥ అథయదోర్వంశంవక్తుంప్రతిజానన్ స్తత్రశుశ్రూషాముత్పాదయతి-యయా తేరితిద్వాభ్యాం - హేనరర్షభ యయాతేః, జ్యేష్ఠఃపుత్రః, తస్యయదోః, వంశం, వర్ణయామ్యనుక్రమిష్యామి, కథంభూతం, మహాపుణ్యం వదతాంశృణ్వతాంచనృణాంపుణ్యావహంపాపహరంచ ॥౧౮॥ తస్యపాపహరత్వమేవసహేతుకముపపాదయతి ॥ యదోః - వంశం - శ్రుత్వా, నర - స్సర్వైః - పాపైః, ప్రముచ్యతేనిర్ముక్తోభవతి, యత్రయదోర్వంశే - భగవాన్ షాడ్గుణ్యపూర్ణః పరమాత్మా, నరస్యాకృతిరివఆకృతిరాకారోయస్య - తథాభూతో, ఽవతీర్ణః, శ్రీకృష్ణరూపేణేతిభావః ॥ ౧౯ ॥ యదోః, స్సూనవస్సుతా - స్సహస్రజిదాదయ, శ్చత్వారః, శ్రుతాః విశ్రుతాః, తత్రచతుర్ణాం మధ్యే, ప్రథమాత్మజః, ప్రథమస్యసహస్రజితః, ఆత్మజః-శతజిత్ ॥ ౨౦ ॥ తత్సుతాశ్శతజిత్సుతాః, మహాహయాదయస్త్రయః, తత్ర, హైహయస్య-సుతో, ధర్మః, తతోధర్మా-న్నేత్రో-జజ్ఞే, సచ-కున్తేః పితా-సోఽపికున్తిరితిప్రసిద్ధఇతిభావః ॥ ౨౧ ॥ కున్తేర్నేత్రాపరనామధేయా - త్సోహంజి-రభూత్ - తతో-మహిష్మాన్ - తతశ్చ-భద్రశేనకః - భద్రసేనకస్యతు-దుర్మదో-ధనకశ్చే-తి, ద్వౌపుత్రౌ - తత్రధనకఃకృతవీర్యసూః కృతవీర్యంసుషువేఇతితథా-కృతవీర్యస్యాపితైర్యగ్గః ॥ ౨౨ ॥ నకేవలంకృతవీర్యసూరేవ-కింతు - కృతాగ్న్యాదయోఽపిత్రయ స్తదాత్మజాః - ధనకస్యాత్మజాః కృతవీర్యాదయశ్చత్వారోధనకస్యాత్మజాఇత్యర్థః - తత్రకృతవీర్యసుతోఽర్జునఃకార్తవీర్యఇతిప్రసిద్ధః-సచ-సప్తానాంద్వీపానాం - ఈశ్వరోఽధిపతి-రభూత్-తంవిశినష్టి-హరేరంశావతారరూపా - ద్దత్తాత్రేయా-త్ప్రాప్తో - యోగః-గుణా అణిమాదయశ్చ-యేన-సః ॥ ౨౩ ॥ కిం

పుత్రంపౌరవమన్వభూత్ । దుష్యన్తంసపునర్భేజేస్వవంశంరాజ్యకాముకః ॥ ౧౭ ॥ యయాతేర్జ్యేష్ఠపుత్రస్య యదోర్వంశంనరర్షభ । వర్ణయామిమహాపుణ్యంసర్వపాపహరంనృణామ్ ॥ ౧౮ ॥ యదోర్వంశంనరశ్శ్రుత్వా సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే । యత్రావతీర్ణోభగవాన్పరమాత్మానరాకృతిః ॥ ౧౯ ॥ యదోస్సహస్రజిత్క్రోష్టానలోరిపురితిశ్రుతాః । చత్వారస్సూనవస్తత్రశతజిత్ప్రథమాత్మజః ॥ ౨౦ ॥ మహాహయోవేణుహయోహైహయశ్చేతితత్సుతాః । ధర్మస్తుహైహయసుతోనేత్రఃకున్తేఃపితాతతః ॥ ౨౧ ॥ సోహఞ్జిరభవత్కున్తేర్మహిష్మాన్భద్రసేనకః । దుర్మదోభద్రసేనస్యధనకఃకృతవీర్యసూః ॥ ౨౨ ॥ కృతాగ్నిఃకృతవర్మాచకృతౌజాధనకాత్మజాః । అర్జునఃకృతవీర్యస్యసప్తద్వీపేశ్వరోభవత్ ॥ దత్తాత్రేయాద్ధరేరంశాత్ప్రాప్తయోగమహాగుణః ॥ ౨౩ ॥ ననూనంకార్తవీర్యస్యగతింయాస్యన్తిపార్థివాః । యజ్ఞదానతపోయోగైశ్శ్రుతవీర్యజయాదిభిః ॥ ౨౪ ॥ పఞ్చాశీతిసహస్రాణిహ్యవ్యాహతబలస్సమాః । అనష్టవిత్తస్మరణోబుభుజేఽక్షయ్యషడ్వసు । తస్యపుత్రసహస్రస్యపఞ్చవోర్వరితామృధే ॥ ౨౬ ॥ జయధ్వజశ్శూరసేనోవృషణోమధురూర్జితః । జయధ్వజాత్తాళజఙ్ఘస్తస్యపుత్రశతంత్వభూత్ ॥ ౨౭ ॥ క్షత్రంయత్తాళజంఘా

(The printed text above includes: అకరోదర్జునోరాజ్యంహరించైవాన్వహంస్మరన్ ॥ ౨౫ ॥)

ఖహునా-సర్వేపార్థివాస్సంభూయాపి - యజ్ఞాదిభిః, శ్రుతాదిభిశ్చ-కార్తవీరస్య - గతింప్రకారంసామ్యం-నూనంధ్రువం-న యాస్యన్తి ॥ ౨౪ ॥ కించా, వ్యాహతంబలంయస్య-సోఽర్జునఃపఞ్చాశీతిసహస్రాణి-సమాః వర్షాణి-రాజ్య-మకరోత్-కథంభూతః-హరిందత్తాత్రేయ-మనుస్మరన్ ॥ ౨౫ ॥ కించ-అనష్టమవినాశం-విత్తం-యేన-తథావిధం-స్మరణం-యస్య-తథా-యస్యస్మరణాద్వినష్టమపివిత్తంపునర్లభ్యతేతథాభూతఇత్యర్థః, అక్షయ్యం-షడ్వసుషడ్విధవిషయసుఖం-బుభుజే-తస్యకార్తవీర్యస్య-య-త్పుత్రాణాంసహస్రం - తస్యమధ్యే-జయధ్వజాదయః-పఞ్చైవమృధేయుద్ధేఽవశిష్టాఃఅవశేషితాః-ఇతరేతుభార్గవరామేణహతాఇత్యర్థః-తత్రజయధ్వజా-త్తాలజఙ్ఘః-తస్యతాలజఙ్ఘస్యతు-పుత్రశత-మభూత్ ॥ ౨౬ ॥ ౨౭ ॥ యత్ప్రసిద్ధ్యాకం-తాలజఙ్ఘాఖ్యం - క్షత్రంక్షత్రియాః-ఔర్వస్యఋషే-స్తేజసా - ఔర్వతేజఃసబృంహితేనసగరేణేత్యర్థః-ఉపసంహృతంవినాశితమ్ - తేషాంతాలజఙ్ఘపుత్రాణాం - జ్యేష్ఠోవీతిహోత్రః, తస్యసుతోమధుః-స్మృతఃప్రఖ్యాతః - మధోస్సుతసువృష్ణిఃప్రఖ్యాతః - నకేవలంవృష్ణిరేవ-అపితువృష్ణిర్జ్యేష్ఠోయస్మిన్తత్పుత్రాణాంశతం-తస్యమధోరాసీదిత్యర్థః-వృష్ణిఃపుత్రోమధోస్స్మృతఃఇతిపాఠాన్తరం-తదా-తేషాంతాలజఙ్ఘపుత్రాణాంజ్యేష్ఠ-స్సుతోవీతిహోత్ర, స్తస్యతు-మధు, స్తస్యచ-వృష్ణి-రిత్యన్వయః-ఇతరత్పూర్వవత్-యతో - మధోఃకులంమాధవాఖ్యంక్షత్రకులం-ప్రవృత్తం-యస్యమధోః-వృష్ణిజ్యేష్ఠం-పుత్రశత-మభూదిత్యర్థః - వృష్ణిర్జ్యేష్ఠమిత్యనేనపుత్రశతస్యాపివృష్ణ్యాఖ్యత్వమభిప్రేతమ్ ॥ యదువంశజత్వాద్యాదవాఖ్యత్వంతదేతదాహ ॥ మాధవాఇతి ॥ మధోఃపుత్రా-స్సర్వే, మాధవాః మాధవనామానః-మధోః ప్రసూతత్వాదితిభావః-వృష్ణ

యః-వృష్ణిజ్యేష్ఠత్వాదితిభావః. హేరాజ-న్యాదవాశ్చ,యదువంశజత్వాదితిభావః * ॥ ౨౮ ॥ ౨౯ ॥ * ఏవంయదోఃజ్యేష్ఠపుత్రస్యవంశఉక్తః,అథద్వితీయస్యాన్వయమనుక్రామతి॥ యదుపుత్రస్యేత్యాదినా ॥ యదుపుత్రస్య,క్రోష్టోః-పుత్రో-వృజినవాన్-తతోవృజినవతఃశ్వాహితః , అతఃశ్వాహితాత్ , ఉరుశఙ్కుః “ అభిభూస్తత్కుశేకుర్వా ,, ఇతిపాఠాన్తరం-తదా-తత్తస్మా,దభిభువఃకుశేకు-రిత్యర్థః , తస్యతు-చిత్రరథః-తతశ్చిత్రరథా-చ్ఛశిబిన్దురభూత్-తంవిశినష్టి , మహాయోగీ-మహాన్భాగోయస్యసః-మహాన్, గుణైరితి శేషః , చతుర్దశ-మహారత్నానితత్తజ్జాతిశ్రేష్ఠాని యస్యసః-తానిచ , మార్కణ్డేయపురాణేదర్శితాని “ గజవాజిరథాస్త్రీషునిధిమాలామ్బరద్రుమాః । శక్తిపాశమణిచ్ఛత్రవిమానానిచతుర్దశ ,, తి,చక్రవర్తీసప్తద్వీపాధిపతిః-అపరాజితఃజయీ * ॥ ౩౦ ॥ ౩౧ ॥ * తస్యశశిబిన్దోఃసంబన్ధినాం-పత్నీసహస్రాణాం-దశానాం-భార్యాయుతస్యేత్యర్థః-తేషాం,ప్రత్యేకంలక్షలక్షమిత్యే - వం, తాసు-మహాయశా-శ్శశిబిన్దుః-పుత్రాణాం-దశలక్షసహస్రాణి-జనయామాస * ॥ ౩౨ ॥ * పృథుశ్రవాః-పృథుకీర్తిః - పృథుయశా,ఇత్యాదయః-షట్ప్రధానాఃశ్రేష్ఠాః-యేషాం, తేషాంమధ్యే , యో-ధర్మో నామ-తస్యధర్మస్య,ఉశనా-సుతః-సచ-హయమేధశతస్య,యాట్ యష్టా * ॥ ౩౩ ॥ * తత్సుతః,ఉశనసుతో-రుచక-స్తస్య,పఞ్చాత్మజా-ఆసన్-తాన్-శృణు-తానేవాహ , పురుజిచ్చ,రుక్మశ్చ-రుక్మేషుశ్చ-పృథుశ్చ-జ్యామఘశ్చ-తిసంజ్ఞితః * ॥ ౩౪ ॥ * తత్ర,జ్యామఘ,శ్శైబ్యాయాః , పతి-రప్రజఃఅపుత్రస్సన్,భార్యాభయా,దన్యాం,భార్యాం , నావిన్దత్ నలేభే , ఏవంస్థితేస,కదాచి,చ్ఛ

ఖ్యామార్వతేజో * పసంహృతమ్। తేషాంజ్యేష్ఠోఽభవత్పుత్రో వృష్ణిఃపుత్రో * మధుస్స్మృతః॥ ౨౮ ॥తస్యపుత్రశతంత్వాసీద్వృష్ణిజ్యేష్ఠంయతఃకులమ్।మాధవావృష్ణయోరాజన్యాదవా శ్చతిసంజ్ఞితమ్ ॥ ౨౯ ॥యదుపుత్రస్యచక్రోష్టోఃపుత్రోవృజినవాంస్తతః । † శ్వాహితోఽతో * రుశఙ్కుర్వైతస్యచిత్రరథస్తతః ॥ ౩౦ ॥ శశిబిన్దుర్మహాయోగీమహాభాగోమహానభూత్ । చతుర్దశమహారత్నశ్చక్రవర్త్యపరాజితః॥ ౩౧ ॥తస్యపత్నీసహస్రాణిదశాసన్నమహాయశాః । దశలక్షసహస్రాణిపుత్రాణాం తాస్వజీజనత్ ॥ ౩౨ ॥ తేషాంతుషట్ప్రధానానాంపృథుశ్రవసఆత్మజాః। ధర్మోనామోశనాతస్యహయమేధశతస్యయాట్ ॥ ౩౩ ॥ తత్సుతోరుచకస్తస్యపఞ్చాసన్నాత్మజాశ్శృణు।పురుజిద్రుక్మరుక్మేషుపృథుజ్యామఘసంజ్ఞితాః॥ ౩౪ ॥జ్యామఘస్త్వప్రజో * ప్యన్యాంభార్యాంశైబ్యాపతిర్భయాత్। నావిన్దచ్ఛత్రుభవనాద్భోజ్యాంకన్యామహార * షీత్ ॥ ౩౫ ॥ రథస్థాంతాంనిరీక్ష్యాహశైబ్యాపతిమమర్షితా।కేయంకుహకమత్స్థానంకథమారోపితేతివై ॥ ౩౬ ॥స్నుషాతవేత్యభిహితేస్మయన్తీపతిమబ్రవీత్ । అహంవన్ధ్యాసపత్నీచస్నుషామేయుజ్యతేకథమ్॥ ౩౭ ॥ జనయిష్యసియంరాజ్ఞితస్యేయముపపత్స్యతే। అన్వమోదతసావిశ్వేదేవాఃపితరఏవచ ॥ ౩౮ ॥ శైబ్యాగర్భమధాత్కాలేకుమారంసుషువేశుభమ్ । సవిదర్భఇతిప్రోక్తఉపయేమేస్నుషాంసతీమ్ ॥ ౩౯ ॥ ********************
********** ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,నవమస్కన్ధే,త్రయోవింశోఽధ్యాయః**********

త్రూ,న్విజిత్య - తేషాం,భవనా,త్కాంచి,త్కన్యాం , భోజ్యాంభుజిష్యాం - ఉపభార్యార్థమితియావత్ , అహార్షీ దానిన్యే * ॥ ౩౫ ॥ * రథస్థామితి॥రథస్థితాం,తాంకన్యా-మాలోక్య-శైబ్యా- అమర్షితాసతీ,పతింజ్యామఘ-మాహ,కిమితి, హేకుహకవఞ్చక,మత్స్థానం-మదుపవేశస్థానం -ఇయం-కథ-మారోపితేతి * ॥ ౩౬ ॥ * తత స్తస్యాభయా-జ్యామఘః-తవస్నుషే-యమితీతే-త్యుక్తేసతీ,పతిం,స్మయన్తీసతీ,శైబ్యా-వాచ-కిమితి,అహం-వన్ధ్యా-అసపత్నీ,అవిద్యమానాసపత్నీయస్యాస్తథాభూతాచ-అతో,మేమమ-స్నుషా , కథం-యుజ్యతఉపపద్యేతేతి * ॥ ౩౭ ॥ * తతస్తాంజ్యామఘఆహ॥ హేరాజ్ఞీ,త్వం,యంపుత్రం-జనఇష్యసి-తస్యే-యం-భార్యాసతీ-ఉపపత్స్యతే - తవస్నుషాభవిష్యతీతి-తత-స్సాశైబ్యా - అన్వమోదతతథైవేత్యఙ్గీచకార - తదాభార్యాభయప్రకమ్పమానస్విన్నసర్వాఙ్గస్యరాజ్ఞః ప్రాణసఙ్కటమాలోక్యానుకమ్పితాస్తేనపూర్వంబహుకాలమారాధితాః - పశ్వే-దేవాః - పితరశ్చ-తథాస్త్విత్య-న్వమోదన్త * ॥ ౩౮ ॥ * తతశ్చదేవతాప్రసాదేనజనఇష్యసీతివచనముహూర్తగుణేనసవృత్తరజస్కాపి-శైబ్యా-గర్భ-మధాద్ధృతవతీ-తత-స్సా-ప్రాప్తకాలే - శుభలక్షణం-కుమారం,సుషువే-సచకుమారో-విదర్భ-ఇతిప్రోక్తః - ప్రఖ్యాతః-తత-శ్శైబ్యా-స్నుషా -ముపయేమేఉపయమయామాసజ్యామఘస్యమహిమాతుపరాశరాదిభిరుక్తః-యథోక్తం “ భార్యావశ్యాస్తుయేకేచిద్భవిష్యన్తితథామృతాః । తేషాంవైజ్యామఘశ్శ్రేష్ఠశ్శైబ్యాపతిరభూన్నృపే ,, తి * ॥ ౩౯ ॥ * ఇతిశ్రీభాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాంశ్రీవాత్స్యవీరరాఘవసూరివిరచితాయాం శ్రీభాగవతవ్యాఖ్యాయాంనవమస్కన్ధేత్రయోవింశోఽధ్యాయః ****************************

౨౮ ॥ శ్లో * పా ॥ మధోస్స్మృతః. ౩౦ ॥ శ్లో † పా ॥ అభిభూస్తత్కుశేకుర్వై.

తస్యాం శైబ్యాయాం వివాహితాయాం కన్యాయాం - విదర్భః - నామ్నా కుశః, క్రథశ్చేతి ద్వౌ పుత్రౌ, అజనయత్, తతః తృతీయం, రోమపాదాఖ్యం చ, తస్యామేవ - అజనయత్, కథంభూతం, వైదర్భకులం నన్దయతీతి తథాభూతమ్ ❁ ॥ ౧ ॥ ❁ రోమపాదస్య, సుతో బభ్రుః, తస్మాత్తు, క్రతుః, అజాయత, తత్సుతః క్రతుసుతః, కుశికః, తస్మాత్ కుశికాత్, చేదిః - తతశ్చేదేః - చైద్యాదయః దమఘోషాదయో, నృపాః - జజ్ఞిరే ❁ ॥ ౨ ॥ ❁ క్రథస్య విదర్భసుతస్య తు - పుత్రః, కున్తిః, అభూత్, తస్య కున్తేః, వృష్ణిః, అథ, తస్మాత్, నిర్వృతిః, విధృతిరితి పాఠాన్తరం, తతో నిర్వృతేః, దశార్హాఖ్యః, తస్య దశార్హస్య తు సుతో, వ్యోమః, తతో వ్యోమ్నః, జీమూతః, తస్య జీమూతస్య, వికృతిః - యస్య వికృతేః, సుతః భీమరథః ❁ ॥ ౩ ॥ ౪ ॥ ❁ తతస్తు భీమరథాత్, నవరథః, పుత్రో, జాతః, తతో నవరథాత్, దశరథః, తతో దశరథాత్, శకునిః - తతః - కరంభ ఇత్యర్థః, తదాత్మజః కరమ్భాత్మజః దేవరాతః ❁ ॥ ౫ ॥ ❁ తస్య దేవరాతస్య, సుతో దేవక్షత్రః, తతో, మధుః, తతశ్చ, కుకురకః, తతః కుకురకాత్, పురుహోత్రః, తస్య, సాత్వతః, పుత్రో బభూవ ❁ ॥ ౬ ॥ ❁ సాత్వతస్య తు - భజమానశ్చ, భజిశ్చ, దీప్తశ్చ, వృష్ణిశ్చ, దేవాపృధశ్చ, అన్ధకశ్చ, మహాభోజశ్చ, ఇతి, సప్త, సుతాః, హే మారిష - పరీక్షిత్ ఏవ మారిష ఇతి నామాన్తరమ్ ❁ ॥ ౭ ॥ ❁ తత్ర, భజమానస్య, ఏకస్యాం చ - పత్న్యాం, నిమ్లోచ్యాదయః త్రయః, అన్యస్యాం చ పత్న్యాం, శతజిదాదయః త్రయ ఏవ, సుతాః ❁ ॥ ౮ ॥ ❁ హే ప్రభో, దేవాపృధస్య సాత్వతేః, సుతస్తు,

శ్రీశుక ఉవాచ॥ తస్యాం విదర్భోఽజనయత్పుత్రౌ నామ్నా కుశక్రథౌ। తృతీయం రోమపాదం చ వైదర్భకులనన్దనమ్॥ ౧॥ రోమపాదసుతో బభ్రుర్బభ్రోః క్రతురజాయత। కుశికస్తత్సుతస్తస్మాచ్చేదిశ్చైద్యాదయో నృపాః ॥ ౨॥ క్రథస్య కున్తిః పుత్రోఽభూద్వృష్ణిస్తస్యాథ నిర్వృతిః। తతో దశార్హో నామాఽభూత్తస్య వ్యోమస్సుతస్తతః॥ ౩॥ జీమూతో వికృతస్తస్య యస్య భీమరథస్సుతః ॥ ౪ ॥ తతో నవరథః పుత్రో జాతో దశరథస్తతః। కరమ్భశ్శకునేః పుత్రో దేవరాతస్తదాత్మజః ॥ ౫ ॥ దేవక్షత్రస్తతస్తస్య మధుః కుకురకస్తతః। పురుహోత్రోఽభవత్పుత్రస్తస్యాభూత్సాత్వతస్తతః ॥ ౬॥ భజమానో భజిర్దివ్యో వృష్ణిర్దేవావృధోఽన్ధకః। సాత్వతస్య సుతాస్సప్త మహాభోజశ్చ మారిష। ౭। భజమానస్య నిమ్లోచిః కఙ్కణో వృష్ణిరేవ చ। ఏకస్యామాత్మజాః పత్న్యామన్యస్యాం చ త్రయస్సుతాః॥ ౮ ॥ శతజిచ్చ సహస్రజిదయుతజిదితి ప్రభో। బభ్రుర్దేవాపృధసుతస్తయోశ్శ్లోకౌ పఠన్త్యమూ॥ ౯ ॥ యథైవ శృణుమో దూరాత్సంపశ్యామస్తథాఽన్తికాత్। బభ్రుశ్శ్రేష్ఠో మనుష్యాణాం దేవైర్దేవాపధస్సమః॥ ౧౦॥ పురుషాః పఞ్చషష్టిశ్చ షట్సహస్రాణి చాష్ట చ। యేఽమృతత్వమనుప్రాప్తా బభ్రోర్దేవాపృధాదపి॥ ౧౧ ॥ మహాభోజోఽతిధర్మాత్మా భోజా ఆసంస్తదన్వయే। వృష్ణేస్సుమిత్రః పుత్రోఽభూద్యుధాజిచ్చ పరన్తప॥ ౧౨ ॥ శినిస్తస్యానమిత్రశ్చ నిమ్నోఽభూదనమిత్రతః। సత్రాజితః ప్రసేనశ్చ నిమ్నస్యాథాసతుస్సుతౌ॥ ౧౩ ॥ అనమిత్రసుతో హ్యన్యశ్శినిస్తస్య చ సత్యకః। యుయుధానస్సాత్యకిర్వై జయస్తస్య కుణిస్తతః॥ ౧౪ ॥ యుగన్ధరోఽనమి

బభ్రుః, తయోః పితృపుత్రయోః దేవాపృధబభ్ర్వోః, శ్లోకౌ మాహాత్మ్యసూచకౌ, ఇమౌ శ్లోకౌ, పఠన్త్యార్యా ఇతి శేషః ❁ ॥ ౯ ॥ ❁ శ్లోకావేవ దర్శయతి॥ యథైవేతి ॥ యథైవ, దూరాత్, శృణుమః, యాదృశగుణవిశిష్టౌ, దేవాపృధబభ్రూ, దూరాత్ - శృణుమః శ్రుతవన్తో వయం, అన్తికాత్ సమీపేఽపి, తాదృశావేవ, తౌ - పశ్యామ, ఇత్యార్యాణాం - ఉక్తిః, కీదృశావిత్యాహ, బభ్రురితి - మనుష్యాణాం మధ్యే, బభ్రుః, శ్రేష్ఠః, దేవాపృధస్తు, దేవైస్తుల్యః ❁ ॥ ౧౦ ॥ ❁ శ్రైష్ఠ్యమేవ దర్శయతి ॥ పురుషా ఇతి॥ బభ్రో - ర్దేవాపృధాదపి, అనుపశ్చాత్, తద్వంశజాః, పురుషాః, పఞ్చషష్ట్యధికచతుర్దశసహస్రసంఖ్యాకాః, తైః, సర్వైః తయోః ప్రభావాత్ అమృతత్వం ముక్తిం - ప్రాప్తా ఇత్యర్థః ❁ ॥ ౧౧ ॥ ❁ మహాభోజః - సాత్వతిస్తు, అతిధర్మాత్మా, తస్య మహాభోజస్య, అన్వయే వంశే, భోజా భోజాఖ్యాః, నృపాః, ఆసన్ జజ్ఞిరే, వృష్ణేస్తు, పుత్రః, సుమిత్రో, ఽభూత్, యుధాజిచ్చ, వృష్ణేః పుత్రో - బభూవ - హే పరన్తప ❁ ॥ ౧౨ ॥ ❁ తస్య యుధాజితః, శినిః, అనమిత్రశ్చేతి, ద్వౌ - జాతౌ, తత్ర, అనమిత్రాత్, నిమ్నో, ఽభవత్, అథ నిమ్నస్య, సత్రాజితః ప్రసేనశ్చేతి, ద్వౌ, సుతౌ, ఆసతుః ❁ ॥ ౧౩ ॥ ❁ తథా, అన్యస్యాం భార్యాయాం, అనమిత్రస్యైవ, యోఽన్యః, సుతః, శినిర్నామ - తస్య, సుతః, సత్యకః, సాత్యకిః సత్యకసుతస్తు, యుయుధానః, తస్య యుయుధానస్య, జయః, తతో జయాత్, కుణిః ❁ ॥ ౧౪ ॥ ❁ తతో, యుగన్ధరః, తథా, అనమిత్రస్యైవ, అన్యస్యాం, పుత్రః - పృశ్నిః - వృజినవానితి పాఠాన్తరం తతః పృశ్నేః - గాన్దిన్యాం శ్వఫల్కః, చిత్రకశ్చేతి, ద్వౌ, సుతౌ, తత్ర, శ్వఫల్కాత్ - గాన్దిన్యాం భార్యాయాం - ద్వాదశ, సుతాః, అక్రూరాదయః - విశ్రుతాః ప్రఖ్యాతాః, బభూవుః, అక్రూరః ప్రముఖో యేషామిత్యతద్గుణసంవిజ్ఞానబహువ్రీహిః, తతోఽక్రూరాతిరిక్తా ద్వా

దశ, తాన్దర్శయతి, అసఙ్గ ఇతి ❁ ॥ ౧౫ ॥ ౧౬ ॥ ౧౭ ॥ ❁ తేషామసఙ్గాదీనాం, స్వసా భగినీ, సుచారేత్యాఖ్యాయస్యాస్సా, తత్రా, కూరస్య, సుతౌ- దేవవాన్, ఉపదేవశ్చే, తిద్వావేవ ॥ ఏవఞ్చిత్రరథస్య శశిబిన్దోరారభ్యకోఽన్వయఉక్తః ॥ అథాన్వయాన్తరమాహ ॥ చిత్రరథాత్మజా ఇతి ॥ యథా- శశిబిన్దుశ్చిత్రరథస్యాత్మజ- స్తథాఽన్యేపి, చిత్రరథాత్మజాః, పృథుశ్చ- విదూరథ ఆద్యో యేషాం తేచ- బభూవో, బభూవుః, సాత్వతసుతస్య వృష్ణేరన్వయమనుక్రామతి ॥ వృష్ణినన్దనా ఇత్యాది ॥ కుకురాదయో, వృష్ణేః నన్దనాః, తత్ర, వృష్ణేస్సుతస్యేతి శేషః, కుకురస్య, తనయో, విలోమా- తతో విలోమ్నః, కపోతరోమా, అభూత్ -యస్య చకపోతరోమ్ణః, స్తుమ్బురుః, సఖా, బభూవ, సకపోతరోమాఽభవదిత్యర్థః ❁ ॥ ౧౮ ॥ ౧౯ ॥ ౨౦ ॥ ❁ అథాన్ధకస్య సాత్వతసుతస్యాన్వయమాహ ॥ అన్ధకాదితి ॥ అన్ధకాద్దున్దుభిః, అన్ధకా ఇతి ప్రథమాన్తపాఠస్తూచితః. తత్ర - తథా చిత్రరథాత్మజా ఇత్యస్య శశిబిన్దోరారభ్య తేఽక్తాస్స్వే చిత్రరథవంశజా ఇత్యర్థః, పృథ్వాదయస్తు, వృష్ణినన్దనాః, తత్ర “ పృథుర్విపృథుధన్యాద్యా ,, ఇతిపాఠే - ఆదిశబ్దేన విదూరథోఽప్యుక్తః - అతఏవ - తతశ్శూరో విదూరథాదితి వక్ష్యమాణనిర్దేశోపపత్తిః - కుకురాదయశ్చత్వారస్సాన్వయా అన్ధకసుతా ఇత్యర్థః, తథా చాహ పరాశరః “ కుకురభజమానశుచికమ్బలబర్హిషాద్యా స్తథా అన్ధకస్య పుత్రాః ,, ఇతి- తస్య కపోతరోమ్ణః -దున్దుభిరిత్యర్థః - తస్య దరిద్యోత స్తస్మా - త్పునర్వసు- స్తస్య పునర్వసో -రాహుకః - అహుకీ నామ- కన్యా చ - ఆహుకస్యాత్మజౌ తు- దేవకశ్చో - గ్రసేనశ్చే - తి- ద్వౌ- తత్ర - దేవకస్యా - త్మజాః- దేవవదాయ - శ్చత్వా

త్రస్య పృశ్నిః పుత్రోఽపర స్తతః ॥ శ్వఫల్కశ్చిత్రకశ్చైవ గాన్దిన్యాం తు శ్వఫల్కతః ॥ ౧౫ ॥ అక్రూరప్రముఖా ఆ
సన్పుత్రా ద్వాదశ విశ్రుతాః ॥ అసఙ్గస్సారమేయశ్చ మృదుకో మృదుపచ్ఛివః ॥ ౧౬ ॥ వర్మదృగ్ధృష్టవర్మాశ్చ క్షత్రోపే
క్షోఽరిమర్దనః ॥ శత్రుఘ్నో గన్ధమాదాహ్వః ప్రతిబాహుశ్చ ద్వాదశ ॥ ౧౭ ॥ తేషాం స్వసా సుచారాఖ్యా ద్వావ
క్రూరసుతావపి ॥ దేవవానుపదేవశ్చ తథా చిత్రరథాత్మజాః ॥ ౧౮ ॥ పృథుర్విదూరథాద్యాశ్చ బహవో వృష్ణిన
న్దనాః ॥ కుకురో భజమానశ్చ శుచిః కమ్బలబర్హిషః ॥ ౧౯ ॥ కుకురస్య సుతో వృష్ణిర్విలోమా తనయ స్తతః ॥ కపోత
రోమా తస్యాభూత్సఖా యస్య చ తుమ్బురుః ॥ ౨౦ ॥ అన్ధకాద్దున్దుభి స్తస్య దరిద్యోతః పునర్వసుః ॥ తస్యాహుకశ్చా
హుకీ చ కన్యా ద్వావాహుకాత్మజౌ ॥ ౨౧ ॥ దేవకశ్చోగ్రసేనశ్చ చత్వారో దేవకాత్మజాః ॥ దేవవానుపదేవశ్చ
సుదేవో దేవవర్ధనః ॥ ౨౨ ॥ తేషాం స్వసారస్సప్తాసన్ధృతదేవాదయో నృప ॥ శాన్తిదేవోపదేవా చ శ్రీదేవా దేవ
రక్షితా ॥ సహదేవా దేవకీ చ వసుదేవ ఉవాహ తాః ॥ ౨౩ ॥ కంసస్సునామా న్యగ్రోధః కఙ్కశ్శఙ్కుస్సుభూ స్త
థా ॥ రాష్ట్రపాలో విసృష్టశ్చ తుష్టిమానౌగ్రసేనయః ॥ ౨౪ ॥ కంసా కంసవతీ కఙ్కా శూరభూ రాష్ట్రపాలికా
ఔగ్రసేన్యో దుహితరో వసుదేవానుజస్త్రియః ॥ ౨౫ ॥ శూరో విదూరథాదాసీద్భజమానస్సుత స్తతః ॥ శిమి
స్తస్మాత్స్వయమ్భోజో హృదీక స్తత్సుతో మతః ॥ దేవబాహుశ్శతధనుః కృతవర్మేతి తత్సుతాః ॥ ౨౬ ॥ దేవమీఢ
స్య శూరస్య మారిషా నామ పత్న్యభూత్ ॥ తస్యాం స జనయామాస దశ పుత్రానకల్మషాన్ ॥ ౨౭ ॥ వసుదేవం దే
వభాగం దేవశ్రవసమానకమ్ ॥ సృఞ్జయం శ్యామకం కఙ్కమనీకం వత్సకం వృకమ్ ॥ ౨౮ ॥ దేవదున్దుభయో నేదు

రః ❁ ॥ ౨౧ ॥ ౨౨ ॥ ❁ తేషాం చతుర్ణాం- స్వసారో భగిన్యః- ధృతదేవా ఆదిర్యాసాం తాః- శాన్తిదేవాదయః- ధృతదేవయా సహ సప్త- బభూవుః తాశ్చ కన్యాః - వసుదేవ - ఉపయేమే ❁ ॥ ౨౩ ॥ ❁ ఔగ్రసేనయః ఉగ్రసేనస్య సుతాః- కంసాదయో- నవ ❁ ॥ ౨౪ ॥ ❁ కంసాప్రభృతయ- శ్చతస్ర- ఔగ్రసేనాః ఉగ్రసేనాజ్జాతాః- దుహితరః- తాశ్చ- వసుదేవానుజానాం దేవభాగాదీనాం వక్ష్యమాణానాం, స్త్రియో భార్యాః ❁ ॥ ౨౫ ॥ ❁ విదూరథాచ్చిత్రరథాత్మజా- ద్వృష్ణిసుతాద్వా విదూరథా, చ్ఛూరో- జజ్ఞే- తత్సుతశ్శూరసుతస్తు - ధ్వజమానః తతః ధ్వజమానా- చ్ఛిమిః , తస్మాచ్ఛిమేః - స్వయమ్భోజః- తత్సుతస్స్వయమ్భోజసుతో- హృదీకః- తత్సుతాః హృదీకసుతాః- దేవబాహ్వాదయ- స్త్రయః ❁ ॥ ౨౬ ॥ ❁ అయమేకశ్శూరస్యాన్వయఉక్తః- అథవంశాన్తరమాహ ॥ దేవమీఢస్యేతి ॥ దేవమీఢసుతస్య- శూరస్య- మారిషా నామ- పత్నీ- బభూవ - అత్ర దేవమీఢస్యేతి విశేషణబలాత్ “ శ్శూరో విదూరథాదాసీ ,, దితి పాఠే క్తనగ్రన్థే విదూరథాద్దేవమీఢ- స్తస్మా- చ్ఛూరో జాత ఇతి క్రమో వగన్తవ్యః “ కృతవర్మేతి తత్సుతా ,, ఇత్యనన్తరగ్రన్థే ఇతిశబ్దః ప్రభృత్యర్థకః- తతశ్చ - తత్ర దేవమీఢస్యాపి సఙ్గ్రహః- తస్య దేవమీఢస్య దేవమీఢసుతస్య శూరస్యేత్యర్థః - అయఞ్చ శూరో విదూరథధర్మజాదన్యః- తథా చాహ భగవాన్పరాశరః “ తస్యాపి కృతవర్మశతధనుదేవమీఢాద్యాః పుత్రా బభూవుర్దేవమీఢస్య శూరశ్శూరస్యాపి మారిషా నామ పత్న్యభూత్తస్యాం చాసౌ దశపుత్రానజనయద్వసుదేవపూర్వా,, నితి, అత్ర తస్యాపీతి వైష్ణవవచనస్య హృదీకస్యాపీత్యర్థః - తస్యాం మారిషాయాం- దేవమీఢ- శ్శూరో- అకల్మషాన్ విశుద్ధా- న్వసుదేవాదీ- న్పుత్రా- నజనయత్ ❁ ॥ ౨౭ ॥ ౨౮ ॥ ❁ వసుదేవస్యానకదున్దుభినామసిద్ధౌ కంనిమిత్తమాహ ॥ యో

తః దేవదున్దుభయః - ఆనకాశ్చ-యస్య వసుదేవస్య, జన్మని ప్రాదుర్భావకాలే, నేదుః దధ్వనుః తతస్తం వసుదేవం, ఆనకదు
న్దుభి-రితి-వదన్తి-ఆనకాదీనాం నాదే హేతుం వదన్ తం విశినష్టి ॥ హరేః కృష్ణస్యావతరిష్యమాణస్య - స్థానమవతరణస్థానభూ
తమ్ ॥ ౨౯ ॥ పృథేతి ॥ ఏతేషాం వసుదేవాదీనాం - పృథాప్రభృతయః, పఞ్చ, కన్యకా, భగిన్యః స్వసారః ॥ ౩౦ ॥ తత్ర
పృథాయాః కన్యావస్థాయాం కర్ణోత్పత్తిప్రకారమాహ ॥ కున్తేరితి పఞ్చభిః ॥ అత్రాయమితిహాసః-కదాచిద్గృహమాగతం దు
ర్వాససం పృథా పరిచర్యాదినా తోషయామాస, తతశ్చ సా తస్మాద్విద్యాం దేవాహ్వానసమర్థామవాప్య పరీక్షార్థం రవిమాజు
హావ, తతశ్చాగతం రవిమాలోక్య విస్మితాయాం తస్యాం గర్భమాధాయ రవిర్యయౌ, తతస్తస్యాః కర్ణో జజ్ఞ ఇతి - సోఽయమ
త్రోచ్యతే-పితా వసుదేవపృథాదీనాం పితా, శూరః-పృథాం దుహితరం-సఖ్యు, రపుత్రస్య, కున్తేః కున్తిభోజస్య - దాత్ దు
హితృత్వేన దదౌ-సఖ్యురపుత్రస్యేతి విశేషణద్వయం దానహేతుపరం - యతః కున్తిభోజాయ దత్తా - అత ఏవ, పృథా కున్తీతినా
మాన్తరం లేభే తత - స్సా కదాచి-త్ప్రతోషితా - ద్దుర్వాససః, దేవహూతిం-దేవ ఆహూయతే అనయేతి తథా-తాం, విద్యా-
మాప ॥ ౩౧ ॥ తస్యా విద్యాయా-వీర్యపరీక్షార్థం సామర్థ్యపరీక్షార్థం-రవిం సూర్యం శుచిర్భూత్వా, జుహావ, తదైవోపాగతమా
గతం దేవం రవిం-వీక్ష్య-విస్మితం మానసం యస్యాస్సా, సూర్యమాహ ॥ ౩౨ ॥ హే దేవ-మే మయా, ప్రత్యయార్థం ప్రత్య
భిజ్ఞానార్థం, వీర్యపరీక్షార్థమితి యావత్ - ఇయం విద్యా, ప్రయుక్తా, అతస్త్వం, యాహి - క్షమాం, క్షమస్వ, మదపరాధం క్షమ
స్వేతి-తతో-రవిరాహ, దేవసన్దర్శం దేవతుల్యం, అమోఘ, మాత్మజం త్వయ్యాధిత్సే ఉత్పాదయితుమిచ్ఛామి, ఆధిత్స ఇతి త్వ

దానకాయస్య జజ్ఞిరే । వసుదేవం హరేస్థానం వదన్త్యానకదున్దుభిమ్ ॥ ౨౯ ॥ పృథా చ శ్రుతదేవా చ శ్రుతకీర్తిశ్శ్రు
తశ్రవాః । రాజాధిదేవీ చైతేషాం భగిన్యః పఞ్చ కన్యకాః ॥ ౩౦ ॥ కున్తేస్సఖ్యుః పితా శూరో హ్యపుత్రస్య సుతా
మదాత్ । సాఽఽప దుర్వాససో విద్యాం దేవహూతిం ప్రతోషితాత్ ॥ ౩౧ ॥ తస్యా వీర్యపరీక్షార్థమాజుహావ ర
విం భువి । తదా ప్రాప్తాగతం దేవం వీక్ష్య విస్మితమానసా ॥ ౩౨ ॥ ప్రత్యయార్థం ప్రయుక్తా మే యాహి దేవ క్షమస్వ
భోః । అమోఘం దేవసన్దర్శమాధిత్సే త్వయి చాత్మజమ్ ॥ యోనిర్యథా న దుష్యేత కర్తాహం తే సుమధ్యమే ॥ ౩౩ ॥
ఇతి తస్యాం స ఆధాయ గర్భం సూర్యో దివం గతః । సద్యః కుమారస్సంజజ్ఞే ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః ॥ ౩౪ ॥ తం సా
ఽత్యజన్నదీతోయే కృచ్ఛ్రాల్లోకస్య బిభ్యతీ । ప్రపితామహస్తామువాహ పాణ్డుర్వై సత్యవిక్రమః ॥ ౩౫ ॥ శ్రుతదే
వాం తు కారూషో వృద్ధశర్మా సమగ్రహీత్ । యస్యామభూద్దన్తవక్త్ర ఋషిశప్తో దితేస్సుతః ॥ ౩౬ ॥ కైకయో ధృ
ష్టకేతుశ్చ శ్రుతకీర్తిమవిన్దత । సన్తర్దనాదయస్తస్యాం పఞ్చాసన్ కైకయాస్సుతాః ॥ ౩౭ ॥ రాజాధిదేవ్యా మా
వన్త్యౌ జయసేనోఽజనిష్ట హ । దమఘోషశ్చేదిరాజశ్శ్రుతశ్రవసమగ్రహీత్ ॥ ౩౮ ॥ శిశుపాలస్సుతస్తస్యాః క
థితస్తస్య సంభవః । దేవభాగస్య కంసాయాం చిత్రకేతుబృహద్బలౌ ॥ ౩౯ ॥ కంసవత్యాం దేవశ్రవసస్సువీర

పహారః-హ్రాపాసిద్ధేః యద్వా, దేవసందర్శం దేవస్యమమదర్శనం క్లీబత్వమార్షం-అమోఘం ఫలావినాభూతం, అత-స్త్వ
య్యాత్మజ-మాధిత్సే ఇత్యర్థః కన్యాఽహమిత్యత్రాహ ॥ తవ ॥ యోని, ర్యథా, న దుష్యేత, తథా, హం హే సుమ
ధ్యమే, కర్తా కరిష్యామి ॥ ౩౩ ॥ ఇతీత్థముక్త్వా, తస్యాం పృథాయాం, గర్భం - సమాధాయ, సూర్యో-దివం, గతః
తత-స్సద్య ఏవ, కుమారో, జజ్ఞే, స చ, ద్వితీయ ఇవ భాస్కరః భాస్కరతుల్యః ॥ ౩౪ ॥ సా పృథా - లోకస్య, లోకా
ద్బిభ్యతీ సతీ-కృచ్ఛ్రాద్దుఃఖా, న్నదీతోయే ॥ తం కుమార, మత్యజత్, తాం పృథాం-తవ- ప్రపితామహః ॥ సత్యవిక్రమః-పాణ్డు-
రువాహ ఉపయేమే ॥ ౩౫ ॥ శ్రుతదేవేతి ॥ శ్రుతదేవాం పృథానుజాం - కరూషసుతో వృద్ధశర్మా-సమగ్రహీదుపయేమ
ఇత్యర్థః-వృద్ధశర్మేతి పాఠాన్తరం, శ్రుతకీర్తిం-తు, దితేస్సుతః-విప్రచిత్తిః-కైకయశ్చ, ధృష్టకేతుశ్చ - అవిన్దత దూషితాం కృతవ
న్తః చౌర్యేణ సంజగ్మురిత్యర్థః-ప్రత్యేకాభిప్రాయమేకవచనం- తస్యాః నిన్దితాయాః శ్రుతకీర్తేః, సన్తర్దనాదయః, పఞ్చ-సుతాః
కైకయాః కైకయాజ్జాతా-బభూవుః ॥ ౩౬ ॥ ౩౭ ॥ రాజాధిదేవ్యాం తు-ఆవన్త్యః అవన్తేస్సుతః, తస్మాత్-అవన్తేస్సకా
శాదిత్యర్థః-జయసేనాఖ్య - స్సుతో,ఽజనిష్ట జజ్ఞే-శ్రుతశ్రవసం తు - చేదిరాజో - దమఘోషాఖ్య - స్సమగ్రహీదుపయేమ ఇత్య
ర్థః ॥ ౩౮ ॥ తస్యాః శ్రుతశ్రవస-స్సుత, శ్శిశుపాలః-తస్య శిశుపాలస్య-సంభవః ఉత్పత్తిప్రకారః-కథిత, స్సప్తమస్కన్ధ ఇతి
శేషః, తదేవం వసుదేవస్య భగినీనాం పతీన్సుతాంశ్చోక్త్వా తద్భ్రాతౄణాం నవానాం పత్నీః పుత్రాంశ్చాహ ॥ దేవభాగశ్చే
తి నవభిః శ్లోకైస్సార్ధైః ॥ దేవభాగస్య, కంసాయాం భార్యాయాం, చిత్రకేతుశ్చ బృహద్బలశ్చే, త్యేతౌ-సుతౌ జాతౌ ॥ ౩౯ ॥
తథా, దేవశ్రవసః-కంసవత్యాం భార్యాయాం, సువీర, ఇషుమాంశ్చే,తి, ద్వౌ సుతౌ, జజ్ఞాతే, కఙ్కాత్తు-తద్భార్యాయాం క

---

౩౬ ॥ శ్లో ॥ పా ॥ వృద్ధశర్మా

ఙ్కాయాం-బక-స్సత్యజి-త్పురుజిత్, త్రయో-జాతాః ॥ ౪౦ ॥ రాష్ట్రపాల్యాం భార్యాయాం-సృఞ్జయో, వృషాదీన్, జనయామాస, శ్యామకస్తు శూరభూమ్యాం భార్యాయాం శూరభూత్యామిపాఠాన్తరం-హరికేశహిరణ్యాక్షౌ, జనయామాస ॥ ౪౧ ॥ తథా-వత్సకోఽపి-మిశ్రకేశ్యా-మప్సరసి-బకాదీన్-సుతా-న్సవా, జీజనత్-వృకస్తు, దూర్వాక్ష్యాం భార్యాయాం-పుష్కరసాల్వాదీన్, సుతా, నాదథేఉత్పాదయామాస ॥ ౪౨ ॥ శమికస్తు, సుధామనిభార్యాయాం -సుమిత్రాదీన్ సుతా, నాదథే, ఆనకస్తు, కర్ణికాయాం పత్న్యా-మృతధామజయా-సుతా-వాదథే ॥ ౪౩ ॥ అథవసుదేవస్య పత్నీః-పుత్రాంశ్చాహ॥ పౌరవిత్యేకాదశభిః ॥ దేవకీ, ప్రముఖం ప్రధానం, యాసాం తాః-పూర్వోక్తాః-పౌరవ్యాదయశ్చ - ఆనకదున్దుభేః వసుదేవస్య-పత్న్య-ఆసన్ బభూవుః ॥ ౪౪ ॥ తత్ర, రోహిణ్యాం పత్న్యాం, బలాదీన్-కృపాదీన్, సుతా - నుపపాదయజ్జనయామాస, అత్ర, బలో బలరామః -కృపఆదిర్యేషాం తా-న్బలాదీ- సత్యర్థః-బలాదీన్కృపాదీంశ్చేతి-ఆదిశబ్దేనానుక్తా అన్యే గ్రాహ్యాః-ఏవమగ్రేపి ॥ ౪౫ ॥ భూతఆదిర్యేషాంతే-తఏతే-సుభద్రాదయో-ద్వాదశ-పౌరవ్యాస్తనయాః ఆదిశబ్దగ్రాహ్యైరుక్తసఙ్ఖ్యాపూర్తిః ॥ ౪౬ ॥ తథా, శూరాద్యా-నన్దాదయో-మదిరాయా, ఆత్మజాః॥ కౌసల్యాభద్రాతు-కేశినమేకమేవ-సుత-మసూత- కథంభూతం-కులంనన్దయతీతి తథా ॥ ౪౭ ॥ తతో-వసుదేవా - ద్రోచనాయాం హస్తహేమాఙ్గదాదయో-జాతాః-ఇలాయాం తు - ఉరువల్కాదీన్ , యదుముఖ్యాన్ యాదవశ్రేష్ఠాన్ సుతా, నజీజనత్ - వసుదవ ఇతి శే

ఇషుమాంస్తథా। బకః కఙ్కాత్తు కఙ్కాయాం సత్యజిత్పురుజిత్తథా ॥ ౪౦ ॥ సృఞ్జయో రాష్ట్రపాల్యాం తు వృషదుర్మర్షణాదికాన్ । హరికేశహిరణ్యాక్షౌ శూరభూమ్యాం తు శ్యామకః ॥ ౪౧ ॥ మిశ్రకేశ్యామప్సరసి బకాదీన్వత్సనామకః। తక్షపుష్కరసాల్వాదీన్దూర్వాక్ష్యాం వృక ఆదధే ॥ ౪౨ ॥ సుమిత్రార్జునపాలాదీన్సమీకస్తు సుధామని। ఆనకః కర్ణికాయాం వా ఋతధామజయావపి ॥ ౪౩ ॥ పౌరవీ రోహిణీ భద్రా మదిరా రోచనా ఇలా । దేవకీప్రముఖా ఆసన్పత్న్య ఆనకదున్దుభేః॥ ౪౪ ॥ బలం గదం సారణం చ దుర్మదం విపులం ధ్రువమ్ । వసుదేవస్తు రోహిణ్యాం కృపాదీనుదపాదయత్ ॥ ౪౫ ॥ సుభద్రో భద్రబాహుశ్చ దుర్మదో భద్ర ఏవ చ। పౌరవ్యాస్తనయా హ్యేతే భూతాద్యా ద్వాదశాభవన్ ॥ ౪౬ ॥ నన్దోపనన్దకృతకశూరాద్యా మదిరాత్మజాః । కౌసల్యా కేశినం త్వేకమసూత కులనన్దనమ్ ॥ ౪౭ ॥ రోచనాయాం తతో జాతా హస్తహేమాఙ్గదాదయః॥ ఇలాయాముఋవల్కాదీన్యదుముఖ్యానజీజనత్ ॥ ౪౮ ॥ త్రిపృష్ఠో ధృతదేవాయామేక ఆనకదున్దుభేః । శాన్తిదేవాత్మజా రాజన్ప్రశమప్రశ్రితాదయః ॥ ౪౯ ॥ రాజానః కల్పవర్షాద్యా ఉపదేవాసుతా దశ। వసుహంససుధన్వాద్యాః శ్రీదేవాయాస్తు షట్సుతాః ॥ ౫౦ ॥ దేవరక్షితయా లబ్ధా నవ చాత్ర గదాదయః । వసుదేవస్సుతానష్టావాదధే సహదేవయా॥ ౫౧ ॥ పౌరవశ్రుతముఖ్యాంశ్చ సాక్షాద్ధర్మో వసూనివ । వసుదేవస్తు దేవక్యామష్టౌ పుత్రానజీజనత్ ॥ ౫౨ ॥ కీర్తిమన్తం సుషేణం చ భద్రసేనముదారధీః । ఋజుం సమదనం భద్రం సఙ్కర్షణమహీశ్వరమ్ ॥ ౫౩ ॥ అష్టమస్తు తయోరాసీత్స్వయమేవ హరిః కిల। సుభద్రా చ మహాభాగా తవ రాజన్పితామహీ ॥ ౫౪ ॥ యదా యదేహ ధర్మస్య క్షయో

షః ॥ ౪౮ ॥ "దేవకీప్రముఖా ఆసన్ పత్న్యః" ఇత్యనేనోక్తాభ్యోఽన్యా అపి పత్న్య ఆనకదున్దుభేరాసన్నితి సూచితం దేవకోగ్రసేనయోః స్వసౄర్వసుదేవ ఉపయేమ ఇతి చోక్తం పురస్తాత్ - ఇదానీం తాస్తత్పుత్రాంశ్చాహ ॥ త్రిపృష్ఠ ఇత్యాదినా॥ ఆనకదున్దుభేర్వసుదేవస్య-ధృతదేవాయాం భార్యాయాం - త్రిపృష్ఠ-ఏక ఏవ-జజ్ఞే-ప్రశమప్రశ్రితాదయస్తు - శాన్తిదేవాయా ఆత్మజాః ॥ ౪౯ ॥ కల్పవర్ష-ఆదిర్యేషాం తే-రాజానస్తు-దశ-ఉపదేవాయా-స్సుతాః-వసుర్హంసశ్చ -సుధన్వాయా-స్సుతా-శ్రీదేవాయా - స్సుతాస్తు - షట్ ॥ ౫౦ ॥ దేవరక్షితయా వసుదేవస్య భార్యాయా-గదాదయో-నవ-పుత్రా-లబ్ధాః ప్రసూ ఇత్యర్థః- వసుదేవ-స్సహదేవయా భార్యయా - సాధనభూతయా-అష్టౌ-సుతాన్-పౌరవః - శ్రుతశ్చ- ముఖ్యా-యేషాం-తా-నాదధే అజీజనత్ - ధర్మో - యథా -సాక్షా-ద్వసూ-నష్టా-వాదధే-తద్వత్ -దేవక్యామపి-వసుదేవోఽష్టౌ-కీర్తిమదాదీన్, పుత్రాన్ అజీజనత్ ॥ ౫౧ ॥ ౫౨ ॥ అహీశ్వరం నాగేన్ద్రమితి సఙ్కర్షణవిశేషణం-ఉదారధీరితి వసుదేవస్య ఏవం చైతే కీర్తిమదాదయ-స్సప్త ॥ ౫౩ ॥ అష్టమం సుతమాహ। అష్టమస్త్వితి॥ తయోర్వసుదేవదేవక్యో-రష్టమ-స్సుతస్తు స్వయం హరిరేవ శ్రీకృష్ణరూపేణా-సీదవతతార-తథా-సుభద్రానామ్నై-కా - కన్యా - తయో-ర్జజ్ఞే-సా చ-మహాభాగా మహాభాగ్యశాలినీ - హే రాజన్-తవ పితామహీ పితామహస్యార్జునస్య భార్యా ॥ ౫౪ ॥ అష్టమస్తు సుతో హరిరేవాసీదిత్యుక్తం- తత్ర-కోవా హరేరవతారకాలః, కిం తస్య జన్మనిమిత్తం-కిం వాఽస్య జన్మప్రయోజన - మిత్యాదిప్రశ్నాన్పరిహరన్ సఙ్గ్రహేణ తచ్చరిత్రం చాహ॥ యదేత్యాదినా యావత్సమాప్తి॥ యదా హి యస్మిన్కాలే హి-ధర్మస్య-క్షయః-పాప్మనోఽధర్మస్య-అభ్యుత్థానమితి శేషః,

భవతి,తథాతు,తస్మిన్కాలేతు,భగవాన్,ఈశః,హరిరాత్మానం,సృజతే,అవతారయతి,యదాహీత్యాదినాతదాత్విత్యన్తేనావతా
రకాలఉక్తః,హరిరిత్యనేనాశ్రితార్తిహరత్వముక్తం,తదేవావతారస్యముఖ్యంప్రయోజనమితిసూచితం.భగవానాత్మానంసృజ
తఇత్యనేనఅవతారదశాయామపిషాడ్గుణ్యపూర్తిరుక్తా,ఈశఇత్యనేనకర్మవశ్యత్వరూపంస్వాతన్త్ర్యముక్తమ్ ❋ ॥ ౫౫ ॥ ❋
తదేవవ్యనక్తి ॥ నహీతి ॥ అస్యభగవతఈశ్వరస్యజన్మనః , కర్మణః , దేవమనుష్యాదిసజాతీయచేష్టాయావా, ఆత్మమాయాంవినా
స్వసఙ్కల్పంవినా- అన్యో-హేతుః-పుణ్యాపుణ్యాదిరూపో-నవిద్యతే - హేమహీపతే-అనేనజన్మకారణంస్వసఙ్కల్పఏవన
తుజీవస్యేవపుణ్యాపుణ్యాదికమిత్యుక్తం , తత్రహేతుంవదన్విశినష్టి ॥ ఈశస్యప్రకృతిపురుషయోర్నియన్తుః-ననుభృత్యాదీన్ని
యమయన్నపిరాజాదిఃకర్మవశ్యఏవదృష్టఇత్యతోవిశినష్టి ॥ ద్రష్టురితి - పుణ్యాపుణ్యాదికర్తౄన్క్షేత్రజ్ఞాన్పశ్యతః - నతుపు
ణ్యాపుణ్యాదికంకుర్వతఇత్యర్థః-తత్కర్తుర్హితద్వశ్యతేతిభావః ॥ కథమేకస్సర్వాన్క్షేత్రజ్ఞాన్పశ్యతీత్యతోవిశినష్టి -పరస్యా
త్మనఇతి-పరమాత్మనఇత్యర్థః-చిదచిదాత్మకంలోకత్రయమప్యన్తఃప్రవిశ్యవ్యాప్యగత్రైర్ధర్మైరస్పృష్టస్సన్యోఽన్తరాత్మత
యాభిభర్తిసపరమాత్మా,యథోక్తంభగవతా॥పరమాత్మేత్యుదాహృతః-యో లోకత్రయమావిశ్యబిభర్త్యవ్యయఈశ్వర,,
ఇతి ॥ భరణమత్రధారకత్వేనచిదచిద్వస్తునోఃకర్మానుగుణంప్రేరణమ్ ❋ ॥ ౫౬ ॥ ❋నన్వవతారదశాయాందేవమనుష్యాదిసజా
తీయచేష్టాంకుర్వన్నప్యయంకేవలంద్రష్టైవ-నతుతత్కర్తేతికథముచ్యతఇత్యతఆహ - యన్మాయేతి ॥ యస్యభగవతః -మా
యాచేష్టితంస్వసంకల్పైకహేతుకంచేష్టితం-త-త్పుంసోజీవస్య - సర్గాద్యర్థమేవ - కాఙ్క్షి-దుత్పాదఇతుం-కాఙ్క్షి - త్పా
తుం-కాఙ్క్షిచ్చ-సంహర్తుమేవ-నతు - స్వస్యపుణ్యాపుణ్యాత్యాదిరూపార్థమితిభావః - అప్యయోలయః-తర్హి కింజీవసర్గాద్యర్థ
నమాయాచేష్టితేనప్రయోజనం-ప్రత్యుతాన్యానర్థకారిణాచేష్టితేనస్వస్యాప్యనర్థఆపద్యతేత్యతాహ॥అనుగ్రహఇతి॥మా

భవతిపాప్మనః । తదాతుభగవానీశఆత్మానంసృజతే❋హరిః ॥ ౫౫ ॥ నహ్యస్యజన్మనోహేతుఃకర్మణోవామ
హీపతే । ఆత్మమాయాంవినేశస్యపరస్యద్రష్టురాత్మనః॥ ౫౬ ॥యన్మాయాచేష్టితంపుంసస్స్థిత్యుత్పత్త్యప్య
యాయహి । అనుగ్రహస్తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతే ॥ ౫౭ ॥ అక్షౌహిణీనాంపతిభిరసురైర్నృపలా
ఞ్ఛనైః । భువఆక్రమ్యమాణాయాఅభారాయకృతోద్యమః ॥ ౫౮ ॥ కర్మాణ్యపరిమేయానిమనసాఽపిసురే
శ్వరైః ।సహసఙ్కర్షణశ్చక్రేభగవాన్మధుసూదనః ॥ ౬౦ ॥ కలౌజనిష్యమాణానాందుఃఖశోకతమోనుదమ్।
అనుగ్రహాయభక్తానాంస్వంపుణ్యంవ్యతనోద్యశః॥ ౬౦ ॥యస్మిన్సత్కర్ణపీయూషేయశస్తీర్థవరేసకృత్ ।శ్రో

యాచేష్టితరూపోవ్యాపారోఽనుగ్రహఃఅనుగ్రహరూపఏవ - జీవాననుగ్రహీతుమేవచేష్టతఇతియావత్ -చేష్టితస్యానుగ్రహ
రూపతామేవదర్శయతి-తన్నివృత్తేరాత్మలాభాయచేష్యతఇతి ॥ సచమాయాచేష్టితరూపోవ్యాపార - స్తన్నివృత్తేస్సర్గాదిని
వృత్తేః-పశ్చాత్- ఆత్మలాభాయమోక్షాయ - చోఽవధారణార్థః-ఆత్మలాభాయైవేష్యతే - రామకృష్ణాదిరూపేణావతీర్ణే
నభగవతాయేసృష్టాఃపాలితాస్సంహృతాశ్చతేసర్వేతద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహసంబన్ధసహశయ్యాసనభోజనసన్దర్శనాదిభిస్తై
ర్హావసానేముక్తాభవేయురిత్యేవమర్థమేవభగవాంశ్చేష్టతఇత్యర్థః - యద్వా-తచ్చేష్టితమనుగ్రహరూపఏవ-నివృత్తేరాత్మలా
భాయనివృత్తిధర్మపూర్వకాత్మలాభాయైవ - ఇష్యతే-సృష్ట్యాదిసమర్థంమామవలోక్య మత్ప్రాప్తిసాధనంనివృత్తిధర్మంమ
త్ప్రకీర్తిరూపమనుష్ఠాయముచ్యేరన్నిత్యేవమర్థంచేష్టతఇత్యర్థః ❋ ॥ ౫౭ ॥ ❋అవతారప్రయోజనంహరిశబ్దేనసూచితంవ్యన
క్తి॥ అక్షౌహిణీనామితి ॥నృపాణామివలాఞ్ఛనానియేషాంతైః-నృపవదవభాసమానైరిత్యర్థః-అసురైరాసురసంపత్యాజా
తైః -అనేకాక్షౌహిణీసఙ్ఖ్యానాంసేనానాం - పతిశ్చైద్యాదిభి-రాక్రమ్యమాణాయ-భువఃపృథ్వ్యాః - అభారాయభారా
భావాయో-ద్యమఃఅవతారరూపఃకృతః - యేనసః-భువోభారాపహారాయావతీర్ణ ఇత్యర్థః❋॥ ౫౮ ॥ ❋తథైవచాకరోద
పీత్యాహ ॥ కర్మాణీతి ॥ సురేశ్వరైర్బ్రహ్మాదిభిరపి,మనసాప్య - పరిమేయానిఅవితర్క్యాణి,కర్మాణిసఙ్కర్షణసహితో-భగ
వాన్మధుసూదనః శ్రీకృష్ణశ్చక్రే - పూతనాశకటయమళార్జునకేశికువలయాపీడచాణూరముష్టికతోసలకంసచైద్యాదిసంహార
రూపాణికర్మాణీతిభావః❋॥ ౫౯ ॥ ❋ప్రధానంప్రయోజనందర్శయతి ॥ కలావితి ॥ కలౌయుగే-జనిష్యమాణానాం-భక్తా
నాం,మనుగ్రహాయ-తేషాం-దుఃఖాదికంనుదత్యపనయతీతితథా,త,త్పుణ్యంవదతాంశృణ్వతాంచపుణ్యావహం -యశో-వ్య
తనోత్ భూభారహరణస్యసఙ్కల్పమాత్రేణాపిసిద్ధేరిదమేవావతారస్యప్రధానంప్రయోజనమితిభావః❋ ॥ ౬౦ ॥ ❋య
శోవితానస్యభక్తానుగ్రహరూపతాందర్శయితుంయశోవిశినష్టి॥యస్మిన్నితి॥సతాంసాధూనాం - కర్ణయోఃశ్రోత్రయోః-పీ-
యూషేఅమృతతుల్యే,యస్మిన్,యశోరూపే - తీర్థశ్రేష్ఠే - శ్రోత్రమేవాఞ్జలిఃపానసాధనం,యస్య,పురుష - స్సకృదప్యు-ప

స్పృశ్యాచమ్య - కర్మవాసనాఃధునుతేతత్సౌన్దర్యాదిగుణాకృష్టచిత్తఃకర్మవాసనాఃక్షపయతిముక్తోభవతీత్యర్థః ❀ ॥ ౨౧ ॥ ❀ తదేవాహద్వాభ్యాం,భోజాదిభిః,కుర్వాదిభిశ్చ,శ్లాఘనీయమీహితంచేష్టితం-యస్యసః , స్నిగ్ధస్సానురాగా ,రీక్షితైరవలోకనైర్ధీరైః-గమ్భీరైః,ర్వాక్యైర్వచోభిశ్చ - విక్రమలీలయా -విక్రమః పాదవిక్షేపస్తద్రూపయా-లీలయాచ-సర్వైః,రఙ్గైః-రమ్యయామూర్త్యాచ-నృలోకం- రమయామాస ❀ ॥ ౨౨ ॥౨౩ ॥ ❀ మూర్తేస్సర్వాఙ్గరమ్యత్వం సూచయితుంస్థాలీపులాకన్యాయేనతావన్ముఖశోభామాహ ॥యస్యేతి॥యస్యశ్రీకృష్ణస్యా,ననం-దృశిభిర్నేత్రైః,పిబన్త్యో,ఽతితృష్ణయాపశ్యన్త్యో,ముదితా-నార్యో,నరాశ్చ-నతతృపుర్నతృప్తాః నిమేషోన్మేషమాత్రవ్యవధానమప్యసహమానాఃనిమేషోన్మేషకర్త్రే - న్నిమేః - కుపితాశ్చ-బభూవుః,ఇత్యో-కుతనయస్యనిమేర్ని మేషాదికర్తృత్వంతచ్చరిత్రఏవోక్తంపురస్తాత్ - కథంభూతమాననం , మకరకుణ్డలాభ్యాం,చారూ,కర్ణాకపోలౌచ,తైః-సుభగం,సవిలాసో,హాసో,యస్మిన్,నిత్యముత్సవశ్శోభాతిశయో,యస్మిన్ ❀ ॥ ౨౪ ॥ ❀ శ్రీకృష్ణచరితంసమాసతోవర్ణయతి ॥ జాతఇతిద్వాభ్యాం ॥జాతస్తావన్నిజేనరూపేణజాతః,పురుషః , పశ్చాన్మనుష్యాకారస్సన్ పితృగృహాత్కారాగృహా,ద్వ్రజం,గతః,వ్రజవాసినా,మేధితావర్ధితా అర్థాఃపురుషార్థాః,యేన-రిపూన్ పూతనాశకటాదీన్ హత్వా,కృతాః పాణినాగృహీతా,ఉరువష్షోడశసహస్రసఙ్ఖ్యాకాఅష్టౌచరుక్మిణ్యాదయః , దారాఃకళత్రాణి-యస్యసః, తేష్వే

వ్రతాఞ్జలిరుపస్పృశ్యధునుతేకర్మవాసనామ్ ॥ ౨౧ ॥ భోజవృష్ణ్యన్ధకమధుశూరసేనదశార్హకైః । శ్లాఘనీయేహితశ్శశ్వత్కురుసృఞ్జయపాణ్డుభిః॥ ౨౨ ॥స్నిగ్ధస్మితేక్షణోదారైర్వాక్యైర్విక్రమలీలయా । నృలోకంరమయామాసమూర్త్యాసర్వాఙ్గరమ్యయా॥ ౨౩ ॥యస్యాననంమకరకుణ్డలచారుకర్ణభ్రాజత్కపోలసుభగంసవిలాసహాసమ్ । నిత్యోత్సవంనతతృపుర్దృశిభిఃపిబన్త్యోనార్యోనరాశ్చముదితాఃకుపితానిమేశ్చ॥ ౨౪ ॥జాతోగతః పితృగృహాద్వ్రజమేధితార్థోహత్వా రిపూన్సుతశతానికృతోరుదారః । ఉత్పాద్య తేషుపురుషః క్రతుభిస్సమీజేహ్యాత్మానమాత్మనిగమంప్రథమఞ్జనేషు ॥ ౨౫ ॥ భూమేస్సువాఉరుభరంక్షపయన్కురూణామన్తస్సముత్థకలినాయుధిభూపచక్రమ్ । దృష్ట్వా ఽభిభూయవిజయేజయముద్విఘుష్యప్రోచ్యోద్ధవాయపరమంసమగాత్స్వధామ ॥ ౨౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀ ఇతిశ్రీమద్భాగవతే,మహాపురాణే,అష్టాదశసహస్రికాయాంసంహితాయాం❀❀❀❀❀❀❀❀❀

❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀పారమహంస్యాంశ్రీవైయాసిక్యాంనవమస్కన్ధే,చతుర్వింశోఽధ్యాయః❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

షుదారేషు,సుతానాం,శతాన్యు,త్పాద్య , ఆత్మనిగమమాత్మనోనియోగరూపంవేదం, జనేషు , ప్రథయన్ప్రథయితుమితిభావః,క్రతుభి-స్సర్వైః,స్వాత్మానమేవ,సమీజేసమారాధితవాన్ ❀ ॥ ౨౫ ॥ ❀ కురూణా,మన్తఃపరస్పరంసముత్థేన , కలినాకలహేననిమిత్తేన , పృథ్వ్యా,ఉరుంఅధికం,భరం,క్షపయన్,యుధిసఙ్గ్రామే , భూపానాం, చక్రంసైన్యం, దృష్ట్వైవా,భిభూయ,విజయేఅర్జునే,జయ , ముద్విఘుష్యసర్వాన్ జిగాయార్జున ఇత్యేవంవిధముద్ఘోషంకారయిత్వా,పరతత్త్వముద్ధవాయ,ప్రోచ్యఉపదిశ్య, స్వం,ధామస్థానం,వైకుణ్ఠాఖ్య,మగాత్ తేనైవరూపేణయయావిత్యర్థః ❀ ॥ ౨౬ ॥ ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

ఇతిశ్రీవత్సాన్వయపయఃపారావారరాకాసుధాకరస్య సర్వవిద్యానిధేఃశ్రీశైలగురోస్సూతేనతచ్చరణకమల
పరిచర్యా ప్రసన్న తత్సూక్తిసమధిగత శ్రీమద్భాగవతార్థహృదయేనశ్రీవైష్ణవదాసేన శ్రీవాత్స్య
వీరరాఘవార్యవిదుషావిరచితాయాం శ్రీమద్భాగవతచన్ద్రచన్ద్రికాయాం శ్రీభాగవతవ్యా
ఖ్యాయాం , నవమస్కన్ధే , చతుర్వింశోఽధ్యాయః . ❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀❀

నవమస్కన్ధవ్యాఖ్యాసమాప్తా శ్రీకృష్ణపరబ్రహ్మణే దేవకీనన్దనాయనమోనమః
❀❀❀ సమాప్తశ్చాయంస్కన్ధః శ్రీగోపాలకృష్ణార్పణమస్తు ❀❀❀
❀❀❀❀❀❀❀❀ హరిఃఓంతత్సత్ ❀❀❀❀❀❀❀❀

